SANTI PAL
E DOTTO
163 F 23
BIB.NAZ.NAPOLI

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
163
F
23
NAPOLI

Plut. 56
Loc. 2
Vol. 13

IN CLYTA BASILEA

EVSEBII

PAMPHILI CAESARIENSIS,

uiri ut ſanctiſsimi, ita multiuaria rerũ & diuinarum, & humanarum cognitione clariſsimi Opera, quæ magna hactenus doctorũ uirorum induſtria, perluſtratis diligenter inſtructiſsimis paſſim locorum Bibliothecis, inueniri potuerunt: omnia caſtigatiora & locupletiora, quàm antehac unquã, edita: quorum Catalogum uerſa hæc pagella, unà cum eorum interpretibus continet.

Ad Vsum bibliothecæ D. Ludovici ... minimorum

BASILEÆ,

PER HENRICVM PETRI.

EORVM QVAE HAEC VOLVMINA
complectuntur Catalogus.

TOMVS I.

De Euangelica pręparatione, Georgio Trapezuntio interprete, Lib. XIIII.
De Euangelica demõſtratione, quos Donatus Veronenſis latinitate donauit, Lib. X.
De Hiſtoria eccleſiaſtica, Ruffino interprete, Lib. IX.
Item Ruffini presbyteri Aquileienſis hiſtoriæ eccleſiaſticæ, quæ Euſebius alijs poſt ſe commemoranda reliquit, Lib. II.
De uita Conſtantini, Ioanne Porteſio interprete, Lib. V.
Euſebij aduerſus hæreſim Hieroclis, Zenobio Acciolo interprere, Lib. I.
De philoſophorum circa res naturales & mundi partes diſſenſione, Lib. I

TOMVS II. CHRONICON

Euſebij, quod D. Hieronymus tranſtulit.
Item D. Hieronymi presbyteri.
Proſperi Aquitanici.
Matthiæ Palmerij Florentini.
Matthię Palmerij Piſani. Item duorum quorundam doctrinā & fide inſignium uirorum, qui res geſtas memoratu dignas uſq; ad hoc tempus perſcripſerũt.

DE EVSEBIO CAESARIENSI,
Ex Catalogo Diui Hieronymi.

Euſebius Cæſareæ Palæſtinæ epiſcopus, in ſcripturis diuinis ſtudioſiſsimus, & bibliothecæ diuinę cum Pamphilo martyre diligentiſsimus perueſtigator, edidit infinita uolumina, de quibus hęc ſunt: εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως, hoc eſt, Euãgelicæ demonſtrationis, Lib. XX. εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς, hoc eſt, Euangelicę præparationis, Lib. XV. Θεοφανείας, hoc eſt, diuinæ apparitionis, Lib. V. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, Lib. X. Chronicorum canonum omnimoda hiſtoria. Et de Euangeliorum diaphonia, In Eſaiam, Libri X. & contra Porphyrium, qui eodem tempore ſcribebat in Sicilia, ut quidem putant, Libri XXX. de quibus ad me uiginti tantum peruenerũt. Τοπικῶν Lib. I, ἀπολογίας pro Origene, Lib. VI. De uita Pãphili, Lib. III. De martyribus alia opuſcula. Et in centum quinquaginta Pſalmos, eruditiſsimi commentarij. Et multa alia. Floruit maxime ſub Conſtantino Imperatore, & Conſtantio. Et ob amicitiam Pamphili martyris, ab eo cognomentum ſortitus eſt.

CLARISSIMO THEVTONICORVM EQVESTRIS ORDINIS HEROI, D. FRIDERICHO ab Honburg, Commendatori in Búken, Domino ac patrono ſuo, Marcus Hopperus S. P. D.

PRODEVNT ecce denuò, Heros clariſsime, Euſebij Pamphili Cæſarienſis epiſcopi opera, caſtigatiora & locupletiora quàm antehac unquam. Nam, ut quid in hac editione præſtitũ ſit, clarius intelligas, ſingula, ſicut ſe ordine hic ſequũtur, huius autoris uolumina breuiter percurrã. Primi uerò inſpiciẽdi ſe nobis offerunt, qui περὶ τῆς εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς, hoc eſt, de Euangelica præparatione libri inſcribuntur. In quibus, quod argumenti eorũ loco obiter dicã, τὴν πολύθεον τῶν ἐθνῶν ἁπάντων πλάνην, hoc eſt, turpem hunc de deorum multitudine gentium omnium errorem, necnon de Fati neceſsitate, & captandis oraculorum reſponſis uanam ſuperſtitionem, adeoq; totam eorum religionem euidentiſsimis rationibus confutat: Hebræorum contra, ceu ueram ſinceramq;, diuinioris teſtimonijs comprobat. His hactenus, Latinis inquam, ultimus, quem decimumquintum eius πραγματείας ipſemet eſſe fatetur, totus defuit. Quod ſanè, cũ inſpecto Grȩco codice, Typographus animaduertiſſet, trãsferẽdi eius prouinciam mihi tradidit. Quem equidem laborem, etſi honeſtus & utilis ualde ſit, homineq; ſtudioſo dignus, quia tamen maiorem linguæ utriuſq; peritiã requirat, quàm cõſequi me unquã (ingenuè fateor) poſſe ſperem, penitus recuſaſſem, niſi diuerſum pietas ſuaſiſſet. Ne igitur nõ parêrẽ, negotium id ſuſcepi, & librum eum uertere ex Græco pro ingenij mei tenuitate cœpi: quàm uerò feliciter abſoluerim, aliorũ iudicium eſto. Hunc autem quo minus quatuordecim illis annectendum cenſuerimus (nam in calcem primi huius tomi eum reiecimus) certæ quȩdã rationes ſubſunt. Lacunulæ aliquot, quæ inter legẽdum in eo occurrent, non à nobis nunc primùm, ſed in Græco quoq; codice relictæ ſunt: quas quomodo complerem, quoniam diuinare facilè mihi non erat, ne pro proprijs aliena, pro ueris fortè falſa, quod equidẽ turpe foret, insererem, intactas quoq; reliqui. Verùm ne hoc quidẽ, quod candidi eſſe puto, diffiteri poſſum: quòd quæ autor hic noſter ex Plotino & Plutarcho in librum hũc adduxit, eorum in ijs translationem ſecuti ſimus, qui eos iam antea uerterunt: hũc quidem G. Budæus, illum uerò Marſilius Ficinus, uiri ſanè extra omnem ingenij aleam poſiti: ne ſi diſsimulem, mihi quoque uelle id ſumere uidear. Eſt uerò hoc libri eius argumentum. Ariſtoteles primùm & Platonis circa bonorum finem, prouidentiam, quintam eſſentiam, animæ ſubſtãtiam,

& immortalitatem, ac deniq; ideas, mirabiles pugnas narrat. Secun-
dò, Stoicorum de rerũ primis principijs, de Deo, de ente, de uniuer
ſi cùm exuſtione, tũ reſtitutione, uarias opiniones ex philoſophorũ
libris recẽſet. Tertiò deniq;, de mundi uiſibilibus partibus, quarum
pro dijs ſuis pleraſq; coluerunt: terra inquam, cœlo, aqua, ſole, luna,
nec non reliquis tam fixis, quàm erraticis ſtellis: quæ horum omniũ
ſint ſubſtantiæ, magnitudines, qualitates, illuminationes, & aliæ eo-
rũ affectiones, mirabiliter diſſentientes philoſophos ex Plutarcho
ἐν ἐπιτομῇ refert. Poſtremò uerò Socratis, uiri, uel oraculo teſte, ſapien
tiſsimi ſententia cõcludit, quæ, ut Xenophon ſcribit, eſt: homines de
uita ſecundum uirtutem inſtituenda cogitare multo magis debere.
has & enim rerum ſublimium, quæ captum noſtrum ſuperant, ſpecu
lationes inanes prorſus eſſe. Hactenus quidẽ de his. Sequuntur nũc,
qui περὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως, id eſt, de Euangelica demonſtratione
inſcribuntur, libri decem, ἐντελεστέρα, ut ipſe loquitur, ὑπόθεσις, in quibus
CHRISTI Domini noſtri regnum pleniſsimè deſcribit atque demon
ſtrat. Dignum profectò opus, quod Chriſtianus quiuis non ſolum
legat, ſed, ſi fieri poſsit, etiam ediſcat. Eſt enim cõſolationis plenum:
eſt inquam ijs qui in fide adhuc per infirmitatem fluctuant, conſoli-
datio & firmamentum præſens. Nam quicquid hic aſſeritur, non hu
manis rationibus confirmatur, non philoſophorum, quæ certiſsimę
(& meritò quidem) habentur, demõſtrationibus corroboratur, ſed
per Dei prophetarumq; diuinam uocem demonſtratur. Eſt autem,
ſi ſummam horum librorum ſimul inſpicere iuuat, hæc eorum quæ
in ijs docentur, perioche. In primo quidem aduerſarijs reſpõdet obi
icientibus, quur, cum Hebræorum tam ſanctè amplectamur libros,
nõ etiã uiuẽdi ratione & inſtituto eos imitemur: Vbi quid CHRISTI
hæc noua eccleſia à Moyſi ueteri ſynagoga differat, quomodo legis
cedente umbra, cum CHRISTI aduentu ueritas ipſa illuxerit, copioſe
ex diuinis libris ediſſerit. In ſecundo uerò, Gentiũ in CHRISTI IESV
regnum uocationem, omnium prophetarum teſtimonijs cõprobat.
In ſequentibus poſtea tribus libris, CHRISTI utrãque naturam, diui-
nam inquam & humanam, ſicut à Moyſe & prophetis ſub umbra de
pictus eſt, explicat: & in IESV Mariæ filio ſpectatam ſatis utramq; &
probatam multis modis eſſe oſtẽdit: ubi de abdita & arcana Chriſti
natura, quomodo Deus cum Deo patre, rerum omnium creaturarũ
principium & cauſa præcedens ſit, fuſius pertractat. In quinq; demũ
poſteriorib. (ut ſimul complectar) ea quæ de Dei & ad humana deſ
cenſu, & ex humanis poſt peractum ſibi à patre demandatum nego-
tium in cælos aſcenſu, prophetarũ libri teſtificantur, præſtita omnia
in IESV eſſe, & impleta, obſeruatis diligenter loci, temporis, modiq;
circũſtantijs, cùm Dei inter homines apparitionis, tum ad cœlos ei-
uſdem aſcenſionis, clariſsimè demonſtrat. Et hoc quidem breue ho-
rum X. librorum argumentum eſto. Cupiebamus equidem princi-

pium

pium eis & finē adijcere (eſt enim πραγματεία ἀκέφαλος ϗ ἀτελεύτητος) ſed Græcũ quoq; (contuli enim) ijs caret. Eccleſiaſtica hinc ſequitur hiſtoria, quæ tertiam huius uoluminis partem conſtituit: ubi rerum, quæ ad annum uſq; CHRISTI CCCXXVI in Eccleſia geſtæ ſunt, memoria hominũ dignæ, ſeriem nouem libris complexus eſt: opus ſanè ſucceſsorib. ſuis ad finem uſq; mundi cõtinuandum relinquens. Quod equidem Ruffinus, horum librorum interpres, primus (quantum ſcire poſſumus) tentauit: qui nouem illis Euſebij duos inſuper à ſe conſcriptos adiecit: quibus rerũ ab eo tempore, ad Theodoſij uſq; principis mortem in Eccleſia geſtarum, memoriam cõtinuatione produxit. Hic mihi hortari eos obiter licet, quibus ocium conceſſum eſt, ut pari ſtudio (melius enim id locare uix poſſunt) adijcere reliqua ad noſtra uſq; tempora & uelint, & conentur. occaſiones reliquæ nõ deſunt. Hiſtoriarum libri tam ueterum quàm recentium in quacũq; demum lingua extant, unde colligere quis, & in unum hunc, ad cõtinuandum opus conferre poſſet. Subiunguntur his de uita Conſtantini Romanorum Imperatoris libri quinq;, Ioanne Porteſio interprete. Quorum ſanè lectio non tam iucunda, quàm utilis etiam fuerit. nam præter alia quæ ex eius hiſtoriæ lectione cõmoda capiuntur, proponitur quoq; nobis ueri herois exemplũ, ueri inquã militis torquati, hoc eſt Chriſtianæ fidei propugnatoris: quales eſſe hodie debebãt, ſi officiũ ſuũ facerent, quos Theutonicos, qui ueſtri ſunt ordinis, equites uocant. Adiectus eſt poſtremo, aduerſus Hieroclis hæreſim liber unus. In quo pius hic noſter epiſcopus, ueri rurſus (ſicut nunquam non) Epiſcopi officiũ agẽs, zizania inter bona ſemina ſuppullulãtia euellit: hoc eſt, Philoſtrati de Apollonij Tyanei uita & morib. libros octo, aduerſus Hieroclẽ philoſophũ confutat, q̃ ex ijs hũc ſuxeratur pem errorem, ut CHRISTO IESV Domino noſtro conferre & cõparare Apolloniũ illũ Tyanæũ magnum non dubitaret. Hæc hactenus de priori uolumine. Alter uerò horũ operũ Tomus χρονικῶν, quæ uocãt ſeriem ad hunc uſq; annũ, doctorum uirorum opera et induſtria continuatam, ſolùm continet: quorum nomina in Catalogo librorũ qui totius uoluminis frontiſpicio adiectus eſt, partim nominantur: partim uerò, qui ſui nominis non tã ſtudioſi fuerunt, obticẽtur. Hæc ſunt clariſsime Heros, quæ monendus mihi equus lector pręf[illegible]ne hac uidebatur. Tibi uerò nuncupare hnac editionem uolu[illegible]m referre tuam illam beneuolentiam & fauorẽ, quib. me ſępe, [illegible]uorum me curæ iam aliquando præfeciſſes, complexus es, nullo o[illegible]icij genere poſsim, animi ſaltem mei gratitudinem, & memoriam beneficiorum tuorum recentem hac dedicatione teſter. Hanc igitur animi mei qualemcũque ſignificationem ſuſcipere benignè, & boni ęquiq; conſulere uelis. Dominus IESVS in ſui te ueram cognitionem & amorem miſericorditer perductum conſeruet. Baſileæ, X. Kalendas Martij: Anno CHRISTI Domini noſtri M. D. LIX.

per Donatum Veronenſem.

EVſebius Cæſarææ Palæſtinę Epiſcopus, in ſcripturis diuinis ſtudio
ſiſsimus, & bibliothecę diuinę cum Pamphilo martyre diligentiſ-
ſimus perueſtigator, edidit infinita uolumina, è quibus hęc ſunt:
Euangelicæ demonſtrationis libri xx. Euangelicæ pręparationis li-
bri xv. Theophanię libri v. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libri decem, Chro
nicorum canonum omnimoda hiſtoria, horumq; ipſorum compendium: De
Euangeliorum diſſonantia, in prophetam Eſaiam libri X. Contra Porphyrium,
qui eodem tempore ſcribebat in Sicilia, ut quidam putant, libri xxx. quibus ad
me xx tantum peruenerunt. Topicorum liber I. Apologiæ pro Origene libri
vi. De martyrib. alia opuſcula, De Pamphili uita libri III. Et in Pſalmos CL. eru-
diſsimi commentarij, & multa alia. Floruit maximè ſub Conſtantino Imperato
re, & Conſtantio: & ob amicitiam Pamphyli martyris, ab eo cognomentum
ſortitus. Hęc Hieronymus: quæ etiā Gręcè ſcripta ad uerbum in commentarijs
Græcorum habentur. ſed utrum illi ab Hieronymo, qui non multo poſt ætatē
Euſebij floruit, an Hieronymus ab illis acceperit, ego quidem iudicare aut af-
firmare non auſim. Sed idem multo plura ſcripſit, quàm ea ſunt quæ ſuperius
enumerantur, quorum nonnulla facile per teipſum inuenies, ſi totum hoc E-
uangelicæ demonſtrationis opus percurreris. De qua illa cum libros xx. edidiſ
ſet, decemq; dūtaxat ad noſtras manus peruenerint omnes incolumes præter
primum, quem ſine principio, omniq; inſcriptione prorſus offendimus, ſcire o-
portet totum opus ab ipſo autore diuiſum fuiſſe in duas partes, & priori quidē
libros xv. tribuiſſe, quib. eos qui Euangelicā doctrinam eſſent percepturi, qua
ſi initijs quibuſdam inſtitueret, atq; informaret, quos etiam ob talem cauſam de
Euangelica præparatione inſcripſit: poſteriori aūt libros xx. in quibus tum eam
dem doctrinam Euangelicam confirmat, tum ea quæ eidem aduerſantur refel
lit, adeò diligenter atq; exquiſitè, adeò doctè ac ſapienter, ut meritò mihi quidē
uideatur, hanc partem de Euangelica demonſtratione inſcripſiſſe, tanquam is
qui in hac parte uera eſſe neceſſario demonſtret, quæcunq; ad religionem no
ſtram pertineant. Tanta uerò eſt horum librorum utilitas, ut qui eos ſibi famili
ares effecerint, nihil ſint poſthac in ſacris libris offenſuri, ex quo non poſsint ali
quem probabilem ſenſum elicere. Vt qui hos libros ad hanc uſq; ętatem occul
tauerint, inuidia quadam impediti id feciſſe uideantur, ne tam facilis aditus ad
diuinos libros intelligendos, omnibus pateret. Sed utinam aliquando poſterio
res quoq; x. libri è tenebris eruantur, atq; unà cum his illi quoque uel triginta
uel uiginti quos aduerſus Porphyrium ediderat: quorum quanta futura eſſet
utilitas, uel ex eo facilè conijcere poſſumus, quod ut diuus Hieron. autor eſt,
octodecim, nouendecim & uiginti pro Daniele propheta aduerſus illum
ſcripſerat. Conuentui Chriſtianorum interfuit Euſebius, qui apud Nicæam a-
ctus eſt, atq; in eo unà cum cæteris patribus, ac potius illorum princeps, Aria
na deliramenta condemnauit: & quæ in eo conuentu acta eſſent,
fideliſsimè ac planiſsimè per literas, quæ etiam nunc extant,
libro uidelicet Eccleſiaſticæ Tripartitæ ſecundo,
omnia ſuis ciuibus indicauit.

memorabilium Index.

Aron primus pontifex Hebræorum 2 tom. pag. 23.c
abaris Ariolus Hyperboreanus 2 tom.56.b & 53.a
abas rex 2 tom.27.b
abander rex 2 to.48.a
abacuc locus 301.b
abdias prophetat apud Heb. 2 tom.39.c
abdiæ locus 330. b
abedō quādiu regnarit 144.b
abelbalus rex 139.b
abelis & Caini ſacrificia 221.a
abgarus Toparcha 478.a b
abia quādiu rex fuerit in Iſrael 144.b & 2 tom.38.c
abimael 2 to.6.a
abiauius Præfectus Prætorii occiditur 2 tom.84.d
abimelech quamdiu regnarit 144.a & 2 tom.38.c
abolus ante Homerū quādiu fuerit 142.b
abrahā quomodo uixerit 90.b
in Abraham nomine omnes gentes benedicendæ 225.b
abrahami promiſsio à Deo 207.a quando facta 2 tom.13.a
abraam primus omnium Prophetarum uocationem Gentium pollicetur 2 tom.13.b
abraam naſcitur tempore Nini 2 tom.3.a 10.c 56.b moritur eod.14.d
abraam primam ætatem apud Chaldæos tranſegit 2 tom. 6.c & 11.a
abraham quando fuerit 139.b
abydenus hiſtoricus 123.b
acacius Epiſ. 2 tom.85.b
acca Laurentia 2 tom.44.b
accianus fundus 2 to.64.b
accius Tragœdiarum ſcriptor 2 tom.64.a
accurſius iuriſperitus 2 tom. 124.d
acengeres rex 2 tom.23.a
acephalorum hæreſis 2 tom. 95.b
acuſilaus hiſtoricus 124.a
achab rex 2 tom.39.d
achali rex 2 tom.104.a
achar quamdiu rex 144.b
achas . 2 tom.4.c
achias prophetat 2 tom.37.c 38.c
achia ab Achæo condita 2 tom.27.a
achaia redacta in formam prouinciæ 2 tom.74.c
achillas epiſcopus 593.b & 2 tom.83 b
achilleus Aegyptum obtinet 2 tom.82.b
achertes rex 2 tom.23.b
achoris rex 2 tom.23.a 57.c
acriſius rex 2 tom.28.b
acies igneæ in cœlo uiſæ 2 tom. 100.b
acromii lacus monſtrū 2 tom. 166.d
acroſtichis . 709.b
acta Christi apud Pilatum conficta 608.a
actæon quo tempore uixerit 2 tom.29.b
adalinbe carcere liberata Otoni nubit 2 tom 115.d
in actiaco littore inuentæ editiones bibliorum ab Origene 564.b
actio denominat agentē 100.b
actorū liber aduerſus Christū 475.b
actorum loca 480.b 2 tom. 73.a
adam 2 tom.5.a
adam & Eua à paradiſo eiecti 465.b
adam humus, ſiue terrigena 148.a b
adamantius Romam quando uenerit 564.a
adauctus martyr 600.b
adelpheda Theodorico nupta 2 tom.96.d
adeodatus Epiſ. 2 tom.105.c
adiabeni 486.a
admiraldus 2 to.162.a
admiror & ueneror, etiāſi non intelligo 585.b
adoardus rex, eiusq́ geſta 2 tom.130.b 131.b moritur 128.b
adon iudex rexit Iſrael 2 to. 32.c
adoloaldus rex Langobardorū 2 tom.102.b 103.a
adonidis ſimulachrum in Bethlechem poſitum 622.a
adoynus rex 2 tom.97.d
adraſtus rex 2 tom.31.d
adrianus 622.a Cæſar 532.a
adriana obſidio 543.b
aduentus Christi declaratio 228.b eiuſdem comprobatio ex locis aliquot ſcripturæ 229.b ſigna 411.a b inde
adyabeni ſuperati à Seuero 2 tom.79.e
æacus 168.a
ædeſius 623.a b
ædiles Romæ facti primum 2 tom.56.b
ægyptus unde dicta 2 to.25.a fit Romana prouincia 68.b ſociatur imperio Perſarum 58.c à Perſis diſceſsit 57.c
ægyptiorum maxima multitudo Africam ingreſſa 2 tom.106.a
ægyptiorum regnum translatū ad Perſas 3 tom.54.b
ægyptiis iura Bochorus conſtituit 2 tom.45.a
ægyptius Pſeudopropheta Iudæos decipit 2 tom.73.a opprimitur à Felice eod.
ægyptus receſsit à Dario 2 tom.55.c
ægyptus antea Aeria 2 to. 25.a
ægyptii mindeſii 2 tom.57.c
ægyptii à Meſtre filio Cham 2 tom.5.d
ægyptii Armeniam uaſtant 2 tom.126.c mare obtinent poſt Phœnices 45.a
ægyptii Bucnitæ incipiunt regnare 2 tom.57.d
ægyptum Turca depopulatur 2 tom 159.c
ægyptii præ cæteris ſuperſtitioſiores 320.b uenerantur ſcarabeum 29.b
ex Aegypto uocaui filium meū, explicatur 417.a b inde
ægyptiorum deus quis 36.b
ægyptiorum Theologia 15.b 27.b
ægyptiorum ſacerdotes 137.b
ægyſtus regnat Mycenis 2 tom.33.d
æion dux Longobardorum 2 tom.88.c
ælia ab Aelio Adriano condita 2 tom.77.b
ælius Epiſcopus 2 to.78.d
ælius Pertinax Imp. Ro. 2 tom.79.a
ælius Adrianus 516.b
æmilia mutata in Aemilium 2 tom.153.d 154.a
æmilius Macer poeta moritur 2 tom.69.b
æmilius Frontinus 549.a
æneas rex Latinorum mortuo Latino 2 tom.33.d 107.b
æneas Syluius III Latinorum rex 2 to.35.b
æneidum libri emendati à Varo & Tucca 2 tom.69.c
ægialeus rex 2 tom.10.e
ægidius rex 2 tom.13.e
ægidius ſcientia & ſanctitate clarus 2 tom.107.b
æginatæ mare obtinuerūt 2 to. 55.b
æquilea uocata, quæ nunc Peloponneſus 2 to.10.e
æropetus quis 14.a
æſculapius 19.a
æſimedes Athenis regnat 2 tom.46.b
æſchylus Athenis regnat 2 tom.451.a
æſchylus Tragœdiarum ſcriptor 2 tom.54.d & 55.d
æſopus interimitur à Delphis 2 tom.53.a
æſchines orator agnoſcitur 2 tom 58.b
æs, Macedonū imperium denotat apud Eſaiam 84.a
ætnę incendium 2 tom.57.a
ęthiopes Moſem cur, & quomodo coluerint 127.b
æthiopes unde oriundi 2 to. 5.d ubi conſederint 21.a
ætius Patricius interficitur 2 to.94.d uictus à Bonifacio 2 tom.92.b
ætius Comes 2 tom.92.a
ætius Eunomius 631.a
afer Abrahami filius 125.b
africanus hiſtoriógraphus 472.a & 2 tom.2.b 45.b
afri Romam deprædantur 2 tom.112.a
africam minorē occupat Barbaroſſa 2 tom.167.a
agabus 484.a eius prophetia expletur 2 tom.72.b
agamneſtor Athenis regnat 2 tom.44.b
agamemnon rex 148.b 2 tom.32.b
agepius epiſcopus 593.a
agapitus Epiſcopus Romanus 2 tom.98.c d 114.b
agareni, qui antea iſmaelitæ 2 tom.13.a
agaſtus Athenienſibus præeſt 2 tom.37.a
agathobolus philoſophus 2 tom.76.c
agatho Pontifex Rom. 2 tom. 105.c
agebas rex 2 tom.40.b
ageſilaus Lacedæmoniorū rex 2 tom 38.d

aggæus quando prophetarit 144.b & 2 to.52.d & 53.d
aggarus regnat Edeſſæ 2 tom. 80.a
agilans rex 2 tom.37.b
agilulphus rex 2 to 101.b.d 102.a
agnus locutus ſub Bocchoro rege 2 tom.45.a
agon Androgei 2 tom.30.d
agon cētenarius Romæ primū actus 2 tom.56.b
agon Gymnicus, qui Panatheneon 2 tom.53.a
agon Lyciorum primus 2 tom. 34.b
agon mille annorū 2 tom.80.d
agon Olympicus cōſtitutus ab Hercule 2 tom.32.a
agon Nemeæus primum actus 2 tom.52.b
agon primus Solis conſtitutus ab Aureliano 2 to.81.d
agrippa adoptatur ab Auguſto 2 tom.70.& 69.b
agrippa Caſtor 518.a eius aduerſus Baſilidem liber. eodem b
agrippinus Epiſcopus 2 to. 78.a
agrippa Herodis filius à Tiberio in carcerem coniicitur 2 tom.71.d
agrippa Iudæorū rex 491.b & 2 tom.72.a
ahmatus in Perſiam fugit 2 to.148.c
aidimus ſcriptor peregrinæ hiſtoriæ 2 tom.28 b
aidoneus rex 2 tom.27.a
ain quid 135.b
aito rex 2 tom.126.c
aizal filius Ieſtan 2 to. 6. a
alalcomenes indigena 26.b
alæ Seraphim quid ſignificent 358.b
alani Gallias ingreſsi 2 tom. 90.a
alba longa cōdita 2 tom.34.a
alba Syluius rex Latinorum 2 tom.37.b
albam Græcam Turcæ capiūt 2 tom.160.d
albe regali Ferdinandus rex diademate redimitur 2 tom. 163.c
albani uicti à Tullo Hoſtilio 2 tom.49.b
albertus Marchio Brādenburgenſis 2 tom.151.c Germanorum militum dux Pruſiæ factus 163.c
albertus Imperator Romanus 2 tom.127.d
albilius ſecundus Alexandrinæ eccleſiæ epiſcopus 2 tom. 75.a
albinus Cōſul Ro. 2 tom. 161.c
albinus Feſti ſucceſſor 494. a & 2 tom.73.b
albis fluuius 2 tom.162.a
albuinus rex 2 tom.99.b dolo uxoris interficitur 2 tom.100.c
albutius Sylo Rhetor 2 to.66.c
albrechtus dux Bauariæ Ratiſponam capit 2 tom.151.d
albertus Imp. Ro. 2 to.135.a à nepote interficitur eod. 118.b
albertus Veronenſium tyrānus necatur 2 tom.125.d
albertus rodolphi F. 2 to. 127.d
albertus Magnus Ratiſp. epiſcopus 2 tom. 125.d 126. a
alcæus poëta 2 tom.51.b
alcamenon Athenienſib. præeſt 2 tom.46.b
alchimus inuadit Pontificatū Iudæorum 2 to.63.c
alciatus 2 tom.166.d 167.a
alcibiades profugus abiit ad Tiſaphernam 2 tom.57.b
alcibiades 541.b
alcmæon claret 2 tom.50.a
alcimus Rhetor 2 tom.86.a
alcuinus Pariſienſi ſtudium inſtituit 2 tom.110.a
alcunes, ſiue Alcumenus rex 2 tom 43.c
Aleph latinè quid 135.b
alemannorum cædes 2 to. 86 b & 88.b & 82.d
alethes rex 2 tom.35.b
alexander Antiochi F. 2.tom. 63.d
alexander Corinthi rex 2 tom.44 a
alexander epiſcopus Alexandrinus 617.b & 2 tom.83.c Hieroſolymitanus. eod. 79.d & 80.d Pontifex max. eod.122. a 76. a 133.c 153.d 151.b
alexāder Hieroſolymis regnat 2 tom.65.d 79.c
alexander Imp. Ro. 2 to. 80.a.b
alexander Magnus naſcitur 2 tom 58 d moritur 59.a eius res geſtæ 54.d 58.a d 59.a
alexander Mammeæ F. 2 tom.80.a
alexāder Pheræus 2 tom.58.b
alexander Phryx 539.a
alexander Ptolemæus matrem interfecit 2 tom.65.c
alexandri Phrygis egregia de Chriſto confeſsio 579.a b eius encomion & fama ibid.
ab Alexandro ad Auguſtum nihil prophetizatū ueri 409.a b inde
alexandria condita 400.b & 2 tom.56.a b & 122.a
alexandriæ qui martyres facti 573.b
alexandriam Turca capit 2 tom.159.c
alexandrini ſeditioſi 583.a
alexandrinorum regnum deſinit 2 tom.68.c
alexandra regina 401.b
alexas 475.a
alexius Imperator Orientis 2 tom 117.a
algatiza urbs 123.a
aliactes rex 2 tom.46.b & 51, b 52.b
alimento pueri trahūtur ad ſtudia 171.a
aliptes curatur 457.b inde
almus mons conſitus uitibus à Probi militibus 2 to.82.a
alpes Cottiæ factæ prouincia 2 tom.73.c
alphonſus Ferdinandi filius rex Hiſpaniæ 2 tom.121.d & 141.d fugit in Siciliam eod.151.d
alphonſus rex Argonum 2 tom.135.c & 136.d 138.c
alphonſus Calabriæ dux Florentinum agrum populatur 2 tom.146.b & 151.c
alphōſus, Portugalliæ rex ſine liberis deceſsit 2 tom.152.c
alſa fluuius 2 tom.181.& 182.
altadas Aſſyriorum rex 2 tom.18.c
altare domini ī Aegypto. 222.b
altzachenum Carolus Imperator in regnum reſtituit 2 tom.168.a
amadius Sabaudiæ dux factus Pontifex maximus, & dictus Felix quartus 2 tom.135.a
amalaſuinta Athalarici regis Gothorū mater regnat cum Theodoto 2 tom.98.a
amaricus Hieroſolymorum rex 2 tom.122.b
amattheus regnat Aegyptiis 2 tom.57.b
amaſius quamdiu rex in Iſrael 144.b
amaſis Aegyptiorum rex 143.a & 2 tom.18.b
amatheus filius Chanaam 2 tom.6.a
amatus, ſiue Amos diſcipulus Antonii 2 tom.86.b
amazones, earūq; mores 81.a.b
amazones Priamo tulere auxilia 2 tom.33.a earundem incurſus in Aſiam 2 tom. 35.c bellum contra Thebas 2 tom.32.b
ambrias rex Hebræorū Iſrael 2 tom.39.c
ambroſius 642.a totam Italiam ad fidem Chriſti conuertit 2 tom.87.d multa Chriſtianè ſcribit eod.88.d
ambroſius ordinis camaldulenſis. Græcè Latineq; doctus, claruit in Concilio Baſilienſi 2 tom.135.b
ambroſius Valētinianæ factionis reſipiſcit, ab Origine admonitus 565.a
ambroſii locus 57.a
ambroſii ſtudium & diligentia in colligendis ſacris libris 568.b
ambulatio Chriſti in mari 427.b inde
amelius Platonicus 157.a
amenophis Aegyptiorū rex 2 tom.31 a 19.b 40.b & 21 a
ammianus Alexādrinus epiſcopus poſt Marcum Euangeliſtam 494.a
ammonaria ubi pro Chriſto mortua 574.b
ammonitæ redigūt Hebræos in ditionem 2 tom.31.d
ammonius 566.a epiſcopus 602.b
amoratus Domatus dux Venetorum captus 2 tom.136.b
amoratus Turcarum Imperator moritur 2 tom.136.d
amor in Chriſtum 468 b
amoris diuini quæ argumenta 113.b
amorrhæus filius Chanaam 2 tom.6.a
amos apud Hebræos prophetat 2 tom.43.c & quando 144.b
amos locus 220.a
amphiaraus 20.b
amphilochus 20.b
amphion cantu citharæ ſaxa mouet 2 tom.26.b & 29.a
amphion quando ſcripſerit 142.b
amphion regnat Thebis expulſo Cadmo 2 tom.27.b & 26.b

& 16.b
amphitheatrum Romæ à Tito extructum 2 tom.74.d incenſum 76.d & 80.d
amphitryon regnat Athenis 2 tom.24 b
amulim Sylouius Latinorũ rex 2 tom.44.b cæſus 45.a
amyntas rex Aſſyriorum 2 to. 24.c Macedonum 2 tom. 52 d & 57.c d
anabaptiſtarum inſania in infe riore Germania 2 tom.167.d
anabaptiſtarum doctrinam Ni colaus Storfius ſerere cœpit 2 tom.161.d
anacletus Romanus Epiſcopus 542.b & 1 tom.74.d
anacreō lyricus Poëta 2 to.55.c
analius, ſiue Aurelius V. rex Aſſyriorum 2 tom.12.c
anamaſis rex 2 tom 55.a
anauelos cōſtitutus princeps Iudęorũ ab Herode 2 to.68.b
ananias caſtellum 37.b
ananias curſor 478 a
ananias Pontifex procurator Sadducæorum 494 b
ananias propheta Babyloniæ 2 tom.50.d
ananias, q aliis Ananos 494.b
anaſtaſius Pont. Ro. 2 tom.8.c & 97.a 122.a 155.a 107.a
anaſtaſius in oriente regnat 2 tom.96.d pellitur à Theodoſio 107.b fulmine ictus interiit 97.c
anaſtaſii templum Romæ corruit 2 tom.159.c
ἀναθρεῖν Græcis, & præſertim Platoni quid 248.b
anatolius Laodiceæ epiſcopus 591.b & 2 tom.82.a
anatolii de Paſcha ſētētia 592.a
anci filii Tarquinium Priſcum interficiunt 2 tom.52.a
andaliſus Beneuentorũ dux 2 tom.112.d
andelgiſius Deſiderii regis Lõg. filius 2 tom.109.d
andreas Alciatus 2 to.166.b
andreas Comes de Sōoēbergk occiſus 2 tom 157.c
andreas ab Auſia 2 tom. 166.c 168 b
andreas Apuliæ rex laqueo necatus 2 tom.150.b
D. Andreas ut cōfeſſus ſit Chriſtum 496.a
andreas Vendraminus dux Venetorum 2 to.144.d 149.a
andreæ Apoſtoli caput à Thoma Palæologo Pontifice Ro. datum 2 tom.140.a oſſa à Conſtātinopolitanis magno cultu excipiuntur 2 to.86.b
androgynus 169.a
andromacha cũ marito Perſeo rapitur in cœlum 2 to.25 b
andromachus in tarſectus à Samaritanis 2 tom.58.d
andronicus Imp. orientis 2 to. 117.a Conſtantinopolit. Imp. 2 tom.118.b
anshelmus Cantuarienſis Epiſcopus 2 to.120.a
andulphus Angliæ rex 2 tom. 112.a
angelus Acciolus pulſus Florentia 2 tom 141.a
angelus Politianus Florentiæ moritur 2 tom.151.c
anglia facta tributaria Pontifici Romano 2 tom.122 a
angliæ regis copiæ & Scotorũ regis 2 tom.166.b
angliæ rex cōciliabulum agitat in Picardia 2 tom.160 b debellatur à uicerege Hiberniæ 2 tom.267.c
angliæ & Galliæ reges pacificatus 2 to.152.c conuentum congregant Caleſii 166.c
angli Scotos ſubigũt 2 t 128.b & francos 150.a & 131.b
angliam rex Scotiæ irrupit 2 tom.158.b
anglorum bella cum Gallis 2 tom.127 b
anglorum regis filiam inter & Delphinũ ſponſalia tractantur 2 tom.202.b
annonæ caritas 2 tom.102.b & 167.a
annianus epiſcopus Alexandrinus 2 tom.75.b
annus ſolaris maior anno lunari 399.b
anaxagoras philoſophus 2 to. 54.d moritur 56.a
anaxagoræ ſchola 144.b
de Atomis ſententia 299.b
anaxarchus quando floruerit 201.b
anaxilaus Pythagoricus Italia pulſus ab Auguſto 2 to.68.d
anaxilla dux Theodoſii contra Vandalos 2 to.93.c
anaximander Mileſius 198.b & 2 tom.52.b Thaletis ſodalis 8.b
anaximenes philoſophus 2 to. 53.d & 59. a 598. b
anicetus Pont Rom. 520.b
anima bruti pro anima hominis 221.b
anima hominis immortalis. 160.b
anima unde Deus 200.b
anima rationalis ſecundũ Platonē migrās in corpora brutorum 188.b
animæ uis in corpore & extra corpus 162.a
animarum migratio unde primum irrepſerit 138.b
animalia à quibus abſtinendũ quæ 212.a
animalia ab homine quomodo tractanda 109.a
animalia Aegyptii cur coluerint 17.a
animalia quando ſacrificari cœpta 49.a
animalia miræ ſpeciei in Nili littore inuenta 2 to.101.b
anna Britanniæ regina Caroli uxor 2 tom.155.a
anneberge argenti fodina 2 tom.152.c
annena Gallio frater Senecæ 2 tom.75.c
annæus Mella Senecæ frater 2 tom.73.c
anobreth Nympha 24.b
antenor pulſus Ilio 2 to.34.a
antepbareus Longobardorum dux 2 tom.107.d
antharis rex 2 tom.101.b
anthemius Conſul Ro. 2 tom. 90. Romæ regnat 95.b occiditur à Ricimere genero ſuo 2 tom.87.c 95.c
antherus Epiſcopus Ro. 2 tom. 80.c eius mors 570.a
antidona condita 2 to.69.b
antigonus rex Macedonum 2 tom.61.c Aſiæ 2 tom. 59.c reddit Athenienſibus libertatem 2 tom.61.a
antigonus Gonates Lacedæmonem obtinuit 2 tom.60.c
antigonus contra Iudæos dimicans occiditur 2 tom.67.c
anthimus epiſcopus 599.b 605.a
antinoitæ 563.b
antinous puer quē Hadrianus in deliciis habuit, eiusq; nomine urbs appellata 2 to.77.a
antiochia capta à Rom. 2 tom. 66.a penè tota corruit terræmotu eod.76.b 67.d
antiochiæ eccleſiæ clauſæ 2 tom 86.d
antiochia condita à Seleuco 2 tom.59.d
antiochus Cæſar 560.b Cyzicenus 2 tom.64. d Epiphanes, eod.62.d Eupator eod.63.d Gryphus.eod. 64.d Sedetes.ibid.b Soter eod.60.d Theos eod.62.a
antiochus donis Iudæos captat 2 tom.62.b eoſdem ad idololatriam cogit eod.63.a in Thermopylis uincitur, eodem. 62.b
antiochus magnus Syriæ rex 2 tom.61.d Pompeio ſe dedit 2 tom.65.b
antiochus tyrannus 437.a.b
antipatris condita 2 to.69. b
antipater Herodis F. 2 tom. 66.b unus ex Tetrarchis eod.70.a rex Macedonum eod.60.c
antipater Herodis pater 471.a filio regnum à Romanis obtinet 473.a
antonia turris 403.b inde
antonius Caracalla 2 to. 79.d Heliogabalus. eod. 80.a Lucius eod.78.b Marcus, qui & Verus Imp. Ro.eod.78.a Pius, pater patriæ dictus eod.77.d b c & 2 tom.520.a
antonini Cæſaris epiſtola pro Chriſtianis 521 a.b
antoninus epiſcopus Hieroſol. 2 tom.78.d
antonius dux Sabandię Gebennam obſidet 2 tom.165.b
antonius eremita 622.b
antonius Medicus Auguſti naufragio periit 2 tom. 68. c
antonius bellum geſſit cum Antonio 2 tom.67.a 68.b
antonius M. Liberalis Rhetor 2 tom.72.a
antonius Franciſci diſcipulus moritur 2 to.224 d
antonii & Aug. fœdus 2 t.68.b
antonius monachus honeſtè tractatus à Conſtantino 2 to. 84.c ſenex admodum moritur eod 86.c & 80. d
antonius Roſeus editis lib. de monarchia moriens 2 t.141.c
antonii uita à quo conſcripta 622.b
antonii eremitę diſcipuli 637.a
antonius & Auguſtus in gratiā redeunt 2 tom.67.c
ἄνθρωπος Platoni unde dictus 148.b
antrapophagi 286.b
antuerpiæ inſidatio 2 to.165.c
anubis Deus 17.a
aod quādiu regnarit 144 a
apelles hæreticus 545.b
aphricanus de tēporib. 398.b

Digitized by Google

aphricanus epiſcopus 570.b eius ad Originem epiſtolā ibid. & Chronica eod. eiuſdem ad Ariſtidem de Euangeliorum diſſonantia 571.a
apia dicta quæ nunc Peloponneſus 2 tom.11.c
apion 482.b Grammaticus peritiſsimus 42.b
apis Niobæ filius 2 to.15.d Sicyoniorum rex 11.c in Aegypto deus 15.b 17.b
apis & Mneuis à quo conſecrati 16.a
apocalypſis 508.b
apollinaris lucubrationes 531.a
apollinaris Aſianus Hieropolitanus 2 to.78.b
apollinaris Laodicenus hæreſim ſui nominis ſuſcitat 2 tom.88.a
apollo dæmon 46.b
apollo Iouis & Latonæ filius 2 tom.3.a
apollo faſſus ſe nōnunquā mētiri 70.a
apollo iubet ligna & lapides adorare 68.b
apollinis oraculum quando obmutuit 587.a b
apollinis oraculum, fata magicis ſolui poſſe 69.b
apollinis ſimulacri qui primi fabricatores 138.b
apollinis Delii templum ab Eriſichthone ædificatum 2 tom. 24.a & b
apollinis Delphici templū incenſum 2 tom.53.b
apollodorus Pergamenus orator 2 tom.66.b
apollodori opus 21.a de temporibus 143.a
apollonia terræmotu corruit 2 tom.70.c
apollonius ſenator lecto ſenatui inſigni uolumine, quod de fide Chriſti cōpoſuerat, capite truncatur 2 to.78.d
apollonius Calcidicus Stoicus 2 tom.77.c
apollonius Tyanenſis 257.b
apollonius theologus & hæreticorum inſectator 548.a
apollonidæ abnegant legem & prophetas 555.b
apoſtolicæ eccleſiæ poſt aſcenſionē Domini inſtitutio.480.
apoſtolus Latinē quis 476.b (a
apoſtolus ſuffectus in locū Iudæ 442.a b inde
apoſtoli duodecim deſignati per duodecim exploratores 251.a.b
apoſtoli cur tam pauca ſcripſerint 507.b
apoſtoli cur elegantiam ſermonis non affectarint 507.b
apoſtoli de terra Zabulon & Nephthalim euocati 373.b
apoſtoli ſpeculatores 355.b inde
apoſtoli poſt mortē Chriſti alacriores facti 261.a
apoſtoli quomodo electi 227.a
apoſtoli reliquiæ Iſrael. 235.a,b
apoſtoli triſtia & læta de Chriſto ſcripſerunt 267.b
apoſtolorum martyrium Conſtantinopoli dedicatur 2.to. 87.c
apoſtolorum uocatio 425.a
apoſtolorum Chriſti & diſcipulorum conuentus 503.b
apoſtolorum philoſophia uita expreſſa 264.b
apoſtolici uiri ex Hebræorum genere 487.b
ἀποτρόπαιοι θεοὶ 650.a
appion rex Libyā per teſtamentum Ro. reliquit 2 rom.66.b
apponianus paſſus Romæ pro Chriſto 2 tom.182.b
appius Theologus 554.a
aqua Euāgelicæ doctrinæ 350.b
aqua & ignis ab Aegyptiis colitur 29.b
aqua in oleum conuerſa 560.b
aquila ab Aegyptiis culta 17.a
aquila interpres ſcripturæ 297.a
aquila præfectus Aegypti 557.b
aquila Ponticus Proſelytus 544.a.b
aquila Theologus 24.b inde
aquileienſes clerici habētur per inde ac chorus beatorum 2 tom.87.d
aqoilius bellū ſeruile in Sicilia compeſcuit 2 to.65.b
ab Aquilone omne malū 348.b
aquiſgrani Ferdinandus coronatur 2 rom.165.c
aquitania data ad inhabitandū Gothis 2 to.91.a
arabia 600.b
arabes per Origenem ab errore reuocantur 572.a
arx inoentæ à Cecrope 2 to.2.a
arabia interior facta à Seuero prouincia Ro. 2 tom.79.c
arabes Perſas redigunt in poteſtatem 2 rom.104.a
arabes accepti in fœdus à Traiano 2 tom.75.d
aradus inſula cōdita 2 to.45.c
aragonēſes Caroli regis claſſem in littore Neapolitano ſuperant 2 rom.127.a
aratus uerſus à Cicerone 2 t.1.a
arcæ Noæ magnitudo & diſpoſitio 2 tom.5.b
arca teſtamenti ab alienigenis poſſeſſa 2 tom.34.c
arcadius Theodoſii filius Auguſtus 2 tom.89.a moritur conſtantinopoli 2 tom.90.b
arabianus Bibliorum commentator 554.a
arati locus de Deo 183.b
aratrius 14.a
arbogaſtus dux 649.a
arcadius Auguſtus 650.a
arcadius & Honorius Imp. Ro. 2 rom.89.d
arcaragantes qui 2 to.84.c
arceſilas 195.b
archelaus comes oriētis 628.a & 2 rom.70.b.a,d
archelaus ſucceſſor Herodis 471.b
archelai tempora 475.b
archilochos clarus habetur 2 tom.49.b & 35.b
archeſilaus philoſophus clarus habetur 2 tom.60.d
archillas oppidum Galliarum à Gothis oppugnatur 2 ro. 91.c
archimus Poëta 2 tom.45.c
arctinus Mileſius uerſificator 2 tom.44.d
ardaban uicus Miſyæ 546.b
aremulus fulmine ictus interiit 2 tom.42.b
areopagus cōſtituitur Athenis 2 rom.24.b
areopagita Athenienſis Paulo primus credidit 497.a
aretas Arabum rex 476.b Damaſcenorum rex 362.b
argēteos nūmus primum figuratus Romæ 2 tom.60.d
argētei proditoris Iudæ 444.b inde
argenriuenſes reddūt fidei ſuæ rationem 2 rom.165 a iunguntur fœdere cum Heluetiæ ciuitatibus quibuſdā. eod.164.d
argiuæ Iunonis templum incēſum 2 rom.56.b
argiuus Corylos primus Olympici ſtadii uictor 144.b
arginorū regni initiū 2 to.15.a
arginorum reges deficiunt 2 rom.20.b
argiuorum reges quādiu regnauerint 2 tom.15.b
argis quis primus regnarit 240.a
argonautarum nauigatio Soſarmi tempore 2 tom.30.b
argus rex 2 to.18.b 35.d
arius eiectus ex eccleſia ab Alexandro epiſc. 2 rom.83.d
ariana impietas fulta Conſtātii Cæſaris præſidio 2 ro.84.d
ariāi per epiſcopos Chriſtianos coguntur in exilium 2 ro. 96.d eccleſiam Antiochenam diu obtinuerunt 2 tom.84.b Hieroſolymitanam eccleſiam inuadunt 2 tom.58.d
ariana dogmata damnata per Hilariom 2 tom.86.c
aries Phrixi uector 2 to.27.b
ariminum conditur à Rom. 2 tom.60.b
ariminenſis Synodus 630.a
ἄρης cur Mars dictus 26.b
ariſtarchus Grammaticus 2 ro. 63.d Tragœdiographus 2 tom.56.b
ariſtæus Proconneſius ante Homerum quanto tempore fuerit 142.b
ariſtæus hiſtoricus 126.b
ariſtæus de Bibliorū uerſione 103.a
ariſtenetus Cōſul. Ro. 2 t.90.a
ariſtidis Apologeticus pro Chriſtianis 510.b & 2 tom.76.d
ariſtion presbyter 514.b
ariſtippus Cyrenaicus 9.a
ariſtobolus peripateticus philoſophus 2 to.26.d
ariſtobolus uinctus à Pompeio Romā deducitur 2 to.66.a
ariſtobulus primus apud Iudæos diadēatis ſompſit inſigne 2 tom 65.a
ariſtoboli explanationum libri in Moſen 2 tom.62.d
ariſtobolus 471.a
ariſtomenes Meſenius Ithomeres 49.b
ariſtoteles 18. anno auditor Platonis 2 to.58.b
ariſtoteles Cononienſis architecturæ peritiſsimus 2 t.137.b
arius cacando perit 626.b
arius Epici libros in græca conuertit 15.a
arius reuocātus ab exilio 625.b
armonia Veneris filia 18 b
armonius liberat Athenas tyrānide 2 tom.54.c
armenii & Indi cū Romana eccleſia ſentiunt 2 tom.155.b

armenii fidem Chriſti ſuſcipiunt 2 tom.100.c
armenii debellati per Mauritiũ 2 tom.101.a
armenii uicti à Tiberio Cæſ. 2 tom.60.c
arnobius Rhetor in Africa libros pro noſtra religione cõpoſuit 2 tom.84.a
arnolphus Caroli Mag.filius 2 tom.113.d
aromata Deus cur crearit 119.b
arrii hæreſis 617.b
ars uera nunquam fallit 43.a
arſaces primus rex Parthorum 2 tom.61.c unde Arſacidæ dicti eod.
arſenius Athanaſii lector 628.a
arſenois qualis locus 584.b
arſinus martyr 574.b
artapanus hiſtoricus 126.b
artaxerxes rex Perſarum 2 tom.58.b
artemon hæreticus 554.a
artemonitæ ſcripturas corruperunt 554.b inde
artium & inſtrumẽtorum qui primi inuentores 136.b
aruſpices Athanaſiũ tollendũ ſuadent 633 b
aſcalona urbs Iudææ capta à Chriſtianis 2 tom.121.
aſcãius Sfortia Cardinalis traditur à uenetis regi Gallorũ 2 tom.153 b
aſclepiadum genus unde ortũ 39.a
aſclepiodotus Britãnias cepit 2 tom.82.d
aſclepiodori cum Theodoro non conueniunt 554.a b
aſconius Pedianus captus luminibus 2 tom.74.d
aſedech quis 13.a
aſia 496.b
aſianus Sardienſis 2 to.78.b
aſinius Gallus orator 2 to.70.c
aſinius pollio orator de Dalmatis triumphat 2 to.70.a
aſiaticorum Paſcha 551 b
aſpar Patritius filium ſuum Cæſarem facit 2 tom.95.c
cum domo ſua deletus à leone 95.c
aſpirãdus tutor Liniperti regis Longobardorũ 2 tom.107.a
aſſa quanto tempore rexerit Iſrael 144.b
aſſur abrahami filius 125. b
aſſur nominis interpretatio 369.a
aſſyria facta prouincia à Traiano 2 tom.76.b
aſſyriorum regnum ceſſauit in Sardanapalo 2 tom.42.d
aſſyria unde ſic dicta 125.b
aſtacus urbs ampliata Nicomediæ nomen capit 2 to.61.a
aſtarte 14.b
aſtrum horribile apud Mediomatrices & Treuiros uiſum 2 tom.163.c
aſterius martyr 581.b
aſtra à gentilibus culta 284.b
aſtrologia apud Caldæos inuẽta 124.b
aſtronomiæ quæ pars utilis 197.b
aſtulphus rex Langobardorum 2 tom.108.b fulgure interficitur eod.
aſtiages Medorũ rex 2 to.51.c contra Lydos pugnat 52.b
aſylum extructũ Romæ à Ro. 2 tom.46.b
athanaricus rex Gothorũ plurimos Chriſtianorum interficit 2 tom.87.c
athanaſius Alexandrinus Epiſcopus 627.a iuſſus condemnari 628.a
athanaſii fuga 629.a
atheniẽſium myſteria impudicæ 21.b
athenis Paulo quis primò crediderit 497.a
athenodorus 570.b
athenodorus & Gregorius ubi & quando eccleſiis præfecti 582.b
athletæ olim diuinis honorib. affecti 67.b
arianorum Theologia 19.a
atlas Aſtrologiæ inuentor 125.a
atomos unde dicta 199.a
atomorum figuræ an infinitę 199.a
attalus martyr 538.a
attali uiſio in martyrio 538.b
auaris Aegyptiorũ urbs à quo euerſa 143.a
audęus, à quo Audæana hereſis 2 tom 84.d
auentinus mons 2 tom.43 a
aues mundę & immundę quę 110.a b
auium uolatus qui primò obſeruarint 136.b
augarus rex 477.b
auguſtus cum ingenti triumpho Romam uenit 2 to.68.c
amicitiam cum Parthis facit 69.d
auguſtę comitia calebrat Cęſar 2 tom.165.b
aurea domus conflagrauit Romæ 2 tom.75.d
aurelianus Cæſ. mortu. 590.b
auri & argenti metalla precioſiſsima 115 b
auſtriam inuadit Turca 2 tom. 164.c populatur 166.b
auxentius 642.a
azarias, qui & ananias 2 tom.38.c
azolinus Veronenſium tyrannus necatur 2 tom.125.a

B

Baaſa rex Hebręorum 2 to.38.c
babel Hebręis quid 124.a
babylæ martyris ſepulchri trãſlatio 634.b
babylas ſacerdos Antiochiæ 572.b martyrio coronatur 2 to.80.d
babylon à Traiano occupata 2 tom.57.d item à Turca. eod. 159.d
bacchę mulieres in exercitu liberæ 2 to.25.b
bacchus mitra recinctus 18.b
bacchi orgia 20.b
bacchi dux Demetrii pellitur Iudæa à Ionatha 2 to.63.d
bacchius peritiſsimus rei militaris 2 to.134.b
bacchylides 530 a
bacchylus 551.a
bacidæ cognominati reges Corinthi 2 to.39 b
baculus Moſis in ſerpẽtem uerſus 127.b
bacurius rex Iberorum 625.a 649.b
bætilus quis 15.b
balearicam inſulam minorem Barbaroſſa populatur 2 tom.169.b
balduinus Gallus Cõſtantinopolitanus Imperator 2 tom. 123.d
balduini regis Hieroſolymę geſta contra Aegyptiorum, Babyloniorum, Perſarum reges 2 to. 122. d 120.d 121.a & c & d
balneus Aſſyriorum rex 2 tom. 10.d
balneorũ uſus Chriſtianis quando & à quo interdictus 535.a
baphiorum prępoſitura purpurę 59.b
baptiſmus ignis 599.a
barach quãdiu regnarit 144.a
barbara uerba quæ 61.b
barbara quædam nomina in hiſtoria Euſebii 2 to.1.c
barbaræ regiones cur fœcũdiores aliis 119.b
barbari innumerabiles habent concubinas 2 to.25.b
in Barbaris regionibus cur maiora animalia & proceriores arbores 119.b
barbaroſſa Oſtiam populatur 2 to.167.c item Balearicam inſulam minorem 168.b
barbaroſſa Genuam obſidet 2 tom.167.c Africam minorem occupat eod.
barbaroſſa tyrannus Barbarorũ 2 to.167.c
barbaroſſam diſperſit cum exercitu Carolus Imp. 2 to.168.a
barchaban propheta 518.a
barchochabas dux Iudęorum 517.a b 519.b
bardeſanes Syrus de fato 79.b & 2 to.78.d 533. b eius opera ibid.
batis mons 123.b
barnabas 477.a eius Epiſtola 508.b
bartholomeus ubi prædicarit 496.a
bartholomæus Coglio 2 to 141.a
bartholomęus Daluianus dux Venetorum captus 2 to.152.b
baruch quando prophetarit 144.b
Baſilea fœdus init cũ Heluetiis 2 to.154.c
baſilia et Cybela Cæli filiæ 19.a
baſilides hæreſiarchus Alexandrię 2 to.77.d c & 518.a 559.b
baſilienſe Cõcilium 2 to.135.a
baſiliſcus hæreticus 545.b
baſilius Ponti Epiſcopus martyrio coronatur 2 tom.83.c
baſilius Cæſarienſis 2 tom.88.a
baſilius magnus 640.a
baſilius ſiſtitur ad tribunal 641.a
baſternarum gens in ſolum Romanum excurrit 2 tom. 82.c
battus conditur Cyrenarum 2 tom.45 c & 50.b
bauariæ principes diſsident 2 tom 158.c
bauariæ ducis bellum cum comite Palatino 2 to.155.c
bauaricum bellum cõponitur 2 to.155 d
bauarorum uicini correpti lymphatico ſpiritu 2 tom.160.b
bau quales mulier 123.b
bauius poeta 2 tom.67. d
beelphegor dæmon 413.b
beelzebub 15.b
belbalus Bœrutiorum rex 15.b

belgæ Germaniæ fines intrant 1 tom 131.2 à Francis deſe cerunt eod.117.d
belliſarius uarie confligitor 2 tom.99.b & a 96.c 98.c & d 68.b 99.c a
bellom ſeruile in Sicilia 1 to. 64.b & 65.b
bellum Britannicum & Gallicū 2 tom.150.d
bellum Heluetiorum & Sueno rum 2 to.157.b
bellum inter Ludouicum regē Gallorum & Carolū ducem Burgund. 2 tom.143.a
bellum in Plateis & Micha. 2 tom.55.d
bellom contra Sauromatas 2 tom.76.c
belos Aſſyriorum Deus coiuſmodi 2 tom.10.c
belus Saturnus 123.a
beli duo 113.b
belzethos rex Turcarum 2 to. 120.a
beniamin Epiſcopus 2 to.76.b
beneuentum condita à Rom. 2 tom.60.b 113.a 117.a
benedicti Pontifices Ro. 2 to. 100.d 106.a 112.b 114.b 116. c & d 118.a & c 119.a 118.a 130.a 132.c 134.a
benedictus Abbas, & eius corpus tdelatum in Galliam. 2 to. 89.b & 133.c
beorgor Alanorum rex nō longe à Bergamo occiditur 2 tom.95.b
berengarii facta 2 to.114.d 115.c 116.a
bergonioms ſub quorum poteſtate 2 tom.134.d 152.b
beryllus Theologus 567.b
eiuſdē impium dogma 571.b
berylli & Origenis diſputatio 571.b
bernardus Granenſis Archiepiſcopus 2 tom.148. a
bernardus monachus Clareual lenſis 2 tom.120.b
bernardinos Senēſis refertur in Catalogum ſanctorum 2 tom.136.d
bernæ combuſti monachi in D. Mariā blaſphemi 2 to.151.d
bernæ diſputatio habita de Eu chariſtia 2 to.163.d
bernenſibus iunguntur Conſtā tienſes fœdere 1 tom.163.d
berça condita à Seleuco 2 tom. 59.d
beruth 13.a b
beryllus Epiſcopus 2 tom.80.b
beſſarionis ſcripta 2 tom. 140.a 142.a 143.c
beſtiæ è cœlo delabuntur 1 to. 130.c
bethera oppidum 517.a
bethlebem & Ephrata idem 377.b
bethlehem, domus panis 378.b
beth latinè quid 133.b
beticæ inundatio 1 to.161.c
betichum regnum à rege Hiſpaniæ obtinetur 2 tom.151. a
biblia in Græcum quando tra ducta 103.a
bibilci libri inquot partes diuiſi 503.a
bibliotheca ab Hadriano facta Athenis 2 tom.77.a
itē Hieroſolymis ab Alexādro 567.b
bibliotheca Romæ in Capitolio crematur 2 tom.79.a
bibliotheca Cæſarienſis quæ, & ubi 571.a b
biblus locus 13.a
bithyniæ conditor, nomen, ac infortunia 2 to.25.b & 16.b 38.c 71.a
bizantium tempore Tulli Hoſtilii condita 2 to.49.b 74.c
blandinæ uirginis mira in tormentis conſtantia 536.b 537.a 538.a 540.a
blaſtus 546.b 550.a
blemmyes 652.b
bocchorus rex 2 to.47. & 46.c
boethos Porphirii amicus 187.a
boethius reuocatus ab exilio & præfectus prætorio interficitur à Theodorico 2 tom. 97.b c
bohemorū rex Ferdinādus dux Auſtriæ 1 tom.163.b
bohemos populātes Germaniā Maximilianus perimit 2 tom.152.a
bohemiæ argentifodinæ inueniuntur 2 tom.159.c
bolaſus epiſcopus 588.b
bondogodar Soldanus Chriſtianos Syriæ debellat 2 tom. 126.a & b & c d
bonifacii Ro. Pontifices 1 tom. 91.a 98.b 101. d & c 103.a 104.a & 114 a 116.d 127.c 132.b 127.d 138.a
bonifacios Epiſcopus Moguntinus 1 tom.108. b
bononia Iulio Pōt. reſtituitur, deinde deficit à Pont. 1 tom. 152.a 154.a
bonorom corporalium ordo & gradus quis 170.b
bonum quid 157.b
borſippus urbs 130.b
boſa apud Francos tyrānidem inuadere conatur 2 to. 113.b
boſphorani in fidem accepti à Traiano 2 tom.75.d
brachmanes populi 80.b
brachiom Dei quid 356.a
bracti populi 80.b
bredaniæ oppido domus exuſtę 2 tom.167.b
brigida uirgo in Scotia moritur 2 tom.97.d
britannia ad fidem Chriſti con uertitur 2 tom.102.a
in Britannia olim cur pauci incolæ 64.a
britanni Gallias deprædantur 2 tom.112.c
britones cum Gallias proſperè pugnat 1 to.112. a
brixia in poteſtatem Gallorum peruenit 1 tom.152.b 134.c 154.b
Βρομὸς Græcis quid 18.b
bruchi frumenta uno anno in Apulia bis depaſcuntur 2 tom.162.d
bruchium in Gallis capitur 2 tom.81. c
brutus Hyberiam ſubigit 2 to. 64.a
bocillions Gallorū dux. 2 tom. 100.a
budam Ferdinādus copias du cit 2 tom.163.c
buda diripitur à Solymanno 2 tom.163.a 164.c à Ferdinā do capitur 2 to.165. a
bugia obtinetur ab Hiſpanis 2 tom.153.a
bura Peloponēſi urbs abſorpta 2 tom.58.a
borbonius dux tentat Maſsiliā obſidione 2 tom.162.e
borgūdiones Galliæ partem occupant 1 tom 87.d 90.c 146.a 158.b
boſiris tyrannidem exercet 2 tom.25.b 82.c
bilibaldus Birckheimerus moritur 2 tom.159.a 166.a

C

Cacanus Hunnorum rex 2 tom, 102.
in Cade hominis maxima immunditles 108.b
cælum uiſum ardere per multos dies 1 tom.89.d
cælus 13.a 19.a
ceremoniæ extra Hieroſolymā omnes prohibitæ 211.b
cæſarea Philippi 582.b
cæſarea quæ prius πύργος στράτωνος 483.a
cæſariani milites Mediolanum recipiunt 2 tom.161.a
cæſarea à quo & cur condita & ita nominata 2 tom.96. b 70.d & c 77.a
cæſaris Iolli acta 1 to.66.b & a
cæſar Mediolanenſem ducatū capit 2 tom.161 b
cæſar Auguſtæ comitia peragit 2 tom.218.a
cæſar L. de Parthis triumphat 1 tom.78.a
caiaphas Ioſephus dictus 476.
caius Caligula Cæſar 481.a (a
caios Epiſcopus Hieroſolymorum 2 tom.77.d
caius fulmine ictus 2 tom.82.b
caius ſcriptor 493.a
calabria uectigalis facta Rom. 1 tom.60.d 68.d
caleſii conuentum congregant Angliæ & Galliæ rex 2 tom.166.a
calidonii apri & Meleagri fabula 2 tom.32.b
caligulæ crudelitas & mors 491.a 2 tom.73.a 72.a 71.d 71.b
caliphas rex Saracenorum poſt Mahometum 2 to.104. a
occiditur à Balduino 120.b
calliſtion diſcipulus Tatiani 546.a
calliſtus Pontifex Ro. 567.b 2 tom.80.a 110.d 137.b 138. d 122.a
callias Prin. Athenar. 2 to.55. d
callidius M. orator 2 tom.66.b
callocerus res nouas molitus occiditur 2 to.84.c
calymiſiæ flumina ædificia euertunt 2 tom.167.b
cambyſes 709.a
camerine Babyloniæ urbs 124.b
camillus Gallos ſuperat 2 tom. 58.b
cādace Aethyopū regina 481.a
eius præfectus ibid.
candida cūr diis præcipuè tribuuntur 30.b
candidos Theologus 554. a 2 tom.79.b
cāes iuxta crucē Chriſti 458.b
canon Veteris teſtamēti 568.b & noui 569.a b
canon librorum biblicorum & ab eccleſiis hactenus approbatorum 552.b
canopus 647.a

cannabsi

Digitized by Google

Cantabri res nouas molientes opprimuntur 2 tom.69.a.
cantib.ad uirtutem adoleſcentes incitandi 571.b
caph quid ſignificet 535.b
capito Hieroſolymorum epiſcopus 545.b
capitolinū templū arſit 42.b
cappadocia 496.b 600.b
captiuitas prima Iſrael. 2 tom. 45 d
caracalla cur dictus Antoninus 2 tom.79.d
carauſius ſūpta purpura Britannias occupat 2 tom.82.b
cariata terræmotu concuſſa 2 tom 61 d
caricus hieronymi amic.549 b
caridemus ſacerdos Sicyoniorū 2 tom.33 d
carinthiam populatur Turca 2 tom 166.b
carinus Cæſar 591.a apud Murgum occiditur 2 to.82.b
carneades gymnaſiarcha 596.a
carnificina martyrum 597.a 595.b
carops Athenis regnat 2 tom. 46.a
carolus 8.Franc. rex 2 to.150.d
carolus 5. Imp.cū Iſabella Portugalliæ nuptias celebrat 2 to 162 b
carolus Borbonii copiarū dux Imperator 2 tom.162.b
carolus dux Geldriæ Brabantinos moleſtauit 2 to.156.b
carolus 2. Imp. Orientis cognomento Caluus 2 tom. 113.a
carolus Imp.Colletinam arcē ſibi ſeruat 2 tom.168.a
carolus rex Hiſpaniæ,& Franciſcus Galliæ rex confœderantur 2 to.159.b
carolus Imperator cōſtituit dominam inferioris Germaniæ ſororem ſuam 2 tom.165.b
carolus Comes agrum Peruſinum cepit 2 tom.147.d
carolus Hunos penè delenit 2 tom.109.
carolus Conzaga Mediolanum tuetur contra Franciſcum Sfortiæ filium 2 tom. 136.c
carolus Imp. Tuniſiā ciuitatē capit 2 tom.168.a
carolus Romam pergit,& Pannoniam uaſtat 2 tom. 149.d
carolus Apuliæ rex euocatur ab Hungaris ad regnum, quem paulo pōſt regina dolo interficit 2 tom.132.b
carolus Longobardos uicit 2 tom 109.a
carolus filius Caroli rex Apuliæ 2 tom.127.a
carolus 4.Imperator 2 to.130.b
carolus caluus uēeno interiit 2 tom.113.b
carolus Apuliæ rex interficitur à Ludouico Andegauiæ duce 2 to.132 d
carolus Sclauos bello petit 2 to.149.d
carolus Imp. Aquiſgrani coronatur 2 tom.160.c
carolus Imp.regem Frāciæ Papiæ ſuperat 2 tom. 162.a
carolus cōfirmatur Auguſtus à Leonis Pont.legato 2 tom. 160.d à Clemente Pontifice coronatur 2 to.164.d
carolus capit Romā 2 to. 163.b
carolus Imp.regem Gallorum reſtituit in regnū 2 to. 162.d
carolus Burgundiæ dux interficitur 2 tom.145.b
carolus Aquiſgrani moritur 2 to.110.d
carolus rex Gallorum moritur 2 tom.153.a
carolus 2.Apuliæ rex moritur 2 tom.128.b
caroli bellum cum Saxonib. 2 tom.109.a
caroli magni nouæ leges 2 to. 110.c
caroli magni proſapia finem habet regnandi 2 tom.117.c
carolus Franciæ rex Apuliæ regnum obtinet 2 tom.132.a
carolus Conradinum Conradi filium ſecuri percuſsit 2 tom. 126.b
carolus rex Franciæ regi Aragoniæ reſtituit Parpignianum & Roſsilium 2 tom.151.b
carolus natu grandior Vinciſlaum filium Cæſarem ſe uiuo facit 2 tom.131.c
carolus Imp.Inſulas inuētas auro & argēto refertas armis capit 2 tom.166.d
carolus Imp. Barbaroſſam diſpergit cum exercitu 2 tom. 168.a
carolus Imp. ab Archiepiſcopo rex & Cæſar Romanorum coronatur 2 to.160.c
carolus Imp. fœdus cum Papa & aliis multis iniit Bononiæ 2 to.164.d
carolus Im.Italis pacem firmat 2 tom.166.d
carolus Hiſpaniç partem uaſtat quod recipere fidem Chriſti noluerit 2 to.109.b
carolus Caluus Imp. populum Ro.corrumpens auro, imperium obtinuit 2 tom.113.a
carolus Imp.reſtituit Franciſcū Sfortiam in ducatum 2 tom. 164.d
carolus 8. Francorum rex Annam Britanniç ducit uxorem 2 to.151.a
carolus cognomēto Groſſus Imperator 2 Rom. contra Ioannem Pontificem eligitur 2 to.113.b.& c
carolus Pipini pater 2 to.107.d
carolus Auguſtus appellatur à Leone 2 tom.110.d
carolus Magnus pipini filius rex Francorum 2 to. 109.a
carolus 8.Francorum rex 2 to. 150.d
carporum gens in ſolum Romanum exundauit 2 tom.82.c
carthaginēſes à Romanis naualis certamine uicti 2 to. 61. a
carthaginenſium bellum 2 to. 57.d
carthago quādiu ſteterit,priuſquam in poteſtatem populi Romani ueniret 2 tom.64.a
carthago à Vandalis capta 2 tom.93.b
carthaginem abit Imp.Carolus 2 tom.178.a
carthago condita 2 tom.32.a 42.c penè diruta ab Aegyptiis 2 tom.105.a
carthuſienſis ordinis initium 2 tom.119.d
carus cum filiis Carino &Numeriano imperant Romæ 2 tom.82.b
caſſander rex 2 tom.59.c
caſsianus Epiſcopus Hieroſolymitanus 2 to.77.d
caſsiodor.monachus 2 to.99.d
caſsius templum ſpoliat Iudææ capta 2 tom.66.d 174.c
caſsius Seuerus Orator pauperrimus moritur 2 tom. 71.c
caſsini corpus diui Benedicti humatum 2 to.296.d
caſsianus Hieroſolymorum epiſcopus 545.b
caſsius 12.b
caſtalius fons 20.b
caſtor hiſtoricus 140.b
caſtitatis exempla 2 to. 109.&152.&153.&157.
caſtiliæ regnum nautæ terram nouam inuenerunt 2 to.152.c
caſtrutianū bellū aduerſus Florentinos 2 tom.121.a
caſtrutius reus cedis dominus Lucenſium factus eſt 2 to. 128.d 129.b& c
Cataphrygæ 546.a eorum pſeudoprophetæ ibid.
cataprygarū hæreſis 2 to.78.b
catharius Senēſis refertur in numerum Sanctorū 2 to.139.b
cath filius Triſmegiſti 2 to. 24.b
cathari,qui & nouatiani 2 tom.175.
catechumeni ficti 480.b
κατήχησις 569.b
καθαρός 621.a
cathari hęretici 575.b
catina condita 2 tom.27.a &47.a
cato Ennium tranſtulit Romā 2 tom.61.c
catulus cum Mario de Cimbris triumphat 2 tom.65.b
catullus Veronenſis 2 to. 65.c &66.b
cauſa omnium Deus 71.b
cecropia regio à Cecrōpe dicta 2 to.23.a
cecrops unde Diphyes uocatus & quę inuenerit . 2 tom. 2.d 23.a primus Atticæ rex 2 tom 2.c 22.b 28.b
celerinus confeſſor 576.a
celeſtinus Pelagii fautor 2 tom.90.c
celeſtinus 1.2.3.4.5.Pontifex Romanus 2 tom.91.b & d 121.c 123. b 125.a 127.c
celtarum ſacrificia homicidia 50.b
cenobius preſbyter martyrium paſſus 2 tom.182.d
cenſus Florentiæ actus 2 to. 130.a
cenſus Romę actus 2 tom.54.d 58.c 61.b 63.a 65.c 68.c 70b & 72.c& 52.b
cētaurus quamdiu ante Homerum 142.b
cētauri nobiles equites 2 to.31.
cephas 477.a(b
cerberus triceps 36.a
cerdo magiſter Marcionis Romam uenit 2 tom.77.c
cerdon Alexandrinorum eccleſiæ præfectus 505.b 515.b & 2 tom..75.c 77.d
ceres ueteribus quid 34.b
cereris & Bonæ deæ myſteria 21.a
cerimoniæ ueteris legis 466.a
cerinthus author apolypſeos quorundam iudicio 585.b
cerinthus hæretic. 509.b inde.

Ceruiſia quomodo inuēta. 18.b
ceſtii Flori auaritia 2 to. 74.a
chæremon martyr 575.a
unde productus 38.a
chaldęi quomodo uerè ſapientes 113 a
charitas quid 541.b
chet latinè quid 135.b
χιλιαγὰι 515.a 584.a
chlamys Imperatorum amictus 2 to.82.c
choraz rex 2 to.34.a
cherebus Elleuſis uictor 2 to.44.d
chorus apud Pythiū primùm ſtatutus 2 to.30.a
chorylus poëta 123.a
choriſcus 185.b
chum filius Canaam 125.a
chus idem quod Aſbolos græcis 125.a
chyſatris quę 14.b
cryſippus contra fati aſſertores 76.a
chryſippi locus 43.b
chryſoloras reduxit græcas literas in Italiam antea omnino deletas 2 tom 132.d
chryſophoros Dionyſii ſoror. 530.b
CHRISTVS 467.a
à Deo nominatim denunciatur 300.b
chriſtus à prophetis quomodo appellatus 291.b
chriſtus à patre exaltatur. 302. a
à gentibus cognitus 301. b
à Iudæis circūuenitur. 301.b
chriſtus ad ſua opera an cœleſti uel corporum ui coactus. 83.a
chriſt. angelus teſtamēti. 331. b
chriſtus ante luciferū genitus 296.b
chriſtus ante omnem creaturā Dei filius 279.a 467.b
chriſtus apud Paneadē quę ſit operatus miracula 582.a
chriſtus cur imago patris. 281 a.b
chriſtus de ſemine Dauid. 300.b
chriſtus ea quæ à Moſe tradita ſunt, plenè obſeruauit. 215.b & inde
chriſtus eccleſiam ſuam à patre accepit 302.a.b inde
chriſtus fragranti unctione perfuſus 293.b
chriſtus gentium expectatio 228
chriſtus incredulis offēdiculū, fidelibus uerò ſalus. 371.a.b
chriſtus in Moſe deſignatus. 216. b
chriſtus in quot & quibus locis ab Apoſtolis prædicatus. 496.a
chriſtus inter homines quomodo egerit 289.a
chriſtus interpres legis. 210.a.b
lapis angularis 217.a.b
chriſtus mortuorū animas cur reuocarit 389.a.b
chriſtus Moſe antiquior 207. a.b Moſis legem non ſoluit. 216.a Moſis ſucceſſor. 305.a
chriſtus mūdi piaculum. 222.b
chriſtus præſtigiator uocatus. 268.b
chriſtus propter peccata noſtra paſſus 438.a.b
chriſtus primitiæ noſtræ reſurrectionis 292.b
chriſtus pontifex 468 a
ſacerdos æternus ſecundum ordinē Melchiſedech. 294.b
chriſtus quomodo apoſtolus. 563.b inde
chriſtus reſurgēs multos à mortuis excitauit 289.b
chriſtus Seraphim 358.b
chriſtus ſolam Iudæorum gentem repudiat 300.b
chriſtus ſol iuſtitiæ 331 b inde
chriſtus ſordibus noſtris quodā modo inquinatus. 306.a b
chriſtus ſpes gentium 252.b
chriſtus ſtella id eſt lumē. 414.b
chriſtus ſub Auguſto natus. 470.b
chriſtus ſuis nominib. iā antea longè natus à plurimis. 297.b
chriſtus ſuos ſeruat 301.b
chriſtus unde ſic dict. 292.a.b
etiam puer 418.a.b
in chriſti aduentu Iudæorum principatus defecit 252.a
chriſtus ad homines aduenit neceſſarius 286.b
chriſti ætas quando à Ioanne baptizabatur 476.a
chriſti corpus Aegyptiis quomodo declaratum 415.a.b
chriſti diuina geſta quæ 159.b & inde
chriſti magnifica nomina in ſcriptura 288.a.b
chriſti natiuitas quando fuerit 138.b
chriſti primi diſcipuli cōbuſſerunt libros ſuſpectos. 270.b
chriſti proſapia quæ 595.a.b
chriſti ſecreta diſpenſatio. 278. a.b
chriſti ſolium 358.a
chriſti temperantia 269.a
chriſti tempore multa regna ſubuerſa 277.a.b
in chriſto duę naturæ impermixtæ 299.b inde
chriſtiani in carcere quot & quādo mortui 537.b
chriſtiani accuſati quòd infantū uiſcerib. ueſcerentur. 537.a
chriſtiani quando è metallis liberati 607.a
chriſtiani fratres 535.a
chriſtiani inceſtus accuſati. 538.b
chriſtiani aſſati in cratib. 600.b inde
chriſtiani qui, & quando ſic dici cœpti 468.a 469.a
chriſti olim plures 469.a
chriſtianorum Lugdunenſium epiſtola 534.b
chriſtianorum officia in gentiles 611.a
chriſtiani fuerūt ueteres, ab Adam uſq; ad Abrahā. 469.a
chriſtianos ueteres à carnibus abſtinuiſſe 537.a
chriſtianis habitatio domorum quando & à quo interdicta. 535.a
chriſtianis cur interdicta balnea 535.
chriſtianus illiteratus philoſophum aggreditur 619.a
chriſtianorum geſta 2 tom. 121.a & d 124.b 83.c 127.b 130.b 135.b
chriſtianiſmus abſtinet à uerbo otioſo 6.a
chriſtophorus & Albrechtus duces Bauarię belligerantur inter ſe 2 to.151.c
chriſtiernus Danię rex regno expellitur 2 to.162.a
cibalenſe bellum aduerſus Licinium 2 to.83.c
ciceronis uita, acta, & mors 2 to.65.a & d 66.b 1 a 67.b
ciſtercienſis religio cœpit, & primum eius cœnobium extruitur 2 to.120.a
ciuitas dei ſanctuariū dei. 365.b
clacius Chius primus ferrum & glutinum inuenit. 2 to.48.b
claudius donatur clypeo aureo in Capitolio 2 to.81.c
claudii Appollinaris aduerſus Montanum actio 546.b
ſub Claudio Hieroſolymis quæ geſta 491.b
cleanthes Stoicus 2 to.61.a
clearchus peripateticus 132.b
clearchus Præfectus urbis Conſtantinopolitanę 2 to.87.d
clemens Alexandrinus Pantæni diſcipulus 343.a
clemens hiſtoricus 22.a 49.b
clemens 7. Papa 2 to.166.c
coronat Carolum 164.d
moritur 167.d Pont. creatur 2 to.161.c
clemens 2.3.4.5.6. Pontifex Rom. 2 to. 131 b & 118. d & 75.b 128.b 130.a 125.a 126.b
clementis epiſtola ad Corinthios 504.a
clementis opus 20.b
cleobius hæreticus 529.a
cleodemus, aliàs Malchas, propheta 125.b
cleopatræ mores, geſta, obitusq; 2 tom.26 b 65.b 68.b
climata orbis ſeptem 28.a
clinici, qui in lectis baptizabātur 576.b
clitomachus quando floruerit. 196.b
clodius Albinus Lugduni interficitur 2 to 70.e
cocchaba uicus 473 b
cœlum hominis animum non cogit 70.b
cœlum quaſi liber ſcriptus apertus 86.b
cœlum ſolo Dei uerbo firmatū. 92.a
cœli tota machina paret Domino 92.a.b
cointha ad idola producta recuſat ea adorare 573.b
cointhus parum conſtans martyr 523.a
coloniæ deductæ à Romanis 2 to 62.b 68.b & c & 69.b
coloniæ duę tantum ſub Nerone factæ 2 to 73.c
coloniæ optimi opulētiſsimiq; ſecuri percuſsi 2 to.158.
colonię rex Romanorū eligitur Ferdinandus 2 to.165.a
coloſſe urbs Aſiæ terræmotu corruit 2 tom.73.c
colophonius fons 20.b
colpta uentus 12.b
cometes in cœlo uidetur 2 to. 118.a 119.c 120.a 117.& 126. a 127.d 133.a 143.c 107.d 154 a 128.d 130.a & d 181.d 138.a 94.c
comma pro ſententia aliquando capitur, ſeu oratione. 132.a
commodus ſacerdos 544.b
cōcilium Antiochenum 506.a
Cæſarienſe 551.b
Lateranum 2 tom.158.a
cōciliū Romæ habitum. 575.b

Confeſſorum

confeſſorum Alexandrenſium conuentus 632.a
coniuratores contra chriſtum qui 440.a b
conſiliariis & iudicibus à uino abſtinendum 172.b
conſilium hominis non eſt omnino fruſtra 79.a b
conſtans Imperator 629.b
conſtantia ſoror Conſtantini 625.b
conſtantius primus & ſolus Auguſtus appellatus 655.b
conſtantii Imperatoris error 627.b
cōſtantinus Dei famulus 612.b
conſtātinus pater patriæ 611.b
conſtantinus Paulo quamodo non inferior 611.b
conſtantinus qua re potiſs. ualuerit 652.a
conſtantinus quando Cæſar factus 611.b
conſtantinus omni ſcelere imbutus 2 to.108.b
conſtantinus moritur dum parat bellum Perſis 2 to.84.d
conſtantinus in balneo occiditur 2 to.191.d
conſtātinus ab Euſebio baptizatus labitur in Arianū dogma 2 to.83.b 84.c 183.a & c & b 110.a 105.b
conſtantis pugna, & ubi interficitur 2 to.104.c 84.d 90.b 85.a 105.a
conſtantinus Pontifex maximus 2 tom.106.d 108.d
conſtantius Eboraci moritur in Anglia 2 to.83.b 91.b 182.d
conſtantinus, Cōſtantius & Cōſtans Imperatores Romæ creantur 2 tom.84.d
conſtātinus fautor Chriſtianorum 2 tom.160.d
cōſtātini beneficia in pauperes Chriſtianos 2 to.170.a
conſtantius Leonis filius cū matre regnat 2 to.108.a & 109.d
conſtantinus à Martina nouerca ueneno periit 2 to.104.b
conſtantinus Palæologus unā cū matre Helena capite truncatur 2 to.137.a
conſtantini eunuchi 626.b
conſtantini contra Maxentium pugna 611.b
conſtantini fama 654.b
fauor in Chriſtianos 616.a
conſtantini in Britanniam profectio 656.b lex de colendo Chriſto 612.b
conſtantini mors & teſtamentum 625.b
conſtantini popularitas 603.a purpura 656.a ſacerdotalia priuilegia 617.b
conſtantini triumphus 612.b & ſtatua eodem
conſtantini uirtus 662.b uitiis 611.b
coph latinè quid ſonet 136.a
coration Nepotianus per Dionyſium emendatus 585.a
corbonam Iudæi uocant ſacrū theſaurum 17.c
corinthiorum eccleſia qualis 495.b
corinthiorum primus epiſcopus quis 528.b
cornelius Centurio 482.a
cornelius epiſcopus 528.b
cornelius Gallus propria ſe manu interfecit 2 tom.68.d
cornelius Nepos hiſtoricus 2 tom.41.a
cornelia Veſtalis uiua defoſſa 2 to.75.b
cornicularius adiutor 389.b
cornificiæ mulieris Epigrammata 2 tom.67.c
cornu Dauid quid 378.b
corpus Chriſti agno comparatum 435.a b
corpus Chriſti uehiculū 344.a
corpus Chriſti mortuū, qua uirtute reuixerit 2 tom.104.a
corpus hominis indumentum 89.a
per Corpus peccamus, & per corpus expiamur 359.b
corporis & ſanguinis Chriſti recordatio 222.b
corporis impetus ab anima domatur 72.b
cortona empta à Florentinis à Ladislao 2 tom.133.a
corybantium orgia qualia 21.b
coſmæ Medices uita, geſta & mors 2 to.135.a 134.d 140.d
craconiæ fluminis ædificia euertunt 2 tom.167.a
crautor 194.b
craſſus cum filio capitur apud Carras 2 tom.66.b
creatio & generatio quomodo differant 313.b inde
in Creatura nunquam ineſt ſolidum eſſe 152.b
cres ex Curetib. qualis 2 to.11.d
creſcens Cynicus 526.b eiuſdē inceſtus ibid.
cretus primus Cretenſium rex 143.a
crocodilus quōdo colatur 18.
crocodilus animalium atrociſſimus 119.a in Nilo natus ibid. eius quæ utilitates eod.
crocodilū nemo uenatur 119.a
crocodilorum apud Aegyptios magna copia 119.a
craſſus rex Lydorum, & eius geſta 2 to.53.a & b 54.a
crux Dominica tranſlata ab Heraclio Conſtantinopolim 2 tom.103.b
crucis Chriſti miraculū 622.a
cruces tres repertæ 622.a
cruſtumini uincuntur à Romanis 2 tom.46.b
cultores & cultrices 488.a b
cultus deorum uarius diſsidere facit homines inter ſe 385.
cultus idolorū uera cōtagio (b 196.b
cultum diuinū profitentiū triplex ordo 2 to.26.& 28.
cumæ terræmotu collapſæ 2 tom.70.c
curiam Bludentū terræmotus exagitat 2 to.167.a
curetes qui 20.a pueros ſacrificarunt 49.a
currus Hieroſolymis in aëre cur apparuerint 502.a
cuſpius Vadus 485.b
cybeli matri templum extruitur primum à Cretenſibus 2 tom.11.d
cyceon potus 21.b 22.a
cyceona cur Ceres primò recuſarit, poſtea ebiberit 21.b
cydippus hiſtoricus 136.b
cylindri forma, ſegmentum columnæ rotundæ 8.b
cymbrorum infinitæ copiæ cæſæ 2 tom.65.b
cymæ terræmotu in Aſia collapſæ 2 tom.75.d
cymon Perſas ſuperat 2 to.56.a
cynethon Lecedæmonius Poēta 2 tom.44.d
cyprianus Rhetor, deinde Epiſcopus martyrio coronatur 2 tom.63.a & 81.b & a
cypri plurimæ ciuitates terræmotu collapſæ 2 to 69.b
cypſelus in Corintho tyrannidem exercet 2 tom.49.b
cypriani liber de Romano concilio 576.ba
cyrenius 470.b
cyrillus epiſcopus 630.b Neſtorio reſiſtit 2 to 91 d
cyrus quando regnarit 144.b
cyzicus condita in Italia 2 tom. 49.a
cyzicus condita 2 to.54.c

D

Daci dimicantes contra Romanos uincuntur 2 to.75.a & d
dædala diei feſti inuētrix 16.b
dædalus quādo uixerit, & quæ effecerit in uita 2 tom.30.a
dędali ſummū ingenium 138.a
dęmon quęrit immūdam animam 53.a
dæmones ab hominibus an cogantur 6.a b
dæmones ra omnes mali 48.a
dæmones cur mala facere adeò parati ſint 54.b
dæmones ætherii dii 44.b
dæmones gentilium an mortales 63.a b
dæmones inuiſibiles & incomprehenſibiles 54 b
dæmones mali ad omnia flagitia homines impellūt 51.a b
dæmones quomodo alliciant homines 54 b
dæmones ſitiunt humanū ſanguinem 308 b
dæmōdum bonorum operatio ſecundū Porphyrium 59.b
dæmonum in deſcendentes ad inferum impetus 456.a b inde
dæmonum malarum transmutatio & operatio 54.a b
dæmonum potentia per aduentum ſaluatoris abiecta 56.a
dęmonum principes qui 55.a b
dæmonum uis flagellū 422.b
dæmonibus quamdiu ſacrificarint ueteres 48.a
dæmonibus quæ regiones olim fuerunt ſubiectæ 52.a
à Dæmonibus quopacto olim fuerint decepti 57.a b
dago frumenti inuentor 14.a
dagon Hebræis quid 13.b
daleth latinè quid 135.b
damaſcum Turca capit 2 tom 159.d
damaſus pont.Rom. 641.b
daniel in Babylone prophetat 2 tom.50.d & 51.d
danielis ſcriptura quæ in pariete apparuerat 2 tom.52.c
daniel quando prophetarit 144.b
danielis hebdomadæ 460.a b & inde
danielis locus de Ptolamęo Lago 54.a b
danæ Acriſii filia 18.b quando uixerit 2 tom.16.a & b
danai filię filius Aegiſti interfecerunt 3 to.25.b

danaus Stenelo expulſo argos tenuit 2 tom.24.b 25.a
daniæ regnis prælia geruntur 2 2 tom.168
danorum rex Stockolmiam obſidet 2 tom.159.d
dantes Aadigherus 2to.126.d 127.d
danubium Turcæ aſcendunt 2 tom.162.d
daphnenſiũ lucus Apollini cõſecratur à Põpeio 2 to.66.a
dardanus 21.a Dardaniam condidit 2 to.2.d 25.d
darius rex Perſarum inſtaurat templũ Solomonis à Babylonijs deſtructũ 2 to 2. c & 53.c
dauid præcipuus prophetarum 223 . aprimus rex ex tribu Iuda 2 tom.35.d quandiu fuerit rex Iſrael 144.b
dauid poſteritas interficitur. 504.b
debora quãdiu regnarit.144.a
decebalus rex uictus à Traiano 2 tom.57.d
decius quando Cęſar creatus. 572 b
decii & Galli malè geſta.577.b.inde
deformes liberi cur interdum à parentibus melius curentur 316.a
Δῶ μαίνειν 44.b
deiphobus Anguilarius 2 tom.140.c
delitiæ humani generis dictus Veſpaſianus 2 to.160.a
delphicum oraculum à Thracibus ter crematum 42.a
delphicum templũ qui ſpoliarint 119.a
delphicum templũ incenſum 2 tom.25.b 65.c
delphinum inter & Anglorum regis filiam ſponſalia tractantur 2 tom.160.a
demetrianus 577.b
demetrius Alexandrinus epiſcopus 560.a inuidet Origeni ibid.b
demetrius quãdo factus epiſcopus 55.b.a
demetrius ſemetipſum Seleuco tradidit 2 tom.60.c
democritus 199.a
demodocus quando ſcripſerit. 142.b
deſcenſus Chriſti de cœlo. 358.b
deſiderius Longobardus rex capitur à Carolo Magno 2 2 tom.109.b & 108.e
deſolationis templi Hieroſolymitani ſigna quæ 406.a.b
Αἰσωετινοί qui. 473.b
deus à Ioba quomodo uiſus. 329.a b
deus ad homines quomodo uẽturus 334 b
deus ad materiæ aptitudinem an omnia fecerit 98 a
deus an ſolum unus 153.b
deus cur ſolus ſit propriiſsimè. 151.a
deus ex ęquo pręuidit Iudæis & gentib. ſalutem 307.b
deus ineffabilis 153.a Iſraeli quomodo uiſibilis 328.a Moſi quomodo apparuerit. 326.b
deus natura bonus, ergo omnia quæ ipſe creat bona 72.b
deus omnium curã gerit,115.a omnium prima cauſa 91.b paſtor & rex 95.a per ſe an genitus 97.b
deus quicquid uult, cõtinuò eſt 278.b quomodo creator appellandus 102 a.b
deus ſubiecta materia omnia fecit. 98.a
deus ſupremus Ariſtoteli quid 200.b
deus ubi adorandus 214.a b
dei ſubſtantia quæ 97.b una domus Eccleſia 299.b
dei uolũtatis an receptiua ſemper materia ſit 98.b
deo anima ſimilis 161.a
deo inhærendũ, omnibus poſthabitis 53.a.b
deo nihil oportet incendere eorum quę ex terra prodeunt. 257.a
deo ſoli, Eſt, accomodandum. 15 a.b
deum nulla effigies poteſt exprimere 23.b
dii gentium quecunq; prouidebant, cœleſtium motu prouidebant 69.a
dii in calamitatibus ſuos deſerunt 52.a
deorum gentilium templa cur hominum ſepulchra 23.a.b
deorũ multitudo quomodo credita 57.b
deorum triginta millia in terra 68.b
deos gentilium expugnare cur fuerit difficile 3.b
deut. locus 203.a 226.a.b
diaconi apoſtolorum ſeptum. 480.a
diana an Latonæ filia 26.b
diaria quales libri 473.b
dichordum qui primum inuenerint 136.b
didimæus 20.b
didymus Alexandrinus 639.a poſt quintum annum natiuitatis cæcus multa per notarios conſcribit 2tom 87.c
didymus præficitur ſcholæ.
diluuia ubi & quo tempore fuerint (639.b 2 to.2.d 17.b 101.a 23.b 166.c
diocletianus cæſar 591.a Hermilium Maximianum conſortem regni aſciuit, & alia eius geſta 2 to 82.b & c 83.a & c
diocletiani edictũ contra Chriſtianos 595.a.b
diodori Siculi laus 15.b eius locus 19.a 28.a
diogenes Apolloniata 9.b
diogenianus contra Chryſippũ de Fato 76.a
dionyſius Alexandrinus epiſcopus 571.b inde quid paſſus 580 a
dionyſius Corynthiorum epiſcopus 495.b 510.a
dionyſius filię Semaci pellem largitur & uitem inuenit 2 to.24.
dionyſius in Sicilia tyrannidẽ exercet & cætera quæ geſsit 2 to.57.c
dionyſius Omadius ubi cultus. 48.b
dionyſia martyrio affecta. 574.b
dionyſos, Atys, Adonis ſymbola immaturatè defluentiũ florum 38.b
dionyſus, Bachus, Lenæus, idẽ 28.b
dionyſii Alexandrini paſsiones 573.a
dionyſii de lapſis fratribus opinio, & ſcriptum 575.b
dionyſi myſteria cur omnino inhumana 21b.
dionyſii gladius 116.b
dionyſi ſcriptum aduerſus Sabellium 97.b
dionyſii Halicarnaſſei laus.50.a
dioſcurus Alexandrinus in Synodo Epheſina præſidet 2 tom.94.
dioſcurorum nauigia quis fabricarit 13.b
dioſpoliticæ mulieres 138.b
diphilus rex Cypri 48.b
diſciplinas Græci unde potiſs. acceperint 333.b
diſcipuli Apoſtolorum quomodo ſe geſſerint 513.b inde
diſcipuli diſperſi Iudæis prædicabant 480.b
diſcipulorum Chriſti multitudo 477.b
diſcipulorum Chriſti narrationi an credendum.259.b inde
diſputatio Origenis & Berylli. 571.b
diſsidere homines quid faciat. 385.b
diuina natura in aſſumpta humanitate lædi non potuit. 2 290.a.b
diuinæ prouidentia cuncta reguntur
diuinatio cur inutilis 43.b
diuinationes gentilium uaniſsimæ 311.b
dius Hieroſolymitanus epiſcopus 561.a.b
doblenſes xxx. millia Lud. Gallorum regis cedunt 2 tom.149.a
docendi nõ ſunt qui falſas opiniones afferunt 77.a.b
Δονυσῖς qui 562.b
doctrinæ Chriſti quis fruct. 5. b
dodoneus tripes 20.b
dolicianus epiſcopus 545.b
dolobella P. faſces ſuſcepit poſt mortem Cæſaris 2 tom. 67.a
dominicus Malateſta 2 tom. 140.c
dominicũ Aureum Antiochiæ dedicatur 2 tom. 89.a
dominicus ordinis Prædicatorum inuentor 2 tom. 124.a & c
dominus à Iudaica gente ſeipſum auertit 337.b
dominus Sabaoth 358.b
domitianus Cæſar 504.a de Dacis & Germanis triumphat 2 tom.75.b muſcas præacuto ſtylo configit, & facta eius ac mors 2 to.75.a & b & c
domitianus perſecutor. 504.b
domitiani omnia facta irrita fiunt poſt mortem eius 2 tom. 75.c
domitius Afer quomodo mortuus 2 tom.72.c
domnus epiſcopus 582.b ſufficitur Paulo Samoſateno hæretico 2 tom.81.c
donatus hæreticus 2 to 86.a
doriphori Germaniam inferiorem debellant 2 tom.152.a
dorotheus aulicus 594.a

Epiſcopus

Epiſcopus Arianorum 2 to.48.b
dorotheus hiſtoricus 49.b
doſitheus hæreticus 529.a
dotes diuerſæ Spiritus ſancti. 543.a
douervich Comes Britanniam obtinet 2 to.142.d
drepana Bithyniæ ciuitas extructa 2 tom.84.a
druſus cõſors regni factus à Tiberio 2 to.70.c
druſus Mogontiaci monimẽtũ habet 2 tom.72.b
druſus Cæſar ueneno periit 2 tom.70.d
ducenarius princeps apud antiquos quis 589.a.b
dyrrachiũ, quæ & Epidamnus conditus 2 to.51.a corruit terræmotu eod.85.a
dyſaul 21.b

E

Eaſo quandiu regnarit 144.a
eberhardus primusdux in Vuirtenberg 2 tom.153.d
ebionæi 509.b
ebiões paupertas ſciẽtiæ 509.b
ecbatana condita 2 tom. 47.c
ecce uirgo concipiet 360.b
ecleſaitæ, qui aliàs Helcheſaitæ 572.b
eccleſia Christi expugnabilis 4.b
eccleſia Romana 495.b
X L diebus ſine Põtifice fuit 2 tom.39.b
eccleſiæ primariæ quatuor 2 tom.4.b
eccleſia una domus Dei 299.b & inde
eccleſiæ Christi quomodo floreant 317.a b inde
eccleſiæ ſtatus per Prophetas expreſſus 4 b
eccleſiæ ueritas 518.b
eccleſiaſtici aduerſus hæreticos 519.a
eccleſiarum pax ſub Galieno quando 582 b
eclipſis ſolis qualis ac quãta in ipſa Domini morte fuerit 2 tom.262.a
eclipſium quę ſignificatio 116.(a b
ἐδχυρ 148.b
edeſſa ciuitat 638.a
edeſſenorũ cõputatio 2 to.59.d
eduardus Burgundiorũ ducis auxilio Londinũ capitur 2 tom.143.2 cum Carolo duce Burgundionum pacem firmat 2 tom.144.d
egeſippus ſcripturæ interpres 504.b quando ueneris Romam 520.b
eἰin Apollinis templo ſcriptum 252.a qoid Plutarcho ibid, 2 b
eiulat filius Cham 2 to.5.d
elea urbs Aſię ſubuerſa terræmotu 2 tom.75.d
eleazarus inſignis pont.109.b
eleazarus de allegorico ſenſu ſcripturæ 109.b
Eleazer Pſeudopropheta 2 tom.39.d
elegantiam ſermonis Apoſtoli cur non affectarint 507.b
elementa quatuor principia rerum 199.a
elementorum inter ſe amicitia oſtendit unam Deitatis poteſtatem 281.b
elencis 21.a
eleutherius Romanæ eccleſiæ Epiſcopus 2 to.78.c 250.b
eli ſacerdos quãdiu rexerit populum Iſrael 144.b
eliphas Centanitarũ rex 126. b
elius Zobiees 126.b
elizabeth regina Hiſpaniæ moritur 2 tom.155.d
elohi quid 148.b
elpiſtus 530.a
emanuel Luſitaniæ rex 2 tom.153.c
emanuel rex Portugalliæ multa Saracenis capit 2 to.258.c
emanuel quale nomen 360.b
empedoclis de diis falſa opinio 59.a b
ἐν τούτῳ νίκα uox cœlitus dimiſſa 611.b
enilmaluschus filius Nabuchodonoſor 130.b
eneth quis Aegyptiis dict.15.a
ennius poëta Tarẽti naſcitur 2 to.61.b & c 63.b
enoch quomodo uixerit 90.a
enopides obliquationẽ Zodiaci primus animaduertit 138. b
enos obliuiſcens latinè 148.b
ephefiaorum præpoſitorũ Catalogus 521.b inde
Epheſus terræmotu corruit 2 tom.70.c
epheſina Synodus altera dãnatur Chalcedone 2 to. 84. d
epheſinum templum conditur 2 tom.34.b & 57.c
ephorus Hiſtoricus 124.a
Ephori Lacedæmoniorum 2 tom.45.c
ephyra condita à Siſypho 2 to.26.b
epicharmus poëta comic.186.b
epicurus Democritum ſequut. 199.a
epidãnus condita, quæ & Dyrrachium 2 to.22.a & 51.a
epius fabricator ligni 15.a
epimachus 574.b
epimenides Cretenſis Spartam petiit 142.b
epimenidis Cretenſis tempora quamdiu ante Homerum fuerint 142.b
epiphanius Ticinenſis Epiſcop. 2 tom.95.
epiſcopium ab Henrico rege cõſtituitur 2 tom.100.b
epiſcopũ ſine uxore eſſe decet, ſed non oportet 220.b
epiſcopi duo in una ciuitate eſſe non debent 621.a
epiſcoporum in Palæſtina conuentus 553.b
aquilam conſtituitur, & fit epiſcopalis ſedes 2 to.104.c
eraſmus Roterodamus nouum teſtamentum emendat 2 to.159.c (151.b
erat & erit cui adſcribendum
ἐργυδιώκτης 568.a b
erichthonius Volcani & Terræ filius 2 to.2.d regnat in Dardania 2 to.16.b
erichthonius ab Homero Erichtheus dictus 2 tom.24.b 25.a 28.b
eridani ciuitates fœd. ineũt cũ rege Gallorum 2 to.154.d
eriſichthũ primus ſimulacrorũ ligneorum inuentor 31.a
æphurdiæ ciuile bellum exoritur 2 tom.157.a
eſaias prophetarum maximus 319. a quando prophetarit 144.b mors eius 2 tom. 2.c 43.d & 46.c
eſaiæ canticum hexametris & pentametris uerſibus conſcriptum 2 to.1 b
eſaiæ locus 84.a b 228.b 229.a b 469.b
eſaiæ mirabilia 223.b
eſau genitus ab Iſaac ſexageſimo 2 tom.14.c
eſbon quandiu in Iſrael regnarit 144.a
eſſæi qui 112.b æqualitatem contemnunt 113.a non mutant ueſtem donec omnino rumpatur 120.b oleo cur nõ perfigantur. eod. eſſæi ſeruos cur oderint 113.a
eſſæi ſummi in lege Moſaica 112.b
eſſæorum frugalitas in omnib. 122.a b mores 120.a b
eſſlingæ monſtrum natum 2 to.164.b
euagoras in furorem uerſus 2 tom.57.d
euagrius ex ſtirpe Francorum 2 to.81.a
euagrio Conſule quæ Romę geſta 2 tom.88.d
euan euan Hæbreis quid 21.a
euander 196.a
euangelium quid 2.a
euangelium conciliat amicitiã Dei & hominum 2.b
domeſticos diſiungit 353.a b
euangelium Ioannis 507.a b
ſecundum Hebręos 508. b
euãgelii doctrina res homini cõmodiſsima 102.b & inde
ab Euangelio nemo excluditur 2.b
euangelia & acta etiam aliorum Apoſtolorum 509.a b
euangeliorum quis ordo 564.a
euariſtus Romanorum põtifex quartus 512.a
eubolens 21.b
eucalus Cyprius ante Homeri tempora 142.b
eucharistia datur puero ad deſſendum patrem 577.a
eucharistia laicis quãdiu in manus data 576.b
eucharistia præſente epiſcopo non adminiſtranda à diacono 621.b
eucharistiæ donum Dionyſius putauit ſufficere 579.b
eucharistiæ inſtitutio 393.b inde
eucratitæ quales hæretici 533.b
interdicunt nuptias 533.a
eucrotia Delphidii Rhetoris filia damnatur unàcum Priſcilliano 2 to.89.b
eudemus Corinthiorum rex 2 to.41.b
eudoxia uxor Arcadii moritur 2 to 90 a
eudoxia Valentiniani quondã uxor uiolentis nuptiis à Maximo obtinetur 2 tom.95.a
eudoxiæ Arcadii uxoris ſtatua 2 to.90.a
eudoxius Epiſcopus Arianorũ Antiochiæ 2 to.84.b
eudoxus Aſtrologus agnoſcitur 2 to.57.d
eudoxus Mathematicus 137.b
euemerus hiſtoricus 20.a
eugamnon Cyrenæus Theogoniæ autor 2 to.53.a 132.a
eugenius capitur 649.a

eugenius uictus & interfectus à Theodoſio 2 to.80 d & c
eugenii 2.3.4. Pont.Rom.geſta 2.to.111.b 121. c 134.d 135.b & d 136.a
euilmerodach rex Babiloniæ poſt Nabuchodonoſor 2 to.52.c
eulabius Epiſcopus Arianorum 2to.84.b
eumelos poëta Corinthius 2 Eumenia condita to.46. ab Eumene fratre Attali 2.to.62.c
eumenes Epiſcopus Alexãdriæ 2.to.77.a
eumolpus 21.b 10.b
eumolpi bellum 2.to.27.b
eunomius, à quo Eunomiani hæretici 2 to.87.d
eunomia filia Nazarii Rhetoris patri eloquentia par 2 to.84.c
eunuchi prohibiti fuer fieri à Domitiano 2 to.75.a
eunus Chriſti negator.574.a b
euodius 505.b 2 to.89.a primus Antiochiæ Epiſcopus 2 to.72.b
euphrates philoſophus 2 to. b & d
euphronius Epiſcopus Antiochiæ 2 to.84.b
eupolis comœdiarum ſcriptor 2 to.57.a
euripidis de mundi initio opinio 8.a
europæ flumina intumuerunt 2 to.159 a
europs 2. rex Sicyoniorum 2
eurystheus 38.b (to.10.c
euſebius Epiſcopus Arianorũ 2 to.84.b
euſebius Laodicenus claruit 2 to.81.d
euſebius Pamphili contubernalis 2 to.84 a
euſebius quid In Chronico ſuo egerit 2 to.4.a & b
euſebius Emiſenus ſignifer Arianæ factionis 2 to.85.b
euſebius Nicomedienſis 620.a
euſebius presbyter 580.b
euſebii Chronicon 550.a à Hieronymo latinè uerſum 463.b inde
euſeb. I de uita Pamphili liber. 571.a
euſebii & Pamphili pro Origine apologia 571.b
euſebii liber de doctrina priſcorum uirorum 91.a
euſtathius 633.a
Antiochiæ epiſcopus 2 tom. 84.b
Abbas loco Colũbaui 2.to.100.d
eutychiana hæreſis conſtantinopoli exorta 2 tom. 94 a
eutychius presbyter 588.b
euzoichus epiſcopus Arianorum 2 to.84.b
exaltationis Crucis feſtum quãdo & qua de cauſa cœperit 2.to.103.b
exceptorum quod olim fuerit officium 579.b
exhortatione, non fato caſtigatur humana uita 70.b
exodi legum cum Platonis collatio 191.a b
exodi locus 612.b
ezechias quãdiu rex 144.b
ezechiel quando prophetarit 144 b 2 to.51.d
ezras eruditiſsimus fuit legis diuinæ 2.to.56.a
ezras fertur diuinas ſcripturas memoriter cõdidiſſe 2 to.56. (a

F

Fabiæ familiæ trecenti cæſi in Veientis 2.to.55.a
fabianus epiſcopus.570.a & 2.to 94 a martyrio ubi coronatus 572 b
fabula quid 166.b
fabulæ à recentioribus excogitatę 30.b
fabularum Plutarchi allegoria 26.a
fabulis prius quàm gymnaſiis pueros exercendos Plato cenſuit 2 to.174.b
ex Fabulis maiora adoleſcentes an poſsint diſcere 166.b
fames 498.b & 2 to.118. 287.b 72.d 125.d & 124 d 113.c 130.b 98.d 106.b 70. 72 d 217.a.
fames Hieroſolymorum.498.a
fatum quid 76.b
fata an magicis ſolui poſsint.
fati neceſsitas 29.a (269.b
fatum & arbitrium liberum cõtraria 77.b
de Fato dialogus 534.a
de Fato opinio falſa 79.a b
fatorum neceſsitas Deũ excludit 73.a
fauſti mors & obtrũcatio.580.
fauſtinus 580.b (b
felem interficere apud Aegyptios Piaculum 17.b
fœlix comes de Vuerdẽberg occidit comitem de Sunenberg 2 to.210.c
felix diaconus 630,b
felix procurator Iudææ.491.b
feneſtella carminum & hiſtoriarum ſcriptor 2 to.70.c
ferdinandus Ioannis Aragoniæ regis filius 2 to.144.c
ferdinand. Nothus ſuccedit Alphonſo regi Aragonenſium 2 to.138.c
ferdinandi regis Rom. geſta 2 to.168.b 160.d 165.a & c 163. b & c 167.b 161.a 166.b 152.a
ferrum, Romanum imperium apud Eſaiam 84.a
feſtus, aliàs Sextus 494 b procurator Iudææ 491.a
feſtus moritur 493.a
fides 469.a
fidei ſyncerę Plato an inhæſerit
filius Dauid & filius Dei (167.a idem 380.b
filius Dei quare de cœlis deſcenderit 287 a.b
filius Dei quomodo Chriſtus factus, id eſt unctus 467.b
filius Dei ſumma & infinita ſapientia 279.a.b fragrantia patris 315. a patri coæternus 465.a
filius hominis quis 466 b
filii Dei an plures 279.b
filii Dei magnifici tituli 332.b
extra Filiũ Dei omnia tenebræ
per Filium creata in (279 b
eſſe conſeruantur 281.b
per Filium reuocatur humanũ genus ad Deum 466.a
firmilianus 577.b
flauia Domicilla relegata in inſulam Pontianã 2. to.75.c
flauianus 644.a
florentia obſeſſa & capta 2 tom.218.b
florentiæ urbis geſta 2 to.119.d 110. c 122. c 99.b 114.d 131.c & d 129.d 88.b 123. c 125.c & b 134.c 148.b 127.b 128.b 123. b 132 c 119.c 134.b 81.d 127.b & c & d
florinus 550.a
fœdus inter Belgas & Gallos 2 tom.150.d
fœdus inter ferdinandũ regem Ioannem Galeatium, & Florentinos 2 tom.141. a
fœdus inter Mediolaſi ducem Venetos & Florentinos 2 tom.144.d (a
fœlix Aegyptiũ profligat.49 2
fœminæ cuiuſdam martyris cõſtantiæ inſigne exẽplũ.581.a
fœminæ uirgines 489.b
Follius M. Cõſul Ro.2 to. 157.d
fonteius C. cõſul Ro.2 to.159.d
formica natura docet hyemẽ ſuſpicatur 70.b
formoſus Põt.Max.2.to.114.a
foroliuiũ redigitur in poteſtatẽ Pontificis Iulii 2.to.152.c
fortes uiri etiam poſt mortẽ patriam defendunt 182.b
fortuna à fato quomodo differat 78.b
forum tranſitorium & Tranani Romæ factum 2 to.75.b
foſſę Romæ circum muros ductę 2 tom 52 b
franciæ regno accedit Apuliæ, calabria & Lucania 2 to 152.a
franciſcus Anguillarius capitur 2 to.140.c
franciſcus Camerinus Aſtronomus 2 to.134.c
franciſcus Foſcarius princeps Venetus 2.to.128.b
franciſcus rex Franciæ creatur 2 to.158.d Papiæ ſuperatur 2 to.162.a Mediolanum capit 2 to.162.a capitur à Carolo imperatore 2 to.162.b
franciſcus Galliç rex & Carolus rex Hiſpaniæ confœderantur 2 to.159.b
franciſcus Minoritarum princeps 2 tom.124.a
franciſcus Petrarcha 2 to. 128.a moritur 2.to.131.c
fran. Philelphus 2 to.138.d Florẽtiæ moritur 2 to.143.b
franciſcus Picolomineus Cardinalis Senenſis 2 to. 143.b
franciſcus Saluiatus Archiepiſcopus Piſanus 2 to.145.d
franciſcus Sfortia 2 to 135.c reſtituitur in ducatũ Mediolanenſem 2 to.164.d cũ Florentinis fœdus facit 2 to.136. a Venetos ſuperat 2 to.136. b moritur 2 to.140.c
franciſcus Sicchingerus Epiſc. Treuirenſem armis inceſſens 2 to.161.d Vuormaciã impugnat 2 to.159.a ictu bombardæ corruit 2 to.161.c
fraterna Chriſtianorum officia in peſte 583.b
fratricellorum hæreſis dãnata à Bonifacio 2 to.127.d
francfordiæ ad oderam Gymnaſium à Ioachimo Brãdenburgenſe fundatur 2 to.155.d
francofurdiæ Carolus imperator eligitur 2 to.159.b
francorũ artes diripiũtur à Sueuis confœderatis 2 to.161.b

francorum

francorum geſta 2 tom.152.a 84.d 133. b 128. a 102. a & b 108.b
Frigurgi Briſgauiæ conuentio procerum Germaniæ 2 tom. 153.d
fridericus Beſſulà capitur à Carolo Imp. 2 tom.215.b
Fridericus & Philippus rex Francorũ & Richardus rex Angliæ conſpirãt de recuperanda terra ſancta 2 tom.123.a
fridericus Neapolitanorũ rex ninus peruenit in Gallorum poteſtatem 2 to.153.a
fridericus rex Romanorum dictus 2 tom.215.b
Fridericus 3. Cæſar Gandauum obſidione cingit 2 tom.151.d
friderici 1.2.3.geſta & mors 2 tom.131.d 122.a 123.a & b 124.b & c & d 142.a 125.a 135.d 137.a 151.b
fridericus Palatinus comes 2 tom.213.b
fridericus dux Saxoniæ academiã Vuittenbergenſem fundat 2 to.208.a
frigus in paſsione Domini 449. a b
friſia diluuio periclitata 2 to. 219.c
fronſpergus partes tuetur Cæſaris 2 tom.216.a
fronto orator 2 tom.78.a & d & 161.d
frumentius 623.a
fucinus lacus exiccatus à Claudio Cæſare 2 to.72.c
fulmen in Capitoliũ ruit & mẽſam Neronis. 2 to.79.a 73.b
G
Gabiorum oppidum ſubiectũ Rom. 2 tom.54.a
gabinius celeberrimi nominis Rhetor 2 tom.74.d
gaius epiſcopus 543.b ſcriptor eccleſiaſticus 510.a 567.b
gaius orator 567.b
galatiar 496.b Ro.prouincia facta 2 tom.68.d
galbinus occiditur in Palatio à Gordiano 2 tom.80.c
galeatius dux Mediolanenſis, eiusq; mors 2 to.132.c 133.a 145.a
galeatos lepores uocauit Cornificius fugitiuos milites 2 tom.67.c
galenus medicus floruit tempore Antonini 2 tom.77.c
galerius Maximianus ægrotat 603.b & per morbum admonetur humanæ conditionis 605.b ſolus regnat Romæ 2 to.83.a & b 82.c
galienus Imp. Ro. Chriſtianis pacem reddit 2 tom.163.a 579.b 584.a 2 to.81.b & a
galilæa Canaam 423 b inde in Galilæa gentiũ Chriſtus curtantũ uerſatus 424.b inde
galilæi 529.b
gallicus morb. quo tẽpore cœpit 2 to.153.
gallinicus ſucceſsit Patricio Hexarcho 2 tom.101.d
gallus Cæſar 578.a in Iſtro occiditur 2 to.85.a & d
gallus & Voluſianus ubi interficiuntur,& acta eorum 2 to.80.d 81.a 85.d
galli & Decii malè geſta 577.b inde
gallorum geſta 2 to.61.d 57.d 68.d 94.b 125.d 139.b
galliæ proceres pleriq; necãtur 2 tom 112.c
galliæ receptæ per Poſthumũ 2 tom.81.c
gallorum regis conatus & euẽtus 2 to 158.a 165.d 166. d & c 152.c 160.b 164.b 163. d 161.a 167.a 162.b 159.b 162.b 158.c
gangolphus à Gerolizegk expeditionem mouet in Lotharingiam 2 tom.212.c
ganymedes formoſus 115.a pincerna Iouis 2 to.2.d
garibaldus rex Longobardorũ 2 tom.105.d
gath propheta 2 tom.35.d
gaydath filius Enoch 2 tom.5.a
gebennam obſidet dux Sabaudiæ 2 tom.218.b
gedeon quãdo in Iſrael regnarit 144.a 2 tom.29.a
gehennam quomodo nocent Philoſophi 184.b
geiſerici regis Vandalorũ geſta 2 tom.92.c 93.a & b 95.c
gela in Sicilia cõdita 2 to.48.b
gelaſius 1.2.Pont.Ro. 2 tom. 97.a 120.d
geldriæ dux bellũ mouet in epiſcopum Traiectenſem. 2 to. 217.a
gelenor rex Argiuorũ 2 to.25.a
gelon tyrannidem exercet Syracuſis 2 tom.55.c & d
gemianus presbyter Antiochenus claruit 2 to.80.b
geneſcos loca aliquot explicata 93. a b 208. a b 225. a & 226.a 469.b
genethlialogia quomodo perficienda 87.a b
genitura ingenitæ naturæ,Chriſtus 313.a b inde
genouena proditione quorundã uexatur 2 to.200.c
gentiles à feris nihil differunt 213.b
gentiles relicto Platone crediderunt Chriſto 271.b
gentilium aſtus 595.b
gentium dii docuerũt magica 63.a
gẽtilium inhumanitas in ſuos 583.a
gentium ſuperſtitionem an rectè contemnamus 22.b
gentium Theologiæ 44.a
gentium Theologiam ſtultam Euſebius præparationi euangelicę cur præpoſuerit 22.b
gentium uocatio 227.a b
genuẽſium geſta 2 tom.147.c 139.b 145. b 130.d 125.c 127. a 129.d 235.a 127.c 152. a 166. d 167.d 164.d 153.d
georgius ab Arianis in locum Athanaſii ordinatur 2 to. 86.d
georgius Bohemiæ rex hæreticus damnatur 2 tom.141.a moritur 2 to.143.a
georgius Burbachius Mathematicus 2 tom.145.a
georgius dux Saxonum 2 tom. 211.d
georgius Fronſpergus dux copiarũ Imp. 2 to.161.b 162.b
georgius Scanbardous Turcas cædit 2 tom.140.c
georgius Trapezontius Romæ è uita deceſsit 2 tom.151.b
gerardinus Spinula emittit ſua pecunia Lucam urbem 2 to. 129.c
Germanicus Cæſar de Parthis triumphat 2 tom.70.c
germanus dux Theodoſii contra Vandalos 2 tom.93.c
germanus epiſc. 580. a 563.b
germani artem excuſoriam reperiunt 2 tom.138.b
germanorum facta,& damna 2 tom.153.c 157.b 166.a 165.c 167.d 156.b 163. b & d 166. b c d 164. a & b 167. a & d 164.a & d 168.b 165.c 152.d 81.b 69.b 107.c
getulorum mores 80.b
gigantomachiæ 465.b
gimel latinis quid 135.b
giſuilphus Langobardorũ militum dux 2 tom.106.c
gnoſii qui 530.a
gnoſtici oriundi à Baſilide Alexandrino 2 tom.77.b
gondefredus noluit coronari, quòd turpi duceret aureã ferre coronam Hieroſolymis, in qua urbe Chriſtus ſpineã tuliſſet 2 tom.120.b
gode hoc Langobardorum rex 2 tom.96.b
gog quale regnum 415.b
gordianus imperator 571.b iuuenis admodum Philippi fraude interfectus 2 tom. 80.c
gordion Hieroſolymitanus epiſcopus 561.b
gorgias 168.a 2 to.56.d
gorgõ quare fingatur homines uertiſſe in lapides 2 to.28.b
gorgonius aulicus 594.a
gortheus 529.a
gortyneſis eccleſia 531.a
gotolia quamdiu manſerit rex Iſraelis 144.b
gothiæ rex noti ſoluendi cauſa Romam uenit 2 to.144.a
gotthi 462.b eorum ortus & geſta 2 to.144.a 5.d 90.a & c 92. c & d 93. a 89. b & c & d 81.b & c 84.b 101. a & c 95.a 99.d
gothoniel primus iudex Hebræorum ex tribu Iuda 2 tom.25.c quamdiu regnarit 144.a
graculorum & picarum contẽtio 2 tom.150.d
gradenſis ſedes Patriarchatus conſtituitur 2 tom.101.b
græcorum bella 2 tom.129 c 62.b 117.a 126.c
grę corũ hiſtorici ante Olympiadas nihil ſcripſerunt 140.b
græcorum naturalis Theologia honeſtior 25.b
grandines inſolitæ Romæ, Cõſtantinopoli,& in Gallia 2 tom.142.c 87.b 111.b
gratianus 642. Imperator 2 tom.68.c 88.c 89.a 87.b
gregorius Athanaſio ſuffectus 630.a
gregorius & Athenodorus epiſcopi quando & ubi facti 582.b
gregorius Nazianzenus præceptor Hieronymi 2 tom.88.d
gregorius Triphernas Strabonis librũ uerſum obtulit Põtifici 2 tom.127.b
gregorius Theologus 570.b

gregorii pontifices 1.2.3.4. 5.6.7.8.9.10.11.12. 2 tom. 101.a & c & d 107. a & d 111. b 117.c 118.d 119.c & d 123.a 124.d 126. c 131. c & d 153.c & 134.a
gregorii Neocæſarienſis epiſcopi fidei confeſsio 588.a 586.b
grimoaldus Beneuentorũ rex moritur Beneuenti 2 to. 105.c
grittus Vngariam affectat 2 tom.167.d
gundibardus nepos Olybrii 2 tom.95.d
gũdibertus rex Longobardorũ 2 tom.150.b
gyntz oppidum Turca obſidet 2 tom 166.b

H

Hadrianus 1.2.3.4.5. Pont. Rom. 2 tom.109.a 112.d 113.d 122.a 126.b
hadriani imperatoris geſta & mors 2 tom.79.c 76.c & d 77.a
hadriani moles, caſtrum ſancti Angeli 2 tom.151.a
hebræorum gens quando ſit appellata 466.a
hemon primus in Theſſalia regnat 2 tom.21.c & 22.a
hæreſes Iacobi tempore quot. 493.b
hæretici an rebaptizãdi 578.a
hæretici primi qui 529.a
hæretici quãdo cœperint graſſari 511.a
halot hebræis quid 343.a
haiſt quid 148.b
hala regnat apud Hæbræos 2 tom.39.c
halicarius Gothorum dux 2 tom.90.a
halis Saxonum Iudæus forcipibus diſcerptus 2 to.159.a
hannibalis uita 2 to.62.c
harpali geſta 2 tom.53.b 59.a
haiym hebræis quid 343.a
hazoncaſſanus clarus in Aſia deuictis Perſis moritur 2 tom.143.c
hebdomadum ſeptuaginta ſpacium 395.a per Olympiadas ſupputatio 402.b in de. definit in Chriſto. 399.a
heber quid 149.b
hebræi ab Hebero dicti 89.b
hebræi diſperſi 496.b
hebræi optimè de humana natura loquuti 96.b
hebræorum dogmata quomodo & cur gentiũ doctrinæ pręferenda 95.b
hebræorum & Græcorum in literarum uocibus quæ differentia 335. b 136. a & inde
hebræorum antiquitas 468.b commodiſs. nominum compoſitio 148.b
hebreorum origo, quidq́ paſsi 2 tom.6.a 45.d 31.d 25.c 19. c 38.c 37.d 26.c 32.d
hebræorum philoſophia moralis 146.b rationalis 147.a.b
hebręorum poſt Moſen qui fuerint iudices 144.b
hebręis ſolis olim cognitio Dei patefacta 284.a.b
hecatæus Abderita hiſtoricus 121.b 124.a
hectoris filii Ilium recipiunt 2 tom.34.a
helamnis quid 135.b
helcheſaitæ hæretici 572.b
helena Adrabenorum regina 486.a
helena mater Conſtãtini.621.b crucẽ Chriſti ubi inuenerit 622.a & 2 tom. 83.d
helena rapta ab Alexandro 2 tom.32.b
helenopolis Drepana à Cõſtantino in honorem Helenæ matris dicta 2 tom.84.a
helenus 577.b
helico urbs abſorpta terræmotu 2 tom.58.a
heliodorus apud Iudæos multa inique egit 2 to.62.d
heliogabalus nullum genus obſcœnitatis omiſit 2 to.80.a
helionora Eduardi regis Luſitaniæ filia uxor Friderici 3 2 tom.137.a
heliſæus propheta defunctus 2 tom.41.d
hellanicus hiſtoricus 124.a
hellenes Græci dicti ab Hellene Deucalionis filio 2 to.23.b
heluetiorum geſta 2 to.165.d 154.c 162 b 159.a 166.a 158. c 164.b 163.d 161.b 165.b
henricus Angliæ rex denuò capitur 2 tom.139.b Picardiam uaſtat 2 to.158.b regno Angliæ potitur 2 tom.151.b Taruanenſem ciuitatem Gallo eripit 2 tom.158.b
henricus dux Brũſuicenſis equites contra Venetos Laudam duxit 2 tom.163.d
henricus rex Hiſpaniarum moritur 2 tom.144.b
henrici imperatores, eorumq́ uita, facta & obitus 2 tom. 115.a 117. a & d 118. a & c & d 119. a & d 120. a & c & d & b 123. b & c 128. b & c 151.a
Henricus frater Balduini regnat Conſtantinopoli 2 tom.124.a
henricus dux Aurelianus 2 tom.167.a
heraclas à quo ad fidem Chriſtianam conuertens 557.a
heraclas hypodidaſcalus Origenis 564.a
heraclea urbs condita 2 tom.57.a
heracleas Alexandrinæ eccleſiæ epiſcopus 2 tom.80.b
heraclidæ qui & ubi 2 to. 85.c 34.a 35.b & d
heraclidarum deſcenſus in Peloponneſum 2 to.35.b
heraclidas prodit populum rebellans contra Moguntianos 2 tom.85.c
heraclides martyrio quando coronatus 559.a
heraclionis regnum 2 tom. 104.b
heraclis geſta 2 to.2.d 24.a 31.a 27.a 22 a 32.b
heraclitus Cæſar 553.b
heraclitus clarus habetur 2 tom.56.a & b 54.d (a
heraclitus Epheſinus poëta.22.
heraclitus Theologus temerarius, & ſectarius. 553. b inde
heracliti dictum egregium. 119.b 152.b
heraclitus cum Conſtantino filio ſuo imperat in oriente 2 tom 102.
heraclius periit aqua intercute 2 tom.104.b
hebræ medicam nimi habentis miraculum 582.a
hercules Aegyptius 16.b
hercules Alcmenæ filius 38.b
hercules hoſtias humanas damnauit 50.b
herculianus Epiſcopus Peruſinus interficitur 2 to.99.c
herculis Eſtenſis ſumma fortitudo 2 tom.146.c & 147.d
herculis magiſtri qui 143.b
herculius Conſtantinus 603.a
herculius Maximianus occiditur 2 tom.83.b
herechteus & Macharius filias cur immolarint 49.b
hermammõ Dionyſii amicus. 579.b
hermas quis 496.b eius liber ibidem. inſcribitur Paſtoris eodem
hermogenes magiſter malitiæ Conſtantinopolim tractus 2 tom.85.a
hermolaus Barbarus Venetus moritur 2 tom.151.c
herodes ad imperium quando peruenerit 470.b
herodes Agrippa 484.b eius mors ibidem
herodes Aſcalonita unde natus 390.b eius filii uita, acta, & obitus 2 tom.97.c & d 68.b 70.a 64.d 69.a & c & d
herodes exul in Gallia apud Viennam 476 b item Lugdunum Galliæ mittitur in exilium 482.b
herodes præfectus pacis. 523 .b
herodes primus ex alienigenis rex 480.b
herodes ſeipſũ iugulat. 475. a
herodes tetrarcha tempore Saluatoris 403.b
herodis cruciatus 474.a. b crudelitas 475.a genus 470.b
herodianus nouarum rerũ autor in Africa, & dignitatem amiſit & uitam 2 to.90.c
herodionẽ urbem Herodes extruxit 2 tom.69.b
herodotus ab Hecatæo multa tranſcripſit 133.a
heron martyr 874.b
heros Antiochenus epiſcopus. 613.a & Arelatenſis 2 tom.90.c
heros proſelytus 559.a
heruli ad internitionẽ uſq; deleti 2 tom.96.d
hes quid 148.b
heſiodus ordinẽ naturæ diſtinctius diſpoſuit 58.a
heſiodi locus 27.a
heſſorum princeps expeditionẽ in Epiſcopos parat 2 tom. 164.a eius auxilio Vuirtẽbergenſis dux in patriã reſtituitur 2 tom.167.b
heſter hiſtoria completa ſub Artaxerxe Mennone 2 tom. 57.c & 56.a
heſychius epiſcopus 602. b
hetruriæ ciuitatum fœdus cũ rege Gallorum 2 to.163.a
hiberniæ uicerex bellum ſuſcipit ad

phꝭ aduerſus Angliæ regem 2 tom.167.c
hibracas rhetoricæ artis Græcus præceptor 2 tom.68 b
hierapolitanus epiſc. 487.b
hieraxepiſcopus 583.b
hieremias in Mathæo ponitur pro Zacharia 445.b
hieremias quando prophetarit 144.b 2 to.49.d & 53.c
hieremiæ locus 229.b
hieroboam ſeparauit X trib. à domo Dauid 2.t.27.d&42.a
hieronymus Aegyptius hiſtoricus 124.a
hyeronymus Bethleē habitat multa ſcribens 2 to.89 a 91.b 1.d & b
hieronymus Comes Ceruiā Venetorum oppidum proditione tentat 2 to.148.d
hieronymus Ferrarieſis, qui Propheta à Florent. credebatur, prædicit aduentum Gallorum in Italiam 2 to.151.c 1.
hieropolis urbs Aſiæ terræmotu corruit 2 to.73.c
hieroſolyma ob occiſum Iacobū euerſa 494.a
hieruſalem poſt Chriſtū in falſoginem redacta 336.a b
hieroſolyma ſācta ciuitas 481.b
hieroſolyma quæ paſſa 2 tom. 120.a 64. b 56.d 72.d 67.c 37.d 53.d
hieruſalē quando capta & extructa 497.b
hieruſalem ſecūdū Græcos ab Hiero appellata 129.b
hieroſolymæ deſcriptio 521.b
extra Hieroſolymam cæremoniæ omnes prohibitæ 215.b
hieroſolymorū eccleſia Pellam transfertur 497.b
hieroſolymorū uſq; ad Adriani tempora quot fuerint epiſcopi 516.b inde
hieroſolomytæ fame oppreſſi 498.a
hilarius 630.a Diaconus Romanus exilio punitur 2 tom.86.b
hilarius Pictauorū Epiſcopus pulſus in exilium pro Chriſtiana religione libros ſcribit 2 tom.84.a & c
hipparchus interficitur ab Armodio & Ariſtogitone 2 tom.54.c
hipparinus Dionyſii filius Syracuſis tyrannidem exercet 2 tom.58.b
hippias carminum ſcriptor 2 tom.53.c
hippius tyrannus Athenarum 2 tom.53.d
hippocrates medicus 2 to.56.d
hippodamia uxor Pelopis 2 to. 28.b
hippolyta filia regis Ferdinandi Alphonſi 2 to.140.c
hippolytus 567.b
hippoliti epiſcopi libri 568.a
hippomenes Athenienſib. præeſt 2 tom.47.b
hipponax Philoſophus 2 tom. 48.b
hircani nomen unde Ioanni ſuo deorū regi obtigerit 2 tom. 64.d & b
hirundines cur abundēt 119.a & tam libenter nobiſcū uerſentur ibid.
hiſpanorum res 2 tom 130.a 104.a 152.c 140.c 166 d 152 c 168.a 160. a 163.d & b 161.c 167.d
hiſtoricorum diuerſitas adimit eis fidem 141.a
hollandiæ aquarum inundatio maxima 2 to.165.c 166.c
holomia latrocinium perpetrauit rex Daniæ 2 to.160.d
holſatiæ dux cum Lubecenſib. belligeratur 2 tom.167.c
homerus floret 2 tom.34.a 35.b 37.c 3.a 41.a
homeri locus deſatu 76.b
ante Homerum qui ſcripſerint 142.b
homeropabtiſtæ qui 529.b
homo dominus rerū interiorū 97.a b
homines cœleſtes in terris 228.
homines quādo bruteſcāt 465.b
homini quid potiſs. deceat offerre 47.a
hominum prima uita quæ 25.a
honoratus primus præfectus Cōſtātinopoli factus 2t.86.b
honorius Aug. 650.a
honorius Imp. Ro. 2 to.164.a
honorius 1.2.3.4. Pontifex Rō. 2 to.121.a 124. b 127.a 103.a 121.a 124.b 127.a
horatius Flaccus Auguſti tēporibus 2 tom.66.b 69.c
hormiſda Pontifex Ro. 2 tom. 97.c
hoſiotes idem quod latinis ſanctitas 113.b
hoſtia condita ab Anco Martio 2 tom.51.a
hugo Capetius arma ſumit aduerſus Carolum 2 to.117.c
hugo in Italia regnū occupat 2 tom.115.a
hugo Burg. dux Berengarium ſuperat 2 to.115.c
hugo Andeburgenſis gubernat Hetruriam 2 tom.117.c Piſtorii moritur ibid.d
hugo Conſtantiæ Epiſcopus 2 tom.216.a
hungaria olim Pannonia ſuperior 2 tom.140.c
hūgariæ rex pacē Venetis dedit 2 tom.47.b
hungariæ regnū deuenit ad Carol. Apuliæ regem Card. filiū 2 tom.127.b
hunnorum geſta 2 tom.88.b 94.a 92.c
hyberia uniuerſa imperata Romanorum facit 2 tom.62.b
hyberia in fidem accepti à Traiano 2 tom.75.d
hyc Latinis quid 144.a
hydra callidiſsimus Sophiſta 2 tom.31.a
hyginus quando factus epiſcopus 528.a 2 tom.77.c
hyle an malignitatis fons 97.b
hymenæus epiſcopus 282.b 2 tom 81.b
hyperion Solem & Lunam interemit 19.a
hypermneſtra Danai filia ſacerdotio fungitur apud Argos 2 tom.26.a
ὑπέγχαις 632 b
ὑποτυπώσεων Alexandri opus 563.a b
hypſiphylæ 2 tom.31.a
hyrcanus 471.a Chriſtus 403.a excilus
hyrcanus Pont. creatur Iud. à Pom. 2 tom 66.a 64.c 69.c 173.b 174.b
hyrcanus Sebaſtē ſolo æquauit 2 tom.62.64.d

I

Iachi turpitudo 22.a
Iacob athleta 91.a unde dictus iſrahel eod
Iacobus 477.b Armeniaci comes profligatus 2 to.132.c
Iacobus frater Domini Chriſtū profitetur 492.b inde Hieroſol. epiſcopus 2 tom. 71.c 73.b
Iacobus frater Ioānis 484.a b capite truncatur 2 tom.71.c
Iacobus iuſtus epiſcopus Hieroſolymorum 480.a eius mores 493.a
Iacobus Niſenus Epiſcopus 2 tom.84.d
Iacobus rex Scotiæ irrūpit Angliam 2 to.178.b
Iacobi epiſtola 494.b
Iacobi in Meſopotamiam profectio 125.b
Iacobi Piciuini bella 2 tom. 137.b 138.c 139.a 140.c
Iacobi pœna & mors 493.b
Iacobi profectio in Charran 207.b & inde
Iacobi thronus 582.b
Iacob latinè quid 149.a
Iacob quomodo uixerit 91.a
Iahid Phœnicibus quid 49.b
Ianiculū Vrbi adiectū per Ancum Martium 2 tom 51.a
Iair ex tribu Manaſſe Hebræis regnat 2 tom.31.c
Iannes Aegyptius qualis magicus 122.b
Ianua templi ſponte Hieroſolymis cur aperta 502.a
Ianuarius additus anno per Numā Pōpilium 2 to.48 a
Iaſon Pōtifex maximus Iudæorum 2 tom.622.a
Iather quādiu regnarit 144.a
Iberi à captiua conuerſi 624.a
Iboteas dux Longobardorum 2 tom.88.a
Idæ ſecundum Moſen 159.a b
Ieiunium Paſchale quando & à quo inſtitutum 551.b
de Ieiunio controuerſia 552.b
Iephte quādiu regnarit 144.a
ἱερατική 648.b
Ieſſæi 529.b
IESVS 467.a deorum cultū quomodo aboleuerit 56.b
Ieſus ſaluator 233.a b præ omnib. participib. Chriſtus dictus 315.b inde
Ieſus dux Hebræorum poſt Moſen 2 to.24.c & 53.d 61.c
Ieſus etiā quidā ſeductor 56.b
Ieſus filius Sirach 401.a
Ieſus Ioſedeck filius abductus in Babylonem 144.b ſacerdos, typum geſſit Chriſti 305.a b inde
IESV CHRISTI laus & officii eius cōmendatio 23. a
Ieſu nominis quæ uirtus 275.a
Ignatius 505.b Antiochenæ eccleſiæ epiſcopus eod.
eius epiſtolæ 513.a & 2 to. 74.b 75.d 76.a
Ignis Deus Chaldæorū 647.b
Ignis in cœlo emicuit 2 t.105.c
Imagines à Leone ſublatæ & combuſtæ 2 to.4107.d 108 a & b & c
Imola in poteſtatem Iulii P. redigi-

prodigium 2 to.152.b
immolationes adoptatitiorū. 51.a
imperatoris eligendi cōtentio 2 tom.128.c
imperium Romanum uacat 2 tom.127.b
Inachus fluuius ab Inacho rege dictus 2 to.15.a 29.d 2.b
impudicus 12.b
incantationes incertam habēt cauſam 79.b
incantatores cur ignotis utantur nominibus 41. b
Incendio Romæ plurimæ ædes corruerunt 2 to.74. d
infanticidium 518.b
Ingenioſi homines naſcūtur in ſicco aëre 119.b
innocentii Pont.1.2.3.4.5.6.7.8.2 20.121. b 90.a 123.b & d 125.b 126.c 133.b 151.b 130.d 122.a
interpretandi difficultas ex aliena lingua 2 to.1.2
interpretes lxx à Ptolemæo cōquiſiti 2 tom.173.c
Interpretum ſcripturæ interdū diuerſitas 372.a.b inde
inter regnum ex Numæ Pōpilii morte 2 tom.48.a
introitus Chriſti Ieroſolymam 432.b inde & 434.
inundatione urbes ſubmerſæ 2 tom.161.& 167.c
ioachim rex Hebræorum, qui & Ieconias 2 to.50.d
ioade ſolus poſt Moſen uixit annis cxxx. 2 tom.40.d
ioannes Apoſtolus reuocatur ab exilio 2 to.75.b.c & d
ioannes Baptiſta prædicat iuxta Iordanem 2 tom. 70.d
ioannes Anglicus Pōtifex maxim. fœmina 2 tom.112.b
ioannes Bētiuolus pellitur Bononia 2 tom.152.a
ioannes Mozenicus dux Venetorum 2 tom.145.d
ioannes Philippus Maria dux Mediolanēſium 2 to.146.c
ioannes Scotus 2 to.113.b
ioannes Frāciſcus Picus factus Mirandulæ dominus 2 to. 152.d
ioannes Bocatius moritur 2 tom.131.c
ioānes Caſtrioti Baizerum Imperatorē Turcorum ditione paterna ſpoliat 2 to.150.b
ioannes Andegauenſis Genuæ præficitur 2 to.128.c
141.d 142.d
ioannes apud Hebræos prophetat 2 tom.4.d
ioannes Baptiſta 476.b
eius ſepulchrum uiolatur. 648.a
ioannes cur in deſerto prædicarit 419.a.b
ioannes duo 514.b
ioannes Euangeliſta 505.b
Epheſum redit 505.b
ioannes Euangeliſta barbarus. 157.a in ſcribendo Euangelio quo uſus cōſilio. 508.a
ioannes in Pathmos relegatus. 504.b
ioannis locus 536.a
ioannes Monachus 144.a
presbiter 514.b
ioannes Chryſoſtomus 2 tom. 60.a
ioannes Galeatius principatū Mediolanenſium mortuo patre obtinet 2 to.141.a
ioannes Tarraconenſium rex 2 tom.147.a
ioannes Stœphlerinus mathematicus 2 to.165.a
ioannes Zepuſienſis præfectus 2 tom.163.c
ioannes Reuchlin moritur 2 tom.161.b
ioannes Iouianus Pontanus 2 tom.156.d
ioannes Oecolampadius 2 tom.166.a
ioannes tyrannus oppreſſus 2 tom.91.c & b
ioannes Acutus Eques Britannicus 2 tom.132.d
ioannes Cardinalis ſanctæ Suſannæ 2 tom.142.a
ioannes Philippi filius rex Francorum 2 tom.130.c
ioannes Guteberg inuentor artis chalcographicæ Moguntiæ 2 to.138.b
ioannes Carauagala Cardinalis 2 tom.108.a
ioannes Mediolanenſium Antiſtes 2 to.130.d
ioannes de monte Regio 2 tom.145.a
ioannes Bohemiæ rex 2 tom. 129.c
ioannes Baptiſtæ caput Conſtātinopolim delatū à Theodoſio 2 tom.80.c
ioannes Pontifices Ro. 2 tom. 98.a & b 100. a 104.b 106. b 106 a & 112. a 124. b 115.a 116.b & c 134.a 116.d 127. b & c & d 118. b 126. d 192. a & g 133.d
ioannes ubi prædicarit.496.a & mortuus ſit ibidem
ioas quamdiu rex in Iſrael. 144.b
ioannitæ Methonen in Peloponneſo deprædantur 2 tom.165.d
ioachaz quamdiu rex Iſrael. 144.b
ioachim rex Iſrael 144.b
iob Euangelicam legem ſeruauit 210.a
iobi locus 207.b
iob liber hexametris & pentametris uerſibus deſcriptus 2 tom.1.b
iod latinis quid 356.a
io dicta, quæ mutato nomine Iſis 2 tom.25.b 15.a
ioctus clariſsimus pictor obiit 2 tom.130.a
ioatham quamdiu rex Iſrael. 144.b (b.
ionas quādo prophetarit.144.
ionathas pontifex interficitur. 491.b
iones dicti Athenienſes 2 to. 28.b 38.c
ioram quamdiu rexerit Iſrael. 144.b
iordanis fl. 420.a 581.b
ioſedecim iuſti dei 383.b
ioſephus dux belli Iudaici impetrat uitam 2 to.61.b 71.b
ioſeph in Aegyptum uēditus quot fuerit annorum 126.a
ioſephi de Ioanne baptiſta teſtimonium 476.b item de Chriſto 477. a 268. a.b
ioſephi locus 498.a.b 480. b 474.a 470.b 190.b
ioſephi opera quæ 503.a
ioſephi præconia 91.a.b
ioſue Nāſes à quo dictus.304. a quamdiu regnarit. 144.
ioſias quamdiu rex 144.a
ioſue locus 328.b inde
iouianus ex Primicerio Imperator factus Romæ 2 to.87.a
iouinianus Cæſar moritur. 636.a
iouis ſimulacrum Hieroſolymam poſitum 622.a
iouius & Sebaſtianus fratres occupato regno in Galliis interfecti 2 to.90.c
irenæus 486. b Lugdunenſis Epiſcopus 2 to.78.d 79.b 75.b Polycarpi auditor 550.b
irenæi de ſcriptura cenſura iudicium 543.b
irenæi dialogi 553. b & reliqua opera 550.a
irenæi locus 510.a 522.a
iridis iudicium 118.a
iſaac latinè quid 149.b
iſaac quomodo dixerit 90.b
in Iſaac quomodo omnes gētes benedicendæ 225.b
iſaac natus Abraham centenario 2 to.11.a 17.c
Iſatis ante Homerum quamdiu floruerit 142.b
iſidorus puer adhuc coronatus martyrio 574.b
ipſis priſca 10.b
iſop 37.a
Iſidis ſacra quando cœperint 2 tom.2.d
Iſrael patriarchā tempore Inachi floruit 2 tom.2.b
Iſraēl uocati Hebræi qui in Samaria habitabāt 2 tom.37. d
iſraēlitæ, qui nunc iudæi dicuntur 2 tom.14.c
italiæ imperium ad Germanos translatum 2 tom.114.d
itachius epiſcopus 2 tom.89.d
iudæ epiſtola 494.b
iudæi à Iuda dicti 89.b
iudæi perſequutores Chriſtianorum 524.b
iudæi ueri & circūciſi qui.383.a
iudæi cur à tribu Iuda præcipuè nominati 389.b
iudęi, Dei homines à quib. appellati 110.b
iudæ nepotes falſo delati.505.a
iudæorum uarii caſus 2 tom. 59.b 16.d 52.a 76.b 63.c 64. b 66.a 148.d 60.c 103.a 61. d 28.c 77. a & b 76. b 63.d 71.c 56.b
iudæorum gentem etiam exteriores admirati 120.a.b
iudæorum Hieroſolymis interfectorū numerus 500.b
iudaicorum librorum ſanctitas 103.b
iudæorū odium in Chriſtianos 528.a 525.b
iudæorū philoſophi qui olim. 112.b
iudæorum theologia 91.b
iudæorum uitæ inſtitutum cur ſequi recuſemus 205.b & inde
ex Iuda quare olim naſciturus Chriſtus 386. b
iudaicus populus poſt Chriſti aduentum excæcatus,550. b
iudaicæ gētis ruina.220.q inde
iudaici populi duæ præcipuæ ſectæ

Iudæ 112.b
Iudas Galilæus ad imperiũ quã do uenerit 470.b
Iudas Iſcarioth à prophetis uocatus 438.b proditor 436.b
Iudas Machabæus occiditur à ducibus Demetrii 2 tom. 63.d & b
Iudas Galilæus autor ſit Iudæis, ne tributa ſoluerẽt Romanis 2 tom.70.a
Iulianus 483.a
Iulianus Cæſarianus Cardinalis contra Turcas pugnans inter ficitur 2 tom.135.d
Iulianus occiſus 54.b
Iulianus Podagricus martyr 574.b
Iulianus Medices confoſſus Florentiæ 2 tom.145.d 142.c
Iuliãus Iuriſperitus interfector Pertinacis Cæſaris 2 to.79.b
Iulia filia Auguſti deprehẽſa in adulterio, à patre condemnatur 2 tom.69.c
Iulius concilium inchoat Lateranę 2 tom.158.a
Iulius Proculus Deum pronun ciat Romulum 2 tom.47.b
Iunonis & Iouis bello quid ueteres docere uoluerint 27.a
Iunoni à ueterib. quotidie tres homines ſacrificati 51.b
Iupiter 2 to.2.c d23.a15.d 25 b
Iupiter Beelſamos dictus id eſt ſolis magiſter 12.b
Iupiter mundi manus à quib. dictus 31.b (b
Iupiter philius cur dictus 607.
Iupiter uirtus prouidẽs, uiuificans, intelligens, & ſic 22.a b
Iuſtitia ſola Deo ſimiles facit 2 tom 182.a
Iuſtus Iudæorũ ſcriptor 2 tom. 2.b & 75.c
Iuſtinus 486.a
Iuſtinianus amens factus periit 2 tom.100.a
Iuſtinianus beneficio regis Perſarum regno Romano reſtituitur 2 tom.106.d & a
Iuſtinianus leges Romanas in unum corpus colligit 2 to. 98.a & b 97.c
Iuſtini liber contra hæreticos 520.a item aduerſus gentiles ibid.527 b
Iuſtinus Philoſophus & martyr 509.a b librum pro Chriſtiana religione ſcriptum tradidit Antonino 2 tom. 77.c & d
Iuſtinus quomodo factus Chriſtianus 519.a
Iuſtinus Romæ quomodo coronatus martyrio 526 a
Iuſtos & iniuſtos unde appellemus 80.a
Iuſtus Barſabas 515.a Iacob & Obdias 493.a
Iuſtus Hieroſolemytanus põtifex 512.b
Iuſtus Platoni quis 168.b
Iuuencus Hiſpanus Euangelia heroicis uerſibus deſcribit 2 tom.84.b

L

Labarum quale uexillũ 611.b
labdas Hieroſolymitanus Epiſcopus 2 tom.82.d
labdon de tribu Ephraim regit Iſrael 2 tom.32.c
Labdon, qui alias Abdon, iudex Iudæorum 139.b
labres Aegyptius magicus potentiſsimus 122.b
lacedæmoniorum res geſtæ 2 tom.47.b 46.b 34.d 44.c 57.a
lactantii maxima paupertas 2 tom.83.c
lachis Longobardorum rex 2 tom.108.a
lacydes 169.a
ladis laus Pannoniæ rex contra Turcas pugnas uictor occiditur 2 tom.13.d 233.b
lætus præfectus Aegypti 556.a
λαγχάνειν quid Græcis 76.b
laidæ quãdiu regnauerint Aegyptiis 2 tom.68.c
laius 75.a
lamed quid 135.b
lamiſſus meretricis filius regnat Langobardis 2 to.91.b
lana è cœlo apud Atrebat. flu xit 2 tom.87 a
langobardorum bella 2 tom. 110.d 109.b 101.b 97.d 100. d 104.c 98.a 96.c 118.c 100. c 88.e 101.a
laudobertus apud Rauennam regnum inuadit 2 to.114.a
laodicenus 593.b
lapis de cœlo ruit 2 tom.56.a
lapidem Iudæorũ effigiem ueteres cur noluerint cælare 31.a
lapitharum & cẽtaurorum pugna 2 tom.31.b
lateranę concilium generale 2 tom.158.a
latinus in Italia ante aduentũ Aeneæ 2 tom.33.d
latinorum bella contra Romanos 2 to.59.a 2.b 33. d 54.d
latona cur nocturna dicta 26.a b quid ueteribus ſignificarit 34.b
latronianus damnatur cũ Priſcilliano 2 tom.89.b
laurentius ſtatuarius 2 tom. 134 b
laurentius coronatur martyrio 2 tom.80.d
laurentius Rauelora Ferrarienſis Præſul 2 tom.142 a
laurentius Medices Petri filius 2 tom 142.c
legalis ſucceſsio apud Lucam 473 a
leges Laconum & Cretenſium 166.a
leges ſeueriſsimæ mitigatæ ab Antoninis Romæ 78.c
leges & iudicia primùm conſtituta à Phoroneo 2 to.16.b
leges ubiq; præualent 81.b
legis latores gẽtium qui 308.b
legis Moſaicæ interpres Chriſtus 210.a b
legibus parendũ, non quærendæ rationes 166.a
leænæ meretricis conſtantia 2 tom.54.c
leonides pater Origenis martyr 555.b
leonis os hians quid ſignificet 459 b inde
leo Papa Manichæos expulit 2 tom.95.d
leones Pont.Rom. 2 to.105.d 106.c 110. b115.b & c 116.c
leonis X. Papæ geſta 2 tom. 160.c & d158. b161. a159.c
leuit. locus 204.a & b
lex Euãgelica non noua 211.a
lex Maximini fingẽtis ſe fauere Chriſto 612.b
lex Moſis & Euãgelium quomodo differant 215.a
lex noua in Chriſti ſanctione 426.b
lex Romanorum ne quis Deus haberetur, &c. 481 b
lex uetus præparatio ad nouam 466.a
libanus 12.b deſignat templum 410.a b
liberũ arbitriũ quomodo quidam ueterũ negarint 59.a b
liberius pontifex Rom. 630.b reuertitur de exilio 631.b
libros alienos multi ſibi aſcribunt 132.a
in Libya adoleſcentes annuatim quomodo immolati 51.b
libyci diſsidii occaſio quę 660.
licinius 616.a Cæſar 612.b (ſa
fit Auguſtus 603.a
licinii contra cõſtantinum diſputatio 616.b
licinii edicta aduerſus Chriſtianos 616.b
licinii tabulæ 661.b
lictores à reipub. cur.al ẽdi 117.b
λινὸς Græcis quid 18.b
linus quando ſcripſerit 142.b
litationes ex herbis quomodo factæ 10.b
literæ Hebræorum quot 135.b earum nomina Græci an ab Hebræis habeant 135.b
literarum quis primus inuẽtor 13 a
lothabeth Abrahami uxor 126.b
logicam cur diſcendam ſuaſerit Socrates 198.a
lucas ex ore Pauli ſuum Euangelion ſcripſit 497.a
lucæ ad ſcribendum Euangelium conſilium quod 508.a
lucæ Euangelium 497.a & Prologus eod. & Apoſtolorum Acta ibid.
lucerna ad ſolum euerſa 2 tom. 105.b
lucianus epiſcopus 602.a
luciani presbyteri oratio de Chriſto 608 b
lucifer 633.a
luciferianorum ſchiſma 633.a
lucifer an de cœlo eiectus 96. de Lucifere aliquot Scripturæ loca (2 b 96.b
lucifer princeps Dæmonũ 285. b ſtella matutina 96.a
ante Luciferum diſcrimẽ inter Chriſtos, reges, & ponfices 468.b
lucius Chriſtianus 527 b quando presbyteratus 580.b
lucius Rom. Pontifex 578.a
lud inſula 556.b
ludouicus poſt philippum rex Francorum 2 tom.120.c
ludouicus comes Palatinus obſidet Franciſcum Sicchingerum 2 tom.161.c
ludouicus 2. Bohemię & Vngaria potitur 2 to.159.b
ludouicus Gallorum rex Lombardiã armato milite ingreditur 2 tom.209.a 156.b
ludouicus rex Francię moritur 12. 2 tom.158.d
ludouicus rex Vngariæ nuptias celebrat cum Maria Caroli Imperatore ſorore 2 tom.160.d 162.d
ludouicus rex Vngarorũ iuxta Mobatz

Mohatz uillam occumbit 2 tom.162.d
ludouicorum imperatorum, regum, ducum, imperia 2 to. 129.b & c 112 a & b 115.b & c & a 133. d 131. a 123 .a 130.d 148.a 145.b 124.c & d 153.a & b 92. c 121. b 125. b & d 111. c & a 126. b 115. b 127.c 128.c & d 110. d 114.c 146.a 117.b 150.d
lugdunum 534.b
lunæ curſus ſecundum Romanos inuentus 2 to.68.b
lunæ tres ſimul apparuerunt 2 tom.128 d
lunæ multiplex uirtus 36.a
lupanaria meretricum cellulæ. 2 tom 45.d
luparia regio unde dicta 17.b
lupſenſis comes capitur à Carolo Imperatore 2 tom.162.b
lupus cum agno habitabit 141.a.b 382.b
lupi Aegyptiis cur ſacri 17.b
lucilius 1.2.3. Pont.Rom. 2 tom.81.a 121 c 122.d
lutherus decernitur pro hæretico à Leone 10. Papa 2 to. 160.c
lutheri acta 2 tom.160.a & d 159.d 164.c
lux Hieroſolymis nocte orta. 501 b
lydia harmoniã inuenit 136.b
lynceus rex 143.b
lyſias Quietus dux à Traiano contra Iudæos creatus 2 tom.76 b
lyſibona terræmotu cõcutitur. 2 tom.165.c
lyſanias quando tetrarcha. 476.a

M

Macarius 637.b epiſcopus hieroſolymitanus 622.a
macarii precatio ad deum. 622.a
macedones Scodra urbe potiũtur 2 tom.148.d 63 d
macedonius 631.b à quo Macedoniana hæreſis 2 tom. 85.a 88 d
machabæorũm libri inter diuinas ſcripturas non connumerantur 2 tom.59.c & 61.d 62.a 64.b
macharius Hieroſolymitanus Epiſcopus xxxix. 2 tom. 83.c
machuſiorum ſatrapa 2 tom.156.c
mactatio hominum, dæmonũ inſtitutum 309.b
madianitæ quamdiu populum Iſrael rexerint 144.a
mæon Phrygum rex 19.b
magi Herodem adeunt. 473.b
magi fratres regnant Perſis 2 tom 53.d
magneſia terræmotu corruit. 2 tom.70.c 36.c
magorum triũ corpora è Mediolano translata ad Coloniam Agrippinam 2 tom. 122.b
magiſtratib. quatenus obediendum 524.a
magiſtratuum apud Hebræos tria genera 384.b
magnetis natura 645.b
magnus epiſcopus, eiusq; oracula 2 tom.103 c
magorum Aegyptiacorũ quis olim princeps 580.a
mahumeti res geſtæ 2 to.136.d 104. a 149. d 103. a 146.c 101. d 147. c 148. b 146.a 149.a
malachias quando prophetarit 144.b
malachiæ locus 220.b
malchion presbiter Antiochenæ eccleſiæ 588.b
mala quæ & quid 100.a.b
mammæa Alexandri imperatoris mater 568.a
manaſſes quamdiu Iſraelis rex 144.b
manaſſes ſtatuã poſuit quinq; facies habentem 2.to.47.c
mãdata Dei ante Moſen. 207.a
manes hæreticus 591.a
manetho ſacerdos Aegiptiorũ 2 tom.20.a
manettus hiſtoricus 123.b
manichæi hæretici 591.a
manichæis damnatis Romæ, eorum codices combuſti 2 tom.97.a
mãlius Torquatus Conſul filiũ ſecuri percuſſit 2 rom.58 d
manna ut lux deſcendit in deſerto 128.a
manus in ſcriptura quid 111.b
marcella martyrio coronata. 559.b
marchio de Piſcera 2 to.162.b
marcionis ſecta 545.b
marcus Alexandrius 520.b
Chriſtum prædicat 488.a
marcus Aurelius Cæſar. 542.a
Verus 522b
marcus ex ore Petri ſuũ Euangelium ſcripſit 497.a idq; Romæ 487.b 267.a
marci locus 574.a
marcus primus ex Gentibus Epiſcopus Hieroſolymorum. 517.b & 2 tom.77.b
marcus hæreticus 520.b
marcianorum baptiſma 520.b
marcion epiſcopus 520.a b
marcomannorum pugna contra Romanos 2 tom.78.b
mardochæi geſta ſub Artaxerxe 2 tom.56.a
margarita Britanniæ regis uxor 2 tom.139.b 143.b
margaritis quatenus prohibitum ſit uti 2 to.66.a (125.b
margarita regina Galliæ 2 tom.
margarita non proiiciẽdæ ante porcos 45.b
maria Maximiliani coniunx uenando ex equo lapſa 2 tom.150.d
maria principis Antiochiæ filia 2 tom.126.d
marinus homo militans capite truncatus 581.a
marini fides & fiducia in Dominum 581.b
mariti ex apoſtolis qui fuerint. 510.b
marius C. triũphat de Cimbris. 2 tom.65.b
marpurgenſe ſtudium erigitur 2 tom 163.a 164.c
martini pontifices Rom. 2 tom 191.b 113.c 115.c 126. d 127.a 134.a 191.b 104.c & d 134.a
martius Coriolanus ab oppugnatione patriæ non diſceſsit, niſi exoratus ab uxore & matre 2 tom.54.d
martius Turbo 516.a
martis uirtus 36.b
martyres diuulſi inflexis oppoſitarum arborum ramis. 598.a.b
martyres multi in Gallia facti 2 tom.78.a
martyrium Cõſtantinopoli cõſtructũ opera Euſtathii preſbyteri 2 tom.84.c
martyrum bella & pugnæ. 534.b
martyrum cineres in Rhodanũ coniecti 140.b
martyrum modeſtia 540.b
masbutæi qui 529.b
masbutes qualis hæreticus. 529.a
materia an genita 97.b
mater cum duabus filiab. amore caſtitatis in flumẽ ſe proiecit 601.a.b
materia mundi an ſimplex & uaria 102.a
materia non eſt cauſa malorũ. 99.a
matthæi ad ſcribendum conſilium 507.b
matthæi euangelium in græcã linguam à quo translatum. 569.a.b
matthæus euangelium ſuũ in Hebraice conſcripſerit. 569.a.b
matthæi locus 508.a 472.b 574.a
matthæus Euãgeliũ ſcribit primus in Iudæa 2 tom.72.a
matthæus publicanus 265.b
matthæus ubi ſit commoratus. 499.a
mathematicæ diſciplinæ nihil cõferunt ad pietatẽ. 197.a.b
matthias apoſtolus 510.b
matthias rex Vngariæ & Dalmatiæ moritur 2 to. 152.b 151.c
Matthias rex Pannoniæ & Sarmatiæ 2 tom.138.b 144.a 149.b 142.d
maturus neophytus. 536.a 538.
mauri 81.b Gallias inuadentes ſuperantur 2 tom. 107.c 99.c 148.d
mauuia regina 638.b
maxẽtius perit in fluuio. 612. a 613.a 2 tom.83.c
maximianus, qui aliàs Herculius imperator 602.b
apud Tarſum moritur 2 tom.83.b 82.d 83 a
maximiliani imperat. res geſtæ 2 to.146.a 152.a & d & b & c 151 a & c & d 155. d 156.b 155 c & 159.a & b 160.b 158.b & a 153.d & c 154.c
maximilla inſanus uates 2 tom.78.b martyr 547.a.b
maximinus Antiochenus epiſcopus 531.a
maximinus quãdo Cæſar factus 553.b
maximini 2 tom.80.b 89.a 85.a 78.c
maximini Cæſaris perſecutio 570.a 603.b
maximini filii 615.a mors 614.a pugna contra Licinium 613.a
maximus 2 tom.87.c 80.b 90.b 95.a 81.b 77.c 89.a
epiſcopus 545.b admonitus à Paphnutio 628.b
mazabbanes ſacerdos 572.b
mazaca uerſa in Cæſareã à Tiberio

berio 2 to. 70.d
Medea capillorum tincturā inuenit 136.b
mediolanenſe cōcilium. 630.a
medon Codri filius 2 to.36.b
medorum regnum incipit à deſtructo regno Aſsyriorum. 2 tom.43.c (d
meduuiſch oppidulū 2 to.167.
melampos Amynthaonis fil. 21.a
melchezedec 468.a Dei ſacerdos 208.b à quo inductus eod. non circumſcriptus corpore 318.a ſacerdos gentium eod.b
meletius 631.a
melitam inſulam Saracenis eripiunt Rhodienſes milites 2 tom.164.b
melitene 597.a
melitini 593.b 633.a unde ſic dictus 593.b
melchratus unde natus 14.a
meliſſus de uniuerſo immobili 193.a
melito epiſcopus 521.b 531.a
memelinus Afrorum rex 2 tom.125.b
mem quid 135.b
memphis in Aegypto condita. 2 tom.136.a
menander hæreticus 529.a
menander primam fabulā Orgen exhibet 2.tom.59.b 60.b 24.b
menāder Samaritanus. 509.a.b
mendoſius ſacerdos 142.b
μένειν 148.b
mens una innumerabiles ſcientias percipit 282.a
mercuria martyrio coronata. 574.b
mercurius diuerſimode nominatus 13.a
mercurius orator 36.b
merrhes Aethiops rex Aegyptiorum 2 tom.47.d
meſopotamia 600.b
meſopotamiæ populi ad Chriſtum conuertuntur 2tom. 121.c.76.b
metalla oriuntur ex ſterili terra 115.b
metaphraſis Gregorii in eccleſiaſten. 588.a
metellus conſul fugatur à Carthaginenſib. 2 to. 61.a
methonem in Peloponneſo deprædantur Ioannitæ 2 tom.165.d.
metranus 573.a
metrodorus 201.b 525.b
Chius 9.a.b
metrum Euſebio quid 498.a.b
mezraim pater Aegyptiorum 125.b
Micheæ locus 374.b.inde 474.a.407.a.b.220.b.224.a.b.inde
milenariorum quis error 515.a. à Græcis quomodo appellatus eodē
militum Chriſtianorum pœna 595.b
milonis Crotoniatæ uires 115.a
miltiadis ſcripta 548. a.eiuſdē aduerſus Montanum actio. eodem
minerua aer 28.a
minos 168.a
minutius Fundanus proconſul Aſiæ 519.b 532.b
miraculum de herba medicam uim habente 582.a
miracula à Chriſto in Paneade operata quæ 582.a
miracula in idolis per homines facta 41.a
mirandula redigitur in poteſtatem Gallorum 2 to.154.a
miſtheus Athenienſis poëta 2 tom.50.b
mirſinus Lesbi. hiſtoricus.50.b
miſia regio 546.b
μίσος 21.a
mnaſeas ſcepticus 195.a
mneſarchus quando floruerit. 196.b
moab quandiu regnarit.144.a
modeſtus epiſcopus 531.a
mœſiam ſuperiorem populatur Soleymannus 2 to. 160c.
moguntini debellari ab Arnolpho 2 to.114.c
moluri frumēta uno anno in Apulia bis depaſcūtur 2 to.161. d
molus Eſtięus hiſtoricus.124.a
monialium origo 489.b
mons oliuarum 348.b
monaſterienſiū ac Veſtphalorum clades 2 to.167. a 168.a
monſtrum mirabile natum 2 to.128.d 154.c 119.c (b
mōtes ſub Chriſto cōcuſsi.339.
montanus inſanus uates,autor Cataphrygarum hæreſeos. 2 tom.87.b
mōtanus pſeudopropheta. 546.b 541.b
montaniſtę hęretici unde dicti. 547.a.b
mors Chriſti à prophetis prædicta 253.b innocens & uiolenta 259.a
mors, dormitio 392.b
mors cur non timenda 152.b
moſaica lex uni iudaicæ genti accōmodari poterat.303. a.b
moſaica uita & diſciplina. 104.b (a
moſes Chriſti nomē tulit.305.
moſes & Chriſtus ſimulachrorum ſubuerſores 249.b
moſes Chriſti typus 249.b
moſes idem qui græcis Muſęus. 127.a
moſes maxim. dei ſeruus.322.b
moſes omnes legiſlatores excellit 107.a.b
moſes per mare, Ieſus ſupra mare ambulauit 250.b
moſes primus Theologus .309
moſes Semiramidos temporibus 139.b
moſes & prophetarum antiquitas quæ 138.b
moſis lex qualis 211.a quando ſoluta 212.ab
moſis locus explicatus 148.a
moſi lex à Iudæis integra ſeruata 105.b
moſi nullus prophetarum ſimilis præter Chriſtum 2 tom.60.& 61
à Moſe ad primum Abrahami annum quot anni 139.b
moſoch inſula 356.b
moth, limus 12.a
mulier Chriſto à profluuio ſanguinis curata, unde fuerit oriunda 582.a
mulieres deo dicatæ 271.a.b
mulieres Platoni omnib. uiris communes 190.b
mulier pudica & Chriſtiana turpem maritum relinquit. 526.b
muluius pons 612.a
mundus conſtat ex aere 8.b
mundus dei prouidētia regitur 114.b
mundus eſt animal magnū 32.b
mundus nō eſſet omnino integer, ſi non à ſufficienti materia eſſet formatus 98.b
mundi creatio 258.a mutatio .62.b ſubſtantia 8.b
mūdus quomodo creat.114. b
mundi quæ origio 7.b
muſæus ante Homerum quandiu ſcripſerit 142.b
muſęi liber de Theſprotiis.132.a
muſani opus 533.a
muſca & apis in ſcriptura quid ſignificent 363.b
muſica an utilis ad pietatem. 198.a
μυῖαν græcis quid 18.b
myeus Atticus 21.a
mylhuſen oppidū ad Heluetios defecit 2 to.156.a
myrrhina urbs terræmotu corruit 2 to.70.c & 75.d
myſonianus Alexandri hoſtis. 122.a
myſteria gentilium 20.b

N

Nanſtal obſidetur 2 to.161.c
narbonem coloniæ deductæ 2 to.64.d
narciſſus Ceſ.560.b criminis inſimulatus 561.a
narciſſus epiſcopus 545.a.b
natalis conductitius hæreticorum epiſcopus 554.b
natalis profeſſor deceptus ab hæreticis 554.b
natiuitas Chriſti 363.a. b inde
natiuitatis Chriſti tēpus quod 470.b (b
naturę humanę tractatio. 96.
naturæ uarius effectus. 41.a.b
naturalē rerum uſum ad uſum præter naturā conuertere, dæmonicum 72.a.b
nazaræi qui olim dicti 473.b
neapolis rurſus peruenit in poteſtatem regis Gallorum 2 tom.153.c & a
neapolim Galli & Veneti obſident 2 tom.163.d
nemeſius Aegyptius martyr. 574.b
nephtalim terra.373.b(584.a
nepotis dogmatis author quis.
nepruni uxores tres 20.a
nereus quis 14.a
nero leo 492.b qualis 494.b
neronis res geſtæ 2 tom.77.a &d &c & b 74.a
neſſa 201.b
neſtorius Cōſtantinopolitanus Epiſcopus hæreſim condidit 2 tom.91.d
nicagoras 132.b
nicaſius Brabantinus cæcus à natiuitate ſua,ſcholis prælegēdo,tum eccleſiis concionando non ſine miraculo præfuit 2 tom.152.a
niceni concilii ſtatuta 620.b inde
nicenum cōcilium quando habitum 618.b
niceæ urbis magna pars corruit terræmotu 2 to. 71.a & 87.b 76.e
nicetas Hærodis pater 525.b
nicetes Rhetoricæ artis Græcus præceptor 2 tom.68.b

nicolaitæ unde dicti 510.a
nicolaus Damaſcēus hiſtoricus 123.b
nicolaos hæreticos 510.a
nicolai Pont. Rom. 2 tom. 112. c 119.b 126.d 127.b 136. e 137.b
nicolaos de Saxo heremita apud Heluetios uiuit 2 to.151.a
nicolaos Leonicenus moritur Ferrariæ 2 to.161.d
nicolaos Storkios ſerere cœpit Anabaptiſtarum doctrinam 2 to.161.d
nicolaos Euboicos doctiſsimos princeps 2 to.135.b
nicomas epiſcopus 586.a
preſbyter 588.b
nicopolis conſtructa ab Auguſto Cæſare 2 tom. 68.c 80.a 77 a
nicopolis Aegypti ciuitas 575.a
nilus epiſcopus 602.b
nincois bos 37 b
noctis deſcriptio 26.b
noc uitæ ratio 90 a
non reprobo, quæ nō intelligo (585.b
noropes æris uſum inuenerunt 136.b
noruegiæ rex uoti ſoluendi cauſa uenit Romā 2 to.144.a
nouum teſtamentum Eraſmus Roterodamus emendat 2.to. 162.b
per Nouaculā ſcriptura quid deſignet 363.a
nouatiani heretici 575.b 576.b
nouatus hæreticus 575.b
baptizatus in lecto 576.a.b
nubes leuis in ſcriptura quid 362.b
numerariorū quod olim fuerit efficium 589 b
numerianus Cæſar 592 a (b
numerii ſcriptō laudabile 556.
nundinę Chriſtianorum ſupplicii celebratę ubi 539.a.b
nunquid 125.b

O

oblationes Chriſtianorum quę 45.b
oblationes quando, quomodo, & à quo inſtitutæ 203.a
obſtinationis Iudæorū quæ cauſa 360.b
obliuio Dei in proſperis 594.b
ochæzias Iſrael quādiu rexerit 144.
odryſos 21.a
oenomaus de uetuſtorum oraculorum falſitate 64.b
ogyges indigena 140.b
ogygium diluuium 141.b
olda quādo prophetarit 144. b 2 to.49.d
oleūm lætitiæ 468.a
olympiades quando cęperint 144.b
olympias prima Eſaiæ temporibus 139.b
olympici ludi ſimulacrum fulmine ictum 2 tom.93.a 66.c
olympici ſtadii quis primus uictor 144.b
olympus epiſcopus Arianus iaculis è cœlo miſsis concrematur 2 to.200.b
onias Simonis iuſti filius 2 to. 59.b 61.b 62.a
oppiani Halieutica 2 to. 78.b
ops quomodo mater, ſi lapidea (38.b
opontiorum urbs ſubuerſa terræmoto 2 tom.57.d
oracula Iudæorum multo excellentiora oraculis gentilium 307.b inde
oraculorum authores 40.b
orcades inſulæ Rom. Imperio à Claudio adiectæ 2. tom. 72.b
oreſtes unde dictus 149 a
ὀργὴ 22 a
origenes auditor Antonii 566. a auidus martyrii etiānum puer 586.a
origenes beatus 83.a
origenis celebritas 557 b & erga martyres officia eodem
origenes Helcheſaitarum errorem reſtinguit 572.b
origenis inſtitutio 556.b
& ſtudia eodem, inde
origenes Mathematicus 565. b
origenes profitetur artes 557. a
origenes quando didicerit Hebraicè 564.b
origenes ſeipſum caſtrat 559.b
origenis commentarii & ſcripta 572.a
origenis & Berylli diſputatio 571.b
origenis mors 578.a parentes 566.b profectio in Arabiam 567.b
orimon ante Homerum quāto tempore uixerit 142.b
oritorum urbs Gręciæ ſubuerſa terræmoto 2 tom.75.d
orpheus æqualis Herculi 142.b
ante Homerum eod.
orphei locus 31 b
ottembergenſis comes peremptus 2 tom.162.a
oſiris quando Nilum denotet 37.a b
oſiris multioculos 10.a
per oſiridem ueteres quid deſi-
gnarint 37 a
oſmondus Saraburienſis Anglus relatus inter ſanctoſ 2 tom. 137.d
oſtiæ portus à Claudio Cæſare extruitur 2 tom. 72.c
othene regio 81.b
othonis 1.2.3. 4. Imperatoris res geſtę 2 tom.74.a & b 116.d 117.a & b & c 124 a 125.c & d 123.d 116.e 122.c 123.d
ozias quādiu rex Iſraelis 144. b
oziæ regis Iudæorum tempore Eſaias & Ozee prophetæ clarueruut 2 tom.2.e

P

Pachonius epiſcopus 602.b
palęologis fratribus inter ſe certantibus Turca inuadit Corinthum 2 to.138.c 128.a
palephatus ſcriptor 2 to. 27.b 33.b
palæſtina à Moſe diſtributa genti Iudæorum 2 to.24.d
in Palæſtina qui & quot martyres facti 581.a
palæſtini ſequuntur eccleſiam Alexandriam 553.b
palatini Comitis bellum cū duce Bauariæ 2 tom.155.c & d
palatium Romæ incendio ſolo coæquatur 2 to.79 a
pallas hiſtoricus 49.a
palmeas 530.a
pamphilus martyr 571.b
panodorus monachus 63.b
paneas oppidum 562.a
regio 581.b
apud paneadē Chriſtus quę operatus ſit miracula 582.a
panion templum extructum ab Herode 2 to. 69.b
pannonii uicti à Tiberio Cęſare 2 tom 69.c
pantænus præceptor Clemētis 563.a
panęni ſtoici ardor docendi ſacra 544.b
pantheū templum fulmine diſiectum 42.b 2 to. 76.a 75.b
paphnutii confeſsio 619.b
papia tribus annis obſidionem Langobardorum perpeſſa 2 to.100.c 136.a
papias hæreticus 584.2
Hierapolites epiſc. 487.b
auditor Ioannis Apoſtoli 514 b 2 tom.75.d
papiæ opera 514 a
papyrios 551 a b
parętonium 580.b
parcæ quæ 76.b
παρεδρος quid 487.a
pariſienſis ſtudium incipit 2.to. 110.a
parmenides Xenophanis auditor & amicus 8.b 201.a 194 a
parthi 81.b
paſcha Aſiaticorum 551.b
paſchæ celebratio 3.a
paſsienus ob fraudem hęreditatis necatus 2 to.72 a
paſsionis Chriſti memoria ſacrificium noſtrum 223.a
paſsionis Dominicæ ſolennitas 490.a
παγοφορία 645.e
patauini conſtruxere urbē Venetorum 2 to.203.c
pater creator cum filio 464. b
paulillus puer atrociſsimis pœnis afficitur 2 to. 92 b
paulinus Antiochenus 622.a 644 b
D. pauli ad Hebræos Epiſtola
paulus Antiochenus 556.a
D. paulus Apoſtolorum eruditiſsimus 507.b
paulus Cōſtātinopolitanus cōdēnatur Romæ 2 to.124 d
paulus cur à nuptiis abſtinendū eſſe ſuadeat 219.b
paulus Geometra inſignis Florentiæ 2 to.131.c
paulus Guiniſius arripit dominium apud Lucenſes 2 to. 133.a 134 d
paulus Hexarchus miſſus contra pontificem interficitur 2 to.107.c
D. paulus in matrimonio fuit 510.b
paulus martyrium ſubiit ſub Nerone 495.a 2 tom.74.e
paulus Romā miſſus, uinculis & omni culpa liberatur 492 b
paulus Samoſatenus 554.a
hæreſeos damnatus 588. b
quomodo ad diuitias emerſerit 589.a
paulus uas electionis 481.a b
pauli locus 468. b 492.b 504. a b 522.a b 538.a 579.a b
pauli peregrinatio 496. a
pia à Chriſtianis plurimum dilecta 541.a
peccatum Iudæ ſcriptum ſtylo ferreo 447.a b inde
pediculi unde maximè naſcantur 118 b
pegaſus equus, aut nauis Bellerophontis 2 to.28.b
pelagiana hereſis 2 to.90.c d

peligni

Digitized by Google

Peligni uicti à Ro. 2 to.59.c56.
peleus epiſcupus 602.b (c
pellium urbē condit Seleucus. 2 tom.59.d
peloponneſiaci belli initium 2. tom.56.d 35.c& d
pelopponeſus dicta à Pelope rege 2 to.27.a 11.c 10.c
Pentecoſtæ obſeruatio 203.b
depuza oppidum 548.b
peras primus Argolici templi conditor 31.a
peregrinus Philoſophus rogo ſe iniicit 2 tom.78.a
perennius index 550.a
perinus Fregoſus Genuam Carolo regi Francorum offert. 2 tom.138.c
peripatetici 183.b 719.a.b
περίψημα 583.b
perſarum rex Turcarum urbes capit 2 tom.165.d 167.b
perſei geſta 2 tom.28.b 3.a 29.b 25.& b
pertinax cæſar 553 b
peſtilentia graſſata 583.b & 2 to. 133.a 134.a 300.a 130.c 99.a 108.a 136.c 74.d 101. 101.a 78. a & b 84.c 146.b 81.a 236.b
peſtilentia inuaſit exercitū ducis Brunſuicenſis 2 to.163.d
peſtis Alexandrina 581.b
πέταλος quid 551.a 552.a
petrouardiniū Turcæ capiunt tom.162.d
petrus 477.b Alexandrinus 608.b. martyrio coronatur 2.tom 83.a
petrus Apoſtolus ſub Nerone martyriū pertulit 2 to.73.d
petrus de Murone refertur inter ſanctos 2 to.129.c
petrus cur non ſcripſerit Euangelium 266.a.b
petrus quando uenerit Romā. 487.b
petrus quib. prædicauerit euāgelium 496.b
petrus Romæ crucifixus 263.b 495.a
petrus uxorem habuit 510.b
petri epiſtolæ 496.a & actus.ibid.& Euangelium. eod.item reuelatio.eod.
petri & pauli icones ubi uiſæ.
petri profectio 496.a (582.b
petri uerba ad ſuā uxorē.511.a
petri & Apinionis diſputatio.
peucedius 614.b (514.a
pfefferkorn diſcerptus forcipibus 2 tom.158.d
phalaris Agrigentinorum tyrannus 2 tom.50.a 51.a
pharao à Moſe in mare præcipitatus 658.b
pharaonis induratio 254.a. b inde
pharaōis dicti omnes reges AEgypti 2 to.19.b 23.b 50.c
phariſæi 529.b
phe quid latinè 136.a
phegon Olympiadarum egregius ſupputator 2 to.71.b
phemius quādo ſcripſerit.142.
phemonoæ uates prima (b cecinit futura hexametris uerſib.2 tom.28.a
pherephatte 21.a
phidon Argiuus pōdera & mēſuras reperit 2 to.44.a
philammon quando ſcripſerit 142.b
phileus Tmuitarum epiſcopus 599.a
philippus apud Hieropolim crucifigitur 2 tom.72.d
philippus diaconus 480.b
philippus imperator 571.b Iuſtinianum & filiū eius Tiberium interficit 2 to.107.a
philippus iunior imperator.Ro moritur. 2tom.80.d
philippus Mediolanenſiū dux 2 tom.134.b
philipp. Scholarius primus apud Sigiſmundum imperatorem 2 tom.134.a
philippi filia. 511.a mors.eod.
philippi Haſsiæ prouincialis comitis geſta 2 tom.163.a 164.a 161.c
philo Biblius quis 11.b (107.a
philo de ſeptenario numero.
philo Epiſcopus Libyę nunquā ſe Arianæ perfidiæ miſcuerat 2 tom.87.c
philo & Ioſephus de Iudęorum ſectis 112.b
philo quando uixerit 196.b
philonis Apologeticus 113.a item liber qui Flaccus inſcribitur 2 to. 71.c & 72.a 87.c
philonis legatio pro Iudæis. 482.b
philonis libri quinq; de calamitatib.Iudæorum 482.b
philonis operū catalogus.490.
φιλόπονος 526.b (99.a
philogonus Epiſcopus Antiochię 2 tom.84.b
philomelius 522.b
philomelus 195.a 117.a
philoromus 599.a.b
philoſophię tripartita diuiſio. 145.b
philoſophus uerus quis 173.a.b
philoſophi conſentiunt cū Hebræis de creatione mūdi.257. b
philoſophi pulſi Roma à Domitiano 2 tom.75.b
philoſophi ueterum omnes diſſentiunt, noſtri concordant. 192.a
philoſophorum de diis incerta opinio 196.b 200.a.b
phiſoſophantiū ſectæ. 146.a.b
phlegethontis hiſtoria 140.b
phocylides Poëta 2 to.53.c
phœnices mare obtinuerunt 2 tom.42.d
phœniceus color 2 to.26.a
phœnicum Theologia 12.a.b eiusq; authores.14.b& inde
phorbas Argiuorum rex 2 to. 22.a
phoroneus Argiuorum rex 2 tom.16.b
phoronides poëta 142.a
photinus Lugdunenſis epiſcopus 537.b
phrixus & Helles uecti per mare ab ariete 2 tom.27.b
phrygum theologia 19.b
phud inſula 356.b
phyſiologia intellectualis Hebræorum 150.b
phytius 20.b
picardiam rex Angliæ uaſtat 2 tom.160.b
picentes bellum gerunt aduerſus Romanos 2 to.65.c
pilades Celox Pantomimus 2 tom.69.a (484.a
pilatus ſibiipſi mortē cōſciuit.
pilati de Chiſto teſtimonium. 481.b
pinus Ordelaphus fori Liuii principes 2 to.148.b
pinytus epiſcopus 528.b
pionius inſignis martyr 525.b inde
pipinus apud Francos regnare orſus 2 to.108.b
pireum muro uallatū ab Athenienſibus 2 to.55. d
pirithous deuoratus à Cerbero 2 tom.27.a
piſæ bello & fame domitæ 2 to.133.c& 152.b 131.b 129.c
piſciculos granis frumenti immixtos in Gallia pluit 2 tom.117.c
piſonianabrachiū medico adueſnas ſecendas præbuit 2 to.73.c
pius Rom.Pontifex 520.b
placentia expugnatur à Franciſco Sfortia 2 tom.136.a
plato concedit reſurrectionem mortuis 163.b
plato de Salomonis parabolis multa deſumpſit 175.a.b
plato eūdem quem Moſes modum ſcribēdi ſequutus.169. b.122.b
plato inconſtanter de Deo loquutus 187.b
plato legit Moſi legem 122.b
plato male de cœlo ſenſit.190.a
plato priſcorū fabulas cur contempſerit 24.a
plato quędā in ſacris literis peruertit 145.b
plato quomodo ſuā theologiā priſcorum ſeparet 24.b
platonis cū Moſe collatio. 122. b 175.a.b 176. a.b 180.a. b 178.a.b 179,a.b 180.ab.
platonis leges 190.b
platonica ſucceſsio 193.b& inde
plautus Comœdiarum ſcriptor claruit 2 to.56.b 62.a
plinius ſecundus quādo floruerit 512.a eiuſdem relatio ad Traianum de Chriſtianis 2 tom.6,a
plotius Gallus primus Romæ rhetoricam docuit 2 to. 65.c
plufio rhetoricæ artis Græcus præceptor 2 to.68.b.
plutarchus à quo ad Chriſtianā fidem conuerſus 557.a
plutarch. Origenis diſcipulus martyr 559.a
pluuia diuinitus miſſa exercitui imperatoris Antonini 2 tom.78.c
pluuiæ plurimæ in æſtate 2 tom.164.b 168.b
poëmata transferendi ratio exercendi ingenii cauſa 2 tom.1.a
pœnitendi cōfitendiq; modus apud ueteres 554.b
pœſis exitioſa 54.b& inde
pœtæ olim cur tantopere laudati 67.a
polemon profeſſor zenonis. 194.b
poloniæ inundatio 2to.167.b
polycarpus Ioannis apoſtoli auditor 550.b à quo interfectus 525.b
polycarpus quando factus epiſcopus 512.b pro Chriſto interficitur 2 tom.78.a 75.d 77.d 522.b (524.b
polycarpi ad Deum precatio.
polycarpi corpus negatur Chriſtianis ſepeliendum. 525.a.b

polycari epiſtola ad Philippenſes 513.b
polycarpi dictum prouerbiale 530.b
polycrates 311.a 551.a
pompeius Iudæos uectigales facit Romanorum 2 tom. 66.a &c
pompeii Theatrũ incenſum 2 tom. 80.c
pondera & menſuræ repertæ à Phidone 2 tom.44.a
pontianus Romanus epiſcopus. 568.b
pôticus annorũ quindecim coronatur martyrio 539.b
ponticus Hieronymi amicus. 549.b
pontificatus collatio apud Indæos 476.a
pontifices olim quid agebant. 471.a
pôtifices ſacerdotum decimas quando inuaſerint 491.b
pontificia ſedes uacat annis duobus 2 tom.125.c
pontus 496.b
poplii interfectoris Cicero. imago lanceata Romæ 2 to.67.b
porphyrius ab exilio liberatur, miſſo uolumine ad Conſtantinum 2tom.84b.
porphyrius calumniator Chriſtianorum 565.b
porphyrius de Aegiptiorũ theologia 29.b item de Eſſæorum philoſophia 621.b item de philoſophia reſponſorum 44.b
porphyrius exterminat eſum carnium 34.a
porphyri opus de Abſtinentia ab animatis 237.a
porphyrii locus 61.a 39.b
portugallia terræmotu concutitur 2.tom.165.c
pori regis Indorum bellum cũ Alexandro Magno 2 to.59.b
poſthumi qui 2 tom.34.b
potamiena diſcipula Origenis 539.a.b
poteſtas tenebrarũ.441.b inde
potitus hæreticus. 543.b
prædicatio Chriſti de Iudæorũ calamitate 300.b
præſcientia Dei nô imponit neceſsitatem 83.a
præſidum apud ueteres tres ordines 446.b inde
præſtigia deuictima nuſquam apparente 381.b
præſtigiatores 266.b
prage coronatur in regem Ferdinandus dux Auſtriæ 2 tom.163.a
priſca martyr 547.a
priſcianus hæreſim condit ſui nominis 2 tom.88.d
priſcillianus in Synodo Burdegalenſi damnatur 2 to.89.a
probus Berythius Grãmaticus 2tom.73.b
probus Cæſar 390.b
procopius tyrannidẽ ſibi apud Conſtantinopolim uẽdicans interficitur 2 tom.87.b
prodigia uaria uiſa 2 to.117.d
prodigiis ad pœnitentiam inuitati Iudæi 301.a.b
proditoris Chriſti deſignatio 440.b (b
proditores Chriſti plures. 436.
proæreſius Sophiſta 2 to.86.d
prometheus quando floruerit 2tom.19.b 22.a
propheta quid 301.a, cur dict. 466.b
prophetæ noui Teſtamenti qui 346.a
prophetæ præcipuè quę ſaluti animæ conducunt, prædixerunt 300.a
prophetarum antiquitas 138.b
prophetarũ communis exhortatio 310.b
prophetia in eccleſiis uſq; ad in finiti tempora 528.a
prophetias in Iudæis ſolũ propter Chriſtum expletas omnes 236.a b
proſerpinæ fabula 2 to.27.a 23.a
proteus in omnes deos uerſilis. 719.a
protogonus epiſcopus 588 b
protogoni mortales 12.b
prouerbiorum locus. 312.b inde
pſalmorũ aliquot loca de uerbo Dei. 94.a 300.b 226.b 297.b 522.b 612.b 23.b 648.b 223. 246t.a
pſalmi noui hæreticorum 289. a.b
pſalterium carmine ſcriptũ apud Hebræos 2 tom.6.b
ptolemæus Philadelphus Biblia curauit uerti Gręcè 103.a
ptolemæus quando & quomodo factus Chriſtianus 527.a
publius Athenienſiũ epiſcopus 529.b 545.b
publius Minographus 2 tom. 67.a
puniceus color 2 tom.26.a
pupienus occiſus in palatio à Gordiano 2 tom.80.c
purgatoriũ Platonicũ 167.a.b
puteoli quæ olim Dicæarchia 2 tom.33 d
pyrrhus quãdo floruerit. 301.b
pyſiſtratus Athenienſium tyrannus 2 tom.53.a &c
pythagoras quando floruerit 143.a 134.a
phythia primum acta poſt Meli certam 2 tom.32.b
pythanæ terræmotu corruerũt 2 tom.75.d

Q

Quadrageſimale ieiuniũ à Teleſphoro inſtitutũ 2 to.77.b
quatratus quãdo floruerit.313. b eius encomium & ſucceſſores.eodem
quadrati Apologeticus 2 tom.76.d
quadriremẽ qui primò inuenerint 136.b
quies & ſtabilitas diuina quæ 112.a
quinque eccleſienſi in agro Tuſcæ caſtra figunt 2 to.162.d
quinquegentiani Africã uaſtãt 2 tom.82.b
quintianus 614.b
quintilis menſis ab Antonio Iulius dictus 2 tom.66.d
quintinus Epiſcopus pro Chriſto occubuit 2 to.83.b
quintius Cincinatus liberat Romanos obſeſſos in algido 2to.53.c 58.a
quintialis mons urbi adiicitur per Seruium 2 to.52.b
quirinus cenſum hominum deſcribit 2 to.69.d
quirites dicti Romani à Sabinis 2 tom.46.b

R

rauenna capitur à Pont. 2 tom 650.a
ranestanus Comes claſſem in Turcas ducit 2 to.153.d
rebaptizandi multi, etiam ioco baptizati 627.a
reges Chriſti qui dicti.467.a.d
reges pro regina 362.b
reges rarò ſaluantur 167.b
regia arx deſtruitur 2 to.138.b
regnorum omnium computatio & ſeries 2 to.10.a
regem apud Hebræos officium 471.a
regum locus 302.a.b
regum ſucceſsio quando interrupta 471. a
religio Chriſti antiquiſsima 470.a (314.a
remigius Antiſſiodorenſiſ 2 to,
reſponſa à quibus & in quem uſum compoſita 41.a
reſponſa cur ex cauernis proferantur 41.b
reſponſa quæ bona 45.a
res quid latinè 636.a
reſurrectio Chriſti à prophetis deſcripta 439.b inde
reſurrexit quidam apud gentiles à mortuis 663.b
retributionis diuinæ tempus 429.b
reutlingam adoritur Vuirtembergenſis dux 2 tom. 160.b
rhadamanthos 668.a Aſterii filios ex Europa 2 tom.25.b 26.a
rhea ueteribus quid 34.b
rheuatus Lotharingiæ dux 2 tom.151.a
rheno regiones uicinas terræmotus exagitat 2 to.667.a
rhetii uicti à Tiberio 2 to.69.c
rhetorum facta 2 to.667.a 165.d
rhodanea 334.b 540.b
rhodon hæreticus 343.b
rhodum occupat Turcarũ Imperator 2 tom.661.b
richardus rex angliæ moritur 2 tom.183.c.
richardus acutiſsimis diſputator Pariſiis clarus 2 tom.622.a
roſch Hebræis quid 416.a.b
robertus Apuliæ rex ſine liberis moritur 2.to.130.b uoluntate ciuiũ fit dominus Genuenſium 2 tom.129.a
robertus Imperator contra Galeatium ducem Mediolanenſium pro Florent. 2 to.133.a
robertus rex Francorũ filiũ ſuũ Hugonem conſortem regi facit 2 tom.118.b
robertus Seuerinus copiarum dux 2 to 147 a 148.a
roboam quando in rex in Iſrael 144.b
rodericus Boria Romanæ eccleſiæ Vicecancellarius 2 to.138.d
rogerius in Africam tranſiens plurimas urbes capit 2 tom.121.d
roma quando condita 2 tom. 46.a 78.b capitur à Carolo Imperatore 2 tom. 163.b item à Gothis duce Halarico 2 to.90.b & c Romam magno damno afficit Tybris 2 tom.165.b
romana eccleſia caput omniũ eccleſiarũ

Digitized by Google

eccleſiarum, facta ſub Phoca
2 tom.102.b
romana myſteria Græcorũ an
comparanda 25.a.b
romanæ ſedis uacatio 2 tom.
125.a 126.d 128.d 151. a 126.a
& c 127.b 134. a 127.a 128.a
romanus Pontifex maximus 2
tom.114.b
romanorum res geſtæ 2 tom.
92.c 56.b 82.c 52.a 130.a 66.
c 55.a
romulus primus rex Romãorũ
2 to.46.b 44. b 45.b 47.b
roſæ cur creſcant 119.b
roſcius defenſus à Cicerone cõ
tra Chryſogonum 2 to. 65.d
rorbrit Langobardorum rex 2
tom.103.c & 104.b
rufus 513.b Iudæos occidit
517.a
rupes mota pro ſacello extruen
do 586.b
ruſticorũ in Germania ſeditio
2 tom.162.c&d

S

Sabaudiæ dux fœdere iungitur
cum Cæſare 2 tom.164.d
ſabbati magna dies 523.b
ſabbato ſcripturam explicant
Eſſæi 113.b
ſabellii hæreſis 578.b
ſabinus præfectus 606.b 613.a
ſabinorum terra diuiditur ſorte
2 tom.60.b
ſacerdos Apollinis conuertitur
ad Chriſtuum 587.b inde
ſacerdotes templorũ in magno
precio habiti 607.b
ſacerdotales literæ 647.a
ſacerdotium ſanctio eccleſia-
ſtica 318.b
ſachoniathon Chronographus
11.b 139.b
ſacræ literæ quare durê ſonan-
tes uideantur 2 tom.1.b
ſacris literis non abutendum
104.b
ſacrificandi apud ueteres mos
20.a
ſarificare Deo terreſtria, cur no
bis non ut priſcis permiſſum
220.b inde
ſacrificium Chriſtianorum, pu
ra oratio 212.b item
corpus noſtrum Domino im
maculatũ conſeruare 224.a
257.a b
ſacrificia gentilium qualia 20.a
46.a
ſadducæi 529.b
ſagæ cauſa cõburitur Schiltra-
chenſe oppidum 2 to.166.d
ſalathiel quãdo captus 144.b
ſalerni princeps uix tyrãnidem
regis Neapolitani effugit 2
tom.152.b
ſalluſtius Amiterni naſcitur in
Sabinis 2 tom.65.c 67.d
ſalomon non in omnib. typus
Chriſti 379.b inde
ſalomonis templum quando
conditum 144.a
ſalon Andreæ filius rex Panno
niarum 2 tom.118.c
ſaltatio modulata à Curetibus
& Corbyantibus inuenta 2
tom.23.a
ſalpii Iuliani perpetuũ edictum
2 tom.77.a
ſalus Chriſti Iudæis & gentibus
oblata 375.b inde
ſamaria 340.a 370.b inde
ſamaritæ 529.b
ſambuca inſtrumentũ muſicũ
136.b
ſamech quid 135.b
ſamſõ quãdiu regnarit 144.b
ſampſonis geſta Herculis com-
parantur 2 tom.32.d 2.d
ſamueli quãdiu populus Iſrael
fuerit creditus 144.b
ſanctius Alphonſi filius rex Hi-
ſpaniæ 2 tom 121.d
ſanctus diaconus Vienneſis
536.a 538.a
ſanctus ſanctorum, aut ſanctiſ-
ſimus, nullus homo adpellan
dus 398.a
ſangallum terræmotus exagitat
2 tom.167.a
ſanguis qua ratione dicatur eſſe
anima omnis carnis 2 tom.
19.a
ſanguinis Chriſti myſterium
394.a
ſanguinẽ pluit 2 to.112.d 120.c
ſaupoli dominus capitur à Ca-
rolo Imperatore 2 to.162.b
ſapientia & Prouerbia an Solo-
monis opera 529.b
ſapientiæ liber à quo conſcri-
ptus 2 tom.61.c
ſapientia uera abſq; Dei cogni-
tione nulla 2 tom.182.a
ſapor Perſarum rex Chriſtianos
perſequitur 2 tom.
85.a 81.b 84.d
ſardis urbs capta ab Alexandro
Magno 2 tom.58.d 70.c
ſarmatæ 81.b eorũ res geſtæ 2
tom.86.b 125.a 87.b 84.c
ſarraceni 81.b contra Hera-
clium rebellãtes diripiũt Hie
ruſ. 2 tom.104.a
ſaracenorum res geſtæ 2 to.
104. a & c 105. c 113. b 114.
115.b & a 112. c 107. c 180.a
86.b 111.b 638.b
ſaracenis multa capit Emanu-
el rex Portugalliæ 2 tom.
158.c
ſathanæ in homines imperium
286.a
ſaturnia regna quæ 710.b
ſaturninus magiſter exercitus
nouam ciuitatem Antiochiæ
orſus condere 2 tom.82.a
ſaturnius hæreticus 511.a
ſaturnus deus 16.a
ſaturnus in Italia ante aduẽtũ
Aeneæ regnauit 2 to.33.d
ſaturni ignea fouea ab Hebræis
iure reprehenſa 51.a
ſaturni ſtatua qualis eod.
ſaturni quæ uirtus 36.a
ſaul primus rex Hebræorum ex
tribu Beniamin 2 to.34.c
quamdiu regnarit 144.b
ſaulus 480.b qui poſtea
Paulus eod. 2 tom.71.c
ſumma regio 81.a b
ſaxones cæduntur 2 to.
87.d 110.c
ſaxoniæ ducis opera pax facta
inter ducem Vittenbergen
ſem & regem Ferdinandum
2 tom.167.b 165.a
ſcæuolæ apud Chriſtianos
ſcapula 562.a a (600.b
ſceptici philoſophi unde dicti
301.b
ſchiltachẽſe oppidum combu-
ſtum 2 tom.166.d
ſchlu Latinè quid ſonet 136.a
ſchiſma in eccleſia 2 to.
132.c 118.a & d
ſcolaſticæ ſororis Benedicti cor
pus per quoſdam delatum in
Galliam 2 tom.106.d
ſcirion martyr 575.a
ſcotus 586.b eius liber de
Inſignib. magiſtratuum ubi
nuper repertus 89.b
ſcoti Anglos cædunt 2 to.129.a
ſcribas & interpretes legis He-
rodes occidit 2 tom.69.d
ſcriptura ſacra obſcura ante ad
uentum Chriſti 162.a
ſcripturæ geminus ſenſus
414.a b
ſcripturæ ſacræ intelligentia un
de petenda 640.a
ſcripturæ ſacræ ueteris & noui
Teſtamenti nulla controuer
ſia 192.b
ſcripturas interpretãdi modus
489.b
ſcythæ 81.b
ſcythopolis à quo euerſa 130.b
ſebaſte quæ & Ectenias, dici cœ
pta eſt ſamaria 2 to.64.d
ſeelandiæ aquarum inundatio
2 tom.165.c 166.c
ſeianus Præfectus Tiberii uult
Iudæos deleri 2 tom.71.c
ſeleue 486.b
ſeleucia urbs capta à Romanis
2 tom.78.a
ſeleucus Nicanor primus rex
Syriæ 2 tom.59.c & d
ſeleucorum res geſtę 2 tom.
59.c & d 62. c 61.b 65.b 60.
b 59.d 61.d 75.d 78.a
ſemiramidis multa præclara ge
ſta 2 tom.10.c 2.b 25.c
ſempronius uir eruditiſſimus
agnoſcitur 2 tom.88.d
ſenaar qualis campus 124.a
ſenarius numerus perfectus
160.a
ſennacherib rex Caldæorum Iſ
rael uicit 2 tom.45.d
ſenſus ad cognitionem an inu
tilis 200.a
ſeptem ſapientes quo tempore
floruerint 144.b
ſeptember Germanicus dictus
2 tom.75.a
ſeptenarius numerus Iudæis
myſticus 206.a b
ſeptima die audiendum uerbũ
Dei 106.b
ſeptimo anno Iudæi à laborib.
abſtinent 106.b
ſeptimo puncto in neruo diſtẽ
ti, prouerb. 537.a
ſeptuaginta interpretum uer-
ſio 103.a
ſepulchri Dominici eccleſia rẽ-
ſtaurata eſt ab Imperatore Cõ
ſtantinopolitano 2 tom.
118.d & a
ſeraphim 388.b
ſerapion Epiſcopus Antioche-
nus 549.b martyr 573.b
non potuit mori, niſi accepta
Euchariſtia 576.b
ſerapis apud Aegyptios qualis
deus 55.b eius tẽplũ 645.b
ſereni tempora 559.a
ſergius 1.2.3.4. Pont. Rom. 2
tom.106.b 111.d 114.c 118.a
ſerpẽtes uenenoſi à Deo an pro
ducti 118.b
ſeruandus Gallorum præfectus
2 tom.95.c
ſerui qui in Sicilia rebellabant,
compulſi uiſcera uorare ſua
2 tom.64.c
ſeruia in pontificis Iulii poteſta
tem redigitur 2 tom.152.c

ſeruilius P. Mauricus publico fu nere elatus 2 tum. 67.a
ſeruius Plautus corrupti filii re us, ſemel in indicio interficit 2 to. 70.d
ſeruilia lex 50.a.b
ſeueriani qui 533.b & unde dicti. ibidem
ſeuerus hæreticus 533.b
ſeuerus quando Cæſar factus, & cui ſucceſſerit 553.b
ſeueri geſta 2 to. 83. b 95.b 79. c & b & d 97.a
ſextus quid in Biblis commen tatus 554.1
ſibylla ante Homerum quãdiu nixerit 142.b (124.a
ſibylla de turri Babylonica.
ſibylla Erythrea 709.b
ſibylla Samia quæ Herophila appellatur 2 tu. 48.a & 49.b
ſibyllæ uaticinia 710.a.b
ſiccitas ingens quando, & cur facta 509.b
ſiccitas magna exhaurit fontes 2 tom. 144.a
ſiculi phormingen primi inue nerunt 136.b
ſicyonii primi in græcia pollue runt 2 tom. 3.b 27.d 4. c 33.d
ſidonius confeſſor 576.a
ſidonii triremẽ inuẽerũt. 136.b
ſigilla ſcripturæ. 397. a. b inde
ſigiſmundus Mantuæ Marchio 2 tom. 147.d
ſigiſmundo Malateſtæ hæreſim cõfitenti publice data uenia à Pontifice 2 to. 139.d & c
ſimeon qua ætate in crucem a ctus 512.a
ſimon magus 486.a
ſimonia hæreſis 486.b
ſimniacrorum ſuperſtitio alie na ab antiquorum religione 2 tom. 98.
ſiſithrus 123.b
ſixtus 1.2.3 4. Pont. Rom. 2 to. 76.c 81. a 92.b 93, a 243. b & d 146. a 151.a
ſmalkaldiæ conuentus 2 tom. 568.c
ſmyrna Aſiæ urbs terræmotu corruit 2 tom. 78.d
ſmyrnæorum eccleſia 522.b
ſoboli numeroſæ quare non eti am nos ſicut Iudæi operam demus 218.b
ſocrates cur laudandus 126.a cur occiſus 181.a.b mor tem cur æquo animo tulerit. 199.b
ſocratis ſumma modeſtia 9.b
ſodoma & Gomorra ſuccẽdun tur 2 tom. 13.b
ſol Deus 16.a
ſol ſanguine manans apparuit 1 tom. 115.c
ſol ſeminariũ naturę 37.b
ſol trigeminus viſus Romæ 2 tom. 67.a 72.d & 141.b
ſolis defectio per uniuerſam ter ram 2 tom. 71.a
ſolis facti defectio 2 tom. 56.1 73. b 85. a 123. c 125. a 131.1 134.d 136.a 64.a 110.c 70.b
ſolis imago quomodo olim fa cta 37.a
ſolem & Lunam priſci colue runt 10.b
ſolennia Chriſtianorũ 616.b
ſolium Chriſti 358.a
ſolomonis libri carminibus de ſcripti 2 tum. 1.b
ſolonis tempura 134.b
ſolymi Lyciorum uicini 59.b
ſõnus ſẽpiternus mors 200.b
ſophas Mineorum rex 126.b
ſophi & Turca confligunt in Aſia 2 tom. 154.a
ſophi Perſarũm 2 tom. 165.d 167.c 158.d 167.b 158.c
ſophiæ templũ Cõſtantinopoli ędificare orſus Iuſtinianus 2 tom. 99.d
ſophoniæ locus 228.a b
ſophronius 549.b σωφρονιος cur dictus 537.b
ſottros quæ 76.b
ſoſarmus ſecundus Medorum rex 2 tom. 43.d
ſoter epiſcopus Ro. 528.a
σωτήριον 233.a
ſparti unde dicti ſint 2 tum. 29. a 186. 21.d
ſphyngis hiſtoria 2 tum. 30.b
ſpineta Fregoſus obtinet prin cipatum Genuæ 2 tom. 130.b
ſpiræ ſeditio exoritur 2 tom. 158.a
ſpiridion epiſcopus 629.b
ſpiritus Domini ſuper me eo quod unxit me, à Chriſto ex plicatus locus 425.b inde
ſpiritus ſummus uerſus in Dra conem 96.a b
ſpoletum à Friderico 1. ferè de ſolatum 2 tum. 122.a
ſtagni exſiccati miraculũ 586.b
ſtella quæ Magis comparuit 412.b inde
ſtella maxima tribus menſibus apparuit 2 tom. 105.c
ſtella Veneris ſolito pulchrior apparuit 2 tom. 146.2
ſtellæ quomodo in ſigna facta 84.b
ſtenone principẽ occidit Chri ſtiernus rex Daniæ 2 to. 260.d
σφαιρανος Apoſtoli nomẽ 480.2
ſtephanus 1.2.3 4.5.6.7.8.9. Pont. Rom. 2 tum. 81. a 108. b & d 111.a 113. d 114. a 115. b 119.a
ſtephanus Bauariæ dux à Florẽ tinis cum magno exercitu cõ ducitur 2 tom. 132.c
ſtephanus Formoſi Põtificis Ro mani mortui manus in Tibe rim deiecit 2 to. 114.b
ſtephanus protomartyr lapida tur 2 tom. 71.c
ſtephanus Laodicenſis epiſco pus 593.a
ſtilla à gutta quomodo differat 2 tum. 72.d
ſtilpo 201.a (2.b
ſtimulus aſperũ imperiũ. 367.
ſtockholmiam Danorum rex obſidet 2 to. 159.d
ſtoicorũ de Deo opinio. 220.b
στρωματεων opus Clemẽtis. 558. a 563.a
ſubſtantiam nullam abſq; qua litatibus dici 101.1
ſucceſsio duplex 472.a
ſudor Anglicus 2 to. 164.b
ſueciam penetrat Chriſtiernus rex Daniæ 2 to. 160.d
ſueuorum acta 2 to. 151.d 161.b 160.b 158.b & d 167.a
ſupplicia noua pro Chriſtianis 599.b
ſurmobelus Deus 14.b
ſuſannæ preces 83.b
ſuuinfurdię cõuentum agitant principes 2 tom. 166.b
ſydon primogenitus Chanaan. 2 tom. 6.a
ſyluanos res nouas molitus oc ciditur 2 tum. 85.d
ſyluani epiſcopi duo 602.b
ſylueſter 1.2.3. Papa 2 tom. 83.b 117.d 118.d
ſyluius quare dictus Aſcanii fi lius 2 tom. 34.b 38.b
ſymeon 505.b Cleopæ epiſc. Hieroſolymitanus. 511.b
ſymmachus ſcripturæ interpr. 414.b 362.b 565.a
ſynagoga ſchola Iudæorũ. 133.b
ſynagogæ Iudæorum aris, pictu ris, imaginib. polluta à Flac co Aquilio 2 tom. 72.2
συνεισάκτοι qui 569.b inde
ſynodi ubi celebratæ 2 to. 82.d 110.a 124. b 94.a 99.d 105. d 88.d 107.d 104.d 86.b 102 b 87.a 118. d 119.a 120.b 89. a 119.c 126.c 113.b 113.d
ſyra lingua Apoſtolis uernacu la 261.b 265.a
ſyrenes meretric. 2 to. 33.d
ſyrenus epiſcopus 545.b
ſyria dicta à Syro indigena 2 tom. 20.c
ſyriæ portus effectus maximis impenſis 2 tom. 85.a
ſyriam ſuæ ditioni adiicit Tur ca 2 tom. 159.d
ſyri Hebræi 135.b
ſyri equites magnam Chriſtia norum copiam in Armenia capiunt 2 tom. 129.a
ſyricius, qui aliàs Vrſinus. 644.a

T

Taautus de origine mũdi 12.b
tabernacula unde, & quomodo inuenta 13.a
tabernaculorum feſtum 203.b
tachelotis rex Aegip. 2 to. 43.b
talẽtum idẽ quod Siclus 130.a
tantalus & Tityus quo tempo re 2 tom. 3.a
tarachus Aethiops rex Aegypti orum 2 tom. 47.c
tarracon expugnatur à Germa nis 2 tom. 81.b
tarſus inſula 577.b
tartari à Polonis cæſi 2 tom. 163.b 165.d
tartari ſedem ſibi firmant iuxta paludẽ Mæotidẽ 2 tom. 123.d
tartari Babylonios ſuperant 2 tom. 127.a
tatianus hæreticus 2 tom. 78.b præfectus Alexandriæ 636.a 532.b Rhetor 536.b eiuſdem de Iuſtino teſtimo nium ibid.
tatiani liber propoſitionum & quæſtionum 546.a
tatthæus 478.a
taurus fortiſsimus in agone 2 tom. 30.d
telauges Empedoclis profeſſor
teleſphorus ab apoſtolis (145.a conſtitutus epiſcopus 517.a martyr 520.a
templum fornax 445.b
templum Hieroſolymorum ab ſoluitur 2 tom. 54.c
templũ in tribu Beniamin ere ctum 389.b
templum 49 annis ædificatũ 400.b
templum Solomonis apud Hie roſolymam reparatur 635.a
templi Hieroſolymitani primi extructio 128.b

templi

templi Solomonis fundamẽta iacta ſub Cyro rege Perſarũ 2 tom.52.d
templa gentilium edicto Conſtantini ſubuerſa 2 to.84.b
tempus menſura motus 159.b
tenebrarũ poteſtas.441.b inde
teracules & Theodorus Apollinis Pythii fabricatores. 138.b
terra conctorum mater 27.b
terræmotus & cõcuſsiones mõtium in Iudæa. 349.b inde
terræmotus quibus in locis fuerint 2 tom.122.c 137.d 152.b 153.a 131.b 87.b 84.c 75.d 74.d 37.b 69.c 83.a 84.d 70.c 73.c 76.a
terræ uirtus cur Iſis dicta. 37.a
tertulliani encomion & commendatio 481.b
teſimbrodus 520.a
teſtamenti noui quis modus. 207.a.b & ordo 508.b
tetragrammaton nomen ineffabile 422.a b Chriſto an cõueniat 324.b inde
thales defectionem ſolis prædixit 2 tom.52.a 33.b
thales de mundi ſubſtãtia 8.b
thales ſeptem ſapientum uetuſtiſsimus 142.b
thalus hiſtoricus 140.b
thamyris ante Homerum quãdiu floruerit 142.b
tharſis inſula 356.b
than uel Thaſ latinè quid ſonet 136.a
theatrum Pompeii incenſum 2 tom.70.d
thebæ ſubuerſæ ab Alexandro Magno 2 tom.68.d
thelecus Lacedæmoniorũ rex 2 tom.42.c
theia Gothorum rex interfectus à Narſe 2 to.99.d
θὰν quid græcis 11.a 148.b
thelaumiæ princeps capitur à Carolo Imperatore 2 tom.162.b
theleſicles de Fato 74.b
themidos quæ ſymbola 22.a
themiſtocles hauſtu taurini ſanguinis periit 2 tom.56.a 55.d
themiſus confeſſor 548.b
theobates hæreticus 529.a
theoctiſtus Hieroſolymorũ epiſcopus 569.b inde 582.b
theodas impoſtor 485.b
theodatus Gothorum rex matrem amalaſuentham iubet interfici 2 to.98.b & c
theodericus rex Gothorum Odoacrem uictum in cœna interficit 2 tom.96.c
theodorus Philoſophus Atheniis agnoſcitur 2 to.59.d
theodorus Caliopas in locum Hyſantii Hexarchi ſufficitur 2 tom.104 c
theodoti Pont.Rom. 2 tom. 106.a 104.c 114.b
theodorus presbiter 588.b
confeſſor 634.b
theodoſius Imperator Mediolani moritur 2 to.89.d
theodoſius iunior Conſtantinopoli moritur 2 tom.94.b
theodoſius baptiſma ſuſcepit à Baſilio Epiſcopo Theſſalonicæ 2 tom.88.d
theodoſius bellum cum Vandalis gerit 2 tom.93.c
theodoſius Theodoſii Imperatoris pater occiditur unà cũ multis nobilibus 2 to. 88.a 89.c 91.c
theodoſius à Leone ſacerdos effectus Romanorum imperiũ miſſum facit 2 tom.107.b
theodoſius unius iniuriã mortem multorũ ulciſcitur. 641.c
theodoſii ad deũ oratio. 649.b
theodoſii mors 650.a
theodoſii uox 649.b
theodotiõ Epheſius proſelytus 544.a Theologus. 362.b
theodotus Coriarius eiectus eccleſia 554.a
theodotus hiſtoricus 126.b
theodotus propheta 541.b
theologiæ apud gentiles quot genera 40.b
theomachiæ 465.b
theonas epiſcopus 593.b
theophylactus Ioãni Pontificatum uendidit 2 tom.118.d
theophilus Alexandrinus grauiſsimas ſimultates exercuit cum Ioanne Chryſoſtomo 2 tom.90.a (b
theophilus ubi epiſcopus. 528.
theophili Antiochenorum epiſcopi opera aduerſus hæreſes 530.b
theophraſti laus 195.a
θεὸς 148.b
theotecnos 577b. epiſcopus 581.a.b curator urbis Antiochenæ 607.a 614.b
thermæ ubi & à quibus factæ 2 tom.75.b 79.c & d 73.c 82.d 80.b
thermopylarum bellum quando 2 tom.55.d (a
theſeus imitator Herculis.143.
theſmophoria quæ 21.b
theſprotius lebes 20.b
ther Latinis quid ſonet 135.b
theta quid 15.a
thmuitæ 599.a
thobel admirabilis malleator 2 tom.5.b
thobel inſula 356.d
thola quamdiu in Iſrael regnarit 144.a
thomas 478.a quam ſortitus inſulam 496.a
thomas Aquinas inter ſanctos relatus à Ioanne XXII.Pontifice maximo 2 tom.129.b 126.c
thomas Nunzeros Turingos perſuadet, traditum ſibi eſſe à Deo gladium occidendi impios 2 tom.162.c
thomas Palæologus eiicitur à Turca 2 tom.139.a
thoorb, ſiue Thoor, aut Taautus quis 13.a
thoraces Serapis aboliti 648.b
thracia libera antea, facta prouincia 2 tom.74.b & 72.c
thrænorum locus 301.b
thucydides diligentiſs. hiſtoricus 137.a
thuoris ab Homero Polybus dicitur 2 tom.3.b 33.a
thutto deus 14.b
thuthemoſis rex Aegyptiorum 2 tom.21.a
θυμίασις quid 10.b
thymius oppidum 548.b
θυσία quid 10.b
tiberianus Prætor Galliam regit 2 tom 84 c
tiberias igni tradita à Gallo Cæſare Romano 2 tom.85.d
tiberis magna exũdatio 2 tom. 100.b & 107.b 41.a
tiberius Cæſar 475.b
ticinum peſtilentia ferè exhauritur 2 tom.105.b
tigurinorum & Heluetiorum bellum 2 tom.166.a
tigurum & Berna quinq; Pagos Heluetiorum adoriuntur bello 2 tom 164.b
tiguri committuntur D.Io.Fabri & Zuinglius publica diſputatione 2 tom.161.a
tigurinis iunguntur Conſtantienſes 2 to.173.d
timochares hiſtoricus 130.a
timon Scepticus 195.a
timotheus 644.a ubi concionatus 497.a Pauli diſcipulus eod.
tinius Rufus Palæſtinam tenuit 2 tom.77.a
titanes qui 13.a
tiſſamẽus regnat Mycenis 2 to. (34.a
titianus Conſul Ro. 2 tom.89.c Præfectus Prætorii Gallias adminiſtrat (185.a
tityus Tantiſi coætaneus 2 tom.28.a
tito filio Veſpaſianus bellũ Iudaicum cõmẽdat 2 to. 74.b
titus Liuius naſcitur 2 to.66.b
titus Cæſar utriuſq; linguæ doctiſsimus 2 tom.74.d & b 75.a 499.a b
titus ubi concionatus 497.a Pauli diſcipulus eod.
Tobias 478.b
tola Hebræis regnat 2 to.30.d
tonoſcõcoleros rex Aſſyriorum 2 tom.42.c
toparchas 478.a
traianus reſcripſit plinio 512.a
traiani geſta 2 tom.75 d 61.b 76.b & c & a
traiectẽſis Epiſcopus cõtra ducem Geldriæ 2 tom.164.a
trallis terræmotu conſedit 2 tom.68.d
tranſimũdus Vandalorum rex relegat epiſcopos 2 to.97.b
treuirenſem epiſcopum Franciſcus Sickingerus inceſſens 2 tom.161.c
tribuni militares pro Cõſulib. eſſe cœperũt 2 to.56.b 57.d
tribus Iudæ prærogatiua 387.b
de Tribu Iuda poſt reditũ è Babylone cur nullus fuerit rex (398.a
tripolis ciuitas expugnatur 2 tom.127.b 154.a
triptolemus quo tẽpore frumẽtũ repererit 2 tom.2.c 25.a
tritonides nymphæ 26.b
triumphus Chriſti apud inferos 457.a
troia quando euerſa 143.a
troianæ urbis deſtructio, ſeptẽ annis antequã Sãſon Hebræos iudicaſſet 2 to.149 a.b
troiani belli temporibus an literis ueteres uſi 137.a
troianorum res geſtæ 2 tom. 31.b 35.b 38.a
tros regnat in Dardãia 2 t.28.a
tryphon molitur conatus inuadere regnũ Syriæ 2 to.64.b
tunica Domini inconſutilis reperta 2 tom.158.a
turcarum res geſtæ 2 to. 144.a & c 138.a 149.c 141.d 150. b 142.b & c 139.a & c 138. c 143. d 162.d 159.c & d 166. c & b 167.b & d 165.d 161.b 168.b 160.d 152.d

tybris

Tybris exit alueum ſuum 2 tom.165.b
typhu.520.b unde natus.54.a
tyranni epiſcopos 602.b
tyranni Saturni ſacerdotis crudeles factum 646.b
tyrannorum quorūdam mors 609.b
tyrus ſubuertitur terræmotu 2 tom.121.b

V

Væ uæ Hieroſolymis cur clamatum 502.b
ualens,epiſcopus 543.b imperator 636.a ſauciatus à Gothis moritur 2 to. 88.b
ualens reuocat Chriſtianos de exilio 2 to.88.b & a 87.c
ualentiniana hæreſis 565.a
ualentinianus periit laqueo. 649 a
ualentinus hæreticus 520.a
ualētinianus imperator.636.b apoplexia moritur 2 tom.88 a
uallum in Britāuia duxit Seuerus 2 tom.70.b
ualerius Conſul tā pauper mortuus eſt, ut publico ſumptu ſepeliretur 2 to.55.b
ualerius cum Gallieno imperat 2 tom.81.a
ualerianus Cæſar 579. à Sapore rege Perſarum captus 2 tom.18.b
uandalorum res geſtæ 2 to. 90.b 91.d 95.a 92.b
uates malefici partem quæſtus petebant 67.a
uau latinè quid 135.b
ueiētes oīcti à Rom. 2 to.46.b
uelcurionem terræmotus exagitat 2 tom.167.a
uelum ſciſſum quid denotet. 305.b
uenatio hominū ad quid bona 118.b
uenenoſa animalia ad multos morbos eſſe remedia 119.a
uenenoſa animalia cur in deſertis poſitſ.locis 119.e
ueneris quæ uirtus 56.b
uenetorum res geſtæ 2 tom. 110.c 120.c 147.a & b 134.c 152.b 145.c 138.b 125.a 156 e 124.e 128.b 103.d 122.d 139.a 152.e
ueneti plurimi fame perierunt 2 tom.164.a
ueneti magnam uim pecuniæ numerāt Carolo 2 to.164.b
uerbum Dei à prophetis quomodo prænunciatum.341.b inde
uerbum Dei breuiter percurrit omnes homines 357.b
uerbum diuinum & humanū differunt 321.b
uerbi diuini efficacia quæ. 282.b
uerbum,filius Dei 154 a.b & inde
uerbi Dei in homine imago 92.b
ueritatis dogmata non in omnes efferenda 161.a
ueritas eccleſiæ 518
ad Veritatē omnes homines uocandi 174.b
uermes quomodo naſcantur 118.b
uerona recuperata à maximini 200 2 tom.132.c
ueſpaſianus 497.b
ueſpaſiani res geſtæ.2 to. 74.a
ueſtæ ædes domo ōſumpta incendio 61.b & 79.a
ueſtæ uirgines ob ſtuprū damnatæ 2 tom.75.& 60.d 61. c & d
ueſtitium oppidum communi cum contra Turcas 2 tom.141.b
ueſouius mons uicinas urbes incendit 2 to.74.d
ueteris teſtamenti editiones diuerſæ 564.b inde
uetius pagatus Patronus Chriſtianorum 535.b
uetranio Imperator Rō. factus 2 tom.85.c
uetranioni detrahitur regium inſigne 2 tom.83 c
uictor epiſcopus Rom. 515 a Aſiæ eccleſias communione Chriſtiana priuat 552.b
uictor a.2.Pont. Rom.2.to.79. a 119.a & d 122.a 119.d
uictorinus Afer Rhetoricā Romæ docet 2 tom.85.c.d
uienna 534.b
uiliacum Germaniæ urbs terræ motu corruit 130.c
uincentius ordinis Prædicatorum relatus inter ſanctos 2 tom.139.c
uincula & carceres excogitati à Tarquinio Superbo 2 tom.54.a
uinea domini Sabaoth ſpinis ob ducta 366.a
uirgines duæ in mare proſilierunt 601.b
uirgines monachæ 611.b
uirtutis diuinæ reliquiæ in eccleſiis tēpore Irenæi 542.b
uita Chriſtianiſmi in duas ſpecies diuiſa 218.b
uicia in ciuitatib. pluraquàm in pagis 170.a
uita hominis fide & ſpe regitur 7.a
uitæ longitudo Aſtronomiā & Geometriam docuit 123.b
uita quam Chriſtus obiq polliceatur,qualis futura 208.b
uitula agnum enixa Hieroſolymis 501 b
uiuæ uocis quæ energia 639.b
uiuus à mortuo quære contemnetur 108.b
ulricbus Huttenus moritur 2 tom.161.d
unctio Chriſti non corporalis, ſed ſpiritualia 295 b
uogarorum acta 2 tom.161.b 162.d 168.b 164.c 160.d 167.d 160.c 162.d 162.d 165 c 168.d
ad Vniuerſi cōſtitutionem præexigitur unici Dei filii aotceſſio 280.b
uoluptas ſumma quorūdā beatitudo 88.b
uota Chriſtianorum uni ſolum domino fiunt 212.a b
uox ad Dioniſiū Alexandrum cœlitus audita 579.a
uox cœlitus demiſſa ad Polycarpi martyrium 513.b inde
urbanus Pontifex Rom. 367.b
urbani 1.2.3.4.6. Pont. Rom. 2 tom.80.b 120.a 113.a 131.b 131.d
urbicus iudex 527.b
utiæ nominis denotatio 369.e
urien ciuitas, quæ aliàs dicitur Camerine 114.b
οὐσία 632.b
οὐσίας & ὑποςάσεως differentia 632.b
uſq 13.a
uuaynoda princeps apud Turcas appellatur 2 tom.150.b 167.b
uirtenbergenſis dux patriam recuperat 2 tom.167.a
uirtenbergenſis dux Ferdinandus rex pacificantur 2 tom.
uirtenbergenſem ducem Sueuiæ confœderati ditione ſua pellunt 2 tom.160.b
uirtembergenſis ducis uxor clàm abducta 2 tom.159.b
ulcanus Aegyptiis quis 27.b
uormaciæ comitia celebrat Carolus Imp. 2 to.160.d 156.e
uxor ducenda propter liberos 66.b
uxorem ducere cur Eſſæi recuſarint 2 tom.117.b
uxorum ſectariorum apud Iudæos procacitas 113.a

X

Xenophanes 201.b Colophonius 8.b 201.a quando floruerit 145.a
xenophon ſuadet diſcēdam aſtronomiam 197.b
xenophontis liber de dictis Socratis 279.a b
xerxes quæ egerit 2 tom. 57.e
xyſtus pōtifex Ro. 578.b 516.b

Z

Zabdas epiſcopus 593.b
zabulon 373.b
zambeus Epiſc. Hieroſ.poſt Iuſtum 2 tom.76.b
zuinglius occumbit 2 to.166.a
zacharias presbyter 535.b
zacharias quando prophetarit 144.b
zachariæ locus 220.b 226.b 228.b 408.a b inde
zadde latinis quid 136.e
zain latinè quid 155.b
zebedæi genus qui 585.b inde
zebenus Antiochenorum epiſcopus 568.b
zenobius epiſcopus 602.b
zephiryuus epiſcopus 567 b Pontifex Rom. 154.a b
zodiaci obliquationē quis primò obſeruarit 118.b
zopyrus phyſiognomon 78.b
zoroaſter quis 58.a 15.a magus,Bactrianorum rex 159.b
zorobabel quādo captus 144.b
zoſimus quis 513.b
zoticus hæreticus 547.b prohibet ſpiritum Maximille prophetantis 549.b

FINIS.

A # EVSEBII PAMPHILI CAESARIEN-SIS DE PRAEPARATIONE EVAN-gelica, Liber Primus.

GEORGII TRAPEZVNTII AD NICOLAVM V. PONT. MAX. PRAEFATIO.

EVSEBIVM Pamphili de Euangelica præpatatione, Latinũ ex Græco beatiſsime Pater iuſſu tuo effeci. Nam cum eum uirũ, tum eloquentia, tũ multarum rerũ peritia, & ingenij mirabili flumine ex his quæ iam traducta ſunt, præſtantiſsimũ ſanctitas tua iudi cet: atq; ideo, quæcunq; apud Græcos ipſius opera extent, latina facere inſtituerit, Euangelicam præpa rationem, quæ in urbe fortè reperta eſt, primùm ag greſsi traduximus. Quo quidẽ in libro quaſi quo-dã in ſpeculo, uariã atq; multiplicẽ doctrinã illi' ut ri licet admirari. Cũcta.n. quę ante ipſũ facta inuẽtaq; fuerũt, quę tamẽ gręcè ſcripta tũc inuẽirent, multo certius atq; diſtinctius ipſis etiã autorib. qui ſcri pſerunt, pręcepiſſe mihi uidetur. Ita cum conſtet nihil ferè pręclarũ unquam geſtum fuiſſe, quod illis temporibus græcè ſcriptum non extaret, nihil in re-bus magnis naturaq; abditis, quod à philoſophis nõ eſſet explicatũ, omnia il-le tum memoriæ tenacitate, tũ mentis percepit acumine: ac ut apes ſolent ſin gulis inſidere floribus, indeq; quod ad rem ſuam conducit, colligere, non ali

B ter ille undiq; certiora, ueriſimilioraúe deligens mirabilem ſibi atq; inauditũ ſcientiæ cumulum confecit: multiplices uariasq; philoſophorũ ſectas non i-gnorauit: infinitos penè gentium omniũ religionis errores tenuit: orbis terra rum hiſtoriam ſerie ſua diſpoſitã ſolus cognouit, & cæteris tradidit. Nã cum non eſſet neſcius, geſtarum rerũ hiſtoriam titubare, ſanctiſsime Pater, niſi di-ſtincta temporibus pateat (quippe cum natura temporibus faciat, ut quæ in tempore fuerunt, niſi quando fuerunt ſcias, nec fuiſſe quidem propter cõfu ſionem uideãtur) eo ingenio, ſtudio, induſtria huic incubuit rei, ut omnium ſcriptorum peritiam in unum congeſtã facilè ſuperauerit, diſtinctiusq; cun-cta ipſis ſuis (ut diximus) autoribus cognouerit. Conferẽdo enim inter ſe ſin gulos, ueritatẽ quæ ab omnib. ſimul emergebat, nec ab ullo exprimebatur, conſecutus eſt. Quę omnia ab alijs quæ ſcripſit, & ab hoc opere perſpicere li cet. Quod ille ideò ſuſcepit, quoniam cum apud gentium præclaros philoſo phia uiros nobiliſsimus eſſet, ac priſcã paternãq; deorum religionẽ catholicę ueritatis amore contempſerit, partim accuſantibus ſuum popoſitum reſpon dere, partim noſtra pro uirib. ſuis uoluit confirmare. Itaq; in duas uniuerſum parteis negociũ partitus eſt, quarum primam quæ nunc traducta à nobis eſt, qua illis reſpondet, qui eum quòd Chriſtianis inheſerat accuſabant, Præpara tionẽ Euangelicam: alterã Veritatis catholicæ doctrinã appellauit. Illud ſanè prætermittendum non eſt, ne quis quoniã nonnulla in hoc libro nõ abſq; tuę ſanctitatis autoritate concedimus, quaſi traductoris tranſgreſſos officiũ nos accuſet, ante primi concilij tempora librũ hunc ab Euſebio editũ fuiſſe. Con-ſtat enim ipſum Arriana hæreſi ante ſententiã concilij laboraſſe, ſanctorũ de-inde patrum autoritatem libenter ſecutũ, ſanctiſsimè atq; piè in orthodoxia uixiſſe. Fertur enim apud Gręcos ab eo iuſſu patrũ ſacroſanctę illius Synodi ſymbolum ſcriptum fuiſſe: quod ita compoſuit, ut ad deijciendam abſq; con trouerſia pernicioſam hæreticorum opinionem, filium Dei genitum, nonfa-ctum conſubſtantialemq; patri addidiſſe, aut inde aliquid detraxiſſe, aut mu

a taſſe

Digitized by Google

taſſe patres dicuntur, niſi ſolum illud, Deum uerum de Deo uero. Nam & ſi genitũ eſſe à patre nõ factũ, conſubſtantialemq́ Deo patri filiũ, ad refutationẽ hçreticorũ ſufficerent: quia tamẽ Deũ filium, patrẽ uerò Deum uerum inter hçc diſtinguentes, Arriani prædicabant, ne quoniam Deum de Deo ille dixit, anſam captarent, Deum uerum de Deo uero patres interiecerũt. Hçc res, quoniam nonnulla in hoc libro ſparſa inuenimus ab Arriana prauitate non aliena, firmo nobis fuit argumento, ante cœtum illum ſacratiſsimũ hæc illi cõſcripta & edita fuiſſe. Quare ſentibus tuo iuſſu amputatis, roſas ſolummodo Latinis hominibus hac traductione obtulimus.

DE EVANGELII DIFFINITIONE *& intentione ſua* Cap. I.

CVM, quid ſit Chriſtianiſmus, neſcientibus aperire ſtatuerim, hunc librum quo Euangelicæ doctrinæ ueritatem approbamus, ut orationibus tuis adiutus, ad optatum finem peruenirem, tuo nomini Epiſcoporũ ornamentum Theodore dedicaui. Ac in primis quid nobis hoc Euangelij nomine ſignificetur, & quę nam huius uerbi poteſtas ſit, declarãdum eſſe arbitror. Euangeliũ igitur dicimus, quod æternorũ atq; incorruptibilium bonorum, quę certè ſuprema & maxima ſunt, & ex antiquiſsimis prædicta tẽ-

Euangeliũ quid. poribus, nuper uerò ſplendore ſui orbem illuſtrantia, cunctis hominib. annũciat: quod nõ cæcas caducasq; huius ſeculi diuitias, nec breuem hanc calamitoſamq; uitam, nec inſtabilia corporis cõmoda, ſed animarũ quæ intellectualis ſubſtantiæ ſunt, à quibus etiam corporũ bona, quaſi umbra conſequentia dependẽt, ſummã propriãq; nobis affert felicitatẽ, cuius quaſi caput religio eſt, nõ illa gentilisq; falſa & ficta, errorisq; plena, nomen ementita eſt: ſed hçc noſtra, quæ ipſarum rerum ueritate appellationem adinuenit, quã animi ad unum ſolum & uerũ Deum firmã ſtabilemq; conuerſionem, & uitã quę mãdatis eius peragatur, eſſe aſſerimus. Qua quidẽ ex uita amicitia etiã inter Deũ & homines conſtituitur: amicitiam uerò beatitudo illa ultima & feliciſsimus

Amicitiã Dei & hominũ conciliat Euangelium. finis conſequitũ, qui à ſuperioribus dependet, inde gubernatur, ac rurſus eò peruẽturus eſt. Quid igitur hac inter Deũ et homines amicitia melius nobis atq; beatius excogitari poteſt? Nonne uitæ, lucis, ueritatis, bonorumq; omniũ ipſe fons atq; largitor eſt? an nõn ipſe, ut cuncta & ſint & uiuant, cauſam in ſeipſo complectitur? Qua ergo re indigebit, qui eius amicitiã adeptus eſt? qui rerũ omniũ creatorem charitate ſibi coniunxit? qui patrem atq; tutorem illum ſibi aſcripſit? Non poſſumus profectò dicere, quin omnia quæ ad animam, quæ ad corpus, quæq; ad externa pertineant, optimè beatiſsimeq; is poſsideat, q charitate proximus Deo factus, beatiſsimã eius amicitiã exacta exquiſitaq; religione cõſecutus eſt. Hanc ergo ſalutarem hominum ad Deũ conuerſionem atque amicitiam ab omnipotenti Deo miſſus Deus uerbum, quaſi lucis infinitæ ſplendor cunctis annunciat. Non hinc, aut aliunde, ſed undiq; cunctis ex gentibus ad Deum uerum, Græcos ſimul & Barbaros, omnem ſexum, omnen ætatem, diuites & pauperes, ſapientes & contrà, liberos

Nemo ab Euangelio excluditur. ac ſeruos, magna uoce conuocat: hortaturq; omni ſtudio ac cura, ut hoc donum ſuſcipiamus. Nam ſicuti eiuſdem naturæ atque ſubſtantiæ nos omnes creauit: ſic rurſum cognitionem & charitatem ſuam æqualiter omnibus propoſuit, qui gratiam eius ex toto animo complectuntur, & colunt. Hanc Dei erga nos charitatẽ Chriſtus, qui ipſius Dei patris uerbũ eſt, ipſe quoq; Deus, non reſpiciens ad peccata hominum, ſed ſeipſum eis reconcilians, uniuerſo (ſicut diuina exclamat ſcriptura) orbi annunciat. Venit namq; ait, et annunciauit pacẽ illis qui longè ſunt, et pacẽ illis qui propè ſunt, quæ olim Hebrçi diuinitus docti prçdicabant. Quidã enim eorũ clamat: Recordabuntur & reuertentur ad Dominum omnes fines terræ, & adorabunt coràm eo omnes

patriæ

A patriæ gentium,quia Domini eſt regnum terræ, et ipſe dominabitur gentiũ.
Et rurſus: Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit.etenim firmauit or-
bem terrę,qui non commouebit. Alius,Conſpicuus erit Dominus in ipſis
& conteret penitus deos omnes gentium terræ, adorabuntq; ipſum ſinguli,
ex loco ſuo. Hæc ex priſcis temporibus dicta diuinis oraculis, nunc ad nos
Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti prædicatione peruenerunt,ſic prædictam olim
& expectatam à ſanctis uiris omnium gentium uocationem, ueritatiſq; co-
gnitionem,uerbum Dei, quod nuper de cœlo deſcẽdit,operaq; fecit,multo
ante prædicta nobis annunciat.

De his quæ ſolent obijci à Græcis,& Iudæis. *Cap. II.*

SEd ſentio me impetu quodã animi, & deſiderio nimium prouectum. An-
tea enim quàm noſtra confirmemus, quæ ſolent obijci refutanda eſse
uidentur. Nam cum multi non ratione Chriſtianam religionem,ſed inconſi
derata fide,unde fideles appellantur, ſuſceptam eſſe putent:iurè nos,qui ue-
ritatem euangelicam, argumentis, ſignis, atq; ueſtigijs approbare his libris,
aggreſsi ſumus ad pręparationem ſuſcepti negocij:reſpondendum ad illa pri
us eſſe putamus, quæ uel à Græcis, uel à Iudæis, ac maximè à curioſis nobis
ſolent opponi.Non enim aliter arbitror ordine certo,ac ſerie orationem no-
ſtram progredi poſse, quàm ſi prius,ea quæ ad Euangelicam ueritatem iter
præparare, & his qui à gentibus ad nos conuertuntur, aptiora eſſe uidean-
tur, exponamus.deinde præparatis iam & perfectioribus idonea,quæ ad ue-
rã Saluatoris ac Domini noſtri Ieſu Chriſti cognitionẽ adducũt, diligentius
explanemus.Huius ergo negocij ab illis initiũ ſit,quæ tam à gentibus,quàm
à circumciſis,qui exquiſitius rem noſtram quærerent,dici poſsent. Quære-
B ret enim quiſpiam profectò,quod'nam genus hominum ſimus,qui hæc ſcri-
bere aggrediamur,utrum Græci an Barbari, uel ſi quid inter hæc inuenitur,
neutri,& quos ipſos nos eſſe profitemur, non dico nomine,nam id quidem
una uoce clarum fieri poteſt,ſed uiuendi modo,ac ſecta. Nec enim,inquiẽt,
gentilium comprobatis religionem,nec Iudæorum uos moribus uiuere ui-
demus.quid igitur hoc monſtri eſt? Aut quæ'nam hæc eſt noua uiuendi ra-
tio? Præterea, quomodo impij non erunt ac deorum omnium inimici, qui
patrios mores,patria iura,patrias cæremonias, quibus gentes omnes ac ciui-
tates continentur,contempſerunt,atque abiecerunt? qui ſaluatores ac bene
factores deos ſpreuerunt? Et quos deos? eos uidelicet,qui ab initio ſeculo-
rum apud uniuerſos homines, tàm Græcos quàm Barbaros, per regiones,
ciuitates, agros, hoſtijs, diebus feſtis, ludis, ac cæremonijs,ab omnibus re-
gibus,tyrannis,populis,philoſophis,legum latoribus,honorantur atque co-
luntur,ac eorum loco impia quędam ac ſcelerata admirantur et colunt.Qua
igitur uenia digni, aut potius quem cruciatum, quodq; ſupplicium non me
rentur, qui patria neglexerunt? & aliena figmenta ſpurcis fœdiſq; Iudæo-
rum fabulis nixa elegerunt? aut quomodo non extrema prauitate ſunt,qui
tam facile propria reliquerunt, ac fatuam & omnis rationis inopem fidem,
uniuerſis gentibus inimicam, ac impiam, elegerunt? Nec ipſum Iudeorum
Deum ſecundum eorũ cærimonias,nec gentium religionem colentes,inau-
ditum ac inuiũ iter ſibiipſis turpiter confecerũt? Sed hæc quidẽ ex gentibus
aliquis,nec ſua,nec noſtra rectè intelligens, de nobis dicere poterit. Hebræi
uerò ipſi quoq; de nobis forſan conquerentur,quoniam cum alienigenę ſi-
mus,ſic ſcriptura ſua nihil ad nos pertinente,impudenter abutimur,ut nos in
ſuam nobilitatem intrudere, ac ipſos à patrijs ac proprijs ritib. extrudere co-
nemur. Nam ſi Chriſtum diuinis oraculis uenturum ante multa ſecula ſcri-
ptum eſt,ſi Iudæorum prophetæ aduentum ipſius prædixerunt,qui & ſalua
torem & regem Iudæorum non gentium ipſum futurum prædicarunt, ſi tan
dem aliqua quædam meliora diuinioraq; ſcriptura prænunciat, ea quoq; Iu-

Difficile fuit expugnare deos gentilium.

dęis nõ gentib. ſcripta fuiſſe. Itaq; nõ rectè nos facere, qui hęc obaudiamus: A
et q̃d turpius eſt, quę Iudęis ꝓpter errores ſuos incõmoda uentura ſcribunt,
ea iã ipſis accidiſſe aſſeramus. Repromiſsiões autẽ bonorũ in nos ipſos trans-
feramus. quodq; menti capti hominis eſt, prędictã felicitatem conſeruantib.
legẽ nobis ipſis attribuimus, et datos ab ipſa lege cætimonias improbamus.

Refutatio eorum quæ obijciebantur. Cap. III.

HIs cæteriſq; huiuſmodi cum aduerſus nos utant, age iam Deum omniũ
per Saluatorem noſtrũ uerbũ ipſius quaſi per pontificem inuocantes,
primum in nos argumentum ſuũ refutando, calumniatores ipſos eſſe oſten-
damus, qui nihil nos comprobare poſſe, ſed expertes rationis fide perſuaſos
aſſerunt: idq; tam ex his probationibus, quibus utimur, cũ ad religionem no
ſtram gentiles concurrũt, redarguemus: quàm ex his, quas uel ſcribendo, uel
uiua uoce proferendo, et aut priuatim, aut publicè diſputãdo aduerſarijs op
ponimus: ac multo magis per hos quoq; libros, qui hoc totũ Euangelicę ue-
ritatis negocium continent. gratiam enim Dei ac cœleſtia beneficia, per Do
minum noſtrum Ieſum Chriſtum filiũ Dei, Saluatorem noſtrum, nobis eſſe
collata, pluribus ac perſpicuis argumentis hic tractatus probaturum ſe pol-
licetur. Nam cum patrum noſtrorũ memoria nonnulli aduerſus gentiles op-
ponentes ac eis reſpondentes, alij diuinas ſcripturas exponentes, alij uerita-
tis dogmata ſubtilius comprobantes, multa reliquerunt: iure nobis hic mo-
dus, cui libenter inſudamus, adinuentus eſt. quamuis primus omniũ facer il-
le Apoſtolus Paulus probabilitatem omnem cauillatoriam longè abijciens,
ac certas aſſerens probationes, ait: Sermo ac prædicatio noſtra non eſt in per-
ſuaſibilibus humanæ ſapientię uerbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & uirtutis. Et
rurſum: Sapientiam loquimur inter perfectos: ſapientiam autem non huius
ſeculi, neq; principũ, qui deſtruuntur, ſed loquimur ſapientiã in myſterio ab B
ſconditã. Pręterea ſufficiẽtia noſtra (inquit) ex Deo eſt, qui nos et idoneos fe
cit miniſtros noui teſtamenti. Non iniuria ergo omnibus nobis pręceptũ eſt,
promptos eſſe ad reſpondendũ cuiq; rationẽ à nobis de ſpe noſtra quærenti.
Certum eſt igitur, Saluatorem noſtrum prædixiſſe doctrinam ſuam in teſti-
Eccleſia Chriſti inexpugnabilis. moniũ omniũ gentiũ, per uniuerſum terrarũ orbem prædicatũ iri, & eccle-
ſiã quæ poſtea uirtute ſua conſtituta eſt, inuictã atq; inexpugnabilẽ fore: nec
unq; futurũ, ut à morte ſuperaretur: ſed firmã fore ſemper atq; immobilẽ, tan
quam in lapide ſtabilitã atq; fundatam, cuius diuinationis effectus omnẽ im-
pudentiſsimã linguã uana contradicentẽ profectò arcere poteſt. Quis enim
nõ fatebit, cum ſic apertè rerũ euentus diuinationi congruat, Dei uirtutẽ nõ
naturã humanã illam fuiſſe, quæ & futura hæc præuiderat: & re ipſa perfecit,
quę uerbis prędixerat? Iam enim ſui Euãgelij fama totũ ab ortu ad occaſum
orbẽ impleuit, omneſq; gentes adijt, creſcitq; indies prædicatio ſui. Eccleſia
etiam hoc nomine ab ipſo donata, radices egit, ac uſq; ad aſtra ſanctorũ uiro-
rum orationibus glorificata, luce ac fulgore orthodoxæ fidei ſplendet, neq;
hoſtibus terga dat, neq; ipſis ianuis mortis cedit, propter pauca uerba quæ il
le protulit. Super lapidem ædificabo eccleſiã meam, & portæ inferi non præ-
ualebunt aduerſus ipſam. Sunt autẽ alia quoq; multa à Saluatore noſtro prę
dicta, quæ in ſuo à nobis collecta loco, et rerum euentibus accõmodota, uerã
de ipſo noſtram oſtendunt opinionem ac fidem. Sed ad hęc omnia nõ ſunt cõ
temnenda ad catholicã ueritatem cõprobandã, Hebraicæ ſcripturæ teſtimo-
nia; quibus ante mille annos Iudęorũ prophetę, indoctorũ hominũ piſcatio-
Status Eccleſiæ per prophetas expreſſus. nem uniuerſę uitę hominũ affuturã prędicãtes, appellationẽ Chriſti nomine
ipſo expreſſerũt, & aduentũ eius in carne, modũ etiam ipſum, quo doctrina
eius ad omnes gentes perueniret, prędixerũt: nec tacuerũt futuram Iudęorũ
infidelitatem, et quicquid aduerſus ipſum facturi, & quas pœnas paulo pòſt
eſſent daturi, quòd urbs eorũ extrema obſidione caderet, regnumq; ſuũ om-
nino

Digitized by Google

A nino ceſſaret,ac ipſi ad omnes gentes diſperſi,ſuis inimicis ac hoſtibus perpe
tuò ſeruirent. Quę omnia ſicuti ſcripta ſunt poſt aduentum Saluatoris noſtri
eueniſſe cōſpicimus. Pręterea,quis prophetas audiens, poſt Chriſti aduentũ
Iudęorũ abiectionem, gentiũ uocationem,apertè dicentes futuram nō admi
rabitur,cũ uideat res ipſas per doctrinam Saluatoris noſtri oraculis ipſorũ ad
unguem quadrare? Per ſaluatorem.n. noſtrũ factũ eſt,ut ex omni genere ho
minũ penè innumerabiles,ſpretis idolis, uni⁹ ac ueri Dei cognitionē religio
nemq; ſuſceperint. quod ita futurũ,Dei oracula & p alios prophetas cecine-
runt,& per Hieremiã maximè, ubi dicit: Domine Deus meus,ad te gentes *Hier.16.*
uenient ab extremis terræ,ac dicent: Quàm falſa noſtri patres idola poſſede-
runt, & non erit in ipſis utilitas. ſi faciat homo ſibijpſi deos, nec erunt iſti dij.
Hæc igit̃ uniuerſa fidei noſtræ ueritatem aſtruunt,nec humana uirtute, ſed à
Deo prędicta,et pphetarũ oraculis ſcripta oſtēdũt:et ad hęc à multis uarijsq;
gentium principatib. liberos quandoq; futuros homines uaticinant̃. Itaq; cũ
omnes gentes antiquitus, multi reges ac tyranni, urbes ferè ſingulas tene-
rent,ac alij *populis,alij paucis regerent̃, qua ex re bella ubiq; fremebant,ca- ** pluribus,*
ptiuitates,depopulationesq; urbiũ ac gentiũ indies fiebant,plenaq; omnia e-
rant ſeruitute: unde cogebant̃ urbani ſimul & agreſtes,ac ineunte ſtatim ęta
te,rei militari operā dare,ac ſemper & ubiq; p urbem atq; agros armati prodi
re: cōtinuò Chriſti pręſentia adeſt,de quo ſcriptũ eſt in diuinis oraculis: Orie
tur in diebus eius iuſtitia & multitudo pacis,et conflabũt gladios ſuos in uo *Eſa.2.*
meres,& lanceas ſuas in falces: nec eleuabit gens in gentē gladiũ, nec exerce
bunt̃ ultra in pręliũ. Rerũ euētus uerba prophetarũ ſecut⁹ eſt,ac omnis prin
cipatuũ multitudo ceſſauit,ab Auguſto in ipſo tēpore incarnationis Domi-
ni noſtri, Romanorũ imperio in monarchiã redacto. Ex illo aũt tēpore uſq;
B ad memoriã noſtrã non inuenies ita populos populis oppoſitos fuiſſe,nec gē
tem ullã ita in aliam inſurrexiſſe, nec humanã uitam omniũ cōfuſione uexa
tam,ut paſſim prius fieri ſolebat. Atqui quum magna nō eſt dignũ admiratio
ne,ſi quis ita ſecũ attentè cogitet,cur nam priſcis temporibus,quando dęmo
nes omniũ gentiũ dominabant̃, ac ſummopere ab omnibus colebantur,tāto
alteri ad alteros furore ab ipſis dijs ſuis cōcitati ferebātur,ut nũc Gręcos,nũc
Aegyptios,nunc Syrios, nũc Romanos inter ſe bellare, ac ſeipſos deſtruere,
regiones ſuas incurſibus,ciuitates obſidionib. deſolare uideres,ſicut hiſtorijs
ſuis perſpicitur. Simul uerò atq; pijſsima et pacificentiſſima Saluatoris noſtri
doctrina apparuit,multorũ cultus deorũ labebantur,bella caſſabant,uniuer-
ſum hominũ genus à magnis malis atq; periculis requieſcebat. Quod maxi-
mũ ego diuinę ac ineffabilis ſuæ uirtutis ſignũ dicere nō dubitauerim. At ue
rò ex ſua prædicatione, quantũ homines profecerint, quantāq; utilitatē etiã
huius uitę conſecuti,ipſis oculis cernes,ſi attenderis. nunq; aliàs in memoria
hominũ ab aliquo illuſtro uiro,aut populo factũ,niſi nunc,ſuis duntaxat uer
bis,atq; doctrina p uniuerſum orbem diffuſa,ut omniũ iura gentiũ rectè atq;
humanitus ſe habeāt,illa ipſa, inquam, iura quę ante aduentũ ſuũ terra,fœda *Fructus doctrinæ Chriſti.*
immania erant. Nō.n.iam Perſę q eum ſecuti ſunt,matres ſuas nefandis nup
tijs cognoſcunt, nō humanis ueſcuntur carnib. Scythę, quoniam ad eos uſq;
prędicatio Chriſti peruenit,nec chariſſimos falſa religione impulſi,liberos iu
gulant. Hęc certè ac talia penè infinita hominũ quondã uitã uexabant. Maſſa
getę ac Derbices propinquos atq; affines ſuos,qui ſenectute conficiebantur,
miſerrimos putaſſe tradunt̃: ac ideo immolātes carnes eorũ,quos plurimi fe
cerant,epulabantur. Tibareni uiros ſeniores ſuos pręcipitare,Hyrcani rapaci
generi auium, Caſpij canib. proijcere ſoliti. quę quidē cuncta religioſiſsimè
prius faciebant, nunc uerò ſola Euangelica uirtute undiq; truculentiſsima
hęc peſtis exploſa eſt. Quod uerò minimè dij putant̃,aut inania,aut ſurda ſi-
mulacra,malefici dęmones in ipſis habitātes,aut partes mũdi,quę cōſpiciun-

tur,aut mortuorũ hominũ umbræ,aut quęcunq; animaliũ nocentiſsima,ſed pro his omnib. una Saluatoris ſola doctrina cuncta ſimul Græci ac Barbari,q non ficto animo uerbũ Chriſti audiuerunt ad tantũ philoſophiæ perueniſſe, ut ſolum uerũ Deũ, regem ac Dominũ cœli, & terræ ſolis, ſtellarũ,totiusq; mundi creatorẽ colant, atq; ſequantur, quodq; cunctis uirib.conãtur ſic uiuere, ut uel oculos coerceant,ne quid cupiditate tracti turpiter uideant,ſed ab ipſa mente omnẽ animi morbũ dpeellant. Hęc omnia quonã modo audebit negare quiſpiã non eſſe felicis uitę? Aut uerò q̃d non rectè parère omnino laudant, tantũ à periurio abſunt, quoniã ab ipſo non eſſe iurandũ audierunt, ſed omni iureiurando abiecto ſufficere hominib. Ita & nõ quodq; nec in quotidiano ſermone inania uelis proferre,ſed ita diligenter in omib.teipſũ cuſtodire,ut nec falſum, nec iniurioſum,nec turpe in labijs uerbum habeas; quoniã ille dixit,De omni otioſo uerbo rationem dabitis in die iudicij,quam philoſophorũ uitã non excedit? Ad hęc etiam quot ſimul cuncti & innumerabiles uiri & mulieres, ſeniores ac pueri,ſerui & liberi, nobiles atq; ignobiles, docti ſimul atq; indocti,in omni ab ortu ſolis ad occaſum loco ubi homines habitant, quotidie fermè ad percipiendam diſciplinam Chriſti,qua nõ ſolũ à turpi facinore,uerumetiã à cogitationib.inhoneſtis abſtinere,quaq; uentrẽ,ac ea quę ſub uentre ſunt domare docenẽ, confluent,quòd uniuerſi in diuina piaq; diſciplina exercentur, excelſo animo contumelias ferre,nullã uindictam appetere, iram & appetitum omnẽ temerarium ſuperare ac uincere, indigentib.de re ſua offerre,omnem hominem iure naturæ fratris ac proximi loco diligere. Hæc omnia ſi quis ſimul collecta conſideret, nonne fatebitur maxima,& ſola uerè bona cunctis eſſe hominib.prædicatione Chriſti oblata, nec ab alio quàm ab ipſo potuiſſe unq; homines huius uitæ felicitatem recipere? Illud uerò quale tibi uidetur,quod uniuerſorum genus hominum nõ eorum ſolum,qui aliqua humanitate præditi ſunt,uerumetiam crudeliſsimorum, & inextremis oris terræ habitantium ab immanitate receſsit,ac ad opiniones ueræ philoſophiæ inductum eſt? Quis.n.iam immortalem eſſe animã non credit? Quis nõ ſperet eſſe apud Deum,cum naturæ conceſſerimus,uirtuti depoſita pręmia? quib. inducti noſtri hanc uitam omnino ita contempſerunt, ut priſcos & illuſtres philoſophos mulierculas putes, ſi ad hos cõferas: ludumq; puerorum nõ iniuria exiſtimes omnia, quæ de contemnenda morte aut uerbis,aut exemplo priſci philoſophi docuerunt.fœminæ apud nos atque infantes,uiriq; Barbari & indocti, philoſophi dicerenẽ. Saluatoris noſtri uirtute adiuuante,immortalitatis noſtræ opinionẽ re longè magis quàm uerbis uerũ eſſe cõprobarunt, quàm magnũ etiam illud quo omnes gentes non aliunde, quàm à doctrina noſtri Saluatoris prouidentiã Dei eſſe,quę cuncta pſpiciat atq; gubernet,didicerũt.Nec eſt iam aliquis q nõ acceperit ſic doctrinam de iuſtitia & iudicio Dei,ut non fateatur cautè idcirco uiuendũ,ac longè à uitijs eſſe fugiendum.Sed caput beneficiorum omnium,quæ à Saluatoris prædicatione Chriſti adepti ſumus facile cognoſces,ſi calamitoſam priſcę idolatriæ fraudẽ,qua omnes quõdam homines dęmonum artib. premebanẽ, diligenter animo uolueris. Verùm quoniam ita natura fieri compertum eſt, ut hominum genus rationis nõ expers,nullam unq; rẽ agrediatur,niſi ſuaſione inductum credat ſibi profuturã,nõ temerè ad noſtra cõfugientes,ac maximè rudiores,quando ad ueram religionẽ introducimus, fidei remedium adhibemus,hortantes ſuadentesq;,ut de prouidentia Dei,de immortalitate animi,de bona uiuendi norma,quę à ſpe atq; fide ſolum dependet,rectè ſentiãt. Nã et medico à quib.cauendum,et quib.utendum cõſulenti,niſi quis credat parum ſibi peritia ipſius cõferre poterit : nec plus doctor diſcipulis,q nõ credunt utilitatẽ quandã à doctrina ſe cõſecuturos. nec philoſophię ſectã ullam quiſpiã unq; ſuſcipiet,niſi antea crediderit cõmodo ſibi futura.ita diuerſa ſuaſione

Chriſtianiſmus abſtinet à uerbo ocioſo.

A ſione ac fide ducti alius Epicureorũ attrahiť uoluptate, alius Cynicę uitæ duritiē admiratur, alius Platonem præponit, nonnulli Ariſtotelē, nonnulli Stoicos diligenter ſequũť. Sic artes quoq; alij alias, quis oẽs medię ſint, meliores honeſtioresq; ſibi utilitate perſuaſi crediderũt. Itaq; uidebitis rei militaris ab alijs, ab alijs mercaturę, aut ædificandi ſtudiũ eſſe ꝓpoſitũ. Agriculturam alius exercet, ac ſemen ſulcis agrorũ commiſſum & mortuũ reuiuiſcere poſſe, nõ deſperat. Cur igiť admiranť, cũ ſic uniuerſa uita hominũ duob. his, fide & ſpe gubernetur, ſi noſtra etiam quæ ſola animis cõducũt, multis fide tantũmodo traduntur, q ratione altiora conſequi non poſſunt? Nonnulis ad fidem ratio quoq; ac doctrina ſubtilior conniuet. Nũc quoniam breuiter hæc quaſi fundamenta iacta ſunt, ad primam accuſationem reſpondendum: et qui fuimus, quiq; ſumus, dicendum. Nunquam igitur negaturos ſciant q hęc requirunt, Græcos nos eſſe patrios, primosq; Græcos dæmonũ cultus tenuiſſe, qs nunc reſpuimus atq; abominamur, Iudaicis attendẽtes ſcripturis: à quib. quamuis plurima noſtræ religioni cõſentanea colligamus, fatemur tamẽ cæremonias Iudæorũ, uiuendiq; morem nõ imitari. Sed non uidebuntur hæc aliter nobis rectè cõfecta, quaſi tam ipſa quæ à maiorib. noſtris accepimus, quàm Iudæorũ priſcas uirtutes in mediũ ut omnib. pateant, protrahamus: ſic enim ſimul & euangelicæ doctrinæ uirtus extabit, ſi ante oculos omniũ ponemus, à quibus per ipſam errorib. ſumus liberati: & ad hæc qua ratione Iudæorum ſcripturas admirantes, præſentem eorũ uitam recuſamus. Poſtremò quæ ratio euangelij ſit, quis propriè atq; ſincere Chriſtianiſmus dicať, quòd nec Gentilium, nec Iudæorũ, ſed noua quędã ac uera religio ab ipſo Saluatoris nomine appellata, agè iam primũ omnium priſcas ac primas ipſorum theologias per ſingulas uſq; in præſentiarũ uerbis diuulgatas, ac probas ſapientum philoſo-
B phorũ de dijs, de cõſtitutione mundi opiniones perſpiciamus. Hinc enim cognoſcemus, rectè'ne ipſa ſpreuimus, an non. Scribam aũt non mea, ſed eorum ipſorum. qui apud eos ſtudioſiſsimi rerum humanarũ diuinarumq; fuerunt uerba, ut nemo à nobis cõmentam fictamq; narrari fabulam ſuſpicari poſsit.

Vita hominis fide & ſpe regitur.

De origine mundi, ſecundum Gentiles. Cap. IIII.

DIodorus igiť Siculus uir apud Gręcos clariſsimus, quippe qui uniuerſam hiſtoriam ad unum cõmodiſsimè corpus collegit, ſtatim incipiens hæc de origine hominũ conſcripſit. De prima uerò hominum origine, ut à naturalibus & hiſtoricis colligitur, binæ fuerunt opiniones. Nam alij cum mundum ingenerabilem atque incoruptibilem putauiſſent, genus quoq; hominum ſempiternum eſſe aſſeruerunt: ita nunquam initium ipſorum fuiſſe arbitrati ſunt. Alij congenerabilem atq; corruptibilem putarunt, homines quoque appoſitè certis tempòrib. in cœpiſſe affirmarunt. Vnam enim ante initium omnium cœli & terrę cunctis ſimul confuſis formam fuiſſe, poſtea diſſeparatis diuiſisq; molib. uniuerſi ordinem mundi conſpectum, aëraq; motum habuiſſe continuũ, cuius partem qdem igneam ad ſuperiores aſcendiſſe partes ſurſum ſua propter leuitatem natura ſemper tendente. qua ex cauſa ſolem ac ſtellarũ multitudinem uolutione totius circumferri. Partem aũt turbidam atq; terreſtrem unà cum humidis ad ſima propter grauitatẽ loca deſcendiſſe, quam partem continuè longo tempore in ipſa conuolutam maria ex humiditate, ex durioribus terram lutoſam ac teneram concreaſſe: quam primùm, poſteaquam ſolaris calor exæſtauit, conſtipatam fuiſſe: deinde ſuperficie calefacta, pluribus in locis corruptionem humidi eſſe conſecutã: ex qua (ut etiam nunc in pluribus fieri ſolet) cũ ſubitò ad tranſactum frigus calor exarſit, animalia concreta fuiſſe, quę noctu à circumfuſa caligine alebantur, & in die à calore ſolidiora reddebantur: ac poſtremò ſufficiens iam crementum conſecuta, erupiſſe ab illa colluuie uarias has animaliũ formas. Quorũ calidiora leuioraq; ad altiora loca exilijſſe, uolucrum appellatione nuncu-

pata:ſicciora uerò ac grauiora,ſerpentib.ac terrenis connumerata:eodem ꝗꝫ modo humidiora in conſentaneum ſibi ipſis locum cōfluxiſſe,aquatica nuncupata, & ſic animalium diuerſa genera producta fuiſſe. Terram uerò poſtquam magis ſole ac uentis induruit,nihil ex perfectiorib.producere poſſe,ac ideo ex mutua ſexuum coniunctione,ꝑfectiora generarī. Hanc rem ita ſe habuiſſe,tragicus etiam Euripides,Anaxagorę phyſici auditor in fabula,quam Menalippem nominat,his uerbis teſtatur: Vna cœlorum olim ac terrę forma ſed ſeparatio cuncta in lucem tulit,uolucres ac feras ſimul,arbores generaqꝫ natantium,mortaliumqꝫ genus. Hæc de rerum origine prima à priſcis accepimus. Cum igit̃ diuerſis uarijsqꝫ in partib.orbis terrarum ita ꝓducti ſint homines,non iniuria una eademqꝫ uti lingua nequiuerunt, cum aliter alibi uocabula rebus impoſita ſint:et primos qdem homines nulla re utili, aut arte adhuc ad uiuendum inuenta, fertur laborioſe uitā egiſſe,nudos abſqꝫ tegmine atqꝫ tecto:qua de re multos frigore atqꝫ æſtu,nonnulli etiā inedia periere paſſim. Sed paulatim experientiam rerū docente,ad ſpelæa hyeme refugere,fruges deponere didicerunt. igne deinde adinuento,artes quoqꝫ ad uiuendū neceſſariæ,indigentia & uſu hominibus duce ac principe,ſunt excogitata. Hęc nobis ille ſcriptor Diodorus de origine mūdi,&prima hominū uita,breuiter retulit. In quib.nulla Dei mentio facta,caſualis quædā uniuerſi productio enarrat̃:quib.congrua omnes fermè Gentiliū philoſophi cōſcripſerunt. Quorum opiniones ſi diligenter inſpexeris,à uanis quibuſdam fatuiſqꝫ coniecturis profectas inuenies. Quod ut facilius facere poſsis,à Plutarcho tractas,tibi ante oculos ponam. Tu autem attentè diuerſitatem eorum tecum cōſidera.

Euripidis de mundi initio opinio.

A

Diuerſæ,de ſubſtantia mundi,Philoſophorum opiniones. *Cap.* V.

B

THaleta ferunt primum omnium principium rerum,aquam poſuiſſe: ex ipſa cuncta eſſe,ac in ipſum demū deuenire,arbitratur. Poſt eum Anaximandrū,Thaletis ſodalē,ipſum infinitum rerū omniū generationis atqꝫ corruptionis cauſam dixiſſe. Nā ex ipſo ait cœlos ſegregatos, cæterosqꝫ mūdos numero infinitos:corruptionē uerò &generationem multo prius ex infinitis arbitratur ſeculis in ſe ipſis reuolutis. Hic cylindri formæ eſſe terram aſſerit: tantæqꝫ profunditatis, ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. Ait præterea,ſpermaticas uires ex ſempiterno calido ac frigido in origine huius mundi,denſas fuiſſe:ac aliqua ex flammea pila aere hoc circumuoluta,ut teſta nucleus diruta,& in quoſdam circulos explicata, ſolem ac ſtellas conſtituiſſe. Ad hæc hominē primò ab alijs animalib.natum: nam alia,inquit,uidemus citò , poſteaquā nata ſunt ad propria pabula per ſe uenire,hominē uerò diuturna egere lactatione. Quare niſi in primis initijs ab alijs natus,aliorū nomine ſecutus fuiſſet,nunquā educari potuiſſet. Hęc Anaximander. Anaximenes aūt principiū rerum aëra opinat̃.quem genere infinitum,qualitatib.finitum ait:cuius condenſatione ac rarefactione, cuncta gigni arbitrat̃. Motū uerò ab ęterno eſſe dicit:terram ex aere conſtipato,primùm omnium factam latam magis:idcirco non abſqꝫ ratione ſuper aerē contineri. Solem uerò ac lunam,cæteraſqꝫ ſtellas, à terra ortū habere. Itaqꝫ ſolem,terram eſſe ait,uelocitate motus caliditatē aſſecutum. Xenophanes Colophonius nouum quoddam iter prȩter prædictos ſibi fabricatus,nec generationē rerū,nec corruptionem ullā eſſe cōtendit: eſſe namqꝫ ſimile quicquid eſt. Nam ſi aliquid,inquit, gigneret̃,id non fuiſſe antea neceſſe eſt: quod aūt non eſt, id gigni non poſſe. Nam neqꝫ non ens facere aliquid,neqꝫ à non ente fieri quicquam poſſe. Aſſerit aūt,ſenſus omnes falſos eſſe. rationem quoqꝫ unà cū ſenſib. uidet̃ abijcere, terrā uerò continuè aquis delatam,paulatim in maria longo tempore abituram cenſet,ſolem atqꝫ alias ſtellas è nubibus gigni. Parmenides Elata,Xenophanis auditor atqꝫ amicus,primùm Xenophanem,deinde oppoſitam quandam uiā ſecutus eſt:ſempiternū enim atqꝫ immobile cenſet eſſe uniuerſum,

Cylindri forma, ſegmentū columnæ rotundæ.

Mundus ex aere.

quod

A quòd eſt ens ſecundũ ueritatem rerum. Solũ enim eſſe ſimplex et intrepidũ
atq; ingenitũ. Generationem uero eorũ eſſe quæ falſa æſtimatiõe uident̃ eſſe
cum nõ ſint. Nã ſenſus ſemouendos à ueritate putat: affirmat enim, ſi qd eſt
præter ens, id eſſe non ens. Non ens aũt non eſſe in reb. & ſic ens ingenitũ ſi-
bi relinquit. terram uerò denſioris aeris defluxu factam arbitrat̃. Democrit⁹
Abderita infinitũ dixit eſſe uniuerſum, qñiam à nullo creatum, immutabile
etiam eſſe Eorũ uerò quæ nũc gignunt̃ nullum habere principiũ, ſed ex infi-
nito tempore cuncta ſimpliciter quæ ſunt, quæ fuerũt, quæq; futura ſunt, ne-
ceſsitate prædeſtinata fuiſſe. Solis ac Lunæ generationem ꝓpriam, ſeparatãq;
ab alijs eſſe dicit, naturamq; ipſorum, nec calidam, nec ſplendidam fuiſſe, ſed
cõtra generationis ſuę naturę ſimilem. Sed poſtea cũ maior orbis ſolaris fact⁹
eſſet, ignem in ipſo fuiſſe intruſum Epicurus Neoclis Athenienſis filius, mai-
eſtati deorũ detrahere conat̃, nec aliqd ex nõ ente fieri aſſerit, ac ſemp uniuer
ſum ſic ſe habuiſſe, neq; aliqd noui fieri, præter id quod tempore infinito iã fa
ctũ eſt, corpusq; eſſe uniuerſum nõ ſolũ immutabile, uerumetiã infinitũ, finẽ
bonorũ uoluptatẽ ſtatuit. Ariſtippus Cyrenaicus, uoluptatem bonorũ, dolo
rẽ malorum finem conſtituit. Cæteras ſcientias excludit, illud ſolẽ eſſe utile
putans, ut quæras, ſi quid domi mali, aut boni tibi contingit. Empedocles A-
grigentinus, elementa quatuor ponit, ignẽ, aquam, aera, terrã, quorũ cauſam
amicitiã & litẽ, ac à prima elementorũ cõplexione ſegregatũ aera circumfu-
ſum fuiſſe contendit. poſt quem ignẽ erupiſſe, cumq; aliũ locũ non reperiret,
ſurſum à frigore aeris repulſum. Circa terrã aũt duos circumferri dimidiatos
orbes, alterũ ex igne totũ, alterũ ex aere maximè, ac ex igne admodũ exiguo
& illum diem, hũc noctẽ eſſe putat. initiũ uero noctis, à die propter impetum
ignis, ſolem natura non eſſe ignẽ, ſed ignis repercuſsionẽ ei ſimilem, quam ab
B aquis fieri cernimus. Lunã ex relicto ab igne aerę cõgelato, ſicut grando con
gelatur per ſe factam lucẽ à ſole recipere: mentẽ non in capite, nec in pectore,
ſed in ſanguine diſſeminatã eſſe, ac illis partib. homines magis ſentire, quibus
plus mentis ineſt. Metrodorus Chius, ſempiternũ eſſe uniuerſum ait. nam ſi
factũ eſſet, eſſet à nõ ente. Infinitũ etiã, quoniã ſempiternũ, cũ nõ habeat princi
pium unde incipiat, nec exitum q terminet̃. Immobile quoq; aſſerit, quoniã
moueri nõ poſsit quod nõ tranſeat. tranſire autẽ neceſſe eſt, aut in plenũ, aut
in uacuum: qrum alterum nõ eſt, in alterum tranſitus fieri nõ poteſt. Ex ęthe
re autem fieri nubes denſatione: inde aquam: quę ad ſolem decurrens, extin-
guit ipſum: q rarefactus rurſum accenditur: Solem ſiccitate cõſtipatum, ex
aqua ſplendida ſtellas efficere. diem etiam ac noctem inde fieri, quòd Sol ex-
tinguat̃, atq; incendat̃. Eclipſim quoq; extinctione fieri. Diogenes Apolloniata,
elementum aera ponit, oĩa moueri dicit, mundos infinitos aſſerit, qs factos eſ-
ſe arbitrat̃ uniuerſi motu, qd huc atq; illuc latum, alibi rarefactum, alibi cõſti
patum: ubi fortè cõſtipatum fuit, ibi globum factum & mundum: in q quę le
uiora ſunt, ſuperiora petierunt. Hæc Plutar. quæ oĩa Socrates quoq; uir ille
illuſtris furoris atq; inſanię plena putat, ſiqdẽ fide dignus Xenoph. teſtis eſt,
q ſic de ipſo in libro de Socratis memorabilib. dictis ſcripſit: Nemo aũt unq;
Socratem impium qddã & irreligioſum, aut facere uidit, aut dicere audiuit.
Non. n. de natura rerum, neq; de altiorib. ſublimioribusq; reb. ut plurimi fa- *Socratis ſumma modeſtia.*
ciunt, diſputabat: nec cõſiderare unq; uoluit, qnam modo, quaq; neceſsitatis
ſerie, hæc moles q mundũ Sophiſtæ appellant, aut ſingula cœleſtiũ corpora
facta ſunt: ſed eos q aſsidua cura atq; ſtudio hæc tractant, ſtolidos uanosq; ho
mines eſſe oſtendebat. Et paulo poſt hæc: Valde aũt mirabat̃, quòd non potu
erunt intelligere nõ poſſe homines hęc adinuenire, cuius nõ paruũ ſignũ eſt,
q qui maximè harum rerũ ſcientiam profitent̃, quiq; cæteris ſapientiores ui-
dent̃, non eadẽ, ſed pugnantia dicunt adinuicẽ. Sed hęc qdẽ Socrates (ut Xe
noph. teſtat̃) quib. conſona in libro de anima, ipſi Socrati orationẽ attribuens
Plato

Digitized by Google

Plato conſcripſit. Nã ego (inquit) ô Cebes, cũ iunior eſſem, quàm mirabili ex arſi cupiditate eius ſapientiæ, quã naturalem ſapientiã appellant. Pręclarũ enim mihi uidebaẽ, cauſas rerũ ſcire, cur ſingula quoq; modo gignanẽ atq; corrumpanẽ, et cur ſint atq; pmaneant. ac ſępenumero meipſum huc et illuc uerſabã, talia diligenter cõſiderans. Nũ poſtea quàm frigidũ et calidũ ad putredinem quandã (ut quidã aiũt) peruenerint, tunc animalia concreanẽ? Et utrum ſanguis eſt, quo ſapimus, an aër, an ignis, an nihil horũ? ſed cerebrũ potius, à quo audiendi, uidendi, olfaciendiq; ſenſus, nobis præſtantur, quibus quidẽ ſenſibus memoria conflatur atq; opinio. Ex memoria porrò atq; opinione, cũ tranquillitatem in his acceperint, originem ſcientiæ pſilire, rurſusq; horũ ipſorũ corruptiones excogitãdo, tam ad hanc cõſiderationem ineptus mihi uiſus ſum, ut nihil ſuprà. cuius rei ſignũ tibi ſufficiens afferã. nam ex hac cõſideratione, uel ipſa quæ prius planè ſciebãt, ut tã mihi, quàm cæteris uidebar dedidici, ſic tardior uel cæcus omnino factus ſum. Hæc Socrates dicit apud omnes Græcos clariſsimus. Quare ſi huic tanto, tãq; pręſtanti philoſopho, amentia uiſa eſt dictorũ de natura uirorũ doctrina, iure nos quoq; impietatem illorũ omniũ recuſamus, pręſertim cum errores de multitudine deorũ ſui, ab his quæ de natura dixerit nõ ſint alieni. q loco ſuo oſtendemus, ubi docebimus, Anaxagorã primũ Græcorũ intellectũ reb. inſtituiſſe. nunc uero ad Diodorũ trãſeamus, ac ipſum de prima hominũ theologia ſcribentẽ audiamus. A

Diodori uerba, quòd priſci homines Solem & Lunam colebant: & quòd nec idola, nec dæmones nouerant. *Cap.* VI.

AEgyptios ferunt primos omniũ oculos, cum in cœlum ſuſtuliſſent, motum, ordinem, et quantitates cœleſtiũ corporum admiratos, Solem & Lunam deos putaſſe: ac Solem quidem Oſirim, Lunã Iſim nuncupaſſe, à proprietate quadam inditis ſibi nominibus. B

Oſiris, Multioculus.

Nam ſi quis ad latinam linguã uerba transferat, multioculus Oſiris dici poteſt: neq; id ab re. radios enim ſuos, quaſi multos rebus immittit oculos, quibus omnia perſpicit, ut etiã Poëta dicit, Sol qui terrarũ flammis opera omnia luſtras: quamuis nõnulli Græcorũ poëtæ Dionyſium eſſe Oſirim cõfingant. Syrium quoq; ipſum tanquam nomen de nomine ductũ ſit, appellatũ exiſtimant. Hinc Eumolpus in Bacchicis carminib. ignioculum radijs Dionyſium nuncupat, & Orpheus ſplendoris autorem Dionyſium.

Iſis Priſca.

Iſim uerò latinè Priſcam dicere poſſumus, Lunæ hoc nomine indito, quoniam ſempiterna priſcaq; ſit. cui cornua depingũt, uel quia cum Alinoides ſit, cornuta uideatur, uel quòd bos ei apud Aegyptios ſit dedicata: quibus, ut Porphyrius aſſerit in libro quem aduerſus edentes carnes conſcripſit, non ſanguinem aut nidorem offerebant ſed fruges terræ, quas etiã ipſas quaſi deos adorabãt. Miſerationem uerò, lachrymas atq; fletũ germinib. terræ defloreſcentibus offerebant. Similiter primitiæ animalium, ex terra generationi ei, etiam quę ex cõuentu ſexuũ eſt, morti quoq; animaliũ eodem modo, quod adorationis genus ex animi profectũ ignauia infirmitati eorũ erat, accommodaẽ. Sacra igitur regione Aſſulo habitata, ibi primũ ab omnib. ſacra cœleſtib. oblata ſunt, nõ myrrhæ, non caſiæ, aut croci primitiæ, nam hęc longe poſtea fuerunt inuenta: ſed herbã uiridem quaſi pductiuarũ terræ uirium primitias, manib. offerentes dijs offerebant. arbores enim antea quàm animalia terra produxit, herbas autem multo prius q̃ arbores. Ex herbis ergo integras quaſdam ſumentes cũ folijs, radicibus, ac fructu, partes ſimul cõcremabant, et hac exhalatione ac fumo cœleſtibus litabant. ignem quoq; inextinctum in templis ſeruabant, tanquam cœleſtib. ſimillimum. Ab hac autem exhalatione, quam græci θυμίασιν dicunt, θυσία quoq; quam ſacrificium latinè appellamus, apud græcos antiquitus dicta eſt. Nunc uerò non rectè capimus θυσίαν, illum cultum appellantes, qui ſanguine celebratur. & poſt pauca Multo autem poſtea iniquitate hominum fœdiſsimus ſanguinis, atq; hoſtia-

rum

A rum mos introductus eſt,crudelitatis plenus,occiſis animalibus,& eorũ ſanguine aris deorum imbutis. Hæc Porphyrius. Plato autem in Cratilo ſic ſcribit ad uerbum: Videntur mihi primi Grçcorum eos ſolũmodo deos putaſſe, quos etiam nunc multi ex Barbaris colunt, Solẽ uidelicet atq; Lunã,Tellurem,Stellas,ac cœlum.Nam cum ipſa cernerent θεῖν ſemper,hoc eſt,currere atq; reuolui,ab hac ipſius θεῖν natura,deos appellarũt.Hęc Plato.Verũ quod primi atq; antiquiſsimi hominũ, nec tẽplorum molibus, nec ſimulacrorum dedicationibus operã dabant, quippe qui neq; pingere,neq; fingere,aut cælare,ſed nec ædificare, adhuc ſciebant,unuſquiſq; facile cogitatione per ſe ipſum aſſequi poteſt.Quod etiam nulla deorũ atq; heroum Iouis,Saturni,Neptuni,Apollinis, Mineruæ, Iunonis,Dionyſij,Herculis mentio apud illos erat,ſed nec aliorũ, quorũ nomina modò Grçcorum ac Barbarorũ aures multitudine obtundunt. Præterea quòd nec dæmon quiſpiã, probus aut improbus admiratione habebatur, ſed ſola cœleſtia, ut dij nõ uictimarum cçdibus, ſed herbarum fumis colebantur: nõ argumentis noſtris, ſed ſuis teſtibus partim ex iam dictis,partim ex his quæ dicentur,facile comprobatur.quod & ſacrę ſcripturę inuiolabili patet autoritate,quę à cçteris hominib. cœleſtia corpora dicit deorum nomine adorata fuiſſe. Solis uerò Hebræis unius ac ueri Dei & creatoris omnium fidem,cultum,& pietatem attribuit.quibus omnibus apertiſsimè liquet,non fuiſſe apud priſcos uel Græcos, uel Barbaros,ſimulacrorum dedicationes,aut deorum dearumúe genealogiam, aut dæmonum ac ſpirituum inuocationes,aut turpem heroum theologiam:ſed ad hæc omnia quoq; ipſa deorũ,tàm mariũ quàm fœminarum poſtea inuenta, haud dubiè nihil illius nugatoriæ ſuperſtitionis,quæ gẽtes omnes occupauit, antiquiſsimis temporib. fuiſſe oſtendunt.Quare nemo dubitare poteſt, hominũ
B eſſe hos deos,excogitationes & confictas mortaliũ fabulas:imò uerò improborum ac ſceleſtorum artificia,quibus cupiditates ſuas aſſequi poſſent,ut ſacratiſsimus etiam ſermo apud nos dicit: Initiũ fornicationis,idolorum inuentio.Gentilium igitur omniũ error,quo deorum multitudinem eſſe falſo crediderunt,à Phœnicibus atq; Aegyptijs incipiens, & ab his cæteros homines, ac ipſos quoq; Græcos aggreſſus,multis ſeculis poſtea orbẽ inuaſit,ut ipſorũ Phœnicũ teſtatur hiſtoria, quã Sachoniatho uir priſcus, quẽ uel ante Troiana tempora floruiſſe dicũt, Phœnicum lingua exquiſitiſsimè conſcripſit. traduxit autem in Græcũ Philo non Hebræus, ſed Biblius, quos magnis laudibus Porphyrius in quarto eorũ, quos aduerſus nos libros euomit, his uerbis decorauit: Narrat autem Iudeorũ hiſtoriam ueriſsimè,quoniam & locorũ & uirorum nomina ita ponit, ut ipſi Sachoniatho Berutius, qui eorum omnium monumenta,ab Hieromibalio Dei leui aſſerit habuiſſe: quam quidem hiſtoriam Belbalo Berutiorum inſcripſit regi,cui propter ueritatem hiſtorię gratiſsimus fertur fuiſse. Is Sachoniatho, Phœnicum etiam hiſtoriã, partim à ſingulariũ urbiũ annalibus, partim à libris ſacris qui dedicari ſolebãt, ſolerti collegit ingenio,quem nõ multo poſt Moſem, Semiramidos fuiſſe tẽporibus,ſcriptum eſt.Hũc uirum Philo Biblius in Græcam linguam exactiſsima cura traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatem ac antiquitatem Sachoniathonis hiſtoriæ teſtatur, in qua non creator omniũ, nec cœleſtia corpora,ſed mortales uiri, nec probi, quos ſaltem propter uirtutem admirenť, ſed ſceleſti nefandorumq; morũ Phœnicũ Aegyptiorũq; dij fuiſſe narrantur.Iſti uidelicet ipſi,qui etiam nũc apud omnes gentes, quaſi dij immortales honoribus coluntur diuinis.Sed tempus eſt iam illos ipſos audire.Philo Biblius in exordio ſtatim totius negocij Sachoniathonis,quod in nouem libros partitus eſt, hęc de autore ſuo ad uerbũ dicit:Sachoniatho uir peritiſsimus atq; curioſiſsimus fuit.Is cũ nihil omniũ quæ ab initio facta ſunt memoratu digna ignoraſſe uideat,diligẽtius tamẽ quã cætera ea inquiſiuit,quę Taautus excogitauit.

non

nõ enim latebat ipſum, quòd primus omniũ mortaliũ Taautus literas adinue A
nit, & res memorabiles auſus eſt æternitati cõmẽdare, quẽ Aegyptij Thoyth,
Alexandrenſes Thot, Græci ἑρμῆν appellarũt. Paulo deinde poſt hæc accuſa-
uit iuniores, quòd ea quæ de dijs fabuloſe dici uideanẽ, uel allegoricè ad natu
rã, uel tropologice ad mores ſtudẽt reducere, nõ reducẽda, his uerbis: Iunio-
res ſacrarũ rerũ interpretes, res geſtas repellẽtes, fabulas, fabularũq; allegori
as excogitarũt, quas rebus naturalibus imponentes myſteria cum tãta obſcu
ritate induxerũt, ut nemo facilè ueritatẽ rerum poſsit perſpicere. Verùm priſ
ci, ac præcipuè Phœnices atq; Aegyptij, quos cęteri ſunt imitati, ſi qui uitam
aliqua re inuenta excoluerunt, eos benefactores, cõmunesq; patronos putã
tes, quaſi deos adorabãt, quibus ſtatuas ac ſimulacra, tẽpla quoq; ſtatuentes,
naturalium etiam deorum nomina imponebant. Naturales autem deos Solẽ
ac Lunam, cæteras tam erraticas quàm non erraticas ſtellas, & elementa, unà
cum iſtis putabant. Ita deos, alios mortales, alios immortales dicebant. His ſic
expoſitis, Phœnicum deinceps theologiam ſecundum Sachoniatonem, Bib
lius Philo ſic ad uerbum exponit.

De Phœnicum theologia *Cap.* VII.

PHœnicum theologia principium rerum omnium tenebroſum, ac ſpirita
lem aerem eſſe affirmat, aut aeris tenebroſi ſpiritum: & præterea chaos
turbidum, omni luce priuatum: hæc infinita eſſe, atq; interminata. Verùm
quando ſpiritus ſua principia concupiuit, facta eſt complexio atque conne-
Moth, limus. xus, qui Cupido appellatur, quiq; creationis rerum omnium principiũ eſt:
ſpiritus autem ſuam non nouit creationem, ſed ex eius connexu factum eſt
moth, quod limũ dicere latinè poſſumus. alij aquoſæ mixturæ putredinem,
ex qua ſemina creaturarũ omniũ & generatio prodit: ac in primis animalia ſen
ſu carentia: ex quibus facta ſunt animalia intellectualia, quæ nuncupantur B
thopha ſunin, id eſt cœli conſpectores, in figuram oui conformata. Moth aũt
effulſit, Sol, & Luna, ſtellæ, ac aſtra magna. Huius mundi origo apud eos cre
ditur, qua deorum apertè religio contemnitur. Sed uideamus quomodo cæ
tera mirabilis illa theologia cõſtituit. Aere igitur, inquit, & mari, igneũ uenti
emittentes ſplendorẽ, ſimul cum terra, ac nubes factæ, & maximæ de cœlo ef
fuſiones. Segregatis itaq; cunctis, atq; à ſuo loco Solis calore depulſis, rurſus
in aere corruentia ſuo conflictu tonitrua & fulgura effecerunt, quo ſonitu a-
nimalia ex limo quaſi ex ſomno proſiluerunt: eruperuntq; tã ex terra, quàm
ex mari, mas & fœmina. His addit: Hęc in libris Taauti, de origine mũdi con
ſcripta reperimus, quæ ille ingẽio ac cura inuenit, noſq; illuminauit. Deinde
uentorum nominibus, ordineq; ante oculos poſito, poſt pauca infert: Hi pri-
mùm terræ fœtus, quos & ipſi, & qui ante ipſos fuerũt, & poſt eos uitam tra
hebant, deos putanes adorabant, & infuſiones ac fumigationes eis faciebãt,
qui adorationis modus ſuę infirmitati ac ignauię animi cõgruebat. Poſt hęc,
ait, ex uento Colpia nuncupato, & muliere Bau, quod noctem ſignificare
interpretatur, natos fuiſſe Seculum ac Primogenitum, uiros mortales, ita no
minatos. & à Seculo primùm ex arboribus alimenta hominibus eſſe reperta:
ex his uerò natos Genus ac Generationem dictos, Phœniciam habitaſſe. æ-
Iupiter, Beelſamas dictus, id eſt, Solis magiſter. ſtu aũt facto, palmas ad ſolem ſuſtuliſſe, quẽ Deũ putabãt: Beelſamẽ uocan-
tes, id eſt cœli dominũ, quem Græci Iouẽ uocãt. Incuſat deinde Græcos, qua
ſi errorib. ductos, his uerbis: Non enim temerè multis hęc nominib. diſtincta
ſunt, ſed ſecundum ſuſceptas res, nomina indita fuerunt, quæ genus græco
rũ ignorans, lõgè aliter intellexit, ambiguitate interpretationis cõfuſum. Ad
dit deinde, à genere Seculi & Protogoni mortales filios procreatos, quorũ no
mina lux, flãma, ignis: ex conſtructione lignorũ ignẽ reperiſſe, ac uſum eius
docuiſſe. à quibus uaſto corpore natos filios aſſerit, quorũ nomina montib.
ubi habitarunt impoſita, Caſsio ſcilicet, Libano, atque Impudico. hi quibuſ-

cunq;

Digitized by Google

A cunctq; obuiã fierent, cõmiſcebãtur. Tabernacula excogitata refert ab iſtis ex
cannis, folijs, atq; papyro: factioſe quoq; aduerſus fratrem Vſonẽ eos uixiſſe,
qui corporibus tegmina primus ex pellibus ferinis confecit: magna uerò im
briũ ui præcipitata flantib. uẽtis, atq; coruſcãtibus undiq; fulguribus, ſyluas
apud Tyrũ concrematas. Hunc Vſonẽ arboribus amputatis ambuſtisq; pri-
mũ cũ his mare ingredi auſum fuiſſe, ſimulacraq; duo igni ac uẽto erexiſſe,
quę adorabat ſanguine ferarũ profundẽs: his omnib. cũ naturę cõceſſiſſent,
uirgas ac ſtatuas à poſteris cõſecratas, anuasq; celebritates ſtatutas. Lõgè aũt
poſt, genus altũ cœlorum Venatorem & Piſcatorẽ natos, piſcationem & ue-
nationem inueniſſe. ex his natos duos alios, qui ferrum ferriq; uſum inuene-
runt, quorum alterũ Chuſora uocatũ, cantibus magicis & huiuſmodi uer-
bis plurimum ualuiſſe. Hi domibus porticus addiderũt, & circuitus & came
ras: ex his, piſcatores & uenatores, & qui Titanes appellãtur, fuiſſe. Ex his eti
aũ Amynum atq; Magum, qui greges fecerunt, & magalia conſtruxerunt.
Ex his etiã Miſora & Sclech, id eſt uita tenuem atq; iuſtum. iſti ſalem uſũq; *Primus literarum inuẽtor ſecũdum gentiles.*
eius inuenerunt. à Miſore Taautum fuiſſe natũ, qui primus elementa literarũ
cõſcripſit, quẽ Aegyptij Thoor, Alexãdrenſes Thooth, Gręci Mercuriũ uo
cãt. Aſedech Dioſcuros natos, aut Gabitos, aut Cirbantes, aut Samothracas,
qui primi naues conſtruxerunt, quorum nati herbarum uires & cãtus ad me
dicinã inuenerunt. Ea tempeſtate natum Elium, qui altiſsimus fuit cognomi
natus, & mulierem Beruth uocitatam: hos in Biblo habitaſſe. hi genuerunt
Terrenum, aut Indigenam, cui Cælus poſtea cognomẽ fuit: à cuius nomine,
mira uarietate formoſiſsimi ſupremum corpus cœlum fuiſſe appellatũ. huic
ab eiſdem temporibus, nata ſoror, Terra appellata: cui etiam propter formam
terra cognominis facta. hi patri altiſsimo, à beſtijs dilaniato, ſacra & cæremo-
B nias, ut Deo inſtituerunt. Ita patris regnum Cælus poſſidens terram, ſororẽ
in matrimoniũ duxit, quæ ſibi quatuor filios peperit. Illum quem & Saturnũ *Eſt dagan Hebræis frumentum.*
dicunt, Bætilum, Dogana, qui & Frumentarius appellatur, ac poſtremò Atlã
ta. Habuit etiam alios liberos Cælus ex multis ſibi uxoribus natos, quam rẽ
adeò ægrè tulit Terra, ut Cæli diuortio uti uoluerit. Cęlus tamen ab ea abſti-
nens, quandocũq; uolebat, ui ei appropinquabat: & indignatiõe incenſus, fili-
os ab ea ſibi procreatos, neci tradere conabaũ. qua ex re coacta Terra, ſocios ſi
bi ac adiutores ad defendendos natos conciuit. Interea Saturnus, cum in uirũ
euaſiſſet, Mercurij ter maximi, qui eius ſcriba fuit, auxilio uſus, ad defenſionẽ
matris, patrem ulciſcitur. Saturni deinde liberi fuerunt Proſerpina & Miner
ua, quorum prima uirgo obijt. Mineruæ autem atq; Mercurij, nouis artibus
haſtam & falcem ferreas Saturnus fabricatus eſt. Deinum Mercurius artibus
magicis Saturnios milites inſtruxit. commiſſoq; aduerſus Cælum pro Terra
prælio, fuſis fugatisq; copijs, regnum ſuſcepit. Ea in pugna, inter alios quædã
Cæli coniunx ei admodum dilecta, capta fuiſſe fertur, quam Euagoni Satur-
nus in matrimonium dedit, apud quem partu leuauit uentrem, & uocauit,
quod peperit Demaroum. His ita geſtis, ędes ſuas mœnibus Saturnus cinxit,
urbemq; condidit primam Biblum, à Phœnicibus nominatam. Atlanti uerò
fratri ſuſpecto, Mercurij conſilio in profundũ depulſo, foueam aggeris ſuper
iniecit. His corporibus, Dioſcurorum poſteri nauigĩa fabricati nauigabant:
tempeſtatibusq; ad Caſsium mõtem eiecti, templum ibi condiderunt. Dein-
de non longo tranſacto tempore Cælus exulans, filiam ſuam Aſcartem forma
& uirginitate florentem cum duabus ſororibus Rhæa & Dione, quaſi ſuſpe-
ctas, ad interficiendum dolo Saturnum emiſit: ſed uarijs modis allectas, Satur
nus matrimonio ſibi ſorores cõiunxit. Ea re cognita, Cælus Fato, Pulchritudi
ne, alijsq; ſocijs auctus, in Saturnũ inſurgit: quas uidelicet Fatum & Pulchri-
tudinem ſimiliter allectas, ad ſe Saturnus attraxit. Recepit autem ab Aſcarte
Saturnus non paucos filios, quorum iunior continuò ſimulatq; in lucem edi-

tus fuit, in deos abijt. Clari uerò fuerunt Amor atq; Cupido. Dago autem frumenta inuenit atq;,aratrum, ac ideo Iupiter Aratrius nuncupatus eſt. Selech autem, id eſt iuſto una Titanidum nupta, Aeſculapium enixa eſt. Præterea Saturno interea tres filij nati, Saturnus patri cognominis, Iupiter, Belus, & Apollo. tunc etiam nati ſunt Pontus, Typho, Nereus Ponti pater. à Ponto Neptunus procreatus & Sido, cuius ab ore ſonora ſuauiſſimaq; uox proflue bat. Hæc prima hymnos carminibus compoſuit. A' Demaoonte Melchratus, qui & Hercules uocatur, natus. Tunc Cęlus Demaroonte ſibi ſocio atquæ amico, Ponto bellum infert. ſed uictus à Ponto Demaroon, uouit pro fuga, uotumq; perſoluit. Poſt triginta duos autem annos regni ſui, Saturnus inſidijs Cęlum patrem prope fontes fluentaq; in ualle quadam inſidijs locatis, cepit, & uirilia membra abraſit, unde ſacer ſanguis in fontes fluentaq; ſtillauit, qui locus ad hæc uſque tempora monſtratur. Hæc ſunt Saturni geſta, hæc agentibus prædicata tempora, hæc aurea illa Saturnia regna, hæc beatificata illa priſcorum felicitas. Sed redeamus ad nobilē iſtum Theologum, uideamusq; quid poſtea factum dicit: & Aſcarte autem, inquit, maxima ſummaq; ac Iupiter & Demaroon, & Adolus deorum princeps, Saturni iuſſu regnum gubernabant. Impoſuit autem Aſcarte capiti ſuo regali inſigne tauri caput. Cū orbem terrarum circumiret, reperit fortè Aeropetem, quam in Tyriam ſacratam inſulam adductum conſecrauit. Saturno autem quatuor oculos inſigne regale compoſuit: quorum duos in anterioribus, duos in poſterioribus partibus corporis collocauit, qui uiciſſim contracti quieſcebant. Alas quoq; in humeris quatuor fixit: duas pertenſas, quaſi uolaret: duas remiſſas, quaſi ſtaret. ſignificabatur autem, ipſum dormientem uidere, & uigilantem dormire. Similiter quoq; per alas quieſcentem uolare, & uolantem quieſcere. Cæteris etiam deis duas fecit alas in humeris, quaſi Saturno conuolarent. Ipſi præterea Saturno, duas in capite alas locauit: unam, propter principatum mentis: alteram, propter ſenſum. Cum uerò Saturnus auſtri regiones petijſſet, uniuerſam Aegyptum Deo Taauto largitur, ac ipſum ibi regem conſtituit. Hæc autem omnia à ſeptem dicit Sedech filijs Cabijs appellatis, & ab octauo ipſorum fratre Aeſculapio uti eis Taatus Deus præcepit conſcripta fuiſſe. quæ Thaionis filius omnium primus, apud Phœnicis deorum interpres allegoricè ad naturam accommodauit, tradiditq; poſteris quaſi orgia quædā atq; myſteria. Taautus autem, quem Aegyptij Thoath appellant, ſapientia Phœnicum præſtans, primus religionem deorum ab ignorantia uulgari in dignitatem doctrinæ reduxit: quem poſt multa tempora Deus Surmobolus ac Thurro, quæ dicta eſt Chyſatris, ſecuti, abditam Taauti theologiam & allegorijs obtruſam, in lucem protraxerunt. & poſt aliqua dicit, morem priſcis, in magnis calamitatibus atquæ periculis fuiſſe, ut ciuitatis aut gentis princeps dilectiſſimum ex filijs ulciſcenti dæmoni, quaſi redemptionis præmium traderet, & ſic traditum myſticè iugularet. Cum itaque Saturnus rex regionis, quam Phenices Iſraelem uocant, qui poſteaquam hominem exiuit, ad Saturni ſtellam adductus eſt, ab Anobreth nympha unicum haberet, atque chariſſimum filium †Leud à re ipſam dictum (ſic enim etiam nunc Phœnices unicum filium appellant) quia maximo atq; periculoſiſſimo bello ciuitas premebatur, regio in dutum ornatu, ſuper conſtructam ad hæc præparatāq; aram immolauit. Hic iſte Philo Biblius uide quæ à Sachoniathonis traducto elementis, de ſerpentibus ac feris uenenoſis dicit. quæ uſum ad uitam nullum peſtē uerò & interitum uenenoſo morſu hominibus inferunt. Scribit igit̃ ad uerbum ſic: Draconū naturam atq; ſerpentē, ipſe Taautus diuinā putauit & poſt ipſum etiam Phœnices atq; Aegyptij: ſpiritaliſſimū enim animal omniū eſt & igneū. Nam ſpiritu abſq; manuū aut pedum, et omnino alicuius organi exterioris adiumento, ut cætera uidemus animalia ferri, eximiam celeritatem aſ-

† *Videtur legēdū Iebud.*

ſequitur

A quitur, uariaſq; figuras & formas gradiens, inuoluto reuolutoq;, ad quã uult celeritatem, greſſu facilimè præſtat. Longæuũ etiam eſt, nec ſolum ſenectam cum pelle deponens, reiuueneſcit, ſed creſcit etiam in adoleſcentia reductũ. cumq; determinatos adimpleuerit terminos, in ſe ipſum reuolutũ rurſum reuireſcit, quamuis ſemper minus. ita niſi percuſſum intereat, uix naturali nece cõficitur. id Phœnices dæmonẽ felicẽ, Aegyptij uerò Eneth appellarunt: cui accipitris caput apponũt propter actiuitatem accipitris ſingularẽ. Idcirco Epies, quem ſummum deorum interpretem Aegyptij putarũt, ſacrarũ literarũ ſcriba, cuius libros Arius in Gręcam linguã traduxit, allegoricè hoc tradens ad uerbum, ait: Diuiniſſimũ animal ſerpens, & accipitris habens caput, ualde iucundũ eſt. id ſi palpebras erigebat, luce primogenitam omnem ſuã regionẽ replebat: cum uerò clauſos retinebat oculos, tenebrę fundebant. Hinc ſignificare uoluit Epies, igneam eſſe naturam eius à Phænicibus. Pherecydes quoq; principia perdoctus, diuinitus de Deo quem Ophionea gręce uocauit, latinè ſerpentem dicere poſſumus. et de Ophionidib. mirũ in modũ diſſeruit, de quibus alio loco dicemus. Verùm Aegyptij uniuerſũ depingentes mũdũ, hac ipſa inducti ſententia, inter circulũ aëreum igneũq; in ſuperficie circũ fuſũ ſerpentis accipitriformis figuram extendunt, ut ſit Theta græcæ literæ figura conſimilis, magnitudinẽ mundi ac formã per circulũ ſignificantes: per ſerpentẽ uerò, qui in circuli medio poſitus eſt, bonũ dæmona cõſeruatorem omniũ, cuius uirtute mundus cõtineatur, oſtendentes. Sed Zoroaſtres quoq; magus in libro ſacro, in quo res Perſicas collegit, hæc ad uerbum ſcribit: Deus caput accipitris habet. is incorruptibiliũ primus eſt, ſẽpiternus, ingenitus, expers partiũ, ſibi ipſi ſimilimus, bonorũ omniũ auriga, munera non expectans, optimus, prudentiſſimus, pater iuris, ſine doctrina iuſtitiam perdoctus, natu
B ra perfectus, ſapiens, ſacræ naturę unicus inuentor. Ideo ſimiliter ſerpentibus, ut cæteris dijs immolabant, deos maximos ac principes totius arbitrantes.

LIBER SECVNDVS.

SEd Phœnicũ theologiã iam per autores ſuos expoſuimus, quam omnino peſtiferam, fugiendam, & ſanitatem tantæ inſaniæ querendam ſalutare prædicat Euangeliũ. quòd autẽ fabulæ dictę ſunt, aut poëtarũ figmenta, altius quiddam quaſi nucleũ contegentia, ſed ſapientũ priſcorũ et theologorũ, ut gentes dicerent uera certaq; teſtimonia, cunctis antiquiora poëtis, inde patet, quòd uſq; ad noſtrã memoriã in Phœnicia iſti ipſi dij ſic appellati, ſic nati, ſic educati, ut dicti theologi tradiderũt, dicũtur. Quare nihil agunt cum ad naturalia quędam turpitudinem occultãtes refugiunt, cũ res ſe ipſæ cærimoniæq; deorum una claráq; uoce Phenicum omnium ipſos redarguunt. Sed de Phœnicum theologia ſatis. Nunc ad Aegyptiam tranſeamus, ut etiam hinc uideamus, rectène, an contrà, gentilium nugas contempſimus, & ſalutarem euangelij doctrinam ſecuti ſumus, quam maximè nũc neglectis ſuis ſanctiſſimè colit Aegyptus. Vniuerſam autem Aegyptiorũ hiſtoriam & theologiã ipſorũ, ſeorſũ in libro quem Sacrũ inſcripſit Manethus quidem Aegyptius, Græca lingua exquiſitiſſimè in medium edidit. ſed Diodorus etiam Siculus, uir clarus, omnem, ut diximus, hiſtoriam gentium diligenter, breuiter ac ordinatè congregatam conſcribens, ab Aegyptiorum theologia, totius negotij fecit initium, à quo potius, quaſi ab illuſtriore notioreq; Græcis quàm ab Aegyptio Manetho, hæc ad uerbum ſcribenda duximus.

De Aegyptiorum theologia. Cap. I.

ASſerunt igiť Aegyptij, in rerũ omniũ origine in Aegypto primùm homines productos, partim propter cœli temperantiam, partim etiam ꝓpter

A cos ut ſuũ diuinis honorib.colere, qui ſuus nõ ſit:ſed magnis tẽporibus poſt-
ea adnatũ ex Alcumena Herculem, iniuria res geſtas Aegyptij Herculis tradu
ctas.Perſea quoq; in Aegypto natũ,et ipſius Iſidis genus ab Aegypto ad Ar-
giuos translatum.fictis deinde fabulis,Io ipſam eſſe,quæ in bouis fuit formam
mutata.cuius honore factũ,Aegyptij bouẽ adorent: quãuis alij antiquiſſimis
tẽporibus,animaliũ effigies ab Aegyptijs ducibus atq; imperatorib.galeis in-
ſculptas ferri ſolitas,in prelio dicãt,eãq; rẽ imperij ſignũ ipſis fuiſſe.Parta dein
de uictoria, ea animalia quorũ imaginẽ uictorioſi duces geſtarũt,quaſi offen-
ſionẽ belli ad hoſtes ipſi repuliſſent,in deos relata fuiſſe. Nõnulli uſus,utilita-
tiſq; cauſa multa ex animalibus in deorum numero apud Aegyptios ſuſcepta
contendũt.Bouem enim ipſam tã partu ſuo,quàm arandi opera cõducere. O-
ues aurẽ & parere, & tegmentorũ materiã præbere,& lacte ac caſeo alere.Ca-
nẽ uerò unà cũ hominibus uenari, & ad cuſtodiendos homines natum eſſe.
Quapropter deũ,qui apud eos Anubis appellatur. caninũ habere caput.Ea e-
nim re oſtendit,cuſtodẽ ipſum Oſiridos fuiſſe tàm beluas,quàm homines im-
portunè obuiã factos coërcentẽ.Felẽ uerò, quoniã ad ſcuta facienda cõducat
Ichneumona,quòniã oua crocodilorũ cõterat:&luto cõuolutus , cũ os aperi-
unt,ita in uentres eorũ inſilire ſoleat,ut exeſis inteſtinis , eos interimat.Ex aui-
bus ibidẽ utilẽ dicũt,ad ſerpentũ,locuſtarũ,erucarũ interitũ. Accipitrẽ uerò ad
ſcorpiones atq; ceraſtas necandos, & alia huiuſmodi uenenoſa animalia,finẽ
etiã nõnihihil cõferre arbitrant. Aquilã uerò, quia regia ſit, colũt. Hircũ in di-
uinis ea ratiõe dicũt ſuſceptũ,quia Priapũ apud Grecos ꝓpter genitalia mem-
bra,cum illud animal ad coniunctionem ſexuum maximè omnium deferatur.
Membra uerò genitalia apud eos honorari,quoniam per ea inſtrumenta ſpe-
cies animalium conſeruantur : quæ tamen non apud Aegyptios ſolũ, uerum
etiam apud pleraſq; alias gentes,quoniam quæ ad generationem animaliũ ne
B ceſſaria ſunt,apprimè coluntur.Quàpropter etiam antiſtites,qui à patribus ſe-
cundum Aegyptios ſucceſſione ſacerdotium acceperunt, huius dei myſterijs
initiantur. Ad hæc Pæanas etiam atque Satyros aiunt huius rei cauſa cunctis
hominibus eſſe uenerabiles . Cuius ſignum eſt,quia ſimulacra eorum in tem-
plis,membris in morem hircorum (quod animal traditur promptũ ſemper eſ-
ſe ad coniunctionem) tentigine affectis ſtatuuntur . Sacros autem tauros A-
pin ſcilicet atque Mneuin diuinis coli honoribus, tum propter agriculturam,
tum quia frugum inuentio ad deos refertur.Lupos , quoniam canibus ſimilli-
mi ſunt:& quoniam Iſide unà cum Oro filio , certamen aduerſus Typhonem
ſuſceptura,Oſirim aſſerunt ab inferis filio&matri auxilium ferentem aduenif-
ſe,ciſquè in ſpecie lupi apparuiſſe . Nonnulli autem dicunt à lupis aduerſum
Aegyptium irruentes Aethiopes diſtractos fuiſſe : unde regionem Lupariam
appellatam.Crocodilum illis honori eſſe aiunt, quoniam eius terrore ab Ara-
bia atq; Libya latrones in Aegyptum nare nequeant. Præterea quendam de
priſcis regibus,ſuòrum rabiem canum fugientem ad paludem confugiſſe, qui
præter opinionem hominum à crocodilo ſuſceptus, in alteram ripam traiec-
tus fuerit.Sed culturæ animalium alias alij cauſas afferunt. Multitudine enim
aiunt crebrò in reges magno inſurgente conſenſu,diuerſorum animalium cul
tum,diuerſis ciuitatibus à quodam rege ſtatutum fuiſſe, ut dum ſinguli religi-
onem reuerentur ſuam,&cæterorum cõtemnant,nõ poſſent uniuerſi in unum
Aegyptij conſpirare. Hæc anima ia linteamine poſt mortem plangentes, &
pectora cum gemitu cædentes,in ſacris ſepeliunt loculis: quorum ſi quod ſpõ
te aliquis interfecerit,mortis mulctatur ſupplicio . Felem autem aut Ibidem,
ſiue ſpontè,ſiue inuitus quiſquam necauerit, morte punitur . Præterea inqua
cunque domo canis mortuus fuerit , omnes qui eam habitant , uniuerſo cor
pore raſo,magno luctu afficiuntur : nec uino aut tritico cæteriſque ad uictum
neceſſarijs,quæ in ea domo recondita fuerunt,uti amplius licet. Alunt autem

Aegyptij quare coluerũt animalia.

Anubis deus.

A Apin quidem Memphide, Mneuin in Eliopoli, Hircum in Medente, Crocodilum in palude, Miridos reliquas'que feras in locis atris, ſimilam aut pultem lacte coctam afferentes, bellaria, & melle cõmixta, & anſeriuas carnes tàm elixas, quàm toſtas. Cum maſculis autem animalibus fœminei quoque ſexus ſumma ſpecie ſimul nutriunt, quæ pellices appellant. Cum uerò Apis mortuus fuerit, magnificéque ſepultus, quouſque ſimilem inueniant, in perpetuo luctu ſunt. quem ſimul ac inuenerunt, ad urbem Nili ſtatim adducunt, quando ſolum mulieribus uidere ipſum licet. Obuiam namque factæ, ſublatis ueſtibus genitales partes ei oſtendunt. nec unquam poſtea hunc deum mulieribus aſpicere licet, in quem aſſerũt animam Oſiridos poſt mortem traductam fuiſſe. Hæc illa eſt Aegyptiorum turpis impietas potius quàm theologia: aduerſus quam aliquid dicere cum per ſe iaceat, turpe duco: quam merito contempſimus, atque deſpuimus, à tantis malis non niſi à ſalutari & euangelica doctrina quæ obcæcatos mentis oculos per fidem illuminauit liberati: uerûm honeſtiores harum nugarum, & quaſi naturales rationes paulo pòſt ſimul cum Græcarum fabularum interpretatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo, antiquiſſimæ temerariæque Phænicum & Aegyptiorum ſuperſtitionis, omnium gentium turpis theologia plena eſt. Verum de Græcorum quoque theologia, qui ſimulacris & myſterijs ſimili quodam ut Aegyptij pacto utuntur, modo dicamus: quam qui uniuerſam collegit hiſtoriam, in tertio & quarto uolumine diligentiſſimè conſcripſit, facto à Cadmi ætate initio. Cadmum autem poſt Moſem fuiſse ab exquiſitiſsimis gentiũ annalibus loco ſuo demonſtrabimus ut apertè appareat Moſem maiorem natu, quam Græcorum deos fuiſſe: ſi quidem, poſt Cadmum dij emerſerunt, quem non paucis annis Moſes ſuperauit. Sed iam Diodori uoces audias.

De Græcorum theologia. Cap. II. B

CAdmum Agenoris filium ex Phœnicia dicunt ad querendam Europam, quæ fuit à Ioue rapta, à rege miſſum fuiſſe, nec inuenientem in Boetiam tandem deueniſſe, ac Thebas ipſi ædificaſse. Cumque Armoniam Veneris filiam in uxorem duxiſset, Semelem & ſorores eius ex ea genuiſse. Amoribus autem Semeles Ioue capto ac exorato, tanquam ad Iunonem diuino ad eam modo accedere, non tuliſse fulgura atque tonitrua mulierem, ſed ab ortu edito puero, igne ipſam flagraſse: à Ioue autem Mercurium accepiſse puerum, eumque ad ſpeluncas Niſes, quæ inter Phæniciam & Nilum ſita eſt tranſmiſiſſe. Hoc pacto à Nymphis educatum Dionyſium, uini & uitis uſum atque plantationẽ homines docuiſse: inueniſſe quoque coctionẽ ex ordeo confectam, quam ceruiſiam appellant. hũc cum exercitu nõ uirorum ſolum ſed etiã mulierũ orbẽ luſtraſse, iniuſtis atque impijs hominibus atrociter punitis. Fuiſſe tamem haſtis thyrſo ornatis armatas mulieres: muſas etiam omnes ſecutas fuiſse uirginitate, omnique doctrinę genere florentes que tripudijs & cantu deũ per mulcebant. Pędagogũ ei Silenũ fuiſse, cuius conſilijs uirtutẽ fuit complexus. Mitra uerò caput ei ligari propter dolores, qui fumante uino caput aggrediuntur. Bimatre autẽ appellatũ, quoniã ex uno patre & à duabus matribus procreatus fuiſſe uidetur. Ferulã ei in manũ tradunt, quia cum nõ permixtũ aqua uinũ homines biberunt, ac in furorem uerſi, alter alterũ baculis cæderent, unde nõnulli moriebantur, pro lignis ferula uti perſuaſit. Bacchũ à bacchis uocatũ fuiſse. Lenæũ, quoniã ληνὸς, græcè, torcular latinè appellatur. Bromium à βρομὸς, id eſt ignis ſonitus. qui cum ab ortu ederetur, inſonuit. Satyri quoq; eum dicuntur ſecuti fuiſse, qui ſaltando & tragicè canendo, uoluptatẽ ei afferebant. Ab hoc primo theatrũ & muſicã fuiſse harmoniã inuentã. Hæc de Dionyſio traduntur. Muſas uerò Iouis, Cæli, & Terræ filias opinantur, quas plurimi uirgines fuiſse confingunt: & ſic appellatas, quoniã μῶσαι græcè, honeſta bonaq; doctrina inſtituere ſignificat. De Hercule autẽ hæc Græci aſſerũt; Acriſij filia

Ceruiſiæ inuentio.

Dionyſius Bacchus, Leneus idem.

Danae

A Danae Ioui Perſea geſſit. Perſeo Androne Alectryona peperit, ex quo Al-
cumena eſt procreata: cui ſe Iupiter triplicata nocte commiſcuit, non cupidi-
tate, ut pleriſq; alijs mulierib. ſed liberorum procreandorum gratia. Quamo
brem cum Iuno zelotypia exarſiſſet, Alcumenæ quidem partum retardauit.
Euryſthea uerò uel ante tempus inlucem edidit. quod fecit, quia prædixiſſe
Iouem audierat illo die ex Perſidarũ genere regem naſciturũ. Herculem Al-
cumena Iunonẽ formidãs expoſuit. cui Iuno Minerua ſuadente mamillã præ-
buit, & è puero uehementius quàm ætas patiebatur attracta mamilla, Iuno cõ
mota, duos ad necem pueri miſit dracones. ille autem nullo modo territus, al
terum altera manu dracones ex collo apprehenſos interfecit. Aeſulapium A-
pollonis atq; Phoronidos filium fuiſſe aiunt, adeoq; medicinæ artibus excel-
luiſſe, ut ab incurabili morbo multas liberaret. Ea re Iouem commotum, ful-
mine ipſum interemiſſe, cuius morte irritatum Apollinem, Cyclopas, à qui-
bus fulmen illud Ioui conſtructum fuerat, interfeciſſe. Vnde iratus Iupiter,
ad ſeruitium Admeti Apollinem impulit, & hoc modo delicti pœnas Apol-
linem perſoluiſſe. Hoc in quarto Bibliothecæ Diodorus poſuit, qui reliquam
theologiam ab alijs gentibus, Græcos accepiſſe his uerbis in tertio ſcribit.

De Atlantorum theologia. Cap. III.

PRimum, inquit, apud eos Cælum regnaſſe, Atlanti aſſerunt. is quadra-
ginta, ut dicunt, & quinque filios habuit. quorum duos de uiginti Ops ca
ſtiſſima quædam mulier ſibi enixa eſt, quam propter uirtutum, in deos trans-
latam Terram nominari. filias quoq; Cælum habuiſſe, Baſiliam & Cybelem,
quam etiam Pandoram uocant. Baſiliam, quoniam quaſi mater fratres enu-
triſſet, matrem appellatam fuiſſe: & poſt Cæli mortem Hyperioni fratri nup-
tam binos liberos, Solem atque Lunam, peperiſſe. Cybeles autem fratres futu
B ra formidantes, Hyperiona interemiſſe Solem ac fluuium Eridanum præci-
pitaſſe. Hæc cum Luna ſic facta percepiſſet, ab alto ſeipſam loco deieciſſe: ma
trem autem furore cõcitatam, crinibus ſolutis, tympanis & cymbalis bacchan
tem primò circumuagari: deinde poſtquam inueniri nullibi poterat, in deos
fuiſſe trãslatã creditum, & aras ei ac tẽpla fuiſſe cõſtructa, cuius, ſacra cũ tym
panis ac cymbalis fiunt. Solem uerò atq; Lunã, ad luminaria translatos fuiſſe.

De Phrygum theologia. Cap. IIII.

PHryges uerò Mæona Phrygiæ antiquiſſimum fuiſſe regem contendunt,
à quo natam Cybelem, fiſtulam quam Syringa Græci uocant inueniſse:
& Montanã matrem appellatam, cui magno & caſto amore Phrygius dicitur
Marſyas coniunctos, à quo Venerem cognitam fuiſſe negant, & tibiam aiunt
inuentam, Cybelem autem Attidi conuenientem, cum uentre cognita res eſ
ſet interfecto Attide ac ſocijs eius, à patræ cõmotam furore, per uniuerſã ma
gnis ululatibus regionem uagatam fuiſſe, tympanis dolorem ſuum conſolan-
tem. Marſyæ uerò primum cũ ea erranti, deinde in muſica contentione ab A-
polline ſuperato, pellem uiuo fuiſse detractam. Ab Apolline deinde adama-
tam fuiſse Cybelem, & cum eo ad Hyperboreos uſque erraſse: cuius iuſsu
& Attidos corpus ſepultum, & Cybelem diuinos honores conſecutam, un-
de ad hunc uſque diem adoleſcentis mortem Phryges plangere, ariſq;
inſtructis, Attida Cybelemq; templo in Piſcino ſibi Phrygiæ oppido magni-
ficè conſtituto, ut deos colere. Poſt mortem autem Hyperionis, Cæli filios re-
gnum inter ſe partitos fuiſse: quorum clariſsimi Atlas & Saturnus fuerunt.
Atlanti uicinas Oceano partes contigiſse, & multam Aſtrologiæ operam da-
tam, ſeptemq; filias natas, quæ Atlantides appellantur, à quibus quàm plures
dij & heroes nati, & ſeniore ipſarum Maia Ioui coniuncta, Mercurium pro-
creatum. Saturnum quoque Atlantis filium, auaritia & impietate prædi-
tum, ſororem Cybelem duxiſse, à qua Iouem ſuſcepit, quamuis & alium Io-

A dentes ſacro furore initiantur, Euan euan, conclamantes, quæ uxor aſpirata ſecundum exquiſitam Hebræorum linguam, fœminei ſexus ſerpentem ſignificat. Ceres autem et Bona dea myſterium fuerunt, quarum mœrores, rapinã & luctum Eleucis docet. Quare mihi uidetur, ſi quis deriuationi uerborum attendere uelit, ab ὀργῆ, id eſt latinè ira, quam aduerſus Iouem Ceres ſuſcepit orgia: myſteria uerò à μύσος, quod latinè ſcelus eſt, quod Dionyſio accidit, appellata fuiſſe. Quod ſi etiã ab Attico illo Myente, qui uẽando perijt, ut Apollodorus ſcripſit, myſteria uocantur, nõ erunt certè glorioſa quædam hæc myſteria funebri quodam honore tradita. Fortè autem myſteria, id eſt mitharia, quaſi fabulæ quædam latinè appellata ſunt. Perdatur igitur, qui hæc primus hominibus tradidit, ſiue Dardanus, qui deorũ fabulas in myſteria deduxit: ſiue Aetio, qui orgia & cæremonias Thracibus adinuenit: ſiue Phrygius ille Mida, qui ab Odryſo illo didicit, & ſubditis deinde artificioſum mœrorem tradidit: ſiue Cinyra Cyprius, qui mulierem quandam capere ſtudens, turpiſſima Veneris orgia ex nocte in diem transferre auſus fuit. Quidam autem aiunt, Melãpodem Amythaonis filium ab Aegypto in Græciam luctum Cereris ſolẽniter celebratum reportaſſe. quos omnes ego impiarum aſſero fabularum autores, & perniciosæ ſuperſtitionis inuentores extitiſſe. Quid enim aliud quam dedecus & apertiſſima turpitudo ſacra hæc ſunt? Sed multo turpiora uidebuntur, ſi quis quæ ſequuntur addiderit. Ceres peperit, educatur puella, Pherephatten, nonnulli appellant. cui Iupiter, qui genuit, draco factus coniungitur. unde in Sauaſiorum myſterijs, draco in ſpiram inuolutus in ſacrificijs ad factorum memoriam, imò uerò in teſtimonium tantæ turpitudinis, ut ego dixerim, adhibetur. Peperit & Pherephatte tauriformem filium: unde Poëtæ quoque nonulli taurum laudant, draconis patrem, & draconem rurſus tauri patrem, & in montem arcana hæc facta ducentes, paſtolarem ſtimulum celebrant: paſtoralem, ut puto ſtimulum ferulam, quod genus ligni bacchantes ferunt, appel- *Serpens in lingua Chaldaea.*

B lantes. Nequeo latius huius Pherephattæ ſacra enarrare, quaſillum, rapinam, Idoneræ terræ hiatum, ſues Eubolei, quos eodem hiatu ſimul & duas deas abſorptas aiunt fuiſſe. Vnde Megarenſes in Theſmophorijs ſuis immittunt, quæ ſacra uarijs modis mulieres, quoniam hæc fabula uariè narratur, per ciuitates Græciæ celebrant Theſmophoria, Scirophoria, Ineffabiliphoria uocantes, & multis modis Pherephattæ rapinam complorantes. Dionyſi uerò myſteria penitus inhumana, quemadmodum puerum cum Curetibus ſalientem, dolo puerilibus donis Titanes deceperint, ut & raptum dilaniauerint ut Orpheus poeta cecinit. Munera uerò quibus captus dicitur, pinea & aurea poma Heſperidum fuerunt, quorum ſacrorum ſymbola non eſt utile audire pila, pinea, ſpeculum, poma, uellus. Minerua uerò Dionyſum iam diſcerptum corripuit. Pallasque à motu cordis uocari dicitur. Titanes autem Dionyſi membra in lebete prius elixabant. Deinde uerubus fixa, Vulcano torrebant. Sed Iupiter Titanes quidem fulmine mulctauit. Dionyſi uerò membra Apollini ſepelienda tradidit, qui in parnaſſo ipſa depoſuit. Vis & Coribantium audire orgia? Tertium ab his fratrem interemptum fuiſſe aſſerunt, cuius caput purpura tectum, & æreo ſcuto coronatum, ad radices Olympij montis portarunt, ac ſepelierunt, quibus nomina Bauboni, Dyſaul, Triptolemo, Eumolpo, & Euboleo fuerunt. Triptolemus bubulcus, Eumolpus ouium paſtor, ſuum uero Euboleus, à quibus Eumolpides & præconum ſacrum genus deſcendit. Cererem uero à Baubone Corybantium nobili muliere hoſpitio ſuſceptam tradunt, protionemque multis confectam quam Cycrona uocant, Cereri allatam fuiſſe. Cumque Ceres luctu oppreſſa, potum recuſaret, quaſi deſpecta Baubo doluit: itaque ſublata ueſte genitalia membra deę oſtendit: quæ hoc ſpectaculo delectata, Cycrona ſuſcepit, ac bibit, Hæc Athenienſium myſteria ſunt, hæc ſummus theologorum Orpheus, ut ipſi dicunt, carmine

carmine cecinit, à quo nõ eſt ab re carmina quædã teſtimonij loco apponere: A Dixit, & obſcænas cunctas in corpore partes Attollens ueſtem patefecit. tũ dea ridens Suſcepit paruum qui fortè aſtabat Iacchum, Ingeſſitq; ſinu uetulæ Baubonis: & inde Pocula ſuſcipiens, tandem Cycrona perhauſit. Nocte certè ac tenebris iſta myſteria digna ſunt, & magnanimo illo, imò uero leuiſſimo Crichtidarum populo, alijſq; Græcis, quos mortuos, hæc expectant. Qua em̃ ſpe temerarij homines nutriuntur, quibus oracula Epheſinus Heraclitus canit. Noctiuagis maleficijs Bacchis initiaris, ſimulatq; initiantibus, quibus ignis futura prædicit, quiq; apud cæteros myſteria putãt, ſine antiſtite peragũt, ex quibus omnibus ficta, & inania, & deceptionis plena cuncta probant, quorum ſymbola, denudanda enim ſacra ipſorum ſunt, exta fumantia, polenta, ſal draco, mala punica, tremẽtia animaliũ corda, ferula, hederæ, pultes, papauera. Hæc ipſorum ſacra ſunt. Themidos autem hæc ſunt ſacratiſſima ſymbola, origanum, lucerna, gladius, pecten mulieris. Sic enim myſticè membra genitalia appellantur. O' manifeſtam impudentiam. Nam priſcorum hominum petulantiã nox cogeret, ſacra modò nox initiatis prędicatur, & facibus tenebræ uitæ petulãos ſacrorum mores oſtendunt. Extingue pontifex ignem, uerere faces, qui eas portas. hac luce turpitudo Iacchi manifeſtat̃, patere ut nocte myſteria colantur, uenuſtiora uidentur in tenebris hæc orgia, neſcit ignis ſimulare, aperiendo redarguendoq; omnia punit. Quis non meritò impios huiuſmodi appellarit, qui Deum uerum ignorantes, puerum à Titanibus laceratum et lugentem mulierem, & membra turpitudinis turpiſſimè duplici quadam impietate detenti. nam & Deum uerum ignorant, & errore decepti, mortales atq; turpiſſimos homines deos exiſtimant. Hæc quidem Clemens.

Quòd meritò ſuperſtitionem gentium contemnimus. Cap. VI.

QVare non iniuria nos magna uoce iſta omnia cõtempſiſſe fatemur, à lõgiſſimo ac priſco errore, gratia & miſericordia Dei omnipotentis, & ineffabili uirtute Saluatoris noſtri, quaſi ab incurabili morbo liberati. Rationẽ B enim ſecuti, nefandum atq; impium duximus, ſanctiſſima Dei appellatione, mortales & turpes uiros honorare, qui extremæ petulantiæ, crudelitatis, atq; furoris exempla poſterioribus tradiderunt. Quam enim inſaniam non ſuperaremus, ſi modeſtiam, prudentiam, iuſtitiamq; laudantes, petulcis ac incontinẽtibus omni furore plenis, crudelibus quoq; ac inhumanis, homicidio ſimul ac parricidio maculatis, diuinos honores redderemus? Quis enim maior cumulus impietati addi poterit, quàm ſi uirorum, mulierumq; membra & inexpertem terrarum rationis naturam, ſanctiſſimam Dei appellationem quis intrudat: eaq; turpia Deo attribuat, quæ ſi de hominum aliquo dicantur, legibus & conſuetudine ciuitatum, grauiſſimo ſupplicio punientur. Cur longior ſum? omnibus Græcis ſimul ac Barbaris lucem effulſiſſe prædicamus, quæ à falſa & impia religione ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam, qua à ſopore et profundo ſomno expergefacti, oculis animi aliquantulum apertis, fabulas poëtarum, religionem priſcorum eſſe cognouerunt, in quam naturæ quædam ſecreta occultari, multi credentes decipiuntur. Quæ quamuis nihil ueritatis habeant, tamen exponenda nobis uidentur, ut etiam eis quæ honeſta ipſi putarunt, non iniuria ſpretis, euangelicam Saluatoris prædicationem prætuliſſe meritò approbemur.

Breuis ſupradictorum repetitio. Cap. VII.

QVod faciemus, ſi altius hæc primùm repetierimus. Græcorum igitur popularis, ut ita dicam, & fabuloſior theologia, & Phœnicum ac Aegyptiorum huiuſmodi eſſe oſtenditur, ut autoribus iam ſuis comprobatum eſt: quam non iniuria in principio Præparationis euangelicæ collocamus, ut & nos in memoriam redigamus, & qui neſciunt, diſcere poſſint, qualis maiorum noſtrorum erat religio, & quanta nos ipſi ueritatis igno-

rati-

A ratione,quaſi uinolentia obruti emerſimus per euangelicam prædicationẽ & apaparẽtiam Saluatoris ueri Dei Ieſu Chriſti, qui non in patre una orbis terrarũ,nec apud gentem unam,ſed ubiq; quaſi animarum Sol proprios lucis radios immittens,à caligine & tenebris errorum, ad fulgentiſſimam ueritatis lucẽ omnes homines cõuocauit. Apertiſſime namq; prænominati eorum autores, mortuorum ſimulacra,et turpiſſimorum hominum imagines cultas nullamq; mentionem Dei ueri factam illis fuiſſe,diuinam iuſtitiam contemnentibus,& in omnia ſcelera ſponte irruentibus oſtenderunt. Nam cum nondum uita hominum legibus et morib. inſtituta eſſet, pecudũ more ad nihil aliud multi quã ad implendum uentrem mentẽ eleuabãt,quos primũ impietatis gradũ tenuiſſe contenderim. Nonnulli naturali quodam inſtinctu pauliſper commoti,Deũ Deiq; uirtutem ſalutarem eſſe mundo putarunt,ac eum quærentes ad cælũ animos erexerunt:& cœleſtium pulchritudinem coporum admirati,deos ipſa arbitrati ſunt. Aliĳ depreſſi omnino in terris pręſtantiores,aut corporis robre,aut prudentia,aut facultatibus gigantes quoſdam, uel tyrãnos uel magos ac maleficos uiros,qui auxilio alicuius eorum, quos à diuiniore ſtatu decidiſſe credimus,miranda quædam facere uidebantur,uel eos qui humanę uitę aliquo modo profuerunt,cùm uiuos,tum maximè poſt mortem deorum honoribus coluerunt. Quare deorum etiam templa.ſepulchra eorum fuiſſe, multi teſtantur, ut Clemens in exhortatione nonnullos Græcorum autores ſcripſiſſe commemorat. Quod ſi placet,rurſus audiamus.

Prima hominum uita.

Quod templa deorum,ſepulchra hominum fuerunt. Cap. VIII.

CVm enim,inquit,inanis ſuperſtitio initium cœperit, quaſi malorum omnium fons multitudinem deorum conſtituit, quibus hoſtias immolare, ſolennia facere,ſimulacra ſtatuere,et templa condere perſuaſit,quæ tamen deorum ſepulchra prius fuerunt. & magnificentius condita templorum appellatione uocati ſunt. Nam apud Lariſſæam ciuitatem Acriſĳ ſepulchrum eſt, quod modò ſacrarĳ loco uenerãtur. & in arce Athenienſi,ut Antiochus in nono Hiſtoriarum conſcipſit, Cecropos ſepulchrum fuit. In templo uerò Palladis, quã Ciuilem appellãt,Erichthonius iacet. Iſmarus autem Eumolpi atque Dianæ filius in Eleuſino, unà cum Celei filiabus ſepultus eſt. Quid multa? non enim latet à gentilibus ſepulchra hominum adorari. Hæc quidem Clemens.

B

Qualis de dĳs priſcorum fuerit opinio. Cap. IX.

NOs autem rurſus altius hęc repetentes,dicere non dubitamus natura,imò uero diuinitus omnibus eſſe hominibus inſitum, non ſolum utile quid atque conducibile Dei nomine ſignificari,uerumentiam omnium rerum creatorem ſic appellari,& uerbo quidem ita omnes natura duce conueniunt,re autem creaturas pro creatore coluerunt,præter unum aut admodum paucos, ut uerißimis Hebræorum libris oſtẽditur: qui à rebus inuiſibilibus ad intelligibilia mentis oculos ſãctè reducentes, non creaturæ alicui, ſed ipſi rerum omnium creatori, cunctorumque largitori bonorum Dei appellationem attribuerunt. Cæteri autem omnes tenebris animi inuoluti, ad tantam impietatem deducti ſunt,ut pecundum more honeſtum ac conducibile bonorumque omnium extremum uoluptate corporis terminarent. Et hac ratione eos qui uoluptatum adinuenerunt genera,uel auxerunt atque amplificarũt,maleficos & mortales uiros,ut dictum eſt,quaſi bonorum largitores,ſaluatores,& deos appellarunt,piam huius nominis notionem naturã eis inſitã ad nos tranferẽtes, quos bonorum inuentores putabant. tantuq; mẽtis inſania ualuit, ut nec peccare ſe arbitrarentur,nec erubeſcerent diuinis honoribus maleficos atq; potentes homines,propter regna tunc primùm conſtituta,colere atq; admirari. Cumq;,ut iã diximus,mores hominum legibus ſtabiliti non eſſent,ne ſupplicia peccatoribus imminerent adulteria,nefanda matrimonia,maribus ereptam pudicitiã, homicidia,

Diſſoluta hominum uita.

homicidia, parricidia, confecta ſcelere bella, quaſi res pulcherrimè geſtas, dijs ſuis attribuebant, & earum rerum memoriam, poſterioribus quaſi perutilem linquere ſtudebant. A

Quòd Plato priſcorum fabulas & interpretationes fabularum contempſit. Cap. X.

HAec theologia priſcorum fuit, quam iuniores naturalium rerũ ſcientia non parum iactantes, ad honeſtiora naturæ ſecreta interpretantur: ita nec omnino impietatem maiorum effugerunt, nec tantam rerum turpitudinem ferre potuerunt: ſed priſcorũ peccata corrigere uolentes, uirtutesq́ corporeas, quibus generantur, aluntur, & creſcunt corpora, per fabulas ſignificari uolentes: & hinc ordine progreſſi, nõ ſolũ principia & rerũ elementa, ut Solẽ, Lunã, ſtellas, præterea terram, aquã, ignem, uerũ etiam cõpoſita & affectus eorũ & fructus terræ, quos Cererem bonã deam, & Bacchum nominãt, per fabulas uiolenta quadã interpretatione ſignificari uoluerunt. Ita iuniores quidã maiorũ theologiã erubeſcentes, ac parui antiquitatẽ atq; conſuetudinẽ facientes, quaſi remedia turpitudinis deorũ excogitarũt. Vetuſtiſſimi autẽ, etiã animalia bruta quæcunq; ad uitam cõducere uideantur in deorũ numero collocare auſi ſunt, & immanibus beluis ceremonias ſtatuere nõ erubuerũt. Ipſos igiť audias Græcos per unũ, qui preſtantiſsimus omniũ fuerat, fabulas nõnunquam ſuſcipiendas, nonnunq; repellendas aſſerere. Mirabiles enim apud eos Plato, modò ſententiã ſuam apertius explicando neget ea dicenda de dijs eſſe, quę ab antiquiſſimis dicta ſunt: modò de legibus ſcribẽs oportere affirmat fabulis, quæ de dijs traditæ ſunt, quoniã nihil falſi in eis cõtineatur, fidẽ adhibere. Poſtremò à priſcorũ theologia ſuã ſeparans, cũ de Cœlo, Sole, Luna, ſtellis, & de uniuerſo mundo partibusq́ ſuis phyſicè more ſuo locutus ſit. Demũ de priſcorũ genealogia deorũ, quaſi perticulariter ſic in Timæo diſſerit. Sed de aliorum dæmonũ atq; deorũ generatione diſſerere maius eſt opus, quàm humeris noſtris ferre poſſumus. Quare his qui hæc tradiderũt, credere debemus, qui cũ à dijs orti ſunt, & parentes ſuos qui ſint opportunè teneant, nullo modo falluntur. Nã quamuis neq; neceſſariò, neq; probabiliter dicant, tamẽ quia rem ſuã enarrant, ęquũ eſt, ut eis fidẽ adhibeamus. Quare ſecundũ priſcorũ inſtituta, genealogia deorũ termineť, credanturq́ Cæli ac Terrę filij, Oceanus et Thetis fuiſſe: ex quib. Phorcis, Saturnus, Ops, et alij cõplures nati ſunt. A' Saturno autẽ & Ope, Iupiter & Iuno. Hęc igiť Plato ſecũdũ ius & fas quãuis nullo modo probari poſſint, credenda eſſe in Timęo cenſuit. Attendere aũt diligenter oportet, quia nihil altius in hac fabuloſa genealogia cõtineri oſtendit. Alio autem in loco hic ipſe ſententiam ſuam apertius explicãs, his uerbis utitur: Primùm igitur ego dixi, maximũ de maximis rebus mendacium efferre auſus eſt, qui quæ Cælus feciſſe ab Heſiodo dicitur, quodq́ à Saturno mulctatus ſit, & Saturnus rurſus à filio, improbè finxit. Nã etiam ſi uera eſſent, tacenda omnino putarẽ, nec ita facilè ad omnes efferẽda, ſed maximè quidẽ celanda. q̃d ſi neceſſitas quædã dicere cogeret, pauciſſimis tradenda fuiſſe: ardua enim ſunt, nec prædicanda ô Adimante in ciuitate noſtra. nec enim iuueni perſuadendũ eſt, puniri parentes oportere, etiã ſi iniuriã inferant. Nec autem omnino credendum eſt inter ſe ita diſſidere, ut alius alij bella & pugnã ciat: nec enim uera hæc ſunt, nec nobis conducibilia. qui ſi rempublicam conſeruare uolumus, inteſtina bella, odia, et ſimulationes turpiſſimas abijcere debemus, nec gigantum aduerſus deos pugnas, & heroum in cognatos adoleſcentibus explicandas iudico: ſed ſi aliquo modo poſsemus, nunquã ciuẽ ciui fuiſse inimicũ perſuaderemus. Hęc enim maximè adoleſcentib. hęc uiris ſenioribus prædicanda: quare poëtę cogendi etiã ſunt hęc carminibus ſuis edere. Saurni autẽ uincula, & Vulcani à patre proiecto, cũ auxiliũ pulſatæ matri afferet, deorumq́ pugnę, quas Homerus conſcripſit, nullo modo audiendę. Apertiſsimè igiť Plato priſcorũ fabulas, & fabularũ interpretatiões cõtempſit:

quod

A quod Romani intelligentes, fabularum figmenta ſpreuerunt. Quod ab Halicarnaſſeo Dionyſio cognoſcere poteris, qui in ſecundo uetuſtæ Romanorum hiſtoriæ res geſtas Romuli enarrans, ſententiam quoq; illius uiri de dijs, his uerbis oſtendit: Non ignorauit, quia diligenter conditæ leges, & de bonis rebus contentio, & militaris exercitatio optimam ciuitatem conſtituunt, quarum rerum magnam curam adhibuit, à cultu deorum incipiens. Templa igitur, lucos, aras, ſimulacra, formas & ſymbola, uirtutes, beneficia, quę à dijs hominibus collata ſunt, cærimonias ac ſaluberrimas ſolennitates, quibus dij culti gaudent, iuſticiam, & dies feſtos cæteraq; conſtituit, ut optimè Græcorum reipublicæ res Romana conferri poſſit. Fabulas autem quæ de dijs tradũtur, turpes atque inutiles exiſtimant, nec ſolùm dijs, ſed neq; probis hominibus, dignas cunctas eiecit: ac perſuaſit, ut optimè de dijs Romani & exiſtiment, & loquantur: nullum enim opus immortali naturæ indignum illis attribuit. Ita nec Cælus à ſuis filijs uirilia amputatur, nec à Saturno liberi ſui interficiuntur, nec Iupiter in tartarum patrem conijcere, nec bella, nec uulnera, nec uincula, nec ſeruitus deorum apud eos ulla dicitur: ſed nec ſolennis unquam dies lugubri habitu agitur, quemadmodum apud Græcos fletu & planctu Proſerpinæ ac Dionyſij paſſiones celebrãtur: nec inſpicere apud eos aliquis poterit, quãtis inopes iam omninò corrupti ſunt, furentes & bacchantes uiros ſimul atque fœminas in templis deorum pernoctare. Nec aliud quicquam monſtrum nefandum, ſed religioſè omnia, quæ ad deos pertinent & dicuntur & aguntur, adeò ut neque apud Græcos, neque apud Barbaros uſquã honeſtius iſta conſtituta ſint: & quod ego maximè mirari ſoleo, quamuis ex uniuerſo terrarum orbe in urbem multi confluant, qui res ſacras patrijs peragunt moribus, nihil tamen alienum publicè ciuitas imitata inuenitur: quod multis alijs accidiſſe manifeſtum eſt. Verùm etiam ſi deorum reſponſis, alienigena quædam ſacra ſuſcepta ſunt, omnia, eiecta fabularum garrulitate, Romanis moribus peragantur. Sicut matri

B deorum ſacra quotannis certaminibus, ex conſuetudine Romanorum fuit: ſacerdos autem utriuſque ſexus, uir & fœmina ex Phrygia cõſecrãtur: & urbem, ut ſolent, tibiarum & tympanorum ſonitu perluſtrant. Sic pie ac religioſè Romana ciuitas, turpitudine fabularum omninò ſpreta, deorum cærimonias peragit. Non autem ignoro, eſſe nonnullas fabulas apud Græcos hominibus utiles, quarum aliæ naturæ opus per mœrorem oſtendunt, aliæ conſolandi gratia fictæ, plenæ utilitatis ſunt: quæ quamuis optimæ ſcientiæ, tamen Romanorum theologiam multò præſtantiorem duco. parua eſt enim illa fabularum utilitas, nec multis prodeſſe poteſt, ſed illis duntaxat, qui cauſas rerum curioſius inueſtigarunt, qui certè pauciſſimi ſunt. Multitudo autem indoctior, ad peius ſolet huiuſmodi orationem interpretari, & in horum alterum ſemper incurrit. Nam aut duplicabiles deos ducit, ſiquidem eorum multi in magnis miſerijs oppreſſi fuerunt, aut nihil turpe, aut iniquum deorum exemplis admonita putat. Quare illis ſolũmodo relinquenda iſta ſunt, qui philoſophiæ ſpeculationibus inſudarunt. *deſpicabiles.*

LIBER TERTIVS.

De honeſtiore & naturali theologia Græcorum. Cap. I.

SAnè quidem Philoſophorum primi & uetuſtiſsimi Romanorum, de Græcorũ theologia iudicarunt, qui phyſiologiam fabularum apertiſsimè repulerunt. Nos autem, quoniam ad redargutionem illorum producti ſumus, agè iam interpretationes ac allegorias ſuas, quàm friuolæ atq; indignæ ſint, inſpiciamus, nihil noſtri afferentes: ſed illorum ipſorum productis autoribus, ab ipſis ſublimem hanc theologiam perdiſcamus. Verùm cum ali-

ter alij dixerunt, & unuſquiſque inuenta ſua uera eſſe cōtendat, ſatis erit, ſi quæ clarioribus Græcorū philoſophis uiſa ſunt, propoſuerimus. Primus igitur Cheronenſis adducatur Plutarchus, qui fabulas peruertēs, myſticā in eis theologiā latere cōtendit, quā ueluti à deorū induces penetralibus, non mortalium aliquē, ut fabulæ uolunt, ſed temulentiam per Dionyſium ſignificare oſtendere conatur: Iunonem uerò, nuptialem uiri ac fœminæ coniunctionē. deinde quaſi oblitus paulo pôſt, terram per Iunonem oſtēdi uoluit, Latonam uerò obliuionem ac noctem eſſe, & rurſus Latonam ac Iunonem eandem eſſe putat. Iupiter autem per æthera ſibi uirtute accipitur. Quid hæc mihi perſtringſitur, cum liceat ipſum audire, ſicut ait in libro quem de Platrenſi Dædalo inſcripſit, arcana pandentem theologiæ ſacraria his uerbis: Priſca quidem tam apud Græcos, quàm apud Barbaros theologia naturalis erat, rarò fabulis inuoluta, occultè ac myſticè ueritatem doctis ſubaperiens, quod carminibus Orphei & Aegyptiorum ſacris, & Phrygia doctrina comprobatur: maximè autem orgia & immolationes, & quæ ſymbolicè in ſacris geruntur, fabularum ſenſum aperiūt. Nam qui Iunoni ſacrificant, bilem in ſacris non adhibent, ſed iuxta aram infodiūt. Nam quoniam uiri ac mulieres coniunctam ſignificant uitam, ea re oſtenditur, abſq; ira & odio & amaritudine, matrimonium eſſe oportere. quod ſignificatiuum docendi genus in omnibus fabulis eſt. Ita cum Iunonem adhuc uirginē ab Eubœa inſula, ubi educata fuit, furtim à Ioue ablatam ferunt, & huc deportatam: opacum eis thalamum à Cithærone factum fuiſſe, ac Macridem Iunonis nutricem ab eo ſcrutari perhibitā: quia Iupiter in illis locis cum Latona quieſceret, unde poſtea grato animo Iuno eaſdem aras atque templa cum Latona uoluit habere. Itaque ut etiam Latona nocturna appelletur, apertè tam rebus, quàm Latonæ Nocturnæq; nominibus occultum, latens & tenebroſum diuinarum rerum ſignificatur. Alij autem quia ibi latuit Iuno, Nocturnam dicunt appellatam primùm fuiſſe: deinde re iam aperta, Nuptialem. Qui autem naturæ ſecreta ſubtilius per fabulas inueſtigant, hoc pacto Iunonis atque Latonæ poteſtatem coniungunt. Iuno enim terra eſt, Latona uerò nox. Obliuio enim, quam uerbum hoc græcè ſignificat, in nocte fit, propter ſomnum. Nox porrò nihil aliud eſt, quàm terræ totius umbra, quæ radios ſolares eripiens, atrū atq; obſcurum aera reddit. Quòd autē non alia eſt Iuno, quàm Latona, inde profectò patet, quia Dianam Latonæ filiam omnes aſſerunt, quam & Lucinam appellant. nomina igitur hæc duo ſunt uni deæ impoſita. Præterea Apollinem Latona, Martem uno peperit. Apollinis aūt atque Martis eandem eſſe uirtutem, apertiſsimū eſt. Mars enim ἄρης græcè appellatur, quòd à regni auxilium pugna oppreſſis afferre ſignificat. Apollo uerò uocatur, quod à pallati, id eſt, ab ægrotationibus homines ſoluat atque liberet. quamobrem ardentiſsimas etiam ſtellas, Solem Apollini & nomine Martis appellatam, Marti accommodant. nec abſq; cauſa eandem deam Nuptialem, & Lucinæ atque Solis matrem putarūt: matrimonij namq; finis, procreatio eſt, qui nihil aliud eſt, quàm à tenebris ad Solis lumina progreſsio. Vnde poeta: Cum Lucina, inquit, illum in lumen adduxit, tum Solis cernere quiuit fulgorem. Primùm enim à dolore partus liberari per Lucinam, deinde ſolarem aſpici Solem, qui generationis finis eſt, oſtendere uoluit. Sed non eſt ab re, peruulgatiſsimam quoque fabulam enarrare. Dicitur enim Iunone irata, diſsidenteq; ab eo, mœſtus ea de cauſa nimium fuiſſe, quem Alalcomenes indigena docuit, ut alteram ducere ſimularet. ita conſilio eius ex quercu, ſimulachro mulieris confecto, quod Dædalam appellarunt, nuptias præparare fingebant. Nymphæ igitur Tritonides, & uniuerſa Boeria confluebat: quibus rebus Iunonem cōmotam, à Cithærone deſcendiſſe: & Platenſium multitudine mulierum ſequente, ad Iouem perueniſſe: ſimulationeq; patefacta, ſumma cum lætitia reconciliatam fuiſſe: horum autem ſimulachro tantum feciſſe, ut Dædala nomine ipſius diem feſtum inſtituerit. quod tamē ex zelotypia,

Fabularum Plutarchi allegoria.

Naturalis philoſophia.

Noctis deſcriptio.

A lotypia, quamuis omni anima expers eſſet, cremauit. Huius fabulæ talis ratio eſt. Iunonis ac Iouis bella & diſsidia nihil aliud quàm elementorum intemperiem ſignificant: quæ, niſi certis proportionibus cõtemperentur, natura rerum ſoluta, magnam perniciem afferunt. Si ergo Iupiter, id eſt, calida uirtus ac ignea nimiũ exceſſerit, ſiccitate omnia pereunt. Sin uerò Iuno humida, ſcilicet & uentoſa natura, Iouem aſpernata ſuperauerit, magna uis pluuiæ delata, diluuio cuncta uaſtauit. quod illis temporibus factum, Boetiam maximè regionem proluit, quę multitudine aquarum tecta fuiſſe dicitur. Quarum quamprimum tempeſtate tranſacta, terræ apparuerunt, deorum reconciliatio facta fingitur. Prima uerò arborum omnium quercus effloruit, quæ non modò prijs hominibus, ut Heſiodus ait, uerumetiam diluuij reliquijs opitulata eſt, cum glandes ramalia ferant, & apes cum tegat trũcus. His Plutarchus apertiſsimè nos docuit, mirabilem etiam illam & myſticam Græcæ theologiæ rationem, nihil magni nec dignum philoſophia continere. Audiſti quippe, per Iunonem modò matrimonium, modò terram, modò humidam ſignificare ſubſtantiam. Didiciſti, Dionyſium nihil aliud ꝙ temulentiam eſſe, Latonam noctem, Apollinẽ Solem, ipſum deniq; Iouem calidam uirtutem atq; igneã. Turpitudini ergo fabularũ acceſsit, ut ſecretior hæc & myſtica theologia, non ad diuinas quaſdam & cœleſtes uirtutes, nec ad rationales et incorporales ſubſtantias cõducat: ſed rurſus temulentiam & nuptiarum opera, & ægritudines hominum deducat: & quod honeſtiſſimum in ea eſt, ad terram, ignẽ, ſolem, reliquaſq; huiuſmodi partes orbis terminetur, nec ultra hæc quicquam afferat. quod etiã Plato non ignorauit, qui in eo libro quem Cratilum inſcripſit, nihil ultra uiſibiles mundi partes priſcos Grecorum cognouiſſe, & ſtellas dictos putaſſe aſſerit. Verba eius hęc ſunt. Vetuſtiſsimos Græcorum, Cœlum, Stellas, Solem, & Lunam, quæ nunc etiam multi Barbarorum colunt, deos putaſſe, manifeſtum eſt. huiuſmodi quidem Græca ſunt.

B *De myſtica & naturali theologia Aegyptiorum.* *Cap. II.*

NVnc Aegyptiorum myſticam theologiã, quæ multo uetuſtior fuit, uideamus. Oſirim & Iſim, & Solem & Lunam, eſſe aiunt: Iouem ſpiritũ, qui per omnia tranſeat, Vulcanum ignem, Terram Cererem, Oceanum humiditatẽ, ac Nilum fluuium aſſerunt, cui deorum generationem attribuunt. Aerem Mineruam appellarunt, quos quandoq; deos, aera dico, aquam, ignem, terram & ſpiritum per uniuerſum orbem tranſire contendunt, & in uarias formas hominum atq; animalium commutari, quorũ cognomines apud ſe homines floruiſſe, Solem, Saturnum, Opim. Præterea Iouem, Iunonem, Vulcanum & Veſtã, quę omnia Manethus latius ſcripſit. Compendioſius autẽ Diodorus his uerbis: Oſiris & Iſis, Sol & Luna, ſecũdum Aegyptios ſunt, à quibus trinis temporibus, uere, æſtate, ac hyeme, inuiſibili modo circumductis, mundus gubernatur, & omnia naſcuntur, aluntur, & augentur. Tempora quãuis inter ſe aduerſentur, mirabili tamen concordia annum conficere. Horum autem deorũ, alter ignis et ſpiritus, alter humidi & ſicci, uterq; uerò aeris naturã producere dicitur, quibus omnia & oriuntur & conſeruãtur, ita totum quidem corpus naturæ omnium ex Sole ac Luna originem trahere. Partes aũt uniuerſi, quinq; illas eſſe, ſpiritum uidelicet, ignem, ſiccum, humidum, Aegyptiorũ lingua poſuerunt: & ſpiritum quidẽ diligenti ad latinam aera, quorũ ſingula deos putarũt, & nomina uetuſtiſsima, ac prima Aegyptiorũ lingua poſuerunt. & ſpiritum quidem diligenti ad latinã linguã interpretatione Iouẽ appellare poſſumus, qui cum in animalibus ipſius, ut ita dicam, animalitatis cauſa ſit, quaſi parentem aliquam rerum animam omnium eſſe putarunt. quibus maximus poeta quoq; omnium atteſtatur de Ioue dicens: Pater hominumq; deorũq;. Ignem uerò Vulcanũ appellarũt, magnum deum eſſe putantes, permultumq; ad generationem atq; crementum conferre. Terrã porrò quaſi uas aliquod atq; receptaculum eorũ quæ oriuntur exiſtimantes, matrẽ nominauerunt. cui rei Orpheus conſentit, dicens: Terra mater cũctis

Terra e nã ßorum mater.

diuesq; Ceres, Humidum aũt Oceanum dixiſſe dicuntur: quamuis uerbum ex A
preſſum latine, deliciarum matrẽ ſignificat. Oceanum aũt nonnulli Græcorum
deſignare putarũt. Vnde poeta quoq; cecinit: Oceanus generatio diuûm. Ae-
gyptij aũt Nilum fluuium eſſe contendunt, cui & deorum generationem attri-
buũt. Plures enim urbes in ſola Aegypto, ꝙ in reliquo terrarũ orbe fuiſſe aiunt
à priſcis dijs, Ioue uidelicet, Sole, Mercurio, Apolline, Pane, Lucina, alijsq; quã-
Aer Minerua. pluribus conditas. Aera Mineruam appellarunt, & filiam Iouis ac uirginem pu
tarunt: nam & incorruptibilem aiunt eſſe natura, & extremũ uniuerſi locũ obti
nere cõtendunt. Quapropter à uertice Iouis fabuloſe nata fuiſſe Minerua tradi
tur. Tritonam uerò appellatã, quoniam ter in annuo ſpacio, uerę æſtate, hyeme
commutatur. γλαυκῶπιν, id eſt, glauculam uocari cõtendunt, non quia, ut nonnul
li Græci putarunt, glaucos habeat oculos, quod nomẽ ipſum denotare uidetur
(inſaniunt enim qui ſic putant) ſed quoniã aer uiſum animalibus præbeat. Aſſe
runt aũt hos quãdoq; deos totum orbem peragrare, & hominibus in ſacratorũ
animalium formis apparere: quod & poeta ab Aegyptiorũ ſacerdotibus acce-
ptũ, uerum eſſe his uerbis atteſtatur: Peregrini, inquit, dij ſimiles uirorũ urbes
ingrediuntur, æquitatem ferentes. Equidem à cœleſtibus dijs, quorũ æterna ge
neratio eſt, Aegyptũ aſſerũt: alios deinde ab hominibus propter beneficia, quæ
cõmuniter omnibus cõtulerunt, ad immortalitatẽ translatos: quorũ aliqui cœ-
leſtibus dijs cognomines fuerunt, Sol ſcilicet, Saturnus, Iupiter, quem nõnulli
Hammonẽ appellant, ad hęc Iunonem, Vulcanum, Veſtam, & extremum Mer
curium: primũq; omnium Solem in Aegypto regnaſſe. Hæc Diodorus. Plutar
chus aũt in libro quem de Iſide inſcripſit, his uerbis utitur: Sed quaſi ab alio ini
tio plurimorũ atq; rudium ſententiam cõſideremus, qui dicunt ſic, Aegyptios
Oſirim Nilũ fluuiũ eſſe putare, Iſidi terræ matrimonio coniunctũ, Typhona ue
rò mari, in quod incidens Nilus, ſubmergitur: quemadmodum Græci Saturnũ
tempus, Iunonẽ aera, Vulcani uerò generationẽ aeris mutationẽ in ignẽ eſſe ar B
bitrantur. His dictis, rurſus fabulas ad dæmones refert, & aliter atq; aliter inter-
pretatur. Operę precium aũt eſt, ab his ſciſcitari, utrum ſimulacra hæc, & ſimula
crorum figurę dæmonum, an ignis, aeris, terrę, aquę, aut uirorum & mulierum,
brutorũq; animalium formas oſtendant. Nam quoniã cœleſtium cognomines
mortales extiterunt, ut ipſi aiunt, quos in numerũ deorũ translatos exiſtimant,
cœleſtium'ne formas in ſimulacris imprimũt, an quod ipſe uiſus oſtendit mor-
talium hominum? Quod ſi ipſi reſpõdere recuſent, res tamẽ per ſe magna uoce
clamãt, mortales fuiſſe omnes, quorũ ſimulacra cõſtituuntur. Plutarchus enim
in libro de Iſide, uel qualitatem corporum deſcribit, ſic dicens: Aegyptiorum hi
ſtoria, flaui corporis fuiſſe Typhona tradidit, Matrẽ albi, ſubnigri Oſirim. Hæc
Plutarchus. Mortales ergo dij illi fuerunt, & interpretatio fabularum perijt uni
uerſa. Quid enim neceſſe fuit hominũ formas elementis accõmodare, cum etiã
abſq; his colere ea potuerint? utris autem hæ appellationes inditæ primùm fue
runt? utrum Vulcanus, Minerua, Iupiter, Neptunus, uno nomine de elementis
primò, deinde de hominibus æquiuocè, an econtra, hominibus primùm impo-
ſita ad elementa nominarunt? Præterea hymni, cantus, & arcana deorum myſte
ria, utrum elementorum aut mortalium hominum ſymbolis peraguntur? erro-
res autem, temulentiã, mores, mulieres raptas, & uiros inſidijs conuolutos, mil
leq; huiuſmodi dedecora, quomodo elementis accõmodari potuerunt? Aper-
tè igitur ex his omnibus mirabilis & generoſa phyſiologia, nihil ueritatis habe
re oſtenditur. Sed audi quæſo, quæ Porphyrius etiam in epiſtola ad Anebum
quẽdam Aegyptium, de iſtis ſcripſit: Cheremo enim, inquit, & alij omnes, nihil
aliud præter uiſibilia putant, Aegyptiorum rationẽ ad unguem ſecuti, qui nul-
los alios deos præter erraticas ſtellas & ſigna, quæ orbem replent obliquum: fi-
xasq; ſtellas, quæ oriri atq; occidere cum his dicuntur, deos exiſtimarunt: qua-
rum partes aliæ, alijs erraticis attributæ ſunt: aſcendentem quoq; particulam ac
dominos

A dominos eius,quos ualidos appellant,quorum nomina & poteſtates in libris Almenichiacis ſcripta ſunt:ubi ortus etiam & occaſus,& futurorum diuinatio cōtinetur. Vidit enim Cheremo Solem ab Aegyptijs ut creatorem cultum: nec ignorauit,omnia quæ de Oſiride & Iſide dicuntur,omneſq; fabulas ſacras, aut ad ſtellas,& ortus & occaſus earum. Præterea progreſſus atq; regreſſus,aut decrementa crementaq; Lunæ,aut ad ſolarem curſum, aut ad nocturnum hemiſpherium,aut ad diurnum,aut ad fluuium Nilum,& omnino ad res cauſaſq; naturales referri,nec ullā de incorporeis eos uiuiſq; ſubſtantijs facere mētionem. Vnde noſtra quoq; omnia,neſcio quo inſolubili uinculo,à motu ſtellarū neceſſariò dependere arbitrantur,quam neceſsitatem Fatū appellant. Sic omnia ſtellis attribuunt,quos ſolos deos & fatorum dominos exiſtimantes,ſacris et ſimulacris,reliquoq; deorum cultu,propitios ſibi reddere conantur. *Fatum neceſsitas.* Sic præter illa quę in cœlo uidentur,alios deos,Porphyrio etiam teſte,theologia Aegyptiorū non nouit:creatorem uerò rerum omnium non intellectum,non incorpoream quandam ſubſtantiam,non uirtutem quādam intellectiuam, ſed uiſibilē hunc Solem arbitratur. Ad ſtellas igitur omnia refert,& cuncta fatis, id eſt, ſtellarum motui, & aſpectibus attribuit.quæ opinio uſq; ad hæc tempora ab Aegyptijs tanquam uera defenditur. Quòd ſi hæc uiſibilia elementa myſtica Aegyptiorū theologia deos putat,hæc autem omnia animæ atq; rationis expertia ſunt,nec à corruptione omnino aliena:attende diligenter ad quantam turpitudinē ſublimis eorum theologia decidit,quæ ultra hæc nullū intellectū,nullam ſeparatam ſubſtantiam pro cauſa rerum cognouit. Verùm quoniam ipſi quoq; concedūt, ab Aegyptijs in Græcos theologiam affluxiſſe,unà cū Aegyptijs Græci etiam redarguūtur.ſed de his rebus idem Porphyrius huiuſmodi uerba eo ſcripſit in libro,quem de Abſtinendo à carnibus animaliū edidit:Atq; hac peritia,inquit, Aegyptij ad cognitionem Dei profecti,cognouerūt non ad hominem ſolummodo Deum perueniſſe,nec in hominibus animam ſolummodo habitaſſe, ſed

B eandē animalia omnia continere. Qua de re tàm homines quàm beluas,ſerpentina ſimulatq; uolantia quædam in deos ſuſceperūt,& alius apud eos deus. hominis collū,faciem alius,aliudq; membrū aliuſmodi gerit:& rurſus,aliud caput hominis,collū auis,cæteraq; membra diuerſorū animaliū conformia poſsidet. quibus ſignificant,deorum ſententia animalia complura,cùm inter ſe,tum maximè nobiſcum amicè uiuere. Vnde leoni particula quędam Aegyptij dedicata leonina,alia uerò quædam bouina,alia canina nominatur. Virtutem enim quę in omnibus eſt his animalibus,quæ à ſingulis deorū inuenta ſunt,colere ſtatuerunt. Aquam uerò atq; ignem apprimè uenerantur, & in omnibus ſacris adhibent,quia maxima ſalutis humanæ cauſa hęc elementa ſunt. Quare ad hūc uſq; diem quum ſanctiſsimum Serapidis templum aperitur,uniuerſus cultus igne atq; àqua peragitur.nam qui dicat hymnos,aquā libat,& ignem tunc oſtendit, quando in ueſtibulo fixus,Aegyptiorum lingua deū exuſcitat. Ea uerò animalia magis colunt quæ rebus ſacris magis conueniunt. Nam & hominem apud Anubim oppidum adorant. Quare quemadmodū ab humanis carnibus abſtinendum eſt,ſic ab aliorum etiā animaliū. Hac illi cumulata ſapientia, & diuinarū rerum cōſuetudine,quędā animalium magis ꝗ homines à dijs intellexerunt amari,quæ Soli maximè conſecrata putant:quia natura eorum ſanguine & ſpiritu copioſiſsimo conſtet. & poſt pauca: Scarabeum uerò animal,ait,rerum diuinarum indocti abominabantur,quod Aegyptij ſummopere uenerantur, ànimatam ſolis effigiem eſſe putantes. Scarabeus aūt omnis,uirilem ſaxum habet, & ſpermate in ſtercus infuſo,pila deinde confecta, pedibus inuoluitur: ueluti Sol cœlū & menſem lunarē expectat. *Aegyptij venerantur ſcarabeum.* Sic de ariete,de crocodilo,de uulture,cæteriſq; animalibus philoſophātur. Ita ex ſapientia et religione ad cultum animalium peruenerunt. Hæc de generoſa Aegyptiorum theologia locupletiſsimus teſtis Porphyrius ſcripſit, quos aquam & ignem adorantes, & unam rationa-

lium atq; irrationabilium ſubſtantiam animæ dicentes,non iniuria in deorum
numerum bruta Aegyptios accepiſſe affirmãt. Quomodo autem ſtultiſsimum A
nõ eſt,immanes beluas ideo ut deos uenerari,quia ſimilem hominib. animam
habeant? Nam ſi homines putant,humanos honores eis cõferant:nunc autem
feris,quas natura rationis expertes fingit,quasq; homines appellare nõ digna-
mur,non hominum honores,ſed primæ cauſæ & appellationem,& gloriam at
tribuunt.Ad hæc quare mirabilis Aegyptiorum ſapientia lupos, canes, leones
uenerantur,didicimus,nec ſcarabæi miracula ignoramus. Non deridebimus er
go amplius hos deos,miſerebimur autem humanum genus,gratiasq; largitori
bonorum Chriſto reddemus,qui nos à uetuſtiſsima iſta cæcitate,per euangeli-
cam doctrinam ſuâ liberauit.Iam enim ipſi etiam ferè omnes Aegyptij ab hoc
morbo liberati,uero militant Deo.Habes iam abſolutam Aegyptiorum, Græ-
corumq; theologiam,à quibus didiciſti,nihil incorruptum,eos coluiſſe.Conce
datur autẽ eis,uerã fabularum eſſe phyſiologiam,ſitq; ſol,modò Apollo,modò
Oſiris,& Luna,nunc Iſis,nunc Diana,& quęcunq; alia dicere uelint.Solẽ ergo
ac Lunã,ſtellas quoq; & reliquas mundi partes, quaſi deos adorare debemus.
Ita generoſa Græcorum ac Aegyptiorum theologia,ad ſublimiora nos perdu-
cere fabularum allegorijs pollicita, ad corpora ruſus deduxit:nec aliud quàm
ignem & aquam,& partes mundi colere adhortata eſt.Quomodo igitur Salua
toris noſtri Euangeliũ mirabile non eſt,quo Solis & Lunę,totiusq; mundi crea
torem decenti fide colere,nec elemẽta corporum,nec uiſibilia quædã, ſed eum,
qui per hæc inuiſibiliter cognoſcitur,creantem intellectum ſolum admirari: ſo
lumq; adorare didicimus, qui per omnia penetrans cum ſit incorporalis,ſolo
intellectu percipitur:imò uerò ineffabilis & incomprehenſibilis eſt. Panditur
autem atq; perſpicitur per ea,quæ facit,quæ producit,gubernat, conſeruat,om
nibus inuiſibiliter aſsiſtens,non cœleſtibus ſolum,uerumetiam terreſtribus ma
gnificentiam operum ſuorum per hæc oſtendens,quæ illi deos putarunt. B

Quod iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt. Cap. III.

HErùm & fabuloſa & myſtica illorũ theologia rebus ipſis refutata, tempus
iam eſt horum etiã iuniorum cogitationes inſpicere. Iſti enim qui modò
philoſophantur,quæ magno tempore poſt Platonem de intelligẽtijs & rerum
creatore rectè inuenta ſunt,theologiæ priſcorum attribuere conati,maxima ar-
rogantia fabulas laudant,quorum phyſiologiam his uerbis Porphyrius edidit:
Explanabo quibus fas eſt,procul hinc abeſtote ſceleſti,quos etiã uetuſti celare
uolentes,Deum et Dei uirtutes per ſenſibiles ſignificarunt imagines:& ea quę
uiſibilia ſunt,inuiſibilibus ſignificantes figuris & ſimulacris, quaſi ſacris literis
magna myſteria tradiderunt.Non eſt autem mirandum,ſi ligna & lapides à fa-
tuis ſimulacra putantur.Similiter enim etiam,qui literas neſciunt,librorum uo-
lumina,non aliud quàm pertextam putant papyrum. Hoc exordio auditores
præparauit.Audias igitur quæ progrediens ſcribit:Cum igitur Deus lux ſit, &
ignem æthereum habitet,nulloq; ſenſu capi poſsit,lucida quidẽ materia, ut cry
ſtallo,parióue lapide, ad comprehendendum lumen ipſius exhortantur,auro
autem ignis ille immaculataq; natura intelligitur.Multi uerò nigris lapidibus,
inuiſibile illius ſubſtantiæ ſignificarunt, hominis autem formam dijs attribue-
runt,quoniam Deus ratio eſt,pulchros fingũt, propter immarceſsibilem illam
pulchritudinẽ:diuerſis præterea figuris & ætatibus,& alios ſedentes, alios ſtan
tes,mares alios,alias fœminas,& uirgines,aut matrimonio coniunctos, diuer-
ſo quoq; amictu ſimulacra conſtituunt,ut diuerſitas deorum non lateat. Vnde
factum eſt ut omnia candida cœleſtibus dijs attribuantur,pila & rotunda, om-
nia mundo,præcipuè Soli & Lunæ,quamuis nonnunquam ſpei atq; etiam for
tunæ. Circulus autem & quæ circularia ſunt ſeculi motui cœleſti,& circulis
qui in cœlo eſſe intelliguntur. Circuli autem partes diuiſis Lunæ figuris,py-
ramides uerò & obeliſcos ignis ſubſtantiæ & dijs olympijs,hac ipſa de cauſa,

A ita cõmune quoq; Soli,terræ cylindrum,ſationi & generationi penem, & propter muliebrem ſexum,figuram triangularem.Hæc magnus ille philoſophus. Quid autem turpius,quàm obſcœnitatem idolorum excuſare? quid amẽtius, quàm auro & lapide,huiuſmodiq; materia,diuinum lumen & cœleſtem naturam ſignificari putare? Quòd autem à iunioribus eæ cauillationes excogitatæ ſunt, quas priſci ne ſomnijs quidem uiderunt,quibus ex auro & precioſa materia,imagines deorum fingere turpe uidebatur,uerba Plutarchi audias: Simulachrorum autẽ fictio,uetuſtiſsima quidem res eſt,quæ priſci ex ligno fingebant. Siquidem ligneum erat,quod in Delo primùm ab Eriſichthone Apollini fuit conſecratum. Ligneum etiam Palladi ab indigenis conſtitutum, quod etiam nunc apud Athenienſes inuenitur.Iunonis etiam ſimulachrum ex ligno apud Samios erat,ut Callimachus aſſerit.Sic enim inquit,deos uetuſti fingebant.Peras etiam ille,qui primus Argolicæ templum condidit,& Callithiam filiã ſuam antiſtitem conſecrauit. ex pyri trunco ſimulachrum Iunonis dicitur confirmaſſe.Lapidem enim rem duram & inanem,in deorum effigiem cælare nolebant. Aurum uerò atque argentum,infœcundæ terræ atque infelicis morboſos colores eſſe putabant.Ebore uerò propter uarietatem abuſi ſunt. Hæc Plutarchus. Plato uerò magnis ante eum temporibus non decere ex auro & lapidibus, & ebore, aliaq; materia inani deorum effigies fingere putans, ſic in legibus præcepit: Terra, inquit, & Veſta, ſacra deorum eſt habitatio. ne igitur ex his, cæteris dijs ſimulachra conſtituantur, aurum autem atque argentum inuidioſa poſſeſsio eſt. ebur animam depoſuit,ac ideò ad ſimulachra deorum ineptum eſt. æs & ferrum belli ſunt inſtrumenta.His apertè refutatum eſſe Porphyrium, puto.ſed tamen reliqua etiam inſpiciamus.Admiranda,inquit,eſt Græcorũ ſapientia,qui Iouem mundi mentem arbitrantes, quę in ſeipſa mundum continens produxit.Sic à theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.

Iupiter altitonans,ante omnia ſecula primus.
B Iupiter extremus,longa eſt poſt ſecula mundi.
Iuppiter eſt ſummus uertex,atque infima planta.
Ipſe æternum ſemper ſimul eſt, ac tutus ubique.
Terra fundus.
Sydereæq; domus rex eſt,& Iupiter ipſe.
Principium atque ortus rerum,uis una,deusq;.
Vnus & omnipotens,regali in corpore cuius.
Singula ponuntur,tellus,unda,ignis,& aer.
Nox ſimul atque dies,ſapientia primaq; origo.
Ac iucundus amor.magno hæc in corpore regis
Sunt Iouis excelſi.ceruicem namq; uidebis
Cœli ſuſpiciens renitentia magnaq; tecta.
Hoc caput auricomum flaui de uertice crinis
Stellarum erutilant radij. dehinc aurea pandit,
Cornua bina caput,capitiſq; ſimillima tauri.
Vnum eſt ortus,occaſus aliud.
Aſt oculi fulgens ingenti lumine Phœbus.
Lunaq; purpureo Phœbi redimita colore
Præſcia uenturi mens conſtat regius æther
Quam ſtrepitus nullus,nec uis,nec fama latere
Arcanúmue poteſt,penetratq; per omnia uictrix.
Præterea inuictum corpus ſine fine modoq;
Panditur. aſt humeri magni ſunt pectora lata,
Eſt aer,alas quoque uenti poſsidet ille.
His ad cuncta uolans,Euro eſt uelocior ipſo.
Tum ſacer antiqua matre ex tellure tumeſcit

Venter, & ex altis conſurgit montibus ingens. A
Quem medio pontus ſuccingit ritè ſonorus.
Vltima præterea terrarum lumina, & ampli
Fundamenta globi, furibundaq; tartara plantas
Eſſe pedum magni conſtat rectoris olympi.
Hic dum ſub terris cęlaſſet cuncta, deinde
Eximijs repetens in lucem protulit Almam.

Vniuerſus igitur mundus Iupiter eſt, animal ex animalibus, Deus ex dijs conſtitutus. Iupiter autem eſt, in quantum intellectus eſt, à quo uniuerſa producuntur, & qui cuncta creat intelligendo. Hoc igitur modo, theologis de Ioue ſentientibus impoſsibile eſt, talem eius imaginem fingere, qualem carmina deſcripſerunt. Iouem igitur eſſe credendum eſt uirtutem prouidentem atque uiuificam, quam pila & rotundis figuris ſignificabant. nominis uerò ſimulachrũ ei conſtituunt, quoniam mens eſt, qua cuncta ſeminali ratione producit. Sedere autem fingitur, ut ſtabilis uirtus, atque incommutabilis exprimatur. Nuda apertaq; habet ſuperiora, quoniam conſpicuus intelligentijs & ſuperioribus eſt. Inferiora uerò teguntur, quia occultatur inferioribus creaturis. Sceptrum lęua tenet, quia in his corporis partibus ſpiritaliſsimum uitę domicilium inuenitur. Creatiuus enim intellectus, rex ſpiritusq; uiuificans mũdi eſt. Dextero uerò aut aquilam protendit, aut uictoriam: alteram, quia cæterorum deorum dominus, quemadmodũ aliarum auium aquila eſt: alterũ, quia omnia ſibi ſubiecta ſunt. Hæc Porphyrius. Non eſt autem ab re diligenter cõſiderare, quis nam Iupiter eſſe his carminibus affirmatur. Mihi enim non alius uidetur quàm hic uiſibilis mundus, qui cœlo, æthere, aqua, terra, cæteriſq; partibus conſtat. Apertè namq; in ipſis dicitur: Regali in corpore cuius ſingula ponuntur. & quę ſint iſta, declarat: Tellus, unda, ignis & aer, Nox ſimul atq; dies, ſapientia, primaq; origo, Ac iucundus amor. Ad hæc adijcitur, mentem atque intellectum Iouis æthera eſſe. quod Stoici poſtea ſecuti, ſubſtantiam, igneam mentẽ eſſe mundi, & deum eſſe corpus: nec creatorem aliud eſſe, quàm uirtutẽ igneã aſſeruerunt. B Hæc enim à carminibus iſtis eos accepiſſe arbitror, Præſcia uenturi mens conſtat regius æther. His uerbis manifeſtè, magnum quoddã mundus eſſe animal, declaratur. Quòd cum Iouem appellauerit, ætherem quidem mentẽ ipſius, corpus uerò reliquas partes mundi, putauit. Sed huiuſmodi quidem carminum Iupiter, interpres autem iſte carminum uniuerſus mundus inquit: Iupiter eſt animal ex animalibus, deus ex dijs conſtitutus. Ita nullum alium quàm hunc uiſibilem mundum ſignificare uoluit. Sic & Aegyptiorum ratio, à quibus Orpheus iſta recepit, mundũ & partes eius Deus aſtruebat. alia deinde ſentẽtia à ſe adiecit, creatorem omnium Deum, prouidentem quendam intellectum eſſe affirmans. quomodo enim ſeparatum intellectũ in carminibus intelligi dicemus, quem poeta ille ſiue Orpheus, ſiue alius, nunquam intellexit? Siue enim à priſcis Græcis, ſiue ab Aegyptijs didicerat theologiã, nihil intelligibile atq; incorporeum tradi ab eis poterat. Siquidem locupletiſsimus Plato teſtis eſt, qui in Cratilo clamat, ut diximus, priſcos Græcos eos dũtaxat deos putaſſe, quos modò Barbari Solem, Lunam, ſtellas & cœlum. Sed Cheremo quoque paulo antè à Porphyrio citatus, teſtimonium perhibebat, non aliud quàm mundum & partes mũdi deos ab Aegyptijs cultos: nec quicquã ipſos de intelligibilibus & uiuis ſubſtantijs intellexiſſe. unde igitur poeta ille Deum, qui ſuper omnia eſt, uniuerſi creatorem per ipſum uniuerſum, & partes eius mentẽ ſolummodo cognoſcibilem, cognoſcere potuit? Rei uerò incorporeæ cognitionem unde habuit? nec certè quicquam incorporeum ab eo præceptum carminibus oſtenditur. Creatiua enim mens nec plurib. eſt cõſtituta partibus: nec cœlũ, ſibi caput dici poteſt: nec ignis, aqua & terra, corpus ei cõficiunt: nec oculi eius, Sol atque Luna poſſunt affirmari. Quomodo aũt humores, pectora, terga & mentẽ crea

Mundus eſt animal magnum.

trix

A trix mens omnium habebit? aut quomodo æther, mens creatoris dici aut fingi poteſt? Quod igitur hæc cauillatur, carminis huius interpres neminem fugere poteſt? Ego uerò in profundum impietatis incidiſſe arbitror eum, qui partes mundi, partes Dei putauit: & auſus eſt mundum & Deum eundem affirmare: & ad hæc quaſi animam mundi eſſe intellectum, qui omnia creauit. Non enim pium eſt, coniunctum mũdo creatorem, & animam corpori putare. Adeſſe aũt ipſum, uniuerſo mũdo prouidere ac gubernare, ſcriptura diuina docet. An non impleo, inquit Dominus, ego cœlum & terram? Rurſus: Deus ſuprà & in cœlo, & idem in terra eſt. Et alibi: In ipſo uiuimus, & mouemur, & ſumus. non tamen ut partes, nec ſicut in mente animaq; noſtra. ſed ſi oportet ſimilitudine uti, ſacras literas audiamus, Cœlũ mihi ſedes, terra uerò ſcabellũ pedũ meorum, clamantes. Conſidera igitur quanto melius & expreſsius hæc dicta ſunt. Nam qui cœlũ ſedem appellat, terramq; ſcabellũ, & uniuerſum mundum prouidentiæ Dei ſubiecit, & ſuper omnia Deũ eſſe ſignificauit, quippe cum neq; ſcabellũ, neq; ſedes corpus ſedentis appellari poſsint, ſed partes eius. Qui uerò cœlũ caput Dei, & mentẽ eius æthera, & partes mũdi partes Dei aſſerunt, nec creatorem nec Deum cognouiſſe redarguuntur. Non enim ipſe ſeipſum creabit: nec mens ipſe poterit dici, cuius mens æther eſt. Quomodo enim Deus erit, cuius terra et cætera corpora partes ſunt res corruptibiles & abiectæ? Si uerò mẽs Iouis nihil aliud quàm æther eſt, & ſi aer ſubtiliſsimus atq; igneus appellatur æther (id enim uocabulũ idemq; ipſi ſignificare arbitrãtur) ſuntq; ambo hæc corpora, aer dico & æther: animaduerte quò mens Iouis iam cecidit: & cogita quis non mente captus Deum appellabit eum, cui mẽs corpus quoddam ſenſatum eſt atque inanime. Quare meritò theologia noſtra negatiuè omnia hæc appellat, quòd ſcilicet neq; cœlum, neq; ęther, neq; ſol & Luna, nec ſtellarum fulgor, nec uniuerſus ipſe mundus Deus ſit, ſed opera manuum eius. Quæ omnia parua quædam & utilia reperiuntur, non dico creatori, ſed intelligibilibus creaturis comparata, quas immortales, et longè corporibus pręſtantiores, beatè apud

B Deũ uiuere arbitrañt. Probè igitur de mũdi partibus hoc modo à ſcriptura docentur. Videbo cœlos, opera digitorum tuorum: lunam & ſtellas, quas tu fundaſti: & opera manuum tuarum ſunt cœli. Et rurſus: Reſpicite in altitudinem oculis ueſtris, & conſiderate quis omnia iſta monſtrauit. Sed agè, iam reliqua perſpiciamus. Impoſsibile eſt, inquit, talem eius imaginem fingere, qualem carmina deſcripſerunt. & ideo ei ſimulachrum hominis conſtituerunt, quoniam mens eſt qua cuncta ſeminali ratione ꝑducit: quomodo igitur ſi mundi, & ſpacium eius cœli, aeris, terræ, cæterarumq; huiuſmodi imaginem quã carmina deſcripſerunt fingere impoſsibile eſt diuinæ mẽtis effigiem fabricati ſunt? Quod enim corpus intellectui diuino ſimilitudinem habebit, cum nec mentis humanæ imaginem habere poſſe cognoſcatur? humana enim mens incorporea eſt, atq; ſimplex: corpus autem omne corruptibile, atq; compoſitũ. Quare iure, rationalis atq; immortalis anima & intellectus eius imaginẽ & ſimilitudinẽ Dei habere dicitur. Immaterialis enim & incorporea, intellectualis rationaliſq; per eſſentiam eſt uirtutis, & ſapientiæ capax. Qui ſi humanæ animæ atq; mẽtis formam & effigiem fingere impoſsibile eſt, quoniã nec ſenſu percipitur: quis adeò ſtultus erit, ut ligneum ſimulachrũ ac effigiem Dei creatoris omnium ſimilitudinem habere arbitraretur? Natura enim diuina, omnẽ materiã, & omnia quæ percipimus excedit, mẽte ſolummodo ac ſanctis animis intellecta. figura uerò Iouis quæ in ſimulachro conſpicitur, mortalis uiri effigies eſt, non quæ totum hominem, ſed peiorem eius partem imitata, expreſsit: nullum enim uitæ atque animæ ueſtigium oſtendit. Quomodo gitur uniuerſi Deus, mensq; omnium creatura ipſe Iupiter erit, qui aut in ære, aut in ebore cernitur? aut quomodo pater Herculis eſt, qui ab Alcumena natus eſſe dicitur, reliquorumq; heroum, qui cum homines fuerint mortales, ſuæ mortalitatis argumenta poſterioribus

Nulla effigies Deum exprimere poteſt.

tribus nõ pauca reliquerunt? ut enim in primo probauimus, uetuſtiſsimi Phœ- A
nicum theologi Saturni filium, mortalem ex mortali, & ex Phœnicia originem
traxiſſe, affirmabant. Hæc eadem Aegyptij nunquam negarunt: præterquam
quod ab Aegypto fuiſſe oriundum contendunt. Cretenſes quoq; ſuum fuiſſe
Iouem aſſerentes, ſepulchrum eius magnificè conſtructum, apud ſe oſtendunt.
Atlantij enim, & cæteri omnes qui apud ſe Iouem natum fuiſſe aſſerunt, morta
lem nunquam negarunt: resq; ipſius geſtas, mortales enarrant, factaq; multa
turpia, omnis petulantiæ plena conſcribunt. Fabularum uerò priſcis quidem il
lis expoſitoribus, modò calida quædam & ignea uirtus, modò ſpiritus quidam
Iupiter uidebatur. Nunc autem neſcio, quo modo his iunioribus creatiua
mens rerum Iupiter appellatur. Interrogandi ergo ſunt, quē dicunt patrem,
auum, atque proauum iſtius mentis eſſe. ut enim theologia eorum prædicat,
Saturni filius Iupiter fuit, & Orpheus ex prædictis carminibus idipſum con-
firmabat. Saturnum autem Cœli filium fuiſſe non negant. Si igitur Deus omni
um & intellectus, qui cuncta creauit Iupiter eſt, quem 'nam dicent eſſe Satur-
num patrem Iouis? & Cœlum rurſus Saturni patrem? Quòd ſi primus Iu-
piter omnium eſt, quaſi creator, neceſſe eſt, ſecundos, & poſt eum cæteros eſ-
ſe, qui ab eo creati ſunt. Saturnus enim, quem tempora eſſe uolunt, quoniam
tempora motu cœli conficiuntur, à Cœlo genitus dicitur. Cœli autem & tem-
poris ipſius cauſa, eſt profectò mens illa creatrix, quem Iouem appellant. Qua-
re non erit à Cœlo tertius Iupiter. Quomodo igitur tàm Aegyptijs & Phœ-
nicibus, quàm Græcis & primis omnibus philoſophis, tertius à cœlo, creati
uus iſte intellectus in theologica genealogia narratur? Patefacta eſt igitur hu-
ius philoſophi aſtuta fictio. Patefiet autem ex his magis quæ ſubijcit, dicens:
Coniugem Ioui Iunonem rectè putarunt: æthercam enim atque aeream uirtu
tem, Iunonem appellarunt. Nam æther eſt aer ſubtiliſsimus. Iouis certè mētem
æthera eſſe, carmina ſignificarunt. Modò autem iſte interpres definiendo aera, B
ipſum dicit eſſe ſubtiliſsimum: corpus aũt aer, corpus igitur æther. Quare mēs
quoq; erit corpus omniũ ſubtiliſsimum. Et quomodo corpus atque mens na-
tura diuerſiſsima, idem eſſe intelligentur? Deinde, neſcio quo pacto ſui & car
minum oblitus, quib. apertè dicitur, mentem Iouis æthera eſſe, Præſcia, inquit,
uenturi mens conſtat regi & æthera Iunonem æthercam, & aeream uirtutē eſſe
ait. Diuiſione deinde utitur, dicens uniuerſi aeris uirtutem Iunonem: inferioris
autem, qui lunari luce illuſtratur, Latonam nominari. Latonam enim à latēdo
dici, & obliuionem ſignificare: quia cum animę lunarem orbem deſcendendo
tranſierint, diuinarum rerum obliuiſcuntur. propterea etiam Apollinis & Dia
næ dicitur mater, quibus noctis pelluntur tenebræ. Aer etiam hic inferior cum
Lunæ, Solisq; mater ſit, non iniuria per Latonam deſignatur. Ego uerò non ui
deo, quomodo aer Solis & Lunę mater appellari poſsit, cum ipſe magis à lumi
naribus fiat & tranſmutetur, quàm ab ipſo luminaria. Paululum uerò progreſ-
Quid Latona, Rhea & Ceres ſignificent. ſus, telluris uirtutem Veſtã appellat, cuius uirginale ſimulachrũ, in foco ignis
ſtatuitur: quæ uirtus quoniam ferax eſt, mulieris eam ſpecie denotarunt. Rhea
uerò quã Opē latinè appellamus, lapidoſę atq; mõtanæ terrę uirtutē deſignat.
Ceres feracis & planæ. differt enim à Rhea, quoniã Bonam Ioui peperit deam,
ac ideo imago eius ſpicis coronatur: & papauera quæ fertilitatis ſymbolũ ſunt,
circa imaginē ponuntur. Hic diligenter animaduerte, quomodo deorum ipſi-
usq; Iouis matrē, quę Rhea dicitur, ad terrã & lapides detraxit, & eandem eſſe
Cereri ait. quib. adiecit: Quoniam aũt quædam uirtus etiam proiecti ſeminis
in terram eſt, quã Sol in hyemali ſolſtitio fouet, Bona quidē dea, quã & Perſe-
phonem uocant, uirtus ſeminũ eſt. Pluto uerò Sol, qui tēpore hyemis remotus
abeſt, omnē mundi partē perluſtrat: idcirco raptam ab eo Proſerpinam dicunt,
quã Ceres ſub terra latentē quæritat. Plantarum aũt omnium uirtus Dionyſus
nũcupatur, & Bonæ quædã deæ imago germina quędã quaſi ſui ſymbola pro-
tendit

A tendit. Dionyſius uerò cornua habet, & muliebriformis eſt: promiſcuam uirtutem generationis plantarum ſignificans. Plutonis autem raptoris galea caput erigitur, quod occulti uerticis ſymbolũ eſt. Sceptrum uerò breue quod tenet, inferioris regni ſymbolum eſt. Canis autem eius frugum à terra partium tripartito, in proiectionem, orationem, germinationem diuidi notat. Atys porrò atque Adonis, ad fruges ac fructus pertinere uidentur. Sed Atys flores maximè deſignat, qui antequam ad fructum ueniant, defluunt. Quapropter pudenda ei fuiſſe inciſa dicuntur, quoniam flores defluxi, ſemina non produxerunt. Adonis perfectos fructus ſignificat. Silenus uerò ſpiritalis motus ſymbolum eſt, qui non parum uniuerſo conducit: cuius caput candore fulgens, cœleſtis motus: Cæſaries uerò, quæ inferioribus imaginis partibus apponitur, craſſitudinem terreſtris aëris ſignificat. Verùm, quoniam uaticinandi etiam quædam uirtus eſt θέμ, id eſt latinè Carmenta uócitata eſt, eo quòd ſtatuta unicuique præcinat, quibus omnibus uirtus hæc inferior colitur: ut Veſta & uirgo ſponte ſua naſcentium arborũ ferax, ut parturiens nutrix, ut Rhea lapidoſa & montana, ut Ceres herboſa, uaticinatrix, ut Themis. Vis autem ſeminalis, quæ in terram deſcendit, quaſi Priapus honoratur: cuius quòd ad ſiccos pertinet fructus, Bona dea: quòd ad plantaria, Dionyſius nuncupatur: ita Bona dea à Plutone, id eſt, à remotiore ac ſub terra immorante Sole, ſementis tempore rapitur. Dionyſus uerò exacta hyeme, quaſi renouatis temporibus germinat, florendi uirtus Atyda, ut diximus, perficiendi. Adonim ſpiritalis Silenum præſidem poſſidet: motio autem eorum, & quaſi quędam extenſio per Bacchum denotatur. Satyri uenercam omnem uirtutem oſtendunt, quibus omnibus uniuerſa terreſtris uirtus perficitur. Hæc neceſſariò tibi expoſuit, ne pulchram horum Philoſophorum theologiam ignorares. Cur autem hæc quaſi dij honoranda ſunt, quæ ad alimenta animalium Deus produxit? aut cur nobis terreſtris uirtus colenda eſt, quibus cœleſtis & immortalis anima ineſt perſpicax, ſi à ſordibus libera eſt, Dei rerum omnium creatoris? Cur etiã ſi motus ſpiritalis Silenus eſt,
B & motiuam uirtutem ſignificat, tum cœleſtem candore capitis, tum aeream & craſsiorem prolixitate ac denſitate barbæ (non magno enim honorari cultu uidemus, qui omnibus erat præponendus) cum Adonim atque Dionyſum, fruges uidelicet atque plantas diligentiſsimè honorari uideamus? Quis autẽ non mirabitur, niſi inſanus ſit, cum turpiſsimi hominum morbi quaſi Satyri & Bacchus colantur? Sed non eſt opus pluribus ea confutare, quæ ſponte ſua iacent: exponenda potius cætera ſunt, ne quid arcanum & ſublime nos lateat. Aquarum, inquit, & euectiuam uirtutem oceanum, ſymbolum autem eius Thetym appellarunt: eius uerò aquæ quam bibere poſſumus, uirtus Achelous dicitur, marinæ Neptunus, quam inquantum generare poteſt, Amphitritem uocant. & aquarum quidem dulcium, particulares uirtutes Nymphæ, maris Nereides nuncupantur. Ignis uirtutem Vulcanum dicunt, & in forma hominis ei ſimulacrum conſtituunt. in cuius capite pileus eſt cœruleus, cœleſtis ſymbolum uolutionis, ubi integer ſyncerusq; ignis inuenitur. nam qui à cœlo terram delapſus eſt, cum imbecillior ſit, materiaq; indigeat, claudicans fingitur. quam uirtutem in Sole Apollinem uocarunt, à radiorum uidelicet motu: quoniam πάλλειν græcè mouere eſt. Nouem aũt circa Apollinem Muſæ concinũt, ſeptem uidelicet, planetarum orbes, octaua ſphæra, & hæc ultima, quæ Luna eſt. Laurum ei dedicarunt, quoniam hæc arbos ignea eſt: unde odio à dæmonibus maximè habetur. & quoniam ſi uritur, plurimum ſonat, quod prædicẽdi uirtutem deſignat. hunc ipſum, quia ægrotationibus medeatur, & morbos pellat, Herculem uocant, & duodecim ei attribuũt certamina, quoniã per duodena ſigna pertranſeat. Clauẽ & leonis pellem accõmodant: alteram, ut inæquabilitatem motus ſignificet: alteram, quoniam in leone maximè uires ſuas oſtẽtat. Huius ſalutarem uirtutem Aeſculapius deſignat, cui Bacillum traditur, ægrotantium

ſuſtenta-

ſuſtentaculum. Serpens inuoluitur animæ, atq; corporis ſignum ſalutare: naturales enim omnes, cæteraq; quidem reptilia, craſsioris dicunt & terreſtrioris eſſe ſubſtantiæ. Serpentem uerò eſſe ſpiritaliſsimum animal aiunt, quòd & imbecillitatem corporis exuat, & ad medicinam perſpicaciſsimũ eſſe uideatur: nam & ad acuendum uiſum herbã inueniſſe, & reuiuiſcẽdi quandam herbam cognoſcere traditur. Ignea Solis uirtus, quæ fructus maturat, Dionyſius nũcupatur. Qua uerò ratione anni tempore circumuolutus cõficit, Horus dicitur. Virtus autem eius, qua ex agricultura fructũ percipimus, quia diuitiarum largitrix eſt, Pluto eſſe aſſeritur: quæ cum uirtutem etiã corruptiuam contineat, A
Cerberus. unà cum Serapide dicitur habitare. Cerberum tricipitem dicunt, quia ſuperioris Solis regiones tres ſunt, ortus, occaſus, meridies. Lunam etiam Dianã nuncuparunt: quæ quamuis uirgo ſit, Lucina tamẽ eſt, quoniam nouilunij uirtus
Lunæ multiplex uirtus. ad pariendum non parum conferat. Quòd autem Apollo in Sole eſt, in Luna Minerua, qua prudentia deſignatur. Rurſus Luna Hecate dicitur, propter uarias eius corporis figuras, quas à diſtantia Solis ſumere uidetur. Triformis enim uirtus eius eſt: nam nouilunij uirtutem, candidis & aureis ueſtibus, & ardente face ſignificant. Ciſta uerò cum iam media ſit deſignatur, quoniã creſcente lumine, fruges maturat. Plenilunij autem uirtutem ferrugineo colore denotarunt. ramus ei laureus attribuitur, quoniam à Sole ignea ſit, papauer propter fertilitatem & multitudinem animarum, quæ in ea tanquam in ciuitate inhabitant: ciuitatis enim ſymbolum papauer eſt. Arcum habet ut Diana, quoniam partus dolores acuti ſunt. Parcæ quoque ad uirtutes Lunæ referuntur, Clotho ad generandum, Lacheſis ad nutriendum, Atropos quoniam inconuertibilis dea eſt, (τρέπειν enim uertere Græcè ſignificat) fructuum etiam generatiuam uirtutem, quam Cererem appellant, Lunæ cohabitare dicunt, ad
Saturni uirtus. exaugendã uirtutem eius: continetur enim Bona dea lunari poteſtate. Dionyſum quoq; ſibi accõmodant, partim propter cornuum productionem, partim propter nubiũ locum, qui Lunæ ſubiacet. Saturni autem uirtutẽ, quoniam tarda & frigida eſt, tempori attribuerunt: quem ſeniorem depingunt, quia tempore uniuerſa ſeneſcunt. Occaſiones autem Curetes ſignificant, & Saturni cuſtodes ſunt. Temporis enim obſeruatio quædam occaſio eſt. Quatuor uerò anni tempora, alia Soli, quæ aeris ianuas aperire dicuntur, alia Cereri attribuimus. B
Ciſtas quæ ferunt duas, alteram florum, qua uer: alteram ſpicis, qua æſtas ſignificatur. Virtutem uerò Martis, quoniã ignea eſt, atq; ſanguinea, bellis præfecerunt, plurimumq; obeſſe atq; prodeſſe putarunt. Venerem generãdi uirtutem
Virtus Martis & Veneris. poſſidere dicunt, ſpermatis & cupiditatis cauſam ei mulierisq; formam accommodant, propter generationẽ. pulchram fingunt, quia Veſper eſt, quæ pulcherrima in cœlo ſtella eſſe uidetur: cui Cupido aſſiſtit, propter cupiditatem. Vbera & partes genitales teguntur, quia ſpermatis & nutritionis hæc membra cauſa ſunt. & ex mari eſſe perhibetur, quod elementum humidum calidumq; eſt, & motu crebro ſpumas eijcit: quæ res ſpermatis ſymbolum eſt. Orationis autem
Mercurius orator. & interpretandi uirtutem Mercurium appellarunt, qui protenſus atque rectus fingitur, propter orationis uigorem: quamuis & Dionyſi ſpermaticas uires, quæ per omnia tendunt, ſignificare confirmatur. Sed quum oratio compoſita ſit, aliã in Solem ponunt, & Mercurium appellant: aliam in Lunam, quam nuncupant Hecatem: aliam in uniuerſo, & appellant Hermopin: in omnibus enim ſeminalis uis eſt. Mercurij autem filium Cupidinem dicunt, quoniam amandi uirtus orationi quoque attribuitur. Vniuerſi ſymbolum Pana eſſe affirmant: cui cornua dederunt, propter Solem & Lunam: uariam Pantheræ pel-
Deus Aegyptiorum. lem, propter uarietatem cœleſtium. ſed hæc Græcorum ſunt. Aegyptiorum autem, ait, deorum ſymbola talia ſunt. Creatorem, inquit, Eneph Aegyptij appellant, cuius imaginem in forma hominis faciunt colore cæruleo zonam tenentem & ſceptrũ: cuius in capite pennam ponunt, ſignificantes, diffi-
cilem

A cilem inuentu eſſe creatorem,& nemini cōſpicuum:uiuificum etiam & regem, & intelligibili motu circumlatum. Hic Deus, inquit, ab ore ouum producit,à quo naſcitur deus,quem Aegyptij Phtha,Græci Vulcanum uocant. Significatur autem huiuſmodi ouo mundus.Huic idcirco ouis dedicata eſt, quoniā priſci lactis potu degebant.uerùm mundi quoq; ipſius ſimulacrum tale finxerūt, complicatos habet pedes,ueſtem uariam uſq; ad talos indutum, auream pilam capite ſuſtinet,partim quia locum non mutat,partim propter uariam ſtellarum naturam,partim quia mundus ipſe rotundus eſt.Solis imaginem in naui collocant,quę Crocodilo fertur:ut per nauigium motus in humido,per crocodilum autem potabilis aqua ſignificetur,in qua Solem ferri contendunt. Cœleſtis autem atq; terreſtris,telluris uirtutem Iſin appellàrunt.ἴσον enim græcè æquàle eſt, unde iuſtitia oritur,cœleſtem tellurem Lunam eſſe aſſerunt:terreſtrē uerò hanc frugum procreatricem,quam habitamus.Quòd ergo Ceres apud Græcos eſt, id eſt Iſis apud Aegyptios.Et rurſus Bona dea, & Dionyſius apud Græcos Iſis & Oſiris apud Aegyptios.Fructuum enim procreatricem uirtutem Oſirim putant:quam fletibus placant, quoniam occaſionis tempore in terris occultetur. Deſignat autem etiam pluuialem Nili uirtutem:uerùm,quandoquidem tellurem terreſtrem per Oſirim denotant,fœcundam terram intelligunt:quando uerò cœleſtem,Nilum eſſe aiunt.Hunc enim Oſirim,id eſt Nilum,à cœlo defluere arbitrantur: quem etiam deflere ſolent,lacrymis reuocari uirtutem eius putantes,quæ cæteris temporibus deſinere uidetur.Iſis autem,quæ ſecundum fabulas Oſiri coniungitur, terra Aegyptia eſt. Iſidos enim maritus Oſiris eſt, qui & frater & filius eius traditur.In Elephantinopoli autem Aegyptia urbe,ſimulacrum colitur cærulei coloris uiri corpus,caput arietis habens. Arietis igitur caput & facies & caprina cornua quæ habet, coniunctionem Solis & Lunæ in ariete ſignificant.Cæruleus color ei attribuitur,quia lunaris coniunctio humidior eſt. Secunda uerò Lunæ lux,in Apollinopoli urbe conſecrata eſt: cuius ſymbolum homo accipitris habens faciem,lancea Typhona interficiens.hoc ſimulacrum candidi coloris eſt,qui color ab alio Lunam accipere lumen ſignificat.Accipitris uerò facies à Sole id fieri denotat,unde & ſpiritum attrahit. Soli enim accipiter dedicatur,qui lucis & ſpiritus ſymbolum apud eos eſt: alterum, propter motus uelocitatem:alterum, quia in altiora uolat,quæ lucidiora inferioribus ſint.In myſterijs autem,apud Eleuſina antiſtes,qui rerum ſacrarum expoſitor eſt,imaginem fert creatoris:ille qui faces tenet Solis,qui ſtat in ara Lunæ,ſacrorum præco Mercurij. Caſtellum autem quoddam eſt Aegypti,quod Anamis appellatur,ubi homo colitur,qui quæ ſibi ad ſacrificium præparantur, comedit.Quòd autem animalia deos non arbitrantur,ſed imagines & ſymbola deorum putant,inde patet,quia Soli & Lunæ boues ſacrificant. & in Heliopoli maximus bos & nigerrimus,quem Nineuin appellant, ad imaginem Solis colitur.nam & Solis ardor,nigriora humana corpora reddit. Habet autem caudam ille bos,& totum corpus pilis ad contrariam partem quàm in alijs bobus inclinatis denſiſsimam,quoniam & Sol contra totius motum mouetur,teſticulos maximos habet,quoniam uenerea cupiditas caliditate uiget.Et Sol ſeminarium naturæ appellatur. Lunæ taurum dedicarunt, quem Apin nuncupant,nigrum præ cæteris,& ſigna Solis atq; Lunæ habentem. Habet enim ex Sole & Luna lumen.Solis ſymbolum eſt,coloris nigredo,& qui ſub lingua eſt ſcarabæus.Lunæ uerò,coloris diuiſio. Hæc breuiter à Porphyrij libro,ne quid myſticè Græcorum ac Aegyptiorum theologia nos fugeret,conſcribere placuit:quos errores nos fugimus,& transfugas nos prędicare non pudet, non enim terrebit me arrogans illa oratio: Explicabo quibus fas eſt, procul hinc abeſtote ſceleſti,non enim nos ſceleſti ſumus,qui hos errores fugimus:ſed qui turpes atq; obſcœnas has fabulas, & ſcarabæos, ac cæteras fabulas, ad ſummam theologiæ ſapientiam accipiunt,qui iuxta uocem apoſtolicam, cum ſapientes

Solis imago

Oſiris deſignat Nilum.

B

ſe dicant, fatui ſunt inuenti: quoniam incorruptibilis Dei gloriam in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, nec hominis ſolum, uerum etiam uolatilium, quadrupedum, & ſerpentum commutarunt. A

Refutatio myſticæ theologiæ. *Cap.* IIII.

VErùm quoniam myſticam & arcanam theologiam ad incorporeas reducit uirtutes, ne uideatur ad has uiſibiles mundi partes diuinum cultum referre: conſideremus ne omnia ſibi rurſus labantur, cum una diuina uirtus, non multæ colendæ ſint, nam quemadmodum quamuis multæ partes & membra unius corporis ſint, non tamen tot animæ, ſed una in homine uno anima eſt: ſic & in uniuerſo putandum unum quidem ex una materia eſſe mundum, plurimis partibus conſtantem, cuius non multæ, ſed una eſt creatiua uirtus ueri Dei, uirtus & ſapientia. Illud autem ridiculum eſt, quòd etiam Aegyptiorum nugas, ad incorporeas tranſtulit uirtutes: oblitus Chæremona illum ab eo productum, qui præter hęc uiſibilia, nullum alium ab Aegyptijs cultum fuiſſe Deum teſtabatur: & omnia in res naturales, nihil in rem corpoream illos traduxiſſe. Cur igitur cum ipſi Aegyptij incorporeas & uiuas ſubſtantias, nullo ſe modò colere clament, friuolas has inuentiones excogitaſtis? & uniuerſaliter quidem omnia ſic refutantur. Particularum autem non difficilis redargutio eſt. Nam ut Aegyptiacas nugas præteream, quis mentis compos non deridebit has Græcorum phyſiologias? Si enim Iupiter ſecundum eos, non ignea illa uirtus atque ætherea, ut teſte Plutarcho, priſci putabant, ſed ſupremus ipſe intellectus rerum omnium creator & uita eſt: quomodo Saturnus pater eius erit, per quem tempus ſignificari uoluit? Ops autem quo pacto mater, quam interpres iſte lapidoſam & montanam uirtutem eſſe aſſerit? Iunonem uerò aera eſſe dicens, neſcio quomodo, & ſororem & uxorem creatoris intellectusq; uiuifici eſſe affirmat. Latona rurſus, ſi quaſi quædam obliuio ſit, quæ animas ad inferiora hæc lapſas conſequatur: quomodo hæc obliuio Solis & Lunæ mater erit? Apollinem quippe atque Dianam Latonæ liberos ad Solem & Lunam traduxit. cur autem Opem & Cererem, id eſt ſecundum ipſum lapidoſæ atque montanæ telluris, & planæ ac æqualis ſymbola colendas eſſe putat? Cur Dionyſium præterea & Atym & Adonim generatiuam ſcilicet plantarum uirtutem, aut immaturatæ defluentium florum, aut perfecti fructus ſymbola, tanquam dij colendi ſunt: cum humanum genus ad uſum, cuius omnia hæc à creatore producuntur, multo atque multo illis honorabilius ſit? Hoc modo & reliqua facilè redargues. & ſi diligentius conſiderabis, mirandam impudentiam eorum duces, qui Solem modò Apollinem, modò Herculem, deinde Dionyſium ac Aeſculapium dicere non uerentur. Quomodo enim idem pater & filius ſimul, id eſt Aeſculapius erit, atque Apollo? Quomodo autem Sol Hercules eſt, cum Alcumenæ mortalis fœminæ filius Hercules perhibeatur? Aut quomodo furore Sol exagitabitur, & liberos incitatus interimit ſuos, quod Herculem feciſſe omnes fatentur? Sed duodecim, inquit, certamina, duodecim cœleſtia ſigna ſunt. Quis igitur Euryſtheus excogitabitur, qui Soli hunc certandi laborem inuitò imponat? Quomodo autem ad Solem quinquaginta heſtiades, & captiuarum reliqua multitudo, quibus omnibus Herculem conueniſſe fabulantur, reduci poterunt, præſertim cum mortales liberos, ab illis Herculem ſuſcepiſſe confirment, à quibus Herculeum genus tractum per longa tempora ſucceſsione durauit? Quem porrò eſſe Centaurum dicent, cuius ſanguine cruentatam ueſtem Soli Deianira obtulit, unde ſuccenſus furore dicitur fuiſſe? Verùm non Herculem, ſed Dionyſium eſſe Solem ponamus? Quæ igitur eum genuit, ſiue Semele quædam, ſiue Perſephone? quomodo autem Dionyſius iſte & Sol ſimul erit, & germinandi miranda uirtus? quam autem dicemus multitudinem mulierum fuiſſe, quæ cum Dionyſio B

Dionyſio

A Dionyſio militauit? quæ uerò Solis erit Ariadne? Quare autem non omnium quæ à terra naſcuntur, ſed uini ſolummodo largitor Dionyſus? qui ſi Aeſculapius & Sol eſt, quomodo à Ioue turpiſsimi cauſa quæſtus fulmine percutitur, iuxta Pindarum ſic de ipſo dicentem:

Aurum illi nimium, precioſaꝙ munera curæ.
Horrendum inde pater diuorum concitus ira,
Contorſit fulmen, animamꝙ è corpore uulſit.

Aſclepiadum uerò genus, quod multis ſeculis in Græcia floruit, unde nam ortum eſt è terris? Sit ſanè, ueriſꝙ ac certis rationibus in Solem & Lunam, & reliquas partes mundi fabulæ transferantur: ergo rurſus creatore relicto, falſò creaturas coluerunt. Quòd ſi non partes mundi, ſed inuiſibiles creatoris uirtutes, quibus omnia replet, omnibus adeſt, omnia gubernat & continet, colere ſe dicent: quare non proiectis fabulis, ſicut impijs atꝙ turpiſsimis, ad ipſum uerum & unum Deum conuertuntur? Hoc enim facere debent, non autem quaſi mente capti, uenerabilem Dei appellationem creaturis aſcribere, nec in profundis ita ſeipſos tenebris claudere, ut intus ſe Deum inuenturos confidere uideantur: nec in ſimulacris & inani materia diuinas honorari uirtutes putare: nec ſanguine ac nidore quaſi res gratas creatori offerre, à quibus omnibus liberatos oporteret, tanquam ueros philoſophos magna uoce prædicare, non hæc ſe uiſibilia, ſed inuiſibilem ſolummodo creatorem admirari, & inuiſibiles atꝙ corporeas eius uirtutes inuiſibiliter colere, non incendendo ignem, aut arietem, aut taurum ſacrificando, non ſertis & ſimulacris, ſed pio animo & recta de Deo ſententia & uirtute, quæ ut poſsibile homini eſt, ad Dei nos adducit ſimilitudinem. Sed nullus unquam Barbarus, nullus Græcus ante doctrinam Saluatoris noſtri hanc ueritatem cognouit. Saluator autem noſter ſolus omnes undique gentes Euangelica prædicatione ad ueram religionem conuocauit. Sapientes autem huius ſeculi, omnia ſe ſcire iactantes, cum Deum cognouiſſent, non ut
B Deum glorificarunt, aut gratias egerunt, ſicut Apoſtolus ait: ſed obtenebratum eſt imprudens eorum cor, & dicentes ſe ſapientes, ſtulti inuenti, creaturas non creatorem colentes, qui eſt benedictus in ſecula. Poſt enim longam philoſophiam & myſticam, imò uerò impiam theologiam, à phyſiologia ſua deiecti, multitudini conferuntur, & multorum errores ſimulacris ſacrificando adaugent. Quare patet, pudore uictos turpitudinem theologiæ ſuæ phyſiologia cælare uoluiſſe, cum opere fabulas comprobent. Quod mihi mirum nequaquam eſſe uidetur, cum & ipſos deos uideo fabulas contemnere non poſſe. Quippe operæ precium eſt, Apollinem ipſum & Aeſculapium audire quid de ſe ipſis dicant. Sic ergo Apollo, teſte Porphyrio in libro quem de reſponſis ſcripſit, de ſe ipſo edidit:

Cum Latona graui partus, oppreſſa dolore,
Commotiꝙ eſſent gemini intra uiſcera diui,
Stabat terra, aer ſtabat, fixa inſula, robur
Accepit, fluctus etiam miteſcere ponti
Cœpere, arcitenens uateſꝙ exiuit Apollo.

Aeſculapius quoꝙ de ſeipſo ſic edidit:

Natus ego ex ſacra trica, aui tota medendi
Ars, cui ſeſe omnis pariter ſapientia debet:
Quem mater peperit compreſſa ab Apolline magnum
Illum Aeſculapium diuûm numeroꝙ receptum.

Mercurius autem ſic de ſe ipſo clamat:

Sum Ioue Mercurius, Maiaꝙ Atlantide natus.

Formas etiã ſuas ipſi deſcribũt, ut ex hoc Panos oraculo apertè monſtratur:

Exoluo Pani mortalis uota bicorni.
Deliciaſꝙ Deo pariter bipedi capricruro.

Non ergo uniuerſum ipſum Pan eſt, ſed dæmon quiſpiam talis uidelicet, qualem ſeipſum hoc oraculo deſcripſit: non enim uniuerſus mundus hæc carmina edidit. Mercurius etiam quomodo interpretatiua oratio dici poteſt, cum Maiæ Atlantidos filium ſe fuiſſe fateatur? & Aeſculapius quomodo Sol erit, qui ſe tricenſem fuiſſe affirmat, & à mortali ſe muliere natum non inficiatur? Quomodo autem cum ſit Solis filius, Sol ipſe erit? Solis autem & mortalis cuiuſdam mulieris filium ſe appellans, quomodo non erit ridiculus? Apollo etiamſi Sol eſt, quo pacto in Delo inſula genitum ſe à Latona prædicat? Hæc obijcienda eis tunc maximè cenſeo, quando impudenter Saluatoris noſtri uirgineum partum deridere audent: preſertim cum non à poetis iſta, ſed ab ipſis dijs dicta ſint. Cum igitur & poetæ fabuloſe theologiam tradiderint, philoſophi phyſiologicę fabulas intelligant, dij uerò ipſi apertè, qui & unde fuerint, oraculis ſuis declararint: manifeſtum ſcilicet eſt, quia dijs credendum eſt, uel quia dij ſint, uel quia unuſquiſq; melius quàm cæteri ſua cognorit. Quòd ſi ita eſt, philoſophorum phyſiologiæ falſæ omnino inueniuntur. Sin uerò philoſophi ueritatē aſſequuntur ipſorum deorum, de ſeipſis teſtimonia falſa relinquentur. Sed illud forſan quiſpiam obijciet, quia reſponſum Apollinis philoſophorum ſententiæ conueniens hoc modo inuenitur:

Sol & Oſiris item Dionyſus Horus Apollo:
Rex & item retinet lucis, qui & noctis habenas:
Qui uentos, qui dat imbres, qui tempora mutat.
Stellarum ſummus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dij, & poetarum fabulas, & philoſophorum ſententias, comprobantes, pugnantia de ſeipſis confirmant. Nam ſi mortalem ſibi matrem aſcribit Apollo, et patriam unde oriundus fuit ſpontè fatetur, quomodo Sol erit? quod ſi Sol eſt, quomodo Delos inſula, patria, & mater Latona? hæc enim uera eſſe, ipſe Apollo reſpondit. Præterea ſi Apollo Sol eſt, quomodo hæc de ſeipſo cecinit? Vtrum Sol de cœlo in aliquem hominem deſcendit, & hæc de ſe cecinit? Sed non eſt poſsibile talem tantamq; ſubſtantiā homini ſe ſubijcere. An intelligentia & uirtus illa, quæ in ipſo eſt? Sed nec illam anima hominis unquam ſuſcipere potuit. Eadem utemur ratione de Luna: quamuis poteſtatem, quæ in Luna eſt, Hecatem appellantes, & malignorum ſpirituum originem putantes, cum ad amorum obſcœna inuocent miniſteria, concedendum eis fortaſſe uideatur. Quomodo autem & Pluto & Serapis in Solem referuntur, cum malignorum ſpirituum princeps eſſe Serapis prædicetur? ex quibus omnibus myſtica philoſophorum theologia, falſa & cauillatoria uniuerſa uidetur. Oraculorum autem omnium autores dæmones eſſe malignos, qui nonnunquam fabulas, nonnunquam philoſophorum ſententiam ratam faciunt, ut & illos derideant, & hos maiore arrogantia perdant, quis non uiderit.

LIBER QVARTVS.

Theologiæ tria genera apud gentiles.

HIS itaq; dictis, iam tempus eſt in hoc uolumine tertiam partem gentilium theologię percurrere, quam Ciuilē appellant. Nam quoniam in tria genera theologiam partiuntur, in fabuloſum, quod etiam hiſtoricum appellant, poetis maximè attributum: in naturale atq; myſticum, quod philoſophi approbarunt: & in ciuile, quod in ſingulis ciuitatibus conſuetudine ac legibus determinatur: eſtq; de duobus primis partibus in ſuperioribus libris expoſitum: Tempus iam eſt tertiam quoq; portionem, quam ciuilem appellāt, teſtimonio ſemper ipſorum utentes redarguere. Continētur igitur in hoc tertio genere oracula, reſponſa, curę morborū in hominibus pijs: & econtra, eiecti uel aucti mor-

bi in

A bi in impijs, quarum omnium rerum periculum feciſſe, dicentes piè ſe deos colere, nos uerò impiè facere affirmant, qui tam manifeſtas uirtutes contemnamus, leges patrias tranſgredientes, quas oportet unumquemq; ſeruare, ut nemo debeat res nouas temeraria cura ſcrutari: præſertim cum à legibus capitalis pœna aduerſus eos decernatur, qui ſecundum leges & conſuetudines patriæ deos non uenerantur, ſed primum quidem & fabuloſum theologiæ genus, & ſecundum naturale ſcilicet ac allegoricum, unuſquiſq; ſicuti placet, inquiunt, interpretetur ac reprobet. Tertiũ autem quod ſingularium legibus ciuitatum comprobatur, nec poeta quiſquam, nec philoſophus moueat, niſi uelit tãquam impius iure patrio puniri. Ad hæc igitur nobis dicendum, ratioq; reddenda, quare Saluatoris noſtri Euangelica prædicatio omnium gentium huiuſmodi legibus contemptis, ad uerum ſui cultum nos reuocat.

Quòd hominum artificio reſponſa reddi quiſpiam non temerè diceret. Cap. I.

QVales igitur eas uirtutes, quæ in ſimulacris habitant, dicere oportet? Vtrum bonas et uerè diuinas, an econtra? Hoc enim modo mihi nunc placet eos interrogare. nam alius fortaſſe non ita faceret, ſed nullam omnino uirtutem in ſimulacris eſſe contenderet, & hominum malitia arteq; malefica omnia fieri probaret. Reſponſa enim ipſa ad decipiendos auditores ab aſtutis & cautis hominibus ambiguè ad utrumlibet euentum eſſe acutè compoſita. Miracula uerò quæ ſimulacris attribuunt, natura rerum fieri: multa enim genera eſſe herbarum, multa lapidum, ſecreta quędam & multis ignota natura inſita morbos quoſdam pellentia, quoſdam inducentia: alia enim contrahere atque denſare, alia diſtrahere & rarificare, tendere aut omninò mutare & ſaluare, nata eſſe. quòd alia breui tempore, alia longo efficiunt, et alia in longum durant, alia citò diſſoluuntur: ita nonnulla conſeruantia ſanitatis inueniuntur, nonnulla econtra morbos inducunt. Multa etiam lucem Lunæ ita ſequuntur, ut ſimul B cum ea creſcant atq; deſcreſcant. Animalia igitur nonnulla, plantæ, lapides, aromata, magnas uirtutes inſita ſibi natura poſsident, ad quæ omnia poſitio quoque locorum multum conducit. Inſtrumenta etiam ipſis ad huiuſcemodi artem multo antè præparata, & miniſtros eis eſſe multos diceret, qui per ciuitatem uagantur inueſtigantes, cuius rei quilibet egeat, ut intelligant quid petiturus à Deo uenerit, propterea ex adytis & penetralibus & profundiſsimis plerunq; ſpeluncis reſponſa ferri, ut & tenebræ ipſæ nonnihil conferant, & nonnulli lateant in cauernarum ſeceſsibus nuncij atq; miniſtri, ad quæ omnia uidelicet non parum ſuperſtitio & opinio faciat hominum. Præterea multitudinis inſcitiam & eorum aſtutiam, qui hæc peragunt, non parum poſſe, qui uel uoluptate capiant interrogantes bona ſpe ſibi propoſita: uel ſi nonnulla coniectura, quid euenturum ſit conſequi potuerunt, apertè, ut in cæteris credantur, mala prænuncient. Sin uerò nihil coniecturis inuenitur, ambiguitate ita fallunt, ut redargutionem effugere uideantur. Multa uerò etiam contingere alijs quibuſdam cauillationibus adhibitis. nam & cantando nonnunquam peragere quædam uidentur, & inaudita quædam nomina inuocant, ut diuini uideantur. Maximè autem multos decipi, cum aliqualiter docti ſint, quos ipſa reſponſorum mirabilis compoſitio, & uerborum elegantia, & orationis grauitas ſimul & ambiguitas adeò trahit, ut diuina eſſe facilè credant. Ex illis autem reſponſis, quæ ambitione dicta non ſunt, ſed quadam futurorum coniectura clarius prolata multa, imò uerò penè omnia falſa inuenta ſunt. unde ſi quod etiam inuentu rerum comprobatum fuerit, caſu potiùs quàm ratione id accidiſſe, credendum. Quæ, quamuis paucìſsima ſint, feruntur tamen in primis, & lapidibus inſculpta permanent. Quæ autem falſa fuerunt, penè innumerabilia, eorum nullus meminit, neque illud animo uoluit, bellorum & ſeditionum hæc reſponſa deorum cauſam fuiſſe plerunq;. nec etiam eo tempore, quando Græcia florebat, & dæmonum ſuperſtitio in ea uigebat, clarum quid & utile facinus

Miracula in idolis facta

In calamitatibus dij ſuos deſerunt.

prædictione deorum factum unquam fuiſſe. In calamitatibus enim bellorum nihil prouidentes dereliquerunt eos, quos in ſumma bellorum pericula reſponſis impulerunt, quod loco ſuo planius faciemus, probabimúſque multos ab illis in bella iniectos, nec utiliter unquam reſponſum, ſed ambiguitate, qua ignorantiam ſuam tegebant, deluſos deceptóſque fuiſſe querentes. Multa enim etiam tuipſe ab hiſtorijs colligere potes, quibus ſæpenumero ſalutem & uitam ægrotantibus promittentes, & quaſi dij crediti, ac diuinæ prædictionis magna exacta mercede, euentu ac morte languentium patefacti ſunt, malefici quidam uiri non dij fuiſſe. Quid autem oportet dicere, quòd ciuibus ſuis iſti faſtidici nunquam profuerunt: & eis, qui longè ueniunt, ignotíque ſunt, mirabilia promittunt? cum certè oporteret ciuibus magis ſuis quàm alienis deos propitios facere. Sed quia peregrinos ignorantes malitiam ſuam, facile decipiunt, ciues autem ſuos longi temporis periculo doctos decipere non poſſunt: hoc ita fit, ſic uniuerſam rem iſtam humanæ inuentionis opus fuiſſe quiſpiam aſſereret. unde ab omnipotenti iam Deo cum templis & ſimulacris deiecto, omnino putreſcit. Vbi enim eſt oraculum Delphicum, quod magna religione ab hominibus colebatur? Vbi Apollo, Pythius aut Clarius? ubi Dodonæus Iupiter? Delphicum quidem oraculum ter à Thracibus concrematum fuiſſe traditur, nec unquam ab Apolline calamitas illa prædicta. Idem de Capitolino Ioue Ptolemæorum temporibus fuiſſe audiuimus, quando Veſtæ quoque templum exuſtum fuit. Magna uerò illa effigies Iouis, quam decus quaſi uniuerſæ Græciæ dicunt fuiſſe temporibus Iulij Cæſaris, in Olympicis certaminibus, fulmine diuinitus icta, flagrauit. Antiquioribus etiam temporibus, Capitolinum arſiſſe templum fertur, & Pantheum fulmine diſiectum atque dirutum narratur. Serapis quoque ſacrarium in Alexandria ſimiliter arſiſſe non ignoramus. Quæ omnia ab ipſis gentilibus conſcripta tenemus. Quid igitur mirum eſt, ſi alijs prodeſſe non potuerunt, qui ab extremis B.
ſeipſos periculis non defenſarunt? Illud autem quod maximo argumento eſt ab hominibus hæc, non ab alia uirtute fieri non prætermittam. Nam multi uatum atque aruſpicum non ſolum priſcis, ſed etiam noſtris temporibus tormentis in iudicio coacti, uniuerſam rem ſuis inuentionibus fieri ediderunt, à quibus modos quoque artificij exquiſitius patefactos non ignoramus, qui tanquam ſeductores et malefici uiri, ultimo ſupplicio ſecundum leges affecti ſunt, quæ res adeò claræ ſunt, ut neminem lateant. Non enim deiecti quidam & ignobiles, ſed alij generoſam iſtam philoſophiam pallium induti, & ſupercilium eleuantes profitebantur. Alij primates Antiochenæ ciuitates fuerunt, & illi maximè qui aduerſus ueram Chriſti religionem multa conati ſunt. Nec ſumus neſcij philoſophum quoque illum & uatem ſimilia in Mileto paſſum interijſſe. Quibus omnibus in unum collectis, non dubitabit forſan aliquis dicere, nec deos, nec dæmones hæc oracula conſtituiſſe, ſi ſeductorum atque improborum hominum ad turpes quæſtus excogitationem fuiſſe. Quam opinionem multis etiam Græcis, & illis maximè, qui nominatiſſimi Philoſophi fuerunt, placuiſſe non ignoramus. Nam Peripatetici homines, Cynici, atque Epicurei ſic ſentiunt, quos ego idcirco ſummopere admiror, quia nati & educati moribus corruptiſſimis, & à parentibus tam deos quàm oracula revereri docti, ſua ſponte potuerunt ab erroribus illis emergere, adeò ut ſcribere quoque auſi ſint, non modò falſa, uerumetiam inutilia, & multorum detrimentorum cauſam oracula eſſe. Quorum ſcripta cum penè infinita ſint, unius teſtimonium mihi nunc ſufficit: qui cum Chryſippus à prædicatione deorum fatalem uim confirmare uellet, ſic aduerſus eum conſcribit redarguens, quia malè reſponſis deorum, quæ ut plurimùm falſa ſunt, fatum eſſe oſtendat. Audias igitur quid ipſe ad uerbum ſcribit, ad hæc alia quoque ratione in his quæ de fato conſcripſit Chryſippus utitur. Non enim poſſent, inquit,

Quæſtus ex cogitauit miras impoſturas.

A inquit, prædicationes uatum ueræ eſſe ac certę, niſi fato fierent: uniuerſaq; ratio multo uanior eſt quàm cęteræ. Quaſi enim uirum atque conceſſum eſſet, ueritatem in reſponſis deorum contineri: quaſiq; id manifeſtum ſit, omnia fatis fieri. Ex hoc intulit: Videmus autem omninò contrarium apertè: namque patet, plurima ex oraculis mendacio ac fraude compoſita: uerùm Chryſippus ex alterutris hæc comprobauit. Omnia enim fatis fieri inde oſtendit, quia uaticinatio ſit. Vaticinationem uerò eſſe inde probat, quia omnia fatis fiunt: quo probationis modo nihil uanius excogitari poteſt. Quòd ſi nulla reſpõſa euentu rerum uera fuiſſe contendat, quia perpaucíſsima illa ſunt, patet non uaticinij certitudine, ſed caſu ſic accidiſſe, quòd nullam eſſe uaticinij artem oſtendit. Nec enim arcu aut funda artificioſe uti eum dicemus, qui cum ſæpius atque ſæpius telum proiecerit, ſemel aut ad ſummum bis uel ter ad ſignum peruenerit, cum penè infinities longiſsimè à ſigno obſiterit, nec ille certè medicinam tenet, qui cum multos interemerit, uix tandem unum à morbo liberauit. Nulla enim ſcientia uel ars dicitur, quæ omnia uel ſaltem plurima ad debitum finem non deducat. Quòd autem omnia ferè falſo uates iſti prædicant, uniuerſa uita hominum teſtis eſt: & iſti ipſi maximè, qui uaticinandi artẽ profitentur, quos manifeſtè uidemus, cum ſibi aliquid agendum utile imminet, ſcientia & conſilio eorum uti diligenter, qui rerum peritiam habere putantur. Verùm, quod uaticinatio nulla ſit, in alijs plenius approbabimus, ea etiam afferentes, quæ hac de re Epicurus conſcripſit. Nunc autem illud, quod diximus, confirmandum nõ eſſe, ſcilicet artis, ſed caſus ueritatem oraculorum. Cum enim non ſemper neque plerumque, ſed rariſsimè aliquid aſſequimur, nec ſcientia, nec arte, ſed caſu & fortuna id factum dicimus, ſi uocabulorum poteſtas rectè rebus accommodamus.

Ars uerò nũquam fallit.

Inutilem eſſe diuinationem. Cap. II.

B AD hæc etiam ſi concederetur uera eſſe reſponſa, uaticinandiq; artem non fictam, fata quidem eſſe omnia probe ſequeretur: utilem uerò eſſe diuinationem hominibus, nullo modo hinc demonſtraretur. Summopere namque uaticinationes Chryſippus laudat, tanquam humanæ uitæ perutiles. Sed quænam utilitas ſequeretur, ſi futura omnino mala prædiſcas, cum nullo modo cauere poſsis? Nam quæ fata ſunt, nemo euitare poteſt. nulla igitur utilitas, imò uerò & dolor inde ſequitur: mœror enim propter futura mala hominum, animos perturbat. Nec uerò econtra, tanta ex prædictione bonorum lætitia homines afficiuntur. Non enim tantum ſolent homines expectatione bonorum gaudere, quantum timore malorum exagitari. Præterea mala nobis imminere, niſi audiamus, nullo modo cogitamus, bona uerò humanum genus expectare ſolet, propter naturę mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit, ut bonorum nunciatione, non magnopere augeatur lęticia. imò autem nonnunquã etiam minuatur, ſi maiora ſpontè ſperauimus, quàm uaticinio prædicuntur. Malorum autem prædictione, quoniam pręter ſpem ſępenumero annunciantur, uehementer turbemur. Verumetiam, ſi hæc ita non ſe haberent, neminem tamen lateret, nullam eſſe in diuinatione utilitatem. Quòd ſi quis dicat ideo ipſam conferre hominibus, quia futura mala prædicit, niſi caueamus, is fatorum uim abſtulit: ſiquidem noſtrarũ uiriũ eſt cauere, & non cauere. Quòd ſi neceſſariò id quod fieri quiſpiam cõtendat, ut fati neceſsitas uniuerſa cõplecteretur, ſic diuinationis cõmoditas nulla erit. Fiet enim omnino quod fatatũ eſt, etiam ſi omnibus oraculis prędiceretur. Oedipoda quidem & Alexandrum Priami filium, ipſe quoq; Chryſippus aſſerit, non potuiſſe à parentibus interimi, quamuis ſummopere id facere ſtuduiſſent, ut malum quod ab illis ſibi futurum erat, effugerẽt: ſic nec diuinatio, nec ſtudium eis ſuum profuit, propter fatorum neceſsitatem. Hæc ille. Tu autem illud ſemper probè teneas, Peripateticos, ut di-

Fati nulla euitatio.

d 4 ximus

ximus, Cynicos atq; etiam Epicureos, Græcos homines atque philoſophos, & Græciæ moribus à pueritia educatos, & inquiſitioni ueritatis maximè deditos, oraculorum reſponſa omnia tanquam inania contempſiſſe. quod certè nequaquam illi feciſſent, niſi apertiſsimè rem falſam omnino uiderent. Plurima huiuſcemodi colligere, in animo non eſt. Nam quamuis magna iſtorum copia ſit, non tamen hoc pacto, quia ſcilicet hominum inuentione, ac acuta excogitatione oracula penitus conſtent: ſed ſicut incœpi, aliqua uirtute fieri hæc non inficians, reſpondere conſtitui. Non enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam ſi omnes ſimul Græci atque Barbari ante aduentum Saluatoris noſtri Deum uerum ignoraſſe, & à malignis dæmonibus in morem cæcorum fuiſſe ducti oſtendentur: quomodo non magis euangelicæ diſpēſationis myſterium admirabimur, quo undique à ſeductione & oppreſsione dæmonum liberati ſumus? Ex illo enim tempore ad hunc uſque diem, cum ipſis ſimulachris atque templis cuncta ubiq; oracula iacent, ac pro eis oranda & hymnis efferendi uerum Deum & Saluatorem noſtrum, eccleſiæ in medijs urbibus euangelicæ doctrinæ uirtute in toto orbe conditæ ſunt, ubi animis pijs & cultu uirtutis fulgentibus ſecundum ſalutaria & diuina præcepta quotidie ab omnibus gentibus, hoſtiæ quæ ſolæ Deo placent, Deo ſaluatori noſtro offeruntur. Quibus cum ſimul etiam illud oſtenditur, non temerè nos, uti multi putāt, ſuperſtitionem à parentibus traditam cōtempſiſſe, ſed uerò certoq; iudicio ueritatem euangelicam amplecti. Sed de his hactenus, tempus enim eſt iam, ut propoſitum negocium capiamus. A

Diuerſæ gentium theologiæ. Cap. III.

IN quatuor igitur genera exquiſiſsimi facultatis theologi, nō theologiæ modum quendam, ut in ſuperioribus, ſed quaſi ſubiectum ipſius partiuntur. In primis enim Deum patrem omnium atque regem locandum putant: deinde aliorum deorum multitudinē ſequi contendunt: tertio loco dæmones, quarto heroas ponunt. quos omnes lucem eſſe & appellari autumant, præter malignos dæmones, qui tenebræ appellantur. Dæmones enim alios bonos, alios prauos arbitrantur: & hos ita primum locum in malis obtinere, quemadmodū Deus in bonis, ita rebus diuiſis dijs quidem cœleſtia, & uſq; ad Lunam habitacula tribuerūt. Dæmonibus autem regionem Lunæ atq; aeris, animis terreſtria & inferna. deinde præcipiunt cœleſtes, quos & æthereos deos appellant, ſumma eſſe religione colendos. poſt eos bonos dæmones, tertiò herоū animas, extremò prauos dæmones placandos aiunt. Hæc uerbis partientes, opere malignas dæmonum uirtutes ſolummodo colere inueniuntur. Conſideret enim unuſquiſq;, quales iam putari oporteat eas uirtutes, quæ idolis coluntur, deóſne, an dæmones, & utrum bonos dæmones an proteruos? Quod facilè facere poterit, ſi diligenter his libris attendet. Ignorare autem non oportet, nullum dæmonem à diuina ſcriptura bonum appellari: neq; deum alium eſſe uerè atque propriè, præter unum qui omnia creauit. Virtutes autem bonas, quæ creaturis connumerātur, nec deos, nec dæmones, ſed Dei angelos & ſpiritales miniſtros, poteſtates diuinas, archangelos, alijsq; nominibus pulchrè accōmodatis nuncupat. Dæmones autem ſi nominis poteſtatem dicere licet, non quia dæmones ſint, quòd à tinè ſciētes dicere poſſumus: ſed quia δειμαίνειν ſoleant, pulcherrimè appellauit. Id autem latinè tum timere, tum terrere ſignificat. Abſurdum certè omnino eſt, bonas & malas uirtutes, quæ nullam operationis ſimilitudinē habeant, eadem appellatione confundere. B

Dæmones ætherei dij.

Porphyrius de Philoſophia reſponſorum. Cap. IIII.

VIdeamus igitur, quænam uirtutes oraculis & reſponſis præſunt, ut impietas gentilitatis omnibus pateat. nec à meipſo quicquam afferre in animo eſt, ne criminandi anſas præbeam inimicis: ſed teſtimonijs (quod adhuc

ſed

A fecl)eorum ipſorum in medium productis,totam rem peragam. Cum autem innumerabiles ſint & philoſophi,& hiſtorici,illum idoneum magis propoſito meo iudico, qui & dæmonibus maximè amicus fuit,& multa noſtris temporibus aduerſus nos mendoſiſsimè conſcripſit. Hic enim gentilium penè omnium deorum ac dæmonum naturam maximè inueſtigaſſe,& ſummopere falſitatem defendiſſe uidetur. Hic igitur in libris,quos de Reſponſorum philoſophia conſcripſit,Apollinis ac reliquorum deorum & bonorum dæmonum illa reſponſa collegit, quibus putauit, & uirtutem ſuorum dæmonum oſtendere, & cæteros homines ad uerum,ut ipſe dicit,dæmonum cultum impellere poſſe. Ex iſtis igitur reſponſis,quæ ab ipſis electa ſunt, quæꝗ quaſi ueriora memoriæ tradita, operepreciuм eſt totam hanc rem conſiderare atque cognoſcere quales nam ſint eorum authores. Sed primùm illud uideamus, quomodo in exordio librorum iureiurando affirmat, nihil ſe falſi allaturum : Conſtantibus, inquit,atque firmis hominibus,quia bonitate deorum atque dęmonum, ſpem ſalutis hauriunt,nihil addens,nihil auferens hæc tradere oportet. Nem & ego deos ipſos teſtor, nihil ad reſponſorum ſenſum aut addidiſſe,aut detraxiſſe,niſi forſan uerbum aliquod correxerim : magisꝗ impietatem timui, quam futuram ſacrilegij pœnam. Colligemus autem in his libris multa,quæ ad ueritatem dogmatum pertinent,& diuinationis negocium non omnino contemnemus. Nam & ad ſpeculationem harum rerum cõducit,& ad bene uiuendum hortatur. Quam autem utilitatem hic labor afferet noſter, illi maximè cognoſcent, qui cum ueritatem magno labore quæſiſſent, uota ſæpius fecerunt: orarũtꝗ, ut authoritate docentium deorum uiſione dignati, poſſent à dubitationis uexatione liberari. Huiuſmodi uſus exordijs obteſtatur poſteà, ne ad multos libri efferantur, his uerbis : Tu uerò caueas lucri, aut inanis gloriæ gratia, ſceleſtis & indignis hominibus hæc tradas. nõn enim paruum tam tibi qui edes, quàm mihi qui tibi credidi, periculum imminet. His autem ſolummodo hæc

Margarita non proijciẽda ante porcos.

B communicanda ſunt, qui uitam ad animæ ſalutem direxerunt. Nam & ipſi dij non apertè,ſed ænigmaticè hominibus iſta tradiderunt. Reſponſa deinde Apollinis colligit,quibus non ſolum dæmonibus & infernis uirtutibus, uerumetiam cœleſtibus animalia eſſe ſacrificanda præcepit Apollo. Cum idem ipſe in alijs demones non deos eſſe affirmet, quibus gentiles cæde animalium ſacrificabant:non enim fas eſſe animalia deorum gratia interficere. Sed primùm Apollinem ipſum audiamus, qui de cultu & ſacrificijs deorum ſic per reſpõſa homines inſtituit :

Hæc age,qui nutu diuorum ingreſſus amice es
Huius iter uitæ: mactanda eſt hoſtia cunctis
Multa deis,ſeu qui terram,ſeu qui mare uaſtum,
Aera ſeu qui habitant,latum ſeu qui æthera,ſeu qui
Alta colunt cœli,ſeu qui infima regna barathri.
Quæ quibus obſeruanda modis ſint,ſingula dicam.
Tu memori conſcripta animo mea dicta teneto.
Terna quidem diuis cœleſtibus hoſtia,& ipſa
Candida mactanda eſt,terna & terreſtribus atꝗ
Atra eadem.gaudent porrò & capiuntur apertis
Terreſtres aris : foueas cum numina contra.
Expoſcunt atro imbutas inferna cruore.
Nec placeat niſi quæ terræ mandetur humata
Hoſtia,mel uerò nymphæ,atꝗ liquentia uina
Offerri lætantur. ac ignem accendier aris
Quæ circumuolitant terram ſibi numina quærunt.
Imponiꝗ atrum corpus,tum thura ſimulꝗ
Inijcier ſalſas fruges,& dulcia liba.

Hæc

Hæc facito, uerùm quibus eſt data cura profundi.
His ipſo ſemper fer ſacra in littore, totum
Proijceq; in fluctus animal: cœleſtibus autem
Extremas reddes partes, atq; igne cremabis.
Quod ſupereſt, propone tibi, dapibusq; reſerua.
Sudet odoratis craſsisq; uaporibus aer.

Deinde hoc Apollinis oraculum exponit, dicens: Cum igitur & terreſtres & inferni dij ſint, omnibus iſtis atras quadrupedes offerendas iubet. Modus autem differt. nam terreſtribus quidem ſuper aras, infernis autem in foueis mactandas eſſe hoſtias præcipit. Aeris autem uolatilia dicit offerenda corporibus holocauſtis, & ſanguine ad aram circumducto, uolatilia etiam marinis: ſed uiua in fluctus proijcere mandat. ita omnibus dijs præterquam terreſtribus uolatilia immolari poſſunt. Sed marinis ſolummodo nigri coloris uolatilia, quare cæteris alba offerenda ſunt. Cœleſtibus uerò & æthereis beſtiarum, quas albas eſſe uult, extremitates ait conſecrandas, reliquas autem partes comedēdas. Ex his enim ſolummodo comedere oportet, ex alijs uerò minimè. ita quadrupedes & terreſtres terreſtribus ſacrificanda ſunt: ſimili namq; ſimili gaudet. Ouis porrò terreſtre animal eſt, & idcirco Cereri gratiſsimum: atra uerò, quia & terra naturaliter tenebroſa. Tres autem ſimul, quoniam terreſtris corporis tria ſunt ſymbola: & ſuper aras terreſtribus, quoniam ſuper terram uerſantur. Cæteris uerò dijs idcirco uolatilia ſunt offerenda, quoniam uniuerſi mouentur: in motu enim ſemper maris aqua eſt: cuius atræ ſunt hoſtiæ, quoniā & cæruleus color aquarum. Alba uerò aeris, lucis enim receptiuus aer eſt. Cœleſtibus autem atque æthereis extremitates dat conſecrandas, quoniam leuiores reliquo corpore ſunt, quorum ſacrificijs communicare oportet. quia cum alij dij arcere mala ſoleant, cœleſtes bona nobis largiuntur. Hæc mirabilis ille philoſophus in libris Reſponſorum conſcripſit.

Ritus ſacrificiorū à gentilib. obſeruati.

Redargutio prædictorum ipſius Porphirij. Cap. V.

AGè iam uideamus quemadmodum contraria omnino in eo libro poſuit, quem de abſtinendo à carnibus animalium conſcripſit. Ibi enim primùm nihil ſacrificandum, neque incendendum cenſet. deinde opiniones aliorum reprobat, aſſerens nō eſſe deos illos, qui cæde animaliū gaudent. Sceleſtiſſimam enim eſſe brutorum etiam animaliū cædem, & abominabile non ſolum Deo primo, uerumetiā cœleſtibus & diuinis uirtutibus. Ita Apollinem ſuum redarguit, qui etiam cœleſtibus animalia eſſe offerenda reſpōſis ſuis iuſsit. Theophraſti quoq; autoritate utitur, cui placuiſſe oſtendit non dijs, ſed dæmonibus duntaxat eſſe ſacrificandū. Quare ſi quis Theophraſti & huius ratione acquieſcit, Apollo etiam ipſe non Deus erit, ſed dæmon. cæteriq; omnes, quos Deos gentilitas dicit, quibus ubiq; animalia immolantur, dæmones erunt, & dæmones pernicioſiſsimi. Nam ſi cædes & immolatio hæc animalium ſceleris & abominationis, ſecundum ipſum pleniſsima eſt, quomodo erunt boni, qui hac re ſummopere gaudent? Quôd ſi non ſolum animalia, uerumetiā crudelitatis cumulo homines etiam mactari offerriq; ſibi cupiunt, quomodo apertiſsimè ſceleſti & inhumani non erūt, nihilq; aliud quàm pernicioſiſsimi dæmones? quomodo iure nos accuſabimur, qui omnino impium eſſe putamus, ſanctiſsimam Dei Appellationem atque uenerationem immundis ſpiritibus attribuere? Solum enim creatorem illum omniū Deum adorare didicimus, nihil terrenum & mortuum, ſed integritatē animi, & caſtimoniam corporis, rectam ſcientiam & ardentiſsimam fidem, offerentes: quam ad extremū uſq; ſpiritum intemeratam auxilio Saluatoris ſeruabimus. Sed uideamus, quibus oſtendit rationibus, nec Deo, nec diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendum, aut incendendum eſſe. Aliena enim hæc ait ab omni ſunt pietate. nihil enim materiale inueniri poteſt,

Oblationes Chriſtianorum.

A poteſt, quod immateriali Deo non ſit obſcœnum: idcirco neque oratio ei quæ
uoce proferatur conuenit. ſed nec interior oratio, ſi animæ uitio contamina-
tur. Silentio autem ſancto, & cogitatione integra, ab omniq; morbo remota
eum colimus: ſic illi & coniungimur, & ſimiles, ut poſsibile homini eſt, effi-
cimur, mundiſsimam ueritatem quaſi ſacram hoſtiam ei offerentes. ita hy-
mnis Deum laudamus, ita ſalutem ac impaſsibilitatetem animi requirimus. Sa
crificium enim Deo eſt, alienæ ab omni uitio mentis ſpeculatio: uirtutibus au-
tem quæ circa ipſum ſunt, dijsq; intelligibilibus, hymnos oratione offerre poſ-
ſumus. Primitias enim offerre omnes ſolent, earum rerum quas acceperunt, &
quibus alitur & continetur ſubſtantia noſtra. Quemadmodum igitur agrico-
la fructuum primitias offert: ſic homines oportet mundæ inuentionem men-
tis intelligentijs offerre, gratias agentes, quia hæc nobis tribuerint, & quia
nos mentemq; noſtram ſpeculatione ſua contineant atque nutriant iuuantes,
conſulentes, & ad ſalutem nos noſtram reducentes. Hæc Porphyrius, quibus
ſimilia in libro de ſacrificijs, de primo ac magno Deo Tyaneus ille Apolloni-
us conſcripſit: Sic ergo, inquit, maximè dicentem aliquis curam de rebus diui-
nis ſuſcipiet, propitiumq; habebit Deum, ſi Deo primo, qui unus eſt, & ab alijs
omnibus ſeparatus, poſt quem longo interuallo reliqui cognoſcuntur, nullo
modo ſacrificet, nec ignem incendat, nec ſenſibilium ei aliquid offerat, nullius
enim rei eget, non dico à nobis, ſed nec ab intelligentijs ipſis. Non eſt autem
in terris, nec in aere quicquam, cui non inſit aliqua obſcœnitas. Meliorem igi-
tur ac ſuperiorem rationem atque orationem ei offerre debemus. Sic autem ap
pello eam, quæ non ore profertur, quæ illi offerenda eſt. Nam ab optimo atq;
pulcherrimo rerum omnium, per optimum ſimiliter atque pulcherrimum om-
nium bonorum noſtrorum (intellectus uerò hic eſt organo non indigens) bo-
na nobis petenda ſunt. ſic Apollonius: Sed Porphyrium rurſus Theophraſti
B teſtimonio utentem audiamus: Gliſcente pauliſper, inquit, iniquitate anima
lium crudelis immolatio ſuſcepta eſt: adeoq; creuit, ut ad cacumen iam maledi
ctionis peruentum ſit, iugulatis hominibus, & ſanguine aris humano cruen-
tatis. Ita dæmones concitati iuſtas pœnas ſumpſerunt. Alij namq; hominum
omnino impij facti ſunt, nullos deos colentes. alij malos deos uenerantur,
quos humana meliores natura non putant. Non ergo animalia immolanda
ſunt, ſed illa quæ immolata nihil omnino ulli officiunt. Innocens enim immo-
latio atque ſancta penitus eſſe debet. Si uerò quiſpiam obijcet ita uſui noſtro
animalia diuinitus eſſe, conceſſa, quemadmodum & fruges terræ: ſciat, anima-
libus cæſis nonnihil noxæ committi. Priuantur enim anima uiolenter, non er-
go ſacrificanda, præſertim cum ut ipſo nomine oſtenditur, res ſacra ſit: ſacer au
tem homo non eſt, qui ex alieno gratias refert. Nec enim fruges, ſi aliunde per
uim acceperis, offerre fas eſt. Non enim aliorum iniuria Deus placatur. Quòd
ſi ablatæ fruges offerendæ non ſunt, multo minus animalia ui anima inde ab-
lata offerenda ſunt, præſertim cum anima multo nobilior frugibus ſit: qua qui
animalia priuat, magnopere peccat. Præterea, ſi primitias quaſdam ex anima-
libus dijs offerimus, cuius rei gratia id facimus? utrum honoris? quis'nam ho-
nor hic poteſt eſſe, qui ab iniuria originem trahit? an potius dedecoris & ui-
tuperationis? Non poſſumus quippe negare, non iniuſtè agere, cum anima-
lia nihil iniuriantia interficimus. Sed neque hac uia gratiæ dijs referendæ ſunt.
Qui enim beneficij gratiam retribuit, non maleficio id peragit. Non enim ma-
gis tribuere uidebitur, quàm ſi rem à uicinis raptam, in gratiam & honorem
retribueret. ſed neque gratia impetrandi cuiuſdam boni. nam qui alterum læ-
dendo exorare Deum putat, is ingratum ſe futurum oſtendit. Quare nec ſpe
futuri beneficij animalia immolanda ſunt, præſertim cum non ſit poſsibile i-
ta hæc agere, ut Deum lateant. Si ergo rei alicuius cauſa immolandum eſt, nul
lius autem rei gratia id faciendum oſtenditur: relinquitur profectò, nequa-

quam

quam immolandum eſſe, & maximè cum nulla re dijs indigeāt, ſed animum hominis reſpiciant: illudq́ ſibi ſanctiſsimum ſacrificium ſit, rectam de his ipſis, & de reliquis rebus habere ſententiam. Mens igitur ſancta & anima omnis paſſionis expers, optimæ primitiæ Deo ſunt. Apertè igitur omnib. his iuxta ſummos Græcorum philoſophos patet, nullo animantium litari poſſe: iniuſtumq́ ac obſcœnum eſſe cæde animalium Deum credere fore propitium. Quare non Deus, nec dæmon quidem bonus, ſed ſeductor & mendax fuit, qui nidorē carnium & libationem ſanguinis petijt. Et in eodem libro ipſe Porphyrius: Non ignorat, inquit, cui curæ pietas eſt, nihil animatum dijs offerri, ſed dæmonibus, aut bonis aut malignis. A

Quòd omnes dæmones mali ſunt. Cap. VI.

QVoniam igitur alios bonos, alios malos dęmones putat, agè iam uideamus, certiſq́ rationibus approbemus, malignos eſſe omnes dæmones: quamuis gentilitas loco deorum eos ueneretur. Quod quidē hoc modo demonſtrare conabimur: Omne quod bonum eſt, non prodeſſe nō poteſt. & econtra, quod malum eſt. Dęmones autem & dij gentilium Saturnus, Iupiter, Iuno, Minerua, & ſimiles, ac inuiſibiles uirtutes, quæ in ſimulachris et per ſimulachra operantur, non ſolum brutorum immolationibus animalium, quod iniuſtum & abominabile Theophraſto & Porphyrio eſſe uidetur, uerumetiam cæde ac ſanguine hominum ſummopere gaudent. quomodo igitur boni dæmones iſti erunt, & non ſceleſti atq́ pernitioſi ſpiritus?

Quòd homines ſacrificabantur dæmonibus uſque ad tempora Saluatoris. Cap. VII.

INcipiamus igitur latius oſtendere, quantus error, quantaq́ impietatis putredo humanum genus ante Saluatoris noſtri tempora detinebat: quæ, poſtquam cœpit Euangelium in orbe terrarum prædicari, minui ſic cœpit, ut Adriani temporibus in morem Solis, euangelica iam coruſcante doctrina, apertiſsimè diſſoluta ſit. Gentilium ergo ipſorum (ut adhuc fecimus) uocibus ad declarandam priſcorum temporum peſtem utemur: quæ adeò animos hominum inuaſerat, ut quaſi dæmoniaci & à pernicioſis profectò ſpiritibus agitati, liberorum ſanguine ſceleſtes placarent uirtutes. Ita pater unicum filium, dilecta mater filiam dæmoni, tanquam ouem ſacrificabant. Ita genus hominum, quod humanum eſſe natura cognoſcitur, ad furioſam immanemq́ crudelitatem à dæmonibus impellebatur. quæ ita ſe habere non modò apud Barbaros, uerumetiam apud Græcos, omnes hiſtorias plena eſt. Nam & Rhodij hominem Saturno ſacrificabant. quam rem magis temporibus poſtea mitigare uolentes, mortis ſupplicio aliquem damnatum ad Saturnia uſque conſeruabant, quem in ipſo feſto uino grauatum immolabant. In Salamine uerò inſula, quam antiquiſsimis temporibus Coroneam uocabant, uſque ad Diomedis tempora, Agraulæ Cecropis filiæ homo cædebatur. Poſtea uerò in templo Palladis Agraulæ ac Diomedis (unum enim trium fuit) Diomedi homo immolabatur. qui ab adoleſcentibus ter circum aram ductus, tandem à ſacerdote haſta percuſſus, & in rogo impoſitus cremabatur. Quam rem Diphilus rex Cypri Seleuci temporibus abominatus, non hominem, ſed bouem Diomedi ſacrificari ſtatuit. Dæmon autem ille quicunque fuerit, non inuitus bouē pro homine ſuſcipiebat. Ita non multum intereſſe inter immolationem hominis atque beſtiæ uidetur. Manethus autem hiſtoricus, apud Aegyptios in Helio poli homines immolatos fuiſſe, in libris de Pietate teſtatur. quem morem Amoſis improbauit. Sacrificabantur uerò Iunoni tres in die, quos inquirebant, ſi mundi eſſent, quemadmodum poſtea uituli. Cereos autem offerri pro illis tres Amoſis iuſsit. Dionyſio etiam Omadio apud Chios appellato, homo crudeliter diſcerptus ſacrificabatur. Lacedæmonios etiam, Apollodorus ſcribit, hominem Marti ſacrificare ſolitos. & Phœnices bellorum aut peſtilentię calamitati

Rhodij facinoroſos offerebant.

B

Digitized by Google

A lamitatibus amiciſsimos Saturno ſolebant immolare.quod omnes qui eorum hiſtoriam ſcripſerunt teſtantur,maximè autem Sachoniato à Philone Biblio in græcam linguam,ut in ſuperioribus dictum eſt,traductus. Hiſtrius quoq;, qui Cretenſem hiſtoriam collegit,Curetas ſcribit Saturno antiquitus pueros ſacrificaſſe.Sed Pallas,qui optimè omnium mitræ myſteria edidit,ſic hac de re ſcripſit:Immolationes autem hominum imperatoris Adriani temporibus ubique ferè ceſſarunt.Immolabatur enim prius in Laodicea Syriæ Palladi uirgo, nunc autem cerua.& Arabes ſingulis annis puerum immolantes ſub ara ſepeliebãt. omnes q; Græci communiter antequam in bella exirent,ut Philarchus hiſtoricus tradidit,hominem immolabant.Prætereo Thracas,& Scythas,cæteraq; priſca. Verumetiam nunc quis ignorat in magna urbe Latini,Iouis ſolennitate hominem immolari? & uſque ad hunc diem non in Arcadia ſolum Pani Lycæo, nec in Carthagine Saturno:ſed omnes communiter homines cum dies ſtatutus aduenerit,quo ſacrificare hominem ſolebant,aram ſanguine hominis ſpargunt.Philo etiam,qui Phœnicum hiſtoriam conſcripſit,his uerbis in primo utitur libro:Morem,inquit,priſcis in magnis calamitatibus atq; periculis fuiſſe, ut ciuitatis aut gentis princeps, dilectiſsimum ex liberis ulciſcenti dæmoni, quaſi redemptionis præmium traderet,& ſic traditum myſticè iugularet. Sic igitur Saturnus rex regionis,quem Phœnices Iſraelem uocãt,qui poſteaquam hominem exuit,ad Saturni ſtellam adductus eſt. cum ab Anobret nympha unicum haberet,atque chariſsimum filium Iahid,à re ipſa dictum(ſic enim etiam nunc Phœnices unicum filium appellant)quia maximo atque periculoſiſsimo bello ciuitas premebatur, regio indutum ornatu ſuper constructam, ad hæc præparatamq; aram immolauit. Non iniuria ergo eximium dicemus illum Clementem in libro,quo ad ueritatem gentiles adhortatur, his uerbis iſta deploraſſe:Crudeles immaneſq; hominum hoſtes dij ueſtri ſunt,qui non ſolum armentia lætantur ueſtra, uerumetiam modò per contentionem certaminis,

Animalia loco hominũ tandem oblata.

Iahid unicus.

B modò per cupiditatem uictoriæ animis ueſtris concitatis ad uoluptatem ſuam immolationes hominum poſtulant:qui multis nonnunquam ciuitatibus atq; gentibus tanquam communes peſtes & fulmina incidentes non ceſſarunt atrociter homines uexare,quouſque ſanguine hominum placati ſunt.Ariſtomenes enim Neſenius Ioui,quem illi appellant Ithometem, trecentos ſimul ſacrificauit:in quibus Theopompus etiam Lacedæmoniorum rex fuit nobilis ſcilicet ac regia hoſtia.Tauroſcythæ autem quoſcunque aduenas ceperint (capiunt autem multos,qui fluctibus & tempeſtate ad eos depellũtur) Dianæ ſtatim immolare ſolent.quæ ſacrificia tragicè in ſcena Euripides decantauit. Monimus uerò in libro Miraculorum collectionis, in Pelle ciuitate Theſſalica, hominem Achiuum Peleo & Chironi ſingulis annis immolatum fuiſſe, ut narrant.Lyctij etiam(Cretenſes autem iſti ſunt)Ioui hominem immolabant,ut Anticlides ſcripſit.Lesbi quoque Dionyſio, & Phocenſes Dianæ, alteros Doſcida,alteros Phitocules hiſtorici hominem immolare ſolitos conſcripſerunt. Herechtheus uerò Atticus & Macharius Romanus filias ſuas, alter Proſerpinæ, ut Demarathus in primo tradidit, alter defenſori Dæmoni, ut Dorotheus in quarto Italicarum rerum expoſuit, immolare non dubitarunt. Per humanos uerò dæmones.quomodo enim non ſceleſtiſsimi ſunt,& illi qui tanquam Saluatores inuocantur,& iſti qui ſalutem ab inſidiatoribus petunt,litareq; putant deis hominum iugulo? nec enim homicidij crimen effugiunt, etiamſi Ioui hominem offerant.Cur igitur ô prudentiſsimi belluas fugimus? & ſi fortè urſam, aut leonem,aut ſerpentem uidimus,ſtatim reſilimus, ut poeta omnium maximus ait:

Retroq; pedem cum uoce repreſsit:
Improuiſum aſpris ueluti qui ſentibus anguem
Preſsit humi nitens,trepiduſq; repentè refugit

Attollentem iras,& cærula colla tumentem.

Pernicioſos autem dæmonas, fraudulentos & peſtes hominum manifeſtè uidentes,à quibus liberi etiam ueſtri ad cædem petuntur,non fugitis? Hæc ille. A

Ego autem etiam Dionyſium Halicarnaſſeum uirum Romanæ hiſtoriæ ac Italicæ peritiſsimum,huius ſceleris teſtem adducam, qui in primo de Antiquitate Italica,Iouem & Apollinem,quoniam decima hominum immolata non fuerat,magnas Italis calamitates induxiſſe his uerbis ſcribit: Nullus in arboribus fructus,inquit,ad maturitatem uſque permanſit, ſed immaturi omnes defluebant. nec ſpicæ ſemine replebantur, nec herbæ pecori ſufficientes germinabant: fontes quoque ipſi alij bibi non poterant, alij æſtatis tempore deficiebant:& aut mulieres abortum patiebantur,aut nati pueri manci & diſcerpti erant. Cætera quoque hominum multitudo ægrotatione ac morte crebrius quàm ſolebant uexabantur. ſciſcitantibúsque ipſis,quid in deos commiſiſſent, quidúe facturi,ut ab his peſtibus liberarentur: reſponſum fuerat, quia cum impetraſſent quæ petierant,non reddiderunt omnia quæ uouerunt. Sed maiora adhuc debent: quæ ſi reddiderint, conquieſcent. Pelaſgi enim & Aborigines nihil ſibi terra producente uouerunt Ioui atque Apollini, ex naſciturís decimam ſe partem immolaturos. Ceſſauit igitur poſtea talis calamitas. & illi fœcundiſsimo rerum uſi prouentu,decimam naſcentium omnium partem ſacrificabant. Hæc Mirſinus Lesbius non Pelaſgos aut Aborigenes,ſed Tyrrhenos paſſos fuiſſe narrat. Reſponſo igitur recitato, magna omnes ambiguitate tenebantur. Senior deinde quidam aliarum rerum primitias dixit rectè dijs conſecratas fuiſſe,nullam autem ex hominibus partem,quam dij maximè diligunt eſſe immolatam. Quare calamitatibus ſemper,inquit,uexabimur,niſi ut cæterorum animalium,ſic hominum primitias ſacrificabimus. Hanc ſenis orationem cum alij probarent,alij plenam inſidiarum putarent,ſciſcitari rurſus per oracula placuit, ſi hominum decimam ſacrificare dijs gratum eſſet. Deo autem annuente,magna ſeditione uexati ſunt, & tunc primùm primates ciuitatum & reliqua multitudo atroci ſuſpicione,ne dolo iſta primates facerent commota,ſciſsi atque diuiſi ſunt: migrabantque multi, imò uerò quaſi amentia furentes pellebantur, & pellebant: multique ciuitates deſtitutæ penè fuerunt. Sequebantur enim fugientes filios qui genuerunt,& fratres cognati, & propinqui propinquos. ita ex Italia fugientes,Græciam & Barbariam repleuerunt. quod malum non paucis annis Italiam uexauit. Nam & ciuitatum principes tum ſeditionem timentes, tum religioni ſatisfaciendum putantes, ab adoleſcentibus, qui ad iuuentam in annos proueniebant, primitias diligebant. Et paulo pòſt: Aſſerunt autem Saturno in Italia, priſcis temporibus ita ſacrificatum fuiſſe, quemadmodum apud Carthaginenſes antequam urbs eorum dirueretur. Celtæ uerò ad hæc uſque tempora & occidentaliores ferè omnes homicidio ſacrificant. Hercules autem fertur primus in Saturnino ara ædificata intemeratas hoſtias immolaſſe: ac legem qua homines ſacrificabantur, reuocaſſe. & ne quaſi, patrio ritu neglecto, ſuperſtitione inani incolæ turbarentur, ſimulacra pro uiuis hominibus, quos in fluenta Tyberis proijciebant hoſtiarum ornata, modò in Tyberim immittere docuit. quæ res à Romanis temporibus quoque noſtris idibus Maijs diligenter fieri ſolet. Ea enim die pontifices animalibus primò ſecundum leges immolatis, uirginesq́; ueſtales, prætores, alijsq́; ciues quos ſacris adeſſe fas eſt, triginta ſimulacra hominum, quæ Argiuos appellant, à ponte ſacro in Tyberim demittunt. Hæc Dionyſius. Diodorus uerò conſentanea iſtis in uigeſimo hiſtoriæ uolumine, de Carthaginenſibus ac Agathocle tyranno Siciliæ, poſt mortem Alexandri Magni primi Ptolemæi temporibus obſeſsis, his uerbis conſcripſit: Dicebant autem Saturnum illis iratum fuiſſe, quoniam prius ipſi excellentiores ex filijs ſuis ſacrificabant. Poſtea uerò clam emptis infantibus atque educatis,

B

Hercules hoſtias humanas damnauit.

educatis, liberorum loco immolabant. Cumq;, diligenti facta inquiſitione, A multi ex ſuppoſitis inuenirentur ſacrificari, facile animis induxerunt, ut crederent ad obſeſsionem urbis hoſtes idcirco diuinitus miſſos fuiſſe, quoniam priſcos deorum honores non ſeruarent, Itaq; deos placare ſtudentes, ducentos ex nobiliſsimis adoleſcentibus publicè ſacrificarunt. Trecenti uerò alij, quoniam ſuſpectos ſe eſſe uidebant, ſponte ſe tradiderunt. Erat autem apud eos ænea Saturni ſtatua magnitudine mirabilis, cuius manus in terram extenſæ ita erant in gyrum, ut qui ad eum prouenire adoleſcentes cogebãtur, in ingentem foueam ignis repletam inciderent. Iure igitur Hebræorum ſcriptura reprehendit eos, qui moribus patrijs contemptis, hæc imitati ſunt, dicens: Immolabantq; filios atq; filias ſuas dęmonibus: infectaq; terra eſt in ſanguinibus, & contaminata in operibus eorum. Arbitror iam per ea quæ dicta ſunt ſatis patere, non bonorum dæmonum inuentionem fuiſſe priſcam illam, & primam ſimulacrorum inſtitutionem, & uniuerſam religionem gentilium, ſed pernicioſorum omnino atq; ſceleſtorum. Itaq; uerus profectò inuenitur propheticus ille ſermo, Omnes dij gentium, dæmonia. Apoſtolicum etiam illud quo dicitur, Quia quæ gentes ſacrificant, dęmonibus non Deo ſacrificant. Et certè ſi quid boni in deis gentilium eſſet, amatores profectò iuſtitiæ ſalutares & benefactores hominibus eſſent, nec humano ſanguine gauderent. Sed reſponſis & omnibus modis à cæde humanum genus repellerent.

Qualis Saturni ſtatua

Quòd mali dæmones ad omnia flagitia & facinora homines impellebant. Cap. VIII.

QVòd uerò maligni ad iſta dæmones humanum genus intruſerunt, quamuis per ſeipſum pateat: tamen inde quoque apertius uidebis, ſi adulteria & fornicationes gentilium, quæ uſque ad hunc diem in Heliopoli, B Phœnice, multiſq; alijs in locis peraguntur, in mentem tibi ueniant: quaſi enim primitias quaſdam dijs debitas, turpiſsimas huiuſmodi operationes in templis offerunt. Nam ſi nec homines quidem modeſti ac mites cædibus & ſtupris lætantur, quanto magis dij aut boni dæmones ab his rebus erunt alieni? Si uerò quiſpiam obijciet, malignos quidem eſſe dæmones eos, qui hæc petunt, alios autem illos bonos, quos maximè tanquam ſaluatores uenerantur: quærendum ubi nam iſti ſaluatores ſui: quos colunt, ſint, & non poſſunt malorum uim ab huiuſmodi facinoribus atque flagitijs auertere. Quomodo autem boni ſunt, ſi malos dæmones non depellunt? ſi cultoribus non auxiliantur? Aut cur humanum piumq; hominum genus atrocitate malorum dæmonum uexari permittunt? Cur etiam non admonuerunt homines, non ut Deum honorare, ſed ut pernicioſum dæmonem odiſſe illum, cui hæc iniqua & turpia placerent? Quomodo ergo uerum iſti Deum colunt, qui nec Rhodijs, nec Salaminis, nec Heliopolitanis fugiendos eſſe prauos dæmones ſignificauit? nec malignum Iunonis ſpiritum, cui tres quotidie homines ſacrificari ſolitum ab hiſtoria didicimus, contemnendum eſſe unquam dixit? nec Chios docuit, ne membratim crudeliſsimè diſcerptum hominem Dionyſio immolarent, nec Tenedios ſimiliter? nec prohibuit Mauorti hominem ubique offerri? Cur igitur eum colunt, qui uel liberos prauis dæmonibus iugulantes nequaquam defendit: nec dixit in Laodicea Syriæ, ubi ſingulis annis uirgini litabatur, pernicioſum dæmonem habitare: nec in Libya atque Arabia, ubi adoleſcentem ſacrificantes, ſub ara ſepeliebant. Hæc omnia uerus Deus quem colunt, quomodo non admonuit facienda non eſſe: inceſtus etiam & adulteria uerus ille ac bonus Deus quomodo non docuit, uero Deo & bonis dæmonibus placere non poſſe? quod nullus unquam præterquam uerus profecto Deus noſter, qui ſolus Deus eſt, feciſſe inuenitur. Is enim per Moſem uniuerſos præmonuit homines, non eſſe colenda dæmonia: econtra uerò repellenda contemnendaq;

Iunoni tres quotidie homines ſacrificati.

Digitized by Google

tanquam pernicioſiſsimos ſpiritus, templaq; ipſorum ac cæremonias quibus honorantur, ſic eſſe delenda, ut nulla eorum extet memoria: qui adeò maleficio ſe humanum genus inuaſerunt, tantamq; uictoriam amentia hominum conſecuti ſunt, ut ſi colligere in unum, quæ ab hiſtoricis ſuis dicuntur, uolueris, uniuerſum iſtis ſceleſtibus orbem ſpiritibus ſubiectum fuiſſe inuenies, Græciam, Africam, Thraciam, Scythiam, prudẽtiſsimorum Athenienſium gentem, ipſam quoque magnam urbem, ſiquidem etiam ibi dialibus homines iugulabantur, Rhodum præterea, Salamina, inſulas omnes Chium, Tenedum, Arcadiam, Lacedæmona, Aegyptum, Phœniciam, Libyam, Syriam, Arabiam, ubiq; uſque ad tempora Saluatoris noſtri, tam animalium, quàm hominum cæde, & turpiſsimis pollutionibus pernicioſiſsimos dæmones placabant: neq; prius uitam hominum hæc mala reliquerunt, quàm Saluatoris noſtri doctrinæ fulgor orbem illuſtrauerit. Hiſtoricos enim ſuos iam audiuimus ad Adriani uſq; tempora, facinora & flagitia illa fuiſſe protenſa. Eius uerò Imperatoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectam atq; contemptam fuiſſe. Illo uerò maximè tempore ſalutaris euangelij prędicatio per orbem in modum fulgoris corruſcabat. Mentiuntur autem, quando rebus uicti prauis, ſe dæmonibus ſacrificaſſe negant. Illos enim adorabant, illis homines cædebant, ad honorem illorum turpiſsima admittebant flagitia, quos deos maximos & putabant & appellabant. Saturnum enim, Iouem, Martem, Dionyſum, Iunonem, Mineruam, Venerem, & ſapientiſsimum atq; pulcherrimum Apollinem, optimos & maximos deos, ac deniq; ſaluatores eſſe prædicant. Iſti ergo pernicioſiſsimi, illi dæmones ſunt. Nam ſi huiuſmodi ſunt, qui cæde hominum gaudent (gaudent autem iſti, quibus niſi homines immolentur, ferre non poſſunt) ſceleſtiſsimi certè ſpiritus eſſe conuincuntur, ſiue ipſi talibus gaudeant, quod dubitari non poteſt: ſiue alijs hæc offerri permittant. Cur enim ſi boni ſunt ſpiritus, his ſceleribus malignos placari dæmones iubent? cur adeò errare homines patiuntur, ut ad colendos prauos dæmones ignorantia deductos deſpiciant? Cur huiuſcemodi humanum genus ſeruire ſpiritibus non dedignantur, cum oporteat ſi boni dij ſunt, longiſsime ab hominibus omnem falſam religionem diuina ſua uirtute, prædicatio neq; integra pellere? Nam pater bonus non negliget filium à prauis hominibus circumuentum, nec humanus dominus ſeruum, nec dux belli ad captiuitatem ſuos milites duci patietur, ſi aliquo eis poterit modo prouidere, nec paſtor lupis pecudes tradet. Dij autem boni, qui miſeros, ut dicunt, homines tutantur, qui paſtores & ſaluatores, reges, patres & domini nuncupantur, inimicis dæmonibus quaſi atrociſsimis beluis homines, à quibus piè coluntur, crudeliter trucidandos tradent, nec propugnabunt & protegent imbecillum genus hominum, nec hoſtes & prauos ſpiritus tanquam immanes beſtias longè à grege hominum fugabunt, nec docebunt homines, qui ſe, remq; ſuam illis commendant, non colendos, ſed fugiendos eſſe prauos ſpiritus? Quando igitur hoc nec faciunt, nec unquam fecerunt, imò uerò econtra oraculis atque reſponſis ſuis homines immolari ſibi petebant, & turpiſsima flagitia in templis offerri, re ipſa patet peſsimos & iniquiſsimos eſſe natura. Ad hæc quomodo Deus aut bonus aliquis dæmon à gentibus unquam adorabitur, ſi bonum malo nunquam conuenire poteſt, niſi lucem ac tenebras ad idem concurrere poſſe contendat? Quomodo autem dij ſunt, aut omnino boni dæmones, qui bonitate ab hominibus ſuperantur? Iniquum enim Porphyrius ſcripſit, non dico homines ſolum, ſed etiam quod multo minus eſt, animalia bruta occidere. Quare immolationes huiuſcemodi modeſto atq; prudenti uiro fugiendas, nec placandos ſpiritus ſanguine, ſed animi uirtute repellendos conſulebat.

Mundum enim animum non inuadunt, quoniam eis diſsimilis eſt.

Quod

Quæ regiones dæmonibus ſubiectæ fuerunt.

A

B

Quòd omnibus contemptis, Deo inhærendum eſt.
Cap. IX.

SI uerò ciuitatibus neceſſe eſt hos etiam placare,nihil ad nos. Ciuitates enim etiam res externas,ut diuitias:& omnia quæ corporis ſunt,ut formam, bona eſſe confirmat:& horum contraria,mala.Pauci enim ſunt in ipſis,qui animæ curam habeant.Nos autem quantum nobis poſsibile eſt,iſtis non indigemus, ſed omni ſtudio atq; opera Deo ſimiles fieri conamur. Quod fieri ſolet perfectiore uirtute,& uera de rebus opinione.Econtra uerò,prauis tam dæmonibus quàm hominibus,& omnibus qui caducis atq; materialibus rebus gaudent, diſsimiles eſſe ſtudemus.Non iniuria igitur philoſophus & dæmones contemnere debet,& diuinationes negligere.Ea enim,quæ homines uaticinationibus petunt,negligit.Non ergo de matrimonio,non de mercibus,non de ſeruo,non de furto,non de alijs inanibus rebus,quas falſa opinione homines cupiunt, ab extis animalium quæret: ſed ipſe per ſeipſum Deo accedens, æternam ſolummodo uitam quæret,quam toto animo deſiderat.His uerbis Porphyrius auguria & auſpicatus & uniuerſam diuinationem,quam multi admirantur, falſa opinione hominum conſtare apertè oſtendit, quibus philoſophum nullo modo indigere dicit.Si ergo modeſtus prudensq; uir ea fugit, quibus dæmones placantur,quæ ſunt gentilium ſacra ſanguine animalium confecta, nemo priſcorum prudens ac modeſtus inuenitur.Omnes enim ut diximus,ante Saluatoris noſtri aduentum,brutorum animalium uel hominum ſanguinem dæmonibus offerebant. Nemo ergo,ſecundum Porphyrium, prudens modeſtusq; gentilium fuit. Præterea ipſe rationem ſequens,ſacra dæmonum refutat: & mundo animo eſſe hortatur,quem dæmones inuadere nequeunt, quoniam diſsimiles ſunt. Apollo uerò deus ſuis(rurſus enim homini comparatus,inferior reperietur)pernicioſiſsimo dæmoni,quia uidelicet ei amicus ſit(pernicioſo enim pernicioſus amicus eſt)ſacrificandum conſulit,quod ipſe in libro de Reſponſis cōſcripſit.Cum enim uates feſtinaret quod quærebat inſpicere,Apollo ei reſpondit,munera prius dæmoni offerenda eſſe dicens. Ratio autem humana, duce natura,his contraria facienda probat,munditiam ſcilicet animæ adhibendam, & ſacrificandum non eſſe dæmonibus: quoniam purum mundumq; aggredi non poſſunt,cum dijs ſimiles ſint.Quòd ſi prudens & modeſtus uir eſt, qui dæmonibus non ſacrificat,qui ſuis reſponſis ſacrificandum conſulit, qualis nam ſit,per teipſum conſidera.Peſsimi ergo atq; pernicioſiſsimi ſunt,qui cęde ac ſanguine hominum gaudent.quem morem ſi quis laudat, is omnes homines qui modò uiuunt uituperat. Quòd ſi prudenter noſtram tempore huiuſcemodi rem contempſerunt,priſci omnes ſtultiſsimè id faciebant.

Demū quęrit immunādum animū.

Quòd omnibus contemptis, Deo inhærendum eſt.
Cap. X.

HIs omnibus hac luce clarius patet,quòd non dij, non boni dæmones,ſed longè ab omni bonitate remoti,hoſtes ueri Dei pernicioſi atq; impij gentilium ſunt dij,à quibus nemo præter Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,humanum genus eripuit,qui euangelio ſuo uniuerſis Barbaris, ſimul & Græcis huic morbo medetur,& à duriſsima antiquiſsimaq; ſeruitute liberat, ac ad ueram conuocat libertatem: ad quam curriculo tendere, magna uoce omnibus prædicat,clamans:Spiritus Domini ſuper me,propter quod unxit me euangelizare pauperibus,miſit me ſanare contritos corde,prædicare captiuis remiſsionem,& cæcis uiſum. Et rurſus: Educere ligatos è uinculis,& è domo carceris ſedentes in tenebris.Hæc enim ab antiquiſsimis temporibus uera Hebręorum oracula redemptionem noſtram & cæcæ mentis illuminationem prædicentia confirmabant futuram.unde nos Saluatoris noſtri gratia & patrocinio confirmati,à flagitijs ad modeſtiam,& ad prudentiam ex amentia liberi iam à dæmonum ſeruitute nec ſacrificabimus unquam,nec ſeruiemus dijs gentilium, à quibus

bus (proh dolor) oppreſsi tenebamur. nunc quia liberati, euangelica doctrina ad Saluatorem noſtrum Dominum, & benefactorem, creatorem & regem uniuerſi adducti ſumus: quem piè adoramus, non ut dæmonibus uidetur, ſed ut ab euangelica doctrina didicimus. quia nutriti, prauos dæmones atq; perniciosos facile fundemus. Nam caſtitate & bonis moribus nixi, eamq; uitæ munditiam adhibentes, quam nobis Saluator tradidit, nequaquam illos timebimus, qui mundum aggredi animum, quoniam diſsimiles ſunt, nequeunt, ut philoſophus concedebat. Sed neq; diuinationis indigebimus, neq; aruſpices interrogabimus, nec quicquam penitus dæmoniacum perſcrutabimur. Quorum enim gratia hæc petuntur, ea nos contemnere Chriſtus docuit, illaq; ſolummodo deſiderare iuſsit, de quibus nemo aruſpex, nullius hoſtiæ exta ſignificare aliquid poterunt: quæ ſolus Saluator noſter uerbum Dei, quod ſemper cum Deo patre eſt, omnibus ſignificauit, qui animum atq; mentem ſuam domicilium illi conſtituerunt. de quibus ipſe dicit: Habitabo in ipſis, & ero ſibi Deus, & ipſi erunt mihi populus. Hæc de prauitate dæmonum, quos & Deos appellant, dicta ſufficiant.

De tranſmutatione prauorum dæmonum & operatione. Cap. XI.

NUnc uideamus quemadmodum cum eſum carnium Porphyrius exterminet, apertiſsimè prauos iſtos dæmones in multas figuras & formas, ut homines ſeducant, tranſmutari, bonorúmque, ut cupiditatum inflammatione multitudinem alliciant, perſuadeantq; Deos eſſe cum non ſint, effigiem aſſumere confirmet, quos tantum ait potuiſſe, ut ſapientiſsimos poetas & philoſophos complures deceperint, quorum eloquentia multitudinem euerterunt. Præterea omnes maleficas artes ab ipſis dæmonibus inuentas fuiſſe, ad uoluptatemq; homines impulſos, ut titillatione obcæcati, primum eorum ſpiritum ſummum Deum putarent. Sed uerba eius aſcribamus: Quæcunque, inquit, animæ uitijs ſubiectę appetitu feruntur, iræ concupiſcentiæq; ferulentes, in naturam dæmonum conuertuntur, ac perniciosæ ſicut illi fiunt. Sunt autem ſicut & dæmones inuiſibiles atque inſenſibiles humano ſenſui. Non enim habent corpus, quod ſoliditate ſua ſentiri poſsit: nec formam omnes unam, ſed multis atque uarijs tranſmutati figuris, modò apparent, modò inuiſibiles ſunt. Spiritus autem, quia quidem corporalis eſt paſsibilis, & corruptibilis eſt: quia uerò animæ colligatus eſt, longo temporis ſpacio perdurat. Aeternus autem eſſe non poteſt, quoniam mutatur & defluit. Proportionati autem ſunt bonorum ſpiritus, ſicut & corpora fuerunt, malorum autem improportionati. Dæmones igitur uitijs dediti, quicquid malè excogitare ac efficere poſſunt, libenter aggrediuntur. uiolenti enim omnino atque ſimulatores cum ſint, priuatiq; luce melliore inſidioſe aggrediuntur, nunc occultè adulantes, modò manifeſtius cogentes. paulo poſt hæc inquit: Ac ſimilia faciunt à uera opinione de cultu deorum ad ſe ipſos transferre cupientes: omnibus enim gaudent malis, & deorum aſſumpta perſona temeritate noſtra fruuntur. Alliciunt enim multitudinem ardore cupiditatum, diuitiarum, potentiæ, uoluptatum, inanis prætereà gloriæ appetitione. unde ſeditiones, rixæ, bellaq; naſcuntur, quodq; omnium peſsimum eſt, deos etiam ipſos, & primum uniuerſi Deum ſimilibus ſeruire uitijs perſuadent, ita omnia ſurſum deorſumq; perturbant. Credunt enim eis non ſolum uulgus, ſed multi etiam philoſophorum alteri alteris cauſam præbentes. Qui enim philoſophi communes opiniones non contempſerunt, ad impietatem uulgi delapſi ſunt. multitudo etiam uiciſsim conſentanea impietatis ſuæ à philoſophis uerba percipiens, in falſa de dijs opinione confirmata eſt. Nam poeſis quoniam in uerbis ſonantibus & compoſitione magnifica utitur, perſuaſit, imò uerò inflammauit, homines ad impietatem,

Poeſis exitioſa.

A pietatem, ita ſeducti non poſſunt perſpicere, nec bonitati nocere, nec prauitatem iuuare unquam poſſe. Nam ut non poteſt caliditas, ut Plato ait, frigiditatem inducere, nec frigiditas caliditatem: ſic nec iuſtitia nocere poteſt. iuſtiſſimus autem omnium Deus eſt: non eſſet enim Deus, niſi eſſet iuſtus. Quare alia quædam eſt uirtus bonorum dæmonum, alia malorum. Qui enim ad nocendum nati ſunt, & iſtud omnibus peragũt uiribus, bonis contrarij ſunt: contraria uerò in eodem eſſe non poſſunt. Ab iſtis autem maleficæ quoque artes conſtitutæ ſunt: hos enim ſummopere, & præſidentẽ iſtorum malefici omnes uenerantur. Hi pleni ſunt omni falſa phantaſticaq; uiſione, qua facile decipiunt, monſtra quædam & prodigia ſenſui & imaginationi præponentes: unde amatoria & incentiua libidinum preparantur, quibus omnes luxuria, & diuitiarum copia, & inanis gloriæ cumulus comparari atque acquiri creditur, ac falſitate homines decipiunt. Dij enim eſſe uolunt, cum nidore carnium & fumis gaudeant. His enim uaporibus confirmari & roborari uidentur. hæc omnia eius ſunt, qui exactiſsime iſta ſciebat. Prenominatus enim philoſophus, qui maximè omnium iſta ſcrutatus eſt, prauos dæmones omnes, qui ſanguine gaudent, appellauit, & multitudini à poetis & nõnullis philoſophis perſuaſiſſe falſo bonos uideri aſſeruit.

Qui ſint principes dæmonum, ſecundum Porphyrium. *Cap.* XII.

IDem declarat malignorum demonum principes Serapin & Proſerpinã eſſe. diuina uerò ſcriptura Beelzebub prauitatis principem appellat. Sunt autem uerba eius hæc in libro reſponſorum conſcripta: malignos omnes dæmones non temerè Serapidi ſubijcimus. Non enim ſacrorum eius ſymbolis ſolummodo perſuaſi ſumus, uerumetiam, quia quæcunq; alliciunt, & quæcunque repellunt, Plutoni attribuuntur, ut in primo libro monſtrauimus. Serapis autem apud Aegyptios is deus eſt, qui apud Græcos pluto nuncupatur, idcirco prauis *Serapis qui & Pluto.*
B dæmonibus iſte princeps eſt. Nam iſte ſymbola quoq; dedit hominibus, quibus dæmones expelluntur: iſte ſupplices docuit, quomodo brutorum aſſumpta figura, demones hominibus inſiliunt. Vnde apud Aegyptios & cæteros omnes, qui prudentes in agendis cæremonijs deorum eſſe uidentur, corrigiæ in templis irrumpuntur: & animalia ante inuocationem deorum expulſa, multitudine cæduntur: ita domo ceteris rebus uacua, & munda ſpiritu, & ſanguine animalium Deus inuocatur. Sunt autem corpora hominum iſtis plena, & maximè illorum, qui delicatis cibis uiuunt. Comedentibus enim nobis adueniũt, & inhærent corpori. idcirco ieiunium & caſtitas maximè laudantur, non quia principaliter Deus bonus iſtis placetur: ſed ut recedant illi, qui ſanguine & immunditia gaudentes, ut his fruantur, in utentium corpora ingrediuntur. Certum enim eſt, quia uehemẽs caducarum rerum cupiditas, & appetitiui ſpiritus impetus non aliunde quam ex præſentia iſtorum maximè creſcit. Quare cum appetitio nimium inflammata eſt, & uoluptatis ardor animum ita exagitat, ut omnis cogitatio ad exteriora uagetur, tunc huiuſmodi demonum præſentiam eſſe cognoſcas: quorum preſentia facit, ut appetitiuus ſpiritus in corpore noſtro multiplicetur. Et paulo poſt: Nunquid, ait, iſti ſunt illi dæmones, quorum princeps Serapis eſt? Symbolum enim etiam horum triceps canis eſt, ille ſcilicet qui in aqua, terra, & aere tribus his elementis uerſatur pernicioſiſsimus demon. Is enim cæteros demones tanquam princeps expellit. Sed Proſerpina etiam demon princeps eſt, quia in tribus his elementis plurimum poteſt. Et poſtpauca: Vnum, inquit, Proſerpinæ reſponſum ſi appoſuero, uolumẽ iſtud concludam:

Naturæ triplices ego ſum Lucina puella.
Taurea itemq; triceps miſſa è cœlo aurea Phœbe,
Quam multæ uariant formæq; trinaq; ſigna

Quæ terna & ſimulachra fero terræ, aeris, ignis, A
Quippe meis atris terrarum eſt cura moloſsis.

LIBER QVINTVS.

Quòd potentia dæmonum per aduentum Saluatoris eſt abiecta. Cap. I.

DEinde, qui nam ſint canes atri clare interpretatur, dicens perniciosos dæmones ſic appellari. Verùm & ſi ſatis à ſuperioribus pateat, non bonos, ſed pernicioſos dæmones, quaſi deos à gentilibus cultos: non tamen erit ab re, quoniam multi adhuc imbecillitate quadam animi ſeducuntur, religionum patrum laudantes, cumulatius eandem rem oſtendere, à qua non ab alio quam à prædicatione Chriſti liberati ſumus. Ipſi enim fatentur, temporibus Saluatoris noſtri oracula ſua ceſſaſſe, & mortem nonnullorum dæmonum accidiſſe: & ad hæc, ut in ſuperioribus patuit, poſt Euangelicam doctrinam dijs offerri homines, improbatum eſſe. Adijciendum autem eſt, non ſolum ſuperſtitionem dæmonum ruiſſe, uerumetiam multos atque ua-
Dæmonum uis in Chriſti aduentu eneruata. rios principatus ceſſaſſe. Ferè enim per omnes ciuitates & caſtella, reges & tyranni antiquitus erant: ita ut non pauciores principatus eſſent, quàm ciuitates: facileq; à dæmonibus impulſi, alteri in alteros inſurgebant. Sic depopulationes regionum, obſidiones urbium, & ſeruitus maxima uigebat in morem iumentorum captiuis ſeruientibus. Vnde facilè conſideratum eſt, eſt, quàm ingens ante Saluatoris noſtri tempora humanum genus calamitas premeret. Quæ omnia diligenter in unum collecta, ſi non antè ceſſaſſe conſiderantur, nec per ſucceſsionem unum poſt alterum defeciſſe, ſed omnia ſimul quaſi terræ motu facto, poſt Domini noſtri reſurrectionem ruerunt: quomodo non oportebit Euangelicæ ac ueræ Salutaris doctrinę myſterium ad- B
mirari, cuius prędicatione factum eſt, ut creatori & ſoli uerò Deo per uniuerſum orbem ædes conſtitutæ ſint? ubi tam uetus quàm noua ſcriptura ita publicè legitur, ut ab omnibus audiatur? Vnde audientes diſcũt ſumma uirtute & uera pietate ac religione uiri ſimul & mulieres uiuere. Perierunt autem reſponſa dæmonum, & auguria & aruſpicia hominum. ne quis adeò nunc inſanit, ut poſteaquam nomen in Chriſti orbe claruit, audeat clariſsimorum ſanguine, aut cæde hominis immaniſsimos dæmones placare. quam rem prius non rudes aut priuati ſolummodo, uerumetiam ſapientes & reges factitabant. Quòd autem poſt tempora Saluatoris noſtri, porentia dæmonum fracta iaceat, ipſe Porphyrius Chriſtiani nominis hoſtis in libro, quem aduerſus religionem noſtram conſcripſit, hoc modo teſtatur: Nunc uerò mirantur, inquit, ſi tam multis annis peſte ciuitas uexatur, quum & Aeſculapius & alij dij longè abſint ab ea. Poſteà enim quàm IESVS colitur. nihil utilitatis
Ieſus deorum cultum abolerit. à dijs conſequi poſſumus. Hæc uerba illius ſunt. Quòd ſi dij ſunt, ô Porphyri, quare uiribus ſuis IESV uirtutem non deprimunt? Siquidem ut uos dicitis, mortalis homo IESVS & ſeductor fuit, dæmones uerò ueſtri & dij & ſaluatores: cur igitur omnes ſimul cum Aeſculapio terga uerterunt? uniuerſumque humanum genus fuſi atque fugati IESVM tradiderunt? qui etiam poſt mortem apud omnes gentes indies creſcit manifeſtiſsima uerè ſigna, & infinitas ut Deus uires habere omnibus oſtendens. qui aliquantiſper uolunt aduertere, tantum unus ſolus & ipſe mortuus poteſt, ut innumeros deos expulerit: & honoribus eorum deſtructis, cultum ad ſe tranſtulerit. Illi autem & multi & uiui, ut dicitis, nec apparent uſquam iam, nec operantur. Cur igitur ita fit? quia non dij, ſed praui dęmones dij ueſtri ſunt. IESVS autem, & qui eum miſit pater, Deus uerus eſt: ac ideo gloria ſua creſcit indies. ſed humanum genus ad maiorem quotidie uirtutem progreditur. Cumq;
oporteret,

A oporteret,ſi dij eſſent,& humanarum rerum curam haberent, religionem Chriſti deponere,& cultum ſuum corroborare, nihil efficiunt: ſed conati quidem ſæpius ſunt,& reges ac principes,uniuerſumq; Romanorum imperium aduerſus Saluatoris noſtri Euangelium concitarunt. iacent tamen ſuperati, nec totius orbis uires,quamuis ipſorum ſuggeſtionibus conſpiraſſent, contra pauculos homines ac pauperrimos euangelij nuncios quicquam efficere potuerunt. Ieſu enim mortui diuinæ uires pulſis dæmonibus ac falſis deis, qui terreſtrem hunc aerem,& cauernas terræ habitare, condemnati in ſepulchris hominum, omniq; immunda materia uagantur, ſanguine ac uaporibus gaudentes, ad ueram humanum genus pietatem attraxerunt.

Quibus rationibus homines dæmonibus decepti ſunt. Cap. II.

PRincipes certè dæmonum ſiue aerei, ſiue inferni, poſtquam uiderunt ab hominibus, nonnullos mortales, quaſi deos ſanguine ac nidore ſibi gratiſsimis honorari motibus,quibuſdam ſimulachrorum, quæ homines in memoriam mortuorum fecerunt, facilè amentes decipiebant. Præterea diuinationibus,quas dæmoniaca operatione prædicare uidebantur,& uoluptate corporis omnis alliciebant,adeò ut modò cœleſtes uirtutes ac Dei,modò heroum animæ quæ poſt mortem in cœlum aſcendiſſent, ab hominibus crederentur. Vnde opinio de multitudine deorũ, cum à ſimulachris ad inuiſibiles ſpiritus, qui per ſimulachra operabantur,& in eis habitabant,cogitatio raperetur,quaſi uera uehementer creuit,ita terreſtres et aerei dæmones malignitatis ſpiritus dij maximi putati ſunt.Priſcorum etiam heroum,qui maximè colebantur memoria,in maius errorem extollebat,quorũ figuras per ſingulas ciuitates imaginibus atq; ſtatuis exprimere conabantur.Animas uerò prodigioſe aut incorporeas uirtutes,ſtatuis plerunq; adeſſe dæmones ſimulabãt. Sic maleficis artibus & in uocatione animarum omnia perturbabant. Iſti ergo terreſtres dæmones B aerei atque inferni ſpiritus,quos huius mundi principes diuinæ literæ nuncupant. modo bonos ſe dæmones, modò deos cœleſtes,& nunc heroum animas, nunc alios atq; alios fingentes,in uarios humanum genus errores iniecerunt, ut alij deos,alij heroas,alij dæmonas eſſe contenderet,& hos alij bonos,alij malos: quos tamen ne noceant,placandos ſacrificijs cenſebant. Ita factum eſt, ut multitudo,imò uerò innumerabilitas deorum credita ſit.

Quomodo multitudo deorum credita. Cap. III.

PRimùm enim fulgentia in cœlo corpora,tum propter perpetuum motum, tum quoniam cuncta hæc inferiora perſpiciaut atq; moueant,deos appellarunt.Deinde quoniam heros uitæ hominum communiter proferunt, in deorum numero accepti ſunt: quorum turpiſsima facta theologiæ ſuę partem putantes, fabuloſam appellarunt. quam poſteà deteſtati, quamuis & uera & priſca ſit,ad naturalia tamen reducentes fabulas,negant. nec finem hic fecerũt, ſed proprijs quoq; paſsionibus adorabile nomẽ Dei attribuerunt:quod theologiæ genus ita per ſeipſum iacet,ut oratione confutatoria non egeat. Quid enim turpius quam Venerem, Cupidinem, & Priapum deos nuncupare? Res quoque humanos deos fecerunt,orationis enim uim Mercurium,excogitationis Palladem nominarunt. Ad hæc opera & artes,alias Marti & Mineruæ,ut bellicas,alias Vulcano: ut omnes quæ per ignem fiunt,accommodarunt. Extremò malignos quoſdam dæmones, uarios certè atque multiplices, quos modo deos, modò animas mortuorum eſſe credunt,in theologiam ſuſceperunt. Hæc cũ enim ita ſe habeant,cęteris,quia manifeſtè friuola ſunt,prętermiſsis,de operatione dæmonum,quamuis in ſuperioribus dictum ſit, tamẽ quia ferè omnes occuparunt,nunc quoq; dicamus.

Quod

Quòd dæmones, quos inter hominum deorumq́; naturam collocabant, reſponſa dare credebantur. Cap. IIII. A

PRimùm autem Plutarchi uerba in teſtimonium adducam, quæ in eo li-
bro, qui inſcribitur, Quod oracula defecerunt, conſcripta ſunt: Probè, in-
quit, aſſerunt multi, cùm à Platone quod qualitatibus ſubijcitur, elemen-
tum inuentum ſit, quam materiam uocant, à multis magniſq́ dubitationibus
philoſophos eſſe liberatos. Mihi autem uidentur pluribus atque maioribus ſa
tisfeciſſe dubitationibus, qui genus dæmonum inter deos & homines poſue-
runt. Modum enim excogitarunt, quo humanum genus diuino coniungi-
tur. Laudandus ergo eſt, qui primo inuenit, ſiue Zoroaſter, ut dicitur: ſiue Or-
pheus, ſiue quidam Phryx, aut Aegyptius: ut ab utrorumq́ cæremonijs con-
ijcere poſſumus. E' Græcis autem Homerus promiſcuè his nominibus uti ui
detur eoſdem modò deos, modo dæmonas nuncupans. Heſiodus primus
hominum diſtinctius quatuor genera rationalis naturæ ordine poſuit: deos
primùm, deinde dæmonas, poſteà heroas, poſtremò homines è quibus muta-
tionem atque progreſſum in melius facere uidentur: aurei quidem generis ho
mines in bonos dæmones transferens: ſemideos autem uiros, in heroes redu-
cens. Nec neceſſe eſt de ſpacio temporis cum Demetrio contendere. Nam ſi
longo quodam tempore, ſiue breui, ſiue certo, ſiue incerto dæmonis anima &
herois uita commutetur, nihil ad rem cum priſcorum hominum atq; ſapiētum
teſtimonio pateat, naturas eſſe quaſdam inter deos & homines, quæ ſuſcipiunt
mortalium paſsiones: quos dæmones appellantes & honorantes, leges patri
trias conſeruabimus. Et poſt pauca: Rectè mihi dici uidentur non deos, qui
longe à terris ſemoti ſunt, ſed dæmonas deorum miniſtros, oraculis præeſſe.
Qui uerò his dæmonibus peccata & errores attribuunt ſecundum Empedo-
clem, & ad hæc mortem atque luctum, ij mihi parum prudentes ſolent uideri.
Et paulo pôſt: Eſt enim ut in hominibus uirtutis diuerſitas, & appetitiuæ atq; B
irrationalis partis: ſic in ipſis quoque dæmonibus. ſed in alijs irrationalis hęc
pars tenuis eſt atque imbecilla, in alijs uehemens atque impetuoſa: cuius rei
ueſtigia teſtimoniaq́ ſunt ſacra, & cęremoniæ fabuloſæ multis ad hunc uſque
diem in locis peracta. Nefaſtos enim dies & triſtes, in quibus & ieiunia &
planctus in ſacris adhibentur, ad pellendos prauos dæmonas conſtitutos eſ-
ſe crediderim. cuius rei argumentum eſt, quę antiquitus fiebat hominum im-
molatio. quam nec diuinitus introductam fuiſſe, credendum eſt. nec reges,
neque principes temerè chariſsimos ſibi liberos iugulaſſe, ſed pernicioſorum
dæmonum iram & impetum retrudentes feciſſe. Nam dęmones, cum non
poſsint aut nolint animæ per corpus coniungi, quemadmodū Hercules Oe-
taliam amore uirginis commotus obſidebat: ſic animam hominis corpore de-
tentam petentes, bella, peſtes, aliasq́ calamitates urbibus inuexerunt: nec an-
te ceſſarunt, quàm habuerint quod cupiebant. His apertiſsimè Plutarchus
pręcipuus apud gentiles philoſophos, oſtendit pernicioſiſsimis dæmonibus
homines immolatos fuiſſe. Quorum ſi aliqui boni ſunt, cur ita praui pla-
cabantur, cum poſſent facilè boni exorari, ut prauos pellerent? Nunc autem
cum nunquàm id fecerint, ſed turpiſsima ſemper uita & obſcœnis uerbis, &
ſanguine brutorum atque hominum malignos dæmonas placarint: quomo-
modo hęc facientes quæ prauis gratiſsima ſunt, deo & bonis uirtutibus pla-
cere putabant? Neminem enim fugit, non poſſe bonorum eſſe amicum eum
qui ſic uiuit, ut malis gratiſsimus ſit. Non ergo deos, ſed neque bonos dæmo-
nas gentiles, ſed pernicioſos ſolummodo, uenerantur. Quam rem magis idem
Plutarchus confirmat, dicens: Fabuloſas de dijs rationes res quaſdam ſignifi-
care à dæmonibus antiquiſsimis geſtas temporibus, & ea quæ de Gigantibus,
ac de Titanibus decantātur, dæmonum fuiſſe operationes. Vnde mihi ſuſpicio
nonnunquam incidit, ne iſta illa ſint, quæ ante diluuium à Gigantibus facta
diuina

A diuina ſcriptura tetigit, de quibus dicitur: Cum autem uidiſſent filij Dei filias hominum quia eſſent ſpecioſæ, elegerũt ſibi ex illis uxores, ex quibus procreati ſunt famoſiſsimi Gigantes à ſeculo. Suſpicabatur enim fortaſſe quiſpiam illos & illorum ſpiritus eſſe, qui ab hominibus poſtea dij putati ſunt: pugnasq; illorum, tumultus & bella etie. quæ fabuloſæ de dijs conſcribebantur. Plutarchus etiam in libro ubi de Iſide ac Aegyptiorum dijs conſcripſit, his uerbis utitur: Multo melius autem dicunt, qui quæ de Typhone, Oſiride, & Iſide conſcribunt, nec deorum, nec hominum, ſed magnorum dęmonum calamitates affirmant fuiſſe. quos etiam Plato, Pythagoras, Xenocrates, & Chryſippus priſcos ſecuti theologos excellentiores quàm homines fuiſſe affirmant. Sed naturam ſuam quamuis homine ſuperiorem, anima tamen & corpore cõiunctam dixerint. Quare uoluptate quoq; atq; dolore alios magis, alios minus affici. Vt enim in hominibus, ita etiã in dęmonibus uirtutis & uitij diuerſitas inuenitur. Nam quæ de Gigantibus & Titanibus Græci decantant, & Apollinis aduerſus Phythonem bella, Dionyſij præterea fuga, & Cæreris peregrinatio: nihil ab illis differunt, quæ de Oſyride & Typhone apud Aegyptios narrantur. Empedocles autem pœnas etiam dare dæmonas peccatorum confirmat. Aether enim eos, inquit, & pontus expellit: terra nullo modo ſuſcipit. Sic ab alio in aliud elementum depulſi, atrociter uexantur, quouſq; purgati primum ad locum redeant. Similia uerò de Typhone ferunt Aegyptij: quem aiunt inuidia commotum, terram ſimul atq; mare turbaſſe, deinde graues pœnas perſoluiſſe. His ſimilia idem Plutarchus in libro quoque de Caſu oraculorum explicuit: ille, inquit, dæmonibus diuinationem attribuens, multa de Delphis, & de Dionyſo dicebat. Nec erat neſcius eorum ſacrorum, quę apud Gręcos celebrantur, ſed dicebat eis magnas iſtorum dęmonum fuiſſe calamitates, ſignificari, Apollinisq; cum Typhonem interfeciſſet, non annorum nouem, neque ad B tempus fugere neceſſarium fuiſſe: ſed in alium mundum impulſo, poſt nouem magnos annos pœnis purgato contigiſſe, ut ad oraculum, quod interim Themis cuſtodiebat, rediret. Sic ſe habuerunt quæ de Typhone & de Titanibus narrantur. Dęmonum enim aduerſus dęmonas pugnę fuerunt, & exilia eorũ qui ficti fuerant atq; ſupplicia: qualia Typhon, quoniam in Oſirim: & Saturnus, quoniam in cœlum peccauit, paſſus eſt. Quorum honores aut omnino apud nos defecerunt: aut minores ſunt, cum in alio ipſi exulent mundo. Audio enim etiam Solymos Lyciorum uicinos Saturnum maximè ueneratos fuiſſe. Sed poſtquam Archalum & Arithon & Toſibim principes ſuos interfecit, fugiſſe inde ipſum teſtantur, ac ideò neglectum fuiſſe. His autem ſimilia multa poſſumus à fabulis accipere. Si uero nominibus deorum nonnullos dæmonas appellamus, minimè mirum uideri debet. cui enim deorum unuſquiſque ſubijcitur, cuius uirtute ſuſtentatur, eius nomine ſolet nuncupari. Nam & noſtrûm alius Iouialis, alius Martialis, alius Mercurialis eſt. & multi fortè ita nuncupati ſunt, ut nomine rem oſtẽdant. Multi contrarias etiam denominationes habuerunt. Hæc Plutarchus.

De operatione bonorum dæmonum ſecundum Porphyrium. *Cap. V.*

NVnc rurſus de bonorum dæmonum uirtute atq; operatione à Porphyrio nonnulla colligamus. Iurè namq; teſtimonio ipſius crebrius utimur, qui & noſtrę religionis maximè hoſtis fuit, & exactiſsimè theologiam gentilium ſciuiſſe putatur. Is igitur in libro de Reſponſis, Pana Dionyſij famulum enarrat fuiſſe: quem cum in numero bonorum dæmonum collocet, agricolis quibuſdam apparuiſſe cõfirmat, quos & repentè poſteà mortuos aſſerit, ſic dicens: Pana Dionyſi famulum fuiſſe, Apollo iſto reſpõſo ſignificauit, Nam cum nouem ſimul homines in quodam Branchidarum agro mortui eſſent, interrogantibus quænam necis eorum cauſa fuerat, ſic Apollo reſpondit:

Digitized by Google

Toruus Dionyſij famulus Pana, aurieꝗ cornis A
Per nemora obſcura gradiens, monteſꝗ per altos
Pinum una atꝗ alia reſonam ſyringa tenebat,
Geſtabatꝗ manu. multos is corpote uaſto
Proſtrauit, mortiꝗ uiros dedit horridus ille.

Audis homicidia? Vides figuram? Perſpicis res geſtas Panos, quas Apollo expoſuit? Quomodo igitur bonus eſt dæmon, qui talia faciebat? Sed conſidera etiam aliorum magnificè facta, quorum gratia cœlo relicto, in terra conuerſantur. Non enim modeſtiam aut iuſtitiam exemplo docuerunt, ſed alij obſcœnis uoluptatibus, alij pugnis, alij uenationibus gaudent. Cum enim ab Apolline quæreretur, ſi iurandum eſt, ſic reſponſum fuiſſe ait:

Sunt calami matri diuûm, ſunt tympana curæ,
Fœmineiꝗ chori. dura atꝗ horrentia bella
Pallas amat. nemora & ſaltus uenantibus apti,
Dianam capiunt. Iunoniꝗ humidus aer.
Debetur: Cereriꝗ ſeges. perquiret Oſirim
In latis Nili ripis fidiſsima coniunx.

Si ergo fiſtulæ atꝗ tympana taleſꝗ ſonitus & turba muliebris matri deorum gratiſsima ſunt, omni uirtute neglecta, hæc adhibenda eſſe uidentur. Mineruæ quoque pugnæ atꝗ bella, nō pax nec quies hominum. & Dianæ uariæ canes tanquam uenatrici nimium placent. Cur igitur relictis cæteris, quæ ad beatam uitam conducunt, hæc quæ grata dijs ſunt, non amplectuntur?

Quòd dæmones coguntur ab hominibus. Cap. VI.

MAgnam uerò naturam dæmonum ea, quæ iſtis ſubiecit, maximè oſtendunt. Rectè, inquit, à Pythagora dictum eſt, non ſpōte inuocatos deos, ſed neceſsitate quadam impulſos accedere: quamuis alios maiore, alios minore impelli neceſsitate non ignoramus. Nonnulli autem quadam accedendi conſuetudine & maximè ſi natura bona ſunt, facilius accedunt. Nonnulli cū inuocati aduenerint, nocere conantur, præſertim ſi negligētius quiſpiam in ea re ſe habuerit. Hæc enim omnia uera eſſe, ac neceſsitate omnes inuocatos ueni re à reſpōſis eorum diſcere poſſumus. non autem ſimpliciter dicta neceſsitate, ſed perſuaſione quadam perfuſa coguntur. B

Exorata tuis ueni ſermonibus iſtuc
Mortales quos conſilio inuenere deorum.

Et in alio multo clarius:

De cœlis Hecate cur huc compulſa uenire es?

Et paulo pòſt reſpondetur.

Victa hominum precibus cœleſtia numina terram
Coguntur petere, & caſus aperire futuros.

Apollo quoꝗ, inquit, cogi ſe hoc reſponſo declarauit:

Carminibus domitus Phœbeus fulgor ab alto
Defluxit tacitus: purumꝗ per aera uectus
Afflatu ſpirans, labenſꝗ in corda ſonoro,
Et ſubijt mentem innocuam, ſanctiꝗ capacem
Numinis, & peperit mortali ex gutture uocem.

Iſtis ipſis ſubijcit, dicens: Nihil his clarius, nihil diuinius, nihil uerius excogitari poteſt. Spiritus enim à cœleſti defluxus uirtute animantium & organicū corpus ingreditur, & anima tanquam baſi uſus, per inſtrumenta corporis uocem reddit. Hinc igitur patet, coactos accedere. ab his autem quæ ſequentur, nec poſſe quidem cum uelint recedere, perdiſcemus:

Ceſſa nunc tandem, & uerbis iam parce uiroꝗ
Da requiem ſoluens priſca cædenſꝗ figuras,
Et remoue à membris ac lintea dura reſolue. Et in alio:

A Soluite ſerta pedes,liquidis & ſpargite lymphis
Eq; manu ramum laurus auferte uirentis.
Linea ſitq; omnis deleta,omniſq; character.

Quibus addit Philoſophus:Lineas ergo dicit delendas,ut recedere poſsit. Iſta enim et habitus corporis atq; ueſtitus,quoniam inuocatorum habent deorum effigiem,ne recedat,facilè faciunt.Quam ergo diuinitatem habent, qui ad tantam miſeriam deiecti ſunt,ut ab hominibus detineantur, neq; uirtute aut ſapientia cogantur,ſed arte quadam malefica impellantur? Nec Pythagoras, nec tu Porphyri,nec quicunque illos appellat,rectè unquam dicere poterit:ſed nec bonos quidem appellare dæmones licet eos qui à mortalibus,præſertim maleficis atque magis,ita illigantur,ut neque recedere quidem poſsint, cum uelint. Nam ſi diuina impaſsibilis omnino natura eſt,quomodo dij erunt qui ueſtitu, lineis,figuris,coronis,herbarum floribus, & uerbis quibuſdam ineptis ac barbaris,quaſi uinculis ab hominibus uinciuntur? Quomodo autem boni ſaltem dæmones erunt,qui coacti hominibus adſunt? Nam ſi ad benefaciendum uocantur,oportet certè ſi boni ſunt,ſponte abſque ulla illata neceſsitate accedere. Sin autem ad malefaciendum, quomodo boni erunt, qui mala peragunt? & quomodo adoratione atq; cultu digni ſunt,qui maleficis hominibus ſeruiunt, & mala coacti & præter uoluntatem ſuſcipiunt, non uirtutis aut alicuius boni gratia,ſed pernicioſiſsimo magorum artificio? quod idem Porphyrius in epiſtola ad Anebonum Aegyptium latius expoſuit, petijtq; ab eo tanquam in ea re perfectiſsimo,quare tantam illud artificium uim habeat perdoceri. Sic enim dubitando interrogat: Magnam uerè mihi dubitationem illud affert,quia ut meliores rogant,& ut peioribus imperant.Deinde cur cum ipſi dij iubeant cæteros eſſe iuſtos,iuſsi multa iniqua committunt? Nam cum nullo modo uelint exaudire hominem,qui multis ſe diebus ab operatione uenerea non abſtinuit, ipſi uocati ad iniuſtam uenerem,multos impellunt. Præterea nolunt ab eſu carnium ad inuocandum uatem accedere, ne ſcilicet animalium cæde inquinentur:ipſi uerò nidore ac ſanguine maximè ducuntur.Ad hæc qui mortuum tetigit,ei ad uiſionem accedere non licet: mortuis autem & cadaueribus animalium,omnes ferè diuinæ res peraguntur.Illud autem nullam mihi rationem habere uidetur,quod non dico dæmoni aut animæ, ſed ipſi regi atq; reginæ.Soli dicò ac Lunæ,aut alicui cœleſtium deorum famuli nonnunquam & ſceleſti homines terrorem inferunt: & multa falſo dicentes,ad manifeſtandam ueritatem illos compellunt. Falſa enim profectò dicunt atq; impoſsibilia, cum cœlum ſe ſciſſuros,& arcana Iſidos edicturos, & membra Oſiridos Typhoni tradituros minantur,niſi dij reſpondeant. Quomodo enim deiecti atq; formidoloſi non ſunt,qui ficto huiuſcemodi terrore tanquam infantes mouentur? Moueri autem eos iſtis Chæremon etiam ſacer ſcriba teſtatur.& hæc illa dicit eſſe, quibus maximè dæmones coguntur.Ipſæ uerò quibus utuntur rationes ac preces,qua ratione ualeant,non uideo.Tu uerò inquiunt,qui è limo emerſiſti, qui ſedes in loco,qui nauigio nauigas,qui ſingulis horis formam commutas,& in ſingulis zodiaci ſignis commutaris. His enim orationibus atq; hymnis uiſui hominis dicunt Deum ſe ſubijcere,neſcientes,quia imaginationis ſuæ paſsionem illi attribuunt.Si uerò hæc ſymbolicè dicuntur,quia uirtutum ſigna ſuarum ſunt, expoſitionem nobis horum ſignorum afferant.Non enim paſsio certè ſolaris aliquo modo credi poteſt.Nam ſi Solis eſſet,quemadmodum eclypſis,ſic ab uniuerſis hominibus uideretur.Barbara uerò uerba,& quæ nihil ſignificant, quid ſibi uolunt? Nam ſi ad uerborum ſignificationem Deus reſpicit, quacunq; uoce eadem res ſignificatur,mouebitur. non enim Aegyptius erat deus,ſi autem Aegyptius fuit,ſed tamen non Aegyptia lingua, imò uerò nec humana omnino utitur.Quare autem magorum malignitate hæc omnia ſunt excogitata,qui noſtras paſsiones Deo attribuere auſi ſunt: aut aliter homines de Deo cogitant,

tant,quàm rei ueritas habeat.Et poſt pauca:Falſum ergò omnino eſſe uidetur, quomodo neceſsitas Deo poſsit inferri:nec enim permulcetur,nec cogitur Deus.Ita fruſtra per hanc,ut ipſi dicunt,ſapientiam,& de inueniendo fugitiuo ſeruo,de prædijs emendis, de uxore ducenda, diuinum intellectum perturbant. Hæc ab epiſtola Porphyrij ſumpta ſufficiant.

Quòd dij gentium magicas artes docuerunt.
Cap. VII.

MAgicæ autem artis ipſi dij gentilium & inuentores & doctores fuerunt. Vnde namq; homines,quibus dæmones cogantur,quàm ab ipſis dęmonibus diſcere potuiſſent? neq; putes id ita à nobis dici. Nihil enim nos harum rerum ſcimus,nec ſcire uolumus.Sed ad redarguendum errorem gentilium, & ad defenſionem noſtram idem ipſe Porphyrius teſtis citetur,qui in libro de Reſponſis,his uerbis utitur:Non autem ſolum felicem conuerſationem ſuam,uerumetiam quibus rebus gaudeant,& quibus illigentur dij hominibus ſignificarunt. Et ad hæc quibus rebus cogantur,& quæ ſibi offerenda ſunt,& quos dies uitare oporteat,figuras quoque ipſas ſimulacrorum quales eſſe debeant, & in quibus locis ipſi uerſentur,et omnino nihil eſt,quod ab ipſis dijs homines non didicerint.Quam rem cum multis approbare poſſumus, paucis tamen erimus contenti.Primùm enim Proſerpinæ reſponſa de ſimulacris, quomodo ex qua materia facienda ſint,his uerbis Hecate declarat:

Quale mihi facias ſimulacrum,aduerte,docebo.
Syluestri cape nata loco,atq; abſynthia circum
Ponito:tum totum cælato,& pingito mures
Qui ſoleant habitare domos.pulcherrima ſuntò
Hæc ornamenta,atq; animo gratiſsima noſtro.
Tum myrrham,thus,ſtyracem,ipſorumq; cruorem
Conterito pariter murum.ſacra deſuper inde
Verba cane.tot uerò adhibe muresq; repone,
Quot mihi tu eſſe uides formas.tum ſumito laurum.
Exq; eius trunco uaginam aptato:piasq;
Tunc effunde preces ſimulacro.& debita ſolue
Vota.hæc ſic facies per ſomnum meq; uidebis.

His alijsq; huiuſmodi magnus apud gentes philoſophus, theologusq; mirabilis,ſecreta deorum myſteria, ſublimia atq; arcana oſtendit, quibus dæmonum uirtus & malignitas profectò manifeſtatur. Quid enim proſunt maleficæ iſtæ artes,aut quam utilitatem inanimata nobis ſimulacra afferunt? Quid autem oportet magicas artes inſequi, ſi uirtus & philoſophia ad felicitatem ſufficiat? ſed uideamus qualia ſint quæ ſubiecit: Characteras, inquit, & figuras non parum à deis diligi,Proſerpina his uerbis ſignificauit:

Quis'nam hominum formas æris neglexerit unquam,
Aut auri flaua,aut argenti candida dona?
Quis non miratur? quis non hæc ipſa deorum?

Non autem ſolum figuras à dijs peramari,ſed ipſos etiam circumſcribi, docuit. Contineri enim eos ait in conſecrata imagine,quaſi in ſacra quadam terra. Sacra enim eſt terra, quæ Dei habet imaginem: qua ſublata,illud ſtatim ſoluitur quo Deus continetur. His omnibus optimè aſtruitur, terreſtres atq; paſsibiles dæmones à gentibus coli,quos non iniuria nos penitus contempſimus. Vides enim à theologis eorum, & ab illis ipſis concedi figuris,& characteribus eos detineri,cum oporteret non alibi,quàm in animo,nec in omni animo,ſed ab omni macula remotiſsimo,& omni uirtute præditos eos habitare. Meritò enim certè ad talem animum diuinus aduenit ſpiritus, nec nobis uirtute ac pietate præparatis, ad ſuſpiciendum Deum magicis artibus opus erit.Sed de his ſatis.

Quòd

Quód oracula defecerunt. Cap. VIII.

NVnc autem audias, quæ reſponſa deorum deficientibus oraculis in eodem libro Porphyrius recitat:

Ablata eſt Pythij uox haud reuocabilis ulli
Temporibus longis.etenim iam ceſsit Apollo,
Clauibus occluſus ſilet,ergo ritè peractis.
Diſcedas patria.& redeas ad limina ſacris,

Opportunè iſtis adijciam illa,quæ Plutarchus de deficientibus conſcripſit oraculis:Cum igitur,ait,Amonius tacuiſſet,tunc ego ad Cleombrotum dixi:Narra nobis ô amice,ſi placet,de oraculis, de quibus apud uos præclara dicebantur.Nunc autem omnia extincta eſſe uidentur.Hæc ego. Tacente autem Cleombroto,& quaſi rubore confuſo,ac in terram reſpiciente: Quid oportet, inquit Demetrius,de illis quærere,cum omnia ferè hæc præter unum uel ad ſummum alterum defeciſſe perſpiciamus.Quare communiter inter nos conſideremus,quánam de cauſa oracula deorum ſic debilitata, imò uerò extincta ſunt. Non enim ignoramus.Boetiam multiuocam propter multitudinem oraculorum appellatam fuiſſe,quæ omnia quaſi aquarum fluenta deſiccata ſunt. Nullibi enim nunc quàm in Lebadia Boetiæ oraculum in illis partibus inuenitur. Cætera uerò uniuerſa uel ſilent,uel penitus deſolata ruerunt.

Quód gentilium dæmones mortales ſunt.
Cap. IX.

AD hæc alia quoq; ſubijcit Plutarchus,quibus gentilium dæmonas mortales eſſe oſtendit.Non enim,inquit,malè mihi dici uidetur,non deos,ſed miniſtros deorum dæmonas oraculis præeſſe. His autem dæmonibus errores & calamitates attribuere,ac deniq; mortales eſſe opinari, barbaricè dictum arbitror.Interrogauit igitur Cleombrotus Philippum, quis & unde adoleſcens eſſet.Cumq; audiſſet,Neq; nos ignoramus, inquit ô Eracleo in abſurda uerba nos incidiſſe. Sed non poſſumus, cum de magnis rebus dicatur,audacter magis quâm uerè ſubiectis principijs rectè ad ulteriora procedere:nec credo te fugere,datum eſſe abs te quod negaueras. Concedis enim,dæmones eſſe miniſtros deorum.Quid autem inter hos & deos intererit,ſi utriuſq; incorruptibilitas & impaſsibilitas eſſentialiter ineſt:Ad hæc,cum Eracleo ſilentio cogitaret, malos quidem dæmonas eſſe ait Philippus,non ſolum Empedocles, uerumetiam Plato & Xenocrates & Chryſippus ſcripſerunt.Democritus autem, cum deprecetur bona ſibi apparere dæmonia,oſtendit non ignoraſſe proterua quędam etiam eſſe profectò.De morte uerò dæmonum audiui ego ab Aemiliano rhetore uiro prudente ſimulatq; modeſto,quem credo multos ueſtrûm cognouiſſe,quôd cum in Italiam pater ſuus nauigaret circa inſulas, quas Echinadas appellant,flatu uentorum deficiente,noctu prope Paxas deueniſſe. Cumq; omnes penè qui ſimul nauigabant,attentiores uigilarent, repentè à Paxis inſula uocem magnam auditam fuiſſe,qua Thramnus quidam uocabatur. quæ uox nouitate rei omnes magno perculit miraculo. Tharamnus enim ille,qui uocabatur homo,erat Aegyptius,eius ipſius nauis gubernator: qui bis uocatus,nihil reſpondit:tertiò uerò uocatus,morem geſsit uocanti,atq; reſpondit. Illum uerò multo maiore uoce ſic exclamaſſe:Quando iuxta paludem fueris,annuncia tunc Pana magnum mortuum eſſe.Qua re audita,magno dicebat Epitherſes (ſic enim Aemiliani pater appellabatur) omnes terrore perculſos fuiſſe. Cumq; dubitarent utrum obtemperandum eſſet illi uoci,an non, hoc Thramni gubernatoris conſilium ab omnibus comprobatum fuiſſe. Si ſecundi quidem ſpirarent uenti,nihil eſſet dicendum:ſin uerò trãquillitas maris eſſe, & uentorum flatus,cum in eo loco eſſent omnino deficerent, non eſſe reticenda quæ audiuere. Cum igitur iuxta paludem eſſent,quia nullus erat flatus uentorum, tunc Thramnum in mare pronum reſpicientem,magna uoce dixiſſe quę audi-

Digitized by Google

Pan Deus mortuus.

uit: Magnus Pan mortuus eſt, qua re nunciata, magnus multorum gemitus, imò uerò innumerabilium miraculo quodam comixtus, ſubito auditus fuerat. & quoniam multi fuerant, qui ea in naui nauigabant, citò ac facilè cum Romam ueniſſent, huiuſmodi rei rumores uniuerſam urbem repleuerunt: & à Tyberio Cæſare, qui tunc gubernacula reipublicæ gerebat, Thramnum accerſitum fuiſſe. cui rei tantam fidem Tyberius præbuit, ut philoſophis, qui tunc Romæ reperti erant, accitis, diligenter quis'nam eſſet ille Pan, accurioſe ſcrutaretur. Omnes autem illos quibuſdam in idem conueniſſe coniecturis, ac dixiſſe de illo ſibi uideri nunciatum fuiſſe, qui à Mercurio & Penelope natus fuit. Cum hæc Philippus dixiſſet, nonnulli eorum qui aderant, eadem ipſa ab Aemiliano ſene audiſſe teſtabantur. Tunc Demetrius ultra Britanniam, inquit, multas eſſe inſulas deſolatas, quarum aliquæ dæmonibus, ac heroibus ſunt dedicatæ. Nauigaui autem ipſe, inquit, auxilio regis uidendi gratia ad proximam Britanniæ inſulam, ubi pauci quidem incolæ, omnes uerò ſacroſancti, à Britannis habentur. Cumque ibi eſſem, magna tempeſtas in aere commota, nimbis & fulminibus omnes exterruit. Quam rem accidiſſe inſulares dicebant, quia ex dæmonibus uel heroibus aliquis defecerit. Sicut enim lucerna dum ardeat nemini noceat, extincta uerò multis. ſic magnas animas aiebant propitias eſſe, dum uiuunt: dum uerò extinguuntur, aut corrumpuntur, aut nimbis & grandine, ut modo peſtifero cuncta replent ueneno. eſſeque ibi narrabant inſulam, ubi Saturnus ſomno uinctus, à Briareo cuſtodiretur. Somnum enim quaſi nexum ipſi eſſe iniectum, multoſque cum ipſo eſſe dęmones cultores atque miniſtros. Hæc Plutarchus. Animaduertendum autem arbitror diligenter, quo tempore dæmonis mortem fuiſſe dicit. Quippe Tyberij tempore Saluator & Dominus noſter cum hominibus conuerſatus, omne dæmonum genus ab humana depulit uita. Habes igitur etiam à ſummis apud gentiles uiros non alio tempore unquam, quàm temporibus Saluatoris noſtri dæmonas extinctos fuiſſe.

Pauci olim Britannis incolæ.

De uetuſtorum fallacitate oraculorum ex Oenomao. Cap. X.

VErùm quoniam hæc cunctis nota ſunt, ad ea tranſgredi animus eſt, quæ neminem è ſtudioſis fugere poſſunt. Vetuſtiſsima enim deorum reſponſa, omnes Græcorum populi, & uniuerſa ſolent gymnaſia decantare. Ea reſponſis Delphici Apollinis deluſus Oenomaus uir apud Græcos tàm philoſophia quàm eloquentia nobilis, curioſe collegit, & refutauit. Vtar igitur uerbis eius, ut uideas gentium deos ab ipſorum gentium philoſophis deriſos, oraculaque deorum figmenta hominum putata fuiſſe. Sic igitur Oenomaus in libro de Falſitate oraculorum conſcripſit: Cum fame, inquit, Athenienſes propter Androgei cædem agitarentur, & ad auxilia deorum confugerent, non ut iuſtitia & humanitate, aut ſaltem pœnitentia mentis, quæ contritione placandos deos Apollo reſpondit, ſed mortem morti, peſtem peſti, crudelitatem crudelitati addidit. Iuſsit enim ſingulis annis ſeptem mares, totidemque fœminas in Cretam ſacrificandos mitterent. cuius rei memoria, imò quædam ueſtigia uel uſque ad tempora Socratis quingentis annis poſtea durauere. Id quippe fuit, quo mors Socratis remorata fuiſſe dicitur:

Diligite ex omni ſeptem uos corpora ſexu.
Atque ea Minoi regi mandate quotannis.
Per mala ſic hæc ueſtra, dei placabitis iram.

Cur autem ô deorum optime ſi iuſtiſsimum fuiſſe Minoa ſciebas, qui primus leges ſanxiſſe fertur, & apud inferos iudex eſſe propter iuſtitiam creditur conſtitutus, tantam ad eum morituram iuuentutem deſtinaſti? an ut fame illius officeres? Interfectores enim Androgei non innocentes, ſi iuſtus ille fuit, petijſſet. Cur autem ſi deus ex ambiguis homines oraculis in perniciem deceptos

crude-

A crudeliter & iniquiter intrudis? Crœſus enim imperium Lydiæ à maioribus ſucceſsione ſuſceptum pietate, in deos maiores ſuos ſtatuens ſuperare, ut eorum patrocinio tutior eſſet, te Apollo maximè coluit: templumque tuum Delphice auro atque argento ita ornauit, ut ditiſsimum templorum omnium & ſit, & uideatur. Vnde iure tua beneuolentia fretus, aduerſus Perſas arma mouere ſtatuit: neque id abſque conſilio tuo. Tu enim ea de re interrogāti ſic reſpondiſti,

Intrepidus ſi Crœſus Halym tranſmiſerit amnem,
Imperium perdet magnum, regnumque ſuperbum.

Hac reſponſi ambiguitate tui numinis cultorem, qui te ſuis opibus ditauit, euertiſti: & regnum Lydiæ, quod longiſsima ſucceſsionis ſerie in eum deuenerat, in Perſas tranſtuliſti: nō ſponte opinor. Non enim tam pium religioſumque regem, & præcipuè tui amicum decipere unquam uoluiſſes. ſed futurorum ignorantia id factum arbitror. Nam ſi tanquam Deus futura cognoſceres, non latuiſſet te non intellecturum oraculi ambigua Crœſum. Miſer igitur tu, qui Delphos habitans, inde ad uniuerſum orbem inania fundis reſponſa. Inſani autem omnes homines, qui ad te quaſi ad ueridicum Deum accurrūt. nec me ipſum inſanum fuiſſe inficior, qui et bis ambiguitate, ne ignorantia tua dicam, deceptus, tertiò etiam non diuitijs aut uaria re quapiam, ſed quomodo facilius atque tutius philoſophari poſſem, abs te quæſiui. Sed mea omittenda forſan ſunt, alienaque ſimul, quæ temporibus noſtris efficiens, omnia confundis. Antiquiſsima uerò, quæ uniuerſis patent, omnino prædicanda. Magno Xerxes terreſtribus copijs atque naualibus in Græciam impetu ferebatur. Quare Athenienſes, quibus maximè infenſus erat, turbati, cum nulla ſalutis ſpes ſibi aliunde reſtaret, ad te Delphice confugerunt. Quid autem tu, num amicos atque cultores tuos defendiſti? minimè, ſed ligneo muro munitos, derelicta urbe fugere conſuluiſti:

B Effugite extremas mundi, & penetrate ſub oras.
Ne miſeri tardate, feret fuga ſola ſalutem.
Non ſaluum caput ullius, non pesúe, manusúe,
Vlla nec in reliquo pars denique corpore ſalua.
Curribus ecce furit uectus de gente Syrorum:
Mitis erit nulli, rapiet ferus omnia Mauors.
Non templis diuûm parcet, non mœnibus urbis.
Cuncta igni conſumet. an ipſa exterrita magno
Sudore aſpicitis ſuperum ſimulacra madere?

Hæc ne diuinatio eſt? Nemo profectò conditionem illorum temporum perſpiciens hoc ignoraſſet. Sed quid deinde ſequitur:

Poſt multas tandem proſtratus Iuppiter urbes,
Lignea mœnia dat Pallas, quam condidit urbi:
Vnde optata ſalus felix & palma ſequetur,
Si tantum pugnam non expectarit equeſtrem.
Tu uerò Salamis, uel cum ſucceſſerit æſtas,
Vel cum triſtis hiems, proprijs priuabere gnatis.

Quo pacto ſi Apollo futura quaſi præſentia præuidere poteſt, amiſſuram ſciebat filios Salamina? utrum uerò hyeme, quando Cerealia ſemina iaciuntur? an æſtate, quando metuntur, ignorabat? quia uidelicet certum erat non potuiſſe illos ingenti Perſarum exercitui reſiſtere. Quo autem tempore aggrederentur, maleficus ille, qui hæc omnia reſponſa fingebat, minimè ſcire poterat. Simili ratione ruinam urbis Athenienſium præuiderat: ac ideò fugere illos nauibus, quaſi ligneo munitos muro conſulebat. quod etiam Themiſtocles humani uiribus ingenij præuiderat. Sed antequam tu autoritate tua populum mouiſſes, perſuadere non poterat. Nunc quid hac de re quærentibus Lacedæmonijs reſponſum fuit, uideamus:

Qui Spartam antiquam colitis uel mœnia ueſtra
Aſperſis deuicta cadent:uel regis adempti
Herculidis mortem grauiter plangetis amaram.

Hæc certè ſi quieto tempore cecinißes,omnibus friuola uiſa fuißent:ſed terrore factum eſt,ut ignorãtia tua lateret.Non enim ſolum uaticinia,uerum etiam aruſpicia,& auium uolatus atq; cantus in talibus ſolent temporibus facilè credi.Conſideraſti enim,urbe proſtrata regem quoq; non euaſurum. Sin autem rex egrederetur,caſurum illum nemo dubitaſſet,qui & multitudinem hoſtiũ,& uirtutem Lacedæmoniorum non ignoraret.Ita fieri poſſe conieciſti,ut perterriti hoſtes,admiratiq; animos hominum,conſilium aggrediendæ urbis relinquerent:quam ſi tamen cepiſſent,ac diruiſſent,rex etiam euadere non poterat. Rege interempto,poſſe urbem euadere ſperaſti,ac ideò ita ex ignorantia disiunxiſti,ut quoq; res ſe uerteret,ueridicus uidereris.Prætereo multa,quorũ ambiguitate magnas urbes plerũq; ſcimus euerſas fuiſſe.Nihil enim unquam hominibus hæc deorum reſponſa contulerunt,offuerunt uerò ſæpius,alios in alios cupiditate ac ſpe uictoriæ Apollinis autoritate concitantia. Sed audiamus quid Lycurgo reſpondit:

Chare Ioui magno qui templa ad noſtra Lycurge
Veniſti,chare & cunctis dilecteq; diuis,
Tene hominem appellem´ne Deum?ſed quando ſacrarum
Cur tibi tanta eſt documenta exquirere legum:
Te potius natum cœleſti ex ſtirpe putarim.
Has autem concedo libens cognoſcere binas
Prima uias opus eſt,bina & ueſtigia uitæ
Humanæ,quarum una fouet,lætaq; fouetur
Libertate homines.ſemper contrà altera triſti
Seruitio & turpi premit.hanc ignauia uecors
Seditioq; parit:pax illam dulcis,amorq;.
Hanc igitur fugiet,illam ſed quiſq; ſequetur.

Quæris an Deus ſit,& Deum potius fore putas,etiam ne cõijciens illum propter uirtutem futurum memoriæ?Leges autem illis eas concedis,quas aniculę quoq; medius fidius & mancipia non ignorant.Quis enim uirtute atq; concordia ciuitates creſcere,contrarijs libertatẽ amitti ambigeret?Sed doce,quomodo fortes,quomodo concordes ciues erunt,nec mortales homines uelis hæc uidere,quæ tu neſcias.Non autem de rebus publicis atque grandibus ſolum,ſed priuatis etiam ac leuioribus inutilia dabant reſponſa.De ducenda enim uxore interrogatus reſpondit: Argiuam eligito puellam:de filijs autem Neue Labdacides uxor pariet tibi pernicioſum.demigratione ad aureos migrate uiros,de inani gloria.

Excedit cunctas exculta Pelaſgica tellus,
Thraces equis præſtant:uirtus ſed maior eorum
Eſt hominum,qui pulcræ Arethuſæ è gurgite potant.

Non uideris certè ô Apollo aruſpicibus & auguribus melior. Multo enim te Socrates præſtantior,qui cum ab eo quidam quæreret,duceret´ne uxorem, *Vxor ducenda propter liberos.* Vtrum facies,inquit,pœnitebit. Ille uerò qui filios deſiderabat,dixiſſe fertur,non rectè ipſum facere,quòd de habendis cogitet liberis:cum potius cogitandum ſit,quomodo ſi dabuntur,debent gubernari. Ei uerò qui patriam deſerere uolebat,quoniam infeliciter in ea degeret,non proba ipſum agitare reſpondit conſilia,patriam enim relinquebat:ſed ſuam moroſitatem quæ faciet,ut apud alios quoque non proſperè uiuat,ſecum afferebat. Tu autem ô Apollo non modò uocatus,ſed etiam ſpontè nonnullis conſuluiſti. Nam Athenienſibus nihil petentibus,uiginti ante uigintiq; poſt caniculares dies opaca in domo Dionyſo,uti medico conſuluiſti,nec præclarum quid,ſed quod

uel

A uel mediocriter peritus medicus ſciret, protuliſti. Quod uerò ſeni cuidam, ſi li
beros procreare uellet, iuniorem ducēdam uxorē reſpondiſti, quilibet id, qui
naturæ uires ac ætatum conſiderauit, non peius te ipſo uideret.

Quòd malefici uates partem quæſtus petebant. Cap. XI.

CVr autem ei ſapientiſsime deorum Charialo ac Archelao Lacedęmonio
rum regibus multo utilius fore reſpondiſti, ſi agri quem bello acquiſiue
rint, mediam Apollini partem attribuerint. Cui porrò alteri Apollini tri
buerent? Non enim tibi petebas, neque ita ego te imprudentem adeò dicere.
Sint hæc.

Quòd poetæ reſponſis laudabantur quaſi diuini. Cap. XII.

ARchilochum autem poetam omnium poetarum petulantiſsimum, qui
de mulieribus ea ſcripſit, quæ nemo frugi æquo animo audiret, & Euri-
pidem à Socratica philoſophia improbatum, & Homerū quem Plato
tanꝙ inutilem à ciuitate ſua repulit, laudibus ad aſtra tuliſti. Archilochi enim
patri de filio querenti dixiſti: Præclarus hic inter homines erit ô Theleſicles.
Similiter ferè de Euripide: Naſcetur tibi filius Mneſarchide optimus atq; glo
rioſus. Homerum autem & fœliciſsimum quaſi deum, & miſerum, quoniam
in agenda uita non paruos tulit labores, pronunciaſti. Quid igitur erat, quo
immortalitate tibi Archilochus dignus uidebatur? Dic quæſo abſque inui-
dia, ut mirabilem eius uirtutem etiam nos imitati, ad cœlum ſimiliter cōſcen
damus. An uituperandas omnes mulieres putas, quæ nobis nubere nolint, ut
Archilochus fecit? Sed propter carmina uidelicet tibi placuit. dij enim & uiri
diuini carmine utuntur: nec domus, nec ciuitas aliqua, nec nationes ſine car-
mine probè gubernantur. Quare qui eum occidit Archias à templo, quaſi ſce
leſtus exire abs te iuſſus eſt, Muſarum enim occidit amicum. Qua uerò uirtu-
te dij Euripidem admirati ſunt neſcio, niſi coronas ac plaudentia theatra ſole-
B ant admirari, an quia publicè in arce Athenienſium cœnaret? an quia Mace-
donum populi eum laudabant, cœlo dignum iudicaſti? Homerum uerò cur
Deum, cur felicem fore putabas? cui de morte interroganti reſpondiſti, Patriā
quære. Nam hanc mater tibi, non pater dedit. Sed non procul à Minois tellu-
re inſula eſt, in qua tibi erunt ultima fata, cùm adoleſcentium abditum ſermo-
niem audies. Graue namq; ô ſapientiſsimi uirorum, deorum uolui dicere, gra-
ue inquam eſt, ſi neq; ubi natus eſt, neque ubi morietur ſciet Homerus. Simi-
leq; mihi uidetur, ac ſi ſcarabæus uehementia uentorum à ſtercore ubi natus
eſt ad alia ſtercora latus, Delphicum Apollinem interrogaret, quónam è ſter-
core natus eſſet, & in quo deniq; moreretur. Sed de poetis hactenus.

Quòd athletæ diuinis honoribus authoritate Apollinis afficiebantur. Cap. XIII.

TV uerò non poetas ſolūmodo, ſed pugiles etiam atq; athletas in deorum
tuis oraculis honores conduxiſti. Vtinam cum mare metiri poſsis, & are-
narum numerum non ignores, ſurdos intelligas, & mutos audias, hæc
omnia neſcires, & illud probè teneres, quia pugiles à calcitrantibus nihil diffe
runt. Sic enim ut aſinos quoq; deos putares, aut Diomedem pugilem, non
quaſi Deum honorares: Vltimus heroum Diomedes, quem ueneratur ſacris.
Cur enim ò Græcorum interpres, ut Plato dicit, ad cœlum illum hominem
rapuiſti? An quia uno ictu in Olympico certamine aduerſarium deiecit, aper
tiſque pectoribus eius, manu pulmonem abſtraxit? O'rem mirabilem. An
quia quatuor talentis damnatus non tulit, ſed mœrore ac ira commotus, co-
lumnam qua domus ſuſtentabatur ubi iudicum filij docebantur, ſubtraxit,
miſeraq; omnes morte confecit? Sed illud forſan admiraris, quia in locu-
lum perſequentes fugiens, ſacrum ingreſſus, tegmen loculi ſic appoſuit at-
que tenuit, ut inde non poterit abſtrahi. Ideò ergo Deus & non mortalis,
ideo uirtutem eius dij admirati in cœlū ipſum ſicut Ganymedem rapuerunt.

Sed illum pulchritudine perſuaſi, hunc robore corporis, & quia uiribus bene A
uſus eſt. cur non de aſini quoq; bene calcitrantibus, ut de pugilibus oracula reddis? Præcipuus deorum ſylueſter aſinus non Diomedes, quem ueneratur ſacris. Quippe & Diomedem & multos alios, ſi calcibus ſecũ certaret, omnino ſuperaret: ipſum etiam pugilem Thaſium ad barathrum de cœlo calcibus facilè deijceret. Credamus enim Deo, quòd etiã Thaſius ambroſia nectareq; deorum in cœlo utatur. Nunc demum intelligo, diuinum quid eſſe, cœleſtib. uti. Quod ſi philoſophi omnes intellexiſſent, omni uirtutis genere ſpreto, Thaſium pugilem imitati fuiſſent, cui immortalitatem quidem, ut Diomedi dij non conceſſerunt. Sic autem honorarunt, ut cum ænea ſtatua eius, quaſi animata ſuper pulſantem hoſtem ceciderit: cumq; Thaſij quaſi diuinarum rerum ignari ſcelus illud putaſſent, in mareq; ſtatuã idcirco proiecerint, dij commoti, ingenti annonæ penuria eos uexabant. Tu autẽ Apollo quaſi deorum humaniſsimus, ambiguum, ut ſoles, auxilium eius præbuiſti, ſic dicens: Reductis in patriam exulibus, Cererem metetis. Thaſij uerò quaſi maiori curæ deorum humanitati exules quam ſtatuæ forent, reſtituerunt eos in patriam: & nullam utilitatem conſecuti ſunt, donec quidam uidelicet ſapiens pugilis demerſam ſtatuam intelligi per oraculum expoſuerit. qua reſtituta, fœcunditas agrorum Thaſijs reſtituta eſt. Simile quid Loris accidiſſe fertur, qui cum Eutyculem quaſi prodinionis conſcium in carcerem intruſiſſent, & poſt mortem eius ſtatuas dehoneſtarunt, fame laborantes oraculum acceperunt, ut dehoneſtatum honorarent, ſi agros non fruſtra uellent arare. Non minus igitur athletas dij uidentur diligere, quam boues ſaginati ab hominibus diliguntur: quibus ſacrificatis, tu Apollo placari ſoles.

Quòd etiam tyrannis Apollo adulabatur.

Cap. XIIII.

QVid autem dicat, quòd crudeliſsimis etiam tyrãnis ſic adularis, ut ſum- B
mos uiros putare uidearis? Quid enim ais de Cypſelo, Fœlix hic uir Cypſelus Aeacida. Quomodo aut non Cypſelus felix, Phalaridem, cuius ille ſimilis fuit, beatũ fuiſſe negabimus? imò uerò uideo qua ratione Phalaris etiã tibi ac Ioui placuit. Sic enim ipſi quoq; reſpondiſti, Apollo Iupiterq; pater uitam Phalaridi prorogauit. quia Caritona & Menalippum humaniſsimè tractauit. Nam cum illos inſidiantes ſibi cepiſſet, patientiam quam dum torquerentur oſtenderunt admiratus, dimiſit.

Quod ligna & lapides adorandos Apollo conſulebat.

Cap. XV.

MEthymnenſibus autem perutile fore aſſeruiſti, ſi ligneum Dionyſi caput colerent. colunt enim certè Methymnenſes ligneũ Dionyſi caput tibi hortanti perſuaſi. alij uerò lapides, alij æneis, nonnulli aureis, multi argenteis ſimulachris ſacrificant. triginta deorum millia in terra eſſe cenſet
Triginta Heſiodus. Ego autem multo plures lapideos atque ligneos hominum crea-
millia deo- tores ac dominos eſſe uideo. Sed tibi ô Apollo mirabile uiſum eſt, quod li-
rũ in terra. gneum humani capitis ſimulachrum dum iactum traherent Methymnenſes extraxerunt, colendumq; illud diuinis honoribus eſſe reſponpiſti. O' rem mirabilem, ex profundo maris ita repentè retibus annexum Dionyſi caput proſiluit. Hæc Oenomaus.

LIBER SEXTVS.

NVnc in hoc ſexto euangelicæ preparationis uolumine falſitatem oraculorũ à falſa de fatis opinione profluxiſſe, neq; aliũde quàm cœleſtium motu corporum diuinationem illorum cõiectura collectam fuiſſe, oſtendemus.

Quòd

a *Quòd quæcunq; dij gentium prænidebant, cœleſtium motu prauidebant.* Cap. I.

ADſit ergo rurſus magnus apud gētes Porphyrius, qui in libro de Oraculis manifeſtè hoc his uerbis aperit: Quæcunq́, inquit, dij fata prædicunt, ſtellarū motus ita futura ſignificāt, quòd omnes & maximè Apollo multis reſponſis aperuit. Cum enim ab eo quæreretur, marémne an fœminam in utero habens mulier pareret: fœminam reſpondit, idq́ à conceptionis tempore percepiſſe, declarat, dicens: Non ſperato marem Phœbe, Cum Arares Cypriæ radijs tenebratur. Aegrotationes etiam ſtellarum curſu prædicabant. Malis enim pulmonem agitari humoribus reſpondit, quia Salebris Saturnus premeretur. & in alio reſponſo, Fatatus tibi adeſt dies, quem Saturuus Mauorsq́ ſimul ſtatuerunt. His abunde intellectum puto, nō diuina quadam uirtute, ſed cœleſtium motus obſeruatione ac ratione mathematica gentium deos futura cognouiſſe. Ita nihil diuinius quàm homines afferebant.

Quòd uoluntates hominum fatis agi arbitrabantur, liberum negantes arbitrium, idq́; deorum conſilijs perſuaſi. Cap. II.

QVare modò attentè conſidera, quòd non ſolum exteriora, & quæ in poteſtate non ſunt, uerumetiam uoluntates hominum fatates arbitrabantur. Sic enim ipſe Apollo cum de milite quodā interrogatus eſſet, quare tam periculoſæ rei ſtuderet: reſpondit dicens, Mars enim genethliacus concitat. adeò autem generoſi quidem illi dij fatatum extulerunt, ut nec templa ſua defendere ſe poſſe à fulminibus confiterētur. Qua igitur ſpe uota illis redduntur, aut cur piè colendi adorandiq́ ſunt, qui ſibi ipſis ſufficere nequeunt? Quæ omnia oraculo ſuo his uerbis edito Apollo confirmauit.

Vos ab Erichthonij generati ſanguine magni,
Qui quando ſtructura cadet pulcherrima templi,
Percupidi ſcire hæc oracula noſtra petiſtis.
Cum ualidi magno uenti cum frigore ſurgent,
b Compreſſus cum fulminibus ruet undiq́ crebris.
Exilietq́ æther, quę templa excelſa deorum
Sub medijsq́ undis naues multasq́ cremabunt.
Atq́ altos ferient montes: ipſosq́ fugabunt
Paſtores trepidos, ſpelæaq́ poſcere cogent.
Tunc quoq́ terrifico percuſſum hoc fulmine templum
Ardebit. ſic ſtat fatorum immobilis ordo.
Ferre autem longè præſtat quodcunq́ ſeueræ
Et fixa & ſtabili ſtatuerunt lege ſorores.
Eſſe etenim certum, ſtabile, inuiolabile ſemper
Quicquid nent fuſis Parcæ, rex iuſsit olympi.

Si ergo nec templa ſua defendere dij poſſunt, ſed uenire neceſſe eſt, quæ Parcarum fuſis ſunt euoluta, quid oportet deos aut colere, aut de futuris interrogare, ſi tam bonorum quàm cōtrariorum cauſa neceſsitas erit fatalis? Erit igitur hæc neceſsitas dijs omnibus ſpretis ſola ueneranda. Quòd ſi Parcarum dominus Iupiter eſt, qui quodcunq́ fuſis Parcę conuoluent, immobile fore ſtatuit: cur non cæteris omnibus relictis, ſolum illum Deum, & ſolum bonorum largitorem magna prædicas uoce? præſertim cum ipſe ſolus conſilia Parcarū, ut alibi dicis, mutare facilè poſsit. Vera igitur ratio illum eſſe Deum, illum ſequendū atq́ colendum ſolummodo aſtruit.

Quòd facta Magica ui ſolui poſſe, Apollo reſpondit. Cap. III.

COntrà uerò Pythius Apollo maleficis artibus fata ſolui contendit. Cum enim quęreret quidā, cur ineptus ad rem quampiā ab Apolline iudicatus eſſet, quidq́ faciendū eſſet, quaſi aptus ſuſciperetur, fatorum impediri ui cum reſpondit, quā magicis artibus effugere poterat. Vnde apertè patet, magicam diuinitus artem hominibus conceſſam, ut aliquo modo fatum repelleret. Hæc Porphyrij, non mea ſunt. Qui autem re magica fata hominibus ſoluenda con-

conſulit, quomodo ipſe qui Deus eſt, fatatum templi non repellit incendium? Nobis autem illud etiam conſiderandum eſt, quàm dignus Dei appellatione il le ſit, qui non ad Philoſophiam, ſed ad malas artes homines hortatur. A

Quòd Apollo nonnunquam mentiri ſe fatebatur. Cap. IIII.

PORphyrius autem mentiri quoq; deos fatetur, exquiſitam futurorũ cognitionem dicens, non hominibus ſolum, ſed multis etiam deorum incomprehenſibilem eſſe. unde interrogati, non ſponte mentiuntur, inquit. Quare prædicere ſolent, non poſſe uerè ſe reſpondere: homines autem ex amentia perſeuerantius cogunt ut reſpondeant. Apollo igitur Delphicus cum huiuſcemodi cœli ac continentis affectio eſſet, ut uerum præuidere non poſſet, Retine, dicebat per uatem, uim iſtam, & potentia uerba hæc non proferas: falſa dicam, ſi coges. Et in alio reſponſo: Nihil hodie, inquit, ſtellarum mihi uia dicendũ præſtat. Deinde concludens ait: Manifeſtum iam fecimus, unde falſitas ad deorum oracula ſubrepat. Hęc Porphyrius. Nos autẽ dicimus, hinc patere nihil in deorum oraculis diuinũ fuiſſe. Quomodo enim Deus, qui natura ueritas eſt, mentietur? aut quomodo boni dæmones falſitate quærentes fraudabunt? quomodo etiam homine ſuperior erit, qui ſtellarum motu impeditur? Sed mortalẽ quidem hominẽ, cui aliqua cura uirtutis ſit, nulla ratione cogi poſſe ut mentiatur, non dubitamus. Nam ſi etiam uerbera & cædem minaberis, non dubitabit exclamare: Enſem acue, ignem afferas, corpus meum incidas, totum cremato: ſtellæ in terram antè deſcendent, & terra in cœlũ aſcendet, quàm falſum à me quicquam audias. Deum autem aut bonos dæmones ad continentis cœli neceſsitatem ignorantiam ſuam referentes credemus minimè.

Quòd falſa eſt opinio de fato. Cap. V.

NOn enim dij aut boni, ſed pernicioſi aut nequam dæmones ſunt, qui libertatem noſtram deſtruxerunt: & ſtellis non exteriora ſolum, uerum etiam uoluntates noſtras cogi nobis perſuaſerunt. Quod ſi eſſet, iaceret omnis philoſophia, iacet pietas, nulla eſſet laus uirtutis, nullus fructus laborũ, nec puniendi eſſent improbi, nec admirandi ſtudioſi, ſi non libera uoluntate & noſtra ſponte ſuſceptis laboribus, ſed neceſsitate fatorum hæc fierent. Ita uniuerſam hominum uitam hæc euertit opinio. Nam ſi euentura omnino ſunt proſpera uel aduerſa unicuique hominum, eſtq; neceſſe hæc me agere, & te illa, quid oportet cura laboreq; confici? Nam ſi qui in militiam ire cupit, non ſponte, ſed fatis coactus id cupit, & latrones ſimiliter ac adulteri cęteriq; nequiſsimi homines, & econtra modeſti & iuſti fatis compelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quiſquam momenti ac pręcipiẽti mentem adhibebit? aut quomodo non exclamabit, Non ſunt poteſtatis hęc meæ ô doctor. ac ideo quid oportet ſollicitum eſſe, niſi etiam fatis hęc mihi ſollicitudo deſtinata ſit? Quòd ſi docendi præcipiendiq; tibi neceſsitas inſtat, fruſtra tamen doces ac pręcipis, Faciam enim ſi fata uolunt, imò uerò laborãdum mihi non eſt. Aderit enim mihi neceſſariò quod fatatum eſt. & profectò, qui hortatur & docet, qui peccantes caſtigat, & probos commendat, is re ipſa liberum nobis arbitrium ineſſe oſtendens, ſolo fatorum utitur nomine: ſimiliterq; facit, ut ſi quis bonitatem naturæ, qua uniuerſa gubernantur, nequitiæ appellet uocabulo. eodem enim certè pacto cum manifeſtè omnes non aliunde, ſed à libera noſtra uoluntate admonendos filios, caſtigandosq; ſeruos iudicamur, & ſpontè nos aliud uelle, aliud nolle cognoſcamus, uehementer errat, qui hæc neceſsitate fatorum fieri contendit, & ſtudia hominum retrudit. Exhortatione namq; atque doctrina bene uitam agi humanã uidemus, quæ omnia unà cum legibus, hæc opinio ſi ſibi conſtet, radicitus euellet. non enim erit opus aut peccantes caſtigare, ſiquidem coacti fecerunt, aut honores probis uiris retribuere: quę utraq; profectò uidemus magnam uim alterum ad improbitatẽ reprehendendam, alterum ad probitatem amplexandam retinere. Pietas enim in Deum B

Cælum hominis animũ non cogit.

Exhortatione non fato caſtigatur humana uita.

nonne

A nonne funditus euertitur, ſic nec ipſe Deus nobis, nec piæ orationes & cultus eius neceſsitate uinctis hominibus poteſt prodeſſe? Quomodo autẽ cum ſentiamus noſtra nos appetitione moueri, non omnino amentiſsimum erit ab exteriore quadam ui, quaſi animi expertes moueri nos credere? Sic enim libera uoluntate alia fugimus, alia ſequimur. ut quemadmodum dolere, gaudere, uidere, audire non ratiocinando, ſed re ipſa comprehendimus: ita à noſtro ipſorum conſilio, aut fugiendum aut ſequendum moueri nos profectò ſentimus. Quas ob res rationalis naturæ libertas iure negari non poteſt. Si autem multa præter uoluntatem eueniunt, quibus nonnulli turbantur, diſtinguenda res elegantius eſt: conſiderandumq́ diligentius: qua ratione fiant: uidebimus enim non fatorum, ſed alia quadam atq; ſublimiori prouidentię ratione ita fieri. Agè igitur altius rem conſideremus. Vniuerſa igitur diuina prouidentia exiſtere ac gubernari, uera pietatis prædicant iura: propria uerò ratione ſingula ſecũdum formas ſuas quædam habitu, quædam natura, quædam ſenſu, alia ratione ac iudicio & uoluntate mouentur: & alia quidem antecedente ratione facta, alia uerò conſequente ad ea quæ per antecedentem producta ſunt, uarium totius atq; diuerſum conſtituunt ornatum. Cumq; ſingula rerum genera propriam naturæ determinatãq; fabricam à prima cauſa conſecuta ſint, hinc liberatis quis naturæ rationem facile perſpiciet? cum enim non ſimplex quædam res homo exiſtat, ſed à duobus contrarijs animo atq; corpore conſtet: cumq; corpus ex cõſequenti, ut organum animo attributum ſit, anima uerò de intellectus ſubſtantia prædicente ſit ratione creata, & illud quidẽ, irrationale, corruptibile ac mortale, hęc autem rationalis incorporea atque immortalis, cumq; corpore beluis animo rationali immortaliq; naturę coniugamur, iure ita compoſitum hoc animal cum ſimplex natura ſit, dupliciter diuerſaq; uia uiuendi rationem complectitur. Nam & naturę corporis ſeruit, & diuiniorem partem, ſi ſeipſum co-
B gnouit, non ſpernit libertatis ſuę cupidum, ita idem & ſeruit & liberum eſt. talem enim à Deo corporis atque animæ, quibus ipſe ſeruit rationibus, coniunctionem homo conſecutus eſt. Si ergo quiſpiam quæ corporis aut animi naturę ſunt, fati uocabulo abuſus neceſsitati ſubijcit, uehementer errat. ſi enim neceſsitas, quæ impediri non poteſt, fatum eſſe intelligitur, multò uera animę & corporis naturam conſequentia impediuntur, infinitaq; forinſecus præter naturam & animæ & corpori accidunt, quomodo fatum & natura idem atque unum erit? Fiunt enim in nobis multa uoluntate, quę in nobis eſt, cuiuſmodi ſunt, quę ſecundum naturam animæ appetimus. Multa etiam corporis natura fiunt, alia iſtius animo dico & corpori accidunt, quæ alijs natura conueniunt, ſed neque animi libertatem, neque corporis naturam, neque quæcunq; forinſecus accidũt, iure quiſpiam à cauſa ſubtrahat. Cauſa uerò omnium, & quę libertatis noſtræ ſunt, & quæ naturæ corporis ſunt, & quæ accidunt extrinſecus Deus eſt, à quo uniuerſa quæ ſunt producuntur. De omnibus enim quæ ſunt ſcriptura id dicit: Quoniã ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Si ergo cum alia uolumus, alia præter opinionem accidunt noſtram: meminiſſe tunc debemus coniunctionis huius noſtræ, quæ corpore atque animo conſtat, unde rationalis atque intellectiua anima in infantis corpore præter naturam ſuam irrationalis eſſe uidetur. & intellectus ægrotatione corporis uerſus inſanit: & ſenectute inſtrumentis omnibus internectis, intellectiuæ animæ uirtus hebetatur. Dolores rurſus pręter naturam uehementius corpus urgentes, libertatem animi deijciunt: quæ doloribus uicta; corpus conſequitur. ita patet, ineuitabilia quædam uincula liberati animæ partim à natura corporis, partim ab exterioribus imminere. Sed uoluntas hominis ad tantum uirtutis interdum peruenit, ut & naturæ corporis & exterioribus cunctis reſiſtat. Corpus enim plerumque ad uenerem fertur, & anima habenis utens rationis ſubigit corporis impetum atque domat: fame, ſiti ac frigore corpus conficitur

Cauſa omnium Deus.

Corporis impetus ab anima domatur.

citur,& remedia quæritat. At uoluntas econtra, ea ipſa nonnunquam eligit, & ieiunio cæteriſq; laboribus appetitum carnis frenat. Præterea natura corporis titillatione gaudet uoluptatum, & uoluntas laborem plerumque amat. Multi autem peiora ſecuti,naturalem uſum ad eum,qui præter naturam eſt, cō uertunt maſculi in maſculos turpitudinem operantes. Ita non in omnibus ratio uincitur.ſed interdum ipſa ducit,interdum autem ducitur:adeò, ut nonnun quam cum mori melius quàm uiuere iudicauerit,proprijs homo manibus ſeipſum interimat.Si ergo ſolummodo ad corpus ſibi uniuerſa eſſet concertatio, non magna bene uiuendi eſſet difficultas.Nunc aūt cum hanc uitam Deus inter multa conſtituerit,inter homines,inter beluas,inter ignem etiam atq; aquā, continentemq; aera,non eſt ſibi ſolummodo pugnādum aduerſus coniūctam corporis naturam,uerumetiam ad infinita penè exteriora. Crebra enim etiam ciborum & continentis temperies, aut econtra,frigora ęſtus,aliaq; huiuſmodi complura natura quidem facta,nobis autem per accidens ingruentia non parum propter corporis naturam, quę non facilè poteſt exteriores ſufferre, uoluntatem hominis perturbant. Ad hæc illi,quibus cum uiuimus, uoluntatem plerumq; noſtram rationibus, aut quouis alio modo ad ſuam conuertunt, & aliàs meliorem, aliàs peiorem efficiunt. Solet enim conuerſatio praua nocere,ſicut econtra bona prodeſſe.Bonos quippe mores cōuerſatio mala corrumpit.uelut etiam praui mores proba conuerſatione corriguntur. Sic igitur rationalis animæ uirtus huc atq; illuc ab exterioribus fertur. Rurſus autem uiribus ſuis diuinis aliquando ſuperat cuncta,& inuicto robore philoſophatur. Quid dicam,quod quibuſdam ſeculis excelſo magnoq; animo homines & robuſtiſſimis corporibus abundarunt,nonnullis ecōtra: quæ omnia gubernationi totius aptiſsimè congruentia quàm maximum ornatum uarietate rerum faciūt. Omnibus autem ſimpliciter tam his,quorum nos ſumus cauſa:quàm his, quæ aut natura fiunt,aut extrinſecus accidunt,una omnipotens atque omnia penetrans prouidentia Dei præſidet,quę uniuerſa inæffabilibus gubernans rationibus,multa etiam eorum quæ natura fiunt,commutat auxiliūq; affert,ut ea quorum nos ſumus cauſa & eligamus,& operemur.His omnibus tripartito, ut diximus,diuiſis, in ea quæ in nobis ſunt, in ea quæ ſecundum naturam, & in ea quæ per accidens fiunt, omnibuſq; iſtis ad uoluntatem Dei reductis,nullum locum fatorum poſsidet ratio.Hinc etiam unde malorum ſcaturiat fons aperitur,qui nullum locum habet in his quę ſecundum naturam,aut corpore, aut,animo fiunt,ſed nec in his quæ forinſecus accidunt.Solummodo autem in libero animi motu,quando non ſecundum naturam,neque rectè mouetur,ſed à regia exiens uia,ſpontè (Dominus enim ſibi ipſi animus eſt) præter naturam fertur. Cumq; præcipuum honorem à Deo acceperit, ut liber ſit,& ſui motus iudex, diuina quædam lex iniuncta ſibi naturaliter eſt, quæ in ipſo anteriore receſſu exclamat, Via regia proficiſcaris, noli ad dextram aut ſiniſtram declinare. Via erga regia recta eſt,quam unicuique animę quaſi natura inſitam legem auxiliatricem ad opus creator nobis inſtituit. Sic per legem rectam oſtendit uiam,per poteſtatem uerò liberam effecit, ut in ipſa eſſent uirtutis præmia ſine ui aliqua eligere, cum poſsit etiam contraria malè. Ita ſi proprio motu naturalem deſpexeris legem, fons uitiorum ſpontè, non aliundè, neque ulla neceſſitate, ſed libera uoluntate atque iudicio facta eſt. Eligentis igitur culpa eſt, Deus uerò inculpabilis eſt. nec enim prauam Deus aut naturam,aut ſubſtantiam animę creauit. Cum enim ipſe bonus ſit,bona ſunt omnia quæ ab eo creata ſunt. Bona igitur ſunt omnia, quæ natura inſunt. Vnicuique rationali animæ liberum arbitrium natura ineſt. bonum ergo eſt id ad eligenda bona creatum.ideo quando malè agit,non eſt natura culpanda:non enim natura,ſed prę ter naturam malam agitur, cum ſit electionis deprauatæ, non naturę opus. Cum enim uirtus ad eligenda bona ineſt,ſi ea non eligit, ſed ſpōtè melioribus

ſpretis,

A ſpretis mala imitatus ſeq uitur,quis poteſt eum dicere morbi ſui cauſam non fuiſſe,præſertim cum initam atq; ſalutarem legem uolens contempſerit? Qui ergo iſtis omnibus reiectis,à neceſsitate motuq; ſtellarum omnia deprehendere putat,nec nobis,ſed uirtuti qua omnia mouentur, peccandi cauſam tribuit,is quomodo non impius atq; amens erit? Nam ſi fortuna & caſu abſque aliqua prouidentia fieri omnia opinatur, impietatis crimine reus mente captus quoq; uidebitur,quoniam pulcherrimum rerum omnium ordinem non perſpiciat.Sin uerò prouidentia Dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur, quoniam tamen non peccare ui fatorum delinquentes concedat neceſſe eſt,cauſamq; dictorum diuinæ attribuat prouidentiæ, mutato uocabulo neceſsitatem & fatum ipſam appellans, impius profectò iudicabitur, imò uerò peſsimus omnium,qui à creatore uniuerſi,alios ad adulteria,alios ad rapinas, alios ad alia uitia impelli arbitretur. Vnde ſequitur,aut hæc peccata non eſſe, aut peccandi cauſam in creatorem referri.Nam ſiue cum uideat uniuerſa, cunctisq; adſit,peccare homines cogit:ſiue ſtellarum motui uim cogendi conceſſit,ipſe certè aut per ſeipſum,aut per orbes cœleſtes,quaſi per organum nolentes homines ad uitia immittit.quare non iure homo,ſed creator eius peccator erit.quo dogmate nihil ſceleſtius excogitari poteſt.Ita qui fatorum neceſsitatem eſſe credit,is apertè Deum & prouidẽtiam negat:ueluti econtra,qui Deũ uniuerſis preeſſe putat,uim fatorum omnino deſtruit.At enim idem eſt Deus quod fatum,aut diuerſum.Idem certè non erit.Nam ſi ſeriem cauſarum ineuitabilem cœleſtium motu effectam fatum eſſe opinantur,quomodo elementa corporea,unde cœleſtia etiam conſtant, priora fato non erunt? & quomodo quod elementis et cœlo poſterius eſt,idem erit quod prima cauſa? Quòd ſi elementa & rationis & animæ expertia ſunt,Deus autem incorporeus & uita & ſapientia eſt,rebus omnibus & ut ſint,& ut bene ſint,bonitate ſua largiens,nõ erit profectò unum ac idem Deus & fatum,quod cum cœleſtia corpora conſe

Fatorum neceſsitas Deum excludit

B quantur,eorum accidens eſt.Si ergo diuerſum,quærendum utrũ melius Deo eſt,an non.Sed nihil Deo melius,nihil potentius excogitari poteſt. Vincet ergo Deus,ſuperabit exterminabitq; omnino fatũ:aut ſi patietur ipſum extare, cum poſsit uim eius malignam compeſcere,ipſe ad ſeipſum malignitatis cauſam attrahet.imò uerò ſi quidem creator omnium Deus eſt,fatum quoq; ab ipſo productum eſt.Ita nullæ uidebitur ſibi curæ uniuerſum eſſe, cum tamẽ ab ordine rerum & alterius ad alteram affectionem,& ab his quæ à libera poteſtate animi fiunt,à parte prouidentiæ pateant effectus. Nam etſi nullæ quædam partim corporis,partim externarum rerum,animum plerunq; à uirtute repellant,ad omnia reſiſtit,& inuicta diuino auxilio,libertas humana euadit. quæ res certamine martyrum,qui pro euangelica doctrina cuncta liberè ſubierunt pericula,comprobatur.Infiniti penè homines,non ſolum Greci & Barbari,uerumetiam mulieres,teneræq; puellæ intrepidè cruciatu omni ſuperato, libenter à corpore abierunt.Nec quiſq; poterit fatorum neceſsitati hæc accommodare.Quando enim aliàs talia cœleſtium motus effecit certamina? aut quãdo uita hominum ante Saluatoris noſtri doctrinam tales luctationes propoſuit? Vbi autem doctrina huiuſmodi unquam fuit,quæ prauam ſuperſtitionẽ deijceret,& cognitionẽ ueri de omnibus immitteret? Quis autem ſapiens unquã potuit doctrinam ſuã ad uniuerſum orbem diſpergere, & Deus uel ab omnibus uel à pluribus credi? Quòd ſi hæc nunquam fuerunt,non eſt certè cauſarũ ſeries,& fatalis neceſsitas omnium horum cauſa. Nam ſi eſſet,profectò alius quoq; eandem aut ſimilem ſtellarum neceſsitatem naſcens habuiſſet.Quibus porrò fatis,Saluator noſter Deus uerus per uniuerſum orbem prædicatur. & qui apud Græcos,uel apud Barbaros dij putabantur,non alia re quàm prædicatione noſtri Saluatoris deijciuntur.Quòd uerò fatum uniuerſi creatorem ipſum eſſe cõfirmauit,qui nullam eſſe fatorum uim docuit, atq; docet,quomodo igitur

do igitur ipſum fatum non eſſe, ſeipſum prædicat? Qui autem prædicationis euangelicæ gratia uel certarunt iam multis annis, uel etiam nunc certant, quo modo ad unam uoluntatem & fidem, & ad eandem uirtutem animi uiuendiq; rationem diuerſis temporibus, & tam multi noſtra memoria compulſi ſunt? Quis mentis compos credere unquam poterit iuuenes ſimul ac ſenes, uiros & fœminas, ſeruos & liberos, doctos atq; indoctos non in uno climate orbis, nec in eadem hora natos, ſed ubiq; terrarum et diuerſis temporibus factis coactos, unam & eandem, nouam atq; inauditam doctrinam, & quidem cum periculo mortis patrijs ritibus antepoſuiſſet, & ueræ philoſopbiæ dogmata duritiemq; uiuendi, quàm delicias maluiſſe? Cæcus profectò de his, ut trito prouerbio dicitur, rectè iudicaret, non neceſsitate, ſed libero hæc fieri arbitrio.

Ipſorum gentilium philoſophorum uerba, contra eos qui fatum eſſe opinantur. Cap. VI.

PLura dicere poſſem, ſed quoniam ſuis teſtibus gentes, nõ argumentis noſtris confundere inſtituimus, Oenomaum rurſus audiamus, qui magno animo in libro de Maleficis artificibus, his aduerſus Apollinem uerbis utitur: Sed eas igitur in Delphis tu, neq; poſsis tacere cum uelis. ſic Iouis filius Apollo uult modò, non quia uult, ſed quia neceſsitas uelle ipſum compellit. Videtur autem mihi, quoniam in hunc ſermonem deductus ſum, de poteſtate noſtra, quam fundamentum humanæ uitæ multi appellant, diligentius quærere. hanc poteſtatem nos libertatem nuncupamus. Democritus autem, ſi benè memini, atq; Chryſippus, alter ſeruam, alter ſemiſeruam pulcherrimam omnium humanorum rem conatur oſtendere: de quibus tamen non multum curandum eſt. Quòd ſi Deus etiam aduerſus nos eſt, quid faciemus? Sed non eſt æquum, uel Apolline repugnante, ueritatem prodere. Chriſto enim Cbironis ſic reſpondit: Patria relicta, Eubœam pete, ubi fatatum tibi eſt urbem ædificare. Quid ais ô Apollo? An non eſt poteſtatis meæ patriam relinquere? quod ſi mihi fatatum eſt ibi urbem ædificare, ſiue tu conſulas; ſiue non, & ſiue ipſe uelim ſiue nolim, omnino faciam: eritq; mihi neceſſe, etiam ſi nolim. Sed fortè melius eſt tibi, quàm rationibus credere. Aliud igitur afferas, nuncia Parijs ô Thcleſicles in Aeria urbem ſibi condendam fore. Nunciarem inquam etiam ſi tu non præciperes, quoniam fatatum eſt. Aeriam autem Thaſum inſulam Archilochus Theleſiclis filius prius appellatam fuiſſe docuit, & Parijs coloniam illò mittere perſuaſit, qui uidelicet nunquam id feciſſet, niſi tu iuſsiſſes. Cur igitur fatatum erat? Sed quoniam ocioſi ſumus, agè nunc mihi reſponde. Sumus'ne ego ac tu aliquid? Sumus certè, reſpondebis. Qua ratione id ita iudicabis? Non aliunde uidelicet quàm ſenſu, perceptioneq; quadam noſtra. Quòd porrò quomodo cognouimus animalia nos & ex animalibus eſſe? Vt ego quidem dico, homines ex hominibus, alter maleficus, alter malefici redargutor. Vt uerò tu diceres, alter homo, alter Deus, & alter diuinator, alter ſycophanta. Quod tibi facilè concedam, ſi rationibus ita mihi eſſe oſtendes. Quid ais? An non rectè iudicauimus ſenſu ac perceptione noſtra illud intellexiſſe? Nam ſi non ita ſe habeat, quomodo aliquis ad Delphicum oraculum ueniat, niſi ſentiat intelligatq; alicuius ſe rei indigere? Quomodo autem Chryſippus qui ſe in ſeruitutem induxit, id quod dicebat intelligebat? aut quomodo uel cum præſente Archeſilao diſputat, uel abſente Epicuro, reſpondet, ſi nec quid ſit Archeſilaus, nec quid ſit Epicurus omnino percepit, nec percipere poteſt, imò uerò nec quid ipſe ſit? Si hæc aduerſus uos quiſpiam diceret, nullo modo ferre poſſetis. Quare ô Democrite, & ô Chryſippe, & tu ô cœleſtis diuinator, ſi moleſtum uobis uidetur, cum quis intelligentiã atq; ſenſum eripere à nobis conatur, nónne nos quoq; moleſtè ferre debemus, ſi magni ſenſum & mẽtem ueſtram putatis, nobis auem fati neceſsitatem neſcio quam incutiatis, quũ alius ueſtrũ à Deo eſſe aſſerit, alius ab atomis deorſum latis, ac inde ſurſum repercuſsis,

A cuſsis,quę modò coniunguntur,modò reſoluuntur,fieri contendit? cum aper
tè eo ſenſu ac mente,quo nos aliquid percipimus,nec fugit nos quantum in-
tereſt inter ambulare ac ferri,aut inter uelle atq; cogi. Quorſum hæc? quia hæc
neſcire uidearis ô Apollo,quæ´nam ſint ea,quorum domini ſumus,quæ à no-
ſtra uoluntate dependent. Hæc certè uoluntas noſtra non paucarum rerum
principium eſt. Tu autem cum omnia ſcias,hoc principium ita te latet,ut quæ
hinc ſequuntur,nullo modo ſcire iudicaris. Nonne igitur imprudens es,qui
Laio reſpondiſti,quia interimi eum à filio fatatum eſſet? Ignoraſti quippe,
quia uoluntatis ſuæ dominus naſciturus filius foret. Illud porrò ridiculum eſt,
coniunctionem neſcio quam eſſe cauſarum & ſeriem. Vtuntur autem ſapien-
tiores ratione quadam Euripidis. Laium enim aiunt dominum ſui fuiſſe, ſiue
uellet filium procreare,ſiue nollet:filio uerò nato,neceſſe fuiſſe ab eo interfici:
quare potuiſſe id rectè Apollinis prouidentia percipi. uerûm filius quoq; ſicu
ti & pater ſuæ uoluntatis erat. Et quemadmodum ille dare operam liberis,&
non dare,ſic iſte interficere & non interficere poterat. Huiuſmodi ſunt omnia
reſponſa Apollinis,qui etiam apud Euripidem ad Laium dicit: Vniuerſa tua
ſanguine corruet domus. Series igitur cauſarum quæ´nam fuit? Cædes patris
anteceſsit,& ænigmatis ſolutione matris nuptias conſecutus eſt filius. Adhæc
alter nepotum regnum rapuit,alter profugus Adraſti filiam in uxorem duxit.
Vnde ſeptem duces ridiculoſè mouentur,quæ ſeries iſta conglutinauit. Nam
ſi Oedipus regnare uoluiſſet,aut Iocaſtes nuptias repuliſſet, quomodo male-
dictionem illam Euripideam in filios edixiſſet? Pręterea ſi Oedipodis filij con
ueniſſent ſimul,uel uicisſim regnare: uel ſi qui profugit, non ad Argos,ſed in
extremas terrarum oras abijſſet:uel ſi cum in Argos ueniſſet, Adraſtus ei fili-
am non dediſſet:uel ſi uxore ducta,in patriam reduci non curaſſet:aut ſi cupe-
ret quidem ipſe,Adraſtus uerò & cæteri duces contempſiſſent:aut ſi cum pa-
B rati ad pugnam Thebas petijſſent, timore perculſus frater cum fratre conue-
niſſet,quomodo uniuerſa domus corruiſſet? Sed facta omnia ſunt iſta,dices.
fateor. Non enim rem,ſed ſeriem iſtam rerum neceſſariarum pernego. quam-
cunq; enim rem mihi obtuleris,ſimili quodam pacto eam incidere potero: ac
ita oſtendam,nullam eſſe in rebus neceſſariam ſeriem. Quippe cum ſingula
principia,& cauſas rerum agitabilium liberè homines mutare poſsint,an non
intelligis,quia & aſinus & canis & pulex proprio appetitu mouentur? Qæ o-
mnia tu nullo modo ſentire uideris Apollo. Tibi Iupiter dedit,Locro reſpon-
diſti,dabitq; mala. Non rectè ô Apollo, non iniuriantem hominem tam malè
dij tractant. Cur enim Iupiter huius neceſsitatis autor nos ac ſeipſum non pu-
nit? Ipſe quippe neceſsitatem agendi nobis impoſuit. Cur ergo nos plecti-
mur,qui huic ſeriei reſiſtere nullo modo poſſumus? Tu quoq; ipſe uaticinan-
di inanem artem depone. Erit enim quod fatatum eſt,etiam ſi non prędixeris.
Lycurgum autem illum qua ratione laudaſti ô Apollo? Nam ſi bonus erat,
non illi hoc,ſed fatis tribuendum. Si enim omnia neceſsitate agimus,ut tu prę
dicas,non ſponte,ſed ui bonus erat. Quaſi quiſpiam mente captus formoſos
laudet,& deformes uituperet. iurè namq; neque homines dicere poſſunt: No-
luiſti nos ô Iupiter bonos eſſe,imò uerò etiam coegiſti prauitatem amplecti.
Tibi autem ô Chryſippe atq; Cleanthes nulla laus attribuenda eſt,ſi boni fui-
ſtis. ita uirtutem quidem laudabo,uos autem minimè. Quare Epicurum quo-
que non dignum fuiſſe aſſero,quem opprobrijs peteres. Mollem atq; iniu-
ſtum appellas eum ô Chryſippe,qui iuris ſui non fuit? Hæc quomodo dice-
bas,ſi ſponte ipſum peccare non credebas? Hæc Oenomaus, qui tibi ſi non ſa
tisfacit,reliquos philoſophos perlegere non graueris. Multi enim atq; inſig-
nes aduerſus huiuſmodi dogma ſcripſerunt. Inde igitur aliqua,quo-
niam multi tàm docti quàm indocti falſa opinione te-
nentur,ſumere ſtatui.

Idem ipſorum gentilium philoſophorum uerba contra eos qui fatum eſſe opinantur. Cap. VII.

PRimûm igitur Diogenianum aduerſus Chryſippum audias. Chryſippus enim & nos cauſam eſſe agibilium, & omnia fieri fato contendens, Homeri teſtimonio utebatur. quod parum fuiſſe ab eo intellectum, Diogenianus oſtendit. Sed Chryſippi quædam prius ponemus, qui in primo de Fatis libro, neceſsitate omnia fieri autoritate multorum arguit, & demum Homerum inducit dicentem:

Quæ data ſorte mihi eſt nato ſors me inuida preſsit.
Quæ nato inuoluit filis ſibi Parca ſeueris
Quum mater peperit illum. Et alibi:
Non eſt qui fixas Parcarum auertere leges,
Effugere aut poſsit.

Non recordabatur enim, inquit, contraria iſtis alibi Homerum ceciniſſe, quibus ipſe Chryſippus in ſecundo libro tunc uſus fuit, cum multa etiam à nobis fieri oſtendere uolebat. quid enim clarius atq; acrius illis? Vt caderent tribuit ſua certè amentia cauſam. Et rurſus:

Quàm falsò accuſant ſuperos ſtultiq; queruntur,
Mortales etenim noſtrorum cauſa malorum
Nos ſumus, & ſua quemq; magis uecordia lædit.

His enim & horum ſimilibus non eſſe cuncta neceſſariò & fatis facienda nobis probatur: quamuis etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chryſippi dogma confirmatur. Non enim omnia, ſed nonnulla, fato fieri uerbis ſuis Homerus ſignificat. Cum enim dicit,

Quæ data ſorte mihi eſt nato ſors me inuidia preſsit: Non omnia profectò, ſed mortem fatis ac neceſſariò euenire oſtendit. hoc ipſum etiam illud uult, Quæ nato inuoluit filis ſibi Parca ſeueris. Non enim omnia, ſed quædam fato deſtinato neceſſariò ſibi euentura confirmat. Illud quoq; ab Homero optimè dictum eſt, Non eſt qui fixas Parcarum auertere leges, Effugere aut poſsit. Quis enim poteſt quæ neceſſariò impendent effugere? Non ergo ſuffragatur Homerus Chryſippo, uerumetiam refragatur. Ille namq; apertiſsimè à nobis multa fieri prædicat, neceſſariò autem cuncta fieri, nunquam ab eo dictum eſt. Chryſippus uerò neceſsitate fatorum cuncta fieri conatur oſtendere. Et ille quidem cum poeta ſit; non pollicetur ueritatem rerum docere, ſed uarias hominum opiniones plerunq; ponit: unde non eſt alienum ab eo, contraria nonnunquam dicere. Philoſophis autem & contradicere, ſibiipſis turpe eſt: & poetarum uti teſtimonio magis, quàm ratione, turpiſsimum. Putat autem inſolubilibus uti argumentis expoſitione nominum. Fatum enim dicit dictum quoddam determinatumq; diuinitus eſſe. Parcas autem è cõtrario, quoniam nemini parcant. Sortes, quia ita ſortitum unicuiq; ſit. ac ideo tres eſſe Parcas arbitrantur, quia tria ſunt tempora in quibus omnia inuoluuntur. Lacheſimq; dictam eſſe, quia λαγχάνειν græcè, euenire per ſortem deſignat. Atropon, quia uerti non poſsit. Clothon, quoniam contorta & coordinata omnia teneat. hoc enim nomina ipſa græca lingua oſtendunt. His nugis fatalem putauit neceſsitatem demonſtraſſe. Ego autem ſatis mirari non poſſum, quomodo nihil ſe penitus afferre non ſenſit. Significent enim nomina quemadmodum expoſuit, poſitaq; ab hominibus ſint ea de cauſa. cur igitur ô Chryſippe uulgares ubiq; opiniones ſequeris? An forte, quia omnes uulgò ueritatis perſpicaces tibi uidetur? Quomodo igitur ſcripſiſti neminem eſſe hominem, qui non æquè ac Oreſtes & Alcmæon inſaniat, præter ſolum ſapientem? Deinde addis, unum uel duos, aut admodum paucos ſapientes fuiſſe, opinionesq; multorũ de gloria, de diuitijs, de regno, de uoluptate, quæ omnes penè bona arbitrantur, tanquã uulgares refutandas ducis. Aut quomodo oẽs penè

Quid fatũ, Parcæ, Sortes.

leges

A leges malè poſitas à rebus publicis putas? Cur autem tam multos etiam libros conſcripſiſti? Non enim docendi ſunt, qui falſas opiniones non habent, niſi forte rectè tunc omnes opinari dicas, quando tecum conueniunt. Cum uerò diuerſa quàm tu putant, tunc furioſos appelles. Nam cum te ſapientem non nomines, non erit nobis argumento, rectè illos ſapere qui tecum conueniunt. Deinde quare omnes furere dixiſti, cum laudare quaſi ſapientes, quia te ſequuntur, debuiſſes? Ad hæc etiam ſi non furere illos ego aſſeram, cum tamen à ſapientia longè abſint, ridiculoſum eſt propter poſitionem nominum eorum uti teſtimonio, quos non præſtantiores teipſo, neq; ſapientiores arbitraris, niſi forte eos, qui ab initio hæc nomina excogitarunt, ſapientes fuiſſe contendas. quod oſtendere nullo pacto poteris. Sed ſit ita, quomodo ergo nominibus ſignificatur, omnia ſimpliciter fatis fieri, & non ea ſolum quæ fatata ſunt? Nam & Parcarum numerus, & nomina ipſarum, & fuſus, & glomeratum in eo filum, cæteraq; huiuſcemodi, ineuitabilem à ſeculo determinationem cauſarum oſtendunt. Quæ tamen neceſsitas earum rerum ſolummodo eſt, quæ neceſſariò euentura ſunt, quæq; aliter accidere non poſſunt. Quæ uerò non quas infinitas eſſe ſcimus, earum alias dijs homines attribuerunt, alias uoluntati noſtræ ſubiecerunt. alijs natura præeſt, alijs fortuna: quam mutabilem atq; ineffabilem eſſe uolentes, priſci homines ſignificare in pila ſedentem depingunt. An hæc omnibus ita eſſe non uidetur? Ita quæcunq; fato aut fortuna fiunt, omnia diuinitus fieri arbitrantur: quæcunq; autem nos agimus, noſtræ uoluntati attribuunt. Quare uides, non atteſtari tibi uulgarem hominum opinionem, ſed potius repugnare. Paulo pòſt deinde ait: Sed in primo quidem libro huiuſmodi demonſtrationibus utitur Chryſippus, in ſecundo uerò repugnantia opinioni ſuæ ſoluere conatur, quæ nos incipientes conſcripſimus, utputa ſtudia hominum retunduntur, nec laus aut uituperatio mouere hominem poterit. Quare in ſecundo libro ait, manifeſtum eſſe multa fieri à no-

B bis: quæ tamen ad gubernationem totius referantur, ea fatata eſſe. Vtitur autem huiuſmodi exemplis: Non, inquit, ſimpliciter fatatum fuit, ueſtem te non poſſe amittere, ſed ſi eam diligenter cuſtodieris. ab hoſtibus quoq; non capite, fatatum eſt, ſi hoſtes caueris. liberos quoque habere fatatum, ſi uxorem uolueris cognoſcere. Nam ut ſi quis diceret Milonem, inquit, pugilem intactum fataliter certamine abiturum, non rectè arbitrareris, ſi luctaturum eum putares. ſic & in alijs res ſe habet. Multa enim ſunt quæ fieri non poſſunt, niſi nos quoq; ſtudium conferamus. Ita enim fatata ſunt, ſi nos uoluerimus. Miranda profectò eſt huius ſermonis inconſtantia. Nam quemadmodum dulce amaro, & nigrum albo, & calidũ frigido, contrarium eſt: ſic & fatum libertati noſtrę contrarium. Nam quæ fatata ſunt, ſiue nolis, ſiue uelis, omnino fiunt. Quę uerò in noſtra poteſtate ſunt, ea ſicut uolumus diligentia noſtra diſponuntur. Si ergo diligenti obſeruatione in ea factum eſt, ne ueſtem amiſerim: & liberi nati, quia uxorem cognoſcere uolui: nec captus ab hoſtibus, quia fugi: & intactus à gymnaſio receſsi, quia certare nolui: quomodo fatata hæc erant? Nam ſi fatata erant, nihil uoluntas mea contulit: & ſi contulit, non fatata. Non poſſunt enim hæc ſimul conuenire. Fatata, inquit, hæc ſunt: nam uoluntas noſtra fatis continetur. Quomodo inquam fatata ſunt, ſi meæ poteſtatis eſt pugnare, & non pugnare? Sed non contineri fatis uoluntatem noſtram, uerbis quoque ſuis aperitur. Habebis enim filios, inquit, ſi uxorem cognoſcere uolueris: ſi noluero igitur, non habebo. Hæc ita dicere in rebus fatatis non poſſumus. Non enim morituros omnes homines, aut non morituros, ſi hoc uel illud fecerint, ſed ſimpliciter morituros dicimus: ſuſceptibileſq; doloris eſſe ſimpliciter dicimus, ſiue uelint, ſiue non. Quare patet, quando aliquid fit, quia nos operam dederimus à nulla cauſa contineri, ſed noſtri id eſſe poteſtatis. quod ſi ita eſt, nulla ſerie cauſarum à ſeculo continebatur, niſi forſan ipſum quoque

Fatum & arbitrium liberum contraria.

uellę ac nolle fatatum in nobis ſit,ut neceſſe ſit uelle aut nolle uxorem cogno A
ſcere.Nulla igitur in nobis poteſtas eſſet,niſi diligentia mea ueſtis ſaluaretur:
& ſi amitteretur,omnis ego culpæ profectò expers:quemadmodum nulla di-
gnus laude,ſi ſaluaretur.Hæc Diogenianus. Nunc Aphrodiſæum audiamus
Alexandrum præclarum in philoſophia uirum,qui in libro,quem de Fato ad
Antonium edidit,his uerbis Chryſippi dogma refutat: Omnium quæ fiunt,
inquit,quatuor ſunt cauſæ,ut diuinus Ariſtoteles demonſtrauit.Cauſarum e-
nim quædam efficientes,quædam ad materiam reducuntur, quædam ad for-
mam,quędam finales ſunt.Finalem autē cauſam dicimus,cuius gratia aliquid
fit.quamuis enim nō omnia quæ fiunt,quatuor his cauſis egeant,nulla tamen
res quaternarium cauſarum numerum excedit.uerùm ut res apertior fiat,in rę
aliqua iſta conſideremus.Statuæ igitur cauſa efficiens artifex eſt,quem ſtatua
rium appellamus.Aes uerò aut lapis,ut materia.Species uerò aut forma, quæ
huic ſubiecto ab artifice imponitur,etiam cauſa eſt. Nec iſtæ tres ſolummodo
cauſæ ſunt,uerumetiam non minus finis,cuius gratia facta ſtatua eſt, ut uerbi
gratia ad quēdam hominem honorandum.Nam abſq; aliqua huiuſmodi cau
ſa non eſſet facta profectò ſtatua.Cum igitur iſtæ cauſæ rerum ſint, ac inter ſe
manifeſtiſsimè differant,quamuis in nonnullis concidere uideantur,fatum ad
efficientem cauſam,non iniuria reducimus.Nam ad ea quæ fato fiunt,ita ſe ha
bent ſicut ars ad ſtatuam.Quare ſi apertè uidere uolumus,utrū cuncta,an quę
dam fatata ſint efficiens nobis cauſa diligentius eſt conſideranda.Omniū igi-
tur quæ fiunt,quædam alicuius gratia fiunt,cum efficiens ad finem aliquē ten
dens ea faciat:quædam nullius,ut barbæ tactus: manus nonnunquam exten-
tio,& ſimilia:quæ quoniam ſine aliqua intentione temere fiunt, omnino re-
linquenda ſunt.Quę autem alicuius gratia fiunt,alia natura,alia ratione fiunt.
Nam & natura certo quodam ordine ad finem peruenit, niſi impedita fuerit.
Cum autem finem conſecuta ſit,ceſſat motus.ratio etiam nihil fruſtra facit,ſed B
ad determinatum ſemper mouetur finem.Ratione autē fieri dicimus,quando
qui facit cogitatione quę facturus eſt proſequitur,eaq; quę ſunt,quę artificio,
& quæ uoluntate fiunt. Inter hæc & ea quæ natura producuntur id intereſt,
quod naturalia in ſeipſis principium atq; cauſas generationis habent, & fiunt
quidem ordine,ſed natura faciens nulla utitur ratiocinatione. Quæ uerò arte
ac uoluntate fiunt,foris habent motus principium,& facientem cauſam. nam
ipſis productioniq; ſuæ facientis præeſt cogitatio.Fortunam autem & caſum
ad ea reducimus,quæ alicuius gratia fiunt.Differunt autem ab his quæ præce
denter alicuius gratia ſunt,quoniam in illis quæ finem antecedunt,ipſius finis
gratia fiūt.In caſu autem atq; fortuna,quæ ante finem ſunt,alterius gratia fiūt.
Accidit autem eis cum alterius gratia fiunt quaſi finis,quod à caſu & fortuna
factum eſt.Hæc cum ita ſe habeant,conſiderandum eſt,ad quas nam efficien-
tes cauſas connumerare fatum debemus,an ad eas reducendum eſt, quæ nul-
lius gratia:ſed fatum ad finem aliquem tendere omnes dicimus,quamobrē in
his quæ alicuius grana fiunt,collocandum eſt.Hæc cū primùm ita partitus ſit
Alexander,mulus deinde argumentis oſtendit,nihil aliud eſſe fatum,aut fata-
tum quàm quod natura fit.Nullo enim modo,inquit,ad rationem & uolunta
tem noſtram reduci fata poſſunt.Præter naturam etiā fieri nonnulla oſtendit,
cum interdum accidat impedimēto quodam naturam detineri.Si ergo pręter
naturam quędam fiunt,profectò ſi natura fieri eſt fato fieri, fient etiam præter
fatū.Videmus enim,inquit,corpora humana ęgrotationibus alijs aliud ſecun
dum particularem eorum naturam eſſe ſubiecta.nec ſumus neſcij huiuſmodi
naturam corporum diſpoſitionem diligenti norma uiuendi,& medicorum ar
te & deorum cōſilio in melius uerti,quod ſimiliter animo quoq; accidit.Nam
pręter naturalem inclinationem eius,quam complexio corporis habet, exerci
tio atq; doctrina melior ſæpe fit.Vnde cum phyſiognomon Zopyrus turpia
quędam

quædam de Socrate & à uirtute ipſius aliena dixiſſet, ac à multis idcirco derideretur, Nū errat Socrates, reſpōdit Zopyrus, huiuſmodi enim natura eſſem, niſi naturā philoſophia ſuperaſſem. Huiuſmodi ergo, ait, eſſe, quibus natura præeſt, quæ naturalia nihil à fatis differre oſtendit. A' fortuna uerò ea fieri ait, quæ nullo modo intendunt, quando alterius gratia quædā fiunt: & aliud accidit quod ab initio nec ſperabatur quidē. ut ſi quis fodiēs theſaurū inuenerit, cum huius gratia nō foderet: & equus caſu ſaluus, quādo nō huius gratia, ſed alimenti cupiditate hoſtes fugiens, domū redierit. quæ omnia fato non fiunt. Sunt autē, inquit, cauſæ quædam hominibus penitus ignotæ. Nōnulla enim ſuſpenſa morbos aliquos curare dicuntur, in quibus nullam certam habemus cauſam. Incantationes etiā maleficeq; artes, quam cauſam habeant, incertum eſt. Sed præter hæc ſunt quædā, quæ ad utrumlibet contingentia dicunt, quæ fato fieri omnino negamus: ut, mouere pedem, leuare ſupercilia, tacere, loqui, cæteraq; huiuſmodi innumerabilia, quæ fatis fieri nullo modo dici poſſunt. Non enim quod fatatū eſt, contrariū ſuſcipit. Præterea cōſiliū hominis fruſtra non eſt: eſſet autem fruſtra, ſi homò neceſſariò ageret quæ agit. Apertè autem id præter animalia cætera homo poſsidet, ut nō ſimiliter illis phantaſiā ſequatur, ſed rationem habeat qua faciūda iudicet: cuius quidē uſu ea quæ in phantaſiam inciderunt, examinans, ſiquidē examinando probat, concedit phantaſiæ, & ad agendum mouetur. Sin uerò improbat, eijcit, expellitq; ipſa rationi obtemperans: unde ſolummodo de his quæ agere poſſumus, deliberare ſolemus. Et ſi aliquando nimia cupiditate non maturo quicq; conſilio egerimus, temeritatis atq; ſpreti conſilio crimine poſteà nos ipſos accuſamus, omnes temerè aliquid agentes uituperamus, hortamurq; conſilio uti, quaſi agēdi poteſtas in nobis ſit. Quod aūt opinio quæ de fato habetur falſa penitus eſt, indè patet, quia etiā eius opinionis autores & docent, & hortantur, & diſcunt, & conſulūt. Increpāt etiam, caſtigantq; ſuos, quaſi propria uoluntate peccantes. Plurima quoq; cōſcribunt, quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores: ueniaq; dignum putant, ſi quis inuitus peccat: ſponte autem delinquentes, puniendos non negant. Quare uel ſecundū ipſos hæc neceſsitas fati nulla penitus eſt, libertas igitur noſtra natura ineſt omnibus. Plura tamen nō eſſe noſtræ po poteſtatis cōcedimus, ut omnia, quæ natura uel fortuna fiunt, quæ nullus fatis ſubiecta dicere audebit. His ita nobis cōpendioſe à ſummis philoſophorū ſumptis, quę diuinis noſtrisq; ſcripturis aſtipulantur, opinionem uerò de fato ſimpliciter redarguunt, non eſt alienū aduerſus etiā malignā Chaldęorū aſtrologiam, quam ueluti diſciplinam aliquam profitentur, nonnihil afferre.

Incantationes incertā habēt cauſam.

Bardeſan's & eodem. Cap. VIII.

DIcamus igitur non mea, ſed eā quæ de Bardeſanes uir genere quidem Syrus, doctrina uerò cœleſtium corporum omnium Chaldæorū excellentiſsimus in dialogo, quem ſciſcitantibus amicis compoſuiſſe ait, hoc modo ſcribit: Natura homo naſcitur, inquit, alitur, creſcit, comedit, bibit, dormit, ſeneſcit, moritur: quæ omnia ſibi cum cæteris animalibus cōmunia ſunt. Sed bruta quidem cum animalia ſint coniunctione procreata, natura omnino feruntur. Leo carneus eſt: ſaluti ſuæ propugnat, ſi quis iniuriam infert. Oues fœnum edunt, carnes non tangunt, nec ab iniuria ſe defendunt. Scorpio aggerem comedit, & peſtifero non iniuriantes ſtimulo petit. Formica natura duce hyemem ſuſpicatur, idcirco ſummis laboribus futura ſibi alimēta in ęſtate recondit. Apes mel operantur, & melle nutriuntur. Plura mirabilioraq; poſſem narrare, ſed hęc ſufficere arbitror ad intelligendū natura fieri expertia rationis animalia, & ſecundum eam iucundè uiuere. Soli autem homines cum & natura ducantur, ut dictum eſt, mentem etiam & orationem quæ à mente profert, quaſi præcipuum quoddam donum poſsident, quo non natura ferūtur. Non enim unus cibus omnibus eſt, ſed alij ſicut leones nutriuntur, alij ſicut oues.

Non eſt unus uniuerſis ueſtitus, non mos, non lex, non unus uiuẽdi modus, non ſimplex rerum cupiditas. ſinguli enim hominũ propria uoluntate uitam ſibi eligunt: nec uicinos, niſi quantum uolunt, imitantur. Libertas enim hominis ſeruituti ſubiecta non eſt. Nam etiã ſi ſpõte ſeruiat, libertatis ſuæ id quoq; eſt, ut poſsit cum uelit ſeruire. Multi hominum, ac maximè Alaneorum gẽtis, quaſi atroces beſtiæ carnibus aluntur, panem non comedunt: non quia non habent, ſed quia nolunt. Nonnulli carnes omnino faſtidiunt, alij piſces ſolummodo edunt: nonnulli etiam ſi fame morerẽtur, piſces non eſſent. alij aquam, alij uinum, alij ceruiſiam bibunt. Adeò multiplex atq; diuerſa cibi & potus in hominibus eſt differentia, ut in oleribus quoq; comedendis conuenire non uideantur. Sunt etiam qui ueluti ſcorpiones aut aſpides non læſi iniuriantur: & qui non iniuriantur quidem, ſed læſi propulſant iniuriam. nonnulli tanq; lupi rapiunt, & ſicut catæ furantur. alij tanquam oues ſic omnia ferunt, ut etiã iniuria uexari perpetiantur. Vnde alios iuſtos, alios iniuſtos appellamus. His rebus apertum eſt, non natura in omnibus hominem ferri: una enim in omnibus natura eſt, hæc uerò diuerſa, ſed in quibuſdam natura, in quibuſdã uoluntate. Quare in his laudem uel uituperationem meretur, in illis autem iure inculpabilis eſt. Poſt pauca deinde ſubijci diuerſas hominibus leges ſcriptas, & non ſcriptas in diuerſis regionibus latas eſſe: è quibus, inquit, narrabo quãto

Lex Serum. melius poſſum. Apud Seras lex eſt, nec occidere, nec fornicari, nec furari, nec adorare ſimulachra: unde in illa regione nullum templũ conſpicitᷓ. nulla mulier meretrix, nulla adultera, nemo fur, nemo homicida: nec uoluntatẽ alicuius illorum ardentiſsima ſtella Martis, in media cœli conſtituta, ad cædẽ hominis coegit. nec Venus Marti coniuncta, ut alienam quiſpiam ſolicitaret uxorem, potuit efficere. Atqui ſingulis etiam apud eos diebus, in mediũ cœli Martem peruenire neceſſe eſt. & in tanta regione ſingulis horis naſci homines, nõ ne-

Brachmanes. gandum. Apud Indos autem & Bactros multa millia hominum ſunt, qui Brachmanes appellantur. Ii tam traditione patrum, quàm legibus, nec ſimulachra colunt, nec animatum aliquid comedunt: uinum aut ceruiſiam nunquam bibunt: ab omni demum malignitate abſunt, ſoli Deo attendentes. Aut ueram cæteri omnes Indi in eadem ipſa regione adulterijs, cæde, temulentia, ſimulachrorum cultu inuoluuntur, inueniunturq; ibi nõnulli, imô uerò gens quędã Indorũ eſt in eodem climate habitans, qui homines uenantes atq; ſacrificãtes deuorant: nec ulli planetarum, quos felices ac bonos appellant, à cæde ac ſceleribus iſtis prohibent: nec maligni Brachmanas pellere ad malefaciendũ potuerunt. Apud Perſas lex erat, filias, ſorores, matres quoque ipſas in matrimonium ducere: nec in Perſide ſolum, uerumetiam quicũq; Perſarum ad alia climata orbis è patria exiuerunt, nefanda hæc diligenter matrimonia celebrarunt. quos aliæ gentes hoc ſcelus abominatæ Maguſſeos appellant. Suntq; uſq; ad hodiernum diem in media Aegypto, Phrygia, Galatiaq; plurimi Maguſſei ſucceſsione patrum, eiſdem ſceleribus contaminati. Nec dicere poſſumus in terminis, & domo Saturni cum Saturuo ipſo in natiuitatib. omnium, Marte aſpiciẽte Venerem fuiſſe. Apud Getulos lex eſt, à mulieribus agros co-

Getulorum mores. li, ædes ędificari, huiuſmodiq; cætera opera fieri, & ad hæc ut quibuſcunq; uelint, conueniant. nec à maritis accuſantur: nec adulteræ appellantur, cum paſſim omnibus miſceantur, ac præcipuæ aduenis. Aſpernantur quoq; apud eos fœminæ uniuerſos odores, nec tinctis ueſtibus induũtur, & nudis omnes pedibus degunt: cũ uiri apud eos econtra, & ueſtibus, & odoribus, & coloribus uarijs gaudeãt, nec id mollitie faciũt. Fortes enim & bellicoſiſsimi præter cæteras gẽtes ſunt. nec omnes apud eos natæ fœminæ in Capricorno, aut Aquario malè affectã Venerẽ habuerũt. nec uiri omnes in Ariete unà cũ Marte cõſtituta Venere nati ſunt, quod fores ſimul & delicatos efficere uiros, Chaldęorũ nugę conclamãt. Mulieres in Bactria pręſtãti ornatu atq; unguentis utuntur,

& ab

A & ab ancillis & ſeruis multo magis quàm earũ mariti cultæ, ſingulari quadã pompa equitantes exeunt auro atq; lapidibus, phaleris equorũ ornatis. nec caſtè uiuunt, ſed tam ſeruis quàm conſeruis permiſcentur. nec à uiris accuſantur, quippe cum eorum dominari uideantur. Nec Bactrianarum omnium natiuitas, Venerẽ cum Ioue ac Marte in medio cœli & terminis Veneris habuit. Apud Arabes adulteræ omnes interimuntur, & ſuſpectæ ſolummodo puniuntur. In Parthia uerò atq; Armenia interdũ à iudicibus, interdum occiſi à cognatis homicidæ necantur. Qui autẽ uxorem, aut filium, aut filiam, aut cælibem frãtrem, aut innuptam ſororẽ interfecerit, nec accuſatã quidem. lege nãq; ita ſancitum eſt, cum apud Græcos & Romanos uideamus maiori ſupplicio parricidia expiari. In Atrijs qui aliquid uel minimũ futurus eſt, lapidibus obruitur. In Bactris qui pauca furatur, ſputis dedecoratur. Romanorum legibus uulneribus cæditur. Ab Euphrate fluuio uſq; ad orientalem oceanum, cui cædes uel furtum obijcitur, non magno mœrore torquetur. Qui uerò pudorem maſculi eripuit, ſi res in lucem uenerit, magnitudine ignominiæ ſeipſum interficere cogitur. Græcorum etiam ſapiẽtes, ſpecioſos ſequi pueros non uerẽtur. In eadem orientis plaga parentes atq; cognati ſi cognouerit filios, aut agnatos turpitudini ſe ſubieciſſe, & interficiunt, & ſepulturæ tradere non dignanẽ. Apud Gallos autem pueri publicè nubunt, nulloq; dedecore propter legem notantur. Nec eſt profectò poſsibile omnes, qui apud Gallos produnt florẽ ætatis, Venerem & Mercurium in domo Saturni & Martis termino occidentes habere. Multi apud Britannos unam uxorem habent. apud Parthos contrà multæ fœminæ unum maritum. caſteq; omnes uiuunt, legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent, ſed tempore ueris fines ſuos egrediẽtes cum uicinis conueniunt. Vnde omnes naturali lege eodẽ tempore pariũt: maſculisq; interfectis, ſolas fœminas alunt: bellicoſæq; omnes ſimiliter ſuos, magnam exercitationis bellicæ curam gerẽtes. Mercurius in domo ſua cum Venere à Chaldæis efficere dicitur homines numularios, & qui fingere atq; pingere ſciũt. In domo uerò Veneris unguentarios, uocem exercẽtes, hiſtriones actoresq; fabularum. At apud Saracenos & Mauros, in ſuperiore quoq; Lybia, & exteriore Germania, & apud Sarmatas, & Scythas cęterasq; gẽtes, quę ſeptentrionales ponti partes habitant, in Alania quoq; atq; Albania, Othene, Saunia atq; Aurea, nullus numularius, nullus pictor, non architectus, nõ geometra, nemo exercẽs uocem, nemo fabularũ actor inuenitur: ſed inanis omnino in tot tantisq; orbis terrarũ partibus Mercurij atq; Veneris huiuſmodi coniunctio inuenitur. Omnes Medi canes, non parua alũt cura, quibus morietẽs homines adhuc ſpirantes proijciunt, neq; omnes in natiuitate diurna Lunam cum Marte ſub terra in cancro habuerũt. Indi mortuos cremant, quibus cum ſpontè uxores concremanẽ, nec omnes quæ ſpontè rogum mariti aſcendunt, mulieres in natiuitate nocturna, Solem cum Marte in termino Martis in Leone habuerunt. Plurimi Germanorum laqueo gulam frangunt. nec eſt poſsibile omnes, qui ita ſe ſuſpenderunt, interceptã à Saturno atq; Marte Lunam habuiſſe. Quid plura? ſingulis horis apud omnes gẽtes homines naſcunẽ. Vbiq; autem leges atq; mores propter liberam hominis poteſtatem præualere uidemus. nec natiuitas aliqua nolentes Seras ad homicidiũ cõpellit, aut Brachmanas ad eſum carniũ. nec Perſę à ſceleratis nuptijs remouentur, nec Indi à rogo, nec Medi à canibus, nec Parthi ne multas ducãt uxores, nec ꝑ caſtitate Meſopotamienſes fœminæ: nec Græcia gymnaſijs, ubi nudis corporibus exercentur: nec Romani ab imperando, nec Galli muliebria patiantur: nec gentes omnes, quas Brabaras appellamus, muſarum cognitionem approbandam ducunt. Singulæ namq; gentes, ut uolunt, & quãdo uolunt libertate ſua utũtur, legibus moribusq; obedientes. Naturã quoq; ipſam, quæ corpus homini tribuit ſequentes, interdum ſponte, ſępius etiã coacti: ſuntq; ubiq; diuites atque

Amazones. B

paupe-

pauperes,principes & ſubditi,ſani & ægroti:nemoq́ ipſorum neceſſaria natiuitatis ſorte hæc conſecutus eſt. Hęc ô Bardeſane, quãuis ſatis nos mouent, aſtrologi tamen terrarum orbem in ſeptem climata partiuntur:& alius in alio climate planetarum dominari dicitur: diuerſasq́ leges hominum à principibus poſitas,quos non aliena à legibus quas tulerunt,loca ſtellarum habuiſſe, non eſt impoſsibile. Non eſt ô Philippe uera inquam hæc ratio. Nam & ſi terram orbis ſeptem partibus diuidatur,in ſingulis tamen partibus multas, nec ſeptem ſolummodo ſeptem planetarum inſtar,nec duodecim ad duodecimũ numerum ſignorum,nec facierum numero triginta & ſex,ſed innumerabiles legum differentias inueniemus. Repetere igitur debetis uobiſcũ crebrò quæ dixi. In uno enim Indorum climate atq; regione ſunt, qui à carnibus omnino abſtinent,& qui uel humanas carnes deuorant. Et Maguſſei non in Perſide ſolũ,ſed ubicunq; habitant,qui filiabus matrimonij iure cõnectunt, multæq́ Barbaræ gentes,aliæ meridiem,aliæ occaſum, aliæ ortum, aliæ ſeptentrionales partes,diuerſas & regiones & climata habitantes,nulla mercuriali ſcientia participãt. Quot ſapientes putatis malas leges ſanxiſſe? quod leges neceſsitate ſolutas? quod uictores leges uictis dediſſe? nec tamen ſtellarum aliqua proprium clima mutauit. Noſtra memoria in Arabia Romani uincentes irruerũt: & Barbarorum expulſis legibus,ſuas ſeruari iuſſerunt. Sed exponam uobis, quod omnes facile ad hanc ueritatem adducere poteſt. Omnes Iudæi Moſaica lege in octaua die pueros circumcidunt,nec alicuius ſtellæ ui coguntur, nec regionis tempore impelluntur,nec alienis moribus,ut aliter faciant, inducuntur. Nam ſiue apud Syros,ſiue apud Galatas,ſiue in Italia,ſiue in Græcia, ſiue in Parthia,ubicũq; ſint,legẽ ſuam ſeruãt,quod neceſsitate natiuitatis fieri nullo pacto poteſt. Non enim poſsibile eſt, eandem habere natiuitatem omnes Iudęos. Præterea una ſemper ſeptem dierum ubicunq; fuerint ab omni opere ceſſant,nec iter agunt,nec igne utũtur,nec genethliaca quædam ratio coercet Iudæum ædificare uel diruere domum,uendere aut emere illo die: atqui multi eorum eo die naſcunt̃,multi ægrotant aut ſanantur,multi deniq; eo die moriuntur. Hæc enim liberi arbitrij non ſunt. In Syria & Oſroene,ſicut etiã Gallia,& Phrygia matri deorum multi abſcindebant̃. deinde rex Abagarus omnium quoq; manus,qui id agebant, abſcindi iuſsit. nec quiſquam poſtea in Oſroene uirilia ſibi amputauit. Quid autem dicemus de Chriſtianorum ſecta, qui in omni parte orbis,imo uerò in omni ciuitate inueniuntur? nec multas Parthi Chriſtiani ducunt uxores,nec canibus mortuos obijciũt Medi,nec Perſæ filias ducunt,nec Bactriani & Galli matrimonia corrumpunt,nec Aegyptij Apin,aut canem,aut hircum,aut felem colunt,ſed ubicunq; ſunt, alienis legibus & moribus uiuere,nec cogi poſſunt,nec genethliaca ratione, aut ſua,aut principis alicuius imppelluntur unquam,ut quæ nephanda magiſter eorum duxit,facienda putent,ſed paupertatem,labores,ignominiam,cruciatus intolerabiles ſufferũt. Nam quemadmodum libertas noſtra cogi non poteſt,ſic corpus noſtrum non facile poteſt pericula effugere. Et certe ſi omnia poteſtatis eſſent noſtræ,nos eſſemus uniuerſa: ſin uerò nihil poſſemus, aliorũ eſſemus organa,nihil noſtra uoluntate producentes. Deo autem uolente, nihil impediri poteſt. illius enim poteſtati cuncta ſubijciuntur,qui unicuiq; naturæ præcipuum aliquid largitus eſt. Homini autem illud dedit eximium, ut libertate uoluntatis atq; iudicij uteretur. Hæc Syrus ille.

Septem orbis climata.

De eodem per authoritatem ſcripturæ ab Origene. Cap. IX.

VErũm quoniã ab exteriorib. multa iam ad hanc rem collegimus, nõ erit ab re nõnihil à ſacris afferre literis,ut undiq; falſitate obruta,ueritas facilius emergat: ſed quoniã nudas intelligere ſacras uoces perfectorum eſt, ab excellẽti earũ interprete expoſitionẽ petamus. Audiſti quippe quãtus fuit ille Origenes, quẽ non negauerim,laboribus ſuis perſuaſus,ineffabili æternę gloriæ

A gloriæ uti gaudio, quem exteriores etiam propter mirabilem in omni genere
rerum doctrinam, minimè ignorant. Audi ergo quid de propoſita quæſtione
ſentit, & quomodo totam hanc rem in cōmentarijs ſuper Geneſim cōplexus
eſt: Valde neceſſarium eſt, inquit, diligentius exponere in ſigna facta eſſe lu-
minaria, Solem ſcilicet atq; Lunam, & reliquas ſtellas. Non enim ſolum gen-
tiles ſtellarum coniunctione atq; aſpectu, quę in terris fiunt, neceſſariò accide-
re credunt, quam uim fatum appellāt: uerumetiā multi ex fidelibus cōturban
tur, impoſsibile aliter fieri credentes, quàm ſtellarum curſus effecerit. Vnde ſe
quitur, nullam in nobis eſſe libertatem, nullam operationem noſtram laudari
aut uituperari iure poſſe, ita prædictū à ſcripturis Dei iudiciū, quo alij ad æter-
na ſupplicia, alij ad æternam beatitudinem deſtinantur, falſo fore prædicare-
tur. Quid plura? ipſa quoq; fides, & Saluatoris noſtri aduentus, & omnis pro
phetarum labor, ac Apoſtolorū in conſtituēdis eccleſijs prædicatio, inania e-
runt, niſi forte Chriſtum quoq; quis audeat dicere cœleſtium corporum ui co
actum feciſſe quæ fecit, paſſumq; fuiſſe quæ paſſus eſt, nec ſuæ deitatis, ſed
ſtellarū cuncta uirtute eueniſſe. His impijs uerbis etiam illud conficitur, ut fi-
deles fato ducti, in Chriſtū credant. quos libenter interrogabimus, quāobrem
Deus huiuſmodi mundum produxit. An ut in eo alij abſq; ulla culpa mulie-
bria paterentur, alij immanes beſtias crudelitate uincerent, homicidio & rapi
na gaudentes? Quid oportet hæc innumerabilia dicere? in quibus non homi
nibus, ſed Deo culpam attribuunt, quē nullo modo iuſtum eſſe oſtendere po
terūt? Quomodo enim qui tot tantaq; mala produxit iuſtus eſſe dicetur? Præ
terea interrogandi ſunt, utrum etiam ipſi, qui hæc dicunt, ſtellis ſubiecti ſunt,
an ſoli miſeriam effugerunt. Si primum manifeſtum eſt, quia à ſtellis etiā hanc
opinionem conſecuti ſunt: quæ ſi uera eſt, cur omnibus inſita ſimiliter nō eſt?
Sin alterum, cur non omnes ſimpliciter ab huiuſmodi neceſsitate liberamur?
Ad hæc ſi fato res humanæ aguntur, cur orant? cur uouēt? cur temere aliquid
B à Deo petunt? Quid plura? abundè namq; his paucis patet, temerè ſuſceptam
à multis opinionem de fato. Quare autem cum illud conſideremus, ſint in ſi-
gna luminaria, in hunc ſermonem incidimus, nunc explicēmus. Qui uerani
alicuius ſcientiam ab alijs acceperunt, aut ab his qui interfuerunt paſsiq; ſunt,
aut ab his qui uiderunt, aut ab his qui nullo modo interfuerunt, ſed audi-
tu didicerunt docentur. Si ergo ab alio quis audit factum eſſe, aut facturum
aliquid, cuius tamen ille nec fuit nec erit cauſa. Si hic idcircò quoniam ab illo
didicerit cauſam ipſius fuiſſe illum, uel futurum eſſe arbitratur, non parum
profectò errat. ueluti ſi quis prophetę librum euolat, in quo de proditione Iu
dæ ſcribitur: & cum iam paratam rem uideat, quoniam à libro futurum id
didicit, librum cauſam putet: aut ſi non librum, ipſum autorem libri: uel hunc
quidem minimè, ſed Deum qui inſpirauit. Nam quemadmodum prophetię
de Iuda diligentius uerba examinata, non fuiſſe Deum cauſam proditionis
oſtendunt, ſed ſolum ſignificaſſe quod prouiderat ex malignitate illius futu-
rum; ſic ſi quis altius uoluerit præſcientiæ Dei uniuerſaliter rationem ſcruta-
ri, & quod in quibuſdam futura nō impreſsit, nec eum qui præſciuit omnium
quæ præſciuit, nec eas res quibus præſcita impreſſa ſunt, cauſam eſſe profe-
ctò intelliget. Deum igitur omnia futura præſcire, quanquam etiam per com
munem de Deo conceptum clariſsimum ſit, tamen & à ſcriptura nōnihil affe
ramus. Suſannam ergo audiamus dicentem: Deus æternè qui abſcōditorum
es cognitor, qui noſti omnia antequam fiunt, tu ſcis quod falſum teſtimoniū
tulerunt aduerſum me. Dilucidè autē in tertio Regum nō ſolum res geſtę, ſed
ipſum quoq; nomen regis complures annos prophetice ſic conſcribuntur: Et
cōſtituit Hieroboam diem ſolennē in menſe octauo, quintodecimo die men
ſis, in ſimilitudinem ſolennitatis, quæ celebrabatur in terra Iudæ. & aſcen-
dit in altare quod erat in Bethel, ut immolaret uitulis, quos fabricatus fuerat.

Et poſt pauca: Et ecce uir Dei uenit de Iuda in ſermone Domini in Bethel. A
Hieroboam ſtante ſuper altare: & thus iaciente, & exclamauit contra altare in
ſermone Domini, & ait: Altare altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius naſcetur
domui Dauid Ioſias nomine, & immolabit in te ſacerdotes excelſorum, qui
nunc in te thura ſuccēdunt: & oſſa hominum incēdet ſuper te. deditq; in die
illa ſignum, dicēs: Hoc erit ſignū quod locutus eſt Dominus. Ecce altare ſcin
detur, & effundetur pinguedo quæ in eo eſt. Deinde ſignificatur repentè alta
re ſciſſum, ac effuſam pinguedinē fuiſſe ſecundū ſignū, quod homo Dei dede
rat in uerbo Domini. Apud Eſaiam autē, qui multo ante captiuitatis tempo-
ra fuerat, nominatim de Cyro mentio fit, qui captiuitati finem attulit. Hęc di-
cit autem Dominus Deus, Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut
ſubijciam ante faciem eius gētes, & uires regum fundam. aperiam ante eum
ianuas, & urbes non claudentur. Ego anteibo & montes humiliabo, portas ę-
reas conteram, & uectes ferreos confringam, & dabo tibi theſauros abſcondi
tos, ut ſcias quia ego Dominus. qui uoco nomen tuū Deus Iſrael, propter ſer-
uum meum Iacob, & Iſrael electum meum. Quibus dilucidè ſignificatur, pro-
pter beneficia, quę populo cōtulit, multarū ſibi gentium regna diuinitus fuiſ-
ſe conceſſa. Apud Danielem quoq; Nabuchodonoſor per imaginē futura re
gna conſpexit. Aurum namq; Aſſyriorum, argentum Perſarum, æs Macedo-
num, ferrum Romanorum imperium prætendebat. In eodē propheta de Da-
rio ac Alexandro, & de quatuor Alexādri ſucceſſoribus, de Ptolemęo quoq;
rege Aegypti, qui cognominatus eſt Lagus, his uerbis ſcribitur: Ecce autem
hircus caprarum ueniebat ab occidente ſuper faciem totius terræ, & habebat
cornu inter oculos ſuos, & uenit uſq; ad arietem illum cornutū, quē uideram
ſtantē coram Vbal, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis ſuæ. Cumq; ap-
propinquaſſet propè arietē, efferatus eſt in eum, & percuſsit arietem, & contri
uit duo cornua eius: nec poterat aries reſiſtere ei. Cumq; miſiſſet eum in terrā, B
conculcauit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem ca
prarum magnus factus eſt nimis. cumq; creuiſſet, factum eſt cornu eius, & or-
ta ſunt quatuor cornua ſubter illud per quatuor uentos cœli. De uno autem
ex his egreſſum eſt cornu unum, & factum eſt magnum contra meridiem. De
Chriſto uerò etiam minutiſsima prædicta fuiſſe non ignoramus, locum ubi
natus, ubi educatus eſt, receſſum in Aegyptum, miracula etiam quæ fecit, &
quomodo Iudas eum tradidit. Hæc enim omnia argumento ſunt, Deum ab
æterno cuncta præſcire. Ipſe quoq; Saluator euerſionem Hieroſolymorum

Quomodo ſtellæ in ſigna factæ.

prædixit. Quorſum hæc? ut facilius enodare poſsimus, quomodo ſtellæ in
ſigna factæ ſunt. Sic igitur ſitas eſſe in cœlo ſtellas non ignoramus, ut & con-
trario motu, qui uniuerſum, & aliàs tardius, aliàs uelocius ferantur, ut modò
per uarios earum aſpectus atq; cōiunctiones tam uniuerſa quàm ſingula, nō
quidem homines (excedit enim omnino exquiſitiſsima motus ſtellarū ratio
mentem hominum) ſed uirtutes, quibus ut poſtea oſtendemus, hæc ſcire ne-
ceſſe eſt, percipiant. Dum autem homines aut quibuſdam obſeruationibus,
aut aliquorum ſpirituum & doctrina, qui ordinē ſuum tranſgreſsi, multa ho-
minibus ſuggeſſerunt, nōnulla ſtellarum motu confuſius præuiderint, puta-
runt ea à quibus capiuntur, cauſas earum eſſe rerum, quas non efficiūt, ſed ſi-
gnificant. de quibus omnibus breuiter ac exquiſite ſecūdum uires noſtras di-
cemus. Proponantur igitur hæc ordine conſideranda, quo pacto cum à ſecu-
lo futura Deus omnia præſciat, libero nos arbitrio fruamur: & quomodo ſtel
læ non ſunt humanarum rerum cauſa, ſed ſolūmodo ſigna: & quòd homines
exactam de his cognitionem habere nequeāt, ſed uirtutibus, quæ ſuperiores
homine ſunt, hęc ſigna diuinitus depicta ſunt. Poſtremò, quænam cauſa fue-
rit, ut Deus ſigna futurorum ad cognitionem uirtutū expreſſerit. Primum igi
tur aggrediamur, quod Gentilium ſapientes in magnos intruſit errores. Cum
enim

A enim præſcire Deum uniuerſa minimè negarent, neceſſariò nos agere quicquid agimus crediderunt. Nam ſi ab æterno, inquiunt, iniuſtum aliquem futurum Deus præuidit, nec ſcientia diuina falli poteſt, erit omnino ille iniuſtus: nec poſsibile eſt iniuſtum eum non fore, cum non poſsit aliter agere quem Deus præſciat. ex quo ad ſequentia etiam nonnulli deſcendentes, fruſtra culpari iniuſtos contendunt. Similiterq; de cæteris delictis & de uirtutibus opinantur. Vnde ſequitur, liberam non eſſe hominis uoluntatem, ſi Deus futura præſciat. Aduerſus quos dicendum, quòd omnia Deus ab æterno uideat, antecedentia, ſequentia, cauſas rerum atq; affectus, nec tamen omnium eſt ipſe cauſa. Nam quemadmodum ſi quis temeritatem hominis alicuius perſpexerit, & quia ignorantem eum cognouerit, propter temeritatem eius nõ dubitet periculoſa eum ac lubrica aggreſſurum itinera, in quibus lapſus miſerè iacebit non effecit hunc ipſe temerarium illi homini lapſum: ſic Deus cum uniuſcuiuſq; uoluntatem præuideat, hunc perperam, illum rectè acturum non ignorat. Non ergo præcognitio futurorum cauſa, nec enim ullo pacto ad peccandum Deus quenquam impellit, aut mouet, ſed econtra, dicã enim etiam ſi abſurdum multis forſan uideatur id quod futurum eſt, cauſa eſt, ut Deus euenturũ illud præuideat. non ergo ideo fit, quia præſcitur: ſed quia futurum erat, præſcitur. Diſtinctione autem hæc res indiget. Nam ſi quis quando futurum aliquid dicimus, ſic accipit quaſi neceſſe ſit omnino fore, minimè ei id dabimus. Nõ enim dicimus, quia proditor Iudas præſciebatur, neceſſe fuiſſe ipſum prodere: ſi ſic enim eſſet, non uituperaretur ab his, qui proditurum præuiderunt: uituperatur autem nimirum, quoniam potuiſſet etiam nõ prodere. Audi quid Propheta de ipſo dicit: Nec ſit qui miſereatur pupillis eius, pro eo quòd non eſt recordatus facere miſericordiam, & perſecutus eſt hominẽ inopem, & mendicum & compunctum corde mortificare. & dilexit maledictionem, & uenit

Præſcientia Dei neceßitatem non imponit.

B ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit, quaſi eventurum ſit, poſſet autem etiam aliter fieri, hoc ipſum eſt quod dicimus: præſcientiam enim Dei ueram non eſſe, impoſsibile ſimpliciter eſt. Quæ uerò contingentia ſunt, quæq; accidere & non accidere poſſunt, ea uel uentura, uel non euentura Deus certè præuidit. Sed liquidius forſan hoc modo dicetur: Si continget Iudam prodere, pręſciuit hoc Deus: ſi non continget, ſimiliter Deus præſciuit. Cum ergo duo hæc contingentia ſint, & poteſtas in Iuda ſit, Deus præſcientia ſua præuidit, quod à Iuda eligetur: nec præſcientia Dei ex contingenti, neceſſaria fiet proditio. Si enim ponamus Deum ſecum loqui, poſsibile eſt Iudam proditorem fore, ſed cõtrarium quoq; poſsibile eſt. Quamuis ergo contingens utrumq; ſit, ego tamen uideo proditurum. Non enim ſimiliter iſtud accipiendum eſt, quemadmodum ſi diceres pręuidere Deũ hunc hominem nunquam uolaturũ: nulla enim uolandi potentia ineſt homini, ſed delinquendi et non delinquendi potentia ineſt. Cum ergo utrunq; poſſibile ſit, qui rationi non obtemperat, is peiora ſequitur. Qui uerò ratione cuncta idcirco inquirit, ut rationi pareat, is uirtuti adhæret. Ille uoluptate delinitus, nihil de honeſtate curat: hic communi cõceptioni perſuaſus, rationem anteponit. Sic alter uoluptati reſiſtere nõ poteſt, qui laborem ſufferre nolit: alter ſpernit atq; repellit uoluptatem omnem, quia dedecus eius formidat. Quod uerò præſcientia Dei nullam neceſsitatem nobis imponit, inde quoq; affirmari poteſt, quia ſæpius in ſcriptura, pœnitentiam per prophetas mandaſſe inuenitur. nec cognouiſſe ſimulauit. utrum conuerterentur delinquentes an non, ut apud Hieremiam ſcribitur: Forſan audient, & agent pœnitentiam. Sed æqualiter utrumq; contingens à dictis eſſe oſtendit, ne præſcientia ſua palàm facta audientes deijciat, quaſi neceſſariò aliquid eorum futurum ſit: nec in delinquentibus conuerti & non conuerti poteſtas inſit; & hæc res peccandi cauſa foret. Et econtra, ſi conuerſionem eorum omnino futuram prædixiſſet, huiuſ-

Præſcientia in contingentibus.

cemodi prædictio diſſolutionis cauſa fuiſſet, faceretq; ne uiriliter in uoluptate
inſurgerent, quaſi emendatio uelint noluntúe futura ſit. Sic enim prædicto im- A
pedimento futuri boni eſſe uidetur. Cum igitur perutiliter Deus mundum gu
bernet, meritò futura cęlauit, quorum cognitio minimè hominibus conducit.
Si enim malos futuros ſe præuiderent, deſperatione ſui bonos diſſolutione ac
eneruatione diſtraherēt. Cuius rei gratia dictum eſſe in Exodo arbitror, Quis
fecit ſurdaſtrum & ſurdum, & uidentem ac cæcum, an nõ ego Dominus De-
us? Eundem enim cæcum atq; uidentem fecit, alterum ad præſentia, alterum
ad futura. De ſurdaſtro uerò ac ſurdo dicere, alienũ ab hoc propoſito eſt. Non
autem ambigimus, ea quæ in nobis non ſunt, cauſam eſſe interdum eorũ quæ
in nobis ſunt. Facimus enim aliqua plerunq; libenter, aut non facimus, quia
nonnulla quæ uoluntatis humanæ non ſunt, præceſſerunt. Si uerò quiſpiam
abſolutam eſſe noſtram uoluntatem putat, ut nulla re præcedente, uoluntas
noſtra hoc aut illud amplectatur, is mundi ſe particulam eſſe contineriq; ab u-
niuerſo oblitus eſt. Sed de pręſcientia diuina, quod nullam neceſsitatem agen
di hominibus afferat, breuiter ita dictum ſit. Nunc oſtendamus nihil humana
rum rerum à ſtellis effici, ſed tantummodo ſignificari. Primûm igitur illud pa-
tet, ſi quid à ſtellarum ſextili ponamus aſpectu, qui hodie fiat, efficeretur, nullo
poſſe illud pacto præteritum eſſe, prius enim efficiens effectum eſt. Non igno
ramus autem, eos qui hanc ſcientiam profitentur, multa præterita hodierna
ſtellarum poſitione prædicere. Nam cum poſitionem Zodiaci diligenter in
duodenas ſedes diuiſerint, gradusq; ac minuta ſingulis conuenientia domi-
bus perſpexerint, ac erraticas ſtellas cæteraq; ut ſolent aptè collocauerint, &
ortus atq; occaſus, aſpectus & coniunctiones conſiderauerint, non ſolum fu-
tura, uerumetiam ea quæ natiuitatem hominis & conceptionem præceſſerũt,
dicere conantur. Patris enim fortunas & corporis eius proſperas, aut econtra
diſpoſitiones ſimiliter matris, atq; fratrum ab hodierna poſitione percipi poſ-
ſe putant. Verûm de gradibus domorum alijsq; huiuſmodi poſteà dicemus.
Nunc quaſi exquiſitiſsimè omnia poſsint inuenire interrogentur, ſi res huma
nas neceſsitate agi ſtellarum putatis, quomodo talis hodiernus aſpectus, ea
quæ præceſſerunt potuit efficere? Quod ſi hoc impoſsibile ſimpliciter eſt, in-
uenitur autem uerà dixiſſe aſtrologus de præteritis, patet non à ſtellis illud ef-
fectum fuiſſe. Si quis igitur nonnihil ueri eam rem putat continere, certè ne-
ceſſe eſt, ut concedat non feciſſe id ſtellas, ſed ſolummodo ſignificaſſe. Quod
ſi quiſpiam obijciet, præterita quidem ſignificari, futura uerò à ſtellis effici, dif
ferentiam oſtendat, cauſam diſcriminis afferat. Quare quæ ad patrem, matrem,
fratresq; pertinent, præteritaq; ſunt, hæc poſitio ſignificat, futura uerò quaſi ef
ficiens cauſa producit. Sed nullam huius rei cauſam afferre unquam ueriſimi-
lem poterint. Quare niſi pertinaces ſint, nihil humanarum rerum à ſtellis effi-
ci, ſed forſan ſignificari concedent, tanquam ſi nõ à ſtellis tàm præterita quàm
futura, ſed ab ipſo Deo per propheticam orationem quandam quiſpiam per-
ciperet. Nam quemadmodum poteſtas humana, ut diximus, minimè tollitur,
quamuis Deus quæcunq; facturi ſumus præuideat: ſic etiam ſigna, quę ad ſig
Cœlum liber ſcriptus nificandum diuinitus ordinata ſunt, libertati noſtrę nequaquam officiunt: ſed
eſt uniuerſum cœlum quaſi liber quidam apertus, omnia futura in ſe conſcri-
pta continens. Idcirco in oratione Ioſeph, quod à Iacob dicitur, ſic intelligi po
teſt: Legi enim, inquit, in tabulis cœli quæcunque contingent uobis & filijs ue
ſtris. Forſan autem etiam illud complicabuntur cœli, ut liber ſignificatiuas fu-
turorum rationes conſummatas, & ut ita dixerim, adimpletas fore oſtendit: ſi-
cut prophetias etiam adimpletas dicimus, cum iam euenerint. Hoc modo in
ſigna ſecundum ſcripturæ uocem ſtellas factas arbitramur. Hieremias autem
ut homines ad ſeipſum conuertat, utq; formidinem quæ à ſignis impendet au
ferat, ac ut omnẽ forſan huiuſmodi opinionẽ ab hominum animo eijciat. A ſi-
gnis,

gnis,inquit,cœli non timeatis. Sed rurſus alia ratione non efficientes ſtellas eſſe oſtendamus.Concedentes igitur interim poſſe ab hominibus hanc ſcientiam comprehendi,quærimus quomodo à multis natiuitatibus eandem rem contineri contendunt? Nam ſi patibulo moriturum aliquem dixerint,non à natiuitate ſua id ſolummodo,uerumetiam fratrum,filiorũ,aliorumq́ attinentium,imò uerò etiam interfectorum poſſe intelligi credunt.Stultum mihi certè uidetur,in unaquaq; tam multarum natiuitatum mortem unius eſſe contentam. Neſcio autem quomodo reſpondere poterunt,ſi quis eos interroget,in una'ne uniuerſi poſitione,Iudæi omnes in lucem eduntur, ut neceſſe ſit in octauo die omnes circumcidi,& ſtatim in hanc uitam ingreſsi,malè uulneribus affecti,medico egeant? Iſmaelitas autem qui in Arabia degunt,tredecennes cũctos circumcidi?Ita enim de ipſis traditum eſt.Quomodo enim hæc in quibuſdam gentibus ſtellæ perpetuò faciunt, in quibuſdam nunquam. & nulla profectò ratio uerìſimilis,ut mihi quidem uidetur,afferri poteſt. Verùm cum multæ prouidẽdi uiæ ab hominibus excogitatæ ſint,ut augurium.auſpicium, ſomniorum interpretatio,neſcio cur alias omnes uias ſignificare, tantum genethlialogiam uerò efficere putarunt.Si enim futura cognoſci poſſunt,ut hoc ſibi gratis concedimus,fiunt autem inde unde cognoſcuntur. Quare à ſtellis potius quàm ab extis,aut auibus,aut ſomnijs,aut fulguribus, & tonitruis producuntur?His ſatis demonſtratum eſſe puto,ſtellas non eſſe cauſas humanarum rerum.Impræſentiarum perſcrutemur,an uerum ſit exquiſitè loca ſtellarum & domorum,poſſe ab hominibus inueniri,quod ſuperius(nihil enim obstat)dedimus. Aſſerunt enim Genethlialogici,Planetarum loca exactiſsimè inuenienda,ut & gradus & minuta,& minutorum minuta nõ ignorentur. Similiter non ſignum ſolummodo,uerumetiam gradum,& gradus minuta primæ domus,quam aſcendentem appellant,rectè teneri oportere. Quomodo igitur cum una hora largo modo mediam ſigni occupet partem,aſcendẽtis minutum inuenies,cum tam minutam diuiſionẽ temporibus habere nequeas? Opus enim eſſet ſcire quota hora & minutis,minutorumq́ minutis, ex utero puer effuſus ſit.Alia enim atq; alia poſſe ſignificare uolunt, minimo temporis diſcrimine habito. In Piſcibus uerò atq; Ariete per obliquam iſtorum aſcenſionem ſignorum(hora enim & tertia horę parte aſcendere penè uidentur)minimam temporis partem,magnam mutationem facere non ignoramus,ut uel uigeſima hora unius pars gradum aſcendentis immutet.Sed hoc etiam eis cõcedatur.Demonſtratum autem eſſe ſcimus,quemadmodum erraticæ ab occaſu ad ortum feruntur. Sic & fixas centum annis uno gradu moueri,& in hoc ſpacio temporis poſitionem ſignorum mutari,cum aliud ſit intelligibile illud ſignum,aliud quod quaſi figura quædam eſt.At non ad figuram,ſed ad intelligibile aiunt,omnia ſigna eſſe referenda.Quod neſcio quomodo comprehendere queant.Sed hoc etiam ſibi condonemus,ut aut intelligibile ſignum comprehendere,aut à ſenſibili ueritas haberi poſsit.Quæ autem cõmixtione,compoſitione,ac cum temperie diuerſorum aſpectu uim fieri aſſerunt,profectò cõcedent nullo modo ſcire poſſe.Quomodo enim quantum diminuatur à læſione maligni propter inſpectionem benigni percipies? Et utrum auferat malignus quod à benigno cõceditur,quoniam locum eius aſpexerit,aut mutet, aut imminuat,aut mixtura quædam inde fiet,quis percipiet? Quæ omnia ſi quis altius inſpiciat,facilè credat non poſſe iſta humano ingenio penitus percipi. Vnde ſi quis harum rerum periculum fecerit,uidebit in pluribus errare, quam ueritatem conſequi genethlialogicos. Quamobrem Eſaias etiam quaſi hæc omnibus impoſsibilia ſint,ad filiam Chaldæorum, qui maximè iſta profitentur,ait:Adſint,& ſaluam te faciant aſtrologi,cœli annuncient tibi quid tibi accidat. His enim uerbis docemur,uel diligentiſsimos in hac re Chaldæos,non poſſe prædicare quæ uelit unicuiq; genti Deus attribuere. Hæc Origenes.

Demonſtratum iam eſſe puto, nec deos, nec bonos dæmonas gentilium deos eſſe. Sed econtrà, ſeductores quoſdam atq; maleficos, nulli magis rei ſtudentes, quàm ueritatis euerſioni. Ita cum magnos in genere hominũ errores perſpexerint, fatorum etiam neceſsitate falſa, omnes penè gentes deceperunt, à quibus erroribus nemo à ſeculo quàm Dominus & Saluator noſter Ieſus Chriſtus liberauit. Quæ omnia idcirco in hac Euangelica præparatione priora collocamus, ut rebus ipſis uideas, qua fraude maiores noſtri opprimebantur, & unde nos per ſolam euangelij doctrinam emerſimus.

LIBER SEPTIMVS.

Repetitio Gentilium theologiæ. Cap. I.

HIS ergo ita dictis atq; ita diſpoſitis, iam tempus eſt de philoſophia Hebræorum ac pietate uitæq; moribus diſſerere. Nam quoniam falſam religionem gentium non abſq; ratione ſpreuiſſe iam demonſtrauimus, reddenda modò ratio eſt, quare ſapientiam Hebraicæ ſcripturæ delegimus. Quòd autem nulla ſit culpa, à Barbaris ueritatem uelle cognoſcere, alio tempore omnem philoſophiam, omnemq; diſciplinam à Barbaris Græcos accepiſſe, oſtendemus. nũc uerò aperire propoſuimus, ab Hebræis ſolummodo ueræ pietatis fundamenta iacta fuiſſe. Cęteri enim homines, cæteręq; gentes uniuerſę, præter Hebræos, nihil ferè de immortalitate animi ſentientes, nec aliquid præter hæc uiſibilia cogitantes, corporũ uoluptate felicitatem terminarunt: adeò, ut quaſi maxima deorum uoluptas ab eis coleretur, ac propter uoluptatem uitam optabilem ducerẽt. Quare alij Solem, & Lunam, & reliquas ſtellas, à quibus hanc uitam dari putabant: alij terræ fruges, et reliquas mundi partes, unde non paruam ſe uoluptatem capere uidebant, deos & autores omnium rerum eſſe prædicarunt: alij non ueriti ſunt titillationem ſenſuum, Cupidinem & Venerem non ſibi ſolum, uerumetiam cæteris dijs propoſuiſſe: alij principes ac tyrannos, qui eis uoluptati fuerunt, & uiuos adorarunt, & poſt mortem in cœlum aſcendiſſe crediderũt: alij malignos quoſdam ſpiritus, qui cupiditates eorum incendebant, & culti uoluptatibus explebant, uenerati ſunt: alij huius religionis falſitatem perſpicientes, non eſſe deos omnino arbitrati ſunt: alij multo impudentius cæteris, ſummum bonorum omnium, ſummasq; beatitudinem ipſam uoluptatem eſſe crediderunt, cui quaſi ſupremæ deæ ſeruire perpetuò non erubeſcant. Nam & eorum mulieres, ut ſacer Apoſtolus dicit, mutarũt naturalem fœminæ uſum in eum qui eſt præter naturam. Mares autem etiam ſimiliter ſpreto naturali uſu fœminæ, alter in alterum exarſerunt, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & erroris eorum mercedem in ſeipſis capientes. Ita Græci ſimul & Barbari, docti omnes atq; indocti laudibus & hymnis tàm in deorum ſolennitatibus, quàm in publicis ſpectaculis uoluptatem efferebant. Fornicationis enim uitium, eſt idolorum exquiſitio. Tanto enim errore impliciti, mala malis addebant. In nefandis nuptijs parentes cum liberis, ac mares cum maribus ſceleratiſsimè uitam trahentes, ac ipſas immanes beſtias turpitudinis cumulo longè ſuperantes. Quæ omnia à philoſophis & hiſtoricis ſuis confirmata ſunt.

Voluptas ſumma quorundam beatitudo.

Quòd ſolum Hebræorum genus ueram ſequebatur pietatem. Cap. II.

SOlum autem Hebræorum genus inter tot tantosq; errores ab uno uoluptatis collo, tanquam hydra in diuerſa capita profuſos, ueram pietatem ſecutum eſt. Hebræi enim ſoli pia ſanctaq; conſideratione primûm elementa, & quæ ab elementis compoſita ſunt, Solem ſimiliter & Lunam, & cæteras ſtellas, & cœlum ipſum non ſolum deos non eſſe, uerumetiam animæ penitus expertia iudicarunt. Deinde quoniam neque à lapidibus caſu unquam ſine arti-

fice

A ſice domus ædificari,nec pannus abſq; texente fieri,nec nauis ſine gubernatore nauigare poteſt:cũ animalibus,rationalibus atq; irrationalibus & ſubſtantijs animatis atq; inanimatis plenum hunc mundum uiderent,non abſq; ſapientia Dei hæc omnia facta putantes,à magnitudine atq; pulcritudine creaturarum puritate mentis,creatorem omnium immortalem cognouerunt. Cum autem non contemnendam totius partem hominem eſſe uiderunt, partem eius præcipuam,animam uidelicet uerum hominem,corpus uerò quaſi hominis indumentum eſſe,affirmarunt.Quare maiorem curam cultui animæ afferre nõ dubitarunt,creatori hoc Deo placere arbitrãtes, quia genere hominum (non corporis robore,ſed animi ratione) omnia,quę in terris ſunt, gubernari conſtituit.His fundamẽtis iactis,corpus quidem & quę corporis ſuauia ſunt, non maioris quàm reliqua pecora fecerunt. Animum autem, qui rationalis atq; intellectiuus eſt,quiq; ad ſimilitudinem Dei creatus eſt, ſummo ſtudio excoluerunt: nec quicquam uerum bonum pręter bonorum omnium largitorem Deum credentes,extremum finem ſummamq; beatitudinem in cognitione atq; coniunctione Dei poſuerunt, qui ſolus humanę uitę rerumq; omnium cauſa eſt. Quare illum ſolum Deum cognoſcere,illi ſe ſoli uitę puritate cõiungere ſtuduerunt,ac pietate ueraq; in Deum religione altiſsimi ſacerdotes genus electum atq; regium, & gens ſancta alijsq; ſimilibus appellationibus digni uiſi ſunt.Cur igitur reprehendendi nos ſumus,qui hæc Gręcorum, Aegyptiorum,Phœnicum,cæterarumq; gentium nugis præpoſuimus?In tantum autem uirtutis multi ex genere ipſorum peruenerunt, ut angelorum uiſione,diuinisq; oraculis non ſyllogiſmis,neq; cõiecturis inſtituerentur,ut quę futura erãt,plerunq; gratia Dei repleti,quaſi præſentia uiderent.Hęc antequã Græcorum nomen eſſet, imò uerò etiam ante Moſem à Iuda Iudæi appellati ſunt. Hebręi uerò ab Hebero, à quo Abraham originem traxit.Multis ante Moſem ſeculis abſq; lege aliqua ſcripta, piè ſanctèq; uiuebant, abſq; doctrina

Corpus hominis indumentum.

Iudæi à Iuda, Hebræi ab Hebero.

B legem oraculis ueritatẽ diuinis & mentis acumine magnitudineq; animi conſecuti. Primus uerò apud eos eximius ille theologus Moſes ſcripta reliquit, qui diuinitus,antequam leges poneret,maiorum uitas animis hominum impreſsit.Ita bonorum pręmijs,& impiorum ſupplicijs ad amplexandam uirtutem,& fugiendam impietatem exhortatus,leges tandem in medium propoſuit.Iudicauit etiam,ne fortè difficillima legis pręcepta Iudęi ducerent, atq; ab illis reſilirent,priſcorum exempla eſſe proponenda,ut omnibus pateret, abſq; legum mandatis,ſola ratione nixos,optimè maiores Iudeorum uixiſſe: atque ideò non eſſe ſibi difficile,uitas illorum imitari,ſi paria diuinitus conſequi pręmia deſiderarent.

Compendioſè nonnullorum Hebræorum uitæ narrantur. Cap. III.

NOn eſt autem ab re,compendio uitas illorum à Moſaica ſcriptura exceptas percurrere.Nam quemadmodum ab Aegyptijs Aegyptiam,à Phœnicibus Phœniciam Theologiã,& à Gręcis Gręcam:ſic & ea, quę ab Hebręis dicuntur,ab illis ipſis petenda ſunt. Non enim aliunde quàm à philoſophis opiniones philoſophorum narrantur:nec medicina ab alijs, quàm à medicis, perdiſcenda eſt.Vt igitur Hebræorum ſcriptura docet,ante diluuium poſt primam originem hominum,multi iuſti Deoq; amici homines fuerunt,quorum primus nomen Domini Dei ſperauit inuocare. Quibus uerbis oſtenditur, quòd nihil aliud ille quàm creatorem Dominum & Deum ſecutus fuit,quem credebat,non ſolum uirtute ſua nõ ſimpliciter ante cuncta produxiſſe, uerum etiam tanquam magnæ ciuitatis Dominum uniuerſa regere atq; gubernare: atq; ideo cæteris omnibus contemptis,ſperauit inuocare nomẽ Domini Dei. His duabus appellationibus,creatoris atq; gubernatoris totius uirtutem amplexus.Quare primus homo uerus apud Hebræos conſcribitur. Enos enim uocatus eſt,quod latine uerus homo interpretatur.Neminem enim putant ue-

Textus id in Geneſi non habet.

rum eſſe hominem,præter eum qui uerũ Deum & cognoſcit, & piè colit.alios A
uerò nihil à pecoribus differre arbitrantur,quia uidelicet ueluti beſtiæ ad terrã
proni,uentri & Veneri obediant:quorũ alios lupos,alios canes, alios porcos,
alios ſerpẽtes,uaria quadam uitiorum ſimilitudine ſcriptura Iudæorum appel
lare conſueuit.Quemadmodum ſi quando communiter genus hominum ap
pellandũ eſt,commodiſsima ſimiliter uoce ac appellatione Adam ſignificauit
quo nomine à terra natus deſignatur.Primus igitur iuſtorũ Enos,qui primus
nomen Domini Dei ſperauit inuocare.& certè ſemper atq; continue Domini
Dei nomen inuocare,id profectò eſt ſumma extremaq; beatitudo . Illum nos
nimirum non fallaces gentilium heroas imitandum arbitrãtes optamus, illud
nobis auxilio Saluatoris noſtri cõtingere,ut nomẽ eius firma ſpe perpetuoq;
inuocare queamus. Poſt iſtum quidam alius ambulabat cum Deo, & nõ in-
Enoch. ueniebatur,quia propter uirtutem eius tranſpoſuit eum Deus. Is certè perfe-
ctus homo in Deo eſt,qui periculoſa multorum colloquia fugit.Si enim forũ,
curiam,theatraq; aliquis ſequitur,in ipſo malignitatis profundo ſubmergitur.
Is autem hominibus inuiſibilis eſt,neq; ab ipſis facilè inuenitur : qui Deo cha-
ritate cõiunctus,ab eo ſolo cognoſcitur.Hunc Hebræi Enoch appellãt, quod
nomen latinè gratiam Dei ſignificat.cuius ſolius imitationem diuinitus mihi
concedi magis opto,quàm omnium ſimul,qui uirtutis cultores apud gentes
Noe. narrantur fuiſſe. Tertius uir iuſtitia eximius in ſeculo ſuo Noe fuiſſe perhibe
tur.cuius quanta fuit uirtus & pietas, hinc cognoſcitur. Nefanda malignitas
uniuerſa,genus hominum tunc occupauit. Nam & Gigantes illi,qui per ora
omnium uolitant impijs factis,quod adhuc uſq; prædicatur.Deo pugnam,id
eſt uirtuti & pietati,non erubuerunt inferre. Et qui eos produxerunt,ſiue im-
mortales quidam,ſiue mortales malefica quædam artificia,et magicam praui-
tatem primi excogitaſſe dicuntur.Quas ob res,cum Deus eodem omnes dilu
uio perdere ſtatuerit,unus cum ſuis in illo genere hominum Noe iuſtus reper B
tus eſt:qui omnibus ui aquarum ſubmerſis,cum filijs ſuis ſimul ac nuribus mi
rabili quodam modo,quaſi ſemen humani generis conſeruatus eſt.quem uti-
nam quaſi uiuam quandam imaginem imitari nobis contingat. Et ij quidem
ante diluuium fuerunt. Poſt diluuium autem alij,quorum unus altiſsimi Dei
Melkizedec. ſacerdos,iuſtitię ac pietatis miraculo rex iuſtus lingua Hebręorum appellatus
eſt,apud quos nec circumciſionis,nec Moſaicæ legis ulla mentio erat. Quare
nec Iudęos(poſteris enim hoc nomen fuit)neq; gentiles,quoniam non ut gen
tes pluralitatem deorum inducebãt,ſed Hebræos propriè nominamus,aut ab
Hebero,ut dictum eſt,aut quia id nomen tranſitiuos ſignificat. Soli quippe à
creaturis naturali ratione,& lege innata,non ſcripta,ad cognitionem ueri Dei
tranſire:& uoluptate corporis contempta,ad rectam uitam perueniſſe ſcribun
tur. Cum quibus omnibus præclarus ille totius generis origo Abraham nu-
Abraham. merandus eſt,cui ſcriptura mirabilem iuſtitiam,quam non à Moſaica lege (ſe-
ptima enim poſt Abraham generatione Moſes naſcitur)ſed naturali fuit ratio
ne conſecutus,ſumma cum laude atteſtatur: Credidit enim Abraham Deo,&
reputatum eſt ei in iuſtitiam.Quare multarum quoq; gentium patrem diuina
oracula futurum,ac in ipſo benedicendas omnes gentes,hoc uidelicet ipſum,
quod iam nos uidemus,apertè prædictum eſt.cuius ille iuſtitiæ perfectionem
non Moſaica lege,ſed fide conſecutus eſt:qui poſt multas Dei uiſiones,legiti-
mum genuit filium,quem primùm omnium diuino perſuaſus oraculo circum
cidit:& cæteris,qui ab eo naſcerentur tradidit, uel ad manifeſtum multitudi-
nis eorum futuræ ſignum,uel ut hoc quaſi paternæ uirtutis inſigne filij reti-
nentes,maiores ſuos imitari conarentur,aut quibuſcunq; alijs de cauſis. Non
Iſaac. enim id ſcrutandum modò nobis eſt. Poſt Abraam filius eius Iſaac in pietate
ſucceſsit,felice hac hęreditate à parentibus accepta:qui uni uxori coniunctus,
cum geminos genuiſſet, caſtitatis amore ab uxore poſteà dicitur abſtinuiſſe.
Ab

A Ab iſto natus eſt Iacob, qui propter cumulatum uirtutis prouentum Iſrael etiam appellatus eſt, duobus nominibus, propter duplicem uirtutis uſum. Iacob enim athletam & exercentem ſe latinè dicere poſſumus. quam appellationem primùm habuit, cum practicis operationibus, multos pro pietate labores ferebat. Cum autem iam uictor luctando euaſit, & ſpeculationibus fruebatur bonis, tunc Iſraelem ipſe Deus appellauit æterna præmia, beatitudinemq́ ultimam, quæ in uiſione Dei conſiſtit ei largiens. hominem enim qui Deum uideat, Iſrael nomen ſignificat. Ab hoc duodecim Iudæorum tribus profectæ ſunt. Innumerabilia de uita iſtorum uirorum, fortitudine, prudentia, pietateq́ dici poſſunt: quorum alia ſecundum ſcripturæ uerba hiſtoricè conſiderãtur, alia tropologicè, ac allegoricè interpretantur. de quibus multi conſcripſerũt, & nos in libro quem inſcripſimus de Doctrina priſcorum uirorũ. Præter hos Iob iuſtum, uerum, pium, innocuum, ab omniq́ malignitate alienum fuiſſe inuenimus: qui quamuis Iudæo generi non fuit affinis, pietatis tamẽ laude uel in primis effertur. Verùm Iacob liberi religione ac pietate cõmuniti, Hebræorum famam facilè ad maius adeò produxerunt, ut totius Aegypti principatus ab uno eorum Ioſeph dependeret: qui caſtimoniæ præmijs coronatus, gubernatione tot tantarumq́ ciuitatum ſuſcepta, uirtutem Hebræorum manifeſtauit. Is ſuorum inſidijs ad ſeruitutem redactus, tanto cumulo uirtutis refulſit, ut nemo poſsit rem oratione aſſequi. Aderat enim ei libertas animi, maximè robur inuictum, pudor eximius, iuſtitia, modeſtia, prudentia ſumma, ſed pietate in uerum Deum maximè præſtabat. Cumq́ Domini ſui uxor (erat enim mirabili corporis præditus formoſitate, qua adoleſcentia uirtutibus ornata inſignis uidebatur) furore Cupidinis acta, uerbis ac precibus perſuadere non potuiſſet, manusq́ in iuſtum inijcere non dubitaſſet, præcepta parẽtum non oblitus, req́ ipſa Hebræum ſe eſſe oſtendens, mulierem quidem magna ui repulit. quaſi autem à rabida fera euaſerit, fuga ſalutem quæſiuit. cogitabat enim,
B atq́ dicebat: Si dominus meus domui ſuæ me propoſuit, quomodo ego huiuſmodi rem turpiſsimam coram Deo faciam? His ille uirtutibus ad Aegypti gubernacula diuinitus peruenit. quem utinam, cæterosq́ omnes, de quibus diximus, imitari poſsimus. Fuit autem etiam hic Hebræus, non Iudæus, nondum enim Iudæi fuerant, in multitudinem deinde magnam genus creuit, paulatimq́ diligentiſsima norma uiuendi labebatur, & parentum pietas obtundebatur. Ita poſt aliqua ſecula Aegyptiorum conuerſatione deprauati adeò fuerunt, ut nihil ab Aegyptijs differre uiderentur. Tũc Deus patrum ſuorum Moſem ad eos mittit, ac per eum inauditis factis miraculis, conuenientem Iudæorum moribus legem impoſuit. Nam cum iam corrupti uirtutem imitari non poſſent, alia manifeſtè mandauit, alia occultius ſuggeſsit, ſymbola umbramq́, non nudam ueritatem conſeruare ipſis præcipiẽs. Hoc pacto Iudæorum diſciplina à temporibus Moſi cœpta, uſq; ad ſaluatoris noſtri aduentum ſecundum uoces prophetarum durauit. Sic enim à Moſe alijsq́ prophetis dictum inuenitur, Moſaicam legem uſq; ad Chriſti tempora duraturam.

Iacob.

Liber de doctrina priſcorũ uirorũ

Præconia Ioſeph.

De Iudæorum theologia. Cap. IIII.

VErûm quoniam breui Hebræorum, qui ante Moſem fuerunt, uitas tetigimus, & pietatis eorum adumbrationem edidimus: nunc theologica eorum dogmata à Moſe, alijsq́ prophetis fundata conſideremus. Primus igitur omnium eximius ille theologus, qui diuinas leges cõſcripſit. cum pietati conuenientem diſciplinam tradere noluiſſet, non communibus atque tritis exordijs uſus eſt: ſed nihil potius ducens, quàm priſcorum generis ſui theologiam ad rectè uiuendi normam pertinere, à Deo ſecundum Hebræorum theologiam incœpit: nec, ut Aegyptij, aut Phœnices, aut certè omnes gentes multitudinem, deorum falſo induxit: ſed à prima uiſibilium

Deus omniũ prima cauſa

lium omnium atq; inuiſibilium cauſa exorſus,illum docet creatorem eſſe uni A
uerſi,regem atq; dominum, non ſolum quas ipſe ſcripturus erat legum, ue-
rumetiam naturæ ipſius: cuius ſolo nutu à non ente ſimpliciter cuncta fuiſſe
producta, oſtendit: cuius uirtute omnia,quæ producta ſunt, gubernare do-
cet. Primumq́; omnium cœlum uerbo Dei fuiſſe firmatum, & pondus ſolidi
tatemq́; terræ præter naturam ſuam ſuper aquas ſuſpenſum aſſerit: uerbo
etiam Dei, ſolis ſtellarumq́; motu, diem ac noctem ſibi uiciſsim ſuccedere: le
geq; diuina uiciſsitudines, mutationesq; temporum, anniq́; uolutiones fie-
ri: lege Dei atq; inſtituto in locis ſuis fluctuantia reuolui, maria minimè ſta-
tutos audentia terminos pertranſire. Inſtituto ſimiliter diuino innumerabilia
plantarum atq; arborum genera è terris germinare: ac ut breuiter dicam, natu
ram omnium matrem inſtituto Dei ſeruiente diuinæ legi ſemper parére. Non
enim caſu aut fortuna, neque irrationali latione orbem circumuolui: neque
temerè mundum, tantam, tamq́; pulcherrimam rem eſſe productam, ſed Dei
eſſe creaturam, & ab eo gubernari. ita legibus hominū naturæ leges antepo-
ſuit, maxime Deo uacare exhortatus. Nam ſi uniuerſus mundus, cœlum, Sol,
Luna, ſtellæ omnes, terra, & quæcunq; in ipſa ſunt, cūcta naturæ opera, natu-
raq; ipſa creatori Deo ſeruit, quanto magis homines ratione ac libero decora
tos arbitrio obtemperare creatori decet? Germinet terra uirentē herbā (inquit
Deus) & lignū pomiferum, faciens fructum, & habens unumquodq; ſemen-
tem ſecundum ſpeciem ſuam. & ſtatim non modò tunc, ſed uſq; ad hūc diem
Tota machina cœli paret Deo. partit terra, parebitq; ſemper in poſterum. Producāt aquę reptilia animæ ui-
uentis, & uolatilia uolantia ſub firmamento cœli. & unà cum uerbo nutuq́;
diuino opus effectum eſt: & eo inſtituto, ſemper ita factitatur. Sint Sol &
Luna, cæterę́q; ſtellæ in ſigna & tempora, in dies & annos. neq; unquam hoc
præceptum ſtellæ neglexerunt, ſed inceſſabili mirabiliq; ſuo curſu, dies & no-
ctes, tempora & annos conficiunt. Quam igitur ueniam homines conſequen B
tur, diuina negligentes mandata? Hæc illius theologia nos cepit. Nihil enim
huiuſmodi apud cæteros gentes inuenire potuimus, ſed poſt hanc primam
theologiam ad eam, quæ ſecunda eſt ordine, procedit: Deoq; cognito, neceſ-
ſarium putauit homini eſſe, cognoſcere ſeipſum. Quare deinceps quid homo
ſit, quidq; ipſum in cognitionem & pietatem Dei adducat, & qualis principa
liter hominis uita eſſe debeat, docet. In animam enim & corpus hominem di-
uidit: uerumq́; hominem anima terminat, quę in corpore intellectualisq; ſub
ſtantiæ eſt, tanquam ad imaginem Dei creata: corpus uerò terrenum & indu
mentum animæ eſſe confirmat. quibus tertiam partem addidit, ſpiritum ſcili
cet uitæ, qui uirtus quædam eſt, qua terrenum corpus, & quæ ad imaginem
Dei creata eſt anima, coniunguntur atque uniuntur. Nunc hominem à Deo
creatum in fœliciſsimo paradiſi loco bonis immortalibus pleno cōſtitutum,
legeq; Dei munitum adfirmat: tranſgreſsione autem diuini præcepti, ad
hanc miſeriam uitam perueniſſe. Hac ille philoſophiæ ueritate antequam po
nendarum ſeriem legum aggrederetur, auditores inſtruit. Non enim fas
eſt imaginem Dei, unde immortalitatem conſecuti ſumus, uitioſe uiuēdo de-
Verba Dei in homine imago. ſpicere. Primitiua uerò ueraq; Dei imago, uerbum ſuum eſt, ſapientia, uita,
lux, & ueritas, per ſeipſum exiſtens: cuius imaginis mens, humana imago eſt,
propter quam ad imaginem Dei facti eſſe dicimur. Ita neceſſariū duxit hæc le
gibus eſſe pręguſtāda. Recordari enim profectò debemus, quid noſtri à terra
ſumptū, in terrā reuerteretur, & quid melius, Deoq; ſimile: ut cognoſcamus,
quid ſumus, nec uitijs eam partē noſtri maculemus, quę ad imaginē Dei facta
eſt: utq; à perpetuo deſiderio primæ illius beatitudinis pendeamus, & redire
omnibus uiribus diligenter conemur: pręparemusq; nos ad iter, quo illuc per
uenitur, unde diuini mandati negligētia decidimus. Ad hæc rerum diuinarū
atq; humanarū ille nō humana doctrina, ſed Dei uiſione peritiſsimus, nequā
quendam

Digitized by Google

A quendam Dæmonum inuidum atq; uerſutum unicuiq; hominum inhærere docet: quem ſerpentem ueneni plenum, atrum tenebroſumq; appellat: qui ſalutis noſtræ inuidus, ad hunc uſq; diem multos inſidijs ſuis decepit: cuius fraude parentes quoque noſtri beatitudinem illam amiſerunt. Quare uigilandum eſt, ſemperq; aduerſus malitiam eius inſurgendum. Sed quid oportet hæc ita conſcribere, cum ipſum audire liceat non ſyllogiſmis, neq; hominum callidis argumentis, ſed ſpiritus ſancti gratia, cum magna uenuſtate atq; grauitate cuncta ſcribentem? In principio, inquit, fecit Deus cœlum & terram. & dixit Deus: Fiat lux, & facta eſt lux. Et rurſus dixit Deus: Fiat firmamentum, & factum eſt. Et paulo pòſt dixit Deus: Germinet terra & germinauit. Et iterum dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, & ſint in ſigna & tempora, & dies & annos, & luceant ſuper terram. Præterea dixit Deus: Producant aquę reptilia & uolatilia, & factum eſt. item producat terra quadrupedes, & reptilia, & beſtias terræ ſecundum ſpecies ſuas, & factum eſt ita. In his igitur omnib. cum à ſcriptura, dixiſſe Deum dicitur, nutum & uoluntatem diuinam, non uocem ſyllabis prolatam, oſtendere uoluit. deinde uniuerſum hunc repetens ſermonem: Hic, inquit, liber cœli & terræ, qua fecit Deus cœlum & terram, & omnia quę in eis ſunt. Huiuſmodi Hebræorum theologia eſt, quæ uerbo Dei creante uniuerſa eſſe producta ueriſsime ſola docuit, ad hæc non eſſe relictum mundum à Deo, gubernatione illius priuatum, ſed prouidentia eius rei aſſerit. Non enim ſolum creauit cuncta, uerumetiam Saluator rex, dux, omnibus præſidens, omnia diſponens, dicitur omnia eum uidere, omnibus adeſſe, uniuerſa inde gubernari docet. Similiter & qui poſt eum fuerunt prophetæ, nonnunquam à perſona ipſius Dei exclamant, Deus appropinquans ego ſum, dicit Dominus, et Deus delonge: Quid faciet occulte homo, quod non cognoſcam? nonne cœ-

B lum & terram ego impleo. Nonnunquam à ſeipſis hoc pacto interrogantes. Quis aquam menſurauit? quis montes pondere, ac ualles iugo firmauit? quis cognouit mentem Domini? aut quis conſiliarius eius fuit? Et rurſus, Quis conſtituit cœlum, & extendit tanquam ſcenam? Et alibi: Eleuate oculos ueſtros ad alta, & uidete quis extendit hæc omnia. Et deinceps: Dominus Deus qui fecit cœlum, & fixit illud, qui formauit terram & quæ in ea ſunt, qui dat ſpiraculum populis, qui degunt in ipſa, & ſpiritum eius qui calcāt ipſam. Et rurſus: Ego Dominus Deus ſolus extendi cœlū, & firmaui terram, & non eſt alius præter me. Et alibi: ſic dicetis ipſis, dij qui cœlum & terrram non fecerunt perdantur à facie terræ. Dominus qui fecit terram in fortitudine ſua, erexit habitabilem in ſapientia ſua, & in prudentia ſua extendit cœlum, & adduxit nubes ab extremis terrarum, fulgura fecit in pluuiam, & eduxit uentos ex theſauris ſuis. Et rurſus: Quô ibo à ſpiritu tuo, & ubi à facie tua me occultabo? Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero ad infernum, ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me. Hæc poſteriores conuenientia priſcis diuinitus prædicabant. Sed eos etiam audias, qui ante Moſen fuerunt. Dixit autem Abraam ad regē Sodomorum: Extendam manū meam ad altiſsimū Deum, qui fecit cœlum et terrā. Melchiſedech quoq; Dei ſacerdos Abraā his uerbis benedixit: Benedictus Abraam Deo altiſsimo. &, Benedictus Deus, qui fecit cœlum et terrā. Et Abraā rurſus: Pone manū tuam ſub femore meo, ut adiurem te per Dominū Deū cœli. Et ſubiecit: Dominus Deus cœli, et Deus terrę, qui cepit me à domo patris mei, et à terra in qua natus ſum. Poſtremò in ipſa uiſione Moſi Deus interrogatus quis eſſet, diuino reſpondet oraculo: Ego ſum qui ſum, ſic dices filijs Iſrael: Qui eſt, miſit me ad uos. Hæc breuiter ab innumerabilibus excerpta ſunt. Eſt'ne igitur dignum gētium theologiam, imò uerò impietatē cum iſtis ullo modo conferre, quorum alij nullum eſſe Deum,

alij

Digitized by Google

aliȷ cœleſtia corpora crediderunt, & ſtellas ignem in cœlo fixas dicentes, aut ignem uia & arte circumlatum, loco Dei adorarunt. Aliȷ nulla Dei prouidentia mundum, ſed irrationali quadam natura gubernari. Aliȷ cœleſtia ſolūmodo diuinitus regi, nō autem etiam terreſtria, mūdumq; ſine ortu, neq; ullo modo à Deo productum, ſed caſu & fortuna conſtitutum eſſe. Nonnulli ex atomis & inanimatis corpuſculis eſſe conglutinatum aſſeruerunt. A

De uerbo. *Cap. V.*

His ita dictis, alteram quoq; perſonam à prima perſona genitam, non creatam, Hebræorum ſcripturæ ſignificant, quam uerbum, ſapientiam, uirtutem Dei appellant. Vnde inquit Iob, Inuenta eſt ſapientia. Quis autem locus eius eſt? Nemo mortalis uiam eius nouit. Et Dauid in Pſalmis: Verbo Domini cœli firmati ſunt. Et Salomon ex perſona ipſius ſapientiæ: Ego inquit ſapientiam & cōſilium & cogitationem conſtitui: Et Dominus poſſedit me in initio uiarum ſuarū ad opera. In principio antequam terra facta eſt, antequam abyſsi productæ, antequam montes firmati, ante omnes colles genuit me. Et alibi: Quid autem eſt ſapientia, unde nata ſit, dicam, & non occultabo. Spiritus ipſe eſt intellectualis, ſanctus, unigenitus, omnipotēs, omnia penetrans. uapor enim eſt uirtutis diuinæ, & fluxus gloriæ omnipotentis, uériſſimus fulgor æterni luminis, & immaculatum ſpeculū uirtutis diuinæ, ac bonitatis eius imago, ab extremo ad extremum omnia tranſiens, ac omnia rectè gubernans, quod quidem diuinum uerbum à patre ad hominum ſalutē miſſum ſcriptura confirmat. Quod Deum & Dominum, id eſt creatorem & gubernatorem à Moſe prophetiſq; appellari conſpicimus. Venit autem ad homines homine aſſumpto à patre miſſum propter ſalutem noſtram. Miſit enim uerbum ſuum inquit, & ſanauit eos. Vnde doctrina etiam Euāgelica propheticam & paternum Hebræorū renouans theologiā hoc pacto incipit: In principio erat uerbum, & uerbū erat apud Deum, & Deus erat uerbū. Hoc erat in principio apud Deū. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factū eſt nihil. Quod factum eſt in ipſo, uita erat, & uita erat lux hominum. Meritò igitur eodem ſpiritu Moſes plenus, facto cœlo & terra, quaſi cum filio ſuo uerba conferentem, ſic Deum patrem introduxit dicentē: Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginē & ſimilitudinem noſtrā. Quod plaſma etiam occultius deſignauit, dicēs: Ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mādauit, & creata ſunt. Apertè nāq; patris ad filium ordinē atq; mandatū more humano (nec enim aliter poterat) expreſsit. Nemo enim negabit omnem qui aliquid dicit, ad alium dicere: & qui mandat ac præcipit aliȷ, præter ipſum mandare atque præcipere. Manifeſtius aūt Moſes duorum dominorum, patris uidelicet atq; filiȷ mentionem fecit, dicens: Pluit Dominus à Deo ſulphur & ignem. Et Dauid ſimiliter: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, Donec ponā inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum. Et paulo pòſt æternam illam & ineffabilem generationem uerbi deſignare deſiderans, ait: Ex utero ante luciferum genui te. Hęc ita ſe habere, non ſolum uetus ſcriptura occultius (non enim omnes tunc ferre poterant) uerum etiam noua ipſis quoq; ſolaribus radiȷs dilucidius prædicat: quāuis nonnulli Iudæorum ſancti gratia ſpiritus carentes aliter interpretati ſunt, à quibus nonnulla ponam, idcirco non inutilia, quoniam non effuſum in aera uerbum dicunt, nec ſpiritum non ſubſiſtentem, ſed diuerſas perſonas probè ſicut & nos. Malè autem, quia diuerſas quoq; naturas opinantur. Philonē ergo audias ſcripturæ uoces interpretatione ſua explicātem. Quamobrem, inquit, quaſi de altero Deo dicit, in imagine Dei feci hominē. Perpulchrè id diuinitus ſcriptori fuit inſpiratū. Nullū enim mortale ad ſupremum patrem tanquā imago conferri poteſt, ſed confertur ad ſecundū Deum, qui primi uerbum eſt. Neceſſe enim erat, rationalem uim à Dei uerbo anima hominis imprimi. Deus enim qui ſupra uerbum eſt, ita ſupremus eſt, ut nulla rationalis

nalis natura ſimilitudinem eius poſsit recipere. Hæc in primo quæſtionum
A libro Philonis dicta ſunt, qui in primo de Agricultura uerbũ Dei filium quoque Dei appellare his uerbis non dubitauit: Hæc uniuerſa paſtor ille & rex Deus iure gubernat, legemq; ſtatuit, rectum eius uerbum & primogenitum filium, qui curam totius gregis quaſi maximi regis lux diligenter ſuſcepit. Idem in ſecundo: Qui dubitandi ruborem effugere uelit, audacter dicat nulla re materiali machinam mundi conſeruari, ſed uerbo ęterni Dei ſempiterno, quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media protenſum, inuictum naturæ ſuſtinet curſum, fouens ipſum atq; conſeruans, quaſi uinculũ quoddam pater qui genuit ipſum conſtituit. Meritò igitur nec terra unquam aquis ſummergetur, nec ignis extinguetur, nec cætera peribunt, cum uerbum Dei uocale inter muta elementa conſtitutum, omnia conſeruet. Hæc Philo. Nonne igitur uera hæc noſtra ſunt, qui uerbo ac ſapientia Dei omnia producta eſſe prædicamus: falſa uerò illa, quæ nec ueri ſimilitudinem ullam habent, & inter ſe contraria ſunt. Thales enim Mileſius aquam originem rerum dicit, Anaximenes aerem, Heraclitus ignem, Pythagoras numeros, Epicurus atque Democritus indiuidua quędam corpuſcula, Empedocles quatuor elementa: hoc Dei uerbum magni conſilij angelum, lucem ueram iuſtitiæ Solem etiam nominant. Tertiò ſpiritus additur ſanctus à ſcriptura, quem ſicuti patrem & uerbum ſuum eadem dignitate atque honore honorari præcipit. Tertius igitur à patre ſpiritus eſſe oſtenditur, tanquam à patre per ſapientiam eluceſ. Poſt hanc æternam Dei ſubſtantiam rationales uirtutes, nec numero, nec ſpecie nobis notas, ſed ſolum uiſibilium proportione (alia enim gloria Solis eſt, alia Lunę, alia ſtellarum) ſcriptura Iudæorum non ut deos, ſed ut miniſtras honorandas oſtendit. Et mortali quidem naturæ ſtellarum numerus omnino ignotus eſt. Deus uerò multitudinem etiam intelligẽtiarum & nomina non ignorat. Scribitur enim, qui ſtellarum multitudinem numerat, & omnibus
B ipſis nomina imponit, innumerabilia enim genera profectò & intelligentiarum & ſtellarum ſunt, Deo autem omnia numerata ſunt: de ipſo enim dicitur, Mille millia miniſtrabant ei, & decies millies centena millia coram eo adſiſtebant. Cum enim numerum uideatur aliquem nominare, numeratas illas oſtendit eſſe uirtutes à Deo. Cum uerò tantam numerari quantitatem dixerit, ignotum nobis illum numerum propter innumerabilitatem ſuam eſſe oſtendit. Sed de ſubſtantia earum ſic Pſalmiſta ſcriptum reliquit: Domine Deus meus, quàm uehementer magnificatus es. confeſſionem & decorem uidiſti, amictus lumine ſicut ueſtimento: extendens cœlum ſicut pellem: qui facis angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignis flammam. Noli credere de hoc corruptibili igni dicere, nec de irrationali aere atque ſpiritu, ſed altius quiddam atque ſublimius. neceſſe enim eſt, cum à ſenſu noſtro uerba prodeant translatiuè, non propriè de intellectualibus dici: unde ipſum quoq; Deum ſpiritum, & ignem, & lucem, & huiuſmodi nominibus ſignificamus. Virtutes autem illas, angelos, archangelos, ſpiritus, cœleſtem exercitum, principatus, poteſtates, thronos, dominationesq; nuncupamus. Quarũ omnium iuſtitię Solem & ſanctum ſpiritum ei annexum, unà cum Deo ac patre creatorem atq; gubernatorem ſcriptura confirmat: quem unum Deum ab uniuerſis ſicuti patrem ac dominũ hymnis glorificandum propheta præcepit, dicens: Laudate Dominũ de cœlis, laudate eum in excelſis. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes uirtutes eius. Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes ſtellæ & lumen. Laudate eum cœli cœlorũ, & aquæ quæ ſuper cœlum ſunt, laudent nomen Domini. Quia ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Statuit ea in ęternum & in ſeculum ſeculi: præceptũ poſuit & non pręteribit. Hæc Hebræorum dogmata meritò erroribus gentium ſpretis complectimur, uirtutes cœlorum ut Dei miniſtros honorantes.

Philo teſtatur filium à Deo genitũ

Solum aũt Deum,& uerbum ac ſpiritum eius,qui cœlum & terram,ac omnia quæ in ipſis ſunt creauit,& à nihilo ſimpliciter produxit,ut Hebræorũ doctrinam occultis & euangelica expreſsius præcipit, colimus atq; adoramus. A

De contraria uirtute,id eſt peruerſo angelo. Cap. VI.

NVnc conſequens eſſe uidetur, ut qualẽ Hebræi de contraria uirtute doctrinam tradiderunt,perſpiciamus. Virtutes igitur miniſtrantes, & ſpiritus qui ad miniſterium mittuntur propter eos,qui æternæ cõſecuturi uitæ ſunt hæreditatem,ſanctos dico angelos Dei diuina luce frui,ac idcirco luminaribus cœli cõferri,docti à ſcriptura credidimus:à quibus peruerſi quidã ſpiritus,cum ſua nequitia,diuinã lucem ſuſcipere nequiuerint, tenebræ factæ ſunt. Quorum primum,qui etiam alijs defectionis cauſa fuit, quoniam penitus propter impietatem ſuam in terram decidit,quiq; totius uenenoſæ prauitatis author eſt,ſponte à lumine ad tenebras lapſum draconem ſerpentemq; lethiferi ueneni productorem atrocem beluam,& leonem humanis carnibus uiuentem,ac deniq; baſiliſcum ſcriptura ſolet appellare. Cauſa uerò qua lapſus eſt,furor mentis & arrogãtia hoc pacto dicitur fuiſſe. Quomodo decidit de cœlo lucifer,qui mane oritur,cõtritus eſt in terrã,qui mittit ad omnes gentes, tu autem dixiſti in mente tua,In cœlum aſcendam,ſuper aſtram ponam ſedem meam,& ero altiſsimo ſimilis. Et rurſus: Hæc dicit Dominus, quoniam exaltatum eſt cor tuum,dixiſti,Deus ego ſum,& domicilium Dei habito. Et iterum: In monte Dei natus es inter igneos lapides immaculatus in diebus tuis,ex quo die creatus es donec iniuſtitiæ inuentę in te ſunt. Exaltatum eſt cor tuũ in pulchritudine tua, corrupta eſt ſcientia tua cum pulchritudine tua: propter multitudinem delictorum tuorum in terrã deieci te. His uerbis apertiſsimè cum ſuperioribus illum uirtutibus conuerſatum fuiſſe, docemur. Et quoniam ceruices extulit,propter arrogantiam decidiſſe,ſub quo innumerabiles quidã ſunt ſpiritus,ſimili impietatis errore per lucida,diuina regia beataq; habitatione ad conuenientia ſibi ac omnibus impijs loca tartari ſentẽtia Dei depulſi. Quæ loca abyſſum diuina ſcriptura & tenebras,nõ has, ſed quas diuina uerba intelligunt,ſolet appellare. Ex numero quorum multi exercitationis hominũ gratia in terra & regione,quę ſub luna eſt,derelicti erroris humani,& impietatis gentium concauſa ſimul fuerunt,quibus interdum nomina indit ſcriptura,malignos ſpiritus & dæmones, poteſtates & principatus mundi huius appellans. Interdũ ſymbolicè cum pium atq; religioſum uirum ne multitudinem dæmonum formidet,hortetur: Super aſpidem enim,ait,ambulabis,conculcabis leonem & draconem. Signum autem eſt,Deum ab ipſis odio haberi,eiuſq; uoluntati repugnare,quoniam ſeipſos deos putari cupiunt,& Dei cultum in ſe transferre conantur,diuinationibus atq; oraculis tanquam incentiuis ſtultos allicientes,quos à Deo rapientes ad profundũ impietatis detrudunt. Solis autem Hebręis malitia illorum à priſcis fuit intellecta temporibus,apertiſsimè damnantibus omnes deos gentium dæmonas eſſe. Nunc autem Dei gratia per Saluatoris noſtri euangelicam doctrinam uniuerſus orbis uinculis dæmonum ſolutus, Deum uerum glorificat. B

Summus ſpiritus uerſus in draconẽ.

De hominum natura. Cap. VII.

SEd Phœnicum quidem ac Aegyptiorum theologia,caſu hominum cęterorumq; animalium productionem factam è terra dicebat, nullum inter rationalem animam & irrationalem ſubſtantiam diſcrimen arbitrata. quibus abiectis, Hebræos laudamus, qui pulcherrimè ac ſapientiſsimè, ac ideo ueriſsimè de prima hominum productione docuerunt,duplici quadam natura conſtitutum eſſe hominem aſſerentes: cuius altera pars cum incorporea & immortalis ſit,uerus homo exiſtit ad imaginem & ſimilitudinem Dei, non fortuna & caſu, ſed à Deo ipſo creatus. Voluit enim ſuprema omnium cauſa nõ carere rationabilibus terram animalibus,ut non ſolum à cœleſtibus,uerum

A rumetiam à degentibus in terra maieſtas ſua laudaretur. Itaque dixiſſe Deum
ſcriptura teſtatur, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinē noſtram.
Et fecit Deus hominem, ad imaginem & ſimilitudinem ſuam fecit eum. Et rur
ſus: Formauit igitur Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius
ſpiraculum uitæ: & factus eſt homo in animam uiuentem. Quem textum Iu-
dæus Philo exponēs, his uerbis utitur: Cæteri quidem ab æetherea natura men
tem noſtram conſtare dicentes, ætheri affinem eſſe hominem uoluerunt. Mo-
ſes autem ille nulli creaturarum rationalem animam ſimilem, ſed numiſma de
uerbo ſuo inſignitum eſſe uoluit. Inſpirauit enim Deus, inquit, in faciem eius
ſpiraculum uitæ: & factus eſt homo in animam uiuentem. Et quoniam neceſ-
ſe eſt mittenti, miſſum ſimilem eſſe, idcirco ad imaginē Dei homo, non ad ima
ginem creaturarum alicui factus eſſe aſſeritur. Anima igitur hominis uerbo
Dei deſignata, neceſſe fuit corpus quoq; ad fulgentiſsimas partes mundi ui-
ſum erigere. Hæc Philo. Non ergo abſq; cauſa cætera quidem animalia nutu
diuino, uel à terra, uel aquis prorupiſſe. Solus autem homo ad imaginem & ſi-
militudinem Dei factus aſſeritur. Quare ſolus omnium, quæ ſunt in terra, ra-
tionis particeps principari ac regere, leges ferre, arteſq; inuenire poteſt. Sola
enim hominis intellectualis anima ac rationalis eſt, reliqua omnino mortalia
ad ſeruiendum homini facta ſunt. Præeſt enim uniuerſis quaſi dominus, atq; *Homo domi-*
dux homo rationis uiribus robuſtiora corpore domans: idcirco prudentiæ, iu *nus rerum*
ſtitiæ, aliarumq; uirtutū capax eſt, & ad cœleſtia ſeipſum extollens. Stellarum *inferiorum.*
curſum orbiumq; uolutiones ita quærit, ut cœleſtem ſe eſſe, argumentum præ
beat. Quòd autem ſibi circumiacet terrenum corpus, et opus ipſum Dei eſt de
terra ſumptum, & in terrā reuertens. Quapropter oportet ſicut pecoris cuiuſ-
dam, ita corporis hominem curam habere, alereq; & colere ipſum ſeruū, ut ad
huius uitæ miniſterium perutilem, dominum uerò interiorem, quaſi Dei affi-
B nem uehementius amare ac honorare, quoniam & â prima cauſa honoratus
eſt. Homini igitur ſic diuinitus ornato, idoneum Deus largitus domicilium
fuit. Ipſe autem ſua ſponte diuini contemptu præcepti in domicilium mortale
decidit: propterea pietatem eſſe adhibendam cenſemus, & uirtuti dandam o-
peram, ut delictum noſtrum deleamus, & ad primum redeamus ſtatum. Non
enim in terris finem homini eſſe conſtitutum, ſed illic unde reſilijt reſtitutione
imaginis, quam deprauauimus. Huiuſmodi ſunt quæ de natura hominis He-
bræorum doctrina, anteaquam Græci omnino eſſent, philoſophata eſt. Græci
uerò heri uel nudiuſtertius nati, nōnulla è Barbaris, multa ab Hebræis, ut pro-
gredientes monſtrabimus, furati ſunt.

Quòd materia non eſt genita. Cap. VIII.

VErùm quoniam Hebræorum ueritas unum creatorem omnium Deum
cognoſcit, ipſius quoq; ſubiectæ corporibus ſubſtātiæ, quam Hylen ap-
pellare ſolent. Innumerabiles uerò tam Barbari quàm Græci cōtrà opinantur.
Alij malignitatis fontem eſſe Hylen, nec genitam, nec corruptibilem dicētes.
Alij natura ſui abſq; qualitate figuraq; aſſerentes, uirtute diuina mundum ab
ipſa formatum aſſerunt. Rationibus demonſtrandum eſt, ſolam Hebræorum
opinionem non falſam eſſe. Vtar autem, ut ſoleo, non meis, ſed alienis. Diony-
ſius igitur in primo aduerſus Sabellium, hæc de propoſita quæſtione reliquit:
Non ſunt abſq; ſcelere illi, qui materiam primam ad fictionem totius Deo ſub
iecerunt, quam dicunt cum paſsibilis mutabiliſq; natura ſit, diuinitus ad gene
rationem omnium alterari. Sed oſtendant nobis, unde ſimilitudo ac diſsimili-
tudo materiæ primę ad Deum eſt. neceſſe enim eſt, ſi poſitionem ſuam uolunt
ſuſtentare, ſuperiorem quendam Deo excogitare. quod nefandiſsimum eſt.
Præterea cum nō genitum eſſe ſimiliter de utroq; dicatur, & aliud alterum ab
altero ſit, unde id ipſis aduenit? Nam ſi non genitus Deus per ſe eſt, & ipſum
non genitum eſſe, ut quiſpiam diceret, ſubſtantia ſua eſt, non erit non genita

Hyle.Non enim idem eſt Deus & Hyle.Quòd ſi utriq; eſt quodcunque eſt,id
eſt,Deus quidem Deus,materia uerò prima materia,ineſt autem utrique,non
genitum eſſe:patet aliud eſſe ab utroq;,& utriſq; prius atque ſuperius.Ad hęc
cauſam reddi poſtulabimus,quamobrem cum utrunq; non genitum ſit,Deus
quidem impaſsibilis,immutabilis,immobilis atq; actiuus eſt:materia uerò pri
ma econtra,paſsibilis, mutabilis, mobilis, omnis alterationis receptiua: quo-
modo autem tam aptè conuenerunt? utrum ad materiæ primam naturam ad-
aptauit ſe Deus,cum ab ea mundum fabricatus eſt,an econtra? Sed hoc ulti-
mum impoſsibile.Non enim poteſt res inſenſibilis accommodare ſe ad artifi-
cem. Primùm autem penitus nefandum,ſiquis putet ſicut artificem ad mate-
riæ aptitudinem primam cauſam ſe accommodaſſe. Relinquitur ergo, ut à
Dei ſapientia uaria,& ut ita dicam,multiformis formarum ſcilicet omnium re-
ceptiua Hyle producta ſit. Multa dici poſſunt, ſed modò non eſt nobis hæc
quæſtio propoſita:meliores tamen ſunt,qui hæc dicunt,quàm qui innumera-
biles deos alium aliud creaſſe contendunt.Hæc à Dionyſio ſumpta ſufficiant,
nunc Origenem audias:Si quis autem putat,non poſſe Deum abſq; ſubiecta,
inquit,materia quicquam efficere,quoniam nec ſtatuarius abſque lapide ſta-
tuam,nec lignarius faber ſine lignis: rogandus eſt, ſi arbitratur Deum poſſe
quicquid uelit. Eo enim pacto, quod ſicuti uult ad totius ornatum ineffabili
uirtute abſque ſapientia qualitates non entes producit:quod omnes qui pro-
uidentiam fatentur concedunt:ſubſtantiam quoque quamcunque uult pro-
ducere poteſt. Mihi autem uidentur,qui hæc dicunt,fortunam quoque Deo
annectere:qui niſi materiam primam fortè reperiſſet, non eſſet autor, nec pa-
ter,nec creator & dominus uniuerſi.Præterea unde factum eſt,ut ſufficiens ad
uniuerſa fingenda,nec ſuperfluens aut deficiens materia ſubiecta ſit. ſequitur
enim neceſſario à prouidentia quadam Deo ſuperiore,ne ſcilicet ars Dei per-
deretur, ſi non haberet materiam artificij ſuſceptibilem, Deo materiam eſſe
ſubiectam. Vnde autem omnium quæ Deus uult receptiua materia eſſet,niſi
eam Deus talem qualem uoluit produxiſſet. Sed non genitam eſſe mate-
riam,ſupponentes ſic aduerſus eos inſurgemus? Si nulla prouidentia Deo
materiam non ſubiecit,quæ tamen ei ſubiecta eſt, quaſi per prouidentiam eſ-
ſet ſubiecta,quid præſtantius factum eſt quàm ea quæ caſu fiunt? Quòd ſi
non eſt à Deo producta materia, cur mundum ab eo formatum dicunt,an
quia tantam mundi fabricam niſi à ſapientiſsimo artifice non potuiſſe fieri cre
dunt? Sed materiam quoque tantam atque talem,ut corporalium rerum for-
mas omnes poſsit ſuſcipere,non niſi ab omnipotente,ſapienteq; artifice fuiſ-
ſe credendum.Cum autem obijciant,neminem poſſe artificem abſque mate-
ria quicquam facere,ſciant ſe multum diſsimilia dicere.Prouidentia enim ſem
per hominum artibus materiam ſubijcit. Hæc aduerſus illos dicta ſufficiant,
qui quoniam inuiſibilis terra informiſq; dicitur, idcirco materiam primam
non genitam exiſtimarunt.Hæc Origenes. Philo autem Iudæus de hac quæ-
ſtione ſic ſcripſit: De quantitate autem ſubſtantiæ,utrum facta ſit,dicendum
eſt ad formationem uniuerſi tantam materiam Deum creaſſe,ut nec ſuperflue-
ret,nec deficeret. abſurdum enim eſt, hunc uel illum artificem diligentiſsimè
de quantitate materiæ ſufficientis precipuè in præcioſa materia prouidere:
Deum uerò,qui numeros & menſuram omnium nouit,minimè de hoc proui
diſſe. Auſim igitur exclamare nec pluri,nec pauciori materia ad creationem
mundi opus fuiſſe. Non enim integer ex omnibus partibus mundus eſſet,ſi
non à ſufficienti materia eſſet formatus. Sed cum prudentis proprium artificis
ſit,antea quàm incepit ſufficientiam materiæ proſpicere,homo quidem morta
lis errare poteſt, ut nonnunquam deficienti materiæ addidamenta quærat,
nonnunquam ablationem à ſuperfluente.Deus uerò cui nihil deeſt,quiq; om
nia poteſt,ad unguem ſufficientem produxit Hylen. Sed qui cauillari uolunt.

Deus ſubiecta materia omnia fecit

argu-

A argumenta multiplicant: qui uerò philoſophari, ueritate rerum contenti ſunt. Hæc etiam Philo. Maximo uerò inſigni apud Chriſtianos uiro liber quidem de materia ſcriptus eſt: unde nonnulla mihi ſumenda eſſe uideo ad exquiſitam quæſtionis deciſionem. Credo, inquit, te quoq; ipſum uidere, duo non genita ſimul eſſe non poſſe: quamuis illud addidiſti, alterum ex duobus neceſſarium uideri, aut ſeparatum eſſe Deum à materia, aut coniunctum. Si igitur coniunctum eſſe quidam uoluerit dicere, unum non genitum dicet. Nam ſi coniuncta ſimul ſunt, duo non genita eſſe non poſſunt. Sed ſicut conſequenter dicimus, unam rem genitam hominem eſſe multis partibus conſtitutũ: ſic neceſſe eſt, ſi non eſt ſeparatus à materia Deus, unum non genitũ dicere. Sin uerò ſeparatum quis dicet, neceſſe erit aliquod inter eos eſſe diſcrimen, quo diſsiparentur. Non enim poteſt aliud ab alio diſtare, ni tertium quoddam ſit, quo diſtare dicuntur. Illud autem ulterius progreditur. Nam ſi tria dabuntur ingenita, ſimiliter de ipſis quæram. & ſi coniuncta quis dicet, ſuperiorem referam rationem. Sin uerò ſeparata, quartũ neceſſariò introducet, quo ſeparatio efficitur. Sed illud forſan quiſpiam cogitabit, nec ſeparatum eſſe Deum à materia, nec rurſus coniunctum: ſed eſſe in materia uelut in loco, & materiam in Deo tanquam continens. Erit ergo à materia circumſcriptus Deus, cumq; ipſa inſtabilitate ſua huc atq; illuc feratur, ipſe quoq; mutabilis erit. Preterea ſi materia informis fuit, ornata uerò formis, ad melius à Deo mutata, Deus quoq; erit in re, locoq; informi. Ad hæc interrogãdum eſt, utrum Deus replebat materiam, an in parte aliqua materię fuit. nam ſi in parte fuit, minor multo quàm materia eſt: ſi totam replebat, quomodo eam tranſmutando formauit? neceſſe enim eſt aut contractum illud formaſſe, quod ſui contractione uacuũ fuit relictum, aut ſe quoq; ipſum unà cum materia transformaſſe. Quod ſi materiam eſſe in Deo quiſpiam dicat, ſimiliter quærendum eſt, utrum quaſi ſeparata, ut uolucres in aere, an ut in loco. Si enim ſeparatam, ut uolucres in aere dixerit, parti-
B bus ergo Deus, imò reipſa ſciſſus: ſcindi enim diſſeparariq; neceſſe eſt ad receptionem aliorum. Sin uerò, ut in loco, cum deformis materia per ſe ſit, nec à prauitate aliena, erit Deus deformitatis & prauitatis locus. quod cogitare, nefandiſsimum eſt. Ita cum Hylen ingenitam putes, ne malorũ cauſa Deus eſſe uideatur, malignitatis receptaculum Deum dicere cogeris.

Quòd materia non eſt cauſa malorum.

Cap. IX.

SI ergo materiam non genitam principaliter diceres, multis rationibus impoſsibile id eſſe demonſtrarem: uerùm quoniam malorum ipſam cauſam eſſe opinaris, & ex hoc etiam induceris, ut non genitam credas: ad hoc uertenda mihi oratio eſt. Si enim adaperiam, quo pacto mala fiant, oſtendamq; non eſſe poſsibile, quin malorum autor Deus ſit, ſi materia ei aliunde ad creandum ſubijcitur, opinio hæc funditus euertitur. Sine qualitatibus ergo coæternam Deo fuiſſe materiam, unde mundum iſtum creauit opinaris. Sic prorſus. Si ergo ſine qualitatibus materia fuit, ſunt autem in mundo qualitates, qui à materia diuinitus factus eſt: qualitatum profectò Deus productor eſt. Ita mihi uidetur. Qualitates porrò nõ à ſubiectis qualitatibus factas eſſe, & aliud eſſe à ſubſtantijs, dicis. Ita opinor. Si ergo nec à ſubiectis qualitatib. eductæ à Deo qualitates, nec à ſubſtantijs, quoniam ſubſtantiæ non erant à non ente, ſimpliciter creatas diuinitus, fateri neceſſe eſt. Falſo ergo abs te in ſuperioribus dicebatur, impoſsibile eſſe à non ente ſimpliciter fieri quicquã à Deo. quod tanto abſurdius uidebitur, quanto ſi diligentius quiſpiam conſideret. uel homines, qui maximè ex aliquo facere uidentur, à non ente quędam producũt. Architectus enim urbem facit ex non urbe, & templa ex nõ templis. Quòd ſi quia ſubſtantia ſubiecta eſt architecto, idcirco ex ente ipſum facere opinaris, non parum erras. non eſt enim ſubſtantia, quæ urbem facit, aut templa, ſed ars, quę circa ſub-

ſtantiam eſt. Hæc autem quamuis ex arte fiat, quæ in homine eſt, non eſt tamen in lapidibus. Sed forſan dices, ideò non eſſe ex non ente artem, qua urbs conſtat, quia ſit ab artificio quo in artifice eſt. Ego uerò tibi reſpondeo, artem illam quæ in homine eſt, non ab alia quadam arte, ſed à non ente in homine fieri. Accidentia enim omnia in ſubſtantijs & ſunt, & fiunt. Homo enim ſine ullo artificio exiſtit: ars uerò nulla erit, niſi prius hominem eſſe intelligamus. Quare ars à non ente in homine facta neceſſariò eſt. Quòd ſi in hominibus hoc modo ſe habet, quomodo non oportebit Deum non ſolum qualitates, uerumetiam ſubſtantias à non ente ſimpliciter arbitrari poſſe creare? Si enim aliquid ex non ente ſimpliciter poſſe fieri à Deo fateris, ſubſtantias etiam à non ente ſimpliciter ab eo poſſe fieri, concedas neceſſe eſt. Verùm quoniam apprimè audire deſideras, unde mala oriantur: quæro abs te utrum ſubſtantias, aut qualitates ſubſtantiarum mala opinaris? Qualitates ſubſtantiarum arbitror. Materiam autem abſq; qualitate ac deformem fateris? Dictum memini. Si ergo ſubſtantiarum qualitates mala ſunt, & materia ſine qualitate eſt, Deusq; omnium qualitatum creator conceditur, erit malorum omnium autor Deus. Quare ſi abs te materia non genita ponebatur, ut malorum cauſam Deum dicere non cogereris, cogeris autem hoc facere, multo magis materiam ei ad creandum ſubijciens. fruſtra id certè opinaris. Hæc ſufficere mihi uidentur, niſi tu aliquid habeas. ego ſi contentionis non ueritatis cupiditate uerba hæc faceremus, nihil amplius quærerem. Verùm quoniam charitas eſt, quæ nos mouet, & utilitatis proximi cauſa diſputamus, altius de his differendum arbitror. Et quoniam nihil aliud quàm ueritas quæritur, quoquo modo putas facilius atque dilucidius id fieri poſſe. Sic oratione utaris, ut nõ tibi ſolum, uerumetiam mihi magnum congeras fructum. Sed quoniam qualitates eſſe mala, ſuperius diximus: nunc ſubſtantias potius quaſdam mala eſſe arbitror. Quid tu ſubſtantiam dicis? nónne illam quæ ita per ſe exiſtit, ut nullo modo indigeat ut exiſtat? Sic omnino. Malum autem actum alicuius eſſe opinaris? an quomodo? Actum profectò. Nónne igitur actus agentis eſt? Eſt prorſus. Cum autem nihil agens ſit, putas tu actum eſſe poſſe? Minimè. Si ergo ſubſtantia nulla re alia indiget ut exiſtat, mala uerò actus ſunt: & omnes actus cum alicuius ſint, agente aliquo ſunt, & non agente non ſunt: non erunt profectò mala ſubſtantiæ. Quòd ſi ea quæ agunt ſubſtantiam putes, uerum id eſt quidem, ut homicida ea ratione, qua homo eſt, ſubſtantia eſt. Cædes autem ipſa non eſt ſubſtantia, ſed ſubſtãtiæ opus: ac ideò interdum bonum hominem, interdum malum uocitamus. dicunturq; ambo hæc nomina de homine propter bonos & malos actus, qui ſunt accidentia. Cædes enim non eſt ſubſtãtia, ſed ne liberalitas. nam quemadmodum à grammatica grammaticus, à medicina medicus dicitur, cum ſubſtantia, nec medicina, nec grãmatica ſit, ſed ab his accidentibus appellationem accipiat. Similiter à malis malus homo dicitur, & bonis bonus, cum neutrum eorum ſit. Quare ſi quem alium præter homines cauſam eſſe malorum putas: ſimili modo in quantum hominibus ſuggerit mala, ab actu ſuo ipſe quoq; malus erit. Sic enim & homo malus dicitur, quia mala agit. Quę autem aguntur mala, nõ eſt ipſe qui agit, ſed actus eius, à quibus appellationem accipit. Nam ſi agentem ea dicemus quę agit, agit autem cędem, erit homo cędes. Et ſic quoniam quę aguntur, cum aguntur, ſolũmodo ſunt, facta uerò eſſe deſinunt, erunt homines cum agunt: & cum nõ agunt, non erũt. quæ falſa atq; impoſsibilia ſunt. Sũt ergo mala hominis actus, appellaturq; homo malus nõ ex ea quod ſubſtantia eſt, ſed ex eo quod mala agit. Malũ enim dici ab accidentibus ſubſtantię, quę non ſunt ſubſtantia, ideo conceſsimus, ut à grammatica grammaticus dicitur. Quòd ſi quæ aguntur, tunc incipiunt, quado actus incipitur: certe is etiã qui malè agit tũc incœpit malus eſſe, quãdo male agere cœpit. Nõ eſt ergo malũ abſq; principio: nec nõ genita mala ſunt, ſed ab eo genita

atq;

Quid mala ſint.

Actio denominat agentem.

atq; profecta, à quo aguntur. Rectè ô amice. è præſuppoſitis enim probè intuliſti. Nam ſi abſq; qualitatibus materia prima eſt, eſtq; qualitatum autor Deus, mala uerò qualitates ſunt, mala eſſent à Deo. Sed contra rationem iſtam hæc quæ dixiſti ſufficiunt. Mihi uerò in mentem nũc uenit, falſo abſq; qualitatibus Hylen affirmari. Nulla enim ſubſtantia uerè abſq; qualitatibus dicitur. cum enim abſq; qualitatibus dicitur, qualitas eius profectò ſignificatur. Qualis enim quædam materia certè prima dicitur. cum huiuſmodi eſſe dicatur, ut aliquid in ſe non poſsideat: quæ res certè qualitatis quædam ſpecies eſt. Ad hanc igitur rationem oro reſpondeas. Nam cum non genita Hyle mihi uideatur, qualitates etiam innatas habere uidetur, & ſic ab ea defluere omnia quæ mala ſunt: ita Deus malorum cauſa non erit. Magna te puto laude dignum, quòd abſq; ulla pertinacia ueritatem quæras, cauſamq; nobis præbeas, ut aut à uerbis tuis facilius tibi perſuadeamus, aut rationibus acquieſcentes, ueritatem diſcamus. Sed ſi innatas habet materia qualitates, cuius rei autor erit Deus? cum neq; ſubſtantias, nec qualitates produxerit: quippe cum tam ſubſtantia quàm accidens ſecundum huiuſmodi rationis uim à principio fuerint. Dic igitur quæſo, quo acto Deũ creatorem appellas. Vtrũ quia ſubſtantias in alias ſubſtãtias mutauit, an quia ſubſtantias quidem non mutauit, qualitates autem eorum mutauit. Abſurdum mihi uidetur, mutatam fuiſſe ſubſtantiam dicere. Qualitatum igitur mutatione, creatorem appellari Deum aſſero. Nam quemadmodum cum è lapidibus domus fit, non eſt dicendum lapides in domum eſſe mutatos, ſed quali quadam eorum compoſitione domum factam eſſe, cum qualitas iſta compoſitionis lapidum alia ſit ab ea, quam prius habebant. Sic mihi uidetur permanente ſubſtantia, qualitatum mutatione hũc mundum factum eſſe diuinitus. Quoniam ergo qualitates quodammodo quaſdam à Deo factas ais, reſpondere mihi non dedigneris, mala ſubſtantiarum ne qualitates ſunt, & qualitates inhærent materiæ ſemper, an impreſſæ fuerunt. In ſe dico abſq; principio. Has igitur qualitates à Deo mutatas fuiſſe aſſeris. Ita prorſus. Vtrum igitur ad melius, aut ad peius? Ad melius ſcilicet. Si ergo qualitates in materia inhærent, quæ in melius mutatæ ſunt, quærendum adhuc reſtat, unde mala orta ſunt. aut enim non permanſerunt qualitates illæ malæ natura, ut erant: aut ſi permanſerunt malæ, malignitatem earum in melius Deus non conuertit. & ſic malorum cauſam ad Deum rurſus refert, aut forſan malas qualitates materiæ mutatas eſſe non dicis. Earum uerò mutatione, quæ indifferentes erant, uniuerſa diuinitus conſtructa opinaris, hoc modo certè. Cur igitur malas qualitates reliquit? utrum quia euellere noluit, an quia non potuit? Nam ſi noluit, & potuit, neceſſe tibi erit cauſam malorum Deo attribuere, qui mutatione mundum creans non deſtruxit, neq; mutauit in melius mala, cum potuerit. Nec poteris, ſi ita opinaris Deum non culpare, qui malignitatem materiæ non abſtulit, cum poſſet, ſed ad perniciem creaturarum reliquit. Præterea maxima quædam iniuria ipſi quoq; materiæ illata eſt. Peius enim modò ſe habet, quàm antequam formaretur. tunc enim inſita ſibi eſſe mala, nequaquam ſentiebat: nunc uerò multæ partes eius acerrimum malorum ſenſum percipiunt. quod exempli gratia in homine uideamus. Materia enim hominis antequam formaretur, & creatoris artificio in animal commutaretur, nihil percipiebat: poſtea uerò quàm in hominem uerſa eſt, acutum habet malorum ſenſum: ita quod diuinitus materiæ ad beneficium ipſius eueniſſe aſſeris, peius illi fuiſſe inuenitur. Sin uerò non potuiſſe Deum inſita materiæ mala tollere contendis, impotentem Deum aſſeris: qui autem impotens eſt, aut natura imbecillis eſt, aut ſuperioris cuiuſdam terrore ac formidine premitur. Si imbecillum arbitraris, & firmus in hoc propoſito conſiſtis, actum eſt de ſalute tua. Sin autem à maiore quodam premitur, erunt mala Deo efficaciora quæ uires eius retundunt. quod dictu nefas de Deo eſt. Ad hæc quare malum potius Deus

non eſt,ſiquidem illum eſſe Deum dicimus,cuius uires ſuper omnia ſunt? Sed reſponde mihi quæſo de materia ipſa rurſus quærenti,utrum ſimplex quædam erat,an compoſita? Nam ſi unica fuit atq; ſimplex,quomodo mundus, qui ex ea eſt compoſitus uere dicitur? cum illud compoſitum ſit, quòd à multis uarijsq; conſtitutum eſt? Quòd ſi compoſitam fuiſſe reſpondebis,erat ergo à ſimplicibus quibuſdam compoſita.quare abſq; principio non genita æternaq; materia eſſe non poteſt. Non enim erat antequam ſimplicia,ex quibus componitur,conueniſſent:deinde non duo, ſed multa tibi erunt non genita. Simplicia enim,ex quibus Hyle tibi componitur,multa ac uaria eſſe neceſſe eſt. Præterea uidetur ne tibi quicquam ſibi ipſi repugnare atq; opponi? Nihil omnino.Quid porrò aquæ ignem opponi negas? nullo modo. luci autem tenebras,frigido calidum,ſicco humidum? nonne ſimiliter opponitur.Similiter non inficior.Si ergo nihil ſibi ipſi opponitur,non erit materia una, nec ex materia una.Simile huic illud eſt,quòd modò quæram, uidentur ne tibi alicuius totius partes aliæ aliarum deſtructiuæ? nequaquam. Ignem autem aut aquam,cæteraq; huiuſmodi,nónne materiæ partes putas? Sunt certè materiæ partes.Ignis porrò nónne aquæ deſtructiuus,& econtra tibi uidetur. Scilicet? Si ergo partes totius aliæ aliarum deſtructiuæ non ſunt: Ignis autem & aqua cæteraq; huiuſmodi alterum alterius deſtructiuum eſt: non erunt partes unius materiæ,nec ipſa erunt materia, quoniam nihil ſui ipſius deſtructiuum eſt.Nihil enim ſibiipſi opponitur aut repugnat. aliud certe alij opponitur: ut album non opponitur albo, ſed nigro: & tenebræ non tenebris, ſed luci.Si ergo una quædam eſſet materia,nulla oppoſitio in rebus inueniretur. Cum autem aliæ rerum alijs opponantur, non eadem eſſe uidetur materia omnium. Hæc Maximus. Sed huius uoluminis iam modus ſit,in quo priſcorum ſanctorumq; Hebræorum uitas,qui multo ante Moſem fuerant, breuiter perſtrinxi: quos omnes admirati,diuinis laudibus proſequimur & proſequemur. Imitationem illorum tanti nobis facimus,ut eam nobis rectè concedi diuinitus deprecemur.

LIBER OCTAVVS.

De Traductione ſanctæ ſcripturæ,repetitio gentilium theologiæ. Cap. I.

NVNC ordine progredientes, ad Moſi diſciplinam,quæ ſecundum gradum tenuit, & ſolis Iudæis, non alijs gentibus data eſt, tranſitum faciam. Quòd autem nulli alij genti,ſed Iudæis ſolummodo Moſaica diſciplina data eſt, nec idonea uel poſsibilis alijs fuit,tempore ſuo probabimus. Sed quemadmodum Aegyptiorum doctrinam , ipſorum Aegyptiorum uocibus exponebam,cæterarumque gentium theologiam ſuorum teſtimonio autorum explicabam : ita nunc quoque faciundum eſt,à Iudæis ipſis, & ab illis maximè, qui doctiſsimi habentur, ante oculos omnia ponam: ſi prius quomodo in linguam græcam,& quanta diligentia libri Iudaici traducti ſunt, expoſuero. Comodiſsimum enim id mihi ad euangelicam doctrinam,cuius præparationem modò ſcribimus,fore arbitror.Cum enim iam Saluatoris noſtri tempora uiderentur propius aduenire, conducebatq; maximè ſaluti omnium gentium, quæcunque à Prophetis ſcripta fuerant, intelligere per linguam græcam, quam ferè omnes gentes intelligunt,Iudaicam ſcripturam uniuerſis propoſuit.Aut enim poſt Saluatoris noſtri tempora non ha

buiſſemus,

A buiſſemus, Iudeis ex inuidia occultantibus: aut corruptiores nobis dediſſent: aut ſi rectè habere potuiſſent, in ſuſpicionem traductores facilè uocarentur. Saluator ergo noſter, qui ut Deus omnia præuidebat, optima diſpoſitione uſus, Ptolemæo Aegyptiorum regi traducendorum librorum cupiditatem iniecit. Quam rem Ariſtæus uir doctus, utpote qui rebus aderat, diligenter conſcripſit. Fuit autem traductio facta temporibus ſecundi Ptolemæi, qui Philadelphus uocatus eſt. Sed Ariſtæi uerba operæprecium eſt audire. Demetrius, inquit, Phalereus, in regia bibliotheca conſtitutus, grandem à rege pecuniam accepit, ut undiq; ad bibliothecam regis, uel emendo uel tranſcribendo libros cõgregaret: meminiq; interrogatum me præſente à rege, quot'nam libri iam in bibliothecis eſſent: dixiſſe plures quàm ducenta millia: ſed breui tẽpore nõ erunt forſan pauciores quingentis millibus, ſi non ab uniuerſa Græcia ſolum quod feci, uerumetiam ab alijs gẽtibus, ac præcipuè à Iudæis, quorum doctrina perutilis mihi eſſe uidetur, quamplurima poſſumus uolumina, congregemus. Et quæ'nam rex, inquit, cauſa detinuit, ne Iudæorum libros, quæ regio nobis affinis eſt, aut emeris iam, aut tranſcripſeris, prȩſertim cum ad hanc rem tanta tibi præſtetur pecunia, quantum petieris. Tum Demetrius, Traductione opus eſt, inquit. Propria enim lingua, & diuerſis utuntur quàm Aegyptij literis. Multi eos Syriaca & lingua, & literis uti cenſent. quod ita eſſe, nõ inuenio. Poſt hæc rex præcepit Demetrio ſcribere ad ſe de Iudaicorum librorũ traductione. Omnia enim tanta diligentia faciebat, ut uel res minimas petitionibus atque mandatis exactiſsimè ſcriptis ageret. Quare ipſe quoq; cuncta, ut geſta ſunt, conſcripſit. Hanc igitur epiſtolam Demetrius Philadelpho miſit: Regi magno Demetrius. Quoniam præcepiſti ô rex ut undecunq; poſsim, in bibliothecam tuam libros utiles congeram, maieſtati tuæ refero Iudæorum diſciplinam & leges literis & lingua ſua cõſcriptas, perutiles mihi uideri. Feruntur enim abiectè nonnulla translata tantæ certè admirationis, ut & integra &

Sextuaginta interpretũ uerſio.

B diuina ſola legum ſanctio Iudaica uideatur. Sic enim etiam Hecatæus Abderita propter ſanctionem legis, nec à poetis gentium tractam arbitratur, nec diligenter ab hiſtoricis expoſitam. Si ergo tibi uidetur ô rex, ſcribatur ad pontificem Iudæorum, ut de ſingulis tribubus ſeniores uiros legiſperitos & probos ſex mittat, ut diligenti examine id eligamus, in quo plures conuenient traductores. Iſta quippe res digna mihi maieſtate tua uidetur. fœlix ſis perpetuò. Tunc rex ad Eleazarum ſcribi iuſsit, quòd captiuos Iudæorum remiſerit, & auri quinquaginta talenta, argenti centum, & lapides non paucos ad crateras, phialas, & menſam, cæteraq; uaſa ad ſacrificia faciunda Deo Iudæorum obtulit. cuius Epiſtola hæc eſt: Rex Ptolemæus Eleazaro pontifici ſalutem. Non ignoras multos Iudæorum in regione habitare noſtra, qui ab Hieroſolymis Perſarum tempore, quo illi regnabant, abſtracti fuerunt, quorum multi cum patre noſtro in Aegyptum ingreſsi, maiori mercede in legionibus conſcripti ſunt. Cumq; fideles inueniſſet, in præſidijs collocauit, ut eorum formidine animos Aegyptiorum comprimeret. Nos etiam poſtquam regni habenas ſuſcepimus, humanius tuos tractantes, plures quàm centum millia captiuos redemimus ac liberauimus, cõuenienti mercede dominis depoſita: & ſi quid impetu multitudinis perperam geſtum eſt, totum correximus. Putauimus enim id maximo Deo gratum fore, qui tantum regnum cum pace ac gloria nobis commendauit. De tuis etiam florentes ætate, uolẽteſq; militare, cum dignitate aliqua in exercitu conſtituimus, & apud nos nonnullos admiſimus. Quia igitur uolumus & tibi & Iudæis, tam prȩſentibus quàm futuris, gratiſsimum facere, decreuimus ut lex ueſtra literis Græcis ab Hebraica lingua traducatur, ut ueſtra quoque uolumina cum alijs regijs libris, in Bibliotheca noſtra inueniantur. rectè igitur facies, & noſtro ſtudio condignè, ſi uiros probos & ſeniores peritos legis linguæ Græcæ non ignaros, ſex ab una

Iudaicorum librorũ ſanctitas.

quacq; tribu elegeris. Oportet enim quoniam res quàm maxima eſt, illud eligatur in quo plures conueniant traductores. hac re geſta, non paruã nos gloriam conſecuturos arbitramur. De his rebus latius tecum loquentur Andreas de intimis cubicularijs, & Ariſto, qui & primitias ad uaſa & ſacrificia in templum portant, argenti atq; auri pondus non contemnendum: Scribe tu quoque ad nos de quibuſcunq; uolueris. Gratum enim id nobis erit, & amicitia noſtra dignum: & quamprimum fieri curabimus, quod petieris. Vale. Ad hęc Eleazarus ſic reſcripſit: Eleazarus põtifex amico uero Ptolemæus S. Si & tu Arſinoe regina, & ſoror & filij ueſtri ualetis, bene eſt, & ut uolumus fit: ipſi quoq; ualemus. Magno gaudio affecti ſumus, cum per literas tuas bonam erga Iudæos uoluntatem cognouerimus. Itaque uocato populo publicè, tuam epiſtolam legimus, ut ſcirent quoniam in Deum noſtrum habes pietatẽ: oſtẽdimusq; uiginti aureas phialas, quas miſiſti, & argenteas triginta, & crateras quinq;, & menſam argenteam ad ſacrificandum, & ad alia faciunda, quib. templum eget, argenti talenta centum, quæ Andreas & Ariſto uiri probi & docti & te digni abs te nobis tradiderunt, quibus latius diximus quę uiſa ſunt. Omnia enim quæ tibi conferunt, etiam ſi præter naturam eſſent, tui petentis gratia efficere parati ſumus. Plurima enim ac maxima, & quæ obliuiſci nũquam poterimus, noſtro generi beneficia contuliſti. Quare ilico pro te, & regina, & filijs, & amicis tuis ſacrificia obtulimus Deo: & orauit uniuerſus populus, ut cuncta tibi ſicuti uis ſuccedãt: regnumq; tibi cum gloria Dominus omnium Deus conſeruet. pręterea ut diuinæ legis commodè ac ſecurè fiat traductio, ſex ab unaquaque tribu ſeniores elegi, quos ad te cum libris deſtinaui. Rectè igitur facies, rex optime, exquiſitiſsimè traducta ſcriptura curare, ut ad nos uiri redeant. Vale. Multis deinde hac de re dictis, poſt iam traductam ſcripturam ſubiungit: Lectitata igitur examinataq; traductione ſeniores interpretum, ac ſacerdotes, & multi Aegyptiorum principes coram rege congregati, propoſitis in medio libris, magna uoce dixerunt: Quoniam probè ac ſanctè diuina ſcriptura traducta eſt, decens modò eſt rex iuſtiſsime, ut caueant ne quis peruertere aliquid audeat. Quod cum omnes uoce approbaſſent, iuſſit rex ſecundum morem ſuum maledicere. Maledixerunt ergo ut ſolent, ſi quis addiderit. aut ſubtraxerit, aut mutauerit aliquid, rectiſsimè id agentes, ut perpetuò inuiolata ſcriptura ſeruaretur. His ita geſtis, mirabili rex fuit affectus gaudio (lecta uerò uniuerſa ſibi fuerant) & admiratus legislatoris prudentiam, dixit Demetrio, Quomodo nemo poetarum, neq; hiſtoricorum de tot tantiſq; rebus geſtis ullam mentionem fecit? Cui Demetrius: Diuina hæc lex eſt, & à Deo data ut uides: ac ideo ſi qui tetigerunt, à Deo percuſsi reſiliẽrũt. Affirmauitq; audiſſe à Theopompo, quod cœperat nõnulla à Iudaica ſcriptura translata, Greca oratione ornare: & ilico turbatione quadam mẽtis & animi perculſus, magno ſtudio Deum oraſſe, cuius rei gratia id ſibi accideret. Audiuiſſetq; per ſomniũ, quia res diuinas lenocinio inquinatis hominib. adderet. Ego quoq; ipſe, inquit, à Theodoto tragœdiarum poeta accepi, quòd cum nonnulla è Iudaica ſcriptura ad fabulam quandam transferre uellet, luminibus captus fuerit, qui quoniam credidit hac de cauſa id ſibi eueniſſe, magno tempore pœnitentiam egit, & tandem ſibi uiſus fuerat reſtitutus. Tunc rex magna cum diligentia ſanctè ſcripturam Iudaicam iuſsit reſeruari.

Sacræ literæ non abutendæ.

De uita & diſciplina Moſaica. Cap. II.

NVnc diſciplinam Moſaicam, ut doctiſsimi Iudæorum ſcripſerunt, exponam. Philo igitur de Iudæorũ ab Aegypto egreſſu in primo libro, quos de Hypotheticis inſcripſit, ubi pro Iudæis quaſi aduerſus eorum accuſatores his uerbis utitᷣ: Populus, inquit, iſte, qui à Chaldęo parẽte traxit originẽ, à Syria in Aegyptũ translatus poſt multos annos, quoniã multitudinẽ eorum

A Aegyptus non capiebat,& in magnitudine animorum,ac ſimul,quia ſomnijs
ac uiſionibus exitus ei diuinitus ſignificabatur,magnopere in eam terram, un
de maiores ſui in Aegyptum profecti fuerant,redire cupierunt. Quo facto a-
deò creuerunt, ut ad hæc uſque tempora Iudæorum genus durauerit. Et pau-
lo pòſt: Ducebat autem eos uir unus,quem ſi uis nihilo præſtantiorem cæte-
ris putato. Petunt enim multi eum opprobrijs, arte quadam malefica,& leno
cinio uerborum omnia illi confecta fuiſſe dicentes.Sit ſanè, ſed artificium ta-
men illud maleficum, & uerſutia hominis non modò uniuerſum populum à
ſiti,fame, cæteriſq; periculis, quæ quotidie locorum aſperitate & ſolitudine
accidebant,liberauit,ac uelut in copia rerum omnium aluit,uerumetiam lon-
gè ab omni ſeditione & ſibi obtemperantes obtinuit.Nec breui tempore iſta,
ſed tanto ſeruata ſunt, quanto nec domus una in pace atque concordia con-
ſeruari facilè poteſt.Itaq; non ſitis,non fames, non calamitas aliqua, non fu-
turorum formido,non ignoratio euentorum aduerſus maleficum illũ uirum
ſeductos populos incitauit.Quam igitur uis artem,aut uerborum lenocinia,
aut prudentiam aduerſus tot tantaq; accidentia quotidie mala ſuffeciſſe? Aut
enim ſubditus illi populus natura obtemperãs,humilis, & peritia futurorum
munitus,libenter eum ſequebatur: aut ſi illi mala fuerant, Deus dura omnia
eis mitigabat: & tam præſentium quàm futurorum noticiam Moſi conce-
dens effecit,ut tandem ab omni periculo populus ſuus euaſerit. Vtrum enim
iſtorum conceſſeris,magna laude Moſem certè affeceris, poſteaquam in ter-
ram iſtam uenerunt,& ſi quo pacto eam conſecuti ſunt,diuinæ literæ ſignifi-
cant. malo tamen ego probabili cõiectura,quàm ueritate hiſtorica uti. Vtrum
enim quiſpiam uoluerit ipſe concedam, aut multitudine,aut armorum peri-
tia Syros & Phœnices patriæ propugnantes uiciſſe, aut ui quidem nihil fe-
ciſſe, ſed à dantibus ſponte regionem accepiſſe:ac non multo pòſt piè & ſan-
B ctè uiuendi,omnem diſciplinam conſtituiſſe. Alterum enim fortiſsimos eos
uiros,alterum à Deo ſic amatos ſignificat, ut etiam inimicis ſuis uenerabiles
uiderentur: quippe hoſtes atque inimici erant eorum, à quibus regionem,
ubi & ipſi, & maiores ſui nati educatiq; fuerant, repentè auferre uoluerunt.
Quomodo igitur non eſt mirabile atque diuinum,ſi quaſi melioribus ſine ul
la ui ſponte hoſtibus ceſsiſſe fatearis? Poſt hæc neſcio, quid primo, quid ſe-
cundo collocabo, probitatem'ne legis, an obedientiam, ſanctitatem, iuſti-
tiam,& pietatem illorum, qui uirum illum, à quo legem acceperunt,ſic admi-
rati ſunt,ut quicquid ille uellet, hoc Deum uelle putarent.Nam ſiue pruden-
tia illius hæc agebantur, ſiue à ſuperiore quadam uirtute doctus faciebat,ad
authorem Deum omnia reducuntur. Mirabile nempe mihi uidetur,duobus
annorum millibus,imò maiore tempore iam ferè tranſacto (non enim exqui-
ſitiſsimè annorum poſſum dicere numerum) nec uerbum unum in lege illi-
us eſſe immutatum: ſed centies unuſquiſque Iudæorum morietur, quàm le-
gi Moſaicæ derogabit. His dictis, compendio tranſcurrit diſciplinam ciui-
lem,quam Iudæi lege Moſaica tenuerunt deinceps. Nihil, inquit, huiuſmo-
di apud Iudæos eſt, non forum & iudicia, non poſtergationes & moræ, non
lites & accuſationes, ſed omnia uera,ſimplicia,& conſtantia. Si adulteratus
es, ſi uim intuliſti, ſi fornicatus, ſi aliquid horum feceris, morte punieris: ſi
ſeruum, ſi liberum uituperaueris, innocuum premes: ſi abductum uendi-
deris, ſi priuata, ſi ſacra ſublegeris, ſi impietate uſus fueris, non opere ſolum,
uerumetiam uerbo. Propitius autem ſit nobis Deus,qui hæc cogitauimus,
ſi in patrem, ſi in matrem, aut in benefactorem tuum, morte morieris non
communi, ſed lapidibus obrutus. Præterea mulieres uiris ſeruire oporte-
re non ad contumeliam,ſed ad obedientiam, parentes in filios ad ſalutem eo-
rum habere imperium,unumquemq; ſuorum eſſe dominum,niſi Deo ea ob-
tulit. Nam ſi uerbo ſolum Deo dedicauerit, tangere amplius non licet Dei

Integra conſeruata à Iudæis lex Moſi.

oblata,

oblata,neminem rapere,nec aliena omnino furari,uerumetiã ſi uerbum emi- A
ſerit,quo ſua omnia Deo oblata eſſe uideantur,ac demum pœnitentia ductus
tangere audeat,aut ad alium ſenſum prolata ſibi uerba interpretetur,animam
amittat.Sed longum eſſet omnia dicere. Innumerabilia præterea ſunt mori-
bus & conſuetudine ſine ſcripto ſeruata, quæ quis odit, non faciat:quę non
locauit,non tollat: nec à prato,nec à torculari, nec ab area, magnum aut par-
uum aliquid auferat: ignem petenti dare,aquarum fluenta non includere, in-
opibus & mancis, opem petẽtibus,ſtipem propter Deum eſſe concedẽdam,
mortuis ſepulchri locum non eſſe negãdum,mortuorum ſepulchra non mo-
uere, nihil mali cuiquam inferre, non obtundere aut eijcere ſperma, nulla ui
fœcunditatem mulierum retardare, non aliter uti animalibus quàm Deus &
lex uoluit,ſemina non diſpergere, iugum non imponere iniuſtè,non habere
modicum præter menſuram, nec nũmum adulteratum,amici arcana inimici
tias lapſus non patefacias, non ſepares liberos à parentibus,etiam ſi captiuos
habeas: non uxorem à uiro, etiam ſi argẽto tuo emeris. hæc maiora pulchrio
raq́; ſunt. illa parua multis uidentur,non deſtruere domi nidum, nullius ani-
malis preces,cum ad te lamentanti ſimile refugiat,contemnere uelis. Sed lex
quæ iſta iuſsit,magna cura ſeruanda eſſe conſtituit: maledicunturq́; qui non
ſeruant: & Deus ipſe qui omnia perſpicit,ultor inuocatur. Et paulo pòſt:
Non ſemel, ſed ſæpius, imò uerò ſingulis diebus ſeptimis propter malos hæc
repetuntur, maledicunturq́; qui non ſeruant. Ita non ſolum ad agendum
exercitatos, uerumetiam legum peritos legislator ſingulos effecit. ſepti-
mis enim diebus in diem congregari uoluit, ut conſidentes ſcripturam audi-

Septima die audiendum uerbũ Dei.

ant,ne quis ſe ignoratione poſsit excuſare.Ita conueniunt ſemper,& ſedentes
magno cuncti utuntur ſilentio, niſi ad laudem dictorum uerbum aliquod
communiter emiſerint.Sacerdos autem aut de ſenioribus unus,legem recitat
& exponit, fitq́; id per totum diem ſeptimum uſq; ad ueſpertinum crepuſcu- B
lum: deinde abeunt & ſacrarum legum peritiores,& pietate multo munitio-
res.Num ocioſi ſeptimum peragere diem Iudæi tibi uidentur? an hæc quæ fa
ciunt,cæteris omnibus neceſſaria magis ducis? hac enim re fit,ne à iure conſul
tis quid faciendum ſit quærerẽt,nec per ignorantiam fallunt. Sed unuſquiſq;
facilè de legibus atq; moribus interrogatus reſpondeat:& uir uxori, pater li-
beris,dominus ſeruis,legis præcepta tradat: Facilè de ſeptimo quoque anno,
quamuis non ſimiliter,dicere poſſumus.non enim ipſi ab operibus,ſicut ſepti
mis diebus ceſſant,ſed agros ipſos ceſſare patiuntur,ut uires ad futura ſuſcipi-
ant.Multo enim fœcundiores redduntur,ſi cum ceſſauerint,in noualia ruſus
proſcinduntur.Quod etiam corporibus hominũ accidit.ſemper enim eũdem
ferre laborem,& ualetudini obeſt,& robur animi atq; corporis deijcit. Sed ſi
quis Iudæo polliceatur fœcũdiorem in ſeptimo anno agrum futurum, ſi eum
coluerit,nequaquam id facere patietur. nam & ipſi à laboribus recipere ſe uo-
lunt,& agros aliquando quieſcere,ut & ipſi lætiores,& agri fœcundiores alio
initio laborum ſumpto efficiãtur. Magnæ autẽ humanitatis eorum illud præ
cipuè ſignum eſt. In ſeptimo anno quoq; ipſi ab agriculturæ laboribus abſti
nent. ſi quid ſpontè agri protulerint,non colligunt,neq; deponunt: ſed quia
nullo ſuo labore productum eſt,communiter cuicunq; uolẽti omittitur.Qua
re autem ſeptimum numerum ita lex honorauit,nemo à me quæret,qui à me
dicis atq; philoſophis de uirtute, quam ad omnia maximeq́; ad naturam hu-
manam poſsidet,audiuit. Hæc Philo. Similia uerò ipſi & Ioſephus in ſecun-
do de Antiquitate Iudaica, hoc pacto conſcripſit ab ipſis rebus: Si quis cæte-
rarum gentium leges noſtris conferret,diligenter uidere licet, quis nam maxi
mè tam iuſtiſsimas leges,quàm pietatem in Deum ueram hominibus tradi-
derit. Nam cum infiniti gubernandarum ciuitatum modi in hos paucos ge-
neraliter reducuntur,ac alij principatu unius,alij paucorũ potentia,alij totius

populi

A populi iudicio gubernentur, noſtræ legis conditor hæc omnia deſpexit, & ſoli Deo (dicam enim etiamſi durum uideatur) gubernationem Iudæorum attribuit. ad illum enim tanquam omnium bonorum cauſam reſpiciẽdum ſolũ modo cẽſuit, quem nec factum ullum, nec cogitatum fugere poteſt: qui cum immortalis æternusq; ſit, omnia poteſt: nec alia nobis ratione, quàm creaturis ſuis cognoſcitur. Hęc enim de Deo opinari oportere, ſapientiſsimi etiam Gręcorum principijs ab illo ſumptis teſtantur. Nam & Pythagoras, & Anaxagoras, & Plato, multiq; alij hæc ipſa ſenſiſſe uidentur. Sed paucis hac uarietate tradita, in multos efferre auſi non ſunt. Noſter autem legislator, quoniam opera legibus conſona effecit, non ſolum ſui temporis Iudęos, ſed omnes uſq; ad hunc diem in ueram creatoris pietatem reduxit, atque reducit. cuius rei cauſa eſt, quoniam & leges ipſas utiliſsimas omnium tulit. Non enim uirtutis partem pietatem eſſe docuit, ſed omnes uirtutes pietatis eſſe partes declarauit: & ipſas uirtutes, iuſtitiam dico, modeſtiam, fortitudinem, ciuium inter ſe concordiam, altius omnibus impreſsit. Omnes enim operationes noſtras, omnia uerba & cogitationes ad eum referendas eſſe uoluit, nec aliquid horum incaſtigatum reliquit. Duplex enim diſciplina morum eſt. Nam cum & doctrina quid faciendum ſit diſcamus, & exercitatione faciliores ad agendum ſimus. Alij quidem legumlatores altera ſolummodo ratione uſi ſunt. Nam Lacedæmonij atque Cretenſes non uerbis, ſed re atque conſuetudine inſtituebant. Athenięſes autem & cæteri penè Græci omnes, quæ faciẽda eſſent, uel non, legibus iubebant. Re autem atq; opera ad conſuetudinem benè uiuendi reducere homines neglexerunt. At uerò Moſes diligenter hæc utraque coniunxit, nec rectam uiuendi conſuetudinem doctrina priuauit, nec doctrinam procul ab exercitatione iacere paſſus eſt: ſed à primis ſtatim alimentis incipiens, domeſticum uiuendi uſum ita complexus eſt, ut nihil adeò paruum ſit, quod uoluntati utentis prætermiſerit. Sed quæ comedenda ſunt, & à

Moſes omnes legislatores excellit.

B quibus abſtinendum, ac de omnibus quæ ſimul uiuunt, de diligentia præterea in agendo, ac de requie à laboribus legem quaſi regulam poſuit, ſub qua tanquam ſub patre ac domino uiuẽtes, nihil ex ignoratione peccamus. Non enim ſemel aut bis, ſed ſingulis hebdomadibus ab omni labore quieſcentes, ad audiendam legem conuenire iuſsit, ut præceptis eius maximè omnium cognitis, nemo ſe poſſet per imprudentiam purgare. Quod cæteri omnes legum conditores ita reliquerunt, ut plurimi ferè homines tunc tandem quicquam prohibitum eſſe diſcant, cum iam præuaricati ſint: & qui præcipuos maximos'que gerunt magiſtratus, ignorantiam legum præ ſe ferunt, cum legiſconſultos ſecum ſemper habeant ſecum aſsiſtentes. Quemcunq; uerò Iudæum de Moſi legibus interrogaueris, facilius tibi omnes percurret, quã nomen ſuum proferre poſſet. Ita fit, ut ab ineunte nobis ætate leges imprimantur: & raró quidem aliquis tranſgreditur: & ſi quis tranſgreſſus fuerit, nullo pacto pœnam deprecari poteſt. Qua ex re mirabilis generi noſtro concordia ineſt. Nam & quia eadem omnes de Deo ſentimus, & quia in uiuendi moribus nulla differentia eſt, ſumma omnes concordia coniungimur. Non audies enim apud nos diuerſas de Deo ſententias, quod apud alios non uulgares tantum, uerũetiam philoſophi factitant: quorum alij nihil omnino Deum eſſe cauillantur, alij Deum eſſe concedentes, gubernationem rerum ipſi concedere nolunt. Apud nos autem à mulieribus etiam & ſeruis audies, omnia noſtra ſtudia ad Deum referri oportere. unde factum eſt, ut nonnulli tanquam magos atque inertes nos accuſent, quia nouarum rerum inuentores non ſumus. Quod apud alios ita laudatur, ut qui patria conſuetudine contempta, innouare quicquam potuerunt, ſapientes fuiſſe uideantur. Nos autem econtra, id præcipuum prudentiæ atque uirtutis munus exiſtimamus, ut nihil omnino contra legem aut facias, aut cogites. Quæ res maximo

ximo argumento eſt, leges Moſi optimè atq; diuinitus latas eſſe, nam quæ ali- A
ter ſe habent, experiẽtia tedat gutæ ceciderunt. Noſtræ autem legis quid'nam
aliquis mutare queat? uel quid melius aut inueniet, aut ab alijs accipiet? num
uniuerſum diſciplinæ ciuilis modum reprehendet? Sed quis iuſtior aut meli-
or modus excogitabitur quàm hic ſit, qui Deum principem propoſuerit, &
ſacerdotibus communiter maximarum rerum gubernationem attribuerit: ac
ſummo pontifici ſacerdotis, tum omnium regimen commiſerit: quos non
cenſu aut genere, ſed uirtutis præſtantia ad Dei cultum aſſumpſit: & legis a-
liarumq; rerum curam illis commiſit, ut ipſi & dubia decidant, & peccan-
tes puniant. quis igitur principatus hoc melior? aut quis maior Deo poteſt
honor afferri? Tota quippe multitudo pijſsimè Deũ colit, & ſacerdotibus ma
ximarum rerum committitur. Ita fit, ut tota diſciplina ciuilis quædam ſolen-
nitas eſſe uideatur. Nam quę paucis diebus uix alij faciunt myſteria, & dies fe
ſtos appellantes, hæc nos toto animo firmaq; ſententia multis & conſeruaui-
mus, & conſeruamus. Vide autem quàm ueræ ſimplices integræq; noſtræ o-
piniones ſunt. Primum enim omnium de Deo opinamur, quòd ipſe perfe-
ctiſsimus atq; beatiſsimus ſit, ſibi atq; cæteris ſufficiens: omnium ipſe rerum
principium, ipſe mediũ, ipſe finis: operibus notiſsimus atq; manifeſtiſſimus,
ſubſtantia penitus inuiſibilis: cui ſimile nec uidere, nec excogitare quicquam
poſſumus. Quare nec materia ulla ad imaginem eius ſuſcipi, nec ars imitari
eum fingendo poteſt. Opera eius oculis cernimus, cœlum, terram, ſolem, lu-
nam, lucem, fluuios, mare, animalia, plantas quæ ipſe fecit non manibus, neq;
labore, nec alicuius auxilio: ſed cum uoluerit omnia benefieri, omnia illico
bona facta ſunt. Hic ſequendus omnibus hominibus eſt atq; colẽdus. colitur
autem ſanctiſsimè, operatione uirtutis. Vnum eſt templum unius Dei, amicũ
enim omnibus quod ſimile eſt. commune templum omnibus eſt, quia com-
munis Deus eſt. hunc ſacerdotes præcipuè colant, quibus unus præeſt. huic B
qui non obtemperat, tanquam impius punitur. Sacrificia offerimus non ad
repletionem ebrietatemq; noſtram, quæ Deo ac omnibus probis odio ſunt:
ſed ad emendationem purgationemq; noſtram, in quibus pro communi pri-
us ſalute oramus, deinde pro noſtra. Gratiſsimus enim Deo eſt, qui commu-
nem ſalutem ſuæ anteponit. Petimus autem à Deo precãtes, non ut bona no-
bis concedat, quæ ſpõte iam præbuit: ſed ut capaces eorum bonorum ita nos
faciat, ut cũ ceperimus, non efferamur. Sacrificantes à luctu, ab uxore, alijsq;
permultis abſtinere lex iubet. Hæc de Deo ſentire, Moſaica lege didicimus.
Longum eſſet omnia percurrere, quæ de nuptijs, connexioneq; ſexuum cum
uxore ad procreandum conſtituit. quanquam ſeueriſsimè præter naturam
agentes ulciſcitur, quæ de latrocinio atq; furto, de rapina & ui, quæ de liberis
educandis, quæ de parentationibus mortuorum, ut non magno ſumptu, ne-
que magnificentia ſepulchrorum charitateq; fiant. Purgari autem à cadaue-
re uenientes iubet quaſi immundos, ut hinc diſcamus, quàm magna immun-
dities in cæde hominis ſit. Parentes ſecundo loco poſt Deum honorari iuſ-
ſit: & ingratum aduerſus parentes hominem, lapidibus obruendum eſſe cen
ſet. ſeniores à iunioribus honorari præcepit. nihil inter amicos occultum eſ-
ſe uult: & ſi diſsidium acciderit, amici arcana efferri non ſinit. Iudici mune-
ribus corrupto, mortem intulit. qui non auxiliatur ſupplicanti, cum poſsit,
reus ſecundum legẽ eſt. non tollas quod non depoſuiſti. non tangas alienum.
non mutues fœnore. Innumerabilia huiuſmodi ſunt, quibus ſocietas noſtra
& diſciplina ciuilis inter nos continetur. Sed non eſt prætermittendum, quo-
modo erga alienigenas affectos nos eſſe uoluit. ſic enim diuinitus hanc rem
etiam curauit, ut nec noſtra corrumpi poſſent, nec inuidere his poſſemus, qui
legem noſtram recipere uelint. Quicunque enim noſtris legibus uiuere deſi-
derant, omnes humaniter ſuſcipiendos iuſsit: cum non genere, ſed uiuendi di
ſciplina

Quare uiuus à mortuo cõtaminetur.

A ſciplina coniunctionem hominum diſtinguere uideatur. Si qui autem non integrè,ſed ſimulatione accedunt,hos repellendos imperat,ne conuerſatione ſua corrumpamur. Cætera uerò,quorum uſus neceſſarius eſt,petentibus danda eſſe conſtituit,ignem,aquam,alimentum,cæteraꝗ huiuſmodi: ut uiam ignoranti oſtendere,inſepultum hominem non negligere. Quàm humaniter autem gerēda bella eſſe cenſuerit idem patet,quoniam nec igne, nec ferro agros hoſtium populari dimittit: nec eos ſpoliare,qui ceciderunt in prælio: nec captis iniuriam inferre,maximè mulieribus. Tantaꝗ facilitate ac manſuetudine fuit,ut uel brutorum animalium curam habuerit. nam uſum congruentem eorum nobis concedens, crudelius ea tractare prohibuit: nec interficere ſinit,ſi quæ quaſi ſupplicantia ad nos refugiunt: parcendum etiam in hoſtili regione. nec interfici animalia illa uoluit,quorum labore homines iuuantur. Sic undique cùm docendo,tum puniendo à uitijs ad uirtutem reduxit. Mors enim imminet,ſi adulteratus es,ſi puellam rapuiſti, ſi matrem tentaſti, ſi tentatus conceſsiſti,de alijsꝗ omnibus punitiones rebus conuenientes abſꝗ deprecatione conſcripſit. Seruatoribus autem legum præmia propoſuit, non argentum, neꝗ aurum,non oleaſtri,aut hederæ ſerta,& inane quoddam præconium: ſed & ipſe prædixit,& Deus miraculis confirmauit. Si quis etiam mortuus eſſet pro lege,uiuet tamen,& meliora maioraꝗ pręmia conſequetur. Vnde factum eſt (non enim uereor dicere,quod res ipſa prædicat) ut multi magno animo ſummos cruciatus & mortem ipſam ſubire maluerint,quàm quicquam facere aut dicere præter legem. Et certè ſi gens noſtra ignota cęteris hominibus eſſet, nec legis noſtræ ſanctitas ullo modo cognoſceretur,& aliquis omnia diligenter ſcripta Græcis nunc legeret,narraretꝗ talem ſe aliqua in orbis parte uiuendi uidiſſe diſciplinam, quam multis ſeculis cum ſumma in Deum pietate ſeruatam diceret,omnes admirarentur. Nullus enim ſanctiores leges excogitauit,nec tot ſeculis leges ſuas animis hominum firmiter imprimere potuit.

Quomodo animalia ab homine tractanda.

B Prętermitto Platonem, qui ueram opinionem de Deo in multitudinem efferre, non eſſe tutum confitetur: & leges uerbis inanibus conſcripſit,unde nulla utilitas,niſi forſan eloquentiæ,conſecuta eſt. Lycurgum autem homines admirantur: & Sparten in cœlum efferunt,quia longo temporè leges illius inuiolatas Spartani conſeruarunt: quæ res certè non paruæ uirtutis eſt. ſed illi breui tempore id feciſſe inueniuntur,ſi quis eos cum Iudæis comparat, qui non minus ferè,quàm duo annorum millia in legibus permanent. Præterea Lacedæmonij liberi quidem leges ſeruabant: quamprimū autem fortuna mutata fuit, totius uiuendi diſciplinæ,omniumꝗ ſuarum penè legum obliti. Nos autem ſæpius aduerſa fortuna multo magis,quàm cæteri homines uexati, nec etiam in ſummis periculis legem noſtram obliuioni tradidimus.

Eleazarus apud Ariſteum de allegorico ſenſu ſcripturæ. *Cap. III.*

HAec Ioſephus de Moſaica Iudæorum diſciplina. Multa uerò dicere poſſem de occulta legum uirtute & allegorica ſpeculatione: ſed tangā pauca,quę ab Eleazaro atꝗ Ariſtobolo ſummis apud Iudęos uiris nobiliſsimisꝗ ſumpta ſunt,qui Ptolemæi tempore perfulſerunt: quorū alter Eleazarus pontificatus etiam dignitate inſignis fuit, ut paulo antè ſcriptum eſt,cum de Traductione ſcripturæ in linguam græcam diceremus,qui regijs legatis uirtutem ſcripturæ occultam eſſe oſtendens,his uerbis uſus eſt,ut Ariſteus alter ex legatis conſcripſit: Dignum autem eſt,inquit,nonnulla eorum quæ ab eo audiuimus breuiter ponere,præcipuè quoniam temere quædam de puris atꝗ impuris animalibus in lege ſcripta multi arbitrantur. Interrogatus enim à nobis, quamobrem ſi à Deo uniuerſa creata ſunt,impura nonnulla ſcriptura uocitat, à quibus abſtinendum eſſe iubet,ita differuit: Vides quantam uim habet conuerſatio atꝗ conſuetudo: malos enim homines ſi cum improbis, laudabiles ſi

cum probis cõuerſantur,facile facit.Primùm igitur legum diuinarum lator ita cuncta Deo patêre oſtendit,ut nihil agi,nihil excogitari poſsit, quod eum lateat.deinde cęteros omnes homines falſo multitudinem deorum introducere docuit,cum ipſi multo præſtantiores ſint,quàm dij ſui,quos uenerantur,quorum ſimulacra lapidea,uel lignea tanquam imagines eorum,qui ad uitam ſibi nonnihil cõtulerunt,adorant,ſenſum ipſi habentes,& adorantes ea quæ inſenſata penitus ſunt.Cur autem omnino quaſi dij à gentibus coluntur illi, qui ad uſum humanæ uitæ aliquid inuenerunt, cum non fecerint, neq; produxerint ipſi quicquam,ſed meliorem eorum quæ ſunt uſum excogitarint.Aut cur hodie quoq; multi non adorantur,cum antiquioribus ad inueniendum excogitandumq; multo ſagaciores acutioreſq; ſint? Nam de Aegyptijs quidem neſcio quid dicere oporteat:belluas enim & ſerpentes,& uiuos, & mortuos uenerantur.Hæc igitur inſpiciens,diuinus ille uir mœnibus ferreis,& inuiolabili uallo à cæteris gentibus ſeparare nos uoluit.quo pacto facilius corpore atq; animo immaculatos,longeq; ab huiuſcemodi falſis opinionibus remotos fore uidebat,ut ſolum uerum Deum præter cæteras gentes adorantes,illi ſolummodo inhæreamus.Vnde factum eſt,ut à nonnullis Aegyptiorum ſacerdotibus,qui diſciplinam noſtram altius conſiderarunt, Dei homines gens noſtra ſit appellata:quod nemini,niſi Deum uerum colat, accidere poteſt. Nec id iniuria.reliquis enim cibo,potui,ueſtituiq; inhiantibus,noſtri omnibus iſtis cõtemptis,per totam uitam de omnipotentia Dei cogitant. Ne igitur conuerſatione atq; conſuetudine aliorum corrupti, ad impietatem eorum deferamur, cibi & potus,tactus & auditus,atq; uiſionis purificatione legali nos à cæteris ſeparauit.Cuncta enim ab una potẽtia omnipotentis Dei gubernata naturali ratione ſimilia ſunt,quamuis ſingula à quibus abſtinemus,& quibus utimur, profundam habeant rationem.quorum unum aut alterum exempli gratia ponam,ne putes temere de rebus tam paruis à Moſe fuiſſe conſcriptum, ſed omnia uideas ad probitatem hominum,& iuſtitiæ perfectionem ſanctè pertinere.Volucres enim omnes,quibus utimur,domeſticę mundęq; ſunt tritico,aut leguminibus connutritæ,ut columbæ,turtures,perdices,anſeres, cæteræq; huiuſmodi.Quæ uerò prohibitæ ſunt,eas rapaces,carnibuſq; aliarum auium nutriri comperies,à quibus agnis, hœdiſq; raptis, hominibus quoq; tam uiuis, quàm mortuis infertur iniuria. Quæ omnia meritò immunda nominauit,ut uel hinc rapina & cæde nos deterreret, & ad iuſticiam hortaretur,moneretq; iuſtiſsimè atq; pacificè uiuere,ſicut omnes uolucres mundę, quę nulli auium, nec omnino alijs iniuriantur. Ita his quaſi ſymbolis ad iuſtitiam intelligentes conuertit.Nam ſi animalia huiuſmodi tangenda non ſunt propter immunditiam ſuam,quales erũt homines,qui prauitate morum illis ſe ſimiles reddunt. Omnia igitur hęc tropologicè,ſancteq; intellecta,plurimum conferent: conſideratio enim ungulę fiſſá ne,an contra ſit, diſtinguendos eſſe ſingulos actus probè ſignificat:quos qui non diſtinguit,omnes quaſi pecora, parentes ſimul & filię, ſorores & fratres, quodq; nec in pecudibus inuenitur, mares inter ſe commiſcentur.à quibus omnibus nos longè abſumus. Vnde mirificè unà & hunc diſtinguendi modum docuit,& uitę conſtitutioniſq; noſtrę habendam eſſę memoriam monuit. Cum enim dixiſſet, Quęcunque ungulam ſcindunt: adiecit,Et ruminant.Nihil enim aliud per ruminationem ſignificat,quàm uitę conſtitutioniſq; noſtrę,ut dixi,memoriam habentem uiuere continuam.Hoc uita alimento conſeruatur.Ita et alibi iubet dicens:Memoria recordaberis Domini Dei tui,qui fecit in te magna & mirabilia. Ingentia enim profectò ſunt (ſi quis diligenter conſiderat) formatio corporis, alimenti diſpenſatio, & ad ſingula membra mirabilis tranſitus,ac multo magis ſenſuum uis,mentis agitatio, & ſumma uelocitas:unde ſingulę quoque artes inuentę ſunt. Quare monet memoria tenendum omnia, quę diximus diuina uirtute & fieri,& gubernari,

Quę aues mundę & immundę.

A bernari. Loca deinde ac tempora omnibus accommodauit, ut ſemper & ubique Dei memoriam habeamus, & incipientes quicquam agere & deſinentes, & cum inter agendum ſumus conſtituti, iam cibi & potus tam mũditia quàm immunditia, quàm primitijs: quibus factis poſtea utimur, ad Deum nos conuertit. Præterea per ueſtitum etiam ſimile fecit. Quid plura? In ipſis quoque ianuis præcepta Dei ſcribere iuſsit, ut continuam eius haberemus memoriam: & in manibus ipſis circumferre ipſa uoluit, ut oſtenderet omnia nobis iuſtè faciunda, creatorem timentibus, et noſtræ creationis memoriam firmam retinentibus. Iubet enim ſi quis dormitum eat, ſiue à lectulo ſe recipiat, ſiue ambulet, ſiue ſedeat, Dei opera ſibi eſſe meditanda: & in ſingulis Dei potentiam, qua ſumus & poſſumus, non uerbis tantummodo, uerumetiam cogitatione atque animo admirandam, laudandam, amandam. Sed de cibo ac potu dicta ſufficiant. De ſenſibus autem ita iuſsit, ut nihil audiendum, nihilque tangendũ uelit, quod immundum ſit: & hoc ſimili quadam ratione. Rapaces enim prauæque beſtiolæ ſunt, à quarum tactu nos prohibuit, ſicuti catæ ac mures, peſtifera quædam animalia, & omnino inutilia hominibus: ita lex noſtra nec uerbo, nec opere iniurioſe quenquã dicere, aut facere permittit: & tam expreſſe quàm per ſigna & ſymbola: omnibusque modis non fabuloſe, ſed ueris rerum indicijs ad iuſtitiam, & omnipotentem nos Deum conuertit. Omnis enim mentio mundorũ atque immundorum animalium ad hæc refertur. Videbatur igitur mihi, Eleazarus rectè ad omnia reſpondiſſe. nam etiam uitulos, arietes, & iuuencos non ſylueſtres, ſed domeſticos offerendos dicebat: ut qui ſacrificabant, hac re intelligerent mites ſe atque humanos eſſe oportere, præſertim cum oblatum affectus animi ſignificet. Hæc Eleazarus ad legatos, qui ad eum de interpretatione legum à Ptolemæo miſsi fuerunt. quibus aperte ſignificauit, profundam quandam rationem, ac allegoricam in lege diuina contineri, quam inueſtigare deberent, qui ſcripturam intelligere optarent. *A quibus animalibus abſtinendũ.* Ariſtobulus autem ille, cuius ſecundus

B Machabæorum liber meminit, quemque Ariſtotelica peritum fuiſſe philoſophia conſtat, ſimiliter manus & cætera membra, quando de Deo dicuntur, intelligenda eſſe in libro quem ad Ptolemæum ſcripſit, his uerbis declarat: Veniamus nunc ad ea, quibus etiam tu ô rex ſignificari tibi uoluiſti, quid uelit dicere ſcriptura noſtra, cum manus & brachia, facies & pedes, iter & quietem Deo attribuat. Quæ omnia conuenienter intellecta, rectã de Deo ſententiam non fabuloſam, aut falſam confirmant. Magnæ namque res, quæ in ſenſibus nõ cadunt, multis profectò modis à ſenſibilibus, à ſcriptore legum exponuntur. Et ideo, qui rectè intelligunt ſapientiam illius, & diuini ſpiritus gratiam, quæ prophetam eum efficit, uehementer admirantur, ex quibus prædicti philoſophi fuerunt, & poetæ etiam nonnulli, qui propter illa, quæ ab eo acceperunt, maximè admirantur. Qui uerò à ſenſu eius profundiore remoti, literæ tantummodo inhærent, nihil magni eum ſcripſiſſe arbitrantur. Explanabo igitur ſingula breuiter, atque clarè, quantum in me ſitum eſt: quòd ſi longe à ueritate abfuero, non ſcriptori, qui rectè ac profundè omnia edidit, ſed mihi parum diuinas illas leges intelligenti temeritatem attribuas. Manus igitur etiã nobis multis modis dici, apertiſsimum eſt: nam cum magnum exercitũ & legiones tuas aduerſus hoſtes mittis, magnam manum te habere dicere uulgò ſolemus: et omnes qui audiũt uires tuas, per manum ſignificari non dubitant. quod etiam Moſes deſignauit, dicens: In manu potenti eduxit te ab Aegypto Deus. Et alibi à perſona Dei: Mittam manum meam, & percutiam Aegyptios. Et rurſus ad Aegyptiorum regem: Ecce manus Domini, inquit, erit in pectoribus tuis, & in omnibus agris mors magna. quibus potẽtia Dei iure ſignificatur. Vis enim hominum, & actus omnis in manu eorum ſita eſſe, translatiuè dicitur. Idcirco legis ſcriptor uocabulum manus ad potentiam Dei tranſtulit. Quies autem diuina non iniuria, ut puto, dici poteſt ſtabilis creaturarum duratio atque *Manus quid ſignificet in ſcriptura.*

immobilitas, quam eſſe percipimus, quia Deus, cui omnia ſubijciuntur, ita cõſtituit. nunquam enim cœlum in terram conuerſum eſt, neque terra in cœlum mutata: nec Sol Luna, neq; Luna Sol facta eſt. Et in animalibus ſimiliter eſt: non eſt enim in naturam hominis fera cõuerſa, nec homo in beluam unquam pertranſiuit. Hæc igitur quies atq; ſtabilitas diuina dici poteſt. Deſcendiſſe in montem etiam tempore, quo lex ferebatur, ſcriptura Deum perhibet, ut omnes operationem Dei conſpicerent, quam deſcenſum appellamus. Scribitur enim exarſiſſe montem igne, quando Deus deſcendit, turbarumq; uoces exauditas fuiſſe. Cumq; tota multitudo non pauciores quàm decies centena millia eſſent, per quinq; dies in omni loco montis ardens ignis aſpiciebatur. Ita deſcenſus ille nullum localem motum ſignificat, ubique enim Deus eſt: ſed uiribus ignis, quæ mirabiles ſunt, quia uniuerſa conſumunt, quinque dierum ſpacio ſic ardentis, ut nihil ibi conſumptum fuerit, ſed ipſa quoq; herbarum uiriditas intacta permanſerit, turbarumq; ſonitu intolerabili nullis edito inſtrumentis, deſcenſus Dei omnibus ſignificatur. Deſcendit enim, quoniam uoluit diuinis Iudæorum genus legibus communire. Hæc Ariſtobolus.

De Eſſæis, qui priſcis temporibus apud Iudæos ſublimi uiuebant philoſophia. Cap. IIII.

VErùm quoniam diuinarum legum precepta percurrimus, & formam allegorici ſenſus tetigimus: illud prætermittendum non eſt, uniuerſam Iudæorum gentem in duas maximè partes fuiſſe diuiſam: unam, quæ præcepta legis certo quodam literæ ſenſu ſequebatur: alteram, quæ maiore philoſophia firmata, altius atq; ſubtilius omnia ſpeculabatur, qui & Philoſophi Iudæorum eſſe putabantur. Horum diſciplinam omnes qui nouerunt, uehementer admirati ſunt. Ioſephus uerò atq; Philo Iudæi perpetuæ memoriæ uitam eorũ commendarunt. Itaq; ne tam ſublimes uiri neglecti eſſe uideantur, à libro Philonis, quem pro Iudæis compoſuit, nonnulla ſumenda mihi eſſe arbitror. Præter cæteros, inquit, quos penè innumerabiles ſanctio Moſaica ad bene uiuẽdum incitauit, Eſſæi ſummi omnium atque maximi ſunt ab Hoſiotete, id eſt Græca lingua, ſanctitate (ſicut mihi uidetur) appellati: quorum ſecta non genere, ſed uirtute atq; humanitate diſcernitur. Itaq; nemo puer, nemo adoleſces propter inſtabilitatem ętatis, ſed uiri omnes aut ſenes ſunt, qui nullo corporis morbo, nulla animi perturbatione feruntur, ſed uera ſoli hominum libertate fruuntur. cuius rei uita ſua teſtimonium præbet. Nemo proprium aliquid poſsidet, non domus, non pecus, nõ uas aliquod: ſed omnibus in medio poſitis, communiter utuntur. habitant ſimul & cõuiuunt quaſi ſodales. Cumq; omnia pro communi utilitate faciant, alia aliorum negocia ſunt, quæ impigre ſubeuntes certant. non frigus, non calorem, nõ aliquam mutationem aeris formidantes, ſed ante ortum ſolis ad ſolitos labores uerſi, crepuſculo ueſpertino cum gaudio redeunt, non aliter quàm qui certamine gymnico exercentur. Meliora enim & iucundiora tam animo quàm corpori ea certamina putant, quę non ſeneſcunt cum corpore. Sunt autem eorum alij agricolæ, alij paſtores, alij apium cultores, alij aliarum artium magiſtri, ita ut perfectè inter ſe uiuant, alijs nõ indigentes. nihil facere recuſant, quod cum utile ſocietati ſit, turpe non eſt. Cumq; à laboribus ſuis mercedem ceperint, apud eum deponunt, qui quæſtor creatus eſt. Is omnia diligenter procurat, quibus egent: egent aũt pauciſsimis, cum omnem luxum tãquam animę atq; corporis morbum aſpernentur. Cõmunis eſt ipſis non menſa ſolum, uerumetiã ueſtis, tenuis quidem omnis, ſed grauior in hyeme, quæ in uno depoſita loco eſt, unde unuſquiſq; indifferenter aſſumit. Aegrotatio quoq; corporis ſi acciderit, ſtudio atq; cura omnium et re cõmuni curatur. Seniores ſi abſq; liberis naturæ concedunt, feliciſsimi omniũ putãtur, honorati cæteris non minus q̃ ſi eos genuiſſent. Et quoniã acutiſsimè matrimonio

A monio huiuſmodi ſocietatem facilè diſſolui poſſe perſpexerunt, uxorem du-
cere omnino recuſant,caſtimoniæ ſummopere ſtudentes.Nimium enim mu- *Vxorũ pro*
lier ſeipſam amat,& zelotypia maximè mordetur,ac uiri mores artificio quo- *cacitas.*
dam atq; lenocinio facilè poteſt in peius peruertere.Si uerò etiam liberos uiro
pepererit,quæ prius aſtutè faciebat,ea iam audacter atq; apertè aggreditur, o-
mniq; ui regere maritum conatur.Quare uxor huic ſocietati inimiciſsima iu-
dicata eſt:non ſeruat enim mores,nec probus erga omnes eſt,qui aut uolupta-
te uictus, aut liberorum amore ſuperatus, in ſeruitutem uxoris deductus eſt.
Hác uita eorum fit,ut non priuati ſolum,uerumetiam reges atq; principes,eo-
rum philoſophiam plurimum admirentur.Hæc quidem in Apologetico Phi-
lo ſcripſit,ut diximus:in eo uerò libro quem inſcripſit, Omnes ſtudioſos libe-
ros eſſe,ita de Eſſæis narrat:Palæſtinam maxima gens Iudæorum habitant,in-
ter quos qui dicuntur Eſſęi cōperiuntur,plures numero,ut ego opinor,quàm
quatuor millia.Eſſæi dicti,quaſi ſancti, Græcè, quoniam Dei cultores præci-
puè ſunt:non animalia ſacrificantes,ſed mentes ſuas uirtute munitas, offeren-
das Deo putantes. In ciuitatibus non habitant,exiſtimantes,ut cōtagionem
aeris corporibus,ſic conuerſationem uulgi animo nocere. Horum alij agros
colunt,alij pacificas artes ad utilitatem ſuam & proximorum exercent:nec ar-
gentum,nec aurum reponũt:nec ingentes agros laudant, ſed tantum colunt,
quantum neceſsitati poſsit ſufficere.Hi enim ex omnibus penè hominibus ſo
li pecuniam & fundos negligentes,uirtute ditiſsimi putantur, facilitatem ui-
uendi & paucorum indigentiam rectè magnas eſſe diuitias iudicantes.Nemo
eorum tela,enſes,galeas,ſcuta,cæteraq; belli factitat inſtrumenta : ſed nec eas
artes exercent,quibus facilè homines in improbitatem labuntur:nulla merca-
tura,nullus cauponatus,nulla eis cognoſcitur nauigatio:omnes rapinæ occa-
ſiones depellunt.Nemo ſeruus apud eos eſt:ſed cum uniuerſi liberi ſint, alteri
B alteris ſeruiunt.Omnes qui ſeruis utuntur,non ſolum quia æqualitatem con-
temnunt,tanquam iniuſtos oderunt,uerumetiam quaſi naturę leges tranſgreſ
ſos omnino deſpiciunt.Omnes enim (aiunt)quaſi mater eadem natura genu-
it:quare quamuis non uocemur,ſumus tamen re ipſa fratres, auaritiæ crimine
abalienati,rationalem philoſophię partem non neceſſariam ad uiuendum,na
turalem maiorem humana natura conſequi poſſe putantes,alteram ſophiſtis,
alteram leuioribus reliquerunt hominibus:illam philoſophiæ partem ſolum-
modo approbantes,qua de Deo,& de creatione omnium ſcrutamur. Morali
maximè inuigilant:ad quam abſolutè conſequendam,paternis legibus adiu-
uantur : quas rectè intelligere nemo ſine diuino auxilio poteſt. Has ſemper
quidem,ſed maximè ſeptimis diebus docentur . Dedicata enim ſeptima dies
deputatur,in qua cæteris omnibus neglectis,ad ſacra loca concurrentes , quæ *Sabbato*
Synagogæ appellantur,ordine ſub ſenioribus iuniores cōſidere ſolent. legun *ſcriptura*
turq; ſcripturæ diligenter,& exponuntur à peritiſsimis : ſymbolis enim priſco *explanatur.*
more ſcripturam uti maximè arbitrantur.Diſcunt igitur piè, ſanctè, iuſteq; ui-
uere,triplici regula utentes,amore Dei ardentiſsimo,uirtutis cultu diligentiſ-
ſimo,charitate proximi feruentiſsima.Quòd igitur ſummè Deũ diligant,mul
ta nobis argumento ſunt.Caſtitas perpetua,iuriſiurandi nulla mentio,menda
cij odium,& pręcipuè quòd bonorum omnium,nullius mali cauſam eſſe De- *Argumenta*
um opinantur.Quòd uirtuti ſtudeant,patet:quia pecuniam negligunt, gloriã *amoris diui*
ſpernunt,uoluptatem oderunt, conſtantes , ſeueri, magniq; animi ſunt,cæte- *ni.*
raq; huiuſmodi innumerabilia.Charitatis autem argumenta ſunt,beneuolen-
tia,ſocietas,æqualitas.Nullus enim domum habitat,quę omniũ communis
non ſit.unum ærarium,unus ſumptus omnibus eſt. Præterea ueſtis communi
ter omnibus propoſita,communis cibus & potus , communis menſa,omnis
uita communis eſt.Quæ omnia multo magis illi opere faciunt, quàm alij uer-

bis ſignificant. Nec mirum, quæcunq; enim quotidie laborantes conſequun-
tur, non ipſi ſeruant, ſed in medium afferentes, communi utilitati attribuunt: A
non negliguntur apud eos ægrotantes, ſed à communibus curantur. Senio-
res non minus quàm parentes liberi uenerãtur. Huiuſmodi homines ſine Græ-
ca doctrina, Moſaica philoſophia effecit, quæ uirtutis opus hominibus propo
ſuit, à qua libertas & oritur, & confirmatur. Nam cum multi atq; uarij diuerſis
temporibus, alij crudelitate, carnificum more uniuerſam Iudæam uexarint, a-
lij aſtuta ſimulatione adeò ad improbitatem cunctos peruerterint, ac ſuæ im-
pietatis, inhumanitatisq; calamitates hominum perpetua monumenta reli-
querint: nullus unquam ita efferatus fuit, nullus ita ueterator, ac malus, ut Eſ-
ſæorum, aut potius ſanctorum uitam criminari uoluerit: ſed omnes probitate
illorum ſuperati, quaſi à natura liberos putantes, ſumma ueneratione atq; lau-
dibus proſecuti ſunt. Hæc Philo.

De Deo, & quòd mundus creatus eſt, & quòd prouidentia regitur. Cap. V.

VErùm quoniam philoſophorum diſciplina iam patuit, & totius etiã mul
titudinis mores diuinis legibus muniti expoſiti ſunt: reſtare uidetur, ut
iuniorum theologiam pietati maiorum idoneam atq; conſentaneam oſtenda
mus. Sic enim perdiſcemus, quales in theologia, & in cæteris diſciplinis He-
bræi fuerunt. Philonem igitur rurſus primo libro ſuper legem audiamus. Non
nulli, ait, mundum magis quàm autorem mundi admirati, non ortum, ſed æter
num eſſe mundum putauerũt male, nullum penè opus Deo attribuẽtes: cum
econtra oporteret Dei quidem uirtutes, quaſi creatoris atq; patris admirari,
mundo autem non maiorem, quàm creaturæ cõueniat, laudem attribuere. At
uerò Moſes, qui & ad ſummum philoſophiæ peruenit, & Dei reſponſis ſecre-
ta naturæ didicit, optimè cognouit neceſſe eſſe, ut horum aliud quidem agat, B
cum ſit integerrimus intellectus atq; puriſsimus omni ſcientia præſtantior, o-
mni bono melior, omni pulchritudine formoſior, aliud uerò inanime per ſe at-
que immobile, ſed ab intellectu commotum atq; formatum, perfectiſsimum
opus hunc mundum effecerit. Quem qui fuiſſe ortum negant perutilem atq;
ad pietatem neceſſariam, prouidentiæ uirtutem radicitus ſuſtulerunt. Patrem
enim atq; autorẽ operi ſuo prouidere, ratione probatur: pater enim omnis atq;
autor, ea quę genuit aut fecit, diligenter ſtudet conſeruare, quę opprimere poſ
ſunt expellens, quæ utilia ſunt ſuis acquirens: ad id uerò quod nõ fecimus, nul
la coniunctio nobis eſt. Pernicioſa igitur res omnino eſt, ut ſine principatu ci-
uitatem, ſic mundum ſine autore ac iudice, à quo uniuerſa gubernentur, conſi
ſtere poſſe putare. Mirabilis igitur illę Moſes, quod ſine principio eſt alienum,
à re uiſibili omnino exiſtimãs. Quod enim ſenſibile eſt, mutationi ſubiectum,
nũquam idem eſt, inuiſibili quidem atq; intelligibili perpetuitatem attribuit:
ſenſibili autem aliud uocabulum accommodauit. Nam quoniam uiſibilis at-
que ſenſibilis hic mundus eſt, neceſſariò ipſum ortum habuiſſe affirmat. Vnde
non ab re creationem etiam eius magna cum theologica uenuſtate cõſcripſit.
Hæc de origine uniuerſi. Quod uerò prouidentia mũdus gubernetur, in libro
quem de Prouidentia ſcripſit, contrarijs primùm expoſitis, deinde confutatis,
magnificè probauit. Quorum plura, quoniam longiora ſunt, compendioſius
ponam. Prouidentiam eſſe, inquit, arbitraris, cum tantam rerum perturbatio-
nem eſſe uideas. Quid enim humanorum ordine certo geritur? An ſolus igno
ras, prauos atq; rapaciſsimos homines bonis omnibus florere, diuitijs, gloria,
cultu multitudinis, magiſtratibus, bona ualetudine, quibuſcunq; dixeris uolu
ptatibus affluere? Virtutis aũt amicos omnib. malis oppreſſos, paupertate, in-
famia, humilitate, duritie uiuẽdi affligi? His alijsq; cõpluribus ita dictis, reſpõ-
det po-

Agentium & patientium mirabilis coniunctio.

A det poſtea hoc pacto: Non tyrannicè, neq; ui aliqua, uel crudelitate, ſed ut rex
regum iuſtè uniuerſum mundum Deus gubernat: rex autem uerus iam pa-
ter eſt: ut enim ſe habet pater ad liberos, ita rex bonus ad ciuitatem, & Deus ad
mundum: quippe qui naturæ ſtabili lege principatum, & prouidentiā inſolu
bili coniunctione unà copulauit. Quare quemadmodū non negliguntur om
nino uitioſi à parentibus liberi, inimicorum opus eſſe putantibus ſubmerſos
inuadere: ſed maiore interdum ope fouentur, cum nullum in ſe præſidium eſ-
ſe uideatur. Similiter quoq; Deus omniū curam gerit: nec minus eorum, qui
perperam uiuunt, tum ut occaſionem eis pœnitentiæ præbeat, tum ut natura
ſe propitiū eſſe oſtendat. Ad hæc longe abſis à ueritate, ſi malorum aliquem fe
licem arbitraris, etiam ſi Crœſo ditior, acutior uiſu quā Lynceus, maiorib. cor-
poris uiribus quā Crotoniata ille Milo. Ganymede formoſior ſit, omnibusq;
alijs corporis, & exterioribus bonis abūdet. Qui enim mentē ſuam plurimorū
dominatui, ac peſſimorum ſubiecit cupidinis, doloris, timoris, ſtultitiæ, iniuſti
tiæ, fœlix atq; beatus eſſe nullo modo poterit, etiam ſi uulgo beatus appellet.
Nam ſi animi oculos parumper uolueris eleuare, atq; ut poſſibile homini eſt,
de uero bono conſiderare, omnia quæ nunc admirari uideris, magno riſu pro
ſequeris: ſemper enim cum meliora lateant, in locum eorum mala irrumpētia
laudantur. Cum uerò in medium adſunt, bona tunc, quæ contraria ſunt, hac lu
ce dilucidius turpitudinem ſuam oſtendunt. Si ergo diuinum illud bonū men
te conceperis, nihil eorum, quę dixiſti, facile apud uitioſos inueniri inter bona
collocabis. Precioſiſsima nempe illorum argenti atq; auri metalla ſunt, quæ à *Metalla oriuntur ex ſterili terra.*
peſſima terrarum parte ſolent prodire. per multum namq; profectò intereſt in
ter metallorum ſterilitatem, & fœcunditatē terrę non metalloſæ. Longè quip
pe abeſt argenti atq; auri natura à bonitate frugum, ſine quibus uiuere nequi
mus: quod maxime in annonæ patet charitate. Omnes enim theſauros pro
modici tēporis alimēto rectè iudicantes propter neceſsitatem, libēter omnes
B proijcere ſolent. Quando autem neceſſaria nobis cumulatè affluunt, naturæ
bonis abūdantes, contenti eſſe non poſſumus: ſed argento atque auro inhian
tes, & quaſi oculis capti, terreno pondere huc atq; illuc propter auaritiam feri
mur, continuoq; pecuniæ gratia bello uexamur. Veſtes etiā magnificas cupi-
mus, quæ nihil aliud ſunt quàm textoriæ artis laudes, & flos ouium, ut nōnul
li poetæ dixerunt. Qui uerò gloriæ adeò cupidus eſt, ut uel à malis laudari cu
piat, hunc improbū eſſe neceſſe eſt: quippe unumquodq; ſuo ſimili gaudet:
bonam autē ualetudinem auriū non quæret, ſi didicerit nō paruos animi mor
bos ab auditu oriri. Qui uirib. corporis ceruicē eleuat, atrociſsimas ante ocu-
los beluas ponat. Ita enim intelliget turpiſsimū eſſe, ferarū uiribus hominem
gloriari. Formoſitatem corporis iactare mentis compos nemo poterit: quæ
breui adeò extinguitur tempore, ut antequam floreſcat, defloruiſſe uideatur:
præſertim cum etiam inanimata artis opera, picta, ficta, texta, non parua uide-
at extare pulchritudine, quorum omnium nihil unquam apud Deum inter
bona enumeratum eſt. Quid dico apud Deum? cum neq; periti homines, qui
rectè philoſophantur bona, caducas has res, ut arbitrentur, aut appellent. Qui
uerò falſam, & nomine ſolum philoſophiam ſequuntur, ij animi ſe medicos
profeſsi, ſeruituti corporis inhærent: nec corporum quidem medicos imitan
tur, qui ſi rex ac princeps ægrotet, omnia tranſgreſsi inter columnia, porticus,
tabulas argentum, aurilicium, aurum, lapides, cubile ipſum ilico petunt, nec
ueſtem auro inſertam admirati, nec lapidibus ornatum conſiderantes lectu-
lum, quàm citius poſſunt, ceteris omnibus contēptis, manus ægroti tangunt,
pulſum examināt, interdum etiam ueſtibus ſublatis, qua duritie ſit uēter, quo
calore pectus ardeat, quo motu cor exiliat, inquirūt. Ex quibus omnibus alijſ-
que cōpluribus quantitate & qualitate ægritudinis percepta, curā morbi tan-

 dem aggre-

dem aggrediuntur. Oportet igitur etiam philoſophos cum medicinam animi tenere profiteantur, omnia deſpicere, quæ falſa homines opinione maximi faciunt: ac mentis ipſius cubile ingredi diligentius, & conſiderare ſi propter iram inæqualiter pulſus mouetur: tactuq; ipſo examinare, ſi aſpera maledicendo lingua effecta eſt, ſi cupiditate tumidus ucter, & (ut breuiter dicam) qua intemperie interiora turbata ſunt. Hoc enim pacto, idonea poterunt adaptare remedia. Nunc uerò cum nequeant lucem ueram aſpicere, exteriorum falſo rerum nitore perculſi, quaſi cæci pererrant, reginam omnino mentem negligentes: & ſatellites eius, diuitias, gloriam, ſanitatem, aliaq; huiuſmodi perſequẽtes. Et quemadmodum ſumma inſania eſt, aut cæcos de coloribus, aut ſurdos de harmonia muſica: ſic & uitioſos uiros de bono & malo iudices conſtituere. mente namque capti ſunt, & interioribus tenebris obcæcati, diſcernere nequeunt. Meritò igitur laudatur Socrates, & alij, qui paupertatem amplexi, nec quæſtuoſa ipſi artificia didicerunt: nec amicis, aut rebus magna ſibi oblata munera acceperunt: nihil enim aliud quàm uirtutem bonum putabant. Quòd ſi mortali corpore circumducti, & morti ut homines ſubiecti, ac cum multitudine iniuſtorum hominum, maxima uiuentes iniuria perierunt, cur accuſanda natura eſt, cum crudelitas hominum culpanda ſit? Non enim facilè poteſt euadere, qui degit in regione peſtifera. Et ueluti cum magna uis pluuiæ deſcendat, niſi ſub tecto ſis, neceſſe eſt, etiam ſi ſapiens ſis, imbrem perferre: cum'que frigidiſsimus perflat boreas, frigore premi, & æſtatis ardore calefieri. Eodem profectò modo, ſi cum iniuſtis uitam agis, neceſſe eſt multa inde perpeti mala. Verùm omnes, qui uirtutem negligentes, falſa corporis laudant bona, à Sole ungi, & à Ioue lauari putantur. Symbolica enim hæc priſcaq; prouerbia re ipſa uera eſſe oſtendũtur: nec enim poſt mortem ſolummòdo, ſed etiam per totam uitam animo ſimul atque corpore iniuſti homines pendent. Cuius rei qui Siculam conſcripſerunt hiſtoriam, teſtes locupletiſsimi ſunt. Nam uel amantiſsimam uxorem ſuſpectam adeò fuiſſe tyrãno dicunt, ut tabulis cubiculum ſtrauerit, quo maior ſonitus cum ad eum iret excitaretur: nudamq; ita eam ire iuſsiſſe, ut nihil occultè ferre poſſet: aditumq; ipſum fouea intercepiſſe, ut uel ſaltibus, uel longis gradibus, uel aſcenſu, deſcẽſuq; pergendo, nullum poſſet telum occultare. Quot quãtisq; igitur animus hominis, qui uel uxorem ita ſuſpectũ habebat, malis refertus erat? Illis certè mihi ſimillimus uidetur fuiſſe, qui cum ad alta præcipitia ſcandant, antequam ad cacumen peruenerint timore perculſi, nec altiora petunt iam feſsi, nec deſcendere audent, cum ad hiatum & profunditatem deſpexerint. Tyrannidem nempe quaſi diuinam rem aggreſſus, cum pericula eius cognouiſſet, & ſtanti in propoſito, innumerabilia uidebat indies pericula, & abeunti mortem imminere non dubitabat, omnibus & ſi non corporibus, ſed animo tamẽ aduerſus eum armatis. quod ille ipſe Dionyſius ita eſſe ſignificauit. Nam cum quidam uitam tyrãnorum apud eum quaſi beatam laudibus efferret, uocaſſe ad cœnam regio apparatu inſtructam hominem dicitur, ac ſuper caput illius ſedentis acutum gladium tenuiſsimo filo ſuſpendiſſe. quem poſteaquam repentè conuiua ille reſpexit, nec ſurgere inde auſus, timore tyranni, nec bibere aut comedere potens, periculo perculſus, ceruice aut oculis ad pendentem gladium directis mortem expectabat. Quod cum uidiſſet Dionyſius: Num, inquit, intelligis quàm beata ſit uita noſtra? talis enim eſt, niſi uelimus nobiſmetipſis adulari. Omnium enim rerum copiam habẽtes, propter frequentiam periculorum, & impẽdentem formidinem, nulla frui poſſumus: illis ſimiles, qui à deformibus ſæpe meretricibus decipiuntur, quæ ueſte atq; auro ualde ornatæ, & fuco faciei deformitatem occultantes, quaſi hamo piſces his inſidijs captos attrahunt adoleſcẽtes. Hac infelicitate nos premimur, qui multis

Gladius Dionyſij.

A qui multis felices uidemur. & ſicut tormentis multi coguntur mentis ſuæ arcana pandere, ſic interdum huius uitæ moleſtia uicti, uериſsimas uoces de miſeria noſtra emittimus. Illis enim certè ſimiles animalibus tyranni ſumus, quæ ſaginantur, quibus comedendi bibendi'que non ad aliud quàm ad perniciem ſuam copia ſolet offerri. Multi autem pecuniæ cupiditate uicti, manifeſta dederunt ſupplicia. Cuius rei exempla & ſi quotidiè uidemus, unum tamen ex priſcis referre, operæprecium duximus. Dicunt igitur, qui Phocidos ſacrum bellum conſcripſerunt, cùm lex eſſet, aut præcipites ex alto deijci, aut in mare ſubmergi, aut igne cremari ſacrilegos. Cumq; Philomelus, Onomarchus, & Phaylus, tres iſti Delphicum ſpoliauerint templum, ſecundum legem diuinitus ſupplicia dediſſe. Alterum enim, cum per aſpera ſcanderet loca, precipitem dediſſe, ac ita expiraſſe. Alterum, cum eques per litora ferretur, in profundo lapſum, unà cum equo fuiſſe aquis demerſum. Phyalum autem alij ſacro morbo conſumptum, alij cum templum Inabis incenderetur, unà concrematum fuiſſe tradiderunt. Nemo profectò hæc caſu, niſi amens, accidiſſe putabit. Omnes enim hos tres eiſdem temporibus, propter idem delictum, non alijs ſupplicijs quàm lex uolebat iure punitos, non à fortuna & caſu, ſed diuinitus credere debemus. Quòd ſi nonnulli rapaces & factioſi homines, qui non alienos ſolummodo populos, ſed patrias etiam ſuas ſubiecerunt, impunè id feciſſe uidentur, mirandum non eſt. Primùm enim non ſimiliter Deus atque homines iudicāt. homines enim de manifeſtis tantummodo cognoſcunt: Deus uerò in animum ingreſſus ipſum, nudos uoluntatis perſpicit motus. Quare nunquam humana iudicia diuino tanquam meliora & iuſtiora proponenda ſunt. Multis enim homines falluntur ſenſibus corporis, atque turbationibus animi: in Deo autem nihil eſt quod fallat, ſed ſumma iuſtitia unà cum ueritate cuncta geruntur. Deinde recte illud in primis fertur, id eſſe apud populum tyrānos, quod ſunt in lege ſupplicia.

B Quando igitur in ciuitatibus adeò abundant, ut nulla legum reuerentia ſit, tunc Deus ut uitia repellat, & ad uirtutem homines conuertat, crudelibus atq; tyrānicis uiris non iniuria potentiam præbet: uitiorum enim cumulus ſine crudelitate mundari non poteſt. Et quemadmodum uindices publicarum rerum ad homicidas, proditores & ſacrilegos interficiendos publicè aluntur, non quia tale hominis exercitium laudetur, ſed quia populo neceſſarium eſt: eodem profectò pacto huius mūdi gubernator, quaſi communes uindices tyrannos, in ciuitates exuſcitat, ut iniuriam atq; impietatem, aliaq; huiuſmodi ui & crudelitate iſtorum puniat. Qui quoniam non recto animi propoſito, ſed crudelitate commoti, diuinæ uoluntati ſubminiſtrarunt, ut ignis conſumpta materia demum extinguitur: ſic & ipſi cum ciuitates prauas inanes hominum fecerint, tunc demum in perniciem incidunt. Quid autem miramur, ſi tyrānorum interdum miniſterio effuſas hominum iniurias Deus compeſcit, cum etiam ſæpius non aliorum opere, ſed per ſe ipſe fame, terręmotu, peſte, alijſq; huiuſmodi, quibus multas urbes deſolatas uidemus, id factitet? Satis dictum eſſe puto, neminem qui malè uiuat eſſe felicem: unde maximè prouidentia eſſe probatur. Et poſt aliqua: Ventorum, inquit, impetus, & pluuiæ uis, non ad perniciem nauigātium, aut agricolarum, ſed ad utilitatem humani generis diuinitus mittitur. Aquis enim terram, uentis uerò regionem quæ ſub Luna eſt, mundare ſolet: & utriſque animalia & plantas alit, auget, perficit. Quòd ſi nauigantes aut agricolas nonnunquam perdit, mirari non debes: minima enim quædam iſti particula ſunt, cura uerò totius humani generis Deo eſt. Vt ergo in editione ludorum atque certaminis, ediles propter aliquos reipublicæ uſus die certaminis mutato, fecerūt nonnullos luctatorum non affuiſſe: ſic & Deus quaſi magnę cuiuſdā ciuitatis, totius orbis curam gerens, humidiorē æſtatem, & uernalem hyemē ad utilitatem totius efficit, quam-

Lictores quà re à republica aluntur.

cit,quamuis nonnulli hac temporum inæqualitate magna damna patiantur. Elementorum igitur inter ſe tranſmutationes, ex quibus mundus conſtat,& quibus conſeruatur, tanquam neceſſarias ipſe inſtituit: pruinæ autem & niues,cæteraq; huiuſmodi ad frigiditatem aëris conſequuntur,ſicuti ad concuſſionem nubium fulgura & tonitrua. quorum nihil forſan ex prouidentia ſit. Pluuiæ uerò ac uenti, cum uitæ alimenti,crementi'que cauſa plantarum atq; animalium ſint,prouidentia certè fiunt, & ex iſtis illa conſequuntur,ut ſi editoris munerum liberalitate atque magnificentia magna unguentorum copia proponatur, unde guttis quibuſdam in terram defluxis,lubricus ualde locus effectus ſit, nemo non inſanus prouidentia editoris munerum lubricitatem factam eſſe contenderet, ſed ad magnificentiam abundantiamque unguentorum conſecutam concederet. Iris ſimiliter, & alia huiuſmodi,non ſunt naturæ opera principaliter, ſed nubibus naturali quadam ratione accidentia: & tamen etiam hæc prudentioribus conferunt. tranquillitatem enim aëris, motus uentorum, hyemes & ſerenitatem, his ſignis prędicere ſolent. Fornices porticusq; num uides, quorum plurimi ad meridiem reſpiciunt, ut deambulantes in hyeme calefiant,& in æſtate opaco frigore utātur? Quam rem illud conſequitur, non ab ædificatoris ſententia factum, quòd umbris quæ à baſi excidunt, horæ ſignificantur.Ignis ſimiliter naturæ opus eſt neceſſarium, quem quaſi accidens quoddam fumus conſequitur,qui tamē eſt, quādo non paruam attulit utilitatem. Interdiu enim non igne, ſed fumo aduentum hoſtium ſignificamus. Talis ratio etiam in Eclipſibus dici poteſt, quæ Solem atque Lunam conſequuntur, & aut mortis regum, aut urbium deſolationes prudentibus ſigna ſolent afferre. Lacteus uerò circulus,ſtellas habet eius ſubſtantiæ, cuius cæterę. Cuius rei cauſam, quamuis difficilis ſit, non tamen negligunt, ſed diligenter quæritant philoſophantes: putant enim & rectè iucundiſsimam rem per ſeipſam eſſe ſcientiā. Sicut igitur Sol & Luna cęteræq; ſtellę per prouidentiam factæ ſunt,ſic profectò cœleſtia omnia:quamuis nos naturam atq; uirtutem omnium inueſtigare nequeamus.Terręmotus autem & peſtilentiæ,fulminum ictus,& ſimilia mala dicuntur, & non ſunt (nullius enim mali Deus cauſa eſt) ſed elementorum mutatione generantur.neq; ſunt principalia naturę opera,ſed ad ea quę neceſſaria & principalia ſunt, conſequuntur: & ſi aliqui damnum inde habuerunt,non eſt accuſandus gubernator.Primò quia quos bonos eſſe ipſi putamus, boni fortaſsis non ſunt. Deinde quemadmodum in re militari ad ſedandā ſeditionem,qui fortè primùm oblatus eſt plectitur:& ad extinguendam tyrannidem,cognatos,etiam ſi in culpa non ſint,leges exterminant.eodem modo in peſtilentia ut reliqui moderatiores fiant,interdum etiam innocentes communi corruptione aëris pereunt. Sic & in nauigio ęqualiter omnes periclitantur,quamuis non æquè peccauerint.De atrocibus autem beſtijs,exercitationis bellicæ gratia productas diuinitus diceremus. Nihil enim magis corpus ad labores,& animos ad reſiſtendum hoſti corroborat quàm uenatio.niſi tu huic defenſioni opponendo detraxiſſes,ſed tamen & qui bellicoſi ſunt animoſiores beſtijs ſe opponentes,facilius fiunt: & qui pacem amat, domi atque in urbibus uiuentes, longè ab omni huiuſmodi periculo abſunt.Sues enim & leones,ſimiliaq; animalia,ne inſidijs hominum aliquid patiantur,procul ab habitationibus hominū uerſantur.Si qui autem ex negligētia inermes ſaltus peragrant,ſeipſos potius quàm naturam accuſent.ſicut in equeſtri certamine,qui uno loco ſedere ac ſpectare nō patiuntur,cum hinc illinc tranſeant, curruum impetu plerumque conteruntur.Serpentes autē uenenoſi non prouidentia,ſed conſequentia quadam rerum,ut in ſuperioribus diximus,producti ſunt.Fiunt enim cum innata materiæ humiditas calidior facta eſt.Sic & nōnullę beſtiolę corruptione naſcuntur:ut corruptione alimēti uermes,pediculi à ſudoribus. Quæ autē ſpermate

Iridis iudicium.

Eclipſium ſignificatio.

natura

A natura duce generantur, ea quoniã natura principaliter intendit, prouidentia naſci non negamus: quamuis etiam illa duabus rationibus ad utilitatem hominum audiui producta, quas celare nullo modo decreui. Primũ igitur uenenoſa animalia multos ad morbos, & maximè pernicioſiſsimos, remedia conferre ſaluberrima medici perhibent. Videbisq;, ſi diligenter attẽdere uolueris, in magnis theriacis, nonnulla membra eorum accuratiſsimè ſumi. Deinde à Deo iſta eſſe parata dicunt in peccatores, ſicut aculeos & alia tormẽta in iudicijs præparata uidemus. Quod autem dixiſti in domibus hominum maximè iſta naſci, falſum omnino eſt. Procul enim in deſertis inueniuntur locis, hominem quaſi dominum fugientia. Quæ uerò in habitationibus hominũ naſcuntur, corruptione magis producũtur: quamuis & carnium nidore animalia huiuſmodi attrahantur. Hirundines autem ſi nobiſcum uerſantur, mirum nõ eſt. nam quoniam eas homines non uenantur, idcirco plurimæ abundant. nam è regione fugere illa uidebis, quibus inſidiantur. Non enim hominibus ſolum, uerumetiã brutis, ut ſe ſalua uelint, innatum eſt. Syriæ maritima quædam ciuitas eſt nomine Aſcalon, quò tunc applicui, quando oraturus atq; ſacrificaturus Hieroſolymæ ad patrium templum miſſus fui. eò cum applicuiſſem, magnam columbarũ multitudinem uidens admirabar, interrogãtiq; mihi quam obrem eæ aues omnia penè loca illa occupaſſent, reſponſum fuit, lege apud eos columbarum uſum eſſe prohibitum. Apud Aegyptios autem mirabilibus quiddam conſideraui. Crocodilus enim omnium belluarum atrociſsimus, in ſacratiſsimo natus & enutritus Nilo, quamuis ſub aquis uiuat, utilitatis tamẽ ſuæ non eſt ignarus. Magna enim copia apud eos crocodilorum inuenitur, qui animal id tanquam ſacrum uenerantur. Minimè autem reperiri apud eos poteſt, qui eum uenetur. & nauigantes hic quidem nec digito aquã fluuij tangere audent, crocodilis ſtatim inſultantibus. Ibi uerò timidiores etiam homi-
B nes, uel ludo in Nilum natantes proſiliunt. Barbaras regiones fœcunditate agrorum excellere uidemus, ubi magno ingenio homines raro naſcũtur. Sic alimentis quidem abundant, hominibus autem, quorum gratia diuinitus alimenta producuntur, carere uidentur. At contrà accuſanda Græcia eſt, quia ſine ſemine atque cultu nihil producit, ſed ſola homines generat, uerè cœleſtes atq; diuinos, natura ad omnem ſcientiam natos: cuius cauſa eſt ſubtilitas aëris. Non enim temere dixit Heraclitus: Aër ſiccior, anima prudentior atque melior. cuius ſignum, quod ieiunantes atque uigilantes prudentiores illis ſunt, qui cibo & potu ſemper replentur. Immergitur enim quoddam modo motus mentis, quam cogitationem appellamus. Verùm in Barbaris regionibus propter maiorum alimentorum copiam, agrorumq; robur, non ſolum animalia plura maioraq;, uerumetiam arbores maximæ naſci ſolent. Non eſt autem culpa naturæ, ſi tam marinis quàm terreſtribus animalibus crudeliter ueſcimur. Non enim ad huiuſcemodi uoluptates natura, ſed crudelitas nos atque intemperantia incitat. Ad mundi enim totius conſummationem neceſſe erat, ubique uaria naſci animalium genera. Non fuit autem neceſſarium, ut homo qui ſapientię decore ornatur, ab humanitate in feritatem conuerſus, cæde animalium uoluptatem ſibi pararet. Vnde ad hæc uſque tempora qui curam continentiæ gerunt, ab huiuſmodi abſtinent carnibus, ſuauiſsimo cibo herbarum fructuumq; utentes. Qui uerò carnium uſum natura concedi arbitrantur, magiſtris & legibus, quibus curæ modeſtia eſt, ab eſu immoderato prohibentur. Roſæ autem, & crocus uarijq; flores atq; aromata, non uoluptatis gratia, ſed bonæ ualetudinis producta ſunt. Nam & odore ipſo iuuant interdum, & in compoſitione medicinarum (magnas enim uires habent) à medicis adhibentur. Multa enim ſingula nihil proſunt: coniuncta uerò, quemadmodum maris atq; fœminæ coniunctio ad procrea-

In ſicco aëre naſcũtur ingenioſi homines.

procreationem,ſic uires ſuas oſtendunt. His cęteriſq; huiuſmodi niſi contentioſus ſis, cõcedas oportet, diuina uniuerſum hunc mundũ prouidẽtia gubernari. Hæc à Philone compendioſius ſumpſi, tum ut oſtendam quales Hebræi etiã iuniores uiros habuerũt, tum ut pia de Deo ſententia Iudæorũ appareat. A

LIBER NONVS.

Quòd etiam exteriores Iudęorum gentem admirati ſunt. Cap. I.

NVnc autem teſtimonia etiam exteriorum de ipſis diligenter citabimus. Illuſtriſsimi enim etiam Græcorum, non imperiti omnino, Iudaicę philoſophię, alij uitam eorũ ſcriptis ſuis approbaſſe uidentur: alij theologiam, quantum potuere, ſecuti ſunt. Sic enim diſces non temere, ſed abſoluta, exquiſitaq; ratione Iudaicam philoſophiam gentium nugis prępoſitam à nobis fuiſſe. Primum igitur ea ponam, quæ de uita Iudęorum præclariſsimi Gręcorum teſtantur. Theophraſtum igitur audias, cuius nonnullos textus Porphyrius in his libris poſuit, quos de Abſtinendo à carnibus cõſcripſit, his uerbis: Iudæi ad hęc uſque tempora (Theophraſtus ait) animalia quomodo ſacrificant? ut ſi quis nos ad imitationem illorum hortaretur audire, non pateremur. Non enim comedunt ex ſacrificatis, ſed mel atque uinum noctu infundunt, holocauſta facientes: nihilq; inde relinquentes, ut nec ille qui omnia perſpicit, rem tam prauam inſpicere poſsit, quod faciunt interim ieiunantes: ac quoniam philoſophi natura ſunt de Deo inter ſe colloquentes, noctu autẽ ſtellas aſpicientes, orationibus Deum inuocant. Primi enim iſti omnium hominum, & bruta, & ſeipſos offerre cœperunt, nulla neceſsitate aut cupiditate id facientes. Et in quarto eiuſdem negotij, hæc à ſeipſo ſcribit Porphyrius: Eſſæi Iudęi genere ſunt, hi alter alterum magis diligunt quàm cęteri homines faciunt: & uoluptatem omnem quaſi uitioſam aſpernantur: continentiam & integritatem animi ab omni perturbatione remotam, præcipuam putantes uirtutem. Vxores non ducunt, alienos autem liberos teneros adhuc, & ad omnem aptos doctrinam adoptantes, pro ſuis educare, ac moribus ſuis ſtabilire ſolent. quod faciunt non quia matrimonium abominentur, ſed quia mulierũ mores cauendos putant. Diuitias omnes adeò ſpernunt, ut mirabilis quædã in eis communitas ſit. Nullus eorum pręter cęteros aliquid poſsidet, omnia eis communia ſunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quaſi fratribus facultas eſt. Vngi oleo non patiũtur: quòd ſi quis quis fortè oleo tactus fuerit, diligenter quaſi à magna macula corpus illi abſtergitur: non enim molles, ſed aridi atq; duri eſſe corpore cupiunt. alba ſemper induuntur, electione cõmuni quæſtores & gubernatores ſibi creant, & indiuiſæ in omnib. res ſunt. Non habitãt urbem unã, ſed hinc illò facile migrant, ſemperq; ad ſequẽtes hæreſim ſuam proficiſcunt̃: à quibus ita ſuſcipiunt̃, ut unà eos ſemper uixiſſe dicẽtes: unde fit, ut proficiſcẽtes nihil impenſe ſecũ ferant. Veſtẽ & calceos antequã omnino tempore dirumpantur, non mutant, nec emunt aliquid, nec uendunt: ſed cõmutatione rerũ utunt̃, cum egeant. Nam inter eos cõmunia quæcunq; uolunt etiam nihil afferẽtes. Erga Deũ maxima pietate utunt̃. Nam antequã ſol oriatur, nihil ſeis profanũ dicit̃, ſed patria oratione utunt̃, qua ſolem oriri precantur, deinde à præfectis ſinguli ad artes operaq; ſua mittunt̃: & poſteaquàm horis quinq; laborauerint, ad unum rurſus locum congregantur: & aqua frigida perloti, in domum ueniunt, quò nemini niſi eiuſdem ſectæ introire licet. Ita mundi quaſi in templum ad cœnaculũ ueniunt, ubi magna trãquillitate ſedentibus, ordine omnibus panis opponitur, & ferculũ unum unicuique. Primus autem omniũ ſacerdos, facta oratione, comedere incipit, nefaſq;

omnino

Eſſæorum mores. B

Digitized by Google

A omnino putant ante orationem quicquam guſtare. Cumq́ pranſi fuerint, multo diligentius orant. Ita & incipientes et deſinentes, laudes Dei diligenter concinunt. Poſt hæc ueſtibus, quibus prandẽtes quaſi ſacris utuntur depoſitis, ad opera rurſus exeunt: nocturnoq́ reuerſi crepuſculo, ſimiliter cœnant, hoſpitibus etiam conſidentibus, ſi qui fortè affuerint. Clamor aut tumultus nũquam apud eos auditur, ſed ordine ita colloquuntur, ut tanto eos inter ſe uti ordine atq́ ſilentio mirabile uideatur. cuius cauſa, perpetua continentia eſt. Cibus & potus uitæ neceſsitate menſuratur. Qui ad eam ſectam ueniunt, non ſtatim, ſed poſteaquam foris anno integro eiſdem moribus uixerint, tunc ſuſcipiuntur: non tamen omnino, ſed propinquius quidem accedunt. Vnà uerò cum illis uiuere non licet, niſi duobus alijs annis patientiæ ſigna dederint. & antequam comiter cum eis ueſcantur, iureiurando confirmant, primò pios ſe erga deos futuros, deinde iuſtitiæ ita fore cultores, ut nec ſponte, nec imperio alicui homini ſint nocituri, odioq́ ſemper iniuſtos ſibi futuros: putaturosq́ ſemper ſeipſos lædi, ſi iuſto uideant iniuriam fieri: fideles fore omnibus, ac maximè principibus. non enim abſq́ Dei uoluntate principatum alicui commendari. Ad hæc ſi ipſi præeſſent, nunquam ſe quicquam facturos, unde maculari præfectura uideretur. nec ueſte aut ornatu quodam meliore quàm ſubditi ſe uſurum: ueritatis fore amicos, & mendaces accuſaturos: manus à furto, animum ab iniuſto lucro procul retenturos: nec occultaturos aliquid ſocijs, nec eorum ſecreta alijs ſe dicturos, etiamſi mortis periculum immineret: poſtremò nulli aliter hæreſeos dogmata tradituros, quàm ſicuti ipſi acceperunt, procul ſe futuros à latrocinio, conſeruaturosq́ ſectæ libros diligenter, & nunciorum nomina. Hæc ſeruaturos ſe omnia iurant. Quia autem non ſeruant diligenter, ilico expelluntur. & omnes ferè cum ad aliam diætam ac uitam ueniunt, moriuntur. Sed multos ipſi rurſus miſerantes recipiunt, cum putauerint non minores iam ipſos pœnas dediſſe, quàm delicta eorum poſtulabant. Tanta uerò
B tenuitate, paucitateq́ utuntur rerum, ut rarò plus quàm ſemel in ſeptem diebus alui purgatione indigeant. Qua quidem ex continentia in tantam perueniunt patientiam, animiq́ robur, ut nec aculeo, nec igne, nec alio quæſtionum genere impelli poſsint, ut aut uerbis legiſlatorem uituperent, aut illicitũ quicquam comedant. quod maximè in bello, quod ſibi à Romanis illatum fuit oſtenderunt. nulla enim adulatione ad torquentes unquam ſunt uſi, nullas lacrymas torti emiſerunt: ſed ſuauiter in doloribus ridentes, & eis illudentes à quibus torquebantur, ſic expirabant iucundiſsimè, ut ad patriam redire uiderentur. Firma enim hæc opinio apud eos eſt, corpora quidem morti eſſe ſubiecta, animas uerò tanquam immortales ſemper uiuere: cumq́ à ſubtiliſsimo æthere dimittantur, naturali quodam delatos impetu corporibus cõiungi: cum uerò à uinculis corporũ, quaſi à longa ſeruitute liberati ſint, tunc ſummo cum gaudio altiora petere. Qua quidem uita & pietate facilè fit, ut multi apud eos futura præuideant, præcipuè qui à ſacris uoluminibus & uaria carnis caſtigatione, & prophetarum dictis exercentur. Hæc Porphyrius de pietate ac philoſophia Eſſæorum teſtatus eſt.

Hecatæus de eodem.

Cap. II.

HEcatæus autem Abderita uir, & uerbo & re philoſophus, hiſtoriam de Iudæis conſcripſit: à qua nonnulla ſumere, non erit alienum. Multa, inquit, caſtella oppidaq́ Iudæis ſunt, una uerò urbs munitiſsima, quinquaginta penè ſtadiorum habens circuitum, plures quàm centum & uiginti millia homines habitant, quæ uocatur Hieroſolyma: in medio cuius ædes lapidea eſt, quinq́ iugerum longitudinis, latitudinis cubitorum centum, cui portæ dupli ces ſunt. in eo ara quadrata eſt integris lapidibus, ac inornatis compoſita. cuius ſingula latera uiginti, altitudo autem duodecim eſt cubitorũ. apud quam *Cultus Dei apud Iudæos à gentibus cognitus.*

domus magna eſt, ubi altare atq; candelabrum, utraq; aurea ſunt, pondere talentorum, duum ubi lux nocte atq; die inextinguibilis ardet. Nullum ibi ſimulacrum eſt, nulla omnino imago, nec planta, nec lucus, aut aliquid huiuſmodi, ubi nocte ac die ſacerdotes caſtè uerſantur, nunquam in templo uinum bibentes. Deinde cum rege quoq; Alexandro nonnullos ait Iudæorum militaſſe, & ſucceſſoribus eius fideles fuiſſe, ſeq; cum uno eorum ſermonem habuiſſe, his uerbis narrat. Cum ad mare rubrum proficiſcerer, inter alios equites Iudæus quidam nomine Myſonianus me ſequebatur, homo quem omnes tam Græci quàm Barbari, qui eum cognouerunt, & animi maximi & robuſti corporis prædicabant. Erat autem etiam arcu peritiſsimus. Is cum augur quidam omnes nos ſtare iuſsiſſet, interrogauit quare fixi ſtaremus: augureque autem oſtendente, atque dicente, conducere ita ſtare quouſque quo auis tenderet, perſpexiſſet, ut ſi ad anteriora uolaret, cœptum iter peragerent: ſin autem poſteriora uolatu peteret, reuerterentur: ſilentio arcu tractu, auē percuſsit ac interfecit. Tunc augur & nonnulli alij ualde commoti, ei maledicebant. Ipſi uerò quis eſt, inquit iſte furor ô homines? quomodo enim auis iſta, quæ nihil de ſagitta præuiderat, uiri aliquid de itinere noſtro poterat nobis prædicere, quæ, ſi futura præſciſſet, nunquam huc ueniſſet, ne à Myſoniano Iudæo interficeretur. Hæc Hecatæo ſumpta modo ſufficiant.

Clearchus de eodem. Cap. III.

Clearchus autē Peripateticus in primo libro de Somno Ariſtoteli attribuens, uerba hæc de Iudæis ſcribit: Multa, inquit Ariſtoteles, poſſent de ipſo dici, ſed pauca modò referenda ſunt. quamuis non ignoro multos ſomnia fingere me putaturos. Tunc Hyperochides, Idcirco quia mirabilia dicturus es, inquit, audire magis gliſcimus. Tunc Ariſtoteles Ergo, inquit, ut rhetorici ſolent, de genere ipſius primùm, ſi placet, dicamus. Ita prorſus placet Hyperochides, inquit. Ille igitur, ſubiunxit Ariſtoteles, Iudæus erat, qui ſunt Calani ex India: Iudæi autem à loco, quem habitant, appellati ſunt. Vrbs eorum aſperrimo quodam nomine Hieruſalem nuncupatur. Hic ab altioribus Aſiæ locis ad maritimas ciuitates deſcendens, & lingua & animo Græcus fuit. Cùm que accidiſſet, ut eo tempore nos quoque in maritimis Aſiæ locis uerſaremur, philoſophiæ amore ad nos ſponte uenit: qui multo plura nobis attulit, quam accepit. Hæc Clearchus. Clemens autem noſter Numam Romanorum regem Pythagoricum fuiſſe aſſerit, & Moſaica nixum doctrina legem dediſſe Romanis, nullam imaginem Deo attribuere, unde annis centum atque ſeptuaginta ab urbe condita, nullam imaginem nec fictam, nec pictam in templis Romanorum reſpici potuiſſe. Ita Numa occultè ſignificauit, nullo modo, niſi mente ad ſimilitudinem Dei hominem peruenire poſſe. Megaſthenes autem, qui cum Seleuco uixit, uir hiſtoriæ peritiſſimus, in tertio Iudaicarum rerum hæc dicit: Omnia quæ de natura priſci Greci ſcripſerunt, alij etiam ante ipſos ſcripſerunt. Nam & Brachmani apud Indos, qui & Iudæi uocantur, multo prius philoſophati ſunt. Ariſtobolus etiam in primo ad Philometora his uerbis utitur: Legem noſtram in multis Plato ſecutus eſt. Apertè namq; in multis diligenter examinaſſe ſingula uidetur. Moſaica enim uolumina ante Alexandrum, & ante Perſarum imperium traducta fuerant, unde plurima ſicut & Pythagoras philoſophus ille accepit. Numenius autem Pythagoricus apertè ſcribit, nihil aliud eſſe Platonem, quam Moſem Attica lingua loquentem. Et in primo uolumine de Bono: Plato, inquit, atque Pythagoras, quæ Brachmanes magi, Aegyptij, Iudæiq; inuenerūt, ea Græcè ipſi expoſuerunt. Et in tertio Moſi meminit his uerbis: Ioannes & Labres Aegyptij erant. uiri magicis artibus adeò præpotentes, ut Muſæo Iudæorum duci uiro Deo coniunctiſſimo, ſoli reſiſtere poſſe à cunctis Aegyptijs iudicati ſint. Multas enim calamitates, quas Muſæus Aegypto intulit, ſoluere uiſi ſunt. His uerbis: Numenius & mira-

Plato legit Moſi legem

A & miraculis à Moſe factis, & quòd Deo coniunctiſsimus eſſet Moſes, atteſtatur. Sed Iudaicæ gentis Chorylus etiam poeta priſcus meminit, & multos eorum cum Xerxe in Grẹciam militaſſe affirmat. Porphyrius autem in primo de Philoſophia reſponſorum, Apollinem ipſum inducit de Iudæis hoc oraculum edidiſſe: Attendere, inquit, oportet, quoniam omni diuina repletum ſapientia eſt oraculum Apollinis, quod dicturus ſum:

Dura uia illa nimis, æratis clauſaꝗ portis,
Quæ uitam nobis aperit, donatꝗ beatam.
Nec uerò uerbis facilè enarrarier ullis
Exponiꝗ queat, illô quò ſemita ducit.
Quam primi ante omnes cœperunt tradere pulchras.
Qui Nili epotant lymphas. Phœnicibus inde
Proximaꝗ Aſſyrijs ea cura: ſed inclyta longè
Gens Hebræa illam nouit, notamꝗ recepit.

Et ſubijcit exponens: Ita uitam ad Deum à Barbaris inuentam fuiſſe, didicimus ab Aegyptijs ſcilicet atꝗ Chaldæis. ij enim Aſſyrij ſunt, & maximè à Iudæis. Idem Apollo etiam quodam oraculo apertiſsimè demonſtrat his uerbis:

Chaldæis quæ uera eſſet ſapientia tantum,
Hebræisꝗ ipſis conceſſum agnoſcere pura
Aeternum qui mente colunt regemꝗ Deumꝗ.

Sed de Iudæorum pietate atꝗ philoſophia hactenus dictum eſt.

Quòd multi conueniunt etiam alieni de ueritate historiæ.
Cap. IIII.

De hiſtoria uerò Hebraica ueritate dicendi conſcripta, quàm multi conueniant, modò conſideremus. Cum igitur Moſes diluuium diuinitus illatum conſcribat, à quo Noe cum ſuis arca lignea euaſit: Beroſus Chaldẹus, Hieronymus Aegyptius, & Nicolaus Damaſcenus hiſtorici eadem de re, ut Ioſephus in primo Antiquitatis Iudaicæ ſcribit, meminerunt. Scribit enim Nicolaus in nonageſimo ſexto libro, ſuper Niniada magnum montem eſſe in Armenia, Barin appellatum, quò multos temporibus diluuij confugiſſe, ac nonnullos arca uectos in cacumina montis applicuiſſe, lignáque arcæ illius longo temporis ſpacio poſtea perduraſſe: unde bitumine ablato, ad expiationes, ut Beroſus ait, homines uti ſolent. Hæc Ioſephus. Ego autem ab Abydeno hiſtorico nonnulla tibi tranſcribam: Siſsithrus, inquit, principatum deinde accepit, cui Saturnus magnam uim aquarum futuram ſignificauit. Quare ſaluare ſe cupiens, ad Armeniam nauigio confugiebat, ſed aquæ ipſum in uia oppreſſerunt. Tertiò autem die, poſtquàm aquæ ceſſarunt, aues emiſit, ut per eas ſciret ſicubi terra extaret. quæ cum omnia pelagi facie tegerentur, ad Siſsithrum (nullibi enim conſiſtere poterant) reuerſæ ſunt. Poſt aliquot dies ſimiliter factum fuit. Tertiò emiſſæ, reuerſæ ad eum fuerunt limo pedes refertæ, & tunc dij ab hominibus Siſsithrum rapuerunt. Nauis autem adhuc inuenitur in Armenia, cuius lingua remedium hominibus aduerſus multos mirabiliter morbos afferunt. Rurſus cum primos homines Moſes longis temporibus uixiſſe aſſerat, huius rei teſtes Græcorum hiſtoricos Ioſephus citauit: Nullus, inquit, breuitatem uitæ noſtræ conſiderans, falſo ſcribi opinetur, tam magno annorum numero priſcos uixiſſe. Illi enim Deo amici, & ab ipſo immediatius producti, & integriore utentes alimento, quod longiore tempore poterat permanere, non iniuria longioribus temporum ſpacijs uiuebant. Præterea etiam uirtutis gratia, & ut res poſteris perutiles, Aſtrologiam, Geometriamꝗ inuenirent. longa ſibi diuinitùs uita largita fuit: quæ inuenire non potuiſſent, niſi ſaltem ſexcentis ſolaribus annis, quibus magnus annus reuoluitur, uixiſſent. cuius rei teſtes ſunt omnes ſimul Græci atque Barbari, qui de antiquitate diligentius conſcripſerunt. Nam & Manetus qui Aegyptiorum, & Beroſus

Longitudo uitæ aſtronomiā & geometriam docuit.

ſus qui Chaldæorum hiſtoriam collegit. Molus præterea Eſtieus, Hierony- A
mus Aegyptius, & qui Phœnicum hiſtoriam tradiderunt, et ad hos Heſiodus,
Hecatæus, Elanicus, Acuſilaus, Ephorus, ac deniq; Nicolaus conſona noſtris
dicentes, mille annos priſcos illos uixiſſe affirmant. Hæc Ioſephus. De turris
ædificatione ſcripſit Moſes, & ab una lingua in multas tunc hominum genus
confuſum fuiſſe aſſerit. & Abydenus his uerbis illi atteſtatur: Primos homi-
nes ferunt è terra natos, robore atque magnitudine confiſos, dijs ſpretis tur-
rim eo in loco, ubi nunc Babylon eſt, ad Solem uſque tollere contendiſſe.
cumq; iam ferè ad cœlum ædificando perueniſſent, uim uentorum dijs affuiſ-
ſe, qua ſuper eos diruta turris cecidit: cumquê ad ea uſque tempora unius lin-
guæ fuiſſent, multas in linguas diuiſos fuiſſe: bellumquê inter Saturnum &
Titanum tunc inceptum: locumq; Babylonis nomen habuiſſe propter confu-
ſionem linguarum, quam Hebræi Babel uocant. De turri autem & confuſio-
ne linguarum etiam Sibylla meminit, dicens: Cum omnes uno uterentur ſer-
mone, turrim ædificare conſtituerunt, qua in cœlum aſcenderent. eam dij uen-
tis diruerunt. & lingua hominum mirabili uarietate confuſa effecit, ut Baby-
lon ea ciuitas uocaretur. De campo autem, qui Senaar appellatur, Eſtieus ſic
memorat: Sacerdotes, inquit, qui euaſerunt, Ioui ſacra in Senaar Babyloniæ
contulerunt: confuſaq; lingua hominum, diuerſas orbis partes habitare cœ-
perunt. Moſes rurſus uitam Abrahæ latè conſcripſit: cui multos exteriores hi-
ſtoricos atteſtari, Ioſephus his uerbis conſcripſit: De patre autem noſtro Abra
ham, quamuis non nominat, ſcribit tamen Beroſus ita, ut à rebus ipſis non de
alio quàm de ipſo dicere uideatur. Decima, inquit, poſt diluuium, generatio-
ne, præclarus quidam iuſtusq; uir, & ſingulari cœleſtium doctrina præditus
apud Chaldæos fuit. Hecatæus uerò librum de Abraham conſcriptum reli-
quit. Nicolaus etiam Damaſcenus in quarto Hiſtoriarum hæc narrat: Da-
maſci Abrahamus regnabat cum exercitu à Chaldæa profectus: nec multo B
tempore pôſt etiam à Damaſco abiens, ad Cananæam, quæ modò Iudæa dici
tur, migrauit: cui nomen etiam nunc magnum apud Damaſcenos eſt, uillaq;
ibi demonſtratur, Abtaham domus appellata. Verùm cum fame Cananæa
premeretur, Aegyptus uerò magna copia rerum affluere diceretur, libenter il-
lò, ut etiam Aegyptij ſacerdotes de ijs dicentes audiret, cum ſuis profectus
eſt. Aut enim aliquid ab illis diſcere, aut meliora ſe traditurum ipſis arbitraba-
tur. Et poſt pauca: Cumquê unà cum peritiſſimis Aegyptiorum uerſaretur,
& uirtutem & gloriam ſuam multo clariorem effecit. Aegyptijs enim diuer-
ſis uiuentibus moribus, & alijs aliorum mores obſcœnis proſequentibus uer-
bis, ille ſemper quæ in abſentes dicebantur, falſa eſſe demonſtrans reſpuebat.
Vnde factum eſt, ut tanquam grauem ſapientemq; uirum admirati, tam ad in-
telligendum, quàm ad perſuadendum quod uellet paratiſſimum ducerent. i-
pſe uerò Arithmeticam & Aſtrologiam eos docuit. Nam ante aduentum eius
nihil harum rerum ſciebant Aegyptij, ſed à Chaldæis in eos, unde in Græcos
quoque diſciplinæ iſtæ effluxerunt. Hæc Ioſephus. Alexander autem hiſtori-
cus, qui multarum rerum peritiam habuit, in uolumine de Iudaica hiſtoria Eu
polemon ait hæc de Iudæis ſcripſiſſe: Ciuitas, inquit, Babylon ab his condita
primùm fuerat, qui à diluuio euaſerunt. Quos omnes Gigantes fuiſſe con-
ſtat, ſparſos per uniuerſam terram, poſtquam turris, quam ædificabant, diuini-
tus concuſſa decidit. Decima uerò generatione in Camerine Babyloniæ urbe,
quam alij Vrien dicunt, quod nomen latinè Chaldæopolim ſignificat, natus
eſt Abraham, qui ſapientia omnibus excelluit, à quo Aſtrologia fuit apud
Chaldæos inuenta. Is iuſtitia pietateq; ſua ſic Deo gratus fuit, ut diuino præ-
cepto in Phœnicem uenerit, ibiq; habitauerit: & rationem ſolaris motus atq;
lunaris, aliaq; Aſtrologica Phœnices docuerit: unde Phœnicum regi gratiſ-
ſimus fuit. Sed cum Armenij temporibus ſuis bello Phœnices uiciſſent, forte
factum

Digitized by Google

factum eſt, ut fratruelem etiam eius captiuum abduxerint. Abraham uerò uernas ſuos armauit, factoq́ impetu fudit fugauitq́ Armenios: nec fratruelem ſolum liberauit, uerumetiam magnam ab hoſtibus prædam habuit. Qua de re legati ad eum pro captiuis ab Armenijs miſsi. Ille autem omnem oblatam recuſauit pecuniam: ſumptisq́ ſolummodo, quæ ad uictum pertinebant, captiuos humaniſsimè reddidit. Cum uerò ab eo bello Abraham rediret in urbe Algariza, id eſt latinè in monte altiſsimi, à Melchiſedec Dei ſacerdote ciuitatisq́ illius rege hoſpitaliter ſuſceptus, magnificis fuit donatus muneribus. Et poſt pauca: Annonæ autem caritate oppreſſus, in Aegyptum migrauit. ubi uxorem eius, quam ſororem & uiduam eſſe dicebat, rex Aegyptiorum abduxit, ſed peſte domum eius ingreſſa, ab auriſpicibus didicit, id mali ſibi accidiſſe, quoniam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro ſuo intactam reddidit mulierem. Vixit autem Abraham in Heliopoli cum ſacerdotibus, à quo Aſtrologiam ſacerdotes didicerunt: qui tamen non inueniſſe, ſed ab Enoch per ſucceſsionem ſibi traditam fatebatur. Subiungit deinde, primum Babylonijs Belum regnaſſe, quem latinè Saturnum dicimus, à quo Belus ſecundus, & Chanaam orti fuerunt, atque à Chanaam patrem Phœnicum natum fuiſſe, qui genuit Chum. Hunc ait Chum Abſolum appellari à Græcis, ac Aethiopum patrem & fratrem Mezraim patris Aegyptiorum fuiſſe. Græci autem, inquit, Atlantem aiunt Aſtrologiam inueniſſe. Sed Atlantem & Enoch eundem aſſerit fuiſſe. Enoch porrò, inquit, genuit Mathuſalem, qui ab angelis Dei multa cognouit, & cæteros docuit. Artapanus uerò hiſtoricus Hermiut Iudæos dicit appellatos fuiſſe, & Hebræos ab Abrahamo dictos, quem ait ad Pharetatem Aegyptiorum regem migraſſe, & aſtrologiam illi tradidiſſe, ac poſt uiginti annos in loca Syriæ ruſus redijſſe. Melo autem in libris, quos aduerſus Iudæos conſcripſit, poſt diluuium inquit ab Armenijs reliquias diluuij, quæ ad eos peruenerunt pulſas, montana Syriæ, quia deſerta erant, occupaſſe, & poſt tertiam generationem Abrahamum natum fuiſſe: quod nomen patris amicum ſignificare aſſerit: eumq́ ſapientiſsimum ait fuiſſe, duasq́ uxores duxiſſe, alteram Aegyptiam, alteram indigenam: ſuſcepiſſeq́ ab Aegyptia, quæ ancilla erat, filios duodecim, qui Arabiam obtinuerunt uniuerſam, unde ad hæc uſque, inquit, tempora duodecim regibus Arabum populi reguntur. Ab indigena uerò, inquit, uxore unum habuit filium Iſaac, quem latinè riſum appellare poſſumus, à quo duodecim ſimiliter filij nati ſunt, quorum ultimum Ioſeph appellauit, à quo tertius Moſes fuit. Ad hæc Alexander hiſtoricus addit præcepto Dei ab Abrahamo, in montem quendam ductum Iſaac fuiſſe ad ſacrificium, diuinitusq́ à tali ſacrificio ereptum, arietemq́ qui repentè aſtitit, pro eo ſacrificatum fuiſſe. Ioſephus etiam in primo de Antiquitate Iudaica, quòd Afram Abrahæ filius Lybiam occupauerit, ac ab eius nomine illa regio Africa appellata ſit, Alexander, inquit, in omni peritiſsimus hiſtoria his uerbis teſtatur: Cleodemus, inquit, propheta, qui & Malchas dicitur, non aliter ferè quàm Moſes de Iudæis ſcripſit. Is à Cethura multos Abramo fuiſſe filios narrat. Quorum tres nominat Afer: Aſſur, Afran & Aſſyriam ab Aſſur dictam contendit. Ab Afran uerò atque Afer, urbem Afran, & regionem Africam appellatam. Sed de Abrahamo hactenus. De Iacob autem idem Alexander dicit: Cum ſeptuaginta quinque annos natus eſſet, in Meſopotamiam parentum iuſſu fugiſſe, ut iram fratris Eſau uitaret, reliquiſſeq́ parentem Iſaac centum & trigintaſeptem annos natum. Et poſtquam ſeptem annis in Meſopotamia fuit, fratris materni filias Lian & Rachel duxiſſe, ac in alijs ſeptem annis duodecim filios ſuſcepiſſe, quorum non modò nomina, uerumetiam menſes in quibus nati fuerunt, memorat. cumq́ue redire ad parentes uellet, rogatum à Laban alios ſex annos permanſiſſe. Ita uiginti annis illum in Meſopotamia uixiſſe, redeuntemq́ue ad Chanaam, cum angelo Dei fuiſſe collluctatum, un-

I 3 denon

de non Iacob, ſed Iſraelem appellatum: habitaſſéque ipſum apud Hemor annos decem, & à Sichen filio Hemor Dinam decennem quatuórque menſium raptam fuiſſe. Quare Simeon uiginti & unum annos ac menſes quatuor natum, & Leuin annos uiginti & menſes ſex commotos, Hemor & Sichen filios eius, cæteros'que omnes mares interfeciſſe. multis deinde locis mutatis tandem in Ephrata, quam etiam Bethleem appellant, ueniſſe: ubi Rachel, poſt quam ei genuit Beniamin, mortuam fuiſſe, quam cum Iſraele conuixiſſe annos uiginti tres. Inde ab Ephrata in Mambri ad parentem Iſaacum rediſſe, Tunc Ioſeph decem & ſeptem annos natum, Aegyptijs uenditum fuiſſe asserit: & carcerum uincula tredecim annos perpeſſum, ſomnij regij declaratione liberatum, ſeptem annis Aegyptum gubernaſſe. Iſaacum uerò anno uno ante uenditionem Ioſeph, centum & octuaginta natum annos diem ſuum obijſſe. Ioſeph deinde in Aegypto Aſeneth filiam Potheferi ſacerdotis in uxorem duxiſſe, ac duos Manaſſem & Effrem natos, ab ea ſuſcepiſſe: & poſt annos nouem, poſtquam in magnum peruenit ſtatum, patrem ac fratres ad ſe aduocaſſe. Paſtores enim omnes illos fuiſſe, quæ res Aegyptijs turpiſsima uidebatur, ac ideo tandem uocatos docuiſſe, ne ſi à rege interrogarentur de artificio ſuo, paſtores ſe dicerent. Quæſtionem etiam mouet, quare in prandio quincuplas Beniamin germano ſuo partes apponi Ioſeph iuſſerat. quod ideo factum affirmat. quoniam ſeptem filios Lya patri eius pepererat. Rachel autem mater ſua duos, propterea Beniamin quinque partes dediſſe, & ipſum duas accepiſſe, ut ſeptem etiam ipſi partes, quot & Lyæ filij haberent, ne domus matris ſuæ minor uideretur. Habitaſſe autem eos in terra Chanaam annos ducentos & quindecim, Abraham uigintiquinque, Iſaac ſexaginta, Iacob centum triginta. Cumq; iam tertio anno fames omnes illas partes depopularetur, migraſſe in Aegyptum Iacob, annos centum et triginta natum. Aetatum deinde omnium filiorum Iacob, quam tranſmigrantes habebant conſcribit, fuiſſéque affirmat ab Adam uſque in tranſmigrationem Iacob in Aegyptum annos tria millia ſexcentos uiginti quatuor. A diluuio uerò annos mille trecentos quadraginta: mortuumq; fuiſſe Iacob in Aegypto annos natum centum quadraginta ſeptem. Leuim autem centum & trigintaſeptem annorum naturæ conceſsiſſe, filiumq; reliquiſſe Elath nomine, annorum quadraginta: à quo natum eſſe alterum Abraham, in cuius ætatis anno quartodecimo Ioſeph diem ſuum in Aegypto obijſſe natum annos centum & decem. Abraham deinde hunc paſtorem duxiſſe uxorem Lochabeth auunculi ſui filiam, & in ſeptuageſimoſeptimo ætatis ſuæ anno Aaron & Moſem ab ea ſuſcepiſſe, inter quos tres annos interfuiſſe dicit: mortuumq; fuiſſe Abraham natum annos centum & triginta ſex. Hæc ab Alexandro ſumpta ſufficiant. Theodotus autem elegantiſsimo carmine gentis Iudæorum hiſtoriam conſcribens, hæc eadem de Iacob, & de filijs ſuis, & de Ioſeph conſcripſit. Artapanus ſimiliter & Philon non Iudæus in xiiij. die Hieroſolymis, ipſe quoque carminibus ſimilia de Iudæorum maioribus teſtatus eſt. Ariſteus autem in Iudaica hiſtoria de Iob quoque conſcripſit, dicens: Eſau ipſum filium fuiſſe, habitaſſeq; in Idumæa atq; Arabiæ finibus, fuiſſeq; ipſum & iuſtitia & diuitijs præcipuum, tentatumq; diuinitus magis calamitatibus fuiſſe. Primùm enim armenta eius latrocinio ſublata, deinde ſeptem millia ouium unà cum paſtoribus perijſſe: & poſtremò filios eius, domo ſuper ipſos lapſa, expiraſſe: atq; uno eodemq; die corpus eius uniuerſum ulceribus repletum fuiſſe. Cumq; malè ita affectus eſſet, Elipham Cemanitarum regem, & Valdad Saucheorum tyrannum, et Sopham Mineorum * regem, & Elium Zobitem ad conſolandum ipſum acceſsiſſe: quibus Iob reſpondiſſe, ſponte ſua ſe paratum eſſe omnia ita ſufferre, ut à pietate in Deum nunquam remoueatur. Ita propter hanc magnanimitatem eius liberatum à

* Naamathiorum.

morbo,

A morbo,& ditiorem quam prius factum diuinitus fuiſſe. Nunc Eupolemū de
Moſe audiamus. Ait enim ſapientiſsimum hominem Moſem fuiſſe, & lite-
ras Iudæis primùm tradidiſſe,& à Iudæis Phœnices accepiſſe,Græcos uerò à
Phœnicibus. Artapanus autem Merin Chenephri regis Aegyptiorum fili-
am ait puerum, quoniam ipſa non pareret, Iudæum adoptaſſe, quem Iudæi
Moſem inquit, Græci Muſæum appellant, cuius doctrina multa Orpheus
didicit. Hunc Moſem inſtrumenta bellica inueniſſe affirmat, literas quoq;,
quas ſacerdotes tradidit, Aegyptiorumq; urbem in ſexdecim partes diuiſiſ-
ſe,ac ſingulis prefectos inſtituiſſe, quę omnia uidelicet fecerat, ne populi, ut
ſolebant conſpirantes, modò hunc, modò illum regno expellerent. Vnde
factum eſſe, ait,ut quaſi Deus ab Aegyptijs coleretur, & propter literarum
inuentionem Mercurium appellatum. Quibus rebus Cheriephrim inuidia
commotum, cauſam interficiendi Moſi quæſiuiſſe: & ſic aduerſus Aethio-
pas in Aegyptum irruentes, cum imperio ipſum miſiſſe, exercitúmque ſibi
à Iudæis maximè conſcripſiſſe, ut propter imperitiam militum unà cum eis
periret. Quod bellum, ut ab Heliopolitanis accepiſſe aſſerit, decennio ge-
ſtum fuit: & propter diuturnitatem eius ciuitatem in eo loco conditam, ubi
ſedentes,Aethiopum imperium ſuſtinebant, quam Hermopolim, inquit, id
eſt, Mercurij ciuitatem appellant. Ibim conſecratam ibi primò fuiſſe,quoniã
nocentes interficeret ſerpentes. Aethiopas autem admiratione uirtutis ita
Moſem coluiſſe,ut etiam circumciſionem ab eo didicerint.Ita peracto bello,
cum uictor rediiſſet,uerbo quidem à rege bene ſuſceptum, re autem quotidie
mortem illi quæſitam, ac inſidias multis modis paratas, maximè cum ad Me
rida matrem ultra Aegyptum in Aethiopiæ finibus ſepultam, ex pręcepto re
gis proficiſceretur: à nomine cuius urbem, ubi ſepulta fuit, Meroen appella-
tam, nec minus quàm Ibim cultam fuiſſe. Quæ cum Moſes percepiſſet in
B Arabiam ilico profugiſse,& Raguelis Arabiæ regis filiam in uxorem duxiſ-
ſe. Interea elephantiæ morbo, quoniam multis modis Iudæos premebat,Ae-
gyptiorum regem expiraſse. Ad alia enim opera, quæ ipſos conſtruere iuſ-
ſit,diuerſam etiam quàm Aegyptij ueſtem indui uoluit,ut facilius cogniti,ab
omnibus tanquam impij punirentur. Moſem autem à Deo quotidie libe-
rationem populi petere, & quoniam die repentè coram eo ignem è terra,u-
bi nulla incendio apta materies erat, ſubitò erupiſse, ac uocem editam fuiſſe,
liberandos ſibi eſſe Iudæos,& in antiquam patriam conducendos. Hac re
fretum prius quàm exercitum comparaſset.ad regē Aegyptiorum ſoceri con
ſilio deſcendiſse,dixiſséque orbis Domini iuſsu liberandos eſse Iudęos.Quo
audito in carcerem ipſum fuiſse intruſum, unde nocte cuſtodibus mortuis,
& repentè portis patentibus, ianuisq; omnibus, quæ ibi fuerant fractis,exi
uiſse, rectaq; uia in regiam uſque ad regis cubiculum ianuis apertis ad ipſum
regem intraſse: interrogatúmque à ſtupente rege, quod nam eſset Dei no
men à quo miſsus eſset. Cumq; ceruicibus inclinatis, Moſes in aure ſibi
dixiſset, audientem mutum cecidiſse, & à Moſen ſuſcitatum fuiſse.ſcripſiſ-
ſe quoq; ipſum nomen Dei in tabula dicit. quas literas cum nonnulli ſacer-
dotum deriderent,legere neſcientes, ſpaſmo ait omnes expiraſse. Tunc etiam
ſignum rege petente baculum à Moſe in ſerpentem conuerſum, omnibúſ-
que magno timore perculſis, à cauda captum draconem, in baculum rur
ſus cōuertiſse. Deinde Nilum baculo percuſsum, abundaſse adeò, ut uni-
uerſa Aegyptus ſummerſionem timuerit, ſingulisq; annis ex illo tempore
ſimiliter abundaret. Poſtea cum aqua rurſus baculo percuſsa,in alueum ſuum
rediiſset,animalibus in fluuio cunctis morte corruptis,magno fœtore aquam
ita oluiſse,ut Aegyptij ſiti & peſtilentia ſimul laborarent, regem aūt perterri-
tum inclinatum iam fuiſse ad dimittendum populū. Sed Memphiticos ſacer

Baculus Moſi in ſerpentem uerſus.

dotes uòcatos, moriq́ʒ iuſſos, niſi aliquod ſignum ipſi etiam ederent, magicis artibus dracone producto, & fluuij colore mutato effeciſſe, ut elatus rex, atrociter Iudęos tractaret. Tunc à Moſe terram baculo percuſſam, muſcas uenenoſas: deinde rurſus percuſſam, ranas, locuſtas, aliaq́ʒ huiuſmodi monſtra produxiſſe. Vnde apud Aegyptios undiq́ʒ in templo Iidis baculum deponitur atqʒ colitur. Terram enim Iidem eſſe, quæ baculo percuſſa, mōſtra producebat. Tandem cum grandine percuteretur, & terræmotu Aegyptus uniuerſa quateretur, quo domus & templa multa ceciderunt, perfractum calamitatib. regem Iudæos liberaſſe, quos ab Aegyptijs, argentea, aureaq́ʒ uaſa, ueſtem, ac aliam gazam mutuo accepiſſe, ac tertio die poſtquā receſſerunt, in mare perueniſſe. Dupliciter deinde rem fuiſſe dicit. Memphitas enim dicere, cum magna locorum Moſes haberet peritiam, refluxum maris obſeruaſſe, ac ita cum populo tranſiuiſſe. Heliopolitarum autem propter gazam, quam Iudæi mutuo abſtulerunt, regem commotum magna manu in Iudęos profectum fuiſſe. Moſem uerò percuſsiſſe baculo mare, ut cœleſti uoce admonitus fuit, & ſic diuiſo mari trāſiſſe. Cumq́ʒ poſt Iudæos perſequerētur Aegyptij, tum fulminibus, tum refluentibus aquis perijſſe, Iudæosq́ʒ liberatos annos triginta in eremo uixiſſe, quaſi niuem Deo quotidie illis pluente, qua nutriebantur. Moſem autem lōgum ait fuiſſe, flauum, canum, prolixiore capillo ac barba, & deniqʒ ſtatura & facie dignitatis permagnę: omnia uerò ipſum abſoluiſſe ait annos natum octoginta nouem. Ezechielus etiam poëta uniuerſam Iudæorum hiſtoriā carmine moreq́ʒ tragico ſcripſit, & in omnibus ferè cum diuina ſcriptura cōuenit. Et Demetrius hiſtoricus ſimiliter, qui dicit Moſem ex Aegypto in Madiam profugiſſe, ac ibi Iethronis filiam Sephorem nomine in uxorem duxiſſe: quam, coniectura à nominibus capta, ex Abraham genus traxiſſe affirmat. Abrahā enim ex Cetura Ieſſan genuiſſe, & ex Ieſſan natum fuiſſe Adam, à quo Raguelem, ex Raguele uerò Iethro & Bab, & Iethronis filiam Moſi nuptam fuiſſe. Generationes quoqʒ ait ita conuenire, ut uerìſimile ſit Semphoram, & Moſem, ex Abraham deſcendentes eiſdem temporibus fuiſſe. Moſem enim ſeptimum, Sephoram autem ex Abraham ſextam fuiſſe, & Madian urbem ab uno filiorum Abrahæ nominatā fuiſſe. Eupolemus uerò Moſem ait LX. prophetaſſe annos, Ioſuæ autem XXX. & uixiſſe centum, & X. & tabernaculum ab eo in Sylo fixum fuiſſe, & poſt eum Samuelē prophetaſſe, à quo iuſſu Dei Saulem ad regendum electum regnaſſe annis XXI. Poſt eum Dauid filium Cis, à quo Syros & Phœnices uſque ad Euphratem domitos fuiſſe. Idumæos etiā Ammonitos, Moabitas, Itureos, Nabathæos, Nabdæos, Suroneq́ʒ Tyri, ac Phœnices regem bello coactos, tributa Iudæis contuliſſe, eiq́ʒ petenti locum fuiſſe diuinitus monſtratum, ubi templum eſſet ædificandum. Angelum enim uidiſſe in eo loco ſtantem, ubi altare poſtea conditum fuit, cui angelo nomen Dianathan fuiſſe, à quo non fuiſſe permiſſum Dauid (quoniam ſanguine hominum propter bella quæ geſsit contaminatus erat) templum ædificare, ſed quam magnam poſſet facere pręparationem, ut templum à filio eius facilius conderetur. Itaqʒ comparaſſe ipſum æris, argenti, auri talenta non pauca. lapides etiam & ligna cupreſsi atqʒ cedri: naues enim eum pręparaſſe Melanis Arabiæ ciuitate, miſiſſeq́ʒ in inſulam Vrphen in rubro mari poſitam, auri metallis abundantiſsimam, unde in Iudæam innumerabilia penè pondo auri delata fuiſſe: regnaſſeq́ʒ Dauid annos quadraginta, ac ab eo regnum Salomoni filio duodecim annos agenti traditum fuiſſe, imperatumq́ʒ ut templum ædificaret: à quo iam regnante, ad Vaphrem Aegyptij regem hoc exemplo literas miſſas fuiſſe. Rex Salomon Vaphri Aegyptio regi amico paterno ſalutem. Scias me à Deo magno Dauid patris mei regnum accepiſſe, cumq́ʒ mihi pater præceperit templum Deo, qui cœlum & terram creauit, con-

Māna ut nix deſcendit in deſerto.

Extructio primi templi Hieroſolymitani.

A condere,ut etiam ad te ſcriberem præcepit. Scribo igitur & peto abs te, ut artifices atque fabros ad ædificandum templum Dei mittere uelis. Ad hæc Vaphrem ſic reſcripſiſſe: Res Aegypti Vaphres regi Salomoni ſalutem. Lectis literis tuis non paruo affectus gaudio ſum, quòd patri tuo optimo uiro & diuinitus probato in regnum ſucceſsiſti. Ad ædificãdum autem templum Dei inter fabros atque miniſtros, octoginta millia hominum ad te deſtinaui. Dabis igitur operam, ut ordine uiuant, & rebus neceſſarijs non careant, temploq; Dei condito, incolumes ad nos redeant. Tyrio quoque regi ſcriptum fuiſſe hoc modo: Rex Salomon Suroni, Tyri, Sydonis atque Phœniciæ regi amico paterno ſalutem. Scias me à Deo magno Dauid patris mei regnum accepiſſe: cumq; mihi pater præceperit templum Deo, qui cœlum & terram creauit condere, ut etiam ad te ſcriberem præcepit. Scribo igitur & peto abs te, ut artifices atque fabros ad ædificandum templum Dei mittere uelis. Ad hæc Suronem quoque ſic ſcripſiſſe: Suron Tyri, Sydonis & Phœniciæ rex Salomoni regi ſalutem. Lectis literis, gratias egi Deo, qui tibi regnum patris tradidit. Et quoniam ſcribis fabros miniſtrosq; ad condendum templum Dei eſſe tibi mittendos, miſi ad te millia hominũ octoginta, & architectum Tyrium hominem ex matre Iudæa, uirum in rebus architecturæ mirabilem. Curabis igitur, ut neceſſarijs non egeant, & templo Dei condito ad nos redeant. Scripſit autem Salomon in Galilæam & Samariam, ad Moabitas (inquit) & Ammonitas, & Galaditas, ut frumenta & uinum, centum & ſexaginta millibus hominum diligenter ſubminiſtrarent. Oleum autem à Iudæa eis prębebatur. Ligna igitur primùm, quę à patre ipſius in monte Libani cęſa iacebant, per mare in Ioppen, ac inde in Hieroſolymam duxiſſe, incepiſſeq; templum Dei ędificare annos tredecim natum, populosq; prædictos in opere iugiter fuiſſe, & pręter frumentum ac uinum, cęteráque neceſſaria ſunt à Iudęis per ſingulas tribus ſingulis menſibus miniſtrata. fundatúmque

B templum longitudinis cubitorum ſexaginta, latitudinis ſimiliter: fundamentorumq; latitudinem decem cubitorum fuiſſe. Sic enim Nathan Dei prophetam iuſsiſſe, ædificatumq; templum, totum undique à pauimento uſq; ad tectum deauratum, & tectum laquearibus factum, & aureis tegulis, æneis deforis contectum, duasq; columnas æneas altitudini ęquales templo, decem cubitos in circuitu continẽtes, auro deauratas ſoliditate unius digiti, alteram à dextris, alteram à ſiniſtris templi ſtatuiſſe. Candelabra quoque aurea talentorum ſingula decem, ad exemplar eorum, quæ à Moſen in tabernaculo facta erant feciſſe, & alia à dextris templi, alia à ſiniſtris poſuiſſe. Lucernas autem aureas ſexagintaſeptem in unoquoq; candelabro factas: & fornicem maximum ad borealem templi partem ędificaſſe, quæ quadraginta octo æneis columnis ſuſtentabatur: feciſſe etiam labrum uiginti cubitorum longitudinis, & latitudinis ſimiliter. profunditas autem cubitorum quinque, gradusq; circumductos conſtruxiſſe, ut ſacerdotes adire, ac pedes & manus lauare poſſent: poſuiſſe'que ad dexteram partem altaris, iuxta'que baſim feciſſe duorum altitudinis cubitorum, ut in ea rex ſtaret, quo facilius ab uniuerſo populo uideretur. Altare quoq; feciſſe duodecim cubitorum altitudinis, & catenas tanquam retia ſuper omnem templi altitudinem uiginti cubitis, inſtrumentis quibuſdam extendiſſe, à quibus quadraginta tintinnabula ærea dependebãt. Hoc factum fuiſſe, ne aues ſuper templum ſederent, neque nidos in laquearibus eius facerent, ut templum ab omni foret immunditia incontaminatum. Hieruſalem quoque urbem muris, turribus, ac foueis ab eo fuiſſe circumductam: regiam quoque ibi ædificaſſe, quę Hiaron Salomonis, id eſt latinè Salomonis ædes fuit appellata: unde corrupto poſtea uocabulo, urbem Hieruſalem uocatam fuiſſe, & Hieroſolymam græcè appellari. Quibus factis, ſacrificium Deum mille boum in Sylo feciſſe. & tabernaculum altareq; ſimul & *Hieruſalem ſecundum Græcos ab Hiero appellata.*

uaſa

uaſa omnia à Moſe facta, inde in Hieroſolymam ad templum Dei tranſtuliſſe. A
Arcam ſimiliter & cādelabrum & menſam, cæteraq; omnia, ut Propheta præ-
cipit. Deoq; holocauſtum duo millia ouiū, & tria millia quinquagintaq; ui-
tulorum. Totum autē aurū, quod in templo, columnis, cæteriſq; omnib. tem
pli uaſis fuit conſumptum, quadrageſies ſexies centena millia fuiſſe. Argenti
uerò ad clauos, & alia inſtrumenta mille ducēta triginta duo talenta. Aeris ue-
rò in columnis, fornicibus, ac cæteris, talenta decem & octo millia & quinqua
ginta miſiſſeq; omnes in regiones ſuas, Phœnices ſimul atq; Aegyptios, de-
cem auri talenta ſingulis data. Talentum autem dico, inquit, quod Syclum ap
pellant. Et Aegyptiorum quidem regio oleum & mel in magna quātitate mi-
ſiſſe. Suroni autem columnam auream, quæ Tyri in templo Iouis conſpicitur.
Vnde ille ſimulachrum filiæ fecit, quod in aurea colūna impoſuit. Mille quo-
que ſcuta fuiſſe à Salomone aurea confirmat, uixiſſeq; ipſum ait annos quin
quaginta duos, & regnaſſe quadraginta. Timochares autem, qui Antiochi
res geſtas conſcripſit, quadraginta ſtadijs circumduci Hieroſolymam aſſerit,
abruptis uallibus undiq; natura munitā: urbemq; ipſam multis aquis adeò ir-
rigari, ut hortos quoq; multos extra urbem aquis inde defluentibus irrigari
contingat. Ab urbe autem uſq; ad quadraginta ſtadia, magnam eſſe aquarum
penuriam. Philo autem fontem fuiſſe in urbe aſſerit maximum, qui tempore
hyemis deficiebat, æſtate uerò copioſiſsimè defluebat. Ariſteus etiam in li-
bro de interpretatione legis Iudaicæ, de aquis Hieroſolymorū hoc modo ſcri
bit: Templum, inquit, ad ortum reſpicit, poſteriora eius ad ueſperam tendūt.
Lapidibus autem ornatiſsimè pauimentum templi conſtructum eſt: & aqua
ſæpius in templum immittitur, ut à ſanguine detergat. Multa enim anima
lium millia in ſolennitatibus offeruntur. Fons uerò copioſiſsimè atque inte
ger in templo ipſo ſcaturit, ex qua magna uis aquarum per cloacas plumbo
conſoliditatas defluit. His ita dictis, non eſt prætermitttendum quod de Hie- B
mia Polyhiſtor conſcripſit Alexāder: Temporibus inquit, Ioachim, Hirere-
mias prophetauit: qui miſſus à Deo, cum Iudæos aureo ſimulachro, cui no-
men erat Baal, ſacrificantes reperiſſet, futuram eis propter hoc calamitatē præ
dixit, unde Ioachim uiuum iuſsit cremari. Illum autem dixiſſe foueas ipſos à
rege Aſſyriorum captos iuxta Tigridem atque Euphraten eiſdem lignis fa-
cturos. Hæc Nabuchodonoſorem Babyloniorum regem audiuiſſe, ac à Sti-
bare Medorum rege in auxilium adducto, centum & octoginta peditum, e-
quitum centum & uiginti millia, ducenta ac decem millia curruum. Primò Sa
maritanos omnes orbes, Galilæam, Scythopolim, & Galatidem euertiſſe: de
inde Hieroſolymam & Iudæorum regem Ioachim uiuum cepiſſe: & aurum,
argentum, æs, cæteraq; omnia, quæ in templo fuerant arca excepta, & tabu-
lis in Babylonem aſportaſſe. Arcam enim (inquit) Hieremias detinuit. Et rur-
ſus poſt aliqua: Nabuchodonoſor, inquit, prædicta mœnia ædificare cœpit,
grauiter ægrotauit, mortuuſq; eſt poſt quadrageſimum tertium annum re-
gni ſui, cui Enilmalurchus filius ſucceſsit. hic propter iniquitatem & laſci
uiam à Nergliſaro ſororio ſuo inſidijs exceptus, in ſecundo anno regni pe-
rijt. Deinde filius eius Labeſoracus menſibus nouem. quo inſidijs interfecto,
communi conſilio Nabonida inſidiatorū unus regnauit, qui Babyloniæ mu
ros, qui iuxta fluuium ſunt, lateribus & bitumine condidit. In ſeptimo au-
tem & decimo anno regni eius, Cyrus rex Perſarum magna manu Babylo-
nios petijt. Nabonida uerò regnum ſuum defenſurus, exercitum conſtruxit:
& uictus pugna, in Borſippum urbem confugit, quam Cyrus Babylone ca-
pta obſedit. Sed Nabonida diu ferre obſidionem non potuit, ſeq; Cyro tradi
dit. qui quàm humaniſsimè ipſum tractauit, ac in Carmaniam cum dignitate
ire iuſsit: ubi non mulro pòſt naturæ conceſsit. Hæc Iudaicis libris, imò uerò
noſtris conuenire uidentur. Scribit enim in ipſis decimo atq; octauo anno re-
gni

gni ſui Nabuchodonoſorem templum deſtruxiſſe: quod ſecundo anno regni Cyri reſtitui cœptum, decimo anno regni Darij tandem cōditum fuit. Sed Alphœus etiam de Aſſyrijs & Nabuchodonoſore hoc modo ſcribit: Megaſthenes, inquit, uir priſcus, Nabuchodonoſorem Hercule robuſtiorem dicit fuiſſe, uniuerſamq; Libyam, cęteramq; Aſiam uſque ad Armenios domuiſſe, quē Chaldæi dicunt, cum in regnum ſuum redijſſet, furore diuinitus captum, magna exclamaſſe uoce: Futuram, ô Babylonij, uobis ego calamitatem prænuncio, quam nec Belus ille, nec ulla uis deorum auertet. ueniet Perſa ſemiaſinus, qui uobis afferet ſeruitutem. His alijsq; huiuſmodi dictis, ſubitò euanuit. Cui filius Milma Rodocus ſucceſsit, quem Igliſares interfecit, ac loco eius regnauit. Cui Babaſo Araſcus filius ſucceſsit. Quo inſidijs interempto, Nabinidochus regnauit. hunc Cyrus, capta Babylone, Carmaniæ principem fecit. De Babylone quoque Abydenus hæc ſcribit: Omnia, inquit, illa loca aquis contecta fuiſſe dicuntur. Belus autem regionem ſiccaſſe perhibetur, & Babyloniā condidiſſe: quæ mœnia aquarum illuuione deleta, Nabuchodonoſorus reſtituit, quæ remanent ad hæc Macedonum tempora. Et poſt pauca, cum principatum ait Nabuchodonoſorus accepiſſet, continuò Babylonem triplici muro quindecim diebus muniuit, & fluuios Armachalem atq; Acrachanum ab Euphrate ortos obſtruxit: paludem etiam effodit uiginti paſſuum altitudinis paraſangarumq; quadraginta: portasq; in ea fecit: quas Riuotenentes appellabant, quibus apertis, Babyloniæ campos irrigabant, rubriq; maris inundationem obſtruxit, & Theredonem urbem ad ſuſtinendos Arabum impetus condidit, & in regia penſiles hortos plantauit. Hæc ab Abydeno ſumere placuit. Quoniam legitur apud Danielem, Nabuchodonoſorem in templo ſuo ambulantem arrogantia motū dixiſſe: At non eſt iſta Babylon magna, quam ego in potentia mea ad laudem gloriæ meæ in domum regni conſtruxi? & adhuc iſta loquentem euerſum fuiſſe. Ad hæc omnia illa placet afferre, quæ Ioſephus in libro de Antiquitate Iudaica dixit: Sufficiunt inquit, ad oſtendēdam antiquitatem Iudaicam Syriorum ſimul, & Chaldæorum, & Phœnicū ſcripturæ, & Gręcorum innumerabiles hiſtorici, maximè Theophilus, Theodotus, Manaſſes, Ariſtophanes, Hermogenes, Euemerus, Comon, ac deniq; Zopyrus, qui & omnes alij forſan complures (nec enim omnia ipſe legi) diligenter de noſtris ſcripſerunt: quorum multi & ſi nonnullis aberrarint, communiter tamen ab omnibus antiquitati noſtrę teſtimonium perhibetur: quamuis Phalereus Demetrius, & Philon ſenior, qui carmine cōſcripſit, ac Eupolemus, non longe abſunt à ueritate. quibus uenia danda eſt, quoniam magnam noſtrarū literarum peritiam non habuere.

Perſa ſemiaſinus.

LIBER DECIMVS.

HAec Ioſephus, & alia huiuſmodi multa, quæ breuitati conſulentes prętermiſimus, & ad alia tranſire conſtituimus. Nam quoniam quibus rationibus gentilium fabulis contemptis, ſcripturam Hebręorum ſuſcepimus, dictum eſt: ac ipſos Græcos, & uitam, & doctrinam Hæbręorum admiratos fuiſſe, autoribus ſuis demōſtratum. Agè iam declaremus, multa quoque ab Hebręis ſumpſiſſe. Quemadmodum, inquit, Geometriam, Arithmeticam, Muſicam, Aſtronomiam, Medicinam, ipſa denique literarum elementa, arteſq; cæteras à Barbaris, ut poſteà oſtendam, acceperunt: ſic de pietate in unum Deum, ac reliqua, quę ad utilitatem animæ pertinere uidentur dogmata, non aliunde quàm à Iudæis, ut paulo pôſt patebit, habuerunt. Quòd ſi quis cōtendat, naturali quadam ratione ipſos ea inueniſſe, nec hoc quidem recuſabimus. Nam ſi ea, quæ à prophetis Iudæi acceperunt,

& præclariſsimi Græcorum philoſophi conſcripſerunt, diligenter ſequi uolumus, non erimus certè accuſandi. A

Quod Græci non ſolum à Barbaris artes, ſed alter alterius inuenta dictaq; furantes, ſuo nomini attribuebant. Cap. I.

NOn autem miretur quiſpiam, ſi ab Hebræis multa eos furatos eſſe, aſſerimus, cum non modò diſciplinas atque artes à Barbaris abſtulerint, uerumetiam ad hos uſque dies ambitioni ſeruientes, alter alterius inuentionem furentur: imò uerò nonnulli uniuerſa aliorum uolumina ſuis nominibus aſcripſerunt. Non ſunt mea hæc uerba, ſed eos ipſos audias, cum alter alterum furti arguat. Quod primùm oſtendere aggrediamur, ut mores eorum facilius cognoſcas. Cum enim ipſi alter ab altero furti honorem ſibi arripiat, quomodo abſtinere à noſtris poterunt? Clemens igitur noſter in ſexto, aduerſus gentes poetarum, philoſophorum, hiſtoricorum, oratorumque furta præ oculis poſuit. Textus enim ipſos Orphei, Homeri, Heſiodi, Heracliti, Platonis, Pythagoræ, Herodoti, Theopompi, Thucydidis, Demoſthenis, Aeſchinis, Iſocratis, aliorumq; tranſcripſit & contulit: req; ipſa oſtendit, multos nominibus ſuis aliorum edidiſſe uolumina, ueluti Eugramon Cyrenæus Muſæi de Theſprotis librum integrum ſibi attribuit: nec ſolum perutilia à Barbaris dogmata furatos eſſe, uerumetiam quæ nobis per ſanctos uiros miraculoſe tradita ſunt, imitatos, fabulis implicuiſſe: percontanturq; ab eis falſáne ſint quæ ſcribunt, an ueritatis aliquid contineant. Si falſo, inquit, dicent, ut mendaces contemnemus: ſi uera, cur ea quæ à Moſe ac prophetis facta eſſe dicuntur, non credunt? Similia enim multa eſſe nemo ignorat, ſicut illud quod in primis fertur, longo tempore Iouem nõ pluiſſe, uniuerſamq; Græciam aquarum penuria confectam, Apollinẽ interrogaſſe, quid ſibi eſſet faciendum: reſponſumq;, oratione ipſius Aeaci opus eſſe. Aſcendit igitur rogatus in montem Aeacus, & nudus in cœlum extenſis manibus communem patrem omnium inuocauit, orauitq; ut ab hac calamitate liberare Græciam dignaretur. quo adhuc orante, nubes excitatæ, tonitrua facta, magnaq; uis pluuiæ ſubitò erumpens, uniuerſam Græciam irrigauit. Ita orationibus Aeaci fœcundiſsimus Græcis annus tunc fuerat. Hoc inde ſumptum eſſe quis non uiderit? Et uocauit Samuel Dominum, & Dominus uoces & pluuiam in diebus meſsis. Innumerabilia huiuſmodi Clemens conſcribit, quibus furacitatem Græcorum oſtendit: quem ſi legeris, quanta ſit eorũ ambitio: non ignorabis. uerùm quoniam iſte noſter eſt, ab ipſis Græcorum philoſophis, ut ſolemus, latrocinia Græcorum oſtendamus. Audis ergo quid de hac ipſa re ſcripſit Porphyrius in libro de Studioſo auditu: Apud Longinum, inquit, ad honorem Platonis, ut ſingulis annis fieri ſolet, multi ſimul philoſophi cœnabamus, & poſt cœnam, ut fit, colloquebamur. Cum interim inter Cauſtrium & Maximum orta diſſenſio eſt. Maximus enim Ephorum Theopompo anteponebat. Cauſtrius uerò furem fuiſſe, nihil à ſeipſa ſcripſiſſe oſtendebat, ac à Demacho, & Calliſthene, & Anaximene plura quam tria millia commatum ſublata, & in conciones tranſpoſita oſtẽdebat. Tunc Apollonius grãmaticus: Ignoras, inquit, Cauſtri Theopompum etiam quem tu laudas, furtis plenum eſſe. Nam in undecimo de Philippo ab Areopagitico Iſocratis, quòd nihil aut boni, aut mali aliunde, quàm à ſeipſis hominibus accidat, cæteraq; huius ad uerbum tranſcripſit. Sed non orationis ſolummodo ille furatur, uerũetiam aliorum geſto falſo alijs tribuit. Nam cum Andro hiſtoriam diuinationum conſcripſit, dicatq; de Pythagora, quòd aquam à puteo hauſtam in Metaponto ſitiens, poſtquam bibit, in tertium diem terræ motum fore prædixerit. Hæc omnia Theopompus ad alios tranſtulit. Phærecidem enim Syrum ita prædixiſſe aſſerit, nec in Metaponto, ſed in Syria id fuiſſe dicit. Sybaris quoq; urbs captiuitatem ad Meſenæ urbis cauſam tranſtulit. Tunc Nicagoras: Ego quoque inquit

Multi aliorũ inuenta ſibi aſcribunt.

B

Comma pro ſententia capitur ſeu oratione.

A inquit, cum hiſtoriam eius legerem, multa ipſum à Xenophonte accepiſſe, mutaſſeq́ ad peius, conſideraui. Xenophon enim in quarto Pharnabazi & Ageſilai collocutionem propter Apollolophanem Cyziphenum factam ita conſcripſit, ut et dignitas & mores utriuſq;, quomodo legas, cerni oculis uideatur. Hanc rem in undecimum hiſtoriæ Græcæ Theopompus traduxit. Itaq; dicit, ut muta tardaq́ uideantur. Vt enim furtum celaret, ea interpoſuit, quæ cunctationem quandam colloquentium oſtendunt, & animatam Xenophontis orationem corrumpunt. Tum Apollonius: Cur Theopompum & Ephorum uiros in dicendo tardos furti accuſamus, cum Menander quoq; ſimiliter feciſſe inueniatur? Et ab Ariſtophane grammatico, qui eum ualde amabat, admonitus fuiſſe dicatur? Vnde Latinos ſex libros edidit, quos de Menandri furtis inſcripſit, ubi omnia quæ ab alijs accepit, unum in locum contulit, ſicut Philoſtratus Alexandrinus de Sophocle fecit. Cecilius autem integram ad finem fabulam Antiphonis, quæ Ioniſta dicitur, à Menandro in Duidemonem tranſcriptam oſtendit. Sed quoniam in hanc rem neſcio quomodo incidimus, ego quoq; accuſare Hyperidem uolo multa fuiſſe à Demoſthene furatum. uerùm quoniam eiſdem fuerunt temporibus, ueſtræ puto coniecturæ relinquēdum, quiſnam ab alio furatus ſit. Ego uerò Hyperidem exiſtimo. ſi autem uos Demoſthenem ab illo accepiſſe contendetis, laudandum: quoniam quæ accepit, multo præſtantiora reddidit. Vituperandū autem Hyperidem duco, ſi elegantiſsimam Demoſthenis orationem ad peius conuertit. Et poſt pauca: Hellanicus etiam, inquit, quæ de moribus Barbarorum conſcripſit, ab Herodoto, & Damaſco intercepit. Quid uerò aut de Herodoto dicam, qui in ſecūdo ab Hecatæo Mileſio multa tranſtulit, ueluti de Phœnice, aut de fluuiali equo, de uenatione crocodilorum: aut de Iſocrate atq; Demoſthene, quorum alter in nummularia oratione, alter in oratione aduerſus Onetorem, omnia quę de quęſtionibus Iſæus in oratione de hæreditate Chilonis dicit, eiſdem ferè uerbis tran-
B ſtulerint? Aut de Dinarcho, qui multa eiſdem uerbis trāſcripſit? Antimachus etiam poeta, multa furatus ab Homero, parumq́; immutata ſcripſiſſe inuenitur: uerùm ne alios furti crimine accuſando, ipſe quaſi fur reprehendi poſſim, unde hæc habui, dicēdum mihi eſſe uideo. Lyſimachus igitur duos libros de furtis Ephori cōſcripſit. Polionis etiam ad Soteridem epiſtola extat de Cteſij furtis. Liber etiam eiuſdem legitur de ſimili Herodoti crimine. Et in libro quem de Veſtigijs inſcripſit, furta Theopompi recitat. Tum Proſenes: Alios quidem fures deprehendiſtis. Platonem autem, cuius ſolennitatem tanquam herois celebrantes apud Longinum conuenimus, hoc ipſum feciſſe (uereor enim furti uocabulum dicere, cum de Platone uerba facio) non deprehendiſtis. Quid ais, inquit, Galieta? Aio, inquit, quod rebus ipſis probabo. Et fortaſsis multo plura inuenirentur, ſi eorum, qui apud Platonem philoſophati ſunt, libri omnes reperirentur. Nam cum forte his diebus Protagoræ de ente librum legerem, aduerſus eos, qui unum ens dicūt eſſe, eadem omnino inueni ſcripta quæ apud Platonem leguntur. Quod ut ita eſſe cognoſcatis, ipſum audiatis: nouitate namq; rei commotus, memoriter omnia tenere ſtudui. His dictis, uerba ipſorum philoſophorum conſcribit, quibus apertiſsimè furem fuiſſe Platonem oſtendit. Sed ſatis iam dictum eſt, quod alter ab altero Græci furentur, & alter alterum ſtudioſe redarguat.

Quod diſciplinas omnes & artes à Barbaris Græci acceperunt.

Cap. 11.

NOn eſt autem ab hac præparatione Euangelica alienum, breuiter oſtendere, diſciplinas omnes & artes à Barbaris Græcos habuiſſe, ne quis accuſare nos audeat, ſi ab Hebręorum ſcriptura pietatem didiciſſe prædicemus: cum qui ueri aliquid apud eos dicere uideatur, nec fabulis theologiam immiſcere, Hebræorum doctrinam planè imitari cognoſcantur. Iuniores enim om-

nes ſunt, qui apud Græcos rectè aliquid philoſophati ſunt, non Hebræis ſolum, nec Phœnicibus atque Aegyptijs, ſed priſcis etiam ipſis Græcis. Primus enim omnium ex Phœnicia Cadmus Agenoris filius, myſteria & ſolennitates deorum Græciæ tradidit, ſimulacrorum conſecrationes etiam & hymnos, deinde ex Thracia Orpheus. Linus etiam & Muſæus, quos circa tempora Troiana floruiſſe aſſerunt, à quibus nihil aliud quam Aegyptiorum atq; Phœnicum falſitas paucis commutatis Græciæ commendata eſt. Quibus quidem in temporibus Pythius, Clarius, Dodonæus maximè colebantur, ſimulacraque aliorum deorum atque heroum & templa conſtituebantur. Et poſt multa ſecula philoſophiæ data ita diligenter opera eſt, ut cum nihil ueri in traditionibus maiorum philoſophantes inuenirent, præclara illa maiorum oracula cum autoribus ſuis contempſerunt, quippe ab illis nullam ſe conſequi utilitatem uidentes, aliena tanquam nudi atque pauperes ueritatis & diſciplinæ non temere ſcrutabantur, & ab alijs gentibus, quæ utilia ueraq; cenſebant, in omnibus artibus atque diſciplinis non ſine labore mutuabantur. Nempe ipſi Græci confitentur poſt Orphea Linum & Muſæum antiquiſsimos, ut ipſi dicunt, theologos, multorum autores errorum ſeptem quoſdam uiros admirabiles adeò ſapientia fuiſſe, ut ſapientes uulgò appellati ſint, qui omnes temporibus Cyri Perſarum regis floruerunt. Quo quidem tempore apud Hebræos nouiſsimi omnium prophetæ fuerunt, annis poſt Troiana tempora pluribus quàm ſexcentis. A Moſe autem non paucioribus quàm mille & quingentis. quod paulo pòſt planius faciemus. Verùm ab iſtis ſapientibus nihil aliud quàm ſententiæ quædam commodè atque breuiter dictæ, ad utilitatem humanæ uitæ compertum eſt. Magno deinde ſpacio temporis interpoſito, philoſophorum genus incœpiſſe fertur. Pythagoras enim primus omnium fuit, quem philoſophiæ quoque nomen inueniſſe conſtat. Hunc multi Samium, alij Tyrrhenum, alij Syrium, aut Tyrium fuiſſe contendunt. Ita non planè Græcus maximus, & primus philoſophorum ab omnibus dicitur. Nam Pherecydem doctorem Pythagoræ Syrium omnes fuiſſe tradunt: quamuis non eum ſolummodo, ſed Perſarum etiam magos, & Aegyptiorum diuinatores audiſſe Pythagoram aſſerunt, eo tempore, quo Iudæorum alij in Babylonem, alij in Aegyptum tranſmigrarunt. Audiuit autem & Brachmanas Indorum philoſophos, ſic ab alijs Aſtrologiam, ab alijs Geometriam, ab alijs Muſicam, ab alijs Arithmeticam, & aliud ab alijs habuiſſe. A Græcis autem nihil eum habuiſſe auſus quiſpiam eſt dicere: tanta doctrinæ & bonorum artium penuria in Græcia fuit, antequam Pythagoras omnia quæ ab illis collegit ſummo ſtudio, docuit. & diuinus propterea meruit honores. à quo prima philoſophia proceſsit, quam Italicam, quoniam ibi maximè docuit, appellare ſolent. Secunda eſt, quam Thales unus de ſeptem ſapientibus tradidit, quæ Ionica nominatur. Tertia Eleatica dicitur, cuius Xenophanes colophonius autor aſcribitur. Thalem autem multi non Græcum, ſed Phœnicem dicunt: nonnulli Mileſium fuiſſe arbitrantur. quem tradunt ab Aegyptiorum diuinationibus pleraque accepiſſe. Solonem uerò unum de ſeptem, qui leges Athenienſium conſcripſit, tempore quo Iudæi Aegyptum frequentes habitant, illò perueniſſe, Plato in Timæo teſtatur. Quo quidem in libro doceri eum à Barbaro uidemus his uerbis: O Solon Solon, Græci ſemper pueri eſtis. ſenex autem nullus unquam Græcorum fuit, ac ideo apud uos nulla diſciplina uetus inueniri poteſt. Plato quoque ipſe, cùm Italicam philoſophiam hauſerit, in Aegyptum abijſſe traditur, nec breui tempore conuerſatus ibi fuiſſe. Vnde grato animò omnia quæ optima ſunt, à Barbaris ſe conſecutum profitetur. Dicit enim in Epimenide, cauſam fuiſſe Barbarum illum, qui primus hæc inuenit. Vetuſta enim regio, inquit, eos aluit qui primi hæc inuenerunt. Longam autem ætatem multi conſecuti ſunt propter æſtiui temporis

Pythagoras quando uixerit.

Solon quando fuerit.

ſerenitatem

A ſerenitatem,quam Aegyptus maximè atque Syria poſsidet. Quare ab initio uſque ad hæc tempora innumerabilibus annis examinata uerè nobis tradita ſunt. Deinde ſubijcit: Fateri autem oportet,quicquid à Barbaris Græci acceperunt,ad meliorem illud finem perduxiſſe. Hæc Plato. Democritus autem multo prius à Barbaris ſe didiciſſe,his uerbis gloriatur: Ego uerò,inquit,multo plures quàm omnes cæteri homines, qui modò ſunt, regiones peragraui, multas urbes uidi,ſapientes uerò audiui, nec quiſquam me in demonſtratione linearum ſuperare potuit,nec ipſi quidem, qui Harpedonaptæ apud Aegyptios appellantur. Octoginta enim annos longè à patria diſciplinarum amore abſui. Babylonem enim etiam iſte & Perſas & Aegyptum,ut diſceret, petijt. Quid de Heraclito,ac de alijs Græcis dicam,per quos omnes illuminatam doctrinis Græciam conſtat? Nam ante ſecula eorum uatibus & oraculis dæmonum inhiabat,nec aliquid ſolidæ diſciplinæ ueſtigium continebat. Mirabilia uerò Apollinis illa reſponſa nihil penitus hominibus contulerunt, ſed errantes huc atque illuc magno ſudore aliena ſibi homines congeſſerunt. Geometriam enim ab Aegyptijs,Aſtrologiam à Chaldæis, & alia ab alijs acceperunt. Sed nihil unquam tantum mutuati ſunt,quanti hoc eſt,quod ab Hebræis habuerunt. unius enim Dei cognitionem inde receperunt,& multitudinem dæmonum ſuorum ſpreuerunt. Cur ergo nos incuſant,ſi Hebræorum ſpripturam Barbaram,ut ipſi dixerint,Græcæ philoſophiæ antepoſuimus? quoniam omnia bona à Barbaris ipſi furati ſunt, nec quicquam utilitatis à dijs ſuis habuerunt? Quos iure multi apud eos contempſerunt,ut impij dici quàm dæmonia uenerari maluerint. Cur igitur nos accuſant,aut non magis laudant atque admirantur,qui falſitate contempta, eam theologiam ſecuti ſumus,quæ ſola uera eſt ab omni falſitate remota. Nam neque in impietatem incidimus, ut multi Græcorum ſapientes,nullum Deum colentes,neque rurſus, ut mirabiles philoſophi, ſummum Deum cognoſcentes, multorum falſitatem deorum ueritati permiſcuimus. Sed de his aliàs. Nunc autem non philoſophicas

B ſolum doctrinas, ſed omnia inuenta hominum humanæ uitæ utilia à Barbaris Græcos accepiſſe comprobemus. Primus igitur qui literarum elementa Græcis tradidit,Cadmus ex Phœnicia erat,unde Phœnicia literarum elementa priſci poetæ dixerunt. Multi Syros literas primos comperiſſe aſſerunt. Syrij autem etiam Hebræi ſunt. Nam Iudæa in Syria ſemper à ſcriptoribus habita eſt,& Phœniciam etiam apud priſcos appellari conſtat. Temporibus autem noſtris Palæſtinem Syriæ appellant. Argumento autem illud maximo eſt,ab Hebræis repertas eſſe literas,ipſarum literarum apud Græcos appellatio. Singula enim apud Hebræos elementa appellatione ſignificatiua uocantur: quod apud Græcos nullo modo fieri poteſt. Vnde non eſſe ab illis inuenta, ſed ab alijs accepta declaratur. Omnes autem literæ apud Hebræos uiginti duæ ſunt,quarum prima Aleph dicitur,quod latinè diſciplina dici poteſt. Secunda Beth,quod domus ſignificat. Tertia Gimel,quod uocis plenitudinem ſignificat. Quarta Daleth,quod librorum dici poteſt. Quinta He,quod uocabulum iſta ſignificat. quæ omnes uoces talem ſenſum efficiunt, Diſciplina domus plenitudo librorum hæc. Sextum elementum apud eos Vau dicitur: quæ uox latinè in ipſa dici poteſt: Deinde Zain,quod uocabulum ſignificat uiuit. Octauum Heth,quod ſignificat uiuens. totum hoc ſimul, In ipſa uiuit uiuens. Nonum Teth dicitur,id eſt bonum. Decimum Ioth, & interpretatur principium. Simul hæc duo bonum principium ſignificant. Vndecimum Caph, latinè tamen. Duodecimum Lamed,quod diſce. & poſtea Samech,quod interpretatur auxilium. totum hoc ſimul ſignificat, Tamen diſce auxilium. Deinde ſequitur elementum quod Mem appellant, quod interpretari poteſt ex ipſis. deinde Nun, id eſt, ſempiternum auxilium. his accedit Ain,quod latinè fontem,aut oculum ſignificat. deinde Phe, quod os dici poteſt. deinde Sade,

Græci nomina literarũ ab Hebræis habent.

quæ uox iuſtitia interpretari poteſt. Simul ſenſus eſt, Fons aut oculus, & os iuſtitiæ. Elementum deinde accedit Coph, id eſt uocatio. deinde Res, quod caput ſignificat. deinde Sin, quod dentes dicere poſſumus. poſtremò Thau, quod ſigna dici poteſt. Omnium igitur ſenſus elementorum hic eſt, Diſciplina domus, plenitudo librorum, hæc in ipſa uiuit uiuens, bonum principium: tamen diſce ex ipſis ſempiternum auxilium, fons aut oculus, atque os iuſtitiæ, uocatio capitis, & dentium ſigna. Hæc eſt elementorum Hebraicorum latinè dicta ſententia, quæ diſciplinæ literarum ſummopere conuenit, quod apud alias gentes inueniri nequit. Vnde fateri neceſſe eſt, non ab alijs quàm ab Hebræis literas eſſe inuentas: Græcos uerò ab Hebraicis accepiſſe, ipſa literarum appellatio ſignificat. Hebræi enim Aleph, Græci Alpha dicunt: illi Beth, Græci Vita: Gamma Græci, Gimel illi: deinde Daleth illi, Delta iſti: & alteri Zain, alteri Zeta. cætera quoque ſimiliter. Vnde patet, ab Hebræis literas inuentas ad alios & ad Græcos tandem perueniſſe. Hæc de literis dicta ſufficiant. Clemens quoque cum in ſimilem inciderit materiam, Aegyptios oſtendit medicinam inueniſſe, & Aeſculapium amplificaſſe. Atlantem autem ex Libya primùm nauim conſtruxiſſe, ac nauigaſſe. Aſtrologiam primos Chaldæos, Aegyptios deinde edidiſſe. Phryges auium uolatus primos obſeruaſſe, & Tuſcos aruſpicium comperiſſe, Telmiſsinos ſomniorum interpretationem, Tyrrhenos tubam, Phryges fiſtulam: ex Phrygia enim erat Olympus & Marſyas, qui fiſtulam inuenerunt. Lucernæ uſum Aegyptios, qui annum in duodecim partes primi diſtinxerunt, primiq́ lege non conuenire mulieribus in templis prohibuerunt, nec intrare in templa quenquam à muliere niſi lotum ſanxere. Geometriam etiam ipſum inueniſſe, Selmenthem uerò & Damnamenæum Iudæos in Cypro primos ferrum inueniſſe: ferri autem tincturam aut temperiem, qua robur accipit, Delam Iudæum comperiſſe. quamuis Heſiodus Delam ex Scythia fuiſſe aſſerat. Falcem Thraces comperiſſe, ut primò peltis equeſtres uſos, quam Illyrij primò inuenerunt. Cadmum auri metalla primùm in monte Pangeo excogitaſſe. Quadriremem à Carchedonijs primùm factam fuiſſe, cuius architectus Voſporus fuit. Medeam primùm tincturam capillorum excogitaſſe. Pannones, qui Noricum habitant, quos Noropes appellant, æris uſum inueniſſe. Olympum ex Myſia, Lydiam harmoniam, Dichordum Aſſyrios. Sambucam inſtrumentum etiam id muſicum eſt, Trogloditas. Marſyam Phrygem trichordum, diatonumq́ harmoniam, & myxophrygiam, atq́ myxolydiam. Thamyrin thraca, harmoniam Doricam, Sidonios triremem, Siculos phormingen, non ualde à cithara differentem. Hæc Clemens noſter, cæteraq́ huius à Cydippo Mantineo, Ariſtodemo, Antiphane, ac Ariſtotele collegiſſe ait. operæ autem precium eſt, à Ioſepho etiam Iudæo nonnulla tranſcribere. Is enim uir cum de Antiquitate Iudaica ſcribat, multo iuniores fuiſſe Græcos oſtendit, ac à Barbaris omnia collegiſſe, diuerſaq́ inter ſe ac uaria conſcripſiſſe. Verba igitur eius hæc ſunt: Non poſſum, inquit, non admirari eos, qui putant de uetuſtiſsimis rebus, ſolis eſſe Græcis credendum, nobis autem cæteriſq́ hominibus nullam eſſe fidem adhibendam. Nam ſi ab ipſis rebus ueritatem diſcere uoluerimus, quæ à Grȩcis facta inuentaq́, ſiue urbes conditas dixeris, ſiue artes excogitatas, ſiue legum ſanctiones, heri aut nudiuſtertius, ſi cum noſtris conferas, incœpiſſe putabis. Scribendæ uerò hiſtoriæ curam omnium poſtremam ipſis fuiſſe conſtat. Vnde ipſi quoque Chaldæos, Phœnices, & Aegyptios (non enim libet modò nos quoque iſtis connumerare) apertè fatentur, uetuſtiſsimam firmamq́ priſcarum rerum traditionem tenere. Regiones enim habitant, quæ minimas continentis regiones patiuntur. multaqúe opera, ac magno ſtudio ſemper incubuerunt, omnia præclara facinora publicis ſcripturis ab eloquentiſsimis uiris poſteritati com-

Artium & inſtrumentorum inuentores.

commendari. Græciam uerò non ignoramus ſæpius deuaſtatam, rerum geſta
rum memoriam amiſiſſe. Ita nouo genere uiuendi ſæpius inſtituto, à ſe origi-
nem rerum incœpiſſe putarunt. Literas autem poſteriores penè omnibus ac-
ceperunt: à Cadmo enim didiciſſe gloriantur. Nec tamen, aut ex templis, aut
loco publico ſcripturam ſe habuiſſe dicere audent, quæ id ſignificet. Vnde ma
gna quęſtio eſt, utrum Troiani belli temporibus literis uterentur. Et paulo
pòſt: Cadmus uerò Mileſius, & Argiuus Acuſilaus, qui primi apud Græcos
hiſtoriam ſcribere aggreſsi fuerunt, non multo ante Xerxis tempora fuiſſe
perhibentur. Pręterea Pherecydes Syrius, Pythagoras, & Thales, qui de cœle
ſtibus atque diuinis rebus primi Gręci pauca ſcripſerunt, ab Aegyptijs & Chal
dęis cuncta didicerunt, quos omnes una uoce Gręci uetuſtiſsimos omnium
prędicant. Quomodo igitur supremę arrogantię non eſt, ſibi ſolis antiquita
tis memoriam attribuere? Aut quis ab ipſis ſcriptoribus non facilè percipiet,
nihil certum, ſed omnia coniecturis Gręcos ſcripſiſſe? Pugnant enim inter ſe
omnes, & alter alterius falſitatem redarguit. non eſt opus ut eos moneam, qui
melius me ſciunt, quòd Hellanicus, contra quem Acuſilaus de genealogijs
ediderit: nec ut enumerem in quot, quantisque Heſiodum reprehendit: nec di
cam quomodo Ephorus Hellanicum, Timęus Ephorum, Timęum poſterio
res, Herodotum omnes reprehendunt. Non eſt neceſſe de ſingulis atque mino
ribus dicere, cum de Perſarum in Græciam impetu, & de præclaris facinori-
bus tunc geſtis, inter ſe uehementer ſcriptores diſcrepent: cum etiam Thucy-
didem, qui accuratiſsimè ſuorum temporum conſcripſiſſe hiſtoriam creditur,
quaſi mendacem nonnulli accuſent. Huius diſcrepantiæ quamuis multę poſ-
ſint eſſe cauſæ, duæ tamen mihi præcipuæ uidentur. Quarum prima & maxi-
ma eſt, quia nullam curam, ut publicè præclara facinora ſcriberentur, Gręci po
puli habuerunt: ac ideo magna in ſcriptoribus mentiendi licentia fuit. Nam i-
pſi etiam Athenienſes, quos & indigenas putant, & diligentiores fuiſſe con-
ſtat, primas omnium publicæ ſcripturæ leges Draconis de cęde, qui paulo an-
te Piſiſtratum fuit, commendatas fuiſſe aſſerunt. Non oportet de Arcadibus
dicere, qui quamuis uetuſtiſsimos ſe omnium prædicent, ultimi tamen om-
nium literas didicerunt. Quare cum nihil extaret publicè, quo & ignari doce-
rentur, & mendaces redarguerentur, partim ignorantia, partim affectione fa
ctum eſt, ut magna inter ſcriptores diſcrepantia inueniatur. Altera cauſa eſt,
quia non ueritatis amore, quamuis ita profiteantur, ſed eloquentiæ ſuæ oſten-
tatione, quoniam ueteres ſcriptores ſuperaturos ſe facile credebant, ſcribendi
laborem ſumębant. Ita nonnulli fabulas, nonnulli ciuitatum, aut regum lau-
des, aut uituperationes, nonnulli ueterum ſcriptorum, ut ipſi eloquentiores ui
derentur, emendationem conſcripſerunt. Vnde fit, cum hiſtoriã ſcribere profi-
teantur, non id, ſed huius oppoſitum faciant. Veritatis enim hiſtoriæ ſignum
illud eſt, ut de eiſdem rebus eadem omnes conſcribant. Illi uerò ſic ſe ueraces
uiſum iri putarunt, ſi unuſquiſque aliter quàm cæteri conſcripſiſſet. Hæc Ioſe-
phus: Sed non erit ab re, quaſi apicem Diodori teſtimonium afferre. Is igitur
in primo his uerbis utitur: Dicendum modò de his eſt, qui priſcis temporibus
prudentia doctrinaque clari ad Aegyptum uſque profecti ſunt. Sacerdotes enim
Aegyptiorum in ſacris libris ſcriptum inueniunt Orphea, Muſæum, Melam-
poda, Dędalum, Homerum poetam, Lycurgum Spartiatem, Solonem Athe-
nienſem, Platonem philoſophum, Pythagoram Samium, Eudoxum mathe-
maticum, Democritum Abderitam, Enopidem Chium Aegyptum petijſſe:
quorum omnium ueſtigia, aliorum imagines, aliorum nomina, locis aut in-
ſtrumentis indita extant: aſſeruntque uniuerſa illos, quibus apud Gręcos clarue
runt, ab Aegyptijs accepiſſe. Orphea enim myſteria Dionyſij, & errores Cere-
ris ſic conſcripſiſſe, ut myſteria Oſiridos, & errores Iſidos ſe habent, nomini-
bus ſolummodo immutatis. Supplicia uerò impiorum apud inferos & amœ-

nos piorum campos ad imitationem eum feciſſe earum rerum, quæ in ſepulchris ab Aegyptijs geruntur. Quam rem Orpheus primus apud Græcos tranſtulit, & Homerus amplificat. Melampodem autem aiunt ea, quæ de Saturno & de Titanum pugna dicũtur, ac de alijs deorum calamitatibus, ab Aegypto in Græciam traduxiſſe. Dædalum autem affirmant uolutiones Labyrinthi fuiſſe imitatum, qui uſq; ad hæc tempora in Aegypto permanet à Mendote, uel ſicut quidam dicunt à rege Maro multis annis ante Minoem conſtructus. cuius rei ſignum eſt ſtatuarum numerus, quas Dædalus apud Grecos confinxit. neq; enim plures, neque pauciores ſunt, quàm apud Aegyptios ſint. Ita uerò eſſe, inde maximè patere aiunt, quòd in Memphide Propylæa Vulcani à Dædalo architecto facta oſtendunt. Quo quidem opere adeò admirabilis ingenij uiſus, ut lignea eum ſtatua donauerint, quæ in eodem Vulcani templo conſpicitur. Adeo enim ſuperauit Aegyptios, à quibus didicit, ut propter multa, quæ adinuenit, honores diuinos apud eos conſecutus ſit. Templum enim Dædali ad hæc uſque tempora in inſula quadam iuxta Memphim ſummopere colitur. Argumenta quoq; nonnulla ſolent afferre, quibus fuiſſe in Aegypto Homerum planè oſtendunt, ac maximè, quia Helenam ſcripſit potionem Telemacho apud Menelaum hoſpitanti præbuiſſe: qua factum eſt, ut calamitatum ſuarum obliuiſceretur. Quam quidem potionem ab Aegyptijs dicit poeta Helenam à Polymneſta quadam Thanis uxore didiciſſe. Nam uſq; ad noſtra tempora ſolæ Dioſpoliticæ mulieres, iram atque mœſtitiam potionibus ſedare ſciunt. Dioſpolis autem Thebæ ſunt. Venerem quoque auream Homerus appellat, quo nomine uulgo ab Aegyptijs nominatur. & lucus Veneris aureæ apud eos adhuc inuenitur. Lycurgum ſimiliter, Platonem atque Solonem, multa in libris atque legibus ſuis conſcripſiſſe patet, quæ ante illorum tempora Aegyptij habuerunt. Pythagoram quoque Geometriam & Arithmeticam ab eis didiciſſe, animæ in cætera animalium migrationem à dogmatibus Aegyptiorum ſumpſiſſe. Democritum uerò putant quinquennio in Aegypto conuerſatum, multa inde didiciſſe. Enopidem quoque ab Aegyptijs Aſtrologis, & alia complura, & obliquationem Zodiaci percepiſſe. Eudoxum etiam ab Aegypto in Græciam multas aſtrologiæ rationes tranſtuliſſe. Teraculem ſimiliter atque Theodorum Rheti filios, qui ſimulacrum Apollonis Pythij fabricati ſunt, quiq; fingendo apud priſcos omnes excelluerunt, multis annis in Aegypto uerſatos contendunt. Hæc à Diodoro ſumpta ſufficiant. Si ergo ab omnibus barbaris quicunque clari apud Græcos fuerunt, non pauca, neque minima acceperunt, nec idcirco quiſpiam eos accuſauit: cur nos accuſant, qui uera pietate commoti, ſcripturam Hebræorum complectimur?

Dædali ſummum ingenium.

Migratio animarum unde primo irrepſerit.

A

B

De antiquitate Moſi, ac prophetarum.

Cap. III.

VErùm ne fortè, quoniam cognitionem unius Dei Hebræos ſolummodo uerè habuiſſe diximus, ac ab eis cæteros, ſi quid hac de re præter Hebræos uerè ſenſerunt, accepiſſe contendimus, ne quis unquam aliter actum putet, ac à Græcis Iudæos hoc habuiſſe dogma contendant: declarandum eſt, quibus temporibus Moſes & prophetæ fuerunt. Plurimi ergo (perutilis namque res eſt) de antiquitate Moſi & prophetarum ſcripſerunt, à quibus nonnulla tranſcribam: quamuis ipſe noua uia rationéque uſus: hoc modo rem diſponere ſtatui. Nemo inficias ibit, imperatoris Romanorum Auguſti temporibus Saluatoris noſtri natiuitatem fuiſſe, doctrinamqúe quintodecimo Tiberij Cæſaris anno Euangelicam incœpiſſe. Si quis ergò ab hoc Tiberij anno ad ſuperiora ſcandens, diligenter uſque ad Darium Perſarum regem, & reſtitutionem templi perueniat, quingentos quadragintaocto annos inter Tiberium & ſecundum Darij annum interfuiſſe comperiet. Secundus enim

Iudæi uerò aſſerũt templum ſecundum ſtetiſſe annis 430.

Digitized by Google

dus enim Darij annus, ſexageſimę quintę Olympiadis primus fuit. Tiberij autem quintuſdecimus ducēteſimæquintę, ac primę Olympiadis quartus inuenitur. Ita centum ac triginta ſeptem Olympiades interfuiſſe, manifeſtè uidentur. qui numerus quaternario auctus (quadriennium enim Olympiadi attribuitur) quingentos quadragintaocto annos efficit. In ſecūdo autem anno Darij ſeptuageſimus Hieroſolymorum, & templi deſtructionis fuit, ut Iudęorum hiſtoria oſtendit. Quòd ſi à ſecūdo Darij anno ad primam Olympiadem percurras. Olympiades quidem ſexagintaquatuor, annos ducentos quinquaginta ſex interfuiſſe cōperies. Quos quidem annos, ſi ab ultimo deſolationis anno, ac reſtaurationis principio aſcendendo auferas, ad quinquageſimum annum Oziæ Iudæorum regis, quo tempore Iſaias & Oſee propherarunt, omnino peruenies. Ita prima Olympias Eſaiæ temporibus fuiſſe inuenitur. Inde autem à prima Olympiade uſq; ad captiuitatem Troiæ, ut Græcorum ipſorū hiſtoriæ ſignificant, quadringenti ac quinquaginta anni colligūtur, quem annorum numerum à quinquageſimo Oziæ anno ſimiliter auferendo, ad tertium annum Labdonis Iudæorum iudicis peruenies. Ita Troianæ urbis deſtructio ſeptem annis antequā Sampſon Hebręos iudicaſſet, fuiſſe oſtēditur: quem corporis robore inuictum fuiſſe, ut Herculem, Gręci ſcribunt, Hebræi teſtantur. Inde à captiuitate Troiana, ſi quadringentos aſcendendo annos auferas, ad Moſem terrigenam Cecropem deuenies. Omnia uerò, quę apud Gręcos mirabilia narrantur, poſt Cecropem fuiſſe conſtat. Nam Deucalionis diluuium, Phaetontis incendium, natiuitas Erichthonij, Proſerpinę raptus, Cereris myſteria, Eleuſiniorum cōſtitutio, Triptolemi ſatio, Europę raptus à Ioue, Apollinis partus, Cadmi ad Thebas aduētus, & ad hęc iuniores illi Dionyſus, & Minos, Aeſculapius, Perſeus, Dioſcuri, Hercules, poſt Cecropem omnes fuerunt. Quare omnibus his multo uetuſtior Moſes fuiſſe confirmatur.

Hic uidetur eſſe Abdon, de quo Iud. 3.

A Moſe uerò uſq; ad primum annum uitę Abraham quingētos ac quinq; annos comperio: quos ſi à Cecropis regno ad ſuperiora auferas, ad Aſſyrium Ninum tandem peruenies, quē aiunt primum toti Aſiæ, India ſolum excepta, regnaſſe: à cuius nomine ciuitas Ninus appellata eſt, quam Iudæi Niniuen dicunt. Eo tempore Zoroaſtres magus apud Bactrios regnabat. Nino autem uxor Semiramis ſucceſsit. Nini ergo atq; Semiramidos Zoroaſtriſq; temporibus Abrahā fuiſſe conſtat. Nam hæc omnia nobis certis rationib. in eo libro demonſtrata ſunt, quē de temporib. inſcripſimus. Vtar aūt impręſentiarū Porphyrij de uetuſtate Moſi teſtimonio, illius uidelicet, qui Hebræorū atq; Chriſtianorū inimicißimus odij cumulo, ipſum quoq; atq; Moſen prophetas improbis petere uerbis auſus eſt. Sic enim inimicorū teſtimonio uetuſtas Moſis magis cōprobabitur. In quarto ergo eorū, quos aduerſus nos liberos euomit, his uerbis utitur. Narrat aūt Iudæorum hiſtoriam ueriſsimè, quoniam & locorum & uirorum nomina ſimiliter atq; ipſe poſuit Sachoniato Berutius, qui earum rerum omnium monumēta ab Hierobalto, Dei Leui ſacerdote, aſſerit habuiſſe. Quam quidem hiſtoriam Abelbalo Berutiorum regi inſcripſit, quorū uirorum tempora, multo ante Troiana tempora fuiſſe comperiūtur. Is Sachoniatho Phœnicum lingua partim à ſingularum urbium annalibus, partim à libris ſacris, qui templis dedicare ſolebant, collegit ingenio, quem non multo poſt Moſem Semiramidos temporibus fuiſſe ſcriptum eſt. Hæc Porphyrius. Si ergo Semiramidos temporibus Sachoniatho fuit, ea uerò multo ante Troianam calamitatē fuiſſe perhibetur, erit Sachoniatho quoque Troianis temporibus multo uetuſtior. Sachoniathonem uerò ab alijs collegiſſe hiſtoriam ipſe Porphyrius teſtatur, quos & ipſos iuniores Moſe fuiſſe cōcedendum eſt. Sed ponamus etiā eiſdem temporibus Moſi Sachoniathonē fuiſſe, quoniā tamen Moſes Semiramidos tēporibus huius philoſophi teſtimonio cōperitur, quando nos Abraham fuiſſe cōtendimus, antiquior eſt Moſes ſecūdum Por-

Quando Abraham fuerit.

phyrium, quàm ipſi opinantur. Fuit autem Semiramis octingẽtis annis ante Troiana tempora. Quare Moſes quoque ſimiliter. Primus uerò apud Argiuos Inachus regnauit, quando nec ciuitas, nec nomen Athenienſium erat. Primus autem Argiuorum rex quinti Aſſyriorum regis temporibus fuit centum quinquaginta annis poſt Moſem atq; Semiramidẽ, in quibus nihil apud Græcos illuſtre factum inuenitur. Quadringentis autem annis & quinquaginta ferè poſt Semiramidem primus apud Athenienſes Cecrops indigena, ut ipſi dicunt, regnauit.* Triopa ſeptimo poſt Inachum regnante apud Argiuos, & poſt, Inachi autem tempore Ogygium dicitur diluuium fuiſſe. Et Apis apud Aegyptios primus Deus appellatus eſt: & Inachi filia, quam Iſidem Aegyptij nominarunt. Prometheus quoque & Atlas illis temporibus fuerunt. A Cecrope autem uſque ad Troianorum calamitatem paulo pauciores quàm quadringenti anni colliguntur: in quibus diluuium Deucalionis, & incendium Phaethontis fuiſſe, non ignoramus. Cecrops autem primus Deum Iouem appellaſſe fertur, & aram inſtituiſſe primus, & ſimulachrum Palladis erexiſſe. Poſt Cecropem autem dij Græcorum omnes nati fuiſſe uidentur. Ita ad Troiana tempora à temporibus Moſi plures quàm octingenti anni Porphyrij teſtimonio fuiſſe comperiuntur. Homerum uerò atque Heſiodum multo iuniores Troia fuiſſe, manifeſtum eſt. Pythagoram uerò & Democritum in quinquageſima Olympiade ſeptingentis ferè annis poſt Troiam fuiſſe conſtat. Quare huius Philoſophi authoritate mille quingentisq; annis ante Græcorum philoſophos Moſes fuit. Verùm quoniam multi præclari apud nos uiri, atque doctiſsimi Iudæorum antiquitatem certis uerisq; argumentis probarunt, quorum alij à Græcis, alij à Chaldæis atque Aegyptijs, nonnulli etiam à Phœnicibus atque Hebræis propoſitum ſuum approbarunt: imò uerò cuncta ſimul conferentes, mirabili ratione ac uia, ac ſingularum gentium præclara facinora, quæ in eiſdem temporibus geſta ſunt, collegerunt: eorum nonnullas uoces uerbaq; tranſcribam, ne laborum ſuorum fructu authores priuentur. Vtar autem teſtimonio multorum, ut ex omnibus Hebræorum uetuſtas indubitata habeatur. Africanus igitur in tertio Animalium, his uerbis utitur: Vſque ad Olympiadas nihil exploratum in hiſtoria Græcorum inuenitur, ſed omnia confuſis conſcripta temporibus ſunt. Poſt Olympiadas uerò quoniam quadriennio diligentiſsimè omnia notabantur, nulla penitus confuſio temporum fit. Quare præclara fabuloſaq; facinora, quæ ante primam Olympiadem fuerunt, ſummatim colligam. Quę uerò pòſt geſta ſunt, ita cum Hebraicis, Perſisq; hiſtorijs conferam, ut ea quæ in eodem tempore fuerint, apertè ſignificem. Hebręorum igitur in Babylonem migratio, à Nabuchodonoſore facta, ſeptuaginta durauit annos. Cyrus regnauit Olympiade quinquageſimaquinta, ut à Diodori, Thaliccoſtonis, Polybij, Phlegetontisq; hiſtorijs patet, quo anno leſus filius Ioſedech primã particularemq; deductionem populi fecit, ut apud Eſdram Iudæum conſcriptum eſt. Verùm iſta, ut dixi, propter Olympiadon certitudinem eodem modo ab omnibus conſcripta ſunt, cum nullam omnino confuſionem patiantur. Ab Ogyge autem indigena, cuius temporibus primum & maximum diluuium in Attica fuit, & Phoroneus Argiuus regnabat, uſque ad primam Olympiadem anni fuere mille atque uiginti. Ita enim omnes aſſerunt, qui Athenienſium annales conſcripſerunt. Hellanicus dico atq; Philochorus, Caſtor etiam & Thalus in hoc conueniunt, qui Syricam hiſtoriam diligenter tractarunt. Diodorus quoq;, qui orbis hiſtoriam in bibliothecas contulit, alijq; permulti. Et poſt pauca: Dicimus ergo Ogygem, à quo primum diluuium nominatum Ogygium eſt, temporibus Moſi fuiſſe. quod hoc pacto probamus: Ab Ogyge, ut diximus, mille uigintiq; anni uſque ad primam Olympiadem fuerunt: à qua uſque ad quinquageſimam quintam Olympiadem, id eſt, uſq; ad primum

*Troipha ſecundum alios.

A primum annum Cyri Perſarum regis, & Iudaici populi reductionem anni fuerunt ducenti & ſeptem. Quare ab Ogyge ad Cyrum mille ducenti triginta ſeptem fuerunt: quos ſi auferes, aſcendendo ad annum illum peruenies, quo ab Aegypto Moſes populum eduxit. Fuit ergo Moſes Ogygij temporibus, à quo Eleuſis condita eſt. Atticos igitur annos ab iſta ſumamus. Et poſt pauca: Poſt Ogygem uerò propter uaſtationem diluuij centum nonagintanouem annis uſq; ad Cecropem Attica ſine rege & penè deſerta fuiſſe perhibetur. Actæum enim, quem poſt Ogygem fuiſſe nonnulli fingunt, cæterosq; uſque ad Cecropem nuda ſolummodo eſſe nomina, Philochorus ſcribit, & poſt aliqua computatione annorum à Iudaica ſcriptura diligentius facta. A Moſe igitur, inquit, uſq; ad Cyrum mille ducenti triginta ſeptem anni colliguntur. Quod ab Ogyge ad Cyrum etiam ſecundum Græcorum hiſtoricos colligi demonſtrauimus. Sed Græcorum etiam nonnulli hoc ipſum teſtantur. Polemon enim in primo Græcarum hiſtoriarum: Temporibus, inquit, Apidos Phoronei filij magna pars Aegyptij exercitus ab Aegypto expulſa, in Palæſtina Syriæ non longè ab Arabia habitarunt. Apion etiam Poſidonij filius, grammaticorum omnium diligentiſsimus hiſtoriæ perſcrutator in quarto Hiſtoriarum, & in libro aduerſus Iudæos, Inacho, inquit, regnante apud Argiuos, & Amaſi apud Aegyptios, Iudæi duce Moſe ab Aegyptijs defecerunt. Herodotus quoq; Amaſidos & defectionis huius in ſecundo mentionem facit. Iudæorum etiam quodammodo meminit, cum Syrios dicat, qui Paleſtinam inhabitant, circumcidi ſolere. Ptolemæus præterea Mendeſius, qui Aegyptiorum hiſtoriam ab initio conſcripſit, his ita conuenit, cæteriq; omnes, ut minima quædam annorum differentia eſſe uideatur. Ita nobilia geſta mirabiliaq; Græcorum, ſiue uera, ſiue ficta, poſt Moſem fuiſſe comperiuntur. Viſum eſt autem mihi à tempore regni Attici, res Græcorum Hebraicis conferre. Primo igitur Ogygis anno, à quo uſq; ad primam Olympiadem mille ac uiginti fuiſſe oſtendimus, exitus Iudæorum ab Aegypto factus eſt, & in Attica

B Ogygium illud diluuium: neq; id iniuria. Cum enim ira Dei grandine ac tempeſtatibus percuterentur Aegyptij, non poterant aliquæ partes etiam orbis non commoueri, Attica præcipuè: quia coloni Aegyptiorum, ut multi alij, & Theopompus in Tricarano affirmat, Athenienſes fuerunt. Poſt quatuor autem & nonaginta annos, Prometheus fuiſſe à nonnullis dicitur: quem finxiſſe homines fabulantur atq; formaſſe, quoniam ſapientia eloquentiaq; ſua à beſtiarum uitia in ciuilem transformauit. Hæc Africanus. Tatianus uerò qui ſeipſum in Aſſyria regione natum dicit, uir lingua Græca doctiſsimus, Græcis omnibus Moſem antiquitati anteponens, De Homero, inquit Steſimbrotus, Thaſius Callimachus, Colophonius, Rheginus, Theagenes, qui fuit Cābyſæ temporibus, & Herodotus Halicarnaſſeus, alijq; complures ſcripſerūt. Sed quoniam aliter alij tradiderunt, quibus fuerit temporibus, affirmare non poſſumus. Crates enim ante reductionem Herculidarū octuaginta poſt Troiana tempora annos floruiſſe contendit. Eratoſthenes poſt centum annos, Ariſtarchus quando Ionica colonia ducebantur centum & quadraginta annos poſt deſtructionem Troianam, Philochorus Archippi Athenienſium principis tempore centum & octoginta annis poſt captiuitatem Troianam, Apollodorus ducentis & quadraginta poſt Troiana tempora, nonnulli in prima Olympiade quadringentis annis poſt Ilij euerſionē, alij Archilochi æqualem fuiſſe cōtendunt, qui fuit Olympiade uigeſimatertia, tēporibus Gygæ regis Lydorum. Sed hæc relinquantur. Nam quando ita confuſe de temporibus ſcribit, uniuerſa hiſtoria titubat. Sed ponamus Homerū ipſius Agamēnonis temporibus fuiſſe. Moſes enim non modò multo ante hæc tempora, uerūetiam ante Dardanum fuit. Vtar autem teſtimonio Chaldæorū, Phœnicum, & Aegyptiorum. Beroſus enim uir Babylonius ſacerdos, multo antiquiorē Troiano bello

Diuerſitas hiſtoricorū adimit eis fidem.

Moſem

A edidit, teſtem adducit, quòd Amaſis, qui Auarin Aegyptiorum urbem euer-
tit, & Inachus Argiuorum rex eiſdem temporibus fuerũt. Quo quidẽ Amaſi-
de regnante ab Aegypto, Moſe duce, Iudæos profugiſſe cõfirmat. Res autem
Argolicas, quæ ab Inacho cœperunt, Dionyſius Halicarnaſſeus in libro de
Temporibus omnium Græcarum rerum uetuſtiſsimas fuiſſe oſtendit. Ab Ina-
cho autem ad Troiana tempora uiginti generationes connumerãtur, anni ad
minus quadringenti. Aſſyriorum autem regnum antiquius cæteris omnibus
fuiſſe conſtat, cuius quadringenteſimo atque ſecundo anno, trigeſimo ſcilicet
atque ſecundo Beluchi octaui Moſe dicente, populus ab Aegypto exiuit, Ina-
cho Argiuis & Amaſide in Aegypto regnante. Poſt Inachum Phoroneus Ar-
gis regnauit, quando Ogygium fuit diluuium, & Ægialeus in Sicyone re-
gnauit, à quo Sycionum regnum incepit. Tunc etiam Cretus primus, qui
in Creta regnauit. Acuſilaus uerò Phoroneum omnium hominũ primũ ait
fuiſſe, unde Phoronides poeta mortalium patrem appellat. Sed ab Inacho ad
Agamemnonem uiginti generationes fuerunt. Decimo autem & octauo an-
no Agamemnonij regni Troia euertitur, Demophoonte Theſei filio Atheni-
enſibus regnante. Fuit aũt Theſeus imitator Herculis generatione una ante
bellum Troianum. Ita Moſes ante Dionyſij in deos translationẽ ſexcẽtos &
quatuor annos fuiſſe inuenitur. Perſeo enim regnante trigeſimo iam atq; ſe-
cundo anno, ut Apollodorus in libro de tẽporibus ſcribit, Dionyſius hominẽ
exuit. à quo ad Herculem & Iaſonem, alioſq; Græcorum heroas, qui in Ar-
go fuerunt, ſexaginta tres anni colliguntur: quibus cum etiam Aeſculapius,
atque Dioſcuri, ut Rhodius Apollonius in Argonautis teſtatur, fuerunt. A re-
gno autem Herculis in Argis uſque ad tranſlationem ſuam, & Aeſculapij in
deos, triginta & octo anni fuerunt, ut Apollodorus ſcribit. Hinc aũt ad Caſto-
ris & Pollucis aſſumptionem anni quinquaginta tres, quando etiam Troia e-
uerſa fuit. Verùm quoniam ut Heſiodus cæteriq; poete dicũt, Semele Cadmi
B filia Dionyſiũ peperit, Cadmus aũt Lynceo regnante, Thebas petijt, & literas
Græcis tradidit: patet etiã teſtimonio poetarũ, qua ætate Dionyſius fuit. Leo
uerò, qui de Aegyptiorũ dijs conſcripſit, Iſidẽ Cererẽ eſſe affirmat, quæ Lyn-
ceo regnante fuit undecima generatione poſt Moſem. Apis uerò Argiuorũ
rex, ut Ariſtippus in primo Arcadiæ hiſtoriæ ſcribit, Memphin in Aegypto cõ-
didit, quem Ariſteus Argiuus Serapidem appellatum aſſerit: hunc ab Aegy-
ptijs diuinos honores conſecutum, non ignoramus. Nymphodorus aũt Am-
phipolitanus in tertio de Aſiaticis legibus, Apim taurum mortuum in Soro
græcè, quod latinè arcam dicere poſſumus poſitum, Soroapim ac inde Sera-
pim appellatum fuiſſe contendit. Fuit autem Apis tertius ab Inacho. Latona
uerò Titij temporibus fuit, quem Tantalo æqualẽ fuiſſe omnes teſtantur. Ze-
tus uerò atq; Amphion muſicæ inuẽtores Cadmi temporibus fuere. Nam &
ſi Phœmonoe oraculo ceciniſſe Acriſio dicatur, tamẽ poſt Phœmonoẽ uiginti
ſeptem annis Orpheus, Muſæus, & Linus Herculis magiſtri floruerũt. Home-
rus aũt ac Heſiodus multi iuniores bello Troiano extitere. Lycurgus uerò &
Solon legum apud Græcos cõditores, & ſeptem ſapientes, Pherecydes etiam
Syrius & Pythagoras circiter primæ Olympiadis tempora, ut diximus, fuerũt.
Non ergo ſolum poetis ac ſapiẽtibus, uerumetiã dijs Græcorũ multo uetuſti-
or Moſes inuenitur. Verùm, quoniã non Græci ſolũmodo, ſed Iudæi quoque
de hac diligenter ſcripſerunt, nõ erit ab re ab ipſis etiam aliquid ſumere. Vtar
autem hoc loco Flauij Ioſephi teſtimonio. Incipiã, inquit, primo ab Aegyptio-
rum authoritate. Verum quoniã uoces illorum ponere impoſsibile eſt, Mane-
thi Aegyptij, qui Græcè ſcripſit, quiq; à ſacris Aegyptiorum literis, ut dicit,
tranſtulit, uerba tranſcribam. Hic igitur in libro ſecundo hæc de Iudæis ſcribit:
Tutimeis tẽporibus, inquit, ab orientali parte ignoti homines in Aegyptũ ir-
ruperunt, facileq; ipſam, ac ſine bello ceperunt, quam gẽtem Hycuſſos appel-
lant,

Hyc ſignificat regem aut captiuũ. lant, quod ſignificat reges: hyc enim lingua ſacra rex dicitur. Vſſos autem paſtor appellatur: hos nonnulli Arabes fuiſſe opinati ſunt, quãuis multi Hycuſſos nõ reges, ut diximus, ſed captiuos paſtores ſignificare aſſerunt. Hyc enim cum aſpiratione Aegyptiorum lingua captiui dicuntur. quod mihi ueriſimilius uideretur. Iſti tenuerunt Aegyptum quingentis atq; undecim annis. Deinde cum pellerentur, locum occuparunt, cui nomen Auaris: quo undique munito, Aegyptiorum impetum euitabant. Themoſoſis autem cum obſidendo non poſſet eos capere, conuenit cum eis, ut liberè cum ſuis, quò uellent, abirent. qui non pauciores ducentis quadragintaq; millibus uirorũ non in Syriam, quam nunc Aſſyrij, quorum uires erant ampliſsimæ, tenebant: ſed in eam profecti regionem, quæ nunc Iudæa uocatur, Hieroſolymam condiderunt. Hæc Manethus, qui ſecundum Aegyptias literas & hiſtoriam, duo nobis non parua teſtatus eſt. Primum quòd aliunde noſtri maiores in Aegyptum migrarunt. Deinde quòd ab Aegypto mille ferè annis ante Troiana tempora abierunt. Hæc Ioſephus ab Aegyptiorum hiſtoria. Phœnicum autem teſtimonio etiam uſus oſtendit centum quadraginta tribus annis antè à Salomone templum fuiſſe cõditum, quàm à Tyrijs Carthago cõderetur. Sed quid opus eſt pluribus uti teſtibus, cũ una uoce ab omnibus multo ante Troiana tempora Moſes fuiſſe prędicetur. Sed de illis etiam aliquid dicamus, qui

Iudices Hebræorũ poſt Moſen. poſt Moſem fuerunt. Poſt eum igitur Ioſue Iudæorum annis, ut nõnulli aiũt, triginta, principatum tenuit. deinde, ut aſſerit ſcriptura, annis octo alienigenæ dominati ſunt: poſtea Gothoniel annis quinquaginta. deinde Eglũ rex Moab ab annis decem & octo: poſt quem Aod annis octoginta: rurſus alienigenæ annis uiginti: poſt quos Debora & Barach annis quadraginta, Madianitæ ſeptem, Gedeon quadraginta, Abimelech tribus, Thola uigintitribus, Iaher uiginti nouem, Amanitæ decem & octo, Iephthræ ſex, Esbon ſeptẽ, Ealo decem, Abedon octo, alienigenæ quadraginta, Sampſon uiginti, Eli ſacerdos quadraginta, quibus temporibus Troia euerſa eſt. Samuel deinde populum iudicauit, poſt quem Saul regnauit annis quadraginta. Dauid ſimiliter quadraginta, Salomon etiam quadraginta, Roboam decem & ſeptem, Abia tribus, Aſſa duodecim, Ioſaphat uigintiquinq;, Ioram octo, Ochozias anno unõ, Gotolia annis ſeptem, Ioas quadraginta, Amaſias uigintinouem, Ozias quinquagintaduobus. Tunc prophetarũt Amos, Ionas, Eſaias. deinde regnauit Ionathan annis decem & ſeptem, Achar ſimiliter ſexdecim. Huius temporibus Olympiades cœperunt, primusq; Olympico ſtadio uictor Argiuus Corylus fuerat declaratus. Achar autẽ ſucceſsit Ezechias annis uigintinouem. tunc Roma condita fuit. Deinde Manaſſes annis quinquagintaquinque Amon duobus, Ioſias trigintaunum, quando prophetarũt Hieremias, Baruch, Olda, alijq; nonnulli. Deinde Ioachar tribus menſibus, Ioachim annis undedecim, ac demum Ezechias annis duodecim. Vrbe deinde ab Aſſyrijs euerſa, temploq; cremato, in Babylonẽ populus abducitur, ubi Daniel & Ezechiel prophetarunt. & poſt annos ſeptuaginta Cyrus Perſarum rex regnauit, qui Iudæos libertate donauit. & tunc Ieſus Ioſedech filius, & Zorobabel Salathielis in patria deducti, fundamenta iecerunt, Aggęo, Zacharia, & Malachia prophetantibus. poſt quos non fuit amplius apud Iudæos propheta. Cyri autem

Septẽ Græcorum primi ſapiẽtes. temporibus, ſeptem Græcorum ſapientes, quibus nullus philoſophus antiquior traditur, floruerunt: quorum Thales Mileſius apud Gręcos primus appellatus eſt Phyſicus: quem audiuit Anaximander, ipſe quoq; Mileſius: & Anaximandrum Anaximenes Mileſius: & hunc Anaxagoras Clazomenius: quem audiuerunt Pericles, Archelaus, & Euripides. de quibus Pericles opibus & potentia inter Athenienſes excelluit. Euripides autem poeticæ arti ſe tradidit, & Scenicus à nonnullis philoſophus appellatus eſt. Archelaus autem primùm apud Lampſacum Anaxagoræ ſcholam ſuſcepit. Deinde Athe-

A nas profectus, & multos alios, & Socratem auditores habuit. Anaxagoræ uero temporib. Xenophanes & Pythagoras fuerũt. Pythagoræ ſucceſsit Theano uxor, ac Telauges, & Menaxarchus filij. Telaugem uero Empedocles audiuit, quando etiam Heraclitus cognomine Scotinus, id eſt Latinè tenebroſus, florebat. Xenophani uerò Parmenides ſucceſsit, Parmenidi Meliſſus, Meliſſo Zenon Eleata: quem aiunt, cũ tyrannidem deponere conaretur, linguam dum à tyranno, ut conſcios diceret, torqueretur, dentibus abſciſſam in faciem eius ſpuiſſe. Hunc audiuit Leucippus, Leucippum Democritus, Democritum Protagoras temporibus Socratis. Omnes igitur philoſophi Græcorum poſt Cyrum Perſarum regem fuiſſe comperiuntur. Cyrus autem ſeptuaginta annis poſt Iudæorum captiuitatem, id eſt, poſt Moſem mille ac centum ferè annis fuiſſe perhibetur: ita neceſſe eſt, ut fatearis philoſophiam Græcorum, ac maximè Platonicam, multo poſteriorem Moſe fuiſſe. Plato enim cũ Socratem primò, deinde Pythagoricos audiuerit, omnes qui ante ipſum fuerant, in philoſophia, tum eloquentia, tum prudentia ſuperauit. Floruit aũt Plato circa finem regni Perſarũ, paulo ante Alexandrum Macedonem, quadraginta annis, uel paululum plus ante Auguſtum Cæſarem.

LIBER VNDECIMVS.

QVare cũ nonnulla ita dixiſſe Platonẽ oſtenderimus, ut apud Hebræorũ ſcriptores inueniuntur, collatione temporũ certior eris, non Hebræos à Græcis, ſed Græcos ab Hebræis accepiſſe. Quod aliud principium faciẽtes, iam aggrediemur, oſtendemusq́; ſapientes Græcorũ Iudaicã fuiſſe imitatos do-
B ctrinã, ut nullus nos accuſare iurè poſsit, ſi quos ipſi non rectè intelligentes, imitati ſunt, eos nos Saluatoris noſtri doctrina & gratia rectius iam intelligentes, & admiramur, & ſequimur. Hoc enim facto, nihil magni à Græcis compertũ præter eloquentiam cõprobabitur. Omnia uerò à Iudæis atq; Barbaris furatos commodius dixiſſe, nullus admirabitur, qui & eloquentes & fures fuiſſe non ignoret. Quod in ſuperioribus non autoritate noſtra, ſed ſuo ipſorum teſtimonio confirmauimus. Non autem in omnibus, ſed in principalibus: neq; omnes (longum enim id eſſet) ſed principem omnium Platonem id feciſſe confirmabimus. facilè namq; unuſquiſq; poſtea per ſeipſum conſiderare poterit, ſi à Platone cæteri ferè omnes Græcorum philoſophi acceperunt: & Plato ab Hebræis fundamenta omnis bonæ philoſophiæ, a Iudæis Græcos accepiſſe. Verum, quoniam apud ipſum nonnulla obſcuriora ſunt, expoſitorum eius teſtimonia etiam nõ recuſabo. Illud uerò ante omnia dictum ſit, nonnulla Platonem non conuertiſſe, ſed peruertiſſe: quod non accuſandi illius, ſed excuſationis noſtræ cauſa dicimus, ut non iniuria cæteris cõtemptis, Iudaicam amplecti ſcripturam uideamur.

Plato quædã in ſacris literis peruertit.

De tripartita philoſophiæ diuiſione ſecundum Platonem. Cap. I.

OMnẽ philoſophiam Plato in tres partes, Phyſicam, Ethicam, Logicam, partitus eſt. Phyſicam deinde in ſenſibilium doctrinam, & in corporalium ſpeculationem ſuppartitur: quam diuiſionẽ etiam apud Iudæos multo ante Platonẽ factam eſſe inuenies. Sed primò quæ Platoni placuerũt, ab Attico præclaro Platonico ſumam ex eo libro quem aduerſus eos cõſcripſit, qui Ariſtotelicam habentes ſcientiam, Platonicam profiteri nõ audent. Cum igitur tripartitò, inquit, uera perfectaq; philoſophia diuidat, in moralem ſcilicet, & naturalem, & logicam: cumq; prima pars & ſingulos hominũ probos conſtituat, & domos integras ad rectã gubernationẽ reducat, ac populos deniq; diuerſis regendi modis cõſtruat: ſecunda ad diuinarũ rerum cognitionẽ perducat: ipſarum dico, quæ primæ ſunt cauſarũ altiſsimarũ, & aliorũ omnium,

quæ inde duce natura emanant:cumq́ꝫ ad harum duarum partium inuentio-
nem atqꝫ cognitionem tertia pars accedat,manifeſtum omnibus eſt,Platonē A
primùm maximè omnes has philoſophiæ partes uſqꝫ ad ætatem ſuam, ſicut
membra Penthei diſiectas atqꝫ confuſas in unum corpus,atqꝫ animal integrū
reduxiſſe. Thales enim Anaximenes,atqꝫ Anaxagoras de naturalibus ſolum
rebus conſiderarunt. Pittacus uerò,Periander, Solon, Lycurgus, cæteriq́ꝫ i-
ſtis ſimiles, de gubernandis hominum cœtibus ſolummodo conſcripſerunt.
Zeno autem & omnis Eleatica diſciplina logicæ ſolūmodo ſtuduerunt. Pla-
to deinde poſt hos omnes natus,ut natura præſtans, & uerè diuinitus miſſus,
nullam partem philoſophiæ imperfectam reliquit,ſed omnes diligenter com
plexus,nec in neceſſarijs defuit,nec ad inutilia delapſus eſt. Verùm quoniam
ſingulas philoſophiæ has partes, Phyſicam,ſcilicet, Ethicam,atqꝫ Logicā Pla-
ton. diximus perfeciſſe,agè nunc ita eſſe,ut diximus,cōprobemus, Hæc At-
ticus. Quibus atteſtatᷣ Ariſtoteles peripateticus in 7.eorū libro,quos de Phi-
Sectæ philo- loſophia edidit,his uerbis: Plato propriè atqꝫ pfectè præ cæteris omnib. phi
ſophantium. loſopharus eſt:nam Thalem ſecuti,naturales ſolūmodo fuerunt, Pythagori-
ci uerò cuncta celabant: Xenophanes,quiq́ꝫ ab eo profecti ſunt,ita contentio
ſas mouerunt rationes,ut confuſionem potius quàm auxilium philoſophan
tibus attulerint: Socrates,ut Plato ſcripſit,& prouerbio dicitur, ignē igni ad-
debat. Cū enim natura ingenioſiſſimus eſſet,& de omni re dubitare peritus,
morales & ciuiles cōſiderationes induxit,& de Iudæis primùm dicere aggreſ
ſus eſt. Omnes autem alij partes philoſophię tractarunt:quidam medicinam,
nonnulli mathematicas diſciplinas,alij muſicam & poëticam:complures au
tem orationis uim admirati ſunt,quorum alij ſe rhetores, alij dialecticos pro-
fitebantur. Socratis uerò ſucceſſores uarij atqꝫ contrarij ſibijpſis fuerunt: alij
enim humilitatem,& turbationum ſedationem laudabant:alij uoluptatem ſe B
cuti ſunt: ac nōnulli quidē omnium ſcientiam ſibi arrogabant. nonnulli nihil
ſe ſcire profitebantur:& alij uel cū infimis conuerſabantur: alij econtra diffi-
ciles & ſoli ſecum uiuebant. Plato autem primus & rectè intellexit,atqꝫ diuiſ
ſit:dixitq́ꝫ primū eſſe de natura uniuerſi negocium,alterum de hominib. ter-
tium de oratione:putauitq́ꝫ nō poſſe nos res humanas perſpicere,niſi prius di
uinas intellexerimus. Nam quemadmodū medici,cum membra quædam cor
poris curare uelint,ad totum prius ſe corpus conuertunt:ſic qui uelit res hu
manas perſpicere,naturā uniuerſorū prius conſiderare debet (pars enim uni-
uerſi homo eſt.) Bonū etiam duplex eſſe dicebat: alterum noſtri,alterum uni
uerſi. Principalius autem eſſe bonū uniuerſi: ab illo enim hoc profluere, quā
rationē Ariſtoxenes muſicus ab Indis emanaſſe contendit. Indum enim quen
dam ait Athenas petijſſe, Socratiq́ꝫ colloquentē ab eo quęſiuiſſe, quomodo,
& quid faciendo philoſophus eſſet. Cūq́ꝫ Socrates reſpōdiſſet, Si quomodo
uiuendum ſit homini cōſideres,riſiſſe Indum,atqꝫ dixiſſe,neminem poſſe re-
ctè humanas res intelligere,qui diuinas ignoret. Vniuerſam igitur philoſo-
phiam Plato in phyſicam,ciuilem,& logicam partitus eſt. Hæc Ariſtoteles.

De morali Hebræorum philoſophia. *Cap.* II.

HAnc tripartitam partitionem ſi diligenter attenderis,multo ante Plato-
nem Hebræos perſpexiſſe non ignorabis. In primis enim moralem par-
tem ſummo ſtudio, req́ꝫ magis q̃ uerbis, amplexos fuiſſe Iudæos conſtat. Fi-
nem enim bonorum beatæq́ꝫ terminum uitæ pietatem erga Deum arbitran-
tur:quem quidem finem præceptis Dei conſeruandis,non uoluptate corpo-
rum ſecundum Epicurum conſequi putabant:neqꝫ tripartita ſecundum Ari
ſtotelem bona, corporis ſcilicet, animæ, & exteriora æquali lance penſabant:
nec ignorantiam omnium rerū,quam nonnulli honeſtiore uocabulo retinen
tiam appellarunt,multi fecerunt:nec denique in ipſa animi uirtute finem po-
ſuerunt. Quid enim ipſa ſine diuina gratia, & abſque pietate ad quietam ui-

tam con-

Digitized by Google

A tam conferre poteſt,propter quam à ſpe,quam in Deo habebant,quaſi à fine dependentes,Deo gratos ſolũmodo beatos opinati ſunt.Quia profectò cum omnium bonorum largitor Deus,uitæ fons,& uirtutis origo ſit,ſolus ad beatam uitã eis ſufficit,qui uera pietate ad ipſum tendunt. Vnde ſapientiſsimus ille Moſes, qui primus omnium hominum uetuſtiſsimorũ uitas Hebræorũ conſcripſit, ciuilẽ atq; actiuum uiuendi modum narratione hiſtorica docuit. Quam quidem doctrinam ab uniuerſalioribus ita inſtituit,ut Deum cauſam autoremq; omnium,quaſi fundamentum iniecerit,& mundi atq; hominis ortum præ oculis poſuerit. Deinde ab uniuerſalioribus ad particularia deſcendens,& priſcorum uirorũ uitam ad imitationem uirtutis ac pietatis eorum lectorem hortatur. Præterea cum legum etiam autor ſumma cum pietate fuerit, certè patet quàm magnum ſtudium ad corrigendum hominũ mores habuerit. Lõgum eſſet,ſi prophetarum quoq;,qui poſt Moſem fuerunt,uel exhortationes ad uirtutem,uel dehortationes à uitijs recenſere uellemus.Quid autem ſi ſapientiſsimi Salomonis Ethicam uellem modò doctrinam traducere? Nam inter alia librum quoq; edidit, quem Parabolarum ſeu Prouerbiorum,propter ſententiarum breuitatem appellauit.Sed moralem quidem diſciplinam, uel antequam prima elementa literarum Græci cognoſcerent, ſic abſolutè perfecteq; re potius,quàm uerbis Iudæi retinebant.

De rationali Iudæorum philoſophia. Cap. III.

RAtionalem uerò partem, non ut Græci cauillationibus & ficta oratione diſcebant,ſed ipſius ueritatis recta perceptione : quam quidem ueritatẽ diuinitus illuminati adinuenerũt.Hac rationali doctrina ab ineunte ætate ſacrarum rerum & utiliſsimarum narratione hiſtoriarum, cãtuum odorumq; exercitio,compoſitione ænigmatum quoq;,& ſpeculationis allegoricæ diſerta elegantiq; oratione ſuos erudiebant.Erant enim legum ſacrarum ac ænig-
B matum apud eos expoſitores,quos ſecundarios ſolebant nuncupare. Vnde ſapiens quoq; Salomon in Parabolarum initio,quaſi cauſam libri hanc eſſe dicit : Vt ſcirent ſapientiam & diſciplinam, intelligerentq; uerba prudentiæ, ac ſuſciperent eruditionem doctrinæ, iuſticiam, & iudicium, & æquitatem : ut detur paruulis aſtutia, & adoleſcentib. intellectus. Audiens ſapiens,ſapientior erit:& intelligens,gubernacula poſsidebit.Animaduertet parabolam,& obſcura uerba,dicta ſapientiæ,tum etiam ænigmata eorum. Ita negocium logicæ accommodatiſsimè ad ſapientiam,linguamq; ſuam in omnibus prophetarum libris,ſi libros diligẽter legeris,profectò inuenies.Quòd ſi quis linguę ſuæ peritiam habebit,eloquentiſsimos certè multos eorũ oratores fuiſſe putabit. Sunt enim etiam apud eos artificioſiſſima carmina, ut Moſi cantus ille magnus, & centeſimus decimus octauus Pſalmus Dauid heroico metro, quod hexametrum dicitur,componuntur. Sunt alia quoq; trimetra,& tetrametra:ſed quæ ad dictionem pertinent elegantiſsimè,grauiſsimè,iucundiſsimeq; compoſita ſunt. Quæ uerò ad ſenſum,nulli hominum ſcriptura comparanda. Dei enim ipſiusq; ueritatis uerba per eos prolata ſunt,quibus pia doctrina,rerum cognitio,& ſalutaria dogmata continentur.Argumentum aũt exquiſitæ illorũ doctrinæ ab impoſitione nominum capi poteſt:cuius rei Plato Hebræis teſtimonium prębuit.Nam cũ Moſes primus multo anteq; philoſophię nomen Gręci cognoſcerent,innumerabilia de impoſitione nominum dixerit:unde aut natura duce,aut Dei iudicio nomina eſſe impoſita oſtendit. Plato quoq; non impoſitione nuda,ſed natura duce commodè rebus impoſita eſſe nomina docet:idq; Barbarorum autoritate confirmaſſe uidetur, Hebræos meo quidem iudicio ſignificans.Non enim apud alios facilè talem obſeruationem inueneris.Sic igitur in Cratilo ſcribit:Non eſt illud nomẽ quod aliqui (quoniam ita uelint) rei cuipiam indiderint.Sed rerũ quędam conditio

A manſit,appellatos contendit: Oreſtem,quia montanus atq; ſylueſter:immanis enim moribus fuit,cæteraq; ſimiliter accommodate conatur. Nemo autẽ ita uiolenta Moſaica dicere audebit,ſi didicerit, Cain apud Hebræos inuidiã dici (arſit enim certè ille inuidia fratris) Abel Latinè luctum dicere poſſumus. nam quia primus omnium parentibus luctum intulit, hoc nomine ab eis diuina quadam prouidentia fuit appellatus. Quid de Abraham dicam, qui cum cœleſtium corporum ſcientia maximè præſtaret, Abraham, id eſt, Latinè pater ſuperiorum corporum uocabatur: cum Deus ab his, quæ uidentur ad inuiſibilia protrahens, Non uocaberis, inquit, Abram, ſed Abraham erit nomen tuum, quia multarum te gentium patrem poſui. Sed lõgius modò eſſet, extraq; propoſitum, diligentius hæc percenſere. Platonis autem teſtimonium non negligamus aſſerentis nonnulla nominum diuina quadam poſita uirtute eſſe: Magno, inquit, ſtudio in ponendis nominibus uigilãdum eſt, quamuis nonnulla eorum diuiniore quadam, quam hominum uirtute indita eſſe uideantur. Verùm quod ipſe paucis uerbis dixit, id Hebræorum ſcriptura, ac primus omnium Moſes ipſius Abraham, Iſaac, & Iſrael nominibus reipſa diuinitus factitatum edocuit. Riſus enim Iſaac interpretatur, ineffabilis ſcilicet gaudij, quod pijs daturum ſe Deus pollicitus eſt, ſymbolum gerens. Huius quidem filius Iacob Iſrael à Deo appellatus eſt, ab actiua uita ad contemplatiuam uidelicet translatus. Supplantator enim Iacob interpretatur, quaſi uirtutis certamine peragens, atque percurrens. Iſrael uero uidens Deum dicitur, qualis certè contemplatiui hominis mens atque intellectus eſt. Non eſt opus longiorem eſſe omnia percurrentem. Cuncta enim apud eos nomina ad unguem rebus accommodata ſunt, uſque ad ipſa prima literarum elementa: quorum quidem nomina quid Græce uelint, nec ipſe

B Plato adinuenire unquam poterit, cum Iudæorum etiam pueri, ſi fortè interrogarentur quid Alpha, quod ipſi Aleph dicunt, ſignificat, confeſtim diſciplinam reſpondebunt. Beta uerò, quod ipſi Betha uocant, domum: ut ſenſus ſit, domus diſciplina: ac ſi quis diceret, diſciplina atq; doctrina quædam œconomiæ ac diſpenſationis. In cæteris quoque omnibus hoc ipſum inuenies: ut in ſuperioribus latius dictum eſt. Quatuor quoq; uocales ad unum collatæ, ineffabile atque arcanum Dei nomen illis uocabulis contineri uulgò apud eos fertur. quod Græcorum etiam aliquis ab Hebręis ſcilicet doctus, his carminibus ſignificauit:

Nominis tetragrammaton literæ uocales.

Inuictum magnumq; Deum nil mo'is habentem
Corporeæ, cunctorum hominum, rerumq; parentem
Dulciſona extollunt ſeptem me carmina uocum,
Ex ſeptemq; meum conſtat uocalibus ipſum
Compoſitum, miro ſignorum fœdere nomen.
Aſt æterna chelys, ego ſum, quæ montibus acta
Cœlorum dulci reſono modulamine cantus.

Quid plura? ipſum quoque gentis nomen à nomine Heber deductum eſt, quod tranſitum & tranſeuntem lingua eorum ſignificat. Ita ipſa gentis appellatione à terrenis ad cœleſtia tranſire, & à uiſibilibus iſtis ad inuiſibilia cognitionemq; creatoris migrare admonẽtur: unde priſcos illos, qui creatori Deo uera inhærebant pietate, Hebræos appellarunt. Quid oportet plura congerentem immorari, cum apud eos exquiſitiſsimè accommodatiſsimeq; rebus nomina impoſita ſint? Qua ex re maximè ſummam rationalis partis doctrinam habuiſſe demonſtratur, cum etiam ſecundum Platonem, non cuiuſuis, ſed ſapientis ſumme que dialectici uiri ſit, rerum naturæ aptè nomen accommodare. Sequitur nunc, ut quomodo in phyſicis ſentiebant Hebræi, oſtendamus.

A tur. Deus enim, inquit, ipſis manifeſtauit, citius inuiſibilia creatione mundi creaturis intellecta conſpiciuntur, æternaq; ipſius uirtus atq; diuinitas, ut excuſari non poſsint. Quod ita eſſe, uerbis ipſius Platonis probatur: nam cum ex perſona Dei Moſes ſcripſerit, Ego ſum qui ſum: ſic dices filijs Iſrael: Qui eſt, miſit me ad uos. Quibus uerbis apertè ſoli Deo eſſe attribuit. Cumq; ut diximus, Salomon futurum eſſe quod fuit, & faciẽdum quod factum eſt: nec nouum aliquid eſſe ſub ſole, unde dupliciter ens partiri uidetur. Nam aliud immortale, incorruptibile, ſtabileq; natura, intellectuale, incorporaleq;: aliud in fluxu & mutatione ſemper eſſe determinat: & ut breuiter colligam, cũ ad unum cuncta Iudæi principium referant, unumq; eſſe abſque ortu, quod uerè atq; proprie appellant ens, corporalium omnium atq; incorporalium cauſam: uide quomodo non ſolum ſenſum, uerumetiam uerba ipſa Plato expreſſit. Quid eſt, inquit, quod ſemper eſt, ortum non habens? & quid quod ſemper fit, eſt autem nunquam? Illud certè mente ac ratione percipitur, eodẽ ſemper ens modo: hoc uerò irrationali ſenſu comprehenditur, & ortum occidit, uereque & ſtabiliter nunquam ens eſt, ita quod a Moſe breuiter dicitur, per cunctationibus latius explicauit. Sibi enim ipſi reſpondet, dicens mente ac ratione comprehendi. Illud uerò Salomonis, quod fuit ſcilicet, quodq; futurũ eſt per ortum & occaſum expreſſe, quibus ſubijcit. Hæc enim omnia, erat ſcilicet, ac erit, temporis partes ſunt, quę non rectè ad æternam ſubſtantiã transferimus, cui eſt ſolummodo uerè accommodatur. Erat autem & erit, fluentibus ſolum uerè adaptatur. Nam quod ſemper eodem ſe habet modo cum incorruptibile ſit atque immobile, nec ſeneſcit tempore, nec fuiſſe aut fore uerè dicitur, nec aliquid eorum quę ſenſibilibus accommodantur, rectè illi adaptatur. Species enim iſtæ ſub tempore ſunt, quod æternitatem circulari ac ordinato motu imitari uidentur.

Solus Deus propriiſſimè eſt, cũ à ſe, et à nullo alio ſit.

Eſt ſoli Deo, creaturæ uerò erat & erit accõmodatum.

B Verũ, ne quis male me forſan Platonis uerba intelligere ſuſpicetur, à præclaro Pythagoreorũ Numenio huius rei probationẽ aſſumam, qui ſic in ſecũdo uolumine de bono ſcriptũ reliquit: Age igitur, inquit, quãtum poſſumus proxime ad ipſum ens accedamus, dicamusq; ipſum ens nec unquam nõ fuiſſe, nec unquam futurum, ſed eſſe in determinato præſenti tempore ſolum. Quod quidam præſens ſic intellectum, æternitatem appellamus. Præteritum enim tempus præterijt iam, & nõ eſt: futurum uerò nondum eſt, ſed uenturum uidetur. Quare ſi præteritum atque futurum ipſi enti accommodabitur, impoſsibile quoddam euenit, idem eſſe uidelicet, & non eſſe. Tranſijt enim quod fuit, & nõdum peruenit quod futurũ eſt. Ipſum autem ens eſt: erit ergo, & non erit. Ipſum autem ens uerè eſt, nec localiter unquam mouebitur: nec enim ſurſum, aut deorſum, nec ante, aut retro, nec ad dexterã, aut ſiniſtrã, nec circa medium mouebitur. Satis ergo ipſi conuenit, quoniã eodem modo ſemper ſe habet. Et poſt pauca: Dicam, nec me quiſpiã derideat, incorporeę rei nomen ſcire contendentem. Eſt enim nomen eius eſſentia, & ens: nec enim factum eſt, neq; corrumpetur, nec motum ullum ſuſcipit. Simplex præterea eſt atq; incõmutabile, in una eademq; ſimpliciſsima idæa conſtitutum, nec uoluntate ſua, nec alia cogi poteſt, ut ab identitate ſua recedat. Plato quoque in Cratilo ait, ſimilitudine rerum nomina eſſe imponenda. Sit ergo nomen intellectualis incorporeæ æternæque ſubſtantiæ ipſum ens. Hæc maioris cuiuſdam inuenta fuiſſe puto, potẽtiorisq; uiri quàm Plato fuit, utpota Pythagoræ. Plato quoque dicit: Quid eſt quod ſemper eſt, & ortum non habet? & quid quod ſemper fit, eſt autem nunquam? Illud certe mente ac ratione percipitur, hoc irrationali ſenſu & æſtimatione comprehenditur, factumque tranſijt. et uere ſtabiliter que nunquam ens eſt. Percunctatus igitur, quid ſit ipſum ens, abſque origine ipſum eſſe, reſpondit: mutatur enim quod oritur: quod autem mutatur, æternum eſſe non poteſt. deinde progreſſus aliquantulum, ſubijcit: Si ergo ipſum eens ęternum atque

immutabile eſt, nec exit unquam à ſeipſo, ſed eodem modo ſemper ſe habet hoc profectò eſt, quod mente atque ratione percipitur. Corpus autem fluit: cumq; tranſierit,non eſt. Quare hoc eſt, quod ſenſu atque æſtimatione percipitur: utq; Plato dicit,ortum occidit:uereq; nunquam ens eſt. Hæc Numenius. Nõ iniuria ergo dixiſſe ipſum fertur: Quis enim alius eſt Plato,quàm Moſes Atticè loquens?

De εἶ uerbo Græco,ex Plutarcho. *Caput* VII.

Plato Atticè loquens,profert Moſaica.

TV autem conſidera, quomodo & Moſaicæ theologiæ, & alijs etiam uerbis,quibus Deus à ſcriptura dicere introducitur: Ego ſum Dominus Deus ueſter,& non ſum mutatus. Et propheta ille qui dicit: Tu autem idem ipſe es,& anni tui non deficient. Conſidera igitur, ſi Plutarchus in libro,in quo ſenſum εἶ uerbi Græci, quod in Delphici templi Propylæis ſcriptum erat: quod'que aut ſis,aut es Latinè ſignificare poteſt,his quę diximus conuenienter exponat. His uerbis non numerum,neque ordinem,nec coniunctionem aliquam, nec aliquid aliud imperfectum ea dictione ſignificari exiſtimo: ſed perfecta quædam ad ſalutantem Deum mihi reſponſio uidetur,unà cum uoce ad diuinæ uirtutis memoriam reſpondentem conuertens. In eodem enim loco ſcriptum eſt: Cognoſce teipſum,quod Deus ad accedentes ſalutando cõclamat: ac ideo uiciſsim nos reſpondentes dicimus εἶ, quod eſt es: per quam uocem quaſi ueram & ſoli Deo accommodatam ſalutanti Deo reſpondemus. Nobis enim uera eſſe accommodari non poteſt. Natura enim noſtra inter ortum & mortem conſiſtens, inſtabilis quædam, & quaſi phantaſtica eſt: nam ſi mentem collegeris, ac ipſam comprehendere omnino uolueris, quemadmodum aqua manibus hauſta,quanto magis premitur,tanto citius defluit: ſic mutabilia cuncta,quanto magis ratio perſequitur,tanto magis amittit. Cũ enim omnia ſenſibilia in fluxu ſint,continuè fiunt,atque corrumpuntur: nec eadem unquam permanere poſſunt. Fluuium autem eundem bis intrare ſecundum Heraclitum impoſsibile eſt. Quare nec mortalem ſubſtantiam, ſi iterato conſideres,eandem habitu eſſe dices: ſed mirabili commutationis uelocitate modò diſsipatur, modò contrahitur: imò uerò non rectò dixi modò,& modò,cum ſimul aliud aſciſcat,aliud perdat,& aliud habeat ab eo. Ita nunquã ad eſſe peruenire poteſt: nunquam enim generatio eius ſtat: ſed embryo à ſpermate: deinde infans,puer,adoleſcens,uir,ſenex,decrepitus: ac quibuslibet primis corruptis ætatibus,ad nouas ueniens,tandem omnino moritur. Ridiculo ſi ergo ſumus homines unam timentes mortem, qui multoties iam mortui ſumus,& ſæpius moriemur. Non enim extinctio ignis,aëris ſolummodo generatio eſt,ut Heraclitus dicebat: ſed apertius hoc ipſum in nobis quoque uidetur. Corrumpitur enim iuuenis in uirum, uir in ſenem, puer in iuuenem,infans in puerum: & qui heri fuit,in eum qui eſt hodie,quiq; hodie eſt,in craſtinum: manet autem nullus idem. Nullus enim eſt idem: ſed in uno momento circa phãtaſmata circa unam & cõmunem materiã influentẽ ac refluentẽ omni momento cõmutantur. Quomodo enim ſi ſumus ijdem,alijs nunquã antea gaudemus? Alia modò amamus atq; odimus,alia laudamus atq; uituperamus,alijs uerbis utimur,alijs paſsionibus mouemur,nõ eandem figuram,non eandem de rebus ſententiam habentes? Non enim poſsibile eſt ſine commutatione alijs nunquam antea commoueri: nec qui aliàs atq; aliàs mutatur, idem profectò eſt. Quòd ſi idem non eſt, nec eſt, ſed fluit continua mutatione: ſenſus autem ignorantia ipſius entis fallitur,& eſſe putat quod non eſt: quid igitur uerè ens eſt? quod æternum eſt,quod ortum non habet,quod incorruptibile,quod nullo tempore mutatẽ. Mobile namq; tempus eſt,& mobili materia coniunctum,fluit ſemper: & quaſi corruptionis atq; generationis uas nihil retinet. Vnde prius atq; poſterius,& fuit & erit, nihil omnino ſunt. Quod uerò ex tempore eſſe uidetur,quod adeſſe dicimus,& nunc dicimus,hoc ipſum tã

In creatura nũquã eſt ſolidum eſſe.

quam

A quam fulgur uelociter tranſit. Quare cum tempus menſura ſenſibilium ſit, cumq́ ipſum nunquam ſit, aptè dicemus ipſa ſenſibilia nunquam permanere, nec entia eſſe, ſed gigni atque corrumpi ſecundum menſurantis naturam. Erat igitur & erit, ipſi enti accommodari non poſſunt. Tranſitum enim hæc & mutationem rei ſignificant. Deus autem, ſi fas eſt dicere, nec eſt in tempore aliquo, ſed in æternitate immobili, cuius nihil prius, nihil poſterius, nihil futurum, nihil prçteritum eſt: ſed cum unus ſit ens, in uno nunc illud quod eſt ſemper, repleuit. Solum igitur ipſe eſt uerè ens, quod nec fuit, nec futurum eſt, nec incœpit, nec ceſſabit, & ſic ipſum colere ac ſalutare oportet: aut certè ita intelligendum eſt, quemadmodum nonnulli priſcorum dicebant: εἶ pro es accipientes, & unum ſupplentes, ut ſit, Tu ſolus unum es. Non enim multa Deus eſt, ut ſinguli noſtrûm ex innumerabilibus ferè compoſiti, ſed unū eſt uerè ens. Diuerſitas enim cum differentiam in ente faciat, in ortum non entis peruenit.

Quòd Deus ineffabilis eſt. *Caput* VIII.

PRæterea cum Moſes omnes'que prophetæ ineffabilem rem intellectuq́ ſolum perceptibilem Deum eſſe doceāt, huiusq́ rei ſymbolum ſcriptum apud eos quatuor uocalibus nomen Dei feratur, quod proferre non poſſunt. Conſona his etiam Plato in magna epiſtola dicit: Fabula, inquit, nullo modo eſt, ſed ex multa inhæſione, inhærentia'que, ut ita dixerim, circa rem ipſam, & uita integritate repentè, quaſi ab igne accenſum lumen animo innaſcitur, quod ſeipſum alit. Hoc quidem lucis exemplum multo prius ante Platonem Hebræorum propheta protulit, dicens: Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui Domine: dediſti lçtitiam in corde meo. Et rurſus: Et in lumine tuo uidebimus lumen.

B

Quòd Deus unus eſt. *Caput* IX.

MOſes unum eſſe ſolummodo Deum docuit. Audi enim, dicit, Iſrael: Dominus Deus tuus Deus unus eſt. Plato quoq́ in Timęo, cœlū unū & Deum unum eſſe dicit, his uerbis: Vtrum igitur rectè unum cœlum eſſe dicimus, & Deum unum eſſe dicimus? an multos innumerabilesq́ dicere rectius erit? Vnum, inquit, certè: ſiquidem ad exemplar creatum eſt. Quod enim intellectiua continet animalia, duplicatum eſſe non poteſt. Qui & ſi ſecundum aliorum conſuetudinem plures nonnunquam eſſe deos dicere uideantur: ab epiſtola tamen ad Dionyſium, ubi deorum nomen earum epiſtolarum facere principium dicit, quas negligenter, & ad gratiam aliorum non ex animi ſui ſententia ſcripſerit: ab unius uerò Dei nomine illas incipere, quas ſtudio ſuis edidit, apertè patet unum Deum putaſſe. De ſigno inquit epiſtolarum, quas cum ſtudio mitto, & quas non rectè arbitror te meminiſſe. Aduertendum autem eſt tibi diligenter, qui multi à nobis literas petunt, quos repellere non poſſumus. Cū ergo ſtudio, & ex ſententia ſcribimus animi Deus principium epiſtolæ præbet. Cum autem non, nòn Deus, non dij. In legibus uerò à priſcis id ſe didiciſſe, his uerbis oſtendit: Deus igitur, ut à priſcorum ſermone accepimus, cum principium, finem, & medium rerum omnium contineat, rectè omnia natura perfectius determinat, cui ſemper adhærere iuſtitia ſeuera ultrix eorum qui diuinam legem contemnunt: quam qui ad beatitudinem erigitur, humiliter ſeruat. Si quis autem arrogātia elatus, pecunijs aut dignitatibus effertur, uel fortuna corporis, & iuuentę amentia incenſus, animū deturpat, & quaſi nullo principe ac duce indigens, ipſe alijs poſſe ſe prçeſſe arbitratur, is derelictus à Deo, uniuerſa cum ſodalibus ſuis perturbat, & multis magnus quidem uidetur: breui autem diuinitus deiectus, ſe ipſum domum, patriamq́ ſuam ſimul euertit. Hæc plato. Tum autē, quod dixit principium, finęm, et medium rerum à Deo contineri, illi prophetico conferas: Ego Deus primus,

primus,ego etiam poſt hæc.Quod uerò natura perfectus determinat, dixit,ſi li ſimile eſt,Rectitudines ſciuit facies eius.Qui autem dicit iuſtitiam Deo ad hærere ultricem eorum,qui diuinam negligunt legem,illi conſentaneum,Iuſtus Dominus,& iuſtitiã dilexit.Et,Mihi uindictam,& ego ulciſcar,dicit Domius. Quod humiliter Deo adhæret,qui ad beatitudinem erigitur,illi compat eſt,poſt Dominum Deum tuum ambulabis.Et deniq; quod à Deo derelinquatur, qui arrogãtia affertur, illi omnino quadrat,Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem gratiam præbet.Et lætitia impiorum caſus ſingularis. Sed hæc quidem de uno Deo dicta ſufficiant.

De Verbo. Caput X.

NVnc de unigenito filio Dei,quem uerbũ Dominum & Deum ex Deo, Hebræorum ſcriptura eſſe denotat,dicendum eſt.Moſes igitur apertiſſimè Domini appellationem bis poſuit,dicens: Et pluit Dominus à Domino ignem & ſulphur:ubi bis quatuor uocaliũ ineffabilem concurſum,quo ineffabile nomen Dei ſignificatur,conſcripſit. Et Dauid quoque, & propheta,& rex Iudeorũ in Pſalmis ſcripſit: Dixit Dominus Domino meo,ſede à dextris meis. Quomodo enim à dextris Domini Dominus ſedet, niſi duas perſonas intelligamus?Quam quidem rem alibi apertius dicit,Deum omnipotentẽ et creatorem omnium eſſe,dextris aſsidentem patris declarans. Verbo,inquit, Domini cœli firmati ſunt.Saluatorem quoq; ipſum omnium, qui eum ſuſcipiũt,his uerbis oſtendit: Miſit uerbum eius,& ſanauit eos.Filius autem eius Salomon,uocabulo ſapientiæ pro uocabulo uerbi uſus,hæc ex perſona ipſius ſapientiæ dicit:Ergo ſapientia conſilium atque cognitionem fabricata ſum.Et poſt pauca: Dominus poſſedit me in initio uiarum ſuarum antequam quicquam faceret à principio.Ab æterno ornata ſum,et ex antiquo antequam terra fieret. Nec dum montes graui mole conſtiterant, ante colles ego parturiebar.Quando præparabat cœlos,aderam.Et alibi: Eſt in illa ſpiritus intelligentiæ, ſanctus, unicus, multiplex, ſubtilis, mobilis, diſcretus, incoinquinatus, omnem habens uirtutem, omnia proſpiciens, per intellectuales omnes ſpiritus mundos atque ſubtiles ingrediens: omnibus enim mobilibus mobilior eſt ſapientia:tranſit autem ingrediturq; per omnia propter munditiam. Vapor enim uirtutis Dei,& emanatio gloriæ omnipotentis ſincera:& ideo nihil iniquitatem in illa incidit.Fulgor enim eſt lucis æternæ,& ſpeculum immaculatum Dei maieſtatis,& imago bonitatis illius: attingit autem à fine uſque ad finem fortiter: & diſponit omnia ſuauiter. Hæc à priſcis Iudæorum autoribus modo ſufficiant. Philonem etiam audias,quamuis non rectè in omnibus: dilucidius tamen hæc ita exponentem,ut iure quis credere poſsit non alium eſſe ſcripturæ ſenſum,quam Eccleſia prædicat.In libro enim quem inſcripſit.Quod peiora ſoleant melioribus inſultare,his uerbis uſus eſt:Decet omnes,qui ſcientiam quærunt,ad Deum patrem mentem erigere. Si uerò nequeunt ad imaginem,ſaltem eius ſcilicet uerbum ſacratiſsimũ. Item in eodẽ: Et ſi nondum aliquis filius Dei appellari dignus eſt, ſtudeat tamen ad primo genitum eius uerbum angelis omnibus antiquius, & quaſi principem angelorum in ultionem ſequi.Origo enim & Deus,& uerbum,et imago,ad quam homo creatus eſt,& Iſrael Iudæus appellatur. Quare paulo antè profuſior ad laudes eorum fui,dicunt omnes nos unius hominis filios eſſe.Nam & ſi non dũ digni ſumus exiſtimari Dei filij: ſumus tamen perpetuę imaginis eius uerbi uidelicet ſacratiſsimi. Dei enim imago eſt uerbum antiquiſsimum.Percepimus etiam à quodam Moſi ſodalium dictum eſſe: Ecce homo,cui nomen eſt Oriens, noua inauditáque appellatio, nec rei conueniens,ſi ex anima & corpore hominem eſſe putabis. Sin uero incorporalem illum, qui diuinam habet formam intelliges, commodiſsimè orientis nomine appellatus eſt.

A tus eſt. Hunc enim primum filium pater omniũ oriri fecit, quem alibi primogenitũ nominauit: Filius quoq; patris uias imitatus, & ad primitiua illius exẽplaria reſpiciens, ſpecies rerum formauit. Nunc Platonem audiamus, qui huiuſmodi uerbis in Epimenide uſus eſt: Laudem autem non quidem, alij anno, alij menſe, alij nullo in tempore, in quo polum ſuum tranſcurrit mundum. Vna efficiens, quem uerbum illius ordinauit, quod rerum omnium eſt diuiniſſimum. Et in epiſtola tres ſibi amiciſsimos, Hermiam dico, Horaſtum, & Coriſcum his uerbis cautiſsimè ſacratiſsimum hoc dogma illis commendauit: Hanc, inquit, epiſtolam omnes tres unà legetis, uel ad minus duo communiter, toties quoties poteritis. Oportet enim uos uti hac lege iureiurando confirmata diligentia elegãti, & ſtudio, eiuſq; ſorore doctrina, ut per Deum principem omnium præſentium & futurorum, & per patrem, & dominum principis, & cauſę iuretis. Quæ, ſi rectè philoſophamur, clarè quantum homini cõtingere poteſt, cognoſcemus. Nonne tibi uidetur Plato Hebræorum ſcripturis inſudaſſe? Vndenamq; ipſe quem ab Hebręis diſcere poſſet, patrem & Dominum Deum appellare, ac Deum principis, & Domini patrem nominare? Aut quis unquã apud Græcos à diuiniſsimo uerbo mundũ dixit eſſe ordinatum? Quod ſi Platonicorum teſtimonio philoſophi ſententiam cõfirmari cupis, Plotinum audi, quid in eo libro dicat, quem de tribus hypoſtaſibus, à quibus omnia principium habent, inſcripſit. Mundum, inquit, hunc ſenſibilem, ſi quis admiratur magnitudinẽ, pulchritudinẽ, & perpetui motus ordinem, conſiderans, & deos qui ſunt in eo, alios uiſibiles, alios inuiſibiles, dæmonas etiã; animalia, plantas, cæteraq; omnia ad primitiuum exemplar mente aſcendat, & ibi cuncta intellectualia cõtempletur, eorumq; omnium æternam mentem atq; ſapientiã præſidentem. Et paulo poſt ſubiungit, dicens: Quis igitur hunc

B genuit? Ille ſimplex ſcilicet, qui ante hunc eſt, qui cauſa eſt, ut ille ſit, & tantus ſit qui numerum facit. Non enim numerus primus eſt. ante dualitatem enim unum eſt, deinde dualitas eſt ab uno nata. Et progreſſus aliquantulum, addit: Quomodo igitur, & quid intelligendum eſt circa illud, quod ſtabile manet? Splendorem ſcilicet ex illo: ex illo aũt manente, ſicut ſplendentem lucem ex ſole, ita ex eo ſemper profluentem. Ex manente aũt uniuerſa etiam quæ ſunt, ab ipſo inquam manente progrediuntur, & ab eius uirtute ſubſtantia eorum neceſſariò depẽdet. Imago igitur primitiui eſt, unde nata eſt. Sic ignis caliditatem ſuam, & nix frigiditatem non in ſe ſolummodo continet, ſed extra etiam producit: maxime autem quę odorem emittunt, iſti rei teſtantur, quæ donec ſunt, emittũt quędam circa ſe, quo qui propinqui ſunt perfruuntur: omnia etiam quæ perfecta ſunt, generant. Quare quod ſemper eſt, & ſemper perfectum eſt, ſemper generat, & quod ex eo generatur, perpetuũ eſt: quamuis & minora etiam quam ipſe ſit generat. Quid igitur oportet de perfectiſsimo dicere, aut de maximo poſt illud: maximam aũt & ſecundum poſt illud intellectus eſt: intellectus enim intelligit, & eget illo ſolummodo: illud autem hoc nõ eget, & quod à ſummo intellectu natum eſt, intellectus eſt. Melior autem omnibus intellectus eſt: quoniam omnia poſt ipſum. Et poſt pauca: Amat autem omne, quod genuit, & maxime quando ſola ſunt generans, & generatum. Quando autem etiam optimum eſt, illud quod genuit neceſſariò cum illo ſimul eſt: ut in eo ſolummodo, quod alius eſt, ſeparetur. Imaginem enim illius intellectum eſſe dicimus, & progreſſus ſubijcit. Idcirco etiam Plato, terna omnia eſſe circa regem dicit: primũ circa prima. Deinde circa ſecũda, & tertiũ eſſe circa tertia: ipſam quoque cauſam rerum patrem habere dicit: cauſam rerum intellectum appellans. Creatorem enim intellectum eſſe cenſent, & ab hoc animam eſſe creatam in illo creatore. Cum igitur cauſa intellectus ſit ipſum bonum, quod ultra intellectum, & ultra ſubſtantiam eſt, patrem eius appellat. Multis autem in locis ipſum ens, & intellectum ipſum Ideam nominat. Cogno-

Agnouit Plato generationem Dei æternam.

nat. Cognouit igitur Plato ex ipſo bono intellectum eſſe, ex intellectu uerò animam, & ſermones hos non eſſe inanes, nec modò, ſed à priſcis tempori- A
bus non ita explanatè dictos, poſteriores autem ſermones expoſitionis pacto eſſe factos. Teſtibus uerò, quòd hæc opinio priſca ſit, ſcriptis ipſius Platonis utemur. Hæc Plotinus. Numenius etiam libro de Bono, his uerbis utitur: Qui de primo & ſecundo Deo quicquam intelligere gliſcit, ſingula prius ordine diſtinguere debet: aliter enim ſui ſtudij theſaurum effundit: quod ne patiatur, Deo huius orationis duce inuocato, ut cogitationes noſtræ theſaurum eliciat, incipiemus. Orandum autem prius eſt, & deinde diſtinguendū. Deus primus quidem, cum in ſemetipſo ſit, indiuiſibilis ac ſimplex eſt. Deus autem ſecundus & tertius unus eſt: & materię, quę dualitas eſt inhærens, unit eam, quamuis diſsiparetur ab ipſa, quæ tota currit & fluit. Et poſt pauca: Nec enim oportet, inquit, Deum primum creare, ſed creantis Dei patrem eſſe. Et progreſſus aliquantulum: Primum, inquit, Deum regem omnium ab omni opere ceſſare oportet. Creatorem uerò Deum omnia gubernare dicimus, à quo interior mens mittitur ad omnia, quæ ad communicationem illius ordinata ſunt. Cum igitur ad nos conuerſus Deus reſpiciat nos, rum ipſius radijs fit, ut uiuamus, corpora quoque alantur ac uiuant. Cum uerò in altitudinem ſuam Deus ſeipſum conuertat, tunc corpora quidem extinguuntur: mens uerò uiuit uita beatiore. Iſta illis Pſalmiſtæ ſimilia ſunt, Quàm magnificata ſunt opera tua Domine: omnia in ſapiētia feciſti: impleta eſt terra poſſeſsione tua. Omnia à te expectant, ut des illis eſcam in tempore. Dante te, illi colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur. Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciē ter-
ræ. Quid enim hæc ab illis differunt, cū philoſophus aſſerat: Reſpiciente Deo, B
uiuūt ipſius radijs animalia: conuerſo aūt in ſuam altitudinem, extinguuntur. Cum rurſus ſalutari doctrina Saluator noſter prędicet: Ego ſum uitis, & pater meus agricola eſt, uos palmites. Audi quomodo Numenius conſentanea iſtis ſcripſit: Quemadmodum, inquit, agricolæ ratio quædam eſt ad plantas relata, hoc modo ſe habet primus Deus ad creatorem. Primus enim cū ſemen omnis uita rei ſit, res omnes ſeminat. Creator uerò plantat & diſtribuit, transfertq; ad ſingulos nos, quæ inde iacta ſunt. Et aliquantulū progreſſus, ut oſtendat quomodo ſecūdus Deus à primo eſt: Res quidem humanę (inquit) ab eo qui dat, ad accipientem tranſeunt: diuinę uerò à Deo dantur, & ab eo non abſunt: quale quid ſcientia eſt, quam qui accipit, melior factus eſt: qui autem dedit, nihil amiſit. Lucerna etiam ab alia lucerna ſic accenditur, ut prima non extinguatur. Materia enim alterius ab igne alterius accēditur. Sic et ſcientia nō recedit à dāte, & tamen in accipientē trāſiuit, cuius cauſa humana nō eſt. Subſtantia uerò quæ ſcientiam habet, idem eſt apud Deum dantem, & apud accipientem. Idcirco Plato quoq; à Prometheo in homines magno quodam ſplendore ignis ſapientiam ueniſſe affirmat. Et poſt pauca: Alia, inquit, primi Dei uita eſt, alia ſecundi. primus enim ſtat, ſecundus aūt mouetur: & primus in intellectualibus, ſecūdus in intellectualibus & ſenſibilibus. Nec mireris de his uerbis: mirabilibus enim illud eſt, quod modò dicā. Nam ſtatū etiam primi motus aſſero eſſe innatū, à quo uniuerſi ordo, ſtatusq; ſempiternus, & ſalus in res omnes transfunditur. Idem in ſexto: Nam quoniā non ignorabat Plato, creatorē ab hominibus ſolum cognoſci: primū autem intellectum, quem ens ipſum appellat, omnibus eſſe ignotū. Idcirco his utitur uerbis, quaſi magna uoce clamet: Quem putatis intellectū ô homines, non eſt primus, ſed alius ante ipſum eſt maior atq; diuinior. Et aliquantulū progreſſus: Gubernator, inquit, cū in pelago feratur clauo inhęrens, gubernaculo ſedendo dirigit nauem: oculi uerò eius & mens in altum ad ęthera tendūt: ſic uia nauiganti per maria, per cœlum dirigi-

Digitized by Google

A Ium dirigitur. Non alio modo creator, ne materia repellatur, aut defluat, harmonicè ipſam ligauit: & tanquam naui in ipſa inſidet, & harmonicè dirigit per Idęas, quaſi per clauum gubernans: reſpicitq; non in cœlum, ſed in Deum ſuperiorem, quem ſpeculando diſcernendi uim accipit, quem deſiderando motionem recipit. Hæc illis ſimilia ſunt: Nihil poteſt filius à ſeipſo facere, niſi uideat patrem facientem. Ita Platonici omnes, & ante Platonicos ipſe Plato ab Hebręis ea nomina uidentur habuiſſe, quibus excelluerunt. Nam & ſi nõ rectè intellexerunt, uerbis tamen ſuis manifeſti ſunt, cuncta ab Hebræis accepiſſe. Vnde Amelius quoq; illuſtris inter iuniores Platonicos, quamuis, Ioannis Euangeliſtæ nomen celauerit, barbarum ipſum, quoniam Iudęus fuit, appellando, uerbis tamen eiſdem ferè utitur dicẽs: Hoc profecto erat uerbum, quo ea quæ ſunt, facta ſunt: ut Heraclitus etiam diceret, Quod etiam ipſe barbarus putat in ordine principij, atq; dignitate conſtitutum apud Deum eſſe, & Deum eſſe, per quod uniuerſa ſimpliciter eſſe producta, in quo quę uiuũt, uitam habent, & in corporea ipſum cadere, & carnem indutum hominem ita uideri, ut naturæ dignitas non lateat: quare rurſus reſolutum in Deum redire, & Deum talem eſſe, qualis fuit antequam in corpus, carnem & hominem deduceretur. Hæc enim non occultè, ſed aperte & nudo capite, ut dicitur, à Barbari Iudęi theologia tranſpoſita ſunt. Barbarum enim neminẽ alium certe hic, quam Saluatoris noſtri euangeliſtam Ioannem appellauit, qui euangelium ſic incipit: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, et Deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Quod factum eſt in ipſo, uita erat, & uita erat lux hominum. Et lux in tenebris lucet. Et uerbum caro factũ eſt, & habitauit in nobis, & uidimus gloriã eius. Sed alium etiam ab Hebræis theologum

B audias. Qui eſt, inquit, imago inuiſibilis Dei totius creaturę primogenitus, in quo creata ſunt omnia, quæ in cœlis, & quæ in terra ſunt, ſiue uiſibilia, ſiue inuiſibilia. Sed quæ de filio Dei dicta à Platonicis ſunt, ad hoc uſq; procedãt. Cum aũt ſcriptura Hebræorum cum patre ac filio ſpiritum numeret, ac beatiſsimam ſanctiſsimamq; trinitatem unum Deum eſſe ſignificet, quod expreſſius eccleſia & ſentit & prædicat, operæpretium eſt audire, in quo ænigmate Plato ad Dionyſiũ ſcribens uſus eſt: Dicendum, inquit, tibi ęnigmatice cenſeo, ut ſi epiſtola excidat, qui legant nõ intelligant. ſic enim res ſe habet: Omnia circa regẽ uniuerſi ſunt, illius gratia cuncta ſunt, ille cauſa bonorũ omniũ eſt, ſecundum circa ſecunda, & tertium in tertijs. Hominis igitur anima diſcere geſtit, quęnam iſta ſunt, trahitur enim ad ſui cognata. Hæc, qui Platonem exponunt, ad primum Deum, et ad ſecundam cauſam, atq; tertiam, quam mũdi animam eſſe dicunt, pertinere arbitrantur. tertium enim Deum mundi animam eſſe dicunt. diuina uero ſcriptura patrem & filium & ſpiritum ſanctum, unum rerum omnium principium eſſe confirmat.

De Bono. Cap. XI.

DE bono quid nunc ſcriptura, quid Platonici dicant, perſcrutemur. Scriptura igitur ipſum bonum nihil aliud eſſe docet, quam ipſum Deum. Bonus enim, inquit, Dominus omnib. ſuſtinentibus eũ. Et, Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Et Saluator: Cur me, inquit, dicis bonum? Nemo bonus, niſi unus Deus. Plato autẽ in Timæo: Dicamus, inquit, qua de cauſa uniuerſum hoc à creatore productũ eſt. Et confeſtim ſubiungit: Bonus erat, bono uero nulla unquam ineſt inuidia: quare omnia quã maximè ſimilia ſibi facere uoluit. Et in libris de Republica: Sol quoq;, inquit, uiſus quidem non eſt, cauſa uero ipſius ſic eſt, ut ab eo ipſo uideatur. ſic puta me dicere boni emanationem; genuit enim ſimile ſibi. quodq; ipſum in intellectualibus eſt ad intellectũ & intellecta, hoc in uiſibilibus ad uiſum & uiſa. Et poſt pauca: Quod igitur ueritatẽ rebus cognitis præ

bet, & cognoſcenti cognoſcendi uirtutem, idæam eſſe boni credendum eſt. A
Et rurſus: Non enim rebus, quæ oculis cernuntur, uim qua uideantur, ſolum
modo à ſole præberi concedes, uerum etiam generationem, crementum, ali-
mentum, cum ſol ipſe generatio non ſit. Sic igitur etiam rebus cognitis, non
ſolum ut cognoſcantur, ſibi à bono ineſt, uerumetiam eſſe & ſubſtantiam ab
illo habent, cum tamen ipſum bonum ſubſtantia non ſit, ſed omnem ſub-
ſtantiam uirtute ſua excedat. His uerbis Plato ſententiam ſuam manifeſtiſsi
mè aperit, quod intellectuales etiam ſubſtantiæ à bono id eſt à Deo habent,
ut ſint, & ſubſtantiæ ſint. Bonum autem ipſum ultro omnem ſubſtantiam cen
ſet. Quare non ſunt Deo conſubſtantiales intelligentiæ: & cum eſſe atque
ſubſtantiam à Deo acceperint, creatæ profectò ſunt. Quæ autem creatæ ſunt,
nefas erit deos putare, cum etiam natura ipſum bonum non ſint, quod uni
ſoli uerè, atq; per ſe bono attribuitur. Sed Numenium rurſus Platonis ſen-
ſum de Bono latius exponentem audiamus. Corporalia, inquit, à ſignis &
ſimilibus quibuſdam comprehendere poſſumus, ipſum uerò bonum à nullo
inſito ſigno, nec à ſimilitudine ſenſibili comprehendi ullo modo poteſt. Qua
re neceſſe eſt, quemadmodum ſi quis in ſpecula ſedens, paruam nauiculam
ſolam in magno pelago inter undas acutie uiſus uno intuitu perſpexerit, ſic
longe à ſenſibilibus auocamẽtis, quaſi in ſpecula ſedentẽ ſolũ, ita ut nihil peni
tus magnum, aut paruũ eum perturbet. Sed diuina quędam omnium deſola-
tio ſit, ipſum bonum profunda tranquillitate ac pace quærere. Inuehitur e-
nim & inhæret ſubſtantiæ quaſi nauiculæ. Si quis autem ſenſibilibus deten-
tus ipſius boni quaſi phantaſmatibus mouetur, ac ideo putet bonum ipſum
proſpexiſſe, uehementer peccat. Nullum enim phantaſma ipſius eſt. Via
igitur atque ratio intelligendi boni optima eſt, ut primum ſenſibilia omnia B
negligantur: deinde ut in diſciplinis numeri ipſi inſpiciantur, ac inde ad intel-
ligendum ipſum ens eleuari. Hæc in primo libro de Bono. In quinto uero: Si
eſt, inquit, ſubſtantia & idæa intellectuale quid, cuius cauſam intellectum eſ-
ſe conceſſum eſt, ſequitur ut intellectus iſte ſolus ſit ipſum bonum. Nam ſi
creatot Deus generationis eſt, ſatis eſt ut ipſum bonum ſubſtantiæ principi-
um ſit, cui quidem bono creator Deus proportionalis eſt, cum ſit imitator
eius, ſubſtantiæ autem generatio proportionalis: imago enim eſt eius & imi-
tatio. Quod ſi creator generationis bonus eſt, erit ſubſtantiæ creator bonum
ipſum ſubſtantię conſitum. Cum enim duplex ſecundus ſit ipſe, & mundum
& idæam eius facit, cum ſit creator. Quatuor ergo ſunt, Primus Deus qui eſt
ipſum bonum, imitator eius, qui omnium creator eſt, qui eſt bonus: Eſſen-
tia uero altera quidem primi, altera uero ſecũdi, cuius imitatione eſt pulcher
mundus boni participatione ornatus. Sic Plato bonum primo Deo ſolum-
modo tribuit. Nam ſi bonus ſecundus Deus eſt, à primo tamen bonus eſt.
Separata uerò, & in diuerſis hæc libris poſuit. Seorſum enim circulare crea-
torem appellauit, dixit'que in Timæo, Bonus erat. In libris autem de Repu-
blica ipſum bonum, boni eſſe idæam cenſet: ut ſit creatoris idæa ipſum bo-
num, qui participatione ſolius primi bonus eſſe probatur. Sicut enim homi-
nes dicuntur hominis idęa, ut ita dicam, impreſſa, & boues bouis: ſic cum
creator ſit bonus in participatione primi boni, ptimus intellectus idæa eius
erit, qui eſt ipſum bonum. quæ cum ita ſe habeant, hunc mundum neceſſe
eſt imaginem non eſſe alicuius. Intelligentias enim omnes illud in ſeipſo con
tinet, ſicut hic mundus nos. Hæc Plato in Timæo, quorum ſenſum ab eo li-
bro Didymi ſumam, quem inſcripſit de Placentibus Platoni. Determinata,
inquit, ſenſibilium exemplaria, Idæas appellat, ex quibus ſcientiam & defi-
nitiones fieri cenſet. Præter enim omnes homines hominem quendam intel-
ligi, & pręter equos omnes equum, ac communiter præter animalia animal,
nec generabile, nec corruptibile, ut quemadmodũ ab uno ſigillo multa ſignã
tur, &

A tur, & multæ uiriles fiunt inde imagines, ſic à ſingulis ſenſibilium idæis multa formantur. Eſt autem idæa perpetua ſubſtantia, cauſa, & principium, ut ſingularia talia ſint, & qualis ipſa eſt. & quemadmodum primitiua ſenſibiliū exemplaria ad hæc corpora præcedunt: ſic quæ omnia in ſeipſa cõtinet pulcherrima atq; perfectiſsima huius mundi exemplar eſt, ad quam à creatore Deo ab uniuerſa ſubſtantia mundus ſimillime formatus eſt. Hæc Didymus ex ſententia Platonis. quæ omnia multo altius ſapientiſsimus ille Moſes, à quo hæc iſti detorſerunt, breuiſsime conſcripſit, qui ante hunc ſolem & ſtellas, & cœlum uiſibile, quod firmamentum appellat, ante aridam hanc terram, ante diem & noctem, hanc lucem aliam, & diem & noctem aliam, à Deo uero creatoreq; omniū facta fuiſſe oſtendit. Propheta quoq; inuiſibilem ſolem oſtendens, oratione Deo accommodata, Timentibus, inquit, me, ſol iuſtitiæ orietur. ipſam quoq; iuſtitiam nõ dico qualitatem aliquam, ſed qualitatis creatricem Hebræorū ille propheta ſignificauit, cum de Deo dicat: Quis ſuſcitauit ab oriente iuſtitiam, uocauit eam in facie eius? Verbum quoq; in prioribus creatorem ab Hebræis appellatum oſtendimus. De quo quidem uerbo hæc apud eos feruntur: Qui natus eſt nobis ſapientia à Deo, iuſtitia & ſanctimonia, & redemptio. dicitur enim, & uita, & ſapientia, & ueritas, & omnia ſubſtantialiter. Subſiſtit enim & ſapientia hęc, & uerbum hoc, ut ab Hebræorum ſcriptura docemur, quamuis Philo Iudæus ſcripturæ interpres ac expoſitor aliter ſentire uideatur, quem non eſt alienum audire.

De Idæis ſecundum Moſem ex Philone. Cap. XII.

SI quis uoluerit, inquit, ſignificãtioribus uti uerbis, nihil aliud intellectualem dicet eſſe mundū, quam Dei iam creantis uerbū. Nihil enim aliud ciuitas illa intellectualis eſt, quam creatoris ratio creare iam cogitantis. quod B dogma Moſi, non meū eſt. Aperte namq; ſcribit ad imaginem Dei hominem eſſe formatum. Quod ſi pars mundi imago imaginis eſt, uniuerſus iſte mundus ſenſibilis ad exemplar diuinæ imaginis factus eſt: primitiuum ergo ſigillum, quod intellectualem mundum appellamus, ipſum exemplar eſt. Primitiua idæa idæarum omnium Dei uerbum. In principio autem dicit feciſſe Deum cœlum & terram, non ſecundum tempus principium intelligens, ut multi putant. Non fuit enim tempus ante mundū, ſed aut cū ipſo aut poſt ipſum: Menſura enim motus tempus eſt: motus autem re mota prior eſſe nõ poteſt, ſed aut poſterior, aut unà ſimul. Quare neceſſe eſt, tempus aut poſt mundū, aut unà cum eo factum fuiſſe. Relinquitur ergo principiū, hic numeri eſſe intelligendū, ut In principio pro Primùm accipiatur. Et poſt pauca. Primum igitur cœlū fecit incorporale, & terram uiſibilem aëris idæam & uacui. Quorum alter tenebras, niger enim aer ex natura eſt, alterum abyſſum appellauit. Vacuum enim profundiſsimum & effuſiſsimum eſt. Deinde aquæ atque ſpiritus incorporalem ſubſtantiam, & denique ſeptimæ lucis, quæ etiam incorporalis & intellectualis ſolis exemplar, & omnium ſtellarum fuit. Duo autem ſpiritus ſcilicet, et lux digniora uidentur. Alterum enim Dei nominauit, quia ſpiritus uiuaciſsimus eſt, uitæ autem Deus cauſa eſt: alteram autem ualde bonam eſſe affirmauit. Tanto enim intellectualis lux uiſibili hac fulgentior eſt, ut mihi uidetur, quanto ſol tenebris, dies nocte, & intellectus totius animæ lux oculis corporeis. Inuiſibilis autem & intellectualis illa lux diuini uerbi eſt imago, quod generationem eius lucis explicuit, quę eſt ſupercœleſtis ſtella, fons ſenſibilium ſtellarum, aqua, ſol, luna, cæteræ'que ſtellę pro uirtute ſua fulgorem hauriunt, qui fulgor ſimplex atq; ſincerus tantum denigratur, poſteaquam in mutabilia tranſierit, quantum ab intellectualibus ſenſibilia diſtant. Nihil enim ſincerum eſt eorum quæ ſentiuntur: quoniam uerò luce facta tenebræ abierunt, & termini utriuſq; ſpacij fixi ſunt certi, ueſpere & mane. Spacium temporis, quod hinc effectum fuit, diem nuncupauit, &

Tempus menſura motus.

uit,& diem nō primā,ſed unam,quæ dicta eſt propter intellectualis mundi ſolitudinem,qui unicam habet naturam. Et ſic quidem incorporalis mūdus abſolutus eſt,diuino uerbo conſtitutus,ad cuius exemplar ſenſibilis creabatur, cuius primā partem atq; optimam cœlum effecit, & firmamētum appellauit, quia corporeum eſt.Natura enim firmū atq; ſolidum corpus eſt propter trinam dimenſionem. Nulla enim alia corporis ſolidi atq; firmi notio eſt,quàm trina dimenſio. Iure igitur ita nominauit,ut ab intellectuali atq; incorporeo, ſenſibile,hoc eſt corporeum diſtingueret.Hęc Philo.quib.conſentanea Clemens quoq; noſter in ſexto dicit: Mundū,inquit,philoſophia barbara, alium intelligibilem,alium ſenſibilem cenſet:alterum primitiuum,alterum boni exemplaris imaginem,& intelligibilem quidem unitati attribuit,ſenſibilem uerò hexadi.connubium enim à Pythagoreis hexas dicitur,quia fœcundus numerus eſt.In unitate igitur cœlum inuiſibile factum eſt,& terra ſancta, lux intellectualis.In principio enim fecit Deus cœlum & terram,& terra erat inuiſibilis.Et ſubiungit:Et dixit Deus fiat lux. & facta eſt lux.Inſenſibilis autem mundi creatione ſolidum creauit cœlum: quod uerò ſolidū eſt,ſenſibile etiā eſt,terram uiſibilem,& lucem quæ cernitur. Hæc latius diximus, ut oſtendamus idęas animalium in intelligibili mundo poſitas, à quib.ſenſibilia iſta ſecundum Platonem creantur,ab Hebræorum ſcriptura eſſe deriuatas. Vnde etiam didicit Plato,incorporeas uirtutes & bonas & contrarias eſſe.

Senarius numerus perfectus.

Ab Hebræis didicit Plato,contrarias eſſe uirtutes. Cap. XIII.

SCribit enim in decimo de Legibus:Si omnia,quę quò uolunt mouentur, anima gubernat,quare cœlū etiā ab anima gubernari non dicimus? Certè inquam dicendum eſt. Vnum'ne igitur,aut plures? pauciores inquam duabus, benefactrice ſcilicet atque contraria ponendæ non ſunt. Et poſt pauca: Cōceſſum iam nobis eſt, multarum bonarum uirtutū cœlum eſſe repletum, contrarijs etiam non uacare.Vnde nobis bellum abſque fine inductum eſt,in quo agendo patrocinio nobis opus eſt. Auxiliatores aūt nobis dij & dæmones ſunt,nos uerò poſſeſsio quædam ſumus deorum ac dæmonum. Vnde iſta Plato adinueniſti? ego quidem neſcio aliud, præterquam quòd mille annis ante tuam ætatem uulgò apud Hebræos hoc dogma ferebatur. Scribitur enim: Et uenerunt angeli Dei,ut coram Deo aſsiſterent,& diabolus uenit in medio ipſorum.Diabolum quidem contrariam uirtutem,angelos autem bonos appellauit, quas & uirtutes bonas, & ſpiritus diuinos, & miniſtros Dei, ſcriptura nominat. Qui facit dicens angelos ſuos ſpiritus,& miniſtros eius ignis flammam. Bellum etiam à contrarijs nobis inferri ſcriptura ſignificat,dicens: Non eſſe nobis hāc luctationem aduerſus carnem & ſanguinem,ſed aduerſus principatus,poteſtates, & principes huius mundi, aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus. Cum autem poſſeſsionem nos deorum & dæmonum cenſeat,illud Moſaicum traduxiſſe uidetur quo dicitur: Quando altiſsimus gentes partiebatur,diſſeminauit filios Adam,& conſtituit terminos gentium ſecundum numerum angelorum Dei.

Quòd animi quoq; immortalitatem ab Hebræis Plato didicerit. Cap. XIIII.

AT de animæ autem immortalitate Moſem eſt ſecutus, qui primus immortalitatem eſſe docuit, cum eam imaginē eſſe Dei, imò uerò ad imaginem Dei eſſe aſſeruerit.Et fecit,inquit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum.Et diſtinguens in corpus & animam hominem, ſubiūgit:Et inſufflauit in faciem eius ſpiraculum uitæ, & factus eſt homo in animam uiuentem. Principem uerò eſſe hominem atq; regem omnium, quæ in terris ſunt oſtendit,dicens: Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris & uolatilibus cœli, & beſtijs, uniuerſęq; terræ. Et creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam.

Anima hominis immortalis.

A ad imaginē Dei creauit eum. Quomodo autem aliter imago Dei, & Deo ſi-
milis erit, quàm ſecūdum intelligendi uim? Sed Platonem quoq; audiamus,
ut quàm bonus Moſaicæ ſcripturæ diſcipulus fuerit, non ignoremus. Scribit
enim in Alcibiade: Habemus'ne aliud melius atq; diuinius in anima quàm il
lud eſt, quod ſapit atq; intelligit? nihil prorſus hoc ergo illud eſt, quod Deo ſi
mile eſt. Quod ſi unuſquiſq; in ſeipſo cognouerit, Deum quoq; non ignora-
bit. In libro uero de Anima: Duo, inquit, genera rerum ponenda ſunt, uiſibile
atq; inuiſibile: quorum alterum, ſcilicet inuiſibile, eodem ſe ſemper modo ha
bet: alterū uerò nunquā ſe habet eodē modo. Noſtri quoq; alterū corpus eſt,
alterum anima. Et corpus quidem uiſibile, anima uerò inuiſibilis eſt: & quan
do corpore utitur ad conſiderandum aliquid (utitur autem aut uidendo, aut
audiendo, aut omnino ſentiendo) tunc à corpore ad hæc trahitur, quæ nun-
quam eodem modo ſe habent. Quare fit ut erret, turbetur, ac quaſi temulēta
deficiat. Quando aūt per ſeipſam aliquid conſiderat, tunc ad immortale, ſin-
cerum, ſempiternum, eodemq; modo ſemper ſe habens, ſeipſam erigit, & quā
ſi quædā emanatio eius ad illud redit. Quādo ad ſeipſam redit, es tunc ab erro
re ceſſat, & eodē modo ſemper ſe habet, quia ſempiternū attingit: quę paſſio
animę prudētia nūcupatur. Valde, inquit, recte & uerè dicis ô Socrates. Tūc
Socrates: Vtri ergo tibi uidetur cognatius atque ſimilius eſſe anima? Ei'ne
quod eodem modo ſe habet, an rei mutabili? Primo inquam omnino. Cū au-
tem ad ſeruiendum corpus, ad principandum animam natura finxerit, nónne
hac etiam ratione cum principari diuinum ſit, ſeruire autem caducum atque
mortale, manifeſtū eſt Deo animam ſimilem eſſe? Omnino ita eſt Cebes, in-
quit. Si ergo ita eſt ô amice, Socrates intulit, nónne ut corpori conuenit mori
atq; diſſolui, ſic animæ conueniet nunquam mori atq; diſſolui? Quod cum
B Cebes conceſsiſſet, Si ergo, inquit, Socrates mūda mihi à corpore ſecum con
trahēs deceſſerit, quia uidelicet ſeipſam quantum poterat in corpore collige-
bat, ſemperq; corpore contempto, de morte meditabatur, quod nihil aliud
eſt, quàm recte philoſophari. Meditatio enim mortis philoſophia eſt, ad ſimi-
lem naturam, inuiſibilem, diuinam, immortalem, prudentemq; profecta, ue-
ra beatitudine fruitur, ab omni errore, ſtultitia, terrore alijsq; hominum ma-
lis liberata. Sin uerò immunda maculisq; plena exierit, quia corpus dilexit &
coluit, ab eo & uoluptatibus eius adeo allecta, ut nihil aliud bonum putaret,
quàm quod corporeum eſt: quod uerò intelligibile eſt, oderit atq; fugerit, ſin
cera in ſeipſa non eſt. Hæc Plato. Quæ in primo ad Boethum latius exponit
Porphyrius, dicens: Firmam certāq; rationem eam Plato putauit, quæ à ſimi-
litudine aliquorum uim accipit. Nam ſi Deo immortali ſimilis anima eſt,
quomodo etiam ipſa ſicut exemplar ſuum immortalis non erit? Cum enim
duo quædam apertè opponantur, quærit cui oppoſitorum adhęreat anima,
qui optimus demonſtrationis modus in his rebus inuenitur. Et quamuis à pri
ma ętate uſq; ad ſenectutem multa contra rationem faciamus peccātes, tamē
quia uerè rationali Deo in multis ſimilis anima eſt, rationalis eſſe ab omnibus
creditur. Cum igitur Duo apertè opponi concedantur, immortalis uidelicet
atq; diuina natura, & terreſtris atq; corruptibilis, dubitatur autem à nonnul-
lis cuius partis anima ſit, à ſimilitudine putauit Plato ueritatem eſſe quæren-
dam. Et quoniam non ſenſibili & mortali corpori, ſed uiuo & immortali Deo
ſecundum operationes ſimilis eſt, huic ſimilitudinem etiam in ſubſtantia quā
dam habere, ac inde immortalem eſſe ratiocinatur. Nam ut quæ irrationalia
ſunt, ſtatim à diuina ſubſtātia, cum ſint caduca et inſtabilia, longe abeſſe uiden
tur: ſic certè cōſequens eſt, quæ operatione intelligendi cōueniunt, ea immor
talitate quoq; ſubſtantiæ cōuenire. Quoniā enim ſubſtantia cōueniunt, idcir-
co etiam operatione cōueniunt. Fluūt enim à ſubſtantia operationes, ac quæ-
dā eius ſunt emanationes. Nā ſi ſimillima Deo anima eſt, quid opus eſt plurib.

uerbis ad demonſtrandā immortalitatem eius? Non enim diuinis operationi A
Animæ uis in corpore & extra corpus. bus uteretur, niſi etiā ipſa diuina eſſet. Nam & ſi cū in caduco mortaliq; cor-
pore defoſſa ſit, cōtinet tamen & uiuificat illud, diuinā ſuā oſtendens ſubſtan
tiam, nec pōdus corporis eam omnino deijcere poteſt, quomodo ſi è corpore
liberabitur, aurea ſua ſpecies non perfulget? Aut quomodo ipſa immortalis
non erit, cuius pręſentia corpus nō moritur. Et progreſſus aliquantulum, Di
uina eſt anima, inquit, quoniam indiuiſibilis ſimilis eſt. mortalis autem uidet̄,
quia mortali corpori cōiungitur, ita & mortalibus ſimilis eſt. Homo enim e-
tiam eſt, qui uentri ſicut pecora deditus eſt: homo aūt & in mari à periculis
naues gubernando liberat, morbis affert remedia, ueritatem rerum perſcruta
tur diligenter atq; inuenit. Inſtrumenta uaria fabricatus eſt, quibus cœleſtiū
corporum motus comprehendere potuit, quæ diuinæ atque immortalis cer-
tiſsima mentis argumenta ſunt, quamuis multi uoluptatis deliniti illecebris
mortalē eam putauerunt, ex his que uidētur extrinſecus ratiocinantes. Hæc
Porphyrius. Horum igitur omniū doctor Moſes fuit, qui à ſimilitudine cre-
atoris, quam anima poſsidet, immortalitatem animę confirmauit. Sed reliqua
uideamus. In omnibus enim Hebręorum ſimilis Plato eſt, quamuis in multis
Scriptura ſacra obſcura ante aduentum Chriſti. ut diximus, errare ideo forſan uidetur, quoniam diuina ſcriptura nemini præ
ter prophetas ante Saluatoris tempora patuit.

Quòd productum eſſe mundum ab Hebræis Plato accepit. Cap. XV.

MOſe igitur uniuerſa à Deo creata prædicante, In principio, inquit, crea-
uit Deus cœlum & terram. Vide quemadmodum non excidit ab hac
ſententia Plato. Omne, inquit, quod factum eſt, neceſſariò à cauſa factum eſt:
fieri enim nihil poteſt abſque cauſa. uniuerſum igitur, aut cœlum, à ut mun-
dus, aut quauis alia notetur appellatione, cōſiderandum, utrum erat ſemper,
nullum generationis ſuæ habens principiū: an factum eſt, & ab aliquo incœ-
pit principio. Viſibilis igitur & tangibilis eſt, cum corpus ſit: cuncta uerò hęc
ſenſibilia ſunt. Quæ uerò ſenſibilia ſunt, opinioni ſubiacere, & facta eſſe de-
monſtrauimus. Quod porrò factum eſt, à cauſa factum eſſe neceſſe eſt. Cau-
ſam igitur & creatorē uniuerſi qui ſit, inuenire difficile eſt: & cum inueneris,
in uulgus edere impoſsibile. Et poſt pauca: Sic igitur rationem ſequentes,
nefas eſt dicere animatum hunc mundum ac uerè mentalem à Dei prouiden
tia non eſſe factum.

De Luminaribus. Cap. XVI.

RVrſus cum Moſes ſolem & lunam & cæteras ſtellas à Deo productas
oſtendit, Et dixit Deus, inquit, Fiant luminaria in firmamēto cœli et ſint
in ſigna & in tempora. Et fecit Deus duo luminaria magna, & poſuit ea in fir
mamento cœli, & ſtellas. Similiter Plato quoq; dicit, à uerbo & mente diui-
na ſolem & lunam, & alias quinq; ſtellas cognominatas erraticas ad genera
tionem temporis facta eſſe. Quorum corpora Deus fecit, et poſuit in circulis.
Diligenter igitur cōſidera quod dicit, à uerbo & mente diuina. Illis enim uer
bis quoq; ipſis conſentaneum eſt quod Pſalmiſta dicit: Verbo Domini cœ-
li firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum. Deinde cum Moſes in
firmamento poſitas ſtellas dixerit, eadem uoce Plato uſus in circulis poſuit,
inquit. Ad hæc per ſingula ſcripta dicit: Et uidit Deus quia bonum. Et ſum-
matim repetens: Et uidit Deus omnia, & erāt bona ualde. Plato autem, Si bo
nus eſt, inquit, iſte mūdus, & creator bonus. Et rurſus, Hic optimus effectuū,
ille optima cauſarum.

De mutatione mundi. Cap. XVII.

PRęterea de cōſummatione & mutatione mūdi apertè & magna uoce ſcri
ptura pręͅdicante, quia complicabitur cœlum ſicut liber. Et rurſus: Erit
cœlum nouum, & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma cóm-
probauit in Timęo dicens: Conſtituit cœlum uiſibile atque tangibile, & pro-

pter hæc

A pter hæc,& ex iſtis,& talibus,& ex quatuor numero, mundi corpus factum eſt,proportione conueniens,a cæteris omnibus indiſſolubile,prçterquam ab eo qui colligauit. Et poſt pauca: Tempus igitur cum cœlo factum eſt, ut ſimul facta,ſimul etiam diſſoluantur, ſi quando ſolutio quædam ipſorum fiet. Et poſt pauca ſubijcit: Quod ligatum eſt,ſolubile eſt: quamuis ſi bene aptatũ beneq; ligatum ſoluere uult, bonus non ſit. Quare, inquit, Deo attribuens uerba: Dij quorum ego creator ac pater ſum,quoniam facti eſtis,immortales quidem non eritis,nec indiſſolubiles omnino. Non ergo diſſoluemini,nec in mortem deducemini,maiore uinculo colligati. Et in libro de Republica hoc inquit: Vniuerſum aliquando quidem ipſe Deus conuoluit, aliquando autem dimittit, cum circulationes conuenientis menſuræ tempus habuerit. Nonnunquam autem caſu in contraria circumducitur, cum animal ſit, & prouidentiam ab eo qui fecit, in principio ſumpſerit. Cœlum enim corporeum eſt,quare abſq; mutatione penitus eſſe impoſsibile eſt. Circulariter autem motum,minimam ſui motus habet mutationem: nihil autem poteſt ſeipſum ſemper uoluere, præter corpus, quod omnium quæ mouentur habet principatum,quod nullo modo poteſt,modò ſic,modò aliter moueri. Ex quibus omnibus non oportet hunc mundum à ſeipſo uolui ſemper, concedere: nec à Deo binos & contrarias uolutiones accepiſſe: nec quidem à duobus dijs inter ſe diſsidentibus, ſed ſicut modo dictum eſt, aliquando quidem à diuina cauſa ducitur,uitam rurſus conſecutus, immortalitatemq; à creatore ſuperiniunctam. aliquando autem, cum dimiſſus fuerit, per ſeipſum uoluitur tempore quo dimittitur: quoniam cum maximus ſit, ac æqualiſsimi ponderis,minimo nixu mouetur,multa annorum millia uoluitur. Omnium igitur, quæ mirabiliter accidunt,hæc uniuerſi circulatio cauſa eſt,quæ aliquando ſicuti nunc uoluitur,aliquando in contraria. Maximas igitur tunc mutationes
B fieri putandum, ac multas corruptiones animalium, interitus hominum, & alia noua atq; inaudita.

Quòd reſurrecturos mortuos etiam concedit,non aliunde quàm à b Hebræis Plato diſcere potuit. Cap. XVIII.

PRogreſſus deinde aliquantulum,mortuos reuicturos dicit: quod neſcio unde iam aliũde quàm à Iudaica ſcriptura intellexerit. Ferebatur, inquit, à priſcis illis eos,qui in ultima circulatione moriuntur,uicinos futuro tempori in prima rurſus reſurgere: ac ab eiuſmodi hominibus multa nobis nunciata eſſe,quæ nunc uulgo non recte falſa putantur. Conſequens enim eſt, hos ſenes ad puerorum rurſus naturam conuerti:& mortuos,qui iacent in terra, rurſus tunc eſſe reuicturos,generationem ſequentes,quæ in contraria reuoluitur, niſi quos Deus in aliam conditionem traduxerit. Et progreſſus dicit: Tempore omnium exacto,quoniam mutationem fieri oportet,cum terrenũ genus defecerit,omni anima per generationem corpus iuſſum deducta,tunc uniuerſi gubernator,habenis gubernationis dimiſsis,ad altitudinem ſuam abibit: mundum autem rurſus Parcæ, & innata cupiditas euertet. quod cum fieri uiderint dij, minores partes mundi ſuæ gubernationi commiſſas relinquent. Mundus autem reuolutus, atq; in contrarium latus, & magno terræ motu concuſſus, inauditam omnibus animantibus peſtem incutiet: & tempore aliquo exacto,omni turbatione ſedata ſolitum curſum recipiet. Deus enim,ne omnino diſſoluatur,gubernacula rurſus capiet:& omni expulſa turbatione,immortalem ipſum & inſeneſcentem efficiet. Et poſt pauca: Dicam, inquit,tibi ſermonem fortiſsimi uiri, Eris nomine,genere Armenij, qui olim in prælio mortuus, poſt decimũ diẽ ferè iam corpore corrupto delatus à ſuis domũ,cum in rogum poneretur, decimo die poſtq; decidit,reuixit: multaq; ibi uidiſſe,narrauit,ac inter alia,quòd anima egreſſa è corpore cum multis in locum quendã admirãdum deueniſſet, ubi terræ hiatus inter ſe connexi maximi

Reſurrexit quidã apud gentiles à mortuis.

ximi erant,& ex oppoſito duo ad cœlum itinera: iudices autem ſedentes uidiſſe,à quibus,qui iuſti fuiſſe iudicabantur, in anteriore parte ſignis alligatis ad dexteram,& ſurſum in cœlum ire uidebantur. Iniuſti uerò ad ſiniſtram,& deorſum ſignis ad poſteriorem partem eorum alligatis,in quibus ſcripta erãt eorum facinora. Quæ cum uidiſſet,acceſsiſſe atq; rogaſſe dicebat, ut liceret ei hominibus hæc nunciare.quod cum illis placuiſſet, per omnia illa loca diligentius ductum fuiſſe.Hęc Plato.Plutarchus autem in primo de Anima hęc narrat:Enarchus,inquit,nuper ægrotans,tanquã iam mortuus à medicis fuit relictus: & breui tempore in ſeipſum poſtea reductus, dicebat ſe mortuum fuiſſe, & in corpus iterum reſtitutus, nec me in ægrotatione moriturum. reprehenſosq; aiebat uehementer à domino ſuo eos ſpiritus, qui animam eius duxerunt:ad Nicandam enim miſſos,non ad illum fuiſſe.Nicandas autem coriarius erat,& in palæſtris non ignobilis,qui eo tempore, quo Enarchus reuixit,in maximas incidit febres,ac repētè mortuus eſt. Hic autem uiuit,ſuperſtesq; eſt fœlicisſimè nobiſcum manens.Hęc ideo poſui,quia ſcriptura etiam Hebræorum nonnullos reuixiſſe uerisſimè narrat.

De cœleſti terra ſecundum Platonem. *Cap.* XIX.

VErùm quoniam in repromisſionibus ſcripturæ,ſolis pijs terrã quandam reſeruari fertur, ſecundum illud,Mites autem hæreditabunt terrã.Hæc uerò cœleſtis eſt, quam propheta ex precioſis lapidibus allegoricè conſtare ſignificat,dicens:Ecce prępáro ego tibi carbonem lapideum,& ponam pinnacula tibi ex iaſpide,& fundamenta ex ſapphiro,& circuitum tuum ex lapidibus electis. Conſidera quomodo ipſe quoq; Plato ſimilia in libro de Anima, ex perſona Socratis ſcribit:Glauci artificiũ,inquit,non poſſet exponere quæcunq; ibi ſunt:ego autem etiam ſi poſſem ô Simmia,uita tamen mihi non ſufficit. nihil tamen prohibet formam illius terræ, ut mihi quidem uidetur, breuiter explicare.Satis hoc eſt,Simmias inquit. Credo igitur,Socrates addidit, quoniam eſt in medio cœlo rotundo, nihil ſibi opus eſſe, ne cadat, nec aere, nec ulla re alia. Deinde maximam rem quãdam eſſe, nec huic ſimilem,in qua tanquam in ſterquilinio formicas, aut in palude ranas, homines uideo habitare. Et poſt pauca: Ipſam uerò terram mundam in cœlo mundo, ubi ſtellæ ſunt, poſitam eſſe credo. Et progreſſus: Si natura, inquit, humana illa poſſet ſuperiora perſpicere, cognoſceret ibi eſſe uerum cœlum, ueram lucem, & ueram terram. hac enim terra, & iſti lapides, & omnia quæ hic ſunt corrupta,exeſa'que ſunt, quemadmodum ea quæ prope mare ſunt,à ſalſedine maris.Et poſt pauca:Dignam rem auditu dicerem,inquit,ſi fabulam audire uelletis.Nos autem,inquit Simmias,libenter audiemus.Dicitur ergo.Socrates, inquit, talem illam terram eſſe, ſi quis totam ab alto proſpiceret, qualis eſſet duodecim coloribus exornata ſphæra, quorum iſti colores quibus pictores abutuntur,quaſi feces ſunt. Ibi autem uniuerſam illam terram à fulgentioribus & melioribus eſſe depictam, atq; aliam partem eius cæruleam, aliam auream,aliam albam multo albiorem niue, & ex alijs colorib. alias mirabili pulchritudine coloratas, & ultrà quàm oculus hominis perſpexerit. In tanta igitur taliq; terra proportionabiles arbores naſcuntur, flores & fructus proportionabiliter gerentes: montes quoque colleſq; ſunt & lapides in ſimili proportione, quorum quaſi particulæ iſti lapides ſunt. Sardius dico, iaſpis, ſmaragdus, & ſimiles, quibus multo meliores illi ſunt.Nihil enim boni eſt,quod ibi non ſit.

Quòd etiam de iudicio futuro Hebreos Plato ſequitur. *Cap.* XX.

CVm etiam ſcriptura iudicium, poſtq; hinc abierimus,animarũ futurũ dictitet, & p alia multa,'& per hoc nõ minus: Iudiciũ,'inquit,ſedit,fluuius ingens coram eo fluebat,mille millia miniſtrabãt ei,& decies cẽtena millia aſſiſtebant ei. Audi etiam Platonẽ de iudicio dicentẽ, & fluuij nómine utẽtem,

multasq;

A multasq́ piorum manſiones, & diuerſa impiorum ſupplicia, nō aliter fere quàm
Hebræorum ſcripturam narrantem. Scribit enim in libro de Anima ſic: Ter-
tius amnis in medio iſtorum exit, & iuxta oſtium in latiſsimum incidit locum
igni ardentem, ubi facit paludem mari multo maiorem, aqua & limo ebulien
tem: ac inde turbidus atq; limoſus terram circumamplexus, prope paludem
Acheruſiadem defluit: nec ipſi permixtus, ſed crebris ſub terram uorticibus
circumuolutus, infra Tartarum exit. Hic eſt amnis, quem Pyriphlegethonta
nominant. ex oppoſito huius Stygius eſt quartus amnis, a quo paludem Sty-
gem nomine fieri creditur, Pyriphlegethonti oppoſitus, tandemq́ prope A-
cheruſiadem paludem ex oppoſito uenit. nec etiam huius aqua cuipiam mi-
ſcetur, ſed circumlata in Tartarum tandem exit in oppoſitū Pyriphlegethon
ti. Hunc poëtæ Cocytum appellant. Hęc cum ita ſe habeant, cum defuncti ad
eum locum deuenerint, quo deportantur, primùm diiudicant, qui'nam iuſte
& qui'nam contrà uixerint: & ſi qui uidebuntur medio quodam modo uixiſ
ſe, in uehicula ſcandunt ſua, & per Acheronta in paludem deferūtur, ubi gra
ui ſupplicio depurgantur, & poſtea liberati honores conſequuntur ſecundū
benefactorum ſuorum dignitatem. Qui autem uidebuntur propter magni-
tudinem peccatorum curari non poſſe, in Tartarum omnes deiecti, nunquā
inde poſſunt exire. Qui uerò curabiles ſunt, quamuis maximè peccauerint,
ut puta ſi contra patrem & matrem ex ira aliquid fecerint, & poſtea pœnitudi
nem habuerunt, uel homicidio, uel alio quodam facinore cōtaminati, hos in
Tartarum deuenire neceſſe eſt: & annuo torti temporis ſpacio, eijciuntur ab
unda: homicidæ quidem in Cocytum, patris aūt & matris uiolatores in Pyri-
phlegethonta. Cumq́ ad Archeruſiadem fuerint paludem, clamantes uocāt
alij quos uituperarunt, alij quos occiderunt. Cumq́ uocarint, rogant & ſup-
B plicant, ut in paludem ſuſcipiantur. Et ſi exorauerint, exeunt, & liberantur à
malis. Sin uero non exorauerint, rurſus in Tartarum ferūtur, ac inde iterum
in fluuios: nec prius ceſſant, quàm exorauerint quos læſerunt. Hæc enim ul-
tio à iudicibus imponitur. Qui autem ſanctitati uitæ excelluiſſe uidebūtur,
ij ſunt qui ab iſta terra quaſi a uinculis liberantur. Horum qui ſe philoſophia
purgarunt, ſine labore in ſempiternum uiuūt, & habitationes pulcherrimas
conſequuntur, quas nec uerbis exprimere poſsibile: nec ſi poſſem, tempus
ſufficeret. Horum igitur gratia ô Simmia cunctis uirib. uirtutis curam opor-
tet in hac uita gerere: optimum enim propoſitū eſt, & ſpes maxima. Hæc Pla-
to. Quod autem dixit, non eſſe poſsibile uerbis pulchritudinem illarum habi
tationum exprimere, non'ne ſimile illi noſtro eſt? Nō uidit oculus, nec auris
audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus amantibus eum.
Habitationes autem multas dicit, & nos multas eſſe apud patrem manſiones
didicimus. Pyriphlegethonta uerò ignem æternum eſſe quis dubitabit? He-
bræorum enim propheta ſimiliter clamat: Quis nūciabit uobis, quia ignis ar-
det? quis nunciabit uobis locū æternum? Et rurſus: Vermis eorum non mo-
rietur, & ignis non extinguetur. Plato quoq; in Tartarum deiectos impios,
non exituros inde aſſeruit, & pios in beatis locis in ſempiternum uicturos af-
firmat. Quod uerò addit, Sine labore: non'ne illi ſimile eſt, Vnde abeſt dolor,
mœror, & gemitus? Quod autem dixit non ſimpliciter, ſed cum in uehicula
conſcenderint ſua, in Acheronta amnem depelli: quę'nam alia uehi
cula denotare poteſt corpora, quibus aſſumptis, unà
ſecundum Hebræorum ſcriptutas uitæ
retributio fit?

LIBER DVODECIMVS.

VErum quoniam hoc uolumen ſatis iam creuit, ad duodecimum librum tranſgreſsi, quæ reſtant ad oſtendendam Platonicam philoſophiam ab Hebræis defluxiſſe, cōſcribemus, ut multi uideant non nobis ſolum, uerumetiam Platoni iam pridem ſcripturam Hebræorum probatam eſſe.

Quòd parere legibus, non quærere rationem iuuenes debent. Cap. I.

CEnſet igitur ſine dubitatione aliqua, leges ſequēdas eſſe, hoc modo ſcribēs in primo de Legibus: Si quis rectè Laconum aut Cretenſium leges reprehendere poſsit, alia quæſtio eſt. Ego autem iudico optimam eſſe legem, quę iubet, ne quis iuuenum cogitari. Senex autem ſi quis dubitauerit, principibus aut æqualibus referat, nemine iuuenū audiente. Nónne igitur multo ante Platonem diuinæ literæ fidem cæteris propoſuere uirtutibus? Vnde apud nos quoq; incipientibus ac imperfectioribus quaſiq; ſecūdum animum infantibus ſimplicius ſcripturæ leguntur. credendum enim omnibus eſt, omnia quæ in ea feruntur, ſicuti Dei uerba uериſsima eſſe. Illis autē, qui ad maiorem iam habitum ſcripturarum peruenerunt, altiora petere, ac rationē ſingulorum quęrere conceditur. Hos Iudæi quaſi ſcripturarū expoſitores Secūdarios appellare ſolebant. Poetam deinde Plato ait Theognim ex Megara Siciliæ teſtem habemus, qui ait fidelem uirum omni argento atq; auro in ſeditione meliorē. Nemo enim integer atq; fidelis ſine omni uirtutis numero in ſeditionibus eſſe poteſt. Quorſum hæc? quia legislatorē qui à Ioue miſſus eſt, ita leges conſcribere oportere cenſemus, ut ad maximam ſemper uirtutū reſpiciat, quā Theognim ſecuti fidem, quæ maximè in periculis lucet, eſſe arbitramur. Eam nō iniuria perfectam iuſticiam nominare poſſumus. Ita Plato non irrationalem fidem, ſed eam quæ uirtuti coniuncta eſt, comprobare uidetur. quod Saluator noſter breuius, apertius ac diuinius poſuit: Euge, inquit, ſerue bone atq; fidelis. Et rurſus: Quis ergo erit fidelis & prudēs paterfamilias? prudentiam enim & magnanimitatem fidei coniunxit. Præterea Plato aliquantulum progreſſus: Certè, inquit, defunctorum animæ uirtutem quandam habent, qua uel poſt mortem rebus humanis auxiliantur. Vera enim hæc opinio eſt, ſed niſi prolixis rationibus probari nō poteſt. Credere autem oportet huiuſmodi ſermonibus, quoniam à priſcis ualde uiris traditi ſunt. Credendum ergo eſt etiam illis, qui ita hęc ſe habere, legibus confirmant. Sic certè de Hieremia traditum fuiſſe Iudæi cōtendunt. Et Machabæorum liber retulit uiſum ipſum fuiſſe poſt mortem orare pro populo.

Quòd commodè per fabulas adoleſcentibus maiora tradenda ſunt. Cap. II.

PRimùm deinde, inquit, pueris fabulas tradimus. Fabula uerò eſt, ut breuiter dixerim, falſum quiddam, quamuis & uerum eſſe poſsit. Fabulis autem prius quàm gymnaſijs pueri exercendi ſunt. Hæc Plato. Iudæi autem re ipſa ſcripturæ hiſtoriam ſimpliciter, quaſi fabulam adoleſcentulis tradere ſolent. Cúmque non magis ætate quàm habitu ſcripturarum creuerint, altiora & latentia dogmata per ſecundarios docent. Maximum deinde, ait Plato, in omni opere principium eſt, præſertim in iuuene atque tenero. tunc enim præcipuè animus formatur, & quicquid dixeris, facilius ingreſſum inſidet. Quare non quaſcunque fabulas, ſed probatas ac utiles à matribus atque nutricibus tenellis puellis infundantur, quáſque iam adultos prouectoſq; retinere non erit inutile. Hæc multo ante Platonem Iudæi obſeruabant. Qui enim ſancti ſpiritus gratia diſcernere de ſpiritibus poterant, dicta & ſcripta diligenter examinabant: & quæ aliena uidebantur à ueritate, ſicut pſeudoprophetarum libri, reprobantur. Scripturas quoque (ut diximus) hiſtoria-

A hiſtoriarum parentes & nutrices tenellis pueris infundere ſolebant, ut eis fa-
cilius, cum uiri eſſent, uterentur.

Quòd ſincera fide Plato ſcripturæ inhæſiſſe uideatur. Cap. III.

PLato autem in Gorgia: Audi ſermonem, inquit, quem tu fabuloſum di-
ces, ego uerò ueriſſimũ arbitror. Et poſt pauca: Qui iuſtè ſancteq; uixit,
eum poſtquam mortuus fuit, in beatorum inſulas profectum abſq; ullo in-
commodo ſumma in beatitudine uiuere. Qui uerò iniuſtè atq; impie, eum in
atrociſsima proficiſci ſupplicia, quæ Tartarum appellãt. Et poſt pauca: Nudi
autem mortui iudicantur, & iudex ipſe nudus eſt, quia defunctus, & animo
animum perſpicit ab omnibus derelictum cognatis, ac cæteris quę hic habe-
bat, ut iuſtum iudicium ſit. Et ſubijcit: Hæc ſunt ô Callicles, quæ ipſe audiui,
& uera eſſe apprimè credo. Ex his autem ſermonibus tale quid ipſe mecum
ratiocinari ſoleo, nihil aliud mors mihi uidetur, quàm corporis atque animæ
diſſolutio, quæ poſtquam diſiuncta fuerit, retinet utrumque habitum ſuum,
quem homine uiuo habuerat. Nam corpus ſi magnum erat uiuo homine, &
mortuo quoque magnum: & ſi pingue, pingue quoq; poſtquam anima de-
ceſſerit, aliquo tempore manet: & ſi cicatrices uulnerum habebat uiuens, aut
oſſa quædam fracta, uel membra trunca, eodem modo profectò ſe habet poſt
mortem, anteaquam omninò corrumpatur. Similiter & in anima poſtquam
denudata corpore fuerit, habitus omnes in quibus exercuit paſsiones & ſtu-
dia ineſſe perſpiciuntur. Cum igitur ad iudicem anima peruenerit, ueluti ad
Radamanthum Aſiaticum, confeſtim iudex etiamſi regis magni anima eſſet,
in ea perſpicit uulnera & cicatrices iniuriarum, quas ſingulę operationes ani
mæ impreſſerunt. Videt tortuoſa omnia falſitate atq; ſuperbia: cognoſcit ni-
hil ibi eſſe rectum propter licentiam, delicias, contumelias, incontinentiamq; *Purgatoriũ*
B in uiuendo: cernit omni turpitudine animam eſſe repletam. Quare rectè ad *Platonicum.*
carcerem tartari immittit, ubi ſupplicijs torquetur, ut aut ipſi purgati melio-
res fiant, aut exemplo ſuo alij moniti formidine cruciatus, à peccando deter-
reantur. Purgantur autem quicunque curabiliter peccarunt doloribus; &
hic uiui, & apud inferos mortui. Non enim aliter poſsibile eſt impreſſas ui-
tiorũ detergi maculas. Qui uerò maximè iniuriati ſunt, ac incurabiliter pec-
carunt, nulla his unquam utilitas accidere poteſt, quia incurabiles ſunt, ſed
alij exemplo ſuo iuuantur, ex quibus ego Archelaum fore, & ſimiles ei tyran
nos non dubito. Reges enim propter peccandi licentiam, omnes penè ſcele-
ſtiſſimi ſunt. Teſtis eſt Homerus, qui reges atque tyrannos apud inferos in
ſempiternum cruciari aſſerit, Tantalum, Siſypbum, Tityum, Therſiten, a- *Reges rarò*
lioſq; conſimiles. Priuatos autem homines nullus unquam ſcripſit perpe- *ſaluantur.*
tuis tanquam incurabiles apud inferos cruciatibus detineri. Quare felicio-
res certè ſunt priuati principibus. nec tamen prohibet aliquem bonum uirũ
principem eſſe, ſed cum arduum atque difficile ſit in magnam peccandi licen
tiam ſeipſum continere, magna laude dignum eſt ô Callicles, pauci tamen in-
ueniuntur. Vnus de his, qui potentiam habuerunt, Ariſtides Lyſimachi uir-
tute præclarus fuit. Vt ergo diximus, atrociſsimas uitiorum ferentes in ani-
ma cicatrices à iudice in pœnas mittuntur. Quum autem ab omni cicatrice
peccatorum deterſam uidebit animam, nec quæ ſit, nec unde fuerit, quærens
admiratus, ad beatorum inſulas miſit. Hæc eadem etiam Aeacus baculum
habens, ſicut & Radamanthus iudicat. Minos autem aureum ſceptrum te-
nens, ſolus ſedet, utriuſque iudicium conſiderans. Ego igitur ô Callicles, has
rationes ueriſsimas eſſe credens, nihil aliud conſidero, quàm quomodo mun
diſsimo animo ad iudicem accedam, ac ideo neglectis humanis honoribus,
conabor rectè uiuendo quàm optimus fieri. Obſecro autem cæteros omnes,
& te ipſum ad hunc calcem uirtutis curriculo tendere. turpiſsimum enim
eſt, ſi tibi ipſi in illo iudicio nullo modo prodeſſe poteris. Hęc forſan fabuloſe
tibi

Digitized by Google

A pro uiro autem primo, quem Dei conſilium atq; prouidentia quaſi nuperrimè natum filium produxit, Conſilij filiū Porum nomine poſuit. Cumq; Moſes in ipſa conſtitutione mundi factum hoc dixerit, cum Venus facta eſſet, id accidiſſe Plato narrauit. Verum allegoricè propter pulchritudinem mundū appellans. Sed uerba eius hęc ſunt: Cum inquit, facta eſſet Venus, & alij dij & cōſilij filius Porus, in conuiuium conuenerūt, & poſt cœnam Inopia tanquā mendica ad ianuam domus ubi conuiuebant acceſſit. Porus autem nectare ſuperatus (nondum enim uini uſus inuentus erat) in hortos Iouis ingreſſus, grauiter dormiebat. Inopia uerò propter indigentiam ad inſidiandū parata, ut ab eo liberos ſuſciperet, apud eū accubuit, & hoc dolo Cupidinem à Poro concepit. His Plato allegoricè illa Moſaica uoluit ſignificare.

Quomodo Plato quaſi loco ex uiro ſumptam mulierem ſcripſit. Cap. VII.

PRęterea Moſe dicente, Adæ autem non inueniebatur coadiutor ſimilis eius. Immiſit ergo Deus ſoporem in Adam. Cumq; obdormiſſet, tulit unam de coſtis eius, & repleuit carnem pro ea: & ędificauit Deus coſtam quā tulerat ab Adam in mulierem. Cum nō intellexerit Plato quo ſenſu id dictū eſt, quia tamen Moſaica omnia fuerat admiratus, noluit omnino pręterire. Itaque Ariſtophani comico, qui etiam reb. honeſtis illudere ſolebat, orationem in Sympoſio attribuit, dicens: Oportet primùm uos naturam humanā & paſſiones ipſius prędiſcere. Priſca enim noſtra natura alia erat quā nunc eſt. Nō enim duo genera hominum, ut modò, ſed tria fuerunt. Ad maſculum enim atq; fœminam, tertium etiam aderat utriſq; cōmune, cuius rei nomen ſolum modo relictum eſt, res uerò penitus perijt. Nam Androgynum tunc re ipſa & nomine ex utriſq;, mare ſcilicet atq; fœmina, conſtabat. Iſtis cum aliquantulum, ut Ariſtophanes ſolebat, illuſerit, ſubiungit dicens: Hęc Iupiter dixit: & incidebat homines medios, & Apollini iuſsit partes inciſorum ita coniungere, ut facies ad cęſuram uerteretur. *Duo ſexus in una Perſona.*

B

De prima hominum uita. Cap. VIII.

CVm Moſes primam hominum uitam in paradiſo Dei nulla re indigentem, quaſi diuinam aſſerat, omniaq; ſpōte à terra producta, nudosq; fuiſſe confirmet, audi quemadmodū ea ipſa Plato Gręcè cōſcripſit: Deus inquit paſcebat eos, ſicuti nunc homines nonnulla animaliū genera: nulla tunc erat reſpublica, nec liberorum procreatio. A terra enim homines emergebant, & hæc omnia quę modò ſunt habentes, magna optimorum copia fructuum facilimè atq; optimè uiuebant: quos non culta, ſed ſponte terra edebat: nudi ſine aliqua erant moleſtia: uiciſsitudines enim temporum ſumma temperie cōnectebantur.

Quòd etiam collocutionem ſerpentis & Euæ ſecutus eſt. Cap. IX.

PRudentiorem omnibus beſtijs terrę ſerpentem fuiſſe, & ſermonem eius uiciſsim cum muliere habitū, Moſes ſcribit. quam rem quomodo Plato narrauit, non eſt alienum audire. Qui Saturni temporibus erant, inquit, tanta uirtute pollebant, ut non cum hominibus ſolum, uerumetiam beſtijs oratione uti poſſent. Sed non ad philoſophiam, & inter ſe, & cum beſtijs hac uirtute utebantur, diligenter ſcrutantes de ſingulorum natura ad accumlationem prudentiæ: ſed cibo atque potui tanquam helluones continuè inhęrentes, fabulas ſecum & cum beſtijs tales conferebant, quales modò de ipſis narrantur.

Quòd ordinem etiam ſcribendi ſecutus eſt. Cap. X.

MOſes in ſcribendis legib. antiquitate magna pro exordio uſus uitas, hominum & diluuium narrat: & uirtutes atque delicta nobiliſsimorū uirorum, qui poſt diluuium fuerant, diligenter exponit. Nam perutilem hanc hiſtoriam legib. futuram iudicauit. Hunc ſcribendi modum in legibus Plato mitatus eſt: his primordijs enim legū antiquitate utitur: et diluuij mentione

facta, uitam etiam, quę poſt diluuium fuerat, explicare non renuit. An, inq̃t, ĩgitur priſci ſermones ueri nobis uidenẽ qui nam? multis peſtib. atq; diluuijs homines ita perijſſe, ut paucißimi relicti ſint? Valde inquam hoc uerißimile cunctis uidetur. Intelligendũ eſt igitur eos qui nunc effugerunt, montanos quoſdam fuiſſe in cacuminib. altißimorum mõtium habitantes, à quibus poſtea homines multiplicati ſunt. Quare neceſſe fuerat artium diſciplinæ que ciuilis imperitos fuiſſe, ac ab omni abitione, habendiq; cupiditate, cęterisq; uitijs, quæ in ciuitatib. maximè ſunt, liberos. His talibusq; latius narratis, uitas hominum, qui poſt diluuium fuerunt, expoſuit. Deinde ad Gręcorum antiquitatem deſcendit, ut ad Hebræorum Moſes. Eorum igitur meminit, q̃ præclara facinora in Troia fecerunt. Diſciplinam Lacedęmoniorum ciuilem nõ prætermittit. Perſarum quo uitas, tam eorum qui rectè, quam eorum qui perperam uixerant nobilißimorum tetigit. Et poſt hiſtoriam huiuſmodi legum poſitionem aggreſſus eſt, adeò etiam in his Moſi doctrinã admiratus eſt.

A

Vitia in ciuitatib. plura quam in pagis.

Quòd à pietate in Deum leges exorſus eſt ut Moſes.

Cap. XI.

CVm Moſes uniuerſas leges ſuas diſciplinamq; uiuendi à pietate in Deum dependere uoluerit, ac ideo à creato omnium initium librorum ſuorum fecerit, & res humanas à diuinis dependere docuerit, ipſasque diuinas ad Deũ creatorem omnium retulerit: operęprecium eſt conſiderare, q̃modo Plato eum diligentißimè ſequens, Cretenſium ac Lacedæmoniorũ leges incuſat. Moſaicam uerò legem apertè probat ſic in primo de Legib. dicens: Cretenſium leges hominib. Græcis non maximè conferunt: ita enim rectè poſitę ſunt, ut utentes eis cum omnia bona inde conſequantur, felices ſint. Dupliciter aũt bona dicuntur: alia enim humana ſunt, alia diuina: dependent autem à diuinis humana. Diuinis igitur quę maiora ſunt ſuſceptis, minora etiam poſſidentur. Illis autem ſpretis, utriſq; ciuitas priuatur. Minorum uerò primum eſt ſanitas: deinde pulchritudo: tertiò uires ad curſum, & ad alios corporis motus: quartò diuitiæ, quæ non cęcæ ſunt, ut uulgò dicitur, ſi prudentiam ſequũtur: quę quidem prudentia diuinarum rerum prima eſt, deinde oratione habita moderatio. Ex his duob. fortitudine adhibita, iuſtitia tertiò emergit: & quartò fortitudo. quę omnia natura rebus humanis anteponuntur. Quare oportet, ut legis lator hunc ordinem ſequatur. Deinde mandandum ciuib. ut ad hęc reſpicientes operentur. Humana enim ad diuina uerò ad principem intellectum referenda ſunt. Et poſt pauca: Omnibus iſtis legislator cuſtodes præficiet eos qui prudentia & uera laude gaudent: ut intellectus hæc omnia moderatione atq; iuſtitię coniuncta, non autem diuitias, aut ambitionem ſequatur. Quæ omnia in Legibus Iouis & Apollinis Pythij, quas Minos & Lycurgus compoſuerunt, ineſſe uidebitis. Patent enim his, qui artificio & exercitatione legum peritiam habent: cęteris uerò nullo pacto. Moſes quoq; multo prius à diuina doctrina facto principio, & uiuendi diſciplina ad illam relata, omnibus principes atq; cuſtodes Dei ſacerdotes pręfecit, uiros ſcilicet iuſtos, prudentiæ ac uerę laudis amatores.

B

Ordo & gradus bonorum corporalium.

Quòd à pueritia in legalibus pueri exercendi ludo ſunt.

Cap. XII.

COnſulo igitur, ut ab ineunte pueritia, inquit, ludendo atque ſtudendo rebus tamen ſemper congruenter, has res pueri percipiant. Hoc enim modo in bonos uiros euadent. Si enim agricolam quendam aut ædificatorem probum fore deſideramus, eum in tenera ętate ludentem, pueriles quaſdam domos ædificare iubebimus, aut inſtrumenta quædam agriculturæ fabricare: quæ quamuis inutilia ſint, ad imitationem tamen utilium, uerorumque inſtrumentorum non parum conferunt. In omnibus enim etiam ludendo conari debemus, ut puerorũ ſtudia & cupiditates eò uertamus, quò ipſos

peruenire

A perueníre deſideramus. Caput autem doctrinę infantiū alimentū eſt, quod *Alimento pueri trahuntur ad ſtudia.* ludentium animum ad expetendum illud adducet, quo in uirili ætate ipſos uti decreuimus. Multo breuius hoc Moſes atq; dilucidius: Et erunt uerba hęc, inquit, quæ ipſe tibi hodie præcipio in corde tuo, & in anima tua, & propones ea filijs tuis. Quod ex priſca conſuetudine ad hodiernum uſque diem diligenter Iudæi conſeruant. In ſecundo autem Legum: Diſciplinam, inquit, appello uirtutem, quæ puerorum animos continere poteſt: uoluptas enim & dolor, amor & odium quàm rectè fieri poteſt, antequam ratione moueantur in animis eorum fluunt: ut facilius, cum ad ratiocinandum peruenerint, conuenienter rationi omnia peragant. quorum cōuenientia uirtus perfecta eſt. Aſſueſcant ergo à pueritia dolore ac uoluptate recte moueri, ut à principio uſq; ad extremū uitæ oderint quæ odiſſe oportet, & ament quæ amanda ſunt. Sed multo antè Dauid, quæ odio inſequenda, & quæ amanda ſunt iuuenib. & prouectis ſimiliter declarauit, dicens. Venite filij, audite me, timorem Domini docebo uos. Quis eſt homo qui uult uitā, diligit dies uidere bonos? Prohibe linguam tuam à malo: & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte à malo & fac bonum: inquire pacem, & ſequere eam. Et Salomon: Audite filij, inqt, diſciplinam patris: legem meam nolite obliuiſci. Et rurſus: Viam impiorum non ingrediaris. Innumerabilia huiuſmodi facilè in ſcriptura inuenies, quib. adoleſcentes atq; profecti ſimul ad pietatem exhortantur.

Quòd diuinarum rerum imagines hæc inferiora Plato putabat.
Cap. XIII.

DIuinis oraculis Moſi dictum eſt: Facies omnia ſecundum figuram quæ tibi monſtrata in monte eſt. Id Apoſtolus latius expoſuit, dicens: Vmbra exemplumq; cœleſtiū legalem cultum fuiſſe. Apertiſsimè nāq; Moſaica
B uniuerſa, tanquam umbrę ac ſymbola cœleſtium ſunt. Nunc uerò audi quēadmodū Plato in ſexto de Republica hunc locum imitatus eſt. Deo, inquit, & mundo uerus philoſophus loquens, mundus atq; diuinus quantū poteſt efficietur. Si ergo neceſſe fuerit, quæ ibi uidet in morib. hominū & priuatim & publicè ponere, ut non modò ſeipſum, uerumetiam alios per illa cōfirmet, putas'ne modeſtię, iuſtitię, & omnino uniuerſæ uirtutis improbum magiſtrū futurum? Minimè, inquam. Sed multi uidelicet parum nobis credunt, dicentib. non aliter poſſe fœlicem ciuitatem fieri, niſi pictores illi eam depingant, q diuini exemplari ad pingēdum utuntur. Imò credent, inquit. Sed quis eſt modus picturę? Quaſi tabula in quam ciuitas & mores hominū primum, quod omnium difficillimū eſt, mundi, puriq; faciundi ſunt. non enim prius ſcribendę ſunt leges, quàm mundam feceris ciuitatem: deinde formula diſciplinæ ſcribenda depingendaq; eſt.

Quòd adoleſcentes cantibus ad uirtutem preparandi ſunt. *Cap.* XIIII.

ODas etiam canendas putat, ſic dicens: Ter iā & quater dictum eſt, diſciplinam eſſe puerorum educationē, quę ad rectam legalemq; uitam perducat. Vt igitur pueri animus legem ita ſequatur, ut unà cū ea gaudeat, atq; doleat, odas perdiſcant, crebroq; cantitēt, quibus laudes atq; uituperationes earū rerū contineantur, quas lex laudat, atq; uituperat. Quoniam enim teneriores anni rationem uirtutis non ſuſcipiunt, ludo atq; cantu pręparantur. Iure igitur apud nos prophetarum odę à pueris addiſcuntur.

Quòd poetæ rectè dicere cogendi ſunt. *Cap.* XV.

POëtæ, inquit Plato, cogendi ſunt carminibus dicere, bonum quidem, modeſtum, iuſtumq; uirum fœlicem eſſe, atq; beatū, ſiue magnus, ſiue paruus ſit, & ſiue diues, ſiue pauper. Si uerò iniuſtus eſſet, etiā ſi ditior eſſet q; Cinyras aut Midas, miſerrimum omniū eſſe. Dicant igitur poetę, neminē eſſe uirum appellandū, qui nō omnia quæ uulgò bona dicuntur, iuſtè acquirat, atq; diſponat: quamuis hæc bona non rectè bona dicuntur: Sanitas enim primò,

deinde forma, tertio uires, quarto diuitiæ numerant̃. Innũerabilia huiuſmodi cætera ſunt. Nam & acute cernere, atq; audire, alijſq; ſenſibus integrè uti, bona uidentur: & ad hæc omnia poſſe facere quæ cupias, & demũ immortalitas cum ipſorum omniũ poſſeſsione. Ego autem aſſero, iuſtis, ſanctiſq; uiris hæc optima eſſe, iniuſtis autem peſsima. Sanum enim eſſe, acutè cernere, & omnino facile ſentire, ac immortaliter uiuere, abſq; uirtute peſsima ſunt. Talia ergo rhythmo ac numero à poëtis cõpoſita, adoleſcentes perdiſcant. Ego enim dicere non dubito ea, quæ mala uulgò dicũtur, iniuſtis bona eſſe, iuſtis mala. Quæ uero bona uidentur, bona uere bonis ſunt, malis autem mala. Hæc multo ante Odis Dauid ſancti ſpiritus gratia cõmonitus conſcripſit, docuitq; qs uere beatus eſt, & quis beato contrarius. Pſalteriũ enim ſuũ incipiens, inquit: Beatus uir q non abijt in concilio impiorũ, & cætera. Vnde Plato admonitus, poëtis dicendũ eſſe ait, bonos uiros beatos eſſe. Diuites aũt ſi mali ſint, miſeros eſſe, quod ipſe Dauid ſic in Pſalmis edidit: Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Cætera quoq; omnia, quæ hic Philoſophus dicit ad uerbum ferè in ſacro Pſalmorum uolumine ſcripta inuenies. A

Quòd hymni cani non debent, niſi prius examinentur. Cap. XVI.

ADdit deinde Plato, Dei aut uiri diuini opus eſſet rectè rhythmo atquè carminib uti: quare diligenter hac de re leges ponendas eſſe cenſet, quibus ad uirtutem uniuerſa muſica reſpicere cogatur. Hoc illè uerbis, re autem ipſa Iudæi cogebantur non alios hymnos, & odas ſuſpicere, quàm eas, quæ à ſpiritu ſancto per prophetas eſſent cõpoſitæ. Concedo deinde Platoni quod uulgò dicitur, uoluptate muſicam dijudicari: ſed illam eſſe optimam muſicã, quæ optimos & doctos uiros delectat: ac maximè illum, qui uirtute cæteris præſtet. Virtute igitur opus eſt iudicib. & pręſertim fortitudine, atq; prudentia. Neq; enim theatri plauſu, aut propter ignorantiam, aut propter formidinem duci debent. Apud Iudæos etiam priſcis temporibus diuinorum cantuum iudicium nõ multitudini tradebat̃, ſed erant aliqui, quamuis paucisſimi, diuino ſpiritu hæc iudicantes, quib. ſolummodo licebat prophetarum libros conſecrare, ut ita dicam, ac comprobare. Ea uerò, quę aliena à ſpiritu ſancto uiderentur, improbare, atq; reijcere.

Quòd non ſemper uino utendum ſit. Cap. XVII.

CArthaginenſium, inquit, legem magis quàm Lacædemoniorum, atquè Cretẽſium laudo, ut unquam in caſtris quiſquam uinum guſtare audeat, ſed toto militiæ tempore aquę uſum comprobari. In ciuitate autem ſeruis nunquam uini uſus concedendus eſt: nec magiſtratus tempore, quo rempublicam gubernant, uino utantur: nec gubernatores, nec iudices, nec qui deliberaturus in conſilium uocatus eſt, nec ullo modo in die, niſi ualetudinis gratia, nec nocte eos tàm uiros quàm fœminas, qui liberis dare operã ſtatuerũt: leuiores enim homines uini uſu fiunt, & animę calefactæ tanquam ferrum ignitum molliores redduntur. Hęc multo ante Moſes conſtituit. Sacerdotes enim iubet ſacrificandi tempore à uino abſtinere. Locutus eſt enim, inquit, Dominus ad Aaron dicens: Vinum & ſiceram non bibetis, tu, & filij tui tecum, quando in teſtimonij tabernaculum ingrediemini, aut quando ad altare accederis, ne moriamini: & lege hoc in æternum in generationes ueſtras firmatum ſit. Votum etiam uouentib. ſimiliter pręcipit, dicens: Vir aut mulier qui uotum facit, à uino & ſicera mundus erit, & acetum uini, & acetum ſiceræ non bibet. Salomon quoq; magiſtratus & iudices à uino abſtinere iubet: Conſilio, inquit, omnia facias, conſilio uinum bibe: potentes qui iracundi ſunt, uinum non bibant, ne ſi biberint, ſapientiæ atque laboris obliuiſcantur. Nec ignorabat Plato ſcripta hæc apud Barbaros fuiſſe, quod occultius his uerbis denotauit. Siquidem, inquit, dubitant, utrum huiuſcemodi diſciplina ciuilis fuit, aut etiam nunc eſt apud aliquos Barbaros procul ab

Conſiliarij & iudices abſtineant à uino.

oculis

Digitized by Google

oculis noſtris,aut futura unquam ſit, parati ſumus rationem oſtendere,factũ iam fuiſſe,& eſſe in pręſentia,futuramq́ eſſe, quando eadem muſa in aliqua ciuitate præualebit,nec nos impoſsibilia dicere.

Quòd nobiſcum nobis gerendum eſt bellum. Cap. XVIII.

REctè,inquit,à nobis dictum eſt,omnes homines ſibijpſis pugnare, nemi nemq́ eſſe, qui ſibijpſi hoſtis non ſit.Quare præcipua optimaq́ uictoria eſſe,ſeipſum uincere.Sicut ecõtra,turpiſsimũ atq́ peſsimum, à ſeipſo uinci. Et poſt pauca:Vnus eſt unuſquiſq́ noſtrûm,ſed duos ſecũ cõtrarios ac amentes habet conſiliarios,uoluptatem atq́ dolorem,quibus opiniones futurorũ accedũt,quas communiter ſpei nomine appellamus:Propriè autem,quę ante dolorem ſpes eſt, timor: quę uero ante uoluptatem, confidentia nominaſ. Ad hæc omnia ratio accedit melior aut peior,qua cum quid publicè cõſtitutum ſit,lex nũcupatur.Deinde hæ paſsiones,inquit, in nobis quaſi nerui aut funes huc & illuc ad contrarias operationes attrahũt.Ratio uerò uni ſemper parti oportere conſtanter inhærere perſuadet, quæ quidem ratio aureo quodam fune atq́ cõmuni lege uidelicet ciuitatis inniti ſolet:Aliæ aũt durę aſperæq́ tanquam ferreæ ſunt. Hæc ubiq́ fermè diuinæ literæ prędicant, appetitũ rationi pugnare docẽtes:rationemq́ optimam eſſe,quę Dei lege ducitur,uictoriamq́ laudatiſsimam cum huic rationi appetitus ſubijcitur.

Quòd peccatorum anima eſt cauſa. Cap. XIX.

VNdecimo autem Legum:Neceſſe eſt,inquit,tam uirtutem quàm uitiorum cauſam eſſe animam.quod Moſaico illi conſentaneũ eſt: Si anima peccauerit,& ſi anima delictum fecerit.

De uero philoſopho. Cap. XX.

CVm in Hebraica ſcriptura de ſtudioſo uero'q́ philoſopho dicaſ:Bonum eſt uiro,ſi tollat iugum in iuuentute ſua:ſedebitq́ ſolus, ac tacebit. Cũque diuini prophetę ac ſublimi philoſophia in montibus atq́ ſpeluncis degerint,ad ſolum Deum mentem erigentes:audias quemadmodum etiam Plato hũc uiuendi modũ comprobauit,dicẽs. Qui pręcipui in philoſophia ſunt, ab adoleſcentia etiã ipſam uiam,quæ in forum abducit ignorãt:nec ubi curia, aut cõmunis alius conueniendi locus ſit,ſciunt.Leges autem & decreta nec ſcripta uiderunt, nec audierunt: ſodalitia & magiſtratus, cœtus & cœnas ne ſomnio quidem uiderunt.Si bene autem aliquid aut male à uiris uel mulieribus in ciuitate factũ eſt, non minus eũ fugit quàm maris harena: quæ omnia ita neſcit,ut nec neſcire ſe quidem ſciat.Non enim hæc fugit,ut melior uideatur,ſed ut ſit.Quare ſi etiam corpore in ciuitate ſit,mens tamen omnia hęc cõtemnens,ſuper terram uolauit,ut eſt apud Pindarũ. Quomodo id dicis ô Socrates, inquit, cũ Threſſã quãdã Thalem cœleſtia reſpicientem,quia cogitatione occupatus in puteũ deciderat,reprehendiſſe dicatur,quòd dũ cœleſtia quæreret,quæ ante pedes ſunt,non uideret. Hoc,inquit, ſcomma in omnes philoſophos dici poteſt. Vere namq́,qui rectè philoſophatur nõ ſolũ ignorat qd uicinus faciat,ſed penè ſi homo eſt aut pecus,non animaduertit. Quid ſit homo,& quid pręcipue hominem facere cõueniat, id uerò diligentiſsimè quærit. Quare ô chariſsime Theodore, ſi quando huiuſmodi philoſophus in iudicio,uel alio loco publico loqui de rebus iſtis hominũ cogiſ,riſum omnib. prębet:& in difficultates,quoniam inexpertus eſt, quaſi in puteũ incidit.Proprium enim ſibi eſt,neminem conuicijs petere:& in laudationib. cum non ficte,ſed uerè ac ex animo dicere uideaſ,leuis quidã atq́ inſanus uidetur.Si regem enim laudari aliquem audiuerit,agaſonẽ aut bubulcũ laudib. efferri arbitratur:quod ſi mille iugera terræ poſsidere aliquem audierit, parua hęc dicit,qui uniuerſum orbem cogitatione cõplecti cõſueuit.Valde autem etiam illos contemnit, qui ſe generoſos prædicant, & auos, proauos,atauosq́ ſuos in medium adducunt: amentiam ipſorum ideo ſpernit, quia uniuerſum ho-

Quæ magis neceſſaria, primùm diſcenda.

minum genus cognoſcere nequeunt. Auos enim & progenitores innumera A
biles ſinguli habuimus: quorum alij diuites, alij pauperes, alij reges, ſerui, bar
bari, Græciꝗ; fuere: ideo ridet quòd in quinque aut uiginti progenitorũ ge-
nealogi nonnulli glorientur. In omnibus igitur iſtis uerus philoſophus uul-
gò deridetur, & modo ſuperbus, modò rerum humanarũ ignarus putatur.
Et paulo pòſt: Si omnib. inquam ô Socrates, ut mihi perſuaderes, maior pax,
& pauciora mala eſſent in hominibus, non eſt poſsibile ô Theodore, inquit,
mala omnino ab hominibus auferri: non enim apud deos, ſed apud mortales
neceſſario, & in hoc loco uerſantur: quamobrem toto animo conari debemus
hinc illò tranſire. Tranſitus autem & fuga terrenorum eſt imitatio Dei quan
tum homini poſsibile eſt: imitatur autem Deum iuſtitia, ſanctitate, prudẽtia.
ſed non eſt, inquit, facile perſuadere multis, ita ſe iſta habere: ſed nequitiã fu-
giendam, uirtutemꝗ; ſequendam putant: non rerũ ipſarum gratia, ſed ut bo-
nus uidearis. Hæc, inquam, aniles fabulæ ſunt: ueritatem altius nos expona-
mus: Deus nullo modo iniuſtus eſt, ſed quam maxime iuſtiſsimus. nec eſt ei
ſimilius aliquid, quàm ſi quis noſtrûm iuſtiſsimus fiat. Quare Dei cognitio
ſapientia eſt, & uirtus uera: ignoratio uerò ruditas eſt, & nequitia manifeſta.
Quęcunꝗ; autem alia dicitur ſapientia, uidetur quidem, ſed non eſt. Nã quæ
in reb. ciuilibus, eſt oneroſa: quę uerò in artibus, fabrilis. Quicunque igitur
iniuriatur, ſapiens propter aſtutiam ſuam dicendus non eſt: ignorat enim ꝙd
minime ignorare oportet, quantum iniuſtitia detrimentum afferre ſoleat: nõ
quòd ipſi detrimentũ putant uulnera uel mortem, quæ patiuntur etiam qui
nihil iniuriantur: ſed quod effugere iniuriantib. impoſsibile, apud ſcripturã e
tiam humana uniuerſa hęc ſapientia ſtultitia nominatur. Scriptum eſt enim:
Perdam ſapientiam ſapientum, & intellectum intelligentium deſtruam. ubi
ſapiens, ubi ſcriba, ubi conquiſitor huius ſeculi? Quòd autem qui uerè ac ſe- B
cundũ Deum philoſophatur, nihil praui ſapere debet, inde diſcimus, quia nõ
ea quæ uidentur, quæ temporalia ſunt: ſed ea quę non uidentur, quæ ęterna
ſunt, conſiderare iubemur. Nequitiam aũt in terris & in hac mortali uita con
uolui, propheta oſtendit, dicens: Quia furtum, & adulterium, & cędes ſuſa in
terram ſunt, & ſanguinem ſanguini cõmiſcent. Ad Deum autem hinc fugien
dum eſſe Moſes oſtendit: Poſt Dominum Deum tuũ ambulabis, & ipſi adhę
rebis. Imitandum quoꝗ; Deum eſſe ſignificat, dicens: Sancti ſitis, quia Domi
nus Deus noſter ſanctus eſt. De iuſtitia uerò Dei Dauid clamat: Iuſtus Do-
minus iuſtitiam dilexit. Idem diuitias cõtemnendas eſſe docuit, dicens: Diui
tiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Et rurſus: Noli timere cũ diues factus fue
rit homo, & cum multiplicata fuerit domus eius. Quoniam cũ interierit, non
ſumet cum eo omnia. Principatus etiam hominum non multi facere monet,
cum dicat: Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non
eſt ſalus. Exibit ſpiritus & abibit in terram ſuam, & in die illa perdentur om-
nes cogitationes eius.

Quòd nonnunquam falſo ad utilitatem audientium utendum eſt. Cap. XXI.

NOn autem, inquit Plato, alienum à grauitate ſua legiſlator putabit falſo
aliquid ac ferè inepte ad utilitatem iuuenũ dicere, maxime ſi quod fal-
ſo dicitur audientes ita trahat, ut non ui, ſed ſponte iuſtitiã uelint ſuſcipere: ſo
lidum enim bonũ ueritas, ſed non ita facile plerunꝗ; perſuadet. Innumerabi
lia huiuſmodi uerba ſunt in ſcriptura, utputa, quando pœnitere Deum, aut
dormire, aut iraſci, aut alijs perturbationibus ferri ſcribit: quę quamuis altius
interpretata, non procul à ueritate ſint: uerba tamẽ ipſa uel terrendo, uel per
mulcendo nonnihil proſint illis, qui altiorem ueſtigare ſenſum nequeunt.

Quòd omne genus hominum ad ueritatem uocandum eſt. Cap. XXII.

REcte in ſuperiorib. Plato inquit, uiros & mulieres, liberos & ſeruos, iu-
uenes & ſenes, ſic diſciplinam ciuilẽ, ut dictum eſt, amplecti oportere,

ut nunquam

A ut nunquã ceſſent uarijs modis atq; carminibus,quę diximus decantare. Et in quinto de Republica:Nihil inquit, ô Theodore ad gerendam rem publicam pertinet, quod ad mulierem,quia mulier, non pertineat:aut ad uirũ pertineat,quia uir. Sed cum una natura utriuſq; animalis ſit,quæ ad uirum natura,hæc ad mulierem etiam natura pertinet. Eſt autem in omnib. imbecillior uiro mulier. Vtrum igitur uiris omnia,mulieribus uero nihil concedemus? nõ rectè inquam. Rectè,inquit,dicis:nam mulier alia medica eſſe poteſt,alia muſica,alia ad utrunq; inepta natura. Similiter alia bellicoſa,alia non:alia philoſophus,& alia nõ:alia magni animi,& alia puſillanimis:& alia ad cuſtodiendam ciuitatẽ nata,alia non,ſicuti & uiri. Eadem enim eſt utriuſq; natura,prætercq; quòd altera imbecillis,& altera robuſta eſt:quare ſimiles natura mulieres ad cohabitandũ,ſimulq; rempublicam gerendam uiris dandę ſunt. Docet enim ut natura ſimiles potius quàm diſsimiles cõueniant. Hæc re ipſa apud Iudęos factitata cognouimus. Docet enim eorum hiſtoria nõnullas mulieres uirtute atq; prudentia ciuitatem ab hoſtib. liberaſſe. Doctrina quoq; noſtra omne genus hominum tam uirorum quàm mulierum,liberorũ ſimul & ſeruorum,Græcorum aliqualiter ac Barbarorum,paruulorum ætate,ac ſenum, in hoc diuino uero q; philoſophandi genere noſtro libenter ſuſcipitur.

Quòd etiam de Salomonis Parabolis Plato multa accepit. Cap. XXIII.

IN Parabolis Salomonis memoriam iuſti laudibus efferri, & nomen impiorum extingui, breuiter atq; cõmode dicitur,ſimiliterq; dictũ eſt, Ne beatũ aliquem putas,antequam moriatur. Audi ergo quomodo hanc ipſam rem latius in ſeptimo de Legib. poſuit Plato: Quicunq;,inquit ciues pręclare laborioſeq; aut animo aut corpore geſſerint,legibusq; ſemper obtemperãtes fuerint,laudib. poſt mortem efferri oportet:uiuos enim laudare,antequam,e ui-

B ta exierint,ac bonorum operum finem impoſuerint,tutum non eſt. Hæc non de uiris ſolum,uerumetiam de mulierib. intelligendum cenſeo. Diuitias atq; paupertatẽ ne mihi des,in Parabolis Salomon dixit. Plato quoq; in tertio de Republica:Iam diximus,inquit, quę cuſtodes ac magiſtratus,ciuitatis diligẽter pellere ſemper debent, curareq; ne aditum in ciuitatẽ habeant: quę iſta,inquit,ſunt? Diuitię,inquam, et paupertas:altera namq; delicias,otiũ,& factiones afferunt:altera illiberalitatem,malignitatem,& factionem. Malignitatem uero appello operationẽ infamem. Moſes in legibus, Patrẽ atq; matrem,ſcripſit,unuſquiſq; timeat. Et alibi dicitur:Honora patrem & matrẽ,ut bene tibi fiat:quæ ambo in Libro de Legibus Plato coniunxit: Vnuſquiſq;,inquit,niſi mente captus ſit,et timet,et honorat parentes. Et rurſus:Seniores re et uerbo unuſquiſq; uereatur:et ſi ultra uiginti annos excedũt, tanquã parẽtes honoret.

De ſeruis. Cap. XXIIII.

CVm Moſes Hebræorũ Hebræo ſeruire indecens duxerit: & ſi acciderit, ſeptimo anno,liberum emitti iuſſerit: Plato in libris de Republica,Græcum Græco ſeruire prohibet,dicens:Nec Gręcum ſeruum habeas,& cęteris Græcis ſimiliter facere conſulas:ſic enim ad Barbaros Græcia uerſa facilius à ſeipſa abſtinebit. Nemo,inquit Plato fines atque terminos terræ moueat,nec domeſtici,nec ciuis,nec uicini: putauit enim ita illud intelligendum eſſe:Nõ tranſgrediaris terminos antiquos quos poſuerant patres tui.

Quòd aliqua in alienum ſenſum accepit. Caput XXV.

QVicũq; autem,inquit, fines tranſgreſſus uicini arauerit agros,damnũ reſtituat:impudentiæ autem atq; illiberalitatis pœnas det,duplũq; loco ſuplicij ei deponat,cuius agrum arauit. Patris,inquit,peccata non luant filij: niſi quis mortis ſupplicium alicui deberet: hoc autem non ad filium aut nepotem ſolũ,ſed uſq; ad pronepotẽ procedat. Hoc apertiſsimè inde traxit, qui reddit peccata patrum filijs uſq; ad tertiam generationem. In furto quadruplũ reddi iuſsit Moſes,ſi occiderit aut uendiderit quę furto ablata fuerũt

ſin autem quodcunque animal ſit uiuum apud aliquem reperiatur, duplum A
reddi iubet. Et Plato, Vna, inquit, lex de furto ponatur: duplum enim reddi
par eſt. Si autem reddere non habet, uinculis teneatur quouſq; aut reddat,
aut aduerſariũ placet. Cum Moſes ſcripſerit non eſſe homicidam eum qui fu
rem in fouea latentẽ interfecerit, cõgruenter Plato dicit nocte furẽ interfice
re licere: innocens quoq; ſit, inquit, qui ſpoliãtem interfecerit. Si uerò, inquit,
brutum aliquód animal hominem interfecerit, extra urbem interficiatur, niſi
in certamine id factum ſit. Moſes uerò: Si cornu, inquit, taurus uirum aut fœ
minam percuſſerit, atq; interfecerit, lapidibus interficiatur: nec carnes eius
comedantur: dominus autem eius innocens erit, cum prophetica ſcriptura di
cat: Ecce domus Iſrael, filij hominis, permixti omnes ſunt æri, ſtanno, plum-
bo & ferro, in medio camini argentum permixum eſt. Ideo hęc dicit Domi-
nus: Quoniam facti eſtis omnes mixtura una, ideo ego ſuſcipiam uos, ſicut
ſuſcipitur argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & ſtannum, in medium
camini, ut ſufflетur in eo ignis, & infundatur. Perſpice quomodo Plato to-
tum hunc locum intellexit, & quaſi fabulam expóſuit. Audiatis, inquit, fabu
lam: omnes qui in eadem ciuitate uiuimus, fratres ſumus: ſed cum Deus nos
fingeret, aurum cum illis miſcuit, qui ad gubernandum apti ſunt: argentum
autem cum illis, qui armis ciuitatem defendũt: nam & iſti honore digni ſunt:
ferrum autem & æs agricolis, & alijs opificibus infundit: hæc nonnunquam
alterum ex altero fiunt. Naſcitur enim ex auro argentum, & ex argento au-
rum. Magiſtratibus igitur Deus præcipit, ut magnam diligentiam habeant:
ſi quis degenerauerit ab auro in argentũ, aut ex argento in peiora: nullo mo-
do agnoſcant, ſed naturæ congruentem reddentes honorem, in opifices aut
agricolas deducant. Quòd ſi à peioribus argentum aut aurum productũ ſit,
honoretur iſte, ad conuenientem'que locum argenti aut auri cõſcendat. hoc B
maximè omnium ſeruandũ eſt. Cum enim ferrum, aut æs ad regendum per
uenerit, tunc ciuitas deſtruetur, cum prophetica ſcriptura ad præſules popu
li dixerit: O paſtores Iſrael, an paſtores ſe ipſos paſcunt? nonne oues paſcun-
tur paſtoribus? Ecce lac deuoratis, pinguẽ ouem occiditis, uellerib. indumẽ
ta conficitis: oues autem meas non paſcitis, nec quód perierat quęſiuiſtis, nec
fractũ alligaſtis, nec errãtem reduxiſtis. Plato in primo de Republica ſic iſta
interpretatus eſt: Nunc, inquit, Thraſymache illud dicendũ, paſtoris eſſe, pin
gues quàm maximè poteſt pecudes reddere. Tu autem dicebas non ad ouiũ
utilitatem, ſed ad ſuam iſtud ſibi eſſe faciũdum, quaſi ad opes, aut ut maioris
uendat oues paſceret. Nõ eſſet autem hoc modo paſtor, ſed heluo quidã aut
auarus. Paſtor autẽ ille eſt, cui nil curę aliud eſt, quàm ut optimè opus ſuum
faciat: opus autẽ ſuũ paſcere eſt. Quare fateri oportet, principis quoq; opus
eſſe, nõ alterius utilitatẽ cõſiderare, quàm ſubditi, cum in ſcriptura feratur:
A' timore tuo Domine in utero cõcepimus, et parturiuimus, et peperim' ſpi
ritũ ſalutis. Socrates apud Platonẽ in Thetico ſic imitatus eſt: Qui mecũ, in-
quit, uerſantur, idẽ patiunt̃ ꝗd parturiẽtes: dolorib. n. partus ac dubitatione
replentur, multoq; magis quàm mulieres parturientes exagitant̃, quem qui-
dẽ dolorẽ partus excitare et ſedare ars mea facilè poteſt. Ezechiel ſcribit: Et
uidi, & ecce uẽtus turbinis ueniebat ab aquilone. Ac paulo pòſt: Et in medio
eius ſimilitudo quatuor animaliũ, & aſpectus eorum, ſimilitudo hominis in
eis: et quatuor facies uni. Similitudo autem uultus eorũ facies hominis, et fa
cies leonis à dextris ipſorũ quatuor, et facies uituli à ſiniſtris ipſorũ quatuor,
& facies aquilæ à dextris ipſorum quatuor. Quę Plato imitatus ſic eſt: Imagi
nem, inquit, animi fingamus talem uidelicet, quales apud priſcos naturę quę
dam factę narrant̃. Chimeræ ſcilicet, Scyllę, ac Cerberi, dicunt̃, inquit, hæ. Fin
ge igitur unam quidem idęam uarię ferę atq; multi capitis, quę domeſticarũ
capita, & ſylueſtriũ ferarũ habeat. Difficile, inquit, eſt quod fingere te uolo,
ſed tamen,

ſed tamen, quia facilius oratione, quàm cera fingimus, progrediamur. Altera ergo idæa leonis fingatur, & poſtremò hominis. Cōiungatur deinde ſic in unū, ut hominis imago extrinſecus cōplecti cætera uideatur: ut qui oculis hoc animal cernit, conſimiliter cum eam ſolum modo uideat, & interiora lateant hominem ſolummodo eſſe puret. His ita factis, iniuſtiſsimè faciet, & inutiliter conſulet, qui dicet leonem & cæteras feras nutriendas eſſe: hominē autem fama ſic deneruandū, ut facilè à feris ducaṫ: ipſasq́ feras nō eſſe ad amorem reducendas, ſed incitandas potius, ut inter ſe pugnantes, alia aliam deuoret. Is autē iuſtiſsimè ſimul atq; utiliſsimè cōſulet, qui dicet: dandam eſſe operam diligenter, ut animalis huius compoſiti, ac multi capitis principatum ſolus teneat homo: & quaſi agricola, quæ manſuetæ ſunt, moderatè nutriet: immanes autem feras leonis uiribus uſus domet.

Quòd in duodecim tribus ciuitatem ſuam Iudæorum imitatione Plato diuidit.

Caput XXVI.

IN duodecim tribus Iudæorum genus diuiſum, nemo ignorat: quem diuiſionis numerum ciuibus ſuis Plato attribuit, dicens: In duodecim quàm æqualiter fieri poteſt, uniuerſa regio partes partiatur, & ſorte una tribus unā partem poſſideat, & duces ſingularum tribuum eligantur.

Quòd ſitum urbis Iudæorum ſecutus eſt. *Cap.* XXVII.

PRiſci Iudæi metropolim ſuam diuino conſilio longè à mari in montibus condiderunt, Plato quoque quam in Legibus condit urbem, in ſimili Hieroſolymorum loco eum conſtituit, ut uideatur ad urbem Hebræorū reſpiciens uerba cōpoſuiſſe. Ferme namq;, inquit, ô amici, per decem millia paſſuū a mari aberit hæc ciuitas, portumq́ habebit quàm optimū, et agros, regionem'que fœcundiſsimam: cauebitur autem, ne alia ciuitas prope nimiū ſit. Maritimam enim condere non debemus, ne alienis moribus uarijs uilibusq́, facilius corrumpatur. Cum autem per decem millia paſſuum diſtet à mari, portuoſaq́ optimè ſit, nec utilitate, iucūditateq́ maris omnino priuatur, nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam fouebit.

De prudentia. *Cap.* XXVIII.

VNdecimò autem de Legib. omnium rerum minimarū etiam curam & gubernationem Deo creatori attribuit: impietatisq́ crimine illo accuſat, qui non agi, gubernari'que omnia diuinitus putarit. Primùm. n. inquit, Deum iam ambo cōceditis, uidere, audire, ſcireq́ uniuerſa, nihilq́ ipſum penitus effugere, atq; latere poſſe. Eſt'ne ita, inquit, an aliter? Ita prorſus. Quid porro? poſſe ne Deū omnia concedimus, an contrà? non eſt negandū, inquit, omnia Deo poſsibilia eſſe: optimū autem eſſe omnes concorditer iam conceſsimus. Nonne igitur deſidia quadam ocioq́ pernicioſo teneri Deus uidebitur, ſi cum poſsit & ſciat, uniuerſum gubernare negligit? Rectiſsime id abs te dicendum eſt, inquit. Deum igitur putare debemus quanto melior, potentior'que cæteris eſt: imo uerò potentiſsimus, atq; optimus, & ſapientiſsimus omnibus ſimul prouidere. Non enim fas eſt aliter omnino opinari, falſumq́ omnino eſt non habere curam artificem his de reb. quas artificio ſuo efficit. Et poſt pauca: Nulla, inquit, mūdi pericula Dei prouidentia effugit: nam eſt pars totius gratia, nō totū partis factū ſit, nullus penè totū gubernat, niſi parti quoq; prouideat. Et poſt aliqua: Nec enim neglexeris rectè faciēs, nec ſi in profundū terrę deueneris, aut ſi in cœlū euolaris: ſed ſupplicio congruenti uexaberis, aut hic, aut apud inferos: quod mihi de illis etiam dictū putato, quos tu, quoniam magnos de paruis ſcelere quodam euaſiſſe uidiſti, a miſeria in beatitudinē ueniſſe dicebas. Hęc nónne ſimilia illis ſunt? Quò ibo à ſpiritu tuo? re ubi à facie tua me abſcondam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero ad infernum, ades. Si ſumpſero pennas uentorum, & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua ducet me.

LIBER DECIMVSTERTIVS.

Quòd Plato Gentilium deos contemnebat. Cap. I.

SED abundè iam ut puto, Platonicam philoſophiam quaſi Hebræorum lingua in Græcam eſſe translatam demonſtratum eſt: nunc reliqua perſequamur. Primùm igitur cõſidera, quomodo patriam de dijs opinionem tanquàm falſam redarguebat, hoc modo ſcribens in Timæo: Sed de aliorum dæmonum, atq; deorũ generatione ſcribere maius eſt opus, quàm humeris noſtris ferre poſſumus: quare his qui hęc crediderunt credere debemus: qui cum à dijs orti ſunt, & parentes ſuos qui ſint, optimè teneant, nullo modo falluntur. Quare quamuis nec neceſſario, nec uериſimiliter dicant: tamen quia rem ſuam enarrant, æquum eſt ut eis fidem adhibeamus, legi obtemperantes. Quare ſecundum priſcorum inſtituta, genealogia deorum terminetur: credantur'que Cæli & Terræ filij Oceanus & Thetis fuiſſe, ex quibus Phorcus, Saturnus, Ops, & alij quàm plures nati ſunt: à Saturno autem & Ope, Iupiter, & Iuno. Primùm igitur deorum nepotes poëtas appellans, deridere mihi deos uidetur, non deos, ſed homines nepotibus eorum natura ſimiles fuiſſe oſtendens. Deinde theologos ipſos, quos deorum nepotes appellauit, uehemẽter carpere uidetur, cũ inferat, quamuis abſq; neceſſaria, imò uerò uериſimili demonſtratione dicant. iocari autem uidetur dicens, quia ipſi probè progenitores cognouerint ſuos: & q̃d impoſsibile ſit, deorũ filijs non credere: præter ſententiam autem animi ſui, deos appelaſſe manifeſtè oſtendit: quia ut legem patriã uidelicet ſequeretũ, ita dixiſſe fatetur. Quę omnia ita eſſe facilius cognoſces, ſi audias quomodo clara uoce theologos gẽtiũ omnes his uerbis in Epimenide reprehẽdat: Theologiã ergo, inquit, & uniuerſi productionẽ, quoniã malè maiores noſtri de his tradiderũt, ſuſcipere melius eſt, ac ita defendere, ut aduerſus impios dicere nihil timeamus. Iure autem maiorum theologiam contemnendam eſſe in ſecũdo de Republica docet, ubi de poëtis & theologis, & de gentiliũ dijs his uerbis utitur, quæ diligẽter quæſo animo uoluas: In maioribus, inquit, minores quoq; uidebimus: oportet enim eandem eſſe naturam, & idem poſſe maiores atq; minores. Nonne ita tibi uidetur? Videtur, inquit, ſed non intelligo quos tu maiores appelles. Eos, inquam, quos Heſiodus atq; Homerus, cęteriq; poëtæ nobis tradiderunt. Omnes namq; poëtæ fabulas componentes, falſa hominibus & cecinerunt, & canunt. Reijciendi ergo ſunt non ſolum quia mẽtiunẽ, uerumetiam maximè, quia non benè mentiũtur. ſed ſunt quaſi pictores, diſsimilia omnino illis pingentes, atq; contraria quæ pingere debuerunt. Hęc, inquit, rectè accuſanda ſunt. ſed quæ nam ſunt falſa, atq; improbè dicta? Primum inquã maximum, & de rebus maximis mendaciũ non benè mentitus eſt, qui dixit: Cęlũ ea feciſſe, quæ ab Heſiodo narrantur, & q̃ Saturnus ipſum ultus fuerit. Nam etiam ſi uera eſſent, tacenda omnino tamẽ putarem: nec ipſa facilè ad omnes efferenda, ſed maximè certè cęlenda. Quòd ſi neceſsitas quædã dicere cogeret, paucisſimis tradenda fuiſſe. Ardua n. ſunt, nec prædicanda, à Adymante, in ciuitate noſtra. Nec. n. iuueni perſuadendũ eſt, ulciſci parentes oportere, etiamſi. iniuriã inferant: nec autem omnino credendũ eſt, deos inter ſe ita diſsidere, ut alius alij bella & pugnam cieant: nec enim uera hęc ſunt, nec nobis conducibilia: qui ſi rempublicã cõſeruare uolumus, inteſtina bella, odia, & ſimulationes turpiſſimas ducere debemus: nec gigantũ aduerſus deos pugnas, & heroum in cognatos adoleſcentib. explicãdas iudico: ſed ſi aliquo modo poſſemus, nunquam ciui ciuẽ fuiſſe inimicum id libẽter perſuaderemus. Hæc enim maximè adoleſcẽtib. hæc uiris, hęc ſenioribus pręd icanda. Quare poëtæ cogendi etiã ſunt hęc carminibus ędere, Saturni aũt uincula, et

Vulcan

A Vulcani à patre proiectio, cum auxilium pulſatę matri afferret: deorumq; pugnę, quas Homerus conſcripſit, nullo modo audiendæ. Nam etiam poetę quàm optimè atq; utiliter de Deo fingere debẽt. Multum enim ad uirtutem huiuſmodi carmina conducunt. Quas igitur dicemus utiles ad uirtutem de dijs fabulas eſſe, ut reſpondeamus, ſi quis interroget?

Quòd mendoſiſſimè de Deo poetæ ſcripſerunt. *Cap.* II.

NOn ſumus, inquit, ò Adymante in præſentia poëtæ, ſed urbium cõditores Conditorem autẽ urbis oportet formas quaſdem rerum tenere, in quib. uerſari poëtæ ita debent, ut inde digredi ſibi nõ liceat. Rectè, inquit dicis. Sed quæ'nã iſtæ formę ſunt? Tales certè, inquit, qualis ſit Deus, heroicis, lyricis, tragœdijsq; dicendum eſt. Nam cũ Deus bonus uerè ſit, nihil ei mali attribuere debent. Bonum autem nullum nocèt, an non? Ita uidetur, inquit. Putas'ne igitur quod innoxiũ eſt nocere, an non? Nullo modo, inquit. Quod autem non nocet, facit'ne quicquam mali? Neq; id quidem. Quod porrò nihil mali facit, nullius certè mali cauſa erit? Aſſentiò. Nihil ergo nocebit. Præterea omne bonum utile eſt, an non? Vtile uidelicet. Erit ergo cauſa fœlicitatis? Ita prorſus: Sequitur ergo ipſum bonum nõ eſſe cauſam omnium, ſed eorum ſolummodo quę probè ſe habent, malorum uerò minimè. Id iam negari non poteſt. Neceſſe igitur eſt inquam, quoniam Deus bonus eſt, nõ omniũ, ut multi putant, ſed paucorũ (pauciora enim bona quàm mala ſunt) cauſam eſſe. Malorum uerò non Deus, ſed alia quadam cauſa eſt Hæc mihi uerìſſimè dici uidentur. Nõ ergo audiendus eſt Homerus, cũ ita impudenter de Deo loquatur quòd duo apud Iouem dolia ſunt, alterũ bonis, malis alterũ fatis plenũ: & cui Iupiter ex utriſq; dederit, is modò feliciter, modo contrà ſe habet: cui autem mala ſolummodo deſtinauerit, hunc magna ſemper ærumna, cala-
B mitoſaq; peſtis inſequitur. Fœderis autem cõfuſionem ſi quis per Pallada & Iouem eſſe cecinerit, non approbabimus: nec contentiones atq; pugnas deorum, nec quod Aeſchylus dicit, occaſiones diuinitus hominib. dari malorũ, quãdo eos Deus perdere uoluerit, nec nobis calamitas cæteraq; huiuſmodi audienda ſunt. Sed uel non fuerunt a Deo facta: illa uel, ſi a Deo facta cõtendũt, dicendũ cũ qui puniunt miſeri ſint, nõ Deũ creatorem, ſed miſeriã ſuam ſibi debita ſupplicia concitaſſe, quib. cruciati meliores facti ſunt. Sed modò hæc prætermitenda. Maiorũ autem ſi quis audet cauſam Deum dicere, ſiquidem uolumus bonis ciuitatẽ legib. fundare, nullo modo patiemur. Nec .n. fas eſt id dicere, nec conducibile, nec congruens, ſed omnino nefandũ ac falſum. Probatur mihi hæc lex inquam, ſitq; iſta prima formula, quòd nulli omnium liceat malorum, ſed bonorum ſolummodo cauſam Deo attribuere.

Prima formula quid de Deo ſentiendum.

Quòd Deus immutabilis ac uerus. *Cap.* III.

AD hæc reſponde quęſo, utrum putes ab illa in aliã formam Deum mutari, ut nos decipiat, an ſimplicem eſſe, ac nunquam mutationem aliquam ſuſcipere. Non habeo, inquit, modò quod reſpondeam. Si quid autem à forma ſua mutetur, uel à ſeipſo, uel alio mutari neceſſarium putas, an non? neceſſarium certe. Quod autem ſummũ, optimum, potentiſſimum'que eſt, mutari ab illo non poterit: hæc autẽ omnia Deus eſt eſt: nõ ergo diuerſas ab alio formas accipiet. À ſeipſo autem mutari qui poteſt dici? utrum .n. ad melius, an ad peius mutabitur? Neceſſe eſt, inquit, ſi quod mutatur optimũ eſt, ad peius mutari. Videtur igitur tibi ô Adymante ſponte ſe quenquam in peius mutare. Minimè, inquit. neceſſe igitur eſt, cum ſit pulcherrimus atq; optimus, ſimpliciſſimum eum eſſe, ac in forma ſua ſemper conſtantiſſime manere. Mihi etiam ita uidetur, inquit. Nullus ergo nobis deos quaſi peregrinos orbem circumire aſſerat, nec multa de Proteo ac Thetide mendacia dicat. nec Iunonem in Artiſtidem cõmutatam ea feciſſe contendat, quę multi conſripſerunt. Sed hæc, omniaq; his ſimilia pellantur à ciuitate, Sed forſan, inquit, ipſi

quit,ipſi quidē dij nullo modo mutanť: noſtra uerò phantaſmata ita mouēt, A
ut mutari nobis uideātur.Quid igiť,inquã,uellet'ne unquã Deus mētiri,aut
ſeducere re uel uerbo falſa nobis phantaſmata imprimens? Neſcio id qui-
dem,inquit.An ignoras,inquit quod uerè falſum eſt,ſi ita dicere conuenit,id
nō dijs ſolum,uerumetiam hominibus odio eſſe? Quomodo id dicis,inquit?
non enim intelligo: putas enim inquam magnum quid me dicere: ego uerò
dico cū falſum ita in anima ſe habeat, ut errore intellectus circumuoluatur,
atque ignorantia nemo penitus id uellet,& oderunt omnes id falſum:hoc .n.
eſt quod paulò ante dicebam, uerè falſum animi eius qui mentitur ignoran-
tia.Falſitas enim quæ in uerbis eſt,eius falſitas imago eſt,qua animus ſeduci-
tur:quod quidē falſitatis ſimulacrum ſincera puraq; falſitas non eſt: atq; ideo
non ſemper odio dignum eſt: conducit enim nonnunquam uel aduerſus ho
ſtes,uel ad eos qui amici uidentur,quando mali aliquid inferre conātur. Tūc
enim ad incommodorum euerſionem falſitate uti, non incōmodum eſt:priſ-
ca etiam,quæ certè ſcire nequimus,quàm ueri ſimiliter fingentes nonnihil in
de utilitatis adipiſci conamur. Qua igiť ratione falſitas Deo conueniet.utrū
quia priſca neſciat? an quia hoſtes uehementer formidet? an quia ſuorum in
ſidias uelit effugere? Nihil, inquit, horum de Deo dici poteſt:mentiri ergò
Deum nefas eſt dicere: unde ſimplex maximè & uerus uerbo atq; re eſt,nec
ipſe in ſeipſum mutatur, nec alios aut phantaſmatibus, aut uerbis,aut ſignis
uigilantes,aut dormientes decipit.Rectè iſta omnia dicta ſunt,inquit. Sit er-
Secūda formula, quid de Deo ſentiendum.
gò iſta ſecūda formula,ne cui liceat ſeductorem, aut mendacē, aut mutabilē
aliquo modo Deum appellare. Quare nō eſt laudandū illud Homericū,q̃d
ſomniū Agamemnoni miſſum eſt.nec Aeſchylus audiendus,cū fingat The-
tida dicere Apollinem in nuptijs ſuis optimos ei filios ac longæ uitæ habitu-
ram ceciniſſe.Et ego, Thetis apud eū dicit, diuinū Apollinis os falſum poſſe
dicere non ſperabam: nunc autem uideo ab eo ipſo,q mihi ſecūda de filijs ce-
cidit,filium meum eſſe interfectū: Hęc cęteraq; huiuſmodi pellenda omnino
à ciuitate ſunt. Quod igitur Plato uerbis pręcipit, id ipſum re in Hebræorū
ſcriptura factitatū inuenies: nullā .n. de Deo turpē fabulā, nullā de angelis,
nullam de pijs uiris inuenies. Cum autem bonorum cauſam eſſe Deū Plato
aſſerat,no'nne à Moſe illud accepit? qui ſingulis creatis ſubiūgit:Et uidit De-
us q̃a bonū.Et omnia ſimul repetens,Et uidit Deus, inquit,uniuerſa quę fe-
cerat,& ecce ualde bona.nec unq; apud Hebræos malorū cauſa Deus puta-
tus eſt.Quare prophetę etiam ad hominē, qui ſua ſe uoluntate deprauauit,
his uerbis utiť:Fructuoſam ego te uitem plantaui,quomodo retro uerſa es?
Quòd ſi alicubi mala diuinitus improbo dare ſcribiť,pœnas atq; ſupplicia ma
li uocabulo intelligere debemus,quas Deus cum ſit bonus non ad detrimen
tū eorū q puniūť, ſed ad utilitatē atq; cōmodū mittit:ſicut medicus ad ſalutē
laborantiū cura nonnunq; utitur amara,doloriſq; plena. Vnde apud Platonē
quoq; dictū eſt,utilitatem cōſequi eos,qui puniunť. Et Iudęus quidam dixit:
Caſtigat Dominus quem diligit. Quòd autē mutari Deus non poteſt,ſic à
pſona eius in ſcriptura dictū inueniť. Ego Dominus Deus ueſter,& nō mu-
tor:Et apud Pſalmiſtā: Omnes ſicut ueſtimentū ueteraſcēt,& ſicut opertori
um mutabis eos,et mutabunť:tu autē idē ipſe es,et anni tui nō deficiēt. Quòd
ſi Dei uerbū in forma figuraq; hominis uenturū ſcriptura prędicat,quod nos
iam ueniſſe affirmamus, atq; ideo mutationem Deo attribui nōnulli putent:
ſciant quia non ut gentium fabulę de Proteo, Thetide,atq; Iunone.nec ut cę
teri dij,q errantes ſicut peregrini orbem circumeunt:ita uerbum de Hebręo
rum ſcriptura in hominē mutatū eſſe affirmat. Verùm quoniam rationale ani
mal homo Dei à Deo errauit,ut neq; Deū, Deiq; prouidentiā neq; ſeipſum
cognoſceret, ſed in naturam beſtiarū malè agendo inciderit,idcirco Deū ut
medicū & ſaluatorē uenturum prædicabat,nō quidem à ſua natura mutatū.

Non

A Non enim ſeduxit eos qui uiderũt, ſed utramq; uériſsimè cõſeruauit, uiſibilem dico atq; inuiſibilem naturam. uiſus enim homo eſt, & quidẽ uerus homo fuit: uerbum etiam Dei uerum, filiusq; Dei uerus eſt. Quare nõ ſeduxit credentes, neq; falſitas ulla in eo inuenta eſt, qualis etiã Platoni Deus eſſe uidetur. Maxime igitur Deus uerbũ uerbo atq; re ſimplex eſt, nec à ſeipſo mutatus unquam fuit, nec alios, aut phantaſmate, aut uerbo, aut ſigno uigilãtes aut dormientes decepit: ſed ſicut rationalium medicus animarum ſalutem uniuerſo generi hominum afferens, uerè non phãtaſticè hominẽ aſſumpſit, ac ita nobis omnibus ad uerã pietatem, ad ueramq; Dei cognitionem cõuerſionem largitus eſt. Talia igirur noſtra ſunt, eos uerò qui aliter dicunt, ab eccleſia tanquam à ciuitate Platonis conſilio expellimus.

Quòd Socrates, quia Gentilium deos ſpernebat, occiſus eſt. Cap. IIII.

DEos autem gentium à Socrate quoq; contemptos fuiſſe, & hac de cauſa eiectũ ab Athenienſib. diximus. His. n. ferè uerbis in Euthyphrone Plato utitur. Ipſi enim homines Euthyphron, inquit Iouem optimum atq; iuſtiſsimum deorũ putant: & tamen fatentur, patrem ab eo uinctum fuiſſe, quia filios impiè deuorabat. mihi aut iraſcunť, quia patrem iniuriantem ulciſcor. Et ſi contraria ſibijpſis de dijs et de me dicere inueniũtur. Num, inquit, Socrates, ô Euthyphro propterea ipſe accuſatus ſum, quia ægrè fero talia dici de Deo? Hæc Numenius in libro de Arcanis Platonicis hoc modo exponit. Si accuſationem de Athenienſium theologia Plato ſcripſiſſet, oſtendiſſetq; ſe ditiones parentũ atq; filiorum, & deuorationes ultionesq; iniquas, & nefanda matrimonia impiè dijs à theologia eorum attribui, dediſſet meo quidem iudicio cauſam Athenienſib. incitaſſetq; ipſos ad cędem ſuã, atq; ita more Socratis obijſſet. ſed uiuere quidem ille impietate inuolutus nunquam uoluiſſe:
B quoniam uerò & uiuere & uerè ac piè dicere tutò poterat, Euthyphronem quidem uirum arrogantia corruptum pro perſona, non Athenienſium ſolũmodo, ſed omnium qui piè nõ ſentiunt, ipſum autem Socratem pro perſona ſua poſuit, atq; ita ueritatem & ſecuritatem ſimul conſecutus eſt.

Quòd nullo pacto iniuriandum ſit. Cap. V.

IN Critone autem mortem pro ueritate omnino deſpiciendam, his uerbis oſtendit: Ego uerò, inquit, ô Crito, non modò nunc, ſed ſemper talis fui, ut nulli magis quàm rationi credam ei quæ mihi optima uideatur. quamobrem non poſſum nunc, quoniam iſto caſu oppreſſus ſum, rationes eas quaſi falſas contemnere, quas & prius ut optimas prædicaui, & nunc ſimiles mihi uidentur. Et niſi meliores alias dicere habemus, nec ſi etiam maiora quàm mors & uincula pecuniarum'que ablationes innuerent pericula, tanquam puer laruis territus, à propoſito deſiſtam. Sed uideamus an rectè prius dicebamus, quòd oporteat opinionem aliàs improbare, aliàs minimè. Nam ſi hoc antequam mors inſtaret rectè dicebatur, nunc uerò aliter uidetur. Ludus quidẽ & deliratio, diſputatio noſtra fuit. Sed quoniam præſens tibi calamitas nulla impendet, non'ne ſententiam meam probas, quia ſcilicet aliæ hominum opiniones amplectendæ ſunt, aliæ nequaquam? nec hominum omnium, ſed aliorum opiniones eligendæ, aliorum uerò minimè? Quid ais? Probè, inquam, dicitur. Bonas ergo eligendas, prauas autem eijciendas aſſeris, an non? Aſſero, inquit, Bonę autem non'ne ſapientum ſunt, prauæ autem inſipientum? Quidni? Vtrum igitur uir bonus laude ac uituperatione & opinione cuiuſuis mouebitur, an eis ſolummodo, qui ea in re præcipuum habeat artificium? Eius ſolummodo mihi uidetur. Fugienda ergo eſt uituperatio, & laus expetenda. Non quidem multorum, ſed eius ſolummodo qui præcipuam habeat rei (cuius laudes deſideras) doctrinam. Ita faciendum uiuendum'que, ut ipſe monet, cæteris omnibus contemptis. Quare ne cætera percurram, de iuſtis quoq; atq; iniuſtis, turpib. & honeſtis nõ multorum opinionem ſequi opor-

tet,ſed eius ſolummodo qui hæc recte intelligit,quē uereri atq; timere quam ceteros omnes oportet ipſe cenſeo: quem niſi ſequamur, nec iuſti uidelicet, nec probi erimus uiri. Quare nec uiuendum nobis eſt ita corruptis. Nō ergo curare debemus quid multi, ſed quid dicturus eſſet, ſi quis intelligeret, aut ipſa ueritas,ſi ei attribueretẽ oratio. Hoc ubiq; pro pietatis ueritate ita factitatum a noſtris eſt,ut nullus noſtrûm uoluntatem aliorũ conſideret:ſed omnes uno animo Chriſtum ſequamur, nullas pecuniarũ ablationes,nulla uincula, ſed nec mortem quoque ipſam timentes, quales apud Hebræos etiā priſcis temporibus multi fuerunt.

Quòd non ſit iniuriandum: Cap. VI.

IN eodē nullo pacto iniuriandum eſſe Plato cenſet. Affert'ne,inquit, turpitudinem iniurianti,& dedecus iniuria,an non? Affert,inquit. Nullo igitur pacto iniuriari oportet. Fateor,inquit. Nec ergo etiam læſo referenda iniuria eſt,ut multi putant,quoniā nullo pacto iniuriandum eſt. & quoniam malefacere nihil aliud eſt quam iniuriari, non oportet malè alicui facere etiamſi innumerabilia mala perpeſſus ſis. Hæc nobis à Chriſto clarius pręcipiunẽ, & propheta multo ante Platonē: Si reddidi retribuẽtib. mihi mala,decidā ab inimicis meis inanis. Et turſus: Cum his qui oderũt pacē eram pacificus. Quod autem pro ueritate mori debeamus, quod multi Hebręorũ fecerunt, Chriſtianorũ uerò fermè innumerabiles, Socratem audi apud Platonem in Apologetico dicentem: Si diceretis,inquit,mihi ô iudices, Anyto quidem accuſatori tuo Socrates ualere dicemus,te aũt hoc pacto ac fœdere liberamus,ut nũquā amplius,ut ſolebas,philoſophari audeas: & ſi aliter feceris,ut moriaris. Si hęc mihi diceretis, conſtanter reſponderem, quod ego diligo quidem uos ô uiri Athenienſes. credo autem Deo magis quam uobis. Quare quouſq; uiuam & poſſum,nunquā philoſophari,id eſt, recte uiuere non deſinā:nec deſiſtam unquam hortari admonereq; uos,quemadmodũ cōſueui. Hanc Platonis Socratisq; ſententiam uix à ſolo Socrate, ab Hebræis aũt & ante Chriſtũ multis & poſt Chriſtum innumerabilibus conſtanter ipſa re approbatam inuenies. Hebræos enim etiam Saluatoris noſtri diſcipulos fuiſſe non ignoramus.

Quòd fortes uiri etiam poſt mortem patriam defendunt. Cap. VII.

SEd uideamus quid de his dicat, qui pro defenſione patriæ magno animo militantes mortui ſunt. Non'ne igitur.inquit, eos qui militio fortiter pro patria faciētes interierũt, aureſ generis fuiſſe dicemus? Omnino,inquit. Credemus igitur Heſiodo poſtquā aurei generis homines mortui ſunt, a multis homines anguſtijs ſemideos factos liberare,mortaliũq; omniũ eſſe cuſtodes: ac in poſterũ quaſi deos colemus, eorũq; adorabimus monumēta. Similiter etiam omnes, q pręclare uixerũt, quoquo modo mortui ſunt honorabimus. Hæc nos quotidie factitamus, q ueræ pietatis milites,ut Dei amicos honorātes,ad monumenta quoq; illorũ accedimus: uotaq; ipſis facimus, tanquā uiris ſanctis,quorũ interceſsione ad Deũ non parum iuuari profitemur. Hęc à Platone collegimus,ut oſtenderemus Hebraica illũ philoſophia munitũ,noſtris cōſentanea ſcripſiſſe. Plure iſtis apud eum inueniri ab Hebręorũ ſumpta ſcriptura non ſum neſcius,ſed omnia colligere longũ eſt. Verùm ne ſoli nos ab Hebręis tam Platoni,quam alijs multo furto eſſe ablata conſpexiſſe uideamur,aliorum quoq; teſtimonia qui hoc ipſum perſpexerunt, ponenda ſunt. Primumq; Ariſtobolum audias,qui in libro quem ad regem Ptolemęũ conſcripſit,his uerbis utitur: Apertiſsimũ quidē eſt leges & diſciplinam noſtram diligenter fuiſſe Platonem ſecutum. Non enim latet,ſi quis attentius eum legat,perlectā ab eo,& quidem diligenter, ſcripturā fuiſſe. Scimus etiā omnes ante Demetrij Phalerei tempora,imò uero ante Alexandrũ & Perſarũ imperium quinq; Moſi libros in Græcam linguā, quamuis nō cōmodè, traductos fuiſſe. Totò uero ſcriptura noſtra Demetrij Phalerei opera, & philadelphi re

A gis tui progenitor iuſſu aptiſsime tranſlata eſt. Et poſt pauca: Diuinã uocẽ inquit, cum dicatur, Et dixit Deus, Fiat, et factum eſt: nõ ſyllabis prolatũ ſermonẽ, ſed operis nutu ipſius cõſtitutionẽ intelligere debemus. Quod mea quidẽ ſententia Pythagoras, Socrates atq; Plat. ſecuti Dei uoces audire dicebãt, uniuerſi productionẽ a Deo emanaſſe uidẽtes, et uirtute illius cõtineri nõ dubitãtes. Sed Orpheus etiã in carminibus, quæ inſcripſit de uerbo ſacro, diuina uirtute omnia gubernari, cunctaq; à Deo producta hoc modo aſſerit,

Vos qui uirtutem colitis, uos ad mea tantum.
Dicta aures adhibete, animosq; intendite ueſtros,
Contra qui ſanctas leges contemnitis, hinc uos
Effugite, et procul hinc miſeri, procul ite profani.
Tu uero qui diuina ſpecularis, & alta
Mente capis, Muſæ uoces amplectere, & illas
Aſpiciens acris oculis ſub pectore ſerua.
Hoc iter ingreſſus, ſolum illum ſuſcipe mundi
Ingentem autorem, ſolum interituq; carentem,
Quem nos præſenti, qui ſit, ſermone docemus:
Vnus perfectus Deus eſt, qui cuncta creauit,
Cuncta fouens, atq; ipſe ferens ſuper omnia ſeſe:
Qui capitur mente tantum, qui mente uidetur,
Qui nullumq; malum mortalib. inuehit unquam
Quem præter non eſt alius, tu cuncta uideto
Hic ipſum in terris melius quo cernere poſsis:
Hic etenim uideo ipſius ueſtigia, fortem
Hicq; manum uideo. uerum ipſum cernere, quis ſit,
B Nequaquam ualeo: nam nubibus inſidet altis.
Nemo illum niſi Chaldęo de ſanguine quidam
Progenitus uidit, quem cœlorum aurea ſedes
Sublimisq; tenet, cuius ſe dextra tendit.
Oceani ad fines, quem de radicibus imis,
Concuſsiq; tremunt montes, nec pondere quamuis
Immenſo ſunt, ferre queunt. qui culmina cœli
Alta colens terris, nunquam tamen ille ſit abſens:
Ipſe eſt principium, medium quoq;, et exitus idem.
Priſcorum nos hæc docuerunt omnia uoces,
Quæ binis tabulis Deus olim tradidit illis.

Aratus etiam ſic de Deo loquitur:

Ab Ioue principium, ſunt Iouis omnia plena,
Quem reticere nefas, Ioue cuncti utuntur. ab ipſo
Nos ſumus, ille fauet, uires cunctisq; miniſtrat.

Iouem. n. hic Aratus ſupremum Deum nominauit. Sed non his ſolũ, ſed omnib. philoſophis, qui hoc nomine digni uiſi ſunt, ita pia de Deo ſententia uidetur habenda, noſtra lex ſola diligentiſsimè ſanxit. Ad pietatem. n. ueram ſola nos adducit, & uerę uirtutis curam habere compellit. Et poſt aliqua, Omnibus ergò productis, inquit, ad requiem a laboribus ſeptimũ diem nobis cõceſsit. Et paulo pòſt: Prima uero res naturaliter lux, in qua uniuerſa cõſpiciuntur, dici poteſt, quã quidem lucem ſapientiam quoq; appellare poſſumus. Tota nempe lux ex ſapientia eſt: unde quidam Peripatetici fulgorem ipſam appellarũt, quoniam qui eam ſequit, per totam uitã nunquã ceſpitabit. Quod clarius Salomom ille dixit, ante cœlum & terram ſapientiam genitã eſſe affirmans. Quod autem ſcriptura dicit, requieuiſſe Deum in ſeptima die: id non quia nihil Deus poſtea faciat dictum eſt, ut nõnulli putãt: ſed quoniam ordo rerum fixum habuit ſtatum, qui nunquam mutatur, ceſſaſſe Deus dicitur.

Ideo enim dicitur, in ſex diebus illum cœlum & terram, & omnia quæ in eis ſunt creaſſe, & ut tempora & ordo rerum ſecundum prius & poſterius ſignificetur. Eo enim ordine facta ſunt, quo poſtea gubernantur & traſmutantur. Lege autem iuſsit hanc idem nobis eſſe ſeruandam, in ſignum rationis ſeptimæ, quæ in nobis conſtituta eſt, in qua humanarum diuinarumq́ue rerum cognitionem conſequimur. Hebdomadibus autem uniuerſum uoluitur, cuncta fouens quę uiuunt & germinant, unde nomine quoq; ſabbatum appellamus, quod latinè quies interpretari poteſt. Hoc ipſum Heſiodus quoque his carminibus, probauit.

Primùm prima dies, dehinc quarta & ſeptima ſacra eſt. Et rurſus.
Septima lux rurſum ſacra & præfulgida uenit.

Homerus etiam ſenſiſſe uidetur cum dicat:

Septima lux aderat, cuncta & perfecta fuerunt. Et rurſus:
Septima ubi orta dies, Acherontis liquimus undas.

Hoc enim ſignificat, quòd obliuione uitioq; animę, in ſeptima ſecũdũ ueritatẽ ratione, ubi cognitionẽ ueritatis adipiſcimur, omnia prędicta relinquũtur. Linus etiam hæc cecinit:

Septima cum uenit lux, cuncta abſoluere cœpit
Omnipotens pater. inq; bonis eſt ſeptima, & ipſa
Eſt etiam rerum cunctarum ſeptima origo.
Septima primum eadem perfecta & ſeptima ſeptem:
Vnde etiam cœlum ſtellis errantibus altum
Voluitur, & circlis totidem circum undiq; fertur.

Hęc ab Ariſtobolo nobis ſumpta ſunt. Nunc Clementem, quid de hac ipſa rè ſcripſerit, audiamus: Modò, inquit, à Barbara, ut ipſi dicerent philoſophia, multos furatos, Gręcos fuiſſe oſtendamus. Deum Stoici corpus dicunt, quia in corpore, & ſpiritum ſecundum ſubſtantiam quaſi totius animam. Hæc aperta in ſcriptura inuenies: altiorem enim ſenſum atq; uerum perſpicere nequiuerũt: unde per uniuerſam mũdi ſubſtantiam tanquam fouentem animã tranſire Deum aſſeruerunt. Seducti autem ſunt, quia de ſapientia dicitur, per omnia ipſum tranſire tenuitate atq; munditie ſua. non enim intellexerunt de ea ſapientia quæ prima creatura eſt, ſcripta eſſe. Hylen quoq; in principijs, philoſophi Stoici, ſcilicet Plato, Pythagoras, & Ariſtoteles poſuerunt, quam informem & abſq; qualitatibus aſſerunt. quamuis Plato in Timæo unum occultè principiũ cenſere uideatur his uerbis: Quid nobis uidetur de omnium principio, aut principijs, modò dicendum non eſt: non alia de cauſa, niſi quia difficilimũ eſt. Ille etiam locus ſcripturæ, Terra quoq; erat inuiſibilis & informis: occaſionem eis dedit, ut Hylen Deo ſubijcerent. Vacuum aũt Epicurus poſuit, quoniam illud nõ rectè intellexit, Vanitas uanitatum, et omnia uanitas. Ariſtoteles uſq; ad lunarem pilã prouidentiã Dei deduxit, illo Pſalmo deceptus: Domine in cœlo miſericordia tua, & ueritas tua uſq; ad nubes. Prophetica enim dicta ante Saluatoris noſtri tempora magna obſcuritate tegebãtur. Supplicia uerò apud inferos eſſe, tam poetę quàm philoſophi à noſtris acceperunt. Ad hæc autem ſequitur neceſſariò immortalitas animi. quod enim ſupplicio et cruciatũ uexatur, omnino uiuit. Plato uerò, quod Hebræi ge-

Philoſophi quomodo uocent gehennam.

hennam dicunt ignis, fluuios, Tartarum, Cocytum, Acheronta. Pyriphlegethonta ſecundum poetas appellat. uiros uerò igneos dicit damnatas animas ad ſupplicia impellere, angelos uidelicet quoſdam, quibus iniuſti puniuntur. Ad hæc angelum unicuiq; ad cuſtodiã diuinitus datum, à ſcriptura nos didicimus. Et Plato ſcribere non dubitauit hoc modo: Quoniam, inquit, omnes animæ ſorte uiuendi modum elegere, ordine ad ſortem ſuam progrediuntur motæ à dæmone, quẽ ſingulæ ſortitæ ſunt, qui ad cuſtodiendam hanc uitam, & ad perficienda quæ elegerunt, unà cum eis mittitur. Hoc ipſum credo Socra-

A do Socratem etiam ſignificaſſe, cum dæmone quodam ſæpius atque ſæpius gubernari ſe dixerit. Mundum quoq; factum eſſe, à Moſe didicerunt. Apertiſsime namq; Plato uniuerſi huius factorem atque patrem Deum appellat, quaſi ab eo ſolo ex non ente formatum. Stoici quoque huius opinionis ſunt. & quem ſcriptura diabolum nominat, malignam animam in decimo de Legibus Plato appellauit, aduerſus quam pugnam nobis eſſe conſtitutã oſtendit. Cum autem mundũ alium intelligibilem, alium ſenſibilem eſſe Moſes oſtendat, & alium primitiuum atq; exemplar, aliũ exemplaris illius ſimulacrum, quorum alterum ſcilicet intelligibilem unitati, alterum ſcilicet ſenſibilem ſenario accommodat numero, qui à Pythagoreis quaſi fœcundum cõiugium appellatur. Nam in unitate quidem inuiſibile cœlum, terram ſanctam, & lucem intelligibilem creatã fuiſſe aſſerit. In principio enim, inquit, fecit cœlum & terram, terra enim erat inuiſibilis. Et dixit Deus, Fiat lux. In creatione uerò mundi ſenſibilis ſolidum cœlum creauit. Solidum porrò nihil aliud quàm ſenſibile eſt. Terram ſimiliter uiſibilem, & lucem ſenſibilem produxit. Hinc Plato idæas & ſpecies ſenſibilium, intelligibiles in intelligibili mundo collocauit. Corpus à terra formatum Moſes aſſeruit, quod terrenum Plato habitaculum appellauit: rationalem uerò animam Adæ faciem afformat, unde philoſophi in capite intellectiuæ animæ ſedem arbitrati ſunt. Ad ſimilitudinem autem Dei factum hominem cum audiuerunt, ſequelam illam intellexerunt, de qua ſcribit alibi Moſes, Poſt Dominum Deum noſtrũ ambulate, & mandate eius ſeruate. Sequuntur nempe Deum omnes, qui piè ac ſanctè ipſum colunt. Hinc Stoici philoſophi philoſophandi finem congruenter naturæ uiuere terminarunt. Plato uero Deo per ſimilitudinem inhærere, & omne bonum bono amicum eſſe atque ſimile. Et in Timæo iuxta libri finem:

B Oportere, inquit, ut intellecto intelligens ſecundum priſcam naturam ſimile facias. Cum'que ſimile factum ſit, illum ſemper præ oculis habere finem, qui omnibus optimæ uitę finis à dijs præpoſitus eſt, hunc'que finem in præſenti & in futuro tempore ſequi fratres quoque homines omnes, quoniã ab uno Deo producti ſunt. Sed alios quaſi ferreos, alios quaſi argenteos, alios quaſi aureos, ait. In Thetico autem cum ueram philoſophorum uitam deſcribat, non'ne Chriſtianorum uitam ſuperiore quadam uirtute concitus deſcripſit? Pythagoras uero, Socrates, & Plato cum ſe uocem Dei audire affirmarent, conſtructionem uniuerſorum diuinitus factam atque gubernatam intelligebant, Moſaicam illam uocem exprimentes: Et dixit, & factum eſt. Heſiodus uerò de creatione Pandorę dicit, quia Vulcano Iupiter iuſſerit aquã terrę commiſcere, & uocem atq; mentem hominis limo immittere, pręterea ignem & lucem allegoricè Deum appellat ſcriptura. Stoici uerò naturã eſſe dicũt ignẽ artificioſum uia in generatione gradientem. Epicharmus autem Pythagoreus, unde niſi à ſcriptura didicit, nihil clã Deo eſſe, & ipſum natura omnia uidere, nihilq; impoſsibile ipſi eſſe. Democritus quoq; omnia, inquit, Iupiter cognouit, omnia ille dare, & omnia poteſt auferre. rex omnium ipſe ſolus eſt: Iouem enim plerunque primam cauſam ſolent appellare. Sed Pindarus multo magis myſticè tanquam Pythagoreus, Vnum, inquit, hominũ genus eſt, & ab una matre cuncti, unũ patrem creatorem ſummum atq; optimum artificem habemus, qui progreſſus ſingulis diuerſos ſecũdum merita præbet. Matrem profectò Hylen appellauit. Illud autem Platonis in epiſtola ad Eraſton, et Choriſcõ omnino diuinum, patrem enim et filium nominat, & per eos piè tanquam uniuerſi cauſam iurandum eſſe aſſerit. & illud ſimiliter: Circa regem omnium omnia eſſe, ſecundum circa ſecunda, tertium circa tertia. Quæ omnia aut illi diuinitus reuelata ſunt, aut quod reliquum eſt, ab Hebręis eorum'que ſcriptura accepit: ſanctiſsimam enim trinitatem illis uerbis ſignificari, non dubito: tertiũ enim ſpiritũ, filium ſecundũ patrem, primũ

ordine poſito collocamus. Heraclitus uerò Epheſius, unum mundum ſempi- A
ternum atque incorruptibilē opinatur ſemper fuiſſe, futurumque affirmans, alterum corruptibilem & factum diuinitus. Plato rurſus in ſeptimo de Republica hanc diem, nocturnam diem appellat, propter huius mūdi fortè principes. ſomnum aūt & mortem uiā animę in corpus ſimiliter, ut Heraclitus, eſſe cōfirmat. quāobrem, ut puto, ſpiritus ſanctus ore prophetę de Saluatore noſtro his uerbis prædixit: Ego dormiui, & ſoporatus ſum: ſurrexi, quoniam Dominus ſuſcepit me. Non enim reſurrectionem ſolūmodo Dei excitationemque à ſomno, ſed deſcenſum etiā eius in carnem ſomnū allegoricè appellauit. Ego uerò de dominico etiam die, in decimo de Republica, his uerbis uaticinatum fuiſſe Platonem cenſeo. Cum, inquit, in prato ſeptem dies ſinguli affuerunt, tunc ſurgentes hinc oportet in octauo die ipſos proficiſci, et quatriduo peruenire. pratum enim, octauam ſphęram tanquam amœna ſanctorum loca intelligimus: ſeptem autem dies erraticarum ſpæras & omnem operoſam artem ad finem requietis feſtinantem. Via uerò, inquit, quæ ultra erraticas ſtellas eſt, ad ſupremum cœlum ducit, ad motū uidelicet & diem octauum. Quatriduo uero peruenire ait per quatuor elementa, uiam fieri ſignificans. Septimam etiam diem non Hebræi ſolum, ſed omnes ferè tam philoſophi quàm poetę ſacratiorem eſſe cognouerunt. Antiſthenes quoque propheticum illud, Cui me aſsimilaſti, dicit Dominus, cōmutauit, Deumque dixit nulli ſimilem eſſe. Quare impoſsibile eſt, inquit, ipſum agnoſcere, cuius imaginem nullā habeas. Similia etiam Xenophō Athenienſis his uerbis ſcribit. Qui omnia quatit, & omnia quieſcere facit, magnus potensque eſt: quod omnibus patet. qualis aūt forma ſit, memini patet niſi ipſi ſoli, qui luce ſua omnia perluſtrat. quis enim corporeus Deum uerū cœleſtem, atque immortalem oculis cernere poteſt? Et Xenophanes Colophonius: Vnus, inquit, Deus inter deos atque homines maximus, nec corpore atque mēte mortalib. ſimilis. Cleanthes etiā Stoicus, Interrogas me, inquit, qualis Deus ſit? attende igitur, bonus ordinatus, iuſtus, ſanctus, ſeipſum poſsidēs, utilis, ſpecioſus, opportunus, ſeuerus, liber, ſemper commodus, intrepidus, ſine mœſtitia, ſine dolore, tutus, glorioſus, charitas, quem eſſe omnes conueniunt, mitis, acer, tardus, ſine querela, ſemper manens. Deinde idolorum cultum occultius meo quidem iudicio reprobans ſubiungit. Illiberalis autem atque ſeruus eſt, qui opinione uulgari ducitur, quaſi bonum inde quicquam conſecuturus. Noli ergo uulgari opinione Deum colere, nec maligni luminis figuras honorare. Heraclitus autem uerbi, quod eſt ſemper, inquit, ſenſum homines non capiunt, nec antequam audiant, nec cum primò audierit. Hecatæus uerò, qui uniuerſam hiſtoriam collegit, cum de Abraham & Aegyptijs dicat, Sopholcem tragicum in tragœdijs ſcripſiſſe affirmat: Vnus uere, unus eſt Deus qui cœlum latam'que terram fundauit, qui cæruleam ponti undam, & uentorum flatus produxit. Mortales autem errore ſeducti, ex aëre, ac lapidibus, auro ebore'que ſimulacra nocentium deorum conſtituimus, quos ſacris ſolennitatibus peſtiferis'que honorantes, falſam pietatem amplectimur. Manifeſtum autem, unum principium rerum Locrenſis Timæus in libro de Natura his uerbis prædicauit: Vnum, inquit, principium omnium rerum eſt, ipſum abſque origine. Non enim erit principium, ſi ab alio factum eſt: ſed illud unde factum eſt, principium erit. Epicharmus autem comicus de diuino uerbo apertè ſic ſcribit: Diuinum, inquit, uerbum eſt, quod artes hominibus ſuggerit, docet'que facere quod conducit. Non inuenerunt enim homines artes, ſed Deus hominibus eas immiſit, uerbum autem hominum à diuino uerbo defluxit. Cū autem per Eſaiam ſpiritus ſanctus clamet: Quid opus mihi eſt ſacrificiorum multitudine, ueſtrorum dicit Dominus, plenus ſum holocauſtis agnorum, pinguedinem & taurorum ſanguinem nolo. Et poſt pauca: Lauamini, purifica-

A purificateq́ꝫ uos, & eijcite iniquitatem ab animis ueſtris. cęteraq́ꝫ huius. Me-
nander comicus uide quemadmodum in comœdia eiſdem fere uerbis ac ſen
tentia uſus eſt: Si quis ô Pamphile taurorum in ſacrificium oblata multitudi
ne, aut deorum aliorum ꝑ huiuſcemodi propitium ſe habiturum Deum ar-
bitrať, penitus errat, mentis leuitate ſeductus: ſed oportet iuſtitiam ſeruare,
non adulterio, neq́ꝫ uirginum uti corruptione: nec acus quidem tenue filū, ſi
alienum eſt, concupiſcere. Deus enim prope eſt, & omnia uidet, quod illi ſi-
mile eſt. Deus appropinquans ego ſum, & non Deus de longe, faciet'ne ali-
quid homo in occultis, & ego non uidebo ipſum? Deiphilus etiam comicus
non aliunde quam à ſcriptura in comœdiam tranſtulit ea, quæ de iudicio di-
cit: Tu putas, inquit, mortuos, qui delicioſe uixerunt, Dei iudicium effugiſſe.
ſed eſt iuſtitiæ oculus qui omnia perſpicit. Duo enim itinera mortuis propo-
poſita eſſe putamus, alterum iuſtorum, alterum impiorum. Caue igitur ne
erres, nam & apud inferos iudicium eſt, quod Deus dominator omnium ex-
ercebit, cuius nomen terribile, quod ego dicere nequeo. Si quis autem mor-
talium male agens putat Dei oculum effugere, is impia ducitur opinione. Ca
uete qui putatis Deum non eſſe, eſt enim inquam. Si quis autem perperam
agit, tempus lucratur, nam poſtea dabit pœnas. In Orphicis quoque ſcriptū
inuenitur: Cum omnes deos occultauerit, ad latiſsimam rurſus reſtituet lu-
cem. Quare ſi iuſte, ſancteq́ꝫ uiuemus, & hic beati, & poſtquam hinc receſſe-
rimus, beatiores futuri ſumus. quam beatitudinem non determinato quodā
temporis ſpacio habebimus, ſed in æternum requieſcere poterimus, unà cum
cæteris habitantes immortalibus. Idem Orpheus cum inuiſibilem Deum af-
firmauerit, uni ſolummodo cognitionē ſui donaſſe de genere Chaldæorum
aſſerit Abraham, ut ego puto, aut aliquem ex ſuis ſignificans his fere uerbis:
B Nullus, inquit, Deum, nouit, niſi quidam unigenitus à genere Chaldęorum
defluxus. Deinde cōmutatis uerbis illud expreſsit: Cœlū mihi eſt ſedes, terra
uerò ſcabellum pedum meorum. Deus, inquit, in cœlo aurea, in ſede firmus
ſedere cognoſcitur, terra uerò ſub pedib. eius eſt, manum autem eius dexte-
ram ad fines oceani oſtendit. montium radices tremiſcunt, ac uiribus eius re-
ſiſtere non poſſunt. Cœleſtis igitur ipſe eſt, & in terram omnem peruenit. ip-
ſe initium omnium, medium, atque finis. Hęc ab illis prophetis effluxerunt.
Qui ſi aperiet cœlum, tremor uniuerſa comprehēdet: & abs te montes lique
fient, ſicut, à facie ignis liquitur cera. Et quis metitus eſt cœlū palmo? Quid
oportet ſingula ſingulis conferendo longiorem eſſe? omnia quæ apud Græ-
cos uel apud Barbaros ſiue poetas ſiue philoſophos rectius dicta ſunt, aper-
tiſsime à Iudæorum ſcriptura deriuata uidentur. Hęc Clemens. Nos autem
Platonem maximè admirantes, neque id ab re diligentiſsimè: namque ſcri
pturam ſequi uidetur. philoſophiam tamen eius reijciemus, quoniam puriſsi
mum ſcripturę aurum non omnino immaculatum ſeruauit. Sola enim diui
na eloquia ſancta pura'que ſunt, longè ab omni mendacio remota, argentum
purgatum & probatum terræ. Platonis autem, cæterorumq́ꝫ omnium dicta
ſimul ac ſcripta, quoniam humanis cogitationibus atque coniectura ad
conſiderandam naturam rerum acceſſerunt, nonnihil falſitatis permixtum
poſsident.

Quòd inconſtanter de Deo Plato locutus eſt. Cap. VIII.

NAm ſi quis uoluerit amore atque odio depoſitis exquiſita ratione ueri
tatem inſpicere, mirabilem illum philoſophum ſimulacris quę manib.
hominum facta in uiri ſimilitudinem fuerant, Dei appellationem turpiter at
tribuiſſe comperiet. Ita poſt ſublimem illam theologiam, qua patrem & crea
torem uniuerſi unum Deum eſſe conſcripſit, à cœlo in profundū idolatriæ
delapſus, populi Athenienſis opinionibus ferebatur. Nec ueritus eſt Socra
tem in Pyræum ad ſoluenda deæ uota deſcendentem laudare, Gallum etiam

Aeſculapio ſacrificare probè iuſſum à Socrate fateri uidetur, & Delphicũ dę
mona paternũ Græcię interpretem appellat, & diuinis libenter laudib. proſe
ſequitur. Audi enim eũ quàm turpiter uulgarem de dijs opinionem confir-
mat, dicens: Aliorum aũt dæmonũ generationem cognoſcere, ac dicere, ma-
ius quoddam opus eſt, quàm nos ferre poſſumus. Sed credendum eſt his, qui
iamdiu dixerunt, qui deorum nepotes ſunt, & ut aiunt, clarè progenitores ſu
os nouerunt. Non enim poſsibile eſt, deorum filios incredulos eſſe. Nam & ſi
nullam neceſſariam aut uerisſimilem afferant demonſtrationem, tamen quia
ſua ſe narrare affirmant, leges patrias ſequentes credamus: propter hæc & cæ
tera huiuſmodi, is philoſophus nobis, quoniam ſecum ipſe diſsidet, relinquẽ
dus eſt. Nam qui poetas, poetarumq́ fabulas in libris de Legibus cõtemnit,
quiq́ mentitum illũ ait, qui primus fingere auſus fuit, ea cœlum feciſſe, quæ
ab Heſiodo ſcribuntur: cęteraq́ huius, quomodo nunc deos & deorum ne-
potes Saturnum, Iouem, Iunonem & cæteros appellat.

Quòd non rectè Plato de dæmonibus ſenſit. Cap. IX.

AD hæc cum medium rationalium naturam non abſq́ ortu, ſed genitam
ſcriptura prædicet, ex qua prolapſum genus dęmonum eſſe confirmet:
atq́ ideo nullo modo angelorum, aut dæmonum aliquem deũ appellet, quo
niã nec natura immutabiles ſunt, nec à ſe ipſis, ſed à prima cauſa tã eſſe quàm
bene eſſe, immortalitatemq́ conſequantur. Plato in corporeas quidem has in
tellectuales ſubſtantias & rationales ſimiliter aſſerit. Sed primùm non rectè
non genitas tam ipſas quàm omnem animam opinatur: deinde quaſi natura
defluxiſſe à prima cauſa, & ita conſtitutas eſſe contendit. Non enim omnino
à non ente ſimpliciter factas arbitratur. Quare plurimorum deorum genus,
quaſi defluxus quoſdam ac emanationes primę cauſæ & ſecundę, ut ipſe di-
cit, nobis proponit, hos natura bonos eſſe: nec poſſe à propria uirtute labi, ac B
propterea deos eſſe affirmat. Genus autem dæmonum aliud quoddam facit,
q́ omnis nequitię, ac in peiora mutationis capax eſſe dicit. Horũ alios bonos,
alios prauos & eſſe & appellari. Hæc à ſcriptura Iudæorum, id eſt à ueritate ip
ſa alieniſsima ſunt. Sed unde ſibi hoc genus dæmonum conſtitutum eſt? Ne
mo enim mentis compos à corporali materia, quæ irrationalis eſt, rationa-
lem naturam dæmonum unquam conſtituet. Quod ſi etiam ipſi emanatio-
nes quędam ſuperioris naturæ ſunt, unde igitur nequitia in his poſterioribꝰ
quæ à primis emanarunt, nata eſt? quomodo autem amaritudo à dulcedine
proceſsit? Nam ſi praui dæmones omnes tenebras, & omnem amaritudinem
malignitate ſuperarunt, quomodo ex defluxu melioris naturæ ortum habu
erunt? ex qua ſi emanaſſent, non mutari profectò ad peiora potuiſſent: ſi ue-
rò mutati ſunt, non emanarunt certè ab impaſsibili natura. Quòd ſi neque à
ſuperiora natura defluxu quodam emanaſſe ipſos ratione cõfiteri cogimur,
nec à corporum materia productos, ſequitur non genitos eſſe, & ſic ad cor-
porum naturam non genitam, tertiam quandam naturam abſq́ ortu cũ Deo
uniuerſi collocare uidetur, ita non erit ſibi Deus creator ac pater omnium.
Sed de his ſatis dictum eſt.

Quòd non rectè in omnibus Plato ſenſit. Cap. X.

NVnc de anima quid ſentiat uideamus. iam igitur cum immortalem He
bręis ſimiliter ſcripſerit, ac ad Dei ſimilitudinem formatã putauerit, ſub
ſtantiam eius tamen ex indiuiſibili conſtare contendit. Dicit enim in Timęo,
generatione atq́ uirtute priore corpore, quaſi dominam animam eſſe produ
ctam, hoc modo: Ex indiuiſibili ſubſtantiam, inquit, quæ ſemper eodem mo
do ſe habet, & diuiſibili, tertiam quandã ſubſtantiam inter hęc extrema con-
ſtituit: & quod multo peius eſt, diuinã illã incorporeã rationalẽ, Deoq́ ſimi-
lẽ animam ad aſinos, lupos, formicas, apes, cæteraſq́ beſtias deſcendere aſſe-
rit, & huic opinioni abſq́ demonſtratione aliqua cęteros adhęrere hortatur.

Anima rationalis ſecũdum Platonem, migrat in corpora brutorum.

Vſque

Vſque adeo, inquit in libro de Anima, errant, quouſque cupiditate corporis rurſus corpori copulentur. talibus autem copulantur, quales mores prius in hac uita comprobarunt. Nam quæ uentri atq; turpitudini deditæ fuerant, aſinorum & ſimilium beſtiarum corpora ingrediuntur: quæ rapaces atque tyrannicæ, luporum atque accipitrum corpora ingrediuntur: quæ populares fuerant, & uulgarem modeſtiam atque iuſtitiam conſuetudine communi, non philoſophia & mente approbarunt, uel formicarum, uel etiam hominũ rurſus accipiunt corpora. Et in Phœdro ad idem inquit: Vnde ſingulæ animæ uenerunt, ad decem uſque annorum millia nõ reuertuntur. non enim alatę pennatę' que fiunt ante hoc tempus, niſi ſedulo philoſophatę fuerint, aut cum Philoſophia puerorum indulſerint amorib. iſtæ autem ter deinceps. Si hanc uiam elegerint, poſt mille annos circumuoluuntur, & ſic alatę atq; pennatę, in tribus annorum millibus tandem perueniunt: alię uero poſtquã hanc uitam exierint, aut ſub terra damnatæ puniuntur, aut in cœli aliquem locum leuatæ, congruenter huic uitæ conuerſantur: & poſt mille annos ad quamcunq; uitam elegerint, utręque reuertuntur. Deſcendunt enim etiam in beſtiarum corpora, & ex his alia periodo rurſus corpora hominum ingrediuntur. In libris autem de Republica: Ab Orphei dicitur anima cygni uitã, mulierbris odio generis, quoniam à fœminis occiſus, nolebat fœmineum rurſus uterum intrare, electam fuiſſe. ſed cygnus ait, humanam uitam elegit. Hæc cætera'que huiuſmodi ſcribens, nõ Hebręos, ſed Aegyptios in hoc fuit ſecutus: quod certe non feciſſet, ſi ueritatis eſſet amicus. quam falſitatem non grauaremur refutare, ſi ratione aliqua niteretur. Nunc uero quoniam ipſe ſibi diſſidet, relinquatur. Nam ut alibi oſtendimus, impias animas apud inferos ęternaliter puniri ſcribit. Et ex his quæ modo diximus, ex ſententia ſua corpus eligere aſſerit, pias autẽ in ſempiterna in inſulas beatorũ profectas feliciter uiuere, in alijs & in Gorgia ſcripſit. Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniam manifeſte falſum contemnendum potius eſt, quàm refutandũ.

Plato ſecutus Aegyptiorum errorem.

Illa uero ſua opinio, qua rationalem animam ex diuina & ex paſsiua quadam atq; irrationali compoſitam eſſe arbitratur, à mnltis etiam Platonicis ſpreta neglectaq; eſt. Seuerus enim Platonicus in libro de Anima his uerbis hãc poſitionem Platonis aggreditur: Si ex paſsibili atq; impaſsibili ſubſtantia diuinitus anima conſtituta eſt, quaſi ex albo & nigro, medius quidam color, neceſſe eſt tempore diſſeparatis extremis eam penitus diſſolui. Quare non immortalis, ſed mortalis anima erit concedit enim, quęcunq; natura ſine contrario non ſunt, ſpacio tandẽ temporis diſsipari. Si ergo anima quoq; ex impaſsibili atq; paſsibili ſubſtãtia facta eſt, neceſſe eſt quemadmodũ ſiccum ab humido, calidũ a frigido, leue à graui, dulce ab amaro, albũ à nigro, ſic & ipſam tempore diſtrahi, ſoluta contrariorum compagine, cum unumquodque ad naturã ſuam neceſſario tendat. An non uidemus quod graue eſt, quamuis à leuiore uictum eleuetur, deferri tamen & aſcendendi tarditatem atque difficultatẽ leuiore cõiunctione afferri ſua? ac ſimiliter leue quamuis deferri cogatur, ad ſuperiora tamen niti? Quęcunque enim à duobus contrarijs coniuncta ſunt, impoſsibile eſt eodem modo ſemper manere. Sed nõ eſt certe anima ex duobus contrarijs compoſita, ſed ſimplex natura atque incorporea: unde Plato recte immortalem eam putauit. Verum quoniam ex anima & corpore conſtare hominem ab omnibus dicitur, ac paſsiones quæ nobis ſponte, contra'que accidunt, animæ paſsiones eſſe dicuntur. Hoc ſigno multi ſeducti, paſſibilem ſubſtantiam eius corporalem mortalemq; opinati ſunt. Plato uero impaſsibili eius naturę paſsibilem ſubſtantiam annectere coactus eſt. Quod autem aliter ſe res habet, à uirtutibus ipſius animę actiuis conabor oſtendere. Hæc de anima ſufficiant.

Quòd non rectè de cœlo Plato ſenſit. Cap. XI.

DE cœlo uerò ac ſtellis, quamuis à patre omnium hebręis ſimiliter productas afferat quaſi deos, tamen cœleſtes cunctas colendas conſulit, ſic in Epimenide dicens: Cœlum, inquit, ſicut omnes alios dæmones atque deos honorare oportet, & uota ipſi apprimè facere. Et poſt pauca: Deos uiſibiles maximos, colendiſsimos, perſpicaciſsimos, ac omnino primos ſtellarū naturā dicendum eſt, deinde dæmones colendi ſunt. Quomodo autem ſi hęc omnia facta ſunt, ut ipſe alibi teſtatur, ſicut in ſuperioribus diximus, deorum cultu honoranda ſunt? cum ille ſolus creator omnium ſecūdum ueritatem ſcripturæq; autoritatē colendus ſit? Hæc perſtingere placuit, ut uideas quàm rectiſſimè à nobis Hebræorum ſcripturam Platonicæ philoſophiæ præpoſitā eſſe. Ex his autem, quæ nos ſcripſimus, facilè unuſquiſq; cætera comperiet, quę tetigimus, non ut Platonem accuſemus, quem ſummopere admiramur: ſed ut oſtendamus quanto ipſe diſtet à Moſaica & prophetica ueritate: Nā ſi quis accuſare uellet, multa certè in eo inuenire poſſet, qualia ſunt quæ de mulieribus in libris de Republica ſcripſit.

Quæ de mulieribus ſenſit Plato. Cap. XII.

QVorum nonnulla referre, alienū non eſt: Forſan, inquit, ſiquid præter conſuetudinem dixero, ridiculū tibi uidetur. Quid enim inuſitatius quàm mulieres in gymnaſijs nudas, nec ſolum iuuenes, ſed etiam anus cum uiris luctantes uidere. Et ſubiungit: Si quis autem irridebit, quoniam gratia uirtutis nudæ mulieres exerceantur, is quàm utilis ſit res iſta, non intelligit. Similia & in ſeptimo de Legibus præcipit: Lex enim mea, inquit, quęcunq; maſculis tribuit, eadem etiam mulieribus exercitia tribuit. nec unquam ipſe dixerim equitare, armaq; mouere, ita uirorū eſſe, ut à mulieribus aliena ſint. Hæc longè remota à uera Hebræorum diſciplina, quis non uiderit? Non enim non dico mulierum, ſed nec uirorum quidem uiribus abſque nutu diuino præclariſsimę res geruntur. Niſi enim Deus, inquit, ædificauerit domū, inuanum laborauerunt qui ędificant eam. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eā. Mirabilis autem ille philoſophus, in gymnica mulieres certamina deducere non ueretur. Mulieres, inquit, adoleſcentulæ nudæ, curſu & equis certent. Quæ uerò quartum decimum annum excellerint, amictu conuenienti ueſtitę, in certamine rurſus deſcendant: In alijs quoque certaminibus, quę ad uiros ſpectant, ut in luctatione & iactu lapidum, in arcu & funda, & ſimilibus, non uiros ſolum, ſed etiam mulieres adhibere præcipit. In ſolennitatibus etiam nudas, in ſexto de Legibus, adoleſcentulas cum nudis iuuenibus tripudijs ſalire iuſsit. His illa quæ in libris de Republica de communitate mulierum dicta ſunt, addenda mihi uidentur. Lex, inquit, ponenda eſt, ut mulieres uiris omnibus communes ſint, nulla que cum uno ſolummodo habitare poſsit: hoc enim modo filij quoque communes putabuntur, nec pater filium ſuum, nec filius patrem cognoſcet. Et poſt pauca: Non tamen quibuſuis mulieres communiter ſubijcimus, ſed poteſtati principium totam rem committendam arbitramur, ut quemadmodū pecunias publicas dignè diſtribuunt, ſic mulieres quoque fortibus uiris, & utriuſque dignitate tribuant. Multa huiuſcemodi ſunt apud eum, imò multa etiam turpiora, quę negligenda potius, quàm ſcribenda duximus. Sed ut quantum diſtet mens humana, quamuis præcipui philoſophi à mente Moſaica, quę diuinitus docebatur, apertius uideas, leges Platonis de cęde cum Moſaicis conferas.

Mulieres omnibus uiris communes.

Leges aliquæ Platonis. Cap. XIII.

QVodcunq;, inqt, Deus de furto & de fure dixerit, id diligenter ciuitas oraculū Dei ſecuta faciat. Et ſiquidē liber aliqs iudiciū fecerit, gloriā

uirtutis

A uirtutis aſſequatur: ſi uerò ſciens non dixerit, infamis eſto. Seruus ſi q̄d indixerit, publicè domino eius pecunia referatur, ipſe autē liber ſit: ſi uero ſciuerit & obticuerit, morte ſupplicij luat. Morte crudeliſsime (iudicio quidem meo) nō indicentem puniri pręcipit, cum eos qui furta homicidiaq; commiſerunt, uiuere patiatur, ac à domino interfici ſeruū pro nihilo putet. Purget, inquit, ſiquis ſeruum ſuum occiderit: ſi uerò ira conciratus alienum obtrūcauerit, duplum domino reddat. Si quis autem liberum hominem non pręmeditatione atq; inſidijs, ſed repente ira cōmotus interemerit, cū ea fecerit, quæ illi faciunda ſunt, qui abſq; ira occiderit, duobus ad domandam iram exulet annis. Qui uerò inſidijs hominem excepit, hic & alia ſimiliter faciat, & exulet non duobus, ſed tribus annis. Quòd ſi poſt exilium rurſus hominem interfecerit, perpetuo exulet. Parentes ſi filium uel filiam interfecerint, tribus exulent annis: cumq; redierint, conuerſari iure ſimul non permittantur. Vir autē ſi uxorem, aut è conuerſo necauerit, triennio ſimiliter exulet. cumq; redierit cum liberis ſuis non conuerſetur. Frater ſi fratrem, aut ſoror ſi ſororem ſimiliter. Quòd ſi frater in defenſione principis fratrem quaſi hoſtem interfecerit, mundus ſit. Similiter quemcunque aliquis ſeipſum defendendo trucidauerit, mundus ſit, præterquam ſi ſeruus pro defenſione ſua liberum interfecerit de quo ea ſtatuimus, quę de parricidia, qui parentes ſcilicet interfecerit, dicta ſunt. Hęc ſi Moſaicis conferas, humana uidebuntur ad diuina conferri. Si quis, inquit, percuſſerit ſponte hominem, & percuſſus deceſſerit, morte moriatur: ſin uero non ſponte percuſſerit, loca dabo quò fugiendum eſt. Siquis dolo atq; inſidijs hominem interfecerit, etiam ab altari, ſi illò refugerit, ad mortem rapiatur. Qui patrem aut matrem uerberat, moriatur. Siqui in iurgio lapide aut pugno percuſſerit hominem, ſi homo nō morietur, damnum & me- *Exodi 21. hæc præcepta pro maiore parte ſcribuntur.*
B dicamenta reſtituet qui percuſsit. Si ſeruus aut ſerua in manibus domini dū ab eo uerberetur interierit, ultione dominus uindicabatur: ſi uerò diem unū uel duos ſuperuixerit, non uindicabitur: argentum enim eius eſt. Si quis ſerui aut ſeruę oculum eruerit, libertatem ei pro oculo dabit. Hæc Moſes. Illa etiam non eſt abre audire, quę de rebus minimis inhumaniter Plato ſancit: Si quis, inquit, ficus aut uuam abſque conſenſu patroni acceperit, quoniam quæ ſua non ſunt accepit, damnetur. Quòd ſi ſeruus quiſpiam fecerit per ſingulas ficus atque racemos, æqualia numero uulnera patiatur. Hæc certe magnifica mente Platonis digna non ſunt. Sed audi modò uiciſsim, atq; cognoſce quàm humaniſsimè atq; diuine Moſes: Si introiueris, inquit, in uineam proximi, comedes uuam & implebis animam tuam, nihil autem exportabis. Et rurſus: Si in meſſem proximi tui ueneris, non immittas falcem, ſed ſpicas in manibus tuis colligas: ſi merendo manipulum oblitus fueris in agro, non reuerteris ad accipiendum: inopi relinquas, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus, in uindemia non reuerteris ad uindemiandum iterum, inopi erit ſi quid relictum eſt. Innumerabilia in Platone ſunt, quæ reprehendi poſſunt, ſed eá quæ dicta ſunt, ſatis multa eſſe opinor ad oſtendendum iutè nobis Iudaica Platonis anteferri.

LIBER DECIMVSQVARTVS.

Nunc aliorum quoq; philoſophorum ſectas, imò uerò nugas compendioſe ponamus: quorum errores nō à meipſo, ſed cō tradictione & pugna inter eos mirabili cognoſces. quos quādo inter ſe, aut cum alijs comparo, nō facilè negauerim, illos claros fuiſſe uiros. Quādo uerò Hebræorum theologis atq; philoſophis cōparo, & doctrinam doctrinæ illorum confero, caduca & friuola omnia quæ philoſophi excogitarunt, mihi uidentur. Nec mirum, illa diuinitus edita ſunt, hæc humanitus.

Quòd omnes inter ſe philoſophi repugnant: contrà, quòd noſtri omnes concordant. Cap. I.

IDeo ut non ſimus accuſandi, ſi Græcorum doctrinam deſpicimus, & Hebręorum ſcripturam amplectimur, operæprecium eſt ad hanc præparationem euangelicam diuerſas atque inter ſe contrarias multarum in philoſophia hęreſum opiniones uidere, ipſosq; philoſophos uerbis ambitioſe ſibiipſis pugnantes. Plato enim ille omnes qui ante ipſum fuerunt, reprehendere acriter ſolebat. Platonem deinde ac Platonicos alij increparunt, & ipſi Peripateticos perſecuti ſunt: & Peripatetici rurſus eos nihil ſcire, nihil'que dicere putabant. Stoici ab alijs deridentur, & ipſi cæteris illudere non uerentur, ita ut iam non lingua & calamo ſolum, uerumetiam manibus prælium geratur. His Pyrrhonem, Ariſtippum, Metrodorum, Protagoram, Xenophanem, Parmenidem'que addemus: nec uoluptatis defenſorem Epicurum prętermittamus. hos omnes ita redarguemus, ut alterius armis in alterum utamur. Sic enim inutilis eſſe diſciplina ipſorum luce clarius uidebitur. non dico hæc quia Græcos odio habeam, aut quia eloquentiam eorum contemnam, ſed quia falſo accuſare reprehendi'que me uideo, quòd falſam ac fabuloſam Hebræorum ſcripturam elegimus. Quomodo enim falſa eſt Hebræorum doctrina, qui ab initio humanæ uitæ ueram philoſophiam, & pietatem & inuenerunt, & intemeratam conſeruauerunt? qui nihil unquam addiderunt, aut detraxerunt his quę ſummi uiri ſcriptis ediderũt. Principio enim ſapientiſsimus ille Moſes, quem omnibus Gręcis multò antiquiorem in ſuperioribus demonſtrauimus, nihil omnino ex his mutauit, quę ſincera ſuorum maiorum theologia tradidit, præterquàm quòd uiuendi diſciplinam temporibus atque hominibus illis congruam diuinitus ſanxit, & qui multis ſeculis poſt eum uixerunt prophetæ, ne unicum quidem uerbum, aut Moſaicę legi, aut theologiæ priſcorum a Moſe conſcriptę, incongruens minus'que conſentaneum dixiſſe inueniuntur. Chriſtiana quoq; ueritas a ſcriptura Iudęorum profecta ita ei congruit, ſi rectè intelligitur, ut nulla repugnantia excogitari poſsit. Talia igitur noſtra ſub una ſententia, una uoce à primis, qui ante Moſem fuerunt, a medijs qui ſcilicet à Moſe uſq; ad Chriſtum rutilarunt: à nouiſsimis diſcipulis dico Chriſti, qui ueram pietatem, id eſt Saluatoris noſtri doctrinam uirtute ac gratia ipſius connixi in lucem ediderunt, prædicantur ac confirmantur. uniuerſumq; orbem magis indies florentem fide conſpicimus, nec imperatorum edicta, nec hoſtium inſidiæ, nec inimicorum gladij præualere potuerunt. Gentium uero pręclara illa philoſophia quem unquã fructum produxit? nam quemadmodum qui ante Platonem fuerunt, ab ipſo derideantur, mox ipſius Platonis uerbis audies. Protagoram enim, Heraclitum, Empedoclem, & Parmenidem idcirco redarguit, quia diſſentientes inter ſe manifeſtè uident̃, quamuis Protagoras omnino impius, qui nullũ eſſe Deũ opinatus eſt. Sic enim in libro de dijs edito ab eo ſtatim incœpit. Neſcio, inquit, ſi dij ſint: nec, quali forma ſint, cognoſcere poſſum: Democritus uerò, qui Protagoram docuit principia rerum, inane ac plenũ eſſe dicebat. plenum ens & ſolidum uocabat: inane uerò ac uacuum, non ens. aſſeritq; non magis ipſum ens eſſe, quàm non ens. Ab æterno enim, inquit, in uacuo continue atque uelociter entia mouent̃. Heraclitus uero principia rerũ ignem putauit, ex quo uniuerſa fieri, & in quẽ reſolui uiciſsim arbitratus eſt: tempusq; reſolutionis omnium in ignem determinatum eſſe ait, & generationis ex eo ſimiliter. Ii omnes cũcta moueri aſſeruerunt. Parmenides autem Eleata, unum eſſe uniuerſum affirmat, non genitum, neq; mobile, pilæ quoq; figura cõglobatum. Hunc Meliſſus audiuit, ac eũ in omnib. ſequit̃. de quibus omnibus hæc Plato in Theeteto conſcripſit. Ex differentia, inquit, ex motu, & ex mixtura adinuicem omnia fiunt quæ eſſe dicimus, non rectè appellantes. nunquàm enim

In ſcriptura ueteris et noui teſtamẽti nulla diſcordia. B

A enim aliquid eſt,ſemper fit, & de hoc omnes philoſophi præter Parmenidem
conueniũt.Protagoras dico, Heraclitus, Empedocles, & utriuſq; poëſeos ſũ
mi poëtæ: comœdiæ quidem, Epicharmus: Homerus autem tragœdiæ qui
cum oceanum generationem dicat deorũ, omnia fluxu atq; motu producta
eſſe uoluit. Et paulo pòſt, Heraclitici, ait, qui in Epheſo Ioniaq; philoſophati
uidẽtur, nullo modo curãt quietè aliquid interrogare, ac reſpõdere. & ſi quis
ab eis quæſiueris, ænigmatica quædã uerba quaſi ſagittas ex arcu pijciunt:
quorum ſi rationem quandam, aut ſignificationem quæſiueris, alio percutie-
ris ænigmate, nec quicquã cũ eis efficere poteris: quippe nec ipſi ſecum firmi
unquam aliquid dicunt. imò id apprimè ſtudere uidentur, ne quid certi, aut in
uerbis, aut in animis eorũ inſit. Et ſubijcit: Ab iſtis igitur nihil unquam diſce-
mus, ſed ipſi nos conſideremus, quod ab antiquioribus accepimus, occulti
us ab illis ac poëtice dictũ, quòd oceanus & fluxus generatio rerum eſt: quia
nulla res prorſus ſtet, atq; quieſcat. Quod poſteriores apertius adeò dixerũt,
ut iã etiã coriarij fabriq; omnes rectè ſe tenere philoſophiam putent, liberatiq;
ab errore uideantur: quia falſum eſſe cognoſcant, alias rerum quieſcere, alias
moueri: omnia enim moueri, à præclaris illis philoſophis didicerunt, quos ma
gnis laudibus proſequuntur. Ferè autem oblitus ſum ô Theodore illorum,
qui uniuerſum immobile eſſe contendunt. Meliſſus enim & Parmenides &
quicunq; eos ſequuntur ſpernentes illos, ſtare omnia quieſcereq; affirmãt. Ip
ſum enim, inquiunt, uniuerſum nõ habet locũ in ſeipſo, quo moueatur. Quid
igitur nos in medio iſtorum intercepti ô amice dicemus? niſi magno animo
defenſi effugiemus: quemadmodum in palęſtra nonnulli intercepti, alij ab a-
lijs ſimul tracti pereunt: ſic nos in contraria iſti trahentes penitus lacerabunt.
Hęc in Theeteto. Sed uideamus rurſum, quæ de prioribus philoſophis in S-
B ophiſta ſcripſit: Facilia quędã Parmenides. inquit, locutus eſt. & quicunq; de
prioribus iudicare decentibus, quot, & quæ ſint uoluerunt, fabulam quandam
quaſi pueris nobis narrare mihi uident. alius enim tria entia dicit eſſe, & mo-
dò inter ſe pugnare modò alterum ab altero fieri. coniunctiones quoq; par-
tus & educationes quaſi filiorum confingit, alius duo faciens, humidũ uideli
cet atq; ſiccum. aut calidũ & frigidum in unum copulat, & producit. Genus
autẽ Eleaticum à Xenophane, & ante ipſum incipiens. omnia unum eſſe af-
firmat. Iadas uerò quidam Muſæq; Sicelides cõiungendum ita putarunt, ut di
cerent ens & unũ & multa eſſe, ſed amicitia & inimicitia differre. Diſtractum
enim ens ſemper aiunt ferri per contentionem illis qui intenſiores muſas colu
erunt: remiſſiores uero ſic ſemper ſe habere negarunt: ſed modo quidẽ unum
eſſe aiunt uniuerſum ex uirtute. Veneris amicum ſibi atq; conueniens, modo
autẽ multa cum ipſum ſibi ipſi propter contentionem repugnet. Eſt poſt pau
ca: Quidã autem, inquit, ſunt, inter quos Gigantum bellum aſſiduum gerit.
alij enim alij enim quicquid manibus comprehenditur, tactuq; ſentit, id ſolũ eſ
ſe contendũt, corpus atq; ſubſtantiam idem omnino eſſe affirmans. Alij eis il-
ludunt, qui ſeparatas à corpore ſubſtantias eſſe aſſerunt. dicunt enim quidam,
intelligibiles atq; incorporeas ſpecies ueram eſſe ſubſtantiã. His alijsq; huiuſ-
modi uerbis, omnes qui ante ipſũ fuerũt Plato deridet. Qualẽ eñ ipſe de re-
bus opinionẽ habuit, in ſuperioribus explanauimus, cũ à Iudaica ipſũ ſcriptu
ra accepiſſe plurima probaremus. Sed ſucceſſores etiã in mediũ adducamus.

De ſucceſſione Platonica. Cap. 11.

PLatonem igitur ferunt in Academia primùm docuiſſe, ac ideo & Acade-
micam philoſophiam uocitatam fuiſſe. Poſt illum uerò Speuſippum ex
ſorore nepotem Platonis, deinde Xenocratem Polemona docendi uices ſuſ-
cepiſſe, qui poſt mortem Platonis nouis opiniõibus ilicò Academiã replerũt.
Ita ſincera Platonis doctrina unà cũ eo extincta: cõtentiones namq; ac pugnæ
poſt eum inter philoſophos coortæ, uſq; ad hodiernum diem maximopere ui
gent;

Digitized by Google

gent. Pauciſsimi enim, imò uerò duo uel ad ſummum tres in tanto ſpacio temporis ueri Platonici ſunt reperti, nec tamen etiam ipſi ab adũbrata cauillatione omnino alieni. Polemoni Archeſilam aiunt ſucceſſiſſe, qui fertur Platonicam omnino philoſophiam commutaſſe, nouamq; quãdam conſtituiſſe, quoniam nihil comprehenſibile ſit, & in utramq; partem rationes æqualium ſint uirium: ſenſus quoq; fallaces eſſe, rationemq; nullam omnino firmam fieri. Vnde illud Heſiodicum,

Mens celata latet homines haud cognita cuiquam,
Atq; ipſam ſecum dij detinuere latentem:

Summis laudibus efferebat. Poſt Archeſilam autem Carneades atq; Clitomachus priorũ philoſophia cõtempta, tertiã inſtituerũt Academiã, quartam Philon & Acharmidas, quintã quoq; nõnulli dicunt Antiochum induxiſſe. Ii quidem ſucceſſores Platonis fuerũt, quorũ philoſophia qualis nam fuerit, ſi quis diſcere gliſcit, Numeniũ audiat, qui in libro de Diſſentione Academicorũ à Platone hæc ſcripſit: Speuſippus, inquit, Platonem, Xenocrates Speuſippũ, Polemon Xenocratem in Academia ſecutus eſt, qui in omnibus ferè mores Platonis & dogmata permutabant, præterquàm quòd hæc nobiles incõprehenſibilitas, nondum illos inuaſerat, ita ſtatim poſt illũ, aut ignorantia, aut alia quadam de cauſa Platonis philoſophiam cõtempſerũt. Nolo eñ amore Xenocratis id dicere, imò uero Platonis gratia dicam. doleo nãq;, quia philoſophiam & uitã Platonis imitati nõ ſunt. Nam & ſi non erat melior magno illo Pythagora, forſan tamen etiam peior non fuerat. quem quidem Pythagoram diſcipuli eius diligenter ſecuti, maiorem doctori ſuo accumularũt honorem. Quam rem quamuis utinam non feciſſent, ſtudioſiſſimè imitati Epicurei ſunt, qui cũ ſapientem putarint Epicurũ fuiſſe, multis poſt eũ temporibus nihil penitus, aut illi, aut alter alteri cõtrariũ dixerũt. ſed impietatis crimine inquinatus uidet̃, qui noui aliquid dicere audeat: ita magna quædam inter eos cõcordia eſt. Similisq; eſt Epicuri ſecta diſciplinæ ciuili, quippe cũ ſine ſeditione ſummo cõſenſu ſic agatur, ut unam mentem, unamq; ſententiam habeat. Itaque firmiter atq; concorditer Epicurum defendunt, ut etiam in poſterũ ſecuturi uideantur. Stoici uerò ſtatim ab ipſis principijs factionibus pleni nondum quieuerunt, ſuntq; inter eos adeo diuiſi, ut alij magis, alij minus ſe Stoicos eſſe fateant̃. Plato autem Pythagoricus certè fuit, nec ignorabat Socratem tres deos poſuiſſe imitatione Pythagoræ. quod & ipſe ſecutus eo modo cõſcripſit, ut nec uſitatè, nec clarè dixerit, ſed inter manifeſtũ atq; occultum ſententiam ſuam celauerit, non inuidia quadam, neq; maleuolentia, ſed rerum dignitate cõmotus. Hoc igitur cõſiderantes, ſeparare ipſum omnino debemus ab Ariſtotele atq; Zenone: & quia Academia ſua diuiſa eſt, ab ea quoq; ipſum diſtinguimus, ac ipſum in ſeipſo cõſiderantes, Pythagoreũ appellamus. Sed nunc furioſiſſimè, & huc & illuc, & totus, & per ſingula membra trahitur uir inter Pythagoram & Socratem medius. Sublimitatẽ namq; illam Pythagoræ ad humanitatem deduxit: humile uerò atq; deiectum, Socratis ad grauitatẽ reduxit, ac ita Pythagora popularior atq; communior, Socrate uerò grauior uiſus eſt. Sed redeamus illo, unde nobis defluxit oratio. Polemona igitur Archeſilas & Zenon audiuerunt: quamuis Zenon, antequam Polemõ doceret, Xenocratis etiam fuerat auditor, qui etiam Cratetem Cynicum in nonnullis imitatus eſt. ſed Stilponẽ quoq; & Heracliticos eſt ſecutus. nam cũ Zeno & Archeſilas Polemona ſimul audirent, diſputandi ambitione concitati, quotidie pugnabãt: ita Zeno Heracliti, Stilponis, et Cratetis auxilio nixus, inſignis pugnator à Stilpone factus, & auſterus ab Heraclito, Cynicus à Cratete, Archeſilas uerò Crantora Platonicũ, & Diodorũ & Pyrrhona in ſubſidijs tenuit. Et Crantor quidem credibilem eius effecit orationem. Diodorus uerò ſophiſticam, Pyrrho autẽ mutabilem eũ fecit & transfugã, & omnino nihil. Vnde

diceba

A dicebatˀ de ipſo: quod ex anterioribus eſſet Plato, ex poſterioribus Pyrrho, ex
medijs Diodorus. Hic ſubrilitatibus Diodori, qui acutus dialecticus erat, &
Pyrrhonis ratiocinationib. Platonicã eloquentiã fœdauit, & modo hoc, modo
aliud dicens, hinc illò, & illinc huc facile ranquam nihil ſciens uoluebatˀ: ſcire
tamen mulra eloquentiæ umbra uidebatur, nec unquam fuit in eo, ut unũ &
idem bis diceret: nec putabat ingenioſi eſſe uiri, in eiſdem petmanere. Cauilla
tor igiˀ ſummus uocabatur, cum ita ſe his quæ dicebanˀ dare adaptareq́ ſem-
per fuerit præmeditatus, ut cũ ipſe nihil ſciret, nec alios ſcire quicq́ pateretˀ.
Terrebat eñ omnes turbabatq́ ſophiſmatibus, gaudebatq́ ac gloriabaˀ fœdi
tate illa mirificè, quia nihil turpe, nihil honeſtũ, nihil bonũ, nihil malũ cogno-
ſceret: ſed ſi quid primo turpe dixerat, tepentè cõmutatus, pluribus conabatˀ
rationibus quæ prius aſtruxerat confutare. Erat igitur hydra capira ſua pro-
prio enſe amputans, nec aliquid habens utile, niſi quod libenter & audiretur,
& uidererur. Nã & facie benigna, & ore rotundo, & ſuauibus erat oculis præ
ditus, quæ non repentè arripuir, ſed aptus ad hæc natura, exercitatione quoq́
ab initio firmauit. Audiuir enim puer Theophraſtũ mitem uirũ, nec a Cupidi-
ne alienũ, quoniã formoſiſſimus erat. Ipſe poſtea Crantori fuit amatus, et Dio-
dori cauillatoriã naturæ cõmoditatẽ breuiſſimè ſecutus, Pyrrhonẽ quoq́ fu-
it imitatus. in cuius ſententia quamuis Pyrrhonicus appellatus nõ ſit, perman
ſiſſe uidetur. Aperte nãq́ Mnaſeas, Philomelus, & Timon Sceptici ſuũ ipſũ,
id eſt Scepticum fuiſſe affirmant: uerũ enim & falſũ, et ueriſimile, ipſe quoq́
ut illi deſtruebat. Pyrrhonicus igiˀ re, nõ nomine fuit: ſed Crantoris pudore,
à quo amabatˀ, nomine nõ re Academicus erat. Magna igitur pugna inter Ar-
cheſilam atque Zenonem fuit, & alter in alterũ & dicendo & ſcribendo impu
denter ferebatur: quamuis Zeno non melius faceret, quàm Cephiſidorus o-
B rator, qui cum grauiter ferret Iſocratem, quem audiebat ab Ariſtotele premi,
dicebat ſcribebatq́ nõ in Ariſtotelem quidem, ut putabat: ſed in Platonem,
quo alius non erat. Nam cum Ariſtotelem nullo modo intelligeret, putaret
autem quoniam Platonem Ariſtoteles audiuerar, Platonicum illum eſſe, bel-
lũ quidem dixerat Ariſtoteli: Platonem uerò & eius dogmata, quæ tamen neſ
ciebat, reprobare conabatur: putans, nõ Platonis dogmara, ſed Ariſtotelis re-
futare. Ita magnus ille orator non eum percutiebat, cui bellum indixerat, ſed
eum quo cum pacem habebat. Sic igitur & Zeno Archeſilæ pugnans, Plato
nem lacerabat. non enim erat forſan neſcius eorum quæ Archeſilas dicebat,
Platonica uerò penitus ignorabat, ut à libris ſuis manifeſtè colligitur: ita
quẽ non debebat, impudenter exagitabat, impudenter: & quem debebat, mi-
nimè tangebat. Et certè ſi Platonica non oppugnaſſet dogmata, bonus meo iu
dicio fuiſſet philoſophus. Sed de hac re latius, ſi ociũ erit. utinam autem nun-
quã mihi tantũ ſit ocium, ut ad huiuſmodi res nõ ioco ſed ſerio reuertar. Srude
bat igiˀ Zeno Archeſilæ omnia dicta refutare, ac maximè incomprehenſibili-
tatem quibuſcunq́ poterat argumentis aggrediebatur: quorum Archeſilas
alia depellebat, alia ſuccidebat, alia ſupplantabat: ita contradicentes deijciebat,
auditores in ſtuporem uertebar facile, putantes, non uerbum, non operam, nõ
paſſionem, non quicquam aliud eſſe magnum aut paruum, niſi quod Pitanæo
Archeſilæ uidererur. illi uero nil prorſus uidebaˀ, ne affirmabat quicquã, ſed
uerbis ſolummodo pronunciando terrebat. Lacydes autem qui Archeſilæ
ſucceſſit, Oecomomicus appellatus eſt, quia rei familiaris magnam curam
habebat. manibus cuncta proprijs negocia ſua gerebat, non paupertate op-
preſſus, nec ſeruis indigens: ſed quia. imo uero cauſam unuſquiſque per
ſe ipſum excogiret. Ego uerò illud ſuauiratis gratia breuiter perſtringam
quo maximo argumẽto uſus, nihil penitus ab hominibus comprehendi poſſe
putauit. Solebat ſemper in ſeruorum abſentia penu claudere, clauemq́ in lo-
culo depoſitam obſignare: annulumq́ quo diligenter ſignauerat, ſubrili filo

lo ligatum, per paruulũ quoddam ianuæ foramen intro inijcere. Cum autem A
ſibi aperiendum erat, retracto per filũ annulo clauiꝗ reſignata, ac rurſus ſimi-
li modo & claudebat & aperiebat. Quam rem cum aſtutia ſeruorũ percepiſ-
ſet, abſente Lacyde aperientes clanculũ uniuerſum penu, prout animus eorũ
ferebat, conſumebat, exportabant, fundebant. Lacydes autem cum ſignacula
quæ fecerat integra inueniret, & annulũ ut dimiſerat, penu autem manifeſtè
diminutum, putauit hoc illud eſſe, quod apud Archeſilam de incomprehen-
ſibilitate rerum, quod nihil uidere, nihil audire, nihil deniꝗ intelligere ſincerè
ac uerè poſſumus, audiuit diſputari: malitia quoꝗ ſeruorum nihil uerè cerni
ſcireꝗ poſſe ab ipſo ſe audiſſe affirmabat. Quare confuſus non Academicam,
ſed Stoicam apud ſeruos diſciplinam profitebatur. Illi uerò Academicam in-
comprehenſibilitatem uerã eſſe cõtendebant. Ita coactus Lacydes, Aliter, in-
quit in ſcholis diſputamus, aliter domi uiuemus: diſputationibusꝗ ac ſchola
neglectis, domum ſedens obſeruabat. Hæc de Lacyde dicta ſufficiant. Hunc
audiuere quidẽ multi, ſed præcipuus omniũ atꝗ inſignis Cyrenæus fuit Ari-
ſtippus. Succeſſit autem ipſi Euander, poſt quẽ Carneadas Academici factus
princeps gymnaſij, tertiam cõſtituit Academiam. Is Archeſilæ morem in diſ-
putando ſecutus eſt. Nam ad utramꝗ partem ita dicebat, ut omnia quæ alijs
afferebantur refutaret, incomprehenſibilitatem tamen Archeſilæ non proba-
uit. Non enim eſſe poſſibile dicebat, hominem ita in omnibus ſe retinere, ut ni
hil affirmet, eſſeꝗ non paruam differentiam inter incertum & incomprehenſi
bile: & cuncta quidem incomprehenſibilia eſſe, ſed non incerta. Is Stoicarum
quoꝗ rationum nõ ignarus, ambitione magis quàm ueritatis amore Stoicam
philoſophiã pſequebat̃. De quo Numenius hęc ſcripſit. Carneades, inquit,
pugnandi morem Archeſilæ renouauit, omnibus contradicens & huc atque
illuc nunc affirmando, nunc negando, uolubilitate orationis omnia diſtra- B
hens. cum'que rem nactus eſſet grauiorem, ut maximus atque uehemens am
nis, fluxu orationis, atque uorticibus cõtradicentes obruebat, ita cæteros qui
dem nonnunquam ui argumentorum ſeducebat. ipſe uerò ſeipſum, quod in
Archeſila non erat, rectè intelligebat: quippe multo prius ille ſe ipſum, quàm
auditores decipiebat. Carneades uerò & permulcebat, & depopulabatur. nã
furta quidem occultè, latrocinia uero apertè irruens faciebat, modo dolo, mo-
do ui etiam præparatos, præmeditatos etiam homines confundebat. Ita nullus
ei reſiſtere poterat, ſed erant omnes quibus cum pugnabãt multo inferiores.
Carneadi autẽ Clitomachus ſucceſſit, Clitomacho Philon, de quo idem Nu
menius hæc perſtrinxit. Philo cum Clitomacho ſucceſſiſſet, nimia lætitia per-
fuſus, quaſi gratiam habens, quę illi uiſa fuerant confirmabat, amplificabatꝗ,
ac aduerſus Stoicos cunctis uiribus armabatur: ſed temporis ſpacio: ueritate
rerum conuicta incõprehenſibilitatis opinio fuit. Quare Philon quoque ipſe
ne transfuga uideretur, redargui magnopere cupiebat. Huic Antiochus in
Academia ſucceſſit, qui Stoicum Mneſarchum ſecutus, Philoni præceptori
non paucis contradixit, & aliena dogmata in Academiam induxit. Hæc de
ſucceſſione Platonica ab ipſis, ut uides, philoſphis tradita ſunt. Conſidera igi-
tur altius oro falſitatem dogmatũ, & pugnas philoſophorum, qui & ſi per uni
uerſum orbem amore ueritatis errauerint, nullum tamem laboribus dignum
fructum poſteris tranſmittere potuerunt: ſed nec ipſi magnam utilitatem con
ſecuti ſunt. Cultus enim idolorum et multitudinis deorũ opinio quaſi peſtis
omnia contagione ſua inuaſerat, quæ ipſos quoꝗ philoſophos moribus ciui
tatum ac legibus ſacrificantes ſubmerſerat.

Quòd unuſquiſque philoſophorum, quod ipſe conijciebat de dijs, ſequebatur. Cap. III.

Nihil enĩ ueri de dijs à prioribus acceperunt, ſed ſuis cogitationibus cõiect
ura ducti, de natura philoſophantur. quod Porphyrius in epiſtola ad

A Aegyptium Anebonem his uerbis fatetur: Incipiã uerò, inquit, à dijs & dęmonibus bonis, de quibus plurima Gręcorum philoſophi dixerunt: ſed quę dixerunt, coniecturis præcipuè nituntur. Et ſubiungit: Magna pugna de his uerbis apud nos eſt: humanis enim rationibus de bonis conijcimus. qui autẽ altiora hoc modo inueſtigant, cum peruenire nequeant quò proficiſci uoluerint, fruſtra philoſophantur. Idem ipſe in libro ad Boethum de animæ hiſtoria inquit: Communis quidem hominum ſententia immortalem eſſe animam prædicat: rationes uerò, quæ à philoſophis adducuntur, faciles refutatu ſunt. Nulla eñ apud philoſophos opinio propter contrarias rationes, quas facilè contradicentes inueniunt, firma eſſe uidetur. imò uerò etiam de ijs quæ oculis cernuntur, nihil eſſe confirmandum, multi opinati ſunt. Et in libro de Reſponſis, ipſo Apollinis oraculo in teſtimonium citato, ſeductos fuiſſe Græcos, & ab Aegyptijs, Chaldæis, et Hebręis ueritatem, ut in ſuperioribus diximus, conſpectam affirmat. Videmur'ne igitũ accuſandi nos, qui ſeductas gentes cõtempſimus, & Hebraicæ ſcripturæ toto animo adhæſimus? Cur enim oportet nos philoſophos audire, ac magni quicquam ab illis uelle diſcere, ſi coniecturis utuntur; & uarijs rationibus atque diuerſis, in ſummã omniũ dubitationem adducant? quod ut re ipſa uideas, ipſorum philoſophorũ de principijs, de dijs, de uniuerſi conſtitutione uarias, imò contrarias ſententias exponam.

Quòd mathematicæ diſciplinæ nihil conferant ad pietatem. Cap. IIII.

SI prius oſtendero nihil Aſtrologiam, Arithmeticam, Geometriam, Muſicamque (ipſi mathematicas diſciplinas uocant) quæque non ipſi inuenerunt, ſed à Barbaris acceperũt, ad inueniendam, ut ipſi putant, ueritatem conferre. Nam ſi diſciplinarũ, inquiũt, cognitio animũ non formauerit, nullus rectè philoſophari, nec Deum cognoſcere poteſt. Ita quaſi Deus ipſe numeris teneatur,
B nos qui eas diſciplinas nõ admiramur, pecudes eſſe arbitrantur: nec magni aliquid poſſe nos intelligere, contendunt. Res autem ipſa oſtendit, multos apud Græcos fuiſſe, innumerabiles apud Barbaros, qui quamuis has diſciplinas optimè tenuerint, nec Deum tamen, nec rectè uiuendi normam cognouerũt. Et contra multos ſine illis piè ſimulatque ſanctiſſimè uixiſſe. Itaque Socratem, quẽ meritò omnes admirantur, non magni has diſciplinas fęciſſe, Xenophon in libro de dictis Socratis ſcripſit: Docebat inquit, quantum oporteat ſingularum rerum atque artium habere peritiam. Nam tantum Geometriæ ſtudendum conſulebat, quantum ſufficeret ad menſurationem agrorum ac diſtributionẽ. quod adeò facile dicebat eſſe, ut ſi quis diligenter animaduertat, quàm primum quantitatem agri cognouerit, menſurationem ignorare non poſſit. Reprobat uerò tantam eius rei curam ac ſtudium, ut difficili figurarum cognitioni inuigilare uelis. Nullam enim utilitatem in illa ſpeculatione uidere ſe aſſerebat: nec, erat Geometriæ imperitus. ſed à multis atque utiliſsimis ſtudijs etiam hominis uitam ad alienarum cõſiderationũ ſtudia deducere nõ oportere putabat. Similiter Aſtronomiã quoque diſcẽdã cõſulebat, ut dies ac noctes, horas, & menſes, & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum, & nauigationes atque cuſtodias, multaque alia quæ in die aut in nocte, aut in menſe, aut in anno peraguntur, perutilis eſt. Eouſque autem Aſtronomiam diſcere, quouſque planetarũ motus, & diſtantias eorum à terra comprehendas, uehementer improbat. Nullam enim utilitatem etiam in hac re uidere dicebat, nec erat expers omnium iſtorum. Sed cũ longa temporum ſpacia deſiderant, nõ conferre arbitrabatur utiliora relinquere, & in his uitam conterere. Omnino autem non eſſe curandum homini dicebat, ut per cæleſtia corpora futurorum, quæ in poteſtate diuina ſunt, cognitionem perquirat. Nec enim poſſe homines illa cognoſcere, nec dijs gratum eſſe, ſi quæ illi occultarunt, ea tu diligenter inquiras, poſſeque facile irã deorum in inſaniam Anaxagoræ cadere: qui cũ cœleſtium ſcientiam profiteretur, in id amentiæ incidit, ut Solem ignẽ

Quæ pars aſtronomiæ utilis, & quæ inutilis.

penitus putaret, nec proſpicere poterat facilè nos ad ignem oculos erigere, cũ Solem reſpicere nequeamus, nec corpora hominum atriora fieri ab igne, quemadmodũ à Sole, nec cernebat omnia, quæ à terra germinantur, abſq; ſolaribus radijs atq; colore cœleſti creſcere non poſſe: quæ omnia igneo calore langueſcũt ac pereunt. Logicam quoq; diſcendam ita cõſulebat, ut magnum eius ſtudium, multamq; operam improbaret. Hæc Socrates apud Xenophõtem. Ipſe autem Xenophõ in quadã ad Aeſchinem epiſtola, hæc de Platone, ac de his qui naturalem ſcientiam profitebantur ſcribit: Omnibus, inquit, patet, diuinas res cognitione humana cõprehendi non poſſe: quare ſufficit piè ipſos deos & ex animo colere. quales autẽ ſunt, nec inuenire nobis poſſibile eſt, nec fas eſt quærere. nec enim ſeruis conducit, nec eis laudabile dixerim, ſi dominorũ ſuorum conſilia, niſi quantum ad miniſteriũ ſuũ pertinet, ſcrutari uoluerint. Quando enim ô Aeſchine Socratem quiſpiam audiuit de Cœleſtibus aliquid corporibus dicere? aut ad ſubtiles linearũ ſpeculationes perdiſcẽdas exhortari? Muſicam enim ipſũ ſcimus auribus ſolummodo percepiſſe: quotidie autem de fortitudine, de iuſtitia, de alijs uirtutibus diſſerebat. Hæc nãq; bona hominũ appellare ſolebat. Cætera uerò aut percipi ab hominibus nõ poſſe, aut non longè à fabulis diſtare, ſophiſtarũq; ludis ſimilia eſſe. hæc ille & cæteris cõſulebat, & ipſe primus faciebat. Ii ergo quibus Socrates non placuit, aut taceant, aut ad id quod equũ eſt redeant. Socrati enim uiuo ſapientiam Deus ſoli atteſtatus eſt. Qui uerò eum interfecerũt, pœnitentiæ ſtimulos effugere non potuerunt. iſti autem bona Aegypti & prodigioſam Pythagoræ ſapientiam adamarunt, & ſolida Socratis tenuitate contempta, tyrannidem coluerunt, & tenuiſſimam uitam dapibus Siculis commutare non erubuerunt. His uerbis Xenophon Platonem occultius impugnabat. Socrates uerò apud ipſum Platonem in libro de Republica, Gymnaſtica, Muſica, et Aſtromomia ita loquitur, ut etiam Plato non multum iſtis attribuere uideaẽ.

Opiniones priſcorum περὶ ἀρχῶν id eſt de principijs. Cap. V.

VErum ut facilius merito contemptam eſſe à nobis hanc inanem Græcorum Philoſophiam cognoſcas, nõ grauabimur altius uarias atq; diuerſas, imò uerò inter ſe contrarias philoſophorũ opiniones repetere. Aſſumam autem ea à libro Plutarchi, quem de Dogmatibus philoſoporum inſcripſit. Thales inquit, Mileſius de ſeptem ſapientibus unus, principium rerum aquam putauit. Is primus philoſophari dicitur incepiſſe, & ab eo Ionicam philoſophiam eſſe appellatam. Dicitur autem iunior in Aegypto fuiſſe, & in Miletum ſenior rediſſe. Inductus autem fuit, ut ex aqua uniuerſa primò eſſe diceret, & in aquam demum reſolui: quia ſperma omnium animalium origo humida ſubſtãtia eſt. Vnde ueriſimile putauit, hoc modo ex humido cuncta oriri. Deinde quia herbę plantæ uniuerſæ humido aluntẽ & fructus ferunt, eius autem penuria langueſcunt, ac decidunt. Tertiò quia ignis ſtellarũ atq; ſolis, & ipſe mundus aqueis uaporibus alitur. quam opinionem Homerus quoq; approbare uidetur, cum dicat Oceanũ qui omniũ fuit origo. Anaximander autem Mileſius, principium rerum infinitũ eſſe aſſerebat, & ex hoc omnia primùm oriri, & in hoc tandem deuenire: idcircò infinitos oriri mundos atque rurſus corrumpi. infinitum autem eſſe dicit principium, ne quid deſit, ne ue generatio terminetur. Errauit autem, quia non aperuit infinitum iſtud, aër ne an aqua ſit, aut aliud quoddam corpus. errauit etiam, quia ſubiectam materiam dicens, efficientem cauſam deſeruit, infinitũ enim nihil aliud quam materia eſt, quæ actu eſſe non poteſt, niſi ab efficiente eliciatur. Anaximenes uerò Mileſius, principium rerum aërem opinatus eſt, ex quo fieri cuncta, & in quem reſolui contendit. animam enim noſtram aërem eſſe ait, hic enim nos continet, uniuerſum etiam mundum ſpiritus & aër fouet, idem autem aër & ſpiritus apud eum eſt. Hic etiam errauit, quia ex informi ac ſimplici ſpiritu

Quomodo ex huiuſmodi cũcta prodierũt, ſecundũ Thalem.

atq;

A atq; acre animalia poſſe conſtitui putauit. impoſſibile autem omnino eſt, principium rerum ſolum eſſe materiam, cum neceſſe ſit efficientem cauſam ponere. non enim ex argento, aut ligno, aut ære uaſculum unquam fiet, niſi artifex fecerit. Heraclitus uerò & Hippaſus Metapontinus ignem eſſe principium putarunt, quo extincto cætera gignuntur, cuius ſolidiorē partem in ſe contractā atque conſtipatam terrā fieri. terram porrò ab igne reſolutam in aquam uerti, & exhalationes aquarū in aërem tranſire. Rurſus autē uniuerſa corpora, mundūque ipſum ignis ardore corrumpi. principium igitur ignis eſt, inquit. quia in eo ſunt omnia, et in eū demū reſoluunt. Democritus, quē Epicurus ſequitur, principium rerum aſſerit corpuſcula quædam minutiſſima, quas atomos appellat, ratione cognoſcibiles, ſolidas, non generabiles, nec corruptibiles, omni fractura ſuperiores, quę alterari non poſſunt. Has in uacuo, & per uacuū moueri aſſerit, quod infinitum eſſe opinatur. Atomos quoq; ipſas infinitas numero dicit quibus accidunt figura & magnitudo ſecundum Democritum. Epicurus autem pondus etiam adiecit: nō enim mouebuntur, inquit, niſi pondere deferantur. Figuras porrò atomorum nec infinitas, & eiuſmodi eſſe aſſerunt, ut frangi non poſſint. Atomos enim dicta eſt, non quia minima ſit, ſed quia diuidi ac frangi nequeat. Atomos autem eſſe dicunt, quia uacuum atq; unitas elementa ſunt. Empedocles uerò Agrigentinus quatuor elementa, ignem uidelicet, aērē aquam, & terrā principia ponit: duas etiam uirtutes amicitiā atq; litem, & amicitiam quidem coniungere, litem uero diſiungere. Hæc fuit primorū philoſophorum diſcrepantia, iſtę ſunt de principijs illorū inanes opiniones. non enim Deum creatorem, nec deos omnino, aut in corporeas & irrationales ſubſtantias, nec illud quod ſupra ſenſum, ſed principiorū numero acceperūt. Primus autem Græcorum omnium Anaxagoras fertur, intellectum rerū omniū cauſam aſſeruiſſe, qui philoſophandi amore agros ſuos dicit incultos reliquiſſe. Is

Quatuor elementa principia rerum.

B primus efficientē cauſam rationalem arbitratus eſt, confuſa enim omnia ſimul fuerunt ſed intellectus à cōfuſione in ordinem ea redegit. Admiratione uerò dignū eſt, quod ita dicentem parū defuit, quin Athenienſes lapidibus obruerēt: quia uidelicet non Solē, ſed Solis creatorem uenerabatur. Is etſi rebus omnib. intellectū propoſuit, non tamen conſequenter ubiq; ſeruauit. Vnde Socrates apud Platonem de Anima uehementer eū incuſat. Cum legiſſem, inquit, Anaxagoram dicentem omnium cauſam eſſe intellectum, magna lætitia perfuſus, putaui magiſtrum iam me Anaxagoram inueniſſe, qui mihi diceret omnia optime ab intellectu eſſe diſpoſita: & à quo diſcere poſſem, utrum terra rotunda an triangularis ſit: cauſam enim afferre ipſum arbitratus ſum. Quare altero alterum melius, et quia optimum eſt talem terram eſſe: et ſi in medio ipſum diceret, illico exponeret, quia optimum eſt in medio ſitam eſſe, ac eodem modo de Sole, Luna, & de uelocitate ipſorum, & de alijs ſingulis, quòd optimum ſit alia pati, alia facere quæ patiuntur & faciunt: nō enim alia cauſa quàm optima reddi poteſt, ſi à ratione atq; ab intellectu diſpoſita ſunt. Magno igitur gaudio ſæpe libros eius perlegi, & progreſſus aerem, aquam, ignem, cæteraq; huiuſmodi afferre Anaxagoram uidens, eisq; cauſas rerum attribuere, nec intellectui ac rationi aliquid attribuere, magna de ſpe decidi. Simillimum enim mihi facere uidebatur, ac ſi quis diceret omnia intellectu, atq; ratione à Socrate fieri. Deinde cum reddere cauſam uellet, quare hic ſedeam, reſponderet: quia corpus meum oſsibus atque neruis conſtat, cum oſſa articulos coniunctionesq; habeant neruis colligatas: & nerui trahi atq; retrahi ſoleant, flecti hoc modo corpus facile poſſe, qua de cauſa fit ut ſedeam. non enim uera cauſa redditur, ſed quia uidelicet eum Athenienſes mortis crimine condemnarint, & mihi iuſtius uiſum eſt, ſententiam hanc ſubire: idcirco expectans hic ſedeo. nam per carnem niſi hoc eſſet, ſi fugere mihi melius uiſum eſſet, hæc oſſa & iſti nerui Megaræ & in Boetia eſſent. Si quis uerò contendat, non poſſe me quæ mihi optima ui

ma uidentur,abſq; neruis & oſsibus, cæteris'q; huiuſmodi efficere,uerè quidē A
dicit,per hæc enim facio.ratio autem eorum,quæ intellectu fiunt, non hæc,ſed
melioris,aut certè optimi eſt.Et poſt pauca:Ita & terram alius reuolutione cœ-
lorum in medium depelli,alius propter latitudinē ſuam ab aëre ſuſtineri:quod
autem melius ſit in medio ſitam eſſe,ne quærunt quidem.Eſt autem quod om
nia ligat,& bonum ipſum,quod neſcio quomodo omnes negligunt.Hæc So-
crates. Anaxagoræ autem ſucceſsit Archeſilas,quem Socrates audiuit. Præte-
rea & Xenophanes,& Pythagoras, qui Anaxagoræ temporibus floruerunt,
de æternitate Dei,& de animæ immortalitate philoſophati ſunt.

opiniones philoſophorum de dijs. Cap. VI.

NVnc uideamus quales opiniones de dijs philoſophi habuerunt.Plutar-
chus ſic in libro prædicto ſcribit:Nonnulli philoſophorum, inquit,uel-
uti Diagoras Mileſius,et Theodorus Cyrenaicus,et Euemerus Egiata,& Cal-
limachus,nullo modo deos aſſerebant.Euripides etiā tragicus,quamuis Areo
pagitarum formidine non omnino ſe aperuerit,Siſyphum tamen induxit,qua
ſi huius opinionis protectorem:& quibuſcunque potuit rationibus,ſententiā
eius tutatus eſt,& Anaxagoram qui unà ſtetiſſe corpora confuſe primo affir-
mauit.Deinde à Deo in ordinem diſtincta, & Platonem qui nō ſtetiſſe,ſed in
ordinatè mota fuiſſe primo dixit.Deinde à Deo in ordinem redacta reprehen
dit,quia dixerunt Deo de his inferioribus curam eſſe.Beatum enim illud ani-
mal,atque incorruptibile,inquit,omni bono repletum,et omnis mali expers
ad beatitudinem ſuam conuerſum res humanas non animaduertit: miſerum
enim eſſet, ſi fabri aut operarij more ad huiuſmodi fabricam ſe cōuerteret.Præ
terea Deus,quem dicunt,ante ordinationem totius aut dormiebat,inquit,aut
uigilabat:aut ſi neutrum uerum eſt, nec erat omnino.Si ergo dormiebat,à ſe-
Sempiternus ſōnus mors eſt. culo mortuum fuiſſe neceſſe eſt.Sempiternus enim ſomnus mors eſt,Deus au B
tem nec ſomnij nec mortis particeps eſt.Sin uero uigilabat,aut perfectam be-
atitudinem habuit,aut mancam atque imperfectam. Si perfectam nullius rei
indigebat,quare nec ad nouam rerū productionem deſcendiſſe ipſum ueri ſi-
mile fit.Sin autē māca beatitudo affuerat,quomodo uerè dici Deus poteſt cui
quicquam abfuiſſe conceditur? Ad hęc quomodo ſi diuinitus humana guber
nantur,& boni uexantur,& mali feliciter uiuunt? Thales mundum Deum eſ-
ſe aſſerit.Democritus mundi animam ait Deū eſſe,& eum pilę igneæ formam
poſſidere.Pythagoras de principijs unitatem Deum & bonum,unitatemq; eſ
ſe unius naturam,intellectum uidelicet ipſum,dualitatem uerò dæmonem eſ-
ſe ac malum,in qua materialis eſt multitudo.Socrates & Plato unicum unifor
me,quod uere ens atque bonum eſt:hæc autem uocabula ad intellectum om-
nia ſpectare.Deus igitur intellectus eſt,& ſpecies ſeparabilis, id eſt procul ab
omni materia,et nulli paſſibili coniuncta.Ariſtoteles ſupremum Deum,ſepa
rabilem ſpeciem uniuerſi ſphæræ inſidentem.Sphærā autem corpus æthereū,
quod ipſe quintū appellat. Quod cum per multas ſphæras diuidatur natura
coniunctas & ratione ſeparatas,unamquanq; ſphærarum compoſitam ex ani
ma & corpore animal eſſe arbitratur.& corpus quidem,ut diximus,cum æthe
reum ſit,circulariter moueri:animā uerò.quamuis per ſe ſit immobilis, ipſam
Stoicorum opinio de Deo. tamen motus cauſam eſſe.Stoici Deum artificioſum ignem atq; intellectua
lem eſſe aſſerunt,uia rationeq; ad generationem mundi progredientē, qui mū
dus omnes ſpermaticas rationes quibus ſingula ſecundum fata gignuntur in
ſe continet.Deum autem ſpiritum eſſe per uniuerſum mundum penetrantem
diuerſis nominibus appellatum ſecundum rerum per quas tranſit diuerſitatē:
mundum etiam Deum eſſe,et ſtellas,et terram: ſupremum autem omnium in
tellectum eſſe in æthere. Epicurus deos hominum formam habere, quamuis
non ſenſu propter tenuitatem naturæ, ſed ratione percipiantur.Quatuor de-
inde incorruptibiles ponit naturas atomos, uacuum, infinitum, ſimilitudi-
nes

A nes,quas quidem naturas ſimilium partium&elementa ipſe uocat. Hinc manifeſtè uidemus,nullam Græcos ante Pythagoram, atq; Anaxagoram Dei habuiſſe cognitionem. Quare antiquiſſimis temporibus, ut Phœnices, & Aegyptij,qui ut oſtendimus,non incorporeas quaſdam uirtutes,ſed mortales uires ut deos colebant.Sic Greci quoq; diuinos honores hominibus conferebant.

Aduerſus eos qui ſenſum tollunt inutilem dicentes ad cognitionem. Cap. VII.

VErum quoniam alij philoſophorũ ſenſibus cuncta cognoſci arbitrabãtur alij contrà rationi ſolummodo credẽdum,& ſenſum omnino abijciendũ dicebant,non eſt inutile,quid aduerſus iſtos Ariſtoteles in octauo de Philoſophia conſcripſit,perſtringere.Multi,inquit, rationem ſolummodo ſequentes, ſenſum ac phantaſiam omnino abijciebant,ut Xenophanes, Colophonius,& Parmenides Eleata,& Zeno,& Mileſius de antiquioribus:de iunioribus autẽ Stilpo & Megarici:qui dicebant unũ eſſe quod eſt:&quod diuerſum eſſe uidetur diuerſum nõ eſſe,nec gigni quicquam,nec corrumpi, nec moueri penitus. aduerſus quos quãuis in philoſophia multa dicantur,tamen etiam nunc pauca dicamus.Diuina igitẽ res in nobis ratio eſt,indigemus tamen ſenſu, quẽadmodũ&corpore.Nam & ſenſus naturę de ſenſibilibus iudicat.Qui enim ſentit,aliquid patitur:& qui ſentit quod patitur,eam paſſionẽ profectò cognoſcit.Senſus igitur cognitio quædã eſt. Præterea ſi ſentire pati quoddam eſt, & omne quod patitur,ab aliquo patitur,omnino diuerſum,aliudq; quod facit, eſt ac eo quod patitur:ut color&ſonus à ſenſu.Deinde ipſum ens unũ non erit, ſed nec immobile:ſenſus enim motus quidam eſt. quomodo autẽ ſi nihil ad cognitionem conferunt,nullus eſt qui nollet ſecundum naturã ſibi ſenſus eſſe depoſitos.omnes enim integritatem ſenſuũ organorumq; ſuauitatem deſiderant,qui melius ita de ſenſibilibus iudicãt.Quare natura duce tantus nobis amor ineſt, ut nullus non inſanus unũ ſenſum pro omnibus bonis quę uocantur externa,
B uellet commutare.Cur autem ſi nihil ſenſibus egeant,nõ eruunt oculos,nec auditum deſtruunt,ut opere oſtendant ueram eſſe doctrinam ſuam. Nunc uerò uerbis quidem eos uituperant,re autem maximè omnium utuntur. Meliſſus enim cum ſenſibilia nihil eſſe uelit oſtendere, per ſenſibilia hoc ipſum efficere conatur.Si enim terra eſt,inquit,& aër,& ignis,& ferrum, & aurum,& aliud uiuens,aliud mortuum,aliud nigrum,aliud albũ, cæteraq; omnia quæ uere eſſe homines credunt,ſi etiã nos rectè uidemus,audimus atq; ſentimus, ens quoq; tale quid eſſet,profectò quale nobis primò uiſum eſt,neq; transmoueretur:nec aliud ex alio fieret,ſed ſibijpſi ſimile permaneret.Nunc uerò cum dicamus,rectè ſentire uidetur nobis quod calidum eſt in frigidum,& frigidum in calidum ſimiliter & molle in durum,atq; econtra permutari .Meritò igitur poſſet quiſpiam percunctari.nonne igitur calidum in frigidũ tranſmutari, cæteraq; huius ſenſu cognouiſti? Sed rationes opinionesq; iſtorũ iam ita exploſæ ſunt, ut neq; dictæ quidẽ eſſe uideantur. Rectè igitur procul dubitatione illi philoſophantur,qui & ſenſum,&rationem,& cognitionem rerum ſuſcipiunt,Hinc Ariſtoteles Xenophanem & eius ſimiles uexauit.|Xenophanem autẽ Protagoras & Neſſas audiuerunt,Neſſam Metrodorus, Metrodorum Diogenes, Diogenẽ Anaxarchus, Anaxarchum Pyrrho,à quo Sceptici philoſophi appellati ſunt; qui nec ſenſu,nec ratione quicquam poſſe comprehendi docentes, magno riſu omnium exploſi ſunt.

DE PREPARATIONE
Euangelica finis.

PAVLO

PAVLO III. PONTIFICI MAXIMO, A
Donatus Veronenſis S.

QVVM Romam nuper rediiſſet Gibertus epiſcopus Veronenſis, patronus quidem meus, tuæ uerò ſăctitatis, beatißime pater Paule III. humillmus cliens, ſeq́; domum rece piſſet, poſtquam te in iſto altißimo inter homines gradu fauſtè, feliciterq́; collocatũ uidit, tantam ex ea re conceptam lætitiam præ ſe ferebat, ut nulla maiore quiſquam ulla de re affici poſſe uideretur. Sic enim homo reipublicæ Chriſtianæ amantißimus perſpiciebat, quemadmodum ipſe palàm prædicabat, tandem illud tempus ueniſſe, quo ſummus Deus eccleſiæ ſuæ labefactæ, ac nutanti conſuleret, namq́; affirmabat, ex omni numero eorũ, qui ad idem faſtigium atq; imperium facti eſſe uiderentur, neminem planè ad hoc ipſum quod dixi, hoc eſt ad inſtaurandam eccleſiam, neq; magis idoneum eligi potuiſſe. Quũ quidem ob eam rem, quod & probitate, & religione, & prudentia, et magnitudine animi, quas ille clarißimas uirtutes tuas prædicare antehac nunquam ſatis ſibi uiſus eſt, tu facilè omnibus alijs antecellis: tum uerò quod neq; ingenio, neq; doctrina, neq́; genere ipſo ac nobilitate, neq́; ullis alijs etiam uerioribus bonis, alium quempiam hoc tempore, uel digniorem, uel æquè dignum cernebat, cui tam grauis prouincia delegaretur. Ad has uerò publicas lætitiæ cauſas, priuatis quoq́; ſuas idem accedere dicebat, quippe qui initio ſtatim tui iſtius imperij incredibilem quandam eſſe liberalitatem tuam expertus, quum in nihil prorſus ad huc de te, tuiſq́; rebus meritum, uſq; adeò diligenter atq; amanter tueri & ornare cœpiſti, confirmata ipſi omni priſtina autoritate ac dignitate, cum maximo exiſtimationis ipſius ac famæ incremento, ut non ueterem patronum, ac tutorem amiſiſſe, ſed nouum potius parentem, nouumq́; omnium rerum ſuarum columen, ſibi inueniſſe uideretur. Verum ut eſt ille gratiori quodam, generoſioriq́; animo præditus, quum primùm reuerſus eſt domum, nihil ſibi potius aut faciendum, aut cogitandum exiſtimauit, quam ut animi ſui erga tantam benignitatem gratißimi certum aliquod teſtimonium atq; indicium inuenire, palamq́; efferre poſſet. Cuius quidem uoti ne ſe cõpotem futurum ſperare auderet, ipſe interim magnitudine fortunæ tuæ, rerumq́; tuarum deterrebatur. Ecce autem clementiſſimus Deus, cui pro tantis rebus ſimul ac domum rediit gratias de more egerat, non diu illum tam honeſtæ rei deſiderio teneri permiſit, ſed redegit illi in memoriam, quos Euſebij Cæſarienſis de Euangelica demonſtratione libros domi habebat, atq́; in Latinum conuertendos mihi tradiderat, eos B ſub tuæ ſanctitatis nomine publicare poſſe. Ea forſitan ratione, quod quum ipſa diuina prouidentia te unũ hoc tempore elegiſſet, qui labenti atq; inclinatæ eccleſiæ præſidium ferres, hoc item tam ſalutari remedio, euangelio laboranti ſubueniendum putaret. Porrò id opus Gibertus, quum diu, multumq́; cogitaſſet, Latinum potius quàm Græcum edi oportere decreuit, quòd ex illius latina editione multo plures, quam ex Græca, utilitatem capturos uidebat. quanquam alia quoq́; de cauſa ſperabat eoſdem libros tibi fore non ingratos, quum memoria teneret, te illorum Græcum exemplar, quod unum in Italia penes Ioannem Franciſcum Mirandulenſem principem extaret, uirum, cuius in omni genere literarum, omnibusq; magnorum artiũ diſciplinis, induſtria atq́; excellentia nunquam ſatis prædicabitur, omni ſtudio & habendum, & legendum curaſſe, idemq́; ſummopere laudare conſueuiſſe. Quibus de cauſis, quum me id opus aliquanto maturius conficere iußiſſet, idem protinus uniuerſæ Chriſtianorum reipublicæ ſub tuis felicißimis auſpicijs condonare conſtituit. ut ſic eodem tempore & Euſebius Euangelicam ueritatem, Chriſtiq; diuinitatem hominibus demonſtret: & tua ſanctitas, eius qui perſonam Chriſti gerit in terris, integritatem, ac ſinceritatem muneris probet. Cæterum ego quidem, quod ad me unum attinet, uel maximum meorum laborum fructum mihi percepiſſe uidebor, ſi quum huic Giberto patrono meo, tuæq; ſanctitatis humilimo clienti obtemperauero, ipſum à me Latinum factum, tibi non diſplicuiſſe cognouero. quum enim ſanctitas tua illud propria Græcorum lingua exaratum, diligentißimè olim legerit, quam ego id recte interpretatus ſim, multo facilius iudicare poterit. Quam quidem ſanctitatem tuam, quemadmodum ſummus Deus, omni & bonitate, & prudentia, & doctrina exornauit, utinam & diutius in humanis degere, & incolumen, beneq; ualentem supereſſe ad ſuam ipſius maieſtatem celebrandam, colendamq́; permittat.

EVSEBII

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS

DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA

Liber primus, abſq; principio.

A

Quod Moſaica lex uni Iudaicæ genti accommodari poterat, & huic ipſi propriam terram incolenti duntaxat, quo[?] idcirco altero propheta, alteraq; lege opus fuerit. Cap. III. abſq; principio.

ſamula tua & qui aduena eſt in urbibus tuis. Deinde oratione progreſſus, quod
dictum eſt confirmat, dum ſic ait: Verũtamen ſancta tua quũ fuerint tibi, & quũ (Deut. 15.)
uota tua ſuſceperis, uenias ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus ſibi.
Et rurſus: Decimã decimabis uniuerſi fœtus ſeminis tui. fœtũ agri tui quotãnis
comedes ipſum conſpectu Domini Dei tui, eo in loco quẽ elegerit Dominus
Deus tuus ad inuocãdũ nomẽ ſuũ ibi. Deinde ubi reputauit quid facere opor (Deut 14.)
teat, ſi is locus de quo agit remotior fuerit. frugũ aũt prouẽtus multus, ut uide
licet domo ad locũ Dei afferre oporteat annuos fructus ſacrificationis, de hoc (Oblationes Hieroſolymã ferende.)
itẽ hanc cõſtituit legẽ: Si uerò longe à te fuerit uia, neq; poſsis ea repræſẽtare, p
pterea qđ lõge à te fuerit locus, quẽ elegerit Dominus Deus tuus ad in uocã
dũ nomẽ ſuũ ibi. ubiq; benedixerit Dominus Deus tuus, uẽdẽs ea argẽto, & ca
pies argentũ in manus tuas, & dabis argentũ pro omni quodcũq; concupierit
anima tua pro bobus, ſiue ouib. ſiue uino, ſiue ſicera, ſiue omni quodcunq; cõ-
cupierit anima tua, & comedes ibi in cõſpectu Domini Dei tui. Tũ rurſus locũ
quaſi ſigno impreſſo cõmẽdat, his uere uerbis: De primogenitis quę nata fue-
rint in bobus atq; ouib. maſculina offeres Domino Deo tuo. nõ opus facies in
uitulo primogenito, & nõ tõdebis primogenitũ ouiũ tuarũ, in cõſpectu Dñi
Dei tui. comedes illud ſingulis annis, in loco quem elegerit Dñs Deus tuus et
domus tua. Poſt hæc rurſus inſpice, quò nam modo ea quę ad feſtos dies perti
nẽt diſtinguit, ut ne alibi terrarũ, quàm in eo uno loco de quo agit, feſtos dies agãt
B Ait igitur: Obſerua mẽſem nouarũ frugũ. et facies paſcha Domino Deo tuo, o
ues & boues, in loco quem elegerit Dominus Deus tuus. Rurſus admonet his
uerbis: Nõ poteris ſacrificare paſcha in aliqua urbiũ tuarũ, quas Dominus De
us tuus dederit tibi, ſed in loco duntaxat quẽ elegerit Dñs Deus tuus. Illic im- (Paſcha celebratio.)
mo labis paſcha à ueſpere ad ſolis occaſum, in tẽpore quo egreſſus es de terra (Deut. 16.)
Aegypti, et coques, et comedes in loco quemcunq; elegerit Dominus Deus
tuus. Lex igitur de ſolemni die, qui paſcha dicitur, huiuſmodi deſcripta eſt.
Porrò autem de quinquageſima quid dicat, audi: Totas ſeptem hebdoma
das numerabis tibiipſi, ex quo falcem in ſegetem immittere cœperis, & cele
brabis diem feſtum hebdomadarum Domino Deo tuo, quantum poterit ma
nus tua, ex omnibus quæcunquæ dedero tibi, propterea quod tibi benedixe (Obſeruatio Pentecoſtæ)
rit Dominus Deus tuus, & epulaberis coram Domino Deo tuo, et filius
tuus & filia tua, ſeruus tuus, & ancilla tua, & Leuita, qui fuerit in urbib. tuis, &
aduena, & pupillus, & uidua quę apud uos fuerit, in loco quẽ elegerit Domi-
nus Deus tuus ſibi ad inuocãdũ nomẽ ſuũ ibi. Tertiũ uerò ſolẽne ubi imperet
celebrãdũ, audi: Solẽne tabernaculorũ celebrabis tibiipſi ſeptẽ diebus, ubi de
area tuo, & de torculari tuo collegeris, et epulaberis in ſolẽni tuo, tu & filius tu
us, & filia tua, ſeruus tuus, & ancilla tua, & uidua, in loco quẽcunq; elegerit Do
minus Deus tuus ſibi. Quum igitur eum locũ tam multis ſignis oſtẽdat, toties
q; illuc cum toto genere, totaq; domo oportere pręcipiat, qui fieri poteſt, ut ea (Feſtum tabernaculorum.)
quę dicit, uel iis conueniãt, qui breui interuallo à Iudęa diſtant, nedũ gẽtibus,
quæ in toto orbe terrarũ degere intelligãtur? eo magis quòd ne ueniã quidem
ullam tribuit iis, qui trãſiliant quęcunq; præſcripta ſunt, ac potius execrationẽ
omnib. quicunq; nõ omnino omnia ſeruauerint denunciet, ad uerbum ſic di-
cens: Execrabilis quicũque non ſteterit in omnib. quæ in hac lege ſcripta ſunt,
ut faciat ea. Contẽplare deinde quã omnes uires humanas ſuperẽt, fieriq; nul-
la ratione poſſint, quę in lege Moſis poſita ſunt. Siquidẽ ubi diſtinxit, quæ uo-
lũtaria peccata, quęq; difficilia ſunt, & pœnas unicuiq; eorũ adiũxit, quæ ma-
ximo

Digitized by Google

mio ſupplicio digna ſunt: tum uerò leges ponit, quibus alia quadam ratione e- A
Leuit. 5. os item qui inuiti peccauerint, conuertat. quarum una quidem ſic ſe habet: Si anima una peccauerit nolens ex populo terræ, dum facit unũ ex omnibus præceptis Domini, uel dum non facit, & peccat, cognitumq́ ipſi fuerit peccatum quod peccauit, et offeret munus ſuũ caprã aniculam immaculatã id offeret pro peccato ſuo quod peccauit, in loco ubi mactant ſacrificia: & accipiet ſacerdos de ſanguine. & ſanè conſidera quẽadmodũ hic quoque eũ qui imprudens peccauerit, ad locum uenire oporteat, ubi mactant ſacrificia. Is autẽ eſt, de quo multis uerbis iampridem meminit, dicens. Quemcunque elegerit Dominus Deus tuus. Quod quidẽ quum ab omnibus quicunque ſunt in terra hominib. planè effici non poſſe, ipſe quoque autor legis uideret, tum perſpicue ſignificauit legem inducens non infinite aduerſus omnes, ſed adijciens: Si anima peccauerit nolens, ex populo terræ. Alteram uerò legem ponit, quæ ſic habet: Quòd
Leuit. 5. ſi anima audierit, uocem iuriſiurando, atque hic teſtis aut uiderit, aut conſcius fuerit ſi non indicauerit, peccatum ſuſcipiet. Quid nam igitur aliud hunc facere oporteat, quàm ſumpta in manus hoſtia, properè abire ad expiandum? ubi porrò expiabit, niſi in loco, in quo mactant ſacrificia? Tertiam quoque dum ſcribit, Anima, inquit, quæ tetigerit quiduis immundum, ſiue quę & occiſa fuerint de pecoribus immundis, & ſumpſerit ex eo, ipſe pollutus eſt: & peccabit, ſi attigerit immunditiam hominis ex omni immũditia eius, quam quis attingẽs pollui ſolet, & oblitus fuerit, & poſtea cognouerit, & peccauerit. Ergo quid tandẽ hũc etiã qui ſit pollutus facere cõueniet, niſi rurſus ad locum uenire, et offerre pro peccato ſuo quod peccauit, aut ouem, aut agnam, aut capram anniculã rite? Eadem uerò lex eſt etiam de anima quæ iurauerit, dum ipſis labijs diſtinguit uel malè ſe facturam, uel bene, ſecundum omnia quæcuque enunciare ſolet homo cum iureiurando, & oblitus fuerit, & idem poſt cognouerit, & peccauerit unum aliquid ex ijs, & prodiderit peccatum quod peccauit, etiam hic, in- B
Leuit. 5. quit eadem ſumpta hoſtia, feſtinet ad locum, & orabit pro ipſo ſacerdos, pro peccato ipſius: & dimittetur ei peccatũ. Alia præterea eſt lex ſeorſum ab eis, quæ expoſitæ ſunt, quæ in hunc ferè modũ præſcribit: Anima quæ obliuione oblita fuerit, et imprudens peccauerit in ijs, quæ ſancta ſunt Domini, offeret Domino arietem pro peccato ſuo. offeret autem ruſus ad pontificem, in loco uidelicet de quo dictũ eſt. Sextam quoq́ legẽ prioribus adiũgit his uerbis: Anima ſi peccauerit, et fecerit aduerſus unum ex omnibus præceptis aliquid eorum, quę non oportet facere, & non cognouerit, & deliquerit, & acceperit peccatũ ſuum, rurſus offeret pontifici arietẽ, & orabit pro ipſo ſacerdos, pro ignorantia eius quam ignorauit: & hic ipſe non nouit, & dimittetur ei. Septimã itẽ ſcribit legẽ hoc modo: Anima ſi peccauerit, & contemnẽs contẽpſerit præcepta Dominĩ, & mentita fuerit proximo ſuo in depoſito, communicationis aut rapinæ cauſa, uel iniuria aliqua affecerit proximũ ſuũ, uel inuenerit rem perditã, ac de ea ipſa mentita fuerit, & iurauerit inique pro uno ex omnibus quæcunq́ facit homo, & peccat: & quandocũq́ peccauerit ac deliquerit, & reſtituerit rẽ
Leuit. 6. quam abſtulit, aut iniuriæ à ſe illatæ ſatisfecerit, aut depoſitum quod ſuæ fidei comiſſum fuerat, reddiderit, aut rem perditã quam inuenit, ex omni re pro qua qua iniquè iurauit, ſoluet ipſum totum, & eius inſuper quintã partem. Cęterũ oportebat poſtquam prodiderat peccatum, ac ſoluerat, omnibus negotijs poſt habitis properè abire ad locum, quem elegerat Dominus Deus, & offerre pro delicto arietem immaculatum, & ſic orare pro eo ſacerdotem apud Dominum & dimittit ei. Hęc ſanè moſes ille admirandus tam de ijs qui inuiti peccauerint quã de de ijs qui per ignorãtiam, diligẽtiſſimè tractauit ſeorſum ab ijs quę uoluntarie peccantur, quibus etiam inexorabiles irrogat pœnas, ut ſuos ita cohibeat, ac refrenet. Qui enim ijs qui inuiti peccauerint, non prius ueniam tribuit, quam peccatum enunciauerint, ac deinde ei qui peccauit quaſi leuem pœnam
per

A per indictũ illud ſacrificium irrogat,& per acceſsionem ſine mora ad locũ ſan ctũ,ſtudium ſimul & religionẽ eorũ intẽdit, qui ſe autore in diuino cultu uti uelint,quî fieri poteſt ut nõ multo prius ab ijs quę uolũtarie committunť,co hibuerit appetitus? quid ad hęc igiť argumentari oportet,quãdo,ut dictũ eſt, cũcta redigens in ſummã Moſes,ſic imprecať: Execrabilis omnis quicũq; nõ ſteterit in omnib.quę in lege ſcripta ſunt,ut faciat ea: ego etiã in extremis ter ræ finib.habitãtes,ſi ritus Moſaicos ſeruare uolebãt,ut talem execrationẽ ui tarent, promiſſamq; Abrahæ benedictionẽ cõtingerent, hæc omnia facere o portebat? ac ter ſingulis annis Hieroſolyma peterẽ? ex omni pręter ea natio ne.quæ tales ſibi ritus ſeruãdos ꝓpoſuiſſet, fœminas partu modò ac dolorib. leuatas tã longũ iter ingredi,ut quod imperaſſet Moſes ſacrificiũ,pro ſingulis puerperijs offerrent? Itẽ qui aut mortuum corpus attigiſſent,aut peieraſſent, aut inuiti aliquid feciſſent,eos ab extremis terræ finib.uenire,ac properantes excurrere ad eam quæ lege ſancita eſſet,purgationẽ,ut execrationis pœnã ef fugerent.ſed planè perſpicis,ut uel ipſa Hieroſolyma incolentib. atq; in una Iudęa uerſantib.ac degentibus,Moſaicũ illud uiuendi inſtitutũ ſeruatu diffi cile eſſet,nedũ tale ut poſſet à reliquis gentib.obſeruari. Proinde Saluator ac Dominus noſter Ieſus filius Dei poſt reditũ à morte ad uitã, cum ad diſcipu los ſuos dixiſſet,Ite ac docete omnes gẽtes:tũ meritò adiunxit, Docentes eos ſeruare omnia,quæcũq; præcepi uobis.Nõ eñ quę in Moſis legib.ſunt,doce re omnes gẽtes imperabat,ſed quæcũq; ipſe pręceperat.Hæc porrò ſunt,quæ in illius Euãgelijs continenť. Meritò igiť & diſcipuli eiuſdẽ, & Apoſtoli,quũ habere gentium rationẽ uellent,in hoc inter ſe cõuenerunt,ut quę in Moſi le gib.continenť,nequaq; gentib.poſſent accõmodari:quippe quæ neq; ab ipſis neq; à patrib.ipſorũ ſeruari potuiſſe cõſtaret.Ergo in Actis Petrus ita loquí B tur:Nũc ergò quid tentatis Deum,imponere iugũ ſuper ceruices diſcipulo rũ,quod neq; patres noſtri,neq; nos portare potuimus? ſed etiam ipſe Moſes propter hæc ipſa quæ diximus, meritò & alterũ præter ſe ſurrecturũ aít ꝓphe tã,& hunc ipſum legũ autorẽ futurũ cunctis gentib.nũciat,Chriſtũ eo modo ſignificãs,& eidẽ ut pareant,ſuis omnib.imperat.quam rem his fermè uerbis diuinat:Prophetã uobis ſuſcitabit Dominus Deus ex fratrib.ueſtris taq; me, *Deut.18.* illũ audietis in omnib.quæ loqueť uobis. Quæcunq; uerò anima nõ audierit prophetã illũ,delebiť de genere ſuo. Porrò aũt prophetã hunc Chriſtũ ipſum uidelicet à Iudæis oriundum,alibi item omnibus gentib.imperaturum, enun ciat his uerbis:Quàm pulchræ domus tuæ Iacob,tentoria tua Iſrael, ut ſaltus umbroſi,ut hortus iuxta fluuium,ut tabernacula quæ fixit Dominus. Prodi bit homo ex ſemine eius,& dominabiť gentib.multis, & extolleť regnũ eius. Quinetiam,cũ duodecim omnino apud Hebræos eſſent tribus, ex qua illarũ oriturus hic apud gentes legũ autor,qui caniť à propheta,& quibus tempori *Num.24.* bus futurus eſſet, ꝙ de tribu Iuda uidelicet, quodq; tunc,cũ defecerint quia maiorib.ſibi traditũ Iudaicę gentis imperium tenere cõſueuiſſent,planiſsimè indicat his uerbis:Nõ deficiet,inquit,princeps de Iuda,neq; dux de femorib. eius, donec ueniant quæ repoſita ſunt ipſi, & ipſe erit expectatio gentiũ. ſed quænã expectatio erat pręter eam quæ Abrahę quondã ꝓmiſſa fuerat? ꝗd ui delicet in ipſo oẽs gentes terræ eſſent benedicendę.Itaq; etiã ipſe Moſes uiſus eſt optimè intelligere futurũ eſſe aliquãdo,ut leges quas ipſe tuliſſet,omnib. gentib.accõmodari non poſſent. Ad eã uerò oracula cõprobanda,& cõficien da,quę Abrahę reddita ſunt,altero opus eſſe ꝓpheta.ſed hic erat quẽ de tribu Iuda ꝓditurũ,multiſq; gentib.dominaturũ ſupiori teſtimonio cõfirmauerat.

Quãnam de cauſa quum omnium Iudæorum oracula acceperimus,eorundem uiuendi ſtudium recuſauerimus. Cap. IIII.

HIs igitur de cauſis ſacros Hebręorũ libros,utpote qui de nobis gentibus oracula contineant,quaſi proprios noſtros,& accepimus,& amplexi ſu

Quiſnam modus noui teſtamenti, cuius Chriſtus eſt autor. Cap. V.

A ITa quidem oſtenſum iam eſt, quemadmodum uetus illud teſtamentum, lexq; Moſaica uni Iudaicæ genti, & huic ipſi propriam terram incolenti accommodari poſſet, ac neq; reliquis gentibus, quæ toto terrarum orbe tenerentur, neq; alienas terras incolentibus Iudæis conueniret: quodq; noui teſtamenti rationem ita oporteret inſtitui, ut omnibus gentibus ad uitam prodeſſe poſſet: ut ne prorſus ullo modo, ulla'ue ratione, qui hoc uitæ inſtitutum ingredi uellent, impedirentur: neq; aut regionis, aut generis, aut loci, aut alterius cuiuſpiam rei omnino cauſa, poſſent excuſari. Talis portò & lex, & uita planè extitit ea, quæ à Saluatore noſtro Ieſu Chriſto inſtitura eſt, qua priſca illa, & ipſo Moſe antiquior inſtauratur religio: ad cuius normam & Abraham, & eius maiores uixiſſe, facile demonſtrãtur. Quod ſi uelis Chriſtianorum uiuendi rationem, atq; eam quam Chriſtus per omnes gentes diſſeminauit religionem, cum eo & religionis & iuſticiæ inſtituto comparare, & contendere, quo & Abraham, & Abrahæ ſimiles uſos diuinæ literæ prædicant, facilè unum atque idem agnoſces. Siquidem illi a multorum deorum cultu atque errore recedentes, & ab ea quæ ſimulacris addicta erat ſuperſtitione auertentes ſeipſos, mentis oculos ſupra omnem, quæcunq; oculis cerni poſsit, naturam ſuſtulerunt: neq; uerè illi aut Solem, aut Lunam, aut aliam quampiam uniuerſi partem pro Deo unquam coluere: ſed ad unum ſupremum, ipſum utiq; altiſsimum cœli ac terræ opificem, ſeipſos attollere non dubitarunt. Quam ſane rem ipſe etiam Moſes in ſuis antiquitatis hiſtorijs commendat, dum ipſum Abraham ſic inducit dicentem: Extendam manum meam ad Deum altiſsimum, qui condidit cœlum ac terram. dumq; ante hunc, Melchiſedec, quem ait ſacerdotem Dei altiſsimi fuiſſe, ipſi Abrahæ his fermè uerbis

B benedicentem: Benedictus Abraham Deo altiſsimo, qui condidit cœlum & terram. Inuenies autem & Enoch & Noë eadem ratione qua Abraham, & euaſiſſe iuſtos, & Deo placuiſſe. Quinetiam Iob uir & iuſtus, & uerus, & inculpabilis, & omni mala re abſtinens ante Moſi ætatem celebratur: qui cum pietatis erga Deum uniuerſi gratia, per omnium bonorum ſubitam ademptionem uexatus, conſtanter omnia ſuſtinuerit, maximum ueræ religionis exemplum omni poſteritati ſuæ reliquit, quippe qui uerè philoſophicum illud uerbum olim acclamauerit, Nudus egreſſus ſum de uentre matris meæ, & nudus abibo. Dominus dedit. Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictũ. Idem uerò communem omnium Deum colens, uoces etiam illas pietatis emiſit, quas ipſe longius progreſſus explanat, dum ait. Sapiens enim eſt mente, fortisq;, & magnus, qui concutit terram à fundamentis, & columnæ eius contremiſcunt: qui dicit Soli, & non oritur, & ſtellas quaſi ſigno impreſſo claudit, qui cœlum extendit ſolus. Si igitur eundem illum quem priſci, ac ipſo Moſe antiquiores, Dei amici uiri coluerunt Deum, nuper itidem ut illis ſolum piè colendum eſſe, Chriſti doctrina gentib. uniuerſis demonſtrauit. haud dubium eſt, quin eiuſdem cũ illis diuini cultus facti ſimus participes, communem porrò habentes religionem, communem quoq; benedictionem ſortituros eſſe, palàm eſt. Sed nec minus Dei uerbum, quem Chriſtum appellare nos conſueuimus, illis cognitum fuiſſe quàm nobis, ſacrarũ literarũ teſtimonio oſtenſum eſt, quippe qui longè excellentius ad illius & manifeſtũ aduentum, & diuinam præſentiam cernendam, idonei habiti ſunt. Audi igitur, ut rurſus ipſe Moſes, eum qui amicis Dei ſeipſum oſtenderit, quiq; iiſdem oracula publicis monumentis commendata reddiderit, modo Deum ac Dominum, modò Dei angelum appellet, ſic quidem planè declarans nõ hunc fuiſſe ipſum patrẽ, ſed eius filium, qui idem & Deus ac Dominus amicorũ Dei, & ſupremi patris angelus dici cõſueuerit. Dicit igitur his ferè uerbis: Et profectus eſt Iacob in Charran, ue-

Gen. 28. nitq; in locum,& dormiuit in eo : occiderat enim ſol,& accepit lapides de lo- A
co, & ſuppoſuit capiti ſuo,& dormiuit in loco illo,& ſomniauit. & ecce ſcala
fixa humi,cuius caput attingebat cœlum , & angeli Dei aſcendebant, ac de-
ſcendebant per illam,& Dominus innixus erat ei,& dixit:Ego Dominus De
us Abraham patris tui,& Deus Iſaac,noli timere, terram hanc in qua tu dor-
mis,tibi dabo & ſemini tuo : & erit ſemen tuum ut arena terræ. quibus dein-
ceps adiungit:Et ſurrexit Iacob manè,& accepit lapidem,quem ſuppoſuerat
capiti ſuo,& erexit illum in titulum. Oratione deinde progreſſus, hunc ip-
ſum,qui illi ſe oſtenderat,Deum ac Dominum,Dei angelum nominat. Lo-
quitur ergo Iacob,& dixit mihi angelus Dei in ſomnis,Iacob.Ego autem di-
Gen. 31. xi,Quid eſt? Ac deinceps : Vidi,inquit,omnia quæcunq; fecit tibi Laban. E-
go ſum Deus qui uiſus ſum tibi in loco Dei , ubi unxiſti mihi lapidem , uo-
tumq; uouiſti. Hic ſanè idē,qui etiam Abrahæ uiſus eſt , Deus ac Dominus
appellatur,qui per myſteria,hominem Dei amicum,ſui patris ius & poteſta-
tem docet,ac nonulla interim quaſi de alio quodam refert : quæ ſanè nos ſuo
loco conſiderabimus. Quinetiam eum, qui tum demū ipſi Iob, poſt ſatis lon-
gam exercitationem reſpondit. Alium pręter hunc dicere,eſt nefas. Namqui
antea de turbine & nubibus illi ſe oſtenderat , Deum uniuerſi ſe eſſe indica-
bat. Porrò autem progreſſus,ita ſeipſum prębet uidendum,ut ipſe Iob tum di
cat:Audi me Domine,ut etiam ego loquar. Sonitum quidem uocis tuæ au-
diui prius,nunc autem oculus meus uidit te. Quòd ſi fieri non poteſt,ut altiſ
ſimus Deus inuiſibilis,& ingenitus,& rex uniuerſi à mortali natura cernatur
quis tandem hic qui ſic uiſus eſt,alius fuerit, præter Dei uerbum,quod ſeip-
ſum ad tempus de propria magnitudine demiſerit, ut alibi quoq; dicendum
eſt? Cæterùm quid plura de eadem re in hunc locum cōgerere opus eſt,cum
harum rerum confirmationes è ſacris libris accipere haud difficile ſit? Quas B
utiq; etiam nos in materia propoſita per ocium collecturi ſumus,ut oſtenda-
mus,nullum alium fuiſſe niſi Dei uerbum, qui ab antiquis Dei amicis patri-
bus eſt uiſus. Itaq; poſt rerū omniū opificis notionē, etiam ea quæ ad Chriſtū
pertinent,æquè nobis atq; illis,communiq; ratione prodita ſunt. Quamobrē
Chriſtos quoq; eos ipſos qui ante Moſem amici , familiareſq; Dei fuerunt,
ſicut nos Chriſtianos,appellatos inuenies. ſed audi quæſo quid de illis oracu
lum in Pſalmis dicat: Cum eſſent numero breues,pauciſsimi & incolæ in ea,
& tranſierunt de gente in gentem,& de regno in populum alterum,nō dimi-
ſit hominē nocere eis,& increpuit pro eis reges, dicens : Nolite tangere Chri
ſtos meos,& in prophetis meis nolite malignari.hæc ſanè de Abraham,& Iſa-
ac,& Iacob edita eſſe oracula, tota cōpoſitio & cōtinuatio orationis oſtendit.
Quocirca Chriſti quoq; appellationem nobiſcū cōmunem pariter habuere.

Quę nam ſit ea, quæ in nouo Teſtamento omnibus hominibus à Chriſto denunciata eſt,uita. Cap. VI.

SEd & ea quæ uirtutem ſectatur uitæ ratio,& quę pietatem amplexa eſt ci
uilis inſtitutio,ſicut abſque Moſis conſtitutione,omnibus gentibus,Chri
ſto monitore patefacta eſt:ita planè eadem pietatis ac religionis apud priſcos
illos complebatur ratio. Neque igitur ut corpus circumciderent, neq; ut ab
horum, aut illorum animalium carnibus abſtinerent,illi curabant, quoniam
ne nos quidem. Etenim protinus Melchiſedec inducit Moſes, ſacerdotem
Dei altiſsimi,qui neque corpore erat circumciſus,neque unguento compa-
rato ex lege Moſis delibutus , neq; quid ſabbatum eſſet ullo modo edoctus,
neq; præterea quicquam omnino eorum quæ uniuerſæ Iudęorum genti per
Moſem deſcripta imperata'que ſunt,intelligens,aut ſciens:ſed planè ut Chri
ſti Euangelium præcipit, uiuens. Attamen ipſum hunc , ſacerdotem Dei al-
tiſsimi fuiſſe,idem Moſes affirmat,ipſoq; Abraham præſtantiorem. Proinde
inducitur qui Abraham benedicat. Talis etiam Noë fuit,homo ætatis ſuæ
iuſtiſsimus.

A iuſtiſsimus. Quem quaſi ſcintillam extincti ignis, & quaſi ſemen quoddã humani generis, in ipſa diluuij graſſatione, ijs omnibus reparandis qui in terra perierant, Deus uniuerſi conſeruauit. Hic igitur quamuis eorum quæ ad Iudaicos mores ſpectant, nihil ſciret, neque in corporis circumciſione, aut alijs quæ autore Moſe conſtituta ſunt, degeret: tamẽ iuſtus, ſi quis unquam alius eſt appellatus. Et ante hunc præterea Enoch, qui & Deo dicitur placuiſſe, & translatus eſſe, ut nunquam mors illius appareat. Igitur hic quoque quum talis eſſet, tamen neq; corpus circumciſum habebat, neque in legibus à Moſe poſitis ullo modo uerſatus fuerat, ſed Chriſtiano prorſus more, non Iudaico uixiſſe perhibetur. Quinetiam ipſe Abraham poſt eos qui dicti ſunt, natus, et illis ipſis ratione temporum iunior, ſenex uerò atque ætate profectus, propter eos qui orituri ab ipſo erant, quaſi ſignũ quoddam primus circumciſionem corporis tulit: hocq; ipſum ſuæ dignoſcendæ ſobolis ſignum, ijs qui a ſeratione ſanguinis genus ducturi erant, ferendum tradidit: antè uerò quàm ſuſciperet liberos, atque antequam circumcideretur, ipſe quoq;, propterea quòd à ſimulacrorum cultu ſeceſſerat, unumq; ſuper omnia Deum confeſſus fuerat, & unam eam quæ cũ uirtute eſt, uitam ſectabatur, Chriſtiano more uixiſſe, non Iudaico demonſtrat. Idcirco illi teſtimonium exhibetur, quòd præcepta & mandata & cæremonias, & quæ in legibus poſita ſunt Dei, ante Moſis conſtitutionem, ſeruauerit. Dicit igitur ad Iſaac, is qui oracula illa redebat Deus: Et dabo ſemini tuo omnem terram hanc, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, eo quod obedierit Abraham pater tuus uoci meæ, & cuſtodierit præcepta mea, & mandata mea, & cæremonias meas, & quę in legibus meis poſita ſunt. Erant enim etiam ante Moſis legem mandata Dei alia, & cæremoniæ, non ſimilia ijs quæ à Moſe tradita ſunt: legesq; aliæ, ac

Mandata Dei ante Moſem.

B præcepta Domini, per quæ illi iuſticiam adepti ſunt. Porrò autem quòd non eadem eſſent cum ijs quę per Moſem in legibus poſita ſunt, Moſes ipſe perſpicuè demonſtrat, ubi ait ad populũ: Audi Iſrael iuſtificationes, & iudicia, quęcunq; ego loquor in auribus ueſtris in die hac: & diſcetis ea, & ſeruabitis, ut ea faciatis. Dominus Deus ueſter condidit uobis in Choreb teſtamentũ: neutiquam patribus ueſtris condidit Dominus teſtamentũ hoc, ſed uobis. Et ſanè ſpecta, ut planè dicit teſtamentum hoc, propterea quòd non idem illud patribus eorum conſtituit. Quod ſi abſolutè nõ datum eſſe patribus eorum teſtamentum dixiſſet, in mẽdacium ſanè illi recidiſſet oratio. Datum eſt igitur Abrahæ teſtamentum, datũ eſt etiam Noæ, ſicut ſacra teſtantur oracula. Atque idcirco cum adiunctione dixit Moſes, non hoc datũ eſſe patribus eorum, ſic ſanè alterum ſignificans præſtantius atque excellentius, per quod amici dilectiq; Deo agniti dictiq; ſunt. Nam protinus ipſi Abrahæ, eo quòd ſummo Deo crediderit, plenè ſeruaſſe iuſticiam, exhibitum eſt teſtimonium ab ipſo Moſe ſic dicente: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſticiam. Quòd autem poſt illam iuſticię plenam obſeruationem, & poſt illi redditum de pietate teſtimonium, ipſum circumciſionis ſignum acceperit, & nihil hoc illum ad pietatem ac iuſticiam conſequendam adiuuerit, perſpicuè uerba ipſa demonſtrant. Inuenies porrò etiam Ioſeph ante Moſi tempora in regijs ædibus Aegyptiorum, ſiue Iudaicarũ obſeruationum ſolicitudine incurioſe uerſatum. Poſtremo, ſi uis, potes ipſum quoq; ſummum Iudæorũ legislatorem Moſem a teneriori adhuc ætate apud regis Aegyptij filiam degentem agnoſcere, qui quidem Aegyptico planè more abſq; Iudaicis obſeruationibus apud eandem ſit educatus. Sed quid'nam de beatiſsimo Iob, de illo, inquã, uero homine, illo inculpabili, iuſto pio, dicemus? Quę tandem illi ſummæ illius pietatis & iuſticiæ cauſa extitit? nunquid præcepta Moſaica? minimè. Num diei ſabbati, aut alterius cuiuſpiam Iudaici ritus obſeruatio? unde illi hoc, qui & ætate ipſum Moſem antecedit, & ante leges ab illo poſitas eſt natus? Etẽm

 Moſes

Moſes ſeptem numeratur ab Abraham, hic autem quinq;, ſic Moſe ipſo antiquior duabus inueniatur ætatibus. Contemplare igitur huiuſce uitam, quæ de legibus à Moſe poſitis nihil inducit, ab Euãgelica autem Saluatoris noſtri doctrina non abhorret. Dicit igitur ipſe, ubi ſuam ipſius uitam exponit, & arguentibus ſe amicis reſpondet: Seruaui enim inopem de manu potentis: & pupillo, cui non erat adiutor, ſubueni. Os autem uiduæ mihi benedixit, & iuſticiam indumenti loco accepi. Adornaui autem me iudicio, quaſi duplici ueſtimento: oculus fui cæcorum, pes claudorũ: ego fui pater inopum. Ipſa hæc igitur documenta planè eadem ſunt cum ijs, quę omnibus nobis per Euangelicam doctrinã tradi nunciariq; ſolita ſunt: quinetiam ueluti is qui bene illud noſſet, flere cum flentibus. & illud: Beati qui lugent, quoniam ridebunt. & illud: Si unum membrũ patitur, cum eo ſimul omnia membra patiuntur, quæ in diſciplinæ Euangelicę documentis continentur, humanũ & miſericordem erga miſeros in uita animũ demonſtrauit, dicens: Ego autem ſuper omni inope fleui, & ſuſpiraui cum uirum uidi in neceſsitatibus. Deinde rurſus cũ immodeſtos riſus doctrina Euangelica reſpuat, beatus hic uir tanto antè pronũciat: Si uerò ambulaui cũ deriſoribus, & ſi feſtinauit pes meus ad dolũ, conſtiti in ſtatera iuſta, & nouit Dominus ſimplicitatẽ meam. Quoniam uerò Moſi uerba illa legis loco proponunt, Non adulterium cõmittes, & mortem contra adulteros pœnam conſtituunt: qui aũt doctrinæ Euangelicæ legem deſcribit, ita ait: Dictum eſt antiquis, Non mœchaberis: ego uerò dico uobis, ne ab initio quidem cupere. ſpectemus probè hunc de quo ſermo eſt, quemadmodum ſecundum Chriſti Euangelium uiuens, ne cũ cupiditate licentius aſpiceret, cauit, in quo etiam gloriabatur, dicẽs: Si uerò oculum ſecutum eſt cor meum in muliere alterius uiri. & rationem aſsignat deinceps adiungẽs. Animus enim uiri diſſolutus ad inquinandã uiri mulierem: ignis enim eſt ardens in omnibus partibus: quodcũq; autem inuaſerit, radicitus perdere cõſueuit. ſed etiam incorruptos in iudicijs mores inducit, ſic: Si aũt manibus meis attigi munera, ſeram ipſe, & alij comedant, & ſine ſtirpe exiſtam in terra. Quomodo autem ſe erga domeſticos gereret, ex ijs licet intueri quæ docet, cum ait: Si contempſi ſubire iudicium cum ſeruo meo, & ancilla mea, cum diſceptarent aduerſum me. & deinde rationẽ aſsignat: Quid enim faciam ſi iudicium contra me exercuerit Deus? nunquid non quemadmodum ego factus ſum in carne, ſic & illi facti ſunt? facti porrò ſumus in eodem utero. His adiungit: Viduæ oculum non liqueſcere feci: ſi autem & buccellam meam comedi ſolus, & non cum pupillo communicaui: & ſi uidi nudum pereuntem, & non ueſtiui. Et deinceps progreſſus, ſic dicit: Si uerò in lapide precioſo fiduciam habui, & lætatus ſum, cum multæ mihi diuitiæ eſſent, & ſi ad innumerabilia poſui manum meam. Rationemq; item adiungit: An non uidemus ſolem oriri ac deficere, lunamq; deſinere? Rurſus cum doctrina Euangelica dicat: Dictum eſt antiquis, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico uobis, Diligite inimicos ueſtros. admirabilis hic uir innata doctrina præueniens, ipſum opus compleuit. Ergo ſic loquitur: Si gauiſus ſum ſuper ruina inimici mei, & dixit cor meum, Euge, audiat ſanè auris mea execrationem meam. Tum adiungit: Foris autem non manſit peregrinus, & oſtium meum omni uenienti patuit, eo quòd non alienus eſſet ab eo, qui dixit, Peregrinus ſum, & collegiſtis me. Qualia porrò ſint quæ idem ſentiat de peccatis, quæ præter uoluntatem committuntur, audi eundem dicentem: Quod ſi nolens ipſe peccauerim, & peccatũ meum occultauerim, non enim horrui turbulentiam multitudinis, ne enunciarem in conſpectu eorum: ſi uero permiſi inopem abire ſinu uacuo, & manum Domini ſi non extimui, ſyngrapham autem quam habui aduerſus quempiam, ſi non ſciſſam eam reddidi, nihil accipiens à debitore. Hæc igitur atq; huiuſmodi erant in ija qui an-

te Moſem

Iob Euangelicam legem ſeruauit.

A

B

a te Moſem ferunt, uiris ſanctis (de uita enim unius reliquorum item cōijcere uita licet) pro religione uidelicet diuinis laudibus celebranda certamina, per quę & amici Dei, & prophetæ ut exiſterēt, digni effecti ſunt: tales autem quū eſſent, quid illis præcepta Moſi prodeſſe poterant, quæ uulgaribus atque inſolentibus uiris deſcripta & tradita ſunt? ex his igitur omnibus quod uetuſtiſſimum primorum patrum religionis morem, cūctis gentibus Chriſti uerbum denunciauerit, manifeſtiſſime apparet, ne teſtamentum nouum aliud eſſe putemus, quàm antiquiſſimā illam Moſaicorum temporum religioni cōiunctā ciuilem rationem, ut & uetus pariter, & idem nouum poſſimus dicere: uetus quidem, propter ea quę demōſtrata ſunt: nouum autem, propter ea quod longo pòſt interuallo, quaſi hominibus abſcōditum, rurſus per Saluatoris noſtri doctrinam reuixerit. toto uerò hoc medio de quo dictum eſt tempore, quamdiu noui teſtamenti mos, ut hominès latēret, et quaſi quiete & ſilentio teneretur, euenit: Moſi interea lex ingreſſa quaſi puerilium imperfectarumq́ animarum curatrix quędam, & gubernatrix, aut etiam medici cuiuſdam inſtar, graui Aegyptiacoq́ morbo laboranti uniuerſæ Iudęorum nationi, ipſis uidelicet Abrahę nepotibus, & ab eo genus trahentibus, qui nō quemadmodum primi patres, ita ipſi ſuam, quæ ſubſecuta eſt, imperfectiorem uitam dirigere poterant tradita eſt. Nam quia cum Aegyptijs uerſantes poſt ſanctorum patrum mortem Aegyptiacorum morum ſimilitudine allecti erant, & multorum deorum (ut dixi) ſuperſtitionem deciderant, adeò quidem, ut Aegyptijs amplius nihil habere, & illis in omnibus ſimiles, tum in errore ſimulacrorum, tum in alijs quoque facinoribus euaſiſſe uiderentur, meritò quaſi ex profundo malorum ipſos hauriens Moſes, ab impia deorum multitudine amouit, & ad opificem uniuerſi Deum reduxit, perfectiorum illorum uitam, quaſi in ingreſsibus & ueſtibulis, pro primo gradu pietatis obijciens. Deinde non occidere, non mœchari, non furari, non peierare, non mares in maribus inſanire, non matribus, non ſororibus, non filiabus miſceri, nec alia huiuſmodi quæcunq́ impune ab illorum temporum hominibus committi poterant, permiſit: acceptam uerò ex immiti & fera uita, rationi magis coniunctam, boniſq́ innitentem legibus, per illa tempora ciuilē inſtitutionem, primis in terris ſcripto cōmendauit. qui ſanè mos omnibus hominibus nondum ſatis notus erat. Deinde quaſi imperfectis illis ſimulacrorum cultu introducto, per quędā arcana ſeorſum ſigna, ut religionem quam ipſe probabat complecterentur, edicens, ſacrificijs & quibuſdam corporalibus cæremonijs, unum ſupra omnia Deum ut colerent, præcepit. quam ſanè religionem quum admirabiliter diuino monitus ſpiritu, non in perpetuū ſeruari oportere intelligeret, unum duntaxat circumſcripſit locum, addito præcepto, ne uſquam alibi eos qui ab ipſo tradebantur ritus, quàm certo illo in loco perficerent: hic autem erat Hieroſolymis, extra hunc uerò neutiquam, ex quo adhuc Hebræis nefas eſt, extra ipſorum euerſam metropolim uſquam, aut ex lege ſacrificare, aut fanum, aram'ue erigere, aut ſacerdotes reges'ue inungere, aut celebritates, ſolenniaq́ per Moſem inſtituta, perficere, non ab aliqua immūditie purgari, non ſolui à peccato, non offerre Deo munera, non ad propitiandum aliquid facere ex legibus. Quocirca in Moſi execrationem meritò relapſi intelliguntur, quippe quum in patre quidem obſeruare nonnulla conentur, in uniuerſo autem à legibus ſuis aberrent, ipſo plane Moſe pronuntiante atque affirmante, quòd execrabilis ſit omnis quicunque non ſtet in omnibus quæ ſcripta ſunt in lege, & ut ea faciat. Lapſi autem iam ſunt in hæc omnia, quum & ipſe Moſes diuino ſpiritu afflatus, prouiderit nouo per Chriſtum inſtaurato teſtamēto, uniuerſis'que gentibus nunciato, ſuperuacuam futuram eſſe, quæ ab ipſo poſita eſt, legum obſeruationem, quam uno duntaxat loco meritò terminauit: ut ſi quando ex eo pellerentur, & patriam libertatem amitterent,

Lex euāgelica nō noua.

Moſi lex qualis.

Extra Hieroſolimam omnes cæremoniæ prohibitæ.

non amplius illis fas eſſet, quas ipſe poſuiſſet, leges aut ritus ſeruare: ut iam cõ A
fitendum ſit, alterum teſtamentum, quod per Chriſtum ſit denunciatum, neceſſario eſſe introductum. Quum itaq; Moſes hoc ipſum futurum eſſe prædixiſſet, moxq; & Chriſtus uitæ huius peregrinationem expleuiſſet, & pariter ad omnes gentes noui teſtamenti doctrina perferretur, tum protinus Romani quum urbem obſidione cinxiſſent, Hieroſolyma ipſa, & quod ibi erat templum euerterunt, ſolutaq; eſt confeſtim omnis Moſi conſtitutio: & quæcunque de uetere teſtamento ſeruabantur, ſublata ſunt. Execratio autem ad illos uenit, quia quum ea quæ à Moſe pręcepta ſunt, præter legem facere uellent, in eam ipſam execrationem ui quadam coacti ſunt recidere. Econtrario autẽ ſimul & eodem tempore eius, quæ in nouo, perfecto'que teſtamento continetur doctrinæ, & leges, & ritus introducti ſunt. Quare meritò Saluator & Dominus, ad eos qui putabant in ſola Hieruſalem, aut in montibus quibuſdam, ſiue certis determinatis'que locis Deum adorare oportere, ſic ait: Venit hora, & nunc eſt, quando ueni adoratores adorabunt patrem neque in monte hoc, neque in Hieruſalem. Spiritus enim Deus, & ipſum adorantes in ſpiritu & ueritate oportet adorare. Quibus rebus ita ab illo prædictis continuo nec longo pòſt tempore, Hieroſolymis obſidione oppreſsis, & eius loci ſanctificatio, & ad eundum uſum conſtructum altare, & adoratio quæ à Moſe tradita fuerat, ſublata euerſa'que ſunt. Eodem'que tempore in omnes homines patefacta eſt, & emicuit ea quæ ante Moſem uiris ſanctis à principio data fuerat pietas & religio, & quæ per illam omnibus gentibus promiſſa fuerat benedictio, quæ à primo aſcenſus gradu, & à primis illis adorationis Moſaicæ elementis, eos qui ad ſe accedunt, ad meliorem perfectiorem'que uitam adducit. Itaque protinus quando beatos illos, Deo'que amicos uiros, non in aliquo certo, determinato'que loco adoraſſe conſtat, neque ſub ullis ſignis, aut figuris, ſed B
quomodo Saluator noſter, & Dominus docet, in ſpiritu & ueritate, eadem adorandi ratio per eiuſdem Saluatoris noſtri aduentum omnibus gentibus inſinuata eſt. Quod quidem futurum, etiam prophetę ueteres tãto antè cognouerant. Dicit itaque planè Sophonias: Apparebit Dominus ſuper eos, & perdet omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum unuſquiſque de loco ſuo. Malachias autem ſimul, & ad eos qui ex circumciſione ſunt, ſermonem dirigit, & de gentibus talia prædicit: Non eſt uoluntas mea, dicit Dominus omnipotens, & ſacrificium non ſuſcipiam de manibus ueſtris, quoniam ab ortu uſque ad occaſum nomẽ meum glorificatum eſt in gentibus, & in omni loco incenſum offertur nomini meo, & ſacrificium mũdum. Quod enim in omni loco dicit incenſum & ſacrificium offerri Deo, quid aliud ſignificat, niſi nõ Hieroſolymis, neque definitè in hoc aut in illo loco id futurum? ſed in omni regione, & in omnibus gentibus, quæ quidem & orationis incenſum & ſacrificium, quod mundum dictum eſt, non per cruores, ſed per pias actiones ſummo Deo eſſent oblaturæ? Clamat autem palàm, & uociferatur Eſaias uaticinans ſimul, ac dicens: Erit altare Domino in terra Aegypti, & cognoſcetur Dominus ab Aegyptijs, & mittet eis hominem, qui ſaluos faciet eos: & cognoſcent Aegyptij Dominum in die illa, & facient ſacrificia, & uouebunt uota Domino, & reddent, & conuertentur ad Dominum, & exaudiet eos, & ſanabit eos. Ecqui tibi uidemur ueram legis Moſi cõuerſionẽ dicere? an potius finem & ſolutionem enunciare? & propheticis uocibus uaticinari? Etenim Moſes altare & ſacrificia nuſquam terrarum, niſi in ſola Iudęa, et in huius una duntaxat ciuitate cõſtitui, lege à ſe poſita iubet: prophetia autem in terra Aegypti ait altare Domino ſtruendum, dicandum'que eſſe: & Aegyptios ipſos non amplius dijs patrijs rem ſacram, ſed ipſi prophetarum Deo facturos, & quod uerum Deum ſint agnituri, non Moſem illis, neque alium ex prophetis quempiam autorem fore, ſed nouum quendam diuinitus miſſum hominem.

Moſi lex quãdo ſoluta.

Sacrificium Chriſtianorum pura oratio.

Porrò

A Porrò autem tranſlato commutato'que altari pręter Moſi conſtitutiones,atque decreta,neceſſe eſt penitus etiam legis Moſi fieri mutationem. Quòd ſi ſummo Deo ſacrificaturi ſunt Aegyptij, prorſus etiam ſacerdotij munus ſunt adepturi. At Aegyptijs ad tale munus aſſumptis, quæ de Leuitis & Aaron ſucceſſoribus à Moſe ſunt conſtituta, nulli planè uſui Aegyptijs amplius eſſe poſſe,perſpicuū eſt. Tempus igitur iam tum fuerit, legem nouam ad ea quæ dicta ſunt confirmanda, ponere opus eſſe. Quid igitur? temerè hæc enunciata ſunt? an exitum inuenit oratio? Inſpice igitur ſi non hodie,hoc eſt noſtris interim ipſorum temporibus,ipſis oculis cernuntur non ſolum Aegyptij,uerum etiam omne genus hominum,qui antehac ſimulacris addicti erāt:quos'que Aegyptiorum appellatione prophetica prędictio ſignificat,à multorum deorum ac dæmonum impio cultu liberatum, & uerum prophetarum Deū inuocans,& adorans. Vota autem faciunt, non pluribus amplius dominis, ſed uni ſoli Domino,quemadmodum ſacrum prędixit oraculum. Et huic quidem altare incruentarum & rationalium hoſtiarum, ut noua noui teſtamenti myſteria poſtulant,per totum terrarum orbem erectum eſt:& quum in Aegypto,tum in reliquis gentibus,quæ mores Aegyptiorum imitantes, ſuperſtitionis errore tenebantur,hac ipſa ætate noſtra, cognitio ueri Dei relucens, fidem ijs quæ à prophetis prædicta ſunt indubitatam adiungit. Hæc autem cum re ipſa interim perfici uideas, nec amplius,ut quondam audita expectari,ſi tempus quæras unde principium eiuſmodi res acceperit, non aliud inuenies,quàm quum Saluator noſter aduenit. Ipſe hic igitur ille fuit,quem oraculum ſignificabat,quum diceret: Deum & Dominum uniuerſi miſſurum Aegyptijs hominem, qui ſaluos faciat eos. quem & Moſi uaticinia perhibebant, ubi ait: Egredietur homo de ſemine eis; & dominabitur gentibus multis. in

B quibus ſanè gentibus & Aegyptios numerari par eſt. Verum de his quidem longior eſſet oratio,& per ocium huic ipſi rei dicatum, abſolutius reddenda. Quod autem præſentis loci ſit proprium,illud teneatur,ea quę prędicta ſunt, non alias quàm poſt aduentum Ieſu Saluatoris noſtri eſſe completa. Ab illo enim ad hunc uſque diem apud Aegyptios,apud Perſas, Syros, Armenios, apud extremas terram oras incolentes Barbaros, & quum apud has ipſas prius immaniſsimas & fetiſsimas nationes, tum uerò etiam apud eos, qui inſulas colunt(quando & de his prophetia non indignum putauit facere mentionem)ipſa illa, quæ autore Abraham comprobatur ciuilis ratio, & omnium antiquiſsimus colendi Deum mos celebratur. Et quis non ipſa rei mirabilitate obſtupeſcat? quum eos qui à condito æuo, lapidibus, & lignis, & dæmonibus, beluisq; humana carne uictitantibus, & reptilibus uenenatis, animalibus'que omnis generis, & feris informibus, igni'que, & terræ, & ipſius uniuerſi inanimatis elementis, diuinum honorem & cultum tribuebant, altiſsimum Deum, & cœli ac terræ opificem, ipſum utique prophetarum Dominum, Deum'que Abraham, & auorum eiuſdem,poſt Saluatoris noſtri aduentum, uideat inuocantes? & eos qui paulo ante à matribus, & filiabus libidinem non abſtinebant, ſe'que mutuò inter ſe corrumpebant, & omnis generis cruentationibus & cædibus inquinabant: qui nihil ab immanibus feris,uictu ipſo differebant, nunc per Saluatoris noſtri diuinam uirtutem mutatos, & quaſi ex alijs alios factos, ſermones de uirtute,modeſtiæ'que pręcepta ut diſcant, in communes ſcholas aſsiduè conuenientes? atque adeò quidem,ut tam fœminę,quàm uiri,tam pauperes quàm diuites,tam uulgares & ignari, quàm docti: etiam pueri, & mancipia non minus in agris, quàm in urbibus, in loca certa conueniant, ut ſupremam illam philoſophiam ediſcant:quæ admonet,ne intueri quidem petulantibus oculis fas eſſe,neque uerbū emittere ocioſum, neq; ea quę communia ſunt, & omnibus conſueta patrare,& doceantur uerum illum morem, quem ubiq; locorū in cultu & ob

Gentiles à feris non differentes.

ſequio

Digitized by Google

ſequio ſummi Dei, ſeruare cõueniat, ſicut dixit prophetia: Et adorabunt eum A unuſquiſq; de loco ſuo. Adorant igitur ſummũ Deum omnes Barbari, et Græci, non Hieroſolyma currentes, neq; cruoribus, aut ſacrificijs placantes, ſed domi ſuæ apud ſeipſos in ſpiritu et ueritate, incruento, puroq; obſequio illum colentes. Et hoc fuerat ipſum nouum teſtamentum, quod non inſtar prioris illius, & ueteris factum eſt. Verus autem intelligito non ſanctorum hominum, qui ante Moſem fuere, ſed quod legis loco uniuerſæ Iudæorũ nationi ab ipſo Moſe poſitum eſt. Quocirca oraculum ipſum adiungit ea, quibus planum faciat, quod'nam uetus illud dixerit eſſe, cui quidem nouum nihil ſimile habiturum oſtendit, ubi dicit: Cõdam teſtamentum nouũ, non ſecundum teſtamentum quod condidi patribus in die, quum ego apprehẽdi illos manu, ut educerem eos de terra Aegypti. Itaq; quum ſecundum hoc dicit, ſecũdum id quod legis loco à Moſe poſitum eſt, intelligit. Hoc enim illud eſt, quod Iudæis quo tempore de Aegypto egreſsi ſunt, traditum eſt. Viſus igitur eſſet nouum teſtamentũ introducere, tanquam eius ritus contrarium, quem ſancti illi Abrahæ ſimiles uiri, in diuino cultu ſequebantur, niſi planè ipſis uerbis ſignificaſſet, ubi dixit: Non ſecundum teſtamentum quod cõdidi patribus eorum, quo tempore eduxi eos de terra Aegypti. Ergo nõ ſecundum illud quod legis loco a Moſe poſitum eſt, quum egreſsi ſunt, & quum in deſerto morabantur, nouum hoc futurum reſpondit, ſed ſecundum illud uidelicet, quod primis temporib. in uita ciuili ſectantes, qui ante moſem floruerunt, tanquam ij, qui plene officio ſuo functi eſſent, comprobati ſunt, quas quidem ob res iam tu planè cõfidens poſthac quum ſententias & propoſita eorum, qui diuinum aliquem cultum profitentur, non in duos, ſed in tres diuiſeris ordines: unum eorum, qui prorſus ſimulacris addicti, in multorum deorum errorem deciderunt: alterum eorum, qui de circumciſione per moſem in primum pietatis gradum aſcenderunt: tertium eorum, qui ſupremum locum per doctrinam Euangelicam obtinuere. & hunc quidem, ſi medium duorum conſtitueris, ne putato amplius eos qui à Iudęis diſcedant, in Græcos ritus oportere ullo modo recidere, neq; qui à Græcis abducantur, Iudæos fieri neceſſariè. ſed ubi tertium acceperis, & medio loco conſtitueris, eminentem, ſupra'que alios extantem inuenies: & quaſi ſuper celſiſsima quadam ſpecula ſublimem collocatum, reliquos duos inferius utrinque deſpicere: effugit enim & Græcorum impiam, atque erroribus plenam ſuperſtitionem, diſſolutas'que fornicationes, atque inſolentias, & Iudæorum itidem, quæ à Moſe perfecta eſt, imperfectam, & quaſi paruulis, atque infirmis accommodatam obſeruantiam. Domeſticam porrò, atque ab initio propriam non ſolum Iudæis, ſed & Græcis, & Barbaris, & quæcunque ſub ſole ſunt, gentibus inclamans legem, uide quid dicat: O' homo, & uniuerſum mortalium genus. Moſi quidem lex ab uno genere hominum incipiens, omnium primum Iudæorum genus, illius promiſſionis gratia, quæ ad pios, Dei'que amicos ipſorum patres, facta eſt, ad unius Dei cognitionem, cultum'que uocabat, ut dicto audientes, ab intollerabili dæmonum tyrannide liberaret. Ego autem omnibus hominibus, & quę ubique terrarum ſunt, gentibus, ſublimius prouectam Dei cognitionem & pietatem apportans, ut ad regulam eorum, qui cum Abraham uixerunt, qui'que ante Moſi ætatem degentes, ipſo quoque Abraham antiquiores extitere, uitæ ſuæ moderentur adhortor, in quibus ab externis gentibus profecti, qui de laude pietatis gloriam adepti ſunt, plures memorantur: Et rurſus: Moſi quidem lex, in unum terræ certum ac definitum locum, eos qui religionis propoſitum complexi eſſent, ex alijs omnibus locis currere iubebat: ego autem condonara omnibus libertate, non in quodam terræ angulo, neque in montibus, aut quibuſdam manufactis templis, Deum quærere, ſed domi ſuę unumquenque illum colere, atque adorare præcipio. Et rurſus: Vetus

quidem

A quidem lex, ſacrificijs & animalium cædibus, thureq́ & igne, & alijs quibuſdam eiuſdem generis purgationibus corporis, ſummũ Deum colere, hortabatur. ego autem ſacra animę tradens, mente puriſsima, animoq́ nitidiſsimo, cum modeſtia, uirtutumq́ ſectatrice uita, rectisq́ ſententijs, & pietatem præ ſe ferentibus, diuinitatem uenerari impero. Et rurſus: Moſes quidem illorum temporũ hominibus, quaſi ijs qui cædibus inquinari ſoliti eſſent, nõ occidere imperabat: ego autem ijs, qui hoc ipſum antea didicerint, & primo illi præcepto ſatisfecerint, alterũ perfectius impono: atq́ ut ne iræ quidem perturbatio ne uincantur, præcipio. Et rurſus: Moſes quidem adulteris, diſſolutisq́ hominibus legem poſuit, nõ mœchari, manib. non miſceri, uoluptates præter naturam non ſectari, & ſupplicium mortis ijs qui nõ obtemperaſſent, adiunxit: ego aũt meos uolo, ne intueri quidem mulierem cum petulanti cupiditate. Et rurſus: Ille quidem dixit, nõ peierabis, ſed reddes Deo quę iuratus fueris: ego aũt dico uobis, nõ iurare omnino: ſed erit ſermo ueſter, Eſt, eſt, Non, non. Quod autem his abundãtius eſt, à malo eſt. Et rurſus: Ille quidem iniurias ulciſci, & inferentibus eaſdem referre hortabatur, dicens: Oculum pro oculo, et dẽtem pro dente: ego autem dico uobis, nõ reſiſtere malo: ſed ſi quis te percuſſerit in dexterã maxillam tuam, cõuertito ad illum & alteram: & qui uelit tecum iudicio cõtendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Et rurſus: Ille quidem docebat amicũ diligere, et inimicos inſectari odio: ego autem ex abũdantia humanitatis et clementię, ut inimicos ueſtros diligatis, et pro perſequẽtibus uos oretis. legẽ uobis pono, ut ſitis filij patris ueſtri, qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Ad hæc: Ille quidem ſe ad multorũ duritiam accõmodabat, & ijs apta, qui perturbationibus pleni eſſet, præcipiebat, atq́ immutatũ quendã à uetere illo, B inferioremq́ religionis modum tradebat: ego autẽ ad piam, religioſamq́ uitam eorũ, qui priſcis illis temporibus ſanctè uixerunt, reuoco uniuerſos. Deniq́, ille quidem terram fluentem lac & mel, quaſi paruulis promitebat: ego aũt ijs qui capere poſsint, regnum cœleſte concilio. Hęc atq́ huiuſmodi alia, noui teſtamenti ratio, docente Chriſto, omnibus gentibus nunciauit. Et hæc ipſa ſunt, quæ ſuos diſcipulos Chriſtus Dei, ut omnibus gentibus nũciarent, hortabatur, dicens: Euntes diſciplinam ueſtram tradite omnib. gentibus, docentes eas ſeruare omnia quæcunq́ præcepi uobis: quæ etiam cunctis hominibus, tam barbaris quam Gręcis quum obſeruanda traderet, planè quidnam ſit Chriſtianiſmus, oſtendit. et qui nam ſimus nos, & cuiuſmodi talium ſermonũ ac diſciplinarũ magiſter, ipſe utiq́ Saluator & Dominus noſter Ieſus, qui Chriſtus eſt Dei, qui nouam hanc & omnes amplexam uirtutes rempublicã in toto orbe conſtituit, adeo quidem, ut talia diſcere, philoſopharíq́, tam fœminę quàm uiri, tam pauperes quàm diuites, tam ſerui quàm domini poſsint. Et tamen nouæ huiuſce legis introductor, tanquam is qui in omni uita legem Moſi ſeruauerit, introductus eſt: quod ſanè ipſum admirari operæpreciũ eſt, qui uidelicet fieri poſsit, ut nouæ rationis & legis autor futurus, noui utiq́ teſtamenti per Euangeliũ, non tanquam inimica & contraria ea quæ à Moſe tradita ſunt, recuſauerit. Si enim hoc feciſſet, ipſe uiciſsim Moſi aduerſa exiſtimatus eſſet præcipere. ex quo impijs impiarum ſectarum autorib. contra Moſem & prophetas, obtrectationis & maledicentiæ plurimam præbuiſſet materiam: ijs autem qui ex circũciſione ſunt, cõſpirationis contra ſe iuſtam & probabilem cauſam, qui utiq́ ei, quaſi qui contra legem faceret, atq́ ab ea deficeret, inſidias ad inferendum necem conſtruxerunt.

Differũt lex Moſi, et Euãgelium.

Quomodo Chriſtus, poſtquam ea quæ à Moſe tradita ſunt: plenè obſeruauit, nouæ rationis & legis introductor extitit. Caput VII.

NVnc autem poſtquam in omni uita Moſi legem cõprobauit, Apoſtolis ſuis uſus eſt nouę ſuæ legis adminiſtris, in hoc ille quidẽ ſimul docẽs ea, quæ

quę à Moſe tradita ſunt,nec à ſua religione abhorrẽtia,nec eidem inimica exi A
ſtimare oportere,& ſimul autorem ſe atq; introductorem nouę,et cunctis ho
minibus ſalutaris legis conſtituens, ut nullo pacto dici poſsit,quippiam illũ
aduerſus Moſi leges aut decreta feciſſe,quin potius finẽ illis prius impoſuiſ-
ſe,eademq; perfectè obſeruaſſe,& ſic ad inſtitutionẽ Euangelicę legis trãsijſ-
ſe. Et qui modum quidem hunc ab ipſo obſeruatum dicat,nõ alius audiẽdus
Christus Moſi legem non ſoluit. eſt quàm ipſe. Non ueni,inquit,ſcindere legem,ſed complere. Etenim ſi con
temptor Moſi legis extitiſſet,quamuis illã exiſtimatus eſſet probabiliter ſcin
dere,contraq; eam facere:improbam tamen quãdam,& à legibus alienam na
turam præ ſe ferens, Chriſtus eſſe creditus non eſſet. Porrò autem reſcindens
ea quæ à Moſe poſita ſunt, quomodo potuiſſet exiſtimari is eſſe, quẽ futurũ
Moſes & prophetæ nũciaſſent? quomodo autem nouis legibus ponendis au
toritatem habuiſſet? meritò enim uideri potuiſſet,derogandæ legis gratia, ad
nouitatem rerum ueniſſe,ut delictorum, quæ cõtra legem commiſiſſent,ſup
plicium euaderet. Nunc autem nihil de lege omnino derogans, & plenè quæ
in ea continentur ſeruans,atq;,ut ſic dicam,ad regulam Moſis perfectus,poſt
quam non amplius fieri poterat, ut ea quæ ſunt in lege Moſi reliquis accom-
modarentur gentibus,propter eas cauſas,quę dictæ iam ſunt(& oportebat ni
mirum bonitati ſummi Dei omnes homines ſaluos fieri,& ad cognitionẽ ue-
ritatis uenire)quę omnibus apta accommodataq; eſſent,legibus ſuis ſanciuit
ac ne illa quidem quę à Moſe præcepta ſunt,ſuos Apoſtolos denunciare cun
ctis hominibus prohibuiſſet,niſi ea res impedimento fuiſſet,quòd fieri illa nõ
poſſent,quemadmodum Apoſtolus docet,ubi ait: Nã quod impoſsibile erat
legi,in quo infirmabatur, Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis
peccati,& cætera. Impoſsibile autem erat nimirũ,ut omnes gentes ter ſingu-
lis annis ex lege Moſi Hieroſolima conuenirent:& mulier leuata partu ab ex B
tremis terræ finibus illuc properaret,ut quę pro purgatione inſtituta ſunt,ibi
dem deponeret:& alia innumerabilia, quę per ociũ unuſquiſq; poteſt per ſe-
ipſum colligere. Quoniam igitur hęc gentes à Iudæa procul habitantes,etiã
ſi uoluiſſent,ſeruare nõ poterant,meritò nihil horum per ſeipſum reſcindens
Saluator & Dominus noſter, ſed plenè ſeruans,& efficiens ea quę in ipſa le-
ge cõtinentur:& ſpectantibus fidem faciens,quod ipſe eſſet Chriſtus Dei,de
quo priſci Iudęorum prophetæ teſtimonium protuliſſent:tum idem omnib.
gentibus accõmodata præcepta,per diſcipulos ſuos propoſuit. Idcirco nos Iu
dęorum proprios ritus recuſauimus,tanquam eos,qui nobis lege poſiti non
ſint,& gentibus accommodari non poſsint. At eorundẽ prophetias libenter
accepimus,tanquam eas quę prædictiones de nobis factas cõplectantur. Cæ
terùm ipſe Saluator & pręceptor noſter,alia quoq; ratione cõpleuiſſe legem
Moſis,& prophetas,qui poſt Moſem fuerũt,agnoſcitur. Quoniam enim ijs,
quę diuinitus prædicta fuerant,conſummationes deerant,& oraculorũ euen
ta deſiderabantur,nimirũ ipſa quoq; hęc ab eodem compleri oportuit. Exem
Christus in Moſe deſignatus. pli gratia,apud Moſẽ eſt prophetia,quę ſic ait: Prophetã uobis ſuſcitabit Do
minus Deus ueſter tanquam me: illum audietis in omnibus quęcũq; dixerit
uobis. Hoc igitur quum deeſſet,ille compleuit,alter uidelicet poſt Moſem le
gum autor,qui uerã pietatem in Deum uniuerſi hominib. indicauit. Quod
enim Moſes non ſimpliciter dicat prophetam ſurrecturũ, ſed cum additione,
tanquam ſe(prophetam enim, inquit, uobis ſuſcitabit dominus Deus ueſter,
tanquam me,illum audietis(quid aliud intelligi uult, niſi eũ, qui prædicetur,
ipſi Moſi adęquatum eſſe uenturum? Moſes autem legem,ut ſummus Deus
coleretur,poſuerat. Ergo prophetã hunc de quo uaticinia ferũtur,quod Mo-
ſi ſimilis futurus eſſet,legis autorẽ illi ſimilem extitiſſe par eſt. At enim quam
uis innumerabiles poſt Moſem prophetæ extiterint,de nullo tamen tale teſti
moniũ prolatum eſt,quòd Moſi ſimilis extiterit. Cuncti enim ad illum ipſos
remittebant

Digitized by Google

A remittebant audientes. Et ſanè ipſum hoc teſtificatur ſcriptura, nō ſurrexiſſe prophetam Moſi ſimilem. Neq; igitur Hieremias, neq; Eſaias, neq; alius quiſpiam prophetarum illi ſimilis fuerit, propterea quod ne legū quidem autor fuit illorū aliquis. Quū ergo ex uaticinio Moſis, propheta, et legis lator ſuſcitandus expectaretur, aduenit hic Ieſus, qui Chriſtus eſt Dei, legē cunctis gentibus ponens, & quæ ſuperent ipſam legem pertractans. Illud enim dictū eſt antiquis, Non mœchaberis: ergo autē dico, nō cōcupiſcere. Et illud: Dictū eſt antiquis, Non occides: ego autē dico uobis, ne iraſci quidē. Et illud: Non amplius Hieroſolymis, ſed in omni loco adorari. Et illud: Nō thure et ſacrificijs, ſed in ſpiritu, & ueritate Deū colere: et alia quęcunq; his ſimilia in illius doctrina feruntur, ſapientiſsimi planè fuerūt & perfectiſsimi legū autoris. Ex quo factū eſt, ut audientes ſtupeſcerent, quemadmodū ſcriptura diuina cōmemorat, propterea quod docebat eos tanquam poteſtatē habens, & non ut ſcribæ illorū & phariſæi. Hoc igitur item compleuit oraculū, quod Moſi prophetiæ deerat: eadem porro ratione cætera item prophetiarum, quę de ipſo et gentiū uocatione ſcripta ſunt uaticinia. Conſtat ergo, illū compleuiſſe et legē et prophetas, quando ea, quæ de ipſo prædicta ſunt, ad exitū perduxit: & priorē legē uſq; ad ſeipſum ſtare iuſsit. dux uerò & princeps alterius legis extitit, quæ in nouo Teſtamento cunctis gentibus denūciata eſt, ut ſimul legis, principatusq; autor duorum propoſitorū, Iudaiſmi uidelicet Chriſtianiſmiq; fuerit. Quod quidē ipſum admirari operæpreciū eſt, ut diuinitus prędictū ſit: Ecce, inquit, pono in Siō lapidem electū, angularē, precioſum: & qui credit in eū, non cōfundetur. At enim quis tandem fuerit angularis, niſi hic uiuus, & precioſiſsimus, qui ex duab. ſtructuris unam factam ſua doctrina ſuſtinet? dū.n. Moſaicam, quæ uſq; ad ipſum protenta, eſt ſtare iubet, ex altera parte noſtrā

Chriſtus lapis angularis.

B per Euangeliū adiunxit. Ex quo angularis merito dictus eſt, ſed in Pſalmis quoq; legitur: Lapidem quem reptobauerunt ædificātes, hic factus eſt in caput anguli. à Domino factū eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Quod quidem oraculum planè etiam indicauit, quas à Iudęis inſidias is, de quo uaticinatur, paſſus eſt, quādo illū à ſcribis, & phariſæis, & ſacerdotū principibus, & omnib. Iudæorū magiſtratibus, qui ueterē parietē conſtruebant, repudiatum fuiſſe, diuinauit. Sed tamen poſtquam ab illis cōtemptus ſit, & abiectus; futurū illū in caput anguli, & ducē, principemq; noui Teſtamenti cōſtituendum non tacuit, conſentanea ijs proferens, quæ à nobis ſuperius demōſtrata ſunt. Nos igitur quāuis à Græco ritu receſſerimus, nō recidimus in Iudaicū: neq; delinquimus, licet Moſi legē & prophetas acceperimus. nō Iudaicè aūt; ſed ad morē atq; inſtitutū ſanctorū, q̃ ante Moſem fuerūt uirorum, uiuamus: In hoc enim Moſem & prophetas uetos fuiſſe uates oſtendimus, quū illum Chriſtum accepimus, & illius legib. auſcultamus, & per ueſtigia doctrinę eiuſdem incedere etiam uotis expetimus, quem illi uenturū prędixerūt. Eodē utiq; propoſito ipſi quoq; Moſi rem gratam faciētes, qui quū prędixerit, prophetam à Domino Deo noſtro ſibi ſimilem ſuſcitandū, adiūgit: Omnis uerò anima, quæ nō audiet prophetā illū, delebitur ex genere ſuo. Cōtinuò enim Iudæi, poſtquam illum prophetā non acceperunt, nec ſanctis illius uerbis paruerūt, extremū pertulerūt interitum, qui quidem illorum caſus ijs oraculis, quæ de illis edita ſunt, cōſentaneus accidit. Nam nec Chriſti legē, quę nouo Teſtamēto cōtinetur, ſuſceperūt, neq; Moſi pręcepta ſine legis contēptu ſeruare poſſunt. Quocirca in ipſius Moſi execrationem relapſi ſunt, quādo fieri nullo modo poteſt, ut quæ in legib. illius ſunt poſita, perficiant: quippe quū & ipſorū metropolis ſublata ſit, & Moſaica religio, excluſa, quę illuc ſolū perfici cōcedebatur. Nos aūt qui illū ſuſcepimus, quē Moſes & reliqui prophetæ nūciauerunt, & ei parere etiam uotis expetimus, edictū Moſi compleuiſſe inuenimur: quo edixit, illum audiēdum eſſe, omnemq; animam, quæ illum

non audiret, delendam eſſe de genere ſuo. Quę autem ſint, quæ propheta illc inſtituerit, quibus obedire neceſſe ſit, paulo antè audiuimus, omni uidelicet ſapientia referta, & perfecta, & cœleſtia documenta. Quæ quidem neq; tabulis lapideis, ut Moſes, neq; atramento & chartis commendari uoluit, ſed purgartis animis ſuorum, & intelligentem naturam obtinentibus: in quib. leges noui Teſtamenti deſcribens, reipſa compleuit Hieremiæ prophetiam, quæ ait: Inſtituam teſtamentum nouum, nō inſtar teſtamenti quod poſui patribus eorū, quoniam hoc teſtamentum, quod ponam domui Iſrael, dans leges meas in interiorem ſenſum eorum, & in corde eorum ſcribam eas, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. A

Quòd quæ Chriſtianiſmum amplexa eſt uita, in duas ſpecies diuiſa eſt. Cap. VIII.

CAeterùm ille quidē in tabulis inanimatis, hic aūt in mentibus uita præditis, perfecta noui teſtamenti documenta deſcripſit. eius uero diſcipuli ad magiſtri ſui nutum, auribus multorū doctrinam ſuam cōmodantes, quæcunq; quidem ueluti ultra habitū progreſsis, à perfecto ipſorū magiſtro præcepta fuerat, ea ijs qui capere poterant tradiderunt: quęcunq; uero ijs conuenire arbitrabanť, qui animas adhuc affectib. obnoxias gererent, curationisq; indigentes, ea ipſi ad imbecillitatem multorum ſe demittentes, partim literis, partim ſine literis, quaſi iure quodam non ſcripto ſeruanda, commendarunt, Quocirca in eccleſia Dei duo etiam uiuendi modi inſtituti ſunt: alter quidē naturam noſtram, & cōmunem hominum uitę rationem excedens, non nuptias, non ſobolem, non ſubſtantiam, non opum facultatem requirens: totus autem prorſus à cōmuni & conſueta cunctorum hominum uita abhorrens, & ſolo diuino cultui, ex immenſo rerū cæleſtiū amore, addictus. qui hūc modum amplexi ſunt, quaſi, ab hac mortali uita ſeiuncti, ipſumq; duntaxat corpus in terra gerētes, cogitatione uerò atq; animo in ipſo cœlo degētes, quaſi quidem cœlites, reliquorū hominum uitam deſpiciunt: quippe qui pro uniuerſo genere, ſupremo omnium Deo ſacrati ſint: idq; non boum mactationibus, non cruoribus, non libationibus, aut nidore ullo, neq; fumo, aut ignis deuoratione, conſumptioneùe corporum, ſed rectis ueræ pietatis ſententijs, et purgati animi affectione, ad hęc operib. quoq; ac uerbis, quę à uirtute proficiſcantur, quib. rebus diuinitatem ipſam placantes, ſuum & pro ſeipſis, & pro alijs, qui eiuſdem ſint generis, adminiſtrant ſacerdotium. Et talis quidem exiſtit in Chriſtianiſmo perfectus uitę modus. Alter uero remiſsior atq; humanior, hic & modeſto coniugio, & ſobolis procuratione implicatur, & rei familiaris curā aſſumit, & iuſtè militantibus, quæ ſint agēda, deſcribit: agros quoq;, & mercaturam, aliumq; magis ciuilem uiuendi morem, adiuncta religione non negligit. ijs autem qui hunc modum elegerunt, & exercitationū tempora. & his quidem ſecundus pietatis attributus eſt gradus, dum aptam huic ipſi generi uitæ præbet utilitatem, ut nullus planè ab aduentu ſalutari ſeparetur, ſed omne genus hominum tam Barbarorum, quàm Græcorum, Euangelicæ doctrinæ fructum percipiat.

Homines cœleſtes in terris.

B

Quam ob cauſam non ut priſci illi, ita nos quoque numeroſæ ſoboli operam damus. Cap. IX.

QVum hæc ita ſe habeāt, meritò aliquis quæſierit, ſi uerè dicimus ab Euangelica Saluatoris noſti doctrina eā diuini cultus rationem doceri, quam priſci illi, qui antè Moſem religioſe et ſanctè uixerūt, ſecuti ſunt, unāq; eſſe & noſtram, & illorū religionem, eandemq; de Deo ſententiam: quęnam cauſa ſit, ut illi quidem in nuptijs, & procreatione liberorum, plurimū ſtudij poſuerint, nos uero hanc partem negligamus. Item quum de illis ſcriptū ſit, quod animalium cædibus Deum placarent, cur ita nos iſtud facere, quaſi nefarium quippiam & ſacrilegum, prohibeamur. Hæc enim dūtaxat, quæ ſanè haud parui momenti ſunt, putauerit quiſpiam, ijs quæ à nobis dicta ſunt aduerſari,

A uerſari, noſq; nō omni ratione eundem cum priſcis illis, colendi Dei morem, ſeruare. Igitur etiam aduerſus hæc, talem licet ex ipſis Hebræorum oraculis orationem colligere. Quicunq; ante Moſem in laude pietatis nomen adepti ſunt, hi tunc initium habente, tuncq; primū exiſtente uita, fuiſſe memorātur: quæ uerò ad nos pertinent, tendere ad finem. Quare illos magna cum cura ſobolis incrementū quæſiuiſſe, quum per illud tempus & numerus hominū augeſceret, & multiplicaret, atq; indies robur acciperet genus humanū: nobis uerò non admodū curæ eſſet hoc, utpote cū res iā interire ac deſinere, atq; ad extremū finem tendere credantur, quando planè dicitur, ante uitæ cōſummationem, Euangelicā in foribus eſſe doctrinam, & renouatio ac generatio alterius ſeculi, quod breui inſtet futurū, denūciatur. Vna igitur defenſio, hęc altera aūt erit huiuſmodi. Priſcis illis qui remiſsiorē ac liberiorē uitā agebant, nihil erat impedimento ne domui liberiſq; præeſsēt, ac pariter diuinæ quoq; rei uacarent, quādo unà cū uxoribus, & liberis, & domo, religioni aſsiduā dare operā poterant, & nuſquā ab ullis res externas, à meliore propoſito auellebātur. Res uerò noſtræ innumerabilia habent, quæ extrinſecus premāt, & q in alienas curas undiq; trahant, & ab earum rerū ſtudio, quæ Deo placēt, abducant: Hanc igitur cauſam eſſe, cur nubendi ratio cōtrahatur, Euāgelicę doctrinæ uerbū demōſtrat, ubi ait: Hoc aūt dico fratres, tempus breue eſt. Reliquū eſt, ut & qui habent uxores, tanquam non habentes ſint: & qui flent, tanquam nō flentes: & qui gaudent, tanquā nō gaudentes: qui emunt, tanquam nō poſsidētes: & qui utuntur hoc mundo, tanquā non utentes. Pręterit enim figura huius mundi. uolo aūt uos ſine ſolicitudine eſſe. qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt de ijs quę Domini ſunt, quomodo placeat Domino. Qui aūt cum uxore eſt, ſolicitus eſt de ijs quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuiſus eſt. Et mulier innupta, & uirgo cogitat quæ Domini ſunt, ut placeat

Nuptiæ hodie cōtractæ.

B Domino, ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu, q̄ aūt nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat uiro. Porrò hoc ad utilitatem ueſtrā dico, nō ut laqueū uobis inijciā, ſed ad id quod honeſtum eſt, et q̄d facultatem præbeat, ſine impedimento Dominum obſecrādi. Palàm igitur in his cauſam, cur à nuptijs ſit abſtinendum proponit, ubi temporum, rerumq; extrinſecus ingruentiū ſtoliditatem reprehendit, quorū nihil priſcis illis accidebat. Ad hęc, tertia quoq; ratio adiungi poteſt, propter quā ueteres, illi Dei cultores, in procreatione liberorum plurimum ſtudij collocarent. Quum reliqui homines in morū peruerſitate maius indies incrementū accepiſſent, atque in immanem, & ab omni humanitate alienam, & planè ferinam uitam relapſi eſſent, & in impiū prorſus, omniq; religioni inimicū morem, facile corruiſſent: ualde pauci, & facilè numerabiles, qui ſupererant, ea ſectantes quæ prius à nobis dicta ſunt, a multorum conſuetudine, & à cōmuni cum reliquis hominibus uictu, ſe amouebant. porrò aūt quum ſeorſum ab alijs gentibus, ſingulariq; more uiuerent, nouam quandam reipublicæ rationem, uitamq; ſtudioſam ſapientiæ, uereq; ipſius Dei cultricem, & reliquis hominibus impermiſcuā, inſtituerūt. Vt igitur poſterioris quoq; illorum propriæ religionis, tanquam ſcintilla quædam reparandi ignis, ita aliquod ſemen ſeruaretur, neq; una cum ipſorum deceſſu ipſorum pietas deficeret, atq; interiret, meritò & generandæ & alendæ ſobolis curam introduxere, ut ſic doctores atque magiſtri propriorum liberorum exiſterent: quippe qui poſteris ſucceſſores pietatis, propriæq; uirtutis hæredes relinquere, puchrum atque honeſtum iudicarent. Hinc ſanè prophetę innumerabiles, & uiri iuſti: quin ipſe quoq; ſaluator ac Dominus noſter, eiuſque diſcipuli, atque apoſtoli, ab illorum diſciplina profecti ſunt. Quod ſi qui etiam uitioſi ab iſdem prodierunt, quaſi paleæ ſimul cum tritico ſubnaſcentes, non ob id tamen culpandi qui genuerint, aut qui enutrierint: quando etiā de diſcipulis Saluatoris aliquos nouimus libertate uolūtatis auerſos, a recto

aberraſſe. Cauſa igitur ob quam uiri ſancti priſcis temporibus magno cũ ſtudio liberos ſuſciperent, reddita eſt: quæ non amplius in nobis locum habere dicenda eſt, quippe quũ, Deo fauente, per Euangelicam Saluatoris noſtri doctrinam, innumerabiles gentes, & populos, in urbibus, & regionibus, & agris liceat nobis oculis intueri, eodem animo feſtinantes, & ad ſancta Euangelicæ doctrinę præcepta concurrentes. quibus quidem ſatis ſuperq; ſit, ſi doctores ac prædicatores diuini uerbi omnibus & uitæ uinculis, & ſolitudinibus liberati, poſsint ſufficere. His autem ipſis maxime in præſentia, ut melioribus ſtudijs uacent liberius, ſeiunctus a re uxoria uictus adamatur, ueluti ijs qui diuina & incorporea ſobole propaganda occupati teneantur, & non unius, neque duorum liberorum, ſed aceruatim innumerabilis multitudinis educationem, ſanctamq; diſciplinam, ac reliquæ inſtituendæ uitæ curam ſuſceperint. Poſtremum omnium, ſi quis priſcorum illorum uitas, de quibus nũc loquimur, diligenter exploret, inueniet eos initio quidem ætatis, ſoboli augendæ, coniugioq; uacantes, mature autem abſtinẽtes, atq; ceſſantes. Scriptũ eſt enim, quod placuerit Enoch Deo poſtquã genuit Mathuſala. Vbi ſcriptura plane poſt genitũ filium, Deo placuiſſe illum de quo loquitur memorat, neq; illi poſthac alios genitos filios prodit. Noë quoq; uir iuſtus poſt ſuſceptionẽ liberorum, ſolus cum familia, quum reliqua omnia quæcunq; eſſent in terra perijſſent, incolumis cõſeruatus, plurimis poſthac ſuperfuiſſe annis indicitur, neq; tamen uſquam genuiſſe alios filios. Dicitur & Iſaac poſtquam ex una uxore geminæ prolis pater factus eſt, deſijſſe cum illa conſueſcere. Et Ioſeph quum pręſertim apud Aegyptios uerſatus ſit, non plus quam duorum filiorum pater extitiſſe inuenitur; quorum matrem unam duntaxat in matrimonio habuerit. Ipſe etiã Moſes atq; eius frater Aaron, antequam ipſis Deus apparuerit, filios genuiſſe memorantur. poſtquam autẽ diuina oracula acceperint, non amplius genitos ab illis filios inuenias. Quid porrò de Melchiſedec eſt dicendum? cuius omnino non filius, non genus, nõ ſucceſsio refertur? neque item Ieſu, qui in Moſi locum ſucceſsit, neq; plurimorum aliorũ prophetarum. Quum autem de Abraham, & Iacob quæri ſoleat, qui multiplicem ſobolem propagauerunt, alibi nos otioſius huiuſce rei rationẽ reddidimus, ubi de ſanctorum ueterũ uirorum multiplici coniugio, multiplicíq; ſobole diſſeruimus. Ad quæ ſcriptura noſtra in præſenti ſtudioſos lectores remittimus: hoc unum admonẽtes, ne noui quidẽ Teſtamẽti legibus, quę ad ſuſceptionẽ liberorum pertinent, omnino interdici, ſed in hoc quoq; ijs conſentanea quæ de priſcis illis ſanctis uiris memorantur, inſtituta haberi. Oportere enim, dicit ſermo diuinus, epiſcopum unius uxoris uirũ eſſe. Veruntamẽ eos qui ſacrati ſint, atq; in Dei miniſterio cultuq; occupati, continere deinceps ſeipſos à cõmercio uxoris decet: qui aũt non ad tantum aſſumpti ſint ſacerdotij munus, ijs idem ſermo diuinus indulget, ac propemodum palam omnibus prędicat, q; utiq; honorabile ſit cõiugiũ, & torus immaculatus, fornicatores et adulteros iudicaturus ſit Deus. Hęc itaq; nobis ad primã dubitationem dicta ſint.

Prædicatores uerbi Dei ſequeſtrari debent ab omni cura.

Decet, ſed nõ oportet, epiſcopũ ſine uxore eſſe.

Qua de cauſa non ita nobis, quemadmodum priſcis incendere, & ſacrificare Deo terreſtria permiſſum eſt. Cap. X.

SEd cur nõ ſummo Deo ipſi quoq; animalia ſacrificemus, quum ueteres illi Dei amatores, quorum nos pietatẽ imitari dicimus, hoc factitauerint: talis à nobis ratio reddatur. De ipſo cultu quẽ ueteres & primi homines diuinę naturę exhiberent, nõ idem q̃d Græcis uiſum eſt, & quod in ſacris Hebręorum libris inuenitur. Nam illi quidem putauerunt primos homines, nullũ prorſus animalis genus, neq; ſacrificare, neque incendere ſolitos dijs, ſed eos ſoli & reliquis cœli ſideribus, ubi uiride gramen, & quaſi quaſdam fœcundioris naturę quiſquilias manibus ſuſtuliſſent, herbam cum folijs, & radicib. igni comburere. Poſteriores autem homines procul à tam recto inſtituto aberrantes, fœ-

Ad uſum Bibliothecæ ... Ludo(vici) reg. ordinis minimorum

A tes fœdaſſe aras animalium cædibus. Porrò hoc eſſe impium & iniuſtum, & nuſquam Deo acceptum ſacrificium, nam brutorũ animam nihil ab hominũ rationali anima differre. Quapropter cædes accuſandos eſſe eos qui animalia ſacrificarent, dicebãt, nõ ſecus ac ſi eadẽ, ſimilisq; & in homine & in bruto anima ineſſet. Et talis quidem de antiquis hominib. opinio Græcorũ extat. Quæ autem in ſcriptis Hebræorum legitur, nõ talis. Ilicò enim factos primos homines, ut primùm in uita conſtiterint, animalium ſacrificijs Deo honorem exhibuiſſe cõmemorat. Dicit itaq;: Et factũ eſt poſt dies, ut offerret Cain de fructibus terrę ſacrificium Domino. Tum Abel ipſe quoq; obtulit de primogenitis ouiũ ſuarũ. Et reſpexit Deus ad Abel, & ad munera illius. Ad Cain uerò, & ad ſacrificia eius, nõ intendit. Vbi iam illud cõſiderabis, quod Deo acceptior dictus ſit, qui animalia ſacrificauerit, quàm is qui ab agro ſacrificiũ obtulerit. Etiã Noë protinus de cunctis pecoribus mundis, & de cunctis uolucrib. mundis, obtulit perfectiſsima munera ſuper altare, odoratusq; eſt Dominus odorem ſuauitatis. Abrahã quoq; ſacrificans deſcribitur, ut, ſi diuinæ ſcripturæ teſtimonium ſequimur, primum omnium de animalibus ſacrificium, priſcis Deo amicis uiris excogitatũ fuiſſe, nos dicere oporteat. Quam ſanè excogitationem temerè extitiſſe, aut humano more exortam, putandũ non eſt, ſed diuino potius nutu inſinuatã. Etenim quũ morũ ſanctitate præſtarẽt, Deoq; penitus addicti eſſent, & ob eã rem quaſi diuino ſpiritu illuſtrati uiderent, magno ſibi opus eſſe obſequio, ſi ſua ipſorum humana delicta diluere uellẽt, precium pro ſalute ſua ei qui uitam atq; animam prębuiſſet, ſe debere putabant: ſed quum nihil præſtantius aut precioſius anima ſua haberent, quod dicarẽt, pro hac interim brutorum animalium uitam offerebant, ita ſuæ ipſorum animę ſacrificiũ illud comparantes: neq; ſe in hoc aut delinquere, aut iniuſte facere arbitrabantur, quippe qui hominum rationali, atq; intelligentia prędìtæ animæ neutiquam ſimilem brutorum animã eſſe didiciſſent, neq; aliud quicquam quam illorũ ſanguinẽ, uitalemq; in eo uim eſſe eã, edocti eſſent, hocq; unum præbere ſe quaſi animam Deo pro anima offerẽtes. Hoc autem ipſum Moſes quodã loco planiſsime indicat, ubi ait: Anima omnis carnis ſanguis eius eſt, & ego dedi uobis ſanguinẽ in altari ad expiãdum pro peccatis ueſtris: ſanguis enim eorum pro anima expiabit. Idcirco dixi filijs Iſrael: Omnis anima ex uobis non comedet ſanguinem. Attende igitur diligenter, quomodo in his dictum ſit illud: Ego dedi uobis in altari expiare animas ueſtras: ſanguis enim pro anima piaculũ erit. Planè enim pro humana anima, mactatorũ animalium ſanguinem piaculum offerri dicit. Hoc idem etiam lex de ſacrificijs admonet intelligendum, ſi quis modò conſideratius attenderit. Nam capiti uictimæ unumquẽq; dum ſacrificat, manus habere iniectas imperat, & ad ſacerdotem animal ipſum adducere capite comprehẽſum, atq; detentũ, quaſi qui pro ſuo ipſius capite hoſtiam exhibeat. dicitur igitur de unoquoq;: Adducet illud ante Dominũ, & imponet manus ſuas in caput muneris: Quod ſanè in omni uictima obſeruatũ eſt, quũ aliter nullum ſacrificium offeratur. Ex quibus utiq; uerbis ſermò diuinus illud intelligi uult, humanarũ animarũ preciũ, q̃ ſacrificarẽtur animalia exhiberi ſolita eſſe. Porrò aũt qui docet brutorũ animalium ſanguinem, ipſorũ eſſe animam, is nequaquam ea cùm rationali atq; intelligente ſubſtantia, ſicut homines cõmercium habere ſignificat. Conſtare enim ea ex materia & corporibus, ſicut pullulantia omnia plantæq; conſtant. Vno itaq; ſermone rurſus Moſes Deum uſum inducit, quum ait: Germinet terra herbam fœni ſeminantis ſemẽ, ut lignum fructiferum. Et eadem rurſus ratione: Producat terra quadrupedes, & reptilia, & beſtias terrę generatim. Vt omnino eiuſdẽ & generis & naturæ & ſubſtantiæ bruta eſſe dicendum ſit, cuius & germinantia omnia, & plantæ ſunt. Proinde neutiquã errare qui animalia ſacrificant. Dictum igitur eſt etiam Noë, ut comederet carnes;

(B) *Anima bruti pro anima hominis offertur.*

Manus capitibus animalium imponuntur.

quaſi olera agri. Proinde dum nulla præſtantior,neq; maior,neq; precioſior, neq; Deo conuenientior uictima hominibus aderat,ſacrificia interim ex animalibus,pro ſua ipſorũ uita redimenda, & quoddã quaſi naturæ propriæ animatũ preciũ,ipſi Deo reddere illos cõuenienter oportebat, ſicut etiã Dei ueteres amici & cultores faciebant.Qui uenerabilẽ quãdam,Deoq; acceptã, et magnã hoſtiã uenturam olim ad homines, diuino indicãte ſpiritu, tanto antè didicerant,quę totius mundi expiatio exiſteret.cuius etiam ſigna quędam,et notas ipſi interea obirent, atq; perficerent, quippe qui & prophetę eſſent,& eius quod futurũ expectaretur,figuram in ſe quandã antè gerentes. Vbi aũt quod perfectũ erat aduenit, quemadmodũ uaticinia prophetarũ prędixerãt, priora illa deſierunt,et pręſtantiore uerioreq; ſacrificio ilicò ſublata ſunt. Hic aũt fuit Chriſtus Dei,is de quo antiquius à primis uſq; temporib. dictum eſt,

Chriſtus inſtar pecudis interficiendus.

quòd ad homines eſſe uenturus, atq; inſtar pecudis pro toto genere humano interficiendus,ut apud Eſaiam prophetam ſcriptũ legimus,ubi ait:Sicut ouis ad occiſionem ductus eſt,& ſicut agnus coram tondente obmutuit. Itẽ dicit: Hic peccata noſtra fert,& pro nobis in dolore eſt,et nos reputauimus eũ eſſe in labore,& in plaga,& in afflictione.ipſe aũt uulneratus eſt propter peccata noſtra,& tulit languorem propter iniquitates noſtras,diſciplina pacis noſtræ ſuper eum,liuore eius nos ſanati ſumus,& Dominus tradit eum peccatis noſtris:ipſe enim peccatũ non fecit,neq; inuentus eſt dolus in ore eius. Similia his item Hieremias alter Hebręorum propheta,inducta perſona Chriſti, palàm enunciat,dicens: Ego ſicut agnus innocens,qui ducatur ad ſacrificãdũ. Claudit horum prædictiones quaſi ſignum ijs imprimens Ioannes Baptiſta, in ipſius Saluatoris noſtri aduentu.Quũ enim illud uidiſſet, & ijs qui aderãt indicaſſet,ut uidelicet ipſe eſſet,de quo prophetæ loquerẽtur,acclamauit:Ecce agnus Dei,qui tollit peccatum mundi.Quando igitur ſecundũ teſtimonia prophetarum inuentum eſt magnum,magniq; æſtimandum pro redimẽdis, & Iudæis pariter & Græcis precium,illud uidelicet pro toto mundo piaculũ, illud pro anima cunctorũ hominum ſacrificiũ,illa pro omni macula & peccato puriſsima hoſtia,ille utiq; agnus Dei,illa Deo accepta & mũdiſsima ouis, ille agnus de quo prophetę tam multa dixerunt,per cuius diuinã ac myſticã doctrinam omnes nos,qui de gentibus aſſumpti ſumus, remiſsionem priorũ peccatorum inuenimus:ex quo etiam Iudæorũ,quicunq; in illo ſpem habuerint,à Moſi execratione liberãtur:meritò ſanè, quãdo illius memoriam,cor-

Recordatio corporis & ſanguinis Chriſti.

poriſq; eiuſdem & ſanguinis recordationem quotidie celebrant, & ad longè præſtantius & ſacrificium & munus aſſumpti ſunt, quàm illud antiquius fuerit. Quando igitur omnia hęc ita ſe habent,non amplius fas eſſe putamus in prima illa & infirma elementa recidere,quę utiq; ſigna quędam,et imagines, non ipſam ueritatem complectũtur. Meritò autem ipſorum quoq; Iudæorũ quicunq; ad Chriſtũ Dei confugiunt, ſi modò nõ amplius de Moſi pręceptis ſolliciti ſint,ſed ita uiuant,ut noui Teſtamenti ratio docet,eã quę à Moſe definita eſt execrationem euaſerint:quippe quum agnus Dei nõ ſolum peccatũ mundi,ſed etiam eam execrationem quę ijs debetur,qui contra Moſi legẽ aliquid cõmiſerint,in ſeipſum receperit.Factus igitur eſt Dei agnus et peccatũ et execratio.peccatum quidem pro peccatoribus huius mundi,execratio aũt pro ijs qui nolunt à ſcripto legit Moſaicæ recedere. Quocirca dicit Apoſtolus,Chriſtus nos redemit ab execratione legis,factus pro nobis execratio. Itẽ

Chriſtus mũdi piaculum.

Eum qui non nouat peccatum,pro nobis fecit peccatum.Qui enim nõ futurus fuit is,qui mundi piaculum factus eſt? is qui pro peccatorum anima preciũ? qui tanquã ouis ad occiſionẽ ductus eſt? is q exiſtimatus eſt ſicut agnus, qui ducatur ad ſacrificandum? atque omnia hæc & pro nobis,& propter nos. Ex quo quidem priſci illi,Deoq; grati uiri,quum præſtantiora non haberent, meritò ſigna ipſa attendebant. Nam etiam hoc ipſum Saluator noſter docet,

quum

A quum ait: Multi prophetæ & iuſti cupierunt uidere quæ uos uidetis, & nõ ui derunt: & audire quæ uos auditis, & non audierunt. At nos, qui ea quæ uera ſunt, atq; ipſa imaginum principia per refertam magnis myſterijs diſpenſatio nem Chriſti accepimus, non amplius ea quæ uetera facta ſunt deſideramus. Solus igit̃ ipſe eorum omnium qui unq; fuerint, cum ſit Dei uerbũ, ipſo anti quius mundo, pontifexq; omnis ratione atq; intelligentia prædita creaturæ, eum qui noſtris caſibus omnis eſſet obnoxius, quaſi ouum aut agnum ab ho minibus ſegregans, & huic noſtra omnium adſcribens peccata, eidemq; exe crationem, quæ mulctæ loco in lege Moſi adiuncta eſt, imponens, (ſiquidẽ ip ſo Moſe proloquente, execrabilis omnis qui pẽdet in ligno,) hoc ipſum per tulit, factus propter nos ipſe pro nobis execratio. qui ſeipſum quoq; propter nos peccatum facere non ueritus eſt: quandoquidem eum qui peccatũ non nouit, pro nobis peccatum effecit: eidemq; propter nos, omnia quęcunq; no bis impendebant, ſupplicia impoſuit: uincula, probra, cõtumelias, flagella, & cũ his uerbera deformia, poſtremumq; omnium, ipſum execrationis trophæ um. Itaq; poſt omnia, quaſi mirabilẽ quandam uictimã, ſacrificiumq; eximiũ patri ſuo operatus pro noſtra omnium ſalute obtulit; eiusq; rei memoriam, ut nos ipſi Deo pro ſacrificio offeremus, inſtituit. Hoc etiã prophetarũ pręci puus Dauid, qui quod futurũ erat ſpiritu diuino prouiderat, uaticinatus eſt, ubi ait: Expectans expectaui Dominũ, & intendit mihi, & exaudiuit precem meam: & ſuſtulit me de lacu miſeriæ, & de luto fecis, & ſtatuit ſupra petrã pe des meos, & direxit greſſus meos, & immiſit in os meum canticũ nouum, car mẽ Deo noſtro. Quod porrò ſit hoc nouũ canticũ, declarat deinceps, ubi ait: Sacrificium & oblationẽ noluiſti, corpus aũt perfeciſti mihi, holocauſta & pro peccato nõ ꝓbaſti. tunc dixi, Ecce uenio. In capite libri ſcriptũ eſt de me;

Memoriã paſſionis Chriſti ſacrificium noſtrum.

B ut facerem Deus uoluntatẽ tuam: uolui. & adiungit: Annunciaui iuſticiã in eccleſia magna. Sic planè docens pro antiquis ſacrificijs & holocauſtis, Chri ſti aduentũ per aſſumptionẽ humani corporis, eiusq; corpus perfectũ, Deo oblatum eſſe, ipſumq; hoc eccleſiæ ſuæ nunciat cum gaudio tanq; ingens my ſterium, quod prophetica uoce in capite libri propoſitum, expreſſumq; ſit: Cum ergo huius ſacrificij memoriam ſignis quibuſdam in menſa celebrandã corporisq; item illius, ſalutarisq; ſanguinis, ut noui Teſtamenti inſtitutũ ha bet, acceperimus: rurſus à propheta Dauid inſtruimur ad dicendũ, Paraſti in conſpectu meo menſam, cõtra eos qui affligunt me. Pingue feciſti in oleo ca put meum, & calix tuus inebrians quàm præſtãtiſsimus. Palam igitur in his myſticam ſignificat unctionem, & odorum afferentiam, menſæ Chriſti ſa crificia, quibus operãtes, incruentas & rationales, eiq; ſuaues uictimas, in to ta uita ſupremo Deo offerre, per eminentiſsimũ omnium ipſius pontificẽ, e docti ſumus. Hoc ipſum magnus quoq; propheta Eſaias mirabiliter diuino ſpiritu indicante prouidit, & anteq; fieret prædicauit: dicit igitur ſic: Domine Deus meus, glorificabo te, laudabo nomen tuum, quoniam feciſti res mirabi les. Et quę'nã hæ ſint res mirabiles, planè deinceps oſtẽdit, dicens: Faciet Do minus Sabaoth conuiuium omnibus gentibus, bibent læticiam, bibent uinũ, unguentur unguento, trade hæc omnia gentibus. Conſilium enim hoc in o mnes gentes. Huiuſmodi ſanè erant Eſaiæ mirabilia, quę bonę cuiuſdã fragrã tiæ, unguentiq; unctionẽ, non Iſrael, ſed omnibus gentibus promittebant: ex quo non immerito propter unguenti unctionem Chriſtianorum appellatio nem conſecutæ ſunt, ſed uini quoq; læticiam gentib. uaticinat̃ in eo: noui Te ſtamenti, quod à Chriſto conditũ eſt myſterium ſubobſcurè ſignificãs, quod ſanè apud omnes gẽtes in præſenti tempore perſpicuè celebratur. Porrò has rurſus incorporeas, intelligentiaq; præditas hoſtias, prophetica nũciant ora cula, ſic quodam loco habentia: Immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſ ſimo uota tua, & inuoca me in die tribulationis, & eruã te, et glorificabis me.

Et rurſus: Eleuatio manuum mearũ ſacrificium ueſpertinũ. Item alibi: Sacri- A
ficium Deo, ſpiritus cõtritus. Hæc igitur omnia, quæ ab initio diuinitus præ-
dicta ſunt, in præſenti tempore per Euãgelicam Saluatoris noſtri doctrinam
ab omnibus gentib. celebrantur, propheticæ uoci teſtimonium afferrente ue-
ritate, per quã uocem Deus, Moſaicis reiectis ſacrificijs, quod futurũ erat no-
ſtrum ipſorũ inſtitutũ, diuinitus nunciat, dicens: Quoniam ab ortu ſolis uſq;
ad occaſum, nomen meum glorificatum eſt in gentib. & in omni loco incen-
ſum offertur nomini meo, & hoſtia mũda. Sacrificamus igitur Deo altiſsimo
ſacrificium laudis: ſacrificamus Deo plenum, & odorem afferens, & ſacroſan
ctum ſacrificium: ſacrificamus nouo more, ſecundum nouum Teſtamentũ,
hoſtiam mũdam. At ſacrificium Deo, ſpiritus contritus dictus eſt. cor igitur
contritũ & humiliatũ Deus non deſpiciet. iamq; etiam incendimus propheti-
cum illum odorem in omni loco, & offerimus ei bene olentem fructum om-
ni uirtute abundantis theologiæ hoc ipſum orationibus ad eum directis faci-
entes. Quod ſane ipſum alius quoq; docet propheta, qui ait: Fiat oratio mea
ſicut incẽſum in cõſpectu tuo. Igitur & ſacrificamus & incendimus, alias qui-
dem memoriam magni illius ſacrificij, ſecundum ea quæ ab ipſo tradita ſunt,
myſteria celebrantes, & gratias Deo pro ſalute noſtra agentes, religioſosq;
hymnos & orationes ſanctas illi offerentes: aliàs nos ipſos totos ei conſecran-
tes, eiusq; pontifici, ipſi utiq; uerbo, corpore animoq; dicantes. Proinde ab o-
mni obſcœnitate corpus intactum atq; immaculatum eidem conſeruare ſtu-
demus, omniq; affectu, atq; omni fœditate, quæ à malitia proficiſcatur, purga-
tam mentem illi reddimus, cogitationibusq; ſinceris, & affectione non ficta,
ueritatisq; decretis illum colimus. Grata enim illi hæc eſſe, magis
quàm hoſtiarum magnum numerum, quarum ſanguine &
fumo, & nidore operemur, edocti ſumus. B

LIBER SECVNDVS.

Quòd non caſu, neq; temerè propheticos Hebræorum libros omni ſtudio complexi ſumus. Præfatio.

QVum ueræ pietatis rationem, quæ omnibus hominib. per Euangelicã doctrinã propoſita eſt, & uiuendi in Chriſto inſtitutum, libro priore tractauerim, nec non in medio poſuerim, ac ni fallor perſuaſerim, ut fieri nullo modo potuerit, ut omnes gentes, etiamſi uoluiſſent, ex legib. Iudæorum uiuerent, iam nunc ad propheticarũ uocum teſtimonia reuertor, paulo altius orationis initium ſumens, ut ſic eos qui ad circũciſionem pertinentes nos accuſant, abundantius pleniusq; refellam. Quoniam igitur dicere ſolent, earum promiſsionum quæ in ſuis ipſorum libris aperte deſcriptæ habentur, nullo modo nos eſſe participes. ſuos enim fuiſſe prophetas, ſibiipſis Chriſtũ nũciari, quem libenter & ſaluatorẽ & redemptorem uocant: ſibiipſis promiſsiones illas, quas apertè deſcriptas habent, exhibendas atq; reddẽdas expectari: nos aũt iuſto ipſorũ numero ſuperuacaneos accedere, utpote qui genere ſimus diuerſo, & quibus quaſi externis, deterrima in omnibus prophetijs reſponſa ſint: iam nunc his obuiam ex ipſorũ propheticis libris eamus. Quòd igitur apud illos promiſſum extet, Chriſtũ Dei, eiusq; aduentum redemptionem Iſrael nunciare, inficiaturi ne nos quidem ſumus, quippe cum abſq; controuerſia in omnibus illorum ſcriptis hoc palam inueniri conſtet: ut aũt gentes ab ijs quæ in Chriſto expectent bonis excludãt, quaſi ab ijs quę uni Iſrael, non autem etiam gentibus promiſſa ſint, non item æquè iuſteq; illis eſt concedendum, utpote cum hoc illi præter diuinorũ librorum autoritatem iactent.

Quemad-

A *Quemadmodum meliora de nobis externis gentibus prophetæ illorum ante uenientes nunciauerunt.* Cap. I.

PRimum igitur, quoniam pro ſeipſis meliores optabilioresq́ uoces colligere ſolent,& eas aſsiduè crebroq́ iactare,hiſce opponamus eas quę in illorum prophetijs extant de gentibus demonſtrationes: quæ palàm proponunt,innumerabilia eſſe uaticinia,quibus bona & ſalutaria cunctis gentibus futura nuncientur:nec aliter dicantur ea, quæ gentibus promiſſa ſunt, exitū eſſe quàm per unum Chriſti aduentum,habitura. Quem quidem locum ubi dicendo abſoluerimus, tum illud nobis demonſtrandum erit, non illis magis dicendum eſſe,expectationem Chriſti Dei conuenire,quàm nobis. Vbi uero ſpes promiſſorum,paris momenti,& Iudæis & Græcis oſtenſa fuerit,quodq́ in hoc, ijs qui ex circūciſione aſſumendi ſint, nihil ij qui ex gentibus ſalutem expectant, ſint conceſſuri: tum in ijs quæ ſequentur uberius, & quaſi copia quadam prouecti demonſtrabimus, quemadmodum in aduentu Chriſti,gentiumq́ uocatione,caſuram penitus,totamq́ abijciendam eſſe Iudæorum nationem,diuina prædicunt oracula,& quod paucis duntaxat ipſorum,& facile numerabilibus, meliora illa promittunt, illorumq́ urbem ſignificant unà cum templo eſſe capiendam, cunctaq́ illa ſeueriorem quendam poſtulantia cultum, auferenda. Quod quidem ipſum iam reipſa uere prædictū fuiſſe apparet. Quomodo uerò una eademq́ ratione in ipſo Chriſti aduentu,liberationem à malis ipſi Iſrael bonorumq́ perceptionem, & rurſus bonorum ademptionem,ruinamq́ religionis futuram, libri ſancti ſignificent,ſuo tēpore planum faciemus. Nunc autem ad primum reuertemur,ſi pauca quędam ex innumerabilibus prophetijs ad demonſtranda ea quæ dicta ſunt,collegerimus.

Quoniam igitur eas quæ meliores habentur de ſeipſis prophetias, nobis ſo-
B lent obijcere, tanquam ij qui ea quæ anteceſſerint beneficia, ſoli ſuſceperint, tempus iam eſt,contra illos adducere,illiſq́ opponere ea quę ipſis quoq́ gentibus promiſſa ſunt,quæ uidelicet apud prophetas ipſorum fuerunt. Hoc autem ſic fiet.

Quemadmodum benedicentur gentes terræ in modum ſimilem appellationis Abraham. Demonſtratio I.

Dixitq́ Dominus: Non celabo ego Abraham puerū meum,quæ faciam. Geneſ.18.
Eſt autem Abraham futurus in gentem magnam, & multam. Et benedicent »
in eo omnes gentes terræ. Occultū multoſq́ latens myſterium,non ſe occul- »
taturum ait oraculum, ſed amico Dei indicaturum. Id autem erat de benedictione omnium gentium, quod olim quidem latebat, eo quòd Abrahę tēporibus,omnes gentes infando ſuperſtitionis errore tenerentur:nunc autem id in apertum prodijt,cum ille per Euangelicā Saluatoris noſtri doctrinam,eundem cum Abraham diuini cultus ritum ſeruantes,eiuſdem cum illo benedictionis participes exiſtunt. Quemadmodum uerò geri nullo modo poſſet,ut ex legibus à Moſe poſitis gentes uniuerſæ uiuendi normam acciperent, pleniſsime libro ſuperiore diſſeruimus, ne quis fortè ſuſpicetur de aduenis, qui apud Iudæos degebant,illud fuiſſe prolatum oraculum. Itaq́ cum in eodem probauerimus,quod ijs ſolis qui per Chriſtum de cunctis gentibus aſſumantur,benedictio omnium gentium Abrahæ diuinitus reddita, conuenire poſſit,ſtudioſos lectores ex hoc loco ad illa remittimus.

Quemadmodum benedicentur omnes gentes terræ in eo ſemine quod progreſſurum eſt de ſobole Iſaac. Demonſtratio II.

Dominus autē ad Iſaac reſpondens, poſt alia etiam hæc dicit: Et confirma- Gen.26.
bo iuſiurandū meū Abrahę patri tuo, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtel- »
las cœli,& dabo ſemini tuo omnē terram hāc, & benedicentur in ſemine tuo »
omnes gentes terræ. Dominus & ſaluator noſter Ieſus,qui Chriſtus eſt Dei, »
ex ſemine Iſaac natus eſt ratione humani corporis, in quo omnibus gentibus ter-

bus terræ benedicitur, quæ ab illo communem uniuerſi Deum edoctæ ſunt, A
didiceruntq́ item, Dei amicis uiris benedicere. Ex quo uiciſſim ipſis quoq;
benedicitur, quæ in hoc uidelicet eundem cum ijs, quibus ipſe benedixerint,
benedictionis fructum percipiunt: quemadmodũ Dei ad Abraham reſponſum habet, Qui tibi benedicunt, eis benedictum eſt.

De plurimis gentibus, gentiumq́; collectionibus, quæ ex Iacob conſtituentur, quamuis ſola Iudaica gens ab eo profecta ſit. Demonſtratio III.

Geneſ.35. Dixit autem illi Deus: (cõſtat autem dixiſſe Iacob) Ego Dominus Deus,
„ creſce & multiplica gentes, & congregationes gentium ex te erunt. Ex eo quidem quod apparet ac perſpicuum eſt, una dũtaxat Iudaica gens ab Iacob extitit. Quonam modo igitur uerum ſit oraculum, quod numero multitudinis utitur? Poſtquã igitur Chriſtus Dei, qui ex ſemine Iacob natus eſt, multos gentium conuentus per Euangelicam ſuam conſtituit doctrinam, merito in eo, & per eum, quæ ad prophetiam pertinent, iam ante exitum inuenerunt, & poſthac item magis inuenient.

Declaratio lætitiæ gentium ſecundum Deum. Demonſtratio IIII.

Deu.32. Lætamini cœli cum eo, & adorent eum omnes filij Dei: lætamini gentes
„ cum populo eius, & forte efficiant cor omnes angeli eius. Pro eo autẽ quod eſt, Lætamini gentes cum populo eius, Aquila, uociferamini, inquit, gentes, populus eius. Et Theodotion: Exultate gentes populus eius.

Quòd extremorum terræ, & cunctarum gentium conuerſio erit ad Deum, generatioq́; uenturæ & populus qui naſcetur, iuſticiam eius accipiet. Demonſtratio V.

Pſal.21. Reminiſcentur, & conuertentur ad Dominũ uniuerſi fines terræ, & adora
„ bunt in conſpectu eius uniuerſæ familiæ gentium: Quoniam Domini eſt re-
„ gnũ, & ipſe dominabitur in gentibus. (ac deinceps adiungit:) Annunciabitur
„ Domino generatio uẽtura, & annũciabunt iuſticiam eius populo qui naſcetur, B
„ quem fecit Dominus. Plana ſunt hæc, & nullius interpretationis indigentia.

Pietatis pariter & lætitiæ promiſsio gentibus, & Dei regnum in gentes. Demonſtratio VI.

Pſal.46. Omnes gentes plaudite manib. iubilate Deo in uoce exultationis, quo-
„ niã Dominus altiſsimus, terribilis, rex magnus ſuper omnem terram. (ac de-
„ inceps adiungit:) Quoniam rex omnis terræ Deus, pſallite ſapienter. Regna-
„ uit Deus ſuper gentes. Deus ſedet ſuper ſede ſancta ſua. Principes populorũ
„ cõuenerunt cũ Deo Abrahã. Et hæc itẽ plana, nec interpretationis indigẽtia.

Declaratio pietatis gentium. Demonſtratio VII.

Pſal.85. Non eſt ſimilis tibi in dijs Domine, & non eſt ſecũdum opera tua. Omnes
„ gentes quaſcunq; feciſti uenient, & adorabunt coram te Domine, & glorifi-
„ cabunt nomẽ tuum quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia: tu es Deus
„ ſolus. Hæc ita non minus perſpicua ſunt.

Declaratio omnium gentium pietatis, & cantici. & intelligentiæ, & regni Dei, & orbis terræ correctio. Demonſtratio VIII.

Pſal.95. Cantate Domino canticũ nouum, cantate Domino omnis terra. Cantate
„ Domino, & benedicite nomini eius, annunciate de die in diem ſalutare eius,
„ annũciate in gentibus gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius, quo-
„ niam magnus Dominus, & laudabilis ualde, terribilis eſt ſuper omnes deos.
„ (& adiungit:) Afferte Domino familię gentium, afferte Domino gloriam no
„ mini eius. (ac deinceps:) Dicite in gentibus, quòd Dominus regnauit. Etenim
„ correxit orbem terræ, qui non commouebitur. Etiam hæc aperta ſunt.

Cunctarum gentium, & qui omnium ſuperſtitioſiſsimi ſunt, Aegyptiorum, unius & ueri Dei, & in ſpiritu, ex diuina lege, adorationis & celebritatis ſolennis agnitio. Demonſtratio IX.

Zach.14. Et erit, quicunq; reliqui fuerint ex uniuerſis gentib. quæ uenerunt cõtra
„ Hieruſalem, aſcendent quotannis ut adorent regem Dominum omnipoten-
„ tem, & celebrent ſolenne tabernaculorũ. Et erit: quicũq; non aſcenderint ex

omn;

A omni tribu terræ in Hieruſalē, ut adorent regem Dominū omnipotentem, & „
ipſi illis adijcientur, non erit ſuper eos imber. Quòd ſi tribus Aegypti non aſ- „
cēderit, & nō uenerit, & ſuper hos erit ruina, qua percutiet Dominus omnes „
gentes, quæcūq; non aſcenderint ad celebrandū ſolenne tabernaculorū. Hoc „
erit peccatū Aegypti, & peccatū omnium gētium, quæcūq; nō aſcēderint ad „
celebrandū ſolenne tabernaculorū. Plane hæc uocationē omniū gentiū con- „
tinēt, ſi ſenſum duntaxat ſpectemus eorū quæ de Hieruſalē celebritate taber „
naculorū dicta ſunt, quę quidē ſuo tēpore aptā interpretationē habitura ſunt. „

Declaratio, ut electi ſint apoſtoli, & uocati gentes. Demonſtratio X.

Hoc primum uide, cito fac, regio Zabulon, terra Nephthalim, & reliqui *Iſa. 9.*
qui maritimam habitatis trans Iordanem. Galilæa gentium, populus ſedens „
in tenebris. Videte lucem magnam qui habitatis in regione, & umbra mor- „
tis, lux ſplendeſcet ſuper uos.

Declaratio uocatio[n]gentium. Demonſtratio XI.

Audite me inſulæ, attendite gentes. Multo tēpore ſtabit, dicit Dominus. *Iſa. 49.*
(Quibus deinceps & de gentibus pariter, & de Chriſto adiungit:) Ecce dedi „
te in teſtamentū generis, in lucem gentium, ut ſis in ſalutem uſq; ad extremū „
terræ. Cæterum innumerabilia ipſe quoq; inuenies, quibus ea quæ gentibus promiſſa ſunt continentur, per omnes prophetas diſperſa, quibus ſane in pręſentia neq; colligendis, neq; interpretandis tempus adeſt: tametſi ſatis multa ad demonſtrandum id quod propoſitum eſt, in ſuperioribus habentur. Hoc autem fuit oſtendere eis, qui quoniam ex circūciſione ſunt, ſeipſis ualde gloriantur & ſuperbiunt, quaſi ſe unos Deus reliquis gentib. prępoſuerit, ſeq; unos dignos exiſtimauerit, quibus quæ futura erant, diuinitus promitteret, nihil ipſis ſeorſum à cæteris omnibus, in diuinis promiſſionibus eſſe promiſ-
B ſum. Quandò igitur demōſtratum eſt, gentes quoq; diuinorū promiſſorum beneficium eſſe conſecutas, agè iam deinceps quid'nam illud ſit, ex quo gentes & uocationis Dei, & diuinorū promiſſorū cōpotes futuræ dicuntur, contemplemur. Pulchrū enim eſt, cauſam cognoſcere, quæ talia bona dicatur eſſe gentibus conciliatura, quæ'nam porrò alia ſit hæc, quàm Chriſti aduētus? per quem ij quoq; qui ex circumciſione ſunt, ſuam futuram eſſe redemptionem confitentur? eſt igitur demonſtrandum, expectationem uocationis gentium, non aliam quampiam fuiſſe, quàm ipſum Chriſtum Dei, qui nō ſolum Iudæis, ſed etiam omnibus gentibus ſaluatorem ſe fuerit exhibiturus. Vtar uerò nūc nudis prophetarum teſtimonijs abſq; ulla interpretatione, otio pòſt liberiore unumquodq; eorum latius interpretaturus: quandoquidem fauente Deo, ubi omnia quæ de gentibus prædicta ſunt in unum coegero, ipſa hęc interpretari conſtitui.

Quemadmodum ijdem fore, ut in aduentu Chriſti, eius Dei qui olim à Iudæis ſolis cognoſcebatur, cognitionem & cultum omnes gentes acciperent, uaticinati ſunt. Cap. II.

Declaratio inſidiarum aduerſus Chriſtum, ubi ipſe filius Dei appellatur, & gentes hæreditatem à patre accipit. Demonſtratio XII.

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? adſtiterunt re- *Pſal. 2.*
ges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduerſus Dominum, & aduer „
ſus Chriſtum eius. (& quæ ſequuntur. quibus adiungit:) Dominus dixit ad „
me, filius meus es tu, ego hodie genui te: poſtula à me, & dabo tibi gentes hæ- „
reditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. „

Declaratio regni Chriſti, & uocationis gentium, & omnium tribuum terræ benedictio. Demonſtratio XIII.

Deus iudicium tuum regi da, & iuſticiam tuam filio regis, iudicare popu *Pſal. 71.*
lum tuum. (& quæ ſequuntur, quibus adiungit:) Et dominabitur à mari uſq; „
ad mare, & à flumine uſque ad fines orbis terræ. (Et rurſus:) Omnes gentes „
ſeruient ei. (Item:) Et benedicentur in eo omnes tribus terræ: omnes gen-

tes bea-

tes beatificabunt eum.(Et in fine Pſalmi:)Et replebitur maieſtate eius omnis terra.fiat,fiat.

Declaratio cantici noui,& brachij Dei,& ſalutaris eius omnibus gentibus indicatio,ſalutare autem filij nomen Hebraica uoce demonſtratur. Demonſtratio XIIII.

Pſal.6. Cantate Domino canticũ nouum,quia mirabilia fecit Dominus.Saluum fecit eum dextra ipſius,& brachium ſanctum eius.Notum fecit Dominus ſalutare ſuum, in conſpectu gentium reuelauit iuſticiam ſuam, recordatus eſt miſericordiæ ſuæ Iacob,& ueritatis ſuę Domui Iſrael.uiderũt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri,iubilate Domino omnis terra. (Et adiungit:)Commoueatur mare & plenitudo eius,orbis terrarũ,& omnes qui habitant in eo.Flumina plaudent manu ſimul,montes exultabunt a facie Domini,quoniam uenit iudicare terram,iudicabit orbem terræ in iuſticia, & populos in æquitate.

Quòd ubi defecerit regnum Iudæorum,ipſe Chriſtus adueniens,gentium erit expectatio. Demonſtratio XV.

Geneſ.49. Non deficiet princeps de Iuda , neq; dux de femoribus eius, donec ueniat cui repoſitum eſt.& ipſe erit expectatio gentium.

Declaratio cultus Chriſti,& ſublationis cultus ſimulacrorum & gentium erga Deum pietatis. Demonſtratio XVI.

Soph.2. Adueniet Dominus ſuper eos , & perdet omnes deos gentium , & adorabunt eum,unuſquiſq; de loco ſuo omnes inſulæ gentium.

Declaratio diei reſurrectionis Chriſti , item gentium congregatio , omniumq; hominum agnitio Dei, & modus unus pietatis,& quòd Aethiopes ſacrificia illi offerent. Demonſtratio XVII.

Soph.3. Idcirco expecta me,dicit Dominus,in diem reſurrectionis meæ in teſtimonium:quia iudicium meum ad congregandas gentes,ut admittã reges,& effundam ſuper eos iram meam,omnẽ iram furoris mei:quoniam in igne æmulationis meæ conſumetur omnis terra,quia tunc conuertã in populos linguã in generationem eius,ut inuocent omnes nomen Domini, ad ſeruiendum ei ſub iugum unum:à finibus fluuiorum Aethiopiæ ferent ſacrificia mihi.

Declaratio Chriſti aduentus,& quòd multæ gentes ad eum confugient,quodq; erunt Domino ex gentibus conſtituendi populi. Demonſtratio XVIII.

Zach.2. Gaude & lætare filia Sion,quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & confugient gentes multæ ad Dominum in die illa, & erũt ei in populum:& habitabunt in medio tui, & cognoſces quòd Dominus omnipotens miſit me ad te.

Declaratio ortus Chriſti,qui ſit ex radice Ieſſæ proditurus,& uocatio per illum omnium gentium. Demonſtratio XIX.

Iſa.11. Egreditur uirga de radice Ieſſæ, & flos de radice aſcendet,& requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei,(& quæ ſequuntur. quibus adiungit:)Et erit in die illa radix Ieſſæ,& qui ſuſcitatur ut imperet gentibus,in eo gentes ſperabunt.

Declaratio Chriſti aduentus,& beneficij quo per illum afficiendæ ſunt omnes gentes. Demonſtratio XX.

Iſa.42. Ecce puer meus , ſuſcipiam eum:electus meus, admiſit eum apud ſe anima mea,dedi ſpiritum meum ſuper eum,& iudicium gentibus proferet:non clamabit,neq; remittet,neq; audietur foris uox eius : calamum collabefactatum non franget, & linum fumigans non extinguet : ſed in ueritate proferet iudicium,reſplendebit,& non frangetur,donec ponat in terra iudicium,& in nomine eius gentes ſperabunt.(ac deinceps adiungit:)Ego Dominus Deus uocaui te in iuſticia,& apprehendam manum tuam,& confirmabo te, & dedi te in teſtamentum generis,in lucem gẽtium,ut aperires oculos cæcorum, & de uinculis educeres uinctos:& de domo carceris,ſedentes in tenebris.Ego Dominus Deus, hoc meum eſt nomen : gloriam meam alteri non dabo, neq; uirtutes meas ſculptilibus , quæ ab initio erant : ecce uenerunt,noua quæ nunc annuncio,antequam annunciaretur,indicata ſunt uobis,

A *Declaratio Chriſti tum ortus, tum uocationis gentium.* Demonſtratio XXI.

Audite me inſulæ, & attendite gentes. per tempus multum conſiſtet, dicit *Iſa.49.*
Dominus. ab utero matris meæ uocauit nomẽ meum, & poſuit os meũ quaſi ,,
gladium acutum, et ſub tegumento manus ſuę occultauit me. poſuit me qua ,,
ſi ſagittam electam, & in pharetra ſua protexit me. (& adiungit deinceps:) Ec ,,
ce dedi te in teſtamentum generis, in lucem gentium, ut ſis in ſalutem uſque ,,
ad extremum terræ.

Chriſti aduentus ſignificatio, & uocationis gentium. Demonſtratio XXII.

Sic dicit Dominus: Qui liberauit te Deus Iſrael, ſanctificate eum qui negli *Iſa.49.*
git animã ſuam, qui abominabilis gentibus, ſeruis principum: reges uidebũt ,,
eum, & ſurgent principes, & adorabunt eũ. (& quæ ſequuntur, quibus adiun ,,
git:) Tempore accepto adiui et, & in die ſalutis audiui te, & dedi te in teſta- ,,
mentũ gentiũ, ut conſtitueres terram, & conſequereris hæreditates deſertas, ,,
& diceres ijs qui in uinculis ſunt, Exite: & ijs q in tenebris, ut in lucẽ prodeant, ,,
& in omnib. uijs paſcentur, & in omnibus ſemitis paſtio eorũ. non eſurient, & ,,
neq; ſitient, neq; percutiet eos æſtus, neq; ſol: ſed qui miſeret conſolabitur, & ,,
per fontes aquarũ ducet eos: & ponã omnem montẽ in uiã, & omnem ſemitã ,,
in pabulum eis. Ecce hi de lõginquis uenient, illi ab aquilone & mari, alij uerò ,,
ex terra Perſarũ. Lætamini cœli, & exultet terra. Erumpant mõtes in lętitiam: ,,
quoniã miſertus eſt Dominus populi ſui, & humiles populi ſui cõſolatus eſt. ,,

Declaratio Chriſti, & uocatio gentium. Demonſtratio XXIII.

Attendite auribus ueſtris, & ſectamini uias meas. audite me, & uiuet in bo *Iſa.55.*
nis anima ueſtra: & condam uobis teſtamentum ſempiternum, ſancta Dauid ,,
fidelia. Ecce teſtimonium gentibus dedi eum, principem & imperantem gen ,,
B tibus. Gentes quæ non nouerunt te, inuocabunt te: & populi qui neſciunt te, ,,
ad te confugient propter Dominum Deum tum, ſanctum tuum Iſrael: quo- ,,
niam glorificauit te. Quando ergo ab his quoque didicimus Chriſti aduentũ præparari, ut non ſolis Iudęis, ſed omnibus gentibus ſalutaris foret: agè tertiũ quoque illud oſtendamus, quemadmodum in aduentu eius, non ſolum meliora gentibus per prophetas nunciabantur, ſed etiam ijs qui ex circumcisione ſunt contraria. Siquidem planè ruinam & reiectionem Iudaicæ gentis futuram, propter eorum erga Chriſtum incredulitatem, oracula quę apud ipſos habentur, pronunciat, ut iam non æquales nos eis, ſed etiam longè ſuperiores uideamur. Cęterùm nunc quoque utar nudis prophetarum locis, nec ea ullo modo contemplabor, cùm propter eorundem perſpicuitatem, tum quòd liberiore ocio pleniſſimam eorum expoſitionem edituri ſumus.

Quemadmodum in uocatione gentiũ, quæ per Chriſtum facienda erat, Iudæorum gentem à ritu proprio, cultuq; Dei cadere oportebat. Cap. XXIII.

Declaratio reiectionis gentis Iudæorum, & adoptionis gentium loco eorum. Demonſtratio XXIIII.

HAec dicit Dominus: State in uijs, & uidete: & rogate ſemitas Domini *Hierem.6.*
ſempiternas, & uidete quæ'nam ſit uia bona, & ambulare in ea, & inue- ,,
nietis purgationẽ animis ueſtris. Et dixerunt, Non ambulabimus. Con- ,,
ſtitui ſuper uos ſpeculatores, audite uocẽ tubæ. & dixerunt, Non audiemus. ,,
Idcirco audierunt gentes, & qui paſcunt greges in eis. ,,

Pietatis gentium declaratio, & gentis Iudaicæ impietatis accuſatio: & prædictio malorum, quæ poſt Chriſti aduentum inuaſura erant eos. Demonſtratio XXV.

Domine fortitudo mea, & auxilium meum, & refugium meum in die ma- *Hierem.16.*
lorum. Ad te gentes uenient, ab extremo terræ, & dicent: Verà falſa poſſede- ,,
runt patres noſtri ſimulacra, & non eſt in eis utilitas: ſi faciet ſibi homo deos, ,,
& hi non ſunt dij. Idcirco ego oſtendã eis in tempore hoc, notã faciam eis ma- ,,
num meã & uirtutem meam, & cognoſcent quod nomẽ mihi Dominus. Pec *Hierem.17.*
catum Iuda ſcriptũ eſt ſtylo ferreo in ungue adamantino, exaratũ ſuper latitu ,,

„ dine cordis eorum. Quum recordata fuerint nemora eorum in ligno conden
„ ſo, & in collibus extenſis, & montibus, in agro. Fortitudinem tuam, & theſau
„ ros tuos in direptionem dabo, & excelſa tua propter peccata tua, in omnibus
„ finibus tuis, & relinqueris ſola, & humiliaberis ab hæreditate tua, quam dedi
„ tibi: & ſeruire te faciam inimicis tuis in terra, quam non noſti, quoniam ignis
„ incenſus eſt in furore meo: uſq; in æternum ardebit.

De diſperſione gentis Iudaicæ in omnes gentes & de renouatione aduentus, & regni Chriſti, & de uocatione omnium gentium, quæ in eo facta eſt. Demonſtratio XXVI.

Amos 9. Ecce ego mando, & uentilabo in omnibus gentibus domum Iſrael, quem-
„ admodum uentilatur in uanno, & non cadet contritio in terram: gladio mo-
„ rientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt, non appropinquabunt, ne-
„ que uenient ſuper nos mala. in die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod
„ cecidit, & inſtaurabo quæ ceciderunt ex eo, & quæ diruta ſunt eius ſuſcitabo,
„ & inſtaurabo illud ſicut dies ſeculi, ut exquirant me, qui reliqui ſunt ex homi
„ nibus, & omnes gentes, ſuper quas inuocatum eſt nomē meum ſuper eas, di-
„ cit Dominus, qui facit hæc omnia.

Accuſatio magiſtratuum gentis Iudæorum, ſignificatio deſolationis metropolis eorum, aduentusq; Chriſti, & domus Dei, quæ eſt eccleſia eius, uerbiq; & legis progreſsio, & gentium cunctarum uocatio. Demonſtratio. XXVII.

Micheæ 3. Audite nunc demum hæc, qui præeſt domui Iacob, & qui reliqui eſtis ex
„ domo Iſrael, qui abominabimini iudicium, & omnia recta peruertitis, qui ędi
„ ficatis Sion in ſanguinibus, & Hieruſalem in iniuſtitijs. qui ei præſunt, cum
„ muneribus iudicauerunt, & ſacerdotes eius cum mercede reſponderunt, &
„ prophetæ eius cum argento diuinarunt, & ſuper Dominum requieuerunt,
„ dicentes: Non'ne Dominus nobiſcum eſt? non uenient ſuper nos mala. Idcir
„ co propter uos, Sion quaſi ager arabitur, & Hieruſalem quaſi pomorum cu-
Mich. 4. ſtodia erit, & mons domus Dei in nemus ſyluæ. Et erit in nouiſsimo dierum,
„ manifeſtus mons Domini paratus ſuper uertices montium, & extolletur ſu-
„ per colles, & feſtinabunt ad illū populi, & ibunt gentes multæ, & dicent: Ve-
„ nite aſcendamus in montem Domini, & in domum Dei Iacob, & oſtendent
„ nobis uiam eius, & ambulabimus in ſemitis eius, quoniam de Sion egredie-
„ tur lex, & uerbum Domini de Hieruſalem.

Declaratio de Chriſti aduentu, & Iudæorum bellici apparatus pernicies, gentiumq; pax, & regnum Domini uſq; ad terminos orbis terræ. Demonſtratio XXVIII.

Zach. 9. Gaude uehementer filia Sion, prædica filia Hieruſalem, ecce rex tuus ue-
„ nit tibi iuſtus, & Saluator, ipſe manſuetus, & ſedens ſuper iumento, & pullo
„ adoleſcente, & perdet currus ex Ephræm, & equum Hieruſalem, & perdet ar
„ cum bellicum, & abundantia pacis ex gentibus, & principatum obtinebit à
„ mari uſq; ad mare, & à fluminibus per exporrectiones terræ.

Recuſatio gentis Iudaicæ, & corporalis ipſorū ex lege Moſi adorationis reiectio, ſpirituali introducta in omnes gentes adoratione per Chriſtum. Demonſtratio. XXIX.

Malach. 1. Non eſt mea uoluntas in uobis, dicit Dominus omnipotens, & ſacrificium
„ non ſuſcipiam de manibus ueſtris, quoniam ab ortu ſolis & uſq; ad occaſum,
„ nomen meum glorificatum eſt in gentibus, & in omni loco incenſum offer-
„ tur nomini meo, & hoſtia munda: quoniam magnum nomen meum in genti
„ bus, dicit Dominus omnipotens. uos autem profanatis illud.

Iudaicæ gentis ruina, uerbiq; Dei, & leges nouæ, eiusq; domus diuulgatio, & pietatis omnium gentium declaratio. Demonſtratio XXX.

Iſa. 1. Relinquitur filia Sion ut umbraculum in uinea, & ſicut fructuum cuſto-
„ dia in cucumerario, ſicut ciuitas in obſidione. (ac deinceps adiungit:) Quo-
„ modo facta eſt meretrix ciuitas fidelis Sion? in qua iuſtitia ſomnum cœpit, in
„ ea nūc autem interfectores. Et ad hæc: Erunt enim ſicut terebinthus abiectis
„ folijs, & ſicut hortus aquā nō habens. Et erit fortitudo eorū, ut ſtipula ſtuppę,

& quę

A & quæſtus eorum,ut ſcintillæ ignis, & comburentur iniqui, & peccatores ſi- »
mul,& non erit qui extinguat.(His omnibus adiungit:) Et erit in nouiſsimis »
diebus manifeſtus mons Domini,& domus Dei in ſummis montiū,& extol- Iſa. 2.
letur ſuper colles.Et uenient ad eum omnes gentes,& ibunt gentes multę & »
dicent: Venite,aſcendamus in montem Domini, & in domū Dei Iacob,& an »
nunciabit nobis uiam ſuam,& ambulabimus in ea.Nam de Sion exibit lex,et »
uerbum Domini de Hieruſalem,& iudicabit inter gentes. »

Sublatio gloriæ populi Iudæorum,& gentium conuerſio à ſimulacrorum cultu ad Deum uniuerſi:& de deſolatione Iudaicarum urbium,& de incredulitate eorum erga Deum. *Demonſtratio* XXXI.

Hæc dicit Dominus Sabaoth: Et erit quemadmodū ſi quis colligat ſpicam Iſa. 17.
in conualle ſolida, & relicta in ea ſit ſtipula. aut tanquam ſi baccę oliuæ duæ »
uel tres in ſummo ſublimiū,uel quatuor uel quinq; in ramis eorū relictæ fue- »
rint. Hęc dicit Dominus Deus Iſrael.Die illa cōfidens erit homo in eo,qui fe »
cit ipſum.oculi aūt eius ad ſanctū Iſrael reſpicient, & nō cōfident in altaribus, »
neq; in operibus manuū ſuarū,quæ fecerunt digiti ipſorū:neq; aſpicīēt ligna, »
& abominationes ſuas die illa.Erunt ciuitates relictę,quemadmodum defece »
runt Amorrhæi, & Euæi à facie filiorū Iſrael,& erunt deſerta, quoniā deſerui »
ſti Deum Saluatorem tuum,& Domini Dei tui nō recordatus es.Propterea »
plantabis plantationem infidelem:quacunq; autem die plātaueris, decipieris. »

Expoſitio euerſionis Iudaicarum urbium,& gentium lætitiæ ſecundum Deum. *Demonſtratio* XXXII.

Domine Deus meus,glorificabo te,laudabo nomē tuum,quoniam feciſti Iſa. 25.
res mirabiles,conſilium antiquum, uerum. Fiat Domine, quoniā poſuiſti ci- »
uitates in tumulum, ciuitates munitas, ut cadant earū fundamenta. Impiorū »
B ciuitas inæternum non ædificabitur. propterea benedicet tibi populus inops, »
& ciuitates hominum iniurias ferentium benedicent tibi.Factus es omni ciui »
tati humili adiutor, & mœrore affectis propter indigentiam,protectio. & fa- »
ciet Dominus Sabaoth omnibus gentibus in monte hoc,bibent lętitiā,bibent »
uinum,ungentur unguento in mōte hoc. Trade hæc omnia gentibus,conſi- »
lium enim hoc in omnes gentes, deuorauit mors inualeſcēs.(Et rurſus:) Ab »
ſtulit Deus omnem lacrymam ab omni facie:probrum populi abſtulit Deus »
ab omni terra.Os enim Domini locutum eſt hæc. »

Bonorum promiſsio ad olim deſertam à gentibus eccleſiam:& Iudaicæ gentis deſperatio,& redargutio peccatorum eorum,omnium gentium uocatio. *Demonſtratio* XXXIII.

Ne recordamini prima,& antiqua ne cōputate,quoniam ecce ego facio no Iſa 43.
ua quæ nunc orientur,& cognoſcetis ea:& faciam in deſerto uiam & ubi non »
eſt aqua,fluuios:& benedicent mihi beſtiæ agri,ſirenes & filię paſſerū,quoniā »
dedi in deſerto aquam,ut potum darem generi meo electo populo meo,quē »
acquiſiui,uirtutes meas narrare.Nō nunc uocauit te Iacob,neq; laborare te fe »
ci Iſrael.Nō obtuliſti mihi pecudes holocauſti tui,neq; in ſacrificijs tuis glorifi »
caſti me,nō ſeruiſti mihi in donis,nec labore te affeci in thure,neq; comparaſti »
mihi argēto incenſum,neq; adipem uictimarū tuarū cōcupiui, ſed in peccatis »
tuis,& in iniuſtitijs tuis præfui tibi. (Et in ſequentib.ait:)Cōuertimini ad me, Iſa. 45.
& ſalui eritis,qui uenitis ab extremo terræ. Ego ſum & non eſt alius.per me- »
ipſū iuro,uere exibit de ore meo iuſtitia. Verba mea non reuertentur, quoniā »
mihi omne genu curuabit:et iurabit omnis lingua Deū uerū,dicēs:Iuſtitia et »
gloria ad eū ueniet, & erubeſcēt omnes qui disiungunt ſeipſos à Domino. »

Declaratio Chriſti ad homines aduentus,& redargutio gentis Iudæorum,& cunctis gentibus promiſsio bonorum. *Demonſtratio* XXXIIII.

Sic dicit Dominus, quis eſt hic liber repudij matris ueſtrę,in quo emiſi eā? Iſa. 50.
aut cui debitori uendidi uos? ecce,peccatis ueſtris uēditi eſtis,& iniquitatib. »
ueſtris emiſi matrem ueſtram:quoniam ueni,& non erat homo:uocaui & nō »

A turos prophetia ſignificet. Non ergo in Aegypto ſolum,ſed in ipſa quoq; uera Hieruſalem, quæcunq; ea intelligatur,omnes gentes,nec ipſi omnium ſuperſtitioſiſsimi Aegyptij, ad id quod ex ſentẽtia, non ex ſcripto interpretandum ſit,tabernaculorum ſolenne celebrandum inuitantur. Quod ſi olim factus eſt pars Domini populus eius Iacob,funiculus eius hæreditatis Iſrael: at in poſterum gentes quoq; omnes, Domino in ſortem eſſe tribuẽdas,dictum eſt,ubi uidelicet ſic illi ait pater:Poſtula à me,& dabo tibi gentes hęreditatem tuam. Etenim dominaturum eſſe non in Iudęa ſolum,ſed à mari uſq; ad mare, & fines orbis terræ,prophetia clamat, omnesq; illi gẽtes eſſe ſeruituras,bene dicendasq; eſſe in eo omnes tribus terræ. Hac autem cauſa hoc factum eſt, ut Deus uniuerſi in conſpectu omnium gentium,ſalutare ſuum notum faceret. nos uerò iam antè notauimus nomen Ieſus, ſi ex Hebraica linguâ in Græcam conuertatur, σωτήριον ſignificare,quod Latinè dicitur ſalutare:ut nihil aliud ſit ſalutare Dei, quàm ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti appellatio.huic rei fidem facit Simeon in Euangelio, qui accepto puero, ipſo uti q; Ieſu,intra manus,ſic orauit:Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecũdum uerbum tuum in pace,quia uiderunt oculi mei ſalutare tuum , quod paraſti ante faciem omniũ populorum,lumen ad reuelationem gentiũ. Hoc ipſum igitur ſalutare, pſalmorum quoq; autor ſignificauit,quũ dixit : Notum fecit Dominus ſalutare ſuum,in cõſpectu gentiũ reuelauit iuſtitiam ſuã.Similiter apud Eſaiã,omnes homines hoc ipſum ſalutare intuẽtes, Deum uniuerſi dicũtur adoraturi,qui ſalutare ſuũ omnibus abundè ſit largiturus,& adoraturi, non in hac inferiori Hieruſalem,quę eſt in Palæſtina, ſed unumquęq; ex loco ſuo,& omnes quicunq; ſint in inſulis gentiũ, quo tempore oraculũ illud finem accipiet, quod affirmat,omnes homines inuocare non amplius deos patrios,neq; ſimulacra,

Ieſus ſaluator.

B aut dęmonas,ſed nomen Domini,& ſeruire illi ſub iugo uno,& illi à terminis fluminum Aethiopiæ rationales, & incruentas hoſtias per nouũ Chriſti teſtamentũ,nõ in inferiori Hieruſalem,neq; in eo quod in illa eſt altari,ſed in eius Aethiopię finibus,de qua iam dictum eſt,oblaturos. Quod ſi magnum quiddam eſt,Dei populum & eſſe,et cenſeri,& unum hoc diuinorũ promiſſorum maximum eſt,ubi ab ipſo Deo de ijs qui ſeipſo digni ſint dicitur:Ero illorum Deus,& ipſi erunt populus meus.meritoq; antea gloriabatur Iſrael,quaſi qui ſolus Dei populus eſſet.hoc quoq; bonũ, tum quum ad populũ illũ aduenerit Dominus,gentibus ſe largiturũ pollicetur,dicens:Ecce ego uenio,& habitabo in medio tui, & confugient gentes multæ ad Dominũ,& erunt ei in populum. De quibus illud item ſatis aptè dicetur, Et dicam nõ populo meo,Populus meus es tu.& ipſe dicet,Dominus Deus meus es tu. Si uerò non alius, ſed ipſe eſt Chriſtus, qui de radice Ieſſæ oriturus à propheris prædicitur, & hoc ipſis quoq; Hebræis habetur indubitatum, adeò ut nullo pacto quiſquã de hoc ambigat:conſidera iam quemadmodum hic ſurrecturus ad imperandum non ipſi Iſrael,ſed gentibus palam ſit dictus:nec ipſe Iſrael, ſed gentes in eo ſpem habituræ dictę ſint : quippe qui eſſet expectatio gẽtium,quapropter & gentibus prolaturus iudicium,& futurus lumen gẽtium uaticinatio decla retur,Et rurſus dictũ ſit,in nomine eius gentes ſperaturas, eundemq; in ſalutem datũ iri non ſolis Iudæis,ſed omnibus hominibus, uſq; ad extremũ terræ. Quocirca & ab illo qui ipſum miſit,patre,dictum eſt ei : Dedi te in teſtamentum generis,in lucem gentiũ, ut cõſtituas terram, & conſequaris hæreditates deſertas. Teſtimonium autem gentibus dicit,ea de cauſa, ut omnns quæcũq; de Chriſto nihil unquã didicerint,ubi ordinis rationẽ, quæ ad illum pertinet, agnouerint,& quæ'nam in eo ſit uirtus,inuocaturæ ſint eũ,& qui antea illum populi nunquam uiderint,ad illũ confugituri. Cæterùm quid pluribus opus eſt uerbis? quum ex ipſis propheticis uocibus liceat,tum quas poſui,tũ quas plus ocij nactus exponam, quæ in diuinis libris feruntur, ſi cui modò placeat

cōlligere dicta prophetarum,facile ijs qui ex circumciſione ſunt ſilentium im- A
ponere,ſi quando iactent promiſſa diuina ſibi ſolis exhibita eſſe:& nos qui de gentibus aſſumimur,ſuperuacaneos accedere,atq; à diuinis pollicitationibus alienos exiſtere.Econtrario enim oſtenſum eſt,quemadmodum oraculis traditum ſit,omnes gentes aduentu Chriſti fruituras,& Iudæorū ingentem numerum ab ea promiſsione,quę ad maiores ipſorum edita eſt,propter ipſorum erga Chriſtum peruicaciam,eſſe caſurum.Paucos uerò eorū duntaxat in Saluatorem & Dominum noſtrum credituros,& hac ipſa re promiſſam ſpiritualem redemptionem conſecuturos.De quibus ſanè diuinus quoq; Apoſtolus quodam loco ita ſcribit:Eſaias autem clamat pro Iſrael,Si fuerit numerus filiorum Iſrael tanquam arena maris,reliquiæ ſaluæ fient. Verbum ēm perficiens,& contrahens in æquitate,quia uerbum contractius faciet Dominus in terra. Et ſicut prędixit Eſaias:Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen,quaſi Sodoma facti eſſemus,& ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus.quibus poſt alia, hæc quoq; adiungit: Nunquid Deus repulit populum ſuum? abſit. Nam & ego Iſraelita ſum,ex ſemine Abraham,tribu Beniamin. Non repulit Deus populum ſuum,quem præſciuit.an neſcitis in Helia quid dicat ſcriptura,quemadmodum interpellat Deum,dicens de Iſrael?Domine prophetas tuos occiderunt,altaria tua ſuffoderunt,& ego relictus ſum ſolus:& quærunt animam meam,ut auferant eam.Sed quid dicit reſponſum diuinum? Reliqui mihi ipſi ſeptem millia uirorum,qui non curuauerunt genu ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ factæ ſunt. His enim uerbis Apoſtolus planè in ipſo totius Iudaicæ gentis caſu, ſeipſum & ſibi ſimiles Saluatoris noſtri cum apoſtolos,tum euangeliſtas,omneſq; qui ex Iudæis etiam nunc ad Chriſtum accedant,ſemen eſſe aliud declarat,quod nominatum eſt à propheta,ubi ait:Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen. Hocq; B
ipſum eſſe quod in reliquis item prophetijs ſignificatur,nomine reliquiarum totius quas dicit ſecundum electionem gratiæ ſeruatas eſſe. De quibus ſanè reliquijs age rurſus quæ dixerint prophetæ, latius exequamur: ut pluribus iam conſtet,non abſolute uniuerſæ Iudęorum nationi,Chriſti aduentum ſalutem pollicitum eſſe Deum,ſed paucis eorum,atq; admodum raris,ijs uidelicet qui in Saluatorem & Dominum noſtrum crediderint, quemadmodum & res ipſa ipſis prædictionibus conſentanea declarauit.

Quòd non in omnem Iudaicam gentem,ſed in paucos eorum duntaxat,diuinorum promiſſorum euenta peruenerint. Demonſtratio XXXVI.

Iſa.1. Terra ueſtra deſerta, ciuitates ueſtræ ſuccenſæ igni, regionem ueſtrā in
» conſpectu ueſtro alieni deuorant, & deſerta eſt: quum ſubuerſa ſit à popu-
» lis alienis. Relinquetur filia Sion,ut umbraculum in uinea, & tanquam fru-
» ctuum cuſtodia in cucumerario, tanquam ciuitas in obſidione.Et niſi Domi
» nus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma facti eſſemus,& ſicut Go-
» morrha ſimiles fuiſſemus. Exordiēs magnus, diuinuſq; propheta ſuū opus, primu'm docet quemadmodum uniuerſum ſuæ prophetiæ propoſitum nihil aliud continet, quàm uiſionem & contemplationem quæ feratur contra Iudæam,& contra Hieruſalem.deinde cunctam Iudæorū nationem redarguit,
» primùm hæc dicens:Agnouit bos poſſeſſorem,& aſinus præſepe Domini ſui,
» Iſrael autem me non agnouit,& populus non intellexit. Deinde uniuerſam
» gentem deplorans,adiungit:Væ genti peccatrici,populo pleno peccatis,ſemi
» ni prauo,filijs iniquis.Hiſce initio operis ubi contra illos uſus eſt obiurgationibus,& propoſuit cauſas eius uaticinij,quod cōtra illos feratur,tum initium facit,dicens,Terra ueſtra deſerta:quæ tamen deſerta non erat eo ipſo quo prophetiam edebat tempore.Ciuitates ueſtræ ſuccenſæ igni:quum tamen ne hoc quidem adhuc factum eſſet.Sed neq; regionem ipſorum tunc alieni deuorabant:quum tamen ille ſic dicat,Regionem ueſtram in conſpectu ueſtro alieni

deuorant,

A deuorant, & quæ ſequuntur. At enim ſi ad Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti ad-
uentum tranſieris,& ad ea quæ ſubſecuta ſunt uſq; in hunc diem tempora, fa
cilè inueneris ea quæ dicta ſunt completa eſſe. Nam & filia Sion(hæc autem
erat adoratio quæ in monte celebrabatur,qui uocatur Sion) ex quo aduenit
Ieſus Saluator noſter,relicta eſt ut umbraculum in uinea, & quaſi fructuum
cuſtodia in cucumerario. aut ſi his quicquam cogitari poteſt deſertius:regio-
nemq; ipſorum alieni coram ipſis deuorant,nunc quidem uectigalia,ac tribu
ta ab illis exigentes,nunc uerò proprium ipſorum prædium,eam quæ olim Iu
dæorum erat terram facientes.Sed & templum illud admirabile, quod erat in
eorum metropoli,in terram cecidit,à populis alienis euerſum:& ciuitates eo-
rum igni ſuccenſæ ſunt: & facta eſt Hieruſalem uerè ciuitas in obſidione.At
uero quia poſtquam illis hæc euenerunt,& chorus Apoſtolorum,& qui ex Apoſtoli reli
Hebræis in Chriſtum crediderunt,fœcundi inſtar ſeminis ex illis ipſis ſeruati quiæ Iſrael.
ſunt,& per uniuerſam terram,atq; in omne genus hominum penetrantes,om
nem ciuitatem ac locum & regionem proprio atq; Iſraelitico ſemine imple-
uerunt:adeò quidem, ut ex illis quaſi ſpicæ, quæ in nomine Saluatoris noſtri
fundatæ ſunt eccleſiæ, ſint enatæ: meritò diuinus propheta ijs minis,quibus
contra illos eſt uſus,adiungit:Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen
quaſi Sodoma facti eſſemus,& ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus.Quod qui-
dem in apertiorem ſenſum contrahens ſanctus Apoſtolus in epiſtola ad Ro-
manos interpretatus eſt:Eſaias autem clamat pro Iſrael,Si fuerit numerus fi-
liorum Iſrael ſicut arena maris,reliquiæ ſaluæ fient. Verbum enim perficiens
& contrahens faciet Dominus in terra.Et ſicut prædixit Eſaias:Niſi Dominus
Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma facti eſſemus, & ſicut Go-
morrha ſimiles fuiſſemus.Quibus rurſus hæc adiungit: Nunquid,inquit,re-
B pulit Deus populum ſuum? abſit.Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abra-
ham, tribu Beniamin. Non repulit Deus populum ſuum quem præſciuit.an
non noſtis in Helia quid dicat ſcriptura? Quemadmodum intercedit apud
Deum contra Iſrael? Domine prophetas tuos occiderunt,altaria tua ſuffode-
runt,& ego relictus ſum ſolus: & quærunt animam meam , ut auferant eam.
Cæterùm quod dicit ei reſponſum diuinum? Reliqui mihi ſeptem millia uiro
rum,qui non curuauerunt genu ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore,reli-
quiæ ſecundum electionem gratiæ factæ ſunt. Ne uerò in aliud tempus pro-
phetiam euentum ſuum dirigere ſuſpiceris, quàm in aduẽtum Saluatoris no
ſtri Ieſu Chriſti,uerba quæ ſequuntur poſt illud dictum,Niſi Dominus Saba
oth reliquiſſet nobis ſemen,quaſi Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſi
miles fuiſſemus:uniuerſum Iudaicum populum,Gomorrhæ populum appel
lantia,& eorum duces,principes Sodomorum, adiungunt reiectionem Mo-
ſaici ritus, & eius teſtamenti modum quod per Saluatorem noſtrum omni-
bus hominibus denunciatum eſt (quum Teſtamenti dico, eius regeneratio-
nis quæ fit per lauacrum,intelligo) uerbumq; planè nouum, ac legem intro-
ducunt,ubi de talibus prædicunt. ſic igitur habent: Audite uerbum Domini
principes Sodomorum,attendite legem Dei populus Gomorrhę.Quid mihi
multitudo uictimarum ueſtrarum? & cætera, quæ ut propria legum à Moſe
poſitarum auferens, eorum loco alium remittendi peccata modum introdu-
cit,eum uidelicet qui per lauacrum ſalutis,& per eam quæ cum hoc prædica-
tur uitam,celebratur ſic dicens:Lauamini,mundi eſtote,auferte prauitates ab
animis ueſtris & quæ ſequuntur.Cur autem principes Sodomorum,& popu
lum Gomorrhę eos nominauerit,idem ilicò expoſuit,ſic dicens:Manus enim
ueſtræ plenæ ſanguine. Et rurſus ubi paulum progreſſus eſt,ait: Iniquitatem
ſuam,ut Sodomorum nunciauerunt,atq; indicauerunt. Væ animæ illorum,
quoniam cogitauerunt conſilium prauum cõtra ſeipſos dicentes: Ligabimus
iuſtum,quoniam inutilis nobis eſt. ubi quum de quodam ſanguine,& de in-

ſidijs aduerſus iuſtum quendam mentionem fecerit, quem hunc tandem in-telligi uult, niſi Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtū? Propter quem, & poſt quem, omnia in illos quæcunqꝫ dicta ſunt, redundarunt. A

Quòd propter Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum, & poſt eiuſdem aduentum, omnia quæ dicta ſunt à propheta, illis acciderint. Demonſtratio XXXVII.

Iſa. 4. In die illa, illuceſcet Deus in conſilio cum gloria in terra, ut extollat & glo-
„ rificet id quod reliquum fuerit ex Iſrael, & erit illud reliquū ex Iſrael in Sion.
„ & quod relictum fuerit in Hieruſalem, ſancti uocabuntur, omnes qui ſcripti
„ ſunt ad uitam in Hieruſalem. Quod'nam uerò ſit illud reliquū ex Iſrael, ipſe propheta explanauit, quum dixit: Omnes qui ſcripti ſunt in Hieruſalē, & qui uocati ſancti. Quæ autē ſit dies illa, in qua Deus glorificaturus, & in ſublimi collocuturus dicitur id quod reliquū fuerit ex Iſrael, & eos qui uocādi ſunt ſancti, & ſcribendi ad uitam, ſi totam huius ſectiunculæ narrationem percurreris, facilè diſces. Initio igitur totius libri, quum aduerſus Iudæam, ac Hieruſalem uiſionem uidiſſet propheta, & pluribus uerbis totius Iudaicę gētis impia facinora numeraſſet, quumqꝫ minabundus dixiſſet de illorum euerſione, deqꝫ extrema Hieruſalem uaſtitate, tum finem ei quæ cōtra illos uerſabatur contemplationi imponit, his uerbis: Erūt enim ut terebinthus, abiectis folijs, & tanquam hortus aquam non habens: & erunt uires eorum, tanquam ſurculus ſtuppę: & guſtus eorum, ut ſcintillæ ignis. & comburentur iniqui & peccatores ſimul, & non erit qui extinguat. Vbi quum aduerſus illos uaticinium circūſcripſerit, tum reprimit ſe: & nouo initio facto, alteram materiā aggreditur, exordioqꝫ etiam (ut dicebam) tali utitur: Verbū quod factum eſt ad Eſaiā
Iſa. 2. filium Amos prophetam, de Iudæa & de Hieruſalem, uel, ut Symmachus interpretatus eſt, ſuper Iudæa & Hieruſalem. Ex quo forſan illū ſuſpicetur aliquis, de quibus triſtia prius ſit uaticinatus, de iiſdem nunc cōmutata ratione, B
meliora quędam prædicere. At uerò eorum, quę ſequuntur cōtextus, nequaquā iſtuc dici permiſerit, quippe qui ſuper Iudaica gēte, & ſuper eo qui uocatur Iſrael, nihil omnino boni cōtineat, neqꝫ etiā ſuper Iudęa, neqꝫ ſuper Hieruſalē, contrà autem innumerabiles aduerſus Iſrael querelas, atqꝫ accuſationes, minaſqꝫ aduerſus Hieruſalem triſtes recenſeat: quodqꝫ uniuerſis gentibus ſalutare contigit, uocationem, atqꝫ agnitionem ſummi Dei futuram diuinet. & ad hæc noui cuiuſdam montis proditionem in lucem, & alterius domus Dei, præter eam quę eſt in Hieruſalem conſtructionē manifeſtam proponat. itaqꝫ ubi de Iudęa & Hieruſalem locutus eſt, tunc ſic dicit: quod erit in nouiſsimis diebus manifeſtus mons Domini, & domus Dei in uerticibus montiū: & extolletur ſuper colles, & uenient ad eum omnes gentes, & ibunt gentes multæ, & dicent: Venite aſcendamus in montē Domini, & in domū Dei Iacob. ac de gentibus quidē cunctis talia diuinat: de Iudęis uerò deinceps cuiuſmodi ſint ea quę adiungit, nunc audi: Dimiſit enim populū ſuum, domum Iacob, quoniā repleta eſt, ut ab initio, regio eorū hominibus, ſicut regio alienigenarum,
Iſa. 2. & filij multi alieni nati ſunt illis. Repleta eſt enim regio illorū argento, & auro, & non fuit numerus theſaurus eorū. & cętera quę ſequuntur, quę multo plura ſunt, quibus adiungit: Et adorauerunt ea, quæ fecerunt digiti ipſorū. Et declinauit ſe homo, & humi ſe abiecit. & nō dimittā eos, & nunc ingredimini in petras, & abſcondimini in terram à facie timoris Domini, & à facie gloriæ eius, quum ſurrexerit quaſſare terram. Quibus uerbis planè ſurrecturū eſſe Dominum indicat, & uniuerſam terram gentis Iudaicę quaſſaturū: de Iudęis enim omnis ſermo eſt: quemadmodum etiam in ſequentibus, ubi ait: Dies enim Domini Sabaoth ſuper omnem petulantē & ſuperbū, & ſuper omnē excelſum & ſublimē. quæqꝫ his deinceps conſentanea dicūtur. In hac igitur die, in qua ſurrecturus eſt Dominus, poſtquam uaticinatus eſt contra eos qui extolluntur aduerſus cognitionem Dei, tum in hac ipſa, inquā, die, Dominum

id facturum

A id facturũ propheta ſignificat. Extolletur, inquit, Dominus, in die illa, & ma-
nufacta omnia occultabunt, inrroferentes ea in ſpeluneas. ubi propemodum
indicat auerſionẽ à ſimulachris, qua auerſi ſunt & ipſi Iudęi, & omnes reliqui
homines, poſt Saluatoris noſtri aduentum, quãdo omnem ſuperſtitionem a-
ſpernati ſunt. Ergo in die illa, inquit, abijciet homo abominationes ſuas au-
reas, atq; argenteas, quas fecerunr, ut adorarent inania. Vbi hæc, ur par eſt, de
omni homine enũcians, propter futuram gentium uocationem, tum ſepara-
tim rurſus ſub unã ſententiam de Iudaica genre adiungit, & dicit: Ecce domi
nator Dominus Sabaoth, auferet de Iudæa & de Hieruſalem uirum robuſtũ
& fœminam ualentem, robur panis, & robur aquæ gigantem, & robuſtũ, &
hominem bellatorem. & iudicem, & propheram, & cõiectorem, & ſeniorem,
& principem ſupra quinquaginta, & mirabilem conſiliarium, & doctum ar-
chirectum, & prudentem auditorem. & quæ ſequuntur. Quæ quum diligen
tius attenderis, apponito ijs quæ initiò prophetiæ dicta ſunt, quæ ſic habent:
Verbum quod factum eſt à Domino, ad Eſaiam filium Amos ſuper Iudęa, &
ſuper Hieruſalem: ut quæ ſic prolara ſunt, magis contra ipſos, quàm pro ipſis
exiſtat, niſi fortè in his aliquis latens cõprehenditur ſenſus. Qui enim fieri po
teſt, ur is qui ablaturus ſit ab Iudæa, & ab Hieruſalem, uirum robuſtũ, & fœ-
minam ualentem, robur panis, & robur aquæ, & omnia quæcunq; olim in eis
dignitatem habebant, prò Iudæa, & pro Hieruſalem futura eſſe hæc ipſa quę
diuinabanrur, prędixerit? quomodo autem ſunr pro ijſdem ea quæ deinceps
dicuntur? ſoluta eſt Hieruſalem, & Iudæa concidit, & linguæ eorum cum ini
quitate, ea quæ ad Dominum ſpectanr non credentes. Atqui quo tempore
montem Domini omnibus gentibus nunciari neceſſe erat, Deiq; in illo do-
mum, in quam ubi omnes gentes conueniſſent, tum dicturi eſſent: Venite, a-
B ſcendamus in montem Domini, & in domum Dei Iacob. in eo, inquam, ipſo
tempore, ubi ſermo diuinus talibus Iudaicę gentis accuſationib. eſt uſus, ijſq;
minatus extrema, tum his omnibus ea quę anrè expoſuimus, uerba adiungit,
docetq; ex omni Iudaica gente, quę à uero Dei cultu caſura ſit, ſuperfuturos
quoſdam, qui non eadem cum omnibus mala ſinr ſubituri, qui contrà potius,
tanquam ex prauis atq; iniuſtis relicti ſuperſtites, cõprobatamq; ac ſinceram
pieratem amplexi, ac ſcriptura quæ à Deo profecta ſit, digni ſint habẽdi, ac ſer
ui Dei ſancti uocandi. quib. ſanè uerbis planè ſignificar Saluator noſter apo-
ſtolos ac diſcipulos, atq; euangeliſtas, reliquoſq; omnes, qui de circũciſione
aſſumpti in ipſum crediderinr, quo tempore gens eorũ uniuerſa cecidit. Por
rò hæc ille ſermo innuit, qui ſic habet: In die illa (in qua uidelicet ea quæ præ-
dicta ſunt, omnia de uocatione gentium, & de Iudæorum ruina futura ſunr)
illuceſcet Deus in conſilio cũ gloria in terra, ut exrollat & glorificet quod re-
lictum fuerit ex Iſrael, & erir quod relictũ fuerit in Sion: & quod relictũ fue-
rit in Hieruſalem, ſancti uocabuntur, omnes qui ſcripti ſunt ad uitã in Hieru
ſalem, proprer quos prodituros de Hieruſalẽ uidelicet ac Iudæa. meritò ſuper
Iudęa, & ſuper Hieruſalem, prophetiam illam dici, prooemiũ ipſum oſtendit,
aur etiam propter ueram Hieruſalem. & propter Iudæam illam: quę ſi ex ſen
tentia, non ex ſcripto conſideretur, huic alteri proportionem reſpõdeat. Qua
de re quum erit tempus, uidebimus, & quis tandẽ diuinam apoſtolorum Sal
uatoris noſtri, & Euangeliſtarũ cernens uirtutem, ſecundũ quam in omnem
terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorũ, omneſq; ex illo
ad hoc uſq; tẽpus Chriſti eccleſias, quę uerba eorũ in ore pręceptaq; habent,
& noui teſtamenri per eos publicatas Chriſti leges, nõ huic prophetiæ teſti-
moniũ ueritatis exhibeat? utpote ei quæ manifeſtè dicat, in cõſilio & cũ glo-
ria, in omnem rerram Deum in ſublimi collocaturũ & glorificaturũ id quod
relictũ fuerit ex Iſrael? Irem quemadmodũ id quod relictũ fuerir in Sion, &
quod relictũ fuerit in Hieruſalẽ, ſancti uocabũtur, omnes qui ſcripti ad uitã?

pro eo

A tempus aduentus Saluatoris noſtri inuenies. Vbi enim dixit propheta, Ecce uirgo concipiet,& pariet filium: plurima interponens, diuinat de ijs quę per eandem diem,hoc eſt, Saluatoris noſtri aduentus tempore futura ſunt. Virtutes enim inuiſibiles,& quoſdam inimicos,atque hoſtes, muſcas & apes allegoriæ legibus nominans,ingreſſuros eſſe terram Iudæorum dicit,atque ita dominum, hoſtium ipſorum nouacula, tanquam magni cuiuſdam corporis, ipſius Iudaicæ gentis caput,& pilos pedum,& barbam, & denique omne ornamentum eorum abraſurum.Quum uerò hæc in illa die de qua agitur futura ſint,in qua uidelicet ille de quo loquitur,naſcetur de uirgine,tum eum hominem, qui relictus fuerit de totius gentis interitu, hoc eſt,omnem quicũq; ex illis in Chriſtum Dei crediderit,nutriturũ iuuencam boum,& duas oues prędicit,& ex eo quòd plurimum faciet lac,butyrum & mel comeſturũ. Porrò hæc ſi myſticè contemplaberis,intelliges in Saluatoris noſtri Apoſtolis,ſirum finẽ accepiſſe. Quorũ ſinguli in ijs eccleſijs,in quibus uirtute Chriſti conſtiterint,binas oues,hoc eſt,binos ordines inſtar ouium,ad gregẽ Chriſti conuenientes,alterum quidem in primis adhuc elementis uerſantem, alterũ uerò qui iam per lauacrum ſit illuſtratus:ac præterea iuuencam unam,eccleſiaſticum utiq; eorum , qui præſident principatũ , diuinis & rationalibus cibis, nutrientes,fœcundum ex illis lac,& mel,eius uidelicet cibi, quem ipſi elaborauerint,fructum perceperunt.Et quod quidem eam multitudinem,quę ex imperfectioribus conſtat ouibus, diuinus ſermo comparare conſueuerit,nõ eſt opus ut dicam , quum hoc omnes diuinæ literæ oſtendant. Quòd uerò eum , qui perfectior ſit, & multos, quaſi bonus agricola exerceat,eccleſiæq; præſideat,ruſtico boum labori item conferre ſoleat, ſanctus nobis demõſtrat Apoſtolus,ubi ait:Nunquid de bobus cura eſt Deo? an propter nos omnino

B dicit? Quoniam debet in ſpe,qui arat,arare: & qui triturat,in ſpe,ut ſit particeps. Quòd ſi quis iſtiuſmodi figuris loquendi offendatur,idem poterit & muſcas & apes,de quibus dictum eſt, & nouaculam, & barbam, & pilos pedum,non ex ſententia,ſed ex ſcripto contemplari:atq; ita planè in ridicula & abſurda fabularum deliramenta recidere.Si uerò non aliter hæc accipere neceſſe eſt,quàm ad ſenſum quendam interiorem,haud dubium eſt,quinetiam ea quæ ſequuntur,ſimili ratione.

Demonſtratio XL.

In die illa extinguentur montes,& colles,& ſyluæ,& deuorabuntur ab anima uſq; ad carnes:& erit qui fugiet,tanquam fugiens à flamma ardente:& qui relicti fuerint ex illis,erunt numerus,& puer paruulus ſcribet eos.& erit in die illa,non ultra adijciet quod reliquum fuerit ex Iſrael: & qui conſeruati ex Iacob,non ultrà confidentes erunt in eis qui iniurijs ipſos affecerint, ſed erunt confidentes in Deo ſancto Iſrael in ueritate , & conuertetur quod reliquum fuerit ex Iſrael ad Deum fortem. & ſi fuerit numerus filiorum Iſrael ſicut arena maris,reliquiæ eorum ſaluę fient. Verbum enim qui perficit,& qui cõtrahit in iuſticia,quoniam uerbũ cõtractius faciet Deus in orbe terræ uniuerſo. *Iſa.10.* Hic quoq; attẽde,dũ triſtia minitatur,quemadmodũ erit,inquit,qui fugiet tanq; fugiens à flãma ardẽte,& qui reliqui fuerint ex illis,numerus erũt, & puer paruulus ſcribet eos, quibus ſanè uerbis, paucitatem eorum qui ex populo circũciſionis interitũ ſint euaſuri,unà cũ urbis Hieruſalem incendio nobis oſtẽdit.Hi uerò,inquit,qui reliqui fuerint,numerus erunt:hoc eſt, non plures quàm ut numero cõprehendi poſsint,utpote qui & pauci,& faciles numerabiles futuri ſint:non plures igitur extiterũt,duntaxat uniuerſa Iudæorũ multitudini cõparati, qui in Saluatorẽ & Dominũ noſtrũ crediderũt, qui quidem etiam digni habiti ſunt,qui ab eo ſcripturã acciperent:quemadmodum uerba illa demonſtrant,Et puerulus ſcribet eos.ſiquidẽ prius oſtenſum eſt,quis nã hic eſſet puerulus,ubi dictũ eſt:Ecce uirgo in utero habebit, & pariet

& pariet filium. & anteq̃ ſciat puer uocare patrem, aut matrem, & quoniam A
hoc loco, Puer, inquit, ſcribet eos, meritò in ſuperiorib. dicebat: Et erit quod
reliquum fuerit in Hieruſalem: ſancti uocabantur omnes, qui ſcripti ſunt ad
uitam. Ergo ut illic reliquum nominatum eſt, hiq́ ipſi erant, qui ſcripti ſunt
ad uitam, ita etiam hic, qui reliqui fuerint ex eis, numerus erunt, & puerulus
ſcribet eos. Hoc porrò ipſum quod relictum fuerit ex Iſrael, & qui ſeruati ex
Iacob, non ultra, inquit, in eis qui ipſos iniuria affecerint, ſed in Deo ſancto
Iſrael confidentes erunt. & ſanè iam ſpecta, utrum ipſa hac confidentia ij qui
ex Iudaica gente profecti ſunt, & qui de ruina Iſrael relicti ſunt diſcipuli &
Apoſtoli Saluatoris noſtri, nihil æſtimauerint principes ſeculi huius, ſeu prin
cipes populi Iudaici, qui olim iniuria eos afficiebant, & ſic omnes gentes pe
netrauerint, Chriſtum uerbum prædicantes: an uerò nihil horum auſi ſint,
atque utrum eadem erga Deum confidentia (nam, ut prophetia habet, con-
fidentes erant in Deo ſancto Iſrael in ueritate. Non enim ſubdolè aut ſimu-
latè, ſed uerè totos ſeipſos ſpei dediderant) non ſolum de ſua regione profe-
cti ſint, uerùm id quod ipſis propoſitum fuerat, abundè perfecerint, an non.
Nempe hoc ipſum rurſus id fuiſſe inuenies, quod relictum eſt quaſi ſemen
ruinæ Iacob, in Deo forti confidens, atq; item hoc ipſum uniuerſæ eius gẽtis
reſiduum (quæ quidẽ gens fuerit quaſi arena maris, non quaſi ſtellæ cœli) di-
gnum habitum eſſe, cui ſalus à Deo condonaretur, ſicut affirmat Apoſtolus,
ubi ait: Eſaias autem clamat pro Iſrael, ſi fuerit numerus filiorum Iſrael ſicut
arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Nam quum duo ſint quæ Abrahæ Deus re-
ſpondens promiſit de ijs, qui ab illo orituri erant, unum quidem quod futuri
eſſent ſicut ſtellæ cœli: alterum uerò, quòd tanquam arena maris, Dei quidẽ
amici, quales fuerunt illi ueteres, & prophetæ, & Saluatoris noſtri Apoſtoli,
quibus ipſi illud teſtimonium exhibuit, Vos eſtis lux mundi, luminibus cœ- B
leſtibus ipſo ſplendore comparantur: reliqui uerò, terreni ſcilicet atq; in hu-
mum ſpectantes, arenæ ſimiles habentur. Proinde meritò ubi tota multitu
do filiorum Iſrael quæ à dignitate ſua & à uirtutis magnificentia caſura erat,
undecunque ſpectans in terram, ut ſermo de his propheticus habet, arenæ
maris comparata fuerit, tum uidelicet eorum reliquæ duntaxat ſaluæ fient.
de quibus ſanè reliquijs plurimum eſt à nobis elaboratum. atque hæc futura
eſſe dicit, ubi ipſe Dominus contrahens, & perficiens, uerbum per totum ter
rarum orbem fecerit: ſic utiq; Euangelicam prædicationem perſpicuè ſignifi
cans, in qua omni Moſaico ambitu ſublato, qui imaginibus & ſignis & cor-
poralibus adorationibus conſtabat, breuitate præditum Euangelij uerbum
in omnes homines emiſſum, prophetiæ ueritatem comprobauit.

Demonſtratio XLI.

Et erit in die illa, radix Ieſſæ. & qui ſurget imperare gentibus, in eo gentes
Iſa. 11. ſperabunt, & erit requies eius in honore. Et erit in die illa, adijciat Dominus
„ demonſtrare manũ ſuam ad æmulandum, & quærendũ quod remanſerit re-
„ liquum populi ſui, quodcunq; relictum fuerit ab Aſſyrijs, & ab Aegypto, &
„ à Babylonia, & ab Aethiopia, & ab Elamitis, & à ſolis ortu, & ab inſulis ma-
„ ris, & extollet ſignum in gentes, & diſperſos Iuda congregabit à quatuor a-
„ lis terræ. Quum ſæpe quædam futura dicãtur in quodam inſigni die, hoc eſt,
„ ubi manifeſtum tempus aduenerit, nos ratiocinatione colligentes, earum re
rum quæ ſignificentur, exitum in ipſum Dei aduentũ recidere, demõſtraui-
mus: in quo cum omnis Iudaica gens caſura eſſet, paucos quoſdã ſeruatum
iri, qui ex illis relinquendi erant, diuina oſtendũt oracula. Is tamen locus, qui
nunc in manibus eſt, & ipſam diem, & quod per eam ſignificatur tempus, &
quæ in ea euentura eſſent, planiſſimè demonſtrat. quũ enim canat, ex ſemine
Dauid futurumq; Chriſti ortũ, cum eo ſimul Iudæorum item ruinam prędicit.
Dicit aũt ſic: Ecce dominator Dominus Sabaoth, cõturbabit glorioſos cum

robore

A robore, & excelſi humiliabuntur, & cadent excelſi gladio, & Libanus cũ ex
celſis cadet. Porro hic Libanum ipſam Hieruſalem intelligi uult, ſicut in alijs
demonſtrauimus, quam cum omnibus ſuis faſtum & uenerationem prę ſe fe
rentibus, & glorioſis caſuram, hic prophetæ locus minatur. qui quidem ubi
priora illa explicauit, hæc deinceps adiungit: Et egredietur uirga de radice Ieſ
ſæ, & flos de radice aſcendet. & cætera, in quibus manifeſtiſſime, ex radice Ieſ-
ſæ (pater autem hic fuit Dauid) ortũ Chriſti ſignificat: in quo ortu, & uocatio
nem gentium prius per quandam ſermonis obſcuritatem, more prophetico
explicat. Illud enim, Paſcetur ſimul lupus cum agno, & Pardus cum hœdo ſi- *Habitabit lupus cũ agno.*
mul quieſcet, & quæ ſunt huiuſmodi: nihil aliud quàm gentium indomita-
rum, & immanium, & in nulla re à beluis differentium, ad pios & manſuetos,
& omni charitate refertos mores conuerſionem futuram indicant. Sed hoc
ipſum docet apertius in ijs quæ ſequuntur, ſic dicens: Repleta eſt uniuerſa ter
ra cognitione Domini, ſicut aqua multa ad cooperienda maria. Præterea ipſe
ſe ipſum interpretans ſermo propheticus ſequitur: Et erit in die illa, radix Ieſ-
ſæ, & qui ſurgit, ut imperet gentibus: in eo gentes ſperabunt, & erit requies
eius cum honore. Quoniam igitur ſuperius Iudaicæ gentis ruinam inuolutè
ſignificauit, pòſt uerò gentium uocationem, nunc quidem inuolutius, nunc
autem explicatius meritò rurſus eũdem repetens ſermonem, de ijs qui ex cir-
cũciſione in Chriſtũ credituri ſunt, mentionem facit, ne omni ratione à Chri-
ſto ſpem illorum excludat. Erit enim, inquit, qui ſurgit, ut imperet gentibus:
Sed quis tandem hic eſt qui ſurgit, niſi radix Ieſſæ? quem etiam gentibus, nõ
ipſi Iſraël imperaturum affirmat. Quoniam ergo uariè docuit hanc gentium
conuerſionem, ad eum qui de radice Ieſſæ naſcetur, & pullulabit, nec dum bo
ni quicquam de ijs qui in circũciſione ſunt, protulit: meritò quod prædictio
B ni eiuſmodi deerat reddit, dicens: Et erit in die illa, hoc eſt, in illo tempore in
quo adueniet is, qui oriturus eſt de radice Ieſſæ, adijciet Dominus demõſtrare
manum ſuam, ut æmuletur, & quærat; quod remanſerit reliquum populi,
quodcunque relictũ fuerit aut ab his, aut ab illis hoſtibus. Quem quidem lo-
cum Aquila ita conuertit: Et erit in die illa, adijciet Dominus ſecũdò manũ
ſuam ad acquirendum reſiduum populi ſui, quod relinquetur ab Aſſyrijs. &
cætera. Cæterùm hoc quoque te conſiderare oportebit, hoſtes populi Dei cẽ
ſendos intelligibilis quoſdam & ſpiritualis, hoc eſt, malos dæmones, ſiue po-
teſtates, quæ uerbo aduerſentur. Hi porrò ſunt illi, qui olim ijs gentibus quæ
hic nominatæ ſunt, inuiſibiliter præerant, & animas Iſraël uaſtabant, quum
eas in uarios effectus inducerent, & captiuas facerent, & ad morem uictus,
alienarum gentium uictui ſimilem, attraherent. Quum igitur hic uniuerſus,
propè dixerim, populus animis factus eſſet captiuus ab ijs quos diximus ho-
ſtibus, qui ſeruati, relictiq; ſunt ſine uulnere, non ſpoliati ſuis rebus, promiſ-
ſum illud, de quo prophetia loquitur, obtinebunt: utpote qui uiſuri ſint ma-
num Domini, & illius poſſeſsio futuri, quemadmodũ illud habet oraculum,
quod ita ait: Adijciet Dominus demonſtrare manũ ſuam, ut æmuletur ob id
quod remanſerit reliquum populi. Quid autem adijciet Dominus? nempe ijs
quos ſemel quõdam per prophetas oſtendit, adiecta eſt manus Domini, ut his
ipſis ueluti de totius populi ruina ſeruatis, quæ prioribus deerant, adiungeren
tur. Hæc porrò erant noui teſtamẽti myſteria, quę manu Domini oſtenſa ſunt
ei parti quæ de populo relicta eſt. Sed etiam ut æmuletur, inquit, ob id quod
remanſerit reliquum populi. Pro quo Aquila & Theodotion cõcorditer, Ad
acquirendum, inquiunt, reſiduum populi ſui, quodcunque relictum fuerit ab
Aſſyrijs, & à reliquis inimicis gentibus. Hoc autem quod relictum fuerit de
populo, extollet, inquit, ſignũ in gentes. per eos enim planè Dominus ſignum
ſuum in cunctis gentibus patefecit, & per eoſdem collegit eos, qui ex Iſrael
perierant, & qui ex Iuda diſperſi erant, poſtquàm à quatuor alis terræ, ad Chri-

ſtum Dei, ex prædicatione apoſtolorum ipſius, confugerũt, ſic ſane collectos A
eſſe intelligens eos qui quondam ex Iſraël & Iuda, ſecundum ſententiam con
ſideratis atq; acceptis, abducti procul, ſeparatiq; fuerant. Mos autem huiuſ-
cemodi animarum, uerum Iſraël Dei demonſtrat: ſicut è contrario, uitioſa, pra
uaq; electio eum Iſrael, qui ratione corporis eam appellationẽ ſortitus eſt,
principes Sodomorum, & populum Gomorrhæ appellare in oraculis facit.
Reliquiæ igitur ſecundum electionem gratiæ, & quod in prophetia dicitur
relictum reſiduum populi, ſignum Domini apud cũctas gentes prædicarunt,
& iſtiuſmodi gentium animas ab interitu, ad Domini cognitionem trahentes,
unũ Deo populum confecerunt, qui à quatuor alis terræ, hodie quoque una
Chriſti uirtute contrahitur. Hi uerò ipſi de Iudaicæ gentis interitu conſeruati
diſcipuli, & apoſtoli Saluatoris noſtri, ex diuerſis tribubus oriundi, una uoca
tione, una'que gratia, atque uno ſancto ſpiritu digni effecti, omnem amorem,
quem olim erga ipſos Hebraicæ tribus habebant, abiecturi erant, ut ait pro-
phetia: Quum igitur eodem intellectu, eademq; ſententia perfecti eſſent, non
ſolum continentem terram, ſed & inſulas gentium peruagati ſunt, & omnes
undique hominũ animas deprædati, eas ducentes captiuas, ut imperio Chri-
ſti ſubijcerentur. Qui quidem in hoc conſentanea illi oraculo egerunt, quod
ait: Et uolabunt in nauigijs externum mare ſimul deprædantes, & eos qui ad
ſolis ortum ſpectant. Reliqua uerò eiuſdem prophetiæ his item proportione
reſpondere intueberis, ſi unam quamq; dictionum tecum ipſe diligenter per
penderis: & quod quidem ex ea inconſtans uel humile uiſum fuerit, reieceris:
ſpiritus uero ipſius intelligentiam perceperis, quatenus ipſe tibi Dei ſpiritus
contemplandum ſuppeditauerit. Nobis enim tempus non permittit diutius
in his locis immorari, qui materiam propoſitam abſoluere feſtinamus.

Iſa.1. *Demonſtratio* XLII. B

Et mandabo orbi uniuerſo mala, & impijs peccata ipſorum, & perdam in-
iuriam iniquorum, & contumeliam ſuperborum humiliabo. Et erunt, qui re-
manſerint precioſi magis, quàm aurum quod ignem non ſentit: & homo pre-
cioſus erit magis, quam lapis in Suphir. ac deinceps adiungit: Et erũt, qui reli-
cti fuerint, quaſi capreola fugiens, & quaſi ouis errabunda. atque in his qui-
dem paucitatem eorum qui ſuperfuturi ſint tenpore interitus impiorum, hic
ſermo planiſsimè oſtendit. ex quo id intelligimus, ſine ulla exceptione, caritu
ros eſſe propria regione omnes omnino, qui ad circũciſionẽ pertinent, atq;
omnem Iudaicam gentem promiſſam diuina non eſſe conſecuturam.

In Heb. Maſſa auri de Ophir.

Iſa.17. *Demonſtratio* XLIII.

Et erit in die illa defectus gloriæ Iacob, & pinguia gloriæ ipſius quaſſa-
buntur. Et erit quemadmodum ſi quis colligat meſſem ſtantem, & ſemen ſpi-
carum metat: & erit quemadmodum ſi quis colligat ſpicas in conualle ſolida,
& relicta fuerit in ea ſtipula: aut quaſi baccæ oliuæ duæ ſiue tres in cacumine
ſublimi, ſeu quatuor, ſeu quinque in ramis ipſis relictæ fuerint. Hæc dicit Do-
minus Deus Iſrael: In die illa confidens erit homo in eo, qui fecit ipſum: oculi
autem eius ad ſanctum Iſrael reſpicient, & non erunt confidentes in altaribus,
neque in operibus manuũ ſuarum, quæ fecerunt digiti ipſorum. In his quo
que euidenter canitur, quemadmodum gloriæ Iſrael, & cuncta pinguia ipſo-
rũ auferenda ſint, & pauci rurſus numero'que comprehenſibiles relinquendi:
atque hi quidem erunt, qui ex eis in Dominum noſtrum crediderint. Dein-
ceps autem poſt ea quæ de illis dicta ſunt, de uniuerſo genere hominũ, quod
auerſurum ſe ſit ab errore ſimulacrorum, Deumq; Iſrael agniturum, uaticini-
um ſequitur.

Demonſtratio XLIIII.

Iſa.17. Audite inſulæ, qui relicti eſtis, & dolore cruciamini, audite quæ audiui à
Domino Sabaoth: Deus Iſrael nunciauit nobis. Specta quemadmodum hic
quoque

quoque non omnes, qui ad circũciſionem ſpectant, ad eiuſmodi arcana audienda inuitet, ſed ſolus eius, quos dicit relictos eſſe: ac dolore cruciari, quales erant, qui, ut ait Apoſtolus, gemebant ac deplorabant malitiam uitæ hominum.

Demonſtratio XLV.

Luxerunt excelſi terræ, & terra iniquè egit propter habitantes eã. Idcirco inopes erunt inhabitantes in terra, & relinquentur homines pauci. In his quoque ubi eos reprehendit, qui ex populo circũciſionis & legem Dei, & teſtamentum contempſerint, & eis minatus eſt ea quæ ſcripta ſunt, tum ex illis paucos homines eſſe relinquendos uaticinatur. Hi uerò ſint ſane illæ, quæ nominantur apud Apoſtolum reliquiæ ſecundum electionem gratiæ. Iſa. 24.

Demonſtratio XLVI.

Relinquentur ciuitates deſertæ, & domus quæ relictæ fuerint, interibunt: Iſa. 24. Hæc omnia erunt in terra in medio gentium, quemadmodum ſi quis colligat paucas baccas, quæ in oliua remanſerint, ſic colligent eos. & ſi ceſſauerit uindemia, hi uoce clamabunt: qui autem relicti fuerint, in terra, lætabuntur ſimul cum gloria Domini. Hi quoq; ſoli qui relicti fuerint, gauiſuri dicũtur, quum reliqui omnes his, quæ in uaticinio continentur, ſint tradendi.

Demonſtratio XLVII.

Conculcabitur corona contumeliæ, mercenarij Ephraim, & erit flos, qui Iſa. 28. decidet de ſpe gloriæ in cacumine mõtis excelſi, quaſi præcox ficus, qui uidit eũ priuſquàm in manus accipiat, uellet eũ deuorare. Die illa Dominus erit corona ſpei, cõtexta gloriæ ei qui relictus ſit de populo ipſius. Relinquentur enim in ſpiritu iudicij, etiam hic ei qui relictus ſit de populo, non uniuerſæ illi genti: ſolis utiq; illis, qui reliquiarum nomine ſignificantur, Dominum coronam ſpei, & gloriæ futurum uaticinatur: alios uerò præter populi reliquias, coronam contumeliæ, & mercenarios Ephraim nominat.

Demonſtratio XLVIII.

Et erunt qui relicti fuerint in Iudæa, mittent radicem deorſum, & facient Iſa. 37. fructum ſurſum: quoniam ex Hieruſalem erũt, qui relicti fuerint: & qui ſalui futuri ſunt, ex monte Sion, æmulatio Domini Sabaoth faciet hæc. Eos qui ſecundum electionem gratiæ relicti fuerint ex Iudæorum gente miſſuros radicem deorſum, & facturos ſemen ſurſum uaticinatur. Vbi manifeſtiſsimè apoſtolorum & diſcipulorum Saluatoris noſtri electionem ſignificat. Siquidem hi ex ijs qui ad circũciſionem pertinent, relicti, deorſum in terram doctrinæ ſuæ radices miſerunt: adeò quidem, ut illa ipſa eorundem doctrina infixa ſit, & radicibus firmata per totum terrarum orbem: ſurſum autem ferre ſemen & fructũ ad promiſſa cœleſtia exhortati ſunt. Hi uerò ipſi de gente Iudæorũ relicti, cæteris pereuntibus, ſoli ſeruari dicũtur. Hæc autem omnia, æmulatio Domini fecit. Nam æmulatio Domini, quę hoc ad prouocandũ eos impios, qui in circũciſione manſerunt elegit, illos prouocauit, ut eſt illud apud Moſem dictum: Ipſi me prouocauerunt in eo qui non eſt Deus, & ego prouocabo eos in ea quæ non eſt gens: in gente ſtulta irritabo eos.

Demonſtratio XLIX.

Sic dicit Dominus: Quemadmodum inuenietur acinus in racemo, & di Iſa. 65. cent, Ne diſsipaueris eum, quoniam benedictio Domini in eo: ſic faciam propter eũ, qui ſeruit mihi: huius cauſa non perdam omnes, & educam ex Iacob ſemen, & ex Iuda, & hæreditabit montem ſanctum meum, & hæreditabunt electi mei & ſerui mei, & habitabunt illic. Et erit in ſylua ſtabulum gregum, & uallis Achor in requiem armentorum boum populo meo, qui exquiſiuerunt me. Vos autem, qui reliquiſtis me, & obliuiſcimini montem ſanctum meum, & paratis fortunæ menſam, & impletis dæmoni poculum mixtum, ego tradam uos in gladium. Omnes in occiſione cadetis, quoniã uocaui uos,

A

& non auſcultaſtis, & feciſtis malũ in conſpectu meo, & quæ nolebam elegiſtis. Quum in his diuiſione quadam ſermo diuinus utatur, tum exiguũ quoddam ſemen Iacob, ea quæ promiſſa ſunt conſecuturũ affirmat, electos autem eſſe eos qui habitent in ſylua. Nam ſi uocationem gentium nominat, in qua electi Domini, & ſemen Iacob ſint ſanè ipſi apoſtoli & diſcipuli Saluatoris noſtri, præter quos qui reliqui ſunt omnes in eas quæ expoſitæ ſunt minas reciderunt: quandòquidem ipſa oratio propè apertiſsimè demonſtrat, non caſu quodam in cunctam Iudæorum gentem promiſſa diuina eſſe uentura, ſed in id ſolum quod ſemen eſt nominatum, & in eos qui uocari ſolent electi Dei: multi enim ſunt uocati, pauci uerò electi. Quibus etiam nomen nouum imponendum deinceps oraculum canit, ſic ad impios dicẽs: Relinquetur enim nomen ueſtrum in ſatietatem electis meis. Vos autem interficiet Dominus, ij uerò qui mihi ſeruient, uocabũtur nomine nouo. Atqui nouũ iſtud nomen, quod antiquis ignotum fuerit, quod'nam quæſo fuerit, niſi Chriſtianorum? quod à Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti appellatione deductum, in toto orbe terrarum laudibus & fauore celebratur?

Demonſtratio L.

Michee 2.

Et erit de ſtilla populi huius, qui congregatur, congregabitur Iacob cum omnibus. Excipiens excipiam reliquos ex Iſraël, in unum ponam conuerſionem eorum. Conſentanea ijs quæ ab Eſaia accepta ſunt, ſupraq; à nobis expoſita, Michæas quoq; indicat, qui Deum non ſimpliciter omnes, ſed ſolos eos qui reliqui fuerint, excepturum narrat. & quemadmodum apud Eſaiam ſemen nominabatur ipſum illorũ reſiduũ, ita hic ſtillam eos nominat qui ex illis ſuperſtites futuri ſunt. Significatur autem his uerbis ipſe chorus apoſtolorũ, qui quaſi ſtilla quædam, & ſemen Iudaicæ gentis extiterunt, de qua ſtilla omnes quicũq; ex toto orbe Chriſtum Dei cognouerint, & doctrinam eius acceperint, ea quam oraculum canit, cogregatione digni effecti ſunt, & liberationem ab hoſtibus nacti. B

Demonſtratio LI.

Michee 5.

Et tu Bethleem domus Ephrata minima es, ut ſis in millibus Iuda: ex te mihi egredietur qui præſit, ut ſit in principem ipſi Iſraël, & exitus eius ab initio ſeculi. Propter hoc dabit eos uſque ad tempus parientis pariet, & reliqui ex fratribus eorum conuertentur. Et poſt pauca adiungit: Et erit quod reliquum fuerit ex Iacob in gentibus in medio populorum multorum, quaſi ros à Domino cadens, & tanquam agni ſuper gramen, ut non congregetur aliquis, neque ſubſiſtat in filijs hominum. & erit quod reliquum fuerit ex Iacob in gentibus in medio populorũ multorũ, tanquam leo in iumentis ſyluæ, &, quaſi catulus leonis in gregibus ouium, quemadmodum quum tranſierit & diſpertiens rapuerit, & non ſit qui eripiat, extolletur manus tua ſuper affligentes te, & omnes inimici tui perdentur. his profectò nihil fieri poſset lucidius, quæ & ortum Saluatoris in Bethleem, & eiuſdem ab æterno propagationem, & uirginis partum & apoſtolorum & diſcipulorum eius uocationem, & prædicationem de Chriſto, quæ in totum orbem per eos importata eſt, referũt. Quum eñ is princeps de quo prophetia loquitur, & cuius exitus ex diebus æternis eſſe declarat, de Bethleem ſit profecturus, huncq; ipſum ea quæ pariẽs nominatur, ſancta uirgo ſit paritura: non omnes qui ad circũciſionem ſpectant, ſed ſolos eos qui reliqui fuerint, ſaluos futuros affirmat, quos & reſiduũ fore Iacob, & roris inſtar in omnes datum iri nationes. Erit enim (inquit) reſiduum Iacob in gentibus, ut ros à Domino cadens, & quaſi agni ſuper gramen: pro quo, Quaſi ſtillæ in herbam, Aquila: Theodotion autem, Tanquam nix ſuper fœnum, reddidere. Item pro illo, Vt non congregetur aliquis, neque ſubſiſtat in filijs hominũ, neque offendat filius hominis: Theodotion repoſuit, Qui non expectabit hominem, & non ſperabit in filio hominis. Aquila uerò, Qui

non

non expectabit uirum, & non erga filios hominum, in quibus omnis apoſto-
lorum Saluatoris noſtri ſpes, quæ non in homine, ſed in Saluatore, & Domi-
no ſuo futura ſit demonſtratur, qui utiq; Saluator, Dei uerbũ erat. His ue-
rò deinceps adiungit, Et erit quod reliquũ fuerit ex Iacob in gentibus in me
dio populorum multorum, quaſi leo in iumentis ſyluæ, & quaſi catulus leo-
nis in gregibus ouium, quemadmodum quum tranſierit, & diſpertiens ra-
puerit, & non ſit qui eripiat. quibus uerbis, ut arbitror, confidentia & intrepi-
dum robur prædicationis apoſtolicæ declaratur. Siquidem inſtar leonis & ca-
tuli in ſyluam gentium, & in ouium humanarum greges, illi irruentes, & di-
ſpertientes dignos ab indignis, eos Chriſti uerbo ſubiecerunt. Ad quem dein
ceps proferuntur, quæ ab ipſo ſint manatura, extolletur manus tua ſuper affli
gentes te, & omnes inimici tui perdentur. quod ipſum ſanè etiam oculis in-
tueri licet. Quamuis enim multis, quamuis innumerabilibus Chriſti uerbum
antehac affligentibus, & hodie quoq; oppugnantibus, altius tamen ipſum ab-
ijt, & potentius cunctis effectũ eſt. Sed etiam in ſublimi collocata eſt manus
Chriſti contra omnes qui ipſum afflixerint, eiuſq; inimici uniuerſi, uarijs tem
poribus contra eius eccleſiam inſurgentes perdendi eſſe dicuntur.

Demonſtratio LII.

Quia tunc conuertam in populos linguam, ut in nomine Domini ſeruiant
ei ſub iugo uno. A finibus fluminum Aethiopiæ ſuſcipiam ſupplicantes mihi, Sophoniæ. 3.
diſperſorum ferent hoſtias mihi. In die illa non erubeſces ex omnibus ſtudijs »
tuis, quibus impiè egiſti aduerſum me, quia tunc auferam à te probra contu »
meliæ tuæ, & non ultrà adijcies gloriari ſuper monte ſancto meo, & relin- »
quam in te populum manſuetum & humilem, & cauebunt in nomine Domi »
ni, qui reliqui fuerint ex Iſraël, & non facient iniuſtitiam, & non loquentur ua »
na, & non inuenietur in ore eorum lingua doloſa, quoniam ipſi paſcentur & »
cubabũt, & non erit qui exterreat eos. In his item relicturũ ſibi populũ man- »
ſuetum & humilem Dominus pollicitus eſt, non aliũ utiq; ſignificans, quàm »
eum qui de circũciſione in Chriſtum ipſius ſit crediturus. Et rurſus eos qui
reliqui fuerint ex Iſrael, ſolos ſaluos futuros, cum reliquarum gentium uoca-
tione, quam initio prophetiæ ſignificauit.

Demonſtratio LIII.

Ecce dies uenit in te, & diuidentur ſpolia tua in te, & congregabo gentes Zachariæ 12.
in Hieruſalem ad bellum, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & mulie »
res inquinabuntur, & exibit dimidium ciuitatis in captiuitate, reliqui uerò ex »
populo meo non perdentur de ciuitate. Conſentanea ſunt hæc ijs quę propo »
ſita ſunt de interitu uniuerſæ nationis Iudæorum, qui ad illas poſt Chriſti ad-
uentum peruenit. Hæc enim Zacharias poſt reditum de Babylone uaticina-
tur, canens extremam illam populi uaſtationem, quæ à Romanis inferenda e-
rat: in qua quum tota Iudaica gens in hoſtium poteſtatem uentura eſſet, ſolos
eos dicit qui de populo reliqui fuerint ſaluos fore, ſic ſanè apoſtolos Saluato-
ris noſtri apertiſſimè ſignificans.

Demonſtratio LIIII.

Conuertimini filij, qui defeciſtis, dicit Dominus, quoniam ego dominabor Hieremiæ. 3.
in uobis, & accipiam uos, unum de ciuitate, & duos de familia, & adducam
uos in Sion, & dabo uobis paſtores ſecundum cor meum, & paſcent uos, pa- »
ſcẽtes cum ſententia. Et erit, quum multiplicati fueritis & creueritis, dicit Do »
minus, in diebus illis non dicent amplius, arca teſtamenti Domini Iſraël, nõ »
aſcendet in cor, neq; nominabitur, & non fiet amplius. In his quoque conuer- »
ſionem Iſraël, in aduentu Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti futuram canit, in qua,
quum unum de ciuitate & duos de familia, & ualde paucos, & numero exi-
guos elegerit, earum quæ in ipſum crediderint gentium paſtores, quumq; in
terra gentes in ſua ipſarum futura uocatione creuerint, non ultrà, inquit, ab eis

 dicetur,

A turos affirmat, dum reliqui ex Iſrael à promiſſis cadent. At enim quum demonſtratum à nobis ſit,non fortuitò, neque indiſcretè omnibus ſimpliciter Iudaicę gentis cum uitioſis atque impijs,tum etiam ijs qui tales non ſint,oracula diuina, illas bonorum promiſsiones ceciniſſe, ſed paucis eorum duntaxat & facilè numerabilibus, ijs uidelicet qui in Saluatorem & Dominum noſtrum crediderint,aut ijs qui ante eius aduentum iuſti effectu ſint. Abunde nos arbitror declaraſſe,quemadmodum ea quæ ad promiſſa diuina pertinent,non differenter in omnibus Iudæis,finem acceperint,& quemadmodum ipſis magis, quàm ijs qui de gentibus aſſumuntur,ubi Chriſtum Dei ſuſceperunt,prophetarum reſponſa conueniant. Porro quænam fuerit diuinorum promiſſorum ſententia,ubi tempus erit,oſtendam. Hæc autem prope neceſſario à me collecta ſunt,ut redarguam eos qui ad circumciſionem pertinent, quadam inani iactantia elatos, & ad ſe ſolos Chriſtum, non ad omnes homines uenturum pertinaciter gloriantes,nec non ut oſtendam magna cum ratione eſſe ſtudium noſtrum,quum libros illorum & oracula uerſando tractamus. Conſtituta eſt autem à me libro ſuperiore cauſa,cur in morem Iudaicum non recidimus, tametſi propheticis illorum ſcriptis gaudemus, nec item minus, cuiuſmodi ea ſit uita,quæ Chriſto autore,omnibus gentibus nunciata prædicataq; ſit,quàmq; antiqua ſit Euangelicæ reipublicæ ratio, in eodem explanaui pro uiribus. Quapropter qui hæc aliquando tandem abſoluimus, iam nunc tempus arbitramur eſſe,ut de occulta & myſtica ratione,quæ ad Saluatorem et Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,qui Chriſtus eſt Dei, pertinet, occultiora item quædam attingamus: ut cum hoc pariter illud diſcamus, quam ob rem nunc, & non antehac ad omnes gentes aduenerit: & quænam cauſa ſit, ut non multo ante, ſed nuper duntaxat poſt magnum numerum ſeculorum, uocare gentes incœperit: tum alia eiuſdem generis, quæ arcanæ illius theologiæ pro-
B pria ſunt,quæ ad illum ſpectat tractemus: item, qua ratione ille homo factus ſit.quę ſane etiam prima omnium nouo quodam aſſumpto exordio, quaſi ad homines incredulos ipſum Dei uerbum inuocantes,ut non adiuuet,age,iam conſideremus.

LIBRI SECVNDI FINIS.

LIBER TERTIVS

PRAEFATIO.

QVum ea quæ præfationis cuiuſdã locum obtentura erant in Euangelicã demonſtratione, abunde tractauerim, modũq; etiã Euangelicæ Saluatoris noſtri doctrinę demonſtrauerim,cauſaſq; reddiderim,propter quas qui Iudęorum amplexi ſumus oracula,uitam illorũ recuſauerimus,ac prętera planũ fecerim, quemadmodum prophetica illorũ ſcripta, id quod futurũ erat ante uenientia,noſtrę per Chriſtũ futuræ uocationis mentionẽ fecerint, ut ſic tanquam propria illa, non tanquam aliena uendicemus: tempus iam admonet,ut ad propoſitam materiam accedam,& eorum quę promiſſa ſunt initium faciam.Porrò autem hęc erant, quæ ad rationem humanitatis Ieſu pertinent, qui Chriſtus eſt Dei: item eius theologiæ quæ de illo eſt documenta, quæ apud prophetas Hebræorum extant: tum quę illi de aduentu illius ad homines predixerint: quę utique illi uni poſſe accommodari, ex euentis certiſsimis iam iam comprobabimus, ſi (quod neceſſarium eſt) prius illud contemplati

erimus, quemadmodum prophetæ Euangelij mentionem in Chriſto non prætermiſerint.

Quod prophetæ in ipſo Chriſto Euangelij mentionem aſſumpſerint. Cap. I.

Iſai 61.et Lucæ.4. HViuſce ueritatis teſtis ad uerbum ſit Eſaias, qui ex perſona Chriſti clamat: Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus miſit me, prædicare captiuis remiſsionem, & cæcis uiſum. quam ſane prophetiam Saluator noſter olim in conuentu apud multitudinem Iudęorum quum legiſſet, librumqúe poſt lectionem plicuiſſet, ſic locutus eſt: Hodie impleta eſt ſcriptura hæc in auribus ueſtris: protinuſqúe hinc ſuam doctrinam exorſus, euangelizare cœpit pauperibus, eos in commendatione beatorum, qui apud ſe futuri ſint, reliquis anteponens: Beati, inquit, pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Is præterea qui à malis ſpiritibus uexarentur, quiqúe à dæmonibus, captiuorum inſtar, iam diu tenerentur, dimiſsionem ante nunciauit, omnes ad libertatem & ſolutionem à malitiæ uinculis inuitans, uerbis illis: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Cæcis uerò qui corporeos oculos haberent corruptos, integritatem reſtituens, uiſum largitus eſt: ut ſic ſignificaret ſe ijs qui olim ueritatem parum intuerentur, uirtutem qua lumen ueræ pietatis reſpicerent, erogare. Chriſtum ergo in primis autorem & ducem futurum omnis prouinciæ Euangelicę, ea quę expoſita eſt prophetia declarat. At poſt illum eiuſdem propoſiti miniſtros fore illius diſcipulos, idem propheta canit, dicens: Quam ſpecioſi pedes euangelizantium bona, quam euangelizantium pacem. Vbi ual-
Pſal.67. Iſaiæ.40. de accurate ſpecioſos dixit fore pedes euangelizantium bona Chriſti. qui enim ſpecioſi futuri non erant, qui in exiguo breuiqúe tempore totum orbem erunt percurſuri? & omnem locum ſancta illa de Saluatore mundi doctrina impleturi? Quod autem humanis uerbis non uterentur ad perſuadendum audientibus, ſed Dei uirtus eſſet, quę cum illis faciebat, dum euangelium prędicarent, alius rurſus clamat propheta: Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa. & rurſus Eſaias: Super montem excelſum aſcende qui euangelizas Sion, extolle quantum potes uocem tuam qui euangelizas Hieruſalem, extollite, ne timete. dic ciuitatibus Iuda, Ecce Deus ueſter, ecce Dominus cum robore uenit, & brachium cum poteſtate: ecce merces eius cum eo, & opus eius coram ipſo: tanquam paſtor paſcet gregem ſuum, & in brachio ſuo congregabit agnos, & eas quę in utero habent conſolabitur. Cęterum hęc quónam ſenſu accipienda ſint, progreſsi longius in doctrina Euangelica uidebimus: interim illud conſtitit, & ipſum Euangelium & nomen Euangelij propheticis uocibus comprobatum fuiſſe. habes præterea euidentes perſpicuasqúe demonſtrationes, unde initium eſſet accepturum Euangelium, ab ipſo uidelicet Chriſto: nec non per quos foret prædicandum, per illis utique apoſtolos ſed etiā qua uirtute eſſet ſuperaturū, non humana ſcilicet. Quod ipſum ſane ex illo conſtitit, Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa. Reliquum igitur iam eſt, ut ex multis quæ apud Hebræos antiquius ac remotius de Chriſto diuinata ſunt, pauca anticipemus, ut diſcas quænám illa eſſent quæ poſterioribus temporibus Euangelium nunciarent futurum: ſimulqúe miraculum prophetarum, qui quidem tanto antè futura cognouerint: itemq; ipſorum oraculorum euenta, quemadmodum ea in Saluatore & Domino noſtro Ieſu, qui Chriſtus eſt Dei, completa conſiſtant.

Quod de Chriſto uaticinati ſunt prophetæ Hebræorum. Cap. II.

Deut.18. PRimus prophetarum Moſes alium prophetarum ſibi ſimilem ſuſcitandum denunciat. Quum enim leges ab ipſo poſitæ ſoli Iudaicæ genti conuenirent, idqúe in terra Iudæa duntaxat, aut circum eam, non autem ei quoq; genti,

A genti, quæ longiſſime in terris remotiſſimis degeret, quemadmodum ex ijs quæ prius à nobis tractata ſunt cognoſci potuit. & eum qui eſſet non ſolum Iudæorum, ſed etiam aliarum gentium Deus, oporteret ad ſe cognoſcendum & colendum uitæ hominum ſuppeditare ea quæ cunctis item gentibus utilia forent: meritò alterum prophetam, qui nulla in parte ſuæ ipſius rationi atque inſtituto cederet, de Iudaica gente ſuſcitandum, oraculo expoſito diuinat, in hunc modum illi ipſo Deo reſpondente: Prophetam ſuſcitabo eis de fratribus ipſorum tanquam te, & dabo uerbum meum in os illius, & loquetur eis iuxta omne quodcunque mandauero illi: & homo omnis quicunque loquetur propheta in nomine meo, ego ulciſcar ex eo. Similia uerò ipſe quoque Moſes hoc oraculum interpretans ad populum ait: Prophetam de fratribus ueſtris tanquam me ſuſcitabit dominus Deus, illum audietis in omnibus quæcunque poſtulaſti à Domino Deo tuo in Choreb, in die concionis. Num igitur ex ijs qui poſt Moſem extiterunt prophetæ, Eſaias, exempli gratia, aut Hieremias, aut Ezechiel, aut, Daniel, aut alius quiſpiam de cæteris duodecim legum autor Moſi conferendus extitit? Nequaquam. Sed ex illis tandem quis unquam Moſi ſimilia effecit? Nuſquam poteris dicere. Sed quiſque illorum à primo ad nouiſsimum quoſcunque inſtituebant ac docebant, ad ipſum Moſem remittebant: atque in hoc populum reprehendebant, quod Moſi legem non ſeruaſſet, ſed contra illam feciſſet. neque illum ad quicquam aliud hortabantur, niſi ad ea firmiter tenenda, quæ in lege moſi poſita ſunt. Nullum igitur horum illi ſimilem dixeris. atqui Moſes de uno duntaxat certè ac definite loquitur. Quem'nam igitur alium Moſi ſimilem futurum prophetam canit oraculum illud, niſi Saluatorem & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum? quomodo autẽ hoc dictum ſit, diligentius contemplari neceſſe eſt. Primus Moſes genti Iudaicæ præfuit: quumque eos deprehendiſſet Aegyptijs ſuperſtitionibus, multorumque deorum cultu implicitos, primus ab ijs illos auertit, ineuitabilibus

B ſupplicijs cultores ſimulacrorũ deterrens, & primus eis Theologiã oſtendit, eam quæ unius principatum docet: præcipitque, ut unum opificem, autoremque rerum omnium colerent. primus etiam religioſæ uitæ illis inſtitutionem quandam diſpõnẽs atque aſsignans, piæ, ſanctæque reipublicæ illis autor & primus & ſolus apparuit. atqui Ieſus quoque Chriſtus ſicut Moſes ſimiliter, ac multo quidem excellentius, qui primus eius doctrinæ quæ ueram religionem inſtituit reliquis gentibus, autor & magiſter fuit: & primus per totum terrarum orbem ſimulacrorum cultum euertit: primus'que unius omnium regis Dei cognitionem & reuerentiam cunctis oſtendit hominibus, nouæ'que uitę ac pijs hominibus accommodatæ reipublicæ primus introductor, legis'que lator extitit. Ad hæc ea quæ de mundi ortu, & quæ de animæ immortalitate feruntur, aliá que omnia philoſophica pręcepta quęcunque eiuſdem ſunt generis, primus Moſes Iudęorum tradidit nationi. Sed hęc multo diuinius, primus cęteris gentibus Ieſus Chriſtus per ſuos diſcipulos demonſtrauit, ut ſane meritò Moſem primum, ſolum'que pietatis legum latorem Iud'ęorum appellare ęquum ſit, Ieſum autem Chriſtum gentium uniuerſarum, ſicut prophetia quę de illo eſt, canit: Conſtitue Domine legiſlatorem ſuper eos, agnoſcant gentes quod homines ſunt. Moſes pręterea geſtis mirabilibus & prodigijs religionem à ſe inſtitutam & traditam confirmauit. Itidem Chriſtus ijs miraculis, quæ etiam ſcriptis tradita eſſe omnes nouimus ad fidelium intuentium uſus, nouis ſuæ doctrinæ Euangelicæ pręceptis, ſtabilitatem, ac perpetuitatem adiunxit. Rurſus Moſes gentem Iudaicam ab intolerabili ſeruitute, qua ab Aegyptijs premebatur, in libertatem uendicauit. Chriſtus quoque, omne genus humanum, ab impio atque Aegyptiaco ſimulacrorum cultu, quo ſub malis dæmonibus tenebatur, reuocauit ad libertatem. Denique Moſes terram ſanctam, & in ea uitam Deo gratam & beatam ijs qui leges ſeruarent,

Moſes & Chriſtus ſimulacrorũ ſubuerſores.

Moſes Chriſti typus.

rent promiſit. Simili ratione Ieſus Chriſtus, Beati, inquit, mites, quoniam ipſi A
poſsidebunt terram: longe utiq; meliorem terram, uereq; ſanctam ac Deo gratam, non eam quæ eſt in Iudæa, quæ plane à reliquis nihil differt, ſed Dei amatricibus in cœlo animis conuenientem, ijs qui uiuendi rationem à ſe poſitam plene obſeruauerint, pollicitus. Quod quidem apertius indicans ijs quos apud ſe beatos futuros prædicabat, regnum cœlorum appellauit. Cæterum alias quoque res à Saluatore noſtro geſtas inuenies, quæ uirtute longe præſtiterint ijs, quas Moſes edidit, magnam tamen cum Moſaicis illis habentes ſimilitudinem. Exempli gratia. Moſes totos quadraginta dies ieiunus fuit. Nam ſcriptura hoc illi teſtimonium exhibet, Et fuit inquit, Moſes illic in conſpectu Domini. Quadraginta dies & quadraginta noctes panem non edit, & aquam non bibit: itidem etiam Chriſtus. Etenim ſic ſcriptum eſt: Et agebatur in deſertum quadraginta dies, & tentabatur à diabolo, & nihil comedit in diebus illis. Rurſus Moſes in deſerto alimenta populo præbuit. Nam ſcriptura ſic habet: Ecce ego do uobis panes de cœlo. Et paulo poſt: Factum eſt, inquit, quum ſubſediſſet ros circum caſtra, & ecce ſuper faciem deſerti minutum quaſi coriandrum album, quaſi gelu ſuper terram. Saluator quoque ac Dominus noſter ad diſcipulos ſuos: Quid, inquit, cogitatis in uobiſipſis modicę fidei, quod panes non accepiſtis? nondum ſcitis, neque recordamini quinque panes & quinque millium? & quod cophinos recepiſtis? neque ſeptem, quatuor millium? & quod ſportas tuliſtis? Item Moſes per medium mare ingreſſus eſt, populóque itineris dux fuit. Sic enim habet ſcriptura: extendit Moſes manum ſuam in mare, & ſubduxit Dominus mare uento Auſtro uiolento totum diem, & fecit mare ſiccum, & diuiſa eſt aqua, & tranſierunt filij Iſrael per medium mare in ſicco, & aqua eis murus à dextris, & murus à ſiniſtris. ſimili poteſtate, ac Deo etiam conuenientius, Ieſus qui Chriſtus eſt Dei in ſuperficie maris ingrediens, Petrum item ad ſe incedere, ſuper eadem fecit. Nam B
ſic ſcriptum eſt. Quarta autem uigilia noctis uenit Ieſus ad illos ambulans ſupra mare. & quum uidiſſent illum ambulantem ſupra mare, conturbati ſunt. Et paulo poſt: Reſpondens autem illi Petrus, dixit: Domine ſi tu es, iube me uenire ad te ſupra aquas. ille autem dixit, Veni. Et deſcendens de naui Petrus, ambulabat ſupra aquas. Rurſus Moſes uento Auſtro uiolento mare ſolidum fecit. Nam ſcriptura, Extendit, inquit, Moſes manum ſuper mare, & ſuſtulit Dominus mare, uento Auſtro uiolento. ac ſubiungit. Steterunt undæ in medio mari. Eadem ratione, ac multo quidem præſtantius, Saluator noſter increpuit uentum & mare, & facta eſt tranquillitas magna. Moſi item uultus, quum de monte deſcenderet, cernebatur plenus gloria. Sic enim ſcriptum eſt. Deſcendens autem Moſes de monte, ipſe neſciebat quod glorificatus eſſet aſpectus cutis faciei ſuæ, dum ad ipſum loqueretur, & uidit Aaron omnes'que ſeniores filiorum Iſrael Moſen, & erat glorificatus aſpectus cutis faciei eius. ſimili ratione, & longè quidem excellentius, Saluator noſter quum duxiſſet ſuos diſcipulos in montem excelſum ualde, transfiguratus eſt coram eis, & reſplenduit facies eius ut ſol, ueſtimenta autem eius facta ſunt alba ſicut lux. Moſes item leproſum mundauit. Siquidem ſcriptum eſt: Et ecce Maria lepra candens ſicut nix. Et paulo poſt: Et clamauit Moſes ad Dominum dicens, Deus obſecro ſana eam. Simili ergo ratione, ſed longe maiori poteſtate Chriſtus Dei, quum ad eum leproſus acceſſiſſet, dixiſſet'que: Si uis, potes me mundare. reſpondit, Volo, mundare. & mundata eſt eius lepra. Rurſus Moſes digito Dei ſcriptam eſſe legem affirmauit. Nempe ſic ſcriptum eſt. Et dedit Moſi quum deſiiſſet loqui ad eum in monte Sina, duas tabulas teſtimonij, tabulas lapideas ſcriptas digito Dei, Et in Exodo: Dixerunt igitur incantatores Pharaoni, Digitus Dei eſt hic. Itidem Ieſus quoque qui Chriſtus eſt Dei, pharisæis dicebat. Si autem in digito Dei ejicio dæmonia.

Moſes per mare, Ieſus ſupra mare ambulauit.

Ad hæc

A Ad hæc omnia Moſes denominauit Ieſum Naue. Pari ratione etiam Saluator Simonem Petrum. Atque item Moſes conſtituit populo, qui præeſſent ſeptuaginta. Siquidem dicit ſcriptura: Congrega mihi ſeptuaginta uiros de ſenioribus Iſrael, & auferam de ſpiritu qui in te eſt, & immittam in eos, & congregauit ſeptuaginta uiros. Sic etiam ipſe Saluator deſignauit ſuos diſcipulos ſeptuaginta, & miſit binos ante faciem ſuam. Rurſus Moſes duodecim uiros emiſit terram exploraturos. Noſter item ſaluator multoq; etiam præſtantius duodecim apoſtolos emiſit, ad inſpiciendas omnes gentes. Rurſus Moſes poſuit legem quæ dicit: Non occides, non mœchaberis, non furaberis, non peierabis. At ſaluator noſter lege propoſita, non occidere ſolum, ſed etiam iraſci prohibet: & pro eo quod dictum eſt, non mœchari, ne intueri quidem mulierem cum petulanti cupidine admonet: & pro eo quod eſt, non furari, res proprias indigentibus elargiri imperat: etiam illud longe tranſiliens quod eſt, non peierare, ne iurare quidem ullo modo inſtituit. Et quid me oratione longius prouehi neceſſe eſt, ut demonſtrem ſimilia, finitim áque inter ſe Moſem ac Saluatorem, Dominumq; noſtrum feciſſe? quum unicuiq; uolenti, in ocio talia colligere facillimum ſit? Etenim quum Moſi mortem nouiſſe neminem dicãt, ac ne ſepulchrum quidem eius: neq; itidem Saluatoris noſtri poſt reditum in uitam, mutationem in ſpeciem diuinam quiſquam ſcire potuit. Si igitur in tam multis rebus alius nemo, ſed ſolus Saluator noſter, qui cum Moſe ſimilitudinem factorum habuerit, proferri poteſt: ſupereſt iam, ut in illum unum ſpectemus. Neque uerò ad alium quempiam referamus prophetiam, quæ apud Moſem extat, in qua illi ſimilem ſuſcitaturum ſe Deus reſpondet, dicens: Prophetam ex fratribus eorum ſuſcitabo eis, tanquam te, & dabo uerbum meum in os illius, & loquetur eis quemadmodum mandauero illi: & omnis homo quicunque non audierit uerba illius, quæcunque loquetur propheta in nomine meo
B ego ulciſcar ex eo: ipſeque Moſes Dei uocem ad populum interpretans, ait: Prophetam ex fratribus ueſtris ſuſcitabit Dominus Deus ueſter, illum audietis in omnibus quęcũque poſtulaſti à Domino Deo tuo in Choreb in die concionis. Quod autẽ poſt Moſen ante Saluatorem noſtrũ nullus prophetarum Moſi ſimilis ſurrexerit, antiqua ſcriptura perſpicue docet, ubi ait: Et non ſurrexit ultra propheta in Iſrael ſicut Moſes, quem nouerit Dominus facie ad faciem, in omnibus ſignis atque portentis. Conſtat igitur diuinum ſpiritum per Moſem de Saluatore noſtro ceciniſſe, ſiquidem unum ipſum, nec alium quempiam Moſi ſimilem extitiſſe, qualem ipſius Moſi uerba deſcribunt, iam comprobatum eſt. Cæterum, ſpecta aliam quoque prophetiam publicæ ſcripturæ commendatam. Nam quum Saluatorem & Dominum noſtrum, hominem ratione humanitatis de ſemine Iſrael ortum, innumerabiles conuentus in omnibus gentibus Dominum appellant, propter diuinam eius uirtutem hanc ei appellationem tribuentes: Moſes quoque qui hoc diuino ſpiritu afflatus cognouerat, enunciauit in hunc modum: Exibit homo de ſemine eius (dicit autem de Iſrael) dominabitur gentibus; & extolletur regnum eius. Quod ſi nullus unquam alius ex ijs principibus & regibus qui in circumciſione regnauerint, multarum gentium dominus conſtitutus eſt (nulla enim hiſtoria hoc habet) clamat autem & uociferatur ueritas de uno Saluatore noſtro, illum utique iam Dominum, neque ad labijs tantum, ſed affectione ſynceriſſima innumerabiles omnium nationum conuentus confiteri: quid ultra iam impedit ne illum eſſe dicamus, de quo prophetiæ extant? Quod autem Moſes hæc non indefinitè prædicat, neque immenſo quodam & inconſtanti tempore uaticinium adumbret, ſed ualde prouidenter euentum rerum quas prædixerit, determinatis temporibus circumſcribat, illa planiſsimè indicant, quæ de hac quoque re canit: Non deficiet, inquit, princeps de Iuda, neque dux de femoribus eius, donec ueniat cui expoſitum eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Quibus uerbis

Duodecim apoſtoli deſignati per 12. exploratores.

In Chriſti aduentu Iudæorũ principatus defecit.

Verbis non defuturos deinceps ductores ac principes, qui ſibi inter ſe continuata ſerie ſuccedant de gente Iudaica, uſque ad eius qui expectatur aduentum, enunciat. Quod ſi principes apud Iudeos defecerint, aduenturum eum qui ex oraculis expectatur. Iudam uerò hic non ipſam tribum intelligit, ſed quoniam denominatione quadam poſterioribus temporibus à regali tribu Iuda, omnis Iudæorum natio dicta eſt: ita quidem ut hodie quoque Iudæi nominentur, ualde mirabiliter & prophætice omnem Iudaicam gentem Iudam nominauit, ſanè ut nos quoque Iudæos appellare conſueuimus. tum affirmat non prius defuturos de gente ipſorum principes ac duces, quam is adueniat, quem prophetia ſignificat. Porrò hic ſimul atque aduenerit, Iudæorum quidem principatum eſſe diſſoluendum, ipſum uerò non Iudæorum amplius, ſed gentium fore expectationem. quod quidem ipſum nulli unquam prophetarum accommodare, ſed uni duntaxat Saluatori, Dominóque noſtro, poteris. Nam ſimul atque ille ad homines uenit, Iudęorum regio ſublata eſt, continuoque illorum princeps defecit, qui quidem maioribus ſuis ſuccederet, atque ex legibus proprijs illis præeſſet. Tunc enim Auguſtus Romanorum primus accepit imperium: & Herodes ab externis gentibus accitus, illorum rex conſtitutus eſt. Et illi quidem defecerunt, hic autem gentium per totum terrarum orbem expectatio, ſicut diuinitus prędictum fuerat, declaratus eſt: adeo quidem ut nunc quoque omnes quicunque ex omnibus gentibus in illum credunt, expectationis ſuæ ſecundũ Deum, in illo ſpem reponant. Moſes quidem hæc, aliáque his plura de Chriſto omnibus nobis feliciter nunciat. ei uero germana Eſaias quoque definite de uno certo rege, qui ex ſemine ac ſucceſſione Dauid ſit ſuſcitandus, hæc canit: Egredietur uirga de radice Ieſſæ, & flos de radice aſcendet, & requieſcet ſuper eo ſpiritus Dei, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, & reliqua. Tum longius progreſſus, more prophetico, externarum gentium & Barbararum, nec non cum Gręcorum, tum aſperrimorum ac ferociſſimorum hominum, futuram in mites, mãſuetosque mores ex doctrina Chiſti mutationem prędicit. Sunt autem eius uerba hæc: Et paſcetur ſimul lupus cum agno, & Pardus ſimul quieſcet cum hœdo, & uitulus & taurus & leo ſimul paſcentur. & alia his ſimilia, quæ etiam eueſtigio planiora efficiens interpretatur, ubi ait: Et erit, qui ſurgit ad imperãdum gentibus, in eo gentes ſperabunt. Plane enim irrationalia illa iumenta, & quas illic prædixit beluas, nullas eſſe alias quam ipſas gentes, propter earum ferinos mores, declarauit. quibus ſane gentibus imperaturum affirmat eum qui ſurgit de ſemine Ieſſæ, ex quo ſemine Saluator & Dominus noſter oriundus prędicatur: in quem gentes, quæ in ipſum credunt etiam nunc ſperant, ipſi utique uaticinio conſentanea facientes, quod ait, Et erit qui ſurgit imperare gentibus, in ipſo gentes ſperabunt, Hoc igitur apponito ijs, quæ apud Moſem feruntur, ac diſtinguito: Et illud quidem, Erit qui ſurgit imperare gentibus, cum illo componito: Egredietur homo de ſemine eius, & dominabitur gentibus multis. Et illud, In ipſo gentes ſperabunt, cum illo: Et ipſe erit expectatio gentium. Quid enim intereſt, dicas ne, In ipſo gentes ſperabunt: an uero, Ipſe erit expectatio gentium? Rurſus uero idem Eſaias oratione progreſſus, de Chriſto hæc diuinat: Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo complacuit ſibi anima mea iudicium gentibus proferet. ac deinceps adiungit, Donec ponat in terra iudicium, & in nomine eius gentes ſperabunt. in his propheta iam ſecundo gentes in Chriſto ſperaturas ponit, quum ſuperius illud dixerit, In ipſo gentes ſperabunt. Hic uero, In nomine eius gentes ſperabunt. Etiam ipſi Dauid dictum eſt, De fructu uentris eius ſuſcitandum eſſe quendam. de quo deinceps ait Deus: Ipſe inuocabit me, pater meus es tu, & ego primogenitum ponam eum. Nam de hoc rurſus dictum eſt. Et dominabitur à mari uſque ad mare, & à fluminibus uſque ad terminos orbis terræ. Et rurſus: Omnes gentes ſeruient ei,

Chriſtus expectatio ſeu ſpes gentiũ.

& benedi

& benedicentur in te omnes tribus terre. Præterea autem locus quidam certus à Michęa canitur, in quo is oriturus ſit, de quo feruntur tot uaticinia: Et tu, inquit, Bethleem domus Ephrata, minima es ut ſis in millibus Iuda: ex te mihi egredietur dux, qui paſcet populum meum Iſrael: & exitus eius ab initio ex diebus ſeculi. & omnes confitentur, in Bethleem Ieſum Chriſtum eſſe natum. Quinetiam incolæ eius loci ſpeluncam ibidem monſtrant ijs qui ab externis terris uenerint ad ſpectãdum: & locus quidem hic ubi ortus eius futurus fuit, prædictus eſt. Ipſius uerò ortus miraculum, nunc obſcurè ac figuratè, nunc planè & apertè ponit Eſaias. obſcurè quidem, ubi ait: Domine, quis credidit auditui noſtro? et brachium Domini cui reuelatum eſt? annunciauimus coram eo, quaſi puerulus, quaſi radix in terra ſitienti. Pro quo Aquila quidem ſic interpretatus eſt: Et prædicabitur tanquam quod ubere nutritur in faciem eius, & tanquam radix de terra inuia. Theodotion uerò: Et aſcendit ſicut quod lacte alitur coram eo, & ſicut radix in terra ſitienti. His enim uerbis, quum mentionem fecerit Propheta de brachio Domini, quod erat Dei uerbum? Coram eo, inquit, annunciauimus quaſi puerulum lactantem, & qui ubere nutriatur, & quaſi radicem de terra inuia: ubi puerulus quidem ille, qui ubere atq; lacte nutritur, planè ortum Chriſti declarat. Terra uerò inuia & ſitiens, uirginem quæ illum enixa eſt, quam ſcilicet nullus uir adijt: de qua quamuis inuia, laudata illa radix prodijt, & qui ubere lacteq; nutrietur puerulus. Verùm hęc adumbratè admodum ſignificauit: apertius uerò idem Propheta ſententiam ſuam interpretatur, ubi ait: Ecce uirgo in utero concipiet, & pariet filium, et uocabunt nomen eius, Nobiſcũ Deus: hoc enim ſignificat Emanuel. Talia de Chriſti apud homines origine antiqui Hebræorum prophetę meditabantur. Numquid igitur illuſtrem quendam principem, aut tyrãnum, aut alioqui unum eorum qui plurimùm poſſunt in uita, eum de quo uaticinantur deſcribunt? non poteſt dici, quoniam ne apparuit quidem aliquid tale. Sed qualis ipſe uiſus eſt uita, talem item eum fore cecinerunt: hac utiq; in re nihil à ueritate aberrantes. Poſtquam ergo Eſaias dixit: Annũciauimus coram eo, quaſi puerulus, quaſi radix in terra ſitienti: deinceps adiungit, dicens: Non eſt ſpecies ei, neq; gloria: & uidimus eũ, & non habuit ſpeciem, neq; pulchritudinem: & fuit ſpecies eius ſine honore deficiens præ filijs hominum. Homo quum in plaga eſſet, ſciens ferre languorem contemptus eſt, & non computatus. Quid ad hæc igitur ſupereſt? Nam quum illius & tribum, & genus, & modum naſcendi, & uirginis miraculum, & uitę morem prędixerint: ſequitur deinceps, ut ne mortem quidem eius taciti præterierint. Sed quid tandem canit etiam de hac Eſaias? Homo, inquit, quum in plaga eſſet, ſciens ferre languorem, contemptus eſt, & nõ cõputatus. hic peccata noſtra fert, & pro nobis eſt in dolore, & nos exiſtimauimus eũ eſſe in labore, & in plaga, & in afflictione. ipſe autem uulneratus eſt propter peccata noſtra, & infirmatus eſt propter iniquitates noſtras. Doctrina pacis noſtræ ſuper eum, liuore eius nos ſanati ſumus. Omnes tanquam oues errauimus; & Dominus tradidit eum peccatis noſtris: & ipſę quum uexaretur, nõ aperiebat os. Quaſi ouis ad occiſionem ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente non aperuit os: generationem eius quis enarrabit? quoniam tollitur de terra uita eius. et reliqua. Nam his uerbis ſignificat Chriſtum ipſum quidem, quamuis ab omni peccato alienum, tamẽ peccata hominũ pro ipſis hominibus in ſeipſum ſuſcepturum. Quocirca etiam ea patietur, quæ qui peccauerint pati ſolent: & pro nobis dolebit, non autem pro ſeipſo. Quòd ſi uulnerabitur, & uerbis probroſis ferietur, hoc item noſtrorum peccatorũ cauſa fiet: nam infirmus quoq; factus eſt propter peccata noſtra, ut nos uidelicet, quum ille delicta noſtra, noſtræq; malitię uulnera aſſumpſerit, eius liuore ſanemur: & eorum quidem quę ille inſons ab hominibus paſſurus erat, hę fuerunt cauſæ. Iudęos autem qui illi mortem attulerunt, nuſquã ueritus propheta mirabilis, hoc ipſum quoq; perſpicuè

Locus ubi natus Chriſtus.

Mors Chriſti à prophetis prædicta

ſpicuè redarguit, planè deplorans, ac dicens: Ex iniquitatibus populi mei ductus eſt ad mortem. Deinde uerò, quoniam citò, neq; ita multo poſt nefarios aduerſus Chriſtum auſus, extremus ad illos ex obſidione Romanorum interitus erat uenturus, ne hoc quidem præterit ſilentio, ſed adiungit: Et dabo ſceleratos pro ſepultura eius, & diuites pro morte eius. Et poterat quidem his prophetiam terminare, ſi nihil amplius futurum poſt Chriſti mortem uidiſſet: ſed quoniã, breui mora interiecta, erat à morte ſiue à ſepultura remigraturus, atq; in uitam reſtituendus, de hac quoq; re deinceps hęc addit, ſic dicens: Et Dominus uult purgare eum à plaga, ſi traditus ſit pro peccato. Anima ueſtra uidebit ſemen longæuum, & uult Dominus auferre à labore animæ eius, ut oſtendat ei lucem. Qui ſuperius dixit: Homo in plaga conſtitutus, & qui nouit ferre languorem, nunc poſt mortem eius & ſepulturam: Dominus, inquit, uult purgare eum à plaga. & quî hoc fiet? Si traditus, inquit, fuerit pro peccato, anima ueſtra uidebit ſemen longæuum: non enim omnibus conceſſum eſt, longæuum Chriſti ſemen intueri, ſed ijs ſolis qui confiteantur, & munera offerãt Deo pro peccatis. Horum enim duntaxat anima uidebit ſemen longęuum Chriſti, hoc eſt, aut æternam uitam eius poſt mortem, aut eiuſdem uerbum per totum terrarum orbem diſſeminatum, quod longæuum futurum eſt, ſemperq; duraturum. Rurſus, qui ſuperius dixerat, Et nos putauimus illum eſſe in labore: nunc poſt cædem, mortemq; eius, ait: Et uult Dominus auferre à labore animę eius, ut oſtendat ei lucem. Quoniam igitur deliberauit Dominus, qui Deus eſt uniuerſi, purgare illum à plaga, & oſtendere illi lucem, neceſſariò utiq;, qui uoluit, id faciet quod uoluit. Nihil enim eſt eorum quæ uult, quod non fiat: uoluit autem purgare illum, & oſtendere illi lucem: fecit igitur hæc. & quum purgauerit illum, oſtendit illi lucem. & quoniam uoluit, & uolens abſtulit laborem ab anima illius, & oſtẽdit illi lucem, meritò propheta ſequitur, & ait: Propter hoc ipſa hæreditabit multos, & fortium diuidet ſpolia, ubi (quod reliquũ fuit) iam hæreditatis etiam Chriſti mentionem facit, illi Pſalmo conſentanea dicens, in quo de inſidijs aduerſus illum conſtructis nominatim canens oraculum, ubi ait: Adſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius. Deinceps adiũgit: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ. Has igitur gentes etiam propheta intellexit, quum dixit: Propter hoc ipſe hęreditabit multos. & adiungit: Et fortium diuidet ſpolia. Siquidem à poteſtatibus contrarijs, quæ prius inter gentes dominabantur, ubi ſubiectas animas liberauit, tum quaſi ſpolia quædam ſuis diuiſit diſcipulis. Proinde Eſaias ait de illis: Et lætabuntur coram te, ſicut qui diuidunt ſpolia. Et Pſalmorum autor: Dominus, inquit, dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa, rex uirtutum dilecti, ſpeciei domus diuidere ſpolia. Meritò igitur hic quoque de Chriſto ait: Propter hoc ipſe hæreditabit multos, & fortium diuidet ſpolia. Quam autem ob rem hoc illi datum ſit, docet deinceps, ubi ait: Pro eo quòd tradita eſt in mortem anima eius, & cum iniquis deputatus eſt, & ipſe peccata multorum tulit, & propter peccata eorum traditus eſt. Pro his enim remunerans illum pater, eo quòd dicto audiens fuerit, ſuſtinueritq;, donauit illum ijs quæ expoſita ſunt. Factus enim eſt obediens patri uſque ad mortem: quare multorum quoque hæreditatem conſecuturum illum canit, non prius tamen quàm tradita fuerit anima eius in mortem, & cum iniquis ſit deputatus. Propter hæc enim dictum eſt, illum hæreditaturum multos, & fortium diuiſurum ſpolia. Puto autem indubitatè reuerſionem eius à mortuis ſignificari talibus oraculis: quî enim fieri poteſt, ut aliter de eo intelligamus, qui tanquam ouis ad occiſionem ſit ductus, & ab iniquitatibus Iudaici populi traditus ſit ad mortem, & cum iniquis deputatus, ſepulturæquê commendatus? deinde purgatus à Domino? & lu-

cem penes

Digitized by Google

A cem penes ſe uiſurus ſit, & multorum hæreditatem conſecuturus, & ſuis ſpo-
lia diuiſurus? Sed aliter quoq; de illius reditu in uitam, poſt mortem dicit quo
dam loco uaticinans Dauid ex perſona Chriſti: Non relinques animam me-
am in inferno, neq; dabis ſanctum tuum uidere corruptionem. Et alibi: Domi
ne eduxiſti ab inferno animam meam, ſaluaſti me à deſcendentibus in lacum.
Et alibi: Qui exaltas me de portis mortis, ut annunciem omnes laudationes
tuas. Contra omnia hæc intendere ullam aciem, ne inimiciſsimos quidem at-
que ingratiſsimos poſſe arbitror. Veruntamen eius prophetiæ concluſio, cu-
ius autor Eſaias, ſterilem illam quondam & deſertam à Deo animam, aut po-
tius eccleſiam de gentibus collectam, lætis uócibus, bonoq; nuncio proſequi-
tur, cum illis utiq; concordans, quæ iam contemplati ſumus. Nam quum pro-
pter eam Chriſtus omnia pertulerit, meritò poſtea quæ de illo prędixit adiun-
git: Lætare, inquit, ſterilis quæ non paris, uociferare & clama quæ non partu-
ris, quoniam multi filij deſertę magis, quàm eius quę habet uirum. Dixit enim
Dominus: Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum fige,
ne parcas: dilata funiculos tuos, & clauos tuos corrobora: amplius ad dexterã
& ad ſiniſtram extende, & ſemen tuum gentes hæreditabit. His autem uerbis
eccleſiam de gentibus collectam, & toto orbe terrarum diffuſam, & ab ortu ſo
lis ad occaſum extentam, oraculum lætari iubet, planiſsimè hoc ipſum ſignifi-
cans, ubi ait: Et ſemen tuum gentes hæreditabit. Quum autem longiorem ex-
planationem deſiderent ea quæ ad hunc locum ſpectant, abundè nobis hæc
compendij locum explebunt. Nam tu quoq; per ocium multa plura colligere
poteris quæ ad idem propoſitum ſpectent. Sed ipſum quoq; euangelicæ de-
monſtrationis propoſitum quod nũc in manibus eſt, tradet ſuo tempore, atq;
interpretabitur ſingula. Interim uerò quod ad prædictionem, diuinationemq;
propheticam de Saluatore noſtro pertinet, quodq; item ad id quod ea prædi-
B ctio omnes homines eorum bonorum aduentu gaudere iubebat quæ expe-
ctabantur, ijs quæ iam dicta ſunt contenti eſſe poſſumus: quæ quidem planè
enunciant prophetæ cuiuſdam aduentum, & legum autoris pietatẽ, qui Moſi
ſimilis futurus ſit, necnon eiuſdem genus & tribum & locum unde exiturus,
& tempus quo uenturus ſit. Vaticinatur præterea & ortum, et mortem, & redi
tum in uitam, & principatum in omnibus gentibus, quæ ſanè iam euenere om
nia: & magis etiam deinceps ex ijs quæ dicentur conſtabit, in uno Saluatore
ac Domino noſtro ea finem accepiſſe. Sed hęc quę de ſanctis oraculis accepta
uides, ijs qui credunt expoſita ſunt: ijs autem qui nõ credunt, ſeorſum obuiam
ſcriptis propheticis ibimus, atq; interim tanquam de communi uiro, & qui re
liquis fuerit ſimilis inquiremus, ut quum omnibus qui unquam à cõdito æuo
inter homines celebrati ſint, multo præſtantior & incomparabili quadam emi
nentia ſuperior apparuerit, cum ea quoque quæ ad diuiniorem eius naturam
ſpectant pertractemus: & quòd uirtus, quæ in illo erat, nulla humana natura
conſtaret, certiſsimis demonſtrationibus comprobemus: ordine deinceps ſe-
quetur, ut ea proponamus cõtemplanda pro uiribus, quę ad eam theologiam
pertinent quæ illum complexa eſt. Quoniam igitur maior pars eorum qui nõ
credunt, uocant illum præſtigiatorem ac ſeductorem, aliasq; innumerabiles
calumnias in illum execrabiliter iactant, ac ne nunc quidem deſinunt eiuſmo-
di probra confingere, tempus iam uidetur eſſe, ut etiam iſtis reſpondeamus, de
noſtro quidem nihil afferentes, ſed de doctrina quam ipſe publicauit aſſumen
tes, quod hic apponamus.

Aduerſus eos qui Chriſtum Dei ſeductorem fuiſſe exiſtimant.

Cap. III.

INterrogandi igitur ſunt, num quis unquam alius huic ſimilis ſeductor ex hiſtorijs ipſorum proferri poſsit, qui manſuetudinis, probitatis, temperantiæ, omniſq; reliquæ uirtutis ijs quos ſeduxerit magiſter & autor extiterit: &

Chriſtus optima docuit.

utrum fas ſit ijs nominibus uocare eum, qui ne intueri quidem mulierem cum petulanti cupiditate permittit? & num is ſeductor, qui ſummum philoſophiæ faſtigium tradiderit, diſcipulosq́ ſuos docuerit, quæcunq́ poſsideant bona, indigentibus impertiri, & laboris ſtudium ac beneficentiam plurimi facere: & utrum ſeductoris, qui in multitudine populari & plebeio, turbulentoq́ grege uerſari prohibet, ſolum autem rerum diuinarum ſtudium ſua doctrina commendat. Qui porrò fieri poteſt, ut is meritò nominetur ſeductor, qui et ab omni mendacio deterreat, & ad ueritatem præter cuncta alia amplectendam adhortetur? ut ne iure quidem iurando uelit nos indigere? quanto autem minus periurio? Sit enim ſermo ueſter, Eſt, eſt: Non, non: & quid me plura colligere oportet, quàm ex ijs quæ iam dicta ſunt planè liceat diſcere, quodnam fuerit eius reipublicæ inſtitutum, quæ ab illo inter homines ad uitæ utilitatē diſſeminata eſt? ex qua non modò non ſeductorem, ſed uerè diuinum quendam, & diuinę pietatemq́ amplexæ philoſophiæ, non communis illius & uulgaris introductorem, omnis ueritatis amator ſit confeſſurus. Nam quòd illud uiuendi inſtitutum, quo Hebræorum antiquiſsimi, Dei amici, uiri utebantur, quodq́ iam ex hominibus quodammodo interierat, ſolus ipſe renouauerit, neque in paucos & modicos, ſed in totum orbem diffuderit, in primo huius operis libro ſatis à noſtris oſtenſum eſt, per quem utiq́ licet hominibus iam turmatim in toto orbe, illius uitæ, religionemq́ amplexæ reipublicæ, quam & ipſum Abraham, & qui per idem tempus uixere ſectati ſunt, innumerabiles non ſolum ex Græcis, ſed etiam ex Barbaris, æmulatores oſtendere. Et illius quidem doctrinæ pars quæ ad mores pertinet magis, eiuſmodi. Nunc uideamus utrum ſeductoris nomen, illi in eo genere præceptorum conueniat, quòd maximè dominatur. Nónne igitur de illo palàm ſcriptum eſt, quemadmodum ſoli omnium regi Deo, & cœli ac terræ, mundiq́ uniuerſi opifici, & ipſe deditus fuerit, & commendare ſuos diſcipulos conſueuerit? ſed nónne etiam nunc illius doctrinæ, præcepta omnes, & Græcos & Barbaros ad ſupremum Deū ſurſum mente, animoq́ percipiendum, & omnem uiſibilem naturam deſpiciendam extollunt? num igitur hic fuit ſeductor? an uerò quòd plures colere deos ex ſuprema & ſola uera theologia eum qui re uera in errorem præceps ſit lapſus non permittit? at hic non recens, neq́ illitis proprius ſermo, ſed ex multo tempore priſcis Dei cultoribus Hebræis conſuetus, quemadmodum & in Præparatione oſtenſum eſt, ex qua iam nunc quum recentes philoſophi magnam utilitatem acceperint, ipſum doctrinę genus comprobarūt. Cęterùm ipſorum etiam Gręcorum doctiſsimi ſuorum deorum oraculis gloriantur, de Hebręis in hūc modum mentionem facientibus.

Solis Chaldęis ſapientia contigit atq́
Hebręis, qui ex ſe genitum, regemq́ Deumq́
Pura mente colunt, atq́ unum numen adorant.

Chaldęos autem eoſdem propter Abraham nominauit, qui, ut memorię proditum eſt, genere Chaldęus fuit. Si igitur etiam ab antiquis uſq́ temporibus, Hebręi, qui maximè ab oraculis quoq́ ſapientię teſtimonium acceperunt, in unum omnium rerum opificem Deum adorationem dirigebant, cur ſeductorem amplius, ac non potius mirabilem religionis magiſtrum, hunc iam fuiſſe fateamur? qui ea quæ quōdam ſolis Dei amicis Hebræis cognita erant, in cunctos homines inuiſibili, diuinaq́ uirtute protulit ac dilatauit? ut non amplius, ſicut prius pauci quidā & numerabiles, rectas de Deo habeant opiniones, ſed conuentus innumerabiles tam hominum Barbarorū, qui olim feriſsimi erant, quàm ſapientium & Græcorum, qui antiquorum prophetarum, iuſtorūq́ uirorum religionem amplecti, ſola illius uirtute edocti ſunt? Sed iam tertium illud contemplemur, num uerè illud ſeductorem appellent, quòd non ſacrificijs boum, neque brutorum animalium mactationibus, neq́ cruoribus atq́ igne,

A neq; iis rebus quę de terra naſcũtur incenſis,diuinitatem colere inſtituit: nempe humilia hæc & terrena,immortaliq; naturæ nullo modo conuenientia exiſtimans,iudicansq; omni ſacrificio gratius, iucundiusq; Deo munus offerri, quum quis illius præcepta plenè obſeruauerit,per quæ ipſo corpore, animaq; purgatos,menteq; nitida ac decretis religioſis imbutos,dum ea imitari docet, quæ ſimiles Deo homines efficiant,ſuos palàm inſtituit,dicens: Eſtote perfecti,ſicut pater ueſter perfectus eſt.Quod ſi quis Græcorum hæc reprehendat, is ſciat ſe etiam præceptoribus ſuis cõtraria ſentire,qui uidelicet, ut par eſt,multa à nobis utilia edocti, quippe qui nobis etiam tempore fuerint poſteriores, dico autem ea doctrina quæ nobis à Saluatore noſtro expoſita eſt: audi iam nunc qualia ſint quæ ſcripto fateantur. *Quod ſacrificium Chriſtus docuerit.*

Quòd nihil eorum quæ de terra prodeunt,oportet ſummo Deo incendere aut ſacrificare,ex Porphyrio de abſtinentia ab animatis. Cap. IIII.

DEo ſummo,ſicut quidam uir ſapiẽs dixit,nihil eorum quæ ad ſenſus pertinent ſiue incendentes,ſiue denominantes(nihil enim eſt eorũ quæ materia conſtant,quod non protinus ei ſit immundum, qui expers eſt omnis materiæ.Quare ne uerbum quidem ullum,ſiue id dicas quod in uoce conſiſtit, ſiue id quod intrinſecus concipi ſolet,quum animi aliquo uitio eſt contaminatum,illi conueniat)ſed ſilentio puro,puriſq; de ipſo cogitationibus illum colamus.Oportet igitur illi coniunctos,ſimileſq; factos,hanc uitæ noſtræ rationẽ Deo afferre pro ſacrificio. Eadem uerò & illius laudatio erit,& noſtra conſeruatio:afferetur enim cum ſtabilitate & quiete uirtutis animi. Ipſius uerò Dei contemplatione hoc ſacrificium perficitur.

Item de eodem,ex Apollonij Tyanenſis Theologia. Cap. V.

EX quo igitur maximè quis naturæ diuinæ cõuenientem curam adhibeat, ex eo maximè illam propitiam,benignamq; obtineat. Hoc quidẽ penes quemuis hominum uiget,idq; ipſum unuſquiſq; complebit,ſi eorum quę ſub B uiſum cadunt,qualia ſunt hęc quę digito demonſtramus,illi quæ una eſt,& ab omnibus rebus ſeparata,ſecundum quam reliqua omnia cognoſcere neceſſe eſt,nihil omnino ſacrificet,neq; ignem incendat,neq; prorſus quicquam illam poſtulet,ne à præſtantioribus quidem quàm nos ſumus.neq; ullum eſt plantę genus quod ab initio terra pariat,neq; animalis quod eadem nutriat,cui protinus immundities non adſit,ſed utatur erga illam ſolo meliori uerbo:dico autẽ non eo quod ore emittitur,ſed quod ab optimo eorum quę ſunt proficiſcitur, per optimum eorum quæ in nobis ſunt bonorum. Mens autem hæc eſt,quæ inſtrumento non indiget.Si igitur Græcorum quoq; illuſtres tam philoſophi quàm theologi hæc confitentur,quo nam modo ſeductor erit is qui non ſolũ uerba,ſed facta multo prius quàm uerba ſuis diſcipulis,quibus fungerẽtur tradiderit? & quibus,ut recta ratio iubet,Deum ipſum eſſent ueneraturi? quo autem modo,& quibus rationibus uſi in ſacrificijs dicantur priſci Hebræi, in primo huius operis libro diſſeruimus,atq; ijs quæ illic dicta ſunt contenti eſſe debemus.Verùm quoniam pręter illa quę iam diſputata ſunt,nouimus(id quod à Chriſto didicimus)factum eſſe mũdum,cœlumq; ipſum, & ſolem,& lunam, & ſtellas opera Dei eſſe,neq; hæc oportere,ſed horum autorem colere: conſiderandum eſſe uidetur,num decepti ſimus,quod in hũc modum de natura rerum ſentire ab illo docti ſumus.atqui non ſolum Hebræorum hæc fuit oratio, ſed philoſophorum quoq;,maximè illuſtrium,qui cum Hebræis conſentientes,ortum habere & cœlum ipſum,& ſolem, & lunam, & ſtellas, uniuerſumq; mundum ab autore omnium rerum factum eſſe,affirmauerunt. Cæterùm idẽ & conſummationem & mutationem in melius,uniuerſi huius futuram ut expectaremus docuit,in hoc quoq; Hebræorum ſcripturis conſentiens.quid igitur? nonne etiam Plato ſuapte natura & ipſum cœlum, & ſolem, & lunam, & reliqua ſidera,ſolutioni corruptioniq; obnoxia eſſe uidit,quamuis ea non diſ- *Philoſophi conſentiunt cũ Hebræis de creatione mundi.*

a uerò dicam, quòd altius iam quatriduum mortuus, uirtute Ieſu excitatus eſt?
uel quod in mari tanq; in terra qua publicetur, olim pedibus ingreſſus eſt, ipſi
us interim diſcipulis nauigantibus? & quòd iidem quum aduerſa tempeſtate
agitarentur, mare, fluctus, uentos increpuit, atq; omnia protinus tanquā Do-
mini uocem formidantia conſtiterunt. Quum uerò quinq; millia uirorū unà
cum innumerabili fœminarū, puerorumq; multitudine quinq; non amplius
panibus abūdè quondam ſaturauerit, adeò, ut quæ ſuperfuerūt reliquiæ, duo-
decim cophinos implere potuerint, quē nō ſtupore affecerit? aut quem non
meritò ad quærēdum de ipſius arcana, occultaq; uirtute excitauerit? ſed ne mi
hi num in longum nimis ducatur oratio, poſtrema omnium illius mors expo
natur, quæ non communi reliquorum hominū more extinit. Non enim mor- *Mors Chri-*
bo conſumptus, ac ne laqueo quidem, aut igne, neq; uerò ad morem reliquo- *ſti innocens*
rum, qui ob ſcelera ſua crucis ſupplicio affici ſolent, cruribus itidem ferro ſuc- *& uiolenta.*
ciſis, neq; omnino quicq; ab ullo hominum paſſus, eorum qui alios necare cō
ſueuerunt, uiolentię mortis genus ullū pertulit. Sed ubi ipſum duntaxat ſpon
tè præbuit inimicis inſidiantibus corpus, tum erectus eſt à terra ilico. Deinde
in ligno magna uoce clamans, & patri ſpiritum commendans, atq; hæc ad uer
bum dicens: Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum, ita ſolutus ac li
ber, ipſe per ſeipſum à corpore ſeceſsit. Deinde quum corpus ipſius familiares
accepiſſent, atq; honeſtæ ſepulturæ cōmēdaſſent, tertio die rurſus illud ipſum
recepit, quod uidelicet ſponte reliquerat. Et ſic rurſus ipſe ſeipſum in carne, in
corpore, ipſum illum qui prius fuerat, ſuis oſtendit diſcipulis. quibus cum pau
cos dies uerſatus, & per aliquod tempus ſuo etiam ſermone dignatus, illuc re-
uerſus eſt, unde oculis illorum ſe obtulerat, ſicq; iter ad cœlum direxit. Iiſdem
uerò, quum præcepta quoq; de rebus agēdis tradidiſſet, eoſdem apud omnes
gentes ſupremæ religionis doctores declarauit. Hæc ſanè ſunt uirtutis, quę in
Saluatore noſtro erat, apprimè celebranda miracula: hæc diuinitatis, quæ in il
b lo erat, indicia: hæc ipſi quoq; caſta æſtimatione admirati ſumus, exploratoq;
atq; exquiſito iudicio recepimus. Exquiſita ſanè hæc à nobis, explorataq;
ſunt, aliis quoq; euidentibus rebus, omnemq; aperientibus rationem, quibus
ipſe Dominus noſter etiam nunc iis, quos dignos putauerit exigua quędam
ſuæ uirtutis ſigna oſtendere conſueuit. Quinetiā ſubtiliore ac certiore doctri-
na idem à nobis effectum eſt, quam quidem iis adhibere conſueuimus, qui ea
quæ dicta ſunt non concedunt: ſed nullam prorſus iis fidem habent, neq; om
nino quicquam tale ab eo factum eſſe confitentur, aut extitiſſe illic quidē non
negant, uerùm magicis præſtigiis, ad errorem intuentium tanquam à uiro ſe-
ductore impoſita. quòd ſi etiam in præſenti aduerſus tales pauca quædam
diſputare opus ſit, non deſeremus ſtudium incœptum, alioqui uerò quónam
pacto ibimus illis obuiam?

Aduerſus eos qui non credunt Saluatoris noſtri diſcipulis, admirabiles illius res geſtas narrantibus. *Cap. VII.*

NAm ſi dicant nihil omnino admirabile Saluatorem noſtrum, neq; quic-
quam quod ſuperet cogitationem humanā feciſſe, qualia ſunt quę illius
familiares teſtificati ſunt: uideamus num illis talia dicentibus, credi ullo
modo poſsit: quippe qui nullam poſsint aſsignare cauſam, ꝓpter quā hi qui-
dem illius diſcipuli, ille uerò horū magiſter extiterit. Nā & qui docet, alicuius
diſciplinę magiſtrū ſe profiteť: & diſcipuli talis diſciplinę cupidi magiſtrū ade
untes, ſeipſos illi inſtruendos cōmittunt. Quam igitur cauſam iſti afferre poſ-
ſunt, quare ſui cum Ieſu diſcipuli uerſati, frequentesq; fuerint? aut quid nam il
lud quęſo erat, quòd illos tali uiro dare operam cogeret? quarum porrò diſci-
plinarum doctorem illū fuiſſe dicent? an hoc quidem nemini dubium eſſe po
teſt? planè enim earū rerū doctorē fuiſſe neceſſe eſt, quas qui ab illo didicerūt
ad reliquos homines attulere. atqui præcepta erāt hęc philoſophicę uitę, quā

mortuus eſſet, nouam theologiã conſtantiſsimè protulerunt, nec ab incœpto deterreri potuerunt? aut quid ex ea re tandem petebant? num ut eodẽ ſupplicio afficerentur? ſed quis illo unquam tempore, nulla ſpe propoſita eiuſmodi ſupplicium manifeſtum eligeret? Cæterum, demus illos illum eſſe ueneratos, quandiu cum ipſis uerſatus, cõmoratusq́ ſit, & quamdiu fallacijs eos, ut ſermone iſtorum utar, decipere potuerit. Cur igitur poſt mortem multo magis quàm antè illum admirati ſunt? nam in humanis degẽtem & deſeruiſſe, & abnegaſſe olim dicuntur, quum illi uidelicet inſidiæ factæ ſunt. Poſtquam uerò inter homines eſſe deſijt, alacres ipſi mori malebant, quàm à uera de illo teſtificatione amoueri. Si igitur præceptori ſuo nullius boni conſcij erant, non uitæ non diſciplinæ, non actionis, non operis alicuius laudem merentis: neq́ uerò quicquam ab illo emolumẽti perceperant, præter unam malitiam, & aliorum hominum deceptionem, quam ob rem tam promptè moriebantur, dummodo de illo ſeuera quędam & inſignia prædicarent? quum interim illorum unicuiq́ liceret ocioſe uiuere, & in propria domo unà cum ſibi chariſsimis, ſecuriorem multò, tutioremq́ uitam agere? Fallaces autem homines & in fraudibus uerſantes, quomodo affectaſſent mori pro alio, quem ipſi omnium hominum maximè certiſsimeq́ nouiſſent? præſertim qui ipſis, ut ſermone iſtorum utar, nullius boni author fuiſſet, ſed contrà potius omnis malitiæ præceptor? uir enim & rationis uſum habens, & uirtute prǽditus, boni cuiuſpiam officij gratia nonnunq́ probabiliter mortem cum honeſtate & gloria ſubierit. Qui uerò morib. peruerſis ſit, & affectibus, uoluptatibusq́ totus deditus, ſolamq́ hanc temporariam uitam, & quæ ad eam ſpectant libidines perſequens, nunquam profectò uitæ mortem prepoſuerit, ac nec domeſticorũ quidem, & chariſsimorum cauſa ſupplicium tulerit, nedum pro eo qui nequitiæ ſit condemnatus: quàm ergo probabile, ut illius, de quo dictum eſt, diſcipuli, ſi modò ille ſeductor, præſtigiatorq́ fuit, quum illum talem eſſe nõ ignorarent, atq́ ipſi etiam improbiore flagitij genere animos haberent implicitos, à ſuæ gentis uiris omnia probra ferre non recuſauerint, & omne ſupplicij genus pro teſtimonio illi reddendo ſubierint? non conuenit hoc cum natura improborum, longiſsimè ab ea refugit. Cæterum hoc quoq́ diligenter conſidera. Nam ſi ipſi & ſeductores & impoſtores erant, & præterea imperiti, omninoq́ uulgares, ut conſtat, quinetiam Barbari, & qui non plus quàm Syrorum linguam noſſent, quomodo in totum progreſsi ſunt terrarum orbem? uel qua iſtud ſolertia excogitarunt auſiue ſunt? quibus porrò uiribus id quod auſi ſunt perfecerunt? eſto enim, uiros ruſticos in terra propria uerſantes decipere & uagari, nec otioſe aut fruſtra rem ſerere. At uerò apud omnes nomẽ Ieſu prædicare, admirabiliaq́ illius geſta, & in urbibus & in agris docere, & alios quidem eorum imperium Romanum, ipſamq́ omnium urbium reginam ciuitatẽ inuadere, alios Perſarum regnum, alios Armeniorum, Parthorum alios nationem, item alios Scytharum, quoſdam etiam ad ipſos orbis terrę ueniſſe fines, Indorũq́ regionem penetraſſe, alios porrò trans Oceanum euaſiſſe, ad eas inſulas quæ Britannicæ uocantur. hæc ſanè ego nunquam humana ui effecta putauerim, nedum conatu leuium, uulgariumq́ hominum, ac multo minus ſeductorum, præſtigijsq́ utentium. Qui uerò flagitioſum, uerſutumq́ doctorem experti eſſent, & eius exitum uitæ talem perſpexiſſent, quibus tandem uerbis aſſequerentur, ut inter ſe de illo conſentanea fingerent? ſiquidem uno ore omnes & leproſorum purgationes, & eiectiones dæmonũ, & excitationes mortuorum, & cæcorum ſanationes, & innumerabiles alias ægrotantium medelas, quas ille præſtiterat, teſtificabantur. Poſtremumq́ omnium, quod primis ſibi poſt mortem reditus illius in uitam ſit uiſus. Hęc itaq́, neq́ facta, neque audita unquam ſuis temporibus, quomodo uno ore facta fuiſſe affirmare auſi eſſent, morte quoq́ ipſa comprobantes quod dicerent? nunquid olim

Apoſtoli poſt mortẽ Chriſti alacriores facti.

Syra linguà Apoſtolis uernacula.

congreſsi

congreſsi,& conſpiratione ad idem ſentiendum facta,fœdus inter ſe pepige- A
runt, quo fingerent ementirenturꝗ ea quæ nuſquam facta eſſent? & quibus
ueriſimile dictu eſt, illos eſſe uſos uerbis in fœdere(num forſitan talibus? uiri
amici,quis 'nam ille fuerit qui heri ac nuper ſeducebat,ac deceptionis erat ma
giſter,quiꝗ in oculis omnium noſtris extremũ dedit ſupplicium,ipſi planiſsi
mè,exquiſitiſsimeꝗ omnium nouimus, utpote qui & diſcipuli,& illius arca-
norum conſcij fuerimus. dignus ille quidem aliqua ueneratione à multis cen
ſebatur,ſed tamen omnis illius mens erat,ut omni rerum genere cęteros ſupe
raret.ac ne magnum quidem prorſus quicquã illi,aut reditu in uitam dignum
actum eſt, niſi quis dolis omniꝗ ſimulatione refertos illius referat mores, &
quòd ipſos nos uſum uerſutiarum, inanemꝗ iactantiam per fraudem ac dolũ
docuerit. Quocirca demus quæſo inter nos dextras,ſimulꝗ omnes fœdus pa
ciſcamur,ut de illo in cunctos homines deceptionem conſonam proferamus:
narremusꝗ uidiſſe nos illum dum cæcis uiſum largiretur,tametſi nullus unꝗ
noſtrûm hoc uidit:& dum ſurdis auditum præberet,quod quidam nullus un
quam noſtrûm audiuit: & dum leproſos purgaret,mortuosꝗ ad uitam reſti-
tueret.Deniꝗ ea quę neꝗ facta ab illo nouimus,neꝗ dicta audiuimus,tanꝗ
uerè geſta contendamus. Verùm quoniã extremum illius tempus celebrem
habuit & perſpicuum interitum, ut nuſquam ab illo occultari potuerit, nos
huic quoque incommodo rectà pergẽtes occurramus. Teſtificemurꝗ planè
bene impudẽter, illum poſtquam à morte ad uitam redierit, inter nos eſſe uer
ſatum,focumꝗ & cibum conſuetum nobiſcum uſurpaſſe. Cõſeruetur autem
ab omnibus nobis impudentiæ,immutabilitatisꝗ tenor,& manet hæc men-
tis alienatio uſꝗ ad mortẽ.quid enim abſurdi habet pro nihilo mori? aut quid
quempiam offendat,nulla probabili cauſa,uerbera,tormentaꝗ in corpore,&
ſi opus ſit,uincula quoꝗ& carceres,nec nõ contumelias & ꝓbra nullius uerę
rei gratia experiri? Hoc igitur iam nunc meditemur, mentiamurꝗ omnes u- B
no ore,& fingamus ea quæ neꝗ alicui noſtrûm utilia futura ſint, neque alicui
eorum quos decipiemus, ac ne illi quidem qui à nobis mendacio extollitur,
& pro Deo cõmendatur.Porrò autem mendacium intẽdamus non modò in
noſtræ gentis homines,ſed in omne omnino hominũ genus,totumꝗ orbem
terrarum hoc errore,ijsꝗ quæ de illo inter nos cõpoſuimus impleamus. Iam-
que deinceps leges alias cunctis gentibus imponamus,quæ omnes omnium
de patrijs ipſorum dijs opiniones oppugnent atꝗ euertant,quaſcunꝗ à con
dito æuo habuerint: imperemusꝗ primis omnium Romanis,ne colant quos
maiores ipſorum deos arbitrati ſunt. In Græciã quoꝗ penetremus,& ſapienti
bus qui illic ſunt contraria publicè doceamus: ac ne Aegyptios quidem omit
tamus,ſed ipſorum quoque deos patrios oppugnemus,nõ Moſaica amplius
quæ olim apud illos geſta ſunt proferentes, ſed noſtri præceptoris interitum
illis,quaſi quoddam inſigne terroris obijcientes.Quę uerò opinio & fama ab
initio ab illis ad omnes homines de dijs peruenit,hanc nos nõ uoculis quibuſ
dam,aut rationibus,ſed præceptoris crucifixi ui diluamus.Progrediamur ue-
rò etiam in reliquam Barbaram terram,& quæ apud omnes decreta ſunt euer
tamus:neꝗ uerò quiſquam noſtrum animi intentionem remittat. Non enim
exiguum aut paruum erit huius audaciæ pręmiũ:ſiquidem non uulgares nos
pro tantis certaminibus manent coronæ,ſed quę ſupplicia uidelicet à legibus
omnium hominum,ut par eſt,contradicentibus iniũcta ſunt, uincula ſcilicet,
tormenta,carceres,necnon ignis,& ferrum,& cruces,& beluæ,ad quæ omnia
promptiſsimo animo eſt accedendũ:ijsꝗ obuiã malis eundum intrepidè,quę
præceptorem noſtrum nobis pro exemplo oſtentant. Quid enim pulchrius,
quàm nulla ratione & dijs & hominibus fieri inimicos? neꝗ ulla unquã pror-
ſus frui iucunditate,neꝗ chariſsimis rebus oblectari, neque comparare pecu-
nias,nec ullius prorſus boni ſpem ſibi reliquam facere, temerè autem & inani

ter errare

Digitized by Google

A ter errare ac decipere. Hoc enim præcipuum eſt quod ſpectemus, ac prӕterea omnibus nationibus aduerſari, & deos, qui à cõdito æuo apud omnes certiſſimi habiti ſunt oppugnare. Preceptorem uerò quem oculis noſtris ſupplicio affici uidimus, pro Deo & pro Dei filio prædicare. Pro quo & ipſi mori parati ſimus, tametſi ab illo neq; ueri, neq; utilis & cõmodi quicquam didicimus. Hoc enim ipſo ille pluris eſt faciendus, quòd nihil nobis profuerit. Omnia uerò nobis facienda ſunt, ut illius nomen illuſtre, glorioſumq; reddamus. Omnia probra, omnia ſupplicia ferenda, omne genus mortis ſubeundum pro ea re quæ nulla in parte uera eſt. Malum enim forſitan ueritas, & mali contrarium in mendacio, quare affirmemus illum & mortuos excitaſſe, & leproſos purgaſſe, & dæmonas eieciſſe, & alia incredibilia, omnemq; fidem ſuperãtia feciſſe. quarum quidem rerum nullius illi nos conſcij ſumus, ſed arbitratu nõſtro cuncta fingentes, & decipiamus quidem quos poſſumus: ſi cui uerò nõ perſuaſerimus, tum ipſi pro ijs quæ inter nos compoſuimus, erroris mercedem aduerſus nos ipſos eliciamus. Videntur'ne tibi credibilia hæc, aut ulli uerò ſimilia? ignobiles, uulgaresq; homines, poſtquam talia finxerint, atque inter ſe compoſuerint, Romanum imperium euaſiſſe? aut humanam naturam, quæ uitæ amorem ac ſtudium quaſi proprium quiddam poſsidet, potuiſſe unquam ulla mercede uoluntarium ſubire interitum, quemadmodum Saluatoris noſtri diſcipuli potuere? quos ſic quidem eò ſtuporis ueniſſe credas, ut quum ab illo nihilo dignum admiratione geſtũ inſpexerint, ipſi tamẽ ex compoſito cuncta eius generis confinxerint? deinde nugis quibuſdam de illo corrogatis pro ijs omne genus mortis ſubire parati, promptiq; fuerint? tu uerò quid ais tandem aduerſus hæc? nempe illos neque opinatos fuiſſe, neque ſperaſſe quicquam eiuſmodi ob commendationem Ieſu perpeſſuros. Quare tam intrepide ad prædicandum de illo prouectos, at iſtuc quònam pacto concedetur? illos non ſperaſſe pro illo ſe omnia paſſuros? qui & apud Ro-
B manos, & apud Græcos, & apud Barbaros, deorum euerſionem eſſent inuecturi? at enim hiſtoria quæ de illis extat, apertè hoc habet, illos poſt præceptoris interitum, ab inſidiatoribus quibuſdam captos fuiſſe: & primùm quidem in carcerem coniectos, deinde uerò dimiſſos, tum ijs imperatum, ne ulli hominum in nomine Ieſu loquerentur. Poſtea uerò quum illi hos uidiſſent apud multitudinem palàm de illo iterum loquentes, correptos uerberarunt, eosq; ob doctrinę genus increparũt. Quo tempore uidelicet rurſus illis reſpõdens Petrus, dixit: Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Haud ita multo pòſt lapidibus petitus Stephanus, interficitur, quum apud Iudæorum multitudinem intrepidè cõcionaretur: atque inſectatio nõ mediocris orta eſt aduerſus eos qui nomen Ieſu publicè commendabant. Alio rurſus tempore Herodes, qui Iudæorum rex erat, Iacobum fratrem Ioannis occidit gladio. Petrum uerò in uincula coniecit, ut in Actis Apoſtolorum ſcriptũ eſt. Et quum hi talia pertuliſſent, reliqui diſcipuli conſtantiſsimè Ieſu ſuo adhærentes, longè etiam magis quàm antè perſeuerarunt in propoſito, apud uniuerſos ubique & illum, & miracula illius prædicantes. Poſtea Iacobus frater Domini, qui ab ijs qui olim Hieroſolyma incolebant, ob uirtutis excellentiam iuſtus uocabaſ, à põtificibus et Iudaicę gẽtis magiſtris interrogatus, quid'nam de Ieſu ſentiret, quum planè illum eſſe filium Dei reſpõdiſſet, ipſe quoq; lapidibus ab illis petitur, atque interficitur. Petrus autem Romæ capite in terram uerſo cruci affigitur. Paulo uerò caput abſcinditur, & Ioannes in inſulam relegatur. Hiq; cum talia paſsi eſſent, nullus reliquorũ ab incœpto deſtitit. Quin etiam uotis unuſquiſque expetebat, pietatis, diuiniq; cultus gratia, ſibi quoque aliquid tale contingere. Quo etiam cõſtantius atque ardentius & ipſi Ieſu, & admirabilibus eiuſdẽ geſtis teſtimonium afferebant. Quòd ſi mendacia hæc erant quæ illi ex compoſito finxiſſent, operæprecium erit admirari, quònam pacto

Petrus Romæ crucifixus.

nam pacto tantus numerus conſenſum illum inter ſe in rebus fictis, uel uſque ad mortem ſeruauerit: neque ullus unquam earum rerum formidine, quæ illis qui prius ſublati erant accidiſſent, à ſocietate deſciuerit: neque reliquis publice contradixerit, prodens ea quæ inter ipſos compoſuiſſent. Quin & unus eorum qui uiuum præceptorem prodere auſus eſt, ilicò manum ſibijpſi conſciſcens, debitum ſupplicium inuenit. Illud porrò qui fieri poteſt ut non omnem habeat ſtuporē, homines ſeductores atque illiteratos, qui neque loqui, neque audire quicquam præter unam patriam linguam cōſueuiſſent, non ſolum excogitaſſe audaciam peragrandi orbem omnium nationum: ſed quum peragrauerint, perfeciſſe quod cogitauerant? contemplare præterea quãtum & cuiuſmodi ſit, illos de rebus geſtis Ieſu nullum uſquam diſcrepans uerbum protuliſſe. Si enim in omnibus rebus de quibus ambigitur, atque in iudicijs quę ex legib. exercentur, cōmunibusq; cōtrouerſijs, conſenſus teſtiũ certum, ratumq; id efficit de quo ambigitur (in ore enim duorum uel triũ teſtium cōſiſtit omne uerbum) cur in his quoq; ueritas non conſiſtat? quũ & duodecim Apoſtoli fuerint, & ſeptuaginta diſcipuli, & innumerabilis extra hunc numerum multitudo, qui admirabilem in omnibus cōſenſum ſeruauerint, & rebus ab Ieſu geſtis teſtimoniũ dederint, non illud quidem ſine ſudore, ſed cum tormentorum, omniſq; iniuriæ ac deniq; mortis perpeſsione, & quos poſtremò etiam Deus uiciſsim ſuo teſtimonio comprobauerit: qui uerbum quod ab illis proditum, uulgatũq; eſt, ad hũc uſq; diem, & in omne æuum cōtinuat, atq; propagat. Hæc igitur ſatis ex cōceſsione tam abſurdi principij nobis meditata ſint. Contraria enim ijs quæ ſcripta ſunt opinari, & Ieſum dicere non honeſtatis aut ſobrietatis præceptorem fuiſſe, ſed iniuſtitiæ et ſuperbię, omniſq; intēperantiæ: & illius diſcipulos ab illo talia edoctos, omni cupiditate ac ſcelere omnes qui unquam fuerint homines ſuperaſſe, quum omnium quæ abſurda ſunt abſurdiſſimũ ſit, nos illud tamen diſputandi gratia cōcedi poſſe exiſtimauimus. Quod quidem eſt ſimile, ut ſi quis, quum Moſes in ſuis legibus dicat, Non occides, non mœchaberis, non furaberis, nō falſum teſtimonium dices: hæc in priorem ſenſum trahens & calumnians, dicat, illum cum irriſione ac ſimulatione talia pręcepiſſe. Velle enim eos quibus imperet, & occidere, et mœchari, & ijs omnia contraria facere, quę ipſe in legibus poſuerit, ſed interim fingere habitum, ſe et perſonam uitæ grauioris induere. Cæterùm eadem ratione Gręcorum quoque philoſophorum pręcepta, & tolerantiam uitę, planeq; eorum omnium ſcripta unuſquiſq; poterit calumniari, & dicere: Illos quidem ijs quæ ſcripſerunt, contraria in animo habuiſſe, contrariamq; orationi uitam uixiſſe: ſimulaſſe autem quaſi alia induta perſona, philoſophicũ ſibi uitæ genus placuiſſe. Sic autem omnes quoque, ut in ſumma dicam, ueterem hiſtorias calumniari ſit facile, & ueritati quæ in illis eſt detrahere, eamq; nullam eſſe cōtendere, & denique in contrariam quæcunque narrata ſunt, uertere. Sed quemadmodum nullus mentis compos eum qui talia dicat, inſanum atque amentem affirmare uereatur: ita etiam in Saluatoris noſtri ſermonibus atque præceptis, ſi quis ueritatem contorquens atque peruertens, contrarium ijs quæ docuit illi ſententiam conetur imponere, huic quoq; à nobis, id quod falſum eſt, illuſtrandæ ueritatis gratia, ut in diſputationibus fieri ſolet, conceſſum eſto. Vt quũ dederimus id quod dictũ eſt abſurdũ eſt, contratiæ rationis inconſtãtia cernatur. Quum ergo eum qui ſic calumnietur, ſatis abundè reprehenderimus, tempus iam eſt, ut ad ſacrorum librorum ueritatem recurramus, & in illis diſciplorum Ieſu mores cōtemplemur. Quis igitur mentis ſanitate præditus, nō ab illiſipſis protinus argumẽtans, omne fide dignos illos iudicauerit? uiros quidem abſque controuerſia ignobiles, literarumq; ignaros, loquẽdiq; imperitos, at in ſanctæ aç philoſophicæ doctrinæ amorem progreſſos, & ſtrenuam, laborioſamq; uitam amplexos, quam quidem inedia & abſtinẽtia tum

Apoſtolorũ philoſophia uita expreſſa.

à uino,

A à uino,tum à carnibus,plurimis item alijs afflictionibus corporis, atꝙ orationibus,ſupplicationibusꝙ ad Deum,ac multo prius,ſumma temperantia & caſtitate corporis,pariter atꝙ animæ correxerint atꝙ perfecerint? quis nõ igitur illorum philoſophiam ſupra modum admiretur,qui et à legitimis uxoribus ſe abduxerint,neꝙ à uoluptate ſaltem naturali deliniti ſint, neꝙ filiorum ac nepotum deſiderio fracti & ſubacti? quod quidem illis ideo contigit, quòd non mortales nepotes,ſed immortales ſibi expetiuerint. Mores autem eorundem à cupiditate omnis generis pecuniæ alienos, quis non obſtupeſcat? qui hoc quoꝙ coniecerit ex eo,quòd non fugerint,ſed ſecuti ſint pręceptorẽ,qui ipſos poſsidendo auro atꝙ argento deterruerit:legemꝙ fixerit,ut ne uſque ad duas quidem tunicas rem ſuam augerent:quod quidem uel auditu intolerabile alij cuipiam uideatur ob grauitatem imperij.at illos etiam re ipſa cõpleuiſſe quod dictum eſt,conſtat.ergo quodam tempore,quum quidam claudus à Petro, & ab ijs qui circum Petrum erant aliquid poſtularet (hic porrò unus erat eorum qui ob extremam inopiam uictum mendicabant)non habens Petrus quid daret,confeſſus eſt,ab omni ſe poſſeſsione auri atꝙ argenti abhorrere,his quidẽ uerbis: Argentum & aurum non eſt mihi,quod autem habeo,hoc tibi do: in nomine Ieſu Chriſti ſurge,& ambula. Quum uerò illi à ſuo præceptore triſtia auditu perciperent,ſi modò attendebant quæ ad ipſos diceret,In mundo afflictionem habebitis.& rurſus:Lugebitis & plorabitis uos,mundus autem gaudebit:nónne de animi ſui moribus planè indicabant? quòd uidelicet ſolidiori quadam,altioriꝙ natura conſtarent, quum animi labores non fugerent,neꝙ uoluptatem perſequerentur,quodꝙ ipſorum magiſter non fraudulentè eos demulcens,aut res ſuas eis oſtentans,ſibijpſi illos adiungeret,ſed ingenua,ueraꝙ oratione quæ euentura erant canens,ſuę reipublicæ rationem atꝙ propoſitum in animis illorum infigeret? Talia item erant quæ propter nomen ſuum
B paſſuros illos prædicabat,ſignificans quòd ad præſides ducendi eſſent, quòd ante reges ſiſtendi,quòd omnis generis pœnas ſubituri, non ob leuem rem aliquam,neque ob ullam probabilem cauſam,ſed id totum propter unum ſuum nomen.Quod interim quum re ipſa ad hunc uſꝙ diem cõpleri cernamus, cur non huiuſce euenti prædictionem obſtupeſcimus? una enim confeſsio nominis Ieſu,animos conſueuit accendere principum.Nam & ſi nihil reprehenſione dignum admiſerit qui Chriſtum confeſſus eſt, eum tamen puniunt plectentes nominis illius cauſa,omnibus ſceleſtis aſperius. Quòd ſi quis eam appellationem abiurauerit,negaueritꝙ ſe Chriſti eſſe diſcipulum, dimittitur illicò ac liberatur,etiam ſi innumerabilibus peccatis obnoxius teneatur. & quid me Saluatoris noſtri Apoſtolorum mores deſcribere conãtem,plura in unum cogere oportet? quum ijs quæ dicta ſunt abundè contenti eſſe poſsimus,ad id demonſtrandum quod à nobis propoſitum eſt? quibus quum pauca quæ ſequuntur addidero,ad aliud calumniantium genus me conuertam. Matthæus apoſtolus uitæ genus,quod prius ſectatus eſt,nullo grauiore ſtudio,aut cõſuetudine refertum ſibi delegit,ſed inter publicanos,& eos qui pecuniæ colligendæ uacarent.Hoc quidem nullus Euangeliſtarum indicauit,non coapoſtolus eius Ioannes,non Lucas,non Marcus,ſed ipſe Matthęus ſuam ipſius uitã non diſsimulãs,planeꝙ ipſe ſeipſum accuſans.Audi igitur quomodo palàm ſui nominis meminit,in eo quod ipſe ſcripſit Euangelio,& mores proprios notauit. Et præteriens illinc Ieſus,uidit hominem ſedentem in telonio,Matthæum nomine,& dixit ei:Sequere me,& ſurgens ſecutus eſt eum. & factum eſt,diſcumbente illo in domo,ecce multi publicani et peccatores ſimul diſcumbebant cũ Ieſu,et diſcipulis eius.Deinceps ſermone progreſſus,ac diſcipulorum nomina enumerans,ipſe ſibijpſi publicani nomen adiungit.dicit igitur: Duodecim uerò apoſtolorum nomina ſunt hæc, primus Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius. Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius. Philippus & Bar-

Mattheus publicanus

tholomæus. Thomas & Matthæus publicanus. Itaque Matthæus abundantia quadam modeſtiæ, ſtudium præ ſe ferens ueritatis in ſuis moribus indicandis, publicanum ſe appellauit, neque priorem ſuam uitam occultare uoluit. Et ſecundo loco poſt æqualem ſuum ſe nominauit. Quum enim ſinguli ſingulis comparentur, ipſe Matthæus Thomæ, Petrus Andreæ, Iacobus Ioanni, Philippus Bartholomæo, Thomam ſibiipſi præponit, priorem illi locum, quamuis coapoſtolo, tanquam honoratiori tribuens, tametſi reliqui Euangeliſtæ contrarium faciunt. Audi itaque Lucam, ut Matthæi mentionem faciens, non publicanum dicit, neque poſt Thomam collocat: ſed præſtantiorem illum cognoſcens, priorem quoque nominat, Thomam illi ſecundo loco ſubiungens: quod ipſum Marcus quoque ſeruauit. Verba igitur illius ſic ſe habent: Et quum dies factus eſſet, uocauit diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex eis, quos & apoſtolos nominauit, Simonem, quem etiam Petrum uocauit, & Andream fratrem eius, Iacobum & Ioannem, Philippum & Bartholomæum, Matthæum & Thomam. Sic Matthæum Lucas anteponit, quemadmodum ipſi tradiderant, qui ab initio ipſi uiderant, & miniſtri fuerant ſermonis. Ioannem quoque ſimilem Matthæo inuenies. Nam in ſuis epiſtolis ne meminit quidem ſuæ appellationis, aut ſeniorem ſe nominat, nuſquam uerò Apoſtolum aut Euangeliſtam. In Euangelio autem, quum ſignificaſſet illum quem diligebat Ieſus, nomen ſuum non poſuit. Petrus uerò ex nimia quadam reuerentia, ne dignum quidem ſe ſcriptione Euangelij exiſtimauit. Sed eius familiaris ac diſcipulus Marcus, in commentarium retuliſſe eiuſdem de rebus geſtis Ieſu narrationes memoratur. Qui quum ad illum hiſtoriæ locum ueniſſet, ubi Ieſus interrogauit quem ſe eſſe homines dicerent, ipſiq; ſui diſcipuli quam de ſe opinionem haberent, ſubiunxiſſetq; Petrus, tanquam de Chriſto, nihil illi reſpondentem Ieſum aut dicentem deſcribit, ſed illis comminantem duntaxat, ut nemini de ipſo dicant. Non enim interfuit Marcus ijs quæ à Chriſto dicta ſunt: ac ne Petrus quidem, quę ad ipſum ac de ipſo dicta ſunt ab Ieſu, proprio teſtimonio proferre ęquum putauit. Quę autem illa ſint, quę uidelicet ad ipſum Petrum dicta ſunt, Mattheus his indicat uerbis: Vos autem quem me dicitis eſſe? & reſpondens Simon Petrus, dixit: Tu es Chriſtus filius Dei uiui. Reſpondens Ieſus, dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quoniam caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui eſt in cœlis: & ego tibi dico, Tu es Petrus, & ſuper hãc petram ędificabo eccleſiam meam, & portę inferni non preualebunt aduerſus eam. & dabo tibi claues regni cœlorum, & quęcunque ligaueris ſuper terram, erunt ligata & in cœlis: & quęcunque ſolueris ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlis. Quum hęc tam multa dicta ſint Petro ab Ieſu, Marcus nihil horum commemorans, propterea quòd ne Petrus quidem, ut ueriſimile eſt, talia in ſuis narrationibus enunciauit: audi quid dicat, poſt Ieſu interrogationem, reſpõdens, inquit, Petrus dicit, Tu es Chriſtus. & comminatus eſt eis, ut nemini dicerent de ipſo. Hæc ſanè Petrus meritò tacenda iudicauit: quare etiam Marcus ea prætei jt. Quæ autem ad negationem ſuam pertinebant, in omnes homines protulit ac publicauit, quoniam poſt illam fleuit amarè. Inuenies itaque de eo narrantem Marcum: Et quum eſſet Petrus in atrio, uenit ad eum una ex ancillis ſummi ſacerdotis. & quum uidiſſet Petrum calefacientem ſe, aſpiciens illum, ait: Et tu cum Ieſu Nazareno eras. at ille negauit, dicens, Neque noui, neque ſcio quid dicas: & exiuit foras ante atrium, & gallus cantauit. Rurſus autem quum uidiſſet illum ancilla, cœpit dicere circumſtantibus, Hic ex illis eſt. at ille iterum negauit. & poſt puſillum, rurſus qui aſtabant dicebant Petro: Verè ex illis es, nam & Galilæus es. ille autem cœpit anathematizare, & iurare, quòd neſcio hominem iſtum quem dicitis. & ſtatim gallus iterum cantauit. Marcus quidem hæc ſcribit, ac Petrus hæc de ſeipſo teſtificatur: omnia enim quæ apud Marcum leguntur, narrationum, ſermonumq;

Petrus quare non ſcripſit Euangelium.

A monumq; Petri dicuntur eſſe commentaria. Qui igitur ea quæ poterant ipſis afferre bonam famam, recuſant: criminationes uerò cõtra ſeipſos, ſempiternæ memoriæ in ſcriptis ſuis commendant, & eorum quæ ab ipſis peccata ſunt accuſationes, quas poſteriorum nullus unquam cognouiſſet, niſi de ipſorũ ſcriptis didiciſſet, publicè ab omnibus legendas proponunt: cur non ab omni de ſeipſis opinione, omniq; mendacio meritò abhorrere credantur? ſtudijq; erga ueritatem argumenta certiſsima præbere? Qui uerò tales uiros fictionibus uſos, ac mentitos putant, & tanquam impoſtores infamia, probriſq; notare conantur, cur non ipſi potius & ridiculi ſunt, & odio inuidiaq; digni, tanquã omnis ueritatis inimici habentur? qui quidem uiros tam ab omni malitia alienos, tamq; ſine fuco, uereq; ſyncerum animum in ſuis ſcriptis præ ſe ferentes, malitioſos quoſdam et callidos audent fingere ſophiſtas, tanquã eos qui quicquid ſcripſerint commenti ſint, & ſuo præceptori, quæ ille nunquam fecerit, ad gratiam tribuerint? Sanè commodè mihi dictũ uidetur, aut prorſus credere oportet Ieſu diſcipulis, ſicut reliquis quóque ſcriptoribus: aut ſi non his, ne reliquis quidem. Cur enim ſi ſolis his uiris detrahenda ſit fides, non etiam reliquis omnibus, quicunq; unquam aut apud Græcos, aut apud Barbaros, uitas aut orationes, aut commentaria conſcripſerunt eorũ qui uarijs temporibus in aliquo genere uirtutis atq; officij præſtiterint? aut ſi dicis alijs quidem credere æquũ eſſe, at his ſolis non credere, cur non hoc planè ad inuidiam referatur? Quòd ſi demus illos de præceptore fuiſſe mentitos, & quæ ille nũquam fecerit ſcriptis ſuis complexos, num etiam de ijs mentitos quæ idem paſſus eſt, dare poſſumus? dico autem de unius ex diſcipulis proditione, de calumnijs criminantiũ, de ludibrijs & irriſionibus iudicum, de contumelijs, de ictibus in facie, flagelliſq; in tergo: de corona ſpinea, quæ illi ad ignominiam impoſita eſt: de purpureo ueſtimento, quod inſtar chlamydis illi circumdatum eſt: de illo ipſo deniq; crucem quaſi trophæũ aliquod humeris geſtante, & in ea infixo, manibus pe-
B dibuſq; traiectis: de aceto, quod illi potus loco porrexerunt: de arundine, qua illius tempora percuſſere: de conuicijs, quæ in illũ à ſpectantibus iactata ſunt? at enim & hæc, & quæcunq; alia de illo his ſimilia feruntur, aut ficta eſſe oportet ab illius diſcipulis, aut in his quidem tanquam uerisſimis, illis credendum eſt: in reliquis uerò, quæ clariorem illũ uenerabilioremq; reddunt, non credendum. Sed hæc de ijſdem ſibijpſi contraria opinio unde confirmabitur? dicere enim eoſdem de eodem, & uera prodere & mentiri, nihil aliud eſt, niſi cõtraria in eodem de ijſdem rebus dicere. Quomodo hæc refellentur? ſi enim hoc illis fingendi propoſitum fuit, ut mendacijs ſuum præceptorem ornarent, cur illi ea quæ modò diximus adſcripſerunt? aut cur poſteris indicarunt, quòd & triſtis fuerit, & tædio affectus, & animo turbatus? aut quòd ipſi illũ deſeruerint, atq; abierint? aut quòd qui omnibus ipſis præpoſitus fuerat Apoſtolus illius, & diſcipulus Petrus, nullis neq; tormentis, neq; tyrãnicis minis ter illum abiurauerit? hæc enim etſi alij dixiſſent, neganda ab ijs tamen fuere, qui nihil aliud ſibi in ſcribendo propoſuiſſent, niſi ut reuerentiam præceptori compararent. Quòd ſi ueridici in triſtioribus de illo narrationibus uidentur, cur non in ijs item quæ lætitiam, gloriamq; habent, multo magis quàm ſibijpſis contrarij? nam quibus unum propoſitum fuerit mentiendi, ab ijs ſi qua offendunt, ea in primis aut præteriri oportebat ſilentio: aut ſi id non poterat, negatione refelli. Quis enim apud poſteros ea quę tacuiſſent reprehendere unquam potuiſſet? ſed ſi mentiri decreuerant, cur non illud quoq; mentiti ſunt, Iudam qui oſculo illum tradidit, ſimul ac proditionis ſignum oſtendere auſus eſt, in lapidem eſſe conuerſum? & qui alapam illi inferre auſus eſt, eius ilico dextram aruiſſe? & Caipham pontificem, propterea quòd falſis contra illum criminibus conſenſerit, oculis captum fuiſſe? cur uerò non omnes mentiti ſunt, ſignificantes, nihil planè illi quod poſsit offendere eueniſſe? ſed ipſum quidem euanuiſſe, fo-

Marcus ex Petro ſcripſit.

Apoſtoli triſtia & læta de Chriſto ſcripſerunt.

rumq; & iudicia illorum riſiſſe? qui uerò illum comprehendere uiſi fuerant, diuinitus illuſos, contra illum ſe agere quæ egerunt, tametſi ille non aderat, crediſiſſe? quid porrò? nónne grauius digniusq; ſcripſiſſent, nullum planè humanum aut mortalem caſum illum ſubijſſe? uerùm ubi ui diuina res omnes ſuas confirmaſſet, tum in cœlum glorioſius diuiniusq; reuertiſſe? certè hoc multo maiorem uenerationem comparaſſet, quàm fingere ab illo ea miracula facta quæ nouimus? neq; enim his credituri non fuerant, qui cæteris eorundem narrationibus fidem habuere. Qui igitur in ijs quæ dedecus habet atq; triſtitiam, ueritatem corrumpere auſi non ſunt, cur non in reliquis quoque quæ de illo protulerunt digni habentur, quibus abſque ſuſpicione fallitatis credatur, etiam ſi miracula narrauerint? ergo licet talium hominum de Saluatore noſtro teſtimonium nobis abundè ſatisfacere debeat, tamen nihil me præter propoſitum facturum arbitror, ſi quaſi ex abundantia quadam, Hebræi quoque Ioſephi teſtimonio utar, qui in decimooctauo Iudaicæ antiquitatis libro, Pilati tempora in hiſtoriam ſuam referens, de Saluatore noſtro mentionem facit his uerbis.

Ioſephi teſtimonium de Chriſto.

EXtitit per idem tempus Ieſus ſapiens uir, ſi modò uirum eum dicere oportet, quippe qui earum rerum autor fuerit, quæ humanam fidem ſuperant. Docebat porrò hic homines, ſi quos ueritatis ſtudioſos reperiebat: ergo multos ſibi Iudaicæ, multos etiam Græcæ factionis adiunxit. Chriſtus planè hic fuit: ſiquidem quum magiſtratibus noſtris accuſantibus illum crucis ſupplicio affeciſſet Pilatus, non deſtiterunt qui ab initio complexi fuerant: apparuit enim illis tertio die iterum uiuens, quemadmodum diuini prophetę & hęc, & alia innumerabilia de illo prædixerant, ex quo ad hunc uſq; diem Chriſtianorum non defecit genus. Si ergo hiſtoricus quoq; teſtificatur, non ſolos duodecim Apoſtolos, ſeptuagintaq; diſcipulos, ab illo ſibi adiunctos, ſed multos quoq; tum Iudaicæ, tum Græcæ factionis aſſumptos, palàm eſt illum in ſe aliquid excellentius cæteris hominibus habuiſſe: qua enim alia ratione & Iudaici & Græci generis multos ſibi adiūgere potuiſſet, niſi admirabilibus fidemq; ſuperantibus geſtis, & inaudita quadam doctrina uſus eſſet? fidem etiam facit liber qui Acta Apoſtolorum inſcribitur, multa millia hominum Iudæorū crediſiſſe illum eſſe Chriſtum Dei, quem prophetę uenturum nunciaſſent. Hiſtoria quoq; illud habet, grandem Chriſti eccleſiam Hieroſolymis fuiſſe, quam Iudæi comparaſſent, duraſſeq; uſq; ad obſidionem, quæ Adriani tempore facta eſt: ergo qui primi epiſcopi ex ſucceſsione illic præfuerunt, Iudæi fuiſſe dicuntur, quorum nomina ab eius loci incolis etiam nūc memorantur: ut ex his quoq; omnis contra diſcipulos illius calumnia diluatur, quando & illis teſtificantibus, & contrà illis non teſtificantibus, ipſe Ieſus, qui Chriſtus eſt Dei, comprobatur, innumerabilem multitudinem, tum Iudæorum, tum Græcorum ſibi ipſi ſubieciſſe. Cæterum quum hæc à nobis dicta ſint aduerſus primum non credentium genus, nunc ad alterum conuertamur, idq; refellamus. Id autem eſt eorum, qui fatentur quidem Ieſum res geſsiſſe admirabiles, ſed prȩſtigijs oculos intuentium deluſiſſe, atq; ut ſolent incantatores & uenefici, in admirationem ſui traxiſſe præſentes.

Contra eos, qui præſtigiatorem putant Chriſtum Dei fuiſſe.

Cap. VIII.

AC primùm quidem iſti interrogandi ſunt, qui ad ea quæ anteceſſerunt reſpondeant? nunquid ullus hominum uſquam excogitari potuit, omni grauitate ac uirtute refertæ reipublicæ inſtitutor, ſyncerǽq; ac ueræ doctrinæ, qualis ea eſt quam antè expoſuimus, præceptor qui mores præſtigiatoris habuerit? quòd ſi & magus, & ueneficus, & impoſtor, & præſtigiator fuit, quoniam modo talis doctrinę apud omnes gentes autor extitit, qualem ad hūc uſque diem

A que diem & oculis intuemur;& auribus percipimus? deinde quis tam ſibijpſi
confidens,ut aggrediatur ea in unum cogere,quæ cogi nullo modo poſſunt?
qui enim uerè præſtigiator eſt,quum & ſceleratis ſit & nefarijs moribus,& eas
res aggrediatur,quæ deſperatis,nefarijsq; hominibus conueniant, omnia age
re ſolet turpis ac ſordidi lucri gratia.Nunquid igitur Saluator quoq;,ac Domi
nus noſter Ieſus,qui Chriſtus eſt Dei,talibus rebus obnoxius ſit? At enim un-
de tenebitur reus,aut quomodo? qui ſuis diſcipulis, ut ex ipſorum teſtimonio
apparet,præcepit,ne poſsiderent aurum,aut argentum in zonis ſuis, neq; pe-
ram in uia,neq; calceamenta? deinde cur dicto illius audientes fuiſſent? & ea
quæ acceperant in commentarios referenda, literisq; commendanda putaſ-
ſent,ſi pecuniæ ſtudioſum ſuum præceptorem uidiſſent, & ijs contraria quæ
alios docebat tractantem? non diu profectò ſe continuiſſent,quin illũ habuiſ-
ſent deriſui:uerbaq; eius aſpernati eſſent,atq; à diſciplina receſsiſſent, & meri-
tò quidem,ſi uidiſſent illum ſibi quidem ipſis ſeuerisſimas leges imponẽtem,
ipſum autem legum autorem,nullo modo uerba ſuarum legum ſequentem.
Deinde qui uerè præſtigiator eſt ac ſeductor,deſperatis nefarijsq; hominibus
ſeipſum permittit,ut poſsit liberius ſceleſtas atq; infandas uoluptates perſe-
qui,& præſtigijs atq; incantationibus ſubigere mulierculas,& ſub ſuam mali-
tiam trahere.At uerò de Saluatoris ac Domini noſtri temperantia ne dici qui- *Temperantia Christi.*
dem ſatis abundè unquam poſſet.Rurſus enim diſcipuli illũ teſtificantur præ-
cepiſſe,ut ne intuerentur quidem mulierem cum libidine, his uerbis : Dictum
eſt antiquis,Non mœchaberis:ego autem dico uobis,quòd quicunq; intuebi
tur mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.
Quum uerò olim ex cauſa neceſſaria,ut multis utiq; prodeſſet,cum Samarita-
na muliere loquentem illum uidiſſent,admirati ſunt quòd cum muliere loque
retur:inopinatum quiddam hoc,atq; inſolitum ſe intueri arbitrantes, tãquam
B ij qui nunquam antehac idem uidiſſent. Commendabat enim Saluatoris no-
ſtri ſermo nihil aliud,niſi in moribus grauitatem atq; auſteritatem. Cæterùm
temperantiæ eiuſdem;illa quoq; doctrina magno argumento eſſe poteſt, qua
turbulentos appetitus ex ipſo cogitationis profundo reſecare ac purgare iu-
bebat,dicens:Sunt eunuchi,qui ſic nati ſunt:& ſunt eunuchi, qui facti ſunt ab
hominibus:& ſunt eunuchi,qui caſtrauerunt ſeipſos propter regnum cœlo-
rum.Deinde qui præſtigiator eſt,& uerè populi deceptor, omnia aggreditur *Præſtigiatores deceptores.*
atq; agit cum iactatione ſui plerunq;,& ad ſpeciem,non ad ueritatem, atq; am
plius quiddam præter cæteros noſſe ſe atq; habere cum oſtentatione profite-
tur. Saluatorem uerò Dominumq; noſtrum,non gloriæ cupiditate aut arro-
gantia laboraſſe,neq; ad ſpeciem egiſſe quę egit,uel ex ijs cõſtare poteſt,quos
à ſe ſanitati reſtitutos,iubebat nemini dicere:neque ſeipſum in uulgus prode-
re,etiam ex eo quòd in montibus plerunq; degeret, & ſolitudines in ijs locis
ſectaretur,fugeretq; urbanas uulgi,quæ nocere ſæpenumero ſolent,conſuetu
dines.Si igitur neq; gloriæ,neq; pecuniarum, neq; uoluptatis cauſa docuiſſe
illum conſtat,quis præterea ſupereſt calumniæ locus,qua ut deceptor ac præ-
ſtigiator accuſetur? Sed hæc quoq; uideamus quæſo. Item præſtigiator ubi a-
lios ſua malitia imbuit,quos tandem uiros illos reddit? nónne pręſtigiatores?
ſeductores? ueneficos? ſibijpſi in omnibus quæ agunt ſimiles? quis igitur un-
quam omne Chriſtianorum genus quod ab illius doctrina profectum eſt,aut
præſtigijs utens,aut ueneficijs deprehendit? nemo quidem hoc dixerit:at con
trà,incumbens in ſermones præceptaq; ſapientiæ, ſanè deprehendet qui uo-
let,ut demonſtratum eſt:qui igitur alijs ſeueræ caſtæq; uitæ, ac ſummæ pieta-
tis autor extitit,quis nam meritò cenſebitur, niſi philoſophorum primus, &
pietatis religioniſq; magiſter? Siquidem is qui docet,abſq; controuerſia præ- *Chriſtus philoſophus pius.*
ſtantior quàm ij qui docentur.Philoſophus ergo uereq; pius, nuſquam uerò
ſeductor,aut præſtigiator dici poterit Saluator ac Dominus noſter. ſi igitur ta

lis fuit qualem oſtendimus, qua tandem alia ratione miracula edidiſſe credi poteſt, niſi diuina quadam nobiſq; ignota uirtute? ſupremaq; erga Deum uniuerſi pietate? quem quod ut patrem ueneraretur & coleret, apparet ex ijs imprimis quæ de illo locutus eſt. tantum ergo abeſt, ut qui illi ab initio adhæſerunt diſcipuli, & qui poſthac illius diſcipulis ſucceſſere, ab illorum conſuetudine informati, prauæ alicui aut perniciosæ ſuſpicioni obnoxij habendi ſint, ut ne ægrotantibus quidem permittant, ſicuti multa multi efficere conantur, aut foliorum inſcriptionibus, colligationibusue uti, aut eos qui ſe incantaturos profitentur attendere, aut radicum herbarumq; ſuffumigationibus, alijsue eiuſdem generis nonnullis, medelas ſibi morborum ſufficere: hęc namq; omnia à Chriſti doctrina excluſa ſunt. neque unquam intueri licuit Chriſtianum, qui colligatione uteretur, neque magicis nugationibus, neque foliorum quorundam laborioſis inſcriptionibus, neq; cæteris ſimilibus, quorum uſum indifferentem plerique arbitrantur. quę igitur unquam ratio conuincet, ut qui talis præceptoris diſcipuli fuerint, præſtigiatoris aut impoſtoris diſcipuli fuiſſe iudicentur? atqui qualis ſit omnis quicunque aliquid profiteatur, nulla res euidentius probauerit, quàm diſcipulorum cõſuetudo: nam ſi uiri ſint artibus & ſcientijs præditi, profectò qui ipſis eiuſmodi artium & ſcientiarum autor fuerit, eum longè ſe ipſis præſtantiorem fuiſſe demonſtrabunt. Exempli gratia, qui medicinam ab aliquo didicerunt, excellentiæ præceptoris in tali diſciplina teſtes idonei habendi ſunt: qui uerò geometriam, nullum alium ſe habuiſſe talis diſciplinæ magiſtrum, quàm geometram probabunt: nec uerò arithmetici alium quàm arithmeticum. eadem ratione aliquem fuiſſe impoſtorem optimi ſanè teſtes habendi ſunt, qui ab illo didicerint, & qui eandem cum ſuo præceptore artem exerceant. Sed nullus adhuc in tam multis annis diſcipulus Ieſu præſtigiator apparuit, tametſi in diuerſis temporibus, & reges, & pręſides per tormenta quidquid ad nos pertinet, diligentiſsimè exquiſiuerint: ita porrò nullus præſtigiator fuit, ut liber dimitteretur, atque extra omne periculum conſtitueretur, qui modò ab ipſis coactus eſſet ipſorum ritu ſacrificare: quòd ſi nullus unquam noſtrorum, tam illorum quos ipſi uidere potuimus, quàm illorum qui quondam ipſius Ieſu diſcipuli fuerunt, ueneficij aut præſtigiarum damnatus eſt: ergo ne præceptor quidem talis fuit. Cæterum nè omnis noſtra oratio ex rebus non ſcriptis proficiſcatur, uideamus item quid probationis ab hiſtoria quæ literis continetur, elici poſsit. Primò igitur ipſius Ieſu diſcipuli, in libro qui acta ipſorum continet memorantur, quoſcunque ex gentibus in ſuam diſciplinam acciperent, quum eorum plerique crimine pręſtigiarum infames eſſent, in diuerſos mores adeò commutaſſe, ut auſi ſint quos libros illis interdixiſſent, in medium proferre, & in conſpectu omnium comburere. audiamus itaque quid ſcriptura illa contineat: Multi autem eorum qui fuerant curioſa ſectati, contulerunt libros, & combuſſerunt eos coram omnibus. & computatis pretijs illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. tales ſanè erant Saluatoris noſtri diſcipuli: tantaq; orationis eorum uis erat, quum ſuos auditores alloquerentur, ut intimas animi partes penetrarent, tangerentq;: ac uulnerarunt uniuſcuiuſq; conſcientiam adeò, ut nemo amplius occultare poſſet: ſed unuſquiſque in apertum proferret, ſi cuius arcani conſcius ſibi eſſet, indicemque ſuorum quæ prius commiſiſſet flagitiorum, ſeipſum præſtaret. tales item qui ab illis inſtituti ſunt, puris utique, ſynceriſque animis præditi, ut nihil in illis ſimulati, aut fraudulenti lateret: ſed contrà potius ipſi mutatione à deteriore uita ad meliorem, gloriarentur atque confiderent. qui igitur magicos libros incenderunt, & externam illorum perditionem publico iudicio ſuo comprobarunt, cur non de ſeipſis apud omnes certiſsimum poſthac præbeant argumentum, nullo ſe prorſus magicarum rerum ſtudio teneri? ſed contrà potius, ex illo iam puros ſe eſſe, & ab omni eiuſmodi

Primi Chriſti diſcipuli cõbuſſerunt libros ſuſpectos.

modi ſuſpicione remotos? Si ergo iam conſtat, Saluatoris noſtri diſcipulos ta-
les extitiſſe, cur non ipſe præceptor fuit multo antè, quòd ſi de diſcipulis qualẽ
præceptorem habuerint, uis cognoſcere, habes hodie quoq; innumerabiles
uerborum Ieſu diſcipulos, ex quibus plurimi uirorum conuentus exiſtũt, qui
tum contra naturales corporis uoluptates quaſi in acie conſiſtant, tum mentẽ
ab omni minus honeſta perturbatione inuulneratã conſeruent: qui quum o-
mnem ſuam uitam uſq; ad ſenectutẽ continẽtiſsimè egerint, inſtitutionis quę
de uerbis illius haberi ſoleat, certiſsima argumenta præſtare poſſunt. neq; uiri
ſolum ſub illo duce ad hunc modum philoſophantur, ſed fœminarum quoq;
tot millia per totum orbem, ut quàm multa ſint, non dicendum eſſe uideatur:
quæ quaſi quædam ſacerdotes Deum uniuerſi colentes, ſupremamq; philo-
ſophiam amplexæ, atque amore cœleſtis ſapientiæ captæ, prolis quidem ac li- *Mulieres*
berorum, utpote qui ad corpus pertineant, nullam habent rationem: animam *Deo dicatæ*
uerò omni diligentia curantes, totas ſeipſas ipſo corpore atq; animo, regi o-
mnium uniuerſiq; Deo dedicarunt, ut ſic integra perpetuaq; caſtitate ac uirgi
nitate fungantur. & Græci quidem eum qui olim iactatione philoſophiæ, re-
gionẽ ſuam ab hoſtibus depopulatã atq; uaſtatam reliquit, uerbis huc atque
illuc circumferunt atq; extollunt. Democritus hic eſt apud illos, & Crates u-
nus apud eoſdem admiratione dignus putatur, quòd re ſua familiari ciuibus
ſuis relicta, ipſe ſeipſum Crates Cratetem in libertatem uindicaſſe iactauerit:
at enim uerborum Ieſu æmulatores innumerabiles, non autem unus ſ dũtaxat
alterúe diuenditas poſſeſsiones pauperibus atque indigentibus impertiue-
runt, quibus etiam nos teſtes adſumus, qui uerſati ſumus cum talibus, quiq;
factis, nedum uerbis eorum officiorum facti conſcij, quæ illi in Ieſu diſciplina
præſtiterint. Cęterùm quid me oportet dicere, quàm multa millia etiam homi
num Barbarorum non modò Gręcorum ex præceptis Ieſu omnem colendi
multos deos errorem tranſilierint atq; deſpexerint, & huius uniuerſi parentẽ
atq; opificem Deum unum ſe agnoſcere affirmauerint, quem antiquorum
philoſophorum uix unus Plato quum cognouiſſet, non audere ſe efferre in
omnes palàm profeſſus eſt: planè affirmans, parentem quidem atque opifi-
cem uniuerſi huius, & inuenire difficile eſſe: & quum inueneris, prodi in uul-
gus nõ poſſe. Verũ illi quidem & inuenire difficilis uiſa eſt res, & re uera ingẽs
negotium eſt. At uerò idem publicare in omnes, enunciareq; non potuit, pro-
pterea quòd non tanta illi pietatis erga Deum uis aderat, quanta Ieſu diſcipu-
lis, quibus ope, auxilioq; pręceptoris, parentem, opificemq; uniuerſi, & inue-
nire, & agnoſcere, illaboratum ac facile contigit: & poſtquam inuenerunt,
etiam efferre in omne genus hominum, prodereq; & complere, & publicè e-
nunciare omnibus quod cognouerant: adeò quidem, ut ex illorum diſcipli-
na uſq; in pręſens tempus, per omnes quæ ſunt in orbe terrarum gentes, con-
uentus innumerabiles, non uirorum ſolum, ſed etiam fœminarum, & puero-
rum & ſeruorum, & agreſtium hominum, tantum abſit ut Platoni obtempe- *Gentiles relicto Platone*
rent aut credant, ut authorem opificemq; uniuerſi huius, ſolum Deum agno- *Christo crediderunt.*
ſcant, ſolum colant, de ſolo per Chriſtũ ut de Deo loquantur. Hi ſunt noui hu
ius ac recentis præſtigiatoris ſucceſſus, talia eius qui exiſtimatur ſeductor in-
cantamenta, talesq; ipſius Ieſu diſcipuli: de quibus, pręceptor qualis fuerit, co
gnoſci debeat. Cęterùm alia quoq; ratione id de quo quæritur uideamus. Prę
ſtigiatorem ſanè illum dicis fuiſſe, quinetiam ueneficum, callidiſsimũ, decepto
remq; uocas. Nunquid igitur primus ille & ſolus huiuſce rei inuentor extitit?
an uerò de more ad ipſos præceptores initia referre oportet? nam ſi nullo do-
cente ipſe primus, ſolusq; inuentor huius fuit incœpti, ita ut nihil prorſus ab
alijs uſquam didicerit, neq; ab antiquis cõpilauerit: cur non diuinam illi natu
ram tribuere oporteat? qui nullis libris, nullis præceptis, ſeu præceptoribus,
ſua ſponte edoctus per ſeipſum, omnis diſciplinæ capax, talium rerum inuen-

tor extiterit? atqui neqꝫ ſordidæ alicuius artis, neqꝫ rationalis cuiuſpiam ſcientię, ac ne primorum quidem elementorum diſciplinam ut percipias, ſine duce ac præceptore aliquo geri poteſt, nedum ea quę naturam communē ſuperārt. Nullus certè unquam per ſe doctus grammaticę pręceptor nobis occurrit, neque rhetor, qui non ab aliquo didicerit, neqꝫ qui ſuapte ingenio medicus euaſerit: neqꝫ architectus, neqꝫ alterius cuiuſpiam rei artifex. & hæc quidem exigua omnia atqꝫ humana. Veræ autem pietatis inter homines & doctorem, dicere præſtigijs quibuſdam talia introduxiſſe eo quo uixit tempore, & eiuſmodi prodigioſa, admirabiliaqꝫ facta ediditſſe, cuiuſmodi nuper ipſi expoſuimus, talemqꝫ illum ſuapte natura, ſuaqꝫ ſpōte extitiſſe, neqꝫ ab antiquis compilaſſe, neque à nouis magiſtris adiutum fuiſſe, qui paria ac ſimilia ante ipſum exercuerint, quid aliud quæſo eſt, niſi teſtificari & fateri, diuinum planè quiddam fuiſſe, omnemqꝫ hominum natura ſuperaſſe illum de quo quærimus? At enim magiſtros illum dicis habuiſſe impoſtores, nec ab Aegyptiorum ſapientia abhorruiſſe, nec quæ illorum antiquitas habuit arcana ignoraſſe: à quibus quum collegiſſet, qualem fama fert, talem euaſiſſe. Cur igitur alij nulli iſto pręſtantiores magiſtri, qui & illū ætate anteceſſerint, & ſua doctrina inſtituerint, aut in Aegypto, aut uſquam alibi, uiſi ſunt? cur igitur non de illis quoqꝫ ante huius accuſationem, in omnes homines fama peruenit? cur non item illorum, ſicut noſtri huius, etiam nunc gloria canitur? quis uerò unquam præſtigiator eorum qui fuerint, ex quo res humanæ cœpere, aut apud Barbaros, aut apud Græcos, tales inſtituit diſcipulos? aut talium legum, taliumqꝫ præceptorum author fuit, qualium fuiſſe Saluatoris noſtri uirtus oſtenditur? aut quis unquam tam multis medelis, tam mirabilibus beneficentijs, quam hic noſter functus memoratur? cuius autem familiares ignis, ferriqꝫ probatione earum rerum quas teſtificarentur ueritatem item confirmarunt, ut noſtri Saluatoris diſcipuli: qui omnia quidem probra pertulerunt, omnia uerò tormentorum genera tolerarunt, & denique proprium ſanguinem effuderunt, ut quæ ipſi teſtificati eſſent confirmarent? prætereà quicūque huic noſtræ rationi aduerſatur, dicat quæſo, quis unquam præſtigiator ſaltem in animū induxit, de proprio nomine ſe nouę cuiuſdam gentis factionem comparaturum? hoc autem ipſum quempiam non modò cogitaſſe, ſed etiam perfeciſſe ſuo arbitratu, cur non totam hominis naturam effugiat? Decretis uerò & regum, & eorum qui leges priſcas condiderint, & philoſophorum, & poetarum, & theologorum contrarias leges ponere, quæ ſimulachrorū cultum oppugnent, quæqꝫ quod uolunt obtineant; eaſdemqꝫ inexpugnabiles, & inuictas in perpetuum conſtituere, quis ex omnibus qui unquā fuerint præſtigiator, cogitauit? At enim Saluator ac Dominus noſter non ſic quidem cogitauit hoc, ut poſtea aggredi non ſit auſus: neqꝫ uerò ſic aggreſſus eſt, ut poſtea non perfecerit: ſed uno uerbo, unaqꝫ uoce quū dixiſſet ad ſuos diſcipulos, Ite, inſtituite omnes gentes in nomine meo, docentes eos ſeruare quæcunque mandaui uobis: uerbo rem atqꝫ efficaciam adiecit, atqꝫ eueſtigiò in diſciplinam uenit breui tempore omne genus & Gręcorum & Barbarorum. & leges in cunctas nationes diſſeminatę ſunt, antiquæ ſuperſtitioni aduerſantes, leges dæmonum oppugnatrices, & omnis in multorum deorum cultu erroris inimicæ, leges Scytharum & Perſarum, & aliorum Barbarorū moderatrices, & quæ damnauerint omnem ab omni iure alienum ac ferinum uictum, legeſqꝫ euerterint quæcūqꝫ inſtituta habuerint Græci ab initio humani generis, & nouam, ueramqꝫ pietatem induxerint. Cur igitur antiquis præſtigiatoribus ante Ieſu tempora, aut etiam poſt, nihil tale aut ſimile inceptum eſt, ut probabiliter affirmare poſſimus, illum ab alijs in ijs quæ ad præſtigias pertinent adiutum fuiſſe? Quòd ſi nemo illi ſimilem quempiam proferre poſsit (nullus enim illi tantæ author uirtutis) iam ergo fatendum ſit, inuſitatam quandam, diuinamqꝫ naturam inter homines

Nullus doctus ſine præceptore

ter homines

A ter homines eſſe uerſatam, quæ ſola & prima ea quæ nunquam humanis auri
bus audita ſint, perfecerit. & hæc quidem hactenus. Nunc rurſum cõtradicen
ti aduerſario obuiam eundum: isq; interrogandus, ecquando ſuis oculis ui-
derit, auribusue perceperit, præſtigiatores, ac ueneficos homines ſine libatio-
nibus & ſacrificijs, dęmonumq; inuocatione ac præſentia quicquam opera-
tos: nunquid igitur aut contra Saluatorem noſtrum, aut contra illius præce-
pta, aut etiam cõtra eos qui hodie quoq; illius uitam imitantur, poſsit aliquis
talem iactare calumniam, nonne uel cęcutienti perſpicuum nos quicunq; Ie-
ſum ſectamur, iſtis plane contraria omnia operari atq; amplecti, & citius pati
ut morti animam, quàm ut dęmonibus ſacrificium offeramus, citius uerò ſu-
ſtinere de uita excedere, quàm prauis dæmonibus in ſeruitutem dari: Quis *Virtus nominis Ieſu.*
autem ignorat noſtræ eſſe conſuetudinis, ipſo Ieſu nomine, & puriſsimis pre-
cibus, omnem dęmonum uexationem abigere, ſic ipſius Ieſu uerbũ, eiuſdẽq;
doctrina, iſto poteſtatis inuiſibili genere, ut omnes nos longe potentiores eſ-
ſemus, effecit, dęmonum utiq; hoſtes atq; inimicos, non autem amicos aut fa-
miliares nos reddens. Quanto ergo minus eorum dicto audientes, aut ſubie-
ctos comparauit. Qui igitur nos tales produxit, qui fieri poteſt ut ipſe dæmo-
nibus fuerit addictus, quàm porrò credibile ſit illum aut improbis ſpiritibus
ſacra feciſſe, aut dæmones aut auxilium euocaſſe, dum miracula ederet, quan
do hodie quoq; omnis dæmon, omnisq; impurus ſpiritus, ita Ieſu nomen ex-
horret, ut unum aliquid eorum quæ ipſius natura caſtigandi ac torquẽdi uim
habeant, aufertq; ſe ilico, & concedit, tantam ſentit illius nominis uim. Sic ſa
nè olim quoq;, quum inter homines degeret, non ferentes illius pręſentiã, ali-
us aliunde clamabãt: Age, quid nobis & tibi Ieſu fili Dei: ueniſti ante tempus
torquere nos, uir autem pręſtigijs prorſus intentus, & plane deſperatis rebus
omne ſuum ſtudium impendens, nonne uel imprudens ipſe de ſeipſo indicio
B ſit, quòd infandis moribus, quòd ſceleſtus, quòd obſcœnus, quòd religioni i-
nimicus, quòd iniuſtus, quòd impius: Qui uerò talis ſit, unde aut quomodo
ea quæ ad religionem pertinent, alios doceat: quo modo item quæ ad tempe-
rantiam: quę ad Dei cognitionem: quæ ad diuinum forum ac iudicium ſum-
mi Dei: nonne his omnibus contraria potius cõmendet, ac præferat, ſuæ ipſi-
us nequitię conſentanea perpetrãs, nonne Deum, Deiq; prouidentiã, ac Dei
iudicium neget: nonne omnia de uirtute: omnia de immortalitate animę uer-
ba irrideat: Quod ſi quid tale etiam in ijs quæ ad Saluatorẽ Dominumq; no-
ſtrum pertinent, intueri licuiſſet, nihil ſane fuiſſet dicendum. At uerò quum in
ſingulis rebus & uerbis, uniuerſi opificem Deum patrem inuocare ſolitũ con
ſtet, talesq; quos in diſciplinam acciperet, comparaſſe, quum & ipſe tempe-
rans fuerit, & uerborum quæ ad temperantiam pertinent præceptor, quũ au-
tor prædicatorq; iuſtitiæ, ueritatis, humanitatis, uirtutis uniuerſæ, quum reli-
gionis dux & magiſter, quæ omnium regem Deum colit, cur non his conſen
taneum ſit putare, nihil eorum quæ in illo admiramur, ab illo per dolum præ-
ſtigiarum, aut per fallaciam geſtum: cur non potius arcana quadam ui, uereq;
diuina cõfiteri: quod ſi eò uecordiæ proueheris, neque rationes incorruptas,
neque uerborum neceſſitatem uelis attẽdere, ut neq; uerò probabilibus argu
mentis auſcultare, quia fortaſſe nos quaſi cauſam dicentes habes ſuſpectos: at
tu tuis ſaltem dęmonibus. ipſis, inquam, oracula reddentibus dijs auſculta, q-
ui Saluatori noſtro, non ut tu præſtigiarum fallaciam, ſed pietatem & ſapienti
am, & aſcenſum in cęlum ſuo teſtimonio tribuunt. Quorũ quidem, quod nam
tibi dignius cui fidem habeas teſtimonium uis dari, quàm inimici noſtri con-
ceſſionem: quam in tertio uolumine poſuit eorum quæ
inſcripſit, De philoſophia ſelectorum, ubi
hæc ad uerbum refert.

Quod

Quòd efficatia ipſa atq; euidentia, illius diuinæ uirtutis uim perſpicuè oſten dit amatoribus ueritatis. Cap. IX.

Oracula de Chriſto.

Porphyrij uerba.

MIrum forſitan nonnullis uidebitur, quod dicturi ſumus. Siquidē Chri-
ſtum dij ſummè religioſum, immortalemq́ fuiſſe prodiderunt, deq́ il-
lo cum laude mentionem faciunt. & ſermone progreſſus, adiungit: Igi
tur de Chriſto interrogantibus utrum ſit Deus, reſpondit: Immortali quidem
anima poſt corpus incedere, agnoſcereq́ illam ſapiētiæ gratia honore affectā,
& uiciſsim, uiri pietate præſtantiſsimi eſſe illam animam. Summè ergo religio
ſum illum dixit, & animā illius ſicuti aliorum, poſt mortē immortalē factam,
eamq́ colere, ignorantes Chriſtianos. deinde interrogantibus, cur ſupplicio
affectus eſſet, reſpondit, corpus quidem imbecillioribus tormentis ſemper ob
iectum fuiſſe: animam uerò piorū in campo cœleſti collocatā eſſe. & poſt ora-
culum adiungit deinceps: Ipſe igitur pius, & in cœlum, ut pij ſolēt, ſubuectus.
Quare hunc quidē non execraberis, miſeraberis uerò hominū ignorantiam?
hæc etiam nunc Porphyrius. Quæſo igitur, nunquid impoſtor ille? at ſaltē tuo
rum amicorum uerba tibi blandientia te flectant. Habes igitur noſtrū Salua-
torem Ieſum, qui Chriſtus eſt Dei, etiam tuorum teſtimonio cōprobatum, nō
ut præſtigiatorem, aut ueneficum, ſed ut pium et iuſtiſsimum & ſapientem, or
biumq́ cœleſtium incolam. Qui igitur talis fuit, quánam alia ratione admira
bilium factorū author eſſe potuit, niſi uirtute diuina? quam etiam ſacra oracu
la teſtimonijs ſuis illi tribuunt, quæ quidem Dei uerbum, Deiq́ uirtutem ſu-
premam, in hominis forma atq; habitu, ac potius in ipſa carne, ipſoq́ corpo-
re habitaſſe, omnemq́ humanam diſpoſitionem, gubernationemq́ abſoluiſſe,
teſtificantur. Tu quoq; facilè diſcas diuinitatem uirtutis quæ de illo fertur, ſi
cogites qua ille natura, & cuiuſmodi præditus, uiros ignobiles de piſcatorio
atq; humili uictu acceperit, ſibiq́ adiunxerit. Deinde ijs uſus ſit adminiſtris
ad illud inceptum perficiendum, quod omnem effugiat rationem. Quum e-
nim cogitaſſet id, quod nullus unquā cogitauit, proprias leges, nouamq́ do-
ctrinam in omnes diſſeminare nationes, omneq́ hominū genus eam docere
pietatem, quæ unum ſupremū Deum ueneraret, huiusq́ rei ſe magiſtrū exhi-
bere, omniū maximè agreſtibus, maximeq́ ignobilibus putauit ſibi utendum
eſſe huiuſce conſilij miniſtris, utpote quū ueriſimile ſit illum cenſuiſſe, præter
omnē rationē hæc ſe facturū. Quo enim pacto qui ne diducere quidē os ido-
nei erant, ſaltē unius cuiuſpiā hominis preceptores fieri potuerunt, nedū uiro
rum cōuentus? quomodo aūt multitudinē alloqui aut inſtruere, qui ab omni
eruditione abhorrebant? at hoc quidē fuit, quod & diuinum conſiliū, & uim
diuinā quæ in illis & cum illis ipſum opus obibat, declararet. Ergo quum illos
uocaſſet, tum primum dixit: Venite, ſequimini me, & faciā uos piſcatores ho-
minum. Quū uerò iam illos ſectatores eſſet adeptus, diuinaq́ ſua ui afflaſſet,
roboreq́ atq; animi confidentia cōpleſſet, iamq́ ueluti quod uerè Dei uerbū,
ipſeq́ Deus tantorū author miraculorū, intelligētiam, rationaliūq́ animarum
uenatores illos cōſtituiſſet, remq́ ipſam atq; efficaciā adiunxiſſet uoci illi, qua
dixerat, Venite, ſequimini me, & faciā uos piſcatores hominū: ſimulq́ & ope
rarios & magiſtros pietatis illos feciſſet, tum in omnes gētes dimiſit, ſuæq́ do
ctrinæ præcones declarauit. Quis aūt nō obſtupeſcat, quis nō incredibile me-
ritò exiſtimet id quod omnem fidem ſuperat miraculū? nullus certè eorū qui
unq; alicuius claritatis inter homines fuerunt, non rex, non legum inuentor,
nō philoſophus, nō Græcus, nō Barbarus, huiuſmodi quicquā cogitaſſe nar-
ratur, ac ne ſomniaſſe quidē aliquid, qđ ad hoc proximè accedat. Satis enim
ſuperq́ unuſquiſq; talium ſemper habuit, dūmodo in ſua regione inſtitutum
ſuum, propoſitūq́ cōpleret, & quæ bonę utilesq́ uiſæ eſſent leges, eas in una
ſaltē ſua ipſius gente, ſancire ac tueri poſſet. at hic noſter, nihil mortale aut hu-
manum

A manum molitus,conſidera quæſo num rurſus tanquam uerè Deus uocem e-
miſerit,ubi ſuis adeò ignobilibus ad uerbū dixit diſcipulis : Euntes, docete o-
mes gentes.Quid ſi diſcipuli(ut fit)ſuo pręceptori reſpondiſſent,ac dixiſſent?
Quo tandem modo iſtud à nobis fieri poterit? quomodo Romanos,exempli *Apoſtoli Syriacā tenuerunt linguā.*
gratia,publicè docebimus? quomodo autem Aegyptios alloquemur? qua ue-
rò lingua,homines unam Syriacam uocē audire ſoliti, apud Græcos utemur?
qua apud Perſas,Armenos,Chaldæos,Scythas,Indos,ac deniq; omnes quaſ-
cunq; offendemus barbaricas gentes? quomodo illis perſuadebimus,ut deos
quidem patrios deſerant,unum uerò omnium quæcunq; ſunt opificē Deum
colant? qua porrò dicendi ui freti,tantum facinus aggrediemur. Quæ autem
perficiendi ſpes aderit hominibus qui leges figere audeant, contrarias legib.
quaſcunq; omnes gentes de patrijs dijs à condito æuo ſeruauerint,quib. tan-
dem copijs,aut qua ui nobis liceat iſti audaciæ ſupereſſe? hęc ne dicerēt,quem
admodum dicturos fuiſſe credibile eſt,aut etiam cogitarent Ieſu diſcipuli,una
uerbi adiectione ipſe præceptor illos omni difficultate liberauit, quum dixit,
illos in nomine ſuo uoti compotes futuros.Nō enim ſimpliciter,aut indefini-
tè,ut docerent omnes gentes imperauit,ſed cum adiūctione neceſſaria,In no-
mine,inquit,meo.Quum enim uis illius nominis tanta ſit,ut Apoſtolus dixe-
rit,quòd donauerit illi Deus nomen,quod eſt ſuper omne nomen,ut in nomi
ne Ieſu omne genu flectatur,cœleſtiū,terreſtrium,& infernorū: meritò excel-
lentiā uirtutis nominis ſui,quæ multos latet indicaturus,ad ſuos dixit diſcipu
los:Ite,docete omnes gentes in nomine meo.Deinde canit benè admodū cer
tè atq; exquiſitè quod futurū erat,dicens: Oportet enim prędicare Euangeliū
hoc in toto orbe,in teſtimoniū cunctis gentibus. Porrò quum uerba quidem
hæc,tunc in angulo terræ dicta ſint,& qui tunc aderant ſoli audierint:qui fieri
poteſt ut hoc dicenti illi crederent,niſi ex alijs eiuſdem diuinis geſtis, ueracem
illum in uerbis experti eſſent? quòd enim uerbis illius crederent, ratiocinanti
tibi confiteri neceſſe eſt.Impetrāti enim illi nullus nō paruit.Sed protinus au-
ſcultātes illius nutui,quēadmodum ipſis præceptū fuerat,ac de patrijs ſedib.
ad omnes gētes profecti,omne hominū genus docuerunt, breuiq; tēpore in-
tueri licuit reſpōdētia uerbis facta.Prædicatum itaq; eſt in exiguo tēporis ſpa
cio in toto orbe Euangelium,in teſtimonium cunctis gentibus, & Barbari &
Gręci quæ de Ieſu ſcripta erant,patrijs literis patriaq; uoce exceperunt.Cæte-
rum,qs non meritò ambigat,quę nam fuerit Ieſu diſcipulorū docēdi ratio, qs
modus? nūquid in mediam progreſsi ciuitatē,deinde ſtātes in foro, uocemq;
attollētes,conuocabant eos qui accedebāt? & quæ tandem illis concionandi
ratio,cui quidē ueriſimile ſit auſcultaſſe audiētes? quomodo autem concio-
nabant̄ uiri ſermonis imperiti,& omnis expertes eruditionis? atqui non mul-
titudinem,ſed ſingulos adeuntes alloquebant̄.Qua igit̄ & cuiuſmodi oratio
ne utebantur,ut audientibus perſuaderent? non enim paruum illis propoſitū
erat certamen,non inficiantibus probroſam eius mortē,quem ut Deum com
mendabant.Nam ſi hanc diſsimulaſſent,neq; qualia,quātaq; paſſus ſit à Iudę
is,apud omnes confeſsi eſſent,ſed quæ reuerentiā homini,gloriamq; adderēt,
ea ſola protuliſſent.dico autē prodigia & miracula ab illo edita,necnon philo
ſophica eiuſdem documenta. ne ſic quidē illis exitum celerem inueniſſet ora
tio,ut facilè conſenſum audiētium elicerent,qui quidem audientes aliena lin-
gua utebantur,ac tunc primùm ab hominibus nihil fide dignum afferētibus,
inaudita ſibi prius uerba percipiebēt,ad ea quæ illi dicerent cōprobanda.Ve-
runtamen ſi talia dixiſſent,aliquanto probabilius dicere uiſi eſſent. Nunc aūt
cum dicerent illum quē ut Deum commēdabant,modò in corpore humano
uerſatum,nihilq; aliud natura,quàm Dei uerbum eſſe,quocirca etiam talia mi
racula tanq; Deum edere potuiſſe,modò his contraria,iniurias illum cōtume
liasq; tuliſſe,& deniq; probroſiſsimū,& omnium hominum ſceleratiſsimis in

iungi

iungi ſolitum crucis ſupplicium,quis non meritò illos ut contraria ſibiïpſis dicentes deluſiſſet? quis autem uſqueadeò fatuus fuiſſet,ut facilè crederet dicētibus atq; affirmantibus,uidiſſe ſe poſt mortem illum à mortuis rediïſſe ac reuixiſſe? qui ne tunc quidem quū apud uiuos eſſet,ſeipſum tutari potuiſſet? quis uerò imperitis illis atq; ignobilibus unq; paruiſſet dicentibus, oportere deos quidem patrios contemnere,& ſtultitiam omnium qui unquam ab initio humani generis fuiſſent,damnare:ſolis uerò ſibi parére,& iïs quæ crucifixus præcepiſſet? hunc enim eſſe ſolius ſupremi Dei ſolum dilectum atq; unicum filium.Sanè dum ego mecum ſtudio ueritatis huiuſce rei rationem exploro,nullam planè in ea uim ad probandum idoneam, neq; graue quicq;, aut fide dignum inuenio,ac ne probabile quidem uſq; adeò,ut fatuum ſaltem quempiā illi in ſuam ſententiam trahere poſſent.At rurſus dum ad ipſius uerbi potentiam reſpicio,ut innumerabilibus hominū conuentibus perſuaſerit,atq; ut ab ipſis illis ignobiliſsimis & agreſtibus Ieſu diſcipulis, numeroſiſsimæ eccleſiæ conſtitutę ſint,non in quibuſdam ignotis atq; obſcuris locis,ſed in clariſsimis ciuitatibus erectę,in ipſa,inquam,aliarum urbiū regina Romana urbe,in Alexandrina,in Antiochenſi,per totum Aegyptum ac Lyciam,per Europam atq; Aſiā,in uicis & regionibus,omniq; modo uariïs gentibus,retro cogor neceſſitate quadam,ad ipſius rei cauſam inquirendam recurrere:fateriq;,non aliter ipſos facinus tam audax obtinuiſſe,quàm diuiniori quadam,lōgeq; humanā ſuperante potentiā,opeq; atq; auxilio illius qui dixerat, Docete omnes gētes in nomine meo.Siquidem quum hoc dixiſſet,adiūxit promiſſum, quo eſſent accepturi confidentiā,& promptè tradituri ſeipſos iïs quæ denūciata ipſis fuerant.dixit igitur ad illos : Et ecce ego uobiſcū ſum omnes dies uſq; ad cōſummationem ſeculi.Quinetiam afflaſſe illos diuino ſpiritu dicitur, necnon diuinam quandam,& qua res admirabiles efficerent potentiam illis ingeneraſſe, nunc quidem illud dicens:Accipite ſpiritum ſanctum. nunc uerò illud, Infirmos curate,leproſos mūdate,dęmones eiïcite:gratis accepiſtis,gratis date. Vides igitur iam tu quoq;,quónam modo ſuperauerit illorū ratio, quādo etiam liber qui acta illorum continet,conueniens his & conſentaneum profert teſtimonium,ubi ipſi quoq; memorantur ipſa rerum admirabilia efficiētia, quam beneficio nominis Ieſu obtinebāt,eos qui intererāt atq; ſpectabant attonitos reddidiſſe.Primùm enim ueriſimile eſt,eos qui cernebant,rebus ipſis & factis in ſtuporem ab illis eſſe conuerſos:ita deinde eoſdem alacres comparatos ad interrogandum, quis nam ille eſſet,cuius uirtute & nomine miraculū effectū eſſet.Deinde docendo iïdem ab iïſdem deprehendebantur fide, ipſorum doctrinam anteueniſſe.Non enim uerbis perſuaſi,ſed rebus & factis præuenti, ad id quod uerbis ipſis obtinēdum erat,faciles comparabātur.Iam idcirco dicuntur nōnulli ipſis Ieſu diſcipulis tanquam iïs qui diï eſſent,uictimas & libationes obtuliſſe,& alium quidem ex illis Mercurium,alium uerò Iouem exiſtimaſſe:uſq; adeò illorum mentes ſtupore effecerat ipſa miraculorum euidentia,ac protinus ita affectis auditoribus,quæcunq; illi de Ieſu nunciabant,meritò uera eſſe poſthac cenſebantur,illiusq; poſt mortem reditum in uitam, non ſimplicibus atq; indemonſtrabilibus uerbis teſtificabantur, ſed ipſa factorum euidētia comprobabant:quippe cum uiuētis illius facta demonſtrarēt.quod ſi & Deum illum,& Dei filiū ante aſcenſum in cœlū degentem apud patrem nunciaſſent,cur nō huic orationi facilius aſſenſi eſſent, qui eius rei contrariū, tum incredibile,tum præter naturam meritò arbitrarentur? ipſaq; ratione colligerent,non poſſe putari mortalis naturæ illa opera eſſe quæ fiebant,ſed Dei alicuius,etiam ſi nemo diceret? hoc igitur erat,neq; quicq; aliud,ipſum utiq; illud quod quærebatur,quánam ui diſcipuli Ieſu,eorū qui ab initio audiebant uictores fuerint,& quomodo tam Græcos quàm Barbaros,ut de illo tāquam de Deo ſentirent adduxerint,& quomodo in mediïs urbibus, ac per omnes

regiones,

A regiones,religionis qua unus ſupremus Deus colitur, ſcholas atq; auditoria conſtituerint. Cæterùm, quis non obſtupeſcat,ſecum cogitans atq; animo uerſans,non humanum hoc fuiſſe opus,uel ex eo quòd nunquam alias ſub uno Romanorum imperio plurimę orbis gentes eſſe potuerunt,niſi ſecundum Ieſu tempora? nam ſimul ac ille admirabiliter ad homines uenit,atq; inter homines uerſatus eſt,etiam res Romanas ad ſummum perueniſſe contigit,quo primum tempore uidelicet Auguſtus plurimarum gentium dominus euaſit. Id uerò fuit quum & Cleopatra capta eſt, & Ptolemæorum ſucceſsio Aegypto diſſoluta,atq; ex illo in hunc uſq; diem,quod ab initio orbis,et ab ipſa,ut ita dicam,hominum origine,ſteterat Aegypti regnum,euerſum eſt. Ex illo Iudęorũ quoq; natio,à Romanis in ſeruitutem redacta,Syrorum item, & Cappadocũ, & Macedonum,& Bithynorum,& Græcorum, ac deniq; reliquorũ omnium qui Romano imperio ceſſerunt. Hoc autem non ſine Deo unà cum doctrina, quæ de Saluatore noſtro ferretur,introiſſe in orbem,quis non fateatur? reputans non facilem Ieſu diſcipulis externarum regionum peragrationẽ futuram fuiſſe,ſi gentes inter ſe diuiſæ,diſcordesq; fuiſſent,neq; ullum prorſus ob multiplices principatus,inter illas commerciũ,quibus ſanè ſublatis principatibus, intrepidè iam atq; impunè negotium propoſitum compleuerunt,quum ſupremus Deus,& iter illis expeditum ac facile compararet, & ſuperſtitioſorum in ciuitatibus animos,terrore maioris imperij cohiberet. reputa enim tecum paruumper,ſi nulla res impedimento fuiſſet ijs qui errore colendi multos deos tenebantur,ne doctrinam Chriſti oppugnarent.quàm multas antehac ciuiles ſeditiones & in urbibus & in agris uidiſſes,quot uexationes,quot bella non mediocria illa quidem,ſi ſuperſtitioſi illi ſuæ ipſorum poteſtatis fuiſſent,ac penes ſe ius imperij habuiſſent:nũc autem hoc quoq; ſupremi Dei fuit opus, maiori quodam terrore ſupremæ alicuius potẽtiæ,proprij uerbi inimicos habere iam

B domitos:id enim proficere indies,& apud cunctos homines creſcere uolebat. rurſus autem ne putaretur ex cõceſsione ac uenia dominantium perſeuerare, ſi quãdo horum ipſorum quiſpiam malignitate quadam correptus, aduerſus Chriſti uerbum pugnare deliberatum in animo habebat, etiam hoc ſuo ipſius arbitratu illum facere permittebat:ſimul ut eorum uirtutẽ oſtenderet, qui pro pietate pugnabant:ſimul etiam ut cunctis hominibus planum faceret, quòd non humano cõſilio,ſed Dei uirtute niteretur ipſa uerbi propugnatio.etenim quis non continuò obſtupeſcat ea,quæ illis temporibus accidere paſsim cernebantur? nam ipſi pietatis defenſores,primum apud cunctos homines clari illuſtresq; fiebant,& certaminum præmia apud Deum conſequebantur:pietatis uerò hoſtes diuinitus cæſi atq; agitati,ac toto corpore grauibus moleſtiſq; doloribus impliciti atq; conſumpti,debita ſupplicia pendebãt: adeò quidem, ut profanam contra Chriſtum uoluntatem cõfiteri iam tum cogerentur,ac cæteri omnes qui appellatione ſacroſancta digni inuenti fuerãt: & ſe in partibus Chriſti eſſe gloriabantur,quũ ad breue tempus exercitati eſſent moleſtijs: atq; ingenuitatem ſynceritatemq; animi præ ſe tuliſſent, propriam rurſus recipiebant libertatem.ac ſalutare interea uerbum maiore indies claritate nitebat, atque in ipſis medijs hoſtibus dominabatur:ac nõ modò in ijs qui ſub uiſum noſtrum cadentes aduerſabantur,ſed in ijs quoq; qui uiſum mortalem effugiũt, ſi qui fortè erãt in hoc qui terram complexus eſt nebuloſo aere dæmones, qui alteris illis imperarent. Namq; etiam hos ipſos ueri Chriſti diſcipuli,& uitæ puritate,& ad Deum directis precibus, & ſacroſancta illius appellatione fugabant:in hoc quoq; admirabilium ſignorum quæ ab illo edita eſſe memorantur,ac diuinæ quæ in illo erat uirtutis,argumenta certiſsima præ ſe ferẽtes. Cæterùm, quum in his pro tempore ipſi nos ipſos antehac exercuerimus,ordo ipſe iam poſtulat,ut occultiorẽ de illo theologiam attingamus. Deũq; ipſum uerbum,quod nam fuerit,quod per illum hominẽ,qui uidebatur,prodigia & miracula efficiebat,contemplemur.

Chriſti tempore multa regna ſubuerſa.

A LIBER

LIBER QVARTVS.

De ſecreta diſpenſatione Saluatoris noſtri. Cap. I.

A

QVum libro priore, qui Euangelicæ demõſtrationis tertius eſt, de aſſumpta à Saluatore noſtro humana natura, ſatis abunde à nobis ſit diſputatũ, tempus iam eſt, de ea quę ad eundẽ pertinẽt abditiore theologia, minus uulgarẽ quandã attingere doctrinam. De primo igitur ac ſempiterno, ſoloq; non genito, ac ſupremo autore uniuerſi, omniaq; & gubernante & regente Deo, comunis eſt cunctis hominibus ratio: peculiaris uerò ac rurſus cõmunis & Hebręorũ noſtra de Chriſto, quem illi nunc quidẽ, ut nos, ſua ipſorũ ſcripta ſequentes adhuc confitentur, nunc aũt ab eodem procul labuntur: quippe qui & diuinam illius naturam ignorent, neq; cauſas aduentus perſpiciant: neq; itẽ quibus temporibus futurũ illum prophetæ prædixerint, comprehendãt. Nam illi quidẽ illum etiam nũc futurum expectant. nos aũt iam ſemel duntaxat ueniſſe cõtendimus, necnon alterũ eiuſdem cum maieſtate aduẽtum, & oraculis & præceptis prophetarũ, qui diuinitus afflati fuerunt auſcultantes, intueri exoptamus. Quum aũt de illo duplex ſit ratio, altera quidẽ recentior fuerit, quippe quę heri ac nuper ad homines introducta ſit: altera uerò omni tempore, omnibusq; ſeculis antiquior. Nam quũ Deus uellet, utpote qui ſolus ſit bonus, omnisq; boni & principium & fons, diuitiarum ſuarũ theſauros pluribus impertiri, eſſetq; iamiam omnẽ rationalem creaturam in lucẽ producturus, incorporeas uidelicet quaſdã atq; intelligẽtes & diuinas poteſtates, angelosq; atq; archangelos, materiæq; expertes & ab omni parte puros ſpiritus, animas pręterea hominum, quæ ſolutam ac liberàm uolũtatis atq; arbitrij, tam ad bonum quàm ad boni contrarium, naturã acciperent, & quæcunq; his ipſis conuenientia corporum inſtrumenta, uarias uiuendi formas educeret, ſedesq; his omnibus, locosq; tribuere proprios (nam ijs qui boni permanſerint, meliores: cõtrà aũt, alioqui conuenientes, in quibus uidelicet procliuitatis ad cõtraria pœnas darent) quumq; id quod futurũ erat, tanquã Deus cognitione pręciperet, ſentiretq; hęc uniuerſa antequam fierent, tanquam in magno corpore aliquod caput poſtulatura, unum omnis opificij diſpenſatorem, eundemq; & ducẽ & regem uniuerſi præficiendum putauit, cuiuſmodi oraculorũ quoq; diuinorum, quæ ab antiquis apud Hebręos, & theologis & prophetis reddita ſunt, inſtitutio eſt: à quibus quidem diſcere poteſt qui uult, unum eſſe omnium rerũ principium, ac potius principio ſuperius et prius, primoq; antiquius, & gignendis rebus ipſa unitate uetuſtius, omniq; appellatione præſtantius, quod neq; dici, neq; enunciari, neq; excogitari poteſt: bonũ quod cauſa eſt omniũ rerũ, quod uim efficiendi, iuuandi, prouidendi, ſeruãdi, in ſe habet: qui unus ipſe ac ſolus eſt Deus, ex quo omnia, per quem omnia ſunt: in illo enim uiuimus, & mouemur, & ſumus. Itaq; quodcunq; uult, id etiã eſt continuò. ex qua ſola cauſa, omnia quæ genita ſunt, id acceperunt ut eſſent, utq; exiſterent, ac durarent: ſunt enim illo uolente. Vult aũt idcirco, quod ſuapte natura bonus eſt: bono uerò nihil natura coniunctum, adnexumq; eſt, niſi ut ea quę bona ſunt uelit. At enim quũ hæc uelit, idem etiam poteſt: quare quũ uelit, ſimul idem & poſſit, nulla re neq; prohibente, neq; impediente, quicquid pulchrũ & utile eſt, tam in ijs quę ſub aſpectũ cadunt, quã in ijs quæ non cadunt, ipſi ſibijpſe cõfecit: quippe qui quaſi materiam quandã, atq; eſſentiam generationis cõſtitutionisq; uniuerſi, ſuũ conſilium, ſuamq; potentiam prętulerit, ut nulla iam ratione dici poſſit, de nihilo eſſe quicq; eorũ quæ ſunt: neq; enim eſſe quidpiam poteſt ex eo, quod ipſum non ſit. Quomodo enim id quod nõ eſt, alteri ut ſit cauſa erit? omne aũt quodcunq; eſt, ex uno qui ſolus eſt, & ante omnia eſt, quiq; olim etiam illud reſpondit, Ego ſum qui ſum, ut eſſet & accepit & habet: quippe quum qui ſolus eſt, &

Quicquid Deus uult, continuò eſt.

B

A eſt,& ſemper eſt,ijs omnibus quæcunq; ex ipſo id quod ſunt acceperunt,ut eſſent,autor extiterit:atq; ex eo quod & uelit & poſsit,rebus uniuerſis & eſſentiam,& poteſtates,& formas,luculenter & copioſe de ſeipſo largitus ſit.

Dicimus Chriſtum ante omnem creaturam Dei filium eſſe. Cap. II.

ITaq; omnium quæcunq; ſunt,fœtum ſuum primum ſubminiſtrat,primogenitam uidelicet ſapientiam,totam uſquequaq; intelligentem & rationalem & penitus ſapientem,ac potius ipſam intelligentiam,ipſam rationẽ, ipſam ſapientiam,nec non ſi quid ipſum pulchrum, ipſumq; bonum excogitare in ijs quæ genita ſunt fas eſt,id primùm ipſe ex ſeipſo eorũ quę poſthac futura erant fundamentum præfert,perfectum perfecti opificium,ſapiens ſapientem fabricationem,boni parentis bonam ſobolem,et quid'nam aliud fuerit prelaturus, quàm illum ipſum eorũ quæ poſthac par ipſum id quod ſunt acceperint, præfectum,curatorem,conſeruatorem,medicum,gubernatorẽ: eum uidelicet qui curationis uniuerſi gubernacula comprehenſa teneret: itaq; nõ immeritò oracula theologicè loquentia,Deum genitum illum enunciant, tãquam eum qui elocutionem omnem,omnemq; cogitationem effugientis diuinæ naturæ ſolus in ſeipſo ferat imaginem,propter quam Deum quoq; & eſſe illum & dici, eius uidelicet,quæ quod primum eſt refert,expreſſæ ſimilitudinis gratia.Quocirca illum bonum aiunt adminiſtrum à patre ſuffectum eſſe,ut quaſi per unũ penitus ſapiens,uiuenſq; inſtrumentum artificialemq; ac omnis ſcientiæ uim in ſe habentem regulam,uniuerſa ab ipſo regerentur,tam corpora ipſa, quàm quæ corporis expertia ſunt,tam animantia quàm inanima,tã rationalia quàm bruta,tam mortalia quàm immortalia,ac ſi quid aliud unà cum his exijt in naturam,unaq; quaſi contextum eſt,nec non ut uni rerum omnium poteſtati, uniq; uiuenti atque animatæ legi,ac rationi quæ in omnibus eſſet,perq; omnia penetraret,omnia conuenirent,ſub unum utiq; perfectè ſapiens uinculum, ipſum ſcilicet Dei uerbum,ipſamq; legem coacta & colligata.

Filius Dei ſumma & infinita ſapientia.

B *Non plures Dei filij,ſed unus de Deo Deus.* Cap. III.

CAeterùm,quum unus ſit pater,filium quoq; unum,non plures eſſe oportet,unumq; perfectum ſolum genitum Deum de Deo,nõ autem plures. In pluribus enim diuerſitas erit ac differentia,deteriorisq; introductio.Quare unus Deus,unius filij perfecti atq; unici,non plurium deorum neq; filiorum pater:quoniam quum luminis quoq; una ſit eſſentia,ipſam item quæ ex eo generetur,perfectam unam ponere,omnis cogit neceſsitas.quam enim aliã preterea ſobolem luminis cogitare poſſumus,niſi unum ipſum,qui ex ipſo proficiſcitur,omniaq; complet atq; illuſtrat,radium? quicquid enim ab hoc alienũ fuerit,tenebrę erunt,non lumen.Idcirco etiam ſupremi omnium parentis quũ lumen ſit,quod nullis uerbis comprehendi poteſt,ne ſimile quidẽ ullum,propriũmue exemplar fuerit,præter ipſum hoc ſolum, quod quidem ipſum dicere,item de filio,fas eſt. Splendor enim eſt luminis ſempiterni,ſpeculumq; immaculatum diuinæ euidentiæ, & imago bonitatis eius. Ex quo illud dictum eſt,qui quum ſit ſplendor gloriæ,& figura ſubſtantiæ eius.Cęterùm à ſenſibili quidem lumine ſplendor ſeparari non poteſt,filius autem ſeorſum à patre per ipſum ſubſiſtit:& luminis quidem ſplendor locum efficientiæ obtinet,at filius alius quiddam quàm ſecundum efficientiam eſt,non per ſeipſum utiq; eſſentiam nactus,ſed à patre.Rurſus ſplendor ſimul exiſtit cum lumine,illudq; quodammodo complet(nam ſine ſplendore non cõſiſtit lumen) ſimulq; cum illo, & ſecundũ illud ſubſiſtit:at à patre filius procedit,& illum generat: at ipſe non genitus eſt,& ille quidem per ſeipſum perfectus ac primus tanquam pater, & qui autor ſit ut filius conſiſtat, nihil à filio accipiens,quo ſuam naturam qua Deus eſt compleat:hic autem tanquam ex cauſa profectus filius, alius ab alio, cuius eſt filius exiſtit,quippe qui à patre ut et ſit,et talis acceperit.Rurſus ſplendor quidem non ex propoſito & uoluntate luminis ſplendet, ſed ſecundum

Extra filium Dei omnia tenebræ.

quiddam quod ad eſſentiã illius inſeparabiliter accidit, filius uerò ex ſententia & propoſito imago patris exiſtit. Volens enim Deus filij pater exiſtit, et alterũ lumen in omnibus ſibiipſi ſimile ſubſtituit. quũ ergo nõ genitũ, ſempiternũq; lumen unũ ſit, quî fieri poteſt, ut hoc diuerſum ſit ab illo ueluti imago quædã? ac nõ potius ſplendor quoq;, quod æquè lumen ſit, in omnibus ſimilitudinem primi exemplaris conſeruans? quomodo uerò illius item quod unũ eſt imago fuerit, ſi non una ipſa quoq; ſit? ut uidelicet non ſolum eſſentiæ eius quod primum eſt, ſed etiam eius qui ad quantitatem pertinet numeri ſimilitudinẽ inducat? ita quidem ut unius ſempiterni luminis unum ſit perfectũ lumen, non aũt diuerſa & plura, id quod primum & unicũ genitum, editumq; eſt, ipſum utiq; illud perfectum bonum, de quo uno nos quoq; poſt eam quæ & principio & ortu caret eſſentiam, ut de Deo loquimur. Vnius ergo patris, unum eſſe filium oportet. Nam ſi fragrantiæ genus unũ ex aliqua ſubiecta re proficiſcatur, unũ quoq; & eundem, qui in omnes diffundatur ſuauem odorem, non diuerſos et plures fateri par eſt. Quum igitur primũ illud, ſolumq; bonum, qui eſt omniũ regnator Deus, diuinam, uitalemq; fragrantiã, quæ animo & cogitatione duntaxat cõprehendi poteſt, produxerit, unam hãc fas eſt intelligere, plures nefas. Quid enim eſſe poteſt, quod quidem ab hac diuerſum ſit, quæ in omnibus patri ſimilis eſt, quod non ſubmiſsius ſit, ac deterius? quod neutiquam nobis in filij theologia introducendum: uapor enim eſt uirtutis Dei, ac defluentia mera gloriæ omnipotentis. Nam ex bene olenti corpore, uerbi gratia, ex unguento aliquo, aut etiam ex floribus atq; odoramentis, quæ de terra naſcũtur, bene olens quidã flatus, pręter illud primum ſubiectũ corpus, in omne quod extrinſecus ambit, profunditur: ac dum latius refunditur, ipſum quoq; aerem cõplet: non ſanè priuatione aliqua, aut diminutione, aut ſectione, aut diuiſione eius, quod primum ſubiectum eſt, corporis. Sed illo manẽte in propria ſede, & eandem penes ſe conſeruante naturam, fragrantiamq; illã procreante, nihilo deterius priore, ipſum quoq; quod procreatur bene olens et fragrãs genus, quum propriã habeat ſedem atq; naturã, hac ipſa, quàm maximè fieri poteſt, id quod ſimilimũ ſit naturæ procreantis, imitatur. Verum hæc quidem terrena & mortalia, & inferioris naturæ quæ corrumpendi uim habet, ac terrena eſt, particulę quædam. Quę aũt ad propoſitam à nobis theologiam pertinent, quũ omnem exempli comparationem exuperẽt, nihil tale quale ex corporibus manat, præ ſe ferunt, ſed cogitationi ſolertiſsimæ intuendum, quaſi in ſpeculo prębent, docentq; eſſe filium, qui genitus ſit, nõ illum quidem, qui certis temporibus non fuerit, poſterius autem ſit natus, ſed qui ſit ante tempora ęterna, atq; anteeat, et tanquam filius unà cum patre ſemper degat: neq; uerò qui non ſit genitus, ſed ex patre non genito, genitus: qui unicus ſit, qui uerbum, qui Deus de Deo: nõ diremptione aliqua, aut ſectione, aut diuiſione de ſubſtãtia patris productus, ſed qui de patris conſilio ac uirtute, omnem elocutionem, omnemq; cogitationem ſuperante ab ęuo, ac potius ante omne ęuum eſſentiam ſit nactus, modo quodam, qui neq; uerbis cõprehendi, neq; ratione colligi à nobis poſsit. Siquidem generationẽ eius, inquit, quis enerrabit? & quemadmodum nemo nouit patrẽ niſi filius, ſic filium quoq; nemo nouit, niſi unus, qui genuit illum, pater.

Pater in diuinis ob genitam prolem nil perdit.

B

Ad conſtitutionem uniuerſi praexigitur unici Dei filij anteceßio.

Cap. IIII.

VEruntamen optimus pater, unũ iudicauit unicũ, ac dilectũ filium omniũ rerũ quę creandę eſſent, opificio pręfici oportere, quippe qui unũ quoq; mundum, quaſi unũ quoddam atq; ingẽs corpus, ex pluribus, diuerſiſq; membris ac partibus, iamiam eſſet producturus, caputq; hoc nõ pręeſſe ipſum quidem, de ſuperiori aliquo, tanq; de altero maiori capite, diuinitate ipſa patris ſuſpẽſum (caput enim Chriſti, pater) ſed quod anteiret, anteq; omnia poſt ipſum genita eſſet, attamẽ idẽ pręſtò eſſet tũ ad imperiũ patris, tum ad opificiũ earum

rerum

A rerum quę poſthac faciendę erant. Quare iam diximus, illum omnium primū à patre, quaſi quoddam ſingulare inſtrumentum omnis eſſentię & naturę productum eſſe: inſtrumentum, inquam, animatum et uiuens, ac potius diuinum, uitalemq; uim in ſe habēs, & ſapientiſsimū, quod bona omnia gigneret, quod lumē prębetet, quod cœlū moliretur, quod mundū conſtrueret, quod angelos efficeret, quod ſpiritib. imperatet, inſtrumentū quod animas cōſeruaret, quod corpora augeret, quod omnia prouideret, gubernaret, curaret, quod uim haberet regnandi, quod iudicandi, quod patris cultum & reuerentiā denunciandi.

Multæ creatæ diuinæ poteſtates & una duntaxat filij, propter quam eſt imago patris. Cap. V.

QVare in uniuerſum ſupra omne opificium, unam opus eſt diuinam poteſtatem admirari, non plures exiſtimare: una enim omnino mundi effectrix poteſtas, et unum uniuerſitatis opifex uerbum in principio apud Deū. Siquidem in principio erat uerbum, et uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum: quod quidem oportet reuera non ignorare, colere autem & honore proſequi pro dignitàte, quandoquidem omnia per illud non modò ab initio rerum omnium extitere, uerumetiam in perpetuū ſemper & facta ſunt, & ſine illo factum eſt nihil. Siue enim uita quædam eſt in ijs quæ ſunt, quod factū eſt, in illo uita erat. Ex illo enim ac per illud uniuerſa & uitam & animā accipiunt. Siue numerus, ſiue pulchritudo, ſiue cōuenientia, ſiue ordo, ſiue temperatura, ſiue eſſentia, ſiue qualitas, ſiue magnitudo, cuncta unum rerum omnium cōtinet ac diſponit uerbum, & una Dei mundi effectrix uirtus omnibus præeſt. Sicut enim in noſtro corpore plures ſunt & uariæ partium differētiæ, una autem uniuerſi opifex uis: non enim alia quidē Dei ui, capitis extitit natura, alia uerò oculorum, & alia aurium, pedū item alia: Ita quoq; quum uniuerſo mūdo una omnino diuina uirtus præſit, eadem erit & cœli & aſtrorum, & animaliū quæ-

B cunq; aut in aere, aut in terra, aut in mari degunt, & elemētorum tam omnium ſimul, quàm ſingulorum ſeorſum, præterea naturarum omnimodo uariarum, tam quæ genere aliquo continentur, quàm quæ ſpecie diſtinguuntur, opifex. neq; uerò alia eſt ignis, & alia aquæ, terræq; rurſus alia, atq; aeris item alia effectrix uirtus: ſed una atq; eadem rerum uniuerſarum artifex ſapientia, quodq; mundum effecit, hoc ipſum, de quo nos ut de Deo loquimur, uniuerſi opifex Dei uerbum. Fidem his facit elementorū inter ſe amicitia, quæ ex eo quod certis temperamentis commixta ſunt, cognatum ac germanum, & tāquam unius architecti opus, rerum naturam oſtendit. Nam & terra quę graue eſt elementū quū aquis innatet, neq; ſoliditate naturæ in profundū trahatur, ſed feratur ſemper ſublimis, neq; ſubmergatur Dei uerbo, Deiq; cōſilio fidem facit. Humidæ item naturæ cum arida communicatio, quæ nihil corruptionis præ ſe fert, neq; cōfertim uniuerſa teſtagnat, ſed Dei nutu ocultiſsimo colligata tenetur, unum rurſus atq; idem Dei uerbum eſſe demōſtrat. Quid porrò ignis? qui licet comburentis, corrumpentiſq; naturæ ſit, tamen quū in lignis lateat, & omnis generis animalium corporibus certa temperatura connexus ſit, terræq; atq; aquæ atq; aeri conſociatus, deinde ratione ac menſura quantum unicuiq; opus ſit, quantūq; utilitas poſtulet, omnibus ſufficiens, propriarum uiriū obliuiſcatur, nonne tibi rurſus Dei uerbo ac poteſtati inſeruire uidetur? Diei præterea, noctiſq; uiciſsitudines, quæ terminatis motibus cōſtant, horarūq; ac tempeſtatū nunc quidē augmenta, nunc autē diminutiones, orbes itē annuos, ac circuitus temporū, aſtrorumq; in orbē motus, tū ſolis curſus, lunæq; conuerſiones, tum conſenſus inter ſe omniū ac repugnantias, unūq; ex ijs omnibus mundū, quū intueris, nunquid tibi eſſe fas putas, imprudentiā, ſiue temeritatē, ſiue fortuitā, aliquā cauſam, autorē uniuerſi enunciare? an Dei uerbū re uera, & Dei ſapientiam, & Dei uirtutē, & hanc ipſam unā, non plures, efferre laudibus? nempe etiam in homine, anima una, unaq; uis rationalis, plurimarū pariter rerū poteſt

Elementorum inter ſe amicitia oſtēdit unam Deitatis poteſtatem.

eſſe opifex. Nam & agrũ colere eadem, & naues cõſtruere, & gubernare, et ędi A
ficare audebit, poſtquam talia didicit. Sic mens una in homine, unaq; rationis
Vna mens innumerabiles ſcientias percipit.
uerſatio innumerabiliũ rerum ſcientias percipiet, atq; idẽ homo & geometriã
& aſtronomiam exercebit, diſputationesq; & de grammatica & de medicina
proferet, nec nõ in diſciplinis & in ijs, quę manuũ miniſterio cõficiuntur excel
let, nec unquã tamen quiſquam adhuc plures in uno corpore eſſe animas cen-
ſuit, neq; uerò plures admiratus eſt, ob multarũ diſciplinarum perceptionẽ ho
minis facultates. Quod ſi quis ubi informem limi materiam nactus eſt, ac dein
de manibus molliuit, tum animalis formã adiungat, ut alio quidem habitu ca-
put, manusq;, & pedes alio, & alio rurſus oculos, tum genas itidem, auresq; &
os, et nares, pectusq; atq; humeros informet ſuo illo fingendi artificio, nũ pro-
pterea quòd multos habitus, & membra & partes ſub uno corpore fabricauit,
totidem oportet fabricatores arbitrari? an potius uniuerſi artificem ilicò & cõ
fertim, qui uno cõſilio, unaq; facultate totũ eſt architectatus, extollere? cur igi-
tur in hoc uniuerſo quod unum eſt, quamuis multis partibus cõſtet, multos o-
portet cõfingere opifices, & multos deos nominare, ac nõ potius unam fateri
re uera Dei uirtutem, & Dei ſapientiam, quæ una facultate, unaq; ſolertia, cun
ctis rebus & naturam qua ſunt & uitam largitur? necnõ omnibus uarium de
ſeipſa ubertatis fontem ſubminiſtrat? Sic etiam ſolaris luminis una & eadẽ ac-
ceſsio, ſimul, eodemq; tempore aerem quidem irradiat, illuminat uerò oculos,
atq; afficit tactum calore, terramq; fertilem reddit, plantas auget, tempus pro-
ducit, pręeſt ſideribus, cœlum ambit, mundum exhilarat, Dei uim manifeſtam
quæ in uniuerſo ineſt, cõmendat, & omnia hæc uno momento naturę admini
ſtrat, ac perficit. Ignis quoq; natura, & aurum purgat, & plumbum liquefacit:
& quum ceram diſſoluat, limũ tamen exiccat, & materiam adurit, & hæc tam
Efficacia uerbi diuini
multa, una duntaxat ui cõburendi efficit. Eadem ratione cœleſte Dei uerbum,
quod & ſolem ipſum, & cœlum, & mũdum uniuerſum fabricauit, quũ efficaci B
ui ſua cunctis rebus interſit, & per omnia penetret, ſoli quidem ac lunæ atq; a-
ſtris, de propria ſemper affluenti facultate, inſtar pluuiæ lumẽ infundit: cœlum
aũt quum ſuę magnitudinis ab initio appoſitiſsimam imaginem protulerit, in
omne æuum ſufficit, continetq;: quę aũt ſupra cœlum, ſupraq; mundũ degunt
poteſtates, angelorum utiq; ac ſpirituũ intelligẽtes rationalesq; naturæ, eas &
uita ſimul & lumine, & ſapientia, & uniuerſę probitatis atq; honeſtatis uniuer
ſa uirtute, de ſuis implet theſauris, idq; uno eodemq; artis opificio. Elementis
uerò naturas quibus ſint, præbere nunquam deſiſtit. Miſturas aũt & tempera-
menta, & ſpecies, & formas, & habitus, qualitatesq; innumerabiles, tam in ani
malibus ꝗ in plantis, tam in animis ꝗ in corporibus, tam in rationalibus ꝗ in
brutis, alias aliter uarians, & cunctis ſimul omnia una ui ſubminiſtrans, & ſu-
per omnia mentem hominibus, ſuæ ipſius cognitricem, contemplatricemq; ſa
pientię donans, perſpicueq; atq; euidenter cunctis aſsiſtens, unum mundum
oſtendit unius artificis uerbi opus. Talem igitur unicum filium, ſui cõſilij effe-
ctorem ac magiſtrũ, ac cunctarũ rerum opificem, ſupremus atq; ipſius opificis
Deus & parens primũ omnium genuit, per illũ & in illo eorũ, quę futura erant
opifices rationes ſufficiens, ſeminaq; conſtitutionis, gubernationisq; uniuerſi
in illo cõiecta habens, nónne oculis intueris mundũ uniuerſum, quẽ cœlũ unũ
cõplectitur? innumerabiliaq; citcũ hunc tripudia, & aſtrorũ cõuerſiones? Sol
itẽ unus duntaxat nõ plures, abundantia luminis omniũ occultat ſplendores.
Sic ſanè quũ unus ſit pater, unũ etiam filiũ eſſe oportet. Quod ſi quis id repre-
hendat quòd plures non genuerit, hic iã illud quoq; accuſare poterit, quòd nõ
plures ſoles, & lunas, & mũdos, & alia innumerabilia condiderit, & more inſa
nientis cuiuſpiã, quæ recta ſunt, beneq; in natura ſe habent, peruertere moliri.

A prima mundi conſtitutione Chriſtus præſidet pijs mentibus. Cap. VI.

HAc igitur ratione, quẽadmodũ in rebus quæ ſub aſpectũ cadũt, ſol unus
uniuer-

A uniuerſum illuſtrat hunc ſenſibilẽ mundũ,ita in ijs intelligentia ſola capiunt̃,
immortales & incorporeas poteſtates,& intelligentes ac rationales naturas,
quaſi innumerabiles ſtellas luciſq; fontes,unum Dei perfectũ illuminat̃ uer-
bum:ſiquidem oportuit unam quoq; ſuper omnia eſſe omnino legem,atq; in
omnib. & per omnia penetrans Dei uerbum,ut etiã in hoc imaginis ſimilitu-
do cum patre uſquequaq; ſeruet̃,tam in eo quòd ad uirtutẽ, quodq; ad pote-
ſtatem atq; eſſentiã pertinet,quàm in eo quòd ad unitatis ſingularitatiſq; nu-
merum.quum aũt alioqui multiformis ac multimoda gignẽdarũ rerum natu-
ra,innumerabilibuſq; ac uarijs alias alijs mutationibus,ob ſuã ipſius imbecil-
litatem obnoxia futura eſſet,nec nõ à ſupremi patris uirtute declinatura , ob il
lius naturę ſuperlationẽ,quæ nec dici poteſt, & omnino infinitæ magnitudi-
nis eſt,neq; unq; ad id facultatis peruẽtura,ut ipſa ortũ habẽs, aut illius diuini
tatis particeps fieret,q̃ nec ortum habet,nec capi cõprehendiúe poteſt,aut in-
tueret̃ ſurſum,intenderetq́; aciẽ cõtra illos luminis ſempiterni radios,qui nul
lis uerbis exprimi poſſunt:nimirum neceſſe fuit,nec iniuria,ut optimus parẽs
& uniuerſi cõſeruator,nec omnino rerũ protinus gignẽdarum natura, ſi cum
ipſo nihil prorſus cõmunicaret, maximis bonis priuaretur,mediã quandã uni
ci ſui primoq; geniti filij diuinã & omnipotentẽ & omnibus uirtutib. exube-
rãtẽ uim interponere,quæ certiſsimè & quã proximè & quàm familiariſsimè
cum ipſo patre uerſaret̃ et colloqueret̃,æqualiterq́; cũ eodẽ arcanis frueretur,
benigniſsimè uerò demitteret ſe,& quoquo modo fieri poſſet,cõformaret ad
eos qui à ſummo deficiunt,quiq; ꝓpter ſuam impotentiã quaſi alterã manum
deſiderant,& profectu atq; adiumẽto indigent,quo ſolis ſplendorẽ ſenſim ac
benignè ſe ad nos demittentẽ intueri queãt,alioqui purę meręq; lucis ui,pro-
pter infirmitatẽ corporis frui nòn poſsint.fingamus enim inueniendæ ueríta-
tis gratia,nitidiſsimũ illum ſolẽ ipſum,ſeipſum de cœlo dimittere,& cũ homi-
nibus in terra uerſari,num liberum ſit atq; indifferẽs earum rerum quæ ad ter
B ram pertinent,cuipiã permanere? minimè id quidem.nam correpta omnia a-
nimata ſimul cũ inanimis,aſsidua nimiaq́; lucis immiſsio corrũperet, citiuſq;
oculos intuentiũ cæcaret,longeq́; magis noxiæ & corruptionis author omni
bus fieret,quàm iuuaret quempiã,qui ipſe quidẽ natura talis non eſt. uerunta
men erga nos q propter imbecillitatẽ ipſorum,ꝓpriã minus idonei eſſent ad
ferendum,atq; ob id nimij ſuperãtiſq; ſplẽdoris minimè capaces talis euade-
ret.Cur ergo ſimilia de Deo audiẽs admiraris,cuius quidem & ſol eſt opus,&
cœlum uniuerſum,& mundus? ſiquidẽ illius uirtutis atq; eſſentiæ, quæ nullis
uerbis,nullaq́; elocutione exprimi poteſt,nihil eorũ quę ſunt in partẽ aut com *Per filiũ creata in eſſe cõſeruãtur.*
municationẽ uenit,præter unum duntaxat, quẽ ipſe pater cunctis reb. proui
dens,ante alia cuncta conſtituit,ne omniũ quæcunq; facta eſſent penitus na-
tura corrueret,q̃ propter infirmitatẽ atq; impotentiã propriã,longè recedit ab
illa patris eſſentia,quę neq; genita eſt,neq; capi,comprehendiúe poteſt,ſed ut
maneret,creſceret: nutriret media illa fruens largitione,quã unicum genitum
Dei uerbum,nunq; uniuerſis ſufficere deſinit:ad omnia uerò penetrans,& un
diq; omnia peragrans,ſalutẽ omnium ęqualiter ꝓuidet,& rationaliũ & bruto
rum,& mortaliũ & immortaliũ,& cœleſtium & terreſtrium , diuinarũ quoq;
poteſtatũ,atq; earum quæ aſpectus noſtros effugiũt,deniq; omniũ quæcunq;
p illum id q̃d ſunt accepere,longè tamẽ amplius atq; excellẽtius intelligentis,
rationaliſq; naturæ,ꝓpter quã ne humanũ quidẽ aſpernatus eſt genus, ſed ho
nore potius et cura ingenti proſecutus,ob oppoſitã peculiariter ad ſeipſum ra
tionis & uerbi neceſsitudinẽ & coniunctionẽ,in qua etiã ad ipſius imaginẽ,
formam accepiſſe in ſacris oraculis dictũ eſt.Sed ille quidẽ ſuam ipſius imagi-
nem,tanq; Dei uerbum cunctam intelligentiæ & rationis capacem naturam,
ab initio fabricationis uniuerſi ſubſtituit,atq; idcirco principem,regemq́; om
nium quæcũq; in terra ſunt animaliũ,conſtituit hominẽ, eumq; liberũ & ſuæ

ipſius poteſtatis dimiſit, qua & ad boni contrarium ferri poſſet. Hic uerò nõ A
bene ſua ipſius poteſtate uſus, et à recto itinere abiens diuerſus, in contrarium
delatus eſt, nõ reputans quid Deus & dominus, non quid ius & fas, non quid
pietas poſtularet, ſed inſtar beluarum, quę rationis expertes ſunt, oẽs inhuma
nas atq; immodeſtas actiones aggrediens. Optimus igitur atq; omniũ regna
tor, ipſe altiſsimus Deus uniuerſi, qui ſemper ea quæ ſeipſum deceant facit, ne
abſq; certis principib. ac præfectis, inſtar iumentorũ irrationalium eſſent, qui
in terra uerſabantur homines, tutores illis & curatores quaſi quoſdã armento
rum duces atq; paſtores, diuinos angelos dedit, principe omnium declarato,
omnibusq; pręfecto unico, primoq; genito ſuo ipſius uerbo. Huicq; ipſi ſor-
tem pręcipuã, angelos ipſos atq; archangelos, diuinasq; poteſtates, materięq;
omnis expertes, ac ipſo cœlo ſuperiores ſpiritus, nec non ex ijs quæ etiam ap-
pellationibus Hebræorum, Iacob atque Iſrael nominantur.

Solis Hebreis olim cognitio Dei patefacta. Cap. VII.

HOc ſanè myſteriorum omnium maximo, primus theologorum Moſes in
arcanis, Hebræos ueteres initiauit, ſic dicens: Interroga patrem tuum, &
annunciabit tibi: maiores tuos, & dicẽt tibi: quando diuidebat altiſsimus gen
tes, & diſſeminauit filios Adam, cõſtituit terminos gentium iuxta numerum
angelorũ Dei, & facta eſt portio Domini populus eius Iacob, funiculus hære
ditatis eius Iſrael. His quidem uerbis altiſsimũ eum, qui pater eſt, quiq; ſupra
omnia, Deum uniuerſi nominat: Dominũ uerò huiuſce uerbum, id ſanè quod
nos à patre genitũ, appellatione Domini ueneramur. Cęterùm pręfectis qui-
dem ac tutoribus gentium, uiſum noſtrum effugientibus, ipſis utiq; angelis,
cunctas gentes & filios hominũ, quos filios Adam uocat, ipſius altiſsimi Dei
iudicio, & nobis occultiſsimis rationibus, ait diſtributos fuiſſe, omnium uerò
eminentiſsimo pręſidi ac regi uniuerſi, ipſi utiq; Chriſto, tanquam unico filio,
ex ipſis hominib. Iacob atq; Iſrael: hoc eſt omne quodcunq; & uiſu percipi po B
teſt, & cultum Dei amplexum eſt, traditũ fuiſſe genus. nam qui ad uirtutẽ pro
poſito certamine exercetur, atq; adhuc pugnat & luctatur in gymnaſiis pieta
tis, hic Hebræorũ uocabulo dicitur Iacob: qui uerò iam uictoriæ ac præmiorũ
apud Deum compos eſt factus, Iſrael appellatur: qualis uidelicet fuit ille ipſe
notiſsimus totius Hebraicę gentis autor, eiusq; ueri ac legitimi filij, atq; horũ
nepotes, ueteres item prophetæ omnes, & qui Deo grati fuerunt uiri. noli mi
hi quæſo putare Iudęorum conuentum hac appellatione ſignificari, & eos ſo-
los qui apud priores olim uirtute ac pietate perfecti extiterũt. hos itaq; aſſum
ptos ductor omniũ ac princeps Dei uerbũ, ad unius patris, ipſius altiſsimi ſci-
licet cultũ reuocabat, ſupra omnia quæ ſub uiſum cadunt, atque ultra cœlum,
ultraq; omnem quæcunq; facta ſit naturam, eos qui iubenti paruiſſent ſenſim
benigneq; inuitans, ſolumq; illis eum qui genitus non eſt, uniuerſi condito-
rem Deum altiſsimum colendum tradens.

Gentes coluerunt aſtra quædam, quum hæc magis ad cognitionem creatoris hominem inuitare debuiſſent. Cap. VIII.

ALiarum uerò gẽtium præfecti angeli atq; paſtores, eos qui mente, illum
qui uiſu mortali cerni nequit, intueri non poterant, neq; tam altè ob do-
meſticam imbecillitatẽ aſcendere, ea quæ in cœlo ſpectantur contemplari ſua
debant, ſolem, & lunam, & ſtellas: quæ quidem quum uel in cadente ſub ui-
ſum noſtrum uniuerſi natura pręniteant, ſurſum atque oppidò quàm propter
tanquam in ipſis omnium regis ueſtibulis, ipſos intuentium aſpectus alliciũt,
atq; quæ ex earum rerum magnitudine ac ſpecie, quæ quum factę ſint, cernun-
tur oculis proportione quadam, autoris parentisq; omnium cognitionem,
contemplationemq; præ ſe ferunt. Inuiſibilia enim ipſius (ut ait diuinus A-
poſtolus) à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta, conſpiciuntur,
ſempiternáque eius uirtus, & diuinitas. Hoc quoque magnus Moſes rurſus

ut arca-

A ut arcanum & ſacrũ inducit: Nam Domini ſortẽ adhortans, ut mente lucida animoq́ purgato ea quæ ſola intelligentia capiunt̃, & corporis expertia ſunt, concupiſcat, prohibet ea quæ in cœlo ſpectantur admirari, ſuprà à ſe dictis adiungens, quod hæc diſtribuit Dominus Deus tuus cunctis gentibus. cur autẽ diſtributa fuiſſe dixerit, cognoſcere operæprecium eſt. Quũ multiplici errore uagetur, & nobis haud cernentibus circum hunc aërem qui terram ambit, terreſtris quædam uolitet ac dæmoniaca natura, quam homines neq; cognoſcere, neq; diſcernere idonei ſunt, quumq́ bonorum item ſpirituũ ac poteſtatũ, & ipſorum deniq; diuinorum angelorum natura, ab ea quæ in deterius lapſa eſt continenter diſsideat, non aliter ijs qui à ſupremi omnium regis cultu declinaſſent, res bene poterat cedere, quàm ſi eorũ quę in cœlo ſpectantur, quę prę ſtantiſsima ſunt, elegiſſent, periculum enim non mediocre erat, nec ubi Deum quærentes, & curioſius quæ ad aſpectum non ueniunt indagantes. difficultate earum rerum, quæ latent obſcuræq́ ſunt, ad contrarias dæmoniacasq́ poteſtates uerterentur. ex ijs igitur quæ cernuntur oculis omnia Dei opera, ualde conueniebat ijs qui nihil præſtantius concupiſcerent, quauis ratione cõmendata eſſe: quippe quum ex ijs ille, qui oculis cerni non poteſt, quaſi in quodã ſpeculo contemplandus appareat.

Satanæ poteſtas Deo inimica hominum genus ſeduxit. Cap. IX.

ET hęc quidẽ ſic ſe habebant, aduerſantis uerò ac rebellis poteſtatis factio ſiue dæmonũ ea ſit, ſiue aliorũ etiam deprauatorũ ſpirituum, qui & plus & minus de malitia reportant, grauius præterea cuiuſdã magniq́ dęmonis, qui omnium principatum inter eos obtinet, qui primi in diuino cultu nutauerunt, atq; ob id proprium uocabulum amiſere, ſaluti hominum inuidens, in contrariam partem trahebat, omniſq́ generis malitiæ machinis, cũctis gentibus, ipſiq́ etiam ſorti Domini, ex inuidia bonorum, inſidiabatur: proinde *Luciſer princeps dæmonum.*
B Deo aduerſam impiamq́ magni illius dæmonis cogitationem, propheticus ſpiritus in Eſaia ſic propemodum reprehendit, dicens: Dixit enim, In fortitudine faciam, & in ſapientia intellectus auferam: terminos gentium, & robur earum deprędabor, & quatiam ciuitates quæ habirantur, & orbem terrarum totum comprehendam manu quaſi nidum, & quaſi oua derelicta tollam: & non erit qui effugiat me, aut contradicat mihi. Hæ ſanè illius imbij & contra Deum pugantis uoces, qui in robore malitiæ gloriatur, & angelis ab altiſsimo traditos gentium terminos, direpturum ſe & confuſurum minatur, orbemq́ deprædaturum, & omne genus hominnm excuſſurum, eiuſq́ priorem ordinem mutaturum iactat. Si uerò quo animo talia de ſeipſo mentiretur, ſcire uis, audi eandem prophetiam, ſic rurſus de illo dicentem: Quomodo cecidit de cœlo lucifer, qui mane oriebatur, contritus eſt in terram, qui mittebat ad omnes gentes. Tu uerò dixiſti in mente tua: In cœlum aſcendam, ſuper aſtra cœli ponam ſedem meam. Aſcẽdam ſuper nubes, ero ſimilis altiſsimo. Nunc autem ad infernum deſcendes, & ad fundamenta terræ. Sanè plurima ſimul his uerbis declarat oraculum: nam & illius quo loquitur amentiam, & eiuſdem à meliori ſtatu ad deterirus ruinam, & ipſius ruinæ exitum. Qui quidem quum grauia atq; odioſa cunctis gentibus minatus eſſet, alia ratione capi poſſe homines, in ipſis machinãdi exordijs deprehẽdit, quippe qui facilem atq; ex ſua ipſorum ſentẽtia lapſum ad malum, propter libertatẽ arbitrij, poſsiderent. Quatere igit̃ à moleſtiori ſtatu ciuitates, uoluptatisq́ blãditijs multorũ animas trahere in omne genus nequitiæ, omnesq́ adhibere machinas, turpesq́ de dijs fabulas atq; obſcœnas narrationes cõminiſci, & iucunda omnia ac uoluptatẽ afferẽtia ijs quos caperet, artibus ac fallacijs dæmonum inijcere, atque his rationibus orbem uniuerſum captum ac ſubactum continere, atq; ita delere & confundere terminos gentium, quod etiam ſe facturum minatus fuerat uerbis illis: Auferam terminos gentium, & robur earum deprædabor,

& qua-

& quatiam ciuitates quæ habitant̃, & orbẽ totum comprehendã manu quaſi A
Imperiũ ſatanæ in homines. nidum. Inde iam illa poſthac per errorẽ, in omnes homines imperiũ obtinuit,
ac mali dęmones in omni loco, & ciuitate, & regione, ſub certo principe diſpo
ſiti inſtructiq́ ſunt, itaq́ terreſtribus poteſtatibus ac ſpiritibus malis, pro prio-
ribus Dei miniſtris omnis uita hominũ addicta eſt, omnib. certatim ac prodi-
ui alacritate in lubrico uoluptatis proficiẽtibus: adeò quidẽ, ut iam naturæ ter
minos tranſilirent, & modò ſe mutuo ardore corrumperent, modò quæ dicen
da nõ ſunt, patrarẽt: & quæ ne cogitatione quidẽ conſpicere fas eſt, ea nõ ſolũ
facerent, uerumetiã opinionibus, quas de dijs ſuis habebãt conſecrarẽt, hocq́
etiam amplius tanq́ dijs grata & iucũda, laſciua omnia cum delicijs plurimis
perficerent. Inde iam (quẽadmodum ſcribit ſacer Apoſtolus) non contenti ijs
Dei operibus, quæ in cœlo illuſtria ſunt, euanuerũt in cogitationibus ſuis, &
obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt,
& mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudine imaginis corrupti
bilis hominis, & uolucrum, & quadrupedũ, & ſerpẽtium. Quod aũt antiquiſ-
ſimis temporibus, ſola cœleſtia lumina mortales attenderent, neq́ ulla ſimula
chra cognita haberẽt, neq́ in errore ac fallacia dæmonum uerſarent̃, abundè
ſatis demõſtrauerit teſtimonium eorum, qui ab hac ratione noſtra alieni ſunt,
quod in primo Pręparationis ante hoc ipſum opus expoſui, ubi planè demon
ſtraui nõ manu elaboratis ſignis, quæ ex inanima aliqua materia ipſi fabricaſ-
ſent, ac ne dęmonib. quidẽ uiſum noſtrũ effugientibus, antiquiſsimos homi-
nes ſeruire ſolitos, ſed illis ſolis, quos gentib. diſtriburos fuiſſe diuinæ literæ af
firmãt. Quare iam tempus eſt, ut Græci quoq́ ipſi, quorũ uoces illic expoſui,
fateantur recentiorẽ ac peregrinã, alienamq́ à religione antiquorum, introdu
ctam eſſe ab ipſis ſimulachrorũ ſuperſtitionẽ, & uiſum noſtrum effugientium
ſpirituũ ſuperfluam obſeruantiam. Id autem omne ille de quo dictum eſt Dei
inimicus, dum omnibus qui in terra ſunt inſidias facit, molitus eſt. Adiuuabat B
autẽ illum omne impurorum dæmonũ genus. At uerò ipſe malitiæ princeps
hæc faciebat, amẽtia immenſi faſtus adductus, ut quæ cunctis hominib. mina
tus fuerat, re ipſa cõpleret: ac nefariã illam uocẽ, Ero ſimilis altiſsimo, uehe-
mentius intendere: atq́ impurorũ, malorumq́ dæmonum miniſterijs, oracu-
la & cultus & alia eiuſmodi, præſtigijs ac fallacijs hominum obijceret.

Quemadmodum neceſſarius fuit aduentus filij Dei ad homines. Cap. X.

QVum igit̃ in tanto malitię prouentu, qui prius angeli pręfecti gẽtibus
fuerant, nihil ſuis quiſq́ auxilij ferre poſſent, ac reliquũ quidem opus
cõditores Dei curarẽt, certiſq́ mundi partib. præeſſent, atq́ omnium
opifici Deo, de more ad nutum præſtò eſſent, mortalium uerò ruinam neuti-
quam apprehenderent, propter ipſorum hominum in malis eligẽdis liberam
poteſtatem, diuturnus quidem atque immedicabilis omnes qui terram inco-
lerent poſsidebat morbus, genteſq́ ſtimulis alias alijs mali ſpiritus in furias
agebant, quibus illę agitatæ in profundum inſanabilis malitiæ uoluebantur.
Anthropophagi. Iam enim quidam more beluarum, quæ & crudas & humanas carnes deuora
re conſueuerunt, ueſci chariſsimorum ſibi carnibus pulchrum exiſtimabant:
omniq́ pudore abiecto, & matribus & ſororibus & filiabus commiſceri, atq́
eos qui conſenuiſſent ſtrangulare, & mortuos canibus, uolucribuſq́ proijce
cere. Iam uerò quod tibi commemorem, & maximè deorum, ipſorum utique
malorum dæmonum, omni crudelitate atq́ immanitate refertas humanas ui
ctimas, in quas humanũ genus inſanire coëgerant: hæc igitur in ijs quę opus
hoc anteceſſerunt, quod nunc in manibus eſt, ipſe præparaui. Etenim quũ tot
mala à perniciosis & prauis ſpiritibus, nec nõ ab eo qui in ijs totius orbis tyrã
nidem occuparat, propoſita eſſent, nulluſq́ eorum angelorũ qui præfecti fue
rant, malis ſubuenire eſſet idoneus, meritò illud Dei uerbum, ille Saluator uni
uerſi, ſalutari nutu patris, qui humani generis eſt amantiſsimus, ne hoc ipſum

illi tam

A illi tam clarum genus in impietatis profundo uerſaretur,antea quidem exiguos quoſdam atq; obſcuros propriæ lucis radios,per prophetam Moſem, perq; eos Dei amicos uiros,qui ante illũ & poſt illum floruerunt,emiſit:ſic utiq; hominum malis,remediũ in ſacroſanctis legib. afferẽs. Proinde ſic plane ipſum Dei Verbũ,ad Hebraicam gentẽ dicit,ubi per Moſem leges illi dat: ſecũdum inſtituta terræ Aegypti in qua habitaſtis,nõ facietis:& ſecundũ inſtituta terræ Chanaan adquam ego introducam uos, non facietis,& in legibus illorũ non ambulabitis.Iudicia mea facietis,& præcepta mea ſeruabitis. ego ſum Dominus Deus ueſter.Deinde ubi omnia interdixit,& infandas nuptias, & omnẽ impudicũ facinus,Ne fœminæ cũ fœminis, mares'ue cum maribus miſcerentur,adiungit,Ne polluamini in omnibus his.Nam in omnib.his pollutæ ſunt gentes,quas ego expellã à facie ueſtra:& polluta eſt terra,& retribui iniuſtitiã illi,& abominata eſt terra ſedentes in ipſa.Et alibi rurſus dicit:Quum uerò ingreſſus fueris in terrã quam Dominus Deus tuus dat tibi,non diſces facere ſecundum obominationes gentium illarum.nõ inuenitur in te, qui luſtret filiũ ſuum,aut filiam ſuã in igne,diuinans diuinationes,aut ariolus, aut augur, ueneficus,incantator,pythonica mulier,prodigiorum inſpector, aut qui percontetũ mortuos:eſt enim abominatio Domino Deo tuo omnis qui facit hæc. Nã propter iſtas abominationes DominusDeus tuus delebit illos à facie tua:perfectus eris in conſpectu Domini Dei tui.Hæc quidẽ,aliaq; innumerabilia regionis documenta & præcepta,per Moſem illis Deus uerbũ,antea in legibus dabat:atq; ut in rudimẽtis fieri ſolet,religioſæ uitæ elementa,per ſigna & umbratilem quãdam corporalemq; adorationem in corporis circũciſione, perq; alia quædã eiuſmodi quæ in terra conficiunt͂, tradebat. quũ uerò procedente tempore,nullus tam patẽs,ne prophetarum quidẽ qui poſt illum extiterint,ut remedium malis uitæ afferret,ob nimis abundantem malitiam,eſſet,ac dæmonica efficacia quotidie in maius impelleret,uſq; adeò ut ipſa quoq; Hebraica gens,eadẽ cum impijs perditione raperetur:tum deniq; Saluator ac medicus uniuerſi,deſcẽdit ad homines,ut uel angelis ſuis pro hominum ſalute opẽ ferret,quum hoc illi ſe largiturum pater antea promiſiſſet. & quidẽ quemadmodum ipſe in Pſalmis docet,ubi ait:Dominus dixit ad me,filius meus es tu,ego hodie genui te.Poſtula à me,& dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuam,& poſſeſsionem tuam terminos terræ.Nõ igit͂ ille amplius ut eum ſolum Iſraël qui iuſtus quidem eſſet,ſed idem uiſu cõprehendi poſſet: neq; ut ſolã propriam ſortem, ſed ut omnes in terris gentes,quæ antea pluribus angelis attributæ erant,et in omnis generis impietatibus uerſatæ atq; implicitæ ſub ſuã poteſtatem redigeret,atq; omnibus notitiam & amicitiam cum ſuo patre denunciaret, ſolutionemq; ac remiſsionẽ ignorantiarum ac peccatorum ſe exhibiturum promitteret,uenit.quod quidẽ uel ipſemet perſpicue docuit,dicens:Non indigẽt bene ualentes medico,ſed male habentes:non ueni ut uocarem iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiã.Quum itaq; præſens à proprijs angelis,illis inquã, qui prius gentibus præfecti fuerant,uiſus eſſet,illi continuò ſuũ adiutorẽ ſuumq; Dominum,oppidò quàm certè atq; explorate adnoſcẽtes,maxima cum lætitia acceſſerunt,eiq; miniſtrare cœperunt,quemadmodum uel ſacra Euangelij docet ſcriptura,ubi ait angelos acceſsiſſe, eiq; miniſtraſſe. item ubi cõmemorat multitudine militiæ cœleſtis,laudantiũ Deum,ac dicentiũ,Gloria in altiſsimis Deo,& in terra pax,in hominibus bona uoluntas. Hos igitur tanq; proprios angelos,ſuiipſius indigentes auxilij ſic ſanè recepit.qui uerò iam diu in medijs hominibus uerſabantur & uolitabant,quiq; & obſcurè & euidẽter in terra,potentiã atq; imperium obtinebant,eos indigenti diuinaq; poteſtate fugatos ſubegit,dæmones utiq; pernicioſos,ac ſpirituũ agreſtium atq; immitiũ genera,una cum eo qui inter hos malitiæ principatum obtinet, calidiſsimo uidelicet illo,atq; impuriſsimo dæmone,ſicut eorũ nõnulli ſentientes dixerunt: Quid

Filius Dei quare deſcenderit de cœlis.

B

Quid nobis & tibi fili Dei? ueniſti ante tẽpus torquere nos? & hos quidem A per ea quæ & fecit & docuit, ualidiſsimè cæcidit: omne aũt humanum genus allocutionum manſuetis ac placidis quaſi medicamentis, ſuiſq; ipſius blãdis exhortationibus ac documẽtis ſanauit, & ab omnis generis morbis ac perturbationibus nõ minus corporum quã animorũ liberauit. quumq; ab antiqua ſuperſtitione, ac terroribus, quos error multitudinis deorũ afferebat, atq; à turpi, petulantiq; uictu, omnes ſe adeũtes ſolutos dimitteret, traduceretq; ac mutaret eos, qui ſeipſum obſeruarẽt, à luxu ad modeſtiam, ab impietate ad pietatem, ab iniuſtitia ad iuſtitiã, ac præterea à crudelium dæmonum poteſtate, ad diuinam ueræ pietatis comprehẽſionem: poſtremò cœleſtis uitæ doctrinæq; pietatis portas, gentibus per totum orbem apertas oſtenderet, uſq; adeò ſeipſum demittebat, ut nõ ſolum laborãtibus, grauiterq; animo ægrotãtibus ſalutarem dextram porrigeret: uerumetiam de ipſis iam portis mortis ſemimortuos, uel eos quoq; qui penitus interijſſent, iãq; diu ſepulti eſſent, à mortis uinculis ſolueret. propter quam maximè cauſam illi fuit opus ad illa uſq; loca efficaciam agẽdi propagare, ut uidelicet non ſolum in uiuis, uerumetiam in mortuis dominaretur. Dum igitur cum patre eſt, atq; uniuerſæ prouidentiam diuina uirtute adminiſtrat, cœlum ipſum unà cum terra, & naturas quæ in illis cõtinentur, atq; eas quæ ſupra cœlum ipſum intelligũtur diuinas & incorporeas tuetur & curat, Dei uerbum, & Dei ſapientiam, & Dei uirtus, & princeps, & dux, & rex. Quinetiam & Deus & Dominus in diuinis oraculis cum laude & gloria nominatur, & illuminator quidẽ incorporearũ, intelligentiumq; naturarum. Sol uerò iuſtitię ac lumẽ ueritatis eſt dictus, qui ſubſeruit atq; operam ſuã immiſcet paternis diſpoſitionibus, ex quo patris miniſter & opifex nuncupatur. Solus uerò certo ordine nouit Deo obtemperare, qui etiam medius intercedit, inter Deũ qui genitus non eſt, & eas res quæ poſt ipſum genitę ſunt: qui uniuerſi curationẽ aſſumpſit, & patri pro omnibus qui illi parens eſt conſecratus, ſoluſq; illum omnibus mitem, propitiumq; reddit: qui pontifex æternus, ac pręterea Chriſtus patris uocatur. Sic enim apud Hebræos olim appellabantur, qui imaginem primi per quædam ſigna referebãt. ac dum angelorũ quidẽ ordinibus imperat, atq; ijs præeſt, magni conſilij angelus eſſe dicitur, & militię cœleſtis dux, ac maximis copiarũ Domini imperator. Dũ uerò ad hæc noſtra deſcendit, noſtramq; ipſorum rationalem naturã, & ſuę imaginis cauſa & bonitate patris aſſumit, ex quo ſanè paruulis atq; inſipientibus, ac propemodum pecoribus imperare uidetur, paſtor ouium dictus eſt. Quatenus uerò animarum ægrotantium medelã pollicet̃, meritò ſaluator ac medicus dicit̃. Hoc enim apud Hebręos Ieſu appellatio ſignificat. Cęterũ quum ipſi humano quoq; inſtrumento opus eſſet, quo etiã hominibus ſeipſum oſtenderet, patriſq; ſui agnoſcendi & colendi ueram rationem doceret, ne hunc quidem recuſauit modũ: ſed ſtrenuiſsimè naturam noſtrã ingreſſus, ad homines acceſsit, ad Deum hominis ſpecie, ingens miraculũ oſtendit, ut non ſolum obſcurè ac latenter, ſine carne & ſine corpore præeſſet, uerũ ipſis quoq; corporeis obtutibus patens, hominumq; oculis miracula quæ ſupra hominem ſunt exhibẽs intuenda, ſic quidem ad corporis etiam aures, linguæ, uociſq; articulatę fungẽs officio, documenta hominibus præberet, diuinũq; re uera atq; admirabile ſpectaculum, quale nullum aliud adhuc uiſum eſſe memoratur: quippe quod & ſalutare, & idem beneficium omnibus ſentiretur, ipſe ſeipſum oſtẽderet. Sicq; etiam Deus uerbum, filius hominis dicebatur. & quatenus & homines uenerat, ut animis humanis medicinã, ſanitatẽq; afferret, Ieſus nominabatur. Nam ipſius Ieſu apud Hebræos appellatio, ſaluatorem planè ſignificat. Itaq; cõmuni more ne uerſari quidem nobiſcum, haud indignũ ſua maieſtate iudicauit, interim tamen nuſquam deſinens eſſe quod erat, ſed in homine pariter Deum conſeruans. Itaq; ſtatim in primo ad homines deſcenſu, cum Deo diuinã com

Chriſti magnifica nomina in ſcriptura.

miſcet

A miſcet noſtri ortus admirabilitatem: quippe qui more noſtro ſit editus, & mortalis inſtar, hominem indutus: ſed non tanquam homo, uerùm ut Deus de puriſsima, nullasq; experta nuptias uirgine, nequaquam uerò ex concubitu, aut corruptione ortum eius, qui ipſe apparebat, acceperit.

Quomodo Chriſtus inter homines egerit. Cap. XI.

DEinceps uerò reliquam uitam omnem eadem ratione peregit: nunc quidem ſimilem naturæ noſtræ infirmitatem, nunc uerò ipſum Deum uerbum præ ſe ferens, dum ingentia quædam atq; admirabilia tanquam Deus efficit: ac quæ futura eſſent, tanto ante prædicit: & qui à multis non cernitur Deus uerbum, eum ipſum factis planiſsimè demonſtrat.

Chriſtus immenſa ad nos charitate uictus, etiam mortuorum animas reuocauit. Cap. XII.

VItæ etiam finem extremum quum ab hominibus diſceſsit, initio eiuſdem parem ac ſimilem præſtitit. Etenim uſq; ad mortem, atq; uſque ad ipſos mortuos leges erga homines charitatis ipſum uocabant, ut eorum quoq;, qui antea mortui erant, animas reuocaret: quandoquidem omnium quicunq; à condito æuo fuiſſent, ſalutem ipſe curabat, necnon ut ſua morte deleret eum qui imperium mortis habebat, quemadmodum diuina docent oracula. Atque in hoc quoq; promiſcuè rurſus diſpenſationem obiuit: quippe qui tanquam homo corpus de more ſepeliendum reliquerit, ab eodem uerò corpore tanquam Deus diſceſſerit. Quum enim altius uocem emiſiſſet, & patri dixiſſet, Commendo ſpiritum: ſolutus à corpore abijt, neutiquam expectās dum mors ad ipſum accederet, ſed illam cunctantem ac ueluti ceſſantem, ac potius conijcientem ſe in pedes & fugitantem, ipſe à tergo inſequens atq; impellens, æternasq; abditiorum tenebrarum portas refringens, & mortuis qui illic catenis mortis impliciti erant, remeandi ad uitam iter retrorſum aperiens. Hac ſanè ra-
B tione ipſius etiam corpus mortuum excitatum eſt, et multa corpora eorum qui dormierant ſanctorum ſurrexerunt, unaq; cum ipſo in ſanctam ac uerè cœleſtem ciuitatem ingreſſa ſunt, ut meritò ex hoc in ſacris literis dictum ſit, Abſorpſit mors quæ inualuerat. & rurſus, Abſtulit Deus omnem lachrymam ab omni facie. Ipſe uerò uniuerſi Saluator ac Dominus noſter, qui Chriſtus eſt Dei, uictoriæq; reportator dicitur, in propheticis uaticinijs mortem obiurgans inducitur, & animas ſoluens quæ illic uinctæ detinebantur, ubi uictoriæ hymnum pronunciat, ipſa hæc planè dicens: De manu inferni eripiam eos, & à morte liberabo eorum animas. ubi tua mors uictoria? ubi tuus mors ſtimulus? ſtimulus autem mortis, eſt peccatum: poteſtas autem peccati, lex. Talis ſanè illius uel uſq; ad mortem fuit diſpenſatio, cuius non unam cauſam qui uoluerit quærere, ſed plures inueniet. primam namque illam ipſum uerbum docet, ut tàm in mortuis quàm in uiuis dominaretur: alteram, ut noſtras abſtergeret maculas peccatorum, qui pro nobis ſacrificatus, & pro nobis execratio factus ſit: tertiam, ut tanquam Dei uictima atq; ingens ſacrificium, ipſi ſupremo Deo afferretur pro uniuerſo mundo: quartam, ut ſic fallacioſæ ac dæmonicæ efficaciæ euerſionem moliretur: quintam ad hæc, ut ſuis familiaribus ac diſcipulis uitæ, quæ poſt mortem apud Deum futura eſt ſpem, non oratione, neq; uerbis aut uocibus, ſed factis ac re ipſa repræſentans, & quod uerbis pollicitus fuerat, oculis ipſis intuendum ſubijciens, confidentiores eos atq; alacriores præſtaret ad eam quæ ab ipſo inſtituta fuerat religioſæ uitæ rationem, omnibus ſimul & Græcis & Barbaris nunciandam. protinus itaq; hos ipſos familiares ac ſodales, quos ipſe ſibi de optimis lectos aſciuerat, apoſtolosq; ſuos ac diſcipulos declarauerat, ſua ipſius diuina uirtute compleuit: ut quam ipſe nunciauerat Dei cognitionem, illi omne hominum genus docerent, unam interim omnibus, tam Græcis quàm Barbaris, religionis inſtituens rationem. ea porrò erat, ut à dæmonibus procul recederent, eosq; fugerent, deorumq; multitudinis falla-

Chriſtus reſurgens multos à morte excitauit.

ciam declinarent,atq; unum ſolum ſupremum Deum uerè cognoſcerent: præ A
terea liberationem ab ijs, quæ prius ignoranter commiſerant, dummodo ne in ijſdem perſeuerarent,& unam omnibus ſalutis ſpem,per illud quod ipſe poſuerat ſapientiſsimè,ac cum omni uirtute uiuendi inſtitutum,pollicebatur.

Natura diuina in aſſumpta humanitate lædi non potuit.

Cap. XIII.

QVum igitur hæc ita ſe habeant,nõ oportet te animo perturbari, tametſi & ortum,& corpus,& dolores,& mortem, de materiæ experti atq; incorporeo Dei uerbo audis. ut enim ſolaris luminis radij licet omnia compleat, & corpora mortua ſordentiaq; attingant,ipſi tamen nihil patiuntur: ſic etiam, multoq; magis Dei uis incorporea,naturæ ſuæ nullum neque incommodum, neq; nocumentum accipiet, neq; unquam ſeipſa deterior fiet,quamuis incorporea quadam ratione corpus attingat. quid enim? an non abſq; eo in quo homo factus eſt corpore,ſemper atq; uſquequaq; per totam elementorum, ipſorumq; planè corporum materiam penetrans,tanquam is qui Dei ſit ratio quædam opifex ſapientiæ,quę ab ipſo proficiſcitur,in ea ipſa rationes & claudit & ſignat? dum uidelicet inanimis uitam,informibus uerò,& nullam naturæ ſpeciem habentibus,formam,figuramq; imprimit? quaſq; in ſe habet pulchritudines,incorporeaſq; ſpecies,corporum qualitatibus immiſcet,mouetq; ea quæ ſua ipſorum ratione in anima,immotaq; ſunt,terram,aquam,aërem,ignem, ſapientiſsimo quodam omniq; concinnitate referto motu? atque ordinat omnia quæcunq; inordinata ſunt,eademq; auget ac perficit? ac ſua ipſius diuina, rationaliq; uirtute accedit ad omnia, ac per omnia penetrat,omniaq; attingit? neq; tamen nocumenti quicquam ex earum rerum aliqua trahit,neq; ſuam ipſius naturã coinquinat? eadem itaq; eſt ratio,dum etiam inter homines degit, illos quidem antea paucos & numerabiles,ſolus utiq; eos,de quibus ſcriptum eſt,prophetas iuſtoſq; uiros,ijſq; aliàs aliter ſe oſtendit,nouiſsimè uerò iam o- B
mnibus malis impijſq; & Hebræis ſimul & Græcis, ex abundanti optimi patris bonitate amoreq; erga homines,beneficum ſeipſum ſalutaremq; exhibet, planè hoc ipſum ac publicè denuncians:Non indigent (inquit) bene ualentes medico,ſed malè habentes.Non ueni ut uocarem iuſtos,ſed peccatores ad pœnitentiam. uocabat ergo Saluator omnium,dicẽs:Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam uos. uocabat ac ſanabat liberaliter,per illud humanum inſtrumentum quod præ ſe ferebat,ueluti quidam muſicus uir, qui per lyram quàm ſit doctus oſtendit:nec nõ ægrotantibus animis ijs quæ in corporibus degebant,ueluti optimus quidam medicus,dũ cognata congruentiq; ope ipſum hominem curat,ipſe ſeipſum exemplar omni ſapientia, omniq; uirtute refertæ uitæ præbebat,docebatq; interim ueritatem:non quam ab alijs compilaſſet,ſed eam quæ & à ſeipſo & à patre,priſcis illis, qui tam multis antè ſeculis à noſtra ætate procul uixerant,Dei amicis, qui ante Moſem floruerunt Hebræis,ueluti lex quędã expoſita eſſet:& corpora ipſa non minus curabat, quàm animas. nam corporeis quidem hominum oculis,quæ per corpus ab ipſo fiebant,intuenda comparabat:rurſusq; corporeis auribus doctrinam,per corpoream itidem linguam inſonabat:nec nõ omnia perficiebat per eum quẽ aſſumpſerat hominem,ijs qui non aliter quàm ſic duntaxat ipſius diuinitatẽ ſentire poterant:hæc namq; omnia ad uſum atq; utilitatem omnium noſtram,humanũ genus omni proſequens amore Dei uerbum,paternis cõſilijs adminiſtrabat:ipſe interim rurſus & materiæ expers,& incorporeus manens,cuiuſmodi etiam pridem apud patrem erat,neq; mutans eſſentiam,neq; perdẽs quod ſuæ ipſius naturæ propriũ erat,neq; uerò aut corporis uinculis impeditus,aut à ſua diuinitate deiectus:ac ne domeſticã quidem uerbi poteſtatẽ amittens, ſed neq; ijs qui illic quidem ubi ipſi humanum uas aderat degeret tantũ, in alijs uerò uniuerſi partibus eſſe prohiberetur. etenim tunc quoq; quũ inter homines uerſabatur, nihil

Duæ naturæ in Chriſto impermixtæ

A nihilominus omnia complebat,interim & cum patre & in patre idem erat,& omnium rerum pariter in eodem tempore,tam cœleſtium q̄ terreſtrium curam gerebat:nuſquā ab illa præſentia,qua cunctis rebus adeſt,noſtro more excluſus:neq; diuina,ne ageret more ſuo,impeditus:ſed illa quidem à ſeipſo cōmunicans homini,hæc uerò à mortali ipſe nō accipiens.Item mortali quidem uim diuinam ſuppeditans,à mortali uerò ipſe non contra in partem,aut cōmunitatē adductus.Neq; igit̃ in partu à corpore ipſe incorporeus inquinabatur, neq; item qui patibilis naturæ expers erat, aliquid à mortali ſecūdum eſſentiā patiebatur.Nam neq;,uerbi gratia,dum lyra pulſatur,aut nerui conuellūtur, pati uerisimile eſt eum qui ita prælud it,neq; dum cuiuſpiam uiri ſapientis corpus torquet̃,illius ſapientiā,aut quam in corpore gerit animā cædi,aut puniri meritò dicere poſſumus. eadem ratione neutiquam,multoq; etiam minus,q̄d uerbi aut naturę,aut uis,detrimenti quippiā ex corporis affectionibus trahat, affirmare par eſt.Nam ſupra ne luminis quidē illud appoſitum exemplū, polluí ſolares radios dū cœlitus in terram demittunt̃,& lutum ac cœnū atq; omnis generis ſordes attingunt,concedebat.Illuminari quidem etiā hęc ab ipſius luminis radijs,nihil ſanè nos affirmare prohibeat. Solē uerò ipſum fœdari,aut lutoſum fieri,dum eius lumen corporib.immiſcet̃,nequaquam. At iſta tamen non ſunt à natura corporum aliena.Illud uerò omnis expers materię,incorporeumq; Dei uerbū,quod ipſa uita eſt,& ipſum lumen intelligibile,& alia quęcunq; prius enumerata ſunt,quicquid diuina atq; incorporea ſua ui attigerit, uiuere id,degereq; cum lumine rationali neceſſe eſt.Hac ſanè ipſa ratione,q̄d cunq; etiam corpus attigerit,ſanctificatum protinus id,illuminatumq; eſt, ab eodemq; ęgritudo omnis,omniſq; infirmitas,aliaq; eiuſdem generis uniuerſa refugiūt.Priuatio aūt illius plenitudinem adipiſcitur. Sic ſanè etiam mortuū
B illud uerbi corpus,ubi exiguū quiddā,uirtutem illā uerbi attigit,tum exiccatū eſt ilicò,ac reuixit: & mors uitā effugit, & ipſo lumine obſcuritas diſſoluta eſt:& q̄d corruptibile erat,induit incorruptionē:q̄d mortale,immortalitatem.

Chriſtus primitiæ noſtræ glorioſæ reſurrectionis. Cap. XIIII.

CAeterùm quid nam aliud tandē: quàm quòd totus homo ab ipſius Dei natura abſorptus eſt: & rurſus Deus fuit,Deus uerbum,cuiuſmodi fuerat etiam antequàm homo fieret: & ſecundùm Deum hominem fecit,ſpei noſtræ primitias: hunc ipſum interim ad illius uitæ ęternæ quam penes ſe habet, atq; ad dignitatis in diuinitate, ac beatitudine communitatem aſſumens: nobiſq; itidem omnibus,futurę apud ipſum & cum ipſo immortalitatis ac regni, maximum hoc præbens indicium.

Chriſtus in Prophetis appellatur Deus,Dominus,& Pontifex. Cap. XV.

HOc ſanè fuit illius ad homines acceſsionis extremum, ut ſic eum qui ab ipſius patris cognitione aberrauerat,ad eam ipſam reduceret, & cognatum atq; amicum,ſuaq; ipſius donatū,ornatumq; imagine,propriæ uitę gaudijs ac poſſeſsione donaret,amicumq; illum ipſum patris ac familiarem efficeret hominem paſſum eſt. Sic ſanè,ut paucis abſoluam,hæc Saluatoris ac Domini noſtri Ieſu Chriſti conſideratio & materia,uariam habēs diſpoſitionem, ex propheticis Hebræorum oraculis confirmabitur,ſanè quemadmodū paulo pòſt accepta ab illis teſtimonia demonſtrabunt,recentioribus literis uetera cōprobantibus,& angelicis teſtimonijs prophetica quaſi certa impreſſa nota commendantibus.Cæterùm quādo hæc ita ſe habent,tempus eſt deinceps de appellatione eiuſdē diſſerere,quatenus & Ieſus et Chriſtus dictus eſt,necnon per quas prophetias nominatim antè ſit denunciatus. Primumq; illud cōtemplemur,quid nam ipſum Chriſti nomen ſignificet, antequàm prophetica de propoſita inſpectione oracula colligere incipiamus. Par autē eſſe arbitror, de ipſa primùm Chriſti appellatione tractare,illiuſq; intellectum diſtinguere, ut nihil prorſus nos lateat eorum,quæ hoc loco quæri ſolent. Alius igitur ab ijs

quæ propria ſunt,& quæ ad nos magis ſpectãt,initio ſumpto, dixiſſet Moſem A
primum omnium in legibus poſuiſſe,eos qui Deo conſecrati eſſent,unguen-
tò cõparato ungi ſolitos,fragrantia ſcilicet quadam opus eſſe corporibus, eaq;
bene olere oportere ratus.quandoquidem omne quodcunq; malè oleat,ſcele
ratis atq; immundis poteſtatibus eſt amicum:ſicut contrà ſtudioſis bonitatis,
quodcunq; frágrantiã amet.ex quo etiam,ut incenſis & fumigationibus com
poſitè ad abundantem fragrantiã,ſingulis diebus uterentur ſacerdotes in tem
plo legibus ſanxiſſe,ut dũ ſic aër miſcetur,& quicquid malè olet,repellit, de-
fluentia quędã diuina precantibus immiſceatur.nam propter hanc ipſam cau
ſam etiam unguentum odoratiſsimum, ad ungendi uſum ungentaria arte cõ
poni ſolitum,ut eo ungerentur,qui communibus rebus publicè præficiendi
fuiſſent,& Chriſti nomen primùm Moſem ijs qui ita ungerentur impoſuiſſe:
id aũt unctionis genus,non ſolum pontificibus fuiſſe traditũ,ſed & prophetis
& regibus qui poſtea fuerint,quibus etiam ipſis ſolis hoc unguento ungi fas
eſſet.hæc igitur dictu quidem faciliora fuiſſent,longè tamẽ remota à diuina &
ſublimi prophetæ ipſius intelligentia:ſiquidem admirabilis ille,atq; ingens re-
uera ſacrorũ adminiſtrator,qui omnẽ terrenam & corpoream naturã, in ſolis
nouerat qualitatibus diſcretã,nullo modo aliã alia honore aut precio dignio-
rem iudicauit,utpote quũ omnia noſſet ex eadem orta materia,quæ neq; un-
quam ſiſtit,neq; ſtabile quicquam in natura habet,ſemper aũt fluit,& ad pro-
priam corruptionem feſtinat.nõ igitur quod ſuaue eſſet in corporibus,elegit:
neq; ipſum per ſe quod ſenſus ipſos demulceret,prętulit:hoc namq; animæ ui
tium fuiſſet,quæ in humũ & ad corporum uoluptatẽ declinaret.etenim innu-
merabiles effœminata corpora habentes,& alioqui uitijs obnoxij,& intempe-
rantes,qui unguẽtorum operoſa uarietate uti ſolent,animas interim omni fœ
ditate omnibusq; ſordibus malè olentes circũferunt:ſicut econtrario qui Dei B
amici ſunt,ipſam uirtutem olentes,& multo præſtantiorẽ à modeſtia atq; à iu
ſtitia & ab omni pietate halantem fragrantiam,quam de terrę odoramentis tra
hentes,odorem corporum quæ de materia conſtant,nihil prorſus faciunt.hæc
igĩ quum egregie admodum percepta & cognita haberet propheta,unguen
torum atq; incenſorum nullam pręcipuam gerebat curam,meliorum uerò ac
diuinarum rerum imagines, quantũ poterat per corpora ijs qui ſic duntaxat,
neq; uſquã aliter diuinas res doceri poterãt,exhibebat. Nam quod ipſum hoc
diuinum quoq; oraculũ reſpõderit,palàm deſcriptum habeẽ,his uerbis: Vide
ut faciat omnia ad exemplar q̃d tibi monſtratum eſt in monte.Igitur aliarũ re-
rum quũ perficeret hæc quæ exemplar nominare conſueuit, illum unguenti
uſum,illamq; unctionẽ ſanciuit.Sublimior tamen earũ rerum, & quæ de arca
nis proferri ſolet ratio,pro mea dicendi facultate,talẽ habebat ſenſum, q̃d ſolũ
eſt bonum,ſolumq; re uera fragrans & precioſum,atq; omnis quidẽ uitę prin
cipium & fons,omnibus aũt unà cum eo ut ſint,etiam id ut bene ſint largiens,
unum ſanè illud Hebræorum ratio nouerat,qui quidem uniuerſi prius eſt au
tor,ipſum utiq; altiſsimũ ac totius regem,omniumq; rerum opificem Deum.
Huius itaq; ſupremæ atq; ingenitæ diuinæ eſſentię uirtutem illam,quæ omnia
ualet,omne bonum pręſtat,omnem pulchritudinẽ ſubminiſtrat,diuinus ſpiri
tus,proprio & conuenienti exemplo conferens atq; accõmodans,Dei oleum
appellat. Quare & Chriſtum,& unctum eum,qui illius particeps ſit,uocat.
Oleum uerò in his noli miſerationem accipere,neq; in rebus aduerſis mœro-
rem:ſed id quod certæ plantæ fructus emittit, quod ex humida materia nihil
habet admixtũ,quod lumẽ auget,quod feſſos ſubleuat, quod labores aufert,
quod eos qui ipſo unguntur hilares facit,quod inſtar luminis de ſeipſo uibrat
ſplendores,nitidumq; ac micantem eorum qui ipſo utuntur comparat uultũ,
quod utiq; ipſum etiam diuinæ literæ produñt illis uerbis, Vt exhilaret faciem
in oleo.Huic igitur exemplo ſupremam eius Dei, qui omnium eſt princeps,
omniumq;

Chriſtus ab unctione dictus.

A omniumq́ rex, uirtutem comparans oratio, eũ qui ſolus hoc toto unctus eſt, quiq́ diuinæ atq́ eius quæ cum nullis alijs communicatur paternæ fragrãtiæ princeps factus, & qui ſolo ex illo genitus Deus uerbum, cõmunicatione gignentis ingenti, Deus de Deo eſt declaratus, Chriſtum atq́ unctũ uocauit. Quocirca in Pſalmis ad hunc ipſum, qui à patre unctus eſt, ſic quoddã oraculũ dicit: Sedes tua Deus in ſeculũ ſeculi, uirga directionis, uirga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ participibus tuis. At uerò una quidem eſt olei natura: ſed unguenti quæ eſt, ea multarum in idem cõcurſum ſignificat. Proinde etiã prima illa et ingenita omnium regis Dei uirtus, quatenus quidẽ ſimplex atq́ incõmpoſita, nulliq́ alij naturæ commixta intelligitur, ſimplici olei locutioni collata eſt: quatenus aũt plurimas in eodem conſiderationes comprehendẽdi uim habet, ut quod facere poteſt, quod regnare, quod prouidere, q̃d iudicare, quod amore proſequi homines, quod ſalutẽ afferre, aliaq́ innumerabilia quæ intelligentia conſiderantur, unguento rurſus hęc ipſa quæ & multa & bona cõprehendere poteſt uis, meritò cõparata eſt: quo unguento eum qui Dei & uerus & ſolus eſt pontifex, unctum eſſe, diuina nos docẽt oracula. Et primus quidẽ ipſe Moſes, qui in arcanis diuinarum rerũ inſpectione ac myſteriorũ, quæ ab ipſo in ijs uiſionibus, quib. Deum præſentem agnoſcebat, de primo & ſolo uncto, & pontifice Dei perfecta ſunt, dignus habitus eſt, imagines iubẽt in terra & notas conficere eorũ, quæ in illis Dei uiſionibus intellexerat: ut qui talibus notis ac ſignis digni hàbiti erãt, ea poſſent tantiſper meditari, ijsq́ ſe exercere, dũ quæ uera eſſent inſpicere non dabãt. Is igitur ſelectũ interim ex ijs hominibus, qui in terra uerſantur, uirum ad ſacra Deo facienda idoneũ, primus Chriſtum nominauit: appellationem ad ea referens, quæ ſola intelligentia conſiderantur. qui ſane quũ hunc quadã frangranti unctione præſtantiorẽ cæteris hominibus declaraſſet, uериſsimè & planiſsimè denunciauit, omnem naturã quę creata eſt, multoq́ etiam magis humanam per ſe, dũ à uirtute increata relinquitur, præſtantioris cuiuſpiam fragrãtię indigere: ſed quę patris quidẽ illius & ingeniti eſt, eã attingere nemini fas eſt. Vni enim duntaxat unico, primoq́ genito, hoc reſeruatũ eſt donũ. Qui aũt poſt illũ exiſtunt, ij nõ aliter q̃ per eiuſdem unigeniti communicationem, bonorum compotes fieri poterãt: ſpiritus ergo diuini id quod apud Moſem fertur, nota quædam erat. Diuiſiones porrò donorũ ſunt, ſed idem eſt ſpiritus: cuius maximà ut fieri participes ſtuderent, & ſacerdotes, & prophetæ, & reges, opus eſſe arbitrabatur, utpote qui nõ pro ſeipſis ſolũ, uerumetiam pro tota gẽte Deo ſacrati eſſent. Quod aũt rerum magis diuinarũ, Moſaica illa notæ quædã eſſent, & q̃ fieri poſſet, ut etiam ſine terreſtri unguento, qui diuino ſpiritu afflati eſſent, Chriſti nominarentur, agedũ aliquanto diligentius conſideremus iam nunc. Dauid igitur in Pſalmo 104. dũ quę ad Abraham, & Iſaac, & Iacob pertinent, hiſtorias repetit, ipſos planè illos ueteres patres, & qui ante Moſis ætatem fuerunt, Chriſtos uocat: nullam ob aliam cauſam, q̃ propter diuini ſpiritus, cuius participes erãt, influentiã. In expoſitione igitur hiſtoriarum, quemadmodum hoſpitio ab externis ſuſcepti, & quemadmodum inſidijs circumuenti, ſalutem à Deo cõſecuti ſunt, ſicut Moſaica narratione proditum eſt, prophetas illos ſimul & Chriſtos nominat: tametſi nondum Moſes in hominibus degebat, neq́ unguentum ex lege eiuſdem comparatum adhuc fuerat. Audi igitur quod dicat Pſalmus: Memento mirabiliũ eius quæ fecit, prodigia eius, & iudicia oris eius, Semen Abraham, ſerui eius, filij Iacob, electi eius. Ipſe Dominus Deus noſter, in uniuerſa terra iudicia eius. Memor fuit in ſeculum teſtamenti ſui, uerbi q̃d mandauit in mille generationes, quod diſpoſuit ad Abrahã, & iuramenti ſui ad Iſaac. & ſtatuit illud ad Iacob in præceptum, & ad Iſraël in teſtamentum æternũ, dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis ueſtræ, & tranſierũt degente in

Chriſtus fragranti unctione perfuſus.

B

gentem,& de regno ad populum alterum,non permiſit hominem nocere eis, A
& corripuit pro eis reges:nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari.Hactenus quidẽ Dauid.Moſes uerò, etiam quos reges corripuerit,narrat,dicens:Et caſtigauit Dominus Pharaonẽ plagis maximis,& domũ illius,propter Saram uxorem Abraham.Et rurſus de eo rege, qui regnabat in Geraris,ſcribit:Et uenit Deus ad Abimelech in ſomnis noctu, & dixit: En morieris tu propter mulierem quam tuliſti,(hæc aũt erat uxor Abraham) Porrò deinceps ſermone progreſſus,de eodẽ ait:Nũc aũt redde uiro ſuo uxorem,quoniam propheta eſt,& orabit prò te. Vides ut hoc in loco ueteres Dei amicos & prophetas Dauid,ac potius per illum diuinus ſpiritus,Chriſtos appellauerit nullo terreſtri unguẽto unctos? qui enim, quũ Moſes poſteriorib. temporibus id inſtituerit? Cæterũ,audi nũc Eſaiam quoq; ita de Chriſto manifeſtiſsimè canentem,tãquam de eo qui & redemptor & ſaluator à Deo ſit mittendus ad homines,quiq; uenturus ut captiuas animas gerentibus,liberationem,mentes uerò obcœcatas,uiſus recuperationem nunciet.Hunc enim rurſus propheta nõ cõparato unguento,ſed eo q̃d paternę diuinitatis ſit propriũ, & ſola intelligentia capiatur,Deumq; ipſum maximè deceat,Chriſtũ extitiſſe docet:qui nõ ab hominibus,ſed ab ipſo patre unctus ſit.Dicit ergo ex illis perſona:Spiritus Domini ſuper me,propter quod unxit me:euãgelizare pauperibus miſit me,ſanare cõtritos corde:prędicare captiuis remiſsionem,& cæcis uiſum.Primum igitur hoc teneatur:Eſaiam ſicut Dauid,quem uenturũ dixerit ad homiues,& prædicaturũ captiuis remiſsionem,ac cæcis uiſum,hunc nõ cõparato unguento,ſed eo quod ingenitę,paternęq;,atq; omni bonitate refertæ uirtutis ſit propriũ,Chriſtũ extitiſſe,uaticinari. Ex quadã uerò prophetica cõſuetudine,quod futurũ eſt,propheta quaſi præteritũ enunciat,& tanquam de ſeipſo uaticinante ſignificat.Hactenus igitur eos qui ab ipſo Deo,& nõ ab B
hominibus,& ſpiritu diuino,non confecto oleo ungerentur,re uera Chriſtos nominari dicimus.Sed iã tempus eſt,ut uideamus,quemadmodũ diuina quadam uirtute,& pręſtantiore q̃ natura hominis fert,uerũ Dei Chriſtũ exiſtere, Hebraica ratio docet.Audi ego rurſus Dauid,qui æternũ quendam ſacerdotem uidiſſe ſe ait,atq; hunc dominum ſuum appellat, & ſedere eundem cum Deo patre cõfitetur in Pſalmo nono & centeſimo,ubi ſic ait: Dixit Dominus Domino meo,ſede à dextris meis,donec ponam inimicos tuos ſcabellũ pedũ tuorum.Virgã uirtutis emittat tibi Dominus ex Sion,& dominaberis in medio inimicorũ tuorũ.Tecum principiũ in die uirtutis tuæ,in ſplendoribus ſanctorum tuorum,ex utero ante luciferũ genui te.Iurauit Dominus, & nõ pœnitebit eũ,Tu es ſacerdos in æternum ſecundũ ordinem Melchiſedec.Et ſanè inſpice quemadmodũ in his uerbis Dauid,qui totius Hebraicę gẽtis rex erat, & præter regalem dignitatem,etiam diuino ſpiritu ornatus,agnouerit quendam ita magnũ,atq; ita ſupra modum admirabilem,eum utiq; de quo ipſe loquitur,& quem in ſpiritu uiderat,ut dominũ illum ſuũ appellet. Dixit enim, inquit,Dominus Domino meo.Quinetiã pontificem æternum eundem intelligit,& ſacerdotem Dei altiſsimi,& confeſſorem Dei patris,& prolem eiuſdẽ, atqui ſine unctione fieri ſacerdos Dei apud Hebræos nemo prorſus poterat. Quocirca illos omnes nominare Chriſtos,ijdem libenter conſueuerunt.Chriſtus ergo etiam is utiq;,de quo loquitur Pſalmus,ſacerdos erit.Quomodo enim teſtimonio prophetæ ſacerdos eſſe diceretur,niſi idem prius Chriſtus extitiſſet? ſed etiam in æternum ſacerdos eſſe dicitur.Porrò hoc amplius naturæ humanæ accommodari non poteſt:neq; enim hominis æternum durare,quoniam mortale & fragile planè noſtrum eſt genus.Excellentior ergo quiſpiã q̃ ut intra hominis naturã conſiſtat is qui in his uerbis ſignificatur,Dei ſacerdos erit,qui cum iuſiurandi affirmatione,perpetuò duraturum atq; infinitũ ſacerdotium à Deo acceperit.Iurauit enim,inquit Dominus,& non pœnitẽbit eũ,

Sacerdos æternus ſecundũ ordinem Melchizedec.

A Tu es ſacerdos in æternum, ſecundũ ordinem Melchiſedec. quoniã enim Melchiſedec Moſes ſacerdotem Dei altiſsimi fuiſſe conſcribit, nullo artificioſo unguento inunctum, & multo ante leges ab ipſo ſcriptas eo munere functũ, aut uirtute longè præſtantiorem illo tam decantato Abrahã (ſic enim ait, Et Melchiſedec rex Salẽ, ſacerdos Dei altiſsimi benedixit Abrahã, planeq; ſine omni controuerſia. Apoſtolus ait, q̃d inferius ſit à ſuperiore benedici) quoniam igitur hic Melchiſedec, quicunq; ille fuerit, ita inductus eſt, ut nullo artificioſo unguento unctus intelligatur, ſed altiſsimo Deo conſecratus, meritò etiam is de quo uaticinatur Dauid, ſecundũ ordinem Meldhiſedec, magnus quidam eſſe & natura omnibus ſuperior dicit, utpote qui & ſupremi Dei ſacerdos, & increatę poteſtatis cõſeſſor, & ipſius prophetę ac regis dominus, & ſacerdos, nõ ſimpliciter, ſed in æternũ ſit patris. Dicit aũt diuinus quoq; Apoſtolus, explorans ea quæ ad hos locos pertinent. In quo (inquit) abundantius uolens Deus oſtendere hæredib. immobilitatem cõſilij ſui, interpoſuit iuſiurandum, ut per duas res immobiles, quib. impoſsibile eſt mentiri Deũ, fortiſsimũ ſolatium habeamus. & rurſus: Alii quidem ſine iureiurando ſacerdotes facti ſunt, hic aũt cum iureiurando, per eum qui dixit ad illum: Iurauit Dominus, & nõ pœnitebit eum, Tu es ſacerdos in ęternum, ſecundũ ordinem Melchiſedec. Et alij quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcirco quòd morte prohiberentur permanere: hic aũt eo q; maneat in ęternum, ſempiternũ habet ſacerdotiũ, unde & ſalua re in perpetuũ poteſt accedẽtes per ipſum ad Deum, ſemper uiuens ad interpellandum pro nobis. ſanè per hæc cõmendatur quędã quæ eſt in ijs quæ ſunt, & quæ cõſiſtit in ijs quę ſola intelligentia capiunt, diuina uirtus, quę Deo uniuerſi (ut in oraculis Hebræorũ legimus) conſecrata eſt. neq; uerò terreno atq; humano unguento, ſed alterius generis quod Deũ deceat, diuinaq; uirtute ac poteſtate ad munus ſacerdotis obeundum, Deoq; patri pręſtandũ, confirmata conſiſtit. eum igitur de quo Pſalmus uaticinatur apparet prorſus ſacerdotem quendam eſſe ſempiternũ, altiſsimiq; Dei filiũ, tanq; ab ipſo altiſsimo Deo genitum, & illius regni conſeſſorem. eſt etiã oſtenſum, ut qui per Eſaiam ſignificatur Chriſtus, nõ ab hominibus factus ſit, ſed ab ipſo patre per ſpiritum diuinum ſit unctus, & ad homines qui captiui tenerent̃ redimendos miſſus. Hunc igitur diuino ſpiritu intuitus Moſes, dum imagines ac notas ipſius, ut in hominibus, conſtituit, cõparato unguento interim diuini ſpiritus loco, quem in hominibus prætulerat, ſacerdotem inunxit. Chriſtumq; eum & unctũ, relatione ad eum qui uerus eſt, appellauit. Quod aũt hæc ita ſe habeãt, quis cui fides habeatur, teſtis ipſo Moſe dignior? in ijs enim quæ ab ipſo ſcripta ſunt reſpõdentem ſibi Deum ac Dominũ, palàm ſibi imperaſſe docet, ut ſecundũ exhibitam ſibi intelligibilem ac cœleſtem illius uiſionem, corporea ſpecie adorationẽ in terra conſtitueret. quæ rerũ intelligibilium atq; incorporearum imaginem cõplecteretur. Itaq; cœleſtium angelorum, diuinarumq; poteſtatum ordines, ad umbratione ac figura quadam dicitur deſcripſiſſe, quum ipſi uriq; oraculũ dixiſſet: Facies omnia ad exemplar quod tibi demonſtratum eſt in monte. Ergo quemadmodum reliqua, ita & pontificem induxit, quem terreſtri unguento ungeret. itaq; umbratilem quendam ac ſimulatum, non autem uerum Chriſtum & pontificem, illius tamen cœleſtis Chriſti & pontificis inſtar expreſsit. Cæterùm, ut propriè quidem Chriſtus nõ homo fuerit, uerùm Dei filius, qui dextra paternæ diuinitatis ſit decoratus, & multo præſtantior, non ſolum mortali humanaq; natura, ſed etiã omni intelligibili in rebus creatis eſſentia intelligatur, planè me arbitror demonſtraſſe, præter unum illud quod ad ea quæ antehac dicta ſunt, addendum eſſe arbitror, ab eodem utiq; Dauid in quadrageſimo quarto Pſalmo inſcriptione præpoſita, illa quæ eſt pro dilecto, & ijs qui immutabũtur, Deum ſimul & regem & Chriſtum unum & eundem quendam appellari, his quidem uerbis: Eructauit cor meum uerbum bonum, dico ego

Vnctio Christi non corporalis, sed spiritualis.

B 4 opera

operamea regi,lingua mea calamus ſcribæ uelocitet ſcribentis,ſpecioſus for- A
ma præ filijs hominum. Quibus deinceps adiungit: Sedes tua Deus in ſeculũ
ſeculi,uitga directionis,uirga regni tui.dilexiſti iuſtitiam,& odiſti iniquitatẽ,
propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis.
Conſidera ergo diligentius,quemadmodum ſecũdum Pſalmi inſcriptionem,
tum pro dilecto ſe uerba facere initiò ſtatim oſtendat,tum etiam ut ad intelli-
gentiam eorũ quæ dicenda ſint,auditorem cõmoueat.ſignificat præterea quę
nam ſit huius orationis ita diſponẽdæ cauſa,quũ ait:In finem pro ijs qui immu
tabuntur,ad intelligentiã,pro dilecto.porrò quos'nam alios dixeris immutan
dos,pro quibus hic Pſalmus ſit dictus,niſi eos qui mutãdi ſint à priore uita ac
moribus,transferendiq́;,& ex alijs alij futuri per eũ,de quo idem Pſalmus ua
ticinatur? hic aũt eſt dilectus Dei,pro quo in ipſa prophetia, intelligentia eſſe
opus,Pſalmus ipſe initiò nobis pręſcribit. Quod ſi dubites,quis hic tandem ſit
dilectus,de quo in hoc Pſalmo tale habeatur uaticiniũ, eueſtigio tibi ipſa ora
rio declarabit,quæ initiò ſtatim ita ait: Eructauit cor meum uerbum bonum.
Dixerit aũt quiſpiam,ipſum illud ſignificari in principio apud Deũ uerbum.
De quo theologicè ſcribens magnus Euãgeliſta Ioannes,ſic loquitur: In prin
cipio erat uerbum,& uerbum erat apud Deũ,& Deus erat uerbum. Illud ue-
rò,Eructauit cor meum uerbũ bonum,ſiquidem ex perſona patris & Dei uni
uerſi dicatur,unicum genitum Dei uerbum ſignificauerit tanquam filiũ qui
de patre extiterit,non proiectione aliqua,aut diuiſione,aut ſectione, aut dimi
nutione,aut alia quapiam eiuſmodi ratione, cuiuſmodi in corporibus agno-
ſcere conſueuimus. Impia enim illa & omnino procul abducta,longeq́; ſemo-
ta,ab illa generatione ineffabili. Cæterùm,ſecũdum ea quæ prius à nobis exco
gitata ſunt,etiam hæc oportet aſſumere, quòd quemadmodũ quidem,ubi de
utero Dei,& ante luciferũ genitus dicitur,figuratè nos talia intelligere opor- B
tet,& ſecundũ conſiderationem illam duntaxat,quæ de ijs rebus habetur,quę
ſola intelligentia capiuntur,ita etiam illud accipere debemus: Eructauit cor
meum uerbum bonum,quod quidem diuinus ſpiritus ſecundum ſolam intel
ligentiam enarrat. quibus ſanè nos uerbũ illud,pro clauſula addere poſſumus
ſatis commodè,quod & conſueuimus in omnibus dicere quæ de illo theolo-
gicè feruntur,& omni pietate refertum eſt, Generationem eius qui enarrabit?
quamuis mortalibus humaniſq́; uocibus conſueuerint nobis literæ diuinę e-
tiam illius ortum exponere,& uteri uocabulum in eo uſurpare: hęc enim ſola
contemplatione ſecundum intelligentiam capiuntur, nec aliter quidem q́; ſi
legibus allegoriæ quæ permutatio dicitur,ſubiecta fuerint. qua quidem ratio
ne etiam illud: Eructauit cor meum uerbum bonum, de primi uerbi conſtitu
tione,illiuſq́; propagatione dictũ eſſe,quiſpiam affirmauit,quando non aliter
cor,ſecundum illud cor duntaxat,quod apud nos intelligitur,in Deo patre ac
cipere fas eſt. & ſic quidem alius quiſpiam,uerbũ quod erat in principio apud
Deum,id dixerit habendum,de quo Pſalmus loquitur,quod etiam bono me
rito dictum ſit,tanquam de patre optimo genitũ. nos autem in Pſalmo ſi lon-
gius paulo progrediemur,hunc de quo tale uaticinium fertur,hunc inquam
ipſum dilectum Dei,unctum fuiſſe rurſus,non ſicuti à Moſe,aut ab alio quo-
piam homine,ſed ab ipſo ingenito, & omnia infra ſeipſum habente Deo, atq;
eius ipſius patre,inueniemus. progreſſus igitur deinceps,ſic ait: Propterea un
xit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Eũ igitur qui
huius quoq; Pſalmi teſtimonio unctus eſſe dicitur,quónam alio nomine quis
appellauerit,quàm Chriſtum? Habemus igitur iam nunc in his uerbis,duas
huius qui tali uaticinio prædicatur denominationes, Chriſti & dilecti,quum
ipſe unctionis autor,unus & idem ſit dictus. quocirca unctus eſſe dicitur is de
quo ſermo eſt,oleo exultationis: ut ea cauſa intelligatur,quæ percurrenti ti-
bi pauca, uel potius omnem talium uerborum ſenſum diſpicienti conſtabit.

pro-

A profert igitur Pſalmus ipſum plane de quo interim uaticinatur, ipſum inquã Dei dilectum alloquens, ea uerba quæ paulo antè expoſita ſunt, in quibus dictum eſt: Sedes tua Deus in ſeculũ ſeculi, uirga directionis, uirga regni tui dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatẽ, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis. Inſpice igitur, Deum'ne in his alloquatur planiſsimè, an nõ. nempe tu, inquit, Deus, pro eo quod eſt, ô Deus, ſedes tua in ſeculũ ſeculi extat, & uirga directionis, uirga regni tui. & quoniã tu ipſe Deus dilexiſti iuſtitiã, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus, & Chriſtum te præ omnibus conſtituit. Sed longè his clarius ſcriptura Hebræorum idem demonſtrat, quam Aquila accuratiſsimè interpretãs, his uerbis edidit: Sedes tua ô Deus in ſeculum & ultra, ſceptrũ directionis, ſceptrum regni tui, dilexiſti q̃d iuſtũ eſt, & odiſti impietatẽ: ſuper hoc unxit te ô Deus, Deus tuus oleo lætitiæ ab amicis tuis. Pro eo igitur q̃d eſt, Deus Deus tuus, Hebraicus ipſe cõtextus habet, ô Deus, Deus tuus. ut totum ſit: Dilexiſti ô Deus q̃d iuſtũ eſt, & odiſti impietatẽ: propterea ob hanc ipſam cauſam, unxit te ô Deus ille: qui tuus quoq; eſt Deus, ut ſit & qui ungitur Deus, & qui ungit, qui quidem ſit omnium Deus. hoc aũt ei qui Hebraicam linguam diligẽtius attenderit, planè admodũ conſtabit. Nam in prima denominatione, ubi Aquila, Sedes tua ô Deus, interpretatus eſt, qui planè pro eo quod eſt Deus, ô Deus, enũciauit, ipſum Hebraicum habet elohim. Porrò hic itidem in illo, Propterea unxit te ô Deus, ipſum elohim intelligitur, q̃d uocatiuum caſum, ô Deus, ſignificat. Pro recto uero nominis caſu, ubi dictum eſt, propterea unxit te Deus tuus, ipſum Hebraicum habet eloach, admodũ accuratè atq; exquiſitè, ut ſit, ipſum quidem elohim, uocatiuo caſu, ſignificans, ô Deus: ipſum uerò eloach, Deus tuus, recto caſu. ut hæc ſit exquiſitiſsima interpretatio, quæ habet, Propterea

Aquila interpres.

B unxit te, ô Deus, Deus tuus. Clariſsimè igitur in his Deum alloquens, oraculum ait ipſum unctũ eſſe à Deo, oleo exultationis præ omnibus, qui unquam eiuſdem cum ipſo participes fuerint appellationis. Habes igitur in his planiſsimè, Deum qui ungitur, & Chriſtus efficitur, non unguento compoſito, neq; ab hominibus, ad id dignitatis prouectum, ac ne eadem quidẽ cum cæteris hominibus ratione. Porrò hic idem eſt & dilectus Dei, & eiuſdẽ proles, & ſacerdos æternus, & confeſſor patris dictus. Sed quis hic tandem erit, niſi primumgenitum Dei uerbum, qui in principio apud Deũ Deus erat? qui per totam diuinam ſcripturam prædicatur ut Deus: quemadmodum deinceps oratione longius progreſſus, pluribus uerbis oſtendam. Quum hæc igitur à nobis hactenus conſiderata ſint de Chriſti propagatione, deq; eiuſdem appellatione, agedum propoſitum argumentum repetamus: &, quàm multis propheticis prædictionibus Chriſtus nominatim ſit antea nunciatus, contemplemur.

Quàm multis ſcripturis Chriſtus nominatim, qui à regibus & principibus & gentibus & populis circumuenitur, & ab ipſo Deo gignitur, & filius hominis appellatur, gentiumq; & finium terræ ſortem accipit à patre, antea ſit enunciatus. Cap. XVI.

QVare fremuerunt gentes, et populi meditati ſunt inania? adſtiterũt reges terræ, & principes cõuenerunt in unum aduerſus Dominũ, & aduerſus Chriſtũ eius. (quibus deinceps adiungit:) Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion monte ſancto eius, nuncians præceptum Domini. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuã terminos terræ. Planiſsimè etiam in his diuinus ſpiritus Chriſtum appellat, Deiq; eundẽ filiũ uocat, ſicut nos docuerũt ea quæ ſuperius dicta ſunt. ſimulq; & circumuentionẽ quandã futuram cõtra illum ſignificat, & gentium per eundẽ futuram uocationẽ antè denunciat: quæ quidem re ipſa palàm in Saluatore noſtro Ieſu Chriſto, ipſe rerum euentus declarauit. nec dum igitur gentes, & populi, & reges, & principes deſiſtũt, tum aduerſus illum, tum aduerſus eiuſdem doctrinã conuenire.

Pſal. 2.

quod

quod ſi hæc Iudæi ad futurum referant tempus, iam illos fateri oportet, eum A
quem ipſi expectant Chriſtum, rurſus circumueniendũ, ſicut pręſens habet oraculum, quod ait: Adſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduerſus Dominũ et aduerſus Chriſtum eius. quod ſanè daturi nuſquã ſint, quippe qui magnũ quendam principem, regemq́ æternum, redemptoremq́ ſuum fore eum qui uenturus ſit Chriſtum, expectent. nam ſi et ille quũ uenerit eadem patiatur, quæ iam paſſus eſt qui uenit, quid cauſę ſit cur illi potius quàm huic credendum, aut non credendum? quod ſi inde excluſi, ad Dauid, ſiue ad quempiam ex illius nepotibus Iudaicę gentis regem, oraculum referant, iam erit demõſtrandum, quòd neq; Dauid, neq; alius quiſpiam eorum qui unquam apud Hebręos illuſtres fuerint memoratur, qui aut filius Dei ſit aliquo oraculo dictus, aut ab ipſo Deo genitus, ſicut ille de quo Pſalmus uaticinatur, neq; imperans cunctis gentibus & regibus & principibus & populis, qui ſit inſidijs circumuentus: ſin autem illorum nullus talis oſtenditur, & re ipſa cuncta hæc confirmantur, tum quidem quòd olim illa ſuſtinuerit, tum uerò quòd adhuc atq; hodie quoq;, à regibus & principibus & gẽtibus & populis Chriſtus Dei oppugnetur, quid iam impediat, ne ipſe ſit de quo oraculum illud uaticinatur, quod ait: Adſtiterunt reges terrę, & principes conuenerunt in unum, aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius? uni etiam eidem quæ in eodem Pſalmo ſequuntur conueniant, in quibus dictum eſt: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ. etenim hæc quoq; indubitatum in uno illo euentum prophetiæ nacta ſunt, quando illius diſcipulorum in omnem terrã exiuit ſonus, & in fines orbis terræ uerba eorum. planè aũt Chriſtum nominat, quę antecedit oratio, tanquã ex ipſius perſona docens, illũ eſſe filium Dei, ubi ait: Dominus dixit ad me, Filius meus B
es tu, ego hodie genui te. Cui adiunges etiã illud, quod in Prouerbijs ex perſona eiuſdem prolatum eſt, ad hunc modum ſe habens: Antequam montes firmarentur, & ante omnes colles gignit me. & quod in nono ac centeſimo Pſalmo à patre ad illum dictum eſt, hoc modo: Ex utero ante luciferum genui te. Sed attende quemadmodum unum & eundem nominatim Chriſtum ſimul, & filium Dei, qui ab hominibus ſit circumueniendus, & ſortem gentes accepturus, & fines terræ poſſeſſurus, ſacræ literę futurum canant, duobus ſignis illius inter homines diſpenſationem ſignificantes, & conſpiratione aduerſus illum futura, & gentium ſub eundem ſubiectione.

Chriſtus nominatim quæcunq; poſtulet à patre impetrans.

Cap. XVII.

Pſal. 19. " IMpleat Dominus omnes petitiones tuas. nunc cognoui quòd ſaluum fecit Dominus Chriſtum ſuum, exaudiet illum de cœlo ſancto ſuo. Quoniam nunc propoſitum eſt demonſtrare, in quàm multis locis nominatim Chriſtus apud prophetas ſit dictus, meritò adiungam hæc quoq;, in quibus planiſsime Chriſtus nunciatur. Cæterùm totus Pſalmus ex perſona ſanctorum uirorum preces emittit in ipſius Chriſti perſonam. Quum enim propter nos & pro nobis factus homo, omnes acceperit contumelias, unà cum illo ſupplicante, & patrem pro nobis deprecante, ipſi quoq; docemur orare, tanquam cum eo, qui bella aduerſum nos ſiue uiſibilia illa ſint, ſiue etiam inuiſibilia propulſet. Quare à Pſalmo uerba illa accipientes ad illum dicere ſolemus, quæ ſic habent: Exaudiat te Dominus in die tribulationis tuę. Protegat te nomen Dei Iacob, mittat tibi auxilium de ſancto, & de Sion ſuſcipiat te. Deinde quoniam illi proprium eſt, tanquam ei qui magnus ſit pontifex, ſpiritualia in glorificationibus ac prædicationibus de Deo, ſacrificia pro nobis conficere, quoniamq́ ut ſacerdos & ſemetipſum ipſe, & quem aſſumpſit de terra hominem, pro nobis perfectum atq; integrum ſacrificium Deo & patri obtulit, idcirco

ad illum

ad illum dicimus: Memor ſit omnis ſacrificij tui, & holocauſtum tuum pingue fiat. Et quia omnia quæcunq; deliberat, ſalutaria ſunt atq; utilia mundo, iure & meritò ſic illum alloquimur: Tribuat tibi Dominus ſecundum cor tuum, & omne conſilium tuum impleat. Ad hęc deinceps eius à morte reditum ad uitam confitentes, dicimus: exultabimus in ſalutari tuo. Etenim Chriſti ſalutare quod nam aliud intelligatur tandem, niſi illius à mortuis ad uiuos reditio? per quam omnes qui ceciderant, in priſtinum ſtatum reſtituit? ex quo etiam illud dicimus, Et in nomine Dei noſtri magnificabimur, & impleat Dominus omnes petitiones tuas. Poſt hæc omnia, docemur illud quoq; dicere: Nunc cognoui quòd ſaluum fecit Dominus Chriſtum ſuum: quippe qui non prius hoc intellexerimus, quàm ubi ſalutare eius agnouimus, & reſurrectionis illius uirtutem perſpeximus.

Chriſtus nominatim Dominum patrem, & protectorem adeptus.
Cap. XVIII.

DOminus confirmatio populi ſui, & protector ſaluationum Chriſti ſui eſt. Pſal. 27.
Hic quoq; Pſalmus, qui nunc eſt in manibus, ad Chriſtum referri ſolet: quippe qui eam precem contineat, quam Chriſtus quo tempore paſſurus erat, precatus eſt. Proinde in initio Pſalmus hæc habet: Ad te, Domine, clamaui, Deus meus ne ſileas à me, & ſimilis ſiam deſcendentibus in lacum. In fine uerò illius reſurrectionem à mortuis canit, dicens: Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit uocem deprecationis meæ. Dominus adiutor meus & protector meus. in illo ſperauit cor meum, & adiutus ſum, & refloruit caro mea, & ex uoluntate mea confitebor ei. Quibus diuinus & propheticus ſpiritus adiungit: Dominus confirmatio populi ſui, protector ſaluationum Chriſti ſui eſt. Qui nos inſtruit quemadmodum omnia quæ in diuinis literis habent admirationem, & Chriſti nomine inſcripta ſunt, & ad ſalutem hominum geſta, ſiue præcepta, ſiue negotia, ſiue ad reſurrectionem illius à mortuis pertinentia myſteria, cuiuſmodi ea ſunt de quibus nunc agitur, nutu ac uirtute patris geſta ſunt, qui in cunctis admirabilibus ac ſalutaribus, & uerbis & factis ſuum Chriſtum protegit.

Chriſtus nominatim tutorem ſibi Deum adſcribens, unusq; reſurrectionis illius dies, & una domus Dei, eccleſia ipſius. *Cap.* XIX.

PRotector noſter aſpice Deus, & reſpice in faciem Chriſti tui. Quia melior Pſal. 83.
eſt dies una in atrijs tuis ſuper millia. elegi abiectum eſſe in domo Dei mei magis, quàm habitare me in tabernaculis peccatorum. Qui norunt Chriſtum Dei eſſe uerbum, & ſapientiam, & lucem ueram, & uitam, deinde eundem factum eſſe hominem intelligunt, admirantur hoc quod omnem fidem ſuperat propoſitũ, adeò quidem, ut in uerba illa prorumpant: Et uidimus illum, & non habuit ſpeciem, neq; pulchritudinem, ſed fuit ſpecies eius ſine honore, & deficiens præ filijs hominum, homo quum in plaga eſſet, & ſciret ferre languorem, quoniam auertit faciem ſuam, contemptus eſt. itaq; meritò Deum precantur, ut reſpiciat in faciem Chriſti, quæ propter nos & ignominias & contumelias paſſa eſt: & propter illum nobis fiat propitius, quando ijs peccata noſtra tulit, & pro nobis in dolore eſt. hæc autem ſupplices petunt propemodum cupientes, atq; in uotis habentes, faciem gloriæ Chriſti uidere, & diem lucis illius contemplari. porrò hic fuit quum à morte ad uitam reuerſus eſt, quem ſanè, quum is unus ſit & ſolus re uera proprius ac dominicus, meliorem eſſe aiunt alijs innumerabilibus diebus, ſiue qui communiter intelligantur, ſiue qui à Moſe in ſolennibus & nouilunijs & ſabbatis lege ſanciti ſint, quos utique non dies, ſed dierum umbras eſſe, diuinus Apoſtolus docet. Hic autem ſolus & unus dominicus Saluatoris noſtri dies, non in omni loco lucere, ſed in ſolis atrijs Domini dictus eſt. Hæc uerò atria erunt per totum orbem terrarum Chriſti eccleſiæ, quæ unius domus Dei locum obtinent. In quibus optat atque

eligit ſe potius abiectum eſſe, qui talia nouit, longeq́ meliorem in iis habitatio- A
nem enunciat, quàm in peccatorum tabernaculis: niſi fortè Iudæorũ, qui Chri-
ſtum Dei negant, aut aliorum diuerſa opinantium, nullumq́ Deũ colentium,
reliquarumq́ à fide abhorrentium nationum conuentus, multo meliores eſſe,
quàm Chriſti eccleſias, quicunq́ haſce eligit, profitetur.

Chriſtus nominatim deſpectus, atq; omnia probra paſſurus, commutatioq; eius, populus eiuſdem, qui ab inimicis exprobratur. Cap. XX.

Pſal.88. TV uerò repuliſti & deſpexiſti, diſtuliſti Chriſtum tuum, euertiſti teſtamentum ſerui tui. Profanaſti in terra ſanctuarium eius. & quæ ſequuntur. Quibus adiungit: Memor eſto Domine opprobrij ſeruorum tuorum, quod continui in ſinu meo multarum gentium, quod exprobrauerunt inimici tui Domine, quod exprobrauerunt commutationem Chriſti tui. Perſpicuè uerò etiam in his Chriſti nominatim mentio fit, & futura in paſsione eiuſdem afflictio memoratur. Vbi uerò plus ocij nacti erimus, totum Pſalmum explorãtes demonſtrabimus, nulli prorſus alij niſi ſaluatori ac Domino noſtro accommodari poſſe, quæ in eo propoſita ſunt. Sed enim ubi Chriſtus iterum nominatur, quis tandem alius ſignificetur niſi ille ipſe, cuius commutationem, hoc eſt eccleſiam, & exprobrauerunt, & adhuc exprobrant, qui dicuntur Chriſti inimici? ſiquidem Saluatoris noſtri cruciatus, quos ipſe pro nobis ſuſcepit, ac præcipuè mortem & crucem, quicunq́ Chriſti doctrinam oppugnat, exprobrare nobis cõſueuit.

Chriſtus nominatim ac ſemine Dauid ſurgens, qui cornu Dauid nominatur, qui Iudæos inimicos confundit, qui ſanctificationem patris renouat. Cap. XXI.

Pſal.131. IVrauit Dominus ipſi Dauid ueritatem, & irritam non faciet eam. de fructu uentris tui ponam ſuper ſedem tuam. Tum progreſſus inferius ſic ait: Illic producam cornu ipſi Dauid, paraui lucernam Chriſto meo, inimicos eius induam confuſione, ſuper ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea. Hic quoque de eo qui ex ſemine Dauid oriatur iurat Dominus, quod quidem ſemen eiuſ- B
dem, cornu nominat. & quum iterum nominatim Chriſtum appellet, lucernam dicit ſe illi parauiſſe, propheticum utiq́, ut uériſimile eſt, uerbum, quod ipſum Chriſtum anteceſsit, qui ſolus inſtar ſolaris luminis, omnibus qui totum orbem terrarum incolunt hominibus exortus eſt. Sic ipſe quoque Dauid, ut Chriſti lucerna paratus ante illum fuit, utpote qui ſoli perfectoq́ lumini comparatus, lucernæ locum obtineat. Illic uerò, inquit, producam cornu: locum uidelicet indicans, ubi ſignificat Chriſtum oriturum. Quum enim precatus eſſet Dauid, ut ſibi ſpiritu liceret antè contemplari illius natalem locum, dixiſſetq́ uerba illa: Si introiero in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei, ſi dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob: diuinus ſpiritus ei locum, qui eſt in Bethleem occultum detegit. Itaque ſubiungit, dicens: Ecce audiuimus eum in Ephrata, (porrò hæc eſt ipſa Bethleem) inuenimus eam in campis ſyluæ, introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco ubi ſteterunt pedes eius. Quare meritò poſtquam hæc aperuit atq́ indicauit, adiungit: Illic producam cornu ipſi Dauid, paraui lucernam Chriſto meo, Fortaſſe etiam ipſum in Bethleem à Chriſto aſſumptum corpus, alio quodam intellectu his uerbis ſignificans, quando per corpus tanquam per teſtaceum uas, inhabitans in illo diuina uirtus, quaſi per lucernam, diuini illius & rationalis luminis radios, in omnes emiſit homines.

Chriſtus nominatim à Deo denunciatur, & ab omnibus hominibus agnoſcitur, Iudæorum uerò gentem repudiat.

Cap. XXII.

Amos 5. PArate ad inuocandum Deum Iſrael, quoniam ecce conſolidans tonitru, & creans ſpiritum, & denuncians hominibus Chriſtum ſuum, faciẽs mane & nebulam, & aſcendens ſuper celſa terræ. Dominus Deus omnipotens nomẽ ei, audite

A audite uerbum Domini, quod ego capio ſuper uos lamentationem. Domus Iſrael cecidit, non ultrà adijciet ut reſurgat. Virgo Iſrael lapſa eſt in terra ſua, non eſt qui erigat eam. Iam ſeptimo loco Chriſtum nominatim denuncians hominibus Deus, conſolidare tonitru, & creare ſpiritum euangelicæ prædicationis dicitur, quæ tonitru nomine, propterea quod exaudienda ſit ab omnibus hominibus, appellatur. Nam ſimili modo etiam ſpiritus quo Chriſtus apoſtolos ſuos afflauit, ſignificatur. quod quidem perſpicuè in Saluatoris noſtri aduentu cõpletum eſt, in quo facturus Deus mane ſimul & nebulam canitur, ijs quidem qui ſalutare lumen ſuſceperint manè: ijs uerò Iudæis, qui in ipſum non crediderint, contra. Nam ad illos extremam quoq; denunciationem oraculum apportat, dum lamentationem Iudaicæ gentis adiungit, quæ ad ipſos ſtatim peruenit, poſt nefarium aduerſus Saluatorem noſtrũ Ieſum Chriſtum ſcelus. Ex illo enim, uel ad hunc uſq; diem domus Iſrael cecidit, & uiſionem ſemel Deus ac denunciationem protulit, de caſura illorũ domo in Hieruſalem, aduerſus omnem illorum multitudinem, ueluti eorum qui nõ amplius erigendi ſint, eo quod nõ adſit qui illos erigit: Non eſt, inquit, qui erigat eam. Poſtquam enim Chriſtum qui ad illos uenerat, nõ ſuſceperunt, meritò illos & deſeruit, & in omnes tranſtulit nationes, qui etiã tũ prius ruinæ cauſam illos edocuit, ubi propè cũ lamentatione ſe excuſauit, dicens: Hieruſalem, Hieruſalem, quę occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te miſsi ſunt: ſœpe uolui congregare filios tuos quomodo gallina pullos ſuos ſub alas, & noluiſtis: ecce relinquitur domus ueſtra deſerta.

Chriſtus nominatim à Domino patre ſeruatur, & Chriſtos ſuos ſeruat.

Cap. XXIII.

EGreſſus es in ſalutem populi tui, ut ſeruares Chriſtos tuos: fecisti in capita iniquorum mortem. Aquila: Egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem tuam cũ Chriſto tuo. Quoniam Aquila in plurali edidit ſingulare, quippe qui cum Chriſto dixerit ſalutẽ populo feciſſe Deũ uniuerſi, iurè ipſa uerba appoſuimus, quæ perſpicuè quod hic propoſitũ eſt, tuentur. Erunt autem ex interpretatione ipſorum ſeptuaginta, plures ab illo & per illum, qui Chriſti appellentur, de quibus dictum eſt: Nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari. qui quidem & in illũ crediderunt, & ſancta regenerationis in Chriſto unctione digni habiti ſunt, & unà cũ ſancto Apoſtolo dicere poſſunt, Participes Chriſti facti ſumus. *Abacuc* 3. B

Chriſtus nominatim ab Iudæis circumuenitur, & à gentibus agnoſcitur. *Cap.* XXIIII.

SPiritus uultus noſtri Chriſtus Dominus cõprehenſus eſt in corruptionibus eorum, de quo diximus, In umbra ipſius uiuemus in gentibus. Admirabiles illi Dei prophetę, quum diuino ſpiritu intuerent quod futurum erat, uicturos quidem ſeipſos: uerba autem ſua, quaſi ipſorum uiuentium, nõ futura ocioſa, non apud Iſrael, ſed apud gentes canebant: Chriſtũ autẽ rurſus nominatim, quaſi illũ Chriſtum à quo propheticus ipſis ſuppeditaretur ſpiritus, comprehendendũ dicebant in incorruptionib. ipſorum. Quorũ? nempe Iudæorum, qui illum inſidijs circumuenerunt. Attende uerò hic quoq;, ut oraculum Chriſtum prędicit comprehendendum. quod ſanè Chriſti ſecundo aduentui accommodari non poſsit, quem glorioſum & cum regno diuino futurum, prophetica oracula enunciant. Quapropter neceſſe eſt Iudæos aberrare, qui ea quę ad ſecundum illius aduentum pertinent, quaſi primo ſolent accipere, quum id nuſquam ratio cõcedat: quippe quum fieri nullo modo poſſit, ut & pariter, & ſecundũ idem, illum & glorioſum et abiectum fingamus: præterea cum honore & regno, & contrà, non habentem neque ſpeciem, neque decus, ſed contemptum præ filijs hominum, rurſus Saluatorem & redemptorẽ Iſrael, & contrà circunuentum ab illis, & quaſi ouem ductum ad occiſionem, & ab iniquis, qui inter eoſdem ſint, traditum ad mortem. Quum au- *Thren.* 4.

 tem ſatis

tem ſatis commodè ex noſtris rationib. quemadmodum ipſa rerũ inſpectio A
declarat, uaticinia de Chriſto in duo genera diuidantur, ea quidẽ quæ ad hu-
manam illlius naturam ſpectãt, triſtioraq; ſunt, in priore illius aduentu cõple
ta eſſe confitemur: quę uerò maiorẽ gloriam habent, ac diuiniora ſunt, adhuc
uſq; ad ſecundum illius aduentũ expectantur. Prioris autem demonſtratio
euidentiſsima, Dei utiq; per illum in omnes gentes progreſſa, & re ipſa decla
rata cognitio, quam uarijs, diuerſisq; modis innumerabiles canunt propheti-
cæ uoces, ſicut uel ea quã proximè citauimus; in qua uerba illa continebant,
de quo diximus, In umbra ipſius uiuemus in gentibus.

Chriſtus nominatim à Domino patre exaltatur. Cap. XXV.

1.Reg.2. AScendit Dominus in cœlos, & tonuit: ipſe iudicabit extrema terræ, qui
dat fortitudinem regibus noſtris, & exaltabit cornu Chriſti ſui. Reſtitu
,, tionem in cœlum rurſus nominatim Chriſti aut etiã Dei, oraculũ intelligit,
,, eiuſdemq; doctrinam, quæ inſtar tonitru ab omnib. exaudiẽda ſit: item quòd
poſtea futrum eſt eiuſdem contra omnes iudicium. Poſt hęc autem ipſe Do
minus daturus robur dicitur regib. noſtris. Hi uerò erunt apoſtoli Chriſti,
de quibus habes in ſexageſimo ſeptimo Pſalmo illud: Dominus dabit uerbũ
euangelizantibus uirtute multa. In hoc quoque nominatim de Chriſto men
tionem facit, qui ut homo, Saluator noſter intelligatur, cuius ait cornu extol
lendum eſſe, dum uirtutem in illò inuiſsibilem, & regnum illius ſignificat. Cõ
ſueuerunt ergo diuinę literæ, ipſum regnum cornu appellare. Idem uerò po-
ſitum etiam in octogeſimo octauo Pſalmo: Et in nomine, inquit, meo exalta
bitur cornu eius.

*Chriſtus nominatim domum fidelem à patre accipit eccleſiam ſuam & ſacerdotem fidelem in om-
ne tempus qui eccleſiæ ſuæ cum Dei cognitione præſit.* Caput XXVI.

ECce dies ueniunt, & perdam ſemen tuum, & ſemen domus patris tui, & B
1.Reg.2. non erit ſenex in domo tua. Hæc poſtquam ad Heli dixit oraculum, prę
,, ter alia nõnulla, hæc etiam adiungit, dicens: Et ſuſcitabo mihi ipſi ſacerdotem
,, fidelem, qui omnia iuxta cor meum & animam meam faciet: & ędificabo illi
,, domum fidelem, & ingredietur coram Chriſto meo omnes dies. Quum mu
,, tationem ac reiectionẽ ijs qui non recta ratione operentur, diuinũ minetur
oraculum, alium ex alio genere conſtituturũ ſe ſacerdotem pollicetur, quẽ
etiam dicit ingreſſurum in conſpectu Chriſti ſui, uel inambulatorũ in faciem
uncti ſui, quemadmodũ Aquila interpretatus eſt: uel, ut Symmachus, uerſa
turum ante Chriſtum ſuum. Sed quis tandem hic erit? omnis nimirum qcun
que ad ſacerdotium Chriſti Dei cum pietate acceſſerit: cui quidẽ eccleſiæ do
mum, tanquã ſapiens architectus atque ædificator ipſe uniuerſi Deus, ſe ædi
ficaturum pollicetur, nõ aliam utique domũ ſignificans, quàm eam quę no-
minatim Chriſto per totum orbem terrarũ erecta eſt, eccleſiam, ubi ſane om
nis quicunq; per Chriſtũ Dei conſecratus eſt, ſecundum ſpiritualia miniſte-
ria, que placita ſint, & ex animo ac ſententia Dei dicitur facturus, quando ij-
qui per ſanguinem taurorum atq; hircorum, iuxtà ueterem in figura ritum,
ſacra perficiebant, in odiũ Dei incidiſſe, per Eſaiam prophetam, ſine contro-
uerſia dicuntur. Hactenus ea in quib. nominatim Chriſtus prædictus fuerat.
Veruntamen quia pluribus uerbis quę Chriſto aduerſa triſtia contigerunt,
illius appellationi annexa ſunt, neceſſe eſt, quę antea dicta ſunt de illius diui-
nitate repetere, de qua in quadrageſimo quarto Pſalmo, q inſcriptus pro dile
cto, tractari ſupra demonſtrauimus, ubi oraculum in primis de illo tanquam
de rege tractans, poſt alia nonnulla hæc de Chriſti diuinitate adiungit: Sedes
tua Deus in ſeculũ ſeculi, uirga directionis, uirga regni tui: dilexiſti iuſtitiam
& odiſti iniqtatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exulationis prę
participib. tuis. Planè enim in his, ut iam antea demonſtrauimus, quũ unus
ipſe quoq; ſit is de quo agitur, Deus eſſe dicitur, qui iuſtitiam dilexerit, ode-
ritq; ini-

A ritꝗ iniquitatē, atꝗ huius rei gratia, ab ipſo Deo ac patre ſuo unctus ſit oleo prȩſtantiori atque excellentiori quam eſſet illud figuratum, eo inquam oleo quod exultationis uocatur. At enim quicunꝗ huiuſcemodi oleo, non ab hominibus, neꝗ per homines, ſed ab ipſo Deo patre ſit unctus, quid aliud merito quam Chriſtus ſit nominandus? ergo eundem etiam Deum ſimul nominari iam conſtat, quemadmodū quidem ſuis locis antea demonſtratum eſt. Verùm quȩ apud Eſaiam ſcripta olim citauimus, hic quoque repetēda ſunt, ubi ille ait: Spiritus Domini ſuper me, cuius cauſa unxit me, euangelizare pauperib. miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſsionem, & cæcis uiſum. In his quoꝗ demonſtrauimus, quòd qui quondam ſacerdotes ex hominibus, ad rei diuinæ cultum accedebant, hi unguento artificioſe comparato ungebantur. At quem prophetia ſignificat, is uirtute diuina unctus eſſe dicitur: & hoc totum ad Saluatorem noſtrum Ieſum, qui ſolus uerus Chriſtus eſt Dei, referebatur. qui quidem Saluator in conuentu Iudæorum quondam, quum prophetiam accepiſſet, & locum expoſitum legēdo percurriſſet, in ſeipſo completū eſſe quod lectum erat, edocuit. Scriptum eſt enim, ut quū legiſſet librū ac plicuiſſet, miniſtroꝗ reddidiſſet, deinde ſederit, utꝗ omnium oculi in conuentu in illum eſſent intenti, atque ut deinde cœperit dicere ad illos, quòd hodie completa eſt ſcriptura hȩc in auribus ueſtris. Hiſce omnibus ad extremum illa rurſus quȩ apud Moſem legimus addenda cenſemus, qui quum ad exemplar ſibi demonſtratum, Aaron fratrem ſuum pontificem cōſtituiſſet, ſicut oraculum ipſi prȩceperat, quod dixit, Facies omnia ad exemplar demonſtratum tibi in monte. planè ſignificauit, quòd mentis oculis, diuinoꝗ ſpiritu, magnū uniuerſi pōtificem uiderit, uerū utiꝗ Chriſtum Dei: cuius dum imaginem cū alia corporali, figurataꝗ adoratione deſcribit eum qui

B ſibi ſit demonſtratus, alterius ueri Chriſti appellatione adornauit. Ipſum hoc diuinus quoꝗ Apoſtolus comprobat, ubi de Moſi legibus dicit illud: Qui exemplari atque umbrȩ deſeruiunt ſupercœleſtium. Et rurſus: Vmbrā enim habens lex futurorum bonorum. Et rurſus: Nemo igitur uos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quæ ſunt umbra futurorum. Nam ſi quæ ad ciborum indifferentiā pertinent, & quȩ de diebus feſtis & ſabbatis lege ſancita ſunt, quaſi umbram habentia, picturam aliarum & uerarum & ocultarum rerum conſeruabant: non immeritò ſis dicturus, pontificem quoꝗ alterius pontificis inſtar aſſumptum fuiſſe, eundemꝗ Chriſtum denominatum, ad alterius & ſolius & ueri Chriſti imaginem: Qui tamen à uerò trantiſper relinquitur, dum uerus quidem Chriſtus, ab uniuerſo Deo audit: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellū pedū tuorum. Et illud: Ex utero ante luciferum genui te. Et illud: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternū ſecundū ordinem Melchiſedec. Per ꝗ planè quum ſoboles Dei ac filius ante luciferū, atꝗ ante omne opificiū extiterit pontifex ȩternus eſt declaratus. Moſi uerò Chriſtus tanquā in ſcenica actione, ad breue adornatus, ſimulatusꝗ tēpus, inter mortales poſitus, cōputatusꝗ eſt alteri, qui ſolus eſt uerus, tradita ueritate, & uerus ꝗdem Chriſtus, neque Moſaicȩ unctionis, neꝗ olei artificioſe confecti, terreſtris'ue alicuius materiæ indigens, tamen uirtute, appellationeꝗ ſua, totū terrarum orbem impleuit: quippe qui denominatū à ſeipſo in omnibus gentib. Chriſtianorum inſtituerit genus. Moſi uerò Chriſtus, ne in hominibus quidem quod unquam nomen habuerit, perſpicuum fuit, niſi quatenus ipſius Moſi ſcripta prodiderint. Et hic quidem ſero tandem poſt exitum de Aegypto, uaſis quibuſdam puris, cruentiſꝗ ſacrificijs purgatus, oleo unctus eſt cōparato, ipſum Moſem ſortitus unctorem. Ille uerò omnis formæ princeps & uerus, ab initio in infinitum uſque ȩuum, totus per totum, ipſeꝗ ſibi in omnibus ſimilis, nuſquam quicquā mutationis accipiens, Chriſtus ſemper fuit, e-

tiam prius quàm ad homines uenerit, atq; itidem poſtea, non ille quidem ab A
homine, neq; ulla materia quæ inter homines reperiatur, ſed à ſupremo Deo
ingenita diuinitate unctus. & quoniam de illius appellatione in præſentia diſ-
ſerimus, omnibus quæ dicta ſunt quaſi ſignum imprimatur, illud quod apud
ſapientiſsimũ Solomonem extat oraculũ, ſic ſe habens in Cantico canticorũ:
Vnguentũ euacuatũ, nomen tuum. nam hic quoq; diuina ſapientia donatus,
& dignus habitus, qui quæ ſecretiora ſunt de Chriſto, et de eius eccleſia con
templaretur. Idemq; quum unius quidem tanquam ſponſi ſupercœleſtis, al-
terius tanquã illius ſponſæ mentionem feciſſet, & quæreretur quod'nam ipſi
ſponſo nomen eſſet, uocem emittit quaſi ad illum dicens: Nomen tuum, ſpon
ſe, unguentum eſt: & unguentum nõ ſimpliciter, uerùm euacuatũ. porro au
tẽ quod'nam tandem aliud ſit nomen, unguentum euacuatum ſignificans, ni
ſi ipſum Chriſti nomen? nam alioqui neque fieri, neq; nominari poſſit Chri-
ſtus, ſi unguentum infuſum non ſit. quale uero hoc eſſet unguentũ quo un-
ctus is, de quo agit, Chriſtus eſt declaratus, in ijs quæ ſuperius habes, à nobis
oſtenſum eſt. quum igitur de Chriſti appellatione hactenus tã multa locuti
ſumus, agedum de Ieſu quoque diſſeramus.

Quòd etiam Ieſu nomen apud priſcos Dei familiares in precio fuit.

Cap. XVII.

PRimus rurſum Moſes quum ad ſuum ſucceſſorem alia uteretur appella
tione, Ieſum eum denominauit. Scriptum eſt enim, Hæc ſunt nomina ui
rorũ, quos miſit Moſes ad inſpiciendam terram, & denominauit Moſes, Nau
ſem filium Naue, Ieſum, & miſit eos. Conſidera quæſo parumper, ut prophe-
ta qui non parum doctus naturam nominum erat, ſed plurimum hac quo-
que in parte philoſophatus, ut ex ijs ſanctis uiris cõſtat, quos ipſe denomina-
uit, & ex cauſis propter quas denominauit: quippe qui inducat Abrahã, qui B
præmium uirtutis à Deo accepit, ſuam ipſius Abraham integram appellati-
onem. quod ſanè quid'nam ſibi uelit, non eſt nunc demonſtrandi locus: & ea
dem ratione Sarai, denominet Saram: & Iſaac, eum qui antequam naſceretur,
riſus dictus fuerat: & Iacob eum qui pręmio luctę, ex cognomine Iſrael deco
ratus. quumq; idem alia innumerabilia de ui & natura nominum, diuiniore
quam ut ea homini conueniat, ſpirituq; Dei afflata ſapientia ac ſcientia perce
pta & cognita haberet. nec alius quiſquam ab initio ante ipſum, Ieſu nomine
uſus eſſet, primus diuino ſpiritu moderante, quem ſibi in populi principatu
ſucceſſorẽ erat declaraturus, alio prius nomine uocatũ, ipſe immutans, Ie-
ſum nominauerit: utpote q appellationem illi à maioribus dum naſceret adſ-
unctã, non ſatis idoneam fore cenſuerit: ſiquidem Nauſem illũ parentes uo-
cauerant. at uero ipſe Dei propheta, immutato natali nomine, uirum illum
diuino ſpiritu annuente, Ieſum uocat, nõ aliter illum poſt mortem ſuam, om
ni populo præeſſe oportere ratus, quum utique futurum uideret, quas leges
ipſe poſuiſſet, ut eæ aliquando mutarentur, finem q; acciperent, & eadem cũ
ipſo Moſe ratione quodammodo interirent: neq; alium quempiam quam u-
num Ieſum ipſius Dei Chriſtum, alteri reipublicę, quæ priore longe melior,
longeq; pręſtantior foret, pręfuturum. Itaq; Moſes quidem omnium prophe
tarum maximè admirandus, quum utramq; Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti ap
pellationem, diuino ſpiritu inſtruente diſtinctam, cognitamq; haberet, utra
que quaſi duobus regijs diadematis eos qui apud ſe omnium eſſent princi-
pum præſtantiſsimi, decorauit. Itaque quum duobus principibus, duobusq;
ducibus populi, pontifici ipſi, ac ſuo ipſius ſucceſſori, Chriſtum & Ieſum ap-
pellationes pro meritis tribuiſſet, ipſum quidem Aaron, Chriſtum: Nauſem
uero, quaſi, eum qui poſt mortem ſuam ſibi eſſet ſucceſſurus, Ieſum nomina
uit. Hoc igitur modo ipſius Moſi ſcriptura, Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti no
minibus inſignita eſt.

Ioſue Nauſes.

A *Quemadmodum Moſi ſucceſſor Ieſus, qui Angelus eſt uocatus, & populi dux futurus erat, reddentis oraculum Chriſti nomen ferre dictus eſt.* Cap. XVIII.

ECce ego mitto angelũ meum ante faciem tuam, ut cuſtodiat te in uia, & Exodi 23. introducat in terram, quam pręparauit tibi: obſerua eum, & auſculta illi: ne fueris aduerſus illũ contumax, non enim uerebitur: nomen enim meum eſt in ipſo: meo (inquit ipſe Dominus) qui hęc tibi reſpondeo, nomine inſcriptus eſt, qui populum introducturus eſt in terrã promiſsionis. Quòd ſi Ieſus hic fuit, non alius, conſtat iam tum Dominum hic dicere, nomen ſuum illi eſſe impoſitũ: non igitur mirum eſt, ſi angelum quoq; ipſum uocat, quando etiam de Ioanne, qui homo fuit, plane dictum eſt illud: Ecce mitto angelũ meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te.

Quòd etiam Ieſus filius Ioſodec ſacerdos magnus, imaginem ac figuram geſsit Saluatoris noſtri, qui ueterem, quæ iam tum inualuerat, humanarum animarum ſeruitutem, ad Deum conuertit. Cap. XIX.

ET oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum, ſtantem ante fa- Zach. 3. ciem angeli Domini, & diabolus ſtabat à dextris eius, ut aduerſaretur ei, & dixit Dominus ad diabolum: Increpet Dominus in te diabole, & increpet Dominus in te, qui elegit Hieruſalem. nõ'ne ecce hoc, quaſi torris erutus ex igne? & erat Ieſus indutus ueſtib. ſordidis, & ſtabat ante faciem angeli Domini, & reſpondit, & ait ad ſtantes ante faciem, dicens: Auferte ueſtimenta ſordida ab eo. & dixit ad eum, Ecce abſtuli à te iniquitates tuas, & induite eum tunica talari, & imponite cidarim mundam ſuper caput eius. & induerunt illũ ueſtimenta. ac deinde adiungit: Audiam nunc Ieſu ſacerdos magne, tu & proximi tui ſedentes ante faciem tuã, quoniã uiri prodigiorũ inſpectores ſunt, quoniam ego adduco ſeruum meũ orientem. & poſt paulum his quæ dicta
B ſunt adiungit, dicens: Et factum eſt uerbum Domini ad me, dicens: Sume ea quæ ſunt ex tranſmigratione à principib. & oraculis eius, & ab ijs qui cognouerunt eam, &. ingredieris in die illa in domũ Sophoniæ uenientis de Babylone, & accipies argentum atq; aurum, & facies coronas, & impones ſuper caput Ieſu filij Ioſedec ſacerdotis magni, & dices ad eum: Hęc dicit Dominus omnipotens, Ecce uir, Oriens nomen ei, & ſubter eum orietur, & ędificabit domum Domini: & ipſe accipiet uirtutem, & ſedebit, & principatum obtinebit in ſede ſua, & erit ſacerdos à dextris eius, & conſilium pacificum erit inter utrunque. Hoc quoq; in loco propheta magnus ſacerdos, qui dicitur Ieſus, apertiſsimam imaginẽ, & notam euidentiſsimam ſeruare mihi uidetur Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, quando & illius nomine decoratur, & populi de Babylone redeuntis, q captiuus illic fuerat, ductor exiſtit. nam Saluator quoq; noſter Ieſus Chriſtus per Eſaiam dicitur miſſus, ut nunciet captiuis remiſsio- Eſaie 61. nem, & cæcis uiſum, conſoleturq; omnes qui in luctu ſint, detq; lugentibus Sion, gloriam pro cinere, atq; unctionem lęticiæ. habes igitur iam duos magnos pontifices: Chriſtum quidem apud Moſem: Ieſum autem eum de quo nunc agitur, qui ueritatis circum Saluatorem ac Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum notas & ſigna, in ſe ipſis pertulerint. ſed enim Aaron qui apud Moſem Chriſtus eſt, quum Aegyptiaca ſeruitute populum liberauerit, & ad libertatem & curam profectionis ab Aegypto illorum dux fuerit, probe ſeruabit imaginem eius, qui uerus eſt dominus. Nam hic planè nos omnes, qui de gentibus aſſumpti ſumus, ab Aegyptiaco ſimulacrorũ cultu liberauit: at uerò qui apud prophetam eſt Ieſus ſacerdoa magnus, redeuntb. de Babylone in Hieruſalem pręfuit, ſignũ ipſe quoque ferens Ieſu Saluatoris noſtri, quem habemus ſacerdotem magnũ, q quidem cœlos ipſos penetrauerit, à quo nos etiam ipſi quaſi de Babylone, hoc eſt de cõfuſione ac ſeruitute uitę præſentis liberati, ad cœleſtem ueramq; Hieruſalem contendere inſtructi ſumus. porro autem meritò qui ueritatis imaginem in ſeipſo ferebat Ieſus, ſordidis indu-

 tus ueſtib.

Chriſtus ſordib. noſtris quodammodo inquinatus

dutus ueſtibus fuerat, diabolusq; à dextris illius ſtetiſſe, eidemq; aduerſatus eſſe dicitur: nam uerus itē Saluator ac Dominus noſter Ieſus, quū ad noſtram A uſq; deſcenderit ſeruitutem, peccata noſtra ſuſtulit, atq; humanas ſordes abſterſit: & quæ illi in paſsione probra illata ſunt, ex manſuetudine charitateq; erga nos ſua ſuſtinuit. quapropter Eſaias ſic ait: Hic peccata noſtra fert, & pro nobis eſt in dolore, & nos exiſtimauimus eum eſſe in labore, & in plaga, & in afflictione: ipſe autem uulneratus eſt propter peccata noſtra, & infirmatus eſt propter iniquitates noſtras. quinetiam Ioannes Baptiſta, quum Dominū uidiſſet, ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Paulus quoq; his ſimilia ſcribens de illo, inquit: Eum qui peccatum non nouit, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo. Item: Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum Hæc igitur uniuerſa dum canit prophetia, apertius ea ipſa ſignificat, ubi ait: Et Ieſus erat indutus ueſtibus ſordidis. ueruntamen ijs depoſitis, quo tempore in cœlum aſcendit, ac de ſeruitute noſtra ad ea quæ ipſius propria ſunt, reuerſus eſt: tum uero paternę diuinitatis diademate eſt coronatus, & paterni luminis ſplendidiſsimum ueſtimentum indutus, cidariq; diuina, atq; alijs pontificijs ornamentis decoratus. nō eſt autem difficile etiam ea quę ad diabolum ſpectant interpretari, qui quidē etiam nunc dum Chriſti doctrinę aduerſatur, atque illi eccleſię, quæ à Chriſto per totum terrarum orbem erecta eſt, ipſi Saluatori noſtro aduerſatur: utpote qui antea quoq; contra illum ſteterit, dum is adeſt nos à ſeruitute, quam ſub hoc ferebamus, liberaturus, nempe illum hic tentauit, & ſemel prius, & iterum poſtea, quum ſub ipſam paſsionem illi inſidias comparauit: ad extremum ille quum & ipſum diabolum, & eos qui ſub ipſo degunt, uniuerſos; & inimicos & hoſtes, uiſum noſtrū effugientes, in fugam uertiſſet: nos qui captiui tenebamur, ſuos effecit domeſticos, atque de nobis ipſis, tanquam de uiuis lapidibus, domum Dei, ipſamq; pietatis rempublicam ſtruxit, ut iure ac B merito illi oraculum ſit accommodandum, quod ait: Ecce Oriens nomen ei. & ſubter ipſum orietur, & ędificabit domum Domini, & ipſe accipiet uirtutem, & ſedebit, & principatum tenebit in ſede ſua. Attende igitur diligenter, quemadmodum hic quidem ſpirituali quodam more de antiquo loquens Ieſu, qui imaginem ueri ferebat, ſic dicat, Ecce Oriens nomen ei. Paululum uerò progreſſus, quaſi de alio qui ſit Oriens, ipſi illi qui tunc aderat, Ieſu dixerit: Audi iam nunc ô Ieſu, ſacerdos magne, & tu, & proximi tui. Quoniam uiri prodigiorum inſpectores ſunt: Ecce ego adduco ſeruum meum, Orientem. Si igitur ſermo erat de alio qui uenturus eſſet, ac uerius quàm ille qui tunc aderat, Oriens nominandus, certè imago uenturi Orientis ille erat, utpote q in imagine non ſolum Ieſus, ſed etiam Oriens diceretur: ſiquidem tanquā ad ipſum præſentem, uerba illa, Ecce uir, Oriens nomen ei, ad illum dicta ſunt. Meritò igitur imaginis gratia, hic quoq; Saluatoris noſtri appellatione dignus habitus eſt, nimirū quemadmodum etiam Orientis. Nam ipſum Ieſu nomen in noſtrā linguā conuerſum; ſalutare Dei ſignificat. Etenim Ioſua apud Hebręos ſalus. Filius autem Nū apud eoſdem Ioſue nominatur. Ioſue uerò eſt, Iaho ſalus, hoc eſt Dei ſalutare. Itaq; meritò ſic ubi Dei ſalutare in noſtris codicib. lectū fuerit, nihil aliud prorſus quam Ieſum Hebraica lingua ſignificari, pro comperto habeas. Quum hæc hactenus de Saluatoris noſtri appellatione à nobis dicta ſint, ab alio rurſus principio orationem renouantes, ad perfectiores de eodem propheticas demonſtrationes tranſeamus.

LIBER

PRAEFATIO.

A QVum quibus modis de Saluatore noſtro Ieſu Chriſto tracte- mus, ij duo nobis in proximo Euangelicæ demonſtrationis uolumine oſtenſi ſint: unus quidem eorum, natura noſtra ſu perior eſt, ultraq; illam excurrit. Hoc ſanè modo affirmamus illum eſſe unicum Dei filium, ſiue Dei eſſentiam referēs uer- bum, uniuerſiq; huius autorem, ſiue eſſentiā intelligentem, ac Dei primogenitam uirtutem atq; naturam, uimq; diuinā, quæ omnem ha bet uirtutem, & omnia quæ facta ſint, antecedat, ſiue ingenitæ naturæ intelli- gentē imaginem. Alter uerò modus nobis magis cognatus, magisq; familia- ris agnoſcit. Hoc .n. definimus illum eſſe Dei uerbum, quod in homine pater nā pietatem denūciet. quo quidē modo quondā ille apud priora ſecula in ho minis habitu, ijs qui cum Abrahā, ijs inquam qui cum ipſo illo principe genti um apud Dei amicos tantopere celebrato uixere, apparuit. Qui tum rurſus apud homines uiſendus expectabat, & qui iā antè per hominis ortum, & no- ſtro corpori ſimile corpus, omnia probra paſſurus dicebatur. Itaq; nobis de il lo prophetica expoſituris teſtimonia, rectà uia, rectoq; ordine procedet ora- tio, ſi iā nūc in primis quemadmodū quæ promiſſa ſunt poſtulant, id quod pri mū eſt exploremus: & quę in Euangelijs de illo extat theologia, hāc à ueterū prophetarum teſtimonio cōprobemus. Sed antè neceſſe eſt cōſiderare, quis- nam fuerit modus, quòd prophetæ apud Hebręos Dei ſpiritu implerentur, à quibus utiq; etiam quæ prædicta ſunt, antehac edocti ſumus.

Quis'nam modus, quo apud Hebræos prophetæ ſimul, & quæ futura eſſent canebant, & ſolam ueram theologiam illuſtrabant.

B LOca in quibus & uaticinia & oracula acciperēt, in orbe terrarum paſsim inſtituta fuiſſe, tam Græci quàm Barbari profitenē. Porrò hæc aiunt pro uidentia ipſius opificis, ad uſum atq; utilitatem hominum prodita eſſe & con ceſſa. Itaq; prophetis Hebræorum nihil excellētius contigiſſe, quàm reliqua- rum gētium oraculis. Vt enim Hebræis per eiuſmodi prophetas, ſic reliquis gentibus per diuerſorum locorū oracula, ſupremum Deum reſpondere, & conducibilia monere ſolitum. Non enim tantummodo Iudæorum eſſe, ſed re liquorum quoque omnium hominum Deum: neque hos magis quàm illos curare, ſed omnibus æquè prouidere. Sic enim ne ſolem quidem ſuum inui- dere cuiquam, ſed omnibus abunde largiri, non Hebræis ſolis, annuosq; re- rum neceſſariarum prouentus ſuppeditare, atque omnibus ſimile corpus cō ſtruere, unumq; naſcendi modum omnibus, unam omnibus animæ rationa- lis naturam. Itaq; eadem ratione prouidendi quoque cognoſcendiq; futura ſcientiam, omnibus hominibus abundè ſufficere, alijs quidem per uiros pro- phetas, alijs uerò per oraculorum reſpōſā, & alijs per auium uolatus, aut per extorum in ſacrificijs inſpectionem, aut per ſomniorum immiſsiones, aut per ea quæ dicuntur omnia, aut per concuſsiones ac tremores, aut per alia quæ- dam eius generis ſigna: hæc enim aiunt prouidentia diuina cunctis homini- bus eſſe donata: itaq; nihil amplius habere uideri Hebræorum prophetas. hæc ſanè illorum eſt ratio: nos uerò illis ſic obuiam ituri ſumus. Si ulla qui- dem ratio conuincit, re uera deos, ſeu diuinas poteſtates, ſiue bonos aliquos dæmones præeſſe eorum de quibus dictum eſt oraculis, uel augurijs, uel cæ- teris quæ antè diximus, poſſumus ſanè aliquem locum illis tribuere, tanquā illa quoq; ſupremus Deus ijs qui talia uſurpent largitus ſit: ſi uerò perfectis demonſtrationibus, & ipſorum Gręcorum confeſsionibus, iam antea, dæmo nes eſſe non illis quidem bonos, ſed omnis perniciei nequitiæq; autores con- uicimus, qui fieri poteſt, ut Dei prophetæ habeant? etenim illos eſſe malos,

Deus ex æquo prædidit Iudæis & gentib. ſalutem.

Oracula Iudæorum multo excellentoria, gētium oraculis.

 per euan-

per euangelicã præparationem ratio deprehẽdit, ex eo ſane quod priſcis temporibus in omni loco & ciuitate ac regione, humanę illis uictimę ſacrificarentur: item ex eo quod rerum futurarum ignoratione ſciſcitãtes deciperent: & quod in mendacio millies ac millies deprehẽſi ſint, modo quidẽ aperte ac palam, modo uero ipſorum oraculorũ ambiguo ſermone, per quem eos qui ad ſe confugiſſent, plurimis ſæpiſsime malis atq; incommodis inuoluiſſe conuicti ſunt: nec non quod iam antea demonſtatum ſit, illorum genus fœdum immundumq; eſſe, ex eo quod obſcœnis ac laſciuis, quę de ipſis ferantur, canticis gaudere conſueuerint: item hymnis ac fabuloſis narrationibus hiſtorijsq; inhoneſtis ac pernicioſis, quas quod contra ſeipſos ratas habuerint, & tanquã ueras comprobauerint, iam plene redarguti ſunt. Deniq; illorum inertis imbecillæq; naturæ maximum argumentum, quod extincta ſint oracula, neque amplius ut olim reſpondeant, & extincta non alias quàm ſub aduentũ Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti. ex quo enim illius in omnes gentes euãgelicæ doctrinæ penetrauit uerbum, ex illo irem oracula defecerũt, & dęmonum mortes memorant. omnia igitur hæc, & innumerabilia alia his ſimilia fuerunt, ex quibus illos, de quibus nunc agimus, malos eſſe dæmones Euãgelica pręparatio demonſtrauit. quod ſi tales illos eſſe iam conſtat, quę ratio unquã obtinebit, ut ſupremi Dei illas fuiſſe diuinationes cenſeamus, quę dęmonum ſortes ꝓhibentur? aut quæ de illis feruntur, Dei prophetarum uaticinijs eſſe comparanda? cæterum quanti tandem illorum prædictiones faciendæ, quas, quum ſtare uidebantur, ſciſcitantibus reſpondebant? non'ne de inhoneſtis atq; humilibus, & nullius precij uiris, pugilibus, exempli gratia, aut alijs talib. reddi ſolitas nouimus? quos quidem homines ſacrificij honeſtari iubebant? qualia porro quę de humanis uictimis feruntur, cenſenda? caput enim hoc omniũ B eorum quę dicta ſunt. num igitur ulla re praua locum nouæ abſurditati reliquerunt? quod ſi iſti hominum conſeruatores, & dij & boni dęmones, qui ad ſe ſuppliciter & cum pietate confugiebant, eos quæcunq; chariſsima haberẽt, quaſi reliquis ſimilia pecora mactare imperabãt, plane quod humani ſanguinis ſupra omnem ferinam naturam ſitibundi, neq; quicquã aliud quàm potores ſanguinis, & deuoratores hominum, perditioniſq; amici eſſent, ipſimet declarabant. aut dicat ſane quiuis, num de illis poſsit honeſti quippiam, aut quod cum uirtute coniunctum ſit, oſtendere, aut diuinationes ac prędictiones, quę ad omne hominum genus ſpectauerint, aut leges, inſtitutioneſque ciuiles, quæ quomodo omnes homines uiuere oporteat, præceperint, aut philoſophię decreta ac diſciplinas, quę philoſophię amatorib. ab ipſis dijs unquam propoſita fuerint. atqui nemo eſt qui poſsit affirmare, tale unquam quidquam uel celeberrimorum oraculorum beneficio, uitę hominum contigiſſe. nam ſi talia fuiſſent, nunquam homines, quiduis à dijs leges traditę ſunt, diuerſis uſi eſſent, atq; inter ſe pugnantibus legibus: nam qui dij eſſent? & dij boni, qui fieri poſſet, ut non æquis inſtitutionib uterentur? quare autem nõ modeſtiſsimis ac iuſtiſsimis legibus? quis ergo aut Solonis, aut Draconis, aut aliorũ qui uel Græcis, uel Barbaris leges deſcipſerint, uſus fuiſſet, quum in proximo adeſſent dij, qui oraculis poſſent, quæ honeſta & neceſſaria uiderent, præcipere? Quod ſi quis dicat, plane illos ipſos, non alios fuiſſe, qui per ſingulas gentes hominibus leges dederint: dicat etiam, quæſo, ecquis ille, aut cuiuſmodi fuerit Deus, qui Scythas, exempli gratia, deuorare homines docuerit: aut qui nonnullis alijs leges dederit, ut matribus ac filiabus miſcerentur: aut qui eos qui conſenuiſſent, canibus proijcere, quaſi rem bonam imperauerit: aut qui ſorores habere in matrimono permiſerit, aut mares maribus commiſceri? Et quid me oportet narrationes à legibus & omni iure alienas de ijs quæ apud Græcos, ut apud Barbaros fierent, numerare, ut autores illos oraculorum mirabiles, apud utroſq; non deos, ſed prauos ac ſceleratos dęmo-

Dæmones ſitiunt humanum ſanguinem.

Legis latores gentiũ.

tos dęmo:

tos dæmonas fuiſſe demonſtrem? quippe qui infeliciſsimũ mortaliũ genus, in abſurditates ab omni natura alienas coniecerint, quando ne dij quidem illi & uates, qui apud Græcos fama celebrantur, ut cõducibile quicquam & ſuo precio æſtimãdum, ad animæ utilitatem ijs tradiderint, qui ad oracula accederent, demonſtrari poſsint? cur enim unquam Græci homines, relicto illorum uſu, barbaram terram petere ſoliti ſunt, ut mercatorum inſtar, diſciplinas extrinſecus aliũde conquirerent, quum in proximo eſſent dij, quibus magiſtris uterentur? ſi enim dij aut etiam boni dæmones reſpondiſſent, & alias quidem diuinationibus, alijſq; miraculis oſtendiſſent uim ſuam: alias uerò ex conſtanti & neceſſaria diſciplinarum ueritate, ueram docuiſſent ſapientiam, quid tandem impedimento fuiſſet, ne ab illis philoſophorum filij inſtituerẽtur? ut ita illis inſtitutis, nuſquam aliæ ab alijs opiniones, aliæ ſententiæ, alia decreta traderentur: neq; uero ex longa diuerſitate, uariæ philoſophorum ſectæ naſcerentur? quòd ſi illos popularis turba non attendebat, at ſaltem pijs religioſiſque hominibus, qui illos conſulerent, cõſtantem quandam doctrinam, beneficio illorum ſuppeditari oporrebat. Sed qui ſunt hi tandem? nam quoſcunq; dixeris tales, eos ut erranres redarguunt, quicunque diuerſa aut cõtraria ſentiunt: cæterùm, ut par eſt, dæmonum erant oracula, quæ uſque ad furis compilationem, aut ſuppellectilis interitũ, aut aliud quippiã eiuſdẽ generis uim ſuam porrigerent: quarum ſane rerũ haud incredibile eſt illos, utpote qui in hoc aëre qui terram ambit, uagari conſueuerint, habuiſſe ſententiam. Honeſtæ autem & cum ſapientia coniunctæ rei, ſiue ſententiæ atq; artis inuentores fuiſſe, nunquam oſtendes, non reipublicæ, non legis à recta ratione profectę, non inſtituti cuiuſpiam laudabilis: imò uerò ſi aliquanto liberius dicere oportet, illos omnium malorũ autores & principes extitiſſe affirmare neceſſe eſt,
B qui de ſeipſis adulteria, & impudicos marium abuſus, & cum matribus & ſororibus nuptias, concubitus'que nefarios, & alia innumerabilia quæ deorũ naturæ aduerſantur, inimicitiasq; & bella deorum aduerſus deos, in ipſorum hominum canticis atq; hymnis & narrationibus, et ſacrorum arcanis ritibus, ferri non recuſarent, ac potius libentiſsimè audirent. Certè nunquam eorum quiſquam ſe contra homines indignatione correptum oſtendit, quod qualia dicta à nobis ſunt, talia ipſis aut cogitãdo, aut dicendo, quaſi nequitia plena, neque ulla modeſtia referta tribuerent. Et quid me oportet oratione progredi longius? quum planè de uno omnium exemplorum maximo liceat & crudelitatem, & immanitatem, & tetrum reuera inſtitutum illorum intueri? dico autem de mactandorum hominum ritu. Quod enim non ſolum brutorũ animalium ſacrificijs gauderent, uerumetiam hominum ipſorum interitu, cuius tandem crudelitatis exceſſum nõ ſuperauerit? hæc enim erant, ut dixi, quæ in præparatione & philoſophi & hiſtorici apud Græcos memoriæ prodiderint, ex quibus maximè quàm pernicioſi ſint dæmones, quamq; multiplicibus machinis, modò quidem oraculorum, modò uerò auſpiciorum, aut ſignorum, aut hoſtiarum, aut aliorum ſimilium, hominũ peruertãt atq; implicent genus, demonſtrabantur. Quare affirmandum, illorum oraculũ nequaquã ſupremum Deum autorem habuiſſe. Neq; igitur illa prophetis Hebræorum comparare fas eſt, quorum primus initiator ac theologus extitit Moſes: qui quidem quãrorum, qualiumq; bonorum in uita autor fuerit, iam hinc facilè contemplari potes. Primum ſententias, opiniones'que euãgelicas ac ueras protulit, de omnium rerum autore atque opifice Deo, tum de eiuſdem filio rationalium, intelligentium'que narurarum autore, earum utiq; quę poſt ipſum exiſtere intelliguntur: item de mundi atq; hominis creatione, ſcripturam ſacram exarauit atq; edidit. Pręterea quum hiſtorias religioſorum hominum, & qui olim Deo grati apud Hebræos uixerint, quaſi quędã uirtutum exemplaria expreſſerit, eos qui ſibi dictandi parerent, ad imitationem uirorũ

Mactatio hominum, dæmonum inſtitutum.

Moſes primus theologus.

bonorum

bonorum excitauit. Legi uerò diuinę,atq; ijs qui tunc uterentur accommo- A
datę,primus orationis ſplendorem adhibuit,adorationemq́; religioſam ac ueram introduxit. Poſtremò ijs qui poſt ſe multis ſeculis futuri erant prędictiones enunciauit, ſicut paulo pòſt à nobis commemorabit. & hic quidem talis. Ad eundem uerò modũ etiam prophetæ qui poſt illum extiterũt. Cæterùm extra propoſitum exiſtimetur, ſicubi eorum quippiam quæ in diem quęri ſolent, ipſi reſpondiſſent ſciſcitantibus. Summa autem omnis illorũ prophetiæ in rebus magis conſumebat. Nõ enim in diuinatione rerũ quæ in diem, aut in præſens tempus quærerent, neq; paruis aut humilib. negocijs ſuum quod à Deo acceperant munus dignum putabant. Sed ſuper omni genere hominũ diuini in illis ſpiritus illuſtratio, ingens amplexa erat argumentũ, nõ illa quidem ut de ægrotantis hominis corpore, neq; de temporaria hac, & omnibus morbis obnoxia uita, diuinationem profiteret, nec alioqui de quibuſdam medijs atq; indifferentibus: que neq;, ſi adſint, ad profectum animæ conducibilia ſint: neq;, ſi non adſint, damnum aliquod aut perniciem afferant. tametſi nonnunquàm hęc quoq; prędicebant, nõ primaria quadam ratione, ſed quòd rerum grauiorum perceptionem comitarentur, eisq; eſſent adiuncta. At uerò quæ in cauſis diuini ab illis accipiẽdi ſpiritus, ad uaticinandum principem locum obtinerent, ea maius quoddam continebant argumentũ, quàm ut ad ea quę dicta ſunt, pertinere poſſent. Quòd ſi quis totum quaſi corpus eorũ quę à Moſe & alijs poſt Moſem prophetis ſcripta ſunt, diligẽtiſsimè explorat, profectò ea nihil aliud complexa inueniat, quem adhortationem atq; doctrinam diuini cultus, qui Deo uniuerſi, ipſi utiq; opifici rerum omnium ſit exhibendus, cognitionemq́; ac theologiam ſupremam de filio, qui unà cũ patre ipſe quoq; rerum ſit autor: præterea dehortationem atque euerſionem à fallaci multorum deorum cultu, ad hæc ueterum ſanctorũ uirorũ, qui primi talem B
religionem obſeruauerint, memoriam prædictionesq; & reſponſa de ijs qui multis poſt ſeculis ad illorũ uitæ regulam, ſuam ipſi uitam directuri erãt, per aduentum Dei ad homines atq; præſentiam, ipſius inquam filij & ipſe eiuſdẽ docendæ pietatis munere functurus, et ad ſalutem uitę hominũ afferendã uẽturus, in reſpõſis dicebat, cuius beneficio illi cũctis gentib. & Gręcis ſimul & Barbaris eundem diuini cultus morem, quẽ ueteres Hebræorũ religionis amatores ſeruauerant, prodendũ eſſe canebant. Hęc Moſes, hæc reliqui item prophetæ, qui omnes uno ore quod erat futurum nunciabant. atq; hæc erat cauſa, cur diuinus ſpiritus afflaret homines & corriperet, ut uidelicet Dei cognitionem ipſos, ſupremamq́; de patre ac filio theologiam doceret: ijſdemq́; traderet uerę illius pietatis morem, & ad memoriam redigeret eos qui quondam omnis honeſtatis partes cõpleuiſſent: nec nõ eos qui poſterioribus temporibus à pietate, rituq; maiorum ſuorum excidiſſent, eosq; longa oratione reprehenderet: item caneret aduentũ Saluatoris, ac doctoris uniuerſi humani generis: et per illum in cunctas gentes, antiquę Hebręorum religionis propagationem futuram nunciaret. Hæc ſunt quæ ab initio & titulis & libris ſacris prophetarum, concordi uoce enunciata fuerunt: ipſa inquam hæc, quę etiam nos poſt longiſsimũ tempus, hodierno ipſo die completi oculis noſtris intuemur. Hi uerò omnes uno ore diuino ſpiritu afflati, cunctis hominibus lumen ueræ pietatis aperiebant, atque animæ & corporis caſtitatem, perfectemq́; mentis purgationem commendabant. Quam quum ipſi prius exercuiſſent, ijs qui ſibi auſcultarent, proponebant, & ab omni minus honeſta actione eos qui ad ſe accederent prohibebãt, deterrebantq;, ne ſtudia illa nefaria imitarentur, quæ ab errore colendi multos deos profecta fuerant: tum præcipiti quodam curſu docebant, ut fugerent omnem dæmonicam traditionem, priſcasque illas omni ſtudio celebratas hominum mactationes, obſcœnas ꝑ de dijs & nefandas narrationes: à quibus quum homines prohiberent, unum

Prophetæ præcipuè quæ ſaluti animæ conducunt prædixerunt.

Prophetarum communis exhortatio.

A rent,unum uniuerſi opificem Deum,quaſi præſidem ac iudicem omniũ quæ ab hominibus agãtur, ut attenderent,hortabanť, atq; interim ne ignorarent eum qui uentnrus erat ad homines,Chriſtum utiq; Dei, Saluatorem uniuerſi humani generis,ac doctorem non minus Barbaris quàm Græcis uerę pietatis deſtinatum.Hæc ſane erat differentia inter eos qui ſpiritũ Dei receperant, & eos qui dęmonico inſtinctu diuinationem profitebantur. Deinde prauũ quidem unumquodq; dęmonium tãquam tenebrarum amicum, animam tenebris & caligine inuoluens, acceſſu ſuo quemcũq; ſibi ſubiecerat, naturali uſu rationis deturbatum,quaſi mortuum diſtendebat.Itaq; ille tanquam omni ſenſu ſpoliatus,factusq; amẽs,quid à ſe uel diceretur uel ageretur,neutiq; intelligentia cõſequebať.Ex qua re meritò iſtiuſmodi alienationi nomen impoſuerunt:quod,quũ diuinationem ſignificet,à furore uidetur eſſe deductũ. Verus autem diuinus'que ſpiritus quũ lucidiſsimus,ac potius ipſa lux ſit,ad quamcunq; animam acceſſerat, in ea continuò nouum ac ſplendiſsimum lucis diem comparabat, eandemq; & nitidam,& ad contemplandam idoneam, multo amplius nunc quàm prius eſſe conſueuiſſet, reddebat.Itaq; cum maximè & ſobrij erant,& uigilabãt, & prę alijs omnibus quæ cąnebąnt,ipſi intuebantur & comparabant.Ex quo mihi bene uereq; uidemur eos qui tales extiterint,uocare prophetas,quòd diuinus in eis ſpiritus ante oſtendere,& lumine ſuo anticipare,non præſentium modò,uerumetiam futurorum ueram certamq; cognitionem cõſueuerint. *Quid propheta.* Cæterùm cõtemplamini quęſo lõge'ne melior hæc & uerior oratio, quæ ait diuinum ſpiritum in animas expurgatas,& ad ſuſcipiẽdam diuinitatem intelligentia & ratione nitida comparatas, ingredi ſolitum, an eorũ qui in materia in anima, & tenebricoſis ſeceſsibus,diuinũ quod ſit, includunt, atq; in fœminarum,uirorumq; impuris animis,necnon

B in coruis atq; accipitribus,auibusq; cæteris,præterea in capris,& reliquis animalibus,quinetiam in aquarum collectionibus, in extiſpicijs,in cruorib. odioſarum ac deformium beluarum, in uenenatarum ſerpẽtium corporibus, ut draconum & muſtelarum, & aliorum eiuſdem generis,per quæ futurarũ rerum cognitionem à ſupremo Deo indicari & prodi admirabiles iſti et egregij autores,contra quos dicimus,putauerunt. *Gentilium uaniſsimæ diuinationes.* Porrò iſtuc hominum fuit nullam diuinę naturę rationem habentium, neque uerò quæ'nam ſit diuini ſpiritus uis,conſiderantium, quæ nullo modo in anima brutaq; animalia incolere gaudet,ac ne rationalia quidem cuncta, ſed ea tantum in quorum animis uirtus inſit perfecta, quales paulo ante prophetas Hebræorum oratio noſtra deſcripſit,quos duximus magnarum rerum cauſa,diuino ſpiritu dignos eſſe habitos,utpote qui orbis uniuerſi hominibus ea proderẽt,quæ ad ipſorũ in uirtute profectum conducerent: quod ſi quando illos inſtar umbrę, etiam rerũ præſentium ac mediarum atque indifferentium cognitio comitata eſt,uſque adeò ut ſciſcitantibus quæ ignorarent,ad tempus quoque prędicerent,etiam hoc ipſum neceſſariò illis qui ad ipſos accederent, prębebant, nimirum ne iſti curioſi ac perquam auidi diuinationum, iure ad externa aliarũ nationum oracula, penuria domeſticorũ prophetarum ſecedere uiderentur: ſed hęc hactenus dicta ſint,ad illam uim diuinam demonſtrãdam, quę in prophetis Hebræorum inerat.Tempus igitur iam eſt, ut illi tãquam ij qui uiri diuini ſapiẽteſq;, non humano more, extiterint, ſed afflati diuino ſpiritu quę credenda eſſent docuerint,ſua ipſorum decreta,& cum pietate coniunctas incoruptas'que theologias, ſine omni prorſus ambiguitate nos doceãt, ut uideamns nũ uſquam quidquam à uirtute ac ueritate alienum importẽt:agedum igitur iã deinceps,nouo quodam dicendi initio aſſumpto,quæ in Euangelijs de Saluatore noſtro Ieſu Criſto theologia continetur, eam propheticis quoque teſtimonijs cõprobemus. Euangelica igitur teſtificatio talem de Chriſto profert theologiam: Inprincipio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, omnia per ipſum

per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: uocat porro illum lucem in- A
telligentem: uocat enim Dominũ, ſicut interim Deum quoq;. Diuinus autẽ
Paulus tanquam Christi diſcipulus et apoſtolus, eidem theologię cõcordat,
ubi de illo hęc narrat: Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis cre-
aturę, quoniã in ipſo cõdita ſunt uniuerſa in cœlo & in terra, uiſibilia & inui-
ſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia
per ipſum & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnia, & omnia per ipſum cõ-
ſtant. Vocatur autem & Dei uirtus, & Dei ſapientia. Hæc ipſa igitur hoc tẽ-
pore de propheticis Hebræorum monumentis, quaſi de uarijs floribus colli-
genda nobis propoſita ſunt, ut per utriuſq; partis conſenſionem, demonſtra-
tio conſtet ueritatis. Cæterùm, ignorare neutiquã oportet, quemadmodũ di-
uina oracula quũ multum, quod tum in uerbis, tum in ſententijs mirifice ex-
cellat, Hebraica lingua contineant, uariam, diuerſamq; in Gręca lingua inter-
pretationem, ob difficultatem contemplandi ſortita ſint. Sed quàm olim uiri
Hebręi multi ſimul cõuenerint, & una eademq; uoce illa omnia cõuerterint,
eos maximè ſequemur: quandoquidẽ Chriſti quoq; eccleſię iiſdẽ uti placuit.
Sicubi aũt uſu uenerit, ne iuniorẽ quidẽ interpretũ nouas editiones, quas eti-
am nũc Iudęi libenter uſurpãt, recuſabimus: ut ea quę ad noſtrã hanc demon-
ſtrationem pertinent, ex omni parte ſtabilius firmiusq; conſiſtant. Quũ hæc
hactenus præfati ſimus, reliquũ iam eſt, ut in ipſas diuinas uoces inſiſtamus.

Quemadmodum apud Hebræos ſapientiſſimus Salomon in Prouerbijs nouit quandam primogenitam Dei uirtutem, quam & ſapientiam Dei & eiuſdem ſobolem appellat, ſicut interim nos quoq; eandem glorificamus. Caput I.

Prouerb. 8. EGo Sapientia habitaui conſilium, & cognitionem, & cogitationem ego
» inuocaui: timor Domini odit iniuſtitiam, contumeliamq;, & ſuperbiam:
» & uias prauorum: odi uerò ego peruerſas uias malorum, meũ eſt conſilium, B
» & ſtabilitas, mea eſt prudentia, mea autem fortitudo: per me reges regnat, &
» potentes ſcribũt iuſtitiã: per me magni uiri magnificantur, & tyranni per me
» obtinent terram. ego amantes me diligo: & qui quęrũt me, inueniẽt gratiam.
» diuitiæ & gloria mihi adſunt, & poſſeſsio multorũ, & iuſtitia. Melius eſt frui
» me, quàm auro & lapide precioſo multo: mei uerò fœtus, meliores argento
» electo. In uijs iuſtitię ambulo, et inter uias ueritatis uerſor, ut diuidã diligẽti-
» bus me ſubſtantiã, & theſauros eorũ impleã bonis: ſi annũciauero uobis quæ
» quotidie fiunt, memorauero que a ſeculo ſunt ad numerandũ. Dominus crea-
» uit me initium uiarum ſuarum in opera ſua, ante ſeculũ fundauit me, in prin-
» cipio antequam terram faceret, & antequam abyſſos faceret, antequã prodi-
» rent fontes aquarum, antequam mõtes ſuis ſedibus firmarentur, ante omnes
» colles gignit me. Dominus fecit regiones, & eas quæ non habitantur, et uerti-
» ces qui habitantur, eius quę ſub cœlo eſt: quando parabat cœlum, ſimul cum
» eo aderam: quando ſegregabat ſedem ſuam ſuper uentos, quãdo fortes facie-
» bat ſuperiores nubes, & ut ſtabiles ponebat fontes eius, quę ſub cœlo eſt: dũ
» poneret mari conſummationẽ ſuam, & aquę non pręteribũt os eius: quando
» fortia faciebat fundamenta terrę. eram apud illum cõponens: ego eram apud
» quam gaudebat: quotidie uerò lætabar in uultu illius in omni tempore, quan-
» do lætabatur quòd orbem terrarum perfeciſſet, & lætabatur in filijs hominũ.
» Diuinã & omnem in ſe habens uirtutẽ, quę cunctis rebus genitis antiquior
» eſt eſſentia: quę intelligens & primogenita ingenitæ naturæ imago eſt, legiti-
» mus atq; unicus maximi Dei filius, qui multis nominibus dicit̃, de quo ut de
» Deo pluribus appellationibus loquimur, hoc in loco ſapientię dignitatẽ atq;
appellationem, honoris & amplitudinis gratia accepit: uerbũ autem Dei eun-
dem, & lucem, & uitam, & ueritatẽ, et poſtremo Chriſtũ Dei uirtutẽ & Dei
ſapientiã appelare iam didicimus. Iam igitur in his quę nunc in manibus ſunt,
ipſe de ſeipſo, tanquã dei uiuens ſapientia, & quæ per ſeipſam conſiſtat, per

ſapientiſ-

4 ſapientiſsimum Solomonem uerba facit, dum dicit: Ego ſapientia habita ut conſilium,& cognitionem & cogitationem ego inuocaui.& quæ his adiũcta ſunt. Sed etiam quaſi is qui ipſius uniuerſi adminiſtrationẽ & prouidentiam acceperit,adiungit:Per me reges regnant,& potentes ſcribũt iuſticiã:per me magni uiri magnificanť. Deinde ubi dixit ſe memoraturũ quæ à ſeculo ſunt; adiungit dicens:Dominus creauit me initium uiarum ſuarũ in opera ſua,ante ſeculũ fundauit me. quibus uerbis interim ſeipſum genitũ, neq; eundem cum ingenito docet eſſe.eum ſanè qui ante omne æuum eſſentiam acceperit, & in modum fundamenti cunctis genitis rebus præmiſſus ſit. ex quo diuinũ Apoſtolum argumentũ accepiſſe,credibile eſt,ut de illo diceret,Qui eſt imago Dei inuiſibilis,primogenitus omnis creaturæ,quoniã in ipſo condita ſunt uniuerſa,in cœlo & in terra. Siquidem primogenitus omnis creaturæ dictus eſt in illo:Dominus creauit me initium uiarum ſuarum in opera ſua. Iure aũt imago Dei intelligetur,utpote qui genitura ſit ingenitæ naturæ. Hoc igiť in his quæ in manibus ſunt confitetur,ubi ait:Anteq; montes ſuis ſedibus firmarentur, & ante omnes colles gignit me.Inde illum filium unicũ, & primũ genitum Dei uerbũ appellamus, qui quidem idem ſit cum ea ſapientia, de qua dictum eſt. Quomodo autem geniturã illum eſſe Dei dicamus,alius erit & proprius indagandi locus:quoniam neq; ſecundũ proiectionem,neq; ſecundum diductionem,aut diuiſionem,aut diminutionẽ, aut ſectionẽ, aut omnino ſecundum aliquid eorũ quæ in genitura mortali exigi ſolent, ineffabilem illius procreationẽ cogitamus. neq; fas eſt ullis genitis rebus illius,aut genituram,aut propagationem,quæ quidem nullis neq; uerbis,neq; nominib. cõprehendi poteſt,ſimilẽ arbitrari: neq; uero aliquã illi eorum quæ temporalia & mortalia ſunt,comparare imaginem,quoniam neq; ſecũdum eas animaliũ

5 procreationes quæ apud nos uiſuntur,eſſentiam de eſſentia,eamq; diuiſibilẽ, aut ſeparabilem,filium de patre,partiendo aut diuidendo,prodijſſe, piè dicere poſſumus.partes enim nullas habet,inſecabileq; eſt quod diuinum eſt: nõ ſecatur,non diuiditur,non extenditur,non corripitur, non diminuitur; non maius,non melius fit,non habet in ſe ipſo aliquid quod à ſeipſo ſit aliud, ut illud poſsit abijcere.quicquid enim in aliquo eſt, aut eſt tanquam accidens, ut album in corpore:aut tanquam aliud in alio, ut in prægnante fœtus quem in utero geſtat:aut tanquam pars in toto,ut in corpore manus,uel pes,uel digitus,quę totius ſunt partes:quarum ſi abſciſsionem,aut ſectionem aliquã,aut diuiſionem patiantur corpora,imperfectũ ac mutilũ ipſum totũ, ueluti ſumma parte amputata relinquiť.at enim in ingenita maximi Dei natura, inq; unici eiuſdẽ primoq; geniti filij procreatione,talem uſurpare imaginẽ aut ſimilitudinem,omnium quę impia ſunt maximè impium ſit.nõ igitur tanq; aliud in alio,ex infinitis & principio carentibus ſeculis erat filius ingenitus in patre qui pars illius quædam eſſet, quæ quidem poſterius commutata & eiecta extra illam ſeceſſerit:iam enim iſtud conuerſionis propriũ foret, & ſic ſanè duo eſſent ingenita, unum id quod proieciſſet; alterũ quod proiectũ eſſet. & qui nam quæſo ſtatus meliorᷓ nũ is qui ante conuerſionẽ fuit, quo per proiectionem diductio facta eſtᷓ ergo quaſi pars uel membrum antea ſemper ingenitè adhærens,deinde diductum & ſeorſum abiens à toto,ſic filius à patre cogitari poterit. ſed enim infanda & prorſus impia hæc, quæ materiæ quidẽ corporũ conueniunt, & adhærent ut propria: ab incorporea uerò & materiæ experte natura abhorrẽt,alienaq; ſunt.quocirca meritò quiſpiã hoc in loco & opportunè,rurſus illud profert.Generationem eius quis enarrabitᷓ ſiquidem in cõtrariam abire partẽ,& ſimpliciter ſic enunciare ex nihilo genitũ eſſe filium eadem ratione,qua reliqua quæ facta ſunt,non abſq; periculo ſit.alia eſt enim filij generatio,& alia per filium aliarum rerum creatio. quare cum diuina ſcriptura modò quidem primogenitũ omnis creaturæ filium appellet, ex ipſius

Genitura ingenitæ naturæ.

Differunt creatio & generatio.

D perſona

na ſic dicens, Dominus creauit me initium uiarum ſuarum: modò autem ge- A
nituram patris dicat, ubi ait, Et ante omnes colles gignit me: hāc item nos ſe-
qui ſani iudicij ſit, confiteriꝗ ante omnia ſecula eſſe uerbū Dei creationis ad-
miniſtrū, eſſeꝗ unà cum patre, & unicū eſſe maximi Dei filium, qui patri det
operam, eiusꝗ ſit ſocius, dum omnia quę ſunt, facit ut ſint, eademꝗ diſponit.
etenim ſi item aliud quidpiam, quod neꝗ dici, neꝗ comprehendi à nobis poſ
ſit, in natura uniuerſi remanſit, (ſunt autē innumerabilia huiuſcemodi) quale
utiꝗ habetur quod Dei amicis promiſſum eſt, quod oculus nō uidit, nec au-
ris audiuit, nec in cor hominis aſcēdit (ut ſanctus ait Apoſtolus) multo prius
ſupra omnem cogitationem ferātur, ac neꝗ dici, neꝗ denominari, neꝗ intel-
ligi, nec animo cōcipi poſſint, quę ad primam unici Dei filij generationē per-
tinent. de quo ſanè nihil habemus amplius quod dicamus, aut cogitemus, ꝗ
illud, Generationē eius quis enarrabit? quod ſi quis hoc ulterius ꝑgrediens,
eò proueha⁊ audaciæ, ut quæ nulla prorſus intelligentia cōprehendi poſſunt,
ea uiſibilib. & corporeis exēplis aſsimilet, forſitan dicat, ingeniti patris naturę
atꝗ ineffabilis eſſentię quaſi fragrantiam quandā, ac lucis ſplendorem, ipſum
filium ex infinitis ſeculis, ac potius ante omnia ſecula extitiſſe, dumꝗ exiſtit
ſimul eſſe, neꝗ patrem unꝗ relinquere: ſicut nec unguentum bonus odor,
nec lucem ſplendor relinquit. uerum exempla hęc non omnimodo integram
præſtant ſimilitudinem, ſed quomodo iam antea dictum eſt: nam corpora ina
nimata, ipſum accidens in qualitatibus retinent. ſplendor enim cum ipſam lu
cis naturā comitetur, nec ipſam unꝗ lucis eſſentiam relinquat, extra idipſum
in quo eſt, ſtare non poteſt. at uerò ipſum Dei uerbum per ſeipſum & eſſen-
tiam obtinet, & conſiſtit, nec abſꝗ gignendi ratione cū patre exiſtit ſimul: ſed
tanꝗ unicus filius, qui ſolus ante omnia ſecula ex patre ſit genitus. bonus itē
odor, cum ſubiecti corporis emanantia quędam ſit, ipſa quoꝗ corporea, neꝗ D
ſeorſum a prima cauſa per ſeipſum impleat id quod ipſi proximum eſt, nihilo
minus etiam ipſe à natura corporea non recedit. non ſic igitur à nobis ea quæ
ad primam Saluatoris noſtri ꝓpagationem pertinent, intelligenda ſunt. neꝗ
enī ex natura eius qui ingenitus eſt, partiendo aliquid aut diuidēdo, naturam
eſt nactus. neꝗ uerò abſꝗ principiorū patre ſimul exiſtit, quādo ille quidē in
genitus, hic uerò genitus eſt: & ille pater, hic filius. at uero patrem exiſtere, &
naturā ſuam obtinere nō à filio, unuſquiſꝗ facile confitebit. eadem porrò ra-
tione imago Dei erit, ita quidem, ut rurſus nullis neꝗ uerbis, neꝗ rationibus
quomodo ſit, cōprehendere poſsimus: quippe cum uiuentis Dei uiuens ipſa
ſit, & per ſeipſam conſiſtens, ſine materia, ſine corpore, nihil prorſus habens
admixium contrarij. neꝗ uerò cuiuſmodi ulla ſit apud nos imago, quæ & a-
liud eſſentiæ ſubiectum habeat, & aliam ſpeciem, ſed quæ tota ipſa ſit ſpecies,
& ipſa eſſentia, ſimilitudinem referens patris. ſic autem patris quoꝗ fragran-
tia erit, quæ efficaciſsimam largiendæ uitæ uim habet, ſed ita rurſus ut neꝗ di
ci à nobis, neꝗ rationibus colligi poſsit. ſiquidem omnia quæcunꝗ de illo ue
ra ſunt, ineffabilia ſunt hominum uocibus, & mortalium cogitationib. ſecun-
dum exquiſitam rationem incogitabilia. ſed enim quoquo modo audire nos
iuuat, itidem ſacra nos erudiunt oracula, an non Chriſtū bonum odorem ipſe
ſeipſum & ſui ſimiles ſanctus Apoſtolus, propterea quod ſpiritus Chriſti par
ticeps eſſet, appellauit? non'ne unguentum euacuatum ipſe cœleſtis ſponſus
in Canticis dictus eſt, idcirco quòd cum illam ipſius euacuationem, cum om
nibus tam uiſibilibus quàm inuiſibilibus, tam corporeis quàm incorporeis,
tam rationalibus quàm brutis communicauerit, tum ea ſecundū proportio-
nem digna effecta ſunt, quæ in partē acciperentur, & diuini uerbi liberalitate
quadam fruerent? huius quidem diuini afflatus, ſuſceptionē ijs qui rationa-
les ſenſus diminutos nō habent, uniuerſus impertit mūdus, uſꝗ adeò ut quę
terrena & corruptioni obnoxia ſunt corpora, omnis materię expertē incorru

ptamꝗ

A ptamq́ fragrantiam redoleant, dum quidē ſupernè inſtar fontis manat Deus uniuerſi: qui cum unici uerbi ſui ſit pater, idem ſit primū reuera bonū, quod boni gignendi uim habeat: dumq́ genituram obtinet, & quaſi a primo & ingenito patre ſufficit filius: qui etiam ſolus paternæ eſſentiæ fragrantia quædā dictus eſt à nobis, qui oraculo obſequimur, talem de illo doctrinam tradenti: Vapor eſt, inquit, uirtutis Dei, & emanatio gloriæ omnipotentis ſincera, & ſplendor lucis æternæ, & ſpeculū ſine macula Dei efficaciæ, & imago bonitatis eius. Veruntamen hæc quo loco quis uelit, ubi utiq; ponat. nobis aūt ſatis ſuperq́ ſit, uerum illud ac pium rurſus uerbum repetere, quo etiam eorū de quibus quæſitū fuerit, difficultates diſſoluemus, ipſum inquā illud, quod antea ſæpius effati ſumus, Generationē eius quis enarrabit? Re uera em̄ ſolum à nullis hominib. ſed ne ab ullis quidem poteſtatib. quæ ultra omnem naturā euaſerint, unici Dei filij generatio poteſt cōprehendi, ſane nō aliter q̄ ipſe Saluator ac Dominus noſter, hiſce ipſis rebus ſuos initians diſcipulos: Nemo, inquit, nouit patrem, niſi filius. Et adiungit protinus: Et nemo nouit filium, niſi pater. Cū ergo theologia de patre & filio æquè omnib. præter unos ipſos, incognita ſit, quaſi in arcanis in illis Solomonis uerbis quæ ſuperius appoſuimus, ſapientiam audire oportet dicentem: Anteq̄ montes ſuis ſedibus firmarentur, & informaretur terra, & ante omnes colles gignit me. Ait præterea, ſe unà cum patre fuiſſe, cum cœlum inſtrueret: Quando, inquit, parabat cœlū, una cum eo aderam. Deinde æternam ab infinitis ſeculis cum patre manſionē ſignificat, ubi adiungit: Eram cum illo cōponens, ego eram apud quam gaudebat, quotidie uerò lætabar in uultu eius. Porrò autem abyſſos & fontes aquarum, & montes & colles, & alia quæcunq́ communibus uerbis hoc in loco denominata ſunt. aut de mundi conſtitutione, ita accipere oportet, ut à parte totum intelligatur: aut alio genere figuræ interpretari, transferendo

B ſignificata eorum ad intelligibiles eſſentias, poteſtatesq́ diuinas, quas omnes ortu ſuo antecedit ſapientia, quibusq́ omnib. antiquius extitit unicum, primoq́ genitum Dei uerbum, quem nos Chriſtum appellare conſueuimus, edocti à magiſtro Apoſtolo dicente: Chriſtus Dei uirtus & Dei ſapientia. Sed hic appellatione ſapientiæ meritò uocatus eſt.

Errore librarij, qui exemplar Græcum à quo hæc accepta ſunt, deſcripſit, hoc in loco multa deſunt. Deeſt autem in primis non ſolum capitis ſequentis inſcriptio, ſed etiam principium. Ipſius enim libri initio deſcriptio capitum ita habet: Primum à prouerbijs, ſecundum à XLIII Pſalmo, tertium à Pſalmo CIX. atq; ita deinceps. Apponemus ergo nos talem inſcriptionem. Cap. II. Abſque principio.

IN ſecundo autem ſceptri regalis honore donat, in tertio uerò perfectæ uirtutis illi dat teſtimonium, poſtea ipſum hunc & Deum & regē, a ſupremo Deo unctū eſſe docet, & ea ratione Chriſtum extitiſſe. quid enim aliud quiſpiam nominet eum, qui non ab hominibus, ſed ab ipſo ſupremo Deo ſit unctus? de hoc igitur ait: O Deus (ad eum qui unctus eſt ſermonem, dirigens) dilexiſti iuſticiam, & odiſti iniquitatē, propterea unxit te Deus, Deus tuus. Vt ſi diceret, Deus pater unxit te oleo exultationis, præ participibus tuis: ita neq́ commune & terrenū eſt hoc de quo agitur unguentum, neq; illi ſimile quod apud Moſem lege ſancitū eſt, & ex corruptioni obnoxia materia cōparatū, quo ſanè moris fuerat ueteres Hebræos & ſacerdotes & reges inūgere, inde nobis meritò, & Deus ſimul & Chriſtus appellatus eſt, tanquā is qui ſolus non per homines, neq; ab hominibus, ab ipſo uera uniuerſi autore diuinæ læticiæ atque exultationis, incorporeo & Dei maieſtate digno unguento ſit unctus. quapropter iuſte ſolus, ſine malitia ſolus bene & propria, præ ijs ipſius participes nominantur, Chriſtus appelletur. Participes uerò eius qui nam quæſo ſint, niſi ij qui dicere poſſunt: Participes enim facti ſumus Chriſti. De quibus dictum eſt: Nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite

Filius fragrãtia patris. — *Pſal. 44.* — *Ieſus præ omnibus participibus Chriſtus dictus.*

malignari. Iam igit͂ cum in his plane Chriſtus apparuit & dilectus, et Deus, et rex, tẽpus eſt de illo ut quęramus, quomodo, qui tã grandis ſit, inimicos habere dicat͂, & quos'nã iſtos, & ꝓpter quam cauſam, aduerſus quos ſuas ſagittas, ſuumq; gladium exacuit, & quo pacto nullis armis inſtructa acie, ſed propter ueritatem & manſuetudinẽ & iuſticiam, innumerabiles ſibijpſi ſubegerit populos. Qui igitur hæc diligentius quærit, hunc oportet ea transferre ad Saluatorem ac Dominum noſtrũ Ieſum, qui eſt Chriſtus Dei, & ad ea recurrere, quæ de illius ad homines aduẽtu à nobis expoſita ſunt, ubi cum hoſtiles & uiſum noſtrum effugientes flagitioſorũ ac noxiorum dæmonum, prauorumq; atq; impurorũ ſpirituum poteſtates dare terga coegerit, per quam innumerabiles ſibijpſi ex omnibus nationibus populos cõparauit, quem inde etiam uerum Dei Chriſtum appellare conueniat: quippe qui non communi oleo, ut priſci conſueuerant, ſit unctus (neq; etiam tale quicq; de illo memoriæ proditum eſt) ſed præſtantiori quodam diuino unguento. ex quo utiq; etiam per Eſaiam ſic ait: Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me. Quocirca inter omnes potiſsimum, quicunq; unq; apud Hebræos corporalius uncti ſunt, ſolus in toto orbe terrarũ apud uniuerſos Chriſti nomine celebratur, & Chriſtianorum ab ipſo deducta appellatione, totam quæ habitatur terram impleuit. quomodo autem illum unctũ eſſe dicamus, & quid hoc ſit unguentum, & quis'nam unctionis modus, abunde ſatis libro priore tractauimus. Porrò in huius labijs atque doctrina tanta effuſa eſt gratia, ut breui tẽpore ea quæ ab ipſo denunciata eſt, ſanctimonia & pietate omnem locum impleuerit. Itaque iam nunc in omnibus gentibus apud eos qui doctrinam ipſius accipiunt, comprobata eius prophetiæ, quę nunc in manibus eſt, ueritate & regis & Dei gloriam adeptus eſt, & apud omne hominũ genus Chriſtus appellatur. Sunt aũt eius quoq; inimici manifeſti, non modò qui prius extiterant, ſed etiam qui ſemper ipſius uerbo aduerſantur, ſiue illi in hominib. ſiue in effugientibus uiſum noſtrum poteſtatib. ſint, quos ille inuiſibili occultaq; uirtute ex omnibus gentib. auferens & ſubuertens omnis generis populos ſibijpſi auſcultantes effecit. Quæ uerò in eodem Pſalmo ſequuntur: Myrrha, & gutta, & caſsia à ueſtimentis tuis: & cætera deinceps, quæ dicunt͂ quaſi de regina & filia, quæ paternam domum reliquerit, quæq; ei Chriſto & regi & Deo, de quo dictũ eſt, deſpõſata ſit, Dominumq; illũ appellet, ad eam quæ de gentib. collecta eſt eccleſiam, à patrio dæmonicoq; errore auerſam expurgatamq;, ac diuini uerbi communicatione connexam & compoſitam, referri poterunt, ubi per ocium accommodatam ſibi interpretatiouem nacta fuerint.

Quòd idem propheta etiam in CIX. Pſalmo, bis Dominum euidenter confitetur: ſemel, cum de eo loquitur qui & Deus & pater eſt: iterum cum de eo quem ipſe ſuum nuncupat Dominum. Et quòd hunc Dominum ipſe quoque nouit genitum eſſe ante mundi conſtitutionem, & quòd æternum patris ſacerdotem, & ſupremi Dei conſeſſorem, ſimilem utiq; opinionem in hoc noſtræ fidei de Chriſto præ ſe ferens. Cap. III.

» DIxit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimi-
» cos tuos, ſcabellum pedum tuorũ. Virgam uirtutis emittet tibi Domi-
» nus ex Sion, & dominaberis in medio inimicorũ tuorũ. Tecum principium
» in die uirtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum tuorum, ex utero ante lucife-
» rum genui te. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es ſacerdos in æ-
» ternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Dominus à dextris tuis. Saluatorem ac Dominum noſtrum, ipſum primogenitũ omnis creaturæ Dei uerbũ, ſapientiam quæ eſt ante æuum, initium uiarum Dei, primogenitũ & unicum patris germen, eum qui Chriſti appellatione honoratur, præſens quoq; Pſalmus Dominum uocat, docetq; eum eſſe cõſeſſorem ſimul & filium ſupremi Dei, rerumq; omnium Domini, æternumq; patris ſacerdotẽ. Attende igitur quemadmodum hic unum & eundẽ ſupremus & omnia ſub ſe habens Dominus,

A minus,uoce illa donat,Sede à dextris meis.Et illa,Ante luciferũ genui te.De
inde cũ iuriſiurandi confirmatione inconcuſſum atq; immutabilẽ in infinitũ
æuum permanſuri ſacerdotij honorẽ,ei largit̃:Iurauit Dominus,& nõ pœni-
bit eum,Tu es ſacerdos in æternũ. At enĩ quis hic tandem intelligat̃? nempe
non uir mortalis ullus,ac ne angelicæ quidẽ naturæ quiſpiam qui à Deo qui-
dem ſit factus,in æternũ uerò ſacerdos cõſtitutus, ſed ſolus ille qui in ijs quæ
antea citauimus oraculis,dixit: Creauit me initium uiarũ ſuarũ in opera ſua.
Ante ſeculũ fundauit me, in principio anteq; mõtes ſtabilirent̃, & ante oẽs
colles gignit me.Adhibe uerò animũ diligenter, & cogitationẽ intende tum
ad præſentem Pſalmũ,tum ad eas quæ ante hac expoſitæ ſunt uoces.In hoc e-
nim ingenitus Deus eum qui ab ipſo eſt,& noſter Dominus eſt, ſedere ſecũ
unà iubet,dicens,Sede à dextris meis. In altero uerò quẽ ante hunc ipſum ex
poſuimus,ſedẽ in ſeculũ ſeculi manere oraculũ affirmabat,Deum interim il-
lum appellans in illis uerbis,ubi ait: Sedes tua Deus in ſeculũ ſeculi. Rurſus
in eo qui nũc inter manus uerſat̃,Virgam,inquit, uirtutis emittet tibi Domi-
nus ex Sion.in illo aũt,Virga directionis,uirga regni tui. Et rurſus hic quidẽ
ait:Sede à dextris meis, donec ponã inimicos tuos ſcabellũ pedum tuorũ; &
dominaberis in medio inimicorũ tuorum.Ille uero, Sagittæ tuæ acutæ, ô po-
tens,in corde inimicorũ regis.Ergo etiam ea quæ ad eius de quo agimus ini-
micos pertinẽt,in utroq; ſibi ipſa cõſentiunt. Quis ergo modo ſuis oculis cer
nens in medijs urbib.in uicis ac regionib.in toto orbe florentes Saluatoris no
ſtri eccleſias,& eos in quibus dominat̃ populos,& innumerabili uirorũ mul- *Florentis Eccleſiæ Chriſti*
titudine refertos cõuentus,qui illi cõſecrati ſunt,quiq; undiq; tum ab ijs,qui
inter homines cernunt̃,tum ab effugientib.uiſum noſtrũ,& occultis inimicis
atq; hoſtib.eius doctrinæ, quæ à Chriſto tradita eſt,circumſeſsi, non admiret̃
B præſens oraculũ,quod ad eius perſonã enunciatum eſt,de quo hic canit̃?illud
utiq;:Dominare in medio inimicorũ tuorum.Deinde quoniam in eo qui an-
teceſsit,dictũ eſt illum unctũ eſſe oleo exultationis præ particip.ſuis. Et ſacer
dotũ id erat proprium apud Hebræos, ut ungeret̃, meritò in eo quem nunc
tractamus iam clarius & certius illũ cõſecrat ſacerdotẽ,plura etiã de illius do
ctrina proponens,per quã ipſum ſolum præ omnib. qui unq; aut fuerint, aut
futuri ſint,æternũ ſacerdotem eſſe demõſtrat. quod ſane nuſquã ut ulli natu-
ræ hominis accõmodetur, fieri poterit,ſecundũ ordinem Melchiſedec ſacer-
dotẽ conſtitui illũ ait, ut ab eo differat, qui ſecundũ Moſi conſtitutionẽ erat
ſacerdos, qui quidẽ aut Aaron ſit accipiendus, aut alius quiſpiam ex ijs qui
ab illo oriundi ſunt,quorũ quiſq; cum prius ſacerdos non eſſet, poſterius ali-
quando per homines unguento quodã artificioſe cõfecto,ungebat̃: & ſic fi-
guratè,ut ita dicã, & per ſigna quædã,adũbratus quidã & imaginarius Chri-
ſtus efficiebat̃. Præterea tanq; is qui mortalis eſſet, haud ita multo poſt ſacer-
dotium deponebat. Adde q; apud unũ Iudæorum populũ ſacerdotio funge-
bat̃,non aũt apud alias item nationes. Neq; uerò cũ iureiurãdo Dei,ad talem
functionẽ accedebat, ſed iudicio hominũ electus.Itaq; nonnunq; etiã aliquis
ex illis inuẽtus eſt tali miniſterio nõ dignus, qualis Heli planè deſcriptus eſt.
Ad hæc uetus ille ſacerdos, qui à Moſe inſtitutus fuerat, ex ſola tribu Leui
eligi poterat,& oportebat omnino illũ genus quoq; trahere de ſucceſsione i-
pſius Aaron,ſacrificijsq; brutorũ animalium & cruorib.corporaliq; adoratio
ne rei diuinæ inſeruire. At uero qui Melchiſedec eſt nominatus,quod nomẽ
in noſtrã linguam conuerſum,regem iuſticiæ ſignificat,& qui fuit rex Salem
quod ipſum item ſit,rex pacis,ſine patre,ſine matre, ſine generis ſerie, nõ ha-
bens in hiſtoria neq; initium dierũ,neq; uitæ finem ac ne referens quidẽ cum *Melchiſedec*
Aaron ſacerdotij ritu cõmune quicq; inuenit̃. Nam neq; ab hominib.electus *non circum-*
fuerat,neq; oleo cõpoſito unctus,neq; de genere illorũ editus,qui nõdũ exti *ciſus corpo-*
terant:& quod omnium maximè admirabile eſt,nè corpore quidẽ erat circũ- *re.*

D 5 ciſus,

ciſus, & tamen ipſi Abraham benedicit tanq̃ is qui illo ſit longe præſtantior. A
Adde ꝙ neq; ſacrificijs, neq; libationib. altiſsimo Deo operabatur, neq; uerò
in tẽplo quod Hieroſolymis eſſet, ſuum munus obibat. Qui enim in eo quod
nondum erat? & merito ſanè, quando ne noſtro quidem Saluatori Chriſto e-
uenturum quicq̃ erat ipſi Aaron ſimile. Nam neq; qui prius non fuiſſet, po-
ſterius eſt aliquando ſacerdos declaratus: neq; is qui extitiſſet ſacerdos, ſed
qui eſt. Diligenter enim attendendum eſt illud, Tu es ſacerdos in æternum.
Non enim eris, ait, qui olim non fueris: ac ne fuiſti quidem antea, nũc autem
non es: ſed ab eo qui dixit, Ego ſum qui ſum, tu es, & ſacerdos in æternũ per-
manes. Quoniam igit̃ neq; à tempore ſacerdotij initium accepit, neq; de tri-
bu ſacerdotum exortus eſt Chriſtus, neq; artificioſe inſtructo corporaliq; o-
leo inunctus, nec finem quidem ullũ ſacerdotij eſt habiturus: neq; item ſolis
Iudæis, ſed omnibus gentib. conſtituendus. Propter hæc omnia meritò illum
à miniſterio Aaron liberat, quod figuram gerebat, & ſecundũ ordinem Mel-

Melchiſedec ſacerdos gẽtium.

chiſedec ſacerdotem futurũ affirmat. Et ſanè oraculi exitus admirabilis ei qui
contemplet̃, quemadmodũ Saluator noſter Ieſus, qui eſt Chriſtus Dei, ipſius
Melchiſedec ritu, ea quæ ad ſacerdotium in hominib. gerendum ſpectãt, per
ſuos miniſtros perficiat. Nam quemadmodum ille qui ſacerdos gẽtium erat,

Sacerdotum ſanctio eccleſiaſtica.

nusq̃ uidetur ſacrificijs corporalib. functus: ſed uino ſolo & pane, dũ ipſi A-
braham benedicit: ita ſane primus ipſe Saluator ac Dominus noſter, deinde
qui ab ipſo profecti ſunt, ſacerdotes in omnibus gentib. ſpirituale ſecundũ ec
cleſiaſticas ſanctiones ſacerdotij munus obeuntes, uino ac pane, & corporis
illius & ſalutaris ſanguinis myſteria repræſentant. quæ ſane myſteria, Melchi
ſedec tanto ante ſpiritu diuino cognouerat, & rerũ futurarũ imaginib. uſus
fuerat, ſicut etiam Moſi ſcriptura teſtificat̃, ubi ait: Et Melchiſedec rex Salem
ꝓtulit panes & uinũ. Erat aũt ſacerdos Dei altiſsimi, & benedixit Abraham. B
Meritò igit̃ & cũ iuriſiurandi adiectione, uni ei de quo hic agimus, talia pro-
miſſa ſunt: Iurauit, inquit, Dominus Deus, & nõ pœnitebit eum, Tu es ſacer-
dos in æternũ, ſecundũ ordinem Melchiſedec. Audi uerò qualia ſint, quæ de
ijſdem rebus etiam Apoſtolus dicat: In quo abundantius uolens Deus oſten
dere hæredib. regni immutabilitatẽ conſilij ſui, interpoſuit iuſiurandũ, ut per
duas res immutabiles, in quib. impoſsibile eſt mentiri Deum, fortiſsimũ ſola-
tium habeamus, qui cõfugimus ad obtinendã propoſitam ſpem. & adiungit:
Et alij quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcirco ꝙ morte prohiberent̃ per-
manere. hic aũt eo ꝙ ipſe maneat, ſempiternũ habet ſacerdotium. Ex quo etiã
ſeruare in perpetuum poteſt accedentes per ipſum ad Deum, ſemper uiuens
ad intercedendũ pro illis. Talis eñ decebat nos põtifex, ſanctus, innocens, im
pollutus, ſegregatus à peccatorib. & excelſior cœlis factus. Deinde adiũgit:
Caput aũt ſuper ijs quæ dicta ſunt. Talẽ habemus pontificẽ, qui ſedet in dex-
tera maieſtatis in excelſis, ſanctorũ miniſter, et tabernaculi ueri, q̃d fixit Deus
& non homo. Hæc quidem Apoſtolus. Pſalmus uerò inferius progreſſus, e-
tiam ea quæ paſſurus erat is, de quo uaticinat̃, apertè ſignificat, dicens: De tor
rente in uia bibet, propterea exaltabit caput. Torrentem porrò tentationum
tempus intelligendum, alius indicat Pſalmus, dicens: Torrentem pertrãſiuit
anima noſtra. Forſitan pertranſijt anima noſtra aquam intolerabilem. In tor-
rente igit̃ bibet, inquit, calicem uidelicet, quem ipſe ſub ipſum paſsionis tem-
pus ſignificauit, dicẽs: Pater, ſi poſsibile eſt, trãſeat calix iſte à me. Et rurſus: Si
nõ poſsibile eſt illum tranſire, niſi illum bibam, fiat uoluntas tua. Cum igitur
hunc calicem bibiſſet, tũ exaltauit caput. Et ſicut ait Apoſtolus: Quoniam fa
ctus eſt obediens patri uſq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis: idcirco, inquit, exalta-
uit illum Deus, ſuſcitãs illũ à mortuis, & ſedere illum fecit in dextera ſua, ſu-
pra omnẽ principatũ, & poteſtatem, & uirtutem, & dominationem, & omne
nomen quod dominet̃ nõ ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Et omnia
ſubiecit,

A ſubiecit,inquit,ſub pedibus eius,ſecundum eam quæ ad ipſum facta eſt promiſsionem,quã in Pſalmo declarat,dicens:Sede a dextris meis,donec ponam inimicos tuos,ſcabellum pedum tuorũ.Dominare in medio inimicorum tuorum.Cõſtat uerò planiſsimè,quemadmodum hodie quoq; Saluatoris noſtri uirtus,ac doctrinę illius uerbum, in medio inimicorum & hoſtium ſuorum, omnibus quicunq; in ipſum credunt,dominatur.

Quòd etiam Eſaias prophetarum maximus,planè nouit Deum eſſe in Deo,idq; affirmat,ſicut etiam nos qui patrem in filio,& filium in patre glorificamus. Cap. IIII.

EGo Dominus feci terrã,& hominem ſuper ea:ego manu mea cõſolidaui cœlũ,ego omnib.aſtris mãdaui,ego ſuſcitaui regem cũ iuſtitia, & oẽs uię eius rectę. hic ædificauit ciuitatem meã, & captiuitatẽ populi cõuertet,non precio,neq; muneribus,dixit Dominus Sabaoth. *Iſaiæ 45.* Interim quidẽ hęc uniuerſi cõditor Deus,de quodã rege ac Saluatore, qui ædificaturus ſit Rempublicã pietatis,& cõditionem qua homines à dęmonico errore captiui tenebant̃, diſſoluturus per prophetã reſpõdet.In ijs uerò quę ſequũtur, externarũ quoq; nationũ obſequiũ,quo ei ſint obſecuturæ,ꝗ uenturus canitur,propheticus ſignificat ſpiritus,nec nõ quemadmodũ illũ tanq; Deũ adorabunt illi qui ita ad obſequiũ uenerint,et ꝙ Deum orabunt in ipſo,propterea ꝙ in eo ipſo habitet Deus,ſupremus uidelicet pater, uniuerſiq; Deus. Locus aũt ſic ſe habet ad uerbũ, *Iſaiæ 44.* ſic dicit Dominus:Laborauit Aegyptus,& negotiatio Aethiopum,& Sabaim uiri excelſi ad te tranſibũt,& tui erũt ſerui, & à tergo te ſequẽt̃ uincti manicis,& adorabũt iuuenes,& in te orabũt,qm̃ in te Deus eſt,& nõ eſt Deus pręter te.tu enim es Deus,& nõ noueramus,Deus Iſrael Saluator, Erubeſcẽt & cõfundentur oẽs qui aduerſantur ei,& ambulabũt in pudore. Hactenus ipſa prophetia.Cæterũ,neutiq; arbitror quempiã contra id ꝙd tam apertè B & perſpicuè dicatur,uel oculos directurũ,quamuis admodũ ſit ingratus,ubi ita euidẽter et planè inducitur, meus Iſrael Saluator, & in illo Deus: Adorabũt te,inqt,iuſti,& in te orabunt,qm̃ in te eſt Deus, & nõ eſt Deus præter te: tu enim es Deus,& neſciebamus,Deus Iſrael Saluator. Porrò illud Neſciebamus,ꝙd ex perſona eorũ,qui prius illũ nõ agnouerunt,apud ſolos LXX.dictũ eſt,in Hebraico aliter habet,ꝙd ſanè Aquila conuertẽs,ſic ait: Deus ergo fortis,occultus,Deus Iſrael q ſaluos facit.Theodotiõ uerò: Propterea,fortis abſcõditus ſeruãs. Vbi ſanè ualde mirabiliter obſcõditũ Deum Chriſtũ nominat, necnõ cauſam quoq; planiſsimè docet, propter ꝗ unũ ipſum,quatenus inter ea ꝗ genita ſunt nominat̃,Deũ uocat,ob patris uidelicet in ipſo habitatione.In ipſo eñ,ut diuinus docet Apoſtolus,cõplacuit omnẽ plenitudinẽ diuinitatis habitare.Hoc ipſũ uerba ipſa declarãt,ꝗ ſic ſe habent:Qm̃ iã in te Deus eſt,& nõ eſt Deus præter te.Pro illo uerò ꝙd eſt,Pręter te, Theodotion, præter ipſum,interpretatus eſt,ut hoc modo uerba ſe habeãt,Nõ eſt Deus pręter ipſum,eũ uidelicet à quo es,ꝑ quẽ tu ꝗq; id habes,ut filius ſis. Sed Aquila ita interpretatus eſt:Veruntamẽ in te fortis,& nõ eſt amplius apud te. Deus ergo fortis & latẽs,Deus ſaluos faciens. Symmachus uerò ſolus ſic:In te Deus, & nõ eſt amplius neq; adeſt Deus,uerè tu Deus Iſrael ſeruãs. Vbi ꝙ Deus ſit Chriſtus Dei,uerba ipſa planè declarãt.Nã propterea ꝙ in te, inqt, eſt Deus, tu ſanè Deus fortis & abſcõditus.Ergo ex his, Deus unus erit,qui huius appellationis eſt Dominus. Filius aũt qm̃ pater ei ſeipſum cõmunicat, de cõmunicatione ueritatis illius dignitatẽ accepit,quippe qui neq; à ſeipſo ſit,neq; ab eo qui ipſum genuit,patre deſeratur,ſed hoc ipſum totũ, quod eſt,ꝙ uiuit,ꝙ ſubſiſtit,ab eo à quo eſt patre,obtineat,qui neq; patrẽ deſerit, & ab illo gignitur,& tũ ut ſit,tum ut filius ſit,nõ à ſeipſo,ſed a patre habet.Quocirca honore hunc quoq; ut Deũ proſequi edocti ſumus,quemadmodũ quæ nunc tractantur,prophetię declarãt,ut enim alicuius regis imago ueneratione affici ſolet, *Filius imago patris.* ꝓpter illã cuius lineamẽta expreſſa & ſimilitudinẽ fert (cęterũ quãuis,& imago regis,& ipſe rex honore afficiatur,unus tamẽ erit,qui honoretur,nõ duo.

Non enim duo reges, unus, primus et uerus, alter qui ipſa imagine ſit expreſ- A
ſus, ſed unus in utroq; nõ modo intelligitur, uerũ etiam nominatur atq; hono
ratur) ſic ſanè unigenitus quoq; filius, quũ ſolus ſit imago Dei inuiſibilis, me-
ritò propter eũ cuius fert ſimilitudinem, & imago appellatur Dei inuiſibilis,
& ab ipſo patre efficitur, quippe qui tali exiſtat & natura et eſsẽtia, indeq; ex
quo primũ extitit non acquiſititiam, ſed naturalem patris imaginem referat.
Quare idem natura Deus, & idem unigenitus filius exiſtit, nõ aũt illi, qui ex
trinſecus aſſumũtur, adoptatus, quiq; aduentitiũ diuinæ appellationis hono-
rem poſsident. At enim etſi natura unigenitus filius, Deusq; noſter celebrat̃,
nõ tamen à ſeipſo Deus, ſed ex Deo patre unigenitus filius, & idcirco Deus.
Totũq; hoc ſanè cauſa erit, cur ipſe quoq; ſit Deus, ꝙ ſolus ſit natura Dei fili-
us, & unigenitus appelletur, & ꝙ uſq;quaq; cõſeruet eius qui ſolus eſt Deus
animatã & uiuã & intelligentẽ imaginem, & in omnib. ipſi patri aſsimilatam
& eã qui Dei ipſius ſubſtãtiæ ſimilitudinẽ pręſe ferat. Hac ergo de cauſa ipſũ
quoq;, tanq̃ eũ qui ſolus filius, & ſolus Dei imago ſit, & ingeniti ac principio
carentis patris eſſentię, uirtutes ſecundũ exemplũ aſsimilationis indutus, &
& ab omniũ artificioſiſsimo & ſcientiſsimo uitæ deſignatore & autore patre,
adamuſsim & ad certã, exquiſsitamq; aſsimilationem expreſſus, Deũ merito
diuina appellãt oracula, ut unà cũ cæteris ad hanc quoq; appellationis digni-
tatẽ à patre profectus ſit, eãq; acceperit, nõ aũt ex proprio iure poſsidendã ha
buerit. Nã ꝙ ille quidẽ dat, hic uerò accipit, itaq; ſuo iure unus ille eſt Deus q
nõ ab altero accepit: Hic aũt à patre habet ut Deus ſit, tãq; Dei imago, utpote,
quũ una in ambobus, iuxta exemplũ, diuinitas intelligatur & unus ſit Deus,
qui per ſeipſum ſine principio, & ſine generatione exiſtat, filiũ aũt, tanquam
per ſpeculũ & imaginem cõſideretur. Hoc eſt, ſcilicet ꝙ ſpirituale docet ora-
culũ, quod nõ aliàs dicit eũ, de quo ſermo eſt, Deũ eſſe adorandum, propter B
inhabitantem in ipſo patrem. In te enim, inquit, orabũt, quoniã in te Deus eſt.
Sed tu quoq; ipſe quũ Deus ſis, Saluator Iſrael exiſtis. Proinde fortis et abſcõ
ditus Deus es, qm̃ in te Deus, & nõ eſt amplius præter ipſum. Pro eo uerò ꝙ
eſt, Laborauit Aegyptus, Hebraicũ habet, & reliqui omnes interpretes reddi
derunt. Labor Aegypti, ut id quod dicitur tale ſit: Te adorabunt, & tui erunt
ſerui, labor Aegypti, & negotiatio Aethiopum, & Seboim. Quibus uerbis
barbaras ego arbitror, & ignotas quaſdam nationes ſignificari, & omnes quę-
cunq; antea quondã dæmonica ſuperſtitione uexabantur. Nam propterea ꝙ
Aegyptij uiſi ſũt omniũ nationũ ſuperſtitioſiſsimi eſſe, primiq; errori, quo ſi-
mulacra colerent̃, portas aperuiſſe, merito eos primos collocat, q Chriſti ſint
ſubijciendi: deinde per eos, q̃ ad reliquos ſimulacrorũ cultores pertinent, ut
aperta ſint, efficit. Hæc uerò iã in Saluatore ac Domino noſtro expectatũ exi-
tũ nacta ſunt. Iam enim innumerabiles per orbem terrarũ, nationũ cõuentus,
in omnib. gentibus illũ adorant, illiq; ſeruiũt: Aethiopes uerò ac Seboim eos
qui hic adoraturi Chriſtũ canũtur, ſeptuageſimo quoq; primo Pſalmo ſignifi
cari puto, ubi dictũ eſt, Corã illo procident Aethiopes, & reges Arabũ: & Sa-
ba dona adducent, & adorabunt eum. Conſtat uero ex ipſo contextu, Chriſtũ
eſſe adoraturos eum, qui in illis quoq; ut uenturus canitur à prophetis.

Aegyptij præter cæteris ſuperſtitioſiores.

Quòd Dei uerbum ſuam habens eſſentiam iuſſu patris, David æque ac nos opificem uniuerſi nouit: & quòd idẽ Dei uerbũ, idẽ propheta ad hominũ medelam eſſe miſſum à patre teſtificatur: & quòd breui tempore uniuerſam terrã, ſua doctrina impleturũ canit. Cap. V.

Pſal. 32. VErbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorũ. In
» VI. uero ac C. Pſalmo ſic dictũ eſt: Miſit uerbũ ſuũ, & ſanauit eos, & eri
» puit eos de interiorib. eorũ. Et rurſus CXLVII. Qui emittit eloquiũ ſuum
» terrę, uelociter currit ſermo eius. At em̃ ei, q nũc in manib. eſt Pſamo dicenti:
Verbo Domini cœli firmati ſunt, cõcordia ſacrũ quoq; Euangeliũ palàm, di-
cens: In principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud Deũ, & Deus erat uerbum,

hoc

A hoc erat in principio apud Deum,omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo fa-
ctum eſt nihil. Sanè meritò Euangelium Deum illum nominat,quando etiã
per ea quæ prius dicta ſunt,idem hoc,quod nunc ut Deus celebratur uerbũ,
& ſapientia,& germẽ Dei,& ſacerdos, & Chriſtus, & Dominus, & Deus,&
imago Dei,appellatũ eſt.Porrò,ut qui & alius ſit quàm pater,et eiuſdẽ admi-
niſter fuit,adeo ut iuſſu illius ipſe omnia cõdiderit,in præſenti deinceps Pſal-
mo adiungit:Timeat,inquit,Dominum omnis terra,ab eo autem commoue
antur omnes inhabitantes orbem.Quoniã ipſe dixit,& facta ſunt:ipſe manda
uit,& creata ſunt.Conſtat enim,quòd qui dicit,ad alterũ dicit:& qui mandat,
alteri pręter ſe mandat. Perſpicue uerò poſt ipſam Saluatoris noſtri humanæ
naturę aſſumptionem,conuentus ex omni terra,hoc eſt,ex omnibus quæ ter
ram incolunt nationibus, innumerabiles, nõ itidem ut antea ullos dęmones,
ſed ipſum Dominum Ieſum timuerunt,et omnes habitantes orbem commo
ti ſunt,in ipſo Chriſti nomine,ſicut pręſens oraculum canit: Timeat, inquit,
Dominum omnis terra, ab eo aũt cõmoueantur omnes inhabitantes orbem.
Hactenus quę de I.& X X X.Pſalmo accepta ſunt. Cõſimilia uerò his et cõ
ſona in C.quoq; X L V I I I.Pſalmo inuenies,qui docet nõ ea modo,q̃ ad ter-
ram dũtaxat,ſed etiã ea quę ad cœlũ,et breuiter ad uniuerſam creaturã perti-
nent,ipſo Deo uniuerſi iubent extitiſſe.Dicitur igiť:Laudate Dominũ de cœ
lis,laudate eũ in excelſis.Laudate eũ oẽs angeli eius,laudate eũ omnes uirtu-
tes eius.Laudate eum ſol et luna.laudate eũ omnes ſtellę et lumen,quoniam
ipſe dixit,et facta ſunt:ipſe mandauit,et creata ſunt. Quòd ſi ipſe mandauit,
quiſnã quęſo uſq; adeò magnus,ut mandatũ de tantis reb. ſuſciperet, pręter
Dei uerbũ? quod uariè in præſenti opere à nobis, tanquã Deus celebratur,
et uerbum Dei appellatur,merito illud quidem, propterea quòd omniũ rerũ
B artificioſas atq; efficaces rationes,omnipotens in ipſum cõiecerit,quippe qui
ratione atq; ordine uniuerſa illi.& diſpenſanda & gubernanda tradiderit.Ne-
mo igitur putat humanæ,quę ex ſyllabis cõſtat,& ex nominibus & uerbis cõ
ponitur articulatæ,atq; enuntiabili orationi,Dei uerbum ſimile eſſe: quoniã
noſtra hæc oratio in uocibus & ſyllabis,& ijs quæ per hæc ſignificantur,quic-
quid ipſa eſt obtinet,utpote quę per linguam & arterias & fauces & os profe
ratur:ſempiternæ uero atq; incorporeæ naturæ uerbum omni omnino ratio-
ne, quæ à nobis proferri ſolent uerba prętergreſſum, nihil humanæ rationis
præ ſe ferat, ſed ſolam cum humano uerbo cõmunem appellationem poſſi-
deat,quando neq; uocem,quæ ex aëris pulſu conſtet,neq; dictiones ullas,ne
que ſyllabas,neq; linguam,neq; os, neq; omnino quippiam humani ſiue mor
talis,in Deo uniuerſi accipere,ſiue intelligere,fas eſt.Id enim uerbum animæ *Differũt uerbũ diuinũ et humanum.*
eſſet,quod nullo modo per ſeipſum ab anima ſeorſum poſſet eſſe,aut conſiſte
re.Tale enim humanum eſt uerbum, quod priuatim quidem nullam neque
eſſentiam,neq; ſubſtantiam habet,ſed totum libera quędã motio eſt,& effici-
entia cogitationis.Cæterùm,ipſum Dei uerbum non tale, ſed per ſeipſum ha
bens propriam ſubſtantiam,uſquequaq; diuinam atq; intelligentem,quę priua
tim quidẽ ſubſiſtit,priuatimq; itẽ efficit,quicquid efficit:uerùm materiæ om-
nis eſt expers,& incorporea, & omni ratione primi & ingeniti, & ſolius Dei
naturæ aſſimilata,earum omnium quæ factæ ſunt,rationes,& earum quę ſub
uiſum cadunt incorporeas & inuiſibiles ſpecies,in ſeipſa ferens. Quare illam
& ſapientiam & Dei uerbum,diuina oracula appellant.

Quòd Eſaias ſimiliter ut Dauid,duos, patrem & filium confitetur,& eorum alterum uniuerſi opificem,quemadmodum ipſi quoq; credimus. Cap. VI.

AVdi me Iacob,& Iſrael quem ego uoco, egò ſum primus, & ego ſum in *Iſaie 48.*
ęternũ,& manus mea fundauit terrã,& dextera mea cõſolidauit cœlos. „
Vocabo eos,& ſtabũt ſimul,& congregabuntur oẽs,& audient quis eis annũ „
ciauit hęc,Dominus qui diligit te,fecit uoluntatẽ tuã in Babylone,ut tolleret „
ſemen

ſemen Chaldæorũ, ego locutus ſum, & ego uocaui, duxi eum, & direxi uiam A
eius, adducite ad me, & audite hęc. Nõ ab initio in occulto locutus ſum: quã
do fiebat, illic erã. & nunc Dominus Dominus miſit me, & ſpiritus eius. Con
ſidera quæſo hic, quo'nam modo qui dixit, Ego ſum primus, & ego ſum in æ-
ternum: qui & terram & cœlũ condidit, ita planè ſe miſſum eſſe fatetur à Do-
mino Domino. Sic enim patrem conſueuit bis Dominum appellare. Itaq; ha
bes hoc quoq; indubitatum, de eo de quo quæritur teſtimonium. Primũ ue-
ro illum hic dicit eſſe propheta, quem in ijs quæ genita ſunt piè colit. Nã quæ
ſine principio eſt, quæq; genita non eſt eſſentia, eam attribuit patri. Primum
enim in aliquo maiore numero antecedit, & honore atq; ordine pręponi ſo-
let, quod quidem neutiquam patri conueniat. nõ enim eorũ quæ genita ſunt,
primus eſt ſupremus Deus: quoniã ne principiũ quidẽ illius ullũ excogitari
poteſt, ſed eſt ultra primũ: utpote qui primum ipſe genuerit, atq; ut eſſet, fece
rit. quandoquidẽ ſolum diuinũ uerbũ, omniũ eorum q̃ genita ſunt, primum
iure nũcupatur. Quũ ergo quęreretur in illo, Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe man
dauit & creata ſunt: cui'nam creandarũ rerum mandaueris opificiũ, nunc per
ſpicuè demonſtratũ eſt, quod uidelicet ei qui dixit: Manus mea fundauit ter
ram, & dextra mea conſolidauit cœlũ. qui etiã à ſe à patre miſſum eſſe confite
tur, ubi ait: Nunc Dominus Dominus miſit me, et ſpiritus eius. Erit aũt Deus
uerbum qui hæc dicat, quando uerbo Domini cœli firmati ſunt, ex eo Pſalmi
loco quem ſuprà appoſuimus. ſed enim quũ ipſum quoq; Dei uerbũ Domi-
ni appellatione ut Deus celebretur, tamẽ ipſius patrem Dominum, maxima
cum reuerentia ac pietate bis Dominũ appellat, ut in eo diuerſitate nominis
utatur. Nunc enim, inquit, Dominus Dominus miſit me, utpote quũ pater
& Deus ſit, & tam ſui unigeniti uerbi, quam eorũ omniũ quæ illo poſterius
facta ſunt, quorum quum poteſtatem ac dominium à patre ipſum Dei uerbũ B
acceperit tanquam is, qui & legitimus, & unicus filius ſit, meritò etiã ipſe ab
ijs qui & piè & religioſe colere Deum uolunt, appellabitur Dominus.

Quòd etiam maximus Dei ſeruus Moſes, in mundi fabricatione cognouit patrem Deumq; uniuerſi, cum altero communicantem de hominis opificio, hoc porrò diuinum eſſe uerbum antè didicimus. Cap. VII.

Gen. 2. DIxit Deus, faciamus hominem ad imaginem ac ſimilitudinem noſtram.
" & rurſus: Et dixit Deus, Nõ eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus
" illi adiutorium ſecundum ipſum. Ac ne quiſpiam ſuſpicetur, hęc ad angelos
dicta fuiſſe, continuò declarat eum cui imperatum ſit, non angelum Dei di-
cens: Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum.

Quòd idem Moſes bis planiſsimè Dominum, ſine ullis inuolucris, theologicè commendat. Cap. VIII.

Gen. 19. SOl ortus eſt ſuper terrã, et Lot ingreſſus eſt in Segor, et pluit Dominus ſu
" per Sodoma, ſulphur & ignem à Domino. Planè bis Dominũ nominat, &
huic docet ab illo mandatũ eſſe, ut impios debitò ſupplicio afficiat. etenim li-
cet non ſemel Dominum apertè dicamus, non tamẽ ſimili ubiq; utimur theo
logia, ſed pia quadam ac religioſa diſtinctione utentes, illum quidem & Deũ
& Dominum, huius etiã patrem eſſe edocti ſumus: hunc uerò ipſum, quẽ &
uerbi, & Domini appellatione ſignificare conſueuimus, eorũ quidẽ qui poſt
ipſum, & ſub ipſo ſunt, eſſe Dominũ: eius autem qui unum cum ipſo eſt, neu
tiquam ſimiliter. neq; enim patris Dominus, neq; patris Deus, is qui eſt Deus
uerbum, ſed illius quidem imago, & uerbum, & ſapientia, & uirtus: eorũ ue-
ro quæ poſt ipſum collocantur dominium habens, & Dominus & Deus: ille
uerò quum & Dominus, & Deus ſit, etiã pater eſt huius, ſicut hic illius eſt fi-
lius. quare quum hi duo unum ſint, meritò ea quæ ad religioſam
theologiam pertinent, in unum principium nobis reci-
cunt, & in uno Deo conſiſtunt.

A *Quòd idem Deum uerbũ ſignificat Deum ac Dominũ prius nominatum: & quòd in hominis for-
ma, & figura, & uiſum eſſe, & antiquis reſponſa dediſſe conſcribit.* Cap. IX.

APparuit autem Dominus Abrahę, & dixit ei: Semini tuo dabo terram Gen.27.
hanc. Et rurſus: Erat Abrahã annorum nonaginta nouẽ, & apparuit Do ,,
minus Abrahæ, & dixit ei: Ego ſum Deus, beneplacitus ſis coram me, & eſto ,,
inculpabilis, & ponam teſtamentũ meũ inter te & me, & multiplicabo te ual- ,,
de. Et rurſus: Apparuit aũt Deus ei apud quercum Mambre, dũ ſederet in o- ,,
ſtio tabernaculi ſui, ipſo meridie. quũ uerò oculis ſuis reſpexiſſet, uidit. & ec- ,,
ce tres uiri ſteterant ſupra eum. & quum uidiſſet, occurrit obuiã illis ab oſtio ,,
tabernaculi, & adorauit. Ac deinceps poſt uiſionẽ adiungit: Dominus aũt di- ,,
xit, Nõ celabo ego Abraham puerũ meum, q̃ facio. Abraham uerò quum ſit, ,,
erit in gentem magnã & multam, & benedicent in eò oẽs gentes terrę. Atq; ,,
his rurſus adiungit tanquã de altero: Noui enim q; conſtituet filijs ſuis, & do- ,,
mi ſuæ, & cuſtodient uias Domini, facere iuſtitiã & iudiciũ, ut inducat Domi ,,
nus ſuper Abraham, q̃ locutus eſt ad illum. Hic planè ſcriptum eſt, eũ Domi- ,,
nũ qui Abrahæ reſpondebat, hæc dicere, ubi uidelicet Dominũ cõfitetur pa-
trem ſuum, & cõditorem uniuerſi: ipſe tamẽ Abrahã, ueluti propheta, explo-
ratam & certam eius qui reſpõdebat cognitionem habens, deinceps cum ue-
neratione eos qui ante expoſiti ſunt, orat, dicens: Ne perdas iuſtũ ſimul cũ im
pio, & erit iuſtus quaſi impius. Si ſint quinquaginta iuſti in ciuitate, perdes
eos? nõ'ne dimittes omnẽ locũ, propter quinquaginta iuſtos? nequaquã tu fa
cies uerbum hoc, ut interficias iuſtum cũ impio, & erit iuſtus quaſi impius:
nequaquã, qui iudicas uniuerſam terrã: nõ facies iudicium. Porrò hæc ad an-
gelos, aut ad quempiam ex Dei miniſtris dicta eſſe, conſentanea dici non ar-
bitror: nõ enim cuiuslibet ſit, iudicare terram uniuerſam. ſed nec angelus qui
B dẽ eſt nominatus, quem ſuperior ſcriptura ſignificat: uerũ alius quiſpiã ange-
lo prętantior, Deus utiq; ac Dominus, q cũ duob. angelis in forma hominis,
ad ſupraſcriptã quercũ eſt uiſus. Præterea ne patrẽ quidẽ Deum hunc fuiſſe
putandum eſt, qui huiuſcemodi uerbis indicatur. dicere enim, id mutari q̃d
diuinũ eſt, & figurari in ſpeciẽ ac formam hominis, neutiquam pium eſt. Su-
pereſt igitur, ut cõfiteamur illum fuiſſe Dei uerbũ, q̃d à nobis in iſs quæ ante
hac ſcripta habes, Dei nomine celebratum eſt. qua de cauſa hodie quoq; à ui-
cinis, & in proximo habitantibus, quaſi diuinus colitur, atq; obſeruatur is lo-
cus, honoris illorũ gratia, qui Abrahę in illo uiſi ſunt: atq; etiã nunc ibidẽ per-
manẽs Terebinthus cõſpicitur. qui enim ab Abraham hoſpitio ſuſcepti ſunt,
ut habet ſcriptura, recũbentes erant duo quidẽ utrinq; medius aũt excellen-
tior, & q reliquos honore anteiret. Hic uerò ſit planè is, de quo diximus, ipſe
utiq; Dominus ac Saluator noſter, quẽ etiã pertinaces & increduli, diuina o-
racula cõfirmantes uenerantur: hic ipſe igitur ex illo, pietatis iaciens ad homi
nes ſemina, humanã ſpeciem ac figurã indutus, Dei amico, atq; antiquo patri
Abrahæ, & ſeipſum quis'nam eſſet, oſtendit; patriſq; ſui tradidit ſententiam.

*Quòd idem propheta in Iacob, manifeſtius eum de quo agitur, indicat Dominum, quem
ſanè & Deum & angelum ſupremum Dei uocat.* Cap. X.

PRofectus eſt in Charran, & uenit in locũ, et dormiuit illic, occiderat enim Gen.28.
ſol. & accepit lapides, & poſuit ſub capite ſuo, & dormiuit in loco illo; & ,,
ſomniauit. & ecce ſcala terrę infixa, cuius caput perueniebat, uſq; ad celũ, & ,,
angeli Dei aſcendebant, & deſcendebant per eam, & Dominus innitebatur ,,
ei, & dixit: Ego Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Iſaac, ne time- ,,
as: terra in qua tu dormis ipſa, tibi dabo eam, & ſemini tuo, & erit ſemen tuũ ,,
ſicut arena maris, & dilatabitur ad mare, & Orientẽ, & ad Boreã, et Africum. ,,
Et benedicentur in te oẽs trib. terræ, & in ſemine tuo. et ecce ego ſum tecũ cu ,,
ſtodiens te in omni uia, quacũq; iter feceris: & conuertã in te terrã hanc, quo- ,,
niã nõ te relinq;, donec faciã omnia, quęcũq; locutus ſum tibi: Et experrectus ,,
eſt

Digitized by Google

eſt Iacob à ſomno,& ait: Dominus eſt in loco hoc, ego autem neſciebam. & ti
muit,& ait: Quàm terribilis eſt locus hic, non eſt hoc aliud, niſi domus Dei, et
hæc porta cœli. Et ſurrexit Iacob mane,& accepit lapidem, quē ſuppoſuit ca-
piti ſuo,& erexit illum pro titulo, & effudit oleū in ſummū illius,& uocauit
Iacob nomen loci illius, domū Dei. Eū qui hoc loco tā multis uerbis reſpōdet
Dominū,& Deū, angelū quoq; Dei deinceps progreſſus inuenies, ubi ad mu
lieres ait ipſe Iacob: Et dixit mihi angelus Dei in ſomnis, Iacob. Ego autē dixi,
Quid eſt? Et deinceps: Vidi, inqt, omnia quęcūq; Labā tibi facit. Ego Deus,
qui apparui tibi in loco, ubi unxiſti mihi titulum, & uouiſti mihi uotum. Er-
go qui ſuprà dixerat, Ego Dominus Deus Abrahā patris tui, & Deus Iſaac,
cui & titulum erigit Dei amicus, Deus quidem erat & Dominus, (ipſi enim
dicendi credendum) non tamē is qui pater eſt,& à nullo eſt, ſed qui ea quæ ad
patrem pertinent, hominib. ſubminiſtrat,& nūciat. Quocircà etiam angelum
ipſum in præſenti uocat Iacob, ubi ait, Dixit mihi angelus Dei in ſomnis uer-
ba hæc: Ego ſum Deus, qui apparui tibi in loco. Ergo idem & angelus Domi
Angelus repræſentans perſonā Domini. ni,& Deus,& Dominus, plane in his appellatus eſt. Et apud Eſaiam prophe-
tam magni conſilij angelus, interimq; & Deus,& princeps, & poteſtatem ha
bens nominatur, ubi ortus illius inter homines canitur, à dicente, quòd pue-
rulus natus eſt nobis,& filius datus eſt nobis, cuius principatus ſuper hume-
rum eius,& uocatur nomen eius magni conſilij, angelus, princeps pacis, De-
us fortis, potentiam habens, pater futuri ſeculi.

Quòd etiam Iacob eum de quo proximè dictum eſt. & Deum, & Dominum, præterea angelum ſimiliter ut Abraham in hominis forma contemplatur in ea hiſtoria, quæ ſic habet. Cap. XI.

Gen. 32. SVrgēs autem nocte illa, accepit duas uxores, ac duas famulas,& undecim
puerulos ſuos,& trāſiuit uadum Iacob,& accepit eos, & traduxit omnia
» ſua,& relictus eſt Iacob ſolus,& luctabatur cū eo homo uſq; mane, uidit aūt
» quod non poſſet aduerſus illum,& attigit latitudinem femoris eius,& torpu
» it latitudo femoris Iacob, dum luctaretur hic cū illo. Et dixit ei: Dimitte me,
» aſcendit enim aurora. Hic uerò dixit: Non te dimittam, niſi mihi benedixeris.
» Dixit aūt ei: Quod eſt nomen tuū? At hic dixit, Iacob. Et dixit ei: Non ampli-
» us Iacob uocabit̄ nomē tuū, ſed Iſrael erit nomen tuū q̄niā ualuiſti cum Deo,
» etiam cū hominib. potens eris. Interrogauit uerò Iacob, & ait, Indica mihi no-
» men tuū. Et ait: Quid ita quæris nomen meū? Et benedixit ei illo loco, et uoca
» uit Iacob nomen loci illius, ſpeciem Dei. Aſpexi enim Deū facie ad faciem, et
» ſeruata eſt anima mea. Ortus eſt aūt illi ſol, quū trāſiſſet ſpeciem Dei. & Moſi
» quidē dictū eſt, Nullus uidebit faciem meā,& uiuet. Hic aūt Iacob uidit Deū
Phanuel. ſpecies Dei. non ſimpliciter, ſed facie ad faciem: & quū ſeruatus eſſet, nō corpore, ſed ani-
mo, ad appellationis Iſrael dignitatem aſſumptus eſt. quæ ſanè appellatio ani-
marū cognominis eſt, ſiquidem ipſum Iſrael nomen ſi interpreteris, uidentē
Deū ſignificat. Nō igitur patrem Deū uidit, ſed Deum filium, cuius etiam cu
rioſius appellationem quærenti Iacob, nondū erat enūciandi tempus. quod ſi
quempiā ex angelis, aut ex ijs qui cœlū incolūt, diuinis ſpiritibus, eū qui ſan-
ctis oracula miniſtrabat aliquis ſuſpicetur eſſe, planè decipit̄. hoc ex ipſo pro-
batur, quod hic ipſe de quo loquimur, & Domini & Dei appellatione nūcu
patur. etenim & Deū ipſum diuina ſcriptura planè uocitat, & Dominū ita ap
pellat, eius nominis honorem illi tribuens, quod apud Hebræos quatuor lite
ris notatur, quod ſanè in una ineffabili atq; inenunciabili Dei appellatione po
Chriſtro tribuitur nomē tetragrāmaton. nere pueri Hebręorū conſueuerunt. probatur etiam ex eo, quod ubicūq; ſcri
ptura angelos appellare uult, apertè hoc facit, angelosq; diſtinctè ſignificat.
Sicut eos qui in Sodomis erāt, quum impij eſſent, is qui Abrahę reſponderat
Deus ac Dominus, ſub aduentu neutiquā dignos efficit. quemadmodū rur-
ſus dicit ſcriptura diuina: Dominus quidem abijt, poſtq; deſijt loqui cū Abra-

ham

A ham. Duo uerò angeli Sodoma abierunt ueſperi : Item ipſe Iacob obuiam
uenerunt angeli Dei. Et quũ uidiſſet, dixit: Caſtra Dei hæc, & uocauit nomẽ
loci illius, Caſtra. Sic ſanè Dei amicus uiſiones diſcernebat, proinde nũc qui-
dem nomen loci caſtra appellat, ex eo quòd illic angelorum caſtra uiderit. V-
bi autem cum ipſo Deo loquitur, uocat nomen loci, Speciem Dei, his uerbis:
Vidi enim Deum facie ad faciem. Quin et Moſi quoties apparet angelus, hoc
ipſum diuina ſcriptura ſignificat, dicens : Apparuit uerò illi angelus Domini
in flamma ignis rubi. Quoties uerò is qui ius & poteſtatẽ habet, ipſe utiq; o-
raculorum & reſponſorum autor : ita hoc planum facit, ut illũ & Dominũ &
Deum, nuſquam uerò angelum nominet. Simili ratione etiam in mari rubro
plane angelum Dominumq; diſtinguit, ubi ait: Suſtulitq; ſe angelus Dei qui
ambulabat ante caſtra filiorum Iſrael, & abijt poſt eos . Suſtulit autem ſe etiã
columna nubis à facie eorum . Quemadmodum in ſuperiorib. Dominus for
ma hominis reſpõdens antiquis inducitur : ſic hoc loco per nubem. itaq; dein
ceps uerba ſic habẽt: Factum eſt aũt in uigilia matutina, & reſpexit Dominus
in caſtra Aegyptiorum in columna nubis, & per totam deſerti regionẽ in cõ
lumna per nubem, Deus Moſi reſpondet. Planè igitur quoties angeli naturã
oratio ſignificare uult, neq; Deum, neq; Dominum, ſed abſq; ulla obſcuritate
angelum nominat. Quoties uerò Dominum & Deum, eum qui apparet in
telligit, his ipſis palàm utitur locutionibus. Quod uerò Dominũ, Deumq; nõ
eum ſignificet qui pater eſt, ipſę ſcripturę diuinæ locutionis in ſuperioribus
euidentiſsimè oſtendunt, ubi angelum Dei appellant eum, qui quũ de Iacob
ſermo eſſet, Dominus & Deus eſt nominatus. Supereſt igitur ut quæramus
quisnam ſit in ijs quæ ſunt, Deus & Dominus, præter patrem omniũ, & re-
gem, Deumq; uniuerſi. erat autem hic uerbum Dei quod eſt ante ſecula, ſu-
B perior quidem omni angelica natura: profectus autem ab eo, qui pater eſt.

Quòd rurſus in Iacob gentium Deum, planè ipſa oratio præ ſe fert. Cap. XII.

DIxit autem Deus ad Iacob: Surge & aſcende in locũ Bethel, & habita il- *Gen.35.*
lic: & fac altare Deo, qui tibi apparuit, quum fugeres à facie Eſau fratris »
tui. Et dixit Iacob domui ſuæ, & omnib. qui cum ipſo erant: Tollite deos alie- »
nos de medio ueſtri, & purgamini, & mutate habitus ueſtros: & ſurgamus, »
aſcẽdamusq; in Bethel. & faciamus illic altare Domino, qui exaudiuit me in »
die tribulationis : qui fuit mecum, & ſeruauit me, in uia qua profectus ſum. »
Hoc loco Deus ipſe uniuerſi, qui ſolus neq; factus, neq; genitus, et ſupremus »
omnium eſt: non uiſus, ſed inuiſibiliter dans reſponſa ipſi Iacob, & uirtute in- »
ineffabili ſeipſum mouẽs, de filio uerba facit planiſsimè. Dixit ergo illi Deus:
Fac altare Deo qui apparuit tibi. Quis aũt hic ſit, qui ſcriptus eſt ſupra illi ap-
paruiſſe, paulo ante expoſuimus, ubi Deum uerbum eſſe demonſtrauimus.

Quòd Deus pater, quum Moſi reſponderit per angelum, ſed patribus apparuiſſe, non amplius per angelum, ſed per filium docet. Cap. XIII.

MOſes erat paſcens oues Iothor ſoceri ſui, & uenit ad montẽ Dei Cho- *Exod.3.*
reb, & apparuit ei angelus Domini in flamma ignis rubi: & poſt alia: »
Et ut uidit quod accederet ad uidendum, uocauit illum de medio rubi, dicẽs: »
Moſes, Moſes, ne propius huc acceſſeris. Solue calceamentum pedũ tuorum: »
locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. & poſt pauca. Et dixit Dominus ad il- »
lũ: Ego ſum qui ſum. & rurſus: Locutus eſt Dominus ad Moſem, & dixit ad »
illũ: Ego Dominus uiſus ſum ab Abraham, & Iſaac, & Iacob, quum eorum »
ſim Deus, & nomen meum non indicaui illis, & conſtitui teſtamentũ meum »
ad illos, quemadmodum apud prophetas in hominibus uerſantes, uerbi gra- »
tia: Eſaiam, & Hieremiam, & ſimiles, homo quidem erat, id quod uidebatur,
Deus aũt qui per id quod apparebat, tanquam per inſtrumentum loqueba-
tur: & modò Chriſti perſona, modò ſancti ſpiritus, modo ſupremi Dei erat,
quæ per prophetã reſponſa dabat : ſic utiq; etiam nunc Moſi, qui introduci-

tur,ſupremus & omnia ſub ſe habens Deus, per eum qui apparet angelũ, ea quæ propoſita ſunt canit. Quorũ hæc ſententia ſit ſane: Tibi ô propheta, tanquam ei qui adhuc erudit,et qui nihil uiſione angelica amplius capit,interim angelũ meũ exhiberi uidendũ uolui. Sed meum nomẽ tibi ſoli notũ facio dũ doceo te,me eum eſſe qui ſum,nomẽ meum eſſe Dominũ. Tuis uero patrib. nõ hoc ſolũ indicaui,ſed etiã hoc ipſo amplius largitus ſum,nã ab illis ſum uiſus. Quis uerò ſit qui patrib. uiſus ſit,& ꝙ non pater Deus antea demonſtratũ eſt,ubi Deũ & Dominũ angelũ Dei nominatum eſſe demonſtrauimus. Cæterũ,quo nam modo hic,ille qui pater ſit Deus,& omnia ſub ſe habeat,dicat ſe à patrib. uiſum,meritò aliquis quęrat: Explicabitur porro id de quo quæritur,ſi diuinæ ſcripturæ diligentiã attendamus. Nam quũ apud Septuaginta ita dictũ ſit,Et uiſus ſum ab Abraham,& Iſaac,& Iacob, quũ eorum ſim Deus. Aquila quidem ſic ait: Et uiſus ſum ab Abrahã,& ab Iſaac,& ab Iacob in Deo ſatis multo. quib. uerbis planiſsimè indicat, nõ ipſum illum qui pater eſt,per ſeipſum apparuiſſe. Neq; uerò ſicut Moſi,ita etiã patrib. per angelũ, aut per rubũ,aut ignem,ſed in Deo ſatis multo oracula præbuiſſe. Quare etiam patrib. per filiũ uiſus eſt pater,quemadmodũ in Euãgelijs ab ipſo dictũ habetur: Qui uidit me,uidit patrem. in ipſo enim & per ipſum patris cognitio prodebatur. Sed quũ ab hominib. ſalutaris appareret,tum per filij humanã formã uidebatur à Dei amicis,atq; inter homines futurã ipſius ſalutem,omnib. pręſentem, ex illo quaſi arram & pignus exhibebat. Quum uerò impiorum ultor,& Aegyptiorum caſtigator futurus eſſet,non amplius in Deo ſatis multo, ſed in angelo ſupplicij miniſtro,& in ſpecie ignis, & flammæ, quæ citò inſtar agreſtis ac ſenticoſæ materiæ illos erat deuoratura,apparebat. Dicunt igitur per rubũ quidem ſignificari Aegyptiorum agreſtem et immitem & feram prauitatem, per ignem uerò uim illam ulciſcentem & caſtigantem quæ illos inuaſit.

Quod Deus in angelo apparuerit Moſi. [margin: Quare Deus in angelo ap paruerit Moſi.]

Quòd quemadmodum patribus humana forma, ſic in ſpecie nubis Moſi & cuncto populo Deus uerbum apparuit. Cap. XIIII.

Exodi 13. DIxit autem Dominus ad Moſem: Ecce ego uenio ad te in colũna nubis,
,, ut audiat populus me loquentẽ ad te, & tibi credant. & quę ſequuntur.
,, Deus autem antecedebat eos die in columna nubis in uia,noctu uero in co-
Num. 12. lumna ignis,ut luceret eis. Et rurſus: Deſcendit Dominus in columna nubis.
,, Et rurſus: Quũ aũt ingreſſus eſſet Moſes in tabernaculũ, deſcendit columna
,, nubis,& ſtetit in forib. tabernaculi,& loquebatur cum Moſe, & cernebat om
,, nis populus columnã nubis ſtantem in foribus tabernaculi. & ſtantem omnis
,, populus adorauerũt,unuſquiſq; à forib. ſui tabernaculi. Populus quidem cer
,, nebat columnã nubis hoc loco,cũ Moſe uerò loquebatur. Quis porrò loquebatur? columna nubis uidelicet,quũ idem Deus antea patrib. in hominis forma aparuiſſet. Supra uerò iam demõſtratũ eſt,ꝙ non pater Deus hic eſſet,ſed alter,quem nos,quũ Dei ſit uerbũ,Chriſtũ nũcupamus,qui tũc propter multitudinem uulgarẽ,& ipſi Moſi,& populo in columna nubis cernebatur,propterea ꝙ nõ itidem ut patres,uidere illũ in forma hominis, idonei eſſent. Perfectorũ enim hoc erat,poſſe illius aduentũ prouidere,qui olim in hominibus corpore humano aſſumpto, futurus erat. quem ſanè, quum ne tunc quidem uniuerſus populus poſſet capere, meritò aliàs quidem eis per ignem,terrendi,cohibendiq; cauſa,aliàs per nubem,quaſi adumbratè atq; inuolutè dans illis leges,cernebatur,eademq; ratione Moſi quoq; propter illos.

Quòd angelica non fuerit natura, quæ Moſi dabat reſponſa, ſed præſtantior quàm ut ad angelum referri poſsit. Cap. XV.

Exodi 23. DIxit Dominus: Ecce ego mitto angelũ meũ ante faciem tuam,ut cuſto-
,, diat te in uia,ut introducat te in terrã quam paraui tibi. obſerua eum,&
,, audi eum. nec ſis aduerſus illũ cõtumax,non enim dimittet te,nomẽ enim me
,, um eſt in illo. Et in alio loco: Dixit aũt Dominus ad Moſem: Vade & dux eſto

huius

huius populi ad locū quē dixi tibi, ecce angelus meus antecedit te. Et rurſus, & dixit Dominus ad Moſem: Abi, & aſcende hinc tu, & populus, &c. Et unà mittā ante faciem tuā angelum meū. Hæ ſane uoces, q̄ non angeli, ſed ſolius Dei ſint, unicuiq; facile cōſtare poteſt. Cuius porrò Dei? niſi eius qui priſcis patrib. ſit uiſus? quē angelū Dei plane appellauit Iacob. Hoc aūt nobis Dei uerbū fuit, utpote quū & Dei filius, & Deus, & Dominus ipſe nominatus.

Quòd idem Dominus de alio docet, ſcilicet filio. Cap. XVI.

EGo ſum Dominus Deus tuus q eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis. nō erūt tibi dij alij prȩter me, &c. Ego enim ſum Dominus Deus tuus æmulator. & adiungit: Non ſumes nomen Domini Dei tui inuanum. Hoc etiā loco ipſe Dominus ea quæ expoſita ſunt de alio docet. Siquidem quum dixerit, Ego ſum Dominus Deus tuus, adiungit: Nō ſumes nomē Domini Dei tui: quippe cū de patre & Deo uniuerſi, is qui ab illo eſt Dominus, ſuū ſeruum ſacris initiet. Alia prȩterea innumerabilia inuenies per totam ſcripturam ſacrā, q̄ eadem ratione, qua hęc enunciata ſunt, ubi pater tanquam de alia perſona, & ipſe Dominus tanquam de alio quodam oracula reddebat. *Exodi 20.*

Quòd is rurſus Dominus, qui Moſi reſponſa dabat, alium à quo erat cognoſcens patrem, utiq; hunc ipſum ſuum Deum uocabat. Cap. XVII.

DIxit Dominus ad Moſem, Et hoc tibi uerbum quod dixiſti faciam. Inue niſti enim gratiam coram me, & noui te præter omnes. & Dixit Moſes: Oſtende mihi gloriā tuam. & dixit: Ego anteibo prior te gloria mea, & uocabo in nomine meo Dominū coram te, & miſerebor cuiuſcunq; miſereor, & clemens ero erga quemcunq; ſum clemens. Et poſt alia adiungit, atq; ait: Et deſcendit Dominus in nube, & aſtitit ei illic, & uocauit in nomine Domini, et tranſiuit Dominus in nomine ipſius, & uocauit Domine Domine Deus clemens & miſericors, longanimis, & multę miſerationis, & uerax, & iuſtitiā ſeruans, faciēs miſericordia in millia, auferens iniquitates, & iniuſtitias & peccata, & purgatione non purgabit reum, inducens peccata patrum in filios, & filios filiorū, in tertiam & quartam generationem. & quū feſtinaſſet Moſes, curuatus in terrā adorauit. Contēplamini quęſo, quònam modo etiam nūc ipſe Dominus, qui in nube deſcendit, & Moſi aſtitit in nomine Dōmini, uocauerit aliū prȩter ſeipſum, qui ſolitus ſit ex conduplicatione bis Dominus appellari, tanq̄ eum à quo ipſe ſit, reliquorū omnium ius poteſtatemq; habens Dei nomine celebretur, ſuum utiq; patrem, atq; ut in his nō Moſes, ſicut forſitan quiſpiā ſuſpicetur, ſed ipſe Dominus aliū ſuū patrē uocat. ante enim is q Moſi reſpondit, ait: Ego tranſibo prior te, gloria mea, & uocabo in nomine Domini. Vbi igitur hoc dixit, ſcriptura deinceps inſtar narrationis adiūgit: Et deſcēdit Dominus in nube, & adſtitit ei illic, & uocauit in nomine Domini. Igitur ipſe Dominus dum eſt q̄ promiſerat præſtaturus, deſcendit: & quemadmodum uerba ipſa ſignificant, progreditur ante faciem Moſi. ipſe aūt Dominus uocat, dicens: Domine Deus, clemens, & miſericors. & q̄ ſequuntur. Quib. uerbis plane ipſe Dominus, ſuum ſeruum & ſeipſum quis nam eſſet, & ingeniti Domini notitiā, quaſi ſacris initians docet. hoc uerò ipſum tibi planiſsime demonſtrabit ipſe Moſes, ubi orans pro populo, ſupra expoſitas Domini uoces cōmemorat. illic enim intelligēs, Dominū hæc dixiſſe, nōn ipſum Moſem, quū dicit: Et nunc extollatur manus tua Domine, quemadmodū dixiſti, dicens: Dominus lōganimis, & multæ miſericordię, & uerax, auferens iniquitates & iniuſtitias & peccata, & purgatione nō purgabit reū, qui reddis peccata patrū in filios uſq; in tertiā & quartā generationem. Obſerua autem quónam modo in his, ipſe Dominus ubi patrem longanimem, & multæ miſericordiæ appellauit, tum adiungit, ipſum eſſe ueracem. quod ſanè cum eo concordat, quod in Euāgelijs dictū eſt ab uno & eodem Saluatore noſtro, Vt cognoſcāt te ſolū uerum Deum. ſolū igitur uerum Deum admodum piè ac religioſe pa *Exod. 33.*

trem uocat, ut ſic naturæ ingenitæ conuenientem honorem & cultum attribuat, cuius naturæ & ipſum imaginem eſſe & ſobolẽ, diuina docent oracula. A

Quòd Deum ipſi Iſrael uiſibilem eſſe diuina docet ſcriptura, quæ ipſum Dei uerbum ſignificat. Cap. XVIII.

Num. 14. IN Numeris Moſes orans ait: Qm̃ tu es Dominus in populo hoc, q oculis ad oculos uideris tu Domine. pro quo ſanè Aquila reddidit, Quoniã tu es Dominus in uiſcerib. populi huius, qui oculũ in oculis uideris tu Domine. Symmachus aũt, Quoniã tu es Domine. Et in Exodo dictũ eſt: Et aſcendit Moſes & Aarõ, & Nadab, & Abiud, & ſeptuaginta ex ſeniorib. Iſrael, & uiderũt locum, ubi ſteterat Deus Iſrael. Pro quo Aquila: Et uiderũt, inquit, Deũ Iſrael. Symmachus aũt, Et uiderũt uiſione Deũ Iſrael. Cęterũ propter illud, Deũ nemo uidit unq̃: fortaſſe uerba q̃ hoc loco poſita ſunt, ſalutari uerbo cõtraria eſſe quiſpiã ſuſpicetur, utpote quũ uiſibilem illũ faciant, q natura inuiſibilis eſt. ſed ſi hæc de uerbo Dei acceperis, qui multifariã multiſq; modis à patrib. eſt uiſus, ſicut nos in ijs q̃ ſupra oſtenſa ſunt accepimus, neutiq; in cõtraria uideberis tibi recidere. Qui enim hic Deus Iſrael cernitur, ipſum illũ eſſe docent, qui & ab Iſrael uiſus eſt, quando homo luctatus eſt cũ ipſo: quinetiã primus illius nomen mutauit, ex Iacob in Iſrael, dicens: Qm̃ inualuiſti cum Deo. quo tempore diuinã illius uirtutẽ ſentiens Iacob uocauit locum illũ, ſpeciem Dei, quum dixit: Vidi enim Deum facie ad faciem, & ſeruata eſt anima mea. quẽ ſanè Deum non aliũ eſſe quam Dei uerbum, ſuo tempore demonſtrauimus.

Quòd Dei uerbum, quod Moſi non ſecus atq; antiquis patribus dabat reſponſa, etiam Ieſu Moſi ſucceſſori in hominis forma, uiſus eſt. Cap. XIX.

Ioſue 5. ET factum eſt, ubi fuit Ieſus in Iericho, & reſpiciens uidet hominem ſtantem coram ſe, & gladius uagina exutus in manu eius. & accedens Ieſus, dixit: Noſter es, an aduerſariorum? & dixit ei: Ego princeps imperatorũ exercitus Domini, nunc ueni. & Ieſus cecidit facie in terram, & dixit ei: Domine, quid imperas ſeruo tuo? & ait princeps imperatorum Domini: Ieſu ſolue calceamentum pedum tuorum, locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Eadem ſanè hæc Moſi quoq; initio uiſionis in rubo, ab ipſo Domino dicta ſunt, ſicut ſcriptura indicat: Vt uerò uidit Dominus, quòd accederet ad uidendum, uocauit eum Dominus de medio rubi dicẽs: Moſes, Moſes, ne propius acceſſeris huc, ſolue calceamentum pedum tuorum: locus enim in quo tu ſtas, in ipſo terra ſancta eſt. Vnus ergo atq; idem fuit Deus, qui ambobus reſpondit, quemadmodum ex ipſo præcepto conſtat. Sed nunc quidem per principem imperatorum exercitus eius, Moſi uerò per eum angelũ qui uiſus fuerat, oraculum exhibet. Militię uerò cœlum ſub ſe habentis, & exercitus ipſo mũdo ſuperioris, & ſpirituum inuiſibilium diuinorumq; angelorũ, atq; archangelorum regi, præfectoq; uniuerſi Deo inſeruientiũ (ſicuti apud Danielem dictũ eſt: Mille millia miniſtrabant ei, & centies mille millia adſiſtebant coram eo) omnium, inquam, talium ſupremus, quis tandem ſit alius, quàm Dei uerbũ, & primogenita ſapientia, & ſoboles diuina? meritò ergo princeps imperatorũ exercitus Domini hoc in loco dictus eſt, utpote q alibi & magni cõſilij angelus, & cõſeſſor patris, & æternus ac magnus ſacerdos eſſe, ſit demõſtratus. Sed illud quoq; oſtenſum eſt, ꝙ idem & Dominus & Deus, & Chriſtus ſit, qui à patre oleo exultationis eſt unctus. Abrahę igitur apud quercũ uiſus in hominis forma quieta, habituq; pacifico, ſeipſum oſtendit, quum ex illo uſq; tempore ſalutarem ſuum ad homines aduentũ exordiretur. Ipſi uerò Iacob tanq; exercitabũdo ac certatori, q aduerſus hoſtes et luctaturus & pręliaturus eſſet ueluti homo. Sed Moſem & populũ in ſpecie nubis atq; ignis ducebat, terribilem interim atq; adumbratũ ſeipſũ oſtendens. At quoniam Moſi ſucceſſor Ieſus, contra hoſtes erat inſtruendus, qui antehac terrã Palęſtinã incoluerãt, externas utiq;, maximeq; impias nationes, meritò cũ gladio uagina exuto, B

&

A & contra hoſtes acumen præ ſe ferente demonſtratur, tali propemodũ uiſione ſignificãs, quemadmodũ ipſa diuina uirtute, tanq̃ inuiſibili gladio, cũ ſuis interim ſimul militans, eisq́ opem aſsiduè ferens, erat impios ulturus. Quare etiam opportunè ſeipſum principem imperatorum Domini appellauit.

Quòd ſimiliter ipſi Iob, quemadmodum patribus, ipſe opifex uniuerſi Deus uerbum, & reſpondiſſe, & oculis uiſus eſſe dicitur. Cap. XX.

Dixit aũt Dominus ad Iob de turbine & nubibus: Vbi eras dum ego fundarem terrã? reſpõde iam mihi, utrũ noueris intellectum, quis poſuerit menſuras eius, ſi noſti: & cætera quũ facta ſunt, inquit, aſtra: laudauerunt me uoce magna omnes angeli mei. Obſtruxit autem mare portis. ac deinceps ꝙ ſequitur: Num eras tu quando conſtitui lumen matutinũ? lucifer aũt deſpexit ſuum ordinem. Et rurſus: Num tu accepto terræ luto, feciſti animal? & ad loquendum idoneũ ipſum poſuiſti in terra? abſtuliſti uerè ab impijs lumen, brachiũ aũt ſuperborum contriuiſti? ueniſti autem ad fontem maris? & in ueſtigijs abyſsi deambulaſti? aperiunturq́ tibi timore portæ mortis? & ianitores inferorũ uidentes te territi ſunt? Deinde in fine totius oraculi, reſpondet Iob Domino, dicẽs: Audi iam me Domine, ut etiã ego loquar, & interrogabo te, & tu me doceto. Auditu quidem auris audiui te prius, nũc aũt oculus meus uidit te. Quocirca uilem habui meipſum, & liquefactus ſum, & putaui meipſum terrã & cinerem. Domini igitur rerum opificis expoſitas modò eſſe uoces, non ſolum ex ijs quæ propoſita ſunt, uerumetiã ex ijs quæ tibi ipſi uidean tur, dignoſcere facile eſt. Illud uerò, Veniſti ad fontẽ maris, et in ueſtigijs abyſſi deambulaſti? & illud: Aperiuntur uerò tibi timore portæ mortis? & ianitores inferorum uidentes te territi ſunt: Saluatoris noſtri deſcẽſum ad inferos ſignificare, ſuo tempore demonſtrabimus, ſi modo hoc loco id unum notauerimus, Deo uerbo magis quã Deo patri, quæ ad hunc locũ pertinent, eſſe tribuenda. Iob igitur, ſicut etiam reliqui patres, ipſum hunc ab initio de turbine & nubibus reſpõdentem ſibi Dominum, coram ſe intuitum eſſe teſtificatur, dicens: Audi uerò me Domine, ut etiã ego loquar, et interrogabo te, & tu me doceto: auditu quidem auris audiui te prius, nunc autem oculus meus uidit te: Quocirca uilẽ habui meipſum, & liquefactus ſum, & putaui meipſum terram & cinerem. Qu'i autem fieri poteſt, ut ſupremum Deum, & eum qui eſt ultra omnia, immutabilem utiq̃ et ingenitã eſſentiã, anima induta corpore, et oculi mortaliũ intuiti ſint, niſi planè hoc etiam loco, egredi de propria magnitudine Dei uerbũ ipſum qui Dominus eſſe, uarijs demonſtratur modis, eoq́ modo exhibere ſe uidendum dixerimus? quemadmodũ licet uel ex ipſis oraculis diſcere, in quibus rurſus ipſe Dominus ad Iob ea quæ ad diabolum pertinent tanquam de dracone enarrans inſtabat: Non times quoniam paratus eſt mihi. cui enim domino, draconem paratum eſſe arbitrari conuenit, niſi Deo uerbo & Saluatori noſtro, quem principem huius ſeculi, iampridem genus hominum depopulantem ſuſtulit, diſſolutis mortis doloribus. quod quidem ipſum ipſe quoq; dicat, dicens: Veniſti uerò ad fontem maris, & in ueſtigijs abyſsi deambulaſti? aperiuntur autem tibi timore portæ mortis? & ianitores inferorum uidentes te territi ſunt? Hæc ſanè meritò ad Iob loquitur, poſt magnam tentationem, poſtq́ magnum certamen quod ſuſtinuit, docens eũ, quòd pro parte certauerit, quum interim maius fortiusq́ bellum & certamẽ, ipſi Domino reſeruetur, ſub tempus ſui ad mortem aduentus.

Iob. 38. (margin; lines of the quotation marked with „)

Quòd duas perſonas etiam propoſitus agnoſcit Pſalmus. Cap. XXI.

Voniam tu Domine ſpes mea, altiſsimum poſuiſti refugium tuũ. nõn accedent ad te mala, & flagellum nõ appropinquabit tabernaculo tuo: quoniam angelis ſuis mandauit de te, in manibus tollent te, ne quãdo offendas ad lapidem pedem tuum. ſuper aſpidem & regulum aſcẽdes, & conculcabis leonẽ & draconẽ. His ſanè uti? uocib. diabolus, in tentatione aduerſus

Pſalmo 90.

Saluatorem noſtrum. Cōtemplare igitur, quo nam modo Pſalmus ad ipſum Dominum ait: Quoniam tu Domine ſpes mea, altiſsimum poſuiſti refugiū tuum: tu enim ipſe, inquit, mea ſpes, ô Domine, illum à quo ipſe es, Deū altiſſimum & ſupremum & tuum patrem, refugium poſuiſti. propter quod nō accedent ad te mala, ad te inquam meum Dominum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Nam etſi nefarij homines conabuntur te hominem factum flagellis cædere, etſi morti tradere, neutiquam tamen flagellum, quod à Deo eſt, tuo appropinquabit tabernaculo, hoc eſt tuo corpori, quo uidelicet propter nos homo factus, indutus es. Ad eundem modum accommodabis ei, quę in toto Pſalmo dicuntur: quę ſane nos quoq; ſuo tempore diſquiremus, & contemplabimur.

De Deo uerbo & patre, ſicut de Domino. Cap. XXII.

Oſee 11. NOn derelinquam ut deleam Iacob, quoniam Deus ego ſum, & non homo in te ſanctus: & non ingrediar ciuitatem, poſt Dominū ambulabo. Hæc & alia his ſimilia, Deus uerbum homo factus, ad eos dicit, qui uirū quidem ipſum ſanctum, non autem Deum eſſe confitentur. Deus ego ſum, inquit, & non homo in te ſanctus. deinde ubi Deum ſeipſum dixit, Dominū ac Deum & patrem ſuum indicat, adiungens: Poſt Dominum ambulabo. Illud autem, Non ingrediar in ciuitatem: abnegantis ſane fuerit communem ac popularem hominum rempublicam, à qua etiam ſuos diſcipulos auertens, ait: In uiam gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne intraueritis.

De Saluatore noſtro, ſicut de Domino, & de patre, ſicut de Deo, & de Iudæorum gentis euerſione. Cap. XXIII.

Amos 4. EVerti uos, ſicut euertit Deus Sodoma & Gomorrha, & facti eſtis quaſi torris ereptus ex igne. Et ne ſic qdē cōuerſi eſtis ad me, dicit Dominus. Etiam hoc loco ipſe Dominus, Deum quendam ait Sodomorum euerſionis autorem fuiſſe, quum alius ſit ipſe filius, quàm is de quo ipſe loquitur. Porrò in ipſa Sodomorum euerſione duo apparent, quando pluit Dominus ignem à Domino ſuper Sodoma & Gomorrha. Qualē igitur, inquit Sodoma ob turpes atq; abſurdas impietates, euerſionem perpeſſa ſunt, talia uos quoq; patiemini ac ne ſic quidem conuerſi eſtis ad me. Conſueuit autem ſcriptura, tempus futurum quaſi præteritum ponere. Quare præſentia quoq; eadem ratione oportet accipere, ut uidelicet pro eo quod Euertam futuri temporis, dictū ſit Euerti pręteriti: & pro eo quod eſt Conuertimini, Conuerſi eſtis. Hęc uerò ſunt ad Iudæorum gentem directe prolata, quę quidē non aliàs, quàm poſt factas aduerſus Saluatorem noſtrum inſidias, in ipſis completa ſunt. Etenim facer ipſorum & prius ſanctus locus, ad id redactus eſt, ut nulla in parte à Sodomorum euerſione diſcrepet. Veruntamen & ſi ea paſsi ſunt, quæ in uaticinio ſibi prædicta apertè perſpiciunt, necdum in hunc uſq; diem ad Chriſtum Dei, propter quem talia pertulere, ſe ipſos conuerterunt. Itaque meritò ab ea quę nunc in manibus eſt prophetia, id diuinitus dictum eſt, Et ne ſic quidem conuerſi eſtis ad me, dicit Dominus.

De duobus, patre ſcilicet & filio, & gentium uocatione. Cap. XXIIII.

Abdiæ 1. VIſio Abdiæ, hæc dicit Dominus ad Idumæam: Auditum audiui à Domino, et munitionem in nationes emiſit. Dominus Deus auditum audiuit à Domino. Is uerò auditus fuit de gentium uocatione.

Quemadmodum Deus uerbum, quum ſit Dominus, miſſum ſe eſſe à patre confitetur. Cap. XXV.

Zach. 2. HAec dicit Dominus omnipotens: Poſt gloriam miſit me ad gentes, quæ deprædatæ ſunt uos. Deinde adiūgit poſt pauca, dicēs: Et cognoſcetis q; Dominus omnipotens miſit me. quod ſi is Dominus qui mittit, Dominus eſt omnipotens, & qui dicit ſe miſſum eſſe itidem, duo igitur. Siquidem plane qui miſſus eſt, Dominus omnipotens, inquit, ad gentes miſit me.

Idem

Digitized by Google

Idem iterum de uocatione gentium, *Cap.* XXVI.

GAude & lætare filia Sion, quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & confugient gentes multæ ad Dominũ in die illa, & erunt illi in populum, & habitabo in medio tui, & cognoſces quòd Dominus omnipotẽs miſit me ad te, &c. Quibus poſt alia adiungit: Et corroborabo eos in Domino Deo ipſorum, & in nomine eius gloriabuntur, dicit Dominus. Hæc quoq; prioribus ſimilia ſunt, quæ Chriſti ad homines aduentum, & ſalutarem futuram gentibus per ipſum uocationem, palàm enunciant: Ego igitur ipſe Dominus ueniam, inquit, & in meo aduentu non amplius ille antiquus Iſrael, ac ne una quidem in terra gens, ſed multæ gentes confugient, ad præſtãtiorem & magnum Dominum, qui & meus ipſius, & uniuerſi eſt Deus: ad quem confugientes nationes tantum conſequentur beneficium, ut & appellentur & ſint populus Dei, & habitent in medio eius quæ uocatur filia Sion. (Sic enim Dei in terra eccleſiam, quaſi filiam quandam eius, quæ in cœlo eſt, ſacræ literæ uocare conſueuerunt.) Hanc etiam ueluti bono nuncio gaudere iubet oraculum, dicens: Gaude & lætare filia Sion, ecce ego uenio, & habitabo in medio tui. In medio enim Eccleſiæ Deum uerbum habitare credimus, quemadmodum ipſe pollicitus eſt, cum dixit: Ecce ego uobiſcum ſum omnes dies, uſq; ad conſummationem ſeculi. & ubi duo aut tres cõgregati ſunt in nomine meo, illic ſum in medio eorum. Cum autem ego, inquit, ipſe Dominus uenero, & habitabo in medio tui, maiorem tum cognitionem de Deo omnipotente accipies, dũ ego Dominus cauſam, cur ad homines miſſus ſim, patri qui miſit me attribuam. Cognoſces autem quòd Dominus omnipotẽs miſit me ad te. Ac deinceps in hunc ſanè modum ipſe Dominus loquitur: Et corroborabo eos in Domino Deo ipſorum, & in nomine ipſius gloriabũtur, dicit Dominus. Sed qui tandem ſunt qui in Domino gloriantur? Zach. 2.

Quòd rurſus Dominus de alio quodam, conſtat autem quòd de patre ſuo loquitur. *Cap.* XXVII.

ET oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum, ſtantem ante faciem angeli Domini: & diabolus ſtabat à dextris eius, ut aduerſaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum: Increpet Dominus in te diabole, & increpet Dominus in te, qui elegit Hieruſalẽ. Rurſus hoc loco Dominus alium quendam obiurgaturum ait ipſum diabolum, ubi ſanè non ipſe qui loquitur Dominus, increpat, ſed alterum memorat. quibus uerbis planè cõſtare arbitror, demonſtrationem de duabus perſonis, uno patre, altero eo, qui à patre omnium quæ facta ſunt, poteſtatem ac dominationem acceperit. Zach. 3.

Quòd angelum teſtamenti Chriſtum, & eundem Dominum omnipotens Deus uocat. *Cap.* XXVIII.

ECce ego mitto angelum meum, & proſpiciet uiam ante faciem meam, et repentè ueniet ad templũ Dominus, quem uos quæritis, & angelus teſtamenti quem uos uultis, ecce uenit dicit Dominus omnipotens. & quis ſuſtinebit diem ingreſſus eius? etiã hæc priorib. ſimilia ſunt. Ipſe enĩ Dominus Deus omnipotens, Dominũ uenturũ ait in templũ ſuum, interim de alio loquẽs. ſignificat porrò Deum uerbum, quem poſtea angelum teſtamenti nominat, quemq; etiam ipſe Dominus omnipotens docet ſe mittere ante faciem ſuam, dicens: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem meam. Atqui eundem hunc quem angelum meum uocauit, rurſus deinceps Dominum appellat, ubi adiungit illud: Et repentè ueniet Dominus, & angelus teſtamenti. Vnũ uerò & eundem cum produxerit, tũ addit: Ecce uenit, & quis ſuſtinebit diem ingreſſus eius? quibus uerbis ſecundum & glorioſum illius aduentum ſignificat. ſed qui omnia hæc canit, Dominus eſt omniptens uniuerſi Deus. Malach. 3.

Quòd ſolem iuſticiæ Chriſtum, ipſe uniuerſi Deus nominat. *Cap.* XXIX.

ET orietẽ timẽtib. nomẽ meũ ſol iuſticiæ, & ſanatio erit in alis eius, q ſæpe nominatus eſt & Dominus, & Deus, & angelus, & princeps imperatorũ, & Malach. 4.

Chriſtus, & ſacerdos, & uerbum, & ſapientia Dei, & imago, nunc idem ſol iuſticiæ dicitur. Hunc ipſum igitur is qui genuit pater, non omnibus oriturum promittit, ſed ſolis nomen ſuum timentib. ut ſic illis timoris erga ſe pręmium ſolis iuſticię det lumen. Erit autem hic Deus uerbum à quo illud dictum eſt, Ego ſum lux mundi: quæ erat lux illuminans omnem hominem uenientem in hunc mundum. Hanc itaq; lucem, non autem illum ſenſibilem & manifeſtum, & rationalibus, & brutis ſolem, ſed diuinum atq; intelligentem, & omnis uirtutis ac iuſticiæ autorem, ſolis ipſum timentibus oriturum, in præſenti ait Deus: illum ijs interim occultans, qui illo indigni ſint. de quibus etiam alibi dicit: Et occidet ſol ſuper prophetas, qui decipiunt populum meum. A

Quemadmodum Deus uerbum ad patrem deprecationem emittit, gentium conuerſionem futuram ſignificans. Cap. XXX.

Hierem. 16. DOmine fortitudo mea, & auxilium meum, & refugium meum, in die tribulationis. ad te gentes uenient ab extremo terræ, & dicent: Verè falſo poſſederunt patres noſtri ſimulacra, & non eſt in eis utilitas. Si faciet ſibi homo deos, & hi non ſunt dij. Idcirco ecce ego oſtendam eis in tempore hoc, & notam faciam eis manum meam, & uirtutem meam, & cognoſcent, quod ego Dominus. In his uerbis Dominus alium precatur, patrem uidelicet ac Deum uniuerſi, illic ſanè ubi incipiens ait: Domine, fortitudo mea, &c. Perſpicuè uerò gentium ab errabundo ſimulacrorum cultu ad pietatem, religionemq; erga Deum commutationem futuram, ſignificat: & hæc interim prophetia poſt Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti ad homines aduentum euidentiſsimè complera monſtratur. At enim poſtquam hactenus ex totis uiginti propheticis capitibus, Deum, Saluatorem, ac Dominum noſtrum, Dei uerbum eſſe didicimus, ad alterum eius, quæ ad eundem pertinet diſpenſationis argumenrum deinceps tranſeamus, & hunc ipſum Deum ad homines uenturum fuiſſe, ex ijſdem ſacris Hebræorum libris comprobemus. B

LIBER SEXTVS.

Præfatio.

QVod de patre ac filio dicendũ fuit, id planè iam in quinto Euangelicæ demonſtrationis uolumine definitum eſt, & patrē quidem Deum unum eſſe conſtitit: alteram autem pręter illum & cum illo perſonam eſſe, quæ omnia quę facta ſunt antecedat, demonſtratum eſt: quam & ſapientiam Dei primogenitam, & unicum filium, Deumq; de Deo, & magni conſilij angelum, & cœleſtis militiæ principem, & patris adminiſtrũ, ad hęc & Dominum uniuerſi, & Dei uerbum, & Dei uirtutem, diuina prius appellabant oracula. Si ergo hoc tēpore, prophetica etiam teſtimonia Deum ad homines fuiſſe uenturũ, prædixiſſe oſtenderimus, tum unicuiq; planum fuerit, ad quē referre oporteat id quod ſignificauimus, cum per ea maximè quæ antehac dicta ſunt, demonſtrauimus, Deum uerbum habitu quidem formaq; hominis, nomine uerò Domini ac Dei, & ipſi Abrahæ, & cæteris Dei amicis uiris, qui Abrahæ tempore floruerint, ſeipſum uidendum prębuiſſe. Iam nunc igit tempus eſt ut uideamus qua ratione nũc Dominũ, nũc Deum ad homines deſcēſurũ, & rurſum aſcenſurũ, tam euidenter Hebræorũ oracula prius denunciauerint, & quæ'nam huiuſce deſcēſus cauſæ fuerint: tametſi illud tibi notandũ eſt, alia quidem obſcurius, alia aũt apertius dicta inueniri. Atq; ego quidem arbitror, occultiora illa propter Iudæos, ita inuolutè atq; implicitè reddita eſſe, quòd uidelicet triſtia quædã in illis contra ipſos canerentur, ob quæ ueriſimile fuit, ipſos abolituros perdituroſq; fuiſſe ſcripturam, ſi apertè extremum

Magnifici tituli filij Dei.

ipſorum

Digitized by Google

A ipſorum interitum ſignificaſſet. Sic ſanè etiam prophetis infeſtos fuiſſe, memoriæ proditum eſt, propterea quòd ab illis reprehenderentur. quæ uero apertius loquuntur prophetiæ, ab ijs utique gẽtium uocatio, nullis inuoluta obſcuritatibus continetur, eædemque bonorum quæ à pietate proficiſcuntur promiſſiones, non uni Iudaicæ genti, ſed omnibus per totum terrarum orbem hominibus denunciant. quæ cum ſic ſe res habeant, iam nunc oracula quoque diuina audire tempus fuerit.

De Dei uerbi ad homines acceſſu, itemque Dei ad homines aduentus oſtenditur, item uocatio gentium. Cap. I.

ET inclinauit cœlos, & deſcendit, & caligo ſub pedibus eius. & aſcẽdit ſuper Cherubin, & uolauit. uolauit ſuper pennas uentorum, & poſuit tenebras latibulum ſuum: in circuitu eius tabernaculum eius. Arbitror ex his planiſsimè Dei de cœlo deſcenſum oſtendi. poſtquam enim multas theologias enunciauit, tum ea quæ expoſita ſunt adiungit. Porrò dum dicit, inclinaſſe illum cœlos, & ſic deſcendiſſe, cõtradictionem diuinæ gloriæ ſignificat, quam diuinus Apoſtolus declarans, ait: Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed ſeipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens. Illud autem, Aſcendit ſuper Cherubim, & uolauit: ſignificare mihi uidetur, quòd gloriæ Dei eſſet reſtituendus, atque interim angelicis, diuiniſque copijs conſtipandus. quod item mihi declarare illud uidetur. Volauit ſuper pennas uentorum. quòd autem tenebras latibulum ſuum poſuerit, & caliginem ſub eius pedibus dixerit, nimirum hoc ſit, occultam & ineffabilem diſpenſationem indicantis, ſecundum quam uniuerſa hæc ab ipſo perfecta ſunt. quod autem in circuitu eius tabernaculum dictum ſit: nihilo ego aliud intelligi oportere arbitror, quam ſanctam ipſius & catholicam eccleſiam, ſiue eam quæ
B in terris, ſiue eam quæ in cœlo uerſatur, accipias. Deinceps uerò in eodẽ Pſalmo, ubi oratio terminatur, ſimul & reiectionem prioris populi, & uocationẽ gentium prædiuinat, his uerbis: Eripies me de contradictionibus populi, conſtitues me in caput gentium. Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, filij alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis. Hæc autem quonam ſenſu accipienda ſint, ſuo tempore inquirendum à nobis erit.

Psal.1:

Aſcenſus Dei qui prius deſcenderat, ac deinceps uocatio cunctarum gentium, quæ unum & ſolum Deum erant cognituræ. Cap. II.

OMnes gentes plaudite manib. iubilate Deo in uoce exultationis, quoniam Dominus altiſsimus, terribilis, rex magnus ſuper omnem terram. Subiecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris, elegit nobis hereditatem, ſibi, ſpeciem Iacob, quã dilexit. Aſcendit Deus in iubilo, Dominus in uoce tubę. Pſallite Deo noſtro, pſallite, pſallite regi noſtro, pſallite, quoniam rex omnis terræ Deus, pſallite ſapienter, regnauit Deus ſuper gẽtes, Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam. Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abrahã, quoniã ipſius Dei fortes a terra uehemẽter eleuati ſunt. Quid tandẽ aliud pręſe ferre uultus Domini ac Dei aſcenſus, qui hiſce uerbis expoſitus eſt, quàm antea deſcendiſſe eum, qui nunc aſcẽdat? poſt quẽ ſanè aſcẽſum, ꝑtinus gentiũ cunctarũ uocatio canit, hilaritatiſque ac lætitiæ ſigna, poſt eam quæ expectat Dei cognitionem, nationib. uniuerſis nunciatur. quandoquidẽ ipſum Dominũ altiſsimũ, quẽ ſolũ Deum ac regẽ uniuerſæ terræ cõfeſſus eſt, ſubiecturũ nobis populos dicit: nobis aũt, quibus? his ſanè, qui hæc ipſa uaticinati ſunt, quod ipſum quidẽ iam nunc cõpletum planè intueri licet, quando gentes, quæ in Chriſti fidem uenerunt, omnes oraculis prophetarũ addictę ſunt. Hæc tamẽ eadẽ etiam ex Apoſtolorũ Saluatoris noſtri perſona dici poſſunt, qui quidem id ita enuncient, Elegit nobis hæreditatem ſuam. cæterũ quã tandem hæreditatem accipere oportet, niſi uocationem gentium uniuerſarum? quam ipſe Chriſtus Dei cum ſignificare uellet, ita ait: Dominus dixit ad me

Psal.46.

filius

filius meus es tu, ego hodie genui te. poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionẽ tuam terminos terræ. Quæ igitur ipſi à patre data eſt hæreditas, hanc apoſtolis ſuis atq; prophetis ſubiecit, dũ quicunq; ipſi credunt, horum pręceptis ac legibus parent, quemadmodum expoſita uaticinia præſcribunt. hæc uerò cuncta, cum Deus uerbum ſub aduentũ ſuum ad homines compleuerit, ac perfecerit. de quo Deo uerba iam plura tractauimus. tum aſcendit in iubilo. quod quidẽ cũ Apoſtolus interpretatur, ita ait: Quod autem aſcenderit, quid eſt, niſi quòd & deſcenderit, primum in infimas partes terræ? qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſupra omnes cœlos. in iubilo autẽ illum dicit aſcendiſſe, ob diuinas & ſacras erga ipſum uoces, ipſum dũ aſcenderet conſtipantium angelorũ, qui etiam illud dicebant: Tollite portas principes ueſtras, & eleuamini portæ æternę, & introibit rex gloriæ. Vocem autem tubæ, non admodum aberraueris, ſi prædicationem dixeris Euãgelicam, quæ in totum exaudita eſt terrarum orbem. cum enim tuba omni alio inſtrumento muſico uocalior ſit, ſatis accommodata, cõuenientiq; figura dictum fuerit illud, ad demonſtrandum, quod omnibus alijs quæ à condito æuo extiterint, robuſtior & uocalior cunctis hominibus denunciata ſit Chriſti doctrina, per quam ueluti per tubam, uſq; adeò ſanctus clamat & uociferatur ſpiritus, ut ab omnibus exaudiri poſsit hominibus. clamat uerò ea quę in eodem Pſalmo ſequuntur, in quibus dicitur: Pſallite Deo noſtro, pſallite, pſallite regi noſtro, pſallite, quoniam rex non amplius unius Iudaicæ gentis, ſed omnis (inquit) terræ Deus, pſallite ſapienter. Non enim amplius (inquit) illi qui prius dæmones, neq; circum terram uerſantes fallaceſq; ſpiritus, ſed ipſe Deus regnauit ſuper omnes gentes: ipſe inquam Deus, qui ſedet ſuper ſede ſancta ſua. cæterùm iam antea Dei uerbi ſedẽ ſuper qua pater ipſum ſedere iuſſerat, illis uerbis: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum: eo qui hunc antecedit libro, pro uirib. declarauimus. Illud autem, Principes populorũ congregati ſunt cum Deo Abraham: adhuc apertius demõſtrat, commutatos eſſe in ſortem ueterum religioſorum Dei prophetarum aſſumptos de gentibus eccleſiæ Chriſti principes: qui etiam uirtute Saluatoris noſtri corroborati, in ſublime admodum euecti ſunt: quippe quos nemo ex omnibus hominibus deijcere, aut proſternere potuerit, ob eam quę ipſos extollit, forteſq; facit, ſummi Dei dextram. Cæterùm hæc, maius ocium nacti, abſolutius aliquando enarrabimus.

Quòd manifeſtè ad homines uenturus dicitur Deus, & omne genus hominum ad ſeipſum reuocaturus. Cap. III.

Pſal. 49. DEus deorum Dominus locutus eſt, & uocauit terram à ſolis ortu uſq;
» ad occaſum: Ex Sion ſpecies decoris eius. Deus manifeſtè ueniet, Deus
» noſter, & non ſilebit. Et poſt nonnulla alia: Audi, inquit, populus meus, & lo-
» quar tibi, Iſrael, & teſtificabor tibi, Deus Deus tuus ſum ego. Non in ſacrifi-
» cijs tuis arguam te, holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper.
» Non accipiam de domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos: quoniam
» meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta in montibus, & boues, cognoui o-
» mnia uolatilia cœli, & pulchritudo agri mecum eſt. Si eſuriero, non dicam ti-
» bi: meus eſt enim orbis terrę, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes
» taurorum, aut ſanguinem hircorũ potabo? immola Deo ſacrificium laudis, et
» redde altiſsimo uota tua, & inuoca me in die tribulationis. Etiam hoc loco diuina prædictio planè Deum manifeſtè uenturum canit, quæ quidem non alium, quàm ipſum Dei uerbum ſignificat. Illius uerò aduentus cauſam maniſeſtiſsime indicat, ac gentium rurſus, quæ in tota terra continentur, uocationem futuram denunciat. Itaque uocauit, inquit, terram ab ortu ſolis uſq; ad occaſum. Miro autem quodam ordine, poſt aduentum illius, & poſt gentium uocationem, reijciendã eſſe ueterem illam corpori magis inſeruientem

quam

A quàm ſpiritui,ex lege Moſi adorationem docet, quæ ipſa quoq; ſuum conti-
git finē poſt Dei uerbū ad homines aduentū.Ex illo enim ad hunc uſq; diem,
uocari iam ſunt omnes de toto orbe terrarum homines,omneſq; ab ortu ſolis
uſq; ad occaſum gentes. Ceſſauit aūt, ſublatuſq; eſt Iudæorum ritus, ubi ex
nouo Euangelicæ prædicationis Teſtamento, non autem ex lege Moſi,om-
nes homines Deū colere, & cū pietate uiuere,admoniti edoctiq; ſunt. Atta-
mē eadē hæc ad ſecundū,glorioſumq; Saluatoris aduentū referri itē poſſunt.

Quòd uidendus eſſe in terrā diceretur Deus, per Chriſti ad homines aduentum. Cap. IIII.

VIdebitur Deus deorum in Sion. Domine Deus uirtutum exaudi ora- *Pſal.84.*
tionē meam,aurib.percipe Deus Iacob.Protector noſter aſpice Deus, »
& reſpice in faciem Chriſti tui.Poſtquam Deum deorum uidendum prædi- »
xit, tum orat aduentum eius quàm celerrimè adeſſe, modum quo uidendus
ſit interim docens illis uerbis,Reſpice in faciem Chriſti tui: non aliter q̄ ſi pla
nius dixiſſet:Per faciem Chriſti tui præbe teipſum uidendū. Propterea enim
quòd qui uidit filium,uidit patrem qui miſit illum,meritò per faciem Chriſti,
eum qui in Chriſto habitat Deum deorum,uidendum denunciat.

Aduentus Domini in terram,regnumq; eius inter gentes,& nouum canticum non ipſi Iſrael,ſed gentibus exhibendum. Cap. V.

CAntate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra,canta *Pſal.95.*
te Domino,benedicite nomini eius, annunciate de die in diem ſalutare »
eius,annunciate inter gentes gloriam eius, in omnib. populis mirabilia eius, »
quoniam magnus Dominus eſt laudabilis nimis, terribilis & ſuper omnes »
deos.Et rurſus:Afferte Domino patriæ gentium.Et rurſus:Dicite in gentib. »
quòd Dominus regnauit. Ad extremum uero adiungit: Tunc exultabunt
B omnia ligna ſyluarum à facie Domini,quoniam uenit,quoniam uenit iudica
re terram.iudicabit orbem terræ in iuſticia,& populos in ueritate ſua.Hoc i-
tem loco uenturus ad homines promittitur Dominus,nouumq; in aduentu
eius canendum eſſe canticum,nouum uidelicet teſtamentum,non ab una Iu
daica gente,ſed ab omni terra,Euangelioq; illuſtrandum: nō amplius ipſum
Iſrael,ſed omnes gentes: quandoquidē fore ipſorum regem ait,eum qui uen
turus ſit Dominus. Quis porrò hic ſit alius,quàm Deus uerbum? qui iuſticia
orbem terræ,& ueritate humanitatē iudicaturus, ex quo omnibus qui in or-
be terræ eſſent hominibus,uocationem ſuam, & poſt uocationem, ſalutem à
Deo impertiendam eſſe putauit.

Canticum nouum,gentiumq; cognitio,iuſtitiæ,uenturumq; ipſe iudex uniuerſi. Cap. VI.

CAntate Domino canticum nouum,quoniam mirabilia fecit, &c. Notū *Pſal.97.*
fecit Dominus ſalutare ſuum, in conſpectu gētium reuelauit iuſticiam »
ſuam. Et rurſus : Viderunt omnes termini terræ ſalutare Dei noſtri, iubilate »
Domino omnis terra. Et ad extremum: Montes exultabunt à conſpectu Do »
mini,quoniam uenit iudicare terram,iudicabit orbem terræ in iuſticia,& po- »
pulos in æquitate. multorum bonorum effectorem Domini aduentum gen-
tibus contigiſſe,hæc uerba prædicunt,quæ quidem bona,per eundem Salua-
toris noſtri aduentum,exitum accepiſſe monſtrantur.Non prius enim,ſed ex
illo duntaxat,nouum noui Teſtamenti canticum apud omnes homines cani
tur,& mirabilia eius per ſcripturam Euangeliorum nota fiunt, & exaudiun-
tur ab omnibus. Quinetiam ſalutare, quod ſecūdum reditum illius in uitam
percipitur, omnib. patefactum eſt gentibus, & cum eo uera iuſticia,per quā
euidenter oſtenſum eſt,quòd non Iudæorum ſolum ſit Deus, ſed aliarū quo-
que gentium,quandoquidem unus Deus,ut ſanctus ait Apoſtolus,qui iuſti
ficauit circumciſionem ex fide,& præputium per fidem. Illud autem, quo-
niam uenit iudicare terram, etiam alterum illius aduentū ſignificare poterit.

Digitized by Google

Verbum Dei ad homines miſſum ad medelam & ſalutem animarum, quæ quondam uexatæ oppreſſæq; erant in malis. Cap. VII.

Pſal. 106. COnfiteantur Domino miſericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominũ. quia cõtriuit portas æreas, & uectes ferreos cõfregit. ſuſcepit eos de uia iniquitatis eorum: nam propter iniuſticias ſuas humiliati ſunt. omnem eſcam abominata eſt anima eorum, & appropinquauerunt uſq; ad portas mortis. & clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de neceſsitatib. eorum liberauit eos. miſit uerbum ſuum, & ſanauit eos, & eripuit eos de interitionib. eorum. (& poſt alia:) Exaltent eum in eccleſia populi, & in cathedris ſeniorũ laudent eum. poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim: terram fructiferam in ſalſuginem, à malitia inhabitantium in ea. poſuit deſertũ in ſtagna aquarum, & terram ſine aqua in exitus aquarum. & collocauit illic eſurientes, & conſtituerunt ciuitatem habitationis. Planè hæc quoq; nominatim Dei uerbi de cœlo deſcenſum annunciant, proſperosq; eiuſdẽ aduentus ſucceſſus: Miſit, inquit, uerbum ſuum, & ſanauit eos. Verbum aũt Dei nos planè hoc dicimus, quod ſalutis cauſa ad omnes homines miſſum eſt, quodq; ex ſacris Euangelijs celebrare ut Deum, edocti ſumus. Significat præterea illius uſq; ad mortẽ deſcenſum, quo propter eos qui ad hanc ante ipſum uenerant, uſus eſt, etiam aduentus ipſius cauſam docet: utiq; ut eos liberaret, qui per ipſum ſeruandi erant. Nam eos qui ante ipſum, uſq; ad portas mortis peruenerant, ipſe ſolus ſeruauit, atq; eoſdem ſanitati reſtituens, de interitionib. ipſorũ eripuit. neq; hoc aliter perfecit, quàm eas mortis portas conterens, quæ æreæ dicũtur, & uectes confringens, qui ferrei. ac deinceps poſt hæc certo ordine diuinat, eos eſſe in ſolitudinẽ redigendos, qui ipſum uenientem non ſuſceperint: Poſuit enim, inquit, flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim, terram fructiferam in ſalſuginem, à malitia inhabitantium in ea. Quæ quidem planà cognita habebis, ſi percurreris illam Iudaicæ gentis antiquitus celebratũ Hieruſalem, eiuſq; gloriam, ac diuinæ frugis prouentum: eorum utiq; ſanctorũ hominum, Deiq; amicorum, qui in ea uixerint, quam utiq; in pręſenti omnibus his rebus priuatam ſpoliatamq; inuenies. Nam poſt Chriſti aduentum, facta eſt uerè infructuoſa & ſine aqua, & omnino deſerta. Et, ut ait prophetia, in ſalſuginem à malitia inhabitantium in ea. His adnectit deinceps, atq; admodum certo ordine, & prophetico more proponit, eius quæ olim deſerta & ſiticuloſa erant, ſiue hanc uniuſcuiuſq; hominis animam, ſiue de gentibus collectam eccleſiam dixeris: eius, inquam, commutationem in ſanctos mores, nec non in diuinis ſermonibus prouentum, quæ etiam planius innuit dicens: Poſuit deſertum in ſtagna aquarum, & cætera quæ utiq; intelligentia conſequi eius unius eſſe poteſt, qui apud Deum ſit ſapiens: ſicut ea inductio habet, quę in fine Pſalmi ait: Quis ſapiens & cuſtodiet hæc? &c.

Hieruſalem poſt Chriſtũ in ſalſuginẽ redacta.

Gentium uocatio, Deusq; manifeſtè apparens: & benedictus qui uenit in nomine Domini. Cap. VIII.

Pſal. 116. & 117. LAudate Dominũ omnes gẽtes, & collaudate eum omnes ppuli. quoniã confirmata eſt ſuper nos miſericordia eius, &c. O' Domine ſaluũ fac iam nunc, ò Domine da pfectũ iam nunc: benedictus qui uenit in nomine Domini. Deus Dominus & illuxit nobis. Enimuerò de hac ipſa re, quèmadmodum ſuum finẽ cõtigerit, etiam ſacri Euangelij ſcriptura mentionẽ facit, quo tẽpore Saluator ac Dominus noſter ipſe Chriſtus Hieroſolyma ingreſſus eſt: atq; ingens multitudo uirorum & puerorum ipſum antecedebat, cum lætitia clamãtium: Hoſanna filio Dauid, benedictus qui uenit in nomine Domini: Hoſanna in excelſis. Pro eo eñ quod in Pſalmo poſitum eſt, O' Domine ſaluum fac iam nunc, illud Hoſanna Hebraico more acclamabãt. id aũt in noſtra lingua, ſaluũ fac dũ, reddi ſolet. Illud uero: Benedictus qui uenit in nomine Domini, ipſum declarat oraculũ, quod deinceps ita ait: Deus Dominus & illuxit nobis.

A nobis. Vnus igiť, idem ꝗ fuit, qui ſeipſum nobis oſtēdit Deus ac Dominus, Dei uidelicet uerbum. Quod eti.i idcirco eſt benedictū, quòd in nomine Domini, qui ipſum miſit patris, ſuum ad homines aduentū exhibuit. Itaq; eos arguens, qui ipſi de circūciſione uenienti nō credebant, dicebat ad eos: Ego ueni in nomine patris mei, et nō accipitis me. Alius ſi ueniet in nomine proprio, illum accipietis. Meritò ergo ſpiritus ſanctus, nō amplius ad Iudaicum populum, ſed ad omnes gentes, ea quæ in principio Pſalmi leguntur, enunciat.

Dominus de cœlo deſcendens ſalutis hominum gratia, canticumq; nouum ſuper hac re canendum, noui uidelicet teſtamenti. Cap. IX.

DOmine quid eſt homo, quòd innotuiſti ei? aut filius hominis, quòd reputas eum? Domine inclina cœlos, & deſcende: tange montes, & fumigabunt. Et progreſſus, adiungit: Deus canticū nouum cātabo tibi. Hæc quoque cū propoſito argumēto eſſe cōiuncta, ſanè ego putauerim. Cognitionē enim hominibus traditam Dei uerbi admirans, ipſam clementiam obſtupeſcit, propter quam infra dininam ſuam naturam deſcendens, ſeq; ipſum naturali ſua magnitudine minorem efficiens, propria ipſius cognitione humanū genus dignū exiſtimauit. Itaq; hoc loco orat, dicens: Domine inclina cœlos, & deſcende. At.n. in decimoſeptimo Pſalmo dictum eſt: Et inclinauit cœlos, & deſcendit, & caligo ſub pedib. eius, et aſcendit ſuper Cherubin, et uolauit, uolauit ſuper pennas uentorū. In quibus uerbis ea quæ ad aſcenſum ſpectāt, quo de terra ad cœlū ſe ſuſtulit, diuinat: quòd autē deſcenſum atq; aſcenſum Dei uerbi, non quoſdam eius per locum tranſitus accipere oporteat, quādoquidem in hūc modū ſcriptura diuina tales eius diſpenſationes appellare cōſueuit, ſuò loco ocioſius demōſtrabimus. Oportet autem in his etiā noui Teſtamenti mentionem facere, quod hominib. erat Chriſti aduentus cōciliaturus: hoc ſane nouum Teſtamentū illud eſt, quod à Chriſto poſt uetus alterū
B omnibus gentibus traditum eſt. Proinde oraculum quod nunc in manib. eſt, ſic ait: Deus cāticum nouum cantabo tibi. Illud autem, Tange montes & fumigabunt: arbitror ſignificare, quòd omniū ſimulacrorū cultus ſit incendendus, ac delendus qui apud antiquos in mōtibus maximè frequentabatur: deniq; etiam ipſi Iudæi reprehendebantur, quòd in omni monte excelſo, ad immitationem externarum gentium, ſimulacra colerent.

Pſalmo 143.

Dei uerbum in terram miſſum, & breui tempore percurrens uniuerſos homines. Cap. X.

LAuda Hieruſalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Deinde paululum progreſſus, ait: Qui emittit eloquium ſuum terræ, uelociter curret ſermo eius, conſtat autem eum qui mittit, ab eo qui mittitur eſſe diuerſum. Habes igitur etiam hoc loco, eum quidem qui mittit, ſupremum Deum: eū uerò qui mittitur, ſermonem: qui quum multa habeat nomina, nunc Sapientia, nunc Sermo, & interdum Deus, & alias Dominus in diuinis oraculis nūcupatꝰ: quòd ſi attenderis, quemadmodū breuiſsimo tempore omnem terrarum orbem ſermo doctrinæ illius impleuerit, profectò uaticinij obſtupeſces euentum, dicentis, Velociter curret ſermo eius.

Pſalmo 147.

Dominus de cœlo deſcendens, qui gentium, quæ prius illum non cognoſcebant, dux exiſtit, & à Iudaica gente ſeipſum eſt auerſurus. Caput XI.

LOcutus eſt Dauid Domino uerba carminis huius. Deinde progreſſus, ita ita: Et inclinauit cœlos, & deſcendit, & caligo ſub pedib. eius, & aſcendit ſuper Cherubin, & uolauit, uolauit ſuper pennas uentorū, & poſuit tenebras latibulum ſuum. tum in fine eiuſdem carminis: Libera me, inquit, de cōtradictionib. populi: conſtitues me in caput gentium: populus quem nō cognoui, ſeruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, filij alieni teijcientur. Qui inclinauit cœlos, & deſcendit Deus, qui aſſumptū ſibi hominem inſcendit (quem ſanè hominem, nūc oraculum Cherubin nominat) uolauit cū eo ſurſum comitantibus, ſtipantibusq; ipſum diuinis ſpiritibus, qui nunc ipſi quo

2. Reg. 22.

que uentorum pennæ appellant. obſcurè uerò hæc, et inabſcondito facta eſ-
ſe, per quædam arcana & latentia uerba ſignificat, ubi ait: Et poſuit tenebras
latibulum ſuum. Quæ uerò ſequuntur deinceps, aſſumptæ à Chriſto homi-
nis naturæ conſentanea ſunt, & contradictionẽ quæ aduerſus illum facta eſt
Iudaici populi præcipuẽ, nec non doctrinæ Chriſti gentes eſſe auſculturas:
iiſdem porrò uerbis ſimilia inuenies in Pſalmo decimoſeptimo, in quo quod
nobis uiſum eſt, antè iam diximus.

Deus de cœlo deſcendens, & cum hominibus in terra habitans. Cap. XII.

3. Reg. 8. ET nunc Domine Deus Iſrael, confirmetur iã uerbum tuum, quod locu-
" tus es puero tuo Dauid patri meo. Quoniam ſi uerè habitabit Deus cũ
" 2. Paral. 6. hominibus in terra, ſi cœlum, & cœlum cœli non capient te. Poſita ſunt eadẽ
hæc ad uerbum item in Paralipomenis, ſiquidẽ ipſi Dauid pollicitus fuerat
Deus, excitaturũ ſe de uentre ipſius regem, cuius patrem fore ſe, ipſe Deus
dixerat: uſque adeò ut is qui naſceretur de ſemine Dauid, eſſet filius Dei nomi
nandus, & ſolium regni æternũ habiturus. Etenim hæc in ſecundo Regnorũ
per Natham prophetã reſponſa ſunt ipſi Dauid, in hunc modũ: Et erit quum
completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemẽ tu-
um poſt te, quod erit ex uentre tuo, et parabo regnũ eius. Ipſe ædificabit mihi
domũ in nomine meo, & erigam ſedem eius uſque in ſempiternum. Ego ero
illi in patrem, & ipſa erit in mihi in filiũ. Eadem uerò etiam in Paralipomenis
ſimili modo dicta ſunt. In Pſalmo autem octogeſimo octauo dictũ eſt: Ipſe in-
uocabit me, pater meus es tu, Deus meus, & ſuſceptor ſalutis meæ: & ego pri
mogenitũ ponã illum, excelſum præ regibus terræ: in æternũ ſeruabo illi mi-
ſericordiã meam, & teſtamentum meum, fidele ipſi: & ponam in ſeculum ſe-
culi ſemen eius, & ſedem eius ſicut dies cœli. Et rurſus: Iuraui Dauid ſeruo
meo uſque in ſeculum, præparabo ſemen tuum, & ædificabo in generationem
& generationem ſedem tuã. Et rurſus: Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid
mentiar, ſemen tuũ in ſeculum manet, & ſedes eius ſicut ſol in cõſpectu meo,
& ſicut luna perfecta in ſeculum. Porrò quum eadem hæc etiam centeſimus
triceſimus primus Pſalmus commemoret, ad Chriſtum refert ea quæ dictat.
Pſal. 16. Audi igitur hunc quoque: Memẽto Domine Dauid, & omnis manſuetudinis
eius, ſicut iurauit Domino, uotũ uouit Deo Iacob. Quib. poſt alia deinceps
adiũgit: Iurauit Dominus Dauid ueritatem, et nõ fruſtrabit eã: de fructu uẽ-
tris tui ponam ſuper ſedem tuã. Et paulum progreſſus deinceps, eum qui ſit
de fructu uentris Dauid ſuſcitãdus, planius nominat, dicens: Illuc producam
cornu Dauid, paraui lucernam Chriſto meo: inimicos eius induã cõfuſionẽ.
Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea. Itaque hæc Solomõ ſapientiſſi
mus, quæ patri ſuo reſponſa fuerãt, quũ intellexiſſet nõ ita parua eſſe, ſed ma
iora quàm ut naturæ hominis cõuenire poſſent, Deoque potius accõmodanda
quàm ſibi: uidiſſetque eũ qui à Deo primogenitus nominaretur, quique planè fi-
lius Dei diceretur futurus: ualde talib. promiſsis gauiſus eſt, & ſimul exopta
uit confirmari ea quæ ad hoc uaticinium pertinerent, nec non uenturũ illum
de quo prophetia loqueretur, primogenitum ac Dei filium interim illum ap
pellans. Quocirca ſic ait: Et nunc Domine Deus Iſrael cõfirmetur uerbũ tu-
um quod locutus es puero tuo Dauid patri meo: quoniã ſi uerè habitabit
Deus cum hominibus, ſi cœlum & cœlum cœli non capient te.

De deſcenſu de cœlo ad homines, ac de futura in aduentu eius Iudaicæ gentis reiectione, & reliquarum omnium gentium adoptione. Cap. XIII.

Micheæ 1. AVdite populi omnes, & attendat terra, & omnes qui in ea ſunt, & erit
" Dominus Deus ueſter in teſtimonium, Dominus de domo ſancta ſua,
" quoniã ecce Dominus, Dominus egreditur ex loco ſuo, & deſcendet ſuper
" altitudines terræ, & commouebuntur montes ſubter eo, & ualles liqueſcent
ut cera à facie ignis. & ſicut aqua quæ defertur in deſcẽſum: propter impieta
tem Iacob

A tem Iacob omnia hæc,& propter peccatum domus Iſrael. Nunc quoq; apertè Dominus Deus de cœlo deſcendēs, deq; loco ſuo egrediēs,in iis quæ propoſita ſunt nunciatur: erit autem hoc Dei uerbū, quod in iis quę prius dicta ſunt,quum genitum ſit,eum eſſe Deum ac Dominum,& omnia ſub ſe habētem demonſtrauimus. Locum autem eius non aberres, ſi cœleſte regnū eſſe dicas,glorioſamq; diuinitatis eius ſedem,quā theologice extollens Propheta pſallebat,ac dicebat, Sedes tua Deus in ſeculū ſeculi.ſuper qua ipſum ſedere tanquā unicū filium iuſſit pater illis uerbis. Sede à dextris meis.Nā hæc planè iam antea,ad unum Saluatorem noſtrum Deum uerbū referenda eſſe planū fecimus.hunc igitur ipſum pręſens oraculum canit egredientem de loco ſuo,deſcenſurumq; ſuper altitudines terræ. Porrò autem quænā hæ ſint, niſi id quod ipſa uerba ſonant,montes Iſrael & colles,de quibus innumerabiles prophetiæ uaticinant? ipſaq; Hieruſalem,& cum ea mōs Sion,in quo plurimum diuerſatus eſt Saluator ac Dominus noſter? nam fore talium altitudinum perditionem atq; interitum, canit in ipſo Chriſti deſcenſu. & ſanè conſtat, poſt Saluatoris noſtri aduentum, poſtq; ea quę Iudæi aduerſus illū ſunt auſi,uniuerſa illa,quæ nuper dicta ſunt,depopulata fuiſſe,& ad extremam ſolitudinem redacta eſſe.ueruntamen Iudaicæ quoq; gentis principes,& quod prius penes ipſos regnum ſtabat,nec non ſacerdotium,&prima docentum ſedes,qui nunc mōtes figuratè nominantur, commouenda eſſe dici poſſunt in ipſo Domini de cœlo aduentu: & hoc ipſum quidem finem ſuum contigiſſe, quis non tandem fateatur, poſt Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti tempora? quū omnia illa uidere poſsit,non ſolum commota,ſed etiā ſublata de medio? ualles autem adhuc liqueſcentes, erunt,qui pro Hieruſalem,proq; monte Sion, per omnem urbem cōſtituti ſunt eorum cōuentus, plorantes ac lugentes,&

B quaſi cera à facie ignis liqueſcentes,propter mœroris ac luctus exceſſum, & propter loci patrij ſolitudinem,& longam atq; annoſam ſeruitutem. Alio pręterea intellectu diuini uerbi, ſuper altitudines deſcenſus accipi poteſt,quod ut iq; non in hiatibus & conuallibus,neq; in abiectis,atq; in humum ſpectantibus animis & cogitationibus,ſed in altius ſublatis & ſurſum erectis uerſari uellet. Tali igitur figura dictum eſt,ipſum Dominum ſuper altitudines terrę deſcenſurum. Qui uerò concutiantur ſubter eo montes, ipſi illi utiq; erūt,ad quos adductus eſt à ſpiritu ut tentaretur à diabolo, quo tempore aſſumpſit illum diabolus in mōtem excelſum ualde,& erat cum feris.Rurſus etiā figuratius montes accipiemus, illum ſimulacrorum cultum,qui prius in mōtib. frequentabatur,& in iis efficaciam ſuam oſtendentes, inuiſibiles principatus ac poteſtates,quas non leuiter Saluatoris noſtri concuſsit cōmouitq; doctrina. Talium enim lōgam & ueterem contra homines potentiam, latenter deleuit diuinum illius uerbum,& mirifica,& omnem in efficiendo fidem ſuperās uis. Eadem uerò ratione etiā liqueſcentes, ut cera à facie ignis ualles, dæmones erunt inferni, & circum terram uerſantes,aduerſum quos ignem,qui nequitiam ipſorum cōbureret, dimiſit, dicens:Ignem ueni mittere in terram:& quid uolo,ſi iam accenſus eſt? quo igne correpti illi,quū inuiſibilis flāmæ tormēta ferre nō poſſent, de humanis corporibus recedebāt, illudq; ipſum quo interim cohibebant, atq; præ ſe ferebant magna uoce clamantes: Eia quid nobis & tibi fili Dei: ueniſti ante tempus torquere nos? nouimus te quis ſis.ſanctus Dei. Hos igitur maxime uerberabat, horumq; principes auferebat,quoniam non ſatis habentes quod reliquas nationes corrupiſſent,corruptasq; in errorem compuliſſent,quo deos plures colerent,antiquo etiā illi Dei populo, qui circūciſionis uſum ſeruabat, inſidiari cœperant: huncq; auerſantes à Deo,omnis generis impietatibus implicauerāt. Quare etiam maximè de cœlo deſcēdit Dominus,ex quo ait deinceps: Propter impietatem Iacob omnia hæc,& propter peccatum domus Iſrael. Ad hæc,uerbi etiam de cœlo deſcen-

Montes ſub Chriſto cōcuſsi.

 dens cau-

dens, cauſam deinceps exponit, ubi ipſius Iudaici populi impietatis cõnumerat: & ubi poſt impietates eũ qui ipſos inuaſerat, interitũ, ac genitum per totum orbem uocationem enũciat. Propterea enim de cœlo in terram Dei uerbum profectum eſt. ſed uerba audi: Propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatũ domus Iſrael. Quæ impietas Iacob? non'ne Samaria? & quod peccatum Iuda? non'ne Hieruſalem? & ponã Samariam in pomorum cuſtodiam in agro, & in plantationem uineæ: & detraham in profundũ lapides eius, & fundamenta eius aperiam. Et adiungit: Deſcenderunt mala à Domino ſuper portas Hieruſalem, ſonitus curruum & equitantium. Et rurſus: Gloria filiæ Hieruſalem, rade et tõde ſuper filios delicatos tuos, dilata uiduitatem tuam ſicut aquila: quoniã captiui ducti ſunt ex te. Ad hęc: Sion quaſi ager arabitur, & Hieruſalem quaſi pomorum cuſtodia erit: & mons domus in lucũ ſyluę. Porrò hæc Sion, & Hieruſalem, & quod uocatur Mõs domus, illa ipſa ſunt, quæ prius ſignificata ſunt illis uerbis: Et commouebũtur montes ſubter eo, & ualles liqueſcẽt ſicut cera à facie ignis, propter impietatẽ Iacob. & cętera. Nam propter impietates, quas cõtra ipſum geſſerũt, ilicò neq; ſanè multo pòſt, et montes, et qui in illis habitabãt, depopulati ſunt: incendiũq; atq; extremam ſolitudinem mons Sion pertulit: & factus eſt mõs domus Dei in lucem ſyluæ. Hæc enim in Domini de cœlo deſcenſu ad illos uẽtura, præſens quoq; prophetia ſignificat: quę etiam euidentem exitum conſecuta ſunt poſt Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti aduentũ. quo ſi quicquã noſtra quoq; hiſtoria ualet, noſtris ipſorum temporibus, illam antiquitus celebratã Sion iunctis bobus à Romanis uiris arari, oculis noſtris inſpeximus, & ipſam Hieruſalem? (quẽad modum ipſum hoc ait oraculum) inſtar pomorum cuſtodię deſertę, ad extremam redactam ſolitudinem. quę quidem ob nihil aliud eis, quàm propter impietates ipſarum, euenere. propter quas etiam cœleſte uerbũ de ſuo loco progreſſum eſt. Ob alias uerò cauſas, Dei uerbũ de cœlo & deſcendiſſe, & ſuper altitudines terræ perueniſſe, prius iã dictum eſt: utiq; ut qui olim extollebantur, & in ſublime erigebantur aduerſus cognitionem Dei montes, cõmouerentur ſubter eo contrarię uidelicet poteſtates: quæ ante eius aduentum, unà cum reliquis hominibus, etiam gentem Hebraicã, & impietatis, et ſimulacrorum cultus operationibus addixerant, utq; praui dæmones, qui ualles appellantur, propter ea quòd in hiatibus tenebricoſis, & corporum cauis diuerſantur, quaſi cera à facie ignis liqueſcentes, ob uerbi diuini uim, de hominib. fugerent. & alia uerò præter eas eſſe poteſt cauſa, illa quidem non uulgaris, cur Dominus de cœlo deſcenderit, quàm oraculũ iuxta ſignificat, ut omnes in orbe terrarũ gentes, dæmonibus pulſis, & ſpiritibus qui principatum habebant concuſſis, ab antiqua ſub illis & aſpera, et immobili tyrannide reſpirantes, agnitionem ſupremi Dei reciperent. Quin etiam ipſa hęc in hunc modum eiuſdem prophetię uoces, deinceps eadem ratione ſub unã ſenſus copulationem enũciant: Et erit in nouiſsimis diebus manifeſtus mons Domini, paratus in ſummitatibus montium, & extolletur ſuper colles, & feſtinabunt ad eũ populi. Et ibunt gentes multæ, & dicent: Venite aſcendamus in montem Domini, & in domum Dei Iacob, & oſtendent nobis uiam eius, & ambulabimus in ſemitis eius. De Siõ.n. exibit lex, & uerbum Domini de Hieruſalem, et iudicabit inter gentes. Talia ſanè de uocatione gentiũ dicta ſunt. quæ quidem quo ſenſu accipienda ſint, et quo pacto ipſa quoq; poſt Saluatoris noſtri aduentũ finem acceperint, p ociũ quis liberius diſcere poterit: cum ijs tamen cõcordans, quæ iam expoſita ſunt. in ipſo prophetię exordio idem oraculum, non ſecus ac ſi ad ſalutem nõ Iudaicę gentis ſolum, ſed uniuerſarum gentiũ; Domini ad homines deſcenſus futurus eſſet, ad omnes populos, ad omnia quę ſunt in terra clamat, dicẽs: Audite populi omnes, & attendat terra, & omnes qui in ea ſunt, Teſtimonium uerò quod contra ipſum Dominum dictũ eſt, quum

Samaria & Hieruſalem impiæ.

eſt quũ eſſet paſſurus, ita ſignificat, & erit Dominus Deus ueſter in teſtimo-
nium. Tunc deinceps idem propheta oratione progreſſus, tanquam is qui an
te iam docuiſſet ea quæ ad ſubſtantiam Dei uerbi, eiusq́ de cœlo deſcenſum
pertinerent, & tanquam ſi eius ad homines aduentus cauſas prædixiſſet, ordi
ne deinceps futurum eiuſdem inter homines ortum, planeq́ etiam ipſum lo
cũ in quo futurũ erat ut naſcereť, indicat, dicens: Et tu Bethleẽ domus Ephra
ta, nequaq́ minima es, ut ſis in millibus Iuda. et ex te mihi egredieť qui pręſit,
ut ſit in principem in Iſrael: & exitus eius ab initio, ex diebus ſeculi. Attende
uero diligenter, quemadmodũ eius qui in Bethleem ſit cõſpiciendus (eſt au
tẽ Bethleẽ Iudææ locus) exitus dicat deſuper et à ſeculo exiſtere, utpote qui
principis de Bethleem progreſſuri, diuinam indicare uelit ſubſtantiæ anteceſ
ſionem, propagationemq́ perſonæ. Si quis igitur eſt, qui oraculũ referre poſ-
ſit ad aliũ quempiam, ne cunctetur. Prodat ſanè hunc, quis nam ſit. ſed ſi a-
lius præter Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum inueniri non poteſt, qui ſo
lus poſt talem prophetiam inde profectus celebratur, quid tãdem impedimẽ
ti ſupereſt, ne unà cum ipſa prophetia ueritatem fateamur, quę in unum illũ
ſuam dirigit prædictionem? nam ſolus ille omnium, qui unquam extiterint,
ex eo Bethleem loco, de quo iã dictũ eſt, manifeſtè poſt eius prophetiæ tem-
pora, humanam ſubiens formam, progreſſus eſt, atq́ illicò unà cum eius ad-
uentu ea quæ iam prædicta fuerant, completa ſunt: itaq́ e ueſtigio ſine mora
quęcunq́ triſtia & infeſta Iudaicæ genti prædicta fuerãt, euenerunt, ac rur-
ſus cæteris gentibus, oraculis cõſentanea, atq́ ipſe hic Saluator & Dominus
noſter de Bethleem progreſſus, eius Iſrael princeps, qui ad intelligentiam re-
fertur declaratus eſt: quippe quũ eo nomine populus omnis, quicunq́ De-
um & uidere, & piè colere aſſuetus ſit, appelletur. Et ſanè inſpice quẽadmo-
B dum ſuæ diuinæ antecedentisq́ ſubſtãtiæ exitus, ab initio & ex diebus ſeculi
habere dicatur, quod quidem neutiquã hominis naturæ cõueniat. Poſt hæc
paululum progreſſa prophetica oratio, etiã nunc rurſus ueteris legalis ritus
circunſcriptionem atq́ abolitionem ſuboſtendit ex perſona populi, dicens:
In quo cõprehendam Dominum? tenebo Deum meum altiſsimum? num cõ
prehendã eum in integris ſacrificijs, in uitulis anniculis? num dabo primoge-
nita uentris mei pro peccato animæ meæ? ex perſona autem Dei ſic eis reſpõ
dens ait: Si indicauerit tibi ô homo, quid ſit bonũ, & quid Dominus requirat
à te, non'ne ut facias iudicium, & diligas miſericordiam? & paratus ſis ambu
lare poſt Dominum Deum tuũ? habes igitur hic quoq́ in eo, de quo prophe
tę loquunť, Domini de cœlo ad homines deſcenſu, plurima quæ ſimul in eo
dem ſignificantur, Iudęorum reiectionem, exprobrationes ſcelerum eorum,
interitum regiæ ipſorum ciuitatis, ritusq́ Moſaici, qui apud eos olim prius
ſeruabať, abrogationem, & ecõtrario ad gentes, pollicitationes bonas, agnitio
nem Dei, nouum cultus diuini ritum, nouãq́ legem, ac uerbum quod de re-
gione Iudæorum ſit progreſſurum, & in omnes gẽtes diſſeminandũ, quæ qui
dem cuiuſmodi finem, et cuiuſmodi rationis exitum, poſt Saluatoris noſtri Ie
ſu Chriſti aduentum oſtenderint, tibi contemplandum relinquo.

Quòd ueniẽs Dei uerbum uenturũ, neq́ moraturum caneretur à prophetis. Cap. XIIII.

ET reſpondit mihi Dominus, et dixit: Scribe uiſionem manifeſtè in tabel- Habacuc 2.
la, ut perſequatur qui legit ea, quoniã adhuc uiſio ad tempus: et orietur "
ad ueſperam, & non in uanum. Si tardius ueniet, expecta illum, quoniam ue "
niẽs ueniet, & non morabitur. Si ſubtraxerit ſe, non bene ſibi placet anima "
mea in eo: iuſtus autem ex fide mea uiuet. Etiã hoc loco palàm eum q uenit, "
de quo prophetæ loquunť, uenturum canit. Sed quis tandem hic ſit, niſi qui
ſupra innotuit, in illis uerbis. Benedictus qui uenit in nomine Domini, Deus
Dominus & illuxit nobis? hunc uerò tãquam eum qui ipſum lumẽ ſit, adue
ſperam oriturum ait, in conſummatione uidelicet ſeculorum. Cui cõcordat

etiam Zacharias, dicens: Ecce uir, Oriens nomẽ ei, & ſubter eũ orietur. Idem A uerò propheta etiam tempus ſignificat, dum adiungit illum: Ad ueſperã erit lumẽ: ſi tardius ueniet, expecta illũ. pro quo Aquila ſic reddidit: Si uerò cunctabitur, accipe illum, quoniam ueniens ueniet, et nõ tardabit. De hoc autem meminit etiam ad Hebręos epiſtola, ubi ait: Nolite igitur abijcere cõfidentiã ueſtram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia.n. uobis neceſſaria eſt, ut uoluntatem Dei faciens, reportetis promiſsionem. Adhuc.n. modicũ, aliquantulumq́;, qui uenturus eſt ueniet, & nõ tardabit: iuſtus autem ex fide mea uiuet. quòd ſi ſubtraxerit ſe, non bene ſibi placet anima mea in eo. Et ſanè ſpecta, quemadmodũ quod à propheta obſcurius poſitum eſt, propterea ꝙ per traiectionem prolatũ ſit, epiſtola in ſenſum planiorem tranſtulerit: uerba enim prophetię ſic ſe habent: Veniẽs ueniet, & non morabitr. Et adiungit: Si ſubtraxerit ſe, nõ bene ſibi placet anima mea in eo. Quod quidem dum ità coniungitur, facilè referendũ eſſe uideatur ad eum qui uenturus eſt, & non morabitur. at id quidem perquam abſurdũ. Qui.n. fieri poteſt, ut illi accõmodetur quod dicitur, nõ placere ſibi in eo animã ſuam, ſi de Deo ſit ſermo? ſed diſtinctio quę appoſita eſt, quum uerborum ſtructuram mutauerit, ſenſum conſeruauit. Nã poſt illud, Adhuc modicum aliquantulumq́;, qui uenturus eſt ueniet, & nõ tardabit: cõtinuò adiunxit illud, Iuſtus autem ex fide uiuet. Deinde illud quod in prophetia primum poſitũ eſt, ſecũdo loco ſubiecit, ubi ait: Quòd ſi ſubtraxerit ſe, nõ bene ſibi placet anima mea in eo. Quum.n. ſemel oraculũ per ipſam prophetiam cecinerit, lucem omnibus promiſſam gentibus per Chriſti aduentũ, aliquando tandem & ad ueſperum oriturã, & nõ fruſtraturam (ſic.n. pro eo quod eſt, & nõ inuanũ, Aquila eſt interpretatus) Deindeq́; ſerò et ad ueſperum futurus eſſet eius, de quo prophetia loquitur, aduentus, ideo illis uerbis, Si tardius ueniet, expecta illum, uel ſi cũctabitur, B accipe illum, quoniam ueniẽs ueniet, & non tardabit: ad patiẽtiam uocans auditorem, ut uaticinio fidem adhibebat, hortatur, dicens eum qui his reb. crediderit, ubi ex ſua ipſius fide iuſtus declaratus fuerit, uitamq́; Deo placeat, uicturum: ſicut ecõtrario, qui non crediderit, ubi ſubtraxerit ſe, non cõfidens neq́; credens his quę dicta ſunt, futurum ut non bene ſibi placeat anima in eo. Ergo nos quoq; ipſa hæc ſequentes, ſi cõmutauerimus ita ut quod prius eſt, poſterius: quod uerò poſterius eſt, translatum prius faciamus, ſenſum uerborum integrum conſeruabimus: ſic enim poſt illud, Quoniam ueniens ueniet, & nõ morabitur: ſtatim ſubiũgemus illud, Iuſtus autem meus ex fide uiuet, & huic ipſi connectemus illud, Si ſubtraxerit ſe, nõ bene ſibi placet anima mea in eo. Cum hoc uerò ſenſu etiam Aquila cõcordat, dicens: Si cunctabitr, accipe illum, quoniam ueniẽs ueniet, & nõ tardabit. ecce tardus ſit, non recta anima mea in eo, & iuſtus ex fide ipſius uiuet.

Quòd terribilis ſit auditu deſcenſus Domini de cœlo, & facta illius cum admiratione, quòdq́; quum ipſe uenerit, uniuerſa terra ipſius laude complebitur, & noui ipſius teſtamenti uerbum, ad omnes homines penetrabit. Caput XV.

Habacuc 3.

DOmine audiui auditionem tuam, & timui. Intellexi opera tua, & obſtu„ pui, in medio duarum uitarũ cognoſceris, dum anni apppropinquabũt,
„ notus fies: dum aderit tempus, declaraberis. Dũ perturbata fuerit anima mea
„ in ira, miſericordiæ memor eris. Deus de Thama ueniet, & ſanctus de monte
„ umbroſo denſo, cooperuit cœlos uirtus eius, & laude eius plena eſt terra: &
„ ſplendor eius ut lumen erit. Cornua in manibus eius, & poſuit dilectionẽ for
„ tem roboris ſui: ante faciem eius ibit uerbum, & egredietur in campos. Quũ enim ipſe ſeipſum audiſſet propheta ſanctus, ac potius diuinũ qui ipſum afflabat, quiq́; in ipſo canebat ſpiritum, de eo de quo ipſa prophetia loquitur, dicẽtem: Quod ueniẽs ueniet, & non morabitur: iuſtus autem ex fide mea uiuet: quumq́; crediſſet, illum eſſe iuſtũ oraculo, in his uerbis quæ nunc in manibus ſunt,

A bus ſunt,ita ait:Domine audiui auditionem tuam,& timui.& quæ ſequũtur, in quib.manifeſtiſsime Deum ad homines uenturum denunciat. Quis uero alius hic ſit qui olim cognoſceretur, & poſt aliquando dũ anni appropinquabunt,eſſet agnoſcendus,& per id tempus de quo prophetia loquitur declarãdus,quis,inquam, hic ſit,niſi ille ipſe qui antea dictus eſt uniuerſi Dominus? qui etiam hoc comprobato uaticinio,in conſummatione ſeculorũ ita nunciatus eſt ac prædicatus,ut omnes homines exaudierint. Huiuſce igitur ea quę palàm in ſacris Euangelijs deſcripta ſunt facta,corporis uidelicet, ꝙd aſſumpſit de uirgine,generationẽ: item quemadmodũ, quum eſſet in forma Dei, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe ęqualem Deo, ſed ſeipſum exinaniuit forformam ſerui accipiens,præter ea quæ miracula in hominibus degens ediderit,nec non quęcunq; contra ipſum auſa eſt Iudaica gens, omnia inquã hæc, & alia ſimilia his, quũ animæ oculis prouidiſſet, quęq; euẽtura in poſterum expectabantur, diuino ſpiritu docente, purgatiſsima intelligentia percepiſſet,ex ijs quę hoc modo audierat, ſe obſtupuiſſe ac timuiſſe fatetur Propheta,dicens:Domine audiui auditionem tuam,& timui:Domine intellexi opera tua,& obſtupui.Saluator autem ac Dominus noſter,ipſum utiq; hoc Dei uerbũ,in medio duarum uitarũ cognitus eſt.Non enim duorũ animaliũ eſt legendum,ſed duarum uitarum.Duarũ ergo uitarum,inquit,medius cognoſceris.Quũ enim una ſecundum Deum ſit uita,& altera ſecundũ hominem, & illa quidem mortalis,hæc uerò ſempiterna,meritò quum utramque expertus eſſet Dominus,atq; eo modo ueniſſet,in medio duarum uitarum eſſe cognitus dicitur ex interpretatione quam Septuaginta ediderunt.Nã ex ea q̃ Aquila edidit,non item,ſed ſic:Dum appropinquant anni,uiuifica illud.Sed quidnam eſt illud, niſi quod ait, opus tuum? Theodotion uerò ita ait:In medio annorum uiuifica ipſum.Et Symmachus: Intra annos reuiuiſcere fac ipſum,interpretatus eſt.

In Hebræo hahijm ſunt uitæ & hai iot animalia.

B Quum igitur omnes, Viuifica ipſum,dixerint,planè non de quibuſdam ueluti brutis,aut etiam ratione prędìtis animalibus,ſermonem eſſe declararunt.Quapropter quum apud Septuaginta ſit dictũ, In medio duarũ uitarum cognoſceris: non ex ſententia eorum qui nos anteceſſerunt,hoc accepimus,ſed duas eius,de quo prophetia loquitur,uitas ſignificari diximus, unam quidem diuinam, alteram uerò humanam. His quę dicta ſunt,propheta deinceps adiungit:Dũ perturbata fuerit anima mea in ira,miſericordię memor eris: Sic interim docens,quod quũ ſpiritu tempus illud prouidiſſet ꝙ paſſurus erat is de quo ipſa prophetia texitur, perturbatus ſit. Veruntamẽ in hoc ipſo tempore,inquit,in quo animo perturbatus ſum,propterea quòd alias nuſquam talis hominib. ira impenderit, propter facinora q̃ aduerſus Dominũ perpetrata fuerint,miſericordiæ ipſe clementiſsimus Dominus non iræ recordatus eſt,utpote qui boni patris ſit filius.Proinde extremum illius ſupplicium ſalutis ſecundum Deum, & miſericordiæ toti mũdo cauſa extitit. Sequitur illud, Deus de Thęman ueniet.Dictio autẽ illa Thęman,ſi in noſtram linguam conuertatur, conſummationem ſignificat. Nã in conſummatione ſeculi.& in hiſce extremis diebus per Saluatorem noſtrum, ſummi Dei nobis illuxit beneficentia.Fortaſſe etiam ſecundũ eiuſdem, glorioſumq; in his uerbis aduentũ canit,ut altero initio facto,legenda ſint uerba ab illo loco:Deus de Thęman ueniet, tanq; ſi in conſummatione ſeculi ipſe uenturus ſit ab ijs qui ad auſtrales cœli partes ſpectant.Accipit enim Thęmã pro eo quod eſt auſter.Quocirca Theodotiõ ad hũc interpretatus eſt modũ: Deus ab auſtro ueniet. Quod autem ſequitur, Et ſanctus de monte umbroſo dẽſo,poteris intelligere,ſi quę in Zacharia ſic ſe habẽt, appoſueris uoces: Vidi p noctẽ,& ecce uir aſcendens ſuper equũ rufum,et hic ſtabat inter mõtes umbroſos.Hũc igitur qui aſcẽdit ſuper equum rufum,et inſiſtit inter mõtes umbroſos,ipſum illum puto eſſe qui præſenti prophetia ſignificatur quę

ait, ſanctum uenturum de monte umbroſo denſo. Certè utrobiq; montes um- A
broſi habentur. Et arbitror eſſe eos in paradiſo Dei, quem plantauit in Eden
ad orientem, aut etiã apud cœleſtem Hieruſalem: montes enim in circuitu e-
ius, & Dominus in circuitu populi ſui. Hi ergo montes, eo quòd diuinis pòte
ſtatib. et ſanctis ſpiritibus referti ſint, quaſi cōſiti & largè his exubetantes, um
broſi dicuntur. Et in Zacharia quidem planè uir cernitur, q rufo inuehitur,
quũ ſic interim Saluatoris noſtri, & humana aſſumpta natura, & corpus, quo
Corpus Christi uehiculum. quaſi uehiculo utebatur, declaret: at hic Deus & Sanctus nominatus eſt. Tã
quam enim is qui a Deo ad homines deſcenſurus eſſet, & tanquã de diuinio
ribus locis profecturus, dicit̃ Deus de Thęman uenturus, & ſanctus de mõ-
te umbroſo denſo. Deinceps adiũgit: Cooperuit cœlos uirtus eius, et laudis
eius plena eſt terra, & ſplendor eius ut lumen erit. Quib. utiq; uerbis, ſimul &
glorioſum eius in cœlo regnũ oſtenditur, & quę poſthac futura eſt, longius-
que duratura, atq; in omnem terram penetratura, doctrinæ quæ de illo fertur
laudatio. Illud autẽ, Cornua in manibus eius: regni eius inſignia et notas ſig-
nificat: quib. cornibus inuiſibiles atq; aduerſantes poteſtates repellens, & ui-
ctas obtinens abigit. Ordine his deinceps adiungit: Et poſuit dilectionẽ fortẽ
roboris ſui. Et ſanè uehementis affectionis eius ac dilectionis erga homines,
indicium maximũ fuerit, quòd ante faciem eius inceſſerit uerbum illud, ui-
delicet ſalutare atq; euangelicũ, quòd etiam egreſſum percurrerit campos,
adeo ut breui tempore totum orbem terrarum eius, quæ per ipſum omnibus
hominib. conciliata ſit, ſalutis impleuerit, comprobata eius prophetiæ uerita
te, quæ ait: Ante faciem eius ibit uerbum, & egredietur in campos. In ſecũdo
autem eiuſdem aduentu, amplius quoq; ac magis propriè uerbũ eius, & his
quæ dicta ſunt, & ijs quę deinceps ſequuntur, finem imponet: quibus nunc
explorandis atq; indagandis tempus non adeſt. B

Quemadmodum Dominus omnipotens confitetur ſe miſſum ut auferat ea quæ uitioſa ſunt. Cap. XVI.

Zach. 2. HAec dicit Dominus omnipotens, poſt gloriam miſit me ad gentes quæ
» ſpoliauerunt uos: quoniam qui tangit uos, quaſi is qui tangit pupillam
» oculi eius. quia ecce ego affero manum meam ſuper ipſos, & erunt ſpolia ijs
» q ſeruierint ſibi, & cognoſcetis quòd Dominus omnipotẽs miſit me. Ipſe Do
minus omnipotens in his ſeipſum miſſum eſſe ait: et quiſnam is ſit q miſerit,
docet, ubi ait: Et cognoſcetis quod Dominus omnipotens miſit me. Igitur e-
tiam hoc loco duos perſpicuè habes, qui eadem utantur appellatione, unũ e-
um qui miſit Dominũ omnipotentem: alterum eum qui mittitur, eiuſdẽ cũ
eo qui miſit nominis. Quem porro alium dixeris eum qui mittitur, niſi eum
quem ante nos pluribus appellauimus Deum uerbum, qui à patre miſſum ſe
confitetur? et qui manifeſtè dixit, Poſt gloriam miſit me: illud interim ſignifi
cans, quòd qui antea fuerit in gloria apud patrem, poſtea miſſus ſit ad gentes,
quæ ſpoliauerint uos. Quũ enim ad eas gentes quę prius populo Dei aduer
ſæ inimicæq; erant, miſſum ſit Dei uerbũ, has ipſas ſibijpſi ſubiecit, eaſdem p
ſuos diſcipulos deprædatus, qui portio quædam erant illius populi qui ad cir
cũciſionem pertinet, quem quondam in ſeruitutem redegerunt gentes q̃ ip
ſum illum ſuo ſimulacrorum cultu deprædatæ fuerũt. Hę igitur paſſuras di
cit gentes quas diſpoſuit. Sicut enim illę populum Dei a patria pietate ac reli
gione auertentes, ſpolia proprijs dęmonib. factæ ſunt, ita quandoque etiam
ipſæ patrio ſimulacrorum cultu ab ijs qui ipſis antea ſeruierint, ſpoliabuntur,
& ſub iugum Hebraicæ religionis traducentur. Hoc autem futurum ait Do
minus p ſeipſum, qui ad tale munus pręſtandum à patre mittendus ſit. Cæte
rùm, dixerit aliquis, etiam intelligibiles quaſdam & inuiſibiles poteſtates, gen
tes nunc nominari, quæ ſpoliauerint, captiuaſq; hominum animas egerint,
quarum animarum talem ſe curam gerere ait clementiſsimum Dei uerbum,
qualem

A qualem unuſquiſq; oculi ſui pupillę gerit. cuius ſedulitatis atq; amoris erga
hominum genus, ſignum illud erit, quòd quū Dei uerbum eſſet, et ſua gloria
apud patrem frueretur, non piguerit ipſum ueniendi ad homines, atq; inter
eos uerſandi curam, diſpenſationemq; ſuſpicere.

Quòd ipſe Dominus uenturum ſe de cœlo, & inter homines habitaturum, genteſq; ad ipſum confugituras, canit: & quòd miſſum ſe eſſe à Domino omnipotente confitetur. Cap. XVII.

GAude & lætare filia Sion, quiam ecce ego uenio, & habitabo in medio tui Zach. 2.
dicit Dominus. & confugient gentes multæ ad Dominum in die illa, &
erunt ei in populum, & habitabunt in medio tui. & cognoſces, quòd Domi- "
nus omnipotens miſit me ad te. Quia nunc propoſitum eſt filium, autorem "
rerum apud homines in terra uerſaturū ex prophetis oſtendere, arbitror hui "
uſce rei demonſtrandæ efficaciam habere præſentem prophetiam: adeo qui-
dem, ut ob ipſius rei perſpicuitatem, nulla ampliore explanatione ſit opus. e-
tiam illud obſeruabis, quod cauſam rurſus ſui aduentus ſignificat, ubi ait: Et
cōfugient gentes multæ ad Dominum die illa, & erunt ipſi in populum. Hęc
autem ipſi filię Sion nūciat oraculū, ſic interim Dei eccleſiam appellans, pro-
pter quod cœleſtis Hieruſalem filia eſſe uideatur: quæ, ut ſanctus ait Apoſto
lus, mater ſanctorum eſt. Aut etiā aliter filia Sion, Chriſti eccleſia dici poteſt,
tanquam ea quę ex priore eorum, qui ad circumciſionem pertinent cōuentu
per apoſtolos, atq; euangeliſtas id quod eſt, acceperit. qui etiam filij erāt eius
matris, quæ ob ſcelera ſua obiecta eſt, quæ etq; uidua facta eſt, eo quod expule-
rit uirū, qui per prophetas de ipſa conqueſtus eſt, atq; ait: Nō tanquā uirū me
uocaſti, & patrem, et ducē uirginitatis tuæ qui etiam ijs qui de ipſa nati ſunt,
mores matris exprobrans ac uituperans, ait: Quis eſt hic liber repudij matris ue
ſtrę, in quo emiſi eam? & rurſus: Iudicamini aduerſus matrem ueſtram, iudica
B mini, quoniam hæc non uxor mea, & ego non uir eius. Meritò ſanè tanquam
ijs qui matrem abnegauerint filiam Domini, ipſius Domini aduentū præſens
prophetia nunciat. Erit autem hęc eccleſia de gentibus, quę loco prioris filiæ
per noſtri Saluatoris apoſtolos habita eſt.

De Domini aduentu & de ijs quæ in paſſione eius euentura erant. Cap. XVIII.

ECce dies ueniunt Domini, & diuidentur ſpolia tua in te. & congregabo Zach. 14.
omnes gentes in Hieruſalem ad bellum. & capietur ciuitas, & diripient
domus, & mulieres fœdabuntur. & egredietur dimidium ciuitatis in captiui "
tatem: reliqui uerò de populo meo non peribunt. & egredietur Dominus, & "
parabit ad præliū in gentibus illis, ſicut dies prælij eius, in die belli. & ſtabunt "
pedes eius in die illa ſuper monte oliuarū, qui eſt contra Hieruſalem ab oriē "
te. & ſcindetur mons oliuarum, dimidium eius ad orientem, & dimidiū eius "
ad mare. profunditas magna uehemēter, & inclinabit dimidiū montis ad Bo "
ream, & dimidium eius ad Auſtrum. & obturabitur uallis montium meorū, "
& conglutinabitur conuallis montium uſq; Aſael: & obturabitur, quemad- "
modum obturata eſt à facie terræmotus, in diebus Oziæ regis Iuda. Et adue- "
niet Dominus Deus meus, & omnes ſancti cum eo, & erit in die illa, non erit "
lumen, ſed frigus, & glacies erit die uno, & dies ille notus Domino: & nō dies, "
neq; nox, ad ueſperā erit lux. Et erit in die illa, egredietur aqua uiua de Hie "
ruſalem, dimidiū eius ad mare primum, & dimidium eius ad mare ultimum, "
in æſtate & in uere erit ſic: & erit Dominus in regem in omnē terram. In die "
illa erit Dominus unus, & nomen eius unū, circumdans omnem terrā, & om "
nem ſolitudinem. Poſt primā obſidionem Hieruſalem, extremā per illius rui "
nam & ſolitudinem, quæ ſub Babylonijs accidit, poſtq; reditū ab hoſtili terra ad Hic autor
patriā, qui ſub Cyro Perſarum rege cōtigit, quū paulo antè Hieruſalē inſtau loquitur.
rata eſſet, renouatumq; ſanctuariū, & quod apud illud erat altare, ſub Dario
Perſa, præſens canit Propheta, & poſthac alterā obſidionē Hieruſalem futu
ram ſignificat, quam paſſa eſt à Romanis non alias, quam poſt ſcelera, quæ eius
habitatores

habitatores contra Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtũ auſi ſunt. Manifeſtiſ- A
ſime igitur etiam hoc loco, Saluatoris noſtri, qui Dei uerbũ eſt, aduentus, &
quæ illius tempore acciderint, ſignificantur. ſunt uerò hæc, partim quæ quo
tempore ille paſſus eſt, geſta ſunt: partim quæ ilicò Hebraicam nationem op
preſsit obſidio, & ipſius Hieruſalem expugnatio, & poſt ipſa hæc uocatio gẽ
tium, uniuſq; ac ſolius Dei apud omne genus hominum cognitio. Cæterũ di
uino ſpiritu afflatus Propheta, cum quadam commiſeratione, tanquam is q
ſuos ad circumciſionem pertinentes deploret, ab exclamatione cõtra illos ſuę
prophetię initium facit. dies igitur Domini, ſicut in alijs locis, hoc quoq; in lo
co nominat, ut ſic tempus Chriſti, ad homines aduentus ſignificet. planeq; in
eodem oſtendit, quemadmodum ipſe Dominus, tanquam lumen uerũ, pro-
priorum aliquando autor fiet dierum, & omnib. qui in terra ſunt, hominibus
illuceſcet, q̃ tempore & ipſum, & luminis ipſius radios uniuerſæ gentes ſuſci
pient. quæ quidẽ dum illuminabuntur, iuxta illud, Poſui te in lucem gentiũ,
in teſtamentum generis: interea Iudaica gens propter infidelitatem aduerſus
illũ, in extrema incidet infortunia. Tale igitur eſt illud, Ecce dies ueniũt Do-
mini, & diuidentur ſpolia tua in te, & congregabo omnes gentes in Hieruſa-
lem ad bellum, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & mulieres fœda-
buntur, & egredietur dimidiũ ciuitatis in captiuitatem. Poſt uerò ipſius Hie
ruſalem obſidionem, & eam quæ ilicò ſecuta eſt Iudaicæ gentis ſeruitutem,
deinceps bona omnib. adiungit communia, ſic canens: Et erat Dominus in re
gem in omnem terram. Et rurſus: Erit Dominus unus, & nomen illius unum
ambiens omnem terrã, & ſolitudinem. Sed enim quũ uaticinium enunciet,
Iudaicam gentem eſſe talia perpeſſuram in diebus Domini, quis non exitum
uaticinij admiretur? nam ſimul ac Ieſus Saluator ac Dominus noſter aduenit,
quiq; ad circũciſionem ꝑtinent, nefaria aduerſus illum facinora perpetrarũt, B
omnia illis quæ prædicta fuerant quinquageſimo ab ipſa prædictione anno,
aceruatim euenerunt, finemq; ſortita ſunt, quũ uidelicet ab ipſo Pilato uſq;
ad Neronem, & Titum, ac Veſpaſianum q ciuitatem obſederũt, nuſquã illos
omnis generis, & aliæ ſuper alias ingruentes calamitates defecerint: quemad
modũ facile ex hiſtoria, quam Flauius Ioſephus ſcripſit, colligere. tunc ſane
credibile eſt, dimidiũ ciuitatis perijſſe obſidione, ut ait prophetia. Haud uerò
ita multo pòſt, quũ Adrianus imperaret, Iudaico rurſus exorto tumultu, quę
reliqua fuerat pars dimidia ciuitatis, rurſus obſeſſa expellitur: adeò quidẽ, ut
ab illo tempore uſq; in hodiernũ diẽ, penitus inſtabilis omnis illis factus ſit lo
cus. Quod ſi quis dicat ſub Antiocho Epiphane hæc cõpleta fuiſſe, etiam at-
que etiam conſideret, utrum poſsit reliqua item, quæ ex hac prophetia ſuper
ſunt, ad Antiochi tempora referre, cuiuſmodi illud eſt, quòd populus ſerui-
tutẽ ſit paſſus, quòd pedes Domini in monte oliuarum ſteterint: et utrũ Do
minus in die illa, in regem fuerit in omnem terrã, et utrum nomen Domini
ambierit omnem terrã et ſolitudinem, q̃ tempore Syriam Antiochus obtinu
it: et quæ reliqua ſunt de eodem oraculo, quem finem ſortita ſint, alioq̃ modo
e onet oſtendere. At ſi quis noſtram rationem ſequatur, uel ad uerbum hæc
eueniſſe demonſtrabit, atq; in alium item ſenſum eadem accipere poterit. nã
poſt Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti aduentũ, ciuitas illorum, ipſa ꝗ Hieruſalem
atq; omnis conuentus, inſtitutioq; ciuilis, q̃ ad ritum religionemq; Moſaicę
legis pertinet, euerſa ſublataq; ſunt. eueſtigioq; eam, quæ ad intelligentiã ſpe
ctat, ſeruitutem, adiuncta etiam eã quæ corporum eſt, ꝑpeſsi ſunt: quippe q
Saluatorem ac liberatorem humanarum animarum nõ ſuſceperint: eum qui
uenerat ut ijs qui malorum dęmonum ſerui facti eſſent, liberationem nuncia
ret: ijs uerò q mentis oculis capti, uiſus recuperationem. hæc ita quum illi ob
incredulitatem ſuã ꝑtuliſſent, alij omnes q̃cunq; ſuam liberationem agnoue
runt, domeſticiq; illius ac familiares effecti ſunt, diſcipuli utiq; et Apoſtoli, et
Euan

A Euangeliſtæ,compluresq; alij,qui de circũciſione profecti in ipſum crediderunt,de quibus ait Apoſtolus: Sic etiam nunc reliquiæ ſecundum electionẽ gratię factæ ſunt. Et illud: Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemẽ,quaſi Sodoma facti eſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles fuiſſemus. illius obſidionis,quam nos ad intelligentiam referimus,immunes expertesq; ſunt ſeruati, neq; huius ſolum,ſed etiã illius,quę ad uerbum intelligitur. nam ipſi apoſtoli ac diſcipuli Saluatoris noſtri,& omnes qui ex Iudæis ad ipſum credentes acceſſerant,quũ procul ab Iudæa terra abeſſent,& reliquis eſſent immixti gentibus,omnem eorũ qui ciuitatẽ incolebant,perditionem atq; interitum effugere p illud tempus facile potuerunt. Quod ipſum ſane etiam prophetia anticipans cecinerat,illis uerbis. Qui autem reliqui fuerint de populo meo,non peribũt. quib. deinceps adiungit: Et egredietur Dominus,& comparabitur ad pręliũ in gentib. illis,quemadmodũ dies prælij eius in die belli. At uerò in quibus tandem gentibus Dominus præliabitur, ſi non in ijs quę Hieruſalem obſidebunt? indicat uerò ipſum oraculum,quemadmodũ ipſe Dominus auxilium feret obſidentib. eritq; interim in illis,& cum illis ad pręlium comparabitur,quaſi quidam imperator, propugnatorq; illorum,& aduerſus Hieruſalẽ militabit. Non enim dicit oratio, Dominum contra gentes pręliaturũ. Quib. ergo,& contra quos? nempe contra Hieruſalem,& cõtra eius habitatores,de quib. ſermo erat. Illud autem, Et ſtabunt pedes eius in die illa ſuper monte oliuarum,qui eſt contra Hieruſalem ad orientem: quid nam aliud ſignificet,ꝙ Domini Dei,ipſius inquam Dei uerbi,in ſua eccleſia ſtationem & cõfirmationem,quam in præſenti monte oliuarum per figuram, quę permutatio dicitur, nominat? ut enim uinea extitit dilecto, & fuit uinea Domini Sabaoth figurate domus Iſraël,& uitis Iuda nouella dilecta: ſic eadẽ ratione dixeris,quod e-
B tiam oliuetũ facta ſit Domino,collecta de gentib. eccleſia ipſius, quæ ſanè eccleſia quum antea eſſet oliua quædã agreſtis,plantata fuit à Domino, qui eã pòſt inſeuit in apoſtolicis bonę oliuę radicib. poſt priorum ramorum exciſionẽ,quemadmodũ Apoſtolus docet: Et plantauit,inquit, eam Dominus ſibiipſi,propemodum per prophetiã dicens: Oliuam ſpecioſam umbroſam uocauit Dominus nomen tuum. Poſtquam enim prior uinea,quum deberet facere uuam,fecit ſpinas,neq; iuſtitiã,ſed clamorem. meritò tanq; eius quę infructuoſa eſſet,ſepem auferens ac parietem Deus,tradensq; eam inimicis ad diripiendum et cõculcandũ,ſicut in Eſaię prophetia dictum eſt,alium ipſe ſibi agrũ conſtituit in præſenti, quod oliuetum nominatur, quaſi eum qui oleum & miſericordiam a Deo ſit cõſecutus, & à Chriſto plantis ſemper uirentibus conſitus,hoc eſt ſanctis,luciſq; altricib. animis,quibus liceat dicere, Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei. Hic uerò oliuarum mons contra Hieruſalem eſſe dicitur,quoniam in locum ueteris ac terrenæ Hieruſalem,ac religionis,quę in illa ſeruabatur,ſucceſſit,& à Deo cõſtitutus eſt,poſt ruinam Hieruſalem. quũ ſupra igitur oraculũ dixerit de Hieruſalem,quòd ciuitas capietur, quotq; hoſtiles atq; inimicę gẽtes cõuenient aduerſus eam,& ſpolia eius diuident,meritò non in Hieruſalem pedes Domini ſtaturos dicit. qui enim id fieri potuiſſet, quũ ea ſemel ſublata eſſet? ſed migrantibus ab ea,in montem qui eſt contra Hieruſalem, qui oliuarum uocatur,ibi ſtaturos docet. ꝙd etiam propheta Ezechiel,diuino antè ſpiritu edoctus, contemplatur: dicit enim: Et eleuauerunt Cherubim alas ſuas, & rotæ quæ eis adhærebant,& gloria Dei Iſrael erat ſuper eis,& aſcẽdit gloria Domini de medio ciuitatis: & ſtetit in monte,qui eſt contra ciuitatem. Quod quidem aliter quoq; licet intueri completum ad uerbum, quando hodie quoq; omnes, quicunque Chriſti religionem cum fide ſuſceperint, ex omnibus terræ partib. concurrunt, non ut quondam feſtæ cuiuſdam lætitię gratia, quę in Hieruſalem celebretur,neque ut adorent in eo,ꝙd olim in Hieruſalem conſtitutum fuerat ſanctuario: ſed ut Ezech. 11.

ſed ut diuerſentur, quum ad ſciſcitandũ de expugnatione & ſolitudine Hie- A
ruſalem, quam prophetia prędixerat, tum in monte oliuarum, qui eſt contra
Hieruſalem, adorent, ubi gloria Domini commutata eſt, poſtquã deleuit pri
orem ciuitatem. uere autem ſecundum expoſitam, atq; ad uerbum acceptã
enarrationẽ, pedes Domini & Saluatoris noſtri, ipſius utiq; Dei uerbi, per id
quod aſſumpſit humanum corpus, in monte oliuarum ſteterunt ad ſpelun-
cam quæ ibi oſtendi ſolet, & q̃ tempore orauit, et quum ſuis diſcipulis in eius
montis cacumine, myſteria de conſummatione tradidit. ex eodẽ pręterea mõ
te in cœlum aſcendit, quemadmodũ Lucas in actis Apoſtolorũ docet, quum
ait, illum in monte oliuarum apoſtolis ſuis & pręſentibus & intuentibus, ſu-
blimem abijſſe, nubeq; ab oculis eorum ſublatum fuiſſe, ipſosq; intentis ocu-
lis illo in cœlum abeunte manſiſſe. Et ecce, inquit, duo uiri aſtiterunt eis in ue
ſtibus albis, qui etiam dixerunt: Viri Galilęi, q̃d ſtatis aſpicientes in cœlũ? hic
Ieſus qui aſſumptus eſt à uobis in cœlum, ſic ueniet, quemadmodũ uidiſtis
eũ euntem in cœlum. Quibus etiam adiungit uerba hęc: Tũc reuerſi ſunt in
Hieruſalem à monte qui uocatur Oliueti, qui eſt contra Hieruſalem. Eſt igi
tur, etiam ſi quis ad uerbum ſcripturam uelit accipere, contra Hieruſalem &
Mõs oliuarum. ab illa ad orientem ſpectans mons is de quo dictum eſt, oliuarum: uerũtamen
ſi ſententiã, non uerba, ſequi uolumus ſancta Chriſti eccleſia, & mons in quo
fundata eſt, de quo loquitur Saluator dicens, Non poteſt abſcondi ciuitas ſu
pra montem poſita: pro ea quæ cecidit, neq; amplius ſurrexit Hieruſalẽ, ſtru
cta atq; erecta, dignaq; habita in qua pedes Domini inſiſtant, non ſolũ eſt con
tra Hieruſalem, ſed etiam ab ea ad orientem uergens: quippe quę eius lumi-
nis, quo Deum pie colimus, radios excipiat, & multo ipſa Hieruſalem anteri
or facta ſit, ipſiq; iuſtitiæ ſoli propinquior, de quo dictum eſt, Timentibus au
tem me, orietur ſol iuſtitiæ. quia uero dicit deinceps, Quod ſcindetur mons B
oliuarum, dimidium eius ad orientem & mare, profunditas magna uehemen
ter: & inclinabit dimidium eius ad boream, & dimidium eius ad auſtrum: po
teſt hoc quidem eccleſię per totum orbem qui ab hominibus incolitur, dilata
tionem ſignificare, quæ partes ad orientem ſolem ſpectantes, ipſasq; auroræ
oriẽtisq; gentes ac nationes cõpleuit. Porrigit̃ uero etiam uſq; ad mare, quod
eſt ad occidentem, & ad inſulas quę in ipſo ſunt. Porro ad auſtrum quoq;, ad
meridiem pũenit, item ad aquilonem & ſeptentriones. ad omnes enim partes,
& ubiq; gentiũ, quod figurare ſignificatur Domini oliuetũ, quæ eſt eius ec-
cleſia, plantatũ eſt. Poteſt etiã alio ſenſu, quæ antehac factę ſint, quæq; etiam
nunc fiunt in eccleſia Chriſti, ſciſsiones & ſectas, moralesq; in uita, ubi ſciſſa
diuiſaq; eſt, lapſus ſignificare: dicit enim montem eſſe dilapſurũ, dimidiũ eius
ad orientem, & dimidiũ eius ad mare, profunditatem magnam uehementer.
& inclinabit dimidium montis ad aquilonem, et dimidium eius ad auſtrũ, ut
ſic in quatuor partes ſcindi uideatur, duas quidem grauiores ac pręſtãtiores,
duas autem contrarias. & ſane uide ne forte in his uerbis, illud quod dicitur
ad orientẽ & auſtrũ, duos ordines ſignificet, eorũ qui in ſucceſſu ac profectu
in diuino cultu inſtincti ſunt: unum quidẽ eorũ qui in cognitione ac uerbo,
Omne malum expãditur ab aquilone. & reliquis diuini ſpiritus donis proficiunt: alterum eorum qui in moribus q
dem & uita propè recteq; degunt, ſed tamen in ſuis ſeligendis rationib. deti-
nentur. Reliquę uerò duę partes, quę a prioribus diuiſæ ſunt, ad mare et aqui
lonem, ambæ erunt, quæ iam ad malitiã pertinent, A facie enim, inquit, aqui-
lonis, accendentur mala ſuper omnes habitantes terrã, & draco in mari diuer
ſari dicitur. Quapropter meritò hic quoq; duo rurſus genera intelligũtur eo
rum qui ab eccleſia declinant: unum eorum qui in uita & moribus peccãt: al
terum eorum qui à ſana & recta ſententia labuntur: ut iam olieueti huius mõ
tis, de quo ſermo eſt, hę duæ ſint, quæ à prophetia ſignificantur, ſeparationes.
His deinde adiungit: Et obturabitur uallis montium meorum, & conglutina
bitur con

A bitur conuallis montium, uſque ad Aſael, & obturabitur quemadmodũ ob-
turata eſt à facie terræmotus, in dieb. Oziæ regis Iuda. At enim in his uerbis,
quæ tandem eſſe poteſt uallis montium Dei, niſi quæ olim antea celebrañ ex
lege Moſi in Hieruſalem, corporalis & Iudaica adoratio? quàm quidem oc-
cluſum iri, quaſi obturatione quadam, præſens oraculum canit, dicens: Et ob
turabitur uallis montium meorum, & conglutinabitur conuallis montium,
uſque ad Aſael, & obturabitur. Pro quibus uerbis Symmachus reddidit hęc:
Et obturabitur uallis montium meorũ, & pręterea appropinquabit conual-
lis montium ad id quod appoſitum eſt, & obturabitur, ubi ſanè ille cauſam in
dicat, cur obturata ſit conuallis. Quæ porrò hæc alia quàm eam appropinqua
re, & uicinam fieri ei quod ipſi appoſitum eſt? hic autem eſt mons Domini, q
oliuarum antea eſt appellatus, quiq; Aſael dictus ab ipſis Septuaginta. Signi
ficat uero apud Hebræos ea uox, opus Dei. ſic uerò, inquit, uetus conuallis
monti appropinquans, & Chriſti eccleſiæ, atque operi Dei, obturabitur & oc
cludetur, quemadmodũ obturata eſt à facie terræmotus in diebus Oziæ re-
gis Iuda. Quum uero diu apud meipſum quęſierim, & diuinas ſcripturas per
currerim, ut inuenirem, ſi quando ea conuallis, de qua hic ſermo eſt, in dieb.
Ozię obturata ſit à facię terræ motus, in Regnorum hiſtorijs, nihil ſanè inue-
ni: nam neque terræmotum illis temporibus ullum ex ijs qui terris & regio-
nib. ſolent accidere, neq; aliud quippiam tale de conualle aliqua factum eſſe,
in illis ſcriptum eſt. narratur autem quemadmodũ Ozias initio iuſtus fuerit,
deinde animo ſublatus, per ſeipſum Deo ſacrificare auſus ſit, quare de illius
facie lepram effloruiſſe. hoc quidem in Regnorũ libris continetur. At Ioſe-
phus, prætet ea q̃ in Sacris libris ſcripta ſunt, etiam ea quæ extrinſecus, quaſi
ſecundò loco, apud Iudæos habentur, ſumma diligentia eſt pſecutus, utpote
B qui Hebręus ab Hebræis exiſteret, quę illius regis temporibus eueniſſe com
memoret, iam audire potes. Narrat enim quemadmodũ urgentib. Oziam ſa *Terræmotus & concuſsiones montium in Iudæa.*
cerdotib. ut de templo exiret, neque aduerſus Deum peccaret, ille iratus ſit,
illiſq; mortem minatus, niſi qeſcerent. interea uerò motus quidam terrã con
cuſſerit, diſciſſoq; templo, ſplendor ingens illuxerit, qui etiam regis faciem in
uaſerit, & ſic eueſtigio illum in lepram incidiſſe. Ante urbem uero ad locum
qui dicitur Eroge, abſciſſam eſſe de monte dimidiam partem, quę ad occidẽ
tem uerſa erat, conuolutamq; per quatuor ſtadia, ad montem ſtetiſſe qui oriẽ
tem ſpectabat: itaq; & aditus & hortos regios obturaſſe. Hæc ſane ego in li-
bris Iudaicæ antiquitatis poſita, apud Ioſephum deprehendi. Apud pphetã
uerò Amos, initio illius prophetiæ inueni, quemadmodũ ipſe uaticinari cœ-
perit in dieb. Ozię regis Iuda, duobus ante terręmotum annis: quẽ uerò ter-
ręmotum intelligat, nuſquam perſpicuè ſubiungit. Sed arbitror eundem pro
phetam longius progreſſum, hunc terræmotum deſcribere, ubi ait: Vidi Do
minum ſtantem ſuper altare, & dixit: Percute ſuper altare, & commouebun-
tur ueſtibula, & cæde in capita omnium: & qui reliqui fuerint ex ea, in gladio
interficiam. Quibus illum uerbis cenſeo cadere terræmotum, rerumq; Iuda-
icę gentis, gloriæq;, nec non ritus, qui ab illis in Hieruſalem celebrañ, euerſio
nem. præterea interitũ, qui illos poſt Saluatoris noſtri aduentũ inuaſerit, q̃ ui-
delicet tempore, recuſantib. illũ Chriſtũ Dei, eum qui uerus eſt ſacerdos, le-
pra animis illorum oborta eſt: ſicut etiam Oziæ temporibus, quando ui qua-
dã inuiſibili Dominus altare inſiſtens illorum, poteſtatem fecit pcutienti di-
cens: Percute altare. Certè ſua ipſius poteſtate hoc ipſum declarauit, dicens:
Relinqtur uobis domus ueſtra deſerta. Protinus nãq; dũ ille pateretur, uelũ
templi ſciſſum eſt à ſummo uſq; ad imum, quemadmodum Ioſephus narrat
contigiſſe Oziæ regis temporib. tum primũ quidem cõmota ſunt ueſtibula,
quũ terra mota eſt paſsionis illius tempore. Deinde haud multo poſt extre-
mũ quoque pertulit cauſam, acceptamq; poteſtate percutiens cæcidit in capi

ta omnium: hoc igitur tempore uallis montiũ Dei obturata eſt, quemadmo- A
dum Oziæ temporib. euenit. Quòd ſi dictum quidem ac uerba ſequimur, fa
ctum ſanè id fuerit in ipſa obſidione Romanorum, ſecundum ꝙ puto quędã
talia accidiſſe: ſi uerò ſententiam, quo tempore corporalis illa humum ſpe-
ctans Moſaicæ legis adoratio excluſa eſt, ut non amplius celebretur, propter
terręmotum q ex illo propheticè p̃dictum, Iudaicam gentem inuaſit, ac pro
pter cætera, q̃ palam memorię prodita ſunt. Poſthęc ad Domini aduentum re
uertens oraculum, idipſum planius denunciat, dicens: Et adueniet Dominus
Deus meus, & omnes ſancti cum eo. Vbi dum ſanctos nominat, uel apoſto-
los eius intelligit ac diſcipulos, uel poteſtates quaſdam inuiſibiles & ſpiritus
adminiſtros, de quib. dictum eſt: Et acceſſerunt angeli, ac miniſtrabant ei. De
inde: In aduentu Domini, inq̃t, erit dies, & non erit lux, ſed frigus & glacies e-
rit uno die. Pro quo Symmachus interpretatus eſt: Et in die illa non erit lux,
ſed frigus et glacies erat uno die, qui cognitus eſt Domino: nõ dies neq; nox,
ſed erit ad ueſperam lux. Et ſanè uides quemadmodum in his uerbis planiſſi
mè diem, q̃ Saluator noſter ſupplicio eſt affectus, ſignificet: in quo die illud q-
dem, Non erit lux, completum eſt, quando à ſexta hora tenebræ factæ ſunt in
uniuerſam terram, uſq; ad horam nonam. Illud autem, Sed frigus, & glacies,
quo tempore, ut Lucas ſcribit, comprehendentes Ieſum, duxerunt ad domũ
principis ſacerdotum. Petrus autem ſequebatur eum à longè. accenſo autem
igne in medio atrij, ſedebat, ut ait Marcus, cum reliquis, calefaciens ſe. Ioan-
nes uerò planè etiam frigus commemorauit, ubi ait: Stabant ſerui & miniſtri
ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant ſe. Cognitus autem, inquit, eſt hic
dies Domino, & non erit dies, neq; erit nox: non quidem dies, propterea q̃d
dictum eſt antè, Non erit lux: quod ſanè etiam completum eſt, quando à ſex
ta hora tenebræ factę ſunt ſuper uniuerſam terram, uſq; ad horam nonam. ne B
que item nox, propterea quòd additum eſt, ad ueſperam erit lux. quod etiã
ipſum exitum inuenit, quando poſt nonam horam, rurſus conſuetum lumen
recepit dies. Propterea ſententiam quoq; ſi ſequimur, hæc completa erunt,
in uniuerſo quidem ſuper Iudaica gente, poſtquam aduerſus Chriſtũ illud
immane facinus auſa eſt, & tenebræ, & glacies, & frigus facta ſunt: quippe cũ
illorum mens obtenebrata ſit, adeò ut Euangelij lumen radios in corda illo-
rum immittere nequierit, & charitas erga Deum ſit refrigerata. Econtrario
autem ad ueſperam lumen cognitionis Chriſto ortum eſt, adeo ut ij qui olim
in tenebris & umbra mortis ſedebant, lumen uiderint: ſicut apud Eſaiam pro
phetam ſcriptum eſt: In ipſo igitur Domini huiuſcemodi die, egreditur, inq̃t,
aqua uiuens de Hieruſalem. Hæc autem eſt rationalis & ad bibendum ſua-
uis, & uitam ſuppeditans, & ſalutaris Chriſti doctrinæ potio, de qua ipſe in E-
uangelio ꝙ Ioannes ſcripſit, Samaritanam illam mulierem inſtruens loqueba
tur, dicens: Si ſcires quis eſt q dicit tibi, Da mihi bibere, tu petiſſes ab eo, & de
diſſet tibi aquam uiuam. Ipſa igiť hęc ſalutaris potio de Hieruſalem profluxit
inde illius profectum eſt Euangelium, & illius nuncij, et præcones totum ter
rarum orbem impleuerunt: ꝙ quidem declaratur per id quod dicitur, In ma-
re primum, et in mare ultimum, uiuentem aquam exituram. quibus uerbis u-
niuerſę terræ fines ſignificantur, et ij uidelicet qui ad oceanum orientis ſpe-
ctant, qui primum mare nominantur: et qui ad occidentem ſolem, qui per ul
timum mare ſignificantur. quos utiq; fines, ſalutaris, Euangelicæ'que doctri
næ aqua uiuens impleuit. de qua rurſus dabat præcepta, quum dicebat: Qui
cunque biberit ex aqua quam ego illi dabo, non ſitiet in ęternum. Et rurſus:
Flumina, inquit, de uentre eius fluent aquæ uiuæ ſalientis in uitam æternam.
Et rurſus: Si quis ſitit, ueniat ad me, et bibat. Poſt hanc igitur de Hieruſalem
irrigantem, influentemq; ſuper omne genus hominum, ſalutarem, rationa-
lemq; aquam, quę quidem planius alio quodam in loco indicatur illis uerbis:

Iudaicus populus poſt Chriſti aduentũ excæcatus.

Aqua Euãgelicæ doctrinæ.

Ex Sion

A Ex Sion enim exibit lex, & uerbū Domini de Hieruſalem, & iudicabit inter gentes: Erit, inquit, Dominus in regem. Non erit autem in Hieruſalem, neq; ſuper gente Iudęorum, ſed in omnem terrā in die illa: Et erit Dominus unus, & nomen eius unū, ambiens omnem terram. Quæ ipſa quoq; concordant cū illis quæ à pſalmis accepta ſunt, & hic appoſita, ubi dicebatur; Regnauit Dominus ſuper gentes. Et rurſus: Dicite in gentib. Dominus regnauit: Hęc autem uno tempore omnia in diebus Domini futura eſſe, prophetia ſignificat. Nā totius prophetię initio: Ecce dies, inquit, ueniunt Domini, & erunt hæc. Quę porrò hæc alia, niſi obſidio Hieruſalem? & ipſius Domini translatio ſuper montem oliuarum? iuxta illud, Adueniet Dominus: & quæ acciderunt eo die quo ipſe paſſus eſt? & aqua uiuens, quæ in totum terrarum orbem effluxit? & denique regnum Domini omnium gentium obtinens principatū, nomenq; eius unum, complens uniuerſam terram? quæ omnia, quem quidē exitum ſortita ſint, iam ut in compendio expoſuimus. Conſtat uero etiam illud, quemadmodum ab appellatione Chriſti Dei, deriuatum Chriſtianorū nomen, totum terrarum orbem impleuerit: quod ipſum ſanè oraculum quoque declarat, quum dicit: Et nomen eius unum, ambiens omnem terram & ſolitudinem. Tibi uerò per ocium licebit, quum ſingula uerba exploraueris, latiusq; intellexeris, contemplari.

Quemadmodum ipſe prophetarum Deus, cui omnem uiam ſcientiæ per eam legem, quæ à Moſe data eſt, ijs qui ad circūciſionem pertinent, ordinaſſet, poſterioribus temporibus in terra olim conſpiciendus, atq; inter homines uerſaturus canitur. Cap. XIX.

QVis aſcendit in cœlū, & accepit eam? (dicit autē ſapientiam) & deduxit eam de nubib.? quis transfretauit mare, & inuenit eam, et feret eā ſuper aurū electum? non eſt qui cognoſcat uiam eius, neq; qui excogitet ſemitam eius. Sed qui ſcit uniuerſa, nouit eam: repperit eā prudentia ſua: q inſtruxit terram in ſempiternū tempus, impleuit eam iumentis quatrupedib. q emittit lumen & uadit, uocauit illud, & obediuit ei cū tremore, & ſtella ſplenduerunt in cuſtodijs ſuis, & lætatæ ſunt. uocauit eis, et dixerunt, Adſumus: ſplenduerunt cū lætitia ei qui fecit ipſas. Hic eſt Deus noſter, nō reputabit alius ad ipſum, repperit omnē uiā ſcientię, et dedit eam Iacob puero ſuo, et Iſrael dilecto ſuo. Poſthæc in terra uiſus eſt, & cū hominib. uerſatus eſt. Nihil adiungere oportet diuinis uocib. quæ euidentiſsime ꝓpoſitum noſtrum cōfirmāt. Baruch. 3.

B

Quemadmodum Chriſtus in Aegyptum iturus canebatur, & quæcūq; in aduentu eius futura fuerunt. Caput. XX.

VISIO AEGYPTI.

ECce Dominus ſedet ſuper nube leui, & ueniet in Aegyptum, & cōmouebūtur manu facta Aegypti à facie eius, & cor eorum ſuperabit in eis, & excitabuntur Aegyptij contra Aegyptios, & bellum geret homo contra fratrem ſuum, & homo contra proximum ſuum. Ciuitas aduerſus ciuitatē, & lex aduerſus legem, & conturbabitur ſpiritus Aegyptiorum in eis, & cōſilium eorum diſſipabo, & interrogabunt deos ſuos, & ſimulacra ſua, & eos q de terra uocē emittunt, & pythones: & tradam Aegyptum in manus hominū dominorum aſperorum, et reges aſperi dominabunt eis. & q̄ ſequuntur. Etiā nunc Deum & Dominum, ipſum utiq; Dei uerbum, iturum in Aegyptū p̄ſens prophetia ſignificat: & iturū non obſcure, neq; inuiſibiliter, neq; ſine corporali aliq; indumento, ſed leui nube uectum, ac potius ſup craſsitudine leui. Sic.n. habere aiunt Hebraicā uocē. Dicant ergo Hebræi, quando poſt Eſaiæ tempora, Dominus apud Aegyptios ſit uerſatus, & qs Dominus, unus eſt enim ſupremus Deus, & quo nā pacto ſup craſsitudine leui hic inuectus eſſe dicat, & particularem aliquem locum terræ aſcendiſſe. interpretet̄ p̄terea craſſitudinem leuem, qd tandem ea ſit: & q̄ ob rem non ſine hac dicat Dominus uerſari in Aegypto. Et quando memorię ꝓditum ſit ea, q̄ in hac prophetia Iſaiæ. 19.

continentur,finem cõtigiſſe:cõmota eſſe,inquam,ſimulacra manu facta: Ae- A
gyptios cũ Aegyptijs pugnaſſe,propter Domini ad homines aduentũ:& de-
os illorum,dęmones uidelicet,qui multũ prius ualebant,nihil amplius poſſe:
neq; reſpondere ſciſcitantibus propter Domini timorem: & in quorũ domi-
norum manus,qui aſperi extiterint, quorum'ue regnũ, poſt eum qui hic ca-
nitur Domini aduentũ, tradita ſit Aegyptus: & quam ob rem Domini pſen-
te,principibus aſperis tradantur, & reliqua eadem ratione cum ijs quæ dicta
ſunt,qui uelit interpretetur. Nos enim non alias hæc dicimus extitiſſe,quàm
ſub unum duntaxat Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti ad homines aduentũ. Hic
enim cũ Dei uerbum ſit, & Dei uirtus, tam ſi ad ſenſum quàm ſi ad uerbum
accipias, uerſatus in regione Aegyptiorum per nubem leuem cõpleuit ea q̃
prædicta fuerant. Nubem uero leuem figuratè nominat cõmorationem eius
Nubes leuis quid ſignificet. inter homines,qua per corpus quod de uirgine & ſpiritu ſancto aſſumpſit,u
ſus eſt:nimirum quemadmodum Hebræorũ habet ſcriptura, & Aquila pla-
nius ſignificauit, quum dixit: Ecce Dominus aſcendit ſup craſsitudinem,&
uenit in Aegyptum:craſsitudinem leuem, corpus de ſpiritu ſancto concep-
tum appellans. Igĩ etiã ipſa hæc prophetiæ particula,ad uerbum exitum ſor-
tita eſt,q̃ tempore angelus Domini in ſomnis uiſus ipſi Ioſeph, dixit: Surgẽs
accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Aegyptum, & eſto ibi, donec dicã
tibi. Tunc igĩ ipſe Dominus Deus uerbum, puerilem ętatẽ ingreſſus, & ſuo
corpori,q̃d ex ſancta uirgine acceperat cõiunctus(q̃d ſanè corpus craſſum q
dem erat ob corporę materiæ duriorẽ naturam: at rurſus leue,eo ꝙ præſtan-
tius eſſet,quam ea quę ad nos pertinent,ex q̃ etiam leuis nubes nominatur,p
pterea ꝙ non ex uoluptaria corruptione, ſed de ſpiritu ſancto conſtabat) in
terra Aegyptiorum diuerſatur. Cauſa autem cur illuc acceſſerit, rationẽ hãc
habet. Quoniam.n.in Aegypto initium accepiſſe ea quæ ad errorem colendi B
ſimulacra ptinent,memoranĩ,& uidebanĩ omnium hominum ſuperſtitioſiſsi
mi eſſe Aegyptij.inimiciq; atq; hoſtes populi Dei, longiſsimeq; à pphetis ab
eſſe,merito primum apud illos Dei uirtus cõmorata eſt.quapropter plus ap-
ud Aegyptios,quàm apud omnes alios homines,Euangelicæ illius doctrinæ
uerbum inualuit, ex quo ipſum Dominum ad illos acceſſurum,& cum illis
moraturum,pſens prophetia diuinat. At non Aegyptios in terram Iudæorũ
uenturos:neq; Hieroſolyma, ut ibi illum adorent:neq; uero ibidem inter Iu-
dæos ex ijs q̃ a Moſe inſtituta ſunt peregrinaturos: neq; ſacrificaturos in eo,
q̃d eſt in Hieruſalem,altari: ſed horũ qdem nihil prorſus ait futurũ, at ipſum
Dominum aditurum Aegyptios, & ſuo aduẽtu homines dignaturũ,magno
rumq; bonorũ ipſis autorem futurũ. Directuram ſiqdem pfecturamq; illius
inter illos cõmorationem ea q̃ iã re ipſa poſt Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti ad
uentum,cõpleta cernunĩ:quæ porro hęc ſint, inſpiciamus. Ii qui prius incole
bant Aegyptũ,uitioſi prauiq; dęmones,per multa ſecula in ſimulacris latitan
tes,animasq; Aegyptiorum omni ſuperſtitionis errori addicentes,ac ſubijci
entes,cũ ſenſiſſent nouam quandã diuinamq; uirtutem ad ſe acceſſiſſe,ilicò
commoti ſunt,& fluctuationem ac pturbationem in ſeipſis pertulerũt,corq;
ipſorũ et uis intelligendi,intrinſecus in ipſis cõuicta ſunt,ceſſeruntq; ac fuga
ta ſunt ab ea uirtute,quæ uiſum effugiens illos cõpellebat,& ignis inſtar inef
fabili quadã ratione adurebat. Et tũc qdẽ inuiſibiliter dæmões talia paſsi ſunt,
cũ Saluator noſter Ieſus Chriſtus in Aegyptum cũ uiſibili corpore puenit.
At uerò poſtquã planè ipſius Euangeliũ ad Aegyptios,ſicut ad reliquas gen
tes platum eſt,& inuiſibilis eius uirtus, unà cum ſuis apoſtolis adfuit,q̃ laten
ter illos adiuuaret,et unà cũ illis rẽ negociumq; gereret, ac p eos religioſam
piamq; ipſius doctrinã denunciaret,unumq; ac ſolum uerum Deũ colere ad
hortareĩ, & eos à dęmonibus auerteret,qui prius decepti fuerant:hic iam tũ
Aegyptijs, ſicut etiam reliqs gentibus ſeditio bellumq; inteſtinũ exortũ eſt,

quum

A quum alij quidem ab errore colendi plures deos recederent,& ad Chriſti uerbum cõcurrerent:alij uero econtrario hos ipſos oppugnarent, atq; ad huiuſmodi facinus à domeſticis dęmonib.furore ꝗdam cõcitarentᷣ,adeo ut fratres à fratrib. diſiungerentur,& doctrinæ Chriſti cauſa,etiã chariſsimos ſibi, gladijs transfigerent. Ait.n.oraculum:Et excitabuntᷣ Aegyptij cõtra Aegyptios, & bellum geret homo contra fratrem ſuum,& homo contra proximum ſuũ: Confirmat autem propheticã prędictionem etiam ipſe Saluator noſter in Euangelijs, dicens:Tradet frater fratrẽ in mortẽ,& pater filiũ:& cõſurgent filij aduerſus parentes,& interficiẽt eos.Et rurſus:Nolite putare quod uenerim pacẽ mittere in terram:non dico uobis,ſed ſeparationem.erunt enim ex hoc quinq; in domo una, tres diuiſi aduerſos duos,& duo aduerſus tres.Separabũtᷣ,pater contra filiũ,& filius contra patrẽ:mater contra filiã,& filia cõtra matrem:ſocrus cõtra nurũ,& nurus contra ſocrũ. Hęc enim in ꝗ tandẽ a uoce ꝓphetica differunt,quę ꝗ tẽpore Dominus in Aegyptum aduenietᷣ,ait ſurrecturos Aegyptios cõtra Aegyptios: & bellũ geſturum hominem cõtra fratrem ſuũ: tunc uero noui Teſtamenti lex, cuius Chriſti autor,cõtra legẽ ſupſtitionis,in qua plures dij colebantᷣ,ſurrexit,quũ uidelicet gentiũ ſimulacra adorantiũ lex,Chriſti doctrinã oppugnans, & ciuitas ac reſpublica eius eccleſiæ ꝗ in Chriſto cõſiſtit,aduerſus ritus atq; inſtituta non credentium nationũ ſuſcitata eſt.Ex ꝗ illud dictũ eſt,Ciuitas contra ciuitatẽ, & lex aduerſus legẽ. Deinde licet planè Aegyptios & oẽs ſimulacrorũ cultores, eumq; ꝗ in ipſis uim ſuam exercet ſupſtitiones ſpiritũ,intueri etiã nũc perturbatos, & multũ ꝗdem conſultantes, & cõminiſcentes contra Chriſti doctrinam ut eam extinguant,atq; ex hominib. deleant, diſpergi ac diſsipari à Deo,ꝗ ait in ipſa prophetia:Et conturbabitur ſpiritus Aegyptiorum in eis,& conſiliũ eorum diſsipabo.

Euangeliũ domeſticos diſiungit.

B Quũq; innumerabilia ſint quæ interrogẽt ac ſciſcitentur in oraculis ac diuinationibus aduerſum nos, quoties Deos ſuos, & latitantes in ſimulacris dæmonas,& eos qui prius in ipſis multũ poterant, pythonas adeunt:nihil tamen amplius ex illis habent. Quapropter oraculũ ait:Et interrogabunt deos ſuos,& ſimulacra ſua, et pythonas. Sed enim inꝗt, nullum planè obtinebunt auxiliũ,quicunq; ad eos ꝗ ipſorum dij eſſe uideantur,quiq; ipſos antea deceperint,confugient.tũc utiq; maxime eos ipſos dominis ac regib. aſperis, tradente Domino cum dæmonib.ſuis auſcultantes,et ab illis inſtincti,inſectationes aduerſus Dei eccleſiam concitabunt.Hic mihi animum aduertas diligenter uelim, quonam pacto uſq; ad Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti aduentũ,ſuis regib. ſeorſum ac per ſe tota Aegyptus uteretur,et in ſuo ipſorum iure ac libertate degerent Aegyptij:poteſtasq; illorum ab initio,quam lõga, et quàm multa fama feratur fuiſſe:et quemadmodum ex illo,cum primus Romanorũ Auguſtus(cuius temporib. Dominus noſter natus eſt) Aegyptum ſubegiſſet:et nouiſsima Ptolemęorum Cleopatra capta eſſet,in Romanorum poteſtatem deuenerint, et ſub illorum leges atq; edicta miſsi ſint.ſuoq; ipſorũ proprio iure,ſuaq; libertate priuati,ut ꝓpheticũ oraculũ etiã in hoc planè ueritatẽ ſuã demõſtret.ꝙ ꝗdem de ijs ꝗ ad loca,ꝓcurandi gratia mitendi eſſent, deq; ꝓtorib.,ac reliꝗs ꝑ ſingulas partes magiſtratibus,ita loquitur: Et tradam Aegyptũ in manus hominium,dominorum aſperorũ. De ijs uerò ꝗ totum imperium obirent,ſummumq; ius obtinerent,id quod ſequitur,pro ꝗ Aquila ait: Et rex corroboratus,poteſtatẽ obtinebit in eis. Symmachus aũt:Et rex fortis ius in illos habebit.Sic aũt ipſe regnũ Romanorũ arbitror uocatũ eſſe, ꝗ tãq; freno ac uinculo impediti,non ſolũ Aegyptij omniũ hominũ ſupſtitioſiſsimi ſed reliqui quoq; uniuerſi homines,nihil poſſunt iam audentúe contra Saluatoris noſtri eccleſiam oblatrare.Poſthęc,in eadem prophetia ordine ſequuntᷣ obſcuriora quędam, et nodis ac difficultatib.implicita,quę longioris atq; altioris,ob figuram qua enunciata ſunt, interpretationis indigeant. quib.ꝗdem

nos pro ocium, quū tempus aderit, aptam expoſitionis lucem exhibere nō grauabimur, ubi Deo fauente diuinarum promiſsionū rationem abſoluerimus. A

Bonorum promiſsio ad eam quæ prius deſerta erat, ex gentibus collectam eccleſiam, & ad afflictas, uexatasq; animas manifeſtus Dei aduentus, & ſalutares miraculorum, prodigiorumq; oſtentationes. Cap. XXI.

Eſaia.35. LAetare deſerta ſitiens, exultet deſerta, & floreat ut lilium, & efflorebunt, & exultabūt deſerta Iordanis. Et gloria Libani data eſt ei, & honor Carmeli, & populus meus uidebit gloriam Domini, & altitudinē Dei Conualeſcite manus remiſſę, & genua diſſoluta, cōſolamini puſillanimes intellectu, cōualeſcite, ne timete. Ecce Deus noſter iudiciū reddit, & reddet: ipſe ueniet, & ſaluos faciet nos. Tūc aperient oculi cæcorum, & aures ſurdorū audient. tūc ſalier ut ceruus, claudus, & plana erit lingua mutorū: Quoniam erupit in deſerto aqua, & conuallis in terra ſitienti, et erit quę caret aqua in ſtagno, & in terram ſitientem fons aquæ erit. Hoc etiam in loco palàm ſalutaris Dei canit aduentus, q. multa bona ſit allaturus: ſurdis enim auditum, & cęcis uiſum, præterea claudis, & linguam impeditam habentib. medelā prædicit redditurus. quæ omnia non alias exitū inuenerunt, niſi poſtquam Saluator noſter Ieſus Chriſtus aduenit, à quo & cæcorum oculi aperti ſunt, & ſurdi auditū receperunt. qd uerò dicere opus eſt quàm multi per illius diſcipulos, & ſoluta mēbra habentes, muti & claudi, naturales ſanationes recuperauerint? quâq; alij innumerabiles, qui uarijs ęgritudinū languorumq; generibus uexarent, ab illo et curatione & ſalute digni iudicari, utrūq; conſecuti ſint bonum? cui rei & diuina prophetiæ prædictio, & ab omni mendacio alieniſsimū ſacrorū Euangeliorum teſtimoniū, indubitatam fidē facit. Deſertam uerò in his uerbis oraculum ſignificare eam, quę de gentib. collecta eſt, eccleſiam: quæ cum antea ſine Deo eſſet, per eos de quibus nūc agitur, Euangeliū accipit. prętereà idē oraculum ait, huic deſertę dandam eſſe gloriā Libani. Libanum autē figurate Hieruſalē appellari cōſuetū eſt, ſicut ſuo tempore per eas demonſtrationes, quas de diuina ſcriptura conficiā, probaturus ſum. itaq; in ipſius Dei ad homines aduentu, illi deſertę, de qua dictū eſt; eccleſiæ, inquam, q̄ de gentibus collecta eſt, gloriam Libani dandam eſſe, propoſitum docet oraculum. Pro eo autē q dictū eſt, Et honor Carmeli: Aquila qdem conuertit, Splendor Carmeli & Saron; ipſi uidebunt gloriam Domini. Theodotion aūt, Species, inqt, Carmeli & Saron, ipſi uidebunt gloriam Domini. Quibus uerbis ſignificare arbitror prophetiā, non ipſam Hieruſalem, neq; Iudęam, ſed ipſarum gentiū terram, cui diuina cognitio exhibenda ſit. Carmelus enim, et q uocat Saron, externarum gentiū loca erant: & hæc quidem ad uerbum. ad ſenſum uero interpretātib. dicendum erit, q ij qui prius animis excęcati erant, adeo ut ligna & lapides, & reliquam animę expertem materiam, necnon dæmonas circum terrā uerſantes, alioſq; ſpiritus deprauatos, loco ſummi Dei colerent, quiq; aurib. intelligentię obſurduerāt, & claudicantes ſolutiq; omni uita erant, his omnibus malis alijsq; & perturbationū & ægritudinū generibus, per Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti doctrinam etiam nunc liberent, & multo præſtantiorē quā ea eſt q̄ ad corpus pertinet, ſalutem opemq; recipiūt, & Dei uerbi ad homines aduentus diuinā & plus quàm humanam uirtutem deregunt ac demonſtrāt.

Paganiſmus tranſlatus in Chriſtianiſmum.

Quemadmodum primum ſempiternumq; Dei uerbum, ipſe uniuerſi opifex, à Domino patre etiam nunc ſe miſſum eſſe confitetur. Cap. XXII.

Eſaie 48. AVdi me Iacob, & Iſrael quem ego uoco, ego ſum primus, & ego ſum in ſempiternum, & manus mea fundauit terram, dextera mea firmauit cœlum. Et aiungit paulo pòſt: Et nunc Dominus Dominus miſit me, & ſpiritus eius. Habes igitur hic quoq; Dominum qui mittitur, & qui mittit, patrē uidelicet ac Deum uniuerſi, qui conſueuit bis Dominus nominari.

Quemad-

Quemadmodum ipſe Dominus Iudæorum gentem redarguit, eo quòd uenturum ipſum ſuſcepturi non ſint, neq; uocanti ſibi auſcultaturi, & quæ paſſurus ſit ab eis. Caput XXIII.

SIc dicit Dominus, Qui eſt hic liber repudij matris ueſtræ, quo dimiſi eā? aut cui debitori uendidi uos? ecce peccatis ueſtris uenditi eſtis, & iniquitatib. ueſtris emiſit matrē ueſtrā: quoniā ueni, & nō erat homo: uocaui, & nō erat qui audiret. Nunquid nō poteſt manus mea liberare? aut nunquid non poſſum eripere? Deinde in eadē prophetia paululū progreſſus, Ego uerò, inquit, nō cōtumax ſum, neq; cōtradico: tergū meū dedi in flagella, & maxillas meas in alapas: faciem uerò meā nō auerti a probro ſputorum. Ipſe Dominus quum in his uerbis ſuum ad homines aduentū fateatur, redarguit populū Iudæorū, ꝙ uenientem ſe ſuſcepturi nō ſint, neq; uocanti auſcultaturi: & hanc, quaſi ſeipſum defendens, cauſam illorum ipſorū reiectionis docet fuiſſe: nā quoniā ueni, inquit, & nō erat in uobis homo: uocauiq;, & nullus erat qui audiret. idcirco, inquit, peccatis ueſtris uenditi eſtis, tanq̄ ipſi per uos ipſos meę uocationis repudiatores extiteritis, neq; uerò ipſe uobis libellū repudij dederim. Hæc aūt euidentiſsime ad eum populū, qui ad circūciſionē pertinet, directa ſunt: & ſimul ea, quæ illi contra ipſum in paſsione auſi ſunt, ſignificat, dicens: Tergū meū dedi in flagella, & maxillas meas in alapas, & q̄ ſequuntur. Hæc quoq; per ocium à nobis iuſta interpretatione explanabuntur. [Eſaie 50.]

Quemadmodum ipſe qui in prophetis olim canebat Dominus, uenturus ad homines, & ipſis oculis inſpiciendus, & à gentibus cognoſcendus expectaretur. Cap. XXIIII.

HAec dicit Dominus, Propter uos nomem meum blaſphematur in gentibus: idcirco cognoſcet populus meus in die illa, ꝙ ego ſum: ipſe qui loquor adſum, ut formoſitas in mōtibus, ut pedes euāgelizātis auditū pacis, ut qui nunciat bona, quoniam auditam faciam ſalutem tuam, dicens: Siō, rex tuus erit Deus. Vox cuſtodientium te exaltata eſt, & cum uoce ſimul lætabūbuntur, quoniam oculis ad oculos uidebunt, quando miſerebitur Dominus Sion. erumpant lætitiam ſimul deſerta Hieruſalem, quoniā miſeratus eſt Dominus ipſam, & liberauit Hieruſalem, & reuelabit brachium ſuū, in cōſpectu omnium gentium: & uidebunt, omnia extrema terræ, ſalutem à Deo noſtro. His ipſis deinceps adnexa eſt ſub uno & eodem cōtextu, de paſsione Chriſti prophetia, quam item per ocium expoſiturus ſum. Quū uero unus & idē ſit Dominus, qui ait in particula ante hanc proximè expoſita, ad ipſum Iudaicū populū: Peccatis ueſtris uenditi eſtis, & iniquitatibus ueſtris dimiſi matrem ueſtram: quoniā ueni, & nō erat homo: uocaui, & nō erat qui audiret: in his de quib. nūc agitur uerbis. ad eoſdē ait: Propter uos nomen meū plaſphemat̃ in gentib. Deinde quaſi habens aliū pręter illos populū, adiungit: Idcirco cognoſcet populus meus nomē meū. Deinde docet, ꝙ nō alius, ſed ipſe qui in prophetis loquebat̃ Dominus, uerſabit̃ olim in hac uita, his uerbis. Ego ſum, ipſe qui loquor adſum. Illud aūt, Vt formoſitas in mōtibus, ut pedes euāgelizantis auditū pacis, ut qui nunciat bona, auditā faciam ſalutē tuā, dicens, Siō, rex tuus erit Deus: manifeſtius reliqui cōuerterunt interpretes. Aquila quidē in hunc modū. Quid ſpecioſi facti ſunt ſuper mōtes pedes euāgelizantis? eius qui audire facit pacē? eius qui nunciat bonū, qui audire facit ſalutē, dicētis ipſi Sion, regnauit Deus tuus? Symmachus uerò: Cur dicentes in mōtib. pedes euangelizātis? auditā facietis pacē, euangelizātis bona, auditā facientis ſalutē? dicentis ipſi Siō, regnauit Deus tuus? ꝓeo uero eſt, Vox cuſtodientiū te exaltata eſt, & cū uoce ſimul lętabunt̃, quoniam oculis ad oculos uidebūt: Symmachus quidem ſic interpretatus eſt: Vox ſpeculatorū tuorū extulerunt uocem, in id ipſum laudabūt, palàm. n. oculis uidebunt. Dici porro in his ſpeculatores uident̃, ſacroſancti Saluatoris noſtri apoſtoli, qui palàm oculis intuiti eum de quo prophetæ loquebantur, extulerūt uocem ſuā in totū terrarum orbem, illum ipſum prædicantes. Ipſam uero Sion ac Hieruſalem [Eſaie 52.] [Speculatores Apoſtoli.]

quæ in locis euangelizaĩ, in cœlo agnouit ipſe, Apoſtolus illis uerbis: Superi A
or autem Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater noſtra. & acceſsiſtis ad Siõ mõ
tem, & ad ciuitatem Dei uiuentis Hieruſalẽ cœleſtem, & multorũ milliũ an-
gelorũ frequentiam. Dici uerò Siõ poterit etiam ea, quæ in omnẽ terræ locũ,
per Chriſtũ cõſtitua eſt eccleſia: quemadmodũ Hieruſalem omne pium ac re
ligioſum ciuile inſtitutũ, q̃d quum apud ſolos ueteres Iudæos olim exiſteret,
in ſolitudinẽ propter ipſorũ impietates cõuerſum eſt. deinde rurſus renouati
onem in melius cõſecutum eſt per Chriſti Saluatoris noſtri aduentum. Qua
propter ait prophetia: Erumpant lætitiã ſimul deſerta Hieruſalem, quoniã mi
ſeratus eſt Dominus ipſam, & liberauit Hieruſalẽ. Cęterum, nuſquã ſanè ab-
erres, ſi uniuſcuiuſq; uiri ſancti, Deoq; amici animam, quatenus quidẽ ſupra
hanc uitam elata eſt, quippe quũ in cœlo ſuum ius ciuitatis habeat, cõtemple
turq; eo q̃ ipſo mundo ſunt ſuperiora, Siõ nomines (nam ex interpretatione
ſpeculatoriũ ſignificat:) quatenus autem in bono ſtatu & quiete perturbatio
num cõſtituta eſt, Hieruſalem eãdem appelles. Illud. n. nomen cõuerſum, ui-
ſionem pacis ſignificat. Ordine poſt hac Dei ad uerã religionem uocatio gen
tiũ euidentiſsime declaraĩ his uerbis: Et reuelauit Dominus Deus brachium
ſanctum ſuum, in cõſpectu omnium gentiũ, & uidebunt omnes fines terræ ſa
lutẽ à Deo noſtro. Porrò brachiũ Dei neutiq; aliud eſſe arbitreris, quàm uer-
Brachium Dei. bũ & ſapientiã, & ipſum Dominũ, q eſt Chriſtus Dei. Hoc. n. ex multis oſten
dere facile eſt. Habes præterea in Exodo, Iſrael ab Aegyptiaca ſeruitute libe-
ratũ brachio Dei. Ipſum igitur illud brachium Dei, q̃d ueteri populo ſalutẽ
manifeſtiſsime attulit, omnib. gentib. aperiendum, ac detegendum, tanq; id
quod prius occultum eſſet, præſens prophetia ſignificat. Salutem uero quam
dicit uiſuros omnes terræ fines, & quam ſuperius indicauit, quum dixit, Au
ditam faciam ſalutem tuam: ſcito apud Hebræos ipſo Ieſu nomine appellari. B

Quòd rurſus Dominus, ipſum planè Dei uerbum, uenturus & gentes congrega-
turus caneretur. Caput XXV.

Eſaiæ 66. ECce Dominus ut ignis ueniet, atq; ut tempeſtas currus eius. & q̃ ſequũt.
» Dixit Dominus: Et ego opera eorum & cogitationem eorum ſcio, & e-
» go uenio cõgregare omnes gentes & linguas. & uenient, & uidebunt gloriã
meam, & relinq; in eis ſignum. & emittã ex eis qui ſaluati fuerint ad gentes,
in Tharſis, & Phud, & Lud, & Moſoch, & Thobel, & in Gręciam, & ad inſulas
remotas, ad eosq nõ audierunt nomen meum, neq; uiderunt gloriam meam:
& nunciabunt mea opera in gentib. Planiſsime etiam in his, Domini aduen
tus ad homines indicatur. & quoniã hic dictum eſt illum ut ignem uenturũ,
meritò Saluator noſter ait: Ignem ueni mittere in terram. & q̃d uolo, ſi iam ac
cenſus eſt? currus uerò eius, ſtipãtes ipſum diuinas poteſtates, inſeruiẽtesq;
ipſi ſanctos angelos, cõmodè dixeris, de quib. illud dictũ eſt: Et acceſſerũt an-
geli, & miniſtrabant ei: ſanctos item eiuſdem apoſtolos ac diſcipulos, quib. in
uectum diuina atq; inuiſibili uirtute Dei uerbũ, omnem permeauit terrarũ
orbẽ. Poteſt etiã aliter dici ad uerbũ: Ignem & currus unà cum eius aduentu
denũciari, propter eam q̃ Hieruſalẽ oppreſsit obſidionem poſt Saluatoris no
ſtri aduentũ, poſt quẽ haud multo, templũ quidẽ ipſum igne incenſum eſt,
& extremã pertulit uaſtationẽ. Vrbs uerò circundata eſt curri b. & exercitib.
bellicis: poſt quem caſum etiam ea q̃ de cunctis gentib. prędicta fuerant, huic
prophetię cõſentaneum finem ſortita ſunt: Cæterũm, quis nõ admireĩ audiẽs
Dominũ p prophetã dicentem? Venio cõgregare omnes gentes, & linguas,
quum uideat in omni quęcunq; ab hominib. habitatur terra, p Saluatoris no-
ſtri Ieſu Chriſti aduentũ ac uocationem, cõuentus gentium in Chriſti nomi-
ne celebrari? linguasq; omniũ nationum omni genere ſermonis unum Deũ
ac Dominum inuocantes? deniq; poſt omnia hæc, quis inſpiciens omnes, qui
cunque in Chriſti fidem uenerunt, ſalutari ſigno pro annuli nota utentes,

non meritò

A non merito obſtupeſcat, ſi audiat tanto antè ipſum Dominũ dixiſſe: Et uenient, & uidebũt gloriam meã, & relinquã in eis ſignum? iam inde igitur ſaltem in parte, ſecundũ priorem Saluatoris noſtri ad homines aduentũ, ipſis oculis intuemur diuinorũ oraculorũ euenta. Cæterùm eadẽ hęc plenius abſoluent in ſecundo & glorioſo eiuſdẽ aduẽtu, quando omnes gentes uidebũt gloriã eius, uenientemq; ipſum de cœlo cũ poteſtate et gloria multa. Referri uerò ad illud tẽpus iã reliqua poterũt, q̃ in ipſo oraculo pręd icta ſunt, quemadmodũ quidem nos proprio, atq; huic rei dicata opere oſtenſuri ſumus. Quũ igit ad hunc uſq; locũ hęc tã multa collegerimus de eo qui olim canebatur futurus, Dei ad homines aduentu: ſequitur ut his adiungamus, quis'nam modus in iiſdẽ oraculis prædiceret, futurus prioris eiuſdẽ ad humanã uitã acceſſus.

LIBER SEPTIMVS.

PRAEFATIO.

CVm proximo libro Deum ad homines uenturum, & cum hominibus in terra uerſaturum, duoq; hæc maxima ſigna illius aduentus futura, gẽtium per totum orbem ad accipiendam ueram Dei notitiam, uocationem, & Iudaicę gẽtis propter incredulitatem in illum, ruinam ac ſolitudinem, ex propheticis uocibus didicerimus: ibidemq; inſpexerimus, quę tandem exitum inuenerint ea quæ prædicta fuerant: ipſo deinceps ordine, in hoc ſeptimo Euangelicæ demonſtrationis uolumine, modum contemplari conabimur, ſecundum quem ſe ad homines commigraſſe. Iam inde igitur uideamus, quis'nam modus Dei ad homines migrationis caneretur futurus, et
B ubi'nam gentium oriturus prædiceretur, & de quo genere profecturus ſanctorum hominum uocibus ferretur.

Quis'nam modus acceſſus Domini ad homines. *Caput I.*

QVemadmodũ diuinus Euãgeliſta Ioannes, plus quàm humana uoce de Saluatore ac Domino noſtro, de ipſo, inquam, Dei uerbo diſſerẽs, ſacramq; illius ſcripturam, narrationemq; aggrediens, unà cum ipſa illa theologia eiuſdẽ ad homines acceſſum, per aſſumptũ corpus exponit, ſic dicẽs: In principio erat uerbum, & uerbũ erat apud Deum, & Deus erat uerbũ. Hoc erat in principio apud Deũ: omnia per ipſum facta ſunt: atq; his deinceps adiungens: Et uerbum caro factũ eſt, & habitauit in nobis. Ita diuino ſpiritu afflatus Propheta, quum Deũ de uirgine genitum, eſſet nunciaturus, uiſionẽ antea quandam illius gloriæ contemplatur, talemq; theologiam deſcribit: Vidi Dominum Sabaoth ſedentẽ ſuper ſolio excelſo et ſublimi, & plena erat domus gloria eius, & Seraphim ſtabant circũ eum, ſex alæ uni, & ſex alæ alteri, & duabus quidem tegebant faciem, duabus autem uelabant pedes, & duab. uolabant, et clamahant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Sabaoth, plena eſt omnis terra gloria eius. Et deinceps adiũgit: Et audiui uocẽ Domini dicentis, Quem mittã, et quis ibit ad populũ hunc. & dixi: Ecce ego mitte me. Et dixit ad me: Vade, & dic populo huic: Auditu audietis, & nõ intelligetis: & intuẽtes intuebimini, & nõ uidebitis. Craſſum.n. factũ eſt cor populi huius, & aurib. ſuis grauiter audierunt, et oculos ſuos clauſerunt, ne quando uideant oculis, & corde intelligant, & cõuertantur, & ſanem eos. et dixi: Quouſq; Domine? Et dixit: Donec deſertæ ſint ciuitates, eo ꝙ nõ ſit qui inhabitet: et domus, eo ꝙ nõ ſint homines. At eñ quẽ tãdem Dominũ fas eſt dicere uiſum fuiſſe à Propheta præter eũ, quem & Ahrahæ, & reliquis Abrahę ſimilib. priſcis patribus uiſum fuiſſe, & cũ iiſdem locutũ eſſe, in prioribus libris oſtendimus? Hinc.n. pariter et Deum & Dominum, & item angelũ eſſe & primũ imperatorẽ copiatũ Domini, antea didicimus. Quũ ergo præ- Eſaie 6.

iens oracu-

ſens oraculum eſſet illius ad homines cõmigrationem prædicturum, diuinũ antea illius regnum contemplatur, ubi ait ſe uidiſſe illũ ſedentẽ in ſolio excelſo, & ſublimi. Hoc autem illius ſoliũ illud eſſe exiſtimandũ eſt, quod in Pſalmo de dilecto oſtenſum eſt, in illis uerbis: Sedes tua Deus in ſeculũ ſeculi, ſuper quã ſupremus & uniuerſi conditor Deus, & ipſius pater, ipſum tanquã unicũ ac dilectũ ſedere iubebat, dicẽs: Sede à dextris meis, donec ponã inimicos tuos ſcabellũ pedum tuorũ. Cõfirmat uerò hãc noſtrã in hos locos interpretationem Ioannes euangeliſta, qui poſtquã citauit proximè expoſitas Eſaiæ uoces, in quib. dictũ eſt, Craſſum enim factũ eſt cor populi huius, & auribus ſuis grauiter audierũt, & oculos ſuos clauſerũt: adiungit de Chriſto, & dicit: Hęc dixit Eſaias, quando uidit gloriam eius, et teſtificatus eſt de eo. Quũ ergo uidiſſet Propheta Saluatoris noſtri ſuper paterna diuinę maieſtatis ac regni ſede collocationẽ, diuinoq́ ipſe eſſet ſpiritu inſtinctus, eſſetq́ deinceps eiuſdẽ ad homines acceſſum, ortũq́ de uirgine deſcripturus, prius teſtificaẽ eã quæ in omnẽ terrã peruentura erat, cognitionẽ, & glorię prędicationẽ, ipſa Seraphim inducens quæ circũ illum ſtarent, ac dicerent. Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Sabaoth, plena eſt omnis terra gloria eius. Sed quæ'nã exiſtimãda ſunt hæc Seraphim Chriſtũ Dei ſtipantia? num forſitan angelorũ ac diuinarũ poteſtatũ chori? an uero ꝓphetarũ atq́ apoſtolorum? nã Seraphim ſi interpreteris, initiũ oris ipſorũ audias. Tales uerò et prophetæ et apoſtoli, ꝑ quorum os, inſtar primitiarũ initium ſalutaris prædicationis factũ eſt, ex quo appellationẽ hãc ſortiti ſunt: ſicut etiã ſancti ſpiritus poteſtates, quę alæ nominatæ ſunt, primas atq́ extremas de Deo uerbo notitiæ partes occultãt, tanquã eas quæ ſuapte natura neq́ dici, neq́ cõprehendi poſſint: quæ uero ipſius de illo diſpenſationis mediæ ſunt, eas oſtẽdunt, propterea quòd hæc ſola naturæ hominũ cognoſcibilia, quum ea q̃ hæc et poſt hęc reliqua ſunt, in arcanis habita ſileanẽ. Pręterea diuinæ ac cœleſtes poteſtates, poterunt itẽ uocabulo Seraphim intelligi, quatenus alia quadã ratione, Seraphim ex interpretatione incẽdia ſignificãt, ex quo illud dictum eſt: Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ignis flãmã. Clamãt porrò hi, & uociferanẽ alter ad alterũ pro ſuis quiſque uiribus, ſanctitatẽ eius, de quo ut de Deo loquiẽ Propheta, cõmendãtes: & quod omnium admiratione digniſſimũ eſt, theologicè declarantes, q̃ non modo cœlum, & q̃ in cœlo ſunt, uniuerſa plena ſunt maieſtate & gloria eius: ſed etiam omnis terra eiuſdem facultatis ac uirtutis eſt particeps, propter eius qui caniẽ de cœlo ad homines deſcenſum, de quo deinceps lõgius progreſſum oraculum uaticinaẽ, necnõ & ortũ de uirgine, & per hunc latius in omnẽ terrã diſſeminatã gloriæ eius celebrationem denunciat. Dominus autẽ Sabaoth ex interpretatione, eſt Dominus exercituũ. is aũt erit primus imperator exercituũ Domini, quẽ in tertio ac uigeſimo Pſalmo Dominũ Sabaoth, diuinæ rurſus poteſtates appellant, ubi eiuſdẽ de terra ad cælũ aſcenſum diuinãt, & canũt uerbis illis: Tollite portas principes ueſtras, et eleuamini portæ æternæ, & introibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus exercituũ, ipſe eſt rex gloriæ. Hebraicus.n. cõtextus hoc loco rurſus Dominũ Sabaoth illum uocat, quoniam ipſe eſt rex gloriæ, et propter eius aduentũ, futurũ erat ut omnis terra implereẽ gloria eius, merito quod futurũ erat, et in propheta, & in Pſalmo dictũ eſt: propheta quidẽ illis uerbis: Plena eſt omnis terra gloria eius: in Pſalmo autẽ, in initio ſtatim ubi ait, Domini eſt terra & plenitudo eius, orbis terrarũ, & omnes q habitant in eo. His autem uaticinio cõprehenſis, deinceps, progreſſus Propheta teſtificaẽ, q̃ licet omnis terra futura ſit plena gloria eius, a tamẽ illũ Iudaica gens acceptura nõ ſit: Itaq́ ait, et dixit Dominus (ille uidelicet qui uiſus fuerat Dominus Sabaoth (quẽ mittã, & quis uadet ad populũ hunc? Et dixit, Ecce ego ſum, mitte me. Et dixit, Vade & dic populo huic: Auditu audietis, & non intelligetis: & intuentes intuebimini, & non

Soliũ Chriſti.

Seraphim circũſtãtes.

Alæ quid ſignificent.

Dominus Sabaoth.

A & nõ uidebitis. Craſſum.n.factum eſt cor populi huius, & auribus ſuis grauiter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, ne quando uideant oculis ſuis, & auribus ſuis audiant, & corde intelligant, & cõuertãtur, & ſanem eos. quib. uerbis manifeſtiſsime canit futuram aduerſum ſe accuſationem Iudęorũ: & ꝙ intuebuntur quidem ipſum, nõ tamen animaduertent quis ſit: quodq́ꝫ loquentem inter ipſos & docentem audient, nõ tamen etiã intelligent quis nam is ſit ꝗ cum ipſis loquatur: neq; item quę nam ea ſint nouę doctrinę pręcepta, q̃ ipſe illis tradet. Cõprobat uero huius oraculi euentum Euangeliſta Ioannes, ꝗ de Saluatore noſtro ſic ait: Quum autem tam multa ſigna feciſſet coram eis, nõ crediderũt in eũ, ut ſermo Eſaię prophetę impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachiũ Domini cui reuelatũ eſt? propterea nõ poterant credere, ꝗa iterũ dixit Eſaias: Excęcauit oculos eorũ, & indurauit cor eorũ, ne uideant oculis, & corde intelligant, & cõuertant, & ſanem eos. Hęc dixit Eſaias, quãdo uidit gloriã eius, et teſtificatus eſt de eo. Ergo abſque cõtrouerſia uiſionem illã Dei ad Chriſtũ retulit Euangeliſta Ioannes, & ad Iudaicũ populũ, qui uiſum à Propheta Dominũ, quemadmodũ ab illo ipſo prędictũ eſt, nõ ſuſcepit. Nã quum Dominũ Sabaoth Propheta uidiſſet, refert oraculum, quemadmodũ ipſi pręceperit, ut ad Iudęos diceret, ꝙ ipſi illũ quidem aliquando uidebũt, ſed nõ intelligent quis ſit: & audient illũ loquentem inter ipſos & docentẽ, ſed nõ percipient, propterea ꝙ induratum erit cor eorũ. Quum hęc igitur Eſaias his q̃ appoſuimus uerbis canat, in hiſtoriæ modum hoſtium aduerſus Achaz impetũ, qui tunc Iudaici populi regnum obtinuerat, deſcribit, & à uiſibilib. quidem hoſtibus ruinã breui, neq; haud multo pòſt futuram ſignificat. Quorũ uerò ſigna quędã duntaxat attulit (hi porrò ſunt intelligibiles atq; inuiſibiles quidã hoſtes, dęmones utiq; ac ſub uiſum
B nõ cadentes poteſtates, de quib. initio totius operis diſſeruimus, ꝗd nõ ſolam Iudaicam gentem, ſed omne prorſus humanũ genus, in omne malitię genus, ac deniq; in ipſum omni religioni contrarium ſimulacrorũ cultũ cõpulerint) hos nõ aliter uinci poſſe demõſtrat, quàm per unum, ꝗ canitur Dei uerbi ad homines acceſſum, ꝗd quidem Dei uerbũ eſſet ex innupta uirgine humanũ corpus aſſumpturũ. Sed huius illi quis nam uſus fuerit, iam tempus eſſe uidetur, ut latius inquiramus. Quia ꝑ hominem mors intrauit in mundũ, ait Apoſtolus, idcirco morte uictoriam obtineri per eundem hominem oportuit: & ꝗd mortis fuerat corpus, uitæ corpus declarari: & peccati regnũ, quod prius in corpore mortali uim ſuã exercebat, deleri uſq; adeò, ut nõ amplius illi peccatum, ſed iuſtitia dominaretur. & quoniam ex peccatis corporis, antea cunctis hominib. ruina facta eſt, merito rurſus per omnis peccati expers corpus, omniq; prorſus malitia intactũ trophęa aduerſus hoſtes erigenda fuerũt. Sed quos tandem hoſtes, niſi eos qui olim per corporeas uoluptates humanũ genus proſternebant? pręterea quũ Dei uerbũ eſſet cũ hominib. collocaturũ, et corporeis aurib. pręcepta de pietate traditurũ, prodigiaq; et miracula oculis hominũ, Deiq; uirtutem euidenter atq; aperte demõſtraturum, nõ aliter q̃ ꝑ cõſuetum, nobiſq; familiare inſtrumentũ hoc facere ipſum oportuit, quoniã nihil quidẽ amplius, quàm q̃ corpora ſunt, mortalib. oculis ut cerneremus, fieri poterat: neq; ut aurib. perciperemus, q̃ ſonum, qui lingua proferri cõſueuit. Vt igitur corporeis quoq; ſenſib. intelligibiliũ incorporearumq; rerũ notiones caperemus, eũ qui nobis et cognatus & familiaris eſſet, ipſe Deus uerbũ aſſumpſit, omniaq; per illũ quęcunq; ſalutaria eſſentijs qui ipſi audiebat, ipſiq; fidebant, tam q̃ in diuinis ipſius uerbis, q̃ quę in factis cõſiſterent, expoſuit. Atq; hęc omnia adminiſtrauit, nuſq; ut nos ſimili ratione corporis neceſſitatib. illigatus, neq; ipſe quidquam aut deterius, aut amplius ſua ipſius diuinitate perpetiẽs: neq; uero ut animi hominis, ita ipſe tali corpore impeditus, ut diuina interim munera obire nõ poſſet, aut ubiq; adeſſe, ꝗ Dei uerbũ eſt, omniaq;

Per corpus peccamus, & per corpus expiamur.

omnia quę implet, per omnia penetrat, neq; item aut ſordibus ullis, aut corruptione, aut fœditate, ex eo corpore quod aſſumpſit inquinatus, propterea ꝙ quũ ipſe natura ſit expers, & corporis, & carnis, & omnis materiæ, tanquã Dei uerbum, diuina quadam uirtute rationibusq; ineffabilibus, omnẽ ſuſtinuit diſpenſationem, quę ſua eſſent impertiens: non autem contra ſibi uendicans, aut uſurpans quæ aliena. Ergo cur ita hanc illius in corpore diſpenſationem formidare opus eſt? quando neq; fœdatus eſt is, qui fœdari non poteſt, neq; ex carne aſſumpta inquinatus, qui non poteſt inquinari: neq; uerò propria corporis natura corruptus, quum ipſum ſit Dei uerbum, ab omni patiẽdi natura prorſus alienũ? quando ne ſolis quidem radij, dum cadauera, & omnis generis corpora attingunt, quidquã omnino pati dicuntur? ab ipſo diuino uerbo etiam contrà, quod corruptibile erat in melius cõmutatum eſt, ſanctumq; atq; immortale, quemadmodũ ipſius uolũtas fuit, effectum eſt: quin etiam diuinis ſuis patris conſilijs, atq; actionibus, ipſe interim inſeruiebat. Totum igitur hoc hominum amantiſsimus Deus, Deiq; uerbum pro cunctorũ hominum medela & ſalute, uocibus interim prophetarũ cõſentanea gerens effecit, qui quidem prophetæ tanto antea priſcis uſq; temporibus, admirabilem ipſius de uirgine ortum teſtificati fuerant. Porrò autem admodũ neceſſario huic Chriſti ortui de uirgine, Propheta anteponit id quod reddat attentũ, inclamans ad eos qui ipſa hęc audiant, illud: Si nõ credideritis, nõ intelligetis. cui deinceps adiũgit ea, quæ in hũc modũ ſe habent: Si nõ credideritis, nõ intelligetis. Et adiecit Dominus loqui ad Achas, dicens: Pete tibi ſignũ à Domino Deo tuo in profundũ aut in excelſum. Et dixit: Non petam, neq; tentabo Dominũ. Et dixit: Audite iam domus Dauid, num parum uobis eſt, hominibus exhibere certamen? & cur Domino exhibetis certamen? propter hoc dabit Dominus ipſe uobis ſignũ, Ecce uirgo in utero capiet, et pariet filiũ, & uocabis nomen eius Emanuel. butyrũ et mel comedet prius, quàm cognoſcat ipſe, aut eligat mala, ut ſeligat bonũ, quia prius, quàm cognoſcat puer bonũ aut malũ, nõ eſt obediens malitię, ut ſeligat bonum. Et cõprehendetur terra, quã tu times à facie duorũ regum. Et quæ quidem ad prophetiã pertinent, in hũc modũ ſe habent: diligentius uerò attendere par eſt ipſius oraculi exordiũ, ꝙd legentes admonet, ſi nõ crediderint, ne intellecturos quidem eſſe. & ſanè adnotare neceſſe fuit, atq; oſtendere, ꝙ nõ ſolũ intellectu, ſed etiã fide ijs qui lecturi ſunt, opus ſit: & uiciſsim, nõ ſolũ fide, ſed etiã intellectu. Ex quo Iudæi qui in Chriſtũ Dei nõ crediderũt, etiã nunc hęc audientes: nondũ tamẽ

Cauſa obſtinationis in Iudæa.

quis ſit de quo Propheta loquit̃ intellexerũt, ut in ipſis primis ueritatem ſuã probauerit uaticiniũ: auditu.n. tota die prophetias de Chriſto audientes, auribus intelligentię non audiũt. Atq; ipſorũ ignorantię alia nulla eſt cauſa quàm incredulitas, quum ipſum hoc abſq; mendacio & de ipſis, & ad ipſos uaticinium, planè enũciauerit: Si enim nõ credideritis, inquit, ne intelligetis quidem. Quod ſi dixerint uirginem, ſed puellã apud ſcripturã nominatã eſſe (ſic enim aiunt apud ipſos haberi (cuiuſmodi tandem ſignũ hoc futurũ dicemus, quod diuina promiſsione ſit dignũ, ſi uſitatà, quemadmodũ cæteræ omnes mulieres, ubi ex uiri cõiunctione prægnans euaſerit, puella quæpiã fuit paritura?

Ecce uirgo concipiet.

quomodo præterea Deus erit qui ex illa naſcatur, neq; ſimpliciter Deus, ſed nobiſcum Deus? hoc enim ſignificat uox Emanuel: quo nomine ait eſſe uocandum illũ qui naſcetur. Ecce enim, inquit, uirgo in utero capiet, & pariet filium, & uocabis nomen eius Emanuel, ꝙd eſt, ſi quis interpretetur, Nobiſcum Deus. Cuiuſmodi autem certamen Deo, aut quis tãdem labor, quæ ue difficultas obiecta, ſi de more paritura fuit mulier? In noſtris.n. exemplarib. quæ quicunq; interpretati ſunt, ij & genere ab Hebræis oriundi fuerunt, & patriæ ipſorum linguę peritiſsimi, & in ea eruditione probatiſsimi, ſic habẽtur: Num parũ uobis eſt, certamen exhibere hominibus? & cur Domino ex-

hibetis

A hibetis certamen? propter hoc dabit Dominus ipſe uobis ſignũ. Ecce uirgo
in utero capiet, & pariet filium, qui uocatur Nobiſcũ Deus. Hoc.n.ſibi uult,
quemadmodũ dixi, ipſa uox Emanuel. In ipſis autem Iudæorum exemplari-
bus, quæ ſecundũ Aquilæ cõuerſionem ferũtur, (aduentitius autem Aquila
fuit, non natura Iudæus) ſed tamen etiam ſecundũ hunc, hoc ſanè ſcriptũ eſt
modo: Numquid parum eſt à uobis fatigari uiros? ꝙ laborem exhibetis etiã
Deo meo? Propter hoc dabit ipſe uobis ſignũ. Ecce puella in utero concipit,
& parit filium, & uocabis nomen eius Emanuel. Apud Symmachũ uerò hæc
ita ſe habẽt, (porrò Symmachus dicitur Ebionæus fuiſſe: ſecta autem hæc fu-
it Iudæorũ, qui eo nomine uocabantur, & in Chriſtũ credere dicebantur, ex
quibus Symmachus fuit) apud ipſum hunc igitur hæc ita ſe habent: Audite
domus Dauid, nunquid nõ ſatis uobis eſt fatigare homines, ꝙ fatigatis Deũ
meũ? propter hoc dabit Dominus ipſe uobis ſignũ. Ecce puella cõcipit & pa
rit filium, & uocabis nomen eius Emanuel. Quoniam.n. Iudaicæ gentis mo-
res aſperrimi, & à pietate admodũ abhorrentes, ſudorem laboremq́, ac fatiga
tionem nõ uulgarem, atq; certamen, antiquis illis Deo amicis prophetis exhi
bebãt. idcirco nõ ſatis eſt, inquit, uobis, Dei prophetas affligere, hominibusq́
exhibere certamen, niſi tã etiã Deũ meum fatigetis, eiq́ exhibeatis certamẽ?
nec Deo ſimpliciter, ſed Deo meo? Sic.n. Theodotion quoq; conuertit. Pro
pheta igitur ſuum peculiariter Deum, & nõ eorum ad quos ſermo dirigeba-
tur, eum qui uexaretur, & in certamen daretur, appellauit: qui quidem nun-
quam Deum meũ dixiſſet eũ qui apud Iudæos ſupremus habet, apud quos
quem à patribus rerum omnium cõditoris Dei cultum ipſi acceperant, is dili
gentiſsimè ſeruabatur. ſed quod tãdem eſſe poteſt certamen, quis labor, q̃ fati
gatio eius Dei, de quo Propheta loquit, niſi ipſum ad hominũ generationem
B accederet? & tũ ſecundũ nos, tũ ſecundũ Septuaginta interpretationẽ de uir-
gine naſci? ſecundũ uerò eã q̃ apud iuniores fertur Iudæos, de puella? Cæte-
rum apud Moſem quoq; inuenies eam q̃ abſq; cõtrouerſia ſit uirgo; puellã
appellari: ſiquidẽ eã q̃ aliŋ deſponſata ſit, ab alio uero repudiata, hac appellatio
ne uocauit. Is præterea qui de tali fœmina ſit edendus nomine Emanuel, ma-
iore fertur potentia, quam omniũ aliorũ eſt hominũ: quippe qui eligat bonũ
prius, quàm cognouerit mala: & malitiæ nõ obtẽperet boni eligendi gratia,
eo magis ꝙ hæc præſtet nõ in uirili iam, ſed in puerili adhuc ætate cõſtitutus,
ex quo illud dictum eſt: Prius quam nouerit puer bonũ aut malum, nõ paret
malitiæ, ut eligat bonũ. quib. uerbis prorſus quod ille de quo agitur, nullã ma
litiã attigerit, demõſtrat. Sed excellentiorem quoq; denominationem, quàm
hominis ulla eſſe poſsit appellatio, naciſcitur is qui nobiſcum eſt Deus, qua-
re ſignum item q̃d de illo datur, profunditatem ſimul habere dicitur, & ſimul
altitudinem: profunditatem quidem, propter deſcenſum ad homines, aut etiã
uſq; ad mortem acceſſum: altitudinem uerò, propter diuinitatis à profundita
re reſtitutionem: aut etiã propter diuinæ eius ſubſtãtiæ, q̃ omni natura prior
eſt, theologiã. Quis uerò alius ſit nobiſcũ Deus, quàm is quem ſuperiorib.
libris Deum Dominumq; oſtendimus? quiq; item Abrahæ quondã non alia
quàm hominis forma uiſus eſt? ꝙ ſi Iudæi hęc ad Ezechiã referũt filiũ Achaz;
& dicant hunc eſſe qui patri ſuo futurus oraculo promittatur: uideant quo-
modo nobiſcũ Deus fuerit Ezechias, aut quod nã ſignũ ſua maieſtate dig-
nũ, Deus in illo oſtenderit: ſed neq; certamen ullum, neq; labor in illius ortu
Deo exhibitus eſt. præterea planè à prophetia excluditur ratione temporum
Ezechias. Hæc enim ipſo iam tum patre Achaz regnante, futura caneban-
tur. Ezechiam uero antequam regnum acceperit Achaz, genitum eſſe con-
ſtat. Quòd ſi ad hunc ea quæ ad propoſitum oraculum pertinent, minimè
referri poſſunt, multò minus ad alium quempiam eorum qui apud Iudæos
poſt prophetiæ tempora extiterunt, præter quàm ad ortum eius qui uerus eſt

Emanuel,hoc eſt eius qui extiterit uerè nobiſcum Deus, & ad unũ Saluato- A
ris noſtri Dei uerbi ad homines acceſſum: duobus.n.ſublatis regibus,deſer-
ta & ſola relicta eſt Iudęorum terra,ſicut oraculum ait futurũ,dicens: Relin-
quetur terra à facie duorũ regum. quod quidem ipſum etiam planè ad uer-
bũ ſic demõſtrabitur. Tẽporibus.n.regis Achaz & Eſaiæ filij Amos,quibus
prophetia illa edita eſt,rex Syriæ qui Damaſci,& rex Iſrael, non is qui in Hie-
ruſalem,ſed is qui Samariæ regnabat, & multitudini Iudæorum qui à diuina
lege defecerãt,imperabat,fœdere inter ſe icto,eos quibus Dauid ſucceſſores
imperabãt,obſidere cœperunt.Hoſce igitur ambos,quum prophetia tollen-
dos atq; euertendos canat, ipſos quidem illius temporis Iudæos et externos,
qui aduerſus populũ Dei ſibi dextras inter ſe dederãt,e ueſtigio diſſoluẽdos,
& diſceſſuros à bello prædicit:regnũ tamen illud ac ſucceſsionẽ prorſus diſſo
lutũ,extinctumq; iri,ſub illius de quo prophetia loquitur, nobiſcum Dei,or-
tũ. Attende igitur diligenter,quo tempore Damaſcenorũ ſimul ac Iudæorũ
diſſolutum eſt regnum,& quando tandem relicta eſt terra Iudęorũ ſine rege,
nec non ipſa quæ prius multum poterat,magna manu quondã Syriæ uniuer
ſæ imperitãs Damaſcenorũ regio. Namq; ſub horum euerſionẽ atq; interitũ,
ipſum Emanuel prorſus oriturum fuiſſe par eſt, & eum de quo prophetia lo-
quitur uenturũ. Si igitur horum ipſorum, de quib. dictum eſt,regna adhuc
ſtare intueri liceret,nihil amplius quærere opus eſſet, ſed etiã nunc in futurũ
tempus ſpem omnem intendere. Sin autem re ipſa conſtat ea,de quib. dictũ
eſt,euerſa ſublataq; eſſe, uſq; adeo ut neq; in Damaſco, neq; in Iudæa,noſtris
temporibus regem intueri liceat:quid amplius dubitandũ eſt, oraculum ſuũ
finem accepiſſe, quod ait: Et relinquetur terra à facie duorũ regũ, quos tu
times à facie ipſorum,quibus in uerbis,reges pro regnis nominati ſunt.Siqui
Reges pro regnis. dem Symmachus ita ait:Relinquetur terra,à qua tu mala pateris,à facie duo- B
rũ regũ ipſius. Aquila uero: Relinquetur terra quã tu faſtidis, à facie duorũ
regum ipſius. Theodotion quoq; eodem interpretatus eſt modo:Relinque-
tur,inquit,terra quã tu abominaris à facie duorũ regum ipſius. Cernis ut ua-
ticinetur terram relinquendã eſſe ſine rege? ſed quã tandem terram,niſi Da-
maſcenorum atq; Iſrael? horum. n. duo reges erant,de quibus hic ſermo eſt.
Quorũ terram Achaz faſtidiebat ſiue abominabatur laborans,ſiue mala pati-
ens ab ea. Quando igitur quæſo hoc factum eſt? his enim cõfectis,neceſſe eſt.
prorſus eam prophetię partem, de qua hic dictũ eſt, ad exitũ perueniſſe,hoc
eſt,uirginem,nobiſcũ Deum peperiſſe. Et ſanè cõſtat apud eos qui nõ indili-
genter hiſtorias explorauerint,quemadmodũ uſq; ad tempora Saluatoris no
ſtri Ieſu Chriſti,reges Damaſci à maioribus ſuis acceptum imperium tenue-
rint. Nam ſanctus quoq; Apoſtolus Aretæ Damaſcenorũ regis meminit,&
Iudaicæ gentis ad illud uſq; tempus, quamuis inordinatum & præter leges,
regnũ manebat. Non.n.à genere Dauid aut Herodes, aut qui poſt Herodem
Saluatoris noſtri temporib. extiterunt,regni ſucceſsionem ferebant. At uerò
poſt eius aduentũ,poſtq; de uirgine nati Euangelicã in omnes homines præ-
dicationem,terra continuo à facie dorum regum relicta eſt. Nam ex illo cum
Romani omnium gentium imperiũ obtinuiſſent, ſolutus quidem eſt omnis
per ſingula loca, tam gentium quàm ciuitatum principatus, finemq; unà cũ
multis alijs,etiam ea quæ ad prręſentem prophetiam pertinẽt,ſortita ſunt. Et
hæc quidem ad uerbũ interpretantibus dicta ſint. Ad ſenſum uerò in hũc mo
dum dicatur, huius prophetiæ uerba omnis animæ quæ Deum hunc natũ,ip
ſum,inquam, Emanuel ſuſceperit, ſtabiles,tranquillos, pacificos ſignificare
mores. Vno.n. Chriſto,& eo quod ab ipſo nunciatũ eſt uerbo, humanæ ani-
mę imperium obtinẽte, priores eius hoſtes, duo impietati modi fugati ſunt:
unus is, qui & ſimulacrorum cultum, & in multimodis opinionib. diuerſita
tem hominibus ſuggerebat: alter is, qui in moribus peruerſitatẽ propagabat.

Nam ij

A Nam ij qui dicti ſunt corporales reges,horum notas & ſigna geſtabant.è qui
bus unus Damaſcenis imperans,erroris,quo in ſimulacris colẽdis gentes te-
nebantur,erat imago:aliter uero eorum qui ab Hieruſalem defecerãt,qui ui
delicet à Dei legitima adoratione deciderant,figuratè perſonam gerere uide
bant̃. Quod uero hæc ad ſenſum ex figurà accipere oporteat,poterit quiſpiã
etiam ex ijs quę ſequuntur addiſcere,ubi in diebus Emanuel muſcas quãdã
atq; apes, Iudaicã gentem inuaſuras oraculum canit,alias quidem ab Aegy-
pto,alias autem ab Aſſyrijs:caputq; ac pedes,et barbã dominũ abraſurũ,homi
nem uero iuuencam boum & duas oues nutriturum: & alia quędã ſub unũ
atq; idem tempus futura. quæ nullo modo ad uerbũ intelligi poſſunt, ſed ad
ſenſum duntaxat accipienda ſunt. & hæc quidem in hunc modum ſe habent.
Quòd autem ea q̃ ſic ſcripta ſunt,Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti modũ naſcen-
di ſignificauerint,ipſe euangeliſta hoc pactu teſtificabitur ſcribens,Ieſu Chri
ſti autem generatio ſic erat:Quum eſſet deſponſata mater eius Maria Ioſeph,
antequam conuenirent, inuenta eſt in utero habens de ſpiritu ſancto. Ioſeph
autem uir eius quum eſſet iuſtus,& nollet eam traducere, uoluit occultè di
mittere eam.Hęc autẽ eo cogitante,ecce angelus Domini in ſomnis apparet
ei dicens:Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam.
Quod n.in ea genitũ eſt,de ſpiritu ſancto eſt.Pariet autem filium,& uocabis
nomen eius Ieſum.Ipſe enim ſaluũ faciet populũ ſuum à peccatis ipſorũ.Hoc
autem totum factum eſt,ut impleretur quod dictũ eſt à Domino per prophe
tam dicentẽ:Ecce uirgo in utero habebit,& pariet filiũ,& uocabis nomen ei-
us Emanuel, quod eſt interpretatũ, Nobiſcum Deus. Sic ſanè ſecundũ nos
ea quæ ad diuinam prędictionẽ pertinent,ex ipſo rerum euentu comproban
tur:quippe quum alia ratione nunquã præ ſe ueritatem prophetia latura eſſe
B uideatur.Poſt hæc autem,quæ nã & quod futura eſſe dicantur,uel bona,uel
mala in die illã,hoc eſt,quo tempore adueniet Emanuel, hinc iam conſidere-
mus:Sibilabit,inquit,Dominus muſcis,quę dominant̃ in parte fluminis Ae-
gypti:et api,quę eſt in terra Aſſyriorum: et uenient,& quieſcent in cõuallib.
regionis,& in foraminibus petrarum,& in ſpeluncis,& in omni ſciſſura,& in
omni ligno. In die illa radet Dominus in nouacula magna quæ mercede con
ducta eſt,ultrà fluuium regis Aſſyriorum,caput & pilos pedum,& barbã au
feret.& erit in die illa,nutriet homo iuuencam boum,& duas oues,& erit ex
eo quod plurimum faciet lac.comedet butyrum:quoniam butyrũ & mel co
medet omnis qui relictus fuerit in terra.& erit in die illa,omnis locus ubicun
que fuerint mille uites pro mille ſiclis, in terram incultã erũt,& in ſpinã.cum
ſagitta & arcu ingredientur illuc:quoniã terra inculta,et ſpina erit omnis ter
ra.& omnis mons qui aratur, arabitur.Nõ accedet illuc terror,erit enim à ter
ra inculta & ſpina in paſcua ouis, & in conculcationẽ bouis.Hæc tam multa
futura in die Emanuel, præſens prophetia complexa eſt: quæ quali contem-
platione ſcrutanda ſint,iam experiri tempus eſt,ipſam interim ſententiam di-
uidentes: Sibilabit,inquit, Dominus muſcis in die illa,quę dominãtur in par
te fluminis Aegypti:& api,quæ eſt in terra Aſſyriorum.ubi uirorum prius ſi-
mulacra adorantium animas, aut etiam quaſdam & immundas & infeſtas po
teſtates, muſcas arbitror nominari: & muſcas Aegyptiacas, quæ ſacrificijs & *Muſca & apis quid ſignificent.*
cruoribus ſimulacrorum gaudent.Apis uero,eſt animal aculeo armatum,&
quod regnãdi,ac ſub rege degendi,bellandiq; ſcientiã habet,& ulciſci ac uul
nerare aduerſantes idoneum eſt. Haſce igitur in locum unũ cõuenientes,a-
lias quidem de regione eorũ qui ſimulacra adorant,alias uerò de terra guber
nantium (Aſſyrij.n.ex interpretatione nominis gubernantes intelliguntur)
iuſſu & quaſi ſibilatione Domini & Dei rerum omnium,Iudææ uniuerſæ im
peraturas, propter ipſius in Chriſtũ incredulitatem ait,In die Emanuel. His
autem uerbis ſignificat gentes externas et militares,habitaturas Hieruſalem,

A & Iudæam terram. Quod quidem ipſum euidentioribus uerbis Saluator noſter cecinit, ubi ait: Et Hieruſalem conculcabitur à gentibus. quod oraculum haud ita multo poſt illas Saluatoris noſtri uoces exitũ inuenit, Romanis ipſam urbẽ expugnantibus, illucq; diuerſi generis uiros collocãtibus, & in loco ſtatuentibus. Rurſus idem Dominus abraſurus dicitur in regis Aſſyriorũ nouacula, hoc eſt, caſtigatoria ui principis ſeculi huius, caput & pedes, & barbã, non alterius cuiuſpiã quàm rurſus Iudaicæ gentis, hoc eſt, ornamentũ & gloriã ablaturus per corũ, qui uniuerſo imperant, principatũ. Hos autem nõ alios quàm Romanos eſſe innuit. Nomine enim Aſſyriorum, quodcunq; per ſingula tempora gentibus impoſitũ eſt regnũ, ſignificari arbitror, propterea quòd ex Hebraica lingua interpretãtibus Aſſyrij gubernãtes ſignificant. Itaque nunc gubernantes Romani ſunt. Nã re uera Deus uniuerſi, Romanorũ nouacula, hoc eſt, ciuili ac bellica ui omnẽ Iudaicæ gentis gloriã, in qua prius ſuperbiebat, omnemq; ipſorum fortitudinẽ, quæ per barbã, & pilos pedum ſignificatur, abſtulit. Neq; n. alio unquam tempore prius, quam poſt Saluatoris noſtri, hoc eſt, poſt ipſius Emanuel ortum, omne illis ornamentũ abſtulit Deus per principatũ Romanorum. Sed pro rege Aſſyriorum, Aquila quidem, In regno Aſſyriorum: Theodotion autem, In rege Aſſyriorũ conuertit: itemq; Symmachus, qui quidẽ ſic oſtendunt, quod non regis Aſſyriorum caput abradendũ eſſe minetur oraculum, ſed regis eius nouacula: atq; in eo ipſo rege Aſſyriorũ, ijs quæ in hac prophetia cõtinentur afficiendã eſſe Iudaicã gẽtem. Hæc autem etiam ipſo euentu cõprobantur. Per ociũ uero unuſquiſq; alia cõplura, ſi obſeruauerit, apud prophetas inueniet, quaſi de perſona Aſſyriorum dicta, quę nullo modo accommodari Aſſyrijs poſſunt: ſed regno quod per ſingula tempora uniuerſis gentibus dominetur. Etenim iam etiam Perſas apud Hebræos inuenimus Aſſyrios nominari. Quocirca nunc quoq; putauimus principatum Romanorum hoc oraculo ſignificari. Gubernate enim ipſum hunc, & eundem gubernari a Deo, poſt Saluatoris noſtri aduentũ cernimus. Nemo tamẽ ſuſpicetur omnia nos dicere, quæcunq; in diuinis libris de Aſſyrijs leguntur, ad Romanos eſſe referenda. Fatuum enim id atq; impudentiæ obnoxium. Sed quaſdam eſſe propheticas uoces, teſtimonijs quæ de Chriſto feruntur, implicitas, quas dicimus de Romanis per Aſſyriorũ appellationem accipiẽdas ex nominis interpretatione. quod ſemper regnum illud quod per ſingula tempora gentibus impoſitum eſt, præſentat, quemadmodũ ſuo tempore demõſtrabimus. Atq; ego quidem, dũ huius expoſitionis rationem mecum inquiro, arbitror ob nihil aliud oracula prophetica non commemorare nominatim Romanos, quam quod Romanis regnantibus, Saluatoris noſtri doctrina in omnes homines ſuum lumen erat miſſura: & ſcripturæ propheticæ in ipſa Romanorum urbe, & in omnibus gentibus Romano imperio ſubiectis publicandæ. ne igitur ijs qui imperium obtinebant ulla oboriretur offenſio, ſi de ipſis apertiſsimè ſcriptũ eſſet, ſermonis adhibita eſt in oraculis obſcuritas, quùm quidem in alijs pluribus, tum uero in Danielis uiſionibus, quemadmodum in hac quoq;, quæ nunc in manibus eſt, prophetia: quæ cum Aſſyrios appellet, gubernantes intelligit. Horũ ergo nouacula, uniuerſum Iudaicæ gentis ornamentũ, poſt ipſius Emanuel, ortum abradendũ hoc eſt abolendum canit. Præterea in ea die de qua dictum eſt, ipſius inquam Emanuel, quæ eſt dies aduentus Chriſti, nutriet, inquit, homo iuuencam boũ, & duas oues, & erit ex eo quod plurimum faciet lac: butyrum et mel comedet omnis qui relictus fuerit in terra. In quibus uerbis ſane, dixerit aliquis, Iudaici populi famẽ paupertatẽq; immẽſam ſignificari: quippe qui neq; triticeo naturaliq; cibo ſit abũdaturus, ex eo quod neq; terrã arabit, neq; ſeminabit, neq; metet, neq; greges ouiũ, neq; boũ armenta poſſeſſurus, ſed habiturus duas oues & iuuencã unã, quib. lac ſibijpſi ſuppeditet. aut aliter, figuratè loquẽs, eum qui

Nouacula quid deſignet.

B

eum qui

A eum qui in terra relictus ſit, ſignificare dixerit ex Iudæis qui in Saluatorē ac
Dominum noſtrum crediderint: apoſtolorum atq; euangeliſtarum chorū, e
quibus unuſquiſq;, quū ſecundum electionem gratiæ relictus ſit, & ob id, re-
lictus in terra nominatus, iuuencā boum & duas oues dicitur nutriturus, ter
nos uidelicet per ſingulas eccleſias ordines: unū quidem eorum qui præſint,
duos autem eorum qui ſubiecti ſint: quū eccleſiæ Chriſti populus in duos or
dines ſit diuiſus, in eorum qui credunt, & eorū qui nondū ad lauacri regene-
rationem aſſumpti ſint, ad quos etiam diuinus Apoſtolus ait: Lac uobis potū
dedi nō eſcam. Eos uerò qui iam tum in habitu perfectiore cōſtiterint, iuuen
cam boum meritò appellat, quippe qui perfectiorum boū fœtus ſint; cuiuſ-
modi ipſe fuit Apoſtolus, qui de ſeipſo atq; ijs qui ſimili modo ut ipſe labo-
rant, ita ait: Nūquid de bobus cura eſt Deo? an propter uos omnino dicit? e-
rit autem omnis quoq; ordo eorum qui eccleſię præſunt, quibusq; arandi &
colendi animas hominū cura mādata eſt iuuencę boum nomine ſignificatus:
quippe qui apoſtolicorū rituum ac præceptorum fœtus exiſtat: quiq; etiā in
uirtute uſq; adeo incremētū accepturus dicitur, ut ex fœtus multiplicitate,
tātū genitalis rationaliſq; lactis introductorijs doctrinis ſit ſuffecturus, ut ex
eo innumerabiles alij nutriendi ſint. Porro quū hæc ijs qui in terra relicti fue-
rint, futura tum eſſent, aliud quiddam in die illa, tempore uidelicet aduentus
Emanuel, euenturū prędicit. Quid autem hoc? Omnis, inquit, locus Iudaici
populi, in quo erant mille uites pro mille ſiclis, in terram incultā erit, & in ſpi
nam. Nam cū ſagitta & arcu ingredientur illuc (cōſtat uerò hoc dici de hoſti-
bus) quoniā terra inculta & ſpina erit omnis terra. Et ſanè ſpecta, quàm mul-
ta in die Emanuel, dico autem quo tempore rationale lumen eſt oriturum,
quod per Saluatorem noſtrū in omnes homines emicabit, Iudaicæ genti euē-
B tura oraculum canat. Immundas enim atq; hoſtiles poteſtates, quæ quondā
inter gentes efficaciam ſuam exercebāt & in Aegypto, & in regione Aſſyrio
rum Domino ſibi ante, & quaſi impellente, atq; adhortante eas, regionē ipſo
rū inuaſuras ait, propterea quòd talibus digna euaſerit, eaſdemq; poteſtates
quieturas in conuallibus, & foraminibus petrarum, & in ſpeluncis, & in om-
ni ſciſſura ipſorū, ad ſenſum quidem in animis ipſorū, & in ipſis corporis ſenſi
bus, & cogitationibus, & diſciſsis ipſorū mentibus, ad uerbum autem (quod
quidem in promptu eſt) per totā ipſorum regionem. quod ipſum ſanè quis
non admiretur, quum oculis cernat inimicos ipſorum omnem Iudææ locum
occupaſſe; & externos, ſimulacrorumq; cultores homines, in cunctis ipſorū
ciuitatibus & regionibus quieuiſſe? non igitur his ſolis eos eſſe afficiendos
ait oraculum, ſed etiam nouacula eius Aſſyriorum regis, quem nos intelligi-
mus, & caput eorū, & pilos pedum, & barbā, omnem uidelicet, quo ipſi quō-
dam affecti erant, ornatum abradendum. Sub eandem uerò diem hāc & ſub
idem tempus ad extremam ipſos diuitiarū Dei penuriam minatur eſſe redi-
gēdos, uſq; adeò ut & pane rationali, et ſolido, ſpiritualiq; cibo ſint carituri: ſa
tisq; habituri, ſi lacte, hoc eſt puerili introductorioq; ſermone nutriantur. Ad
hæc, uites ipſorum in terrā incultam fore. Poſtquam enim (ut ipſe propheta
ait (agricola idem et eorū dominus expectauit, dum uinea uuam ferret, eaq;
protulit ſpinas, & uociferationem quondam, non autem iuſtitiam) quocirca
etiā ſepem eis auferens, & parietem euertens, ad terram incultam uineā re-
dacturum ſe affirmat, & eam inimicis traditurū: quos cū ſagitta & arcu illuc
ait ingreſſuros, ubi à Deo, qui eos non iniuria, ſed iure optimo tradiderit, acce
perint poteſtatem eo, q terra inculta & ſpina omnis ipſorū terra facta ſit: pro
pterea, inquam, quòd ad terram incultam & ſpinam ipſi ſeipſos redegerunt)
ingredientur, inquit illuc cū ſagitta & arcu, qui contra ipſos poteſtatem acce
perint. Cæterum noli quęſo mirari, ſi hęc quoq; adumbratè, & per figuras ob
ſcuriſsimas reddita ſunt. Iā enim prius diſpenſationis huiuſmodi cauſa dicta

eſt quòd utiq; oraculum uoluerit extremum Iudaicæ gentis occultare interitum, ut apud eam ſcriptura ad noſtrũ ipſarum gentium profectum, utilitatẽque ſeruaretur. Nã ſi ipſis quidem palàm interitũ, gentibus autem bona prophetiæ pollicitæ eſſent, ac prædixiſſent, nemo apud Iudæos earum ſtudioſus fuiſſet, ſed eas tanquam ipſis contrarias atq; inimicas deleuiſſent: atq; ita nobis qui de gentibus profecti ſumus, neutiquã licuiſſet prophetarũ de Saluatore noſtro, ac de nobis ipſis teſtimonijs uti. Cæterum cũ tã multa in die Emanuel Iudaicæ genti ſecundum alteram interpretationẽ euentura eſſent, eorũ qui ex ipſis relinquendi ſint, paucitas quędam futura dicitur, de qua ait Apoſtolus, Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ factę ſunt. ex hac autem paucitate qui fuerit, nutriet, inquit, iuuencã boum, & duas oues: & ex eo q̃d plurimũ faciet lac butyrum & mel cõmedet. Talis autem à nobis in ſecũda expoſitione omnis apoſtolicus diſcipulorũ Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti chorus demõſtratus eſt. ſed quẽadmodũ hic qui relictus ſit, talis futurus ex prophetia declaratur. ita poſtquã uniuerſa Iudaicæ gentis regio, & uinea eiuſdẽ, in terram incultam & ſpinam commutata fuerit, & propterea hoſtibus tradita: rurſus ex altera parte omnis mõs qui arat, arãdus eſſe ab eadẽ prophetia prædicitur. Arbitror autem Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti eccleſiam modo ſignificari de qua ipſe ait: Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra mõtem poſita. quod enim in eccleſia publicis actionibus clarum & ſublime & ad ſuperna tendẽs ſit, mõtem arbitror his uerbis appellari. hunc igitur mõtem qui aratur, aratũ iri ait, ita quidẽ ut illuc terror acceſſurus nõ ſit: quin potius uſq; adeo à priore ſolitudine, & terra inculta et ſpina cõmutandũ, ut idoneus futurus ſit qui euadet in paſcua ouis & cõculcationẽ bouis. Ea ſanè ratione colligere poſſumus, quemadmdũ Chriſti eccleſia, q̃ olim erat terra inculta & ſpina, ad tantã cõmutationem per ipſius gratiam peruenerit, ut herbam rationalis fertilitatis & pabulum opportunũ, uſq; adeò protulerit, ut & ouibus ſimiles & ſimpliciores ea frui poſsint: & qui ad habitum perfectiorẽ peruenerint, qui boues appellantur, eandem arare & colere, eo ſanè modo quo diuinum Apoſtolũ docentem oſtendimus, ubi ait: Numquid de bobus cura eſt Deo? an propter uos omnino dicit: Propter uos enim ſcripta ſunt, quoniã debet q arat, in ſpe arare: & qui triturat, in ſpe participare. Itaq; olim deſerta incultaq; erat terra: poſt Chriſti aduentum cõmutata eſt, ut quos eo modo boues intelleximus, ijs cõuenientis aptęq; agricolationis uſum idoneum prębeat. Attende uerò, quo'nam modo ſub uno eodemq; ſenſu ortus de uirgine canitur. Et pariter, inquit oraculum, quæ olim fertilis terra, & quæ prius mille ſiclorũ erat, in terrã incultam erit, & in ſpinam. omniſq; eorum terra, propterea q futura ſit in ſpinam & terram incultam, tradetur ijs qui cum ſagitta & arcu accedent. Cõtrarium uerò patietur omnis mons: nam à priore inculta terra & ſpina mutabitur in paſcua ouis, & cõculcationẽ bouis: itaq; ipſe qui aratur arabitur, neq; illuc terror adueniet. Quibus uerbis planè arbitror ſignificari Saluatoris noſtri ortũ de uirgine, & q̃ poſthac ſimul atq; aceruatim & Iudæis & reliquis gentib. euentura erãt: ſiquidem utriuſq; ordinis mutationem in cõtrariũ prophetia demonſtrat: Iudaicæ quidem gentis à meliore in peius: collectæ autem de gentibus eccleſiæ, à priore ſterilitate ac ſolitudine, in fertilitatem ſecundũ Deum. quę quidem dum ſub unũ & idem tempus quo Emanuel adueniet, abſoluenda canuntur, oraculi ueritatem euentus cõprobauit. Nõ enim aliàs quàm poſt Saluatoris noſtri aduentum, finem accepiſſe demõſtrantur, tũ ex ijs rebus quę planè de Iudęis dictę ſunt, tum ex ipſo quę de gentibus collecta eſt eccleſia. nam ſi poſt aduentũ Saluatoris noſtri, ipſius inquam Ieſu Chriſti, regnum ac principatus apud Iudæos & apud Damaſcenos eſſe nõ deſijſſet: & niſi ante oculos noſtros nobis ipſis intueri liceret relictã ab illis terram, & ab externis ac ſimulacrorum cultricibus nationibus habitatam. præterea, ſi non

Vinea Domini Sabaoth ſpinis obducta.

in terram

A In terram incultam & ſpinam, omne quodcūq; olim uenerabiliſsimū ſacri apud illos ſanctuarij decus habebatur, commutatū eſſet: & niſi cultores ſimulacrorum, impuriſsimi homines, illorumq; hoſtes cū ſagitta & arcu inuadētes, & ab ipſo Domino impulſi ab externis regionib. ueniſſent, et in ipſorum terris quieuiſſent, omnemq; locum omnemq; ciuitatem ipſorum occupaſſent. & rurſus, niſi à terra inculta & ſpina, & ab ea quæ prius erat colendi negligentia, per Saluatoris noſtri doctrinam cōmutatæ omnes quęcūq; in ipſum crediderunt gentes, religioſam et ſecundū Deum rationalem fertilitatem cultū quę accepiſſent: ad hęc, niſi oculis Christū intuiti, non credidiſſent, & niſi docentē audiuiſſent, auditumq; reſpuiſſent: & niſi reliqua quę in eadem prophetia continent, poſt tempora Ieſu Saluatoris noſtri exitum ſortita eſſe oſtenderent: ſanè nō ipſe eſſet habendus, quem prophetę intelligunt. Sed ſi cuiuis uel cæco, ut aiunt, perſpicua oraculorum euenta exiſtunt, quæ quidem non alias quàm poſt tempora aduentus illius completa ſunt, quid amplius opus eſt de illius ortu ex uirgine dubitare? ac non potius benigna quadam ratiocinatione, ex ijs quæ adhuc cernūtur quæ tandem ſunt, niſi Iudęorum in illum incredulitas? (quæ planiſsimè ſecundum ipſum oraculum cōpletur, quod ait: Auditu audietis, & non intelligetis: & intuentes intuebimini, & nō uidebitis: craſſum enim factum eſt cor populi huius) & ipſius Hieruſalem obſidio? & priſci illius ſanctuarij extrema ſolitudo? & externarum gentiū, quę ſtimulis, hoc eſt aſperiorib. imperijs ipſo in ſeruitutem redigunt, in ipſorum terra habitatio? (hoc enim ſignificant muſcarū atq; apum exempla) & deniq; ipſarū gentium à priore ſolitudine ad culturam ſecundum Deum cōmutatio? hęc igitur quę oculis cernuntur, quis non admiretur atq; obſtupeſcat? quis porrò non uere diuinum fateatur uaticinium? cum audiat ante totos mille annos apud

Stimulus aſperū imperium.

B maiores hæc in libris ipſorum contineri & uerſari? quæ tamen non alias ad finem peruenerint, quàm poſt Saluatoris noſtri aduentū? Quòd ſi admirabilis eſt prædictio, item ꝑ admirabilior & ſupra omnē rationem ipſius prædictionis euentus, quid amplius dubitare opus eſt, utrum primus eius de quo prophetæ loquunt accesſus, admirabilem & ſupra omnem hominis naturam ſui ortus conſtitutionem ſortitus ſit, quando reliquorum quoq; miraculorū euidentia, quę illius ortu haud quaquam minor eſt, cogit etiam aliorum quę circa illum geſta ſunt accipere teſtimonium? Cęterùm, ordine deinceps his quę dicta ſunt poſt illud, In paſcua ouis, & cōculcationē bouis: adnexa eſt altera quædam prędictio cognata eius quę expoſita eſt. quæ quidem ab eo loco incipit, Et dixit Dominus ad me, Sume tibi librum: quam etiam ipſam tempus iam eſt ut exponamus, & contemplemur.

Demonſtratio. 11.

Et dixit Dominus ad me: Accipe tibi ipſi librum nouū grandem, & ſcribe in eo ſtilo hominis, ut celeriter direptionem facias ſpoliorū: adeſt enim, et teſtes mihi facito fideles homines, Vriam ſacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ. & acceſsi ad prophetiſsā; & in utero accepit, & peperit filium: & dixit Dominus ad me, Voca nomen eius: Accelera ſpolia detrahere: citò prædare. quia antequā ſciat puer uocare patrem aut matrem, accipiet poteſtatē Damaſci, & ſpolia Samariæ coram rege Aſsyriorum. Continuat cum ſuperiore prophetia hæc: Quæ enim illic uirgo, nobiſcum Deū parere dicitur, prophetiſſa in pręſenti nominata eſt. Sed cum quæſtio orietur, unde nam eſſet conceptura quæ uirum experta non eſſet, ipſum hoc de quo quęritur, nunc oraculū docet: Et acceſsi, inquit, ad prophetiſſam, & in utero accepit, & peperit filiū. Eſt autem intelligendū de ſpiritu ſancto, & quo afflatus propheta diuinabat. Ipſe enim ſanctus ſpiritus ſe acceſsiſſe ad prophetiſſam fatetur. quod quidē ipſum plane completum eſt in Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti ortu, quo tempore

Iſaie 8.

miſſus eſt angelus Gabriel à Deo in ciuitatē Galileę, cui nomen Nazareth, ad uirginem deſponſatam uiro, cui nomen Ioſeph, de domo & familia Dauid, ad quam dixit: Aue gratia plena, Dominus tecū: benedicta tu in mulieribus. Et rurſus: Ne timeas, inueniſti enim gratiam apud Deum, & ecce concipies in utero, & paries filiū, & uocabis nomen eius Ieſum. & cum dixiſſet Maria, Quo modo erit iſtud, quoniam uirū non cognoſco? reſpondit: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſsimi obumbrabit tibi. Ideoq; quod gignitur, ſanctū uocabitur, filius Dei. & in ſuperiore qdem prophetia in ortu ipſius Emanuel, priuſquam ſciret puer bonum aut malum, dicebatur, relinquendā eſſe terram ab obſidentibus eam duob. regibus, uno quidem Samarię, altero autē Damaſci: in præſenti uerò, priuſquam ſciat uocare patrem, aut matrem, puerū accepturū poteſtatem Damaſci, & ſpolia Samariæ, quarum prius abolendos eſſe reges in ortu ipſius Emanuel cecinit. Et ad uerbū quidem in diebus Achaz regis Iuda, & ipſius prophetæ Eſaiæ, duo reges ex cōpoſito, eos q ſucceſſorib. Dauid parebant, obſederunt, ſicut etiā prius oſtenſum eſt: alter quidem Damaſci, gentiū ſimulacra adorantiū rex: alter uero Iudaicæ multitudinis, in ea Palæſtinæ ciuitate, quæ tūc quidem uocabat Samaria, nūc aūt à noſtris Sebaſte nominatur. de quib. Deus per Prophetam ad Achaz dixit: Ne timeas, neq; anima tua langueat à duobus lignis, à torrib. his fumigantibus. & cū interitū uirorum continuò, neq; multo pòſt futurum dixiſſet, deinceps canit, quemadmodū in nobiſcū futuri Dei ortu penitus amborum extinguet & diſſoluetur regnum. Oſtendimus autem ab hiſtoria quemadmodum uſq; ad tempora aduentus Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, utrumq; et Iudæorum & Damaſcenorum permanſerit regnum. Poſtquam uero ille ad omnes homines aduenit, ſicut oraculū ipſum prędixerat, defecerunt, quo tempore imperiū Romanorū unà cū Saluatoris noſtri publicatione inualuit. & hæc ad uerbum cum ceciniſſet oraculum, tranſiuit ad ſenſum & intelligentiam, & ad uniuerſalem maioris ſpiritus in contemplando expoſitionem. & cū duos ordines hoſtiū atq; inimicorum inuiſibilium, hoc eſt malorum dæmonū inſtituiſſet, qui omne hominū genus uarijs modis oppugnant: unum quidem eorum qui & undiq; & ſemper inter homines cultus ſimulacrorum, & in opinionib. falſas ſententias generant atque efficiunt: alterum uero eorum qui in morib. animarum perditionem atq; interitum moliuntur: cūq; erroris in ſimulacris colendis imaginem ferre oſtendiſſet eum qui Damaſci imperaret: eius uerò per quem homines à temperanti ſanoq; uictu deducuntur, figuram eſſe eum qui Samarię: non prius ait terram ab hiſce liberandam (ſic utiq; uocās homines in terra habitantes) quàm in terra conſpiciat Emanuel Deus. ubi autem hic illuxerit, & in hominis anima regnauerit, neminem poſthac ſuperfuturū eorū qui antea ipſam poſsidebant. Sic ſanè etiam hoc in loco dictum eſſe illud, Accipiet poteſtatem Damaſci, & ſpolia Samariæ: ut pote cū Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti uis aceruatim euerſura eſſet, cūctos inuiſibiles nobis hoſtes, q iampridem his quæ ſuperius dictę ſunt, à Deo alienis & noxijs operationib. uniuerſos homines obſidebant, nec non rurſus ſi ad uerbum interpreteris, uideas protinus in ortu atq; aduentu Saluatoris noſtri, Damaſci potentiam euerſam, & ſpolia Samariæ ſublata, hoc eſt earū regna, quæ uſq; ad tempora de quibus dictum eſt, durauerint, ex illo ad hunc uſque diem, ut ab oraculis prędictum eſt, defecerunt. Quidam uerò etiam aliter dicunt, magos q ab oriente uenerunt, & Chriſtū qui puer adhuc erat, adorauerunt, hos ipſos eſſe poteſtatem Damaſci. potes etiam magis in uniuerſum dicere, omnes q cunq; alienam à Deo multitudiniq; deorum addictam ſimulacrorum culturam aſpernati ſunt, & Chriſti uerbo ſeipſos addixerunt, pręſertim ſi in uerbo & ſapientia ſeculi huius potentes ſint, eos ipſos eſſe qui Damaſci potentia nominētur, eodem ſenſu etiam ſpolia Samarię accipies, de Iudaica gente aſſumptos Salua

A ptos Saluatoris noſtri diſcipulos & apoſtolos, quos quaſi de hoſtib. ad circū
ciſionem ſpectantib. qui aduerſum ſe militauerint, prædę inſtar ſibiipſi ſubij-
ciens, contra Aſsyriorū regem armauit, quādoquidem ſic rurſus per figurā,
ſeculi huius princeps ſignificatur. At uerò quoniam illud ante regem Aſſy-
riorum, manifeſtius Aquila reddidit, ubi ſic ait, In faciem regis Aſsyriorum:
uide ne fortè in his uerbis Romanorum imperium ſignificet: ſiquidem ex ijs
quę paulo antè à nobis expoſita ſunt, Aſsyrij ſermone noſtro, & qui dirigūt, *Interpretatio nominis Aſſur.*
& qui diriguntur intelligi ſolent. quoniam igitur oraculo quod nunc de Sal
uatore noſtro redditur, etiam rex Aſsyriorum implicitus eſt, meritò hic quo
que à nobis Romanorum imperiū acceptū eſt: quippe quod ab ſubijciēdas
gentes ab ipſo Deo dirigatur. Ergo qui naſcitur puer, accepturus potentiam
Damaſci, & ſpolia Samarię, & traditurus in faciem Aſsyriorum, & in oculis
eorum qui à Deo dirigunt canitur, atq; hæc ipſa in ortu ſuo facturus ui qua-
dam diuina atq; ineffabili, cui quidem adhuc in puerili corpore conſtitutus,
tanta inter homines diſpenſatione funget. Omnia uerò hæc ꝓpheta in nouo
& grandi libro ſtylo & ſcripturę hominis tradere iubetur: hoc enim ſermone
nouū ſignificatur Teſtamentū. Aſsumit autem eorum quę dicta ſunt teſtes
ſacerdotē & prophetam, oraculo docente, fore opus in demonſtrationib. de
Chriſto tum à ſacerdotio quod in lege continet, tū à prophetis qui poſtea fue
runt, accipere teſtimonia: & alioqui fideles uult eſſe teſtes, eos qui pueri de q̄
agitur inſpecturi ſint ortum, ut ea quæ in ipſa prophetia continent intelligere
poſsint. Supra enim dicebatur, Si non credideritis, non intelligetis, & alterū *Nominis Vriæ interpretatio.*
quidem lumen Dei habere: id enim Vrias ex interpretatione ſignificat. alterū
uero, qui benedictiōis ſit filius, Dei in ſeipſo memoriā ferre: id enim ſibi uult
Barachię Zacharias. hęc igitur nos in figuras coniecimus. Si quis aūt ex Iudę
B is hæc nolit ſic ſe habere, is quæſo nobis oſtendat, quis unquam apud ipſos E
manuel fuerit, et quomodo propheta ad prophetiſſam acceſſerit, & quæ tā
dem ea ſit, & quomodo e ueſtigio cōceperit, & quis'nam iſte ex prophetiſſa
natus filius, cui nomen ipſe Dominus impoſuerit, celeriter detrahe ſpolia, ci-
to p̄dare, & quę'nam ſit cauſa huiuſce, eius qui natus ſit, appellationis. Oſten
dant præterea illud quid ſit, prius quàm ſciat puer uocare patrem aut matrē,
poteſtatē accepiſſe Damaſci, & ſpolia Samariæ coram rege Aſsyriorū. Nos e-
nim iſta & ad uerbum, & figurate accipientes, iam nunc cōpleta eſſe demon-
ſtramus in ortu Saluatoris noſtri: quippe qui illud itē oſtenderimus alias qdē
ad uerbū, & ſecundū eā ſententiam quæ in promptu ſit: alias uerò figuratè o-
portere in ipſas prophetias incumbere. cōtinuo namq; poſt eas q̄ antea dictæ
ſunt uoces, per obſcuriores quaſdam figuras adiungit: Et adiecit Dominus
loqui ad me adhuc, eo quòd nolit populus iſte aquam Siloā, quę uadit cū ſi-
lentio: ſed uelit habere, Rhaaſim, & filium Rhomeliæ. idcirco ecce Dominus
adducet ſuper uos aquam fluminis fortē et multam, regem Aſsyriorū, & glo
riā eius: & aſcendet ſuper omnem conuallē ueſtram, & ambulabit ſuper om
nē murum ueſtrū, et auferet de Iudæa hominem qui poſsit caput tollere, aut
q idoneus ſit conſumere aliquid. et erunt caſtra eius ita, ut impleant latitudi-
nem regionis tuę, nobiſcum Deus. Cognoſcite gentes, & uincimini, exaudi
te uſq; ad extremū terrę. Planiſsimè enim hæc nulla alia ratione, quàm ex fi-
gura, & immutatione, cōuerſioneq; ſermonis ſententiā ſeruāt: ſignificant nā-
que p aquam Siloam quę uadit cū ſilentio, euangelicā ſalutaris uerbi doctri-
nā: nam ex interpretatione, Siloam dicitur miſſus. Porrò hic quis'nam alius
ſit, niſi qui à patre ad nos miſſus eſt Deus uerbum? de quo etiam Moſes ait: *Geneſis 49.*
Non deficiet princeps de Iuda, neq; dux de femoribus eius, donec ueniat cui
repoſitum eſt: & ipſe erit expectatio gentium. Pro illo enim, Cui repoſitū eſt
in Hebraico habetur Siloam, eum uidelicet q hic habetur Siloam, hoc eſt miſ
ſum, etiam illic ſignificante oraculo. Porro Rhaaſim rex fuit earū gentium,
quæ ſimul-

quę ſimulacra Damaſci colebant, ſicut Rhomeliæ filius eius Iudaicę gentis, A
quę in Samaria patriam religionem deſeruerat. Minatur ergo Deus ijs q Siloam,hoc eſt,miſſum Emanuel,& eum qui ex muliere prophetica natus ſit, filium,potabileq́ ac fœcundum eius uerbum non ſuſceperint, ſed illud quãuis manſuetè & cũ ſilentio feratur, recuſauerint,& contra ſeipſos aut gentiũ ſimulacra colentiũ,aut populi Dei defectionis principem optauerint,ſe inductúrum aquam fluminis fortem&multam:quam ſanè aquam,ipſum prophetię oraculum interpretať dicens,ipſam eſſe,regem Aſſyriorum. Sic enim rurſus ſecundũ ſententiã, aut ſignificat principem ſeculi huius: aut quod nũc rerũ potitur,Romanorum imperium: cui imperio traditi ſunt qui eam,de qua dictũ eſt,aquam Siloam,quę cum ſilentio uadit,recuſauerunt,aduerſarijs autem atq́ hoſtibus rectæ rationis ſententijs atque opinionibus ſeipſos ſubiecerunt:eueſtigio enim, neq́ ita poſt multum tempus, in eos qui Saluatoris noſtri Euangelium non ſuſceperant,ſed potum Siloam qui labitur cum ſilentio recuſauerant,Romanorũ ab ipſo Deo directus exercitus,facto impetu pene trauit in omnem conuallẽ ipſorum, & ambulauit ſuper omnem murũ ipſorum,& abſtulit de Iudęa hominẽ qui poſſet caput tollere,aut qui idoneus eſſet conſummare aliquid:& facta ſunt eius caſtra adeò magna,ut uniuerſæ Iudeæ latitudinem impleuerint. Et hoc quidem cur ita ad uerbum cõtra illos cõpletũ ſit, ſi uis diſcere, audi iam. Nempe quoniam ille Deus Emanuel qui de uirgine natus eſt,nobiſcum fuit,non cum illis:nam ſi illum habuiſſent,nũquam talia paſsi eſſent. Quapropter iam deinceps oraculum ad gentes inclámat ipſum Emanuel,dicens:Nobiſcum Deus, cognoſcite gentes,& uincimini.Et hęc quidem nos hoc modo interpretati ſumus,ut oſtenderemus quemadmodum nunc quidem ad uerbum, nunc autem p obſcuriores figuras maximam prophetiarum partẽ intelligere oportet:cęterum iã inde abeuntes,cõuenit etiam id quod de eadem prophetia ſupereſt, ſimili ratione cõtemplari. B
Quod ſi etiam nunc Iudæi hæc alio quodam tempore futura eſſe dicãt, utpote cum ea ex ſcripto duntaxat,atque ad uerbum,de eo qui ab ipſis adhuc expectatur Chriſto accipere ſoleant: interrogandi ſunt protinus,quomodo qui uenturus eſt,ut ipſi aiunt,poteſtatem Damaſci,& ſpolia Samariæ accipiet coram rege Aſsyriorum, cum in præſenti tempore Samaria ſublata ſit, neq́ amplius exiſtat:et ea quę poteſtas Damaſci nominatur,nuſquam appareat: neq́ item potentia Aſsyriorum, quã quidem cum Medi ac Perſæ euertiſſent,in eius locum iam pridem ſucceſſerunt? quæ ſimul omnia cum ſui ipſorum,hoc ipſo tempore uix exiguũ quoddam ueſtigiũ demonſtrent,quo poſsimus ea fuiſſe aliquando conijcere,qui tandem fieri poteſt, ut in futurum tempus eorum expecteť euerſio? atqui ne antea quidem ullo unquã tempore facta eſſe ea,quæ in huiuſmodi prophetia cõtineť,dicere ullo modo poſſunt. Nullus certè unquã apud Hebręos,ex prophetica matre & Eſaia ꝓpheta natus, ſpolia Samariæ & poteſtatem Damaſci, exercitu contra regem Aſsyriorum cõparato(ut eam ſentẽtiam ſequamur quę à uerbis non recedit)accepiſſe memorať. Omni itaq́ ratione fateri cogimur,ea tantũmodo ſecundũ ſuperius redditam,à nobis ſententiam cõpleta eſſe,hoc eſt, nuſquam alias quàm poſt aduentũ Ieſu Saluatoris noſtri,q̃ tempore demonſtrauimus ea quæ hoc modo prędicta ſunt,finem accepiſſe. Ergo in huius aduentu,ſicut in ipſa prophetia cõtinetur,ſcriptus eſt nouus liber, noui utiq́ teſtamenti uerba complectens,& in his ortus prophetice mulieris filij,qui ſecundũ uerba prophetiæ, & Damaſci & Syriæ uniuerſę regalem potentiam, & quæ nos interpretati ſumus,ſpolia Samariæ,ineffabili quadam diuinaq́ uirtute in manus regũ Romanorum tradidit,uerũtamen ſententiam quoq́ ſequentib. ſuos idem de Iudęis diſcipulos,quaſi ſpolia quędam adeptus,intelligibilibus rationalibusq́ armis munitos,in faciem eius de quo dictum eſt regis Aſsyriorum,conſtituit, atq́ hos

tanquam

A tanquam ſuos proprios ſcutatos milites cōparauit. Attamen eos ꝙ fœcūdam uitalemq́ doctrinę ſuæ aquā, quæ cum ſilentio labitur recuſauerint, & hoſtiles Deoq́ inimicas partes elegerint, regi Aſſyriorū tradidit, cui qdem etiam nunc addicti ſeruiunt. Aſcendit igitur hic ſuper omnem conuallem ipſorū, et ſuper omnem murum ipſorū, & abſtulit de Iudæa omnem principē ac regē, qui hoc in loco caput nominatur: & omnem potentem, qui aliquid cōficeret. itaq; ex illo in hunc uſq; diem illi neq; ullum caput habent, neq; aliquem in diuinis potentem, qualis quondam erat, qui illis ornamentum decusq; addebat, ſiue propheta, ſiue alioqui iuſtus Deoq; amicus uir. Conſtat aūt illud quoq;, quemadmodū omnis ipſorum regio inimicis hoſtibusq; ipſorū ſubiecta, in hunc uſq; diem uexetur, & hæc uniuerſa, in ipſius Emanuel aduentu ſuum finem ſortita ſint. Hoc ipſum ſanè Hebræorum ſcripta continent, ꝗ propemodum ſignificant, ipſum Emanuel, cui credere noluerunt Iudæi, autorē illis tantarum calamitatū extitiſſe, nobis autem gentib. quæ illi credidimus, & ſalutem & Dei notitiam, ut iam demonſtratū eſt, attuliſſe. Quare deinceps adiungit: Nobiſcum Deus, cognoſcite gentes & uincimini. Siquidē nos ex gentib. uicti ſumus re uera, qui ipſi ueritati, & ſtantis nobiſcū Dei uirtuti cedentes, in illum credidimus, cedentesq́ eidem paruimus omnes pariter, qcūque uſq; ad extrema terræ habitamus, ut in ꝓphetia ſcriptū eſt, quę ait: Exaudite uſq; ad extremū terræ, & nos qdem, & uicti ſumus, & uocanti obtēperauimus. Ad eos uero qui de ipſis gentibus non crediderint, ea dirigit quæ ſequunt̄, dicens: Qui fortes fuiſtis, uincimini. Si enim rurſus fortes fueritis, rurſus uinceminii: et quamcunq; rationem inieritis, nō manebit in uobis: quoniā nobiſcum Deus. Sic dicit Dominus forti manui non credētibus. quibus uer-

B bis oraculum ad eos, qui iugum detrectāt & doctrinæ Chriſti reſiſtunt. et potenti ipſius manui non credunt, planiſſimè uaticinat̄, quod futurum ſit ut ne ualeant quidem oppugnare nobiſcum Deū, quamuis experiantur: & quod omne quodcūq; aduerſum nos cōminiſcentur, ipſis non conſtaturū ſit, propterea quod nobiſcum ſit Emanuel. & hanc quidem ſententiam facile eſt, ut ij attendant, eiq́ eſſentiantur, qui minas aduerſum nos & principum per ſingula tempora inſolentias atq; impetus animaduerterint, atq; ut incaſſum eis omnium minarum euenta propter nobiſcum Deum euaſerint.

Christus incredulis offendiculū, fidelibus uerò ſalus.

Demonſtratio III.

Hoc primùm, bibe, citò fac, regio Zabulon, & terra Nephthalim, & reliqui ꝗ maritimam habitant trans Iordanem, Galilęa gentium, populus ſedens in tenebris, uidete lucē magnā. ſedentib. in regione & umbra mortis, lux exorta eſt eis. & quæ ſequuntur. quibus adiungit: Quemadmodum omnē ueſtē congregatam dolo, & indumentū, cū conciliatione ſoluturi ſunt, & uolent ſi fuerint igne cōbuſti. quoniam puerulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis: cuius imperium ſup humerum ipſius: & uocatur nomen eius, magni cōſilij angelus, admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, potentiā habens, princeps pacis, pater futuri ſeculi. Adducā enim pacem ſuper principes, & ſanitatem ei magnum imperiū eius, & pacis eius non eſt finis, ſuper ſolium Dauid & regnum eius ut dirigat illud, & ſuſcipiat in iudicio & iuſtitia ex hoc tempore & uſq; in ſeculum. zelus Domini Sabaoth faciet hæc. Iam nunc tertio puerum hunc prophetia cōmemorat, quæ eandem rem uarijs modis ſignificat. Quoniam igitur nunc propoſitum nobis eſt, aduentus Dei ad homines modum oſtendere, uide quæſo hic quàm multis modis demonſtretur. Primo quidē dictus eſt Emanuel Deus, qui de uirgine naſceretur. Secundò, ex prophetica muliere & ſpiritu ſancto puerulus, qui non alius eſt quàm is de quo iam diximus Tertio is, de quo nunc agimus, qui cum prioribus unus eſt atque idem. Huic igitur eſſe nomen dicitur, ut legitur apud Septuaginta, magni conſilij angelus, &, ut quidam codices habent, admirabilis, conſiliarius, Deus fortis,

Eſaiæ 9.

potentiam

potentiã habens, princeps pacis, pater futuri ſeculi. Vt uerò eſt in Hebraico, ſicut Aquila teſtificatur: Quoniã puerulus natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, & facta eſt menſura ſuper humerum eius, & uocatum eſt nomen eius, ad mirabilis, conſiliarius, fortis, potens, pater, etiam princeps pacis, & pacis eius non eſt finis. Sicut autem Symmachus: Adoleſcentulus enim datus eſt nobis filius datus eſt nobis, & erit diſciplina eius ſuper humerum eius, & uocabit nomen eius admirabilis, conſiliarius, fortis, potens, pater ſeculi, princeps pacis, & pacis eius non eſt finis. Ergo non ſimpliciter angelus ſecundum ipſos Septuaginta, ſed magni conſilij angelus, & admirabilis conſiliarius, & Deus fortis, & potentiã habens, & princeps pacis, & pater futuri ſeculi oriturus aliquando, & puerulus futurus, ijs uerbis canebatur. Habes etiam in ijs quæ prius dicta ſunt, Dei uerbum, & Deum & Dominum diuerſis modis appellatum, & pariter eundem angelum patris nominatum, & primum imperatorem copiarum Domini. ſed quis tandem hic ſit? ſecundum Aquilam quidẽ, & ſecundum ea quæ etiam nunc apud Hebręos feruntur teſtimonia, q̄ inter homines naſcetur, & puerulus exiſtet, admirabiliſq; conſiliarius, & fortis, & potens, & pater etiam, & princeps pacis, cuius pacis nunquam ait futurum finem. Secundum Symmachũ autem, admirabilitas, conſiliarius, fortis, potẽs, pater ſeculi, princeps pacis, & pacis infinitæ atq; interminatæ. At, ſicut Theodotion uoluit, admirabiliter conſulens, fortis, potens, pater, princeps pacis, ad multiplicandam diſciplinam, cuius pacis non eſt finis. Cæterùm, quæ ſequuntur, tibi ipſi contemplanda relinquo: hoc unũ duntaxat adnotaſſe contentus, q ipſe hic, qui dicitur pater ſeculi, & infinitæ pacis princeps, magniq; cõſilij angelus, oriturus aliquando & puerulus futurus prophetia declaratur: & in ortu ſuo inter homines uolet olim eſſe igne combuſtos eos, qui in ea ſalute gentium cuius ipſe autor erit, odioſi futuri ſunt: ſiue ij mali quidã dęmones, ſiue etiam impij homines intelligantur, de quibus ait: Quòd omnem ueſtem collectam dolo, & ueſtimentum, cum conciliatione ſoluent. Sed qui tandem hi fuerint, niſi de quib. alibi ex ipſius Saluatoris noſtri perſona dictũ eſt? Partiti ſunt ueſtimenta mea ſibi, & ſuper ueſtem meam miſerunt ſortem? & quicunq; eiuſdem impietatis ac ſceleris participes fuerunt? Qui quidem dũ ſeipſos ad extremum contemnatos uidebunt, optabunt ſe ante talem impietatẽ igne fuiſſe combuſtos, potius quàm magni conſilij angelum à ſeipſis uiolatũ fuiſſe. Tu uerò tecum ipſe cõſidera, num omnem humanam naturam tranſiliat, quòd illius pax nullum finem habitura eſſe dicatur, & quod pater ſeculi nominetur: præterea quòd non ſimpliciter angelus uocetur, ſed magni cõſilij angelus, & Deus fortis, & quæcunque unà cum his adnumerata ſunt. Itẽ ait per illum regnum Dauid eſſe dirigẽdum. quòd ipſum ſanè hoc intelliges modo. Plurima quidem ea ſunt quæ ipſi Dauid promiſit Deus, in quibus etiam illa: Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius: ipſe inuocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, & ſuſceptor ſalutis meæ. Et, Ego primogenitũ ponã illum, excelſum prę regibus terræ, in æternum ſeruabo illi miſericordiam meam, & teſtamentum meum fidele ipſi, & ponam in ſeculum ſeculi ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli. Et rurſus: Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar, Semen eius in æternũ manebit, et thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna pfecta in æternum. Quum in Pſalmis Deus ipſi Dauid tam multa promiſerit, contraria tamen ijs quæ pmiſſa ſunt, illius ſucceſſoribus eueniſſe conſtat, propter ipſorum impietates. Etenim cũ ex ſemine Dauid reges uſq; ad Iechoniam, & uſq; ad Babylonicã templi obſidionem permanſerint, ubi hoc ipſum accidit, tum uerò diſſolutum eſt regnũ: adeò quidem, ut ex illo tempore, non amplius ſedes Dauid, neq; de ſemine eius quiſquam apud Iudaicã gentem regnauerit. & hanc quidem earum rerũ quę (ut proxime poſita Pſalmi particula demonſtrat) ipſi Dauid promiſſæ

ſunt iactu

Diuerſitas interpretũ.

A ſunt,facturam,ſpiritus diuinus in hunc modū canit: Tu uerò repuliſti & deſpexiſti,diſtuliſti Chriſtum tuū,euertiſti teſtamētū ſerui tui,profanaſti in terra ſanctuarium eius,deſtruxiſti omnes ſepes eius. Et poſt pauca: Sedem eius in terram colliſiſti,minuiſti dies temporis eius,perfudiſti eū cōfuſione. Quæ omnia cum iam perfici incœperint, ab eo tempore quo populus in Babylonem captiuus ductus eſt, uſq; ad Romanorum & Tiberij imperiū prolata, prouectaq; ſunt. Nullus enim ex genere Dauid hoc toto intermedio tempore in Hebraicæ gentis regia ſede uidetur ſediſſe, uſq; ad Chriſti aduentū. Vbi uerò Dominus & Saluator noſter Ieſus Chriſtus, qui de ſemine Dauid ortus eſt,in totū orbem rex denūciatus eſt,tanquam ea quę de terra & ruina inſtaurata ſit ipſa illa ſedes Dauid, per diuinum Saluatoris noſtri regnū erecta eſt, & permanebit in æternum, ueluti ſol in conſpectu Dei, illius lucis radijs quā doctrina illius præ ſe fert,totū orbem terrarū illuſtrans. quod quidem & Pſalmi proximo teſtimonio conſentaneū eſt, et huic prophetę, de quo nunc agimus,qui de puero orituro ait,ipſum in ſede Dauid,æterna uidelicet ac permanente,quę etiam ipſi Dauid promiſſa eſt,ſeſſurū in regno ipſius,ut dirigat illud,& ſuſcipiat in iudicio & iuſtitia ab hoc ipſo tempore uſq; in ſeculū. Porrò autem quomodo hęc ipſa completa ſint, ſatis abundè docere nos poteſt angelus Gabriel,in ea allocutione qua ad uirginem uſus eſt, ſic dicens: Ne timeas Maria, inueniſti enim gratiam apud Deum. ecce concipies in utero,& paries filiū, & uocabis nomen eius Ieſum. hic erit magnus, & filius altiſsimi uocabitur. & dabit ei Dominus Deus ſedem Dauid patris eius,et regnabit in domo Iacob in æternum,& regni eius non erit finis. Ipſum hunc in Pſalmo ſuperiore etiam propheta expectans Chriſti ortum,& moram eius dilationemque quaſi ruinæ ſedis Dauid cauſam inſpiciens, tædio ingenti afficitur,& ait: Tu uero repuliſti & deſpexiſti,diſtuliſti Chriſtum tuū. Deinde quaſi timens ac ſuſpicans,Deum ipſum orat, ut quàm celerrimè ea quæ promiſſa ſunt exhibeantur,dicens: Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ Domine, quas iuraſti Dauid in ueritate tua, quæ quidem ipſa, ipſa inquam hæc planiſsimè complēda eſſe in ortu magni conſilij angeli uaticinatur, in quo uolent, inquit, ij de quibus antea dictū eſt, ſi fuiſſent igne combūſti. Quoniam puerulus natus eſt nobis,& filius datus eſt nobis, magni conſilij angelus. Quib. aūt nobis? niſi in ijs qui in ipſum credidimus? qui in Galilæa gentiū ſumus? quibus autor factus eſt luminis & lætitiæ, & recentis, nouiq; potus, noui teſtamenti myſterij, ut ipſa quoq; prophetia ait: Primū bibe, cito fac regio Zabulon,& terra Nephthalim,& reliqui maritimam incolentes ultra Iordanem. Galilæa gentiū,populus ſedens in tenebris,uidete lucem magnā,& ſedentib. in tenebris, & umbra mortis, lux orta eſt eis. Sunt uerò ij qui in his uerbis ſignificantur,& qui que ex gentib. in Chriſtum Dei crediderunt,& Saluatoris noſtri diſcipuli atque Apoſtoli,quos de terra Zabulon & Nephthalim euocatos,præcones Euangelij ſui elegit. Hiſce enim magni conſilij angelus filius datus eſt autor ſalutis. Iis uero qui in ipſum non crediderint, ignis uidelicet atq; incendij. Vniuerſæ autem huiuſce diſpenſationis cauſam fuiſſe ait zelū Domini,ſic dicēs: Zelus Domini Sabaoth faciet hoc. Sed quis tandem hic ſit zelus, niſi is cuius meminit Moſes,ubi ait: Ipſi mihi zelum iniecerunt in eo,qui non erat Deus,& irritauerunt me in ſimulacris ſuis, & ego zelum inijciam eis in ea quæ nō eſt gens, in gente ſtulta irritabo illos. Sed quoniam fauente Deo iam nūc ea quæ ad eius aduentum ad homines pertinent, de quo apud prophetas agitur,necnon eiuſdem aduentus modus,ex propheticis teſtimonijs demonſtrata ſunt,tempus iam eſſe uidetur ut inſpiciamus,ubi terrarum oriturus, & ex quo genere uenturus, item ex qua Hebræorum tribu profecturus nunciaretur: quę quidem ipſa, ſi placet, obſecro ſcrutemur.

De loco ubi eſſet oriturus is Deus, quem prophetæ nunciarunt.
Demonſtratio IIII Cap. II.

Michea 5. ET tu Bethleē domus Ephrata, minima es ut ſis in millibus Iuda, ex te mi
" hi egredietur qui præſit, ut ſit princeps in Iſrael: & exitus eius ab initio ex
" dieb. ſeculi. Idcirco dabit eos uſq; ad tempus parientis. pariet, & reliqui fratrū
" ipſorum conuertentur ad filios Iſrael. & conſiſtet, uidebit, & paſcet gregē ſu-
" um in robore Dominus, & in gloria nominis Domini Dei ipſorum exiſtent,
" quoniam nūc magnificabuntur uſq; ad extrema terræ. & erit hæc pax. Quod quidem ipſe Emanuel, qui ex interpretatione eſt Nobiſcum Deus, de uirgine naſcatur, & quod puer fiat, magni conſilij angelus, planiſsime ex ijs quæ ante propoſita ſunt demonſtratum eſt. Cæterū, oportebat etiam locum, in quo ille oriturus eſſet, ſignificari. Diuinitus ergo prædicitur de Bethlehem quidā egreſſurus princeps in Iſrael, exitus ab initio ex diebus ſeculi habens. Hoc autem ipſum nunquam humanæ naturæ accomodari poterit, ſed ſoli Emanuel, & magni conſilij angelo. Quod enim ab æterno exiſtat, cui tandem ſit accomodandum niſi ſoli Deo? igitur de Bethlehem (eſt autem hic Iudææ locus, non procul ab ipſa Hieruſalem ſitus) dicitur quidam ab æterno exiſtens progreſſurus. Nullum uerò niſi unum Dauid inueniemus gloria præditum ac celebrem, qui inde ſit exortus, & poſt ipſum Dauid, alterum duntaxat, noſtrum uti; Saluatorem Ieſum, qui Chriſtus eſt Dei: prↄter hos autem nullū alium prorſus. At uerò ipſe quidem Dauid huiuſce prophetiæ tempora anteceſsit, & plurimis ante hoc oraculum annis, mortuus eſt. præterea ne a diebus quidem ſeculi exitus ſuos fecit Dauid. Supereſt igitur, ut in eo qui poſt hac de Bethleē proficiſcitur, re uera Emanuel, quiq; omnia quæ creata ſunt antecedit, & Deus uerbum, & nobiſcū Deus appellatur, quæ hic ſcripta ſunt cōpleantur: quoniam ipſe quoq; illius in Bethleem ortus, planiſsime Dei aduentū ſignificauit, ex ijs admirabilibus rebus quæ apud ipſam illam Bethleē euenerunt. Siquidem Lucas in hunc modum enarrans deſcribit. Factum eſt autem in diebus illis. Exijt edictum à Cæſare Auguſto, ut deſcriberetur uniuerſus orbis. hↄc deſcriptio prima facta eſt præſide Syriæ Cireno. Et ibant omnes, ut profiterentur ſinguli in ſuā ciuitatem. Aſcendit autē & Ioſeph à Galilↄa de ciuitate Nazareth, in Iudↄam, in ciuitatem Dauid, quæ uocatur Bethleem, eo quòd eſſet de domo & familia Dauid, ut profiteretur cum Maria, deſponſata ſibi uxore prægnante. Factum eſt autem, cū eſſent ibi, impleti ſunt dies ut pareret, & peperit filium ſuum primogenitū, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in prↄſepio, quia non erat eis locus in diuerſorio. Et paſtores erant in regione eadē uigilantes, & cuſtodientes uigilias noctis ſuper gregem ſuum: & angelus Domini ſtetit ſuper eos, & gloria Dei circūfulſit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere: ecce enim euangelizo uobis gaudiū magnum, quod erit omni populo: quoniam natus eſt nobis hodie Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. & hoc uobis ſignū: Inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum in præſepio. Et ſubitò facta eſt cum angelo multitudo militiæ cœleſtis laudantium Deū, & dicentiū: Gloria in altiſsimis Deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Et factum eſt, ut deceſſerunt ab ijs in cœlum angeli, paſtores dixerunt ad ſe inuicē: Tranſeamus uſq; Bethleem, & uideamus hoc uerbum quod factum eſt, quod Dominus oſtendit nobis. & uenerunt feſtinantes, & inuenerunt Mariam & Ioſeph, & infantē poſitum in præſepio. Videntes aūt cognouerunt de uerbo quod dictum erat illis de puero hoc. & omnes qui audierūt, mirati ſunt de ijs quↄ dicta erant à paſtoribus ad ipſos. Hↄc quidem Lucas. Matthↄus autem ubi ea quæ ad ortum Saluatoris noſtri exponit, ſcribit in hunc modum: Quum autem natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudↄæ in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente uenerunt in Hieruſalem, dicentes, Vbi

eſt qui

A qui natus eſt rex Iudæorũ? uidimus enim ſtellam eius in Oriente, & uenimus ut adoremus eũ. Audiens autem Herodes rex, turbatus eſt, & omnis Hieróſolyma cum illo: & congregans omnes principes ſacerdotũ & ſcribas populi, ſciſcitabatur ab eis, ubi Chriſtus naſceretur. At illi dixerunt ei, In Bethleẽ Iudeæ. Sic enim ſcriptum eſt per Prophetam: Et tu Bethleem domus Ephrata nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exibit dux, qui paſcet populum meum Iſrael. Tunc Herodes clam uocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus ſtellę quæ apparuit eis. & mittens eos in Bethleẽ, dixit: Ite & interrogate diligenter de puero: & cũ inueneritis, renunciate mihi, ut et ego ueniens adorem eum. Qui cum audiſſent regem, abierunt. & ecce ſtella, quam uiderant in oriente, antecedebat eos, donec ueniens ſtaret ſuprà ubi erat puer. Videntes aũt ſtellam, gauiſi ſunt gaudio magno ualde. & intrantes domũ, uiderunt puerum cũ Maria matre eius: & procidentes adorauerunt eum: & apertis theſauris ſuis, obtulerunt ei munera, aurum, & thus, & myrrham, & reſponſo accepto in ſomnis, ne redirent ad Herodem, per aliam uiam reuerſi ſunt in regionem ſuam. Hęc autem uniuerſa expoſui, ut demonſtrarem ea q̃ in ortu Saluatoris noſtri in Bethleem geſta ſunt, certiſsima prębere argumẽta, illum eſſe de quo loquitur prophetia. Atq; hodie quoq; qui locũ illum incolunt, tanquam a partib. ipſorum accepta memoria, iis qui uiſendi loci gratia Bethleẽ petere conſueuerunt, teſtimonium ſuũ afferunt, ueritati fidem facientes: agrumq; demonſtrantes, ubi uirgo enixa infantem depoſuit. qua de ipſa re prophetia ſic ait: Idcirco dabit eos uſq; ad tempus parientis. pariet, & reliqui fratrum ipſorum conuertentur. Conſentanea autem hic quoq; parientem intelligit eam, quæ in ſuperiorib. oraculis uirgo nominata eſt, & prophetica mulier, quę ipſum Emanuel & magni conſilij angelum erat paritura. Nã

B uſq; ad huiuſce tempora, eiuſq; qui de ipſa erat oriturus, quę ad priorem populum pertinet, ſteterunt: quippe cum eis præſcriptio temporis data eſſet uſque ad tempus parientis, hoc eſt, uſq; ad mirabilem ortum eius, qui de uirgine naſceretur, poſt quem ſublatum quidem eſt ipſorum regnum. qui uero reliqui fratrum ipſorum dicuntur, ij ſunt accipiendi, qui in Chriſtum Dei crediderunt, apoſtoli & diſcipuli & euangeliſtę Saluatoris noſtri, quos conuerſos ipſe Dominus paſcere dicitur: non ſicut prius per angelos, ac per adminiſtros homines, ſed ipſe per ſeipſum, uſq; adeo ut propter hoc magnificari eos contigerit uſq; ad extremũ terrę. Magnificati enim ſunt, quo tempore in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Conſtat uero etiam illud, quàm magnus grex per uniuerſam terram ex rationalib. humaniſq; ouibus ipſi Domino per apoſtolos ſuos collectus ſit. Quem ſanè gregem ipſe Dominus per ſeipſum, qui eius paſtor ſimul & Dominus eſt, uiſurus paſturusq; in robore dicitur, adeo quidem, ut in manu forti & brachio excelſo à Domino & paſtore conſeruatæ oues nihil mali patiantur ab inſidiãtibus aſperis & immitib. feris. Et ea quidem quæ ad ortum in Bethleem, quæque ad progreſſum ex eo pertinent eius Dei quẽ prophetę nunciabãt, in hũc modum ſe habent. Aduentum aũt ipſius Domini & paſtoris de cœlo ad homines iampridem ex eodẽ propheta, qui nunc in manibus eſt, propoſui, ubi ſic aiebat: Audite populi omnes, & attendat terra, & omnes qui ſunt in ea, & erit Dominus uobis in teſtimoniũ. Dominus ex domo ſancta ſua, quia ecce Dominus Dominus egredietur de loco ſuo, & deſcendet, & cætera quib. adiungit: Propter impietatem Iacob omnia hęc, & propter peccatũ domus Iſrael. Ab ijs autem quæ ſequunt̃ apud eundem prophetam, etiam illud plenũ eſt quod non ſolũ propter impietates Iudaicæ gentis Dominus de cœlo deſcendit, ſed etiam propter ſalutem & uocationem gentiũ cunctarum. Adiungit igitur deinceps: Et erit in nouiſsimis diebus manifeſtus mons Domini. & feſtinabunt ad ipſum populi multi, & ibunt gentes multæ, & dicent: Venite, a- *Chriſti feſus Iudæis & gentib. oblata.*

I i ſcendamus

Ad Vsum bibliothecæ S. Luciæ Neap. ordinis minimorum

ſcendamus in montem Domini. Quare poſthac ubi eum qui eſt ante ſecula A
de Bethleē egreſſurum nunciauit, non ſoli Iſrael amplius, ſed confertim omni
bus gentibus uſq; ad extrema terræ illū imperaturum affirmat. Dicit igitur:
Et ſtabit, & uidebit, & paſcet gregem ſuum in fortitudine Dominus, & in glo
ria nominis Domini Dei ipſorum exiſtent. Quoniam nunc magnificabuntur
uſq; ad extrema terræ, & erit hęc pax. Cui porrò erit hæc pax, niſi terrę in qua
magnificabuntur greges Domini? id ipſum autem quem finem ſortitum ſit
poſt Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti aduentum, nemini obſcurum eſſe poteſt.
nam cum ante hunc aduentū, principum eſſet multitudo, et uniuerſę gẽtes,
aut ſub tyrannis, aut in ſtatu populari eſſent conſtitutę, ut nullum inter ſe cō
mercium homines haberent, ſed priuatim: exempli gratia, apud Aegyptios
ſuus princeps regnaret, apud Arabes item ſuus, apud Idumæos, Phœnices,
Syros, aliasq; item gentes: quum & gentes aduerſus gentes, & ciuitates ad
uerſus ciuitates conſurgerent, obſidiones & innumerabiles, & captiuitates p
omnem locum ac regionem fierent: tum uero ubi Saluator noſter ac Domi
nus affuit, una cum illius ad homines aduentu, iam tū primo Romanorū Au
guſto imperium in orbis nationes obtinente, ſolutus ilico eſt ille multiplex
principatus, & pax uniuerſam terram accepit, ei prophetiæ quæ nunc tractat
concordans, apertiſsime de Chriſti diſcipulis dicenti: Quoniam nunc magni
ficabuntur uſq; ad extremum terræ, & hęc pax. Cui conſentaneum eſt quod
in Pſalmis legitur de Chriſto oraculum, dicens: Orietur in diebus eius iuſti
tia & abundantia pacis. Ex quo mihi uidetur princeps pacis in ea, quæ proxi
mè expoſita eſt, prophetia nominari. Animaduerte tamen quæſo, quo nam
pacto is de quo nunc agimus Propheta Dominū de cœlo egreſſurum initio
ait, ac non prius erga homines paſtoris officio functurū, quam naſcatur is qui
à prophetis canitur, in Bethleē. quomodo uerò hæc in Saluatore ac Domino B
terminata ſint, teſtimonio ſuo planum facit Euangeliſta in ijs uerbis quę ab
illo nuper accipiens propoſui. Paſtor autem & dux ipſius Iſrael declarandus
dicitur Chriſtus: cū hęc ſacrarum literarum ſit conſuetudo, ut ſententiam ſe
quentib. uerum Iſrael nominent omnem eum qui contemplari facile poſsit,
& gratam Deo uitam ſequatur. ſicut econtrario Iudæos poſt peccatum, Cha
nanços, & ſemen non Iuda ſed Chanaan, & principes Sodomorum & popu
lum Gomorrhæ ad mores illorum alludens uocare ſolitæ ſunt. alioqui uerò
etiam ad uerbum interpretantibus, omnis Saluatoris noſtri uitæ conſuetudo
apud Iudaicam gentem fuit, & multorum ex Iſrael dux extitit, eorum uide
licet qui ipſum agnouerunt, atq; ex circūciſione in ipſum crediderunt. & id
quidem quod ad expoſitum oraculum pertinet, talem exitum inuenit. quæ
autem ſequuntur, altero aſſumpto initio legenda ſunt, quę ſic quidē ſe habēt.
Aſſyrius cum uenerit in terram ueſtram, & cum aſcenderit in regionem ue
ſtram, excitabuntur in illum ſeptem paſtores, & octo morſus hominum, & re
liqua: quę quo ſenſu ſint accipienda, non eſt nunc enarrandi locus. Dixerit
autem quiſpiam, poſt Aſsyriorū in Iudęam aduentum, quo Iudaica gens ab il
lis capta eſt, tā multas incurſiones atq; inſolentias contra illos extitiſſe, quàm
multę ſeptem paſtoribus & octo morſibus indicantur. Hęc autem ſciri poſſe
ab ijs qui res Aſſyriorum memoriæ prodiderint, quorū poſt finem, eum de q
prophetę loquuntur de Bethleem extitiſſe, poſt ſeptem uidelicet paſtores, et
poſt octo morſus qui Aſſyrios inuaſerint, temporibus quæ illorum in Iudęā
acceſſum ſubſecuta ſunt. Cęterum, hęc plurimam poſtulantia indagationem,
non eſt nuc curioſius explorandi tempus.

Pſalmo 131.

Demonſtratio. V.

" Memento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius, ſicut iurauit Do
" mino, uotum uouit Deo Iacob, Si introiero in tabernaculū domus meę, ſi a
" ſcendero in lectum ſtrati mei, ſi dedero ſomnū oculis meis, & palpebris meis

dormi

A dormitationem,&requiem temporibus meis,donec inueniam locum̃ Domi ,,
no,tabernaculũ Deo Iacob. Ecce audiuimus eã in Ephrata, inuenimus eam ,,
in campis ſyluæ,introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco ubi ſte ,,
terunt pedes eius. Tum deinceps adiũgit: Propter Dauid ſeruũ tuũ,ne auer- ,,
tas faciẽ Chriſti tui. Iurauit Dominus Dauid ueritatem,et non fruſtrabit̃ eũ: ,,
de fructu uentris tui ponam ſup ſedem tuam. Et adiungit his item dicens. Il- ,,
luc ꝓducam cornu Dauid,paraui lucernã Chriſto meo, inimicos eius induã
confuſione, ſuper ipſũ aũt efflorebit ſanctificatio mea. Etiã hæc prophetia cũ
ſuperiore concordat,q̄ illũ Deũ ꝗ nunciatur uenturus,de Bethleem progreſ
ſurũ ſignificat. Ipſum hoc igitur Dauid quoqꝫ, prius quidem ignorans, optat
diſcere ab ipſo Deo: tum uerò ubi optauit, uotoqꝫ popoſcit, id ipſum docet̃.
Poſtqꝫ .n. oraculum accepit ꝗd ad ipſum in Pſalmo ita ait: de fructu uẽtris tui
ponam ſup ſedem tuã. & rurſus: Illuc produc cornu Dauid, praui lucernã
Chriſto meo. meritò procumbit ipſi Deo, atqꝫ ita hærens ſolo, ſupplicat & pre
cat̃. longius aũt cõſtantiusqꝫ in oratione ꝑſeuerans, iurat Deo, non prius ſe in
greſſurum in tabernaculũ domus ſuæ, neqꝫ daturum oculis ſuis ſomnum, &
palpebris ſuis dormitationem: neqꝫ aſcenſurũ in lectũ ſtrati ſui, humi ſtratũ
ſoloqꝫ adhærentẽ: eoqꝫ modo ad orantẽ ac ſupplicantẽ manſurũ, donec inue-
niat locũ Domino, & tabernaculũ Deo Iacob: hoc eſt, donec diſcat, Domino
ſibi indicãte, ipſius Chriſti ortũ. cũ aũt uoto id poſtulaſſet, et talia cognoſcere
expetiuiſſet, haud ita multo poſt, q̄ futura erant diuino indicante ſpiritu con
templat̃: quippe cũ ſuis Deus pollicitus ſit, ſe amplius loquentes exauditurũ.
Itaqꝫ illi in hunc modũ exaudito, oraculum reddit̃, quo ipſa Bethleẽ inclama
tur, tanqꝫ illic locus Domino, & tabernaculũ Deo Iacob cõſtituẽda ſint. Hęc
igitur ubi diuiuinus ſpiritus apudſeipſum cecinit, ipſe ſeipſum exaudiens ad
B iũgit, Ecce audiuimus eam in Ephrata. Ephrata uerò eadem eſt & Bethleẽ,
ſicut in Geneſi cõſtat, ubi de Rachel dictũ eſt, Et ſepelierũt eam in Hippodro
mo Ephrata, hęc eſt Bethleẽ. Et ſuperior prophetia habebat illud, Et tu Beth
leem domus Ephrata. Ecce, inquit, audiuimus eam. Cõſtat aũt, ꝙ per illud eã
Chriſti originẽ intelligit, & ipſius Dei Iacob habitationem. Sed q̄ tandem hęc
fuerit habitatio Dei Iacob, niſi ipſius Chriſti corpus ꝗd in Bethleem natũ eſt:
in ꝗ tanqꝫ in tabernaculo unici filij diuinitas habitauit̃: cæterũ nõ ſimpliciter
Dei, ſed cũ additione, Dei Iacob, tabernaculũ eſſe dicit̃: propterea ꝙ non ali-
ud ſit quidquã, ꝗd in illo habitet, quàm is Deus qui ipſi Iacob in hominis ſpe-
cie ac figura ſit uiſus. Cuius ſane gratia illo etiã cognomine Iſrael dignus eſt
habitus, tanqꝫ is qui Deũ uiderit. nã id nomen ſi interpreteris, eum, ꝗ Deum
uideat, habebis. ꝙ uerò non alius ſit qꝫ Deus uerbũ, qui ipſi Iacob uiſus ſit, in
huiuſce operis primordijs demonſtrauimus. Precanti ergo Dauid, & uidere
cupienti locũ ad tabernaculũ Domini Deiqꝫ Iacob, ipſe Bethleẽ locus oſten-
ſus eſt. Quapropter cũ dixiſſet, Ecce audiuimus eã in Ephrata: adiũgit dicens
Adorabimus in loco ubi ſteterũt pedes eius. Planiſsime igit̃ in his quoqꝫ uer
bis, In Ephrata, quæ eſt Bethleem, ipſe Dominus & Deus Iacob locũ ſibi ac
tabernaculũ cõſtituturus canit̃. quod ipſum cũ Micheæ prophetia cõcordat
dicente, Et tu Bethleem domus Ephrata. Ex te mihi egredietur dux, & egreſ
ſus eius ab initio ex dieb. ſeculi. Quę cum proxime ſcrutaremur, oſtendimus
ad nullum alium eſſe referenda quam ad unum Saluatorem ac Dominũ no-
ſtrum Ieſum qui Chriſtus eſt Dei, quiqꝫ in Bethleem ſicut prophetiæ prædi-
xerant, natus eſt. Nullum enim alium quiſpiã unqꝫ oſtendet, qui inde cũ glo-
ria poſt ipſius prophetiæ tempora prodierit. nullus enim neqꝫ rex, neque pro
pheta, neqꝫ alius quiſpiam eorum qui apud Hebræos Deo amici fuerint, præ
ter unum Saluatorem ac Dominum noſtrum, qui Chriſtus eſt Dei, utrumqꝫ
habuiſſe demonſtratur, & quod de ſemine Dauid, & quòd in eo loco ſit na-
tus. Tempus igitur iam eſt, ut illum ipſum eſſe, non aliũ quempiã fateamur,

Bethleem & Ephrata idem.

quī in his propheticis uerbis ſignificatur, euidenterq́ in iis q̄ ſequūtur eundē A
Pſalmū dum nominatim Chriſtū appellat, hoc ipſum oſtendere, ubi ait: Pro-
pter Dauid ſeruū tuū, ne auertas faciem Chriſti tui. Et rurſus: Illuc producā
cornu Dauid, paraui lucernam Chriſto meo. Inimicos eius induam confuſio
ne, ſuper ipſum aūt efflorebit ſanctificatio mea. Sed ubi tandem ait ſe produ-
cturū cornu Dauid niſi in Bethleem, atq́ in Ephrata: inde enim cornu Dauid
Quid cornu Dauid. Chriſtus, quatenus ad naturam pertinet humanam, quaſi ingens lumen exor
tum eſt. Hic item Chriſti lucerna ab ipſo Deo uniuerſi præparata eſt. fuerit
autem hæc lucerna quaſi intelligibilis lucis, humanum corpus, per quod in-
ſtar teſtacei uaſis, tanquam p lucernam, proprij luminis radios in omnes qui-
cūq́ ignorantia Dei & profundis tenebris premebantur, emiſit. Etenim in his
quoq́ demonſtrari planiſsime arbitror Deū Iacob, qui ab initio & ex dieb. ſe
culi exiſtit, ad homines uenturū, & oriturū non alibi terrarū, q̄ in Bethleē lo-
co, qui nō procul ab Hieroſolymis hodie quoq́ uiſitur. ubi ſanè nō alius poſt
prophetarū tēpora illluſtris, & apud omnes homines gloria celebris, q̄ unus
Ieſus Chriſtus ab omnibus eius loci incolis, (qui quidem ſic cū Euangelicis
uocib. concordant) natus eſſe perhibetur. Eſt autē Bethleē ex interpretatio-
Bethleē Domus panis. ne Domus panis: quæ ſic quidem eiuſdē eſt nominis cum eo qui de ipſa pro
fectus eſt Saluatore noſtro: qui cū ſit Dei uerbū et ratio, animaliū rationaliū
eſt alimentū. quā rem ipſe quoq́ demōſtrat, ubi ait: Ego ſum panis q de cœlo
deſcendi. Verū q̄niam hæc eadem ipſius Dauid patria fuit, meritò qui ratione
humanæ naturę Dauid filius fuit, ex hoc ipſo loco profectus eſt, in eo ſanè cū
propheticis concordans oraculis. itaq́ obſcura eſſe amplius cauſa non poteſt,
cur Bethleē patriam adſcripſerit. Cæterum etiam in Nazaris educatus eſſe di
cit, & ſic Nazaræus uocandus. Scire igitur oportet, quod nomen eſt Hebrai
cū Naziræū in Leuitico in eius Chriſti unctione quę ipſi habebāt. Porro hic B
erat principatum obtinens ſecundū imaginem magni ueri pontificis Chriſti
Dei, adumbratum uidelicet quendam & figuratū Chriſtum repræſentās. V-
bi uerò Septuaginta de pontifice ita interpretati ſunt. Et non polluet q̄d ſan-
ctificatū eſt Dei ſui, q̄niam ſanctū oleū unctionis Dei ſui: in Hebraico legitur
q̄niam Nazer oleū. Aquila aūt ſic conuertit, Quoniā ſegregatio, oleū unctio
nis Dei ſui ſup ipſum. Symmachus aūt, Quoniā intactum oleū unctionis Dei
ſui ſup ipſum. Theodotion uerò, Quoniā Nazer oleum unctionis à Deo ſuo
ſup ipſum. Quare Nazer ipſos q̄dā Septuaginta ſequētib. Sanctū erit: ipſum
uero Aquilā, Separatio: Symmachū aūt, Intactū. Itaq́ ex his Naziræū nomē:
ſignificauit aut ſanctū, aut ſegregatum, aut intactū. At uerò priſci q̄dem ſacer
dotes, cū oleo cōparato, q̄d apud Moſem Nazer appellat, ungerentur, ex de-
riuatione à Nazer uocabant Nazirę i. Sed Saluator & Dominus noſter, ſuap
te natura in ſe habens, & ſanctū, & intactū, & ſeparatū, neq́ alicuius indigēs
humanæ unctionis, tamen Naziræi appellationē apud homines obtinuit. nō
q̄ ab oleo, quod Nazer uocaretur, Nazirę us extiterit: ſed q̄ quamuis natura
q̄dem talis eſſet, tamen à ciuitate Nazareth apud homines Nazirę us uocatus
ſit, ubi apud ſuos, qua homo erat, parentes, puerilem educationem obtinuit.
Ex q̄ apud Mathæū dictū eſt: Reſponſo aūt in ſomnis accepto, (ipſe uidelicet
Ioſeph,) ſeceſsit in partes Galilęę: & ueniens habitauit in ciuitate q̄ dicit Na-
zara, ut impleretur quod dictum eſt p prophetam, quod Nazarę us uocabit.
Oportebat enim uſq́quaq́ cum ipſe ſuapte natura & reuera Naziræus eſſet,
hoc eſt ſanctus, intactus, ſegregatus, illum ab hominib. hac appellatione uoca
ri. ſed q̄niam non à Nazer oleo hanc obtinuit appellationem (quippe q huma
nę nullius unctionis indigeret) a loco Nazareth denominationē accepit. Cū
igit hæc in hunc modum oſtenſa ſint, tempus iam eſſe uidet inſpicere, & ex q̄
genere, & ex qua Hebręorū tribu animarum noſtrarum Saluator Chriſtus
Dei proditurus nunciaret, Cęterum hac de re primùm uerba citabo euange
licas

A ca:deinde tanquam notas atq; impreſsiones maximè accõmodatas propheticas illis adiũgã teſtimonia. Mattheus ergo Chriſti genus (quatenus ad humanam eius naturam pertinet) in hũc modum deſcribit: Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abrahã. Abrahã genuit Iſaac. Iſaac autẽ genuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam, & quæ ſequuntur. Huic uerò Apoſtolus quoq; concordat, qui dicit, ſegregatum ſe eſſe in Euangeliũ Dei, quod antè promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Fuerint uerò hæc conſentanea ijs, quæ ita ſe habent, oraculis.

De quo genere progreſſurus caneretur. Demonſtratio VI. Cap. III. 2.Reg.7.

ET erit, cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuũ poſt te, quod erit ex uentre tuo, & parabo regnũ eius: «
Ipſe ædificabit mihi domũ in nomine meo, & erigam ſedẽ eius uſq; in ſempiternum. «
Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filiũ. In octauo autẽ et octogeſimo Pſalmo de eodẽ tanq; de Dauid dicta hęc ſunt: Ipſe inuocabit me, pater meus es tu, Deus meus et ſuſceptor ſalutis meę. Et ego primogenitũ ponam illũ, excelſum præ regib. terræ. in æternũ ſeruabo illi miſericordiã meam, & teſtamentũ meum fidele ipſi: Et rurſus: Iuraui Dauid ſeruo meo, in ſeculũ parabo ſemen tuũ, & ædificabo in generationem & generationem ſedem tuã. Et rurſus: Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar, ſemen eius in æternũ manebit, & thronus eius ſicut ſol in cõſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternũ. Et rurſus: Et ponam in ſeculũ ſeculi ſemen eius. Fuerint uero his ſimilia etiam illa in quib. dictum eſt: Iurauit Dominus Dauid ueritatem, & nõ fruſtrabitᷣ eum: De fructu uentris tui ponam ſuper ſedem tuã. Solomõ quidem quũ eſſet filius Dauid, eidem palàm in regnò ſucceſsit. hic etiam Hieroſolymis primus Deo templũ ędificauit. Hunc itaq; ſuſpicari Iudæos illum eſſe de quo prophetiæ loquunt, ueriſimile eſt. Sed uideant q̃ſo Iudæi, num ad Solomonem referre oraculum poſsint, q̃d ita ait: Et erigam ſedem eius uſq; in ſempiternum. & rurſus q; cum iuriſiurandi affirmatione pollicitũ eſſe Deum in ſancto ſuo inducit, futuram ſedem eius quem uenturum prophetæ canunt, ſicut ſolem, & ſicut dies cœli. nam ſi quis regni Solomonis tempus ingrat, quadraginta nõ amplius annos inuenit. Quod ſi eorum qui illi ſucceſſerint in ſummam redigat, ne totos quidem quingentos annos illos omnes regnaſſe comperiet. Sed concedamus, eos uſq; ad extremam Iudaicæ gentis obſidionem, qua Romani illos expugnauerunt, regnum conſeruaſſe. Quid iſtud tandem ad prophetiam, quæ ait, In æternum? & quæ ut ſolem atq; ut dies cœli permanſuram illam ſedem canit? Illud uerò, Et ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium: qui fieri poteſt, ut Solomoni conueniat? quando palàm in hiſtoria quæ de illo extat, abhorrentia longiſsimeq; remota ab adoptione Dei de illo prodit. Audi igitur quam illius accuſationem cõplexa ſit, Et Solomon fuit mulierum amator, & accepit externas fœminas multas, & filiam Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & Idumæas, & Syrias, & Chettæas, Amorrhæas, ex gentibus quas interdixit Dominus Deus filijs Iſrael, non ingredi ad eas. Et adiungit, Et nõ erat cor eius rectũ cũ Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris eius. & abijt Solomon poſt Aſtartem abominationem Sidoniorum, & poſt regem eorum, ſimulacrum filiorum Ammon. & fecit Solomon malum in cõſpectu Domini: Et rurſus addit in ijs quę ſequuntur, Et ſuſcitauit Dominus ſatan Solomoni, Ader Idumæum. Eum igitur qui in talibus & tantis accuſetur, quę unq; ratio dictabit, patrem ſibi audere Deum adſcribere? ipſumq; ſupremum Deum filiũ hunc ſuũ primogenitũ appellare? quam autem ob cauſam hęc alias quidem quaſi de ipſo dicunᷣ Dauid, alias uero quaſi de illius ſemine? atqui ipſa hęc ipſi quidem Dauid nũquã accommodari poterunt. Quemadmodum tibi diligenter obſeruanti fiet manifeſtum,

Solomon non in omnibus typus Christi.

feſtum, igitur aliū ex ſemine Dauid ſurrecturū, de quo hęc oracula loquunt, quærere oportet. At enim ex illo quatenus aut monumēta literarum prodiderint, aut in memoria hominū reſideat, nullus alius talis extitit, niſi unus Saluator & dominus noſter qui Ieſus Chriſtus eſt Dei: qui quidē unus ex omnib. qui unq; de ſemine Dauid regnauerint, in toto orbe terrarū filius Dauid appellatur. hocq; ſecundū illius ortū, q̃ ad humanā naturā pertinet, omnes confitentur. atq; huius regnū & manet nunc, & permanſurū eſt poſthac in infinitū æuum perſeuerans, neq; innumerabiles aduerſus illud inſidiæ proficient, ſed diuina ſua & plus quam humana uirture quod diuinitus afflatū atq; inſuperabile habuit prophetia quæ de ipſo extat palam omni tēpore demonſtrabit. Vbi uero Deum per ſanctū ſuum iurantem audis, patrem accipe iurātem per Deum uerbū, qui omnia ſecula antecedit, ſanctum utiq; atq; unicū ſuum filiū, quem uarie ut Deum antè à nobis expoſiti ſermones celebrauerūt, per quē iurat Deus & pater ipſius tanq; per dilectum, ſe eum, qui de ſemine Dauid oriatur, in infinitū ſeculū glorificaturū. q̃d ipſum etiam eſt factum quo tempore uerbū caro effectū eſt, & eum qui de ſemine Dauid oriebatur, aſſumpſit, Deumq; effecit. Quocirca filium quoq; eūdem appellat, dicēs: Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium. Et rurſus, Et ego primogenitū ponā illū. Planiſsime igitur in his uerbis filius Dei primogenitus de ſemine Dauid futurus dictus eſt: adeò quidē, ut unus atq; idem ſit filius Dauid cū filio Dei, & filius Dei cum filio Dauid. in quibus euidentiſsimè primogenitus omnis creaturæ ipſe filius Dei, filius hominis futurus canebatur. Hoc aūt oraculum ſcriptura Euangelica quaſi ſigno impreſſo cōfirmat, ubi ait: Gabriel cum adſtitiſſet uirgini, dixiſſe de Saluatore noſtro: Hic erit magnus, et filius altiſsimi uocabit, & dabit ei Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, et regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nō erit finis. Et poſt in eodem B Euangelio, Zacharias Ioannis pater hęc de Chriſto diuinat: Benedictus Dominus Deus Iſrael, quia uiſitauit & fecit redemptionem populo ſuo, & erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui, ſicut locutus eſt per os ſanctorū, qui à ſeculo ſunt, propherarum eius. Quod uerò promiſſam ipſi Dauid æternā ſedem Saluator & Dominus noſter Ieſus, qui Chriſtus eſt Dei, neq; alius ex hominum genere quiſpiā acceperit, ſatis ea quæ ſuperius poſita ſunt teſtimonia comprobauerint, nec nō ipſius Gabriel & Zacharię. in quibus etiā illud confirmatur, q; quatenus ad humanam eius naturā pertinet, de ſemine Dauid natus eſt. Cæterū, qua ratione ipſius Ioſeph genus ſancti Euangeliſtæ deſcribāt, quāuis Saluator noſter ex eo natus non ſit, ſed de ſpiritu ſancto & ſancta uirgine, quoq; modo hæc ipſius Domini mater de genere ac ſemine Dauid fuiſſe oſtendatur, in primo & quæſtionum & ſolutionum q̃ ad generis Saluatoris noſtri ſeriem atq; enarrationem pertinent, explicauimus. Ad illa igitur eos, qui diſcere cupiunt, remittimus: quando ad aliud ſcibendi argumentum præſens nos tempus reuocat atq; impellit.

Filius Dauid & filius Dei, idē.

Demonſtratio. VII.

Pſal. 71. Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam filio tuo regis. ac deinceps adiīgit: Et permanebit cum ſole, & ante lunam, generationes generationum. deſcendet ſicut pluuia in uellus, & ſicut ſtillicida ſtillantia ſuper terram orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis, donec auferatur luna. & dominabitur à mari uſq; ad mare, & a flumine uſq; terminos orbis terræ. Et poſt pauca ſic ait: Super extolletur ſuper Libanum fructus eius. erit nomen eius benedictum in ſecula. ante ſolem permanet nomen eius, & benedicent in ipſo omnes tribus terræ, omnes gentes beatificabunt eum. Quando ergo in Solomonem ſcriptus eſt Pſalmus, primi Pſalmi uerſiculus ad illum referatur. q̃ uerò ſequuntur, omnia ad filium Solomonis, non Rhoboam, qui poſt illum regnauit in Hieruſalem: ſed ad eum, qui de eius ſemine, ratione humanæ na-

turæ

A turę profectus eſt, Chriſtum Dei. Quod enim neq; ad Solomonem, neq; ad eius ſucceſſorem referri poſsint ea quę in Pſalmo continentur, propter ea q̃ de illo cognita habentur, quicunq; diuinarũ ſcripturarum imperitus nõ eſt, facile cõfitebitur. Etenim qui fieri poteſt, ut de Solomone, aut de eius filio Rhoboam accipiantur, quæ per totum Pſalmum ferũtur? quale eſt illud: Dominabitur à mari uſq; ad mare, & à flumine uſq; ad terminos orbis terræ. & illud: Permanebit cum ſole, & ante lunam generationes generationũ, & quæcunq; aliã hiſipſis ſimilia adiungũtur. Quapropter ſine multa admodum exploratione, quę quidem uerba initio Pſalmi habentur, Deus iudiciũ tuum regi da: ſanè ad illum ipſum Solomonẽ referantur. quæ uerò ſequũtur, Et iuſtitiam tuam filio regis: ad Solomonis filium, non illum primogenitum qui illi in regno ſucceſsit (nam ille quum ſoli Iudaicæ genti ne totos quidem decẽ & ſeptem annos præfuiſſet, peſsimè uſus eſt imperio) ſed nec ad alium prætereà quempiam eorũ, qui poſt Rhoboã in regno Solomonis ſucceſſerint, ſed ad ſolum à Dauid oriũdum, qui ita Solomonis filius ut ipſius Dauid dictus eſt. Hic autẽ fuit Saluator & Dominus noſter Ieſus Chriſtus. Huius.n.unius, nec alterius cuiuſpiã eorum, qui unquam fuerint, diuini regni atq; imperij ſedes permanſurũ eſt cum ſole: & hic idem, nec alius quiſquã ex hominũ genere, ante lunam & ante mundi conſtitutionem tanquã is qui Dei ſit uerbum ab initio fuit: atq; hic ſolus cœlitus in omnem terram roris inſtar ſtillauit. Dictum quoq; eſt, illum ad omnes homines exortum eſſe, in ijs quæ paulo antè à nobis expoſita ſunt, & iuſtitiam permanentem uſq; ad uitæ conſummationem, quę lunæ ſublatio nominata eſt. Euidenter uerò Saluatoris noſtri uirtus dominatur atq; imperat ab Eoo mari uſq; ad ſolem occidentẽ. quę quidem uirtus actionũ ſuarum initium fecit à flumine, quod eſt aut à lauacri my-
B ſterio aut à Iordane, ubi quum primum ſe uidendum præbuerit, hominibus cœpit eſſe beneficus. Ex illo ergo profectum illius inter homines regnum, uniuerſam terram peragrauit. Quum uerò per Libanum Hieruſalem intelligatur, ut ex quàm plurimis prophetijs apparet, propter antiquũ in illa ſanctuarium, & altare, & q̃ in eo ad honorem Deo thuris inſtar offerebantur: Chriſti fructus, q̃ eſt ex gentibus eccleſia, ſuper Libanum extollendus canitur. Cæterum ſtudioſior quiſpiam diſcenti, ubi per otium apud ſeipſam per ſingula uerba eundem Pſalmum explorauerit, uni Domino noſtro cõuenire quę in eo continentur, facilè confitebitur. Solomoni autem, aut alij cuipiam eorũ regum qui poſt Solomonem paucis annis non amplius uni Iudaicæ genti non alibi quàm in una Iudæa terra imperauerint, nequaquam.

Demonſtratio VIII.

Et egredietur uirga de radice Ieſſæ, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis: replebit eum ſpiritus timoris Dei, nõ ſecundũ opinionem iudicabit, neq; ſecundum loquelã redarguet: ſed iudicabit humili iudicium, & redarguet humiles terræ, & erit iuſtitia cingulũ lumborum eius, & ueritas indumentũ laterũ eius: & paſcetur ſimul lupus cũ agno, & pardus ſimul quieſcet cum hœdo, & uitulus & leo ſimul paſcentur. & erit radix Ieſſæ: & qui ſurgit imperare gentibus, in eo gentes ſperabunt. & erit requies eius honor. *Iſaiæ 9.* Hic Ieſſe, qui hoc in loco indicatur, pater fuit Dauid. Quemadmodum enim in ijs prophetijs quæ ipſam hanc anteceſſerunt, de fructu & ſemine Dauid proditurus dicebatur, atq; item de ſemine Solomonis: eodẽ modo etiam hic plurimis annis poſt mortem nõ ſolũ Dauid, ſed etiam Solomonis, de radice Ieſſæ, hoc eſt de radice Dauid, proditurus quidẽ prædicitur. Preſens autem ratio ea diſſoluet, quæ in ſuperiorib. apud Iudæos de Solomone credebantur, quum illius mortis tempus conſtet, & hæc eadẽ Eſaias de quodam alio uaticinetur, qui ſit de radice Ieſſæ & de ſemine Dauid

pro-

produiturus. Quod uerò non ad alium quàm ad noſtrum Saluatorē Chriſtū A
Dei,qui de radice Dauid & Ieſſæ ortus eſt,referenda ſint quę proximè citauimus,dubitaturū arbitror neminem,qui promiſſum oraculi attenderit,quod ait,Et erit radix Ieſſę,& qui ſurgit ut imperet gentibus,in eo gentes ſperabūt: & rerum euenta quæ de Saluatore noſtro demōſtrantur. Solus enim hic ubi à morte ſurrexit, propter quod etiam illum ſurgentem uocatū eſſe arbitror, non Iudaico populo, ſed uniuerſis gentibus imperauit:adeò quidē,ut ne ullà quidem interpretatione indigere uideatur oraculum, quū planiſsime cōſtet in illo finē accepiſse unacum alijs illud quoq;, In eo gētes ſperabūt. Quæ uerò tanq; de animalibus & feris manſuefaciendis, & agreſtes mores atq; indomitos depoſituris, in eius aduentu de quo loquitur prophetia dicuntur, p figuram referri poterunt ad mores immites atq; agreſtes, & ad uictus hominū feros, qui per Chriſti doctrinā,immanitatem priorem ac feritatē abiecerint. Planiſsimè autem horū figuratus ſenſus aperietur, ſi quis radicem Ieſſē q̄ in prophetia continetur,& uirgā, & florem ad ſenſum cōuertens interpretètur, exponatq; qua ratione intelligatur iuſtitia latera cinxiſſe,& ueritate lūbos induiſſe. Sicut enim hæc non aliter poſſumus quam per figuratam expoſitionem interpretari:ita ſequitur, ut ea quoq; accipere oporteat, quæ uarijs in locis ſub animalium nominibus proferuntur.

Habitabit lupus cum agno.

Demonſtratio. IX.

Hierem. 23.

Ecce dies ueniunt, dicit Dominus:& ſuſcitabo ipſi Dauid ortum iuſtum, & regnabit rex,& intelliget & faciet iudicium & iuſtitiam in terra:in diebus eius ſeruabitur Iudas, & Iſrael habitabit confidens. & hoc nomen quo uocabit ipſum Dominus, Ioſedecim inter prophetas.in die illá, dixit Dominus,cōteram iugum de colle eorum, & uincula eorum frangam, & non operabuntur amplius dijs alienis, ſed operabuntur Domino Deo ipſorum, & regem B
Dauid ſuſcitabo eis. Lōgò admodum tempore pòſt mortem non ſolum Dauid,ſed etiam Solomonis,hæc Hieremias de eo rege,qui de ſemine Dauid eſſet oriturus,diuinat.quem primò quidem ortum uocat,neq; ſimpliciter ortū ſed ortum iuſtum,tanquam eum qui de ſole iuſtitiæ ſit cōſtituendus.de quo ſanè diſſeruimus,in ijs quæ antea de Deo uerbo demonſtrauimus,in quibus Dei uerbum quod antea erat innumerabilibus appellatum nominibus, etiam iuſtitiæ ſolem nominari planum fecimus, ubi prophetiam quæ ita ait, Iis autem qui me timent,orietur ſol iuſtitiæ, citauimus. Sicut ergo ſolem iuſtitiæ,ita etiā ortum iuſtum pręſens oraculum ſurrecturum ipſi Dauid uaticinatur. Porrò eundem regem intelligentem & facientem iudicium & iuſtitiā in terra appellat. Deinde eundem uocat uno & eodem nomine cum eo, qui multo ante deceſsit,Dauid. Attende enim diligenter cùm illud ſuperius, Et ſuſcitabo ipſi Dauid ortum iuſtum:tum illud quod ad extremū additum eſt Et Dauid regem ſuum ſuſcitabo ei. Cui uerò ei, niſi ipſi Dauid? huic enim dixit ſe ſuſcitaturum ortum iuſtum. Zacharias item de eodem uaticinans,ortum illum ſimiliter uocat:Ecce uir,ortus nomem ei,& ſubter eum orietur iuſtitia.Et rurſus:Vocabo ſeruum meum,ortū.Sed enim nullus poſt Hieremię tempora,ac ne poſt Zachariæ, quidē apud Iudæos talis extitit, ut oriens iuſtus uocaret,& intelligens rex, & fatiens iudicium & iuſtitiā in terra. Quod ſi quis dicat in his Ieſum filiū Ioſedec ſignificari, dicendū erit, q; ratio hæc illi conſtare non poteſt. Nam hic neq; de genere Dauid fuit, neq; tanquam rex regnauit. Quomodo autem illi poteſt accommodari illud? Et Dauid regem ſuſcitabo ei? quū & ex tribu Leui & ex ordine pontificio fuerit, & genere à Dauid alienus neq; rex ullo modo extitiſſe memoretur? quare ſi nullus alius inuenitur talis, tempus iam fuerit eum de quo in his oraculis mentio facta eſt, & de quo illa præcipuè loquuntur, fateri unū eſſe Saluatorem ac Dominū noſtrū,qui alibi & lux mundi,& lumē gentiū uocat, Ipſe igitur etiam hoc

loco

A loca fuerit de quo prophetia loquitur.& ſanè abſq; mendacio conſtitit uatici
nium. Solus enim de ſemine Dauid, qui eodem nomine cum priſco ſuo parẽ
te ad ſenſum ſit dictus, quando ex interpretatione ille eſt manu potens, iudi-
cium & iuſtitiam per ſuam ipſius doctrinam omnibus qui eſſent in terra nun
ciauit: & ſolus omnium eorum qui unquam fuerint non in parte aliqua or-
bis regnauit: ſed in omni prorſus terra, & ſolus ut exoriretur iuſtitia autor fu
it, quemadmodum de ipſo in Pſalmo dictum eſt: Orietur in dieb. eius iuſti-
tia & abundantia pacis. Iudas autẽ atq; Iſrael, qui in diebus illius ſeruãdi ſunt,
omnes ſunt qui illius pietatem ac cultũ ex Iudaico populo acceperint, Apo- *Qui ueri*
ſtoli eiuſdem & diſcipuli & Euangeliſtę, aut etiam omnes qui in occulro Iu- *Iudæi et cir*
dæum, uerumq; Iſrael conſeruent, eum utiq; qui ſecundum ſententiam Deũ *cumciſi.*
uideat. Non enim qui in aperto Iudæus eſt, inquit Apoſtolus, neq; quæ in a-
perto in carne eſt circũciſio, ſed qui in occulto Iudæus: & circumciſio cordis
in ſpiritu, non in litera: cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt. Hos igi-
tur ex Chriſti uocatione Iudæum in occulto & uerum Iſrael referentes alio
nomine eſſe uocandos dicit, non utiq; Iudæos aut Iſrael, ſed nouo quodã præ
ter hæc. Hoc enim, inquit, nomen, quo uocabit eos Dominus Ioſedecim,
quod ex interpretatione eſt, qui iuſti ſunt Dei. Cõſidera autem, num forſitã
à Ioſue factum ſit nomen, & Ioſedecim diſcipuli Ieſu appellentur apud De-
um, qui apud homines quidem Græco quodam more à Chriſto denominen
tur: Hebraica autem lingua tam apud ipſos, quàm apud prophetas, ab ipſo Ie
ſu tanquam per illũ ſeruati Ioſedecim. Ex quo illud dictum eſt, Et hoc nomẽ
quo uocabit eos Dominus Ioſedecim inter prophetas. Nam qui eius de quo
prophetia loquitur, inquit, populus futurus eſt, quũ ad ſenſum acceptus Iu-
das ſit atq; Iſrael, ab Ioſue nominabitur Ioſedecim. atq; hac, inquit, appellatio-
B ne uocabuntur non apud homines, ſed apud Deum, & apud prophetas eius.
Attende enim diligenter ipſum oraculum, dum ait: Et hoc nomen, quo uoca
bit eos Dominus, Ioſedecim inter prophetas, quod nomen, ut dixi, in noſtrã
linguam conuerſum, iuſtos Dei ſignificat. Quum autem ſic ſeruandi ſint, an *Ioſedecim*
tiquum & graue acerbiſsimorum dæmonum ſe contriturum iugum: & qui *iuſti Dei.*
bus antea tenebantur impietatis uinculis, ea ſe perfecturũ pollicetur Deus.
Quocirca non amplius alienis inſeruient, ſed uni ipſi fructurũ gratiſsimum
afferent. Huc adde illud quod in ſecũdo Pſalmo in aduentu Chriſti uocatio-
neq; gentium dicit oraculum: Diſrũpamus uincula eorum, & proijciamus a
nobis iugum ipſorum. cui cognatum & ſimile eſſe arbitror, quod nũc in ma
nibus eſt, dicens: In die illa, dixit Dominus, cõteram iugum de collo eorum,
& uincula eorum confringam, neq; operabuntur amplius dijs alienis, ſed o-
perabuntur Domino Deo ſuo. Cæterum, quod de fructu quidem uentris
Dauid, & de ſemine Solomonis, de radice Ieſſæ Chriſtus Dei oriturus ſit di-
ctus, quod etiam ipſum factum eſt, quando cum innumerabilibus alijs appel
lationibus, etiã Dauid ipſum diuina uocant oracula, ſatis abũde probauerint
ea quæ iam dicta ſunt. Quod uerò etiam de tribu Iuda dicatur prodíturus, ne
quęrendum quidem fuerit, quum ex alia nulla tribu, quàm ex hac ipſa ortus
ſit ipſe Dauid. Porro idem hoc plenioris cuiuſdã fidei gratia oraculum quo-
que illud oſtenderit, quod apud Moſem in hunc modum ſe habet.

Demonſtratio. X.

Iuda te laudabũt fratres tui, manus tuæ in tergo inimicorum tuorũ, adora-
būt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, de germine mihi fili aſcendiſti, re- *Geneſis 49*
cumbens dormiuiſti ut leo, & ut catulus: quis excitabit eum? non deficiet «
princeps de Iuda, neq; dux de femoribus eius, donec ueniet cui repoſitum «
eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Quum duodecim apud Hebręos tribus «
eſſent, ex quibus gens uniuerſa conſtabat, unius harũ primus parens ac prin- «
ceps exitit Iudas, ad quem ea quæ modo citauimus ab oraculo directa ſunt,

quæ,

quæ de illo ipſo Chriſtũ proditurũ ſignificent. Quod ſi eódem congeſſeris, & A
huic quam nunc tractamus eas item, quæ in ſuperiorib. poſitę ſunt, propheti
as appoſueris, inuenies ſimili ratione ad quoddam ſignum cõmune, unũ at
que eundem nunciari. Illa quidem de eo dicebat, qui de radice Ieſſę eſſet ſur-
recturus, & erit qui ſurgit imperare gentib. in ipſo gentes ſperabunt. Alia ue
rò de filio Solomonis, & dominabitur a mari uſq; ad mare, & à flumine uſq;
ad fines orbis terrę, & benedicentur in eo omnes gentes. Ea uerò quam nũc
tractandam aſſumpſimus, itidem: Donec ueniat, inquit, cui repoſitũ eſt, & ip
ſe erit expectatio gentium. Quòd ſi hæc de gentibus oracula concordant, &
oſtenſum eſt quemadmodum ea quoq; quæ hæc ipſa anteceſſerunt, ad Salua
torem noſtrum ſpectant, nihil amplius fuerit impedimento, quin hoc ipſum
quoq; quod nunc tractamus, eundem illum reſpiciat, quandoquidem iã cõ-
ceſſum eſt, conſentanea inter ſe ab omnib. illis diuinari: præſertim quum uſq;
ad tempora aduentus Saluatoris noſtri Iudaicæ gentis principes, eiuſdẽ'que
duces, ex maiorum ſuorũ ſucceſsione permanſerint, unà uero cum eius ad-
uentu defecerint, gentiumq; pariter expectatio finem ipſius Iacob uaticinio
impoſuerit. Igitur hoc etiam in loco Chriſtus, qui ipſe nõ alius de tribu Iuda
proditurus ſignificat, quiq; ex Dauid & Solomone, atq; ex radice Ieſſæ exitu
rus ferebatur, ex eadem tribu profectus oſtenditur. Nam Ieſſæ quidem filius
fuit Dauid, ipſius autẽ Dauid Solomon, qui de tribu Iuda oriũdi ſunt. Erit er
go ex eadẽ Saluator ac Dominus noſter, ſicut etiã diuinus Euangeliſta Mat-
thæus in eius genere narrãdo teſtificatur, dicẽs: Liber generationis Ieſu Chri
ſti filij Dauid, filij Abraham. Abraham genuit Iſaac, Iſac autem genuit Iacob,
Iacob autem genuit Iudam & cætera. Sed quando harum rerum propriam
demonſtrationem explicauimus, tempus iam fuerit intueri, quibus tempori
bus ea quæ prophetæ prædixerant, completa ſint. B

LIBER OCTAVVS.
PRAEFATIO.

QVum antea demonſtrauerimus in quàm multis ſcripturę di
uinæ locis Dei uerbum ad homines uenturũ caneretur, un-
de & ubi, & quomodo ijs qui in terra uerſarentur uidendũ
propheticis apud Hebræos uocibus nunciaretur, & quòd i-
dem, nõ alius, ſed ipſe ille eſſe Dei filius, qui omnia ſecula an
tecedit, quemq; in alijs, & Deum, & Dominum, & primum
imperatorem, & magni conſilij angelum, & Dei pontificem eſſe, antea didici
mus: ſequitur ut poſt illa omnia quæ ſuperius explicati ſunt, eiuſdem ad-
uentus tempora ex ipſis rurſus propheticis prædictionibus ac teſtimonijs dé
mõſtremus, indeq; initium huiuſce rei capiamus. Temporũ enim quib. Chri
ſti aduentus futurus eſſet, ſigna euidẽtia hæc fore, ſacræ literæ nunciãt. Quũ
tria inſigniora uigerent apud Hebræos magiſtratuum genera, à quibus gens
Tria apud Hebræos magiſtratuum genera.
ipſa nomen & decus obtinebat, unum regium, alterum propheticum, tertiũ
pontificium. horum ſimul omnium diſsipationem atq; extremam euerſionẽ
ſignificare aduentu Chriſti adeſſe uaticinantur: argumẽta uerò atq; iudicia
eorundem eſſe temporũ, quum Moſaico ritui finem iniectum, tum ipſius
Hieruſalem tẽpliq;, quod in ipſa erat, ſolitudinem, tũ etiã uniuerſæ Iudaicæ
gẽti ab inimicis atq; hoſtibus iugum ſeruitutis impoſitum. Sed alia pręterea
eorundem ſubijciunt ſigna temporum, abundantiam pacis, principatuũ re-
rum'que publicarum quæ à condito æuo fuiſſent per ſingulas gentes atque
urbes interitum, à ſimulacrorum cultu, quo plures ſiue dij, ſiue dæmones
colebantur, auerſionem, unius ſupremi opificis Dei cognitionem ac uenera
tionem. Hæc igitur uniuerſa, quorum nihil quondam temporibus propheta
rum

A rū erat,ſub ipſius Chriſti aduentum futura, diuina oracula prædicebant:quæ etiam cum ipſis oraculis cōcordantia ſuum finem contigiſſe, haud ita multò pòſt demonſtrabuntur. Cæterùm cur non prius,ſed nunc duntaxat hiſce extremis temporibus poſt longū multūq; æuū Chriſtus uidendū ſeipſum in uita præbuerit,cauſę quidem antea quoq; dictæ ſunt, ueruntamē etiā nūc paucis atq; in ſumma repetenē. Quum multus eſſet quondam,qui humanas animas obtenebraret,impietatis et amentiæ ſqualor,&grauis quædam à Deo alienatio omnem uitam hominum ſubegiſſet atq; occupaſſet, adeò ut ab agreſtibus&immitibus feris nihil differre homines uiderentur: tū neq; ciuitates, neq; reſpublicas, neq; leges,neq; honeſtum quidquā aut uitę cōducibile nouerant:neq; uero ſcientias ullas aut artes animo cūplectebantur: uirtutis autem ac philoſophiæ ne minimam quidem notionē tenebant: ſed in ſolis deſertis locis,in mōtibus ac ſpeluncis & uicis degentes uerſabantur, & latronū inſtar eos qui propius acceſsiſſent inuadebāt:nec aliunde ſibi uictū quęrebāt, quàm ex eorū oppreſsione, quos imbecilliores nacti eſſent. Iidem porro neq; ſupremum Deum, neq; ullum religionis ueræ modum nouerant: ſed ſolis q̄buſdam naturalibus notionibus inſtincti, exiſtere quidem in reb.diuinā quādam uim,Deumq; eſſe ac nominari, & eam ſalutarem ac beneficā ſentire appellationem, naturali quadam doctrina fatebanē:ut uerò nō aliud quidquam putarent, quàm eum qui eſt ſupra omnem quę cernitur naturam,nequaquā adduci poterant. Proinde nōnulli quidem eorum cultum ſuum tribuerūt,ac ſeruierunt creaturæ pótius,quàm creatori:alij uerò euanuerūt in cogitationibus ſuis,& obſcuratū eſt inſipiens cor eorū, adeò quidem ut mutauerint gloriam incorruptibilis Dei,in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrū:& quadrupedum, & ſerpentium. Itaq; mortuorum uirorum quo-

B rundam potentium,aut etiam tyrannorum qui antiquitus fuiſſent,quū imagines pro ſimulacris erexiſſent,hiſq; diuinum tribuiſſent cultum,tum deformia atq; impudica eorundem facta quaſi deorum geſta pulcherrima uenerari,theologicis quibuſdam ritibus inſtituerūt. Qui igitur fieri potuiſſet,ut in tali ſtatu uitæ degentibus,atq; in tanta profunditate malitiæ uerſantibus, ſapientiſsimum atq; omnem uirtutem in ſe cōtinens Chriſti uerbum, dum ſummam perfectamq; nunciat philoſophiam, accōmodaretur? quapropter illos diuina omniaq; curans iuſtitia,quaſi agreſtem & nocentiſsimam ſyluam attōdens atq; amputans,nunc quidem diluuijs,nunc autem incendijs caſtigabat: interdū uero eoſdem mutuis bellis & cędibus & obſidionibus aſsiduis tradebat:quippe quos ipſi dęmones,ipſi inquam illi deos ſuos cenſebāt,in furores bellorum,quibus cōtra ſe inuicem graſſarentur,inflammarēt.Ex quo fiebat, ut nullos inter ſe aditus haberēt finitimi, ſed impermixta,incōmunicabiliſq; hominū eſſet illis temporibus uita:paucos autem quoſdā, ut in eiuſmodi ſtatu,& facilè numerabiles, quorum ſacra aqud Hebræos oracula meminerūt, Dei ſtudioſos,amicoſq; nacta,hos ipſos & reſponſis alloquebatur, & ad diuinas uiſiones admittebat, eoſdemq; interim quaſi manu captās curabat,et legibus,quas Moſes fixerat,cultiores reddebat. Sed ubi iam ex legibus q̄ his ipſis datæ fuerant,atq; ex propheticis poſthac diſciplinis,in omnes homines fragrantię cuiuſdam inſtar profuſis,quod ſupererat,multorum animi manſuetiores euaſerant,multiſq; gentibus & ciuiles mores, et legum inſtitutiones conſtabant,uirtutiſq; ac philoſophiæ nomen apud multos audiebatur,quaſi priſca illa feritate deſinente, & agreſti immaniq; uictu,in mitiorem iam tum cōmutato:ipſe iam temporis opportunitatem nactus, ipſe inquam perfectorū cœleſtiumq; inſtitutorū diſciplinarūq; perfectus cœleſtiſq; magiſter, uerę q; Dei notitiæ introductor Deus uerbum ſeipſum exhibuit, ad præſcriptū humanæ à ſe aſſumendæ naturæ tempus, unamq; gentibus uniuerſis tā Græcis quàm Barbaris,omni utiq; humano generi, patris ſui clemētiam pietatemq;

Varius cultus deorum dißidere facit homines.

K nunciare

nunciare tum cœpit, et ad unam cunctos homines in Deo adhortari ſalutem: A
ipſamq́ ueritatem, ueræq́ religionis lumen, nec non cœleſte regnum ac ſem
piternæ uitæ promiſsionē, omnib. ipſe prior ſpōdere ac parare. Hactenus igiť
hæc dicta ſint temporib. quā utiq́ ob cauſam nō iam diu, ſed nunc demum,
Chriſtus Dei in omnes homines ſuū lumen emiſerit. Cęterùm ad ſuperiora
redeuntes, temporum aduentus illius particulatim q̄ ſigna extiterint, cōſide
remus, euangelicasq́ in primis de ortu eius uoces adnotemus. Matthæus igi
tur tempus, quo ille in corpore humano uideri cœpit, in hunc modū narrat:
Cū eſſet, inquit, natus Ieſus in Bethleem Iudææ in dieb. Herodis regis. Et pau
lo pòſt: Audiēs, inquit, ꝙ Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre ſuo.
Lucas aūt quo tempore ille & docere & ſeipſum oſtendere cœperit demon-
ſtrat, ubi ait: Anno xv. imperij Tiberij Cæſaris, procurāte Pontio Pilato Iudę
am, tetrarcha aūt Galilęę Herode, Philippo aūt fratre eius tetrarcha Ituriç &
Trachonitidis regionis, & Lyſania Abilinę tetrarcha ſub principib. ſacerdotū
Anna & Caipha: His igitur ſi Iacob prophetiam quæ eſt apud Moſem appo-
namus, operæ præcium fecerimus, quæ in hunc modum ſe habet.

*Quemadmodum quibus temporibus regnum apud Hebræos defecerit, iiſdem gentium inſtabit expe-
ctatio. quod ſanè etiam factum eſt ſub ipſum Saluatoris noſtri aduentum.* Demonſtratio. I.

Geneſis 49. Vocauit autem Iacob filios ſuos, & dixit: Congregamini, ut annunciem uo
„ bis quid euenturū ſit in dieb. nouiſsimis: congregamini, & audite filij Iacob,
„ audite Iſrael patrem ueſtrum. Deinde ubi priorib. filijs alia alijs crimina obie-
cit, tanq̄ ijs qui ob ſuam ipſorum culpam, eo quod nunc dicendum eſt oracu
lo indigni euaſiſſent, quarto eorum tanq̄ ei qui reliquos fratres probitate ui-
„ tæ anteiret, hæc futura prædicit: Iuda te laudabūt fratres tui. manus tuæ in ter
„ go inimicorū tuorū: adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, de ger-
„ mine fili mi aſcendiſti, recumbens dormiſti ut leo, & ut catulus. Quis excita- B
„ bit ipſum? nō deficiet princeps de Iuda, neq́ dux de femorib. eius, donec ue
„ niant q̄ ipſi repoſita ſunt, & ipſe expectatio gentiū. Conſidera quæſo primùm,
„ quę nam ea eſſe dicat q̄ ipſi repoſita ſunt: & uide num ea ſint, quæ ad Abrahā
„ et ad ueteres eidem ſimiles patres, de uocatione gentiū Deus olim canens re
ſponderit. Scriptum igitur eſt, quemadmodū ad Abraham Deus dixerit: Et
eris benedictus, & benedicam benedicentibus tibi, & maledicentibus tibi ma
ledicam. & benedicenť in te omnes tribus terræ. Et rurſus: Abraham uerò, in
quit, futurus eſt in gentem magnam & multā, & benedicenť in ipſo omnes
gentes terræ. Sed etiam ipſi Iſaac ſimili in hunc modū reſpōdet oracnlum: Et
multiplicabo ſemē tuū ſicut ſtellas cœli, & benedicenť in ſemine tuo omnes
gentes terrę. Ipſi itē Iacob olim talia dicta ſunt: Ego Dominus Deus Abrahā
patris tui, & Deus Iſac, ne timeas, & cætera. & benedicenť in te omnes trib. ter
ræ. Et alias dixit ad ipſum Deus: Ego Deus tuus, creſce & multiplicare, gen
tes & cōgregationes gentium egredienť de te, & reges de lumbis tuis egredi
enť. Cū tā multa de uocatione gentiū oracula Iacob antea percepiſſet, & libe-
ros mares duodecim numero genuiſſet, omnibus illis extremo ſuo tempore
cōuocatis, circūſpiciebat, de cuius illorū propagatione diuina oracula finē ſu
um eſſent acceptura. deinde cum trib. primis crimina propria obiecilſet, do-
cuit deinceps quēadmodum propter ſcelera, q̄ ipſi auſi fuerant, non in ipſis
cōplenda eſſent, quæ in priorib. oraculis euenta cōtinebanť. Cum autē ueniſ
Quare ex Iuda olim naſciturus Chriſtus. ſet ad quartum q Iudas fuit, tum uerò oraculum q̄d ipſi olim reſponſum fue-
rat, Reges de lumbis tuis egredienť, ex huius poſteritate ſuū finē accepturū
planiſsimè cecinit. cōſtat. n. quemadmodum de tribu Iuda regiū genus exti
terit, & ſimul Dei reſponſa gentiumq́ promiſſa quibus inſtarent temporib.
oſtendit. Atq́ ex eo proditurū eſſe docuit eum, qui eſſet omnibus gentibus,
cunctisq́ tribub. terrę ſimilis ipſi Abrahā benedictionis autor futurus. Hęc
igitur uniuerſa fuerūt quæ ipſi Iuda repoſita erant, ea uidelicet q̄ de ipſis gē-
tibus olim

A tibus olim reſponſa fuerant, & illud, Reges de lumbis tuis egredientur: quare etiam reliquis fratribus antepoſitus, regiam ipſam, cæteriſq; illuſtriorẽ tribũ ſortitus eſt. Cõtinuò enim in totius populi ordinatione ipſius Moſi tẽporibus reliquis tribubus hanc præeſſe imperat Deus. Scriptũ eſt enim: Et locutus eſt Dominus ad Moſem & Arõ, dicẽs: Singuli per turmas, ſigna, atq; uexilla & domus cognationũ ſuarũ, caſtrametent filij Iſrael in cõſpectu Domini per gyrum tabernaculi teſtimonij: & caſtrametantes primi ad orientẽ, acies caſtrorũ filiorũ Iuda, cũ copijs ſuis. Ac deinceps in ijs quæ ad innouationem tabernaculi referuntur, dixit Dominus ad Moſem: Princeps unus per ſingulos dies offeret munera. & fuit offerens primo die munus ſuũ, Naaſon filius Aminadab, princes tribus Iuda. Et in libro Ieſu Naue, quũ terra promiſsionis ſorte cæteris tribubus diſtribura eſſet, ſine ſorte omniũq; prima tribus Iuda propriã terræ partem accepit. Sed etiã poſt mortem Ieſu rogauerunt filij Iſrael in Domino dicentes. Quis aſcendet ante nos contra Chananæũ, et erit dux belli in eũ? Et dixit Dominus: Iudas aſcendet: ecce dedi terrã in manus eius. Planè igit omni Iſrael præeſſe tribũ Iuda Deus in his uerbis iubet. Quocirca deinde ſcriptũ eſt: Et aſcendit Iudas, & tradidit Dominus Chananæũ & Pherezæũm in manũ eius. Et rurſus: Et bellauerũt filij Iuda in Hieruſalem, & cõprehenderunt eã, & deſcenderunt filij Iuda in Chananæum. Et rurſus: Et abijt Iudas cum Simeõ fratre ſuo. Et deinceps: Et fuit Dominus cum Iuda, & poſſedit mõtem. Et poſt hæc: Et aſcenderunt filij Ioſeph ipſi quoq; in Bethel, & Iudas cum ipſis. Itaq; quum in libro Iudicũ diuerſis temporib. (tametſi diuerſarum tribuũ eſſe uidebant) iudices populo præeſſent, trib. tamen Iuda in uniuerſum totius gentis dux erat: idipſum uerò temporib. Dauid ſucceſſorũq; eius multo magis, quippe quũ planè de tribu Iuda illi exiſterẽt, & regnũ uſq;
B ad Babylonicã ipſorum cladẽ ꝑduxerint, poſtq; cladem ijs q de illa ſeruitute in patriã terrã reuerſi ſunt, rurſus præfuit Zorobabel Salathiel filius de tribu Iuda. Inde etiã ſcriptura q̃ Paralipomenõ dicit, duodecim tribuũ Iſrael ſeriem generis enarrãs, ab eo q̃ eſt ipſius Iuda fecit initiũ. ergo ipſo ordine ſequit, ut etiã poſteriorib. tẽporib. fateamur, eãdem tribũ reliquis ꝑfuiſſe; quamuis in parte aliqua uarij diuerſiq; populo præficerent: quorũ ſigillatim genus ſolita diligentia enarrare nequaq; nos poſſumus, propterea q nullus amplius fert diuinus liber, q ex illo uſq; ad tempora Saluatoris noſtri narrationẽ cõtinuauerit. Veruntamen & fama & ratio dictabit, duraſſe tamdiu tribũ Iuda, quãdiu tota gẽs libertate et ſuis legib. utens, ſub domeſticis principib. ducibuſq; uitã egerit. Porrò hoc illis cõtigit ab initio uſq; ad tempora Auguſti, in quib. quũ Saluator noſter Ieſus hominib. ſe uidendum ꝑbuerit: tum uero in ſeruitutẽ Romanis uniuerſa gens ceſsit, & pro patrijs ac legitimis ducib. primus Herodes externus illis ꝑfuit, & rex Auguſtus. Quãdiu igit nõ defecit princeps de Iuda, neq; dux de femorib. eius, prophetiarum tẽpore appoſitis principum gentis nominib. notabant: ſic. n. Eſaias ſub regib. Ozia, Ioathan, Achaz & Ezechia, q in Iudæa regnarunt, prophetiã ſuam cõtexit, ſimiliter Oſee. Amos uerò in dieb. Oziæ regis Iuda, & in dieb. Ieſu filij Ioas regis Iſrael, & Sophonias in dieb. Ioſię filij Amõ regis Iuda, ſimiliter Hieremias. Sed ubi defecit princeps de Iuda, & dux de femorib. eius, cum expectatio gentium, de qua prophetæ locuti fuerant, ſamiam p Chriſtum uitã eſſet illuſtratura, nõ amplius reges Iuda cẽſeri, neq; duces Iſrael cœpere, ſed his ipſis quemadmodum prophetiæ ſignificauerãt, ſuo certo & finito tempore deficientib. primus quidem Auguſtus, ſecundus autẽ Tiberius, et aliarum & Iudaicæ gentis nuncupati ſunt reges, nec nõ alij ſecundum hos ipſos Iudæę ꝓcuratores atq; terrarchæ. quib. adnumeretur Herodes, à Iudęorum genere, ut iam antea dixi, alienus, qui etiam ipſe à Romanis Iudæorum principatum accepit. Cum hactenus hęc obſeruauerimus, tempus iam fuerit, ipſius prophetię cõtemplationẽ

Prærogatiua tribus Iudæ.

 attinge-

attingere, Iuda te laudabunt fratres tui, cum duodecim omnino eſſent filij Iacob, eorũ quartus fuit Iuda, quemadmodũ antea diximus, unus etiã ipſe de principib. tribuũ gentis Hebraicæ: ſed q̃d non ipſum illũ reſpicerẽt ea, q̃ quaſi ad ipſum à patre dicta ſunt, ij planiſsimè intellexerint, q uerba diuinę ſcripturæ diligenter attenderint, & in primis ea q̃ in ſermone Iacob cõtinenť, ad filios dicentis: Vocauit aũt Iacob filios ſuos, & dixit: Cõgregamini, & annũciabo uobis quid euenturũ ſit uobis in dieb. nouiſsimis: cõgregamini, & audite filij Iacob, audite Iſrael patrem ueſtrũ. Planè. n. in his pollicet ſe prædicturum eis q̃ ipſis euentura ſint longo poſt tempore, &, ut ipſe ait, in nouiſsimis diebus. præterea illa ipſa, q̃ quaſi ad Iudam dictą ſunt, nullo modo illi primo uiro accõmodari poſſunt. Non. n. fratres ſui Iudam illũ laudauerũt: etenim pro quib. tandẽ præclarè geſtis debuerũt hoc facere? ſed ne adorarũt quidẽ illum filij patris ſui. Lõgè aũt magis oraculum cõueniret, ſi ipſi Ioſeph dictũ eſſet: quando quidẽ hunc ipſe Iudas unà cum reliquis fratrib. adoraſſe perhibetur: tametſi idipſum ante huius prophetiæ uerba. poſthac enim ne ipſi quidẽ Ioſeph tale quidquã contigiſſe, ac multo etiam ipſi Iuda minus, hiſtoria ſignificat. Et illud, Recumbẽs aũt dormiuiſti ut leo, et ut catulus: maiorẽ ſanè poſtulauerit cõtemplationem quàm ea ſit q̃ Iudam reſpiciat. Quinetiam illud q̃d antea dictũ eſt, Nõ deficiet princeps de Iuda, neq; dux de femoribus eius, donec ueniant q̃ ipſi repoſita ſunt, & ipſe expectatio gentiũ: tempora mihi ſignificare uidetur, eius de quo prophetia loquitur, aduẽtus. Hoc enim, inquit, nõ erit, donec illud eueniat: neq;. n. prius deſinent in Iudaica gente principes ac duces quàm gentiũ ueniat expectatio, & q̃ repoſita ſunt ei, de quo propheta loquiť. Hęc aut ẽ interpretãs Theodotiõ, ab ipſis Septuaginta nõ differt. Aquila uerò in hunc modũ expoſuit, Non ſuſcitabitur ſceptrũ de Iuda, & qui exquiſitè cognoſcat de medio pedũ eius, donec ueniat, & ipſi cõgregatio populorum. Vbi cũ dicať, Nõ deficiet princeps de Iuda: hoc itẽ nõ de ipſo illo primo Iuda oportet accipere: ſicut nec illud, Iuda te laudabũt fratres tui. nec q̃ ſequuntur, ad eundẽ illũ referri poſſunt: multis. n. ſeculis principes ac duces in Iudaica gente extiterũt, qui de illius uiri genere profecti nõ ſunt. Primus nãq; ipſe Moſes dux populi fuit, q nõ de Iuda, ſed de Leui natus eſt: deinde Ieſus, de tribu Ephræm: poſt quẽ p̃fuit Debbora, de tribu itẽ Ephręm: & Bairac, de tribu Nephthalim: poſt quẽ Gedeon, de tribu Manaſſe: deinde filius Gedeõ, & poſt hũc Thola, de eadem tribu: poſtea Eſebõ, ex Bethleem: & poſt hũc Ailõ, de tribu Zabulõ. hunc ſecutus eſt Aabdon, de tribu Ephręm: deinde Sãpſon, de tribu Dan. poſtea cũ ſine principe eſſent, pręfuit ipſis Eli ſacerdos de tribu Leui. hi cũcti iudices qui iudicabãt Iſrael, nõ de genere ipſius Iuda, ſed ex diuerſis tribubus ex alią alius oriũdi. & q poſt hos primus apud eos regiã dignitatem accepit Saul, de tribu fuit Beniamin. Quomodo igiť illud, Nõ deficiet princeps de Iuda, neq; dux de femorib. eius (ut quiſpiã fortaſſe putauerit) ad principes de tribu Iuda ac duces referet, quãdo uident ex quo tempore mortuus eſt Iacob totis propemodũ mille annis, nõ ex una tribu ipſius Iuda profecti, ſed ex alia alius uſq; ad tempora Dauid? q̃d ſi poſt tã multis & Dauid, & qui ipſi Dauid in regno apud Iudaicã gentem ſucceſſerũt, de tribu Iuda nati ſunt: ſciendũ tamen tibi eſt, q hi ipſi ne totos quidem quingentos annos totius gentis regnũ obtineri potuerũt, ſed triũ duntaxat tribuũ, ac ne harũ quidem ſolidarũ: quippe cũ eiſdem temporib. alij quidã in parte gentis ampliore, & in totis nouẽ tribub. regnauerint. nã poſt mortem Solomonis, cũ tota gens ab Iuda diuiſa fuerit, ipſius Dauid ſucceſſores triũ, ut dicebã, tribuum, ac ne harũ quidem ſolidarum, in Hieruſalem reges fuerunt uſq; ad Babylonicã cladẽ. Iidẽ uerò tẽporib. in ciuitatẽ q̃ uocať Samaria, nouẽ tribuũ, duces nõ de tribu Iuda, ſed ex alijs alij extiterũt: quorum primus Hieroboam fuit, de tribu Ephræm, ac deinceps q hũc ſecuti ſunt: ut ne medijs quidem temporibus

A temporib. à Dauid uſq; ad tempus quo in Babylonem captiui ducti ſunt, ulli
de tribu Iuda uniuerſæ genti præfuerint. Porro autem quid dicendum, quē-
admodum poſt reditum de Babylone rurſus quingentis annis amplius uſq;
ad Chriſti ortū uixerint eo ſtatu ciuitatis utentes, in quo ſoli optimates rem
adminiſtrauerint? pōtificib. utiq; toti genti imperātibus, quorū nullus planè
de tribu Iuda oriebatur? ut iam ex his omnib. perſpici poſsit, non ad primum
illum Iudā, neq; ad illius ſucceſſores referendum eſſe oraculum illud, dicens
Nō deficiet princeps de Iuda, neq; dux de femoribus eius: ſed ea quæ ad hūc
locum pertinent, uno duntaxat modo cōſtare poſſe, ſi ſecundū ea quæ prius
à nobis de tota tribu expoſita ſunt, hęc ipſa intelligenda eſſe dixerimus. Hæc
enim trib. ab initio & ab ipſius uſq; Moſi temporibus, uniuerſę gentis dux
fuit: itaq; ſecundum huius principatum, utpote quem Deus cęteris ab initio
præfecerit, & ipſa regio etiam nunc ab ea ipſa tribu, Iudææ uocabulum obti-
net, & omnis illorum cōuentus Iudęorum appellatur. Sic igitur intelligamus
quod dictum eſt, tanq; ſi manifeſtius dixiſſet, Non deſinet toti genti præeſſe
tribus Iuda. ex quo Symmachus: Non auferetur, inquit, poteſtas de Iuda: ſic
utiq; iuris cuiuſdā amplioris, & principatus autoritatem eius q̄ poſtea futu-
ra eſſe trib. Iuda, nobis intelligendam proponens. Huius. n. neq; ſceptrum, ut
Aquila inquit (regij porrò principatus ſignum hoc erat) neq; poteſtatem, ut
Symmachus, ſublatū iri uaticinat, Donec ueniat, inquit, cui repoſitū eſt, atq;
ipſum fore expectationem gentium. Sed quā tandem expectationem, niſi de
qua olim & ipſi Abraham, & ijs qui Abrahā ſecuti ſunt patribus, oracula red
dita ſunt? Primùm igit admirari operę precīū fuerit, quid ita, quū duodecim
Hebręorū tribus eſſent, à nulla alia niſi ab una ipſius Iuda, gentis etiam nunc
appellatio uſurpet. Quod ego quidem nō ob aliud cōtigiſſe arbitror, quàm
B ob ipſius prophetię oraculū, quod uni tribui Iuda principatus dignitatem at-
tribuit. Quinetiā patria ipſorū terra, eadem de cauſa Iudęę appellationem ſor
tita eſt. Cur. n. q̄ſo quū duodecim fuerint, nō ab eorum primo Ruben gens
eorundem appellata eſt? cum pręſertim natu maximi potiores in lege diuina
haberent? Cur nō item Leui, qui & ætate, & ſacrę functionis honore Iudā an
teibant? cū uerò ipſi Ioſeph quōdam nō modò Aegypti uniuerſę, ſed etiā ſuo
rum imperiū obtigerit, cumq; ab illo oriundi multis pòſt ſeculis diu admodū,
totis eius gentis nouem tribub. pręfuerint, cur nō ab eo potiſsimū tota gens,
ipſaq; regio nomen accepit? quādoquidem ob eos ipſos, quos ab Ioſeph oriū
dos diximus, longè honeſtius, probabiliusq; erat, totam gentem, totamq; re-
gionem à primo illo ipſorū parente denominari? deniq; pręter hos oēs quis
nō cōcedat, meritò illos à Benianim fuiſſe denominādos, cuius poſteritati ac
tribui celeberrima ipſorū ciuitas, q̄ regum apud ipſos domicilium fuit, & q̄d
in ſanctiſsimū Dei templū erectum eſt, in ſortem cōceſſit? attamen neq; ab ha
rū aliqua, neq; à reliquarū, ſed ab una ipſius Iuda tribu totius gentis ac regio
nis appellatio ducta eſt, ſicut prophetia p̄dixerat. Sic ſane illud, Non deficiet
princeps de Iuda: ad ipſam tribū a nobis relatum eſt, & hoc uno duntaxat mo
do oraculi ueritas locum habet. Nāq; à Moſis uſq; temporib. deinceps nō de-
fecerūt particulares quidem ipſorum principes, q ex diuerſis, ut dictum eſt,
tribub. genti p̄fuerint: in uniuerſum autem trib. Iuda, q̄ totius gentis principa
tum tenuerit. Exemplo autem id q̄d nunc dictum eſt, tibi apertius liquebit.
Vt. n. in Romano imperio ſingularum procuratores, & p̄ſides, p̄toreſq;, & ca
ſtrorum p̄fecti, & q omnes dignitate anteeunt, reges, nō omnino oēs de ipſa
Romana urbe capiunt, neq; de Remi ſiue Romuli genere, ſed ex innumera
bilibus alius aliunde nationibus, omnes tamen & reges, & qui poſt ipſos ſe-
cundo loco principes, præſideſq; habent, Romanorum appellatione notant,
& Romanorum denominantur imperium, & eandem denominationem in
uniuerſum omnes magiſtratus attingunt: ſic etiam in reb. Hebræorum cōſti-

Poſt reditū è Babylone nullus rex de tribu Iuda.

Quare Iudæi à tribu Iuda magis denominentur.

Templū in tribu Benianin erectum.

 tuere in-

tuere intelligereq́ꝫ oportet, tanq̃ꝫ una quidem in uniuerſum trib. Iuda, totam A
gentem de ſuo nomine illuſtrẽ reddiderit: particulares uerò duces ac reges ex diuerſis extiterint tribub. qui tamen cõmuni illa Iudæ appellatione honorem acceperint. Non alio ergo quàm ad totam tribum referat̃ illud q̃d a propheta dictũ eſt, Iuda te laudabũt fratres tui. Nouerat.n. illam tanq̃ꝫ prærogatiuæ munus cõſecutam, honore cęteris tribub. eſſe anteponendam. & quoniã princeps fuit in bellis, & ſola in apparatib. præliorum aduerſus hoſtes genti ſuæ uniuerſo præfuit, meritò deinceps ad eãdem illud quoq; dicitur, Manus tuæ in tergo inimicorũ tuorum. Deinde propter principatum, propterq́ꝫ regiã dignitatem, catulus leonis eſſe dicitur. Glorię igitur ſibi tribuens hic tum generis princeps, tũ etiã propheta huiuſce trib. dignitatem, adiungit q̃d ſequitur: De germine fili mi aſcẽdiſti. Illud autẽ, Recũbens dormiuiſti ut leo, & ut catulus leonis: eiuſdem trib. magnificũ animi ingeniũ & cõfidens oſtendit, q̃d quæ nullis extrinſecus ingruentib. reb. cõcutiatur: & q tum intrepidum ſe p̃beat, tũ cõtemptui habeat inimicos. Illum uero hoc modo ſe habentem, ac potius ipſam tribum q̃ huiuſmodi ſit, Quis, inquit, excitabit? ubi cum magnum quendam & admirabilem & rarum, & ſpectatu difficilẽ fore ſignificauerit eum, qui ſit huiuſcemodi tribũ de ſede excitaturus, deq́ꝫ principatus gradu ac dignitate exturbaturus, tũ demũ quis'nã hic ſit, nos admonet: docetq́ꝫ hũc illum eſſe, qui expectatio gentiũ ſit futurus qui uidelicet à propheta nõ prius inter homines uidendus p̃dicit̃, quàm & princeps deficiat, & dux amoueat̃, & de principatu exturbetur trib. Iuda. Cęterum quis'nã quęſo alius hic ſit, q̃ꝫ Saluator & Dominus noſter Ieſus Chriſtus? in cuius ortu, ſicut proximè expoſita prophetia uolebat, ex Iudæis quidem defecerũt principes ac duces qui genti p̃ſiderent: ipſa uero trib. Iuda unà cum tota gente, principatu ac regno, q̃d ab initio obtinuerat, ſpoliata, Romanis etiam nunc dominantibus, B
ex illo ad hunc uſq; diem famulatur, qui unà cum reliquis gentib. etiã Iudæos ſubegere. A' quib. item Herodes primus externo genere ortus, & imperatoris Auguſti, et Rõani ſenatus autoritate rex declaratus eſt. Fuit igit̃ Antipatri filius hic Herodes. Ipſe uero Antipater Aſcalonita ab eorũ neſcio quo ortus, qui in templo Apollinis uerſantes, ſacri ſerui appellabant̃. Qui cũ uxorẽ duxiſſet quandã, cui nomen quidem Cyprinæ, genus uerò ex Arabia, Herodem creauit. Hic igit̃ primus tali genere natus, Hyrcanũ qui ultimus ex ſucceſſione ac ſerie põtificũ, Iudęis p̃fuit, & in quo domeſticus Iudaicæ gentis principatus defecit, necatũ tollit de medio. Iſq́ꝫ primus, ut dicebã, externo genere ortus, Iudęorũ rex eſt appellatus. Huius ergo tẽporib. cũ Ieſus Chriſtus eſſet natus, Iudę trib. dignitas ſublata eſt: ſublatũ eſt Iudęorũ & imperium, & regnũ: cõpleta eſt proximè expoſita prophetia, Nõ deficiet princeps de Iuda, neq; dux de femorib. eius, donec ueniat q̃ repoſita ſunt ei. Hunc autẽ dicit futurum nõ Iudaicæ gentis, ſed gentium expectationem. Quoniã igit̃ repoſita erat illa gentiũ uocationis expectatio, q̃ ex oraculo ipſi Abrahæ promiſſa eſt, cũ ex Iudaica gente iã defeciſſent & principes & duces, translatumq́ꝫ ab ea eſſet imperiũ in Romanos, & in illũ Herodem de quo dictum eſt, meritò tẽpora quib. Iudeorum principes defeciſſent Lucas Euangeliſta ſignificans, initiũ doctrinæ Chriſti narrat factũ eſſe in anno XV. imperij Tiberij Cæſaris, procurãte Põtio Pilato Iudæã. Matthæus quoq; eandẽ rẽ innuens notat. Nã ortu Domini ac Saluatoris noſtri deſcripto, deinceps adiũgit: Cũ autẽ Ieſus natus eſſet in Bethleẽ Iudęę, in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente uenerunt Hieruſolymã, dicentes: Vbi eſt q natus eſt rex Iudæorũ? in quo planè oſtẽdit & externi hominis in illos imperiũ, & externarũ gentium à Deo uocationem. Eodem.n. tempore & externi Iudæis imperabant, & Chriſtũ Dei, de quo prophetę locuti fuerant, externi ab orientis partibus profecti, & cognouerunt, & adorauerunt. Ergo planè in his finem ſuum contingens prophetia Iacob,

Herodes Aſcalonita unde natus.

apparet quemadmodũ completa ſit, cũ ad extremum ſui ſtatus Iudaica gens ueniſſet, ſicut ipſe quoq; ad ſuos filios cecinit, cũ dixit: Congregamini ut annunciẽ uobis q̃d uenturũ ſit uobis in extremo dierũ. Nos enim extremos intelligimus dies, extrema ſtatus Iudaicæ gentis tempora. Cęterum, quid tandẽ illi euenturũ fuit? nempe defectus honoris Iudę, uniuerſæ eius gentis ſublatio, quies & terminatio ducũ eiuſdem, tribus ipſius principatus, regięq; dignitatis diſsipatio, Chriſti imperiũ et regnũ, nõ quod in Iſrael, ſed quod in omnib. gentib. dominaretur, iuxta illud, Et ipſe expectatio gẽtiũ. Sed quis nõ plane fateatur, omnia hæc in Saluatoris noſtri aduentum completa eſſe? ſiquidẽ q̃ ante Chriſti ortũ domeſticis principib ac ducibus, & ſolertibus diuinarum lectionum auditoribus, ſuis item proprijs regib. & pontificibus, & prophetis gloriabantur, quęq; olim regalis cum eſſet, tũ ſuos hoſtes atq; inimicos ſupabat, tũ ſuæ gentis uniuerſę princeps & dux exiſtebat tribus Iuda. Poſtremo, quicũq; inter illos quondam excellebant, ex illo ad hunc uſq; diem Romanis tributarij facti, parent ac ſeruiunt. Planè enim Chriſtus Dei uidendũ ſe præbuit. Atq; ex illo quæ dicebatur expectatio gentiũ, omnibus gentibus palam nunciata eſt. Aut dicat mihi aliquis, utrum in aduentu Ieſu Saluatoris noſtri, quæcũq; apud Hebræos maieſtatem aliquam haberent, necnon mater ipſorũ ciuitas una cum templo, et eo quod in templo celebrabatur ſacrificio, cũq; domeſticis ducib. ac principibus non defecerint, & utrũ quæ in ſpe poſita erant, gentiumq; quæ in toto orbe eſſent, expectatio, ex illo tempore apparuerint, quando etiam ea quæ Domino repoſita erant, uenerunt. Sed quę tandẽ hæc habenda ſunt, niſi ea q̃ cõtinet oraculũ illud? Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuæ in tergo inimicorum tuorum: catulus leonis Iuda. de germine fili mi aſcendiſti, recumbens dormiuiſti ut leo, & ut catulus leonis, quis excitabit eum? hæc enim alio ſenſu ea ſunt, Quæ illi repoſita erãt: quæ ipſa quoq; iam tempus eſt ut contẽplemur, ſi hoc primùm attenderimus diligenter, uarijs, diuerſiſq; Chriſtum nominib. diuina oracula appellare cõſueuiſſe. Nam *Oracula* modò illũ uocant Iacob: Iacob puer meus, ſuſcipiã eũ, Iſrael electus meus, ſuſ *tribuũt* cepit eũ anima mea, iudiciũ gentib. proferet. et quæ ſequunt. quib. ad extre- *Chriſto ua-* mũ illud addit, Donec ponat in terra iudiciũ, & in nomine eius gentes ſpera *ria nomina* bunt. Modò eundẽ Solomonem & Dauid nominant. Solomonem q̃dem, ut in ſeptuageſimo primo Pſal. q̃ in Solomonẽ quidem inſcriptus eſt, planè aũt q̃ ad Chriſtũ referenda ſunt, continet. Illud. n. Et dominabitur à mari uſq; ad mare, & à flumine uſq; ad fines orbis terræ, & oẽs gentes ſeruient ei: & quęcũque ipſa hæc deinceps Pſalmus continet, uni utiq; Chriſto ſunt accõmodanda. Dauid uero rurſus appellatus eſt Chriſtus, in Pſal. octuageſimo octauo, quandoq̃dem nuſq; ipſi Dauid, ſed uni illi, quæ in hoc item dicuntur, cõuenire poſſunt, ueluti illud, Ipſe inuocabit me, pater meus es tu, & ego primogenitũ ponã eũ, excelſum præ regib. terrę, in ęternũ ſeruabo illi miſericordiam meã. Et rurſus: Semen eius in æternum manet, & ſedes eius ut ſol in cõſpectu meo, & ut luna perfecta in æternũ. Sic igitur unà cum alijs innumerabilibus Chriſti appellationibus, quibus illum diuina oracula ſignificant, eadem ratione ut Iudas quoq; in ijs quæ modò exponebamus, ſit appellatus, fieri poteſt, cũ de tribu Iuda ſit natus. Conſtat enim ex Apoſtolo, Saluatorem ac Dominũ noſtrum de tribu Iudę ortũ eſſe. Huic igitur Iudę, ſi ſecundum ſententiam interpretemur, repoſita erant illa, quę in prophetia cõtinentur. Sed quænam hæc fuerunt? primũ quidẽ, quod a fratrib. eſſet laudandus. Deinde quod manus in tergũ inimicorũ ſuorũ eſſet iniecturus. Poſtremò quòd adorandus à filijs patris ſui, q̃ etiã ſuũ finem conſecuta ſunt, quo tempore, dum admirabiles uirtutes, & prodigioſa miracula ederet, admirationi erat, & laudabat, & adorabat a ſuis diſcipulis, & apoſtolis, quos etiam fratres uocare non grauatus eſt, dum in Pſalmo ſic dicit: Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio

eccleſię laudabo te. Dũ autem Mariæ & reliquis mulieribus imperat, ut quę A
bona uiderint nuncient, quaſi fratrib. nunciari imperat. Nunciate, inquit, fra-
tribus meis, quòd aſcendo ad patrem meũ, & patrem ueſtrum: Deũ meũ, &
Deum ueſtrũ. Sic ſanè illum fratres miraculorum gratia tanquã admirabilẽ
uirum duntaxat ab initio laudabant: quippe qui unũ aliquem de prophetis,
ut ueriſimile eſt, illum eſſe ſuſpicarentur. Sed ubi interim admirabiles, & om
nem fidem ſuperantes illius actiones intuentur, & quemadmodum inimicũ
& ultorem, mortemq́ ſeculi huius dominam, unà cum reliquis inuiſibilib. &
inimicis poteſtatib. ſuſtuliſſet: tum uerò Deũ illum eſſe credentes, adoraue-
runt: manus autem Saluatoris noſtri in tergo inimicorũ ſuorum fuere, quo-
tempore uidelicet omnes actiones ſuas, & uirtutes, & geſta prodigioſa, ad de
lendos dæmones & malignos ſpiritus intendebat. Quinetiam cum manus ſu
as expandiſſet in cruce, tum quoq́ manus eius, fugientib. inimicis, et eidem
terga dantib. in tergo inimicorũ fuerunt: magiſq́ etiam cum patri reddito ſpi
ritu, & ſuę carnis expers, & eo quod aſſumpſerat corpore nudatus, qui ipſa
uita erat, ad loca inimicorum deſcendit, ut & mortem, et reliquas quæ aduer
ſus ipſum ſurrexerant poteſtates, diſsiparet: quas quidem ueriſimile eſt com
munem quendã hominem, ac reliq̃s ſimilem ratas eſſe illũ, itaq́ circũ eundẽ
ſtetiſſe, & quaſi unum de multis adortas: atq́ ubi pręſtantiorem agnouerint,
quàm ut homo exiſtimari poſſet, ac diuiniori natura ꝓditũ, & conuerſas eſſe,
& terga illi dediſſe: contra quas immiſsis manib. diuinis ſuis & acutis ſagittis,
fugientes exegit, ut propterea dictum ſit, Manus tuæ in tergo inimicorũ tuo
rum. Quòd ſi etiam nunc innumerabiles Saluatoris noſtri inimici eccleſiam
eius uarijs occaſionibus oppugnare conaretur, attamẽ hos q̃q́ inuiſibili qua
dam manu, & ſua diuina uirtute in fugam uertit, ut de his item dictũ ſit illud:
Manus tuæ in tergo inimicorũ tuorum. Vbi uerò iã, quod reliquum fuit, in- B
ſignia illius uictorię pręclara de hoſtibus recepit, tum uerò illud cõpletũ eſt,
Adorabunt te filij patris tui: omnes uidelicet, q̃ in cœlo ſunt angeli, ſpiritusq́
inſeruientes, ac diuinæ poteſtates, necnon degentes in terra apoſtoli, & euan
geliſtę, poſt quos quicunque per ipſum, uni & ſoli uero patri Deo ſeip
ſos addixerunt, qui quidem ubi Deum uerbũ Chriſtũ eſſe didicere, tum ſe il
lum ut Deum adorare cõfeſsi ſunt. ſed quoniam & ortus eiuſdem et mortis
myſteria eadẽ prophetia cõplecti oportebat, meritò poſt illa quæ iã dicta ſunt
uaticinans Iacob, adiungit: Catulus leonis Iuda, de germine fili mi aſcendiſti,
recumbens dormiuiſti ut leo, & ut catulus, quis excitabit eum? Catulũ itaq́
leonis ipſum nominat, propterea quòd de regia tribu ſit natus. De ſemine igi
tur Dauid fuit ratione corporis. De germine aũt, inquit, fili mi aſcendiſti, quo
niam de ſemine & radice eius, qui hec prædicebat Iacob, pullulauit: cũ prius
q̃dem eſſet Deus uerbum, poſtea uerò etiã filius hominis ſit factus, ꝓpter eã
quã pro nobis aſſumpſit diſpenſationem. Poteſt etiã mortem eiuſdem ſignifi
care illud, Recumbens dormiuiſti ut leo. & ut catulus: ex quadã ipſius ſcrip
turę conſuetudine, quę ſua quadam propria conſideratione, etiam mille alijs
in locis mortẽ, dormitionẽ, ſomnũq́ appellat. Illud aũt, Quis excitabit ipſum?
de reditu eius à morte ad uitam cum admiratione dictũ eſt. Siquidẽ excitan
dum ad uitam illum planè nouit, qui ait: Quis excitabit ipſum? cum admira
Scriptura mortem uocat dormitionem.
tione uerò interrogat, quis'nã hoc facturus ſit, atq́ illũ excitaturus: ut ſic nos
ad quærendum inuitet, quis'nam hic ſit, qui Dominum noſtrũ poſt ſuſceptã
ꝓ nobis mortẽ, à morte ſit reuocaturus ad uitã. Quis porrò hic ſit alius, quàm
uniuerſi Deus & illius ipſius pater? cui ſoli tribuẽda eſt Saluatoris noſtri in
uitã reſtitutio, ſicut ſcriptura teſtificat̃ q̃ ait, Quẽ pater ſuſcitauit à mortuis.
Pro illo aũt, Catulus leonis Iuda, de germine fili mi aſcẽdiſti, recũbẽs dormiui
ſti: ſignificãtius Aqla cõuertit, Catulus leonis Iuda, de captura fili mi aſcẽdiſti
cũ flexiſſes cubuiſti. Symmachus aũt: Catulus, inquit, leonis Iuda, de ferarũ

captura

A captura fili mi aſcendiſti, gentib. flexis cõfirmatus es. ex quibus uerbis planiſ
ſimè apparet ipſa de morte ad uitam reſtitutio, & ab inferis ueluti à quadã fe
rarũ captura Saluatoris noſtri euaſio. Quòd uerò illum dixerit & genua fle-
xiſſe, & confirmatũ eſſe, non autem cecidiſſe: in eo quidem quod genua flexe
rit, mortem interim demonſtrauit: ꝙ autem ſit cõfirmatus, non raptatum eſſe
more aliarum animarũ. Hæc igit͂ omnia Chriſto prius repoſita erant: quæ ta-
men quãdiu finem ſuum conſecuta non ſunt, tãdiu Iudaica gens ſtetit, Iudęo
rumꝗ; principes ac duces, exquiſitiꝗ; ſapientes diuinorũ de Chriſto oraculo
rũ interpretes apud ipſos floruerunt. Poſtꝗ; aũt uenerunt quæ ipſi Iudæ repo
ſita erant, tũ is in terra eſt uiſus, qui à prophetis dictus erat de ſemine ac ſtirpe
eius, q hęc diuinauerat oriturus, recumbensꝗ; ac ſopitus. uel, ut ait Symma-
chus, genib. flexis confirmatus eſt & ſurrexit, manibus in tergum inuiſibiliũ
atꝗ; intelligibilium hoſtiũ iniectis, eiusꝗ; fratres ac diſcipuli antea illũ laudan
tes atꝗ; admirantes. pòſt ubi Deum eſſe confeſsi ſunt, etiam ut Deũ adoraue
runt. tum uerò illa ipſa cõpleta ſunt, quæ ipſi repoſita erant, ut propter hoc il
lud redditum ſit oraculũ, Donec ueniant quæ repoſita ſunt ipſi. Cũ enim ex
illo ad hunc uſꝗ; diem, ea quæ ipſi repoſita erãt, ad finem peruenerint, defece
runt qdem principes ac duces Iudęorũ, eisꝗ; ſupra caput gentium, principes
collocati ſunt. E contrario aũt ipſe gentes ubi Chriſtum Dei agnouerũt, illum
ſibi & Saluatorem & expectationem adſcripſerunt. Pòſt hęc omnia illud ad-
iungitur: Ligans ad uitẽ pullũ ſuum, & ad capreolũ uitis pullum aſinę ſuę. la-
uabit in uino ſtolam ſuam, & in ſanguine uuæ palliũ ſuum: gratioſi oculi eius
à uino, & albi dentes eius ut lac. In his aũt ſignificari arbitror ꝑ pullũ quidem,
ipſum apoſtolorum ac diſcipulorũ Saluatoris noſtri chorum: ꝑ uitem aũt ad
B quam pullus eſt alligatus, diuinam, inuiſibilemꝗ; eius uim, quam ipſe dñ oſtẽ
deret, docebat his uerbis: Ego ſum uitis uera, & pater meus agricola eſt. Eiuſ
dem porrò uitis capreolus Dei uerbi doctrina fuerit, ad quẽ pullũ aſine ſuę al
ligauit: q quidem pullus nouum de gentib. populum, quaſi genituram quan
dã Apoſtolorũ eius, & ꝑlem ſignificauerit: Poſſumus itẽ uel ad uerbũ dicere
hæc ſuum finem cõtigiſſe, ꝗ tempore, ut apud Matthęum legitur, Dominus
dixit ad ſuos diſcipulos: Ite in caſtellũ quod contra uos eſt, & ſtatim inuenie
tis aſinam alligatam, & pullum cũ ea: ſoluite, & adducite mihi. Et ſanè ſi quis
uerba diligenter attenderit, quin prophetæ p̄dictionem admiretur, facere nõ
poterit, qui diuino ſpiritu afflatus tantò antè cognouerit, eum de ꝗ ipſe uatici
nabatur, non ut aliquem illuſtrem apud homines regem in currib. & equis eſ
ſe uehendũ, ſed ſuper aſina & pullo ſedentem, quaſi unum de multis, et uul-
garem quendam hominem atꝗ; inopẽ. Idipſum alius quoꝗ; ꝓpheta eſt admi-
ratus, ubi ait: Gaude uehementer filia Sion, ecce rex tuus uenit tibi manſue-
tus, ſedens ſuper iumento & pullo adoleſcente. Illud aũt, Lauabit in uino ſto-
lam ſuam, & in ſanguine uuæ palliũ ſuum: uide quęſo tu ꝗꝗ; ne quando, ut in
arcanis, myſticã illius paſsionem ſignificet, in qua ſtolam ſuam & indumentũ
abluerit, tanquã in lauacro, ut ſanè eorum qui in ipſum crediderint ſordes an
tiquas abluiſſe declaratur. Per uinum. n. quæ ſanguinis illius nota eſt, eos qui
in morte illius baptizentur, quiꝗ; in ſanguine eiuſdem credant, à ueterib. ma
lis expurgat, utpote qui abluat & abſtergat antiquam eorũ ſtolam & palliũ:
Itaꝗ; precioſo ſanguine diuinę illius & de ſpiritu natæ uuæ, eiusꝗ; uitis uino,
de qua dictũ eſt ſuprà, redempti, ueterem qdem hominem cum eius actioni-
bus exuerunt: nouũ aũt & ad cognitionem ſecundum imaginem eius q cre-
auit inſtauratum, induerũt. At illud, Gratioſi oculi eius à uino: Et illud, Albi
dentes eius ut lac: rurſus tanquã in arcanis poſita noui teſtamẽti myſteria cõ
prehendere arbitror, lętitiã uidelicet myſtici illius uini, quod ſuis ipſe diſcipu
lis porrexit Saluator, cum dixit, Accipite, bibite, hic eſt meus ſanguis, qui ꝓ
nobis fundit͂ in remiſsionẽ peccatorũ. Hoc facite in meam cõmemorationẽ.

Siquidem

Myſteriũ ſanguinis Chriſti.

Siquidem illud, Gratioſi oculi eius à uino, et albi dẽtes eius ut lac: ſplendorẽ puritatemq́ꝫ myſtici illius alimenti mihi ſignificare uidetur. Rurſus enim ipſe diſpenſationis diuinę notas ſuis diſcipulis tradidit, dum hortatur, ut ſui ipſius corporis imaginem repręſentent. Cũ enim nõ amplius cruenta ſacrificia, neq́ꝫ ea quę apud Moſem in lege, diuerſorum animalium mactationib. ſancita erant, grata eſſet habiturus, ſed ut pane ſui corporis nota uterent̃ inſtitutũ rus, merito propheta ſplendorem ac puritatem illius alimenti ſignificauit, cũ dixit, Et albi dentes eius ut lac. Hanc rem alius quoq́ꝫ propheta cõmemorat his uerbis: Sacrificium & oblationem noluiſti, corpus autem perfeciſti mihi. Cęterùm, hæc cum maiore indignatione, & longiore quadã interpretatione indigeant, per otium quiſpiam diligentius explorauerit: quandoquidẽ hoc tempus plura dici non poſtulat, ut plane appareat unacũ alijs, tempora quoq́ꝫ Saluatoris noſtri aduentus à priorib. prophetis antiquitus cognita, diuinæ euidenter commendata eſſe ſcripturę.

Quemadmodum poſt annorum ſpacium ſepties ſeptuaginta, quæ ſumma efficitur quadringentorũ nonaginta annorum, cũ CHRISTVS *hominib. ſe uidendum præbuerit, prophetiæ que apud Iudæos extabant, & quod antea apud eoſdem celebre, clarumq́; erat ſacerdotium, diſſoluetur, & ipſi quidem diluuij cuiuſdam inſtar aſsiduis obſidionibus captiui fient, ſacrum autem ipſorum templum extremam uaſtationem patietur.* Demonſtratio II.

Danielis 9. Et cũ adhuc loquerer, & orarem, & enũciarem peccata mea, & peccata po-
" puli mei Iſrael, & profunderem commiſerationem meam corã Domino Deo
" meo pro monte ſancto Dei mei. & cũ adhuc loquerer in oratione, ecce uir Ga
" briel, quem uideram in uiſione ab initio, uolans tetigit me circiter horam ſa-
" crificij ueſpertini, & docuit me, & locutus eſt mecum, & dixit: Daniel, nunc
" egreſſus ſum ut afferam tibi intelligentiam, ab initio precum tuarũ egreſſus
" eſt ſermo, & ego ueni ut indicarem tibi, quod uir deſideriorũ tu es, & animad
" uerte in uerbo, & intellige in uiſione, quod uir deſideriorũ es tu. Septuagin-
" ta hebdomades cõpendium accepere ſuper populum tuum, et ſuper ciuitatẽ
" ſanctam, ut cõſummetur peccatum, & ſignentur quaſi annulo peccata, & de
" leant̃ iniquitates, & expientur iniuſtitiæ, & adducatur iuſtitia ſempiterna, &
" quaſi ſigno impreſſo claudatur uiſio, & propheta: & ungat̃ ſanctus ſanctorũ,
" & cognoſces, & intelliges ab exitu ſermonis, ut reſpõdeatur, & ædificet̃ Hie-
" ruſalem uſq́ꝫ ad Chriſtũ ducẽ. Hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexagin
" taduæ, & reuertetur, & ædificabitur platea & murus, & euacuabunt̃ tempo-
" ra, & poſt hebdomadas ſexaginta duas peribit unctio, & iudiciũ non eſt in ea,
" & ciuitatem & ſanctũ diſperdet cũ duce uenturo, & excidentur in diluuio, &
" uſq́ꝫ ad finem belli in compendiũ redacti internecionib. & cõfirmabit pactum
" multis hebdomada una, & in medio hebdomadis auferetur ſacrificium et liba
" tio, & ſuper templum abominatio deſolationum, & uſq́ꝫ ad conſummationem temporis, cõſummatio dabit̃ in deſolationem. Cũ Iudaicæ gentis ſeptuagenaria apud Babylonios ſeruitus iam ad finem tenderet, Danieli oranti unus ex ſanctis Dei miniſtris uiſus Gabriel archangelus, renouationẽ urbis Hieruſalem primo quoq́ꝫ tempore & ſine mora futuram canit, & tempus uſq́ꝫ ad eam renouationem numero annorũ determinat, pdicitq́ꝫ ut poſt definitũ illud temporis ſpacium, rurſus uertetur, utq́ꝫ poſt ſecundam expugnationem atq́ꝫ obſidionem, non ultra Deo tutore gaudebit: ſed ſola ac deſerta ſecũ unà Moſaicæ legis ritu ſublato, pmanebit: quippe cũ in eius ritus locũ, in uitam hominũ alterũ ſit introducendũ teſtamentũ, q̃d nouũ dicatur. Et hæc, ut in oraculis mos eſt, latenter ſe ipſi prophetæ indicare Gabriel profitetur. Ait igitur ad illum: Nũc egreſſus ſum ut afferam tibi intelligentiam, ab initio precũ tuarũ egreſſus eſt ſermo: & ego ueni ut indicarem tibi q̃ uir deſideriorũ tu es, & animaduerte in uerbo, & intellige in uiſione. Quib. uerbis plane illũ excitat, ut pfundius animaduertat, pfundiusq́ꝫ intelligat ea q̃ in uerbis ab ipſo pferendis

contempla-

A cõtemplatione digna ſunt. Siquidem illa uiſionem appellat, propterea quòd
profundiorum quendam ſenſum attingunt, neq; uulgari quadã prudentia in
digẽt. quam ob rem ipſi quoq; eum inuocantes qui dat hominib. ſapientiam,
rogantesq; ut mentis oculos nobis illuminet, confidenter aggrediamur, q̃ ad
horum locorũ interpretationem pertinent. Septuaginta, inquit, hebdomades
cõpendium accepere ſuper populũ tuum, et ſuper ciuitatem ſanctam, ut con
ſummetur peccatũ, & quaſi annulo ſignẽtur peccata, & deleãtur iniquitates,
& expientr uiniuſtitiæ, & adducaẽ iuſtitia ſempiterna, & quaſi ſigno impreſſo
claudatur uiſio & propheta, & ungatur ſanctus ſanctorũ. Quòd igitur ſeptu
aginta hebdomadarũ ſpacium ſi in annos reſoluatur, nõaginta ſupra quadrin
gentos ſummam cõficiat, nemini, puto, dubium eſt. Tantum igitur temporis
cõpendium accepit ſuper populum tuũ, ubi ſanè omnem Iudaicæ gentis ter
minationem concludit. nec tamen illos in his amplius Dei populũ uocat: ſed
alloquens ipſum Daniel, Populũ, inquit, tuum. namq; alias quoq; tanquã eũ
qui impie egiſſet, & ſimulacris ſe addixiſſet, non amplius ſuũ populũ Deus,
ſed Moſi appellauit, cum dixit: Vade, deſcende, peccauit enim populus tuus:
Nunc igitur eodem modo cauſam cur illud temporis ſpacium contra illos p̃-
finierit docet: hoc autem eſt, eos nõ amplius dignos eſſe qui populus Dei ap-
pellentur. Deinde adiungit illud, Et ſuper ciuitatem ſanctã, ubi illud Tuam,
rurſus à ſuperiori ſubaudimus. ut ita dictũ eſſe uideatur, Super populũ tuũ,
& ſup ciuitatem ſanctam tuam: non ſecus ac ſi dixiſſet, Quę a te ſancta exiſti
matur. nam & Hebraicus cõtextus, & reliqui interpretes uno ore, non ſolum
ad populum illud Tuũ, ſed etiam ad ciuitatem, illud Tuã, adiungunt. Aqui-
la igitur, Super populum, inquit, tuum, & ſuper ciuitatem ſanctificatam tuã.
Symmachus autem, Aduerſus populum tuum, & ciuitatem ſanctam tuam.

Septuaginta hebdomadum ſpacium explicatur.

B Quocirca in bonis quoq; Septuaginta interpretum codicib. illud Tuã ſtellu
la appoſita adiectũ eſt. nam cũ orans Daniel in illis ſuę ſupplicationis uerbis,
ſæpius populum, Dei populum nominaſſet: ciuitatis autem locũ, ſanctũ Dei
locũ: uertens in diuerſum qui reſpondebat, neq; ciuitatem ſanctam Dei, neq;
populum Dei eſſe fatetur: ſed tuum inquit, qui oras, & qui talia de populo,
& de loco ciuitatis dixiſti. uerba ipſius Daniel hoc modo ſe habent: Auertaẽ
furor tuus, & ira tua à ciuitate tua Hieruſalem, & monte ſancto tuo. Item,
Populus tuus factus eſt in opprobrium omnib. in circuitu noſtro. Et rurſus:
Oſtende faciem tuã ſuper ſanctuarium tuum, quod deſertum eſt. Et rurſus:
Vide interitũ ciuitatis tuæ, ſuper quã inuocatũ eſt nomẽ tuum. Ac deinceps:
Quia nomen tuum inuocatũ eſt ſup ciuitatem tuam, & ſuper populum tuũ.
Talibus cum oraſſet, adiunxit: Et cum adhuc loquerer & orarem, ecce Ga-
briel quẽ uideram in uiſione mea, uolans tetigit me, & dixit ea utiq; quæ ſu-
perius deſcripta habes. Planè igitur in his propheta non ſimpliciter ciuitatem
ſed Dei ciuitatem nominauit: & ſanctuarium, Dei ſanctuarium: & populum,
Dei populum: ita uidelicet animo erga illum populum affectus. at uerò Ga-
briel non itẽ ut ipſe, ea q̃ iam dicta ſunt uocat: ſed ex contrario, Sup populũ
tuum, inqt, & ſuper ciuitatem ſanctã tuam. ubi propemodum & ciuitatẽ, &
populũ, & ſanctuariũ, illa Dei appellatione indigna eſſe demonſtrat. Tantũ i-
gitur temporis ſpacium primùm contra populum, deindè contra ciuitatẽ p̃fi
nitum eſſe docet. & quòd tantũ ſit, oſtendit ex renouatione Hieruſalem. Id
porrò continet a Dario Perſarum rege uſq; ad Auguſti dominatũ in Roma-
nos, & Herodem Iudęorum regem, q alieno generè natus eſt, quorũ tempori
bus ea quæ ad ortum Saluatoris noſtri pertinent, enarranẽ, quemadmodũ lon
gius progreſſa oratio demonſtrabit. Ordine deinceps ſequiẽ: Vt cõſummeẽ
peccatũ, & quaſi annulo ſignentur peccata, & deleantur iniquitates, & expi-
entur iniuſtitię, & inducat iuſtitia ſempiterna, & quaſi ſigno impreſſo clau
datur uiſio & prophetia, & ungatur ſanctus ſanctorum. Pro eo autem q̃d eſt,
ut conſum-

Ciuitas Dei ſanctuarium Dei.

ut conſumet peccatū, & quaſi annulo ſignentur peccata: Aquila uertit, Ad conſummandā præuaricationē, & finem imponendam peccato. Illud enim, Implete menſuram patrum ueſtrorū, quod a Saluatore noſtro ad Iudæos dictum eſt, etiā in his arbitror contineri ac ſignificari. nam dum inſidias illi Iudaica gens molitur & conficit, peccatum ſuum cōſummauit: & eiuſdem, ut Aquila uertit, aduerſus Deum prçuaricatio finem accepit. Iampridem enim illos quamuis innumerabilia peccata ꝑpetrantes ante Saluatoris noſtri aduentū, Dei tamen clementia ferebat, quemadmodum uidelicet prophetica ipſa uerba demonſtrant: ueruntamen ſicut de illis qui genera ab Hebræis differētes, terram promiſsionis incolebant, ad Abraham dictum eſt, Nondum enim cōpleta ſunt peccata Amorrhæorum: & quādiu completa non fuere, de terra ipſorum patria expulſi non ſunt. Vbi aūt completa ſunt, tum uero omnes in interitum inciderunt: q̄ ſane clades illos excepit temporibus illius Ieſu qui Moſi ſucceſsit: ita etiam de priore tibi intelligendū eſt populo. quandiu enim illorum peccata cōpleta non ſunt, Dei illos patientia & benignitas tulit, & per prophetas undiq; ad conuerſionem inuitauit. Poſtquam aūt, ut Saluator ad ipſos dixit, impleuerunt menſuram patrum ſuorum, tum uero in eundē locum coacta omnia, extremū illis mutauerunt interitum, ſane quemadmodū idem Dominus noſter nos docet, ubi ait: Omnem ſanguinem effuſum à cōſtitutione mundi, à ſanguine Abel iuſti uſq; ad ſanguinem Zachariæ uenturū ſuꝑ generationem iſtam. Quum igitur ad extremum manus inijcere filio Dei auſi ſunt, cōſummauerunt præuaricationem, & finem peccato ſuo impoſuerunt, ſicut Aquila interpretatus eſt. at, ſicut Septuaginta, Eorum peccatū alligatum ſignatumq; eſt. Sed quoniam nō ſolū in ruinam, uerumetiam in reparationem multorū uenit in Iſrael, ſicut de ipſo dixit Simeon, Ecce hic poſitus eſt in ruinam & in reſurrectionem multorum in Iſrael: meritò Daniel ad ea quæ dicta ſunt, adiūgit: Et ut deleantur peccata, & expientur iniuſtitię. Quū enim ſanguis taurorum & hircorum auferre peccata nō poſſet, et omne hominum genus expiatione uiua uera q; indigeret (cuius figurā gerebat id quod apud Moſem conſtructū uocatꝰ propitiatorium) nulla autem propitiatio uiua ueraq; eſſet, niſi Saluator & Dominus noſter, ille agnus Dei, de quo dictū eſt: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mūdi. Nam rurſus idem propitiatio eſt pro peccatis noſtris. nec pro noſtris tantū ipſe eſt precium ac redemptio, ſed etiam pro totius mundi, ut ait Apoſtolus: Qui factus eſt, inq̄t ſapientia nobis à Deo, iuſtitiaq; & ſanctificatio, & redemptio. Meritò eius aduentum, ſimul complementum perfectionemq; peccati eſſe docet eorum, qui contra ipſum impij fuerunt, ſimul abſterſionē & purgationem peccatorum, & iniuſtitiarū expiationem eorum, qui in ipſum crediderunt. nam cum Aquila ad conſummandam prçuaricationē, & finem peccato imponendum dixerit. tū illud adiecit, Et ad expiandum iniquitatē: ſic plane illum omnis iniquitatis, quę olim ꝑ ignorantiam admiſſa ſit, expiationem eſſe, pro cōceſſo ſumens. Poſt ipſa hæc illud ſequitur, Vt inducatur iuſtitia ſempiterna: Eſt ſane ipſe Dei uerbū iuſtitia ſempiterna, qui factus eſt nobis ſapiētia à Deo, iuſtitiaq; & ſanctificatio, & redemptio, ut ait Apoſtolus: ueruntamen aduentu ſuo omnibus hominib. conciliauit iuſtitiam, re ipſa oſtendens, quod non ſolum Iudęorum eſt Deus, ſed etiam gentiū: quandoquidem unus eſt Deus qui iuſtificabit circumciſionem ex fide, & præputium per fidem. Ex quo eos qui cum Cornelio aderant, quiq; iam ſpiritū ſanctum accipere meruerant, admirans Petrus: Verè, inq̄t, noui quòd non eſt acceptor perſonarum Deus, ſed in omni gente qui timet illum, & exercet iuſtitiā, acceptus eſt illi: Quin Paulus quoq; Euangeliū iuſtitiæ affirmat eſſe, ubi ait: Virtus enim Dei eſt ad ſalutem omni credenti, Iudęo primum & Gręco: iuſtitia enim Dei in eo reuelatur. In Pſalmis quoq; de Chriſto dictum eſt: Orietur in dieb, eius iuſtitia & abundantia pacis, Et ſane illius

Nulla perſonarum acceptio apud Deū.

opus re

A opus reuera Dei iuſticiam demonſtrauit,utpote quod omne genus hominũ
pari uocatione dignum reddiderit. At quæ per Moſem edita ſunt,nequaq; ta
lia,ſed uni ſoli Iudaicæ genti donata:quocirca ad tempus dũtaxat proditę prę
terierũt. At enim quę per Saluatorẽ noſtrũ iuſticia denũciata eſt,in perpetuũ
permanens,merito æterna iuſticia nũcupata eſt,quemadmodũ dixit Gabriel,
Et ut adducat̃ iuſticia ſempiterna. Pro eo autem quod eſt, Et quaſi ſigno im-
preſſo claudat̃ uiſio,& propheta:magis aliquanto propriè mihi uidet̃ Aquila
reddidiſſe. Et ad conſummandum uiſionis munus, & prophetam. non eñ ut
clauderet, & quaſi annulo ſignaret propheticas uiſiones, Saluator ac Domi-
nus noſter aduenit,qui etiã illas, quæ antea obſcuræ & quaſi ſigno impreſſo
clauſæ erãt,& aperuit,& latius explicauit, quo tẽpore ſuis diſcipulis ſenſum
diuinarũ ſcripturarũ expoſuit. Ex quo,Ecce,inquit,uicit leo de tribu Iuda,et
ipſe aperuit ſigilla libro appoſita:ut apud Ioannẽ legimus in Apocalypſi. Cæ *Sigilla ſcripturæ.*
terùm quæ tandẽ ſigilla,niſi prophetarũ obſcuritates? quas cũ planè bene no-
tas haberet etiam Eſaias,dixit:Et erunt uerba hæc tanq; uerba libri ſignati.nõ
ergo ut clauderet uiſionem & prophetam uenit Chriſtus Dei,ſed ut aperiret
potius, & in lucem proferret. Quare magis mihi propriè uidet̃ Aquila dixiſ-
ſe, Ad conſummandum uiſionis munus,& prophetam.quod ſanè cũ illo con
cordat,Non ueni ſoluere legem aut prophetas,ſed complere: quod à noſtro
Saluatore dictũ agnoſcimus. Finis enim legis Chriſtus,& omnes de illo pro-
phetiæ inanes atq; imperfectæ manſerunt, donec ille ſeipſum oſtendens, om-
nibus quæ de ipſo à prophetis prędicta fuerunt,finem impoſuit. Poteſt etiam
ex interpretatione LXX talem habere ſenſum illud quod dictũ eſt,ut qua-
ſi ſigno impreſſo claudat̃ uiſio & propheta,cum lex & prophetæ uſq; ad Ioan
nem permanſerit,& ex illo defecerint: qui prius diuino ſpiritu afflati diuina-
B bant,& uaticinia de Chriſto omnib. palàm prodebant: quiq; in ſacris reſpõſis
uiſiones puras & ſinceras cõtemplabant̃, tanq; ſi ipſis diuina gratia & clauſa,
& quaſi ſignis impreſsis colligata eſſet: meritò euenit ut ab illo,de quo dictũ
eſt,tempore,nõ amplius apud illos munere ſuo fungeret̃ propheta, neq; qui
ab illis uidens nominabat̃:ſed omnia hæc uſq; ad noſtram ætatem ſublata eua
nuerint. Deinceps ſequit̃,Et ungatur ſanctus ſanctorum. hoc item nobis eo-
dem argumento conſtabit. nam uſq; ad tempora Saluatoris noſtri, qui ſancti
ſanctorũ pontifices erant apud Hebræos,ij cæremonijs quas ex Moſaica lege
acceptas ſeruabant,ungebantur:ſed hi quoq; poſthac,ſicut prophetia prædi-
xerat,defecere. Itaq; quod ab Iacob ad Iudam oraculũ enunciatum eſt, ſecun
dum ea quæ prius à nobis expoſita ſunt,Iudaicæ gentis ducum,principumq;
defectũ diuinabat. Sed quoniam prophetarũ & ſacerdotum,qui populo prę-
erant,iampridem honor dilatus fuerat,ordine deinceps ſermo ubi interitũ Iu
daicæ gentis,ducũ & principũ ſub ipſum Chriſti aduentũ,per eam quæ prius
citabat prophetiam,prędixit:per eam quæ nunc in manib. eſt, & prophetarũ,
& ſacerdotũ,qui olim apud illos florebant,defectum planè ſignificat:tanq; hi
quoq;,ubi Chriſtus adueniſſet,defecturi eſſent. quod quidẽ uaticinium Sal-
uatoris noſtri aduentus reipſa cõprobauit. Quia uerò Aquila ad ungendum
ſanctificatum ſanctificatorum,interpretatus eſt,ex eo aliquis ſuſpicabit̃,uete
rem Iudęorum pontificem deſignari: quippe cũ multi quidem illo ipſo infe-
riores ſacerdotes ſancti appellarentur,ſolus autem põtifex,qui omnes digni-
tate anteibat,ſanctus ſanctorũ. Siquidem hoc uel eo ſenſu acceptũ,quod uni-
cuiq; in promptu ſit,uerum eſt. Nam uſq; ad tempora Saluatoris noſtri,qui à
prima origine per ſucceſsionem erant põtifices, ijdem etiam toti populo prę-
erant:& quæ ad cultum Dei pertinent, ritum illum ſectãtes qui in lege Moſi
ſancitus fuerat,abundè ſatis adminiſtrabant. Ex quo aũt Saluator noſter adue
nit,primum quidem eorum quoq; ordo confuſus eſt, non multo autem pòſt
ètiam penitus extinctus. Cæterùm, cum ego quidem nuſquam in ſacris lite-

Digitized by Google

riſ inuenerim, Iudæorum pontificem ſanctum ſanctorum nominari, arbitror in unicum duntaxat Dei filium uerbum & propriè deſignari, & uerè dignū tali appellatione conſtitui. Iis enim qui ex hominibus profecti ſint, & ad eum uirtutis gradum peruenerint, quem natura mortalis cōtingere poteſt, ſatis ſu perq; fuerit, ſi quando in partē & cōmunicationem quandam aſſumpti eius qui dixit, Sancti eritis, quoniam ſanctus ego Dominus, ſancti appellenť. Sanctus aūt ſanctorum quis tandem ſit apud homines nominādus, pręter unum ſancti dilectum puerū, qui ut rex regum, & dominorum Dominus, ita etiam ſanctorum ſanctus eſt appellatus? ut igiť ei, utpote qui præſtantiori quodam modo ſit unctus, q̃ omnes qui unq; terreno illo atq; elaborato Moſi oleo uncti fuerint, dictum eſt illud: Dilexiſti iuſticiam, & odiſti iniquitatem, propter ea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participib. tuis. Quo quidē oleo unctus ex propria perſona apud Eſaiam ipſe ait: Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me. Quoniam igiť excellenti & ſpirituali ac potius ipſius diuinitatis unguento ſolus præter omnes, qui unq; fuerint, Saluator noſter unctus eſſe perhibetur, merito ſanctus ſanctorum, tanq; ſi diceret, Pontifex pontificum eſt nominatus: aut etiam ſanctificatus ſanctificatorum, ut eſt in Gabrielis oraculo. Hæc porrò omnia completis hebdomadib. ſeptuaginta, finem ſuum contigere, non aliàs ſanè, q̃ quo tempore Saluator noſter hominibus ſe uidendum exhibuit. Ergo cum hæc ſic fore angelus is, de quo dictum eſt, ſummatim ipſi prophetiæ cecinerit, rurſus ſermonē de ſeptuaginta hebdomadib. renouat, exquiſitiſsimè per ſingulas partes docens, unde incipere oporteat numerare tempora, & quid nam talibus temporib. euēturum ſit. Et cognoſces & intelliges ab exitu ſermonis, ut reſpondeatur & ædificeť Hieruſalem: Hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duę, & reuertetur, & ædificabitur platea & murus. Quæ ſanè uerba ut reddam planiora, pulchre mihi officio functus eſſe uidebor, ſi commentationem in eiuſmodi locos eius uiri, qui ante uos idem ſtudiū coluerit, non occultauero: ſed eam quoq; appoſuero, ut accōmodata ijs qui lecturi ſint hęc. Pulchrè em̄ illud dici ſolet, Quæ amicorum ſunt, ea eſſe cōmunia. & quia uti quidem quaſi communib. cōuenit ijs, quę alij probè dixerint, ſed ita ut agnoſcamus autores neque aut ſua ſobole patres, aut eos q̃ primi cōſueuerint ꝓprijs ſeminib. defraudemus, illius uerba nō grauabor apponere. Ea feruntur Aphricani in quinto eorum quæ de Temporib. ſcripſit, quæ quidem in hunc modum ſe habent: Ipſa quidem particula, inquit, quæ ferè ſic ſe habet, tum multa, tū admirabilia ſignificat: attamen nunc de ijs duntaxat quæ nobis ad rationē temporū, & eorū quæ ad tempora pertinent conductura ſint, uerba faciemus. Quòd igitur hæc de aduentu Chriſti dicantur, qui poſt hebdomadas ſeptuaginta ab hominib. eſſet uidendus, neutiquam dubium eſt: tempore Saluatoris noſtri aut ex illo ipſo, & antiquantur delicta, & peccata conſummātur, per remiſsionem autem, iniquitates cum iniuſticijs expiatione deleń, iuſticiaq; ſempiterna denūciantur, præter eam quæ ex lege acquirebatur. Viſiones autem & prophetię uſq; ad Ioannem, & ſanctus ſanctorum ungitur. nam cū ante Saluatoris noſtri aduentum hæc non eſſent, expectabantur tamen. Numeri uerò initium accipere, hoc eſt ſeptuaginta hebdomadarum, qui ſunt anni quadringenti nonaginta, Angelus præcipit ab exitu ſermonis ut reſpondeatur, & ædificetur Hieruſalem. Porrò hæc contigerunt regni Artaxerxis, qui Perſarū rex fuit, anno uiceſimo: huius enim pincerna Neemias cum eum ipſum rogaſſet, reſponſum accepit, ut ædificaret Hieruſalem. Et ſermo exiuit quo ipſum hoc iubebatur, nam ad aliud uſq; tempus ciuitas deſerta manſerat. Cum enim Cyrus poſt ſeptuagenariam ſeruitutē uolentem unumquenq; uoluntarie emiſiſſet, qui cū Ieſu magno ſacerdote, & Zorobabel, quiq; poſt hos ipſos cū Eſdra deſcenderant, ædificare templum, & murum ciuitati circundare initio prohibebantur,

Nullus hominum ſanctus ſanctorum, aut ſanctiſsimus appellandus.

Aphricanus de temporibus.

tanquam

A tanq̃ hoc imperatum non eſſet. Manſit igitur uſq; ad Neemiam & regnum Artaxerxis, annumq́; imperij Perſarum 115. cum uerò à capta Hieruſalem annus centeſimus atq; octogeſimus ageretur, tum rex Artaxerxes iuſsit ædificari ciuitatem. & Neemias unus eorum qui emiſsi fuerant, operi præfuit. & platea & muri ambitus ædificata ſunt, ſicut futurũ prophetia ſignificauerat. Inde igitur nobis numerare incipientib. ſeptuaginta hebdomades in Chriſtũ terminantur. nam ſi ab illo quouis tempore numerandi initium fecerimus, neq; tempus ipſum conueniet, & multa incommoda ſubire neceſſe erit. Siue enim a Cyro, primaq; emiſsione, ſeptuaginta hebdomadas numerare ceperimus, anni centum & amplius ſupererunt, ſiue ab eo die quo angelus ipſi Danicl oraculum reddidit, etiam maior fiet annorũ numerus. Multo aũt maior, ſi ab initio captæ urbis. Inuenimus enim, regnum Perſarum intra annos ducentos atq; triginta contineri. Deinde Macedonum ad annorũ numerum continuari trecentorũ & ſeptuaginta. Inde uerò ad Tiberij Cęſaris annũ ſextumdecimũ, annos ſexaginta. Ab Artaxerxe aũt ſeptuaginta hebdomades ad Chriſti tempus perueniunt, ſi Iudæorũ numeros ſequimur. Siquidem à Neemia, qui ut ædificaret Hieruſalem eſt miſſus, anno regni Perſarum centeſimo & quintodecimo, qui fuit ipſius regni Artaxerxis uiceſimus, atq; idem octogeſimętertiæ olympiadis quartus, ad illud tempus qui fuit olympiadis ducenteſimæ ſecundæ annus ſecundus, imperij aũt Tiberij Cæſaris ſextusdecimus, anni numerantͤ quadringenti ſeptuagintaquinq;, qui Hebraica ratione fiunt quadringenti nonaginta: utpote cum illi ad curſum lunę annos cõputare conſueuerint, ut hac ratione annus ſit, quod dictu facile eſt, dierum trecentorum quinquagintaquatuor. Cũ tamen ſolaris curſus dies conficiat trecentos ſexaginta quinq; cũ unius diei parte quarta. Ex quo apparet, lunares curſus duodecim, ab uno ſolari curſu, undecim diebus & quarta unius diei ſuperari. Idcirco & Græci & Iudæi ternos intercalares mẽſes octauo cuiq; anno adijciũt. Etenim ſi undenos cum unius parte quarta octies repetiueris, trium mẽſium ſpacium conficies. Quadringenti igitur ſeptuagintaquinq; anni, octẽnia redB dunt quinquaginta nouem, & annos præterea tres. Cum uerò octauo cuiq; anno terni intercalentur menſes, conficitur annorũ quindecim ſumma, paucis detractis diebus. Quos ſi ad quadringentos ſeptuagintaquinq; addideris, hebdomadas ſeptuaginta conficies. Hactenus quidem Aphricanus. Quòd ſi nos quoq; oportet in eiuſmodi locos propriam cõmemorationem in mediũ afferre, dico non fruſtra neq; temerè diuiſionẽ ab oraculo eſſe factam ſeptuaginta hebdomadarum. Nam cum eas diuiſerit in primas ſeptem, ac deinde in alias ſexaginta duas, & poſt plurima, quæ media interponunͤ, una reliquam adiecerit, eo modo numerum ſeptuaginta hebdomadum compleuit. Dicit igitur: Et cognoſces & intelliges ab exitu ſermonis, ut reſpondeatur, & ædificeͤ Hieruſalem uſq; ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ. Deinde alijs quibuſdã interpoſitis rebus, nouiſsimam adiungit his uerbis: Et confirmabit pactum multis hebdomada una. Quod autẽ hæc non fruſtra, neq; abſq; diuino afflatu temerè effuſa ſint, eorũ qui hęc tanquam Dei uerba acceperint, negaturũ arbitror neminẽ. Hoc igitur primum cõmodè nobis uiſum eſt adnotari oportere, legentibusq; ut huiuſce quęſtionis exquiſitã ſolutionem inueniant, locum relinquere. Attamẽ ſi ne nos quidem quod in mentem uenit, occultare oportet, dico alio quodam ſenſu Chriſtum ducem, qui in proximè expoſita ſcriptura ſignificatur, eſſe accipiendũ, in illis utiq; uerbis: Ab exitu ſermonis ut reſpondeaͤ & ædificetur Hieruſalẽ uſq; ad Chriſtũ ducem: nihilq; aliud intelligendũ, q̃ ſeriem ſucceſsionemq; pontificum, qui poſt illam ipſam prophetiam, reditumq; de Babylone populo Iudaico præfuerint, quos Chriſtos nominare ſacræ literæ conſueuerunt. Hos enim duntaxat genti præfuiſſe initio facto ab Ioſedec ſacerdote magno,

Supputatio 70. hebdomadarũ deſinit in Chriſtum.

Annus ſolaris maior anno lunari.

poſt reditum de Babylone uſq; ad tempora aduetus Saluatoris noſtri accepi A
mus. Arbitror igit intermedium tempus quo illi præfuerunt, ſignificari illis
uerbis, Ab exitu ſermonis ut reſpondeatur & ædificetur Hieruſalem: uſq; ad
Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexagintaduę. anno-
rum uerò hebdomadas, ſi redigant in annos, quadringentos octogintatres, à
regno Cyri uſq; ad Rom. imperium propagari: quo tempore Pompeius Ro
manorum imperator Hieroſolyma aggreſſus, obſidione quidem urbē ipſam
cepit, totam uerò gentem Romanis ſeruire coegit, uſq; adeò, ut ex illo tēpo-
re & tributa pendens, & Romanorum iuſsibus obtemperans fuerit. Ad hoc
igitur tempus, quadringentorum octogintatrium annorūmnumerus ducit,
in quo deſierunt, qui ſecundum Moſaicam legem ex maiorū ſucceſsione ac
ſerie, totius gentis principatū & ſacerdotium capiebant, quos Chriſtum du-
cem, à ſcriptura diuina hoc in loco nominari ſuſpicor. Quòd ſi opus eſt enu-
meratione quoq; uti, & qui'nam illo intermedio tempore de quo loquimur,
quibus ſucceſſerint, locumq; illū tutati ſunt, exponere: ne hoc quidē facere
grauabimur, ut eorum quæ dicta ſunt, ueritatem oſtēdamus. Primùm igitur
poſt ipſius Daniel prophetiā, Cyro apud Perſas regnante, poſt reditū de Ba-
bylone, Ieſus filius Ioſedec, qui ſacerdos magnus eſt dictus, unà cū Zoroba-
bel de Babylonica ſeruitute reuertitur, & ſic fundamenta templi iaciunt. Sed
dum à uicinis impeditur opus, ſeptem primæ annorū hebdomades, quas pro
pheta dicit, abierunt, quibus templi ædificatio inchoata remāſit. Qua de cau-
ſa diuinum oraculum primas ſeptem hebdomadas à reliqua ſumma diſiūgit,
dum dicit: Hebdomades ſeptem. ac deinde ex interuallo adiungit, Et hebdo-
mades ſexagintaduæ. Septem igit à Cyro ad templi ædificationem abſolutā,
annorum hebdomades reperiuntur. Inde animos ſumentes Iudęi, ad Saluato
rem noſtrum dicebant: Quadraginta & ſex annis ædificatū eſt templum hoc, B
& tu in tribus dieb. excitabis illud? at illi quidem quadraginta & ſex annis æ-
dificatum eſſe templū dixere. Tot enim à regno Cyri prioris, qui primus Iu-
dæorum quibuſq; uolentib. cōceſsit de Babylone in patriam terram reuerti,
ad ſextum Darij regni annum, colligunt, ſub quo omnis ædificatio finem ac-
cepit. Sed Ioſephus autor Hebræus alios tres annos adiungit ad ea, quæ tem-
plo extrinſecus accedunt, ornamēta abſoluenda, ut propterea meritò ſeptem
primas hebdomadas, quæ ſummā quadragintanouem annorum conficiunt,
à cæteris oraculū propheticum ſeparauerit, & reliquas ſexagintaduas à Darij
regno numerare cōtingat. ſub q̃ rurſum Ieſus filius Ioſedec, & Zorobabel fi-
lius Salathiel, cum adhuc uiuerent ambo, inſtauratione templi præfuerunt:
prophetiæ munus interim exercentib. Aggæo & Zacharia. poſt quos Eſdras
& Neemias de Babylone itidem reuerſi, murū circundederunt ciuitati. Tūc
aūt pontificatum adminiſtrabat Ioacim, qui Ieſu filij Ioſedec filius fuerat. poſt
quē ſucceſsit Eliaſib. Deinde Iodae, quem ſecutus eſt Ionathas. hunc excepit
Addus. Horū etiam apud Eſdram fit mentio, his uerbis: Et Ieſus genuit Ioa-
cim, & Ioacim genuit Eliaſib, & Eliaſib genuit Iodae, & Iodae genuit Ionathā
& Ionathan genuit Iaddu. tempore autem huius Iaddu, Alexander Macedo
Alexandriam cōdidit, ut Ioſephus ſcriptum reliquit: & Hieroſolyma ingreſ-
ſus, Deum adorauit. Mortuus eſt autem Alexāder ineunte cēteſima & quar
tadecima olympiade, poſt Cyrū ducētis trigintaſex annis: qui apud Perſas re-
gnare cepit ineunte olympiade quinta ſupra quinquageſimā. Poſt mortem
uerò Alexandri Macedonis, & poſt quem proxime diximus pontificē, Oni-
as ipſe quoq; pontificatus honore ſuſcepto, genti præfuit. cuius temporibus
cum Seleucus Babylonem cepiſſet, Aſiæ ſibi diadema circundedit, anno poſt
Alexandri mortem duodecimo. Ad quem à Cyro incipientib. omnis tempo
ris ſumma annorum ducentorū quadragintaocto colligit. Ab hoc ipſo tem-
pore Græcorum regnum numerare incipit Maccabæorū hiſtoria. Cæterùm,
poſt Oniam

46. annis ædificatum templum.

Alexandria ab Alexandro condita.

A poſt Oniam, Iudæorum ſuſcipit principatum pōtifex Eleazarus: ſub quo ſe-
ptuaginta uiri diuinas interpretati ſcripturas, Alexandrinis bibliothecis dedi
carunt. Poſt hunc ſecutus eſt alter Onias, cui ſucceſsit Simon, cuius tempe- *Ieſus filius Sirach.*
ſtate Ieſus filius Sirach fama celebris fuit, qui Sapientiam titulo omnia uirtu
tum genera profitentē cōpoſuit. Poſt quem alius eodem cum priorib. nomi-
ne Onias præfuit: huius pontificis tempore, Antiochus cum Iudæos obſidio-
ne fatigaſſet, Græcorum ritibus uti coegit. Hunc ſecutus Iudas, cognomēto
Maccabæus, cum rebus Iudæorum præeſt, regionē ab impijs & profanis ex-
purgatā liberauit. Cui ſuccedit frater Ionathas, deinde Simon. ſub cuius mor
tem regni, quod apud Syros uiguit, annus numeratur ſeptimus & ſeptuage-
ſimus ſupra centeſimum. ad quod ſanè tempus primus, qui Maccabæorū uo
catur liber, hiſtoriam deducit, ac deductā relinquit. Itaq; à primo anno Cyri,
regniq; Perſarum, ad extremum hiſtoriæ Maccabæorum finem, Simonisq;
pontificis mortē. anni colligunt̃ quadringenti uigintiquinq;. Poſthac uerò Io
nathas, ut ſcribit Ioſephus, pontificatū exceptum per annos uigintinouē ad-
miniſtrat. Hunc ſecutus Ariſtobolus, annum unum præeſt. Hic primus poſt
reditū de Babylone ad pontificiam dignitatē amplius regium diadema addi-
tū ſibi impoſuit. Huic ſuccedit & rex idem pōtifex Alexander, qui & ipſe an-
nos ſeptem & uiginti rebus Iudæorū præeſt. Ad cuius principatum à primo
regis Cyri anno, & Iudaicæ gentis reditus de Babylone, omnis ſumma anno-
rum colligit̃ quadringentorum octogintaduorum, quo toto tempore ponti
fices præfuerūt: quos ego quidem Chriſti ducis appellatione, à prophetia ſi-
gnificari arbitror. poſt quos, ipſorū nouiſsimo Alexandro decedente, res Iu-
dæorum ſine principe, ſine duce, neminem qui præeſſet habentes, relinquun-
tur. Factum itaq; eſt, ut eorum regnum in fœminā tandem reciderit. Cuius fi
B lij duo Ariſtobolus atq; Hyrcanus, dū inter ſe de principatu cōtendunt, Pom *Alexandra regina Iudæorum.*
peius interea Rom. imperator Hieroſolyma aggreſſus, cum obſidione urbē
capit: tum uſq; ad penetralia templi progreſſus, quæ ſancta in illis dicebant̃,
profanat. Et hæc Iudæis accidunt centeſimæ ſeptuageſimænonæ olympiadis
anno primo, qui fuit annus à Cyri regno quadringenteſimus nonageſimus
quintus, cuius regni initium quinquageſimaquinta olympiade factum eſt.
Per id igitur temporis Pompeius ui captis Hieroſolymis, & uinctum Ariſto
bolum Romam mittit, & huius fratri Hyrcano ſacerdotium tradit. atq; ex il-
lo tempore uniuerſa Iudæorum natio Romanis tributaria facta eſt. Poſt Hyr
canū Herodes Antipatri filius, ipſo interfecto Hyrcano, largiente Romano
ſenatu, Iudæorum obtinet regnū. Hic primus alieno ortus genere, perturba-
to pontificū ordine, qui Moſaica lege ſancitus fuerat, in illa gēte regnat. Lex
enim diuina iubebat, ut maximus pōtifex quādiu uiueret, ſacerdotio funge-
ret̃. At Herodes nō ijs qui legitimo genere orti eſſent, neq; ijs qui id iuris ha-
berent, ſed ſuppoſiticijs quibuſdam, atq; à ſerie ac ſucceſsione pontificū alie-
nis id muneris attribuit: ac ne ijs quidē in perpetuum, ſed ad breue quoddam
determinatumq; tempus gratificans, atq; alio tēpore alijs eiuſmodi honorem
impertiens: ut hac ratione primę quidem hebdomades ſeptem à Cyro ad Da-
rium: reliquæ uerò ſexaginta duæ, à Dario ad Imperatorē Rom. Pompeium
contineantur. At ſi tertiam præterea contemplationem uelis inſiſtere, atq; a-
lia quadam ratione tempora ſeptem & ſexagintaduarum hebdomadum nu-
merare, quæ annos continent quadringentos octogintatres, inuenias idem tē
poris ſpacium ad Auguſtum uſq;, atq; Herodem, qui primi externi generis
regnarunt, quorumq; temporibus Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti ortus fuiſſe
memoratur, propagari, ſi modo hunc quem dixi numerum, ſumpto initio à
Dario, templiq; abſolutione recolligas. Ad ſecundum enim Darij annū, tem-
pus ſolitudinis urbis Hieruſalem, quod ſeptuagenarium fuit, perueniſſe, pro
pheta Zacharias indicat his uerbis: In die uiceſimoquarto undecimi men-

ſis (is eſt Sabath) in anno ſecundo Darij, factum eſt uerbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ. Deinde progreſſus, adiungit: Et reſpondit angelus A
Domini, & dixit: Domine omnipotens quouſq; miſereberis Hieruſalem, & urbium Iuda, quas deſpexiſti hunc ſeptuageſimum annũ? Hoc igitur ipſum tempus Daniel cum diuino ſpiritu afflatus uidiſſet, his uerbis notauit: Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Hieremiam prophetã, ut complerent̃ deſolationis Hieruſalem ſeptuaginta anni. & dedi faciem meam ad Dominum Deum meum, ut orarẽ ac deprecarer. Deinde poſt deprecationẽ angelus qui illi ſeipſum oſtendit, ea diuinat, quæ ad ſeptuaginta hebdomadas pertinent: & tempus unde numerandi initium capiendũ eſt, ſignificat, dicens. Et cognoſces, & intelliges ab exitu ſermonis, ut reſpondeatur & ædificetur Hieruſalem uſq; ad Chriſtum ducem. Porrò autem à Cyro primum reſponſum eſt, ut ędificaretur Hieruſalem. nec tamen ipſum opus effectũ eſt, cum id uicini undiq; prohibuerint. Poſtea uerò cum Darius iuſſerit, eoq; regnãte abſolutum ſit templi ædificium, inde ab hoc ipſo tempore propheta Daniel oraculũ ſui euentus initium ſumit. cuius uerba illa ſunt, ut reſpondeatur & ædificetur Hieruſalem. In quo etiam illud dictum eſt: Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Hieremiam prophetã, ut complerent̃ deſolationis Hieruſalem ſeptuaginta anni. Anno igitur Darij ſecundo apparet completos eſſe annos illos ſeptuaginta hebdomadũ initiũ facere a quadrageſima ſexta olympiade, atq; à Darij anno ſecundo, in quo omnis illa urbis Hieruſalem ædificatio abſoluta eſt: inde igitur ſi tempora quæ ſequunt̃, numeres, inuenias ad ipſum uſq; Herodem, & monarcham Roman. Auguſtum, ſub quibus Saluatoris noſtri ortus uitæ hominum illuxit, quadringentos octogintatres annos cõtineri, qui ſeptem & ſexaxintaduarum hebdomadum ſummam ſecundum i- B
pſius Daniel prophetiam conficiunt. A ſexageſima enim ſexta olympiade ad centeſimam octogeſimã ſextam intermediæ olympiades colligunt̃ cẽtum & uiginti una, qui ſunt anni quadringenti octogintaquatuor, ſingulis utiq; olympiadib. quaternos annos continentibus. Quo tempore Auguſtus Romanorum rex quintumdecimũ ſui regni annũ agens, & Aegyptum, & reliquũ orbem terrarum imperio obtinet, ſub quo primus alieni generis Herodes Iudæorum accipit regnũ, & Saluator Dominusq; noſter Ieſus qui Chriſtus eſt Dei, naſcit̃, dum uidelicet & ortus illius tempus, & ſeptem ac ſexagintaduarum hebdomadum finis, de quibus loquitur propheta Daniel, in idẽ concurrunt. poſt quas cum ſegreget̃, & lõgius poſt plurima ea uidelicet quæ in medio propheticè prædicunt̃, amandetur una, quæ reliqua eſt, hebdomada, cætera omnia quæcunq; inter mediam oraculi prædictionem dicta ſunt, perficiuntur. quæ in hunc modum ipſa quoq; ſe habent: Poſt hebdomadas ſeptem & ſexagintaduas peribit unctio, & iudicium nõ eſt in ea. Et ciuitatem & ſanctũ diſperdet cum duce uenturo, & excidetur in diluuio, & uſq; ad finem belli in compendium redacti, internecionibus. Et hæc quidem perſpicuum exitum nacta ſunt Auguſti Herodiſq; tẽporibus, in quos, eas de quibus dicebamus, ſeptem hebdomadas conſummari affirmamus. Nam cum ſuum progreſſum atq; ordinem, pontificia illa unctio uſq; ad Herodem & Auguſtum conſtanter ſeruauerit, & ueterum pontificum ſucceſsio in Alexandro Hyrcani patre terminetur, Herodes ipſo Hyrcano interfecto, non amplius ijs qui à parentibus ſuccedendi ius haberent, miniſterium illud conceſsiſſe dicitur, ſed ignobilibus quibuſdam obſcuriſq; hominibus. Sed etiam oraculum hanc ipſam rem anticipans diuinauit, his uerbis: Et poſt hebdomadas ſeptem & ſexagintaduas peribit unctio, & iudicium nõ eſt in ea, quod quidẽ perſpicuè reliqui quoq; poſuerunt interpretes. Aquila quidem ſic: Et poſt ſeptem hebdomadas & ſexagintaduas peribit unctus, & non eſt ei. Symmachus autem ſic: Et

poſt hebdo-

A poſt hebdomadas ſeptem & ſexagintaduas, excidetur Chriſtus, & non aderit ei. Ex quo maxime mihi conſtare uidetur, Chriſtũ ducem eſſe eum, quem expoſitio noſtra declarauit. Poſt eas igitur, de quibus diximus, cõpletas hebdomadas, peribit Chriſtus, inquit. Sed quis tandẽ hic Chriſtus, niſi dux qui legitime ſuccedens ex pontificio genere, ſuæ genti præeſſet? mãſit igitũ hic Chriſtus quamdiu hebdomades illæ durauerunt: ubi autem illarum finis aduenit, excíſus eſt, qui de generis ſucceſsione gẽti pręeſſet. Porro hic fuit Hyrcanus, quem quum Herodes interfeciſſet, regnũ protinus quod ad ipſum nihil ſpectabat, arripuit, primusq; ipſe pręfuit ex alieno genere. Cæterum non ſolus Hyrcanus, qui Chriſtus erat, & priſcorum pontificum nouiſsimus, excíſus eſt: ſed etiam ea quę altius à maioribus, longeq; ſuperioribus pontificibus repetita fuerat ſucceſsio, ipſaq; legitima unctio: quippe, quæ non ultra ex iudicio facta ſit, ſed inordinate & confuſe, non ſecundum ea quæ Moſes in ſuis legibus ſanxerat: concurrerũtq; in unum omnia, quemadmodũ prophetia prædixerat, illis uerbis: Peribit unctio, & iudiciũ non eſt in ea. Atq; optimus huiuſce rei teſtis eſt Hebraicus autor Ioſephus, qui in uigeſimo Iudaicę antiquitatis libro, quæ ad illa tempora pertinent, in hunc modũ exponit: Herodes autem regni adminiſtratione à Romanis accepta, nullos amplius ex Aſamonęo genere (hi autem erant, qui Maccabæi uocantur) pontifices declarat, ſed ignobiles quoſdã, & ab Hebræis tantummodo oriundos, præter unum Ariſtobolum, qui Hyrcani filius fuit. Hunc enim quum pontificem declaraſſet, ſororẽ eius Mariam, nam duxit uxorem: quippe qui multitudinis erga illũ captaret beneuolentiam, propter Hyrcani memoriam. Deinde ueritus, ne omnes ad illum deſciſcerent, hominem de medio ſuſtulit, dum eſſet in oppido Hierichunte. illi enim natanti, utiq; interim ſub aqua detento, necem eſt machinatus, uti
B iam planũ fecimus. Poſt hunc non amplius ex Aſamonæi prole oriundis pontificatum commiſit. Herodem imitatus eſt in conſtitutione pontificum eius filius Archelaus, & poſt hunc ipſum Romani, qui Iudæorum regnum occuparũt. Rurſus de ijs alio in loco dicit hæc: Herodes autem rex ubi turrim hãc in idoneo loco ſitam magno ſumptu inſtruxit, Antoniam appellauit nomine. Veſtem præterea pontificiam aſſumpſit, & eam quę depoſita erat retinuit. Herodi ſimilia patrauit, qui ab ipſo rex declaratus eſt, Archelaus ipſius filius: à quo Romani accepto principatu, ueſte pontificis quę repoſita erat ſub ſigno in domo ex lapide cõſtructa obtinuerunt. Ex his plane cuiuis intellectum eſſe arbitror, quis'nam fuerit euentus oraculi dicentis: Et poſt hebdomadas ſeptem & ſexagintaduas peribit unctio, & iudicium non eſt in ea. Magis etiam intueberis quo ſenſu dictum ſit illud, Et iudiciũ non eſt in ea: ſi nullo iudicio creatos põtifices eos, qui poſt Herodem, quiq; temporibus Saluatoris noſtri fuerunt conſideraueris. Quum enim ex diuina lege pontifex totum ſuæ uitę tempus ſacrũ munus obire, ideq; legitimo filio ſucceſſori tradere iuberet, per ea tempora q̃ modo explorabamus, poſt interitũ ſacræ unctionis, ſicut prophetia ſignificauerat, primus quidem Herodes, poſt Herodem uero etiam Romani abſq; iudicio, nulla ſeruata lege, quos ipſi probaſſent, põtifices declarare inſtituerunt, plebeijs quibuſdã uiris atq; ignobilib. hunc honorem largientes, idq; nominis uenale habere, & cauponũ more pro eo precium accipere, modo hos, modo illos annua dignitate donantes. Quocirca ſanctus euangeliſta Lucas, dũ prædicãdæ Saluatoris noſtri doctrinæ tempus deſcribit, hoc ipſum mihi notare uidetur, quum ait. In anno quintodecimo imperij Tiberij Cæſaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, tetrarchiam uero obtinentibus Herode, & Philippo, & Lyſania, ſub principibus ſacerdotum Anna & Caipha. Namq; hi duo quo tandem pacto eodem tempore fuiſſent pontifices, niſi legi quæ de pontificib. ſancita fuerat, uis illata fuiſſet? Hæc eadem Ioſephus quoq; teſtificans, ſic ſcribit: Valerius gratus Romanorum imperator, quum Anano

Hyrcanus Chriſtus exciſus.

Turris Antonia.

pontifici ſactum munus abrogaſſet, Iſmaelum Tupheba pontificem declarauit. cui item ipſi quum haud multo poſt honorem ademiſſet, Eleazarum Anani pontificis filium pontificem creat. Deinde anno peracto hũc quoq; reijcit, & Simoni Cathimi filio pontificatum tradit. huic quoq; non plus annuo honore perfuncto, abijt tempus: & in locũ eius Ioſephus, qui etiam Caiphas, ſuffectus eſt. Hæc neceſſario poſui propter illud: Peribit unctio, & iudicium nõ eſt in ea. quæ ego quidem arbitror indubitatam demonſtrationem habere. his deinde addit prophetia, Et ciuitatem & ſanctũ diſperdet cum duce uenturo. Vbi ego rurſus & ipſum Herodem, & eos qui poſt Herodem ex alieno genere imperauerint, puto intelligendos. nam quemadmodum ſuperius nominabat Chriſtos duces, quum in illis uerbis põtifices diceret, uſque ad Chriſtum ducem: ita poſt eos, & poſt eorum abrogationem, non alius fuerit uenturus, quàm is qui dictus eſt ex alieno genere, cæteriq; quicunq; poſt illos deinceps genti præfuerũt. quibus tanquam adiutoribus utens, unà cum ijſdem ipſe honeſti inimicus bonorumq; corruptor, & ciuitatem, & ſanctũ perditurus dicitur. Etenim uerè perdidit totam gentem, modò quidem ſacerdotij ordinẽ pręter legem perturbans, modo uerò cunctũ populum peruertens, & ciuitatem (ſic enim ciues figurate nominantur) euocans ad impietatem et nefas. huic autem commentationi noſtrę Aquila quoq; concordat, qui interpretatus eſt in hũc modum: Et ciuitatem & ſanctum diſperdet populus ducis uenturi. Non ſolum enim qui uenturus fuit dux, quem nos ſuperiore expoſitione prodidimus, corrupit ciuitatem & ſanctũ: ſed etiam illius populus. præterea non forſitan quiſpiam à recto aberrauerit, ſi dixerit, etiam Romanorũ ducem ijſdem uerbis deſignati, eiuſq; ducis populũ. Per quæ arbitror ſignificari exercitus Romanorũ principum, qui ex illo tempore gentis imperium tenuere: quiq; ciuitatem ipſam Hieruſalem, & in ea quõdam uenerabile & ſanctum templũ corruperũt. Siquidem ab ijs etiam exciſi ſunt tanquam in diluuio, & uſq; ad finem belli in compendiũ acti interitibus peruenere: uſq; adeò, ut quemadmodum prophetia dixerat, extremã tum paſsi ſint ſolitudinem, poſt ipſorum nefarias contra Saluatorem noſtrũ inſidias. nam poſtquam id moliti ſunt, extremã ſanè obſidionem pertulere. Hæc quoq; ipſa ad amuſsim explorata habes in ijs quas Ioſephus ſcripſit hiſtorijs. Cæterum quum hæc de ijs quæ intermedio ſeptem & ſexaginta duarũ hebdomadũ tempore, Iudaicę genti acciderũt, per prophetiam prædicta ſint, ordine deinceps noui per Saluatorem noſtrum denunciãdi Teſtamenti ſignificatio canitur. Ergo ubi iam multa in medio inter ſeptem & ſaxagintaduas hebdomadas dicta ſunt, tum adiungitur: Et cõfirmabit pactũ multis hebdomada una, & in medio hebdomadis auferetur ſacrificiũ & libatio, & in templo abominatio deſolationũ erit, & uſq; ad conſummationẽ temporis, cõſummatio dabitur in deſolationem. Sed iam hæc quonam pacto cõpleta ſint, exploremus. Sane proditum eſt memorię omne doctrinæ eruditioniſq; miraculorum Saluatoris noſtri tempus, trium annorũ et ſemis fuiſſe, quod quidem eſt hebdomadis unius dimidiũ. Hoc ipſum quodã modo Ioannes Euangeliſta attentiſsimè eius euangelium obſeruantib. declarabit. Erit igitur hebdomas annorum una omne tempus quod cum apoſtolis ſuis uerſatus eſt, cum antequam paſſus eſt, tum poſtquã de morte ad uitam reuenit: nam quod antequã ſit paſſus per tres annos & ſemis, omnibus, & diſcipulis, et non diſcipulis ſeipſum exhibuerit, palàm ex ijs q̃ ſcripta ſunt de ipſo, proditũ eſt: quo tẽpore & documẽtis & admiratione dignis curationibus, diuinitatis ſuę uires omnibus ſimiliter tam Græcis quàm Iudæis oſtendit. Vbi uerò à morte ad uitam eſt reſtitutus, quod idem temporis, eundem quẽ annorum numerũ cum ſuis uerſatus ſit, diſcipulis & apoſtolis, rationi ſanè cõſentaneum eſt, per dies XL. apparens eis, & cõueſcens, & de regno Dei loquens, quemadmodum quidem in Apoſtolorum actis continetur, ut hęc ſit illa, de

qua prophe-

A qua prophetia loquitur annorum hebdomas, in qua confirmauit pactũ mul-
tis, munitius uidelicet reddens nouũ Euangelicæ prædicationis Teſtamentũ.
Sed quibus multis id confirmauit? nempe ſuis diſcipulis & apoſtolis, iiſq; om
nibus quicunq; ex Hebræis in fidem eius uenerũt. Ceterùm in huiuſce unius
hebdomadis medio, in qua illud ipſum de quo diximus teſtamentum multis
confirmauit, ſublatum eſt ſacrificiũ, & libatio, abominatioq; deſolationis in-
choata eſt: quãdoquidem hac ipſa hebdomade iam ad mediũ ſui ſpáciũ ducta,
poſt trium annorũ tempus & ſemis doctrinæ illius, quo tempore paſſus eſt,
uelum templi ſciſſum eſt à ſummo uſque deorſum, ut ex illo iam ui quadam
ſublata fuerit ab eis libatio et ſacrificiũ, et abominatio deſolationis in templo
ſederit: utpote quũ eos uirtus illa reliquerit ſolos, quæ ab initio ad illud uſq;
tempus, & tutelam & prouidentiam eius loci gerebat. nam ad illud uſq; tem
pus quo ille pro ſalute noſtra paſſus eſt, diuinam quandã uim fuiſſe quæ & tẽ
plũ, & ſanctum ſanctorũ tueretur, exiſtimare par eſt. Alioqui quid oportebat,
illum unà cũ aliis multis ſedere in templo, & ex legibus feſtos dies celebrare,
ſi nouiſſet, non amplius conſiſtere locũ illum, neq; Dei præſentia dignũ eſſe?
fuerũt igitur ad illud uſq; temporis nonnulli in templo diuinantes: qualis An
na prophetica mulier, filia Phanuci: et Simeon, qui in ulnas ipſum adhuc infã
tem accepit. qui etiam cecinerũt ea, quæ publicę memorię prodita ſunt. Sed
neq; ipſe Dominus noſter dixiſſet leproſo, Abi, oſtende te ſacerdoti, & offer ſa
crificiũ q̃ præcepit Moſes in teſtimoniũ eis, ſi illo in loco nõ ultrà exiſtimaſſet
quæ ad ritus legesq; pertinent, tanq; in ſancto & Dei præſentia digno loco ce-
lebrari oportere. neque uendentes & ementes eiiciens, dixiſſet uerba illa: Scri
ptum eſt, Domus mea domus orationis uocabitur, uos autem eã facitis ſpelũ-
cam latronũ. Et rurſus: Auferte iſta hinc, & nolite facere domũ patris mei do-
B mum negotiationis. niſi adhuc planè cenſuiſſet uenerabilem eſſe locũ putare
oportere. At enim ubi illorum extremũ ſcelus appropinquauit, tum omnia in
dicauit, dicẽs. Ecce relinquitur uobis domus ueſtra deſerta. q̃ quidem ipſum
cõpleturn eſt, quo tempore dum ille cruci affixus eſt, uelum templi mediũ to- *Sciſſum uelũ quid ſignificet.*
to penitus altitudinis ſuę ſpacio ſciſſum eſt, ſublatumq; eſt ex illo, ui quadam
Deo gratum ex inſtitutione legis ſacrificium & libatio: qua ſublata, abomi-
natio deſolationis ſecundum eam quæ nunc in manibus eſt, prophetiã, in lo-
co illo ſecuta eſt. Quod ſi per aliquod tempus permanere uiſa ſunt ea quæ ad
functionem illam in tali loco pertinent, non tamen eadem amplius grata Deo
fuerunt: quippe quũ & ſine iudicio, & pręter leges celebrarentur: Sicut enim
antea, unctione abolita, & legitimis ex ſuccedendi ſerie pontificibus poſt Hyr
cani interitũ abrogatis, qui poſthac ſine ordine & pręter leges ad illud munus
accedebant, uidebantur illi quidem aliquid facere, & tamen id nullo laudabili
inſtituto pręſtabant: propter quos etiam dixit prophetia: Peribit unctio, & iu-
dicium non eſt in ea. talibus interim uerbis iudiciorum legumq; in illis con-
temptum accuſans, ita etiam circa libationem et ſacrificium contigiſſe affirma
bis, quæ rectè quidem & ex legẽ antequam Saluator noſter ſit paſſus, celebra-
bantur propter uirtutem illam quæ ad illud uſq; tempus loci ſanctitatem tue-
batur. Cæterum & ſublata eſt ilico poſt illius perfectum, Deoq; conueniens
ſacrificium, quod ipſe ſeipſum pro peccatis noſtris obtulit, quum ipſe eſſet il-
le agnus Dei qui tollit peccata mundi. quo quidem ſacrificio cunctis homini
bus ſecundum noua noui Teſtamenti myſteria tradito quę ueteris propria
erant, ſublata ſunt. Eodem enim tempore & oraculum illud completum eſt,
& confirmabit pactum multis hebdomas una: & quæ ad uetus Teſtamentum
ſpectant, ſublata ſunt. Cæterùm quando tandem quæ ad nouũ pertinent Te-
ſtamentum ſunt confirmata, niſi quũ Saluator ac Dominus noſter magno illo
ſui ad mortem acceſſus myſterio functurus, qua nocte tradebatur, occulta-
rum, & ad ipſum ſpectantium noui Teſtamenti rationum ſigna & notas ſuis
diſci-

A miſit illum,patris beneficio,pro uiribus. quæ uiſa ſunt dicenda in hos locos iã
diximus:nec non quę Aphricano ſuperioris uiro ſunt uiſa,illi ipſi accepta re
ferentes,appoſuimus.quę ipſa quoq; diligẽter atq; accurate excogitata ſunt,
quare illis ut bene inuentis erit utendum.

Signa hæc temporum deſcenſus Domini ad homines futura canit propheta, extremum rituũ atq; inſtitutorum, quæ apud Iudæos cum ueneratione ſeruabãtur interitum,agnitionem eius Dei qui à prophetis uenturus denunciabatur,pacẽ omniũ gentium profundiſsimã. Demonſtratio III.

Audite populi omnes, & attendat terra,& omnes qui in eo ſunt,& erit Do Micheæ 3.
minus uobis in teſtimoniũ. Dominus de domo ſancta ſua,qm̃ ecce Dominus ,,
Dominus egredietur de loco ſuo. Et deſcẽdet & inſiſtet ſuper altitudines ter ,,
ræ. Et cõmouebuntur mõtes ſubter eo, & ualles liqueſcent ſicut cera à facie ,,
ignis,& ſicut aqua q̃ defertur in pręceps. Propter impietatẽ Iacob omnia hęc ,,
& propter peccatũ domus Iſrael. Deinde poſt alia plurima quæ in medio col- ,,
locat,uerba hæc adiungit: Audite iam hæc duces domus Iacob,qui reliqui e- ,,
ſtis domus Iſrael:qui abominabimini iudiciũ,& omnia recta peruertitis: qui ,,
ędificatis Sion in ſanguinibus,& Hieruſalem in iniuſtitijs. Duces eius cum ,,
munerib. iudicabant,& ſacerdotes eius cum mercede reſpõdebãt,& prophe ,,
tæ eius cũ argento diuinabant,& ſuper Dominũ requieſcebãt,dicentes: Non ,,
ne Dominus in nobis eſt? nõ ueniẽt ſuper nos mala: Idcirco propter uos Sion ,,
ut ager arabitur,& Hieruſalẽ ut pomorũ cuſtodia erit,& mons domus Do- ,,
mini in lucum ſyluæ. & erit in nouiſsimis diebus manifeſtus mõs Domini,pa ,,
ratus ſuper uertices montiũ,& extolletur ſuper colles,& feſtinabũt ad eũ po ,,
puli,& ibunt gentes multæ,& dicent: Venite,aſcendamus in montem Domi Micheæ 4.
ni,& in Domũ Dei Iacob,& oſtendent nobis uiam eius,& ambulabimus in ſe ,,
mitis eius. Nã ex Sion exibit lex,& uerbũ Domini de Hieruſalem. Et iudica- ,,
B bit inter multas gentes,& redarguet gentes fortes uſq; ad terrã lõginquã. Et ,,
cõcidẽt gladios ſuos in uomeres, & haſtas ſuas in falces. & non arripiet ultra ,,
gens contra gentem gladiũ,& nõ diſcent amplius bella gerere. Et quieſcet u- ,,
nuſquiſq; ſub uite ſua,& ſub ficu ſua. Et nõ erit q deterreat eos,qm̃ os Domi- ,,
ni omnipotentis locutum eſt hæc. Iam antea hæc ſuo loco nos cõtemplati ſu- ,,
mus,ubi oſtendimus quemadmodũ non alias quàm poſt aduentũ Saluatoris
noſtri Ieſu Chriſti ad homines, q̃ olim apud Iudæos dignitatem, uenerratio-
nemq; habitabãt,mõteſq; Sion & Hieruſalem uocabant, quęq; in ijs ædificia
erãt,templũ uidelicet,ſanctũq; ſanctorũ,atq; altare, atq; alia quæcũq; ibidem
in Dei honorẽ dedicata fuerãt,de medio ſublata cõcuſſaq; ſunt,ſicut oraculũ
illud pręd ixerat: Ecce Dominus Dominus egredietur de loco ſuo,& deſcẽdet
ſuper altitudines terræ,& cõcutientur mõtes ſupter eo. quib. cõcuſsis,Iudæo
rũ animę,q̃ ualles nominantur ob ipſarũ humilitatem,dũ priſcis altitudinib. cõ
feruntur,eorũ q̃ nuper dicta ſunt, interitũ deplorãtes, tanq; cera à facie ignis
liqueſcent: & quaſi aqua q̃ defertur in pręceps,propter multitudinem eorũ q
in illis quotidie a meliorib. ad deteriora labuntur. & omnia hæc ait futura pro-
pter impietatem domus Iacob,& propter peccatum domus Iſrael. Quę nam
uero hæc ſit impietas,& ꝙ peccatũ,progreſſus longius adiungit: Qui abomi-
namini,inquit,iudiciũ,& omnia recta peruertitis. Qui ædificatis Sion in ſan-
guinibus,& Hieruſalem in iniuſtitijs: in quib. ſanguinibus etiã ille fuit,qui il
lis extremorũ malorũ initium cauſamq; præbuit,propter quem impiam illam
uocem cõtra ſeipſos emiſerũt,dicentes: Sãguis eius ſuper nos, & ſuper filios
noſtros. Itaq; propter ipſa hæc,inquit, Sion quaſi ager arabitur,& Hieruſalẽ
quaſi pomorum cuſtodia erit. quæ quidem nullo unquã alio tempore quàm
poſt illa quę contra Saluatorem noſtrum auſi ſunt,uerum exitum accepere.
Ex illo enim ad hunc uſq; diem, locis illis extrema ſolitudine occupatis,mõs
Sion,qui apud illos antea celeberrimus erat, loco atniquæ illius meditationis
atq; exercitationis, quæ in illo uigebat, propheticorũ diuinorũq; oraculorũ,
quæ antea

A quę antea uiri Hebręi Deiq; familiares prophetę, ſacerdotesq; & magiſtri totius gentis in eodem magno cũ ſtudio reddebant, per uiros Romanos in nulla re à reliqua regione differens aratur & colitur, ut nos quoq; ipſi inſpeximus boum opera locũ & arari & ſeminari. ipſa uerò Hieruſalem tanq; pomorum cuſtodia, corrupto uetere qui in ipſa erat fructu, effecta eſt: ac potius lapidũ collectio, ſicut in contextu Hebraico legitur. Sic enim Aquila conuertit: Idcirco propter uos, Sion terra arabitur, & de Hieruſalem lapides colligentur. Ab externis enim hominib. habitata, hodie quoq; lapides legentibus præbet, quum omnes qui noſtris temporib. eam urbem incolunt, ruinæ illius lapides colligãt, tam de priuatis quàm de cõmunibus & publicis ędificijs. & licet oculis triſtiſsimum ſpectaculum intueri ex ipſo templo, & ex ipſis quondam adytis, & ex ijs quę ſancta uocabantur, lapides pro ſimulacrorum fanis, proq; ſpectaculis, quo omnes populi cõcurrant, ædificandis aſſumi: quæ quũ adeò euidenter ab omnibus cernantur, quod noua item lex, quodq; nouũ noui à Saluatore noſtro Ieſu Chriſto, cõditi teſtamenti uerbum illinc omnino profectũ ſit, ſanè cõſtiterit. Quandoquidẽ innumerabiles populorũ cõuentus, omnisq; generis nationes, relictis dijs ipſorũ patrijs, relictoq; uetere ſuperſtitionis errore, unũ ſupremũ Deũ inuocant: quare etiã profundiſsimæ pacis cõpotes euaſerunt, quãdo nõ amplius multiplices principatus, neq; regna per loca cernuntur, neq; gens aduerſus gentem gladium ſumit, neq; ut antea mutuis inter ſe bellis ſtudẽt, ſed agricola omnis ſub uite & ſub ficu ſua quieſcit, nemine illos exterrẽte, ſicut prophetia prędixerat. Quæ quũ ſic nunquã aliàs antè à cõdito æuo, niſi poſt aduentũ Saluatoris noſtri, Romanis imperiũ obtinentibus, ad hũc uſq; diẽ cõtigerint, indubitata demõſtratione oſtenſum eſſe arbitror eius, quẽ prophetæ prædixerũt, Domini aduẽtus ad homines tẽpus. B

Signa temporum Dei ad homines aduentus, & uocatio gentium, extremaq; urbis Hieruſalem euerſio. Demonſtratio IIII.

Zacharie 9. Gaude & lætare filia Sion, quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum in die illa, & erũt ei in populũ. Et habitabunt in medio tui: & cognoſces quòd Dominus omnipotens miſit me ad te. Et poſt alia plurima quę in medio ponit, adiungit: Gaude uehementer filia Sion. Prędica filia Hieruſalem, ecce rex tuus uenit tibi iuſtus & Saluator, ipſe manſuetus, & impoſitus ſuper iumentum & pullũ adoleſcentem. Et perdet currus ex Ephræm, & equum ex Hieruſalem: & perdẽt arcus bellicus, & abundantia pacis ex gentibus. Et principatũ obtinebit à mari uſq; ad mare, & à fluminib. per eiectiões terrę. Hęc ubi de Saluatoris noſtri aduentu hoc item loco oraculum cecinit, tum poſt alia quæ interponit, etiam de extrema Hieruſalem deſolatione, nunc occultè ac per obſcuros ſermones, nunc explicitè atq; apertè uerba facit, obſcurè quidem ac figuratè, ubi ait: Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Vlulet pinus, quoniam cecidit cedrus, quoniã magnopere magnifici afflicti ſunt. Vlulate quercus Baſanitidis, quoniam conuulſus eſt ſaltus conſitus. Vox lamentantium paſtorũ, quoniam afflicta eſt magnificentia eorum. Vox rugientiũ leonum, quoniam afflicta eſt ſuperbia Iordanis. Et hęc quidem per ænigmata, ſed eorum interpretationẽ apertè idem propheta adiungit, dicens: Ecce ego pono Hieruſalẽ ut ueſtibula quę quatiuntur omnibus populis in circuitu, & in Iudæa: & erit ambitus in circuitu cõtra Hieruſalem. Et erit in die illa, ponam Hieruſalem lapidem qui conculcetur ab omnibus gentibus. Omnis qui conculcet eam: illudens illudetur, & congregabũtur ſuper eã omnes gentes terrę. Et poſt pauca adiungit: Et reſpicient ad me, quẽ cõfixerunt, propterea quod inſultauerunt: & plãgẽt ſuper eo planctũ, ut ſuper dilecto, & dolore, ut ſuper primogenito. In die illa magnificabitur planctus Hieruſalẽ, ut planctus Rhoonos in campo eius qui exciditur. Et plãget terra tributim, tribus domus Dauid ſeorſum, &

mulieres

A mulieres eorum ſeorſum:tribus domus Nathan ſeorſum,& mulieres eorum
ſeorſum:tribus domus Leui ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum:tribus Si-
meon ſeorſum,& mulieres eorum ſeorſum: omnes reliquæ tribus,tribus ſe-
orſum,& mulieres eorum ſeorſum.Rurſus poſt alia,extremam urbis Hieru-
ſalem obſidionem planius enunciat, dicens:Ecce dies ueniunt Domini,& di-
uidentur ſpolia tua in te,& congregabo omnes gentes ad Hieruſalem in bel
lum.& capietur ciuitas,& diripientur domus, & mulieres polluentur,& e-
gredietur dimidium ciuitatis in captiuitatem, reliqui autem de populo meo
non peribunt de ciuitate.& egredietur Dominus, & comparabitur ad præli-
um in gentibus illis,ſicut dies prælij eius, in die belli. & ſtabunt pedes eius in
die illa in mõte oliuarũ quod eſt contra Hieruſalem. Deinde poſt alia quæ in
medio ponit,hęc ait: Et erit Dominus unus,& nomen eius unũ, cõplectens
omnem terram & deſertũ. Rurſus poſt alia,dum prophetia libro terminum
ponit,uocationem gentiũ his uerbis diuinat: Et erit,quicunq; relicti fuerint
ex omnibus gentib. quę uenerint in Hieruſalem, aſcendent ſingulis annis ut
adorent regem Dominum omnipotentem,& celebrent diem feſtum taberna
culorum.Et erit,quicunq; non aſcenderint ex omnib. tribubus terræ in Hie-
ruſalem,ut adorent regem Dominum omnipotẽtem, etiam hi illis addentur.
Si aũt tribus Aegypti non aſcenderit, neq; uenerit illuc, etiam ſuper his erit
ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes terræ quæcunq; non aſcende-
rint ad celebrandum ſolenne tabernaculorum. Hoc erit peccatum Aegypti,
& peccatum omnium gentium, quęcunq; non aſcenderint ad celebrandum
diem feſtum tabernaculorum. Hęc ſane Zacharias poſt reditum de Babylo-
ne,Dario apud Perſas regnante, uaticinatur,quo tempore urbs Hieruſalem
à priore deſolatione excitata inſtaurataq; nuper fuerat,quæ deſolatio illi à Ba
B bylonijs fuerat illata.Colligit autem omne tempus à Dario Perſarũ,ſub quo
Zacharias prophetię munere fungitur,ad Auguſtum Romanorum regem,
annorum hebdomadas ſeptem & ſaxaginta duas, quæ apud Danielem ferun
tur:quę ſumma annorum efficitur,quadringentorum octoginta trium,ut o-
ſtendimus in ijs quæ paulo ante à nobis tractata ſunt. Cæterũ poſt imperium
Macedonum ab Alexandro uſq; ad Auguſtum, etiam ſi ipſius Auguſti re-
gnum complectare, nihil ſane quod prophetæ uerbis cõcordet, aut ſimile ſit,
inuenias eſſe completum. Quando enim per illa tempora is Dominus quem
prophetæ ut Deum celebrant,cum hominibus uerſatus eſt?& gentes multæ
illũ agnouerunt, eundemq; ſolum Deum confeſſæ ſunt? & ad ipſum confu-
gientes,factę ſunt ei in populum? uel quãdo tandem toto Perſarum aut Ma-
cedonum tempore,is rex de quo propheta loquitur,uenit impoſitus iumẽto
& pullo adoleſcẽti?& ueniens Iudaicæ gentis, q̃ Ephræm hoc loco dicitur, &
ipſius Hieruſalem regiam aciem, quæ curruum atq; equi uocabulo nomina
tur,perdidit?& armatis Iudaicæ gẽtis copias deleuit? Hoc enim ſignificabat
oraculum illud dicens:Ecce rex tuus uenit tibi iuſtus et Saluator,ipſe mãſue
tus & impoſitus ſuper iumentum & pullum adoleſcẽtem, & perdetur arcus
bellicus. Hęc de euerſione regiæ dignitatis Iudaicę gentis prędicta ſunt, qua
prædicta euerſione,rurſus ea quæ ad pacem gentium pertinent,conſentanea
ijs quæ prius expoſita ſunt,adiungũtur hoc modo,Et abundantia pacis ex gẽ
tibus.Pro quo Aquila & reliqui interpretes reddiderunt, Et loquetur pa-
cem gentibus.quod quidem maxime ab Auguſti imperio conſtat uel ad uer
bum eſſe completum,quum ex illo omnis quidem principum multitudo di-
ſperierit,pax autem plurimas orbis gentes complexa ſit. Quis porro ante Ro
mana tempora uel Perſico uel Macedonico ſtante imperio, talis extitit rex
Iudęorum,ut dominatus ſit à mari uſq; ad mare, & fluminib. uſq; ad termi-
nos orbis terrę? itaq; hoc ſignificarũt reliqui interpretes. Aquila enim ſic ait,
Et loquetur pacẽ gentibus,& poteſtas eius à mari uſq; ad mare,& à flumini-

bus uſque terminos orbis terræ. Cui concordat etiam illud quod in ſeptuage A
ſimo primo Pſalmo de Chriſto canitur, qui erat de ſemine Solomonis oritu-
rus,quod quidem in hunc modum ſe habet:Et abundantia pacis, donec auſe
ratur luna,& dominabitur à mari uſqꝫ ad mare, & à flumine uſqꝫ ad terminos
orbis terræ. Hęc enim de filio Solomonis dicta ſunt,quæ nihil differunt ab
ijs quæ apud prophetam leguntur. Quando igitur hæc, uel quomodo,aut
quibus tandem temporibus extiterint,ſi quis eſt qui poſsit,interpretetur.
Aut quo'nam alio tempore poſt Babylonicam obſidionem alterum perpeſſa
ſit incendium Hieruſalem,& quod in ipſa templum erat,deiectum ſit. Quod
etiā ipſum magnam affert admirationem,quemadmodum propheta id ſigni-
ficauerit,dicens:Aperi Libane portas tuas,& comedat ignis cedros tuas. Nā

Libanus deſignat templum.

Libanum in his uerbis more ſuo templum ipſum nominat, quoniam in alijs
quoque prophetijs oſtenſum eſt, Libanum ipſum templum uocari.Id autem
ipſi quoque Iudęi adhuc confitentur,quandoquidem Eſaias huic prophetæ,
qui nunc tractatur,ſimilia canens dixit:Ecce Dominus Sabaoth conturbabit
glorioſos cum robore, & excelſi contumelia conterentur. Libanus autem
cum excelſis cadet, & egredietur uirga de radice Ieſſæ,& flos de radice aſcen
det,& requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei. Quibus adiūgit: Et erit radix Ieſſæ,
& qui ſurgit ut imperet gentibus,in ipſo gentes ſperabunt.Etenim hic quoqꝫ
una cum ortu Chriſti de ſemine Ieſſæ,& Dauid, Libani euerſio & gentiū uo
catio coniuncta eſt.Libanum aūt ipſam Hieruſalem intelligi, Ezechiel planè
ſignificat his uerbis: Aquila grandis magnarum alarum, quę habet autorita-
tem ingrediendi in Libanum,& euulſit tenera cedri. Et hæc ipſa deinceps ex-
planans idem propheta,adiungit: Quum uenerit Nabuchodonoſor in Hie-
ruſalem,& acceperit principes eius.& quę ſequūtur. Cæterum Ezechiel qui
dem hæc de prima Hieruſalem obſidione prædixit,poſt cuius obſidionis tem B
pus Zacharias de ſecunda diuinat. Quando igitur poſt Zachariæ tempora,
ſub imperio Macedonum,templū incenſum eſt? Certè nunquam. Siquidem
poſt Babyloniorum depopulationem atqꝫ incendium, nullam ignis alteram
uaſtationem unquam perpeſſa eſt urbs,niſi ſub Veſpaſiano ac Tito Romano
rum imperatoribus.ob quam ſanè uaſtationem rurſus obſcurè & per figuras
eos qui olim genti imperabant ad deplorationes & lamenta inuitat oraculū,
dicens: Vlulet pinus,quoniam cecidit cedrus, quoniam magnopere magnifi
ci afflicti ſunt. ululate quercus Baſanitidis, quoniam conuulſus eſt ſaltus con
ſitus:uox lamentātium paſtorum,quoniam afflicta eſt magnificentia eorum.
Tunc ſanè facta eſt Hieruſalem quaſi ueſtibula,quæ quatiuntur omnib. po-
pulis in circuitu.& in Iudęa facta eſt munitio ambiens.& ab eis ſacroſanctus
exiſtimatus locus, uſqꝫ in hodiernum diem lapis exiſtit,qui cōculcatur ab o-
mnibus gentibus.& quicunqꝫ illū conculcat illudens,illudetur,ſicut prophe
tia prædixerat.Quinetiam propterea quod illi Domino,qui hęc cecinerat,in
ſultauerunt,nō defecit eos neqꝫ planctus,neqꝫ luctus,neqꝫ lamentatio.Nun-
quam igitur aliàs niſi poſt Saluatoris noſtri aduentum uſqꝫ ad hanc tempeſta
tem,oēs tribus Iudæorum quicquam lamentatione, planctúue dignum paſ-
ſę ſunt,propter plagā quæ ipſos Deo feriente deprehenderit:ex qua etiam ip
ſorum mater ciuitas,externis gentib. tradita eſt,& templum euerſum, ſuffoſ-
ſumqꝫ eſt,ipſiqꝫ de propria regione expulſi ſunt,in terra hoſtili inimicis ſerui
entes. Quas ob res omnis ipſorū domus, omniſqꝫ ipſorū anima in hunc uſqꝫ
diem lamentationib. afflicta eſt.Quapropter propheta ſic ait: Et plangent ſin-
gulę tribus per ſeipſas,tribus Domus Dauid ſeorſum:Et mulieres eorum ſe-
orſum.& quę ſequuntur.Sed qui tādem poſt Zachariæ tempora ſecuti ſunt
dies,in quib. ſpolia Hieruſalem diuiſa ſunt? & gentes uniuerſæ ad bellum cō-
tra eum coiuerint? & ciuitas capta ſit,& domus direptæ, & mulieres pollutæ
atqꝫ in ſeruitutem abactæ? & quando ſimul ſub idem tempus Dominus gen-

tibus

A tibus Hieruſalem opugnantibus ſubueniens, comparauit ſe ad prælium cum illis? aut quando ſteterunt pedes eius in monte oliuarum? aut quando extitit Dominus in regem per uniuerſam terram? ipſeq; unus Dominus apud omnes homines? & nomen eius ambiens uniuerſam terram & ſolitudinem? hæc enim nunquam quiſquam antea ad ſuum finem perducta demonſtrare poterit, niſi Romanorum temporibus, quibus poſt Babylonicum incendium, altero rurſus incendio ipſorum templum uaſtatum eſt, & ciuitas ex illo ad hūc uſq; diem ab externis gentibus habitari oſtenditur. Quo tempore etiam Dominus noſter Ieſus Chriſtus Dei, uerſari in oliueto conſueuit, quod eſt in mōte contra Hieruſalem, completumq; eſt oraculum quod ait: Et ſtabunt pedes eius in mōte oliuarum, qui eſt contra Hieruſalem: hoc eſt, religioſo, pioq; uiuendi inſtituto per orbem terrarum condito & erecto, omnes gentes ſecundum prophetiam, diem feſtum tabernaculorum, celebrabunt Deo prophetarum. & Aegytij ex illo Deum uniuerſi agnoſcentes, tabernacula ſua in ſingulis ciuitatibus & regionibus figent. Hæ porrò ſint Chriſti in omni loco conditæ eccleſiæ. Has enim præſtantiores Moſaicis tabernaculis Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti potentia, in omni ab hominibus habitato orbe per omne hominum genus, per omnes gentes fixit, ut Deo omnia ſub ſe habenti celebrēt diem feſtum tabernaculorum. Quando igitur hæc quę iamdiu gentibus denunciata fuerunt, noſtris temporibus uidemus exitum ſortita eſſe. & quæ de lamento & planctu tanto ante ad Iudaicas tribus diuinitus inclamata ſunt, quęq; de uaſtatione, incendioq; templi, extremaq; ipſorum ſolitudine prædicta ea ipſa nuſquam ab oraculis diſcrepantia uſq; in hodiernum diem uel oculis poſſumus intueri: quid amplius ſupereſt, niſi ut regem, de quo prophetę loquuntur, eum qui Chriſtus Dei eſt, ueniſſe fateamur, quū utique illius B aduentus ſigna in ſingulis quæ de illo dicta ſunt, euidentem exitum accepiſſe demonſtrauimus.

Signa temporum aduentus Domini, Aegyptiorum agnitio Domini prophetiarum. **Demonſtratio V.**

Ecce Dominus ſedet ſuper nube leui, & ueniet in Aegyptū, & cōmouebuntur manufacta Aegypti à facie eius, & cor eorum uincetur in ipſis, & excitabuntur Aegyptij contra Aegyptios: & bellum geret homo cōtra fratrem ſuum, homo contra proximum ſuum exitabitur ciuitas in ciuitatem, & lex in legem, turbabitur ſpiritus Aegyptiorum in ipſis, & conſilium eorum diſſipapo. & interrogabunt deos ſuos, & ſimulacra ſua, & pythones, & eos qui de terra uocē emittūt. Et deinceps poſt plurima quę figuratè & obſcurè dicta ſunt, adiungitur: In die illa erit altare Domino in terra Aegypti, & titulus iuxta terminum eius, erit in ſignum in ęternum Domino in terra Aegypti, quoniam clamabunt ad Dominum propter affligentes ſe. & mittet eis Dominus hominem, qui ſaluabit eos, iudicans ſaluabit eos, & cognitus erit Dominus Aegyptijs, & cognóſcent Aegyptij Dominum Deum in die illa, & facient ſacrificia, & uouebunt uota Domino, & reddent. Hæc nos quidē antea quoq; citauimus, & in parte ſaltem planiora reddidimus: quod ſi nō patrijs dijs relictis, Aegyptios hoc ipſo tempore uidimus prophetarū Deum inuocantes, ſi per uniuerſam Aegyptum in omni loco, ciuitate, & regione altare illi Deo erectum non eſt, qui apud ſolos Hebręos laudibus celebrat, ſi manufacta Aegypti commota non ſunt, & dæmonica uis quæ circum illa uerſabatur, nō defecit, uetusq; Aegyptiorum ſuperſtitio ex animis eorū ſublata non eſt: præterea ſi per ſingulas ciuitates & per ſingulas domos, bellum inteſtinum apud Aegyptios non graſſatur, dum alij quidem Dominū & cultum Dei prophetarum accipiunt, erroremq; quo ab initio deos multos colebant, auerſantur: alij uerò propterea quòd patrijs ad huc malis affecti ijs adhærent, eos qui Dominum acceperint, oppugnant, ſi nō hodie quoq; dum ſuos

Eſaie 19.

deos ſuaq́ſimulachra,eosq́ qui de terra uoces emittũt, & pythones, rogare A
conantur,infectum atq́ inane ad cuncta hęc perfugium experiuntur,propte
rea quòd nõ amplius ut antea itidem uim ſuam exercere dęmones poſſunt:
ſi non uniuerſa hæc reipſa finem ſuum inueniſſe oſtenduntur, ſane nondum
quiſquam mihi arbitretur propheticum eſſe completum oraculum,neq́ Do
minum illum ipſum,quem prophetæ canunt, apud homines uixiſſe. Si uero
reipſa,quę uerbis eſt lõge euidentior, qui Aegyptũ incolunt cernuntur inte
terim,pars quidem prophetarum Deum agnouiſſe, & propter illum patrios
deos reliquiſſe:alij uerò cõtra hos ſeditiones aſsiduè cõcitare:et alij deos ſuos
ſuaq́ ſimulacra,eosq́ qui de terra uoces emittunt,inuocantes nihil poſſe pro
ficere:alij Domino prophetarũ in omni Aegyptia regione, altare per ſingu-
las eccleſias erexiſſe,inq́ afflictionibus & ſibi infeſtis inſectationibus nõ am-
plius belluas,neq́ reptilia terræ deos, neque agreſtes feras & bruta animalia,
parentum ſuorum inſtar,ſed ſupremum Deum inuocare, ſolũq́ eum,eiusq́
timorem in ſuis mentibus conceptum tenere,uouereq́ eidem uota,non autẽ
dęmonibus,ut prius,& quæ ipſi Deo conueniant promiſſa reddere:cur nõ ſe
quitur,ut fateamur etiam ea quæ ipſos euentus anteceſſerũt, in opus iam prò
ceſsiſſe,nec futura amplius in poſterum, ſed in pręteritum abijſſe? porro ipſa
hæc ſunt ipſius Domini ad Aegyptios olim futurus non ſine corpore aduen-
tus,ſed per nubem leuem,ac potius per craſsitudinẽ agilem.Sic enim Hebrai
cus habet contextus,dum illius corporeũ aduẽtum obſcure ſignificat.Proin
de hunc ipſum progreſſa lõgius oratio,hominẽ Saluatorem uocauit his uer-
bis:Et mittet eis Dominus Saluatorem,qui ſaluabit eos. Nã hic rurſus in He
braico ſic eſt:Et mittet eis Dominus Saluatorem,qui ſaluabit eos. Quę quũ
adeò euidentem demonſtrationem exhibeant,arbitror etiam conſtitiſſe,qui-
bus temporibus ea futura canerẽtur, quæ ad Domini aduentum ad homines B
pertinebant. Hęc ſanè paucis à nobis collecta ſunt de temporibus quibus Do
minus fuit ad homines uenturus.Plura autem per otium quiſpiam inueniet,
ſi reliquas item ſcripturas percurrerit. nos aũt his cõtenti quæ hactenus dicta
ſunt,iam nunc reliquas quoque aggrediamur prophetias. Quare quæ ab illo
inter homines ſuo ordine ſunt adminiſtrata,ex diuinis oraculis colligamus.

LIBER NONVS.

PRAEFATIO.

NIhil ſanè poſthac reliquum eſſe uideo, niſi ut ea quę polliciti
ſumus ſequentes, eam diſpenſationis partem perſequamur,
quæ humanę à Deo uerbo aſſumptę naturę propria eſt. Qua
de re ea quę de ſuperiorib. octo libris cõtinentur,à nobis tra-
ctata ſunt : modò quæ ad eius rei theologiam pertinent ſcru-
tãtibus,modo illius ad nos de cœlo deſcẽſum,ſimulq́ & mo-
dum & appellationem & tempus illius aduentus explorantibus. Quibus de
monſtratis rebus,tempus iam fuerit ea contemplari, quę quo tempore ille in
apertum prodijt, gẽſta ſunt, quoq́ modo ea ſingula apud Hebræos prædicta
ſint,oſtendere:oraculorum tamen efficacia, ueritasq́ & ſanctorum Euangeli
ſtarum teſtimonio, & ipſo rerum quæ ab illis proditæ ſitnt euentu, declara-
bitur. Quum igitur primũ omnium ea quæ ad illius & ortum & genus & tri
bum & ſemen pertinent,demonſtrata ſint, nunc iam quid de ſidere illo ſit di-
cendum, quod nouum & inſolitum præter conſueta & nobis cognita ſidera
in ortu illius emicuit,quæſo contemplemur. Nam hoc ipſum quoq́ iampri-
dem ab antiquis uſq́ & primis temporibus apud Moſem celebratum inueni
tur,atq́ in hunc modum expoſitum.

De rebus ſecundum humanam ab illo aſſumptam naturam gerendis, & de ſtella quæ in ortu Saluatoris noſtri apparuit. Demonſtratio I.

Num. 24. Moſes in Numeris de ſtella, quæ in ortu Saluatoris noſtri uiſa eſt, hæc ait:

Dixit

A Dixit Balaã filius Beor, dixit homo qui uerè uidet, qui audit uerba Dei, qui
nouit ſcientiam altiſsimi, & qui uiſionem Dei uidit: in ſomno aperti oculi ei-
us: oſtendam illi, ſed non nunc. beatum dico, ſed non appropinquat. orietur
ſtella ex Iacob, & ſurget homo ex Iſrael, & franget ductores Moab, & capti-
uos ducet omnes filios Seth, & erit Edom hęreditas, & erit hęreditas Eſau ini
imicus eius. & Iſrael fecit in robore, & excitabitur ex Iacob, & perdet eum,
qui ſeruatur de ciuitate. Hoc uaticinio commotos ait ſucceſſores Balaam
(id enim incolume extitiſſe adhuc, ut par eſt, apud illos, quum in cœlo ignotũ
quoddam ſidus præter cognita nobis & conſueta, ſupra uerticem, ut ſic dixe-
rim, & ad perpendiculum terræ Iudææ conſtitutum inſpexerunt) feſtinaſſe ut
in palæſtinam terram peruenirent, utq; ſciſcitarẽtur de rege, qui per eam ſtel-
lam quam ipſi uiderant, ſignificabatur. Fidem his facit Euangeliſta Mathæus,
his uerbis: Quum autem Ieſus natus eſſet in Bethleem Iudææ in diebus He-
rodis regis, ecce magi ab oriente uenerunt in Hieruſalem, dicentes: Vbi eſt,
qui natus eſt rex Iudęorum? uidimus enim ſtellam eius in oriente, & ueni-
mus adorare eum. Quo tempore ijdem miſsi in Bethleẽ abierunt. et ecce rur
ſus eadem ſtella, quã uiderãt in oriente antecedebat eos, donec ueniẽs ſtaret
ſupra ubi erat puer. uidentes aũt ſtellam, gauiſi ſunt gaudio ualde: & ingreſsi
domum, uiderunt puerulum cum Maria matre eius: & procumbentes, ado-
rauerunt eum. Hactenus quidem Euangelium ſanctum. At uerò ipſius pro-
phetię oraculum quid ait tãdem fore aut illius noui ſideris eruptione, aut in
Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti ortu, dignũ quod cognoſcatur? nempe fractio-
nem ductorũ Moab, & direptionem filiorum Seth, prĕterea reliquorum Iu-
daicæ gentis hôſtium hæreditatem, qui quidem hoſtes erant Edom & Eſau.
B Cæterum, quid aliud tandẽ ſignificauit his uerbis, quàm perductores Moab
inuiſibilium hoſtiũ euerſionẽ? ipſorum, inquã, dęmonũ qui olim apud Moa-
bitas deorũ loco ferebantur? atqui aliorum mentionẽ non fecit, propter ſimu
lacrorum ipſius Iſrael cultum, quo in deſerto uſus eſt, quo tempore populus
initiatus eſt Beelphegor. Erat porrò hic dæmon, qui ut Deus à rege Moab ab
ipſo Balac colebatur. Quoniam igitur uictus eſt Iſrael illo tempore à princi-
pibus Moab uiſum effugientibus, dico aũt ab ijs, qui apud Moabitas pro dijs
colebantur (ſanè idcirco & ſimulacra coluerunt, & adorauerunt ſculptilia, ut
ait ſcriptura: Et initiati ſunt Beelphegor. q Beelphegor dæmon erat apud Mo *Beelphegor dæmon Moabitarum.*
abitas, quo tempore ijdem cũ fœminis Moabitarum fornicati ſunt) meritò q;
olim erat futurũ, rerum, utiq; in contrarium mutationem in tempore diuinat
Balaam, dicens: Orietur ſtella ex Iacob, & ſurget homo ex Iſrael. Et franget
duces Moab. Tãquam ſi manifeſtius diceret: Moabitarum dæmonas qui nũc
aduerſus Iſrael gloriati ſunt, in ortu eius de quo ipſe uaticinatur, fractionem
tandem & ruinã paſſuros: quibus fractis, filios Seth, & Edom, & Eſau & reli-
quas gentes, quas his nominibus ſignificari arbitror, ut olim dæmonico erro-
ri addictæ erant, ſic reiecta ſuperſtitione, familiares illius futuras, qui uentu-
rus canitur: & erit, inquit Edom hęreditas, & erit hęreditas Eſau inimicus
eius. ueteres, inquit, hoſtes Dei atq; Iſrael erũt hæreditas eius, qui canitur fu-
turus. ipſe enim eſt cui dictũ eſt à Deo & patre ſuo: Poſtula à me, & dabo tibi
gentes hæreditatem tuam. Quæ quum in ſortem ſanctorum tranſierint, con-
traria ipſi Iſrael fore diuinat. Ait igitur: Et Iſrael fecit in robore, fecit aũt in ro-
bore omniũ maximũ ſcelus: quapropter excitabitur, & exurget. quis tãdem
iſte, niſi is qui à prophetis canitur Deus uerbum? qui etiam perdidit eum qui
ſeruatur ex ciuitate? quibus uerbis ipſam Hieruſalem ſignificari arbitror, ex
qua perijt omnis quicunq; ſuperſtes manſit, aut etiam omne eius generis ciui
le inſtitutum. hæc autem quem'nam exitum ſortita ſint, quum gentes prius ſi
mulacra colentes unà cum Saluatoris noſtri inter homines exortu, in illorũ
ſortem tranſlatæ ſint. Iudaica uerò gens, & Iudæorũ mater ciuitas ea perpeſſæ

 ſint,

ſint, quæ nunquam antea non longiori arbitror oratione indigere ut apertius A
oſtendatur: attamen quæ ad conſenſum pertinent, tũ propheticę prædictio-
nis, tũ Euãgelicę cõſummationis, talem ſane habeãt exitũ. cęterũ q̃ tãdem cau-
ſa extitit, propter quã ſtella q̃ tum uiſa eſt illuxerit, quæ quidẽ cauſa contem-
platu digna ſit? Moyſes quidẽ in ſigna ait & tempora in firmamẽto a Deo po-
ſita fuiſſe ſidera uniuerſa. At uero hoc & peregrinũ & inſolitũ, neq; idem ex
multis & cognitis unũ, ſed nouũ potius quoddã, neq; antea uiſum ſidus, q̃d
uitæ hominũ illuxit recentis cuiuſdã luminaris ſignum, q̃d uniuerſum mun
dũ illuſtraret, indicabat. quod quidem lumen, Chriſtus Dei erat, ingens illud
nouũq; ſidus, cuius imaginem ex cõparatione ac ſimilitudine quadã, illud q;
tunc magis apparuit, referebat. quũ enim per totam ſacroſanctam & a diuino
Scriptura ge- ſpiritu traditã ſcripturã, ſi quis eam ad ſenſum interpretetur, primum ſit pro-
minus ſenſus poſitũ, ut myſtica quædã diuinaq; doceat: ſeruato tamen ſalı̃e in parte etiã uul
gari apertoq; ſenſu eorũ q̃ hiſtoricè geſta ſunt, merito hoc quoq; quod nunc
tractatur oraculorũ, in eius ſideris prophetia, quod in ortu Saluatoris noſtri
oriturum denunciabatur, etiã ad uerbũ completum eſt. exiſtunt quidem alijs
quoq; glorioſis et illuſtrib. uiris inſolitarũ ſtellarũ ignes, ut earum q̃ à quibuſ-
dã crinitæ uocãtur, item q̃ trabes, aut quæ barbæ ſimilitudinẽ ferentes, ut etiã
quarũdã aliarũ his ſimiliũ, q̃ magnis imminentib. rebus ſolẽt exiſtere. at enim
quid tandem aut excellentius aut maius toti mundo unq; cõrigerit, quam q;
per ſalutarem aduentũ omnib. illuxit mortalibus intelligentiæ lumen? quod
& pietatis & uerę agnitionis Dei perceptionem animis rationalib. attulit? cu
ius gratia, ingens ſignũ id, quo antea dictũ eſt, indicabat ſidus, dũ ingens & no
uum luminare quod totũ illuſtrauit mundũ, Chriſtũ utiq; Dei omnib ſignifi-
cat. Eodem uero loco prophetia & hominem & ſidus futurũ diuinat, his uer
bis, Exorietur ſtella ex Iacob, & ſurget homo ex Iſrael: utpote quæ & cœleſte B
luminare Deũ uerbũ eſſe ſignificet, & tamen eundem hominem appellet. Va
rie porrò illum alijs quoq; in locis & ortum ſimul, & lumen, & ſolem iuſtitiæ
uocat, ut in priorib. libris oſtendimus. Cæterùm quod quidem in illo diuini-
tus eſt, tanquam id quod illuminet omnem hominem uenĩẽtem in hunc mũ
dum, ortus uocabulo celebrauit, in hunc modũ: Orietur ſtella ex Iacob. Ho-
minem uerò eundem propter afflictionem et mortem quam pertulit, tanquã
eum qui ceciderit, ſurrecturum diuinat. quibus ſimilia de eodem Eſaias ca-
nit: Et erit radix Ieſſæ, & qui ſurgit ut imperet gentibus, in eo gentes ſpera-
Chriſtus ſtel- bunt. Et manifeſtum quidem eſt, quo'nam modo Saluatoris noſtri lumen de
la, id eſt lu- Iacob exortum, hoc eſt, de Iudaico populo, non ipſi Iacob unde profectũ eſt,
men. ſed de omnib. gentibus illuxerit. Hoc uerò quum ex alijs plurimis prophetijs
diſcere poſſumus, tanquam ad ipſum Chriſtum dicentibus, Ecce poſui te in
teſtamentum generis, in lumen gentium: tum etiã ex ipſius Balaam uerbis, q̃
ſic habent: Egredietur de ſemine eius homo, & dominabit̃ gentib. multis. At
qui de quo'nam alio ſemine, quàm de Iſrael? ut facilè conſtat ex ipſius oratio-
nis contextu? proinde iam gentium dominatu accepto Saluatoris noſtri uer
bum cum ipſa prophetia concordans, omnes quæcunq; illis quondam impe-
rabant, inuiſibiles & pernitioſas poteſtates deleuit, necnon ſpiritualia mali-
tiæ, cateruamq; dæmonicam, quæ ductores Moab, & Seth, & Edom, Eſau,
figuratius in ijs quæ nunc tractamus, denominata ſunt. Quum autem apud
LXX. obſcurius poſitum ſit illud, Oſtendam illi, ſed non nunc: beatum dico
ſed non appropinquat: idem illud apertius Aquila edidit: Videbo illum, ſed
non nunc: proſpicio illum, ſed non propè. Symmachus autem candidius:
Video, inquit, illum, ſed non propè. Dici uero hæc uidentur à Balaam, tan-
quam longis deinceps poſt ipſum temporibus perficienda eſſent, ea quæ ab
ipſo canebantur. nam duobus millib. annorum poſt illud uaticinium cõpleta
ſunt hæc, quo uidelicet tempore Saluator noſter cũ hominibus uerſatus eſt.

Quemad-

Digitized by Google

A *Quemadmodum Dominus inſiſtens illud quod de ſancta uirgine aſſumpſit corpus, uenturus in Aegyptum & ſecundum uerba, & ſecundum ſententiam prædictus eſt, omnisq; in eius aduentu reuertenda gentium ſuperſtitioi*

Demonſtratio II.

Ecce Dominus ſedet ſuper nube leui, & ueniet in Aegyptum, & commouebuntur manufacta Aegypti à facie eius, & cor eorum uinceť in ipſis. Esa. 19. Cauſa porrò cur Dominus in Aegyptum deſtinetur uenturus, hęc mihi eſſe uidetur. Primi ſiquidem omnium Aegyptij errori colendi multos deos ac dęmonas initium dediſſe dicuntur, & reliquis uniuerſis mortalibus ſuperſtitionis autores extitiſſe, quinetiam omnium aliorum maximè, dæmoniacis operationibus & curioſitatis ſtuduiſſe: ijdem præterea ab ipſa ſcriptura diuina hoſtes populi Dei fuiſſe perhibentur. Sed antiquus quoq; ipſorum rex fateri ſe non noſſe Dominum, palam deſcriptus eſt, dum ſic ait: Non noui Dominum, & Iſrael non emittam. Ergò ingẽs quoddam diuinæ Chriſti uirtutis miraculum exhibere nobis uolẽs prophetica oratio, Domini in Aegyptũ canit aduentũ: ſub quem non leuem futuram Aegyptiorum mutationem diuinat deinceps ſic dicens: Et cognoſcent Aegyptij Dominũ, qui uidelicet non cognoſcebãt illum prius: & uouebunt Domino uota. & quæ his ſimilia ſequunť. Superiora quidem proximò capite hæreditas eius, qui uenturus canitur, Edom & Eſau dicebatur: quippe cum alieni ab Iſrael eo modo ſignificarenť. hic uerò & Aegyptus & Aegypti populus, nõ ſimulacrorum amplius futurus canitur, ſed eius Domini qui apud Iudæorum prophetas pro Deo celebratur. Quæ ſi oculis completa non cernuntur, ne dicamus ſanè aduẽtum illud Domini, qui in Aegyptum futurus prædicitur, fuiſſe adhuc. Sed ſi ſupra omnem rationẽ, rebus fidem ipſa ueritas facit, atq; etiam rudiſsimis & ſenſu omni carentibus B euidenter oſtendit, ipſos Aegyptios ab ea ſuperſtitione receſsiſſe, quam uſq; ab initio à patribus ſuis acceperant, illiq; Deo adhæſiſſe, qui à prophetis hæc ipſa diuinantibus colebatur, & unum hunc interim colere neq; ullam mortẽ recuſare pro cultu pietate erga illũ: quid aliud iam ſupereſt, niſi ut fateamur, non aliter iſta contigiſſe, q; per Domini in Aegyptum aduentum, ſicut uaticinium proxime expoſitum ſignificabať. & nihil quidem impedit, aliter quoq; idem accipere oraculum, ut uidelicet figurttè terrenum hunc mundum ſignificet, in quem uerba ipſa Dominum ſuper nube leui uenturum uaticinenť: quippe quę hoc mòdo hominem ab illo de uirgine & ſpiritu ſancto aſſumptũ intelligi uelint. Manu aũt facta Aegypti cõmouenda, ipſa gentium ſimulacra & in illis habitantes dæmonas, ſicut rurſus Aegyptios uictos, omnes qui prioribus olim temporibus colendis ſimulacris addictos, attamen cum etiam ipſo corpore Saluator noſter in terram Aegyptiam uectus ſit, quo tempore oraculo mònitus Ioſeph, ſurrexit, Mariamq; unà cum puerulo accepit, & cum occulta ſua uirtute atq; efficacia in Aegyptum peruenit, malignas ibi prius habitãtes poteſtates, non mediocriter commotas fuiſſe par eſt: & maximè cum poſtea per illius doctrinam innumerabiles eorum qui Aegyptum incolunt conuentus, ab errore ac fraude dæmonum recedentes, etiam nunc unum uniuerſi Deum ſe noſſe fateantur. quæ uerò deinceps ſequuntur, cum obſcurioribus figuris implicita ſint, curæq; ac diligentiæ maioris indigeant, alias ſeorſum cum per ocium licebit, interpretabimur.

Quemadmodũ Chriſtus in Aegyptũ uẽturus atq; bina reuerſurus prædictus fuerit. Demonſtratio III. Num. 24.

Dixit Balaam filius Beor, dixit homo q uerè uidet, dixit qui audit oracula fortis, qui uiſionẽ Dei uidit, in ſomno apti oculi eius: Quàm pulchrę domus tuæ Iacob, tabernacula tua Iſrael, ut ſaltus umbroſi, & quaſi hortus iuxta flumina, & quaſi tabernacula q̃ fixit Dominus, quaſi cedri iuxta aquas. egredieť homo de ſemine eius, & dominabiť gentib. multis, & extolleť Gog regnũ, & augebiť regnum eius. Deus duxit illũ ex Aegypto, quaſi gloria rhinocerotis

Ex Bibliotheca

illi, deuorabit gentes inimicorum ſuorum, & craſsitudines eorū attenuabit, A
& iaculis ſuis feriet inimicū. accubans quieuit ut leo, & ut catulus, quis excitabit illum? qui benedicunt tibi, ipſis benedictū eſt: & qui maledicunt tibi, ipſis maledictum eſt. Superius per eam prophetiam quę proximè expoſita eſt, dum oraculum, uenturum in Aegyptum Dominū affirmat, Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti migrationem unà cum parentibus ſuis in Aegyptum illi ipſi futuram indicabat. Hic autem reditum ab Aegypto, ut ordo poſtulat, quo in terram Iſrael unà cum parentibus reuerſus eſt, canit his uerbis: Deus duxit illū ab Aegypto. Solus aūt extitit Saluator & Dominus noſter Ieſus, qui Chriſtus eſt Dei, neq; alius præterea quiſq;, ex ſemine Iſrael & Iudaica gēte profectus, q multis dominatus ſit gentib. ut abſq; hæſitatione fateri neceſſe ſit, præſens uaticinium in illo exitū ſuum inueniſſe, utpote quod palàm enunciet, de Iudaica gente egreſſurū quendam hominē, & dominaturum gentib. multis. aut quiuis mihi dicat, utrū habeat ex ijs qui apud Hebræos unq; illuſtres fuerint alium quem proferat, qui multarū gentiū dominatū acceperit. Atqui nemo unq; iſtud dixerit, quoniam ne factū quidē eſt. At uerò in Saluatore noſtro, etiāſi nos nihil dicamus, ipſa tamē nihilominus ueritas clamabit, & uehementer uociferabit̄, planiſsimè indicās, quemadmodū diuina illius uirtus per illū qui ab ipſo de ſemine Iſrael, ratione corporis aſſumptus eſt, hominē dominata eſt, atq; etiam nūc dominat̄ gentib. multis. Hic igit̄ ille ipſe erat, nō alius quiſpiam, quē prophetia prædixerat, cuius tēpore etiam Gog regnū in ſublime adactū eſt, cū eo ſimul Chriſti uirtute ac potentia creſcente. Hoc aūt modo aiunt Rom. regnum ſecundū Hebræos ſignificari, cum quo ſimul Chriſti doctrina robur atq; incrementum accepit. Meminit aūt Gog etiam propheta Ezechiel, dum principē Ros, Moſoch & Thobel nominat, ubi per illud quidē

Roſch Hebræis eſt caput.

Ros, Roman. ut par eſt, ciuitatem ſignificat: quandoquidem principatus & B
caput ea uoce apud Hebræos intelligit̄. per Moſoch autem Myſiam, & ei finitimas gentes, quæcūq; nunc ſub Rom. imperio ſunt, & per Thobel, Hiberiā Ioſephus intelligit, qui à Thobel dicit factos eſſe Thobeelos, qui Hiberes dicuntur. quibus omnib. imperantem Gog in ſublime adaugendum ait, ſub eius Chriſti, de quo prophetæ loquunt̄ aduentū, quem Deus duxit ex Aegypto, quo tempore, ut apud Matthæum legit̄, dum ipſi adhuc puero inſidiatur Herodes, Ioſeph accepto oraculo, accepit puerum & matrem eius, & reuerſus eſt in terrā Iſrael. Rhinocerotis uerò gloria ipſi Chriſto adfuit, propterea q placuerit in eo habitare omnem plenitudinem diuinitatis, ut ait ſanctus Apoſtolus. Quapropter dum ueluti cornu ſibi uniuerſi Deum patrē adſcribit, etiam unicornis in alijs quibuſdā ſcripturis eſt nominatus. Idē porro Dei uerbum intelligibilib. rationalibuſq; ſuis ſagittis, inimicū ſibiq; aduerſantem diabolum, omneſq; circa illum uerſantes inuiſibiles & malignas poteſtates, pręſtantiori ſua & inexpugnabili uirtute cōfixit, atq; etiam nunc gentib. multis dominat̄, quarum craſsitudines & faſtū corporeæ maſſæ extenuans, ad anguſtā æternæ uitæ uiam ingrediendā idoneas cōparat. Sed etiam recūbens idem hic homo ex Iſrael profectus, qui multis dominatus eſt gentib. Quieuit, inqt, ut leo. quib. uerbis quā ille aſſumpſit diſpenſationē, ſignificat, ſecundū quam quaſi quidā regulus, & quaſi fera quædā audacior quieuit, dum illius principatum ac regnū mouere loco nemo eſt qui poſsit. Omnes aūt qui Chriſto fauent, ac benedicunt, & tum oratione tum uita uirtuti pręceptoris addunt cultū ac reuerentiā, fauoris benedictioniſq; diuinę uiciſsim participes facti, augeſcunt quotidie, ac multiplicant̄, utpote cum in ipſis diuina illa uox, Creſcite & multiplicamini, & replete terrā. & uerius à Deo cōuenientius finē ſuū cōſequat̄. ſicut ecōtrario, qui à prima aduerſus illa cōſpiratione etiā nūc in ſuis illum cōcilijs execrant̄, Dei in ſeipſos execrationē ex illo in hūc uſq; diem cōtraxerunt. Quapropter non regni ſolum, ſed etiā ſui illius quod honore omni ac

reuerentia

A reuerentia colebant ſanctuarij, extremam ſolitudinem atq; interitum in oculis habere, atq; intueri non deſinunt. Non ab re autem fuerit, hiſce quæ nunc tractamus, ipſius Iacob ad Iudam prophetiam adiungere, quam etiam ipſam euidentiſsimè Saluatori noſtro accommodari iam demõſtrauimus, contemplariq; eam, quę in utriſq; eſt, concordiam. quemadmodum enim hic dictum eſt, Egredietur homo de ſemine eius, (ipſius uidelicet Iacob) ita etiam illic dictum eſt, De germine fili mi aſcendiſti, ab ipſo Iacob, ad eum de quo ipſe uaticinatur. Vtq; in præſenti dicitur illud, Et dominabitur gentibus multis: ſic in illis quoq; illud, Et ipſe erit expectatio gentium. Et rurſus hic quidem: Deuorabit, inquit, gentes inimicorum ſuorum, & iaculis ſuis feriet inimicum. In illis autem ſimili ratione illud dictum eſt, Manus tuæ in tergo inimicorum tuorum. Item illud, Catulus leonis Iuda. & illud: Recumbens dormiuiſti ut leo, & ut catulus, quis excitabit illum? quod in illis dictum eſt, nihil mihi differre uidetur ab eo quod nunc tractamus oraculo, cuius illa ſunt uerba: Recumbens quieuit ut leo, & ut catulus, quis excitabit illum? Hæc autem non ab re unum in locum coegimus, ut quaſi in ore duorum teſtium, eius quæ in prophetijs ſpectatur concórdiæ, de Saluatore noſtro demonſtratio firmiorem accipiat autoritatem. Sed omnia quæcunq; uaticinium Iacob contẽplanda contulimus, huic item quod à Balaam dictum eſt, accommodari poterunt, propter eorum quæ dicta ſunt ſimilitudinem. Quòd ſi illa in noſtro Saluatore cõpleta eſſe ampliori demonſtratione tum conſtitit, ſequitur iam ut præſentia quoq; fateamur.

Item de illo quod dictum eſt, Ex Aegypto uocaui filium meum. & de Herode rege, & euerſione regni Iudæorum. Demonſtratio IIII.

Et exurget perditio in populo tuo, & omnia munita tua peribunt, ut prin- Oſeæ 11.
B ceps Salomon de domo Hieroboam. In diebus belli matrem ſuper filijs alliſe- »
runt. Sic faciam uobis domus Iſrael à facie iniuriarum ueſtrarum. Manè eie- »
cti ſunt. eiectus eſt rex Iſrael, quoniam infans Iſrael. Et ego dilexi eum, & ex »
Aegypto euocaui filios eius. Sed Aquila Hebraicæ elocutioni inſeruiẽs, Ex Aegypto uocaui filiũ meum, interpretatus eſt. Ego aũt neceſſario ad uerbũ notaui locũ, quoniam Matthæus quoq; poſuit prophetiam, ubi in Aegyptũ commigraſſe Ieſum, & illinc rediſſe in terram Iſrael indicauit. Si quis autem Saluatoris noſtri in Aegyptum profectionẽ accuſet, ſciat id totum maxima cum ratione factum fuiſſe. Neq; enim Herodis uoluntariam malitiam cohibere par erat: neq; rurſus Saluatorem, puerum adhuc miracula exordiri iam tum, atq; ante tempus diuinam oſtentare uirtutem. quod ſanè factum fuiſſet, ſi mirabili quadam ratione inſidiantem ſibi Herodem punitus eſſet, neq; ullo modo illam in Aegyptum unà cum parentibus ſeceſsionem pertuliſſet. Verùm enim præſtantioris cuiuſdam diſpenſationis ac ſapientiæ fuit, ſuo atq; accõmodato tempore miraculorũ, quæ ad diuinitatem pertinent, initium facere eum cui in tota uita manſuetudinis & clementiæ teſtimonium redditũ eſt, quiq; ad promerendum, atq; ad communia officia fungenda propenſus extitit, nec aliquem unq; eorũ qui non ipſi auſcultauerũt, ultus eſt: ne tunc quidem, cum ut ouis ad occiſionẽ ducebatur, atq; ut agnus corã tondente ſe obmuteſcebat. Qui aũt quæſo cõueniſſet, eum qui talis erat, puerũ adhuc, Herodis malitiæ non cõcedere, cui etiã ad uirilẽ ætatẽ perfecto, cõcedendi & malignos declinandi, teſtimoniũ redditũ eſt? quiq; & ſe occultare, in miraculis edendis laudẽ effugere cõſueuerit? nam quos ipſe curaſſet, ijs imperabat, ut nemini dicerẽt. Quòd ſi quis prophetiam hanc ad populũ referat, dicatq; hæc de populo ex ſemine Iſrael oriundo dicta eſſe, is attendat uerborũ ordinem, in quibus hæc futura dicuntur, poſtq; dictum eſt quaſi ad ipſam Hieruſalem, Et exurget perditio in populo tuo, & omnia munita tua peribunt. & quæ quidẽ princeps paſſus eſt in bello, in quo matrem ſuper filijs terræ alliſerunt, eadẽ uobis quoq;

ipſis

ipſis faciam,propter malitias ueſtras. Vobis porrò quibus tandē alijs, niſi qui uocamini Iſraelitæ? quiq; etiam reiecti eſtis cum rege ueſtro? ubi Herodem obſcurius indicat,& hæc omnia paſsi eſtis,quoniam puer, inquit, eſt Iſrael,& ego dilexi eum,& de Aegypto uocaui filium meum. Qui enim fieri poteſt, ut eodem in loco eoſdem & accuſet & laudet? ſed uerus ſenſus eſt is, qui hāc habet cōtemplationem. Iſrael enim in alia prophetia dictus eſt Chriſtus, quē admodum in hac quoq; quam nunc tractamus. quoniam igit hic, inquit,obediens mihi factus formam ſerui accepit, & factus eſt puer mihi dilectus,dum omnia quæcunq; uolo efficit, idcirco illum ex Aegypto, ad quam homines forma aſſumpta deſcendit,dum ea uoce terrenus locus ſignificatur , aut etiā ex illa uulgatiore tanquam legitimum dilectumq; filium euocaui: uos autē ipſos ad quos ſermo directus eſt, unà cum regno ueſtro interitus & perditio comprehendet. Hæc quidem ipſa prophetia. conſtat autem quemadmodum poſt Saluatoris noſtri tempora, cū obſeſſa fuiſſet ac uaſtata Hieruſalem, ſublatus eſt,& ad extremam perniciem reiectus, qui uſq; ad illud tempus ſteterat Iudaicæ gentis legum uſus,omniſq; principatus: Veruntamen iam tertiò quæ ad Aegyptum pertinent, quæ'que ad iter quod in illam eſt factum,diuinitus prædicta ſunt,quod ſi quis nullo modo fateatur ea noſtro Saluatori cōuenire,at ſaltem cū ea Matthæus appoſuerit,de teſtimonio quo eſt apud Moſem ab illo accepta, ne neget,quod paulo antè tractauimus,dum illud, Deus duxit illum ex Aegypto,enarraremus, quando ne ipſe quidem Euangeliſta, ſe ab ipſius Oſeę prophetia oraculum accepiſſe indicauit,ut undecunq; quęrentes, poſsint illud ubicunq; poſitum ſit inuenire, ibi uidelicet,unde par eſt Euangeliſtam illud protuliſſe.

Chriſtus uocatus puer.

De Ioannis in deſerto prædicatione. *Demonſtratio* V.

Eſaiæ 40. Vox clamantis in deſerto, Parate uiam Domini, rectas facite ſemitas eius.
„ Omnis uallis implebitur,& omnis mons & collis humiliabitur. & erunt pra-
„ ua in rectam,& aſperæ in uias planas,& uidebitur gloria Domini. Et uidebit
„ omnis caro ſalutare Dei,quoniam Dominus locutus eſt. Hoc quoq; uaticinium oportebat ſub Saluatoris noſtri tēpus ſuum finem contingere. Quocirca,ut apud Lucam Euangeliſtam ſcriptum eſt, in anno quintodecimo imperij Tiberij Cæſaris, procurante Pontio Pilatò Iudæam, cæteriſq; imperantib. qui cum hoc connumerantur, factum eſt uerbum Dei ad Ioannem Zachariæ filium in deſerto.Et cum ueniſſet in omnem terram,quæ eſt circum Iordanem,prædicauit baptiſma pœnitentiæ,remiſsionem peccatorum. Hiſce autē Euangeliſta adijcit teſtimonium,dicens: Scriptum eſt in libro ſermonum Eſaiæ prophetæ: Vox clamantis in deſerto,Parate uiam Domini,& quę ſequūtur.Quid igitur tandem aliud clamabat Ioannis illa in deſerto prædicans uox ad turbas exeuntes, ut ab ipſo baptizarentur, tanquam ad reptilia deſerti, quàm conueniens accommodatum'que illud? Germina uiperarum,quis oſtendit uobis fugere à uentura ira? Et rurſus, dum prauas animas in rectas, & aſperas in uias planas reparat, dicebat ijſdem: Facite igitur fructus dignos pœnitentiæ. Et hæc ſcilicet complebantur, dum Ioannes præparabat eos qui uiſuri erant gloriam Domini, & quod uocatur ſalutare Dei. quod quidem nihil aliud eſt, quàm Chriſtus, ſicut uerbis illis teſtificabatur: Ego quidem uos aqua baptizo, uenit autem fortior me poſt me, cuius non ſum dignus calciamenta geſtare.Ipſe uos baptizabit in ſpiritu ſancto & igne. Qui etiam quum Ieſum uidiſſet uenientem, exclamauit: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Hic de quo ego dixi, Poſt me uenit uir, qui ante me factus eſt. Quòd uerò idem eſſet ſalutare Dei, Simeon quoque teſtificatus eſt,qui accepto in ulnas puero Ieſu,dixit, Nunc dimittis ſeruū tuum Domine ſecundū uerbum tuum in pace. Quia uiderūt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium.

A tium. Quibus etiam propheta conſentit, dum ait: Et uidebit omnis caro ſalutare Dei. Illud enim, Omnis caro, pro omnibus gentib. dictũ eſt. Vt aũt demõſtretur, quomodo hæc ſuum finem contigerint, & gentes Chriſtũ Dei agnouerint, multis non opus eſt uerbis. & quæ quidem ad uerbum ſolent conſiderari, in hunc completa ſunt modum. Cæterùm quid quæſo fuit in cauſa, ut nõ in urbibus, neq; in ipſa Hieruſalem, ſed in deſerto, Ioannes ſuggeſtum ſibi ad prædicandum elegerit? ad hoc quiſpiam fortaſſe reſponderit, illum hoc feciſſe, ut prophetia compleretur. Sed qui exquiſitius ac diligentius ſe doceri uoluerit, illico interrogabit: Atquid prophetia hæc quid tãdem ſibi uolebat, cũ deſertum, & ea quæ ad id genus pertinent, enunciabat? cui reſpondebimus, quòd hoc quoq; ſignum erat auertendæ urbis Hieruſalem, & eius quod in ipſa erat altaris, ritusq; illius qui ſecundum Moſaicam legem ſeruabat: quando non amplius per legitima ſacrificia remiſsio illis peccatorum conciliabat, ſed per purgationem lauacri, quod olim in ſitibũda ac deſerta, dico autem in collecta de gentib. eccleſia, tradebatur. in qua etiam illa quæ facta eſt prophetica uox, parare uiam Domini iubet, dũ malitias in imo quodam fundo, quaſi in cõualle poſitas animarum auferendas, & ueteris urbis Hieruſalem atq; eorum qui in illa imperabant principum ac regum, qui montes & colles nominantur, altitudines deijciendas uaticinatur: quibus perfectis, Omnis, inquit, caro uidebit ſalutare Dei. Hoc eſt, omnis quæcunq; corpori incluſa in terra uerſatur anima, tam Barbarorũ quàm Græcorum, hoc eſt omnium omnino gentium. quę quidem ipſi uaticinio conſentanea ad ſuum finẽ perueniſſe, demõſtrantur. Dum igitur mecũ tacitus quæro, oborta eſt mihi dubitatio, quid tandem illud eſſet in Ioanne, quo capta multitudo illa, admiraretur hominẽ, & prędicandi baptiſma pœnitentiæ fidẽ haberet: quidq; illud quo ducti omnes un-

Quare Ioannes in deſerto prædicauit.

B diq; rebus proprijs relictis confluerent in deſertũ, cum præſertim nulla illius geſta memorię prodita ſint. neq; enim quòd aut mortuos excitauerit, aut alia miracula fecerit, ſcriptum extat. Quid igitur illud erat, quòd admirabundos omnes redderet? nũ forſitan nouum, & quod à multitudine abhorreret, uitæ illius genus? procedebat enim ex deſerto inuſitatũ indutus habitũ, omnemq; commune hominum conſuetudinem declinans: nam neq; in uicum ullum, neq; in urbẽ, neq; in cõmunem aliquem uirorũ cœtum cõmeabat, Sed ne uictu quidem cõmuni ueſcebatur: ſiquidem ſcriptum eſt, quòd à puerili ætate in ſolitudine uerſaretur ad illum uſq; diem, quo ipſi Iſrael oſtenderetur. Quinetiam eius ueſtimentum ex pilis camelorum confectũ erat: & cibus erant locuſtæ, & mel ſylueſtre. Nunquid igitur cum capillo quidem Naziræum Dei uiderent, qui, quæ Deum facile deceat, faciem oſtentaret, ueſtimenti autem inuſitatum genus indutum, repentè neſcio unde è latebris ſolitudinis prodeuntẽ, & poſt prædicationem rurſus in ſolitudinem & in latebras recedentem, ſine potu, ſine cibo, abhorrentem à multitudine, meritò ſtupebant, & ne hominẽ quidem illum eſſe arbitrabantur? quid ni illum qui uel nullo cibo indigeret? quocirca eundẽ angelũ eſſe credebant illũ ipſum de quo propheta loquitur, dũ dicit: Ecce ego mitto angelũ meum ante faciem meam, qui parabit uiam tuam ante te. Eundẽ ſcripturæ locũ Marcus quoq; Euangeliſta citauit. Quin etiã ipſe Saluator huic rei teſtimonium exhibet, dicẽs: Venit Ioannes ad uos neq; comedens neq; bibens, & dicitis, Dæmonium habet. Incredulos enim et aduerſus ueritatẽ difficiles, & peruicaces, credibile eſt propter illud quo Ioannes utebatur uitæ genus, talia in illum probra iactaſſe. ſicut econtrario qui uirtutis illius ſenſu afficiebantur, angelũ exiſtimaſſe. Hæc igitur arbitror ipſum Ioannem intuentib. admirationem ac ſtuporem erga hominem attuliſſe: quapropter ad eam animę purgationem, quæ ab illo denunciabatur, undiq; concurrebant: Meminit aũt huiuſce, quæ de illo fertur hiſtoriæ etiam Ioſephus in decimooctauo Iudaicæ antiquitatis libro, in hunc modum ſcribens: Non-

nulli

nulli autem Iudæorum putabant ideo periiſſe Iudæorum exercitum, quòd Deus iuſtiſsimè ulciſci uoluerit ſupplicium Ioannis, qui Baptiſta uocabatur: hunc enim occiderat Herodes uirum bonum, & Iudæos adhortantem ut exercitatione uirtutis, mutuaq́; inter ſeipſos iuſticia, atque erga Deum pietate utentes, ad baptiſmum accederent: ſic namq; ablutionem quoq; ipſi uideri acceptam. A

Item de ſolitudine, ipſoq́; nominatim Iordane fluuio, apud quem Ioannes baptizabat. Demonſtratio VI.

Eſaiæ 35. Lætare ſolitudo ſitiens, exultet deſertum, & floreat ut lilium, & efflore-
„ bunt & exultabunt deſerta Iordanis. & gloria Libani data eſt ei, & honor Car-
„ meli, & populus meus uidebit gloriam Domini. Quibus adiungit: Conuale-
„ ſcite manus remiſſæ, & genua ſoluta. conſolamini puſillanimes intellectu, cō-
„ firmamini, ne timete. Ecce Deus noſter iudiciū reddit, & reddet. Ipſe ueniet,
„ & ſaluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient.
„ Tunc ſaliet ut ceruus, claudus, & plana erit lingua mutorum. Quoniam eru-
„ pit in deſerto aqua, & ſciſſura inundans in terra ſitienti. Hæc autem Saluato-
„ ris noſtri planè admirabilibus geſtis completa ſunt, poſt Ioannis prædicationem. Contemplare igitur, quemadmodum ſolitudinem euangelicè inſtruit: neq; id ſimpliciter, aut quamuis ſolitudinem, ſed definitè illam, & ſolam, quæ eſt apud Iordanem fluuium: quandoquidem iuxta hanc uerſans Ioannes baptizabat, ut ſcriptura ipſa fidem facit, dicens: Erat Iohannes in ſolitudine baptizans, & exibat ad illum omnis Iudæa regio, & Hieroſolymorū incolæ omnes, & baptizabantur ab illo in Iordane. Hanc igitur ſolitudinē eius quæ quōdam ab omnibus bonis deſerta erat, dico autem collectæ de gentib. eccleſiæ, ſignum geſtare arbitror: ipſum uero fluuium in ſolitudine, purgātem omnes qui in ipſo abluerentur, purgationis cuiuſdam, quæ ſecūdum ſententiam intelligatur, imaginem gerere. qua de re loquuntur ſcripturæ, dicentes: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Significat porrò hoc perpetuam influxionem diuini ſpiritus, qui deſuper inundat, & Dei ciuitatem irrigat. ſic autem uocatur uitæ genus eius quæ à Deo dirigitur. Hic igitur Dei fluuius uſq; ad ſolitudinem deuenit, collectam uidelicet de gentibus eccleſiam, & huic quas in ſeipſo aquas uitales etiam nunc abundè largitur. Poſtea idem uaticinium eidem ſolitudini canit datū iri gloriam Libani, & honorem Carmeli. ſed quænam hæc eſt gloria Carmeli? niſi is qui ex lege Moſi per ſacrificia celebrabatur ritus? quē ubi repudiauit Deus per eam prophetiam, quæ ait: Cur mihi thus de Saba affertis? & quid mihi multitudo ſacrificiorum ueſtrorum? in ſolitudinem Iordanis tranſtulit gloriam Hieruſalem, poſtquā ratio piè religioſeq; uiuendi non in Hieruſalem, ſed in deſerto, conſummari cepta eſt: quod uidelicet accidit poſt Ioannis tempora. Simili ratione etiam honor legis, & eorum quę in lege corporalius ſancita ſunt, Iordanis ſolitudini datus eſt, propter eandem cauſam: quoniam non amplius in Hieruſalem confugiebant, qui curationis indigebant eius quę ad animum pertinet, ſed in id quod nominatur deſertum, propter eam quæ in illo prædicabatur remiſsionem peccatorum. Puto etiam Saluatoris noſtri ad baptiſmum acceſſum ſignificari illis uerbis: Et populus meus uidebit glotiam Domini, & altitudinem Dei. tunc enim uiſa eſt Saluatoris noſtri gloria, cum aſcendit de aqua. & ei aperti ſunt cœli, & uidit ſpiritum Dei deſcendentem quaſi columbam, & manentem ſuper eo. Cū uox quoque de cœlo audita eſt, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Sed etiam quicunque legitimè ad lauacri myſterium accedit, ubi theologiam de Chriſto accepetit, gloriam eius intuebitur, & cū Paulo dicere poterit: Et ſi cognouimus ſecundum carnem Chriſtum, at nunc tamen non amplius cognoſcimus. B

De Chri-

A Qui habitat in adiutorio altiſsimi, in protectione Dei cæli commorabitur. *Pſalmo 90.*
Dicet Domino, Suſceptor meus es, et refugiũ meũ, Deus meus, adiutor me- „
us, & ſperabo in eum: quoniam ipſe liberauit me de laqueo uenatorũ, & ab „
oratione turbulenta. In ſcapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub alis eius ſperabis. „
Scuto circũdabit te ueritas eius. non timebis à timore nocturno, à ſagitta uo- „
lante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incurſu, & dæmonio me- „
ridiano. Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem „
non appropinquabit. Veruntamen oculis tuis conſiderabis, & retributionem „
peccatorum uidebis, quoniam tu Domine ſpes mea, altiſsimum poſuiſti refu „
gium tuum. Non accedent ad te mala, & flagellũ non appropinquabit taber- „
naculo tuo: quoniam angelis ſuis mandauit de te, ut cuſtodiant te in omnibus „
uijs tuis. In manibus portabũt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. „
Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. „
Saluator & Dominus noſter Ieſus qui Chriſtus Dei eſt, dum quatenus ho-
mo factus eſt, conſideratur habitans dicitur in adiutorio altiſsimi, utpote quũ in
protectione Dei et patris commoretur. Hic igitur unum patrem, nec aliũ præ
terea quempiam, quo tempore à diabolo tentatus eſt perfugiũ nactus, libe-
ratus eſt olim de laqueis aduerſantiũ poteſtatum, quæ uenatores, hoc loco ap
pellantur: quũ inſtar cuiuſdam communis hominis ductus eſt in deſertũ, ut
tentaretur à diabolo. & fuit in deſerto quadraginta dies, et quadraginta noctes:
& tentatus eſt à ſatana. fuitq́, ut Euangeliſta autor eſt, cũ beſtijs. Sed quæ tan-
dem hæ beſtiæ, niſi quas commemorat is, qui nunc tractatur Pſalmus ad eum
Qui in adiutorio altiſsimi habitat, ubi ait: Super aſpidem et baſiliſcũ ambula-
bis, & conculcabis leonem & draconem? cæterum non ab his ſolũ liberatum
B iri eum dicit, ſed etiam ab oratione turbulenta. At uerò quæ tandem hæc fuit
oratio, niſi quam illi obiecit tentator, ut in ſacro Euangelio ſcriptũ eſt? operę
autem pręcium eſt contemplari, quæ cauſa fuerit, ut Saluator noſter, qui talis
tantusq́ eſt, tentationem perpeſſus ſit. Quũ igitur omnem ex hominibus ægri
tudinem, omnemq́ languorem, infeſtos ſpiritus atq́ impuros dæmonas, qui
plurimis antè ſeculis omnes qui in terra uerſabantur, per eam ſuperſtitionem
quæ multos deos colit, ſubegerant, eſſet expulſuros, non ex abdito quaſi lati-
tans ad ea quæ dicta ſunt, acceſſit. Sed contra infeſtos prius eoſdemq́ inuiſi-
biles principes per eum, quem aſſumpſit hominem militantium more profe-
ctus, & in ipſius diaboli medium, omnisq́ dæmonicæ cateruæ progreſſus, u-
bi ſuper aſpidem & baſiliſcũ ambulauit, & conculcauit leonem & draconem,
multoq́ prius regnantium inimicorũ, & millia & dena millia ſubuertit, prin-
cipatus uidelicet ac poteſtates, aliàs quidem à dextris, aliàs uerò à ſiniſtris bel-
lantes, itemq́ eos qui mundi rectores harum tenebrarũ dicuntur, ac ſpiritualis
malitiæ: omnia inquam hæc ubi nihil poſſe redarguit, ac deniq́ ipſum maio-
rum principem diabolũ, uerbo oris ſui procul extruſit, percurritq́ atq́ in-
ambulauit, omnem aduerſantem poteſtatem, ac ſeipſum quidem adire ac ten
tare uolentibus exhibuit, nec quiſquam omnino aduerſus illum ſtare potuit,
tum demum ad hominum ſalutem acceſſit. Quo circa intuentes illum dæmo
nes agnoſcebant, propter eam de qua dictum eſt in deſerto commorationem,
quũ ad ipſum dicerent, Quid nobis & tibi Ieſu fili Dei? hæc igitur de his dicta
ſunt. Quæ uerò deinceps in Pſalmo ſequuntur, ad ipſum Chriſtum denunci
antur ex illo: In ſcapulis ſuis obumbrabit tibi, altiſſimus uidelicet, & ſub alis e-
ius ſperabis: ſcuto circũdabit te ueritas eius. et quoniam dieb. quadraginta, no
ctibusq́ totidem tentatus eſt, de ijs quidem qui noctu illum inuadebant, di-
ctum eſt ad ipſum: Non timebis à timore nocturno: de ijs uerò qui eundem
per diem oppugnabãt, illud, A ſagitta uolãte in die. Item de nocturnis illis, il-
lud, A negotio perãbulante in tenebris. De diurnis uerò illud, Ab incurſu &

&demonio meridiano. Adhæc, quoniam dum tenebatur, malignæ poteſta- A
tes illum circũſtabant. & quæ quidem illius latus dextrũ ſtipabant, ſiniſtris
multo plures erant, utpote quum dextra longè ſint ualentiora, meritò adiun-
gitur ad eundem: Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis: ad
te autem non appropinquabit. Vbi, A latere, dictũ eſt, pro eo quod eſt à ſini
ſtro. Quum autem nomen ſiniſtri meritò prætermiſſum ſit, ac tacitum, ne ad-
uerſi quippiam aut ſiniſtri in illo reperiri uideatur: quũq; tota decem millia,
nec non ipſa mille, tum à latere eius, tum à dextris caſura eſſe dicantur, iure o-
ptimo poſt ipſa hæc deinceps dictum eſt illud: Verũtamem oculis tuis conſi-
derabis, & retributionem peccatorum uidebis. Et hæc, inquit, circũ te erũt,
qui es Chriſtus Dei, quoniam tu ipſe, qui es ſpes mea, altiſſimũ poſuiſti refu-
gium tuum. Vbi etiam diligenter obſeruabis, quo'nam pacto propheta ad ip-
ſum Dominum dicat: Quoniam tu Domine ſpes mea altiſſimum poſuiſti re-
fugium tuum. ubi exquiſitè alterum, qui priuatim eſt Dominus, ab altero di-
ſtinguit, qui & huius ipſius eſt pater, et præterea Deus altiſſimus dicitur. qua
propter, quum illum ut patrem, utq; Deum altiſſimũ, refugium ſuum Chri
ſtus poſuerit, dictum eſt ei illud: Non accedent ad te mala, & flagellum non ap
propinquabit tabernaculo tuo. Quoniam angelis ſuis mandauit de te, ut cu-
ſtodiant te in omnibus uijs tuis. In manibus portabũt te, ne fortè offendas ad
lapidem pedem tuum. Et ſanè diligenter obſerua, quo'nã modo in illo, Quo
niam tu Domine ſpes mea, altiſsimum poſuiſti refugium tuum: illud Domi-
ne, per id nomen quod quatuor literis conſtat in Hebraico, ſcriptum ſit. quod
quũ inenunciabile eſſe dicant Hebræi, ſolo Deo & patre uſurpare conſueue-
Nomẽ tetragrammaton ineffabile. runt. nos autem idem nomen, ubi de uerbi quoq; diuinitate agiť, in plurimis
poſitum eſſe ſcripturis, antea demonſtrauimus, ut item in eo Pſalmo qui nũc
in manibus eſt, qui ait in perſonam ipſius Domini: Quoniã tu Domine ſpes B
mea, altiſsimum poſuiſti refugium tuum. tanquam ſi diceret, Quoniam tu ip
ſe, ô Domine, qui mea ſpes es diuinantis hæc illum à quo ipſe es Deum altiſ-
ſimum noſti, & hunc ipſum poſuiſti refugium tuum. Ex quo etiam in prin-
cipio Pſalmi de eodem dicebat: Qui habitat in adiutorio altiſsimi, in protectio
ne Dei cœli cõmorabitur. Dicet Dominó, Suſceptor meus es, & refugium
meum, Deus meus, adiutor meus, et ſperabo in eum. Quoniam igiť tu, ô Do
mine, altiſsimum poſuiſti refugium tuum, idcirco, inquit, ipſe altiſsimus libe-
rabit te à laqueo uenatorum, et ab oratione turbulenta, & in ſcapulis ſuis ob-
umbrabit tibi. Quapropter quum tali fultus ſis paterno altiſſimi auxilio, non
timebis à timore nocturno, neq; omnino à quopiam eorũ quæ prædicta ſunt:
ac ne ab ijs quidem quæ deinceps adduntur. nam quoniam tu Domine, altiſ-
Dæmonũ uis flagellum appellatur. ſimum poſuiſti refugium tuum, idcirco non acedent ad te mala, & flagellum
non appropinquabit tabernaculo tuo. Flagella porrò efficacias ipſorum dæ-
monum etiam in Euangelijs nominari deprehendes, quas ne appropinquare
quidem audere idoneas eſſe ait, tabernaculo Chriſti, hoc eſt, corpori eius. Qui
enim id potuiſſent, quando ſolo uerbo eas ex hominibus expellebať? de hoc
autem tabernaculo etiam Dauid quodam in loco iurauit Domino, & uotum
uouit Deo Iacob, his uerbis: Si aſcendero in lectum ſtrati mei, ſi dedero ſom
num oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus
meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Huius
igitur tabernaculi cauſa dicebatur, Non timebis à timore nocturno: & illud,
Ipſe liberabit te de laqueo uentorum, & ab oratione turbulenta: & illud,
Non accedent ad te mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo:
& quæcũque ad hominem magis ſpectantia de illo dicta ſunt, ſicut etiam
illud, Angelis ſuis mandabit de te, ut cuſtodiant te: & illud, In manibus por-
tabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Talia enim ad Deum
dici nunquam conueniet: at uerò ad tabernaculum eius, quod propter nos aſ-
ſumpſit,

Digitized by Google

A ſumpſit, quo tempore uerbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, conueniet. Cæterùm non ab re mihi quidem uidebor facere, ſi quo exquiſitius ac ſtabilius ea quæ dicta ſunt, confirmentur, reliquorum quoq; interpretum ſententias editionesq; hoc loco poſuero. quorum unus Aquila in hunc modum reddidi: Quoniam tu Domine ſpes mea, altiſsimum poſuiſti habitaculum tuum: Non traducentur ad te mala, & tactus non appropinquabit in protectione tua: quoniam angelis ſuis mandabit, ut cuſtodiant te in omnib. uijs tuis. Sed Symmachus: Tu enim, inquit, Domine ſecuritas mea, altiſsimam poſuiſti habitationem tuam. Non inualeſcet aduerſum te malum, neq; tactus appropinquabit tentorio tuo: quoniam angelis ſuis mandabit de te, ut cuſtodiant te in omnibus uijs. Igitur hiſce ipſis autoribus, ad Dominũ tanquam de Domino dictum eſt illud: Angelis ſuis mandabit de te, ut cuſtodiant te in omnibus uijs tuis. In manib. portabunt te, uidelicet te Dominũ, ne fortè tu Dominus offendas ad lapidem pedem tuũ. Quinetiam diabolus in tentatione aduerſus Saluatorem noſtrum, eiſdem uſus eſt uerbis, quando aſſumptum illum in ſanctam ciuitatem conſtituit ſupra pinnaculum templi, et dixit ei: Si filius Dei es mitte teipſum hinc deorſum. Scriptum eſt enim, quòd angelis ſuis mandabit de te, & in manibus portabũt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Ad quem Dominus noſter reſpondens, ait: Scriptum eſt, Non tentabis Dominũ Deum tuũ. Prætereà quoniam in tentatione cum feris, ut ipſe Euangeliſta eſt autor, uerſabatur: cum quibus autem, non deſcriptum eſt palàm: eam rem ipſius Pſalmi uaticinium, dum genera ferarum commemorat, manifeſtius eloquitur, his uerbis: Super aſpidem & baſiliſcum aſcendens, & conculcabis leonem & draconem. ubi aſpidem & baſiliſcũ, ipſum utiq; diabolum, & qui ipſum ſequũtur principatus malasq; poteſtates cõculcaturum affirmat. Iis autem qui ſimilem ipſi uirtutem nacti ſunt, diſcipulis utiq; ſuis atque apoſtolis,
B poteſtatem incedendi ſuper ſerpentes & ſcorpiones donauit, non permittens eos tentari ſuprà quàm ferre poſſent: ad illum enim ſolum ſpectabant, peiores in nequitia poteſtates, necnon ipſum omnium principem ſeculiq; huius tyrannum, diuina ſua uirtute proſternere.

De Galilæa gentium, in qua Saluator noſter maximam ſuorum miraculorum partem edidit, & de Apoſtolorum ipſius uocatione.

Demonſtratio VIII.

Hoc primùm bibe, cito fac regio Zabulõ, terra Nephthalim, & reliqui maritimam incolentes, & trans Iordanem Galilæa gentium, populus ambulans in tenebris, uidete lucem magnam, habitantes in regione & umbra mortis, lux iplendebit ſuper uos. Plurimum populi quod deduxiſti in lætitia tua, & lætabuntur coram te tanquam qui lætantur in meſſe, & quemadmodũ qui diuidunt ſpolia, quoniam auferetur iugum quod ſupet ipſis poſitũ eſt, & uirga quæ ſuper collo ipſorum. Virgam enim repetentiũ diſſipauit Dominus, ſicut in die ſuper Madiam: quoniam omnem ueſtem congregatam dolo, & ueſtimentum cum permutatione perſoluent, & uolent ſi facti fuerint igne combuſti: quoniam puerulus natus eſt nobis, cuius principatus extitit ſuper humerum eius. Et uocabitur nomen eius magni conſilij angelus, princeps pacis, ius & potentiam habens, Deus fortis, pater futuri ſeculi. Præter alia omnia cõpleta ſunt etiã hæc in Saluatore ac Domino noſtro Ieſu, qui Chriſtus Dei eſt, quo tempore, ut diuinus Euangeliſta autor eſt, audiens quòd Ioannes traditus eſſet, ſeceſsit in Galilæam: relicta Nazareth, ueniens habitauit in Capernaũ iuxta mare in finibus Zabulon, & Nephthalim, ut impletetur quod dictum eſt per Eſaiam prophetam dicentem: Terra Zabulon, & terra Nephthalim, uiam maris, trans Iordanem Galilæa gentium. Populus ſedens in tenebris uidit lucem magnam, & habirantib. in regione & umbra mortis, lux orta eſt eis. Ex illo igitur cœpit Ieſus prædicare & dicere: Pœnitentiam agite, quo-

Eſaie 9.

niam appropinquabit regnum cœlorum. Præteriens autem iuxta mare A
Galilçæ, uidit duos fratres, Simonem qui uocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare: erant enim piſcatores. & ait illis: Venite poſt me, & faciam uos piſcatores hominum. Illi autem ſtatim relictis retibus ſecuti ſunt eum. profectus inde, uidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui cum Zebedço patre ipſorum reficientes retia ſua, & uocauit eos. illi autem continuò relicta naui, & patre ipſorum, ſecuti ſunt eũ. Et circuibat Ieſus totam Galilæam, docens in conuentibus eorũ, & prædicans Euangelium regni, & ſanans omnem ęgritudinem & omnem languorem in populo. Et abijt opinio eius in totam Syriam, & afferebant ei omnes malè habentes, uarijs morbis & cruciatibus compræhenſos, & dæmonia habentes, & lunaticos, & paralyticos. & ſanabat eos, & ſequebantur eum turbæ multæ à Galilæa. Sanè hæc omnia propter prophetiam expoſui, quæ in Galilæa magnum lumen fore pollicetur, & in regione Zabulon ac Nephthalim, quũ tamen neutra ſit Galilæa gentium. Cur autem in Galilæa gentium plurimum diuerſatus eſt? nimirum ut omnium gentium uocationis exordia cõſtitueret: etenim inde profectos, diſcipulos ſuos euocauit. Quocirca paulo poſt in eodem Euangelio inuenies Matthęũ de Galilæa uocatũ fuiſſe, & in alio rurſus Leui. Philippus autem, ut apud Ioannem legit̃, de Bethſaida profectus eſt, ciuitate Andreæ & Petri: atqui hæc ipſa erat Galilææ. Quin etiã apud eundẽ Euangeliſtam nuptiæ factæ ſunt in Cana Galilæę. ubi quũ Dominus admirabiliter aquam in uinum commutaſſet, miraculorũ ibidem initium fecit, quo tempore declarauit gloriam ſuam, & crediderũt in eum diſcipuli. Conſidera uero num hoc ipſum primum Saluatoris noſtri miraculũ, quod in Cana Galilæę editum eſt, dum aqua in uinum cõmutatur, diuinas in ipſo prophetiæ

Quare Christus in Galilæa gentium uerſatus.

principio ea quæ nunc tractatur oratio ſignificet illis uerbis: Hoc primum bibe. cito fac regio Zabulon, et terra Nephthalim, Galilæa gentium. Quod ſi B
tale miraculum nota quædam fuit arcanioris mixturæ ex ea cõmutatæ, quę ad corpus magis ſpectaret, in intelligentem ac ſpiritualem lætitiam ſpectantis ad fidem noui teſtamenti mixturæ: uide ne hoc ipſum quoq; ad ea quæ de Galilæa dicta ſunt, accommodatè ſignificauerit, canens quemadmodũ ſub Chriſti aduentum primi omnium ij qui Zabulõ ac Nephthalim habitarent, nõ autem qui Iudæam & Hieruſalem, potius Euangelicæ prædicationis participes futuri eſſent. Porrò his lætitiæ cauſam ait fuiſſe, ingentis lucis illuſtrationem, qui quidem aduentum in tenebris ſedentes, in regione & umbra mortis ſedebant. Exorto autem illis ſalutari lumine, ita lætabuntur, ut ij qui lætantur in meſſe, utq; ij diuidunt ſpolia. Hæc uerò ipſa re completa ſunt, quum de Galilæa uocatis apoſtolis, mirabilia opera ſua & doctrinam Saluator ac Dominus noſter illis palàm exhibuit: lætaturos autem eos corã ipſo, prophetia diuinat, inſtar lætantium in meſſe. Sed in qua tandem meſſe, niſi in ea de qua ipſe dicebat? Attollite oculos ueſtros, et uidete regiones, ut albæ ſunt ad meſſem iam nunc. His autem uerbis gentium congregationem ſignificabat. de eiſdem uerò dictũ eſt, Quæ letabuntur ut ij qui diuidunt ſpolia. Quũ ergo gentium inter ſe regiones, & uniuerſam quæ ſub ſole eſt terram Saluatoris noſtri diſcipuli atq; Euangeliſtæ diuiſiſſent, innumerabiles ſeculi huius principes ſpoliauerunt, eos utiq; qui prius gentibus imperabant. Attamen aliam quoq; cauſam propter quam letitia ſint afficiendi, cõmemorat, quòd auferendũ ſit ab ipſis corporale legis iugum, iampridem ipſis impoſitum, quòd ipſi, neq; patres ipſorum potuerunt ferre. Cæterum non modo iugum ſublatum eſt ab ipſis, ſed etiam uirga repetentiũ, quæ prius in collo ipſorum impoſita erat. Declarat porrò qui ſint repetentes alibi, dicens: Populus meus, exactores ueſtri ſpicas ueſtras colligunt, et repetentes dominantur uobis. Verùm hi quidem à Zabulon & Nephthalim oriundi, qui ingens lumen intuiti ſunt lætabuntur

propter

A propter illa quæ iam antea dicta ſunt. qui uerò ab ipſis repetebant, ab ijs repetetur uſq; ad ultimum quadrantem. ijdemq; ubi omnem ueſtem omneq; ueſtimentum perſoluerint, igne combuſti fient in ipſo exactionis tempore. omniaq; hęc paſſuros ait, propterea quòd puerulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, ipſe magni conſilij angelus. At uerò quibus tandem nobis, niſi qui in ipſum credidimus, & omni uidelicet Galilææ gentium, quibus magnum lumen ortum eſt? ſed quod nam quęſo, niſi ipſe natus puerulus, & qui à Deo datus eſt filius, qui magni conſilij angelus, & princeps pacis, & ius potentiamq; habens, & Deus fortis, & pater futuri ſeculi nominatus eſt? uerùm hæc ipſa iam antea ad unum referenda eſſe Saluatorem Dominumq; noſtrum, ſuo tempore demonſtrauimus.

De Apoſtolorum uocatione. *Demonſtratio* IX.

Viſa ſunt itinera tua Deus, itinera Dei mei regis qui eſt in ſancto. Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus in medio adoleſcentularũ tympaniſtriarũ. In eccleſijs benedicite Deo Domino de fontibus Iſrael. Illic Beniamin iunior in mentis exceſſu, principes Iuda duces ipſorum, principes Zabulon, principes Nephthalim. Hoc quoq; in loco eos qui dicuntur principes Nephthalim, non alios eſſe cenſeo quàm apoſtolos. inde enim eos Saluator ac Dominus noſter elegit, ut à Matthæo ſcriptum eſt. Ingreſſum uerò ad homines aduentumq; Dei uerbi cum corpore, dum canit ſcriptura, ſic ait: Viſa ſunt itinera tua Deus, & cætera. Huiuſce porrò aduentus quum quaſi præcurſores fuerint ueteres Deo amici prophætæ, ad pſalterium & ad omnis generis ſpiritalia inſtrumenta illum in choris prædicantes, & laudibus celebrantes, anteuenerunt, in medio adoleſcentularum tympaniſtriarum. Vbiq; enim in medios Iudæorum conuentus progreſſi diuini prophætę, Chriſti tanto antè denunciabant aduentum: quinetiam ijdem diuino ſpiritu afflati, Saluatoris noſtri diſcipulos alloquebãtur, dicentes: In eccleſijs benedicite Deo Domino de fontib. Iſrael. Fontes autem Iſrael uerba fuerint, quę ipſi Iſrael tradita ſunt. primis enim illis credita ſunt Dei oracula: unde nos quoq; hauriẽtes, Chriſti eccleſias irrigare oportebit. Adoleſcentulas autem & tympaniſtrias dixit, ut eo modo animas olim uitam ſuam ad Moſi legem dirigentes, & ſecundum corpus plurimum degentes ſignificaret. ubi dum adoleſcentulas quidem uocat, earum rudius atq; imperfectius propoſitum notat, dum autem tympaniſtrias, earundem corporales adorationis uſum intelligi uult.

Pſalmo 67.

B

De prophetica lectione, quam ipſe Dominus noſter in conuentu Iudæorum exhibuit.
Demonſtratio X.

Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me. Euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis uiſum, uocare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Hoc quoque uaticiniũ ipſe Dominus noſter in ſeipſo completum eſſe confirmat, quo tempore quũ ueniſſet in Nazareth, ubi fuerat educatus, ingreſſus eſt, ut ſolebat, quodam ſabbatorum die in conuentum. ſiquidem ſurgenti illi porrectus eſt liber Eſaiæ prophetæ: quem quum euoluiſſet, legit illud quod in eo ſcriptũ eſt: Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me. Euangelizare pauperibus miſit me, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis uiſum, dimittere confractos in remiſſionem, uocare annum Domini acceptum. Et quum plicuiſſet librũ, reddidiſſetq; miniſtro, tum ſedit & omniũ oculi in cõuentu erant intenti in illum. Itaque cœpit ad illos dicere, quòd illo die completa eſſet ſcriptura illa in auribus illorum. Ergo Saluator ac Dominus noſter ex hac planè ſcriptura uidetur longè excellentius ac melius quam illi ſacerdotes, qui olim corporali unctione ungebantur, non oleo comparato, neque ab hominibus, ut alij ſolebant: ſed diuino, hoc eſt, Dei patriſq; ſui ſpiritu unctus. à quo etiam eius diuinitatis quæ facta non eſt, compos effectus Deus ac Do-

Eſaie 61.

Dominus in ſacris dictus eſt libris. Huic prophetiæ quę nunc tractatur ſimilia ſcribit Mattheus, ubi illum pauperes Euangelicè inſtrumentum inducit, quo tempore uidens turbas aſcendet in montem: & quum ſediſſet, acceſſerūt ad illum diſcipuli ſui. & aperiens os ſuū, docebat eos dicens: Beati pauperes, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Nam etiam illud ſcripto proditū eſt, quòd cæcis non paucis uiſum reſtituerit, non ſolum enim ijs qui oculis corporis capti erant uiſum largiebatur, ſed etiam ijs qui in altero genere caligabant, ut animo Deum uniuerſi intuerentur atque agnoſcerent, autorem ſe exhibebat. Alioqui uerò etiam ijs qui ab inuiſibili ac dæmonica poteſtate uincti eſſent, captiuiq; abducti ac malorum catenis implicati, libertatem, diſſolutionem'que earum rerum à quibus tenebantur denunciabat, ſi modò ipſi quoq; illius prædicationi fidem adhibentes, ad illum tanquam ad redemptorem & Saluatorem accurrebant, & illius præceptis obtemperabant. Cæterum, quæ ex hoc oraculo ſuperſunt, ſuo tempore in ijs quæ de promiſsionibus tractanda ſunt, exquirentur.

De nouæ legis in Euangelio Christi ſanctione.
Demonſtratio XI.

Deut. 18. Prophetā de fratribus tuis ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus ſicut me, il„lum audietis in omnibus quæcunque poſtulaſti à Domino Deo tuo in Cho„reb in die concionis dicentes: Non ultrà audiemus uocem Domini Dei noſtri „& ignem hunc grandem non uidebimus amplius, neque moriemur. Et dixit „Dominus ad me: Rectè omnia locuti ſunt. prophetam ex fratrib. ipſorum ſu„ſcitabo eis ſicut te, & dabo uerbum meum in os eius, & loquetur eis ſecundū „quodcūque præcepero illi. & quicūq; homo nō audierit omnia quecūq; lo„quet͂ propheta ille in nomine meo, ego ulciſcar ex eo. Animaduerte diligēter ut nullus planè apud Hebræos Moſi ſimilis propheta ſurrexerit, hoc eſt qui & legum autor, & pietatis apud homines introductor extiterit, niſi unus Saluator noſter Chriſtus Dei. itaq; in fine Deuteronomij legitur: Nō ſurrexit ultrà propheta in Iſrael ſicut Moſes. Nam etſi innumerabiles prophetæ poſt illum extiterunt, at non tamen ſicut ille. Totum uerò hoc ipſa Dei pollicitatio complexa eſt, quippe quæ unum duntaxat, non multos, & eundem ſimilem illi ſuſcitandum promittat. Significat autem et hūc legum autorem, et pietatis apud homines magiſtrum futurum, cuiuſmodi unus Saluator ac Dominus noſter Ieſus Chriſtus, nec alius præterea quiſpiam fuiſſe demonſtratur, & legū autor uidelicet, & idem ſui patris qui Deus eſt uniuerſi prophetæ & Moſes quidem unius duntaxat gentis dux fuit: & quæ uni illi, non autem cæteris quoq; gentibus accommodari poſſent, in legibus ſuis ſanxiſſe reperitur. At uerò ipſe Chriſtus Dei, ubi à patre promiſſum illud accepit, Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam: utpote, qui non ſolis Iudæis, ſed etiam uniuerſo hominū generi nouus legum, pietatiſq; autor à patre conſtitueretur, uocationi omniū gentiū, tum facilem, tū accommodatam legū diſciplinam expoſuit. Quū ergo ampliore, quàm quę hominem deceat, autoritate leges inuenerit, diuiniore etiam quam quæ à Moſe præſtari potuerit uirtute, in toto orbe ſeruandas ſacroſanctas ſuas leges per ſuos Euangeliſtas deſcripſit, dum ita ad illos dicit: Audiſtis quod dictū ſit antiquis, Non occides: ego autem dico uobis, ne iraſci q̄dem temerè. & quecunq; his adiuncta in publicè deſcriptis ipſius documentis circumferuntur: quæ quidem ipſe etiam Euāgeliſta talia commendat, quod utiq; obſtupeſcerent omnes doctrinam illius, eo quòd doceret eos tanquam poteſtatem habens, non tanquam ſcribę ipſorum. Quū autem totius operis initio, quis eſſet Saluatoris noſtri, tum in doctrina, tum in legib. ſanciēdis modus explanauerimus, ubi quid eſſet Chriſtianiſmus, in medium protulimus: ac illa ipſa legentes etiam nunc remittimus. Sed diligentiori qua

A ri quadam animaduerſione res digna eſſe uidetur, cur ita Dominus pro-
phetam illis ſe ſuſcitaturum polliceatur. Quoniam igitur Moſem ipſe Do-
minus iuſſerat uniuerſum populum triduo expiare, ut ſimul & ſpectatores il-
li & auditores diuini aduentus efficerentur: illi autem infirmiores ad gratiam
Dei exiſtebant, ut propterea quum iam & intueri & audire inciperent, eam
rem ipſi recuſauerint, dicentes ad Moſem, Tu loquere ad nos, neque loqua-
tur ad nos Deus, ne moriamur: meritò ob eam rem ſuſcipit quidem illorum
pietatem ac reuerentiam Dominus, idem uero ait: Recte omnia quæcunque
locuti ſunt, prophetam excitabo illis de medio fratrum ſuorum ſicut te. Sic er
go cauſam quoque docuit, cur tanquam propheta fuerit uenturus ad homi-
nes. Ea uerò fuit hominum imbecillitas, & præſtantioris uiſus recuſatio. Ha-
bes igitur cauſam, cur propheta ille qui uenturus canebatur, homo eſſet futu
rus. Merito igitur expectantes illum Iudæi. Ioannem Baptiſtam interroga-
bant, ac dicebant: Ipſe propheta es tu? & reſpondit, non. Verum quum Io-
annes, uerum fateretur, non ſe prophetam eſſe negauit: erat enim. ſed illum
eſſe prophetam duntaxat, quem Moſes uenturum prædixiſſet. Quod uerò an
te illum prophetam miſſus eſſet, planiſſime demonſtrauit. Cæterum, quoni-
am prophetica oratio unis ijs qui ad circumciſionem pertinent, ſuſcitandum
eſſe prophetam canebat, meritò Saluator ac Dominus noſter, ut pote qui ip-
ſe eſſet illi antea denunciatus, Non ueni, inquit, niſi ad oues quæ perierunt
domus Iſrael. Apoſtolos autem ſuos monebat, dicens: In uiam gentium ne
abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne intraueritis. Ite uerò potius
ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Vbi plane oſtendit, ſe primo loco ad illos
eſſe miſſum, ſicut etiam ab ipſa prophetia dictum fuerat. Sed quum talem gra-
tiam non accepiſſent, eoſdem alibi redarguit, dicens: Eo quod ueni, & non fu-
it homo: uocaui, & non fuit qui audiret. Deinde ad illos dicit: Auferetur à uo-
B bis regnum Dei, & dabitur genti ferenti fructus ſuos. Suis uerò diſcipulis poſt
illorũ reiectionem imperat: Ite, et docete omnes gentes in nomine meo. Sic igi
tur nos quidem gentes, antea denunciatum illum & à patre miſſum prophetã
tanquam eum qui omnibus hominibus & legum & pietatis, erga Deum uni-
uerſi autor extiterit, per ſalutarem ipſius, Euangelicãq; doctrinã agnouimus,
& ſuſcepimus, quum in hoc alia quoq; prophetia completa ſit, quæ ait: Conſti
tue Domine legiſlatorem apud eos, agnoſcant gentes quod homines ſunt. Iu
dei uerò contra qui illum quem ſua ipſorum oraculum uenturum prædicebãt,
non ſuſceperunt, idoneum dedere ſupplicium, ſicut prophetia diuina ſignifica
uerat, quum dixit: Et quicunque homo non audierit omnia quæcunq; loque-
tur propheta ille in nomine meo, ego ulciſcar ex eo. Vltus igitur eſt de popu-
lo illo omnem ſanguinem effuſum in terram à ſanguine Abel, uſq; ad ſangui-
nẽ Zachariæ, & ad extremum ipſius Chriſti, cuius ſanguinem quum ſuper ſe
& ſuper filios expopoſciſſent, in hunc uſque diem eius ſceleris, quod audaciſſi
mè perpetrarunt, ſupplicium pendunt.

Gratia Euangelij Iudæis primum offerenda.

De ambulatione Chriſti in mari. Demonſtratio XII.

Qui dicit ſoli, & non oritur: & aſtra quaſi ſigno impreſſo claudit: qui ex- *Iob 9.*
tendit cœlum ſolus, qui ambulat in mari ſicut in ſolo. Hæc item uni Saluatori
ac Domino noſtro, tanquam Dei uerbo, & rerum omnium opifici, accommo-
dari poſſunt. ſolus enim ex omnibus qui unquam fuerint, quo tempore ho-
mo factus eſt, & corpore & figura hominis aſſumpta, in ſuperficie maris am-
bulaſſe dicitur, quum ſuos diſcipulos compulit aſcendere in nauiculam, &
præcedere ipſum trans fretum, donec ipſe dimitteret turbas. et dimiſſis turbis,
aſcendit in montem, ut ſolus oraret. Veſpere autem facto, ſolus erat ibi. Naui-
cula autem iam erat in medio mari. uidentes autem eum ſupra mare: turbati
ſunt, dicentes quod phantaſma eſſet. & præ timore clamauerunt. Statim uerò
locutus eſt eis, dicens: Confidite, ego ſum, nolite timere. Nam alioqui fieri non

poterit, ut Deo conuenientem theologiam comprehendere uideatur oraculũ, A
ſi quis illud de ſupremo Deo & patre uniuerſi intelligat. Quid enim uenerationis aut dignitatis habeat, ſi Deus uniuerſi ambulare in mari dicatur? cuiuſmodi autem ambulatio in mari intelligetur illius, qui omnia complectitur, ac cœlum terramq; complet, & propemodum dicit: Cœlum mihi ſedes, terra autem ſcabellum pedum meorum? item, Cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus? Saluator autem ac Dominus noſter, quum ſeipſum euacuauerit, & formam ſerui acceperit, & habitu inuentus ſit ut homo, dum ſignum eius quæ multos latebat diuinę uirtutis ſuę uidendum ſuis prębet diſcipulis, ſuper mari nos fluctus inceſſiſſe, & tempeſtatem, uentosq; cohibuiſſe, publicæ ſcripturæ teſtimonio dictus eſt, quo tẽpore ij qui talia intuebantur, obſtupeſcebant dicentes: Quis eſt hic, cui uenti mareq; obtemperant? Fuerit uerò hoc etiam alterius cuiuſdam, quod intelligitur, uaſtioris maris ſignum, in quo draco quidam eſſe dicitur factus, ut in eum illudant angeli Dei: ſuper quo item mari Saluator ac Dominus noſter inambulãs caput illic conſtituti draconis, reliquorumq; illo inferiorum draconum dicitur contriuiſſe, iuxta illud: Tu contriuiſti capita draconum ſuper aquam, tu cõfregiſti caput draconis: plane alterius quod intelligitur maris, de quo idem rurſus in pſalmo ait, Deueni in profunda maris. Et ad Iob de ſeipſo diſſerens: Veniſti, inquit, ad fontem maris? in ueſtigijs abyſſi deambulaſti? aperiuntur uerò tibi timore portæ mortis? & ianitores inferorum uidentes te expauerunt? meritò igitur etiam in ea quæ ad uos pertinet uita, dum ipſum mare ingreditur, & uentos tempeſtatemq; increpat, rerum in arcanis poſitarum ſigna interim obijt, ac peragit.

De rebus ab ipſo admirabiliter geſtis. Demonſtratio XIII.

Eſaiæ 35. Conualeſcite manus remiſſæ, & genua diſſoluta, conſolamini puſillanimes B
„ intellectu, fortes eſtote, & nolite timere. ecce Deus noſter iudicium reddit, &
„ reddet. ipſe ueniet, & ſaluos faciet nos. tunc aperientur oculi cæcorum, & au
„ res ſurdorum audient. tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, & plana erit lingua mutorum. Harum igitur rerum euenta in Euangelijs habes, nunc quidem dum ad ipſum Saluatorem ac Dominum noſtrum, paralyticum afferunt in lecto iacentem, quem priſtinæ ſanitati uno ſuo uerbo reſtituit: nunc uerò dum innumerabiles cæci & dæmonia habentes, nec non uarijs ægritudinibus & languoribus affecti, ſalutaris illius uirtutis beneficio ab omnibus morbis liberantur. Præterea etiam nunc in ijs quæ in toto orbe terrarum oſtendit, dum innumerabiles multitudinis uarijs malitiæ generibus implicitas, & ignoratione ſupremi Dei refertas animas habentes, admirabiliter & ſupra omnem rationem doctrinæ ſuæ medicamentis curat & ſanat: & tamen quod etiam in his Deus appelletur ſuo tempore, tanquam is qui talia efficiat, iampridem à nobis, ubi de diuinitate eius teſtimonia protulimus, demonſtratum eſt. & ſane ſi unquam aliàs, nunc maxime conuenerit Deum illum confiteri, quando & diuinæ & re uera Deum complexæ uirtutis iam plane opera edidit. Siquidem unius Dei, nec alterius præterea cuiuſpiam munus fuerit, corroborare diſſolutos, uitæ reddere mortuos, præbere ſalutem ægrotantibus, cæcorum aperire oculos, aureſque item ſanare ſurdorum, & erigere claudos, & linguam impeditam habentibus facultatem loquendi reſtituere, quæ omnia Saluator ac Dominus noſter Ieſus Chriſtus admirabiliter præſtitit, tanquam is qui uerus ſit Deus: & hæc omnia multorum teſtimonio, qui illum in toto orbe prædicarunt, fidem acceperunt. quorum teſtimonij & ſimplicitatem & ueritatem exploratio per tormenta confirmat, & uſque ad mortem certandi perſeuerantia; quam in conſpectu & regum & principum & præſidum & uniuerſarum gentium præſtiterunt, dum eorum quæ ab ipſis prędicabantur, ueritati fidem ſic faciunt. Porrò autẽ ad hos et ipſos Euangeliſtas,

eius

A eius et apoſtolus, ſpiritum arbitror inclamare propheticum, ea quæ deinceps ſequuntur, ab illo loco, Conualeſcite manus remiſſæ, & genua diſſoluta. Nam quoniam hi & manibus & uiribus quæ ad agendum pertinent, & plantis ipſis & inceſſu, ex longo adorationis ſecundum Moſaicam legem circuitu elanguerant, ſolutioresq; euaſerant, idcirco excitans illos ad Euangelicā uitæ inſtitutionem, Conualeſcite, inquit, manus remiſſæ, & genua diſſoluta: ad alacritatem uidelicet Euangelici curſus. Confirmamini etiam ad exhortādos, concitādosq; alios, ut euangelicam ſalutē amplectātur: uos, inquā, qui prius eratis puſillo animo. neq; ullus uos capiat timor eorum qui extrinſecus Euāgelicę prædicationi reſiſtunt: uerum contra hos quoq; robur accipite, & ne timete: Deus enim eſt, & Dei uerbum, non autem quiſpiam Moſi ſimilis. ac ne ullus quidem prophetarum huic eſt comparandus, qui non ſolum miracula inuſitata edere conſueuit, uerumetiam uobiſipſis omnis fortitudinis & conſtantiæ autor exiſtit. Argumentum uerò certiſsimum fuerit diuinæ eius, quem prophetæ uenturum nunciarunt Saluatoris noſtri uirtutis. per quā re uera & claudos, & cæcos, & lepris infectos, & membris diſſolutos, uerbo, ut ſcripturę quę de illo extant fidem faciunt, aliquando ſanauerit, ea quæ etiam nunc efficaciam ex illius diuinitate in toto, qui ab hominibus incolitur orbe, oſtendit uirtus, per quam rebus ipſis et factis, qualis tunc quoque fuerit ijs qui intueri poſſunt, oſtenditur, quando in tam multos annos poſt illa quæ ſcripta ſunt durat inuictus, & re uera Dei uerbum eſſe, quod ab ipſo denunciatum eſt, demonſtratur, ut pote quod omnes iam uicerit quicunq; ab initio in hunc uſq; diem doctrinam ipſius oppugnare conati ſint: & ex uniuerſo orbe innumerabiles conuentus ad ſeipſum aſſidue trahat, & ab omni peccato, omnibusq; animi & perturbationibus & morbis eos qui ad ſe acceſserint, liberet, & ad religioſam, piamq; doctrinam omne & Græcorum & Barbarorum genus inuitet, innumerabiles

B que ad unius, ueriq; Dei cognitionem, & ſanum ac moderatum uiuendi inſtitutum adducat. Quemadmodum uidelicet eum deceat, qui ſupremi Dei cultū profiteatur. Quinetiam hic idem Deus noſter, tanquam is qui ſit Dei uerbum iudicium, inquit, reddit & reddet: ipſe ueniet, & ſeruabit nos. Nam, ut eſt in Pſalmo, qui ait, Deus iudicium tuum regi da: utq; eſt in doctrina Euangelica, in qua illud dictum eſt, Pater non iudicat quempiam, ſed omne iudicium dedit filio, accepta à patre iudicandi poteſtate: dum iuſte iudicat, populo quidem ad circumciſionem ſpectanti, pro ijs quæ & in ſeipſum & in prophetas ſuos auſi ſunt, meritum, conuenienſq; ſupplicium aſſignauit. omnes autem omnino, qui ad ipſum acceſſerunt homines, ex æquo, ut iuſtum eſt, conſeruauit, quorū utique & aures & oculos mentis aperuit. Quocirca tempus illius aduentus, tempus retributionis diuinum uocat oraculum, quod in alijs item ſic ait, Vocare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Porro hoc fuit retributionis tempus, in quo omnis ſanguinis effuſi, à ſanguine Abel, uſque ad ſanguinem Zachariæ, & ipſum precioſum ſanguinem Ieſu, ultio ſumpta eſt, & ſupplicium de illorum natione, qui in illum peccauerunt: uſq; adeo, ut ex illo extremum interitum, extremamq; uaſtationem pertulerint. Et quod quidem ad illos pertinet iudicium, talem contra illos retributionem molitum eſt, ex quo prophetia ſic ait: Ecce Deus noſter iudicium reddit, & reddet. Quod uero ad illos ſpectat qui ſeruandi ſunt, in ſequentibus indicatur, illis uerbis: Ipſe ueniet, & ſeruabit nos. tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient & quæ ſequuntur. Hoc uero ſalutare iudicium à Chriſto eſſe proferendū, alia quoq; prophetia denunciat, quæ ſic ait: Ecce puer meus, ſuſcipiā eum: electus meus, ſuſcepit eum anima mea, iudicium gentibus proferet. Proinde etiam de uerbo noui teſtamenti dictum eſt: De Sion exibit lex, & uerbum Domini de Hieruſalem, et iudicabit inter gentes. Diuino enim iudicio, rationibusq; quæ nobis occultis atq; ineffabilibus ea quæ ad uocationem pertinent eorum qui ad ipſum

Tēpus retributionis diuinæ.

A tuam,& corroborabo te, & dedi te in teſtamentum generis,in lumen gentiũ, „
ut aperires oculos cęcorum,& educeres ex uinculis illigatos,& de domo car- „
ceris ſedentes in tenebris. Atq; huius loci Euangeliſta meminit, quo tempore „
Phariſæi conſilium cœperunt contra Saluatorem noſtrum, ut eum interfice
rent propterea quod ſabbatis ægrotantes curaret. Tunc enim,inquit, Ieſus in
tellecta aduerſum ſe conſpiratione,ſeceſſit inde, & ſecutæ ſunt eum turbę mul
tæ,& curauit eos omnes, & præcepit eis ne manifeſtum ipſum facerent. qui-
bus hęc adiungit deinceps. Et hæc omnia,inquit, facta ſunt,hoc eſt quod ſeceſ
ſerit,quod declinauerit inſidiatores, quod latere ſtuduerit, dum miracula ede-
ret,quodq; eis quos curaſſet præcepetit,ne manifeſtum ipſum facerent, ut im-
pleretur quod dictum eſt per prophetam dicentem: Ecce puer meus, in quo,
complacui:dilectus meus,quem elegit anima mea.ponam ſpiritum meum ſu-
per eum,& iudicium gentibus nunciabit.non contendet, neq; clamabit,neq;
audiet quiſpiam in plateis uocem eius.arundinem quaſſatam non confringet,
& linum fumigans non extinguet,donec eijciat in uictoriam iudicium. & in
nomine eius gentes ſperabunt. Animaduerte diligenter,quonám modo Mat-
thęus ubi dixit,Ecce puer meus quem elegi,dilectus meus in quo complacuit
anima mea:neq; Iacob neq; Iſrael nominauerit.non enim dixit, Iacob puer me
us,Iſrael electus meus:ſed indefinite enunciauit,dicens,Ecce puer meus,& di-
lectus meus. Quocirca,quaſi in Hebraico ea prophetia non ſit,apud ipſos qui
dẽ Septuaginta obeliſco ſignatum eſt,nomen Iacob,atq; Iſrael: apud reliquos
autem interpretes ſilentio prætetitum, propterea quòd ne in Hebraico qui-
dem feratur. Proinde etiam Euangeliſta meritò id prætermiſit: quippe qui &
Hebrǫus eſſet,& in prophetię poſitione Hebraicos libros ſequeretur. Ergo nè
ſententiam quidem ſi ſpectes,populo ad circumciſionem ſpectanti,oraculum
accommodari poterit.ſed uni Chriſto Dei, cui & ipſa euidentia, & euentus re
B rum fidem indubitatam facit. Vnus enim hic futurum iudicium gentibus pu-
blice denunciauit,quum ſeipſum tacitè in uitam hominum inſinuauerit,atque
in terra iudicium poſuerit:& non modo arundinem contritam non confręgit:
ſed, ſi fas eſt dicere,colligauit,quum infirmos & contritos corde erexerit, for-
tesq; reddiderit. & quemadmodum infirmos ac debiles,et ſuæ ipſius curatio-
nis indigentes,nõ deſpiciebat,neq; quos prioris uitę pœnituiſſet cõdennabat
aut conterebat:ſic ne illos quidẽ qui in malis perſeuerarent,aut qui prauis ani
mi affectibus incenderentur,extinguebat:aut ne ex ſuo propoſito, ſuaq; ipſo-
rũ libidine agerent,prohibebat:neq; uerò præter tempus unquam horum ali-
quem ſupplicio affecit,quippe qui talib. debitas pro meritis pœnas in tempus
communis iudicij reſeruaret: ex quo illud dictum eſt,Et linum fumigans non
extinguet. Planiſſime autem finem ſuum accepit etiam illud, Et in nomi-
ne eius gentes ſperabunt, in ſolo enim ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti nominè
Chriſtianæ gentes ſperauerunt: quæ etiam ex religione quam accepere,illius
quaſi parentis cognomine notatæ ſunt. Etenim quod nullis alijs niſi gentibus
in lucem ſit datus,iam antea dictum fuerat,et per eundem,ut ipſum oraculũ ſi-
gnificauerat,oculi cæcorum,eorum utiq; qui quondam mente excæcati erãt,
aperti ſunt:neq; eorum modo,ſed etiam qui ipſum corpus perdidiſſent. Atqui
uinculis & catenis peccatorum in tenebris & ignoratione ueræ pietatis prius
uerſabantur,per eundem à peccatis ſoluti,lumen cognitionis libertatemq; apud
Deum accipere meruerunt. Tu uerò ad horum exemplar quæ expoſita ſunt,
ſi reliquam item dictionem exploraueris,in ſolo Domino Saluatoreq; noſtro,
unũquodq; eorum, quæ in illa continentur, abſolute completum inuenies.

De eo quod Iudaicus populus in ipſum crediturus non eſſet. Demonſtratio XVI. Eſaie 6.

Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolio excelſo & ſublimi,& Seraphim ſta „
bant in circuitu eius. Deinde paululum progreſſus,ſic ait: Et audiui uocẽ Do- „
mini dicentis: Quem mittã? & quis ibit ad populũ hũc? Et dixi? Ecce ego ad „
ſum

» ſum, mitte me. Et dixit: Vade, & dic populo huic, Auditu audietis, & non intel- A
» ligetis: & intuentes intuebimini, & non uidebitis. Craſſum enim factum eſt
» cor populi huius, & auribus ſuis grauiter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt ne quando uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, et conuertantur, et ſanem eos. Harum quoque rerum habes euentum in Saluatore noſtro, ut apud Ioannem legimus, qui ait: Quum autem tam multa ſigna feciſſet coram eis, non crediderunt in eum, ut ſermo Eſaiæ prophetę impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini cui reuelatum eſt? propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, ne uideant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos. Hæc dixit Eſaias, quando uidit gloriam eius, & locutus eſt de eo. Cæterum, ut eſt apud Matthæum accedentes diſcipuli eius, dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? qui reſpondens, ait illis: Vobis datum eſt noſſe myſteria regni, illis autem non eſt datum: ideo in parabolis loquor eis, ut uidentes non uideant & audientes non audiant, ne quando conuertantur, & ſanem eos. Tunc completa eſt in eis prophetia Eſaiæ, quæ dicit: Vade, & dic populo huic, Auditu audietis, & non intelligetis, & quæ ſequuntur. Attende uero quid ſit quod Ioannes adiungit, ubi ait: Hæc dixit Eſaias, quando uidit gloriam eius, & locutus eſt de eo. Quod ſane non aliter accipiendum eſt, ac ſi Chriſtum Chriſtiq; gloriam propheta in ea uiſione uiderit, in qua ait: Vidi Dominũ Sabaoth ſedentem in ſolio excelſo & ſublimi, et quæ ſequuntur. Quis autem non admiretur oraculum? quum etiam nunc adeo euidenter intueri liceat Iudaici populi aduerſus Chriſtum incredulitatẽ? nam olim quidem illum hominem factum, miraculáque edentem apud ſe intuentes animi atq; intelligentię oculis cernere non poterant, neq; apud ipſos ullus erat animæ intelligẽtis intuitus, quo perſpicerent, quænam eſſet in medijs ipſis uirtus, quæ tanta & tam multa miracula efficeret. Quin etiam quum auribus uerba uitę æternæ percipere idonei redditi eſſent, & uocem diuinæ ſapientiæ audirent, auribus mentis, non audiebant, ut ſic uidelicet ipſimet prophetiæ manifeſtum finem imponerent. Adhuc autem quum diuinam Chriſti uirtutem, per quam omne genus hominum patrijs ſuperſtitionibus liberatum, ſuæ ipſius religioni ſubiecit, tam clare micantem inſpiciant, nequaq; ui mentis attendunt. neq; animaduertunt, quemadmodum; quod neque à Moſe, neq; à poſterioribus Moſe prophetis in ſolis ipſis obtineri potuit, hoc eſt ne ſimulacris addicerentur, neq; multorum deorum ſuperſtitioni adhæreret, ipſum hoc in cunctis gentibus diuina Saluatoris noſtri uirtus, ut conſtitueretur, effecerit. Deinde prophetica de illo teſtimonia aſſidue uerſantes, auditu quidem audiunt, ſed non intelligunt: utpote quum etiam nunc prophetia, quæ nunc in manibus eſt, contra ipſos re ipſa compleatur. B

Quemadmodum ſuper pullo ſedens Hieroſolyma ingreſſurus oraculo dicatur. Demonſtratio XVII.

Zacha. 9. Gaude uehementer filia Sion, prædica filia Hieruſalem. Ecce rex tuus uenit tibi iuſtus, & ſaluos faciens: ipſe manſuetus, & impoſitus ſuper iumentum
» & pullum adoleſcentem. Et perdet arcus ex Ephræm, & equum ex Hieruſa-
» lem, & peribit arcus bellicus, & abundantia pacis ex gentibus. Et principatum
» obtinebit à mari uſq; ad mare, et à fluminib. per exporrectiones terræ. Quum
» hæc poſt reditum de Babilone, nouiſsimis prophetarum temporibus Zacharias cecinerit, nullus poſt eius prophetiæ tempus rex apud Iudæos fuiſſe memoratur, qualem hæc prophetia deſcribit, niſi unus duntaxat Saluator ac Dominus noſter Ieſus, Chriſtus Dei, cuius tempore hoc quoq; uaticinium ſuum finem eſt conſecutum, quum ad ſuos diſſcipulos uerba illa dixit: Ite in uicũ qui contra uos eſt, & inuenietis aſinam & pullum alligatum, Soluite illum, & adducite. & ſi quis uobis dixerit, Quid facitis? dicite illi, Dominus his indiget. et

abeuntes

A abeuntes illi fecerũt ut præceperat illis Ieſus. Et ea quidẽ quę uel ad oraculũ, uel ad oraculi euentũ pertinent, in hunc modũ ſe habent. Sed quid tandẽ ſibi uult hæc illius in aſino uectatio, niſi humilẽ illius & obſcurũ ſignificare aduẽtum, cuius tẽpore primũ ipſius acceſſum peregit? nã eſt alter itẽ glorioſus, de quo Daniel apertius prodens quæ contẽplanda ſint, exponit: Aſpiciebã donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierũ ſedit. Millia millium miniſtrabant ei, & decies millies dena millia adſtabant in cõſpectu eius. Et ecce cũ nubib. cœli quaſi filius hominis ueniens. Et uſq; ad antiquum dierũ peruenit, & datus eſt ei principatus, & honor, & regnũ. & omnes populi, tribus, linguæ ſeruiũt ei. Poteſtas eius, poteſtas æterna, quæ non præteribit, & regnum eius non corrumpetur. Verùm ea quidem quæ ad primum aduentũ pertinent, qui & humanior & abiectior fuit, cum alijs hoc quoq; argumenti ſigniq; habent, quòd mãſuetus & placidus futurus dicatur, uenturusq; inſidens iumento eodem oraculo declaretur: hoc enim communis humaniq; uictus argumento fuerit. Quæ uerò ad alterum illum & diuinitatis amplius præ ſe ferentem, manifeſtiſsimè indicantur per illam in nubibus cœli aduectationem, per q; illud æternum in omnibus gentibus regnum. Nec ſanè ab re fuerit utrunq; Iudęis proponere, rationemq; ab illis poſtulare, quo nam pacto, ſi unum duntaxat Chriſti aduentũ expectant, prophetias ſuas ſibi uelint conſtare: nam cum utramq; earum, quæ expoſitæ ſunt, ad Chriſtum pertinere ipſi quoq; fateantur, dicãt quæſo, & interrogantibus nobis reſpondeant, qui fieri poſsit ut uno eodemq; tempore, ſub unum eundemq; aduentum, idem & in nubibus cœli feratur, & iumento pulloq; adoleſcente inſidens uehatur: longè enim hæc à ſe inuicẽ diſtant. quapropter ſi tu quoq; innumerabiles alias his ſimiles de Chriſto prophetias collegeris, & contuleris, & earum ſignificata diuerſa ſimul contenderis, alias quidem earum inuenies primi illius aduentus uaticinia comprehendere, quæ etiam ſub eundem primum completa ſunt: alias uerò ad ſecũdum, eundemq; glorioſum, referri oportere. Et currus enim & equum & omnem arcum bellicum Saluatoris noſtri diuina uirtus in priore ipſius aduentu, de illa ad corpus umbramq; pertinente Hieruſalẽ, deq; eo qui Ephręm uocatur populo, latenter eiecit ac perdidit. quare ex illo ad hunc uſq; diem nuſq; amplius illorum regia dignitas cõſtat, neq; eorundem qui olim ualebat in bellis apparatus, & in armis uirtus. Sapienter uerò in his omnem Iudaicum populum Ephræm nominauit, non aũt Iſrael, ne ueneratione digniores calumnietur appellationes. Inuenies autem in alijs quoq; prophetijs totam gentem Ephræm cum multa calumnia & accuſatione nominari, ſicut hic quoq;. Cum igitur poſt reditum de Babylone non amplius itidẽ, ut prius, in tribus diuiſus eſſet populus, quos tandẽ per Ephræm meritò ſignificari intellexeris, niſi eos qui ipſam Hieruſalẽ habitarent? quorum in bellis & in armis egregiam uirtutem, quæ uſq; ad Romana tempora uigens fuit, Saluatoris noſtri aduentus, ſicut in prophetia dictũ fuerat, diuina & ineffabili uirtute deleuit. Proinde collectam de gentib. eccleſiam oraculũ Euangelicè inſtruit ac monet, nõ ut ſimpliciter gaudeat, ſed ut uehementer gaudeat: quippe quòd illã ad id faciendũ exhortetur propter Dei uerbi ad ipſam aduentũ. quã item cœleſtis Sion, aut etiam prioris congregationis filiam uocat, propterea quòd nos omnes qui ex gentib. profecti in Chriſtũ Dei credidimus, Chriſti apoſtolorũq; eius proles & filij ſumus, utpote qui de Iudæorum congregatione tanq; de matre orti ſumus: nam etiam quod ſequitur, in Saluatoris noſtri aduentu completum eſſe conſtat. Quis enim ignorat, eiuſmodi pacem ex gentibus poſt aduẽtus illius tempora extitiſſe, cuiuſmodi nunq; antea fuiſſet? neq; enim ut prius, ſic nunc ciuitates à ciuitatibus oppugnant, neq; gentes cum gentib. colliduntur: neq; uerò ut priſcis temporibus, ſic noſtris uita hominum inquieta inſtabiliſq; eſt: quippe cum neq; Athenienſes contra Lacedæmonios ferantur, neq; Syri ad-

O uerſus

uerſus Phœnicas,neq; Arabes in Palæſtinos,neq; itē Aegyptij aduerſus finitimos militiam exerceant. Sed ex illo in hunc uſq; diem, Deo fauente, in unū omnia coiuere: & re uera, ſicut in prophetia dictum fuerat, abundantia pacis ex gentibus prodijt: & unus Ieſus, & ab ipſo denunciatū Euangelicæ doctrinæ uerbum, principatum à mari uſq; ad mare, hoc eſt ab oriente ſole uſq; ad occidentem, & à fluminibus ad exporrectiones terræ, ſicut ea ſignificauerāt, quæ apud prophetam prædicta ſunt, accepit. quæ ſanè Aquila quoq; in hunc modum interpretatus eſt: Et loquetur pacem in gentibus, & poteſtas eius à mari uſq; ad mare, & à fluminibus uſq; ad fines terræ. Tu uerò hæc comparato cum illis quę in Pſalmo continentur, qui inſcriptus eſt in Salomonem, quę uidelicet de filio regis ex ſemine Salomonis oriundo dicūtur, de quo is Pſalmus ita loquitur: Et dominabitur à mari uſq; ad mare, & à fluminibus uſq; ad fines orbis terrę. Porrò idem hic Pſalmus eam item quę hic ſignificatur pacē, ſic futuram deſcribit: Orietꝛ in diebus eius iuſticia, & abundantia pacis. Eſaias quoq; cum his ipſis concordat, cum ait: Et conflabunt gladios ſuos in uomeres, & lanceolas ſuas in falces. Et nō ſumet amplius gens in gentem gladium, & non diſcent ultrà bellum gerere. Cæterùm Michæam quoq; inuenies iiſdē conſentanea dicentem, itemq; alios ex prophetis multos. Si uerò diligenter, ut aliàs dixi, tempora obſeruaueris, facilę intueri poteris, quemadmodum ab Auguſti temporibus, & à Saluatoris noſtri aduentu, qui per ea tempora emicuit, cum ad unum redactum Romanorum imperium omnia obtinuiſſet, ueteres gentium differentiæ, & multiplices principatus aboliti ſunt, atq; ex illo in hunc modum quæ ad pacem pertinerent, cum prophetæ prædixerant, ea fine contingere cœperint. Cęterùm hactenus quidem cœpit. tempus autem ueniet, cum pleniſsimè prophetia cōplebitur, ubi gentium plenitudo ingreſſa illud fuerit, quod à ſancto Apoſtolo dictum eſt.

De acclamatione, Oſanna filio Dauid. *Demonſtratio* XVIII.

Pſal. 117. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. » A' Domino factum eſt illud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Hæc dies quam » fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. O' Domine ſaluum fac iam nūc. » ô Domine da profectum iam nūc. Benedictus qui uenit in nomine Domini. » Benediximus uobis de domo Domini, Deus Dominus, & illuxit nobis. Saluatore noſtro Ieſu Chriſto ingreſſo quondā in urbem Hieroſolyma, quo tempore, ſicut prophetia, quam proximè ante hanc expoſuimus, cōtinet, dum aſello inſidens uehitur, fidem huic rei faciente Euangeliſta, uaticiniū quod eſt apud Zachariam compleuit. turbæ quæ præibant, & quæ ſequebantur acclamabant, benedicentes, Oſanna filio Dauid. Benedictus qui uenit in nomine Domini: Oſanna in altiſsimis. Quo etiam tempore cum intraſſet Hieroſolymam, commota eſt uniuerſa ciuitas, dicens: Quis eſt hic? Turbæ autem dicebant: Hic eſt propheta Ieſus à Nazareth Galilææ. Quoniam igitur ex proximo Pſalmo dictum eſt illud Oſanna, quod ſi interpreteris, ſignificat, Saluum faciam nunc. & Hebraicus contextus, Anna Adonai oſanna, habet: nec non illud, Benedictus qui uenit in nomine Domini: ipſum quoq; ab eodem Pſalmo eſt acceptum, & hæc ipſa planè ad Chriſtum Deum referri cōſtat, meritò ad eundem reliqua quoq; eiuſdem uaticinij hoc in loco retulimus. Hic enim eſt ille benedictus, qui ab alio propheta ueniens eſt nominatus, ubi ſicait: Adhuc modicum, & ueniens ueniet, & non tardabit: qui item uenit in nomine Dei, & patris ſui. Idem uerò fuerit etiam Deus Dominus qui illuxit nobis. Itaq; in nomine patris ſui confitetur ſe ueniſſe ad Iudæos, dicens: Ego ueni in nomine patris mei, & nō accipitis me. Alius cum uenerit in nomine proprio, illum accipietis. Hic ipſe igitur, qui illuxit nobis Deus Dominus benedictus qui uenit in nomine Domini, lapis ille fuit quem reprobauerunt, qui quondam antea populum circumciſione ſignatum, per Moſaicam doctrinā ædificabant,

cabant,

A cabant,qui item ab illis reprobatus in capite alterius anguli,collectæ utiq; de gentibus eccleſiæ eſt conſtitutus. quam ſane eccleſiam non ut eam quę ab omnibus, ſed ut eam quæ ab unis propheticis oculis cernatur, admirabilē eſſe ait oraculum,ubi ſic ait:Et eſt mirabile in oculis noſtris.Aduētum uero eius, rurſus diem nominat,'quam fecit Dominus: quandoquidem ipſe etiam lux fuit uera,& ſol iuſticiæ, & dies Dei, in qua utinam nobis quoq; dicere liceat: Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Cæterum cum hæc à nobis in hunc modum breuiter comprehenſa ſint,tempus iam fuerit,ad eas quæ de paſsione illius loquuntur prophetias, tranſire.

LIBER DECIMVS.

Præfatio.

POſt expoſita oracula de illius Dei ad homines acceſſu,qui antea nunciabatur uenturus,|inuitat iam nunc tempus nos, ut de ijs diſſeramus,quę cōſideranda ſunt in eiuſdem de uita humana diſceſſu: uideamusq; diligenter,quæ rurſus ea forent, quæ illi ab initio, & à propheticis uſq; temporibus euentura canerentur:ac primùm ea putamus eſſe tractanda, quæ ad illos pertinent,qui illi mortem ac cædem machinati ſunt, quæ ſane nō paruam rerum hoc loco propoſitarum ſibi uendicant partem.ſed antequam ad id ueniamus,ea nobis firmiter tenenda ſunt, quæ plerunq; diximus de diſpenſatione,quæ omnes illius rationes complexa eſt. in qua illud conſiderari ſolet, q̄d alia ſunt quæ ad eiuſdem diuinitatem, alia quæ ad aſſumptam humanitatem pertinent. Alias enim induci ſolet tanquam & Dei uerbum,& Dei uirtus, &
B Dei ſapientia,item magni conſilij angelus,magnusq; & æternus pōtifex: qui ut omnia quæcunq; genita ſunt, & ſint id quod ſunt, & in eo conſeruentur, dum ſacro munere fungitur, patrem ſuum exorat. Alias autem tanquam & agnus Dei,qui tollat peccata mundi,& ouis quæ ad cædem ducatur.Hoc autem fuit ipſum humanū corpus,quod ille inſtar agni atq; ouis,cum de noſtro grege ueluti pōtifex aſſumpſiſſet, primitijs humani generis fauſtè feliciterq; operatus, patri munus attulit, per quod etiam cum natura humana commercium habuit,quæ alioqui neq; Dei uerbum,neq; uim incorpoream atq; intelligētem exaudire aut percipere potuiſſet, neq; quicq; ſupra carnem aut corpus per oculos corporis intueri. Quæcunq; igitur de illo in his quæ nunc tractamus,humilius abiectiusq; dici uidebunt, ea ſpectare agnū Dei, qui tollit peccatum mundi,corpusq; illud humanum meminiſſe oportebit. Agnus ille quidem fuit,tollens peccatum mundi, ut Baptiſta Ioannes dicebat: Ecce, inquit,agnus Dei,qui tollit peccata mundi. Agnus itē ad cædem ductus, ut eſt in Eſaiæ prophetæ oraculo, quod ita ait: Tāquam ouis ad cædem ductus eſt, & tanquam agnus coram tondente obmutuit.De eodem uero tanq; de agno etiam illud dictum eſt.Ex peccatis populi mei ductus eſt ad mortem. oportebat enim agnum Dei, qui à maximo pontifice aſſumptus fuerat, pro reliquis cognatis agnis,& pro omni humano grege,Deo uictimam afferri. Nam quoniam per hominē mors,per hominem etiā reſurrectio à mortuis,inquit Apoſtolus.& ſicut per unius delictum in omnes homines in cōdemnationem: ſic per unius iuſticiam,in omnes homines in iuſtificationē uitæ.ex hoc ipſe quoque ſuis quidem diſcipulis ſe & uitam,& lucem,& ueritatem eſſe,& reliqua omnia quæ ex theologia de illo conſiderantur,oſtendebat. Ad profanos autem,& arcanorum ipſius expertes dicebat: Quid me quæritis interficere,hominem qui uobis ueritatem locutus ſum? Quemadmodū igitur quæ theologiæ de illo propria ſunt in priorib. libris ſunt expoſita: ita in hoc quæ ad agni humanas affectiones, patibilemq; naturam pertinent,tractabuntur,quæ me-

Chriſti corpus comparatur agno.

dijcuiuſdam inſtar fuere, ad ea quæ paſsionem illius anteceſſerunt: & utraq; A
ſimul tum ea quæ ad Deum pertinent, tum ea quę ad hominem, qui ille erat,
complexa ſunt. Poſtquam igitur hæc a nobis non inutiliter obſeruata, reten-
taq; ſunt, iam tum ipſa etiam oracula aggredi tempus eſſe uidetur, quæ & Iu-
dam proditorem, cumq; eo futuram aduerſus Chriſtum conſpirationem, &
quæ illi ſub ipſum paſsionis tempus euentura erant, ſignificabant.

De Iuda proditore, & ijs qui cum eo inſidias aduerſus Saluatorem noſtrum conſtruxere. Demonſtratio. I.

Pſal. 40. BEatus qui intelligit ſuper egenū & pauperem, in die mala liberabit eum
» Dominus. Dominus conſeruet eum, & uiuificet eum, & beatum faciat
» eum in terra, & non tradet eum in manus inimicorum ſuorum. Dominus o-
» pem feret illi ſuper lectum doloris eius, uniuerſum ſtratū eius uerſaſti in infir
» mitate eius. Ego dixi, Domine miſerere mei, ſana animam meam, quia pecca-
» ui tibi. inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morieť, & peribit nomen e-
» ius? Et ſi ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur, cor eius congregauit ini
» quitatem ſibi. egrediebatur foras, & loquebatur in idipſum, aduerſum me ſu
» ſurrabant omnes inimici mei, aduerſum me cogitabant mala mihi: uerbum i-
» niquum conſtituerunt aduerſum me, nūquid qui dormit, non adijciet ut re-
» ſurgat? etenim homo pacis meæ, in quo ſperaui, qui edebat panes meos, ma-
» gnificauit ſuper me ſupplātationem. Tu autem Domine miſerere mei, & re-
» ſuſcita me, & retribuam eis: in hoc cognoui quod uoluiſti me, quoniam non
» gaudebit inimicus meus ſuper me: me autem propter innocētiam ſuſcepiſti,
& confirmaſti me in conſpectu tuo in æternū. Quoniā nōnulli ſuſpicati ſunt:
librū Pſalmorū hymnos tantùm in Deum, & carmina theologica continere:
præſagia uerò, aut de rebus futuris prophetias, non itē: primùm illud erit ob-
ſeruandum, quòd innumerabilia ſunt quæ in illis futura canuntur: quæ qui- B
dem longum eſſet in præſentia colligere. ſed ſatis fuerit ad huiuſce propoſiti
confirmationem, duobus nunc uti Pſalmis, qui ipſi quidem Aſaph inſcripti
ſunt: dicti uerò ipſius Dauid temporibus. tunc enim cum Aſaph unus eſſet
ex ijs uiris ſanctis qui Pſalmos canebant, ut ſcriptum eſt in libro qui Paralipo
menon inſcribitur: Pſalmos qui illi attribuuntur, diuino afflatus ſpiritu enū-
ciauit. Quid igitur huiuſcemodi Pſalmi cōtinent? nimirum uaticinia, quibus
Iudæorum regiæ ciuitatis uaſtatio prædicitur: quæ uaſtatio Iudæis accidit an
no circiter quingēteſimo poſt eiuſmodi uaticinium. Ergò Pſalmus ſeptuage-
ſimustertius, qui intellectus Aſaph inſcribitur, ita habet: Vt quid Deus repu
liſti in finem? iratus eſt furor tuus ſuper oues paſcuæ tuæ? memor eſto cōgre
gationis tuæ, quam poſſediſti ab initio: redemiſti uirgā hæreditatis tuæ, mons
Sion hic, in quo habitaſti in eo, leua manus tuas in ſuperbias eorum in finem.
quanta malignatus eſt inimicus in ſanctis tuis, & gloriati ſunt qui oderunt te,
in medio ſolennitatis tuæ. poſuerunt ſua ſigna, & non cognouerunt ſicut
in exitu deſuper. quaſi in ſylua lignorū ſecurib. exciderunt ianuas eius in idi-
pſum, in ſecuri & uecte deiecerunt eam. incenderūt igni ſanctuarium tuum,
in terra polluerunt tabernaculum nominis tui. Hæc quidē ſeptuageſimuſ-
tertius Pſalmus. Septuageſimus autē octauus, qui ipſe quoq; eſt Aſaph. hæc
continet: Deus uenerunt gentes in hæreditatē tuam, polluerunt templū ſan-
ctum tuum, poſuerunt Hieruſalem quaſi pomorū cuſtodiam: poſuerūt mor
ticinia ſeruorum tuorum, eſcas uolatilibus cœli, carnes ſanctorum tuorū be-
ſtijs terræ. Ex his ea quæ prius recitata ſunt, dico autem ea quæ de ſeptuageſi
motertio Pſalmo accepimus, prædicta ſunt adhuc regnante Dauid, antequā
templum à Salomone conſtructū eſſet: ſed ſuum finem contigere non aliàs,
quam quidem populātibus Babylonijs: iterum autem bello quod aduerſum
Iudæos a Romanis geſtum eſt. unūquodq; enim eorum quæ dicta ſunt, com
pletū eſt tam prima templi euerſione, quàm ea quæ ſecuta eſt. tametſi in hiſ-

A ex duobus Pſalmis & prouiſum & enunciatum eſt. Quæ uerò ſecundo loco recitauimus, & a ſeptuageſimooctauo Pſalmo accepimus, cōpleta ſunt eius Antiochi temporibus, qui uocatus eſt Illuſtris: qui cum in Syria regnaret, irrupit quidem in urbem Hieroſolymã, fœdauit uero templũ, & ſanctuarium euertit. Dumq́ Iudæos Græcorũ moribus cogit uiuere, quamplurimos eorum tam mares quàm fœminas, qui neq́ proprias leges, neq́ patriam pietatē deſerere uolebant, uarijs prius uexatos ſupplicijs interfecit. In illud ergo tempus, & in eos qui poſthac eadem quæ Antiochus patrauerint, clamat Aſaph ea quę ſeptuageſimooctauo Pſalmo cōtinentur. Fidem huic rei facit, ea quæ uocatur Maccabæorum hiſtoria, quæ in hunc modum ſe habet: Et conuenerũt ad Iacimum & Bacchidem, congregatio ſcribarum requirētium quæ iuſta ſunt. & deinceps adiungit, Et iurauit illis dicēs: Non inferemus uobis malum, neq́ amicis ueſtris. & crediderunt ei. Et comprehendit ex eis ſexaginta uiros, & occidit eos uno die, ſecundũ uerbum Aſaph quod ſcripſit: Dederũt morticina ſeruorum tuorum, eſcas uolatilibus cœli, carnes ſanctorum tuorũ beſtijs terræ, ſanguinemq́ eorum effuderunt in circuitu Hieruſalem, & non erat qui ſepeliret. Cum hæc in hunc modum & prædicta & completa ſint, mirum uideri non debet, ſi eodem modo etiam oracula de quadrageſimo Pſalmo nuper accepta, quid futurum eſſet per id tempus, quo Iudęi aduerſus Saluatorem noſtrum conſpirarũt, ſignificant: ex quibus cum uniuerſi homines non intelligerent, quonam pacto qui uerbum Dei eſt, & ſapientia, & uita, & lumen uerum, & omnes bonorum diuitias poſſidens, propter nos aſſumpto corpore, & pauper, & natura mortalibus hominibus, & egenis ſimilis ſit factus, formamq́ & ſerui & pauperis acceperit: maximè quo tempore complebat ea quæ ad prophetiam huius Pſalmi pertinent, meritò in initio Pſalmi is

Antiochus Illuſtris magnus tyrannus.

B ut beatus commendatur, qui hæc de illo intellexerit: utpote qui promiſſum publicę memoriæ traditum obtineat. Tum deinceps, quod ſupereſt, ex ipſius pauperis atq́ egeni perſona, ipſius uidelicet Saluatoris noſtri, qui propter nos inopem uitam aſſumpſit, adiungitur: Ego dixi, Domine miſerere mei. Quòd uerò ex perſona Saluatoris quæ ad hunc Pſalmum pertinent, prędicta ſint, optimus ſanè ſit teſtis Euangeliſta Ioannes. Narrat enim, ut olim Ieſus, cũ accepiſſet linteum, præcinxerit ſe: cumq́ pedes diſcipulorum ſuorum abluiſſet, dixerit: Ego ſcio quos elegerim. ſed ut compleat̃ ſcriptura, Qui edit mecũ panē, leuauit contra me calcaneum ſuum. Etenim quam tandem aliam in his ſcripturam completam eſſe dicebat, niſi eam quæ in hoc Pſalmo habetur, qui nunc in manibus eſt? in quo quidem Pſalmo illud dictum eſt: Etenim homo pacis meæ in quo ſperaui. qui edebat panes meos, magnificauit ſuper me ſupplantationem. Initio ergo ſic ait: Ego dixi, Domine miſerere mei, ſana animã meam, quia peccaui tibi. & per totum Pſalmum, ea quæ planius in hunc modum Symmachus edidit: Me dicente, Domine miſerere mei, ſana animam meam, & ſi peccaui tibi, inimici mei dixerunt de me mala, Quando morieť, et peribit nomen eius? & cum ingredereť, uana loquebať, cor eius cōgregabat iniuſticiam ſibi. Cum egredereť foras, obloquebatur. uno animo ſuſurrabãt contra me omnes qui oderant me, de me cogitabant mala mihi. uerbũ iniquũ effuſum erat inter ipſos. & qui cecidit, nō amplius ſurget. ſed & homo qui pacem habebat mecum, cui confidebã, comedens mecũ panem meum, magnificatus eſt contra me conſequenter: tu aũt Domine miſerere mei, & ſuſcita me, ut retribuam eis. propter hoc cognoſcam quod uoles, ſi non obloqueť inimicus meus. me autem propter ſimplicitatem ſuſcepiſti, & conſtitues me in cōſpectu tuo in æternũ. Cum his uerò quæ Symmachus edidit, concordant etiã ea quę ab Aquila edita ſunt, ſenſuq́ idem ualent. Primum igitur de eo quod ex perſona Saluatoris noſtri enunciari uideať illud quod dictum eſt, Sana animam meam, quia peccaui tibi: obſeruato quæſo te ut idem apud Symmachũ

A

non eodem modo ſe habeat, ſed ſic: Sana animam meam, & ſi peccaui tibi. Sic autem hoc ille ait, propterea quòd noſtra ſecum ipſe peccata communicauit. Ex quo illud dictũ eſt, Et Dominus tradidit eum peccatis noſtris, & ipſe peccata noſtra fert. Factus eſt igitur pro nobis execratio ille agnus Dei, qui tollit peccatũ mundi, quem non cognoſcentem peccatum, Deus pro nobis peccatum fecit, dum illũ precium animarũ ac uiuum pro noſtris omnium animis tradit, ut nos efficiamur iuſticia Dei in ipſo. Sed quãdo etiam in ſimilitudinẽ carnis peccati factus, condemnauit peccatum in carne, meritò proferũtur ea quæ iam expoſita ſunt. Quòd autem peccata noſtra ſua faciens propter charitatem erga nos ac beneuolentiam, hæc dicat, deinceps oratione progreſſus, in eodẽ Pſalmo demonſtrat, dicens: Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti. Quibus uerbis planiſsimè agnũ Dei, omnis mali expertem & innocuum oſtendit. Sed quo tãdem modo ille peccata noſtra ſua fecit, & quo item modo iniquitates noſtras tulit? num ex eo quod corpus illius nos eſſe dicti ſumus, ut ait Apoſtolus, Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra ex parte: & ex eo quòd dum unum membrum patitur, ſimul omnia cũ eo membra patiuntur: ita nimirum. multis enim patientibus & peccantib. membris, ipſe quoq; ratione conſentientis ſibi inuicem naturæ (quãdoquidem cum Dei uerbum eſſet, ei placuit & ſerui formam accipere, & communi omnium noſtro domicilio copulari) patientium membrorum labores in ſeipſum aſſumpſit, & noſtras ualetudinis infirmitates ſuas fecit, & ex legibus humanitatis pro omnibus nobis & dolores & labores ſuſtinuit.

Chriſtus propter peccata noſtra paſſus.

Cæterùm nõ modò rebus his geſtis Dei agnus, uerumetiam pro nobis tormenta paſſus, ſuppliciocq; affectus, quo ipſe quidem dignus minimè erat: ſed nosipſi propter multitudinem peccatorum, ut peccata nobis dimitterẽt, autor exiſtit: utpote qui pro nobis & mortem ſubierit, & uerbera, & probra, & contumelias, quibus nos digni eramus, in ſeipſum tranſtulerit: & execratio pro nobis factus, execrationem quæ nobis debebatur, ad ſeipſum attraxerit. Quid enim aliud ille, quàm pro animis noſtris precium? itaq; ex perſona noſtra oraculum ait: Liuore enim nos ſanati ſumus, & Dominus tradidit eum peccatis noſtris. Proinde meritò dum ſeipſum nobis coniungit, & nos ac uitia noſtra ſibi adſciſcit, ita ait: Ego dixi, Domine miſerere mei, ſana animam meam, quia peccaui tibi. uidentesq; itẽ meritò non ſolum inſidiatores homines, ſed etiam inſidiatrices inuiſibiles poteſtates, uim immenſam illius diuinæ appellationis & nominis, quo haud ita multo poſt totum orbem terrarum Chriſtianis impleuit, illam ſe poſſe extinguere putauerunt, ſi mortem illi machinarentur. Hoc ipſum igitur his uerbis redarguit: Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur, & peribit nomen eius? Quoniam autem ſimulatis uerbis accedebant, tentantes, ut ipſum caperent in ſermone, ut legimus apud diuinã ſcripturam, quæ illos contra illum aliàs alijs & occaſionibus & criminibus utentes inducit, idcirco illud adiungit: Et ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur, cor eius congregauit iniquitatem ſibi. egrediebatur foràs, & loquebatur in idipſum contra me.

B

Iudas Iſcarioth à prophetis notatus.

Hiſce uerò rebus expoſitis, deinceps ipſum illum ſceleſtiſsimum proditorem uerbis indicat, quandoquidem illud euenit, ut poſtquam de prodẽdo pręceptore cum principibus Iudęorum pactus eſſet, non amplius, ut ſolebat, ad diuina præcepta perdiſcenda conueniret: neq; uerò tãquam ad præceptorem accederet, aut aliorum more præceptoris conſuetudine uteret: ſed tempus dũtaxat circumſpiceret atq; obſeruaret, quo adoriri illum poſſet. Proinde illum iſta molientem ac patrantem, ſancti Euangeliſtæ criminantur, quorũ unus Matthæus ita ait: Tunc abiens unus ex duodecim, qui dicebatur Iudas Iſcariotes, ad principes ſacerdotũ, ait illis: Quid uultis mihi dare, & ego eum uobis tradam? illi autem conſtituerunt ei triginta argenteos. Et ex illo quærebat opportunitatem, ut ipſiſum eis traderet. Marcus autem ſic: Et Iudas Iſca-

A riotes unus ex duodecim, abijt ad principes ſacerdotum, ut eum illis traderet. Illi autem audientes, gauiſi ſunt. Et promiſerunt ſe argentũ ei daturos, & quęrebat, quomodo illum opportune traderet. Lucas uero in hunc modũ ſcribit: Intrauit autem Satanas in Iudam, qui uocatur Iſcariotes, unum de duodecim. & abijt, & locutus eſt cum principib. ſacerdotum & ſcribis & ducib. templi, ut eum illis traderet. Et gauiſi ſunt, & pacti ſunt argentum illi dare. & quærebat opportunitatẽ, ut traderet illum ſine turbis. Eadem igitur hæc, uaticiniũ quod nunc in manibus eſt, canens, ita ait: Et ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur. Cor eius cõgregauit iniquitatem ſibi. egrediebatur foras, & loquebatur in idipſum. Contra me ſuſurrabant omnes inimici mei. Symmachus autem, Ingrediens, inquit, ut inſpiceret, uana loquebatur. Cor eius congregabat iniuſtitiã ſibi. Egrediens autem foras, obloquebatur. Vno animo ſuſurrabant cõtra me omnes qui oderunt me. Solus igitur tanquam familiaris & diſcipulus ingreſſus, circumſpiciebat & explorabat intus, inſidias in corde ſuo occultans. Egreſſus autem, cum plurib. uno animo & in idem obloquebatur, dum Saluatorem inimicis tradebat, et latenter paciſcebatur cum principib. Iudęorum quum de alijs rebus, tum uero etiam de pecunia qua ſe traditurum illum promittebat, & de qua una cum ipſis illis ſuſurrabat. Ex quo ita ait: Egrediebatur foras, & loquebatur in idipſum. Aduerſum me ſuſurrabant omnes inimici mei: aduerſum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum cõſtituerunt aduerſum me. Videtur autem pactionem de argenteis, uerbũ iniquum, prophetice nominare. aut etiam ita dicit, propterea quod nefaria & iniqua aduerſus illũ cogitabant, utpote qui illum extinguendũ, & poſt necem abolendum, neq; amplius inter uiros requirendũ arbitrarentur. Tale eſt enim illud: Nũquid qui dormit, nõ adijciet ut reſurgat? quod lucidius protulit Symma-
B chus his uerbis, Et qui cecidit, nõ ultra reſurget. Aquila uero, Et qui, inquit, dormierit, nõ adijciet ut reſurgat. & hęc quidem adhuc cõmuniter de uniuerſis dicta ſunt, qui ſub ipſum paſsionis tempus inſidias illi fecerũt. At ſeorſum de proditore, tanquam de eo quem ipſe ut diſcipulũ inſtituiſſet, deinceps adiungit, dicens: Etenim homo pacis meę, in quo ſperaui: qui edebat panes meos, magnificauit ſuper me ſupplantationẽ. Pro quo rurſum Symmachus: Et homo, inquit, qui pacem habebat mecum, cui confidebã: comedens mecum panem meum, magnificatus eſt contra me. Peſsimus enim re uera omniũ & ſceleratiſsimus, qui poſt cõmunem mẽſam, poſt cibi inter uerba præceptoris aſſumptionẽ, ſe ad deteriora conuertit, & contrarijs rebus eum à quo iuuabatur, & beneficia capiebat, remunerauit. At uero quoniam inimici inſidiantes dicebant, Quando morietur, & peribit nomen eius? & putabant morte ſopitum, nõ amplius ſurrecturũ: idcirco ipſe Saluator ac Dominus noſter his aduerſa precatur, & reditionis ad uitam ſine impedimento ſe compotem fieri patrem ſuum orat, dicẽs: Tu autem Domine miſerere mei, & ſuſcita me, & retribuam eis. In hoc cognoui ꝙ uoluiſti me, quod non gaudebit inimicus meus ſuper me. Et ſane haud obſcurũ eſt, quem in modum poſtquã à mortuis redijt, euestigio neq; ita multo poſt, eos qui illi inſidias ſtruxerant; retributio ultra ſit: utq; ea quæ uitę eius inimica erat mors, ſit pudore cõfuſa: adeò illa quidem, ut quaſi probrũ ei obijciẽtes dicerent, Vbi eſt mors, ſtimulus tuus? ubi eſt mors uictoria tua? Cęterùm ſi quis hiſtorias, tempora poſt reditionẽ ad uitam Saluatoris noſtri complexas, q̃ ab Ioſepho cõſcriptæ ſint, euoluerit, facile uidebit quæ nam calamitates Iudaicã gentem atq; eius principes inuaſerint, atq; afflixerint, in quas meritò illi inciderũt, ut ſceleris quod in illum patrauerant, pręmia digna reciperent. & hæc quidem omnia aduerſus illos completa ſunt, ut oraculum prędixerat. Saluatoris autem noſtri de morte ad uitam reditio planè omnib. demõſtrauit, quantum ſibi pater in illo placuerit. quam quidem rem ipſe oſtendit, dicens: Miſerere mei, & ſuſcita me, & retribuam eis. In

Reſurrectio Chriſti à prophetis deſcripta.

hoc cognoui,quòd uoluiſti me, quòd nō gaudebit inimicus meus ſuper me. A
Deinde adiungit:Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti.Attende autem quo'nam pacto ipſi Deo & patri ſuo ſupplicans, tanta utatur libertate loquē di,ut ſibi ipſi innocentię teſtimoniū exhibeat,tametſi ſuperius dixit: Sana animam meam,quia peccaui tibi.Sed illud quidem: Peccaui tibi:quo ſenſu ſit accipiendum,antea planū fecimus. quod Symmachus apertius expoſuit, quū dixit,Sana animā meam, etſi peccaui tibi.quod ſanè ipſum etiam de peccatis noſtris dici poteſt,quę Saluator ac Dominus noſter in ſeipſum ſuſcepit.Illud autem , Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti:puritatem naturæ ipſius, quam totam poſsidebat,demonſtrat.ex qua puritate uitam quoq; & ſalutem ſtabilem atq; inconcuſſam poſt reditum ipſius ad uitam exponens,adiungit: Et confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum.aut aliter, Et cōſtitues me ante te in æternum:ut interpretatus eſt Symmachus.

Item de Iuda,& de ijs qui cum eo aduerſus Chriſtum coniurationem fecerunt. Demonſtratio II.

Pſalmo 54. Auribus percipe Deus orationem meam,& ne deſpexeris deprecationem meam.Præſta attentum te mihi,& exaudi me.Contriſtatus ſum in nugatione mea,& conturbatus ſum à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris:quoniā declinauerunt in me iniquitatem,& in ira moleſti erant mihi.Cor meum conturbatum eſt in me,& formido mortis cecidit ſuper me. Timor & tremor uenerunt ſuper me,& contexerunt me tenebræ,& quæ ſequuntur.Quib.adiungit:Pręcipita Domine,& diuide linguas eorum, quoniam uidi iniquitatē & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circūdabit eam ſuper muros eius, & iniquitas & labor in medio eius, & iniuſtitia. & non defecit de plateis eius uſura,& dolus.Quoniam ſi inimicus probro me affeciſſet,ſuſtinuiſſem utiq;: & ſi is qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo tu uerò homo unanimis, & dux meus, & notus meus,qui in idem dulces comparabas mihi cibos.In domo Dei ambulauimus cum cōſenſu. Ex his igitur illud,Si inimicus probro me affeciſſet,ſuſtinuiſſem utiq;:& ſi is qui oderat me,ſuper me magna locutus fuiſſet,abſcondiſſem me forſitan ab eo:tu uerò homo unanimis, & dux meus, & notus meus,qui in idem dulces comparabas mihi cibos:ſimile eſt illi:Etenim homo pacis meę,in quo ſperaui, qui edebat panes meos, magnificauit ſuper me ſupplantationē.quod quū de iuda ſit accipiendū,in ſuperiori prophetia poſitum eſt.Vt ergo in illo dicebatur homo pacis aliquando fuiſſe,qui quondam à Saluatore inſtituebatur, quum ipſe quoq; ex numero apoſtolorū unus eſſet:ſic etiam in præſenti, & unanimis,& dux,& notus dictus eſt. Item quemadmodū in illo de eodem dictum eſt,Qui edebat panes meos,magnificauit ſuper me ſupplantationē: ita etiam nunc ex perſona ipſius dicit illud, Qui in idem dulces cōparabas mihi cibos. Etenim ex ijs ipſe quoq; unus erat,qui ad arcanā,qua cum ſuis diſcipulis utebatur,Saluatoris noſtri conſuetudinē ſpiritualemq; cibum aſſumpti fuerant: nam ad profanā multitudinē & ad turbas cū uerba faceret, parabolis utebat. Solis uero ſuis diſcipulis,in quorū ordinem etiam Iudas admiſſus fuerat,apertius omnia demonſtrabat.Ex quo illud dictum eſt, Qui edebat panes meos, magnificabit ſuper me ſupplantationē.Et illud, Qui in idem dulces comparabas mihi cibos.quod ſane euidentius expreſsit Aquila quidem ſic,Qui ſimul dulce cōparabamus arcanum.Symmachus autem ſic:Qui inter nos communicabamus dulcem ſermonis conſuetudinem.Pro illo uerò,Tu autem homo unanimis,dux meus,& notus meus:Symmachus ita conuertit,Tu autem homo moris eiuſdem mecum, & dux meus, & notus meus,nam quum ad tantam dignitatem aſſumptus eſſet, & ob id inter primos Saluatoris amicos cēſeretur,merito de eo ſic ait: Si inimicus probro me affeciſſet,ſuſtinuiſſem utiq;, & q̄ ſequuntur. Vbi autem hæc de Iuda cecinit, ordine deinceps liberationē

Traditoris Chriſti deſignatio.

à morte

A à morte, euaſionemq́ ſuam tanto antè indicat illis uerbis: Ego ad Deũ clamaui, & Dominus ſaluauit me. Veſpere & mane & meridie narrabo & annunciabo, & exaudiet uocem meam, redimet in pace animam meam. Sic tanquã in prece tempus quod mortem anteceſsit ſignificat, quo quidẽ tempore Iudas quoq́ ad proditionem comparabatur contra illum. Tunc enim Saluator ac Dominus noſter ueluti ob perniciem atq́ interitum ſui familiaris dolens mœrensq́, ac multo etiam magis ob totius Iudaicæ gentis perditionem, tanquam ob ſuos ad inſaniã redactos, & tanquã ob ſibi chariſsimos miſericordia commotus, omnem qua cũ illis utebatur ſermonis conſuetudinem ac doctrinam, eo quòd illis nihil profuiſſet, nugationem appellat, dicens: Contriſtatus ſum in nugatione mea, & cõturbatus ſum à uoce inimici, & à tribulatiõe peccatoris: quoniam declinauerunt, inquit, in me iniquitatem, & in ira moleſti erant mihi. Quæ quidem poſſunt etiam ad principes Iudęorũ referri, qui inimico inſidiantiq́ animo circũuenire illum conabantur. poſſunt etiam de poteſtatibus inuiſibilibus, quæ extrinſecus illum opugnabant, ac per homines talia illi machinabantur, intelligi. Proinde eadem mihi uidentur concordare cum ijs quæ ab ipſo in Euangelio dicta ſunt ſub ipſum paſsionis tempus, ubi ait ad ſuos diſcipulos: Triſtis eſt anima mea uſq́ ad mortem, manete hic, & uigilate mecum. Et rurſus: Nunc anima mea conturbata eſt. Similia namq́ his ſunt etiam quæ Pſalmus hic continet, ubi ſic ait: Cor meum conturbatũ eſt in me. Et formido mortis cecidit ſuper me, & contexerunt me tenebrę. Quibus uerbis cõtrariarũ poteſtatum conatus aduerſum ſe ſignificat. Quemadmodũ enim in prophetijs nominatur quidẽ ſpiritus fornicationis, ut eſt illud, Spiritu fornicationis aberrauerunt, & alius ſpiritus erroris in deſerto: ita etiam ſpiritus fuerit formidinem mortis efficiens, ſanè ut etiam ſpiritus roboris, & po-

B tentię, & fortitudinis eius, quæ Deo aliena non eſt, autor. Quare ſic etiam dicetur ſpiritus timoris ac tremoris: & rurſus alius, pręter hos, ſpiritus timoris & cõfuſionis: qui quidẽ penè, ut ita dixerim, omnes mortem pro uera religione teſtimonij gratia ſubeuntes, inuadere conſueuerunt: ac multo etiã magis lõgeq́ uehementius illũ aggreſsi ſunt, qui pro omnib. mortem ſuſtinuit. ueruntamen ſiue ſpiritus formidinis, & mortis, ſiue timoris & tremoris, ſiue alia quæpiam eiuſdem generis poteſtas illum adorta eſt, ea illũ non confregit, propterea quòd tanquam generoſus creator, formidinẽ quidem mortis, cõfidentia uitæ (ipſe enim uita) procul deturbatã abiecit. Alium aũt qui ipſum itẽ inuaſerat ſpiritum timoris & tremoris efficientem, ſpiritu cõfidentię, & potentiæ, & roboris, eũ longiſsimè à ſe pręcipitauit: quandoquidem, ut eſt apud Eſaiam, quieuit etiã ſuper unà cum alijs ſpiritus, etiam ſpiritus conſilij & fortitudinis. Sic porrò ſpiritum tenebrarũ proprij luminis ui diſsipauit, propterea quòd lux in tenebris lucet, & tenebrę eam non comprehenderunt. Cæterum his ſimilia etiã in uiceſimoprimo Pſalmo inuenire poteris, in quo ex eiuſdem perſona rurſus illud dictũ eſt: Circũdederunt me uituli multi, tauri pingues obſederunt me. Aperuerunt ſuper me os ſuũ ſicut leo rapiens & rugiens. Et rurſus: Quoniã circũdederunt me canes multi, concilium malignantiũ obſedit me. Et rurſus: Erue à framea Deus animã meam, & de manu canis unicã meam. Salua me ex ore leonis, & à cornib. unicornium humilitatem meam. Planè enim in his malignas poteſtates, taurorũ, & uitulorũ, & leonum, & canum, & unicorniũ nominibus appellat, quæ quidem illum ſub ipſum paſsionis tempus obſederunt, ac circũdederunt, non tamen etiã aliquid efficere contra illũ potuerunt. Et hæc quidem talem habeant rationem, ſi modò etiam hæ Pſalmi partes ad Saluatorem Dominumq́ noſtrũ referantur. Quòd ſi non ad illũ, ſed ad aliam perſonam, ipſe quoq́ diligenter attendes, ut ea quæ ad ipſum hunc locum pertinent, ſibi inuicem æquata reſpondeant. Veruntamen de ipſa etiam Iudæorum ciuitate, de ipſa inquam Hieruſalem, ordine deinceps

Poteſtas tenebrarum.

poſt uatici-

poſt uaticinium de ijs qui inſidias illi fecerint adiungit,in hunc modum: Vidi A
iniquitatem & contradictionē in ciuitate.& quę ſequuntur. Quę quo ſenſu
ſint accipienda,non eſt nunc narrandi tempus.

Item de Iuda,& de ſuffecto in locum eius Apoſtolo, & de gente Iudaica.
Demonſtratio III.

Pſalmo 108. Deus laudem meam ne tacueris,quia os peccatoris,& os doloſi ſuper me „ apertum eſt.Locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa,& ſermonibus odij cir„cumdederunt me,& oppugnauerunt me gratis. Pro eo ut me diligerent,de„trahebant mihi,ego autem orabam.Et poſuerunt aduerſum me mala pro bo„nis,& odium pro dilectione mea. Conſtitue ſuper eum peccatorem,& dia„bolus ſtet à dextris eius. Dum iudicatur, exeat condemnatus,& oratio eius „fiat in peccatum.Fiant dies eius pauci,& epiſcopatū eius accipiat alter.Quod etiam hęc ad proditorem Iudam ſint referenda, idoneus ſanè eſto teſtis apoſtolus Petrus,qui poſt Saluatoris noſtri aſcenſum, coactis in unum locum apoſtolis omnibus, alijsq; quam plurimis fratribus, in medijs illis ſtetit atque ait: Viri fratres, oportuit impleri ſcripturam hanc, quam prædixit Spiritus ſanctus per os Dauid de Iuda,qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Ieſum,quia numeratus erat nobiſcum, & ſortitus erat ſortem miniſterij huius. Hic igitur poſſedit agrum de mercede iniuſtitiæ, & ſuſpenſus crepuit medius,& effuſa ſunt omnia uiſcera eius. Et notum factum eſt omnibus habitantibus Hieruſalem,ita ut appelletur ager ille lingua eorum Akeldamach, hoc eſt,ager ſanguinis.Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum: Fiat commoratio eius deſerta,& non ſit qui habitet in ea,& epiſcopatum eius accipiat alter. Petrus uerò quum talia dixiſſet,ſubiecit, in locum Iudæ alium aſſumi oportere, quo duodecim apoſtolorum numerus, qui diminutus fuerat,cōpleretur,ut prophetia ſuū finem contingeret.Quo etiam tempore cum ſors iacta eſſet,ea B cecidit ſuper Matthiam,& connumeratus eſt cū duodecim apoſtolis.Quum hęc igitur in hunc modū peracta ſint,ſequitur ut perſonā quę in hoc Pſalmo loquitur, nō aliam eſſe arbitremur,quàm Saluatoris noſtri, qui aſsignatā ſibi à patre ſub ipſum paſsionis tempus orationē,publica tāto antè per ſpiritū ſanctū deſcriptione dignatus,quod ſibi uſu uenturū erat cecinit.Ait igitur: Deus laudem meam ne tacueris.ubi uidelicet doctrinā quam ipſe ſuis diſcipulis tradidit, & laudem noui Teſtamenti non eſſe premendā ſilentio exhortatur, ſed in omne futurū æuum ad uitæ humanę utilitatem permanere. Os aūt peccatoris,& os doloſi, os ipſius Iudæ propriè nominauerit quiſpiā,qui cū abijſſet ad principes ſacerdotum,eis dixit: Quid uultis mihi dare, et ego eū uobis tradā? At illi conſtituerunt ei triginta ſtateres. Et ex illo quærebat occaſionē, ut illum eis proderet.Quum ergo talia cōtra illum molitus eſſet,unus poſtea fuit ex ijs qui cum illo in paſchali cœna accubuerūt, quo tempore ipſe quoq; Saluator ac Dominus noſter accumbebat una cum ipſis duodecim, qui etiā comedentibus illis dixit:Amen amen dico uobis, quòd unus ueſtrûm me tradet.Et dū ualde contriſtantur,cœperūt ſinguli dicere,Nunquid ego ſum Domine? In quibus erat etiam Iudas,qui quum omnis doli ac ſimulationis plenū os apperuiſſet,reſpōdit,ac dixit,Nūquid ego ſum Rabbi? Doloſum ergo os, quo inſidiatorib. Saluatoris noſtri ſignū propoſuit,dicens: Quemcunq; oſculatus fuero,ipſe eſt,tenete eum. Quod quū dixiſſet uerbo, re quoq; ipſa dolū cōpleuit,quo uidelicet tempore quū ad Ieſum acceſsiſſet,dixit ei:Salue Rabbi.& oſculatus eſt eum.Ieſus uerò ad illum dixit: Amice ad quid ueniſti? Et rurſus,Iuda,oſculo filiū hominis tradis? Harum ergo rerū cauſa tanto antè in Pſalmo ait:Quoniam os peccatoris & doloſi ſuper me apertū eſt.Locuti ſunt contra me lingua doloſa,& ſermonibus odij circūdederunt me, & oppugnauerūt me gratis. ubi cum ipſo Iuda etiam reliquorū meminit, qui ipſi inſidias fecerunt. Itaq; ipſum Euangeliū narrat, quemadmodū Saluatore noſtro ſuos adhuc

A os adhuc loquente ad diſcipulos, ille uenerit: Ecce, inquit, Iudas unus de duodecim uenit, & cum eo turba multa cum gladijs & lignis, & principibus ſacerdotum & ſenioribus populi. Quibus etiam Dominus dixit: Tanquã ad latronem exiſtis cum gladijs & lignis comprehẽdere me? quotidie apud uos ſedebam in templo docens, & non tenuiſtis me. Hoc autem totum factum eſt, ut impleantur ſcripturæ prophetarũ. Pręterea uerò quod ait in Pſalmo, Pro eo ut me diligerẽt, detrahebant mihi, ego autem orabam: ipſum quoq; tunc ſuũ finem contigit, quum Saluatore noſtro in loco qui dicitur Gethſemani cum undecim apoſtolis orante, paululumq; ab illis digreſſo, ut procũbens patrem precaretur, iterumq; & tertiò ſupplicante, Iudas cum principibus Iudæorum inſidias illi maturauit, dum cogit ipſe & conducit copias quę cum gladijs & fuſtibus, ut illũ comprehenderent paratæ erant. Tunc autem mala aduerſus ipſum poſuerunt pro bonis, & odiũ pro dilectione ipſius, quum malis affecerunt ipſum Saluatorem, & bene de ipſis meritum, & magiſtrum, qui innumerabiles ſanationes & medelas, ſermonumq; documẽta, & omnis generis utilitates ipſis pręſtiterat: quas ob res quum mala pro bonis aduerſus ipſum poſuerint, & odium pro dilectione ipſius, meritò adiungit: Cõſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dextris eius. Dum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum, Fiant dies eius pauci, & epiſcopatum eius accipiat alter. Quæ quidem ipſa quem exitum ſortita ſint, ſanctus apoſtolus Petrus paulò ante indicauit, dum ſcripturam hanc ad ipſum proditorem accommodat. Et ſanè tibi ipſi interim licet intueri, num ſuper Iudaicam gentẽ cõſtitutus ſit princeps ac dux peccator, cui uidelicet poſt ſcelera aduerſus Saluatorem noſtrũ audaciſsimè commiſſa, traditi ſunt, interim pro antiquis & ipſorum domeſticis Deoq; amicis principibus externis, & ſimulacra colentib. ſeruire coacti.
B Cæterum quis tandem non obſtupeſcat ipſius prædictionis euentum? nam quum oraculum dixerit, Fiant dies eius pauci: conſtat planè quàm breue poſt ſtructas aduerſus Saluatorem noſtrũ ab illis inſidias omne fuerit tempus, quo manere uiſi ſunt. Poſt quod tempus, nouiſsimam uaſtationem extremumq; interitum paſsi ſunt: ex quo etiam epiſcopatũ eorum accepit alter, conditus uidelicet per Chriſtum nouus populus. Porrò etiã reliqua huius Pſalmi omnia per horum ipſorum exemplar intelligens: quæ uerò ſequuntur, & quaſi de quibuſdam Iudæ filijs dici uidentur, illis uerbis, Fiant filij eius orphani: & quęcunq; alia his ſimilia ſunt, referentur primo quidem loco in ipſum Iudam, poſt illum uerò etiam in omnes illi ſimiles ſalutare uerbum prodentes. Eadem uerò ratione intelliges uxorem quoque eius, & peccata patris, & eius quæ ipſius mater dicitur, Iudaicæ gentis uidelicet congregationis. De hac enim arbitror dici illud, Et peccatum matris non deleatur. Verũtamen ſicut in ea quę proximè anteceſsit prophetia, egenus & pauper nominabatur Saluator ac Dominus noſter, ueluti demonſtrauimus in illo, Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem: ita etiam in pręſenti Pſalmo iiſdem uocatur nominibus. Fiant enim illa, & illa ipſi Iudę, iiſq; qui illi ſimilia ęmulati ſint, propter illa quæ eſt auſus, inquit. Quę nam uerò iſta ſint, adiungit, dicens: pro eo quod nõ eſt recordatus facere miſericordiam, & perſequutus eſt hominem pauperem & egenum & compũctum corde, ut morte afficeret. Et dilexit execrationẽ, & ueniet ei. Et noluit benedictionẽ, & procul amouebit ab eo. Poſt quę uerba deinceps oratiõe progreſſus, rurſus pauperem atq; egenum ſeipſum nominat, dicens: Et tu Domine, Domine fac mecũ miſericordiã propter nomen tuũ, quia benigna eſt miſericordia tua. Libera me, quia egenus & pauper ſum ego. Quibus poſt alia adiũgit: Genua mea infirmata ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt propter oleũ, & ego factus ſum opprobriũ illis: uiderunt me, & mouerũt capita ſua. Quæ ſanè ipſa nihilominus

ominus ſuum finem conſecuta ſunt, quo tempore qui præteribant, maledicebãt eit, mouentes capita ſua, & dicentes: Alios ſaluos fecit, ſeipſum nõ poteſt ſaluum facere. Quoniam uerò etiam nunc Iudęi patrum ſuorũ in ſeipſos execrationem attrahentes execrabilibus & nefarijs uerbis deteſtari Saluatorẽ ac Dominum noſtrum, omnesq́ quicunq; in fidem eius tranſierint, cõſueuere, idcirco deinceps adiungit: Maledicent illi, & tu benedices. Qui inſurgunt in me confundantur, ſeruus autem tuus lætabitur. Induantur, qui detrahũt mihi pudore: & operiantur ſicut diploide, confuſione ſua. Ego autem cõfitebor Domino in ore meo, & in medio multorũ laudabo eum. Quoniam adſtitit à dextris pauperis, ut ſaluam faceret à perſequentibus animam meam. Et ſanè conſtat, quàm multis etiam nunc rebus aduerſis conflictentur quicunq; execrationes aduerſus illũ in ſuis conuentibus iactant: quippe qui ab ijſdem temporibus ne reſpirare quidem, aut ſuſpicere unquam potuerint. quanquã ille feliciter in medio multarũ gentium per ſuum ipſius nouum teſtamẽtum ſuo patri laudem perficiat, dum eundem patrem adiutorem, & ſuę dextræ aſſeſſorem obtinet. quas ob res ita loquitur: in medio multorum laudabo eum, quia adſtitit a dextris pauperis. Salutem pręterea, quę ipſius mortem ſecuta eſt, docet his uerbis: Vt ſaluum faceret à perſequentibus animam meã. Supra enim quum illud dixerit, Perſecutus eſt hominem pauperem & egenum, & compunctum corde, ut morte afficeret: planeq́ ſuam mortem indicauerit, dum prophetiam circumſcribit, tum uerò ſalutem quæ mortem ipſius ſecuta eſt, ſignificauit, dicens: Quoniam adſtitit à dextris pauperis, ut ſaluum faceret à perſequentibus animam meam. A

Item de Iuda & argenteis, quibus Dominum prodidit: deq; reiectione apud Iudæos, tam eorum qui imperabant, quàm eorum quibus imperabatur. *Demonſtratio* IIII.

Zachar. 11. Et capiam mihi duas uirgas: unam uocaui pulchritudinem, & alteram uocaui funiculum. & paſcã oues meas, & auferam tres paſtores in mẽſe uno, & B
" grauabitur anima mea ſuper eos. Etenim animæ eorum rugierunt ſuper me,
" & dixi: Non paſcam uos. quod moritur, moriatur: & quod deficit, deficiat: &
" quæ reliqua ſunt, deuorent unuſquiſq; carnes proximi ſui. & capiam uirgam
" pulchram, & abijciam eam, ad diſsipandum teſtamentum meum, quod diſpo
" ſui ad omnes populos. & diſsipabitur in die illa, & cognoſcent Chananæi, o-
" ues quæ cuſtodiuntur mihi, quod uerbum Domini eſt. & dicam ad eos: Si ho
" neſtum eſt in conſpectu ueſtro, date mercedem meam, aut renuite. Et conſti
" tuerunt mercedem meã, triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Dimit-
" te eos in fornacẽ, & ſpecta num approbatũ ſit, quemadmodũ probatus ſum
" pro illis. Et accepi triginta argẽteos, et proieci eos in domo Domini in forna-
" cem. & abieci uirgam alteram, quæ dicitur funiculus, ad diſsipandũ teſtamen
" tum inter Iudam & Iſrael. Hæc igitur ſuum finem cõſecuta ſunt, quo tempo
" re, ut eſt apud Lucam, abiens Iudas locutus eſt cum principibus ſacerdotum
" & ſcribis & ducibus templi, quo modo illum eis traderet, & gauiſi ſunt, &
pacti ſunt argentum illi dare. Vt uerò apud Marcum legimus, quum abijt ad principes ſacerdotum, ut illum proderet, illi autem gauiſi ſunt, & promiſerunt ei ſe argentum daturos. Verùm apud hos quidẽ argentũ ſimpliciter nominatum eſt. Apud Matthæum autem numerus quoq; indicatur: qui ſanè ab eo quem poſuit Zacharias, minimè diſcrepat. Dicit igitur Matthæus: Tũc abiẽs unus de duodecim, qui dicitur Iudas Iſcariotes, ad principes ſacerdotum, dixit eis: Quid uultis mihi dare, & ego eum uobis tradam? Illi autem cõſtituerũt ei triginta ſtateres. Cõſentanea igitur hæc ſunt ei quod in prophetia dictum eſt à Domino, Et conſtituerunt mercedem meam triginta argenteos. Pro quo Symmachus quidem ait: Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Aquila uero: Et conſtituerunt mercedem meã tri-

A ginta argenteos. Quib. illud adiungitur: Et dixit Dominus ad me, Dimitte e-
os in fornacem, & uide num probatū ſit, quemadmodū probatus ſum pro il-
lis. Pro quo rurſus Aquila quidem ſic ait: Et dixit Dominus ad me, Dimitte
eos in fornacē, proijce eos ad figulū, immenſum precium quo ęſtimatus ſum
pro illis. Et ſanè attende, quo'nam pacto ipſe Dominus preciū ſuū confitetur
triginta argenteos datum eſſe. Videtur aūt ipſa uerborum excogitatio talem
prę ſe ferre ſenſum: Ego quidē Dominus à primo incipiens die, nunꝗ deſij
meæ benignitatis indicia uobis Iudæis impendere, innumerabilibusꝗ; uos be
neficijs afficere, non ſolum dum ad uos ab initio prophetas mitto, ſed etiā dū
me ipſum uobis præſentē exhibeo, tum in monitis ac documentis, rationali-
busꝗ; pręceptis, tum in ſignis & portentis, & alijs miraculorū generibus, tum
etiam in ſanationib. & medelis. uos ergo qui tanta beneficentia digni habiti
eſtis, date mercedē meā, aut renuite: ſic quidem ab illis, ut par eſt, fructus pie-
tatis, & indicia fidei erga ſeipſum poſtulans. At illi (ut in ea quam proximè an
te hāc poſuimus prophetia, dictū eſt) pro eo ut me diligerent, detrahebant mi
hi: & propoſuerūt aduerſum me mala pro bonis, & odiū pro dilectione mea:
& quum triginta argenteos cōſtituerint, tanꝗ eum qui tanti uenderetur, ęſti
mauerūt. Sed qm̄ uniuſcuiuſꝗ; opus quale ſit, ignis probabit, meritò imperat
ut mittantur in fornacem, illud adiungens, Quemadmodū probatus ſum pro
illis. Fornacem uero hoc loco ipſam domū Domini nominauere uidetur. Nā
cū Dominus dixerit, ut eſt apud Septuaginta, Dimitte eos in fornacem: tum
adiūgit, Et proieci eos in domo Domini fornacem: Vt uerò eſt apud Aquilā,
quū Dominus dixerit, Proijce illud, ipſum uidelicet argentū ad figulū: tū ad-
iungit, Et proieci illud in domo Domini ad figulū, At uerò, ex Symmachi e-
ditione, quū Dominus dixerit, Proijce illud in fornacem: tū adiungit uerba il
B la, Et proieci illud in domo Domini in fornacem. Num igitur hoc tunc forſi-
tan cōpletum eſt, cum Iudas q Dominum prodidit, uidens ꝙ Dominus con-
demnatus eſſet, pœnitentia ductus, retulit argentū principib. ſacerdotū, & ſe-
nioribus, dicens: Peccaui tradens ſanguinem innocentem. At illi dixerūt ei,
Quid ad nos? tu uideris. & proiectis argenteis in templo, receſſit: & abiens, la
queo ſe ſuſpendit. Princeps aūt ſacerdotū acceptis argenteis dixerūt: Nō licet
eos mittere in carbonē, quia preciū ſanguinis eſt. Conſilio aūt inito, emerunt
ex illis agrū figuli in ſepulturam peregrinorū. Quapropter uocatus eſt ager il
le, Ager ſanguinis, uſꝗ; in pręſentem diem. Tunc impletū eſt ꝗd dictū eſt per
Hieremiam prophetam dicentem: Et acceperūt triginta argenteos precium
appreciati, quem appreciauerunt à filijs Iſrael: & dederunt eos in agrū figuli;
ſicut cōſtituit mihi Dominus. Vbi diligenter cōſiderabis. quū hęc nō habean
tur apud Hieremiam prophetam, num arbitrari oporteat ea per quādam ma
litiam ex illo ſublata eſſe: an uerò librari erratum fuiſſe, qui negligentius ſan-
ctorum Euangeliorum exemplaria confecerit, & ex negligentia in errorem
inciderit, & pro Zacharia poſuit Hieremiam: utpote quum ita ſcripto opus
fuerit, Tunc cōpletum eſt quod dictum eſt per Zachariam prophetam. Pro *Hieremias in*
eo autem quod perperam conuerſum eſt, Et miſerunt eos in domo Domini *Mattheo po*
in fornacem: dictum eſt illud, Et dedi eos in agrum figuli. Planè enim in ipſa *nitur pro*
prophetia in templo Domini proiectum fuiſſe argentum dicitur, & ab Euan- *Zacharia.*
gelio itidem in templo: Proiectis enim, inquit Iudas argēteis in templo, receſ-
ſit. Et ſanè æquum eſt ex illis argenteis templum fuiſſe profanatum, & cōple-
tum fuiſſe illud: Ecce relinquitur uobis domus ueſtra deſerta. Porrò autem
etiam illud contemplare, num fornax dicta ſit domus Domini, propterea ꝙ
in templo Dei quaſi in fornace conflatoris, animos ex diuinorum ſermonum *Templum*
calore atque igne transformari contingit, aut alioqui non puros dum, tan- *fornax.*
quam in fornace igne explorātur, redargui. Idcirco Aquila dum ita cōuertit,
Et proiecit argentū in domo Domini ad figulū: planè nos docet, quemadmo-

dum diuinum uerbũ inſtar figuli habitet in domo Domini, & eorũ qui illuc A
accedunt animas informet ac renouet. Veruntamen quũ preciũ appreciati in
illa domo proiectũ, eam ipſam profanã reddiderit, meritò ſtatim adiungit: Et
abieci uirgam alteram, q̃ dicitur funiculus, ad diſsipandũ teſtamentũ inter Iu
dam & Iſrael. Ex illo enim illa gentis multitudo abiecta eſt procul ab antiqua
Dei tutela, q̃ prius illos cõſeruabat. Alteram aũt uirgam puto pro uniuerſa ſi
mul Iudaica gente hoc in loco accipi oportere. Qua de cauſa illam etiam funi
culum uocat, dicens: unã uocaui pulchritudinem, & alterã uocaui funiculũ.
Tum de altera euidenter adiungit illud: Et abieci uirgã alterã, quę dicitur fu
niculus, ad diſsipandũ teſtamentũ inter Iudã & Iſrael. Siquidem hi erant & fu
niculus, & uirga altera. Prior aũt quę pulchritudo nominata eſt, nõ alia fuerit
ꝗ ipſa Hieruſalem, adoratioq; Moſaica, omniſq; priſca conſtitutio, quę uetus
dicitur Teſtamentum. hocq; ipſum uel ex ipſa prophetia planè conſtiterit,
dum ait: Et capiã uirgam meã pulchram, & abijciam eam ad diſsipandum te-
ſtamentũ meum. Vides ut teſtamentum quidem ſuum, uirgam priorem eſſe
dixerit, alterã uerò uirgam funiculũ, & tamen ſe utrãq; abiectutum minatur:
quamuis prius dixerit, Et capiam mihi ipſi duas uirgas, unam uocaui pulchri
tudinem, & alterã uocaui funiculũ: pro quo Aquila quidem ſic cõuertit: V-
nam uocaui decorem, & alteram uocaui funiculũ. Symmachus aũt: Hanc qui
dem uocaui decorem, illam aũt uocaui funiculum. Hoc igiť uniuerſæ gentis
pulchritudinis, decoriſq; nomine, diuinam legem, & ꝗd in ea cõtinetur teſta
mentum meritò appellat. Venerabilitas enim illa urbis Hieruſalem, & q̃ in ea
ad munus põtificum, ſacerdotumq; pertinebant, tum etiam omnia quęcunq;
olim apud illos populus ex diuinis legibus, ac ex ueteri Teſtamento de mo-
re prius adminiſtrabantur, decens quidem ornatus ijs erant, qui talibus rebus
ornarentur. Funiculus aũt ipſa gentis multitudo apud ipſum quoq; Moſem B
uocata eſt, in illis uerbis: Facta eſt portio Domini populus eius Iacob, funicu-
lus hæreditatis eius Iſrael. At uerò huiuſce utriuſq; uirgæ mutationem ma-
gno impetu futurã ijs temporib. de quibus dictum eſt, diuinat: utpote, quum
& uetus ꝗd prius in ea erat teſtamentum, & pulchritudo q̃ in eadem olim cer
nebať, delenda fuerit, & ad nihilũ redigenda: ſimul ac precio illius æſtimato, q
triginta argenteis æſtimatus eſt, illi pro ſua ipſorũ impietate meritę ignominię
obnoxij facti ſunt. dicit igiť: Et capiam uirgam meam pulchram, & abijciã eã
ad diſsipandum teſtamentũ meum. Et rurſus: Et abieci uirgam alteram, quæ
dicitur funiculus. Ad hæc, quum in prophetia dicatur illud, Et auferam tres
paſtores in menſe uno: arbitror ſic tres ordines eorum ſignificari, qui olim

Tres ordines præſidũ apud ueteres.

populo Dei præerant, regum, põtificum, & prophetarũ: quoniam ab his tri-
bus quaſi paſtoribus, omnia quæ ad illos ueteres olim pertinebant, guberna-
banť. Sed quando tres iſti paſtores uno tempore cõuerſionẽ paſsi ſunt, Salua-
tore utiq; noſtro adueniente (nam & rex præter leges creatus, nõ ab ipſorum
genere oriundus, ſed externus ipſis tunc pręerat: & pontifex à Romanis ad ſa
crã functionem prouectus, nõ ex ſucceſsione generis, neq; ſecũdũ leges atq;
inſtituta, honorem illum obtinebat: nec propheta: qui uſq; ad Ioãnem perue-
niens, deſierat, amplius apud eos operabatur: ſed loco eius mendax quidem
prophesa & impius populũ decipiebat) meritò tria illa dona, quæ quõdam ſu
pra omne ornamentũ ac decus totã illam gentem ornabant, ſublaturũ ſe uno
tempore minatur, dicens: Et auferam tres paſtores in menſe uno, & grauabiť
anima mea ſuper eos. pro quo Aquila quidem ſic ait, Et mutilata eſt anima
mea in eis. Symmachus aũt, & exanimatus ſum in eis. Theodotiõ autem, Et
exanimata eſt anima mea ſuper eos. Et cauſam exanimationis oſtendit in ijs q̃
adiũgit, Etenim animæ eorũ rugierunt ſuper me. pro quo rurſus Aquila hoc
modo cõuertit, Etenim anima eorũ immaturauit in me. Symmachus autẽ, Et
anima eorum inualuit in me. Illi uerò quod apud Septuaginta dictum eſt, Et-
enim ani-

Google

A enim animę eorũ rugierunt ſuper me. Simile quiddã fertur etiam apud Hieremiã, quod ex perſona Domini profertur his uerbis: Dereliqui domũ meã, dimiſi hęreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorũ eius. facta eſt hæreditas mihi mea ut leo in ſylua, dedit ſuper me uocem ſuam numquid ſpelunca hyænę hæreditas mea mihi? has igitur ob res merito deinceps adiungit: Et dixi, Non paſcam uos: quod moritur, moriać, & quod deficit, deficiat: & q̃ reliqua ſunt deuorent unuſquiſq; carnes proximi ſui. Poſt quę ſubijcit: Et capiã uirgã meã pulchrã, & abijciam eam. Pro quo Aquila: Et accepi, inqt, uirgam meam decorẽ, & excidi illã, Moſaicam uidelicet adorationẽ. Ergo prima quidẽ uirga initio ſermonis, prima item quę frangatur & abijciatur, fore dicitur. Quum autem precium eius qui æſtimatus eſt, & pro eo argentum proditori erogatum, proiectum eſt in domum Domini tanq; in fornacem: tum uero etiam ea quæ ad alteram uirgam, hoc eſt quæ ad uniuerſam gentem pertinent, quid latura ſint mali, prophetice declaratur in illis uerbis: Et abieci uirgam alteram, funiculum ad diſsipandum teſtamentum inter Iudam & Iſrael. Et quoniam illorum reiectionem his uerbis plane oraculum indicauit, merito deinceps nõ amplius illos uim ptophetiarum intellecturos affirmat, ſed Cananęos, ſic dicens. Et cognoſcent Chananęi, oues quæ cuſtodiuntur mihi. q; uerbum Domini eſt. Cæterũ, qui tandem alij fuerint hi Chananęi, quàm nos ipſi? qui prius alieni eramus, & qui ex uniuerſis olim profanis atq; impijs gentibus, oues Chriſto cuſtoditi ſumus? qui etiam beneficio illius ſumus immutati, & ipſa uaticinia prophetarum intelligentes, cognitionẽ ueram uerbi Domini accepimus. Iidem nos qui ſumus Chananæi, nouimus atq; intelleximus ea quæ dicuntur. Non nouerunt autem, neq; intellexerunt, qui nomine Iſrael gloriãtur, & qui ſemen Abrahæ iactare conſueuerũt.

B

Item de Iuda nominatim. *Demonſtratio* V.

Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo in ungue adamantino, exaratũ ſuper latitudinem cordis eius, & in cornib. altarium ueſtrorum. Quum recordati fuerint filij eorum ararum ſuarum & lucorum ſuorum in ligno denſo, & in collibus excelſis, robur tuum omnes theſauros tuos in direptionem dabo, & excelſa tua in peccato in omnib. finibus tuis. & priuaberis, & humiliaberis ab hæreditate, quam dedi tibi. & transferam te ad inimicos tuos in terram quam nõ nouiſti: quoniã ignis accenſus eſt in furore meo: uſq; in ſeculũ ardebit. Tametſi hæc nõ apud Septuaginta, attamen in Hebraico textu atq; in reliquorũ interpretũ editionibus, item in exquiſitiorib. quoq; ipſorũ Septuaginta exemplaribus cum appoſitione ſtellularũ, neceſſario ea appoſuimus, tanquam, ea quę nominatim ipſum proditorẽ Iudã ſignificẽt: & peccatũ quod ab illo commiſſum eſt, fieri non poſſe ut unquam aboleatur. Hoc enim mihi uidetur ſignificare illud, Peccatum Iuda ſcriptum ſtylo ferreo in ungue adamantino. Poterunt item referri ad uniuerſam Iudaicam gentem, quib. deinceps ipſo ordine poſt ipſorum ſcelus indelebile, extremam quæ ipſos punitura eſt perniciem interminatur: quæ non eſt nunc ſingulatim ad uerbũ interpretandi tempus. Sed quando tam multa hactenus de eo qui Saluatorem ac Dominũ noſtrum erat proditurus, alijsq; qui illi inſidias facturi erant, diuinitus prædicta expoſuimus: tempus iam fuerit quæ ſub ipſam eiuſdem paſsionem euentura fuerunt, ut item diuinitus per prophetas denunciata ſint, intueri.

Hierem. 17. (marginal note; lines of the quotation marked » in the margin)

De ſolis defectu, qui in ipſa Saluatoris noſtri paſsione accidit: & de extremo Iudaicæ gentis interitu. *Demonſtratio* VI. *Cap.* II.

IVrat Dominus in ſuperbiam Iacob, ſi obliuiſcetur in uictoriam omnia opera ueſtra: & ſuper his non turbabitur terra, & lugebit omnis qui habitat in ea: & aſcendet quaſi fluuius conſummatio, & deſcendet quaſi fluuius Aegypti. & erit in die illa, dicit Dominus, occidet ſol in meridie, & obtenebrabitur ſuper terram in die lux. & conuertam ſolennia ueſtra in luctum, & om- Amos 8.

nia cantica ueſtra in lamentum. & inducam ſuper omnem lumbum ſaccum, A
& ſuper omne caput caluitiē:& ponam eum tanq̃ luctum dilecti:& qui cum
eo fuerint, tanq̃ diem doloris. ecce dies ueniunt, Dicit Dominus,& mittam
famem in terram: nō famem panis,neq; ſitim aquæ, ſed famē audiendi uerbū
Domini.& cōmouebuntur aquæ à mari uſq; ad mare,& ab aquilone uſq; ad
orientem circuibunt quærentes uerbū Domini,& nō inuenient. Cōtumeliā
& ſuperbiam & inſolentiam aduerſus Saluatorem noſtrū,quam in illū excitarunt
Iudæi, hæc prophetia prędicens,iurare Dominū cōtra ſuperbiam Iacob,
nō futurā eſſe obliuionem eorum q̃ cōtra ipſum auſi ſint, dignaq; luctu mala
paſſuram eſſe ipſorū terram, unà cū habitatoribus: neq; ultra,ſicut prius,ubi
breuiter emendati fuerint,eſſe iterum reſtituendos,ſed in cōſummationem q̃
ad ipſos ſpectant,eſſe uentura. Siquidem aſcendet, inquit, ut fluuius cōſummatio
ipſorum:ſic utiq; iram quæ illos non aliàs quam Romanis regnantibus
inuaſerit,per fluuiū aſcenſurū ſuper eos, ueluti qui prius in ſublimi uerſarentur,
ſignificans. Deinceps poſt hanc,de qua dictum eſt,cōtra illos immiſſam à
Deo iram,rurſus ad illos ſpectantia negotia,perſequitur: Vt fluuius,inquit,
Aegypti deſcendet. Quib. uerbis ſignificari arbitror, quæ olim ſublimia & apud
Deum uenerabilia fuerint,& quæ quaſi in ſublimi poſitæ Iudaicę gentes
prælationes,ea ſimilia & fluentis,& reb. nationum fide carentiū, fluuiq; inſtar
laborantibus,eſſe conſtituenda,ac de ſublimiori in inferius eſſe præcipitanda.
Deinde poſt hæc ipſa quę dicta ſunt, ipſo ordine ea quę ſub ipſum ſalutaris
paſsionis tempus euenerint aperiens, In illo, inquit, die dicit Dominus, occidet
ſol in meridie, & obtenebrabit ſuper terrā in die lux. quę ſanè euidentem
exitū ſortita ſunt tunc,quum Saluatore in altum ſublato,ut eſt apud Euangeliſtam,
à ſexta hora tenebræ factę ſunt ſuper uniuerſam terram uſq; ad horam
nonā.& circa horam nonam exclamauit Ieſus uoce magna,dicens: Eli,Eli,lama
ſabachthani. Quæ quum in hunc modum ſuū finem cōrigerint,deinceps B
adiungit: Et conuertā ſolennia ueſtra in luctum,omnia cantica ueſtra in lamētum.
& inducam ſuper omnem lumbum ſaccum,& ſuper omne caput caluitiem.
& ponam eum ſicut luctum dilecti,& eos qui cum ipſo fuerint,ut diem
doloris: Ecce dies ueniunt, dicit Dominus,& mittam famem ſuper terram:
non famem panis, neq; ſitim aquæ,ſed famem audiendi uerbum Domini, &
quæ ſequuntur. Quæ quidem omnia propter ſuperbiam ipſorum,qua aduerſus
Chriſtum uſi ſunt:diuinitus prędicta,euidentem oraculi exitum oſtenderunt
poſt ipſorum aduerſus Saluatorem noſtrū inſidias. Non ergo ante illud
tempus, ſed ex illo tempore in hunc uſq; diem ſolennia illorū in luctum conuertit
Deus,et cantica in lamentum:quippe qui illos celeberrima ciuitate priuauerit,
& uenerabile illud ſanctuarium quod illa erat, Tito ac Veſpaſiano apud
Romanos imperantibus, euerterit:uſq; adeò,ut nō amplius uenire & celebrare
in ea legitima ſolennia,& legitimos conuentus poſsint. Cæterùm,
quid opus eſt dicere, quemadmodum fames audiendi uerbum Domini, omnes
illos inuaſerit? propterea quòd procul a ſeipſis Dei uerbum exegerint,
quum illud uno animo negauerunt,& ab eodem negati ſunt.

Item de ſolis defectu, & de tempore Saluatoris paſsionis. *Demonſtratio* VII.

Zach. 14. Et adueniet Dominus Deus meus, & omnes ſancti cum eo. in die illa non
" erit lux.& frigus,& gelu erit in uno die.& dies ille notus Domino, & neque
" dies, neque nox, ad ueſperam erit lux.& in die illo egredietur aqua uiua de
" Hieruſalem,dimidiū eius in mare primū,& dimidiū eius in mare extremum,
" in æſtate & in uere erit ſic.& erit Dominus in regem ſuper uniuerſam terrā.
" in die illa erit Dominus unus & nomen eius unus, ambiens omnem terrā &
ſolitudinem. Hæc quoq; in aduentu Saluatoris noſtri cōpleta ſunt, cum aduenit,
ſiue cum ſuis ſacris apoſtolis, ſiue cum ſuis ſanctis, diuinis uidelicet
quibuſdam poteſtatibus & incorporeis ſpiritus, necnon angelis & miniſtris
ſuis,

C

A ſuis,de quibus dictum eſt in ſacris Euangelijs,quòd utiq; ad illum acceſſerint
angeli,& illi miniſtrauerint. Porrò aũt die illo (ſic autem ſacrę literæ cõſueue
runt omne tempus uocare,quo ille inter homines uerſatus eſt) una cum alijs
prædictionib. etiam quod nũc tractatur,oraculum cõpletum eſt, cũ utiq; ſub
illius paſsionis tempus ab hora ſexta tenebrę factæ ſunt ſuper uniuerſam ter-
ram uſq; ad horam nonam. Ex quo ſic ait prophetia: In die illo non erit lux. Et
rurſus: Et neq; dies,neq; nox,ad ueſperam erit lux. quib. uerbis perſpicuè in-
dicari puto illius temporis conditionẽ, cũ Saluatore noſtro altius ſublato in
ipſa diei luce,nox ab hora ſexta id quod circũ terram eſt, obtinuit uſq; ad ho-
ram nonam. Poſt quam rurſus deſinẽtib. tenebris,dies & lux reuerſa eſt,poſt
quę rurſus cõſueta nox ſecuta eſt. Quæ omnia ſermo propheticus innuit,ubi
ait: Et dies ille notus Domino,& neq; dies,neq; nox, ad ueſperã erit lux: dies
quidem ille nõ erat,propter meridianas tenebras. ſed nec item nox,propter ip
ſius diei recurſum,quẽ indicauit ſignificans per illa uerba, Ad ueſperam erit
lux. Quis aũt nõ admiretᷣ etiam hybernæ horæ cõmemorationẽ,quam ipſam
itidem diuinauit oraculũ,cum ait: Et frigus & gelu erit. Quod itẽ ipſum,Euã *Frigus in paſſione Domini.*
gelij teſtimoniũ cõmendat,cum Petrus dum Ieſum ſequitᷣ, accenſo igne in a-
trio Caiphæ,unà cum alijs calefaciebat ſe. Proinde Ioannes frigoris quoq; mẽ
tionem apertiſsimè facit,dicens: Stabant ſerui & miniſtri ad prunas,quia fri-
gus erat,& calefaciebant ſe. Et ad uerbum quidem huiuſmodi finem contige
runt,quæ ſic prædicta ſunt,ad ſenſum uerò,quũ Iudęis ſalutare lumen illuxiſ
ſent, ipſiq; potius tenebras quàm lumen amplexi eſſent, hoc quod ab ipſis
electum,aſſumptumq; eſt uniuerſam ipſorum nationem inuaſit. Cum enim
ipſi receſsiſſent à luce,& eos obſcura nox occupaſſet,obſcuratis ipſorũ menti
bus, eo q illuminatio Euangelica radios ſuos in corda ipſorũ nõ immitteret,
B quinetiam refrigerata ipſorum erga Deum charitate,talium rerũ ſigna meri-
to expreſſa ſunt, & in tali ſalutaris aduentus Dei cõpleta ſunt ea, quæ ad hoc
oraculũ pertinent,dum aqua uiuens erumpit ex Hieruſalem,& in oẽs gentes
progreditur fœcundus & uitæ apportator Euangelicæ doctrinæ ſermo: qui
cũ profectus ſit de Iudæa,& de ipſa Hieruſalem,diſſeminatus poſtea eſt in om
nem terram,& in oẽs orbis terrarũ fines. Huius uerò aquæ ipſe quoq; Salua-
tor ac Dominus noſter meminit,dum loquitᷣ cum muliere Samaritana. Si ſci
res,inquit,quis eſt qui petit à te bibere,tu petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquã
uiuam. Quanta autem ad eos qui uiuam rationalemq; aquam guſtauerint,
uentura ſit utilitas, declarat deinceps, dum docet quemadmodum qui eam
aquam biberint, & multos illos qui antea ipſis imperabant, malignos dæmo-
nas abnegauerint,ij unum ſui ipſorum & dominum & regem cõfitebuntur:
item quòd is dominus,qui ab unis Hebræis antea noſcebatur, rex fiet omniũ
earum nationum, quę ex uniuerſa terra in ipſius fidem uenerint, & nomen
eius unum erit ambiens uniuerſam terram & ſolitudinem. quod quidem ip-
ſum ubi quis uiderit,qui fieri poſsit ut non admiretur? etenim à Chriſti uoca
bulo,Chriſtus porrò ipſe Dominus eſt,Chriſtianorum nomẽ deductum om-
nem locum & ciuitatem & regionem ipſasq; in deſertis orisq; extremis terræ
habitantes nationes circuiuit,fidem eo modo faciens & conſentiens huiuſce
prophetiæ uaticinio.

De ijs quæ in ipſa ſalutari paßione facta ſunt. In finem pro ſuſceptione matutina. Demonſtratio VIII.

Deus Deus meus reſpice in me,quare me dereliquiſti? longè à ſalute mea *Pſalmo 21.*
uerba delictorum meorum. Deus meus clamabo per diem ad te,& non ex- "
audies: & per noctem,& non ad inſipientiam mihi. Tu autem in ſanctis habi- "
tas,laus Iſrael. In te ſperauerunt patres noſtri: ſperauerunt,& liberaſti eos. "
Ad te clamauerunt,& ſalui facti ſunt. In te ſperauerunt,& non ſunt confu- "
ſi. Ego autem ſum uermis,& non homo: opprobrium hominum,& abiectio "

,, plebis. Omnes uidentes me, ſubſannauerunt me: locuti ſunt labijs, & moue- A
,, rũt caput. Sperauit in Domino, eripiat eum: ſaluum faciat eum, quoniã uult
,, eum, quoniam tu es, qui extraxiſti me de uentre, ſpes mea ab uberibus matris
,, meę. In te proiectus ſum ex utero. De uentre matris meę, Deus meus es tu.
,, ne diſceſſeris à me, quoniam tribulatio proxima eſt, quoniam non eſt qui ad-
,, iuuet. Circumdederunt me uituli multi, tauri pingues obſederunt me. Ape-
,, ruerũt ſuper me os ſuum, ut leo rapiens, & rugiens. Sicut aqua effuſus ſum,
,, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. Factum eſt cor meum tanquam cera lique-
,, ſcens, in medio uentris mei. Aruit tanquam teſta uirtus mea. Et lingua mea
,, adhæſit gutturi meo, & in puluerem mortis deduxiſti me, quoniam circũde-
,, derunt me canes multi. Congregatio malignantium obſedit me. Foderunt
,, manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea. Ipſi uerò con-
,, ſiderauerunt, & inſpexerunt me: diuiſerunt ueſtimenta mea ſibi, & ſuper ue-
,, ſtem meam miſerunt ſortem. Tu autem Domine ne procul amoueas auxiliũ
,, meum. Ad ſuſceptionem meã reſpice. Eripe a framea animam meã, & ex ma
,, nu canis unicam meam. Salua me ex ore leonis, & à cornibus unicorniũ hu-
,, militatem meam. Narrabo nomen tuum fratrib. meis. In medio eccleſiæ lau-
,, dabo te. Qui timetis Dominum, laudate eum. Omne ſemen Iacob glorifica-
,, te eum. Timeant eum omne ſemen Iſrael, quoniam non ſpreuit, neque mole-
,, ſte tulit deprecationem pauperis, neq; auertit faciem ſuam à me: & quum cla
,, marem ad eũ, exaudiuit me. A te laus mea in eccleſia magna. Vota mea red-
,, dam in conſpectu timentiũ eum. Comedent pauperes, & ſaturabuntur, & lau
,, dabunt Dominũ, qui requirunt eum, uiuent corda eorum in ſeculum ſeculi.
,, Reminiſcentur & cõuertentur ad Dominum omnes fines terræ, & adorabũt
,, in conſpectu eius uniuerſę familiæ gentiũ, quoniã Domini eſt regnum, & ip-
,, ſe dominatur gentibus. comederunt & adorauerunt omnes pingues terræ;
,, in conſpectu eius prolabentur omnes qui deſcendunt in terrã, & anima mea
,, ille uiuit, & ſemen meũ ſeruiet ei. annũtiabitur Domino generatio uẽtura, &
,, annunciabunt iuſtitiã eius populo qui naſcetur, quem fecit Dominus. Illud
quidẽ Deus Deus meus reſpice in me, quare dereliquiſti me? q̃d initio Pſal-
mi dictũ eſt a Saluatore noſtro, ut eſt apud Matthæum, ipſo paſsionis tempo-
re dictũ eſt, in hunc modũ: A ſexta autem hora tenebræ factę ſunt ſuper uni-
uerſam terrã uſq; ad horam nonã. & hora nona clamauit Ieſus uoce magna:
Eloim, Eloim, lama ſabachthani. quod ex interpretatione eſt: Deus Deus me
us, quare dereliquiſti me? accepta uero ſunt Hebraica uerba ex ea, quę nunc
eſt in manibus, prophetia. Siquidem uel ijſdem ſyllabis illud ipſum, Eli, Eli,
lama ſabachthani, initio Pſalmi continetur. quod Aquila in hunc modum in-
terpretatus eſt: Fortis meus, fortis meus, quare dereliquiſti me? Porro quod
hæc eandem cum ijs quę paſsionis tempore à Saluatore noſtro dicta ſunt, ha-
beãt uim, nemo utiq; negauerit. Tempus igitur iam nunc fuerit, Pſalmum i-
pſum abſq; controuerſia ad alium nullũ referre, quàm ad illum: quandoqui-
dem illi uni, & nulli præterea alij, quę in eo continentur, conueniunt. Planiſ-
ſimè igitur in illo cum alia completa eſſe conſtat, quæ in hoc Pſalmo legun-
tur, tum uerò etiam illud quod ita ait: Diuiſerunt ueſtimenta mea ſibi, & ſu-
per ueſtem meã miſerunt ſortem. Traiectionem uerò clauorũ, qui illius ma-
nibus ac pedib. in cruce affixi ſunt, euidentiſsimè indicat, dum ait: Foderunt
manus meas, & pedes meos: dinumerauerũt omnia oſſa mea. Sic etiã reliqua
uni illi, nec alij cuipiã pręterea conuenient, quemadmodũ progreſsi lõgius o-
ratio demonſtrabit, aut certè quouis ſuo arbitratu quãuis aliã proferat perſo
nam aut regis aut prophetæ, aut alicuius eorum, qui quondam apud Iudęos
Dei amici & familiares extiterint, oſtẽdatq; ſi poſsit, ea quæ ita deſcripta ſunt,
huic conuenire. Sed enim cui unquam eorum quos in utero mater geſtaue-
rit, tãtum uirtutis, tantũq; uirium adfuit, ut cõſtanti cogitatione animoq; im

pertur-

A perturbato,& mente ſobria & erecta, Dei cognitionem acceperit,& omnem ſuam ſpem in Deo collocauerit? uſq; adeò ut potuerit dicere? Quoniã tu es qui extraxiſti me de uentre matris meæ,ſpes mea ab uberibus matris meæ, in te proiectus ſum ex utero,de uentre matris meæ,Deus meus es tu. Quis porrò unq; ubi ipſe tantæ curæ Deo fuerit,pòſt opprobrium hominũ,& abiectio populi factus eſt? à quibus autem & cuiuſmodi uitulis,aut tauris intelligendum eſt hunc fuiſſe circundatũ? & quid tãdem huic ipſi accidit,ut quaſi aqua effuſus ſit? & quomodo eiuſdem oſſa diſperſa ſunt? & qua ratione in puluerẽ mortis deductus eſt? & ſimul ac in talem puluerem eſt deductus, adhuc & talia loquit̃,& uiuit,& uocalem ſe pręſtat? & qui'nam alij canes illũ circũdederunt præter eos, q̃s dixit & tauros & uitulos? quod uerò cõſilium malignantium non ſolũ manus,ſed etiam pedes huiuſce de quo ſermo eſt,foderunt? q etiam poſtq; eundem euexerunt,partem quidem ueſtimentorũ ipſius diuiſere,partem uero iactis ſortib. arripuerunt? & quę'nam framea illa? quis canis? quis leo? qui item illi dicunt̃ unicornes eum,de quo ſermo eſt,obſidentes? et qua fiducia poſt tantam contra id genus luctã, ac poſtq; in puluerem mortis deductus eſt, pollicet̃ ſe nomen patris ſui narraturũ non omnib. ſed ſolis ſuis fratrib. & qui tãdem hi fratres (quæ'nam uerò eccleſia hæc, de qua is qui talia pertulit,ita loquit̃? In medio eccleſiæ laudabo te? quibus etiam illud adiũgit: ꝙ utiq; non una Iudaica gens,ſed omnes fines terræ reminiſcent̃, & conuertẽtur ad Dominũ,& adorabunt in conſpectu eius omnes familiæ gentium. Cæterum tu quoq; ubi per te ipſum ſingula eiuſdẽ Pſalmi uerba exploraueris facile intelliges, utrum ea quæ in ipſo continent̃ ad uulgarem quempiam referri poſsint. quod cum feceris, certè non inuenies cui tandẽ illa conueniant, præter unum Saluatorem noſtrum, qui omnium & fideliſsimè & uerisſimè
B huiuſce Pſalmi uoces in ſuam perſonam aſſumpſit, quemadmodum Euangeliſtæ teſtificati ſunt. Matthæus quidem illis uerbis quæ antea retulimus, Marcus aũt ijs quibus etiam ille, utpote qui in hunc modum narret: Et facta hora ſexta, tenebræ factæ ſunt ſuper totam terrã uſq; ad horam nonam. Et hora nona exclamauit Ieſus uoce magna, dicens: Eli eli lama ſabachthani: quod eſt ex interpretatione, Deus Deus meus, ad quid dereliquiſti me? Et quidam ex audientib. dicebant, Heliam uocat. Age igitur poſthac ipſo ordine uideamus, qua ratione ea quæ in hoc Pſalmo continent̃, ad illum referenda ſint. Ac primùm inſcriptionem ipſam tractemus, quæ talis eſt, In finem, uel quemadmodũ Aquila edidit, Victoriæ autori. uel etiam, ut Symmachus, Ad uictoriam pro ſuſceptione. Hæc ſanè nobis ueniunt in mentem, propterea quòd ſalutaris illa paſsio, ut ſcripta Euangeliſtarum demonſtrant, perfecta eſt circiter horam nonã, factis iam tenebris, ab hora ſexta uſq; ad horam nonã. qua ſanè hora etiam uocẽ magnã emiſit, & ea quę paulo antè recitauimus, protulit: ut planè ſit confitendum, illius paſsionem ad ueſperam nocte aduentãte fuiſſe. At reditus eiuſdem à mortuis, quæ fuit ſuſceptio patris illum ſuſcipientis, & ad ſeipſum ex regionibus mortis attrahẽtis, atq; aſſumentis, circa aurorã fuit; quemadmodum rurſus Euangeliſtarum teſtimonio confirmatur. Siquidem Lucas hæc ait: Vna autem ſabbatorũ ualde diluculò uenerunt ad monumentum ferentes quæ parauerant aromata, mulieres uidelicet, & nonnulli cum eis. Inuenerunt autem lapidem reuolutum à monumento, & ingreſſæ non inuenerunt corpus, propterea quòd iam tum Saluator noſter à morte erat excitatus. Hoc uerò ipſum Marcus quoq; oſtendit, ſic dicens: Et ualde manè una ſabbatorum ueniunt ad monumentũ ortò iam ſole, & dicebant ad ſe inuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monumẽti? erat quippe magnus ualde. & ueniunt, & inueniunt illum reuolutũ. Erat autẽ iam tum excitatus. Habes apud Ioannẽ quoq; idem teſtimonium hoc modo: Vna aũt ſabbatorũ uenit Maria Magdalene manè ad monumentum, cum adhuc tenebræ eſſent,

& uidet lapidem ſublatum à monumento. Matthæus quoq;, tametſi Sero ſab
batorum, dixit, attamen adiungit: Ea quæ illuceſcit in unam ſabbatorū, uenit
Maria Magdalene, & alia Maria, uidere ſepulchrū, & ecce terræmotus factus
eſt magnus. Angelus enim Domini deſcendens de cœlo acceſsit, & reuoluit
lapidem ab oſtio monumenti. Hæc addidi neceſſariò, ut oſtenderē quænam
ſit ea quæ in Pſalmo prædicitur ſuſceptio matutina. Nam cū ſignificet ea quę
ad paſsionem Saluatoris noſtri pertinent, nec in paſsione deſierit ea quæ ad i-
pſum ſpectat diſpēſatio. paſsionis uerò finis ipſa fuerit à morte ad uitam reſti-
tutio, & matutina ſuſceptio: meritò oraculū huic fini admirabili ipſam dedi-
cat ſcripturā, nō ſecus ac ſi omne huiuſmodi argumentū, & earū uexationum
quæ finem ipſum, reditum utiq; de morte ad uitā anteceſſerunt, & ſuſceptio-
nis matutinæ cauſa inductum ſit. Vbi ergo Saluator ac Dominus illud dixit,
Deus Deus meus reſpice in me, quare dereliquiſti me? ac deinceps illud ad-
dit: Ego aūt ſum uermis, & nō homo, opprobrium hominū, & abiectio popu
li. necnon illud ſubiecit: Circundederunt me uituli multi, tauri pingues obſe
derunt me. & euidenter ſuam mortem denūciauit ex illo: In puluerē mortis
deduxiſti me, quoniā circundederunt me canes multi. cōgregatio malignan
tium obſedit me. foderūt manus meas, & pedes meos. Præterea ubi etiam ea
quæ ſub ipſam paſsionē ſibi euenerūt, ſignificauit illis uerbis: Diuiſerūt ueſti
menta mea ſibi, & ſuper ueſtem meam miſerunt ſortem. Hæc atq; his ſimilia
ubi prædixit, non intra hæc ſtetit, ſed adiungit: Qui timetis Dominū, laudate
eum: quoniā nō ſpreuit neq; moleſtè tulit deprecationē pauperis, neq; auer-
tit faciem ſuam à me: & cū clamarē ad eum, exaudiuit me. Qua aūt ratione di
ceret ſe exauditū? ſi nō cōſecutus eſſet quæ optauerat, quæq; ſuperius depre
catus fuerat, cū dixit illud: In puluerē mortis deduxiſti me, eripe a framea ani
mā meam, & de manu canis unicā meam. hęc eñ cum oraſſet, ac ſe ex his eri-
pi & liberari precatus fuiſſet, tum ea ipſa conſecutus quæ orauerat adiungit:
Nō ſpreuit, neq; moleſtè tulit deprecationē pauperis, neq; auertit faciē ſuam
à me: & cū clamarem ad eum, exaudiuit me. ubi euidenter ſuum de morte ad
uitā reditum ſignificat, qui ſub matutinā ſuſceptionem extitit, quā Pſalmus
deinceps longius progreſſus indicauit, ubi dixit: Tu autem Domine ne amo
ueas longius auxiliū meum, ad ſuſceptionem meam reſpice. Sed quā tādem
aliam ſuſceptionem, niſi eam quā inſcriptio Pſalmi ſignificauit? Cæterū hæc
quidem dicta ſint à nobis in ipſam Pſalmi inſcriptionē. in illo aūt, Eli Eli lama
ſabachthani, quod cum à Saluatore noſtro ipſis Hebraicis nominib. dictū ſit
ſub ipſum paſsionis tempus, in Pſalmi initio poſitum eſt, uide quæſo ne qua
inſit profundior contemplatio apud Hebręos. nam Eloim Deus nominatur,
& hoc per totam propemodum ſcripturam inuenies, quando uel propriè ſic
apud LXX etiam nunc Hebraica uoce nominatur, apud ipſos tamen He-
bræos aliæ nonnullæ ferunt appellationes, ad diuinā naturam ſignificandam,
ut illud, Saddai, ut illud Iao, ut illud El, aliaq; his ſimilia. ergo Pſalmus qui nūc
in manibus eſt, illud Eli eli lama ſabachthani, initio habet, quo etiam Saluator
noſter uſus eſt, non autem illud Eloim. Proinde Aquila cum diuerſitatē Dei
appellationis, quæ ex ipſo Eloim ſignificatur, apud Hebræos uidiſſet, illud de
quo nunc agimus, in illo Eli eli, non ita quemadmodū reliqui cum converte
ret, enunciandū putauit: ſed, Fortis meus, fortis meus, quare dereliquiſti me?
quod quidē ſi exquiſitius eloqui uolueris, dices: Robur meum, robur meū.
Quare ex huius interpretatione, agnus Dei qui eſt noſter Saluator, dū illud,
Eli eli, dicit ad patrem: illud dicit, Fortis meus, fortis meus, quare dereliquiſti
me? & forſitan q; ipſum dereliquerit fortis ſuus, idcirco crucifixus eſt, ut ait
Apoſtolus. Etenim crucifixus eſt ex infirmitate, & uiuit ex uirtute Dei: qui
quidē nunq; cruci eſſet affixus, niſi fortis ſuus ipſum dereliquiſſet. Et ſanè in
ſpice tu, q; bene conuenerit agnū Dei, qui ut ouis ad occidendum ſit ductus,
& ut

Digitized by Google

A & ut agnus coram tondente obmutuerit, ſuas uires ad ipſum Deum referre, & nihil proprium ſe habere arbitrari, niſi unũ patrem. Proinde etiam fortem ſuum, ipſum patrẽ uocat. ſanè quemadmodũ uel in decimoſeptimo Pſalmo robur ſuum, & firmamentũ, & refugiũ eundẽ nominat, dum dicit, Diligã te Domine robur meum. Dominus firmamentũ meum, & refugiũ meum, & liberator meus. Deus meus, adiutor meus, & ſperabo in eum. Protector meus & cornu ſalutis meæ, & ſuſceptor meus. Dereliqt ergo illũ fortis ſuus, cũ uoluit illũ uſq; ad mortẽ, & mortẽ crucis deſcendere, & ꝓ uniuerſo mundo precium q̃ animæ redimerent̃ exhiberi: & uitæ eorũ qui in fidem eius ueniſſent, expiationem fieri. Ille uerò protinus diuinũ ac paternũ decretum intelligens, cognoſcensq; ſi quis unq; alius, cauſas propter quas à patre eſſet relinquendus, multo etiã amplius ſeipſum demiſit, mortemq; pro nobis ingenti alacritate ſubiuit, factusq; eſt is qui erat, & ſanctiſsimus & benedictus, pro nobis execratio: & qui peccatũ nõ nouit, peccatũ, ut nos efficiamur iuſticia Dei in ipſo. Adhæc ubi peccata noſtra deterſit, tum cruci affixus eſt, quod quidẽ nos pati oportebat, & pro redimẽdis animis noſtris ipſe factus eſt precium: uſq; adeò, ut non immeritò illud propheticum poſsimus dicere: Ipſe peccata noſtra fert, & pro nobis eſt in dolore. Et ipſe uulneratus eſt propter peccata noſtra, & elanguit propter iniquitates noſtras, ut liuore eius nos ſanaremur. Etenĩ tradidit illum peccatis noſtris. Quocirca tanq; traditus à patre, & lãguidus factus, & tanq; is qui peccata noſtra aſſumpſerit, ut ouis ad cædẽ eſt ductus. His concordat etiam Apoſtolus, dum ita ait: Qui proprio filio nõ pepercit, ſed pro omnib. nobis tradidit illum. Cæterùm excitãs nos ad inquirendam cauſam cur ipſum pater deſeruerit, ait: Quare me dereliquiſti? Cauſa porro hæc fuit, omnis humani generis redemptio ac liberatio, quæ præcioſo illo ſanguine facta B eſt, à priore illa intolerabili ſeruitute, qua ſub uiſum effugientib. dominis, impuris utiq; dæmonib. & malignis principib. ac ſpiritibus premebant̃. & alia item ratione deſeruit illum pater, ut illud ſcilicet oſtenderet̃, affectionem pro hominib ipſius quoq; Chriſti fuiſſe. Quapropter cũ illius animæ ius ac poteſtatem nemo haberet, uolens ipſe pro hominib. illam poſuit, ita ſanè quemadmodum docet ipſe dum ait: Nemo tollet animam meam à me: poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo rurſus ſumẽdi eam. His quę dicta ſunt, deinceps adiungit: Longè à ſalute mea uerba delictorum meorum. Pro quo Aquila quidẽ, Lõgè à ſalute mea uerba fremitus mei, expoſuit. Symmachus aũt, Receſſerunt a ſalute mea uerba luctuum meorum. nec non apud quintã, quæ fertur, interpretationem dicitur, Lõgè à ſalute mea uerba deprecationũ mearum. Ita uides in nulla harum conuerſionum quæ poſterius dictæ ſunt, illud Delictorum meorum haberi: quippe cum interdum librarijs errantib. huiuſmodi uarietates libris cõtingere ſoleant. Ex multorum aũt interpretatione inueſtigandũ eſt, utrum in his quiſpiam illum noſtra delicta ſua facientem, talia enunciaſſe dixerit. His deinceps adiungit: Deus meus clamabo per diem, & nõ exaudies: & per noctẽ, & non ad inſipientiam mihi. pro q̃ Symmachus: Deus meus, inquit, clamabo interdiu, & nõ exaudies: & noctu, & nõ eſt ſilentium. Ergo in his patrem ſuum tanq; ſe non exaudientem admirat̃, utpote cũ nouum hoc atq; inuſitatũ inſpiciat. Ille aũt huic audientiã ad idoneum exaudiendi tẽpus reſeruauit. Hoc uerò fuit, ſuſceptionis matutinæ excitationisq; à morte ad uitam tempus, quo ſanè tempore ſi quando ad alium quempiam, ad ipſum quoq; iuſte dicendũ fuit: In tempore accepto exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te: ecce nũc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Dici uerò poſſunt hæc alia quoque ratione à Saluatore noſtro, tanquam ab eo, qui conſueuerit ſemper quidem & in omnibus exaudiri à patre: nunc autem, qui etiam fidem habeat ſe eſſe exaudiendũ, nõ ſecus ac ſi planius diceret, Nũquid fieri poteſt ô pater, ut ego unicus ac dilectus filius, dũ ad te patrem meum clamo, &

mo,& uociferor,non exaudiar? ſiquidem hoc ipſum ille idem docet in Euangelio Ioannis, ubi de Lazaro ſermo eſt. Nam cum dixiſſet, Tollite lapidem à monumento: ſuſtulit deinde oculos ſuos ad cœlũ,& dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audiſti me. Ego autem ſciebam, quòd ſemper me audis. Si igiť ſemper illum audit, nunc quoq; non dubitans, ſed planè cõpertum habens ſe eſſe audiendum. & tanq; fieri non poſsit, ut non audiatur, ex interrogatione ait, Deus meus clamabo interdiu,& non exaudies? nobis uidelicet interrogationis notam addentib. ad uerbum Exaudies: & contrarium eius, quod interrogatum ſit, ſubintelligentibus. Siquidẽ hoc ipſum paulo pòſt ſermone progreſſus oſtendit deinceps in Pſalmo, dicens: Non ſpreuit, neq; moleſtam habuit deprecationem pauperis, neq; auertit faciem ſuam à me: & cum clamarẽ ad eum, exaudiuit me. Quomodo igitur negatiuè illud dicetur? Deus meus clamabo interdiu,& non exaudies: niſi ea ratione quam nos attulimus. quam ſanè rationem ipſum quoq; arbitror ſignificare, dum dicit, Deus meus clamabo interdiu,& non exaudies: & noctu,& nõ ad inſipientiam mihi. Non enim ad inſipientiam, inquit, à me dicitur illud Exaudies. Noui enim ipſe qua ratione hoc dicam: quippe qui fidem habeam, te natura propenſum eſſe ad ſuſcipiendum: atq; audiendum non ſolum me, ſed etiam omnes ſanctos tuos. Semper enim & uſquequaq; in tuis ſanctis habitas, idemq; ipſe es uniuſcuiuſq; Deo familiaris atq; amici hominis, qui Iſrael appellari conſueuerit, laus: propter te enim ad omnẽ eum qui te cõplexus ſit, non uulgaris uenire ſolet laus. Et in te patres noſtri ſperauerunt: & cum ſperarent, ab ingruentibus in ipſos malis liberati ſunt: & ad te clamauerunt, & ſalui facti ſunt: atq; in te ſperauerunt, & cõfuſi non ſunt. Si igitur omnes ſancti hæc à te impetrauerunt, & clamantes exauditi ſunt, non autem confuſi: quanto magis me tuum dilectum filium clamantẽ, præ cunctis abſq; mora exaudies? Quod ſi admiratis cuiuſpiam inſtar enuncio illud Clamabo, non exaudies: nõ tamen ad inſipientiam proferť talis à me oratio. Noui enim ipſe quo ſenſu meas preces enũcio: non gloriabũdus uidelicet, neq; iactabũdus. nam cum ſim manſuetus atq; humilis corde, humili item more, & meæ mãſuetudini conſentaneo, humilia deme ipſo loquor. Proinde etiã meipſum uermẽ appello: & quid uerme tandẽ eſſe poſsit humilius? ſic ne hominem quidem meipſum dixerim, cũ utiq; ad tantã humilitatem, relicta mea magnitudine deſcenderim, ut etiam uerme nihilo præſtantior uideri poſsim, propterea quòd uſq; ad mortem, & uſq; ad interitũ corporis peruenerim, (etenim qua tandem alia ratione factus ſit uermis, niſi qua corpora ſolent corrumpi?) ad quem ſanè interitum cum ipſe quoq; deſcenderim, meritò meipſum uermem & non hominem agnoſco. ex quo etiã factus ſum opprobrium hominũ, & abiectio populi. qui quidem nunq; id genus factus eſſem, niſi uſq; ad uermis cõditionem ſub ipſum paſsionis tempus progreſſus eſſem. Tunc igiť uidentes me in cruce ſuſpenſum, ſubſannauerũt: & locuti ſunt labijs, & mouerunt caput, dicentes: Sperauit in Domin, eripiat eum: ſaluũ faciat eum, quoniã uult eũ. Hæc igiť planè omnia in Pſalmo de ijs quæ tam longo pòſt tẽpore futura erant, prædicta ſunt: eademq; ſuum finem ſunt conſecuta: quo tẽpore, ut eſt apud Matthæum, cruci affixis cum eo duobus latronib. uno ad dextram, altero ad ſeneſtram. qui illac præteribant, mala in illum cõgerebant, mouentes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruis templum, & in tribus diebus ædificas. Saluum fac teipſum: ſi filius Dei es, deſcende de cruce. Similiter & principes ſacerdotũ illudentes cum ſeniorib. & ſcribis, dicebãt: Alios ſaluos fecit, ſeipſum nõ poteſt ſaluũ facere. Si rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce, & credemus ei. Si cõfiſus eſt Deo, liberet nũc eum, ſi uult eum. Dixit eñ, Filius Dei ſum. Vt uerò eſt apud Lucam: Stabat populus ſpectans, & ſubſannabant eum principes cum eis, dicẽtes: Alios ſaluos fecit, ſaluũ faciat ſeipſum, ſi hic eſt Chriſtus filius Dei electus, At ſecundũ Mar

cum

A cum,pꝺ̃tereuntes blaſphemabant eum,mouẽtes capita ſua,& dicentes: Vah
qui deſtruis templum,& in rribus diebus ædificas illud. Saluum fac teipſum,
& deſcende de cruce. Similiter & principes ſacerdotũ illudẽtes inter ſe cum
ſcribis,dicebant: Alios ſaluos fecit,ſeipſum non poteſt ſaluũ facere. Chriſtus
rex Iſrael deſcendat nunc de cruce,ur uideamus & credamus ei. Hæc nãq; in
quo randem ab ijs differunt,quæ in Pſalmo prædicta ſunt illis uerbis? Ego au
tem ſum uermis, & non homo : opprobrium hominum, & abiectio populi.
Omnes uidentes me,ſubſannauerũt me:locuti ſunt labijs, & mouerũt caput.
Sperauit in Domino,eripiar eum:ſaluum faciat eum,quoniã uult eum. Noli
autem mirari,ſi hæc ſub ipſam Saluatoris noſtri paſsionem & dicta ſunt,& cõ
pleta:quando hodie quoq; apud omnes homines,quicunq; nondum in illius
fidem uenerunt,opprobrium hominum habentur. Quid enim turpius,& o-
mni probro uilius, quàm cruci eſſe affixum? ſed non'ne etiam populi Iudaici
abiectio eſt? quippe cum uniuerſa illa natio etiam nunc & in hunc uſq; diem
& irridere,& negligere, & deſpuere illum conſueuerit. Proinde Apoſtolus
meritò,Nos autem,inquit,prædicamus Chriſtum crucifixum : Iudæis quidẽ
ſcandalum,gentibus autem ſtultitiam. Sed nec minus ea quę ſequunẽ in Pſal
mo, facile etiam nunc inuenies à pleriſq; de illo dici. Hæc igiẽ pro afflictione
quæ illum apprehendit,etiam tunc orabat. Cum autem nihilo uiliorem pri-
mam corporeæ naturæ aſſumptionem, ortumq; illum de fœmina & uirgine,
ipſa morris calamitate eſſe intelligeret, nõ incommodè in ijs quæ ad mortem
pertinent,etiam ea quæ ad ortum ſpectant, cõmemorar, ſic ad patrem dicens:
Quoniam tu es qui extraxiſti me de uentre, ſpes mea ab ubcrib. matris meæ,
in te ꝓiectus ſum ex utero matris meæ,Deus meus es tu. Merirò aũr hęc me-
minit,ut ſeipſum conſoleẽ,& à præſentib. malis auertat. Qui enim,inquit,fui-
B ſti mihi adiutor, cum humanum corpus aſſumerem, quo tempore ex ipſius
parturiẽtis utero,me,tu ipſe Deus meus & pater meus,tanq; obſtetricis fun-
gens officio,pro ea quæ mihi de ſpiritu ſancto comparata erat carne, extraxi-
ſti,tua porrecta uirrute da mihi iam nunc ſalutẽ, ne qua fraus aut ullæ inſidiæ
ab aduerſis poteſtatibus,malignisq; ſpiritibus,qui mihi etiam in acceſſu meo
ad homines inuiderũt,fiant: quoniã in prima item conceptione tu rurſus q; in
utero fui,obumbraſti,ut principes ſeculi huius ipſa de ſpiritu ſancto et ſancta
uirgine conceptio lateret. Quod ſane ingens myſterium tuus Archangelus
Gabriel Mariæ indicauit,dicens: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te,& uirtus
altiſsimi obũbrabit ribi. Quemadmodũ igiẽ tua nunc,qui es altiſsimus,uirtus
me in cõcipiendo obũbrauit, in pariendo aũt extraxit de uentre matris meæ:
ita quoq; non parua mihi adeſt cõſolatio,quòd multo magis de morte ſis ex-
tracturus. Atq; equidẽ hoc ſperans tibi confiſus ſum,qui meus Deus & Do-
minus & pater es. & confiſus ſum non nunc primum in te ſperare incipiens,
ſed tunc quoq; cum ab uberib. matris meæ infantilem alimoniam accipiens,
putabar ut reliqui hominum infantes,imperfectus eſſe, & abſq; uſu rationis.
Nõ eñ erã talis,licet mihi cæteris hominib. ſimile eſſet corpus. Sed neq; itẽ ut
neq; ſubſtantia pleriſq; eram ſimilis, uerũ potius liber ac ſolutus,tanq; agnus
tuus,qui Deus es,cũ ab illa uſq; ætate lacte nutrirer,dico autẽ ab uberib. ma-
tris meę. Cęterũ hoc nondũ quiſpiã magnum arbitrabiẽ,ſi intelliget,quemad
modũ prius quoq; in te ꝓiectus ſum ex utero,& de uentre matris meæ Deus
meus es tu. Cũ enim adhuc intra cellã geſtantis me in utero laterem,te tamen
Deum meum uidebã tanq; is qui & incõfuſus & imperturbatus in tanta cõmu
nicatione corporei oneris permãſiſſem, ac potius incorporeus rũc quoq; fue
rim,& ab omnib. uinculis liber. Porrò aũt ſic in te proiectus ſum ex utero, &
ſic de uenrre matris meæ Deus meus es tu, ut meam uirtutẽ cũ adhuc in ute
ro à uirgine ſancta geſtarer,meus q̃q; iam tũ ſenſerit pręcurſor Ioannes,q eriã
ipſe in utero Elizabet geſtabatur,uſq; adeò ut mea diuinitatc cõcitus exulta
tione

tione exilierit,& ſpiritu ſancto repletus ſit. Hæc igitur cuncta ad memoriam A
reuocãs,& omni tempore Deum meum, & patrem meum ante oculos mihi
conſtituens,meritò & ſub ipſum inſtans comprehendentis me paſsionis tem-
pus,cum tibi patri factus obediens, ſponte & uolens effectus ſum uermis, &
non homo, opprobrium hominum , & abiectio populi. & nunc cum omnes
meum cruci affixum corpus uidentes,dum rem & fugiendam,& ominoſam
putant ſe uidere,me ſubſannauerunt : tantũ aduerſum me irriſionis,tãtumq́;
detractionis iactantes,ut de me non modò cogitantes ratiocinarent̃, animoq́;
uerſarent nefaria,ſed intrepidè quoq; loquerentur,& palàm enunciarent,(ſi-
quidem locuti ſunt labijs,& mouerunt caput,dicentes:Sperauit in Domino,
eripiat eum.)& nunc igitur,ut dicebam,cum talia me circumſteterunt, te pa
trem meum,qui extraxiſti me de uentre matris meæ,in quem proiectus ſum
ex utero,in quo ſperaui ab uberibus: qui etiam de uẽtre matris meæ agnitus
es mihi,& interim agnoſceris Deus: ſupplex oro ac precor, ne recedas a me,
quoniam in pròximo eſt afflictio. Venit enim, inquit, & quanta nondũ ante
hac,adeſt,atq; appropinquat,quæ cõprehendit iam, & mihi inſtat extrema o-
mnium immodicæ meæ afflictionis nubes. Neq; em̃ ego per afflictionẽ hanc
quæ nunc me circũſtat,crucem ipſam intelligo,neq; probra ex hominib. neq;
ludibria,neq; uerò ea quæ ante crucem mihi acciderunt flagella,cõtumelias,
& alia quæcunq; debacchati ſunt contra me filij hominum: ſed uideo poſt ſo-
lutionem corporis in ipſa morte, & ad inferos deſcenſu appropinquantẽ ad-
uerſariarum & inimicarum Deo poteſtatum inſolentem impetum. Quapro
pter dico afflictionem in proximo eſſe, quoniam non eſt qui adiuuet. Qui e-
nim fieri poteſt, ut nõ immodica & maxima ipſa illa fuerit afflictio, in qua nõ

Impetus dæmonũ in deſcendẽtes ad infernum.

fuerit qui adiuuaret? ille enim pro earum animarum ſalute accedebat, quę a-
pud inferos ex longiſsimo tempore aduentũ eius expectabant, & deſcende- B
bat fores æreas contriturus,& uectes æreos cõfracturus,& eos qui antea uin
cti apud inferos erant,in libertatem uendicaturus. quod ipſum etiam factum
eſt, quando multa corpora eorum qui dormierant ſanctorũ ſurgentia, ſimul
cum eo ingreſſa ſunt in uerè ſanctã Dei ciuitatẽ,aduerſantes uerò poteſtates
ut hominibus nocerent, contra illum quaſi in acie ueniebant, mœrorem non
paruum atq; afflictionem illi afferẽtes : quippe qui etiam illas nimia bonitate
defleret. Cæterùm attende, quem'nam in modũ cũcta hæc dicta ſint, quaſi ex
perſona eius qui in utero ſit geſtatus,& de uentre matris natus,& quem dice
bamus eſſe agnũ Dei. Huic enim ipſi ita acciderũt, quæ ad paſsionẽ ſpectant,
quemadmodũ quæ ad ortũ in corpore cõueniebant. nam quod ortum eſt, id
etiam occidit: quod uero occidit,non alias mortẽ contingit, q̃ ſi prius per or-
tum ingreſſum ſit. Hæc igitur exponit Saluator ac Dominus noſter,non qua
tenus & corporis expers erat natura, neq; quatenus Dei uerbũ, Deusq́; ipſe
intelligit̃,ſed quatenus idoneus erat in oratione ad patrem dicere: Quoniã tu
es qui extraxiſti me de uentre, ſpes mea ab uberibus matris meæ. In te proie-
ctus ſum ex utero. Ex uentre matris meæ Deus meus es tu. Hic igit̃ dum in
ipſa paſsione eſt, ſupplex ad patrẽ ſuum ea dicit quæ iam expoſita ſunt. Et cũ
tam multæ, inquit, me circũuenturæ ſint copiæ ex aduerſo efficaces,& impu
ri dæmones,& ſpiritualia nequitiæ, & deniq; is q omniũ peſsimus eſt, ipſe in-
quã princeps ſeculi huius , (quos ꝓpter malitiã feras malignas nominare par
eſt,et uel tauros agreſtes,uel uitulos,uel leones,uel canes) et me cõtra oẽs ſta
re oporteat , neq; quidq; boni in eos ſim collaturus, propterea q̃ ipſi propter
ſupremũ malitiæ habitũ,meorum bonorum capaces non ſunt, neq; adiutorẽ
aut ſocium habeam quempiam eorum ipſorum qui dicti ſunt , in certamine
mihi pro ſalute animarũ ineundo,quæ ſunt apud inferos,cur tandẽ non meri
to dixerim, quòd in proximo ſit afflictio, & quòd non ſit qui adiuuet? Cæte-
rum,malignas quidẽ atq; aduerſas poteſtates nõ fuiſſe illi auxilio,neq; ſuccur

riſſe ad

A riſſe ad bonum properanti, mirari nihil neceſſe eſt: uerùm quod omnium maximum eſt, ex ea afflictione, quæ illū maximè premebat, id ſanè fuit, ne fauentium quidem ac propitiorum angelorum quempiam, nec diuinarum poteſtatum prorſus ullam, auſam eſſe regias mortis domos inuadere, atq; ad auxiliū animarum quæ illic erant, ſociam ſe præbere. Siquidem uni illi hoc immotum ſeruabatur, quandoquidem uni etiam apertæ ſunt portæ mortis, & unum illum orci ianitores conſpicati formidauerunt, ipſeq; ille qui mortis imperium habebat, de regijs ſedibus cedens, utpote qui unum illum ſuum Dominū cognoſceret, cum illo eſt locutus deprecantium ac ſupplicantium more non minus ignauiter, quàm apud Iob de his ipſis rebus ſcriptum eſt: ſed tamen nefariam illius tyranni impotentiam uſq; adeo cernens inualuiſſe, ut nullus alius cœleſtiū adeſſe illi in talibus locis auderet, atq; ad earū animarū ſalutem, quæ illic detinebātur, ſociū ſe præbere, meritò ait afflictionem propius adeſſe, propterea quòd non ſit qui adiuuet. quippe quum unus ille qui potuiſſet etiam talibus in locis illi opitulari, ipſum deſeruiſſet, ut uidelicet illuſtre illud eximiūq; incœptū, illaq; ſingularis aduerſus omnes uictoria tanquam ꝓpria ipſius apud omnes prædicaretur. Itaq; quum ille qui unus ipſi auxilio eſſe poterat, tunc ipſi adiutor non eſſet, merito in ipſo initio ait illud: Eli eli lama ſabachthani: hoc eſt, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti? nam quū idem conciperetur, & in utero a ſancta uirgine geſtaretur, tunc quidem paterna uis cum ipſo erat, quo tempore ſpiritus ſanctus uirgini ſuperuenit, & uirtus altiſſimi obumbrauit illi: ipſeq; pater eum qui gignebatur, ſicut oraculum indicauit, de uentre maris extraxit. quum autem ſub ipſum paſſionis tempus ad luctam aduerſus mortem exueretur, non item illi tunc erat adiutor. Ego namq; hoc ipſum illi teſtificanti credo. nam illud, Eli eli lama ſabachthani, quod B ab ipſo in cruce dictum eſt, nec non à Pſalmo propheticè enunciatum: itemq; quod afflictio prope adeſſet, & quod non eſſet qui adiuuaret: quid tandem ſibi aliud uolunt, quàm quòd tanquam magnus certator, tam multis tātisq; aduerſarijs ipſe eſſet obiectus, præfecto eius certaminis & totius negotij gubernatore ſupremo omnium Deo? Præſidem ergo rerum gerendarum atq; aſſeſſorem præcabatur patrem, ut quaſi peritiſſimus aliptes ſibi adeſſet tunc maximè, quum alius ipſi adiutor adeſſe poterat nullus, præter unum ipſum qui totius negotij erat gubernator. Quocirca dū orat, ſic ait: Ne recedas à me, quoniam afflictio prope adeſt, quoniā nō eſt qui adiuuet. Diuinis aūt oraculis cernens, quum adhuc illi corpus in ligno eſſet ſuſpēſum, extrinſecus circū hūc aerē uerſantes incorporeas, & hominibus inuiſibiles poteſtates, quæ circum ipſum quaſi crudiuorę aues & feræ aduoluebantur, & ad mortuum citò futurum ipſius corpus, undiq; confluentes principatus & poteſtates aeris huius ac ſpiritus, qui efficaciam tuam exercet, in filijs contumaciæ, nec non circū terram per totum orbem, qui incolitur ab hominibus uolitantes, dæmones. credibile autem eſt, uidiſſe infernas quoq; ac tartareas beluas agreſtes atq; formidabiles, de quibus Eſaias ad eum qui de cœlo ceciderat luciferum ſermonem intendens, ita loquebatur: Infernus ſubter conturbatus eſt in occurſū aduentus tui, ſuſcitati ſunt tibi omnes gigantes. hæc itaq; omnia conſpiciens, ſuum extrinſecus cruci affixum corpus in orbem cingentia, ſeq; aduerſus ipſum cōparantia, multitudinem eorum collectam deſcribit, ſic dicens: Circūdederunt me uituli multi, tauri pingues obſederunt me. Aperuerunt ſuper me os ſuū, ut leo rapiens & rugiens. Etenim dum animam, ut par eſt, humanam & cæteris ſimilem, nec amplius prætęrea quidquam eſſe arbitrantur, quod in corpore Ieſu habitabat: beluæ, de quibus diximus, aperuerunt os ſuum: ut quemadmodum alias hominum animas conſueuerant, ita etiam hanc deuorarent. quapropter ſic ait: Aperuerunt os ſuum tanquam leo rapiens & rugiens. Quibus deinceps adiūgit, Quaſi aqua effuſus ſum. Quod quidem uel ipſis ſenſib. perci-

Triumphus Chriſti apud inferos.

Aliptes curator.

Q cipi

filium Dei iterum cruci affigunt, palamꝗ ignominia afficiunt, non longè ad modum ab illorū nefaria uoluntate recedunt, omnes uerò hi ſunt, qui etiam nunc Chriſti corpus, hoc eſt, eccleſiam ſuſcipientes, manus illius & pedes & oſſa præterea diſſipant, ſi modo omnes unū corpus ſumus in Chriſto Ieſu, ſinguli autem ſingulorū inuicem membra. Neꝗ uerò caput pedib. dixerit, Opera ueſtra non indigeo: ſicut nec manib. quidem oculi: Illis ergo temporibus quibus inſectationes graſſantur, ſi qua fortè Chriſti membra ab inimicis atꝗ hoſtibus uexentur, non intempeſtiuè illis tum quoꝗ dixerit: Foderūt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea. Ipſi autem conſiderauerunt, & inſpexerunt in me. Tunc etiam diuidunt eius ueſtimenta ſibi, & in ueſtem eius ſortem mittunt, quum ipſius uerbi ornatū, hoc eſt, diuinarū ſcripturarum uoces alias aliter unuſquiſꝗ corrumpit & lacerat: item quum opiniones de illo peruerſis documentis excipiunt. cuiuſmodi ſunt, quæ nefarij hæretici facere ſolent. Poſt omnia hæc ad ſuum Deum & Dominum patrem orationem intendens, ſubijcit illud: Tu autem Domine ne procul amoueas auxilium meum. Siquidem tanquam in anguſtum redactus ad ipſam certaminis oſtentationem, & ſolus abſꝗ adiutore aduerſus mortem nudatus: quū planè compertum haberet, axilium ſibi apertè non aliter aſtore, quàm per reſtitutionem a morte ad uitam, meritò in præſentia orat ex acie aduerſariorum euadere. Quocirca ſic ait: Tu aūt, Domine, ne procul amoueas auxilium meum: ad ſuſceptionem meam reſpice. Etenim ab auxilio tuo ſuſceptio mihi ueniet. Propter quam ſuſceptionem totus Pſalmus meritò inſcriptus eſt, Pro ſuſceptione matutina. Ad ſuſceptionem igitur reſpice præſtans mihi quàm celerrimè ſub ipſam auroram reuerſionis à mortuis ſuſceptionem: quam ſanè ſpero me conſecuturum, quū eam non procul à me amoueris, & eripueris a framea animam meam, & ex manu canis unicam meam: & quum ſeruaueris me ex ore leonis, & à cornibus unicornium humilitatem meam. Quibus uerbis illū arbitror ſignificare infernas poteſtates, quas ſanè non noſtrùm fuerit ſpeciatim diſtinguere ac diuidere, quemadmodum ex eis alia quidem, quæ framea ſit, intenta ſit in animam Saluatoris noſtri: alia uerò, quæ ipſi morti ſit canis, mortiferam manū porrexerit, ut illam attingeret, ex quo ait: Eripe à framea animam meam, & de manu canis unicam meam. alia item maligna quędam poteſtas, omnium illic ferarum princeps, quæ leo appelletur, ubi latum, ſupraꝗ omnem modū hians mortis os diduxerit, unà cum cæteris quæ ad inferos deſcendūt, illius quoꝗ animā deuorare conata ſit, non aliter ſanè quàm quemadmodū olim prius deuorauerat mors inualeſcens: quæ quidem mors non alia fuerit, quàm qui hoc loco leo nominatur, & qui os contra Saluatorē noſtrum aperuit, à quo ipſo ſe ſaluū euadere patrem ſuum orat, dicens: Salua me ex ore leonis. Fieri etiam poteſt ut aliæ præterea ſint quædam malignę, ac Deo rebelles poteſtates aduerſus Dei unicornem nitentes, eumꝗ in contrarias partes abducere conantes, à quibus item, Dei unicornis, ipſe Dominus noſter, ſolum patrem cornu habens, ſuam liberari humilitatem poſtulat, dicens: Et à cornibus unicornium humilitatem meam. Sed quam tandem humilitatem niſi hanc ipſam, ſecundum quam quū in forma Dei eſſet, humiliauit ſeipſum, & euacuauit, factus obediens uſꝗ ad mortem, mortem autem crucis? Cæterum is qui ad tantam humilitatem deſcendit, & huc uſꝗ peruenit, hoc eſt, uſꝗ ad orci frameam, & uſꝗ ad manū eius, qui illic dicitur canis, (ex quo etiam ſcriptores Græcorū par eſt, quum de tali cane audiuiſſent, qui orco inſeruiret, hunc ipſum tricipitem pinxiſſe,) item qui uſꝗ ad fauces eius, de quo iam dictum eſt leonis perrexit, & humilitatem ſuam aduerſarijs & Deo inimicis unicornibus ſubſtrauit, & huiuſmodi fine omnem ſuæ euacuationis et humilitatis diſpenſationem terminauit: ac deinde precatus eſt, quod iam reliquum erat, ſe & auxilij & ſuſceptionis à patre compotem fieri, illud adiungit:

Leonis os hiās qua ſignificet.

Tu autem Domine, ne procul amoueas auxiliũ meũ, et ſuſceptionem meã re-ſpice. Quod ſanè ubi dixit, non diu moratus, à Patre ſuo eſt auditus, qui qui-dem neq; cunctatus eſt: neq; quod ſtatim facere poterat, in longũ diſtulit, ſed re ipſa propemodum ad illum reſpondit. Adhuc loquente te, dicam, ecce ad-ſum. Itaq; is qui hoc ipſum iam ſenſerat, & paterni auxilij quemadmodũ ſup-plicauerat, cõpos factus erat, tum deniq; illinc hymnum ad uictoriã inchoat, dum pro matutina ſuſceptione Pſalmũ facit, ubi ait: Narrabo nomen tuum fra-tribus meis, in medio eccleſiæ laudabo te. Primis enim ſuis diſcipulis & apo-ſtolis quæ ad ſuam lætitiam & exultationem pertinent, pollicetur ſe nũciatu-rum, eos interim nominans fratres. Quibus conſentanea etiam Matthæus ex-ponit, dum dicit: Ecce Ieſus occurrit illis (ubi illas intelligit, quæ cum Maria Magdalena erant) dicens, Saluete. Illę autẽ acceſſerunt, & tenuerunt eius pe-des, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Ieſus: Nolite timere. Ite, annunciate fra-tribus meis, ut abeant in Galilæam, & ibi me uidebunt. At uerò Ioannes poſt reditionem à mortuis ipſe quoq; inducit Ieſum dicentem ad ipſam Mariam: Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad patrem meũ. Vade autem ad fra-tres meos, & dic eis: Aſcendo ad patrem meum, & patrem ueſtrum: & Deum meum, & Deum ueſtrum. Primis ergo apoſtolis ſuis, quos ſuos fratres nomi-nat, nomen ſe patris ſui narraturum ait. Poſt illos autẽ, ipſo ordine ipſaq; con-ſequendi ratione eccleſiæ, quæ per totum orbem terrarum in nomine ipſius fundata eſt, paternum hymnum ſe expoſiturum promittit. Quemadmodum enim ſi quis excellens ſapientia præceptor in medijs ſuis diſcipulis uerba per-currat, ut ipſi quoq; audientes auſcultent: ita etiam ille, in medio eccleſiæ, in-quit, laudabo te, ut quum hoc eccleſia didicerit, dum ab ipſo audit, non ultra ut antea dæmonas, ſed, ut par eſt, ipſum uniuerſi Deum per eum qui illũ denũ-ciat, hymnis concelebret. Hæc ubi ſe facturum promiſit, tum admodum con-uenienter atq; aptè iam inde imperat eccleſiæ, ac ſuis fratrib. ut hymnis cele-brent patrem, ubi ait: Qui timetis, Dominũ, laudate eum. Omne ſemen Iacob glorificate eum. Et timeant ab eo omne ſemen Iſrael, quoniam non ſpreuit, neq; moleſtè tulit deprecationem pauperis, neq; auertit faciem ſuam à me: & quum clamatem ad eum, exaudiuit me. Quibus uerbis planè oſtendit ſe ab il-lis eſſe liberatum malis quæ ſuperius dicta ſunt. Si enim quum clamaret ad il-lum ab illo exauditus eſt, & clamans præcatus eſt ut eriperet à framea quidem animam ſuam, à cane autem unicam ſuam, nec non ab ore leonis & à cornib. unicornium humilitatem ſuam: ſequitur, ut intelligamus illum liberationem talibus malis conſecutum: quippe qui dixerit, Deum non moleſtè tuliſſe de-precationem ſuam, neq; faciem ſuam auertiſſe ab ipſo, ſed clamantem ipſum exaudiuiſſe. Quocirca eidem de tantis malis erepto, & ipſi morti elapſo, abũ-dè cõtigit unà uerſari ac degere cũ ſuis & diſcipulis & fratrib. in media eccle-ſia patrem laudare. Sed attende rurſus ut pauperem ſeipſum iterum uocat, in eo cõcordans cum antè expoſitis prophetijs, in quib. pauper & egenus eſt no-minatus. ſed quia ſuũ ad uitã reditũ in his indicauit, rurſus ſermonem cõuer-tens ad patrem, A te, inquit, laus mea in eccleſia magna. In quibus ſanè uerbis eccleſiam in nomine ipſius ex gentibus collectam, et in toto orbe cõſtitutã in-telligit, in qua Saluatoris noſtri laus, patre ipſo annuente, atq; opem ferente aſ-ſiduè canitur. ex quo ait: A te laus mea in eccleſia magna. Magna enim reue-ra eccleſia hæc eſt, quippe quæ ex omni genere hominũ collecta ſit, & ne com-paranda quidem propter grauitatem & præſtantiam uitæ, & propter inſtitu-torũ magnitudinem ad Iudaicam gentem, & ad circũciſorum conuentum, qui omni egeſtate & orationis & uitæ & prudentiæ & reliquæ de Deo ſentiendi rationis oppreſſi attenuatiq; ſunt. Deinde ſubijcit: Vota Domino reddam in conſpectu omniũ timentiũ eum, ubi per timentes eũ, intelligit eam quam antè eccleſiam magnam nominauit, quum illis uerbis uſus eſt: Qui timetis Domi-

A nũ, laudate eum. Sed quæ tandem uota redditurum ſe ait, niſi quæ pollicitus eſt? quæ porrò pollicitus eſt, niſi illa quæ tum ſignificauit quum dixit? Narrabo nomen tuum fratrib. meis. In medio eccleſiæ laudabo te. Vota enim ſunt promiſſa quæ ſe in medio eccleſiæ præſtaturum pollicitus confirmauit. His illud adiungit: Comedent pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirũt eum. Viuent corda eorum in ſeculum ſeculi. Reminiſcentur et conuertentur ad Dominum omnes fines terræ. Et adorabũt in cõſpectu eius uniuerſæ familiæ gentium, quoniam Domini eſt regnum, & ipſe dominatur gentibus. Quibus uerbis ualde aptè admodumq́; ordinatè, quæ à ſe poſt reditum in uitam rectè facta ſint, quos'ue ſucceſſus habuerit commemorat: quæ uniuerſa per omnium gentium uocationem completa ſunt, & per hominum ex orbis terrarum finibus electionem. Quarum rerum euenta quæ ipſis oculis intueri licet facile ijs quæ in hoc Pſalmo dicũtur, fidem facere poſſunt. Per pauperes autem rurſus nos intelligit quos in paupertate ſecundũ Deum degentes, dum ſalutare uerbũ intelligibili rationaliq́; pane, hoc eſt, cibis qui uitam animis afferant, enutrit, uitam nobis largitur æternam. Ex quo Pſalmus ita ait: Comedent pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum. Viuent corda eorum in ſeculum ſeculi. Peroratio uerò totius prophetiæ, quæ poſt omnia illud cõtinent, Annunciabitur Domino generatio uentura &, annunciabunt iuſtitiam eius populo qui naſcetur, quem fecit Dominus: abſq; omni controuerſia populum de gentibus collectum prædicit, cõſtitutamq́; per Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum in terra generationem: nam quis tandẽ fuerit is populus, qui poſt ipſa hæc Deo dicatur oriturus? quique antea quidem non fuerit, neq; extiterit inter homines, poſtea uerò extiterit? quæ porrò generatio illa, quum tunc quidem non eſſe, pòſt autem uenturam

B ſignificat? niſi hæc quæ per Saluatorem noſtrum in toto conſtituta eſt eccleſia, recensq́; hic collectus de gentib. populus? de quo etiam per Eſaiã ſpiritus ſanctus cũ admiratione locutus eſt, quũ dixit, Quis audiuit talia? & quis ita uidit? ſi parturiuit terra in die uno, & ſi nata eſt gens omnino. Hæc igitur nos ad alia ob breuitatem temporis feſtinantes, percurrimus: atque, ut dicitur, ſummis labijs attingentes, prætериuimus. Cui autem curæ ſit adhortatio Saluatoris noſtri.

DE EVANGELICA DEMONSTRATIONE FINIS.

RVFFINVS CRO-matio S. D.

Gothi.

PERITORVM dicunt eſſe medicorum, ubi imminere urbibus uel regionibus generaleis uiderint morbos, prouidere aliquod medicamenti uel poculi genus, quo præmuniti homines, ab imminenti defēdantur exitio. Quod tu quoque uenerande pater Chromati medicinæ exequens genus, tempore quo diruptis Italiæ clauſtris ab Alarico duce Gothorum, ſe peſtifer morbus infudit, & agros, armenta, uiros longè lateq; uaſtauit, populis tibi à Deo commiſſis feralis exitij aliquod remedium quærens, per quod ægræ mentes ab ingruentis mali contagione ſubtractæ, melioribus occupatæ ſtudijs tenerentur, iniungis mihi, ut Ecleſiaſticam hiſtoriam, quam uir eruditiſſimus Euſebius Cæſarienſis Græco ſermone conſcripſit, in Latinum uertam: cuius lectione animus audientium uinctus, dum notitiam rerum geſtarum auidus petit, obliuionem quodammodo malorum quæ gererentur acciperet. A' quo ego opere cum excuſare me uellem, ut pote inferior & impar, & qui in tam multis annis uſum Latini ſermonis amiſerim, conſideraui quòd non abſque aliquo apoſtolicæ inſtitutionis ordinis nobis iſta præciperes. Nam & cum Dominus aliquando eſurientibus in deſerto auditorum turbis, dixiſſet ad apoſtolos, Date eis uos manducare: Philippus unus ex apoſtolis intelligens, eo magis ſplendeſcere diuinæ uirtutis inſignia, ſi minimorum quorumque miniſterijs explerentur, non protulit panes apoſtolicæ reconditos peræ, ſed puerulū adeſſe dicit, habentem quinque panes, et duos piſces. Quem uerecundè excuſans, adiecit, Sed hæc quid ſunt inter tantos? quo magis in anguſtis opibus & deſperatis clara fieret diuina potentia. Sciens ergo ex illis te quoq; deſcendere diſciplinis, recordatus quòd Philippi fortaſſis exemplo, ubi paſcendi turbas tempus uidiſti, puerulum ſubrogaueris, qui panes quidem quinque ſicut acceperat, duplicatos adhiberet, ad explendum tamen Euangelicum ſacramentum, proprio labore captos adderet etiam piſciculos duos, aggreſſus ſum exequi ut potui, quòd præceperas: certus quòd excuſabit imperitiæ noſtræ culpas, præcipientis autoritas. Sciendum ſanè eſt, quòd decimus liber huius operis in Græco, quoniā perparū habebat in rebus geſtis, per reliqua omnia in Epiſcorum Panegyricis tractatibus nihil ad ſcientiam rerum conferentibus occupatus, omiſſis quæ uidebantur ſuperflua, hiſtoriæ ſiquid habuit, nono coniunximus libro, & in ipſo Euſebij narrationis dedimus finem. Decimum uerò & undecimūlibrum nos conſcripſimus, partim ex maiorum traditionibus, partim ex his quæ noſtra iam memoria comprehenderat: & eos, uelut duos piſciculos ſupra ſcriptis panibus addidimus. Quos ſi tu probaueris, uel benedixeris, pro certo confidam quòd ſufficient turbis. Continet autem idem omne opus res in eccleſia geſtas à Saluatoris aſcenſione, & deinceps Noſtri uerò duo libelli à temporibus Conſtantini poſt perſecutionem uſq; ad obitum Theodoſij Auguſti.

Decimus Euſebij in Græco.

EVSEBII

Digitized by Google

A

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS EPISCOPI ECCLESIASTICÆ *Hiſtoriæ Liber Primus, Ruffino Aquileienſi interprete.*

PROOEMIVM.

SVcceſſiones ſanctorum apoſtolorum,&tempora quæ à Saluatore noſtro ad nos uſque decurſa ſunt, quæq; & qualia in his erga Eccleſiæ ſtatum geſta ſunt: qui etiam inſignes uiri in locis maxime celeberrimis, Eccleſijs præfuerũt: uel qui ſingulis quibuſq; temporibus, ſeu ſcribendo, ſeu docendo uerbum Dei nobiliter adſtruxere: quiq; etiam uel quanti, uel quando noua contra religionem dogmata proferentes, ad profundum erroris ſtudio contentionis delapſi, falſæ ſcientiæ autores præceptoresq; profeſſi ſunt, paſsim uelut lupi graues gregem Chriſti lacerantes, necnon & ea mala, quæ Iudæorum gentem pro inſidijs, quas aduerſus Saluatorem moliti ſunt, uaſtauerunt: quibus etiam modis, & quoties, quibus ue temporibus doctrina Chriſti & ſermo diuinus à Gentilibus impugnatus eſt: quantiq; his tempeſtatibus uſq; ad ſupliciorum patientiam, & profuſionem ſanguinis pro uerbi Dei ueritate certarunt: ſed & martyria noſtris ſuſcepta temporibus, atq; in his Domini & Saluotoris noſtri erga ſingulos quoſq; unicum clementiſſimumq; ſubſidium, ſcribere mihi uolenti non aliũde ſumendum uidetur exordium, quam ab ipſa Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti præſentia corporali. Sed mihi queſo ueniam dari. Confiteor namque, quod in hoc opere uiribus noſtris
B maiora tentamus, ut & fideliter, & integre, quæ ſunt geſta, narremus, & rudem, ac nulli feré noſtrorum digreſſam uiam huiuſcemodi itineris, primi audeamus incedere. Et licet Deum ducem futurum, Domini que Saluatoris noſtri certus ſim nobis affutura ſuffragia, hominum tamen nulla, quibus poſsimus inniti, conſpicimus prçceſſiſſe ueſtigia: niſi quòd ſparſim ſigulorum quorumq; temporum, ſeu rerum geſtarum, ad nos uſq; indicia monumenta tranſmiſſa ſunt: è quibus quędam nobis luminum faces, uelut in obſcuro poſitis, eminus accenduntur: & tanquam à ſublimi ſpecula, quà nos greſſum tendere oporteat, ac uiam uerbi abſq; errore dirigere, eorum uocibus admonemur. Quęcunq; ergo propoſito operi conuenire credidimus, ex his quę illi ſparſim memorauerant eligentes, ac ueluti è rationalibus campis doctorum floſculos decerpentes, hiſtorica narratione in unum corpus redigere & coagmentare, tentauimus: ſatis abundè que gratum putantes, & ſi nõ omnium nobiliſſimorum, certe Saluatoris noſtri apoſtolorum ſucceſſiones celebrioribus quibuſq; Eccleſijs traditas in unum colligere, atq; in ordinem modumq; dirigere. Opus autem mihi perneceſſarium uideor aſſumpſiſſe, eo magis quod (ut ſuperius dixi) neminem Eccleſiaſticum duntaxat ſcriptorem, ad hanc partem narrationis animum adieciſſe comperio. In quo illud etiam ſpero, quòd & utilitatis plurimum ex rerum geſtarum cognitione ſtudioſis quibuſque noſter hic conferat labor. Quãuis iã de his ipſis nõnulla etiã in Chronicis, id eſt, in eo opere, quod de temporum ratione concripſimus, breuiter ſuccincteque perſtrinxerim: plenius tamen in præſenti opere ſingulorum narrationem aperire tentabimus. Incipiet ergo mihi ſermo ab ipſo Domino, ſicut promiſimus, Chriſto. Verũ quia Chriſtianorum res geſtas ſcribere proponimus, conſequens uidetur uti prius, uel undè hoc genus hominum ducat exordium, uel quid nominis ipſius contineat ratio, ex cuius gens iſta uel populus appellatione cenſetur, repetẽtes paulo altius exponamus.

Euſebij chronicum opus à Hieronymo latine uerſũ.

A ſit ipſe cum Domino, diuina teſtantur eloquia, cum dicit: Pluit Dominus ſuper Sodomam & Gomorrham ſulfur & ignem à Domino. Eundemque cum apparuiſſet Iacob, eſſe Deum eadem ſcriptura deſignat, cum diceret ad Iacob: Iam non uocabitur nomen tuum Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuum, quia inualuiſti cum Deo. Et paulo pòſt dicit: Et uocaui, inquit, Iacob nomen loci illius, Viſio Dei, dicens: Vidi enim Dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. Neque enim fas eſt de aliquo angelorum uel cœleſtium uirtutum iſta ſentire. Nullum enim illorum, ſi quando mortalibus ex cœleſti præcipiuntur adeſſe mandato, Dominum uel Deum diuinus ſermo cõmemorat. Hic etiam Ieſu ſucceſſori Moſi cùm aſtitiſſet, percontanti ei quis eſſet, reſponſis euidẽtiſſimis deſignauit, dicens: Princeps militiæ uirtutum Domini ego ſum. Cumque his auditis adoraſſet famulus, ut decebat: Solue, inquit ad eum, corrigiam calcimenti tui: locus enim in quo tu ſtas, terra ſancta eſt. In quo conſideranda eſt præceptorum ſimilitudo, quoniam non erat hic alius ab eo qui dixerat ad Moyſen de rubo ignis, dicens: Ne appropies huc, ſolue calciamenta de pedibus tuis: locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Et addidit, dicens: Ego ſum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, & Deus Iſac, & Deus Iacob. Claruit igitur ex his omnibus, quod uerbum Dei, & Deus, Dominus, & creator omnium cum patre filius deſignatus eſt. Nunc uerò etiam illud uideamus, quomodo ſapientiã ſe Dei ſubſtãtialiter exiſtere, idẽ ipſe in diuinis oſtendat oraculis, per Salomonem, hæc de ſemetipſa ſapientia myſticis uocibus prodens: Ego ſapientia in altiſſimis habitaui, conſilium & ſcientiam, & ſenſum inuocaui: Per me reges regnant, & potentes per me ſcribunt iuſtitiam, Per me proceres magnificantur, & tyranni per me obtinent terram. Et poſt aliquanta iterum dicit: Dominus creauit me initio uiarum ſuarum, in opera ſua ante ſeculum fundauit me: In initio priuſquam terram faceret, antequam
B prodirent fontes aquarum, priuſquam montes fundarentur, ante omnes autem colles genuit me. Quando præparabat cœlos, aderam ei: & quando firmos ponebat fontes ſub cœlo, cum ipſo eram componens omnia. Ego eram cui adgaudebat quotidie. Lætabar autem coram ipſo in omni tempore, quando lætabatur orbe perfecto. Ex quibus omnibus fuiſſe ab initio, imo & ante omne quod dici poteſt initium, ab ipſo patre progenitam ſapientiam conſtat. Quid autem cauſæ fuerit, quod non omnibus paſſim, ſicut nunc, etiam antea innotuerit, & ad omnes eius fides ac ſcientia peruenerit, exponemus.

Pſal. 106. *Iacob.* *Gen. 19.* *Gen. 32.* *Ioſue 5.* *Exodi 3.* *Filius patri coæternus.*

Nondum capere poterat perfectam ſapientiæ Chriſti doctrinam, rudis adhuc mundus, & peritiæ totius ignarus: denique ſtatim in initijs adhuc, cum hi qui primi creati fuerant homines, in beatitudine degere, mãdato Dei negligentia corrupto, in hanc uitam mortalem & fragilitati obnoxiam deciderũt, ac terræ huius diuina maledictione damnatæ habitaculum pro paradiſi delicijs cõmutarunt. iam uerò qui ex huiuſcemodi genitoribus per orbem terræ diffuſi ſunt, ferino magis ac beluino ritu oberrantes, non urbes ad honeſtatem, non leges ad uitæ iuſticiam tenuere. Artium uerò diſciplinarumq; apud eos, & totius philoſophiæ, ne ipſum quidem nomen habebatur, ſed agreſtes quidem & uagi, per deſerta nullis ſedibus uagabantur. Si qua uerò in ipſis boni ſemina naturaliter clementia inoleuerant conditoris, hæc inculta & incondita relinquentes, magis ad uſum malitiæ, quo uia humani itineris procliuis uergit, conferebant. Ex quo accidit, ut nefarijs ſceleribus inter ſemetipſos agentes, nunc corrumperentur, nunc etiam interimerentur ab inuicem, uſq; quo procedente immanitate etiam deuorarentur alterutrum. Hinc illæ quæ mundo ſceleris fabulas reliquerunt, theomachiæ & gigantomachiæ exortæ ſunt, donec nefarijs auſis ultio diuina, nunc inundatione diluuij, nunc etiam populatione ignei imbris obſiſteret, & immanitatẽ ſcelerũ, pœnarũ uarietate comprimeret. Verùm quoniam

Adã et Eua è paradiſo eijciũtur. Gen. 3. Homines bruteſcũt. *Theomachia Gigãtomachia.*

quoniam creatori ſuo humanum genus malitiæ morbo & contagione corru- A
ptum emendandum uidebatur potius, quam delendum, miſeratus tūc obſcura
tas per nequitias mentes, & tenebris cæcitatis obſtructas, ille ipſe qui in prin-
cipio erat apud Deum Deus uerbum, & ſapientia patris, nunc angelorū ac mi
niſtrarum uirtutum legationibus utitur, nunc etiam ineffabili dignatione ip-
ſe adeſt, & rarum ſic ubi quem Dei ac iuſtitiæ memorem repperit, diuinis reue
lationibus, monitis ſalubrioribus, inſtructione, qua Deum decebat, reforma-
re ac renouare de tenebris humanum nititur genus: non in alia quam hominis
ſpecie, qua ſolum homines docere aliquid & inſtrui ac iuuari poſſunt, donec
paulatim gentem integram, quæ Hebræorum appellabatur, ad ſui cultum ue-
nerationemq; conuertit. Quibus etiam ut pote adhuc rudibus & contagione
uitæ prioris infectis, per Moyſen prophetam typos & adumbrationem diuini
cultus, per ſabbata quædam myſtica, & circūciſionem corporis, altius aliquid
in ſpiritu ſignificantem, cęteráque huiuſcemodi pręcepta legalia uelut elemen
ta ſacratioris olim futuræ eruditionis impreſſit. Quæ tamen lex cum uelut in-
itium quoddam luminis mundo huic obfulſiſſet, & odoris ſui fragrantia ma-
re ac terras longe latéque compleſſet, atque ex ipſa diuerſis in orbis partibus
nidorem quendam prudentiores quiq; capientes, legiſlatores uel philoſophi
modeſta quæque & uerecundiora præcepta, atque honeſtatis & iuſtitiæ con-
ſcia, auditoribus ſuis paulatim tradere atque inſinuare cœpiſſent, & agreſtes
ac feros hominū mores ad decora atque honeſta inſtituta reuocare: tunc amici
tijs coire inter ſe uiros, & concordiæ ſubire fœdera docuerunt: tunc iuuare ſe
inuicem homines, & uſum rerum diſcunt habere communem, donec inſtitu-
ti prudentioris docilis humana mens & ſocietatis ad inuicem patiens reddere
tur: ut huiuſcemodi conſuetudinis prælusione præmiſſa, apti iam & parati eti-
am ad diuina fierent inſtituta, patriſque omnium Dei ſcientiæ capaces exiſte
rent. In quo ipſe iterum omnium uirtutum magiſter, ipſe ſermo ac ratio, & uer B
bum ac ſapientia Dei, ipſe qui initio cum patre creauerat hominem: ipſe, in-
quam, humanæ quoque naturæ aſſumpta ſubſtantia, & ſpecie formæ ſeruilis
indutus, in nullo penitus ab eo quod nos ſumus differēs, tempore quo Roma-
ni imperij regnum nobilius latiusq; conſurgere ipſe pręſtiterat, ingreſſus nunc
mundum communi quidem nobiſcum naſcendi aditu, ſed nullo autore pate-
facto ea egit & pertulit, quæ de eo futura prophetæ predixerant. Viri enim di
uinitus inſpirati, hominem qui ſimul eſſet & Deus, aduentare huic mundo, &
doctorem omnium gentium paternæ pietatis ac religionis futurum, ſacroſanc
tis oraculis cecinerunt. Sed & mortis modum, quo de hac uita diſcederet, ut
quē rurſum inuſitato more ad uiuētes repedaret à mortuis, & poſt hoc cœlū a-
diret unde deſcenderet, atque in Deū rediret. De quibus quamuis euidenter
quamplurimi ſignificauerint prophetarum, tamen unius indicium, Danielis
ſcilicet, quātum breuitatis neceſſitas indulget, adhibebo. Dicit ergo de eo ita:
Videbam, & ecce ſedes poſitę erant, & uetuſtas dierum ſedebat, & ueſtimen-
ta eius ſicut nix alba, & capilli capitis eius ſicut lana munda, thronus eius flam
ma ignis, rotæ eius ignis adurens. Fluuius igneus præcurrebat ante eum. Iudi-
cium poſitum eſt, & libri aperti ſunt. Et poſt hæc uidebam, & ecce cum nubi-
bus cœli tanquam filius hominis ueniebat, & peruenit uſq; ad uetuſtum die-
rum, & in conſpectu eius prolatus eſt, et datus eſt ei principatus, et honor & re
gnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſeruient. Poteſtas eius, pote-
ſtas æterna, quę non tranſiet, & regnum eius non corrumpetur. Hęc omnia
maniſeſtiſſime de nullo alio, niſi de Saluatore noſtro, qui erat in principio a-
pud Deum Deus uerbum, dicta intelliguntur. Filius etenim hominis, propter
hoc quod in nouiſsimis temporibus in carne natus eſt, dicitur. De quibus la-
tius ſi quis ſcire deſiderat, in ſuis locis aſſertiones horum digeſſimus. Nomen
autem hoc (ut diximus) Chriſti, uomodo etiam per prophetas olim fue-
rit ad

Per filiū reuocatur humanum genus ad Deum.

Hebræi.

Cerimoniæ ueteris legis.

Vetus lex, præparatio ad nouam.

Propheta.

Dăielis 7.

Filius hominis.

A rit adumbratum, tempus eſt edocere. Primus ipſe Moyſes, uolens oſtendere,
quid uenerationis in ſe nomen Chriſti & myſterij contineret, cum iuberetur ty
pos & imagines ſacramentorum cœleſtium, ſicut ei in monte fuerat oſtenſum
in lege deſcribere: cumque ritum conſtituendi pontificis traderet, quantum
mortalē docere fas erat: eum quē ſupra omnes homines, ut eſſet honore & me
ritis, decernebat per unguenti cuiuſdam myſtici ſacramēta Chriſtum nomina CHRISTVS.
uit: quo per hoc diſcerent hi qui per legē inſtituebantur, quia qui ſupra omnes
homines honore & reuerētia habendus eſt, Chriſtus nominatur. Sed & idem Exod. 30.
Moyſes longe per Dei ſpiritum præuidens, qui ſibi præpararetur ſucceſſor, &
prænoſcens quod is qui poſt ſe regnum ſuſciperet, maioris ſacramenti miniſ-
ter exiſteret, Ieſum cognominauit eum, qui prius Auſes parentum fuerat appel
latione uocitatus: ſciēs quod in huius uocabuli ſacramento cuiuſdam maio-
ris gloriæ rex, quam mortalis natura recipit, poneretur. Ita igitur per gemina
hæc appellationis indicia, in altero pontificatus, in altero regalis formæ expri-
muntur inſignia. Et Ieſus Chriſtus, tanquam qui rex & pontifex eſſet, pariter IE
nominatur: ut neq; in eo aliquid quod ad religionem, neq; quod ad poteſtatē
pertinet, deeſſe populus per præcedentia ſacramenta miſtyce inſtitutus agno-
ſceret. Vnde & prophetæ actu diuino ſpiritu, ſimul & impietatem Iudæorum,
& gentilium in eo præuidebant ſalutē. Et tale aliquid unus ex ipſis, cui Hiere-
mias nomen eſt, præcinebat: Spiritus, inquit, uultus noſtri, Chriſtus Dominus Thren. 4.
comprehenſus eſt in corruptionibus noſtris cui diximus: In umbra eius uiue- Pſal. 2.
mus in gentibus. Sed & Dauid magnificus uates, hæc de eodē memorat: Qua
re fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges, & prin-
cipes conuenerunt in unum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius.
Et paulo pòſt ait ex perſona ipſius Chriſti: Dominus dixit ad me: Filius meus
es tu, ego hodie genui te. Pete à me, & dabo tibi gentes hęreditatē tuā, et poſſeſ
B ſionem tuā terminos terræ. Non ſolum autem pontifices unguēto chriſmatis
apud Hebręos conſecrabātur, uerùm & reges. Qui & ipſi, quoniam diuinitatis Reges
natu per prophetas ſacrato quodam chriſmate delibuti, ſortiebantur ſceptra re Chriſti dicti.
galia, imaginari licet: tamen etiam ipſi Chriſti appellabantur, quod ſcilicet eti
am in ipſis cœleſtis regis imago ac ſpecies ſeruaretur. Sed & in prophetarum
ordine inuenimus nonullos ſimili modo unguento chriſmatis conſecratos,
miniſterium diuinis eloquijs præbuiſſe, & gnaros redditos futurorum. Ex qui
bus omnib. cōſtat, quod filius Dei & uerbū ac ſapientia patris, quia uerus rex Chriſtus filius Dei.
eſt omninm ſeculorū, & quia uerus pontifex eſt futurorū bonorum, & quia ue
rus propheta eſt, quippe qui inſpiret & repleat prophetas, ideo uerè & Chri-
ſtus nominatus eſt: cuius nominis per eos, quos ſupra enumerauimus, pontifi-
ces, prophetas, & reges, typus & imago præceſſerat. Verum illi, quoniam (ut di
ximus) ad breue tempus uitæ huius, Chriſti appellabātur, ad ſolam ueri Chriſti
imaginē conſeruandā, quamuis compoſitione quadā myſtica cōſecrati olei, ta
men huius quæ inter nos haberi ſolet materiæ ac liquoris, perungebantur. Vé
rus autē hic qui de cœlis uenerat, & cui omnia quæ præcedebant, geſta fuerāt,
Chriſtus nō humanis opib. quæſita ſumit unguenta, ſed nouo ac ſingulari mo
do paterno ſpiritu infuſus & unctus Chriſtus efficitur, ſicut multis ante ſeculis
de eo uates Eſaias prædixerat ex perſona ipſius Chriſti, dicens: Spiritus Domi Eſa. 61.
ni ſuper me, propter quod unxit me: euangelizare pauperibus miſit me, præ- Filius Dei
dicare captiuis remiſſionem, & cęcis uiſum. Nec ſolus Eſaias diuinis hęc prę- quomodo
dixit oraculis, ſed & Dauid ſimiliter inſpiratus, teſtatur de Chriſto, dicens ad i- Chriſtus
pſum Chriſtum: Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi, uirga ęquitatis uirga regni factus, hoc
tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tu eſt unctus.
us oleo lętitię prę participibus tuis. In quibus uerbis primo quidem eum e- Pſal. 44.
uidenter Deum deſignat. Secundo uerò per æquitatis uirgam, ſceptrum in
eo regale commemorat. poſt uerò etiam qualiter Chriſtus effectus ſit, indicat

dicens,

dicẽs,quod unctus ſit Deus à Deo,non oleo communi,ſed oleo lætitiæ:nec ſi- A
cut participes ſui,id eſt illi qui in imagine præceſſerunt,ſed præ participibus ſu
Oleum lætitiæ. Chriſtus pontifex. is. Oleo uerò lætitiæ in ſacris uoluminib. intellectu myſtico ſpiritus ſanctus de
ſignatur: Sed & de pontificatu eius idem Dauid alio in loco,tale aliquid arca-
nis ſignat eloquijs, tanquam ex perſona patris de filio pronunciantis: De uen-
tre,inquit,ante luciferum genui te. Iurauit Dominus,& nõ pœnitebit eum, Tu
Melchiſedech. es ſacerdos in æternũ ſecundum ordinem Melchiſedech. Hic autem Melchiſe
dech in diuinis uoluminibus ſacerdos fuiſſe Dei ſummi refertur: ſed qui nõ o-
Pſal. 109. leo cõmuni perũctus ſit,neq; qui ex ſucceſſione generis ſuſcepit ſacerdotiũ, ſi
cut apud Hebræos fieri mos erat. Et ideo ſecũdũ ordinem ipſius ſacerdos futu
rus dicitur Chriſtus,qui non olei liquore,ſed uirtute cæleſtis ſpiritus conſecre-
tur. Idcirco deniq; cum multi antea apud Hebræos in hoc ipſum ſolẽniter cõſe
crato uncti ſint Chriſti & ſiue reges, ſiue prophetæ,ſiue etiã põtifices per hoc
fuerint inſtituti,nullus tamen ipſorum uel genti, uel diſcipulis aut ſectatorib.
ſuo uocabulo nomen dare potuit,& apellare diſcipulos Chriſtianos, niſi hic
ſolus qui uerus Chriſtus eſt: & non oleo humano, ſed paterno ſpiritu per-
unctus. Hic ſectatorum ſuorum populos, & uniuerſam per totum mundum
ſui nominis gentem ex ueri Chriſti uocabulo appellari fecit perenni nomine
Chriſtianos. Si igitur unde genus ducat Chriſtus,requiris, et eius autorẽ rima-
Chriſtiani. ris, qui autor eſt omnium: audi quid oracula diuina per Dauid magnificentiſ-
ſimum uatem ex perſona ipſius ſummi patris loquantur, ſicut & paulo ſuperi
us memorauimus: De uentre, inquit,ante luciferum genui te. Et quamuis uen
Pſal. 190. tris appellatio in eo qui recte incorporeus creditur, conuenire minime uidea
De uẽtre, quid ſit. tur,tamen tropicis ac myſticis legibus hoc eſt quod indicatur,quod nõ extrin-
ſecus & aliũde ſubſtituerit filium pater,ſed ex ſemetipſo,ac ſi dici poteſt, de in
terioribus ſuis,ut hoc ipſum ſit ille qui natus eſt,quod eſt ille qui genuit. Et ne
adoptionis lege extrinſecus uideatur aſſumptus,ſed quantum appellatio uen- B
tris intelligi ſuggerit,ſalua reuerentia incorporalitatis,intrinſecus editus deſi-
Ante luciferũ. Diſcrimẽ inter Chriſtos reges & pontifices, & Chriſtum Dei filium. gnetur ueritate naturæ. Quod uerò ait, Ante luciferum: ante mundi & ante to-
tius creaturæ deſignat initium. Diſtinctio ſane inter uerum Chriſtum,& ima-
ginarios illos,qui prius præceſſerant,quæ habeatur, euidens in hoc indicium
datur,quod illi priores Chriſti nulli pene niſi genti propriæ cogniti ſunt. hu
ius autem ueri Chriſti non ſolum nomen,ſed & poteſtas, & regnum per om-
nes nationes,& per uniuerſum orbem terræ diffuſum eſt, non ſola cognitione
uocabuli ſed & diuinitatis cultu,ac religionis reuerentia conſecratum. In om-
ni namq; terra tanquam uerbum & ſapientia patris, tanquam Deus & Domi-
nus Ieſus Chriſtus colitur & adoratur, ſicut diuinum de eo pronunciauit elo-
quium,dicens: Quia in nomine Ieſu omne genu flectetur cœleſtium, terreſtri
Philip. 2. um,& infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus in gloria
eſt Dei patris. Vnde non ſolum poteſtas eius & regnum, ſed & affectus & a-
mor tantus de eo credentium mentibus inoleuit,ut etiam animas ponere pro
Amor in Chriſtum. nomine eius,& ceruices ſuas perſequutorum gladijs obijcere non morentur,
dummodo ſacroſancta apud eos nominis eius fides & reuerentia conſeruetur.
Hæc interim nobis neceſſario narrationem rerum præceſſerint, quam proſe
qui inſtituimus,in quibus oſtendatur nomen Chriſtus Ieſus Domini ac Salua
toris noſtri,non nouellæ appellationis alicuius,aut ex carnali natiuitate, ſed à
Deo ipſo originem ducere. Quod autem recentis uocabuli Chriſtianorũ gens
uidetur,& ritus obſeruantiæ eius nuper exortus: quid etiam hæc ipſa nouitas
in ſe ueruſtatis contineat, oſtendemus. Antiquiſſimum præ omnibus ferè gen
Hebræorũ antiquitas. tibus Hebræorũ genus haberi puto,quod nulli dubitandum uideatur: & quòd
apud ipſam gentem ſecretior quidam religionis cultus & obſeruantia,diuinis
mandata uoluminibus continetur: in quibus etiam de nõnullis iuſtitia & pie
tate præditis uiris refertur, quibuſdam quidem, qui & ante diluuium fue-
rint,

A rint,alijs autē & poſt diluuium, in quibus de Noe atq; eius filijs,omniq; pro- ſapia ſcribitur,& uſq; ad Abraham peruenit,quem parentem gentis Hebręo rum conſtat exiſtere.Omnes ergo illos,qui ab Abraham ſurſum uerſus uſq; ad primum hominem, generationis ordine conſcribuntur, etiamſi non no- mine,rebus tamen & religione Chriſtianos fuiſſe ſi quis dicat, non mihi uide tur errare.Cū enim nomen Chriſtiani hoc indicet, quòd Chriſto quis credēs, per eius doctrinam,fidem,pietatem,ac iuſticiam teneat,& ſtudijs diuinę inhę reat ſapientiæ, atq; omne quod ad uirtutem pertinet,exequatur : ſi, inquam, hæc ſunt,quæ uocabulo Chriſtiani nominis indicantur, & ueræ eum religio- nis ſectatorem deſignāt:hoc erant etiam illi ſancti (de quibus ſuprà diximus) uiri, quod Chriſtiani nunc eſſe profitentur, neq; enim aut corporalis eis ine- rat circumciſio,aut obſeruatio ſabbati (ſicut ne nobis quidem) aut ulla de ci- borum obſeruatione religio, uel cætera quæ poſteriorib. per Moyſen figura liter magis ac myſticè obſeruanda traduntur. Cum igitur abſq; his omnibus obſeruationibus fuerint religioſi illi, quorum ſuprà meminimus, uiri, ſecuti autem ſint fidem eius,quem nos nūc ſequimur, Chriſti,quem frequenter ap paruiſſe eis, & edocuiſſe uel monuiſſe ea quæ ad fidem & pietatem pertinēt, in ſuperiorib. approbauimus:quomodo dubitatū ab illis cœpiſſe,& ab illis eſſe deductam huius gentis originem,qui & eundem Deum,autorem & ducem uitæ ſequebantū,& in ſimili religionis obſeruantia perſiſtebant? In tantum de- niq; hæc in illis pręmiſſa & pręformata religio eſt, ut ne ipſo quidem nomine (quod certè ſolū differentiam facere uidetū)habeantur alieni, ſed & ipſos iam tunc non ſolum Chriſtianos, ſed & Chriſtos eſſe appellatos, diuina teſtantur eloquia.Dicit enim de illis ex perſona Dei ad alienigenas gentes:Nolite tan- gere Chriſtos meos,& in prophetis meis nolite malignari. Hęc cum de Abrā

Chriſtiani fuerunt ueteres ab Adam uſq; ad Abraham.

Fides.

Dhriſtiani Chriſti.

Pſal.104.

B ham,uel de his qui per illud tempus ad Dei cultū pertinebant,dicta referant, euidentiſsimè, & luce clarius in ipſis & ante ipſos, Chriſtianorum gens iam tunc fuiſſe, & omnem tenuiſſe pietatis ac religionis obſeruantiam deſignatū: quam nunc per aduentum carnalis præſentiæ Chriſti per omnes gentes com municatam,& omnibus impartitā nationib. conſtat,quo ſapientiæ pietatiſq; theſaurus, qui uelut intra anguſtum concláue pro raris quibuſq; cultoribus tenebatur,uniuerſum mūdum fidei ac religionis profuſione ditaret: & quod prius uiritim præbebatur, nunc ſimul & ſubitò gentibus integris,& populis ac nationibus ingeratur. Quod ita futurum diuina inſpiratione proſpiciens quidam eximius prophetarum, ſtupore mentis attonitus, cum admiratione exclamat,ac dicit:Quis audiuit talia? aut quis locutus eſt ita? Si peperit terra in una die,& ſi genita eſt gens de ſemel. Et item in alio loco de his ipſis,quos ſermo diuinus gentem ſimul parturiendam eſſe prædixerat, conteſtatur, & dicit : His autem qui ſeruient mihi, uocabitur nomen nouum, quòd bene- dicetur ſuper terras. Quod autem ita nouum nomen, quàm Chriſtianorum uocabulum gentis datum? Nouum autem dicit nomen, nuper diſperſum, non nuper inuentum. Verum & hoc ipſum ita futurum, & hanc benedictio nem nominis ac fidei omnibus gentibus eſſe largiendam, nequaquam diui- na oracula ſiluerunt. De ipſo namque Abraham,cum adhuc eſſet in præpu- tio conſtitutus: dicit ſermo diuinus. Credidit Abraham Deo,& reputatum eſt ei ad iuſticiam,& amicus Dei appellatus eſt. Credidiſſe igitur refertur ei, quem apparuiſſe frequenter & inſtruxiſſe eum, quæ ad pietatem & religio- nem pertinent, ſuprà edocuimus, Chriſto ſcilicet, per quem omnia conſta- re quæ geſta ſunt, uel gerenda, ſæpe probatum eſt. A quo etiam ad ipſum Abraham reſponſa huiuſcemodi deferuntur: Et benedicentur, inquit, in te omnes tribus terræ. Et iterum : Faciam te in gentem magnam & multam: & benedicentur in te omnes gentes terræ. In quo euidenter exprimitur,quòd il le cultus,atq; illa fidei gratia, quæ tunc Abrahæ, & paucis illis qui id tempo-

Eſa.66.

Eſa.62.

Nouum nomen.

Gen.15.

Rom.4.

Geneſ.22.

Gen.26.

ris fide & pietate inſignes erant, concedebatur, poſtmodũ per omnes gentes, ac per omnes terras eſſet benedictionis titulo per diuinam gratiam largienda. Certũ namq; eſt, quòd ſicut ille credens ei qui ſibi apparuit, iuſtificatus eſt: & paternis ſuperſtitionibus repudiatis ac ſpretis, Dei ueri præcepta fide atq; operibus exequutus eſt: & per hoc ei dicit̃, Quia benedicẽtur in te omnes tribus & omnes gentes terræ. Ita & Chriſtiani fide atq; operibus id agant, ut paternæ ſuperſtitionis errore depulſo, ſequãtur Deum, quem ſequutus eſt Abraham: & ex ſimili fide iuſtificentur, ſicuti iuſtificatus eſt Abrahã. Quid igit̃ obſtat, ut non una atq; eadem religionis obſeruantia deputetur in his, in quibus unam atq; eandem fidei atq; operum eſſe conſtitit formam? Et ideo non nouella, neq; peregrina eſt Chriſtianorũ religio, uel nuꝑ exorta: ſed ſi fas eſt liberè indicare quod uerum eſt, prima omnium, atq; ex ipſa ſimul mũdi origine ac natiuitate deſcendens, eodẽ Chriſto Deo doctore & inſtitutore, iam inde ab initio ſpeciem formamq; ſuſcipiens. Et de his quidem illa ſufficiant. Verùm poſteaq̃ conſequenter ea quę hiſtoricam narrationem debuerant anteire, præmiſimus. ſupereſt iam, ut & à corporali præſentia Domini & Saluatoris noſtri, & his quæ deinceps geſta ſunt, ueluti itineris noſtri aggrediamur exordium, ipſum omnipotentem uerbi patrem Deum, ſed & ipſum * cuius res geritur, Ieſum Chriſtum Dominum & Saluatorem noſtrum, cœleſte Dei uerbum, adiutorem & autorem narrationis noſtræ, precibus inuocantes.

Antiquiſſima religio Chriſtiana.

Aliàs, cui res

De tempore natiuitatis Chriſti ſecundum carnem. Cap. II.

Anno Chriſti 1.
Chriſtus naſcitur.
Lucæ 2.

IGitur ſecundo & quadrageſimo imperij Cæſaris Auguſti anno, ab Aegypto uerò ſubiugata, & Antonij uel Cleopatræ interitu, in quam nouiſſima Ptolemæorum apud Aegyptum regna ceciderũt, octauo & uigeſimo anno, Dominus & Saluator noſter Ieſus Chriſtus prima aſſcriptione cenſus, Cyrenio Syriæ præſidente, ſecundũ ordinẽ totius prophetiæ, quæ de ipſo prædicta eſt, in Bethlehem Iudæ oppido naſcit̃. Hunc autem Cyrenij temporib. habitũ cenſum, etiam Ioſephus illuſtris Hebræorũ hiſtoriographus memorat, annectens huic narrationi etiam Galilæorũ hæreſim iiſdem exortam eſſe temporibus. De qua apud nos Lucas in Actibus Apoſtolorum meminit his uerbis.

De Iuda Galilæo, & Theoda. Cap. III.

An. Dom. 5.
Iudas Galilæus.
Cyrenius.
Ioſephus Antiq. lib. 18. capite 1.

POſt hunc, inquit, ſurrexit Iudas Galilæus, in diebus cõſcriptionis cenſus, & auertit populum poſt ſe. Sed & ipſe perijt, & omnes qui credebant ei, diſperſi ſunt. De his autem ipſis Ioſephus (de quo ſuprà diximus) in hiſtoria ſua octauodecimo Antiquitatum libro, hoc modo commemorat: Cyrenius autem uir unus ex conſeſſu curiæ Romanæ, per ſingulos magiſtratus uſq; ad gradum conſulatus aſcendens, cętera quoq; honorabilis, cum paucis Syriam uenit, à Cæſare ius dare gentibus miſſus, & cenſor ſimul patrimoniorũ futurus. Et poſt pauca ait: Iudas uerò Gaulanites, uir de ciuitate Gamala, Sadduchum quendam Phariſæum aſſumens, magnopere nitebat̃ ſollicitare plebẽ, aſſerens eis, quòd aſſcriptio cenſus nihil aliud quàm apertiſſimam imponeret ſeruitutem: ſimulq; cohortabatur gentem ſuam, ne perderet libertatem. Sed & in ſecunda hiſtoria Iudaici belli de hoc ipſo hæc ſcribit: Quo in tempore, inquit, uir quidam Galilæus, Iudas nomine, ad diſceſſionem populos cogebat, peſſimum fore eis perſuadens, ſi adquieſcerent ſoluere tributa Romanis, & poſt Deum, mortalem ſuſcipere dominatum. Hæc Ioſephus.

Ioſeph. bell. Iud. lib. 2. capite 7.
Ioſeph. Ant. lib. 14. ca. 23.
Anno ante Chriſtum natum 35.

De Herode, quòd ex alienigenis uenerit ad regnum. Cap. IIII.

Herodis genus.
Anno mũdi 3927. iuxta Hebræos.

PEr idem tempus Herodes primus ex alienigenarũ genere ortus, regnum Iudaicæ gentis obtinuit. Et in ipſo completur prophetia quam Moyſes antè prædixerat, quòd non deficeret princeps ex Iuda, neque dux de femoribus eius, uſquequò ueniret cui repoſitum eſt. De quo etiam pronunciat

A idem Moyſes, quia ipſe ſit expectatio gentium. Imperfectus nāq; huius præſagij pendebat euentus, donec ſub propriæ gentis principibus regerētur: qui incipientes ab ipſo Moyſe, qui hæc prædixerat, uſq; ad Augusti imperium perdurarunt. Quo intēpore primus (ut ſuprà dixi) Herodes externi generis uir, à Romanis Iudæorum ſuſcepit principatum. Qui Herodes ſecundum ea quæ Ioſephus tradit, ex Idumæorum gente paternum genus, ex Arabum uerò materni ſanguinis originem deducebat. Aphricanus autē, qui & ipſe præcipuus in hiſtoriographis habetur: Aiunt, inquit, qui de eo diligentius explorarunt, Antipatrum quendam eſſe patrem Herodis Aſcalonitæ, qui & ipſe fuerit Herodis cuiuſdā filius, templi Apollinis æditui. Hic Antipater ab Idumæis latronibus captus admodum puer, permanſit cum prædonibus, pro eo quòd pater eius rei familiaris inopia filium redimere nō ualeret. Verùm puer latronum uita & moribus inſtitutus, poſtmodum Hyrcano cuidam Iudæorum pontifici familiaris efficitur, ex quo naſcitur Herodes hic, qui Saluatoris temporibus fuit. Hæc Aphricanus.

At iuxta Euſebium 5164. Geneſ 49.

Antipater pater Herodis.

Quòd Herodis tempore interrupta ſit regum ſucceßio, ſecundum Danielis prophetiam. Cap. V.

IGitur cum in hominem externæ gentis Iudæorum deueniſſet imperium, imminebat ſine dubio etiam illa propheticis prædicta uocibus expectatio gentium: quippe cum defeciſſent apud eos ab origine ipſius Moyſi ſceptra, principum regumq; ſucceſsio. Prius enim q̃ in captiuitatem Babyloniæ ducerentur, regnauit apud eos Saul primus, & inde Dauid. Nam ante reges à iudicibus regebantur, qui poſt Moyſem & Ieſum ſucceſſorem eius, gentis illius tenuerant principatum. Poſt reditum uerò de Babylonia non defuere eis gubernacula diſciplinis optimis inſtituta. Per pontifices etenim rerū ſumma

Iudices. *Reges.* *Pontifices.*

B gerebat, donec Pompeius Romanorū magiſtratus adueniens, Hieroſolymā urbem quidem Romanis armis oppugnaret, & caperet: ſancta uerò & ſacratiſsima quæq; templi pollueret, ita ut ne ab ipſis quidē adytis ingreſſum temperaret hoſtilem. Eum uerò qui per auitam ſucceſsionem per idem tempus regno ſimul & pontificio fungebatur, Ariſtobolum nomine, uinctum cū liberis Romam miſit, Hyrcano fratri eius pontificatū relinquens. Omnem uerò Iudæorum gentem ex illo tempore tributariam Romano fecit imperio. Sed Hyrcano, in quem ultimus Iudæorum gentis pontificatus fuerat deuolutus, a Parthis capto, primus (ſicut ſupra dixi) externi generis uir Herodes, per ſenatuſconſultum Augusto imperante, Iudæorum gentis adipiſcitur gubernacula. Sub quo imminente iam Saluatoris aduētu, etiam gentium ſalus & uocatio expectata illa, ſecundum ea quæ prophetæ prędixerant, conſequuta eſt. Ex quo utiq; tempore interrupta ſucceſsionis ſerie ducū uel principū, qui de Iudæ fœmoribus deſcendebant, conſequēti ratione, ordo quoq; ſacerdotij ab auis & proauis indeclinabiliter currens, repente confunditur. Habes & de his idoneum teſtem ipſum Ioſephum, qui indicat, Herodem poſtquam regnum ſibi Iudæorum à Romanis conceſſum eſt, non iam ſecundum generis ordinem conſtituiſſe pontifices, ſed ignobilib. quibuſq; ſacerdotia permiſiſſe. Similia quoq; in ſacerdotibus ordinandis, egiſſe etiam ſucceſſorem eius Archelaum refert, poſt quem Iudæorū imperium dicit recepiſſe Romanos. Idem ipſe Ioſephus indicat, quòd etiam ſacrā ueſtem pontificis ſummi Herodes obcluſam ſub ſignaculo ſuo tenuerit, nec unquā pontificibus uſum eius poteſtatem'ue permiſerit. Hoc idē & ſucceſſor eius Archelaus. Hūc & Romani poſt ipſos morem pontificalis iniuriæ tenuere. Hæc autē dicta ſunt nobis approbare uolentibus ueritatem prophetiæ, quæ in aduentu Domini & Saluatoris noſtri impleta eſt. Sed & apud Danielem prophetā euidenter numerus ſeptimanarum, qui uſque ad Chriſtum ducem futurus deſignatur, impletus eſt, de quibus in alijs locis expoſuimus. Poſt quarum ſeptimanarum

Ariſtobolus. *Hyrcanus.*

Archelaus ſucceſſor Herodis. Anno Dom. 3.

conſummationẽ abolendũ eſſe chriſma, quod apud Iudęos ſacratiſsimũ ſerua baſ, idem propheta deſignat. Quod quidem manifeſtiſsimè eo ipſo tempore, quo Dominus noſter Ieſus Chriſtus aduenit, probatur impletũ. Hæc autem à nobis perneceſſario relata ad oſtendendam ueritatem temporũ teneantur. A

De diuerſitate generationum à Matthæo & Luca conſcripta, & quæ de his referat Aphricanus. Cap. VI.

Aphricanus hiſtoriographus.

Succeſsio naturalis.

Legalis.

VErùm quoniam de generationib. Chriſti uariè nobis Matthæus & Lucas Euangeliſtæ tradiderũt, & contraria ſibi à quàmplurimis dicere putantur, in quo etiam nonnulli fidelium ueritatis ignorantia commenta quædam pro ſuis quiſq; opinionibus conantur adhibere, etiam de hoc hiſtoriam, quæ ad nos uſq; deducta eſt, in mediũ proferamus. Aphricanus, cuius ſuperius fecimus mentionem, ſcribens ad Ariſtiden quendam de Euangeliorũ cõſonantia, & de genealogijs quæ à Matthæo & Luca diuerſæ referuntur, cæterorum quidem opiniones procul à ueritate errantes coarguit: ipſe autem hiſtoriam quam compererat, his ipſis protulit uerbis: Apud gentem, inquit, Iſrael generationum nomina nunc ſecundum naturæ, nunc etiam ſecundum legis ordinem numerantur. Naturæ quidem ſucceſsiones habenſ, quæ ex ſeminis uel ſanguinis ueritate deſcendunt. Legis autem, cum quis filius alio generante ſubſtituitur ſub nomine fratris defuncti ſine liberis. Cum enim reſurrectionis inter eos ſpes necdum fuiſſe accepta, per hæc reſurrectionis quandam imitabuntur imaginem, uti ne nomen generis uitio ſterilitatis aboleref. Cum ergo huiuſcemodi apud eos generationum ordines ſeruarenſ, ut quidam ex ipſo germine, quidam ex ſubſtitutione ab alijs generati, alijs filij legis beneficio deputarentur, à ſingulis Euangeliſtarũ utriuſq; modi commemorata ſucceſsio eſt: id eſt, ut alter eorum eum qui genuiſſet, alter uerò eum qui quaſi genuiſſe uideretur, exponeret. Et ita fit ut neutrum Euangelium mentiatur, dum aliud naturæ ordinem, aliud uerò legis exequitur regulam. Con B iunctum namq; ſibi eſt inuicem genus, & illud quod per Salomonem, & illud quod per Nathan deducitur per legales ſubſtitutiones, quæ fiebant his qui ſine liberis decedebant, & per ſecũdas nihilominus nuptias, quibus unus atq; idem alijs parentibus progenitus, aliorum eſſe filius uidebatur. Et ita fit, ut utraq; narratio generationem uſq; ad Ioſeph ueriſsimis lineis deducatur, diuerſo quidem, ſed ſatis explorato ordine deſignata. Vt autem clarius fiat quod dicitur, ipſas generationum conſequentias enarrabimus. A David per Salomonem generatio, quam dinumerat Matthæus, tertium à fine facit Mathan, qui dicitur genuiſſe Iacob patrem Ioſeph. Per Nathan uerò de Dauid Lucas generationum ordinem texens, tertium nihilominus eiuſdem loci facit Melchi. Dicit enim: Ioſeph, qui fuit Heli, qui fuit Melchi. Nobis autem imminet oſtendere, quomodo Ioſeph dicitur ſecundum Matthęum quidem patrem habuiſſe Iacob, qui deducitur per Salomonem: ſecundum Lucam uerò Heli, qui deducitur per Nathan: utq; iſti ipſi, id eſt Iacob & Heli, qui erant duo fratres, habentes alius quidem Mathan, alius autem Melchi patrem, ex diuerſo genere uenientes, etiam iſti Ioſeph aui eſſe uideanſ. Eſt ergo modus iſte: Mathan & Melchi diuerſis temporibus de una eademq; uxore, Eſtha nomine, ſingulos filios procrearunt, quia Mathan qui per Salomonem deſcendit, uxorem eam primus acceperat, & relicto uno filio Iacob nomine defunctus eſt. Poſt cuius obitum (quoniam lex uiduam alij uiro nõ uetat nubere) Melchi qui per Matthan genus ducit, cum eſſet ex eadẽ tribu, ſed non ex eodem genere, relictam Matthæ accepit uxorem, ex qua & ipſe ſuſcepit filium, nomine Heli, per quod ex diuerſo patrum genere efficiuntur Iacob & Heli uterini fratres, quorum alter, id eſt Iacob fratris Heli ſine liberis defuncti uxorem ex mandato legis accipiens, genuit Ioſeph, natura quidem germinis filium ſuum, propter quod & ſcribitur, Iacob autem genuit Ioſeph. Secun

Matth. 1.
Lucæ 3.

dum uer'

A dum uerò legis præceptum Heli efficitur filius:cuius Iacob, quia fratet erat, uxotem ad ſuſcitandum fratris ſemen,acceperat. Et per hoc rata inueniť atq; integra generatio:& ea quam Matthæus enumerat,dicens, Iacob autem genuit Ioſeph:& ea quam Lucas cōpetenti obſetuatione deſignat,dicēs,Quod putabatur eſſe filius Ioſeph,qui fuit Iacob. Qui & ipſe ſubſonante eadem diſtinctione,Heli eſſe filius putabatur,qui fuerat Melchi:qui legalem hanc ſuceeſsionem,quæ uelut adoptione quadā erga defunctos conſtat magis, q̃ germinis ueritate,competenti ſatis per hoc deſignauit indicio: obſeruans Euangeliſta,ne omnino in huiuſcemodi ſucceſsionibus genuiſſe aliquem nominaret,per quod dignè diſtinctione non deſcendens, ſed aſcendens uſq; ad Adā, & ad ipſum uſq; petuenit Deum. Hæc autem non nobis ad ſubitum reperta, aut abſq; ullis autoribus commentata ſunt:ſed ipſi hæc Saluatoris noſtri ſecūdum carnem propinqui, ſeu ſtudio tanti ſeminis demonſtrandi, ſiue edocendi quæ ſecundum ueritatē geſta ſunt,tradiderunt:addentes etiam hoc, quod dum Idumæi latrones Aſcalonicæ ciuitati irruentes, & de Apollinis templo, quod muro urbis adhærebat,cum ceteris ſpolijs etiam Antipatrum Herodis cuiuſdam æditui filium captiuum diripuiſſent, accidiſſe poſtmodum, ut ad amicitias Hyrcani pontificis Antipater perueniret. cuius principatum quod in quamplurimis iuuiſſet, defuncto eodem Hyrcano, Herodi filio ſuo à Romanis per ambitionem regnum Iudææ gentis acceperit. Verùm hęc & in alijs Græcorum hiſtorijs deſignantur. Sed illud præcipue ſuprà dicti uiri memoriæ tradiderunt, quod per idem tempus omnes Hebræorum generationes deſcriptę,in archiuis templi ſecretioribus habebantur,in quibus etiam alienigenarum quorumq; continebantur origines: ſicut Achior ex Ammanitis, & Ruth ex Moabitis:alij etiam ex Aegypto,qui dicunť Iſraelitis eſſe commixti.

Legalis ſucceſsio apud Lucam.

Antipater Herodi filio regnū à Romanis obtinet.

B Verùm Herodes cum ſummam poteſtatē teneret, uidens quòd huiuſcemodi generis indicia ſi permanerent, obfuſcationis ſibi plurimum quærerent, ignobilitatis ſuæ conſcientia exagitatus, omnes libros in quibus conſcriptio generis habebatur,iuſsit incendi:ęſtimans ſe nobilem uideri poſſe,ſi nouitius eſſe & aduena Iſraelitici generis nullis conſcriptionum faſtibus urgeretur. Verùm fuere tum pauci diligentes & ſtudioſi uiri, qui uel deſcriptos ex parte aliqua huiuſcemodi libros domi haberent,uel etiam memoriter auitæ ordinem proſapię retinerent,pręcipuè quos demiſſa à proauis nobilitas* commonebat. Ex quibus fuerunt & hi(quos paulo antè memorauimus) *Δεσποτικοί*, id eſt,heriles uel dominici appellati,propter propinquitatem generis Chriſti qui & Nazaræi fuerunt ex uico Cocchaba Iudæorum: quippe per omnē regionem circumeuntes, ordinē ſuprà dictæ generationis partim memoriter, partim ex dierum libris,inquantum erat poſsibile,perdocebant. Quibus ita à nobis(inquantum diligentia potuit) perſcrutatis, euidentiſsime Euangeliorum per hæc ueritas declaratur. Hęc ſunt quæ ab Aphricano didicimus. Hoc itaq; modo in Ioſeph patrum generatione deducta, dubitari iam nō poteſt de Maria, quin eiuſdem generis atq; eiuſdem tribus extiterit. Siquidem ſecundum legem Moyſi non licebat in diuerſas tribus nuptias permiſceri, ſed uni ex eodem populo, atq; ex eadem familia innupta præcipitur copulari, ut ne permixtione coniugij etiam ſors hæreditatis deducatur in dubium, & de alia tribu contra fas ad aliam transferatur. Sed de his ſatis ſit dictum

Aliàs cōmendabat.

Diaria.

De nece infantium apud Bethlehem, & Magorum præſentia. *Cap. VII.*

CHriſto igitur ſecūdum prophetiæ fidem nato in Bethleem Iudæ, temporibus ſuprà dicti Herodis, de orientis partibus aduentantes ex Magorū gente quidam uiri percontabanť ab Herode, ubi nam eſſet rex qui nuper natus eſt Iudæorum, affirmātes uidiſſe ſe ſtellam eius in Oriente, quæ ſibi etiam dux itineris extitiſſet:cauſam uero tantæ properationis, adorandi ac ueneran

Ann. Dom. 1. Magi Herodem adeunt.

di nuper editi regis eſſe. Quibus ille auditis, incredibiliter deterret, uerens ne A
ſtatu ſui periclitaretur imperij. Accerſitis ergo legis doctorib. percontat ubi-
nam Chriſtum naſci ſperarent. Vt uerò ex Micheæ oraculis locus natiuitatis *Mich. 5.*
eius apud Bethleem deſignatus eſt, uno precepto rex oẽs lactãtes pueros, nõ
ſolũ apud Bethleem, ſed & in omnib. eius finib. à bimis & infra, ſecundũ tem
pus quod explorauerat à Magis, interimi iubet, ſi quomodo etiam Ieſum cũ
æquæ uis poſſet extinguere. Sed præuenit regis inſidias puer abductus in Ae *Matth. 2.*
gyptum, parantibus de dolo regis, angelo prænunciante commonitis.

De cruciatibus ipſius Herodis, qui necari iuſsit infantes. Cap. VIII.

Verùm hęc etiã ſacris Euangelij uocibus edocemur. Sed operæprecium eſt crudelitatis Herodis in Chriſtum & æquæuos eius uidere mercedem. ſtatim namq;, nec mora, ultio in eum diuina conuertitur, quæ nõ ſolum præſens inferret exitium, uerùm etiam quibus poſt interitum ſupplicijs eſſet excruciandus oſtenderet. Longum eſt, ſi proſperitates imperij eius, quibus ad illud tempus uſq; pollebat, domeſticis referam cladibus obſcuratas: ignominiam matrimonij, funera liberorum. quorum tamen ipſe extiterat parricida. Sororis etiam, propinquorumq; omnium, ſi exequar clades, tragœdia magis quàm hiſtoria texi uidebitur. De quibus tamẽ ſi quis ſcire uult, Ioſephus plenius refert. *Ioſephus.* Igitur cum pro ſacrilegio quod in Saluatorem commiſerat, & & ſcelere quod in æquęuos eius peregerat, ultio eum diuina urgeret in mortem, quem dederit exitum, non puto indecorum, ſi ipſius Ioſephi in ſeptimo decimo libro Antiq. hæc referentis ſermonibus explicemus. *Ioſ. Anti. lib. 17. cap. 7.* Herodẽ, inquit, porrò amarior indies morbus urgebat, ſupplicia cõmiſſi paulo antè ſceleris expetens. *Herodis cruciatus.* Lento namq; igne extrinſecus in ſuperficie corporis utebatur, intrinſecus uerò uaſtũ condebat incendium. *Ioſ. bell. Iud. libr. 1. cap. ul.* Auiditas inexplebilis ſemper inerat cibi, nec tamen ſaciari unquam rabidis incitata faucibus ualebat nimia gulæ ingluuies, inteſtina intrinſecus ulceribus obſepta: doloribus quoq; coli quàmmaximis cruciabatur: humor liquidus & luridus erga pedes tumidos oberrabat, & ab inferioribus partibus pubetenus tumore diſtentus erat. Sed & uerenda ipſa putredine corrupta, ſcatere uermibus cœperunt. Spiritus quoq; incredibilis inflatio, & tentigo obſcœna ſatis & execranda. His autem omnibus doloribus fœtor dirior, uel ex membrorum putredine, uel ex reſpiratione anhelitus reddebatur. Ita ex omni parte cruciatibus feſſo, nullæ ſufficere uires ad tolerantiam poterant. Dicebant ergo hi, quibus diuinandi peritia eſt, has diuinitus pœnas ab eo ob multa eius impiè & crudeliter geſta depoſci. Hæc quidem in prædicta hiſtoria refert uir, de quo paulo antè memorauimus. Sed & in ſecundo libro idem hiſtoriographus ſimilia nihilominus de eodem ſcribit, hoc modo dicens: Poſt hæc uerò omne corpus eius morbus inuadens, diuerſo ſibimet eum corruptelę genere uendicabat. Febris nãq; una parte lenta uexabat, prurigo ex alia parte intolerabilis per omnem corporis diffuſa ſuperficiem: coli quoq; creberrimus dolor: pedes pubetenus hydropis obſederat tumor. Verenda corrupta putredine, & ſcatẽtia uermibus horreſcebant. Inflationes etiam tortuoſi ſpiritus, & crebra ſuſpiria conuulſis admodum producta uiſceribus, ita ut dicerentur à uatibus non morbi corporis hæc, ſed diuinæ ultionis eſſe ſupplicia. Qui cum tot morbis etiam feralibus urgeretur, tamen ſpem adhuc uiuẽdi gerens, de medelis ac remedijs cogitabat. Deniq; trãſito Iordane, aquis calidis quæ apud Calliroen ſunt, utebatur, quæ etiam potantibus commodæ dicuntur. Viſum eſt autem medicis, etiam oleo calido omne corpus fouendum. Cumq; depoſitus fuiſſet in huiuſcemodi fomento, ita reſolutus eſt omnibus membris, ut etiam oculi ipſi è ſuis ſedibus ſoluerentur. B

De

A *De crudelitate Herodis, quàm mortis ſuæ tempore perpetrauit. Cap. IX.*

REportatur ergo exin Hiericho, & famulorũ planctibus admonitus, ubi ſalutem deſperare cœpit, militibus quidem quinquagenas drachmas diuidi iubet, ducibus uerò & amicis ſuis plurimum pecuniæ largitur. Ipſe uerò furore iam plenus, & ipſi (ut ita dicam) morti minitãs, fertur in facinus execrabile. Etenim ex ſingulis quibuſque uicis uel caſtellis, ſi qui nobiliores & primarij erant uiri, ex omni Iudæa ad ſe colligi, & recludi iubet in loco qui dicitur Hiprodomus. Accerſita tantum ſorore ſua Salome, atq; eius uiro nomine Alexa: Noui, inquit, Iudæos de meo interitu gauiſuros, ſed potero habere lugentes, & exequias honorabiles ex plangentiũ multitudine, ſi uolueritis meis parere præceptis. Hos omnes quos in cuſtodia haberi iuſsi totius Iudęæ nobiles, ſtatim ut ego ſpiritũ exhalauero, interficite, in hoc ipſum militibus pręparatis: ut omnis Iudæa, & omnis domus etiam inuita defleat obitũ meum. Et poſt pauca idem Ioſephus ait: Rurſum aũt. nam et cibi auiditate, et tuſsis cõuulſione diſtendebatur, cum ex dolorũ uiolentia iam uitæ exitũ adeſſe ſenſiſſet, malo accepto cultrũ popoſcit (ſolebat enim per ſemetipſum purgatum ſic pomũ, atq; inciſum, comedere) tunc deinde circumſpectãs ne quis eſſet qui prohiberet, eleuauit in ſemetipſum dexterã, ictumq; librauit. Ad hæc idem proſequitur ſcriptor, quod paulo antequam nouiſsimum ſpiritũ redderet, tertium poſt duos quos antè necauerat, filium ſuum præceptis impijs iugulaſſet, atq; ultimam lucem, ſicut non abſq; maximis doloribus corporis ita etiam nec abſq; parricidij piaculis aufugiſſet. Talis igitur Herodis extitit finis, quo digna ſupplicia pro ſcelere quod in Bethleem erga paruulos geſſerat, & pro inſidijs Domini noſtri ac Saluatoris exactus eſt.

Alexa.

Herodes ſeipſum iugulat.

An. Do. 3. Ioſ. Antiq. li. 17. 9. 10.

B *De Archelai regno poſt Herodem. Cap. X.*

DE ſucceſſore uerò eius hiſtoria nos euangelica pdocet, q̃ poſteaq̃ per angelũ cõmonitus, Ioſeph ſublato puero & matre eius, de Aegypto redijt ad terram Iudæã: Audiens, inquit, Euangeliſta, quia Archelaus regnaret pro Herode patre ſuo, timuit ire illuc: cõmonitus aũt in ſomnis, abijt in partes Galilęæ. Huic aũt euãgelicæ ueritati cõſona ſcribit etiã ſupradictus hiſtoriographus, diligenter hęc exequens: quomodo ex teſtamento Herodis patris ſui, adiudicãte etiã Cęſare Auguſto, regni Iudęorũ ſucceſſor extiterit Archelaus, & ut poſt decẽ annos imperio deuolutus ſit, utq; Philippus & Herodes iunior frater cũ Lyſania in tetrarchias diuiſum Iudęæ regnum regebant.

Matth. 2. Ioſ. Ant. lib. 17. cap. 10.

Archelaus. An. Do. 12.

Quòd falſa eſſe acta, quæ Iudæi proferunt, etiam Ioſephi teſtimonio ex conſonantia temporum conuincantur. Cap. XI.

IDem quoq; ipſe hiſtoriographus in octauodecimo libro refert. Duodecimo anno Tiberij Cæſaris, q Auguſto ſeptem & quinquaginta annis principatu potito ſucceſſerat, Pontium Pilatum Iudęæ procurationem, ſuſcepiſſe, atque inibi per decem continuos annos uſque ad ipſum pene finem Tiberij perduraſſe. Ex quibus omnibus figmẽtum impudens euidenter arguitur actorum, quæ recenti confecta plaſmate aduerſus Chriſtũ Dominũ proferũtur: in quib. primò omnium temporis ipſius ratio coarguit falſitatem. Quarto nãq; conſulatu Tiberij, qui cõſulatus ſeptimò anno imperij eius fuit, piaculi in Saluatorem cõmiſsi tempus falſa hęc acta perſcribũt. Quo in tempore euidenter oſtendit, ne miſſus quidem adhuc ad Iudææ procurationem Pilatus ſecũdũ Ioſephi probatiſsimi hiſtorici teſtimoniũ, qui planiſsimè deſignat duodecimo anno Tiberij Cæſaris Iudææ procurationem ſuſcepiſſe pilatum. conſonanter autem in his cum hiſtorico Euangeliſta concordat, quintodecimo dicens anno Tiberij Cæſaris, in quo quartus erat Pilati procurationis annus, cum etiam Iudææ tetrarchæ haberentur Herodes, & Lyſanias, & Philippus, Dominũ & Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum fuiſſe anno-

An. Do. 27. Ioſ. An. 18. ca. 8. & bel. li Iud. lib. 2. cap. 8.

Actorum liber aduerſus Chriſtum.

An. Do. 30.

rum triginta,quando ad Ioannē baptizandus aduenit. Tunc etenim initium A
euangelicæ prędicationis inſtituit.

Quòd à Pontifice Anna uſq; ad Caipham quatuor Pontifices fuerint, & ſingulis annis adminiſtrauerint Pontificatum, in quibus prædicatio Chriſti completa eſt Cap. XII.

REfert autem eum diuina ſcriptura omne doctrinę ſuæ tempus exegiſ-
ſe ſub pontificibus Anna & Caipha: quod ſcilicet Annę pontificatus tē-
Pontificatus pore incipiente docere cœperit, & uſq; ad initium Caiphæ pertenderit. In
collatio a- quibus ſpacijs uix toti quatuor concluduntur anni. Legalibus porro præce-
pud Iudæos. ptis iam per illud tempus ui & ambitione ceſſantibus. nulli quippe pontifica-
tus honor uitæ uel generis meritò reddebatur, ſed Romana poteſtate, alijs
nunc, item alijs ſumma ſacerdotij præſtabatur, ita ut annuis iam ſucceſsionib.
mutarentur. Deniq; idem Ioſephus refert, quatuor per ordinem uſq; ad Cai-
pham pontificatus officio poſt Annā eſſe perfunctos, his uerbis ſcribens: Va
Al. Anano. lerius Gratus † Anna ſacerdotio deturbato, Iſmahelē pontificem deſignauit
Ioſ. Anti. lib. filium Iabi. ſed & hunc non multo pòſt abijciens, Eleazarum Annę pontificis
18. cap. 18. filium, pontificatui ſubrogauit. Poſt annum uerò etiam hunc arcet officio, &
Simoni cuidam Camithi filio pontificatus tradidit miniſterium. Quo nō am
plius etiam ipſe, quam unius anni ſpacio perfunctus, Ioſephū, cui & Caiphas
Caiphas di- nomen fuit, accepit ſucceſſorē. Ac per hoc omne tēpus quo Dominus & Sal
ctus Ioſe- uator noſter in terris docuiſſe perſcribitur, inter quadriennij temporis ſpacia
phus. coartatur, in quo iſtæ, quas Ioſephus memorat, ſucceſsionis pontificū deſcri-
buntur, uix per annos ſingulos miniſtratæ. Conſonanter igitur ſecundum
Mat. 10. ea quæ Ioſephus ſcribit, Caipham pontificem anni illius quo Saluator paſſus
Marc. 2. eſt, etiam Euangelij ſcriptura deſignat. Igitur Dominus Saluator noſter nō
Luc. 6. multo poſt initium prędicationis ſuæ, duodecim ex omnib. diſcipulos aſſum
Apoſtolus pſit, quos & cæteris ſectatoribus ſuis præferens, ſpeciali quodam electionis
hoc eſt miſ- priuilegio apoſtolos nominauit, cuius nominis uirtus miſſos indicat. Sed &
ſus. alios poſt hos elegit ſeptuaginta, quos & ipſos binos per loca ſingula & ur-
Luc. 10. bes, ad quas ipſe acceſſuturus erat, præmiſit.

De Baptiſta Ioanne teſtimonium Ioſephi, & quòd aſſerat eum iuſtum fuiſſe, & ob eius necem uindictam ad Iudæos eſſe prorogatam. Cap. XIII.

Io. Baptiſta. VErùm breui interiecto tempore Ioannes Baptiſta ab Herode, filio He-
Ioſ. Anti. 18. rodis, capite punitur. de quo & in Euangelijs quidē refertur. Cōcordi
9. 10. uerò teſtimonio etiā Ioſephus de hoc ſcribit, nominatim etiā de Herodiade
Mat. 14. cōmemorās uelut de cōiugio fratris Philippi uiuentis uiolenter abſtractæ, et
Marc. 6. ſuis ab Herode inceſtis nuptijs ſocietate, propria & legitima uxore depulſa.
Aretas Ara- Quam Hierodiadem filiam dicit fuiſſe Aretæ regis Arabiæ, propter quam
bum rex. etiam Ioannem Baptiſtam ab eo commemorat interemptum. Bellum quoq;
exortum inter Aretam dicit & Herodem, tanquam ob ignominiā filię uindi-
candā. In quo bello exercitum refert Herodis extinctū. Hæc aūt ei omni acci
An. Do. 32. diſſe propter piaculum, quod in necem Ioānis admiſit. Idem quoq; Ioſephus
iuſtiſsimum ſuper omnes Ioannem fuiſſe, ſecundum Euangeliorū fidem, &
Herodes ex- ab Herode propter Herodiadem capite cęſum refert, propter quā etiā regno
ul in Gallia eum cōmemorat depulſum, atq; in exilium in Viennam Gallię urbem tru-
apud Vien- ſum. Hæc in octauodecimo Antiquitatum libro, his ipſis quib. infrà annota-
nam. tū eſt ſyllabis ſcribit: Quibuſdā autem, inquit, Iudæorum uidebatur ideò pe-
Ann. Do. 43. rijſſe Herodis exercitū, quòd in eū ſatis iuſte ultio diuina cōmota ſit, pro uin-
dicta Ioannis, qui uocabatur Baptiſta, quem puniuit Herodes, uirum ualde
bonū, qui præcipiebat Iudæis uirtuti operam dare, iuſtitiam inter ſe inuicem
cuſtodire, & in Deum ſeruare pietatem. per baptiſmū in unum coire. Hoc e-
nim pacto baptiſmū acceptabile fore, ſi non ſolum ad abluenda peccata ſu-
matur, uerumetiam ad caſtimoniam corporis, atq; ad animę iuſtitiam purifi-
cationemque ſeruetur, omniumq; pariter uirtutum, uelut ſignaculum &
cuſtodia

A cuſtodia quædam fidelis habebatur. Quæ cum ab eodẽ per pręcepta huiuſcemodi docerentur, atq; ad audiendum eum per plurima multitudo concurreret, ueritus Herodes, neforte doctrinę eius perſuaſione populi a ſuo regno deſciſcerent (uidebat enim quòd præceptis eius ac monitis obedire in omnib. plebs eſſet parata) melius credidit, priuſquam aliquid noui fieret, anticipare hominem nece, quàm poſtmodum turbatis rebus ſeram pœnitudinem gerere. Ex ſola igitur hac ſuſceptione Herodis, uinctus in caſtellũ Macherunta abducitur Ioannes, ibiq; capite obtruncatur. Hactenus de Ioanne. Sed & de Saluatore Domino in iiſdem hiſtoriarum ſuarum libris idem Ioſephus ita ſcribit.

Teſtimonium Ioſephi de Chriſto. Cap. XIIII.

FVit autem iiſdem temporibus Ieſus ſapiens uir: ſi tamen uirum eum nominare fas eſt. Erat enim mirabilium operum effector, doctorq; hominum eorum qui libenter quę uera ſunt audiunt. Et multos quidem Iudæorum, multos etiam ex gentibus ſibi adiunxit. Chriſtus hic erat. Hunc accuſatione primorum noſtræ gentis uirorum, cum Pilatus in crucem agendũ eſſe decreuiſſet, non deſeruerunt hi qui ab initio eum dilexerant. Apparuit enim eis tertio die iterum uiuus, ſecũdum id quod diuinitus inſpirati prophetæ, uel hæc, uel alia de eo innumera miracula futura eſſe prædixerant. Sed & in hodiernum diem Chriſtianorum, qui ab ipſo nuncupati ſunt, & nomen perſeuerat, & genus. Hæc cum ipſe Hebræorum ſcriptor olim ſuis libris inſerta, tam de Ioãne Baptiſta, quàm etiam de Domino & Saluatore noſtro tradiderit, quod ultra effugium, quæ excuſatio impudentibus & perfidis remanebit, quo minus de falſitate geſtorum quę poſtmodum confinxerunt, apertiſsime conuincantur? Sed & de his iſta ſufficiant. Apoſtolorum autem Domini & Saluatoris noſtri nomina quæ referantur, ex ipſis Euangeliis omnibus palam eſt. Septuaginta uerò diſcipulorum uocabula nuſquam quidẽ reperimus ſcripta: dicitur tamen unus ex ipſis eſſe Barnabas, cuius etiã in Actibus Apoſtolorum mentio facta eſt. Sed & Paulus nihilominus ſcribens, meminit eius. Deniq; ipſum dicunt eſſe, qui cum Soſthene & Paulo Corinthiis ſcribit. Clemens uerò in quarto Diſpoſitionum libro Cephæ mentionem facit, de quo Paulus dixit: Cum autem ueniſſet Cephas Antiochiam, in faciem ei reſtiti. & dicit eum unũ eſſe ex ſeptuaginta diſcipulis cognomine Petri Apoſtoli. Sed & Matthiam ex ipſis eſſe dicit, qui pro Iuda apoſtolorũ numero ſubrogatus eſt, & eum qui cum ipſo eſt ſtatutus ad ſortẽ. Tatthęũ quoq; unum ex ipſis fuiſſe tradunt: de quo & hiſtoriam, quæ ad nos uſque peruenit, exponere neceſſarium duco. Nam & plures quam ſeptuaginta fuiſſe diſcipulos Saluatoris inuenies, ſi obſerues ea quæ Paulus indicat, dicens poſt reſurrectionem appatuiſſe Dominum primum quidem Cephæ, poſtea aliis undecim, & poſt hoc amplius quàm quingentis fratribus ſimul: ex quibus quoſdam dormiſſe dicit, plurimos autem adhuc permanere eo tempore, quo ſcribebat. Poſt etiam dicit eum uiſum eſſe Iacobo, qui erat unus ex his qui fratres Saluatoris appellabantur. Tum deinde tanquam præter hos duodecim, ad eorum tamen ſimilitudinem fuiſſent alii quidem apoſtoli, ſicut & ipſe erat, Paulus addidit, & dicit: Poſtea apparuit apoſtolis omnibus, nouiſsimè autem uiſus eſt & mihi. Sed & de his iſta ſufficiant.

Ioſ. Anti. lib. 18. cap. — *Barnabas. Act. 4. 9. 11. 13. 14. 15.* — *Cephas. Petrus. Gala. 2.* — *Matthias. Act. 1.* — *Multitudo diſcipulorũ Chriſti. 1. Cor. 15.* — *Iacobus.*

B

Narratio de Abgaro rege, & exemplum epiſtolæ Abgari ad Dominum, & Domini ad ipſum, & eorum quæ conſequenter de Syrorum lingua tranſlata ſunt. Cap. XV.

NArratio uerò quam de Tatthæo promiſimus, hunc habet modũ: Domini ac Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti diuinitas, cũ pro mirabili uirtutis opere per omnẽ locũ celebraretur, innumeros tã de uicinis quàm peregrinis & longe † poſitis, pro remediorum & curę uirtutibus inuitabat, ſi qui præcipue morbi alicuius ægritudine laborarent. Vnde & rex quidam Abgarus nomi-

An. Do. 32. — *Al. poſitis regionibus.* — *Abgarus. ἄυγαρος τοπάρχης βασιλεύς.*

nomine gentis ultra Euphratem poſitæ principatum nobiliter tenens, mor- A
bo quodam corporis irremediabili, quantum inter homines tenebatur. Qui
cum de nomine Ieſu, & de mirabilib. uirtutum eius audiſſet, ſupplex ei per
epiſtolam factus exorat, miſſo in rem homine diutini morbi uinculis, quib.
tenebatur, abſolui. Sed ad pręſens quidem à Domino corporis eius cura dif-
fertur, dignus tamen efficitur reſcripto epiſtolæ Saluatoris, in qua ſimul etiā
Thomas. promittitur ei quòd non multo poſt deſiderij conſequeretur effectum. De-
Tatthæus. niq; poſt reſurrectionem atq; aſcenſionem Domini ad cœlos Thomas Apo-
ſtolus ex commonitione diuina Tatthæum quendam, unum ex ſeptuaginta
diſcipulis, ad Edeſſenam ciuitatem Euāgeliſtam & prædicatorem uerbi Dei
emittit, ſimul & quæ à Domino promiſſa fuerant, impleturum. Hęc in archi-
uis publicis Edeſſenæ ciuitatis, in qua tunc ſupradictus Abgarus regnauit, i-
ta deſcriptis reperimus in his chartis, quæ geſta regis Abgari ſeruata antiqui
tus continebant. Et ut euidens dictorum ueritas fiat, ipſarum exemplaria epi
ſtolarum ex Syrorum lingua tranſlata ponemus.

*Exemplar epiſtolæ ſcriptæ à rege Abgaro uel Toparcha ad Ieſum, & miſſæ Hie-
roſolymam per Ananiam curſorem.*

*Abgarus, Vchaniæ filius, Toparcha, Ieſu Saluatori bono, qui apparuit in
locis Hieroſolymorum. S.*

Auditum mihi eſt de te, & de ſanitatibus quas facis, quòd ſine medicamen
tis aut herbis fiant iſta per te, & quòd uerbo tantū cæcos facis uidere, & clau-
dos ambulare, & leproſos mundas, & immundos ſpiritus ac dæmones eijcis,
& eos qui longis egritudinibus affliguntur, curas & ſanas, mortuos quoq;
ſuſcitas. Quibus omnibus auditis de te, ſtatui in animo meo unum eſſe è duo
bus, aut qui tu ſis Deus, & deſcenderis de cœlo ut hæc facias: aut quòd filius B
Dei ſis qui hæc facis. Propterea ergo ſcribens rogauerim te, ut digneris uſq;
ad me fatigari, & ægritudinem meam, qua iamdiu laboro, curare. Nam & il-
lud comperi, quòd Iudæi murmurant aduerſum te, & uolunt tibi inſidiari.
Eſt autem ciuitas mihi parua quidem, ſed honeſta, quæ ſufficiat utriſq;.

Exemplum reſcripti ab Ieſu per Ananiam curſorem, ad Abgarum Toparcham.

Beatus es, quia credidiſti in me, cum ipſe me non uideris. Scriptum eſt e-
nim de me, quia hi q̄ me uident, non credēt in me: & qui non uident me, ipſi
credent, & uiuent. De eo autem quod ſcripſiſti mihi, ut ueniam ad te, opor-
tet me omnia propter quę miſſus ſum hic explere: & poſteaquam cōpleue-
ro, recipi me ad eum, à quo miſſus ſum. Cum ergo fuero aſſumptus, mittam
tibi aliquem ex diſcipulis meis, ut curet ægritudinem tuam, & uitam tibi atq;
his qui tecū ſunt præſtet. Erat aūt his epiſtolis adiunctū etiā hoc lingua Syro-
rum, quod infrà ſcriptum eſt. Poſtea uerò quā Ieſus aſſumptus eſt, miſit ei Iu
das, qui & Thomas, Tatthęū Apoſtolū unū ex ſeptuaginta. Qui cū ueniſſet,
An. Do. 45 manebat apud Thobiam, filiū Tobię. Vt aūt audiuit de eo Abgarus, & nun-
ciatū eſt ei q; ueniſſet Apoſtolus Ieſu, ſecundū quod ei ſcripſerat: & cœpiſſet
Tatthęus in uirtute Dei curare omnē languorē & infirmitatē, ita ut oēs mira
rentur: Abgarus conſideratis mirabilib. q̄ faciebat, recordatus eſt q; ipſe erat
de quo ſibi Ieſus ſcripſerat, dicens: Cum autem fuero aſſumptus, mittam ti-
bi aliquem de diſcipulis meis, qui ægritudinē tuam ſanet. Et uocans ad ſe To
biam, apud quem manebat, ait ad eum: Audiui quod uir quidē potens uenit,
& manet in domo tua, adduc eū ad me. Cumq; rediſſet Tobias ad Tatthęū,
dixit ei: Abgarus Toparcha uocauit me ad ſe, & dixit mihi, ut te ad eum per
ducā, ut cures eum. Et Tatthęus, Veniam, inquit, quoniam maximè propter
ipſum miſſus ſum. Poſtero igit̄ die Tobias, mane aſſumpto Tatthęo, uenit ad
Abgarū. Et cū iā fuiſſet ingreſſus pręſentib. primatibus ſuis, ſtatim in ingreſſu
uiſū eſt Abgaro diuini neſcio qd ſplēdoris in uultu apoſtoli Tatthæi. Quod
cum

Digitized by Google

A cum uidiſſet Abgarus,adorauit Tatthęum: ſuper quo admirati ſunt omnes qui aſsiſtebãt regi. Ipſi enim nihil horum uidebant,quia ſoli Abgaro fuerat oſtenſum. qui & dicere cœpit ad Tatthæum: Verè diſcipulus es Ieſu filij Dei,qui mihi dixerat: Mitto tibi aliquem de diſcipulis meis,qui te curet,& uitã tibi præſtet. Et Tatthæus reſpondit: Quia magnificè credidiſti in eum qui me miſit,propterea miſſus ſum ad te. Et ſi permanſeris in fide eius & credulitate,præſtabuntur tibi omnia deſideria cordis tui. Tum & Abgarus ad eum: Vſqueadeò,inquit,credidi ei, ut & Iudæos qui eum crucifixerunt, uelim(ſi ulla mihi adeſſet tanta exercitus copia) trucidare,& ſi non Romani regni autoritas impediret. Et Tatthæus ait ad hæc:Dominus noſter uoluntatem patris ſui impleuit: qua impleta,aſſumptus eſt rurſus ad patrẽ. Dicit ei Abgarus:Et ego ſcio,& credo in eum,& in patrem eius. Et Tatthæus:Propterea,inquit,pono manũ meam ſuper te in nomine eius. Et cũ hoc feciſſet, ſtatim omni ęgritudinis morbo,quo tenebatur,abſoluitur. Miratus eſt autem Abgarus,quòd ſicut uerbis audierat de Ieſu,ita rebus & operibus reperit per Tatthæum diſcipulum eius impleri, qui eum abſq; medicamentis & herbis curat. Non ſolum autem illum, ſed & Abdon quendam † Abdiæ filium podagra laborantem,cum ſe ueſtigijs eius aduolueret,manus impoſitione curauit. *Al. Abdei.* Multosq; alios urbis illius ciues uarijs obſeſſos incommodis ſanauit.Et ſic opera magna & miranda perficiens,prædicabat uerbum Dei. Poſt hæc autem Abgarus ait ad Tatthęum: Tu,inquit,cum uirtute Dei hæc facis,& nos omnes uidentes admiramur. Verum quæſo te,enarra mihi de aduentu Domini quomodo factus ſit, & de uirtute eius, in qua faciebat hæc quæ audiui.Et Tatthęus:Nunc quidem tacebo:uerùm quia uerbum miſſus ſum prædicare,craſtino congrega mihi omnes ciues tuos, & coram ipſis præ-
B dicabo, & ſeminabo in eis uerbum uitæ & aduentus Ieſu, quomodo fuit, & cur,uel qua de cauſa eſt miſſus à patre,& de uirtutib. operũ eius,uel de myſterijs,quæ loquutus eſt in hoc mundo, & qua uirtute hæc fecit. Sed & de noua eius prædicatione,& quòd ita paruulus & humilis, & quomodo ita ſe humiliauit:& depoſita maieſtate, paruifecit Deitatem ſuam,ita ut & in crucem ageretur,& in infernum deſcenderet,& dirumperet ſepem, quam à ſeculis nemo diruperat,& mortuos ſuſcitaret.Qui deſcendit quidem ſolus,aſcendit autem cum grãdi multitudine ad patrem ſuum.Iuſsit ergo Abgarus, ut maturè omnes ciues conuenirent,& audirent prædicationem Tatthęi.Et poſt hæc iuſsit ei dari aurum & argentum:ſed ille non accepit,dicens: Si noſtra reliquimus,quomodo accipiemus aliena? Geſta ſunt autem iſta quadrageſimo & tertio anno. Hæc non inutiliter(ut puto) à nobis ad uerbum ex Syrorum lingua interpretata,hunc in noſtris libris tenebunt locum.

ECCLESIASTICAE HISTORIAE LIBER Secundus.

PROOEMIVM.

QVæcũq; oportuit uelut in principijs Eccleſiaſticę hiſtoriæ deſignari,ſiue de diuinitate Saluatoris, ſiue de antiqtate noſtræ religionis,ac uetuſtate doctrinę, & ut olim tradita ſit Chriſtianorũ,quæ nouella uidetur,inſtitutio, ſed & de aduentu ipſius Domini et Saluatoris noſtri nuper impleto,ac paſsionib. cõſumato,de apoſtolorum quoq; electione,ſuperiore libello,quanta potuimus breuitate perſtrinximus, Age iam nunc,quę etiam poſt aſcenſionem eius conſecuta ſunt,uideamus partim diuinarum ſcripturarum teſti-

teſtimonijs edocentes, partim extrinſecus ex his quę fideliter in cōmentarijs, A
qui ad memoriam poſteritatis inuenti ſunt, comperimus approbantes.

De uita & inſtitutione apoſtolorum poſt aſcenſionem Domini. Cap. I.

Act. 1. PRimus igitur in apoſtolatum pro Iuda proditore Mathias ſorte conſciſci
Diaconi 7. tur, qui erat unus ex diſcipulis Domini, ſicut ſupra demonſtratū eſt. Or-
Act. 6. dinantur autem & diaconi ſeptem numero per orationes & manus impoſi-
tionem apoſtolorum, miniſterij uiduarum gratia. In quibus Stephanus, qui
& primus poſt Dominum, ſtatim poſt ordinationem ſuam lapidatur ab his
Hoc eſt coro- qui & Dominum occiderunt, per quod & nominis ſui στεφανα donatur a
na Act. 7. Chriſto. Tunc & deinde Iacobum qui dicebatur frater Domini, pro eo quod
Iacobus Iu- eſſet filius Ioſeph, qui Chriſti quaſi pater habebatur; quoniam quidem de-
ſtus epiſco- ſponſata ei fuerat uirgo Maria, quæ priuſquam conueniret cum eo, inuen-
pus Hieroſo- ta eſt in utero habens de ſpiritu ſancto, ſicut Euangeliſta proteſtatur. Hunc;
lymorum. inquam, ipſum Iacobum, qui & Iuſtus cognominatus eſt ab antiquis, uirtu-
Mat. 1. tum merito, & inſignis uitæ priuilegio, primum hiſtoriæ tradiderunt ſuſce-
An. Do. 34. piſſe eccleſiæ, quæ in Hieroſolymis eſt, ſedem, ſicut Clemens in ſexto Diſpo-
ſitionum libro aſſerit, dicens: Petrus enim, inquit, & Iacobus, & Ioannes, poſt
aſſumptionem Saluatoris, quamuis ab ipſo fuerint omnibus penè prælati, ta-
men non ſibi uindicabant primatus gloriam: ſed Iacobum, qui dicebatur Iu-
ſtus, apoſtolorum epiſcopum ſtatuunt. Idem quoque ipſe in ſeptimo eiuſdē
operis libro addit de ipſo etiam hæc: Iacobo (inquit) qui dicebatur Iuſtus,
& Ioanni, & Petro poſt reſurrectionem Dominus omnem ſcientiam tradi-
dit, & ipſi cæteris apoſtolis: qui apoſtoli illis ſeptuaginta diſcipulis tradide-
Ioſ. an. 20. 11. runt, ex quibus unus erat & Barnabas. Duos autem fuiſſe Iacobos cōſtat: u-
An. Do. 58. num hunc Iuſtum, qui de pinna templi deiectus, fullonis uecte percuſſus eſt, B
& morti traditus. Alius autem eſt ille, qui ab Herode capite cæſus eſt. Huius
An. Do. 44. ergo Iuſti Iacobi etiam Paulus meminit, cum ſcribit: Alium autem, inquit,
apoſtolorum uidi neminem, niſi Iacobum fratrem Domini. In hoc ergo tem-
An. Do. 43. pore etiam Tatthæus (de quo ſuprà memorauimus) ſecundum Domini præ
ceptum ad regem Abgarum miſſus, ipſum quidem ægritudine morbi corpo
ralis abſoluit, uniuerſam uero ciuitatem Edeſſenorum Chriſto Domino fide
li ſatis credulitate ſociauit, ita ut in hodiernum ciuitas illa (quippe quæ ipſius
Act. 8. Domini & Saluatoris meruit ſcripta ſuſcipere) uelut ſpeciali quadā Chriſto
Diſcipuli di- deuotione dicata ſit. Interea perſecutio prima aduerſus Eccleſiam Dei, quæ
ſperſi Iudæis eſt Hieroſolymis, facta ſub primo martyre Stephano, omnes diſcipulos, ex-
prædicabāt. ceptis duodecim, per uniuerſam Iudæam, Samariamq; diſperſit, ſeu potius,
ut ſancta ſcriptura indicat, diſſeminauit. Ex quibus nonnulli ad Phœnicen,
et uſque ad Cyprum atq; Antiochiam deuenerunt: qui gentibus quidem cre
dere myſterium fidei nondum audebant, Iudæis tamen prædicabant. Inte-
Saulus. rea Paulus adhuc uaſtabat Eccleſiam ingrediens domos, & pertrahens uiros
Act. 9. ac mulieres, tradebat in carcerem. Sed & Philippus, qui erat unus de ſeptem,
Philippus cum Stephano diaconus ordinatus, deſcendit Samariam uirtute Dei reple-
diaconus. tus, & prædicabat primus uerbum Dei Samaritanæ genti. In quo tanta erat
Act. 8. diuinæ gratię efficacia, ut etiam Simonem Magum ſuis prædicationibus con
ſternaret, qui per idem tempus celebris famæ apud Samaritanorum populos
habebatur, ita ut uirtus Dei magna eſſe putaretur. Sed is cum uidiſſet ſignā
& miracula quæ à Philippo per diuinę gratię poteſtatem fiebant, obſtupefa-
ctus & territus ceſsit, & credere ſe in Chriſtum, uſq; quo etiam baptiſmū acci
In fictos cate- peret, ſimulauit. Quod reuera mirari dignum eſt, hodieq; eodem ordine fieri
chumenos. ab his qui uelut hæreditariam ab illo ſimulationem ſectæ impuriſsimæ ſuſce
perunt: quiq; autoris ſui artibus inſtituti, eccleſiam fraude qualibet ingreſsi,
lauacrum furantur, & ſancta noſtra uelut alicuius morbi contagione cōma-
culant.

A culant. Serpit enim eorum uenenatus ſermo ſicut ulcus in gregibus, & oc-
cultis uerborum morſibus incautis letale uirus infundit, donec noxias eo-
rum latebras diligentia paſtoris inueſtigatas, educat ad lucem: ſicut & ipſe
Simon Petri induſtria comprehenſus, pœnam quam merebatur, expendit.
Verum per dies ſingulos augeſcēte prędicatione uerbi diuini, per Dei proui- *Act. 8.*
dentiam ex Aethiopiæ regionibus adeſt quidam reginæ gentis illius præpoſi *Præfectus Cādaces reginæ Aethiopum*
tus (moris quippe eſt illi nationi etiem nunc à fœminis regi) tanquam uota in
Hieroſolymis redditurus. Huic Philippus, reſponſis ſancti ſpiritus iuſſus, pri-
mò ex omnibus gentibus myſterium fidei, & ſacramentum baptiſmi tradidit, *Act. 8.*
& uelut quaſdam eum Deo primitias omnium conſecrat nationum. Hunc
opinio tenet ad patriam terram, regreſſum ſcientiam Dei ſummi & ſalutarem
Domini noſtri præſcientiam indigenis gentibus (ſicut ſibi tradita fuerat) præ- *Pſal. 67.*
dicaſſe. In quo rebus ipſis completa eſt per eum, prophetiæ quæ dicit: Aethio- *Paulus*
pia præueniet manus eius Deo. Dum hæc ita aguntur, Paulus uas electionis *Gal. 1.*
non ex hominibus, neq; per hominem, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti, &
Dei, patris, qui eum ſuſcitauit à mortuis, in apoſtolatum uocatur cœleſti ad
le uoce delata.

Quemadmodum Tiberius à Chriſto edoctus, à Pilato commotus ſit. Cap. II.

INterea cum per omnem iam locū de reſurrectione & mirabilibus Domini
Ieſu Chriſti, & de aſcenſione eius ad cœlum felix fama loqueretur, ac per o-
mnium aures beati huius rumoris uolueretur opinio: quoniam antiqui moris
erat apud Romanos, ut prouinciarū iudices, ſi quid fortè noui in his quas re-
gebant, prouincijs accidiſſet, uel principi, uel ſenatui nunciarent, uti ne ex his
quæ gerebantur, ignorare aliquid uiderentur: de reſurrectione à mortuis Do-
B mini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, quę iam in omnem locum fuerat peruul
gata, Pilatus Tiberio principi refert. Sed & de cæteris mirabilibus eius, & ut *An. Do. 34.*
poſt mortem cū reſurrexiſſet à quàm plurimis iam Deus eſſe crederetur, Ti- *Pilatus de*
berius quæ compererat, retulit ad ſenatum. Senatus autem ſpreuiſſe dicitur, *Chriſto.*
pro eo quod non ſibi prius huius rei indicium fuerit delatum, ſed autorita-
tem ſuā præuenerit uulgi ſententia. Lex etenim erat antiquitus deſignata, ne *Senatus.*
quis apud Romanos deus haberetur, niſi ſenatus decreto & ſententia confir
matus. Porrò autem pro uerò hoc erat quod gerebāt, ne diuina uirtus huma-
nis putaretur * aſſertionibus indigere. Cumq; ſecundum ea quæ ſupà dixi- *Al. aſſertionibus*
mus, renuiſſet ſenatus, Tiberius tamen tenuit ſententiā ſuam, ut ne quid ad *Tertull.*
uerſum doctrinam Chriſti cōtrariū moliret. Hęc Tertullianus, uir & legū &
inſtitutionū Romanarum peritiſſimus, & inter noſtros ſcriptores admodū cla *Addidit Ruffinus.*
rus, in Apologetico ſuo, quem aduerſus gentes pro noſtra fide ſcribit, hoc mo
do retulit: Vt de origine, inquit, aliquid retractemus eiuſmodi legum: Vetus
erat decretum, ne quis deus ab imperatore conſecraretur, niſi à ſenatu proba-
tus. Sicut Marcus Aemylius de deo ſuo Alburno. Facit & hoc ad cauſam no
ſtram, quòd apud uos humano arbitratu diuinitas penſitatur. Et niſi homini
Deus placuerit, Deus non erit. Homo iam Deo propitius eſſe debebit. Tibe
rius ergo, cuius tempore nomen Chriſtianum in ſeculum intrauit, anūciata ſi
bi ex Syria Palæſtina, quæ illinc ueritatem iſtius diuinitatis reuelauerant, de-
tulit ad ſenatum cum prerogatiua ſuffragij ſui. Senatus, quia non ipſe proba
uerat, reſpuit. Cæſar in ſententia manſit, comminatus periculum accuſatori-
bus Chriſtianorum. Hæc Tertullianus.

Vt in omnem mundum breui tempore diffuſa de Chriſto prædicatio ſit. Cap. III.

QVod profectò diuina prouidentia ita tunc Cæſaris ſenſibus ingeſſit, ut
abſq; ullo obſtaculo in ipſis duntaxat initijs Euangelij ſermo uſq; qua
que percurreret. Vnde & factum eſt, ut repentè quaſi cœlitus lumē oſtenſum
aut radius quidam ſolis erumpens, totum orbem claritate ſuperni luminis il-
luſtraret, ut compleretur illa prophetia quę dixerat: In omnem terram exiuit *Pſal. 18.*

A aras Caio, neq; templa conſtituũt, neq; alia huiuſmodi, in quib. ei diuini honores à prouincialibus deferuntur. Sed ſoli ſunt, qui neq; ſtatuas ei decernũt, neque ſacramentum nominis eius obſeruant. Cumq; hæc & alia grauiora allegaret Apion, per quæ concitari crederet Caium, Philo, qui legationi præerat Iudæorum, uir in omnibus magnificus, Alexandri Alabarchæ frater, philoſophiæ non ignarus, potentiſſimè purgauit obiecta. Sed abiecit eum Caius, & iubet ilico è conſpectu ſuo abſcedere. Tunc iracũdia repleta, ſecum ipſe rimatur, quid in eos conferat mali. Egreſſus autem Philo cum iniuria, ait ad Iudæos qui adſtabant: Bono animo nos eſſe oportet, quibus iratus eſt Caius: quia neceſſe eſt adeſſe diuinum, ubi humanum ceſſat auxilium. Hæc quidem Ioſephus. Sed & idem Philo in ipſo libro, quem de legatione conſcripſit, ſingillatim de omnibus quæ à ſemetipſo geſta ſunt, refert. Ex quibus illa ſola commemorabo, quæ legentibus euidenter in Iudæos diuinam, pro piaculis quæ aduerſum Chriſtum auſi ſunt, indicent ultionem. *Philonis liber de legatione ſua ad C. Cæſarem.*

Quanta acciderint Iudæis grauia poſt temeritatem crucis in Chriſtum. Cap. VI.

PRimo quidem temporibus Tiberij, refert in urbe Roma Iulianum quendam magni apud Imperatorem loci, uniuerſam eorum gentem ſummo niſu interimere uoluiſſe. In Iudæa autem Pilatum (ſub quo in Saluatorem facinus admiſſum eſt) dum templum quod in Hieroſolymis tunc adhuc manebat integrum, profanare tentaret, maximis eos perturbationibus agitauiſſe. Sed & poſt Tiberij occaſum, Caium refert ſucceſſorem eius, cum cęteris quã plurimis, tum etiam Iudęorum genti acerbiſſimum extitiſſe. Quod pręſto eſt etiam ex ipſis ſcriptoris ſermonibus diſcere. Multa quidem, inquit, erat in Caio ingenij prauitas, qua erga omnes homines, tum pręcipuè erga Iudæorum gentem ferebatur, & ſpeciali quadam ſæuitia loca eorum quæ in diuinis habent ſupplicationibus conſecrata, incipiens ab Alexandria, diripi, & contra religionem moremq; gentis profanari iubet, ſtatuis ſuis & ſignis ea atque imaginibus replens. Templum quoque ſanctæ ciuitatis, quod ſolum manebat totius profanæ contagionis intactum, & à maiorib. perdurauerat aſylum, commutare in templũ proprij nominis auſus eſt, ut ædes Iouis nobiliſsimi noui dei Caij uoceretur. Sed & alias innumeras clades, & ultra omnes tragicos luctus apud Alexandriam Iudæis irrogatas eſſe ſub Caio in ſecundo operis ſui De uirtutibus libro, uir memoratus exequitur. Nec non & Ioſephus conſona huic de Pilati temporibus ſcribens, pro piaculis Saluatoris quæ uniuerſę genti acciderunt mala, audi, ut etiam ipſe in ſecundo Iudaici belli defleat libro: Is autem ait, qui miſſus eſt in Iudæam à Tiberio procurator Pilatus noctu uelatas Hieroſolymam introferri imagines Cæſaris iubet, ac ſtatui. Quod ubi dies exortus eſt, magnam perturbationem Iudæorum populus excitauit, ſtupentibus & perturbatis ad nouam faciem rerum. Conijciebant nãq; ex hoc, quòd ſpernerentur & conculcarentur iam leges ſuę, & omnia inſtituta maiorum, quibus nihil tale haberi intra mœnia urbis illius fas erat. Sed hoc eſt ſolum nimirum in quo eos impiæ profeſſionis ſuę uelox uindicta damnauit, pro eo quod ſecundum Euangelij relationem ſimul gens conclamauit uniuerſa: Non habemus regem, niſi Cęſarem. Tum deinde idem ſcriptor aliam quoq; in eos delatam commemorat ultionem, dicens: Poſt hæc autem etiam alia in eos incidit perturbatio, pro eo quod ſacrũ ærarium, quod patria lingua apud eos Corbonas appellatur, contra fas in uſus communes publici aquæ ductus prorogari uiderent, qui à trecentis ſtadijs deducebatur: pro quo nimia indignatione populus mouebatur. Cumq; adeſſet Pilatus Hieroſolymis, audent adire eum & clamoribus fatigare. At ille (præuiderat enim ſeditionem futuram) milites habitu plebeo obtectis armis multitudini immiſcuit, præcepto eis dato, ut ne gladijs in ſeditioſos, ſed fuſtibus uterentur. Igitur ubi tempus fuit, ſigno de tribunalibus dato, cædi proſternìq; cœperunt nonnulli uerberantium uulneribus:

Iulianus Pilatus. *Philonis uerba de C. Cæſare.* *Sancta ciuitas Hieroſolyma.* *Philonis lib. de uirtutibus Caij Cæſaris.* *Ioſ Iu. bel. li. 2. cap. 8.* *Ioan. 19.*

S 2 neribus:

neribus: plurimi autem dum in fugam conuerſi proruunt, propria conſtipatione percitlſi, periere: reliqui uerò diſperſi, & ſuorum funerib. detertiti, uim doloris ſilentio depreſſere. Multas præterea clades in Hieroſolymis eis obueniſſe, dum nouis ſemper rebus ſeditioſiits ſtudent, idem ſcriptor exponit, oſtēdens quòd ex admiſſi ſacrilegij tempore, nunquam ab eis ſeditionum furor, nunquam bella morteſq; ceſſarunt, uſquequo ultimum & exitiale malum temporibus Veſpaſiani eos obſidionis incluſit. A

Vt Pilatus ſemetipſum morte damnauit. Cap. VII.

Pilatus ſibi ipſi mortem conſciuit.

IGitur Iudæos pro commiſſo ſcelere ultio diuina damnabat. Sed & Pilatus, qui in Saluatorem iniqui iudicis functus eſt officio, iiſdem temporib. Caij tantis ac talibus malorum cladibus cruciatus eſt, ut propria ſe manu tranſuerberans, nefariam uitam ui abieciſſe referatur. Nec enim poterat tanti piaculi miniſter impunitus euadere. Sicut in hiſtorijs Græcorun reperimus, eorum duntaxat, qui olympiades ſcribunt, & annales, rerum geſtarum libros ad poſteritatis memoriam condunt.

De fame temporibus Claudij. Cap. VIII.

An.Do.43.

An.Do.46.

Agabus

SEd enim Caio quatuor annis, nec integris, principatu miniſtrato, Claudius Imperator ſuccedit, ſub quo fames ſatis dira uniuerſum orbē terræ obtinuit. Hoc autem ita futurum, longè antè noſtri prophetæ prædixerant. Sicut in Actibus apoſtolorum refertur, Agabum quendam prophetam, famem magnam futuram ſub imperatore Claudio denunciaſſe. Verùm Lucas qui hæc de Agabo refert, coniungit etiam hoc, quod per Paulum & Barnabā fratres qui erant Antiochiæ, pro uiribus unuſquiſq; ſumptum miſerint ſanctis habitantibus Hieroſolymam. Et poſt hæc addidit, dicens.

Martyrum Iacobi apoſtoli. Cap. IX.

Act.12.

An.Do.44.

Iacobus frater Ioannis.

B IN illo autem tempore (ſine dubio tempus quod ſub Claudio fuit, cū fames erat, deſignat) immiſit, inquit, Herodes rex manus ſuas affligere aliquos de eccleſia, et interfecit Iacobū fratrem Iohannis gladio. De hoc autem Iacobo Clemens Alexandrinus etiam hiſtoriam quandam dignam memoria, in ſeptimo Diſpoſitionum ſuarum libro, ſcribit, perlatam ad ſe uſq; ex traditione maiorum: Quoniam quidem, inquit, & is qui obtulerat eū iudici ad martyrium Iacobum ſcilicet, motus etiam ipſe confeſſus eſt ſe eſſe Chriſtianū. Ducti ſunt inquit, ambo pariter ad ſupplicium: & cum ducerentur in uia rogauit Iacobū dare ſibi remiſſionem. At ille parumper deliberans: Pax tibi, inquit, & oſculatus eſt eum. Et ita ambo ſimul capite plexi ſunt.

Remiſſio.

Vt Agrippa & Herodes apoſtolos perſecuti, diuinam continuò ſenſerint uindictam. Cap X.

An.Do.44.

Petrus in carcerē conijcitur.

SEd tunc, inquit (ut ait ſcriptura diuina) uidens Herodes quia de Iacobi nece gratū eſſet Iudæis, addidit adhuc, & Petrum coniecit in carcerem: ſine dubio etiam ipſum punire uolens, niſi diuinum affuiſſet auxilium. Quo angelus ei noctu aſſiſtens, mirabiliter eum uinculorum nexibus ſoluit, & ad miniſterium prædicationis ire liberum iuſſit. Et cum Petro quidem hæc geſta ſunt. Regis uerò facinus in apoſtolos perpetratum, dilationem nō patitur ultionis: ſed continuò uindex adeſt diuinitus dextera, ſicut hiſtoria in Apoſtolorū actibus conſcripta nos edocet: Cum inquit, Cæſaream deſcendiſſet Herodes, & in die ſolenni, præclara ueſte regia indutus, pro tribunali conſediſſet, ac de ſublimi cōcionaretur ad populum: cumq; populus acclamaret ei, Dei uoces, & non hominis: ſtatim, inquit, percuſſit eum angelus Dei, eo quòd non dederit gloriam Deo: & ſcatens uermibus, expirauit. Miraculo autem dignū eſt, tantam conſonantiam diuinarum ſcripturarum, cum hiſtoriographo gentis illius deprehendi. Ipſe etiam Ioſephus de eiſdem commemorans decimonono libro Antiquitatum, his quibus infrà ſcriptum eſt, hæc ſermonibus refert: Tertium, inquit, annum imperij Iudææ totius expleuerat, cum forte Cæſaream

Act.12.

Herodis Agrippæ mors

Digitized by Google

A quæ prius πύργος στράτωνος uocabatˉ aduenit. Vbi cũ in honorem Cęſaris ſpe
ctacula ciuibus ederet, uotiuo, ut uidebatur, ſalutis Cęſaris die, cumq; illuc to
tius prouinciæ uiri honore & facultatibus præditi conueniſſent, ſecundo ſpe
ctaculorum die indutus ueſte fulgenti, ex auro argentoq; mirabiliter contex
ta, incipiente die procedit ad theatrum. Vbi cum primo ſolis radios argenteæ
ueſtis gremio ſuſcepiſſet, repercuſſo ſplendore duplicatam ſpectantib. lucem
fulgor metalli uibrantis effudit, ut inruentibus pręſtringeret aciem terror aſ-
pectus: & per hoc plus aliquid de eo quàm humanæ naturæ eſt, artifex arrogã
tia mentiretur. ilico adulantis uulgi concrepant uoces, honorem ſonantes, ſed
exitium conferentes, & hinc atq; hinc caueis cõclamantibus, Deus compella-
tur: utq; fieret propitius, ſuppliciter exoratur, dicentibus populis, Quòd nunc
uſq; ut hominem te timuimus, ſed ex hoc iam ſupra humanam naturam te eſ
ſe fatemur. Sed rex acclamationem contra fas habitam non repreſſit, nec impi
etatem illicitę adulationis exhorruit, donec reſpiciens paulo poſt imminen-
tem atq; inſiſtentem capiti ſuo uideret angelum: eumq; ſenſit continuò exitij
ſui miniſtrum, quem prius nouerat prouiſorem bonorum. Et ecce repentè
cruciatus eum ex dolore incredibili uentris atq; inflatione corripuit: reſpici-
ensq; ad amicos: Et inquit, ille ego deus ueſter, ecce propellor cõfeſtim et de
turbor ex uita, quoniam quidem diuina uirtus nuper collatas in me falſas ar-
guit uoces. Et qui modo immortales dicebar à uobis, pręceps iam iamq; rapi-
or in mortem: ſed ſuſcipienda eſt ſententia quam Deus ſtatuit. Nã & uiximus
haud contemnendi, & longę uitatem, quę beata putatur, expleuimus. Et cum
hæc dixiſſet, ui doloris uehementius agitatus, inſtanter ad palatiũ reportatur.
Cumq; diuulgatum eſſet eũ propediem moriturũ, ingens multitudo totius
ætatis & ſexus conueniens, more patrio ſuper cilicia ſtrati omnipotenti Deo
B pro regis incolumitate ſupplicabant. Omnis autem domus regia planctibus
& gemitibus perſonabat. Cum interim rex ipſe in excelſo ſolario recubans, &
deorſum reſpiciens, ac pronos proſtratosq; omnes cum fletibus pręuidens, ne
ipſe quidem temperabat à lachrymis. Verùm continuis quinque diebus uen
tris doloribus cruciatus uiam uiolenter abrupit, quinquageſimum ætatis &
quartum agens annum, regni uerò ſeptimum. Quatuor etenim ſub Caio Cæ
ſare annis regnauerat, Philippi tetrarchiam tribus annis obtinens, quarto au-
tem etiam Herodis ſibi adiungens, tribus autem reliquis annis ſub Claudio
Cęſare exactis. Cùm in cęteris quàm plurimis Ioſephum, tum in his tam inte-
grè diuinæ ſcripturæ concordare ualde miratus ſum. Quod uerò uidetur in
ſolo regis uocabulo uariare, cum & tempus & actus & res eundem oſtendat
fuiſſe, poſſibile eſt, ſicut in alijs quàm plurimis Iudæorum nominibus inueni-
mus, etiam hunc duplici uocabulo nuncupatum, quorum altero Lucas no-
ſter, altero uſus ſit Ioſephus. Verùm quoniam rurſum Lucas in Actibus apo-
ſtolorum introducit Gamalielem, quum de Apoſtolis in Iudæorum conceſ-
ſu deliberatio fieret, hoc ipſo in tempore dicentem: Quia ſurrexit Theodas
quidem dicens, ſe magnum quendam, qui deſtructus eſt: & omnes qui ſeque
bantur eum, diſſoluti ſunt: agè etiam de hoc, quid Ioſephus in hoc eodem li-
bro ſcripſerit, proferamus.

Hoc eſt, turris Stratonis

An. Do. 46.
Ioſ. Ant. lib. 19. cap. 7.

Agrippam etiam Herodis nomẽ habuiſſe.

De Theoda qui deprauauerat populum. Cap. XI.

FAdo, inquit, Iudæam procurante, deceptor quidam magus, Theodas nõ
mine, perſuadet populi multitudinem, ſublatis proprijs facultatibus urbe
excedere, et ripas Iordanis fluminis obſidere. Dicebat autem, ſe etiam prophe
tam eſſe & poſſe uerbi ſui præcepto fluuij fluenta dirimere, & facilem ſectato-
rib. ſuis fluminis tranſitũ dare. Quæ cũ diceret, multos decepit. Fadus uerò nõ
in longũ uecordiæ eius indulſit, ſed immittit equitũ turmã: quæ ex improuiſo
irruens ſuper eos, quàm plurimos quidem peremit. multos tamen & uiuos
cepit. ipſius autem Theodæ caput deſectum Hieroſolymam deportauit.

Ioſ. Ant. lib. 20. cap. 4.
Act. 5.
Cuſpius Fadus Theodas impoſtor.

De Helena Regina Adiabenorum. Cap. XII.

An. Do. 46. Act. 11. Helena Adiabenorum regina.

POſt hæc idem ſcriptor etiam de fame, quæ ſub Claudio facta eſt, hoc modo memorat: Per idem tempus, inquit fames magna obſederat etiam Iudæam. Qua tempeſtate regina nomine Helena, multis pecunijs comparatũ frumentum de Aegypto, & Hieroſolymam delatum indigentibus miniſtrabat. Quid tam conſonans, tamq́ concordans, quàm hæc ſunt cum illis quæ in Actibus apoſtolorum ſcribuntur, ubi dicitur: Quia diſcipuli qui erãt Antiochiæ, prout potuit unuſquiſq́, miſerunt in miniſterium ſanctis habitantibus in Iudæa, deferendũ per manus Barnabæ ac Pauli per presbyteros diſpenſandum? Helenæ uerò huius, cuius hiſtoriographus intulit mentionem, etiam nunc extat ſepulchrum nobile pro portis Hieroſolymorum. Regnaſſe autem apud Abiadenorum gentem refertur.

De Simone Mago. Cap. XIII.

INterea cum fides Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti per omnium creſceret mentes & per dies ſingulos religionis propagarentur augmenta, nequaquam quieſcit hoſtis ſalutis humanę: ſed urbem maximam, quæ eſt caput omnium præuenit: & Simonem illum, de quo in ſuperioribus diximus, euocat. Cuius nefarijs artibus adminicula ipſe maiora ſuppeditãs, plurimos urbis illius ciues in erroris eius uincula coniecit. Deſignat hæc uir in ſcriptorib. nobilis non multo poſt apoſtolorum tempus exortus Iuſtinus, de quo ſuis in locis quod competit, aſſignabimus. Hic igiť in Apologetico, quem pro fide noſtra ad Imperatorem Antonium ſcribit, de his hoc modo refert: Et poſt aſcenſionem, inquit, Domini ad cœlum, inſtigabant dæmones quoſdam hominum, qui dicerent ſe deos eſſe quos nos fugauimus. Simon deniq́ quidam Samaritanus, de uico qui dicitur Gyttho, ſub Claudio Cęſare magicis artibus, et ope dæmonum ſubleuatus, in urbe ueſtra, quæ regnum omnium tenet quàm plurimis per phantaſias deceptis, deus decretus eſt, & ſimulacri apud uos quaſi Deus honore donatus eſt in flumine Tyberis inter duos pontes collocati, habentis etiam titulum Latinis literis ſcriptum: Simoni deo ſancto. quem & omnes penè Samaritæ, nonnulli etiam ex cæteris gentibus tanquam ſummum Deum & adorant, & confitentur. Sed & Selenen quandam erroris eius ac deceptionis comitem, quæ prius in proſtibulo ſteterat apud Tyrũ urbem Phœnices, cum ipſo uelut primam quandam mentem conſecrauerunt. Hæc quidem Iuſtinus. Conſona uerò huic etiam Irenæus ſcribit in primo aduerſus hæreſes libro, in quo uel quis ipſe fuerit Simõ, uel quàm impura eius opera atq́ doctrina, plenius refert: quæ multum eſt ut hic inſeramus, cum liceat uolentibus ea ſcire per ſingula ex ipſis ſupradicti Irenæi libris, uel de hoc, uel de cæteris autoribus diuerſarum hæreſeon, & de uenenatis eorum dogmatibus diligentius noſcere. Caput igitur totius prauitatis, & principium omnis hæreſis à Simone cœpiſſe accepimus. Ex quo uſq́ in hodiernum ſectatores eius, ſimulantes adire ſe puriſſimam Chriſtianorum philoſophiam, quam uident apud omnes pro caſtitate uitæ, & inſtituti ſanctitate mirabilem, ſuperſtitionis idolorum (quã deſerere uidentur) rurſum uinculis innectuntur, colentes ac uenerantes picturam & imaginem Simonis, & illius, quam ei ſceleris ac turpitudinis extitiſſe ſociam diximus, Selenen. His incenſos odores offerunt, his ſacrificia & libamina impura delibant. Sed & his adhuc nequiora & execrabiliora committunt. Aiunt enim eſſe quædam apud ſe ineffabilia, quæ cum primò quis audierit, mente excedat: & eorũ quaſi uirtute perculſus, uelut attonitus maneat, & uſq́ ad dementiam ueniat. Quę cum ita ſint, aiunt impoſſibile eſſe uel ſcriptura ea tradi, uel ore ac labijs proferri. Hæc qui audit, pro ueneratione ita ſe habere rem credit. Porrò autem uerè uerba illa huiuſmodi ſunt, quę pro impuritate & obſcœnitate ſui, caſtis & pudicis auribus execrabilia, & penitus horreſcenda ducantur. Quicquid enim illud eſt turpe et impurum

Simon magus. An. Do. 41. Iuſtinus. Selenen. Irenæus. Hæreſis Simonis magi.

quod

A quod excogitari à quoquam poteſt omni, hoc impurius eſſe traditur. Quod inquinatiſſimæ huius hæreſis myſticæ tectum apud ſe reſeruari pollicentur arcanum, infelicibus per hæc mulierculis & peccatis (ut ait Apoſtolus) oneratis, deteſtabiliter illudentes. Hunc igitur talium malorum patrem & autorem per idem tempus Simonem ex apparitorum ſuorum numero diabolus ſuſcitans, ad urbem maximam ire compulit Romam, ut ibi potentiſſimis athletis Domini ac Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti apoſtolis, in hoc ipſum ab eo ſubrogatis, obſiſteret. Sed diuina uirtus & gratia (in maximo præcipue certamine) nunquam deſerit ſuos, quæ incenſam maligni flammam tota celeritate reſtinguit, & omnem altitudinem deſtruit attollentem ſe aduc[illegible]m ſcientiam Dei. propter quod neque Simon, neque alius quis congreſſus [illegible]nc aduerſus apoſtolos Domini potuit obtinere: quia ueritatis lux, & uerbi diuini claritas, quæ ob ſalutem hominum nuper obfulſerat, per apoſtolos ſuos totius mendacij diſcuſſa caligine, de humanis mentibus ignorantiæ tenebras effugabat. Denique ſupradictus magus, ueri luminis fulgore perculſus, cæcitatem continuò male ſatiæ mentis incurrit: quippe qui iam & prius in Iudæa per apoſtolum Petrum, de his quę gerebat ſceleribus confutatus, tranſmarinam aggreſſus eſt fugam, & ab oriente ad occidentem uſque pertendit, nuſquam ſibi uitam, niſi in fugæ præſidio ſperans. Is igitur urbem Romam ingreſſus, utens adminiculo aſſiſtentis ſibi, & adhærentis dæmoniacæ uirtutis, quam πάρεδρον uocant, breui tempore in tantum malorum uenit profectum, ut etiam ſimulacri à ciuibus Romanis tanquam Deus honore potiretur. πάρεδρος, Aſſeſſor.

De prædicatione Petri apoſtoli apud urbem Romam.

Caput. XIIII.

An. Do. 44 Petrus Romam uenit anno ſecundo Claudij

SEd non in longum permanet fraude quæſita diuinitas. Continuo namque in ipſis Claudij temporibus, clementia diuinæ prouidentiæ probatiſ-
B ſimum omnium apoſtolorum & maximum, fidei, magnificentia & uirtutis merito primorum principem Petrum, ad urbem Romam, uelut aduerſum humani generis communem perniciem repugnaturum deducit, ducem quēdam & magiſtrum militiæ ſuæ, ſcientem diuina prælia gerere, & uirtutum caſtra ductare. Iſte adueniens ex Orientis partibus, ut cœleſtis quidam negociator mercimonia diuini luminis, ſi quis ſit comparare paratus, aduexit, & ſalutaris prædicationis uerbo primus in urbe Roma Euangelij ſui clauibus ianuam regni cœleſtis aperuit.

De Euangelio ſecundum Marcum. Caput XV.

IGitur cum Romanæ urbi clarum uerbi Dei lumen fuiſſet exortum, Simonis quidem tenebræ cum ſuo autore reſtinctæ ſunt. Sermo autem ueritatis & lucis, qui per Petrum prædicabatur, uniuerſorum mentes placido illuſtrauit auditu, ita ut quotidie audientibus eum, nulla unquam ſatietas fieret. Vnde neq; auditio eis ſola ſuffecit, ſed Marcum diſcipulum eius omnibus precibus exorant, uti ea quæ ille uerbo prædicabat, ad perpetuam eorum commonitionem habēdam, ſcripturę traderet, quo domi foriſq; in huiuſcemodi uerbi meditationibus permanerent. Nec prius ab obſecrando deſiſtunt, quam quæ orauerant, impetrarent. Et hæc fuit cauſa ſcribendi, quod ſecundum Marcum dicitur Euangelium. Petrus uerò ut per ſpiritum ſanctum religioſo ſe ſpoliatum comperit furto, delectatus eſt fidem eorum per hæc deuotionemq; conſiderans: factumq; confirmauit, & in perpetuum legendam ſcripturam eccleſijs tradidit. Clemens in ſexto Diſpoſitionū libro, hæc ita geſta eſſe deſcribit. Cuique ſimile dat teſtimonium etiā Hierapolites epiſcopus nomine Papias: qui & hoc dicit, quod Petrus in prima epiſtola ſua quā de urbe Roma ſcripſit meminerit Marci, in qua tropice Romam Babylona nominarit cum dicit: Salutat uos ea quæ in Babylone eſt electa eccleſia, & Marcus filius meus.

Marcus euangeliſta ſuū Romæ ſcripſit euangeliū.

Clemens. Papias. Roma. Babylon.

Vt primus Marcus per Aegyptum Chriſti notitiam prædicarit. Caput XVI. A

Marcus Alexãdrinis Chriſtum prædicat.

HVnc autem Marcum tradunt primùm ad Aegyptum perrexiſſe, atq; ibi Euangeliũ quod ipſe conſcripſerat, prædicaſſe, & ipſum primùm eccleſiam apud Alexandriam conſtituiſſe. Tanta autem refertur multitudo credentium uirorum ac mulierum, primo ingreſſu exemplo ſobrietatis eius & cõtinentia congregata, ut etiam conuerſatio eorum qui per ipſum crediderant, & uita totius abſtinentiæ, ac frugi eorum ſobriáq; conuiuia, librorum memoriæ mandarentur à uiro diſſertiſſimo Philone, quem ſermo tenet temporibus Claudij Imperatoris Romam ueniſſe, & Petrum apoſtolum uidiſſe, atq; eius adhęſiſſe colloquijs, uerbum Dei prædicãtis. Quod ualde eſt uerisimile, qia & ſcripturam iſtam, quam diximus, poſterioribus ab eo temporibus conſtat eſſe compoſitam. In qua euidentiſſime omnia eccleſiæ inſtituta complectitur, quę & tunc tradita ſunt, & in hodiernum ſeruantur à nobis. Sed & abſtinentium uitas, eorum duntaxat qui nunc in eccleſijs uel monaſterijs degunt, deſcribit ad liquidum. Vnde plane manifeſtiſſime proditur, non ſolum ſciens quæ noſtra ſunt, ſed & amplectens: quippe qui diuinis laudibus extulit ſui temporis apoſtolicos uiros, ex Hebræorum (quantum intelligi datur) præcipue genere credentes: quoniam quidem conſtat, quòd hi qui ſub apoſtolis ex Iſraelitis credebant, Iudaicis adhuc inſtitutionibus, & legis obſeruationibus inhærebant.

Apoſtolici uiri ex Hebræorũ genere.

περὶ βίου θεωρητικοῦ ἱκετῶν.

Qualia de abſtinentibus apud Aegyptum Philo ſcribat. Caput XVII.

HIc igitur deſcribens hæc in libello, quem de Vita theoretica ſupplicum adtitulauit, nihil omnino de proprio uel extrinſecus addit: ſed primò omnium uiros ipſos cultores, & fœminas cum ipſis, ait cultrices appellari. Cauſam uerò huius uocabuli, uel ex eo ductam, quod conuenientium ad ſe animas, tanquam rudes & agreſtes excolerent, uel quod erga Dei cultum pura & integra conſcientia perdurarent. Quod nomen ſiue ipſe impoſuit primus illis, ex ipſorum actibus colligens: ſiue uere in initijs ita appellabantur, qui ſecundum Euangelium uiuebant, antequam Chriſtianorum appellatio per omnem locum diffunderetur: nihil intereſt, dummodo ex ipſis rebus nomen ad quos pertineat, comprobetur. Dicit ergo primo omnium, quod renuncient cunctis facultatibus ſuis, qui ſe ad huiuſcemodi philoſophiam dederint: & bonis ſuis quibus intereſt, cedant. Tum deinde, quod omnes etiam uitæ ſollicitudines procul abijciant: & extra urbem egreſſi, in hortulis, uel exguis quibuſque agellulis degant, refugientes imparis propoſiti conſortia; & uitæ diſſimilis contubernia, ſcientes, impedimento eſſe hæc arduum uolentibus iter uirtutis incedere. Tali quippe ordine calore fidei incitati hi qui primitus credebant, uitam duxiſſe memorantur, ſicut euidenter in Actibus apoſtolorum legimus ſcriptum: quia omnes qui credebant ſub apoſtolis, poſſeſſiones ſuas & prædia uendentes, precia ponebant ante pedes apoſtolorum, & diuidebantur unicuiq; prout opus erat, ita ut non eſſet quiſquam in eis egens. Quia ergo et hic ſimilia ſcribit geri ab his qui apud alexandriam credebant, ſicut illi qui in Hieroſolymis ante crediderant, certum eſt quod idem actus, eademq; inſtitutio, eadem ſine dubio & religionis fidem deſignat. Deniq; libro ipſi (de quo ſupra diximus) tale initium dedit: In multis, inquit, eſt orbis terræ partibus hoc genus hominum. Oportebat namq; perfecti huius boni participem fieri omnem Græciam, omnemq; Barbariam. In Aegypto tamen maior eſt copi a per ſingula quæq; territoria, præcipue autem circa Alexandriam. Nam optimus quiſq; ex omnibus locis, uelut ad uberis patriæ glebam feſtinus accurrit colonus. Regio quędam eſt philoſophiæ magis quã frugibus opportuna, ſupra lacum cui mariæ nomen eſt, ſita, colliculis quibuſdam molliter & clementer erecta, ad munimentũ ſimul atq; aeris temperiem cõmoda. Poſt hæc deſcriptis eorum habitaculis, ut ſe habeat ſingulorũ qualitas & ſitus, etiã de eccleſijs quę apud eos ſunt, ita dicit: Eſt autem, inquit, in ſingulis locis conſecrata orationi domus, quæ

Cultores Cultrices B

Chriſtiani

Initiũ libri Philonis de uita noſtrorũ, id eſt, de apoſtolicis uiris, quẽ inſcripſit. De uita cõtẽplatiua ſupplicũ, quod uidelicet cœleſtia contẽplentur, & ſẽper Deũ orent.

A domus, quæ appellatur σεμνεῖον, uel μοναστήριον autem in noſtra lingua ſignificare poteſt honeſtorum conuenticulum, in quo ſecedentes, inquit, honeſtæ & caſtæ uitæ myſteria celebrant, nihil illuc prorſus quod ad cibum potũq; pertinet, inferentes, uel ad reliqua humani corporis miniſteria, ſed legis tantum libros, & uolumina prophetarum, hymnos quoq; in Deum, cæteraq; his ſimilia: in quorum diſciplinis atque exercitijs inſtituti, ad perfectam beatamqúe uitam ſtudijs iugibus coaleſcunt. Et poſt aliquanta iterum dicit: Ab ortu autem diei uſq; ad ueſperam omne eis ſpacium ſtudiorum exercitijs ducitur, quibus ad diuinam philoſophiam per ſacras literas imbuuntur, patrum leges in allegoricam intelligentiam deducentes. Quoniam quidem formas eſſe & imagines, ea quæ in legis litera ſcripta ſunt, opinantur, latentis intrinſecus profundi cuiuſdam diuiniq; myſterij. Habent autem etiam diſputationes quaſdam, & interpretationes ueterum uirorum, qui & autores ipſius αἱρέσεως extiterunt, quos eis allegoricæ ac figuralis intelligentiæ normam quam plurimis ſcriptorum ſuorum conſtat tradidiſſe monimentis, quorum illi uelut itineris ſui ducum, & autorum inſtituta pariter ſequuntur, & morem. Hæc autem dixiſſe hunc uirum certum eſt de euangelicis atq; apoſtolicis libris, in quibus quomodo lex & prophetia ſpiritualiter intelligi debeat, edocetur. Poſt pauca rurſum etiam de eo, quod Pſalmos faciant nouos, ita ſcribit: Itaq; non ſola ſubtilius intelligunt hymnos ueterum, ſed & ipſi faciunt nouos in Deum, omnibus eos & metris, & ſonis, honeſta ſatis & ſuaui compage modulantes. Multa quidem & alia in eodẽ libro enumerat, quæ à noſtris uel in eccleſia, uel in monaſterijs exercentur. Sed properandum nobis eſt illa ex omnibus dicere, quæ eccleſiaſticam propriè continent formam, ex quibus cuiuis manifeſtũ eſſe debeat, ad eccleſiam pertinere quæ ſcripta ſunt. Ait ergo: Continentiam uerò uelut fundamentum quoddam primò in animo collocant, & ita demum reli-

Id eſt, inſtituti, ſectæ.

Euangelici atq; apoſtolici lib.

Componũt nouos Pſalmos.

Continentia.

B quas ſuper hanc pergunt ædificare uirtutes. Cibum potumq; nullus eorum capit ante ſolis occaſum: uidelicet tempus lucis cum philoſophiæ ſtudijs, curam uerò corporis cum nocte ſociantes. Nonnulli autẽ etiam poſt triduũ in cõmunionem ueniunt cibi, quos ſcilicet edacior ſtudiorum fames perurget. Iam uero hi qui in eruditionibus ſapientiæ, & in profundiore intelligentia ſacrorum uoluminum cónuerſant̃, tanquam copioſis dapibus inhiantes, expleri nequeunt, et contuendo acrius inflammantur, ita ut nec quarto iam, nec quinto, ſed ſexto demum die non tam deſideratum quàm neceſſarium corpori indulgeant cibum. Hæc Philonem de noſtrorum inſtitutis referre, quis poteſt dubitare? Quod ſi cui uidetur adhuc ambiguum, adhibebimus etiam alia eius dicta, quæ nulli omnino, niſi noſtris tantummodo conuenire, etiam infideliſſimus quiſque fatebitur. Ait ergo: Cum uiris autem quos dicimus ſunt & fœminæ, in quibus plures iam grandæuę ſunt uirgines, integritatem caſti corporis, non neceſſitate aliqua, ſed deuotione ſeruãtes. dum ſapientiæ ſtudijs ſemet geſtiũt non ſolum animo, ſed & corpore cõſecrare, indignum ducentes, libidini mancipare uas ad capiendam ſapientiam præparatum: & edere partum eas, à quibuc diuini uerbi concubitus ſacroſanctus & immortalis expetitur, ex quo poſteritas relinquatur, nequaquam corruptelæ mortalitatis obnoxia. Quod ſi adhuc parum uidetur iſtud, audi quid poſt aliquanta ſcribat. Tractatus autem ſacrorum, inquit, uoluminũ huiuſmodi habent, ut magis allegoricis opinionibus utantur: quoniam quidem omnis lex uiris iſtis uidetur animali eſſe ſimilis, quod corpus quidem habeat ipſam literam, & ea quæ ſecundũ literam deſignantur: animam uerò, occultum in litera ſpiritalem & inuiſibilem ſenſum, quem illi ab autoribus ſuis edocti, ſublimius & nobilius uelut inſpicientes per ſpeculum contemplantur, ex ipſis etiã nominibus admirandas quaſdam ſpecies intelligentię proferentes. Quid autem addere his opus eſt, etiam de cõuentibus eorũ quę ſcribit, & ut ſeorſum quidem uiri, ſeorſum etiã in ijſdẽ locis fœminę

Fœminæ uirgines.

Monialiũ origo.

Modus interpretãdi ſcripturas.

Allegoria.

A Tum præterea ſingulares eius libri
De prouidentia.
De Iudæis apologeticus liber, hoc eſt de uita urbana. Et
Ad Alexandrum, dicentem rationem habere muta animalia.
De eo quod ſeruus ſit omnis qui peccat. Item alius,
De eo quod liber ſit omnis qui bonis ſtudijs operam præbet.
De uita theoretica, uel ſupplicium. Hic ipſe in quo & de apoſtolicis uiris eſſe quæ ſcripta ſunt, ſupra edocuimus. Sed &
Interpretationes nominum Hebraicorum, quæ ſunt in lege & prophetis.

Hic temporibus Caij imperatoris Romam profectus, cũ de impietate atque impuritate Caij quam plurima ſcripſerit, quæ per ironiam De uirtutibus adtitulauit, & ea ſenatui recitaſſet, in tanta dicitur admiratione habitus, ut bibliotheca digna eius ſcripta decernerentur. Verùm per idem tempus Paulo apoſtolo ab Hieruſalem in circuitu, & uſq; ad Illyricum prædicationem uerbi dominici miniſtrante, Claudius imperator Iudæos urbe depellit. Tunc Aquila & Priſcilla cum cæteris Iudæis expulſi, Aſiam ueniunt, ibique cohærent Apoſtolo, tum primum eccleſię inibi fundamenta iacienti, ſicut docet liber de Actibus Apoſtolorum conſcriptus. *Caligula An. Do. 40*

Cuiuſmodi clades compreſſerint Iudæos ipſo die paſchæ. Caput XIX.

CLaudio uerò adhuc in imperio perdurante, in ipſa ſolennitate Paſchæ tanta Iudæis perturbatio & uaſtitas Hieroſolymis accidit ex ſeditione commota, ut illi ſoli qui in foribus templi conſtipatione populi necati ſunt, triginta millia Iudæorum numerarentur. Et conuerſus eſt dies feſtus eorum in luctum. Sed & alia quàm plurima Iudæis mala irrogata Ioſephus per hæc uerba deſignat. *Tricies mille Iudæi oppreſſi.*

B

Qualia etiam ſub Claudio Hieroſolimis geſta ſunt. Caput XX.

CLaudius, inquit, Agrippam, filium Agripæ, Iudæorum regem conſtituit: Felicem uerò totius prouinciæ, Samariæ quoque & Galilææ, & regionis quæ dicitur Transiordanem, procuratorem miſit. Et poſt pauca addit etiam hæc: Inflammatur autem & ſeditio acerbiſſima à pontificibus aduerſum ſacerdotes & primos plebis Hieroſolymorum, quorum ſinguli conquirentes ſibimet perditorum iuuenum, et nouis rebus gaudentium manum, duces ſemetipſos propriæ factionis inſtituebant. Qui confligentes adinuicem, primò conuicijs laceſſere, tum deinde & ſaxis inuicem ſternere: nec quiſquam erat qui coerceret, ſed agebantur omnia tanquam in urbe non habente rectorem. Igitur pontifices in tantam uenere proteruiam, ut ſeruis ſuis ad areas miſſis inuaderent decimas, quæ ſacerdotibus debebantur. Et accidebat, ut nonnulli ex minoribus ſacerdotibus, quorum alimoniæ ui fuerant direptæ, inedia deperirent. ita ſeditionum uiolentia ius faſque confuderat. item poſt pauca ſubiungit etiam hæc: Nonnunquam autem etiam in media ciuitate occurrentes ſibi trucitabant, præcipue in diebus feſtis ſicarij plebibus admixti, occultatis pugionibus oberrantes, ut quiſque deſignatus eis cominus inciderat, perimebant. Et arte nefaria cum corruiſſet is, quem occulto uulnere strauerant, tum ijdem ipſi percuſſores uelut indignari ſe ſimulabant aduerſum eos qui hæc in media urbe committerent: atque hoc modo occulta eorum facinora permanebant. Et primus omnium Ionathas interficitur: poſt illum quàm plurimi iugulãtur, ita ut iam ipſis mortibus eſſet grauior metus mortis, dum unuſquiſque quaſi in procinctu ſemper poſitus, per momenta ſingula ſperaret interfici. Poſt hæc autem interiectis quibuſdam, addit etiam iſta. *An. Do. 4[?] Agrippa Iudæorum rex Felix procurator Iudææ. Pontifices ſacerdotũ decimas inuadebant. Ionathas põtifex interficitur.*

De Aegyptio cuius Actus apoſtolorum faciunt mentionem. Cap. XXI.

An.Do.54 Io.Ant.20.12. Grauius uerò omni hac uaſtatione afflixit Iudæos Aegyptius quidam falſus propheta. Qui cum ueniſſet ad Iudæã, homo magus, fidem ſibi prophetæ magica arte conſciuit. & continuo ad triginta millia uirorum congregans, & ducẽs eos per deſertum, peruenit cum ipſis ad montem qui uocatur Oliueti, paratus inde irruere Hieroſolimam, & ui ac poteſtate urbem tenere, ſimulq; Romanorum præſidia, ac plebem tyrannidi ſuæ ſubiugare, fretus per omnia his quos ſecum eduxerat ſatellitibus. Sed conatum eius præuenit Felix (*Fe. Aegyptium profligat.*) confeſtimque cum armatis obuiam pergens, ſecum etiam plebe reliqua conſpirante congreſſione facta, Aegyptium quidem cum paucis in fugam uertit, perremptis uerò alijs, alijs etiam captis, temere cœpta facile reſtinxit. Hæc in ſecundo hiſtoriarum libro Ioſephus refert. Operæprecium tamen eſt, hæc quæ de Aegyptio ſcribit cum illis quæ in apoſtolorum actibus deſignata ſunt, com- (An.Do.56. *Feſtus procurator Iudææ.*) parare, ubi ſub Felice tribunus, qui in Hieroſolymis erat, ad Paulum, in quem Iudæorum fuerat commota ſeditio, dicit: Nonne es tu Aegyptius ille, qui ante hos dies concitaueras populum, & eduxeras in deſertum ad quatuor millia hominum ſicariorum? Sed ſufficiant iſta de Felice.

Quemadmodum de Iudæa Paulus Romam miſſus in uinculis, omni culpa liberatus ſit. Caput XXII.

An.Do.57. Interea Claudio tredecim annis & octo menſibus Romanorum imperio perfuncto, Nero ſuſcepit principatum. A quo Feſtus mittitur in Iudæam ſuccedere Felici, apud quem cauſa dicta Paulus uinctus mittitur Romam, Ariſtarcho ſe concomitante, quẽ conſequenter in epiſtolis ſuis concaptiuum appellat: ſed & Lucas, qui & actus eius, cæterorumq; apoſtolorum ſcribit, ſed præcipuè pauli: de quo etiam hoc in fine deſignauit, quod biennio in urbe Roma poſitus, uerbum Dei prædicabat, nemine prohibente. Quem tamen affuiſſe ſibi, & defendiſſe ſe apud Neronem, & rurſum profectum eſſe ad prædicationis officium, ſermo confirmat, & poſt hoc denuo rediſſe ad ſupra dictam urbem, ubi & martyrio cõſummatus eſt: tunc cum in uinculis poſitus, ſecundam ad Timotheum ſcribebat epiſtolam, in qua & de prima ſua defenſione, et de preſenti ſimul indicat paſſione. Suſcipe ergo de his ſingulis teſtimonia. in prima (inquit (2.Tim.4.) ipſe Paulus) mea defenſione nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt. Non illis imputetur: Dominus enim aſtitit mihi, & confortauit me, ut per me prædicatio compleretur: & audiant omnes gentes, quia liberatus ſum de ore leonis. Manifeſtiſſime per hæc deſignat, quia primo quidem ut per ipſum cœpta prædicatio compleretur, liberatus eſt de ore leonis. Neronem ſcilicet in le- (*Nero, leo.*) one pro crudelitate ſignificans. Tum deinde in conſequentibus adijcit, & dicit Liberauit me Dominus de ore leonis. Præuidebat enim in ſpiritu conſummationem ſuam, propter quod et dixit: Quia liberatus ſum de ore leonis. Et iterum: Liberauit me Dominus ab omni opere malo, & ſaluum faciet in regnũ ſuum cœleſte: ſignificans per hæc, quod eſſet confeſtim martyrio coronandus. De quo tamen euidentius in eadem epiſtola dicit, ſcribens: Ego enim, inquit, (2.Tim.4.) iam immolor, & tempus reſolutionis meę inſtat. Hęc autem dicta ſunt à nobis ut oſtenderemus, quia non eo tempore, quo Pauli actus in urbe Roma concluſit Lucas, martyrio perfunctus eſt Paulus. Potuit enim fieri, ut initijs adhuc lenior eſſet Nero, & defenſionem pauli pro noſtro dogmate non aſpernanter acciperet: proceſſu uerò temporis cum cęteris malis aucta ſit eius etiam in apo- (Ioſe.20.26) ſtolos ſęuitię rabies.

An.Do.58 *Vt ſit Iacobus paſſus, qui frater Domini eſt dictus.* Cap. XXIII.

Iacob. frater Domini Chriſtũ profitetur. Igitur Iudęi poſteaquam paulus ad Cęſarem, quem appellauerat, à Feſto trãſmiſſus eſt, & fruſtratus inſidias quas ei tetenderant, uident, in Iacobum fratrem Domini immanitatem nequitię ſuę uertũt, cui epiſcopalis in Hieroſolymis delata ab apoſtolis fuerat ſedes. Quemq; hoc modo adorti ſunt. Productũ in

A ductum in mediũ, abnegare eum fidem Chriſti coram omni populo expediũt. At ille contra omnium opinionem, uoce ſatis libera, & multo maiora quàm uellent, coram uniuerſo populo eum omni fiducia profitetur, filium eſſe Dei Saluatorem & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Tum illi non ferentes tam graue et tam liberum teſtimonium uiri, pro eo maximè quod iuſtiſſimus apud omnes habebatur ob religioſæ & continentiſſimæ uitæ meritum, in necem eius uertuntur, fauente ſibi occaſione temporis ex morte rectoris. Contigit enim Feſtum per idem tempus obire apud Iudæã, & ſine rectore ac principe eſſe prouinciam. Nam mortis Iacobi modus iam quidem & in ſuperioribus a nobis Clementis ſermonibus indicatus eſt, cum de pinna templi eum præcipitatum, & fullonis percuſſum uecte deſcribit. Exploratius tamen de eo Egeſippus, qui poſt ipſas ſtatim primas apoſtolorum ſucceſsiones fuit, in quinto commentariorum ſuorum libro, his uerbis refert: Suſcepit, inquit, eccleſiam cum apoſtolis frater Domini Iacobus, qui ab omnibus cognominatus eſt Iuſtus, ab ipſis Domini temporibus perdurans, uſq; ad nos. Et multi quidem Iacobi uocati ſunt, ſed hic ex utero matris ſuæ ſanctus fuit. Vinum & ſiceram non bibit, ſed neq; animal manducauit: ferrum in caput eius non aſcendit, oleo non eſt perunctus, balneis non eſt uſus. Huic ſoli licebat introire in ſancta ſanctorum. Neq; enim laneo utebatur indumento, ſed tantũ ſindone. Solus ingrediebatur templũ, & iacebat ſuper genua ſua, orans pro populi indulgentia, ita ut orando callos faceret in genibus ad modum cameli, ſemper genua flectendo, nec unquam ab oratione ceſſando. Itaq; pro incredibili continentia & ſumma iuſtitia appellatus eſt Iuſtus: & Oblias, quod eſt interpretatum, munimentum populi, & iuſtitia, ſicut et prophetæ indicarunt de eo. Quidam ergo de ſeptem hæreſibus quæ erant in populo (de quibus ſuperius ſcripſimus) interrogabant eum, quod eſſet oſtium Ieſu. At ille dicebat, hunc eſſe Saluatorem. Ex quibus aliquanti crediderunt, quia Ieſus eſt Chriſtus. Illæ autem hæreſes (quas ſupra diximus) non crediderunt, neq; ſurrexiſſe eum, neq; uenturum ut retribuat unicuiq; ſecundum opera ſua. Qui uero crediderunt, per Iacobum crediderũt. In quibus cum multi etiam ex principibus crediddiſſent, perturbatio erat Iudæorum, & ſcribarum, & phariſæorum, dicentiũ: Nihil iam ſupereſt, quin omnis populus credat in Ieſum, quod ipſe ſit Chriſtus. Conuenientes igitur ad Iacobũ, dicebant ei: Oramus te, ut reuoces populũ, qui ecce errat in Ieſu, putans quòd ipſe ſit Chriſtus. Deprecamur ergo te, ut ſuadeas omnibus cõuenientibus in die paſchæ de Ieſu. Tibi enim omnes obtemperamus, & de te tam nos quam populus teſtimoniũ ferimus, quia iuſtus es, & perſonam nullius accipis. Tu ergo ſuade populo de Ieſu ne erret, quia omnes tibi obedimus. Aſcende itaq; in excelſum locum pinnæ templi, ut in edito poſitus appareas omnibus, & uerba tua audiãtur a cunctis, quia in diebus paſchæ conuenit non ſolum Iudæorum, ſed & Gentilium multitudo. Statuerunt igitur ſuprà dicti ſcribæ & phariſæi Iacobum ſupra pinnam templi, & uoce magna clamantes, ad eum dicunt: Virorum iuſtiſſime, cui omnes nos obtemperare debemus, quoniã populus errat poſt Ieſum qui crucifixus eſt, enuncia nobis quod ſit oſtium Ieſu. Tunc Iacobus ingenti uoce ad eos reſpondit: Quid me interrogatis de filio hominis? Et ecce ipſe ſedet in cœlo à dextris ſummæ uirtutis, & ipſe uenturus eſt in nubibus cœli. Cumq; hac reſponſione & teſtimonio Iacobi multis ſatisfactum eſſet, & libenter audiſſent quæ Iacobus conteſtatus eſt, cœperunt glorificare Deum, & dicere: Oſanna filio Dauid. Tunc rurſum ipſi ſcribæ & phariſæi cœperunt ad inuicem dicere: Malè fecimus tale teſtimonium præſtare de Ieſu. Sed aſcendamus, & præcipitemus hunc deorſum, ut cæteri terreantur, & non credant ei. Simul & uoce magna exclamauerunt, dicentes: O ò, & iuſtus errauit. Et compleuerunt ſcripturam, quæ in Eſaia ſcripta eſt, dicentem: Auferamus iuſtum, quoniam

Feſtus moritur. *Iacobi iuſti mores.* *Iuſtus. Oblias. Septem hæreſes.* B *Iacobi paſsio & mors*

inutilis eſt nobis, propterea fructum operum ſuorum mãducabunt. Aſcenderunt ergo & præcipitauerunt eum, & dicebant ad inuicem: Lapidemus Iacobum Iuſtum. Et cœperunt eum urgere lapidibus. Qui deiectus, nõ ſolum mori non potuit, ſed conuerſus, & ſuper genua ſua recumbens, dicebat: Rogo Domine Deus pater, remitte eis peccatum: non enim ſciunt quid faciunt. Cumq́ eum talia orantem deſuper lapidibus perurgerent, unus de ſacerdotibus de filijs Rachab filij Rechabin, de quibus proteſtatur Hieremias propheta, exclamauit: dicens: Parcite quæſo. Quid facitis? Pro uobis orat Iuſtus hic quem lapidatis. Et unus ex ipſis fullo arrepto fuſte, in quo res exprimere ſolent, cerebro eius illiſit. & tali martyrio cõſummatus eſt, ac ſepultus in eodem loco prope templum. Hic eſt qui extitit ueritatis teſtis Iudæis & Gentibus, quia Ieſus eſt Chriſtus. Et non multo pòſt oppugnatio conſequuta eſt Veſpaſiani. Hæc latius quidem, ſed conſonanter Clementi etiam Egeſippus retulit, quòd ita mirus quidem, & apud omnes homines opinatiſſimus in obſeruatione totius iuſtitiæ Iacobus habebatur, ut & Iudæorum prudentes quiq́ crederent hanc eſſe cauſam ſtatim conſequutæ oppugnationis Hieroſolymorum, quod in illũ rurſus ſceleratas iniecerint manus. Et Ioſephus ita ſibi uideri euidenter indicat per hæc uerba: Quæ omnia, inquit, acciderunt Iudęis, pro uindicta Iacobi Iuſti, qui erat frater Ieſu, qui dicitur Chriſtus, quem iuſtiſſimũ & pijſſimum omnium confeſſione uirum Iudæi interfecerũt. Idemq́ etiam mortem eius in uigeſimo Antiquitatũ libro his uerbis deſignat. Mittit autem Cæſar Albinum Iudæę præfectum, Feſti morte comperta. Ananias autem iunior (quem pontificatum ſuſcepiſſe ſuprà diximus) proteruus admodum, & inſolens moribus, hæreſim defendebat Sadducæorum, qui in iudicijs crudeliores Iudæis cæteris uidentur, ſicut iam ſuprà diximus. Hic inſolentiæ ſuæ tempus datum credens ex morte Feſti, conſeſſum iudicum conuocat, & introducit in medium fratrem Ieſu, qui dicitur Chriſtus, Iacobũ nomine, & alios quam plurimos, quos uelut contra legem gerere incuſans, tradidit lapidandos. Quod facinus, ſi quis ex ciuibus modeſtior fuit, & æqui ac legis obſeruantior, grauiſſimè tulit. Qui etiam occulte legationem ad Cæſarem mittunt, orantes eũ ſcribere Ananiæ, ne hæc agat, quia nec prius huiuſcemodi facinora rectè commiſerit. Quidam autem ex ipſis etiam Albino occurrũt de Alexandria ad ipſos iter agenti, atque edocent, quòd non licuerit Ananiæ ſe incõſulto conſeſſum iudicum conuocare. At ille commotus ex his quæ dicta ſunt, cum indignatione ſcribit ad Ananiam, cõminatus ablaturum ſe ab eo iudicandi poteſtatem, qua non rectè utebatur, quia & Agrippa rex eum tribus ſolis menſibus functum, hoc honore, priuauerit, & Ieſum † Dammei filium in locum eius ſubrogauerit. Hactenus etiam de Iacobo, cuius illa habetur epiſtola, quæ prima ſcribitur inter eas quæ Catholicæ appellantur. Sciendum tamen eſt, quod à nonnullis non recipiatur, nec facilè quis antiquorum meminerit eius. Sicut ne illius quidem quæ dicitur Iudæ, quæ & ipſa eſt una de ſeptem. Nos tamen ſcimus etiam iſtas cum cæteris ab omnibus pene eccleſijs recipi.

Propter occiſum Iacobum Hieroſolymam euerſam.

An. Do. 59. Albinus procurator Iudææ poſt Feſtum. Ananias pontifex propugnator Sadducæorum. Ioſephus Ananiam uocat Ananũ, & Feſtum Sextum.

Al. Damnei

Epiſtola Iacobi. Epiſtola Iudæ.

Quòd poſt Marcum primus epiſcopus Alexandrinæ eccleſiæ ordinatus ſit Annianus. Caput XXIIII.

IGitur Neronis primo imperij anno, poſt Marcum euangeliſtam eccleſiæ apud Alexandriam Annianus ſacerdotium ſuſcepit. Sed Nero regno ſibi poteſtate conualeſcente, poſt multa quę animo conceperat nefaria & impura flagitia, ad ipſam quoque iam diuinitatis tendebat iniuriam. Longum eſt, & noſtro operi inconueniens, probra eius flagitiaq́ deſcribere, maximè cum multi de his plenius ſcripſerint. Ex quorũ libris ſi quis dedecoroſam eius uitam atque omnibus ſceleribus obnoxiam ſcire uult, facilius poteſt: in quibus eum inueniet in tantum ſceleris eſſe progreſſum, ut ne a proprijs quidem ac domeſticis temperauerit, ſed & in matrem, & in fratres, & in uxores, atque in

An. Do. 56. Annianus Alexandrinus epiſcopus poſt Marcum Euangeliſtã. Nero qualis.

omnes ſan-

A omnes ſanguinis proximos,& parricida extiterit,& inceſtus? His igitur omnibus deerat, ut ipſe primus ex imperatoribus Romanis etiam in ipſum Deum impietatis arma conuerteret,ſicut Tertullianus,uir ſcriptorum nobiliſsimus,refert,dicens: Conſulite commentarios ueſtros,illic reperietis primum quoq; Neronem in hanc ſectam,tum maxime Romæ orientem,Cæſareo gladio ferociſſe. Tali dedicatore damnationis noſtrę etiam gloriamur. Qui enim ſcit illum, intelligere poteſt,non niſi grande aliquod bonum à Nerone damnatum. Tentauerat & Domitianus,portio Neronis de crudelitate, ſed quaſi & homo facile cœptum repreſsit,reſtitutis etiam quos relegauerat. Tales nobis ſemper inſequutores iniuſti,impij,turpes,quos & ipſi damnare conſueuiſtis, à quibus damnatos reſtituere ſoliti eſtis. Hæc Tertullianus.

An.Do.65. Ruffinus addidit.

De perſecutione Neronis,ſub quo Paulus & Petrus pia confeſsione decollati ſunt. Caput XXV.

IGitur Nero,ut apertum ſe hoſtem diuinitatis pietatisq; profeſſus eſt,ipſorum prius apoſtolorum, quippe qui duces & ſigniferi erant in populo Dei expetit neces. Et Paulum quidem capite in ipſa urbe Roma, Petrum uero crucis patibulo condemnat. Horũ teſtimonium quærere extrinſecus, ſuperfluum puto,cum rem geſtam inſignia uſq; in hodiernũ & ſplendidiſsima eorum monumenta teſtentur. Veruntamen ſcribit de his etiam Caius quidam ſcriptor antiquus,qui cum Zephirino epiſcopo Romano aduerſum Proculum quendam Cataphrygam diſputans, hæc de apoſtolorum commemorat locis : Ego,inquit,habeo trophæa apoſtolorum,quæ oſtendam. Si enim procedas uia regali, quæ ad Vaticanum ducit,aut uia Oſtienſi,inuenies trophæa defixa:quibus ex utraq; parte ſtatutis,Romana communitur eccleſia. Quòd

An.Do.68. Paulus decollatus. Petrus in crucem actus. Caius ſcriptor.

B autem eodem tempore ambo paſsi ſint,Corinthiorum epiſcopus Dionyſius, cum in urbe poſitus eſſet, & † de ſcripturis diſputaret,hoc dicit : Sed & uos habentes commonitionem à Petro & Paulo, plantationem Romanæ & Corinthiorum eccleſiæ coniunxiſtis. Ambo etenim ſimul aduentantes, & in noſtra Corinthiorum eccleſia docuerunt,& per omnem Italiam,atq; in hac urbe ſimul docentes,etiam martyrio pariter uno eodemq; tempore coronati ſunt. Hæc autem retulimus,ut hiſtoria quæ in opinione omnium eſt,confirmatior habeatur. Ioſephus autem ſcribens quantæ clades Iudæorum gentem peruaſerint,& ut eorum uaſtitas propagata ſit,addit etiam hæc.

Dionyſius Corinthiorum epiſcopus. Aliàs,& ſcriptis diſput. Eccleſia Romana. Eccleſia Corinthiorum.

Vt innumeris Iudæi malis afflicti ſint,ac nouiſsimè contra Romanos arma mouerint. Caput XXVI.

VErùm ad innumera mala quæ Iudæis acciderant, addit etiã hoc Florus, qui per idem tempus Iudææ procurationem tenebat, ut honorabiles quoſque uiros flagris uerberaret, & in ipſa urbe ſacratiſsima Hieruſalem patibulo ſuffigeret,eo tempore quo perturbari Iudæorum ſtatum nouarum rerum molitionibus accidit, duodecimo ſcilicet anno imperij Neronis. Sed & per omnem Syriam in ſeditioſos Iudeæorum atrociſsimam refert exercitam eſſe ſæuitiam,ita ut etiam illi qui per urbes ſingulas admixti gentibus commanebant,in hoſtium numero deputarentur. Et uideres repletas inhumatis corporibus ciuitates,iacentes mortuos ſimul cum paruulis ſenes, fœminarumq; abſq; ulla ſexus reuerentia nudata in publico reiectaq; cadauera, atque uniuerſam prouinciam innumeris malis refertam. Sed tamen tam diro hoc,& tam atroci ſpectaculo,multo grauius eos futurorum & per dies agnoſcentium malorum metus & formido terrebat. Hæc ad uerbum Ioſephus refert. Verùm in hoc loco de Iudæis iſta ſufficiant.

An.Do.67. Ioſe.20.17.

Liber Tertius.

In quibus locis Chriſtum apoſtoli prædicauerint. Caput I.

Apoſtoli. Thomas. Matthæus. Bartholo. Andreas. Ioannes.

IGitur Iudæi debitis cladibus perurgebantur. Sancti uerò apoſtoli Domini & Saluatoris noſtri, cæteriq; diſcipuli, ad prędicandum uerbũ Dei, per ſingulas quaſq; orbis terræ prouincias dirimunt. Thomas (ſicut nobis traditum eſt) ſortitus eſt Parthos, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Ioannes Aſiam: unde apud Epheſum & commoratus eſt, & defunctus.

Qui primus Romanorum erexit eccleſiam. Caput II.

Petrus. An. Do. 68. Paulus.

PEtrus Pontum, Galatiam, Bithyniam, Cappadociam, cæteraſq; confines prouincias, Iudæis duntaxat prædicans, circumiſſe deprehenditur, & ad ultimum in urbe Roma commoratus, ubi & crucifixus eſt, deorſum capite demerſo: quod ipſe ita fieri deprecatus eſt, ne exæquari Domino uideretur. De Paulo autem quid dicam, qui ab Hieruſalem uſq; ad Illyricum repleuit Euangelium Chriſti, & ad ultimum ſub Nerone martyrium duxit? Hæc ita per ordinem in tertio libro Explanationum Geneſis Origenes exponit.

De epiſtolis apoſtolorum. Caput III.

Epiſtola Petri. Actus Petri. Euang. Petri. Prædicatio ſiue reuelatio Petri. Epiſtolæ Pauli. Ad Hebræos. Liber Hermæ, qui inſcribitur Paſtoris.

VErùm Petrus apoſtolus prædicationis ſuę monumenta nobis perpauca dereliquit: Vna etenim eius epiſtola eſt, de qua nullus omninò dubitauit. Nam de ſecunda multis incertum eſt, apud plurimos tamẽ etiam ipſa legenda ſuſcipitur. Ille uerò libellus qui dicitur Actus Petri, & quod nòminis eius Euangelium nuncupatur, ſed & quę dicitur eius Prędicatio uel reuelatio, in ſcripturis prorſus Canonicis non habetur: ſed ne aliquis quidem ſcriptorum ueterum uti eorum teſtimonijs inuenitur. Verum procedente nobis hiſtoriæ narratione per opportunitatem locorum, cum ſcriptores eccleſiaſticos memorabimus, neceſſario etiam ſcripturarũ libros qui in autoritate eſſe debeant, & quorum minus ſequenda ſit autoritas, exponemus. Interim Petri (ut diximus prima epiſtola ab omnibus ueteribus eſt recepta. Pauli quoque manifeſtè quatuordecim ſunt epiſtolæ quæ in autoritate habentur, licet ſciam apud Latinos de epiſtola quæ ad Hebræos ſcribitur, haberi dubitationẽ. Sed & de ipſa quid unuſquiſq; ueterũ ſcriptorum ſenſerit, in tempore proferemus. Et libellus Hermæ, qui dicitur Paſtoris, cuius Paulus in epiſtolis ſuis meminit, à plurimis non eſt receptus: ab alijs autem neceſſarius iudicatus eſt, propter eos qui primis ad fidem inſtitutionibus imbuuntur. Vnde & in nonnullis eccleſijs legitur, & multi ueterum ſcriptorum uſi ſunt teſtimonijs eius. Hæc interim nobis præmiſſa ſunt de diuinorum librorum fide, quam mox etiam ueterum adſtipulatione firmabimus.

De ſucceſſionibus apoſtolorum. Cap. IIII.

Paulus. Petrus quibus prædicauerit Euangelium. Diſperſi, hoc eſt Hebræi.

PAulus aũt quod ab Hieruſalem in circuitu uſque ad Illyricum gentibus Euangelium prædicauerit, ex ipſius uocibus comprobatur, & ex his quæ Lucas in Actibus apoſtolorũ ſcribit. Sed & Petrus in quibus etiam ipſe prouincijs his qui ex circumciſione ſunt, prædicauerit Chriſtum proprijs uocibus in ea epiſtola, quã ipſius abſq; ambiguitate claruit eſſe, deſignat, in qua ad eos qui in diſperſione ſunt, ſcribit ſine dubio Hebræos. Ipſi etenim diſperſi dicuntur, tanquam proprijs è ſedibus pulſi, & poſiti in diſperſionẽ, ut ait ipſe, Ponti, Galatiæ, Cappadocię & Aſiæ ac Bithyniæ: ex quibus ſi qui conſtantes in fide & ęmulatores uerbi Dei reperti ſunt, etiam regendas eccleſias quas apoſtoli fundauerant, ſuſceperunt, quorum nomina non eſt facilè explicare per ſingulos. Ex apoſtoli tamẽ Pauli ſermonibus colligere poſſumus, permultos eſſe quos ille nunc adiutores, nunc commilitones, nunc etiam concaptiuos &

A uos & conlaborantes in Euangelio, & comites nominat. ſed & Lucas in Actibus apoſtolorũ, plurimos eius ſocios memorat, & participes prædicationis, ſicut Timothei meminit, & Titi: quorum alter in Epheſo epiſcopus, alter ordinandis apud Cretam eccleſijs, ab eo præficitur. Ipſe autem Lucas, genere quidem Antiochenus, arte medicus, comes uerò Pauli, & cæterorum apoſtolorum ſocius & neceſſarius fuit. Is ergo ſecundum hanc medicinam, quã ex Apoſtolorum uel ſocietate, uel traditione ſuſceperat, duos nobis medicinales libros, quibus non corpora, ſed animę curentur, explicuit: Euangelium ſcilicet in quo etiam ſic præfatur: Sicut tradiderunt nobis, inquit, hi qui ab initio ipſi uiderunt, & miniſtri fuerũt uerbi Dei, quos & ab initio ſequutus ſum: & actus apoſtolorũ, quos non iam auditu perceperat, ſed oculis inſpexerat. Tradunt autem, quòd Euangelium ſuum ex Pauli ore deſcripſerit, & ipſum ſit quod Apoſtolus ſuum Euangelium ſoleat nominare, cum dicit: Secundũ Euangelium meum. Sicut & Marcus, quæ ex ore Petri fuerant prædicata, conſcripſit. Memoratur autem ex comitibus Pauli Creſcens quidam ad Gallias eſſe profectus, Linus uerò & Clemens in urbe Roma eccleſiæ præfuiſſe, qui comites & adiutores eius fuiſſe, ab ipſo Paulo perhibentur. Sed & Dionyſiũ Areopagitam apud Athenas, quem Lucas deſcripſit primum Paulo prædicante credidiſſe, & inter ſocios eius fuiſſe, & eccleſiæ Athenienſium conſtat ſacerdotium ſuſcepiſſe. Sed nunc interim ad hiſtoriæ ordinem redeamus.

Timotheus *Titus.* *Lucas.* *Euangeliũ Lucæ.* *Lucas in prologo ſuo.* *Geſta apoſtolorum, quæ uocamus Acta.* *Lucas ex ore Pauli ſuum ſcripſit Euangelium.* *Marcus ex ore Petri.* *Creſcens.* *Linus.* *Clemens.* *Dionyſius Areopagita.*

De Iudæorum expugnatione poſt Chriſtum. Caput V.

IGitur poſt Neronem, qui tredecim annis obſedit Romani culminis principatum, Galba & Otho anno & ſex menſibus detento principatu defuncti, Veſpaſiano regni gubernacula derelinquunt, poſito per idem tempus in procinctu belli, quod Iudęis intenderat, ubi ab ipſo exercitu, cum quo oppug-

B nabat Iudæam, ſubrogatur imperio. Isq; confeſtim Romam tẽdens, Tito filio ſuo curam belli, & Hieroſolymorum oppugnationis iniungit. Verùm poſt aſcenſionem Domini & Saluatoris noſtri, Iudæi uel in ipſum commiſsi piaculi, uel perſequutionis in apoſtolos, & necis in Stephanum, ſed & obtruncationis in apoſtolum Iacobum, & in Iacobum nihilominus fratrem Domini, qui appellatus eſt Iuſtus, ſceleris admiſsi, cæterorumq; omniũ, quos propter fidẽ Chriſti inſidijs, dolis, atq; omni fraude nequitiæ circũuenerant: pro his, inquã, omnibus pœnã diuinitus repoſcebantur. Et apoſtoli quidẽ ab illis prius fugati, ac per omnem locũ diſperſi (ſicut ſuprà diximus) pergebant in uirtute Chriſti, qui eis pręceperat, dicens: Euntes baptizate omnes gentes in nomine meo. Eccleſia uerò quæ in Hieroſolymis fuerat congregata, reſponſo à Deo accepto, emigrare iubetur, & tranſire ad oppidum quoddã Pellam nomine, trans Iordanem: quo ablatis ex urbe ſanctis & iuſtis uiris, uindictæ cœleſti fieret locus, tam de urbe ſacrilega, quàm de populo impio, per excidium patriæ, euerſionemq; ſumendæ. Quantis ergo malis gens tunc uniuerſa mulctata ſit, utq; ipſa Iudææ terra, bello, fame, igne, cædibusq; uaſtata ſit, quanta populorum millia, patres ſimul cum coniugibus ac paruulis liberis, abſq; numero, abſq; diſcretione trucidati ſint, quæ etiã diuerſarũ urbium obſidiones, ſed & ipſius magnificæ & famoſiſsimæ ciuitatis Hieruſalem, quãta uaſtitas, & quanta fuerit diuerſarum mortium ſtrages, quiq; per hæc ſingula bellorum extiterit modus, & ut (ſecundum id quod prophetæ prædixerant) abominatio deſolationis in ipſo quondam Dei famoſiſsimo collocata ſit templo, utq; ad ultimum cuncta ignis populatus ſit, & flamma conſumpſerit, ſi quis plenius noſſe uult, hiſtoriam Ioſephi relegat. Nos uerò ex his ea tantum quæ ad explanationem ſuſcepti operis ſufficiunt, aſſumemus: in quibus refert, quòd ex omni Iudæa populi in die ſolenni paſchæ Hieroſolymam, uelut exitiali quadam manu cogente conuenerant, quos tricies centena millia hominum dicit fuiſſe, iuſto ſcilicet Dei iudicio tempore hoc ultionis electo, ut qui in diebus paſchæ Sal-

An.Do.70. *Veſpaſianus Cæſar.* *An.Do.71.* *Ioſe.bel. Iud.lib.5. cap.10.* *Eccleſia Hieroſolymorum Pellam transfertur.* *An.Do.73.* *Capta exuſtaq; Hieruſalem, 8. die Septemb.*

uatorem ſuum,& ſalutare Chriſtum Domini cruentis manibus, & ſacrilegis A uocibus uiolauerant,in ipſis diebus uelut in unum carcerem omnis multitudo concluſa,feralis pœnæ exitium quod merebatur exciperet.Præteribo quę in eis uel gladij cæde, uel alijs belli machinis collata ſunt,explicare:ea tantum modo quæ diræ famis exitio pertulerint,ſuprà dicti hiſtoriographi ſermonibus proferam,quo legentes hæc,intelligant quantum piaculi ſit, audere aliquid in Chriſtum,& quàm grauibus auſa ſupplicijs expientur.

De fame quæ oppreſſit eos. Cap. VI.

Ioſ. li. 6. bel. Iu. ca. 11. circa finem.

AGe itaque ſextus Ioſephi hiſtoriarum liber ponatur in medium, ex quo omnis illorum luctuoſa tragœdia pernoſcatur. Diuitibus autem permanere,inquit,atque perire unum atque idem erat. Si enim in urbe permanſiſſent,facultatum ſuarum cauſa crimine obiecto,quaſi qui de transfugiendo cogitarent,perimebantur. Neceſsitas uerò famis factioſorum extollebat arrogantiam,& utrunque ſimul inedia cum temeritate creſcebat. Publicè quidem frumentũ nuſquam omnino erat,ſed irruentes urbis prædones, perſcutabantur domos.& ſi quidem inueniſſent,tanquam de his qui fefellerant, pœnas ſumebant:ſi uerò non inueniſſent,nihilominus tanquã eos qui occultius & diligentius abſconderent,cruciabant. Indicium uerò haberi ab eis pabula capiebant,hoc ipſo quod adhuc uiuere & ſubſiſtere corporibus uidebãtur,tanquam qui profectò iam interiſſent,niſi abſconditos uſpiam tegerent cibos. ſi quos ſanè tabeſcentes macie uidiſſent,hos cum uenia præteribant,ſuperfluum putantes perimere,quos paulo pòſt abſumeret fames. Multi tamen in occultis omni cenſui ſuo mercati ſunt unum metrũ: ſi diuites,frumenti hordei,ſi inferiores fuerunt,& concludentes ſe in interioribus quibuſque penetralibus domus,nonnulli nec in panes confectas fruges edebant. Alij uerò, in quantum uel neceſsitas,uel metus permitteret,excoquebant. Et menſam B quidem nullus expectabat apponi,ſed ex ipſo ſemiuſta igni rapiẽtes, propria uelut furtiua deuorabant.Et erat infelicis ipſius cibi ſpectaculum miſerabile, cum ualidiores quique inuenta diriperent,imbecillioribus uero nihil præter luctum ſuperaret,& lacrymas.Et omnium licet acerbitates rerum ſuperet fames,nihil tamen ita ſubruit & ſubuertit,ſicut uerecundiã. Quicquid enim ſaluis rebus pudore dignum eſt,id in hac neceſsitate contemnitur. Denique & uxores de uirorum manibus,& filij de parẽtum,& (quod eſt infelicius) matres cibos de paruulorum ſuorum ore rapiebant.Et cum dulciſsimi liberi in manibus atque ante ora poſiti tabeſcerent,exigua uitæ ſubſidia dentibus ipſis eximere nemo parcebat. Verùm nec ipſos quidem infelices & perexiguos ſumentes latebant cibos,ſed continuò aderat prædonum quis, & ſtatim ut clauſas cuiuſpiam cõſpexiſſet fores,indicium credebat hoc eſſe quod intrinſecus poſiti ederent:& repente deſpicatis foribus præcipites irruebant:atque ab ipſis (ut ita dicam) faucibus exprimentes, ſi quid fortè inſumptum iam fuerat,reuocabant. Verberabantur ſenes,ſi cibum uendicare tentaſſent. Sparſis etiam crinibus mulieres trahebantur,occultare nitentes,ſi quid fortè deprenſum fuiſſet in manibus.Nulla ſenibus pro canicie reuerentia,nulla erga paruulos miſeratio,ſed in exiguo panis fragmento paruulos inhærentes,& ex ipſo cui inhęſerant,ſuſpenſos,elidebant in terrã. In eum uero qui raptores cibo præueniſſet abſumpto crudelius ſæuiebant,& excogitabant dira ſupplicia, obturantes infelicibus naturales digeſtionũ meatus.Alijs uerò præacutas ſudes per eadem uerenda adigentes (horreſco quæ geſta ſunt referens) ad cõfeſsionem per hęc unius panis,aut cyathi farinæ miſeros perurgebant.Nam ipſi tortores nec patiebantur famem (eſſet enim quodammodo tolerabilius,ſi hæc compulſi inedia facere uiderentur) ſed ut uel prępararent ſibi in poſterum cibos,uel ut crudelitas exercitio conualeſceret.In his etiam ſi qui forte furtim per ſtationes hoſtium,pro colligendis herbis erepſiſſent, occurrentes eis qui ſe hoſtiũ ma-

Metrũ uocat menſuram ſeu modium frumenti.

Fames.

nus

A nus effugiſſe gauderent, diripiebant quicquid attulerant. Supplicantibus autem, et terribile quoddam ſibi nomen Dei inuocantibus, ut uel partem aliquã ex his quę cum mortis periculo quęſierant, indulgerent, nihil prorſus præbebant. Sed & hoc beneficij loco ceſſerat, ſi comprehenſum uiuum licuiſſet euadere. His autem poſt aliquanta adiũgit dicens: Iudæis uerò cũ egreſſu urbis omnis pariter ſpes excludebatur ſalutis. Et inualeſcẽs acerbitas famis, domos ſimul & familias, gentemq; uaſtabat, ita ut in penetralibus ſtrata iacerent mulierum paruulorumq; cadauera. per plateas uero infelicium ſenũ corpora, fame magis quàm ętate conſumpta. Iuuenes uero, atq; omnis ętas robuſtior, uelut ſimulacra quędã in uijs & egreſſib. oberrabãt, corruẽtes quocũq; loci greſſum ſubruiſſet inedia. Sepelire aũt cadauera proximorũ, nec defunctorum multitudo nec uiriũ debilitas permittebat, ſimul & pro ſuæ unuſquiſq; uitę incerto. Deniq; aliquanti ſupra eos quos ſepeliebant, animas emiſere. multi etiã dum proſequuntur funera, priuſquam ad ſepulchra ueniretur, efflabant. Sed nec planctus ex more defunctis exhibebatur, aut luctus: quia hoc ſibi totũ uendicauerat fames. Sed nec ariditas inediæ, humorem cuiquã reliquerat lacrymarum: obſederãt ciuitatẽ profunda ſilẽtia, & nox plena mortis cũcta cõtexerat. Quibus malis omnib. grauiores ſoli uigebãt prędones, qui nec ſepulchra quidem diripere, & ſpoliare cadauera illicitum ducebãt, non tam prædam petentes, quàm ſcelus irriſione cumulantes, & aciem gladiorũ ſuorũ in cadauerũ obtruncatione probantes. Interdum etiã in nonnullos adhuc ſpirantes mucro examinandus agebatur: quod alij ſemineces cum uiderent, ſupplices dexteras protendebant, ut in ſe quo ꝑ beneficij loco conuerterent ſcelus, quo ſcilicet cruciatib. famis uelocius abſoluerentur. Sed nouo crudelitatis genere necem quã ſponte inferebant, ſi rogarentur negabant: cũ tamen unuſquiſq; deficientium cum

B gemitu oculos retorqueret ad templũ, nõ de morte propria dolens, ſed de impunitate prędonũ, quos ſuperſtites relinquebat. Et primo quidem ſumptu publico ſepelire mortuos iuſſerãt fœtoris intolerantia. Vt uero omnem ſumptũ *Titus cæſar Ioſ. lib 6. cap. 14. bel. Iud.* cœpit uincere multitudo morientium, de muro cadauera præcipitabant. At cũ Titus circumiens peruidiſſet repletos mortuorũ cadaueribus uallos, & humani corporis tabe patriã terrã rigari, cum ingenti gemitu eleuatis ad cœlum manibus Deum inuocat teſtem, hoc ſuum opus non eſſe. Et poſt aliquãta iterum talia quædam proſequitur: Nõ cõtabor, inquit, proferre quod ſentio. Arbitror enim, quòd etiã ſi aduerſum impios ciues Romanorũ paulíſper arma ceſſaſſent, aut hiatu terræ, aut aquę diluuio, aut Sodomitanis ignib. & fulminibus cœlitus tortis ſuppliciũ ciuitas dependiſſet: quæ multo infauſtiorẽ illis *Vide 12. ca. et 13. ſeptimi libri de bel. Iud. Nã Euſebius Græcorum diſtinctionẽ ſequutus eſt, qui Ioſephi libros aliter diuidunt.* qui hęc perpeſſi ſunt, & nequiorem uirorum pręſentem hanc protuliſſet ætatem, pro quibus & omnis gens pariter mereretur extingui. Sed & in ſexto libro de eiſdem talia ſcribit: Et eorum, inquit, qui per totã ciuitatem famis inedia corrumpebãtur, multitudo innumerabilis erat, quorum nec explicari miſeria poteſt. Per ſingulas namq; domos ſicubi fuiſſet aliquid cibi repertũ, cõtinuò bella & cędes inter charos, ipſoſq; parentes ac liberos naſcebant, dum nõ ſolum e manibus, ſed ex ipſis etiam faucibus inuicem cibum rapere certabãt. Fides autem nec mortuis erat, ſed & ipſi cum iam ſpiritũ exhalarent, perſcrutabantur à prædonibus, ne cui forte intra gremium cibi aliquid reſediſſet. Alij per inediam hiantes ueluti rabidi canes, huc atq; illuc ferebantur, & quaſi inſania quadam exagitati, in eaſdem domos ſub momento temporis iterum ac ſæpius irruebant. Omnia tamen neceſſitas uertebat in cibum, etiã illa quę ne mutis quidem animalibus edere uſus fuit. Ad ultimum ne loris quidem uel cingulis, aut ipſis etiã calciamentis abſtinuerũt. Scutorũ quoq; indumenta detrahentes cõficienda dentib. ingerebant. Nonnulli & fœni ueteris ueſtucas edebant: ſed & de quiſquilijs undecũq; collectis paruiſsimũ põdus drachmis quatuor diſtrahebãt. Sed quid opus eſt per hęc põdus famis illius explicare, cũ ge

Lib. 6. cap. 14. de bello Iud.

ſtum ſit ibi facinus, quod neq; apud Græcos, neq; apud Barbaros ullus accepit auditus. Horrendũ quidem dictu, auditu uerò incredibile. Equidem libenter tam immane facinus ſiluiſſem, ne quis me crederet monſtruoſa narrare, niſi multos memoriæ noſtrę uiros teſtes commiſſi ſceleris habuiſſem. Porro uero nec aliquid in hoc patriæ pręſtare me arbitror, ſi ſubtraham eorũ malorum uerba, quorum pertulit facta, Mulier quædam ex his qui ultra Iordanis alueũ commanebant, Maria nomine, Eleazari filia de uico Bethezob, quod interpretatur domus hyſſopi, genere & facultatibus nobilis, cum reliqua multitudine quæ confluxerat, Hieroſolymis reperta, communem cum omnibus obſidionis caſum ferebat. Huius reliquas quidem facultates, quas è domo in urbem conuexerat, tyranni inuaſere. Si quid uerò reliquiarum ex magnis opib. fuerat, quibus uictum quotidianum prętenuem duceret, irruentes per momenta prædonum ſatellites rapiebant. Pro quibus ingens mulierum uelut inſania iam quędam ex indignatione fatigabat, ita ut interdum prędones maledictis in necem ſui, & cõuicijs inſtigaret. Verum cum nec irritatus quiſquã, neq; miſeratus eam perimeret, & ſi quid fortè cibi fuiſſet ab ea quæſitũ, id ab alijs quæreretur, nec iam uſq; reperiendi copia fieret, fames aũt dira uiſcerib. ipſis inſiſteret ac medullis, & ad furorē iam perurgeret inedia, fame & ira peſſimis uſa conſultoribus, contra ipſa iam armatur iura naturę. Erat nanq; ei ſub uberibus paruulus filius, hunc ante oculos ferens: Infelicis, inquit, matris o infelicior fili, in bello, fame, & direptione prædonum cui te reſeruabo? Nam & ſi uita ſperari poſſit, iugo Romanæ ſeruitutis urgemur, Sed nunc etiam ipſam ſeruitutem præuenit fames. Prędones uero utraq; ui grauiores perurgēt. Veni ergo o mi nate, eſto matri cibus, prędonibus furor, ſedulis fabula, quæ ſola deerat cladibus Iudęorum. Et cum hæc dixiſſet, ſimul filiũ iugulat, tum deinde igni ſuperpoſitum torret, & medium quidem conſumit, medium uero ſeruat obtectum. Et ecce confeſtim prædones irruunt, obuſtæ carnis nidore concepto: mortem minatur, niſi ſine mora cibos quos paratos ſenſerant, demonſtraret. Tum illa: Equidem partem, inquit, uobis optimam reſeruaui. Et continuò quę ſuperfuerant membra retexit infantis. At illos repente ingens horror inuaſit, & immanes quamuis animi diriguere, uox faucibus intercluſa eſt. Illa uerò truci uultu, & ipſis iam prędonibus truculentior: Meus, inquit, hic filius, meus eſt partus, & facinus meum eſt. edite: nam & ego prior comedi quē genui. Nolite effici aut matre religioſiores, aut fœmina molliores. Quod ſi uos pietas uincit, & execramini cibos meos, ego quę iam talibus paſta ſum, ego his iterum paſcar. Poſt hæc illi territi trementesq; diſcedunt, qui hunc ſolum ex omnibus facultatib. miſeræ matri reliquerant cibum. Repleta eſt autē confeſtim uniuerſa ciuitas nefarij ſceleris nuncio, & unuſquiſq; ante oculos facinus, quod perpetratum fuerat, adducens, tanquam ſi ipſe id perpetraſſet, horrebat. Omnes autem quos famis neceſſitas perurgebat, feſtinabant magis ad mortem, beatos dicentes eos quibus eos contigit interiſſe, priuſquam talium malorum polluerentur auditu. Hactenus Ioſephus.

Ioſeph. bel. Iud. lib. 7. cap. 8. An. Do. 27. Maria Iudæa filioli ſui deuoratrix.

De his quæ à Chriſto prædicta ſunt. Cap. VII.

IGitur Iudęos pro his quę Chriſtũ Deũ commiſere piaculis, talis cõſequuta eſt pœna. Dignũ eſt aũt huic hiſtorię adhibere dominicas uoces, quibus ipſe Saluator talia ſecutura eſſe prędixit: Vę autem, ait, prægnantib, & nutrientibus, uel lactentib. in illis dieb. Orate autem ut nõ fiat fuga ueſtra hyeme, neq; ſabbato. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio ſeculi uſq; nunc, neq; erit. Colligens autem ſupradictus hiſtoriographus omnem numerum peremptorũ, uel fame, uel ferro, undecies centena millia deſignauit: cæteros uerò latrones & ſicarios, ac prædones, poſt urbis excidiũ mutuis declarat interiſſe uulnerib. Electos autem quoſq; iuuenum, quos decor & proceritas corporis cõmēdabat, ad triumphũ dicit eſſe ſeruatos: reliquos aũtē, qui ſupra decem

Matth. 24. Luc. 21. Chriſti prædictio de calamitate Iudæorum. An. Do. 72. Ioſ. bel. Iud. lib. 7. ca. 17. Numerus peremptorum.

A decem & ſeptem annos agebant ętatis, uinctos ad opera Aegypti per metalla deſtinatos, uel per cæteras prouincias eſſe diſperſos. Alij quidem ut ludis gladiatorijs, alij ut ad beſtias traderentur. Si qui uerò intra ſeptimum & decimũ ætatis reperti ſunt annum, per diuerſas prouincias in ſeruitutem diſtrahi iuſſi ſunt, quorum numerus uſq; ad nonaginta millia perductus eſt. Hæc uerò omnia geſta ſunt ſecundo anno imperij Veſpaſiani, iuxta ea quę ipſe Dominus & Saluator noſter Ieſus Chriſtus prędixerat. Quippe qui ea quæ gerēda erãt, pręſentia iam uideret, tunc cum ſecundum Euangeliorum fidem, uideris ciuitatem, fleuit ſuper eã, & uelut in aurib. eius ꝓloquutus eſt hæc uerba: Si agnouiſſes, inquit, & tu in hac die tua, quæ ad pacem tibi ſunt, curares. nunc autẽ abſcõdita ſunt ab oculis tuis. Quia uenient dies ſuper te, & circundabũt te inimici tui uallo, et circundabunt te, & perurgebunt te undiq;, et ad ſolũ deducent te, & filios tuos qui in te ſunt. Sed & rurium tanquam de populo dicens: Erit, inquit, neceſſitas magna ſuper terrã, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, et Hieruſalem erit cõculcata à gentibus, uſquequo compleantur tempora gentium. Et iterum: Cum autem uideritis circumdari ab exercitu Hieruſalem, tunc ſcitote quia appropinquabit deſolatio eius. Comparet nunc unuſquiſq; Domini & Saluatoris noſtri ſermones cum hiſtoriographi relatione de bello quod geſtum eſt, atq; excidio ciuitatis: & uidens miram diuinæ præſcientię uirtutem, agnoſcat prædicentis diuinitatem. Hæc quidem Iudęorum genti poſt paſſionem ſaluatoris iſta ultione uenerunt pro eo quod autorem uitæ a ſemet uniuerſa gens cõclamauerat auferri. Veruntamen nihil obſtat etiam ea addere, per quæ pietas & clementia Dei licet ingratis uidetur oblata. Quadraginta namq; poſt admiſſum piaculũ continuis protracta annis, impiorum pœna differtur. In quibus & Apoſtoli

B omnes, præcipuè tamen Iacob, qui dicebatur frater Domini in Hieroſolymis epiſcopus conſtitutus, indeſinenter populum commiſſæ impietatis & feralis auſi de ſcelere commonebat, ſi forte poſſent cõmiſſi pœnitudinem gerere, ſi poſſent flere pro ſcelere, & ultrices pœnarum flammas lachrymarum ubertate reſtinguere. Oſtendebat nanq; eis Deus per ſuam patientiam, quod ipſorũ quęreret pœnitentiam: quia non uult tantum Deus mortem peccatoris, quantum ut conuertatur & uiuat.

Ad triumphum.
Ad metalla
Ad beſtias.
Luc. 19.
Prædictio excidij Hieroſolymitani.
Luc. 21.
Iacob frater domini, epiſcopus Hieroſolymitanus.

De portentis ante bellum. Cap. VIII.

MOllire autem adhuc mentis eorum duritiam nitebatur diuina maieſtas ſignis & prodigijs cœlitus datis, terroresq; ſimul & minacem dexteram oſtentando potius quàm inſerendo. De quibus ſupradicti Hiſtoriographi fides, ut in cæteris, etiam in hoc ſufficiens erit. Relegamus ergo quid in ſexto hiſtoriarum ſuarum libro de his ipſe ſignauerit Ioſephus: Sed infœlicem, inquit, plebem teterrimi quidam homines & deceptores falſa uaticinantes ſuadebant, ut euidentibus ſignis & indicijs iracundiæ, & indignationis diuinę nõ crederent, quibus aperte futurum & urbis & gentis præſagiebatur excidiũ: ſed uelut afflati & amentes, & qui neq; oculos, neq; animã in ſe haberent, ſpernebant omnia quę cœlitus nunciabantur. Etenim ſtella præfulgens, gladio per omnia ſimilis, imminere deſuper ciuitati, & Cometas præterea exitialibus flammis ardere per totum uiſus eſt annum. Sed & ante excidij tempus ac belli, cũ populi ad diem feſtum azymorum conuenirent, octauo die menſis Xanthici, qui eſt Aprilis, noctis tempore hora nona tantus luminis fulgor aram templumq; circumdedit, ut putarent omnes diem clariſſimum factum, & permanſit ſpacio horę dimidię. Quod imperitis quidem et ignaris proſperum uidebatur, ſed legiſperitos & probos quoſq; doctores nõ latuit exitiale portentum. In eadem quoque feſtiuitate uitula ſacrificijs admota, & aris aſſiſtens, inter ipſas miniſtrorum manus enixa eſt agnam. Sed & ianua interioris ædis, quæ reſpiciebat Orientem, cũ eſſet ære ſolido induta, ac perinde immenſi ponderi,

Prodigijs ad pœnitentiam inuitati Iudæi. Ioſeph. lib 17. cap. 12. bel. Iud.
Noctu lux exorta.
Vitula agnã enixa.

ri,quæ uix uiginti uiris ſummo conatu impellentib.clauderetur,ferreis quo- A
que uectibus & ſeris munita,ac peſſulis in altum demiſſis,teneretur obſtricta
Ianua ſua ſponte aperta. repente hora noctis ſexta apparuit ſponte patefacta. Sed & tranſacto die feſto
poſt aliquot dies,prima & uigeſima die mẽſis Artemiſij, qui Maius apud nos
uocatur; prodigioſus apparuit uiſus,& fidem pene excedens. quod uerè fal-
ſum putaretur; niſi oculorum fidem confirmaſſet malorum conſequuta per-
nicies. Etenim propè ſolis occaſum uiſi ſunt currus & quadrigæ in omni re-
Currus in aere uiſi. gione per aerem ferri, & armatorum cohortes miſceri nubibus, & urbes cir-
cumdari agminibus improuiſis.In alio item die feſto, qui Pentecoſtes appella
tur,noctu ſacerdotes ingreſſi templum ad miniſteria ex more complenda, pri
mò quidem motus quoſdam ſtrepitusq; ſenſerunt,tum deinde uoces ſubitas
audiunt,dicentes,Migremus hinc. Additur his etiam aliud terribilius. Ete-
Exclamatio hominis plebeij. nim quidam Ananiæ filius,Ieſus nomine, uir plebeius & ruſticus, ante quar-
tum belli annum quum ciuitas in pace & abundantia perduraret, in die feſto
tabernaculorum repente clamare cœpit: Vox ab Oriente, uox ab Occidẽte,
uox à quatuor uentis, uox ſuper Hieroſolymam & ſuper templũ, uox ſuper
ſponſos & ſponſas, uox ſuper populũ. & indeſinenter die noctuq; per omnes
plateas circumiens,hæc clamabat,uſquequo quidam primores ex populo ui-
ri,uelut inſauſti preſagij indignatione commoti, correptum hominem multis
uerberibus afficiunt. At ille nequaquam pro ſe aliquid loquens, ſed ne eos
quidem qui circumſteterant deprecans, eaſdem uoces pari obſtinatione et cla
more repetebat. Tum principes intelligentes (ut res erat) numinis eſſe motus
in uiro,perducunt eum ad iudicem Romanum,apud quem flagris ad oſſa uſ-
que laniatus,neq; preces, neq; lachrymas fudit: ſed eandem uocem miſerabili
ter et cum quodam ululatu emittens,per ſingula penè uerbera proferebat,ad
Væ uæ Hieroſolymis. dens etiam hoc, Væ uæ Hieroſolymis. Proſequitur & aliud idem hiſtoriogra- B
phus maiore geſtum miraculo,dicens oraculũ quoddam in ſacris literis reper
tum,quod per idem tempus uirum deſignaret ex eorum regione proceſſurũ,
qui totius orbis potiretur imperio. Cuius oraculi preſagium idem hiſtorio-
graphus Veſpaſianũ declarare eſt ſuſpicatus.ſed Veſpaſianus non alijs quàm
illis ſolis gentibus,quę Romano imperio uidebantur ſubditę, dominatus eſt.
Pſal. 2. unde iuſtius ad Chriſtũ hæc reſponſa referuntur,ad quem dixerat pater: Pete
Pſal. 18. à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos
terræ: & cuius per idem tempus per Apoſtolos ſuos in omnem terram exie-
rat ſonus,& in fines orbis terræ uerba eorum.

De Ioſepho & quos reliquerit libros. Cap. IX.

OPeræpretium ſane eſt poſt illa noſcere quis hic fuerit Ioſephus,& unde
uel ex quo genere originem ducens,qui tantam nobis materiam rerum
geſtarum cognitionemq; præſtiterit. Exponit ergo etiam hæc ipſe de ſe, hoc
modo ſcribens: Ioſephus Mathatię filius, Hebręus genere, ex Hieroſolymis
ſacerdos,qui & ipſe primo bello Romanos oppugnauerim, & poſterioribus
nihilominus interfuerim prę lijs, neceſſitate conſtrictus. Conſtat igitur,hunc
uirum per idem tempus non ſolum apud Iudæos proprios ciues, uerumetiã
apud Romanos habitum eſſe nobiliſſimum,ita ut literarũ merito in urbe Ro-
ma etiam ſtatua donaretur, & libri eius bibliothecæ traderentur. Conſcripſit
nanq; Antiquitatum hiſtoriam in uiginti libris.Belli uero Iudaici cum Roma
nis habiti hiſtoriã ſeptẽ uoluminibus cõprehendit,quam non ſolum Gręca fa-
cundia,uerum & patrio,id eſt Hebræo ſermone ſuis etiam ciuibus ſe edidiſſe
Antiqu. lib. 20. Bel. Iud. lib. 7. cõfirmat,dignus cui præ cæteris omnib.debeat credi.Sed & alia eiuſdẽ uiri ex
tant de Iudęorum uetuſtate duo uolumina, in quibus contradicere Apioni
cuidam Grammatico uidetur, qui illis temporibus aduerſum Iudęos ſcripſe-
rat,& ad alios quoſdam, qui morem gentis Iudæorum atque inſtituta lacera-
uerunt. In primo ergo ex his duobus libro, quæ uolumina apud Hebræos

in auto-

Digitized by Google

A in autoritate habeantur, ſecundum maiorum traditionem, per hæc edocet.

Vt diuinarum meminerit ſcripturarum. Cap. X.

NEque igitur innumera, inquit, apud nos habentur uolumina inter ſe inuicem diſcordantia, ſed duo tantum & uiginti ſunt libri, qui omniũ temporum ſeriem continent, qui & iuſte creduntur diuinitus inſpirati. Ex quibus quinque ſunt Moſi, continentes leges uitæ, & ſucceſſionis humanę proſapiã, uſq; ad ipſius Moyſi terminum pertendentem, qui paulò minus ad tria millia annorum continentiam gerunt. A' morte uerò Moyſi uſq; ad Artaxerxen, qui poſt Xerxen regnauit apud Perſas, quæ geſta ſunt, prophetæ, quiq; per ea tempora tredecim uoluminibus conſcripſerunt. Reliqui uerò quatuor libri hymnos in Deum, & uitæ inſtituta, ac monita mortalibus tradunt. Ab Artaxerxe uerò uſq; ad noſtrum tempus ſcripta ſunt omnia: fide tamen non eadem quę primis habetur, digna ducuntur, pro eo, quòd non ita extiterit prophetarum iugis & explorata ſucceſſio. Rebus igitur his conſtat, quam nos uenerabiliter utamur ſcripturis noſtris. Nam cum tot ſecula interceſſerint, neq; addere quis unquam, neque auferre, aut permutare quid auſus eſt: ſed omnibus gentis noſtræ hominibus inſita hæc quodammodo atque ingenita fides eſt, credere hæc Dei eſſe conſulta, & his iugiter inhærere, ac pro ipſis (ſi ita res popoſcerit) libenter & animam ponere. Sit hæc etiam pars hiſtoriographi, his in locis a nobis (ut arbitror) non incompetenter inſerta. Eſt adhuc et aliud eius elegans ſatis uolumen, quòd animus ſit qui imperium teneat in nobis. Quem libellum quidam Machabęorum attitulauerunt, pro eo quod certamina inibi & agones pro pietate a Machabęis fratribus deſudata contineat. Sed & in fine uigeſimi Antiquitatum libri, ſignificat idem ipſe propoſuiſſe ſe quatuor uoluminibus comprehenſurũ ſecundum fidem & religionem patriam, de Deo & B de ſubſtantia eius ac legibus: & cur quædam apud eos liceant, quędam uerò non liceant. Sed & alia nonnulla opuſcula a ſe dicit eſſe compoſita. In fine etiam ſupradicti uigeſimi libri Antiquitatum, Iuſtum quendam ex Tiberiade, qui conatus ſit hoc idem operis, quod ipſe explicuerat, aggredi, arguit falſitatis per hæc uerba: Sed non ego te imitatus ſum in his quæ conſcripſeram. Ipſis etenim Imperatoribus obtuli libros meos, cum adhuc ipſa quę geſta ſunt, pene in oculis haberentur. Quippe qui conſcius mihi eſſem ſeruatæ in omnibus ueritatis. Nec me de eorum teſtimonio fefellit opinio. Sed & alijs pluribus obtuli, quorum multi etiam ipſis interfuere bellis, ſicut Agrippa rex, & nonnulli eius propinqui. Et Imperator quidem Titus in tantum probauit ex iſtis debere libris ad omnes homines rerum geſtarum notitiam peruenire, ut manu ſua ſubſcriberet, publice ab omnibus eos legi debere. Rex uerò Agrippa ſexaginta & duabus epiſtolis de operis noſtri ueritate teſtatus eſt, ex quibus & duas inſerui. Sed & de his ſatis dictum eſt. nunc ad narrationis noſtrę ſeriem redeamus.

22. libri.

Quinq; Moſeos.

Prophetarum 13.

Quatuor reliqui.

Quatuor libros adhuc promittit.

In Iuſtum, æmulũ ſuũ.

Quemadmodum poſt Iacobum Symeon Hieroſolymorum rexerit eccleſiam. Cap. XI.

POſt martyrium Iacobi, & continuo conſequutum ciuitatis excidium, traditur Apoſtolos, cęterosq; Domini diſcipulos, qui ad illud tempus reliqui erant, in unum e locis omnibus conueniſſe, ſimul cum his qui propinqui ſecundum carnem Domini dicebantur (plurimi namq; & ex his per illud tempus ſupererant) & habuiſſe in commune conſilium, quem oporteret dignum ſucceſſione Iacobi iudicari, omneſq; uno conſilio atq; uno conſenſu Symeonem Cleopæ filium decreuiſſe (cuius mentio in euangelijs facta eſt) ut epiſcopatus ſedem ſuſciperet, Conſobrinus is ſecundum carnem ſaluatoris fuiſſe dicebatur: quia Cleopam fratrem fuiſſe Ioſeph, Egeſippus conteſtatus eſt.

Apoſtoli et diſcipuli domini conueniunt.

An. do. 62.

An. Do. 7[illegible]

Vt Veſpaſianus poſteritatem Dauid iuſſerit inquiri. Cap. XII.

PEr idem tempus Veſpaſianus poſt excidia Hieroſolymorũ omnes, ſi qui forte ex familia Dauid ſuperfuiſſent apud Iudæos, uelut regalis proſapiæ uiros

In familia Dauidica requiritur.

uiros perquiri iubet. Vnde etiam pro hac cauſa grauiſſima Iudæis perſequutio exorta eſt. Sed Veſpaſiano, decennio principatu miniſtrato, Titus filius in imperio ſuccedit. Cuius ſecundo regni anno, Linum duodecim annis in ſacerdotio tranſactis, urbis Romę epiſcopatum tradidiſſe Anacleto ferunt. A

An. Do. 81.
An. Do. 82.

Quod Alexandriæ ciuitati ſecundus Abilius præfuerit. Cap. XIII.

Domitianus Cæſar. An. Do. 83. An. do. 86.

SEd Titus non amplius quàm duobus annis, totidemq́ menſibus, principatu Romani apicis miniſtrato, Domitiano fratri ſummam rerũ reliquit. Quarto igitur anno Domitiani, apud Alexandriam Annianus uiginti & duobus annis miniſtrato ſacerdotio defunctus eſt, in cuius locum ſecundus ſuccedit Abilius.

Quod Romæ ſecundus epiſcopus Anacletus fuerit. Cap. XIIII.

An. do. 95.

IN urbe uerò Roma duodecim Anacletus annis in epiſcopatu exactis, ſacerdotij ſedem Clementi tradidit.

Vt tertius ab hoc Clemens. Cap. XV.

Philip. 4.

QVem adiutorem ſuum Paulus Apoſtolus Philippenſibus ſcribens, deſignat, dicens: Cum Clemente & cęteris adiutoribus meis, quorum nomina ſunt in libro uitæ.

De epiſtola Clementis. Cap. XVI.

Clemētis epiſtola ad Corinthios ſcripta. Egeſippus.

HVius Clementis epiſtola habetur ad Corinthios ſcripta, præcipua planè & ualde mirabilis, quam uelut ex perſona Romanę eccleſiæ dictauit, cũ diſſenſio apud Corinthios fuiſſet exorta: quam epiſtolam in plurimis eccleſijs publicè legi, & ueterum & noſtris etiam temporibus conſtat. Verùm de ſeditione facta apud Corinthios, ac diſſenſione plebis, teſtis ualde fidelis Egeſippus indicat, hoc modo dicens.

De perſecutione ſub Domitiano. Cap. XVII.

An. do. 86. Domitianus Chriſtianorũ perſequutor. An. do. 96.

MVlta erga multos crudelitate Domitianus exercita, plurimisq́ in urbe Roma nobilibus & illuſtribus uiris, nullo iure, nullaq́ ratione trucidatis, innumeris etiam in exilium truſis, & bonorum direptione mulctatis ad ultimum Neronianæ theomachiæ, & impietatis ſucceſſor efficitur. Secundus hic quippe ab illo perſequutionem molitur in noſtros, cum utiq́ pater ſuus Veſpaſianus nihil prorſus noſtris irrogauerit iniuriæ. B

De Ioanne Apoſtolo, & reuelatione eius. Cap. XVIII.

An. do. 96. Ioannes in Pathmos relegatur.

QVo in tempore Apoſtolus & Euangeliſta Ioãnes, ob prædicationẽ uerbi diuini, & teſtimonium ueritatis, in inſulam Pathmos traditur ablegatus. Deniq́ Irenæus ſcribens de computo nominis antichriſti, quod continetur in reuelatione quæ dicitur Ioannis, quinto aduerſus hęreſes libro, hæc de ipſo Ioanne commemorat: Quod ſi oportet, inquit, apertius in hoc tempore de iſto nomine prædicari, à quo magis poterat aperiri, niſi ab eo qui ipſam reuelationem uidit? Neque enim multum temporis eſt quod reuelata eſt, ſed penè noſtra ętate. In fine etenim Domitiani principatus exorta eſt. In tantum uerò per idem tempus fidei noſtrę inſtituta florebant, ut etiam nonnulli alieni à religione noſtra ſcriptores hiſtoriarum ſuarum tradiderint monimentis, uel de perſequutionibus illius temporis, uel etiam de martyrijs. Qui etiam diligẽter explorato tempore deſignant, quintodecimo anno Domitiani principis, cum alijs plurimis, ab eo etiam Flauiam Domicillam ſororis filiam, Flauij Clementis unius tunc ex conſulibus uiri, ob teſtimonium quod Chriſto perhibebat, in inſulam Pontiam nomine deportatam.

An. do. 97.

Quemadmodum Domitianus poſteritatem Dauid iuſſerit occidi. Cap. XIX.

An. do. 96. Interficitur poſteritas Dauid.

APud ipſum uerò Domitianum, cum iuſſiſſet omnes perimi, qui de genere Dauid & regia ſtirpe deſcenderent, uetus traditio tenet, quòd delati ſint quidam, quaſi eſſent de poſteritate Iudæ, quem fratrem fuiſſe Saluatoris ſecundum carnem tradũt. Quiq́ duplici urgebãtur inuidia, uelut qui ex Dauid

A uid genere, & ex ipſius Chriſti propinquitate deſcenderent. Quæ Egeſippus per ordinem his uerbis refert.

De proſapia Saluatoris. Caput XX.

ADhuc autem uiuebant quidam de carnali genere Domini noſtri, nepotes Iudæ, eius qui ſecundum carnē frater Domini dicebatur: quos quidam detulerunt, tanquam ex Dauid ſtirpe uenientes. Hos Reuocatus quidā nomine, qui in hoc miſſus fuerat, perducit ad Domitianum Cæſarem: & ipſe enim formidabat de aduētu Chriſti, ſicut & initio Herodes. Interrogati ergo à Domitiano, ſi eſſent ex familia Dauid, confeſsi ſunt. Tunc quæſiuit ab eis, quantis poſſeſsionibus, uel quantis eſſent facultatibus prædīti. At illi reſponderunt, quod utriq; non amplius eſſet in bonis nouem millibus denarijs, ex quibus ſingulis pars media pro portione deberetur. Nec hæc ſibi in pecunia ſubſiſtere, ſed in æſtimatione terræ, quæ eis eſſet in quadraginta minus uno iugeribus conſtituta, quā ſuis manibus excolentes, uel ipſi alerentur, uel tributa dependerent. Simul & teſtes ruralis & diurni operis, manus labore rigidas et callis obduratas præferebant. Interrogati uerò de Chriſto, quale ſit regnum eius, uel quis ipſe, aut unde, aut quando uenturus: reſponderunt, quod non huius mundi regnum, neq; huius terræ ei deſignetur imperium, ſed quia cœleſte ei regnum per angelorum miniſteria in conſummatione ſeculi præparetur, quando ſcilicet aduentans in gloria, de uiuis & mortuis iudicabit, & reſtituet unicuiq; pro factis ac meritis ſuis. Ad hæc Domitianus, cum neq; in eis quicquam criminis inueniret, & utilitatem eorum quammaxime contemneret, abire eos liberè iubet. Sed & perſecutionem, quam aduerſum eccleſias agitari iuſſerat, datis rurſum compeſcit edictis. Illi uerò dimiſsi ab eo, uel martyrij meritò, uel propinquitatis prærogatiua, pacis iam tempore duces eccle-

B ſiæ effecti, uſq; ad Traiani tempora permanſerunt. Hæc quidem Egeſippus. Sed & Tertullianus de Domitiano ſimilia refert, dicens: Tentauit aliquando & Domitianus ſimile aliquid, portio Neronis de crudelitate. Sed quaſi homo citò deſtitit, ita ut etiam eos quos in exilium miſerat, reuocaret. Poſt Domitianum uerò quindecim annis imperio potitum, Nerua ſuſcepit principatū. Sub quo omnes quidem honorum tituli, qui in Domitianum collati fuerāt, detrahuntur. Reuocati autem quicunq; ab eo in exilium truſi ſunt, ac recipere facultates ex ſenatuſconſulto iubentur: de quibus ſingulis teſtimonium perhibent, qui geſta illorum temporum conſcripſerunt. Tunc igitur etiam Apoſtolum Ioannem poſt abſolutionem inſulæ, Epheſum quaſi ad ſcholam propriam rediſſe, noſtrorum ſcriptores declarant.

Nepotes Iude delati falſo.
Reuocatus.
Facultates nepotū Iude.
Rogantur de regno Chriſti qua le ſit.
An. Do. 98.
Ioannes Epheſum redit.

Quòd Alexandrinorum Eccleſiæ tertius præfuerit Cerdon. Cap. XXI.

NErua uerò poſt annum plus minus defuncto, Traianus ſuccedit imperio. Cuius primo principatus anno Abilius apud Alexandriā tredecim annis ſacerdotio miniſtrato diem obit: cui ſuccedit Cerdon tertius in ſacerdotium. Qua tempeſtate in urbe Roma Clemens quoq; tertius poſt Paulum & Petrum pontificatum tenebat.

Quòd Antiochenæ eccleſiæ ſecundus præfuerit Ignatius. Cap. XXII.

SEd & apud Antiochiam Euodius primus fuerat, & ſecundus Ignatius. Hieroſolymis quoq; Symeon ſecundus poſt Iacobum fratrem Domini iiſdem temporibus gubernabat eccleſiam.

Euodius.
Ignatius.
Symeon.

Relatio de Ioanne Apoſtolo. Cap. XXIII.

IN his ſuperſtes adhuc apud Aſiā demorabatur ipſe, ille quē amabat Dominus Ieſus, apoſtolus ſimul atq; euangeliſta Ioannes, eccleſiarum quæ inibi erant gubernacula regens, poſt Domitiani (ut diximus) obitū regreſſus ex inſula. Quod quia ita ſe habeat, duobus fidelibus teſtibus approbabo. Irenæus & Clemens Alexandrinus huic ueritati aſtipulantur, in ſecundo aduerſus hæreſes libro, Irenæus hoc modo ſcribens: Et omnes, inquit, presbyteri teſtes

Ioannes Euangeliſta.

ſunt, qui in Aſia Ioannem diſcipulum Domini uiderunt, & ſciunt hæc tradi- A
diſſe Ioannem, qui & permanſit apud eos uſq; ad tempora Traiani. Item in ter
tio eiuſdem operis libro, idem ſcriptor de eiſdem ita teſtatur: Eccleſia, inquit,
quæ apud Epheſum, à Paulo quidem fundata eſt, à Ioanne uerò ædificata, qui
permanſit in ea uſq; ad tempora Traiani. Habes hunc teſtem fidelem de Apo
ſtoli temporibus conteſtantem. Accipe quid etiam Clemens (cuius pariter
promiſimus teſtimonium) dicat, hiſtoriam quandam per neceſſariam ſimul te
xens: quam nos quoq;, ſi inſeramus, utilem fore legentibus credimus. Scribit
ergo hæc: Audi, inquit, fabulam, & non fabulam, ſed rem geſtã de Ioanne A-
poſtolo, & memorijs omnium traditam. Cum poſt tyranni obitum de Path-
mos inſula Epheſum rediret, rogabatur etiã uicinas luſtrare prouincias, quo
uel eccleſias fundaret, in quibus non erant locis: uel in quibus erant, ſacerdo-
tibus ac miniſtris inſtrueret, ſecundum quod ei de unoquoq; ſpiritus ſanctus
indicaſſet. Cum igitur ueniſſet ad quandam urbem haud longe poſitam, om-
Iuuenis ad meliorẽ uitam reuocatur per Ioannem Euangeliſt.
nibus eccleſiaſticis ſolenniter adimpletis, uidit iuuenem quendam ualidũ cor
pore, & uultu elegantem, ſed & animis acrem nimis: reſpiciensq; ad epiſcopũ
qui nuper fuerat ordinatus, Hunc, inquit, tibi ſummo ſtudio cõmendo ſub te
ſtimonio Chriſti, & totius Eccleſiæ. Tũ ille ſuſcipiens, omnem ſe adhibiturũ,
ſicut præcipiebat, diligentiam pollicetur. Sed iterum atq; iterum eadem ſępi-
us repetens, iuuenẽ commendabat attentius, & poſt hæc Epheſum redijt. Tũ
uerò presbyter in domum ſuam adoleſcentem ſuſcepit cõmendatum, & cum
omni diligentia enutrit, amplectitur, fouet, ad ultimum etiam baptiſmi grati-
am tradit. Poſt hæc iam uelut confidens gratię, qua fuerat cõmonitus, paulo
indulgentius iuuenem habere cœpit. Sed ille ubi ætate immatura, libertate
potitus eſt, continuò per æquęuos, quibus luxus & deſidia cordi eſt, amare ui-
tia, & corruptæ uitæ incedere tramitem perdocetur. Et primò quidem conui- B
uiorum illecebris decipitur. inde nocturnis eum furtis ſocium ſibi participẽq;
conſciſcunt, poſthæc etiam ad maiora flagitia pertrahunt: cum interea ſenſim
iuuenis formabatur, & inſtituebatur ad ſcelera. & quia eſſet acer ingenio, ſi-
cut equus infrenis & ualidus, diris morſibus obfirmatis, recti itineris lineã de
relinquens, rectore contempto, rapido curſu totus fertur in pręceps. ita ſucce
dentibus ſibi malis, ut deſperationem ſibi quoque à Deo præſtitæ ſalutis acce
perit. Dedignatur iam de paruis ſceleribus cogitare, grãdia quæque molitur:
& ex integro perditioni ſe tradens, nullo inferior eſſe in flagitijs patitur. Deni-
que illos ipſos, qui prius magiſtri criminum fuerant, diſcipulos facit, & latro-
num ex his turmam, quibus ipſe dux & princeps uiolentus præeſſet, inſtituit
& cum his omni crudelitate graſſatur. Verum tempore elapſo (cum rei ita po
poſciſſet utilitas) inuitatur iterum ad illam urbem Ioannes, & cũ cætera (quo-
rum gratia uenerat) ordinaſſet, Age, inquit, ô epiſcope, depoſitũ repræſenta,
quod tibi ego planè & Chriſtus commendauimus, eccleſia teſte quam regis.
At ille obſtupuit, primò pecuniam putans à ſe repoſci, quam non acceperat.
Sed rurſum conſiderabat, nec poſſe fallere Ioannem, nec quod nõ dedit, quæ
rere. Hærebat ergo ſtupens. Quem Ioannes hærentem uidens, Iuuenem illũ,
inquit, repeto abs te, & animam fratris. Tunc grauiter ſuſpirans ſenior; & in
lachrymas reſolutus, Ille, ait, mortuus eſt. Quomodo, inquit, uel quali morte?
Deo, ait, mortuus eſt, quia peſſimus et flagitioſus euaſit: ad ultimum etiam la
trocinium adgreſſus eſt. Deniq; nunc montem quendam cum multa latro-
num manu occupauit. Quibus auditis Apoſtolus, ueſtem continuò, qua e-
rat indutus, ſcidit: & cum ingenti gemitu feriens caput ſuum, Bonum te, in-
quit, cuſtodem fratris animæ dereliqui. Sed iam nunc mihi equus paretur, &
dux itineris. Et confeſtim ab ipſa eccleſia aſcendens, concitus properabat.
Cumq; perueniſſet ad locũ, attinetur ab his latronibus, qui cuſtodias obſerua
bant. At ille neq; effugere, neq; prorſus declinare uſquam nitens, ingenti tan-

A tum uoce proclamabat, Quia ad hoc ipſum ueni, adducite mihi principem ueſtrum. Qui cum ueniret armatus, eminus agnito Ioanne apoſtolo, pudore affectus, in fugam uertitur. Ille equo poſt eum admiſſo, confeſtim inſequitur fugitantem, etiam ætatis oblitus, ſimul & clamans: Quid fugis ô fili patrem tuũ? Quid fugis inermem ſenem? Miſer hære, noli timere, habes adhuc ſpem uitę. Ego Chriſto rationem reddam pro te. Certe & mortem libenter pro te excipiam, ſicut & Dominus excepit pro nobis: & pro tua anima dabo animã meam. Sta tantũ, & crede mihi, quia Chriſtus me miſit. At ille audiens, reſtitit, ac uultum demiſit in terram. poſt hoc arma proiecit, tum deinde tremefactus flebat amariſsime, & accedentis ad ſe ſenis genibus prouoluitur, gemitibus & ultilatibus, quibus poterat ſatisfaciens. & uberrimis lachrymarũ ſuarum fontibus iterum baptizabatur, occultans ſolam dexteram ſuam. Apoſtolus uero iuriſiurandi ſacramento ſe ei à Saluatore impetraturum ueniam pollicẽs, ſimulq; genibus eius prouolutus, atq; ipſam dexteram, ex cuius cędis conſcientia torquebatur, tanquam iam per pœnitentiam purgatam deoſculans, ad eccleſiam reuocat: & indeſinenter pro eo orationes profundens, & cum ipſo pariter ducens crebra ieiunia, indulgentiam à Deo, quam ei pollicitus fuerat, expetebat. Sed & uarijs ſermonum conſulationibus, uelut quibuſdam præcantationib. efferos & exterritos eius animos mitigabat. Nec prius abſtitit, quàm eum in omnibus emendatum etiã eccleſiæ præficeret: præbens per hoc magna exempla ueræ pœnitentiæ, & documentum ingens nouæ regenerationis, atq; inſignia quædam & trophæa uiſibilis in eo reſurrectionis oſtendens. Hæc à Clemẽte dicta, non ſolum ad ſcientiam rerum, ſed & ad utilitatem legentium profutura, hunc in noſtris quoq; libris teneant locum.

De ordine Euangeliorum. Cap. XXIIII.

B 1 AGe iam etiam huius apoſtoli quæ ſint ſcripta, quę in autoritate habeant, cum his pariter explicemus. Eſt igitur primò Euangeliũ nominis ipſius, quod in omni orbe perſonuit. Quod autem poſt cætera tria euangelia quarto à ueteribus ſtatutum eſt loco, hæc erit ratio. Venerabiles & uere Deo digni Apoſtoli Chriſti, cum eſſent in omnibus puritate uitę & animi uirtutib. clari, non magnipendebant ſermonis ornatum: quippe in quibus anima erat diuinis ornatá uirtutibus, ſimul & ſignorum gratia quæ eis à Domino noſtro Ieſu Chriſto conceſſa fuerat: qua confidentes, non in ſuaſorijs humanæ ſapientiæ uerbis ſummam prędicationis Dominicę collocabãt, ſed in oſtẽſione ſpiritus, & in uirtute, per quam mirabilibus conſummatis, et uerborũ ſuorũ fide facta, uniuerſo orbi regni cœlorum ſcientiam tradiderunt: paruiducentes plures libros condere, quòd huiuſcemodi prædicationis aſſertio, non argumento humani ſermonis, ſed adſtipulatiōe diuinę uirtutis indigeat. Deniq; Paulus, qui inter omnes apoſtolos eruditior etiam in uerbis uidetur, & in ſenſib. præpotens, non amplius quam paruum epiſtolarum ſuarum corpus reliquit, qui utiq; immenſa contineret intra ſe atq; innumera ſacramẽta: utpote qui etiam uſq; ad tertium cœlum raptus, quæ gererentur inſpexerat, & in ipſum quoq; Deo dignum paradiſum abductus, audierat ibi ineffabilia uerba, & doctrinam (quæcunq; illa inibi eſt) ſiue corporeus, ſiue incorporeus, illius interim ſcholæ diſcipulus effectus, exceperat. Sed & reliqui Domini ac Saluatoris noſtri diſcipuli, non ſolum ex illis duodecim, ſed & ſi qui extra hunc numerũ de ſchola tamen Domini & Saluatoris noſtri, ſermonẽ aliquem, diuinitus inſpirati, memoriæ reliquerunt, breuem hunc & ſuccinctum per omnia eſſe uoluerunt. Igitur ex ipſis diſcipulis Domini, Matthæus tantummodo & Ioannes ad ſcribendum appuliſſe animum traduntur, neceſsitate quadam in hoc ipſum prouocati. Matthæus enim primò Hebræis prædicauerat. Verùm cum pararet tranſire ad gentes, patria lingua ſcripturam compoſuit: & ea quæ prædicauerat comprehendens, dereliquit his ad memoriam, à quibus proficiſcebatur,

Euangeliũ Ioannis.

Apoſtoli non affectarunt elegãtiam ſermonis.

1.Cor.2.

Apoſtoli pauca ſcripſerunt.

Paulus Apoſtolorũ eruditiſsimus.

Matthæus.

tur,ut gentibus prædicaret. Poſt hunc Lucæ & Marci ſcriptura euangelica ſecundum eas cauſas,quas ſuperius diximus,editur. Ioannem uerò tradunt uſq; ad ultimum penè uitæ ſuæ tempus,abſq; ullius ſcripturæ indicijs euangelium prædicaſſe.Sed cum horum trium euangeliorum etiam ad ipſum notitia perueniſſet,probaſſe quidem dicitur fidem & ueritatem dictorum: deeſſe tamen uidit aliqua,& ea maximè quæ primo prædicationis ſuæ tempore Dominus geſſerat.Certum enim eſt,quod in ſuperioribus tribus euangelijs hæc uidentur ſola contineri,quæ in eo geſta ſunt anno, quo Ioannes Baptiſta uel incluſus eſt in carcerem,uel punitus. Deniq; ſi obſerues,ſtatim in initijs narrationis poſteaquam refert Matthæus de quadraginta dierum ieiunio,& de tentatione eius,continuò ſubijcit,dicens: Audiens autem, quia Ioannes traditus eſt,diſceſsit de Iudæa,& uenit in Galilæam. Sed & Marcus ſimiliter, Poſteaquam(inquit) traditus eſt Ioannes,uenit Ieſus in Galilæam.Lucas uerò etiam priuſquam incipit aliquid de actibus referre Ieſu,dicit,Quia adiecit Herodes ſuper omnia mala quæ geſſerat,& concluſit Ioannem in carcerem. Quia (inquam)ab his hæc uidebantur omiſſa,rogatus dicitur Ioannes apoſtolus, ut ea quæ præterierant priores ante traditionem Ioannes, Saluatoris geſta conſcriberet.Et ideo dicit in euangelio ſuo:Hoc fecit initium ſignorum Ieſus. Et iterum in alio loco indicat,dicens: Nondum enim Ioannes erat miſſus in carcerem.Ex quibus conſtat,quòd ea quæ antequam Ioannes traderetur,à Ieſu fuerant geſta ſcribit. Et ideo ſi quis hoc diligentius conſideret, euidenter inueniet, non ſibi euangelia diſſonare, ſed alterius temporis geſta eſſe quæ ſcribit Ioannes,alterius uerò quæ cæteri.Vnde quia natiuitatem ſecundum carnem Saluatoris,uel Matthæus,uel Lucas deſcripſerant, reticuit hoc Ioannes, & à theologia,atq; ab ipſa eius diuinitate ſumit exordium. Quæ pars ſine dubio ipſi uelut eximio per ſpiritum ſanctum reſeruata eſt. Hæc etiam de Ioannis euangelio dicta ſint.De Marci uero Euangelio ſufficienter ſuprà cōprehenſum eſt.Lucas autem in initio euangelij ſui,cauſam cur ſcriberet,indicauit:uidelicet quoniam multi alij temerè præſumpſerant enarrare,quę ſibi magis erant ad liquidum comperta:uolens ergo abſtrahere nos à cęterorū narrationibus, fidem facit per ſe conſcriptæ ueritati:certus,quod eam uel Paulo exponente, uel alijs apoſtolis qui ab initio ipſi uiderant,ac ſibi tradiderant, conſecutus ſit & hanc nobis per proprium euangelium tradat.Hæc à nobis etiā de Luca breuiter dicta ſint.Opportunius uerò & plenius tēpore inſertis his quæ antiqui autores ſcripta reliquerunt, ut ſe cuncta habeant, indicabimus.

Lucas. Marcus. Ioannes. Matthæus. Marc. 1. Luc. 3. Ioan. 2. Ioan. 3. Lucas.

De indubitatis diuinis ſuſpectisúe ſcripturis. Caput XXV.

IOannis tamen extant præterea epiſtolæ:de quarum prima neq; ab antiquis unquam,neq; à poſteris dubitatum eſt. De reliquis uerò duabus,& de Reuelatione,etiam nunc anceps ſententia habetur: de quibus(ut dixi)& à ueteribus dubitatum,ſuis in locis ipſorum uocibus approbauimus. Vt ergo,quādoquidem in hæc loca deuenimus,omnem noui Teſtamenti Canonē deſignemus,primò nobis omnium euangeliorum cœleſtis quadriga iūgatur, his Actus apoſtolorū copulentur. Poſt hos Pauli epiſtolæ ſocientur. conſequatur uero has prima Ioannis epiſtola,ſimiliter & Petri prima. Hæc ſunt de quibus nulla unquam prorſus extitit dubitatio. Sequēti loco iam ſunt illa,de quibus à nonnullis dubitatum eſt,Reuelatio Ioannis:de qua quid ſinguli ueterū ſenſerint ſuis in locis oſtendemus:& epiſtola Iacobi,ſed & Iudæ, Petri quoq; ſecunda,& item Ioannis ſecunda & tertia,ſiue hæ ipſius euangeliſtæ,ſiue etiam alterius eius cognominis oſtendentur.Poſt hæc iam ſcriptura eſt,quæ dicitur Actus Pauli,ſed & libellus qui appellatur Paſtoris,& reuelatio Petri, de quibus quam maximè dubitatur.Fertur etiā Barnabæ epiſtola, & doctrina quæ dicitur Apoſtolorum.Quidam autem his ſociāt etiam euangelium quod dicitur ſecundum Hebræos,quo præcipuè utuntur illi Hebræi,qui Chriſtū ſuſcipere

Epiſtola Ioannis prima. Apocalypſis. Euangelia quatuor. Acta Apoſtolorum. Epiſtolæ catholicæ. Acta Pauli. Liber Paſtoris. Reuelatio Petri.

A ſcipere uidentur, ſed in eccleſia ei cōtradicitur. Quæ omnia tamen à nobis neceſſariò enumerata ſunt, ut abſq; ulla ambiguitate clareſceret, quæ ſint in ueteri autoritate, & quæ ſint in quibus uel contradictio aliqua, uel etiā contatio, cū tamen à quàm plurimis eccleſijs recipiantur, ſoleat admitti. Sed & de illis ſciendū eſt, quæ ſub nomine apoſtolorum ab hæreticis proferuntur, uelut Petri & Thomæ, & Matthiæ, & cæterorum ſimiliter apoſtolorū, quæ appellant Euangelia, ſed & Andreæ & Ioannis, atq; aliorū apoſtolorū Actus, quod nuſquam prorſus in ſcriptis ueterum, eorum duntaxat qui apoſtolis ſucceſſerūt, aliqua mentio eorum aut cōmemoratio habetur. In quibus & ipſe ſtylus multū ab eccleſiaſtica cōſuetudine deprehendit eſſe diuerſus. Senſus quoq; ipſe, & omnia quæ † his inſeruntur, longè ab apoſtolica diſſonant fide, ex quo figmenta eſſe prauitatis hæreticæ comprobantur. Vnde ne inter illa quidem, de quibus dubitari diximus, collocanda ſunt, ſed ut aliena penitus & à pietatis regula diſcrepantia propellenda. Verum ad hiſtoriæ ordinem redeamus. *Euangeliū ſecundum Hebræos.* *Euangelia et acta quorundam apoſtolorū.* *Aliàs, in his inſeruntur.*

De Menandro mago. *Cap.* XXVI.

IGitur Simoni mago Menander ſuccedit ſcutum diaboli non inferius primo, & ipſe Samarites genere: in arte autem magica ſolus repertus eſt, qui nō modo æquiparare, ſed & ſupergredi impietatem poſſet magiſtri. Maioribus quippe portentis efferebatur, ſemetipſum Saluatorem dicens, ad hominū ſalutem de cœleſtibus & inuiſibilibus ſeculis deſtinatum, aſſerens non aliter poſſe unumquenq; angelos ſeculi uincere, niſi prius à ſemet magicæ artis per ordinem ſuſcipere diſciplinam, & per baptiſmum à ſe datum, immortalis ęternus effectus, in hac uita perpetuus fieret. Quæ omnia ex libris Irenæi, uolentibus ſcire perfacile eſt. Sed & Iuſtinus in his ipſis, in quibus Simonis fecerat mentionem, etiam de hoc talia quædam ſcribit: Menandrum quendam Samaritanum, ex uico Capparathea, Simonis diſcipulum, ſtimulis dæmoniacis incitatum ueniſſe Antiochiam, & quàm plurimos per artem magicam decepiſſe ſcimus, qui hoc etiam ſuadere potuit ſectatoribus ſuis, quòd non eſſent morituri. Ex quibus in hodiernum ſunt aliqui ex illo eadem confitentes. Quod eſt uerè diaboli commentum, ut homines magi Chriſtianorum ſibi nomen imponerent, quo per hoc ſanctum & uenerabile religionis noſtræ myſterium macularent, qui tamen irrident & ſpernunt eccleſiaſtica dogmata, uel de immortalitate animæ, uel de reſurrectione mortuorum. Verùm hi talibus freti autoribus, de ſpe ſalutis & uitæ penitus exciderunt. *An.Do.55.* *Menander Samaritanus.* B *Iuſtinus philoſophus & martyr.*

De ſecta Ebionæorum. *Cap.* XXVII.

SEd & alios idem dæmon, quos ab amore Chriſti ſeparare non poterat, alia nihilominus arte decepit, id eſt Ebionæos, qui interpretantur pauperes. Verè enim pauperes ſunt & egeni in ſciētia gloriæ Chriſti: quoniam quidem ſolū eum hominem putant, & per profectū uitæ ac uirtutis uirum iuſtum effectum, cōmuni etiam natiuitate ex uiro & fœmina procreatum. Cuſtodiendam uero cenſent etiam legis obſeruantiam, nec ſufficere ad ſalutem ſolam Chriſti exiſtimant fidem. Quidam tamen ex ipſis refugiunt hanc impietatem, ut ex uiro & fœmina adſerant eum natū, ſed confitentur de ſpiritu ſancto & Maria uirgine: nec tamen eum ſemper fuiſſe Deum & uerbum, ac ſapientiam Dei fatentur. Corporalem uerò legis obſeruantiā cuſtodiunt. Apoſtoli autem epiſtolas omnes pariter reſpuunt, & ipſum apoſtatam legis appellant. Vtuntur & euangelio uno quodam, quod ſecundum Hebræos appellatur: cætera omnia nihil ducunt. Sabbata cum Iudæis ſecundum legem, nobiſcum Dominicam diem ſacratam pro reſurrectione Domini obſeruant. Vnde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ appellati ſunt. *Ebionæi.* *An.Do.80* *Paulus.* *Ebiones.*

De Cerintho prauæ religionis antiſtite. *Cap.* XXVIII.

IIſdem temporibus etiam alterius hæreſeos obortum principem Cerinthum accepimus: De quo Gaius, cuius iam in ſuperioribus fecimus mētionem) *An.Do.88.* *Cerinthus hæreticus.*

Gaius ſcriptor Eccleſiaſticus. In Diſputationum ſuarum dialogo ita ſcribit: Sed & Cerinthus (inquit) per reuelationes quaſdam, quas uelut à magno apoſtolo conſcriptas, & per angelos ei reuelatas putaret, talia quædam portenta nobis introducit. Poſt reſurrectionem terrenum dicit futurum eſſe regnum Chriſti in Hieruſalem, & homines in carne iterum concupiſcentijs & uitijs ſubiectam conuerſationẽ habituros. Contra fidem quoq; ſcripturarum quoſdam mille annos deſignat: in quibus multa quidem & alia corruptionis opera, & nuptiarum feſtiuitates dicit futuras, ad eos qui libidini ſunt dediti decipiendos. *Dionyſius Corinthiorum epiſcopus.* Sed & Dionyſius, cum de Ioannis Reuelatione diſſereret, & quædam ſecundũ ea quæ antiquitus eccleſiæ tradita fuerant, diſputaret, mentionem facit huius ipſius uiri, in his uerbis: Cerinthus (inquit) à quo & Cerinthiana hæreſis oborta eſt, figmentis ſuis autoritatem magni nominis acquirere, ſecundum ſcripturæ huius prauam intelligentiam geſtiebat: quippe cuius hæc erat hæreſis, ut affirmaret terrenum futurum eſſe Chriſti regnum. Et quia erat uentri & gulæ ac libidini deditus, ea futura decernebat, quæ ſibi propria libido dictabat, uẽtris & eorũ quæ ſub uentre ſunt, incitamẽta, cibis, potib. nuptijs prędicabat explẽda. Et ut aliquid ſacratius dicere uideret, legales agebat feſtiuitates rurſum celebrãdas, & hoſtias carnales iterum iugulãdas. Irenęus uero etiã ſecretiora ipſius hæretici in primo operis ſui libro publicauit, quæ inde diſcat, ſi quis plenius ſcire uult.

An. Do. 88.

De Nicolao & ſectatoribus ſuis. Caput XXIX.

Nicolaitæ. Nicolaus. SEd & alia hæreſis, quæ appellatur Nicolaitarũ, per pauca tempora uiguit, cuius etiam in Reuelatione Ioannis mentio facta eſt. Iſti Nicolaum unum ex illis qui cum Stephano ab apoſtolis conſtituti ſunt diaconi, autorem ſe habere iactabant. Sed Clemens Alexandrinus in tertio libro στρωματῶν hęc de eo ſcribit: Pulchram (inquit) ualde hic uxorem habuit. Et poſt aſcenſionem Domini & Saluatoris noſtri, cum increparetur ab apoſtolis tanquam de zelotypiæ iniuria, productam in medium uxorem ſuam ſi quis uellet eam habere permiſit. Ex qua occaſione iſti conſequens putauerunt, ut ſecundum hoc factum uel dictum Nicolai, unuſquiſque carne ſua in quod delectaret abuteretur. Et obtinentes dictum uel factum huius ſimpliciter & innocenter, abſque ulla reuerentia promiſcuos nunc & illicitos concubitus expetunt hi, qui ſub illius nomine ſectã ſibi propriæ libidinis aſſumpſerant. Mihi autem compertũ eſt, Nicolaum nullam prorſus agnouiſſe mulierem, præter eam quam in matrimonium acceperat. Cuius etiam liberi, fœminæ quidem uſque ad ultimam ſenectutem caſta uirginitate durarunt: filius autem etiam ipſe ſanctitatem incorrupti corporis cuſtodiuit. Quæ cum ita ſe habeant, conſtat illud, quod in medium apoſtolorum præ zelotypiæ ſuſpicione produxit uxorem, ex contemptu uitij uel libidinis geſtum: quo per hoc continentem ſe oſtenderet eius rei, quam nimie putabatur expetere, cõtemnendam magis quàm expetẽdam carnis edocens uoluptatem. Quoniam quidem nolebat (ut opinor) ſecũdum Saluatoris præceptũ, duobus dominis ſeruire, libidini & Deo. Dicunt *Matthias Apoſtolus.* aũt etiam Matthiã ita docuiſſe, aduerſus carnẽ pugnandũ, & in nullo prorſus uoluptati eius ac libidini concedendũ, animã uero alendã ſapientiæ paſtibus, & ſcientiæ cibis in maius ſemper augendam. Hæc de illis hæreſibus, quæ temporibus memoratis à ueritate declinãtes cito extinctæ ſunt, retuliſſe ſufficiat.

De his apoſtolis qui non ſunt aſpernati iura connubij. Cap. XXX.

CLemens ſanè hic, cuius uoces adnotauimus, ſcribens aduerſum eos qui nuptias ſpernunt, inter cætera etiam hæc dicit: An & apoſtolos improbant? *Petrus, Philippus, & Paulus fuerunt mariti Philip. 4.* Petrus etiam ac Philippus & uxores habuerunt, & filias etiam uiris nuptũ dederunt. Sed & Paulum non tædet apoſtolorum, in quadam epiſtola ſua mentionem uel ſalutationem facere compatris ſui, quam ſe ideo negat circumducere, ut ad prædicationẽ Euangelij expeditior fiat. Verùm quoniam Clementis fecimus mentionem, abſurdum non erit, aliam quoque eius memora-

A memorabilem narrationem proferre, quam in ſeptimo eiuſdem operis libro ita inſeruit: Aiunt, inquit, beatum Petrum, cum uidiſſet uxorem ſuã duci ad paſſionem, gauiſum eſſe electionis gratia, ac regreſſionis ad propriam domũ, & exclamaſſe ad eam cum duceretur, ac proprio nomine cõpellantem, dixiſſe: O coniux, memento domini. Talia coniugia ſanctorum erant, tam perfecta fuit affectio beatorum. *Petri uerba ad uxorem ſuam.*

De Philippi & Ioannis apoſtolorum exceſſu. Cap. XXX.

IGitur quia de uitæ exitu Petri uel Pauli iam in ſuperiorib. explanauimus, ſed & tempus Ioannis quo uita exceſſit, ex parte iam diximus, nunc etiam de loco quietis eius, ſecundum fidem Polycratis Epheſij epiſcopi, edocere cõuenies puto. Hic etenim Polycrates Victori epiſcopo urbis Romæ ſcribens, & ipſius & Philippi apoſtoli, ac filiarum eius pariter meminit, dicens: Sicut iam ſuperius inſeruimus, quod magna lumina in Aſię partibus dormierunt, quę reſuſcitabit Dominus in nouiſſimo die aduentus ſui, cum ueniet in gloria, & requiret omnes ſanctos ſuos. Dico autem de Philippo, inquit, qui fuit unus ex apoſtolis, qui dormiuit apud Hierapolim. Sed & duæ eius filiæ inibi uirgines conſenuere, & alia eius filia ſpiritu ſancto repleta, permanſit apud Epheſum. Et Ioannes ille qui ſupra pectus Domini recumbebat, qui fuit ſacerdos Dei, pontificale † πεταλον geſtans, & martyr & doctor optimus apud Epheſum dormiuit. Hæc etiam de locis, in quibus requieſcunt in ſomno pacis, adiecisse ſufficiat. Sed & Gaius (cuius ante mentio facta eſt) in dialogo ſuo, quem cum Proculo diſputans ſcribit, de filiabus Philippi ſimul et obitu ipſius conſonis uocibus memorat, dicens: Poſt hæc autem prophetiſtæ quatuor fuerunt Philippi filiæ, cuius ſepulchrum extat apud Hierapolim Aſiæ urbẽ, unà cum filiabus ſuis. De his autem & Lucas in Actibus apoſtolorum meminit, cum adhuc apud Cęſaream degerent. Dicit ergo ita: Venimus, inquit, Cæſaream, & ingreſſi in domũ Philippi euangeliſtę, qui erat ex ſeptem, manſimus apud eum. Huic autem erant uirgines filię quatuor prophetãtes. His igitur à nobis de apoſtolorũ temporibus uel exceſſibus, prout potuimus, ex ſcripturis ueterum congregatis, ſed & de ſcripturarum canone, qui in autoritate habeantur libri, uel qui penitus repudietur. qui uerò medij quodam modo ad inſtructionem ſolam ab eccleſijs, non etiam ad indubitatam autoritatem recepti ſint, conſequenter expoſitis, redeamus ad cætera.

Polycrates. *Philippus Apoſtolus obijt.* *Philippi filiæ.* *Ioannes apud Epheſum.* *Id eſt, mitram.* *Gaius ſcriptor.* *An. do. 100* *Lucas.* *Act. 21.* *Digreſſio per Epilogum.*

Quemadmodum Symeon Hieroſolymorum epiſcopus paſſus ſit. Cap. XXXII.

POſt Neronem Domitianumq́, ſub hoc (cuius nunc tempora memorauimus) per ſingulas ciuitates ex inſolentia populi perſecutionem in noſtros accepimus motam. Quo in tempore etiam Symeon Cleopæ filius, quem ſecundum Hieroſolymis ordinatum epiſcopum ſuprà docuimus, per martyrium carnis uinculis reſolutus eſt. horum adſtipulator ipſe ille eſt Egeſippus, quem in pluribus iam adduximus teſtem. Is ergo refert, quod à quibuſdam hæreticis accuſatus ſit ſuprà dictus uir tanquam Chriſtianus, & multis ſupplicijs afflictus per multos dies, ita ut etiam iudex ipſe cum amicis ſuis de eius patientia miraretur, & ad ultimum iuberet ſimili eum, quam Dominus pertulit, paſſione uitam finire. Sed & ipſa uerba, quibus hæc proteſtatur, audire gratius puto. Ait ergo cum de hęreticis diceret: Ex his igitur ipſis accuſauerunt quidam Symeonem Cleopæ filium, tanquam qui eſſet ex genere Dauid, & Chriſtianus. Et ita martyr effectus eſt, cum eſſet annorum centum uiginti ſub Traiano Cęſare apud Atticum conſularem. Addidit autem etiam hoc, quod accuſatores eius, cum in illis temporibus perquireretur, ſi qui ex genere Dauid, & ex regia tribu deſcenderent, cõprehenſi ſint inter ipſos. Quod autem Symeon unus fuerit ex ipſis auditoribus Domini, uel longęuitas eius indicio eſt, uel Euangeliorum fides, ubi etiam mater eius Maria, Cleopę uxor refertur. Sed & alios quoſdã idem ſcriptor refert, pręter eos de quibus ſuprà

Symeõ Cleopæ Epiſcopus Hieroſolym. *An. do. 99.*

Nepotes Iudæ fratres domini

diximus, nepotes Iudæ, unius ex fratrib. Domini, per idẽ tempus ſuperſtites inuentos, et Domitiani temporibus martyres factos, hoc modo ſcribens: Veniunt igitur hi, &, præſunt omni eccleſię, tanquam martyres & propinqui Domini, & reddita pace eccleſiæ, permanſerunt uſq; ad tempora Traiani Cæſaris, uſquequo cõſobrinus Domini Simeõ, de quo ſuprà diximus, filius Cleopę, calumniam pateretur ab hæreticis tanquam Chriſtianus conſulari delatus. Cumq; multo tempore ſupplicijs fuiſſet affectus, martyrio conſummatus eſt, omnibus qui aderant, & ipſo iudice mirantibus, ut centum uiginti annorũ ſenex crucis ſupplicium pertuliſſet. Poſt hęc idem ſcriptor addidit etiam hoc, quod uſque ad illa tempora uirgo munda & immaculata permanſit eccleſia, corruptoribus ueritatis, & diuini uerbi temeratoribus, aut nuſquam omnino extantibus: aut etiam, ſi qui forte fuerant, in occultis & abditis hiatib. terrę delitеſcentibus. Vt uerò & apoſtolorum chorus, & omnis illa ætas, quæ à Domino ſuſceperat uiuæ uocis auditum, de hac luce diſceſſit, tum uelut in uacuam domum, falſæ doctrinæ impius ſe error immerſit: & tanquam ubi nullus iam diuini cenſus defenſor exiſteret, nudato (ut aiunt) capite corripientes arma mendacij, oppugnare apoſtolicam ueritatem nituntur. Sed iſtud bellum intrinſecus gerebatur. Perſecutionum uerò extrinſecus pondus urgebat eccleſiam, & tam immenſę cateruę martyrum quotidie iugulabantur, ut Plinius Secundus, qui tunc prouinciam adminiſtrabat, multitudine interemptorum permotus referret ad Imperatorem, quod innumera hominum millia quotidie obtruncarentur, in quibus nihil omnino ſceleris deprehenderetur admiſſum, aut aliquid contrarium Romanis legibus geſtum, niſi hoc ſolũ, quòd antelucanos hymnos Chriſto cuidam canerent Deo. Adulteria uerò, uel cætera huiuſmodi crimina apud eos & illicita haberi, & penitus arceri, cętera uerò ſecundum leges eorum agere communes.

Symeõ 120. anno: natus in crucem agitur.

Heretici quando cœperint.

Prouerbiũ, Citra pudorẽ et palàm

Plinius Secundus.

An. Do. 111

Vt Traianus Chriſtianos uetuerit inquiri. Cap. XXXIII.

Traianus reſcripſit Plinio.

AD quæ tunc Traianus reſcripti ſui autoritate decernit, ut Chriſtiani quidem non requirantur: ſi qui tamen inciderint, puniantur. Per quod ex parte aliqua perſecutionis ſedatum putabatur incendium. Sed his qui nequitiam ſuam aduerſum nos exercere cupiebant, lædendi occaſio non uidebatur exempta. Interdum enim populus inſtigabatur, interdum etiam iudex occaſionibus utebatur, & negabat quæſitos, quos punire uoluiſſet oblatos. Hæc Tertullianus in Apologetico ſuo dicit, ex quo poſſunt inſtrui plenius ſcire cupientes.

Quod Eccleſiam Romanam quartus rexerit Euariſtus. Cap. XXXIIII.

An. do. 102 Euariſtus Rom. Pont. poſt Clementem.

IGitur in urbe Roma tertius ab apoſtolis Clemens nouem annis ſacerdotio perfunctus, Euariſto diuini uerbi tradidit miniſterium.

Quod tertius præfuerit Hieroſolymis Iuſtus. Cap. XXXV.

An. Do. 97 Iuſtus Symeoni ſufficitur.

Polycarpus Papias.

IN Hieroſolymis uero, Symeone (de quo ſuperius diximus) defuncto, Iuſtus quidam ex his qui de circumciſione ad fidem Chriſti uenerant, epiſcopatum ſuſcepit. Quibus temporibus apud Aſiam ſupererat adhuc & florebat ex apoſtolorum diſcipulis Polycarpus, Smyrnæorum eccleſię Epiſcopus, & Papias ſimiliter apud Hierapolim ſacerdotium gerens.

De Ignatio & eius epiſtolis. Cap. XXXVI.

Ignatius Petro ſucceßit An. do. 109

Traditiões apoſtolorũ

SEd & in noſtra quoq; tempora famæ celebritate uulgatus Ignatius apud Antiochiam poſt Petrum ſecunda ſucceſſione epiſcopatum ſortitus eſt. Quem ſermo tradidit, de Syrię partibus ad urbem Romam tranſmiſſum, & pro martyrio Chriſti ad beſtias datum. Qui cum per Aſiam ſub cuſtodia nauigaret, ſingulas quaſq; digrediens ciuitates, eccleſiæ populos Euangelicis cohortationibus edocebat in fide perſiſtere, & obſeruata ſe ab Hæreticorum contagijs, qui tunc primum copioſius cœperant pullulare. & ut diligentius ac tenacius Apoſtolorum traditionibus inhærerent; quas traditiones cautelæ gratia, & ne quid apud poſteroa remaneret incerti, etiam ſcriptas ſe aſſerit

reli-

A reliquiſſe. Denicp cum Smyrnam ueniſſet, ubi Polycarpus erat, ſcribit inde u- *Epiſtola*
nam epiſtolam ad Epheſios, eorumq́ paſtorem, in qua meminit Oneſimi: & *Ignatij.*
aliam Magneſiæ ciuitati, quę ſupra Męandrum iacet, in qua & epiſcopi Dam-
mei mentionem facit. Sed & eccleſię quæ eſt Trallis ſcribit, cuius principē tūc
eſſe Polybium deſignauit. In ea uerò quam ad Romanā eccleſiam ſcribit, de-
precatur eos, ne ſe tanquam ſupplicijs ſuis parcentes, uelint ſpe priuare marty
rij, & his poſt aliquanta utitur uerbis: A' Syria, inquit, Romam uſcp cum be-
ſtijs terra mariq́ depugno, die ac nocte connexus & colligatus decem leopar
dis, militibus dico ad cuſtodiam datis, qui ex beneficijs noſtris ſęuiores fiunt.
Sed ego nequitijs eorū magis erudior. Nec tamen in hoc iuſtificatus ſum. O
ſalutares beſtias quæ præparantur mihi. Quando uenient? quando emittent?
quando eis frui licebit carnibus meis? quas & ego opto acriores parari, et inui
tabo ad deuorationem mei, & deprecabor ne fortè (ut in nonnullis fecerunt)
timeant contingere corpus meū. Quin imò et ſi contabunt, ego uim faciā, ego
me ingeram. Date quęſo ueniam, ego noui quid expediat mihi. Nunc incipio
eſſe diſcipulus Chriſti. Faceſſat inuidia uel humani affectus, uel nequitię ſpiri
talis, ut Ieſum Chriſtum merear adipiſci. Ignes, cruces, beſtię, diſperſiones oſſi
um, diſcerptionesq́ membrorum, ac totius corporis pœnæ, & omnia in me u-
num ſupplicia diaboli arte quæſita † cumulentur, dummodo Ieſum Chriſtum *Alij con*
merear adipiſci. Hæc & multa alia his ſimilia ad diuerſas eccleſias ſcribit. Sed *ſicientur.*
& ad Polycarpum, uelut apoſtolicum uirum datis literis, Antiochenam ei ec
cleſiam præcipuè commendat. Ad Smyrnęos ſanè ſcribens, utitur uerbis qui-
buſdam, unde aſſumptis neſcimus, quibus hæc de ſaluatore proloquitur: Ego
autem poſt reſurrectionem quocp in carne eum ſcio fuiſſe, & credo: Nam &
cum ueniſſet ad Petrum cæterosq́, ait eis. Accedite et uidete, quia nō ſum dæ
B monium incorporeum. Qui & contingentes eum, crediderunt. Scit aūt et Ire
nęus martyriū eius, et mentionē facit ſcriptorū eius per hæc uerba: Sicut dixit
(inquit) quidā ex noſtris, pro martyrio Chriſti damnatus ad beſtias, Frumen-
tum, inquit, ego ſum Dei: beſtiarum dentibus molor & ſubigor, ut panis mun
dus efficiar Chriſto. Sed et Polycarpus horū memoriam facit in epiſtola quā *Polycar-*
ad Philippenſes ſcribit per hęc uerba: Deprecor, inquit, omnes uos, obedien- *pus.*
tiæ operā dare, & meditari patientiā, quam uidiſtis in Ignatio, et Rufo, et Zoſi
mo, beatis uiris, pręcipuè autem in Paulo, & cęteris apoſtolis, qui fuerūt apud
uos: ſcientes, quod hi omnes non in uacuum, ſed per fidem & iuſtitiam cucur
rerunt, uſque quo peruenirent ad locum ſibi à Domino præparatum: quoniā
quidem paſſionum eius participes extiterunt, nec dilexerunt præſens ſęculū,
ſed eū ſolum qui pro ipſis & pro nobis mortuus eſt, & reſurrexit. Et poſt pau-
ca ſubiungit: Scripſiſtis mihi & uos, & Ignatius, ut ſi quis uadit ad partes Sy-
riæ; deferat literas ad uos. Quod faciā, cum tempus inuenero. Mittam uobis
& Ignatij epiſtolas, & alias, ſi quę ſunt, quæ ad nos tranſmiſſæ ſunt, ex quibus
utilitatem maximam capiatis. Continent enim de fide & patientia inſtructio-
nem perfectam ſecundum Domini præceptum.

De ijs Euangeliſtis, qui id temporis eminebant. Cap. XXXVII.

HActenus de Ignatiò. Poſt hunc rexit eccleſiā ciuitatis Antiochenæ He- *Heros An*
rōs. Inter eoſdem ſanè floruit uir ęquè inſignis, Quadratus, qui unà cū *tiochiæ ſuc*
Philippi filiabus in prophetica gratia celeberrimus fuiſſe perhibetur. Sed et a- *ceſsit Igna*
lij plurimi per id tempus apoſtolorum diſcipuli ſuperſtites erant, qui eccleſiæ *tio.*
fundamentis, quę ab illis iacta fuerant, digniſſima deſuper fidei ędificia cōſtru *An. do. 110*
ebant, augentes in omnibus predicationem uerbi Dei, & ſalutaria ſemina re- *Quadratus*
gni cœlorum per omnem terram latius diſſerentes. Denicp nōnulli ex his ar- *Diſcipuli*
dentiore diuinę philoſophiæ cupiditate ſucceniſi, animas ſuas uerbo Dei conſe *Apoſtolo*
crabant, explentes perfectionis ſalutare præceptū, ut facultates ſuas primò in *rū quomo*
digentibus diuidentes, expediti ad prædicandum Euangelium fierent; ut ſi *do ſe geſſe*
rint.

quibus

quibus forte prouincijs nomen fidei eſſet incognitum, prædicarent. Primaq; A apud eos fundamenta Euangelij collocantes, atq; electis quibuſq; ex ipſis officium regendæ eccleſiæ quam fundauerant, committentes, ipſi rurſum ad alias gentes, aliaſq; prouincias properabant, & euangeliſtarũ fungebantur officio: quouſq; ſimiliter, ut in exordio apoſtolos, diuinorum ſignorum comitabatur effectus, & ſancti ſpiritus gratia: ita ut uideres una alloquutione integros ſimul populos ad cultum diuinæ religionis adduci, & prædicantium uerbis nõ eſſe tardiorem audientium fidem. Verùm quoniam impoſſibile nobis eſt ſingulos enumerare, qui poſt Apoſtolorum primas ſucceſſiones in eccleſijs quæ per orbem terræ ſunt, uel principes, uel euangeliſtę fuerunt, uel paſtores: illos tantummodo commemoraſſe ſufficiat, quorum libris inſerta ad nos uſq; fidei & prædicationis monimenta uenere, ut Clementis & Ignatij, cæterorumq; quorum ſuperius fecimus mentionem.

De epiſtola Clementis, alijſq; ſcriptis eius. Cap. XXXVIII.

An. Do. 94
Epiſtola Pauli ad Hebræos.

CLemens tamen in epiſtola quã Corinthijs ſcribit, meminit epiſtolæ Pauli ad Hebręos, & utitur eius teſtimonijs. Vnde conſtat, quòd apoſtolus tanquã Hebręis mittendam, patrio eam ſermone cõſcripſerit: & (ut quidã tradũt) Lucam euangeliſtã, alij aũt hunc ipſum Clementẽ interpretatum eſſe. Quod & magis uerũ eſt, quia & ſtylus ipſæ epiſtolæ Clementis cum hac cõcordat, & ſenſus nimirũ utriuſq; ſcripturæ plurimam ſimilitudinẽ ferunt. Dicitũ tamen eſſe & alia Clementis epiſtola, cuius nos notitiam nõ accepimus. ſed & alia eius opuſcula non minima à nonuullis haberi perhibentur, uelut Petri & Apionis diſputatio. quæ in uſu à ueteribus habita minimè reperimus, quia nec pura in eis & incorrupta apoſtolicæ fidei regula manſiſſe deprehenditur.

Epiſtola Clementis.
Diſputatio Petri & Apionis.

De libris Papiæ. Cap. XXXIX.

An. Do. 97.
Papiæ 5. libri, quorũ Tit. Explanatio uerborum Dominicorum
Papias Ioannis auditor.

PApiæ quoque feruntur quinque libri, qui adtitulantur, Verborum Dominicorum explanatio. Horum facit & Irenæus mentionem per hęc uerba: Hæc autem & Papias Ioannis auditor, Polycarpi uero condiſcipulus & ſodalis, uir unus ex antiquis, proteſtatur in primo libro ſuo: quinque enim uolumina conſcripſit. Hęc quidem Irenæus de Papia. Ipſe uero de ſe ita indicat, tanquam qui non ab apoſtolis, ſed ab eorum diſcipulis ſuſceperit fidem, per hæc uerba: Non pigebit autem nos tibi omnia quę quondam à presbyteris didicimus, & bene retinemus, recordantes exponere cum interpretationibus ſuis, & ut eorum ueritas habeat explicare. Neque enim multa dicentibus, ſed uera tradentibus auſcultauimus: neq; his qui hominum præcepta, ſed qui Domini mandata memorabant ab ipſa ueritate ſuſcepta. Quod ſi quando adueniſſet aliquis ex his qui ſecuti ſunt apoſtolos, ab ipſo ſedulo expiſcabar, quid Andreas, quid Petrus dixerit, quid autem Philippus uel Thomas, quid uerò Iacobus, quid Ioannes, aut quid Matthæus, uel alius quis ex diſcipulis Domini, quæúe Ariſtion, uel Ioannes Presbyter, cęteriq; diſcipuli dicebant: nec enim tantum mihi librorum lectiones prodeſſe credebam, quantum uiuę uocis præſentiſq; magiſterium. Sed mihi dignum uidetur intendere, quòd ſecundo nomen Ioannis enumerat, & eum quidem cuius primo meminit, Petro & Iacobo ac Matthæo, cęteriſq; apoſtolis ſociat, quem ſine dubio ipſum Euangeliſtam & apoſtolum eſſe conſtat. Alium uerò Ioannem, diſtinctione quadam facta, extra apoſtolorum numerũ collocat, pręferens ei Ariſtionem quendam, & euidenter eum Presbyterum nominat, ut per hæc comprobetur uerum eſſe illud, quod quidã Aſiani ſcribũt, quòd duo ſint apud Epheſum ſepulchra, & utrunq; Ioannis appelletur. Quibus ſi diligentius intendamus, fortaſſis ſecundus hic erit Ioannes, ſi ille non creditur primus, ſub cuius nomine reuelatio habetur, quę appellatur Ioannis. Sed & hic ipſe, de quo nobis ſermo eſt, Papias, apoſtolorum ſe uerba ab his, qui ſequuti eos fuerant, Ariſtione uidelicet, & Ioanne Presbytero aſſerit ſuſcepiſſe: unde & frequenter nominatim

Ioannes duo.
Ioannes Euangeliſta.
Ariſtion.
Ioannes Presbyter.

in commen-

in cõmentarijs ſuis à Ioanne & Ariſtione traditi ſibi de ſingulis quibuſq; commemorat. Meminit ſanè idem ipſe etiam de quibuſdam mirabilibus in opere ſuo, quę prętereunda minime cenſeo. Per Philippi enim euangeliſtę filias prophetiſſas hęc ſibi tradita eſſe deſignat, mortuũ reſurrexiſſe ſuis temporib. dicit Sed & de Iuſto, qui cognominatus eſt Barſabas, refert miraculũ ingens, quia uenenũ biberit, et nihil ex hoc triſte pertulerit propter domini fidẽ. Iuſtus autem ipſe eſt hic, qui poſt Saluatoris aſcenſum à ſanctis apoſtolis cum Matthia ad apoſtolatus ſortẽ ſtatutus eſt, ſicut in actibus apoſtolorum cõmemorat. Dicit aũt & alia plurima à maioribus ſibi tradita miracula, & nouas quaſdã parabolas Saluatoris, et doctrinã incognitã, magiſq; fabuloſam, mille annos futuros poſt reſurrectionẽ, quibus corporaliter regnũ Chriſti in hac terra futurũ ſit. ſed ego puto eum ſpirituales & myſticas apoſtolorũ traditiones corporaliter & ſecundũ literam ſuſcepiſſe, nec potuiſſe diſcernere ea quæ illi in figuris uelut lactentib. & paruulis loquebant, qui & reuera etiam ex ipſis quę cõſcripſit opuſculis exigui ſenſus uir, & minus capacis oſtendit. Multis tamẽ poſt ſe eccleſiaſticis uiris erroris huius prębuit cauſas, autoritatẽ dogmati tãtũ ex uetuſtate tribuens, non etiam ex ratione dictorũ, ſicut Irenæo, & ſi quis alius eũ in hac parte uiſus eſt ſecuti. Alia quoque quàm plurima ſupra memorati Ariſtionis refert tanquã ei ex uerbis Domini tradita, & Ioannis presbyteri: quę ſi quis uult plenius noſcere, ipſos eius relegat libellos. Nos tamen illud aſſumimus ex his, quod de Marco euãgeliſta his protulit uerbis: Etiam hoc (inquit) presbiter narrabat, quod Marcus interpres fuerit Petri: & quæcunq; meminerat ab eo dicta, cõſcripſerit. Nõ tamen per ordinẽ ea quę à Domino dicta ſunt uel facta, digeſſerit: quia nõ ipſe auditor Domini fuerit uel ſectator. ſed nouiſſimè (ut dixi) Petro adhæſit ad uſum ac miniſteriũ prędicandi, non ad conſcribendos domini ſermones. Itaq; nihil peccauit Marcus in eo, quòd ita quædam ſcripſerit, quaſi qui ſparſim audita recordari uideat. Et hoc ſolum ſatis egit, ne quid ex auditis omitteret, aut aliquid falſum ſcriberet. Hæc de Marco ſcribit Papias. Sed & de Matthæo ita refert: Matthęus quidem ſcripſit Hebræo ſermone. Interpretatus eſt aũt ea quę ſcripſit, unuſquiſq; ſicut potuit. Hęc etiã de Matthæo. Vtitur ſanè idẽ Papias teſtimonijs ex epiſtola Ioannis prima, & Petri ſimiliter prima. Simul & hiſtoriam quandã ſubiungit de muliere adultera, quæ accuſata eſt à Iudæis apud Dominũ. Habetur autem in Euangelio, quòd dicitur ſecundum Hebræos, ſcripta iſta parabola. Sed de his ita ſufficiant.

Iuſtus Barſabas.

Milenarioruum error quos græci χιλιαστάς uocant.

Euſebij iudicium de papia.

Marcus Euangeliſta.

Matthæus.

ECCLESIASTICAE HISTORIAE Liber Quartus.

Qui ſub Imperio Traiani Romanorum, uel Alexandrinorum Epiſcopi fuerint. Cap. I.

DVodecimo anno Principatus Traiani Cæſaris Cerdon (quem paulò ante memorauimus Alexandrinorũ gubernare plebem) diem obijt. poſt quem quartus ab apoſtolis, Primus nomine, ſacerdotij inibi iura ſuſcepit. Eadem tempeſtate Alexander quoque Romæ cum octauum annum Euariſtus ſacerdotalis adminiſtrationis impleſſet, quinta ſucceſſione poſt Petrũ atq; Paulũ plebis gubernacula ſortitus eſt. Et quidem ſaluatoris noſtri inſtitutio, eccleſiarumq; profectus creſcebat indies. Iudęorũ porrò funera denſiſſimis cladib. exagitabantur. Itaq; poſtquam prædictus Imperator annum decimum octauum principatus ingreſſus eſt, rurſum Iudęorũ tumultus exarſit, quo magnus mox numerus gentis eius occubuit. Nam & Alexandriæ & per Aegyptũ uel Cyrenen tanquam atroci quodam ſeditioſoq; ſpiritu exagitati, primo ſimul commanentibus uiciniſq; gentibus inferre certamina. Tum deinde paulatim ſeditione

An. do. 110. Cerdõ Alexandriæ epiſcopus obijt. Primus ſuccedit.

An. do. 110. Alexander Romæ Euariſto ſubſtituitur.

An. do. 116. Iudæi tumultuantur

creſcente,

Igitur quia per idem tempus aſſumere epiſcopos ex circũciſione ceſſatũ eſt, A neceſſarium uidetur omnes à primo uſq; ad id temporis enumerare pariter ſacerdotes. Primus itaque Iacobus, qui Domini frater eſt habitus, poſt hunc Symeon electus eſt, tertius Iuſtus, Zachęus quartus deinde Tobias quintus, & Beniamin ſextus ac ſeptimus Ioannes, tum Matthias, quem Philippus excepit, cui decimus Seneca ſubrogatus eſt, Iuſtus exinde, ac duodecimus Leui, poſt hunc Effrem, & quartusdecimus Ioſeph, ac finis omniũ Iudas. Iſti ſunt ferè omnes qui Hieroſolymis epiſcopi ab apoſtolis ad illa uſq; tempora, quæ ſuperius deſignauimus, plebi illi ex circũciſione præfuerunt. Romæ aũt duodecimo anno memorati principatus Xyſto duodecim annis eccleſiæ gubernaculis functo, Teleſphorus ſeptimus ab apoſtolis ſubrogatur. Anno poſt quem & uno menſe Alexandrinæ eccleſiæ moderamen Eumenes ſexta ſucceſſione ſuſcepit, cum deceſſor eius undecim annis populo pręfuiſſet. *An. Do. 134.*

Excidium nouiſſimum Iudæorum temporibus Adriani. Cap. VI.

VErum Iudaicis motibus ac factionibus rurſus ad maiora progreſſus, Rufus Iudęæ præſidens, armata manu ſibi ab imperatore decreta, inſolentiam gentis acerrimè comprimebat, multa millia paſſim uirorum, fœminarũ, puerorumq; conficiens, quorum terras iure belli Romano uendicabat imperio. Tempore quo iſta gerebantur, ducebat exexcitum Iudæorũ Barchochabas quidam, quod nomen ſignificat ſtellam, cæterùm uir crudelis & ſceleſtus: Sed ex uocabulo ſuo uelut uilibus mancipijs perſuadebat, ſe ob ſalutem eorũ ſidus magnum cœlitus delapſum, ægris mortalibus, & longa obſcuritate damnatis, ferre lucis auxilium. Igitur cum maximè belli huius fomenta concreſcerent, decimooctauo anno principatus eiuſdem apud Bethera oppidum præualidum Hieroſolymis uicinum, cum longior à Romanis tenderetur obſidio fame ac ſiti perduellibus intrinſecus ad extremũ internitionis adductus, poſt B quã dux ipſe præcipuè meritas ſuo facinore pœnas exoluit, omnis hæc natio iam ex illo ab omni regione finitima Hieroſolymorũ penitus arcebatur, cùm ſanctione diuinæ legis, tum maximè conſtitutionibus & decretis Adriani, ita ut ne de excelſiore quidem proſpectu eminus eis ſaltem paternum ſolum profanis obtutibus liceret inſpicere. Ariſton Pellæus hiſtoriographus iſta proſequitur. Ita factum eſt, ut ciuitas poſt interitum Iudaicæ gentis, incolis mox in eam peregrinæ nationis confluentibus, permutatis ciuibus, etiam ipſa Helia appellaretur ex cognomento Imperatoris Helij Adriani: & ut in Romanorum ius conuerſa, ritum pariter mutaret, & nomen.

Rufus Iudæos occidit.

An. Do. 131.

Barchochabas dux Iudæorum.

An. Do. 136.

Bethera oppidum.

Qui temporibus iiſdem falſi nominis ſcientiæ principes extiterint. Cap. VII.

IGitur ex gentibus ut inibi cœpit eccleſia congregari primus poſt epiſcopos ex circũciſione, ſacerdotium ciuitatis illius accepit Marcus. Cumq; iam iam refulgentibus in modum clariſſimorrm ſiderut eccleſijs ubiq; terrarum uigente etiam per omne hominum genus fide, qua cuncti pariter in Saluatorem ac Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum integrè & conſtanter crediderant: ille totius bonitatis æmulus dæmon, utpote ueritatis inimicus, & ſalutis humanæ hoſtis perpetuus, omnia molimina contra Dei eccleſiam uerſans, qui prius externis eam perſequutionibus & hoſtilibus oppugnauerat, nunc malignis quibuſdam uiris & deceptoribus repertis, inteſtino bello eam quatere nititur, ſcilicet ut fraudulenti fallaceſq; homines noſtrę religionis ſimulato tantum nomine induti, fidelium quidem ſi quos fortè perſuaſionis ſuę fraude deciperent, peſſundarent: ignorantes uerò fidei noſtræ myſterium, peruerſis & feralibus ſuis uel geſtis uel aſſertionibus impeditos, à deſiderio uerę fidei & ſalutis lõgius ſubmouerent. Igitur humani generis deceptor antiquus poſt Menandrum, quem ſuprà retulimus Simonis ſucceſſorem, uelut quandam beſtiam bino ore ſibilantem, biniſq; linguis diabolica uenena uibrantem, Saturninum quendam Antiochiæ genitum, & Baſiliden Alexan-

An. Do. 136.

Marcus primus Hieroſolymorum epiſcopus ex gẽtilibus.

An. Do. 134.

 driæ

driæ ortum produxit. Quorum uterq; ſuis in regionib. officinas impiæ ac Deo inuiſæ condidit diſciplinæ. Et quidem omnibus penè Saturninum eadem quæ Menandrum commentatum eſſe ſignificat Irenæus. Baſiliden uerò prætextu myſticæ doctrinæ in immenſum tetendiſſe mentis impiæ cogitatũ, dum prodigioſa fabularum figmenta ſibimet complacerent. A

Saturninus hereticus.

An.Do. 138.

Qui fuerint tunc eccleſiaſtici ſcriptores. Cap. VIII.

SEd è contrario multi admodũ eccleſiaſtici uiri pro ueritate fortiter ſtare, ac ſcriptis quoque & aſſertionibus uera ratione ſubnixis, pro apoſtolica & eccleſiaſtica traditione certare, ut ex librorum monimentis etiam poſteris ad cauenda hęreticorum uenena, munimen & ſubſidium præberetur. E quibus peruenit ad nos liber celeberrimus, ſcriptoris id temporis Agrippę Caſtoris, confutationem Baſilidis ualidiſsimam continens, per quem uerſutia ac calliditas uiri ad decipiendum nimis apta detegitur. Deniq; cum publicaret eius arcana, dixit eum de Euangelio quidem quatuor & uiginti cõmentarios condidiſſe: prophetas uerò ſibimet nuncupaſſe quoſdam Batchaban & Barchôb, alioſq; qui nunquam extiterint, quos ipſe tamẽ cõſtituerit ſibi, ac barbaris uocabulis, ut eſſet appellatio ipſa terribilis, nominarit. Docere etiam eum refert immolata abſq; ullo reſpectu conſcientiæ deguſtanda, & ſine ſcrupulo atq; indifferenter fidem negandam perſecutionis temporibus. Sectatoreſq; ſuos ad morem Pythagoricum docuit quinquennio ſilere. Addit alia quoq; non pauca, quibus ſectæ huius errorem penitus a ſe deprehenſum & confutatum eſſe declarat. Sed & Irenæus ſcribit coæuũ, tempore & moribus memoratorũ fuiſſe Carpocratem quendam, ſuperſtitionis alterius, qui Gnoſtici appellãtur, uocabulo * ab ſcientia conficto autoris. Qui ſanè præſtigias Simonis magi, non ut ille clàm, ſed publicè ac palam tradebat, & uelut pro ſummis atque optimis ſtudijs laudem confeſſam ac publicã de nefarijs artibus à deceptis auditorib. requirebat, & magicas tenebras in luce publica perorabat, de amatorijs duntaxat, ſomnijſq; immiſsis, ac dæmonijs parhedris, alijſq; ſimilibus fraudibus. Deq; his conſequenter doceri oportere omnem hominem decernebat, qui ad perfectionem ſui myſterij, uel potius ſceleris, cuperet peruenire: aſſerens non aliter unumquenque effugere poſſe mundi huius principes, uel declinare, niſi per huiuſcemodi facinora ſua cuique nefaria debita ſoluerentur. His igitur ille totius boni æmulus utens ſuæ malignitatis miniſtris, tam eos qui poſt fidem ab his decipiebantur rapiebat ad tenebras ſempiternas, quàm illos qui nec dum crediderant, tanquam hæc eſſet noſtræ religionis infamia, ſubmouebat à fide, dum ob execrabilem horum hominum uitam, ipſam Chriſtianorum profeſſionem audiens quiſque uitaret. Nec aliunde hæc ſuſpicio de nobis, tanquam uerè impijs & incæſtis fuerat exorta, quàm ut aſſereretur in licitis plebem noſtram ſtupris ac promiſcuè habitis, in matribus ac ſororibus pollui, atque ab execrandis infanticidij dapibus funeſtari. Sed non in longum durauit infamia, ubi ſeipſa cœpit ueritas aperire: quin imò & clarius ac ſplendidius illuceſcente uita noſtrorum, extinguebatur continuò ſuperſtitioſi caligo figmenti. Et ſingulis quibus'que ſectis, quę aduerſum ueritatẽ exortæ fuerant, euaneſcentibus, uel in multifidas ac multiformes ſpecies diffluentibus, proficiebat & extollebatur indies ſolus ueræ & catholicę eccleſiæ ſplendor, nulla temporum uarietate fucatus, quia caſtimonia ſui ac puritate, & diuinæ conuerſationis gloria per omne genus hominum ſapientie, doctrina, fide, & actibus refulgebat. Etenim ipſo confeſtim tempore, quo cæperat, opprobrij huius flamma reſtincta eſt. Permanſit autem apud ſingulorum mentes ueritas, quæ ſuis ſemper uiribus, nitens, conuincit & arguit falſitatem. nec paſſa eſt adulterino maledicorũ fuco eccleſiæ caſtitatem pudicitiamq; lacerari in tantum ut ex illo ad noſtra uſque tempora nullus tam ſæuæ mentis extiterit, qui honeſtatem & caſtimoniam plebis noſtræ ore ſacrilego concinna

Agrippæ Caſtoris liber aduerſus Hereſis Baſilidem.

Apud Hieronymum legitur Marcob idis.

An.Do. 142.

Al. ob ſcientiam.

B

Chriſtiani inſimulabãtur in fãticidij, et promiſcui concubitus.

Veritas eccleſiæ.

A concinnatis macularet opprobrijs, ſed ad Romanos & Græcos & Scythas ac
Barbaros, & ad ipſas penè in ulrimis orbis partibus recōditas nationes intan-
tum ſuauis odor de eccleſiæ geſtis et diuinum quiddam reſpirans ſanctæ con-
uerſationis aura peruenit: intantum ad aures omnium ac mentis felix Chri-
ſtianorū fama peruecta eſt: ut omne hominum genus legibus & ſuperſtitio-
nibus patrijs derelictis, ſe ad fidem Chriſti conuerteret: omnisq; barbaries ge-
nuina feritate depoſita, ad Ieſum cōcurreret diſcere ab eo, quia mitis eſt & hu
milis corde. Extiterunt præterea per diuinam gratiam uiri ea tempeſtate eru- *Eccleſiaſtici*
ditiſſimi, qui probabiliter & ſufficienter obſcœnæ hæreticorum cōmenta con- *aduerſus hæ*
uincerēt: & quic uera fides in eccleſia catholica caſtitatis haberet, oſtenderēt. *reticos.*
In quibus Egeſippus celeberrimus habebatur, qui integerrimam traditionem An.Do.176.
apoſtolicę predicationis ſimplici ſermone conſcriptam in quinque libris me-
moriæ tradidit. Vbi & de ſuis ipſe temporibus aliquanta commemorat, & de
quibuſdam qui ſimulacra collocauerant, talia quędam ſcribit: Quibus inquit,
templa, imo potius ſepulchra fecerūt, ſicut etiam nunc uidemus. E' quibus eſt An.Do.131.
unus Antinous ſeruus Adriani Cæſaris, cui agones annui celebrāt, qui Anti
noij eppellantur, noſtris adhuc temporibus inſtituti. Nam & ciuitatem condi
dit eius nominis Antinoonij: & templū ei, & ſacerdotes inſtituit, ac prophetasi
Sed & Iuſtinus fideliſſimus noſtrę philoſophiæ ſectator, & in Græcorum di- *Iuſtinus phi*
ſciplinis erudiriſſimus, ſcribens ad Antoninum apologeticum pro noſtra reli- *loſophus &*
gione librum, horum meminit ita diceus: Non mihi uidetur abſurdum, me- *martyr.*
miniſſe in his etiam de Antinoo quod nuper geſtum eſt, quem omnes timore An.Do.141.
principis quaſi Deum colere cœperunt: quum bene nouerint, quis qualis'ue
paulo antè fuerit, & unde duxerit genus. Idem quoq; ipſe etiam Iudaici belli, An.Do.13.
quod nunc gerebatur, memoriam faciens, talia quædam refert: Etenim in hoc *Barchocha-*
B quod nunc geritur, bello Iudaico, Barcochabas princeps Iudaicæ factionis, *bas dux Iu-*
Chriſtianos ſolos, niſi negarent Chriſtum tanquam blaſphemos ad ſupplicia *dæorū in*
rapi iubebat. In quibus libris etiam de conuerſione ſua quam habuit à gentili *Chriſtianos.*
philoſophia ad uerę religionis fidē, quod nō abſq; probabili ratione et exami *Iuſtinus quo*
nato iudicio adhęc cōuerſus ſit, hoc modo ſcribit: Nā & ego ipſe inquit, ſect- *modo factus*
is Platonicis inſtitutus, audiens infamari Chriſtianos, & uidens eos impaui- *Chriſtianus.*
dos ad ſuſcipiendam morrem, atq; omne ſuppliciū tolerandū, cōſiderabā qu
od impoſſibile eſſet in malitia eos & in libidine cōuerſari. Quis em̄ aliquādo
uoluptuoſus & luxurijs deditus, et qui humanis carnibus ueſci delicias putet
mortem libenter amplectiť, quo ſcilicer ipſa cōfeſtim carcat, pro qua infimari
maluit uoluptate? Quinimo uiuere perpetuo (ſilic et et) et latere iudicia, in hoc
magis operam dare, nedū ſemetipſum ſtatutæ, ac profeſſæ morti ſtuderet of-
ferre. Sed & idē ipſe uir ſcribit Adrianū principem ſuſceptis à Serenio Grani
ano clariſſimo uiro præſide literis, in quibus de Chriſtianis percōtabať, reſcrip
ſiſſe, quod nō eſt iuſtū Chriſtianos nullius criminis reos, abſq; iudicio legi-
busq; puniri. Simul et exemplū epiſtolæ ipſius ſubijcit cōtinentis hūc modū.

Epiſtola Adriani qua perſecutionem à noſtris remouerat. Cap. IX.

EXEMPLVM EPISTOLAE IMPERATORIS.

Adrianni ad Minutium Fundanum, Procos. Aſiæ.

ACepi literas ad me ſcriptas à deceſſore tuo Serenio Graniano clariſſimo
uiro & non placet mihi relationem ſilentio præterire, ne & innoxij per
turbentur, & calumniatorib. latrocinandi tribuatur occaſio. Itaque ſi eui-
denter prouinciales huic petitioni ſuæ adeſſe ualent aduerſum Chriſtianos,
ut pro tribunali eos in aliquo arguant hoc eis exequi prohibeo. Precibus *Ethnici Chri*
autem in hoc ſolis & acclamationibus uti eis, non permitto. Etenim multo *ſtianorū uin*
equius eſt ſiquis uolet accuſare, te cognoſcere de obiectis. Si quis igitur *dictā petebāt*
accuſat & probat aduerſum leges quicquam agere memoratos homines, pro
merito peccatorum etiā ſupplicia ſtatuas. Illud mehercule magnopere cu-,

rabis, ut ſi quis calumniȩ gratia quenquam horũ poſtulauerit reum, in hunc pro ſui nequiria ſupplicijs ſæuioribus uindices.

Qui principatu Antonini Romanorũ Alexandrinorũ ue fuerint ſacerdotes. Cap. X.

An.Do. 139. Antoninus Pius Ceſar. An.Do.140. Hyginus Romanus pont.

VErùm Adrianus poſt hæc uiceſimo & primo ſui principatus anno die obijt: & Antoninus, cognomento Pius, Romanorum ſuſcepit imperiũ. Huius primo anno Teleſphorus annis undecim ſacerdotio in urbe Roma adminiſtrato, uita deceſſit, & Hyginus epiſcoparus ſorrem Romanȩ ſuſcepir eccleſiæ. Veruntamen Irenæus refert, Teleſphorum martyrio uitam finiſſe: ſimul indicans, Hygini epiſcopi temporibus, Valentinum autorem Valentinianæ hæreſis extiſſe: & Cerdonem quendam erroris illius principem, quem po Marcio ſequutus eſt: eoſq; uno tempore Romæ, ſed diuerſis impietatibus ferbuiſſe. Scribit autem ita.

De his qui ſub eodem tempore deuias aſſeruerũt ſectas, Cap. XI.

An.Do.142. Valentinus hereticus. Cerdon. Vide Irenæũ lib.1.cap. 4. circa finem.

NAm Valentinus uenir Romã ſub Hygino. Inualuit autem temporibus Pij, & ad Anicetum uſq; durauit. Cerdon uerò qui ante Marcionẽ fuit & ipſe ſub Hygino, qui erat in urbe Roma ab Apoſtolo nonus epiſcopus, uenit. Qui tamen aliquando quidem quaſi pœnitens, & errorem confitens excuſabat, aliquando rurſum occultè, interdum etiam publicè impietatem docebat, in quo cõuictus, a cœtu fraternitatis arcetur. Hæc autem Irenęus dixit in tertio aduerſus hæreſes libro In primo autem libro nihilominus de Cerdone hæc dicit. Cerdon uerò a ſectatoribus Simonis impietaris ſuæ occaſionibus ſumptis, Romam uenir ſub Hygino: ibiq; docuit, quòd is qui à lege & prophetis prædicatus eſt Deus, non eſſet ipſe pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, quia ille quidem notus eſſet, hic autem ignotus: et ille iuſtus, hic autẽ bonus.

Marcion. An.Do.142. Marcus heticus. An.Do.148.

Cui ſuccedens Marcion Ponticus, abſque reuerentia ulla blaſphemãs, auxit doctoris inſaniam. Idem quoque ipſe Irenæus, immenſum profundum Valentini erroris de materia & cæteris ualidiſſime coarguit, & ſerpentis in modum cæcis ſemetipſum latebris obtegentem, in lucem protrahit ac denudat. Iis adiungit & de Marco quodam, quem dicit magicis artibus imbutum & apprime enituiſſe. De cuius profanis ſuperſtitionibus, & arcanis non tam ſacris quàm ſacrilegis, & myſticis myſterijs ita ſcribit: Etenim quidam eorum thalamum conſtruunt, & nefarium quoddam initiandi celebrant genus, tanquam ſecretis quibuſdam carminibus, ac uerbis, non tam ſacris quam execrabilibus eum qui introducitur, cõſecrantes, ſpirituales nuptias aiunt eſſe quod faciũt, inſtar uidelicet ſupernarum coniugationum. Adducentes uerò eos ad aquam, & baptizantes, hæc ſuper eos proferunt uerba: In nomine, aiunt, ignoti patris omnium, & in ueritate omnium matre, & in eo qui deſcendit in Ieſu. Alij uero Hebraica nomina ad pauorem audientium ſuper eos qui initiant, terribiliter loquuntur. Hæc de ſectatoribus Marci Irenæus ſcribit. Quarto autem epiſcoparus ſui anno cum deceſſiſſet Hyginus, Romanæ eccleſiæ ſacerdotium Pius ſuſcepit apud Alexandriã uerò Marcus decimotertio anno epiſcoparus ſui Eumenide defuncto Qui Marcus cum decem annis ſacerdotium adminiſtraſſet, Celadioni poſt obitum ſuum eccleſiæ gubernacula dereliquit. Pius uerò in urbe Roma quindecim annis in ſacerdotio expletis, Aniceto poſt ſe tradidit ſedem. Cuius temporibus Egeſippus refert ſemetipſum Romã ueniſſe, & permanſiſſe inibi uſque ad Eleutherum, qui poſt Anicetum ſubrogatus eſt in epiſcopatum. Quibus temporibus ſimul florebat Iuſtinus habitu philoſophi diuinum prædicans uerbum, & fidei noſtræ rationem tam ſcriptis uoluminibus, quàm uiuæ uocis aſſertione defẽdens. Qui & aduerſum Marcionẽ ſcribens, cõmemorat de eo quod adhuc ſupereſſet eo tẽpore quo ſcribebat. Deniq; ita dicit: Marcio uerò quidam Ponticus, qui hodieq; ſuper eſt, docet homines aliũ credere eſſe Deũ maiorem cõditore Deo. Hęc ille hominibus ingerens, & dæmonibus adiutoribus utens, multis blaſphemare

Pius Rom. pontifex. An.Do.144. Marcus Alexandrinus. An.Do. 159. Egeſippus quando uenerit Romam. An.Do.179.

perſuaſit

A perſuaſit, ut negarent creatorem omnium Deum ipſum eſſe patrem Chriſti, ſed alium quendam, qui quaſi maior hoc eſſet. Et tamen omnes ſectatores eius Chriſtiani appellantur, ita nimirum ſicut omnes communi uoabulo, cum diuerſæ ſint ſectæ, philoſophi nuncupantur. Sed & poſt pauca nihilominus dicit. Eſt autem & nobilis liber aduerſus omnes hęreſes compoſitus, quem ſi uultis decurrere, dabimus.

Iuſtini liber aduerſus omnes hereſes.

De Iuſtini defenſione apud Antonium. Cap. XII.

HIc autem ipſe Iuſtinus ſcribit etiam contra Paganos uolumen inſigne. ſed & alios libros pro noſtra religione, in quibus ad Antoninum principem, qui cognominatur Pius, ſermonem dirigit, ſcribens & ad Senatum. In urbe etenim Roma maximè cõſiſtebat. Deniq; in uno ex ijs libris, etiam, de ſemet ipſo uolens, quis uel unde eſſet oſtendere, hoc modo ſcribit:

Iuſtini uolumen aduerſus gentes.
An. Do. 142.

IMPERATORI AELIO ADRIANO ANTONINO PIO, CAEſari Auguſto, & uerißimo philoſopho: & Lucio philoſopho Cæſaris proprio filio, ac Pij adoptiuo, amatori ſapientię: & ſacro Senatui, atque omni populo Romano, pro uiris ex omni genere hominum congregatis, & iniuſto odio laborantibus, ac non digna patientibus, Iuſtinus Priſci filius Bacchiadis, ex urbe Neapoli Palæſtinę, unus pro omnibus hoc defero poſtulatum. Sed interpellatus idem Imperator in Aſia ab his qui uario iniuriarum genere affligebãtur tale reſcriptũ ad uniuerſos Aſiæ populos promulgauit.

Titulus, ſeu potius ſuperſcriptio libri quẽ Iuſtinus pro religione Chriſtiana ſcripſit ad Antoninũ Cæſarem.

Epiſtola Cæſaris Antonini ad Aſianos de profeſſione noſtrorum. Cap. XIII.

IMP. CAES. MARCVS AVRELIVS ANTONINVS AVG. ARMENICVS. PONT. MAX. TRIB POT. XV. COS. III. VNIVERSIS SIMVL PLEBIBVS ASIAE SALVTEM.

EGo quidem non ambigo, etiam dijs ipſis curę eſſe, ne quis noxius lateat. Multo enim magis illis conuenit, punire eos qui ipſis immolare nolunt, quàm uobis. Sed uos cõfirmatis eorum quos perſequimini ſententiam, quam de uobis habent dicentes, uos impios & ſine Deo eſſe. Vnde & optabilius habent animam ponere pro Deo ſuo, & mortem libenter amplecti, quàm uobis talibus adquieſcere, & in ueſtræ religionis iura cõcedere. De motibus autem terræ qui uel facti ſunt, uel etiam nunc fiunt, abſurdum nõ erit mœrorem ueſtrum iuſta commonitione ſolari. Quoniam quidem comperi, quòd in huiuſcemodi rebus, ad illorum inuidiam cõmunes caſus transfertis. In quo illi quidem maiorem fiduciam accipiunt Apud Deum. Vos autem in omni tempore quo de talibus ignoratis, cæteros quidem deos negligitis: cultũ uerò immortalis Dei, quem Chriſtiani colũt expellitis & deturbatis, uſq; ad mortem cultores illius obſeruantiæ perſequentes. Super quibus plurimi ex prouincijs iudices etiam uenerabili Patri noſtro ſcripſerant. Quibus reſcriptũ eſt ab eo, ut nihil omnino moleſtiæ huiuſcemodi hominibus generarent, niſi fortè arguerentur aliquid aduerſum Romani regni ſtatum moliri. Sed & mihi ipſi de his quàm plurimi retulerunt. Quibus ego paternam ſecutus ſententiam, pari moderatione reſcripſi. Quod ſi quis perſiſtit huiuſcemodi hominibus abſq; ullo crimine mouere negotia, ille quidẽ qui delatus pro hoc nomine fuerit, abſoluatur, etiam ſi probetur id eſſe quod ei obijcitur, Chriſtianus. Is autem qui crimen obtendit, reus pœnę ipſius quam obiecit, exiſtat.

Epiſtola Antonini Cæſaris ad Aſiaticos pro Chriſtianis.

Propoſita Epheſi publicè in conuentu Aſiæ.

Quæ de Polycarpo diſcipulo apoſtolorum ferantur. Cap. XIIII.

HAc ita ita geſta eſſe, teſtať etiam Melito epiſcopus eccleſiæ Sardenſis, in eo libro quem ad Imperatorem Verũ pro fide noſtra ac religione cõſcripſit, qua tempeſtate etiã Aniceto Romanæ eccleſiæ prędſidente, Policarpũ Romam ueniſſe, atq; habuiſſe ſermonem cum ipſo Aniceto de paſchę die Irenæus refert. Sed & alia quędam de eodem Polycarpo ſcribit, quę mihi dignũ uideť corpori huic noſtræ narrationis inſerere. Tertio igitur lib. aduerſus hęreſes hæc

Melito Sardenſis epiſc.
An. Do. 176.

ſes hæc de eo cõmemorat Irenæus: Polycarpus,inquit,quod non ſolũ ab apo- A
ſtolis eruditus eſt, neq; ſolum conuerſatus eſt cum his qui Dominũ uiderant,
ſed & ab ipſis apoſtolis ordinatus eſt Smyrnæorum eccleſię epiſcopus, quem
nos quoque in prima ætate noſtra uidimus. Diu etenim permanſit in uita,&
longęua ętate perdurans, nobilior uiuendo, ſed & moriendo nobilior extitit:
quippe qui uitam martyrio cõſummauit. Docebat autem ſemper ea quæ ab
apoſtolis ipſis didicerat,& hæc eccleſiæ tradebat, quæ ſola uera ducenda ſunt.
An.Do.169. Quorum teſtes ſunt omnes eccleſiæ,quę in Aſia conſtitutæ ſunt: & hi qui per
tempus etiam nunc in Polycarpi ſucceſſione perdurant. Multo autem uerior
Vide Irenæũ aduerſus hæreſes li.3.ca.3. & fide dignior hic autor eccleſiæ eſt, & ueritatis teſtis, quàm Valentinus &
Marcion, & cæteri peruerſæ mentis homines. Qui etiam ſub Aniceto Romã
perrexit, & multos ex ſuprà dictis hęreticis ad eccleſiam Dei conuertit, hanc
ſolam prædicans tenendam eſſe ueritatem, quam ipſe ſciret ſe ab apoſtolis ſu-
ſcepiſſe,quam & tradebat eccleſiæ. Et ſunt adhuc etiam nunc, qui audierũt ab
ipſo quod Ioannes apoſtolus diſcipulus Domini, apud Epheſum cum balne-
as lauandi gratia fuiſſet ingreſſus,& uidiſſet ibi Cerinthum,exiluerit cõtinuò,
& diſceſſerit non lotus, dicens: Fugiamus hinc, ne & balneæ ipſe corruant, in
quibus Cerinthus lauatur, ueritatis inimicus. Idem etiam ipſe Polycarpus,
Marcioni aliquando cum occurriſſet,dicenti ſibi: Agnoſce nos, reſpondit: A-
gnoſco agnoſco primogenitum Satanæ. Tanta tunc apoſtoli atq; eorum diſci
puli in religione cautela utebantur, ut ne uerbi quidem communionem cum
aliquo eorum qui à ueritate deuiauerant habere paterentur. Sicut & Paulus
Ad Titum 3. dicit: Hæreticũ hominem poſt unam & alteram correptionem deuita, ſciens
qui peruerſus eſt huiuſmodi, & peccat, cum ſit à ſemetipſo damnatus. Extat
& epiſtola Polycarpi ad philippenſes ſcripta peruàlida, ex qua formam fidei
eius ac prædicationi (ſi quis fortè ſalutis ſuæ ſollicitudinem gerit) capere B
poteſt. Hactenus Irenęus. Polycarpus uerò in ipſa epiſtola quam ad Philippen
ſes ſcripſerat, utitur teſtimonijs de prima Petri epiſtola.

Vt Polycarpus ſub Vero, alijq; nonnulli, Smyrnæ martyrium paſſi ſint.

Cap. XV.

An.Do.162. SEd enim Antonino, qui Pius cognominatus eſt, uiceſimo & ſecundo an-
M. Aurelius Verus. no principatus exacto, Marcus Aurelius Verus, & Antoninus filius e-
ius cum Lucio fratre ſuccedunt. Quo in tempore Polycarpus maximus per-
ſecutionibus Aſiam quatientibus uitam martyrio finiuit. De quo planè neceſ
An.Do.692 ſarium duximus memoriæ tradere, maximè cum ſcripta extet epiſtola ex per
ſona eccleſiæ Smyrnæorum ad Ponti eccleſias data, quæ de martyrij eius bea-
to fine deſignat. Cuius exemplum infrà ſcriptum eſt.

Epiſtola eccleſiæ Smyrnæorum de martyrio diui Polycarpi

ECCLESIA DEI QVAE EST APVD SMYRNAM.
eccleſiæ Dei conſtitutæ apud Philomelium, et omnibus quæ ubi
que ſunt ſanctis eccleſijs catholicis, miſericordia, & pax, & charitas
Dei patris, & Domini noſtri Ieſu Chriſti multiplicetur.

Scripſimus uobis fratres de martyribus, & de beato Polycarpo, qui uelut
ſignaculo quodam martyrij ſui finem perſecutionibus poſuit. Et paulo pòſt
deſcribentes etiam cæterorũ martyrum agones, talia quędam ſcribũt. Deter-
rere etenim uolentes in ſpectantẽ populũ, nunc flagris uſq; ad interiora uiſce
rum martyres laniabant, ita ut abdita corporis, et quæ natura in arcanis locaue
rat, nudarent. Nunc autem marinas cochleas, quos murices uocant, & acuta
quæq; fragmenta in dorſum ſupinatis martyribus ſubſternebant: in quibus
omne tormenti genus & pœnæ ſpeciem conſumentes, ad ultimum deuoran-
dos eos beſtijs exponebant. Sed in his precipuè deſignatur uir fortiſſimus ef-
floruiſſe Germanicus nomine, qui per gratiam diuinæ uirtutis metum corpo
reæ fragilitatis excluſit. Volente namq; Proconſule perſuaſionibus aggredi
uirum, & obijcere ei primę ætatis florem, debere eum ſuimetipſius miſeratio
nem capere

Digitized by Google

A nem capere:ille nihil moratus, ſponte dicitur præparatam ſibi beſtiam prouo
caſſe ueluti tardantes increpans pœnas,&iniquę huius uit ultro uelocem ex-
petiſſe diſceſſum. Verum cum ex huius tam inſigni morte ſtuporem cœpiſſet *Cointhus*
aſtantis populi multitudo,& totius Chriſtianorum gentis mirari uirtutem de *parũ con*
contemnenda morte cœpiſſent, conclamant omnes: Tolle impios, Polycar- *ſtans mar*
pus requiratur. Sed cũ ex adclamatione grauis perturbatio fieret, Cointhum *tyr.*
quẽdan natione Phrygem nuper de ſuis regionibus aduentantem,accidit,pri-
mò quidem beſtias cæteraq; tormenta ſponte laceſſere: de hinc fractis animis
cedere,ad ultimum etiam ſalutem ſegnitia perdere. Quæ res eum ad martyriũ
procacia potius & temeritate,quàm deuotione proſiluiſſe declarat. Ipſe nam
que ſe iudicij ingeſſerat. Victus itaq; exemplum euidens omnib.dedit, cauti-
us in rebus talib. & circũſpectius agendum, quia non temeritas, ſed fides &
modeſtia coronatur. Sed de his quidẽ talia geſta ſunt. Inſignis autem uir Poly
carpus,primò quidẽ cum audiret uulgus in ſe acclamationibus excitatum, in
nullo penitus motus eſt,ſed manſit impauidus. Tranquillus nãq; erat morib.
& ſerenus aſpectu. Qui cũ in eadẽ ciuitate uellet interritus permanere, acquie
ſcens tamen deprecantibus ſe familiaribus ſuis, ad agrũ quendã ciuitati proxi
mum ſeceditatq; ibi cum paucis, die noctuq; nihil aliud q̃ in orationib. per-
manet:pro pace eccleſiarũ,quæ ubiq; ſunt,ſupplicans Deo, quod ei facere in
omni uita ſua moris perpetui fuit. Sed is in oratione Poſitus, ante triduũ quã *De pace*
comprehenderetur,uiſionẽ uidet per noctẽ,ceruical capitis ſui flãmis eſſe con *eccleſia-*
ſumptum. Cumq; euigilaſſet,poſt uiſum interpretatus eſt aſtantib. ſomnium *rum.*
ſuum,dixitq; pro certo ſe ob Chriſtum per ignem uitæ exitum ſortiturum. Im-
minente igitur quæſtione,rurſus fratrum charitate compulſus, cõmigrauit in
alium locum. Quo non multo poſt inquiſitiores eius ingreſſi, correptis duo-
bus pueris, & altero ex his ueberato,per indicium eius ad Polycarpũ perueni
B unt,cum iam declinaret dies. Et ingreſsi,ipſum quidẽ offendunt in ſuperiori-
bus quieſcentẽ. Vnde cum poſſet facilis ei tranſitus eſſe ad alteram domũ no-
luit dicens: Voluntas Domini fiat. Quin imo &cum cõperiſſet adeſſe compre
hẽſores ſuós,in occurſum eis progreſſus,læto admodũ uultu ac placido cõpel
lare uiros cœpit cum ingentioris gratia, ita ut illi mirarentur & ſtuperẽt,quid
tantum ſtudij fuerit,ut uir illius grauitatis & honeſtatis in tam longæua æta-
te,& tanta uitæ autoritate poſitus,perquiri & comprehendi iuſſus ſit. Sed ille
nihil moratus, continuò apponi menſam hoſtibus quaſi hoſpitibus iubet,at
que eis epulas largius miniſtrari,unius horæ ab eis ſpacio orationis gratia im
petrato. Orabat igitur tanta Dei gratia repletus, ut admirarentur omnes qui
aderant:& ipſi qui ad comprehendendũ eum uenerãt,pœniterent,quod tam
honeſtũ uirũ ac Deo dignũ,& ipſa ætate uenerabilem, rapere iuberent ad pœ
nam. Et poſt aliquãta eadẽ ſcriptura uerbis ipſis talia cõiungit ex ordine. Po-
ſtea uero quã finiuit orationẽ,memoriã facies omniũ quoſcunq; noſſe potuit,
maiorũ minorumq;,nobiliũ & ignobiliũ,& totius catholicæ eccleſię,quæ per
orbẽ terræ eſt,inſtante iam hora progreditur, & aſino ſedens ad ciuitatẽ duce *Dies ma-*
batur,cum eſſet dies magni ſabbati. Pergenti occurit ei Pręfectus pacis Hero *gni ſabba-*
det nomine,& pater eius Nicetas, qui leuantes eum ſecum in uehiculum,per *ti.*
ſuadere ſedulo conabãtur,dicẽtes: Quid enim mali eſt,dicere Deũ Cæſarẽ, & *Herodes*
immolare,& de cætero uiuere ſecurum? Hæc ille primo tacitus audiuit. Sed *prafectus*
ubi perſiſtebant,ait ad eos: Quid multis opus eſt? facturus non ſum quod di *pacis.*
citis. At illi poſteaq; nihil ſe profeciſſe ſenſerũt, indignatione cõmoti, cũ cõtu
melia eum uehiculo deturbant,ita ut pedem læderet pręceps actus. Sed quaſi
nihil fuiſſet iniuriæ,tota alacritate cõtẽtus,pergebat ad ſtadiũ quo duci fuerat
imperatus. Cũ uero tumultus ingens in ſtadio ex ingreſſu eius fuiſſet exortus *Vox de cœ-*
uox de cœlo delapſa eſt: Fortis eſto ò Polycarpe,& uiriliter age. Sed autorem *lo.*
quidẽ uocis uidere potuit nemo,auditus tamẽ ad plurimos uenit. Intera ani-

matur ad furorem tumultus populi uidentis quia Polycarpus introducitur. A
Iura fortunā Cæſaris.
Cumq; eminus à Proconſule interrogaret, ſi ipſe eſſet Polycarpus: ſe eſſe confitetur. Ergo, inquit, habeto ætatis tuæ reuerentiam, & parcens ultimæ ſenectuti tuæ, iura fortunam Cæſaris, gerens de prioribus pœnitudinem, & conclama etiam tu, Tolle ſacrilegos. Tum Polycarpus toruo uultu ad populū, qui in ſtadio reſidebat, aſpiciens, eleuata ad cœlum dextera, cum gemitu proclamauit, & dixit: Tolle ſacrilegos. Sed inſiſtente Proconſule, & dicente, Iura fortunam Cæſaris: & dic in Chriſtum conuicia, & dimitto te. Polycarpus ad hæc: Octoginta, inquit, & ſex annis ſeruio ei, & nihil me læſit unquā, quomodo poſſum maledicere & blaſphemare regē meum, qui ſalutē mihi dedit? Cumq; rurſum uehementius urgeret ut fortunā Cæſaris iuraret: Si hāc, inquit, iactantiam quęris, ut ego fortunam Cæſaris iurem, & quis ſim ingnorare te ſimulas, cū omni libertate audi à me, quia Chriſtianus ſum. Si uero etiā rationē uis Chriſtianæ religionis accipere ſtatue diem, & audi. Proconſul dixit: Suade hoc populo.
Magiſtratibus quatenus obediendum.
Polycarpus ait: Tibi quidem reſpondi. Docemur enim principibus & poteſtatibus ijs quæ à Deo ſunt, honorem deferre, eum ſcilicet qui religioni non ſit contrarius. Populo autem furenti ſatisfacere, non eſt meum. Proconſul dixit: Beſtias habeo paratas, quibus obijcieris, niſi citò penitueris. At ille reſpondit: Adhibeantur. Nobis enim immobilis ſtat ſententia. Nec poſſumus de bono malum per pœnitudinem commutari. Melius autem erat, ſi hi mutarentur ad bona, qui perſeuerant in malis. Tunc proconſul: Igni te, inquit, faciam conſumi, ſi tibi beſtiæ contemnendę uidētur, nec propoſiti recipis pœnitudinem. At ille: Ignē minaris, inquit, hunc qui ad momentū incendit, & paulò poſt extinguitur, quia ignoras futuri iudicij ignē ęternū, qui ad perpetuas pœnas præparatus eſt impiorum. Sed quid moraris? Adhibe utrū uoles. Hæc & multa alia his ſimilia dicens Polycarpus, confidentia ſimul & letitia replebatur, ita ut alacritatem uultus eius, reſponſionumq; conſtantiā Proconſul maximo ſtupore miraretur. B Miſſo igitur curione ad populum, iubet uoce maxima proteſtari, Polycarpum tertio confeſſum Chriſtianum ſe eſſe. Quo audito, uniuerſa multitudo tam gentilium quam Iudæorū Smyrnenſiū ciuitatis, cum ingenti furore acclamabāt: Hic eſt totius Aſiæ doctor & pater Chriſtianorum, noſtrorū autem ſubuerſor deorum. Ipſe eſt qui multos docet, ne immolent, neue adorēt deos. Et poſt hæc uerba acclamabāt Philippo munerario, ut leonem Polycarpo dimitteret. Qui reſpondit non ſibi licere, quia iā editionis ſuæ munus expleſſet. Tunc illi omnes pariter conclamarunt, ut Polycarpus uiuus arderet. Oportebat enim uiſionem eius quam de ardente ceruicali uidit, impleri. Quæ cum dicto citius gererentur, ipſis populis ligna, uel de balneis, uel de publicis quibuſq; locis, & ſarmenta congregantibus, pręcipuè Iudæis ardentius ad hęc ex more feruentibus, cum omni uelocitate extructus eſt rogus.
Iudæi perſecutores Chriſtianorum.
Tum depoſitis ſenior indumentis, ac zona reſoluta, calciamenta quoq; pedibus tentabat educere, quæ nunquam niſi à religioſis quibuſque fide & deuotione ſemetipſos inuicem pręuenientibus, reſolui conſueuerant. Ita namque in omni etiam reliqua uita ſua uenerabiliter ab omnibus colebatur. Vt ergo expedita ſunt quę ad ignem pertinebant, cum eum uellent rogo impoſitum etiam clauis affigere ait: Sinite me. Qui enim dedit mihi ignis ferre ſupplicium, dabit ut & ſine clauorum affixione flammas immobiliter perferam. Tum ille omiſsis clauis, uinculis uſi ſunt ſolis. Quibus poſt tergū manibus reuinctis, uelut electus aries, & ex magno grege aſſumptus, acceptabile holocauſtū omnipotēti oblatus eſt
Precatio Polycarpi ad Deum.
Deo has preces etiā in ipſa paſſione profundēs: Deus dilecti & benedicti filij tui Ieſu Chriſti pater, per quem tui agnitionem ſuſcepimus: Deus angelorum & uirtutum &, uniuerſę creaturę, ac totius iuſtorum generis, qui omnes coram te uiuunt, benedico te, qui me in hanc diem atque in hanc horam perducere dignatus es, ut particeps exiſterem martyrum, & calicis Chriſti tui in

reſur

A in reſurrectionem uitæ æternę animæ ac ſpiritus mei per incorruptionẽ ſpiritus ſancti, in quibus ſuſcipiar in cõſpectu tuo hodie, tanqu am ſacrificium pingue & acceptabile. ſicut præparaſti & præſignaſti, ita & feciſti. Verus es tu, & ſine mendacio Deus propterea & in omnibus laudo te, & benedico te, & glorifico te per æternum Deum & põtificem Ieſum Chriſtum dilectum filium tuum, per quem, & cum quo tibi cum ſpiritu ſancto gloria & nunc, & in futura ſecula, Amen. Et cum Amen inſonuiſſet, oratione completa ſubijciunt ignẽ homines ignis æterni. Cumq; flamma ingens reluxiſſet, uidimus miracula omnes nos, quibus ea Deus conceſsit. Ex quibus & quamplurimi à Domino ad hoc reſeruati ſunt, ut annunciarent cæteris quę uiderunt. Flamma enim in modum cameræ curuata ſpecie quaſi uelum nauis uento ſinuante, ſupra corpus martyris ſtetit: quod corpus in medio poſitum non erat ut caro ardens, ſed tanquam ſi aurum & argentum in fornace candeſceret. Tum præterea odorem naribus hauſimus, tanquam thuris incenſi, uel precioſiſſimi fragrantis unguenti. Ad ultimum uidentes ſcelerum miniſtri, igne corpus non poſſe conſumi, iuſſerunt propius accedere confectorem, & corpus cui ignis ceſſerat, mucrone transfodere. Quo facto, tam largus profuſus eſt ſanguis, ut reſtingueret rogum. Populus autem miraculi ſtupore diſceſſit attonitus, erga electos Dei tam inſigni eius fauore perſpecto. Hic ergo eſt admirabilis & electus temporibus noſtris magiſter apoſtolicus, & propheticus Smyrnæorum eccleſiæ ſacerdos, qui omne uerbum quod loquutus eſt, & impletum eſt & implebitur in futuro. Sed ille æmulus totius boni, & aduerſarius omnium iuſtorum, poſtquam uidit quod & pro martyrij gloria, & pro uitæ egregiæ uirtutibus coronatus eſt, & per mortem præmia immortalitatis indeptus, ſatis agere cœpit, ut reliquias eius ad ſepulturam noſtris deſiderantibus nemo concederet. Inſtigabatur ergo Nicetas Herodis pater, frater autem Dalcæ, adire iudicem & petere ab eo, ne humandum concederet corpus, ne forte, inquit relinquentes illum qui crucifixus eſt Chriſtiani, hunc colere incipiant: Iudæis maxime iſta machinantibus, qui & noſtros intentis oculis obſeruarunt, ne eum è flammis adhuc ardentibus raperent: ingnorantes miſerrimi, quia neque Chriſtum aliquando poſſumus derelinquere, qui mortem pro totius mundi ſalute ſuſtinuit: neque alium quenquam colere, quoniam uerum Deum, & qui ſolus colendus ſit, nouerimus. Martyres uerò tanquam diſcipulos Domini diligamus, & ueneremur, quaſi integre fidem magiſtro ſeruantes & Domino, quorum nos quoq; in fide & perſeuerantia charitas optamus eſſe participes. Vbi autem uidit centurio tam obſtinatam Iudæorum contentionem, poſitum in medio ipſum corpus exuſſit, & ita nos poſtmodum ambuſta precioſiſſimis gẽmis chariora & omni auro probabiliora per ignem facta collegimns ac (ſicut cõueniebat) ex more condidimus. Quo in loco etiam nunc, præſtante Domino, ſolennes agimus celebresq; conuentus, maximè quidem in die paſſionis eius. ſed & cum eorum memorias, qui prius paſsi fuerant, celebramus, ut ſequentium animi ad præceſſorũ uiam exemplis inſignibus ſuſcitentur. Hactenus de beato Polycarpo, cum quo etiam alij duodecim ex Philadelphio uenientes, apud Smyrnam martyrio conſumati ſunt. Sed et in eadem epiſtola cõtinebatur etiã de alijs quã plurimis eiuſdẽ temporis martyribus intexta narratio. In quibus refertur poſt Polycarpũ, quod etiam Metrodorus quidam ex Marcionis hæreſi presbyter, igni ſit traditus. Inter cæteros autem qui per idem tempus martyres extiterunt, famoſiſsimus inibi refertur quidam Pionius nomine, cuius per ſingulas interrogationes reſponſionum conſtantiam, & pro fide noſtra ad populum orationes, quamq; apud iudices interritus ſemper aſtiterit, docens & diſputans etiam in ipſis tribunalibus, utq; his qui in perſequutione titubauerant, cohortationibus ſuis ad conſurgendum dexteram dederit, & in carcere poſitus, qualiter ingreſſis ad ſe fratribus, animos ad martirij tolerantiam

Polycarpi corpus in igne.

Polycarpi corpus negatur Chriſtiani ſepeliẽdũ.

B

Iudæorum odium.

Metrodorus.

Pionius inſignis martyr.

rob•

Digitized by Google

roborarit,quos´ue etiam ipſe pro martyrio pertulerit cruciatus, utq; ſi clauis A
affixus,& ardenti rogo ſuperpoſitus,& ut in his beatum uitæ fecerit finem,ſi
quis uult plenius ſcire,ex illa quæ nobis de antiquis martyribus ſcrriptura cõ-
poſita eſt,plenius diſcet.Poſt hæc etiam aliorum apud Pergamũ Aſiæ urbem
martyrium geſta referuntur,Carpi cuiuſdam, & Papyrij, & Agathonicæ opti-
mæ fœminæ,aliarumque multarum,quæ pro beatis confeſſionibus martyrio
coronatæ ſunt.

Iuſtinus. Anno Do. 152.

Vt Iuſtinus philoſophus Chriſti uerbum prædicans, Romæ martyrium meruerit. Cap. XVI.

Vm quibus & uir mirabilis, de quo paulo ſuperius fecimus mentionem
Iuſtinus,cum ſecundo iam librum pro religionis noſtræ defenſione con
ſcriptum,tẽporis illius iudicibus obtuliſſet,remunerationem linguæ fidelis &
eruditę,martyrij munus accepit,quodam philoſopho Creſcente nomine cane
tam profeſſione quam moribus,dolos uiro inſidiaſq; tendente. Quoniã qui-
dem ſæpe cum eo diſputans,auditoribus medijs,non ſolum obtinuerat eum,
uerũ & uehementius ueritate ſibi ſuffragante confuderat, unde & uictoriæ
ſuæ palmam,martyrium percepit à Domino. Hoc autem ita futurum, etiam

Iuſtini uerba in ſecundo Apologetico pro religione Chriſtiana

beatus ipſe uerus philoſophus ueritatis in ea defenſione, quam ab eo conſcri
ptam ſuprà diximus aperte, ſicut erat futurum, prophetica mẽte prædixit,his
uerbis: Nam et ego,inquit ſpero me ab aliquo horum,quibus pro ueritate ob
ſiſto,inſidias eſſe paſſurum:ſpero baculo aut clauo feriendum certe uel à Cre-
ſcente hoc,non philoſopho,ſed φιλοκόμπῳ id eſt non amatore ſapientiæ, ſed a-
matore iactantiæ.Neque enim dignum eſt,philoſophum nominari eum: qui
de his quæ neſcit,publice proteſtatur:& Chriſtianos ſine Deo eſſe, & impios
dicit,ad gratiam & libidinem eorum quos in errore poſitos;ipſe maioribus la

Id non obſeruant idiotæ in hoc ſeculo.

queis erroris inuoluit. Si enim ignoratur ab eo Chriſti doctrina, & ea arguit
quæ ignorat,nequiſſimus eſt,& imperitis multo nequior: quia & imperiti uel B
idiotæ obſeruant,ne diſputare audeant de his quæ ignorant,& de illis teſtimo
nium perhibere quæ neſciunt.Si uero legit quæ apud nos ſcripta ſunt; & aut
non intellexit eorum uirtutem,aut intellexit quidem,ſed diſſimulat,ne & ipſe
ſuſpectus habeatur in talibus multo nequior & deteſtabilior iudicandus eſt:
qui imperiti uulgi captans fauorem,ueritatis ac pietatis,quã probat, hoſtis ex
iſtit & proditor.Nam & propoſuiſſe me ei ſciatis quædam,ex quorum reſpon
ſionibus nihil ſcire conuictus eſt.Et in tantum uera ſunt quæ dico, ut putem
uobis etiam quæſtionis habitę inter nos diſputationes allatas,ex quibus aper
tiſſime dignoſcitur,quæ noſtra ſunt,penitus ignorare.Si uerò necdũ uẽerunt
hæc ad notitiam ueſtram,paratus ſum rurſus uobis audientib. diſputare.Hæc

Tatianus rhetor. Chriſtianus. Tatiani teſtimoniũ de Iuſtino.

ſunt beati Iuſtini uerba in quibus ſecundum ea quæ prædixerat, per Creſcen-
tis inſidias martyrio conſummatus eſt. Tatianus quoq; uir eruditiſſimus, in
prima ætate ſua cum magna admiratione oratoriam docens,ex qua non parũ
gloriæ queſierat:poſtmodum ad noſtra ſe ſtudia conuertens, libros etiam ip-
ſe aduerſum gentes dignos memoria dereliquit,in quibus Iuſtini meminit his
uerbis: Sed & admirabilis, inquit, uir Iuſtinus,ſatis recte proſequutus eſt,ſi-

Creſcens Cynicus. An.Do.152

miles iſtos dicens eſſe latronibus.Et poſt aliquanta, cum de philoſophis quę-
dam dixiſſet,addit etiam hęc:Creſcens denique ille, qui obſedit urbem magnã
in puerorum quidem ſtupris omnes pręibat.In pecunię autem cupiditate nul-
lo inferior erat.Mortem uerò cum cęteris contemnendam ſuaderet, ipſe tam

Mulier pudica & Chriſtiana turpẽ maritũ relinquit.

peſsimam de ea opinionem gerebat,ut Iuſtinum tanquam ultimo malo trade
ret morti,pro eo quod ueritatem pręudicans, uoluptuoſos et deceptores philo
ſophos arguebat.

De martyribus quos Iuſtinus in ſuis commemorat libris.

Caput. XVII.

Dẽ q̃q; Iuſtinus priuſq; propriũ deſudaret,aliorũ ante ſe martyres extiterant
deſcribens agones,in primo defenſionis ſuę libro talia quędam refert: Muli

er quæ

A er quædam ait, coniuncta erat uiro turpi, quæ & ipſa prius turpiter uixerat. Hęc poſtquã Chriſti pręcepta cognouit, pudica effecta, uiro quoq; de pudicitia ſuadebat, ſuggerens ei ſcriptum eſſe in Chriſtianorum præceptis, æternas imminere pœnas his qui pudicitiam in uita ſua iuſtitiamq; contempſerint. Sed ille in eadem obſcœnitate perſiſtens, actibus iam ſuis alienam à ſe faciebat uxorem. Quippe cum nefas eſſe mulier exiſtimaret, in eius mariti contubernio permanere, qui naturæ legẽ contempta, nouas uias libidinis exquirebat. Statuit igitur iura repudiare coniugij. Sed propinquis interuenientibus, et de mariti emendatione pollicentibus, compulſa eſt in eius rurſum conſortio reſidere. Verùm ille poſt hæc Alexandriam profectus, cum turpius agere, atq; inceſtæ uitæ maiore nunciaretur augmenta quæſiſſe, mulier ne ultra in coniunctione eius manens, particeps inceſti hominis haberetur, libello ei repudij dato diſcedit. Tum ille egregius maritus, quem gaudere oportuerat, quòd in tantum uxoris ſuæ caſtitas profeciſſet, ut non ſolum nihil turpe committere, ſed ne mariti quidem patienter ferre turpitudinem poſſet, à quo emendationẽ refutante pro caſtimoniæ amore diſceſſerit: nouo criminis genere pro caſtitate accuſat uxorem: Chriſtiana, inquit, eſt. Et illa quidem libellum tibi obtulit Imperator, ut primo permitteretur ei rem familiarem ordinare: tum deinde reſpõderet obiectis, quod & indulſiſti. Verùm maritus cum mulierem non poſſet arguere, in Ptolemæi cuiuſdam exitium, qui magiſter mulieris in Chriſtiana religione fuerat, tali arte conuerſus eſt. Amicum habebat centurionem quendam: huic perſuadet ut percõtaretur à Ptolemæo, ſi Chriſtianus eſſet. Hoc tantum Ptolemæus tanquam amator ueritatis, nequaquam gloriæ ſuæ profeſſionis occultans, percontanti Chriſtianum ſe eſſe confeſſus eſt. Hunc continuo centurio in uincula coniecit, & multo tempore ſqualore carceris maceratum, ad ultimum Vrbicio iudici obtulit. A quo ſimili modo hoc ſolũ interrogatus eſt B Ptolemæus, ſi Chriſtianus eſſet. Qui rurſum tanti boni ſibi conſcius, diuinam religionem præ ſe tulit, & de Chriſti magiſterio, ac totius boni inſtitutionibus publica confeſſione teſtatus eſt, Qui enim negat quod eſt, ſine dubio culpabile iudicat eſſe quod negat, Continuo igitur poſt confeſſionem ab Vrbicio duci iubetur ad mortem. Lucius autem quidam Chriſtianus uir, uidens tã temere datam ſententiam, ait ad Vrbicium: Quid quæſo cauſæ eſt, quod neq; adulterum, neq; corruptorẽ, aut homicidã, uel latronẽ, raptorẽq;, aut alterius cuius libet facinoris reum, ſed tantum pro nomine Chriſtiano, quod hoc ſe uocabulo confeſſus eſt nuncupari, ad mortem duci hominem præcepiſti? Non ſunt hæc digna pio imperatore, nec ſapientiſſimo puero filio eius, neq; ſacro ſenatu quæ agis ò Vrbici. At ille nihil aliud inquirens, ait ad Lucium: Videris mihi & tu Chriſtianus eſſe. Cumq; Lucius reſpondiſſet, Hoc planè ſum: etiam ipſum Vrbicius duci pariter iuſſit ad mortem. Ille, Gratias, inquit, ago quod me nequiſsimis dominis abſolutum, ad bonum & optimum patrem & regem omnium Deum remittis. Sed & tertius quidam pari modo libertate uſus, pari quoque ſententia punitus eſt. Poſt hæc illa Iuſtinus annexuit ex ordine, quæ paulò ante retulimus. Id eſt: Et ego, inquit, ſpero me ab aliquo borum quibus pro ueritate obſtiti, inſidias eſſe paſſurum. Et cætera.

Ptolemæus Chriſtianus.

Vrbicius iudex.

Lucius homo Chriſtianus.

Quæ Iuſtini ſcripta ad nos uſque peruenerint. *Caput* XVIII.

PLurima autem nobis hic uir ſtudiorum monimenta dereliquit, quibus eruditę eius animæ ac diuinis deditæ diſciplinis, indicia colligamus: in quibus emolumenti plurimum inuenire poſſunt ij qui amorem doctrinæ & ſcientiæ gerũt. Extat igitur eius liber hic (de quo ſuperius memorauimus) ad Antoninum qui dicebatur Pius, & filium eius, ac Senatum, pro noſtra religione conſcriptus. Sed & ſecũdus nihilominus defenſionem noſtræ fidei cõtinens, quem ſcribit ad ſucceſsorem ſupradicti principis Antoniũ Verum, cuius tẽpora nũc cœpimus explicare. Sed et alius liber eſt aduerſum Paganos, in

Libri Iuſtini philoſophi et martyris.

quo de ſingulis,uel noſtris,uel Græcorum philoſophis conferens, diſputationem latiſſimam conſerit.Ibi etiam de natura dæmonum diſſerit quædam,quæ his inſerere lõgum eſt.Sed & alius liber eſt aduerſum Paganos, qui ſuperſcribitur Confutatio.Eſt & alius eius de monarchia, quem non ſolum de noſtris libris,ſed & de Græcorum uoluminibus texuit.Eſt & alius, qui ſuperſcribitur Pſaltes.Et alius uelut in ſubnotationum modo de anima,in quo diuerſas quæſtiones inſeruit,ex his quæ apud Græcorum philoſophos agitantur,quib.contradicturum ſe repromittit,& ſuam de his ſententiam in illius reſpõſionis uolumine prolaturum.Compoſuit etiam dialogum quaſi cum Iudæis, quã apud Epheſum cum Tryphone Hebræorum nobiliſſimo doctore habuit:in quo exponit,quomodo ipſe per diuinam gratiam ad credulitatẽ ueræ fidei perductus ſit,cum prius immenſum ſtudium erga philoſophorũ geſſerit diſciplinas, perquirendę ueritatis amore detentus. Simulq; refert de Iudæis, quod aduerſum eccleſiam Chriſti, inſidijs feralibus agant. Et pro his inſimulat Tryphonem,dicens : Quia non ſolum non penituiſtis pro his quæ à uobis male geſta ſunt,ſed & uiros aptos ad hoc elegiſtis de Hieroſolymis,& miſiſtis per omnem terram,qui circumirent & dicerent impiam hæreſim ſurrexiſſe Chriſtianorum ſimul & criminoſa quædam diffamarent aduerſum nos, quo ſcilicet per hæc ignorantes quique deterriti,conſortia noſtra uitarẽt : in quo non ſolum nobis ipſis,ſed & alijs opprobria fingẽdo cauſa mortis extitiſtis.Scribit autem quod uſq; ad ſua tempora prophetię gratia in eccleſijs floruerit.Sed et Apocalypſim Ioannis apoſtoli eſſe dicit. Propheticis etiam quibuſdam utitur teſtimonijs ad Typhonem,conuincens eum de his,quod Iudæi abſciderint hæc de ſcripturis,& abſtulerint.Sed & multa eius alia apud quamplurimos fratrum feruntur,quæ ita probabilia ac digna à ueterib.iudicata ſunt,ut Irenæus ex ipſis inueniatur adſumere,& in quarto aduerſum hæreſes libro de his hoc modo ſcribere:Et bene, inquit, Iuſtinus in eo uolumine quod aduerſum Marcionem ſcribit,proſequutus eſt,dicens: Quia ipſi Domino nunquam adquieſcerem,ſi alium Deum diceret præter omnium creatorem. Et iterum in quinto eiuſdem operis libro dicit:Et optime, inquit, Iuſtinus affirmat, quia ante aduentum Domini nunquam auſus eſt ſatanas blaſphemare Deum, quippe qui nondũ agnouiſſet damnationem ſuam.Hæc autem nobis neceſſario de opuſculis Iuſtini dicta ſint,ad inquiſitionem librorum eius ſtudioſos quoſque fideles prouocantibus.

Iudæorum odium in chriſtianos.

Prophetiæ in eccleſijs uſq; ad Iuſtini tẽpora. Apocalypſis.

Anno.Do. 169. Soter Rõ. Agrippinus Alexãdriæ. An. Do.171. Anno. Do. 170. Theoph. Antiochiæ. Cornelius. Heros. An. Do.176. Egeſippus. Dionyſius. Corin.epiſ. Pinytus. Philip. Apoll. & c. Egeſipp. Conformitas doctrinæ. Primus Chorinthiorũ epiſ.

Qui tunc uiri Romanæ Alexandrinæq; eccleſiæ præfuerint. Caput XIX.

IGitur octauo anno ſupradicti principis,Aniceto undecimo anno epiſcopatus ſui defuncto,ſucceſsit Soter.Apud Alexandriam uerò Celadion quatuordecim annis miniſtrato ſacerdotio,Agrippinum ſucceſſorem reliquit.

Qui Antiochenſium. Caput XX.

APud Antiochiam uerò Theophilus per idem tempus ſextus ab apoſtolis eccleſiæ pontificatum tenebat. Vbi quartus poſt Heronẽ fuerat Cornelius.Poſt quem quinto gradu Heros ſucceſſerat.

De his qui memoratis temporibus eccleſiaſtici ſcriptores enituerunt. Cap. XXI.

TVnc etiam Egeſippus,de quo ſupra memorauimus, inſignis habebatur, & Dionyſius Corinthiorum epiſcopus,ſed & Pinytus nobiliſſimus apud Cretam in epiſcopis fuit.Philippus etiam & Apollinaris,& Melito, Muſanusq́ue & Modeſtus,& præcipuus Irenæus,quorum omnium ad nos uſque apoſtolicæ fidei & ſanæ doctrinę pręclariſſima monimenta perlata ſunt.

De Egeſippo,quæq; ipſe commemorat. Cap. XXII.

EX quibus Egeſippus in quinto Commentariorum libro, ubi ſententiam ſuę fidei pleniſſima cum adſtructione deſignat:indicat hoc etiam, quòd cum ad urbem Romam pergeret, plurimis per loca ſingula epiſcopis in ſermone & charitate congreſſus,omnes eiuſdem fidei prędicatores ductoresq;

repe-

A reppererit:ſimul & de epiſtola Clementis ad Corinthios ſcripta, quædam commemorat, quæ etiam inſerere huic operi noſtro neceſſarium duxi. Ait ergo: Et permanſit, inquit, eccleſia Corinthiorum in prædicatione recta uſq; ad primum epiſcopum, quem Romam nauigans uidi, & reſedi cum eo apud Corinthum diebus multis, delectatus puritate fidei eius. Cum autem ueniſſem Romã, permanſi inibi, donec Aniceto Soter, & Soteri ſucceſsit Eleutherus. Sed in omnibus iſtis ordinationibus, uel in cæteris quas per reliquas urbes uideram, ita omnia habebantur, ſicut lex antiquitus tradidit, & prophetæ indicauerunt, & Dominus ſtatuit. Item idem ipſe etiam de hæreticis qui ſuo tempore exorti ſunt, talia quædam cõmemorat: Et poſteaquàm, inquit, Iacobus, qui cognominatur Iuſtus, martyr effectus eſt, ſicut Dominus etiam ipſe reddens teſtimonium ueritati: electione diuina Symeon Cleopæ filius epiſcopus ordinatur, electus ab omnibus pro eo quod eſſet conſobrinus Domini. Propterea autem tunc eccleſia uirgo uocabatur, quia nondum fuerat adulterini uerbi ſubreptione corrupta. Sed Theobutes quidam, quia repulſam meruit epiſcopatus, ipſe cœpit initio perturbare omnia, & corrumpere. Qui erat ex ſeptem hæreſibus in populo conſtitutis. Ex quibus erat & Simon, à quo Simoniani: Cleobius, unde & Cleobiani: & Doſitheus, unde Doſitheani: & Gortheus, unde Gortheni: & Maſbutheus, unde & Maſbutheni: ſed & Menander, unde Menandriani. Ab ipſis & Marcioniſtæ, & Carpocratiani, & Valentiniani, & Baſilidæ, & Saturniani. Quorum unuſquiſq; diuerſis corruptionibus fidei, ſeorſum ſchiſma componens, propriam ſectam & proprios habuit ſectatores. Ex ipſis proceſſere pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ, & pſeudo apoſtoli, qui in diuerſas partes fratrum unitatem ſcindentes, per corruptelam doctrinæ caſtum eccleſiæ cubile macularunt, impietatem loquentes aduer-

Primi hæretici.
Eccleſia uirgo.
Theobutes hæreticus.
Simon.
Cleobius.
Doſitheus.
Gortheus.
Maſbutes.
Menander.

B ſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius. Sed & antiquas Iudæorum hæreſes idem ipſe ſcriptor, quæ uel quantæ fuerint, per hæc uerba deſignat: Erant, inquit, diuerſæ ſentẽtiæ in circumciſione, id eſt in filijs Iſrael, quæ maximè aduerſabantur tribui Iudæ, ex qua Chriſtus eſt. Erant ergo Ieſſæi, Galilæi, Hemerobaptiſtæ, Maſbuthæi, Samaritę, Sadducæi, Phariſæi. Sed & alia quàm plurima ſcribit, de quibus ex parte iam pro locorum opportunitate in ſuperioribus memorauimus. Diſſeruit autem & de Euangelio ſecundum Hebræos & Syros, & quædam etiam de lingua Hebraica diſputauit, & Iudaicarum traditionum meminit: per quæ indicat ſe ex Hebræis ad fidem Chriſti ueniſſe. Verum & hic ipſe, & Irenæus, & omnis antiquorum chorus, librum qui adtitulatur Sapientia, Solomonis eſſe dixerunt, ſicut & Prouerbia, & cætera. De Apocryphis uerò cum ageret aduerſum quoſdam hæreticos, corrupta in his quædam etiam ac falſata eſſe perhibuit.

Ieſſæi.
Galilæi.
Hemerobaptiſtæ.
Maſbuthæi
Samaritæ.
Sadducæi.
Phariſæi.
Egeſippus primum Iudæus.
Sapientia & Prouerbia Salomonis iudicio ueterum.

De Dionyſio epiſcopo Corinthiorum, & de epiſtolis eiuſdem. Cap. XXIII.

SEd ueniendum nobis eſt tandem ad beati Dionyſij commemorationem Corinthiorum eccleſię epiſcopi, cuius eruditione & gratia, quam habebat in uerbo Dei, fruebantur non hi populi ſolum quos regendos ſuſceperat, ſed & procul poſiti, quibus per epiſtolas pręſentiã ſui reddebat. Extat deniq; eius ad Lacædemonios ſcripta epiſtola de catholica fide, in qua & de pace atq; unanimitate florentiſsimè docet. Et alia ad Athenienſes, in qua ad Euangelij crudelitatem inuitat & cõcitat ſegniores: ſimul et arguit quoſdam uelut penè prolapſos à fide, cum epiſcopus eorum Publius fuiſſet martyrio cõſummatus. Sed & Quadrati, qui Publio martyri ſucceſſerat in ſacerdotio, meminit: ſimul & memorat, quod labore eius & induſtria rediuiuus quidam in eis calor fidei reperatus ſit. Et illud in eadem deſignat epiſtola, quòd Dionyſius Areopagites, qui ab Apoſtolo Paulo inſtructus, credidit Chriſto, ſecundum ea quæ in apoſtolorũ Actibus deſignantur, primus apud Athenas ab eodem Apoſtolo epiſcopus fuerit ordinatus. Fertur & alia eius epiſtola ad Nicomedienſes, in

An. D. 167.
Dionyſij Corinth. epiſcop.
Publius Athenienſiũ epiſcopus.
Act. 16.

quã hæreſim Marcionis impugnat, & eccleſiaſticæ fidei regulam mirabili ratione cõſtituit. Scribit & aliam eccleſiæ Gortynenſium, cæteriſq; ſimul eccleſijs Cretæ, in qua epiſcopum ipſorum Philippum uelut magnis uirtutibus & optimis ſtudijs præditum proteſtatur. Dicit autem ab hæreticorum conuiuijs abſtinendum. Scribit etiam aliam eccleſiæ Amaſtrianorum, cæteriſq; cum ea Ponti eccleſijs, in qua Bacchylidis & Elpiſti meminit, tanquam qui eum cohortati ſint ad ſcribendũ, & multa in ea ex diuinis ſcripturis explanat, ſimulq; epiſcopi eorum mentionem facit nomine Palmeæ. Sed & de nuptijs & caſtitate plurima commemorat: & ex quocunque lapſu reſurgentes, & conuertentes ſe à peccato, etiamſi ab hæretica peruerſitate reſiliant, ſuſcipi iubet. Coniungitur & his alia eius epiſtola ad Gnoſios, in qua commonet & deprecatur epiſcopum eorum Pinytum, ne grauia onera diſcipulorum ceruicibus ſuper ponat, neue fratribus neceſsitatem compulſæ caſtitatis indicet, in quo nõnullorum periclitetur infirmitas. Ad quæ reſcribens Pinytus Dionyſio ſententiam quidem conſilij melioris amplectitur, ſimulq; obſecrat eum poſt illa quæ prius ſcripſerat, robuſtioris iam & ualidioris cibi de cætero ſcripta tranſmittere, quibus ad meliorem profectum eccleſiæ ſuæ populus aleretur, ne ſemper cibo lactis inhærentes, paruulorum uitam in corpore iam ſeneſcente perducerent. Simul & rectæ fidei ſuæ inſignia, & ſollicitudinem quam erga curam plebis expendit, eruditioniſq; ac ſapientiæ uerbi diuini in hac epiſtola Pinytus nobis uelut in quodam ſpeculo uiuentem ſui dereliquit imaginem. Dionyſij autem fertur & alia ad Romanos data ad epiſcopum ad Soterem, in qua inſtituta antiquitus tradita, in eccleſia Romana cuſtodiri libenter amplexum ſe his indicat uerbis: A principio namq; moris eſt, inquit, uobis fratres omnes uarijs iuuare beneficijs, multiſq; eccleſijs quæ ſunt per diuerſa terrarum loca, cuncta quibus indigent deſtinare, ſingulorum quoque neceſsitates in omnibus conſolari: ſed & per metalla fratribus relegatis, quæ uſus poſcit, præbere. Hæc ab initio Romanæ eccleſiæ facere moris fuit, a patribus ſibi huiuſcemodi inſtitutione dimiſſa, & ſemper integre cuſtodita. Beatus uerò epiſcopus ueſter Soter non ſolum ſeruauit quæ patres tradiderant, ſed & auxit in melius. Qui non tantum ſanctis quæ uſus corporalis poſcit, impertit: uerùm & aduenientes fratres clementi ſatis & mitiſsimo ſolatur alloquio, & tanquam pium ac religioſum patrem ſingulis exhibet. In hac ipſa ſcriptura meminit etiam epiſtolæ Clementis ad Corinthios ſcriptæ, ſignificans ueteri inſtituto, & antiqua conſuetudine ſemper ipſam epiſtolam lectam eſſe in eccleſia. Denique ſic dicit: Beatam, inquit, duximus hodiernam Dominicam diem, in qua legimus epiſtolam ueſtram, quam & ſemper ad noſtri commonitionem legimus, ſicut & illam priorem à Clemẽte ad nos ſcriptam. Idem adhuc ipſe de epiſtolis ſuis tanquam falſatis à quibuſdam hæc ſcribit. Epiſtolas enim quaſdam, fratribus rogantibus me, ſcripſi, quas tamen apoſtoli ſatanæ zizanijs repleuerunt, quædam auferentes, alia autem addentes, quibus uæ repoſitum eſt in iudicio Dei. Quid autem mirũ, ſi Dominica uerba ſanctæ ſcripturæ falſari conati ſunt, qui uilia hæc quæ nos ſcripſimus corruperunt? Fertur adhuc & alia præter iſtas, Dionyſij ad Chryſophorum fideliſſimam ſororem ſcripta, in qua conuenienter uel ſexui, uel menſuræ eius, rationabiles ei diuini uerbi exhibuit dapes. Sed de Dionyſio ſatis ſit dictum.

Bacchylides. Elpiſtus. Palmeas. Pinytus. Attendant hunc locũ epiſcopi. Epiſtola Dionyſij ad Romanos. Antiquus mos eccleſiæ Romanæ. Soteris Romani pont. laus. Clementis ad Corinthios epiſtola. Epiſtolæ Dionyſij falſatæ. Epiſtola Dionyſij ad Chryſophorum.

De Theophilo epiſcopo Antiocheno. Cap. XXIII.

THeophili uerò, quem Antiochiæ epiſcopum ſupra diximus, fertũtur tres inſtitutionum libri ad Autolycũ ſcripti. Et alius liber aduerſum hæreſim Hermogenis, in quo & teſtimonijs utitur de Reuelatione Ioannis. Sed & alij extant eius inſtructionum uariarũ libelli. Igitur ea tempeſtate hæreticis per omnem locum, zizaniorum modo, pura uerba Dei ſemina maculantibus, & areas apoſtolicæ doctrinæ adulterina admixtione fœdantibus ex omni parte

An. D. 170. Theophili Antiochiæ epiſcopi, libri orthodoxi aduerſus hæreti-

A parte ſacerdotes Domini, uelut uigilantes agricolę, excutere eorum et expurgare mare ſemina nitebantur: & tanquam ſolliciti paſtores, inſidiantes lupos gregibus Chriſti, clamoribus ſimul inſectationibusq; repellere: commonendo fratres, inſtruendo, ſcribendo etiam longè poſitis: ipſos quoque interdum ſicubi coràm deprehendiſſent, cominus perurgendo, & uerborum lucta ac diſputationum certamine proſternendo: alij etiam poſteris conſulentes, quæſtiones eorum & peruerſas obiectiones editis commentarijs confutando. Inter quos & Theophilus, de quo nunc loquimur, non ignobili aduerſum eos, id eſt aduerſum Marcionem, indicatur ex his quæ legimus, diſputatione congreſſus. Huic igitur ſeptimus ab apoſtolis in Antiochenæ eccleſiæ ſacerdotio Maximinus ſucceſsit. Sed & Philippus, quem Gortynenſis eccleſiæ epiſcopum ſuprà diximus, nobile etiam monimentum aduerſum Marcionem dereliquit. Similiter & Irenæus.

Maximinus Antiochiæ ſucceſſit. Theophilo Philippus. Gortynenſis epiſcopus aduerſus Marcionem.

De Modeſto. Cap. XXV.

MAgnificentius autem cæteris Modeſtus, qui omnes ipſius deceptiones & fallacias retecto, quo uelabantur, nequitiæ tegmine denudauit.

An. D. 176.

De Melitone, quosq; ipſe commemorat. Caput XXVI.

MElito quoque Sardenſis antiſtes eccleſiæ, & Apollinaris apud Hierapolim eccleſiam regens, celeberrimi inter cæteros habebantur. Qui & Imperatori Romano Apologeticos ſimiliter libros pro noſtra fide luculentiſsime conſcriptos porrexerunt. Horum quanta relicta ſint monimenta, quæ ad noſtram uſq; notitiam peruenerunt, infrà oſtenditur.

Melito Sardenſis, Apollinaris Hierapolitanus.

Libri Melitonis.

Melitonis de Paſcha libri duo.
De optima conuerſatione liber unus. Sed &
De Prophetis.
B De eccleſia.
De die Dominica.
De fide hominis.
De figmento.
De obedientia fidei.
De ſenſibus.
De anima, & corpore, & mente.
De lauacro.
De ueritate. Item
De fide.
De generatione Chriſti, & de prophetia eius. Item
De animo & corpore.
De hoſpitalitate. Item
Liber qui dicitur Clauis.
De diabolo.
De Reuelatione Ioannis.
De Deo, corpore induto. Et poſt omnia
Liber ad Antoninum Verum.

In libello ſuo de Paſcha, tempus quoque quo ſcribebat inſinuans, ita dicit: Sub Sergio, inquit, Paulo Procõſule Aſiæ, quo in tempore Sagaris martyrio coronatus eſt, quæſtio ingens oborta eſt apud Laodiceam de Paſcha, quibus diebus hæc ſcripſimus. Huius etiam ipſius libelli mentionem facit Clemens Alexãdrinus in opere ſuo, ubi de Paſchæ ratione ſcribit, quòd ſe dicit ex occaſione huius ipſius libelli, qui à Melitone prius editus fuerat, ſcribere. In eo autem libro quem ad Imperatorem ſcribit, talia quędam memorat illis temporibus aduerſum nos geſta: Quod nunquam, inquit, factum eſt, nũc perſecutionem patitur genus piorum. Effugantur undique, nouis decretis per omnem Aſiam promulgatis. Impudentes namque homines & calumnioſi, qui rapere

Quo tempore uixerit Melito.

alienа deſiderant, occaſione accepta Imperialium præceptorum, more prędonum die noctuq; graſſantur, & diripiunt innocentes. Et poſt aliquãta iterum dicit, Et ſiquidem te iubente hæc faciunt, bonum credamus quicquid iuſto Imperatore iubente cõmittitur. Sed & nos libenter ferimus mortem, quam à te cognoſcimus irrogari. Sed hoc eſt ſolum quod te obſecramus, ut ipſe prius miniſtros proteruitatis huius requiras: & ſi à te mandatæ ſint iſtæ, quas irrogant mortes, ipſe diſcutias. Si uerò tuam quoque conſcientiam præceptum iſtud tam immane & barbarum latet, obſecramus ne nos deſpicias, & patiaris religioſos ciues tam publico latrocinio iugulari. Et iterum poſt aliquanta addit etiam hæc: Etenim philoſophia hæc qua nos utimur, primò quidem florebat apud Barbaros. Introducta eſt etiam Romanæ ueſtræ conuerſationi Augusti temporibus: ex quo & regni ueſtri ſublimius culmen aſcendit, obſeruãtiæ huius auſpicijs eleuatum. Cuius imperij feliciter propagati, tu felix ſucceſſor exiſti, & traditum tibi feliciter ſeruas unà cum filio. Propter quod & ſimul tibi cum imperio traditum noſtræ philoſophiæ ritum pari religione cuſtodi, uelut qui ingreſſu ſuo patribus tuis cauſam proſperitatis intulerit. Et fidem, quæ cum ipſius Auguſti felicitatibus adoleuit, integram tu quoq; nũc regnans, illibatamq; conſerua: quia nec ipſi Auguſto in ingreſſu eius, uel in progreſſu, triſte aliquid accidit: ſed è contrario læta omnia, & omnia magnis ſucceſsibus plena, obſecrantibus Deum ſummum pro imperij eius ſtatu, religionis huiuſce cultoribus. Nec quiſquam principum niſi Nero ſolus & Domitianus, nequam hominum ſuggeſtionibus, aduerſati ſunt dogmati noſtro. Ex quorum tempore accidit, nos falſis calumnijs inamari. Sed illorum errorem, qui ex ignorantia uenerat, emendauerunt patres tui, qui frequentibus poſtmodum decretis animaduerterunt in eos, qui auderent moleſtiæ aliquid huiuſmodi cultoribus irrogare. In quibus auus tuus Adrianus, & ad alios quidem multos iudices, pręcipuè tamen ad Fundanum Proconſulem Aſię pro hoc literas dedit. Pater uerò tuus tecum pariter Romani regni apicem gerens, omnibus quidẽ generaliter ciuitatibus, maximè tamen ad Lariſſæos, & Theſſalonicenſes, & Athenienſes, pro his mittit edicta. Te uerò multo magis eandem credimus ſeruare ſententiam, imò & multo clementius confidimus prouiſurum, tanquam qui ueræ philoſophiæ, ac puræ religionis amator exiſtas. Hæc & multa alia nobiliter ab eo ſcripta, in libello de quo memorauimus inſeruntur. In his autem quę de explanatione ſcripturarum ſcribit, quaſi in præfatione enumerat, quæ ſint uolumina noui Teſtamenti, quæ in Canone debeant obſeruari. Quam partem ſcripturæ indere his neceſſarium puto.

Adrianus Cæſar. Minutius Fundanus.

OMELITO NESIMO PATRI SALVTEM.

Quoniam quidem frequenter me rogaſti pro ſtudio, quod habes erga uerbum Dei, ut excerpam tibi teſtimonia ex lege & prophetis de Saluatore, & de fide noſtra: ſimulq; indicẽ, qui ſit ordo uel numerus ueteris Teſtamenti uoluminum, poſtulata libenter impleui, ſciens quòd ſit in te diſcendi ſtudium, uel quanta fidei deuotio, & ut uitæ æternæ deſiderio nihil præponas. Scias ergo perrexiſſe me uſque ad Orientis locum, ubi prædicationis noſtræ cœpit exordium, & ubi geſta ſunt illa omnia, quę leguntur ſcripta: ibiq; diligenter de omnibus exploraſſe, quæ eſſent ueteris Teſtamenti uolumina. Ibi igitur quæ cũ omni inueſtigatione comperi, hæc ſunt: Moyſi libri quinque: Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Tum deinde Ieſu Naue, Iudicum, Ruth, Regnorum libri quatuor, Paralipomenon libri duo, Pſalmi Dauid, Solomonis Prouerbia, quæ & Sapientia, Eccleſiaſtes, Cantica canticorum, Iob: Prophetæ autem Eſaias, Hieremias, Duodecim prophetarum liber unus. Daniel, Ezechiel, Eſdras. Ex his ergo ἐκλογὰς tibi, id eſt, excerpta teſtimonia in ſex libris digeſta tranſmiſi. De Melitonis monimentis iſta comperimus.

De libris qui habentur in Canone.

A De Apollinare. Caput XXVII.

An.D.176. Apollinaris lucubrationes.

APollinaris uerò, cum multa à multis habeantur, ad nos tamen iſta ſunt quæ uenerunt:

Apologeticus liber ad prædictum Imperatorem ſcriptus. Et

Aduerſum Paganos libri quinq̧.

De ueritate libri duo.

Et quos poſtmodum edidit aduerſum Cataphrygas, Montanum ſcilicet, & pſeudoprophetiſſas eius, qui tũc primum deuiandi à recto itinere exordium ſumpſerant.

De Muſano. Cap. XXVIII.

An.D.176. Muſani liber aduerſus Encratitas.

SEd et Muſani (cuius in præcedentibus fecimus mentionẽ) fertur libellus multa elegantia ſcriptus ad quoſdã fratres, qui declinauerant ad hæreſim, quæ dicitur Encratitarũ, tunc nuper exortam. Cuius autorem extitiſſe Tatianum ſermo aſſerit, illum ipſum de quo in ſuperioribus memorauimus, beato Iuſtino teſtimonium dante, cuius eum & diſcipulum ferũt. De quo tamen Irenęus in primo libro cõtra hæreſes hæc refert: A Saturnino, inquit, & Marcione deſcenderunt & hi, qui uocantur Encratitæ, nuptias refutantes, quæ à Deo antiquitus inſtitutæ ſunt, & ſubtiliter accuſantes illũ, qui ab initio maſculũ & fœminam ad reſtitutionẽ humani generis fecit. Sed & ab animalib. abſtinendum prędicãt, ingrati exiſtentes Deo, qui hæc humanis uſib. procreauit.

Encratitæ Irenæum lege de continentib. cap 34. lib. 1.

De ſecta ſecundum Tatianum. Cap. XXIX.

An.D.176. Tatianus hæreticus.

COntradicunt etiam primi hominis ſaluti. Et hoc nunc inuentum eſt ab his, quibus Tatianus quidam autor extitit, & huiuſcemodi blaſphemias introduxit. Qui fuit quidẽ auditor Iuſtini, ſed donec cum ipſo fuit, nihil tale ſe ſentire prodidit. Poſtea uero quàm ille martyr effectus eſt, abſcidit ſe ab
B eccleſijs: & doctoris arrogantia tumidus, & elatione nimia inflatus, tanquam qui ſe cæteris duceret meliorẽ, propriũ maluit quàm à ueteribus traditum docendi inſtituere ſtilum, ſecula quædam inuiſibilia ſecundum Valẽtini fabulas introducens. nuptias autem & fornicationes correptionemq̧ pari iudicãs lege, ſimilia Marcioni Saturninoq̧ confirmans. De ſalute uerò Adam in dubium deducenda, nouis quæſtionibus cõmentatur. & paulo poſt idem Irenæus addidit etiam hæc: Non multo aũt, inquit, poſt Seuerus quidam ſupradictæ hæreſi robur adiungens, fomenta maxima eius ſectatoribus præſtitit. Vnde & magis Seueriani appellati ſunt. Qui utuntur quidem lege, & prophetis, & euangelijs, ſed propria quadam interpretatione, & ſcripturarum ſenſum peruertunt. Obtrectant autem Paulo Apoſtolo, & refutãt eius epiſtolas. Sed neque Actus apoſtolorum ſuſcipiunt. Veruntamen prior eorum autor Tatianus, collationem quandam faciens Euangeliorum, neſcio quomodo compoſuit Euangelium unum ex quatuor, quod Diateſſaron nominauit, quod etiã nunc habetur à multis. Dicitur autem & nonnulla ex ſermonib. Apoſtoli permutaſſe, tanquam qui emendare uelit ordinem compoſitionemq̧ uerborũ. Reliquit autem hic ipſe infinitum librorum numerum. Sed ille quem aduerſum gentes ſcripſit, liber ex omnibus ſcriptis eius præcipuus & ualde utilis comprobatur. Sed & de his ſatis dictum.

Seuerus hæreticus. Seueriani.

Tatianus aduerſus gentes.

De Bardeſane Syro, & ſcriptis eiuſdem. Cap. XXX.

An.D.142. Bardeſanes Syrus aduerſus Marcionem.

PEr idem tempus innumeris hæreſibus ubiq̧ pullulantibus, & præcipuè apud Meſopotamiã, Bardeſanes quidã uir diſertiſſimus in Syrorũ lingua & uehemens dialecticus, aduerſum Marcionẽ aliosq̧ nõnullos, dialogos ſcribit, quos propria lingua compoſitos edidit. Sed & plura alia eius extãt uolumina, quæ diſcipuli eius in græcum uertêre ſermonẽ. Erat namq̧ ita potens in uerbo & in doctrina, & in diſputationibus ualidus, ut plurimos & nobiles uiros habuerit ſectatores. Eſt & eius ad Antoninũ de Fato potẽtiſsimus dialogus. Sed & alia multa ſcripſit, quæ ſatis utilia & perneceſſaria perſequutio-

Dialogus de Fato ad Antoninũ Cæſarem. Soter Pont. Ro. moritur.

num quæ tunc erant temporibus, extitere. Ferunt autem hunc ipſum fuiſſe primo de Valentini ſchola. Sed cum magiſtrum notaſſet erroris, & ineptas eius fabulas arguiſſet, uiſus eſt ſibi ad meliorem & rectam fidei ſententiam conuertiſſe. Nec tamen ex integro ueterum errorum ſordes maculamq́ depoſuit. Iiſdem uero temporibus etiam Romanæ eccleſiæ Soter epiſcopus, uiuendi finem fecit. A

ECCLESIASTICAE HISTORIAE Liber Quintus.

PROEMIVM.

An.D. 178. Eleutherus Pont. Ro.

IGitur Soteri epiſcopo octo annis in urbe Roma ſacerdotio miniſtrato, duodecimus ab apoſtolis ſuccedit Eleutherus ſeptimodecimo anno imperij Antonini Veri. Quo in tempore per multas Romani orbis prouincias, ex acclamatione & ſeditione uulgi perſecutiones aduerſum noſtros diriſsimæ concitatæ ſunt, ita ut multa millia martyrum per loca ſingula fierent. Quod conijcere ex his facile poſſumus, quæ ad rerum geſtarum memoriam conſeruandam literis mandata reperimus. Et quamuis de hoc plenior nobis narratio, quam de ſingulorũ

Significare uidetur opus ſuum. De antiquis martyribus, cuius antè meminit.

martyrijs proſecuti ſumus, ſui ſub titulo uideať expoſita, quæ inſtructionem pariter doctrinæ & ſcientiæ neceſſariam non minimam contineat: tamen quæ etiam præſenti operi competere duximus, pauca inſeremus è multis. Alij namq́ ſcriptores hiſtoriarum, referant bella, trophæa, uictorias, magiſtratuũ ducumq́ fortia geſta concelebrent, morteſq́ ciuium aut hoſtium narrent: patriã, coniuges, liberos, diuerſis cuncta cædibus confuſa deſcribant. Noſter hic ſermo qui narrationem continet de his quæ ad Deum pertinent rebus, abſurdum non erit, ſi bella deſcribat, quæ caro pro animæ ſalute perpeſſa eſt: B

Bella & pugnæ martyrum. Aliàs pro liberis carnis

& pugnas quas anima, ut cœleſtem patriam recuperaret, excepit: ſi certamina eius referat, quæ pro fide ueritatis exegit, in quibus non aduerſum mortales milites, ſed aduerſum ſpiritales dæmones dimicauit † non pro libertate carnis, ſed pro ſpiritus libertate. Si, inquam, monimentis literarum mandemus prælia, quæ non pro terrarum ſpacijs, nec prouinciarũ poſſeſsionibus, ſed pro cœlorũ regno, & paradiſi hæreditate peracta ſunt: non regni mortalis imperiũ quæſitura, ſed ab immortali rege omniũ Deo triumphorũ gloriã perceptura.

Quanti & quemadmodum ſub Seuero apud Galliam pro pietate ſubierint mortem. Caput I.

Lugdunum Viennæ. Rhodanus.

GAlliarum nobiliſsimæ urbes Lugdunenſium ciuitas habebatur, & Viennenſiũ, quas præcipiti lapſu præterfluit Rhodanus nobiliſsimus fluuiorum. In his quæ & quanta erga Dei martyres geſta ſint, ſuprà memoratis Antonini Veri temporibus, deſcripta per ordinem, ab eis ad eccleſias Aſiæ & Phrygiæ fideli relatione tranſmiſſa ſunt. De quibus ut fides certior habeatur, ipſa ſcriptorum exempla ſubijciam.

SERVI CHRISTI HABITANTES APVD VIENNAM & Lugdunum Galliæ urbes, fratribus omnibus qui per Aſiam & Phrygiam, eandẽ quam nos redemptionis Chriſti fidem & ſpem gerũt, pax uobis, gratia & gloria à Deo patre, & Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Epiſtola Chriſtianorum apud Viennã & Lugdunum habitantiũ.

Et cum nonnulla uelut in præfatione proſecuti uiderentur, poſt aliquanta ita rerum geſtarum ordiuntur initium: Tribulationis, aiunt, noſtræ magnitudinem & gentilium furorem, quem ſanctis martyribus intenderunt, ſicut eſt, enumerare, ne præſentes quidem ipſi ſufficimus, nedum ſcriptura cõprehendere. Omnibus etenim uiribus congreſſus eſt inimicus, tanquam qui iam per acerbitatem perſecutionis aduentus ſui oſtentaret initia, & per hoc inſtrueret

& in-

A & informaret miniſtros ſuos aduerſum ſeruos Dei, omne miniſterium † ſceleris & crudelitatis explere, ita ut primò nobis domorum prohiberetur habitatio: tum deinde uſus balnearum: poſt etiam proceſſus ad publicum: ad ultimum, ne omnino in quolibet loco domi foriſq; publico priuatoq; uideremur. Sed aderat Dei gratia, quæ fragiliores quidem quoſque noſtrorum de manibus eorum eripiebat. Producebat autem in medium uiros ſtabiliores columnis, qui poſſint per patientiam ſuam non ſolùm ferre impetus quos excogitabat inimicus, ſed & ultrò expetere, & ſpõte ſe omnibus uel opprobriorum, uel tormentorum cruciatibus obiectare, & laceſſentibus iam penè tortoribus, ipſi adhuc parum putare, pro eo quòd moram ſibi hanc eſſe quodammodo ad Chriſtum feſtinantibus crederent, rebus ferè ipſis, & patientiæ uirtute clamantes, quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quę reuelabitur in nobis. Ferebant ergo fortiter acclamationes aduerſum ſe, & probra atq; iniurias populi, & contumelias eorum, laudes ſuas eſſe ducebant. Sed & uerberari ſe ab eis, ac lapidari & concludi, patienter accipiebant: æquanimiter ſuſcipientes, quicquid illud furentis uulgi excogitauiſſet inſania. Denique quodam tempore aſtante Tribuno, & primoribus ciuitatis, pro ſolis acclamationibus populi, correpti & in carcerem truſi ſunt fratres, uſque ad præſentiam Præſidis, cuiq; aduenienti offeruntur. In quos ille tanta crudelitate uſus eſt, ut ſæuitiæ eius ſpecies ſingulas nemo poſſit exponere. Vetius igitur Pagatus unus ex fratribus, qui & in Deum perfectam charitatem, & in homines integram cuſtodiret, cuius uita, cum eſſet adoleſcens, ita examinata eſſet omnibus & probata, ut etiam grauiſſimis ſenibus pręferretur. Incedebat enim in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela, ad obſequia quoque ſeruorum Dei promptiſſimus erat. Is cum zelo
B diuino & feruore ſpiritus plenus, tam crudelia ſeruis Dei ſupplicia uideret inferri, & contra ius faſq; tot pœnas humanis uiſceribus excogitari, indignitatem rei ultrà non ferens, popoſcit ſe audiri, pro ciuibus optimis, & quibus nihil impietatis commiſſum probari poterat, loquuturum. Erat enim & nobiliſſimus inter ſuos, & eruditiſſimus. Verùm cum defenſionem eius non reciperet obſtinatio iudicis, inquirit tantum ab eo, ſi et ipſe Chriſtianus eſſet. Vtq; Chriſtianum ſe eſſe clariſſima & libera uoce teſtatus eſt, Tanquã aduocatus (inquit) Chriſtianorum, & ipſe uinctorum numero ſocietur. Sed in hoc illi quidem quid dicerent, ignorabant. Ille uerò habens in ſe aduocatũ pro nobis Ieſum, hoc nomine meruit honorari, ſancti presbyteri Zacharię, qui erga ſanctos plenitudinem charitatis oſtenderat, ſecutus exemplũ. Qui & ipſe dũ fratribus adeſt, & defenſionem libertatis, quę in noſtra religione conſiſtit. exequitur, Dominicũ ſecutus exemplũ, animã ſuã pro ouib. ſuis poſuit, et pro amicis. Et ideo cũ hoc pariter uelut diſcipuli fideles Chriſti, in regno uẽturo ſequentur agnum quocunq; uadit. His igitur optimis & fideliſſimis ducib. uſus omnis reliquus ſanctorum chorus, prompti & alacres animas ſuas pro fidei liberrate ponebant. Aliqui autem impares & infirmiores inuenti, & ad illatæ perſequutionis euehendum pondus inualidi, decem fermè numero lapſu ſuo luctum nobis & ingentem triſtitiam reliquerunt, et multorũ animos, quos priorum fides ſuccenderat, infregerunt. Vnde & omnes ualde perterriti ſumus, nõ propter tormenta, quę crudelius uidebantur inferri, ſed pro exitu confeſſionis incerto: quia multo nos grauius lapſus noſtrorum, quàm ea quæ inferebantur tormenta, cruciabant. Cõprehendebantur tamen quotidie quos dignos Dominus iudicabat in lapſorum numerum ſubrogari, ita ut ex utraq; eccleſia omnes qui ſtudioſi & magni uidebãtur, & quorũ labore & induſtria regebantur, eccleſiæ uniuerſi pariter tenerentur. Accidit autem etiam ſeruos cõprehendi quorundam ex noſtris paganos, quoniam quidem publicè iuſſum fuerat requiri omnes & teneri. Quiq; dęmonis inſtinctu, cum tor-

Al. ſceleris crudelitate explere.

1. Habitatio domorum.

2. Vſus balnearum.

3. Proceſſus in publicũ.

4 Perpetuæ latebræ.

Viri ſtabiliores columnis.

Acclamationes populi in Chriſtianos.

Fratres, hoc eſt Chriſtiani.

Vetius Pagatus, patronus Chriſtianorum.

Xacharias presbyter.

Decem negarũt Chriſtum.

menta pertimeſcerent, quę inferri ſanctis uidebant, monentibus ſe hoc in ipſum militibus, quibus ita fuerat præceptũ, cõmenti ſunt aduerſum nos, uelut Thyeſteas cœnas, & inceſta Oedipia perpetrantes, & alia, quę nec proloqui aut cogitare nobis fas eſt, & qualia ne credere quidem poſſumus, aliquando apud homines geſta. Quę cum de nobis diffamata fuiſſent in uulgus, horrori maximo et execrationi apud omnes homines eſſe cœpimus, etiã apud eos qui prius aliquid moderationis erga nos ſeruandum eſſe cenſebant. Et omnes ſimul fremere aduerſum Christianos, atq; inſatiabili odio furere cœperũt. *Ioan. 16.* Tũc uidimus cõpleri illud quod à Domino dictũ eſt; Quia ueniet tempus, in quo omnis qui occiderit uos, putet ſe obſequium offerre Deo. Poſt hęc iam ſupra omne narrationis genus eſt, ſuppliciorum & cruciatuum modus qui ſanctis martyribus inferebatur, perurgente ſatana, quo ſcilicet etiã illorũ confeſſione tale aliquid eliceretur à nobis eſſe cõmiſſum. *An. do. 169* In quo omnes pari atq; eodem furore perſiſtebant, uulgus, iudex, officiũ, milites, perurgentes pręcipue Sanctũ *Sanctus diaconus Viennenſis.* nomine, quendã diaconum Viennenſem: & Maturum, neophytum quidem, ſed in fide & patientia robuſtiſſimũ: ſed & Attalũ Pergameniũ ciuem, qui columna et firmamentũ eccleſiæ noſtrę in omnib. fuit: & Blandinam fœminã, per *Maturus.* quã Christus oſtendit, quia ea quæ apud homines deſpecta ſunt, & contẽptui habentur, in magna gloria apud Deum ducuntur: & quia charitas eius, quæ fragilia ſunt per naturam, per gratiam facit eſſe firmiſſima. Cum enim omnes *Blandinæ mira in tormentis conſtantia.* nos de ea trepidaremus, ſed & ipſa eius carnalis domina, quæ erat una ex numero martyrũ, uereretur ne forte Blãdina cederet in tormentis, & ꝑ debilitate corporis, uix ad primę cõfeſſionis tormenta ſufficeret, tanta tolerantiæ uirtute firmata eſt, ut reſoluerentur prius & conciderent carnificũ manus, qui ſibi pro contentioſa iudicis animoſitate inuicem ſuccedebant. Deniq; à prima luce uſq; ad ueſperam tormenta ſemper innouantes, ad ultimum uictos ſe cõfitentur, ſtupentes quomodo in ea ſpiritus permaneret; cum nihil iam in illa ex corpore per ſupplicia reſediſſet. Sed illa uere beata, ut poſtmodum nobis ipſa diſſeruit quondam, quoties uocem confeſſionis emiſit, & Chriſtiana ſum proclamauit, toties nouę uires corpori reddebantur: & tanquam ablatis per confeſſionẽ doloribus, inſtaurabatur recẽtior ad agones. Eoq; magis quod intellexerat quod uox ipſa ſenſum doloris extingueret, ſæpius & alacrius, Chriſtiana ſum, & nihil apud nos mali geritur, proclamabat. *Sancti Diaconi conſtantia.* Diaconus quoq; Sanctus nomine, etiam ipſe ſuprà quàm dici poteſt, & ſuprà quàm humanam fas eſt ferre naturam, acrius inſiſtentibus miniſtris demonum, quo aliquid ab eo elicere poſſent confeſſionis illicitę, noua pœnarum genera pertulit, & quæ longè ſubſtantiam humanæ conditionis excederent. At ille uir Deo plenus, in tantum crudelitates eorum irriſit, & ferinam in quęſtione ſæuitiam, ut nunquam dignatus ſit, uel quis eſſet genere, unde domo uel patria, nomen ſaltem ſuum eis fateri. Sed de his ſingulis interrogatus, nihil aliud in omnibus tormentis, niſi Chriſtianũ ſe eſſe reſpondit. Hoc mihi nomen, hoc genus, & patria eſt. Aliud, inquit, omnino nihil ſum quàm Chriſtianus. Vnde & eos incredibilis agitabat inſania, quod tantis pœnarum generib. cõſumptis, extorquere ei ne profeſſionẽ quidem proprij uocabuli potuiſſent. Ad ultimum cadentes laminas ęris & ferri erga inguinis loca, & delicatiora quæq; membrorum inſtauratis ignibus adhibebant: ex quo carnes quidem eius adustę igni defluebant, ipſe uerò permanebat immobilis, incõcuſſus, intrepidus, cœleſtibus æternisq; fontib. qui procedũt de uentre Ieſu, humanas in ſe temperans flammas. Veruntamẽ membris omnibus martyr erat, & toto corpore unũ uulnus horrebat. Perit in eo humanę formæ agnitio, & non ſolum quis eſſet, ſed & quid eſſet, tormentorum crudelitas, ne agnoſci poſſet, abſtulerat. Chriſtus tamen in eo ſolus per martyrij gloriã recognoſcebatur, qui per eius patientiã deſtruebat aduerſarias poteſtates, & ſuos milites per tolerantiæ roborabat exemplũ,

oſtendens

A oſtendens omnibus, quia nihil terribile eſt, ubi diligitur pater: nihil doloris eſt, ubi fides Chriſti. Sed artifices ſcelerum, nequaquã martyris erubuere uirtutem. Poſt paucos etenim dies, conſiderantes quod ſi tumentibus adhuc uulneribus, quæ indignarẽtur etiam ad molliſſimum manus tactũ, tormenta rurſus inferrent, & denuò membra iam putrefacta uexarent, unum è duobus fore, aut in ſua eum impietatis iura ceſſurum: aut ſi in tormentis animam poſuiſſet, terrorem crudelitatis, & metum cæteris intentãdum. Sed hoc longe contra quàm impij cogitauerant, ceſſit. Nam quod uix credi ab infidelib. poteſt, reſtitutum eſt in primam ſpeciem corpus per ſecunda tormenta. Et officia mẽbrorum, quæ abſtulerat prima crudelitas, ſecunda reparauit, ita ut iterata ſupplicia, non iam ei pœnam contulerint, ſed medelam. Sed & Blandina, quam paulò ante memorauimus, ſimili exemplo ad ſupplicia ſecunda reuocatur. Quę cum ſemiuiua penè, & in mortis quodam confinio poſita, iteratis fuiſſet pulſata cruciatibus, uelut è ſomno quodam ſubito euigilans, in memoria futurę beatitudinis uenit, & uoce conſtanti tanquam de excelſo & edito concionaretur apud populum: Multum (inquit) erratis ô uiri, quod putatis infantum uiſceribus ueſci eos, qui ne mutorum quidem animalium carnibus utuntur. Et ſic in confeſſione perdurans, iterum numero martyrum ſocia retruditur.

Blãdina ad tormenta reuocatur.

Accuſabantur Chriſtiani quod infantum uiſceribus ueſcerentur.

Veteres Chriſtianos à carnibus abſtinuiſſe.

Vt martyres quandiu habebantur in uita, omnes qui in perſecutione lapſi fuerant, reuocabant. Cap. II.

SEd poſteaquam per beatorum martyrum patientiam tyrannica euanuere ſupplicia, alijs rurſus diabolus machinis oppugnare parat famulos Dei, quo ſcilicet afflictione carceris, & pœnali ſqualore cõſumpti, ac ſeptimo (ut dicunt) puncto in neruo pedes contra quàm credi fas eſt, diſtenti, in intimo tenebrarum loco, per omnia pœnarum genera quæ furentium ſęuitia excogi-

B tare poterat, deperirent. Quàmplurimi ergo hoc genere in ergaſtulis conſumuntur, Domino ſuſcipiente eorum huiuſcemodi exitum, quibus nec ibi defuit diuinæ maieſtati auxilium. Aliquanti etenim ex his qui ſęuiſſima tormenta pertulerant, nec humanæ aliquid medelę permiſſi ſunt conſequi, mirum in modum uirtute Domini conualeſcere, & ſubitã mentis alacritatem ad deſperatum corporis robur recuperare cœperũt: ita ut cohortatione ſua cæteros ad patientiam confirmarent. Et impatientes erant pœnarum illi magis, qui nuper fuerant correpti, & quorum corpora nondum tormenta ſolidauerant: illi denique erant, qui fœtoris horrore, & cõcluſionis tenebris necabantur. Verum beati Photini Lugdunenſis epiſcopi glorioſam martyrij confeſſionẽ, fas non eſt ſilentio præterire. Qui cum nonagenario maior eſſet ætate, & corpore utpote illius ęui inualidus, cætera pene iam mortuus, ſolo martyrij amore uiuebat. Ducitur ad tribunalia, imò potius defertur, ſenio & languore reſolutus. Cuius ad hoc ſolum anima ſeruabatur, ut Chriſtus per eam magnificentius in fragili corpore triumpharet. Statuitur interea ſenior pro tribunalibus impiæ plebis. Vndique clamor attollitur, hunc ipſum eſſe inſonant Chriſtũ. Dum uerò à præſide interrogatur, quiſnam eſſet Chriſtianorũ Deus, reſpondit: Si dignus fueris ſcies. Hinc uero cunctos uelut rabies immenſi cuiuſdam furoris inuaſit, ita ut qui propè aſtabant pugnis, alij calcibus ſubigerent ſenem, nec grauitati, nec ętati aliquid reuerentię deferentes. Illi uerò qui longius erant, quicquid furentibus teli ueniſſet in manus, eminus iacebant: ita ut unuſquiſque ſummi ſibi eſſe delicti duceret, niſi aliquid in ſenem ſceleris intuliſſet. In hoc etenim uindicandos Deos ſuos eſſe credebant. Quem cum ſemineçem proieciſſent in carcerem, incontaminatum paulò poſt ſpiritum reddidit. Per idem tempus immenſa quædam ei diſpenſatio procuratur, & miſericordia ex inſperato Chriſti Domini arte conquiritur. Quod nunquam ferè prius à perſequutoribus geſtum meminimus: omnes hi qui primò comprehenſi negauerant fidem, correpti traduntur in carcerem: & quo

infelicibus

Septimo puncto in neruo diſtẽti. prouerb.

Moriuntur in carcere.

An. do. 169

Photinus Lugdunen. epiſcopus, quẽ Sophronius uocat ποθεινόν.

Photinus moritur in carcere.

A tur,animabant: & ipſi nondum martyres, cohortationib.ſuis plurimos martyres faciebant. Ex quo magnum gaudium matri naſcebatur eccleſiæ, uidenti ſuos filios, qui pene iam decidiſſe uidebantur in mortem, per hos reparari ad uitam: & monitis eorum multi qui iam negando uelut aborſum quoddam effecti fuerant, quaſi iterum parturiebantur, & Chriſtus in eis iterum reformabatur. Docebantur enim ab his, quia Deus non uult mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Igitur cum à Cæſare reſcriptum fuiſſet, ut perſiſtentes quidem punirentur, negantes autem dimitterentur: die quodã celeberrimo, in quo ex omnibus prouincijs coeuntes, nundinas apud nos agere ſolent, in ipſo frequentiſſimo conuentu tribunal aſcendens, preparari ſibi iudex Chriſtianos, & introduci ad ſupliciorum pompam prebendam cunctis qui aderant, iubet. Rurſum itaq; cruces, rurſum pœnę, rurſum tormenta reparantur. Et ſi qui forte ciues Romani reperti ſunt, hos plecti capite decernit, cęteros uero beſtijs tradi. Ingens tamen ab omnibus gloria Chriſto conferebatur, pro his qui ante negauerant, & dimitti neq; negantes potuerant: nunc uerò, cum negantibus uenia præſtaretur, in confeſſione perſiſterẽt, & de perditionis grege reuocati, numero martyrum iungerentur. Igitur cum erga ſupradictos quæſtio haberetur, Alexander quidam genere Phryx, medicus diſciplina, uir religioſus & prudens, & uitæ ac morum probitate cunctis charus acceptusq;, amore Dei concitatus, cum aſſiſteret tribunali, nutibus hortabatur ad confeſſionem eos in quos quæſtio agitabatur: ita ut omnibus qui aſtabant, palàm fieret quid animo gereret. Cumq; id populi notauiſſent, indignantes maximè pro his, qui quod prius negauerant, rediuiua nunc confeſſione reuocabant, conclamauerunt aduerſum Alexandrũ, hæc ipſo inſtigante committi. Qui iuſſus à præſide in medium ſtatui, & quis eſſet interrogatus,
B Chriſtianum ſe eſſe libera profeſſione teſtatur: quem continuò præparandum beſtijs cõdemnauit. Et poſtera die ſimul cum Attalo producitur. Quem contra præceptum Cęſaris gratificari populis uolens, etiã ipſum beſtijs tradi iuſſit. Sed cum ferarum nulla, ſanctorum corpora contigiſſet, omnibus eos uerberum cæterarumq; pœnarum ſupplicijs cruciatos, ad ultimum in conſpectu populi in medio arenæ iugulari iubet, beato Alexandro in omnibus quæ perpeſſus eſt pœnis, ne unũ quidem penitus proferente ſermonẽ, ſed ab initio uſque ad finem intra ſemetipſum ſemper cũ Deo loquente, & in laudib. eius ac precib. permanente. Attalus uerò cũ prunis ſubteriectis in ſella ferrea torreretur, cumq; nidor aduſtę carnis ad nares & ora inſpectantis populi perferretur, uoce magna exclamat ad plebem: Ecce hoc eſt homines comedere, quod uos facitis: quid à nobis uelut occultum inquiritis facinus, quod uos aperta luce committitis? Nos enim neque comedimus homines, neq; aliud quid mali agimus. Et cum interrogaretur, quod nomen habet Deus? reſpondit: Qui plures ſunt, nominibus diſcernuntur: qui unus eſt, non indiget nomine. Poſt hos nouiſſimo iam munerum die Blandina rurſus inducitur cum Pontico annorum fere quindecim puero, quiq; & in piorũ cruciatib. iuſſi fuerãt ſemper aſtare, quo magis cæterorum uidentes ſupplicia terrerentur. Statuuntur ergo in medium, & iubentur iurare per deos. Illi uerò econtrario nullos eſſe aiebãt iſtos, per quos iurare cogerentur. Cumq; alijs compluribus uerbis exprobrarent gentium deos, inſanire magis in eos cœpit populi multitudo, neq; teneram pueri ætatem, neq; ſexum fœminę miſerantes, ſed per omnia tormentorũ genera quaſi quodam eos circulo peragentes, nihil deeſſe pœnis patiebantur quod crudelitas inueniſſet. Tunc Ponticus maximum patientię robur materna cohortatione ſuſcipiens, & perſeuerans in cõfeſſione fidei, impollutũ ſpiritum reddit. Beata uero Blandina ultima omnium, uelut omniũ nobis mater, premiſſos ad martyrij coronam filios, inſequi iam ſecura feſtinat, exultans & ouans, uelut ad thalamũ ſponſi inuitata, & ad nuptiale conuiuium. Ex quo fiebat,

Ezech. 33.

Dies nundinarum.

Alexander

Attali cum prunis torretur uox.

Blandina. Ponticus.

bat,ut in uerberibus tripudiaret,& craticulis exuſta gauderet : ac tam hilaris A
uideretur & lęta,quaſi inter dapes regias accubaret. Poſt hoc ad beſtias traditur,ſed ab his intacta perdurat. Inde etiam aliud excogitatur crudelitatis genus,ut reti conſtricta obijceretur tauro ferociter inſtigato. A' quo cum fuiſſet innumeris ictibus laceſſita,& toto arenæ ambitu iactata,nihil penitus læditur, ſed permanet læto (ut ſemper) uultu, mente conſtanti, ſpe ipſa & animi præſumptione cum Chriſto colloquens. Ad ultimũ iugulari gladio iubetur, ſtupentibus etiam ipſis impijs,& dicentibus,quòd nunquam fuerit fœmina,quę tanta & talia ferre potuerit. Sed ne ſic quidem ſatietem aliquam capere crudelitas quiuit. Antiqui etenim ſerpentis uirulentia cõcitati, feri ac barbari mores manſueſcere neſciebant. Ex ipſa quippe ſanctorum patientia,ſęuior eis cõtentionis rabies accendebatur:& uelut pudore quodam fatigabantur, quod maior ineſſet cruciatis,quàm cruciantibus uirtus. Et ex hoc ad nefanda odia iudex ſimul inſtigabatur & populus, ut ſcriptura impleretur, quæ dicit: Iniquus adhuc iniquè agat,& iniuſtus adhuc faciat iniuſte. Igitur inaudito ſæuitiæ genere,eorum qui necabantur in carcere corpora canibus iubebãtur exponi,adhibita ſimul cuſtodia die noctuq́;,ne quis collectas reliquias, humanitatis intuitu traderet ſepulturę. Sed ſi quid forte uel beſtijs,uel igni reliquum ex corporibus martyrũ fuerat,ipſaq́; cum trũcis ſuis capita punitorũ in ſepulta per cuſtodiam militum ſeruabantur:& quærebatur,ſi quid ultrà poſſet humana crudelitas,etiam in eos qui iam uitæ huius limen exceſſerant. Exultabant tamen gentes magnificantes ſimulacra ſua, quorum uirtute datam in illos uindictam dicebant. Si quis uero inter ipſos paulo mitior uel humanior uidebatur, Vbi nunc eſt,aiebant,Deus eorũ? Et quid profuit eis iſta religio, pro qua etiam animas poſuerunt? Igitur apud illos erat uarium iſtud inſultationis genus. Apud nos uerò ingens luctus habebatur,pręcipuè quod nõ poſſemus corpora humi tradere: quippe quibus nec noctis tẽpore aliqua ad hoc opportunitas præbebatur, neq; munerib. ſuadere cuſtodes,neq; precibus,aut ullo alio genere copia erat. Ita attentè & ſollicitè curabant, ne daretur extremis oſſibus ſepultura. Poſt aliquot autem dies cum nullam ſepeliendi gratiam præſtitiſſent, incenſa oſſa martyrum , & in fauillam redacta, cum reliquo terræ puluere in Rhodanum fluuium diſperſere,ne uſquam reliquiæ eorum reſiderent:quaſi uerò hoc agentes, Deum uincerent,& (ſicut dicebant) ſpem eis per hoc reſurrectionis adimerent. Sperantes enim (aiebant) de ſepulcris quandoq; ſe eſſe reſurrecturos, idcirco noua neſcio qua ſibi perſuadente ſuperſtitione læti ſe tormentis mortibusq; ſubijciunt. Nunc uideamus, ſi reſurgent,& ſi poteſt eis adeſſe Deus eorum,& eripere eos de manib. noſtris. Hæc ſunt quæ illis temporibus geſta, ex epiſtola fratrum Lugdunenſium declarantur. Ex quibus quid etiam per cęteras prouincias geri potuerit, coniectura capiendum eſt. Referuntur adhuc in ipſa epiſtola quædam etiam de humanitate & manſuetudine beatorum martyrum, quæ dignum puto ad hæc ſuis ſermonibus ſicut cætera ſociari. Qui(ut aiunt)ad imitationem Chriſti, qui cũ in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe ęqualem Deo,in tanta gloria poſiti,& ſemel atq; iterum ac frequentius martyres facti,poſt beſtias, poſt ignes & laminas neq; ſe ipſi martyres dicebant,neque alijs ita ſe appellantibus indulgebant:ſed ſi fortè aliquis uoſtrũ,uel in epiſtola,uel in ſermone eos martyres nominaſſet,increpabant acrius: dicentes,quod hęc appellatio ſoli Chriſto debetur, qui ſolus fidelis ueritatis eſt martyr, & qui primogenitus eſt ex mortuis,& autor uitæ ęternæ:uel certè illis ſolis aptum hoc eſſe uocabulũ qui poſt bonam confeſſionem de hac uita diſcedere & pergere meruerunt ad Deum. Nos autem (aiebant) humiles & egeni, optamus ut ipſa ſaltẽ in nobis confeſſio tuta permaneat. In quod etiam cęteros fratres cũ lacrymis obſecrabant, ut pro eis Dominum precarentur, quo perfectę confeſſionis ſignaculũ martyris

Blandina gladio iugulatur. — *Dan. 12.* — *Limẽ uitæ.* — B — *Abijciũtur cineres in Rhodanũ.* — *Philip. 2.* — *Modeſtia martyrum.* — *Coloſſ. 1.* — *Perfecta profeſſio ſignaculum martyris.*

A tyris mererentur accipere. Et tanta in eis humilitas erat, ut cum rebus ipſis eſſent iam martyres, nominis tamen iactantiam fugerent. Apud Gentiles uero cum omni fiducia cõſiſtebant, nobilitatem animæ per contemptum iniuriç & ſuppliciorum demõſtrantes. Erant ergo inter fratres humiles, inter perſecutores elati: ſuis mites, aduerſarijs terribiles: Chriſto ſubiecti, diabolo erecti. Humiliabant ſe ſub potentiſſima manu Dei, per quam nunc ſublimius exaltati ſunt: placabant omnes, accuſabant neminem: ſoluebant cunctos, ligabant nullum. Orabant etiam pro perſecutoribus ſuis utentes ſermoni ſancti Stephani primi martyris, dicẽtes: Domine, ne ſtatuas illis hoc peccatũ. Aduerſum quos eo uehementiora diabolus prælia concitabat, quòd per nimiam charitatem, quam habebant in Chriſto Ieſu, etiam eos qui lapſi fuerant, & quos iam ſe immanis illa beſtia abſorbuiſſe crediderat, rurſum uiuos de internis eius uiſceribus educebant: et uelut matres erga paruulos ſuos, ita erga eos totis profuſi miſerationũ uiſceribus inhærebant, omnipotenti Deo effundentes pro ipſis fontes & flumina lachrymarũ: uitam petebant eis à Deo, & tribuebatur eis. nec ſibi gratum iter ducebãt eundi ad Dominum: uel lætam putabãt martirij fore coronam, ſi partem membrorum ſuorũ de eccleſijs raptam, uelut ſpolia quędam detentari à diabolo permiſiſſent. Super omnia aũt pacem & ipſi diligebant, & nobis ſeruare mandabant. nec aliam ſibi, niſi per pacem uiam ad martyrium cõſtruebant, cauentes ne ullam poſt ſe diſſenſionem fratribus, nec eccleſiæ matri mœſtitię derelinquerẽt: ſed pacem ſemper habendã, pacem fratribus cuſtodiendam, & charitatem præcipuè tenendam, quæ eſt unitatis & concordiæ uinculũ, cõmonebant. Hæc non inutiliter (ut opinor) à nobis ad ædificationem legentiũ memoriæ tradita ſunt, quæ ex tantorum uirorũ autoritate deſcendũt, propter eos qui tumidi & inflati aduerſum fratres feruntur: & ſi qui

1.Pet.5.

Acto.7.

Pax.

Charitas quid.

B forte titubauerint, miſerationum Chriſti uiſcera ab eis putãt penitus excludẽda. Refert adhuc in eadem ſcriptura et alia narratio, quam cognitionis cauſa his inſerere dignũ putaui. Alcibiades quidam erat in numero eorum, qui pro Chriſto uincti tenebantur. Hic uitam ſatis arduam & auſterã gerebat, nihil cibi uolens accipere, ſed tantum ſale & pane cũ aqua utebatur. Cumq; hunc uitæ rigorem uellet etiã in carcere poſitus obtinere, Attalo poſt primam cõfeſſionem ſuam quam in amphitheatro cõfeſſus eſt, reuelat, quia non rectè faceret Alcibiades, creaturis Dei & ipſum non uti, & alijs formam ſcandali derelinquere. Quibus cognitis, Alcibiades cœpit omnia cum gratiarũ actione percipere: quia quę illi reuelabat ſpiritus ut doceret, & huic ut ſequeret, idem ſpiritus perſuadebat. Sed de his finis ſit. Igitur Mõtanus, & Alcibiades, & Theodotus, in Phrygiæ partibus tunc primùm apud quàm plurimos in prophetarũ opinionem uenerũt. Et quia per illud adhuc tempus multæ etiã aliæ uirtutes & gratiæ, in diuerſis eccleſijs per donũ ſancti ſpiritus miniſtrabantur, facilè ac commodata eſt fides, etiam his potuiſſe prophetię gratiam dari. Cumq; plurima inter fratres diſſenſio fuiſſet exorta, rurſum eccleſię Galliarũ iudicium ſuũ & ſententiam de his quoq; cum omni reuerentia et rectæ fidei expoſitione decernũt, epiſtolas martyrũ qui apud eos cõſummati fuerant proferentes, quas illi in uinculis poſiti, per Aſiam & Phrygiã fratribus cõſiſtentibus ſcripſerant & Eleuthero urbis Romæ epiſcopo, de pace cũ eccleſię cõmonentes: quin etiam Irenæum presbyterum tunc adhuc eccleſię Lugdunenſis, ſupradicto urbis Romę epiſcopo commendabant, teſtimonium uitæ eius perhibentes, ſicut ipſorum etiam uoces quæ infrà ſcribuntur, oſtendunt.

Alcibiades.

Montanus. Theodotus.

Irenæus presbyter Lugdunẽſis eccleſiæ.

Vt martyres Irenæum ſua commendatione proſequantur. Cap. IIII.

Al. Auere. Epiſtola martyrum laudẽ continens

VALERE TE IN DEO ITERVM ET SEMPER optamus pater Eleuthere.

ROgauimus fratrem & ſocium noſtrũ Irenæum hæc tibi ſcripta deferre, quem deprecamur ut habeas commendatum. Aemulator namq; eſt Te-

ſtamenti Chriſti. Scimus enim quod ſolus officij gradus non facit aliquem iuſtum, quo tamen iſte rex utitur in præsbyterio, ſed plus eum ex uitæ merito commendamus. A

Enumerant etiam poſt hæc diuerſorum martyrum glorias, quanti ferro cæſi, quanti beſtijs, quanti ignibus, quāti etiam ſqualore carceris abſumpti ſint. Quæ ſi quis uult plenius noſcere, ipſas ex integro requirat epiſtolas.

Quemadmodum ſub Marco Aurelio Cæſare, noſtrorum precibus exauditis, pluuiam præſtiterit Deus. Cap. V.

Marcus Aurelius Cæſ. IGitur Antonini temporib. quibus hæc geſta referuntur, Marcum Aurelium fratrem eius Cęſarem bella inferentē Germanis ac Sarmatis, tradunt hiſtoriæ, cum ſiti eius periclitaretur exercitus, æſtuantem & quęrentē quid facto opus eſſet, reperiſſe in legione quadam milites Chriſtianos: quibus (ſicut ut noſtris mos eſt) flexis genibus obſecrantibus, exaudiſſe Deū ſupplicationes eorum, & ſubito contra omniū ſpem largiſsimis imbribus profuſis, exercitus quidem periclitantis, pro quo orauerant Chriſtiani, ſitim ſedatam: hoſtes uero qui iam exitialiter imminebant, fulminibus crebris & cœlitus prolapſis ignibus effugatos. Quod factū refertur quidem & ab hiſtoricis gentiliū: ſed quòd noſtrorum id orationibus impetratū ſit, non refertur: quippe apud quos etiam cętera miracula quæ à noſtris geſta ſunt, nō habent fidem. Noſtrorum uero & Tertullianus hæc memorat, & apud Græcos Apollinaris, qui etiam ipſam legionē pro inſignis facti miraculo mutato nomine uocitatam dicit ab Imperatore fulmineā. Tertullianus uero Marci Imperatoris epiſtolas etiam nunc haberi dicit, quibus de his apertius indicatur. Sed nos iam ex hoc ad hiſtoriæ ordinem redeamus. Igitur Photino nonageſimo uitæ ſuæ anno, cum cæteris Galliæ martyribus cōſummato, Irenæus Lugdunenſis eccleſię ſuſcepit ſacerdotiū. Quem Irenęum Polycarpi auditorē in pueritia comperimus. Hic in tertio aduerſum hæreſes libro, Eleutheri epiſcopi temporibus (q tempora nunc habemus in manibus) ſcribere ſe opus illud indicat his uerbis. B

Lege Tertullianū in Apollogetico ca. 5. Et in li. ad Scapulā.

Ireneus.

An. Do. 170.

Enumeratio epiſcoporum qui fuerunt Romæ. Cap. VI.

FVndata igitur et ędificata eccleſia, beati apoſtoli Lino officiū epiſcopatus iniungunt. Cuius Lini Paulus in epiſtola ad Timotheum meminit. Huic ſuccedit Anacletus, poſt quem tertio loco epiſcopatū ſuſcepit Clemens. Hic autem cum beatis apoſtolis fuit, & cum ipſis uitam ſemper exegit, atq; ab ipſis inſtitutus, recentem gerebat traditionis eorum memoriam, & prædicationis eorū formā ſemper habebat in oculis. Sub hoc ergo Clemente ſeditio nō modica exorta eſt apud Corinthū inter fratres, ita ut ex perſona Romanę eccleſiæ ſcriberet ipſe Clemēs ad Corinthios epiſtolam neceſſariam, quæ eos reuocaret in pacem, & fidem eorum quę concuſſa fuerat, renouaret, exprimēs in ea apoſtolorum traditionem, quam nuper ab eis ipſe ſuſceperat. Et poſt aliquanta iterum dicit: Huic autem Clementi ſuccedit Euariſtus, Euariſto Alexander. Et poſt hunc ſextus ab apoſtolis ordinatur Xyſtus. Poſtquem Teleſphorus, qui & illuſtre martyriū duxit. Poſt hunc Hyginus, deinde Pius, poſt quem Anicetus. Huic ſucceſsit Soter, qui nunc duodecimo loco ab apoſtolis epiſcopatus obtinet ſortem, & eaſdem quas apoſtoli tradiderunt prædicationes diuinæ fidei integras illibataſq; cuſtodit.

Linus Romæ

Anacletus.

Clemens.

An. Do. 97.

Clemens Corinthijs ſeditione laborātibus epiſtolam ſcripſit.

Vt uſq; ad illa tempora per fideles miracula fierent. Cap. VII.

HAec Irenæus in ſupra dictis libris cōplexus eſt. Sed & in ſecundo nihilo minus eiuſdē operis libro, dicens etiam ſuis temporibus reliquias quaſdam diuinæ uirtutis in eccleſijs inueniri, hoc modo ſcribit: Abeſt autem lōge ab eis ut mortuum ſuſcitent, ſicut Dominus ſuſcitauit, & apoſtoli per orationes. Sed & fratres frequenter fecerunt hoc in plurimis eccleſijs, ita ut omni ſimul eccleſia congregata, ieiunijs atq; obſecrationibus multis ad Deū profuſis, cōuerteretur ſpiritus mortui, & redderēt homo uiuus per orationes ſanctoru

Reliquiæ diuinæ uirtutis in eccleſijs tēpore Irenæi.

A ctorum & iterum dicit poſt aliquanta: Quòd ſi Dominum per Phantaſiã dicent feciſſe hæc, ad prophetas ueniamus, qui hæc ab eo gerenda eſſe prædixerunt, & qui confirmarunt hunc eſſe filium Dei: propter quod & diſcipuli ſui in ipſius nomine, & ab ipſo accipientes gratiam, faciunt hæc ad ſubueniendũ ſaluti hominum, prout unuſquiſq; meruit. Alij namq; dæmones fugãt, & ita eos qui incurſati ſunt purgant, ut interdũ illi ipſi qui curati ſunt, credentes in eccleſia remaneant. Alij autem præſcientiam accipiunt futurorũ, & uiſiones propheticas uident. Alij infirmos manu ſuperpoſita reſtituũt ſanitati. Sed & mortui ab his aliquoties ſuſcitati ſunt, & permanſerunt nobiſcum per annos multos. Et quid plura? Non eſt numerus ſingularũ uirtutũ, quæ per uniuerſum mundum in eccleſijs Dei gerũtur, per gratiam & nomẽ Ieſu Chriſti ſub Pontio Pilato crucifixi. Quę tamen quotidie fiunt, non ob aliquam mũdi nationem, neq; ob pecuniæ quæſtum: ſed ſicut gratis gratia accipitur à Deo, ita gratis eadem miniſtratur. Et iterũ in alio loco idẽ Irenęus de his ita ſcribit: Sicut, inquit, audiuimus multos ex fratribus in eccleſia gratiam habentes prophetarum, & omnibus linguis loquentes per ſancti ſpiritus donũ, qui & myſteria & ſecreta Dei in manifeſtũ, cum expedit, proferunt. Hæc autẽ inſeruimus, ut oſtenderemus diuerſas ſancti ſpiritus gratias, uſq; ad illa adhuc tẽpora apud dignos quoſq; in eccleſijs perduraſſe: quoniam quidem in initijs polliciti ſumus, hæc nos in tempore prolaturos.

Dotes diuerſæ ſpiritus ſancti.

Quemadmodum Irenæus Canonem ſcripturarum diuinarum definiat, & de Septuaginta interpretibus. Cap. VIII.

SEd & de ordine Canonis diuinarum ſcripturarum, quid etiã ſupra dictis uir Irenęus ſentiat, ipſius nihilominus ſermonibus proferamus. Primò, inquit, de ſanctis Euangelijs uideamus. Matthæus quidem Hebræis propria
B eorum lingua conſcriptum edidit Euangelium, cum Paulus & Petrus in urbe Roma euangelizarent, atque eccleſiæ inibi fundamenta ſolidarent. Poſt quorum exitum Marcus, diſcipulus & interpres Petri, Euangeliũ quod ille prædicauerat, digeſsit in libro. Poſt hæc Ioannes diſcipulus Domini, qui & ſupra pectus eius recubuit, edidit Euangelium apud Epheſum urbem Aſiæ poſitus. Hæc in tertio ſuprà dicti operis libro. In quinto uerò de Reuelatione Ioannis ſcribens, & de numero nominis Antichriſti, hæc refert: Cum igitur hæc ita ſe habeant, & in omnibus rectis & antiquis exemplaribus iſte numerus inueniatꝰ, ſed & illi hæc eadẽ cõteſtentur, qui Ioannẽ uiderũt in corpore poſitum, & uerbum Domini prædicantem, quia numerus beſtię, ſecundũ Græcorum computum, & literas quæ in eodem cõſcribuntur. Et paulo pòſt iterum ſubiungit hæc: Nos ergo periculum incurrere nolumus, de Antichriſti nomine cõfidentius aliquid pronunciantes. Si enim oporteret hæc euidenter & palàm in hoc iam tempore prædicari, utique & per illum qui Apocalypſim ſcribit, nomen eius euidenter fuiſſet expreſſum: quia nec ipſa Reuelatio ante multum temporis facta eſt, ſed penè iam noſtra ętate prope finem Domitiani Cæſaris. Hæc nobis etiam de Apocalyſi uir ſupra memoratus expoſuit. Meminit autem primæ epiſtolę Ioannis, & primæ Petri, plurimaq; ex ipſis ſumit exempla. Necnõ & libellum qui dicitur Paſtoris, amplectitur, dicens: Bene ergo refert ſcriptura quę dicit: Primo omnium credẽdum eſſe, quia unus eſt Deus, qui omnia creauit, atque compoſuit. Vtitur autem & teſtimonijs de ſapientia Salomonis. Sed & apoſtolici cuiuſdam uiri (cuius nomen reticuit) ſermonum, quaſi memòriter meminit. Iuſtini quoq; martyris, & Ignatij memoriam facit: & ea quæ ſcripſerunt, producit in medium: & promittit ſe quoque aduerſus ſcripta Marcionis reſponſurum. Sed & de Septuaginta interpretibus diuinarum ſcripturarum, audi quibus referat uerbis: Deus, inquit, homo factus eſt, & ipſe Dominus ſaluauit nos. Qui dedit ſignum illud quod de uirgine ſcriptum eſt, & non ſicut quidam dicunt eorum, qui modò

Irenæi iudiciũ de diuinis ſcripturis.
Matthæus.
Marcus.
Ioannes.
Apocalypſis Ioannis.
Prima Ioan.
Prima Pet.
Li. Paſtoris.
Sapientia Salomonis.

Digitized by Google

auſi ſunt aliter interpretari ſcripturas,& aiunt: Ecce iuuẽcula in uentre concipiet & pariet filium,ſicut interpretatus eſt Theodotion Epheſius,& Aquila Pōticus,ambo Iudæi proſelyti: quos ſecuti ſunt Ebionitæ q dicūt Chriſtū de Ioſeph natum. Et poſt pauca iterum iſta ſubiungit: Prius enim, inquit,quàm Romanorum inualeſceret principatus,cum adhuc Macedones Aſiam poſsiderent,Ptolemęus Lagi filius, uolens bibliothecæ ſuæ,quam apud Alexandriam ex omnium ueterum Græcorum uoluminibus conſtruebat,maiorem gloriam quærere,petit etiam ab Hieroſolymis,ut Hebræas eorum ſcripturas in Græcā linguam interpretatas acciperet. At illi(ſubiecti quippe erant Macedonibus)electos,& in ſcripturis ſanctis eruditiſsimos,atque in utraque lingua peritiſsimos uiros ſeptuaginta presbyteros miſerunt ad Ptolemęum, in quo tamen Dei uoluntas & conſilium gerebatur. Tum ille ſingulorum uolens accipere documenta,& uerens ne fortè per interpretationē occultarent inſertam diuinis uoluminibus ueritatem,ſingulos à ſe inuicem ſeparat, & eadem ſeorſum poſitos interpretari iubet,eumq́ ordinem interpretandi in ſingulis quibuſque uoluminibus obſeruari: quoſque rurſum coram ſe in unū omnes reuocari,& conferre ad inuicem quæ ſinguli interpretati fuerant, facit. Et tunc Deus uerè glorificatur, & ſcriptura ſancta quòd uerè diuina eſſet,agnoſcitur. Omnes enim eadem iiſdem uerbis,iiſdemq́ nominibus ac ſententiis ſcripſerant,ab initio uſque ad finem: ita ut & ipſi qui aderant gentiles, agnoſcerent,quia Dei nutu ſcripturę tūc interpretatę ſunt. Et nihil mirum, ſi diuina prouidētia hoc ita fieri procurauit, cum & in ea captiuitate quæ populo acciderat ſub Nabuchodonozor rege,corruptis ſcripturis,cum poſt ſeptuaginta annos Iudæi ad patriam ſuam redirent in temporibus Artaxerxis Perſarum regis,inſpirauerit Deus Eſdram ſacerdotem ex tribu Leui,ut omnia priorum prophetarum uolumina ac uerba repararet,& reſtitueret populo legem,quæ per Moyſem fuerat data. Hęc Irenæus.

Theodotion Epheſius. Aquila Ponticus.

LXX. interpretes. Anno ante Christi nat. 255.

Enumeratio ſub Commodo ſacerdotum. Cap. IX.

IGitur decē & nouem annis Antoninus cum imperio perduraſſet, poſt exceſſum ſui,principatum Commodo dereliquit. Huius primo imperii anno Iulianus apud Alexādriam ſacerdotium ſuſcepit, Agrippino exactis duodecim annis in epiſcopatu defuncto.

Commodus Auguſtus. An. Do. 181. Iulianus Alexādriæ epiſcop.

De Pantæno philoſopho. Cap. X.

CVm per idem tēpus ſcholæ eccleſiaſticæ,& doctoris officio prǽeſſet,uir in omni eruditione nobiliſsimus Pantænus. Ex quo apud eos conſuetudo antiquitus tradita, uſq; in hodiernum permanet, diuinarum ſcripturarū doctores inibi ſcholæ eccleſiaſticæ haberi,uiros duntaxat in ſcientia & eruditione probatiſsimos. Huius ergo officii uelut autor quidam & dux, uir(de quo ſupra diximus)ſatis illuſtris habebatur,quippe qui etiam in philoſophis prius,qui Stoici appellantur,nobiliter floruiſſet. Cuius tantum ſtudii erga uerbum Dei,& tantum amoris fuiſſe traditur, ut etiam ad prædicandū Chriſti Euangelium omnibus gentibus quæ in Orientis ultimis receſsibus reconduntur, fidei & deuotionis calore profectus ſit, & uſque ad Indiam citeriorem,uerbum Dei prædicando peruenerit. Erant enim adhuc in illis temporibus Euangeliſtæ nonnulli, qui ad imitationem ſanctorum apoſtolorum in diuerſis orbis partibus oberrantes per gratiam Dei & animi ſui uirtutem, uerbum Dei & fidem Chriſti ignorantibus quibuſque gentibus inferebant. In quibus præcipuus & illuſtris Pantænus habebatur. Quem ferunt cum ad Indos perueniſſet, reperiſſe quod Bartholomæus apoſtolos apud eos fidei ſemina prima cōdiderit,& Matthęi Euangelium Hebręis ſcriptū literis dereliquerit: quod per idem tempus ſuprà dictus Pantęnus inibi repertum detulerit. Sed & in multis præterea aliis doctrinæ eccleſiaſticę ſtudiis apud Alexandriam claram,ſatis & nobilem uitam, optimo & admirabili fine cōcluſit, tam

Pantæni Stoici ardor docendi ſacras literas. An. Do. 181.

Euangeliſtæ gentiū remotarum.

uiua uoce

A uiua uoce diſcipulos inſtruens, quàm librorum monimentis etiam poſteris theſauros ſcientię derelinquens.

De Clemente Alexandrino. Cap. XI.

Clemens Alexander Pantæni diſcipulus.

IN huius diuinarum eruditionũ ſcholis quàm maximè effloruit apud Alexandrinã Clemens eodem uocabulo, quo & ille in urbe Roma apoſtolorũ & ſucceſſor & diſcipulus uocitatus. Deniq; ipſe hic Clemens in ſeptimo Diſpoſitionum libro, Pantæni tanquam magiſtri & præceptoris ſui mentionem facit. Sed & in primo libro ϛρωματῶν, hunc eundem deſignat, in eo loco ubi enumerat, quod plures apoſtolicæ prædicationis repererit uiros, hæc dicens: Mihi quidẽ cõmentarij huius operis, non ad oſtentationẽ ſcribuntur, ſed ad cõmemorationem ſenectæ, & ad obliuionis remedium, quo ſcilicet in his ſit mihi adumbratio quædam rerum magnificarũ, diuinorumq; uerborum, quę audire merui à uiris ſanctis et beatis, quorũ ab alio apud Achaiã, ab alio apud Syriam, ab alio uerò in Oriẽte, & maximè apud Palæſtinam inſtitutus ſum à quodam ex Hebręorum origine ueniente. Ad ultimum aũt in Ægypto magiſterio uſus ſum uiri, uirtutis & ſcientiæ merito omnibus præferendi, poſt quem uelut theſauro in abſcõditis reperto, aliud quærere ultrà ceſſaui. Et illi quidem diuinæ doctrinæ ueritatẽ mihi, quæ ſibi ab ipſis ſtatim primis autoribus Petro & Iacobo, ac Ioanne & Paulo ſanctis apoſtolis, tradita fuerat, tanquam patres filio cõmendarunt. Sed pauci patribus ſimiles filij. Tamen Deo fauente per ipſos in nobis apoſtolici germinis plantata ſunt ſemina.

De epiſcopis Hieroſolymorum. Cap. XII.

An. Do. 180.

Narciſſus Hieroſolymorũ epiſcopus

Epiſcopi Hieroſolymorũ ex gentibus.

PEr idem tempus, eccleſiæ Hieroſolymorum Narciſſus præerat qui famæ merito noſtris adhuc temporib. celebratur, quintamdecimã poſt eos qui ex circũciſione fuerant ſucceſsionẽ uſq; ad tempora Adrianę obſididionis adducẽs. B Primum namq; inibi ex gentibus epiſcopum fuiſſe indicauimus Marcum, poſt quem Caſsianum, inde Publium, poſt hunc Maximum, & ſic Iulianum, poſt quem Gaim, & iterum alium Iulianũ, Capitonem quoq; & Valentem, inde Dolicianum, poſt quem uigeſimumſextũ ab apoſtolis Narciſſum.

De Rhodonis & Marcionis ſecta. Cap. XIII.

VErum etiam ea tempeſtate Rhodon quidam ex Aſiæ prouincia oriundus, ut ipſe ſcribit, in urbe Roma eruditus à Tatiano, cuius in ſuperioribus inter cæteros ſcriptores meminimus, libros quàm plurimos, & maximè contra Marcionis hæreſim ſcripſit, quẽ aſſerit idem Tatianus in diuerſas ſciſſam eſſe ſententias. Sed & qui, & ob quam cauſam ex eadem hęreſi ſciſsi ſint, ipſe per hæc uerba deſignat: Propterea, inquit, etiam inter ſemetipſos diſcordant, quia id affirmare cupiunt, quod non poteſt ſtare. Ex eorum namq; grege eſt Apelles, qui abſtinentiæ & ſenectutis prærogatiua uſus, unũ quidem omnium fatetur eſſe initium, prophetas tamen contrario ſpiritu aſſerit inſpiratos, ſequens perſuaſionẽ uirginis cuiuſdam actæ ſpiritu dæmonis nomine Philumenę. Alij autem, ſicut ipſa nauta Marcion, duo eſſe principia introducũt, e quibus eſt & Potitus & Baſiliſcus. Qui & ipſi ſecuti ſunt quidem Ponticum lupum: ſed non inuenientes exitum rerum, ſicut nec ille quidem, ad ea quæ putarunt eſſe faciliora cõuerſi ſunt, & duo principia introduxerũt, abſque ullis hoc probationibus cõfirmãtes. Alij quoq; ex eiſdem rurſus in deterius deuoluti ſunt, non ſolum duo, ſed tria principia, & tres naturas cõfirmantes. Quorũ princeps & autor eſt Syrenus, ſicut ipſi defenſores dogmatis huius dicũt. Sed & ipſe deſcribit ut congreſſus ſit cum Apelle, ita referens: Nã & Apelles ſenex habuit nobiſcũ ſermonem, & multa mala docere cõuictus eſt. Vnde & aſſerebat, nõ oportere omnino fidei diſcuti rationem, ſed unum quemq; debere in eo quod credidit, permanere. Salutem namq; eſſe his qui in crucifixum ſperant, tantum ut in bonis operibus inueniantur: manifeſtè tamen decernebat de Deo, ſicut prædiximus, unum eſſe principium, ut & nos

Apelles.

Syrenus.

dicimus. Et inde exponens omnem eius ſententiam, introducit etiam ipſe ſuum ſenſum. Dicebam autem, inquit, ad eum: Vnde tamen oſtẽdimus unius principij rationem? aut quomodo hęc aſſeratur, ediſſere. Tum ille: Prophetiæ quidem (aiebat) ſemetipſas coarguunt, quia nihil omnino continent ueritatis, ex eo quod inter ſe inuicem diſcordant, & utique falſæ ſunt, quæ ſibimetipſis aduerſantur. Quomodo autem ſit unum principium, ſe quidem ſcire denegabat, ita tamen ſibi uideri. Cumq́ adiuraretur a me, ut quod uerum eſt diceret, ſacramento confirmauit ſe neſcire, quomodo unus ſit ingenitus Deus, ſed tantummodo credere. Tum ego deriſum planè eum & notarum habui, qui ſe doctorem profitetur eorum quæ ſe ignorare fateretur. In eodẽ quoq; opere refertur, Calliſtion quidã in urbe Roma diſcipulus extitiſſe Tatiani, qui ſcripſit compoſitum eſſe à Tatiano propoſitionum & quæſtionum librum, in quo omnia quæ obſcura ſunt & difficilia in ſcripturis diuinis, abſoluat. Sed idem Rhodon in commentarijs ſuis propoſitiones eius prolaturum ſe & confutaturum promittit. Eſt autem eiuſdem & in Hexemeron cõmentarius, in quo refert quod Apelles quàm plurima aduerſus legem Moyſi conſcripſerit impia, & aduerſum totam legẽ blaſphemas protulerit uoces, coarguens ut ſibi uidebatur, & deſtruens ea quæ ſcripta ſunt.

Calliſtion diſcipulus Tatiani. Liber propoſitionum & quæſtionum Tatiani.

De pſeudoprophetis Cataphrygarum. Cap. XIIII.

HAec & multa alia ex ſuprà dicti ſcriptoris comperimus libris. Cum tamen hoſtis humani generis ad ſalutem hominũ debellandã nihil uſquã ocij gerit, ſed diuerſas & uarias hæreſes per ſingula quæque ſuſcitat loca: in quibus maximũ ſui generis ſerpentẽ, apud Aſiam Phrygiamq; producit Mõtanum qui ſe nominaret Paracletum: & cum eo mulieres Priſcam & Maximillam, quas prophetiſſas, uelut ex ipſius factas inſpiratione iactabat.

De ſchiſmate quod ſub Blaſto factum eſt Romę. Cap. XV.

SEd in urbe Roma Florinus quidam gradu presbyteri de eccleſia lapſus unà cum Blaſto ſocio criminis & furoris, plurimos de eccleſia in ſuum barathrum deducebãt, noua aduerſum ueritatem figmẽta machinantes. Sed aduerſum hæreſim Cataphrygarũ ſcutũ ualidiſsimũ protulit Apollinaris Hierapolites, de quo ſupra memorauimus. Alijq; quàm plurimi ad id locorũ & eruditiſsimi uiri aduerſus eos pro ueritatis defenſione certarunt, qui etiã nobis ad hiſtoriæ textum monimenta ualidiſsima reliquerunt. Interim (ut diximus) Apollinaris ſcribens aduerſum hanc hæreſim, & deſignans in præfatione, quod per eccleſias Galatiæ, uicinarumq; prouinciarum digrediẽs, & plurimos ab eis irretitos uidens, multos quidem, & coràm diſputando correxit: rogatus tamen a fratribus, etiam hæc ad ipſos ſcripta tranſmiſerit. In quibus poſt aliquanta, cum autorem hæreſis deſignaſſet, progrediens etiã hęc addit.

Claudius Apollinaris aduerſus Montanum.

Quæ Montano, cæteris pſeudoprophetis ferantur. Cap. XVI.

An.Do. 1vt.

ORigo (inquit) huius hæreſis, quæ aduerſum eccleſiam nuper exorta eſt, inde deſcendit: Vicus quidam eſſe dicitur apud Myſiam Phrygiæ ciuitatem, qui appellatur Ardabau, in quo aiunt Montanum quendam nomine, qui nuper ad fidem Chriſti uenerat, ſub Grato Aſiæ procõſule, cupiditate nimia primatus accenſum, contrarijs ſpiritibus in ſemetipſo locum dediſſe, ac repente in quodam exceſſu mentis effectũ, & uelut ſpiritu actum proloqui cœpiſſe noua quædam & diuerſa ab his, quæ ex ſucceſſione maiorũ eccleſiæ tradita fuerant, uelut prophetali ſpecie proferentem. Quę cum ita fieri uiderent hi, qui per idẽ tempus aderant auditores, alij eum uelut dæmone repletũ, & erratico perflatũ ſpiritu ad decipiẽdos populos iudicãtes obiurgabãt, & proloqui omnino prohibebant, memores Dominici præcepti, & cõminationis eius, qua iubet obſeruari à falſis prophetis. Alij autẽ uelut ſpiritu ſancto repletum, & prophetiæ gratia donatum putabant: & immemores Dominici præcepti, erratico & ſeductori ſpiritui eatenus indulgebant, ut etiam prouocare

cum ad

A eum ad dicenda aliqua delectarentur. Et hoc fiebat arte diabolica, qua in diſciplinatis perditio parabatur. A quibus Montanus cum ſupra quam dignum eſt in ueneratione haberetur, in tantum temeritatis progreſſus eſt, ut etiam duas quaſdam mulieres inſani ſpiritus, quo ipſe replebatur, participes ſibi faceret, & ad inſaniendum ſecum pariter edoceret, quo facilius uterque ſexus in errorem per utrunque caperetur. Hic iam beatificare eos, qui ſibi familiarius adhærebant, & promiſsionum magnitudine tumidos reddere: interdum etiam obiurgare quoſdam, uti ne in omnibus adulatores deprehenderentur. Tamen perpauci erant ex Phrygibus, qui eorum deciperentur inſania. Quibus & perſuadebat, uniuerſam eccleſiam, quæ per orbem terræ eſt, blaſphemare: & non ſolum nihil ei deferre reuerentiæ, ſed ne limen quidem eius incedere. Frequenter tamen aduenientibus ex Aſia fratribus, ueſani & contra fidem Chriſti bacchantes confutati, ut hæretici & corruptores ueritatis, ab eccleſiæ conuentu & ſocietate depulſi ſunt. Hæc in libro primo ſcribens, & per omne operis ſui corpus fraudes hæreſis in ſingulis quibuſque conuincens, in ſecundo quoque uolumine de eiſdem etiam hæc ſcribit: Quale eſt autem, inquit, quod prophetarum percuſſores nos uocant, pro eo quòd inſanas eorum non ſuſcipimus phantaſias? Dicunt enim hos eſſe quos promiſerit Dominus ad populum ſuum, ſe eſſe miſſurum prophetas. Reſpondeant ergo nobis, ſi à Deo miſsi ſunt prophetæ, Montanus & mulieres eius, quis eorum à Iudæis perſecutionem paſſus eſt? Aut quis occiſus eſt? Vel quis eorum pro nomine Domini tentatus eſt, & ante reges & præſides ſtetit? Aut quis in ſynagogis Iudæorum flagellatus eſt, uel quis lapidatus eſt? Quin imò & è contrario traditur, quod finem uitæ exemplo Iudæ traditoris acceperint. Dicuntur enim ipſo dæmone, quo inſpirabantur, adigente, diuerſis quique temporibus uitam laqueo finiſſe.

B Illum uerò admirabilem uelut prophetiæ ipſorum primogenitum Theodotum nomine, tradunt quodam tempore uiſum ſibi eſſe, uelut in cœlum aſſumi, & ſe credidiſſe ſpiritui erroris, quo euectus in excelſum, et inde deductus ad terram, finem uitæ exitu peſsimo terminarit. Sed hæc ipſi de Montano & Theodoto ac mulieribus ita geſtum negant, tamen à pluribus affirmatur. Quid tum? inter negantes & confirmantes nos rei fidem relinquimus in medio. Idem poſt aliquanta ſubiungit etiam hæc: Sed & ſancti epiſcopi probatiſſimi uiri, qui per idem tempus fuerunt, Zoticus de Comana, & Iulianus de Apamia, aggreſsi cohibere ſpiritum qui loquebatur in Maximilla, iuſſerunt Themiſonem obturare os eorum, & excludere uocem falſi & erratici ſpiritus. Quod & ita factum eſt. Et iterum coarguens falſam fuiſſe Maxillæ prophetiam, quæ bella quàmplurima imminere prædixerat, his utitur uerbis: Et quomodo non eius mendacium euidenter arguit? Tredecim namque iam exacti ſunt anni uſque ad præſentem diem, ex quo mortua eſt mulier iſta, & nuſquam prorſum, uel priuatim, uel publicè bellum aliquod exortum eſt. Sed & Chriſtianis per Dei miſericordiam pax iugis & firma perdurat. Sed & in tertio libro, de his qui ſe iactabant, quòd multi martyres ex eorum hæreſi extitiſſent, hæc dicit: Cum, inquit, in omnibus quæ ſuprà diximus conuicti, nihil reſpondere potuerint, ad martyres confugiunt, dicentes, multos ſe habere martyres, & hoc eſſe indicium, quòd uerus ſit apud eos propheticus ſpiritus. Quid ergo? Quia multi alij hæretici plurimos martyres habent, ideo acquieſcendum eſt eis, quod etiam ueritas apud ipſos ſit? Nam primi, qui dicuntur Marcioniſtæ, habent plures martyres. Sed quæ eſſe poterit apud eos martyrij ueritas, ubi Chriſti ueritas non eſt? Et poſt aliquanta iterum ſubiungit: Denique & ſancti martyres, qui pro uera fide martyrium ducunt, cum de eccleſia procedentes ad paſsionem ducuntur, ſi qui forte inuenti fuerint de hæreſi Phrygum, ſecernunt ſe ab eis, & reſpuunt eorum ſocietatem: nec ullo genere cum iam martyrij palmam teneant, ſpiritui Montani & Maximillæ ad acquieſcendum putant, ſicut & noſtris temporibus apud

An. Do. 178. *Priſca et Maximilla.* *Montaniſtæ.* *Theodotus Montaniſta.* *Zoticus.* *Iulianus.*

Apamiam, quæ eſt ſupra Meandrũ poſita, geſtum ſcimus à Gaio & Alexandro, qui de Eumenia martyres extiterunt. A

De Miltiade, & ſcriptis eius. Cap. XVII.

Miltiades aduerſus Montanum.

IN eodem autem opere meminit & Miltiadę ſcriptoris, tanquam qui & ipſe librum aduerſum hæreſim ſuprà dictam conſcripſit. Deniq; & inſerit ex eius dictis ſuo operi hæc uerba: Neq; enim credendum eſt, inquit, in exceſſu mentis, id eſt per amentiam prophetari, quod eſt propriè pſeudoprophetarũ. Vbi enim quis amens efficitur, iuſti rectiq; eſſe non poteſt tenax. Qui ſine dubio initium ſumunt ex imperitia, ad finem uerò deuoluuntur amentiæ, ſicut ſuprà diximus. Hoc autem modo neq; in ueteri Teſtamento quenquam, neque in nouo per Dei ſpiritum extitiſſe prophetam poterunt demonſtrare: quia neq; Agabus, neq; Iudas, neq; Silas, neq; quatuor filiæ Philippi, neque Ammia, quæ in Philadelphiæ eccleſia prophetauit, neq; Quadratus, neq; alius quiſquam ex numero ipſorum hoc modo dignoſcit̃ prophetaſſe. Et poſt pauca iteram ſubiungit, & dicit: Si enim poſt Quadratum & Ammiam Philadelphinam, ut aiunt, mulieres iſtæ Montanæ ſucceſſerunt in propheticam gratiam, & ſicut confirmabant uniuerſæ eccleſiæ, datæ ſunt ad prophetandũ uſq; ad aduentum Domini, decipitur eorum confirmatio. Quartumdecimũ etenim iam penè habet annum, ex quo defuncta eſt Maximilla. Hæc ex ſuprà dicti uiri commentarijs. Ipſe uerò de quo indicat Miltiades, etiam alia nobis proprij operis non contemnenda monimenta dereliquit. Scripſit namq; & aduerſum Gentes librum, & aduerſum Iudæos alium, & ad principes Romani regni Apologeticum pro fide noſtra. Scripſit & aduerſum Cataphrygas hæreticos.

Prophetæ noui Teſtamenti.

Liber aduerſum gentes.

Aduerſus Iudæos.

Apologeticus pro religione Chriſtiana.

Quanta etiam Apollonius Cataphrygas confutando proſequatur. Cap. XVIII. B

Apollonius aduerſus Mõtanum.

SEd & Apollonius quidam eccleſiaſticus nihilominus ſcriptor, libellũ aduerſum eos edidit, in quo ſatis uigilanter prophetias ipſorũ falſas eſſe conuincit, & ſingula in eis uerba coarguit, ſimul & uitam moresq; eorũ qui autores hæreſeos extiterunt, exponit per hęc uerba: Sed uideamus, inquit, quis eſt hic nouus magiſter, & primò nobis doctrinã eius ſecundum Domini ſententiam, actus ipſius & opera cõmendent. Hic eſt qui docuit nuptias ſolui, & qui ieiuniorũ leges primus impoſuit, qui Pepuzã & Thymium oppida Phrygiæ Hieruſalem nominauit, atq; in hæc omnes cõgregandos decernit: qui exactores pecuniæ ſtatuit, qui ſub nomine oblationum munera artificioſius accepit, qui ſalaria præſtat prædicantibus uerbum ſuum, ut per hæc inuitati, enixius doctrinæ eius operam præbeant. Hæc de Montano. De mulieribus uerò eius poſt aliquanta ita ſcribit: Oſtendimus aũt primò omnium has propheтiſſas, ex quo ſpiritu repletæ ſunt, uiros ſuos reliquiſſe. Quomodo ergo mentiuntur, Priſcam uirginem fuiſſe. Et poſt aliquanta iterum dicit: Non tibi uidetur quòd omnis ſcriptura prohibet prophetam munera accipere, uel pecunias? Si ergo uideam prophetã accepiſſe aurũ & argentũ & ueſtes precioſas, quomodo eum prophetã putem? Et iterũ poſt aliquãta ſubijcit, dicens: Sed & Themiſius, qui apud eos nomine tantũ confeſsionis inflatus eſt, ueræ aũt confeſsionis fructib. caret, quoniam quidem per multam pecuniam uincula depoſuit, quem oportebat utiq; humiliter ſe agere: hic arrogantia elatus, apoſtolicæ ſibi aliquid autoritatis aſſumens, epiſtolam ad omnes eccleſias ſcribit, in qua docere conatur eos qui multo rectius quàm ipſe credebant: & cohortat̃ omnes ad nouas uerborum adinuentiones accõmodare aurem ſuam. Blaſphemat aũt Dominum, & apoſtolos eius, & ſanctam eccleſiam. Sed & de alijs quibuſdam, qui apud eos ut martyres honorãtur, ita ſcribit: Verùm ne in pluribus immoremur, dicite nobis de Alexãdro, qui ſemetipſum martyrem dicit, quem conuiuã habet hæc prophetiſſa, quẽ adorat ut Deum: non ne hic

Leges ieiuniorũ à Montano.

Alexander factionis Mõtanicæ.

pro la-

A pro latrocinijs alijsq́ nefarijs actibus reus extitit? Non nos dicimus, ſed acta hęc publica cõtinent. Quis ergo eorũ cui donat peccata? prophetiſſa ignoſcit martyri latrocinia, an martyr ignoſcit prophetiſſæ rapacitatis & auaritiæ crimina? Cũ enim Dominus dixerit, Noliie habere aurũ, neq; pecuniam, neq; duas tunicas: iſti in omnib. contraria gerunt, acquirentes & congregantes ea quæ Dominus etiam habẽtes iuſsit abijcere. Probamus namq; eos qui apud ipſos uel prophetę, uel martyres nominantur, nõ ſolum à diuitibus, ſed etiam à pauperibus, pupillis, ac uiduis pecunias congregare. Aut ſi habent cõfidentiam, adſint, & pro his habeant nobiſcũ diſceptationem, ut ſi conuicti fuerint, uel de cætero deſinant talib. ſe implicare commercijs. Oportet enim ex fructibus uel agnoſci, uel etiam probari prophetam, ſicut & Dominus dixit: Quia arbor ex fructibus cognoſcitur, & propheta uerus probatur ex fructibus. *Matth. 7.* Vt autem de Alexandro certius cognoſcat, ſciendũ eſt, quia iudicatus eſt apud Aemilium Frontinum Proconſulem Epheſi, nõ propter nomen Chriſti, ſed propter quædã latrocinia. Nam a Chriſti nomine iam apoſtata extiterat. Sed poſt hæc ut fideles quidã fratres, qui per illud tempus apud iudicem aliquid poterant, pro ipſo intercederent, ſimulauit ſe propter nomen Domini laborare, & per hoc dimittitur, Nec tamen in eccleſia patriæ ſuæ receptus eſt, ubi latro eſſe ab omnibus noſcebat. Quòd ſi quis forte minus his quæ dicimus, adcommodandã exiſtimat fidem, in archiuis publicis apud Epheſum geſta ſeruantur: quæ tamen ibi ſeruari, hi optimi prophetæ qui ei famulantur, ignorant. Qui utiq; cum in his conuincit, ſine dubio & prophetarum ignorantia cum ipſo pariter redarguit. Hæc & multa alia in eo ſimilia poſſumus edocere. Aut ſi cõfidunt, in cominus ueniant, excipiant intentiones noſtras, & exuant ſe ab his, ſi putant ſe horũ poſſe effugere cõſcientiam. Itẽ poſt pauca de ipſis prophetis iſta ſubiungit: Quòd ſi negant ſe prophetæ ipſorũ munera accepiſſe, ſtatuant hoc, ut ſi cõuicti fuerint, prophetas ſe eſſe ultrà non ſimulent, et mille deferam probamenta. Veruntamen neceſſariũ puto, etiam reliquos horũ prophetarũ fructus probari. Dicite mihi uos ô prophetiſſę, uultus prophetantis candoribus & ruboribus aliquando fucatur? prophetiſſa ſtibijs tingit? prophetiſſa ornamentis utitur, & ornatibus delectatur? deinde propheta ad tabulam & ad teſſeras ludit? propheta pecuniam ſuam ad uſuram dat? Dicãt, ſi licet hæc facere prophetis. Ego autem uniuerſa hæc eis probabo. Hæc & multa alia idem Apollonius ad confutandos eos ſatis probabiliter & conſtanter intexuit, deſignans etiam hoc, quòd quadrageſimus iſte, quo hæc ſcribebat, ageretur annus, ex quo Montanus falſæ huius uaticinationis initium dederit. Refert etiam de quodam Zotico, quòd apud Pepuzam, cũ prophetare ſe Maximilla ſimularet, repentè ingreſſus cœpit imperare ſpiritui qui in ipſa loquebatur, ita ut eum penitus cohiberet: ſed obſtiterunt hi q eis adulabant. Meminit autem & Thraſeæ cuiuſdam martyris, qui quaſi ex traditione priorum ſe accepiſſe aſſeruit. Saluatorẽ præcepiſſe Apoſtolis ſuis, ut ne ante duodecimum annum ab Hieroſolymis diſcederent. Refert præterea & apud Epheſum mortuos à Ioanne ſuſcitatos, & alia quàm plirrima. Ex quibus omnibus uehementer ſuprà dicta hæreſis confutatur. Hæc Apollonius.

Aemilius Frontinus Proconſul Aſiæ.

Zoticus prohibuit ſpiritũ Maximillę prophetãtis.

An. Do. 192.

Serapionis uerba de ſecta Cataphrygarum. Cap. XIX.

SErapion autem qui poſt Maximinum epiſcopus apud Antiochiam fuit, in epiſtola ſua quam ad Caricum & Ponticum ſcribit, de hac ipſa hæreſi poſt aliquanta hæc dicit: Vt autem etiam hoc ſciatis, quòd iſta quæ nunc noua prophetia, uel potius execratio noua proceſsit, ab omni fraternitate quæ in uniuerſo mũdo eſt, reſpuitur & refutatur: tranſmiſi uobis Claudij Apollinaris Hieragolitani Aſiæ prouinciæ epiſcopi literas, quibus de his plenius inſtruamini. In hac autem ipſa Serapionis epiſtola, etiam ſubſcriptiones quorũdam epiſcoporũ & martyrum continentur. Ex quibus unus hoc modo ſubſcribit:

Serapion epiſcopus Antiochenus. Sophronius catalogi Hieronymiani interpres habet πρὸς καρίκον καὶ πόντιον, id eſt, ad Carinum & Pontium.

ſcribit: Aurelius Cyrinus martyr, opto uos bene ualere. Alius quoq; hoc modo, Aurelius Publius Iulius à Debeltho Colonia Thraciæ epiſcopus: Viuit Deus in cœlis, quia beatus Zotas qui eſt in Anchialo, uoluit dæmonem Priſcillæ eijcere, ſed adulatores eius non permiſerunt. Sed & multorum ſimul epiſcoporum eadem declarantium ſubſcriptiones, ſuprà dictis literis inhærebant. Verùm de his ſatis dictum. A

Quæ Irenæus contra hæreticos apud urbem Romam diſceptarit. Cap. XX.

PEr idem tempus in urbe Roma, diuerſis nihilominus nouitatibus per nõnullos regula traditionis eccleſiaſticæ uexabatur, pro quib. Irenæus ad diuerſos ſcripta prorogauit. Extat igitur unus eius libellus qui ſuperſcribitur:

Irenæi uolumina.

Ad Blaſtum de ſchiſmate. Alius

Ad Florinum de monarchia. Et

Quòd non ſit Deus malorum creator.

Obteſtatio Irenæi quam præfixit Hieronym. Chronicis Euſebij à ſe uerſis.

Hoc enim ſuprà dictus uidebatur aſſerere, qui tamen poſtea in errores deuolutus eſt Valentini. Scribit autem idem Irenæus & de Ogdoade librum. In quo ſignificat conſecutum ſe eſſe quoſdam ex ſucceſſorib. apoſtolorũ. Cuius libelli ſubſcriptionem ſatis elegãter affixam, his inſerere dignum duxi: Adiuro te, inquit, qui tranſſcripſeris librum hunc, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & aduentum eius in gloria, cũ ueniet iudicare uiuos & mortuos, ut conferas hæc quæ ſcribis, & emendes diligenter ad exemplaria, de quibus tranſcripſeris, ad fidem: & ut ſacramentũ adiurationis huius ſimiliter trãſcribas, & inſeras his quæ tranſcripſiſti: Hæc aũt utiliter ab alio dicta inſerere operi noſtro, neceſſarium credidi, quo per hæc diligens efficiatur omnis qui hoc uel legere, uel deſcribere dignum duxerit, ſciens exemplũ diligẽtiæ à ſanctis uiris & illuſtribus traditum. Verùm in his quæ ad Florinum ſcripſiſſe Irenæũ ſuprà diximus, facit Polycarpi mentionem, cum quo etiam ſe conuerſatum eſſe deſignat per hæc uerba: Hæc, inquit, dogmata Florine quæ aſſeris, confidenter dico, quia non ſunt ſanæ ſententiæ. Hæc dogmata non ſunt conſona eccleſiaſticæ fidei. Hæc dogmata, ne illi quidem qui de eccleſia pulſi ſunt hæretici, potuerunt aliquando cõmentari. Hæc dogmata impietatem docent. Hæc dogmata ſancti illi presbyteri qui ante nos fuerunt, nunq; protulere illi qui & Apoſtolos uiderant, quos & tu noſti. Vidi enim te, dum adhuc puer eſſem in Aſia apud Polycarpum, tunc quidem præclarè agentem, dum adhuc eſſes intra palatium, & ſtudẽtem placere Polycarpo. Multo enim magis mihi illius temporis rerum geſtarum inhæret memoria, quàm præſentis: quia hæc à pueris diſcimus, cum anima ipſa coaleſcunt, & adhærent ei. Vnde etiam locum ipſum tibi dicere poſſum, in quo ſedens diſputabat beatus Polycarpus, & inceſſum illius, & uultum, ac totius uitæ modum, & ipſius quoq; corporis habitum. Sed & diſputationes quas habebat ad populum, & cõuerſationem quæ fuerat ei cum Ioanne: quomodo narrare ſolitus erat, uel cæterorũ qui ipſum Dominum uiderant: & quomodo recordabatur omnia, ac recenſebat uerba quæ dicta à Domino, ab illis audierat, & de uirtutibus eius ac doctrina. Et tamen omnia hæc cum ſcripturis conſona proferebat: quæ tunc pro miſericordia Dei, quam mihi donare dignatus eſt, attẽtius & ſtudioſius audiens deſcribebam, non in chartis, ſed in corde meo: quæq; per gratiam Dei fideliter cuſtodio, & mecum ipſe ſine intermiſsione quodãmodo rumino. Deum ergo teſtor, & in conſpectu ipſius tibi affirmo, quia ſi quid tale audiſſet beatus & apoſtolicus uir Polycarpus, exclamaſſet ſtatim, & aures ſuas obturaſſet, ac ſicut moris erat ei, dixiſſet: Deus bone, in quæ tempora me reſeruaſti, ut hæc audiam? Non'ne etiam ipſum continuò locum fugiſſet, in quo ſedens uel ſtans huiuſcemodi uerba audiſſet? Sed & ex epiſtolis eius quas ſcripſit uel ad uicinas eccleſias, uel ad aliquos ex fratrib. commonens & confirmans eos, & cohortans ad fidem, poteſt ſententia eius euidenter agnoſci. Hæc Irenæus. B

Irenæus audiuit Polycarpũ, Polycarpus Ioannem Apoſtolum.

Verba Polycarpi, quib. ſolebat uti.

Quod Ro-

A Quòd Romæ Apollonius martyrium paſſus ſit. Cap. XXI.

VErùm ea tempeſtate Commodo Romani regni apicem gubernãte, pax eccleſijs per omnem terram propagabatur, & ſermo Domini ex omni genere hominum ad agnitionem & pietatem Dei ſummi animas congregabat. Deniq; & in urbe Roma multos ex illis illuſtribus & prediuitibus uiris, cum liberis & cõiugibus ac propinquis, atq; omni pariter familia ſociauit ad fidem. Sed hoc non æquis oculis illis antiquus humanæ ſalutis hoſtis aſpexit. Continuò deniq; aggreditur uarijs noſtros machinis impugnare. Primo in urbe Roma Apollonium quendam, uirum in fide noſtra, & omnibus philoſophiæ eruditionibus illuſtrem, ad iudicium pertrahit, accuſatore ei ſuſcitato quodã infelicißimo & deſperatæ ſalutis homine. Quicq; quoniã lex quę oblatos puniri iuſſerat Chriſtianos, in delatorem prius animaduertendum cenſebat à Perennio iudice, ut eius crura comminuerentur, ſententiam prius excepit. Tum deinde exhortatur beatus Apollonius martyr, ut defenſionem pro fide ſua, quam audiente ſenatu atq; omni populo, luculenter & ſplendidè habuerat, ederet ſcriptam. Et poſt hæc ſecundum ſenatuſconſultum capite plexus eſt. Ita namq; à prioribus lex iniquißimè promulgata cenſebat.

Apollonius Chriſtianiſmi accuſatur

Perennius iudex.

Qui tunc epiſcopi nobiles habiti fuerint. Cap. XXII.

IGitur ſub eiuſdem Commodi principatu, Eleuthero in urbe Roma tredecim annos ſacerdotio functo, Victor ſuccedit. Sed & Iuliano apud Alexandriam poſt decẽ annos defuncto, Demetrius ſubſtituit. Apud Antiochiam quoq; octauus ab Apiſtolis epiſcopus conſtituitur Serapion, de quo & in ſuperioribus memorauimus. Tunc apud Cæſaream Palæſtinæ Theophilus & Narciſſus in Hieroſolymis, eccleſias procurabant. Apud Corinthũ uero Bacchylus, & apud Epheſum Polycrates nobiles in epiſcopis habebantur. Sed et B multi in alijs locis referuntur per idem tempus egregij ſacerdotes: nos tamen eorum facimus mentionem, quorum & fidem & ſcientiam ex proprij operis indicijs poſſumus habere compertam.

An.Do.190. Victor Rom. Demetrius Alexandriæ, Serapion Antiochiæ. An.Do.191. Theophilus Cæſareæ, Narciſſus Hieroſolymis, Bacchilus Corinthi, Polycrates Epheſi. An.Dom. 198.

De Paſchæ quæſtione. Cap. XXIII.

QVibus ea tempeſtate eccleſijs præſidentib. in prouincijs Aſiæ quæſtio non minima exorit, uelut ex antiqua eorum obſeruatione deſcendẽs, quòd quartadecima luna putarent omnimodo genere Paſcha obſeruãdum, quando ſcilicet Iudæis agnus præcipit immolari, ueluti neceſſariò cõfirmantes, quacũq; die ſeptimanæ quartadecima luna ueniſſet, ſolui debere ieiuniũ, cũ talis conſuetudo in nullis prorſus alijs unquam obſeruata fuiſſet eccleſijs. Ob quam cauſam conuentus epiſcoporũ & concilia per ſingulas quaſq; prouincias conuocant: prorogatiſq; ad ſe inuicem epiſtolis, de ſingulis quibuſq; locis unum omnes eccleſiaſticũ dogma confirmant: Ne liceat aliquando, niſi in die Dominica, in qua Dominus ſurrexit à mortuis, Dominicũ Paſchæ celebrare myſterium, & in hac ſola ſoluendum eſſe Paſchale ieiuniũ. Extat denique uſq; in hodiernum diem, Cõcilij apud Cæſaream Paleſtinæ habiti decretum, in quo primus eſt Theophilus ipſius Cæſareæ epiſcopus, & Narciſſus Hieroſolymorum ſacerdos. Habetur & in urbis Romę Concilio ſimile aliud decretum, cui præfuiſſe Victor epiſcopus indicatur, & Ponti prouinciæ Palmeas. Hallorum quoq; ſacerdotalis conuentus extat, Irenæum pręſulem ſcribens: Achaiæ uero Bachylum Corinthiorum eccleſiæ epiſcopũ. Qui omnes diuerſis è locis unam eandemq; iudicij ſui ſententiam protulere.

De Paſcha Aſiaticorũ ſententia.

Conciliũ Cæſarienſe. Conciliũ Romanum, Achaicũ, Gallorum.

De dubitatione quæ orta eſt apud Aſiam. Cap. XXIIII.

SEd epiſcopi regionis Aſianæ, ſeruandam magis à ueteribus ſibi traditam conſuetudinem cõfirmabant. In quibus Polycrates, qui in eis primatum agere uidebatur, ad Victorem epiſcopum Romanæ eccleſiæ ſcribẽs, morem traditionis antiquæ ad ſe uſq; delatum, per hæc uerba deſignat: Nos ergo (inquit) intemeratum Paſchæ colimus diem, neq; addentes, neque auferentes aliquid,

Polycratis epiſcopi Epheſini epiſtola de Paſcha.

Hunc totum locum Hieronymus hinc tranſtulit in catalogũ ſuũ in Polycrate.

aliquid. Etenim magna quædam luminaria apud Aſiam dormierunt,ſummi
& electi uiri, quos Dominus ſuſcitabit in aduentu ſuo, cũ ueniet de cœlis in
gloria,& requiret omnes ſanctos ſuos, in quib. eſt Philippus Euãgeliſta, qui
dormiuit apud Hierapolim:ſed & duæ filiæ eius,quæ uirgines ſenuerũt:& a-
lia eius filia ſpiritu ſancto repleta,quæ apud Epheſum dormiuit.nec nõ & Io-
annes,qui ſupra pectus Domini recubuit,qui fuit ſummus ſacerdos,& põti-
ficale πέταλον geſsit martyr & doctor eccleſiæ,qui & ipſe apud Epheſum dor-
miuit.Polycarpus quoq; apud Smyrnam & epiſcopus & martyr.ſimiliter &
Thraſeas epiſcopus apud Eumeniam,ſed apud Smyrnã martyrio cõſumma-
tus. Quid aũt dicam etiam Sagaren nihilo minus ſacerdotẽ & martyrẽ,qui a-
pud Laodiceam requieſcit in pace?ſed & Papyrium,& Macarium,& Melito
nem propter regnũ Dei,& eunuchũ,& ſpiritu ſancto repletũ,qui iacet in ciui
tate Sardenſium,expectans aduentũ Domini de cœlis ut reſurgat à mortuis?
Iſti ergo omnes diem Paſchæ in quartadecima die menſis obſeruauerũt, ſecũ
dum Euangelium,nihil omnino extrinſecus agentes,ſed fidei regulã per om
nia cõſeruantes. Sed & ego omnium ueſtrûm minimus Polycrates,ſecundũ
traditionem parentum meorum obſeruo,eorum duntaxat, quos & ab initio
ſecutus ſum.Septem namq; ex parentibus meis per ordinem fuerũt epiſcopi
ego octauus:qui omnes ita obſeruauerũt hunc diem,ut conueniret cum illo,
quo fermentum Iudæorum populus aufert.Vnde fratres chariſsimi,ſexagin
ta & quinq; annos ætatis gerens in nomine Domini, multorum quoq; orbis
terræ epiſcoporum noticiam pleniſsimè habens, & ſanctis ſcripturis intẽdes,
non perturbabor ex his quę ad terrorem proferuntur:quia & maiores mei di
xerũt:Obtemperare oportet Deo magis quàm hominibus.Et poſt pauca,de
his qui ſecum aderant epiſcopis,iſta ſubiungit: Poteram autem etiam pręſen
tiam epiſcoporum facere mentionem,quos ipſi petiſtis ut euocarem,ſicut &
feci.Quorum nomina ſi ſcribam,nimia multitudo eſt,qui omnes ſcientes par
uitatem meam, conſenſu ſuo confirmant quæ ſcribimus, certi quod inaniter
canos attulimus,ſed in diſciplina Chriſti ſemper cõuerſati ſumus. Sed ad hæc
Victor Romanæ eccleſiæ epiſcopus,pertinacius agẽs, paſsim totius Aſiæ, ac
uicinarum prouinciarum eccleſias à communionis ſocietate abſcindere nitit-
tur,tanquam in hæreſim declinantes:& literas mittit,quib.omnes ſimul abſq;
diſcretione ab eccleſiaſtico fœdere ſegregaret. Sed hoc non omnibus place-
bat epiſcopis: quin potius è contrario ſcribentes ei, iubebant, ut magis quæ
pacis ſunt ageret,& concordiæ atq; unanimitati ſtuderet. Deniq; extãt etiam
ipſorum literę,quibus aſperius obiurgant Victorem,uelut inutiliter eccleſię
commodis cõſulentem.Nam & Irenæus cum cæteris quibus præerat Gallia-
rum epiſcopis,ſcribens, cõfirmat quidem, ut in Dominica die reſurrectionis
Domini myſterium celebretur. Victorem tamen arguit,quòd nõ rectè fece-
rit, abſcindere à corporis unitate tot & tantas eccleſias Dei, quæ morem ſibi
antiquitus traditum cuſtodirent. Sed & de multis alijs cõmonet per hęc uer-
ba:Non ſolum,inquit,de die Paſchæ agitur controuerſia,ſed & de ipſa ſpecie
ieiuniorũ.Quidam enim putant uno tantum die obſeruari debere ieiunium,
alij duob.alij uerò pluribus,nonnulli etiam quadraginta, ita ut horas diurnas
nocturnasq; computantes,diem ſtatuant. Quæ uarietas obſeruantiæ nõ nũc
primùm,neque noſtris temporibus cœpit,ſed multo ante nos,ex illis(ut opi-
nor) qui non ſimpliciter quod ab initio traditũ eſt tenentes, in alium morem,
uel per negligentiã,uel per imperitiam poſtmodũ decidere.Et tamen nihilo-
minus omnes iſti etiam cũ in obſeruantia uariarent inter ſemetipſos, & pacifi
ci fuerunt ſemper nobiſcũ,& ſunt:nec diſſonantia ieiunij, fidei conſonantiam
rupit.Poſt hæc inſerit etiã hiſtoriam quãdam, quæ pro ſui opportunitate nec
à nobis debet omitti.Deniq; ait:Et illi omnes ante Soterem presbyteri,qui ec
cleſiæ(cui tu nũc præes) ſacerdotiũ tenuerũt, Anicetũ dico & Piũ,Hyginũq;
& Teleſpho

πέταλον Hierony. uertit auream laminam in frõte. Fortaſſe πα-πύριον τὸν μακάριον, id eſt, Papyriũ beatum, ſicut Hieron. reddidit. Ruffinus Macariũ uiri nomen propriũ putauit, parum attentus.

Polycratis maiores epiſcopi.

Actor. 5.

Victor Pont. Rom. Aſiæ eccleſias cõmunione Chriſtianorũ priuat.

Victorẽ Pontif. Rom. Irenæus arguit.

Cõtrouerſia de ieiunio.

Attende.

A & Teleſphorum, & Xiſtũ, neq; ipſi ita tenuerunt, neq; hi qui cum ipſis erãt: & tamen cum ipſi ita non obſeruarent, pacem ſemper habuerunt cum illis eccleſijs quæ hunc obſeruantiæ morem tenebant, cum utiq; & ipſis cõtrarium uideretur, quòd non etiam cæteri ſimiliter obſeruarent. Nunquam tamẽ ob hoc repulſi ſunt ab eccleſię ſocietate, aut uenientes ab ilis partibus non ſunt ſuſcepti: imò potius & omnes presbyteri qui fuerunt ante te, omnib. ſemper qui non ita obſeruabant presbyteris eccleſiarum, euchariſtiã ſolẽniter tranſmitrebant. Beatus aũt Polycarpus cum ad urbem Romã ueniſſet ſub Aniceto, cumq; de alijs nonnullis parũ quid habuiſſent inter ſe, ſtatim tamen coiſſent in pace, de hac quæſtione ita egerunt, ut nõ unuſquiſq; ſententiam ſuam obſtinata cõtentione defenderet. Neq; enim aut Anicetus Polycarpo ſuadere poterat, ut non obſeruaret ea quæ nouerat Ioannem diſcipulum Domini noſtri, uel cęteros apoſtolos, cũ quibus ſemper fuerat, obſeruaſſet: neq; rurſum Polycapus Anicetum perſuaſit ea deſerere, quæ ille dicebat à ſe maiorũ more ſeruari. Cumq; hæc ita inter ſe habuiſſent, cõmunicarunt ſibi inuicem, ita ut cõcederet Anicetus Polycorpo etiam ſacerdotali miniſterio, honoris duntaxat contemplatione, perfungi: & ita ab inuicẽ plena fide, pace integra, & firma charitate diſcedũt, ut omnes eccleſię, ſiue quę ita de Paſcha, ſiue quę non ita obſeruarent, inter ſe tamen concordiam cuſtodirent. Hæc Irenæus, agens nominis ſui opus, pacem uidelicet Dei eccleſijs concilians, ſcribit. Et nõ ſolum uictori, ſed & diuerſis eccleſiarũ rectoribus ſimiliter per epiſtolas aſſerit, quod nulla pro hac quæſtione in eccleſijs Dei diſſenſio debeat oboriri.

Ex hoc Irenæi loco apparet, quod ſi epiſcopus aliquis Romã ueniſſet, Pont. Ro. euchariſtiã hoſpiti ſolenniter tranſmittebat. Porrò nomine preſbyteri intelligit epiſcopũ.

Vt omnibus una ſententia de Paſcha complacuerit. Cap. XXV.

APud Palæſtinam quoq; cõuenientes in unum ſacerdotes Dei, Narciſſus Hieroſolymorum & Theophilus, de quib. iam ſuprà diximus: ſed
B & cũ ipſis Caſsius Tyrius, & Clarus de Ptolemaide, & cæteri permulti pariter congregati, cũ de hac quæſtione ageretur, quid etiam apud ipſos apoſtolica traditio cõtineret circa finem decreti, quod in concilio eorũ ſtatutum eſt, hoc modo indicant: Epiſtolæ: aiũt, noſtræ excẽplaria per omnes eccleſias trãſmittantur, uti ne rei efficiamur animarum, quę diuerſis errorib. immerguntur. Deſignamus igitur uobis, quia & apud Alexandriã eadẽ qua apud nos die Paſchæ ſolennitas geritur: quare & ipſorum nobis literæ deferuntur, & ipſi noſtra ſcripta ſuſcipiũt, ut pariter & cõſonãter diẽ feſtũ celebremus. Hactenus de ſupradicta quęſtione ex his q̃ in ueterũ ſcriptis haberi reperimus.

An. Do. 198. Cõuentus epiſcoporũ in Palæſtina.

Palæſtini ſequũtur eccleſiam Alexandriam.

Quæ de Irenæi ſcriptis uſq; ad nos peruenerint. Cap.. XXVI.

EXtat autẽ adhuc Irenęi, præter eos quos ſupra memorauimus libellos, etiam aliud uolumen egregium aduerſum gentes, quod De diſciplina adtitulauit, ad Martianum quendam ſcribens. Sed & Dialogi de diuerſis. In quibus teſtimonia de epiſtola ad Hebręos ponit plurima, & de Sapientia, quæ dicitur Salomonis. Hæc ſunt quæ ad noſtram notitiam etiam de Irenęis opuſculis peruenerunt.

Dialogi Irenæi.

Quæ etiam cæterorum, qui iiſdem temporibus floruerunt. Cap. XXVII.

COmmodus autem tredecim annis imperio gubernato, Pertinaci poſt ſe regnum reliquit. Quo ſex ſolis cẽſibus retento, idem Pertinax diem obijt, & Seuerus poſt hunc ſuſcepit principatum. Cuius temporibus plurimi eccleſiaſtici uiri nobiles, & ſtylo illuſtres extiterunt, ſicut ex eorum monimentis agnoſcimus.

An. Do. 194. Pertinax Cæſ. Seuerus Cæſ. An. Do. 195.

De his qui Artemonis introduxerunt ſectam, quales moribus fuerint, quoq; pacto ſacroſanctos libros temerare auſi ſint. Cap. XXVIII.

EX quibus eſt Heraclitus, qui in Apoſtolum cõmentatus eſt: & Maximinus, qui de famoſiſsima omnium hęreticorum diſſeruit queſtione, qua inquiritur, unde ſint mala, uel unde malitia, & quod materia facta ſit & nõ in

Heraclitus. Maximinus.

Candidus. ſecta. Sed & Candidus, qui in Hexameron, id eſt, de principio Geneſis ſcri- A
Appius. bit. Appius quoq; de eiſdem ſimiliter commentatur. Sextus etiã, qui de Re-
Sextus. ſurrectione diſſeruit, & de cęteris nõnullis. Arabianus quoq; & alij innume-
Arabianus. ri, quos longum eſt uel enumerare, uel etiam pro aliquo illuſtri unumquen
que dictorum ſuorũ indicio deſignare. Plurimi tamen ipſorum exortas tem
poribus ſuis hęreticorum perfidias confutantes, fidem rectam & apoſtolicã
Artemonis monimentis ſuorum uoluminum mãdauere, ut Artemonis illius hæreſeos
hæreſis. autoris, quam poſtmodũ Paulus Samoſatenus noſtris iam penè temporibus
Paulus Samo inſtaurare conatus eſt: de qua dignum eſt, quæ uel qualis ſit, hiſtoria compre
ſatenus. hendere. Hæc hęreſis purum hominem, id eſt, abſq; Deo fuiſſe Saluatorẽ cõ
An. D. 267. firmat, idq; antiquitus ab ipſis etiam apoſtolis traditũ eſſe mentitur. Aduer-
ſum quos unus ex his, quos ſupra memorauimus, eccleſiaſticus ſcriptor ita
reſpõdit: Aiũt, inqt, etiã ipſos apoſtolos ita uel ſuſcepiſſe, uel cæteris tradidiſ-
ſe, ſicut nũc ipſi aſſerũt, & hanc ueritatẽ prædicationis eſſe ſeruatã uſq; ad Vi
ctoris tẽpora. Et quomodo ſucceſſores eorũ ſcribẽtes aduerſum gentiles, uel
aduerſũ hęreticos, id eſt, Iuſtinus & Miltiades, & Tatianus, & Clemẽs, & alij
quãplurimi, de Deitate Chriſti apertiſsime diſſerunt? Irenęi uero & Melito-
nis, cæterorumq; qui per idem tempus fuerunt uolumina, quis ignorat, qui
bus Deũ & hominem ſimul prædicant Chriſtum? Sed & Pſalmi uel Cantica
quę à fratribus fidelibus ab initio ſcripta ſunt, uerbum Dei eſſe Chriſtum, &
Deum tota hymnorũ ſuorum laude concelebrant. Quomodo ergo tot ſe-
culis fidem prædicatam iſti aſſerunt, quod a Victoris temporibus exordium
Theodotus ſumpſerit? Quomodo aũt Victori de hoc calumniam faciunt qui ſciant Vi-
Coriarius eie ctorem Theodotũ Coriariũ, qui princeps & pater extiterat impietatis ipſo
ctus eccleſia. rum, è communione eccleſiæ repuliſſe: qui prius Romæ auſus eſt dicere, pu
rum hominem fuiſſe Chriſtum? Si enim Victor (ut dicunt) ita credebat, quo B
modo eijciebat de eccleſia Theodotũ blaſphemiæ iſtius inuentorem? Sed de
An Do. 200. Victore hæc cõmemoraſſe ſufficiat. Cui decem annis epiſcopatu functo Ze
Zephyrinus phyrinus ſacerdocij ſucceſſor extitit, nono principatus Seueri anno. De quo
Pont. Ro. Zephyrino eadem ſcriptura, qua in ſuperiorib. niſi ſumus, talia quædam re-
fert: Igitur commonebo uos fratres de his quę geſta ſunt apud nos, quæ ſi for
Natalis pro- tè in Sodomis accidiſſent, etiam illos emendare & corrigere potuiſſent. Con
feſſor dece- feſſor quidam erat apud nos Natalis nomine noſtra adhuc confeſſus memo-
ptus ab hæ ria. Hic deceptus aliquando ab Aſclepiodoto quodã, & Theodoto collecta-
reticis. rijs (qui ambo diſcipuli erãt Theodoti Coriarij, illius, qui primus pro hac ſtul
ta aſſertione ab eccleſię ſocietate depulſus eſt à Victore, tũc urbis Romæ epi
ſcopo) adquieuit, ut accepto ab eis ſalario, epiſcopus illius hæreſis nominare
tur, certa pactione, id eſt, centum quinquaginta denarijs menſtruæ pręſtatio
Natalis cõdu nis. Quiq; Natalis cum ſe in hoc deceptus locaſſet, frequenter admonebatur
ctitius hære- in ſomnis à Domino, quia miſericors Deus & Dominus noſter Ieſus Chri-
ticorum epi- ſtus, nolebat martyrem ſuũ, qui ſibi in multis paſsionib. teſtis extiterat de ec
ſcopus. cleſia perdere. Sed cum negligentius ſuſciperet uiſiones, primatus amore, et
turpis lucri deuictus illecebra, ad ultimum à ſanctis angelis per totã noctem
uerberatus, & pœnis grauib. excruciatus, manè conſurgens, cilicio ſe induit
Pœnitendi & cinere cõſpergit, ac multis lachrymis errorem ſuũ deflens, ante pedes Ze
confitendiq; phyrini epiſcopi proſternit, & ueſtigijs omnium non modò clericorum, ſed
modus apud etiã laicorũ, multa cum lamentatione prouolutus, in lachrymas & miſeratio-
ueteres. nes omnem prouocauit eccleſiã, ut indulgentiam ſibi a Chriſto, continuis &
& iugib. pro ipſo precibus implorarent, oſtendendo ſimul in cõſpectu omni
Artemonitæ um liuores corporis eius & cicatrices, quas pro nominis ipſius cõfeſsione ſu
ſcripturas ſceperat. Vix aliquãdo in cõmunionem eccleſiaſtici corporis reuocatus eſt.
corruperũt. Sed & poſt aliquanta idem ſcriptor adiũgit etiã hæc: Scripturas autem diui-
nas abſq; ulla timoris Dei reuerentia corruperunt; antiquæ uero fidei regulã
proter-

A proterue & impie reſpuũt, ignorantes Chriſtum: quem idcirco non inuene-
runt, quia non rectè quæſierunt. Et in tantum ſtultitiæ impietatiſq; prolapſi
ſunt, ut ſi quis eis ſermonem de ſcripturis propoſuerit, illi è contrario propo
nant: utrum hic ſermo de quo agitur, coniunctum, aut ſeparatum genus ſyl-
logiſmi faciat: & derelinquentes ſanctas Dei ſcripturas, Geometriã tractant.
Tanquam qui uerè de terra ſint, de terra loquũtur: & ideo eũ qui deſurſum
eſt, & de cœlis uenit, ignorãt. Deniq; Euclides apud eos uel maximè in Geo
metriæ diſciplinis uiget. Sed & Ariſtoteles & Theophraſtus ab his in admira
tione habentur. Galenus uerò à nonnullis eorum adoratur. Quorum artib.
& doctrinis, hæreſeos ſuæ impietatem nituntur aſſerere: & deceptionib. ho-
minum ignorantium Deum, ſimplicitatem diuinarum ſcripturarũ & ſince-
ritatem fidei ſubruunt. Sed hæc faciũt, quia nec uicini facti ſunt fidei, propte
rea & diuinas ſcripturas abſq; ullo timore cõtempſerant: & corrũpẽtes eas,
emendare ſe dicũt. Verùm ne quis me putet falſa aduerſum eos proferre, pa
lam eſt omnibus noſcere, ſi quis uult exemplaria eorũ accipere, & cum alijs
nihilominus eorum exemplarijs conferre. inueniet etiam inter ſeipſa multũ
diſſonare: quia unuſquiſq;, ut ſibi uidetur, emendat. Denique Aſclepiodoti
non conueniunt omnino cum Theodoto: tum deinde etiam diſcipulis eorũ,
ſi qui fortè tranſcripſerũt, quod eis uſum eſt uei addere licuit, uel auferre: &
omnibus pręferunt ſe habere emendata, magis autem inquinata exẽplaria.
Rurſum Hermophili exemplaria non cõſonant cum Apollonidis. Sed ne i-
pſa quidem ſibiipſis concordant, ſi priora cum poſterioribus conferas. Sem-
per enim emendant, quibus ſemper diſplicet quod emendant: & noua quęq;
perquirunt, cum eis quæ in uſu ſunt, uidebuntur aduerſa. Quid autẽ temeri
tatis habeat iſtud admiſſũ, neq; ipſos arbitror ignorare. Aut enim nõ credũt
B diuino ſpiritu ſcripturas eſſe cõſcriptas, & ſunt infideles, aut ſemetipſos arbi
trãtur ſapientiores eſſe ſpiritu ſancto. Et quid aliud indicãt per hoc, niſi quia
dæmone aguntur? Neq; enim negare poſſunt factum ſuum: quãdoquidem
etiam manus eorũ in ipſis exemplaribus teneantur, & nouerint ipſi, quod à
magiſtris ſuis & doctoribus ſcripturarum, ſecundum corruptelæ genus, e-
tiam explanationibus ſuſceperint intellectũ. Quidam autem ex ipſis nec cor
rumpere iam ſcripturas dignati ſunt, ſed penitus abnegare, legem ſcilicet & *Abnegãt le-*
prophetas: & obrẽtu impiæ huius aſſentionis, in ultimum perditionis gurgi *gem & pro-*
tem deuoluti ſunt. De quibus hæc ſufficiat hiſtorijs eſſe mandata. *phetas.*

ECCLESIASTICAE HISTORIAE
Liber Sextus.

De perſecutione Seueri. Caput I.

AT cum Seuerus quoq; perſecutionibus agitaret eccleſias, præ- *Seuerus.*
clara à militibus Chriſti pro pietate certamina martyrij gereban- *Auguſt.*
tur, præcipuè tamen apud Alexandriam: quò ex omni Aegypto
ac Thebaide, uelut in quoddam ſtadium pietatis, athletæ dedu-
cebantur, qui pro ſuppliciorum mortiſq; patientia conſequebantur à Deo
immortalitatis coronas.

De martyrio leonidis patris Origenis, & de ipſius Origenis à puero inſtitutione. Cap. II.

IN quib. & Leonides Origenis pater pro martyrio Chriſti capite plexus, *An. Do. 204.*
teneræ adhuc ætatis ſupradictum puerum dereliquit. Quiq; qualibus ani *Leonides pa*
mis ex eo erga diuinę legis ſtudia uiguerit, non erit importunum, paucis ex *ter Origenis*
ponere: pręcipuè quia & apud quãplurimos opinio de eo celeberrima per- *Martyr.*
uulgata eſt. Et ſi quidem uelit quis omnem uitam uiri huius literarũ tradere
monimentis, certum eſt quia tanta ſunt de eo, ac talia, quę & propriũ opus re
quirant, & ocium. Nos tamen in præſenti, quanta poſſumus breuitate, inſere

mus huic operi, etiam quæ ad ipſum ſpectant, pauca de multis, quæ uel ex ipſius epiſtolis ad nos uſq; ſeruatis, uel ex aliorum hiſtorijs indicata cognouimus. Cuius geſta, ſi res pateret, etiã ex ipſis cunabulis digna mihi uidetur poſteritatis memoria. Decimũ namq; imperij agebat Seuerus annum. Alexandriç uerò pro idẽ tempus, omniq; Aegypto præſidebat Lætus, epiſcopatum in ea poſt Iulianum Demetrius ſuſceperat, cum ſupra modum accenſo perſecutionis incendio, & multis ea tempeſtate martyrio coronatis, in tantum ardorem capeſſendi martyrij puerulus tunc adhuc Origenes exarſerat, ut ſpõte ſe periculis ingereret, & alijs in certamine poſitis, præceps in medium rueret, ita ut inſectari ipſam mortem, & rapere uelle uideretur: quã & adipiſci omnib. modis potuiſſet, niſi quod diſpẽſatione Domini ad utilitatẽ multorũ putatur pro totius eccleſiæ ædificatione ſeruatus per ſolicitudinem matris, quæ glorioſæ mortis eius deſideria impediuit. quæ cum primò maternis eū obſecrationibus ſupplicaret, ut ſibi cõſuleret, ut parceret matri: & ille ex his precibus inflammatior ad amorem martyrij redderetur, maximè ex eo quod patrem iã teneri cognouiſſet in uinculis, & ipſe properè ſocius effici uinculorũ eius ac martyrij feſtinaret, arte quadam materni affectus inhibetur. Etenim cũ maturate eum uelle, & antelucanum prorumpere ad agonum certamina pręſenſiſſet, noctu cubiculũ filij dormientis ingreſſa, omnia eius indumenta, quibus procedi ad publicum poterat, furata ſubtraxit, ut per hoc domi reſidere neceſsitate cogeretur. Ille maternis impeditus dolis, cũ nihil aliud agere poſſet, nec tamen mẽs quieſcere pateretur, audet aliquid ſupra ætatem: epiſtolam ſcribit ad patrem, ſe quidem maternis artibus detineri, ſed illũ tenere debere quod cœpit: Et addit etiã hoc: Vide pater ne propter nos aliud aliquid uelis. Hęc ſunt prima puerilia Origenis rudimenta: hic ludus eius infantię: hęc à tenero religionis & pietatis indicia. Talis in eo erga Deũ coaluit affectus. Hinc iam lectioni ſe cœpit diuinorum uoluminum mancipare, & in eruditionib. fidei diuinę ſemetipſum haud ſegniter exercere: quoniã quidem iã & à parente in his imbui cœperat, qui ei ſenſim inter ſeculares libros, quibus in prima ętate erudiebatur, etiam noſtrarum ſcripturarũ nõnulla interim legenda ſubijciebat. Tum deinde paulatim etiã pręferre hæc ſcholaribus ſtudijs cõmonebat. Iam inde etiam lectiones exigere per dies ſingulos, & memoriæ commendare puerum nõ inuitum, imò potius erga hæc diſcenda prõptiorem cogebat: quippe qui legẽs hęc, nõ ſolo ſimplici intellectu uideretur eſſe contentus, ſed negotia patri de ſcripturæ ſenſib. ac quæſtionib. cõmoueret, inquirens ab eo, quid ſibi uideretur, quod per ſpiritum ſanctum ſcriptura dicitur inſpirata, uel quid diuini cõſilij tegat ſimplicitas iſta uerborum. At ille ſimulabat quidem increpare ſe eũ, & uetare ultra ætatẽ aliquid quęrere apud ſemetipſũ tamẽ incredibiliter exultabat, omnipotẽti Deo gratias referens, qui ei talis ſobolis eſſe donauerit patrem. Deniq; frequenter dicitur dormienti puero, religioſus ac ſolicitus ſuperueniens, pater operimentum pecoris detraxiſſe, et uelut Dei ſpiritu intus incluſo pectus eius tanquã templũ quoddam ueneratus, & demulcens oculis abſceſsiſſe, beatum ſemet ipſum à Deo effectũ, pro tantæ prolis felicitate gratulatus. Hæc & multa his ſimilia in puerili ętate Origenis extitiſſe memorant. Vt uerò pater eius martyrio conſummatus eſt, puer ipſe cum matre uidua & ſex alijs paruulis fratribus ſeptimumdecimũ agens ætatis annum, in ſumma facultatum penuria derelictus eſt: quoniam quidem cenſus paternus, qui uel maximus fuerat, fiſco per proſcriptionem ſociatus eſt. Nec tamẽ ei defuit omnipotentis Dei prouidentia. Ob inſigne nãq; uel literarum, uel religionis ſtudiũ, à quadam nobili & locupletiſsima fœmina familiariter foueri cœpit. Quę tamen Paulũ quendam Antiochiæ ortum, antiquæ hæreſeos famoſiſsimum ſectatorem adoptiuum domui ſuæ illo in tempore habebat, in quo adoleſcẽtulus Origenes, cũ neceſsi-

Lætus præfectus Aegypti Demetrius epiſcopus Alexan.

An. Do. 191.

Origenes auidus martyrij etiãnum puer.

Animat patrem ad martyrium.

Origenis inſtitutio.

Paulus Antiochenus.

Digitized by Google

A neceſsitatem haberet apud prædictam fœminam unà degere, documentũ iã inde à puero fideliſsimæ & catholicæ ſuæ mentis oſtendit. Nã cum ad ſuprà dictum uirum, uelut ad magiſtrũ & ſummi nominis doctorem, per dies ſingulos immenſæ multitudines conuenirent, non ſolum hæreticorum, uerum & ex noſtris multorum, pro eo quod eruditionis ei ſumma ab omnib. cederetur, nullo tamen pacto, uel pro honoris gratia, uel etiam pro neceſsitate cõiunctionis flecti potuit origenes, cum eo ſaltem in oratione cõſiſtere. Ita ei a prima ętate eccleſiaſticæ regulæ obſeruantia honorabilis fuit, & hęreticorũ ſocietas execrabilis: ſicut ipſe in quodam loco operis ſui ait, quia hæreticorũ execranda doctrina eſt. Nec tamen deerat ei erga cõmunes literas ſtudium; in quibus pater eum erudiendũ tradiderat, ſed exercebatur & in his multo attentius etiam poſt cõſummationem patris. In arte namq; Grãmatica ita fuerat inſtitutus, ut & ad docendũ plenè ſufficeret, & ex hoc ei quæ ad neceſsitatem tranſigendæ domus uidebantur neceſſaria, pararentur.

Origenis ſtudia.

De eo quod à puero uerbum Dei prædicabat. Cap. III.

VErùm cũ præeſſet adiutorio; & Grãmaticam doceret, ſicut ipſe in quibuſdam ſcriptis ſuis refert, & cum eccleſię apud Alexandriam magiſterij deeſſet officium: cumq; omnes deturbati perſecutorum minis & ferocitatib. aufugiſſent, aliquanti gentilium conueniebãt ad Origenem, tunc adhuc Grãmaticam docentem, audire ab eo uerbum de noſtra fide ac religione cupientes. Quos ille non ſolum ad fidem de perfidia cõuertebat, uerumetiam perfectæ uitę inſtitutionibus informabat. Quorũ primus extitit Plutarchus, qui per ipſum cõuerſus ad fidem noſtram, non ſolum perfectę uitæ inſtituta ſeruauit, uerum etiam (quæ eſt ſumma beatitudinis) martyrij conſecutus eſt palmam. Secundus cum hoc fuit Heraclas, & natura Plutarchi frater, & meritis. Qui cũ ab eo in fide noſtra atq; ſcientia, ſed & uitæ purioris inſtitutionibus ad perfectũ fuiſſet inſtructus, Alexandrinæ eccleſiæ pręeſſe poſt Demetrium ſubrogatus eſt. Sed ea tempeſtate qua Aquila Alexandriæ atq; Aegypto præſidenre, perſecutionũ rabies increſcebat, octauumdecimum Origenes agebat ætatis annum. Quo in tempore perfamoſiſsimũ apud omnes, uel incredulos, uel fideles; domi foriſq; nomen eius effectũ eſt, præcipuè per id, q; ſanctos omnes in confeſsionis uinculis poſitos, non ſolũ ſermone & cohortatione perfectæ & ſpiritales doctrinæ ad martyrium roborabat, uerum etiã multos ſuis officijs ac miniſterijs è uinculorum pœnis & ſqualore carceris ſubleuabat. Sępe deniq; etiam ante tribunalia iudicum, & in ipſis eorum cruciatibus aderat, aduerſus prophanas interrogationes iudicum, affectu eis ac mente compatiens, uultuq; & nutibus, ſi dici poteſt, uelut firmiores eius reſponſiones ſubijcere geſtiens. Sed & cũ ſententiam ſuſcepiſſent, eadem fiducia utebatur, omnibus ſe periculis inſerens: nec trepidans perſecutoribus intuentibus, extremis quoq; oſculis martyres ſalutare, ita ut nõnunquam pro his etiam impetus in eum gentiliũ fieret, ſed diuina dextera cum admiratione omnium protectus euaderet. Verùm nec enumerari facile, nec referri poteſt, quoties, & quàm crebro, imò per ſingulos penè dies, de quantis eum, & qualibus periculis, dum erga pręedicationem uerbi Dei impiger & prõptus eſt, eadem illa diuina dextera conſeruauit: quoties in inſidijs poſitos, qui eũ clam interimerent effugit. Et intantum aduerſum ſe, dum in Dei opus promptus eſt, infidelium concitauit inſaniam, ut turmæ militum diſpoſitæ, domũ eius, in qua commanere uidebantur, obſiderent: nec tamen eũ capere aut tenere potuerint, diuina protectione ſeruatũ. Tanta rabies contra eum mentes hominum inceſſerat, pro hoc ſolo quod plurimos per eum uidebant ad fidẽ noſtram ab incredulitate conuerti. Et in tantum quotidie aduerſus eũ perſecutio cumulabatur, ut tota urbs maxima Alexandria eum tegere nõ poſſet, ſed de domo ad domum tranſiret: & tamen undiq; fugaretur, cum poſtea ui

An. Do. 211, Profeſſor bonarum literarũ Origenes

Cõuertit Gẽtiles ad Chriſtum Plutarchus.

Heraclas.

B

Ann. Do 285 Aquila præfectus Aegypti. Origenis celebritas.

Officia eius erga martyres.

Periclitatur inter ethnicos.

derẽt per loca ſingula multitudines plurimas per eum ad fidem Dei ſociari. A
Hic eſt, qui quale habet uerbũ, talem habet uitam. Et qualẽ habet uitã: non eſt in antiquo exẽplo.
Obtinebat autem hæc, quia non ſolum in uerbo erat ei perfecta doctrina, ue
rumetiam in opere cõſummatæ diſciplinę prębebat exempla, & dicebatur,
(ſicut aiũt) de eo, quia † hic eſt, qui quale habet uerbum, talem habet & uitã:
& qualem habet uitã, tale habet & uerbum: quoniã quæ docet, agit: & quæ
agit, hęc docet. Manifeſte autem & euidenter aderat ei diuina gratia, per quã
innumeros ad imitationem ſui in fidem Dei prouocabat. Vnde & uidẽs De
metrius epiſcopus, quod ad ipſum pręcipuè doctrinę gratia, et pręicationis
Fit magiſter catechumenorum Pantænus. Clemens.
uerbi Dei, multitudines plurimæ cõuolarent, catechizandi ei, id eſt docendi
magiſterium in eccleſia tribuit. Quod primus poſt Apoſtolos apud Alexan
driam Pantænus, ſecundus per ordinem Clemens, tertius adminiſtrauit Ori
genes ipſius diſcipulus Clementis, qui Clemẽs in opere στρωματέων, etiã tem
pora, in quibus libros deſcribebat, In procœmijs deſignauit, & ad finem impe-
rij Cõmodi pertendit. Vnde certum eſt, quod ſeueri tempora hæc ipſa quæ
Iudas de ſeptimanis Danielis.
nunc habemus in manibus, continebant. Qua tempeſtate etiã Iudas quidam
ſcriptor alius, de ſeptimanis quę in Daniele referũtur, diſſeruit, qui & ipſe de
cimũ Seueri imperatoris annũ regni commemorat. Is etiam diuulgatam anti
chriſti præſentiam iamiamq́ꝫ æſtimãs imminere ex perſecutionũ nimietate,
Origenes Chriſtum docet.
multorũ ex noſtris fidelium animos perturbauit. Igitur Origenes, iniuncto
ſibi à Demetrio epiſcopo magiſterij officio, Grammaticã ſcholam negligere
cœpit, magis ſe uerbo Dei conferens. Vtitur ſane etiam conſilio non puerili.
Vẽdit libros ethnicos.
bibliothecam Gentilium librorum tradit cuidam fideli amico, pactus cũ eo
quatuor ſibi obolos ex eius precio per dies ſingulos inferri, quo ſcilicet nec
grauis eſſet cuiq́ꝫ in ſuſtentanda uictus neceſsitate, nec congregatã pecuniã
domi reſeruare uideret. Igitur in talibus inſtitutis plurimũ temporis exigẽs,
Chriſtianus philoſophus
uita, moribus, exercitijs, per omnia Chriſtianus philoſophus habebatur, cũ B
& pro iuuenilib. cupiditatibus reprimendis, & pro ſapientiæ profectibus ca-
peſſendis, die noctuq́ꝫ arctionibus ſe abſtinentiæ cõſtringeret frenis, & inde-
ſinenter diuinorũ librorũ meditationib. inhęreret, in abſtinentia plurima, in
ieiunijs indeſinentibus, in uigilijs penè iugibus, ita ut ſi quando parũ aliquid
ſomni neceſsitas naturalis exigeret, hãc ille nõ ſupra ſtratũ, quo omnino nul
lo utebat̃, ſed ſupra nudi ſoli dependeret ſuperficiẽ. Ante omnia uerò, præce
Qualem uitam geſſerit.
pta Euãgelica, & uoces Saluatoris, ſummo amore & ſtudio implẽdas eſſe cẽ
ſebat, quibus præcipitur, duas tunicas nõ habendas, neq́ꝫ calciamentis uten-
dũ, neq́ꝫ de craſtino cogitandum: quę ille ſingula ſumma cũ diligentia & fide
contendebat explere, & ſupra uires atq́ꝫ ætatem ſuam, ſecundum Apoſtoli
monita, in frigore, & nuditate agones patientię deſudabat. Ita cũctis auditori
bus ſuis renuntiandi omnib. quæ poſsidebant, & beatæ paupertatis pręebebat
exempla. Erat igitur per hæc charus omnibus, & acceptus. In hoc uno triſtes
quàm plurimos reddens, nõnullos offendens, quod cupientes de facultatib.
proprijs aliquid ſibi ſaltem uictus gratia miniſtrare, pro diſtricta cõtinẽtię di
ſciplina refutabat, cum utiq́ꝫ pro labore quo in uerbo Dei deſudabat, nõ ſo-
lum duplici ſecundũ Apoſtolũ, ſed & multiplici honore dignus ab omnibus
duceretur. Sed ille honorẽ ſibi ſummũ in cõtinẽtia deputabat. Deniq́ꝫ & per
multos annos tradit̃ abſq́ꝫ omni calciamẽto nudis inceſsiſſe ueſtigijs. uini quo
que uſum, cæterorũ ſimilium, niſi ea ſola q̃ uitę neceſsitas depoſcebat, nullũ
penitus habuiſſe, uſq́ꝫ quo incõmodo ſtomachi, imò iam penè periculo coge
retur. Talibus igitur uitæ atq́ꝫ inſtituti ſui exemplis informãs eos, quos à gen
tili uita & ſtulta philoſophia ad uerã Chriſti philoſophiã ſapientiamq́ꝫ cõuer
tebat, nõ ſolum in intimis animæ arcanis fidem habere docuit per hoc, quod
geri ab eo uidebant quæ docebantur, uerumetiam ad martyrij eos amorem
per ea quibus quotidiano roborabantur exercitio, prouocabat. ex quibus &
multi comprehenſi in perſecutione, palmam martyrij conſecuti ſunt.

Quan-

Quanti per ipſum edocti martyres ſunt. Cap. IIII.

A IN his primus erat Plutarchus, de quo paulo ſuperius memorauimus. *Plutarchus*
Quē cū uidiſſet populus ad mortē duci, et aſsiſtere ei Origenē, qui hortatu *Origenis di-*
ſuo ad magnanimitatē animos eius erigeret, uelus mortis eius autorē diſcer- *ſcipulus, mar*
pere eum penè & interficere uulgus irruerat, niſi & tūc ope diuinę prouiden *tyr.*
tiæ è furentium manib. fuiſſet ereptus. Poſt Plutarchum martyr ſecundus ex
Origenis diſcipulis efficitur Serenus. Tertius ex eius nihilominus auditorib. *Serenus.*
Heraclides martyrio coronatur. Quartus Heros neophytus. Nam ſuperior *Heraclides.*
Serenus adhuc catechumenus cōſummatus eſt. Quintus eiuſdē ſcholę mar- *Heros.*
tyr efficitur alius nomine Serenus, qui poſt multa ſupplicia pro Chriſto etiā *Serenus.*
capite plexus traditur. Sed & mulieres plurimæ, in quibus erāt quædam ca- *Baptiſmus i-*
techumena, de qua ipſe in quodam loco ait, ꝙ ignis baptiſmū conſequuta eſt. *gnis.*

De Potamiena. Cap. V.

SEd & Potamiena famoſiſsima fœminarum & martyrum, & ipſe eius carni *Potamiena*
fex Baſilides. Etenim in noſtrā uſq; memoriam ac incolis loci perennis uir *diſcipula O-*
tutum Potamienæ fama celebrat̃, ꝙ immenſos & innumeros agones primò *rigenis.*
pro uirginitate & pudicitia deſudauerit: deinde etiam pro martyrio exquiſita
atq; inaudita tormenta pertulerit, atq; ad ultimnm unà cum uenerabili matre
Marcella ignis ſupplicijs conſummata eſt. Tradūt igitur Aquilam (hoc enim *Marcella.*
erat tyrannici iudicis nomen) poſteaquam crudelibus eam ſupplicijs lacera- *Aquila præ-*
uerat, ad ultimum ob iniuriam & nobilitatis eius, & caſtitatis cōminatum eſ- *fectus Ae-*
ſe Potamienæ, quòd eam uel crudeliſsimis gladiatoribus, uel impudiciſsimis *gypti.*
leonibus traderet. At illam, cum ab ea quid mallet, uel quid eligeret quærere
tur, protuliſſe aduerſum tyrannum uocem liberā, quę ob ſuperſtitionem Rò
mani ritus ſacrilega uideretur, & ideo ſine mora in eam latā eſſe ſententiam.
B Cumq; Baſilides unus ex his quibus implere ſpiculatoris officium mos eſt,
ſuſceptam eam duceret ad ſupplicium, ac multitudo impudicorū pariter &
impiorum Potamienæ uerbis & iniurijs conaretur illudere, Baſilides abigere *Baſilides car*
impudentius irruentes, ac deturbare cœpit humanitatis & miſerationis obtē *nifex.*
tu. At illa religioſum uiri uotum erga ſe & propoſitū humanitatis amplexa:
Certus eſto, inquit, ꝙ cum abiero ad Dominū meum, ſine mora boni huius
tibi remunerationem parabo. Poſt hæc autem uerba cōſtanter ſuſcepit ſtatu-
ta ſupplicia, picis calidæ paulatim per artus ac membra diffuſæ, & hoc modo
beata uirgo è terris migrauit ad cœlum. Non multis autem poſt diebus, Baſi
lides cum inter collegas ſuos ob cauſam quandam iuramentum poſceretur,
ait ſibi nō licere omnino iurare, pro eo quòd eſſet Chriſtianus, & hoc publicè
fatebatur. loco æſtimatus eſt primò dicere: tum deinde eum conſtantius affir
maret, pertrahitur ad tribuual: ubi cum perſeueraſſet in confeſsione, uinculis
traditur. Tum uerò uiſitantibus eum noſtris, & cauſam ſubitæ ac laudabilis
huius permutationibus inquirentis, dixiſſe traditur, quòd Potamiena poſt
diem tertium martyrij ſui, noctu aſsiſtens coronam capiti ſuo impoſuerit, di-
cens, deprecatam ſe pro ipſo Dominum, & impetraſſe ut ſecundū quod ſcri-
ptum eſt: Qui recipit martyrem, mercedem martyris conſequat̃. Quibus au-
ditis, confeſtim fratres ſignum ei Dominicum tradunt, & die poſtera ob Do-
mini martyrium capite punit̃. Sed & alijs plurib. per illud tempus apud Ale-
xandriam condiſcipulis ſuis, cum quibus uerbo Dei in Origenis ſchola ope-
rā dederat, Potamiena, ſimile munus tradit̃ præſtitiſſe, aſsiſtens eis per uiſum,
et coronas martyrij impetratas à Domino deferens. Sed de his iſta ſufficiant.

De eo quòd Origenes ſe caſtrauit. Cap. VI. *Al charitatis*

IGitur per idem tempus cū docendi officio apud Alexandriā præeſſet Ori- *Matt. 19.*
genes, geſtū quid ab eo traditur, quod iuuenilis fortaſſe & minus perfecti *Origenes ſe-*
ſenſus uideatur, ſed perfectæ fidei, ac nimiæ† caſtitatis indicium continens. Il- *ipſum ca-*
lud namq; quod ſcriptum eſt in euangelio, Quia ſunt eunuchi, qui ſeipſos ca *ſtrat.*

ſtrauerunt propter regnum Dei, etiam ſecundum hiſtoriam implendum credit, non ſolum caſtitatis obtentu: Verum quoniam perſecutionis tēpore tam in publico quàm in occulto ac ſecreto, & tam uiris quàm fœminis uerbū Dei prædicabat, uidelicet quo omnem occaſionem turpis maledicti gratia infidelib. uideretur excludere, Dominicā uocem re atꝗ opere in ſemetipſo aggreſſus eſt adimplere. Cumꝗ pro eò ne ab hominib. laudem quæreret, ſed à Deo mercedem ſperaret, in occulto eſſe uoluiſſet, latére nō potuit, ſed rei geſtę indicium ad Demetrium epiſcopum peruenit. Iſꝗ ingēti primò ſtupore admiratus eſt audacis animi uirtutem, tum deinde collaudās fidei eius magnitudinem uel calorem, & tam grande in opere Dei propoſitum: Nunc nunc maximè, ait, cœpto operi doctrinæ & prædicationis inſiſte, quando aduerſarijs nulla obtrectandi ſuſpicio derelicta eſt. Sed tunc quidē talis erat Demetrij ſententia, cum nihil animos inceſſerat, quod recti iudicij regulam in partem alteram declinaret. Poſtea cum uidiſſet adoleſcentis famam ſatis fieri clarā, & magno eum domi foriſꝗ præconio extolli, humanæ infirmitatis aliquid paſſus, opus quòd ipſe prius cum ingenti admiratione laudauerat, infamare poſtmodum cœpit. Nám cum apud Palæſtinam præcipui & eminentes inter epiſcopos uiri, id eſt Hieroſolymorum Alexander, & Theoctiſtus Cæſareæ, uidentes diuinum opus eius in uerbo Dei, ordinaſſent eum presbyterum, ac ſummo eū ſacerdotio iam iamꝗ dignum probarent, idꝗ digniſsimè factum ab omnibus laudaretur, & ne ſic quidem dignus honor ſapientia eius ac uirtutib. in eum collatus diceretur, uehementiſsimè momordit hic ſermo Demetrium: & nō inueniens in eo cauſam alterius criminis, hoc quod aliquādo puer adhuc ille egerat, & epiſcopus iam iſte laudauerat, poſtmodum criminis loco protulit, etiam in illos culpam, qui eum ordinauerant, conatus inflectere. Sed hæc poſtmodum geſta ſunt. Tūc porro Origenes apud Alexandriam doctor eccleſiæ ualde charus habebatur, omnibus quos fama eius ad audiendū eum cōuenire prouocabat, uerbum Dei prædicans, ſicut Apoſtolus dicit, opportunè, importunè, per diem, per noctem, publice & priuatim, uelut abſciſsis omnibus impedimentis, liber prorſus, & cum omni fiducia rem gerebat. Cum uerò decem & octo annis Seuerus tenuiſſet imperium, Antiochus ei filius ſuccedit. Quo in tempore quàm plurimi erant, qui in confeſsionibus gloriam quæſierant, Dei tamen prouidentia fuerant reſeruati.

Demetrius Alexandrinus epiſcopus. — *Inuidet Origeni Demetrius.* — *1. Tim. 4.* — *Antoninus Seueri F. Cæſar. An. Do. 213.*

A — B

De Alexandro & Narciſſo. Cap. VII.

Alexander Hieroſol. An. Do. 213. — *Narciſſus.*

IN quibus Alexāder (de quo paulo antè memorauimus) cōfeſsionis titulo ſatis clarus, Hieroſolymorum eccleſiæ ſubrogaſ epiſcopus, cum ſupereſſet adhuc Narciſſus, qui prius inibi functus eſt pontificatus officio. Verū quoniam Narciſsi memoriam ſermo progrediens attulit, cōgruum mihi uidetur aliquid de eius geſtis inſignibus memorare de quo ab incolis quidē loci per plurima memoriæ tradunſ. Nos uerò unū opus eius memorabimus, ex quo cæteris quæ de eo narrantur, meritò fides poſsit adhiberi. Accidit aliquando in die ſolenni uigiliarū Paſchæ oleum deeſſe luminarib. cūꝗ id per miniſtros innotuiſſet, mœror plebi maximus fuit. Sed Narciſſus fide fidēs, miniſtris imperat haurire aquā, ſibiꝗ deferri. Cūꝗ detuliſſent, orauit & benedixit aquā, & infundi luminarib. præcepit. Tum repētè miro & ſeculis inaudito genere uirtutis, natura aquæ in olei pinguedinē uerſa, ſplendorem luminum etiā ſolito reddidit clariorem. Ad fidem autem rei à plurimis religioſorum fratrum ex eodem oleo quòd uerſum de aqua fuerat, reſeruatū eſt, ita ut ad nos uſꝗ miraculi huius indicium perueniret. Et in hoc quidem fidei eius ac meriti habebatur exemplū: animi uerò uirtus quāta in eo fuerit, alio nihilominus uno ex eius geſtis opere declarabitur. Is namꝗ cū inter cætera uirtutum ſuarū bona eſſet ualde conſtantis animi, & iuſti rectiꝗ indeclinabiliter tenax, quidam homunculi nequam male ſibi cōſcij, metuentes ne criminum ſuorū, ſi arguerentur,

Solennis dies uigiliarū Paſchæ. — *Aqua in oleum uerſa.*

A rentur, non poſſunt effugere, uindictam præueniunt, & factionib. circumuenire parant eum, cuius iudicium uerebantur. Cõcinnant igiť aduerſum eum infame ſatis & noxium crimen: cõueniunt auditores: teſtes ex ſemetipſis producunt, qui ſub ſacramento iuramẽti, quæ obijciebantur cõfirmarent: quorũ unus teſtis, ita non igni cõſumeretur, uera ſe dicere teſtabatur. alius, ita ne regio morbo corrumperetur: tertius, ita ne luminibus orbareť. Et quamuis ne iuramentis quidem iſtis quiſquã fidelium & Deum timentium crederet, eo quòd uita Narciſsi & inſtitutio ac pudicitia ab omnibus noſcereť, ipſe tamen eorum quæ mota ſunt, indignitatem ac moleſtiam non ferens, ſimul & ſecretam ac philoſophicam uitam ſemper habere deſiderans, ſubterfugit eccleſiæ multitudinẽ, & in deſertis locis atq; agellis ſecretiorib. delitеſcit annis quamplurimis. At non ille magnus diuinæ prouidentiæ oculus quieſcit in lõgum, ſed in impios ultionem per ea ipſa quæ ſibi in periurijs ſtatuerant maledicta, molitur. Primus namq; ille teſtis, parua ignis ſcintilla noctis tempore domo ſua ſuccenſa, cum omni genere ſuo, omniq; familia, flammis ultricibus cõflagrauit. Alius repentè ab imis pedib. uſq; ad ſummum capitis uerticem morbo regio quo fuerat imprecatus, repletur atq; conſumitur. Tertius aũt priorum exitum uidens, & oculum diuinum non ſe latuiſſe perſpiciens, prorũpit in medium, & audientibus cunctis ſera pœnitentia uniuerſum cõcinnati ſceleris ordinem pandit. Tantis autem lachrymis immanis commiſsi facinus deflet, & in tantum die noctuq; perdurat in fletibus, uſque quo luminibus orbaretur. Hi igitur figmenti ſui huiuſcemodi pœnas dederunt.

Inſimulatur criminis Narciſſus.

Narciſſus latitat.

An. do. 206.

Vindicta diuina in teſtes periuros.

De epiſcopis Hieroſolymorum. Cap. VIII.

NArciſſus uerò cum ita deſertum petijſſet, ac locis ſemet ſecretiorib. abdidiſſet, ut ubinam degeret, nullus agnoſceret, neceſſarium uiſum eſt e-
B piſcopis eccleſiarum uicinarum, ut alium pro ipſo ordinarent, cui nomen erat Dius: cuiq; cum paruo tẽpore præfuiſſet eccleſiæ, ſucceſsit Germanion, & Germanioni Gordius: cum ecce ſubitò uelut rediuiuus, cœloq; redditus ex improuiſo apparuit Narciſſus, & rurſus à fratribus ad præſidendum rogaretur eccleſiæ. Multo enim uehementius erga eum amor omnium fuerat incitatus, uel pro eo quòd criminoſis innocens eſſet, quòd ſecretam & philoſophicam uitam dilexit, & quòd in eo compleuit Dominus dicens: Mihi uindictam, ego retribuam, dicit Dominus.

An. Do. 205.

An. Do. 208.

Dius.

Germanion.

Gordius.

Rom. 12.

De Alexandro. Cap. IX.

VErùm cum ipſe iam ſenio feſſus, pontificatus miniſterio ſufficere nõ poſſet, Alexandrũ (de quo ſuperius memorauimus) qui iam epiſcopus eſſet alterius loci, diuina diſpenſatio in adiutoriũ Narciſsi ſenis euidentiſsimis reuelationib. euocauit. Is nanq; Alexander ex gente Cappadocum, ubi erat præclaræ urbis epiſcopus, Hieroſolymam adorandi, & ſanctorum locorum uidendi gratia properauerat. Quem loci incolę, mentes eorũ inſtigante Deo, cũ omni amore & officioſitate ſuſcipiunt, ac ui charitatis & dilectionis nexibus uinctum redire non ſinunt domum. Oſtendebatur enim euidenter à Domino, non ſolũ ipſi beato uiro Narciſſo, ſed & alijs plurimis per reuelationes in plebe, ut ipſum in loco ſancto epiſcopum detinerent. Pręterea quòd ſupra cætera omnia magis terrificũ fuit, eo die quo ingreſſurus urbem Alexander nunciatus eſt, & multitudo fratrum plurima extra portas in occurſum eius egreſſa eſt, uox cœlitus manifeſtiſsimè omnib. audientib. facta eſt, dicens: Suſcipite epiſcopũ qui uobis à Deo deſtinatus eſt. Cumq; ex his omnibus euidenter apud cunctos fuiſſet Dei diſpenſatio declarata, epiſcopi urbiũ uicinarum compertis omnibus quibus de eo res geri Dei iudicio docebať reſidere inibi eum neceſſariò cõpulerunt. Ipſe ergo Alexander in epiſtolis ſuis ad Antinoitas ſcriptis, quæ uſq; ad præſens ſeruanť apud nos, meminit Narciſsi tanq̃ ſocij & conſortis in epiſcopatu, his ipſis uerbis de eo ſcribens: Salutat uos Narciſ-

An. Do. 212.

Alexãder adiutor Narciſsi.

Vox cœleſtis

Alexandri epiſtolæ ad Antinoitas.

Narciſſus, qui ante me epiſcopatũ huius eccleſiæ regere cœpit, quiq; mecum A
poſitus, orationibus ueſtris centum iam & ſedecim annos uitæ ſuæ gerit, qui
Aſclepiades. & ipſe uos mecum pariter deprecatur eſſe concordes. Et de his quidem talia.
An. Do. 213. Apud Antiochiã uerò defuncto Serapione epiſcopo, Aſclepiades loci illius
ſuſcepit ſedẽ, qui & ipſe unus ex præclaro cõfeſſorũ numero fuit. Meminit e-
tiã huius ordinatiõis ſupradictus Alexãder, Antiochenis ſcribẽs hoc modo:

ALEXANDER SERVVS ET VINCTVS IESV *Chriſti, beatæ Eccleſiæ quæ eſt apud Antiochiam, in Domino Salutem.*

Reuelauit Dominus uincula mea, & carceris huius mei dilatauit anguſtias, ex eo quòd comperi ſanctæ eccleſiæ ueſtræ Aſclepiadem, uirũ digniſsimum, ſacerdotium ſuſcepiſſe. Hanc autem epiſtolã indicat ſe per Clementem Antiochenæ eccleſiæ presbyterum tranſmiſiſſe, ſcribens in fine epiſtolę hoc modo: Hæc autem uobis Domini fratres ſcripta tranſmiſi per Clementem beatũ presbyterum, uirum in omnibus uirtutibus probatiſsimum, quem noſtis etiam uos, & eo amplius cognoſcetis. Cuius pręſentia apud nos per Dei prouidentiam procurata, & confirmauit & auxit eccleſiam Dei.

De Serapione & libris eius. Cap. X.

Serapionis Antiocheni epiſcopi opera.

IGitur Serapionis epiſcopi eruditi uiri, puto quidem etiam alia opuſcula apud alios haberi. Ad nos autem illa tantummodo uenerunt, quæ ad Dominum quendam ſcribit, qui in tempore perſecutionis à fide Chriſti recedens, ad ſuperſtitionem Iudaicam declinauit. Et ea quæ ad Pontium & Caricũ eccleſiaſticos uiros ſcribit. Et aliæ nihilominus eius ſunt ad alios epiſtolæ. Sed & ille liber uenit ad nos, quem ſcribit de Euangelio Petri, ubi arguit quædã falſa in eo conſcripta, emendare cupiens fratres, qui erant apud Rhoſum, qui per occaſionem ſcripturæ ipſius in hæreſim declinabant. Dignum tamen mihi uidetur, pauca quædam de eius libello inſerere, ex quibus innoteſcat, quæ fuerit eius de ipſa ſcriptura ſententia. Scribit ergo in quodam loco ita: Nos enim fratres, & Petrum & alios Apoſtolos recipimus, ſicut & Chriſtum. Quæ autem ſub eorum nomine falſa ab alijs conſcripta ſunt, uelut gnari eorum ſenſus ac ſententiæ declinamus, ſcientes quòd talia nobis non ſunt tradita. Ego enim cum eſſem apud uos, putabam omnes rectæ fidei eſſe inter uos, & non decurſo libello qui mihi offerebatur, in quo nomine Petri conſcriptum euangelium ferebatur, dixi: Si hoc eſt ſolum, quod inter uos inimicitiam ſimultatemq; uidetur inferre, legatur codex. Nunc autem comperto, quòd hi quico dicem illum legi debere aſſerunt, proſpectu cuiuſdam occultæ hæreſeos hoc fieri popoſcerunt, ſicut mihi dictum eſt, feſtinabo iterum uenire ad uos. Nos enim nouimus fratres cuius hæreſeos fuerit Martianus, qui etiam ſibijpſi cõtrarius extitit, non intelligens quæ loqueretur: quæ etiam uos diſcetis ex his quæ ſcripta ſunt uobis, inueſtigata per nos ab illis, qui hoc ipſum Euangelium ſecundum illius traditionem didicerant, & ſucceſſores extiterunt ſententię eius quos nos *Δοκητὰς* uocamus: quia in hac ipſa doctrina, illorum ſunt quàmplurimi ſenſus & ab ipſis mutuati. Nam certum eſt, quòd plurima ſecundum recti rationem ſentiunt de Saluatore: alia uerò aliter, quę & ſubiecimus. Hæc Serapion ſcribit.

Rhoſos Ciliciæ.

Δοκηταὶ, id eſt opinatores.

De libris Clementis. Cap. XI.

Libri Clementis Alexandrini.

CLementis uerò libri habentur plurimi, apud nos tamen hi ſunt qui inueniri potuerunt:

ςρωματέων libri octo, quos hoc modo prætitulauit, TITI FLAVII CLEMENTIS DE VERA PHILOSOPHIA COMMENTARII SCIENTIAE *ςρωματεῖς*

ςρωματέας autem nos poſſumus intelligere, tanquam opus uariè contextum. Sunt & alij eiuſdem:

ὑπο-

A ὑποτυπώσεων libri octo, quos nos poſſumus Informationum uel Diſpoſitionum nominare. In quibus nominatim Pantæni meminit, tanquam proprij magiſtri, & expoſitiones ipſius plurimas ſcribit, & traditiones eius operi ſuo inſerit. Eſt etiam liber eius, *Pantænus Stoicus, præceptor Clementis.*

Ad gentiles exhortatorius. Et alius liber qui dicitur
Pædagogus. Et alius qui ſuperſcribitur
Quis eſt qui poſsit ſaluus fieri diues. Eſt & alius libellus
De Paſcha. Et
Diſputatio de ieiunio. Et
De obtrectatione. Et alius
Exhortatorius ad patientiam. Et alius
Ad Neophytos. Sed & ille qui ſuperſcribitur
Canon Eccleſiaſticus. Item alius
De his qui Iudaicum ſenſum in ſcripturis ſequuntur, quem ad Alexandrum ſupradictum ſcribit.

In ςρωματεῦσι non ſolum ea quæ ex diuinis ſcripturis ſumpſerat ſternit, ſed & ea quæ apud Græcos autores habentur. Vtile namq; ei uiſum eſt, in illo opere comparare ac conferre ſibi inuicem dogmata, uel ea quæ diuinitus ſancita ſunt, uel quæ à ſapientib. Græcorum inuenta, uel etiam quæ cæteris barbaris uiſa ſunt. Arguit etiam hęreticorum errores, hiſtoriam quoq; inibi plurimam texit, & ex omnibus materiam nobis eruditionis perfecte compoſuit. Vnde merito libros ςρωματέας appellauit, id eſt laciniosa quadam & uaria diuerſitate contextos. Vtitur ſane exemplis etiam ex his libris, qui à nonnullis minime recipiendi uidentur, id eſt, ex Sapientia quę dicitur Salomonis, & ex Sapientia Sirach, quæ appellatur Eccleſiaſticus apud Latinos. Sed & de Barnabæ & Clementis epiſtola ponit exempla. Vtitur etiam de epiſtola Iudæ. Meminit prætcrea & ſcriptorum antiquorum Tatiani cuiuſdam & Caſsiani, uel ut qui Chronica ſcripſerint: Philonis quoq; & Ariſtoboli, & Ioſephi, ac Demetrij, & Eupolemi Iudæorū ſcriptorum: conferens etiam antiquiſsimis Gręcorum Moſea noſtrum, Iudęorum genus antiquius eſſe comprobat: multaq; alia inſtrumenta optimarum inſtitutionū in illo opere contexuit. Et inter cætera hoc in primo libello indicat, quòd ipſe non longè poſt Apoſtolos fuerit, promittitq; commentarios ſe in Geneſim ſcripturum. In libello autem quem ſcripſit de Paſcha, confitetur extorqueri ſibi à fratribus, ut ea quæ à presbyteris, id eſt a ſucceſſoribus Apoſtolorum uoce ſibi ſola tradita ſunt, deſcriberet in libris, ac poſteris traderet. Meminit ibi Melitonis & Irenæi cæterorumq;, quorum etiam quaſdam narrationes inſeruit. In libris uerò ὑποτυπώσεων, id eſt, informationum, ut breuiter dicam, uniuerſam pariter ſcripturā diuinam compendioſis diſſertionibus explanauit. In quibus ne ea quidem quę apocrypha à quibuſdam habentur, præterijt, ut eſt Petri reuelatio. De epiſtola uerò ad Hebræos ita diſſerit, quòd manifeſtè Pauli ſit Apoſtoli: ſcripta ſit autē Hebręo ſermone tanquam Hebræis: à Luca uerò, qui erat Pauli diſcipulus, interpretata in Græcum: unde & ſtilus eius magis ſimilis uideatur libello illi, quē Lucas de apoſtolorum actibus ſcripſit. Quòd autem ſuperſcriptionem ſolitam inibi non habet, id eſt, Paulus Apoſtolus, hoc eſſe rationis oſtendit, quia præiudicatum Hebræis erat de Pauli nomine, ne eius dicta ſuſciperent: & idcirco prudenter declinaſſe, ne ſtatim in principio Pauli nomine inſpecto, lectio eius repudiaretur. Poſt pauca uerò addit etiam hæc: Et ſicut, inquit, beatus presbyter dicebat, quia Dominus, Apoſtolus omnipotentis dicitur miſſus ad Hebræos. Pro humilitate ergo Paulus, qui ad gentes fuerat deſtinatus, non ſcripſit ſemetipſum Hebræorum Apoſtolum, uel propter honorem Domini qui ſe miſſum dixerat ad oues Iſrael, uel quia gentium uidebatur Apoſtolus. Exponit præterea idem Clemens in ipſis libellis de ordine

Opus ςρωματέων quare nam ſit.

Clemens non lōgè poſt Apoſtolos fuit

Opus ὑποτυπώσεων.

Clementis iudicium de epiſtola ad Heb.

Chriſtus Apoſtolus Dei patris.

A opus interpretis uniuſcuiuſq; deſcripſit: ita ut primò omniũ ipſa Hebræa uer-
ba Hebraicis literis poneret, ſecundo in loco per ordinẽ Græcis literis è regio
ne Hebræa uerba deſcriberet, tertiam Aquilæ editionẽ ſubiungeret, quartam
Symmachi, quintam Septuaginta interpretũ, quæ noſtra eſt, ſextam Theodo-
tionis collocaret. Et propter huiuſmodi cõpoſitionem exemplaria ipſa nomi-
nauit ἑξαπλᾶ, id eſt ſextuplici ordine conſcripta. In Pſalterio autẽ, & alijs non-
nullis interſerit aliqua etiam de cæteris iſtis editionibus: quas quoniam ſine
nomine autorum repererat, ſextam & ſeptimam editionem nominauit.

De Symmacho interprete. Cap. XIIII.

SCiendum tamen eſt, quod ex iſtis ipſis interpretibus Symmachus Ebione *Symmachus interpres, Hebionita fuit.*
us fuerit, quæ eſt hæreſis aſſerens Chriſtum de Ioſeph & Maria natum ho-
minem purum fuiſſe, & legem ritu Iudaico eſſe ſeruandam, ſicut iam ſupe
rius memorauimus. Sed & commentarios quoſdam Symmachus ipſe con- *Commentarij Symmachi.*
ſcripſit, in quibus conatur de Euangelio ſecundum Matthæum autoritatem
ſuæ hæreſeos confirmare. Hæc ipſe Origenes cum interpretatione ipſius
Symmachi ſcribit ſe apud Iulianam quandam reperiſſe, quæ ſe diceret hos li-
beros ab ipſo Symmacho ſuſcepiſſe.

De Ambroſio & ſtudio Origenis. Cap. XV.

IN his & Ambroſius quidam, uir & genere & literis ſatis clarus, cum Valen *Ambroſius Valentinianæ factionis reſipiſcit ab Origene monitus.*
tini dogmatis ſectator exiſteret, ſecundum ueritatem catholicæ fidei ab O-
rigene conuictus: & tanquam ueri luminis ſplendore radiatus, relictis erro
rum tenebris, ad eccleſiæ ſe catholicæ lucem ſplendoremq; conuertit. Sed &
alij plures eruditi uiri, & in ſcientia literarum admodum nobiles, cum de O-
rigene glorioſiſsima per omnem locum celebraretur opinio, certatim conflu
ebant ad eum, uel ob certamina commouenda, uel quibus rectior inerat men
B tis ſententia ad audiendam tenendamq; ueritatem. Innumeri etiam ab hæreti- *Cõcurritur ad Origenem.*
cis uenientes conuicti per eum, & pœnitentes, ab errore ceſſabant philoſo-
phorum quoque opinatiſsimi quique, & qui in ſummo nomine habebantur,
tam in noſtris eum, quàm in ſuis, magiſtrum incomparabilem fatebantur. E-
rat namq; ei mos iſte, ut ſi quos noſtrorum adoleſcentulorum ingenioſos ui- *Origenes docebat Mathematicas diſciplinas.*
deret, & lectioni ſatis deditos, traderet eis etiam ea quibus philoſophi uelut
primis elementis diſcentes imbuere ſolent, id eſt, uel Geometriæ partes, uel
Arithmeticæ diſciplinæ, & ſi qua alia ad inſtructionem pertinent diſputandi.
Si quando igitur neceſsitas popoſciſſet, ut aliqua de libris philoſophicis ex-
planaret, etiam ab ipſis eruditiſsimis in illa diſciplina uiris, cum tanta admirati
one audiebatur, ut ſummus apud illos, & quaſi unus ex ueteribus & primis
illis autoribus philoſophus haberetur. Multos etiam idiotas & imperitos ad
docendum cohortabatur, dicens non parum ad intelligentiam ſcripturarum
emolumenti eis conferri, ſi aut in liberalibus literis, aut etiam in philoſophi-
cis exercerentur. Dicebat enim hanc noſtram ueram eſſe philoſophiam, cu-
ius partes illa Græcorum, quæ uera non eſt philoſophia, præcepiſſet. Non er-
go aiebat idcirco debere partes ſuas omittere ueritatem, quia eas ſibi præue- *Attende.*
niens falſitas uindicaſſet. Denique exiſtunt teſtes ſtudiorum eius plurimi e-
tiam apud philoſophos, quorum nonnulli libros ſuos ad ipſum ſcribebant,
alij autem iudicio eius comprobandos deferebant. Denique etiam ille qui a- *An. D. 242.*
pud Siciliam aduerſum nos libros conſcripſit Porphyrius, quibus diuina uo- *Porphyrius calumniator Chriſtianorum.*
lumina criminatur, cum ad explanatores eorum ueniſſet, nec inueniret ali-
quid in commentarijs Origenis, cui culpam poſſet aſcribere, ad conuicia &
maledicta ſe conuertit, & maculas ei infigit, omni apud nos laude digniſsi-
mas, in quibuſdam quidem uera dicendo, in quibuſdam autem more ſuo fal-
ſa fingendo. Et nunc quidem eum tanquam philoſophum miratur, nunc ue-
ro tanquam Chriſtianum notat. Audi denique quibus de eo uerbis proſequi
tur: Adhærent, inquit, de Chriſtianis loquens, ineptijs Iudaicarum ſcriptura-

rum, in quibus cum abſolutio uel explanatio nulla ſit, ad quaſdam ſe narratio- A
nes incõgruas inconuenientesq; cõuertunt, quæ non tam explanationes ſint
in his quæ obſcura ſunt, quàm laudẽ plauſumq; differentibus conferant. Nam
ea quæ Moyſes agreſti & ſimplici ſermone cõſcripſit, diuinitus ſancita, & figu
ris atq; ænigmatibus obtecta cõfirmant: atque ingentibus repleta myſterijs, in
flati mente ac tumidi, obturbata in ſemetipſis rationis humanæ iudicio ſacra-
menta parant, in quibus imperitus & agreſtis ſcriptor explicare ſe non ualet.
Et poſt aliquanta iterum dicit: Huius autem abſurdæ expoſitionis initiũ pro-
ceſsit à uiro, quem etiam ego adhuc cum eſſem ualde paruulus, uidi arcẽ to-
tius eruditionis tenentem, ſicut etiam ex his quæ poſteritatis memoriæ tradi-
dit uoluminibus, comprobatur. Origenes hic eſt, cuius ingens gloria inter eo
rum magiſtros habetur. Hic namq; auditor Ammonij fuit, qui ſummam lau-
dem inter philoſophos præceſſores noſtros tenuit. Sed Origenes quantũ qui-
dem ad eruditionẽ pertinet literarũ, totum penè in ſemetipſum transfudit ma

Origenes auditor Ammonij philoſophi.

giſtrum. Quantum uerò ad uitæ rectæ lineam & ſanum propoſitũ ſpectat, do-
ctori contrariũ iter abijt. Ammonius quippe quum Chriſtianus fuiſſet à par-

Ammonius

uulo, & ex Chriſtianis parentibus genitus, poſtquam ad ætatem ſapiendi uen
tum eſt, & philoſophiæ ianuam contigit, continuò ad legitimũ uitæ ſe cõtulit
curſum. Origenes è contrario quum eſſet paganus, & gentilibus, id eſt Græco
rum ſtudijs eruditus, ad ritum religionis barbarũ declinauit: quò ſe cõferens,
omne illud præclarum ingenium philoſophicis literis expolitum uitiauit atq;
corrupit, dum uitam quidem tanquam Chriſtianus & impius agit, doctrinæ
uerò & eruditionis Græcorum præfulgidum lumen ineptis & fabuloſis nar-
rationibus occupauit. Aſſequutus quippe fuerat omnia Platonis ſecreta. Inſti
tutus fuerat in libris Numenij, & Chronij, & Apollophanis, & Longini, ſed
& Moderati atq; Nicomachi. In Pythagoricis uero ſummorum uirorum non B
eum latuere commentarij. Attigit etiam Chęremonis Stoici, & Cornuti uolu
mina. Ex quibus omnia ſecreta quæcunq; & myſtica apud Græcos habentur
aſſumens, ritui barbaro & ſuperſtitionib. Iudaicis coaptauit, ac philoſophorũ
gloriam ad dogmata externa & peregrina conuertit. Hæc Porphyrius in ter-
tio aduerſum Chriſtianos libro ſcribit, in uno uera, in altero falſa commemo-
rans. Nam de ſtudijs & ingenij potentia ſuprà dicti uiri, haud procul quàm ſe
habet ueritas, retulit. Quod uerò de ſuperſtitione gentili ad Chriſtianorũ cul-
tũ cõmemorat eum eſſe translatũ, & Ammoniũ à Chriſtianis ad errores paga-

Origenis maiores.

norum delapſum, manifeſtiſsimè refellitur. Origeni quippe fides & diſciplina
Chriſti ab auis atque atauis ſeruabatur. Nam de patre martyre paulo antè re-
tulimus. Ammonius uerò fidem Chriſti quod etiam inter ſtudia integram il-
libatamq; ſeruauerit, quoadusque ultimum uitæ ſpiritum exhalaret, teſtes
ſunt libri eius, qui etiam nunc habentur luculentiſsimè de noſtra religione
conſcripti, & præcipuè uolumen illud quod de Moyſi atque Ieſu conſonan-
tia ſcripſit. Sed & multa alia præclara eius opuſcula, quæ ab ſtudioſis quibuſ-

Origenes cur philoſophiæ & gentilibus literis operã dederit.

que permagnifica habentur. Hæc autem diximus etiam inimicorum teſtimo
nijs probare cupientes, quàm mira & apud ipſos habita ſit Origenis eruditio
uel doctrina. Ipſe uerò de ſe reſpondens quibuſdã qui ei pro huiuſcemodi ſtu
dijs obtrectabant, ita ſcribit: Cum uerò ad uerbi Dei me ſtudia conuertiſſem,
& fama de nobis celebrior haberetur, atque ob id nonnulli philoſophorum,
uel ad percontandum, uel ad obſiſtendum adire nos & congredi conueni-
rent, hæreticorum quoq; quàm plurimi ad impugnandos nos excitarentur: ui
ſum mihi eſt, uel philoſophorum uel hæreticorum dogmata diligentius per-
ſcrutari, ne ad conuincendos eos, ſi ignorarem quæ apud ipſos ſunt, impara-
tior inuenirer. Hoc autem fecimus, exemplum ſequentes prioris noſtri apo-

Pantænus. Heraclas.

ſtolici uiri Pantæni, qui in Græcorum ſtudijs, & philoſophiæ eruditionibus
quàm maximè effloruit: ſed & Heraclæ, qui nunc apud Alexandriam cathe-
dram preſ-

A dram presbyterij adornat, quem ego apud magiſtrum philoſophorũ reperi, illis ſtudijs aliquot iam annis operam dantem, priuſquam ego omnino uel inciperem. In tantum autem nihil ex ſuprà dicto uiro obtrectationis exortũ eſt, ut etiam cõmunem habitum quem prius geſſerat deponens, philoſophica aſſumeret indumenta, quibus uſq; ad pręſens uti non deſtitit. Libros quoq; philoſophorum legere, & in his exerceri pro uiribus nunquã ceſſat. Hæc ipſe pro ſe querulis quibuſdam reſpõdens ſcribit. Per idem uerò tempus cum apud Alexandriam in uerbi Dei ſtudijs exerceretur, adeſt uir quidam militaris, epiſtolas ei, & Demetrio epiſcopo, ſed & præfecto tunc Aegypti, à duce Arabiæ deferens, cum omni uelocitate & inſtantia Origenem illo uſq; orante emitti, ut ſibi de fide Chriſti, quam per eum clariſsimè prædicari frequens nunciabat fama, diſſereret. A' quibus exhortatus, abijt, edocuit, crediderunt, redijt. Poſt aliquantum uerò tempus apud Alexandriam bello ciuili exorto, alius aliò, ipſe ad Palæſtinæ partes ſeceſsit, & apud Cæſaream morabatur: ubi & diſputandi in eccleſia, atq; explanandi diuinas ſcripturas ei ab epiſcopis iniungebatũ officium, & quidem nec dum presbyteri ſibi ordinatione collata, ſicut relatũ inuenimus in epiſtola Alexandri reſcribentis Demetrio, poſt multum tempus hæc ipſa culpanti. Scribit autem hoc modo: Quod aũt addidiſti in literis tuis, quia nunquam auditum, aut aliquando factũ ſit, ut præſentibus epiſcopis laici diſputent: neſcio quam ob cauſam tam apertum mendaciũ aſſerere uolueris, cum conſuetudo hæc ſit, ut ſicubi inueniantur qui poſsint fratres inſtruere in eccleſia, & cõſolari populum, ad tractandum ſemper à ſanctis epiſcopis inuitentur, ſicut Euelpius à fratre noſtro Neone apud Larandos, & Paulinus à Celſo apud Iconium, & apud Synnadam Theodorus ab Attico. Non autẽ dubium eſt, quod & alij plurimi in alijs locis, ſi qui ſint, qui poſsint opus Dei

Origenes proficiſcitur in Arabiam. *An. D. 233.*

Epiſtola Alexandri Hieroſolymĩ ad Demetrium Alexandrinum.

B in uerbo & doctrina cõpetenter explere, ad hoc ipſum à ſanctis epiſcopis inuitentur. Sed hæc poſtmodum geſta ſunt. Tunc uerò rurſum Demetrius literas miſit ad eum per electos uiros diaconos eccleſiæ Alexandriam redire, & conſueto operi inſiſtere omni cum affectione depoſcens.

An laicis diſputandũ præſentib. epiſcopis.

Origenes Alexandriã reuocatur.

De epiſcopis qui tempori Origenis fuerunt. Cap. XV.

FLorebant aũt per idem tempus plurimi diſertiſsimi in eccleſijs uiri, quorum epiſtolas quas ad ſe inuicem dabant, reperimus in Hieroſolymorum bibliotheca, ad nos uſq; ſeruatas, quã conſtruxerat uir eruditiſsimus (de quo ſuperius memorauimus) Alexander loci ipſius epiſcopus. Vnde & nos (ut fateamur quod uerum eſt) totius huius operis noſtri, & hiſtoriæ conſcribendæ materiam ſumpſimus. Erat autem inter cæteros & Beryllus ſcriptorũ præcipuus, qui & ipſe diuerſa opuſcula dereliquit. Epiſcopus hic fuit apud Boſtram Arabiæ urbem maximam. Erat nihilominus & Hippolytus, qui & ipſe aliquanta ſcripta dereliquit epiſcopus. Venit ad nos etiam Gaij cuiuſdam diſertiſsimi uiri diſputatio aduerſum Proculum Cataphrygam, habita in urbe Roma præſente epiſcopo Zephiryno. Qui cũ argueret Cataphrygam, quod nouas ſibi quaſdam ſcripturas præſumeret, ipſe inter cætera Pauli apoſtoli tredecim eſſe epiſtolas aſſerit, eam quæ ad Hebræos ſcripta eſt non commemorans, quæ etiam nunc apud Latinos putatur non eſſe Pauli apoſtoli. Verum Antonino ſeptem annis & ſex menſibus imperio cõſummato, Macrinus ſuccedit: qui cum poſt annum fuiſſet defunctus, alius Antoninus regni Romani ſuſcepit principatum. Cuius primo imperij anno epiſcopatus urbis Romæ, Zephirynus diem obijt, decem & octo annis ſacerdotali functus officio. Poſt hunc Caliſtus ſacerdotium ſuſcepit: quo quinque annis adminiſtrato, poſt ſuum finem, ſedem dereliquit Vrbano. Poſt Antoninum uerò, Romanum imperium quod ipſe ſolis quatuor annis tenuerat, Alexander ſuſcepit. Tunc etiam Aſclepiade apud Antiochiam defuncto, Philetus in epiſcopatum ſuccedit. Alexandri uerò Imperatoris mater, Mammæa nomine, de raris religio-

Bibliotheca Hieroſolymis ab Alexãdro extructa.

Hippolitus. *Gaius aduerſus Proculum.*

Epiſtola ad Hebræos.

Antoninus Cæſar. *An. D. 219.* *An. D. 220.* *Caliſtus & Vrbanus Ro. Pontifices.* *An. D. 220.* *An. D. 225.* *An. D. 224.*

ſa fœmina cum Origene fama magnifica ubiq; & celeberrima haberetur, ita A ut ne principum quidem lateret aures, cōperta opinione uiri, ſummo niſu geſtire cœpit, quatenus ſibi eius præſentia fieret, ut in literis, in ſermone, in fide, in prudentia omniq; doctrina, quam cunctis in admiratione eſſe cernebat, per ſemetipſam ſumeret documenta. Igitur Antiochiam, ubi per idem tempus degebat, miſsis militaribus uiris cum omni honore & ſupplicatione ad ſe tanquam uere diuini uerbi interpretem famulumq; Dei orat uenire. Quò cum ueniſſet, & quant oportebat operis expleſſet ac temporis, omnibus ritè per actis, quæ ad uerbum Dei & gloriam Domini ſpectant, ſtabilesq; ac firmos in fide quos inſtruxerat derelinquens, præſentia quàm fama longè clarior factus ad proprias ſcholas Alexandriam rediit.

Mammea Alexandri Imperatoris mater Origenem ad ſe uocat.

De Hippolyti libris. *Caput* XVII.

Libri Hippolyti epiſcopi.

IN illis diebus Hippolytus (de quo paulo ante memorauimus) inter cætera ſcripta ſua libellum de Paſcha ſcriptum edididit. In quo cū deſcriptionem quandam temporum faceret de ſedecim annorum in circulo, qui in paſchę ratione obſeruari ſolet, neſcio quam ſuppurationē ſecutus, uniuerſa tempora intra primū Alexandri Imperatoris annū concludit. Sed & alij libelli eius peruenerunt ad nos, id eſt, in Hexaêmeron & in ea quæ poſt Hexaemerō ſcripta ſunt, & contra Marcionē, & in Cantica canticorū, & in partē quandā Ezechielis prophetæ, & contra omnes hæreſes. Sed & alia apud alios opuſcula eius inueniri certum eſt. Ex illo tempore etiam Origenes conſcribendi cōmentarios in ſcripturas ſanctas initiū ſumit, compellente ſe Ambroſio, & multa uſ precum obſecrationumq; cogente. Quiq; Ambroſius tantum ſtudij adhibuit, ut omnia quæ in hoc opus eſſent neceſſaria, affatim atq; affluenter præberet. Notarios ſeptem adhibuit, qui ei inceſſabiliter aſtarent, quiq; ſibijnuicem illo penè indeſinenter dictante ſuccederent. Scriptores quoq; alios tantos. Sed & B puellas apprime eruditas in ſcribendo totidem numero in hoc ipſum uacare fecit. Omnibus quoq; extrinſecus neceſſarijs abundantiſsimè miniſtratis, quotidianum de illo opus uerbi Dei uiolētus & religioſus compulſor exigebat. Sed & ipſe ex ſe ingens ſtudium in eruditione uerbi Dei adhibebat: unde maximè dignus uidebatur, cui iſtud impenderetur officij, & cui quicquid arcanum & abſconditum in ſacris literis tectum eſt, panderetur.

Origenes incipit ſcribere ſuppeditante uictum & notarios Ambroſio.

ἐργοδιώκτης.

Quomodo Origenes presbyter ordinatus ſit. *Caput* XVIII.

An. D. 233. Pontianus Romæ.

An. D. 234. Zebenus Antiochiæ.

Origenes apud Cæſaream presbyter ordinatus.

INterea Vrbanus epiſcopus in urbe Roma octo annis adminiſtrato ſacerdotio, Pontiano ſedem reliquit. Poſt Philetum autem apud Antiochiam Zebenus eccleſiam ſuſcepit. Quo in tempore Origenes rogatus eſt ab eccleſijs quæ ſunt apud Achaiam, ut illo uſque pro conuincendis hæreticis, qui inibi liberius conualuerant, perueniret. Quò cum pergeret, & iter neceſſario ageret per Palæſtinam, presbyter apud Cæſaream ab illius prouinciæ epiſcopis ordinatur. Pro hoc autem quæ aduerſus eum inhumanus liuor accenderit, & rurſum pro defenſione eius quæ geſſerint hi qui eccleſijs præſidebant, quantaq; alia pro eo quod in prædicatione uerbi Dei ſatis clarè efflorue rat mota ſint, propriam quidem ſingula, quæque hiſtoriam requirunt. Tamen & nos in ſecundo libro τῆς ἀπολογίας ex parte quadam perſtrinximus, unde facilius agnoſcere poteſt qui ſcire deſiderat. Interea iugi & continuato labore in explanatione diuinorum uoluminum perſiſtebat, ſiue Alexandriæ, ſiue apud Cæſaream poſitus, ſicut ex ipſis eius in commentarijs indicatur. Exponens ſanè Pſalmum primum deſignat etiam ipſe qui ſit canō ueteris Teſtamenti, hoc modo ſcribens: Non eſt ignorandum, inquit, uiginti & duos eſſe libros in Canone ueteris Teſtamenti, ſicut Hebræi tradunt, ſecundum numerū ſcilicet elementorum quæ apud ipſos habentur. Et paulo pòſt addit: Hi ſunt autem uiginti & duo libri. Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Ieſu Naue, Iudicum, Regnorū primus & ſecūdus, unus liber eſt apud

Canon ueteris Teſtamenti.

illos, quem

A illos, quem nominãt Samuel. Item tertius & quartus unus eſt apud ipſos, quẽ appellant Regnum Dauid: & Paralipomenon primus & ſecundus in uno habentur, quem dicunt Sermones dierum. Eſdras primus & ſecũdus in uno eſt. Item liber Pſalmorum, Salomonis Prouerbia, & alius, Eccleſiaſtes, & tertius eiuſdem Cantica canticorum. Sed & duodecim prophetarum liber unus eſt; Eſaias propheta, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Iob, Heſter. In his concludunt canonem uoluminum diuinorum. Machabęorum uero libros extrinſecus habent. De noui autem Teſtamenti canone, in libro primo Commentariorum ſecundum Matthæum hoc modo ſcribit: Ex traditione, inquit, didici de quatuor Euangelijs, quia hæc ſola abſq; ulla contradictione ſuſcipi debent in omnibus, quæ ſub cœlo ſunt, eccleſijs Dei. Ita etenim tradiderunt patres, quia primò omnium ſcriptum ſit Euangelium a Matthęo, qui aliquando fuerat publicanus, Hebraicis literis, & traditũ his qui ex circũciſione crediderant. Secundum uerò ſcriptum eſſe a Marco, iuxta ea quæ ſibi tradiderat Petrus, de quo & in epiſtola ſua cõmemorat, dicens: Salutat uos filius meus Marcus. Tertiũ eſſe ſecundum Lucam, quod Paulus apoſtolus collaudat, tanquam his qui ex gentibus crediderant ſcriptum. Super omnia uerò Euangelium eſſe Ioannis. De apoſtolicis quoq; literis ita dicit: Is uerò qui idoneus factus eſt miniſter noui Teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus, Paulum dico, qui repleuit Euangelium ab Hieruſalem in circuitu uſq; ad Illyricum, nec ad omnes eccleſias quas docuerat ſcripſit, ſed quatuordecim ſolas epiſtolas, & in ipſis plures breuiſsimas ſcribit. Quamuis & nonnulli de ea quæ ad Hebræos ſcripta eſt dubitauerint, pro eo quod non uideatur in ea ſeruari eius illa ſententia, quam de ſe ipſe pronunciat, dicens, ſe imperitum eſſe ſermone. Sed ego dico, ſicut mihi à maioribus traditum eſt, quia manifeſtiſsimè Pauli eſt, & ſemper omnes antiqui

Canon noui Teſtamenti.

B maiores noſtri ita eam ut Pauli epiſtolã ſuſceperũt. Si uero requiras à me, per quem ſit eius ſermo compoſitus, pro certo quidem Deus uiderit. Opinio tamen quæ ad nos uſq; peruenit, huiuſmodi eſt. A quibuſdam dicebatur, quòd Clemens apoſtolorũ diſcipulus, & epiſcopus urbis Romæ, Gręcò eam ſermone, non tamen ſenſibus expoliuerit: alij quòd Lucas, qui Euangelium ſcripſerit, & Actus apoſtolorum. Petrus uerò, ſuper quem Chriſti fundatur eccleſia duas tantummodo epiſtolas ſcribit, e quibus à nonnullis & de ſecunda dubitatur. Ioannes quoq;, qui ſupra pectus Domini recubuit, poſt Euangelium ſcripſit & Apocalypſim, in quã tamen reticere iuſſus eſt, quid ſeptem tonitruorum uoces locutæ ſint. Scripſit autem & tres epiſtolas, è quibus duæ perbreues, de quibus & apud quoſdam dubia ſententia eſt. De his quidem talia.

Quomodo Heraclas apud Alexandriam ſuſceperit ſacerdotium. Caput XIX.

INterea decimus erat annus ſuprà dicti principis Romanorum, in quo Origenes ex Alexandria profugus, Cæſaream uenerat, Heraclæ uni ex diſcipulis probatiſsimo (de quo ſuperius dixi) κατηχήσεως auditorium derelinquens. Non multo autem pòſt & Demetrius epiſcopus defunctus eſt, quadraginta & tribus annis epiſcopatu illius eccleſiæ miniſtrato, cui ſuccedit ſuprà dictus Heraclas. Per idem tempus erat in epiſcopis magnificus Firmilianus Cappadocum gentis urbis Cæſareæ. Hic tantum uenerationis erga Origenem ſcientiæ & doctrinæ gratia habebat, ut indeſinenter conſtringeret eum ſecum morari. Sed & ipſe derelicta eccleſia ad ipſum properabat, & utebatur religioſa quadam uiciſsitudine, dum ipſum modò ad inſtructionem ſuæ eccleſiæ illò euocaret, nunc ipſe ſui profectus gratia ad ipſum pergeret, & docenti ei diebus ac noctibus aſſideret. Sed & Alexander, quem Hieroſolymorum eccleſiæ præeſſe ſuprà edocuimus, & Theoctiſtus, qui apud Cæſaream gubernabat eccleſiam, omne pene uitæ ſuæ tempus ad audiendum eum mancipabant, atque ipſi ſoli in diuinis ſcriptis & eccleſiaſtiaca doctrina ſummam magiſterij concedebant.

An.D. 233.

An.D. 235.

Alexander. Theoctiſtus.

De perſecutione Maximini. Cap. XX.

An. D. 237. Maximinus Cæſar.

ALexandro uero Imperatori poſt tredecim annos principatus ſui defuncto, Maximinus Cæſar ſuccedit. Qui dum odio fertur aduerſum deceſſoris ſui Alexandri domũ, perſecutiones cõmouit eccleſijs: ita tamen, ut eos tantummodo qui populis præerant & doctrinę, punire iuberet, uelut qui cauſam cęteris huiuſmodi perſuaſionis præberent. Tunc Origenes librum de martyrio ad Ambroſium ſcribit. qui cum ad plurimos perueniſſet, tanquam neruis quibuſdam ualidiſsimis ſtabiliti, ſponte ſe ad confeſsionem Chriſti nominis offerebant. Ex quo & maximus numerus extitit cõfeſſorum, tribus annis à Maximino perſequutione commota, in quibus finem & perſecutionis fecit, & uitæ. Poſt quem Gordianus imperium ſuſcepit. Pontiano uero ſex annis epiſcopatu urbis Romæ functo, ſuccedit Antherus. qui cum menſem unum, non amplius miniſtraſſet, Fabiano ſacerdotium dereliquit.

An. do. 240 Gordianus Cæſar.

An. do. 239. Antherus Pontifex Rom.

De ordinatione Fabiani epiſc. & mirabilibus quæ in ea geſta ſunt. Cap. XXI.

Fabianus in Ro Põt. eligitur indicio colũbæ.

TRadunt autem Fabianum, Anthero defuncto, cum de agro reuerteretur una cum amicis ſuis, & uniuerſus eccleſiæ populus pro epiſcopo deligendo in unum coiſſet, atq; alius de alio (ut fieri ſolet in talibus) conclamaret, nec tamen uulgi ſent tia certi aliquid obtineret, adſtitiſſe etiam ipſum inter cæteros, ſcire cupientem, qui rei exitus foret. Et ſubito per Dei prouidentiam columbam cœlitus lapſam, figuram ferentem illius, quæ in ſancti ſpiritus imagine ſuper Ieſum deſcenderat apud Iordanem, ſupra caput adſtitiſſe Fabiani. Ad quod ſpectaculum ora cunctorum, oculoſq; conuerſos, & omnes uelut uno ſpiritu commotos, hunc eſſe epiſcopatu dignum, per Dei iudicium decreuiſſe: eumq; continuò cathedræ impoſitum, & legitimo ſacerdotio cõfirmatum. Quod alij ſuper huius, alij ſuper Zephyrini nomine geſtum tradunt. Tunc etiam apud Antiochiam epiſcopo Zebenno defuncto, Babylas eccleſiæ ſuſcepit principatum.

An. do. 239.

An. do. 240

Quanti diſcipuli fuerint Origenis. Cap. XXII.

An. do. 237.

APud Alexandriam uero cum Heraclas Demetrio ſucceſsiſſet, auditorium κατηχήσεως, quod ab Origene ſuſceptum tenuerat, Dionyſio tradidit, eo quòd & ipſe unus ex diſcipulis eſſet Origenis. Ipſe autem cum apud Cæſaream moraretur, innumeri ad eum non ſolum regionis ipſius uiri, ſed & è prouincijs procul poſitis concurrebant, & derelicta patria ac parentibus ſequebantur eum uiam Dei docentem. In quibus fuit & uir famioſiſſimus Theodorus, ipſe qui non longe a noſtra memoria nobiliſsimus in epiſcopis apud Pontum Gregorius nominatur, fide & uirtutibus atq; ſcientia per omnia apoſtolicus: ſed & eius frater Athenodorus, quos Origenes adoleſcentulos de auditorio Rhetoris retractos, ſtudia communium literarũ, in diuinam ſuaſit philoſophiam commutare. Quiq; apud eum per quinquennij tempus uerbo Dei operam dantes, in tantum profectum diuinæ eruditionis atq; ſcientiæ peruenerunt, tantum ꝙ uitæ merito & morum cultu enituerunt, ut ab ſcholis eius immatura adhuc ætate ad epiſcopatus Ponti prouinciæ ſacerdotium uterque raperetur.

De Aphricano. Cap. XXIII.

An. D. 229. Aphricani epiſtola ad Origenem. Origenis ad hunc reſponſio. Aphricani Chronica.

PEr idem tempus erat etiam Aphricanus, uir in ſcripturis eccleſiaſticis nobilis. Huius epiſtola fertur ad Origenem ſcripta, obijcientis ei uel proponentis, quòd hiſtoria Suſannæ, quæ in Daniele ſcripta eſt, ficta uideatur, & aliena à ſcriptura prophetica. Cui Origenes magnificentiſsimè reſcribens, aſſerit nequaquam Iudæorum commentis & fraudibus auſcultandũ, ſed hoc ſolum pro uero habendum in ſcripturis diuinis, quod ſeptuaginta interpretes tranſtuliſſent: nam id eſſe ſolum quod autoritate apoſtolica confirmatum ſit. Venerunt ad nos etiam alia ſupradicti ſcripturis Aphricani opuſcula, & maximè Chronica ualde diligenter ſtudioſeq; compoſita. In quibus commemorat ſe

A morat ſe Alexandriam properare, Heraclæ opinione celeberrima prouocatum, quem & in diuinis, & in Philoſophicis ſtudijs, atque omni Græcorum doctrina inſtructiſſimum, fama loqueretur, que mq́ inibi epiſcopatus officium ſuſcepiſſe, ſuperius memorauimus. Idem quoq; Aphricanus ſcribit ad Ariſtidem quendam de ea quę uidetur Euangeliorum diſſonantia, et quur Matthæi & Lucæ in generatione Chriſti feratur diuerſa conſcriptio: ubi oſtendit euidentiſſimam utriuſq; conſonantiam, ſicut iam in primo libro huius operis edocuimus. Per idem tempus Origenes triginta commentariorum libris in partem quandam Eſaiæ prophetæ editis, in Ezechielem uiginti & quinque Athenas proficiſcens conſummare ſe memorat, ubi & quinque libros primos in Cantica Canticorum ſcribit. Alios autem quinque regreſſus Cęſaream cōſummauit. Sed nunc non opus eſt opuſcula eius enumerare, quæ penè innumerabilia ſunt, cum id in eo opere fecerimus, ubi beati Pamphili uitam deſcripſimus, referentes quanta ab eo antiquorum ſcriptorum uolumina, & præcipuè Origenis, bibliothecæ Cęſarienſi (quam ille pręcipuo & nobili ſtudio cōpoſuit) conſecrata ſint. Si quis ergo noſſe uult, quanta Origenis uolumina in manus noſtras uenerint, inde ſumat indicium. Nunc autem ad hiſtorię nobis ordinem properandum eſt.

Aphricanus ad Ariſtidē de Euangeliorū diſſonātia.

Origenis cōmentarij in ſacras literas.

Li. Euſebij de uita Pamphili.

Bibliotheca Cęſarieſis.

De Berÿllo. Cap. XXIIII.

BEryllus, de quo paulo antè memorauimus, Boſtrenæ urbis Arebiæ epiſcopus, eccleſiaſticam docendi regulam uiolare conatus, peregrina quædam & aliena a ueritate docere cœpit, aſſerens Dominum & Saluatorem noſtrum, neque aſtitiſſe ante carnis natiuitatem, neque propriam deitatis habere ſubſtantiam: ſed hoc ſolùm, quòd paterna in eo deitas habitaret. Pro quo quam plurimi epiſcopi cōgregati, diſceptationes cum eo nō minimas habuere. B Sed inter cæteros Origenes magnoperè exhortatus eſt uenire in conflictū uiri. Iſq; primò ſenſim cum eo diſputans, quid ſentiret, diligentius perſcrutatur. Quo comperto, continuò quid abſurdi ineſſet huiuſcemodi ſenſibus, & quid impietatis talia aſſerentem conſequeretur, oſtendens, abijcere ac reſpuere male conceptum ſuaſit errorem, & redire ad fidem ueram ſanamq́; doctrinam. Quodq́; penè in cauſis talibus inauditum eſt, ita errorem ab eccleſia depulit, ut emendaret, non perderet erroris autorem. Deniq; fertur etiam nunc deſcripta ipſa diſputatio Origenis & Berylli, quę per ſemetipſam præclari operis eius indicio eſt. Sed & multa alia eius ſimilia ad nos geſta dictaq; ſatis clara & magnifica peruenerunt, quę nos uel literis ipſius, uel maiorum relatione comperta, nunc interim pro hiſtorię breuitate prætērimus. Quę tamen agnoſci poſſunt ex ea quę ſcripta à ſancto Pamphilo martyre apologia pro ipſo unà mecum. Quam ad cohibendos querulos, inuicem nos iuuantes communi ſtudio ac labore conſcripſimus.

An. do. 239.

Berylli impij dogma

Diſputatio Origenis et Berylli.

Apologia Pam. & Euſebij pro Origene.

De Philippo Imperatore. Cap. XXV.

AT Gordiano, cum per ſex annos Romanum gubernaſſet imperium, Philippus unà cum Philippo filio ſuccedit. De hoc traditum nobis eſt, quòd Chriſtianus fuerit, & in die Paſchę, id eſt in ipſis uigilijs, cum intereſſe uoluiſſet, & communicare myſterijs, ab epiſcopo loci non prius eſſe permiſſum, niſi confiteretur peccata ſua, & inter pœnitentes ſtaret, nec ullo modo copiam ſibi myſteriorum futuram, niſi prius per pœnitentiam culpas, quæ de eo ferebātur plurimę, diluiſſet. Ferunt igitur libenter eum quod à ſacerdote imperatū fuerat ſuſcepiſſe, diuinum ſibi ineſſe metum, & fidem religionis pleniſſimam rebus atq; operibus comprobando.

An. do. 246

De Dionyſio epiſcopo. Cap. XXVI.

HVius tertio imperij anno Heraclas apud Alexandriā ſexto anno epiſcopatus ſui diem obijt, locumq́; ſacerdotij Dionyſius ſuſcepit. Quo tempore ſexageſimū agens Origenes ætatis annum, poſteaquā et uſu et periculis et

An. do. 248.

Dionyſius Alexandrinus epiſcopus.

laboribus, plurimum fiduciæ in uerbo Dei acceperat, permiſiſſe fertur ea, quę ex tempore in eccleſijs diſſerebat, à notarijs excipi: nec ante unquam dediſſe hanc copiam, niſi cum id ſibi & uitæ grauitas, & ætatis maturitas, & multę experientiæ conceſſit autoritas. Tunc aduerſum Celſum quendam Epicureum philoſophum, qui contra nos libros conſcripſerat, octo uoluminibus reſpondit. Tunc & in Euangelium ſecundum Matthæum uiginti quinq; Commentariorum libros edidit, & in duodecim prophetas quam plurima commentatus eſt. Ex quibus ad nos uſque uiginti tantum & quinque uolumina peruenerunt. Sunt eius ad Imperatorē Philippū epiſtolæ, & ad uxorem eius Seueram abſq; ullo adulationis fuco ſcriptæ. Scribit & ad Fabianum urbis Romæ epiſcopum, et ad alios quàm plurimos eccleſiarum principes de catholica fide ſua. De quo euidentius in ſexto Apologię noſtrę pro ipſo uolumine comprehendimus. Sunt & alię eius epiſtolę ad diuerſos ſcriptæ, quarum nos interim centum numero inuenire potuimus, atq; in libros digeſtas memoriæ tradere. A

Origenis cōmentarij & ſcripta.

De Arabum diſceſſione. Cap. XXVII.

An. do. 247 Error ſuper morte animarum, cum corporibus, in quē neoterici quidā ceciderūt.

EA tempeſtate in Arabiæ partibus extiterunt quidam aſſertores dogmatum peruerſorum, dicentes animas hominum per mortem cum corporibus interire pariter & corrumpi, rurſum uerò in tempore reſurrectionis cum corporibus ſuſcitari. Ad quem morbū ab eccleſia depellendum, cum ingens epiſcoporū conciliū conueniſſet, iterum Origenes rogatur ab omnibus intereſſe, & facere ſermonem. Cumq; coram omni ſacerdotum concilio diſputaret, tam magnifica fuit eius oratio, ut omnes eos quos noui dogmatis error inuoluerat, ad fidem rectam, & ſenſum catholicum reuocaret.

De hæreſi Elcheſaitarum. Cap. XXVIII.

An. do. 247 Origenes hæreſim Helcheſaitarum reſtinguit.

EXtitit etiam alia hæreſis per illud tempus, quæ dicitur Elceſaitarū. Quā ille ſtatim ut uiſa eſt apparuiſſe, reſtinxit. Facit autem eius mentionem, quum de octogeſimo & ſecundo Pſalmo in eccleſia diſputaret, hoc modo dicens: Venit quidam in his diebus, qui ſibi magnum aliquid & ſupra cęteros ſapere uideretur, aſſerere uolens quædam impia & abſurda, defendens hæreſim quendam Helcheſaitarum, quę nuper exorta eſt. Et tamen quæ ſint quæ ipſa hęreſis aſſerat, indicabo uobis, ne cui fortè ueſtrùm ſurrepat ignaro. Iſti ergo quædā de ſcripturis ſanctis refutant, & rurſum utuntur teſtimonijs de nouo & ueteri teſtamento quibus uolunt. Apoſtolum tamen Paulum ex integro reſpuunt, & aſſerūt, quod in perſequutionibus ſi quis negauerit, nihil criminis habeat, pro eo quod is qui fixus eſt in corde ſuo, etiam ſi ore negauerit pro neceſſitate, corde tamen in fide permanet. Hęc aſſerunt, & librum quendam circumferunt, quem dicūt de cœlo lapſum: cuius uerba ſi quis audierit, remiſſionem accipiat peccatorum, aliam præter illam quam Chriſtus dedit. B

Helcheſaitæ

An. do. 251. Decius Cæſar.

De Decio. Cap. XXIX.

An. do. 251.

INterea Philippo ſeptem annis principatu adminiſtrato, Decius ſuccedit. Qui pro eo quod infeſtus eſſet Philippo, perſecutionem eccleſijs ſuſcitat. In qua Fabianus in urbe Roma martyrio coronatus, ſedem ſui epiſcopatus Cornelio dereliquit. In Hieroſolymis uerò Alexander epiſcopus rurſum pro confeſſione Chriſti iudici ſiſtitur, & uinculis carceris traditur. Quiq; cum longæuę ętatis ueneranda canicie præfulgeret, poſteaquam frequenter paſſionibus ſuis & cruciatibus glorificauerat Dominum, dum de uinculis ad tribunal, & à tribunalibus reuocaretur ad uincula, inter ipſa uiciſſim ſibi ſuccedentia tormenta defecit. Huic in ſacerdotio Mazabbanes ſuccedit. Apud Antiochiam uerò ſimilem per omnia Babylas Alexandro, poſt confeſſionem, glorioſę uitæ finem ſortitur in uinculis. Poſt quem Fabianus epiſcopatus officium ſuſcepit. Sed in hac perſequutione quāta aduerſū Origenē geſta ſint, quibuſq; cōtra eum peſſimus dæmon artib. cū uniuerſo exercitu ſuo, & quāta cōtentione pugnarit, utq; ſuper omnes cęteros qui per illud tempus pro Chriſti nomine

An. do. 252.

teneban-

A tenebantur, nouas cruces, noua pœnarum genera, ac ſeculis omnibus inaudita tormenta pertulerit, utq; pro eo quod in doctrina fidei & ueritatis opinatiſſimus uidebatur, omnia aduerſus eum dæmoniaci furoris arma commota ſint, et ignibus intentatis, ita ut mille mortibus uexatus ſit; nec tamen una eſt quam exoptabat accideret: quiq; exitus eũ ſuſceperit, perſequutore ſummo ſtudio id gerente, ut nec interitus præſtaretur, nec pœna ceſſaret: & quales poſtmodum de his ipſis epiſtolas ſcripſerit, quam omni miſeratione & lachrymis plenas, ex ipſis manifeſtius quæ ſcripta ſunt, integram qui agnoſcere cupit, horum notitiam ſumet.

De paſſionibus Dionyſij. Cap. XXX.

Dionyſius uero Alexandrinus epiſcopus per illud tempus, ſicut ex ipſius epiſtolis ueriſſime comperimus, in multis ſæpe confeſſionibus ſatis clarus efficitur, & pro paſſionum tormentorumq; diuerſitate magnificus. Denīq; refertur, inſectantibus ſe quibuſdam, reſpondiſſe: Quid inſectando laboratis? Caput meum, pro quo magnopere fatigamini, auulſum ceruicibus ſumite, & donum magnum ad tyrannum referte. *An. do. 248* *Dionyſius Alexandrinus.*

De martyribus qui apud Alexandriam paſſi ſunt. Cap. XXXI.

Sed & idem ipſe ad Fabianum Antiochenum epiſcopum ſcribens, de his qui ſub Decio apud Alexandriam agones martyrij deſudauerãt, hoc modo refert: Non ex præcepto (inquit) Imperatoris apud nos perſequutio ſumpſit exordium, ſed anno integro principalia præuenit edicta miniſter dæmonum, qui dicebatur in ciuitate noſtra diuinus, ſuperſtitioſum cõtra nos exagitans uulgus. A quo multitudo ſuccenſa, nihil aliud quàm piorum ſanguinẽ ſitiebat. Primò ergo religioſum quendam ſenem Metranum nomine corripientes, iubet impia uerba proferre. Quod ille facere cũ recuſaret, omne cor- *An. do. 252.* *Epiſtola Dionyſij Alexandrini ad Flauianum Antiochenum.* *Metranus.*

B pus eius membratim fuſtibus colliſerũt, uultumq; et oculos acutis calamis terebrantes, extra urbem cum cruciatibus eiecerunt: ibiq; quod in eo ſupererat ſpiritus, lapidibus eiecerunt. Poſt hęc mulierem quandã nobilem Cointham nomine, ad idola perducentes adorare cogebant: recuſantem, imò potius execrantem, uincula pedibus innectentes, & per plateas totius ciuitatis trahentes, fœdo horrendoq; ſupplicij genere diſcerpunt. Dehinc omnes ſimul irruerunt per domos ſeruorum Dei, diripientes et euertentes, atq; hoſtili crudelitate cuncta fœdantes, ita ut precioſioribus quibuſq; direptis, ſi qua alia uiliora repererant, in unum congregata igni in plateis cremarent. Noſtri tamen direptionem hanc bonorum ſuorum (ſicut Apoſtolus de illis dixit antiquis) cum gaudio ſuſceperunt. Sed & admirandam uirginem longæuæ ætatis Apolloniam nomine quum corripuiſſent, dentes primò ei omnes effoderunt, congeſtis deinde lignis extruxerunt rogum, comminantes uiuam ſe eam incenſuros, niſi cùm ipſis pariter impia uerba proferret. At illa ut rogum uidit eſſe ſuccenſum, paulatim quid in ſemetipſa molitur, repentè uerò ſe è manibus proripuit impiorum, atque in ignem quem minabãtur, ſponte proſilijt, ita ut perterrerentur etiam ipſi crudelitatis autores, quòd promptior inuenta eſt ad mortem fœmina, quàm perſecutor ad pœnam. Serapionẽ quoq; domi ſuæ repertum, crudeliſſimis affecere ſupplicijs, ita ut omnes ei iuncturas membrorũ prius ſoluentes, de ſuperioribus eum præcipitarent. Nullũ noſtris iter erat per uiam, nullius plateę tranſitus indulgebat̃, neq; die, neq; noctu procedendi uſquã libera erat facultas. Vt enim quis noſtrorũ apparuiſſet in publico, ſtatim clamor uulgi et ſeditio naſcebat̃, ut uel pedibus traheretur qui uiſus eſſet, uel igni ſuccenderet̃. Verum cũ hæc mala per dies ſingulos augerentur, ſubito inter ipſos perſequutores rabies quędã belli ciuilis exarſit, & dũ inter ſe ſeditionibus prælijſq; decertant, interim nobis paululum licuit reſpirare. Sed non in longum uenia fuit. Continuò namq; crudeliſſima principũ mittuntur edicta, quibus tanta aduerſum nos ferebatur immanitas, ut ſecundũ quod prędictũ eſt a Domi- *Cointhã.* *Apolloniã uirgo martyr. 252.* *Serapion.* *Nõ erat tutũ Chriſtianis exire in publicũ tempore perſecutionis.*

eſt à Domino,ſi fieri poteſt,ſcandalizarenť etiam electi. Ex quo perterritis pe-
Negatores. nè omnibus,quidam ex ipſis nobilibus ſe ſponte impijs actibus ingeſſerũt. A-
lij conuenti tantũmodo,nõnulli à domeſticis proditi , ad ſacrificia execranda,
& ad immundas hoſtias properabant. Aliqui ex his pallentes & trementes, ut
magis immolari ipſi,quam immolare idolis uiderentur, ita ut etiam ab inſpe-
ctante uulgo irriderentur, eo quod ad moriendum, et ad ſacrificandum iuxtà
meticuloſi uiderentur. Alij ſane tam imprudenter ad aras proſiliebant,ut & af
Matth. 19. firmare niterentur,ſe nunquam Chriſtianos fuiſſe. Hi erant de quibus prædi-
Mar. 10. xerat Dominus:Quoniam pecunias habentes,difficile ſaluabũtur. Cęteri ue-
rò aut iſtos ſequebantur in pręceps,aut certè uertebãtur in fugã. Ex quibus
nonnulli cõprehenſi, et in carcerem miſſi,alij ad primam ſtatim iudicis faciem
negauerũt fidem,aliquati paululum ſupplicijs toleratis ad ultimũ deciderũt.
Hi uerò qui beati effecti ſunt,tanquam columnæ fortiſſimę Domini ipſius ſpi
ritu confirmati,pro fidei ſuæ merito, uirtute à Domino percepta , admiranda
Deo & angelis martyrij ſui ſpectacula prębuerunt. Quorum primus uenera
Iulianus Podagricus martyr. bilis Iulianus podagra conſtrictus,ita ut neq; incidere , neq; ſtare poſſet, cum
his qui eum in ſellula portabant,offertur. Quorũ unus quidẽ ſtatim negauit,
Eunus. alius uerò nomine Eunus,cum Iuliano ſene in Domini Ieſu Chriſti confeſſio
ne perdurat. Quiq; iubentur camelis impõſiti, per omnem circumduci ciuita
Militaris uir. tem, & flagris hinc inde uerberantibus,populo inſpectante laniari, uſque quo
finem uitæ in ipſis uerberibus ponerent. Sed uir quidam militaris cum aſſiſte-
ret,& quoſdam uolentes etiam mortuis illudere cadaueribus prohiberet, cla-
mor repentè aduerſum eũ totius uulgi extollitur : offertur iudici fortiſſimus
miles iam Domini,& nuſquam ſe inferior factus in confeſſione perſiſtens, ca-
pite pro pietate damnať. Alius quidã uir nominis ſui Macarius,gẽte Lybicus,
cum multis uerbis à iudice ad negandũ ſuaderetur,& eò maiore conſtantia fi-
Epimachus dem ſuã profiteretur,uiuus ad ultimũ iubetur exuri. Epimachus quoq; atq;
Alexander. Alexander,cum multo tempore & in uinculis,et in cruciatibus carceris torti,
etiam frequenter diuerſis ſupplicijs confecti, perduraſſent in fide, ignibus ad
poſtremum conſumi iubentur. Sed & mulieres cum ipſis quatuor. In quibus
Ammonaria ſancta uirgo,aduerſum quam iudex ſumma contentione uteba
tur,et immenſis eam atq; exquiſitis cruciatibus affligebat, eò maximè, quod
eius ſententiam uincere cupiebat, quã laudabili uoce decreuerat nihil ſe pror
ſus eorum quæ ſibi contra fas imperabanť acturam:quæq; ſtatuti ſui tenax, ad
ultimũ capite punitur. Secunda uerò fuit uirgo , Mercuria nomine, anus ue-
Mercuria. nerabilis & fœcundiſſima in filijs , ſed quos non prætulit Chriſto. Dionyſia,
Dionyſia. & alia Ammonaria,quæ dum nimia utunť conſtantia apud iudicem,et ille uin
Ammonaria alia. ci erubeſceret à fœminis,inauditis tormentorũ generibus toleratis, finem om
Heron, Arſinus, Iſidorus, Dioſcorus puer. nium ferro cędente ſuſcipiũt. Heron quoq;,et Arſinus , et Iſidorus Aegyptij,
eum puerulo annorũ quindecim Dioſcoro , iudici offerunť. Et primò omniũ
puerulũ Dioſcorũ tanquam pro ętate facilẽ flecti,ante uerbis, poſt etiam uer-
beribus agit. Quem cũ in nullo ſibi cedere uideret,ferocius eũ cruciare cõten
An. do. 251. dit. Tum deinde cæteros uarijs tormentis dilanians, cum pari modo cõſtantia
fidei uideret armatos,tradi ignibus iubet. Dioſcorũ uerò puerũ,quòd ſibi con
ſtanter & ſapienter in omnibus reſpondiſſet, admiratus, differri pręcepit. ſpe-
rans eum pro pietate pœnitudinem geſturũ. Quod non tam tyranni miſeratio
ne,quàm Domini prouidentia ita geſtum eſt. Nunc enim nobiſcum eſt Dio-
ſcorus,à Deo nobis conceſſus ad cõſolationem & firmamentũ populi ſui. Ne
meſius quoq; etiam ipſe Aegyptius,primò per calumniam quaſi latro delatus
eſt. Quo crimine abluto , poſt hæc quòd Chriſtianus eſſet,defertť. In hoc uerò
nulla à iudice moderatio reſeruať,ſed geminatis ſupplicijs excruciatũ cũ latro
nibus iuſſit incendi,ignorans quod crudelitate ſua optimo martyri Saluatoris
ſimilitudinẽ detulit,qui pro ſalute humani generis una cum latronib. pertulit
crucem.

Digitized by Google

A crucem. Turma autem quædam in unum cōuenerat militum, inter quos Ammon, & Zenon, & Ptolemæus, & ingenuus & grandæuus Theophilus. Qui tribunalibus aſtantes, cum quidam Chriſtianus a iudice torqueretur, & iam penè ad negandum declinaret, dirumpebantur intra ſemetipſos, & uultu, oculis, ac nutibus, uelut erigere conabantur illum, qui in ſupplicijs poſitus trepidabat. Interdum etiā manus protendere, ac totius reliqui corporis motibus ac habitu diuerſe inclinati, tanquā ſubleuare lapſantis animos geſtiebāt.† Cōuerſi uero ad eos omnes, & quid de ſemetipſis profiterentur, ex eorum motibus agnoſcētes, prius penè quam in eos uulgus clamorib. inſiliret, ipſi in medium prorumpunt, ac ſeſe Chriſtianos eſſe teſtantur. Tunc uerò uerſa uice ex eorum cōfidentia perſecutoribus terror, noſtris cōſtantia animi accreſcit, dū hi qui per tormenta uinci putabantur, ſpontè ſe cruciatibus offerunt, & ab his quod illi pro terroribus inſerebant, uelut cū quadam ſpecie uoluptatis expetitur, Deo ita triumphante per ſanctos ſuos. Sed nec Scirionis opus memorabile, fas eſt ſilentio prçterire. Is namq; cū rem cuiuſdā potentis ſub mercede procuraret, iubetur ab eo idolis immolare. Recuſans, cogebat̄ iniurijs: perſiſtens, rurſum blādicijs mulcebatur. Cum uerò utrumq; cōtemneret, præacuta ſude ualidiſſimè tranſuerberatus per media uiſcera, neci tradit̄. Quid uerò memorem, quantç multitudines in deſertis & in mōtibus oberrantes, fame, ſiti, frigore, languore, latronibus, beſtijsq; conſumptç ſint? qui omnes imitati electos Dei prophetas, gloria martyrij coronati ſunt. Deniq; et uenerādus ſenex Chæremon (epiſcopus hic erat urbis Aegypti, quæ dicitur Nilopolis) cum ad Arabicum montem una cum grandęua coniuge diſceſſiſſet, nulli ultrà apparuit. Et cum ad perquirendū eum plurimi fratrum frequentiſſimè proceſſiſſent, perſcrutatis omnibus locis, nec ipſos ultrà quiſquam, neq; corpora eorum potuit

B inuenire. Hęc autem nō fruſtra commemoraui, frater chariſſime: ſed ut ſcias, quanta apud nos à ſanctis martyribus ad Dei gloriam geſta ſint.

Ammon. Zenon. Ptolemæus. Theophilus. An. do. 251. Cōuerſi omnes et agnoſcentes: pro cōuerſis omnibus & agnoſcentibus. Scirion. Chæremon

De his quæ ſcribit Dionyſius. Cap. XXXII.

ET poſt pauca addit etiam hęc, dicens: Iſti igitur diuini martyres, qui cum Chriſto in cœleſtibus ſedēt, et regni eius participes ſunt atq; iudices, qui cum ipſo de lapſis fratribus iudicant, iſti (inquam) ipſi ſuſceperūt lapſos, & pœnitentiam conuerſionemq; eorū non reſpuerunt, ſcientes quòd Deus noſter, cuius ipſi erant martyres, nōn uult omnino mortem morientis, ſed conuerſionem eius et pœnitentiā quçrit. Si ergo iſti receperūt quoſdā, & in eccleſia ſtatuerunt, in oratione quoq; eis & in cibo cōmunicauerūt, quid nos facere uultis fratres? Quid nobis agendū putatis? Nōnne ſequi nos eorum ſententias & iudiciū conuenit, atq; erga eos quos illi miſerati ſunt, non exiſtere crudeles & truces? Non puto quod expediat nobis ſententias eorū in irritū reuocare, miſerationes infringere, benefacta turbare, & rectè religioſeq; inſtituta uiolare.

De lapſis fratribus. In oratione & cibo.

De Nouato. Cap. XXXIII.

HAec Dionyſius, de lapſis faciens ſermonē. Quo tempore Nouatus Romanæ eccleſię presbyter, elatione quadā tumidus, ſpem penitus eis ſalutis ademerat, etiam ſi dignè pœnituiſſent. Ex quo & princeps hæreſeos extitit Nouatianorum, qui ab eccleſia ſeparati, ſuperbo nomine ſemetipſos καθαρὸς, id eſt mundos appellarūt. Ob quam rem conciliū ſacerdotale celeberrimū in urbe Roma congregatū eſt, epiſcoporū quidem ſexaginta numero, presbyterorum quoq; totidē, cum diaconis plurimis. Præterea etiā per ſingulas quaſq; prouincias de hac re magna deliberatione habita, decretis ſignificatur quid facto opus eſſet. Statuitur ergo, Nouatū quidem cum his qui eū mentis elatione tumidū ſequerentur, quiq; ad inhumanā iſtam, & nihil fraternç charitatis ſeruantem ſententiā declinarent, alienum eſſe ab eccleſia: eos uero qui lapſi in certamine fuerant, fraterna miſeratione curādos, & fomentis pœnitētiæ medicandos. Scribit de hac re & Cornelius urbis Romæ epiſcopus ad eccleſiā Antiochenam,

An. do. 256. Nouati opinio de lapſis. Nouatiani. Catheri. Concilium Romæ.

tiochenã,indicans Fabiano eius epiſcopo,quid ſtatuerit in urbe Roma concilium cõgregatum,quid etiam Italis, Afris,cæteriſq; occidentalibus uiſum ſit.

Cyprianus.

Cyprianus uerò de his librum magnificentiſſime ſcriptum edidit, in quo & lapſos ad pœnitentiam cohortandos, & contradicentes alienos eſſe à Chriſti uiſceribus ſtatuit: Extat autem & alia epiſtola Cornelij ad Fabianum Antiochię epiſcopũ ſcripta, edocens ſingula quæq; de Nouato,quis,qualis fuerit,uel uita,uel moribus,& quomodo ab eccleſia Dei declinauerit. In qua refert, quod epiſcopatus cupiditate,quam intra ſe latenter gerebat,in hęc omnia deciderit: ex eo aũt maxime clarus ſit,quòd quoſdã de cõfeſſoribus uiros optimos inter ipſa initia ſibi ſocios aſſumpſerit. In quibus fuit Maximus quidam presbyter Romanæ eccleſię,& Vrbanus,qui ſecundo cõfeſſores extiterant: ſed & Sidonius,& Celerinus,qui ualde clari in cõfeſſoribus habebantur,eo quòd omnia tormentorũ genera ſuperauerant. Sed iſti,inquit, cũ diligentius perſpexiſſent agere eũ cuncta fraudibus et dolis,mẽdacijs atq; periurijs, et quia bonitatem ad hoc ſolũ ſimularet, ut deciperet ignorantes,relicto eo,uel potius execrato, ad eccleſiam cũ magna ſatisfactione reuertuntur, & pręſentibus epiſcopis ac presbyteris: ſed et laicis uiris,primò quidẽ errorem ſuũ,tum deinde illius fraudes ac fallacias confitentẽ. Addit præterea etiam hęc in epiſtola,quod cum ſemper fratrib. iurare ſolitus ſit,epiſcopatũ ſe omnino nõ cupere, ſubitò & improuiſo uelut nouum plaſma epiſcopus apparuit: ſcilicet qui diſciplinam & ſtatuta Eccleſiaſtica uendicabat,etiam epiſcopatũ quem nõ a Deo acceperat,pręſumebat. Tribus namq; epiſcopis ſimpliciſſimis hominibus & omnium ignaris, de remota Italię parte adhibitis,imò potius ſubtili ab eo circumuentione deceptis,imaginariam magis quàm legitimam ab his extorquet manus impoſitionem. Ex quibus tamen unus continuo ad eccleſiam redit, confeſſus peccatũ ſuum,& in communionem laicam populo etiam pro hoc interueniente ſuſceptus eſt. In locum uero reliquorũ duorum qui Nouato manus impoſuerant, ordinati ſunt alij epiſcopi,& miſſi. Is ergo qui Euangelium uendicabat, neſciebat in eccleſia catholica unum epiſcopum eſſe debere, ubi uidebat eſſe presbyteros quadraginta & ſex,diaconos ſeptem,ſubdiaconos ſeptẽ,acolythos quadraginta & duos,exorciſtas & lectores cũ oſtiarijs quinquaginta & duos, uiduas cum indigentib. mille quingentas,quos omnes Deus alit in eccleſia ſua.

Nouatus fuit baptizatus in lecto. Tales olim uocabant Clinicos.

Addit aũt etiam hoc,quòd idem ipſe Nouatus in iuuẽtute ſpiritu immũdo uexatus ſit: & cum tempus aliquantũ conſumpſiſſet apud exorciſtas,ęgritudinẽ incurrerit grauem,ita ut deſperaretur: & quod iacens in lecto, pro neceſſitate perfuſus ſit, nec reliqua in eo quæ baptiſmũ ſubſequi ſolent, ſolenniter adimpleta ſint,nec ſignaculo chriſmatis cõſummatus ſit, unde nec ſpiritũ ſanctum unquã potuerit promereri. Deniq;,inquit,cũ priuata quadam gratia diligeretur ab epiſcopo,& uellet eũ ordinare presbyterũ,clerus uerò omnis, & quàm plurimi ex laicis prohiberent,dicẽtes,nõ licere clericum fieri eũ,qui in neceſſitate poſitus in lecto gratiã cõſequutus ſit: epiſcopũ ab omnibus ſpecialem gratiam popoſciſſe, ut ſibi hoc de iſto uno cõcederetur. Scribit etiã de ipſo,quod perſecutionis tempore,quũ in cellula quadã lateret,& à diaconis,ut moris eſt ſubuenire in exitu catechumenis rogaretur,timẽs procedere,denegauit ſe eſſe presbyterũ: & quod ſacramenta diuidens populis, accipientiũ manus teneret: nec prius permitteret ſumere,quam ſibi per ea quæ unuſquiſq; tenebat in manibus,iuraret,quòd nunq̃,ſe relicto,ad Corneliũ remearet. Hæc & multa alia huiuſmodi Cornelius de uita & moribus ac profanis eius actib. ſcribit.

Tẽpore Nouati etiã laicis euchariſtia dabatur in manus, quod eccleſia poſt mutauit.

De Serapione. *Cap.* XXXIIII.

Dionyſius ad Fabianũ, Serapiõ nõ potuit mori niſi percepta euchariſtia.

Dionyſius uerò de hoc reſcribens ad ſupra dictũ Fabianum, intexuit etiã quandam hiſtoriã dignã memoria, dicens, Serapionem quendam fuiſſe apud Alexandriam, unum ex his qui lapſi ſunt, eundemq; ſępe deprecatũ,ut ſuſciperetur,nec tamen impetraſſe. Oppreſſum deinde hunc eſſe ęgritudine,

ita ut

A ita ut triduo iam ſine uoce prorſus iaceret: paululum uerò quarta die reſpirā tem, uocaſſe ad ſe filiam ſuam, & dixiſſe: Quouſq; me detinetis? Quæſo uos, citò aliquis presbyterū roget, ut poſſim aliquando dimitti. Et cū hęc dixiſſet, rurſum ſine uoce permanſit. Abijt curſu puer ad presbyterum noctis tempore: infirmabatur presbyter, uenire non potuit: tamen quia præceptum fuerat à me, ut lapſis in exitu nemo reconciliationis ſolatia denegaret, & maximè his, quos prius id rogaſſe conſtaret, parum Euchariſtiæ puero qui ad ſe uenerat dedit, quod infuſum iuſsit ſeni præberi. Regrediente adhuc puero, anteq; regrederetur domum, rurſum Serapion reſpiciens: Rediſti, inquit, fili? Et licet presbyter uenire non potuit, tu tamen imple quod tibi præceptum eſt, ut poſsim diſcedere. Cumq; eſſet completa ſolēnitas, uelut catenis quibuſdam uinculisq; diruptis, lætiorem iam ſpiritum reddidit. Ex quo, inquit, conſtat, certiſsimè, huius boni auxilio nullum debere fraudari. Scribit etiam ipſi Nouato Dionyſius epiſtolam, cuius exemplum inſerere his dignum putaui.

Parū euchariſtiæ puero datur ad patrem deferendum.

De his quæ ad Nouatum ſcribit Dionyſius. *Cap.* XXXV.

DIONYSIVS NOVATO FRATRI SALVTEM.

SI inuitus, ut ais, in hoc ueniſti, oſtendes in eo ſi deſinas uolens. Oportuerat quidē etiam pati omnia, pro eo ne ſcinderetur Eccleſia Dei. Et erat nō inferior gloria, ſuſtinere martyrium ne ſcindatur eccleſia, quàm eſt illa, ne idolis immoletur: imò ſecundum meam ſententiam, maius hoc puto eſſe martyrium. Ibi namq; unuſquiſq; pro ſua tantum anima, in hoc uerò pro omni eccleſia martyrium ſuſtinet. Sed nunc ſiue tu ſuadere, ſiue etiam cogere potes fratres redire ad concordiā, maius tibi erit emendationis meritum, q̃ fuerat, culpa commiſsi: quia illud iam non imputabitur, hoc etiam laude dignū ducetur. Si uerò illi in incredulitate permanſerint, ſaluans ſalua animam tuam.
B Vale. pacem deſiderans. quam tibi imprecor. Hæc eadem etiam Nouatianis ſcripſit. Dedit & ad Aegyptios epiſtolam de lapſorum pœnitentia, in qua & regulam eis ſtatuit pœnitendi. Sed & multa alia probatiſsima feruntur ſcripta Dionyſij. Scribit De pœnitentia. Et
Cohortatorium libellum de martyrio ad Origenem.
Ad Laodicenſes & ad Armenios de pœnitentia.
Ad Cornelium quoq; orbis Romæ epiſcopum plurima ſcribit. In quib. etiam hoc indicat, inuitatum ſe à multis epiſcopis, id eſt ab Heleno Tarſo Ciliciæ, & Firmiliano Cappadociæ, & Theotecno Palæſtinæ, ut ad ſynodum Antiochiā pergat, quòd ibi Nouati dogmata quidam ſerere conarentur. Et addit, quòd Fabiano Antiocheno epiſcopo defuncto, Demetrianus in epiſcopatu ſucceſſerit. Sed & de Hieroſolymorum epiſcopo his uerbis ſcribit: Admirabilis aūt uir, inquit, Alexander in carcere poſitus, beato fine præceſsit ad Dominum. Eſt & alia ipſius Dionyſij epiſtola ad Romanos ſcripta de miniſterijs. Et alia item ad ipſos de pace, & de pœnitentia, & ad quoſdam confeſſores, qui adhuc in urbe Roma Nouatum ſequebantur. Et rurſum ad eoſdem, poſteaquam ad eccleſiam conuerſi ſunt, duas epiſtolas ſcribit. Sed & ad multos alios uaria ac diuerſa ſcribens, ſtudioſis quibuſq; inſtructionum & doctrinæ copioſiſsimam materiam dereliquit.

Libri Dionyſij Alexādrini.

Demetrianus.

ECCLESIASTICAE HIPTORIAE

Liber Septimus.

De Decij & Galli malè geſtis rebus. *Cap.* I.

SEptimum nobis Eccleſiaſticæ hiſtoriæ librum ſcriptorum ſuorū cudat elogijs nobiliſsimus patrum, & clarus in epiſcopis Dionyſius, qui (poſteaq; Decius nō totis duobus annis principatu Romani apicis miniſtrato, cū filijs pariter interemptus eſt, & Gallus ſuſcepit imperium. Quo in tempore etiam Origenes ſeptuageſimo ætatis an

Dionyſius Alexandri. ad Hermannonem.

An. Do. 351.

Origenes moritur 70. anno. *Gallus Cæſar*

no non ad integrum expleto defunctus eſt) ſcribens Hermammoni cuidam, de Gallo hæc refert: At ne Gallus, inquit, malum Decij aut uidere potuit, aut cauere: ſed in eundem lapidem offenſionis impegit. Cuius cum regnum floreret initio, & cuncta ei ex ſententia cederent, ſanctos uiros qui pro pace regni eius Deo ſummo ſupplicabant, perſecutus eſt, cum quibus & proſperitatem ſuam pariter fugauit & pacem. A

De Cypriano, & quòd ſtatuerit hæreticos rebaptizandos, ſed Cornelius Papa contradicit. Cap. II.

An. Do. 251. *An hæretici rebaptizandi* *Cyprianus Afri, Itali.*

IN urbe uerò Roma Cornelio epiſcopatum regente, et apud Carthaginem Cypriano, ambobus fide, uirtute, pietate præſtantibus, quæſtio exorta eſt in Africæ magis partibus, ſi oporteret hæreticos rebaptizari. Cumque id à Cypriano, & cæteris penè omnibus per Africam ſacerdotibus, oportere fieri decerneretur, Cornelius & cæteri omnes per Italiam ſacerdotes, huiuſmodi decretum, manēte ſacerdotali cōcordia refutarūt, ſtatuentes antiquitus à patribus ſuper hoc traditā regulā debere ſeruari, quæ cōtinebat. Poſt abiectionem praui, & confeſsionem recti dogmatis, ſola eos manus impoſitione purgandos.

Quòd Stephanus Papa ſimiliter ſentiat, & de concordia eccleſiarum, quæ poſt perſecutionem facta eſt. Cap. III.

An. Do. 254. *Lucius & Stephanus Rom. Pont.* *Dionyſij Alexandrini epiſtola ad Stephanum Pontif. Rom.*

SEd poſt Cornelij conſummationem, qui tribus circiter annis ſacerdotio functus eſt, epiſcopatus ſedem Lucius ſuſcepit. Cui octo ſolis menſib. ſacerdotio adminiſtrato, Stephanus ſuccedit. Qui & ſimilē Cornelio de non rebaptizando ſententiam tulit. Ad quem Dionyſius multa & ſæpe ſcripta direxit, de multis eccleſiaſticis diſſerens cauſis. In quib. inter cætera etiam hoc indicat, quòd omnes eccleſiæ abiecta Nouati præſumptione pacem inter ſe inuicē ſeruent. Scribit ergo & de hoc his uerbis: Scito autem frater, omnes eccleſias in Oriente, quæ prius conturbabantur, nunc rediſſe in concordiam, & omnes ſibi unanimiter cohærere, gaudētes & exultantes de pace quæ ultra ſpem eccleſiæ reddita eſt, id eſt, Demetrianus apud Antiochiā, & Theoctiſtus apud Cæſaream, Mazabbanes in Hieroſolymis, dormiente in pace Alexādro, Marinus apud Tyrum, Heliodorus apud Laodiciam, Helenus in Tharſo, Firmilianus in Cappadocia. Verùm ne ſermo epiſtolæ longior fieret, nobilium tantummodo urbium tibi epiſcopos indicaui, ut etiam cæteros cum ipſis pariter unum ſentire non dubites per uniuerſam Syriam uel Arabiam. Sed & hi qui bus nunc ſcripſiſtis, Meſopotamiæ epiſcopi idem ſapiunt. Ponti quoque & Bithyniæ, omnes pariter unanimes & concordes, multa ſibi inuicem charitate connexi, glorificant Deum noſtrum. Hæc Dionyſius ſcribit. B

De Xyſto Papa, & hæreticis non rebaptizandis. Cap. IIII.

An. Do. 257. *Xyſtus Pon. Rom.*

STephano uerò duobus annis impleto ſacerdotio, Romę Xyſtus ſuccedit. Ad quem ſcribit nihilominus Dionyſius de baptiſmate, commemorans quod Stephanus quidem deceſſor ſuus ſcribens ad Firmilianum & Helenum, cæterosque illarum partium epiſcopos ſtatuerit, non communicandum eſſe his qui rebaptizant eos qui ab eccleſia ad hæreticos tranſeunt: ſed debere conſiderare magnitudinem rei, quia non quicunque, ſed permagni & nobiles in epiſcopis uiri ſunt, quib. hoc uiſum ſit. Dicit etiā, quòd ſuper hoc ſcripſerit plenius ad Dionyſium & Philemonem, presbyteros urbis Romę. Indicauit autem pariter etiam de Sabellij hæreſi, quæ temporibus ipſius exorta eſt, ſcribens hæc.

De hæreſi Sabellij. Cap. V.

An. Do. 257.

QVid autem dicā de ea doctrina quæ apud Ptolemaida Pentapoleos ciuitatem nuper exorta eſt, plena blaſphemijs in Deum patrē & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtū, negans eſſe uerè eum filium patris, nec primogenitum omnis creaturæ, ſimul & ſancti ſpiritus auferens intellectū. Pro quibus cum utræque partes ad me ueniſſent, & præſentibus fratribus quę commota fuerāt, diſcuſsiſſent, etiam literis, prout Deus dedit paruitati meę, profecutus ſum

tus ſum,& ſcripſi ſingula quæq; diligenter exponens,quorum tibi exemplaria tranſmiſi.Sed & in tertio libro de Baptiſmo,quem ſcribit ad Philemonem presbyterum urbis Romæ,etiam hæc commemorat.

De reuelatione quæ Dionyſio epiſcopo à Domino facta eſt,propter lectionem hæreticorum librorum. Cap. VI.

EGo(inquit)& tractatus hæreticorum lego,& traditiones eorum perſcrutor,etiamſi uidear ad horam uerbis eorum pollui.Sed multum mihi confert hoc ipſum,quòd ex ipſorum uerbis arguere eos poſſum. Deniq; cum aliquis ex fratribus & compresbyteris prohiberet me,ne hæretica lectione tanquam cœni alicuius fœtore pollueret,uiſio mihi quædam à Deo oſtenditur, quæ me cõfirmaret:& ſermo ad me factus eſt,hęc mihi euidenter proloquẽs: Lege omnia quecunq; in manus tuas uenerint, quia probare ſingula quæq; & diſcernere potes:quãdoquidem ex initio tibi hæc cauſa fuit credendi. Amplexus ſum uiſionem,quia & apoſtolicę ſententię concordat,dicenti:Omnia legite:quæ bona ſunt,tenete.In ipſo quoq; libello commemorat non tunc primum in Africa de hæreticis rebaptizandis ab epiſcopis eſſe decretum, ſed & antea iam in nonnullis eccleſijs & concilijs epiſcoporum,uelut in Iconio,atq; alijs locis de hoc fuiſſe tractatum.

Vox ad Dionyſium Alexan. cœlitus audita.
1.Theſ.5.

De Nouati ſchiſmate. Cap. VII.

SCribit adhuc in quarto de Baptiſmate libro ad Dionyſium urbis Romæ Presbyterũ,plurima de Nouati impietate cõmemorans.In quinto uero libro ad Xyſtum urbis Romæ epiſcopũ ſcribens,& aduerſum ſupradictã hereſim quædam diſſerens,etiam tale aliquid accidiſſe cõmemorat his uerbis: Vere autem frater cõſilium peto,& requiro ſententiam, quid tibi uideatur in ea cauſa,quæ in eccleſia noſtra exorta eſt. Vereor enim ne fortè fallar in aliquo.

De hæreticorum baptiſmate. Cap. VIII.

ERat apud nos frater quidam fidelis antiquitus,antè etiam quàm ego epiſcopus ordinarer,imò & antequam deceſſor meus Heraclas. Is cum intereſſet his qui baptizantur,& audiret uel quid interrogẽt,uel quid reſpondeant,flens acceſsit ad me:& procidens ad pedes meos, confiteri cœpit ſe baptiſma ab hæreticis aliter ſuſcepiſſe,quod tamen ſecundum ea quę nunc uideret à nobis miniſtrari,nec baptiſma duceret,eo quòd eſſet repleta blaſphemijs omnis illa confeſsio.Simul & hoc addebat,ſe in tantum pro hoc errore ſtimulari,ut ne oculos quidem ad Deum auderet erigere. Propter quod exorabat quod exorabat ſe mũdari & purificari eccleſiaſtico baptiſmate,ut & gratiam poſſet cõſequi ſpiritus ſancti. Quod ego facere auſus nõ fui, ſed dixi poſſe ei ſufficere tam multi temporis cõmunionem, quam in eccleſia conſecutus eſt per hoc,quod à nobis euchariſtiæ ſuſcipiens donum,reſponderet, Amen: ex quo & per ſingula potuiſſet ipſa ſacramentorũ uirtute purgari. Cohortabar igitur eum,debere cõfidere fidei ſuæ,& cõſcientiæ iam purgatæ, & ante omnia,quòd tam diu in ſacramentis nobis iam particeps fuerit.Sed ille neq; à luctu ceſſat, & lachrymis, neq; ultrà ad menſam Dominicã audet accedere, ita ut uix à nobis cohortatus & cõpulſus,orationi audeat intereſſe.Hæc & multa alia de huiuſcemodi quęſtionib.per diuerſos libros ſuos Dionyſius ſcribit.

Dionyſius eucharistiæ donum putabat ſufficere.

De perſecutione Valeriani. Cap. IX.

GAllus uerò nõ integris duobus annis imperio detento, rebus humanis exemptus eſt.Poſt quem Valerianus cum filio Galieno ſuſcepit principatum. De quo Dionyſius ſcribens iterũ ad Hermammonem,hoc modo refert. Sed & Ioanni ſimiliter reuelatũ eſt ut diceret:Et datũ eſt,inquit,ei os loquẽs magna & blaſphemias.& data eſt ei poteſtas per menſes quadraginta et duos.Vtraq; aũt complentur in Valeriano. Verè enim mirandũ eſt,quomodo ſupra cæteros, qui ante ſe fuerũt, hic & humanus & benignus extitit erga famulos Dei,ita ut in initijs multò tempore etiã illis benignior uideretur,qui

An. Do. 255. Valerianus & Galienus Cæſares.
Apoc.13.

nomine ſaltem Chriſtiani dicebantur. In tantum uenerabatur ſeruos Domini, & omnis eius domus erat eccleſia Dei. Deprauatus autem eſt, & à ueritate deiectus per quendam doctorem peſsimum magiſtrum, & principem Aegyptiorum Magorũ, ut iuſtos & ſanctos uiros perſequi & interimi iuberet, tanquam qui aduerſarentur magicis artibus, quibus ſe ipſe ſubdiderat. Erant enim re uera, & ſunt etiam nunc qui poſſent uirtute meritorum ſuorum reſtinguere fallacias dęmonum. Nam ille ut impuros ritus & execranda myſteria, ac ſacra inceſta conficeret, pueros inueſtes iugulari iubebat, & orbari liberis patres, atq; in teneris uiſcerib. humanas rimari per piaculum fibras, & uocem illic quærebat, ubi fugauerat uitam. Sed & multa alia huiuſmodi de Valeriani piaculis memorans, addit etiam hoc, quòd ipſe à barbaris captus, & luminibus orbatus, filios ſceleris & impuritatis ſuæ reliquerit ſucceſſores.

An. Do. 257.

De his quæ Dionyſius in perſecutione paſſus eſt. Cap. X.

IPſe uerò Dionyſius, quanta in eius perſecutione pertulerit, & quibus affectus ſit cruciatibus propter nomen Dei, ſcribens ad quendam Germanum epiſcopum, qui quaſi obtrectator eius eſſe uidebatur, refert, ubi & acta confeſsionis ſuæ inſuerit, apud Aemilianum præſidem geſta. In quibus cum Dionyſius unum ſolum Deum qui cœlum fecit & terram, diceret adorãdum, cęteros autem neq; eſſe deos, neq; adorari debere, in caſtrum quoddam deſerti, quod Ceſro appellatur, in exilium truditur, ob hoc præcipue electũ, quod loci incolę gentiles erant, & idolorum ſuperſtitionibus ſatis dediti, quiq; exulem Dionyſium primò hoſtili animo & ſatis auerſa mente ſuſcipiunt. Poſt uerò cũ paulatim per Domini gratiam uerbum Dei his ſeminare cœpiſſet, pars maxima trucis ac barbari populi, relictis idolis cõuerſa eſt ad Deum uerum Chriſtoq; ſubiecta. Quo comperto, rurſus eum ad alium locum, uicinũ quidem Alexandriæ, ſed incolis deſertum, ac penè habitatorib. uacuum tranſtulerunt. Sed & ibi cum pro urbis uicinitate noſtrorum populi eum frequentarent, & tanquam odore paſtoris recepto, grex lætior & conſtantior agonibus redderetur, rurſum miſsis cum Centurione militaribus uiris, ipſum Dionyſium, & cum eo Gaium, & Petrum catenis cõſtrictos & diuerſis cruciatibus afflictos, in deſertum quoddam Libyæ pertraxerunt, ibiq; eos in loco ſqualidiſsimo, & omni uſu humanitatis carente, à Paratonio trium dierum itinere in deſertum protento nexos uinculis reliquerunt. Hæc in diuerſis ſuis epiſtolis ſuprà dictus uir ſcripta dereliquit. In quibus memorat etiam Maximũ preſbyterum, & Dioſcorum, Demetriumq; & Lucium, necnon & Fauſtinum, & Aquilam, ſatis claros & inſignes titulo confeſsionis effectos. Sed & ex diaconis quoſdam in inſula poſt pœnas confeſsionis eſſe defunctos, ſuperfuiſſe uerò ex his Fauſtum & Euſebium. Quibus etiam refert tantum fiduciæ & magnanimitatis per gratiam Dei datum, ut cum ad eos qui in carcere tenebantur fratres, nemo prorſus humanitatis & miniſterij cauſa permitteretur accedere, iſti tamen indeſinenter reuiſerent, & neceſſaria miniſtrarẽt. Et cum per dies ſingulos præſidis furor creſceret, iugulando alios, alios ſupplicijs ac diuerſis cruciatuum generib. affligendo, ſqualore carceris & catenarum ponderibus enecando, & ſuper omnia præcipiendo ne quis ad eos prorſus accederet, ut & inedia quaſi aliud tormenti genus adhiberetur, conceſsit tamen Deus ſuprà dictis diaconis gratiam, confeſſorib. ſuis prouidens, ut inuitis omnib. iſtis tamen non negaret ingreſſus. Sciendũ tamen eſt, quòd hic Euſebius, quem diaconum ſuprà diximus, poſtmodum epiſcopus apud Laodiciam Syriæ ordinatus eſt. Maximus uerò, qu preesbyterũ memorauimus, ipſi Dionyſio apud Alexandriam ſucceſsit in epiſcopatu. Faſtus aũt, qui cum ipſis tunc confeſſor enituit, uſq; ad perſecutionẽ quæ noſtris temporibus facta eſt, grandæuus & plenus dierum perdurans, perfecto martyrio obtruncatione capitis conſummatus eſt. Hæc à Dionyſio certiſsima fide memorantur.

Dionyſius Alexã. quid paſſus ſit.
Germanus epiſcopus.
Paratonium
Maximus.
Dioſcorus.
Demetrius.
Lucius.
Fauſtinus.
Aquila.
Fauſtus.
Euſebius.
Euſebius diaconus, pòſt epiſcopus Laodicenſis.
Maximus presbyter, poſt Alexandrinus epiſc.
Fauſtus capite obtruncatur.

De his

A *De his qui apud Cæſaream Paleſtinam martyres ſunt.* Cap. XI.

IGitur in Valeriani perſecutionibus apud Cæſaream Paleſtinæ, multa à diuerſis martyria conſummata ſunt. In quibus tres quidam admirandi adoleſcentes, quorum unus Priſcus, alius Malchus, tertius Alexander uocabatur, cum ſuburbanũ agellũ ſuprà dictę urbis inhabitarent, diuino fidei calore ſucc enſi, cœperũt ſemetipſos ſegnitiæ atq; ignauiæ incuſare, φ cum cœleſtes in urbe martyrij proponerent̃ coronæ, ipſi nec deſiderarẽt, nec raperent: cumq́; Dominus & Saluator regnum cœlorum uiolenter diripi debere teſtatus ſit, ipſi inglorios & deſides animos humi gererent. His igit̃ ſemetipſos alloquijs incitantes, urbem petunt: & adorto iudice truculento, cur tantum in ſanguinem piorum deſæuiret, incuſant. Ille continuò nobiles animos iuuenũ, quam dignis remuneratur affatibus: Deuorandi (inquit) beſtijs ſubrigãtur, quibus non placet piorum ſanguinem fundi. Sed & mulier quædam ſuprà dictorum iuuenum ſecuta fertur audaciæ & magnanimitatis exemplum, ſimilemq́; ſortitur exitum pœnæ. Quam tamen de Marcionis ſchola fuiſſe loquebantur.

Priſcus. Malchus. Alexander. *Fœmina martyr.*

De martyrio Marini. Cap. XII.

MArinum quoq; uirum militarem Hieroſolymorum ciuem, honore & diuitijs clarum, cum in ſuprà dicta urbe inter collegas ſuos per ordinẽ gradus ſui honor quidam cõtingeret militaris (ut fieri ſolet) inſequentẽ collegam ſuum ſubit inuidia, & exclamat, nõ poſſe Marinum adipiſci ſuperiorem gradũ, eo quod eſſet Chriſtianus. interrogatur à iudice Marinus, ſi ita res ſe haberet. ille ita eſſe, & uerè ſe eſſe Chriſtianum, clariſsima uoce teſtat̃. Tres ei deliberandi horæ decernunt̃ à iudice, ut eligat utrum uelit immolare dijs, & Imp̃atori, an Chriſtianus interimi. Cumq́; à tribunalib. fuiſſet egreſſus, Theotecnus epiſcopus loci, apprehenſa manu eius, perducit eum ad eccleſiã: ibiq́;
B multis uerbis in fide confirmans, ad ultimum in interiora perducit altaris: gladiumq́; ſuum, quo præcinctus erat, oſtendens ei, & rurſum offerens Euangelium, quid è duobus mallet, interrogat. Marinus uerò prõptiſsima fide cum manũ ad Euangelium tetẽdiſſet: Obtine, inquit Theotecnus, quod elegiſti ô fili: & contemnens præſentem uitam, æternam ſperato, confidens perge, & ſuſcipe coronam quam tibi Dominus præparauit. Regreſſus continuò ad tribunal, euocatur per præconem. Aderat enim tempus ſtatutũ. Ille uerò nec moras patit̃, nec expectat interrogantẽ: ſed cõtinuò ſibi & deliberatũ aſſerit, et ex paternis legib. confirmatũ, φ Deo obtemperare oporteat magis q̃ hominib. Quem iudex illicò capite puniendum prò tali reſponſione pronunciat.

An. Do. 257. Marinus homo militaris capite truncatur. *Theotecnus epiſcopus Hieroſolym.*

Relatio de Aſterio. Cap. XIII.

SEd inter eos cunctis clarior, & meritis fidei ſupra cæteros inſignis memoratur Aſterius, uir Romanæ urbis ſenator, patricius, nobilitate, facultatibus, propinquitate etiã regia, & omni bonorũ fama ſatis clarus. Qui cum ſuprà dicti martyris extremis intereſſet exequijs, & capite cæſum cadauer ſubiectis humeris, & ſubſtrata ueſte qua induebat̃, exciperet honorem quẽ martyri detulit, continuò ipſe martyr aſſequitur. Sed & in multis alijs eum præclaris geſtis in fide Chriſti enituiſſe tradiderũt nobis hi, qui eum in corpore adhuc poſitũ uiderũt. In quibus etiam tale aliquid per eum geſtũ memorabant: Apud Cæſaream Philippi, quam Paneada Phœnices uocãt, aiunt ſub radice mõtis qui appellatur Panius, ex quo fluuij Iordanis prima fluenta proſiliunt, morem fuiſſe gẽtilis erroris, certa ac ſolenni die immolari uictimam: quæ uictima arte quadam dæmonis ſubitò nuſq̃ comparebat. Et erat hoc famoſiſsimi miraculi genus, quo perſuaderi adſtantibus uideret̃ in cœlũ hoſtiam inuiſibiliter eſſe ſublatam. Accidit igitur dũ hęc gererentur, adeſſe Aſterium, qui cum uideret omnes miraculi huius ſtupore conſtringi, humanos miſeratus errores, cũ gemitu & ſuſpirio oculos ad cœlũ pariter tẽdit & palmas, Chriſtũ qui & ſuper omnia Deus, tota fide profuſis lachrymis inuocat, ut præſtigias

Aſterius martyr. *Cæſarea Philippi, Paneas Iordanis.* *Præſtigiæ de uictima nuſquam comparente.*

fallacis dæmonis arguat, miſeriſq; mortalibus erroris huius ſoluat arcanum. A
Hæc illo cum fletib. ſupplicante, ſubitò uictima quæ inuiſibiliter credebatũ aſſumpta, ſuperferri aquis uidetur, & conſpectib. omnium redditur. Nec ultrà in illis locis error huiuſmodi potuit reparari. Ita unius Chriſtiani prece, tantorum ſeculorũ deceptionis machina, cũ autorib. ſuis dæmonibus diſſoluta eſt.

De ſignis quæ uirtute Saluatoris apud Paneadam fiebant. Cap. XIIII.

Mulier quã Chriſtus curauit, profluuio ſanguinis uexatam, ciuis fuit Cæſareæ Philippi.

VErùm quià urbis huius fecimus mentionem, iuſtum uideĩ cõmemorare etiam illud in ea, quod hiſtoria dignũ duximus. Mulierem quam ſanguinis profluuio laborantẽ, à Saluatore curatam Euãgelia tradiderũt, huius urbis ciuem conſtat fuiſſe, domuſq; eius in ea etiam nunc oſtenditur. Proforibus uero domus ipſius baſis quædam in loco editiore collocata monſtraĩ, in qua mulieris ipſius uelut genibus prouolutæ, palmaſq; ſuppliciter tendentis imago ære uideĩ expreſſa. Adſtat uerò alia ære nihilominus fuſa ſtatua, habitu uiri ſtola comptè circumdati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedes ſtatuæ, è baſi herba quædam noua ſpecie naſcitur. Quæ cũ exorta fuerit, excreſcere uſq; ad ſtolæ illius ærei indumenti fimbriam ſolet. Quam cũ ſummo uertice creſcens herba cõtigerit, uires inde ad depellẽdos omnes morbos languoreſq; cõquirit, ita ut quæcũq; illa fuerit infirmitas corporis, hauſtu exiguo madefacti ſalutaris graminis depellatur, nihil omnino uiriũ gerens, ſi antequam æreæ fimbriæ ſummitatẽ creſcendo contigerit, decerpatur. Hanc ſtatuam ad ſimilitudinẽ uultus Ieſu formarã tradebant, quæ permanſit ad noſtra uſq; tẽpora, ſicut ipſi oculis noſtris inſpeximus. Et nihil mirũ, ſi hi qui ex gentilib. crediderant, pro beneficijs quæ à Saluatore fuerant cõſequuti, huiuſmodi uelut munus uidebantur offerre, cũ uideamus etiam nunc apoſtolorũ Petri & Pauli, & ipſius Saluatoris imagines deſignari, tabulaſq; depingi. Sed & antiquas ipſorũ imagines à quibuſdã conſeruatas nos uidimus, quod mihi uidetur ex gentili conſuetudine indifferenter obſeruatum, quod ita ſoleant honorare, quos honore dignos duxerint. Inſignia etenim ueterũ reſeruari ad poſterorum memoriam, illorum honoris, horum uero amoris indicium eſt.

Miraculũ de herba medicam uim habente.

Icones Petri & Pauli ab Euſebio uiſæ.

De throno Iacobi. Cap. XV.

DEniq; & Iacobi cathedra, qui primus in terris epiſcopus ab ipſo Saluatore, & ab Apoſtolis in Hieroſolymis eſt electus, quemq; fratrem Domini uolumina diuina deſignant, uſq; in hodiernum inibi conſeruatur: atq; in ea ſedent omnes qui uſq; ad præſens tempus ſedis illius ſacerdotium ſortiuntur. Seruatur ergo cum ingenti ſtudio, uelut à maioribus tradita memoria ſanctitatis, & cum magna ueneratione habetur uel uetuſtatis, uel primæ ſacerdotij ſanctificationis obtentu. Sed de his iſta ſufficiunt.

De pace ſub Galieno reddita eccleſijs. Cap. XVI.

An. Do. 261. Galienus Auguſt. miteſcit in Chriſtianos.

GAlienus uerò Valeriani filius, poſteaquam rerum ſummam ſolus obtinuit, lenius ac moderatius erga noſtros agere inſtituit: datiſq; decretis, inhiberi ſupplicia, perſecutioneſq; ceſſare: & quo quiſq; putat more exorare quod diuinum eſt, ſinit.

Qui epiſcopi tunc fuerint. Cap. XVII.

Gregorius et Athenodorus eccleſijs in Põto præficiũtur, Domnus et Theotecnus Cæſareæ, Hymenæus Hieroſolym.

PEr idem tempus cum Romano adhuc ſacerdotio Xyſtus præeſſet, & apud Antiochiam Demetrianus, Firmilianuſq; adhuc Cæſareæ Cappadociæ ſupereſſet, Ponti eccleſias Gregorius (qui prius Theodorus dictus eſt) ex Origenis diſcipulis, cum fratre Athenodoro ſuſcepit gubernandas, apud Cæſaream uero Palæſtinæ poſt Theoctiſtum Domnus epiſcopatum ſortitus eſt: & breui defunctus, Theotecno noſtræ memoriæ uiro ſedem tradidit, qui & ipſe Origenis auditor fuiſſe dicebatur. In Hieroſolymis uerò poſt Mazabbanem ſacerdotium ſuſcepit Hymenæus. Et hi omnes in pace eccleſias gubernabant.

De his

A *De his quæ apud Alexandriam acciderunt.* Cap. XVIII.

SEd & apud Alexandriam (& ſi nulla extrinſecus mali cauſa ſit) eo ipſo quod genus hominũ ferox, ſeditioſum & ſemper inquietum eſt, ciuiles inter ſe motus & bella, non uirtutis merito, neq; ob defenſionem, ſed ob necem atq; interitum ciuium commouebãt. De quibus Dionyſius in epiſtolis ſuis cõmemorans refert, ita à proprijs ciuibus eſſe uaſtatam deletamq; urbẽ, ut illa quæ conſtipatione hominum uix ſoleret digredientibus incedẽdi ſpacium dare, nunc eouſq; peruenerit, ut conſpiceret in plateis hominem, ualde rarum ſit: madere omnes ciuium ſanguine uias cadaueribus obtegi, & ne ad ſepeliendum quidem ſufficere qui ſuperſunt: unde & poſt belli rabiem, ferriq; uaſtationem corrupti aeris ex fœtore cadauerum peſtilentia increuerit, ita ut ſi quid ferro ſuperfuerat, id morbus aſſumeret.

Alexandrini ſeditioſi. Dionyſius, Alexand.

Quomodo Dionyſius de paſcha ſtatuit. Cap. XIX.

SCribit aũt de his idẽ Dionyſius in epiſtola Paſcali, quæ ſolenniter per annos ſingulos legi ſolet, his uerbis: Alijs fortaſsis hominib. nõ uideaẽ tempus hoc, tempus eſſe ſolenniratis: quoniam quidem luctus ubiq; & acerba lamẽratio in plateis cũcta circũſtrepit, gemitus uerò ineſt & mugitus in domibus propter multitudinẽ morientiũ. Sicut enim de primogenitis quõdã Aegyptiorũ referẽ, ita etiã nũc ingens ubiq; clamor attolliẽ. Nõ enim domus, ſicut ſcriptũ eſt, in qua nõ ſit mortuus. Primo nõq; ipſi manib. ſuis partẽ maximã & meliorẽ populi ceciderunt, perſequẽdo ſanctos: partem alterã bella inteſtina rapuerũt: partem uerò q̃ ſuperfuerat, peſtilens nũc ęgritudo cõſumit. Sed nos neq; in perſecutionibus, cũ iugularemur, à feſtiuitate ceſſauimus, nec unquam nobis poteſt ſolennitas impediri, quibus præcipitur in tribulatione gaudere. Omnis igitur nobis locus quicunq; à tyrannis eligebatur ad

B pœnam, ſiue ager ille, ſeu deſertum fuit, ſiue inſulæ, ſiue carcer, ſolennitatem nobis impedire non potuit. Lætiſsimam uerò ſuper omnes habuere ſolennitatem beati martyres, qui cum ſanctis angelis in cœlo Paſcha curarunt.

Epiſtola Paſchalis Dionyſij Alexã. Exo. 12. Cædes martyrum. Bella inteſtina ciuiũ Alexand. Peſtilẽtia.

De morbis qui acciderunt. Cap. XX.

POſt hæc perſecutores noſtri in ſemetipſos manus ac tela uerterunt. Sed ne ſic quidem noſtrorũ feſta turbata ſunt. Inſecutus eſt hic peſtilens morbus, & plaga terribilis: ſed illis multo terribilior & grauior, quos nec ſpes erigit futurorum. Nobis uerò hæc omnia, exercitia quædam uirtutis, & fidei probamenta ducuntur. Quamuis enim denſior ſæuiorq; Paganos magis quàm noſtros morbus inuaſerit; tamen ne à noſtris quidem penitus abceſſum eſt. Et poſt pauca addit, dicens: Multi namque ex fratribus noſtris pro nimia charitate, dum abſque ulla cunctatione infirmos uiſitare non deſinũt, & nõ ſolum uiſitare, ſed & miniſtrare, & exhibere officia quę Dominus pręcepit, ſerpente morbi contagione, cum illis pariter quibus miniſtrare uoluerant, interibant: affectu enim quodam dilectionis attracti, & uelut participare dolores cũ dolẽtibus cupientes, alienas in ſe mortes haud ſegniter transferebant, & effecti ſunt eorum (ut dicit Apoſtoli ſermo) περίψημα. Denique plurimi noſtrorum pręcipui & electi uiri; inter quos & presbyteri nonnulli, & diaconi, multiq; alij de plebe, cõſtantiſsima & ardentiſsima fide, tanquã ſi martyrij tempus inſtaret, miſerando infirmos, ſemetipſos huiuſcemodi mortibus inferebant, miſericordiæ ex hoc martyrium capere præſumentes. Et curandis ægris, defunctis exportandis, humandis'que corporibus operam dabant, inſequebãtur penè eos quos ſuis humeris ad ſepulchra deuexerant. Pagani uerò econtrario ſuos cõtinuò ut ægrotare cœperant, deſerebãt; parentes, charos liberos: uxorem coniunx: filijq; nihilominus parentes ſtatim ut tremere membra uidiſſent, & morbo ora pallere, domo propulſos, in plateas ſemineces eijciebant: ibiq; inſepulta eorũ cadauera relinquentes, uim morbi quam per hæc ſe effugere opinabantur, dupliciter incurrebant, dũ ad

Peſtis Alexãdrina. Fraterna Chriſtianorum officia in peſte. 1. Cor. 4. Gentiliũ inhumanitas in ſuos.

peſtilentiæ rabiem etiam fœtor in ſepultorum cadauerum iungeretur. A

De Galieni regno. Cap. XXI.

Galienus Ceſ. fautor Chriſtianorum. Macrianus. Dionyſij Alexand. opuſcula.

REfert idem Dionyſius de Galieni temporibus, quod eo regnante eccleſiæ Dei in pace durarunt, & quod medijs eius temporib. Macrianus uelut nubes quędã tenebroſa & atra, ſubito regni eius obſcurauerit lucẽ. Quo rurſum ad uicem æſtiuæ nubis abolito, Galienus nouũ (ut ipſe ait) ex ueteri uniuerſo mundo lumen effulſit: ſimul enim atrocem tyrãnum & regno deturbauit, & uita. Deſignat autem etiã tempus, quod nono anno imperij Galieni hęc ſcriberet. Extant & alia quam plurima, neceſſaria ſatis & admiranda Dionyſij opuſcula, quæ utilitatis plurimum legentibus conferant. Inter quę ſcripſit etiam de repromiſsionib. futuris, exiſtente cauſa huiuſcemodi.

De Nepote & ſchiſmate eius. Cap. XXII.

An. Do. 263. Nepotis dogma, cuius autor fuit Papias, & alij ueteres, inde millenarij uocati Græcè χιλιασταί.

EPiſcopus quidã erat in partibus Aegypti, Nepos nomine. Hic Iudaico intellectu de futuris repromiſsionibus ſentiebat, easꝗ corporaliter exhibendas docebat, & mille annis in delicijs corporalib. in hac terra ſanctos regnaturos eſſe cũ Chriſto. Huiusꝗ ſui dogmatis probamẽta ſumptis ex reuelatione Ioannis teſtimonijs conabatur aſſerere. De quibus etiam libellos edidit, interpretationes huiuſmodi continentes. Igitur Dionyſius de repromiſsionibus ſcribens adhunc Nepotem ſtilum ſuæ intentionis obuertit: & in primo ſtatim libro ſuam ſentẽtiam, quæ ei de diuinis repromiſsionibus uidebatur, exponit. In ſecundo uerò uolumine de reuelationis Ioannis diſſerens, facit mentionem Nepotis, his uerbis: Et commentarios, inquit, quoſdam proferunt Nepotis, quibus innituntur plurimum, & per quos putant ineffabili quodam ſacramento oſtendi, qualiter regnum Chriſti futurum ſit ſuper terram. Sed in alijs quidem multis etiam ego amplector & diligo Nepotem, uel B pro fide ſua, uel pro eruditione & ſtudio ſcripturarum, & præcipuè pro exercitio pſallendi, quoniam quidem plurimi fratrum libẽter pro hoc eius elegere conſortia. Eſt ergo etiam mihi erga eum multa reuerentia, & inde magis, quia iam præceſsit ad Deum. Sed re uera plus omnibus & amanda & præferenda eſt ueritas. Laudare oportet, & abſque inuidia amplecti, ſi quid rectè dictum eſt: diſcuti uero & diſcerni, ſi quid minus ſanè ſcriptũ eſt. Et ſi quidem præſens eſſet is de quo ſermo eſt, ſufficeret ſolo ſermone diſcutere quæ minus rectè dicta uidebãtur, dũ interrogatione præcedente reſponſio ſubſequens in cõcordiam, quod contrarium & diſcrepans uidebatur, adduceret. Vbi uerò ſcripta edita ſunt, & ut uidetur quibuſdam, ſatis ſuaſoria, & ubi doctores procedunt, qui legem & prophetas pro nihilo ducant, Euangelia non ſequantur, apoſtolorum ſcripta deſpiciant, hos autem ſolos libros, atꝗ iſtam doctrinam uelut magnum aliquod & occultum myſterium uenerentur, ac ſimplices quoꝗ fratrum noſtrorum doceant, nihil excelſum, nihil magnificũ ſentire de aduentu & pręſentia Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, neꝗ de reſurrectionis gloria, & noſtræ cõgregationis in ipſum ac ſimilitudinis repromiſſę, ſed parua quędã & ſemper mortalia & nõ alia quàm ſunt ea quæ nunc uidemus, ſperare ſuadeant in regno Dei: neceſſariũ uidetur ad hæc omnia reſpondere fratri noſtro Nepoti. Et poſt aliquãta rurſum ſubiungit hęc: Etenim cũ in Arſenoite eſſemus, ubi multo iam tempore uoluebatur iſta doctrina, ita ut ſchiſmata inter fratres & diſcordiæ fierẽt, cõuocaui presbyteros & doctores qui erant in eccleſijs, & publicè cœpi tractatum habere. Simul & cohortatus ſum fratres, ut ſi qd eos moueret, obijcerẽt, nihil uerentes. Tũ mihi illi ut ſcutum ualidiſsimum, & murum inexpugnabilem, codicẽ Nepotis obijciũt. Suſcepi patienter, & tribus continuis diebus reſidens à prima luce uſꝗ ad ueſperam cum ipſis, cœpi ſingula eius ſcripta diſcutere, & unumquodꝗ quid in ſe abſurdi haberet, oſtendere. Et uerè ſatis admiratus ſum patientiã & conſtantiam atꝗ intelligentiã fratrum: quia conſequenter & per

Dionyſius Alexand. dogma Nepotis refellit.

ordinem

A ordinem de ſingulis quæſtionibus proponebant, & ualidiſsime his quæ à nobis reſpondebantur occurrentes. Poſt hęc, cũ quid eſſet in itero, patuiſſet, accommodabant nihilominus abſq; contentione conſenſum, iudicantes hoc, quod nõ continuo ſi quid ſemel animo uiſum fuerit, omni id ſtudio et cõtentione ſeruandum eſt: ſed eſſe rectius tũc mutare ſententiã, cum eam melior & rectior ſuperauerit. Patefactis etenim cordib. ſuis Deo, audiebãt uerbũ, cuius probatio non ex humana perſuaſione, neq; ex eloquentiæ fuco, ſed ex diuinarũ ſcripturarũ aſſertione ueniebat. Et ita euidẽs fuit aſſertionis noſtræ probatio, ut is qui inter eos maximus doctor, & uitæ meritis præſtantior habebatur, Coration nomine, ſurgens in medio, cunctis audientibus proclamaret, & proteſtaretur, neminem debere ultrà eius doctrinæ facere mentionem: ſufficere quod erratum eſt. De cætero non ſolum nihil horum tenendum, uel ſequendum, ſed ne commemorandum quidem de talibus: ſiquidẽ tam euidens ac manifeſta contra hæc de ſcripturis diuinis patuiſſet aſſertio. Omnes uerò reliqui fratres gaudio & lætitia repleti corde, pro emendatione ſui inexplebiles Domino gratias referebant.

Coration Nepotianus per Dionyſiũ emendatus.

De Apocalypſi Ioannis. *Cap.* XXIII.

POſt aliquanta uerò ueniens ad Apocalypſim Ioannis, hæc de ea ſcribit: Nonnulli ex præceſſoribus noſtris penitus libellum hunc refutandum, & à canone ſcripturarum abijciendum putarunt, ſingula quæq; eius capitula arguentes: & dixerunt prætitulationẽ libri non eſſe ueram, ſed alienæ ſcripturæ, Ioannis tantum nomen impoſitum: unde neq; Ioannis hunc eſſe librũ, nec reuelationem uideri poſſe, quę craſſo quodam uelamine ignorantiæ contegatur. Addiderunt etiam hæc, quod nihil dignum in ea, grauitate apoſtolica cenſeatur. Sed ne alicuius quidem eccleſiaſticorum ſaltem uirorum ſcri-

B pturam eſſe dixerunt, ſed Cerinthum quendam authorem Cerinthianæ hæreſeos, uolentem dogmatis ſui fidem, apoſtolici nominis opinione firmare, libello à ſe conſcripto, Ioannis titulum prætuliſſe. Denique, inquiunt, Cerinthi dogma hoc continet, in terris futurum eſſe regnum Chriſti. Et quoniam ipſe carnis & libidinis amiciſsimus dicebatur, ea in repromiſsionibus futuri regni ſanctis præbenda cenſebat, quæ ſui animi libido dictabat: uentris & uoluptatis opera manſura, ciborum ſatietatem, & abundãtiam poculorum, nuptias, & cætera quæ horum conſequentiam ſeruant. Et reparari rurſum ſperat feſtiuitates & ſacrificia Iudaica, uictimasq; legales. Ego uerò (quantũ ad meam ſententiam pertinet) ſpernere aut abijcere ſcripturã libri huius nullatenus audeo, maximè cum multi ex fratribus ita mecum ſentiant. Sed hoc magis de eo iudico, quod excedant atq; emineant quæ in eo ſcripta ſunt humanæ auditionis modum, & ſit in eo arcanus quidam & reconditus atq; admirandus omnibus ſenſus, quẽ & ego admiror ac ueneror, etiam ſi non intelligo. Et ita ſentio, quod diuina aliqua ſacramenta ſermonibus contegantur humanis, non tam iudicio meo diſcernens, quàm fide credens: & ideo non reprobo quæ non intelligo, ſed tanto magis admiror, quanto minus aſſequor. Poſt hęc uerò totius libelli ediſſerens corpus, & ſingula quęq; diſcutiẽs, atq; euidenter oſtendens, nullo modo fieri poſſe, ut ſecundum literam dignus in eo intellectus appareat, addit etiã hæc, dicens: Conſummata igitur omni prophetia, beatos dicit Propheta eos qui hæc cuſtodiũt. Sed & ſemetipſum beatum dicit. Ait enim: Beatus qui ſeruat uerbum prophetiæ libri huius, & ego Ioannes qui audio & uideo hæc. Vocari ergo eum Ioannem, & eſſe hanc ſcripturam Ioannis, non negò. Sancti namque alicuius eſt, & ſine ulla dubitatione per Dei ſpiritum ſcripta, etiam ſi non ſit ille apoſtolus Ioannes filius Zebedæi, frater Iacobi, cuius Euangelium ſecundum Ioannem ſcriptum eſt, & epiſtola catholica. Vtitur ergo Dionyſius plurima aſſertione, diuinitus quidem inſpiratam reuelationem, non eſſe dubitandum, & Ioannis eſſe: non ta-

An. Do. 268. Cerinthus autor Apocalypſis quorundam iudicio.

Admiror & ueneror, etiã ſi non intelligo. Non reprobo quæ nõ intelligo.

Digitized by Google

non tamen ſibi liquido uideri, quod illius ſit Ioannis, qui Euangelium ſcripſit, A
quia ille nuſquam nominis ſui fecerit mentionem, ac ſeſe ſignauerit nomina-
tim. Hic autem qui Apocalypſim ſcripſit, tertiò fermè mentionem nominis
ſui facit. Sed & ex ipſo ſcripturæ ſtilo diſcretionem faciens, dicit potuiſſe fie-
ri, in illis temporibus fuiſſe & alium aliquem Ioannem unum ex ſanctis, cui
hæc reuelauerit Deus. Multa uerò et alia instructionis eccleſiaſticæ monimē
ta nobis in libris digeſta beatus Dionyſius dereliquit, quorum lectio magno-
pere ab ſtudioſis quibuſque expetenda ſit. Sed iam ad hiſtoriæ ordinem reuer
tamur. Xyſto Romanæ eccleſiæ per annos undecim ſacerdotio procurato,
ſuccedit Dionyſius. Et Demetriano apud Antiochiam defuncto, Paulus de
Samoſata ſacerdotiū ſuſcepit: qui Paulus abiecta ſatis & indigne de Chriſto
ſenties, traditionem doctrinæ eccleſiaſticæ corrumpebat, dicens eum cōmu
nis naturæ hominem tantum fuiſſe.

Nomen Ioānis toties inculcatum.
An. Do. 267.
Dionyſius Ro. Pont.
Paulus Samoſatenus hæreticus.
Dionyſius Alexādrinus.

De epiſtolis Dionyſij. Cap. XXIIII.

TVnc Dionyſius de Alexandria rogatus uenire ad concilium, & ſenectu
tis impedimento & incommoditate coporis inhibetur: per epiſtolam ta-
men præſentem ſe reddit, & quid fidei ac uenerationis erga Chriſtum tene-
ret expoſuit. Cæteri uerò eccleſiarū paſtores diuerſis è locis & urbibus, uelut
aduerſum latronem quendā Chriſti gregibus inſidiantem, conueniunt Antio
chiam. In quibus inſignes & cęteris præcellentes erant, Firmilianus à Cæſarea
Cappadocię Gregorius et Athenodorus fratres, Ponti prouinciæ ſacerdotes,
Helenus Sardenſis eccleſię epiſcopus, & Nicomas ab Iconio, & Hieroſoly-
morum pręcipuus ſacerdos Hymenæns, & uicinæ huic urbis Cęſareæ Theo
tecnus. Sed & Maximus Boſtrenſis epiſcopus dignus eorum conſortio cohæ
rebat. Multi uero alij, quos longum eſt enarrare perſingulos. Sed & preſby
teri quam plurimi & diaconi ad ſuprà dictam urbem cauſa compeſcendi imo B
dolendi noui huius dogmatis conuenerunt.

An Do. 268.
Concilium Antiochiæ.
Firmilianus.
Gregorius.
Anhenodorus
Hetnus.
Nicomas.
Hymenæus.
Theodecnus.
Maximus.

De Paulo Samaſateno, & de Gregorio, & hæreſi eius.

HI igitur omnes ſæpius in unum coeuntes, Paulumq; Samoſatenum ſta
tuentes in medio, atque eius hæreſim, quam ille nunc occultare, nunc e-
tiam diſſimulare conabatur, frequenti tractatu & aſſiduis diſputationibus de-
nudantes, arguere blaſphemiam & publicare nitebantur. Nec tamen uno id
aut ſecundo tantum conſilio ad finem perducere potuernt, ſed & conuentū
ſępe eſt, & abſq; operæprecio diſceſſum. Verùm quoniam beati Gregorij hi-
ſtorię textus attulit mentionē, digniſſimum puto tanti uiri geſta (quæ ſub O-
rientali & Septentrionis axe cunctorum ſermone celebrantur) omiſſa neſcio
quo caſu, huic narrationi ad memoriam poſteritatis inſerere. Stagnum quod-
dam erat in Ponti regionibus ſitum, piſcibus copioſum, ex quorum captura
prædiuites reditus dominis præſtabantur. Iſta poſſeſſio duobus fratribus ſor
te hęreditatis obuenerat, ſed pecunię cupiditas (quæ penè omniū corda mor
talium ſuperat) etiam fraternam neceſſitudinem uiolauit. Coibatur à fratribus
tempore captionis, non tam capiendos piſces, quàm ad homines decipien
dos: cædes ac bella mouebantur, humanus ſanguis pro piſcibus fundebatur.
Sed Dei prouidentia, affuit aliquando auxiliū aduentusq; Gregorij. Vidit prę
lia & mortes uirorū, furentesq; germanos: quid cauſæ exiſteret, pro qua in e-
xitiō ſui ſuorumq; fratres accēderētur, inquirit: nullam, niſi capturā piſcium
cōperit. Tunc ille cum pro honore aduentus ſui utræq; partes paululū ſiluiſ-
ſent: Nolite (inquit) ô filioli, rationabiles animas pro mutis animantibus uiola-
re, fraternam pacem quæſtus cupiditate diſſoluere, Dei leges & naturę pari-
ter iura temerare: & unà mecum ad ora ſtagni exitialis accedite. Ego iam uos
per uirtutem Domini omini certamine cruentæ contentionis abſoluā. Et cum
hæc dixiſſet, in conſpectu omnium uirgam quam tenebat in manu, ad primas
littoris undas defigit, & ipſe poſitis genibus palmas tendit ad cœlum, atque

Paulus Samoſatenus arguitur à patribus.
Gregorius qui ante Theodorus, epiſcopus Neocæſarienſis.
Miraculum de ſtagno exiccato.

his uerbis excelſo ſupplicat Deo: Tu Domine Deus patrum noſtrorum, qui cum tibi primus homo Adam peccaſſet, & mandatum tuum præteriſſet, pœnam culpæ illius moderatus, ad terram maledictionis ſententiam detorſiſti, dicens: Maledicta terra in operibus tuis. Et nunc ergo miſeratus horũ iuuenum fraternum ſanguinem, qui periclitatur, præcipe ut maledictæ ſint aquę iſtæ in operibus eorum, pro quibus furore ſuccenſi, fraternæ pietatis obliti ſunt, ita ut nunquam in hoc loco, uel piſcis appareat, uel aqua reſideat, ſed ſit campus aratri patiẽs, ac frugum ferax, & cuſtos in æternum fraternę concordiæ perſeueret. Simul ut ille finem orandi fecit, ſtatim ſe unda ſubducens, & curſu ueIociore refugiẽs, à cõſpectu ſuperno iuſſa diſcedere, abyſsis ſuis redditur, & arentem campũ germanis iam concordibus dereliquit. Sed & in hodiernũ frugum ferax eſſe dicitur ſolum, quod ante fuerat nauium ferax. Memoratur etiam aliud illuſtrius ab eo & diuinius geſtũ. In quodam loco ruris anguſti, cum res poſceret eccleſiam conſtrui, rupes quædã uicini montis ex parte orientis obiecta, ex alia uerò præterfluens fluuius, ſpacium quantũ eccleſiæ ſufficeret denegabat. Et quum alius omnino non eſſet locus, omnesq́; mœſtitiam gererent, quod ſolum ad conſtruendam eccleſiam non haberent, ille fide plenus, pernoctaſſe in oratione dicitur, & Dominũ Ieſum promiſsionis ſuæ admonuiſſe fideliter, qua dixit: Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic, Tolle te, & mitte in mare: & fiet utiq;. Cumq; hęc plena fide atq; deuotione depoſceret, ad lucem coeuntibus populis, inuenta eſt rupes importuna ſeceſsiſſe tantum, quantum ſpacij ad condendam quęrebatur eccleſiam. Traduntur eius & alia quamplurima. Sed ne in lõgum uideamur trahere ſermonẽ, intermiſsis cæteris, unum adhuc de eius geſtis adijciam. Iter ei fuiſſe quondam per alpes dicitur hyemis tempore: & quum perueniſſet ad ſummum alpium iugum, niuibus repleta erant omnia, nullum uſquã diuerſorium, fanum ibi tantum Apollinis erat, cui ſuccedens tranſacta nocte diſceſsit. Sacerdos uerò erat quidam fani eius, cui conſulere ſimulacrum Apollinis mos erat, & reddere reſponſa poſcẽtibus, ex quo ei etiam alimoniæ quæſtus eſſe uidebatur. Igitur poſt digreſſum Gregorij, offerre conſulta & reſpõſa poſcere ſacerdos acceſsit ex more, nihil inde reſpõſi ueniebat. Repetit uictimas, ſilentium permanet. Iterum atq; iterum litat, ſurdis ingerit fabulam. Cumq; ſtupore noui ſilentij ęſtuaret ſacerdos, nocte ei aſsiſtens dæmonium, dicit in ſomnis: Quid me illic inuocas, quò iam ueniri non poſſum? Percontanti cauſam, aduentu ſe Gregorij dicebat expulſum. Quid nũc remedij daretur cum perquireret, ait non aliter ſibi licere ingredi locum illum, niſi Gregorius permiſiſſet. Quibus auditis ſacerdos, occupat uiam, multa apud ſemetipſum uoluens, atq; animo recuſante pertractans, peruenit ad Gregorium: adoratusq́; eũ, rem pãdit ex ordine, humanitatis ſuæ atq; hoſpitalitatis admonuit, querelam depulſi numinis promit, ademptam facultatem ſui quæſtus deplorat, ac reddi ſibi omnia in priſtinũ ſtatũ depoſcit. At ille nihil moratus, ſcribit epiſtolam in hæc uerba.

Gen. 3. *Miraculũ de rupe mota pro ſacello extruendo.* *Mat. 17.* *Apollinis oraculum obmutuit.*

GREGORIVS APOLLINI.

Permitto tibi redire ad locum tuum, & agere quæ conſueuiſti.

Hanc epiſtolam ſacerdos accipit, & ad fanum defert, poſitaq́; ea iuxta ſimulacrum affuit dæmon, ac dedit reſponſa poſcenti. Tum ille in ſemetipſum cõuerſus ait: Si Gregorius iuſsit, & Deus iſte diſceſsit, nec potuit redire, niſi iuſſus, & rurſum iubente Gregorio reſtitutus eſt: quomodo nõ multo melior iſto Gregorius, cuius hic obtemperat iuſsis? Clauſis igitur ianuis fani, deſcẽdit ad Gregorium, epiſtolam ſecum quam acceperat referens, omnẽq; apud eum rei geſtæ ordinẽ pandẽs: ſimulq́; ſe ad pedes eius proſternẽs, rogabat ut illi ſe Deo offerat, cuius uirtute dijs gentiũ Gregorius imperabat. Cũq; enixius & pertinacius perſiſteret, catechumenus ab eo factus eſt. Et cum ſe uitę

Sacerdos Apollinis ad Chriſtum cõuertitur.

caſtiſsimæ

caſtiſsimæ & abſtinentiſsimæ, derelictis omnibus, non ſolum errotibus dæmonum, ſed & ſeculi actibus, mancipaſſet, etiã baptiſma conſecutus eſt. Et in tantum uitæ merito ac fidei uirtute profecit, ut ipſe beato Gregorio in epiſcopatu ſucceſſor extiterit. Sed & ingenij ſui nobis in parua maxima monimẽta dereliquit. In eccleſiaſten nãq; Metaphraſin idem Gregorius magnificentiſſime ſcripſit, & catholicæ fidei expoſitionem breuiter editam dereliquit, quã pro eruditione eccleſiarum ſociare his commodum duxi. A

Metaphraſis Gregorij in Eccleſiasten.

Profeſsio fidei Gregorij Neocæſarienſis.

Gregorij martyris & epiſcopi Neocæſareæ Fides.

Vnus Deus pater uerbi uiuentis, ſapientiæ ſubſiſtentis, & uirtutis ſuæ, & figuræ, perfectus perfecti genitor, pater filij unigeniti. Vnus Dominus, ſolus ex ſolo, figura & imago deitatis, uerbum perpetrans, ſapientia comprehẽdens omnia, & uirtus qua tota creatura fieri potuit. Filius uerus ueri, & inuiſibilis ex inuiſibili, & incorruptibilis ex incorruptibili, & immortalis ex immortali, & ſempiternus ex ſempiterno. Vnus ſpiritus ſanctus, ex Deo ſubſtantiam habens, & qui per filium apparuit, imago filij perfecti, perfecta uiuentium cauſa, ſanctitas ſanctificationis præſtatrix, per quẽ Deus ſuper omnia & in omnibus cognoſcitur, & filius per omnes. Trinitas perfecta, maieſtate, & ſempiternitate & regno minime diuiditur, neque abalienatur. Iditur neque factum quid aut ſeruiens in trinitate, neque ſuperinductum, tanquã antehac quidim non ſubſiſtens, poſtea uerò ſuperingreſſum. Neque itaque defuit unquam filius patri, neque filio ſpiritus ſanctus, ſed inuertibilis & immutabilis eadem trinitas ſemper. Sed de Gregorio ſatis dictum. Nunc ad hiſtoriam redeamus. Interea Dionyſius apud Alexandriam quieuit in pace, duodecimo anno imperij Galieni, decẽ & ſeptem annis functus ſacerdotio. Succedit uero Maximus. Igitur Galienus, cum per annos quindecim Romanum gubernaſſet imperium, Claudio regni ſucceſſore defunctus eſt. Qui ſolis duobus annis in imperio trãſactis, Aureliano rerum apicem dereliquit. Huius temporibus ultimum apud Antiochiam epiſcoporum concilium cõgregatur, in quo Paulus arguitur, manifeſteq; conuincitur hæreticus, & damnatur ab omnibus quæ ſub cœlo ſunt eccleſijs Chriſti, inſiſtente plurimum, & diſceptationibus ualidiſsimis perurgente Malchione presbytero Antiochenæ eccleſiæ, uiro fideliſsimo, & omnibus uirtutibus adornato: cui accedebat etiã hoc, ꝙ erat diſertiſsimus, & potens in uerbo, atq; in omni eruditione perfectus: deniq; oratoriam in eadem ipſe urbe docuerat. Huic igitur ab omni epiſcoporũ cõcilio permittitur diſputatio cum Paulo, excipientibus notarijs, quæ ita magnificè ab eo & accuratè habita eſt, ut ſcripta ederet, & nunc quoq; in admiratione ſit omnibus. Solus etenim potuit diſsimulantẽ & occultantem ſe Paulum confeſsionibus proprijs publicare. Quibus ita geſtis, communi cõſilio uniuerſi pariter ſacerdotes ſcribunt epiſtolam ad perſonam Dionyſij epiſcopi urbis Romæ, & Maximi Alexandriæ epiſcopi, quæ per omnes mitteretur eccleſias, per quam cunctis & ſuam diligẽtiam cõprobarent, & Pauli hæreſim confutatam eſſe, atq; deiectam in uniuerſorum notitiam peruulgarent. Simul etiam quæ cum eo quæſtiones habitæ ſint, indicãt. Sed & uitam ipſius intemperatam pariter moresq; deſcribunt. Ex quib. pauca aliqua inſerere huic operi noſtro dignum iudicauimus. B

An. Do. 266

Maximus Alexandriæ epiſcopus.

An. Do. 270.

Aurelianus Cæſar.

An. Do. 272.

Paulus Samoſatenus hæreſeos damnatur.

Malchion presbyter Antiochenæ eccleſiæ.

Qui epiſcopi per illud tempus nobiles habiti fuerint. Cap. XXVI

An. Do. 268.

Epiſtola concilij Antiocheni, de dãnatione Pauli Samoſateni.

DIONYSIO ET MAXIMO, ET OMNIBVS QVI PER uniuerſum orbem ſunt, ſacerdotibus, & coepiſcopis, unà cum presbyteris, & diaconis, atq; omni eccleſiæ catholicæ quæ ſub cœlo eſt, Helenus, & Hymenæus, Theophilus, Theotecnus, Maximus, Proculus, Nicomas, Hælianus, Paulus, Bolalus, Protogenes, Hierax, Eutychius, Theodorus, Malchion, Lucius, presbyteri, & cæteri omnes, qui nobiſcum congregati ſunt, ex uicinis urbibus & gentibus epiſcopi, & presbyteri, & diaconi,

dilectiſsimis

A dilectiſſimis fratribus in Domino, Salutem. Et poſt pauca addiderunt. MITTENTES hanc epiſtolam, deprecamur omnes, ut ſi qui fortè tali doctrina infecti ſunt, curentur à uobis, ſicut & beatæ memorię uiri Dionyſius Alexandrinus & Firmilianus ex Cappadocia, iam prius ſcripſerant ad Antiochiæ plebem: dedignati, imò potius declinantes ad perſonam ipſius ſcribere, qui erat autor erroris. ipſe autem beatę memoriæ Firmilianus, cum abhuc ſuper eſſet, ſecundò affuit, & præſens eum arguit ac notauit: ſicut omnes nouimus & teſtamur, qui ſimul cum in illo ueneramus. Sed repromittente eo corrigere errorē, credidit: ſperans poſſe fieri, ut abſq; religionis noſtræ opprobrio, & diſſenſionū nota res ueniret in melius: & ideo diſſimulauerat, cum tamen Paulus dolo differret, & hominem quidem falleret, Deū autem negaret: ac fidem, in qua renatus fuerat, uiolaret. Deniq; & nunc beatus Firmilianus ueniebat Antiochiam, & cum Tharſum uſq; perueniſſet, & nos omnes Antiochię poſiti, aduentū illius operiremur; nunciatus eſt nobis exceſſiſſe de mundo. Poſt aliquanta uerò deſcribentes eius uitam moresq; adijciūt etiam hæc: Poſtea uerò quàm à doctrinæ regula ad aliena ſe dogmata, & adulterina conuertit, non opus eſt enumerare actus eius priores, quomodo cum prius egens fuerit & pauperrimus, & neq; ex parentū ſucceſſione, neq; ullam quæſtus occaſionem habuerit honeſtā, nūc ad ſummes diuitias puenerit, nō aliunde niſi ex ſacrilegijs, et ex his quæ fraudem diripuit, concutiens fratres, uendens patrocinia, & fidem negotiorū ſuſceptorū nec accepta mercede cuſtodiens, exiſtimans ſecūdum quod ſcriptū eſt, quæſtū eſſe pietatem. Superbiam uerò eius quis ferre poſſet cum ſe magis Ducenarium, quàm epiſcopum uideri uellet? Nam & incedens per plateas, tali quadam ambitione utebatur, publicè epiſtolas relegens atq; in auditu omnium & oculis dictans, aſſiſtentibus ſibi in platea notarijs.
B Directio quoq; præeuntium, & conſtipatio inſequentium quam plurima quærebatur: ita ut omnes qui uidebant, horreſcerent, & deteſtarentur per illius arrogantiam religionem diuinam. Hæc in publico. Intra eccleſiam uerò tribunal ſibi multo altius, quàm fuerat, extrui, & thronū in excelſiorib. collocari, iubet, ſecretariū q; ſterni & parari, ſicut iudicibus ſeculi ſolet. Verbū uerò faciens ad plebem, iactare ſupra modum dexteram, ac palmam femori illidere, pede q; ſubſaltare ac ſcabellum ferire cū ſonitu. Ab auditoribus uerò non fauorem neq; plauſum ſperare ſolum, ſed theatrali more oraria moueri ſibi expectabat, & uocem tanquam de caueis dari. Hæc non ſolum a uiris, ſed etiam a mulieribus indecenter expectabantur. Si quis uerò auditorum honeſtius & uerecundius agens, à clamore nimio temperaſſet, uelut iniuriam faciēs, patiebat̄ iniuriā. Sed & antiquis et defūctis iam tractaroribus inſultabat: et illis derogans, ſuas laudes inuerecundè impudenterq; iactabat. Rhetorē ſe magis, quam eccleſiæ doctorem, laudari cupiebat. Pſalmos uerò qui in Dominū noſtrum Ieſum Chriſtū dicebantur, ceſſare facit, uelut neotericos & nuper inuentos. In ſemetipſum uerò compoſitos, diebus Paſchæ in medio eccleſiæ canere mulieres, maximè quas ipſe prius ad canendum pro more inſtituerat, faciebat, ita ut horreſceret, ſi quis audiret. Nam cum ipſe filium Dei negaret deſcendiſſe de cœlo, ſed à Maria cepiſſe, & initium habuiſſe de terra, pſalmi qui in ipſum dicebantur, & quibus in populo laudabatur, angelum eum dicebāt deſcendiſſe de cœlis. Et hæc ipſe aſsiſtens & audiens non ſolum dici non prohibebat, ſed elato ſupercilio delectabatur audire. De mulieribus uerò quæ cū ipſo ſimul manebāt, quas † συνεισάκτους Antiocheni appellāt, quid opus eſt dici. Ex quarum ſocietate & cōtubernio ut ſibi nulla quæſtio moueretur, etiam preſbyteris & diaconis ſuis his duntaxat qui ei morem gerebant, habendi mu-

Paulus Samoſatenus quomodo ad diuitias emerſerit.

Scotus in li. de inſignib. magiſtratuū ad Theodoſiū Auguſtū, quem nuper ex Spirenſi bibliotheca accepimus, indicat Ducenariū fuiſſe principē officij, uel apud præfectum Auguſtalem, uel Comitem Orientis, uel apud alios quoſdā præfectos, adſcitu ex ſchola Agētiū in rebus, qui adorata clemētia principali cū inſignib. exibat. Is ſub ſe habebat Cornicularium adiutorē, Commētarieſem, Ab actis, Numerarios, Exceptores, & cæteros officiales.

Paulus Samoſatenus uelut angelus à ſtultis mulierculis prædicabatur.

 lieres

† *Hoc uocabulū mirè erat deprauatū, non ſolum in excuſis exemplaribus, uerumetiam manu deſcriptis. Et ualde me torſit. Tandem ex ueſtigijs deprehendi legendum eſſe* συνεισάκτους. *Extat autem inſignis ſermo diui Chriſoſtomi* πρὸς τοὺς ἔχοντας

ἔχοντας συνεισάκτους. In quo demõſtrat, *συνεισάκτους* neq; uxores eſſe, neq; cõcubinas, ſed tertiũ quoddã genus, ſic inquiẽs: *εἰσὶ γάρ τινες οἳ γάμων καὶ συνουσίας χωρὶς κόρας ἀπειρογάμους ἀγόμενοι, καθιστῶσιν οἴκοι διηνεκῶς, καὶ εἰς ἔσχατον γῆρας ἔνδον συγκλείουσιν, οὔτε ἐπὶ παιδοποιίᾳ, οὐ γάρ φασιν αὐταῖς συγγίνεσθαι. οὔτε ἐξ ἀκολασίας, λέγουσι γὰρ αὐτὰς ἀκεραίους διατηρεῖν.* hoc eſt: *Sunt enim quidã qui puellas inuptas abſque hoc quod opus nuptiarũ cũ illis exercebant ducentes domi perpetuo collocãt, & uſq; ad ſupremã ſenectam ſecũ incluſas tenent: non liberorũ procreandorũ gratia, neq; enim aiunt ſe rem cũ illis habere: neq; cauſa libidinis, ſiquidẽ illas ſe dicũt incorruptas inuiolatasq; ſeruare. Porrò qui huiuſmodi uirgines in domos ſuas aſciſcebant, tales prætexebant cauſas, quod uidelicet opus eſſet puellis patrono aliquo aduerſus maleuolos, quum maritos nõ haberent, aut tutores, parentibus ſæpe etiam ac fratribus destitutæ: præterea muliebrẽ ſexũ uel maximè egere ſubleuatione aliqua, quũ ipſi potius ad uoluptatẽ ſpectarent, quæ ex cõuictu muliebris naſcitur. Has cauſas pulchrè refellit Chryſoſt. & dehortatur penitus à cõſuetudine talium mulierum, cum propter offendiculum aliorũ, tũ ob paratam ad peccandũ occaſionẽ Neque enim putat facile fieri poſſe, ſi iuuenis cũ puella totum diem confabuletur, cumq; ea iocos miſceat ac rideat abſque arbitris, ſimul cœnãs ac bibens, quin accidat aliquid humanum, hoc eſt, ut concupiſcentia uincat. Eiuſmodi mulieres etiã ſeſacerdotibus adiungebant ſanctimoniæ cauſa ſcilicet. Vnde tertium caput conſtitutionum ſynodi Nicenæ probibet, ne epiſcopus aut quiſquam ex clero, ſubintroductam habeat mulierem. Sic enim Græcam uocem interpres, quiſquis fuit, Latinè reddidit. Vt legitur diſtin. 32. cap. Interdixit per omnia. et rurſus eadẽ diſt. Nullus miſſam audiat presbyteri. quẽ ſcit cõcubinã indubitãter habere, aut ſubintroductã mulierẽ. Ruffinus alibi συνεισάκτους extraneas uertit. Hæc paulo copioſius explicuimus, ut Decretorũ locus melius intelligatur, cũ gloſſematarij prorſus ſileãt, nõ exponẽtes quid ſit mulier ſubintroducta. Sed et in Suidæ lexico uocabulũ ipſum συνεισάκτους annotatur tantũ, nõ explicatur Porrò nõ ſolũ profanæ puellæ, ſed & religioni peculiarius initiatæ ab epiſcopo uelatæ, quas tũ συνεισάκτους appellabãt Græci, ſic ſe uirorũ cõtubernijs paſſim addicebant. Nam extat ſimili argumẽto, Sermo quidam Chryſoſtomi docẽs, Canonicas non dicere ut cũ uiris habitent.*

mulieres ſecum, ſimilem licentiam dedit. Sed & cõgregandi diuitias tribuit facultatem, quo ipſi in ſimilibus obnoxij, magiſtro nequaquam crimẽ impingerent. Nos autem idcirco hęc ſcribimus fratres chariſsimi, quia nouimus quã ſacroſanctum debeat eſſe epiſcopale ſacerdotiũ, quod & clero & plebi eſſe debet exemplo. Neque enim ignoramus, quoſdam dum incautius ſibi ad cohabitandum iungũt mulierculas, cecidiſſe. Quod etiam ſi nõ fiat, certe in ſuſpicionem uenire de talibus ſacerdoti grauiſsimũ eſt. Quomodo autem uetare poterit eos qui infirmiores ſunt à mulierum conſortio, quib. ex his quæ gerit autoritatẽ prębet? Tantus uerò ac tam immitis fuit in potentatu, & ita ſpecie quadam tyrannidis elatus eſt, ut ne ad arguendum quidem quiſquam uel ad accuſandum auderet accedere. Sed hęc quæ diximus condemnari poſſent etiã in eo qui fidem catholicam ſeruat, & in eccleſiaſtici dogmatis ueritate perdurat. Hic uerò qui abiurato fidei myſterio, ad pollutiſſimam ſe artem ac hæreſim contulit, neceſſarium fuit, etiam partem erroris ipſius deſignari, quomodo habendus, uel quomodo execrandus eſt. Et poſt multa in fine epiſtolæ addunt etiam hæc.

Igitur neceſſarium eſt uiſum nobis hunc reſiſtentem Deo, neque adquieſcentam ueræ fidei abijci & abiurari, aliũ uero pro ipſo eccleſię catholicę cõſtitui epiſcopum per Dei gratiam prouiſum filium beatæ memoriæ Demetriani, qui huic ipſi eccleſiæ inculpabiliter præfuit, Dominum nomine, uirũ omnib. bonis ornatum, Indicauimus autem uobis de eo, ut ſciatis ad ipſum uos ſcribere debere, & ab ipſo cõmunionis ſcripta ſuſcipere. Hic autem qui indignus habitus eſt eſſe in eccleſia catholica, anathema ſcribatur, & illius hęreſeos ſectatores excommunicentur. Domno igitur in epiſcopatũ ſubrogato, Paulus & ſacerdotio abſciſſus & cõmunione, quum de domo eccleſię nollet exire, interpellatus imperator Aurelianus, religioſo ſatis de hoc ſanctęq; decernit, ijs præcipiẽs eccleſiæ domũ tradi, quibus Italiæ ſacerdotes & Romanus epiſcopus ſcriberẽt. Et ita prędictus Paulus ad cætera mala etiam hoc dedecoris adquiſiuit, ut manu publica de eccleſia pelleretur. Et tunc quidẽ talis erga nos exiſtebat Aurelianus. Proceſſu uero tẽporis immutare propoſiti ſui bonum cœpit, & malis cõſilijs deprauatus, perſecutionem erga Dei eccleſias meditari eo uſque, ut dicatur quod dictatis iam literis & ſcriptis, cum ſupereſſet ſola ſubſcriptiò, diuinè dextera interueniens, ſubſcriptionem nefandæ dexterę deturbauerit. Morte ſubita cõdemnatur, qui de piorum morte cenſebat ut oſtenderet Deus, quia non cum uoluerit tyrannus, cruciamur,

Aurelianus Cæſar moritur.

An. Do. 278

Probus Cæſar.

An. Do. 284

Digitized by Google

A ciamur, ſed quum probauerit ipſe corripimur. Igitur ſex annis Aurelianus quum gubernaſſet, principatum Probus, poſt hunc ſuſcepit. Cui quū̃ tantū̃dem temporis expleſſet imperio, Carus unà cum filijs Carino & Numeriano ſuccedit. A' quibus tribus annis, nec plenis, Romano regno adminiſtratio, Diocletianus ſuſcepit principatum. Is uerò maximas in noſtros perſequutiones, & eccleſiarum ſubuerſiones molitus eſt.

Carinus. Numerianus Ceſ. Diocletianus Ceſ. Chriſtianorū perſecutor.

De hæreſi Manichæorum tunc exorta. Cap. XXVII.

SEd paulo antequam hic imperium ſumeret, in urbe Roma defuncto Dionyſio poſt nouem annos, ſacerdotij Felix ſuſcepit ſedem. Quo tēpore Manes quidam ſecundum nomen ſuum inſaniens, & inſtinctu dæmonis agitatus, inuiſam & execrabilem omnibus hæreſim docet. Hic autem manes gente Perſes, uita & moribus Barbarus fuit tam acer ingenio, ut inſanire, uel dæmone adimpleri uideretur. Deniq; ita rei exitus docet: Chriſti ſe nunc gerere formam conabatur oſtendere, nunc ipſum paracletū ſe eſſe prædicabat: & elatus in inſania, ad ſimilitudinem Chriſti duodecim diſcipulos eligens, ad prædicandum mittebat, dogmata ſtulta & impia à diuerſis hereticis, qui iam prius extincti fuerant, mutuata diſſeminans, & noſtro orbi Perſica uenena propinans. Ex hoc ergo Manichęorum hæreſis uſq; in hodiernum diem diffunditur, eo tempore exorta, quo Felix in urbe Roma eccleſiæ præerat. Qui per quinq; annos adminiſtrato ſacerdotio, Eutychiano ſedem reliquit. Is decem menſib. ſolis tranſactis, Gaio epiſcopatum tradit. Qui noſtris iam temporibus quindecim annis ſacerdotio perfunctus Marcellinum ſucceſſorem reliquit, quem iam perſecutionis tempus inuenit.

An Do 286. Felix Pont. Rom.
An.Do.277. Manes hæreſeos Manichæorū autor.
Manichæi.
An.Do.282. Eutychianus
Gaius.
An.Do.283.
An.Do.282
Marcellinus.
An.Do.295.

De eccleſiaſticis uiris nobilibus, quorum aliquanti etiam uſque ad noſtram memoriam perdurarunt. Cap. XXVIII.

B EA tempeſtate apud Antiochiam ſacerdotiū poſt Dominū ſuſceperat Timæus, poſt Timæum uerò Cyrillus. Cyrillo autem ſucceſſit Dorotheus, qui ad noſtram uſque memoriam perdurauit, uir eruditiſſimus, & in ſcripturis diuinis ſatis intentus: qui pro multa diligentia etiam Hebræam linguam didicerat. Græca autē eruditione liberali, à puero fuerat inſtitutus. Is eunuchus à natiuitate fuit. Ex quo etiā Imperator in admiratione eum habuerat, & honorem ei contulerat purpuræ propoſituram. Huius etiam nos quum in eccleſia ſcripturas exponeret, auditores in pueritia fuimus. Poſt hūc Tyrannus apud Antiochiam ſacerdotium ſuſcepit, ſub quo eccleſiarum perſequutio increuit. Apud Laodiciam poſt Socratem Euſebius Alexandrinus genere epiſcopus fuit, qui in cauſa Pauli Samoſateni ad partes Syriæ cum ueniſſet, quòd eſſet in ſcripturis diuinis eruditus, à fratribus ſtudioſis uelut theſaurus quidam repertus, ultra nuſquam abire permiſſus eſt, ſicut Dionyſius in epiſtolis ſuis ſcribit. Huic quoq; Anatolius ſucceſſor, bonus (ut aiunt) boni extitit: qui & ipſe genere Alexandrinus erat, eruditione liberalium literarum & in philoſophicis a puero apprimè eruditus, ita ut apud Alexandriam Dialecticam docere ab omnibus eruditis uiris & philoſophis cogeretur. Hunc etiam belli tempore quod inter ciues exortum eſt apud Alexandriam, ferunt multa bona ciuibus in conſilijs & prouiſionibus præſtitiſſe: ex quibus unū tantummodo factum breuitatis cauſa memorabo. Frumentum aiunt, cum deeſſet obſeſſis, & fames grauius quàm hoſtis urgeret, tertia pars (cum duę ſe inuicem impugnarent) erat populi ſeparata, quæ quaſi fidem Romanis ſeruabat. In qua parte tunc etiam ſupradictus Anatolius erat abſq; impugnatione. Hic ad magiſtrū militiæ refert, eumq; de famis neceſsitate, quæ obſeſsis acciderat, edocet & imperatam gratiam ciuibus defert, eamq; hoc modo diſtribuit. Primò quidem utraſque partes inter ſe diſsidentes alloquitur, ac cum Romanis redire in gratiam ſuadet. Sed cum reluctantes uideret, Hoc ſaltem, inquit, credo uos libenter accipere, ut omnem ueſtrorum manum imbellem, quæ belli quidem

An.Do.272. An.Do.281. Timæus, Cyrillus, Dorotheus, epiſcopi Antiocheni.
Præpoſitura purpuræ, quā Baphiorū uocant.
An.Do.301. Euſebius Alexandrinus, Laodicæ epiſcopus.
An.Do.274. Prouerbium
Anatolius Laodicæ epiſcopus.
An.Do.278.
Prudens factum Anatolij apud Alexandriam.

A dotum nomine uirum non ſolum uerbis, ſed rebus & uirtutibus ornatũ. Hic
arte quidem medicus fuit, ſed ad animarum à Domino translatus eſt medici-
nam, uerè incomparabilis, qui ſuper omnes penè homines, fide, miſericordia,
ſtudio, uigilantia, atq; omnibus optimis inſtitutionibus claruit. In ſcripturis
quoque diuinis laborem quamplurimũ geſſit. Interea apud Cæſaream Palęſti
næ Theodecno cũ epiſcopatũ ſolertiſſimè, peregiſſet, Agapius ſuccedit. Qui *Agapius*
& ipſe multo labore, multaq; diligentia in gubernatione populi adhibita, & *Laodicenus.*
præcipuè erga indigentes paterna prouidentia ferebatur, à quo uir per om
nia prudentiſſimus, uita, eruditione, moribus, adornatus Pamphilus, eccleſię
ipſius presbyter ſubrogatur. Sed iſte Pamphilus quiſue ſit, & quantus, & un
de oriundus, quoniã non erat dignum breuiter tranſcurrere, omnem eius ui
tam inſtitutionemq; à puero, & quanta in perſecutionibus per diuerſas cõfeſ *Pamphilus*
ſiones pertulerit, quosq; agones deſudauerit, & qualiter ſuper omnia coro- *Laodicenus.*
nam martyrij indeptus ſit, proprio id opuſculo comprehendimus. De hoc er-
go, quàm mirabilis fuerit, illa lectio docebit. Sed & alios quamplurimos per
illud tempus admirabilis in presbyteris uiros, noſtra iam memoria tenet, ut a-
pud Alexandriam Pierium, Melitium uerò apud Pontiũ, qui epiſcopus poſt-
modũ factus eſt. Sed Pierius quidem acer ingenio, in diuinis ſcripturis nobili
ter eruditus, uita puriſſimus, atq; ad Chriſtianam philoſophiam nudus & pe-
nitus expeditus, doctor eccleſiæ incomparabilis, priuatim & publicè mirabi- *Euſebij lib.*
liter diſputans. Melitius uerò tantæ fuit ſuauitatis in moribus, & tantæ dulce *de uita Pam*
dinis, ut mel Atticum à ſodalibus uocaretur. In omni eruditione perfectus. In *phili marty-*
rhetoricis talis erat, ut alijs ſtudijs nunquam uacaſſe putaretur. In cunctis ue- *ris.*
ro philoſophię generibus, quę in quinq; diuidũtur diſciplinas, ita erat per ſin
gulas conſummatus, ut cum in unaquaq; quis experiri uoluiſſet, in hac eum *Melitius.*
B ſola à puero habuiſſe exercitium iudicaret. Cumq; eſſet eruditionũ prærogati *Mel Atticũ.*
ua magnificus, uirtus tamen animi, & uitæ ſinceritatis longè in eo magnificen
tior habebatur. Quem nobis perſequutionis tempore in fuga poſitum apud *Zabdas.*
Palæſtinam, diligentius & plenius agnoſcere licuit. Igitur Hieroſolymis poſt *Hermon.*
Hymenæum, de quo paulo ante memorauimus, Zabdas ſacerdotiũ ſuſcepit.
Quo paruo tempore adminiſtratum, Hermoni poſt ſe tradidit. Hic uſque ad
noſtri temporis perſequutionem, Apoſtolicã inibi quam ſuſceperat cathedrã *Theonas.*
conſeruauit. Apud Alexandriã uerò Maximo, qui ſucceſſerat Dionyſio, cũ *An. Do. 284*
decem & octo annis ſacerdotiũ tranſegiſſet, Theonas ſuccedit. Cuius tempo *Achillas.*
re Achillas, eiuſdem eccleſiæ presbyter, eccleſiaſticæ ſcholæ magiſterium te- *An. Do. 302.*
nuit, eruditione, fide, cõuerſatione, & moribus inſignis. Theonas uerò quum *Petrus.*
decem & nouem annis ſacerdotium inculpabiliter miniſtraſſet, ſedem tradidit
Petro uiro inter pręcipuos egregio. Hic duodecim omnes annos in epiſcopa
tu illius urbis exegit. Quorũ tres ante perſecutionem, reliquos uerò nouem
diuerſis in tentationũ generibus duxit. Cumq; ſe ſemper in omni agone perſe
cutionum poſitus, arctioribus uinculis continentię diſtringeret, & ad utilita
tem atque inſtructionem eccleſiæ in uerbo Dei nobiliter inſiſteret, ſatisq; ui
gilanter erga omnem ſacerdotij curam dieb. deſudaret ac noctibus, nono per
ſecutionis anno, epiſcopatus uerò ſui duodecimo, martyrij coronam capitis
obtruncatione promeruit. Hucuſq; ſucceſiones epiſcoporũ geſtaq; diuerſa
à Domini et Saluatoris noſtri natiuitate, uſq; ad tempus perſecutionis, in qua
eccleſiæ quoque deſtructæ ſunt hiſtoriæ mandauimus. De reliquo uerò ago
nes martyrum, quos ipſi per noſmetipſos uidimus, de
ſcribentes, poſteris ad memoriam
relinquamus.

Liber Octauus.

PROOEMIVM.

APoſtolorum ſucceſsionibus intra ſeptem libros à nobis cōcluſis, in
hoc octauo uolumine dignū credidi, etiam ea quæ noſtris tempo
ribus geſta ſunt, poſterorū memoriæ relinquere. Et hinc iam nobis
ſermo ſumat exordium.

De noſtri temporis, id eſt Diocletiani & Maximiani et Maximini imp. perſecutione. Cap. I.

ETem ante noſtri tēporis perſecutionē, ꝙ mirabiliter, quāꝗ magnificè per
Apertè lice- uniuerſum mundū ſermo Chriſti & pietatis doctrina profecerit, & in quā
bat eſſe Chri tu ſublimitatis aſcēderit, enarrare, uires noſtras ſuperat. noſci tamē & exhoc
ſtianum. poſsibile eſt, q̄d aliquāti ex principib. Romanis, & facultatē regēdi ꝓuincias,
iuriſꝗ dicendi noſtris prębebāt: & cōiugib. & miniſtris, atꝗ uniuerſę domui
ſuę, nō ſolū credere in Dominū Ieſum Chriſtū, uerūetiā cū omni fiducia ac li-
bertate in fide agere ſinebāt: ita ut illos ſibi fideles ac familiares ducerent, de
Dorotheus quib. certi erāt, quòd pro fide Chriſti nihil ꝑfidū ſaperent. Sicut fuit opinatiſsi
aulicus. mus ille Dorotheus in cubiculo regū, qui propter fidem Domini fideliſsimus
Gorgonius in omnib. habebat̃. Vnde & cūctis pręferri honore meruit & amore. Cū quo
aulicus. et Gorgonius, cęteriꝗ cū ipſis in Domino fideles, uel qui intra palatiū in ſum
mis honorib. erāt, uel qui ad ꝓuincias gubernādas p̄ferri cęteris fidei cōtēpla
tione merebāt̃. Iā uerò multitudines coeuntiū intra eccleſias populorū, &
pręcipuè in dieb. feſtis innumeras cateruas per loca ſingula cōfluentes, quis
dignè poterit explicare? cū ne ipſa quidem antiqua receptacula ſufficerent,
ſed quotidie orationū domus dilatarent̃, ita ut amplitudo earū cōcludere in-
ſtar urbiū uideret̃. Sic per tempus plurimū eccleſiarū ſtatus incrementis ꝓſpe
riorib. augebat̃, et gloria earū terris excedens, & cūcta ſuperimens, feſtinare
uidebat̃ ad cœlum. nulla eñ occurrebat inuidia, nullus liuor nequiſsimi dæ
Obliuio Dei monis obuiabat: quoniā quidem cœleſtis dextræ fulciebat̃ auxilio populus
in proſperis. etiā tū bene Deo pro pietatis cultu, & iuſtitiæ obſeruatione promeritus. Ve-
rùm ubi ex multa libertate, multaꝗ in dulgentia uitiati ſunt mores, et diſcipli
na corrupta eſt, dū alter alteri inuidemus, et alter alteri derogamus: dūꝗ nos in
uicē mordemus et incuſamus, et aduerſum noſmetipſos inteſtina pręlia com
mouemus: dū uerborū iaculis proximorū corda terebramus, dū principes cū
principib. populi cū populis, ſeditiones & certamina cōcitamus: dū ſimulatio
in uultu, dolus in corde, fallacia profert̃ in uerbis, & malorū per ſingula cumu
lus intumeſcit: diuina ꝓuidentia iacturā diſciplinę populo ſuo illatā, ex pluri
ma pace et nimia ſui lenitate ꝓſpiciēs, aggredit̃ primò ſenſim refrenare lapſan
tes, & integro adhuc eccleſię ſtatu cōgregationibuſꝗ manentib. indulget in
terim eos qui erāt in militia tantū, gentiliū ꝑſecutione pulſari. Sed cū nullus ex
hoc clementię eius intellectus populis redderet̃, quin potius uelut ignorātes
Deū, abſꝗ diuina prouidentia res agi ducerent, et per hoc eo magis perſiſte-
rēnt in malis ſuis, atꝗ ipſi q duces populi uidebāt̃ & principes, diuini mādati
imemores effecti, aduerſū ſe inuicem cōtētionib. zelo, liuore, ſuperbia, inimi
citijs atꝗ odijs inflāmarent̃, ita ut tyrānidem potius ꝙ ſacerdotiū tenere ſe cre
derent, Chriſtianę humilitatis et ſinceritatis obliti ſacra, myſteria ꝓfanis men
tib. celebrarent, tūc demū ſecundū uocem Hieremiæ prophetę, Obſcurauit
Thren. 2. Dominus in ira filię Siō, & deiecit de cœlo gloriā Iſrael, nec remoratus eſt ſca-
Thren. 2. bellū pedū ſuorū in die irę ſuę. Et ſicut iterū dicit: Submerſit Deus omnem de
Pſal. 88. corē Iſrael, & omnes macerias dies deſtruxit. Et rurſum ſicut dicit in Pſalmis:
Pſal. 78. Deſtruxit teſtamentū ſerui ſui, polluit in terra ſanctificationem eius per eccle
Pſal. 78. ſiarū ſcilicet ſubuerſionem, & deſtruxit omnes macerias eius, poſuit munitio
Pſal. 88. nes eius timorem, diripuerūt populū eius omnes qui tranſierūt per uiam pro
Pſal. 88. quib. cunctis opprobriū facti ſumus uicinis noſtris: exultauit enim dexteram
inimicorū noſtrorū, et auertit adiutoriū gladij ſui, et non adiuuit nos in bello,
ſed & deſtruxit eū ab emundatione, & thronū eius eliſit in terram. Paucos fe

cit

A eit dies noſtros,& ſuper omnia effudit ſuper nos confuſionẽ.Sũma nãq; ma
lorũ nobis affuit omniũ,tunc,cũ domus orationis & eccleſiæ Dei uiui ad ſolũ deductę ſunt,atq; ab ipſis ſubuerſę ſunt fundamentis,diuinę uerò ſcripturę in medio platearũ igni crematæ ſunt.Prò nefàs,ipſi hæc noſtris uidimus oculis: Sacerdotes Domini & paſtores eccleſiarũ publicè denudatos, inuerecũdè & inhoneſtè huc atq; illuc ab impijs trahi,ita ut cõpleref ille ſermo ꝓpheticus, q ait:Effuſa eſt cõtumelia ſuper principes,& ſeduxit eos in inuio,& nõ in uia. Sed nõ eſt noſtrũ deſcribere,quãta in ſacerdotes Dei iniuriarũ genera conlata ſint.Sicut ne illud quidẽ noſtrũ duximus,exponere ſigillatim, quãta prius inter noſtros rabies diſſenſionis exarſerit.Hoc ſolũ hiſtoria tradere licuit, quod iuſto Dei iudicio,et neceſſaria correptione diuinã ſenſimus manũ. Neq; enim refert in mediũ proferre,pro quib.uel turbo perſecutionis inuect. eſt,uel quos quantosq; infidelitatis procella ſubmerſit:ſed illa ſola cõmemorabo, quæ uel nos ipſos dicẽtes,uel alios ædificẽt audiẽtes.Propter quod hinc iam diuinos agones beatiſſimorũ martyrum breuiter in quantum poſſumus, explicabimus.

Chriſtiana fides impugnatur.

Pſal.106.

De eccleſiarum ſubuerſionibus. Caput II.

An.D.304

NOnuſdecimus agebatur annus imperij Diocletiani, mẽſis Martius,et dies ſolẽnis Paſchæ imminebat,cum edicta principis per omnẽ terrã proponebantur,ut cunctæ quæ uſquam ſunt eccleſiæ, ad ſolum uſq; deſtruerentur,ſcripturæ ſacræ igni exurerentur. Si quis inter noſtros alicuius honoris prærogatiua muniretur,ſublata hac maneret infamis: ſi quis ſeruorũ permanſiſſet Chriſtianus,libertatem conſequi non poſſet. Hæc omnia his quæ primò aduerſum nos lata ſunt,continebantur edictis.

Edictum Diocletiani Cæſaris aduerſum Chriſtianos.

De qualitate perſecutionum. Cap. III.

Edictũ alterum.

POſt nõ multũ uerò tẽporis addũtur & alia.Iubetur ut omnes qui per loca ſingula eccleſijs præſunt,primò quidẽ conijciãtur in uincula,tum deinde
B omnib. ſupplicijs ſimulacris immolare cogãtur.Hic uerò ingens ſpectaculũ ſacerdotes Dei effecti ſunt huic mũdo & angelis,& hominibus,cũ perſecutorũ crudelitate ad ſupplicia raperẽtur,& agones mirãdos omnib. deſudarent.Illos autem,qui & multo plures fuerũt quos metus oppreſsit, et ante congreſsionẽ ſolus terror eliſit,præterire melius puto.Cæteri uerò, quorũ mẽs prõptior et fides ualidior fuit tormẽta patiebanf.Flagris alij diſcerpebanf,alij ungulis fodiebãtur,alij ignitis laminis urebãtur.Ex quib.nõnulli quidẽ fatigati cedebãt,alij uſq; ad finẽ patientiã obſeruabãt.Ex ipſis autẽ perſecutorib. quidã tanquã miſeratione uſi,adhibebãt nõnullos noſtrorũ ad inceſta ſacrificia: & quaſi ſacrificaſſent,conclamabãt,cum non ſacrificaſſent. De alijs uerò cum ne appropiaſſent quidẽ immũdis hoſtijs,acclamabãt ipſi,quod iã immolaſſent,& abſcedebant:in eo tantum culpabiles,quòd crimen ſibi obiectum cum ſilentio paterẽtur.Alij ſemiuiui ſublati, tanquam mortui proijciebantur. Alij pedibus tracti, inter eos qui ſacrificaſſent deputabantur. Aliqui ſanè exclamabant ingenti uoce, & teſtabantur ſe non ſacrificaſſe, ſed eſſe Chriſtianos, tali ſe gaudentes confeſsione decorari. Nonnulli etiam maiori fiducia,neq; immolaſſe ſe,neque unquã immolaturos eſſe teſtabantur. Quib. tamen ab aſsiſtentib.militib. ora continuò atq; occuli cõtundebantur ut tacerent, uiolenter expellebãtur tanquam adquieuiſſent.Tanti erat impijs ſtudij, ut propoſitum ſuũ uiderẽtur impleſſe.Sed nõ aduerſum beatos martyres impune hoc facere licebat.Quorum patiẽtiæ & magnanimitatis uirtutem,quãuis nullus dignè proferat ſermo, tamen mediocritate uirium noſtrarum quę poſſumus enarrabimus.

Sacerdotes Chriſtianorum.

Carnificina Chriſti anorum.

Chriſtiani adhibẽtur ad inceſta ſacrificia.

Aſtus gẽtilium.

De martyribus. Cap. IIII.

Militum Chriſtianorũ pœna.

IGitur primò omniũ quoniam,ſicut diximus,ignis huius exordium inter ſolos militares parua ſcintilla conflauerat,cũ deligerenf ſi qui eſſent inter milites Chriſtiani,ut aut immolandum ſibi ſcirent,aut militiã pariter uitamq; ponendam,plurimi ex ipſis militiam pro fide Chriſti,pauci etiam animas poſuere. Cum uerò inde flamma ſumens initium,tota per populos & ſacerdotes exaggeraſſet incendia, poſsibile non eſt numero comprehendi, quanti quoti-

 die

die penè per ſingulas quaſq; urbes & prouincias martyres efficiebantur. A

De his quæ apud Nicomediam paſſi ſunt. Cap. V.

Nicomedienſis quidam. Etenim apud Nicomediā uir quidam de nobilibus honore & dignitate ſeculi illuſtris, ſimul ut uidit aduerſum cultores Dei in foro crudelia edicta pendere, calore nimio fidei ignitus, publicè populo inſpectante iniecta manu librum iniquę legis detrahit, ac minutatim diſcerpit, Auguſto in eadē urbe ſimul cū Cæſare conſtituto. *Auguſtus, hoc eſt Diocletianus. Caſar, hoc eſt Maximianus.* Ad quos cum relatū eſſet religioſi & illuſtris uiri factum, continuo omni in eum crudelitatis genere deſæuientes, ne hoc quidē ſolum efficere quiuerunt, ut eum mœſtū aliquis uideret in pœnis, ſed læto atque hilari uultu, cum iā uiſcera in ſupplicijs defeciſſet, ſpiritus tamen lætabatur in uultu. Ex quo tortores ſui grauius cruciabātur, quod omnia ſuppliciorum genera conſumebant in eum, quem ne triſtem quidem ex his reddere poterant.

De his qui in domibus regum erāt. Cap. VI.

Dorotheus aulicus, à cubiculo principis. POſt hunc ad unum ex Dorothei ſodalib. qui in cubiculo regis erāt, quiq; ſemper in affectu habiti fuerāt liberorū, intētionis trāſfertur inſania. Etenim cū de immēſis ſupra memorati martyris ſuplicijs liberius cauſaretur, educi ipſe iubetur in mediū, atq; immolare cōpellitur abnuēs imperator appēdi, & flagris toto corpore laniari, uidelicet ut doloris neceſſitate faceret, quod pręcipiebatur inuitus. At ille cū maneret immobilis, uiſcerib. iam pelle nudatis, iubetur aceto ac ſale perfundi. Cumq; etiā hoc tormēti genus cōſtāter ac fortiter toleraſſet, craticula prunis ſubterſtrata poni iubet in medio, ibiq́ue quod reliquum fuerat in uerberibus abſumpti corporis ſuperponi, & non ad ſubitum, ſed ſenſim paulatimq; ſuccendi, quo ſcilicet pœna protelaretur in longū. Cūq; miniſtri ſcelerum hinc modo corpus modò inde uerſantes, per mēbra ſingula pœnas inciperent, & ſupplicia renouarent, ſperantes ab eo elicere ſe poſſe conſenſum: ille firmus in fide, & ouās in ſpe, conſumptis iam & igne reſolutis carnibus ſuis, ultimum ſpiritum in fide lætus exhalat. tali Petrus (hoc enim ei nomen eſt) martyrio decoratus, uerè Petri extitit & fidei hæres, & nominis. Huius inſtitutor in diſciplina, & magiſter in officijs, quæ intra palatium exhibebātur Dorotheus erat, cubiculi regij Præpoſitus, habens ſecū officio, fide, et magnanimitate parem Gorgonium. Quorum inſtitutionib. optimis omnes penè cubiculi miniſtri in fide Dei uigilanter & libere perſiſtebant. Dorotheus igitur & Gorgonius cum Petrum tam crudelibus uiderent atque immanibus ſupplicijs cruciari, conſtāter & libere: Cur aiunt, Imperator punis in Petro mētis ſententiam, quæ in nobis omnibus uiget? Vt quid in illo crimen ducitur, quod à nobis, omnibus confitetur? Hæc nobis fides, hic cultus & unanimis eadēq; ſententia. Quos ille cum in medium nihilomnius uenire iuſſiſſet, ſimilibus penè ut priores ſupplicijs affectos, ad ultimū laqueo appēſos necari iuſſit. Tunc & Anthimus ipſius urbis epiſcopus, in Domini Ieſu Chriſti cōfeſsione perdurans, martyrij gloriā capitis obtrūcatione ſuſcepit. Hunc autē tanquā uerè bonū paſtorē uiam martyrij præeuntem, uniuerſa penè gregis ſui multitudo proſequitur. Accidit nāq; apud Nicomediā in ipſis diebus partē aliquā palatij incendio conflagrare. Hoc Imperator à noſtris factum falſa ſuſpicione præſumpſit, ex quo inęſtimabili furore ſuccenſus, iubet omnes noſtros aceruatim collectos, alios quidē gladio obtruncari, alios ignib. conflagrare. Sed in illis per diuinā gratiā maior fidei ignis ardebat. Deniq; cū aſsiſtētes miniſtri interrogarēt ſingulos, ſi qui forte ſacrificaturi uellent dimitti, tam uiri quā mulieres, ne interrogari quidē ſe patiebantur, ſed ultro uel flāmis irruere, uel cædentib. gladijs certatim obiectare ceruices. Cūq; iam illis ipſis ſpectatorib. nimietas crudelitatis horreſceret, miniſtri ſcelerū parte populi nauiculis iniectam, in mediū pelagi adducūt, ibiq; in ſententia fidei perſiſtētes, præcipitabāt in profundum. In tantū uerò apud eos rabies crudelitatis exarſit, ut † regios pueros martyres effectos cum ſecūdum humanitatis ordinem fuiſſent ſepulturę mandati, effoderent denuo, & corpora eorū pijcerent in mare, hoc dicentes Ne forte dij efficiāt Chriſtianorū, & illi qui deos adorare nolūt, ſeruos noſtros incipiant adorare. Putāt enim quod diuinus apud nos honor martyrib deferat. Cū hæc apud

Petrus.

Gorgonius

An. D. 304

Anthimus epiſcopus Nicomedienſis.

Incēdiū palatij Nicomedienſis impingitur Chriſtianis.

Per regios pueros, Dorotheū Petrum & Gorgoniū intelligit cubiculares miniſtros Cæſaris pro Chriſto occiſos.

A apud Nicomediā gererētur, ubi cruentus & ferox autor ipſe crudelitatis piorū carnibus inhiabat, haud ſegnius etiā apud Melitenem prouinciā Syriæq́ꝫ, omnes eccleſiarū principes carcerib. retrudi, & in uincula conijci edictis principa lib. urgebātur, ſimulq́ꝫ cum his ex plebe uiri & mulieres nobileſq́ꝫ & ignobiles rapiebant, & fiebat ubiq́ꝫ ſpectaculū miſerabile ac fœdū. Subitò nāq́ꝫ inueniebat in urbe ſilentiū, in carcerib. cōſtipatio, in urbe per plateas homo nullus in carcerib. uacuus locus nullus. ut nō tam rei ad ergaſtulū duci, q̃ ciuitas totā migraſſe uideret ad carcerē. Catenę quę homicidis, adulteris, ueneraríjs, & ſepulchrorū uiolatorib. fuerant fabricatæ, nūc epiſcoporū et presbiterorū, diaconorūq́ꝫ & lectorū, atq́ꝫ omniū religioſorū hominū colla conſtringunt, ita ut criminoſis nec uincula ſupereſsent, nec locus ergaſtuli reſideret. Verū cū peruenīſſet ad principē æſtuare carceres, et per innocētiū pœnas locū deeſſe criminoſis, noua rurſum decreta mittunt, ut ex his q̃ cōcluſi erant, ſi quis uellet immolare, lib. abſcederet: qui uerò abnueret, diuerſis pœnarū generib. interiret. *Melitene Syria.* *Carceres replentur Christianis.*

De Aegyptijs qui apud phœnicen paſſi ſunt. Cap. VII.

TVm iam quantæ per ſingulas prouincias multitudines martyrū, & præcipuè in Aphricæ ac Mauritaniæ, Thebaidis quoq́ꝫ atq́ꝫ Aegypti regionib. extiterint, numero cōprehendere quis ualeat? Sed ne illorū quidē, quorū agones apud Palæſtinā, uel Tyrum, quæ eſt urbs maxima Phœnices, præſentes inſpeximus, ut dignū eſt, memorare ſufficimus. Tāta enim ab eis uirtute perſeuerātiæ aduerſum illata ſupplicia pro pietate certatū eſt, ut niſi quis prius Domino et Saluatori noſtro credat, dicēti. Quia ecce ego uobiſcū ſum omnib. dieb. uſq́ꝫ ad cōſummationē ſeculi: & eius uirtutē martyrib. ſciat eſſe præſentē, reb. geſtis deroget fidē. At nos (ut dixi) nō audita, ſed oculis noſtris inſpecta narramus. Exquirebantur diuerſa tormentorū genera ſibi inuicē ſuccedentia. Flagris primū per omne corpus Dei martyres carpebātur, poſt hæc tradebātur ad beſtias, adhibebātur leones, urſi, pardi, atq́ꝫ omne ferarū genus, apri quoq́ꝫ, ſed & tauri, quib. ferro & igni feritas addebat. Præparabantur hæc omnia aduerſus cultores Dei, & omnis cōtra eos hominū beſtiarūq́ꝫ, & elementorū crudelitas armabatur. Ad hæc Dei cultores denudati ſtatuūtur in medio arenæ loco addit adhuc arte intra caueas beſtijs furor, & ita ſæuiores ſemetipſis effectæ ꝓruūt clauſtris, replēt ſubitò ſtadiū, circundāt eccleſiā martyrū in medio ſitā, circumeūt ſæpius & obluſtrāt: & diuinę uirtutis adeſſe eis cuſtodiā ſentiētes, procul ab eorū corporib. aſcedūt. Sed ilico furor qui reprimebat in beluis, tranſit in homines. Nemo præſentē Dei uirtutē, nemo diuinū, pijs adeſſe ſentit auxiliū, ſed mittūtur quib. hoc artis eſt inſtigare. beſtias aduerſum eos, quos diuiuina dextera defendebat. Verū ille, ut oſtenderetur omnibus, nō feritatē deeſſe beſtijs, ſed diuinā Dei cultorib. adeſſe cuſtodiā, illos ipſos qui ad inſtigādū mittūtur, incredibili uelocitate diſcerpūt. Et cū iam nullus ex huiuſmodi artificibus auderet accedere, iubētur ipſi ſancti martyres cōmotis manibus, & uelut prouocātib. incitare aduerſum ſe beluas. Sed ne ſic quidē pati aliquid poterāt. Verū & ſi forte aliqua fuiſſet ex beluis cōcitata, cū perueniſſet ad proximū, protinus in ſemetipſum cōuerſa repedabat. Tunc uero ſtupor ingēs & pauor omnes qui in ſpectaculis cōſidebāt, inuaſerat, uidētes homines nudos (in quibus plurimi primę adhuc ætatis) in medio tot ac tātarum poſitos ferarum, intrepidos omnes & impauidos extēſis ad cœlū palmis, & oculis ac mēte totos cū Deo nō ſolū nihil curare terrena, uerū ne carnē quidē ſuā magnipendere, & ipſis iudicib. pauore tremētib. reos læto & hilari uultu in medio perſiſtere beſtiarū. Sed ò duræ & impiæ mortaliū mentes beſtiarū feritas Dei uirtute manſueſcit, humana uerò rabies nec ferarū miteſcit exemplis. Sed tentat̄ adhuc ab hominib. Deus. Iubent̄ alij uerè criminoſi beſtijs ſubrigi, qui tamen ilicò ut apparuerunt, alius à leone, alius à pardo, ab urſis alius exeſus, aut à tauro in aera diſperſus eſt. Et ita omnes intra momentum temporis pereunt. Sed ne quidē *Martyres in uarijs locis.* *Tyrus.* B *Carnificina martyrum apud Tyrum.* *Beſtiæ non attingunt Christianos.*

incitatę

tatæ beſtiæ cultoribus Dei aliquid moleſtiæ generabant, diuino ſpiritu eos, 1 uelut muris ualidiſsimis ambiente. Verax namquæ ille eſt qui dixerat: Vbi fuerint ex uobis duo uel tres, ibi ero in medio eorum. Cum ergo ne ſic quidē aliquid egiſſet humana ſæuitia, iubētur mutari feræ: & ablatis prioribus aliæ rurſum dimitti. Quæ cum & ipſe ſimiliter ut priores nihil triſte Dei cultoribus intuliſſent, amotis etiam his, ſæuiores feris martyribus homines mittunt, qui ſoli poſsint immanitate beluas, crudelitate feras, atrocitate beſtias ſuperare. Gladijs igitur peragunt, quod beſtijs nequiuerunt. Et ut in omnibus ſe oſtenderent beluis eſſe nequiores, prohibebant etiam cadauera mandari terræ, ſed iubebant fluctibus dari. Hæc apud Tyrum uenerandi martyres, qui ad illam urbem de Aegypti partibus uenerant, mirifica certamina deſudarunt.

Mat. 18.

De ipſa Aegypto. Cap. VIII.

Martyres apud Aegyptum.

IN ſua uerò prouincia apud Aegyptum innumerabiles alij non inferiori gloria tam uiri quàm fœminæ, ſed & pueri ac ſenes pro fide Domini noſtri Ieſu Chriſti præſentem uitam paruipendentes, futuræ gloriæ beatitudinem quæſiuere. Quidam ex ipſis poſt uerbera, poſt uincula, poſt ungulas, poſt flagella, aliosquæ diuerſi generis horribiles cruciatus flammis traditi ſunt, alij in mare præcipitati, nonulli etiam capite cæſi, ita ut ſponte ceruices ſuas ſecuribus darent, nonnulli inedia conſumpti, alij patibulis affixi, in quibus quidam more peruerſo capite deorſum preſſo, & pedibus in ſublime ſublatis.

De Thebaide. Cap. IX.

Martyres apud Thebaida.

APud Thebaida uero omnē narrationem ſuperat agitata crudelitas, pro ungulis teſtas fictilium uaſorum adhibebant tortores, quib. omne corpus eouſq; lacerabant, donec totam carnis eraderent cutem. Mulieres quoque nudas, ita ut ne pudenda quidem contegerentur, arte quadam compoſitis machinis uno pede in excelſum ſuſpenſas, & capite in terram demerſas, indigniſsimo ſpectaculo expoſitas, pendere per diem continuum ſinebant. Alias ſicubi uicinæ ſibi duæ arbores inueniebantur, ui quadam ab utraque inflexis contra ſe inuicem ramis, eiſq; ſingulis ſingulos pedes martyris obligantes, ſubito ramos quos ui inflexerant relaxabant. Qui cum ad ſitum ſuum naturali impetu referrentur, diſcerptis deſpicatiſq; uiſceribus, auulſa ſecum membra rapiebant. Et hoc non paucis aliquibus diebus, aut paruo tempore, ſed per annos aliquot, quotidie, quando minimum decem interdum autem & centum in una die uiri uel mulieres, ſed & paruuli ſupradictis pœnarum generibus trucidabantur. Verum & nos ipſi per idem tempus, cum in Aegypti partibus iter ageremus, oculis noſtris inſpeximus, ut ſedenti pro tribunalib. ſeuiſſimo Præſidi offerentur innumeri fidelium populi, quos ille ſingulos per ordinem confeſſos ſe Chriſtianos, capite plecti iubebat. Cumq; hi certatim ſe & ſponte gladio ſubijcerent, confeſſione præmiſſa, ille inhumanus & crudelis, nec multitudinis contemplatione, nec uirtutis eorum magnanimitate permotus, duci nihilomnius omnes & cædi capite iubet. Egrediuntur cuncti pariter ad contiguum mœnibus campum, non carnificum nexibus tracti, ſed fidei uinculis colligati. Nemo defuit, cum nemo eos ſeruaret: ſponte omnes, imò & alter alterū præuenientes, ceruices cædentidus odiectabant: defecerunt carnificū manus, & ſuccedentes ſibi inuicem fatigati ſunt: hebetata eſt acies gludij. Videbā feſſos reſidere carnifices, uires reſumere, animos reparare, mutare gladios, diem quoq; ipſum non ſufficere ad pœnam. Nullus tamē ex omnibus, ne paruulus quidē infans deterreri potuit à morte. Sed hoc ſolum ſinguli paueſcebant, neforte dum properum ſol uergens clauderet diem, ſeparatus à conſortio martyrum remaneret. Sic confidentia fidei conſtanter & fortiter cum lætitia & exultatione mortem prḙſentē uelut æternæ uitæ principia rapiebant. Deniq; dum priores quique iugularentur, reliqui non deſidiæ aut torpori animos indulgebant, ſed pſallentes & hymnos Deo canentes, locum quiſq; ſui martyrij expectabat,

Diuellebātur martyres inflexis oppoſitarū arborū ramis.

Aegypti martyres.

A pectabat, ut hæc agentes, etiam extremos ſpiritus in Dei ladibus exhalarent.

De Phileamartyre. Cap. X.

O Verè mirabilis, & omni ueneratione dignus grex illa beatorum, turma uirorum fortium, corona ſplendoris gloriæ Chriſti. Hanc ſanè coronam precioſior omnium lapis & gẽma nobilior adornabat. Hanc turmã præibat ductor illuſtrior, hunc gregem paſtor nobilior decorabat. Phileas huic nomen eſt, qui erat epiſcopus urbis illius quæ appellatur Thmuis. Hic nobilitatẽ primi generis ſecũdum animi uirtutem de cœleſtibus trahebat, de terrenis uerò quantum ad ſeculum pertinet, primis in Romana republica fuerat honoribus functus, eruditione quoq; liberalium literarum, & omnibus quæ ad animi uirtutem pertinent exercitijs apprime eruditus: nouiſſimam hanc, quæ prior eſt omnium, ſecundum Deum philoſophiam ita ſuſcepit, ut omnes qui præceſſerant anteiret. Cumq; plurimos propinquos & cõſanguineos nobiles uiros in eadem urbe haberet, frequenter ad Præſidem ducebatur, eiusq; monitis adquieſcere, tot & tantis propinquis exorantibus reſpectum habere uxoris, & contemplationẽ ſuadebatur ſuſcipere liberorũ, neq; incœpta præſumptione perſiſtere. Ille uerò uelut ſi ſaxo immobili unde alliderctur, garrientium dicta reſpuere, animum ad cœlum tendere, Deum in oculis habere parentes & propinquos, ſanctos martyres & apoſtolos dicere. Aderat tunc quidam uir agens turmam militum Romanorum, Philoromus nomine. Qui cum uidiſſet Phileam circundatum lachrimis propinquorum, & præſidis calliditate fatigari, nec tamen flecti aut infringi ulla tenus poſſe, exclamabat: Quid inaniter & ſuperfluo conſtantiam uiri tentatis? Quid eum qui fidem Deo ſeruat, infidelem uultis efficere? Quid eum cogitis negare Deum, ut hominib. acquieſcat? Non uidetis quod aures eius uerba ueſtra non audiũt? quod oculi eius ueſtra lachrimas non uident? Quomodo poteſt terrenis lachrymis flecti, cuius oculi

O uerè. proq. à uere. Phileas episcopus thmuitarũ.

Philorom.

B celœſtem gloriam aſpiciunt & cõtuentur? Poſt hæc dicta cunctorum ira in Philoromum uerſa, unam eandemq; eum cum Philea ſubire ſententiam poſcunt. Quibus libenter annuens, iudex uirumq; plecti capite iubet. Verũ quoniam Phileæ fecimus mentionem, & ingenij atq; erudinionis eius, ſtudiũ prædicauimus, non uidetur abſurdum, ſi aliqua ex opuſculis eius in quib. de martyrum paſſionibus memorat, hiſtoriæ huic quæ ad rem uidelicet pertinent, inſeramus. Scibens igitur ad Thmuitas idem Phileas, poſt aliquanta hæc refert. Horum uerò nobis bonorum exempla præbuerũt beati martyres qui unà nobiſcum in agonib. perdurantes, ſecundũ quod ex diuinis ſcripturis fuerant inſtituti, oculum mentis ſuæ in Deo, habentes defixum, mortem pro pietate abſque trepidatione capiebant. Indeſinenter etenim conſiderabãt Dominũ noſtrum leſum Chriſtum, propter nos hominem factum, hoc nos docuiſſe, ut uſque ad mortem obluctemur aduerſum peccatum. Siquidẽ ipſe nõ rapinã arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo ſed ſemetipſum exinanuit, formam ſerui accipiens, & habitu repertus ut homo, humiliauit ſemetipſum uſq; ad mortẽ, mortẽ autem crucis. Cuius exemplũ ſecuti beati martyres, omnes cruciatus et pœnas ſuſceperũt, ne fidei ſuę conſcientiã macularẽt. quoniã quidẽ perfecta in eis charitas foras eijciebat timorẽ: Quorũ ſi uelim tolerãtię enumerare uirtutes, & exponere robur conſtãtiæ, nec mihi copia tãta ſermonis eſt, nec puto alijs niſi his ſolis qui oculis ſuis intuebãtur quæ geſta ſunt, uideri credibilia. Erant enim expoſiti omnib. uolentib. pro libidine inferre ſupplicia: & ſi quod aliquis per ocium excogitãs, nouũ genus ſupplicij detuliſſet, licebat inferre: Verberabant ergo alij fuſtibus, alij uirgis, flagris quoq; alij, nõnulli loris diſtricti, uel funib. appẽſi. Et erat ſtudiũ per ſingulos penè nouũ genus inuenire ſupplicij. Poſt tergũ alij uinctis manib. appẽdebãtur, & trochleis diſtẽti mẽbratum diuellebãtur. Iã uerò ungulis exarari, uetus & leue ducebat. Quod & ſi forte hoc genus ſupplicij cuiquã fuiſſet adhibitũ, nõ (ut latronib, & homicidis ſolet) tantum latera

Noua ſupplicia.

fodiebantur,ſed & uenter & femora ac tibiæ,& uſque ad ungues ungula per- A
ueniebat. Sed ne facies quidem ac uultus & frons à tormentis remanebat im-
munis. Addebatur & hoc ſuper omnia,ut poſteaquam fuiſſent humana cor-
pora abſq; omni humanitate laniata,expoſita in publico, & nudata nõ ſolum
ueſte, ſed etiam cute, crudele cunctis prætereuntibus ſpectaculũ fierẽt. Quoſ
dam columnis diſtrictos,& poſt tergum diſtortis brachijs uinctos, derelinq;
bant. Iam uerò hi qui ante præſidem ſuſpendebãtur,non id ſolum tẽporis,quo
ab eo diſcutiebantur,ſed totum penè diem cum alij actus agerentur,in eculeis
exigebant,ſi forte aliquis ex his,iugis pœnæ cõtinuatione à propoſiti firmita
te decideret. Tanta uerò in his crudelitas erat,& in tantum ab eis ommis peni-
tus humanitatis ſenſus aufugerat,ut poſteaquam omne corpus uel tormentis
uel uerberibus fuiſſet abſumptum,trahi nudum pedibus rurſum iuberetur ad
carcerem: atq; ibi neruo pedibus concluſis, recentibus adhuc uulneribus reij-
cerentur in ſolum teſtarum fragmentis ſubterſtratum. Interea quamplurimi
uſq; ad mortem cõſtanter & fortiter perdurantes,inuentoribus ſcelerũ imma
niter intentatæ crudelitatis pudorem non minimum conferebant. Alij uerò
recepta corporis ſanitate ad reparandos denuo agones, diſpenſatores pœna-
rum ſponte prouocabant. Quos illi erubeſcentes rurſum ad tormenta reuoca
re,ipſa eorum audacia perterriti,capite eos cædi iubebãt. Iſtæ ſunt ueri in Deo
philoſophi beati martyris Phileę uoces, quas in uinculis poſitus, & in carce-
rem retruſus,commiſſę ſibi eccleſiæ ſcribebat,quibus unà ſecũ ſocios eos mar
tyrum,& conſortes cœleſtium faceret coronarum.

De quadam ciuitate apud Phrygiam pro Chriſti nomine tota coronata. Cap. XI.

Ciuitas Phrygie Chriſtiana exuſta.

IAm uero illud quod apud Phrygiam geſtum oſt, quis audeat præterire? in
quo & communia humanitatis,& propria Romani regni iura uiolata ſunt, B
ubi urbem quandam Chriſtianorum ciuium, in qua & populus omnis,& ho
norati uiri,& curator ac magiſtratus,Chriſtianos ſe eſſe,nec acquieſcere ad ſa-
crificandum faterentur,circundari militibus iubent,cunctoſq; ſimul cum mu
lieribus uiros,cum paruulis ſenes,cum ciuibus ciuitatem,iniecto igne concre
mari,ita ut nullus penitus ex illa urbe,etiam cum optio uolẽtibus daretur,ab-
ſcederet. Et hoc in ciues perpetratum eſt,quod in hoſtes egiſſe,notam crudeli
tatis habuiſſet. Verum beati huius numeroſiq; martirij pariter ab uniuerſa ur-
be ſuſcepti,autor & dux extitit uir pietate & religione atq; omni benignitate
clarus,Adauctus nomine,patria & genere Italus,honoribus palatij per grad.
ſingulos uſq; ad officiorũ magiſterium perfunctus: rationes quoq; per illud
tempus ſummarum partium adminiſtrans,in ſupradicta urbe degebat. Cuius
in confeſsione Chriſti conſtantiam omnis populus ſecutus: boni ducis exem
plo ſummarum uere partium per martyrium conſecutus eſt palmam. Sed un-
de ſufficimus propria uniuſcuiuſq; martyris per ſingulos enumerare ſuppli-
cia? Quis enim poſſit uel illa repetere,quibus aqud Arabiam ſancti martyres
ſecurib. cæſi ſunt? Aut quomodo quis retexat,quæ in Cappadocia geſta ſunt,
ubi crura frangi Dei cultoribus iubebantur? Quis Meſopotamiæ referat cru-
ciatus,ubi Chriſtianos ſui tergoris more ſingulis manib. pedibuſq; ſuſpen-
ſos,amariſſimo fumo ſubteringeſto,indignis cruciatib. enecabant? Alios ue-
rò lento igne prope adhibito,tormentis longioribus abſumebant?

Adauctus martyr. Magiſter officiorum Is gubernabat ſcholas, & fabricas.

Arabia. Cappadocia. Meſopotamia.

De his quæ apud Alexandriam & Antiochiam geſta ſunt. Cap. XII.

Miræ martyrũ carnificinæ.

ILla autem quomodo replicem,quæ apud Alexandriam geſta,etiam ueterũ
poetarum fabulas uincunt? ubi obtruncatis auribus, atq; inhoneſte uulne-
nere naribus,manuum quoq; cæterorumq; membrorum ſummitatib. ampu-
tatis,truncum abire ſinebant deriſum. Apud Anthiochiam uerò quomodo re
cordabor craticulas prunis impoſitas,quibus Chriſtiani ſuperimpoſiti torre-
bantur? Sed inter hæc nobiliũ duorum iuuenum factum memorabile ſilere,

Sæuolæ Chriſtianorum.

æquum

A æquum non puto. Qui cum comprehenſi, ſimulacris immolare cogerentur, aiunt: Ducite nos ad aras. Et cum fuiſſent adducti, manus ſuas ardenti igni ſuperponentęs, Si ſubtraxerimus, inquiunt, ſacrificaſſe nos credite. Et quoad uſque caro omnis in ignem deſflueret, immobiliter perdurarunt. Alij cum ad ſacrificandum quærerentur, ſacrilegam pollutionem uitantes, uitam pręcipitio finierunt: minore quidē tolerantiæ fiducia, ſed conſeruandæ fidei maiore cautela. In quibus admirabilis quædam & ueneranda fœmina, pulchritudine pariter & pudicitia formoſa, genere nobilis, & copioſa facultatibus: cui erāt duę filiæ uirgines, honeſtæ ſatis, & ad maternæ pudicitiæ regulam nutritæ, ſpecie ſimul & moribus æmula ſibi probitate certantes, quas religioſa mater ſecundum præceptum diuinum in timore Domini educauerat. Sed pro his quæ ſuprà diximus, uel naturæ, uel inſtitutionum bonis, prauorum hominum multa erga uirgines, earūq; matrem cōtentio exagitabatur, & ſummo ſtudio, ſummaq; ui perquirebantur. Cumq; declinandi turbinis gratia ſui abſentiā procuraſſent, agitur omni intentione, ut earum præſentia fieret: miſsi in hoc ipſum milites, repertas eas uenire Antiochiam cogunt. Sed cum perurgentibus militibus, uehiculo impoſitæ iter agerent, talibus religioſa & pudica mater ad filias utit͂ uerbis: Scitis dulciſſimæ mihi filiæ, quomodo uos in diſciplina Dei educauerim. Scitis quòd a paruulis Deus uobis pater, Deus nutritor, Deus inſtitutor, extiterit, & quòd pudicitiæ & caſtitatis bonum ita mecum pariter dilexiſtis, ut nec oculus quidem ueſter unquā (ſicut uobis conſcia ſum) laſciuiore fuerit maculatus aſpectu. Quid igitur nunc agimus? Videtis quòd iſta omnis uis, aut à Deo nos ſtudet aut à pudicitia ſeparare. Proſtituētur ergo publicis lupanaribus mēbra, quæ aer penè ipſe publicus habuit incognita? Ne quęſo filiæ. quia nec tam parua nobis in Deo fides eſt, ut mortem pertimeſcamus:

B nec tam deſpecta pudicitia, ut uiuere etiam cū turpitudine cupiamus. Quin potius ſi placet quod in omnibus tenetis, etiam in hoc ſequimini matris exemplum. Præueniamus impuras carnificum manus, & impudicorum præripiamus incurſus, mundumq; hunc qui nos ad impuram & impudicam cōpellet ac pertrahet uitam, pura & pudica morte damnemus. Cumq; talibus adhortationibus filias ad ſimile propoſitum uideret accenſas, ad fluuium quendam in itinere poſitum uenerunt. ubi cum ſe humanæ neceſsitatis cauſſa deſcendiſſe ſimulaſſent, & paulum cuſtodes cogente naturali reuerentia ſeceſſiſſent, adductis diligentius hinc inde ueſtibus, minacis ſe fluuij rapidis iniecerūt fluentis. Sed & aliæ duæ uirgines per omnia inſignes ſorores, genere nobiles, uita mirabiles, primæ adhuc ętatis ſpecie pulchræ ſatis, ſed anima pulchriores, ornatæ moribus magis quàm monilibus, ſtudijs apprime probabiles, non ferentes uiolari publicis edictis ac legibus caſtitatem, marinis ſe fluctibus demerſere.

Mater cum duabus filiabus amore caſtitatis in flumen ſe iniecit.

Duæ uirgines in mare proſilierūt.

De his quæ in Phrygia apud Pontum geſta ſunt, alijs quoque diuerſis uirorum ac mulierum paſsionibus. Cap. XIII.

HAec apud Antiochiam. In regionibus uerò Ponti crudeliora gerebantur. Arundines acutæ quibuſdam ſub unguibus digitorum infigebantur. Alijs plumbū igni liquefactum, & dorſo defuſum, uſq; ad loca pudēda quibus naturalis egeſtio procurari ſolet, infundebatur. Fœminis quoque nerua candentia & reuſta, ardētia abſq; ullo humanitatis miſerationiſq; reſpectu, ingerebant͂ per pudenda uiſcerū, et naturalia ſecreta membrorū. Sed quid faciam, quod appellationes ipſę mihi in admiſsis facinoribus deſunt, & geſtorum ſcelerum, nec uocabula quibus enumerari queant, inueniri poſſunt? Suſtinebant tamen omnia fortiſsimi & pijſsimi martyres: cum optimi & præclari iudices in eo ſolo ſapientiam ſuam omnibus futuram in admiratione cenſerent. ſi aliquod nouæ crudelitatis ſupplicium, nouiq; generis inueniſſent. Sed quum aliquantū iam non ratione aut humanitate, crudelitatis tamē nimietatę ſatiati, reſpicere ad immanitatem ſceleris ſui cœpiſſent, deſolatas urbes ciui-

Carnificina martyrum apud Pontum.

bus,& optimis ciuibus,rure nudata cultoribus,orbatos filijs patres,et parētes liberis,ad clementiā ſe humanitatēq; conuertunt,edictumq; principale propo nūt:Quoniā fas nō eſſet tot ciues,in quibus fidei ſuæ eſſet obſtinata perſuaſio morti tradere,placere de reliquo,ut hoc genus hominū nequaq; quidē ſubiret interitū:omnes tamē qui hāc ſpeciē cōfeſsionis tenerāt,dextris oculis ferro effoſſis,eiſdēq; cauterio aduſtis, ſiniſtro etiā poplite nihilominus cauterio debilitato,per ſingulas quaſq; prouincias in ęris ferriq; metalla,uel operis,uel pœnæ gratia deportandos. Hæc fuit clementia principalis,qua optimis ciuibus conſultū eſt.Sed illi quidem ſuis(ut uidebat) uel moribus,uel uitijs agebant.Iuſtis uero & ſanctis uiris coronæ uirtutis & patientiæ parabantur, Domino & Saluatore noſtro per hæc uel explorante fidem credentiū ſibi,uel merita remunerante.Sed ſicut omnes per ſingulos enumerare non ſolum difficile,ſed & impoſsibile eſt,qui tunc in paſsionib. carnis ſuæ Deo gloriam dederunt:ita omnes penitus omittere,& ne paucorū quidē nominatim facere mentionem,ſatis uidetur ingratum.Paucos ergo memorabimus,& maximè eccleſiarum principes,per loca ſua ſingulos martyrij gloria coronatos.

De præpoſitis eccleſiarum. Cap. XIIII.

Anthimus. Lucianus. PRimus nobis in memorijs piorum fulgens in regno Chriſti martyr ſcribatur Anthimus Nicomediæ epiſcopus,capite cæſus.Poſt hunc uita & ſtudijs ſemper martyr Lucianus presbyter Antiochenus,ſed tunc apud Nicomediam Chriſti regnum rebus geſtisq; prædicans.Apud Tyrum uerò nobiliſsimus in martyribus,& a prima ætate in Chriſti inſtitutionibus enutritus *Tyrannio. Zenobius. Syluani duo. Peleus. Nilus.* Tyrannió eiuſdem urbis epiſcopus,Zenobius à Sidone presbyter, & Syluanus Emiſenorū eccleſiæ epiſcopus,qui in ſua ciuitate beſtiarum morſib. abſumptus,martyrum ſociatus eſt choris.In Palæſtina uero primus Syluanus epiſcopus apud Gazam,cum pleriſq; Clericorum. In metallo autem Fanenſi quadraginta ſimul capite cæſi:Peleus uerò & Nilus epiſcopi cū plurimis clericis igni conſumpti. In eorum numero habebatur etiam Cæſarienſis eccleſiæ *Pamphilus.* flos nobiliſsimus,& fructus doni cœleſtis Pamphilus.Apud Alexandriam uerò & per omnem Aegyptum,uel Thebaida primus uelut lucifer quidā inter *Petrus. Fauſtus. Dius. Ammonius Phileas. Heſychius. Pachomius. Theodorus* aſtra conſurgens Petrus eiuſdem urbis epiſcopus, doctrina, moribus, & uita præcipuus,& cum eo presbyter Fauſtus & Dius,& Ammonius,nec merito, nec inſtitutionibus,nec martyrio diſpares,Phileas quoq; & Heſychius:& Pacomius,ac Theodorus,epiſcopi ex urbibus Aegypti,cæteriq; cum ipſis innumerabiles,nobiliſsima pertulere martyria. Quorū per ſingula agones deſcribere,ne nos opus noſtrum iuſto longius dilatemus,ſuis ciuibus qui ad dicendum probè pollent,& præſentes tunc aderant, derelinquo.

De mortibus perſecutorum. Cap. XV.

INterea perturbari ſtatum noſtrū, & crudeli ubiq; animaduerſione uaſtari æternū peruigilemq; illum non latuit oculum. Et quoniam Dominus quidem tradiderat familiam ſuā caſtigari paucis,cruenti uerò immanitatis miniſtri deſeuierunt in multis:adeſt cōtinuo ultrix Dei dextera,& illos qui primò dum pacem ſeruarent eccleſiæ,cum omni proſperitate imperium gubernauerant, in tantam rerum permutationem deducit, ut Auguſtus ipſe in id *Diocletianus.* uanitatis atq; amentiæ perueniret,quo depoſitis,cum collega pariter Auguſto regni inſignibus,priuati & plebeij poſt imperiū uiuerēt. Ille uerò qui ei ſecundus in honore poſtmodum etiam in primis ſucceſſor fuit,qui & incentor ac ſignifer noſtræ perſecutionis extiterat, tam multis uarijsq; morbis & corporis tabe,atq; inſania mētis afficeretur,ut poſt longos atq; inextricabiles languores,ſcelerum ſuorum furijs agitatus,ſponte uitam nefariam proderet.

An.D.308. *De his quæ extrinſecus acciderunt.* Cap. XVI.

Maximianus. SEd hæc poſtmodum. Tunc uerò in occiduis partibus,quod Maximianus (qui & Herculius) depoſuerat,Conſtantinus regebat imperiū.In duas nā

que

A que procurationes Romanū regnū fuerat diuiſum. Sed his multa clemētia er ga homines, erga Deum uerò religione maxima utebāt. Neq; uero ex conſor tis rabie regnū ſuū piorū ſanguine maculauerat, neq; orationū domos & con. uenticula noſtrorū, imitatus Maximiani ueſaniā, hoſtili uaſtatione deſtruxe- rat: quin potius cultorea Dei uenerationi habuit & honori: unde & meritò re ligioſus pater, religioſiorē filiū Conſtantinū regni bene parti reliquit hæredē.

Herculius Conſtantinus.

At uero Conſtantinus, ſtatim ut Romani regni apicē ex paterna hęreditate ſu ſcepit, mira quadam Dei gratia ciuibus charus, exercitui acceptus, uiris for- tib. imitādus, facinoroſis uerò & ignauis terribilis fuit. In obſeruantia quoque religionis longè etiam patrem uincere ſtuduit. Sed & Licinius communi om niū ſententia adſcitus in imperiū, Auguſtus pronūciatur. Quæ res Maximinū uehemēter offenderat, quod is tunc ſolummodo Cæſar in orientis partib. ha- bebatur: neq; id ultrà ferens, ui raptum ſibimet Auguſti nomē aſſumit. Maxi- mianus uero, qui & Herculius, quem paulo antè collegā fuiſſe Diocletiani, & cū eo imperij inſignia depoſuiſſe memorauimus, cū à filio Maxenti in urbe Roma tyrannidem tenente fuiſſet expulſus, ad Conſtantinum tanquam ad ge nerum miſerationis cauſa cōfugiens, inſidias ipſi à quo religioſe ſuſceptus fu erat molitur. In quib. turpiter deprehenſus, turpius perit: ita ut poſt interitum ſtatuæ eius atq; imagines auferrentur, & in ędibus publicis uocabula eius nō minis mutarentur. Huius igitur filius Maxentius, qui in urbe Roma tyranni dem ceperat, primò uelut inuitandæ erga ſe plebis gratia, fidei noſtræ uenera- torem ſe eſſe ſimulabat, & ob hoc perſequutiones reprimi, omnesq; iniurias à Chriſtianis arceri iubet. Sed nihil in reliquis actibus ſuis, nihil in uita uel mori bus, quod Chriſtianis proximum uideretur, oſtendit. In tanta enim flagitiorū & ſcelerum fæce, in tanto impuritatis cœno uerſabatur, ut nihil prorſus faci-

Conſtantinus.

Licinius Cæſar fit Auguſtus.

Maximinus Cæſar Auguſti nomē uſurpat.

Maxentius.

B norū peſsimorum ab eius nō dicam uita, ſed unius ſaltē diei ac noctis actibus eſſet alienū. Deniq; ſenatorū, & maxime nobiliū matronas publice abſtrahi, atq; ad ſuā libidinē deduci imperabat: & poſt contaminationē uiris ſuis reddi iubebat, non tam expleta adulterij libidine, quàm immutata. Tantus uero me tus Patres Plebemq; oppreſſerat, uti ne hoc ipſum quidē quod metuerent, pa làm oſtendere auderent, ſed ferebant inſuetā ſeruitutem gementes: et aliquid pro libertate cogitare metu prohibebantur, cum ille non iam ira, ſed lididine cædes agitaret. Deniq; quadam die imperat militibus ſuis, exire per plateas to tius orbis, ut omnis qui occurriſſent, cuiuſcunque ætatis & cuiuslibet ſexus, gladijs caderent. Innumeræq; multitudines populi Romani, non hoſtiū, ſed ci uium telis deiectæ ſunt. Senatores uero, & ij maximè qui uel honoribus, uel opibus clariores in curia uidebantur, cōfictis criminib. tanquā rei puniti pro- ſcriptiq; ſunt. Addit uerò etiam hoc faſtigium ſceleribus ſuis, & artis magicæ induſtriam ſummis ſtudijs excolit, ad quæ miniſteria explenda perquirebant mulieres nobiles grauidæ, & adhibitæ funeſtis ſacris mediæ ſcindebantur. Ra piebantur & paruuli infantes, eorumq; exta uiſceribus euulſa perſcrutaban- tur. Iugulabantur & leones: & nefandis quibuſdā commentis ac precationib. dæmoniaca arte compoſitis, bella dicebantur per hæc arceri, & credebatur ius faſq; regni per nefas poſſe ſeruari. His uerò malis omnib. etiam illud additur, quòd omnes qui per cæteras urbes uel agros fuerant tyrannica crudelitate de triti, dum nihil ſibi ad ultam tutum putant, relictis agris, per loca abdita & latebras eunt, omni ſtudio arandi ferendiq; ceſſante. tantaq; fames urbem at- que omnia loca inuaſerat, ut nihil reliqui ad uitæ ſubſidium fieret.

De perſequutionibus Maximini Imperatoris. Cap. XVII.

IN Orientis uerò atq; Aegypti partibus Maximinus ſimili per omnia crude litate & ueſania tyrannidem gerebat, ita ut alter alterum, utpote in tyranni de ſocius, etiam in ſceleribus uideretur imitari, & neſcires cui potiſsimū da te flagitiorū palmam deberes. Eo ſanè Maximinus præire ſociū ſceleris uide-

An. Do. 315. Maximini Cæſaris ſæuitia.

 batur

A us incaleſceret: & niſi uerbis adquieuiſſet, ui agere decerneret: omnib. uirgo pudiciſsima facultatib. ſuis, domoq́ ac familia derelicta, noctu clam cum paucis fidiſsimis famulis, & cum amiciſsima ſibi comite caſtitate diſcedit, atq́ inluſum tyrannum uanum amentemq́ dereliquit. Sed & alias plurimas nobiles mulieres ſimul ac uirgines exemplo illius adortus, ſed exemplo nihilominus illius paratiores ad mortem, quam ad ſeruitutem libidinis nactus, crudelibus ſupplicijs affici iubet. Quæ multo promptius & lætius quã cæteri omnes mortem ſubibant, eo quod duplices ſibi coronas à Domino præparandas, nõ ſolũ pro pietate, uerumetiam pro caſtitate credebant. Sed in his relationib. poſitũ, ſilere æquum non puto, etiam nobiliſsimæ fœminæ in urbe Roma mirabile factum Sophroniæ, cuius uir præfectus urbis Romæ ſub Maxentio tyranno degebat. Qui quũ de ſupradictæ fœminæ pulchritudine cognouiſſet (ut ei mos erat) miſsis ſtuprorum miniſtris, deduci ad ſe fœminam iubet. Illa rem ad maritum detulit. Qui quum comperiſſet, multa ſecum uoluens, ad ultimum altius ingemiſcens: Et quid, inquit, faciemus, quib. aut hæc toleranda ſunt, aut anima ponenda? Tum illa ut maritum uidit, metu mortis perterritum prodidiſſe pudicitiã ſuam: Paululum, ait his qui miſsi fuerãt, expectate, donec cõpoſita (ut decet) & adornata procedam. Dehinc ingreſſa cubiculũ, cum prius defixis genib. oraſſet, tanquam pudicitiam ſuam Deo immolatura, pectus ac uiſcera correpto mucrone tranſuerberat. Extremos huiuſmodi nuncios ad tyrannũ per adſiſtẽtes famulas mittẽs: Tales (ait) magis placeãt Chriſtianę fœminę tyrãno. Hoc modo in oriẽte ſimul atq́ in occidẽte, uelut uno dęmonis ſpiritu armati, & parib. eiſdẽq́ uitijs acceſi, deſæuiebãt tyrãni, cũ tamen p hæc Chriſtianorũ uirtus animi, & cõſtantia fidei probatior & magnificentior redderetur. *Sophronia Romana.*

De his quæ in melius conuerſa ſunt. Cap. XVIII.

B SEd cũ per decem continuos annos in Orientis partib. ſimilis etiam Maximiani principis erga Chriſtianos fuiſſet graſſata crudelitas, & innumera hominũ millia Deũ uerum colentiũ neci dediſſet: cumq́ uires crudelitatis ac libidinis ſuę indeſinenter ſuggereret temulẽtia, & neq́ cõſilium, neq́ ſatietas finem ullum aut modum imponeret, adeſt cultorib. ſuis diuina prouidentia: & quos per ignem probauerat, educit rurſus ad refrigerium. Ipſum namq́ autorem ſceleris ultio diuina corripuit. Et ille qui lætis ac ſaginatis carnib. incedebat ſuperbus, inflatis ſubitò uiſceribus, ſuppuratisq́ diſtentitur. In profundiorib. dehinc pectoris partib. obortum uulnus totos intrinſecus uiſcerũ receſſus tabo ſerpente depaſcitur. Poſt etiam fiſtulis quibuſdam in ſuperficie purulentis meatib. adapertis, de interiorib. putrefactis uulneris uenis ebullire undatim cœpit innumera uermium multitudo. Fœtor uerò tam intolerabilis erat, ut nullus omnino ne medicorum quidem propius poſſet accedere, quòd carnes ſatis lætæ, & in omni luxuria nutritæ, grauiorem ex corruptione nidorem putredinis exhalabant. Deniq́ pleroſq́ medicorum, quod nec morbo aliquid mederi, nec uim fœtoris tolerare poſſent, interfici iubet. In quib. cum quidam iugulandus potius q̃ medicaturus aſsiſteret, inſpiratus à Deo: Cur (inquit) Imperator erras: & quod Deus infert, ab hominibus putas poſſe reuocari? Nec humanus eſt iſte morbus, nec à medicis curatur. Sed recordare, quanta in ſeruos Dei egeris, quamq́ in religionem diuinam impius & profanus extiteris, & intelliges unde tibi ſint poſcenda remedia. Nam ego quidẽ mori cum cæteris potero, tu tamen à medicis non curaberis. *An. Do. 313.* *Galerius Maximianus incipit ægrotare.*

De his quæ rurſum in idipſum uerſa ſunt. Cap. XIX.

TVnc primùm ſe Maximianus hominem eſſe intellexit: & ſcelerum ſuorũ immanitatẽ recordatus, primũ omniũ erraſſe ſe, & impiè egiſſe profitetur & uelut ſatisfacere incipit Deo. Tum deinde conuocatis his qui in officio publico ſibi parebant, legem ſcribi & confeſtim emitti iubet, qua non ſolum Chriſtianis deſinat perſecutio, & arceatur omnis iniuria, uerùm & reædificari *Maximianus per morbum admonetur humanæ conditionis*

ficari eorũ permitterent eccleſię, ut ſolitis cultibus & † obſecrationib. uacãtes A
etiã pro ipſius ſalute excelſo ſupplicẽt Deo. Quibus dicto citius procuratis,
cõtinuo ꝑ ſingulas quaſq; urbes edicta mittuntur, continentia hunc modum:

Aliàs, obſeruationibus.

Edictũ Maximiani & Conſtantij Cæſarum pro Chriſtianis.

IMP. CAES. GALERIVS MAXIMIANVS, INVICTVS AVGVSTVS, PONT. MAX. GERMANICVS, AEGYPTIACVS, THEBAICVS, SARMATICVS V. PERSICVS II. CARPICVS VI. ARMENICVS MEDORVM ET ADIABENORVM VICTOR, TRIB. POT. XX. IMP. XIX. COS. VIII. PAT. PAT. PROCOS. ET IMP. CAES. FLAVIVS VAL. CONSTANTIVS, PIVS, FELIX, INVICTVS, AVGVSTVS PONT. MAX. TRIB. POT. IMPER. V. COS. IIII. PAT. PAT. PROCOS.

Inter cætera quæ pro utilitate reipublicæ diſponimus, nos quidem primò uolueramus ſecundum antiquas leges, & publicam Romanæ obſeruantiæ diſciplinam cuncta moderari, inter quæ etiam hoc addere, ut Chriſtiani qui paternam religionem reliquerant, ad eam rurſum reuerterentur. Verùm quoniam iudicio quodam animi ſui tanta eos obſtinatio rei huius habuit, ut nullo modo redire uellent ad reditum religionis antiquæ, quæ à maioribus fuerat inſtituta, ſed eo magis pro uoluntate ſua unuſquiſq; legem ſibijpſi conſtituit, & in locis diuerſis plebs diuerſa concurrit. Cumq; pro his à nobis propoſitũ fuiſſet edictum, ut ad patrias leges redirent & antiquitus cõſtitutas, plurimi eorũ periculis ſe potius ſubijcere, morteſq; innumerabiles tolerare, quã obedire pręceptis talib. maluerũt. Et quoniã multos adhuc in eodem animi iudicio durare puidimus, ita ut nec dijs cœleſtibus honorem debitũ redderent, nec ſuæ religioni ſatisfacere uiderent, reſpicientes ad ſolitam manſuetudinẽ clementiæ noſtræ, qua cõſueuimus omnib. hominib. dare ueniã, libenter etiam erga hos indulgentiam noſtram credidimus porrigẽdam, ut rurſum ſint Chriſtiani, & conuenticula in quib. orare conſueuerũt, extruant, & reædificent, ita tamẽ ut nihil contra diſciplinam publicam gerant. Alijs uerò epiſtolis Iudicibus indicauimus, qd eos oporteat obſeruare. Vnde cõceſſa hac noſtra indulgẽtia, exorare debent Deum ſuũ pro ſalute noſtra, & pro reipublicæ ſtatu, ut omnimodo incolumi degente repub. etiam ipſi ſecuri agere in proprijs laribus poſsint. B

Conuenticula.

Hæc de Latino in Græcum uerſa, nos rurſum transfudimus in Latinũ. Sed poſt hæc quid conſecutum ſit, uideamus.

Ruffini interpretis uerba.

ECCLESIASTICAE HISTORIAE Liber nonus.

De ſimulata indulgentia. Cap. I.

An. D. 313. Maximinus in Oriente.

HViuſcemodi edictis Imperialibus per omnem locũ Aſiæ Pontiq; ꝓpoſitis, uelut ex ingentib. tenebris ſubitum lumen refulſit. Sed Maximinus, qui in Orientis partibus Cæſaris tyrannidem potius quàm locum tenebat; tanquam crudelitatis ſuæ materiam ſibi ſubtrahi non ferens, cum ei diſpliceret edictum, nec tamen auderet obſiſtere, proponi publicè legem, & omnibus in notitiam uenire non patitur, uerbo tamen iudicibus præcepit, inducias Chriſtianis interim dare. Sed Sabinus, qui per illud tempus præfecturæ culmen gerebat, omnium prouinciarum iudicibus ſcribens, & prælatam Imperatoris inſerens legem, manifeſtum efficit cunctis id quod Maximinus obſcurare tentauerat. Iudices uerò per ſingulas ciuitates edicta mittentes, legemq; præferentes, relaxari cunctos qui tenebantur in carcere, quiq; in metallis, aut quibus libet uinculis aſſeruabantur, omnes abſcedere liberos iubent. Quibus ita geſtis, uelut poſt nimiam tempeſtatem, ſi ſolis ſplendor cœlo redditus fuiſſet ac terris, duces populi noſtri per ſingulas quaſq; urbes frequentare conuentus, eccleſias inſtaurare, cõcilia agere, ſacerdotia reparare, ſingulas quaſq; eccleſias, ſi cui qd deeſſe uidebatur, inſtruere. Quę cũ ita gererent, ſtupor ingẽs habebat infideles gentiliũ, de tanta tamq; ſubita conuerſione rerum, ita ut admiratione ipſa fateri cogerentur,

Sabinus præfectus.

A tur, magnum & ſolum Deum uerum eſſe quem Chriſtiani colunt. Noſtrorũ uero ſi qui in agonib. fideliter & uiriliter perdurauerant, cum omni fiducia & lęticia agebant. Si qui uerò languidius & ignauius egerant, cum omni humilitate & ſupplicatione medicinam poſcere ab his qui incolumes perſtiterãt properabant, & per eos repropitiari ſibi omnipotentem Deum ſupplicabant. Iam uerò illi qui de metallis fuerant relaxati, uenientes per urbes ſingulas, magnanimi ſublimesq́ incedebant, & ineffabilem lętitiam atq́ exultationem Dei eccleſijs exhibebant, toto itinere per plateas quoq́ ciuitatum & uicos cum pſalmis ac hymnis digredientes, ita ut ſtuperent & magnificarent Deũ hi qui eos paulò ante uinctos & catenatos trahi in metalla uiderãt, lætos uero nunc atq́ exultantes cernebant ad propria remeare. Ex quo etiam ipſi qui prius infeſti nobis uidebantur & aduerſi, nunc ſubitę conuerſionis miraculo congratulabantur nobis, & communem ſibi ducebant lætitiam noſtram. Verùm cũ hæc ita in agris & uicis & urbibus agerentur, & pro reddita ſibi pace Chriſtianorũ populi modeſta exultatione gauderent, totius boni inimicus tyrannus ferrẽ non potuit, quin inſita ſibi nequitiæ rabie gaudia iſta ſubrueret.

Chriſtiani liberantur è metallis.

De poſteriori Maximini Imperatoris peruerſione. Cap. II.

ETenim Maximinus, quem in Orientis atq́ Aegypti partibus tyrannidem tenere ſupra diximus, ſex non amplius menſes paſſus eſt noſtros in pace perſiſtere, & protinus quicquid ad obturbandam eam nanciſci potuit, molitur. Igitur primò prohibere noſtros per occaſiones quaſdam tentat, ne ad cœmiteria conuenirent. Tum deinde nequiſſimos quoſdam Antiochenæ urbis uiros inſtigationem mittere aduerſum nos, depoſcentes ne in proprijs degere liceat Chriſtianis. Cuius legationis initium facit per Theotecnum quendam curatorem Antiochenę urbis, praui ingenij hominem, peſſimiq́ propoſi-
B ti. Sed & alios per ſingulas ciuitates ſimiliter deterrimos ciues ad ſimile facinus impellit, & ex omnibus prouincijs huiuſcemodi legationem dirigi componit. Multaq́ alia aduerſum nos ſpeciali quodam odio & obſtinata contentione machinatur, donec omni modo mala quæ iam quieuerant, renouaret. Mala mens, malusq́ animus, uelut ſitim quandam & famem ſe pati putabat, niſi laniari carnes ciuium, & ſanguinem eorum profundi uideret.

An. do. 313. Chriſtiani probibẽtur cõuenire in cœmiterijs.

Theotecnus curator urbis Antiochenæ.

De ſimulacro quod nuper apud Antiochiam fuerat conſecratum. Cap. III.

INterea reperiſſe ſe occaſionem maximam ratus eſt ex eo, quod apud Antiochiam ſimulacrum quoddam Iouis amicalis nuper conſecratum, artibus quibuſdam magicis & impuris conſecrationibus ita compoſitum eſt, ut falleret oculos intuentium, & portenta quędam oſtentare uideretur, ac reſponſa proferre. Id ꝙ omnibus & ipſis Imperatoribus pro certo confirmatur. Quod poſteaquam ab uniuerſis creditum eſt, aſſeueratur item Deus ille dediſſe reſponſa, ne Chriſtiani in urbibus habitarent, neque in uicinis urbis locis, ſed quanto fieri poteſt longius fugarentur. Quibus cognitis omnes qui ubique erant ſub Tyranni regno per urbes ac prouincias ſingulas, ſcientes gratum hoc eſſe apud eum, ſimilem de Chriſtianis ſententiam ferunt. Et miſſis ad eum legatis, ea de Imperatore impetrant, quæ ut peterent ab ipſo fuerant inuitati.

An. do. 314. Iupiter Philius, hoc eſt amicitiæ præſes.

De ſententijs quæ aduerſum nos latæ ſunt. Cap. IIII.

TVm uerò rurſus aduerſum nos perſecutionis rabies inſtauratur, & Maximinus interim ſumma inſtantia per urbes ſingulas & prouincias ſacerdotes ſimulacrorum ac pontifices ſtatuit, multisq́ eos honoribus & muneribus præficit, & omnia prorſus diligenter agit, quatenus cunctos beneficijs ſuis præueniat, ut per hęc promptiores eos efficeret in odia & necem Chriſtianorum. Idq́ eo magis obtinebat, quò gratiorem ſibi duceret eum, quem erga noſtros ſæuiorem nequioremq́ ſenſiſſet.

An. Do 315. Sacerdotes templorũ honoribus ornantur.

De actis falſis. Cap. V.

ET quamuis ei agere cuncta ex ſententia liceret, quippe qui iam ſibi etiam

Ad Vſum Bibliothecæ D. Ludõ. neap. ordinis minimorum

Auguſti inceſſam præſumpſerat dignitatem: uideri tamen uult, quod aliquibus iuſtis hæc rationibus agat. Confinguntur Acta quędam, uelut ad Pilatum de Saluatore noſtro habita, in quibus aduerſum Chriſtū omnis blaſphemia conſcribit. Quæ Acta per omnes regni ſui prouincias pręlato edicto, mitti pręcipit, & per urbes ſingulas, per uicos, per agros etiam proponi: pręceptoribus quoq; puerorū tradi iubet, uti pro his quæ ad meditandū, uel ad ediſcendum dictare ſolent, hęc tradant pueris memoriæ commendanda. Cum uero hæc ita per omnē locū diligenti nequitia gererentur, Dux Damaſci, cognita Imperatoris ſui erga Chriſtianos libidine, et ei placere in talib. ſtudēs, indigniſſimas quaſdam mulierculas de triuio conquiſitas, ſiſti ſibi facit, & agitari in his plurimam quæſtionem, per quam cogeret eas Actis profiteri, fuiſſe ſe quondam Chriſtianas, & ſcire quod inter ipſa myſteria eorū, ſpurca quędam & impura committerentur. Aliaq; huiuſcemodi flagitia, quę nec audire quidem bonus quiſquam pateretur, mulierculas actis proſequi facit: eaq; conſcripta ad Imperatorem refert. At ille proponi ea nihilominus per ſingulas quaſq; urbes ac prouincias iubet, quamuis Dux ille non in longum tali fraude gauiſus ſit. Breui namq; quadā inſania deſperationis incenſus, in exitum uitæ ſuę proprias ſibi intulit manus.

Acta Christi apud Pilatū cōficta

Hoc ueneno pueros infici cupiebat.

De his qui eo tempore martyres extiterunt. Cap. VI.

NOſtrorum uero rurſum fuga, rurſum perſecutio, & ſupplicia renouantur. Iudices prouinciarū tanquā gratum aliquid ex hoc Imperatori exhibētes, in noſtros atrocius deſęuire. Igitur apud Tyrū Phœnices urbē tres quidam iuuenes correpti, cū ſe Chriſtianos eſſe confiterentur, beſtijs ſubrigūtur: cū quib. & Syluanus epiſcopus quadraginta annis functus ſacerdotio, uir manſuetudine animi, et ipſa iam ſenectute uenerabilis. Per idē tempus etiā Petrus, de q̄ ſupra memorauimus, Alexādrinæ urbis epiſcopus, per omnia inſignis, & omnibus uirtutibus adornatus, in ſcripturis uerò diuinis, & in uerbo Dei, priorū nullo inferior, prudentia quoq; ſingularis, & in omnib. perfectus, uerè ſacerdos & hoſtia Dei ſubito rapitur, & tanquā ex Maximini præcepto capite obtruncatur. Cum quo ſimul & alij plures ex Aegypto epiſcopi trucidantur. Lucianus quoq; uir, moribus, cōtinentia, & eruditione præcipuus, Antiochenus presbyter, cū ad tribunal iudicis fuiſſet adductus: Cur (inquit ad eum Pręſes) uir rationabilis & prudēs ſequeris ſectā, cuius nō potes reddere rationē? Aut ſi eſt aliqua, audiamus. Tū ille data ſibi facultate dicendi, huiuſcemodi orationem de fide noſtra habuiſſe dicitur: In occulto nō eſt, quod nos Chriſtiani quē colimus, Deus unus eſt, per Chriſtū nobis annūciatus, et per ſpiritū ſanctū noſtris cordib. inſpiratus. Nō enim ſicut uos putatis, humanæ alicuius perſuaſionis errore cōſtringimur, nec indiſcuſſa (ut alij) parentū traditione decipimur. Autor nobis de Deo, Deus eſt. Neq; ēm poſſet ſublimis illa maieſtas ſenſib. humanæ mētis illabi, niſi uel ſpiritus ſui uirtute delata, uel uerbi ac ſapientię ſuę interpretationib. indicata. Fateor, errauimus etiā nos aliquādo: & ſimulacra quę ipſi finximus, deos cœli ac terræ putabamus autores: ſed arguebat eos fragilis ſubſtantię ſuę à nobis præſtita cōſecratio. In quib. tantū uenerationis inerat, quantū decoris manus cōtuliſſet artificū. Verū omnipotens Deus ille, quē nō noſtris manib. fictū, ſed cuius nos decebat eſſe figmentū, errores miſeratus humanos, ſapientiā ſuā miſit in hunc mūdū, carne ueſtitā, quæ nos doceret Deū, qui cœlū feciſſet & terrā, nō in manufactis, ſed in æternis atq; inuiſibilib. requirendū. Vitæ etiā nobis leges, ac diſciplinæ præcepta cōſtituit, ſeruare parſimoniā, pauptate gaudere, manſuetudinem colere, ſtudere paci, puritatem cordis amplecti, patientiā cuſtodire. Sed et oīa hæc quæ nūc aduerſum nos geritis, uētura nobis eſſe predixit: educēdos nos ad reges, et ante tribunalia iudicū ſtatuēdos, ac uelut uictimā iugulādos. Inde eſt deniq; q̄d & ipſe qui erat immortalis, utpote uerbū et ſapientia Dei, morti ſe præbuit, quo nobis in corpore poſitus, patientiæ pręberet exemplū. Sed nec nos ſua morte decepit, quibus

Syluanus epiſcopus.

Petrus Alexandrinus.

Luciani presbyteri oratio de Chriſto.

A quib.poſt tertiū diē reſurrexit:nō ut iſta quæ nūc falſò cōſcribuntur continent *Acta Pilati*
acta Pilati,ſed innocēs,immaculatus et purus,ad hoc ſolū mortem ſuſcepit,ut *aduerſus*
eā uinceret reſurgendo.Quæ aūt dico,nō ſunt in obſcuro geſta loco,nec teſti *Chriſtum*
bus indigēt.Pars pœnæ mundi iā maior huic ueritati adſtipulatur:urbes inte- *confictus*
græ: aut ſi in his aliquid ſuſpectum uidetur,conteſtatur de his etiam agreſtis *libellus.*
manus,ignara figmenti.Si minus adhuc creditur,adhibebo uobis etiam loci i-
pſius,in quo res geſta eſt,teſtimonium.Adſtipulatur his ipſe in Hieroſolymis
locus,& Golgothana rupes ſub patibuli onere diſrupta. Antrum quoq; illud,
quod auulſis inferni ianuis corpus denuo reddidit animatum,quo purius in-
de ferretur an cœlum. Aut ſi adhuc uobis minus digna uidentur hæc, quæ in
terris ſubſtantiam gerunt,accipite etiā è cœlo adſtipulatorem fidelem. Solem
uobis ipſum horum produco teſtem: qui, cum hęc fieri per impios uideret in
terris,lumen ſuū meridie abſcondit in cœlo. Requirite in Annalibus ueſtris,
inuenietis temporib. Pilati, Chriſto patiente, fugato ſole interruptū tenebris
diem.Quod ſi terrę,ſi cœlo,ſi ſanguini eorum à quib.ueritatem per tormenta
perquiritis, fidem non accōmodatis, quomodo meis uerbis allegationibusq;
credetis? Et cum penè iam his uerbis auditoribus ſuadere cœpiſſet, arripi iu-
betur in carcerem,ibiq; quaſi abſq; tumultu populi necari.

De his quæ aduerſum nos tabulis æreis conſcripta ſunt. Cap. VII.

SEd & per alia nihilominus loca, tāta in breui crudeliſſimus tyrānus aduer-
ſum nos excitauit,ut lōgè ſæuiora prioribus & diriora pararentur: quādo
enim aduerſum nos legationes prouinciarū uel urbiū, quādo tot et tāta impe
rialia edicta uenerāt,ita ut etiā æreis tabulis incidi leges quæ aduerſum nos da
tę fuerāt,iuberētur? quando pueris ſcholaris meditatio de Pilato et Ieſu habe
ri cōtumelię noſtræ gratiā iuſſa eſt,et cōfictis,referta blaſphemijs,per totum di
B em decantari? In his uerò legibus,quas aduerſum nos ęre inciſas ſingulis qui-
buſq; ciuitatibus propoſuerat uelut in æternum manſuras,iactanter ſatis et ſu
perbè deſcripſerat,quod ex quo Chriſtiani ſedib.ſuis urbibusq; pellunt,et ae
ris eſſet læta tēperies,et terræ fœcūditas abundantior,ac ſegetū copia uberior:
& ideo ſatis rectè cōſuli ad deorū immortaliū gratiā, quib.nullę ita acceptabi
les uictimę litarētur,q; ut inuiſum his hominū genus ex omnib. locis,in quib.
eorū maieſtas colitur, pelleret. Addit quoq; etiā illud: Vt quoniā tam piā,tāq;
religioſam petitionē hāc ab Imperatore popoſciſſent, quicquid illud eſt(quā-
uis difficile uideatur)quod ſuis commodis ęſtiment profuturum,pro hac gra
tia nihil ſit quod impetrare nō poſſent: tantum ut hoc diligentius obſeruent,
ne Chriſtianis qualitercunq; urbium concedatur ingreſſus.

De his quæ poſtmodum acciderunt bellis,peſtibus,fame: & de morte tyrannorum. Cap. VIII.

ET quidē quantū in hominib.fuit,ſatis in auguſtū res noſtrę, opeſq; coar-
tatæ ſunt,ut ſecundū illud quod ſcriptū eſt,in his ſcādalizari poſſent: etiā
electi. Sed poſtquā nihil reliqui apud homines rebus noſtris ſupereſſe uiſum
eſt,omnipotentis dei prouidētia imbecilles hominū mentes periclitari ipſa de
ſperatione nō patitur.Continuò nanq;, nec mora,dum adhuc per aliquas lon-
gius poſitas ciuitates impia mitterentur edicta,arrogantiā tyrannicę uocis re-
frenans,qua lætas ſegetes pro Chriſtianorum fuga, & uberes frugibus deſcri
pſerat campos, imbres reſtringit in nubibus, & effœtas arida ſterilitate ſege- *Siccitas in-*
tes derelinquit. Areſcit etiam herba camporum, et nō ſolum hominibus fru- *gens.*
ctum, uerumetiam pecudibus pabulum negat, fameſq; tetra & obſcœna ubi *Sacer ignis*
que graſſatur. Aeris quoq; temperies, quam ſuis impijs actibus deſcripſerat *Carbūculi.*
famulari,in tantā corruptionem uerſa eſt,ut humana corpora ulceribus peſſi-
mis,quę Ignis ſacer appellātur, necnō et his qui dicunt Carbunculi repleren-
tur, ita ut ora hominū atq; oculos occuparent: ut ſi quis fortè ex his effugiſſet *Armenij*
mortem,luminib.orbaret.Sed & alijs nihilominus peſtilentibus morbis uiro- *aduerſum*
rorum,ac mulierum immenſæ multitudines, & pręcipuè infantū, aceruatim *Romanos.*
cadebant.Additur illud etiam his malis,quod Armeniorum gens olim & uti-

lißsima & amicißima populo Romano, dum ab eo Chriſtianę religionis ritum A
(cui deuotiſſimè uniuerſa dedita eſt) in idolorum cultum mutare cogeretur,
& dęmones uenerari pro Deo, inimici pro amicis, & pro ſocijs aduerſarij effe-
cti, manu ſe aduerſum nefaria eius edicta defenſare parant, ac ſpontè bella in-
ferunt. Quę ſimul omnia coaceruata, ſtulte ab eo pœnas arrogantiæ depoſce-
bant, pro quo per fugam perſecutionemq; Chriſtianorum, pacem ſibimet, &
rerum omnium copias, atq; ipſius etiam aeris temperiem deſeruire iactaue-
rat. Igit̃ cũ ipſe & exercitus bello Armenico uehemẽter et acriter urgeret̃, po
Fames. pulos per urbes & uicos, quib. diuina atq; humana proſperè cũcta ceſſura le-
gum ſuarũ autoritate promiſerat, fames dira abſq; ulla miſeratione uaſtabat.
In urbib. uero tãtæ per dies ſingulos multitudines cadebant, ut nec loca ad ſe-
pulturas inuenirentur. In agris uel uicis plurimæ domus penitus uacuę remã
ſere. Quod & ſi aliqui imminentem uidentes ſtragem, filios ad urbem uenun
daturi adduxerant, dum emptor moratur, aut retractat etiam ipſe moriturus
accedere cũ liberis ſuis, quorũ ex precio alẽdos ſe ſperauerat, interibãt. Aliqui
uerò dum radices herbarũ ſectabant̃, earũq; ſuccis animã ſuſtẽtare tentabãt, p-
urgẽte inedia, incaute letali aliquo hauſtu corrũpebãtur. Mulieres quoq; ma
tresfamilias, & honeſto loco natæ, ui famis cogente, pudoris oblitæ, ad publi-
cum ſtipis petendę gratia deſcendebant. Et quas uerecũdia aſpicere in faciem
hominum non ſinebat, expetere aliquid ſibi, uel etiam de manu rapere fames
cogebat. Quàmplurimi uerè ita exhauſti incedebant, ut ſimulacra magis car-
ne carentia, quàm homines putarentur, colore tetro, luminib. in profundũ di-
merſis, huc atq; illuc corpore nutabũdi, & iã iamq; lapſuri ingrediebãtur, nec
uoce iã ſtipẽ, ſed ultimũ trahẽdo ſpiritũ depoſcẽtes: ita ut nõnunq; ſi forte fra-
gmentũ panis aliquis, quo frui nõ liceret, aſpiceret, dũ manũ conatur extende
re, nec deſideriũ uires corporis cõſequũtur, in medio conatus inualidi ictu fru B
ſtrãte cõcideret. Quod ſi forte quis locupletũ miſeratione permotus, imptiri
aliquid cibi indigentib. uoluiſſet, conſtrictus et pręfocatus multitudine eorũ,
in quib. nemo erat qui repellendus uideret̃, deſerebat incœptũ, ne miſericor-
diæ propoſitũ per uim eorũ quos inedia impudẽtes effecerat, ualebat explere.
Interea per plateas omnes & angiportus erãt omnia repleta cadauerib. mortu
orũ, nec erat omnino qui ſepeliret, dum et ipſi qui adhuc ſupereſſe uidebãtur,
morbo inualidi eſſent, et quaſi cõtinuo morituri. Ex quo fiebat ſpectaculũ mi
Fames. ſerabile, ita ut q; plurimi a canibus deuorarent̃. Igit̃ duę peſtes ualidiſſimæ, fa-
Lues. mes et lues, diuidebãt ſibi populũ. Et pauperiores quoſq; quib. quotidianus
uictus opere manũ quęrebat̃, uelut uicinos ſibi et proximos populabatur ine
dia. Illos uero qui locupletes et referti opib. uidebãtur, lues ſibi uelut ꝓprios
uendicabat, ita ut uideres numeroſæ familię domũ intra breue tẽpus ex uno
in alterũ cõtagione currente, extinctis omnib. uacuã derelinqui. Sic diſcretis
quidẽ caſtris fames luesq;, ſed uno mortis exitu bellãtes, urbes atq; agros ua-
ſtabãt. Hæc extitit legũ Maximini, ut elationis atq; arrogãtiæ eius, et iudicij de
Chriſtianis habiti remuneratio. Hæc illius in Deum pietas, & religionis, ut aſ-
ſerebat cœlitus traditæ maieſtas. Verum, ut ſuperius diximus, cum & inhuma
ta mortuorum cadauera, quos fames cõſumpſerat, in plateis iacerent, & quos
lues uſq; ad unum interemerat, nihilominus inſepulti in domibus manerent:
qui uero ſupereſſe uidebantur, urgerentur inedia: clamare omnes, & ſpontè
Chriſtianorum pietatem miſericordiamq; imprecati: quoſq; paulò ante extor
res patria & domo egerant, nũc ſuppliciter exorare, ut more ſibi ſolito uiuen-
Ethnici im tib. alimoniæ auxiliũ deferant, mortuis inſepultis ſepulturę iuſta perſoluant.
plorãt Chri Apud ipſos tantũmodo miſerationes ualere, apud ipſos ſolos quæ humanita-
ſtianos. tis ſunt pietatiſq;, ſeruari. Nec tã ueram religionem, tam ſanctã, tamq; in omni
bus perfectã ullam eſſe, quæ uniuerſis hominibus cõſulere, tanq; propinquis
& proximis ſuadeat. Nec eſſe aliũ ullũ præter Chriſtianorum Deum confite-

bantur.

A bantur. Tum uerò noſtrorum populi, quibus reuera per Dei gratiã (quod ma
xime omnibus mirabile fuit) neq; fames in aliquo, neq; lues fuerat dominata,
in nullo prorſus iniuriæ memores, more ſibi ſolito & ad miſericordiam etiam
inimicorum præceptis dominicis inſtituti, cõferre certatim unuſquiſq; prout
poterat, cibos, & ſuſtentare ac reficere pereuntes, & non ſolũ cibos cũ eis, ſed *Chriſtianorũ officia in gẽtiles.*
& affectum participare. Et quo indigentibus etiã parua ſufficere uidebãtur,
quæ cum magna pietatis affectione præbebantur. Illos quoq; qui morbi cõta-
gione laborabãt, ad quos nullus gentiliũ, ne propinquorũ quidem introibat,
ſedula & frequẽti uiſitatione curare, nec pati omnino aliquid per contagium:
quippe quos gratia diuina circũdaret, cadaueribus quoq; mortuorũ ſepultu-
ram deferre, & quæ ſunt naturæ, iuſta complere. Ita breui, ingreſſu ſolo Chri-
ſtianorũ per urbes & uicos malorũ facies immutata, rebus ipſis atq; operibus
ueram eſſe & piam religionem Chriſtianorum in cordibus omnium ſcripſit
multò tenacius, quam tabulis æreis; eam falſam eſſe tyrannus inciderat. Igitur
cum hæc à noſtris ita gererentur; & per geſtorũ bonitatem tacita quadã prædi
catione Dei noſtri ueritas noſceretur; ita ut completũ uideret̃ illud quod ſcri-
ptum eſt in Exodo: Quia Aegyptijs erant tenebræ palpabiles & craſſæ, filijs au
tem Iſrael erat lux in omnibus habitationibus ſuis, pergit nihilominus Domi- *Exod. 10.*
nus Deus noſter magnificari in ſanctis ſuis; & cœptæ uirtutis opus proſperio-
ribus ſucceſſibus propagare, atq; iterum nobis in obſcuro poſitis, ſplẽdorem
ſuæ lucis accendere. Etenim ſecundum propheticum dictũ: Cibauit nos pane
lachrymarum, et potum nobis dedit lachrymas, ſed in menſura. Hæc eſt ergo *Pſal. 79.*
correptionis eius, emendationiſq; menſura, ut non in perpetuum indignetur,
neq; in æternum iraſcatur nobis, ſed repropitietur ſeruis ſuis ſperantibus in ſe.

B *De uictoria Conſtantini Imperatoris.* Cap. IX. *An. do. 319.*

ETenim cum religioſiſſimus Imperator Cõſtantinus, Conſtantij æquè mo *Conſtantinus Auguſt. aduerſus Maxentiũ.*
deratiſſimi & egregij principis filius, aduerſum Maxentiũ urbis Romæ
tyrannum bellum pararet, atq; exercitum duceret, erat quidem iam tũc Chri
ſtianæ religionis fautor, uerìq; Dei uenerator, nondum tamen (ut èſt ſolenne *Modus initiãdi Chriſtianos.*
noſtris initiari) ſignum Dominicæ paſſionis acceperat. Cum igitur anxius, &
multa ſecum de imminentis belli neceſſitate peruoluẽs iter ageret, atq; ad cœ
lum ſæpius oculos eleuaret, & inde ſibi diuinũ deprecaretur auxilium, uidet
per ſoporem ad Orientis partem in cœlo ſignum crucis igneo fulgore rutila-
re. Cumq; tanto uiſu fuiſſet exterritus, ac nouo perturbaretur aſpectu, adſta-
re ſibi uidet angelos, dicentes: Conſtantine, ἐν τούτῳ νίκα id eſt, in hoc uince.
Tum uerò lætus redditus & de uictoria iam ſecurus, ſignũ crucis quod in cœ
lo uiderat, in ſua frõte deſignat: & ita cœlitus inuitatus ad fidem, non mihi illo *Act. 9.*
uidet̃ inferior, cui de cœlo ſimiliter dictũ eſt: Saule, Saule, quid me perſeque-
ris? ego ſum Ieſus Nazarenus: niſi quia hic nõ adhuc perſequens, ſed iam cõſe
quens inuitatur. Exin ſignũ quod in cœlo ſibi fuerat demonſtratũ, in militaria *Labrum uexilli nomẽ.*
uexilla trãsformat, ac labarũ quẽ dicũt in ſpeciem dominicæ crucis exaptat: &
ita armis uexilliſq; religionis inſtructus, aduerſum impiorũ arma proficiſcit̃.
Sed in dextera ſua manu ſignũ nihilominus crucis ex auro fabrefactũ habuiſ-
ſe perhibet̃. Verũ nõ puto abſq; re uideri, ſi paululũ excedentes, etiã quid pro
poſiti religioſus dux in hoc bello geſſerit, proferamus. Igit̃ ubi diuinæ uirtutis
auxilio certus de uictoria effectus eſt, alio nihilominus æſtu religioſi principis
animus fluctuabat, quòd ſcilicet Imperator Romanus et pater patriæ nomina-
tus, et qui omnes, ſi fieri poſſet, qui ante ſe principatũ geſſerant, pietate & reli-
gione cuperet ſuperare, nõ ſolũ patriæ, ſed ipſi urbi Romæ, quæ Romani Impe
rij caput eſt, bellũ cogeretur inferre: nec ſine oppugnatione patriæ quã tyran-
nus obſederat, reddere poterat patriæ libertatem. Angebat̃ hinc animus, et die
noctuq; Deũ, cui ſe iam familiarẽ ſenſerat, precabatur, ne dexteram ſuã quam
ſigno munierat ſalutari, cruore Romani ſanguinis macularet. Hæc ei die no-

ctuq;

Muluius pons. ctúq; poſcenti præſtitit diuina prouidentia. Et iam cum non procul à ponte Muluió caſtra poſuiſſet, ecce ſubitò uelut ui diuina correptus Maxentius, agitur in occurſum,& proruens urbis Romæ portis,ſequi ſe reliquum exercitum iubet,priorq; ipſe obuius prȩcurrit armatus. Iuſſerat autem nauibus ad decipulam compoſitis, fluuium ſterni, & ſuperpoſitis fontibus exæquari. Vt *Maxentius perit in fluuio.* ergo ipſe eques ac præcurſor,oblitus operis ſui,cum paucis aggreſſus eſt pontem, ſubſidere naues : & in profundum demerſus, totius belli futuras cædes unius nefandi capitis ſui diremit interitu, atq; impollutam religioſi principis dexteram à ciuili cruore ſeruauit. Tum uerò nihilominus in hoc quàm in Moſe atq; Hebrȩorum populo geſtum uideres, ut dignè etiam ſuper his dici deberet: *Exod. 15.* Currus Pharaonis et uirtutem eius proiecit in mare. Electos aſcēſores, ternos ſtratores demerſit in rubrum mare,ponto adoperuit eos. Ita namq; Maxentius,atq; hi qui cum ipſo erant armati ſatellites, demerſi ſunt in profundū: pontibusq; his deuolutus eſt,quos ad religioſi principis aptauerat exitium,ut *Pſal. 7.* & illud ſuper eo competenter dicatur: Lacum aperuit,& effodit eum, & incidit in foueam quam operatus eſt. Conuertetur dolor eius in capite eius, et in uertice ipſius iniquitas eius deſcendet. Hæc impijs competenter aptantur. Conſtantino uero tanquā famulo Dei dignè illa iungentur, quȩ Moyſes poſt *Exod. 15.* uictoriam proſtratis cecinit inimicis,dicēs: Cātemus Domino, glorioſe enim honorificatus eſt,equum et aſcenſorē proiecit in mare. Adiutor et protector *Exod. 15.* meus eſt,et factus eſt mihi in ſalutem. Quis ſimilis tibi in dijs Domine? quis ſi*Pſalm. 67.* milis tibi glorioſus in ſanctis, mirabilis in claritate faciens prodigia? Hæc etiā *Cōſtantini triumphus* ſi non uerbis,rebus tamen geſtisq; Conſtantinus ipſi,à quo uictoriam meruerat,excelſo concinens Deo,urbem Romam triumphaturus ingreditur. Tum uerò lȩti omnes cum coniugibus ac liberis, Senatus Populusq; Romanus ingenti peſte liberati,& iugo tyrannicȩ immanitatis exempti, Conſtantinū uelut ſalutis autorem ac reſtitutorem libertatis excipiunt. Ille tamen nec in laudes acclamantis populi,nec in plauſum tantæ urbis ac talis, animos relaxabat: neq; ſuæ uirtuti rem geſtam,ſed diuino muneri deputabat. Statim deniq; ubi imagines ſibi ob honorem triumphanti Senatus erexit, uexillū dominicæ cru*Statua Conſtantini.* cis in dextera ſua iubet depingi,& ſubter adſcribi. Quia in hoc ſigno ſingulari,quod eſt uerȩ uirtutis inſigne,urbem Romam, Senatumq; et populū Ro*Licinius Cæſar.* manum iugo tyrannicæ dominationis ereptum, priſtinæ libertati nobilitatiq; reſtituit. Per idem tempus conſpirante etiam tum ſecum Licinio (nondum e*An do. 316.* nim in id ueſaniæ inciderat,quo poſtmodum delapſus eſt) ſcientes & profiten*Cōſtantini Licinijq; Cæſ. lex de colendo Chriſto.* tes autorem ſibi bonorum omniū Deum, una eademq; ſententia legem ſtatuunt,in qua Deum Chriſtianorum pleniſſimis laudibus proſequuntur, & ipſum ſibi autorem totius uirtutis atq; operis ꝓfitentur,ipſumq; de tyranno prȩſtitiſſe uictoriam, & ideo ab uniuerſis huic uenerationem cultūq; deferendū. Hanc legem etiam ad Maximinū,qui tunc orientis partib dominabatur, amicitiasq; eorum expetere uidebatur, emittunt. At ille ingentibus Imperatorū rebus geſtis perterritus,tametſi quæ ſcribebantur,contraria ſibi et aliena mentis ſuȩ propoſito uiderentur: tamen quoniam reſiſtere nō audebat, & rurſum alienȩ autoritati cedens,inuitus uideri in hoc ueniſſe erubeſcebat,metu ſimul ac pudore uſus miſerrimis conſiliarijs ſtatuit,uelut ex ſuo arbitrio atq; autori*Lex Maximini fingētis ſe fauere Chriſtianis* tate legē pro Chriſtianis ſimilis ſententiæ promulgare,in qua aſſeueraret maioribus quidem ſuis prioribus Auguſtis,uiſum fuiſſe Chriſtianorū gentem tā quàm deorum cultui aduerſam,penitus eſſe delendam : ſe quoq; aliquandiu ratum,ſimili debere uti ſententia. Sed quoniam eo magis gens iſta propagetur & creſcat,quo maximè putatur inhiberi,uelle ſe potius, ut ſi quidem blandis quis ad deorum cultum perſuaſionibus acquieſcat, recipiatur: nullus uerò cogatur inuitus,ſed habeat in arbitrio ſuo, quo quiſq; uelit ritu colere Deum: neq; pro hoc commotionem ullam, uel perturbationem prouincialibus

inferen-

A inferendũ. Hæc Maximinus ad Sabinum præfectum ſcribit, cũ tamen omnes ſcirent eum non id animo gerere, ſed ſimulata hæc humanitate decernere. Deniqꝫ noſtrorum nullus audebat uel cõſilia agere, uel in publico quicquam quod ad religionem pertinet commouere: id eſt, uel eccleſias reparare, uel ſi quid huiuſmodi uſus noſter poſcebat explere, quod fieri lex ad eum ab Imperatoribus miſſa cenſebat. Sed ille impius & mente ferox, hoc ſolum quod metus extorquebat, indulſerat: nec in aliquo mutauit affectum, donec digna in eum uerbera ultio diuina proferret. Etenim cum contra meritum & capacitatem mentis ſuæ, uel nomẽ Auguſti, uel Imperium pręſumpſiſſet, uir in quo nihil prudẽtiæ, nihil ſobrietatis aut moderationis inerat, arrogantia tumidus, & ſuperbia inflatus, extolli & erigi etiam aduerſum regni ſocios cœpit, in quibus regulis inſtitutio morũ probitate, & ſobrietatis ac religionis gratia refulgebat. Audet igitur primò ſe inter eos honore cõſtituere priorem, ac nõ multo poſt rupto fœdere, bellum Licinio conatur inferre: & breui omnia perturbans, modo urbes quatere, modò exercitum fatigare. Ad ultimum fretus dęmonibus, & nomine deorum ſuorũ, cum immenſa militum multitudine procedit ad bellũ. Sed uictoria illũ qui Deo atqꝫ hominibus inuiſus erat refugiẽs ad partem alteram tranſit. Et cum ferro cecidiſſet eius exercitus, pauci qui ſuperfuerant uidentes eum militũ copijs & diuino fauore nudatum, manũ fortioribus tradunt. At ille ſimul ut ſe a dijs ſuis deceptũ, & ab hominibus deſertum uidet, detractis imperij inſignibus, quæ nec decenter unquã geſſerat, turbis ſe calonũ fugitantiũ permiſcens, turpiter atqꝫ infeliciter bello exemptus, per agros ac uicos latitans, tandem ad ea loca quę hoſtibus carere uidebãt, euaſit: uanis ſuis perſuaſionib. illud multo uerius eſſe pręſentiens, quod diuina ſcriptura pronunciauerat, dicens: Non fit ſaluus rex per multitudinẽ uirtutis

Sabinus præfectus.

An. do. 313. Maximinus aduerſum Licinium.

B ſuę, nec gigas ſaluus erit in multitudine fortitudinis ſuæ. Falſus equus ad ſalutem, in abundantia aũt uirtutis ſuę non erit ſaluus. Ecce oculi Domini ſuper timentes eũ, ſperãtes ſuper miſericordia eius, ut liberet à morte animas eorũ. Igitur cum omni dedecore atqꝫ ignominia tyrãnus, poſteaquã regreſſus eſt ad propria, primò tanquã furore quodã ſe digno accenſus, plurimos ſacerdotes deorum ſuorũ, & diuinos quos antea mirabatur, & quorũ reſponſis cõfidens, bella cõmouerat, ut deceptores fallaceſqꝫ, et qui ſalutem ſuam regnumqꝫ prodidiſſent, interfici iubet. Poſt hæc gloriam laudemqꝫ Deo Chriſtianorũ refert, & ſera pœnitentia conuerſionem in ipſa uitæ ſuæ damnatione meditatus, cũ grauiſsimam mortẽ morbis erga ſemetipſum certantibus duceret, legem pro libertate ac ſecuritate Chriſtianorũ ſcribit. Cuius exemplum infra ſcriptũ eſt.

Pſal. 32.

IMP. CAES. GALERIVS MAXIMINVS GERMANICVS, SARMATICVS, PIVS, FELIX, INVICTVS, AVGVSTVS.

Indeſinentem curam prouincialium noſtrorũ gerentes, & utilitatibus eorum uel cõmodis cõſulentes, quę ad cõmune & publicũ bonũ ſpectant, quęqꝫ animis cunctorũ chara & iucunda ſunt, nunquam deſinimus prouidere. Vnde cognitũ eſſe omnibus hominibus nõ dubito, manifeſteqꝫ cõpertum, ex eo fomite quo iuſſum fuerat, a diuis principibus Diocletiano & Maximiano parentibus noſtris, inhiberi cõuentus Chriſtianorũ, plurimas direptiones & prædas ab officialibus factas, idqꝫ per dies ſingulos in detrimentũ noſtrorum prouincialium profeciſſe (quorũ nos curam præcipuã habere geſtimus) ita ut bonis ſuis pene ac patrimonijs euoluerent. Super hac re anno præterito legẽ dedimus, ut ſi quis uellet genti huic uel religioni adhęrere, à nullo prorſus uolũtas eius, ac ꝓpoſiti libertas impediretur, ſed ſatisfaceret animis ſuis, atqꝫ haberet licentiã abſqꝫ ullo metu uel ſuſpicione agere quod liberet. Verùm ne nũc quidẽ latere nos potuit, quod quidã ex iudicib. tentauerint ꝓmouere rurſum prouinciales noſtros, & uelut ex noſtra eos autoritate turbare, quo ſcilicet &

An. D. 314. Epiſtola Maximini pro Chriſtianis.

pigriores erga religionem quam diligunt, redderentur. Igitur ut in poſterum A omnis metus uel ambiguitas auferatur, huius edicti noſtri lege ſancimus, ut cunctis innoteſcat, licere his qui Chriſtianam ſectam religionemq́ꝫ uenerant, hac noſtra indulgẽtię largitate, ut unuſquiſq́ꝫ quemadmodũ uult, et prout animo libet, religioni huic ſolennitatiq́ꝫ deſeruiat. Sed & orationũ domos, id eſt Dominica ſua, ut inſtaurarent pro uolũtate ſua, permittimus. Sane quo in omnibus cumulatior habeatur hęc noſtra largitio, etiam illud hac lege ſancimus, ut ſi quæ domus, agri, uel qualibet prædia ex Chriſtianorũ bonis ante hac parentum noſtrorum præceptis ad fiſci ius fuerant ſociata, ſi qua etiam ibi ab aliquo competita ſunt, uel ſi qua ſunt diſtracta, aut dono in aliquem conlata, hęc omnia in antiquum ius Chriſtianorum præcipimus reuocari, dominisq́ꝫ proprijs uniuerſa reſtitui: ut & in hoc omnes pietatis noſtræ beneficium capiant.

Talibus Maximinus nunc demum utitur legibus, qui ante annũ non integrum æreis aduerſum nos tabulis, tanquam in æternũ permanſuris, ſanxerat pœnas. In quibus nos uelut impios, urbibus & agris exules, ac totius pene terræ profugos effici iuſſerat. Verùm ne nunc quidem erat eius integra & ex corde cõuerſio, ſed uelut preciũ quoddam, huiuſcemodi leges offerebat Deo: & quoniã deorum ſuorũ ſpes eũ prius in bello deceperat, per hęc tanquã mutatis patrocinijs, bellũ tentabat adoriri, ignorans uaniſsimus, quòd ab hominibus nequã ad prauũ incœptũ, neq́ꝫ officijs, neq́ꝫ præmijs poteſt redemi Deus.

De perdutione ultima inimicorum noſtrorum. *Cap.* X.

IGitur cum omnib. copijs inſtruxiſſet exercitum, bellumq́ꝫ parauiſſet iniuſtũ, doloribus internorum uiſcerum correptus, uehementer exagitari cœpit, ita ut ne ſtratis quidẽ recubare poſſet, ſed exiliens è cubili ſuo, ſæpe pronus illideretur in terram: tum deinde homo edax, & qui uino ſemper repleretur, nunc ne ſummis quidẽ labris deguſtandũ reciperet cibũ, aut odore tenus B uinũ ſumeret. In carnibus inedia & ariditate conſumptis, hoc ſolum profecit infelix, quod in ultimis uitæ poſitus, iuſtam eſſe uindictã Dei, & ſcelerũ ſe pœnam profitetur expẽdere. Ad ultimũ tamen morbo prius luminibus amiſsis, & tunc magis quid aduerſum Chriſtũ impietatis admiſerit uidens, uiuẽdi finem fecit. Sed defuncto eo, qui erga Chriſtianos nunc inaudita crudelitate, nunc ſimulata uenia agebat, aperta indulgentia legitimorũ principũ, & abſq́ꝫ ulla iã ſuſpicione, eccleſiarũ ſtatus multo etiã clarior quàm prius fuerat reparari cœpit. Verbum uero Dei & doctrina Chriſti, longe glorioſius & liberius propagabatur. Tũ uerò inimicis pœnitudo ultima atrocitatis & crudelitatis ſuæ fiebat, ita ut puderet eos aſpectus ipſe publicus, nec eleuare oculos in hominum faciem auderent. Etenim cum primùm ipſe Maximinus imperialibus edictis tyrannus & impius, & Deo atq́ꝫ hominibus inuiſus fuiſſet pronunciatus, tabulæq́ꝫ eius pictæ, uel imagines ærę, aliæ deijci ac præcipitari iuberent, aliæ uerò atris fucatæ coloribus obliterari: tanta ſubito rerum facta conuerſio eſt, ut eius qui dudũ aduerſum Chriſtianos de pœnæ æternitate cenſebat, nũc etiã nomẽ aut reuellerẽt de memoria hominũ, aut cũ opprobrio ac dedecore ſeruarẽt. Iudices quoq́ꝫ eius, quos ille in tyrannicis dominationibus miniſtros ſcelerũ habuerat, legitimi principes uelut impietatis et crudelitatis eius ſatellites interfici iuberẽt. In quib. maximus flagitiorũ eius ſignifer Peucedius fuit, qui ſecũdo ab eo et tertio cõſul ꝓuectus eſt, ac præfecturę tenuit culmẽ. Sed et Quintianus ſimiliter primis apud eũ honorib. functus, qui in Aegypti partibus aduerſum Chriſtianorũ ſanguinẽ inaudita ſęuitia et crudelitate graſſatus eſt. Sed et alij plurimi per quos Maximini impietas fomenta cõceperat. In quibus et Theotecnus ultorẽ tandem profanorũ actuum eſſe cõperit Deum, qui cõſecrati apud Antiochiã ſimulacri gratia, etiam preſidialibus à Maximino faſcibus fuerat honoratus. Sed cũ Licinius ueniſſet Antiochiã, & magicę artis ſtudioſos ad pœnã iuſsiſſet, ingri, ſacerdotes illi atq́ꝫ aruſpices nouelli ſimulacri, horum

An. Do 315.
Maximinus moritur.
Puderet pro pudefaceret, ſoloeciſmus.
Peucedius.
Quintianus.
Theotecnus.

eri, horum uel ſocij uel etiam magiſtri deprehendunt. Cumq; ab his inquireretur, quo pacto uel reſponſa redderet ſimulacrum, uel prodigia quædã facere uideret, diſsimulare primò, poſtea tamẽ arctius interrogati: totius ludi cõpoſitam ac cõpaginatam machinam pãdunt, & arte Theotecni fatentur cuncta facta. Igitur primo omnium ipſum tantæ deceptionis autorem Theotecnũ, tũ deinde cæteros magicæ artis miniſtros, quos ille ſacerdotes nouelli dæmonis atque aruſpices collocarat, dignis excruciandos ſupplicijs duci iubet. Quibus adduntur etiam filij Maximini, quos ille iam imperij ſocios aſſumpſerat. *Filij Maximini.* Sed & ꝓpinquos eius, qui ſe ob huiuſmodi neceſsitudinẽ, moleſtiſsimos erga ciues & prouinciales exhibuerant, paribus ſupplicijs afficit. Stulti & uecordes, qui non audierint cõmonitionem diuinarũ literarum, dicentem: Nolite confidere in principib. neq; in filijs hominum, in quibus non eſt ſalus. *Pſal. 145.* Exibit ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam, in die illa peribunt omnes cogitationes eorum. Nõ autem quibus ſpes & ſalus in omnipotenti Deo cõſiſtit, & in rege omniũ Chriſto Saluatore noſtro, ac redemptore animarum noſtrarum, & correptionem libenter ab eo ſuſcipimus, & pacẽ ueniamq; ab ipſo ſimiliter expectamus. Igitˀ poſteaq; repentè Deo atq; hominibus inuiſum (ſecundum quod ſuprà expoſuimus) interijt impiorum hominum genus (ita ut merito in his cõpletum uideretur quod prædixerat ſpiritus ſanctus, Vidi impium ſuperexaltatum & eleuatũ ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce nõ erat: & quæſiui locum eius, & nõ inueni) *Pſal. 36.* omni nube deterſa, lætus iam dies & ſolito clarior illuxerat terris; atq; eccleſijs Chriſti ſplendor ſui ſolis effulſerat, nec uſq; qui hæc aliter aſpiceret liuidus ſupererat oculus: ſed cũcti mortales tyrannicæ quæ prætererat crudelitatis horrore, etiãſi nondũ fide, uotis tamẽ quæ noſtra ſunt amplectẽtes, uniuerſi pariter Deum uerũ pijs eſſe fatebantur auxilio, firmamq; eſſe ſpem in Chriſto ſperantiũ cõprobabant. Ex quo aderat cũctis uelut diuino munere infuſa lætitia, maximè uidentib. ea loca, quę paulo ante impijs tyrannorũ machinis fuerant deſtructa, rediuiua conſtructione clariora & celſiora cõſurgere, templaq; excelſa pro humilib. cõuenticulis eleuari. Iuuabat enĩ Chriſtianorum principũ fauor, & legiſlatione religioſa alacres noſtrorũ animos eo amplius animabat, dum & ad perſonam epiſcoporũ frequentius ſcriberent, & honorem ſacerdotib. cũ ſumma ueneratione deferrent, ſed & impendiorũ ſumptus benignus largirent. Interea feſtiuitates à noſtris frequentiſsimè gerebant, cũ omni lætitia & exultatione per urbes & loca ſingula eccleſiarum dedicationib. celebratis. Cõgregabant in unum ſacerdotes, nec pigebat etiam longè poſitos conuenire, quia nullũ lõgum uidebat ſpacium charitati. *Dedicationes eccleſiarum.* Cõcurrebant etiam populi ad populos, & tanq; uerè membra unius corporis Chriſti iungi ſibi inuicẽ ſociariq; gaudebãt, ut uideretur in eis cõpleri figura illa prophetica, quæ cum ſacramento quodam prædicata eſt, dicens: Quia cõgregabitur os ad os, & iunctura ad iuncturã, quib. etiam unus ſpiritus ineſſe omnib. infuſus membris, & una anima merito dicitur: qa & una in omnib. fides, & unus ad omnib. colitur Deus, atq; ex uno ore hymnos omnes cõcinunt Deo. Iam uerò ingens in ſacerdotijs & miniſterijs, atque in omnib. quæ ad religionis obſeruantiam pertinent, gratia refulgebat. Adſtabant hic pſallentium chori, iuuenes & uirgines, ſenes cum iuniorib. laudabãt nomen Domini: *Chori pſallentium. Pſal. 148.* hic myſtica miniſteria ordinatis ac diſpoſitis uicib. agebãtur. *Myſtica miniſteria.* Pontificũ quoq; & ſacerdotũ conſeſſus, ipſa canicie uenerabilis eminus præfulgebat. *Pontificũ & ſacerdotum conſeſſus.* Iam uerò ſi quis per gratiam Domini inſpiratus, ſermonẽ proferret ad populum, cũ omni ſilentio ora cunctorum in eum, oculiq; conuerſi, tanq; cœlitus ſibi per eum denunciari aliquid expectabant. Tanta auditorum reuerentia, tantus ordo in ſacerdotib. ſeruabatur. Inde alius atq; alius, & nõ ſolum duo uel tres, ſicut Apoſtolus dixit, cæteris examinantibus loquebãtur, ſed & quãtiſcunq; dabatur ſermo in adapertione oris ſui, ut magis cõſtaret in eis il- *Concionans ad populum.*

lud quod Moyſes dixerat: Quis dabit omnẽ eccleſiam Dei prophetare? Nuſ- A
quam enim liuor aderat, nullum pulſabat inuidia, dona Dei populis admini-
ſtrabantur, unuſquiſq; ſecundũ quod ſcriptum eſt, ad ædificationem eccleſiæ
Rom. 12. abundare quærebat. Et omnia hæc in charitate gerebãtur, ita ut ſe honore in-
uicem præuenirent, & alter alterum ſe duceret meliorem. Nam ſimpliciores
quiq; admirabantur, & ſuſpiciebant eos qui per ſapientiam uerbi populos in
ſtruebant. Sapientes uerò & eruditi uiri præferebãt eos, quibus pura uita &
ſincera ſimplicitas offerendi Deo hoſtias, maiorẽ fiduciam dabat, eisq; immo
Officium immolandi ſacrificij. landi ſacrificij permittebat officium, quos familiarior uitæ ſimplicitas in cor-
dis puritate ſeruabat. Sic ſummo ſtudio perquirebat alter in altero quod pr̨e
ferret. Igitur cũ tali ſimplicitate eccleſiarũ gloria apud Deum hominesq; pfi
ceret, & imago quædã cœleſtiũ haberet in terris, ſuper omnia quoq; religio
Conſtantinus fauebat Chriſtianis. ſus princeps Cõſtantinus exultaret in talib. ac per dies ſingulos fide ac religio
ne creſcens, inexplebili gaudio de eccleſiarũ profectib. repleret, ſacerdotib.
etiam Dei nõ credebat ſufficere, ſi ſe æqualẽ pr̨eberet, niſi eos lõge pr̨eferret,
& ad imaginẽ quandã ueneraretur diuinæ præſentiæ. Cumq; pro his omnib.
non iam ut Imperator, ſed ut pater coleretur à cunctis, nõ tulit infelix inuidia
uel noſtrorũ pacem lætis ſucceſſib. creſcere, uel illius erga nos ſtudia inquaſ-
Licinius. ſata durare. Etenim Licinius, qui primò quaſi probitate morum, & uitæ integri
tate, ac merito uirtutum, nõ ſolum ab eo in ſocietatem regni fuerat adſcitus,
uerùm & in propinquitatem ex cõiunctione ſuſceptus (ſororem namq; Con
ſtantini in matrimonium acceperat) uidens Imperatorem nõ tam ui & metu
q̃ amore & religione omnib. imperare, atq; in ſumma ueneratione cũctis eſ-
ſe mortalib. & præcipuè Chriſtianis, humano uitio pulſatus, imò inhumana
inuidiæ clade percuſſus, occultis inſidijs primò decipere egregium principẽ
parat, idq; q̃ maximè per familiares ac miniſtros molitur. Sed ille nihil quidẽ B
de eius dolis ac fraudibus ſuſpicatus, tamen quia totus erat cõfidens in Deo,
ad omnia ſe illo ſigno quod ei cœlitus monſtratũ fuerat, muniebat, nec ullis
Licinius aduerſus Conſtantinum Aug. per hoc inſidijs fieri obnoxius poterat. Verùm Licinius ubi neq; beneficiorũ
memoria, neq; affinitatis gratia reprimere immanitatem cõcepti ſceleris pote
rat, neq; tamen ei per occultas machinas inſidiæ procedebant, ratus q Impera
tor Chriſtianorum precib. iuuaretur, & ideo tutus permaneret ſtulta iracun
dia permotus, Imperatori quidem apertum bellũ indicit, regniq; fidem ſocie-
tatemq; cõtaminat. Noſtros uerò priuato ac ſpeciali odio perſequi parat, hoc
Solẽnis Chriſtianorum. in querelam deuocans, q non ita pro ſe, ſicut pro Conſtantino, Chriſtiani in
ſolennibus & ex præcepto ſibi traditis orationibus excubarent. Verſa igitur
uice, is qui paulo antè acerrimè in eos uindicauerat qui tyrannorum tempo-
re aduerſus Chriſtianos aliquid crudele moliti ſunt, nunc in noſtros tela con-
Licinij edicta aduerſus Chriſtianos. torquet, & tyrãnidis ſuæ prima ſacrilegia noſtrorũ cruore delibat. Primò nãq;
omnium de palatio ſuo, ſi quis Chriſtianus eſſet exire iubet: tum & de omni
militia. Poſt hæc proficit peſtis, & tyrannicis edictis ſtatuit, omnes qui ſe Chri
An. Do. 320. ſtianos profiterentur, in carcerem tradi. Statim tamen inuenit aliquid, in quo
priores crudelitate ſuperaret. Addit edicto, ut ne quis alicui miſſo in carcerẽ,
cibũ uel potũ deferat, dicens: Iniquũ eſſe miſericordiam fieri, atq; humanitatẽ
præbere his, quos ipſe ſuis legibus condemnaſſet. Et ita multitudines in carce
rem retruſ̨æ, inedia necabantur. Sed per hoc putabat adhuc occultiorẽ eſſe ty-
rãnidem ſuam, uerùm creſcente animi ſæuitia, etiã hoc parũ uidetur: cõtinuo
in epiſcopos c̨eterosq; ſacerdotes Dei, rabiem crudelitatis extendit, & primò
omniũ nobiliores quoſq;, & quos fama clarior extulerat, uel ſapientiæ & do-
ctrinæ opinio cõmendauerat, callida arte circumuenit, & eos aut iniuriarum
reos fieri, aut cuiuslibet alterius ficti criminis percipiens, nullaq; negocij inq-
ſitione habita, puniri hoc ſolo quo deferebãtur, iubebat. Iam uerò poſt hæc in
audito omnib. ſeculis crudelitatis modo, omnes qui cõtaminatis ſacrificijs ac-
quieſcere

Digitized by Google

A quieſcere noluiſſent, nō tortoribus (ut præceſſores ſui tyranni faciebant) neq; cruciatibus ac ſupplicijs tradi iubebat, ſed lanionibus dari, ut eos porcorū more ſuſpenſos, deſpicatosq; & codicibus ſuperpoſitos, per fruſtra cæderent: & in partes diuiſos, in mare ad pabulum piſcium proijcerent. Eccleſias quoque quas ſuis iam temporib. communibus edictis extrui fecerat, rurſum ipſe ſubuertere, & per omnia ſatiſagere, quatenus cunctos qui ante ſe fuerant tyrannos, crudelitate ſuperaret. Præterea & leges, ſi quæ apud Romanos bene & honeſtè à maioribus latæ fuerant, in barbarū ritum conuertere, auaritiæ quoque inſatiabiliter ſtudere, cenſus innouare, & agros cultoribus uacuos tributis replere. Præterea ſi quos iniquis factionibus circumuentos in exilium miſiſſet, horū uxores legitimis matrimonijs auulſas, ſeruis ſuis ac ſatellitibus iungere. Ipſe uerò etiam contra ætatis ſuæ uires adulterijs & corruptione uirginum delectari. Verùm ubi huiuſcemodi armis & uirtutibus inſtructus, tyrannidem ferocius cœpit agitare, Conſtantinus, qui erat ueris uirtutibus adornatus, & perfecta in Deū pietate munitus, tot tantisq; flagitijs ire obuiam parat. Nec difficultas aliqua uictorię fuit, ubi & cauſa iuſtior, & fides purior, & uirtus eminentior habebatur. Deiectoq; Licinio, atq; omni memoria tyrannicæ dominationis ablata, ſoliditatem Romani regni cū filijs ſolus obtinuit. Tū uerò ſtatus quidē reipublicæ æquabili moderatione, & cenſura digniſſima Romani nominis habebatᷓ, in nationibus barbaris metus ingens, in prouincialib. uerò metu deuotio animi maior erat. Quieta omnia & tranquilla ab hoſtibus bellisq; ciuilibus, læti ſecuriq; cuncti mortales pacem agitabant. Eccleſiarū uerò gloria, incredibile memoratu eſt, quanto religioſi Imperatoris ſtudio adoleuerit, quantaq; eius cura etiam erga ſumptum indigentium fuerit. Ardens namq; in fide Dei animus, & benignū ingenium atq; clemens bonis operibus
B paſcebatur. In tantum uero præſentium rerum bonitas & tranquillitas obtinebat, ut obliuionem præteritorum pareret malorū. Edictis namq; frequentibus per omnem locum propoſitis, non ſolum tyrannicas aduerſum Chriſtianos depulerat leges, iusq; ciuile reddiderat, uerum & priuilegia plurima eccleſijs, ac ſummos honores ſacerdotibus detulit. Ita Deo atq; hominibus charus, ſummam Romani regni, cùm religione pura, tum etiam uirtute animi ac moderatione, ſupra omnes qui prius fuerant, procurabat.

An.D. 325. *Eccleſiæ.* *Pauperibus ſubuenit.* *An. do. 326. Conſtantinus priuilegia eccleſiaſtica ſacerdotibus dedit.*

EVSEBII ECCLESIASTICAE HISTORIAE FINIS.

RVFFINVS LECTORI.

HVcuſq; nobis Euſebius rerum in Eccleſia geſtarum memoriam tradidit. Cætera uerò quæ uſq; ad præſens tempus per ordinem ſubſecuta ſunt, quæ uel in maiorū literis reperimus, uel noſtra memoria attigit, patris religioſi præceptis & in hoc parentes, quàm potuerimus breuiter addemus.

Intelligit Chromatiũ

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
LIBER DECIMVS RVFFINO AQVILE- *ienſi preſbytero autore.*

De Arrij hæreſi. Cap. I.

CVm apud Alexandriam poſt Achillam, qui Petro martyri ſucceſſerat, Alexander ſacerdotium ſuſcepiſſet, quia pax noſtris & quies à perſequutionibus erat, atq; eccleſiarum gloria confeſſorum meritis gaudebat, proſperitas rerum noſtrarum domeſtica cōtentione turbatur. Etenim preſbyter quidam apud Alexandriam, Arrius nomine, uir ſpecie & forma magis quàm uirtute religioſus, ſed glorię laudisq; et nouitatis improbè cupidus, parua quædam de fide Chriſti proferre, & quæ antea in quęſtionē nunquam uenerant, cœpit: abſcindere ac ſeparare ab illa æterna & ineffabili Dei

An.D. 322. Alexander epiſcopus Alexandrinus. *An.D. 323. Arrius preſbyter Alexandrinus.*

 patris

patris ſubſtantia uel natura filiũ conabatur. Qui res plurimos in eccleſia conturbabat. Sed cum Alexander epiſcopus natura lenis & quietus, aſsiduis cõmonitionibus Ariũ cuperet a prauo incœpto & aſſertionibus impijs reuocare, nec tamẽ res ex ſententia procederet, quod plerosqꝫ iam cõtagio peſtiferæ aſſertionis infecerat, non ſolum apud Alexandriam, uerum & per alias urbes prouinciasqꝫ diſperſa, pernicioſum fore credens † ſi diſsimularet, & alijs plurimis cõſacerdotibus ſuis rem indicat. Quæſtio latius innoteſcit. Sermo uſqꝫ ad aures religioſi principis, quippe qui omni ſtudio & diligentia curaret quæ noſtra ſunt, peruenit. Tũ ille ex ſacerdotũ ſentẽtia apud urbem Niceam epiſcopale concilium conuocat, ibiqꝫ Arium trecentis decem & octo epiſcopis reſidentibus adeſſe iubet, ac de eius propoſitionibus & quæſtionibus iudicari. A

Aliàs diſsimularet à talibus plu. conſ.

Conſtantinus Aug. An. D. 327.

Concilium apud Niceam.

De concilio apud Niceam congregato. Cap. II.

SEd & in eo cõcilio admirabile factum principis non puto reticendum. Etenim cum ex omnibus pene locis epiſcopi conueniſſent, & (ut fieri ſolet) diuerſis ex cauſis inter ſe quędã iurgia detuliſſent, interpellabatur frequenter à ſingulis: offerebantur libelli, culpæ proferebantur, et magis ad hęc quàm ad id, pro quo uentũ fuerat, animos dabant. At ille uidens quod per huiuſmodi iurgia cauſa ſummi negocij fruſtraretur, diem certũ ſtatuit, qua unuſquiſque epiſcoporũ, ſi quid querimoniæ habere uideret, deferret. Et cum reſediſſet, ſuſcepit à ſingulis libellos: quos ſimul omnes in ſinu ſuo continens, nec in eis quid contineret aperiens, ait ad epiſcopos: Deus uos conſtituit ſacerdotes & poteſtatem uobis dedit de nobis quoqꝫ iudicandi, & ideo nos à uobis rectè iudicamur. Vos autem nõ poteſtis ab hominibus iudicari. Propter quod Dei ſolius inter uos expectate iudiciũ, & ueſtra iurgia quęcũqꝫ ſunt, ad illud diuinũ reſeruentur examen. Vos etenim nobis à Deo dati eſtis dij, & conueniens nõ eſt ut homo iudicet deos, ſed ille ſolus de quo ſcriptũ eſt: Deus ſtetit in ſynagoga deorum in medio aũt deos diſcernit. Et ideo his omiſsis, illa quæ ad fidem Dei pertinent, abſqꝫ ulla animorũ contentione diſtinguite. Quum hęc dixiſſet, omnes ſimul querimoniarũ libellos iuſsit exuri, ne innoteſceret ulli hominum ſimulatio ſacerdotum. Verùm quum per dies multos in epiſcoporum concilio de fide quæſtio uerteretur, & nonnulli diuerſa ſentirent, ac uehementer cœptis Arij fauerent, plures tamen erant qui impium execrarentur incœptum. Cumqꝫ in eodem concilio eſſet confeſſorum magnus numerus ſacerdotum, omnes Arij nouitatibus aduerſabantur. Fauebant uero ei uiri in quæſtionibus callidi, & ob id ſimplicitati fidei aduerſi.

Conſtantinus Aug. ad epiſcopos.

Pſal. 81. B

De conuerſione Philoſophi Dialectici. Cap. III.

QVantam uero uirtutem habebat fidei ſimplicitas etiam ex his quę inibi geſta referunt, agnoſcimus. Etenim cum pro ſtudio religioſi Imperatoris, ex omni terra ſacerdotes Dei coiſſent, opinione cõmoti philoſophi quoqꝫ et dialectici ualde nobiles et opinatiſsimi cõuenerunt. In quib. quidam inſignis in arte dialectica, per dies ſingulos, cõflictus ſummi certaminis cum epiſcopis noſtris, uiris adęquè in dialectica nõ improbabiliter eruditis, mouebat: & fiebat ingens ſpectaculũ, conuenientib. ad audiendũ doctis & literatis uiris. Nec tamen ullo genere philoſophus cõcludi a quoquã poterat, aut conſtringi. Tanta enim dicendi arte obiectis quæſtionibus occurrebat, ut ubi maxime putaretur adſtrictus, uelut anguis lubricus elaberetur. Sed ut oſtenderet Deus, quia non in ſermone regũ Dei, ſed in uirtute conſiſtit, quidam ex confeſſoribus ſimpliciſsimę naturæ uir, & nihil aliud ſciens niſi Ieſum Chriſtũ, & hunc crucifixũ, inter cæteros auditores epiſcopos aderat. Qui cũ uidiſſet philoſophũ inſultantem noſtris, & callida ſe diſputationis arte iactantẽ, poſcit ab omnibus locũ, uellę ſe paucis cum philoſopho ſermocinari. Tum uero noſtri, qui ſimplicitatẽ uiri & imperitiam de ſermone dũtaxat noſſent, pauere, & uelut pudorẽ quendam pati, ne fortè apud callidos homines riſui efficeretur ſancta ſim-

Philoſophi & dialectici item conueniunt apud Niceam.

1. Cor. 2.

A cta ſimplicitas. Perſtitit tamen ſenior, & hinc mouit ſermonis exordiū, In nomine, inquit, Ieſu Chriſti, philoſophe audi quę uera ſunt. Deus unus eſt qui fecit cœlum & terram, quiq; homini quem de terræ limo formauerat ſpiritū dedit: uniuerſa quæ uidentur & quæ non uidentur, uirtute uerbi ſui creauit, & ſpiritus ſui ſanctificatione firmauit. Hoc uerbū a ſapientia quem nos filium dicimus, humanos miſeratus errores, ex uirgine naſcitur, & per paſſionem mortis à perpetua nos morte liberauit, ac reſurrectione ſua ęternā nobis cōtulit uitā. Quem et expectamus iudicem omniū quæ gerimus eſſe uenturū. Credis hoc ita eſſe philoſophe? At ille uelut ſi nunquam ullū ſermonem contradicendi didiciſſet, ita obſtupefactus uirtute dictorū, mutus ad omnia, hoc ſolum potuit reſpondere, ita ſibi uideri, nec aliud uerum eſſe quam quod dixerat. Tū ſenior Si hæc, inquit, ita eſſe credis, ſurge et ſequere me ad Dominicū, & † huius fidei ſignaculū ſuſcipe. Et philoſophus cōuerſus ad diſcipulos ſuos, uel ad eos qui audiēdi gratia cōuenerant: Audite, inquit, ô eruditi uiri: Donec uerbis mecū geſta res eſt, uerba uerbis oppoſui: & quę dicebanẗ, dicendi arte ſubuerti: ubi uerò pro uerbis uirtus proceſſit ex ore dicētis, nō potuerūt reſiſtere uerba uirtuti, nec homo aduerſari potuit Deo. Et ideo ſi quis ueſtrûm potuit in his quę dicta ſunt ſentire quę ſenſi, credat Chriſto, et ſequaẗ hūc ſenē, in quo loquutus eſt Deus. Ita philoſophus Chriſtianus effectus, tādem ſe gratulatus eſt uictū.

Chriſtianus illiteratus philoſophum aggreditur.

Per ſignaculum huius fidei, crucē intelligit. Nā ſic olim initiabātur Chriſtiani.

De Paphnutio confeſſore. Cap. IIII.

FVit præterea in illo Concilio & Paphnutius, homo Dei, epiſcopus ex Aegypti partib. confeſſor, ex illis, quos Maximianus dexteris oculis effoſſis, & ſiniſtro poplite ſucciſo, per metalla damnauerat. Sed in hoc tanta uirtutum inerat gratia, ut ſigna per eū non minus quàm dudum per apoſtolos fierent. Nam & dęmones uerbo tantum fugabat, & ægros ſola oratione curabat: ſed
B & cęcis uiſum dicitur reddidiſſe, & paralyticos ad ſtabilitatem corporis reuocaſſe. Quem Conſtantinus in tanta ueneratione & affectu habuit, ut ſæpius eum intra palatium euocatum complecteretur, et illum oculum qui in cōfeſſione fidei fuerat euulſus, auidioribus oſculis demulceret.

Paphnutius.

De Spiridione epiſcopo. Cap. V.

EX eorum numero (& ſi quid adhuc eminentius) fuiſſe dicitur etiam Spiridion Cyprius epiſcopus, uir unus ex ordine prophetarū, quantū etiam nos eorum qui eum uiderant narratione cōperimus. Hic paſtor ouium etiam in epiſcopatu poſitus permanſit. Quadam uerò nocte cum ad caulas fures ueniſſent, & manus improbas quo aditum educendis ouibus facerent, extendiſſent, inuiſibilibus quibuſdā uinculis reſtricti, uſq; ad lucem uelut traditi tortoribus permanſerūt. Cū uerò oues ducturus ad paſcua matutinus ſe ageret ſenior, uidet iuuenes abſq; humanis uinculis in caulis pēdere diſtrictos. Cumq; cauſam noxę cōperiſſet, abſoluit ſermone, quos meritis uinxerat: et ne eis inanis nocturna cederet occupatio: Tollite, inquit, ô iuuenes unum uobis arietē, ne ſine cauſa ueniſſe uideamini, quem melius prece quàm furto quæſiſſe conuenerat. Tradūt de hoc etiā illud factū mirabile: Filiā habuit Irenen nomine, quę ei cum bene miniſtraſſet, uirgo defuncta eſt. Poſt eius obitū uenit quidā, dicens, ſe ei quoddā depoſitum cōmendaſſe. Rem geſtam ignorauerat pater. Perquiſitū in tota domo: nuſquā quod poſcebatur, inuentū eſt. Perſiſtebat tamen ille qui cōmendauerat, & fletu ac lachrymis perurgebat: uitæ ſuę quoq; illaturū ſe eſſe exitium, niſi cōmendata reciperet, teſtabatur. Permotus lachrymis eius ſenex, ad ſepulchrū filię properat, atq; eam ex nomine clamitat. Tum illa de ſepulchro: Quid uis, ait, pater? Cōmendatum, inquit illius ubi poſuiſti? At illa locum deſignans, illic, ait, inuenies defoſſum. Regreſſus ad domū, rem, ſicut filia de ſepulchro reſponderat, repertam tradidit repoſcenti. Sed & multa alia eius feruntur geſta mirabilia, quæ etiam nunc ore omniū celebranẗ. Talis igitur in illis adhuc temporib: permulti uiri in eccleſijs Domini refulgebāt, ex

Spiridion.

quibus plurimi in illo concilio fuerunt. Sed & Athanaſius eodem tempore Alexandriæ diaconus, Alexandrini epiſcopi aderat cõſilijs, ſenem quàm pluri mis iuuans. Interea per dies ſingulos agitabatur conuentus, nec facile aut temere de re tanta ſtatuere audebãt. Euocabatur frequenter Arrius in conciliũ & aſſiduo tractatu aſſertiones eius diſcutiebantur: et quid aduerſum hęc teneri deberet aut ſtatui, ſumma cum liberatione quęrebãt. Verùm poſt diutinũ multumq́ꝫ tractatũ placet omnibus, ac uelut uno cunctorũ ore & corde decernitur ὁμούσιον ſcribi debere, id eſt eiuſdem cum patre ſubſtantię filium confiteri, idq́ꝫ firmiſſima omnium ſententia pronunciatur. Decem et ſeptem ſoli tunc fuiſſe dicuntur, quibus Arrij fides magis placeret, extrinſecus creatum Dei filium ex nullis ſubſtantibus, & non ex ipſa patris deitate progenitum confirmantes. Defertur ad Conſtantinum ſacerdotalis concilij ſententia. Ille tanquã à Deo prolatam ueneratur. Cui ſi quis tentaſſet obniti, uelut contra diuina ſtatuta uenientem, in exiliũ ſe proteſtatur acturum. Sex igitur ſoli cũ Arrio ſe patiuntur expelli, reliqui uerò undecim conſilio inter ſe habito, adquieſcunt ad ſcribendum manu ſola, non mente. Cuius ſimulationis autor pręcipuè extitit Nicomediæ epiſcopus Euſebius. Interim quoquo modo alijs ueritate, alijs ſimulatione (ſicut poſt exitus docuit) ſubſcribẽtibus, et de ſingulis quibuſq́ꝫ eccleſiaſticis obſeruationibus certa ſtatuta figentibus, conciliũ diremptum eſt. Exemplum autem expoſitionis fidei eorum qui cõuenerant, infrà ſcriptũ eſt.

Euſebius Nicomedienſis.

Exemplum fidei Nicenæ, & ſtatutorum eius. Cap. VI.

Exemplum fidei Niceni concilij.

CRedimus in unum Deum, patrem omnipotentem, omnium uiſibilium & inuiſibilium factorem. Et in unum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, filium Dei de patre natum unigenitũ, id eſt, de ſubſtantia patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum uerum ex Deo uero, natum, non factum, ὁμούσιον patri, hoc eſt, eiuſdem cũ patre ſubſtantię, per quem omnia facta ſunt quæ in cœlis & quæ in terra. Qui propter nos & propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt homo factus, paſſus eſt, & reſurrexit tertia die, & aſcendit in cœlos, inde uenturus iudicare uiuos & mortuos. Et in ſpiritum ſanctum. Eos autem qui dicunt, Erat aliquando quando non erat, & antequã naſceretur non erat, & quia ex nullis ſubſtantibus factus eſt, aut ex alia ſubſiſtentia, uel ſubſtantia, dicunt eſſe τρεπτὸν, aut cõuertibilem uel mutabilem filium Dei, anathematizat catholica & apoſtolica eccleſia.

Indicat liber in quo magiſtratuum inſignia depicta ſũt, ſub diſpoſitione uiri illuſtris comitis priuatarũ, fuiſſe etiã rationalem rei priuatæ per urbem & ſuburbicarias regiones cũ parte Fauſtinæ. Et alibi mẽtio Piceni ſuburbicarij in eodem uolumine.

I. Statuunt præterea obſeruandum eſſe in eccleſijs, ne quis ex his qui ſemetipſos impatientia libidinis exciderunt, ueniret ad clerum.

II. Et ne quis nuper aſſumptus ex uita uel conuerſatione gentili, accepto baptiſmo, antequam cautius examinetur, clericus fiat.

III. Et ne quis epiſcoporum cæterorumq́ꝫ clericorum cum extraneis mulieribus habitet, præter quàm cum matre, uel ſorore, uel θεία, uel ſi quæ ſunt huiuſcemodi neceſſitudinum perſonæ.

IIII. Et ut epiſcopus (ſi fieri poteſt) à totius prouinciæ epiſcopis ordinetur. Si hoc difficile eſt, certè non minus quàm a tribus, ita tamen, ut Metropolitani epiſcopi maximè uel præſentia, uel autoritas habeatur. Abſq́ꝫ quo ordinationem irritam eſſe uoluerunt.

V. Et ne, quem alius epiſcopus de eccleſia expulerit, ſiue clericum, ſiue laicũ, ſuſcipiat alius. Sanè ne hoc aut iracũdia aliqua, aut cõtentione (ut fieri ſolet) iniuſtè factũ remediũ non haberet, decernũt per ſingulos annos in ſingulis quibuſq́ꝫ prouincijs ſecundo ab omnibus epiſcopis prouincialibus cõcilia agi debere, & de huiuſmodi negotijs iudicari, ut ſi fortè ab uno iniquè aliquid geſtũ eſt, a cæteris emendetur. Si rectè, ut ab omnibus confirmetur.

VI. Et ut apud Alexandriam, & in urbe Roma, uetuſta cõſuetudo ſeruetur, ut uel ille Aegypti, uel hic ſuburbicariarũ eccleſiarum ſollicitudinem gerat.

VII. Et ut ſi fortè in ordinando epiſcopo, duo uel tres pro aliqua contentione diſſen-

A ne diſſentiant, reliquorum autoritas, & præcipuè Metropolitani cum cęteris firmior habeatur.

VIII. Et ut epiſcopo Hieroſolymorū antiquitus tradita honoris prerogatiua ſeruetur, manente nihilominus & Metropolitani ipſius prouinciæ dignitate. *Epiſcopi Hieroſolymitani prærogatiua καθαρος.*

IX. Et Catharos (qui apud nos Nouatiani ſunt) ſi forte pœnitentes ad eccleſiā conuertantur, confeſſos eccleſiaſtica dogmata, clericos in ordine quidem ſuo ſuſcipi debere. Sed ordinatione data, ſane ſi epiſcopus ipſorum ueniat ad epiſcopum noſtrum, debere eum in presbyterorum loco ſederi. Epiſcopi uerò nomen manere apud illum ſolum, qui catholicam ſemper tenuit fidem, niſi ſua uoluntate ipſe eum tali nomine honorare uoluerit, uel ſi placuerit ut quærat ei epiſcopi locum uacantem, hoc ſit in ipſius poteſtate.

X. Et ne in una ciuitate duo ſint epiſcopi.

XI. Et ſi q forte indiſcretè ſacerdotiū prouecti, poſtmodū uel ipſi aliqd de ſe criminoſum cōfeſſi ſunt, uel ab alijs reuicti, ut abijciant: ſed & ſi qui ex his qui lapſi ſunt, & per ignorantiā forte ordinati, recogniti fuerint ut abijciant.

XII. Et ſi qui abſq tormentis in perſecutionib. lapſi ſunt, & ex corde agūt pœnitentiam, quinq annos in catechumenos faciant, & duobus annis poſt hoc fidelibus tantum in oratione iungantur, & ita poſtmodum ſuſcipiantur.

XIII. Qui uerò propter confeſſionem militiā abiecerant, & rurſum ad hāc abierunt, hos tredecim annis pœnitentiam agere, & poſtea ſuſcipi, ſi tamē ex corde pœnitentiam gerant. Eſſe tamen in poteſtate epiſcopi moderādi facultatem, ſi eorum fructuoſam & attentam pœnitentiam uiderit.

XIIII. De his uero qui uita excedunt pœnitentibus, decernūt, uacuū nullum debere dimitti. Si quis ſanè accepta cōmunione ſuperuixerit, debere eū tempora ſtatuta complere, uel certè prout moderari epiſcopus uoluerit.

XV. De catechumenis qui prolapſi ſunt, ſtatuerunt tribus annis eos à catechumenorum oratione ſeparatos, poſtea recipi debere.

XVI. Et ne de ciuitate inferiori ad maiorem eccleſiā tranſire quis ambiat, ſiue epiſcopus, ſiue etiam alius clericus.

XVII. Et ne quis clericus qui dereliċta eccleſia ſua nulla exiſtente cauſā probabili uagatur oberrat per alias eccleſias, ſuſcipiatur in communionem.

XVIII. Et ut nemo eum qui ad alium pertinet, ſubripiens, in ſua eccleſiā ordinet clericum abſq conſenſu illius ad quem pertinet.

XIX. Et ne quis clericus aut uſuras accipiat, aut frumenti uel uini ampliationem, quod ſolet in nouo datum, uel ſeſquiplum, uel etiam duplum recipi: quod ſi faciat, tanquam turpis lucri reum abijciendum.

XX. Et ne diaconi presbyteris præferantur, ne'ue ſedeant in cōſeſſu presbyterorum, aut illis præſentibus euchariſtiam diuidant, ſed illis agentibus ſolum miniſtrent. Si uerò presbiter nullus ſit in præſenti, tunc demum etiam ipſis licere diuidere: aliter uerò agentes, abijci iubent. *Diaconus euchariſtiā nō diuidat præſente epiſcopo.*

XXI. Et ut Pauliániſtæ, qui ſunt Photiani, rebaptizentur.

XXII. Sed & diaconiſſas, quoniam quidem manus impoſitionem non accipiunt, etiam ipſas inter laicos eſſe debere. Igitur cum de his prout diuinarū legum reuerentia popoſcerat, decreuiſſent, ſed et de obſeruatione Paſchę antiquum canonem; per quem nulla de reliquo uarietas orietur, eccleſijs tradidiſſent, omnibus ritè diſpoſitis, eccleſiarum pax & fides in Oriētis atq Occidentis partibus una atq eadem ſeruabatur.

De Helena Conſtantini matre. Cap. VII.

PEr idem tēpus Helena Conſtantini mater, fœmina incōparabili fide & religione animi, ac magnificētia ſingulari, cuius iure Cōſtātinus & eſſet filius, & crederet diuinis admonita uiſionibus, Hieroſolimā petit, atq ibi locū in quo ſacroſanċtū corpus patibulo affixum pependerat, ab incolis perquirit. Qui idcirco ad inueniendū difficilis erat, quod ab antiquis perſecutoribus ſimulacrum *An. Do. 326. Helena mater Cōſtantini Auguſti.*

Simulacrũ ſo-nis Adrianũ illic poſuiſſe, Paulinus autor eſt. Adonidis autẽ in Bethleem.

Tres cruces reperiũtur.

mulacrum in eo Veneris fuerat defixum, ut ſi quis Chriſtianorũ in illo loco A Chriſtũ adorare uoluiſſet, Venerem uideretur adorare. Et ob hoc infrequẽs & penè obliuioni datus fuerat locus. Sed cũ (ut ſuprà diximus) religioſa fœmina properaſſet ad locũ cœleſti ſibi indicio deſignatũ, cuncta ex eo profana et polluta deturbãs, in altũ purgatis ruderibus, tres cõfuſo ordine reperit cruces. Sed obturbabat reperti muneris lętitiam uniuſcuiuſq; crucis indiſcreta proprietas. Aderat quidẽ & titulus ille, q Græcis & Latinis atq; Hebraicis literis à Pilato fuerat cõſcriptus: ſed nec ipſe ſatis euidẽter Domini prodebat ſigna patibuli. Hic iã humanę ambiguitatis incertũ, diuinũ flagitat teſtimonium. Accidit in eadẽ urbe primariã quandã loci illius fœminã graui ægritudine cõfectã, ſeminecẽ iacere. Macarius per idẽ tẽpus eccleſiæ illius epiſcopus erat. Is ubi cũctantem reginã, atq; omnes pariter qui aderant uidet: Adferte (inquit) huc totas q̃ reperta ſunt cruces, & q̃ ſit quæ portauerit Dominum, nunc nobis adaperiet Deus. Et ingreſſus cũ regina pariter & populis ad eam quæ decumbebat, defixis genib. huiuſcemodi ad Deum precem profudit.

Macarius epiſcopus Hieroſolymorũ.

De cruce Saluatoris in Hieroſolymis ab Helena reperta. *Cap.* VIII

Precatio Macarij ad Deũ

TV Domine, qui per unigenitũ filium tuum ſalutem generi humano per paſsionem crucis cõferre dignatus es, & nunc in nouiſsimis temporib. adſpiraſti in corde ancillæ tuæ perquirere lignum beatũ, in quo ſalus noſtra pependit, oſtende euidenter ex his tribus, q̃ crux fuerit ad Dominicã gloriã, uel q̃ extiterit ad ſeruile ſupplicium, ut hæc mulier quæ ſemiuiua decumbit, ſtatim ut eam lignũ ſalutare contigerit, à mortis ianuis reuocetur ad uitã. Et cum hęc dixiſſet, adhibuit primò unã ex tribus, & nihil profecit. Adhibuit ſecundã, & ne ſic quidem àliquid actũ eſt. Vt uero admouit tertiã, repentè adapertis oculis mulier conſurrexit, & ſtabilitate uirium recepta, alacrior multo quàm cũ ſana fuerat, tota domo diſcurrere, & magnificare Dei potentiã cœpit. Sic euidenti indicio regina uoti cõpos effecta, templũ mirificũ in eo loco in quo crucem repererat, regia ambitione cõſtruxit. Clauos quoq; quib. corpus Dominicũ fuerat affixum, portat ad filium. Ex quibus ille frenos cõpoſuit, quibus uteretur ad bellum. Et ex alijs galeam nihilominus belli uſibus aptã fertur armaſſe. Ligni uerò ipſius ſalutaris partem detulit filio, partẽ uerò thecis argenteis conditam dereliquit in loco: quæ etiam nunc ad memoriam ſollicita ueneratione ſeruatur. Reliquit etiam hoc indiciũ religioſi animi regina uenerabilis: Virgines quas ibi reperit Deo ſacratas, inuitaſſe ad prandiũ, & tãta eas deuotione curaſſe dicit, ut indignũ crederet, ſi famulorum uterentur officijs, ſed ipſa manibus ſuis, famulę habitu ſuccincta, cibum apponeret, poculũ porrigeret, aquam manibus infunderet, & regina orbis ac mater imperij, famularum Chriſti ſe famulã deputaret. Et hæc quidem Hieroſolymis geſta. Interea conſtantinus pietate fretus, Sarmatas, Gothos, aliasq; barbaras nationes, niſi quæ uel amicitijs, uel deditione ſui pacem pręuenerant, in ſolo proprio armis edomuit. Et quãto magis ſe religioſius ac humilius Deo ſubiecerat, tanto amplius ei Deus uniuerſa ſubdebat. Ad Antonium quoq; primum eremi habitatorem, uelut ad unum ex prophetis literas ſuppliciter mittit, ut pro ſe ac liberis Domino ſupplicaret. Ita nõ ſolũ maritis ſuis, ac religione matris, ſed & interceſsione ſanctorũ cõmendabilem ſe Deo fieri geſtiebat.

Miraculum crucis Chriſti.

Claui.

Lignum crucis.

Virgines monachæ.

An. Do. 336. Cõſtantinus in Sarmatas & Gothos.

Antonius eremita.

An. Do. 338. Antonij uita ab Athanaſio cõſcripta Græcè, Latinè uerſa ab Euagrio.

Sanè qm̃ tanti uiri Antonij fecimus mentionem, de uirtutib. eius atq; inſtitutis, & ſobrietate mentis, ut in ſolitudine uitã degens, uſus ſolũmodo conſortio fuerit beſtiarũ, & de dæmonib. crebros agens triũphos placuerit Deo ſupra cunctos mortales, utq; inſtitutionis ſuæ pręclara uſq; in hodiernũ monachis exempla reliquerit, uolentẽ me aliqua exponere, ille libellus excluſit, q ab Athanaſio ſcriptus, etiam Latino ſermone editus eſt. Propter quod nos, omiſsis q̃ ab alijs iam dicta ſunt, ea memorabimus, quæ quamuis geſtorum contineat fides, ab his tamen qui longe poſiti ſunt, obſcurior fama ſubtraxit.

De capti-

A De captiuitate Frumentij & Aedeſij,& de conuerſione Indorũ per ipſos geſta. Cap. IX.

IN ea diuiſione orbis terræ quę ad prædicandũ uerbũ Dei ſorte per apoſtolos celebrata eſt, cum aliæ alijs prouinciæ obueniſſent, Thomę Parthia, & Matthæo Aethiopia, eiq; adhærens citerior India Bartholomęo dicitur ſorte decreta. Inter quam Parthiamq; media, ſed longo interior tractu India ulterior iacet, multis uarijsq; linguis & gentibus habitata, quã uelut lõgè remotã, nullus apoſtolicæ prędicationis uomer impreſſerat, quæ tamen temporibus Conſtantini tali quadã ex cauſa ſemina fidei prima ſuſcepit. Metrodorus quidam philoſophus, inſpiciendorũ locorũ, et orbis perſcrutandi gratia, ulteriorẽ dicitur Indiam penetraſſe. Cuius exemplo etiam inuitatus Meropius quidam Tyrius philoſophus, ſimili ex cauſa adire Indiam uoluit, habens ſecum duos puerulos, quos liberalibus literis utpote propinquos inſtituebat. Quorum unus qui erat iunior Aedeſius, alter Frumentius uocabatur. Igitur peruiſis & in notitiam captis his quibus animus paſcebatur, cum philoſophus redire cœpiſſet, aquę uel cæterorũ neceſſariorũ cauſa ad portum quendã nauis qua uehebatur, applicuit. Moris eſt inibi Barbarorũ, ut ſi quando fœdus ſibi cũ Romanis turbatũ uicinæ nunciauerint gentes, omnes qui apud eos ex Romanis inuenti fuerint, iugulent. Inuaditur nauis philoſophi: cuncti cum ipſo pariter perimuntur. Pueruli reperti ſub arbore meditantes, & lectiones ſuas parãtes, Barbarorũ miſeratione ſeruati, ducuntur ad regem. Horum ille alterum, id eſt Aedeſium ſibi pincernam fecit. Frumentio uero quem quaſi perſpicacem deprehenderat & prudentem, rationes ſuas ſcriniaq; commiſit. Ex quo & in honore magno apud regem habiti, & in amore. At uerò moriens rex, uxorẽ cum paruulo filio regni dereliquit hęredem: adoleſcentibus autem quid uellent, agendi dedit liberam facultatem. Quos tamen regina ſuppliciter exorat, tanq;
B quę nihil haberet in toto regno fidelius, ut ſecum uſquequo adoleſceret filius, regendi regni ſolicitudinem partirentur: & pręcipuè Frumentium, cuius prudentia ad moderandum ſufficeret regnum. Nam alius fidem puram, & ſobriam mentem ſimpliciter exhibebat. Idq; dum agerent, & regni gubernacula Frumentius haberet in manibus, Deo mentem eius & animos inſtigante, requirere ſollicitus cœpit, ſi qui inter negociatores Romanos Chriſtiani eſſent, & ipſis poteſtatem maximã dare, ac monere ut conuenticula per loca ſingula facerẽt, ad quę Romano ritu orationis cauſa cõfluerent. Sed et ipſe multo magis eadem facere, & ita cęteros cohortari, fauore & beneficijs inuitare, præſtare quicquid opportunum fuiſſet, loca ædificijs, aliaq; neceſſaria præbere, & omnimodo geſtire, ut Chriſtianorum inibi ſemen exurgeret. Sed cum regius puer adoleuiſſet, cui procurationem regni gerebãt, expletis omnibus, & ex fide traditis, multum licet detinentibus & rogantibus ut manerent reginæ uel filio, ad orbem tamen noſtrum reuertuntur. Et Aedeſio feſtinante Tyrum, parentes propinquosq; reuiſere, Frumentius Alexandriam pergit, dicens, æquum non eſſe, opus occultare Dominicum. Igitur rem omnem ut geſtá eſt exponit epiſcopo, ac monet ut prouideat uirum aliquem dignũ, quem congregatis iam plurimis Chriſtianis, & eccleſijs conſtructis in Barbarico ſolo, epiſcopum mittat. Tum uerò Athanaſius (nam is nuper ſacerdotium ſuſceperat) attentius & propenſius Frumentij dicta geſtaq; cõſiderans, in concilio ſacerdotum ait: Et quem alium inueniemus uirum talem, in quo ſit ſpiritus Dei in ipſo ſicut in te, qui hęc ita poſſit implere? Et tradito ei ſacrdrdotio, redire eum cum Domini gratia unde uenerat iubet. Quiq; cũ epiſcopus perrexiſſet ad Indiã, tanta ei data eſſe à Deo uirtutũ gratia dicitur, ut ſigna per eũ apoſtolica fierent, & infinitus numerus Barbarorũ conuerteretur ad fidẽ. Ex quo in Indię partibus & populi Chriſtianorũ & eccleſię factæ ſunt, & ſacerdotium cœpit. Quę nos ita geſta, nõ opinione uulgi, ſed ipſo Aedeſio Tyri presbytero poſtmodũ facto, qui Frumentij comes prius fuerat, referẽte cognouimus.

Metrodorus. *Adeſius à poculis.* *Frumẽtius à rationibus.* *Frumẽtius ſacerdos factus.* *Aedeſius Tyri presbyter.*

De con-

Iberi. ἴβηρες. Mulier captiua. γυνὴ αἰχμάλωτος. Hãc hiſtoriam etiam Theodoretus narrat lib. 1.

De conuerſione gentis Iberorum per captiuam facta. Cap. X. A

PEr idem tempus etiam Iberorum gens, quæ ſub axe Pontico iacet, uerbi Dei fœdera, & fidem futuri ſuſceperat regni. Sed huius tanti boni præſtitit cauſam mulier quędã captiua, quæ apud eos reperta, cũ fidelem & ſobriam ſatis àc pudicam duceret uitam, totiſq; diebus ac noctibus obſecrationes deo peruigiles exhiberet, in admiratione eſſe ipſa rei nouitas Barbaris cœpit, & quid hoc ſibi uelit, curioſius perquirebant. Illa, ut res erat, ſimpliciter Chriſtũ ſe Deum hoc ritu colere fatebatur. Nihil ex hoc amplius Barbari pręter nouitatem nominis mirabant̃. Verùm (ut fieri ſolet) ipſa perſeuerantia curioſitatẽ quandam mulierculis inferebat, ſi quid emolumenti ex tanta deuotione caperetur. Moris apud eos eſſe dicitur, ut ſi paruulus ægrotet, circumferat̃ à matre ꝑ ſingulas domus, quo ſcilicet ſi quis experti aliquid remedij nouerit, cõferat laboranti. Cumq; mulier quędam paruulũ ſuum per omnes circumtuliſſet ex more, nec aliquid remedij cunctas domus luſtrãdo cepiſſet, uenit etiam ad captiuam, ut ſi quid ſciret, oſtenderet. Illa ſe humani quidẽ remedij nihil ſcire teſtatur, Deũ tamen ſuum Chriſtum quem colebat, dare ei deſperatam ab hominib. poſſe ſalutem, cõfirmat. Cumq; cilicio ſuo paruulum ſuperpoſuiſſet, atq; ipſa deſuper orationem fudiſſet ad dominũ, ſanũ matri reddidit infantem. Sermo defertur ad plures, factiq; fama magnifici uſq; ad aures reginæ perlabitur. Quę dolore quodam grauiſſimo corporis afflicta, in deſperatione maxima erat. Rogat ad ſe captiuã deduci. Illa ire abnuit, ne præſumere amplius aliquid quàm ſexus ſineret, uideret̃. Ipſam ſe regina deferri ad captiuę cellulam iubet. *Regina ſanatur.* Quam ſimiliter ſupra ciliciũ poſitam, inuocato Chriſti nomine, continuo poſt precem, ſanam et alacrem fecit exurgere: Chriſtumq; eſſe Deũ Dei ſummi filium, qui ſalutem hanc cõtulerit, docet: eumq; quem ſibi autorem ſuę ſciret eſſe incolumitatis et uitæ, cõmonet inuocandũ. Ipſum namq; eſſe, qui et regibus B regna diſtribuat, & mortalibus uitam. At illa cum lætitia domũ regreſſa, marito percõtanti cauſam tam ſubitæ ſanitatis aperuit: quiq; cum pro ſalute coniugis lætus, mulieri munera deferri iuberet, illa: Horum, inquit, ò rex nihil captiua dignatur: aurum deſpicit, argentum reſpuit, ieiunio quaſi cibo paſcit̃: hoc ſolum ei muneris dabimus, ſi eum, qui me illa inuocante ſanauit, Chriſtũ Deum colamus. Ad hoc tunc rex ſenior fuit, & interim diſtulit, ſępius licet ab eo uxore cõmonitus, donec accidit quadę̃m die uenante eo in ſyluis cum comitibus ſuis, obſcurari denſiſſimis tenebris diem, & per terrę noctis horrorẽ luce ſubducta, cæcis iter greſſibus denegari. Alius aliò diuerſi ex comitib. oberrãt: ipſe ſolus denſiſſima obſcuritate circũdatus, quid ageret, quò ſe uerteret neſciebat: cum repentè anxios ſalutis deſperatione animos cogitatio talis aſcendit: Si uerè Deus eſt Chriſtus ille, quæ uxori ſuæ captiua prędixerat, nũc ſe de his tenebris liberet, ut ipſum ex hoc omiſſis omnib. coleret. Ilico ut hæc nondũ uerbo, ſed ſola mente deuouerat, reddita mundo dies, regem ad urbem perducit incolumem. Quiq; reginæ rem protinus ut geſta eſt, pandit. Euocari iam iamq; captiuam, et colendi ritũ ut ſibi tradat, expoſcit: neq; ſe ultrà alium Deũ quàm Chriſtum ueneraturũ eſſe cõfirmat. *Rex fit Chriſtianus* Adeſt captiua, edocet deũ Chriſtũ: ſupplicandi ritũ uenerandiq; modũ, in quantũ de his aperire fœminæ fas erat, pandit. Fabricari tamen eccleſiã monet, formamq; deſcribit. Igitur rex totius gentis populo cõuocato, rem ab initio, quæ erga ſe ac reginã geſta fuerant, exponit, fidemq; edocet, & nondũ initiatus in ſacris fit ſuę gentis apoſtolus. Credunt uiri per regem, fœminæ per reginã, cunctiſq; idem uolentibus eccleſia extruit̃ inſtanter: & eleuato iam perniciter murorũ ambitu, tempus erat quo columnę collocari deberent. Cumq; erecta prima uel ſecunda, uentum fuiſſet ad tertiam, cõſumptis omnibus machinis, & boum hominumq; uiribus, cum media iam in obliquum fuiſſet erecta; & pars reliqua nullis machinis erigeretur, repetitis ſecundo & tertio, ac ſæpius uiribus, ne loco quidem moueri attritis omni-

A tis omnib. potuit. Admiratio etat totius populi, regis animoſitas hebeſcebat:
quid fieri deberet, omnes ſimul latebat. Sed cum interuentu noctis omnes ab-
ſceſsiſſent, cunctiq; mortales & ipſa opera ceſſarēt, captiua ſola in oratione per
noctans manſit intrinſecus: cum ecce matutinus & anxius cum ſuis omnibus
ingrediens rex, uidet columnam, quam tot machinę ac tot populi mouere nō
quiuerant, erectā & ſupra baſim ſuā librate ſuſpenſam, nec tamen ſuperpoſitā,
ſed quantū unius pedis ſpacio in aere pendentem. Tūc uerò omnes populi cō
tuentes & magnificātes Deum, ueram eſſe regis fidem, & captiuæ religionem
præſentis miraculi teſtimonio perhibebant. Et ecce mirantib. adhuc & ſtupen
tibus cunctis, in oculis eorum ſenſim ſupra baſim ſuam nullo contingente, co
lumna depoſita, ſumma cum libratione conſedit. Poſt hoc reliquus numerus
columnarum tanta facilitate ſuſpenſus eſt, ut omnes quæ ſuperfuerāt, ipſa die
locarentur. Poſtea uerò q; eccleſia magnificè conſtructa eſt, & populi fidē Dei
maiore ardore ſitiebant, captiuæ monitis ad Imperatorem Conſtantinū totius
gentis legatio mittitur: res geſta exponitur: ſacerdotes mittere oratur, qui cœ-
ptum erga ſe Dei munus implerent. Quibus ille cum omni gaudio & honore
tranſmiſsis, multo amplius ex hoc lætatus eſt, quàm ſi incognitas Romano im
perio gentes & regna ignota iunxiſſet. Hæc nobis ita geſta fidelisſimus uir Ba *Bacurius*
curius, gentis ipſius rex, & apud nos Domeſticorum Comes (cui ſumma erat *rex Iberorū.*
cura & religionis & ueritatis) expoſuit, cum nobiſcum Palæſtini tunc limitis
Dux, in Hieroſolymis ſatis unanimiter degeret. Sed ad cœptum redeamus.

De Conſtantia ſorore Conſtantini, & presbytero per eam fratri inſinuato. Cap. XI.

POſteaquā religioſi principis mater Helena ſummis Romani regni hono- *Conſtantia*
ribus affecta, ex hac luce diſceſsit, Conſtantia tūc Licinij relicta, fratris Au *ſoror Con-*
guſti ſolatijs utebatur. Huic accidit presbyterum quendam uenire in notitiam *ſtant.ni.*
latenter partibus Arij fauentem. Sed is primo nihil omnino de his apud ſororē
principis aperire: ubi uerò multa familiaritas copiā tribuit, paulatim ſermonē
B cœpit aſpergere, inuidiam dicēs Ario generatam, & pro ſimultatibus priuatis
epiſcopum ſuum rem contentioſe exagitauiſſe, ęmulationis ſtimulo confixū,
quod Arius apud plebem ſatis charus haberetur. Hæc atq; huiuſmodi alia fre
quentius ſuggerens, animos Conſtantiæ ſuos efficit. Quæ cum diem obiturā
uiſitaretur à fratre, atq; ab eo blandè religioſeq; cōpellaretur, extremā dicitur
ab eo gratiam popoſciſſe, ut presbyterum in familiaritatē reciperet: & quæ ſibi
ab eo pro ſpe & ſalute ſuggererentur, audiret: ſe quidem iam ex hac luce diſce-
dentem nihil curare: pro fratris uerò ſtatu eſſe ſolicitā, ne fortè pro innocentiū
pœnis, regni ſui pateretur excidium. Quibus ille monitis à ſorore ſuſceptis, &
fidelem pro ſe germanę ſollicitudinem credens, accōmodauit autem presbyte
ro: & interim accerſiri de exilio Arium iubet, ut quemadmodū de fide ſentiret,
exponeret. Tum ille fidem cōſcripſit, quæ nō quidem ſenſum noſtrum, tamen
uerba noſtra continere profeſsionemq; uideretur. Miratus quidem eſt Impera *An.Do.340*
tor, & putauit unā eandemq; in ipſius et concilij dudum geſti expoſitione ſen *Arius reuo-*
tentiā contineri, tamen in nullo relaxat animi uigorem, ſed rurſus eum ad con *catur per Cō*
cilij remittit examen, quoniam quidem ad dedicationem Hieroſolymorū ex *ſtantinum*
omni orbe coire ſacerdotes inuitabantur, hæc ad eos de nomine eius ſcribens *de exilio.*
ut ſi expoſitionem fidei eius probarent, & eum uel per inuidiam (ut aſſerebat) *Hieroſoly-*
tunc circūuentū dignoſcerent, uel nūc ab errore correctū, clementi erga ipſum *morum de-*
iudicio uterentur, quandoquidem tanta fuerit cōcilij moderatio, ut nō in per- *dicatio cele*
ſonam eius, ſed in dogmatū prauitatem lata fuerit ſententia, ſi tamen & epiſco *bris.*
pi eius Alexandri accōmodaretur aſſenſus. Sed ab his quidem qui primò cœ- *An Do. 349*
ptis eius fauentes, cum ſimulatione ſubſcripſerant, facilè receptus eſt. Cū uerò *Conſtantini*
Alexādriam perrexiſſet, ibi omne eius fruſtratur inceptum, quoniam quidem *Aug. mors*
dolis apud ignorantes locus eſt, ſcientibus uerò dolū intendere, non aliud eſt *& teſtamen*
quàm riſum mouere. Interea dum hæc apud Alexandriam fruſtra agitantur, *tum.*

Gg uenerabilis

uenerabilis Auguſtus Conſtantinus in ſuburbana uilla Nicomediæ triceſimo & primo imperij ſui anno defunctus eſt, liberis de ſucceſsione Romani orbis A teſtamento hæredibus ſcriptis. Quo in tempore quoniam quidem Conſtantius, cui Orientis regnum decreuerat, præſens non erat, dicitur ſecreto accerſiens presbyterum, quem à ſorore commendatum ſuprà diximus, & exinde familiariter habitum, tradidiſſe ei teſtamẽtum quod ſcripſerat, & obteſtatus ſub ſacramento, ne ulli niſi Conſtantio cum ueniſſet, in manus traderet. Cui etiam quod eunuchi qui erant in palatio fauebant, arte indicio de Imperatoris morte ſuppreſſo uſq; ad Conſtantij præſentiam, multis noua tentantibus oppreſſis, res tutæ integræq; remanſere. Cum uerò Conſtantius affuiſſet, depoſitum presbyter reſtituit. Cuius beneficij gratia Imperator regni cupidus, ita ei deuinctus eſt, ut qui imperare cunctis ambierit, ab alio ſibi imperari æquanimiter pateretur. Ex quo, deuincto ſibi Imperatore, cœpit de Arij reſtitutione ſuggerere, & nolentes adquieſcere ſacerdotes, uti cogeret, perſuadere.

De Alexandri, & Euſebij, atq; Arij conflictu. Cap. XII.

Alexander Alexandrinus.
Alexander Conſtantinopolitanus.
Euſebius Nicomedienſis

EA tempeſtate apud Alexandriam Alexander, in Hieroſolymis Maximus confeſſor, apud Conſtantinopolim ęquè Alexander, ut ex Athanaſij ſcriptis comperimus, ſacerdotio fungebãtur. Sed Euſebius qui apud Nicomediã erat, de cuius ſimulatione in ſubſcribendo ſuprà diximus, amplã temporis nactus occaſionem, & principi per presbyterum familiaris effectus, reuoluere omnia, atq; in irritum reuocare Concilij geſta molitur. Arium nequicquã apud Alexandriam commorantem uenire facit, & imperialibus edictis Concilium denuo Conſtantinopolim conuocari. Quo cõuenère illi maximè, qui Arium atq; Euſebium ſectabantur, quiq; ſępè cum Alexandro congreſsi ut Arium ſuſciperet, nec tamen aliquid profligantes, ab iniurijs quidem eius temperabãt. Ad ultimum certam ei diem ſtatuentes denunciant, ut aut ipſe Arium ſuſciperet: aut ſi reniteretur, ſe eccleſia pulſo & in exilium truſo, ab alio eum ſuſcipiendum ſciret. Tum ille nocte, quæ ad conſtitutam intererat diem, ſub altari iacẽs, B atq; in oratione & lachrymis totam peruigilem ducens, eccleſiæ cauſam Domino commendabat. Cumq; lux fuiſſet exorta, nec tamẽ ab oratione Alexander ceſſaret, Euſebius cum ſuis omnibus, uelut hæretici belli ſignifer, domum Arij matutinus aſcendit, eumq; properè ſequi ad eccleſiam iubet, proteſtatus quod Alexander, niſi præſens adquieſceret, expulſus cederet loco.

De probroſo Arij interitu. Cap. XIII.

Arius cacando perit.

IGitur omnium ſumma expectatio, quo uel Alexandri perſeuerãtia, uel Euſebij Arijq; inſtantia declinaret. Cumq; cunctorum animi eſſent, ut in tali re, expectatione ſuſpenſi, Arius ad eccleſiam pergens, epiſcoporum & populorũ frequentia conſtipatus, humanæ neceſsitatis cauſa ad publicum locum declinat. Vbi cum ſederet, inteſtina eius atq; omnia uiſcera in ſeceſſus cuniculũ defluxere: ita tali in loco dignam mortem blaſphema ac fœtida mente exoluit. Quod poſtea quàm in eccleſia nunciatum eſt Euſebio, atq; his qui unà ſecum ſanctum & innocentem uirum Alexandrum de Ario recipiendo fatigabant, ſuperati pudore, & adoperti confuſione diſcedunt. Tunc completus eſt ſermo ad gloriam Domini, quem Alexander in oratione ſua ad Deum proclamauerat, dicens: Iudica Domine inter me & Euſebij minas atq; Arij uim. Sed hęc ad præſens quidem paululum pudoris habuere. Conuenientes uerò inter ſe hæretici, ueriti ne fortè ſi, ſicut res geſta eſt, integrè ad Imperatorem Cõſtantinum perueniſſet, non ſolum à perfidia eorum, in qua callidè irretitus tenebatur, abſcederet, uerùm & in autores deceptionis ſuæ ſeuerius aliquid ex regia autoritate decerneret: componunt per eunuchos quos iam perfidia deceptos tenebant, uti de Arij morte Imperator quàm fieri poſſet compoſitè & communiter noſceret: neq; aliquid quod Dei uindictam indicare uideretur, audiret. Quibus ita geſtis, de cauſa fidei ut cœperant, proſequuntur.

Eunuchi Cæſaris.

De Atha-

De Athanaſij epiſcopi principijs. Cap. XIIII.

A IGitur apud Alexandriam, defuncto Alexandro, Athanaſius ſuſceperat ſedem. Quòd uerò eſſet uir acris ingenij, & in eccleſiaſticis negotijs apprimè uigilans, ſatis iam tũc hæreticis innotuerat, cum ad Concilium Nicęnum cum epiſcopo ſuo ſene Alexãdro uenerat: cuius ſuggeſtionibus hæreticorum doli ac fallacię uigilanter detegebantur. Statim ergo ut eum epiſcopum factum cõgnouerant, rati id quod res indicabat, ſua negocia per illius ſolicitudinem non facilè proceſſura, omnibus modis quærere aduerſus eũ machinas deceptionũ parabant. Verùm non mihi abſq; ordine uidetur pauca de huius uiri origine ſuprà repetere, & cuius à puero inſtitutionis fuerit, ſicuti ab his qui cũ ipſo uitam duxerant accepimus, memorare. Tempore quo apud Alexandriam Petri martyris diem Alexander epiſcopus agebat, cum poſt expleta ſolennia cõuenturos ad conuiuium ſuum clericos expectaret in loco mari uicino, uidet eminus puerorum ſupra oram maris ludum, imitantium, ut fieri ſolet, epiſcopum, atq; ea quæ in eccleſijs geri mos eſt. Sed cum intentius diutinè pueros inſpectaret, uidet ab his geri quædam etiam ſecretiora & myſtica. Perturbatus ilico, uocari ad ſe clericos iubet, atq; eis quid eminus ipſe uideret, oſtendit. Tum abire eos, & comprehenſos ad ſe perducere omnes pueros imperat. Cumq; adeſſent, quis eis ludus, & quid egiſſent, uel quomodo, percunctatur. Illi, ut talis habet ætas, pauidi, negare primò, deinde rem geſtam per ordinẽ pandunt, & baptizatos à ſe eſſe quoſdam cetechumenos cõfitentur per Athanaſium, qui ludi illius puerilis epiſcopus fuerat ſimulatus. Tum ille diligenter inquirens ab his qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerint, quidúe reſponderint, ſimul & ab eo qui interrogauerat, ubi uidet ſecundum religionis noſtræ ritum cuncta conſtare, cõlocutus cum conſilio clericorum, ſtatuiſſe traditur, illis, quibus integris interrogationibus & reſponſionibus aqua fuerat infuſa, iterari baptiſ-
B mum non debere, ſed adimpleri ea quæ à ſacerdotibus mos eſt. Athanaſium uerò atque eos quos ludus ille uel presbyteros habere uiſus fuerat, uel miniſtros, conuocatis parentibus, ſub Dei obteſtatione tradit eccleſiæ ſuæ nutriundos. Paruo autem tempore, cum à Notario integrè, & à Grammatico ſufficienter Athanaſius fuiſſet inſtructus, continuò tanquam fidele Domini commendatum, à parentibus reſtituitur ſacerdoti, ac uelut Samuel quidã in templo Domini nutritur, & ab eo pergente ad patres in ſenectute bona, ad portandũ poſt ſe Ephod ſacerdotale deligitur. Sed huius tanti in eccleſia pro fidei integritate agones fuerunt, ut etiam de hoc uideatur dictum eſſe illud quod ſcriptum eſt: Ego enim oſtendam ei, quanta eum pati oporteat pro nomine meo. In huius etenim perſecutiones uniuerſus coniuratus orbis, & commoti ſunt principes terræ: gentes, regna, exercitus coierant aduerſus eum. Ille autem diuinum illud conſeruabat eloquium, dicens: Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum: ſi inſurgat in me prælium, in hoc ego ſperabo. Verùm quoniam tanta ac talia eius geſta ſunt, ut magnitudo quidem rerum nihil me præterire patiatur: multitudo uerò geſtorum quamplurima cogat omittere, incertus æſtuat animus, dum deliberare non ualet quid teneat, quid omittat. Et ideo pauca nos quæ ad rem pertinent memorabimus, reliqua eius fama narrabit ſine dubio minora uerò nunciatura. Nam nihil quod addere poſsit, inueniet.

An. Do. 333 / *Athanaſius Alexandrinus epiſcopus.* / *Ludus puerorum imitantium epiſcopum & myſteria.* / *Non rebaptizentur etiam ioco baptizati.* / *Act. 7.* / *Pſal. 26.*

De Conſtantij imperatoris errore. Cap. XV.

IGitur ubi Conſtantius Orientis regnũ ſolus obtinuit, Cõſtantino fratre nõ longè ab Aquileia apud Alſam fluuium à militibus interfecto, Conſtans utriuſq; germanus Occidentem ſatis induſtriè gubernabat. Nã Conſtantius natura et animo regio, dum primis illis regni ſui fautoribus ſatis indulget, per eunuchos arte in perfidiam decipitur à peruerſis ſacerdotibus: et intento ſatis ſtudio prauis eorum contentionibus obſecundat. Sed illi uerẽtes, ne fortè adeundi regis copia quandoq; fieret Athanaſio, et per eum de ueritate fidei quã per-

Conſtantinus occiſus An. Do. 343 / *Conſtantius Aug. in Oriente, Conſtans in Occidente.* / *An. Do. 342*

A naſi accuſat exciſum. Hæc eſt Arſenij dextera, quam tu quomodo, uel ad quos uſus excideris, indicato. Tum ille: Quis enim, inquit, ueſtrûm Arſenium noue rat, ut hanc ipſius dexteram cognoſcatis? Exurrexerunt aliquanti, qui ſe dicerent optime ſciſſe Arſenium, in quibus nonnulli erant abſq; conſcientia factionis. Orat dehinc à iudicibus Athanaſius, ut hominem ſuũ quem in negotium depoſceret, iubeant introduci. Cumq; introductus eſſet Arſenius, eleuato eius uultu, Athanaſius cõcilio & iudicibus ait: Hic eſt Arſenius. Et alleuans eius nihilominus dexterã: Hæc eſt, inquit, etiam dextera eius, hæc eſt & ſiniſtra. Hæc aũt, quam iſti offerunt, manus unde ſit, uos requirite. Tunc uelut nox quędam et tenebrę accuſatorũ oculis infuſę, quid agerent, quò ſe uerterent, neſciebant. Ipſum etenim eſſe Arſenium, teſtes qui paulo antè ſcire ſe dixerant, confirmabant. Verùm, quia nõ iudicandi, ſed opprimendi hominis cauſa concilium gerebatur, fragor omniũ repentè attollitur, magum eſſe Athanaſium, et decipere intuentium oculos conclamatur, nec debere ullo modo ultrà talem hominem uiuere: factoq; impetu, ſuis eũ diſcerpere manibus parant. Sed Archelaus, qui cum cęteris ex pręcepto Imperatoris concilio præſidebat, ereptum eum de diſcerpentium manibus, per occultos exitus eduxit, ac fugæ (qua ſolũ poſſet) ſalutem monuit cõmendare. Concilium tamen rurſum conueniens, tanquam ſi nihil omnino deprehenſum fuiſſet, ut cõfeſſum de intentatis criminibus Athanaſium condemnat. Et geſta in hunc modum ficta per orbem terræ mittentes, ad ſceleris ſui conſenſum Imperatore cogente, cæteros epiſcopos perpulerũt.

Archelaus præſidebat in concilio.

Athanaſius condemnatus fugit.

De fuga & latebris Athanaſij. Cap. XVIII.

Hinc iã toto orbe profugus agitur Athanaſius, nec ullus ei tutus ad latendum ſupererat locus, Tribuni, Prępoſiti, Comites, exercitus quoq; ad inueſtigandum eum mouẽtur edictis imperialibus. Præmia delatoribus proponuntur, ſi quis uiuum maximè, ſi id minus, caput certè Athanaſij detuliſſet. Ita tons regni uiribus fruſtra aduerſum eum, cui Deus aderat, certabatur. Interea

B ſex continuis annis ita latuiſſe fertur in lacu ciſternæ non habentis aquam, ut ſolem nunquam uideret. Sed cum per ancillam, quæ ſola conſcia dominorum officijs qui ei latebras præbuerant uidebatur, indicatus fuiſſet, tanquam Dei ſpiritu admonitus, ipſa nocte qua ad eum comprehendendum cum indicibus ueniebatur, poſt annos ſex migrauit ad alium locum. Ita illi qui uenerant fruſtrati, dominiſq; in fugam uerſis, de ancilla ut falſa indice pœnas ſumunt.

Vt Conſtans imperator pro Athanaſio, fratri Conſtantio ſcripſerit, eumq; eccleſiæ ſuæ reddi iuſſerit. Cap. XIX.

Verùm ne graues alicui latebrę ſuę fierent, & occaſio calũnię innocentib. quęreretur, nihil ſibi ultrà iam tutũ in Conſtãtij regno pręſumẽs, ad Cõſtantis partes profugus abſceſsit. A quo ſatis honorifice religioſeq; ſuſceptus eſt. Quiq; cauſa eius quam fama compererat diligentius cognita, ſcribit ad fratrem, ꝓ certo ſe comperiſſe, quòd ſacerdos Dei ſummi Athanaſius, iniuſtè fugas & exilia pateretur. Hunc itaq; rectè facere, ſi abſq; ulla moleſtia loco ſuo reſtitueret: ſi id nollet, curę ſibi futurum, ut id adimpleret, regni eius intima penetrans, & pœnas dignißimas de autoribus ſceleris ſumens. Quibus ſcriptis perterritus Conſtãtius (quod poſſe facere ea quæ minitabatur, cõſcius erat, fratrẽ) ſimulata benignitate ultrò uenire ad ſe Athanaſiũ iubet, & leui increpatione perſtrictũ, ad eccleſiam ſuam permittit ſecurũ ire. Admonitus tamẽ Imperator ab impijs cõſiliarijs: Non eſt, inquit, magnũ Athanaſi, quòd epiſcopi poſcũt de te, ut unã ex multis quę ſunt apud Alexandriã eccleſijs, cõcedas populis eorũ qui tibi cõmunicare nolunt. Tum ille, Deo ſibi ſuggerente, paratũ in tempore conſiliũ repperit: Et quid eſt, inquit, Imperator, quod poſcẽti tibi liceat denegari, qui poteſtatẽ omniũ habes iubendi? Sed unũ eſt quod oro, ut meã quoq; petitiunculã libenter admittas. Cũq; ſe omnia quę uellet, quamuis eſſent difficilia, promitteret præſtaturũ, ſi hoc unũ cederet libens, ait Athanaſius: hoc eſt

An. Do. 346 Athanaſius fugit ad Cõſtãtem Cæſ.

De ambitione epiſcoporum apud Antiochiam. Cap. XXIIII.

A APud Antiochiam ſanè diuerſis temporibus multa & admodum confuſe
geſta ſunt. Nam defuncto Eudoxio, cum multi diuerſarum urbium epi-
ſcopi ad illam ſedem ſumma ambitione niterentur, ad ultimum Meletium de *Meletius.*
Sebaſtia Armeniæ ciuitate, contra decreta concilij illuc transferunt. Qui tamē
ab ipſis ruirſum in exilium truditur, quod contra opinionem ipſorum nō Arij,
ſed noſtram fidem cœpit in eccleſia pręedicare. Quem magna plebs ſede depul
ſum ſecuta, ab hæreticorum ſocietate diuellitur.

De ſchiſmate Arianorum, quod in tres partes diuiſum eſt: & quidem eorum Eunomiani alij Macedoniani, alij uerò permanſerunt Ariani. Cap. XXV.

INterea ut aliquando etiam in ſemetipſam prædiues malitia deſæuiret, ſacer
dotes & populi, qui Ario duce primitus fuerant ab eccleſia diuulſi, in tres
denuo ſectas parteſq; findūtur. Nam illi quos paulo ſuperius dixeramus non *Tres ſectæ*
adquieſcentes Euſebij cæterorumq; ſimulationibus, cum Ario exilium per- *ex ſchiſma-*
tuliſſe, poſtmodum nec ipſi Ario regreſſo de exilio communicare uoluerunt, *te Arij.*
eo quòd ſimulata confeſsione communicaſſet ijs, qui de ipſa ſubſtantia Dei
patris filium confiterētur, quia ipſi ea quæ primò docuerat Arius, ex nullis ex
tantibus creatum & factum, non natum filiū, ſatis libera, ſeu potius impuden
ti blaſphemia confirmabant. Quod & poſt illorum obitum Aetius quidam; *An. do. 358.*
poſt Aetium ualidius & latius aſſerebat Eunomius, uir corpore & anima le- *Aetius Eunomius.*
proſus, & interius exteriuſq; morbo regio corruptus, arte tamen dialectica
præpotens, plurima contra fidem noſtram ſcripſit, & diſputandi leges ſectato
ribus ſuis dedit. A quo etiam nunc Eunominiana hæreſis appellatur. Alius
quoque Macedonius quē noſtris expulſis, uel potius necatis, apud Conſtan- *An. do. 344.*
tinopolim ſtatuerant epiſcopum, quia ſimilem patri filium fatebatur, licet ſpi *Macedonius.*
ritum ſanctum æquè ut illi blaſphemaret, tamen ab illis expellitur, quia ſimi
lia ut de patre, etiam de filio prædicare. Neq; uerò noſtris coniungitur, à qui-
B bus de ſpiritu ſancto diuerſa ſentiret. Ita peſtifera illa beſtia, quæ per Arium
primò quaſi de inferis extulerat caput, ſubitò triformis apparuit: Per Euno
mianos, qui dicunt per omnia diſsimilem filium patri, quia nullo genere ſimi
lis poſsit eſſe factura factori: Per Arianos, qui dicunt ſimilem quidem poſſe *Eunomiani.*
dici filium patri, ſed largitatæ gratię, non proprietate naturæ, in quantum ſcili *Ariani.*
cet poteſt creatori creatura conferri: per Macedonianos, qui dicunt ſimilem *Macedoniani.*
quidem filium per omnia patri, ſanctum uerò ſpiritum cum patre & filio ni-
hil habere commune. Hæc quidem inter illos ita geſta ſunt. Sed ſicut de tali-
bus ſcripta eſt: Diſciſſi ſunt, & non ſunt compuncti. Plurimi ſanè eorum qui
uidebantur attentiorem uitam gerere, & monaſteria permulta apud Conſtan
tinopolim, uicinaſq; prouincias, & epiſcopi nobiles, macedonij magis erro-
rem ſunt ſecuti.

De fine Conſtantij Imperatoris, & ortu Iuliani. Cap. XXVI.

SEd Conſtantius Imperator, dum Iuliano (quem Cæſarem apud Gallias re *Conſtantius*
liquerat) dignationem ſibi Auguſti ſponte præſumenti, armis ire obuiā pa *moritur.*
rat, uiceſimo & quarto poſt occaſum patris imperij ſui anno, in oppido cilicię *An. Do. 336*
Mopſocrene uita defunctus eſt. *Fōs Mopſi.*

De epiſcopis, de exilio relaxatis. Cap. XXVII.

POſt quem Iulianus, præſumptum prius, deinde ut legitimum, ſolus obti- *Iulianus Au*
nuit principatum. Is primò uelut arguens perperam geſta Conſtantij, epi *guſt.*
ſcopos iubet de exilijs relaxari. Poſt uerò aduerſum noſtros tota nocendi arte *An. do. 364.*
conſurgit. Interim q ſuperfuerāt epiſcopi, de exilijs relaxantur. Nam Liberius *Liberius de*
urbis Romæ epiſcopus, Cōſtātino uiuēte regreſſus eſt. Sed hoc utrū quod ad *exilio re-*
quieuerit uoluntati ſuæ adſcribendū, an ad populi Romani gratiā, à quo pro *uerſus.*
ficiſcens fuerat exoratus, indulſerit, pro certo compertum non habeo. Lucifer
aūt cum exoraretur ab Euſebio, quia uterq; in partib. uicinis Aegypto fuerat

relegatus, ut ad uidendum Athanaſium Alexandriam pergerent, communiq́ꝫ tractatu cum his qui ſuperfuerant ſacerdotibus, de ſtatu eccleſię decernerent, A præſentiam ſui abnegans, legatum pro ſe diaconum ſuum mittit. atq́ꝫ ipſe intento animo Antiochiam pergit: ibiq́ꝫ diſsidentibus adhuc partibus, ſed in unum tamen reuocari poſſe ſperantibus, ſi ſibi talis eligeretur epiſcopus, erga quem nõ una plebs, ſed utraq́ꝫ gauderet, ppproperus catholicum quidem & ſanctum uirum, ac per omnia dignum ſacerdotio Paulinum epiſcopum collocauit, ſed tamen in quem adquieſcere plebs utraq́ꝫ non poſſet.

De concilio apud Alexandriam ſanctorum epiſcoporum, e Luciferi ab his diſsidio. Cap. XXVIII.

Conuentus cõfeſſorum Alexãdriæ. An. do. 366.

PErgit interea Euſebius Alexandriam, ibiq́ꝫ cõfeſſorum concilio cõgregato, pauci numero, ſed fidei integritate, & meritis multi, quo pacto poſt hæreticorũ procellas, & perfidiæ turbines tranquillitas reuocaretᷣ eccleſiæ, omni cura & liberatione diſcutiunt. Alijs uidebatur fidei calore feruẽtibus, nullum debere ultra in ſacerdotium recipi, qui ſe utcunq́ꝫ hæreticę communionis contagione maculaſſet. Sed qui imitantes Apoſtolum quærebant, non quod ſibi utile eſſet, ſed quod pluribus: uel qui imitarentur Chriſtũ, qui cum eſſet omnium uita, pro ſalute cunctorum humilians ſe deſcendit in mortem, quo ſcilicet inueniretur & in mortuis uita: dicebãt melius eſſe, humiliari paululũ propter deiectos, & inclinari propter eliſos, ut eos rurſus erigerẽt, nec ſibimet ſolis puritatis merito cœlorũ regna defenderent, ſed eſſe glorioſius, ſi cum pluribus illic mererentur intrare. & ideò rectum ſibi uideri, ut tantũ perfidiæ authoribus amputatis, reliquis ſacerdotibus daretur optio, ſi fortè uelint, abiurato errore perfidiæ, ad fidem patrum ſtatutaq́ꝫ conuerti, nec negare aditum redeũtibus, quin potius de eorũ conuerſione gaudere: quia & ille euangelicus iunior filius paternæ depopulator ſubſtantiæ, ſed in ſemetipſum reuerſus, non ſolum ſuſcipi meruit, ſed & dignus paternis cõplexib. deputatᷣ, & annulũ fidei recipit, B & ſtola circũdatur: per quã quid aliud quàm ſacerdotij declarantur inſignia? nec probabilis extitit apud patrẽ ſenior filius, quòd inuidit recepto: nec tantũ meriti habuit nõ delinquẽdo, quantũ notæ cõtraxit nõ indulgẽdo germano.

De his quæ in eodem Concilio ſtatuta ſunt. Cap. XXIX.

An. do. 366. Aſterius præficitur Orienti, Euſebius Occidenti.

CVm igitur huiuſcemodi ſententiam ex Euangelica autoritate prolatã, ordo ſacerdotalis & apoſtolicus approbaſſet, ex concilijs decreto, Aſterio ceteriſq́ꝫ qui cum ipſo erant, Orientis iniungitur procuratio. Occidentis uerò Euſebio decernitur. Additur ſanè in illo concilij decreto, etiam de ſpiritu ſancto plenior diſputatio, ut eiuſdẽ ſubſtantię ac deitatis, cuius pater & filius, etiã ſpiritus ſanctus crederetᷣ, † nec quicq́ꝫ prorſus in trinitate, aut creatum, aut inferius, poſteriusúe diceretur. Sed & de differẽtia ſubſtantiarum et ſubſiſtentiarũ ſermo eis per ſcripturã motus eſt. Græci οὐσίας & ὑποστάσεις uocant. quidam etenim dicebãt ſubſtantiã & ſubſiſtentiã unum uideri: & quia tres ſubſtantias nõ dicimus in Deo, nec tres ſubſiſtentias dicere debeamus. Alij uerò, quib. longè aliud ſubſtantia quã ſubſiſtẽtia ſignificare uidebatᷣ, dicebãt, quia ſubſtãtia ipſa rei alicuius naturã rationẽq́ꝫ qua conſtat, deſignet: ſubſiſtentia aũt uniuſcuiuſq́ꝫ perſonæ, hoc ipſum quod extat & ſubſiſtit, oſtendat. Ideoq́ꝫ propter Sabellij hæreſim, tres eſſe ſubſiſtẽtias cõfitendas, quod quaſi tres ſubſiſtẽtes perſonas ſignificare uideretur, ne ſuſpicionẽ daremus tanq́ꝫ illius fidei ſectatores, quæ trinitatẽ in nominib. tantũ, & non in rebus ac ſubſiſtentijs confitetur. Sed & de incarnatione Domini cõprehenſum eſt, quia corpus quod ſuſceperat Dominus, neq́ꝫ ſine ſenſu, neq́ꝫ ſine anima ſuſcepiſſet. Quibus omnibus cautè modeſteq́ꝫ compoſitis, unuſquiſq́ꝫ itinere ſuo cum pace perrexit.

De ſpiritu ſancto decretũ. aliàs, ne &c. uideretur. οὐσία ſubſtantia. ὑπόστασις ſubſiſtẽtia. Caro Chriſti.

De Euſebio & Hilario, atq; eccleſiarum per eos reſtitutione. Cap. XXX.

SEd Euſebius cum rediſſet Antiochiã, & inueniſſet ibi à Lucifero cõtra pollicitationem ordinatum epiſcopum, pudore ſimul & indagatione compulſus

A pulſus abſceſsit,neutri partium cõmunionem ſuam relaxans,quia digrediens inde promiſerat ſe acturũ in concilio,ut eis ordinaretur epiſcopus, à quo pars neutra deſciſceret.Ille namq; populus, qui Melitium dudum de eccleſia pulſum,quaſi pro fide recta fuerat ſecutus,non iunxerat ſe ad priores catholicos, id eſt,qui cum Euſtathio epiſcopo fuerãt(ex quibus etiam Paulinus erat) ſed ſuum principatum,ſuumq; conuenticulum tenuit.Hos ergo cum in unum reuocare uoluiſſet,nec tamen(præuentus à Lucifero) potuiſſet, abſceſſit. Tunc regreſſus Melitius de exilio,quia cum eo numeroſior populus erat, eccleſias tenuit,& ex eo iam propriã ſynodum cum cæteris orientalibus epiſcopis habuit,nec tamen Athanaſio iunctus eſt.Interim Lucifer iniuriam dolens, quòd epiſcopum à ſe ordinatum apud Antiochiam nõ recepiſſet Euſebius, nec ipſe recipere cogitat Alexandrini decreta concilij,ſed conſtringebat̃ legati ſui uinculo,qui in concilio ipſius autoritate ſubſcripſerat.Abijcere namq; eum non poterat,qui authoritatẽ eius tenebat.Si uerò recepiſſet,omne ſuum fruſtrandum uidebat inceptũ.Diu ergo de hoc multumq; deliberans, cum ex utraq; parte concluderetur,elegit,ut legato ſuo recepto,erga cæteros ſententiam diſparem,ſed ſibi placitam cuſtodiret.Ita regreſſus ad Sardiniæ partes, ſiue quia cita morte præuentus,tempus ſententiæ mutandę non habuit,etenim temerè cœpta corrigi ſpacio ſolent:ſiue hoc animo immobiliter ſederat,parum firmauerim.Ex ipſo interim Luciferianorum ſchiſma,quod licet per paucos adhuc uoluitur,ſumpſit exordium. Euſebius uerò circumiens Oriẽtem atq; Italiam, medici pariter & ſacerdotis fungebatur officio.Singulas quaſq; eccleſias abiurata infidelitate ad ſanitatem rectę fidei reuocabat,maximè quòd Hilarium, quem dudum cum cæteris epiſcopis in exilium truſum eſſe memorauimus,regreſſum iam & in Italia poſitum,ac eadem erga inſtaurãdas eccleſias, fidemq; patrum reparandam reperit molientem.

Melitius. *Euſtathius.* *Lucifer.* *Luciferianorum ſchiſma.*

B

De ſcriptis Hilarij. *Cap.* XXXI

NIſi quod Hilarius uir natura lenis, placitus ſimulq; eruditus, & ad perſuadendum commodiſſimus, rem diligentius & aptius procurabat. Qui etiam libros de fide nobiliter ſcriptos edidit, quib. & hæreticorum uerſutias,& noſtrorum deceptiones,& malè credulam ſimplicitatem ita diligenter expoſuit,ut & præſentes & longè poſitos,quibs ipſe per ſe diſſerere uiua uoce non poterat,perfectiſsima inſtructione corrigeret.Ita duo iſti uiri, uel ut magnifica quædam mundi lumina,Illyricum,Italiam, Galliaſq; ſuo ſplendore radiarunt,ut omnes etiam de abditis angulis & abſtruſis hęreticorũ tenebræ fugarentur.

Hilarius. *An.do.363.*

De perſecutionibus Iuliani blandis & callidis. *Caput* XXXII.

SEd Iulianus poſtquam ad Orientẽ Perſas bello pulſaturus aduenit, & publica(quam prius occultauerat) erga idolorum cultum fieri cœpit inſania, callidior cæteris perſecutor,non ui neque tormentis,ſed præmijs, honoribus, blanditijs,perſuaſionibus,maiorem penè populi partẽ,quàm ſi atrociter pulſaſſet,eliſit.Studia autorum gentilium Chriſtianos audire prohibens, ludos literarum illis ſolis qui deos deaſq; uenerarentur patere decernit.Militię cingulum non dari,niſi imolantibus iubet.Procurationem prouinciarum,iuriſq; dicendi,Chriſtianis ſtatuit non debere committi,utpote quibus etiam lex propria gladio uti uetuiſſet.Et proficiebat quotidie in huiuſcemodi legibus exquirendis,quibus & ſi quid uerſutum uel callidum,tamen quod minus uideretur crudele,decerneret.

An.Do.365 *Iuliani Au. callidũ conſilium.*

De ſæuitia Iuliani erga Athanaſium. *Cap.* XXXI.

SEd non erga Athanaſium fictæ philoſophiæ tenere imaginem potuit. Et enim cum uelut tetri ſerpentes de cauernis terræ ebullientes,ad eum proceſsiſſet magorum, philoſophorum,aruſpicum,augurumq; manus profana, omnes

Aruſpices Athanaſiũ tollendum ſuadent.

omnes pariter allegant, nihil ſuis artibus ſucceſſurum, niſi prius Athanaſium, uelut omnium horum obſtaculum, ſuſtuliſſet. A

De fuga rurſum, & latebris Athanaſij. Cap. XXXIIII.

ITerum mittitur exercitus, iterū duces, iterū oppugnatur eccleſia. Cumq; eum mœſti & flentes populi circūſtarent, prophetico apud eos uſus ſermone perhibetur: Nolite, inquit, ô filij conturbari, quia nubecula eſt, & citò pertranſit. Cumq; diſceſsiſſet, & naui per Nilum fluuium iter ageret, comes qui ad hoc ipſum miſſus fuerat, cognito eius itinere, inſtanter eum inſequi cœpit. Et cum fortè applicuiſſet Athanaſij nauicula ad quendam locum, comperit à prætereuntibus, poſt tergum eſſe percuſſorē ſuum, & iam iamq; niſi proſpiceret, imminere. Conterriti omnes qui ſimul aderant ſocij, eremum ſuadebant ad fugæ præſidium petendam. Tum ille: Nolite, inquit, ô filioli deterreri, eamus magis in occurſum percuſſori noſtro, ut ſciat quia longè maior eſt qui nos defendit, quàm qui perſequitur. Et conuerſa nauicula, iter agere obuiam ei qui ſe inſectabatur, adgreſſus eſt. Ille qui nullo genere ſuſpicari poſſet in occurſum ſibi uenire quem quæreret, tanquam prætereuntes aliquos interrogari iubet, ubi audiſſent eſſe Athanaſium. Cumq; reſpondiſſent, uidiſſe ſe eum non longè euntem, tota celeritate pertranſiens, properat in uanum, feſtinans capere, quem ante oculos poſitum uidere non potuit. Ille uerò Dei uirtute monitus, Alexandriam redit, ibiq; tutò latebras uſquequo perſecutio ceſſaret, exegit.

De ſepulchro martyris Babylæ. Cap. XXXV.

DEdit & aliud Iulianus uecordię ſuæ ac leuitatis indicium. Nam cum Daphnis in ſuburbano Antiochiæ iuxta fontem Caſtalium litaret Apolini, & nulla ex his quæ quærebat, reſponſa ſuſciperet: cauſaſq; ſilentij percontaretur à ſacerdotibus dæmonis, aiunt Babylæ martyris ſepulchrum propè adſiſtere, & ideo reſponſa non reddi. Tum ille uenire Galilæos (hoc enim nomi- *Galilei.* B
ne noſtros appellare ſolitus erat) & auferre ſepulchrum martyris iubet. Igitur eccleſia uniuerſa conueniens, matres & uiri, uirgines iuueneſq; immenſa exultatione ſuccincti, trahebant longa agmine arcam martyris, pſallentes ſummis clamoribus, & cum exulatione dicentes: Confundantur omnes qui adorant ſculptilia, & qui confidunt in ſimulachris ſuis. Hæc in auribus prophani principis per ſex millia paſſuum tanta exultatione pſallebat omnis eccleſia, ut cœlum clamoribus reſultaret. Vnde & illum in tantam iracundiæ rabiem deductus eſt, ut altera die comprehendi Chriſtianos paſsim & trudi iuberet in carcerem, ac pœnis & cruciatibus affici.

Babylæ martyris ſepulchrū transfertur. *Pſal. 96.*

De Theodoro confeſſore apud Antiochiam. Cap. XXXVI.

QVod Saluſtius Præfectus eius non probās, licet eſſe gentilis, tamē iuſſus exequitur: & apprehenſum unum quendam adoleſcentē qui primus occurrit, Theodorum nomine, à prima luce uſq; ad horam decimā tanta crudelitate, & tot mutatis carnificib. torſit, ut nulla ætas ſimile factū meminerit. Cum tamen ille in eculeo ſublimis, & hinc inde lateribus inſtāte tortore, nihil aliud faceret, niſi quod uultu ſecuro & læto pſalmum, quem pridie omnis eccleſia cecinerat, iteraret. Cūq; ſe omni expēſa crudelitate Saluſtius nihil egiſſe perſpiceret, recepto in carcerē iuuene, abijſſe fert ad Imperatorē, & quid egerit nunciaſſe: ac monuiſſe ne tali aliquid tentare uellet & cætero, alioquin & illis gloriam, & ſibi ignominiam quæreret. Hunc Theodorum ipſi nos poſtmodum apud Antiochiam uidimus. Et cum requireremus ab eo, ſi ſenſum doloris habuiſſet ex integro, dicebat ſe quidē dolores parum ſenſiſſe: adſtitiſſe autem quendam iuuenē, qui ſudanti ſibi, linteo candidiſsimo & ſudores abſtergeret, & aquam frigidam frequēter infunderet: & ita ſe eſſe delectatū, ut tunc mœſtior factus ſit, quando deponi de eculeo iuſſus eſt. Cōminatus igitur Imperator poſt uictotiam Perſicā melius ſe Chriſtianos debellaturū, profectus quidem

Saluſtius. Præfectus. Theodorus

Iulianus occiſus. An. do. 356.

A quidem eſt,ſed nullus redit. Ibi namq; incertū,à ſuis,an ab hoſtibus confoſſus, poſt annum & octo menſes præſumpti Auguſtalis imperij,finem uitæ fecit.

De Iudæorum conatibus,qui à Iuliano decepti,templum in Hieroſolymis reædificant. Cap. XXXVII.

TAnta uerò eius ad decipiendum ſubtilitas & calliditas fuit,ut etiam infelices Iudæos uanis ſpebus illectos,ut ipſe agitabatur,illuderet. Quos primò omnium conuocatos ad ſe interrogat,cur non ſacrificarēt,cùm eis lex ſua de ſacrificijs imperaret. At illi occaſionem ſe inueniſſe temporis rati: Nō poſſumus,inquiunt, niſi in ſolo Hieroſolymorum templo. Ita namq; pręcipit lex. Et accepta ab eo reparandi templi licentia,in tantum inſolentiæ peruenerunt, ut aliquis eis prophetarum redditus uideretur. Igitur ex omnibus locis atque prouincijs conuenere Iudæi,locum templi olim igne conſumpti aggredi cœpere. Comite properandi operis ab Imperatore conceſſo, ſumptu publico & priuato res omni inſtantia gerebatur. Interea inſultare noſtris & uelut reparatis ſibi regni temporibus,comminari acrius,ac ſæuitiam oſtentare prorſus immani tumore & ſuperbia agere. Cyrillus poſt Maximum cōfeſſorem Hieroſolymis epiſcopus habebatur. Apertis igitur fundamētis,calce cementoq; adhibitis,nihil omnino deerat,quin die poſtera,ueteribus deturbatis noua iacerēt fundamenta: cum tamen epiſcopus diligenti conſideratione habita, uel ex illis quæ in Danielis prophetia de tēporibus legerat,uel quæ in Euangelijs Dominus prædixerat,perſiſteret,nullo genere fieri poſſe,ut ibi à Iudæis lapis ſuper lapidem poneretur. Rex erat in expectatione. *Templū Solomonis apud Hieroſolymam reparatur.*

Terræmotu inibi & igni diuinitus accenſo,Iudæi ab illicitis diſturbantur inceptis. Cap. XXXVIII.

ET ecce nocte quæ ad incipiendū opus iam ſola reſtabat, terræmotus ingens oboritur,& non ſolum fundamentorum ſaxa longè lateq; iactātur, *Terræmotus.*
B uerumetiam totius loci penè ædificia complanant. Porticus quoq; publicæ,in quibus Iudæorum multitudo,quæ operi uidebatur inſiſtere,commanebat,ad ſolum deductæ,omnes Iudęos qui reperti ſunt,oppreſſere. Luce uerò orta,quum ſe mala crederent effugiſſe,ad requirēdos eos qui oppreſsi fuerāt, reliqua multitudo concurrit.

De ſignis & uirtutibus terrificis,quæ in exitium conuerſa ſunt Iudæorum. Caput XXXIX.

AEdes erat quędam in inferioribus templi demerſa, habens aditum inter duas porticus,quæ fuerant complanatæ,in qua ferramenta, aliaq; operi neceſſaria ſeruabantur,è qua ſubitò globus quidam ignis emicuit: & per medium plateæ percurrēs,aduſtis & exanimatis qui aderant Iudæis,ultrò citroq; ferebatur. Hoc iterum ſæpiusq; & frequentiſsimè per totam illam diem repetens,pertinacis populi temeritatē flammis ultricibus coercebat. Cum interim pauore ingenti & trepidatione omnes qui aderāt deterriti,ſolum uerum Deum Ieſum Chriſtum confiteri cogebantur inuiti. Et ne hæc caſu fieri crederentur,in ſequenti nocte in ueſtimentis omnium ſignaculū crucis ita euidens apparuit,ut etiam qui diluere pro ſui infidelitate uoluiſſet,nullo genere ualeret abolere. Sic deterriti Iudæi atq; Gentiles,locum ſimul & inaniter cœpta reliquere. *Globus ignis.* *Notā crucis in ueſtimentis.*

Digitized by Google

A

Liber undecimus Ruffino Aquileienſi presbytero authore.

De ortu & religioſa mente principis Iouiniani, & de fine eius. Cap. I.

Iouinianus Cæſar. An. do. 360. Is fuit rex Perſarum.

POſt Iuliani necem tandem ciuile nobis per Iouinianum reparatur imperium. Is namq; ſub uno eodemq; tempore Imperator, & confeſſor, & malè illati extitit depulſor erroris. Nam cum in procinctu eſſet exercitus, & urgeret Barbarus, ductores noſtri de ſummis rebus conſilium trahentes, Iouiniano calculũ dederunt. Cũq; apprehenſus ad ſuſcipienda imperij traheretur inſignia, ad exercitum Iuliani ſacrilegijs prophanatum, dicitur proclamaſſe, non ſe poſſe imperare eis, quia eſſet Chriſtianus. Tum omnes pari eademq; uoce reſpondiſſe perhibentur, Et nos Chriſtiani ſumus: nec priuſquam hanc uocem audiret, adquieſcere ad imperiũ uoluiſſet. Deniq; ſtatim affuit ei diuina clementia, cõtraq; omnem ſpem cum clauſi undiq; hoſtibus tenerentur, nec euadendi facultas ulla ſuppeteret, ſubitò emiſſos à Barbaris oratores adeſſe uidẽt, pacemq; depoſcere: exercitui quoq; inedia conſumpto, cibos cæteraq; neceſſaria in mercimonijs polliceri, omniq; humanitate noſtrorum temeritatem emendare. Sed ubi in uiginti & nouem annos pace compoſita, ad Romanum regreſſus eſt ſolũ, clariorq; lux noſtro ſe orbi ex Orientis partibus oborta diffudit, rempublicam quaſi poſt nimias procellas omnimoderatione aggredit̃ reparare. Eccleſiarum uerò curam non in ſecundis habere. Nec tamen incautè ut Conſtantius egerat, ſed lapſu prędeceſſoris admonitus honorificis & officioſiſsimis literis Athanaſium requirit, & ab ipſo formam fidei & eccleſiarum diſponendarum ſuſcipit modum. Sed hæc tam pia & tam læta principia mors immatura corrupit. Poſt octo etenim menſes ortus ſui apud Ciliciam diem obijt.

Iouinianus Cæſar Athanaſiũ cõſulit de reparandis eccleſijs. Iouinianus moritur.

De ortu Valentiniani & Valentis. Cap. II.

B

An. do. 367. Valentinianus imperator in Occidente. Valẽs in Oriente. Tatianus præfectus Alexandriæ.

POſt hunc Valentinianus imperium ſuſcepit, qui pro fide noſtra à Iuliano militia fuerat expulſus. Sed cõpleuit in illo Dominus quod promiſit plus etiam quàm centupla in præſenti ſeculo reſtituens ei. Nam quia militiam pro Chriſto reliquerat, recipit imperiũ. Is in conſortiũ regni aſſumpſit fratrem Valentem: & ſibi quidem occiduas partes delegit, illi autem orientales reliquit. Sed Valens fauendo hęreticis, abijt in uiam patrum ſuorũ. Nam & epiſcopos egit in exilium, & presbyteros & diaconos, & monachos (Tatiano Alexandriæ præſidente) uſq; ad tormẽta deduxit, & ignibus tradidit. Multaq; nefanda & crudelia in eccleſiam Dei molitus eſt: ſed hæc omnia poſt Athanaſij obitum. Nam illo ſuperſtite, uelut diuina quadam uirtute prohibitus, cum debacharetur in cæteros, in illum nihil auſus eſt triſte committere.

De dormitione Athanaſij, & perſecutionibus Lucij heretici. Cap. III.

An. do. 373. Athanaſius moritur. Petrus. An. do. 378. Lucius competitor.

IGitur ea tempeſtate cum quadrageſimo & ſexto anno ſacerdotij ſui Athanaſius, poſt multos agones, multaſq; patientiæ coronas quieuiſſet in pace, ſciſcitatus de ſucceſſore, Petrum tribulationum ſuarum participem & ſocium delegit. Sed Lucius Arianę partis epiſcopus, continuò tanquam ad ouẽ aduolat lupus. Et Petrus quidem nauẽ protinus cõſcendens, ad urbem Romã profugit. Lucius uerò tanq; materia ſibi crudelitatis oblata, ſæuior erga cæteros efficiebat̃. Et ita ibat in ſanguinẽ, ut ne ſpeciẽ quidẽ aliquã religionis ſeruare ſeruare uideret̃. Cuius primo ingreſſu tanta & tam turpia in uirgines & cõtinentes eccleſiæ geſta ſunt, quæ nec in perſecutionibus gentiliũ memorantur. Inde poſt fugas ciuiũ & exilia, poſt cædes & tormenta, flammmaſq; quib. innumeros cõfecerat, ad monaſteria furoris ſui arma conuertit. Vaſtat eremũ, & bella quieſcentibus indicit. Tria millia ſimul (aut eo amplius) uiros, per totam eremum ſecreta & ſolitaria habitatione diſperſos, oppugnare pariter aggreditur. Mittit armatam equitum ac peditũ manũ. Tribunos, præpoſitos & bellorum

duces

A duces, tanquam aduerſum Barbaros pugnaturus elegit. Qui cum ueniſſent, nouam belli ſpeciem uident, hoſtes ſuos gladijs obiectare ceruices, & nihil aliud dicere niſi, Amice ad quid ueniſti?

De uirtutibus & mirabilibus ſanctorum qui fuerunt in Aegypto. Cap. IIII.

PEr idem tempus patres monachorum uitæ & antiquitatis merito, Macarius & Iſidorus, aliusquè Macarius, atq; Heraclides, & Pambus, Antonij diſcipuli per Aegyptum, & maximè in Nitriæ deſerti partibus habebantur uiri, qui conſortium uitæ & actuum, non cum cæteris mortalibus, ſed cum ſupernis angelis habere credebantur. Quæ præſens uidi, loquor: & eorum geſta refero, quorum in paſsionibus ſocius eſſe promerui. Hi ducebant exercitum Domini, non mortalibus telis, ſed fide religionis armatum, exercitum moriendo uincentem, & qui ſanguinis ſui profuſione uictor Chriſtum ſequeretur ad cœlum. Quiq; dum in tabernaculis poſiti, & orantes expectarent interfectores ſuos, delatus eſt ad eos homo olim membris omnibus, & præcipuè pedibus, aridus. Sed cum ab eis in nomine Domini oleo fuiſſet perunctus, ſtatim confirmatæ ſunt plantæ eius. Et dicentibus eis, in nomine Ieſu Chriſti, quem Lucius perſequitur, ſurge, & ſta in pedibus tuis, & redi in domum tuam: & continuò exurgens & exiliens, benedicebat Deum, oſtendens quia uerè erat in eis Deus. Ante aliquantulum uerò temporis cæcus quidam rogabat deduci ſe ad cellulam Macarij, quæ erat in deſerto, itinere trium dierum. Quò poſteaquam cæcus multo ductantium labore peruenit, Macarium non reperit domi. Contriſtatus ualdè, nullatenus mitigare mœſtitiam poterat, ſanitatis ſolatio carens. Tum uerò feruore fidei concaleſcens: Deprecor, inquit ad eos qui deduxerant, applicare me ad illam partem parietis, ubi curare ſenior ſolet. Et cum fuiſſet admotus, parum luti aridi unde paries oblitus uidebatur, aſſumens, palmæ ſuæ ſuperpoſuit. Rogat etiam ut aquam de puteo, ex quo bibere ſolebat, haurirent. Qua reſoluens glebulam, eodemq; luto oculos
B ſuos ſuperungens, & lauans de aqua quæ hauſta fuerat, repentè recepit uiſum, ita ut nullo indigens adminiculo rediret ad ſua. Sed ne ſecundum leproſos illos ageret, quos à ſe curatos in Euangelijs ingratos Dominus notat, cum omni domo ſua regreſſus, & Deo gratias referens, rem ut geſta fuerat indicauit. Idem ipſe Macarius leænæ ſpeluncam habuit cellulæ ſuæ uicinam. Et quadam die catulos ſuos cæcos ad eum bellua producit, & ante pedes eius ponit. At ille cum intellexiſſet pro cæcitate catulorum beſtiam ſupplicare, rogauit Dominum, ut eis redderet uiſum. Quo recepto, matrem ſequentes redeunt ad ſpeluncam. Et paulo pòſt ipſa cum catulis ſuis regrediens, pelles ouium lanatas plurimas, uelut munus pro ſuſcepta gratia ad ſenem defert, morſu oris enectas, ante fores eius depoſitis abſcedit. Verùm ſi ſingulorum mirabilium geſta proſequi uelimus, excludimur à propoſita breuitate, maximè cum narrationem proprij operis mereantur. Sed in his omnibus Lucius non erubuit, nec aliquid reuerentiæ uirtutum mirabilibus detulit: quinimò iubet patres ipſos ablatos à grege ſuo, imò clàm raptos, in inſulam quandam Aegypti paludium deportari, in qua comperecat neminem prorſus eſſe Chriſtianum, quo per hoc uel abſq; ſolatijs, uel abſq; conſuetis actibus uiuerent. Senes igitur cum duobus ſolis pediſſequis noctu ad inſulam deducuntur, in qua erat templum quoddam ſumma ueneratione à loci incolis obſeruatum. Cumq; primùm nauicula ſenum oram ſoli illius contigiſſet, ecce ſubitò ſacerdotis templi illius uirgo filia correpta ſpiritu, cum ingenti uociferatione et clamoribus uſq; ad cœlum datis, agi per medios populos cœpit, & crebros ducens rotatus, ſtridens huc atq; illuc rabida ora uibrare. Cumq; ad ſpectaculum tam ingentis monſtri, maximè quòd eſſet ſacerdotis filia (qui in honore præcipuo apud illos erat) populi conueniſſent, per auras eam raptam ſequentes, perueniunt uſq; ad nauiculam ſenum. Ibi uerò proiecta eorum pedibus & proſtrata, clamare cœpit: Quid ueniſtis huc ô ſerui Dei ſummi, antiquis nos & ueternoſis euoluere domicilijs? In hoc loco depulſi undiq; latebamus, quomodo uos nequaquam la-

Hh tere

An. Do. 379.
Antonij eremitæ diſcipuli.
Miraculum.
Macarius.

tere potuimus? Cedimus antiquis ſedibus: populos ueſtros terraſq; recipite. A
Cum hæc diceret, increpitus ab eis erroris ſpiritus, effugatur. Et puella ſana unà cum parẽtibus ſuis iacebat ad pedes noſtri temporis Apoſtolorum. Qui talibus exordijs prædicantes fidem eius Domini noſtri Ieſu Chriſti, in tantam conuerſionem repentè eos perduxerunt, ut ſtatim manibus ſuis antiquiſsimum templum, & in ſumma ueneratione habitum deſtruerent, & eccleſiam confeſtim ædificarent. Nec ad deliberandum ſpacio temporis eguerunt, quibus fidem rerum fecerant, non uerba, ſed uirtus. Sed hoc cum fuiſſet Alexandriæ nunciatum, ueritus Lucius, ne fortè etiam ſuorum in eum odia iuſta conſurgerent, qui apertè iam bellum non hominibus, ſed Deo indiceret, occultè eos reuocari, & in eremum remitti iubet. Dum hæc in Aegypto geruntur, ne alijs quidem locis perſecutionis flamma ceſſabat.

De perſecutione quæ fuit apud Edeſſam. Cap. V.

Edeſſa ciuitas.

EDeſſa namq; Meſopotamiæ urbs fidelium populorum eſt, Thomæ Apoſtoli reliquijs decorata. Vbi cum per ſe Imperator populos uidiſſet eccleſijs eiectos in campo habere conuenticulum, tanta dicitur iracundia accenſus, ut præfectum ſuum pugno percuteret, cur non fuiſſent inde quoq; (ſicut iuſſerat) deturbati. At ille licet eſſe Paganus, & iniurijs ab Imperatore affectus, tamen conſideratione humanitatis altera die ad uaſtãdum populum proceſſurus, facit hoc ipſum ciuibus per occulta indicia clareſcere, quo ſcilicet cauere ſibi poſſent, ne inuenirentur in loco. Manè proceſſurus terrorem ſolito maiorem per officium mouet, agitq; omnia quo quàm minimi, uel ſi fieri poſſet, nulli periclitarentur. Videt tamen frequentiorem ſolito populum tendere ad locum, currere præcipites & feſtinare, tanquam uererentur, ne qui deeſſet ad mortem. Interea uidet quandam muliérculam ita feſtinam & properam domo ſua prorumpere, ut ne clauderet oſtiũ, nec operire ſe, ut mulierum habitum decet, diligentius potuiſſet, infantem quoq; paruulum ſecum trahentem, curſuq; rapido, irrupto etiã Officij agmine, feſtinantem. Tum ille ultrà non ferens: Apprehendite, inquit, mulierem, & huc deducite. B
Cumq; fuiſſet adducta: Quò, inquit, mulier infelix properas tã feſtina? Ad campum, ait, quò catholicorum populus conuenit. Et non, inquit, audiſti, quia præfectus illuc pergit, ut omnes interficiat quos inuenerit? Audiui, inquit, & ideo feſtino, ut ibi inueniar. Et quò, inquit, paruulum iſtum trahis? Vt & ipſe, ait, martyrium cõſequi mereatur. Quæ cum audiſſet uir moderatiſsimus, redire Officium, & conuerti uehiculum ad palatium iubet. Et ingreſſus ait: Imperator, ſubire mortẽ ſi iubeas, paratus ſum. Opus uerò quod præcipis, implere non poſſum. Cumq; edocuiſſet cuncta de muliere, repreſsit Imperatoris inſaniam.

Officiũ, uocat Officiales, hoc eſt miniſtros et ſatellites.

De Moyſe quem regina Sarracenorum gentis ſuæ popoſcit epiſcopum.

Cap. VI.

PEr idem tempus eccleſia uelut perſequutionis igne conflante, purior auri metallo refulgebat. Non enim in uerbis uniuſcuiuſque fides, ſed in exilijs & carceribus probabatur: quia non honori erat catholicum eſſe, ſed pœnæ, præcipuè apud Alexandriam, ubi ne ſepeliendis quidem corporibus mortuorum libera facultas fidelibus erat. Quæ dum Lucius omni arrogantia & ſæuitia gereret, Mauuia Sarracenorum gentis, uehementi bello Palæſtini & Arabici limitis oppida atq; urbes quatere, uicinaſq; ſimul uaſtare prouincias cœpit. Cũq; frequentibus bellis Romanum attriuiſſet exercitum, & plurimis peremptis, reliquos uertiſſet in fugam, orata pacem non aliter ſe amplexuram promittit, niſi Moyſes quidam nomine, monachus, genti ſuæ ordinaretur epiſcopus. Qui in eremo partibus ſuis propinqua uitam ſolitariam ducens, meritis & uirtutibus ac ſignis quæ faciebat Deus per illum magnificè innotuerat. Petitio eius principi indicata Romano, ſine ulla dilatione iubetur impleri à ducibus noſtris, qui ibi infeliciter pugnauerant. Captus Moyſes ad ſacerdotium ſuſcipiendum Alexandriam ex more deducitur. Adeſt Lucius, cui ordinandi ferebatur officium. Quo uiſo, Moyſes præ-

Mauuia regina Sarracenorũ Moyſen eremitã petit, ut ſit epiſcopus.

A ſes præſentibus ducibus qui perurgebant,& populus ait: Ego quidem me non eſſe dignum tanto ſacerdotio iudico: ueruntamen ſi aliqua in me, licet indigno, diuina diſpenſatio putatur explenda, Deum noſtrum cœli ac terræ Dominum teſtor, quod Lucius ſanctorum ſanguine pollutas & cruentas ſuper me nõ inijciet manus. Cumq́ Lucius tam graui nota inuſtum ſe uideret in oculis plurimorum: Quare, inquit, ô Moyſes tam facile condemnas eum, cuius fidem ignoras? Aut ſi tibi aliquis de me aliter indicauit, audi fidem meam, & tibi ipſe magis quàm alijs crede. Tunc ille: Deſine, inquit, ô Luci doloſis tuis me quoq́ imaginibus aggredi. Bene mihi nota eſt fides tua, quam proteſtantur ſerui Dei per metalla damnati, epiſcopi in exilium truſi, presbyteri, diaconi extra Chriſtiani nominis habitacula relegati, beſtijs alij, alij etiam ignibus traditi. Nunquid poteſt uerior eſſe fides quæ auribus capitur, quàm quæ oculis peruidetur? Apud me certũ eſt, quod qui Chriſto rectè credunt, iſta non faciunt. Et ita maiore dedecore deformatus (quoniam perurgebat neceſsitas reipublicæ conſulendi) compulſus eſt adquieſcere, ut ab epiſcopis quos in exilium truſerat, ſacerdotium ſumeret. Quo ſuſcepto, et gentis ferociſsimæ pacem tenuit, & fidei catholicæ cuſtodiuit intemerata conſortia.

De Didymo Alexandrino uidente. *Cap. VII.*

VErum cum apud Alexandriam populos & urbem nebuloſi doctoris tetra *An. Do. 367*
perfidiæ caligo ſuffunderet, uelut lampadem quandam diuina luce fulgen *Didymus*
tem Didymum Dominus accendit. De cuius uita atq́ inſtitutis (quoniam ad ec- *Alexandrinus.*
cleſiæ gloriã Dei munere conceſſus creditur) licet in tranſcurſu, neceſſariò tamen
commemoranda nobis pauca uidentur. Is namq́ in parua ætate, cum adhuc etiã
prima literarum ignoraret elementa, luminibus orbatus, maiore deſiderio ſcien-
tiæ ueri luminis inflammatur: nec deſperationem cupita adipiſcendi paſſus eſt,
cum audiſſet ſcriptum in Euangelio: Quod apud homines impoſsibile eſt, poſ- *Matt. 19.*
ſibile eſt apud Deum. Hac igitur diuina pollicitatione confiſus, indeſinenter Do *Marc. 10.*
minum deprecabatur, non ut oculorum carnalium uiſum, ſed ut illuminationem
B cordis acciperet. Miſcebat tamen precibus ſtudia ac laborem & iuges continua-
tasq́ uigilias, non ad legẽdum, ſed ad audiendum adhibebat, ut quod alijs uiſus,
hoc illi conferret auditus. Cum uerò poſt lucubrationis laborem ſomnus (ut fieri
ſolet) legentibus adueniſſet, Didymus ſilentium illud non ad quietem uel otium
datum ducens, tanquam mundum animal ruminans cibum quẽ ceperat, ex inte
gro reuocabat: & ea quæ dudum percurrentibus alijs ex librorũ lectione cogno
uerat, memoria & animo retexebat, ut non tam audiſſe quæ lecta fuerant, quàm
deſcripſiſſe ea mentis ſuæ paginis uideretur. ita in breui Deo docente, in tantam
diuinarum humanarumq́ rerum eruditionem ac ſcientiam uenit, ut ſcholæ eccle
ſiaſticæ doctor exiſteret, Athanaſio epiſcopo, cæteriſq́ ſapientibus in eccleſia ui *Didymus*
ris Dei admodum probatus: ſed & in cæteris, ſiue Dialecticæ, ſiue Geometriæ, *præficitur*
Aſtronomiæ quoq́ uel Arithmeticæ diſciplinis ita eſſet paratus, ut nullus unquã *ſcholæ.*
philoſophorum aliqua ex his artibus proponens, obtinere eum uel concludere
quiuerit: ſed ſtatim ut reſpõſiones eius acciperet, magiſtrum eum etiam illius de
qua propoſuiſſet, crederet diſciplinæ. Huius aliquanti dicta, uel communiter di-
ſputata, uel proponentibus reſponſa, adhibitis notarijs deſcripſere; quæ etiã nũc
in magna admiratione habentur. Nos autem qui & uiuæ uocis eius ex parte ali- *Viuæ uocis*
qua fuimus auditores, & ea quæ è nonnullis dicente eo deſcripta legimus, longe *energia.*
maiorem gratiam, & diuinum neſcio quid, ac ſupra humanam uocem ſonans, in
illis magis ſermonibus qui de ore ipſius proferebantur, agnouimus. Hunc etiam
beatus Antonius cum fidei Athanaſij teſtimonium laturus aduerſum Arianos *Antonius ad*
de Thebaide Alexandriam deſcendiſſet, magnificis conſolatus eſt uerbis. Nihil *Didymum.*
te, inquit, offendat ô Didyme, quòd carnalibus oculis uideris orbatus. Deſunt e-
nim tibi oculi illi, quos mures & muſcæ & lacertæ habent. Sed lætare quia habes
oculos quos angeli habent, è quibus Deus uidetur, per quos tibi magnum ſcien
tiæ lumen accenditur.

Quot ex diſcipulis Antonij etiam tunc in eremo habitantibus uirtutes & ſigna fecerint. Cap. VIII

An.Do.379 FLorebat igitur Aegyptus ea tempeſtate,nō ſolum eruditis in Chriſtiana philoſophia uiris,uerumetiam his qui per uaſtam eremum commanentes,ſigna & prodigia apoſtolica,ſimplicitate uitæ,& cordis ſinceritate faciebant. Ex quibus interim quos ipſi uidimus,& quorum benedici manibus meruimus,hi ſunt: Macarius de ſuperiori eremo,alius Macarius de inferiori,Iſidorus in Scyti, Pambus in cellulis,Moyſes & Beniamin in Nitria,Scyrion & Helias & Paulus in Apeliote:alius Paulus in Focis,Pœmen & Ioſeph in Piſpiri,qui appellabatur mōs Antonij.Sed & alios quamplures huiuſmodi uiros in Aegypti partibus habitare,fideli comperimus auditu,ut uerè compleretur Apoſtoli dictum: Quia ubi abundauit peccatum,ſuperabundauit & gratia.Habuit autem per idem tempus etiam Meſopotamia uiros nobiles,iiſdem ſtudijs pollentes. Quorum aliquantos ipſi per nos apud Edeſſam & in Cararum partibus uidimus,plures autem auditione didicimus.

Benedictio. *Rom.3.*

De Gregorio & Baſilio epiſcopis. Cap. IX.

SEd neutra harum infœcundior Cappadocia fuit,imò aliquid lætius Gregorium nobis cum Baſilio germinauit. Tulit igitur & ipſa multorum ſanctorum ſegetem ſatis lætam,produxit copioſam piorum uineam,oliuarum quoque Domini geminauit nouellam.Sed iſti præcipuè uelut duo filij pinguedinis aſsiſtentes dextera læuaq; candelabro,inſtar duorum cœli luminarium refulgebant. Vnde dignum puto de his pauca ſuprà repetere. Ambo nobiles,ambo Athenis eruditi,ambo collegæ,ambo de auditorio digreſsi ad profitendam Rhetoricam rogabantur. Quod opus magnificè quidem implebat Baſilius,Gregorius uerò magnificentius contemnebat.Quiq; cum ſe totum de ſeruitio mancipaſſet, tantum de collegæ amore præſumpſit,ut ſedentem Baſilium de doctoris cathedra deponeret,ac ſecum ad monaſterium manu iniecta perduceret: ibiq; per annos (ut aiunt)tredecim,omnibus Græcorum ſecularium libris remotis, ſolis diuinæ ſcripturæ uoluminibus operam dabant:earumq; intelligentiam non ex propria præſumptione,ſed ex maiorum ſcriptis & autoritate ſequebantur, quos & ipſos ex apoſtolica ſucceſsione intelligendi regulam ſuſcepiſſe conſtabat. Quorum præcipuè in prophetas commentarios diſcutientes,theſauros ſapientiæ & ſcientiæ reconditos in uaſis fictilibus perquirebant. Verùm cum iam ipſi ſufficienter inſtructi,diuina diſpenſatione ad imbuendos populos uocarentur, & alius alio itinere,ad idem tamen opus uterque traheretur,Baſilius Ponti urbes & rura circumiens,deſides gentis illius animos & parum de ſpe futura ſollicitos ſtimulare uerbis, & prædicatione ſuccendere, callumq; ab his longæ negligentiæ cœpit abolere:ſubegitq; abiectis inanium rerum & ſecularium curis,ſuimet notitiam recipere, in unum coire, monaſteria conſtruere,pſalmis & hymnis,& orationibus docuit uacare,pauperum curam gerere,eisq; habitacula honeſta,& quæ ad uictum neceſſaria ſunt,præbere,uirgines inſtituere,pudicam caſtamq; uitam omnibus penè deſiderabilem facere. Ita breui permutata eſt totius prouinciæ facies,ut in arido & ſqualenti campo uideretur ſeges fœcunda,ac læta uinea ſurrexiſſe. Gregorius uerò bonum ſemen non patiebatur aut ſuper ſpinas iacere,aut inter ſaxa diſpergere,ſed bonam terram cordis ſui iugi cultu & exercitijs indeſinentibus excolebat.Et multo amplius hic in ſemetipſo,quàm ille in cæteris proficiebat.Suſcipere ille,quæ renunciantes ſeculo deferebant ad pedes ſuos, & diuidere ut quiſque eguiſſet,curam gerebat.Iſte nihil habendi, & omnia poſsidendi,contentus ſacramento, erga ſolas ſapientiæ diuitias auarus & multum cupidus inhærebat.Ille coire plures in unum,& ſui inuicem in neceſſarijs habere ſollicitudinē docebat:hic ſui exemplo quòd erat abſolutus & liber, cūctis ſermone apoſtolico prædicabat:Ego autē uolo uos ſine ſollicitudine eſſe.&,Dominus in

An.Do.371 *Gregorius Nazianzenus.* *Baſilius Magnus.* *Vnde petenda intelligētia diuinæ ſcripturæ.* *1.Cor.7.*

A proximo eſt,nihil ſolliciti ſitis:ſed tanquam ſerui Chriſti,hoc ſolum eſtote ſollici-
ti,quando redeat Dominus de nuptijs.Ille deliquẽtibus miſericorditer cõdolere,
& à delicto reuocare:hic per diuini eloquij gratiam delinquendi incitamẽta prę- *Luc.12.*
uenire,nec ſinere labi eum qui difficulter engeretur eliſus.Ille in fide purus,hic in
prædicatione liberior.Ille Deo humilis,hic etiam hominibus erat.Ille arrogantes *Contentio.*
contemptu,hic ratione uincebat. Sic in utroq; diuerſa gratia unũ opus perfectio
nis explebat.Igitur Baſilius non multo pòſt Cæſareæ Cappadociæ epiſcopus,cũ
à Valente in exilium pro fide cogeretur, exhibitus eſt ad tribunal præfecti, terro-
ribusq; (ut illi moris eſt poteſtati) & minis maximis agi cœpit, ut niſi præceptis *An.Do.378*
principis obediret,interitum ſibi iam iamq; ſperaret impendere. Tum ille intrepi *Baſilius ad*
dus,& abſq; ulla animi perturbatione hæc ſibi minitante præfecto reſpõdiſſe fer *tribunal ſiſtitur.*
tur:Atq; utinam aliquid mihi eſſet digni muneris,quod offerrem huic, qui matu
rius Baſiliũ de nodo follis huius abſolueret.Cumq; daretur ei nox,quæ erat me-
dia ad ſpacium deliberandi,reſpondiſſe denuò perhibetur: Ego craſtino ipſe ero
qui nunc:tu te utinam nõ mutares.Et illa quidem nocte uxor Imperatoris uelut
tortorib.tradita cruciatur:filius uerò qui eis erat unicus,extinctus paternę impie
tatis creditur exoluiſſe ſupplicia.Ita ante lucem miſsi,qui rogarent Baſiliũ,ut pre-
cibus ſuis intercederet pro eis,ne etiam ipſi,& quidẽ multo iuſtius ſimiliter inte-
rirẽt.Sic accidit,ut cum omnes catholicos expulerit Valens,Baſilius uſq; ad uitæ
exitum intemerato cõmunionis ſactamẽto in eccleſia perduraret.Gregorius ue- *Gregorius*
rò apud Nazianzon oppidum in locum patris epiſcopus ſubrogatus, hæretico- *Nazianzi*
rum turbinem fideliter tulit.Reddita uerò pace,Conſtantinopolim ad eccleſiam *epiſcopus.*
docendam uenire exhortatus,nõ abnuit.Vbi breui tempore tantũ ad emendan-
dum populum uetuſtis hęreticorum infectum uenenis proficit,ut tunc primùm
Chriſtiani ſibi fieri uiderentur,& nouellam lucẽ ueritatis aſpicere,cum religionis
doctor multa quidem uerbis,plura tamen doceret exemplis:nec uiderẽt ab eo di
B ſcipulis aliquid imperari,quod non prius ipſe feciſſet.Sed ubi gloriam ſubſecuta
inuidia eſt,obniti quidã,& proſcriptionib.minus ſanis uti cœpere,ut ipſo ad pro
pria remeante,alius ordinaretur epiſcopus.Quod ille,ſuſurrari tantũ,& ſub den-
te ſentiens ruminari,ipſe profert,quod dicere ei nullus audebat: Abſit(inquit)ut
mei cauſa aliqua ſimultas in Dei ſacerdotib.oriatur. Si propter me eſt iſta tempe
ſtas,tollite,& mittite me in mare,& deſinet à uobis quaſſatio. Tũ regreſſus, in ec-
cleſia ſua quod ſuperfuit uitę tempus exegit.Et quoniã iam feſſa ætate,& corpo-
re inualidus erat,ſucceſſorem ſibi ipſe delegit,quo eccleſiã gubernãte debilitatis
& ſenectutis ocio frueretur.Extant quoq; utriuſq; ingenij monimẽta magnifica
tractatuũ,quos ex tempore in eccleſijs declamabãt.Ex quib.nos denas fermè ſin
gulorum oratiunculas transfudimus in Latinum.Baſilij prętere a inſtituta mona
chorum optantes,ſi poterimus,& Dei fauor adiuuerit,eorũ plura transferre.Fue
rũt præterea fratres duo Baſilio,Gregorius & Petrus.Quorum alter in uerbo do
ctrinæ, alter in operibus fidei fratrem ita exæquabat , ut uterq; uel Baſilium,uel
Gregorium redderet.Extant etiam ipſius Gregorij iunioris aliqua opuſcula lu-
culenta.Sed de his ſatis dictum.In Occiduis uerò partibus Valentinianus fide re
ligionis illæſus,ueteri Romani Imperij cenſura rempublicam gubernabat.

De Damaſo epiſcopo, & Vrſini ſubreptione. Cap. X.

DAmaſus poſt Liberium per ſucceſsionem ſacerdotium in urbe Roma ſuſce
perat.Quem prælatum ſibi non ferens Vrſinus quidam eiuſdẽ eccleſiæ dia *An.Do.368*
conus in tantum furore erupit,ut perſuaſo quodã ſatis imperito & egreſti epiſco *Damaſus*
po,collecta turbulentorum & ſeditioſorum hominum manu,in Baſilica quæ Si- *Pontifex*
cinini appellatur,epiſcopum ſe fieri extorqueret,legibus & ordine & traditione *Romanus.*
peruerſis.Quo ex facto tãta ſeditio,imò uerò tanta bella coorta ſunt, alterutrum
defendentibus populis,ut replerentur humano ſanguine orationum loca. Quæ
res factione Maximi præfecti ſæui hominis,ad inuidiam boni & innocentis uer
ſa eſt ſacerdotis,ita ut cauſa clericorum uſq; tormenta duceretur. Sed aſſertor in-
nocentiæ Deus affuit,& in caput eorũ qui intenderant dolũ,pœna conuerſa eſt.

De Ambroſio epiſcopo. Cap. XI.

Auxentius.

Ambroſius.

An.Do.377

INterea defuncto apud Mediolanum Auxentio hæreticorũ epiſcopo, utriusq; partis populi diuerſis ſtudijs ferebantur. Diſſenſio grauis & periculoſa ſeditio urbi propriæ maturum parabat exitium, ſi pars utraq; cum diuerſum uellet, nequaquam quod propoſuerat, obtineret. Ambroſius tunc conſularis eiuſdem prouinciæ faſces regebat. Is cum perniciem ciuitati uideret impendere, pro loco atq; officio ſuo cõfeſtim eccleſiam, ſeditionem populi mitigaturus, ingreditur. Cũq; inibi multa ſecundum leges et publicam diſciplinam pro quiete & tranquillitate peroraſſet, pugnantis inter ſe & diſsidentis populi ſubitò clamor & uox una conſurgit. Ambroſium epiſcopum poſtulantes, baptizari hunc protinus clamant (erat enim catechumenus) & ſibi epiſcopum dari: nec aliter unum populum fore atq; unam fidem, niſi Ambroſius ſibi daretur ſacerdos. Obluctante illo & plurimum reſiſtente, ad Imperatorem relatum populi deſiderium, omni maturitate impleri. Dei enim ait eſſe, quod diſcordantem populi fidem, & animos diſsidentes conuerſio ſubita in unum conſenſum, atque in unam ſententiam reuocaret. Moxq; Dei gratiam conſecutus, & initiatus ſacris, & ſacerdos effectus eſt.

De Valentiniani fine. Cap. XII.

Valentinianus Auguſtus moritur

An.Do 377

INnterea cum ad bellum Sarmaticum Valentinianus de Galliæ partibus ueniſſet in Illyricum, ibi uix dum cœpto bello ægritudine ſubita oppreſſus diẽ obijt, relictis hæredibus in imperio filijs, Gratiano Auguſto, Valentinianoq; admodũ paruulo, & nondum regijs inſignibus initiato. Quem tamen neceſsitas eorum, qui tanquam uacuum imperij locum conebantur inuadere, compulit etiam abſente fratre purpura indui, Probo tunc præfecto fideliter rem gerente.

Probus præfectus.

De Gothorum per Thracias irruptione, & Valentis nece. Cap. XIII.

An.Do.378

Valens.

PEr idem tempus in orientis regno Gothorum gens ſedibus ſuis pulſa, per omnes ſe Thracias infudit, armisq; urbes et agros uaſtare feraliter cœpit. Tum uerò Valentis bella quæ eccleſijs inferebat, in hoſtem cœpta conuerti, feraq; pœnitẽtia epiſcopos & presbyteros relaxare exilijs, ac de metallis reſolui monachos iubet. Ipſe tamen ab hoſtibus circumuentus in prędio, quò ex bello trepidus confugerat, impietatis ſuæ pœnas igni exuſtus dedit, annis in imperio cum fratre primò, & pòſt cum filijs fratris quatuordecim pariter exactis. Quæ pugna initium mali Romano imperio tunc & deinceps fuit. Igitur Gratianus cum fratre admodum paruulo, poſt patrui necem Orientis quoq; ſuſcepit imperium. Is pietate & religione omnes penè qui antè fuerant principes ſuperabat. Vſu armorum ſtrenuus, uelox corpore, & ingenio bonus erat, ſed iuuenili exultatione plus ferè lætus quàm ſufficiebat: & plus uerecundus, quàm reipublicæ intererat.

An.Do.380

Gratianus Aug.

Vt Gratianus Imperator Theodoſium regni participem aſciuerit, & poſt multa religioſe ac fortiter geſta, Maximi tyranni inſidijs ſuccubuerit. Cap. XIIII.

QViq; uidens utile uirum annis maturum in tantis regni curis habere participem, & quia, ut ſermo diuinus monet, Melius duo quàm unus, conſortem aſciſcit Theodoſium, eiq; Orientis procuratione permiſſa, partes ſibi ac fratri occiduas reſeruauit. Verùm is poſtquam multa religioſe ac fortiter geſsit, à Maximo tyranno apud Britannias exorto, per Andragathium ducem, Lugduni, ſuorum magis proditione quàm ui hoſtium, peremptus eſt.

Gratianus occiditur.

An.Do.386

De Valentiniano puero, utq; mater eius Iuſtina Arianam hæreſim defendens, eccleſias perturbare conata ſit. Cap. XV.

AT Valentinianus in Italia degens, fratris nece atq; hoſtis metu perterritus, ſimulatione oblatam pacem à Maximo, ſimulãs ipſe quoq; libenter amplectitur. Cum interim Iuſtina mater eiuſdem Arrianæ hæreſeos alumna, impietatis ſuæ uenena, quæ uiuente uiro ſuppreſſerat, filio facilè decepto fidẽter aperuit. Igitur apud Mediolanũ poſita, conturbare eccleſiarũ ſtatum, cõminari ſacerdotibus depulſionis exilia, niſi Ariminẽſis concilij decreta, quib. fides patrũ temerata fuerat, reuocarent. Quo bello eccleſiæ murum & turrim ualidiſsimam pulſabat Ambroſiũ. Eumq; minis, terroribus, atq; omni oppugnationis genere fatigãs, primũ

ſibi

A ſibi aditum debellādę rimabať eccleſię. Sed quāuis illa Iezabel ſpiritu pugnaret armata, reſiſtebat tamē Ambroſius, Heliæ uirtute repletus & gratia. Ipſa aūt in eccleſijs garrire, ſtrepere, animare, & inflāmare ad diſcordiā populos, ſed quod minus rex ex ſententia cederet iniuriam putare, & pro hoc apud filiū conqueri. Vnde adoleſcentulus pro contumeliæ inuidia, quam falſo conflauerat mater, accenſus, armatorum globum ad eccleſiam mittit: cōfringi ianuas, oppugnari ſancta, ſacerdotem pertrahi, atq; in exilium mitti protinus iubet. Sed tanta fuit perſeuerantia fidelium populorum, ut animas prius amittere quàm epiſcopum mallent.

De Beneuoli magiſtri memoriæ fideli conſtantia. Cap. XVI.

Beneuolus à memoria.

INnterim dictanda aduerſum fidē patrū imperialia decreta mandanť Beneuolo, tunc memoriæ ſcrinijs p̄ſidenti. Sed ille cui ab incunabulis ſacra fides & uenerabilis fuit, abnegat ſe impia uerba poſſe ꝓferre, & cōtra Deū loqui. Tū uerò ne incœptū reginæ fruſtrari uidereť, celſior ei honor promittiť, ſi impleret iniuncta. Ille qui nobilior in fide eſſe quā in honorib. cuperet, Quid mihi ait, ꝓ impietatis mercede altiorē promittis gradū? Hunc ipſum quē habeo tollite, tantum mihi conſcientia fidei duret illæſa. Hæc dicēs, ante pedes impia præcipiētium cingulum iecit. Ambroſius uerò aduerſum reginę ſororē, non ſe manu defenſabat, aut telo, ſed ieiunijs cōtinuatisq; uigilijs ſub altari poſitus, ꝑ obſecrationes defenſorē ſibi atq; eccleſię Deū parabat. Dūq; hæc in longum diuerſis machinis, & oppugnationibus nequā Iuſtina moliretť, Maximus, q̄ ſe exuere tyranni infamia, & legitimū principē geſtiret oſtēdere, datis literis impiū ꝓteſtať incœptū, fidē Dei impugnari, & ſtatua catholicæ eccleſiæ ſubrui, & inter hæc appropinquare Italiæ cœpit. Quo Iuſtina cōperto, hoſte ſimulatq; impietatis conſcientia perurgente, in fugā uerſa cum filio, ex ilia quæ Dei ſacerdotib. præparabat, prima ſortitur.

Vt Theodoſius necem Gratiani ultus de Maximo triumphante. Cap. XVII.

Anno Dñi 390. Theodoſius unius iniuriā, morte multorum ulciſcitur.

ADfuit tamen Theodoſius ꝓpter regni fidē, bonitatisq; ac beneficiorū Gratiani memor: & in uindictā, totius uirib. Orientis inſurgēs, ultus eſt ſanguinē iuſtū. Valentiniani quoq; impia inter hæc matre defuncta, fidē catholicam, quā ipſa uiolauerat, & regnū tyrannide depulſa, reſtituit. Atq; ipſe poſteaq; Romam illuſtri triumpho inuectus eſt, ad propria rurſus regna remeauit.

B

De Theodoſij cōmiſſo in Theſſalonicēſes, et pœnitētia eius publice apud ſacerdotes geſta. Ca. 18.

PEr idē tēpus ſubreptione quadā dæmonis turpis macula religioſo principi inuſta eſt. Etenim cū apud Theſſalonicā ſeditione exorta, quidā ex militarib. uir, impetu fuiſſet populi furētis extinctus: repentini nuncij atrocitate ſuccenſus, ad ludos Circenſes inuitari populū, eiq; ex improuiſo circūfundi milites, atq; obtruncari paſsim, ut quiſq; occurriſſet, gladio iubet, & uindictam dari non crimini, ſed furori. Ob hoc cū à ſacerdotib. Italiæ argueretť, agnouit delictum, culpāq; cū lachrymis profeſſus, publicā pœnitentiā in conſpectu totius eccleſię exegit: & in hoc ſibi tēpus adſcriptum, abſq; regali faſtigio patiētior impleuit. Quibus omnib. iſtud quoq; mirabiliter adiecit: Lege ſanxit in poſterū, ut ſententiæ principū ſuper animaduerſione prolatę in diē triceſimū ab executorib. differrentur, quo locus miſericordiæ, uel (ſi res tuliſſet) pœnitentiæ, non periret.

De reſurrectione eccleſiarum, quæ per ipſum iam catholicū in Oriente reſtitutæ ſunt. Cap. XIX.

Theodoſius fauet Chriſtianis.

IGitur ad Orientem regreſſus, ibiq; (ut ab exordio principatis ſui) ſumma cura ſummoq; ſtudio pulſis hæreticis, eccleſias catholicis tradere: idq; ea moderatione agere, ut ultione cōtempta, tantū catholicis de eccleſiarū reſtitutione cōſuleret, quo fides recta abſq; prædicationis impedimēto proficeret: cōmunem ſe prębere erga ſacerdotes Dei: fide, religione, & munificentia cunctis regium animum exhibere. Acceſſu facilis & abſq; imperiali faſtu ad colloquiū ſe humilibus præbere: hortatu eius & largitionibus, eccleſię plurimis locis ornatæ ſatis magnificeq; conſtructæ: præſtare multa poſcentibus, ſed frequentius ultro offerre. Idolorum cultus, qui Conſtantini inſtitutione & deinceps negligi & deſtrui cœptus fuerat, eodē imperante collapſus eſt. Pro quib. in tantum Deo charus fuit, ut ſpeciale ei munus contulerit diuina prouidentia. Etenim in Thebaidos partib. mo-

Ioannes monachus. nachum quendam Ioannem nomine,ſpiritu prophetico repleuit, cuius monitis atque reſponſis pacem retinere,an bellum gerere eſſet melius,ſciſcitabatur. A

De Apollinare & hæreſi eius. Cap. XX.

Anno Do. 379. Apollinaris hæreticus dãnatur INterea apud Laodiciã Syriæ ante idem tẽpus Apollinaris epiſcopus, uir ſanè in cæteris inſtructus: ſed dum contentionis uitio nimis agitur,& aduerſum omne quod quiſq; dixerat,ire obuius delectatur,iactatione ingenij malè fortis, hæreſim ex contentione generauit,aſſerens ſolũ corpus,nõ etiam animam à Domino in diſpẽſatione ſuſceptum.In quo cum euidẽtibus Euãgelij teſtimonijs urgeretur,quib.ipſe Dominus & Saluator habere ſe animã profitet,& ponere eam quãdo uult,& iterũ aſſumere eam:quãq; turbatã et triſtẽ dicit eſſe uſq; ad mortẽ: pòſt,ut ne ex toto uinci uidereť,ait eum quidem habuiſſe animam,ſed non ex ea quæ rationabilis eſt,ſed ex ea ſolũ qua uiuificabat corpus:ad ſupplementũ uerò rationabilis patris,ipſum uerbũ Dei fuiſſe perhibebat. Quæ aſſertio primò in urbe Roma à Damaſo & Petro Alexandrino epiſcopo concilio cõgregato tali ſententia depulſa eſt,ut decernerent,ſi quis filium Dei,qui ſicut uerè Deus, ita & uerè homo fuit,uel humanitatis aliquid,uel deitatis minus diceret habuiſſe,alienus ab eccleſia iudicaretur. Quæ ſententia & apud Alexandriam confirmata eſt, & apud Conſtantinopolim decreto concilij.Ex illo Apollinariſtæ ab eccleſia declinantes,& epiſcopos ſibi ſuę partis,& dogmata propria eccleſiaſq; defendunt. *Apollinariſtæ.*

De epiſcoporum ſucceßionibus per Orientem. Caput XXI.

Anno Dom. 386. Syricius,aliàs Vrſinus. Timotheus, Theophilus. Ioannes. Anno Dom. 403. Flauianus. Paulinus Antiochenus. Diodorus apud Tyrũ.

IGitur in urbe Roma poſt Damaſum Syricius eccleſiæ ſuſcepit ſacerdotium. Apud Alexandriam uerò defuncto Petro, Timotheus:& poſt hunc Theophilus.In Hieroſolymis autem poſt Cyrillum Ioannes,apoſtolicas reparant ſedes. Apud Antiochiã uerò defuncto Melitio,ſubſtituitur Flauianus.Sed quod Paulinus adhuc ſupererat,qui in catholicorum ſemper ſocietate permanſerat, multa ibi iurgia & multæ controuerſiæ ſæpe commotæ:nec tamen ſumma ui nitẽtibus alijs,alijs obnitentibus,ipſiſq; in hoc elementis terræ mariſq; fatigatis,patuit aliquando pacis ullus obtineri modus,cum utiq; fide iam nulla uidereť ſubeſſe diſcordia.Hoc idem apud Tyrũ fuit.Vbi cum Diodorus,unus ſanè ex antiquis catholicis uir,& tentationũ documẽtis probatus,Athanaſij teſtimonio eſſet à confeſſoribus epiſcopus factus,modeſtia eius contempta,alius à Melitij partibus ordinatur.Sed & in multis alijs urbibus Orientis,huiuſmodi confuſiones contentio genuit ſacerdotum.Apud Conſtantinopolim uerò Nectarius ex prætore Vrbano catechumenus,& nuper baptiſma conſecutus,ſacerdotium ſuſcepit. B

De ſeditione paganorum contra fideles. Cap. XXII.

INter ea apud Alexandriam noui motus & contra temporum fides aduerſum eccleſiam concitantur,ex occaſione huiuſcemodi oborti.Baſilica quędam publici operis,uetuſta & admodum neglecta fuit,quam Conſtantius Imperator donaſſe epiſcopis perfidiam ſuam prædicantibus ferebatur. Quæ longa incuria nihil ualidum præter parietes habebat. Viſum eſt epiſcopo qui per idem tempus gubernabat eccleſiam,hanc ab Imperatore depoſcere,ut creſcentibus fidelium populis,orationum quoq; creſcerent loca.Quamq; cum acceptam uellet excolere,reperta ſunt in loco antra quædam latentia & terræ defoſſa, latrocinijs & ſceleribus magis quàm ceremonijs apta.Igitur gentiles, qui retegi criminũ ſuorum latebras & flagitiorum cauernas uiderent,non ferẽtes operta tot ſeculis mala & tenebris obtecta reſerari,uelut draconũ calice potato,inſanire omnes ac palàm furere cœperunt. Nec uocibus iam & ſeditionibus, ut ſolebant, ſed manu ferroq; decertare nituntur. Crebros conflictus agere in plateis, belloq; aperto uterq; populus inter ſe coire.At noſtri numero & potentia multo plures,ſed modeſtia religiouis minus feroces erant. Ex quo frequenter noſtrorum plurimis uulneratis, aliquantis etiam interfectis, ad templum quaſi ad arcem quandam refugiebant. Quo nonnullis ex Chriſtianis captos ſecum abducentes, accenſis aris immolare cogebant: renitentes nouis & exquiſitis ſupplicijs excruciatos necabant, alios patibulis affingentes,alios confractis crurib. in ſpeluncas

prę-

A præcipitantes, quas ob ſacrificiorum ſanguinem, cæteraſq; impuritates delubri recipiendas, uetuſtas curioſa conſtruxerat. Verùm hęc per dies ſingulos primò cum metu, deinde cum fiducia & deſperatione gerere, atq; intra templum clauſi raptu & præda uiuere. Ad poſtremum graſſantes in ſanguine ciuium, ducem ſceleris & audaciæ ſuę deligunt Olympum quendã, nomine & habitu philoſophũ, quo anteſignano arcem defenderent, & tyannidẽ tenerent. At hi quibus Roma narum legum cuſtodia iuriſq; dicendi cura permiſſa eſt, cognitis quæ geſta fuerant, turbati atq; perterriti ad templũ conuolant, cauſas audaciæ percontantur: & quid ſibi uellet ille concurſus, in quo cum tanto ſcelere ante aras ſanguis ciuiũ funderetur, inquirunt. Sed illi obfirmato aditu confuſis & diſſonis uocibus rationem facti nullam, ſed clamorẽ reddebant. Miſsis tamen ad eos nũcijs, de Romani Imperij poteſtate, de uindicta legum, & de his quæ talia ſolent ſubſequi cõmonebant. Cumq; loci munitio nihil auerſum uæſana molientes agi, niſi ui maiore, ſineret, res geſta ad Imperatorem refertur. Ille qui ingenita mentis clemẽtia errantes mallet emẽdare quàm perdere, reſcribit illorum quidem uindictam, quos ante aras ſanguis effuſus martyres effecit, non eſſe poſcendam, in quibus dolorem interitus ſuperauerit gloria meritorum. De cætero uerò malorum cauſam radiceſq; diſcordiæ, quæ pro ſimulachrorum defenſione ueniebant, penitus debere ſuccidi: quibus exterminatis, etiam bellorum cauſa pariter cõquieſceret. Cumq; hæc ſcripta ueniſſent, & uelut poſt inducias parui temporis ad audiendũ uterq; populus conueniſſet ad templum, ſtatim ut primæ epiſtolæ pagina reſerata eſt, in cuius exordio uana gentilium ſuperſtitio culpabatur, clamor à noſtris immenſus attollitur, ſtupor ac pauor Gentilium populos inuadit. Latebras unuſquiſq; quærere, anguſtos fugę calles rimari, aut noſtris ſe latẽter immergere, ut ab omnibus qui aderant noſceretur, præſentia Dei populo audaciam retribuente, furorẽ dæmonis qui in illis prius debacchatus fuerat, effugatum.

Olympus dux ſeditioſorum.

B *De ſitu templi Serapis, & ſubuerſione eius.* Cap. XXIIII.

SErapis apud Alexandriã templum auditum quidẽ omnib. puto, pleriſq; uerò etiam notum. Locus eſt non natura, ſed manu & conſtructione per cẽtum, aut eo amplius gradus in ſublime ſuſpenſus, quadratis & ingentibus ſpacijs omni ex parte diſtẽtus: cuncta uerò quo ad ſummũ pauimentorum euadaẽ, opere forniceo conſtructa, quę immenſis deſuper luminaribus, & occultis aditibus inuicẽ in ſemet diſtinctis, uſum diuerſis miniſterijs & clãdeſtinis officijs exhibebant. Iam uerò in ſuperiorib. extrema totius ambitus ſpacioſa occupant exhedrę & paſtophoria, domuſq; in excelſum porrectę, in quib. uel ęditui, uel hi q̃s appellabãt ἀγνεύοντας, id eſt, qui ſe caſtificãt, cõmanere ſoliti erant. Porticus quoq; poſthæc omnẽ ambitũ quadratis ordinib. diſtinctæ intrinſecus circumibant. In medio totius ſpacij ędes erat, precioſis edita colũnis, & marmoris ſaxo extrinſecus amplè magnificeq; conſtructa. In hac ſimulachrũ Serapis ita erat uaſtum, ut dextra unum parietẽ, alterũ læua perſtringeret: quod monſtrũ ex omnibus generibus metallorum lignorumq; cõpoſitum ferebatur. Interioris delubri parietes laminis primò aureis ueſtiti, ſuper has argenteis, ad poſtremũ æreis habebantur, quæ munimento precioſioribus metallis forent. Erant etiam quędam ad ſtuporem admirationemq; uidentium, dolis & arte compoſita. Feneſtra perexigua ab ortu ſolis ita erat aptata, ut die qua fuerat inſtitutum ſimulachrorum Solis ad Serapin ſalutandum introferri, diligenter temporibus obſeruatis, ingrediente ſimulachro radius ſolis per eandem feneſtram directus, os & labra Serapis illuſtraret, ita ut inſpectante populo, oſculo ſalutatus Serapis uideret à Sole. Erat & aliud fraudis genus huiuſmodi: Natura lapidis magnetis huius uirtutis eſſe perhibetur, ut ad ſe rapiat & attrahat ferrum. Signum ſolis ad hoc ipſum ex ferro ſubtiliſsimo manu artificis fuerat fabricatum, ut lapis cuius naturam ferrũ ad ſe trahere diximus, deſuper in laquearibus fixus, cum temperate ſub ipſo radio ad libram fuiſſet poſitum ſimulachrum, & ui naturali ad ſe raperet ferrũ, aſſurexiſſe

Serapis templum.

παστοφορία

Magnetis natura.

cta ſcilicet repudiaretur,coniugem mittebat ad templum.In cõſpectu omnium
A conclusa intrinſecus matrona,tyrannus clauſis ianuis,& traditis,clauibus diſce-
debat.Deinde facto ſilentio,per occultos & ſubterraneos aditus,intra ipſum Sa
turni ſimulachrum patulis irrepebat cauernis. Erat autem ſimulachrum illud
à tergo exceſum,& parieti diligenter annexum.Ardentibusq; intra ædem lumini
bus,intentæ ſupplicantiq; mulieri uocem ſubitò per ſimulachrum æris concaui
proferebat,ita ut pauore & gaudio infelix mulier trepidaret,quòd dignam ſe tan
ti numinis putaret alloquio.Poſteaquam uerò quæ libitum fuerat,uel ad cõſter
nationem maiorem,uel ad libidinis incitamentum diſſeruiſſet numẽ impurum,
arte quadam linteolis obductis,repentè lumina extinguebantur uniuerſa. Tum
deſcendens,obſtupefactæ & conſternatæ mulierculæ adulterij fucum profanis
commentationibus inferebat. Hęc cum per omnes miſerorum matronas mul-
to iam tempore gererentur, accidit quandam pudicæ mentis fœminam horru-
iſſe facinus,& attentius deſignantem cognouiſſe uocem tyranni: ac domum re
greſſam, uiro de fraude ſceleris indicaſſe. Ille de iniuria coniugis, imò potius ſua
ardentius inflammatus, inſcriptum tyrannum ad tormenta deducit.Quo conui
cto atque confeſſo, cæciſq; fraudibus reuelatis, pudor omnis & dedecus Paga-
norum peruaſerat domos,adulteris matribus,inceſtis patribus, liberis ſpurijs de
prehenſis.Quibus diuulgatis & proditis,raptim cum ſimulachris & ędibus ex-
citabantur crimina.

De Canopi interitu & initio. Cap. XXVI.

IAm uerò Canopi quis enumeret ſuperſtitioſa flagitia? ubi prętextu ſacerdo- *Canopus ſacerdotalis litera.*
talium literarum (ita etenim appellant antiquas Aegyptiorum literas)magicę
artis erat penè publica ſchola.Quem locum uelut fontem quendam atq; origi
nem dæmonum in tantum uenerabantur Pagani,ut multo ibi maior celebritas,
quàm apud Alexandriam haberetur.Sed de huius quoq; mõſtri errore,cuiuſmo
di originem tradant,abſurdum non erit paucis exponere.Ferũt aliquando Chal
B dæos ignem Deum ſuum circumferentes, cum omnium prouinciarum dijs ha-
buiſſe conflictum,quo ſcilicet qui uiciſſet,hic eſſe Deus ab omnibus crederetur. *Ignis, Deū Chaldæorū.*
Reliquarum prouinciarum dij,æris,aut auri, argentiq;,aut ligni, uel lapidis, uel
ex quacunque materia conſtabant,quę per ignem proculdubio corrumperetur.
Ex quo fiebat,ut Ignis locis omnibus obtineret.Hæc cum audiſſet Canopi ſacer
dos,callidum quiddam excogitauit.Hydriæ fieri ſolent in Aegypti partibus fi-
ctiles,undiq; crebris & minutis admodum foraminibus patulæ, quibus turbida
aqua deſudans,defecatior ac purior redditur. Harum ille unam cera foraminib.
obturatis,deſuper etiam uarijs coloribus pictam,aqua repletam ſtatuit in deum.
Et exciſum ueteris ſimulachri,quod Menelai gubernatoris ferebatur, caput de-
ſuper poſitum diligenter aptauit.Adſunt poſt hæc Chaldæi:itur ad conflictum:
circa hydriam ignis accenditur: cera qua foramina fuerant obturata,reſoluitur:
ſudante hydria ignis extinguitur. Sacerdotis fraude Canopus Chaldæorum ui
ctor oſtẽditur. Vnde ipſum Canopi ſimulachrum,pedibus per exiguis attracto
collo & quaſi ſugillato,uentre tumido in modum hydriæ cum dorſo æqualiter
tereti formatur. Ex hac perſuaſione uelut Deus uictor omnium colebatur. Sed
profecerint hæc aliquando contra Chaldæos.Nunc uerò aduentante ſacerdote
Dei Theophilo,nullus profuit ſudor,nec ceris fraus obtecta ſubuenit. Vaſtata
ſunt omnia,atq; ad ſolum deducta.

De eccleſijs & martyrijs quæ in idolorum locis conſtructæ ſunt. Cap. XXVII.

ET nihil non geſtum eſt,quod in ſqualorem uerteret locum.Flagitiorum ca-
uernæ,ac ueternoſa buſta deiecta ſunt,& ueri Dei templa eccleſiæ celſę con
ſtructæ.Nam & in Serapis ſepulchro profanis ædibus complanatis,ex uno
latere martyrium,ex altero conſurgit eccleſia.Occaſio autem martyrij conſtruen
di unde data ſit,dignum arbitror memorare.

De

De Ioannis ſepulchro uiolato, & reliquijs Alexandriam conſeruatis. Cap. XXVIII. A

Iohānis Baptiſtæ ſepulchrum uiolatur. *Anno. Do. 367.*

IVliani temporibus uelut relaxatis frenis efferbuit in omnem ſæuitiam feritas paganorum. Ex quo accidit, ut apud Sebaſten Palæſtinæ urbem ſepulchrum Ioannis Baptiſtæ mente rabida & funeſtis manibus inuaderent, oſſa diſpergerent: atq; ea rurſum collecta, igni cremarēt, & ſanctos cineres pulueri immixtos, per agros & rura diſpergerent. ſed Dei prouidentia factum eſt, quoſdā de Hieroſolymis ex monaſterio Philippi hominis Dei, orationis illuc cauſa per idē tempus ueniſſe. Qui cum tantum nefas humanis quidem manibus, ſed ferina mente fieri uiderent, mori gratius habentes, quàm huiuſcemodi piaculo funeſtari, inter eos qui oſſa ad exurendum legebant mixti, diligentius in quantum res patiebatur, ac religioſius congregantes, furtim ſe uel ſtupentibus, uel inſanientibus ſubtraxere, & ad religioſum patrem Philippum uenerandas reliquias pertulere. Ille ſupra ſe ducens tantum theſaurum proprijs ſeruare uigilijs, ad Pontificem maximum tunc Athanaſium, hoſtiæ immaculatæ reliquias per Iulianū diaconum ſuum, poſt etiam Paleſtinæ urbis epiſcopum mittit. Quas ille ſuſceptas paucis arbitris ſub cauato ſacrarij pariete incluſas prophetico ſpiritu profuturas generationi poſterę conſeruauit. quibus nunc deiectis & proſtratis idololatriæ ueſtigijs, in ædibus quondam profanis aurea tecta conſurgerent. Sed poſt occaſum Serapis, qui nunquam uixerat, quæ iam alterius dęmonis ſtare delubra potuerunt? Parū dixerim, ſi omnes qui erant Alexandriæ per ſingulas penè columnas cuiuſcunque dæmonis ædiculæ inſultæ ceciderunt. Sed per cunctas Aegypti urbes, per caſtella, per uicos, per omne rus, per ripas fluminis, per eremum quoq; ſi qua fana uel potius buſta reperi potuerunt, inſtantia uniuſcuiuſque epiſcopi ſubruta, & ad ſolum deducta ſunt, ita ut denuo rus culturæ redderetur, quod iniuſtè fuerat dæmonibus deputatum.

De Thoracibus Serapis apud Alexandriam abraſis, & ſigno Chriſti in loco eorum reddito. Cap. XXIX. B

Thoraces Serapis abraſi.

SEd & illud apud Alexādriam geſtum eſt, quod etiam Thoraces Serapis, qui per ſingulas quaſq; domos in parietibus, in ingreſsibus, in poſtibus etiam ac feneſtris erant, ita abſciſsi ſunt omnes & abraſi, ut ne ueſtigium quidem uſquam, uel nominis appellatio, aut ipſius, aut cuiuslibet alterius dęmonis remaneret. Sed pro his crucis Dominicę ſignum unuſquiſq; in poſtibus, in ingreſsib. in feneſtris, in parietibus, columniſq; depingeret. Quod cum factum eſſe hi qui ſuperfuerant ex paganis uiderent, in recordationem rei magnę ex traditione ſibimet antiquitus commendata ueniſſe perhibentur. Signum hoc noſtrum Dominicæ crucis inter illas quas dicunt ἱερατικὰ, id eſt, ſacerdotales literas habere Aegyptij dicuntur, uelut unum ex cæteris literarum, quæ apud illos ſunt, elementis. Cuius literę ſeu uocabuli hanc eſſe aſſerunt interpretationem, Vita uentura. Dicebant ergo hi qui tunc admiratione rerum geſtarum conuertebantur ad fidem, ita ſibi ab antiquis traditum, quòd hæc quę nunc coluntur, tamdiu ſtarēt, quamdiu uiderent ſinum iſtud ueniſſe in quo eſſet uita. Vnde accedit, ut magis hi qui erant ex ſacerdotibus uel miniſtris templorum ad fidem couerterentur, quàm illi quos errorum præſtigię deceptionum machinæ delectabant.

Signū Dominicæ crucis.

Vt menſura aquæ Nili fluminis, quam πῆχυν uocant, ad eccleſiam deferatur. Cap. XXX.

SAnè quoniam moris erat in Aegypto, ut menſura aſcendentis Nili fluminis ad templum Serapis deferretur, uelut ad incrementi aquarum & inundationis authorem, ſubuerſo eius ſimulachro, igniq; conſumpto, omnes ſimul negabant Serapin iniuriæ memorem, aquas ultra ac affluentia ſolita largiturum. Sed ut oſtenderet Deus, non Serapin, qui multo erat Nilo poſterior, ſed ſe eſſe qui aquas fluminis temporibus ſuis iuberet excreſcere, tanta, ex eo & deinceps fuit inundatio, quantā fuiſſe prius ętas nulla meminerat, Et ideo ulna ipſa,

id eſt

id eſt,aquæ menſura,quam πῆχυν uocant,ad aquarum Dominum in eccleſiam
A cœpta deferri. Sed ubi hæc geſta religioſo principi nunciata ſunt,extentis ad
cœlum palmis,cum ingenti fertur exultatione dixiſſe: Gratias tibi Chriſte, *Theodoſij*
quòd abſq; urbis illius magna pernicie tam uetuſtus error extinctus eſt. *uox.*

De Valentiniani iunioris interitu,& ortu Eugenij.

Cap. XXXI.

INterea Valentinianus in occiduis partibus,animis(quantum ætas patieba- *An.Do.394*
tur)ardentibus rempublicam gerens, cauſis etiam nunc latentibus laqueo *Valentinia-*
uitam finiuit.Sed hoc quidam dolo ducis ſui Arbogaſti factum confirmabāt: *nus Aug.pe*
idq; quam maximè publica tenebat opinio. Alij quidem à commiſsi ſcelere *rijt laqueo.*
ducem alienum dicebant,ſed cauſas præſtitiſſe,quibus in hoc adoleſcens ani- *Arbogaſtus*
mi in dignatione cogeretur,quòd minus ei tanquam per ætatem nondum ua *dux*
lido,libera de omnibus indulgeret imperia. Fuere tamen nonnulli ſacerdo-
tum,qui pacis ab eo qui pòſt creatus eſt legatione ſuſcepta,immunem eſſe du
cem à mortis ſcelere apud Theodoſium teſtarentur.

De reſponſis Ioannis monachi. Cap. XXXII.

SEd ille nihilo ſegnius inflammatus ad ultionem, arma contra Eugenium, *An.Do.398*
qui in locum defuncti ſubſtitutus eſt,corripit, primo Dei uoluntatem per
Ioannem monachum(de quo ſuprà memorauimus)ſciſcitatus. Tum ille qui
primam de Maximo ei uictoriam prædixerat incruentam, etiam hāc licet non
abſq; plurima utriuſq; ſanguinis inundatione promittit.

De apparatu belli aduerſus Eugenium Theodoſij,& de uictoria eius,orationibus magis,quàm uirtute parata. Cap. XXXIII.

IGitur præparatur ad bellum non tam armorū telorumq;,quàm ieiuniorum
orationumq; ſubſidijs:nec tam excubiarum uigilijs, quàm obſecrationum
pernoctatione munitus,circumibat cum ſacerdotibus,& populo omnia ora-
tionum loca,ante martyrum & apoſtolorum thecas iacebat cilicio proſtratus,
B & auxilia ſibi fida ſanctorum interceſsione poſcebat. At Pagani, qui errores
ſuos nouis ſemper erroribus animant,innouare ſacrificia,& Romam funeſtis
uictimis cruentare,inſpicere exta pecudum,& ex fibrarum præſcientia ſecu-
ram.Eugenio uictoriam nunciare:ſuperſtitioſius hęc agente & cum omni ani
moſitate Flauiano tūc præfecto,cuius aſſertionibus (magna enim erat eius in
ſapientia prærogatiua)Eugenium uictorē fore pro certo præſumpſerant. Sed
ubi ueræ religionis fretus auxilio Theodoſius,alpium fauces cœpit urgere,pri
mi illi,quibus nequicquam litatæ ſunt tot uictimæ,de fallaciæ conſcientia tre-
pidi dæmones,in fugam uerſi.Poſt etiam magiſtri horum & doctores errorū,
præcipuè Flauianus,plus pudoris quàm ſceleris reus, cum potuiſſet euadere
eruditus admodū uir,mereri ſe mortem pro errore iuſtius, quàm pro crimine
indicauit. Cæteri uerò inſtruunt aciem,& collocatis in ſuperiori iugo inſidijs,
ipſi pugnam in deſcenſu montis expectant. Verum ubi ad primos uētum eſt,
& ilicò ſe legitimo principi tradiderunt,cum cæteris imis uallibus deprehen-
ſis conflictus acerrimus geritur. Stetit aliquandiu anceps uictoria, fundeban-
tur auxilia Barbarorū,terga iam hoſtibus dabant.Sed fiebat hoc;non ut Theo
doſius uinceretur,ſed ne per Barbaros uincere uideretur. Tum ille ut cōuerſas
ſuorum acies uidit,ſtans in edita rupe,unde & conſpicere & cōſpici ab utroq;
poſſet exercitu,proiectis armis,ad ſolita ſe uertit auxilia, & proſtratus in con-
ſpectu Dei: Tu,inquit,omnipotens Deus,noſti quia in nomine Chriſti filij tui *Theodoſius*
ultionis iuſtè,ut puto,prælia iſta ſuſcepi:ſi ſecus,in me uindica. Si uerò cū cau- *ad Deum.*
ſa probabili & in te confiſus,huc ueni,porrige dexterā tuis,ne fortè dicant gen *Pſal.113.*
tes, Vbi eſt Deus eorum? Quam ſupplicationem pij principis,certi à Deo ſu-
ſceptam,hi qui aderant duces,animantur ad cædem:& pręcipuè Bacurius,uir *Bacurius*
fide, pietate, uirtute & animi & corporis inſignis,& qui comes eſſe & ſocius *rex iberorū.*
Theodoſij mereretur,proximos quoſq; conto,telis,gladio paſsim ſternit, ag-

mina hoſtium conferta & conſtipata perrumpit. Iter per milia ruentium ad ipſum tyrannum ruptis agminibus & aceruatim fuſis ſtragibus agit. Vix fortaſſe ab impijs credantur quæ geſta ſunt. Etenim compertum eſt, quòd poſt illam Imperatoris precem quam Deo fuderat, uentus ita uehemens exortus eſt, ut tela hoſtium in eos qui iecerant, retorqueret. Cumq; magna ui perſiſtente uento, omne iaculum miſſum ab hoſtibus fruſtraretur, fracto aduerſariorum animo, ſeu potius diuinitus repulſo, Arbogaſto duce nequicquam fortiter faciente, Eugenius ante Theodoſij pedes, uinctis poſt terga manibus adducitur. Ibiq; uitæ eius & certaminis finis fuit. Tum uerò religioſo principi glorioſior uictoria de fruſtratis opinionibus Paganorum, quàm de tyranni interitu fuit, quibus ſpes uana & falſa diuinatio minus interitu ſ contulit pœnæ, quàm pudoris ſeruauit in uita.

Eugenius capitur. an. Do. 396.

De fine Theodoſij poſt uictoriam, & Arcadio atq; Honorio liberis eius & hæredibus regni. Cap. XXXIIII.

CVmq; poſt hæc, ut futurorum præſcius Imperator, diſponendæ reipublicæ ſollicitudine ſtringeretur, ad Orientem protinus mittit, ubi uenturus ad bellum tuta liberos cuſtodia commendarat. Ibiq; Arcadium Auguſtum regnum ſibi dudum traditum ſeruare præcepit: Honorium uerò pari dignatione præditum, ad Occidentis imperium uenire ocyus iubet. Quo ſuſcepto, & paternis oſculis complexibusq; conſtricto, traditis Occidentalis regni gubernaculis, ipſe Romano imperio per annos decem & ſeptem feliciter gubernato, ad meliora migrauit, cum pijſsimis principibus percepturus præmia meritorum.

Arcadius Augu. Honorius.

Theodoſij mors.

Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Libri undecimi, Ruffino Aquileienſi presbytero autore, Finis.

AMPLISSIMO VIRO, IVRISQVE CAESAREI SIMVL atq; Pontificij experientiſsimo, D. P. Remonio præſidi ſummo Rhotomagenſi Ioan. Potteſius S. P. D.

SVperiore anno cum familia tua, Præſes integerrime, rus conceſſeram; tum graſſante morbo longius atq; indies auctiore, tum uerò liberorum tuorum conſuetudine mihi iucundiſsima adductus: ut arbitrarer ægra maximè ac propè depoſita repub. noſtra, animo obſequendum: præſertim cum auctores huius eſſent aliquam multi literarum amantiſsimi, qui primos etiam ordines in hac urbe duxerant. Hi muſis hoſpitium quanquam inuiti renunciauerant, elegantiorem ſuppellectilem, non ex ære Corinthiacam Deliacáue, aut argenti benefacti, ſed antiquitatis ingenio tornatam opere Achaico & Romano reliquerant. Hic quum improuiſo caſtra mouebantur, ego quoq; uaſa minimè collegi, & ne Ioui quidem proſper memini litare. Verebar enim tempore difficilimo, ne ſi ad diem caſus affuiſſet, non eximerer ex reo, quippe, ut aſſolet, ad iniurias euentus exiſtimabam eſſe datum. Feſtinanter itaq; Lutetia profectus, uniuerſum ſeſquimenſem animo ſolicitiore ſemper fui maximè, quia ad iter ingreſſurus Euſebij librum hiſtoriarum uerſabam in manibus excuſum recens, & quæ ille quinq; uoluminibus ediderat de Conſtantini uita Romani imperatoris, inſtitueram conuertere de Græcis, atq; adeò cœperam. Intereà uerò dum neq; de celeritate reditionis agi uiderem, neq; ſtatarios ullos in urbe eſſe poſſe intelligerem, tanquam nauem agens in euripo, hoc eſt neq; ſedatè, neq; compoſitè curarum æſtu fluctuabam. Sic habui tamen aliquando cum animo ſtatutum ac deliberatum, uti genio loci quem ego puto amœniſsimum, & auſpicio tuo diligentia mea conſignata iudicialem tabellam erudito cuiq; datam experiretur. Equidem fortunam inſimularem, & iniquæ tractationis æquiſsimè poſtularem, niſi mihi uel animi uel ingenij tui expectatio temporum iniurijs anteuerteret. Atqui neq; ſolum uertiſſe pœnitet, & iſto genere me tuum animum demereri poſſe iudico. Tyrocinium ætatis id eſſe uere dices, in quo ſi τοὺς ἀποτροπαίους θεοὺς habebo præſentes ac propitios, ad ingreſsionem aliam feſtinabo. Vale. Lutetiæ, Cal. Octobribus. M. D. XLVI.

EVSE.

A EVSEBII PAMPHILI DE VITA CONSTANTINI IMPERATORIS.

LIBER PRIMVS.

FVIT haud ita pridem quum homines omne genus ad feſtas
epulas anni cuiuſq; decimi ſecundum iam & tertium recur-
rentis, Imperatori magno nundinum habuerunt. Fuit nuper
quum & ipſi nos medio cōſeſſu deprehenſum, medijsq; Dei
miniſterijs annali carmine uictorem ornauimus; ſeculares e-
tiamnum coronas illi dictione cōcinnauimus, ac ſanctum ca
put in ipſa regia pauloantè reuinximus. Nunc autem hæret oratio conſilij in-
ops ex cōſuetudine quum uult proloqui, quam uiam inſiſtat incerta eſt, unius
duntaxat rei miraculo propter inſolentem ſpeciem perculſa. Nam quam par-
tem cumq; fortibus oculis inſpectarit, ſiue qua ſol oritur, ſiue qua præcipitat,
ſiue terrarum orbem uniuerſum, ſiue cœlum undiq; et ubiq;, nuſquam perbea
tus ille rex abeſſe diſpicitur. liberos enim ille uidet tanquam de ſplendore ſuo
recentes faculas toti terrarum orbi illuceſcere, ſe cùm uiuere, tum hominum ui
tam moderari, multo quèm antè melius. Auctum prole Cæſarū honores ade-
pta dudum, & nunc primùm ubi ſe in illius pietatem induiſſet & uirtutem Im-
peratoris auguſti, rerum domini nomen, & quicquid erat paterni ornamenti
conſequuta. Enimuero mortali conditione uiuentem modò, cum ex hac uita
migrauit uti conſuetudine præter omnium ſenſum noſtra, quādo natura quic
quid eſt acceſsionum inutile, conuincitur alienum: eiſdem illis honoribus, re-
giò palatio, laudum cumulis, id reſpectans obſtupuit oratio. Iamq; diſtenta ad
cœli fornices illic animum beatum informat cogitatione, Dei fruentem cōſor
B ſortio: liberum omni terreni ſæpe ſtolaq; præfulgida collucentē. Sentiens por
rò uoluentis anni longiſsimis ſpacijs nequaquam diſtineri perenne frondenti
diademate donatum & immortalitate uitæ, æuiq; fœliciſsimi perpetuitate, ne
hiſcet quidem obſtupida ut uocem edat: ac ipſa quèm imbecilla ſit conſcia, di-
ſceſsionem eo faciet, ut ſileat de ea re, concedatq; præſtabiliori meritas lauda-
tiones addicendi dignitatem. Cui ſoli immortali Deo, qui et ipſe ſermò ſit, ſuis
aſtruere fidem uocibus licet. De his illum glorioſa celebratione ueneratos be-
neficij uiciſsitudinem recipere, qui ſe maluerint aduerſarios, & hoſtilem ani-
mum compararint, edicens internecionem animorum induſtriæ ſibi quæſitu-
ros. Iam inde reliquit omnibus expendēdum, quam ea fidem minimè fluxam
gererēt, quæ eſſet pollicitus. Impios & numinis oppugnatores exitu uitę pro-
palam exhibens auerſandos, obſeruatorem ſui conſectanda præter uitam atq;
laudabili morte memorabilem. Columnis illa quidem nullas æui timentibus
iniurias æſtimata. Videlicet natura hominum ſortis fragilis & caducæ cōmen
ta ſolatium, imaginibus edendis, maiorū memoriam colere ſe putauit honore
permanſuro: partim adūbratione picturæ cera delibutæ, partim è materia ſcul
ptum & dolatum expertè motus ſimulacrum machinata. Sunt, qui pilas et cip
pos inſcriptos ſempiternam commendationem uirtutis eorū quos habent an
notatos conferre crediderint: quæ nihilominus ab interitu uindicari nequeūt,
ſuntq; tempore omnia conſumenda: nimirum fluxi corporis effigies, quę ſpe-
ciem immortalem minimè repræſentent: ſed erat tamen illud ſatis ijs qui ſecun
dum hāc uitam nulla boni expectatione ducerentur. Contrà, ſeruator, uniuer-
ſorum Deus, ſupra quàm capere poſsit hominum mens, aut aſſequi cogitādo
bona diſpenſans religionis amatoribus, primordia quidem & quædam quaſi
præmiorum præcurrentici ex his relinquit arrhaboni, qui paulatim hiſce peri-
turis oculis confirmet immortalem ſpem. Hæc antiquæ uaticinationes literis
mandatæ eadem præſenſere, hæc uitę curſus eorum atq; ratio, quorum officia

obſeruantiamq́; dilexit Deus,commemorata poſteris affirmant. Sunt eadem A
iſtis noſtris temporibus euicta,quibus omnium regi Deo Conſtantinus in ijs,
qui Romanam rempub.iure ſuo geſſerunt,unus ex animo amicus uitę ſanctiſ
ſimæ degẽdę prębuit omnib.hominibus exemplum.Is uerò quẽ coluit Deus,
eam rem apertè planeq́; commõſtrauit,dum aſtitit à dextra apicem honorum
ineunti,nec medio regno deſinenteúe deſtituit hominẽ,diſciplinæ loco numi
nis excolendi generi humano datum.Itaq́; ſolum illũ ab hominibus natis im-
peratorem extulit quoddam uelut ampliſsimum luminare,præconeq́; fixæ &
manentis religionis uocaliſsimum,ab ea quam illi contulerat in omni genere
uirtute,regnum eius ad tres totas annorum decades,& amplius paulò protra-
xit:uitæ uerò ſpacium cum hominibus uiuẽdæ duplices horum annuos recur
ſus.Singularis aũt ſuę poteſtatis imaginem iſtuc conferens,impiorũ atq́; adeò
tyrannici generis expugnatorem effecit.Hi mente cęci,nefarium tumultũ cõ-
tra Deum decreuerãt,& ſaga ſumpſerant.Ac illi quidam quum uix dum pro-
dijſſent,repentè ſunt extincti.Clientem uerò ſuũ Deus unus,in multos unum
diuinitus obarmauit,inſtruxit:& expurgata per ipſum deſtructis impijs homi
num uita,magiſtrum declarauit obſeruationis erga ſe,qui prędicabatur etiam
bonorum omnium ſtudio illum qui ſemper eſſet Deum noſſe,et ab eorum er-
rore lõgè diuertiſſe qui nuſquam ſint.Hoc ille faciebat bonæ frugi famulus,et
edicebat,ſeruum ſe non diſsimulanter aſſeuerans regis omnium Dei.Quę ille
rependens ocyus eſſe regem,fecit in his qui fuerunt unum et inexpugnabilem
& inuictum ſemper,ubiq́; uerò tropheis exornatum,ac tãtum quantus ne au-
ditu quidem ullus fuit,cuius aliqua extet memoriæ recordatio:tam numini ac
ceptum ac beatum,tam pium & undiq́; fœlicẽ,ut nullo negocio gentes quàm
prius omnino plures contineret,imperiumq́; nulli graue ad hoc ęui perduce-
ret.Cyrum de Perſis inueterata fama dilaudat, ut præ reliquis ubiq́; gentium
omnibus inſignem,ſed illum turpis & ominoſus,quiq́; non uacaret contume
lia mulieris opera manebat uitæ exitus.Macedonem decantat Alexandrũ uni
uerſa Græcia ſubegiſſe gentes infinitas:at celerius omnino quàm uiro illi lice-
ret eſſe per ętatem,ſublatum fuiſſe de uita,compotoribus id temporis ad ſalta-
toribus operam dantem.Duos annos ſupra triginta toto uitæ curriculo com-
pleuit,eorumq́; partem non amplius tertiam regni partes exegerunt. Ille, ſan-
guinis ſitiens citra diſcrimen urbes uniuerſas & gentes nullo delectu ętatis ſer
uire compellebat inſtar fulminis.Mox paulùm modò cum uigere cœpiſſet, ut
gẽs fatum uehementer,orbum liberis,nulla firmum ſobole,nullo lare, peregri
næ dictionis excurſorem,ne quod erat illi uotiuum,gentem humanam pertur
ſtaret,cum ipſis delicijs ſuccidit.Regnum ſubinde contruncatum , & in fami-
liam diuulſum eſt,dum ſibi quiſq́; ſtuderet ex rapto . Talium ille uirtutũ ſtipa-
tus choro cẽſetur ęgregius.Inijt autem hic noſter qua depoſuit ætate regnum
Macedo,duplumq́; quàm ille uixit & regni tergeminũ habuit ſpacium. Tem-
perantem ac planè ſobriam militiam nactus,Britãniam,& qui medio ſiti ſunt
Occidentem uerſus Oceano,cũctos adduxit ad partes:Scythiam inſuper quæ
ad Septentriones eſt,in nationes efferatas diſſecta barbari nominis innumera
biles:productis ad meridiem finibus imperij,Blemmyes & Aethiopes. neque
uerò quæ ad Orientum ſunt à ſe auerſa putauit eſſe : ipſos autem orbis terra-
rum limites Indos extremos uſq́; terræ undiq́; circumiectos , quicquid eſt uſ-
quam luce ſuarum rerum illuminans,dicto quidem habuit audiẽtes locorum
præſides,gentium præfectos,ſatrapasq́;.Et erat in eo quanquam barbaro po-
pulo , qui ſponte lubenterq́; coleret. Ab ijs honorariæ legationes onuſtæ do-
nis,nihil prius illa amicitia notitia'ue ſtatuentibus,ut imagines ederent,& ſta-
tuas eius collocarent,ut unius Conſtantini regnum non modò cognitum om
nibus,ſed in ore etiam eſſet in omni populo,cum ille regia liberaq́; uoce præ-
dicaret quem eſſe ſibi Deum profiteretur.Nec uerò plus oratione quàm reua-
luit,

luit, qui ſe in uirtutem ipſam totam immergens, uariumq; pręclarę uitę fructū
A diſpiciens, in eo molliter & delicatè conquieſcebat, beneficentia omnes ſuos
ſibi deuinctos animo magno retinebat. Victor benigna lege facilem et deſide
rabilem unicuiq; maieſtatem & autoritatem præſtitit, donec ſenio longo con
fectum, quem antè uictum de regno ad momenta temporum inclinante ſu-
ſpenderat, & tot annos brauio immortalitatis deſignator Deus honorarat, ad
uitam perduxit animis nulla colluuione cōſperſis aſſeruatam, tribus etiam qui
regno ſuccederēt liberis illi ſuſcitatis. Ad hoc ſanè regium decus paterno iure
acceſſerat, ordineq; naturæ ſoboli remanſerat, ut duraret in æuū hæreditas. Er-
go ſublimen uereq; fœlicem honoribus apud nos, morientē omnibus quæ ab
ipſo ſunt beneficijs & conditionibus exornatum, depinget aptè Deus, et ipſas
res glorioſas in tabulas cœleſtes curabit incidendas. Mihi profectò etſi nō ſup
petit, ut pro beatitate tanta dicam, hac præſertim ſecuritate ſilentij: tamē eſt ne-
ceſſe inſequuto picturam inumbratam tanq; imagine, hominis pij memoriam
conſecrare literarum monumentis, eoq; deſidis & ſocordis animi reprehenſio
nem deteſtari. perpuderet enim niſi quantum in me eſt ingenij, quod leue exi-
guumq; ſentio, tamen in eum conferrem qui numen ſolicitiore ſemper animo
coluiſſet. Adhæc conducibile ad uitam hoc ſtudium meū, res eas planè regias
& Deo gratas ſcripto cōprehendi. An uerò turpe non ſit in ſcriptores indefeſ-
ſos recordationem Neronis incidiſſe, & eorū qui ſcelere longè poſt ſe Neronē
reliquerunt, & hanc conſilij rationem rerum turpitudine deformem polito di-
cendi genere turgidam ineuntes, hiſtoriæ uolumina texuiſſe illos: nos ad eum
regem adductos à Deo, qualem antè nulla ętas uiderat, et colloquia dignatos,
in ea cauſa conticeſcere? Proinde non ab re ſi quis alius, auditionē tantæ rei lar
gè cōſeram, maximè illis qui bonis inſequendis ardore mentis ad Deū rapiun
tur. Nam alij quidē res ad mores informādos inutiles & humiles, adducti gra
B tia, uel odio concitati quorundā: nonnulli ut dicendi ſpecimen ederent, doctri
naq; ſe uenditarent, homines lingua celeri & exercitata, quàm par erat appara
tius emiſerunt in lucem:, ac eorum quę cōmittuntur in Deū, & obliuionē tene
braſq; ſempiternas promerentur, alijs interpretes fuerūt. at mihi ſi oratio laba
ſcet, minuſq; ut ad earum rerum magnitudinem ſuſtinēdam robuſta erit, certè
uel earum nuda recenſione ſe ſuſtentabit illuminata. Neq; uerò futile uel con-
temnendum hoc genus, cum et animū non diſſolutum inſtruat, et ad uitam cō
muniat. Plenā igitur hiſtoriam, quoties collatis ſignis ſit ab eo decertatū, quo-
ties de fuſis hoſtibus & trophæis exultatum, quoties triumphatū: qui pro utili
tate omnium in republica ordo, quę legum in id ipſum confectarū deſcriptio,
reliquos illos quidē uarios & regios tamen labores ab omnib. expoſitos hinc
amandabo, cum mihi ſit ex cō pacto in eam rem incumbendū, ut illa ſola refe-
ram quę pertinent ad bene beateq; uiuendum: atq; ea cum propè ſint infinita,
ſubijciam ex ijs quorum in cognitionem uenimus, quę celebriora magiſq; po
ſteris opportuna iudicabo. Breuiter id quidem & tēpore, quod eſt reliquum,
uerè beati laudationem facilè cōcedente uel etiam depoſcente. Nam nec antè
licuit, qui nondum exceſsiſſet è uita conditionis, inſtabilis (qua de re ſumus o-
mnes admoniti) fœlicē diuulgare. Vocetur uerò auxiliaris Deus, atq; nos ſer-
mo cœleſtis opitulator inſpiret. Illius autem res ab ineunte ętate ſcribere ordie
mur in hunc modum. Conſtās & antiqua fama obtinuit grauiſsima diuerſaq;
tyrannide populum Hebręum oppreſſum fuiſſe. Tum clementē erga afflictos
Deum paruulum atq; adeò infantem Moſem medijs tyrannorum atrijs educa
uiſſe, utq; ſapientiam quæ eſſet apud eos indipiſceret, prouidiſſe. Cumq; illum
tempus ad ætatem ſolidam perduxiſſet, & oppreſſorum uindex ultio iniuſtis
ponè inſtaret, tum egreſſus domo tyrannorū Dei prophetas nauabat operam
incœptis altiſsimi, tyrannos educatores dictis & factis reſpuens, fratres & ge-
nere cōiunctos pro neceſsitudine colēs. Eò gentis uniuerſæ prætore deſigna-

to, Hebræos inimici populi ſeruitute liberauit Deus, & genus illud exoſum fa A
tali neceſsitate ſuppliciorum exercuit. Fama quidem illa uetus, cui quaſi fabu
loſo commento multitudinis aures patuerunt, cum in hæc noſtra tempora cō
tulit ipſe ille Deus, ijs quæ miracula feruntur in fabulis, & oculo ſubmiſit thea
trum rerum penitus excellentius admirabilitate, quodq; quauis ſit auditione
uerius. Deum enim aggreſsi bello noſtri ſeculi dominatores, eius eccleſiã con
ficiebant. Quum mollis adhuc & ętatem eã deſinens, quę tenui lanugine iam,
ac luculenta forma reliquiſſet adoleſcentem, imò qualem oportebat eſſe Dei
ſeruulum, medio illorum creuit iſte, pòſt paulo tyrannicida Conſtantinus, no-
uam rem in eos moliens. Nec erat tamen hoc ætatis moribus impiorum cōfœ
deratus. Subtraxit enim inde illum diuinitus afflatum ingenita natura, atq; ad
omnem religionem traduxit. Quem incēderat etiam ad ſtudiũ honeſti pater-
num decus. Pater ei fuit (hoc enim loco reuocare in memoriam decet) Impera-
torum ab æuo noſtro præſtantiſsimus. Quo de Cōſtantio ſtrictè, quæ filio lau
di eſſe poſsint, & neceſſarię tamen dicemus. Quatuor enim fuere communica
tione imperij pares, ſolus hic alijs non intellecta ſua ſe ratione continuit, & ei
cum Deo ſummo percuſſum fœdus eſt. Illi eccleſias depopulati, ad ruinam ex
tremam diſturbabant, ut ne reuulſa quidem templorum fundamenta ab ullo
dignoſci poſſent. Hic execranda puras impietate manus abſtinuit, illorum
nuſquam ſimilis, qui ciuium ſanguine ſanctiſsimorum prouincias polluebãt.
Hic animam illibatam ſemper habuit eo maximè genere. Illi omne ſcelus in u-
num deriuantes, ſimulacrorum cultum, uoces illicitas ſe primûm, deinde ſub-
ditos, malorum dæmonum in errorem introducti, ſeruitute condemnarunt.
Hic princeps pacis æquiſsimæ ſuis, quæ Dei erant ordinabat agebatq; nulla
ſuorum moleſtia. Vitam alij grauitate tributorum deprecandam hominibus
& poſteriorem morte compararunt: imperium æquabile Conſtantinus atque
patritiæ diligentiæ nihil expetens inſtituit, ſuos ipſe de ſe alleuauit. E multis B
multis ijsq; peruulgatis unam rem atq; alteram præclarè geſtam ubi dixero,
quæ ſilentio pręteruehat, hinc cenſeri poſſe ratus ad ea quę negotij huius ſunt
tranſibo. De Conſtantio rumor increbuerat, pium et probum uirum eſſe, Deo
charum præter alios & acceptum, ſubditorum ditionis, ut nihil ſuprà, parcen-
tem, nullis thaſauris incumbentem. Qui tum primaria dignitate rex erat, miſ-
ſis adeò qui id agerent, cum eo tãquam depoſuiſſet, omnem publicam curam
expoſtulabat, exprobrabat egeſtatem, eo ad faciendam fidem abuſus, quia ne-
quaquam theſaurum defodiſſet. Ille, qui uenerant à rege commorari iuſsis, in-
dixit omnibus imperij ſui populis, ut quiſq; fortunis erat ampliſsimis, opi-
buſq; affluebat (quaſi ſibi pecuniæ opus eſſent) celebre concilium. Id tempus
ad unumquemq; pertinere conſpirationem animorum erga regem non alie-
na ſponte conceptam explicandi. His auditis ac ſi de illa ipſa re uota iamdiu ſu
ſcepiſſent, ut id eueniret quo ſe probare poſſent alacres ad omnem aleam, au-
ro argentóq; & ſi quid eſt in pecunijs aliud, impleuiſſe fiſcum liquet. Multa
uerò donandi largius atq; profundendi contentio ſubijt, hilariter omnibus a-
perto uultu oreq; leniter arridente. Quæ cum eſſent facta, ſpectatores admiſit
eos ad theſaurum, qui à magno illo altero rege uenerant, dimiſsiſq; fidem &
teſtimonium imperauit huiuſce rei quam ipſi uidiſſent. Tantum nunc ſibi eſſe
confectum: at iampridem apud dominos, ut ſatellites & adminiſtros, cuſtodi-
ri. Vehementer illi obſtupuerunt, quibus iter ingreſsis uocatos ad ſe poſſeſſo-
res omnibus ſuis receptis & laudatis inſuper ob animũ beneuolum, & paren-
tem, ut eſt fama, dimiſit domum. Hoc unum eſt humanitatis argumentum: ſin
ceræ mentis erga Deum, id erit alterum quod ſequitur. Nam ubiq; locorũ edi
cto imperatorio, prouinciarum pręſides pium quemq; diuexabant. Omnium
primi regijs domibus exciti, chariſsimi Deo martyres nomine pietatis ad con-
certationem aggreſsi ſunt: ferrum, ignem, maris gurgites, omnem denique
ſolertiam

ſolertiam tormentorũ promptiſsimo animo adeuntes,ut breui quę fuere tum palatia pio hominum genere ſint exhauſta.Quo maximè factum eſt, ut apud ſanguinarios nullam habuerit Deus inſpectionem in præſidijs,qui nõ genus ſolum,ſed eius ergo nuncupationem etiam uotorum inſectabantur. Soli autem Conſtantio uenit in mentem quidam rationis ſenſus,& rem fecit inopinatam ſanè auditu,ſed pro facto tamen præcipuè demirandam.Quotquot illi regij fuerunt; ne illis quidem exceptis qui futuri erant propoſitæ conditionis arbitri,cunctos ad pactum adegit,apud ſe commemorandi liberè,& honores ſuos cuiq; retinendi,ſi dæmonibus immolarent:niſi agerent,excludi penitus, & ablegari, illic nulla dignitate aut familiaritatis aut amicitiæ eſſe poſſe. Ergo diſsipatis & iam hinc & inde ſegregatis,quam ſibi quiſque uitã inſtituerat, eſt agnitum.Cæterum præſtans ille uir techna explicata, illos timidos & nimiũ de ſe meritos iudicauit.Horum conſcientiã in Deum mirũ quàm ſuauiter excepit,utq; numinis proditores illos ne regia ſua dignauit.Qui fiat enim ut hic permaneat in fide,qui ſublimiore feſellerit loco? Quapropter longè ſummouendos regio palatio exiſtimauit,atq; adeò lege ſanxit.Qui Deo digni fuerãt ad ueritatem exquiſiti,ſimiles eos ſui fore circa regem dicẽs,imperij cuſtodes & corporis eſſe iuſsit.In amicis & maximè neceſſariis hoſce in primis excolendos,pluriſq; dixit eſſe faciendos theſauri quamlibet magni abacis. Conſtantio qualis pater extiterit ex hominum memoria,hactenus expoſitum à nobis eſt. Quis uerò uitæ finis hominem, quo oſtendi ingenio, ſubſequutus eſt, quidúe diſcriminis eum inter & regiæ ſellæ conſeſſores aperuit Deus, facilè dignouerit is qui ad res ipſas animum diligenter attenderit. Poſtquam enim ingenij regi fideliter explorandi facultas in longinquitate temporum uertebatur,omnium authore Deo recepto, dijs antè gentium reprobatis, ſuam domum,uti compoſita frugaliſq; perſeuerares, ſanctorum ſupplicatione uallauit. At tritum illud uſu,nec habere ſibi,nec alteri negotium faceſſere, per beatum iſthic fuit.Conſtans igitur auraq; leniſsima bene ſedatum ſui regni ſeculum,uxorem,liberos,ipſam familiam cum focis,uni regi Deo deuouit, ut hilarem multitudinem palatij prorſus eccleſiam diceres.In eo conſortio fuere Dei miniſteria,quæ in cauſa regis,cultui cõtinenter inſtarent,quãdo apud multos iſthęc omnia ſilebãt.Quę omnia proximè inſequit̃ compenſatio cœlitus.Orbis enim terrarũ imperij quũ primæ deferrentur in his fuit,cum qui ius habebant temporis,neſcio quo pacto ſe regno ſubtraxerunt. Tanquam iſtam animorum mutationem,quæ anno præuerterat eccleſiarum oppreſsio inuexiſſet.Hinc primus & ſolus Auguſtus appellatus eſt,initio quidem inſignis imperatorio Cæſarum diademate:ſed acceſsit ad decus, illum accepta dignitate præceſsiſſe. Ab hac nota,quo nullus eſt antiquior Romano populo delatus honor illi eſt:primuſq; ex his qui quatuor poſtea ſunt creati,Auguſta ſella ius dixit. prole quoque multum anteceſsit alios,ipſa ſexus utriuſq; multitudine. Poſtea quàm uerò multa iam ſenectute, iuſta naturæ facturus,atq; iam de uita diſceſſurus,hic denuo mirum opus à Deo, qui de liberis maximum natu Conſtantinum moribũdo patri conſultè proximauit. Erat enim cum his qui fuerãt paterni imperij collegę,quo modo ille prophetes,ut antea dixi. Et uſque à puero pubertatem ingreſſus,apud eos honore primario fuerat. Quem ipſi uidimus,cum Paleſtinam obiret regum ſeniori comes.Huius ad dextram cõſpicuus omnibus,iam tum regium quendã ſenſum callere uidebatur.Nam forma corporis,& ut erat ætas,proceritate nullus ad illum æquo iure acceſsit. robore tam ualebat,ut terribilis eſſet æqualibus. Sed animi tamẽ quàm corporis dote incendebatur acrius. Eum primùm fouens egregiè temperantia, diſciplina,deinde ingenitaq; prudentia,tum diuinitus accedente ſapientia. Itaque celſum & ui corporis auctiorem animo magno cdoleſcentem contemplati rerum domini,commixta cum inuidia formidine ſibi internecione cau-

tionem decreuerant.Quam ille rem perſentiſcens ſemel atq; iterum certa fati
ratione inſidijs explicatis,cōſuluit ſibi fuga,prophetā Moſem hic quoq; con-
ſectatus:ſed iſti numen omnia conceſſerat,ut illam præſens hæreditatem cer-
neret.Mox elapſus inſidiatorum molitione,properè quidē ad patrē acceſsit,
ac interuallo longo tandem adfuit,ubi iam uitæ illius penſum nouacula con
tingeret.Quem inexpectatum pater aſtantē intuitus,ſtratis deſilit,auidè com
plectitur,tantumq; proloquutus ſe cura animum liberaſſe,quæ alioqui mori-
turo reliqua erat de abſentia filij,præceps effudit ad Deū gratiarū actionis &
lætitiæ plenas.Hoc amplius,immortalitate ſibi iucundiorē interitū eſſe dixit,
& teſtamentū inde cōſcripſit: ſimul liberis, inſtar chori,lectū cingentibus, ex
cōmentario diſtribuit hæreditatem.Illi,qui anteibat ętate,regni ſorte iuxta na
turā demādata.Ita demū diem obijt,nec incuria tamē eſt iactatū imperiū. Nā
inſignis purpura patricia Conſtātinus,ibat paterna domo,patrem quaſi reui-
xiſſe cunctis in ſe monſtraturus.Interim elatum funus eſt illo ductore. Quos
amicitia patris illi adiunxerat,partim præibant à fronte,partim à tergo ſeque-
bantur,uſq; dum maxima pompa numinis amantem eò loci perduxit,ubi fau
ſtis acclamationibus acceptus,& reuerenter eſt habitus ille uir:ibi omniū uo-
ce regreſſus in uitam de mortui hominis ſucceſſore filio dicebatur. Ibi regem
& Auguſtum quanquam iuuenem omnia perſtrepere.quæ laudes erant orna
mento patri,uiciſsimq; filius eo parēte fœliciſsimus habebatur. Porrò autem
populi omnes huius imperij gaudio lætitiaq; inæſtimabili exultarunt, qui ne
momento quidē temporis adminiſtratione regia caruerant. Finis hic à Deo
generi hominum æuo noſtro morū honeſtiſsimorū & plenorum pietatis, eſt
in rege Cōſtantino patefactus.At qui uitæ fuerit exitus,ijs qui ſunt eccleſiam
incendijs & ferro proſequuti,in hac ſerie non putaui inſerendum, neq; probo
rum memoriam hoc genere contaminandā inquinandamq;.Nam periculum
feciſſe ſatis eſt ad eos caſtigandos qui uiderūt ipſi,acceperūtq; inſuper euento
rum integram hiſtoriam. Eo patre ducem imperatoremq; Conſtantinū prin
ceps uniuerſi,nullius cōmendatione aut gratia ex ſe deſignauit, id ſibi laudis
aliàs arripiente aliquo.Stabilito regno quos in ditione populos habuerat pa-
ter,obibat omni benignitate,tantiſper ipſi paternæ ſorti proſpiciens, hos gu-
bernabat,Rheni barbaros accolas & occidui maris qui turbulenti erant,ac pri
us intractati,facile cōpeſcebat ſubijciebatq;,reprimebat alios & abigebat do-
mo,quos tanq; beluas ad uitę cultū lenem magis allici poſſe deſperabat.Hæc
illi cum eueniſſent ex ſentētia,imperiaq; orbis terræ in animū induxiſſet, tum
in Britanniā tranſijt. ibi ſubactis interius habitantib.ad mare populis, percur
rebat animo quibus pręterea ſubueniendū eſſet auxilij egentib.Inde quaſi im
menſum aliquod corpus orbē ipſum terræ mēte cōuerſans, Romamq; demū
imperij uniuerſi caput atq; gentiū dominā tot annis tyrānidi ſeruientē, uindi-
cta cedebat illis ætate prouectiore partium aliarum dominis. Poſtq; aūt impa
res huic oneri ſenſit eſſe,atq; rerū euētu fœdo aliquos iſtud eniſos diſceſsiſſe,
minimè ſibi uiuēdum duxit urbē regiā ærumnis exercitatā ſi negligeret. Ergo
demolitionem tyrānidis apparobat. Ibi quod uidiſſet rem militarem manu ne
quaq; confici,imò nec profici tantis artiū præſtigijs apud tyrannum, ſolerteq;
magorū impoſtura hominū ſtudijs exculta,adiutorē Deū implorabat. Omni
no cura militiæ illi poſterior erat:numen autem cum quo ſe coniunxerat,non
modò infringi,ſed allidi nullo modo poſſe confidebat. Ille uidelicet optimè
norat quo potiſsimū nomine inſcribi oporteret hoc auxilij genus.In ea nego-
tiorum procuratione,cogitatio quædā exiſtentē occupauit. Nā qui rerū ſum-
mæ inhiauerāt antea,quorū à dijs expectatio pēdebat,ij litātes ac propitiātes
donarijs,eluſi primū lenocinio prædictionū,& omnia ſecūda pollicentib. ora
culis,tandē ſunt infeliciſsimè perditi,nec aſtite quoq; deorum uſi ſunt, ne pia-
culari contabeſcerent interitu.unus eius pater diuerſam uitam ingreſſus, &

errationis

a errationis intelligens, cui uitæ curriculo primus ſemper obſeruantia dignatio neq; fuerat Deus, imperij cuſtodem & defenſorem habuerat. His apud ſe diu putatis ac diſcuſsis ut uidit, quod illi ad peſtes & ſtrages appuliſſent qui erant deorum copia confiſi, ut nulla generis radicula, nullus ſtolo, nullum nomen nulla uſquam memoria ſupereſſet: è diuerſo quot argumentis ſe præpotentem paternus illi Deus approbaſſet: qui in tyrānum delectus antè habuiſſent, & caſtra potuiſſent, adductis nequicquam dijs exceſsiſſe turpiter intuens, altero re infecta priuſquam uentum eſſet ad manus cum ignominia reuerſo: iugulato altero medijs cohortibus, ut fati quædā acceſsio crederetur. Hæc cum in mentem conuexiſſet, inaniter ea numina iactare quæ nuſqam ſint, & in re plana aberrare ſpontè, dementiam arbitratus, quem iam inde à patre Deum ac ceperat eſſe colendum ſibi ſanxit. Votis igitur appellabat, & precibus, ut quis nam eſſet ediceret, manum ad ſe ſuaq; porrigeret. Quæ contenta precantē oratione, diuq; quiritātem, prodigium inuaſit. Hoc credibiliter ab authore diuerſo uix adduci poterat, aut recipi: ſed ipſo rege longis temporum ſpacijs, mihi ex codice quæ conſcripſeram referenti, quando in eius notitiam & familiaritatem ſum introductus eadem prędicante, etiam atteſtante iureiurando uehementius, ecquis de rei fide ambigat? cum præſertim poſteriora tempora illud ipſum confirmarunt. ſub meridiem, inclinante iam die ipſis oculis, cœli plaga uidiſſe aiebat poſitum ſupra ſolem trophæum crucis: id lumine coluiſſe, propinqua in hanc ſententiam ſcriptura. Eo uinces, perplexum uiſo diu ſtetiſſe omnem ſimul exercitum ſpectatorem, qui tum ad iter ingreſſum aliquo fortè fortuna ſequebatūr, & incertum fuiſſe quid ea ſibi oſtenta uellent: ſed animum tamen illuc intendentem, & ad omnem partem conuertentem, nox excepit. Hic ſomnum capienti ſibi Chriſtum cum oſtento illo cœleſti uiſum eſſe & commonefeciſſe, ut exemplar imitatus illius ſigni, idem in bellicis conflictibus amuletū circumferret. Vt autem dies illuxit, arcanum expoſuit amicis:

b accerſitiſq; ſubinde redemptorib. operum ex auro & gemmis affabre magis inciſorum, medius ſedit, ſigni ſpeciem indicauit: quantū ſua intereſſet, de gemmis auroq; ſibi excuſum redderent. quod ipſi aliquando uidimus in hanc ferè figuram operis abſolutum. Præcelſa ſudes inſtar crucis obliquum cornu ipſa rigens auro comprehendebat. Supremā partē inſidebat conſerta auro & lapillis ditiſsima corona, in qua teſſera ſalutaris inerat duplici uerſiculo. Nam primis quibuſq; dictionum literis Chriſti nomē uidebatur punctum mediū decuſsis incumbente, R, quod deinceps in caſside deſcriptum ſibi imperator utendum accepit. Qua inhærebat ſublicæ obliquum cornu, hac depēdebat uexillum, regium prorſus, ad artem accedente gemmarum excitatis circū radijs uarietate precioſiſsima, qua conſperſum erat, auro inſuper abundè intertexto, mirabilis ac immenſæ pulchritudinis uniuerſum opus. Hoc amiculi longum latumq; moderatè fuit: ſudes ab imo in uerticem procerius adaucta ſub ipſam crucem ad extremum limbum uexilli circumiecti, pij regis uſquequo thorax deſinit aureas, atq; liberorum pariter habebat imagines contra hoſtiles copias hoc ſigno ſemper eſt uſus: ad ſimilitudinem alia conflata ante legiones ferebantur. Verùm iſta aliquāto pòſt. Tum autem grauiter affectus ob oſtenta, nulla præterea religione probata initiatos his ſacris euocat ad ſeſe: Rogat ecquis ille eſſet Deus, ecquis oſtenti reſpectus, illi Deum eſſe reſponderant, unius ſoliuſq; Dei filium unigenitum. Notā immortalitatis eſſe, quod ipſe uiderat ſignum, hoc de morte deuicta trophæum eſſe poſitum, cum adhuc in orbe terræ uerſaretur. Interim cauſam aduentus ediſſerentes, totam generis humani rationē exacte ſuggerebāt, & eorum oratione ſanè promouerat: ſed diuini tamen ſpectaculi miraculo arreptus, iſtic erat donec ad ea deſpiciens ipſe ſibi oſtēti fuit interpres ex dictis: ac ſe cōſtituta iam ſentētia cœlitus edoctū facilè ratus, ad ſcripta ſacra mēte intēdere cogitabat. Hic Dei ſacerdotes numero

habens

habens confeſſorum accingebat ad obſeruantiam omnē & cultum conſpecti A
numinis relinquam expectationē & ſpem in eo collocans: indeq; ſe communi-
ens animum induxit ut tyrannicum ignem reſtingueret. Hic ſanè multus Ro-
manam urbem ijs maleficijs inuaſerat, eoq; ſcelerum robore, ut ad præſidentē
impure ac nefariè uiuendi licentiam nihil eſſet omnino reliqui: ſeductas ma-
tronas remittebat ad uiros non ita proiectos aut obſcuros, temulentiã hanc ſu
am in ſenatum adeò atq; principes ſenatus exercebat. Sexcētis igitur acceptis
omni cõtumelia matronis, impurum & effrenatum animum nihilo magis ex
pleuerat. Tentatis perinde Chriſtianis non itē cupiditati ſuppetere. His enim
uitam profundere ſatis erat, quam pudorem proſtituere. Quædam ſenatorij
ordinis, cuius uiro præfectura obtigerat, illis intellectis pro foribus adeſſe qui
ad tyranni libidinis erant facti (nomen iſta Chriſto dederat) & ita uirum ſibi
timentem annuiſſe uti abduceretur, impetrata mora tantiſper dum mundum
ſumeret, ingreſſa eſt in conclaue. Ibi remotis arbitris enſe confodit pectus, oc
cumbenſq; lenonibus cadaueris copiam fecit. Opus autem edidit omne uoce
uocalius, in expugnabilem rem eſſe atq; exitij nullius Chriſtianam modeſtiã
poſteritati præſentibuſq; adeo teſtata. Sic illa fuit. Eo uerò progreſſam audaci
ciam plebs, ipſi magiſtratus & nobiles & ſordidi èxhorrentes, languebant ty-
rannide infeſtiſsima. Nam quietè & compoſitè ſeruitutem aculeis examatam
perferentibus, nil dum remiſerat ſicaria tyranni crudelitas, & leuiſsima iam ali-
quando repetita quidem illa de cauſa in cædem populi haſtatos ſuos laxaue-
rat, mediaq; ipſa urbe cecidit infinita multitudo nõ Scythicis aut barbaris, ſed
domeſticis armis ac gladijs. Quanta autem per inſidias ſenatorũ clades, ut cu-
iuſq; bona illexerãt ad occaſionem quemlibet paſsim cæſis, haud in promptu
eſt percenſere: ſed (ſcelerum apex) ad artium prẹſtigias & magorum uetita in-
uenta perrexerat. Hic utero reſciſſo mulierum prægnantiũ, uiſcera mox infan-
tium indagans, iugulans leones, conceptis obſcœnè uerbis dæmonum cõpel- B
lationes ad tumultum belli inſtantē depellandũ adiecerat. His ſe confidebat ui
ctoria potiturum. iſta Romæ tum dominatio: quæ omnium libertatem quot
& quibus modis temerauit, dicere mihi non licet. penuriã annonę poſt homi-
num memoriam cõſtabat urbi tantam non fuiſſe. Quapropter ictus miſericor
dia Conſtantinus, omnes expugnandi machinas contrahebat: ipſe poſt prin-
cipia, nempe regnatorem Deum, implorabat opem Chriſti, uexillum illud inſi
gne uictoriæ collocabat ob armatos: deinde omnes copias adducebat, tanq;
auitam libertatem Romanis ſtipulatus. Ergo Maxentius artium ludibrio po-
tius quàm ſuorum uel conſenſu, uel coitione ductus, haud iam portis excede-
re: copijs armatorum, legionum, manipularibus inſidijs opportuna loca, re-
giones, oppida, quantum agri ſubegiſſet occupare, munire ſedulò. rex ex ſo-
cio numine religatus acie tyranni primum, ſecundum, & tertium uno impetu
compulſa ad deditionē, ipſam uſq; promouit Italiam. cumq; proxime urbem
eſſet, ne tyranni cauſa prælium committeret cum Romanis, iſtum uelut loris
ab urbe longius aſportauit Deus: & quæ uulgus fabulæ loco acceperat, aduer
ſus impios eueniſſe (ſunt in codice ſacroſancto tanquam in columna deſcri-
pta) omnes adduxit ut crederent ea, ſeu fidis ſeu diffidenter hebetibus oculis
intuiti. Quemadmodum enim Moſe pium Hebræorum genus dirigente,
currus exercitumq; Pharaonis in mare proiecit, ipſos ſatellites honorarios o-
mnem adeò delectum unda rubri maris obruit: ita Maxentius, eiuſq; armati
& haſtati, quaſi ſaxum dimerſi ſunt ab eo funditus. Siquidem numinis uim
ſtantem à Conſtantino fugiens, ubi tranſmitteret ea fluentem amnem, quem
ipſe nauigijs iunxerat, atq; ponte ſtabilili uerat ſuo ſibi cõmento pernicies cõ-
pacta extitit. Quà amicum Deo uirum captum iri credebat, illi nihilo ſecius
dexter Deus affuit. Iſte miſer has ſibi ſtruxit inſidias, ex quo dicere par eſt: Ef-
fodit cuniculum, ac quam foueam ipſe ſtruxerat, in eam eſt delapſus. Quod

enititur

enititur, in eius caput recidet, atq; in uerticem illius ſua corruet iniquitas: ſcili-
cet annuẽte Deo quæ erãt ad pontẽ machinæ in inuolucro, non qua ſperabat
occaſione, ſubſiderũt, ut trãſitus eſſe poſſet: ſcaphæ onuſtæ uiris mergebãtur:
omnium ille primus: deinde ſatellites clypeatiq;, quatenus id oracula prędixe
rant, aqua rapida quaſi plumbum ſunt obruti. Idcirco non abs re, ſi minus uer
bo, re certè ſimilem uictoriam conſecutos atq; egregius ille Moſes, eadem illa
quæ tyrannum olim contrà, decãtare ac dicere: Incinamus Domino, laudibus
enim honorificis cumulatus eſt. Equum & aſcenſorem diſiecit in mare, prote
ctor auxiliatorisq; ipſe mihi fuit ad ſalutẽ. Ecquis in dijs ſimilis tui Domine? ec-
quis inquã ſimilis tui, in ſanctis honoratus, inſigniter mirabilis, edensq; prodi
gia? His in principem cui referebatur accepta uictoria, ut olim ab illo præſta-
bili Moſe, ſic à Conſtantino reapte iactatis, reportata laurea de cõflictu domi
nam urbem infectus eſt. Confertè illum S P Q P. ac quicquid in urbe nobili-
um fuit, ut ſi uinclis & carcere ſoluti eſſent, oppidò quàm hilares animis & uul
tu recepere. Confuſa ſexus & conditionis uox, uiri, fœminæ, pueri ingenui, in
finita multitudo familiarium, uindicem conſeruatorem, bene merentẽ, ut qui
contrà tenderet nihil ageret, appellare. Nihil ille religione uir inſita, aut laudi-
bus aut applauſu commoueri, neq; meliora de ſe ſentire: quin diuinæ benefi-
centiæ conſcius actionem gratiarum in primis, & uota, uictoriæ datori Deo
perſoluit. Tum pictura ampla colũnisq; media urbe trophæum de hoſtib. inſi
gne ſalutis erigens, in omnem gentem differebat. Atqui palàm inſcripſit lite-
ris quæ nequirent aboleri. Hoc ſalutare ſignum, Romanorum ditionis & to-
tius imperij tutelam eſſe. Mox autem palum figura patibuli, eius ſtatuam te-
nentem manu frequentato loco ponentibus, ſcripturam inſcribi hanc iuſsit
Romanis uerbis: Hoc uno fortitudinis examine inſigni ſalutis urbem ueſtrã
iugo tyrannidis ereptam liberaui, S P Q R. authoritati priſtinæ dignitatiq;
reſtitui. Ita ferè amans numinis Imperator ſplendidà confeſsione artificis uin
cendi crucis, liberè quidem huc rei dabat operam, uti Romani Dei filiũ agno-
ſcerent. Omnes autem loci incolæ, nobiles popularesq; uelut à graui domina
tione reſpirãtes, luce frui molliore puriorecq;, tum autem initam denuò uitam
alteram cogitare, quas gentes ad occidentem limitauit Oceanus, illę aſsidua
calamitate libera frequenti nundino lætari, authoritatem, pietate primum, ſer
uatorem continenter exclamare una uox, unum os omnium, emerſiſſe bene-
ficio Dei Conſtantinum generi humano commune compendium. Expoſi-
tum erat ubiq; regium edictum, quo ſua illi recuperarent, qui conceſſerãt an-
tea rapinę. Qui ſolum uerterant indemnati, eò poſtlimino redibant: ſi quos in
iuria tyrannidis periculo obnoxios aut uinculis habuiſſet, ſoluebantur ea cu-
ra: Dei uerò adminiſtros ad ſe accerſitos ſemper honore præcipuo cenſebat,
& omni officio proſequebatur, nihil circa deuotos addictosq; numini beni-
gnitatis aut humanitatis omittebat. Homines quidem de uultu ornatuq; te-
nues, alia tamẽ apud eum nota cõuictores erant, haud aſſeclæ. quo ſibi cumq;
eundum eſſet, homines illuc ſolicitabat, ratus illũ dextrum aſsiſtere, quem co-
lebant. Et de ſe ſanè perquã abundè ſuppeditauit eccleſijs, tum adaugens, tũ
erigens altius, ipſa ſacraria ſpecioſa donarijs, efficiens, multa inſuper mendi-
cis & egenis hominibs erogata ſtipe: qui adibant ad eum, humaniter atque
beneficè ſentiebant: foro emendicantes (quod eſt homuncionum abiecto-
rum miſerabilium'que plurimum genus) non ad uictum ſolum neceſſaria
referebant, ſed ueſtiti commodius etiam abibant. quorum natales & incu-
nabula fortunæ primum amplioris, cum maligniore deinde fuiſſent com-
mutata, ijs diſpertiebat largius, regiam magnificentiam & opes in loco ſigni
ficans. his agrum deſignabat, illos excolebat honoribus, horum orbitatem
pro patre ſe gerens alleuabat. Interruptam uiduis fortunæ indulgentiam reſar
ciens, propriam curationem interponebat. Iamq; deſtitutas cura parentum

uirgines

uirgines notis deſponderat,& opulẽtis uiris,idq; non antè,quàm in dotẽ ſui feciſſet omnia de ſponſis.Atq; ut exoriẽs ſolis iubar radios locis undiq; omnibus immittit,haud ſecus ille ubi diluxerat egreſſus, ortu quaſi cũ cœleſti face promiſcuo,corã adeuntibus integritatis et probitatis ſuæ tedam lucebat.neq; ullus acceſsit qui nihil inde quicq; adiutus abſceſſerit,aut ſpe decidit, qui ſibi aliquid ab illo promiſerat.Eius ita erat aduerſum omnes ingeniũ. At ſe adiungens eccleſiæ,illucq; animum uehementius attendens, q̃ uarijs locis quorundam inter ſe altercationes orirentur,non aliter atq; præſidijs inuigilare iuſſus à Deo,concilium eorum conuocabat,diſputationiq; intereſſe minimè recuſabat,ut autor pacis uniuerſæ eſſe poſſet.Excuſſo planè ſatellitio,& armatorum turba,utiq; priuatus aſsidebat,cum ueſtitus Dei timore,tum ſociorũ beneuolentia ſtipatus.Hic ſententiæ meliori obſequentes, & conſenſum atq; coitionem animorũ meditatos exporrecta fronte,quòd omnium conſpiratio fieret accipere:diſcordãtes auerſari,modeſtè ferre ſi qui aſperè ſe gererent:& leni ſolum alloquio caſtigare,ne partes inter ſe committerent admonere. Quorum partim adhortationem reueriti diſcedebant,partim qui cogitationẽ ſobriã reſumere nulla medicina potuiſſent numini commendabat,nihil unquã iniquius erga quenquã excogitans.Vnde profectò diſsidijs Lybici lues eò peruaſit, ut temerè multa niterentur.Inuidentia nimirum dæmonis in tanta bonorum fœcunditate,quo facilius in eos animũ regis accẽderet,ad rerum inſolentiam inuitabat:illi tamen ſua conſilia non euenere. Nam ridẽda non obſeruãda eſſe dixit Imperator,quia illa nequã iſtum cõcitaſſe intelligeret.etenim in ſe dato animo temeritatẽ illã ineſſe non poſſe,ſed uel furente penitus,uel œſtro genij mali percito.Quorum miſereri quàm pro inſania corripere aut eſſet ſatius, aut de eorũ malis humaniſsimũ indolere. Quo pacto Deum in omni actione præſidem uniuerſi concilians,adhuc abſq; uulnere procurauerat eius eccleſias:ſed non ſine mercede iſtud.Nam barbaros omne genus ad imperiũ adduxit:trophæa ubiq; gentiũ de hoſtibus erexit,inimicis aduerſarijsq; formidoloſum eſſe fecit.Et ſi ingenio diuerſo fuit,id eſt placido,manſueto,ad benignitatem & humanitatem præter alios propenſiore.Interea eorum alter qui ſe ante imperio abdicarant,obijt infami mortis genere,cum ille uitæ Imperatoris inſidiari deprehẽſus eſſet.illius imagines & ſtatuæ deiectę, q̃cquid honoris cauſa poſitum erat.Deinde propinqui alij ad idẽ ſcelus aggreſsi, itidemq; deprehenſi.Perdita enim conſilia multorum,oſtento numen explicabat:nam iſtum dignauit ſæpe aliàs ſpectaculo ſui,uiſis inopinatè conuolantibus ſpecie ſacroſancta,& futuri præſenſiones permultas afferentibus.Ac illa quidẽ gratia collata,neq; comprehendere oratione rerum miracula,neq; ſatis effari poſsim. in quibus incluſus æuum deinde ſecurè tranſigebat:conſpiratione ſuorũ gaudebat,uitaq; hunc in modũ ab ijs inſtituta.Pulchritudine uerò templorũ tenebatur in primis & ornatu,quo rerũ ſtatu totum regni decẽniũ elapſum eſt. Tum feſtis publicè ſupplicationib.exolutis ſacrificia abſq; ignibus & fumo,hoc eſt, & præcationes & uota Deo regi fundebantur.Illæ ſuæ deliciæ,ſed quũ inaudiſſet de his qui ad Orientem affligebantur,haud ita tulit æquo animo. Totã enim oram truculenta quidem eccleſijs atq; prouinciæ inſidebat fera : nempe dæmon ille ſpurciſsimus hoc agebat,ut quam orationẽ iniret uir bonus, contrariam ſibi ipſe aſſumeret:& quæ duas in partes diſſecta erat populi Rom. ditio,lucis ac tenebrarum ſimilis eſſet,Orientem obtinente caligine,partem alteram die ſereniſsima illuminante.quibus populis tam pingui congiario donatis cœlitus,inuidentia honeſti ſemper aduerſaria,theatrum in hoc minimè omnium ferre poterat.Ita qui reliquam partem orbis terræ occupabat, antea regno tranquillo Conſtantini gener expectatus,iſti impiorum inſtitutum moreſq; quàm optimi uiri potiores,iſti inquam prior illorum ſententia, quorum exitum uitæ non ignorabat inſequenda,quàm boni probiq; amicitia tentanda.Igitur

A da. Igitur bellũ atrox, nullaqꝫ fœderis ſpe, contra bene merentem incœptat,
neqꝫ habita ratione legum, neqꝫ neceſsitudinis, nulla iuriſiurãdi, nulla pactæ
fidei mentem agitante memoria. Clementiſsimus enim Imperator innuens
beneuolentiam non confictam iſti ſorore deſponſa, cognationis & auiti regũ
ſanguinis in partem aduocabat: ſi quis eſſet contra ſortitus, nihilominus im-
perij licentia permanſura: Verum longè diuerſa iſtius ratio, peſtem nefariam
machinabatur, aliàs genere alio comminandi reperto, ut cum his beneficia
compenſaret. Officij primùm & amicitiæ ſpecie nihil non entrebatur, modo
ſi latere confideret: quę etſi tenebris immerſa erant, ilico fiebant autore Deo
manifeſtaria. pergebat ille tamen ad ſequentes prioribus interceptis inſidijs,
nunc dextram tendens, nunc ſe obſtringens ſacramento: mox ijſdem abroga
tis, deinde precatio per legatos ſe redimens, ijſdēqꝫ rurſus uſus mendaciorũ
offucijs, tandem bellum indixit, & ſpe deſperatiſsima aciem educere Deũ cõ
trà regi, ut probè nouerat obſeruatum intendebat. Initio qui apud illum Dei
miniſtri nulla in re unquã deliquerãt, de his quæſtione decreta curioſe cau-
ſam uenabatur & maleficia. Cum neqꝫ ita proficeret, neqꝫ reperiſſet quamob
rem queri poſſet, legem promulgauit. ea uetabat epiſcopos inter ſe quicquã
agere promiſcue, uel ad uicina eccleſiam uenire. Concilia tollebat: ac ſi quid
publice conduceret, hac de re omnem cõſiderationem auferebat. Id profe-
ctò erat prętextũ aucupari inſurgẽdi in nos: etenim aut egreſſos legem opor
tebat plecti, aut obſequentes eccleſiæ infringere fundamenta. Qui enim illa
magni momenti cõſilia niſi conuentu conſtitui queant? Hoc oſor numinum
alterius ab illo rationis qui cultum hunc inſtituit, edicebat: cogit enim hic ho
noris cauſa collegia ſacerdotum, ad concordiamqꝫ adducit: ille diſsipari, & o-
mnem honeſti ſenſum diſſoluere inuentis aggreditur. & quum in regiam ad
B mitteret id genus homines amicus Deo, reppellebat ille exoſus diuerſa ſentẽ
tia. Firmiſsimos atqꝫ ſibi maximè beneuolos exturbabat in exilium, qui ali-
qua dignitate iſtic erant, quia uiriliter aliquid obijſſent: alijs inſeruire, famu-
lari, denique ſeruiliter omnia pręſcribebat. Ereptis bonis, & in lucro poſitis,
mortem iam minitari audebat, quiſquis nomen ſalutare profiteretur. Eiuſdẽ
animus affectibus incitatus, nequaquã coercitus, adulteria infinita, totidem
fœditates obſcænas, decoro uirili longum ualere iuſſo, naturæ turpem de ſe
notam inurens perpetrabat. Ergo alteram legem tulit, uiros ad preces adeſſe
cum mulieribus inhibens: illas ad ludum uentitare, uel eſſe ſacrorũ interpre-
tes ijs epiſcopos, fœminas ſibi fœminę haberent illarũ rerum magiſtras. Qui-
bus apud omnes irriſis hoc aliud ad demolitionem eccleſiæ reperit, extra por
tas inquiens luſtrata regione conuenticula populi de more fieri debere: nam
longè puriorem auram inibi quàm in ſacellis urbanis eſſe. Cui cum pareret
nemo, prætorianos milites exauthorari iuſsit, niſi dæmonib. immolarent. ſic
ubiqꝫ hac uirorũ eiuſmodi dignitate militaris ordo caruit, imò ipſe legis au-
tor optimi cuiuſqꝫ uotis ſeſe priuauit. Quid? dicẽdúmne illud eſt quòd carce
re defatigatos, ne cibo quidem refici ac recreari uoluit? fame cõfectos in uin-
culis miſereri uetuit. Bonum & probum eſſe neminem, aut cõmiſerationem
naturam ingenitam nulli indulſit. lex illa mediusfidius & impudentiſsima et
omnium maximè exlex, omnem tranſiliens naturam, quę pari pœna damna
bat ad miſericordiam delapſos, ad eandem illam expectaturos qui nõ totam
excuſsiſſent humanitatem & clementiam. Hę Licinij tabulæ. Quid autem
attinet nouũ ius nubendi recenſere? quid ea ſunt ab iſto de inſtituto uniuer-
ſo uitę confundendo innouata? quib. certè ordine poſitas olim Romanis le-
ges circũſcribere & expugnare aggreſſus, barbarum agreſtemqꝫ morẽ inue-
xit, animaduerſo contra ſuos perfugio. inde agrorum dimenſiones ut cenſe-
rentur auctius, etiam contractiſsimi, ac inexplebilem exigendi ardorem ale-
re liceret, inde relationes agrorum in commentarios, ubi iampridem poſſeſ-

ſores mortem occubuiſſent, infami compendio. Nam neq; ſordibus modus, neq; cupiditati ſatietas accedebat, ut cum auro argentoq; omnia oppilaſſet, etiã de mendicitate quereretur, animumq́; tanquam ſorte Tantali affligeret. Sed quę quantaq́; de innocentibus uindicta, quæ bonorum proſcriptiones, quæ deportationes patriciorum & nobilium, quorum uxores illibatas ſceleſto cuique mancipio per iniuriam ſubſternebat: quibus ipſe, licet ſenio excoctus, matronis uirginibusq́; ſe polluerit: hæc ideo protrahenda nõ ſunt, quia quæ poſtremis animum infigat, prima nugas eſſe putet. Hac finem facit inſania, hominem armauit aduerſus epiſcopos, ad eosq; potiſsimum deduxit, ut hoſtiles & aduerſarios, ut quiſq; regi erat amicior notiorq́;. ex quo ille nobis inſanè fuit offenſior, quum nõ illorum meminiſſet, qui quouis ex loco Chriſtianos exterminaſſent, nõ eorum (qua modo impietate dixi) quos ultricibus pœnis examinarat, nõ ipſius anteſignani malorum, quem uiderat oculis ad fuſtuarium diuinitus arripi. Poſtquam enim hic obſidionem eccleſiæ auſpicatus, ſanguine uirorũ bonorum animam conſpurcauit, ſacra uindicta miſerum indidem ex ipſo oriũda ad animi ſedes uſq; exercuit. Ecce enim repentinus abſceſſus medium pudendorum locum occupat: inde faſtè fiſtuloſum ulcus & ſerpens morbi uis inſanabilis: è uiſcerib. intimis uermiculatio quanta dici nequit ſpirans peſtiferum uirus ſcaturire. Moles enim nimia educatione carioſa, ſucculentus adeps in hoc genus facilè cõmeabat. itaq; putris aditum intolerabilem horribilemq́; ſpectaculo faciebat. Illius ægritudo inueterauerat, quum ad ſe tandem rediјt, ea cogitans quę olim cœperat in eccleſias, tum ingenuè delicta confiteri: compeſcere cõtra Chriſtianos iracundiam: templa reficere, legibus, edictis, ad ea feſtinare: ſua cauſa preces ex more funderẽt, adhortari. Impegit ad hanc dicã princeps eccleſię perſequendæ, quæ noſter hic expertus probe ſuis occulis edoctus, obliuione omnia diſperdiderat: neq; reminiſcens multæ prioris atq; ſecundi uindictæ, qui ſuũ auctorem ſuperare niſus illo in genere ſuam artem ſuppliciorum inueniendorum oſtendebat. Nõ ignes illi ſatis aut ferrum, non pangendi claui, nõ ferę, non abyſsi maris. Adhęc caſtigationem inauditam afferens, oculos effodere conſtituerat. Hinc luxata uirorum, adoleſcentum, mulierũ corpora, dexter oculus extinctus chalybe ignito, mutili poplites, ipſi demũ immorituri metallis. Quocirca de iſto non eſt in longã diem iudiciũ extractum. nam uana dæmonum ſpe inflatus, quos eſſe deos arbitrabatur, ac copijs infinitis aciem explicauit. Tum deſertis à numine regium ornatum male ſanè aptum depoſuit: animo uecordiſsimo multitudini immixtus, illaq́; ſe tutatus: deinde ſeruili habitu per agros palatus exiſtimabat latère poſſe: ſed prouidentiæ per omnia pertingentis oculos minimè fugit. Vbi enim ſecurè uitã traducere confidit, ictus igne de cœlo iacuit pronus. Illa plaga, diuina profectò, corpus exeſum eſt, nulla priſtini uultus ſpecie, ſiccis oſsib. idolorũ inſtar, impenſe attenuatorũ emaciatorumq́; reliquis. Cũq́;, uires intendiſſet plaga, ſtatim exerti, atq; loco pulſi oculi cæcum hominẽ dimiſerunt: æquiſsimo ſuffragio dantẽ pœnas à ſe repertas in eos qui Deo teſtimonium dicebant. inerat tamen adhuc in eo quidam uitæ ſpiritus, & quanquam ſerò, coram cõfeſſus eſt Chriſto, ſuamq́; numinis expugnandi uoluntatem publicauit. Palinodia cõtexenda ſimilis alterius fuit: legibus & inſtitutis ſuum errorem in deorum profeſsione ſcriptore ſoluit, Chriſtũ unicum Deum teſtatus experientia dignouiſſe. Quam rem edoctus ipſo ſenſu Licinius, haud acceptam ab alijs, iјſdem adhærebat, tanquam turbulenta nocte mentem obuoluens.

DE VITA CONSTANTINI IMperatoris, Liber Secundus.

SIc ille in gurgitem impietatis præceps abijt, ac ſtragẽ cladẽq; ſimilium hominũ intuitus, æmulabatur: tamen illã maleuolẽtiam ſuo magno malo, Chriſtianos huc illuc agẽs extorres. Sopitum ignem dudum, longe quidem excitauit acrius, & aſperiore quam ante flãma exarſit nefas. Sanè tanquã immanis fera: aut ſinuoſus anguis in ſe cõtractus, iracundia tumẽs, gigantumq; minis inflatus, nõdum aperto Marte eccleſiam tentabat, quod à Conſtantino metueret. Verum occulto flagitij ueneno ſingillatim imminebat epiſcopis. ex his qui gentilem præfecturam adepti erant, interficiebãtur ab iſto laudatiſsimi, noua cædis inauditaq; cuiquam mortaliũ ratione. Quib. ad Amaſeam urbem Ponti confectis, nihil aut crudelius aut atrocius eſſe potuit, ubi iam ſecundũ ab obſidione, prima partim adæquabantur ſolo templa, partim præfecti ipſi locorum cõcludebãt, ne quicquam de more cõueniret, atq; ceſſaret legitimus ille Dei cultus. Nam huius quicquid fieret, cauſa ſua fieri minime exiſtimabat: praui enim cõſcientia adductus, ita iuſſerat. Cõſtantini cauſam interuenire ſemper, & nos illi numen propitiare non diffidebat. Cui palpum obtrudere qui norant adulatores, ſciti rem explorate gratiſsimã impuro iſti peragentes, approbatos eccleſiæ præſides obtruncabant. Damnabantur indicta cauſa uelut ſceleſti ſicarijq; nulli unquam hominum iniurij. nonnulli minutim laniato & diſciſſo corpore deperibant, poſtq; tam immane exitium, horrore tragico longe maius, eſca piſcium futuri detrudebantur in mare: quamobrem, ut paulo antè, religioſi homines exularunt. ijs agri, ſolitudines, opportuna exilio loca. Tyranno, cum nõ parum iſta proceſsiſſent, ad inſtaurandam fugam bonorum animum adiecit: obtinebat'que ſententia, cum iam nihil obſtaret, quin ad rem aggrederetur, niſi præuertiſſet euentum, qui ſuos oppido tutari ſolet: atque noctem caliginoſam illam longe terras opacantem, illuminaſſet ut lampade prægrandi ſuo imperatore, quem prehenſum manu iſthuc appulerat. Ille haud ferenda ratus quæ audiebat, rationem colligit: ſecuritatem cum ingenita benignitate coniungens, iniurias oppreſſorum perſequi deſtinat, unum amoliri pro conſeruatione generis ſanctum ac pium iudicans. agentem enim humaniter hominis'que indigni miſerentem nihil conſequi: hunc ſtudio iniquitatis defungi nunquã, creſcere rabiem in ſubditos, prorſus eos deſperare de ſalute. Horũ enim cum uenit in mentem magnopere dextram intẽdere extreme exercitis inſtructa militia cogitabat. phalanx equeſtris, atq; pedeſtres copiæ conuenerant, illa, ut dixi, expectandi meliora de Deo nota præeunte. Votorum autem nuncupationem tum ſibi maximum operæpretium intelligens, adeſſe ſacerdotes, at ſecũ eſſe feſtinabat, atq; ſecuriſsimum animi præſidium. Ergo alter uſus tyrannide propugnatrice, cum audiret haud aliter quàm præſentia numinis uincere, hoſteſq; fundere anteſignano palo, deridiculũ putabat eſſe, uerbis ſimul ipſum eleuans & irridens. Vates aſciuerat, & circulatores Aegyptios deorum opinione ſua ſacrificos, & prophetas. ſubinde quorũ ea erat prouintia demulſos hoſtijs deos, interrogabat de belli euentu. Illi uerò rebus integris uictorem fore, bellumq; in manibus eius eſſe, concordiſsimè dicere. Prælongi centones, oraculorum quę tum fuere aliqua autoritate ubiuis loci: fortunate omnia uolatum auium protendere aruſpices: idem extiſpices, ſalientes fibras admonere. quo pollicitationum fuco factus audacior promouebat caſtra, ac iã aciem dirigebat. Enimuerò orſurus bellum, ſelectos ex amicis ac ſatellitibus aliquos in lucum quendam ſibi religioſum conuocauit. Nemus erat irriguũ & egregiè opacum. In eo ſigna deorum lapidaria ſculptura uariè diſpoſiteq;

 colloca-

collocata:ibi litato de more cereis incēſis, ita illos affatus eſſe dicitur:Iſti ſunt A
ô ſocij & amici,nobis patrij dij,quos a maioribus in hoc acceptos annorum lō
ga ſerie colimus.hoſtis autem, uiolato ritu patrio, ſenſum habet dijs alienū,
peregrinum neſcio quem undeuis amplexatus,impoſtura ſignoq; tanti Dei
turpiſsimo exercitum commaculat: quod illi animos in nos non facit, ſed
quos armis aſſumptis offendit,deos. Cuius in ſententia error,inerit deſinator
hic dies illius atq; noſtrarum partium dijs,edocebit.aut enim ſi uincemus,ad
iutores proculdubio,meritoq; ſalutares deos iſtos exhibebit: aut ſi ille mul-
tos uicerit,numero quidem adhuc potiores,is quicūq; eſt,& undelibet nemi
ni dubium eſto quem par ſit obſeruare Deum:dedere ſe uictori,pręmiumq;
illi tradere,& peregrinus aut irriſus uſq; licet fuerit,ſi plus poterit & cogno-
ſcendus & uenerandus nobis eſt, ijs diu ualere iuſsis quibus cereos nequic-
quam incendimus.ſi uictoria(de quo non ambigitur)ſteterit a nobis,ibimus
in impios,poſtquam uicerimus hoc loco. Hæc ille ferè diſſeruit.Nobis autē
qui hiſtoriam depoſcimur, impertiuerunt intelligentiam eorum non ita mul
to pòſt,qui intererant ipſi cum dicerentur, ſecundum quæ ſignum dedit cō
ſerendi manus. Interea uerò dum iſthuc geritur, oſtentum quam dici poſsit
omnino ſublimius aiunt eſſe uiſum circa tyranni ciuitates. Nā armatorū Cō
ſtantini uarias turmas uictoria uelut potitas obire urbes, cum nullus uſquā
re uera uideri poſſet, ipſa nimirum imagine oſtenti diuiniore quodam inge-
nio futura pręmonſtrante. Vt uentum ad manus eſt,& bellum fœdifragus
inchoauit,iſthic ope numinis implorata,ſimiliſq; argumenti teſſera data, pri-
mùm hoſtium aciem fregit.Inſtaurata quoq; pugna ſuperior,pluſquam opi-
ma ſpolia retulit cruce præeunte teſtudinem.Ex quo inſequuta hæc ſunt, fu
ga diuerſæ partis effuſa,urgens à tergò autor exercitus.Is ſicubi laborabat,in
tellecta re,trophęum idem admouebat, atq; pręſentiſsimum aliquod reme- B
dium.Itaque redire uires,iterumq; ſubſiſtere diuinius. Quocirca ſuis haſta-
tis cum robore corporis, tum animi uirture & religione obſeruantia præcla-
ris inſtare ſoli miniſterio crucis indixerat.Erant illi minimum quinquaginta,
quibus id oneris incumbebat,uti frequentes orbe facto ſtiparent,ac uiciſsim
humeris cōportarent. Hęc imperator longo interuallo poſtquam erant acta
per ocium explicabat his qui ſibi id negotij ſumpſerant. Hoc addebat inſu-
per commemoratione dignum. contigiſſe aiebat conflictu medio,cum tur-
ba conferte exercitus ac fragore teneretur, qui geſtabat in humeris inſigne,
detractans præ ignauia certamen ut alteri traderet euadendi ſpe.Cumq; alter
accepiſſet,hic tutelam reliquiſſet,excuſſum telum eius utero exceptū,uitam
ocyus abſtuliſſe: perfidiæ dantem pœnas & animi puſilli, decubuiſſe confe-
ctum:illum ſibi uitam conſeruaſſe, miſsilibus appetitum fruſtra quę ſublica
figebantur ſignifero intacto,quod admirabiliter inter alia multa factum eſſe:
breuiſsimo pali cuiuſdā orbiculo ſagittas omnes quaſi collineatas cōſtitiſſe.
ſed erat ab interitu tutus,quiſquis unquā munus illud inibat.Cuius ego au-
ctor non ſum:at ille ipſe imperator,ut plurima alia,noſtris auribus infudit.
Hic edita aliquanta hoſtium ſtrage, promouit ordines. quem impetum pri-
mipili non ferentes,proiectis armis ſe ad pedes Imperatoris prouoluerunt. Il
le de cōſeruatione hominum exultans,omnes recepit ſaluos fore. Alij pertui
cacius explorata fortuna,conflictui dabāt ſe,uocibus amicis incaſſum appel
lati.agnita deinde pertinacia regis,immiſsis dedere terga:partimq;,ut aſſolet,
in fuga cæſi,partim ruentes à ſuis confoſsi ſunt.Idcirco Imperator iſte orbum
ſe præſidio non diſsimulans,uanos delectus auxiliorum exercituſq;, uanam
deorum expectationem expertus,fugere inhoneſtè non dubitauit,euaſit cer
te,tutoq; loco fuit inſequi prohibente rege, quem ſalutem cōſequi uolebat.
etenim putauit intelligentem ubi loci fortunæ ſuę forent,inſanum audaciam
cum ſobrij hominis mente cōmutaturum aliquādo. Atq; ille quidem homo
perhuma-

A perhumanus ac malorum tolerans, iſti non merenti ueniam nihil inuidens. Atqui ſcelus minimè compeſcuit, auxit etiam, animumq; ad maiora appulit, præſtigiatoribus operam dedit. ex qua peſte denuò reuocauit audaciam, ut quod de uetere tyranno uſu tritum eſt, in eum conſimiliter iactare non incongruè poſſes: Durauit Deus cor ipſius. ijs diſtringens ſeſe præcipitem dedit de ſaxo internecionis. Rex alterius apparatus eſſe rem opinatus, interim Seruatoris nomine agebat ferias. Tabernaculum crucis in receſſu poſitum erat, illic frugaliter & ſanctè degebat, Deoq; ſupplicabat, quo modo illũ accepimus prophetã ex fide ſcripti ſacroſancti extra caſtra tentoriũ habuiſſe. Aderant religionis obſeruatione atque fidei probati apud illum admodum pauci. Hoc illi conſuetum erat, ubi alia acie cum hoſte dimicandum foret. Fuit ille prę ſecuritate lentus, & qui nihil abſque conſilio numinis ageret, capto in eam rem tempore ſupplicationibus indulgeret, ac deniq; aliqua Dei fretus imagine recederet. Exinde tanquam diuinitus afflatus, contubernio relicto omnẽ moram tollere, copias educere, ipſo momento gladios diſtringere iubebat. Hic tum collecta multitudine, legionarij ingreſsi campum, cędere laſciuiter uſq; dum uictoria accepta puncto temporis trophęum ponerent. ſic ſe Imperator et delectus omnes ad militiam pridem comparauerat. Huius oculi mẽtis in uultu numinis ſemper habitabant; ad aliquid agendum eò diuertebant, omnia illius conſilia. Ne multi interirẽt, diligenter ab eo prudenterq; cauebatur. Tam enim inimici quàm ſalutem ſui exercitus auebat, & ſuos uti uictis parcerent hortabatur. Aequum eſſe natos homines conditionis haud diſparis meminiſſe. Quorum uidebat animos incontinenter uti uictoria, frenabat auro. Nempe cõſtituerat auri penſum, cui ſe hoſtis uiuus dediſſet: atque ita eſcam generis continendi ſeruandiq; prudenter inuenerat. quæ cum ſæpe alias & horum ſimilia permulta non grauatè faceret, tum

B uerò nulla contubernij cum quoquam neceſsitudine antequam prælium cõmitteretur, uotis operam nauabat: omni animi mollitudine alienus atque corporis, ærumna, ieiunijs macerabat ſeſe. hac uia ſibi numen adiũgebat, id acturus quocunque propitius opitulatorq; Deus in mentem immiſiſſet. Verum ille communem uigilemq; curam induerat, æquè ſuorum cauſa & aduerſariorum anxiè preces fundens. poſtquam autem iſte modò fugax ad diſſimulantiam reuerſus, & fœdus icere, legesq; ſibi dari depoſcebat, & eas non niſi ad uitam utiliter cuiq; accommodatas admiſit Imperator. Hic planè inſiſtere placitis præ ſe ferebat, addito ſacramẽto: ſed clam tamen delectum habebat armatorum, ac ad bellum denuo accingebatur. barbaros externaq; auxilia accerſebat, etiam ad deos fideliores adibat ambage longa uiarum exquiſitos, quia priores illi fefelliſſent. Omnium erat oblitus quæ de ijs ipſe diſſeruerat. Debellatorem Conſtantini Deum aſpernabatur, ac recentes multo plures ridiculè inquirebat. attamen iſte aliquando perdidicit, quàm arcana, quàm cœleſtis inſit in trophæo ſalutari uis, ex quo uincere nouerat alter exercitus. Ergo admonuit ſuos non contrà tenderent modò, ſed nec inconſideratè diſpicerent. etenim robore ferox, imprimiſq; hoſtile atq; aduerſarium. Idcirco cauendum eſſe illum conflictum: quibus imperatis, dimicatum ibat in eum adeò qui iſtius necem uſque anteà diſtulerat atq; reiecerat. Prodiere pro deorum copia feroculi multa ſimul militum manu exanguia, uitæq; & ſenſus expertia ſimulacra depromentes. Igitur homo pius, ſignum uitale certum mali propugnaculum ueluti terrorem oppoſuit multitudini immenſæ, tamdiu modicè uſus, dum iura fœderis nõ reſolueret prior. Vt ſubſiſtere hoſtem armaq; commouere ſenſit, ægrè tulit, & ſublata uoce totam ocyus aciem diuerſæ partis inclinauit, deq; dæmonibus & hoſtibus abijt uictor: oſorem numinis & aſſeclas recepto belli iure meritis ſupplicijs addixit. Ita cũ tyranno deducti mulctatiq; tumultus nefarij ſuaſores. Alij modò ſublimes ex-

pectatione uaniſsima, unum ipſi Deum agnouerunt. Hic deleta impietate lu A
men Solis expiatum, imperiumq; pop. Rom. Oriente ad partem alteram ad-
ducto coaluit. Vna poteſtas, atque uno quaſi capite bene digeſtũ corpus e-
merſit. Religionis ſplendor in caligine & umbra mortis ſedentibus luculen-
tos afferre dies, nulla eſſe malorum memoria. omnes imperatorem laudare,
Deum unum Seruatorem'que unum confiteri. Ille uerò Dei præclarus ob
ſeruator, atque gentium uictor (hoc enim cognomentum ex re proprium a-
ſciuerat, data ubicunque ſibi diuinitus in hoſtem uictoria) recepit Oriẽtem:
unumq; iam more priſco ad ſe tranſtulit imperium. Fuit tam diuinæ poteſta-
tis explicandæ omnibus princeps, quàm uitæ hominum maieſtate imperij
gubernator. Terrorem illum excuſsit urgentis antea calamitatis, uniuer
ſos uti ſerena fronte & oculo hilari dudum ſoliciti mœſtitia reſpicerent inter
ſe. Qui carmine & choro Deum, in primis tum ipſum, deinde ac filium, Cæſa
res appellatos, effuſe dilaudabant. Impietatis & antiquæ miſeriæ obliuio frui
tio præſentium bonorum, atq; futurorum expectatio. Publicabantur ut antè
apud nos aliosq; orbis terræ incolas humanitatis à rege atq; officij plenæ tabu
læ, ſanctiſsimæ leges omnia genera bonorum pollicentes, utilia ad uitam per
mittentes plebeculæ. Eccleſiæ autem excipiẽtes uiciſsim alia cauentesq;, pri-
mum reuocati ſunt ij qui ne ſimulacra reuererent à præfectis expulſi aliò cõ-
migrauerant. Qui eadem de cauſa tranſlati erant ad curias, muneribus ſoluti
ſunt. Deinde ſua recuperabant alij quibus adempta bona fuerant: ac qui tole
ranter ipſo iudicij tempore illuſtrati cœlitus ſe geſſerant, & ad metalla confe-
cturi ſe deſcenderant, aut fuerant deportati in inſulas, aut ſeruire publicè coa
cti, toto illo genere liberi recedebãt. Poſtremò qui religionẽ obſtinate defen
dentes exauthorati erant, ab hac contumelia uindicati cõceſsione regia utro
frui mallẽt optio illis fuit, uel receptis focis ea qua prius dignitate eſſe, uel ex B
pedito uitæ quietoq; modo contentos nulla munerum offenſione permane-
re: ſed illi etiam noxa & nexu liberi qui muliebres operas ignominioſe præ-
ſtiterant atq; ancillati erant ad ludibrium iudicato. Reſcriptum ad eos potiſsi
mum attinebat qui ſimiles iniurias erant perpeſsi: at de illorũ bonis plenè in-
terdictũ fuit lege: ſanctorũ enim Deũ profeſſorũ in morte bona adire genere
proximos, ſi nulli eſſent, eccleſiæ deferri cauebat. q̃ publicè ex ærario uenerãt
uel largitione profuſa, quicquid itẽ eſſet reliqui, redire ad priores dominos.
Magna certè copia donorũ eccleſijs, ſed q̃ eorũ multitudine uinceretur, quæ
populis & nationib. magnifico animo diſpertiebat. Ideo noſtri homines rem
uotiuã prius arbitrati, q̃ fiebãt in portiõe altera imperij illorũ ſimilia frui poſ-
ſe, beatosq; tot beneficijs onuſtos, percipientes ipſi, fœliciũ eſſe numero uole
bant uideri. Inaudita uirtute prorſus atq; luci ſolis incognita prius Imperato-
rẽ eſſe perſuaſi erant: quorũ, ut ea mens extiterit, at omnibus tamen ad partes
ſuas fato adductis, ediſſerebat huiuſce fœlicitatis adeò, ueriq; boni principẽ
illũ laureæ auctorẽ, ſe uerò minime teſtatũ expetebat. Hoc ipſum diſſerebat
in ſcriptis, tũ Græco, tũ Romano ore diplomatis ubiq; gentiũ dimiſsis. Quod
orationis robur rũ intelligas, ſi uidere cõtingat. Duo illa ſunt: alterum ad ec-
cleſias, ad populos ut urbib. erant diſsiti: alterum, quod ut hic adſcribam, ui-
detur ad hoc inſtitutũ mea opinione maximè pertinere, quo poſteritati deſcri
ptio remaneat ex hiſtoria, & noſtris inde accedat fides. Eſt autem de illa ipſa
lege regia deſcriptũ, q̃ ſeruabatur apud nos obſignata ad rei fidem Imperato
ria manu. Vict. Conſt. Max. Aug. prouincialibus Palæſtinæ. Olim atq; du-
dum præſtantia bene recteq; de potiore ſentientium omnem ſcrupulum in-
hibebat. Eo uerò diſsidet obſeruatio exacta Chriſtianæ pietatis ab infeſtis ijs
hominibus, quib. ipſa deſpicatiſsima eſt. Nũc illud dilucidius rebusq; amplio
rib. cõſummatis oſtenſum, & quæ quantaq; Dei uirtus agnitum: legem enim
ſanctã fide colentib. & nihil prætergreſsis abundè omnia ſuppetunt, robur in

adeundis

A adeundis periculis bonorũ ſpefirmiſsimũ ſenſum contra impium habentes, ſimilis inſtituti euẽtus inſequeť. Nã qui boni aliquid adeptus, eius neq; principatũ aliquẽ agnoſcit, nec quem colere oportet in animo habet, his quæ dicimus afferet fidẽ. Quiſquis igiť ſuperiora, quęq; dimanarunt ad nos tẽpora animo uerſabit, resq; geſtas mente intuebiť, reperiet ex æquo & bono ad aliquid agendũ aggreſſos id fauſtè pduxiſſe ad finẽ, ac quaſi de mollicula et delicata radice fructũ dulciſsimũ collegiſſe. Quorũ aũt in iuſticię comes, audacia nullũ cogitatũ hominis præ ſe ferre, relegare, deijcere de gradu, pſcribere, iugulare, nullius unq; duci pœnitentia, nec aciem animi cõuertere ad præſtabiliora fecit, æqua uiciſsim fuiſſe cõſequutos. quæ non ab re euenire cẽſendum eſt. Nã qui meditatũ ius afferũt ad actiones reorũ, quorũ ſemper eſt in oculis potentis metus, illi ſeruata fide quod impẽdet aut formidinis aut periculi nõ habent expectatione futuri prius atq; potius: nõ ſi neceſsitatẽ tẽporis adeſſe intelligant, quia maiorẽ expectant & gloriã & dignitatẽ. Nõ tulerunt ægrè fortunæ iniurias, imò quo nomen celebratius eſt, incidere in caſus eo grauiores difficilioresq;. A' quibus eſt contẽpta iuſticia, illi melioris in noticiã nõ uenere: qui fidei pleni perſequerenť, id intẽperanter eos ad opprobriũ caſtigarunt. Haud ſe propter iudicata & cauſam puniẽdi miſeros, aut eos eſſe fœlices qui religionẽ in tãto diſcrimine retinerent, æſtimarũt: quorũ toti exercitus cecidere, plurimi fugere, nullũ abſq; ſumma clade pręliũ. Inde orta bella, prædæ, pernicies, inde neceſſariorũ mendicitas, ingruentiũ malorũ cõgeries: inde impietatis uniuerſę principatus, in q̃ aut paſsi extrema ſunt, aut inhoneſtã uitã agẽtes, illã morte grauiorem ſenſere. Ita ferè cũ pœna cõpenſarunt iniurias. Tantum eñ miſeriarũ quiſq; pertulit, quantũ ad legem ſubuertendã inſania promouerat: ac nõ graues modo uitæ caſus, ſed timor etiã angebat horribilis ſub

B terra carnificinæ. Cum tanti põderis impietas homines circumſtaret, periculumq; eſſet, ne ueluti peſtilẽte morbo omnia laberenť, & iam induſtriam ſummã requirerent, quã numen aut alleuationẽ aut liberationem uacuitatemq; omnis moleſtiæ attulit? Porrò illud eſſe numen cogitandũ modo q̃d unũ eſt, & uigens ad omnem temporũ æternitatem ptinet. Atqui fatui eſt ex quo beneficentię cõfeſsio ſit expreſſa, illũ dicere uelle ſublimius. Meam eñ operã ad ſua cõſilia reqſiuit, atq; idoneã iudicauit. Omnẽ primũ formidinẽ diſsipauit, à mari adeò quod Britãniam alluit (hac ſe neceſſario quodã ordine mergit ſol) admirabili poteſtate adorſus, ut edoctos homines interceſſore me alliceret ad obſeruationẽ legis ſanctiſsimæ: ac cũ præiret potẽs, inclyta ipſa fides augereť. Ingratus eñ eſſe nõ poſſum gratia accepti muneris. Quã ego liberalitatẽ uſq; deputabo. Hàc uicina Orienti loca adire mihi licet. Orta uerò illa calamitate duriſsima illigata, maiores, id eſt noſtras operas expoſcebat. Planè quã animã edo ſpiroq;, & ſi quid intus eſt mentis, ſummo Deo deberi à nobis neceſſariò adducor: etſi nõ ignoro hominũ officio minimè indigere illos qui ſpem cœlicã ſibi, cõſtituerunt inſequendã: ipſam munitò diuinitus loco ſeorſum deponentes, utẽtesq; eatenus honorib. quatenus ſe uindicare poſsint à naturę terreſtris iniuria: difficultates attamen temporum ipſis iniectas inquiſitionesq;, cum neq; tenerenť, neq; argui poſſent abſurdas, hinc lõgiſsimè arcere noſtra intereſſe puto: niſi ſi ineptum nõ ſit, agnitã illorũ tolerantiam atq; cõſtantiam animi fuiſſe ijs qui propter religionis cultum hoſce alacriter agitabãt, & acerrimè diuexabãt, clientẽ altiſsimi, gloriam illorũ & decus haud extuliſſe, ut eſſet omnino prę́ſtãtius & optabilius. Omnes itaq; ſiue patrium ſolũ uerterant, quia diuinos honores & fidẽ cui ſe conſecrauerant, ad aſpera iudicia deducti, ſuo quiſq; tempore minimè cõtempſerant: ſiue ad ius reſpondendum cenſi erant illo numero qui nunq; fuerant alias, ij ad poſſeſsiones appellati, atq; ueterem conſuetudinem, Deo liberatori gratiarum actionem danto: qui priuati ſuis, & direptione fortunarum enecti ferè, uitam adhuc abiectiſsimam con-

temptiſsimamq; traduxere,ſocis,familia,bonis deniq; recuperatis,beneficen
tia altiſsimi hilares fruuntur. Quotquot inſulas inuiti habitant,hac prouincia
noſtra utiius eſto: ut impediti montibus & ſalebroſa uia, mariq; circumfluo
concluſi,in hunc diem,ab immani ſolitudine euadant,ſe reſtituant amicis,aſ-
ſequuti diu optata. Qui ſordidè tenuiterq; egere longum tempus, illi reditũ
quaſi raptum habentes,omni ſollicitudine uacui ſunto: nobiſcum intrepidè,
cum nos Dei ſeruos & iactamus & credimus,agunto. Atq; utinam temere
aut adire aut credere nihil accidat alienos errores emendanti mihi. Qui dam-
nati iudicio metallici ſumma ærumna ut eſſent, aut ſuas operas publicè loca-
re neceſſe habebant, commutata cum ioculari ocio miſeria, expeditam eo-
rumq; quibus licent omnia uitam adepti, defuncti operum faſtidijs: aut qui
liberum os & gradum amiſere, tanquam longa peregrinatione dignitatem
interceptam reſumentes animo læto,in patriam curſum acceleranto. ſe de uir
tute militari olim elati,nunc inſolentia iudiciorum deiecti de loco, quòd illis
fuit aſſertione religionis & aſſenſione poſterior,ijs aut militiæ nomine lætiori
bus,eodem eſſe ordine,aut ſecũdum honorariam miſsionẽ in nullius eſſe po-
teſtate,liberum eſto. Conſequens enim eſt,illa patientia atq; animi magnitu-
dine q fuerit,qui tot pericula adierit,deinceps eligat oci óne an dignitate frui
malit. Quibus autem nobilitas erepta per uim,& iniuſta iudicij nota huiuſmo
di eſt, ut in conclaue muliercularũ uel linariam tabernam protruſi, miſeran-
dum ac deprecandum laborem ſuſtinerent, aut ærario inſeruirent, neque i-
ſtam genus iniuriam compeſcere potuiſſet, illi quo erant prius gradu hono-
ris accepta dignitate ſeſe liberè oblectent. Qui ciuis hanc de ſe deſperanter i-
niuerit rationem, ut ſeruiret abiecta libertate, ſeq; pro libero mancipium re-
pentè fecerit, ex edicto noſtro priſtinam ingenuitatem aſſumens adito ad pa-
rentes,pulſis ſeruitij legibus, etſi ſponte ſuſceptis, munera liberorum oblito.
Neq; uerò exhibendum illud eſt, qua quiſque de cauſa fortunis euerſus eſt.
Nam ſiue glorioſum certamen ingreſsi animo imperterrito, dum ſibi immor
talem ſpem facerent,ea in confeſsione bonis ſpoliati ſunt, ſiue fide nunquam
prodita iſtis ſectoribus, ignotas ſedes habitarunt, ſuaq; reliquerunt: ſiue qui
minimè capitis arceſſebantur,eandem tamen fecere iacturam bonorum,hæ-
reditatem neceſſarij adeunto. Legibus autem eſt prouiſum,qui propiores
internoſci poſsint, ad quos attineat ſors, ijq; inteſtato uocantor. ſuum itaque
ius retinento,ſi defuerint,neq; ullus ſit hæres,eorum dico, uel qui teſtimoni-
um dixere Chriſto,uel profeſsi illum ſunt,uel qua uis eò pertinente de cauſa
pulſi loco,aliò commigrarunt. Huiuſce loci eccleſia ex aſſe ſubſtituitur, quã
rem ego non ſpero grauem fore uita functis. Nam pro qua tot ærumnas adie
re,non poſſunt hæredi non omnia bene uelle. ſed hoc inſuper eſſe oportet ex-
plicatum,ut ſi quid ab his legatum erit, illi ſit integrum petere in quem colla
tum eſt. atque ne quid errationis ineſſe poſsit in edicto, iuſq; ut ſit peruium
omnibus,intelligant omnes,ſeu fundum domicilium'ue,ſeu hortos,aut quã
uis aliam rem illorum teneant, ſibi perutile honeſtumq; eſſe redituris ocyus
uniuerſa depaciſci. tametſi enim iure nullo plurima multi habeant, arbitra-
mur ea meritò non eſſe repetenda. Illi dignoſcentes quot, unde'ue congeſſe-
rint,ad nos adeant,& delictis indulgeri poſtulent,quo prior auaritia animad-
uerſione frangatur, & Deus animæ pœnitentis id eſſe iudicans, mitior ſit in
erratis. Sunt enim fortaſſe qui in eas poſſeſsiones inuaſerunt, ut ſe tuean-
tur allaturi (quod haud ſcio, uere'ne dicendum eſt, iſtos ita poſsidere) nam
haud ſe quenquam tum abſtinere potuiſſe, tam uario caſuum difficillimo-
rum theatro. Cum haſta opes tantas innocentium diſperderet atque diſ-
ijceret, nulla'que eſſet proſcribendi & exterminandi ſatietas. Hi ſi perſta-
bunt, nos'que de ſuo iure inſtruendo morabuntur, non inultum ferent po-
ſtea. Cum præſertim iſtam Deo Optimo Maximo nauemus operam.

Idcirco

A Idcirco quæ neceſsitas exitioſa coegit ut adirentur, illa modo recinere minime tutum eſt, & curamus alioqui rationibus & exemplis auaritiam omnino imminuendam eſſe. Nam ſi quid ex his ærarium habebit, non obtinebit uti poſsideat: atque contra iſta dicere non audens quæ iniurię tenuit interuallo, iure concedet eccleſijs. Ita quod ad eccleſiam pertinere conſtiterit, hortorum, domiciliorum, fundorum, & aliarum facultatum integra republica & legib. ea edicimus condicenda. Veruntamen ipſa loca decora martyrum corporib. & præſtabilis ab hac uita ſeceſsionis monumenta ecquis eccleſiarum eſſe ambigat? Ecquis auctoritate ſua ſecus iubeat? ubi neque donum melius, neque acceptior labor, & ad uitam conducibilior, quam hortatore ſpiritu iſthuc omnem diligentiam ſtudiumque conferre: & quæ iniqua ratione ademerunt ſceleſtiſsimi homines, exhibita denuo eccleſia conſeruari? Quoniam autem id eſſe puto perfectæ rationis, ut neque de his taceam, qui ex ærario quicquam licitatione redemerunt, aut ne quicquam donatum abſtulerunt inſatiabili deſiderio, uelim intelligant, etſi huiuſcemodi rerum auctione benignitatem noſtram ab ſe alienauerint, quod eſſe tamen poterit, hac minime deſtitutum iri. ſed hæc hactenus. Enimuero quia luculentis apertiſque ſignis altiſsimi uis innotuit, eoque quod egit mea cauſa adhortando ſubinde atque adiuuando, (nam temporum difficultatem prementem undique genus humanum, quocunque ſol intuetur, excuſſam eſſe conſtat) ſinguli uident: ac collato capite uniuerſi, quæ nam illa eſt poteſtas, quæ ſeminarium ſceleris aboleuit atque perdidit, bonorum omnium reducem læticiam omnes in terras largiſsime diffundit, & legem iterum diuinam maxima obſeruatione & reuerentia excoli facit. Qui ſe deuouent ad ea colenda quæ decet, ijs omnia licere. Verum illi tanquam de tenebris obſcuris attollentes caput, & ſcriptorum noticiam aſſumentes, cætera uita reuerenter

B obſeruantia cultuque Deum proſequentur. Regium reſcriptum ad nos primum dimiſſum, iſta ſic digeſſerat, ac mox ex lege apud omnes fieri omnia tyrannidis atrocitati & audaciæ modo deletæ contraria. Munere regio illi frui de quibus erat in lege ſancitum. Digreſſus autem inde Imperator, arduas res incœptabat. Primum ſingulos duces in prouincias dimittebat, illoſque plurimum fidei noſtræ deuotos, ſi qui Græciæ æmuli eſſent, ijs erat inhibitum litare. Quæ lex in alios etiam priores honorum gradus, ipſamque adeo licentiam præfecturæ trahebatur: aut enim Chriſtiani appellatione præſtare oportebat: aut quibus aliter uideretur, abſtinere ab ſimulacrorum cultu. Duæ poſtea emiſſæ leges non ita diſsimili argumento: interdicens altera, cõſuetis inde iam ex more antiquiſsimo ritibus exoſæ ſtatuarum adorationis. Hoc cum in agro, tum in urbibus, ut neque ſigna magiſterium artis erigere fas eſſet, aut oraculis, & quod eſt in ſuperſtitioſa ſedulitate reliquum, operã nauare, neque penitus immolare litare ue. Altera tollere altius addicta precationi delubra & ſacella, longitudinẽ producere, diducere latera, quaſi futurum eſſet, pene ut omnes homines inſana illa de multitudine deorũ opinione dirupta dirutaque modo neceſsitudinem cum Deo cõtraherent. Nam iſta eſſe mente, cæteriſque locorum principibus uti eſſent præſcribere, ad hoc uero compulit Imperatorem animi integritas erga numen. In lege id erat, quo nulla pecuniarum erogandarum parſimonia ſubeſſet, de regio theſauro ſarta tecta locarentur. Sed ipſis eccleſiarum præſidibus horum ſimilia reſcribebat, quæ primum ad nos data ab eo ſunt in hunc modum, VICT. CONST. MAX. AVG. EVSEBIO. Adhuc mi chariſsime frater, impuro conſilio & tyrannide huc illuc actis adminiſtris Dei, ſperaui, imo plane ſum adductus, ut crederem eccleſiarum molitiones aut incuria dilapſas, aut incumbente iniuſticiæ metu minus egregie factas. Modo reddita libertate, de'que noſtra republica dracone illo deiecto prouidentia quidem altiſsimi, me uero totius rei miniſtro, quantum ineſſet roboris in numine, puto neminem

eſſe

eſſe qui non ſenſerit. Lapſos inconſtantia aut formidine quod uerè eſt intelligentes, rectam uitæ rationem confido ingreſſuros. Tu igitur quibus eccleſiis preces, aut epiſcopos alios, & presbyteros, & diaconos ubi propoſitos noſti, ut in id incumbant ſedulò uelim commonefacias, incœpta procurent, alia corrigant atq; adaugeant. Sicubi ex uſu ſit, noua facienda locent. petes ipſe & alij per te quæ oporteant à ducibus & prætorio. Quibus ut tibi ſubſeruiant in his quæ pro tua probitate & ſanctitate dixeris, eſt reſcriptum. Te mi frater conſeruet Deus.

Eadem omnibus omnium eccleſiarum præfectis in prouincia, ſinguli duces hoc ipſum agere iubebantur. Itaq; excreuit opus illicò. Imperator uero acrius diſciplinam diuinam exigebat, & in prouincias ubiq; diſſeminabat, ad eam reſpiciens errationem in imaginum cultu poſitam, ijs qui rerum ſummã antea tenuerant. Subtilius inſuper hortari ſubditos, Deum agnoſcerent, & Chriſtum quem Saluatorem palàm inſcribi uolebat. Id reſcriptum (ſcripſit autem ipſe manu ſua) de Romana lingua ſumere eſt neceſſe, ut illum ipſum uideamur exaudire proclamantem in hæc uerba:

VICT. CONST. MAX. AVG. INCOLIS ORIENTIS.

Quæcunq; ſummis atq; præcipuis legibus ſunt à natura cõprehenſa, ſenſum quendam non obſcurum præbere mihi uidentur ordinis inſtitutiq; diuini. neq; uero dubitant ij quorum mens ingreſſa intelligendi uiam ad illum finem perducitur. Etenim uehemens animi defecati conſideratio, atque ipſius ſpeciei idonea comprehenſio ſincera uirtutis impulſu ad ipſius numinis intelligentiam rapit. Idcirco ſtudia contraria multorum exiſtimator doctus & intelligens haud committet, ſi uideat ut ſe conturbent. Eſſet enim uirtuti ſplendor incognitus, niſi extuliſſet peruerſam uitam deſperatamq; prauitas. Itaq; extat corona propoſita uirtuti, iudicij autem arbiter altiſsimus: ſed ego quàm fieri poterit apertiſsimè enitar explicare de me quid expectem, & quàm in manibus habeam ſpem. Qui me præceſſere Imperatores, ſorte cecidere propter immanitatẽ naturæ ſuę, cum meus pater omnia benignè gereret, unusq; Deum cum ſumma religione, quam rem cunq; niteretur, appellaret. Illi certe quorum ægrotus animus feritatem quam clementiam præoptauit & educauit, hiſce temporibus ad rationem ueri euertendam abuſus: deniq; ad robuſtioris ſceleris uim ita perrexit, ut altam pacem diuinis humaniſq; rebus agẽtibus, ad ciuile bellum inflammaret. Illi uerò dixere Apollinem de quodam antro uel opaco penetrali, minimè per hominem reſpondiſſe, quo minus uerax eſſet, in cauſa eſſe æquitate ſumma uiros in terris. Proinde falſa uaticinari Tripodas. Eadem capillo paſſo afflatu percita ſacerdos, & lamentabatur hominum mala. Hoc quorſum euaſit, inſpicere oportet. Te ſupreme Deus appello, qui puer admodum hæc inaudiui. Nam e Romanis Imperatoribus qui tum primas habuit, omnium homo proculdubio miſerrimus, animoq; errore inuoluto ſciſcitabatur ab haſtatis, illudq; curioſius, qui'nam in terris boni probiq; eſſent, cum unus in ſacrificulis nimirũ inquit Chriſtiani. Qua reſponſione mellis inſtar auidè uorata, gladios iniquitatum uindices ad reprehenſione uacantem innocentiam traduxit. Hic tum protulit edicta quæ ad ſicam aſpicere diceres cruentam multa cæde, ſimul ad tormenta procliuem iudiciorum naturam intendere, uires'que inueniendis exercere commonuit. uidere tum, uidere ſanè licuit iſta laſciuia crudelitatis, atque licentia quas in dies iniurias & contumelias ipſi authoritati pietatis attulerit. Hic quem nemo unquam læſit aduerſarius, iratæ ciuium temulentiæ continentia patuit. Quæ flamma, quæ quæſtiones, quæ ſpecies equulei citra diſcrimen ætatis non erat infeſta corporibus? His certe illachrymata eſt terra, ingemuit uniuerſa complectens orbis ſanguine inquinatus. Ipſa dies obuoluit ſe rei nouæ luctu. Verùm quid iſta commemoro? Quæ eſt Barbarorum gloria, qui no-

A qui noſtros illo tẽpore fugitiuos & receptos & mãcipatos humaniter nõ cõſeruarunt modo, ſed & ſeueritatem morũ, ut tutò eſſe poſſet, effecerunt. Hãc notam Romana gens æternam obtinebit, quam pulſi imperio Romano Chriſtiani atq; Barbarorum transfugæ illi inuſſerunt. Et quid in mentem mihi uenit illius fletus & luctus orbis terrę? ſunt illi ſceleris autores uita defuncti turpiter, atq; ad Acherontem abiêre, daturi pœnas ſempiternas. Etenim cum ciuili diſſenſione commiſti, genus nomenq; perdidere. Neq; uerò ſic eueniſſet, niſi prædictiones illæ nefariæ Pythij feciſſent impoſturam. Tuam opem optime maximè nunc imploro, ut clemens & manſuetus ſis eccleſiæ Orientis: ut tuis prouincialib. diuturna calamitate exercitis, per me curatione adhibeas. Equidem, ò ſancte Domine, nihil huius ab re poſtulo. Nam ego duce & interprete negotium tractaui abſoluiq; ſalutiferum, ubiq; ſigillo tuo protectus, erã prætor laureati exercitus: & ſi me reſpublica uocauerit ex uſu ſuo eandẽ uiam inſiſtens conſilij tui ducã ad hoſtes. Propterea animum tibi meum amore & metu puriſsimè temperatum conſecraui: nomen enim tuum unicè amo & diligo: potentiam tuam ueneror, à te mihi ſæpe ſtabilimen fidei meæ demõſtratam. Itaq; feſtino, ipſe meos humeros ſubſterno, qui ſanctiſsimam ædem tuam inſtaurem, quam profligauit impuriſsimorũ hominum importunum ſcelus. Bene ſedatum populum tuum pace frui cupio, quantum orbis terræ hominum generis intereſt. Aequali ocio lætentur hi qui aberrant, & fideles: hoc enim uinculum coniunctionis deducere in uiam poteſt. ne quis offendito quenquam. ut cuiq; lubitum erit, ita facito. ſed perſuaſos eſſe oportet qui ſapiunt, ſolos illibatam uitam acturos eos, qui uti in lege tua ſancta conquieſcant, appellant: qui ſe ſubtraxerint, iſti mendacij lucos habeant, domum ueritatis illam tuam luculentam inhabitamus. Hanc tu nobis à natura dilargitus

B es, hoc ipſum precamur nomine iſtorum, ut amicitiæ ſuauitatem communis atq; concordię perſentiſcant. Nam quod ad nos attinet, rerum nouarum nihil eſt: id modò curabo faciendũ ex quo omnia cõpoſita & digeſta eſſe mihi conſtat. Homines quidẽ porrò acti multifariã deerrarũt. Tu ne malũ ſerperet longius, illuxiſti per filiũ tuum, & memoriam tui refricaſti. Hoc tuæ res faciunt ut credam, de tua potentia fideles & innocentes ſumus. Sol & luna ſui curſus habent orbitam conſtitutam, neq; uagantur aſtra reuolutione acta. Redeunt omnino temporum uiciſsitudines, ſermone tuo ſtabilita terra conſiſtit. Ex tẽporis enata neceſsitate flatus excitantur, aquæ decurrunt, & uaſta mole fluctuant. Mare limitibus haud refixis aſtringitur. Quicquid terris extat, & Oceano, cuiuſdam ergo mirifici compendij factum & inuentum eſt, iudicio illa tuo ſi non fierent, tanta rerum diſcrepantia atq; licentiæ diſcretio, res uitãq; hominum iamdiu peruertiſſent. Cum enim ab ijs fuiſſent inter ſe cõcurſum homines multo expugnaſſent iniquius: utiq; re non intellecta ſic agunt. Tibi gratias habeo omnium potentiſsime, & maximè ſingulares. Etenim quãtum ſtudiorum diuerſitate humanitas agnoſcitur, eo conſiſtunt magis in his qui uirtutem ueram amplexãtur, & recta mente ſunt diuini ſermonis diſciplinæ. Qui ſe curari uetuerit, id cum alio putare non debebit. Nam medendi ars omnibus expoſita remedia pollicetur. Quiſq; prę̃ſtet hoc integrũ modo quod euentũ rei ſpondeat. Quocirca nos utemur accepti boni ſorte, hoc eſt ipſum pacis ocio fruemur, nullusq; præuaricationis conſcij erimus, niſi quam ſibi rẽ quiſq; peperit ac perſuaſit: eo ne lædito proximum quòd ab alio animaduerſum eſt. Illum dum licebit adiuuet, alioqui dimittat. certamen enim immortalitatis ſponte ingredi, aliud eſt atq; adiecto ſupplicio cogere. Hæc fortaſſe q̃ pro mea probitate recitata plixius. Atqui fidẽ ueritatis abſcõdere nolui, præſertim cum ut audio, nõnulli dicant eſſe deletã lucrorũ conſuetudinẽ, & poteſtatem caliginis exoleuiſſe. Cuius quidem autor eſſe poſſem uniuerſis, niſi grauis error & pullulaſſet, & explodendæ reſurrectioni communi in animis

aliquorum

aliquotum inſediſſet. Talia Imperator inſtar eximij præconis, & optima late- A rum ui in ſcriptis edicebat, offucias iſtas dæmonum inhibens, & ad pietatē illiciens. In quibus animum ſuum cum oblectaret, ibi de quodā in eccleſia tumultu relatum eſt, quo tranſtulit cogitationem ut ſuccurreret. Iſtud autē ſic habebat, inflata Dei gens erat, obq́ res bene geſtas uenditabat ſeſe. nullus aliunde terror ingruebat, undiq́ pax & ocium Dei munere eccleſiam obtinebat. At inuidia collocarat inſidias: intrò iam irrepſerat, & colloquia ſanctorū obſidebat. Ipſi uidelicet epiſcopi, dum nugas unuſquiſq́ placito diuino prætexit (inuidentia tantum poterat) quaſi aciem contendendo direxere: ac cum de ſcintilla flamma ſubitò exarſiſſet, ab Alexandrinorum eccleſia totum Aegyptum, & Lybiam, & ipſam uſq́ Thebaidem remotiſsimā certè, prorupit. Iamq́ in prouincias urbesq́ diſpergebatur. Hic non eccleſiæ tantum magiſtri concertare uerbis, ſed etiam in partes abire pedes. his illuc, iſtis huc inclinantibus. ergo eo uentum eſt his ineptijs, ut in circulis impiorum diſciplinæ diuinæ autoritas irrideretur. Alexandri de rebus maximè arduis ſtrenuè diſſerebant. Iſthæc autem Aegyptij, quiq́ Thebaidam habitabāt, quia iam olim aliud imbiberant, aſpernari atq́ ab his abhorrere. Vbiq́ ſic eccleſiæ diſciſſæ labem inde ut ab affecto corpore Libya uniuerſa traxerat, & reliquę prouinciarum partes ualetudinariæ. Nam ab Alexandria legatio frequēs ad epiſcopos: hi ad factionem pellecti, ſtudia partium ſequebantur. De quibus ut eſt allatū ſummo dolore principis hūc caſum proprium arbitrati, protinus hominem de contubernio, probatum fide, frugiq́ præter alios & prædicatione religionis illuſtrem, pacis arbitrum ad Alexandriam miſit, adiecit epiſtolam maximè neceſſariam ipſis nugarum principibus, ex qua extaret de ſe omnino dignum memoria teſtimonium, ſuę curę aduerſus eccleſiam. epiſtola ſic habet. B

VICT. CONST. MAX. AVG.

Alexandro & Arrio. Rationem contigiſſe duplicē eorum quæ pro rei neceſsitate ſuſtinui peragenda, teſtis ipſe mei motus omnis & conatus adiutor, Deus. primùm nationū omnium de religione ſentētiam in unam uelut habitudinem adducere, tum orbem terræ tanq̃ ægrotum corpus curare. Quorū alterum animi oculo tacitus agitabam, militaribus alterum copijs enitebar. Iſtud enim peruideram, immuratū iri ita facilè ad religionem adductā mente omnium reipub. neceſsitates, ubi Dei familiam feciſſem uniuerſam conſentire, uotorumq́ pro me iſto nomine nuncupationem expreſsiſſem. Sanè Africæ furor intolerabilis, & quorundam leuitas imprudens, ritum populi diſcidit audaciſsimè in ſectas: atq́ effecit, ut cum ægritudinē illam uellem ſupprimere, nullaq́ alius generis idonea curatio uideretur, quàm ſublato de terra communi hoſte, cuius animus impurus in conſeſſu ueſtro ſanctiſsimo rei bonæ ſemper eſt interceſſor, mitterem qui ueſtris hominib. abiuncto ac diſcordabili inter ſe ingenio auxiliares ad concordiam fierent. Poſteaquam enim luminis uis, id eſt ſacroſancta lex, altiſsimi beneficentia quaſi de ſinu quodam Orientis eſt data, atq́ orbem terrarum ſacræ inſtar lampadis illuminat, ego uos atq́ ſalutis gentium principatū habituros oculis intentis inueſtigabam, animoq́ perquirebam. Igitur à uictoria illa celebri & triumpho ſingulari de hoſtib. hoc ſcrutari primum intēdi, quod mihi uiſum eſt honore præcipuum. Sed (ô numen, pulchritudinisq́ iſtius prouidentia gubernatrix) quę mihi res aurem, imo uerò præcordia perculit. Ipſa ueſtra diſſenſio longe mihi triſtior animaduerſo illic rerum ſtatu. Nam curandi regula ſeueriore indigetis, & ij tamen eſtis à quibus remedium alijs expectaui: tametſi totius initium rei, & rationem cum putaſſem, per mihi uiſa tenuis eſt atque indigna contentione tanta. Ideo compulſus ad ſcribendum unanimi ſolertiæ ueſtræ, me pacis interpretem & arbitrum honorarium meritò expoſui. Quòd enim operam huc ſuam conferente Deo, uel in diſsidio maiore poſſem bene

uertere

Digitized by Google

A uertere tradita uiris bonis prouincia, id cum exiguum & leue eſt quod totũ
diſtinet, non explicabo dirigam'ue facilius? Hinc igitur audio primordium
quæſtionis extitiſſe. Nam cum tu percontareris Alexander unumquemq; ſe
niorum de quodam loco in lege ſcripto, uel de uaniſsima quæſtione potius
ſententiam rogares, tu quod omnino cogitandum non erat, aut perpetuò ſilẽ
tio damnandũ, ſi cõprehendiſſes Arri, iſtuc animum inconſideratè induxiſti.
Quamobrem quod erupiſſet iſta ueſtra diſſenſio, conflatũ concilium eſt, &
ſancta plebs integri cõpage corporis abſoluta diſceſsit in partes ueſtras. Igitũ
utrobiq; parata uenia. quã rem cõſeruus ex æquo & bono cenſebit eſſe, præ-
cipiatis. Illud uerò quale tandem eſt? eiuſcemodi nec initio quidem ſciſcitari,
neq; de his interrogatũ reſpõdere fas erat. Quæſtiones em̃ iſtas nulla neceſsi-
tate legis adductas, ab ocio cõtentioneq; profectas, etſi pro cõſuetudine qua-
dam atq; exercitatione fiant, tamen intra conceptũ mentis includendæ & reti
nendæ ſunt, neq; ſtatim uulgi auribus nullo conſilio committendæ. Quotus
em̃ quiſq; eſt qui rerum tantarũ tamq; arduarũ uim & facultatem intueri di-
lucidè aut dignè ſatis interpretari poſsit? Hoc ut unus aliquis agat ac pertra-
ctet facilè, quantã uulgi particulã attrahet ad ſeſe? uel quis exquiſitã, hoc in
genere differendi rationem lubrica præſertim atq; præcipiti uia conſectetũ? Er
go iſto erit oratio cohibenda loco, ne uel imbecilla noſtra natura, propſita re,
cum inde ſe nequeat explicare, uel auditorũ ingenium trardius q̃ ut rei com
prehenſionem exactam ferat, utrauis de cauſa malè cogitare populus aut di-
uidi diſcindiq; cogatũ. Quapropter incauta percontatio & reſpõſio improuiſa
ueniam uiciſsim ne renuant: haud em̃ de principe quodam edicto legis occa-
ſio contentionis ueſtræ emerſit, aut ſecta noui ritus ac religionis à uobis indu
citũ. ueſtra eadẽ unaq; ratio eſt, ut ad communionis & ſocietatis fidem deſcen-
B dere integrum ſit. Nam uobis inter uos in re pertenui diſsidentibus, immen-
ſum populum ueſtro concilio diſpenſari propter alienationem iniquum eſt:
ac cũ non decet, tam nefas eſſe planè creditũ. Atqui mihi placet exemplum ue
ſtræ prudentiæ ſuggerere. Philoſophorum (cuius ignari non eſtis) unum cõ-
mune placitũ eſt. & quanq; in effatis enunciatiſq; diſcordant, ac longè diſtant
inter ſe facultate ſcientiæ, nihilominus uno placiti uinculo colligantur, & de-
nuò cõſpirant. Hoc quando eſt ita, uos Dei magni famulos in tali uitæ inſtitu
to ſimili mente eſſe non'ne multo eſt æquius? Hanc rem diligentius expenda
mus & prudentius. An bene ſe res habet intercedere fratrem fratri? cõcilij re-
uerentiam diſsidio impio ſecari per nos ſtultamq; uerborum pertinaciam? q
de minimè neceſſarijs tenuibuſq; rixamur. Iſta uulgi potius ſunt, atq; puerili
amentiæ, quàm ſacerdotum & prudentum naturæ aptiora. diſcedamus à ten-
tatione dæmonij lubenter. magnus eſt Deus noſter & ſeruator: ille lucem ad
omnes communiter extendit. Eius numine, quod ſtudium mihi capeſſere a-
nimus fuit, hoc per uos conficere maximè liceat: ut plebem alloquendo, tum
inſeruiendo quædam, tum deniq; cohortando ad ſocietatem concilij reducã.
Nam poſtquam, ut dixi, fides una nobis eſt atq; hæreſis noſtræ cognitio, præ-
ceptumq; legis in id omnibus partibus incumbit, ut in unam animam uniuer
ſum concludat: qua de re ſubtili nimis etiam nimium exarſiſtis. Illud quia ad
uim facultatemq; totius minimè attinet, alieniore animo ut ſitis inter uos, fa-
cere non debet. quod ego non eo dico, ut neceſſe uobis ſit qualis qualis eſt il-
la quæſtio depaciſci quicquam in eam rem. poteſt enim concilij maieſtas aſſer
uari uobis illibata, ac per omnia ſocietas atq; coniunctio cuſtodiri, etſi aliqua
ex parte leuiſsimè diſcordetis. neque enim una uoluntas omnium in omni-
bus, neq; ſingulare ingenium conſilia noſtra diſpenſat. Itaque de numine fi-
des una eſto, unica noticia, unũ de Deo placitum. quæ autem de minimis ad
ſubtiliſsimam rationem inter uos expendere libuerit, hæc ſi diuerſa opinione
eritis, intus ſunt continenda, atq; arcanis obſeranda. Vis amicitiæ in primis ac

ueritatis fides,ipſa legis obſeruātia,nè fluctuetur apud uos. Redite precor in A
priſtinam gratiam, & complexum uterꝗ pro ſe populo reddite uos, atꝗ de-
mum luſtratis animis inter uos cognoſcite.fit enim ſecundum inimicitias,ut
ſit amicitia iucundior,omni depoſita ſimultate:mihi trāquillos dies & noctes
curis abſolutas adducite,quo ſit aliqua lucis atꝗ adeò reliquæ uitę iucūditas.
Ingemiſcendum aliàs,& profundendis lachrimis indulgēdum: ac ne ſine mo
deſtia quidem uitæ ſpes adeunda. Nam quî fiat ut animo bene firmo eſſe aut
conſiſtere mente queam? populo Dei,meis cōſeruis inquam,tam praua,tam
exitioſa concertatione diſiunctis? Inde uerò mœroris mei ſummam accipite:
Dudum cum Nicomediæ eſſem,cōſtitueram in Orientem ad uos.Equidem
iam bonam partem eram uobiſcum, quando feſtinantem me hoc nūcium de
curſu meo reuocauit auertitꝗ,ne oculi percipere cogerentur, quod neꝗ ad
aures putaſſem admitti poſſe. Quare uiam mihi ſternite in Orientem concor
dia ueſtra,quam obſtruxiſtis importuna diſcordia: facite ut poſsitis & uos &
plebes exultantes aſpici,proꝗ ſociali amore & fœdare gratias elegātes excel
ſo Deo reddere. Sic homo pius eccleſiæ pacē hac epiſtola procurabat, cui nō
ſolum fauens,ſed uir ex animo dimittentis etiam probus,utꝗ eſt dictum,re-
ligioſus operam deuinxerat.at erit,quàm ut quicquam poſſent literę,malum
omnino robuſtius,& iam decertantium rixa auctior, cum ſceleſtus impetus
omnem prouinciam Orientis peruadebat.Hic inuidentiæ cuiuſdam & mali-
gni dæmonis eccleſia labor.

DE VITA CONSTANTINI IMPERATO-
ris, *Liber tertius.*

ITa genius ille peruerſus,oſor recti, eccleſiæ fœlicitatem præ inui B
dia minimè ferens,procellam temporis atꝗ turbinem pacis,ciui-
lem tempeſtatem excitauit. Etſi non commiſit ille Deo chariſsi-
mus Imperator, ut eorum quæ pertinerent ad ſe, non ſatageret:
quin contra quàm antè paulo inceptaſſet inclementia duritasꝗ
tyrānidis omnia moliens,nullo aduerſario,nullo hoſte abiret inferior.Nā qui
longè aberant ab eo qui ſolus eſt, ui & neceſsitate inductos adſtringebant il-
lorum deorum cultui qui nuſquam ſunt.Ille nullos eſſe penitus oſtēdens,ad
huius intelligentiam qui eſſet appellabat. Hi ſermonib. exhorrendis de Chri
ſto cachinnum ſuſtuliſſe non negant.Ille gloriabat̃ ea maximè cruce,totusꝗ
erat in tutela eius quam figebat impietas maledictis,familiam Chriſti diuexa
bant nulli uel lare uel focis relictis,in quos ille reduces conuehebat. infama-
uerant hi,uiros ille ſingulares imitandosꝗ proponebat:bona publicabant,&
fortunas euertebant hominum proborum,ille cōgiario cumulata reſtitui cu
rabat. Hi calumnia uſi ſunt aduerſum epiſcopos, at eorum ille uirtutem ad-
mirabilem honoribus, ipſos adeò conſultis & tabulis omnino ſplendidiores
effecit. Hi ſolo adæquarūt omnia puluinaria,aras,ædiculas à culmine proſtra
uerunt. Ille in ſublime tollere magnificè, locare nouas ex ærario ſuo manda-
bat. ſacroſancta uolumina flammis abolere illi, cum multiplicabilem eorum
ſeriem iſte redimi de ſuo iuberet.Illi conuentum pontificum uſpiam eſſe ue-
tuerant.Iſte omnium gentium epiſcopos ad ſeſe conuocabat,interiore palatij
domo frui,& menſæ comites eſſe dignabat̃. Illi uenerabant̃ imaginum mune
rè dęmonas:iſte errorem nudabat,& ſyluam inutilem donariorum ijsquibus
eſſet ex uſu perpetuo diſpertiebat.Illi domicilia deorum ambitioſius excole-
bant, iſte ea potiſsimum deſtruebat quæ precij quantiuis eſſe ſuperſtitioſis ar
bitrabatur. Flagitioſo cruciatu Dei familiam perdebant: hos ipſe maleficos
quantum pro numinis lenitate coercebat, huic martyrum memoria recolen
da nihil antiquius. Illi pium genus hominum palatijs abigebant, hic eò præ-
ſidens erat, ex ſententia beneuolos & amicos fore intelligens. Hi ſordibus
obnoxij

A obnoxij,morbo Tantalico animum ſubegerant:expanſis ille magnificè & regiè theſauris,omnia largiter abundeq; diuidebat.confectæ cædes ab ijs infinitæ, aſpiciebantq; ad haſtam ſolùm, & proſcriptionem cum Imperatore Conſtantino iudiciorũ enſis uſq; pependerit intactus.Etenim in ſua quæq; municipia diſtributæ nationes, paterna magis neceſsitudine quàm neceſſaria iuris regula tractabant. ad quæ reſpiciens aliquis, haud immeritò dixiſſet iniri nouellam uitam ſibi uideri,luce inopinata illuminãte caliginem, tamen opus agnoſcere deificum.confertis impijs ex æquo Imperatorem unum immiſſum. Nam poſtq; neq; uiſa neq; tradita ex hominũ memoria in eccleſiam auſi ſunt, exempla noua inauditaq; per ipſum Deus edidit,ut par erat, atq; miraculum uirtutis Imperatoriæ nuperũ nouiciumq; dici poterat. apud omnes Chriſtũ Dei cenſebat in primis.Id liberè,nec appellatione ſalutifera occulta. Namq; lepide ſciteq; de ſe in eam rem dicens,in uultu modò impreſſerat inſignem illam notam.Modò ſe oblectabat illo trophæo : ſed in tabula quoq; editiore loco in ueſtibulo palatij poſita proſtituit omniũ oculis incumbens (ut in pictura licuit)capiti ſuo ſalutare:feram autem hoſtilem & eccleſię Chriſti opera tyrannidis oppugnatricem,ſpecie draconis in præcipitium delabentis.Ipſum enim flexu multiplicabili uel anguem uel dracone͂ oracula noſtra dictitant. Id eſt, quamobrem infra pedes miſsili traiectũ atq; in profundũ ruente͂ pictatio cerato prodiderat,innuens quamuis occultè, noſtri generis aduerſariũ occidione occidiſſe,cum ui trophæi ſupra collocati ad caput in pręcipitem internitionem iret.ſenſus hic erat in imagine atq; florido colore latens.Me ſanè tanti acuminis admiratio inceſsit,quam deliniabat ea ſpiritu ſuggerente quæ de fera uates ipſi proclamarũt:nempe admoturũ Deum gladium magnũ & horribilem draconi,hoc eſt ſerpenti fugitiuo,diſperditurumq; de mari draconem.

B Hanc imitationem ueri,pictorũ umbris in imagine depromebat, hocq; cum ſumma animi uoluptate agebat.Illum uerò oppidò cõmouit eccleſiæ Alexãdrinorum, Thebaidis, Aegyptiq; peſtifera turbatio,malignitati quide͂ & inuidiæ perfecta.Nam in epiſcopos epiſcopi,plebes in plebem ibat in urbib.ac parum abfuit quin & coirent & cõtunderent ſeſe.quidam mente capti & deſperati conari nefanda,regias imagines moliri audere.Quæ nõ tã impulerunt ad iracundiam,q; dolore͂ Imperatori quem de ſeuera illa inſania dementiaq; cœperat,exulcerarũt.Hunc morbus alius prælongus difficiliſq; præuerterat de ferijs paſchæ antiqua diſcordia: partim aiebant inſequendã cõſuetudinem Iudæorum:partim non eſſe committendũ,ut hora non obſeruare͂t exactè illorũ errore,qui Euangelij gratia alieni eſſent.Proinde longo iam tempore nuſq; idem ſentiente populo,magna confuſione diuini ritus,iſtam peruerſionem te͂porum maximos afferre motus his qui feſtũ ſolennemq; diem agerent : alijs, cum ſe ieiunio & labore macerãt,alijs laxantib.ad ocia.& ſe remiſsioni tradentibus. Ex quo factũ eſt, ut adæquato diuortio malũ eſſet inſanabile. ſoli uerò nihil nõ facile potenti Deo paratũ ad ea ſubſidiũ erat uno in terris beneficentiæ miniſtro Cõſtantino. Qui cũ de his allatũ eſt, & ſe cognouit infecta re nequicq; reſcripſiſſe,colligens animũ,niſi debellato cum hoſte,quamuis obſcuro,totam eccleſiam perturbante,quieſcendũ negauit.Inde quaſi agmine quadrato diuinitus ad eum ducturus agere cõuentum orbis terræ, frequentiam epiſcoporũ honorarijs literis cõparare atq; eniti. Neq; uerò ſimplex erat iuſſum,adiuncta regia uoluntate & nutu. Hos em̃ publicè dimitti fecerat, illos inſtratorum iumentorum multitudine adiuuerat.Vrbs iſti concilio deſignata non incongruè,Bithyniorum gentis una,de nomine uictoriæ Nicea appellata.quo igitur loci primum conuolarat mandatum,omnes ut à carcerib. alacres accelerare curſum. Nam trahebat ſiue boni ſpes, ſiue cõmunio pacis, & rei nouæ illius domini uultus. Vbi conuetũ eſt,ilicò diuinum opus aſpici : ſiquidem non ſolùm animis, at etiam locis & regionib. abiuncti, quantum po-

puli remoti inter ſe diſtant, illuc coiuere. Hic una ciuitate quaſi corona im- A
menſa ſacerdotũ uariè conſerta florib. habebať. Ergo tota Europa, Libyes, &
Aſia, quibus eccleſiis refertæ erant earum in unum locũ uiri primarij, hoc eſt
ipſæ miniſterij Dei primitiæ uenerant. Tum ædicula precaria quodam ueluti
numine capacior, admittere & Syros, & Cilices, & Phœnices, & Arabes, &
Palæſtinos, Aegyptios inſuper, & Thebanos, & Afros, & à fluminum diuor-
tijs interiecta patria profectos. Perſa aderat epiſcopus, & Scythachoreæ non
deerat: electos emiſere Galatia, Pamphylia, Cappadocia, Phrygia, Pontus &
Aſia. Verùm iſthuc etiam uenere obuiam Thraces, Achæi, Macedones, Epi-
rotæ, atq; multo ijs ſiti remotius. Spano ille percelebris unus erat iſto loco cõ
ſeſſor. Attamen ſenio impeditus epiſcopus Imperatoriæ ciuitatis adeſſe non
potuit, ſed illius ordinem presbiteri ſuppleuere. Talem poſt homines natos
uno concordiæ nodo alligauit unicam corollam ſeruatori Chriſto, quam ſin-
gulare monumentũ gratię de uictis hoſtib, & exemplũ Apoſtolici chori ſecu
lo noſtro poſuit: ſic enim accepimus, horum tempore coiſſe religioſos ex o-
mni gente homines, in quibus Parthi, Medi, & Elamitę, quiq; Meſopotamiã,
Iudæam, Cappadociam, Pontum, Aſiam, Phrygiamq; & Pamphyliam incole
rent, Aegyptũ etiam, & Libyæ partes ad Cyrenen. Huc peregrè profecti ade-
rant, cum Romani, tum aduenæ Cretenſes & Arabes. Iſthuc modò non ade-
rat, tantus ex miniſterio Dei cõuentus ut appellari poſſet. Hoc in cœtu fuere
epiſcopi ſupra ducentos quinquaginta: quos qui ſectabanť presbyteri, diaco
ni, & uniuerſi ordinis aſſeclæ, ſi ad alios adiungas, uix numero cõprehendes.
Ibi qui diuinũ munus obiere, doctrina alij diſciplinisq; præſtabant, alij mode-
ſtia, abſtinenterq; & toleranter acta uita. Horũ medij nonnulli, quidam ætate
uenerabiles, iuuentute uegetaq; mente præſtabiles alij, & in ordinem aſcripti
nuper alij, quibus ab Imperatore cõmeatus largè omnibus ſuppetebat. Cum B
dies affuit ad cõcilium pręſcripta, in qua reſcindenda erat opinionũ ambigui-
tas, in ædem palatij medioximã cùm magnitudine, tum potione ſubſelliorum
ad utrũq; latus, atq; ordine multiplici ornatiorẽ, aduocati cõuenerant, ac ſuo
quiſq; loco cõſederant. Poſtquam aptè ſeſſum eſt, taciti omnes ingreſſum re-
gium expectare opeririq;. Venit intro primùm unus atq; alter ex regijs, tum
deinde alius. Etiam præiere nonnulli non armati uel haſtati, ſed amici præci-
pui & fideliſsimi Imperatoris. dato ſubinde ſigno aſſurgentibus uniuerſis, ut
aliquis à Deo nuncius ibat meditullio ſpacij, fulgore muricis ardentiſsimoq;
lumine collucẽs: auro præterea, gẽmisq; prælucidis illuſtris, ut è corporis or-
natu: ſed animam religio & Dei timor exornabat, ut ex oculis tellure cõmo-
ratis, rubore in uultu, & ipſo ingreſſu unuſquiſq; poterat æſtimare. Idem ſpe-
cies, ac cum nemine conferẽda proceritas aſtantium dũtaxat, idem pulchritu-
do oris, idem membrorũ decor, idem robur inexpugnabile prædicabat: quæ
cum morum modeſtia & facilitate cõiuncta, nobilius ingenium q̃ dici poſsit
afferebant. Vt uerò conſtitit ad initium primi ordinis, ſella quadam ex auro
modica parata, nõ prius in ea ſedit, quàm annuiſſent epiſcopi. Quod ſecundũ
Imperatorem ab omnibus eſt factum. Itaq; primas habens dextri epiſcoporũ
ordinis ſurrexit, regemq; modica oratione alloquens, ad extremum ſingula-
res hymno gratias egit omnipotenti Deo. qui quamprimùm ſedit, in eodem
ſilentio tenuere omnes in regem oculos. Ille demum aſpectu lepido ſerenoq;
diſpiciens, coacta intus ad ſe mente, ſic eſt leni & benigna uoce exorſus: Mihi
quidem id poſtremum uotum erat amici, ueſtro choro aliquando uti frui li-
ceret. Hoc cum ſum aſſequutus, uniuerſitatis huiuſce regi gratiam illam fa-
teor debere, qui mihi rem præſtitit omni expectatione meliorẽ. Vos, inquam
uno loco eandẽq; ſententiam omnium uidere. labẽ igitur inuidia dignitati ue
ſtrę minimè afferat, neq; deleta funditus impietate atq; tyrãnide præſidio nu-
minis, conſpergat opprobrio legem diuinã genius improbus. Mihi ita uidetť:

A omni pugna grauiorem & acerbiorem, tanquam ciuilem in eccleſia diſſenſio
nem, prorſus ꝗ triſtiora hæc eſſe, quam quæ foris eueniunt. Itaq; ſuperatis ad
uerſarijs ope cœleſti, hoc reliqui mihi faciebam, gratiam Deo referrem: quo-
rumq; eius cauſa uindex extitiſſem, hiſce demū gratularerer. cum de ueſtro
diſsidio præter ſpem audiui primùm. Quod ego nuncium alteri ſecundū nō
feci. Verùm iſtam prouinciam curationis hercle precariam depoſcens, ocyus
accerſiui cunctos: qui me cœtus ualde reficit & recreat. Tum autem mihi ui
ta contigerit ex uoto, ſi uidebo conſenſum atq; conuenientiam animorū, unū
pacis & concordię omnia dirigentem concentum. Vos huius eſſe laudatores
oportuit, qui conſecrati Deo eſtis. Rem igitur amici ne protrahite, cauſam di
ſcordiæ inde iam tollere occipite, quomodo miniſtros altiſsimi oportet, nodū
paci noxium reſoluite. Quod a Deo conſtitutum eſt, hac una ratione inſtite
ritis, & mihi gratum præcipuè feceritis. His Latine dictis uſus eſt interprete,
ſuamꝗ rationē concilij præfectis explicauit. Quo initio partim accuſare pro-
ximos, partim querelis admixtis ſeſe purgare. Hæc utrobiq; primùm dicta,
quamuis obliquè, magnaq; totius negocij obſcuratione, tamen benigne pa-
tienterq; audiuit, & intētionem ſingulorum pedetentim accepit. Atq; uices
alternans ab his cum modò ſtaret, nunc contrà faueret illis, adduxit paulatim
contente altercantes. Nam alloquens unumquenq; Græce (cuius eloquij nō
erat expers) atq; modicè, ſuauis ille quidem & dulcis eſt habitus: hos perſua-
ſos, exoratos alios, aliosq; laudatos, omnes impellens ad concordiam. Vſq; dū
una mente & ſententia, de quibus antà controuerſum erat uti conſpirarent,
uti fides unica minimè diſcors, uti unū tempus apud omnes eſſet in paſchate
peruicit. Conſtlrum ad autoritatem & uim uniuſcuiuſque manu ſubinde
obſignatum eſt: hiſꝗ tranſactis, alteram uictoriam de hoſte eccleſiæ repor-
B rate dicens, ea cauſa ſolennem diem atq; triumphalem egit. Tum ſe regni ui-
ceſimus ille annus abſoluto curſu retulerat ad idem caput. Hoc temporis &
populi frequentia, & nūdino celebre fuit. Epiſcòpis Imperator ipſe conuiua-
tor & cōpotor, ac ſi per eos dignum Deo ſacrificium perſolueret. Epiſcopus
aberat à conuiuio regio nemo. Cuius illud explicari ſatis nulla oratione po-
teſt. Armatorū corona enſe nudo in ueſtibulo regiæ ſtationem habebat, inter
quos ingredi ſecure domum uſq; interiorem poterant. Ibi diſcumbere non-
nulli, quidam ſe ad quietem componere: profectò baſilicę Chriſti ſpecies ali-
qua atq; ſomnium, quod plurimum à re abeſſet, apparebat. Ac poſtquam in
conuiuio cuncta magnificè, omnes amplexatus Imperator, ad priorem ma-
gnificentiam hoc adiunxit, ut ordine ſuo quemq; munere donaret hoſpitali.
Qui non aderant, huius ſenatus ut meminiſſe poſſent effecit epiſtola, quam i-
ſto rerum commentario quaſi cippo deſcriptam apponemus.

CONST. AVG. ECCLESIIS.

Ex faciſſi reipublicæ noſtræ curſu, quanta benignitas inſit in diuino poten-
tatu, perdidici. Idcirco putaui mihi ante omnia id enitendum eſſe, ut in eccle-
ſia fides una fœliciſsimi populi, ſincera charitas & religio aduerſus autorem
omnium Deum nuſquam diſcrepans obſeruetur. Hoc quia niſi titubāter &
incertè ſi nō omnes aut plurimi ſimul epiſcopi coiſſent, eſſetq; de his dijudica
tum, quæ ad ſanctiſsimum ritum ſpectant, eſſe nullo modo poterat: eam ob
rem ego tanquam de uobis aliquis ubi frequentiſsimi conuenere, affui. Nec
enim inficias eo, quæ res eſt mihi multo iucūdiſsima, ueſter eſſe cōſeruus. Ita-
que de omnibus eſt quæſitum ſedulò, donec eluxit illud uniuerſorum cōſen
ſione quod inſpectanti numini probatum eſt, ut ambigui uel illius generis
quod diſsidium inuehat, reliquum nihil ſit. Hic cum eſſet agitatum de feſto
die Paſchatis, in eam ſentētiam itum eſt, omnes ubiq; gētium hoc nomine ce
lebrem habere diem unum eundemq;, bene eſſe. Quid enim pulchrius aut
grauius accidere nobis poſsit, quàm aperta ratione & uno ordine conſtanter

obſeruare illū diem, ex quo immortalitatis expectatio tradita? Primum iſtud A indignum uiſum eſt, haſce ferias ex cōſuetudine Iudæorū agere, qui manus ſuas impuriſsimo ſcelere polluerūt, & animo cæco pro merito oberrāt: cum præſertim liceat abiecta gente iſta rectius, quem primū diem ex tormēto crucis adhuc obſeruauimus, ad eandem rationem in futurum omne tempus exporrigere. Poſtea nihil nobis cum inimiciſsima Iudæorum natione cōmune ſit, à Seruatore noſtro alterā uiam accepimus. Et ſunt ritui ſancto decentia & legitima curricula: ad quæ aggreſsi, iſtā conſcientiam turpitudinis ablaqueabimus ô fratres. Eſt enim profectò abſonum, iſtos ita iactare, nō doctrina ſua prætermiſſa, ſeruare iſthuc non poſſe. Quid autem iſti demum recti uideri queant, qui trucidato hero, flagitioſo parricidio admiſſo, lymphati, nō ratione, uerum impetu potius incitati, quocunq; perduxerit innata rabies, hac ſequuntur? Vnde ueritatem etiam hac in parte non uident, atq; errore inemendato eodem anno alterum paſcha celebrant. Ergo ſequamur iſto morbo animi aberrantes illos? Qua precor iſthuc gratia? Nam uno uertēte anno bis eſſe non feremus. Et, ſi ne hoc quidem propoſitum eſſet, huc animo, diligentia, ſtudio, uoto deniq; ſemper incumbere debebatis: integritatem ueſtram cum moribus improbiſsimorum hominum nullo cōmercio coniunctam uideri. Præterea conſiderare hoc oportet, ut in tanta re atq; die feſto ſingulari, quicquam interuenire diuortij nefas eſſe. Nam ferias unas huiuſce noſtræ libertatis & tormenti ſacroſancti ipſe ille tradidit aſſertor, ac unam collectam minimeq; diſsitam eccleſiam ſuam uoluit. Eius partes quanquam locis abiunctæ ſunt, uno ſpiritu quod eſt cœleſte numen, nihilominus incaleſcit. Hoc uerò pro ueſtra prudētia cogitate quàm graue, quàm minimè decens eſt, alios indulgere conuiuiorū delicijs, alios id ocij dies eoſdem ieiunijs addicere: ſecundum paſcha, feſtæ alios remiſsioni ſeſe dedere, cum alijs eſuriales ex cōſtituto B feriæ ſunt agendæ. Quare uoluit hoc emendari prouidentia, & ad unū exemplum reuocari: quā rem à nemine exiſtimo ignoratā. Iſtudq; ita corrigendū eſt, ut cum parricidis heriq; interfectorib. omnino nulla communio societatis eſſe debeat. Eſt aūt elegans inſtitutio, quam ad Occidentem, Meridiem, & Aquilonem, quibuſdā etiam locis ad Orientem in eccleſia eſſe conſtat. Propterea ad ſummā pertinere omnes arbitrati ſunt, egoq; nihil horum mihi diſplicere ſpopondi, quo iſta libentius acciperentur à uobis, quę Romana urbs, Africa, Italia uniuerſa, Aegyptus, Hiſpania. Gallia, Britānia, Libya, tota Græcia, Pontus, Aſia, Cilicia, iudicio uno, una conſpiratione retinent. Ea loca non modò eccleſiarū multitudine ſuperare, uerùm etiam eandē cōmunemq; uoluntatem animorū eſſe uelle, rem ſanctam exiſtimare debetis. Hoc profectò uidetur recta ratio poſtulare, atq; nullum cum perfidia Iudæorū coniunctionis uinculum habere, ut ſemel dictum ſit, ita omnibus eſt uiſum, ſacrū diem Paſchatis eundem eſſe: neq; enim oportet illam ſanctitatē aliqua diſcrepantia infici. Cui ſententiæ aſtipulari ſatius eſt. Hæc cū ita ſe habent, hancce gratiam & cœleſte mandatum recipite æquis animis. Nam epiſcoporū conſeſſu uenerabili, quo quidq; cōſilio fit, omne acceptum numini refertur. Ideo fratribus, ut acta ſint hæc exponere, noſtramq; diei ſacroſanctæ rationem atq; obſeruationem admittere debetis, ut cū uenerim ad uos, & inſtituta ueſtra diu mihi deſiderata uiderim, unum diem, hoc eſt haſce ferias celebrem uobiſcū, ac iſto genere uobiſcū etiam cenſear. Illud enim intelligā, atrocitatem & acerbitatē diaboli, cœleſti poteſtate, mea quidem interueniente opera deletā, fidem ueſtram atq; concordiam apud omnes maximè uigere. Vos dilectiſsimi fratres cōſeruet Deus. Huius pōderis epiſtolas ſingulas dedit in unamquamq; prouinciam, ut tanq; in ſpeculo ſinceritatem mentis inſpicerēt. Cum autem erat iam concilium dimittendum, uerba fecit ex compoſito ad epiſcopos uno omnes die appellatos. Hoc conſilium eius fuit, uti pro ſe quiſq; pacē eniterent,

contro-

a controuerſias ablegarent, atq; omnem ubi quis exiſtimatione doctrinę prę
ſtaret inuidentiam: in unius uirtute publicū bonū eſſe, modò inſignes illi de
ſe modice ſentirent: quiq; natura eſſent imbecilla, benignè cederent ijs: quia
q̃d abſolutū, idem ubiq; rariſsimū ſit: uiciſsim ueniā darent impingentib. ad
minuta quædam & humana, quæ ſanè multa ſunt, hunc concentum diſcor-
diæ expertem maximi pendētes. Nimirum ut cachinni occaſio tolleretur ab
his qui legem ſanctam uexare maledictis uſq; paratiſsimi ſunt. Tametſi enim
omnes ſaluos fieri maximè oporteat, (ſi noſtræ rationis æmuli ſint) cōſiderēt,
haud omnibus ex ęquo fore diſciplinis imbui. Quidam menſarū aſſeclę nihil
amittere tempeſtiuū: prenſare alij malunt, & honorib. obrepere: iungere dex
teras alij, reſalutareq;: lautitijs alij delectant̃, ac omnino pauci literarū amato
res, amiciq; ueritatis. Idcirco medici inſtar, ut quidq; cuiq; accōmodatū erit,
hoc ſalutis cauſa tribuere, quò plane doctrina ſalutaris inter omnes ubiq; flo-
reat. Horū plurimùm admonuit, atq; ita deſijt loqui, ſupplicarēt obnixè Deo,
precesq; pro Imperatore diligentiſsimè funderent. Quib. digeſtis, ad ſua redi
re quęq; permiſit, omnesq; lætāti animo ad iter ingreſsi ſunt. Cæterum mens
una omnium ad concentum intenta corā Imperatore, tanq; ſingularem mo-
lem corporis homines adeò diſsitos habebat. Exultās igitur optimè atq; fœli
ciſsimè adminiſtrata re, literas ad eos dabat, qui ſenatui non interfuerāt, ut ij
fructum longe fœcundiſsimū legerent ipſi plebi, ne exceptis quidē agricolis
ampliſsimum & uberrimū congiariū diuidebat. Hoc ille modo uiceſimū im
perij uertentem annum excolebat. atqui pacificis uniuerſis, inter Aegyptios
illa cōtentio erat, in qua nihil æqui ineſſe poſſet, atq; Imperatorē ſi nō incende
ret ad iram, tamē admodū perturbaret. Itaq; patres appellatos, & altiſsimi pro
phetas, honore deniq; præcipuo ſemper habitos iterū aduocauit, tolerāterq;
B ut antea interceſsit: ornauit etiam munerib. iterum: diariū per epiſtolā miſit,
atq; placita ſenatus a ſe confirmata obſignauit. Poſtremò obſecrauit, uti con-
ſenſionē tenerent, eccleſiā ne cōtruncarent, extremiq; iudicij recordationem
reſumerent. Hæc omnia reſcripto ſingulari. Sed infinita generis huiuſce de-
dit alia plurimis epiſtolis, illa diſpenſans ordinansq; admonitis epiſcopis, ec-
cleſiæ quæ cōmodare poſſent. Plebem etiam'num alloquebatur, eſſe fratres
illos & conſeruos eccleſiæ homines dictitabat, homo ipſe beatiſsimus. Iſthæc
autem inſtituto peculiari perſequēda aliàs, ne quód agimus, hoc eſt hiſtoriā
cōuellant. Aliud in hominū memoria multo maximū poſtea exequutus eſt.
hoc uero eſt eiuſmodi. Dominicæ reſurrectionis eximium fœlicemq; illum
locū, uenerabilem omnibus, atq; precioſum in primis eſſe reddendū ſibi du-
xit. Aedem porro ſacram moliri, haud impiè iſtud, at impulſus ab ipſius ſpiri-
tu aſſertoris. Impuriſsimi quidam, aut omne dæmonū genus eorū uſu & ope
ra potius id ſibi negotij dederunt, inſigne monimentum illud immortalitatis
obliuione ſempiterna, tenebrisq; obruerent: in quo, radiatus angelus, ille qui
è ſummo cœlo uenerat, lapidem reuoluit ab illorum mente qui duruerant
in ſilicem, uiuētemq; in mortuis adhuc eſſe crediderāt. In quo mulierib. ea re
tulit, pro quibus euangelia deberi fatendū eſt. Omnino lapidem amouit ab
animis illarū, ex quo fide eſſe nulla cœperant ad honorem gloriamq; requiſi-
ti. Salutis antrū quidam impij celeſtiq;, ex hominū memoria depellere parum
erudito cōſilio, atq; obtegere ueritatē decreuerant. Ibi multis ęrumnis alicun
de importata terra locum operiunt, alteq; attollunt. Exinde ſtratum lapide
aggerem ita adornarunt, ut infra ſideret illa ſpecus, atque prorſus abſorbere-
tur. Hic quaſi confecto negotio, infame animatum ſepulchrū extruxere ſu-
pra, ſeceſſum umbrarū tenebricoſum ſalaci genio Veneris addicentes, impu-
raq; ſacrificia profanis altaribus inſtaurantes. Haud enim aliter euenire poſſe,
quàm ſi tam ominoſa, tam ſpurca rituū lege ſpecū illam ſalutis opprimerent.
Nam miſeri nō intelligebāt ſe aduerſari naturę, cū putarent illū qui de morte

lauream eſt reuinctus occultum ſinere, id pertractatè à ſe confectum & admi- A
niſtratum: uel ipſum terras illuſtrantem ſolem ueterem uiã ingreſſum gene-
ri uniuerſo incognitum relinquere: præſertim cum inde animos illuminet, at
que mundum repleat ardore & ſplendore diuina uis. Etſi impiorum illę con
trã ueritatẽ machinationes diutiſsimè permanſere, nec imperator aut prætor
uiſpiam idoneus habitus eſt, hoc excepto uno amãtiſsimo Dei regnatoris, af-
flatuq; tum incitato. Qui quem locum prædiximus inſidijs & cõgerie hoſtili
nõ paſſus eſt immergi, obliuioniq́; & ignorationi tradi. In tanta quidem per
ditorum malitia nunquam præuaricatus eſt: at appellato & implorato numi
ne, luſtrari locum iubet. Videlicet eius ratio ita erat. Id inquinatũ perditè ad-
uerſaria manu ſentire opẽ ipſius debere. ſimul ac imperatũ, machinæ de ſum
mo prouolutæ coæquari ſolo, ſolui rumpiq́; dæmonum imagines atq; erroris
ædes. Atqui præcipuus aut extremus ille minimè fuit labor. Mandat enim de
nuo Imperator longiſsimè reliquias huiuſce loci ligna, lapides amandari, q;
eſt pene cum dicto conſummatum: uerùm neque illud ſatis. Nam ſolum in-
auguratum & altè defoſſum exportata, quaſi dæmonum colluuie ſorderet,
humo, curauit, & ilico abſoluit: hic cũ diuerſum ſubinde pateret æquor effoſ
ſa terra. præter ſpem ipſum extitit, excellens ſanctumq́; reſurrectionis ſalutiſe
ræ teſtimoniũ. cuius ſimilẽ ſpeciẽ accepiſſe antrũ uiſum eſt, quia tenebris im
merſum rurſus in lucem prodijſſet. Vbi qui ſpectatũ adirent, explicate ſeriẽ
miraculorum oſtendebat, & omnino melius quàm ut ulla uoce fiat reſurre-
ctionem Seruatoris aſſeuerabat. Poſtmodũ edicto pio, regio tamen ſumptu,
ad antrum conſtrui templum iubet, ut ſi futuri certus, ad hoc agendum iam-
diu animum appuliſſet. tum prœfectis in Oriẽte mandat opus erogatione lar
giſsima cum ſublime diuitijs, tum magnitudine inſigne. Epiſcopo tenenti
Hieroſolymis eccleſiæ gubernacula reſcripſit, ut inſequitur. In quo ſaluberri
mam fidei rationem clariſsima uoce ſignificat.

VICT. CONST. MAX. MACARIO.

Tanta eſt Dei noſtri benignitas, nulla ut uerborum officia præſente mira-
culo digna ſatis eſſe queant. hoc enim admirationem omnem ſtuporem præ
terit, indicium tormẽti ſacratiſsimi tot annis humo ſepultum, uſq; dum inter
fecto cõmuni honſte liberę familię apparuit ignorari. Ac ſi q ſunt in orbe ter
rarum hominũ opinione bene docti congredi uelint, atq; pro re dignè prolo-
qui, ſuum tutari locum ne momento quidẽ poterunt. Nam omnem mentem
capacem humani cogitati admirabilitas huiuſce rei, tanto ſuperat, quanto cœ
leſtes ad conſiſtendum humanis inſtructiores ſunt. Ob id ille primus & ſum-
mus eſt ſcopus, ut quantũ in dies admirãda nouitate ſe ueri fides explicat, tan
to animi noſtri legis atq; tẽperãtię ſtudioſiores ſint. Quam rem aũt incognitã
puto nemini, cupio ut quiſq; exiſtimet ante omnia mihi curæ eſſe locum an-
guſtum iuſſu diuino luſtratum à me, atq; inani ſimulacrorũ pondere exolu-
tum, uti faciã molimine ædificij illuſtriorem. Nam primùm numine ſacer eſt,
& ex inuecta fide etiam nobilior. Itaq; oportet agere te ſolerter, & neceſſaria
prouidere ſigillatim, ut non baſilicam digniorem modò omnium, uerùm ita
rem cõparare quę urbium uniuerſarum totam eo in genere pulchritudinẽ ſu
peret. Ac de tollendo pariete uenuſteq́; & affabrè faciendo, Dracilianus ille
noſter qui prouinciarũ partes agit, atq; iſti prouinciæ pręſidet, iſtã mihi rece-
pit omnimodã curam. Ego pro mea religione iuſſi quę de te reſciſſent, artifi-
ces inquam, & operarios, omniaq́; ad ædificandũ neceſſaria dimitti procura-
rent. de columnis ac marmore quę pręſtare iudicabis, etſi ſpectata à nobis ſint
perſcribas, ut quę quotq́; opus ſunt edocti per te, qui unde'ue perferri poſ-
ſint, uideamus. Baſilicę fornicẽ renidere lacunari aut alio opificij genere, tuũ
in ea re iudiciũ requiro. ſi erit laquear, eleganter inaurari poterũt ipſa ſpacia.
tũ quãtũ uirtute tua potes, illi facito intelligãt operis arbitri ꝑtinus, & quib.
operis

A operis & magiſtris,& quibus impenſis opus eſt,ſed ad me uideas uti non ſo-
lum de marmore colūnisue,ſed etiam de laqueari, ſi putabūt eſſe pulchrius,
afferaī. Te chariſsime frater conſeruet Deus.Id reſcripſit,& ſtatim in rem itū
eſt. Ad teſtem ſalutis noſtræ locū deſignata noua Hieruſalem ueteri aduerſa
per olim celebri, tum Dominica cæde uaſtata late in ſolitudinem extremam
uenerat, & pro ciuium impietate pœnas dederat. Igitur è regione ducebat
opus ingens atq; magnificū,triūphumq; de morte prodigè collocabat. Eſt il-
la fortaſſe noua Hieruſalem,de qua permulta diuinitus & dicuntur,& cātan
tur oratione bene longa in uaticinijs & reſpōſis. Primum totius operis caput
ille ſpecus exornatus eſt,in quo angelus ominoſo ſplendore alteros à ſeruato
re natales oſtenſos annūciabat. Ornatu uario & columnarū delectu cēſendū
in primis illud exegerat,animus ad gloriam excitatus.Inde ad locū tranſijt ex
poſitū fœlici aure laxiſsimū,quē excellenti lapide inſtratū ampliſsima porticu
in triangulū poſita cōprehendit. antro aduerſum latus (id aſpiciebat ad ortū
ſolis)habebat adiunctam ædem Imperatori cōſecratā, in qua modici nihil im
menſitate altitudinū,latitudinum, lōgitudinū. Intus incruſtatū uarie materia
marmoris opus,expoſiti foris ad unguē lapides,illi quidem polituli, atq; illā
ſpeciem præbentes,ut ornatum marmoreū nemo quæreret. Extra ad cōtigna
tionem poſita plumbi copia tempeſtatis hybernæ uindex. Interiorem partem
inſignitam laquearib. & ſculptura, tanq; ingens pelagus expanſam toto do-
micilio,cōplexu particularū inter ſe cōtinente diſtentā,inauratā, reſplenden
tem undiq; perfecerat. Aequata longitudini ædis utrinq; bina ueſtibula,te-
ctis æque auro diſtinctiſsimè aſperſis: appoſita cum ſubterraneis adeundis,
tum inuiſendis editioribus. Illa pro domo columnas inſiſtebāt: intus aſſurge
bant adiecta pila ſpecie admirabili exornata. Portæ tres ad ortū multitudinē
B adeuntiū capiebant. In cōſpectu harum corollariū operis ad umbilicū palatij,
erat orbe dimidiato, cincto duodecim columellis(hic eſt apoſtolorū Chriſti
numerus)argēti fimbria in uertice honeſtatis.Id donarij perpulchri,Deo ſuo
faciendū,locauerat. Vnde progreſsis ad ædis introitū,ſpaciū ſubdiale excipie
bat,tum pergula porticusq;,deinde portę atrij,poſtremo forum ipſum latiſsi
mū.In quo ueſtibulū deſcripte cōpoſitum foris inambulantibus, interiorem
magnificentiā admirabilem oſtendebat. Hoc igiť ornatu ſumptuq; regio cō-
ſtruxit,expoſitū Dominicę reſurrectionis exemplū:ſed huc acceſsit aurearū
imaginū argentearūq; uis infinita. Adde gemmarū materiam,quarum con-
cinne elaboratū decus ipſa mole multitudine & uarietate,perſequi ſtylo per
ociū non licet. Inſuper alia duo loca ſpecubus ſingulis reuerenda, ſtudioſe di
ligērerq; auxit. Nā quo primùm loco uiſus & humanè genitus eſt Chriſtus,
honorem illi debitū tribuit. Vnde uero in cœlū eſt aſſumptus,huiuſce collis
aut tumuli recordationem celebrē fecit. Hæc aūt omnia ad obtinendam ma-
tri ſuę toto æuo memoriā,quo de ea mentio ſupereſſet,egit. illa enim non pœ
nitendam operam in re tanta ſummo hominum bono porrexerat. Nam cum
illuc intendiſſet animū religioſi pectoris uſuram,ut omniū regi penderet,atq;
filium tanto nomine,& liberos eius Auguſtos,id eſt nepotes ſuos precariam
gratiam refundere debere cogitaret. Anus acceleratione iuuenili,abijt Oriē
tem luſtratura,populosq; inuiſura,certè regia meditatione, ubi limine ſalutis
adorato,iuxta illam uaticinationē congenulabimus ad locum in quo ſtetere
pedes eius:frugem religionis ſuæ poſteritati reliquit. Ergo ad quem ſalutatū
fuerat,bina templa dedicauit:hoc ad natale antrū, illud ad montē aſcenſionis
alterū. Naſci quidem ſubterraneo loco (Bethleē Hebræis appellatur) in rem
noſtrā pertulit is qui nobiſcū eſt Deus. Quamobrē ſuſpiciendo monimento
partū deiparę excultū regina illuſtrauit,atq; eū non ita multo poſt aulæis,ſta-
tuis,aurea argētea q; ſuppellectile matris incitatū animū ſtimulās, Imperator
ipſe decorauit. Illa iterū uiam ſeruatoris in cœlū in oliuarū mōte alia machina
tione ſub-

tione ſublimauit. In uertice qua montis uniuerſi faſtigiũ eſt, ædem ſacram po A
ſuit. Inibi uerisſima fama conſtat hominũ redemptorem initiauiſſe cõuiuas
ſuos ſacris ſactatiotibus in ſpecu: cui neq; induſtria regia defuit adornãdo &
uenerando. Duo ſacraria uberiori cultu perpetuã recotdationẽ merita Hele
na Auguſta in antris myſticis extruxit, intendente dextram, atq; licentiã filio
Imperatore concedente: q̃ argumenta religioſi animi eſſe posſũt. Ex quo fru
ctũ legit haud ita multo poſt uetula. Scilicet illa bonorũ fœcũditate, uitę cur-
ri culo uſq; extremũ gradum ſenectutis, exacto, frugẽ cum officio, tũ uerbis
eximiã diuini mandati efferens, ac cõſtãte corporis animæq; ſenſu uacantem
uitam mœſtitia exoluens. Hunc exitũ pietate dignisſimũ ad humanã illa fœli
citatem in uita adiũxit Deus. Orientẽ enim imperatoria celſitate licenter obi
bat. Ad quã urbem cumq; appulerat, infinitã pecuniam cõferre multitudini,
atq; ſingillatim adeuntibus effundebat: ęquè ordini militari erogabat, ope de
ſtitutis omnino multa, hominibusq; nudisſimis ſtipẽ, & ad integendũ corpus
abũde ſuppetebat. Alios ærũna accisſos, à uinculis metalisq; abſoluebat, auge
bat fortunis, alios ab exilio reuocabat. In quib. officijs excelluit: & ea tamen
q̃ religionis erant minimè neglexit. Itare ad eccleſiam uidiſſes, ædiculas & ſa
cella diuiti ſuppellectile cõponere, ne tenuisſimorũ quidẽ oppidorũ templa
omittere: uenerabili & frugali tamen habitu ſe cũ cœtu hominũ ſociare: quę
ad obſeruationem cultũq; numinis attinerent, omnia ſtudioſe & amãter exe
qui. Cæterũ poſt æui lõgi curſum (tenuerat annos circiter octoginta) ad opta
biliorem ſortem accerſita, cum uentũ ad extremam lineam eſt unigeno filio,
ſingulari orbis terrę moderatori, nepotibusq; eius liberis Auguſtis, ultimũ
iudiciũ pręfiniens, ad tabulas perrexit. Hiſce quicquid uſquam posſideret, aſ
ſignauit atq; diſpertiuit. Hoc pacto in re ſua teſtata filio Imperatore pręſente
qui aſtabat ipſe, & manũ cõtingebat, ita diſceſsit è uita, ut nõ mori illi qui re- B
ctè ſentiret, ſed ad cœleſtem uitã de terrena cõmigrate uideretur. Proinde na
turam ab interitu liberam atq; angelicam profectus ad autorem ſuũ animus
induit. Ipſum corpuſculũ ſedulo aſſeruatũ, multa manu in urbem allatũ eſt,
& amplisſimo ſepulchro conditum. Ille matris obitus indelebili memoria di
gnisſimæ, cùm propter res geſtas, tum ob mirandam ſupraq; hominũ opinio-
nem plantam conſitam. Quam iſto nomine maternæ ſanctitatis eſſe prædican
dam puto. Nam obſeruantisſimã numinis antea minime talem effecit, ut ab
ore Dei alicuius edocta ab ineũte pueritia crederetur. Illã regia maieſtate &
dignitate ſemper habuit, ut à militib. Auguſta ac regina putaretur, as aureus
eius imagine percuſſum ederet, ærarij poteſtatem fecit, ad utendũ ipſum ex
ſententia, & quatenus ipſa rectè & ordine fieri poſſe iudicaret. Id enim ad au-
toritatẽ atq; cõmendationẽ filius addidit. Ea propter hoc inſerere uiſum eſt
in quo honorificentisſimè habita & tractata genitrice legẽ impleuit, ex ęquo
& bono de parentũ honorib. agentem. ſtudiũ uero ſedulitasq; Imperatoris in
Palæſtina ita exarſit, ut in prouincijs alijs ædificaret templa lõgè quidẽ alijs et
precio & dignitate pręſtantiora. urbẽ cognominẽ eminente faſtu ſacellorũ,
ædificijs amplisſimis ornatisſimisq; martyrũ monumẽtis intra murũ, ac in ſub
urbio illuſtrauit. in quib. exculta memoria ſanctorũ Deo ciuitatẽ uniuerſam
dedicabat. Omnino diuina ſenſa callens expurgatã imaginũ cultu ęquũ eſſe
duxit ex ſe appellatã ciuitatẽ: ut ibi nuſquã ſigna deorũ ſuperſtitioſe exculta
uiderenẽ, aut altaria maiorib. hoſtijs inquinata, Geniales ferię et cõſuetudo ue-
tus abrũperetur. Media fori platea, qua fons emanat inſigne boni paſtoris a-
gnouiſſes ijs bene familiare, qui à ſacra pagina recentes ſunt. Etiã in ære cum
Iconibus effermatũ Danielem auri bracteis egregiũ opus. Ille certè inuaſerat
in animũ regium cœleſtis amor, ut alta tegũ palatia quo præſertim domicilij
eminentia loco patebat, ad ſummam laquearium contignationem figeret ſi-
gno crucis in explicata latè tabula, gemmisq; in auro diſpoſitè diſsitis opere
luculento.

A luculento. Nam iſtæ bono uiro excubiæ palatij firmiſsimæ uidebantur. ita ille urbem accurabat. In Bithynia templũ raræ molis & artis priua impenſa prima rię cõfecit, in oppido q̃d uniuerſæ gentis eſt caput, atq; illic itidem præmia de profligatis hoſtibus excelſa poſuit. Aliarum nationũ urbes quaſq; præcipuas hoc ipſo genere illuſtrabat, quo pacto metropolim Orientis de Antiochi nomine appellatã. Nam quaſi in capite quodã gentiũ, ſingulari magnitudine & pulchritudine ædem ſacrã fecit. Primũ ingenti muro locus ab eo deſignatus eſt: tũ intus ædes immenſa celſitate, figura ſeſſuũ octonorũ. In his ędiculę plurimæ, ſellæ circũappoſitæ, editi ac ſubterranei receſſus undiq; frequentes. Poſtremo ipſi toti moli uim auri magnã & æris, deniq; quicqd eſſe in precio poteſt, aſperſit. Ita illius inſignia maximè donaria. Verum enimuero qui nuper hominũ uitæ diluxerat, eundẽ ſeruatorẽ in Palæſtina homini probo uiſũ eſſe antea multo cõperiens (huic loco Mãbræ quercus eſt nomen) illic inædificari ſacellũ iubet, et pręfectis autoramentũ ad pſequenda uiſa reſcripto Imperatoris in puincias eſt datũ. Et mihi ad hiſtoriã accincto ſcripſit uberiore diſciplina: id deſcriptũ adeò intelligẽdę penitus diuini hominis ſolicitudini apponã. Mihi ergo de his q̃ fieri hiſce locis acceperat ſubiratus in hęc uerba reſcripſit.

VICT. CONST. MAX. AVG.

Macario cæteriſq; Paleſtinæ epiſcopis. Hoc unum ſummum curę meæ ſanctiſsimæ beneficium eſt erga uos, hominum nequam ad hæc uſq; tempora deſperationem ignoratã à me annunciari, totumq; uigilantia mea non tam ſero quàm utiliter emendatum: delituerat enim error incuria, quæ uehementior eſt iniquitas, ſacroſancta loca ſpurciſsimè contaminari. Quid nam igitur aut quale fratres eſſe poſsit qua de re perculſus animus haud reticeat unquã propter illam aduerſus Deum reuerentiam? locus eſt nomine Mambrę quer-
B cus, olim uti didici ſedes & lares Abrahami, illũ ſuperſtitione quorundã fœdatum eſſe aiunt. Erigi ſimulacrum peſtiferum, extare aram, cõtinenter atq; impurè quidem litari. Quod cum eſt imperio noſtro alienũ, lociq; ſanctitate perindignum, ſic habere. Me dediſſe literas ad uos Acurio comiti præſtabili, nec amico minus, ut ne minimã dilationẽ tẽporis ad ea quæ iſthic erunt idola concremanda, aramq; ſolo adæquandam, pœna uindicandũ ſit, impiè quod agetur illa religione contra iuſſum. Baſilicam adornari mandauimus, ut ibi ſit hominum bonorũ curia quædam elegans: ſi quid aliter erit atq; præcipimus huiuſcemodi literis, oppidò cõmonefieri me oportet, ut qui deprehendet ex lex, ille ſeueriſsimè puniatur. Iſthic Abraham uidiſſe principẽ uniuerſitatis, & cum eo colloquutũ cõſtat. Inde eſſe legis atq; ſacroſancti ritus initiũ. Eo loco primium cum duob. angelis Abrahamò uidendũ ſe Deus exhibuit, ibi ab hominib. agnoſci cœpit, ibi de futura ſobole prædixit atq; pollicitis ſtetit, ibi gentium plurimarũ patrem fore Abrahamũ declarauit. Hæc cum ita ſunt, ad me pertinere ſummè puto, euerriculũ adbiberi, maculamq; omnem detergi, priſcam deniq; puritatem locum illum recipere, ne quid illic agatur à religione abhorrẽs. Hoc autem curæ ueſtræ ſit, ad meamq; rationem religioſe inſtitutam manũ detis. Atqui integritatem ueſtram nõ defuturam eſſe ſperò. uos chariſsimi fratres cõſeruet Deus. Omnia iſta imperator maximo Dei ornamẽto cõtrahebat, hac obſeruantia perſeuerabat. Hominũ animos ſuperſtitione excæcatos arguebat. unde templorũ in urbib. ueſtibula exui foribus, atq; ex edicto nudari, diſrumpi tecta, ſolaria cõuelli: quicquid ex ęre propter antiquitatem cõmendatum in quo ueterũ erratio, toto foro prouolutũ eſt in urbe regia, turpe theatrum fuerit iſthac Pythij, illac Sminthij. In circo Delphici tripodes, Heliconides in palatio erant. Planè quæ gentibus aſſeruabantur ænea ſigna mirifici magiſterij Conſtantinopolis eo genere tota referciebatur: hiſce deorum titulo cum hecatombe frequentiſsima holocauſtũ datum eſt, inualeſcente annos innumeros inpoſtura, donec aliquando cœptum eſt, iſta cum

ludifica-

ludificatus eſſet Imperator ad meliorem mẽtem deueniri. Aliò autem tradu- A
ctæ ſunt aureæ ſtatuæ. Nam agnita multitudinis inſantia laruas aureas atq;
argenteas miſerè extimeſcentis amoliri tanquam lapidum offenſacula ingre
dienti uiam caligine & tenebris: ſimul iter ad regiam bene munitum ac mi-
nimè ſalebroſum oportere eſſe credidit. Huius ubi illi uenit in mentem, neq;
militia, neq; graui armatura deprehendendis ijs opus eſſe arbitratus eſt. Vnũ
modò atq; alterum ex amicis adiunxit, in omnemq; gentem oculari nutu di
miſit. Illi cùm ſingulari pietate regis incitati, tum religione ſua in conſpectu
nationum populorumq;, in oppidis, in agris errorem antiquiſsimum euerte-
bant. Elegantes illos antiſtites atq; rituũ ſacerdotes adducere ex adytis & an
gulis ad lucem non abſq; riſu, deos etiam cum ignominia proripere iuſſum
erat. Vbi depoſita perſona, turpitudo formę deorũ uerſabatur in oculis om-
nium. Poſtea ij tundentes, aut alias arte fuſoria quod in rem erat aſſeruantes,
ſi quid reliqui erat, turpitudinis eſſe monimentũ facilè patiebantur. Atq; præ
da facta de ſimulacris umbrarum precioſa materie, ſimiliter ad alia perrexit
ænea. Hi tum uincti dij, ſed in fabulis illis uetuſtate carioſis, obductiq; tege-
tib. ex pilo uehebantur. Interea ueluti luminoſam facem incendiſſet omnem
in partem oculo contendit, num quæ ſuperſtarent reliquię erroris. Ac quem
admodũ delapſus ales è cœlo clariſsima firmiſsimaq; acie peruidet ab alto ſe-
iuncta loca longiſsimè: ſic in adminiſtratione populari quũ eſſet, atq; in regia
uerſaretur, ut e ſpecula tendiculas & animorũ peſtem latentem in Phœnicia
proſpexit. Locus erat & templũ haud aperta regione uel foro, qualia urbes
ambitioſæ ponere: nullus eò callis aut ſemita, nõ triuijs aut angiportu nota ſe
des: ſed in tumulo quodam libani, Veneris genio impura ſacra. Loco nomen
eſt Aphaci, ſchola malitiæ & libidinis in exugendo corpore ſibi indulgentib.
Tanquam mulierculæ uiri certi, ſed qui plurimum à uiro aberant, neglecta B
maieſtate naturæ, muliebri prurigine dęmonem placabant. Vbi infamis mu-
lierum ſuſurrus atq; matrimoniorũ fraudes, actus & uituperabiles & nefan-
di, q̃ ſeceſſui referenda ſint accepta: nempe ſummotis arbitris, audienteq; nul
lo, niſi ſi omnis abeſſet authoritas, adire. Verũtamen iſta illũ non effugerunt.
Intuitus enim qua maturitate Imperatorẽ decet, indignũ luce ſolis eſſe tem-
plum iudicauit, uniuerſa obrui imperauit. obruta dirutaq; ſunt omnia regio
nutu. Coacta manu luſtrata regio eſt, exterriti minis ad temperantiã libidino
ſi impudiciq; diuertere. Quo modo Gręci illi prudẽtes opinione hominũ (ſu
perſtitioſos intelligo) quanta ſua leuitas erat, aliquando percepere. Nam cũ
pleriq; ſapientũ habiti loco, dęmoni cilicio dantes operã hallucinarẽtur, atq;
medico ſalutari nunc in ſomnis apparente decũbentibus, aliàs ægritudinẽ diſ
pellente, qui uerè animos profligabat, à Deo auertebat, ut erat ad errationem
quiſq; propenſior adducebat. Huius adytũ euerti ſeruatorẽ ac amatorem De
um opponẽs ex more iuſsit. Ad q̃ uultus ſpeciem exęquatũ ſolo monimen-
tũ, una philoſophorũ miratio decãtata, cæcũ mali genus erutum de latebris,
animorũ ſcopulus annos ſexcẽtos ad errorem cõpoſitus. Ita pollicens alienæ
calamitatis expulſorẽ fore ſe, tutari non potuit ex re magis quàm olim, ut eſt
fabuloſe proditũ, fulmine ictus. In his aũt Imperatori noſtro fœliciſsimè cadẽ
tibus, ut ipſe Deo gratificaretur, ineſt fabulę nihil. Imo aperta ui numinis ſic
euulſum templũ eſt, ut ne feſtigiũ quidem priſcę dementiæ remaneret. Om-
nes addicti genijs antea intuitu manifeſtariũ lapſum, atq; ſolitudinem lucorũ,
aut iſtam noſtrã rationem ſalutis accedebant: aut, ſi nõ id agerent, at inſaniam
tamen illi maiorũ incuſabant, ac receptos antiquitati deos irridebant. Aliter
aũt qui ſentire poterant imaginum fucũ tantum ſceleris illa machina conclu
ſiſſe dignoſcentes? Nam aut ſuberant oſſa cadauerũ capitumq; rudus (ita prę
ſtigię magiſtri factitabãt) aut tritiſsima lacerna colluuie oppleta, aut de fœno
uel arundine ſtorea. Quæ quũ in motus experte materia cõgeſta cernerent,
antiquitatem

A antiquitatem ſtultam dementemq́ æſtimabant. Ideo ſanè maximè quod in adytis & angulis, atq; ne in ipſa quidem dæmonū mole, non genius aliquis aut oraculi interpres, aut Deus, aut uates inſpici poſſet, ut erant antè ſemper arbitrati, imò nec hebetis ſpectri aliqua ſpecies opiniōue. Quapropter omnis ſiue receſſus, ſiue ſpecus, à rege miſsis & patebat, & calcabātur à milite ſacratiores interioresq́ adyti: ex quo patēre poſſet, aberaſſe gentem innumeris prope ſeculis, & mente minime conſtitiſſe. Effuſi in libidinē ſuas appellatione tenus uxores filiasq́ pudicitiam proſtituere permittebant. Sed ab Imperatore nuper ea caſtigata ſunt, & emendata lege. Conſcripſit in hanc etiam rem ſolicitè cauſa potiſsimū numinis, ut homines omnes ad ſtudium temperantię cōuerteret, edicta & decreta. quanquam alloquutione ſua per epiſtolam minimè dignatus eſt, eo q̃ ad ueri cognitionem incitauit. Et hic orationi conſentaneū opus, ampliſsimam ędem ſacram extruxit. Inaudita res, ab orbe condito nuſquam gentiū cognita, nunc enata recens: urbem occupatam à dęmonum cultu, Dei templo, presbyteris & diaconis exornari, ſacratum epiſcopum eo loci conſidere: porrò cogitans ut adire plures in animo haberent, ad leuandā egeſtatem optimè prouidit. ac cum prętermiſſum ab eo nihil eſſet, hūcce libenter inſequi uoluiſſet, qui ſiue prætextu ſiue fiducia ueri eſſe prædicandū Chriſtū dixit. Igitur hilarè uiuentib. omnibus, ubiq; auctiore eccleſia, denuo inuaſit in fœlicitatem noſtram inuidentia, arbitrata Imperatorem faſtidire poſſe diſsidia iſthæc, alieniorem q́ fore. Incenſa enim prægrandi face, tragicam ſortè eccleſiæ Antiochienſium immiſit, & penè urbs ipſa eſt uaſtata funditus. Abierat plebs in partes, optimates & legiones enſem diſtringere tanquam hoſtes, atq; manum cōſerere uelle uidebantur, niſi timor ab Imperatore furioſos impetus euertiſſet. Atq; iterum illa regis æquabilitas medici animorū inſtar, di-

B ctione curationem ingreſſa, legationem fideliſsimo homini in toto ordine comitum ultrò credidit. Ad pacem inclinarent, & ea quę piè ſunt adeunda munera, frequentibus literis admonuit atq; adduxit. Nam epiſtolis excuſauit, autorem mali ſibi cognitum aſſeuerans. Ego literas eruditionis atq; compendij raıi pleniſsimas adſcripſiſſem, niſi odium reo conciliarent: mihi etiam ne mali recordationem referam, cautio eſt. His uero intactis inſeram quę de fœdere perpenſa & cogitata reſcripſit. In quibus hortatur, alienum in exequenda pace ducem ne requirant, ſed eccleſiæ inſtituto paſtorē deligere, qui a Deo deſignatus eſt. ad plebem epiſcoposq́ excellenter reſcribit, ut ſequitur:

VICT. CONST. MAX. AVG.

Populo Antiocheno. Huius uniuerſitatis altitudini ſapientię & prudentię concordia ueſtra gratior, ac ego fratres immortalē amicitiam amplecti uos ęquum puto ęſtimare, cum uitæ inſtitutis & lege, tum uerò ſtudijs ueſtris admonitus. is enim demū bono frui mihi dicetur, opinione recta iudicioq́ ſano quiſquis erit. Ecquid ea re uobis aptius? equidem admiror, ad inuidiā quàm ad ſalutem apud uos plus ueritatē poſſe. fratribus aūt ad unum larem focūq́ ex ſtudij coniunctione, & uia ingredienda pariter aſcriptis. Ecquid unquam melius aut accommodatum magis, quàm de ſorte conditione nõ cōſentire? cū p̃ſertim animi uoluntatē uitij norma, lex, emendatrixq́ late caſtiget, atq; notitia ipſius: cū ſenſum noſtrū adiūgere ad ſancta decreta peroptemus? fortè mirum erit quid iſto principio mihi uelim. Atqui non recuſo dicere. Legi commentariū, in quo Euſebiū epiſcopum Cæſareæ, quem propter eruditionē & religionem iamdudū familiarē mihi feci, ſuffragio laudū blandientes hominē traducere ad uos enitimini. Qua me tū fuiſſe mente creditis ad inquiſitionē boni fatū quàm de ſtudio ueſtro ſolicitudinem cœpiſſe. O ſacroſancta fides illa, ſi p te uitæ curricula darent, in quib. eſſent impreſſa Chriſti ueſtigia. Ipſa quidem moleſtè peccatis obſiſteres, niſi denegares operā promercalē, ſanè arbitror ab eo ſtare uictoriā, q paci firmus adhærebit. & qua in re cuiuſq; deco

rum uertitur:hoc uerò qui non amet, eſſe nullum dixerim. Quid oro ſumus eo cõſilio potius, ex quo niſi contumeliã nihil alijs afferamus: uel qd illa attrahamus quæ noſtram fidem labefactent? Dilaudo profectò hominem, quem diſpenſationem & gradũ promereri exiſtimatis. etſi debilitari illud minimè oportet, quod ubiq; integrũ firmumq; eſſe par eſt. Atq; ad ea dijudicanda quæ ſtant utrobiq; uiribus ſuis, arbitrium unius haud æquum tantæ rei fore certũ eſt: idcirco iudicij iſtius alij collegæ aſſumendi. In tranquillo nihilq; conturbato rerũ ſtatu uideo p omnia ęquabiles ac uotiuas in eccleſia dignitates. Iſtud aũt nullam rationem habet, autoritatem unius ita creſcere, ut illam inſpectionem, ad cuius normam quouis euentu placita ſacra redigenda ſint, imminuto aliorũ de cõmuni lege iudicio teneat. Ego quidem ſic interpretor, infringi magis eo dignitatem, quàm retineri homini locum: atq; uigerendã eſſe rem, nõ æquitate, utrauis obtinente ſententia. Dicam audacius, atq; planè profitebor, quod querelæ ſemen, hoc atrocioris initium diſsidij fore. Nam dentiũ facultatẽ ingeniumq; arietes grandiuſculi, cum iam paſtoris antiqua uigilãtia labaſcit, atq; tractatio cui prius inſueuerant, expromunt explicantq;. Quo loco, ſi non fallimur, & dicuntur iſta uerè fratres, hoc primum diſpicite, quo de maxima commoda ſentietis. In primis ingenua liberaliſq; dilectio inter uos, ſi nõ erit aliqua in re deterior, deinde ſi conſideratè & conſulte dimiſſus iſthuc, integra quę diuinitus illi obtigit eſſe dignitate queat. Etenim ſuffragiũ probitatis exiſtimabit eſſe beneficium aduerſum ſe ueſtrum. Ad hęc (qua opinione fui ſemper) adhibete diligentiam & ſtudium omni ſeditione expulſa in eo uiro perquirendo qui uobis ex uſu ſit. fuit enim adhuc, eritq; diuerſorũ inter ſe collatio, de qua flamma prorũpat. Ita uero, me bene Deus amet, ut uos fratres, atq; ueſtræ manſuetudinis ſtationem deamo: Cuius exanclata colluuie, morib. inducite concordiam, metam ponite, ſtadium ingredimini in conſpectu, clauum (ſic enim dicam) ferreum habete. ita quidem caducum dicitis immortale. Nam quib. rimoſa erat nauis, illa ſentina tandem conſtat exhauſta. Quæſo prouidete ſingula quo pacto monui, ne temerè quicquam attentaſſe, aut omnino factitaſſe uidear. Vos chariſsimi fratres conſeruet Deus. Epiſtola Imperatoris ad me epiſcopatum eccleſię Antiochenæ abrogantis.

VICT. CONST. MAX. AVG.

Euſebio. Pleniſsimè epiſcopatum noui, quęq; facta ſunt ad amuſsim eccleſiaſticę doctrinæ omnia intellexi: propterea uelim in his inſiſtas quę ſunt accepta Deo, uidenturq; traditionis apoſtolicæ ſimilia. Te beatũ eſſe certò ſcio, qui orbis terræ iudicio ferè dignus habitus es uniuerſæ eccleſię cura. Nam ſi tui deſiderio omnes æquè tenentur, illi proculdubio tuã fœlicitatẽ adaugẽt. Tua uerò ſapientia diuinum inſtitutum atq; apoſtolicam normã apud ſeſe illibatã eſſe uolens, optimè Antiochenſium epiſcopatum deprecata eſt: & quẽ à numine primùm accepit, huic immori cupiuit. Ea de re ad populum reſcripſi, tuoſq; illic collegas, quod ad me hac ipſa de te miſiſſent, quæ tu cum legeris, ut es animo caſto, intelliges facile me hortatore Deo feciſſe, quia reclamabat ęquitas. Illorum conſultationi tu intereſſe debebis, ut in eccleſia Antiochenſi id fiat. Te chariſsimè frater conſeruet Deus.

VICT. CONST. MAX. AVG.

Theodoro, Theodoro, Narciſſo, Aetio, Alphæo, reliquiſq; epiſcopis agentibus Antiochiæ. Legi literas ueſtras, & Euſebij ueſtri initiorũ ſocij, conſiliũ probaui: & cũ partim epiſtola ueſtra omniũ eſſem quę facta ſunt admonitus, partim ex Acatij comitis in contubernio noſtro nobiliſsimi, rationẽ æquã iniuiſſem, reſcripſi ad populũ Antiochenſem, quod Deo nõ ingratũ, & eccleſiæ conducibile futurũ eſt. Hoc ad umbilicũ huius epiſtolę inſeri iuſsi, ut me niſi boni & æqui conſulentem id egiſſe poſsitis arbitrari. ſiquidem hanc in ſententiam literæ ueſtrę fuerant, ex populi iuſſu & conſulto ueſtro, Cęſareę præfectus Eu-

A ſectus Euſebius certè uir integerrimus, eccleſiã Antiochẽſem uti accuraret, atq; illi p̃ſideret. Euſebius omnia longè ſecus, & ad eccleſiæ tamen inſtituta retinenda faciens. Etiãm meã uoluntatem uos ignorare minimè decebat. Ad me uenerunt Euphronius, & ciuis & presbyter Cęſareæ Cappadocũ, & Arethuſiorum Georgius, in hunc ordinem ab Alexandro epiſcopo Alexandriæ cum fide probata eſſent, aſcripti. Itaq; prudentiæ ueſtrę fuit, annotari deſignàtos ad obeundũ munus iſtud opinione ueſtra parum idoneos, ut apoſtolicæ traditioni reſpondeat omnis iſta actio. Nam ita comparatis ijs ex eccleſiæ regula atq; apoſtolica norma, uocare comitia poteritis, ut eccleſiaſticæ diſciplinę ratio pręmonſtrabit. Vos chariſsimi fratres Deus aſſeruet. Poſteaquàm edixit epiſcopis hũc in modum, omnes uti numini fauerent agebat. Expulſo diſsidio, atq; ad unum concentũ eccleſia reuocata, cõuertit alio animũ, quoddam genus impiorũ quaſi toxicũ ex hominũ uita ut tolleret. Iſta lues ſpecie aliqua uaſtabat urbes. Hoſce pſeudoprophetas ſacra pagina rapacesq; lupos appellat his uerbis: Attendite à falſis prophetis, qui ueniunt ad uos in ueſtimentis ouium, intus autem lupi ſunt rapaces: à fructib. eorũ cognoſcetis eos. Euſmodi gentem exegit edicti ſeueritas emiſsi ad ſingulos nationũ gubernatores: ſed ad legem addidit uitę diſciplinam, quę homines illos ad pœnitentiã proriperet: nam portum ſalutis eccleſiam Dei fore oſtendit. Verùm tute ipſe potius audias qui per literas iſtos affatur.

VICT. CONST. MAX. AVG.

Hęreticis. Ex promulgatione edicti accipite Nabatiani, Valentini, Marcioniſtæ, Pauliani, quiq; Phryge cognomento noſcimini, omnes ſummatim qui ſectas in conuenticulis haberis, agnoſcite, quantis eſt mendacijs immerſa uanitas iſta ueſtrà, ac quãto ueneno doctrina conſtat: ex qua ualetudinarij de ſa-
B nis, & uiui ad mortem deducunẽ. O` ueritatis hoſtes, aduerſarij uitę, peſtis auctores, omnia penes uos inimica ueritati uitio conſonant, ineptiarum & ſcenæ ſimilia. Quibus adornare mendacia, ſimplices opprimere, negare lucem fidelib. aſpectu religioſo fallere, delinquere, ſpurciſsima reddere omnia ſoletis. Conſcientiam uniuſcuiuſq; pudiciſsimi innocentiſsimiq; plaga lętali percutietis. Diem (ſi dijs placet) ab oculis hominũ eripitis. Vbi me ſingula perſequi tum nolim, tum aduerſus impudicos & procaces iſta dicere, neq; morę breuioris eſt, atq; ocij noſtri multo minus. Iã enim illę nugæ deformes et immodicæ, tam uecordiæ plenę, ut dicere inſtituentem dies uniuerſus deſtituat. & aurem etiam ſubſtrahere talibus, atq; oculum auertere conducit, ut ne fidei noſtræ ſynceritas aliquid ſceleris imbibat exponendo ſingillatim. Quid? iſtane tandem ferenda diutius? auiditas ipſa prolixior tanquam peſtilente morbo uel bene ualentes inficit. Cur ergo ope populari non euellitur, atq; radicitus excinditur illhæc malitia? Certe quia internecionis huiuſce ueſtrę rationẽ ultrà ferendam non puto: idcirco uobis in poſterum interdictũ eſt omni cõuentu. Domos etiã in quib. ſenatũ habebatis euerti non ſi publicæ modò, nam illuc euaſit iſta cura ne uel in priuatis ædibus, aut omnino ſeceſſu malitioſę ſectę inſania cogeretur. Quandoqdem hoc longè ſatius eſt quib. religio uera cordi ſit ad eccleſiã catholicam deſcendere, cum eius integritate cõmerciũ habere, ſic illi ueritatẽ conſequenẽ. Noſtri huius ſeculi ab optabili curſu animi contorti error abſit, hæreticorum, inquam, ac quorum ad ſeditionẽ uidetur inclinare ingenium, auerſanda perditaq; ſententia. Nam equidem arbitror beatitudinis eſſe quam numine fruimur eos qui expectatione meliore ducuntur, ab errationis inſolentia ingredi tramitẽ rectum, lucem à tenebris, à uanitate ueritatem, ſalutẽ à morte diſtinguere, atq; adipiſci. cui procurationi uim adiungere neceſſariam conſtitui: ut nulla uſquam ſint exitioſa conuenticula, nullæ prorſus ad quas adoretis (haud ſcio ſacella ne dici promerentur) ædes, ſed è ueſtigio tradãtur eccleſiæ ſingula. Intercesſio ne eſto. Reliqua loca

Mm 2 populi

Digitized by Google

populi ſunto, ne qua uobis uſpiã coeundi facultas eſto. Ne autẽ publicè aut A
priuatim ex hac die nefarij congreſſus eſſe aliquis princeps audeto. Edictum
ita eſto. Ita diuerſę factionis explicati et reſoluti principali edicto cuniculi,
pulſæ belug, principatus ille diſsipatus eſt. Hi quib. impoſitum fuerat, alij de-
generante ſenſu, cõpulſi minis, eccleſiam adire, tantiſperq; tẽpori inſeruire.
Nam ſcrutari libros erat ipſa lege cõprehenſum, u etitisq; nonnulli maleficijs
operam nauantes adſtringebantur. Ex quo omnia ſimulatę ſalutis cauſa fieri
quibuſdam. Alij fortè cogitatione ſynceriore ducti, deſciuère ad ſpem melio
rum. Quibus aptè dijudicantis eccleſię præſides incumbere, agere animo æ-
quo, atq; agni uellere coopertos experiti tempore, deinde conſcriptos anno-
tare, ad populum referre: ſed ea dũ fiunt in prauè opinioſos homines, admiſsi
illi facile quorũ expers erat impietatis eruditio, tametſi ob cõciones olim tur
bulentas à communione defecerant. Itaq; gregatim, quaſi colonia profecti.
redire in patriam, recognoſcere eccleſiam parentem à qua diutius abſuerant,
illa poſtliminio reuerſi iucundiſsimè frui. Ita demum cõpacta membra con-
centu ſingulari totã molem reddiderunt, & eccleſia conuerſa in ſeſe tota nuſ
quam hæreſi ſeditione'ue reluxit. Id uerò uni cùm ab orbe condito factũ ho-
mini Dei tutela pręclaro, cum acceptum etiam relatum eſt.

EVSEBII DE VITA CONSTANTINI IMPERATO ris, Liber quartus.

HIſce negotijs ad exornandam eccleſiam ædificiorum uarietate di-
ſtrictus, utq; minimè petulans haberi Chriſti diſciplina poſſet om
nia connixus, alia tamen externa non ita iacere ſiuit. Vbi præſti-
tum frequenter officium populis, atq; paterna ſolicitudo demon
ſtrata. Vbi ſi conſuetudo hominum ferret, honores allati multis, excelſoq;
animo nihil non impertitum eſt omnibus. Imperatorem qui poſtulando fru-
ſtra tentauerit eſſe nemo dictus eſt, à ſcopo nullus aberrauit in expectanda
gratia. ſtipem illi, alij poſſeſſionem, faſces alij conſulares, aut honorem patri-
cium erogabat. Hi tribuni, alij primò comites, ſecundo nonnunquam, uel eti
am tertio ordine. Pleriq; gradibus honorificentiſſimis. Quo enim plures ex-
coleret, adinuenerat ille genera permulta. Veruntamen ad hominũ ui?ã mo
liendam quid quantumq; attulerit exemplo non plus uno repetito nulli nõ
intellecto æui huiuſce, per equidem ęſtimatio facilis. Quadrantem uectigalis
annui quod appendi fiſco certum eſt, integrum remiſit, ut ſi rectam rationẽ
in eas quarto demũ anno reperias immunes uti frui ſuis reb. id lege ſancitum
& tranſlatum interuallo ad hæredes, Imperatorem gratioſum etiam apud po
ſteros effecit, atq; eius memoriam à temporũ malignitate uindicauit. Quod
autem inſtitutis antiquorum principum agrarijs opprimi locum ſuum non
nulli dictitabant, ex æquo iterum decempedatores ab eo miſi, qui de iure ſuo
cuiq; uti cautum eſſet, agerent. Vbi conſederat ad dicendum ius, eſſe deteri-
ore ſorte neminẽ opòrtebat, uicto quantum deceſſerat apponebat aut ſigna-
tam pecuniam aut fundũ, ut eodem regio aſpectu dignati, pari gaudio & for
tuna triumpharent. Etenim à tanto rege deiecto ac triſti uultu diſcedi nefas:
Igitur uterq; frontè ad hilaritatem cõpoſita abire iudicio, demirari uehemen
ter omnes Imperatoriam maieſtatem. Quid attinet hoc loco ſubactam Barba
riem dicere? Nam Scythas atque Sauromatas antea ſeruitutis ignaros, inul-
tos quidem illos appulit ad iugum, Romanumq; dominum agnoſcere coe-
git. Scythę olim moderatores exigere tributum, atq; annuum uectigal à Ro-
manis acceſsioni ſolebat eſſe Barbaræ genti. Quæ ſemper odij plena ratio Im
peratori uideri. ſed ad æquas illum uictorem penſiones adigi flagitium eſſe
poſſe. Quapropter ope cœleſti fidentior inſigne ſalutis admouit, ac momen-
to debellauit. Imperiũ ſi qui detrectarent, exercitu caſtigauit, reliquos facun

dia lega-

Digitized by Google

A tionis flexit, à fero immaniq; uiuendi genere ad urbanã, id eſt ipſa lege coercitam conſuetudinẽ adduxit, atq; Romanis inſeruire tandẽ à Scythis eſt decretum. At Sauromatas ad Conſtantini pedes fatũ aduoluit exultantes, et audacia quadã barbara ſublimes. Aggreſſorib. Scythis, illi uocauere ad pugnam ſeruitia, quibus ubi primum euenit ijſdẽ ancilibus, in dominos inuaſere atq; de larib. & domo deiecere omnes. Iis portus unicus Conſtantini fides extitit. Nam generis conſeruandi non inſuetus, hoſce Romano ſolo accepit, idoneorũ delectũ ad ſupplendas legiones habuit: alijs agros ut excolerent, atq; neceſſaria ad uitam cõpararent, addixit. Vnde bene uertiſſe caſum opinati, Romanã libertatẽ pro barbara feritate capeſſebant. Exteræ nationes ſic ad imperiũ adiunctæ. Harũ legatione regiã frequentari, donis oppleri ſuperbiſsimis. Ego profecto cũ adirem aliquando ad Imperatorem, incidi fortè fortuna limẽ ingreſſurus in ordinem barbarorum aſtantium uultu honeſto, proceritateq; ſpecioſa: quorundam uarius erat habitus, horum in perſona decorum aliud: in coma barbaq; non paruum diſcrimen inerat. Oculi torui & minaces, ſed admiranda tamen præcipue corporum id ętatis immenſitas. Aliorum in aſpectu rubor, aliorum niue candidior, & aliorum modicus. Etenim Blemmię, Indi, bipartito poſiti, Aethiopes, hominum deniq; ultimi theatro minimè defuere, qui ſuo quiſque loco, hercle tanquam in tabula regi munus afferebant ex facultate gentis: illi coronas aureas, hi diademata uniuerſa de gemmis, alij xanthocomos & ueſtes uariè textas, equos, haſtasq; nonnulli non abſq; ſagittis & arcubus, in quibus illi ſocietatem & operam Imperatori non inuito deſpondebant. Ille uerò cũ ijs ita ſua compenſabat, ut qui uiciſsim reciperent, omnes eſſent horæ momento ditiſsimi. Nobiliores honore aliquo imperij demerebatur. Inde patrij ſoli quidam obliuiſci penitus, eiuſmodi uotiuas habe-
B re ſedes, has ex animo complecti. Enimuerò familiaritatis iſtius rex Perſarũ cupientior, amicitiæ notam, munera cum legatione dimiſit. Hunc autem quã quam principem fœderis, eo ſtudio longe poſt ſe reliquit accepta lege. Verum audita fœcunditate Peſicæ regionis, ibi uidelicet innumerabiles in Chriſtiana caula ſtabulari, hoc internuncio lætior, ut omnium tutor ubique loci, denuo quæ prouidenda illic erant, prouidit. Epiſtolę ad regem Perſidis exemplum.

SACROSANCTAM FIDEM obſeruans, ego ueritatis indipiſco lumen. Illo uiam pręmonſtrante, fidem ſacroſanctam agnoſco. Religionem optimam ſicut ipſæ res declarant, hęc eſſe duo indico Magiſtram numinis intelligendi, obſeruantiam iſtam habere me profiteor. Huius auxilio & ope Dei fretus, incipiens ab Oecani finibus orbẽ terræ ad ſpem erexi, cuius undiq; acciſę opes a conſtante tyrannide prope iã exoleuerant. Indelebili memoria Deum colo uenerorq;: ſuſpicio caſto pectore ſublime incolentem: congenulans appello. Ominoſum ſanguinẽ, odores inſuaues execrandosq; fugio: omnem terreni deſiderij ſcintillam uito, quib. innixum nefas uniuerſos orco populos, nationesq; mancipauit. Nam quæ ſunt à Deo prouiſa neceſſariè pro benignitate ac clementia ſua, hæc unumquenq; rapere ad cupiditatẽ minimè feret. Immaculatũ animum atq; illibatũ prorſus ab homine exigit, ex quo pietatis & uirtutis officia perpẽdat. Humanitate atq; manſuetudine capitur, odit improbos, amplectitur humiles, fidem amat, illius hoſtem punit, omnem faſtum ſimilemq; potentiam demolitur, ulciſcitur iniurias, ſuperbia elatos deijcit, anguſtis & minutis omninoq; tolerãtib. aponit. Ille plurimi faciens imperij æquitatem, corroborat ope ſua, atq; regiam prudentiã continet aura pacis. Ego me labi frater, unum Deum omnium parentem, cum eſſe dico non exiſtimen, etſi erroribus impediti noſtrorum Imperatorum pmulti id denegarunt. Exitus autẽ uindex, in eos edidit exempla quæ poſteritas ijs opponat, qui ſibi iſtos ad imitãdum poſtea aſſumerent. Eo

rent. Eorum unum credo fatis itatis actum hinc, turbine deportatũ ad uos eſ A
ſe, qui trophęum noſtrũ huius ignominia generis nobilem prædicaret, hocce
nimirũ ſumpta uindicta de peſtifero illo ſeculo triumphare. Vidi equidẽ ipſe
paucis his diebus, aſtringentem ſe Deo plebem illicitis & nefandis qui exer-
cerent. Ea propter habeo gratias altiſſimo, quòd apud omnes una diuina lex,
adiuncta pace regnet, uniuerſi gaudio diſſiliãt. Inde ſecuta nobis omnia con-
fido fore, ſiquidem ꝓbato ritu cõcordes adducet omnes ad ſe. Illa nomencla-
tio, Christianorũ inquam hominũ, oro te, quàm audienti mihi ſuauis eſt? Org
u eſtrę bonã partem adornatã ut optauit, ꝙ equidem tibi illiſq; optimum fo-
re conſtat uniuerſi conditore propitio. Tibi quando tantus es atq; pietate no
tus, iſtos credo, trado'q;. Dilige quam potes arctiſſimè. Nã ita fueris mihi am-
pliſſimè gratificatus. Hoc pacto quaſi populorũ omnium gubernatore uno,
cum nemo non gratanter acciperet, inſtitutam uiro probo rempub. nuſquã
imperium fluctuaret, hominum ubiq; uita iactari deſtitit. Hic Imperator ani
maduertens pro ſe facere piorũ uota, corrogabat ipſe neceſſarie, ſupplex ad
ædem ſacrã adorabat: idemq; ut ſua cauſa facerent eccleſiæ præſides, admone
bat. Eius autem in animo fidei uis inſita, quę quãtaue fuerit, inde maximè cõ
ſpicias. Aurei nummi tum percuſſi illum deformatũ erecto uultu, ſurſum aſpi
cientem ſupplicis in modũ, & intenti Deo, gerebãt. Hiq; orbe Romano uni-
uerſo uulgares erãt: In limine regię ad ipſas fores in editiore ueſtibulo pinge
batur, in cœlũ cõtuens, & elatis, ut adorãti mos eſt manibus. Ergo ſupplicem
ſe uel in tabula prędicabat. Etiã lege interdixit, ne quis eius ſigna dedicaret in
lucis & ſacellis idolorũ, ne uel adumbrata delineatione ſpeciem inquinarent.
Iſta uerò quanto grauiora uideri debent, in palatio uelut eccleſiã eſſe, Impe-
ratorẽ huius ſtudij principem & autorem domeſticis? ipſis afflatu cõſcriptis B
oraculis appellere animũ, uerſare libros, ſubinde ut in lege dictũ eſt, adorare
ad templum cũ familia? Dominicum diem ſupplicationibus habilem ac præ-
cipuè aptũ deſignauit. Erant editimi regiæ, diaconi Deo ſacri, dignitate pro-
bitateq; bene cognita. ſatellitium niſi fide atq; beneuolentia diſcinctum, Im-
peratore morũ magiſtro addicebat, eundemq; ipſum diem nihilo ſecius ob-
ſeruabat, excolebat, & amiciſſima regi uota nuncupabat. ſolicitabat eo cun-
ctos homo diuinus, ac ſi nouiſſet id humanũ genus ęqui obſeruantiſſimũ red
dere. Propterea dies altiſſimo cognomines imperio populi Rom. uacare iuſ-
ſit, & ſabbata ſimiliter agere: cõmemorationis uti puto illorũ gratia, quæ De-
um feciſſe illa die referũt. Inſequentem uero ſalutarem luci ſoliq; dedicatã,
honore quoq; præcipuo militibus eſſe uoluit, indulſitq; fidelibus, ut diuinã
rem nullo obſiſtente facerent. Si qui nondũ initiati erant, illi Dominicã diem
in ſuburbio regione luſtrata ex altera lege recolebãt, allatas ꝓ domo preces,
uno omnes ore teſſera data fundebãt. Nam neq; haſtis uti, neq; graui armatu
ra, neq; uerò ſuo robore ad confidentiã, Deũ ſe noſſe boni datorem atq; uicto
riæ, cui ſupplicare ſublatis in ætherem manibus, obtutuq; mentis altius eiacu
lato par ſit. Illũ cuſtodem, illum ſeruatorem, illum auxiliariũ implorate. legio
nibus inſuper auctor eiuſdem rationis, aſſuefecerat iſti latinæ orationi. Vnũ
te Deũ eſſe nouimus, unũ te regem intelligimus, appellamus adiutorem, no-
bis abs te uictoria cecidit, ex te aduerſariũ fudimus: innotuiſti nobis cum pre
teritæ beneficentię gratia, tum futurę liberalitatis expectatione. En ſupplices
adſumus, atq; regem noſtrũ Conſtantinũ ut diutiſſimè ualentem, uictoremq;
protegas obſecramus. A prætorianis in ipſa die lucis factitari ſanxerat, haſq;
uoces edere adorãdo docuerat. Ecce aũt in armatura notã publicę ſalutis illã
ſæpe dictam inſcribi fecit: inſtructũ uero palũ nullo iam ferculo, ſicut antea,
comitatũ precedere ſingulariter. Idem tanq; orgiorum arcaniq; miſterij parti
ceps hora diei cuiuſq; deſtinata, ſe in aliquo penetrali cõcludẽs, unus alloqui
unũ, genuq; incuruato obteſtari quę uellet, exorare deniq;, ferijs ſacris hanc-

te mea

A ce meditationem intentis animi neruis atq; corporis, ad agendam rem diuinã
ingredi, iſto genere alios inuitare. Peruigilium in diurnam lucem cõmutauit
uniuerſa ciuitate, cerea columna paſsim de compacto incenſa, lampades erãt
omnia late colluſtrantes igne. Nuſquã ſudum gratius, aut illuſtre magis my
ſtica illa nocte. Cum diluxerat, erogare plebi magnifice, ac beneficiũ ſalutis
æmulari. Ita ſe Deo ſuo integrum deuouerat. Vniuerſa populis atq; militib.
ditione Romana imaginum adorandarum occluſæ fores, ſacrificia uetita, præ
fecti gentiũ legem diei Dominicæ obſeruandæ accepere nutu principis. Illi
martyrum quoq; ferias agebant, ſolennemq; cœtum ad eas opportunitates
adhibebant, Imperatore nimirum gratè omnia & religioſe admittente. Qua-
re non immerito mihi uidetur hoc aliquando lauto conuiuio cum exciperet
epiſcopos, hiſce fere dixiſſe uerbis, epiſcopum etiam nũ ſe eſſe noſtris aurib.
Atqui uos intus, inquit, epiſcopi, ego uerò foris adeò poſſum dici epiſcopus.
Ita ſubditos haud aliter atq; dixerat inſpicere, ad pietatem quantũ ipſius inte
rerat inſtigare. Imaginum cultum legibus identidem repetitis abrogare, ele
uare uaticinia, ſtatuas atq; myſteria furtim obeunda tollere: ne gladiatorum
cõpoſitionibus urbes inficerẽtur, agere. Noua lex Alexandriam, imo in Ae-
gyptum omnem miſſa, quia Nilum per utriuſq; ſexus una mole neſcio quos
homines obſequio delinirẽt. Adulterinũ genus è uita reſecandum penitus,
illumq; libidinis atq; intemperantiæ morbum nuſquam patiendum eſſe. Ve-
rum cũ ſuperſtitioſa natio fluuium de more terras adhuc inundare deſpera
ret, huius edicti columen Deus omnium expectationem fefellit. Etenim iã
auerſæ erant illæ urbium peſtes, & Nili fluenta uberrima quaſi ſibi factũ eo
loci luſtrum eſſet, omne ueruactum ut ante nunquam irrigabant, ac auerſan
dam nequitiam eiuſmodi hominum reipſa declarabant, omniaq; accepta re-
B ferenda largitori bonorum cõclamabãt. Diffluat ille ocio oportet, qui ſingu
la exequi quaq; prouincia quotidie factitata uolet: ut ſunt ab illo ſanctiſsime
ueteres interpolatæ leges: & facilè tamẽ eſt hoc ipſum dicere cõprehenſiue,
ſteriles antiquo iure, atq; omnino liberis orbatę, ſuccedere parientibus inhi-
bebantur. Rigida lege iſtud, ac ſi grauius aliquid in ſe admiſiſſent. Illa abro-
gata, ad hęreditatẽ quos oporteret, appellauit: ciuile ius ita corrigẽs, ut cõſul
tè ac deliberatè qui deliquiſſet, ut non innocentia puniretur. Multis adẽpta
eſt a natura ſoboles, etſi precibus imbecillitatem iſtam naturæ plurimis ſupe-
rarunt. Alij uehementi philoſophiæ ſtudio correpti, non odio prolis aſpernati
muliebrem ſocietatem, caruere liberis. Caſtitatẽ uirginalemq; modeſtiã am
plexatę quædam, corpus atq; animum, uitam etiam illibatam conſecrauere
Deo. Cur autem publice uindicandũ hoc, cum admirandũ ac receptum om-
nibus eſt? magnus ille quidem & pręſtans animus: opus, ingenium naturæ
ſuperauit. Imbecilla natura & tenuis, ſi qui deſiderio poſterorũ nullo ſint, op
primenda lege minimè fuit, imo deploranda potius, ut ea refixa belle docuit.
Cui deliciæ numen eſt, ille ſuſpici, non coerceri promeret. Ad hæc ex uetere
formula cum factum teſtamentum erat ad omnes uerborum anguſtias, & lite
rarum angulos ibatur. In uerbis & uoce modi certi: qua de re circũſcriptio ſe
pultorum uoluntatis ſæpius inſequuta eſt. Vir experiens id ita correxit, libe
rè ut teſtari, deſcribere tabulas arbitrio ſuo quẽq; permitteret. Aut ſi mallet
inſtrumentum nullum eſſe, coram perſpectæ fidei teſtib. illud ipſum liceret.
Chriſtianum hominem ancillari Iudæo interdixit: nempe nefarium id eſſe, re
demptos a Domino ſeruire eius atq; prophetarum interfectorib. Vbi aliter
eſſet, illum multa, libertas alterũ ſequebatur. Placita ſynodi obſignabat ad in-
iuriam prouincialiũ principum ſummouendã: quandoquidem iudicis ſupre
mi ſacerdotes eſſe lõgè firmiore certioreq; iudicio. Profectò huius notæ alia
penè innumera uniuerſo imperio deſcripta ſunt, in quibus ad intelligendã ſa
pientiã regis otio peculiari opus ſit. Etiam ne dicere audeam, pertinentẽ per-

omnia, ac quaſi cum Deo copulatam, atq; annexam curam ab ortu in occa- A
ſum? Videlicet hoc eo proſpectu diſquirebat, homo æquabilis in beneficio
dando, cui mortaliũ ſuccurrendũ opitulandumq; eſſet. Eccleſijs infinita pſti-
tit, agros, annuam ſtipem egeno, pueris, orbis, & uiduis miſerè iacentibus: ſo
licitus etiam de nuditate plurimorum, pallia mox & ueſtem imperabat. Illos
autem mirificè ſolebat honorare, qui in Chriſtiana philoſophia uitam reclina
tent. Vnde uirgineum chorum ſolũ nõ adorabat. Iſthic habitare Deum qui ſe
puellæ deuouerant, arbitrabat. Animum diuinis exercendo, noctem inſom-
nem trahebat, & qſita ſcribendi diuerticula per ocium frequentabat. imperi-
um oratione cõtinendum, & diſciplina ratus ipſe uelut ad comitium uoca-
bat: ibi curſum ingredi multitudo regię philoſophię cupida. Cum ſe fortè de
diſſet occaſio de ſacris diſſerendi, erectus, ad ſeueritatẽ fronte cõtracta, ſum-
miſsioreq; uoce, initiare cœtum eruditione cœleſti uidebat. Vbi cõclamatũ
& applauium eſſet, intueri in cœlum iubere, illum moderatorẽ honorib. au-
guſtis eſſe reuerendũ, atq; admirãdum, ſupercilio annuere. Diſtributione in
terdum uſus, ſemina quędã argumentorum ad cõuellendũ errorem de turba
deorum aſpergebat: hunc impietatis eſſe fucum & propugnaculum in ſuper
ſtitione gentili. Tũ moderatricem diuinitatem ſingularẽ illam efferre proui-
dentiam, & cætera deinceps exequi. poſt ad diſpenſationem ſalutarẽ tranſire,
huiusq; neceſsitaten ac cõſilium æquiſsimũ aperire, tum ad locum iudicij po
ſtremi ſermonem traducere, cũ maximè percelleret auditorem, ſtringeretq;.
Furem notans, auarũ, deniq; hominum cupiditates inſatiabiles. Sic ille fulgu
rabat & tonabat, ut è familiarib. etiã nõnulli ueri cõſcientia territi, uultu ſuſ-
penſo & incerto eſſent. Apta uerò laterũ cõtentione diſceptabat, aliquando
referendas ſupremo quęſitori probandasq; rationes. Ita aliquis ſemel interfa-
tus, Et quo precor uſq;, inquit, auaritiam propagamus? ibi Imperator humo B
inſcripta, quantũ homo lõgus eſt, haſtili quod in manu fortè uerſabat: Si ter-
ræ, inquit, orbẽ acquiſiueris, hoc agelli nihilo plus auferes. Quod nemini nõ
ſæpe dixit, & res certe tanq; ab oraculo relatas, agi & perfici ſuadebat. Enim-
uerò quia mortis horror improbos à ſcelere minimè auertit, Imperatore be-
nigniore prorſus ac clementiore, cum pręſides ad pœnam delicta nõ exige-
rent, id uerò toti reipublicæ altiſsimũ uulnus inflixit, etſi liberam ea de re uni
cuiq; ſententiã relinquo. Mihi ſanè referre uera dabitur. Latinè ediderat Im-
perator, hoc alij uerterant. Vnũ inferius ſubiungã exempli cauſa, ubi tractati
onem hanc expediuero, quod de concilio inſcripſit, & eccleſiæ dedicauit. At
rogãs.n. aliquis, eſſe inſtitutũ noſtrũ fortaſſe ęſtimauerit. Eſt hæc quoq; me-
morabilis actio, quæ licet ad me reſpicit, ab eo uniuerſa dimanat. Eius.n. ego
religione fretus, audientiam mihi fecit precariã de ſalutari monumento rela
turus. Eo cum frequentes adiſſent, atq; priuatus aliquis aſſurrexerat ad audi
endum: hic tũ ego obteſtari, ſederet in regia ſella. Cõſtanter ille renuere, con-
tentaq; agitatione animi orationem dijudicare. Placitorũ cõfirmare ueritatẽ.
Quoniã autẽ lõgum tempus, atq; oratio multa reliqua, mihi ceſſandũ eſſe co
gitabam. Ille uerò intercedere, utq; pergerem adhortari. Diu multumq; ad
ſedendum inuitatus, & reluctari, & hiſce de reb. audire diſſolutè dicere eſſe
nefas. Poſtremò ſibi ſic uſum eſſe, præſertim cũ erectũ hæc accipere ſanctum
ſit. Vbi cętera perorata, domũ reueni, meq; ad mea ſtudia retuli: ſed ille eccle
ſiæ cauſam uerſans, ad me de ſacrorum uoluminũ ſerie inſtauranda reſcripſit,
& de feſto paſchatis etiam adiunxit. Equidem applauſerã illius rationi in his
ſerijs. Quem honorem quàm largè repoſuerit, ex literis addiſcendum.

VICT. CONST. MAX. AVG. EVSEBIO.

Ardua medius fidius, & quàm pro dicendi copia multo uberior ingreſ-
ſio, myſteria Chriſti dignè referre uelle, cõtrouerſiã de paſcate, ſimul inſtitu-
tionem, atq; rei ſacræ faciũdę cõducibilem rationẽ ſatis explicare. Nam inter

Digitized by Google

A pretari cœleſtia,pro re dicere,nō eſt in homine uel intelligēdi magiſtro.Quā quàm tuum diſcendi ſtudium ualde admiratus,& ipſe librū legi lubenter,& plurimis ex ſententia tua iuſsi tradi bonis probisq; uiris.Ergo quod intelligis illa tui ingenij munera mihi eſſe quàm gratiſsima, tametſi ſtilo rem tantā cō-prehendere,aut conſequi non ſit huiuſce naturæ: tamen oblecta me frequentibus,amabo,generis eiuſdem literis.Deus te chariſsime frater aſſeruet.Hęc ferè ſic erat epiſtola:ſed de ſacris inſtrumentis altera fuit hoc ſenſū.

VICT. CONST. MAX. AVG. EVSEBIO.

In urbe mihi cognomine multitudo immenſa eccleſię ſe conſecrauit aliquā fati prouidentia. Quapropter increſcētib.alijs,etiam noua quædam ędificia templorum ſurgere cōuenit. Age uerò cōſilium meum,& quid agere in ea re & uelim,audi. Mihi uiſum eſt hoc eſſe cum tua prudentia cōiunctū uti quinquaginta pellib. adornatis & ſuccinctis, ut legi & portari facilè queant, ea deſcribi prouideas è ſacro uolumine, quorum in eccleſia magnum uſum atq; neceſſarium eſſe cognoſces.Id autem ab architectis ſcribendi totū redimi uolo. Quæſtori noſtro quę neceſſaria erunt, in eam rem præſtet,ego ipſe reſcripſi.Nam quo citiùs abſolui poſsint, hoc unum diligentiæ tuæ fuerit:ut afferri,curæ noſtræ. Cuius autoritate publicis operis ad exportationem duab. utere.Quo pacto ad nos illa pulchrè deſcriptę nullo negotio perferent,hanc prouinciam adeunte de tuis diaconis aliquo,qui poſtquā uenerit, humanitatem noſtram ſentiet. Te chariſsime frater aſſeruet Deus. Protinus imperatorio iuſſu agi cœptū eſt. Ego ternas ac quaternas armamentis ſingulis affabrè factis inſerebam atq; dimittebam. Quod alia oſtendet Imperatoris allocutio, qua ſe gaudere plurimū dixit, & totū recipere quod inaudiſſet in urbe Conſtantia noſtrate, quæ ſuperſtitione antea ſcatebat, ad pietatem atq; religionę

B ab errore diuerti. Quare cōnſtantia Palæſtina, dato nomine ritui ſacroſancto primariæ dignitatis erāt in regia. Primùm accepto urbis nomine.Deinde cognomento regię ſororis ante alias pię, quod eſt à pluribus exinde factitatum, ut in Phœnicia ab appellatione Conſtantini oppidum.Illius municipes infinitum numerum ſimulacrorum incendere, & accepere legem noſtram.In prouincijs alijs ad intelligentiam ueri quaſi transfugæ deſciſcebant. Imagines,ædes ipſas ſacras in urbe, in uicis ut res nihili euertebant. Altiſsima deorū templa diſrumpebāt opinione uel erratione ueteri potius omiſſa, ponebant eccleſias.Atqui res iſtas hominis optimi receſere ſigillatim,eorum magis intereſt, qui illius conſuetudine perpetua uſi ſunt. Equidem quæ breuib.aſſequi potui,cū nō grauatè ſcripſi,ad umbilicū uitę pergo. Tricefimus annus erat ipſis ſpaciorum decadib.eleganter annotatis. Prima facto Cæſare cognomine filio. Tum altera ſecundo, qui nomen aui Conſtantij habebat. Promptum & uigentem Conſtans appellatione ſua innuebat. Hic ad honores eoſdem tertiò deductus eſt. Eo ternario liberorum ternas annorum decades imperij cōmunicatione celebres effecit. Hic tum gratiarū agendarū gubernatori ſummo opportunū locum eſſe duxit.Igit opera ſua perfectæ martyrum ædis Hieroſolymæ,attinentē ad ſe dedicationē exoluere cōſtituit. In quo honeſti ſemper hoſtis inuidentia,tanq; nubes aut caligo ſolem occupās, aliquid turbarū moliri conabatur,iiſdem ſcilicet Aegyptum nugis agitās.Ille uero Dei pupillus epiſcoporū denuò ſenatum, quaſi delectum aliquem diuinum genio prauitatis oppoſuit.Ex Aegypto Libyaq; & Aſia,primùm ad dijudicandā litem, deinde ad conſecrandam ædem. In metropoli Phœnicum obiter adimi cōtrouerſiam iuſsit: utiq; diuerſis & iniquis animis adorare numen illicitum eſſe. Namq; lege ſimultatem humaniſsimè deponendam accepimus,atq; ad coniungendam amicitiam eundum prius,quàm aræ donum opponas. In eiuſmodi mente & cogitatione cohortandi ſalutariter ingen[illegible] ſatum,eadem retinenda mordicus hac epiſtola demonſtr[illegible]

Sacræ Tyti Synodo. Conſentaneũ erat iſto ſeculo, niſi fallor, eccleſiam u- A
niuerſam uacare ſeditione, atq; familiã Chriſti cõuicio defungi. Porrò qui in
ſani iurgij uerbere agitati uehementer (haud. n. dicã dignitate iſtorũ uitã ullo
modo reſpõdete) miſera cuncta nõnulli rentãt; idq; mihi uidetur ipſo calami
tate magis eſſe calamitoſum, idcirco uos oro & obtreſtor inſpecto, quod rectè
atq; ordine fideri debeat ocyſsime cõcurrite, ſenatũ habete, leuate oppreſſos.
Adhibete remedium periclitanti fraternę neceſsitudini. Diſsita membra lõ-
gius adducite, luxa reponite dũ tempus eſt. prouincijs ijs multis opera ueſtra
cõſenſio redcat illa, (prò ſingulares ineptias) hominũ paucorũ ſuperbia depe-
rijt. Quod uos ſi facietis, gratũ altiſsimo fore, uobiſq; etiã uotiuũ et initiũ ra-
ræ famæ toti cõcilio, neminẽ puto eſſe qui neget. Mora per uos nulla ſit, ubi
pſentiſsimis animis opus eſt ad rẽ trãſigendã oportune, ſi neq; gratia ualebit,
& apoſtolica regula uigebit. curatio diligens eorũ qui deerrarunt, excogita
bit. Ita probris eccleſiã liberabitis, atq; ſolicitudinẽ meã diſpelletis. Ac deniq;
fœderatis hiſce partib. egregiũ nomen acquiretis. Vos chariſsimi fratres con
ſeruet Deus. Hęc unuſquiſq; dum enitit, occupat alius imperatorio libello.
His Hieroſolymã eundũ eſſe propere dixit. Ita Phœnicia profecti, opera pub
lica ad curſum uſi ſunt. Igitur omniũ gentiũ epiſcopi maximè illuſtres Hiero
ſolymę pulcherrima atq; ampliſsima corona regionẽ expleuerunt. Ab urbe
metropoli miſere Macedones, ac quicquid in contubernio Dei ſpecioſum
Pannonij Mijſiq;. Perſidis epiſcopus affuit, authoritate & doctrina ſacra præ-
cipuè mirabilis. Thraces aderant, & Bithyni. Cilicũ primi nõ abfuere. Cappa
doces eruditiſsimi tota cõcionę pręſignes. Vniuerſa cùm Syria, tum Meſopo
tamia, Phœniciaq;, & Arabia, Palæſtina inſuper, Aegyptus atq; Libya, quiq;
Thebas incolunt, ad illã chóreã adiuere. Hos innumera plebs undiq; conſe- B
ctata: regius adminiſter eo loci frequens, aliquam multi præterea nobiles, ut
Imperatoria largitata concinnitudo quædam feriarũ eſſet ad ſummam nego
tij officijs Imperatori ſerendis homo natus, atq; diuinarũ rerũ intelligẽs inſpe
ctabat. Hic adeo tyrannorũ ſeculo cognita probitate uir, hanc tractationem fi
dei ſuæ creditã meritò acceperat. Ille animo Imperatoris apud ſe cõſiderato,
ſynodum humaniter habebat, & cõuiuijs, & comeſſationũ lautitia. Mendicis,
obnoxię multitudini tempeſtatũ iniurijs, omnium aliquib. egenis, omnia ab
undè ab illo ſuppetebãt. Hinc uniuerſam ædem uariè exornare donarijs, atq;
pro ſuo ſe munere gerere. Adminiſtri aũt cœleſtes adorando & diſſerendo
feſtum honoratiſsimè agere. Nonnulli interpretari ſacra uolumina, cõſidera-
tionem arcanam explicare: Quorũ minime fuit iſtac ire, ij uerò ſine cruore ſa
crificare myſticè, implorare opem numinis, eccleſiæ cauſa & Imperatoris eti
am liberorũ uota dicere, ſupplicare Deo. Tum ego dignitate meliore q̃ erã
promeritus, excolui publice diſputando ferias, explanando q̃ literarũ monu-
mentis eſſent Imperatoria accurata: interdum ad rem pſentem accõmoda-
tas ſpeculationes in prophetijs. Ita decẽnij tertiũ exacti imperio peracta feſta
iucũdiſsimè. Templũ uerò quod, antrũ quale, diligentiam Imperatoris & ſtu
dium, imaginũ copiam ex auro & argento, deq; gemmis editarũ, addicto illi
uolumine pro ingenij uirib. exequutus ſum. Hoc ſecundũ pręſens inſtitutũ
euulgandũ curabimus, opportunè ſimulq; triginta annorũ annales adiungẽ-
mus. Illos ego ad urbem profectus audiente Imperatore legi, cum iterum in
regia laudes altiſsimi dicerem. Profectò lætari uiſus eſt omniũ homo longè
optimus, atq; celare me cõuiuis epiſcopis immodicè dilaudans, haud ſanè po
tuit. Alteram iſtam ſynodũ Hieroſolymę frequentiſsimũ habuit, ex illa prima
Niceæ celebrata: quæ anno regni uiceſimo contigit, ad huiuſce urbis optarũ
cõtra aduerſarios. Hæc anno triceſimo circa monumentũ Salutis, ędemq; Pa
cis. In dedicatione templi martyrũ, Imperatore tenente poſtem, ſic eſt aliquis
effatus:

Digitized by Google

A effatus:Hic quia terrę orbem moderatus eſſet,æuo ſecundo regni Chriſti fo-
ęe collegam.q̇d inimicè audiens,ominari melius hominē iuſsit, aut orare ſup
pliciter, eadem clientela iugi nō indignus haberet̃. Anno triceſimo deſpōdit
uxorē ætate media filio . Nā maximi natu celebrauerat anteà multo nuptias.
Vbi obſonari lautius, Innubo gnato ſe Imperator auſpicē adhibere, cōuiuiū
cōdicere,epularem accubationē inſtaurare. Virorum hic erat epulū,alibi ma
tronarū:urbib.atq; populis uniuerſæ cōgiarium aſperſum amplíſsime. Ecce
autē ab Oriente legati Indi acceſſere. Attulere dona, lapidū precij fulgorisq;
eximij omne genus:harū noſtrarum lōgè diſsimiles animantes. Illi Imperato
riam ditionem iſto munere claudi Oceano denotabant . India uiri principes
ad ſtatuam cōferebant,& dominū agnoſcebant.Ineunte regno primi occidui
Britāni,ſed exacto fere Orientales Indi cōditiones eius acceperunt.Porro im
perij fines ijdem cum eſſent, atq; orbis terræ, hæredib.amantiſsimis accitis ad
unum quaſi patrimoniū, tripartito imperiū diuiſit. ſorte auità maximo natu,
alteri dominatione Orientis, intermedia portione tertio ceſsit. Semina uerò
iuſtitiæ,quæ eſt animi hęreditas,eruditione & diſciplina informās,unicè pios
homines adſtringens, ad eam rem peperit.Alios impenſe doctos eruditionis
externæ interpretes addidit. Alios in re militari, ciuiliū negotiorū experien-
tes aliquot & legum . ſupplex unicuiq; regia,ſatellites armati, legiones, ha-
rumq; manipulares, & duces, & centuriones expertæ induſtriæ patri in belli
cis inſultibus. Tenella Cæſarū indoles hac ætate cognitores ad rem ſuam ne-
ceſſariò habuit. Alias unus ad omnia ſatis adoleſcētū pater,adhortādo palàm
ad eandē paternā probitatē religionemq; pergerent . Edocens p epiſtolā præ
cepta inſtitutaq; uitæ, cū aberant . Hoc identidē ueluti potiſsimū inculcabat.
iſtius uniuerſitatis illū principē colere. Cognitionē ueri pietatemq; diuitijs
B omnib.atq; adeo imperio anteferre. Cōmiſerat eorū iudicio rempub.ſed ec-
cleſiam in primis alleuare,coramq; uelle Chriſtianos eſſe depoſcebat . Illi ue-
rò quanq; admoniti,tamen cohortationē patris adire ſpōte , etiā agere plura.
Nempe ad ſanctimoniā animum appulerant,legem ac familia implebant ipſi:
uerùm hoc à patre prouiſum erat antè , familiam qui liberis & religioſam
& piam daret. Ordines ad ſummam rempub. deſignati hanc uiam inſiſtebāt,
hiſce munitionib.omnes aditus obfirmati.Quæ poſtq; acta ſunt ab Imperato-
re,præmiorū Deus arbiter occaſionem eſſe cenſens illam adipiſcendæ fortu
n e dignioris ęquabilem,fatum exequit̃.Anni duo(paucis & dieb.& menſib.
interiectis)ac triginta maieſtatis, omnino uitæ plus minus ſexaginta quatu-
or,in quib. eandem temperatio uigens, ac minimè ſoluta. Vegetum corpus,
ac qualibet adoleſcentia præſentius, aſpectu decoro, ualentiſsimum robore
cōſeruauit.Exercere uires, equū agere,uiam ingredi,cum aduerſario cōgre
di cominus.opima reportare,citra ſanguinē uincere ſolebat. Idem ille acerri-
n e`exerere animum commentando,in omni ſtudio pręſtare,ſed humanitatis
apprim e ,quæ uel eſt eò reprehendenda, quia uidebatur alere improbos hac
patientia. Nos in temporum difficultatem unam atq; alteram incurrimus,
ſcelere hominum improbiſſimorum labefactantium humanam uitam. eorū
inſuper qui diſſimulanter in eccleſia pedem ponere, Chriſtianum morē pro-
bè fingere didicerant. Vt enim crederet,humanitas,amor recti,fides integer-
rima,ingeniū ueritatis amantiſsimū faciebat, atq; beneuolentiam confictam
admittebat . Iſti generi ſe cōmittens, ad turpitudinem impingere, & allidere
poterat,inuidia in eius reb.inſerente maculam,niſi aliquo fato properè cōci-
diſſet. Verùm enim illius animus intelligendi ratione eouſq; ualuit,ut ad ani
mam poſtremam cōmentandi prodeundiq; inſtitutum, ac dicendi cōſuetudi
nem nō intermiſerit,omnia cōmodiſſimè exquiſiuerit hominū uitæ:de iure ci
ui ac militi reſponderit. Operæprecium meminiſſe, ubi ad extremam lineam
uentum eſſet,epicediū de ſubgeſto dixiſſe, in quo ſententiæ denſiſsimæ,quæ
ad ani-

A bat,hiſce bonis æternum carituros. Poſtquam Centuriones ducesq́ affuere mœſti,quod iri deſtitutum dicerent, auumq́ lõgius Imperatori expoſcerẽt: adeptum ſe reſpõdit eſſe uitam ueram,ac quod ipſe boni accepiſſet, intellige re ſolum probe.Feſtinanter igitur ingredi ad iter, abrumpere omnes moras. inſuper alia ordine ſuo quæq́ fecit.Homini Romano ciui donationem annu am legauit.Imperium liberis attribuit: omnia deſcriptè ſuo tamen ipſius arbitrio. Tum feſta Pentecoſtes erant,ut ſanctitatis,ita religionis omnino primariæ.Septem hebdomades aguntur:unaq́ die demum obſignantur,in qua Seruatorem aſſumptũ in cœlum, immiſiſſe hominibus ſpiritum ſacroſanctũ proditum eſt.Imperator ille tanti æſtimatus,ea poſtrema die quę feſta inter ferias appellari iure debet,ad Deũ circa meridiem abijt relicto mortalitatis affini cadauere. quod enim uerè illius erat, hoc eſt animum religioſiſsimum cũ Deo cõiuxiſſe liquet.Ille Conſtantini uitæ finis,cætera ipſi obeamus. Haſtati atq́ ſatellites ilico ueſtem rũpere,prouoluere humi ſeſe, cõtundere capita, gemere,ululare,Imperatorem appellare dominũ, haud ſecus atq́ patrẽ liberi.Centuriones,ipſi manipuli,duces identidem uociferari hominem de ſe bene meritũ,ac conſeruatorem prorſus.Illud ipſum legiones agere, quo modo armenta paſtorem deſiderãt:uulgò urbes obire populi,dolorem inteſtinum, mœroremq́ ululatu cõmonſtrãtes. Alij uultu deiecto perculſorum ſimiles. Atq́ luctus ille priuatus unicuiq́ tãquam erepto ſuo cuiq́ de uita bono,prętoriani milites in urnã auream coniecere corpuſculum,obtectamq́ purpura ardentiſsima Conſtantinopolim deportarunt.Illic expoſito regię loco,depoſuere in gradib.editis,accenſis circum facibus in aureo quaque loculo:quod theatrũ hercle admirabile fuit,ab æuo iubari ſolis antea non aſpectum. Nam ipſo in meditullio palatij cadauer Imperatoris impoſitũ aureò feretro, regio

B ornatu,atq́ diademate pręclariſsimum.Noctu diuq́ plurimi circumdabant, aduigilabantq́. Principes exercitus,ordo comitum & ducum,quibus antiquum erat prius ſalutatum adire, nulla re immutata cõſuetudine,quũ appẽtiſſet hora,progreſsi,Imperatorem in urna,quaſi uiuentem ſalutabant,genua incuruabãt.Inſequebatur ordo ſenatorius,atq́ uniuerſa nobilitas.Aderat autem uariarum gentium frequentia cum liberis & uxoribus.Quæ diutiſsimè conſilio militari facta: donec enim filij affuiſſent, efferrentq́ patrem honorificè,ita fieri decreuerant.Itaq́ imperabat ipſum demortui corpuſculũ, & ordine ſingula gerebãtur,ac ſi uiueret. Iſtud uni ex hominũ memoria cõceſſum. nam etiã ille unus imperator,altiſsimũ eiusq́ officioſe Chriſtum ueneratus omni ex parte, meritò adeptus eſt imperij maieſtatem inter alios, etſi animã efflauerat. Nempe Deus innuebat animi regnũ interitu & ſenio uacare,niſi ſi quis animum contra penitus obdurauit. Tribuni militũ hiſce illo ferè modo cõfectis,homines antiqua fide atq́ probitate emiſere ad Cæſares iſtam rerum ſeriem explicaturos. Ii ſe negotio exoluerunt.Omnes autem exercitus ueluti cœlitus afflati, audita morte ſummi ducis,uno ore Imperatorẽ nullũ, niſi illius magni liberos agnoſci debere ſanciũt.Haud ita multo poſt, Auguſtos adminiſtrare rempub.dignauerunt,omiſſo tantum cæſarum titulo: quæ maxima atq́ præcipua totius imperij nota. Illud ſtudium legionum datatim auctum eſt,unoq́ penè momento cognita omnium militum conſenſio. Romani ciues & ſenatus,intellecto regis interitu,extra aleã calamitatis hoc eſſe rati,miſerè lugere,balnea claudi,forum nullum,theatrum nullum: denique quicquid ad uitam agendam iucundius homini comparatum,nuſquam eſſe. Mœſti prodire munditiarũ proceres.Acceptiſsimũ Deo uirum omnes,ac fœlicem appellare,proculdubiò imperium promerentem. Verum non huiuſmodi uocibus eiulatuq́ ſolum,ſed etiam re ipſa illius honorẽ perſecuti,quaſi uiueret ad ſtatuam contulerunt.Etenim depicto cœli globo,regione ætherea ad orbiculi ſummã teſtudinem quieſcere uidebatur. Huius appellauere

liberos Imperatores Auguſtosq́, alterius prætetea nullius meminere. Buſtũ A
uerò corpore deportato Romam, ſui Imperatoris iſthic eſſe, clamore ſupplici
expetebãt. Hęc honorũ ſumma erat apud eos. Cum filius ille ſecundus hęres
ad cineres paternos affuiſſet, ad urbẽ princeps efferendi funeris aduexit. Om
nium primi cunei militũ, decẽ millia armatorũ funus obibant. In templũ apo
ſtolici nominis ut uentũ eſt, urna deponitur, et quieti traditur, quę fuit in ado
leſcente Conſtantio pietas erga parentem cùm præſentia, tum officijs illi ſan-
ctiſsimè perſolutis. Eo ſecedẽte cum militari manu, ſacerdotes atq; populi re
ligioſa frequentia progreſsi fudere preces. Hic tũ editiore loco poſitus eſſer
ri laude homo beatiſsimus. Hic admixto gemitu lachrymis à plebe et ordine
initiatorũ, ſuſcipi uota cauſa Imperatoris, quo nihil ipſi gratius eſſe poterat,
aut optabilius obſeruãtiſsimo numinis. Hic ſe Deus aduerſum famulũ perſa
cilẽ oſtendit, imperio primùm reſtituto liberis ubi iã fato cõcedendũ illi erat.
Tum deinde q; omni ſtudio concupiuerat, apoſtolica memoria, dignato ani-
mæ fœliciſsimæ cõtubernio, cũ apoſtolico nomine gloriã indepto, cõſorte re-
ligioſi populi ac myſtici miniſterij, poſtremò cõmunione precũ ſanctiſsima-
rum, atq; ſocietate freto. Quid? apprehendit à morte regnũ, ut ſi reuixiſſet ad
eandem illã maieſtatem obtinendã. Auguſtus, uictor maximus orbe Roma-
no, ſecus ac auis Aegyptiaca, quam ſingulari ingenio eſſe tradũt, & in aroma
tũ cumulo emori ſuæ necis aruſpicẽ: porrò ipſam refici cineribus, emergen-
temq; ſimili figura euolare. Iuxta uerò Chriſti ſententiam, grani tritici aſsimi
lis, atq; ex uno multiplex, ſpicã extulit, orbemq; terrę his frugib. uniuerſum
referſit. Nam beati hominis ſoboles uni ſuccedens, eodẽ loco fuit: etſi nomen
etiam Cõſtantini mortui cõſeruatũ eſt, ad cuius gloriam ſtatuæ poſitæ ut libe
ris. Nummus excuſus eſt eo typo, ut parte altera caput occulto priore, qua-
drigæ inſiſtentem, poſteriore intẽta inſtar aurigæ dextera manu. Quę Deus B
aperiens oculo noſtro, inq; uno Chriſtianorũ Imperatorum Cõſtantino deſi-
gnans, ille, quantũ excelleret intelligi uoluit, ut ad eos aſpicias, qui Deũ atq;
eius Chriſtũ adorãt, aut aduerſæ partis homines, eccleſiæ inquam hoſtes. Iiſe
Deo inimicè hoſtiliterq; opponentes, ſuum contra numen odiũ manifeſtè in
morte declararũt. Ecõtrario quantũ pietas ualeat, apertum reliquit dies Con
ſtantini ultimus, unius Romani Imperatoris & pietate & religione prętantiſ
ſimi diſciplinæ Chriſtianæ egregij pręconis & autoris, ubiq; liberi laudatoris,
unius ante omnes alios à natis hominibus eccleſiæ defenſoris, antiqui erroris
in deorum copia ſolius euerſoris, antiqui ritus in ſtatuis adorandis emenda-
toris, unius ea cõſequuti in uita & poſt uitam, quę ne tota quidem antiquitas
obtigiſſe mortaliũ cuiquam in Græcia aut orbe Barbarorũ non in toto Ro-
manorum ſtemmate quamlibet excellenti poſt orbem conditum meminit.

CONSTANTINI IMP. ORATIO
QVAM SACROSANCTO SENATVI rescripſit.

SErenisſimum diei ſolisq; iubar, initium reſurrectionis, & de-
fectæ olim molis ad calamitatẽ noua cõpages, appetitio pro-
miſsi, ducensq; ad immortalitatem uia, feriæ tormẽti adſunt,
ô chariſsimi inſtitutores, amiciq; omnes uiri: Multo aũt bea-
tior ipſe religioſorum numerus, ac qui numen adeò religio-
nis implorat interiore ſenſuum modulo continentem lauda
tionem ferens. At tu parens uniuerſi natura cõtuliſti unquam quicquam hu
ius ſimile mundo? Imo quod tuum opus eſt, ubi qui ſingula, uires etiamnum
tuas agitat? Ille te exornauit: etenim ordo atq; pulchritudo naturę, uita eſt ad
naturam accommodata. Nam equidem in hominũ animis arctè inhæret, etſi

naturæ

A naturæ aduerſatur, ut adorare numen & excolere nemo uelit: arbitrētur om-
nia nullo fato prouidētiáue gubernari: fortuna uero magis & caſu quicquid
eſt, temêre extitiſſe. Tametſi cœlitus afflati uates iſta ſingillatim edixere, qui
meritò audiendi erāt: tamen impietas iniuſtiſsima reſtitit, atque tenebras ob-
ſcuriores amplexata, ueri lucē uſqꝫ illa detrectauit. Illud aūt atrocitate uiqꝫ
minimè uacauit, inconditam multitudinem & diſperſum uulgus optimatū
iudicio adiuuante. Niſi ſanè totius illius inſanię erat magiſtra potius eorum
opinatio. Ex quo multis annis illa ratio uiuendi firmata ijs hominibus maxi-
mas miſerias attulit. En uerò domini uideri uultus ex improuiſo quum ex in
iuſtitia ęquitas, è procella tranquillitas affuit. Tum uaticinationes omnes im
pletæ. Poſtea ſublimis ad patriam ſedem euectus, orbe terrarū ad pudorem,
& modeſtiam eius opera conuerſo, uirtuti ædem ſacram poſuit: eccleſiam ni
mirum ſempiternam in terris, & ab interitu ſecuram, in qua ſummo patri pro
ſuo iure atque filio religioſè omnia fierent. Vnde gentium malignitas impru
dens aliam rem machinata, tollere beneficium Chriſti. pro conſeruatione ho-
minum publicè, eccleſiam cōſtitutam euertere & deſtruere cogitabat, ut ite
rum ſuperſtitionem adduceret. Inde flagitioſa rurſus altercatio, bella, tumul-
tus, ineptiæ morum, coitio, ſordes. Id extra praui naturam poſitum aliquan-
do, concinnata quadā ſpe deliniuit. Etiam perterrefecit aliquando. Igitur hu
mi proiecta iaceat, expugnata ab uirtute peruerſitas. Hanc infringi pœniten
tia oportet, & ea ſeruari a nobis quæ legi ſacroſanctæ conſonant. Itaque audi-
nauiculator atqꝫ uirginitatis inclitæqꝫ ſanctimoniæ compos. Audi eccleſia,
rudis & imperitę indolis educatrix, cui curæ ueritas eſt ac humanitas, ex qua
tandem iugi riuo ſalutares aquæ defluunt. Audite uos ex animo qui Deum
ſyncerè adoratis, & idcirco illi curæ eſtis, animum non ad eloquendi uim
B magis attendentes atque omnium minime ad me, quàm ad rei ueritatem at-
que religionem initiorū. Nam qui poſsit orationis eſſe iucunditas incognita
perſona dicentis & ingenio perſpecto nemini? Quo ſim fortaſſe præſidentio-
ri, quod ego acceptum refero ingenitæ erga numen charitati, quæ uel ipſum
pudorem impellat. Ideo rerum ſacrarum experientes, adiutores adiungo
mihi uos, ut ſi errare aut labi accidat, alleuetis, exactam diſciplinam minimè
deſideretis, huiuſce denique fidem ingreſsionis noſtræ approbetis. Inſpiret
autem iſta dicentem pater atque filius, ut in os & animum ueniant inde pro-
fecta diuinitus. Qui enim ad artem rhetoricam aut aliam facultatem aggreſ-
ſus, abſque ope ſupera efficere ſuum munus abſolute putat, ille fruſtra labo-
raſſe reperitur. Illi tamen ceſſandum non eſt, aut amittenda cura, quem Deus
aliquando inſpirauit. Ego omni prorogatione temporis hinc amandata, ſco-
pum collineare tentabo. Quod quidque bonum appetit ortus (etenim per-
petuo Deus erat expers, & idcirco principatus, ipſum eorum quæ oriuntur
initium eſt. Ab eo qui procedit, illi denuo coniungitur: & interuallo mini-
mè diſtat, aut aliqua ſpacij ratione coit. Id uniuerſum apprehendi mente con-
ſtat. etenim quod eſt genitū, nulla uiſcerum paternorum iactura ſubſtitit, ut
quę ſemine gignūtur animantes. At ordine quodam fati atqꝫ diſpenſatione
conſeruator auctorqꝫ datus eſt huic undiqꝫ corporato mūdo: ac quicquid in
eo machinari conſtat, illinc omnia uim naturæ ſuę & uitę accepere. Illinc ani
mi, ſenſus, ac quæ ſenſorū inſunt in ipſis inſtrumenta. Verùm quorſum hæc
euadat oratio? uidelicet exiſtimat unum præſidem eſſe, in cuius manu cun-
cta quæ cœlum habet atqꝫ tellus, ea ſeu naturæ cōſilio, ſeu huius artificis exti
tere. Horum enim infinitorum domina ſi pluribus, at uni minimè obtempe-
rat, omnino ſortes elemētorum qꝫ diſtributio ſicut eſt in fabulis: affectus ipſe
præcellendi, conſenſum harmoniamqꝫ uniuerſitatis agitaſſet, atqꝫ perturbaſ-
ſet, obeunte munus ſuū multitudine diſsimiliter. Quod ſi eodem modo ſem-
per ac nulla procuratione mūdus extitiſſet, ecquis agnouiſſet autorē ortus?

adcuius erat aras adorandum ſupplicandumúe? Cui primum aut ultimum? A
Atqui me unius obſeruatio libera impiũ erga cęteros ex induſtria faciebat.
Erat aliquid impetrãdum ad uitam? gratiam afferẽtem beneficè ſuppetias,ad
uerſantem odium ſequebatur. Ad me aſpicere meamq; fortunam à quo pe-
terem,aut iſta calamitate defungi? ſed oraculis atq; reſpõſis eſt à Deo ſatisfa
ctũ,quia tanti non eramus ut hæc ad ſe pertinerent. Ergo miſericordia quæ-
nam erit? quæ prouidentia de hominum genere? niſi fortè benignior illũ alle
uabit,idq; uiolentè,cum quo nulla ſibi neceſsitudo intercedit. Ita, diſſenſio,
cõuicia,cum agere ſuas res, ſeq; ſuis continere propter auiditatem non poſ-
ſent:poſtremò omnium cõfuſio fuiſſet inſequuta. Quid tum poſtea? nempe
diſcordia cœleſtiũ inferiora peruertiſſet, ordine tempeſtatum euerſo. Nulla
temporum frugumq; uarietas emerſiſſet, nulla dierum atq; lucem intercipiẽ
tium noctium ratio. De quibus eſto modus,& ad eam orationem quę repre-
hẽdi nequeat,aduertamus. Id omne cuius eſt exitus aliquis initium aliquod
habere neceſſe eſt. Quòd ſi erit temporis,ortus appellabitur. Huiuſmodi in-
tereunt,& tẽpore marceſcunt. Qui fiat igitur,ut orti ac geniti perennent? Di
manauit à fece plebis hæc opinio, Nubere deos,operamq; dare liberis. Hi ſi
perpetuò erant,idemq; ſtudium remanebit,exundet aliquãdo neceſſariè ge-
nus oportet. Ac cũ acceſſurũ ſemper aliquid ſit, ecquę cœli moles atq; terræ
examen accipiet? Quid de hominib. dicas ad thalami ſocietatẽ, eodem patre
natos agentibus? adulterium exprobrãtibus? ego liberè adijciam: quos hono
res & quę prœmia dijs offerunt,iniuriæ ſceleriſq; plena eſſe. Nam ſculptor ali
quis eruditus animo uerſans ſpeciem quãdam,ad artem ſe refert,& imaginẽ
conceptã exprimit. Interim quaſi obliuione obrepente,ſuo muneri adulatur,
ut immortalẽ aliquem deum excolit,etſi opificem caducũ ſe illius aſſeuerat.
Illorum aliorum æternitatem adeptorum ſepulchra urnaſq; oſtendunt. Vita B
functos honore proſequũtur, id quod ex ſeſe beatũ, atq; permanens iſta ope
mortali nihil indiget ignorãtes. Id animus ipſe diſpicit, ac apprehendi mente
poteſt,expers figurationis,expers formę qua dignoſci debeat,expers imagi-
nis,& omnino notę. Porro illa fiunt in eorũ gratiam qui è uita migrarunt: ij
tum fuere homines amicti corpore. Equidẽ quid in mẽtẽ mihi uenerit,igno-
ro,cum Deũ alloqui laudaturus inficio linguam ſpurca ratione dicendi. ſanè
uelim elicere ori ſalſuginẽ optima potione quę fluit eodẽ perenni riuo dilau
dandi mihi numinis. Hoc erit in uita meum munus hymnũ Chriſto dicere,ut
immenſa beneficia illius ſaltem hac opella mea rependam. Initiò imprimenda
gratia,qui de condenda uniuerſitate hominis cauſa rationẽ inijt,atq; primum
traduxit aduernantẽ, omniq; fructuũ uarietate duriſsimũ locum nuper edi-
tos in lucem,inſcientes illos primùm boni & mali eſſe uoluit. Deinde ad inco
lendum regionem cõmodiſsimam rationabili animanti dedit: inde iam noti-
tiam boni maliq; permiſit,ut ad intelligentiam genitos atq; ſcientiam. Tum
augeri gentem iuſsit nulli morbo obnoxiã, quantum olim obibat Oceanus.
Artes inde neceſſariæ ad uitam inuentæ ſunt. Animantium reliquarum nihi-
lo ſecius incrementũ uniuerſo genere erat, Ibi naturæ quadã inſigni facultate
benignitas hominum cicuribus, feris uelocitas & robur ad declinãdos impe
tus tributa ſunt. Manſuetorum procurationem tutelamq; homini tradidit: in
animãtes cęteras aliquod odium aut certamen. Poſtea uolucrum genus om
ne conditũ eſt immẽſum numero, & natura genteq; uariè diſtinctũ, inſigne
coloribus,atq; ingenita muſicæ gratia celebre: breuiter omnia quæ ubiq; ex-
tant ordine digeſsit,ijſq; legem uitę præſcripſit, atq; tandẽ abſolutiſsimũ om-
ni parte quod inſtituerat expleuit. Hominum bona pars inanis & ſtolida pul
chritudinis huiuſce cauſas ad naturã adducit. traduxere alij ad fatũ, aut fortu
nam,hunc omnẽ potentatũ neceſsitate metientes. Hi cum fatũ dicunt, haud
intelligunt in re nulla ſubiecta uerſari orationem. Quę ſit enim illa per ſeſe fa
torum

A torum ſeries,ubi fuerit à natura quicq̧ productũ & genitum? Aut quid eſt
ipſa de natura putandũ,ſi fati lex erit ea quæ refigi nullo modo poſsit? Atqui
fatalem eſſe normã dicere,ſancientis aliquod opus innuere uidetur.Ergo fa-
tum, ſiquidem ſanctio aliqua erit, atq̧ cœleſte cogitatum,ut eò redeant uni-
uerſa,nihilq̧ immune ſit illius autoritatis, ut hæc a Deo neceſsitas exeat,ad-
mittimus hæreſim. Verùm iuſtitia,temperantia, uirtutes omnes ea lege ſi di-
centur eſſe,unde iniuſtitiæ uis aduerſaria? unde totius libidinis? Planè à natu
ra ſit,ubi fatum non erit,eſt neceſſe,uirtus officia morum continet.optimum
conſilium ſiue bene cadat,ſiue eueniat aliter,ut aſſolet,aut caſu,aut neceſsita
te fit:æquum unicuique datum quantum merebitur,ita'ne demum fato con
ſtiterit? ipſum ius,atque impulſio ad honeſtum,diſſuaſio turpitudinis,ac eo-
rum quæ minime decent,uituperia, laudationes, ſcelerum uindicta,quæ(di-
cam enim breuiter)ad uirtutem rapiunt,& ab improbitate retrahunt:ea non
è peculiari iuſtitia prouidentis omnia numinis exeũt? an uerò caſu fortunaq̧
potius exiſtũt? aut ex quo uitæ genere tot incõmoda malaq̧ impendeant? au
ræ peſtilentis inquam,ſeditionum,tenuis annonæ. Contra copiæ frugũ,quæ
palàm modò ſuppreſſa uoce teſtantur? Hæc, eorum ſimilia,cur aſperſa uitæ
noſtræ? propenſo animi affectu erga ſe Deus exultat, abhorret ab impietate,
modeſtiam complectitur, audacem æquè & arrogantem odio proſequitur.
Harũ rerum ſi ponantur ob oculos argumenta,nihil erit euidentius.Et quo-
ties animo collecto,inq̧ illa re illigato putamus eorũ cauſas apud nos? Quã
obrem ita cenſeo,modicè ſuauiterq̧ uiuere, nequaquam prætergredi natu-
ram,denique tanquam omnia quæ fiunt inſpectet ille cogitare. Quo pacto
uidere etiam licet,utrum caſui fortunæ'ue ordo,pulchritudoq̧ rerum conce
dere debeat,an ego ita credam cœlum,aſtra,maria,tellurem, ignem,uentos,
B aquam,aerem,temporum uiciſsitudinem æſtatis atq̧ hyemis eſſe temerè,aut
unquam fortuito eueniſſe? Num artificis hæc eſſe omnium longè præſtãtiſsi
mi potius? homines enim ingenio nullo plurimi ſic aiunt, ea fere quæ ex uſu
forent,ſibi mortales inueniſſe. Valet autem opinio,& aliqua ratione ſe tueri
poteſt,omnia ſuppetẽte natura largiter, illa quæ tellus alit atque procreat ho
minem reperiſſe.Num quid etiam æterna diuinaq̧ nulli fortunæ obnoxia? il
lorum enim ſimiliumq̧ omniũ rerum quæ ſenſum ingredi nequeunt, & ani-
mo uidentur æterna Dei natura procreatrix intelligenda mente nõ iſta graua
ta materiæ uita.Re uera digerẽdi conſiliũ prouidẽtiæ opus eſt.Illuceſcere diẽ
illuſtratũ radijs à ſole,excipere noctem,cum ille ſe primùm oceano immerſe-
rit,haud expertem tamen luminis à ſtellarum choro largè diffuſi. Quod aũt
luna,cuius orbis ex aduerſo corpori ſolis opponit̃, ut accedit ac coire geſtit
imminutus? Ipſi ſolis igneis accommodati frugibus educandis:anniuerſarij
flatus bellè ad uitam comparati. Molle imbrium frigus, atq̧ apta recreatio,
non'ne ſolertiam mirificã deſignant? Iugis errantium aſtrorum curſus à tem-
pore conſtituto nihil aberrans, edictum numinis, atque abſoluta ſiderum
conditio, obſeruatio legis illius eſt.Iuga mõtium,depreſſæ ualles humilesq̧;
locorum anfractus,æquor aperta regione abſque prouidentia dicentur eſſe,
quorum non modò aſpectus,ſed etiam iucundiſsimus eſt uſus? Aquæ & ter
ræ dimenſio cum idonea cultui, tum exportandis importandisq̧ neceſſarijs
exactum atque æquabile conſilium denotat.In colle aqua ſidit:hinc excepta
decliuibus ac quantum ſatis eſt inundans,humum reficit atque recreat:tum
ſeſe recipit ad mare,ſenſimq̧ Oceano redditur.Quæ fortuito aut temerè eſſe
dicere audemus,ipſo de caſu qua figura ſit & ſpecie,qui ſubſtet,intelligendò
ne an etiam ſentiendo planè afferentes nihil. Autem tantùm ſonitus in re nul
la ſignificanda circumſonat.eſt enim profectò hominis inconſiderati, atque
feriati cuiuſpiam illa uox,eorumq̧ inſuper qui aliter accepere atq̧ oportuit.
Imbecilla uidelicet intelligendi uis ſic ea rata iudicauit eſſe, quæ quo modo

 ſint,

ſint, ratione conſequi non potuit. Alte prorſus immerſa naturæ conſilijs in- A
hæret accurata rerum quarundam comprehenſio, quæ ſunt ipſæ ingenio mi-
rabili: quales aquæ natura calidæ. cauſa enim feruoris admodum uehemen-
tis in promptu dicere nemo poſset. Atqui circũiecta frigida inſitam naturæ
caliditatem non egreditur. In orbe terrarum ampliſsimo rarum exemplum,
id eſt, ex quo niſi me fallit opinio, facilis apud unumquemq; erit eiuſce pro-
uidentiæ cognitio, duas aduerſiſsimas res eſſe calidum atque frigidum, quas
una eademq; percolari alia re iuſſerit. innumera ſunt homini quæ fruatur uta
turq; data diuinitus, in primis oleæ fructus, item uitis. hic animi noſtri rela-
xandi cauſa, ille reficiendi & tutandi corporis. Aquarum autem curſus iu-
gis interdiu noctu'que, & continens, æternitatis aliqua nota, miraculum lon
ge primum eſt. Hoc ipſum intempeſta nocte deprehendas artificium admi-
rationis. Porro ego hæc dixi confirmandis ijs qui fieri ſingula ratione, nihil
inconſulte, præterea illam rationem atque prouidentiam Deum eſſe conten
dunt. Ille metalla, aurum, æs, alia ſua, quod'que natura quantum eſſet o-
pus inuexit. Quorum multus uſus in hominum uita abunde ſuppetere uo-
luit. Alia luxuriæ delicijsq; peropportuna magnifice quidem illa, parce ta-
men, ut admixta liberalitati aliqua tenacitas eſſet. etenim ſimili iſtorum uber
tate poterant artifices auaritia ducti, quæ pertinent ad agrum excolẽdum, uil
lam ædificandam, molienda templa, ferro & ære neglecto induſtriam inte-
gram ad alia conferre, quæ ne quicquam eſſent, atque uſui nullo ſolum orna
menta luxus. Itaque ferunt argentum & aurum maximi laboris eſſe, tum in
ueſtigando, tum fundendo & ducendo, ut infringere cupiditatem, & obtun
dere ualeat. Extant infinita largiter ad huiuſmodi uitam noſtram implendam
prouidentiæ tributa, quæ ad honeſtatem impellent, & uirtutem, ab immodi-
ca rei faciũdæ uoluntate abducant. Horum perſequi ueſtigia dicendo, ſane B
pluſquam hominis eſt: ac quis enim ueritatem perfecte cõſequatur? imbecil
læ & fluxæ animantis animus ab initio pure Dei conſilia peruideat? ergo ad
aggrediare, uerſandum pro uiribus, eſtq; inſequenda natura: ſiquidem ille
dialogi lepos homines abſtrahit à cognitione ueri porro permultos. Ita con-
tigit in inueſtiganda natura philoſophis, ijſce percurioſis importunaq; loqua
citate grauibus. Illorum enim quoties artem atq; ſtudium indagandi rei ma-
gnitudo uicerit, ambigua tractatione ueritatẽ inuoluunt. ex quo fit, ut diuer
ſe ſentiant, ac inter ſe repugnent, etſi probe ſapientiam atq; prudentiam affin
gunt. Vnde populi ſeditiones, atrociaq; magnatum iudicia, dũ patrium mo-
rem illo genere aboleri poſſe cenſent, hoc in ipſorum perniciem ſæpe uertit.
Inflatus enim diſſerendi ui Socrates, & quæ probabilia minus eſſent, ea ſimi-
liora ueri conficiens: perinde quaſi ludicrum in euertendis opinionibus a-
liorum illi eſſet à ſuis ciuibus inuidia conflata ſublatus eſt. Ipſe Pythagoras e-
gregie modeſtiam ſilentiumq; præ ſe ferendo, tamen inſimulatus atque men
dacij conuictus eſt. In Aegyptum luſtrãdi cauſa profectus antiqua uaticinia
tanquam ſibi diuinitus aperta Italicæ genti attulit. Omnium Plato leniſsimus
hominum, animos ab ijs quæ ſunt in ſenſus opinatione poſita, primus ad id
quod unum atque idem ſemper eſt, intelligentiaq; apprehenditur, attraxit.
Oculos erigere iuſsit, alta & ſublimia docuit, interpres omniũ primæ puriſsi
mæq; mentis extitit. Hoc ſcite & recte. ſubiecit illi alterum, duoq; membra at
tulit eius quod eſt, uno tamen amborum ac eodem genere: quãdo emanat à
primo, fluitq; illud alterum. Ille nimirum adminiſtrator atque opifex hu ius
uniuerſitatis altiſsimo loco ſedet. Hic ut adminiſtrator inſequens omnẽ cau-
ſam machinationis alteri acceptã refert. Vnus ergo dicendo abſolute, quidq;
prouidens & procurans hancce qui tornauit atq; digeſsit, unus inquã, Deus
ſermo. Qui ipſe Deus eſt ac Dei filius. Nã qui aliter appellare poſsis, niſi flagi
tium grauiſsimum in te admittere uoles? Vniuerſorum parens etiam uerbi

ſui pater

A ſui pater æquo iure dicendus eſt. Huc uſq; Platonica ſapientia. In cæteris ple niſsimè à ueritate aberrat, aducta deorũ multitudine, uno quoq; forma ſingulari uultus. Inde uero multam errationem rudibus infirmisq; hominibus expandit ad altiſsimi Dei prouidentiam nequaquam aſpicientibus, imagines humana, animantiumq; reliquarum ſpecie reuerenter adorantibus. Idcirco ſummum ingenium, digniſsimum laude, errore implicatum, minimeq; ſincerum ac expurgatum fuit. Idem ſe reprehendere mihi uidetur, atq; emendare, inſpiratam cœlitus homini rationem, eumq; animum noſtrum eſſe profitens. Omnino quod eſt, in duo genera ab illo diſtribuitur. Alterum intelligi, percipi ſenſu alterum debet. Tertium utriuſq; eſt compages. Illud intelligentia atque ratione comprehenditur. Hoc opinionem ſenſus affert. Igitur illud expers materiæ ſacroſancti ſpiritus aliquid habet. Id eſſe ſimplex & æternum conſtat. Hoc undique diffluit: & qua primum conditione ortum eſt, æternitate careat eſt neceſſe. Deinceps mirificè explicat animos hominum, modò ſe probè geſſerint in uita, integraq; fide fuerint, poſt hãc à corpore ſeceſsionem cœlo qua eminet pulcherrimum æuum acturos. Vtiliter id quidem. nam quis in iſtam ſententiam illectus expectatione fœliciſsimi ſeculi iuſticiam negligat, atq; modeſtiam non amet? quis iniquitatem & uitia non deteſtetur & auerſetur? His adiunxit diſſolutorum animos fluentis Acherontis, atque Pyriphlegethontis inſtar reliquarum naufragij cuiuſdam iactatũ iri, tametſi nõnulli ſunt obliquo iudicio uiri, qui cum iſta perlegũt animo, nec affici, nec inhorrere, ſed illudere magis ac deſpicari ſubit, ut aliqua fabularum commẽta. facundiam quidem & ueneres orationis extollunt, at placati ſeueritatẽ ablegant, etſi poetarum offucias admittunt. Hi perſonant uniuerſa Græcia, Barbaraq; ditione rancidi uetuſtate, mendaciorum pleni audiuntur. homines enim

B Deo natos, eſſe iudices animorum ubi diſceſſerint è uita, poetæ dicunt, hos, inquam, iudicia & atria laudare, tanquam cenſores manibus dare uides. Idẽ bella dæmonum, conflictus atque bellandi leges afferunt: eorum ſortes, eorũ fata perſtrepunt. hos acerbos, hominum curatione alienos, ſupra modum moleſtos illos, atque tractatione difficiles alios. producunt autem miſerè diſcrutiantes ſe ob ſuorum liberũm cædem, quaſi tantum abſit, ut ſubleuare alios poſsint, ut maximè neceſſarijs opem ferre nequeant. Hominum conſuetudine fortunam utramuis experiri cogunt. Itaque percuti, depugnare, triumphare gaudio, gemere, canere. Nihilominus accepti ſunt, in manibusq; uerſantur: profectò ſi adeant ad artem poeticam numine afflati, parendum ijs, atque credendum eſt inſtinctu aliquo adactis ad ea contexenda. motus animi deorum dæmonumq; referũt. Igitur eorum affectus ut erunt, ita dicentur. Dicat aliquis, Sanè poetæ mentiri licet. Etenim animũ delinire ſi quis audiat, eſſe artis munus affirmant. Vbi aliter eſſe quàm dicitur nullo modo poteſt, eſſe neceſſariò uerum oportet. Hoc arti concedamus, amandare nõnunquam ueritatem. Atqui ſe mendacem eſſe fruſtra nemo uelit. Aut enim gratia cõpendij, aut periculi propulſandi cũ leges & iudicia ſceleris cõſcientia fugiant, in quibus abſq; impietate falſa dicere uerum eſt omiſſa natura, de qua exequi uoluere. Enimuerò qui minimè eſſe frugi meretur, atq; ſibi magni criminis eſt conſcius, ille ſi cõſilium mutabit, & ad intuendum numen attendet, optimè ſecum actum exiſtimabit, quamuis ætate adulta propenſior erit ad ſapientiæ ſtudiũ purgata acie mentis, inſtitutoq; uiuẽdi peruerſiſsimo remoto, nulla prorſus humanitatis inſtitutio: nobis omnia de cœlo data, ea quæ de moribus homini probantur. Equidẽ habeo amuletum, atq; circũfero machinis inimici dimouendis habile. Is umbo, noticia uidelicet eorũ quæ Deo grata ſunt opportunus, ad ea differenda propellit atq; inuitat. Ego uerò non citrà delectũ ingrediar uniuerſi parentẽ laudaturus, iſtudq; ſtudium meum & diligẽtiam ueluti excitabo. Chriſte omnium ſeruator ades, atq; de tua uirtute

A aliquandiu certum illi eſſet, ortum machinatus eſt, incognitum ac peregrinum. Conceptio abſque nuptijs, ſine congreſſu, integra uirginitate Lucina id eſt ipſa Dei parens atq; uirgo, naturæ iugis initium temporale, ſenſus eiuſce rei quæ ſolo animo percipi debet: deniq; ſylua lucidiſsima minimè corporati. Cætera totius oſtenti conſequutio, cum re maximè coniuncta eſt. Ex arca Noe nimirum columba pennis excita uirgineis finibus allabitur. In cuius eminet uniuerſi cœli ſapientia poſt hymenæum cōtagione, nulla uel aſpectus inquinatum, tota caſtitate atque temperantia potiorem. Illum Iordanis lauacri præbitor reueritus eſt, inſuperq; unctio, regia quidem, & ad omnem ſcientiam comparata. Poteſtas, educatio, cuius effectus mirabiles, inprimis hominum deploratorum curatio. Petitionum ocyſsima conceſsio neutiquam impedita. Prorſus humani generis optato & uoto integrum uiuēdi inſtitutum. Doctrina erat non prudentiæ animaduerſio, ſed docens adeò ſapientia. Neq; uerò gubernandis urbibus idoneam artem uirtutemq; auditores exercebāt. iter alio inueſtigabant, ubi mundus eſt animi contemplatione dignoſcēdus. Hoc agebant uti permanens & ſtabile genus intuerētur, altiſsimi patris accipere tandem noticiam poſſent. Hercle beneficētia eſt ſumma pro cæcitate uiſus, habitudo bona pro languore corporis & egeſtate, pro morte uita denuò reddita. Prætermitto ſciens apparatū ſolitudine media penè luxurioſum, etſi eſculenta & obſonia rara erant, omnigenam tamen abundantiam immenſa multitudine. perſoluo tibi grates iſtas è re mea quantulacunq; Chriſte, Deus atq; protector, altiſsimi cōſilium parētis expugnator aduerſæ calamitatis, optabilioriſq; diſciplinæ princeps. Ego enim præconium non dico, ſed inſtituo gratiarum actionem. Quis enim te homo dignè laudabit? Omnia te quæ uidemus de nihilo feciſſe conſtat: tum illuminaſſe molem elementorū rudē &
B indigeſtam, adduxiſſe ad iſtam ordinis pulchritudinē. Vnam excellentiſsimā uirtutem homini, ut qui natura illa ſint, ij beatam uitam imitētur, aſpiciantq; tribuiſſe, ut tabernā exerceant: in qua bona inſunt omne genus, unicuiq; fortunas impertiant. Acquiſitæ inquam prudentię, ex qua frugē de uirtute collectam proteruitate amota reponāt, clementiam humanitatemq; ament, in oculis æquè miſerationem habeant, expectationē fidei ſuæ conſeruent, erubeſcentiam amplexent̄, atq; uirtutem penitus, in quam uita hominū antegreſſa, inuaſerat: à qua ſupremo totius adminiſtratori ſtandum fuit. Exurgentis em̄ illius hiſce temporibus iniuſticiæ gentemq; peruadentis oppugnator atque medicus ex uſu nemo erat. Ergo hactenus intenta prouidentia quicquid iniuria & libidine peruerti potuit, adornare incœpit haud occultè. Namque intelligebat ex hominū genere aliquos ad ſe, ſuamq; ingenij facultatem prudēter aſpicere. Nonnullos animantium brutarum nullo ſenſu rationis aſsimiles in ſenſibus ob euidentiam immorantes. Hic ea quę nemo dubiè accipit, indiligenter etiam uerſans, atque ingenio hebes ob oculos mirabilem, fœlicitatē beatitudinem'que poſuit: iterum inire uitam pollicens iſta uita defunctis, & enecto ſenſu uim eandem ſolidam reſtituere profeſſa. Differenat illius aſpectu, maris undæ ſidunt, atque procellæ infringuntur. Itaque res admirandas in uita aggreſſus, ut attraheret homines ad conſtantem fidem euolauit in cœlum. quod niſi Dei nullius eſſe poteſt egregium numinis opus. Quanquam ominoſi tormenti dies altero mirabilium rerum theatro non caruit. Hic tum occupata lux diurna à nocturna caligine tenebris interceptus eſt ſol. omnes ubiq; gētium populos horror agitabat. uniuerſitatis eſſe poſtremam lineam, aut certè aduentare cogitabant: antiquū chaos obtinere, qualis ante cōditam mundi machinā omniū facies erat: has illius eſſe uires. Habita anxie tanti mali quæſtio, unde eſſet, ecquid in deos à mortalitate admiſſum grauius, uſq; dū leniter iniurijs impiorū inſita magnanimitate deſpectis, & nihil ductis, ſuū lumen cœlo retulit, aſtraq; digeſta repoſuit. Ibi cœli uultus atque ſpecies inter-

uallo

Digitized by Google

uallo mœrens priſtinæ hilaritati luculentè reddita eſt. Inſtet aliquis & afferat; A
eius inuertere conſilia, rationesq; Deũ potuiſſe facile, qui contra procax atq;
petulans eſſe principio maluiſſet. Oro quæ accommodatior, aut ad allicien-
dum uia paratior, ut improbi reſipiſcerent, emendarenturq; oratione illius,
& conſuetudine inter homines? ea ſi nihil efficere cum adeſſet ille potuit (eſt
enim mundum adhortatus, ac pro concione frequente ſæpe dixit) abſentis,
inauditiq; gratia ualeat? honeſtam uiuendi uiam inculcare, identidem uiſus
infecta re deſtitit. Etſi in omnium oculis eſt uerſatus, illud ab eo iam diu pro-
fecto requiratur? Illam eximiam diſciplinam obſecro quis auertit? Iners ho-
minum fatuitas, etenim cum ea quæ pulchrè decenterq; admonemur, accipi-
mus iracundè, quicquid uſquam ſobriæ mentis in nobis euaneſcit, atq; emo-
ritur. De induſtria factum eſt, ut aures à lege ſancta abſtinerent, admoniti re-
fragarentur, atq; dicta denique negligerent. Quod niſi egiſſent, audientiæ
quidem præmia digniſsima reportauiſſent in ſecundam etiam uitam (quæ ue
re ſola dicitur) haud in uſum modo præſentem. merces enim animi Deo ob-
ſequentis æterna ac minime fluxa uita eſt. Hanc adipiſcentur ij qui Deum
ſciunt, & ita uitam inſtituunt, ut imitanda poſteris æqualibus admirabilis, at-
que tanquam uitæ exemplar omnibus. Eo tradita eſt ueri agnitio ſapienti-
bus, ut quod illi dixerint obſeruandum publice, in animis inhæreat. Illam ens
integra & cælebs, obſeruatio præceptorum diligens, ex qua robur aduerſus
aculeum mortis, ex qua ſecuritas enaſcitur, ſi de Deo uniuerſum addixeris,
pura illibataq; fide fueris. Obſiſtit huiuſce mũdi tempeſtatib. inexpugnabili
uirtute, atque ſe dicendo teſtimonio Dei cauſa comparat. Vnde formidinũ
ingenitum animoſe debellatrix ad lauream accerſitur ab eo, qui uiam arduã
ingreſſa, tamen nihil aſſumit arrogat'ue ſibi. Videlicet hoc ego illi perſpectũ
eſſe puto, datum eſſe cœlitus uti ſubſiſteret, obiret que alacriter omne diui- B
num munus. Quam uitam memoria ſempiterna perennes honores & immor
tale decus atque gloria non immerito ſequitur. Namque uita modeſtiæ ple-
na martyris inuenitur oblita præcepti nullius, indolis quoque ad magnanimi
tatem & nobilitatem excitatæ. Proinde hymni, carmina, præconiaq; aduerſus
illum deſignatorem ſummum. Quæ gratijs agendis appoſita ſacra abſque ſan
guine, abſque ui fiunt hominibus illis, ubi neque deſideratur incenſa pyra: ne
que uerò aromata & odores. Adeſt enim caſtiſsima lucerna, quantum ado
ranti ſufficit. Frugaliſsima conuiuia plurimorum, ad egeſtatem ſubleuan-
dam, & ad eos qui fortunis euerſi re ſua cecidere fulciendos adinuenta. Quæ
ſi quis illepida exiſtimet, ſecus atque cœleſtis inſtitutio ſentiet. Iam reperias
ingenium exercentes aliquos in numine incuſando. Cur enim ea quæ exiſtũt
inter ſe diſcrepantia, tantumq; diſsidere maluit? unam atque ſimplicem natu-
ram contrarietate nulla potius effinxiſſet: unde morum, inſtituendæ uitæ &
degendæ, maxima uarietas apud nos. Atque fortaſſe præſtabat ad ipſum in-
telligendum, & animo informandum: ad implendum mandatũ retinẽdumq;
mordicus, ad uniuſcuiuſq; etiam fidem confirmandam abeſſe ab homine mo
res, ita abiunctos atq; inſtituta uiuendi. Atqui uno eſſe ingenio ſingulos
optare, perabſurdum eſt, idq; non animaduertere, mundi machinandi ratio-
nem, ordinem, ac eorum quæ in eo ſitnt eandem eſſe non oportere. Nam quæ
natura ſubſiſtunt, illa cum moribus ita coniuncta non ſunt, ut nihil interſit, a-
nimiq; affectiones ipſæ plurimum abſunt à corporis affectibus. ſanè omnem
mundum terreſtres animantes ad interitum deſtinatæ, natura ſua quo nobi-
lior atque diuinior eſt, exornant, hominumq; genus in primis, etſi non omni-
um, neque temere, ſed in quibus apparent aliqua ueſtigia boni ſummi: qui
cœleſtem naturam perſequuti, uitam ſic inſtituerunt, ut in ea degenda co-
gnitio numinis anteiret. Iſta uerò quæ generantur ac intereunt, extremæ de-
mentiæ cum illorũ genere conferre, quæ perpetua ſempiternaq; ſunt. inirium

illorum

A illorum nullum, exitusq; nullus: iſta ſicut orta & facta ſunt aliquo principatu temporis, omnino deperire neceſſe eſt. Iſta illi principi fabricæ totius operis exæquari nequeunt, utq; uanitatē aut ſtoliditatem eſſe iudicet, atq; cenſeat, ego imperauiſſe ut eſſent, haud arbitrer. Verùm orbes ipſi machinæ uolubilis ex æquo nemo comparet, imagines exemplari, neq; mundum hunc inferiorum ad animalium ſenſum factum primario illo peruio ſolis animis. Porro autem confuſio ridicula emerget, ubi diuinitatem internoſcere nequeas à cæteris animantibus, atq; brutas æquali eſſe cum humanitate loco facias. Opes iſthic eſſe potentiam'ue quæ Dei magnificentiam adæquare poſsint, inſani eſt hominis, omnemq; de uita ſobrietatem euellentis uotū, cœleſtem illam beatitudinem ſi nanciſci uolumus, ad ipſa cœleſtia mandata uita dirigenda tota eſt: tū Parcarū uiolentia potiores erimus, hoc eſt à ſenio liberi, cum præſcriptam homini legem à Deo implebimus. Vnum id eſt in uita noſtra quod opponere poſsimus immenſæ potentiæ, ſimplex aduerſus eum obſeruādi & excolendi uia, conſideratio illius, ac quæ eius ſtomachi ſunt. Cernuum minimè eſſe, terram'ue cōtuentem, ſed animum illuc inducere quantum queas ad ardua. Ex quo ſtudio, inquit, erit anteferenda uictoria omnibus. Cauſa igitur diſsimilitudinis in rebus, & dignitate, & facultatum uiciſsitudine ſic habet. In quā ſententiam pedibus ire prudentes, atq; gratias immortales habere mihi uidentur. Ingrati (qui niſi ſtolidi amentesq; nulli ſunt) arrogantiam ac contumaciam non inultā ferent. Enimuero Dei filius omnes ad honeſtatem hortatur, ſe magiſtrum, cenſorem morum ijs qui ſano cerebro ſunt adhibet. Aut egregiè opinione labimur, & ignoratione praua ducimur, ſi compendio noſtro peregrinationem illā conſtituiſſe in orbe terrarum ambigimus. Hic tum accerſitis ad ſeſe bonis illius ſeculi hominib. hiſce rebus inſtruxit, iuſticia dico & fide, quæ uitæ curriculo temperantis eſſe medicina animi poſſent. Inter-

B erat enim iudicio eius inuidentiæ plurimum reluctari, cui ſimplices ac minimè malos irridere uotiuum eſt. Inuiſebat infirmos, afflictosq; ægritudine alleuabat, & morbi uiolentiam compeſcebat. Alios ad ultimam egeſtatem adactos, optimè ſolabatur. Modicitatē ſenſus in ratione poſiti ualde approbabat: In utranq; fortunam apparatum eſſe, iniuriæ contumelias accipere tolerāter, admonebat atq; nihil putare. Fatum quoddam paternum eſſe, ut ille perpetuo uincat, & ubiq; loci qui fortunæ caſus animo magno adibit. Nam hoc eſſe robur aſſeuerabat, animi confiſionem annexam philoſophiæ, ex qua ueri boniq; intelligentia orta eſt. Illa conſuetudinem inuehit, ut ij qui iuſticiam luculentam habent, ſua minus opulentis humanè impertiant, hancq; ſocietatē boni nemini inuideant. Opes atq; potentiam prohibet, oſtendit q; ſe dimiſſurum modicos. Etenim ita principio ſe modicis adiunxerat, ſic fide ſuorū pertentata, & probata mirificè obtinuit ingruentium tempeſtatum, non modò contemptores, uerùm etiam fidei ſuæ uerißimos ſectatores. Vnum aliquando nimium indulgentem iracundiæ, duriter admonitum oratione flexit. Ille in quendam inuadebat enſe diſtricto, ſuam operam hero uenditans iſto genere. Quem otioſe iuſsit eſſe, enſemq; recondere, criminis inſimulans, eo quod incerta refugij ſpe de illo eſſet. Conſtituit autem autorem iniuriæ quēlibet, aut eum qui ſe comparaſſet aduerſus iniuriam, & ad arma recurriſſet interiturum male. Quæ profectò prudentia cœleſtis eſt iniuriam contumeliamq; pati quàm inferre uelle, cum neceſſarium tempus incidat, habere prius. Nam cum aggredi ſcelus eſt ingens atq; capitale crimen, ille qui patitur, ad exempla minime rapitur, uerùm hic qui fecit. Huic uerò inſeruienti Deo licebat abſtinere ſe à danda contumelia, neq; mali quicquam accipere præſentis auxilio adiutoris, & ope fretū in quo ne familia læderetur, inerat adiumēti ſatis, ſu'ane etiam cauſa id egit, inceptauit? Atqui duellū erat in quo uictoriæ euentus anceps & improuiſus. Atq; ille uerè ſapit, qui certis fixisq; dubia nō antepo-

anteponit. An eſſe præſentem Deum & opitulatorem potuit ambiguum illi A
eſſe,q toties aciẽ periculi expertus,antea ſemper integer ac bene ſanus Chri-
ſti nutu pugna receſſerat? qui pedibus altum mare emenſus erat? qui iuben-
te hero tranquillum & ſedatum ingreſſus,fluctuanti plebi iter in aquis exhi-
bet? Hoc ut ego cenſeo præclarum fidei ſuſtentaculum atq; fundamentum
animi bellè perſuaſi,quæ ſupra fidem ſunt opinionemq; poſita, cum intelligi
mus ab eo confecta abſolutaq; eſſe.Inde eſt,ut te fidei tuæ non pœniteat. Vbi
deueneris in aduerſum aliquem caſum, immutabilemq; in Deo ſpem collo-
caueris,illo ſenſu inſidente in hominum animis incolit humanum pectus.Ip-
ſe uerò à nullo uinci ſuperari'ue poteſt,animusq; inexpugnabilem uirtutem
complexus,nequaq; debellari poterit à fortuna. Dicimus inſuper ex inſigni
Chriſti uictoria ita fore, qui procuratione totius uniuerſitatis in ſe recepta,
cum ludibrio fuiſſet impio generi,cum acceptus ubiuis contumaciter,in pa-
tibulo nullam ſui iacturam fecit.Eximiam uerò laudem retulit,atq; de pecca
to lauream ſempiternam.ſic eſt ad umbilicum perducta conſummataq; illius
ratio, ſic iniquitate atq; atrocitate deleta charitatem pijs oſtendit tormentum
à prophetis,& illa crux ante pręſenſione ſua fuerat annotata:prędictus ortus
hominum more,prædicta natiuitas humana: ipſum ferè momentum corpo-
ratæ Dei naturę prędictum:nempe libidinis & iniuſticię ſemina profligatum
iri,redire conſuetudinem antiquam atq; uim,orbem terrę ſapientiæ,tempera
tionis,animos occupante lege ſacroſancta participem fore, plurimum operæ
precium religioni futurum,ſuperſtitionem propè totam inductũ iri. Ex qua
non animantium modo brutorum, uerumetiam hominum ſanguine ritu ho
ſtiarum nefario litatum eſt:execrandæ aræ inuentæ ſunt:inualuit Aegyptius
Aſſyriusq; mos immolandi ad ęreas ſtatuas animam iuſtam. Proinde frugem
iſti religioni debitam abſtulere.Babylo frequentata, ſolitudo fiet. Mẽphis ua B
ſtabitur,atq; patrij dij. Quorum non auditor tantũ,ſed etiam ſpectator illa ſcri
bo, qui miſerabilẽ caſum urbium inſpexi. Vaſtitas eſt atq; ſolitudo Mẽphis,
quàm Moſes admonitus à Deo, cũ Pharaonis eſſet æuo illi potentiſsimi (quẽ
tamen deſpicientia idem fregit, exercitumq; uictorem gentium multarum
ad dimicationem inſtructum) non aggere uineis'ue, non miſsilibus aut arte
iaculandi, ſed oratione ſimpliciſsima, ſupplicíq; uoto ſubertit, nulla uſquam
fœliciore ea gẽte natio fuit,erit'ue, niſi ſuas aures à ſpiritu ſacro abſtinere ma
luiſſent. De Moſe quid eſt quod pro merito dici poſsit? hic inordinatã & in-
conditã multitudinem ordine diſtinxit, autoritate animos & pudore mirifi-
cè diſtinxit,è mancipijs ingenuos aſſeruit,è proiectis, è mœrentib. hilares fe-
cit. Equidẽ eouſq; fouit homines ſuos,ut illa ſorte nimium diuerſa, & euẽtu
rerum beatiſsimo elati,contumaces ac faſtidioſi fierent. Tantũ uerò prudẽtia
maiores ſuos anteceſsit atq; excelluit,ut aliarũ prę conio gẽtium cogniti,eru
ditiq; iſtius ſapientiæ amantes,hominẽ æmulari conſtituerint, admirati ſagaci
tatem. Namq; ſolertiã Pythagoras illius imitatus eſt.adeò temperantiæ nomi
ne claruit, ut omniũ Plato maximè ſobrius iſtã animi moderationẽ uelut exẽ
plar aſſumeret. Daniel ille futurũ æuũ dimenſus,ille præ cęteris ingenio ſubli
mi uir, ille honeſtate morum facile in uita primus, quàm laborioſe, quàm a-
cerbè dimicauit aduerſus imperantem Syriæ tyrannum? Ipſe Nabuchodono
ſor appellatus eſt. Euulſa progenie radicitus ingens illa uis atq; dominatio,ad
Perſas abijt,uſq; in hodiernum diem gaza tyranni decantata, & ſtudium intẽ
peſtiuum profligatæ religionis extat. Delubra nota,deorum templa faſtigij
proceritate cœlo proxima,copia metallorum omne genus ad hoc ipſum diſ-
quiſita,leges huiuſce ritus horribiles,ad crudelitatẽq; factæ. Quas omnes,ut
erat optima fide, Daniel aſpernatus, importunam ea in re tyranni diligẽtiam
portendere magnũ malum prædicabat. Adducere tamen ad ſe hominem non
potuit:opes enim atq; diuitiæ animum diſtinent, ac faciunt uti iaceat. Itaquẽ
immanem

A immanem mentem & efferatam ſtatim Imperator aperuit. Aequiſsimum uirum beſtijs exponi dilacerandum iubet. Etiamnum ſtrenua in obeunda morte fratrum cogitatio eadem, quos ſtudio ſummo poſteri proſequuti fidem celebrauerũt, extuleruntq;. Igni in fornace traditi, quæ ſummo cũ dolore depaſci corpora oporteret, intacta conſeruarunt. Exacta aũt dominatione populi Aſſyriæ Daniel ad Imperatorem Cambyſem in Perſiam abijt, iterato nõ abſq; numine iactu fulminis. ſed illic inuidia atq; inſidiæ Magorum promptiſsimi exitij, difficultatum plurimarum acceſsio, à quibus omnibus adiutrice Chriſti ſeruatoris opera ſaluus in omni uirtute nullo demum negocio præcelluit. etenim Magi Perſici, quod ter ſupplicaret interdiu altiſsimo Deo, resq; memorabiles adire fœliciter, & abſoluere uideretur, inuidioſe preces aliò uertere, nimirum periculoſam imperio ſublimem atq; immodicam potentiam eſſe. Qua ratione factum eſt, ut auxiliator ille Perſarum publicus, adiutorq; toties immitium leonũ eſca fieret. At ille diuaricatus atq; deligatus exitio ſuo non eſt. Inde immortale decus gloriamq; attulit, inde nomẽ & honorẽ. Ergo uerſatus in acie ferarum haſce mãſuetas atq; adeo cicures, efferatos illos qui iri perditum uoluerant, eſſe ſenſit: ſiquidem omnes uoto & modeſtia demulſit: etſi naturę conditio ferebat aliter. Quę perſpecta regi Cambyſi (neq; enim fieri poterat, ut admirabile diuinumq; opus in tenebris & caligine uerſaretur) eius animum rei nouitate perculerunt. Adductum eſſe ſe calumnia Magorum admodum pœnituit. Hic audacior effectus, eundem locũ ipſe adijt, et omnia diſpexit. Ibi hominem manibus intentis hymnum dicentem Chriſto leones illi ſubiectos, ac quaſi ueſtigium reuerentes intuitus, arripi Magos ocyus auctores iniquitatis indicit, atq; leonibus apponi. Qui modò tanquam palpones, & adulatores inſita naturæ ferocitate proſiliunt, ex more corpora

B laniant, & miſerè diſperdũt. Equidem mihi ſuccurrit in mentem, ut externũ de Chriſti diuinitate aliquod teſtimouium commemorem. Siquidem eo fiet, ut improbi mortalium animi petulantiæ morbo grauati Dei filium, Deumq; modo ſua admittant & fidem adhibeant, intelligant. Igitur Erythrea Sibylla, quæ ſeculo ſexto à diluuio fuiſſe dixit Apollinis ſacerdotem ſe, ac corona fortaſſe propterea habuit inſigne caput illius Dei ritus obſeruatrix. Antiquum tripodem circa quem uerſabatur anguis amplexata, qui ſciſcitatum adijſſent oracula edebant amentia parentum, qui religioni deuouerant, ex qua impudici animi, frugi nihil euenit unquam, ut ijs quæ de lauro feruntur omnia cõſonent. Illa igitur aliquando medijs adytis importuno ſuperſtitioſę religionis ritu intermiſſo, afflata proculdubio cœlitus edidit apertè futura de Deo uerſibus. In eorum ſerie literę quęq; primores (Acroſtichis à Gręcis appellatur) aduentus Ieſu hiſtoriam ſignificant. Acroſtichis hæc eſt:

IESVS CHRISTVS DEI FILIVS, SERVATOR CRVX.

Verſus autem hi qui ſequuntur.

Iudicio telluris erit ſudoribus omen.
Erumpetq; alto carnem qui iudicet, atq;
Suſpenſum (tanti eſt regis præſentia) mundum:
Viderit inde omnis uel ſi perſpecta fides eſt
Siue hæc nulla Deum ſanctosq; in finibus æui.
Carnis amaſius & pulpa ueſtitus amica,
Hic animis alta è ſella ius dicet eritq;
Rerum campus inops, tribuli naſcentur, opesq;
Inuiſæ fient homini, atq; iacebit imago,
Soluentur portæ ſtygij Plutonis ab illo,
Tum quoduis iſta gaudebit luce cadauer.
Vir ſacer atq; exlex flamma dignoſcitur, atq;
Scitur integrum quicquid tamen uſq; latebat.

Oo Ducet

Ducet enim lampas reſeratis frontibus intro: A
Et multi plangent, multi ringentur, & aſtra
Inducent choreæ legem, facies tum ſolis opaca.
Flexum erit & cœlum, nulla quoq; luce Diana.
Implebit ualles, & caſſa cacumina reddet.
Labentur colles hominum faſtidia: toti
Incipient æquor fieri montes mare demum
Veliuolum nulli cum tellus fulmine areſcet.
Subſident fontes, & nuſquam fluminis horror.
Suſpectum cœlo ſonitum dabit ære recuruo
Eiulans tuba perniciem mundiq; labores,
Recludetq; chaos immenſum terra dehiſcens.
Vndiq; conueniunt reges, ſedemq; uidebunt.
A cœlo riuus flammæ, undæ ſulphuris atri.
Tum bene iactandum indicium mortalibus atque
Optatum cornu, lignum cum gente fideli,
Res æque una pijs uita, orbiq; inſitus error.
Clara duodenis illuſtrans fontibus unda.
Roboreumq; pedum toto dominabitur æuo.
Verſibus exſcriptus Deus his primo relitura eſt
Xenophilus noſtra cauſa rex ultima paſſus.

Iſta diuinitus in animum uenit edicere uirgini, quam ego profectò beatiſſimam eſſe iudicò, delectamq; à Deo Opt. Max. conſilij ſui uaticinatricem de nobis. Etſi plurimi ſeuerè negant hæc eſſe digna fide, cum tamen Erythream Sibyllam fateantur. Atq; illi quidem aliquem ſuſpicantur, huiuſce ritus obſeruatorem hominem poeticæ non ignarum confeciſſe uerſus, ſubinde Sibyllæ nomine circumferri quædam quaſi uaticinia, quæ reuera adulterina ſint, B & tamen ad inſtituendam probè uitam conducibilia, cum excidio uoluptatũ homines ad honeſtatem arripiant & temperantiam. Ad exquiſitam autem rationem ueritatis, hominum noſtrorum diligentia annotatis interuallis temporum, iam ut nemo poſſet aliqua de re ambigere, poſt aduentũ Chriſti poema compoſita eſſe, & tãquam uerſus eſſent à Sibylla dicti, ita falſo tenuiſſe. Nam certum illud eſt, incidiſſe in poema Ciceronem, idq; factum ab eo Latinum cum ſuis elucubrationibus annumerauiſſe, qui tenente Antonio rerum ſummam ſublatus eſt. Iterum Auguſtum Antoniano bello ſuperiorem euaſiſſe. Ille ſex & quinquaginta annos imperauit. Inſequutus eſt Tyberius, quo ſeculo aduentus illuxit, atq; ſacroſancti ritus inualuit ubiq; loci myſterium. Tum noua populi ſucceſsio conſpirauit, de qua ſapientiſsimum poetarum Italiæ duntaxat intelligere puto, cum dicit:

Iam noua progenies cœlo demittitur alto.

Rurſus alio quodam Bucolicorum loco:

Sicelides Muſæ paulo maiora canamus.

Quid eſſe poſsit apertius? etenim ſubiunxit:

Vltima Cumæi uenit iam carminis ætas.

Subobſcure nimirum Sibyllam innuens.

At minimè contentus eo libentius progreſſus eſt, quia ſuum hac in re teſtimonium deſiderari exiſtimat. Hoc uero quale tandem eſt?

Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo,
Iam redit & uirgo, redeunt Saturnia regna.

Quæ nam illa uirgo per deos aduentare dicitur, an non illa luminis & ſpiritus ſacri pleniſsima? atqui nihil aduerſatur ea quæ uirgo ſit uti afflatu diuino fœta uideatur. Iterum ille ueniet, atq; orbem terræ alleuabit. Addit poeta:

Tu modo naſcenti puero quo ferrea primum

Deſinet

A **Deſinet,ac toto ſurget gens aurea mundo.**
Caſta faue Lucina.
Quo duce,ſi qua manent ſceleris ueſtigià noſtri
Irrita,perpetua ſoluent formidine terras.

Agnoſcimus autem intelligimusq́ manifeſtè,quę allegoria occultantur. Nam qui uim carminis altius eſſe repetendam putant, illis ſe diuinitas explicat atq; aperit. Eadem uia poetæ conſultum probè eſt, ut eum primates in urbe regia incuſare nequeant, aut inſimulare impietatis aſpernantē leges à maioribus acceptas, omnino religionem conantem circumſcribere & euertere. Proprerea ueritatem inumbrat,& opinione mea illuſtrem,oprandumq́ obitum Seruatoris intellexerat. Vt autem declinaret immanes illos atrocitatis oculos,auditorem à noſtra dicendi cōſuetudine noluit auertere. Ait ipſe ponendas aras,delubra facienda,in lucem edito nuper litandum eſſe. Porrò cętera ordine annectit ijs qui ſapiunt. Inquit enim:
Ille deûm uitam accipiet,diuisq; uidebit
Permiſſos heroas,& ipſe uidebitur illis:
Pacarumq́ reget patrijs uirtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuſcula cultu
Errantes hederas paſsim cum baccare tellus
Miſtaq; ridenti colocaſia fundet acantho.

Sanè uir admirabilis ac undecūq; doctus,ille ſeculi ſui crudelitatem comperram habens,ait:
Ipſe lacte domum referent diſtenta capellæ
Vbera,nec magnos metuent armenta leones.

Et certè ſe ita res habet,haud enim regio potentatu fides exterreri poterit.
Ipſæ tibi blandos fundent cunabula flores:
Occidet & ſerpens,& fallax herba ueneni
Occidet,Aſſyrium uulgo naſcetur amomum.

His neq; uerius eſſe quicquam poteſt,neq; ad præſtantiam Dei optimi accōmodarius. ipſa Chriſti cunabula nouum germen, odoratiq; flores à Pneumate ſacroſancto,occidēt uenena, occidet ſerpens,atq; illius os impudens,ex quo primis hominibus impoſuit,ab inſitisq; honeſtatis igniculis ad uoluptariam uitam auertit,exitium uti præſentiſsimum ſibi adeſſe prouiderēt. Nam antequam Chriſtus aduentaret cauſa immortalitatis hominum meliorū,percellebat omnium animos ignoratio,nulla boni cuiuſpiam expectatione erectos. Hic cum paſſus eſſet,interualloq; ſeparatus à corpore, ſenſēre homines quantum in ea reſurrectione ſolidarum uirium ineſſet atq; roboris: iniuſticię ſi quæ reliqua lex erat,tota lauacro expungebatur. His paucis diebus animo bono eſſe iuſsit,excellentis illius,& adeò celebratę reſurrectionis ſimilem expectare. Proinde meritò dicitur occidiſſe herbam ueneni fallacem: mortem ipſam demortuam iugularamq; eſſe,teſtata ac conſignata reſurrectio eſt. Aſſyria gēs internecione perijt. Vnde fides impreſſa ferè eſt. Amomum igitur appellat ipſum uulgò natum,multitudinem quæ ſe ritui noſtro conſecrarit. tanquam enim una radice rami undiq; erumpentes, eximio florum germine ueſtiti,modico rore pullulant. Erudita uerò impenſe,poetarum Maro prudentiſsime,quæ ſimili deinceps ingenio conſcripſit:
At ſimul heroum laudes & facta parentis
Iam legere,& quæ ſit poteris cognoſcere uirtus:

Heroum laudes,opera proborum actionesq; nuncupans: orbis autem machinationem & ſtructuram, integerrimū toto æuo domicilium futurū parentis acta: fortè leges etiā,quibus eccleſia iuſticiam æmulata,atq; tēperationem uitæ utitur,abſurdi accipi nihil eſt, aggeratio uehemēs certè & admiranda, acer de ſoluto uitæ genere bonorum inter & malorum limites, in quà repenti-

num confertumq; omnem motum deprecatur, A
Molli paulatim flaueſcet campus ariſta:
Quæ Dei fruges erunt,& ipſe legis uſus.
Incultisq; rubens pendebit ſentibus uua:

Quòd eſſe ex lege uita noſtrá nullo modo poſſet:
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

Depingens ſeculi illius ſtoliditatem atq; duritiam morum. Equidem nihil obeſt eo uerſu Dei labores accipi, qua de re auditor erudiatur, & tolerantiæ fructum mellitiſsimum legat.

Pauca tamen ſuberunt priſcæ ueſtigia fraudis,
Quæ tentare Tethyn ratibus,quæ cingere muris
Oppida,quæ iubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit Tiphys,& altera quæ uehat Argo
Delectos heroas,erunt etiam altera bella,
Atq; iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

O' poetarum lepidiſsime & doctiſsime,omnino poeticę licentia non abuſus,effeciſti quod oportuit.Id enim planè inſtituiſſe te, non arbitror,ut oracula ederes,præſertim cum eſſe te uatem nolles. etiam periculum quoddam tenuit in eos eorum maximè qui ſancta maioribus eſſe reprehendenda iudicarent. Tametſi admodum cautè minusq; temerè pro moribus ſe interpretem ueritatis,his ſaltem qui aliqua mente animi ſint oſtendit. Ille turres, ille bella confinxit,ea quæ nunc etiam tota uita noſtra uerſantur.Ad aciem Troianam accingi Seruatorem noſtrũ optimè ſubindicat. orbis eſt terræ immenſus illa Troia.Itaq; bellum geſsit aduerſum copias ſceleris iniquitatis audaciæ terras occupantes, eam ob rem ut ab altiſsimo parente cui rationem propriam adiunxerat emiſſus. Quid poeta præterea ait? B

Hinc ubi iam firmata uirum te fecerit ætas.

Id eſt,ubi radicitus humanam uitam quæ circunſtant euulſerit adulta iam ætate uir,ubi terras uniuerſe fœdere ſanctiſsimo expoliuerit,

Omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus,non uinea falcem.
Robuſtus quoq; iam tauris iuga ſoluet arator:
Nec uarios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice iam croceo mutabit uellera luto.
Sponte ſua ſandix paſcentes ueſtiet agnos.
Chara deûm ſoboles, magnum Iouis incrementum.
Aſpice conuexo nutantem pondere mundum
Terrasq;,tractusq; maris,cœlumq; profundum,
Aſpice uenturo lætentur ut omnia ſeclo.
O' mihi tam longè maneat pars ultima uitæ,
Spiritus,& quantum ſat erit tua dicere facta,
Non me carminibus uincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quãuis,atq; huic pater adſit,
Orphei Calliopea,Lino formoſus Apollo.
Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice uictum.

Diſpice porrò, inquit, elementorũ lætitiam. Quæ rudis aliquis homo aut ſanè male doctus ad natales humanos exigenda cenſebit,homine parente uidelicet.At abſq; raſtris & ſementi rationem non habet.Aequè illud eſt,falcis aciem uinea reſpuet,atq; omnem procurationem reliquam. Quæ de nato homine quomodò poſsint accipi,non uideo.Quandoquidem adminiſtra fati natura eſt,hominumq; nutum nihil obſeruat.Et exultantes uniuerſi partes ad-

uentantem

A uentantem Deum, non hominem editum iri in lucem præſagiunt. Ipſius ora
tio poetæ uehemens ſibi uitæ finem protrahi obſecrantis eſt animi cœlitus in-
ſtincti nota. Quod enim aſſolet, à Deo uitæ atq; fortunarum tutelam non ab
homine petimus. Erythrea uerò Sibylla Deum ſic affatur: Here cur ad eam
me neceſsitatē uaticinandi adigis? Illum incertum diem potius ſuſpenſumq;
humanitati ſineres, uſquedum incipies aduentare. Quæ ſequuntur, adiunxit
ad illa ſuperiora Maro:

Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem,
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe parue puer, cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

Qui fit enim ut illi parentes arriſerint? Horũ ille deus eſt immunis à qua-
litate potentatus. Nulla de formatione corporis exprimi, deſcribi'ue niſi cer-
tè humani poteſt. Thalamum incomprehenſum eſſe Pneuma ſacrum, ecquis
addubitare audeat? Ecquæ appetitio deſiderium'ue toto genere bonorum
quo ab omnibus accurritur, aut quid omnino uoluptati cum ſapientia com-
mune eſt? ſed ea miſſa faciamus, iisq; tractanda relinquamus humana qui ſa-
pere uolent. Alij ſunt ingenij excultores, animiq;: hiſce de factis & dictis ex-
purgari appetunt. Ego uerò tuam opem ad ea quæ mihi dicta ſunto, religio
pietatis & caſtimoniæ lex imploro: nulla mihi ſpes, aut expectatio optatior.
Non eſt illa ſubærata pollicitatio, quam à doctore immortalitatis accepimus.
Adoro uos ô pietas & humanitas. ſupplex æternã gratiam merito ueſtro de-
bere confiteor. Incogitans autem uulgus atq; expers auxilium ueſtrum, imò
Deum ipſum propter antiquas in uos inimicitias aſpernatur. Ignorat egre-
giè rationem uiuendi & cauſam, eſſe ſe quicquid, ac quãtus eſt omnes etiam
B improborũ quiſquilias ſuperioris ope neſcit. Huius uniuerſitas eſt huius om
nia quæcunque in ea inſunt. Meæ fœlicitatis & omnium meorum, nobilitati
cauſas aſcribo. teſtimonio eſſe poterunt, euentus illi uotiui, facta præclara ui
ctoriæ trophæa de hoſtibus. Horum conſcia magna ciuitas acclamat, atque
celebrat: eadem eſt uoluntate urbis amiciſsimæ, populus etſi incerta ſpe dece
ptus hominem indignum prouincia ſibi præfecit. Ille oppidò quàm facilè ſuo
merito deprehenſus ingreſsionem audere, de qua facere uerba nefas illi præ-
ſertim qui te alloquitur, & ope ſumma nititur, ut ominari abſit, omniaq; no-
mine bono dicere peroptet. Ego profectò aliquid habeo, nec informe, nec in-
decorum dictu. Bellum deſperati fœderis atrociſsimum, ô religio & pietas
ſacroſancta eccleſijs à tyrannide inductum eſt. Nulla tempeſtate defuere orbi
Romano qui non publicis iſtis incommodis exultarent, ac gaudio diſsilirēt.
Inſtructus ad ineundã pugnam campus erat, & tu pedem obfirmaſti, fidemq;
in aciem deſcendens es tutata. Crudelis & acer animus improborum incita-
tus atq; latè diffuſus, inſignem tum attulit tibi & perennem gloriam. Hoc i-
pſum erat quamobrem tenerentur reuerentia aliqua ſpectatores, cum torto
res & carnifices affligendis omni genere cruciatus horrerent ipſi ac fatiſce-
rent: quum remiſſa uincula, diſſolutus & mollis eculeus, ignis hebes: cum ne
momento quidem repreſſa, uel etiam minimũ labefactata dicēdi libertas eſt.
Quid igitur impuriſsime adiumenti tibi audacia attulit? cur repentè lympha
tus extitiſti? an quia deos honore proſequebaris? Amabò quos eſſe mihi di-
ces illos, aut tibi unquam in mētem uenit aliqua de natura diuina cogitatio?
deos eſſe tibi iratos putas? Qui ſi eſſent, eorum demirari conſilia magis atque
rationem, quàm obſequi impudentiæ iubentium iugulum peti optimorũ ho
minum oporteret. etiam'ne mihi dicturus es, ita maiores habuiſſe illa in opi-
nione perſtitiſſe? concedam etenim, hæ leges illorũ uitæ perſimiles erant, ea-
dem utrobiq; amentia uerſabat. fortaſſe arbitrabere in artificum munere fa-
brorum, inquam, & ſculptorum facultatem ineſſe quandam præcipuam atq;

uim. Proinde fouiſti imagines: omnis illa tua cura, omne ſtudium ne ſordib. opplerentur. Ita magni primarijq; dij humana ſe ope ſuſtinebant, iſtam diligẽtiam requirebant. Quæſo noſtram modo religionem cum hiſce compara. Hic omnium conſpiratio, clementia perpetua, lapſus inueſtigatio. Nam adhortatio exilio antefertur. Hic ſalutis nõ atrocitatis clientela, optima fides primùm Deum contra, deinde ad hominum ſocietatem natura comparatam aſſumpta. Hic eorum miſeratio quos à natura profligatos eſſe conſtat. Vitæ genus ſimplex, & minimè callidum, intelligẽtia Dei maximi, quæ ueriſsima pietas, atq; religio ſanctiſsima nullo fuco inquinata. ſapiens inſtitutũ uitæ eſt, quod ingreſsi tanquam uia publica ad immortalitatem tranſeunt: id qui inſtituet, & ſe animum liberum à commercio corporis habebit, ille nunquam deſinet: & implere munus ſuum potius, quàm errare dicetur. Qui Deum confitebitur, in eo ſe minimè exercebit iracundia: generoſe toleranterq; neceſſario tempori ſuſtinendo ſeſe dabit. Is erit animi bene præparati commeatus. Humanam quidem honeſtatem diligi à Deo, nullus ambigit. Eſt enim præabſurdum homines aliquo gradu dignitatis etiam infimo, clientum officia atq; merita uelle beneficentia rependere, Deum rerum autorem negligere penitus: id autẽ uitam noſtram maximè comitatur: ac quoties agere bene uolemus aliquid, adeſſe tum intelligemus. Ille cum primùm accepit, ex merito reponit æſtimationis aut fortitudinis, abſolutum uerò beneficium differt. Hic uniuerſa uitæ ratio putanda, quæ cum recte & ordine fuerit, immortalem uitam adipiſcemur. Improbi ſcelus ſuum quiſq; luent. Ego te bone uir interrogo, qui inuaſiſti in labores alienos, qui eccleſiam odiſti, qui probè uiuentes ad ſupplicium & pœnam adegiſti, qui te ſecundum uitam facis? Quæ te porro & quanta urgent mala, quamq; uaria? cum nondũ animam egiſſes, & in uiuis tamen haud iam eſſes, interea loci compertum de tua beatitudine. Cum Scythicis agris ad internecionem Romanus exercitus, atque adeò imperium celebre deperijt, eſtq; duce te contemptum à Getis. Eandem cædem in eccleſia cum exercuiſſes, ſupremum iudicium, Valeriane ſenſiſti. Ibi turpe mancipium regali purpura Imperatorio ornatu deprehenſus es, & à Saporo tandem Perſarum imperatore excoriari iuſſus & ſalitus, æternũ de calamitate propria trophæum permanebis. Et tu ſeminarium iniuſticiæ, nunquid Aureliane cum Thracia furioſe decurreres, inſigniter occiſus, impio ſanguine uiæ ſulcos referſiſti? Diocletianus à proſcriptione & cæde ſuo iudicio reus in ignobili quodam hoſpitio quaſi carcere concluſus eſt, atque pœnas dedit. Illi uerò quantum fuit indicere bellum Deo noſtro? Commode. Nicomedia, quo timorem fulminis omni uita minimè, inquit, apponeret. Id antiſtites hiſtoriæ non tacẽt, in quibus eſſe non nego. Regiam depopulatus eſt ignis, atque uaſtè flamma de cœlo tanquam lambendo ſerpebat. Quorum nihil ab intelligente euenturum non antea multo prædictum eſt. Nam neque reticere, neque luctum in tam indignè factis compeſcere poterant, quin apertè ſua publicè liberius expromentes in congreſsibus exclamabant: Quæ tanta per fortunas inſania? quæ arrogantia poteſtatis? homines aciem explicare Deum contra, proteruè illudere ſanctiſsimæ religioni & ritui puriſsimo. Nulla cauſa multitudinem uirorum optimorum de compacto trucidare. Prò diſciplinæ militaris atque modeſtiæ magiſtrum. Proh ſolicitudinem in ciues adminiſtrandi exercitus. Gentiles ſuos aduerſo uulnere cædebant, qui iuſta pugna nunquam uiderant aduerſariorum terga. tandem probè ulta eſt, incommodo tamen aliquo reipublicæ prouidẽtia, quicquid unquam factum erat impiè. ſanè cædis atq; ſanguinis tanta uis fuit, ut ſi Barbarorum eſſet, ad otium fœduſq; ſempiternum ſufficeret. Omnis iſtius Imperatoris exercitus in mauum uenerat homini inepti, qui Romanum regnũ arripuerat, iſq; innumeris prælijs urbem protegente Deo confectus eſt. Atqui oppreſſorum uoces, appellatio numinis, inge-

A nis, ingenuitatis amor retinendæ aut reuocandæ: laudes ubi primùm euene re deſideria, atque libertas affuit, ubi ærumna auulſa, charitatem altiſsimi Dei erga mortales optimè demonſtrant. Hi cum adminiſtrationem meā laudant, hoc afflati numine faciunt, in primis autem Deum optimum maximū actionum mearum principem eſſe cōfirmant. Illius eſt agere bene ſingulariter, hominum audientes eſſe dicto. Multo autem ſententia mea ingreſsio pulcherrima cuiuſque muneris, ſi quis antequā incipiat, ita premuniat ea quæ fieri ſummè cupit, atque prouideat, ut in utramq; demum (quod aiunt) aurem ſecurè dormiat. Atq; nemo neſcit harum manuum ſanctam eſſe prouinciam, uigere fide, contendere precibus, & efficere quod publicè omnibus, ac priuatim ſingulis utile ſit. Hæ pugnas atque prælia conſcripſerunt, ipſæ uiderunt quum populi non abſq; fato uictoria fuit. Annuiſſe precibus altiſsimum norunt. Namque eſt illa precandi uis inexpugnabilis ab animo æquo profecta, cuiuſmodi ſi qui ſunt, à ſcopo non aberrant. Alias enim repulſam ferre mundum nemo uidit, niſi cum titubanter accederet. Adeſt ęternum propitius, hominumq; æquitatem Deus accipit. Itaq; labi quidem humanum eſt, huiusq; ad illum cauſa minimè pertinet. Omnes homines qui ſeſe ſtudent excellere pietate, Deo ſeruatori confiteri, quū ſalutis ergò rum reipublicæ ſecundi curſus, oportet inſuper obſecrare aſsiduè atq; obteſtari Chriſtū, qui ſuam beneficētiam retineat ergà nos: ille ſocius æquitatisq; tutor, ille à nullo ſuperatus, idem iudex optimus, immortalitatis index, æternæq; uitæ dator.

ZENOBII ACCIOLI ORDINIS PRAEDICATORVM, PROLOGVS *ad magnificum uirum Laurentium Petri filium Franciſci Medicem, in opuſculum Euſebij Cæſarienſis epiſcopi à Græco ſermone in Latinum conuerſum.*

B NOn ſine conſilio factum arbitror Laurenti, quod in Euſebij Cæſarienſis epiſcopi uolumē nuper inciderim, quo Philoſtrati libri octo de Apollonij Tyanei uita & moribus refutātur: quanquā enim ſuſpicari uix licet ex Philoſtrati lectione bonū uirum deſipere, grauēq; poſſe, cū ſit ille doctorū conſenſu maximus fabulator, eiusq; Tyaneum non diuus modò Hieronymus, ac noſtrotū pleriq; magum appellent, ſed Lucianus Rhetor in Alexandro, cū tota eū familia deteſtetur: quia tamen nō omnes æquè prudentes ſumus, & in ea tempora incidiſſe uidemur, quib. ſtudioſi adoleſcentes iuxta Pauli ſententiā, nō inuiti ad fabulas cōuertuntur, uotis eſt omnib. expetendū, ne qua detur occaſio cuiquā id agēdi, quod Alexander olim Mammęæ filius Imperator, & Hierocles philoſophus factitarūt: quorum alter ſuo in larario Tyaneum Chriſto, Abrahæq; adiunxit, quē pro deo uenerāretur. Alter uerò ex Philoſtrati monimentis rem multo nequiorē aggreſſus, Philalethē in Chriſtianos librum cōſcripſit, nil in eo aliud ſtruens, quàm ut Apolloniū Tianeū Ieſu Chriſto cōferret. Probe igitur Euſebius noſter ille quidē pro nobis ſemper acerrimus propugnator, nō quib. alios ſtrauit armis cōtentus, propria ſe in Hieroclē rhōphea, iaculoq; armauit particulari, ſcilicet libro ad utriuſq; leuitatē tollendā maximè facto, qui ſi ad manus olim Alemanni Rinuccini ueniſſet, utriuſq; linguæ ſtudioſi ciuis noſtri, qui tēporib. his Philoſtratū Latinū effecit, puto equidē in hoc potius uertēdo laboraturū fuiſſe, aut illi ſaltē moderatorē hunc fuiſſe, correctorēq; adiunctūrum, ut ſicut ibi officioſus uir doctis aurib. multarū rerū cognitionem, et coſmographiæ notitiā cōparabat, ita facē quoq; ad euitādos ſcopulos ꝓtuliſſet. Verùm illi quidē, qđ pro rei argumento nullo malo cōſilio profuit, laus eſt dāda: neq; uerò cæteris, ſi qua maioris boni datur occaſio relinquēda. Cū itaq; librū hūc in bibliotheca gētis ueſtræ multa uetuſtate quaſi abolitū reperiſſē, meas eſſe partes exiſtimaui, per me ut Latinè loquēs prodiret, q nuper in ſacrum diui Dominici ordinē aſcitus eſſem, pro tuēda Chriſtianę fidei ueritatè

Digitized by Google

modis omnibus excubantem, atque his ceu religionis noſtræ primitijs, bonis iuuenibus, ſtudioſisq; prodeſſem. Neque enim uerendum, quin ſi non inſcitiam quidem meam, ſed diſputantem Euſebium contemplentur, Philoſtratum ſumere tuto in manus poſsint, cum per Euſebij librum hunc exarmatus iam ſit ille, atque extinctus. Præcipua uero mihi ratio illa fuit uni tibi potiſsimum nuncupandi, quia cum tu me & fraterne habendo, & in bonis literis adiuuando, magnos diu feceris ſumptus, ita mea tibi omnia deberi intelligo, ut ſi qua etiam poſthac ſim cæteris dicaturus, tui tamen illa quoque futura ſint iuris. Cape igitur humanitatis erga me tuę fructus aliquos Laurenti, quos tibi & noſtra neceſsitudo, & Euſebij autoritas dulces ſcio, gratosq; præſtabūt. Sed & tu perge aliquid de Deo opt. Max. meditari, ut ſicut hic charitate magna uincimur, ita bonis operibus incumbēdo, Dei miſericordiam prouocantes, ſimul quoq; cœleſti patria perfruamur.

EVSEBII CAESARIENSIS EPISCOPI LIBER CONTRA HIEROCLEM, QVI EX Philoſtrati hiſtoria comparauit Apollonium Tyaneum Saluatori noſtro Ieſu Chriſto.

IN amice illa quoq; ſuſpicere dignum eſt, quę modò hic Hierocles Paradoxæ iactabat magiſtro, ac Saluatori noſtro Tyaneum componens? Nam ſi reliqua ipſius Philalethis deliria contemplemur (pulchrè enim ueritatis inſcriptione ceſſurū putat ſuis contra nos libris) haud ita magnum operæ nunc precium fuerit, in eo duntaxat uerſari me, ut oſtendam quæ illius feruntur ſcripta, non eſſe quidem ſua ipſius, ſed ex aliorum non ſententijs modò, uerum dictionibus quoq; ipſis, ac penè ſyllabis impudenter ſubducta, non indigna nimirum quæ & ipſa ſua quandoq; refutatione damnentur. Tametſi re quidem ipſa iam pridem, licet non deſtinato contra ſe ſtilo, ſatis illa euerſa uideantur, uoluminibus octo ab Origene conſcriptis in Celſi orationem, quæ uera inſcribitur, uel Philalethe ipſo arrogantiorem multo, iactantioremq;: ibi enim rationes ille omnes abunde complexus, quicquid in eam rem cuiquam uel diſſertum eſt unquam, uel diſſeretur omnino, quaſi præoccupatione diſſoluit. Eò nos igitur ablegantes, ſi qui paulo maiore ſtudio detinentur, noſtra ex fide noſcēdi. age ſolum hoc tempore contēplemur, ex Philalethe ipſo Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Apollonio comparatum, inutilem prorſus operam deputantes, ſi de ijs cum eo digladiemur, q̃ aliunde is compilauit. Merito enim quę ad Apollonium ſpectant primam à nobis, ac totam operam poſtulare uidentur. Quod unus hic omnino, pręter cæteros omnes qui contra nos ſtili aciem diſtrinxerunt, ſingulare malum inuexit, impuri ſcilicet hominis ad Saluatorem noſtrum cōmiſsionem. Admiratur ergo hic & penitus confitetur Apollonium Tyaneum, non ueneficijs quidem ullis, magicis'ue ueſtigijs, ſed arcana quadam ſapientia diuinarum rerum, mirabilium operum effectorem, temeraria quadam fide, nulla tamen demonſtratione in hanc ſententiam demerſus et confirmatus. Audi uerò quibus increpat uerbis: Suſq; deq; nugantur, inquit, Ieſum tollētes, ut qui cęcis uidendi reddiderit facultatem, & alia id genus admiranda præſtiterit. Tum et paulo mox ita rationibus colligit: Vidēdum porrò ne dijs gratiſsimi hominis facta latere Chriſtiani cōtendant. Hęc ipſius Hieroclis uerba ſunt in oratione contra nos ſcripta, cui titulus Philalethes: Damis igitur qui cū Tyaneo plurimum uixit, peregre eum de Aſſyria comitatus, ubi & illi primum congreſſus eſt, ex illo cœptam inter ſe amicitiā hiſtoriā confert. Nam Maximus quidem particularia quædam hominis huius facta parcè admodū breuiterq; perſtingit. Athenienſis uerò Philoſtratus, & utrūq; cōplexus, & aliorū quoq; ſe ſcripta colle-

A pra collegiſſe affirmans, exactiſsimam ſane ab incunabulis inde orſus, obitu quoque tenus hiſtoria texit. ſi quando igitur licet, noſtrã quæſo (ut iſti) aiunt leuem ſimplicitatẽ, contraque Philalethis acre illud cõparandis rebus omnibus, firmumque iudicium diſquiramus. Non id quidem hoc loco inſpicientes, uter maiore præſtet diuinitate, plura'ue miracula, & illuſtriora effecerit, neque quod de uno tantũ redemptore noſtro, ac Domino Ieſu Chriſto in humanitatem uenturo diuinitus inſpirati prophetæ à ſeculo uetuſtatis Hebraicæ prædixerunt, non quod multo plures idem Ieſus cœleſtis doctrinæ uerbo ad ſe conuertit, non quòd ingenuis ac legitimis diſcipulis clarè paratis ultro pro illius doctrina mortem ſubire, non quod frugalis uitæ ludum ſolus aperuit futuris quoque ſeculis frctuoſum, non quod uirtute ſuæ diuinitatis òrbi terrarum ſalutaris affulſit; hodieque multa hominum millia undique adhauſtum diuinæ ſapientiæ ſuæ trahit; non quòd unus ab omni hominum genere tot iam ſeculis oppugnatus, contra tamen hoſtiliter impellentes, ſiue illi gentium reges, ſiue ſubiecti, inuictus, ac inexpugnabilis durat, robore quodam diuinitatis occulto ſacræ reluctantibus doctrinæ ſeſe inſinuans. Quam uerò ſemel ipſe uerbi ſapientiam pectoribus inſeuit, atque transfudit, per immenſa ſecula terræ ambitus ditione magna conſeruans, nõ denique quod uirtutis entheæ uim nunc quoque planè teſtatur improbos dæmonas uel corporibus hominum, uel animis inſidentes, ſacroſancta duntaxat nomini ſui compellatione extrudens. hæc enim ſecum de Apollonio cogitare, ſummæ cuiuſdam ſit, ne dum alios ſciſcitari, dementiæ. Quæ nos omnia poſt habentes, unam modo Philoſtrati penſitenus hiſtoriam: ex hac enim certis rationibus conuincemus, Apollonium non inter philoſophos locum, ac ne inter mediocris quidem ac uſitatæ probitatis uiros dignum ſortiri, nedum ſit illi Saluatori noſtro

B ratione aliqua cõferendus, quatenus inquam colligere de ipſo Philalethis autore, eruditione quidem magna referto, ueritatẽ uerò ipſam etiã probro afficiente: huius enim notæ Philoſtratus ipſe eſt cum alijs omnib. apud illum ſcriptoribus. Ex quo nobis planè conſtare poteſt, cæteros quoque quos ille autores habet, cognitione quidem multa rerũ magnaque fuiſſe, minus tamen in eo elaboraſſe, ut Apollonij uitam fideli hiſtoriæ commendarent. his itaque ad diſquiſitionem collectis ſatis puto conſtabit, & Philalethis huius indicia ſimul cuncta, teſtimoniaque complexi, acre illud in Chriſtianos, rerumque omnium, ut de ſe ipſe ait, iudicium conſultiſsimum, noſtraque uiciſsim quos ille pro tardis ac deceptis habet (ut eiuſdem uerbis utar) inepta leuitas, & ſtoliditas pateat. Neque uero me latet alium quidem audacter ſtatim à maledictis ſcribendi initium fuiſſe ſumpturum, uelut hoſti inſultantem, cõtra quem ſcripturũ ſe noſſet. Ego uerò amice alia mihi ratione agendum cenſeo. Nam Tyaneum quidem magna olim rerum humanarum ſapientia fuiſſe hominem credidi. Velimque nunc etiam modò liceat eadem in ſententia permanere. Denique ſi de Tyaneo quid ſentiam planè me rogas, ego ſic ſtatuo: Si quis hunc in philoſophorum albo repoſitum uelit, ita ſanè ut fabularum figmentis æquos naturæ fines minus conturbet, nullam fore nobis inuidiam, quin magnificè de illo & ſentiat, & loquatur. Sin uero quis terminos euagari, ſupraque philoſophiam ſe ferre auſit, ſiue ille Aſſyrius Damis, Athenienſis'ue Philoſtratus, ſiue hiſtoricus, orator'ue ille ſit, uerbis quidem ueneficia diffitens, re tamen ipſa magis hominem deprimens, quã oratione attollat: hic ſanè uelut egregiè perſonatus Pythagoræ diſciplinam fronte effingens, ſe quidem nobis philoſophum oſtẽtabit, aſinus tamẽ erit leonis pellẽ ſupperindutus, neque aliud planè quàm ciuitatũ ſpectabilis circulator, ac clamoſus ſophiſta, maguſque pro philoſopho, ac ueneficus deprehendet. Vnde uerò in hanc ſententiã ducar, quæſo attende. Naturales termini quidam ſunt ſubſtãtiæ uniuerſæ principia, mediũ fineſque circumplexi, modos ſcilicet rerum omnium, legeſque, quibus ex reb.

quanta-

quantacũq; hęc mundi machina & ſtructura perficitur: hi uerò termini ſoli- A
dis legibus diſponuntur, nexibusq; firmiſsimis cohęrentes, prouidentiæ gu-
bernantis, ſapientiſsima decreta cuſtodiunt, & aſſeruant. Haud igitur unquã
temerè loco moueat, ordinemúe cõmutet eorum quicquã, quę ita ſemel diſ-
poſita atq; inſtituta ſunt. omnis enim quem cupido paulò audẽtior ſubit, ul-
tra naturæ leges ſe ferre, quo minus id facere poſsit, ijſdẽ legib. coercet̃. Neq;
enim eſt aquatilem piſcẽ degere in terras tralatũ: neq; terris innutritũ animal
ſic urinabit, ut aſsiduã ſub aquis diligat morã: nõ exultim ita ſolo tolletur, ut
cœlo penſilis (quanquã id ualde appetat) queat aquilis intereſſe. Cum tamen
uolatiliũ ſit ad terrã deſcenſus, alarũ prępetẽ illã uim curſumq; ſiſtentiũ. ita e-
nim diuinis legib. ſancitũ eſt, ut ſumma imis per deſcenſum cõmunicent, nõ
tamen ꝙ humile ac terrenũ eſt, in ſublime cõtinuò ſeſe tollat. Eadem ratione
mortalis homo cũ ſit ex anima & corpore cõſtitutus, ijſdẽ quoq; terminis co-
ercet̃, ita ut nec aërẽ graui corpore peragrare quiſq; cõtendat, ceu terreſtres
ſemitas aſpernatus, quin ad terrã cõtinuo deuolutus, meritas inſaniæ pœnas
exoluat: neq; uana opinione mentẽ ſuffectus, inaccesſas uias animo peragra-
bit, niſi qui atrę bilis morbo corripiatur. Sapientius ergo fecerit, ac modeſtius
multò, ſi cõgruentib. ueſtigijs terra incedat, animũq; doctrina, ac philoſophia
ſubnixus, uotis expoſcat, de ſupernis domicilijs adiutorẽ ſibi aliquem, colu
mẽq; adeſſe, à quo de cœleſti fœlicitate inſtrui, edocerió; poſsit. ut enim exẽ-
plo iam cõſtat, par eſt ęgrotis medicũ adhiberi, pręceptorẽq; diſciplina ſua im
butis, præſto eſſe diſcipulis. Neq; minus eos qui ſupernas incolũt ſedes, con-
greſſus hominũ quãuis infirmorũ, nõ dedignari, uiciſsim uerò fieri nullo mo
do. Ex quo intelligi uobis datur rationẽ nullã aduerſari, quin natura ipſa diui
na cũ benefica ſalutarisq; ſit, rerũ præſertim omniũ curã gerẽs, in cõmercium
ſeſe hominũ, familiaritatẽq; demittat, diuinæ prouidẽtiæ lege ita maximè per B
mittente. Bonus eſt enim Deus, ut inquit Plato, bonũ uerò nulla rei cuiuſq;
aliquãdo inuidia. Nõ igitur bonus ille cũ ſit rerũ omniũ gubernator, ac pater,
unius modò corporis curã geret, quin multo et animarũ magis, utpote quib.
æternitatis munus, ac liberæ uolũtatis arbitriũ cõtulit. Hic inquã uniuerſæ di
ſpoſitionis autor & magiſter, habiles ſuapte natura animas cõſpicatus ad ea
bona percipiẽda, quorũ ipſe bonorũ uim illis gratificat̃, eiſdem quaſi luminis
ſui radios ubertim infundet. Angelũ quempiã de maximè ſibi adiũctis ad eo
rũ q in terris degũt, ſalutẽ quãdoq;, uſumq; demittens. Quod ſi quẽ tanto mu
nere fortunari contingat, tam ille mentẽ animũq; purgatus, mortalitatis labe
omni depulſa, diuinitati facilè tranſcribet̃, ac ueluti magni cuiuſdã imaginem
dei anima circũplexus tantus iam erit, ut uniuerſum hominum genus in ſe
moueat, & cõuertat, mundũq; ſole ipſo ſplendidius illuſtrabit, monimenta ſi
bi inſitæ diuinitatis poſteris quoq; ſuis de ſe relinquens, neq; minus opificijs
ullis q̃ ex inani materia cõſtat, entheæ naturę pręferet argumentũ, atq; hac de
mũ ratione particeps homo fiet naturæ ſublimioris. Secus uerò imbutum, ne
quaquam fas ſit metas finesq; tranſire, nõ inuolucri inquã corpore uias auiũ
affectare: neq; humanæ conditionis oblitũ, q̃ ad dæmonas ſpectant curioſius
indagari. Quæ cũ ita ſe habeant, quid tantopere nobis Apolloniũ circũducis
ſcriptor egregie? Siquidem hunc diuinum cenſeri fas eſt, philoſophoq; maio
rem, & ut ſemel dicatur, excellẽtis cuiuſdã ſupra hominẽ facultatis, inſpiciat̃
ſanè totius quæ de illo ſcribitur hiſtorię argumentũ. Tum ſi quod ex illo ſu-
pereſt opus diuinitatis, age deprõmito. An nõ quæſo abſurdũ maxime eſt, ar
chitectorũ quidẽ opera & fabrorũ, uel ijs ipſis uita perfunctis, in longinquũ
ſanè tempus extare, unde illorũ nomen ęternitati mandetur: diuinã uerò na-
turã inter homines ſplẽdeſcentem, ita anguſti tẽporis interuallo obſcurã eua
nuiſſe, neq; in ſeculũ uirtutis ſuę monimẽra teſtari, nõ Damidis quidẽ neſcio
cuius aliorũq; breui dilabentiũ hominũ, teſtimonia mendicãtem, ſed utilitati

ipſa in

A ipſa,in multa hominũ millia,neq; horũ modò,à quib.dignoſceretur,ſed ad po
ſteros pertinente,lõge lateq; diffuſam?hoc proculdubio pacto, cõſtat uete-
res ſapientes uirtutis ſuæ imitatores quã plurimos,ſucceſſoresq; reliquiſſe,
ſtabili ad bene uiuendũ tradita illis norma.Quòd ſi hominem nũc mortalitati
aſcribis,caue ne plus illi ad gratiã tribuẽns quàm par ſit,pœnas uiolatæ ratio-
nis expẽdas. Atq; diuinus qdã homo à Philoſtrato nobis adducit̃, ſub ipſius
genituræ die marini dæmonis figurã,faciẽq; indutus. Matri enim adhuc uen
trem ferẽti,ſpecies marini dei eſt antè oculos obuerſata.Proteus ipſe ſcilicet
uerſilis apud Homerũ in figuras omnigenas deus.ea uerò nihil pterrita,quid
paritura eſſet,eũ interrogauit.Me ipſum paries,inquit ille.Quis tu aũt?Pro-
teus ille,inquit,Aegyptius ſum. Tũ florido in prato cygnos,ait,neſcio quos
pariẽti illi pro obſtetricib.affuiſſe.Nullo tamẽ unde hoc hauſit,citato autore.
Neq; enim puto fabulæ huius narrationem ſcribet Aſſyriũ Damin. Tametſi
haud multo poſt eadẽ hiſtoria ſcribat Apolloniũ, quaſi diuinitate iã præditũ
ſeſe Damidi adiũxiſſe,his fermè uerbis illi cõgreſſũ: Ego amice uocũ omniũ
& linguarũ cõſcius ſum,licet nullas didicerim: quoq; minus mirere,potis e-
go ſum latentes cogitatus,captusq; deprehendere. Cultũ quoq; Apolloniũ
ſcribit in Aeſculapij tẽplo,Deo id maximè approbãte:neq; uero doctũ fuiſſe,
ſed ab infantia præditũ naturali quadã rerũ præſenſione. Deniq; ab ipſa proti
nus genitura Apolloniũ ſine artis impendio uelut homine potiorem tota hi
ſtoria nobis effingit.Sed tũ præcipuè in cuſtodia aliquãdo detẽtus, ſe ſua ſpõ
te pedicis exoluiſſet,planè ſe aduertiſſe Damis affirmat Apolloniũ ſupra cõ-
munem hominũ ſortẽ diuinitate quadã preditũ eſſe. Neq; enim tunc ſacrorũ
miniſterio ullo adiutũ.(Quomodo id enim in cuſtodia potuiſſet?)ſed ne ſup
plicantẽ quidẽ aut immurmurãtẽ uincula tñ & cõpedes pro ridiculo habuiſ
B ſe.Cũ uero de illius extremo die mẽtionem facit,nuſq; gentiũ ſcribit ac loco-
rũ ſepulcrũ eius aliq̃d,ueſtigiũq; extare, ſed uiuentem ad ſuperos aſcendiſſe,
nõ ſine choris hymniſq; nympharũ. Meritò igit̃ talem ac tantum uirũ affirma
re poteſt,multo q̃ Pythagoras & Empedocles ac Plato fuerit ex philoſophia
diuiniorem effectũ.Reponatur itaq; ex tam claris operib.inter deos.Neq; in
uidia proſequamur illam uocũ omniũ & linguarũ naturalem, ac ſine præce-
ptoris opera cognitionem.Sed enim cur illũ quæſo ad præceptoris ludum ad
ducit illius partes attenuans,quem nullo paulo antè didiciſſe uocem oſtẽdit,
quaſi Atticã aloquentiã,nõ natura quidem duce,ſed uſu magiſtro, ac exerci
tatione perceperit(inquit enim,cum primùm ad ætatem proceſsit literarũ in
illo profectus,memoriæ quoq; uis,ac exercitationis ſtudiũ uiguit,lingua ue
rò Attica utebatur. Natus porrò annos quatuordecim,à parente Tarſos de-
ductùs eſt ad Euthydemũ Phœnicẽ, qui præcellens ætatis illius rhetor eũ in
eloquentia erudiret.fuit itaq; apud hũc dicendi artificẽ Tyaneus.Vnaq; cũ il
lo philoſophię uacabãt Platonis et Chryſippi ſectatores,Peripateticiq; nõnul
li fuit etiam & Epicurei dogmatis auditor. neq; enim penitus ab illius ſecta
abhorruit:nã Pythagoricã quidẽ ineffabili quadã mentis ui cõprehẽdit. Hęc
itaq; omnia per magiſtros edoctus eſt ille, qui creditur uocem nullam un-
quam didiciſſe,tacitoſq; hominũ cõceptus ſolitus præſentire. Cæterum Phi-
loſtratus quaſi per interualla reſpirans,in admirationem rurſus erumpit, ſapi
entiam laudatus Tyranei,uel in ipſis animantium uocibus dignoſcendis.Ait
ergo ad ſcientiam quoq; Apollonius uenit, qua brutorũ intelligeret anima-
liũ uoces.id uerò ipſum didicit,cũ per Arabiæ populos iter faceret, interpre-
tationis huius,ſicuti re ipſa uidere eſt,bene conſultos.Etenim ex cygnis Ara
bes auibusq; cæteris diuinationem,ut ex oraculis colligũt,brutorũq; callere
ſenſa exiſtimãt,hepar draconũ,ſiue ut alij putãt cor ipſum depaſti.Ergo Py-
thagorę ſectatorẽ illũ ab eſu carniũ penitus abhorrentem,nec dis quidem ip-
ſis per cædem,ac ſanguinem litare auſum,ueſci draconum corde, hepate'ue
oportuit,

Digitized by Google

oportuit, ut per hęc Arabū ſapiētię particeps fieret? Cū enim ſub ijs magiſtris A
hanc doceretur, quánā alia ratione proficere potuiſſet, niſi eorum præceptis inſtitutisq́; paruiſſet? Ergo ad enumeratos Apollonij præceptores, Arabū quoq́; ſapientes in augurandi facultate accedent: ex hac enim fertur paſſerē ſubinde intellexiſſe, crebro pipillatu reliquas ſuæ ſpeciei aues ad paſtum conciere, magnamq́; ea de re admirationem aſtantibus præbuiſſe. Eadem ratione cum in Aſſyriam proficiſcens moribundam media in uia lęnam offendiſſet, catulis ſimul octo iuxta porrectis, ilicò ex diſciplina coniectans, ſpacium temporis intellexit, quo ſibi apud Perſas commorandum eſſet. Sed & Philoſtratus idem narrat, quędam illum in Perſide aggreſſum, non multum ſanè ab ijs diſsidētia, quæ in Arabia prius effecerat. Nam cum Damis acceſſurum ſe ad Magos negaret, qui unus alioqui diſcipulus illi erat, comesq́; fidiſsimus, ad eos tamen incomitatus ſe contulit, ne magicæ myſteria facultatis aſpernanti ea ſocio patefierent. Magis itaq́; Tyaneus die medio, ac nocte intempeſta operam dabat. Bardani uerò Babyloniorum regi congreſſus, his ferè uerbis uſus perhibetur: Samij Pythagoræ ſapientia mihi eſt. Is me Deum colendorum ritus edocuit: & qui'nam ſint ex ijs uiſibiles, inuiſibilesq́; cognoſcere, neq́; minus eorum colloquijs perfrui. Sed enim quis hoc illi concedat? Cū Pythagoras hac de re nullum prorſus reliquerit monimentum, non abſtruſe quidem myſticeq́; conſcriptum, cuius iſte doctrinam ſequi potuerit, adhæc qui illum in Pythagoricis erudiuit, nihil ab Epicureis diſsidebat, ut Philoſtratus ipſe meminit. præceptorem enim in Pythagoricis, inquit, habuit, hominem parū ſane officioſum, minimumq́; re ipſa philoſophantem, utpote qui gulę ac Veneri deſeruiret magisq́; ad Epicuri uitam formatus eſſet. is porrò Euxenus erat ab Heraclia Ponti ciuitate, Pythagoræ dogmata non ſecus tenens, quàm ſciunt aues ea referre, quæ ab hominibus didicerunt. ô rem fatuam & inſulſam Tyaneum dicere ab eiuſmodi præceptore deos alloquendi rationem edoctum. Sed concedamus, ab alijs ea præceptoribus accepiſſe: tametſi noſter hiſtoricus hoc ne innuit quidem. Sed quis horum promiſsi tam grādis autor extabit, ut & ipſe deorum uiſibilium & qui inuiſibiles ſunt congreſſum, uelut à Pythagora edoctus tenere ſe dicat, & facultate præditus ſit, rem eandem cęteros edocendi? Neq́; enim puto clariſsimus ille hominum Plato, qui Pythagoricæ præter cæteris omnis diſciplinæ particeps factus eſt, neque Tarentinus Architas, neq́; qui Pythagoræ dogma Philolaus conſcripſit, neq́; ſi qui alij ſunt ex eadem ſecta, illuſtres, qui ſenſa illius, opinionesq́; literarū monimentis mandarūt, tali unquam ſapientia uiguere. Apollonius ergo noſter aliunde quidem, non autem ab ipſo Pythagora hęc edoctus, nomen tamen titulumq́; Pythagorę ad autoritatis ſpeciem ſibi aſcribit. Vt autem manifeſtarium quis illi mendacium pro uero concedat, haud tamen ſcio quo pacto hęc de Samio pręceptore acceperit, cū Pythagoram conſtet infinitis ante annis uita perfunctū. Ergo ad Arabes Apollonij præceptores Samius ne quæſo Pythagoras ipſe accedet, unde ſcientiam hauſerit diuinarū rerum? Atqui ſi quis diuino præditus ingenio fuit, hiſtoria de magiſtris planè mentitur. Sin hiſtoria uerax eſt, falluntur ſanè qui de illius diuinitate & loquūtur & ſcribūt. Neq́; uerò mihi eſt animus diligentius nunc quicquam de Proteo indagari, ullam'ue ſuper hoc portento quæſtionem habere: neq́; ad cygnorum cantus comprobandos, quos ridicule nimium parienti Phyloſtratum matri obſtetricatos affirmat. Multoq́; magis etiam indignū puto ſuper fabulam demiſsi cœlo fulminis eodēq́; regreſsi, citare teſtes. neq́; enim Damis, ut antè dixi, harū ſe rerum conſcium dixerit longo poſt tempore, ex quo hæc acta dicuntur in Nino Aſsyriæ urbe Tyaneo adiunctus. Equidem modò certa ſigna non deſint, unde probabilis fiat fides, planè adducar, ut pro ueris admittam, ſi qua etiā per exceſſum paulo maiora in boni uiri laudem dicantur, monſtris tamen

B

exem-

exemptis, & quæ ſcatentia nugis deprehendũtur. Non igitur inuidebo, ſi prodas hiſtoricus genus eſſe Apollonij nobile & antiquum, & quod in conditores patriæ referatur. Diuitem fuiſſe concedam ſupra incolas regionis ſuæ. Ab adoleſcentia eruditum fatebor ſub ijs præceptoribus quos antea memoraui: neq; hoc tantum, ſed magiſtrum alijs ipſum præceptoremq́; fuiſſe. eſto, his omnibus acer plurimum ſagaxq́; fuerit. Ita ſanè ut eum qui ad Aeſculapij curãdus acceſſerat, per prudentiæ ſuæ uim ægritudine liberarit. Fertur enim aqua intercute laboranti ſalubrem continentiæ normam indixiſſe, eumq́; in ſanitatem priſtinam reuocaſſe. Tanta uerò prudentia adoleſcentem fuiſſe planè admitti poteſt, tum & inhibuiſſe diuitem quendam, ne luxurioſe nimium atq; affluenter ſacrificaret, utpote minus Aeſculapio litaturum, qui ex famoſa uita turpiſſimus haberetur: huius autem mores Apollonium latère non poterant, quod erat homo regionis illius maximè diues, maximeq́; cõſpicuus. Caſtitatis quoq; laude Tyaneum ornari inuidia nulla ſit, quodq́; pulchritudinis ſuæ nefarium amatorem grauiter obiurgatum repulerit, ſeq́; à muliebri contagione impollutum uſq; ſeruarit. Credatur quoq; ex Pythagoræ diſciplina luſtro illum perpetuo tacuiſſe, neq; merita laude fraudentur quæcunq; opera per ſilentij tempus effecit. hæc enim, & quæ huiuſmodi ſunt, humana omnia, & ut uerè dicam, neq; à philoſophia, neq; ab ipſa porrò ueritate ſeiuncta, quæq́; ego non inuitus admiſerim, magni ſanè quicquid ingenuè, ac uerè ſcribitur faciendum putans. At uerò humanitate ſublimius quenquam afferre, argumentiq́; prioris oblitum, ſibi penitus non conſtare: hæc qui faciat ſcriptor, meritam puto eum & ſibijpſi, et multo illi magis, de quo ſcribat calumniam comparare. Atq; hæ fermè ſunt, quæ uolumine primo refellenda occurrunt.

CONFVTATIO LIBRI II.

AGè uerò ſecundum quoq; aggrediamur. Iter enim Apollonij de Perſide in Indiam uſque factum narrat hiſtoricus. hoc autem in itinere inſolens ſibi quiddam paradoxumq́; contigit, dæmonis ſcilicet occurſus, quam empuſam uocant. Quam tamen multis conuicijs impetitam procul à ſe & Apollonius & comites abegerunt. Tum uerò permiſiſſe Damidi fertur, ac reliquo comitatu appoſitis ut carnibus ueſcerentur. Neq; enim uidere ſe ait, quid nam illis prodeſſet carnibus abſtinere. Sibi uerò profore hoc aiebat, ob eam quam uel à pueris profiteretur philoſophiam. Sed quis hoc loco nõ iure optimo admiretur, cum Apollonium uideat ne illi quidem quem unum imitatorem ſui delegerat, Pythagoricisq́; decretis imbuendum ſuſceperat, damnatas Pythagoræ animalium carnes ut dilectiſsimo inhibere, tum neſcio quàm ſanis rationibus colligentem, ſibi quidem ueſci animatis fore pernicioſum, non tamen ſe uidere, quare ijs & comitibus quoq; ſuis interdictum oporteat. Sed uide queſo quæ præterea ueritatis exempla nobis Philoſtratus prodat. Ille inquam Philoſtratus, quem Philalethes ſtudioſum ueritatis appellat. Apollonium ſiquidem ſcribit, cum iam in Indiam penetraſſet, interpretẽ ſibi hominem aſciuiſſe, per quem Phraotem Indiæ regem alloqueretur: hoc enim is nomine uocabatur. Ergo quem paulo ſuperius linguarum omnium conſcium facit, eundem interpretis indigum nunc oſtendit: & qui mentes hominum quaſi Deus illis inſitus deprehendebat, ſurdi concipiens animum, pariterq́; tacentis, nunc per interpretem ſciſcitatur, quæ nam ſit regis Phraotæ uita, ducemq́; inde ſibi aliquem petit ad Brachmanas dari. Rex uerò ipſe, licet in Barbaria ſumma natus, interprete ſummoto, Græcè Apollonium compellauit, multũ doctrinæ, ſcientiæq́; teſtatus. At uerò noſter hic non modo ſe Indicæ linguæ minus ignarum fuiſſe (quod oportuit) non oſtendit, ſed & Indo Græcè loquente obſtupuit, ut Philoſtratus ipſe teſtatur, qui pulchrè ſibi hoc pacto per hiſtoriã conſtat. unde enim tantopere ſtupuiſſet, niſi antea barbarum lingua regem opinatus eſſet? eundemq́; Græcè mox ſcite præter expectationem percepiſſet? ideoq́; ueluti

noui quidpiam rex afferret,obſtupuit.Cauſam pręterea nondum tenens, Vn- A
de,ait rex,Græcè didiciſti? Vnde uerò & hoc ſapientiæ tibi eſt? Neq; enim pu-
to hanc magiſtris acceptam refers,cum nullos Indi magiſtros ſapientiæ habea
tis.Dignæ nimirum uoces,quæ ab homine proferantur præſenſionem rerum
omnium profitente.Cui rex & habuiſſe præceptores ſe ait,& qui'nam illi fuiſ-
ſent,aperuit,& de rebus Indicis particulatim edocuit.Cumq; idem rex de the-
ſauro in agro quodam reperto ſententiam laturus eſſet,utri ſcilicet adiudican
dus,emptori'ne,an uenditori prius,hic philoſophus ille rerum omniũ ſolers,
ac dijs ipſis homo gratiſsimus,ſententiam interrogatus,theſaurus emptori ad-
dixit,ratione hac uſus,quòd nequaquam diuenditorem ipſum,& agri poſſeſ-
ſione & theſauro priuatũ pariter uoluiſſent,niſi homo flagitioſus ac nequam
eſſet:neq; rurſus emptori boni tantum impenſuros fuiſſe,niſi uendente melio
rem ſciuiſſent. Vt ex illius uerbis colligi poſſit,qui cæteros diuitijs præſtant,
quanquam fœdiſſimis moribus ijdem ſint, habere ſe eos tamen pro maxime
beatis,Deoq; dilectiſſimis, infelices autem eos eſſe duntaxat,qui pauperrimi
ſunt.Vel ſi Socratem,ac Diogenem,ipſumq; etiam Pythagoram in his eſſe cõ
tingat,quempiamúe eorum,qui frugaliſſimi uiri,& egregiæ probitatis cenſen
tur,hãc qui ſequatur rationem,paulatim eò deducetur,ut dicat:Deos quidem
ipſos egenis illis,ſed claris tamen uirtute,ac ſapientia uiris nequaquã neceſſa-
ria quandoq; ad uictum ad empturos fuiſſe,niſi eoſdem flagitijs obrutos iudi-
caſſent. Neq; fuiſſe licentioſis ac perditis hominibus ſuperflua congeſturos,
niſi prioribus meliores ſciuiſſent.Quam inſulã eſſe,ac fatuam deductionem,
facilè conſtare omnibus poteſt.His de ſecundo libro ad examen depromptis,
tertium quoq; uerſemus,in eo de celeberrimis Brachmanibus inſpecturi.

CONFVTATIO LIBRI III.

PRimum quidem ſic ſtatuo,ſi quæ de Thyle inſula præter fidem narrantur,
quæqúe multa portentorum plena, poetæ nobis finxerunt,his prodigijs B
comparentur, iam quaſi procertiſſimis habeantur, harum magnitudine, ac
ſplendore nugarum,uelut obducta penitus euaneſcent.Quibus ſanè adhiben
da mens eſt,ut inſolentia præſertim Philalethis eluceat.Quando hic nobis fa-
tuam ubiq; leuitatem obiectat,ſibi uerò ac ſuis mentis ſanitatem uendicat, di-
ligensq; iudicium.Vide igitur quam ſibi rerum nouitate hic placeat:præponit
enim Philoſtratum ſacris Euangeliſtis,ut qui non eruditionis modò plus ha-
beat,ſed ueritatis maiore ſtudio teneatur.Ac primum quidem Apollonio iter
ad Brachmanas faciente,mulierem colore ſpectabilem Philoſtratus inducit, à
ſummo uertice ilium tenus albentem,reliquum uerò corpus nigerrimã. Tum
eadem uia magis progreſſi montes inuenerunt piper ferentes,cuius ueluti cu-
ſtodes,atque agricolæ,ſimiæ ſunt.Dracones'q; magnitudine immenſa terribi-
les,quorum de capitibus ignei fulgores ſcintillant: hos ſi quis dracones peri-
mat,admirandos in eorum capite inueniat calculos, qualis Gygæ illius fuiſſe
lapis narratur,de quo Gyge Plato mẽtionem facit. Et hæc quidem antequam
ad Brachmanum tumulum peruenirent.Vt uerò & hunc attigerunt,Sandara-
cinus illis puteus eſt oblatus,qui aquam uiſu mirabilem contineret. Iuxta ue-
rò puteum uorago ignem eructans,ex qua plumbei coloris flamma emittere-
tur. Tum & dolia duo lapidis nigricant, alterum imbrium,alterumq; uento-
rum,inde Brachmanes indigenis amicis ſuis uentos ac pluuiam impertirent.
Statuas præterea ſcribit apud eoſdem eſſe Poliadis Mineruæ,Pythij Apolli-
nis, & Bacchi Delij,aliorumq; quorundam deorum, quos Græci colunt, ibi
qui omnium magiſter eſſet Iarcam dici,cuius reſidentis ſpecies ſatrapæ magis
eſſet,quàm philoſophi. Altiſsimus illi thronus ex ære nigro,quem aureæ ſta-
tuę exornabant,quales fabrorum more par eſt ſapientes Brachmanas igni,fer
roq; excudere,aut præſtigiatorum ritu ſponte ſua,ac repentè conſummata o-
ſtendere.Cæterorum item Brachmanum ſedes ęreę quoq; erant,ſignis tamen
carentes,

A carentes,minusꝗ elatæ.oportuit enim ſacræ philoſophiæ magiſtrum tyranni
co quodam habitu ſtatuarum ſcilicet prærogariua,atꝗ auro inſigniri.Sed Iar-
cham Philoſtratus inquit,ubi Apollonium primùm conſpexit,nominatim ac
Græcè illum ſalutaſſe,petijſſeꝗ reddi ſibi epiſtolam,quam de Phraote afferre
mira quadam præſenſione rem omnem edoctum,qua ſcire etiam potuerit epi
ſtolæ ſcriptionem literæ unius defectu,hoc eſt,d.peccare.In primo autem ſta-
tim cõgreſſu faſtuoſe nimium ac inſolenter Iarchas,ut facere diuitiarum oſten
tatores ſolent,diuinationis ſuæ uim patefecit,utrumꝗ Apollonij parẽtem no
minãs,& eiuſdem genus,educationem,diſciplinamꝗ recenſens,tum peregri-
nationum tempora & euentus,& poſtremò illius ad ſe profecti ſermones per
uiam habitos,factaꝗ omnia.refert etiam egregius ſcriptor,Brachmanas cum
Tyaneo,pharmaco prius electrino delibutos,lotosꝗ in orbem ac chorum cõ-
ſtituiſſe,terram ipſam ſcipionibus ſuccuſſantes,eam uerò ad huiuſmodi ictus
in gibbum reſilientem,Brachmanas altitudine bicubita uanum in aerem extu
liſſe,penſilesꝗ eos aliquandiu uiſos eſſe.Sed illos quoque affirmat ignem ſibi
de ſolis orbe utcunꝗ libitum ſit,non reluctantem ſubducere.Ad quæ porten
ta & alia complura fabulator adducit,ut ſcilicet Pythij tripodes quatuor ſpon
te ſua mouentes in medium proceſſerint,quos Homericis perſimiles eſſe ait.
Pincernas inſuper æreos quatuor,qui pocula miniſtrarent. Terram uerò ſpon
te ſua diſcumbentibus gramina ſubſtrauiſſe. Nam tripodes quidem duo uina
fundebant,reliqui duo aquam,gelidam ſcilicet alter,alter uerò calidam:ex qui
bus ærei pincernę uinam conuiuis,aquamꝗ ſumebant,ſed & calices actos in
gyrum quaſi uorticoſo flumine impellebant.hęc ſunt quę Hierocles pro ueris
habet ille ſolertiſsimus in iudicijs ſuprà adductis,ac undecunꝗ in nos legẽdis
excuſſor,cui facilitas Chriſtiana ſeu leuitatem dici hãc mauult, quàm maximè
aſpernabilis eſt.Is itaꝗ Philoſtrato fidem habẽs,uerbis huiuſmodi ſeſe iactat:
Videamus,inquit,quanto nos melius hæc atꝗ prudẽtius admutamus,& quæ
B de pręclaris uirtute uiris ſententia noſtra ſit.Tam celebri itaꝗ conuiuio narrat
Philoſtratus interfuiſſe Indiæ regem, ipſisꝗ Brachmanibus compotaſſe, ſed
contumelijs,ac furore uinolẽto in philoſophiam inuectum, meroꝗ apud eos
largè incaluiſſe,ac inſolentia magna,uel in ipſum quoꝗ ſolem inſurrexiſſe. A-
pollonium uerò per interpretem quędam ab eodem rege accepiſſe,quem ipſe
contrà allocutus ſit Iarcha uicem interpretis exhibente.Quis autem nõ admi-
retur,hoc à Philoſtrato ut concinnè factum admitti, ut iniurius homo, maxi-
meꝗ inſulſus inter tantos uiros mentem uino alienarit,quem ne philoſopho-
rum quidem,nedum & ſemideũ conuiuio intereſſe oportuit? Quo enim per-
tinet ſemideos appellare,ſi dignitatem magis onere quàm honore afficias? Et
enim Tyaneo interrogante,quos'nam ſeipſos eſſe dicerent:Dij ſumus,Iarchas
inquit. Idem uerò conuiuijs præſidens non digno quidem philoſophis ritu,
multoꝗ dijs magis indigno,quorum ſe in numerum reponebat phiala cõcre-
pans,compotarionem incepit.Phiala uerò ipſa,ſicut hiſtoricus narrat,ubi cun
ctis Brachmanibus potum ſatis exhibuit,mirabilium fontium more aquã hau
rientibus iugem ſufficiebat.deinceps uerò ſermones inter ſe habiti,ſerieꝗ phi
loſophorum diſputationes narrantur,docente Iarcha quo pacto ſua ipſius ani
ma fuerit,aliud quandoꝗ regiæ fortunæ corpus induta,quæꝗ tunc opera de-
mum egerit,explicante Apollonio ſe nauis Aegyptiæ gubernatorem fuiſſe,
neꝗ minus & ipſo illius temporis factu narrante.Cum uerò multi utrinꝗ in-
terrogatus,reſponſaꝗ fuerint, dignum eſt tam ſapientium dictorũ memoria
non extingui.Interrogaſſe ergo Apollonium refert,aureáne apud Indos aqua
inueniretur.ô admirabilem,ô plenam ſapientiæ quæſtionem.tum de Troglo-
dytis & Pygmæis quæſiſſe,deꝗ ijs hominibus qui umbripedes appellantur.
Nunquid etiam apud eos Mantichora quadrupes animal naſceretur,quo hu-
mano eſſet capite,corpore leonino,caudamꝗ haberet cubitalibus ſpinoſis ſe-

tis horrentem,quas ueluti ſagittas in uenantes iacularetur. Ad hæc Apollonij A
quæſita reſpondit Iarchas,Pygmæos quidem ſubterraneas ſpecus inhabitare
ad Gangen fluuium:cætera uerò quæ ille quæſiſſet,irrita prorſus ac nulla eſſe.
Sed lanam tamen Philoſtratus narrat terra apud illos prouenire,quæ ſit ueſti-
bus conficiendis accommoda, ipſis ſibi philoſophis telam inde ad ueſtiendi
uſum concinnantibus:neq; enim muliebrem ſexum admittunt. Niſi iam & la
nam dicat ſponte ſua transformari in ueſtes,atq; tranſire.Scipionem uerò ſin-
gulis refert,annulumq; uirtutis occultæ atq; admirandæ geſtari.narrat etiam
Brachmanis Iarchæ miracula,qui dæmone malo correptum miſſa ad eum epi-
ſtola liberarit:claudoq; cuidam,ſolo attactu luxatam uertebram confirmarit,
captum oculis uidere fecerit,ualentem alij manum pro torpida repoſuerit. In-
gentia uerò bona ſcriptori egregio comprecemur, qui nos iſta commentus
magno ambiguitatis nodo exoluit.Quis enim dubitet quantæ ueritatis & il-
la ſint,quæ præterea multa affert? Nam qui fulmina & uentos ſcribit apud
Brachmanas in dolijs aſſeruari,tripodesq; lapideos ſponte ſua motantes, &
ab ęreis pincernis calices in gyrum agi,ſatis puto ex ijs,quę ut ueriſsima recen
ſentur,cæterarum quoq; rerum nobis ipſe arguit,ac patefecit figmenta. Idem
ſcribit Philoſtratus Damin teſtari ſe quidem minus admiſſo Tyaneum cum
Iarcho ſecreto philoſophatum eſſe,munusq; ab eo tuliſſe annulos ſeptem,toti
dem planetarum nominibus dictos,quos ſingulos geſtaret per ſubiectos pla-
netis dies. Hæc modò cum Philoſtratus dicat,ille apud Philalethen ueritatis
aſſertor,paulo tamen pòſt,ut qui magicen Brachmanum nō probet, ſtatuatq;
hoc crimine Apollonium liberare,hæc ipſa uerba ſubnectit: Videns itaq; A-
pollonius tripodas apud Indos,pincernasq; illos, & quæ præterea ſponte ſua
mouentia diſcernimus:neq; interrogauit,neq; edoceri dignum duxit, quibus
illa præſtigijs fierent.Laudauit hæc,inquit,ſed tamen æmulari ducum Brach-
manibus diuerſari? An qui fidiſsimum ſibi hominem celandum putauit, non B
& illa fecit permagni? cum & annulos inde planetarios tulerit religione qua-
dam aſtrictus,ſingulatim eos dum uiueret per planetarum dies geſtandi. & e-
rant illi quidem,ut ſcribis,arcanæ cuiuſdam reconditæq; uirtutis.Quod ſi tibi
concedatur,non illa Tyaneum imitanda duxiſſe nimirum non imitatum di-
cam,quia miſeros eſſe cognouit.Quomodo igitur eoſdem laudauit,aut ſi tan
quam diuina operantes laudauit,qui nō & imitatu,quos & laude dignos exi-
ſtimauit? Sed enim poſt factam apud Indos moram,narrat Philoſtratus reuer-
tentem Apollonium cum comitatu omni ad Oritarum regionem ueniſſe, qui
bus æreæ petræ,arena ærea,fluuij quoq; ipſi ramenta æris deuoluerent. Hæc
de uolumine tertio ſumpta ſunt. Nos autem quo cœpimus ordine ad reliqua
inſpicienda pergamus.

CONFVTATIO LIBRI IIII.

REgreſſum ab Indis in Gręciam refert quaſi deorum conſortem quendam
uel ipſorū teſtimonio declaratum. Varijs enim morbis affectos illi curan
dos potiſsimū deſtinabāt,iamq; ut auguſtū ac diuinum hominem de Arabia,
de Magis,deq; Inois uenientē nobis oſtenſurus,nouis quoq; miraculis ſcaten
tem hiſtoriā exorditur.hic autem rectè quis illud obijciat,Si diuiniore hic na-
tura,ſupraq; humanam prẹditus erat,multo antequam ab alijs doceretur, mi-
rabilia per ſe aggreſſum oportuit.Superflua enim diuino homini fuerit illa A-
rabum,Magorumq; & Indorum magno ſtudio conquiſita doctrina. Quòd ſi
erat huic aliqua prius tātarum rerum cognitio,prout tota in hiſtoria traditur,
Philalethe tamen autore,nō niſi tot exhauſtis magiſtris ſapientiam patefecit.
Ac primò quidē ueluti qui augurādi uim ex Arabia detuliſſet, aſtantibus mul
tis expoſuit pipilantem paſſerculū cæteras ſui generis aues ad paſtum cōcire.
Tum uerò cum appetentem peſtilentiā præſentiret, ciuibus illa Epheſijs antè
prẹdixit,huiusq; prẹſenſionis cauſam,mox ipſemet apud Domitianum reus,
ſua in

A ſua in Apologia expoſuit. Rogante enim Domitiano, unde is peſtilentiã præ-
ſenſiſſet: Diæta, inquit, magis tenui, magiſꝗ ſobria quàm cęteri mortales uſus,
ita primus omnium qualitatem aeris uitiumꝗ deprehendi. Tertium porrò mi
raculum narrat remedium fuiſſe, quo is peſtem Epheſijs cauit. Quod factum
tametſi minus exponit Philoſtratus in fine ipſo accuſationis, cum tamẽ expo-
ni maximè oportuerit, quia fortaſſe non ſibi potis uidebatur tantum criminis
Apologia purgare: nos tamen ipſi factum hoc explicantes iudicio hominum
proponamus, ad rectæ rationis examen ſicut reliqua reuocantes. Si cui enim
minus conſtet figmentum hic quoꝗ imposturæ plenum adduci, magiciſꝗ ni
mirum obductum præſtigijs, ipſa totius facti ratio, modusꝗ manifeſtè oſten-
det. Peſtilentiam narrat in figura mẽdici ſenis, laceri ac pannoſi ſe ſpectabilem
præbuiſſe: quem quidẽ ſenem cum Tyaneus iuſsiſſet lapidibus cædi, primùm
ait peſtilenti obtutu flammam luminibus eiaculatum. tum uerò coniectis ob-
rutum ſaxis, in effigiem obſcœni canis ſe transformaſſe, cui etiam rabidorum
more, terræ circa rictum ſpumæ undarent. de hoc autem ſene intelligere Apol
lonium, ſua apud Domitianum Apologia ſcribit Philoſtratus. Peſtilentia e-
nim, inquit, ſub habitu mendici ſenis Epheſum peragrabat: hanc ego conſpi-
catus, comprehendi, luem ciuitati non modò ſiſtens, uerũm penitus tollens.
Quis non igitur liberè cachinnetur ad præſtigiatoris huius miracula? cum pe
ſtilentiæ, quę ut tradit ratio medicinę, nihil aliud planè eſt, quàm corruptio cir
cumfuſa aeris, uitiumꝗ ex putrido uaporatu in morboſam qualitatẽ uergen-
tis, nunc tamẽ audiat oculis intuentium, ac ſaxorum iactibus obnoxiam eſſe,
protritamꝗ mortalium manu, ſpumas etiam rictu effundere? Alio quoque ar
gumento monſtrum hoc, magicumꝗ præſtigium diſcuti ac perpendi poterit.
Quoniam ſcilicet unam modò Epheſiorum urbem, nõ autem & finitimas ab
eo peſtilentia affectas narrat hiſtoria. Quod nequaquam ita ceſsiſſet, ſi circum
B fuſus aer ac proximus uitium contraxiſſet: neꝗ enim lues illa anguſtis ita ſpa-
cijs coarctata, ſolis Epheſijs incubuiſſet. Quartum porrò miraculum eſt Achil
lis umbra, cubitorum primò quinque, mox & duodecim ſuo de buſto chlamy
data aſſurgens. Quæ cõtinuò Theſſalos accuſauit, quòd ſibi aſſoliti ritus ſacra
facere ac iuſta deſiuiſſent. Videbatur etiam tunc ira in Teucros efferuere ob ea
quæ in ſe admiſerant. Quinꝗ uerò tantummodo quæſtionum Apollonio fa-
cultatem præbuit ex ſua uidelicet, Parcarumꝗ ſententia. Hic Tyaneus ille re-
rum omnium ſolers, & in futurorum præſenſione ſe iactans, ignorare depre-
henditur, funeratus ne ſepulchro Achilles fuerit, Muſæúe illi, ac Nereides la-
menta profuderint. Deꝗ his illum rebus percunctatur, neꝗ minus an Polyxe
na illius ad tumulum cæſa fuerit, Troiámue Helena adnauigarit. Sunt enim e-
iuſmodi quæſtiones ſanè quàm graues, ad philoſophi inſtituta maximè perti-
nentes, dignę ſtudio ac diligentia ſingulari. Admiratur prętere ea, quî tot nume
ro Græci heroes ætate eadem eſſe potuerint. Sciſcitaturꝗ num ſimul cum ijs
Troiam Palamedes adnauigarit. Hæccine ignorare hominem, qui deorũ col-
loquio uiſibilium fruatur, inuiſibiliumꝗ? De ijſdem uerò etiam rebus interro
gare, quomodo non turpiſsimum cenſeatur? Niſi fortè, quia res illi cũ mortuis
eſſet, idcirco frigere eius quæſita, ac ineptire Philoſtratus facit, ut hac commo-
ditate ſuſpicioni occurrat, quæ oriri meritò poterat, illum ſcilicet ultra licitum
bono uiro ſuperſtitioſum uideri. Cum eundem facit in Apologia pro ſe affir-
mantem, nulla ſe ad Achillis congreſſum necromantiæ opera uſum eſſe. Neꝗ
enim, inquit, Vlyſsis more ſcrobe defoſſa, aut cæſis agnis Achillem euocans, in
eius colloquium ueniat Tyaneus, ſed ea precatus quę Indi cenſent precari he-
roas oportere: & in huiuſmodi cęremonijs Damidi ſeſe iactat, qui Philoſtrato
autore, nihil ab Indis penitus didiciſſe, paruiꝗ eorum ſapientiã feciſſe creden-
dus eſt. Sed heus paucis ego te. Niſi in hoc Achillis congreſſu praua ineſſet ac
deteſtabilis ſuperſtitio, cur tu in participatum mirabilis huius ſpectaculi ac ſer

 monis,

monis,ne fidiſsimum quidem tibi comitem illum legitimumq; uel ſolum Da A
midem aſciuiſti? Cur uerò non & interdiu factum hoc licuit. Sed nocte intem
peſta,ſed abs te ſolo? Cur ad ipſos etiam gallorum cantus Achillis umbra eua
nuit? Abijt Achilles,inquit,modicè fulgurans: iam enim galli primos dederãt
cantus. Erit itaq; hæc hora malo dæmoni ad nefarios ſermones euocando cõ-
ueniens magis,quàm heroinæ animæ. Illam ſiquidem immunem craſſę huius
corporeæq; compagis,candidam prorſus eſſe,& liuore omni carere oportuit.
At uerò dęmon hic,qui Tyaneo ſe obtulit,inuidus iracundusq; deſcribitur,cę
terisq; uiliſsimis eius generis morbis obnoxius. An non enim talis habendus
ſit,qui Antiſthenem officioſum adoleſcentem ſe Apollonio,ut philoſopho ad
iungere cogitantem,quo minus id faceret,impediuit? cuius rei cauſam addu-
cens,Iuſsit,inquit,Apollonio ne Antiſthenem in participatum ſuæ diſciplinæ
admitteret,propterea quòd is quaſi Priamides foret,à canendo Hectore nun-
quam ceſſabat. Sed cur non etiam iracundi ac puſilli ingenij conuincatur, qui
Theſſalis ſuis ſuccenſet non ſibi legitimè operatis,& qui ne tot quidem anno-
rum ſpacio deuoluto,Troianis odium belli,offenſarumq; remiſit, quanquam
libantibus illis,& ad eius tumulum rem diuinam continuè facientibus? Con-
tra uerò Palamedis ſepulchrum unà cum illius ſtatua negligenter diſiectum,
reponi inſtaurariq; mandarit? Quintum porrò ſextumq; miraculum haud ita
magna opera indigebunt,ad facultatem,qua effecta ſunt,arguenda. Pellebat
enim dæmonas(uti ferunt)alio alium. Nam ex adoleſcente laſciuo dæmonem
pepulit,alium quoq; fugauit muliebri forma effigiatum,quem lamiam & Em
puſam ſapientiſsimus autor appellat. Nam quod præterea puellam Romæ de
functam ab obitu reuocarit,cum ſit factum hoc uel ipſi Philoſtrato incredibi-
le,nos quoq; à nobis penitus excludamus. Ratiocinatur enim dubitando Phi
loſtratus,num uitalis auræ ſcintilla intra puellam compreſſa medicos delitue-
rit,quæ mox pluuia ingruente reuiuiſcens atque excitata, in uultu reſpirantis B
puellæ prodita ſit. aiunt enim,cum puella ad ſe rediret,cœlo pluuia leniter irro
raſſe. Neq; enim ſi uerè puellam hanc Apollonius uitæ reſtituiſſet,tam egre-
gium facinus non Imperatori primùm ipſi innotuiſſet, alijsq; ſubindè primo-
ribus apud illum diuerſantibus uiris: prę ſertim uerò philoſopho Euphrati qui
ea tempeſtate Romæ agebat,moxq; Apollonio infenſus,eundem magiæ ac-
cuſaſſe narratur. Quin etiam factum hoc ſi modò planè conſtituiſſet,cæteris
quoque calumnijs, quibus Apollonium urgebant,proculdubio adiunxiſſent
accuſatores: & hæc quidem dicere occurrebat, quæ particulatim Apollonio,
ſpeciatimq; geſta ſunt. Infinita uerò & alia erant,quæ ad prædictiones rerum,
diuinationesq; pertinent. Fertur enim Athenis quondam initiaturus Eleuſi-
nijs ſacris,à Cereris ſacerdote prohibitus,affirmante nefas initiari magum ho-
minem, patereq; illi Eleuſinia ſacra, qui dęmonum conſortio impurus eſſet,
quiq; Romæ inhoneſtus circulator uenali uoce Neronis carmina ad lyram de
cantaſſet: eiuſdemq; Neronis metu,ſodalibus cæteris dari precium ſuaderet,
qui eodem canendi ſtudio tenerentur. Atq; hæc quidem ſunt,quę uolumine
quarto Philoſtrati continentur.

CONFVTATIO LIBRI V.

QVinto autem libro,ubi quędam de Tyanei pręſenſionibus attulit in ad
mirationem hominis uerſus,ita fermè concludit: Pręſenſiſſe autem hęc
Apollonium diuina quadam uirtute,planeq; falli eos qui magum fuiſſe illum
opinantur,ſatis arbitror cõſtat per ea quę dicta ſuperius à nobis ſunt. Sed hæc
tamẽ amplius afferantur magi ipſi,quos equidem miſerrimos eſſe hominum
puto,aut idolorum tormentis,aut barbaris ſacris,aut cantando,aut corpus un
gendo operari dicuntur. At uerò noſter hic Parcarum ordinem ſequens,prę-
dicebat quę neceſſariò uentura erant,nihil magicè operatus,ſed ex ijs diuinãs
quæ dij perſanctè ſignificabant. Cumq; apud Indos uidiſſet tripodas illos,ac

A pincernas ſponte ſua mouentes,ne interrogauit illos quidem quo id pacto ef
ficerent,nedum edoceri uoluerit.Laudauit quidem,ſed imitatu tamen illa di-
gna non cẽſuit.hæc itaq; cum Philoſtratus dicat,planè deprehẽditur celebres
illos Indorum philoſophos inter magos ueneficosq; reponere.Nam quo lo-
co de magis,eodem & de Indis mentionem facit,peroſum Apollonium nar-
rans,quæ ſuperius miracula recenſuimus,quaſi illiberale quoddã genus præ-
ſtigiorum.Si ergo quos paulo antè deteſtatus eſt,eos tamẽ idem Apollonius
alibi deprehenditur deorum nomine,ac pręceptorũ dignari,nihil aliud planè
ſupereſt,quàm ut eiſdẽ is quoq; quibus & præceptores ſui criminibus ſit ob-
noxius.Inducit̃ ergo apud Gymnoſophiſtas Aegyptiorũ philoſophos uerba
hæc loqui: Nihil indecorũ mihi arbitror contigiſſe philoſophiæ ſtudia admi-
ratio liberalis ac permodeſta, quam ſcilicet Indi ad utilitatem ipſam contra-
hentes,in diuina ac ſublimi materia complectuntur.hos iure ſum admiratus,
eosq; ſapientes eſſe ac beatos exiſtimo.Sed ad rem fuerit ea nunc inſpexiſſe
quæ paulo mox dicit:Hi enim Dei ſunt,inquit,& Pythiæ teſtimonio exornã-
tur.Domitianũ quoq; Imperatorẽ huiuſmodi uerbis inducit̃ allocutus:Quę-
nam tibi cõtentio eſt cum Indis,Iarcha & Phraote,quos ego ſolos hominũ di
gnos puto,qui dij & uocentur,& habeantur? Alijs item locis eoſdem Brach-
manas Apollonij pręceptores ac deos cum dicat,& cum faciat,planetarios in
de annulos ſeptem tuliſſe:nunc porrò ſuperiorũ oblitus, non ſentit ſtolidus,
cum diſcipulo pręceptores quoq; ipſos in columniã à ſe protrahi.Procedente
uerò hiſtoria,tibicinam quendam inducit,tum & Apollonium ſcribit de facul
tatis eius modis ac nominibus omnibus,ut de maxima ac grauiſsima re, ora-
tione lõga diſſeruiſſe.Veſpaſianum quoq; Cæſarẽ narrat Apollollonio perin
de ac deo cuidã ſupplicaſſe,quaſiq; precario petijſſe,uti ſe Imperatorẽ faceret:
Apolloniũ uerò reſpondiſſe,Iam feci.Et quis non iuſto odio perſequatur in-
ſolentiæ plenam proximamq; inſaniæ uocem? ſi hic iam quaſi Deus, Impera-
B torumq; creator ſibi placet ac fremit,olim nauis Aegyptiæ gubernator? (hoc
enim ſe fuiſſe paulo ſuperius in ſermone cum Indis habito Apollonius ipſe
aſſeruit)Cũq; ab eo quæreret Imperator, quóſnam philoſophos in gerẽdarũ
rerum conſilium adhibendos putaret:Boni,inquit,cõſultores ad hęc erunt hi
uiri,Dionẽ,Euphratemq; ſignificans:nondũ enim cum Euphrate in diſceptã
tionem uenerat.Pauloq; mox idẽ Cæſari inquit:Notiſsimi tibi homines Im-
perator,rerumq; tuarũ ſolliciti,Dion & Euphrates,ad fores præſtolant̃ admit
ti.Iube & illos quęſo huic noſtro intereſſe ſermoni:uiri enim ſapiẽtes ſunt.Ad
hæc Veſpaſianus:Sapientibus,inquit,uiris noſtræ ſemper fores patuerunt. ô
mirã Semidei pręſenſionẽ.ſapiẽs ille eſt ac uir bonus Euphrates,quia nulla dũ
inter eos orta cõtentio.Sin uerò aliqua oriat̃, (iamiã uerò id fiet) uide quæſo,
quibus ille apud Domitianũ uerbis accuſet:Quęcunq;,inquit,philoſophi po
tentium uirorũ adulatores cõſequi ſolent, ea nunc ſtatũ fortunamq; indicant
Euphratis.Plurimis ille de numulariorũ trapezis eſt ſermo,caupo eſt , cupedi
narius,publicanus ac fœnerator, homo ad mercatũ uenditionẽq; promiſcuè
factus,ſemper foribus potentiorũ affixus,diutius ibidem quàm ipſi cõmorãs
ianitores,quin illis ſępe cuſtodiẽdis quaſi lucernarius quidã canis à ianitorib.
ipſis relictus:neq; uerò drachmã ſaltem philoſopho unq; cuiquã erogauit. Et
nunc quod Aegyptium hunc ſumptibus ſuis paſcit,contraq; me ſollicitat lin
guæ uirès acuere,opes ſuas huiuſmodi amicis circũuallat ac munit.Ac de Eu-
phrate quidẽ integrũ tibi eſto,qua re dignus ſit,iudicare.Niſi enim tibi adula-
tores ſunt cordi,multo peiorem illum teſtimonio noſtro inuenies. Qui ergò
apud Veſpaſianũ patrem laudauit Euphratẽ,ut philoſophum,ut uirũ bonum
teſtatus,& nunc apud Domitianũ filium eundẽ accuſat, planè arguitur eiuſ-
dem uiri & laudator eſſe,& reprehẽſor.Ille ne igitur,qui præſenſione tanta re-
rum pręditus eſt,ignorabat qualis tunc eſſet,qualisúe in poſterum Euphrates

futurus? Neq; uerò nunc primùm, quin & apud ipſum quoq; Veſpaſianũ car A
pere Euphratem ut ſceleſtum hominem uoluit. Quæ uerò leuitas atq; incon
ſtantia rerum hæc eſt, cum idem commendatione ſua apud Veſpaſianum Im-
peratorẽ egerit anguſtas fores Euphrati philoſopho reſerari? Sed enim ut cæ-
cis iam perſpicuum ſit, quod ad diuinationẽ ſpectat, probro magis à Philoſtra
to Tyaneũ quàm honore ullo affectũ eſſe, in cæteris aũt officijs laude digniſſi
mus inuenitur. Antiquum enim illi erga amicos liberalem ſe præbere, ubi ſci-
licet nullum ſuum periculum facerent. Euphratem quoq; intra Auguſtale ad
mitti curauit. Mox tamẽ contra eundem diſceptationis gratia, quæ ſuperius
dicta ſunt oblocutus. Sed hæc obiter dicta ſint. Neq; enim id mea nunc agit
oratio, ut Apollonium ex hac potiſſimum re accuſet, quod philoſophum tem
peſtatis ſuæ celeberrimum Euphratem, & quem hodie quoq; laudãt, qui phi
loſophiæ ſtudio detinẽtur, criminatus ſit. Tametſi magna hęc eſſe occaſio cui
uis poſsit Apollonium accuſandi. ſi enim Euphrates omnium iudicio philo-
ſophus excellens habetur, non leuis occaſio datur probitatis eius laudandæ,
qui Apollonij malefacta damnarit. Neq; uiciſsim leuior Apollonij deteſtan-
di, propterea quod illius mores tali ac tanto philoſopho diſplicerent.

CONFVTATIO LIBRI VI.

IDem Philoſtratus ſexto uolumine fabulas & portẽta adducit. inquit enim
Apollonium camelis inuectũ unà cum comitatu ad Gymnoſophiſtas Ae-
gyptios perueniſſe. Quo in loco iubente, inquit, uno ex ſapientibus nudis, ul
mus Apollonium uoce articulata & muliebri affata eſt, hiſce nugis Philale-
thes ęquum putat haberi à nobis fidem. Vltrà uerò Gymnoſophiſtas Pygmę
os eſſe ait: Anthropophagosq; & umbripedes, Satyrumq; ijſdẽ in locis iuſſu
Apollonij ebrium eſſe redditum. Inde autem Apollonius in Græciam redijt,
ubi prædictiones quædam, ſermonesq; cum Imperatore Tito habiti referun-
tur: & quo pacto adoleſcens quidam à rabidi canis morſu curatus ſit: cui qui- B
dem cani, Amaſis Aegyptij quondam regis ineſſet anima, naturalemq; adeò
ſibi humanitatẽ, regiãq; beneficentiã in canina quoq; effigie retineret, quan-
doquidem iuuenem à ſe demorſum leniter lambendo curaturus eſſet. Hęc ab
Apollonio geſta ſunt prius quàm dies illi ab accuſatoribus diceretur. Acri ue
rò diligẽtia ſingulis hiſtoriæ partib. inhærendũ. Nam ſi maximè uera eſſe quæ
Philoſtratus narrat, miracula concedamus, non alia tamen ratione, quàm dæ-
monis auxilio, atq; opera facta eſſe conſtabit. Quod enim peſtem Epheſi ap-
petentem primus Apollonius deprehendit, ne hoc quidem fortaſſe maleficæ
ſuperſtitionis erit immune, ſi quęmadmodum ipſe ait, ex pura ac tenui qua u-
tebatur dięta, præſentire hanc potuit. Fortaſſe autem & hoc dæmon illi præ-
dixit. Nam cætera ſanè omnia quæcunq; ab illo diuinata ac præuiſa ſunt, et-
ſi refelli ac redargui ex Philoſtrati uerbis abundè poſsint, ut ea quoque eue-
niſſe concedam: dixerim tamẽ non credi quidem omnia oportere, ſed eorum
nonnulla quæ magis admittenda uideantur aſsiſtente illum dæmone prædi-
xiſſe. Hoc aũt planè hinc conſtat, propterea quod Apollonius non ubiq; per-
petua diuinatione uſus deprehenditur: nam plurimis de rebus ipſe quoq; du
bius pendet, aliosq; interrogat. Quod neutiquam facit homo futurorum ma-
ximè conſcius. Satis uerò oſtẽſum puto, quo in actu fabulę reponẽda ſit com
preſſa ab illo peſtis Epheſiorum, cum nihil aliud à dęmonis pręſtigio fuerit.
Sed enim cur & Achillis umbra, relictis beatorum inſulis, ad proprium tumu
lum diuerſari maluerit, nõ intelligo. Niſi uerè & hæc impuri dęmonis umbra
cenſenda ſit. itẽ ſentio, qui ab incontinente ac laſciuo adoleſcente depulſus
eſt, dęmonẽ proculdubio fuiſſe. Neq; minus & iamiam illam ſiue Empuſam
dici malis, quę Menippum inſano amore torquebat, dæmonem affirmarim
maiori alteri ac potentiori dęmoni cõceſsiſſe, fortè etiam hoc pacto, & adole-
ſcentem de rabidi canis morſu mente alienatũ curauit. Canemq; nihilo ſecius

ipſum

Digitized by Google

A ipſum dæmone malo imbutum. Patere itaque quod ſæpe à nobis eſt dictum,
cuncta illius miracula dęmonis miniſteria eſſe. Nam quod ad puellã ſpectat
ab inferis reuocatam, ſiue ad ſemianimem potius, quod & Philoſtratus ſentit,
quæ conſopitam uitalis auræ ſcintillam, dum efferretur, in ſe haberet, irroran-
te mox pluuia excitatam. Totum ſanè eſt de illius miraculis amouẽdum: non
enim, ſicut & antè dixi, tam grande facinus, ſi modò uerum fuiſſet, ita preſſum
ſilentio euanuiſſet, cum præſertim Romæ, ubi tunc Imperator agebat, factum
dicatur. Infinita uerò generis eiuſdem colligi de Philoſtrato queant, facileq;
omnia ut fabuloſa, parumq; ſibi conſtantia refutari. Verùm quia haud ita ma-
gno ſtudio opus eſt profligare hominem hunc uolenti, cum non modò inter
deos admirandosq; uiros locum non habeat, ſed non inter philoſophos qui-
dem ab aliquo uiuentiũ reponatur. Idcirco ijs cõtenti quæ dicta ſunt, ad exa-
men libri ſeptimi accedamus.

CONFVTATIO LIBRI VII.

VEneficijs Tyaneus ac magiæ inſimulatur. Dehortanti uerò Demetrio
philoſopho Romam proficiſci, non auſcultans ille, inſolenter ac ſuper-
bè ita de ſe locutus narratur: Ego mortalium cunctorum ſcio plurimum, atq;
ſapio. Scio enim omnia, quorum alia ſtudioſis accepta refero, ſapiẽtibus alia,
mihi alia, dijsq; ipſis immortalibus alia. Sed enim qui magnificè ita ſe iactat,
hiſtoria procedẽte ignorare permulta conuincit. Subinde autem Damis ipſe
apud Philoſtratum mortis metum diſsimulat, quaſi Apollonium læto ſurripē
re, atque occulere ſtudens. Sed audi quibus Herocles uerbis partes Damidis
tueatur. Probabilis, inquit, ratio fuit cur Damis à Pythagoreorũ ritu deflexe-
rit: neq; enim malitiam illi ineſſe ait, aut de Damide ſententiam mutat, ſed pru
dentis uiri potius artem collaudat, q̃ ſubeunda illi fuit, ut ſeſe ad utilitatẽ tem-
poris accommodaret. Ad hęc Philoſtratus quatuor crimina teſtatur Apollo-
B nio fuiſſe obiecta, quæ facilè per Apologiam ſolui poſſe exiſtimat, totidem ab
alijs quoq; collecta & enumerata affirmans. horum primũ erat, Qua tandem
diſciplina non communi ueſte cæteris mortalibus uteretur. Alterum porrò,
Vnde hoc eſſet, ut paſsim deus ab hominibus putaretur. Tertiũ, Quánam ra-
tione peſtem Epheſijs imminẽtem prędixerit: præterea, cuius ergo in agrum
noctu profectus, Arcadem ibi puerum in fruſta diſcerpſerit. Contra huiuſmo
di quæſtiones ait Philoſtratus Apollonium ſeſe egregiè defendiſſe. Primum
uerò tradit in uincula coniectũ, ne ibi quidẽ ſine miraculis ſe geſsiſſe. Nã cum
Damis grauiter angeret, ut præceptore in diſcrimen adducto, Apolloniũ nar
rat leuandi doloris gratia, ſponte ſua uinclis exemptum crus Damidi oſten-
diſſe: cuius lenito dolore, rurſus idem crus uinclis inſeruiſſe. Poſt hęc à Domi
tiano Imperatore accerſitum eſſe in iudicium Apollonium ſcribit. Obiectisq;
demum criminibus abſolutum, cum adhuc tamen in iudicio eſſet. Neſcio ſa-
nè quo pacto, ſed importunè nimirum in huiuſmodi uoces proclamaſſe, Dã
& mihi ſi libet Imperator abeundi locũ. Sin hoc minus concedis, immitte qui
corpus uinciant meum, quandoquidẽ collegari animam eſt impoſsibile. Imò
uerò ne corpus quidem meum cõprehendes: Nec tibi fas leti exortem me per
dere Cæſar. Quibus dictis repentè eũdem ait è conſpectu hominũ euanuiſſe,
magnamq; fabulę ſuæ partem circa hęc portẽta conſumit. Vbi uerò miraculo
agitur exempti pedica cruris, cui nimirũ per ſententiam dæmonis geſto, Da-
mis ipſe interfuit, ait Philoſtratus. Tum deniq; primùm Damis perſenſit diui
na Tyaneum natura ſupra hominis facultatẽ præditum eſſe. Neq; enim tunc
illum ueneficè operatũ. (Quomodo id enim in uinculis potuiſſet?) Sed ne im
murmurantẽ quidẽ aliquid, aut loquentẽ, pedicas tamen contemptui habuiſ-
ſe: rurſusq; cruore illis inſerto, colligatorũ habitũ, ſtatũq; reſumpſiſſe. mea ue-
rò ſententia nunq; ſanè tarditatis accuſandus Damis, ſi plurimũ uitę cum Tya
neo uerſatus, quia non niſi per maleficia ſuperſtitionesq; miracula eundem
perpe-

Digitized by Google

perpetraſſe cognouerat: idcirco nihil eũ à mortali putabat ſorte differre. Sed A
nunc quoq; poſt tantam portentorum uim, quid de illo ſentiẽdum ſit, neſcit.
Iure ergo optimo angitur Damis, ac timet præceptori ſuo ut uni ſcilicet homi
num permultorum, ne quid illi aduerſi præter uoluntatem contingat. Quod
ſi tamen nunc primum Damis poſt tãtum conſuetudinis diuinum eſſe Apol-
lonium ſenſit, atq; homine potiorem, inſpiciendum ſanè eſt, quánam ratione
id præſentire potuerit. Neq; enim recitet hanc Philoſtratus. Vidit, inquit, Tya
neum crus pedicis exoluiſſe, non ſacrificijs peractis, non precibus, non arca-
nis myſterijs ullis prolatis. Ergo quæ præterea multa prius effecit, malefica ſu
perſtitione ſunt facta. propereaq; dum illa fierent, neq; expauit, neq; admira-
tus eſt Damis: nunc autem iure primùm exhorruit, ut qui hoſpes intereſſet rei
præter conſuetum illi ritum, moremq́; effectæ. Sed enim cum hoc Tyanei prę
ſtigio, quod ad pedicas totum ſpectat, cumq́; euanida illa de conſpectu homi
num fuga, ſermones eiuſdem cum Domitiano habitos libens ſane cõtulerim.
Nam cum illum Imperator colligari iuſſiſſet, perargutè quidẽ atq; ad rem ita
raciocinatus narratur: Si me arbitraris magnum, quánam ratione deuincies?
Sin uincere me quibis, quomodo eſſe magnum putabis? Attamen ex ijs quæ
poſita ſunt, ita retundi uiciſſim queat: Si tu magus non es, quomodo tibi crus
eſt ſolutum? At ſi ſolum hoc eſt, quomodo non es magus? Præterea ſi uincla
perpeſſus magus nõ eſt, at eadem egreſſus eſt magus. Ad hæc dici & illud po-
teſt: Si nõ eſt magus, qui iudicium ſubijt, at quia & iudicium & Imperatorem
& circumfuſos illi ſpeculatores effugit, eſt magus. His rationibus mea quidẽ
ſententia, ſanius accipietur, quod ad prodigium pertinet nullis cãtationibus
præuijs, ſacrificijsq; effectum. Sed ut Philoſtratus garrit diuina quadam ſu-
pra hominem facultate, uerùm non ita multo pòſt, iterum merus homo argui
tur. Ilico enim quodam renunciante, ſoluit te Apolloni uimculis Imperator,
permittitq́; liberius quàm antea, caueam inambulare, hic ille hominum ſorte, B
ſuperiorum, futurorumq́; præſenſor, ſurdi concipiẽs animum, ſenſusq; tacen-
tis, præ nimio fortaſſe, ut par eſt, gaudio, prẹſenſionis oblitus nuncium rogat,
Quis me hinc uerò exoluet. Idem ego te ſoluo, inquit: ducem me ſequere. eſt
uerò operepræcium inſpexiſſe, quàm prudenter hic noſter uates Apologeti-
cum pro ſe ſcripſerit. Vbi ignoraſſe primùm conuincitur, inanem ſeſe operam
deſumpturum. Putabat enim ſe ab Imperatore audiendũ, eamq́; ob rem ſum-
mò ſtudio concionem inſtruxerat. Cæſar tamen hanc audire non pertulit, irri
tamq́; hoc pacto Tyanei lucubrationẽ ceſſamq́; reddidit. Audi uerò quomo-
dò ſe Philoſtratus ipſum redarguat. Quando, inquit, orationem Tyaneus cõ-
ſcripſit, quaſi ad aquæ tempus dicturus, compulitq; eum tyrannus ad quatu-
or poſitas quæſtiones reſpondere, explicetur & hęc à nobis oratio.

CONFVTATIO LIBRI VIII.

Vide quæſo, quid ille ſapiat futurorum longè antè pręcognitor. Ille uir uſ-
quequaq; diuinus, quanta marina potuit cura uelut ad aquam dicturus
Apologiam conſcripſit. Sed accedamus ad hanc quoq; diſcutiendam, quã &
fruſtra iam elaboratam fuiſſe oſtendimus. Nam cum multis per eam locis Do
mitianum compellet, etiã in id arrogantiæ procedit, ut dicat, Te quidẽ Veſpa
ſianus pater, ego uerò illum Imperatorem feci. ô arrogãtiſsimam uocem, quã
ne uulgaris quidem, ac gregarius quiſquã, nedum uerè philoſophus, huma-
namq́; excellentis naturã proferre amiſit, non meritas inſanię pœnas, pruden
tibus expenſurus. Subinde uerò Apollonius ita expurgat ſubortam de ſe ma-
giæ ſuſpicionem. Equidem magos, inquit, pſeudoſophos cenſeo eſſe. Nam &
quæ non ſunt, ut uideantur eſſe efficiunt: & quæ ſunt, fallaci arte obducũt. pla
nè igitur conſtare cuiuis poteſt tum ex hiſtoria uniuerſa, tum ex ijs quæ in ea
particulatim narrantur, utrũ hic in diuinos, ac ſapientes uiros, an inter magos
potius, ac deceptores locãdus ſit: uel ad ipſa quoq; animũ referẽdo, quę ſentire

is de ma-

A ls de magis uidetur, uel ad ea non minns, quæ à Philoſtrato explicantur. Nam
quercus, ulmiꝗ articulata, ac muliebri uoce Tyaneum affatæ. Tripodes etiam
illi ſponte ſua mouentes, æreiꝗ pincernæ diſcũbentibus miniſtrantes, imbriũ
quoꝗ dolia, ac uentorum, aquę præterea Sandaracinæ puteus, & quę ſunt fa-
bulę generis eiuſdem apud deos Brachmanas, quos non ueretur Apollonius
pręceptores uocare, quid demũ nobis indicare uidentur: an non illos quæſo,
qui ea q̃ non ſunt mentiunt̃, & ea quę ſunt, p̃ſtigioſe ſubducunt: hos aũt cum
idem magos appellet, pſeudoſophos, ac planos manifeſtè conſtituit. Aut igit̃
ex tot numero rationibus diuinus hic, omniꝗ uirtute excultus, ipſisꝗ dijs ho
mo gratiſsimus, quippe cui licuerit ſapiẽtię brauium coronare, cenſendus erit
ipſo quoꝗ Pythagora, & q̃ poſtea fuerunt, diuinior multo, ac ſapientior. Aut
contrà pſeudoſophię damnatus, miſerorũ multo erit miſerrimus. diſputaſſe &
illum cum in Ionia uerſaret̃ de Parcarum potẽtia ſcribit Philoſtratus, ita fermè
cenſentem, quicquid illi ſci licet ſemel nouiſſent, adeò ſtabile eſſe, certumꝗ fu
turum, ut ſi cui imperium decreuiſſent, quod tamen ipſum penes alium cerne
retur, nunꝗ ſic is aboleri atꝗ interimi poterit, quin debitam ſibi poteſtatẽ pla
nè arripiat. Vel uita enim functus reuiuiſcet Parcarũ decreto. Quã ſentẽtiam
his fermè uerbis concludit. Cui fato decretum eſt architecto eſſe, uel ſi manus
ambas truncet̃, euadet in architectum. Si quem etiam currendo uincere olym
pia ſancitum eſt, ne ſi abſciſſo quidem is claudicet crure, uictoria fraudabitur.
Cui rurſus in ſagittandi arte palmam Parcæ decreuerint, hic uel captos oculis
ſagittã in ſcopulum deſtinabit, hic præmiſſis rationibus imperatori adulãs, &
hæc ſubnectit: Quæcunꝗ à me de imperatoribs dicta ſunt, omnia protuli in
Acriſios & Laios, Aſtyagemꝗ Medum & complures alio reges animum refe
rens, qui uidebant̃ ſublatis de medio, à quib. ſibi metuebant, ita rebus ſuis be-
ne conſuluiſſe. Namꝗ horum alij filios, nepotes alij peremptos eſſe, ſicuti ipſi
mandauerant, opinantes, ab ijſdem illis quaſi renatis, fataliꝗ mox lege de im-
B prouiſo aſſurgentib. regno deiecti ſunt. Quod ſi adulandi ſtudio detineret, di
cerem utiꝗ iam tum inde futurum te Cæſarem præſenſiſſe, cum te captum Vi
tellius detineret, templumꝗ Iouis optimi in ſupercilio urbis conflagraret. Ille
uerò ſe rem bene geſturũ diceret, niſi tu eius manus euaſiſſes. Atꝗ adoleſcens
tunc planè eras, neꝗ dum talis, ut in te ulla imperij ueſtigia appareret̃. Verûm
quia Parcis aliter uiſum eſt, Vitellius quidem ſuis conſilijs male perijt, tu uerò
in illius ſortem fortunatus ceſsiſti. Sed quoniam adulatorius mihi ſonus in-
gratus ſemper fuit, ac permoleſtus, (uidet̃ enim mihi diſſonus, ac diſcors) idcir
cò miſſa hęc quæſo faciamus, chordaꝗ hæc nobis ne male perſtrepat, ſuccida
tur. Neꝗ uerò me arbitrabere de tuo iſto ſublimi ſtatu ac potentia unꝗ aliàs
cogitaſſe. Ex his aũt maximè uerbis & adulator, & mendax, & quiduis aliud
à philoſopho, ipſa hiſtoriæ fide conuincitur. Nam qui olim in Ionia tam mul-
ta contra Domitianum effudit, nunc eidem generoſus, ac fortis uir adulatur,
planeꝗ diſsimulat, quaſi ea quæ quondam apud Ionas de Parcis, & neceſsi-
tate tractauit minus quidem contra Domitianum, ſed pro illa potius habẽda
ſint. Tuam hic hiſtoriam Philoſtrate cõpellamus. Agè ueritatis fonte dilutam
repete hanc clara & ingenua uoce, nihil eorum inde ſubducẽs, quæ fecit Apol
lonius, dixitꝗ, cum Epheſios Domitiano auertens, pro cõmuni omnium ſa-
lute inualeſcebat. Neꝗ tutũ putabat, quæ contra Domitianum per epiſtolas
agẽda ſuſceperat Epheſijs omnino cõmitti. Sed ex alijs ut ingenuũ queꝗ, ac
modeſtiſsimum nactus erat, alius aliũ ſeuerè ad colloquiũ diducẽs, Magni te,
inquit, ſecreti miniſtrã facio, oportet Romã ad hũc & illum proficiſcare. Hæc
atꝗ illa dicturus, deꝗ Parcis ac Fati neceſsitate multa illos in hanc ſententiã
edocebat. Quod uidelicet ne domini quidẽ rerũ Parcarum ſeriem cogere, ac
immutare ualeant. Quin ad æream Domitiani ſtatuã, quæ ad Meletẽ fluuium
ſita erat, auditores couertens, Inſane, inquit, ô quanta Parcarum Fatiꝗ igno-
ratione

ratione detineris. Vel ſi enim interfici iubeas eum, regnaturus qui poſt te eſt; A
reuiuiſcet hic tamen. Qui ergo poſt magniloqua uerba adulator inuenitur, ne-
getq; tale quicq; à ſe in imperatore dictum eſſe, quo is pacto nõ omnis nequi-
tię, illiberalitatisq; damnet? Niſi iam planè mendaces ſunt, magisq; Apollo-
nij reprehenſores, quã ſtudioſi ueritatis, qui hæc de illo monimẽtis literarum
mandarũt. Vbi ſunt ergo illi Philalethis autores eruditione magna rerũ refer-
ti, ueritatisq; aſſertores: Damis, inquam philoſophus, Apollonij comes aſsi-
duus, Athenięſisq; Philoſtratus? quorũ hic de teſtimonio cõparationis librũ
conſcripſit? Quos planè ſibi inuicem repugnãtes, ampulloſæq; uanitatis ple-
nos, mendaces, ineruditos, maleficos ipſi ueritatis lumẽ coarguit. Poſt omnia
uerò quæ de illo ſcribuntur ad iudiciũ pertinẽtia, Apollonium ſcribit inde ab-
ſolutum ſeſe in Lebadiã recepiſſe. Cũq; in Trophonij ſpecum deſcendere affe-
ctaret, prohibitũ ab incolis eſſe, ne id facere poſſet, magũq; ijs quoq; eum eſ-
ſe cenſentib. hoc aũt loco iure addubitet qui ea repetat, quæ initio ſtatim hi-
ſtoriæ à Philoſtrato referunt. Vbi is admirãs ſuſpicionẽ oriri potuiſſe, qua ma-
gus Apollonius haberetur, ratione hac utit. Empedoclẽ, inquit, atq; Pythago-
ram, Democritumq; præterea cum ijſdem magis diuerſatos, nõdum tamen te-
chnarum, maleficijq; in opinionẽ ullã ſuſpicionemq; ueniſſe: Platonem quo-
que tametſi ab Aegyptijs ſacerdotibus prophetisq; multa deſumpſerit, quæ
mox ſuis libris inſeruit, minus tamẽ eſſe magnum exiſtimatũ. De Tyaneo au-
tem ipſo non planè ſuis meritis digna homines opinari, neque intelligi quod
ingenuæ ſapiẽtiæ ui ad ea perpetranda ſit ductus, cauſamq; eſſe huius ſiniſtræ
opinionis, quod cum Babyloniorum magis, Brachmanibusq; Indorũ ac Ae-
gyptijs nudis ſit diuerſatus. Quid igit Philoſtrato reſponderi amicè cõueniat.
Nempe hoc puto. Hunccine quæſo uirũ tantũ calũniæ contraxiſſe, ut magus
duntaxat una omnium uoce habitus ſit, qui præceptorib. ijſdem cum illo eru-
diti, & clari ſuis temporib. uiguerunt, & indeciduũ ſapientiæ ſuę lumen poſte- B
ris reliquerunt, niſi prudentibus compertum planè fuiſſet eundẽ non permiſ-
ſa uirtuti uia nomen ſibi, autoritatemq; quæſiſſe? Neq; uerò hodie quoq; de-
ſunt, qui expertos ſe dicant eius nomine inuocato, magicas ineſſe uirtutes ad
ſuperſtitioſa quæpiam peragenda: quibus equidẽ nõ facilè adducor ut credã.

DE MORTE APOLLONII.

SEd Philoſtratus mortem Apollonij narraturus, æqua ſuperioribus hiſto-
riæ locis hic quoq; ſubnectens, nihil ſcire profeſſus eſt. Inquit enim referre
alios quidem Epheſi Apolloniũ deceſsiſſe, alios aũt in Mineruę tẽplo Lin-
diæ ciuitatis, alios in Creta inſula. Et cum tantũ caliginis de illius morte nobis
offundat, uult tamẽ eundẽ uiuum ad ſuperos cõſcendiſſe: Nam cum tẽplum,
inquit, ingreſſus eſſet, ualuis repẽtè occluſis, admirandi uirginũ cantus in hãc
ſententiam exauditi ſunt. Veni ueni in cœlum, ueni. Idem Philoſtratus ait, nõ
uſpiam ſe terrarum Tyanei ſepulchrũ, cenotaphiumùe ſaltem uidiſſe, cum ta-
men ipſe uniuerſum orbem peragrarit. Deniq; ſentire uidetur mortis immu-
nem Apolloniũ eſſe. Nam & de mortis genere antea certi adducit, & mox in
cœlũ conſcendiſſe manifeſtè affirmat. Neq; uerò mirandũ iam eſt, ſi huiuſmo-
di uirũ Philoſtratus uel initio ſtatim libri totius, ut Pythagora, atq; Empedo-
cle longè maiorem, magnis ſpatijs prætergreſſum in Philoſophia contendat.

CONTRA FATI NECESSITATEM.

SEd quoniam circa hæc ſatis iam noſtra eſt oratio peruagata, age nunc de
Fato, deq; Parcis ipſis pauca proferentes, uideamus quid tãdem ſibi ijs ue-
lit, cum toto opere quæ iuris noſtri ſunt tollere uideatur, fatiq; neceſsitatem re-
bus ipſis cõſtituat. Nos igitur & Fati & Parcarũ uires articulatim tractemus:
hac enim ratione corrigi poterit, ſi qua ineſt illius dogmatis falſa ſentẽtia: ſed
eſt igitur (ut uerę philoſophię ratio tradit) anima mortalis. Nam quod ſemper
mouetur, eſt immortale: quod autem aliud mouet, & mouetur, aliũde motus

quietem

Digitized by Google

quietem habens,habet & quietem uitę,culpaq; omnis & cauſa in eligentē refertur,Deus ipſe culpę immunis.Si hæc inquam ita ſe habeat, quo nam ratio obtinebit:non ex arbitrio quidem ſuo,ſed magis inuitam,ueluti in animū corpus extrinſecus agitata filo quodā huc & illuc trahatur,perpetuo motu uigentem naturam duci,nihil ui propria motuq; agentem,neq; in ſeipſam geſtorum ſuorum cauſas referentem? Quis inquam cōcedat,neq; maximè philoſophantem animam laudari poſſe,neq; malitiæ,ac delictorum plenam culpari? Quid igitur Apolloni Euphratem accuſas? Quando hic, ut ſentire uideris,non electione liberę uoluntatis,ſed fato impulſus eſt,ut philoſophia poſthabita,quęſtuoſus euaſerit? Cur autē uel magos ipſos conuicijs inſectaris,planos ac pſeudoſophos appellans,ſi fato trahuntur ad miſerum & infelix uiuendi genus? Quid ita mētio ulla ſceleris apud te eſt? Neq; enim malus quiſquam iure damnandus,ſi quando perperam agēs,finem compleuit,qui ſibi ex fati neceſsitate pendebat.Sicut contrà de bonis queri etiam poteſt.Cur tu Pythagoram ueneraris ut admirabilem pręceptorem? cur hominem inquam Parcarum ludo magis inſignem,quàm ſapientiæ amatorem laudare non ceſſas? Quidúe Indi ſapientes illi,Phraotes,Iarchas,diuinis abs te honoribus digni cenſentur, ſi nullum ijs propriæ doctrinę decus aut uirtutis ineſt? Cumq; humanum genus omni culpa & peccato liberum eſſe conſtituas,cur non & Neronis ac Domitiani fœdam inſolentiam in Parcas & fati refers neceſsitatem? Quod ſi cui fato tributum eſt,ut curſor ſit,ut ſagittarius,ut architectus,eadēq; alius ratione magus,præſtigiator,ſicarius,nequam,licentioſus,proculdubio ex fati neceſsitate in hæc uiuendi genera euadent,quid igitur tantopere ambis & circumcurſas, uirtutem illis prædicans,qui emendari corrigiq; non poſſunt? aut quid eos cōtrà accuſas,qui non ſententia quidem ſua,ac uoluntate,ſed fortunę magis arbitrio inſulſi ſunt? Age uerò ut teipſum quoq; diſcutiamus,ſi tibi diuinum fatis ingenium conſecuto,datum erat Imperatoris gloriam ſuperare, cur quæſo ad præceptorum ludos,philoſophorumq; accedebas? quidúe apud Arabas, Babyloniorumq; magos,& Indorum Brachmanas curioſius uerſabare? Etenim uel citra ullam eorum conſuetudinem fatorum dono cuncta ſe tibi facilè ingeſsiſſent. Quid uerò & ijs litando,qui abs te dei cenſentur, mellitas nequicquam placentas thuraq; profundis? Cur religionem prætendēs, ſocios quoq; ad uota concipienda preceſq; hortaris? aut ipſe precabundus quicquam deos expoſcis,ſi illos quoq; fato eſſe inferiores exiſtimas? Atq; magis te decuit cęteris dijs omiſsis uni tantum neceſsitati,Parciſq; ipſis rem diuinā facere,ſupraq; Iouē ipſum has uenerari.Iam uerò hac ratione dij penitus ipſi abs te tollentur, tāquam ſcilicet nulli ſint qui prodeſſe nihil hominibus queant. Quod ſi peſtilentiæ uis fato Epheſijs imminebat,cur tu fato aduerſa remedia proferens, fatum repellebas? Aut qui potius in amouenda peſte,Parcas ipſas mortemq; uiciſti,quaſiq; trophæum aliquod de illius uictoria ſuſtuliſti? Si & in defuncta puella Clothus erat iam ſtamina prorſus abſumpta,quo tu pacto fuſum nouo iterum filo ambire,illiq; eſſe uiuificus potuiſti? Sed te fortaſsis eædem Parcæ ad hæc agenda ducebant.Non puto,hæc ad tuam facere dignitatem,cōcedes: longè enim abeſſent à pręſtantię tuę laude:& tamen antequam in corporis huius molem membraq; redires,fuiſſe te olim dicis ex eo genere hominum, qui in mari & nauigatione uerſantur.Sed hoc quoq; ueriſimile eſt neceſsitate domina factum eſſe.Nihil ergo quod admiremur,adducet educatio illa tua,natalis dies,circularis doctrina,frugalis diæta,ſummum philoſophiæ ſtudium. Neceſsitas ergo te,non amor ſapientiæ,non uoluntas in Babylonios egit, fatoq; impulſus magis,quàm diſcendi cupiditate ad Indorum Brachmanas,& Aegyptiorum nudos appuliſti.Parcis etiam tribuēdum,quòd Gades, Herculeaſq; columnas,quòd eorum oceanum,quòd heſperium permeaſti,quaſi te illæ ſtamine ſuo implicitum ad hæc loca deuoluerint. Quod ſi quis eum dicat per huiuſmodi

iuſmodi errores ad ſapientiæ participatum aliquem perueniſſe,in ſcientia refe A
retur,neq; ſtudioſis Tyaneus accedet. Meritoq; admirari illũ deſinemus,cum
ſapientia illi non ſtudio,ſed neceſsitate aduenerit. In eadem trutina collocari
& Pythagoras ipſe poterit,& fœdiſsimum quodq;,uiliſsimumq; mancipium.
nihil etiam à Socrate ipſo diſtabunt,qui Socratem capitali iudicio condemna
runt:quãquam Socrates mortem pro philoſophia pertulerit. Non Diogenes
ab Attica iuuentute,non,ut ſemel dicam,ſtultus à ſapiente,iuſtus ab iniuſto,la
ſciuus à continente,tumidus à forti uiro diſtabunt, ſi horum omnium mores
Parcarum ludo,Fatiq; proueniunt.ſed enim contra hęc præco ueritatis clama
uit:Heus homines,mortale & pollutum genus,quònam nos incõtinentiæ du
cit uini meri potatio? deſinite demum ebrietatis, merumq; diluite,rectamq;
mentis aciem intendentes,ueritatis auguſtã faciem contemplamini. Fas enim
non eſt,ſibi ipſi repugnare ueritatem,ac diſſentire: neq; duobus inter ſe maxi-
mè contrarijs datis,eandem utriuſq; cauſam eſſe. Dei certè prouidentia omnia
complectitur,ac continet,legibusq; diuinis machina totius mũdi diſponitur.
Visq; animæ rationalis, ac finis hominem ſui ducem, ipſius dominum,iudi-
cemq; conſtituit. Docentq; nos naturæ leges,ac ſapientum dogmata philoſo-
phorum,rerum alias penes nos eſſe,alias uerò nõ eſſe. Penes itaq; nos illa eſſe
cenſentur,quæ ex electione, actuq; proueniunt, quæq; natura libera ſunt,ut
impediri ac inhiberi non queant. Quæcunq; igitur iuris noſtri non ſunt, infir-
ma dixeris,ſeruientia,prohiberi facilia,aliena,cuius generis ea quæ circa cor-
pus ſe habent,externaq; ſunt,animę ſimul & rationis expertia: & quę demum
ſubſtantiam habent,à peculiari hominum,propriaq; natura longè ſeiunctam.
rurſus autem & ea quæ noſtri ſunt iuris propria nobis ineſt uoluntas ad alteru
tram partem ſcilicet,uel uirtutem uel uitium,delectu libero declinandi. Deus
porrò dominus rerum omnium,princepsq; recta ratione ſingula tranſigit, ſe-
cundam naturam per omnia circumcurrens. Hunc iuſta ſemper ultio comita-
tur, graui eos qui diuina lege diſceſſerint, ſupplicio punitura: motus uerò i-
pſos,quibus ad agendas res incitantur, non Parcarum Fati'ue neceſsitas pa-
rit.culpa certè omnis ab electione eſt noſtra,Deus ipſe culpę immunis. Quod
ſi quis huic ſententiæ aduerſus,quæ iuris ſunt tollere auſit,iam hic pudore nul
lo detentus,ſuam manifeſtè fateatur impietatem: paſsimq; prædicet non pro-
uidentiam eſſe,non Deum, nec quicquam aliud præter Fati neceſsitatem,&
quæ huic proxima ſunt,nuda fronte pronunciet,id eſt,non ſapientem dari,nõ
ſtultum,non æquum,non iniquum,non prauum,non magnum hominẽ,non
diuinum ad hominis ingenium naturãq; pertinere. neq; uerò philoſophiam
eſſe aut doctrinam ullam,non artem penitus,non ſcientiam,non mali boni'ue
diſcrimen à natura conſtitui,ſed confuſè omnia circumuolui neceſsitate domi
na,& Parcarum fuſis. Nihilq; ſit iam rei,quin atheus hic,profanusq; in ſapien-
tum numeros,ac piorum hominum reponatur. Si quis autem cætera quidem
diſsimulet,prouidentiam uerò diuinam fateatur,& colat, ita tamen ut Parcas
quoq; ac Fati neceſsitatem unà admittat,is cum pugnantibus,ac maximè con
trarijs dogmatis,flagitioſisq; teneatur,meritas inſaniæ pœnas expendat. Atq;
hæc quidem ita ut tradidi accipienda ſunt. Si quis igitur, cum hæc ita ſe habe-
ant,inter philoſophos Tyaneum reponat,hoc ſibi prædictum ſciat, ſiquidem
illi adimat ſuperfluum laudis apparatum,quali ſcilicet hunc Philoſtrati hiſto-
ria amiciuit,nullam fore prorſus à nobis inuidiam: ſin autem quis eum inſu-
mat ueritatis metas egreſſus, ſupra facultatem philoſophi Deum aſſerere,is
per imprudentiam magiæ nota hominem infamabit. Sicut & hæc
ipſa,quæ de illius uita ac moribus fabuloſe ſcribuntur,
non aliud ſanè à prudentibus uiris quàm ca
lumniæ argumenta cenſen-
da ſunt.

A EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS LIBER, IN QVO VETERVM PHILOSOPHORVM DE mundi fabrica rebuſq; naturalibus lites ac diſſenſiones ex uarijs autoribus breuiter adducuntur: qui de Euangelica præparatione eſt in Græco codice XV. adeoq; ultimus, Latinus hactenus nulli uiſus,

MARCO HOPPERO

Interprete.

PROOEMIVM TOTIVS HVIVS OPERIS

Argumentum continens.

COmmunem hunc omnibus gentibus de deorum multitudine errorẽ in principio ſtatim Euangelicæ pręparationis confutaſſe magni fore momẽti exiſtimãs, pro defenſionis quoq; cõſtitutione huius cauſa ab illis diſceſsionis, qua rectè nobis conſuluimus: non ſolum fabulas, quas theologorum poetarumq; quos ſecum habebant, pueri de dijs ſuis ueluti in proſcenijs cecinerunt: ſed graues quoq; eorum & profundas de rerum natura inquiſitiones, ad cœlum uſq; ſurſum, & per omnes mundi partes per nobilẽ philoſophiam translatas, primùm omnium in tribus prioribus libris pertractaui. Etſi nihil omnino in his approbandum ipſimet eorũ theologi dicant. Aduertendum igitur, quòd theologorũ, quos habuerũt uetuſtiſsimi, nullam ſcientes hiſtoriam, ſolis autem fabulis inhærentes ſua teſtati ſint. Vnde meritò quidem in omnibus & urbibus et pagis, quod ueterum habet narratio, ſacri deorum ritus & myſteria haud diſſona prædeceſſorũ fabuloſis traditionibus adminiſtrabantur. Quemadmodum etiamnum deorum nuptias & liberorũ procreationes, luctus et gaudia: pręterea errores quoq; eorum, horum quidem amores, il-

B lorum uerò iras, aliorum deniq; alias omnis generis calamitates & triſtitias, nihil diuerſum ab his quę à uetuſtiſsimis commemorantur, in cęremonijs ſuis et hymnis, nec non alijs, quæ dijs ſuis conſecrarunt, canticis celebrãt. Ad hęc, pro uberiori ratione, penè tragicas quoq; eorum, quas in phyſicis ſuis explicationibus facere conſueuerunt, exclamationes, nec non ſophiſtarum philoſophorumq; diſceptationes inſpiciendas propoſui. Hanc uerò de deorum reſponſis captandis rationem, atq; de Fato multis ſanè iactatam hãc falſam opinionem in tribus alijs, poſt priores ſequentibus libris firmis argumẽtis aperui: ubi non tam proprijs rationibus, q; ipſorum quoq;, præſertim uerò, quos Gręcia aluit, philoſophorum teſtimonijs ad conuincendum eos uſus ſum. Quibus poſtea relictis, ad Hebręorum oracula cõuerſus, breui quadam ratione legalem theologiam in ijs contentam, necnon totam eorũ hiſtoriam apud ipſos quoq; Gręcos teſtatam æquali librorũ numero complexus ſum. Conſequenter uerò Gręcorum perſtringẽs mores, quod uidelicet à Barbaris omnia acceperint, nec ullam bonam domi ſuæ natam diſciplinam induxerint: quod temporum quoq; habita collatione, quibus apud Græcos quidem eorũ ſapientes, Hebræos uerò prophetæ extiterint, palàm faciens, rurſus tribus poſt hos libris celebrium quorundam apud Græcos philoſophorum cum Hebręorũ conſtitutione cõſenſum, eorum ſimiliter ipſorum teſtimonijs uſus, oſtendi. Quin aliter quoq; à nobis ſentientes quoſdam apud Gręcos philoſophos, imò nõ ſolum à nobis, uerumetiam cum domeſticis quoque ſuis diſcrepantes, adeoq; à familiaribus quoq; ſuis cõfutatos in hunc præcedenti libro produxi: ut per ea omnia incorruptum noſtræ ſententiæ iudiciũ lectoribus oſtenderẽ, firmiter demonſtrans, non inconſyderatè nos, ſed probè meditato ac prudenti conſilio Hæbręorum ut antiquiſsimam, ita quoq; ueram philoſophiam religionemq; præ Græcorũ elegiſſe. Quemadmodum id etiam conſtat Græcanicorũ quoq; teſtimoniorũ

 allegatione,

allegatione, cuius quod reliquum eſt huc nũc ultimum aggredientes librum, qui decimuſquintus eſt noſtræ, quam præ manibus habemus, inſtitutionis, ijs quæ tractanda hic ſunt adijciemus, etiam nunc ſancta illa nobilis Gręcorũ philoſophiæ in lucem proferentes, & omnium ante oculos inanem eorum operā apponentes. Ac primùm quidem omnium illud affirmantes, nihil nos eos curaſſe, non propter ignorantiam rerum earum quas ipſi ut magnas admirātur: ſed ut neglecto hoc inutili eorũ ſtudio, rerũ multo magis utilium exercitio, ingenia eorum foueremus. Hoc igitur nobis, Deo duce, per ueritatem abſoluto, finē his quę de pręparatione inſtituta fuerunt, imponā. Conuerſus aũt ad perfectius illud de Euangelica demonſtratione argumentũ, principiũ ſecundæ illius tractationis, quod nobis ab illa, quę reliqua eſt de accuſatione noſtri, commentatione ſumitur, fini prioris coniungā. Erat aũt hoc nobis uitio ab illis datũ, quod uidelicet Hebręorũ oracula ꝙ paterna ſanctius amplexātes, non etiā uitā Iudęorũ ſimilem imitantes referremus. cui obiectioni, finito præſenti hoc libro, per diuinā gratiā occurrere tentabo. Sic enim fore puto, ut poſteriora cũ priorib. illis uno ueluti nexu cõtenta, unā quoq; in uniuerſum totius noſtrę diſputationis quaſi intentionem abſoluant. Quantũ itaq; ad pręſens, quoniā apparuit in pręcedētib. libris Platonis philoſophia, Hebręorum oraculis partim conſona, partim uerò ab ipſis diſſentiens, in quibus cõfutata ſunt & ea quę cũ placitis ipſius diſcordāt, & aliorũ, quos phyſicos cognominant, philoſophorũ opiniones, nempe Xenophanis, ac Parmenidis, Pyrrhoniſq;, nec non aliorum deinceps omnium, quorũ opiniones præcedens diſputatio adhibitis eis ex oppoſito Hebręorũ oraculis, ac Platonis dogmatis, imò ipſa ueritate, confutauit, quin ſuis ipſorum telis conuicti ſunt. Expecta nunc alium quoq; faſtũ eorum quę ab Ariſtotele & Stoicis philoſophis deſuper uelut ex ſcena inſpicere, et totam reliquā phyſiologiam horum ſuperciliosorũ hominũ intueri, quo cognoſcamus ea quæ ueluti magna ipſi admirantur, nec nõ ea in quib. uel familiares eorũ eis contradixerũt. Sic enim nullus quoq; accuſationi locus relinquetur, quam intentant nobis diſceſsionis ab ipſis cauſa, intelligentes nimirum quod nõ ob ignorantiā rerũ ſuarũ occultarũ, ſed pręmeditato atq; examinato probè iudicio, barbarorũ rectè inſtitutorũ ueram religionē prę omniũ Gręcorum elegerimus. Initium uerò ſumam ab ijs quæ de Ariſtotele feruntur. Aliqui, qui & ipſi quoq; haud obſcuri philoſophi ſunt habiti, uitam quoque uiri calumniati ſunt. Ego aũt id non ſolùm faciā, ſed inuitus etiam audio uirũ hunc ſic à notis & familiarib. ſuis traductum eſſe. Quapropter defenſiones eius potius exponā ex Ariſtotele Peripatetico, qui in 7. de Philoſophia libro talia de eo ſcribit.

Quæ Ariſtocles Peripateticus de Ariſtotele ſcripſit, & quæ de ipſo narrantur, ex ſeptimo de Philoſophia. Cap. I.

QVomodo poſsibile eſt, quemadmodum Epicurus in epiſtola de uiuendi ratione tradit, iuuenē eum paterna bona dilapidaſſe? poſtea uerò in militiam profectum eſſe? ubi quum malo ſucceſſu uſus eſſet, ad pharmacopolam redijſſe? poſtremò autem ætate iam prorſus confecto & lāguido Platoni, in ſtudio eũ ſucceſsiſſe? Aut quis nam uerisſimile tanquam admitteret Timæi illud Tauromenitę, qui in Hiſtorijs ſuis dicit eum uergente iam ætate claudendis ac recludēdis oſtijs, in ignobilis cuiuſdam medici officina præfectũ fuiſſe? Quis præterea Ariſtoxeni muſici illius quæ in Platonis uita habentur, uerbis credat? qui dicit eum dum erraret hinc indè & peregrinaretur, ſeditionem cõmouiſſe, ibiq; tum peregrinos quoſdam Peripatum ei extruxiſſe. Quæ uerba de Ariſtotele dicta eſſe aliqui putant, quum tamen Ariſtoxenus honorificè ſemper Ariſtotelis mentionem faciat. Sed & hæc ridicula quis non meritò dicet, quæ ab Alexino Eriſtico commemorantur. Fingit enim Alexandrum filium cum patre ſuo Philippo diſſerentem, & Ariſtotelis rationes planè contemnentem, Nicagoræ uerò (quem Hermem cognomine dicunt) recipientem.

Digitized by Google

A Eubulides quoq; in libro quem contra eum ſcripſit,apertè mentitur: primùm
quidem frigida quædam poemata proferens,tanquam ab alijs quibuſdam cõ
ſcripta,de coniugio et familiaritate cum Hermia ei contracta:poſtea Philippo
eum maledixiſſe affirmãs:nec deniq; Platoni eum morituro adfuiſſe,& libros
eius corrupiſſe.Quid uerò attinet hic Democharis contra philoſophos crimi-
nationes recenſere? non enim Ariſtotelem ſolum,ſed & alios quoque philoſo
phos malignè perſtringit.Equidẽ ſi quis iſtas probè conſideret calumnias, ne-
fariè locutum hunc eſſe dicet.Ait enim epiſtolas ſe Ariſtotelis inueniſſe cõtra
Athenienſes:nec non Stagiram patriam ſuam Macedonibus eum tradidiſſe:
præterea ſubuerſa iam Olyntho,ditiſsimos quoſq; Olynthiorũ Philippo eum
ad ſpoliandum eos prodidiſſe.Cephiſodorus autem Iſocratis diſcipulus ſtultè
eum calumniatus eſt:qui delicatum eum & uoracem,nec nõ alijs quibuſdam
eiuſmodi nominibus appellauit.Hæc uerò omnia ſtultitia longè uincunt quę
à Lycone,qui ſeipſum Pythagoricum nominat,dicta ſunt.Ait is Ariſtotelem
uxori ſuæ defunctę tale ſacrificaſſe ſacrificium,quale ſolent Athenienſes Cere
ri:& oleum,in quo calido lauiſſet,uendere ſolitum.Quũ enim Chalcidem na-
uigaret,eos qui ad telonium ſedent,reperiſſe in naui ſeptuagintaquinq; æreos
urceolos affirmat.Ex his igitur qui Ariſtotelẽ criminati ſunt, iſti ferè præcipui
habentur,quorum alij quidem coæui Ariſtoteli,alij uerò poſt ipſum paulo fue
runt:omnes tamen aut ſophiſtæ,aut Eriſtici,aut rhetores, quorum nomina &
libri ſimul cum corporibus interierunt.Ablegandi aũt prorſus iſti nobis ſunt,
qui aut diu poſt hæc fuerunt,aut talia & talia ab illis dicta commemorant:aut
(de quibus in primis hoc dictum uolumus)qui in libros illorum nũquam inci
derunt,ſed ex ſeipſis tales finxere contumelias, quales ſunt hi, qui trecentas
eum ollas habuiſſe affirmant,quum tamẽ nullus eorum apud quenquam qui
tum fuerunt,quicquam tale ſcriptum repererit, nec apud ipſum quidem Lyco
B nem.Is enim(ut antea dixi)ſeptuagintaquinq; urceolos inuentos fuiſſe aſſerit.
Non ſolum autem ex temporum collatione,et ijs qui calumniati ſunt,collige-
re quis poteſt,omnia hęc quę dicta iam ſunt,falſa eſſe:ſed uel ex hoc ipſo quo-
que,quia non omnes eadem dicunt,ſed ſinguli eorum peculiare aliquid.Quo
rum ſanè ſi uel unum uerum eſſe,non ſemel tantum,ſed millies ab ijs qui tum
fuerunt,perijſſet.Eſt igitur manifeſtum,idem Ariſtoteli accidiſſe, quod multis
alijs quoq; ſolet:nimirum propter amicitiam quam cum principibus habuit,
nec nõ admirabilem illam,qua excelluit,ſapientiam,odio à ſophiſtis, qui tum
erant,habitum eſſe.Oportet autem candidos non tam ad calumniatores reſpi
cere,quàm etiã eos qui laudes eius magno imitandi ſtudio decantarunt, quo-
rum multo plures & meliores inuenire eſt. Alia igitur omnia manifeſtè falſa
ſunt,præter duo hæc quæ uidentur probabilia,ob quæ uituperant eum aliqui.
Vnum quidem,quod Hermię quaſi adulans ſororem eius,quod attinet natu-
ram,filiam autem adoptiuam Pythiadem in uxorẽ ſibi duxerit.De quo Theo-
critus ille Chius tale epigramma conſcripſit:

Hermiæ eunuchi pariter & prudentis ſerui
　Monumentum inane deſipiens poſuit Ariſtoteles.
Qui propter incontinentem uentris naturam elegit habitare
　Pro Academia cœni in ſtercoribus.

Alterum uerò,quòd ingratus fuerit Platoni.De Hermiæ quidem & Ariſtote-
lis quam inter ſe habuerunt amicitiam,alij quoq; multi ſcripſerunt: inter quos
& Apellicon.cuius libros qui legerit,deſinet nimirum criminari hos. De nu-
ptijs uerò cum Pythiade ipſemet in epiſtolis ad Antipatrum multa ſatis expo
ſuit.Mortuo enim Hermia,propter ſingularem beneuolentiam,qua erga eum
ſemper affectus fuit,hic illam duxit,modeſtam aliàs,atq; frugi fœminã, infor-
tunatam tamen propter calamitates fratri eius acceptas.Inter alia quoque ait:
Poſt Pythiadis autem Hermię filię obitum Ariſtoteles Herpyllida Stagiritam

duxit,ex qua filius ei natus eſt Nicomachus. Hunc aiunt orphanum à Theophraſto educatum,poſtea uerò in bello admodum iuuenem obijſſe. Hæc hactenus Ariſtocles in loco citato. Nunc uerò tempus eſt Ariſtotelis quoq; dogmaticam philoſophiam conſiderare. A

De Ariſtotelis dogmatibus,quatenus ab Hebræis & Platone diſcrepant circa finem bonorum. Cap. II.

MOyſes nec non cæteri Hebræorum prophetæ finem fœlicitatis eſſe dicunt,Dei totius uniuerſi cōditoris & cognitionem & amicitiam ex pietate perfectam. Pietatem autem ueram eſſe docent ſummum illud omnis uirtutis ſtudium,quo in gratia apud Deum manemus:hanc enim eſſe honorum omnium cauſam:in ſolo enim Deo ſita eſſe omnia, & donari ab eo Dei amatoribus omnia. Conſona hiſce Plato quoq; dicit,qui fœlicitatis finē definiens, uirtutem eſſe ait. Ariſtoteles uerò diuerſam ab his ingreſſus uiam,non poſſe alia ratione fœlicem aliquem fieri,niſi corpus quoq; bene ſit affectum,& per rerum externarum abundantiam,ſine quibus ne uirturem quidem ualere. Cuius falſę opinioni quantum ſe Platonis intimi confutando oppoſuerint,ex his quæ ſequuntur intelligere eſt.

Attici Platonici contra Ariſtotelem diſſentientem à Moyſe & Platone,in oratione de Fine bonorum. Cap. III.

QVum tota philoſophia,communi philoſophorum ſentētia, humanam fœlicitatem promittat:trifariam autem ſit diuiſa,ſecundum actiuam rerum uniuerſarum diſtributionem: tantum aberrat in ijs quæ Plato docuit,ut Peripateticus uideatur,& inter eos qui Platoni aduerſantur, omnium maximè contrarius habeatur. Et in primis quidem circa id quod commune & maximum ac ualde proprium eſt,à Platone diſcrepat,non uidelicet obſeruans fœlicitatis terminum:nec uirtutem ſufficientem ad eam eſſe concedere uolens,ſed auferens aliquid huic ſecundum uirtutem potentiæ. indigere eam fortunæ quoque bonis arbitratur,ut ueram quis conſequatur fœlicitatem:ſolam enim ſumptam non poſſe pręſtare felicitatem contendit. Huius igitur opinionis indignitatem ac turpitudinem tam in hoc quàm etiam in alijs oſtendere, temporis huius non eſt. Illud autem manifeſtum eſſe puto,quod quum finis felicitatis nō idem ſit ſecundum Platonem & Ariſtotelem(ille enim hunc feliciſsimū prædicat ubiq; & proclamat qui ſit iuſtiſsimus:hic uerò, non ſequi ex uirtute beatitudinem,niſi quis generis quoq; nobilitatem & pulchritudinem,nec nō alias eiuſmodi dotes habeat,aſtruit)neceſſe ſit iuxta hanc finis diuerſitatem, ipſam quoq; philoſophiam quæ de fine diſſerit,plurimū diſcrepare. Qui enim uiam aliquam unam natura ſua incedit,quæ per exigua & humilia ducit, non poteſt ad maiora & in alto poſita peruenire. Vides rupem hanc pręruptā,aſperam & inacceſſam,in qua auis illa enixa ſedet? in hāc profectò rupē fera quantumuis crudelis & uafra aſcendere nō poteſt,ut uidelicet ad auis huius pullos perdendos aſtuta uulpes deueniat,niſi fortè mala illi fortuna aliqua uſi, in terram eos decidere cum pernicie eorū contingat:aut celeres alas,quas tamen natura ei non producit,ſibi accommodet:quibus à terra leuata,ſuper altam hanc rupem uolitet. Donec autem in propria utrinq; conſtitutione manſerint,terreſtria certè cum aereis animalibus in conſortium ſurſum uenire non poſſunt. Et poſt alia ſubiungit:His igitur ita ſe habentibus,& Platone iuuenū animos ad diuinum ſurſum pertrahere attentante,atque ſic uirtuti & pulchro cohabitare ſtudente,cæteras uerò res uniuerſas deſpicere ſuadente:dic nobis ò Peripatetice,quomodo hæc nos edocebis? quomodo eò deduces eos qui adhærēt Platoni? aut ubi tanta tibi ſermonis eminentia,ut furientium penè animos occupare,& in cœlum uiam inquirere coneris,quam illi quidem montiū continua impoſitione effici poſſe putabāt? Sed hoc nimirum fiet ſublatis è medio humanis ſtudijs,ut inquit Plato. Quod igitur auxiliū ad hæc iuuenibus perueniendi præ- B

A di præſtas? aut unde ſermonis uis ea quæ uirtutem in hoc certamine iuuet? ex
quibúſnam Ariſtotelis libris? aut cuius eorum qui ab ipſo docti ſunt teſtimo-
nio? uel aliorum qualibúſnam ſcriptis? Concedo enim tibi, quamuis fallere
uelis, uel ſaltem iuuenile quiddam. Sed nõ habes quod dicas: non enim ſectæ
tuæ principum ullus committeret id tibi. Ariſtotelis igitur de hac re libri, in
primis uerò magna Ethica quos inſcripſit, exiguum quiddam & humile, imò
uulgare prorſus de uirtute ſentiũt, nec amplius quàm idiota aliquis & homo
indoctus aut adoleſcẽs ſiue mulier aliqua ſentiret. Cum enim diadema (ut ita
dicam) & regium illud ſceptrum quod à Deo uirtus accepit, immutabile &
perpetuum ſit (nam quicquid capite ſuo annuerit, irritum id fieri nequit) ad-
huc tamen auferre id ei audent. concedere enim uolunt, quod ſola ipſa felicita
tem præſtet: ſed ſimilem eam faciunt diuitijs, gloriæ, generis nobilitati, ſanita
ti, pulchritudini, nec non alijs eiuſmodi rebus, quibus inconſtantiæ malum
coniunctum eſt. Quemadmodum enim (inquiunt) quodcunq; horum abſq;
uirtute preſto ſit, ſufficiens ad felicitatem poſsidẽti eſſe non poteſt, ita nec uir
tus ſine his habenti felicitatem unquam preſtabit. Quid igitur? an nõ hoc pa-
cto uaſtatur et corruit uirtutis dignitas? equidem. Sed multo bonis alijs omni
bus præſtare uirtutem dicunt. Quid tum poſtea? quippe ſanitas quoque diui-
tijs præſtat. hanc tamen ſine alijs ad felicitatem non ſufficere, cõmunis eſt om
nium ſentẽtia. Si quis igitur qui hæc ſequatur dogmata, & huius fuerit ſectæ,
doceat omne bonum humanum in ipſa anima eſſe quærendum: is felicẽ nun-
quam rotæ ſummitatem conſcendere ait. non certè ſi uel Priami quis fortunis
ſplendeat, felicem eum & beatum eſſe poſſe: hũc uerò qui uirtute ſit præditus
inter tales referre haud dedecet. At ex his ſequitur, quòd nec plenè felicitas uir
tute præditos ſequatur: nec, etiam ſi fiat, perpetuò ea duret. Folia etenim uen-
tus humi deijcit, at alia ſylua germinans producit: ſic quoq; hominũ ſe habet
generatio: hæc quidem plantatur, illa uerò perit. Sed heus ô poëta, exiguum
B adhuc & infirmum hoc exemplum tibi eſt. Veris etenim mox ſequitur uenu-
ſtas, nec non longum deinceps tempus, cui finis non eſt. Si exactius uelis hu-
manæ uitæ uanitatem & inſtantiam exprimere, Ariſtotelis compara ei felicita
tem, facilius quippe folijs ipſa & plantatur, & perit, non anni circumuolutio-
nem expectans. non unius anni bonum, non unius menſis, ſed eo ipſo die, ea
ipſa hora qua cœpit, corruit ſæpe rurſus ac perit. Pleraque autem internecioni
obnoxia, & omnia à fortuna pendent. Mortis mille formæ corpus ſequuntur:
eſt paupertas, eſt ignominia, ſunt denique eiuſmodi alia multa, quorum nulli
amata illa uirtus ſuccurrere poteſt. Infirmior enim eſt quàm quod uel pellere
infelicitatem, uel conſeruere felicitatem poſsit. His igitur inſtructus aliquis
& acquieſcens rationibus, quomodònã uel ipſemet Platonis accedet ſenten-
tiæ, uel alios ad eam conuertet unquam? parum enim oblectabitur quicunq;
perſuaſus ab illis, egregia hęc & diuina dogmata receperit: quod uidelicet
tam potens quiddam ſit, & omne ſuperans pulchrum uirtus, non quoquam
ad felicitatem indigeat, nec eam auferri ab ea unquam poſſe, ſed ingruentibus
uel paupertate, uel morbo, uel ignominia, uel pice cum cruce, uel ſimul uni-
uerſis, quas ob oculos nobis ponunt tragœdiæ, calamitatibus, adhuc tamen
iuſtus, felix & beatus erit. Magnificè equidem pręconio, ueluti athletam ali-
quem uictoria clarum, commendat iuſtum: quod hic ſit felicisſimus ille, qui
ex ipſa iuſtitia felicitatis fructum capit. Diuide igitur, ſi uoles, & diſtingue tri-
fariam uel quadrifariam, uel etiam multifariam bona partiens: nihil etenim ad
propoſitum faciet: non equidem unquam per ea nos in Platonis adduces ſen
tentiam. Quid enim? etiam ſi bonorũ, quemadmodum dicis, alia quidẽ ſunt
honoranda, quales ſunt dij: alia uerò laudanda, ut uirtutes: alia potentiæ, ut di
uitiæ & robur: alia deniq; utilia, ut famulitiũ? Quid tum porrò, ſi uel arctiori
partiens diuiſione, dicas, bonorũ alia eſſe fines, alia nõ fines. Fines quidem ea

 appellans,

appellans quorum gratia reliqua ſunt: non fines autem q̃ illorum gratia fuerint ſumpta? Quid deniq;, ſi docet aliqs quòd bonorum alia qdem ſimpliciter bona ſint, alia uerò non omnibus? Vel q; alia animæ bona ſint, alia corporis, alia extra utrumq;? uel rurſus, quòd bonorum alia qdem ſint potentiæ, alia diſpoſitiones & habitus, alia uerò actiones? uel deniq;, alia fines, alia materia, alia inſtrumenta? Aut etſi qs ſecundum decem categorias decies ſecare bonum doceat, qd obſecro hęc ad Platonis ſententiã faciunt? Quàm diu ſanè tu quidem, ſiue ęquiuocè, ſiue quocunq; modo uelis, uerteris bona uocãs, quædam ad fœlicitatem ut neceſſaria ſumpſeris, ſublata uirtutis ſufficientia. Plato autẽ non niſi ex abundanti de cęteris quærat: ipſam uerò fœlicitatis plenitudinẽ ſoli uirtutem acceptam ferens: nunq; equidem in hoc nobis cõueniet, ſed ſemper diuerſa tibi à Platonis ratio ſit neceſſe eſt. Quemadmodũ enim leonibus cum uiris fidum iuſiurãdum non eſt, nec lupi & oues unanimes redduntur unquàm: ſic nec Plato & Ariſtoteles circa hoc, quod maximum & præcipuum eſt, fœlicitatis dogma unq; conuenient. Omnino enim quæ utrinq; dicuntur, contraria uidentur. A

Eiuſdem contra eundem diſsidentẽ à Moyſe & Platone, in ſermone de Prouidentia. Caput. IIII.

MOyſe rurſus & alijs Hebræorum prophetis, & cum his Platone quoq; rectè de prouidentia, quæ in rebus cunctis cernitur, ſentientibus, Ariſtoteles non niſi ad lunam uſq; porrigere ſe diuinũ exiſtimans, reliquas mundi partes omnes à diuina gubernatione excludit. Propter quæ redarguit̃ per ea quæ iam antea à nobis utcunq; expoſita ſunt. Quũ enim hæc de prouidentia perſuaſio, maximum ſit et præcipuum eorum quę ad fœlicitatis perfectionem adhibentur, ea quippe eſt quæ quàm maximè humanã uitam ſecundum rectum inſtituit: niſi præterea ignorare uelimus, fortuitòne, an ex alto conſurgat & oriatur genus humanum. Plato eqdem ad Deum omnia, & ex Deo refert. Ait enim principium eum eſſe, medium, & finem rerum quę extant omnium: omnia ipſum ſecundum rectum gubernare, à uia aberrantẽ ipſum admonere. Ait præterea bonum eum eſſe, cuius bono inuidere nemo poſsit. Quòd bono ipſe efficiat alia extra ſe poſita omnia: quod quæ ſine ordine ſunt confuſa, ad ordinem reducat: omnia curet, omnia ſecundum potentiã ſuam quàm maximè ornet, & in primis humano generi prouideat. poſt paucula deinde ſubiungit: Et ſic quidem ſentit Plato. Ille autem diuinam hanc naturam è medio tollens, ſpem illam animæ reſcindens, ac deniq; præſentis huius cum meliori commutationem nobis auferens, quam, obſecro, cum Platone cõmunionem habebit? aut quomodo'nam Plato quæ uult uel alios docebit, uel fidem aſtruere dictis ſuis unquam poterit? omne quippe hic contrarium eſt. Ille ſiqdem adiutor & patronus eorum qui iniqua perpetrare uolunt eſſe uidetur. Nam merus aliquis homo exiſtens, & humanis obnoxius concupiſcentijs, ſi deos deſpexerit, nec ſibijpſi rectè uiuendi legẽ aliquam præſcripſerit, is dummodo, quandiu uixerit, celare iniquitatem ſuam ab alijs poſsit, mortuum ſe nihil curaturum exiſtimat. Haud enim fieri nõ poteſt ut is qui clàm iniquè agit, fidem quoq; inter homines conſequat̃, tantum latère homines omnes poſsit. Nec uerò per omnem uitam latère neceſſe eſt, modo eorum uincere ſuſpicionem poſsit, qui obſeruare alia ſolent. Eſt igitur prouidentię abrogatio, magna quædam ad iniquitatem incitatio. Ille enim ualde bonus eſt, quiſquis uoluptatem bonum tanquam nobis proponens, & à diuina ultione immunitatẽ promittens, adhuc tamen uiam ſe ad iniquitatẽ præcludere putat. Simile quid faciens medico, qui uiuente adhuc ægro, auxilium pollicetur: poſt mortẽ uerò aliquas demum parare medicinas mortuo ad ſalutem conatur. Proximè, inq;, huic accedit Peripateticus. Non enim ſic uoluptatis ſtudiũ, queadmodũ diuinitatis, quod nos curet, incredulitas iniuſtitiã confirmat. Quid igit̃? dicit mihi B

aliquis

A aliquis,Ariſtotelem cum Epicuro eundem facis? Prorſus equidem,quantum ad propoſitum.Quam enim nos differentiam dabimus inter eos quorum hic quidem deos ex mundo prorſus excludit,nec ullam nobis cum diuinitate cõmunionem relinquit? Ille uerò,etſi deos in mundo eſſe concedat, omnem tamen eorum curam & prouidentiam rebus humanis penitus ſubducit? Pariter enim uterq; deorum erga homines negligentiã aſſerit:æqualem quoq; uterq; iniuſtè agentibus,à diuina ultione immunitatem promittit.Quod autem utilitatis quiddam & nos ex ijs quæ circa cœlũ mouẽtur,capiamus: id certè commune maximè eſt brutis quoque & rebus inanimatis. Quin & Epicurus tale quoddam deſuper auxilium hominibus definit.Ait quippe meliores ſuperiorum corporum influxiones magnorum,ijs quibus contingunt,bonorum cauſas exiſtere.At nec hoc,nec illud prouidentiæ aſcribere,rationi æquum eſt.Siquidem & iuxta Epicuri ſententiam ceſſat prouidentia,quamtumuis deos omnem adhibere curam pro bonorum propriorũ cõſeruatione concedat: & ſecundum Ariſtotelem finem habet prouidentia, licet quæ ſub cœlo ſunt, ſuo quæq; ordine & ornatu ſingulari diſpoſita dicat.Nos autem quęrimus prouidentiam quę omne ſuperet æuum:quam certè non habet is,qui nec dæmonũ, nec heroum,nec in uniuerſum ullius ſempiternas eſſe poſſe animas concedit. Illud tamen maiori Epicurus uerecundia feciſſe uidet. Vt enim negauit prorſus poſſe deos ad hominũ deſcendere curas conuenientes cum ipſis,tãquam in peregrina quadam regione habitare eos finxit,& extra mundum eos alicubi collocauit:ſic eorum cum hominibus conſortium per longinquam illã diſiunctionem,& rerum omnium,quam habẽt,communionem,abrogans: Hic autem uir multo nobis præſtans,naturæ quaſi inuentor unicus, & diligens rerum diuinarum ſpeculator ipſi deorum obtutui res humanas proponens,adhuc tamen neglectas eas,nec ulla deorum cura prouiſas relinquit:naturę quodam ordine,nec diuina ratione conditas eas atq; diſpoſitas eſſe affirmans. Vn-
B de meritò ſanè ipſe quoq; hanc reprehẽſionem haud effugiet,quam in Epicurum aliqui inſtituerunt:quod non ſponte noſtra,ſed propter hominum timorem locum dijs in rerum uniuerſitate,tanquam in theatro ſpectaculum,cõſtituimus.Hanc aũt eſſe uiri ſententiam indicio ſunt:quoniam eorum erga nos potentiam & efficatiam planè ſuſtulit.Hoc idem quoq; Ariſtoteles facit.nam ſoli uiſui reſtituens ac commendans fidem,nullam uerò eſſe poſſe propter tantum interuallum,eorum in res illas efficaciam,mox utiq; impulſus uerecũdia, deos illic eſſe dicere uidetur. Quum autem nihil extra mũdum relinquat,nec ijs quæ in terris ſunt,deos admittat: neceſſe profectò eſt, ut aut prorſus deos tollat,aut opinione tantum eos colat,alicubi eos eſſe:quod tamen nec ipſe credit,dicens:Hic igitur ſpreto meliorum ſano iudicio,planè nullã fidem dijs adhibet.Hæc Atticus contra Ariſtotelem,omnem euertentẽ de prouidentia ſermonem.His autem quæ dicta iam ſunt,idem ille ſubnectit contra eundẽ concedere nolentem cœpiſſe aliquando mundum.

Eiuſdem aduerſus eundem diſsidentẽ à Moyſe & platone,in hoc quod concedere non uult genitum eſſe mundum. Cap. V.

QVum porro dicat Moyſes cœpiſſe aliquãdo mũdum,&totius uniuerſi factorem & conditorem Deum conſtituat,atq; Plato ſimilia Moyſi in philoſophia ſua doceat:contrariũ rurſus hiſce Ariſtoteles aſtruit,qui redarguitur à Delothente hiſtorico ſic ad uerbum ſcribente: Primùm equidẽ de mũdi generatione ſpeculationem inſtituens,nec non magnã illam atq; perutilem de prouidẽtia doctrinã,omnes homines quærere debere exiſtimãs, ac deniq; conſulta ratione colligẽs,quòd nec factore nec curatore opus ſit illi,quod eſſe nunquam cœpit:ne prouidentia mundum priuaret, ſuſtulit penitus illud, mundum nunquam cœpiſſe.Poſtulamus autem nunc,ne impedimẽto nobis deinceps ſit.Eiuſdem omnes illos farinæ eſſe,quibus placet,etiam ſecundum Platonem

Platonem nunquā cœpiſſe mundum. Aequum enim eſt, ueniam nobis dari, A
ſi quæ Platoni uiſa ſunt, credamus: de quib. uidelicet Græcus ipſe ad nos Græ-
cos aperto & diſerto ore locutus eſt. Deus enim, inquit, aſſumpto omni eo
quod ſub aſpectū ueniſſet, nec à motu quieſceret, ſed illegitime & ſine ordine
certo moueret, ad ordinē ex cōfuſione reduxit, hoc multo melius illo eſſe exi-
ſtimans. Præterea quod nec in ænigmate, nec clancularia aliqua ratione mūdi
generationē cœptarit, multo magis declarāt illa q̄ pater omnium de hoc poſt
uniuerſi conſtitutionē loquitur. Quoniam enim, inquit, facti eſtis (ad deos au
tem hæc dicit) immortales non eſtis, nec per omnia incorruptibiles. At immu
nes à corruptione eritis, donec uoluntatem meam feceritis. Sed quia, quemad
modū dixi, cum noſtris nobis utrinq; ſermo ſit, qui & noſtri amici ſunt, amicè
quoq; & cum tranquillitate manſuetis rationibus diſceptare utiq; conueniet.
Videtur enim Ariſtoteles quoque præterire hos, qui opponere ſe reluctando
dogmati non poſſunt: ſed ut exiſtimationem tamen ſibi parent, quaſi qui fal-
ſum admittere nolint, Platoni totum negotium committunt. Quemadmo-
dum igitur nos quidem audiuimus, aſtruente ceu uerum Platone, mundum
omnium operam tanq; pulcherrimum à præſtantiſsimo opifice factum eſſe,
nec non potētiam eam totius uniuerſi factori tribuente, per quam mundum,
quia antea nō extitiſſet, fecerit: nimirum quem fecit, integrum quoq;, ſi uolet,
in perpetuum ſeruabit. Nam cōceſſo ſecundum eum, quod & factus ſit mun-
dus, & incorruptibilis ſit, quis non Peripateticorum hæc quoq; nobiſcū con-
firmabit? Horum autem præmonere concertatorem oportet, quod uidelicet
non neceſſe omnino ſit corrūpi aliquid, propterea quod factum eſt: neq; rur-
ſus, ſi quid non corrumpitur, tanquam ingenitū id exiſtimare oporteat. Non
enim ſola incorruptibilitatis cauſa putanda eſt, quæ ab ingenito pendet: neq;
quod genitum eſt, quo ſe ab interitu uindicet, auxilio ſemper carere cōceden-
dum eſt. Quomodo ergo ex Ariſtotelis libris auxiliū aduerſus hæc petemus? B
quum uir ille non leuiter, nec exercitij ſolum gratia de his rebus ſermonem in
ſtituerit, ſed recta Platoni ſe oppugnat, dicens: quod quę facta ſint, ex neceſsi-
tate rurſus intereant: quod uerò ab interitu ſit immune, id pmanentiæ ſuæ cau
ſam inde ſolùm petere, quòd eſſe quidem nunq; cœperit: haud ſanè tanquam
potentiam Deo relinquens, qua uſus boni aliquid fecerit. Quod enim iam an
tea non extitit, id, inquit, non utiq; generabitur. Tantum quoq; abeſt, ut per
hæc defendi Platonis ratio poſsit, ut aliquos etiam Platonis ſtudioſos terrēs,
ijs dixerit: Abſterruit à dogmate eos quod intelligere nō poſſent, quod ſecun
dum ipſarum rerum naturam, ſi quis ſine Dei uoluntate & potētia eam conſi
deret: nec quod cœpit aliquando, incorruptibile ſit: nec quod fieri nunq; po-
tuit, generabile eſſe. Si uerò quis optimam eſſe cauſam cōſtituerit eam quę ex
Deo pendet, non oportet propterea hanc uelut alijs deteriorē cauſam cenſe-
re. Ridiculum etenim eſt ob id quid corrumpi, propter quod factum eſt: ſi au-
tem Deus nolet non corrumpi, & ob quod quid generari non poteſt, idē uim
ei contra corruptionem præſtare: Dei autem uolūtatem inferiorem, quàm ut
eorum quæ facta ſunt, à corruptione conſeruare aliquid poſsit. Et architectus
quidem extruendam domum, quæ antea nulla fuerat, ſufficit. Et ſtatuam ali-
quis quæ prius nuſquam comparebat, ut ſit efficere poteſt: alius ſimiliter na-
uim à ſe ex rudi materia fabrefactā, ijs qui opus ea habent, exhibeat. Haud ali-
ter omnes quotquot factiuas illas artes exercent poteſtatē eam habent, ut eo-
rum quæ non ſunt, efficiant aliquid. Rex autem ille totius uniuerſi, & artifex
optimus, non tantam quātam humanus aliquis architectus poteſtatē habet?
An expers nobis erit omnis generandi artis? Non, ſiquidē diuinas cauſas per-
penderimus, ſed ad faciendum etiam quæ uolet pulcherrima ſatis potens eſt.
Eſt etenim bonus. Bono autem circa quoquam impoſsibile nihil eſt. At cōſer
uare & cuſtodire ea quæ facta iam ſunt, potēs nō eſt? Nam alij artifices ſatisfa

cere utriq;

facere utriq; horum poſſunt. Architectus enim & naupagus nō ſolum nouas extruere domus & naues, ſed & uetuſtate iam attritis, & tantum nō corruptis ſuccurrere quoq; poſſunt, reſarciētes uidelicet partes eas quæ collapſæ ſunt. Multo magis ergo de Deo quoq; id concedēdum omnino erit. Qui enim potens eſt ipſum totum & uniuerſum facere, quomodo in parte aliqua fabricanda uires eius deficient? Cæterum de nouo quoq; factū aliquid oportet, ſi quis totius eius opifex cōſeruare perenniter opus ſuum pulchrū uelit? Velle enim quod effectum probè eſt, deſtruere, mali id nimirum eſt. Fortius autem ad rerum conditarum conſeruationem, quàm Dei uoluntas, uinculum aliud nòn eſt. Non enim multa opera, gentes, & urbes, accedētibus hominum ſtudio & uoluntate conſiſtunt, quæ tāto antea tempore, dum nemo, qui uellet eſſet, infecta manſerūt: quę uerò Dei ſunt firmata ſentētia, quæq; per ipſum & ab ipſo facta ſunt, ea'ne præſente etiā opifice ceſſabunt, nec perſiſtunt? quæ'nam cauſa tanta, quæ Dei impedire uoluntatem poſſit? num aliqua quę ex ipſis rebus conditis promanat neceſsitas? At ea ipſa Dei teſtatur in rebus creandis & ornandis ſolertiam. Aut extra rerum circulum aliqua cauſa opponit ſe Deo? nihil uerò eſt, nec in ijs quibus effectis & ornatis elucet diuina maieſtas, tam dignum quod impedire aliqua in re Deum poſsit: niſi prorſus noſmetipſos decipiamus, de maxima & diuina potentia diſſerentes. Sed prompti probeq; præmeditati, de ueritate ſermonē inſtituiſſe uidemur. Patet igitur ex his quæ iam adducta à nobis ſunt, quod de mūdi creatione doctores ueri haud extiterint illi, qui cœpiſſe aliquando eum negant. Cæterum de quinta quoq; corporum eſſentia, quam induxit Ariſtoteles, ponenda nobis hæc ſunt.

Eiuſdem contra eundem, quintam corporum eſſentiam aſtruentem: de qua neq; Moyſes, neq; Plato quicquam nouerunt. Cap. VI.

QVantum igitur ad elementa quæ uocāt, ex quibus omnia primum corpora conflata ſunt, Plato quidem euidētem quę in ipſis cernitur rationem ſecutus, quemadmodum & alij qui ante eum fuerunt, quatuor eſſe certò ſtatuit: ignem uidelicet & terram, aerem & aquam: quibus inter ſe cōcretis ac commutatis, reliqua omnia generētur. Ariſtoteles autem, ſicut uidetur, exiſtimationē de ſe auctā fore ſperans, ſi quod inſuper corpus hiſce adijceret, quintam etiam eſſentiam quatuor illis quæ apparēt corporibus annumerauit: ſplendidè adeò & magnificè natura uſus: non uerò intelligēs haud decere eum qui rerum naturas ſcrutatur, leges uelle præſcribere, ſed naturæ quę ſunt, conſiderare debet. Contra demonſtrationem itaq;, qua quatuor eſſe primas corporum naturas Platonici probant, non ſolùm nihil efficere poterit Peripateticus, ſed & ſolus propemodum contrarius ei erit. Quum igitur dicamus nos, ꝗd omne corpus ſit uel calidum, uel frigidum, uel humidum, uel ſiccū, uel molle, uel durum, uel leue, uel graue, uel rarum, uel denſum: & inueniamus nullū aliud prę ter quatuor illa eſſe, quo horum aliquod participet. Si enim calidū fuerit, erit aut ignis, aut aer: ſi frigidum, aut terra aut aqua. Rurſus, ſi ſiccū fuerit, ignis uel terra: ſi humidum, aqua uel aer. Deniq; ſi molle quid fuerit, erit aer uel ignis: ſi durum, aqua uel terra. poſtremo ſi leue & rarum, ueluti ignis & aer: ſi graue & denſum, aqua & terra. Et ex alijs ſimplicibus potentijs omnibus intelligamus aliud præter hæc corpus non eſſe: ſolus hic ſe nobis opponit, dicens, poſſe aliquod eſſe corpus horum omniū expers. Corpus autem quod neq; ſit graue, neq; leue, neq; molle, neq; durum, neq; humidum, at nec ſiccum, tantum non dicens corpus non corpus. Nam nomen rei reliquit: potentias quibus tale corpus uel cōſtet, uel natura generetur, penitus tollit. Aut igitur nos quæ ſuadendo ipſe dicit à Platonis auertens ſententia, aut Platonis confirmans, à ſua opinione abſterrebitur. Quare nihil quicquam contra Platonem utilis eſt. Porrò Plato quidem uult omnia corpora, quę in una aliqua ſimili materia cernūtur, concreſcere, & commutare inter ſe inuicem. Hic uerò nullum ab alterius ſub-

ſtantia

Digitized by Google

ſtantia affici,ſed incorruptibile unumquodq; & immutabile prorſus manere A autumat.Ne uidelicet contemnendæ alicuius rei autor eſſe uideretur:non ſanè quicquam excellenter uel ſingulare dicens.Quæ uerò à Platone ſunt commutabilia animaduerſa,ea pulchrè ad res diſſentaneas tranſtulit,quemadmodum quidam qui poſtea ſecuti ſunt ſtatuarij.Hi enim ſeorſim laborātes,alius quidem ſtatuę caput,alius pectus,alius rurſus cinctum,res ſæpe inter ſe componentes haud equidem conſentaneas,perſuadent ſibi quod aliquid fecerint ſingulare:& reuera ipſum quidem totum,quod licet quis ceu incongruum reprehendat,eorum eſt:ut quæ in ipſo ſunt concinna,& pulchrè ſe habent,horū ea nō ſunt.Sic quoq; Ariſtoteles audita Platonis ſentētia,quod ſit aliqua ſubſtantia intellectiua per ſe incorporea, nullo penitus colore tincta,à motu nūquam quieſcens,nec facta,nec corruptioni obnoxia,nō mutabilis,nec à loco ſuo unquam cedens,ſed in eodem ſemper & ſimiliter permanens:rurſus autē de cœleſtibus quoq; audiens, corpora eſſe diuina,incorruptibilia,atq; omnis paſsionis expertia:ex utriſq; compoſuit & conglutinauit res haudquaquā ſibi inuicem conuenientes.Sumptis enim ab his quidem corpus eſſe,ab illis uerò paſsionibus nullis obnoxium eſſe, corpus equidem compoſuit ἀπαθὲς. De ſtatutis quidem,etſi totum quod ex partibus pręſtantibus conſtat, pulchrum non ſit,fieri id haud non poteſt:quemadmodum & Homerus idem docet:

Oculis (enim inquit) & capite ſimilis eſt Ioui fulmine gaudenti,
Marti uerò cincto,pectore at Neptuno.

Corpus autem paſsionū expers nullum ſanè erit.Quod enim paſsioni ac mutationi obnoxio eſt coniunctum,id nimirum, natura ſic poſtulante, neceſſe habet compati cum eo cui coniunctum fuerit.Si quod uerò apathes eſt, id oportet diſiunctum ac liberum à patiente ſit,atq; adeò materiæ quoq; expers,à qua ſeparatum incorporeum utiq; fateri neceſſe erit. Plura ſunt pręter hæc in quibus à Platone diuerſum quoq; Ariſtoteles ſentit,quæ adijcere huc libet. B

Eiuſdem contra eundem diuerſum à Platone circa cœleſtium quoq; rerum ſpeculationes ſentientem quæ non adeò curauit Moyſes. Cap. VII.

Sequuntur hæc multa alia,circa quæ ſententijs hi diſcrepant. Hic enim ait ſuam cœleſtia corpora præcipuam formam ab igne habere.Ille uerò cōtra haudquaquam cum igne cœleſtibus cōuenire.Et rurſus aſtruit hic Deum ſupra terræ orbem lumen incendere,ut in primis totum illuſtret cœlum: nimirum de ſole id pronuncians.Ille uerò,quippe ignem eſſe ſolem admittere nolens,lumen autē ignem eſſe purum,aut aliquid ſaltem ab igne profectum ſciens,haud concedit lumen ab ipſo incendi.Hic porrò æternitatem cœleſtibus corporibus omnibus ſecundum ſpecies tribuens, deceſsiones quaſdam eorum & acceſsiones iuſta proportione fieri affirmat.Putant autē eum hæc uelle dicere,deceſsiones quidem radiorum ſolarium,necnon caloris ſecundū defluxionem eius factā diminutionē:acceſsiones uerò,quæ eſt æqualis magnitudini eius apparitio.Non enim æqualia ſemper parere ea uoluit. Ariſtoteles autem omnino ea in eadem ſemper ſubſtantia perſiſtere uult, ita ut nec quicquam eis uel decedat,uel accidat.Pręterea hic quidem præter communem aſtrorū motū quo in ſphæris contentæ omnes mouentꝰ ſtellæ tam fixæ quàm erraticę,alium inſuper motum ipſis tribuit:qui aliàs quoq; pulcherrimus eſſe, & corporum ipſarum naturæ maximè conueniens dicitur.Quum enim ſphæricæ illæ ſint figuræ,uerò conſentaneum prorſus eſt,ſphærico quoq; motu unamquamq; earum circumuolutam agitari.Ille autem uel hoc quoque motu eas priuare non dubitat,quo uelut animatæ mouentur: ſolum autem cum eis relinquit,quem ab ijs quibus cōtinentur,tanquam anima carentes ſortiũtur. Dicit inſuper imaginationem illam,quæ nobis circa ſtellas,quaſi moueantur, eſſe ſolet,uacillantis noſtri ac titubātis uiſus paſsionem quandam eſſe, ipſam autem ueritatem non eſſe: quaſi Plato per hanc ſolùm imaginationem fidem

huic

huic motui aſtruxerit:nec rationem ſubiecerit aliam,quę neceſſe fore doceret, unamquamq; earum uita præditam,& animam habentem,nec non corporeũ proprio moueri motu. Omne quippe corpus cui aliunde motus accedit,anima caret. Quod uerò propria quadam natura ac ui inſita mouetur, animã habere id cenſendum eſt. Stella autem mobilis,quippe quæ diuina eſt,præſtantiſſimo merito mouetur motu. At præſtantiſsimus habetur is qui in orbem fit. Hoc ergo ipſam moueri conſtat. Quod igitur ratione prius conſtabat, id etenim ſenſus quoq; poſtea teſtatur. Ipſe uerò ſenſus per ſe fidem huic motui non facit. Quãtum porrò ad uniuerſi totius motum,quod nõ in orbem fiat, uictus ille rationis euidentia,quod contradiceret Platoni,non habuit. Plato etenim quum quatuor ſint corpora,quæ ſua natura omnia recto ac ſimplici mouentur motu,& ignis quidem extra alia omnia,terra uerò in medio, reliqua inter hæc duo:circularem motũ ipſi animæ tribuit. Hic uerò ſicut alij corpori alium motum,ita circularem ueluti corporeum quendam quinto corpori attribuit, ſeipſum prorſus decipiens. Nã ijs quæ recto mouentur motu,motus eius principium pręſtant nunc grauitates,nunc uerò leuitates. Ac quintum corpus nec grauitate nec leuitate participat,ſed magis immobilitate: quinimo nec circularis motus cauſam in ſe habet. Siquidem ijs quæ recto mouentur motu, non figura motus cauſam præſtat,quippe in libripende:corpus ſimile iuxta ſimile poſitum non cauſam habebit inclinationis,ſiue ad dextram ſe inclinet ſolem uerſus orientem,ſiue ad ſiniſtram,ſiue antè,ſiue retro. Præterea alijs quidẽ corporibus delatis ex proprijs ſuis locis,motus argumento eſt eorum in eadem loca reditus. Quintum uerò corpus illud quum ex loco ſuo nunquam cedat, quieſcere nimirum id neceſſe eſt. Cæterùm quod ad reliqua corpora,ſublato iam quinto illo,cõtentioni ſolum ſtudere uidetur,eo quòd non eadem cũ Platone dicat. Quum enim quæſiuiſſet Plato,an ſit corpus aliquod natura ſua uel graue uel leue:&,quoniam hęc ſecundum habitudinem quę eſt ſurſum ac deorſum dici uidentur,cõſideraſſet probè an aliquod ſit ſurſum uel deorſum natura,an non:nec non euidenti demonſtraſſet ratione,quod ſecũdum proprias corporum naturas quibus ad loca feruntur,illud deorſum unicuiq; dicatur ad quod fertur:ſurſum contrà ſingulis id à quo cedunt,ac eundem deniq; habitũ utriq; tã ei quod graue,quàm quod leue tribuiſſet:ad hęc demonſtraſſet quòd nec medium,nec circulare,ſurſum uel deorſum rectè dicatur. Hic ſe ei opponit,omnes eius ueluti abſurdas rationes reijciendas eſſe exiſtimans. Et quod per medium fertur,graue eſſe cenſendum:quod uerò in orbem,leue docet. pręterea locum qui eſt in medio,deorſum:qui autem circum circa,ſurſum dici ait. De mundo igitur,ex quibus is conſtet,& ijs quæ in cœlo uidentur tantum illi inter ſe diſsident. Et hæc quidem illi. Moyſes uerò & Hebræorum libri nõ multum hæc curauere:nec immeritò,ut quæ parum ad uitæ emendationem conducere ipſis uiſa ſunt.

Eiuſdem contra eundem circa animæ quoq; immortalitatem à Platone,nec non Hebræis diſsidentem. Cap. VIII.

QVin de anima quoq; aliquid dicamus? Manifeſtum etenim eſt, non ſolùm philoſophiæ ſtudioſis,ſed & ipſis propemodum idiotis, quòd immortalitatem Plato animæ tribuat,nec non multos ſuper ea re ſermones reliquerit,quibus firmiter & omnino probat quòd immortalis ſit anima. Magna uerò his,qui in Platonis ſchola edocti fuerunt æmulatio fuit, quo Platonẽ & dogmata eius defenderẽt. In hoc enim tota fermè uiri huius ſecta fundata fuit. Nam & mortalium illud conſtitutionum opus ex animæ immortalitate ſecutum eſt:hic inquam uirtutis ſplendor atq; præſtantia,propter animæ diuinam naturam qua ſeruari potis eſt:& omnia naturæ opera ſecundum animæ diſpoſitionem diſponi pulchrè & gubernari rectè poſſunt. Anima enim omnis, inquit,omne carens anima curat:hæc totum uoluit cœlum aliter & aliter ſecun-

dum ſpecies facta. Quin deniq; ipſam quoq; ſcientiam ac ſapientiam Plato a-
nimæ immortalitati accepta refert. Omnes etenim diſciplinæ quædam ſunt
quaſi reminiſcentiæ: nec aliter ſeruari poſſe putat uel quęſtionem, uel diſcipli-
nam, ex quibus ſcientia conſtituitur. Si autem anima non fuerit immortalis,
nec reminiſcentia erit: qua ſublata, nec diſciplina amplius erit. Quum igitur o-
mnes Platonis doctrinæ magno iudicio conſtitutæ, ab animę diuinitate & im
mortalitate dependeant, totam oportet Platonis philoſophiam is ſubuertat,
qui concedere id nolit. Quis igitur primus ille demonſtrationibus ſuis oppo-
nere huic audebit? Quis inquam alter ille fuerit Ariſtoteles? Ex alijs enim hi
quidem permanere animam concedunt: illi uerò, etſi hoc minimè concedant,
potentiam tamen quæ in corpore eſt, & motum, nec nõ operationes, & actio-
nes ipſi animæ attribuunt. Hic autem quantumuis magnis Plato pręconijs a-
nimæ opus celebrarit, nunc generationis principium, nunc Dei diſciplinam,
nunc uerò rerum omnium baſim ac fundamentum eam appellans: cõtendere
adhuc nõ dubitauit, quod corpus ſubuertat, ac perimat animam: tantum non
dicat, nihil prorſus eſſe animam. Non enim ſpiritum eſſe, non ignem, non cor-
pus ullum, ſed nec ueluti incorporeum quiddam per ſe & ſubſiſtere, & moue-
ri. At nec, quatenus corpori ſubiacet, immobile, &, ut ita loquar, inanimatum
quiddam. Quomodo hic dicere hoc auſus eſt, aut ad tantam proceſsit ueſa-
niam, ut primarios quoq; ab anima auferret motus? ueluti ſunt, conſultare, in-
telligere, ſperare, meminiſſe, & ratiocinari? Nam non ſunt hæ animæ motio-
nes, inquit ille naturæ ſcriba. nõ enim, ait, anima, ſed homo eſt qui unũquodq;
horum operatur: anima uerò immobilis eſt. Si hoc ſequitur, iuſtitiæ ille prin-
ceps, adeoq; ad ſpeculandum ſufficiens, totam iam animæ ſubſtantiam è me-
dio penitus ſuſtulit. Quod enim inuiſibile quiddam anima ſit, & noſtrum effu-
giat aſpectum, manifeſtum eſt. ut non ſit contendere mediante ſenſu animam
eſſe, ſed ipſius latentis motiones cogere nos uidentur, ut eſſe aliquid animam
fateamur. Omnis quippe ſentire uidetur animæ hæc opera eſſe, nempe conſul
tare ac ſpeculari, & quodammodo intelligere. Quoniam enim uidemus cor-
pus & potentias eius, necnon eiuſmodi potentias non corporis eſſe animad-
uertimus: conſtituimus equidem aliud quiddam in nobis eſſe conſultans. at il-
lud ipſum animam eſſe dicimus. Vnde nam aliàs de anima quicquam credide
rimus? Si quis igitur ea, quibus maximè anima eſſe apparet, auferẽs alij alicui
rei tribuat, nec certè unde eſſe animam conſtare poſsit, relinquit, nec ullus ani-
mę eſſe uſus uidebitur. Eſt ne igitur aliquod auxilium animę immortalitatem
aſtruenti, plus quàm animam necanti? nunquid ſanior eſt doctrina de motu,
quo per ſe moueri ipſam dicimus, quàm eorum qui planè nullum ei motum
tribuũt? equidem. Verùm quod ad mentis immortalitatem, dicit aliquis, cum
Platone conuenit. Etſi enim non omnem animam immortalẽ eſſe dicat, men-
tem certè diuinam & incorruptibilem fatetur. Quid igitur ſecundum ſubſtan-
tiam & naturam ſuã mens ſit, aut unde ſit, quóue hominibus indita ſit, uel quò
deniq; exiens ab homine euaneſcat, ipſe nimirum ſcit: ſiquidem, quemadmo-
dum de mente loquitur, ſic quoq; ſentiat, & rei huius perplexitatem non ob-
ſcuriore ſermone cõfundens, reprehenſionem fugiat, ſepiarum more extra te-
nebras locum ſibi, quo difficulter capi poſsit, eligens. At in hoc quoq; omni-
no à Platone diſcrepat. Hic enim mentem ait ſine anima conſiſtere non poſſe.
Ille uerò mentem ab anima quoq; ſeparat. præterea hic quidem menti immor
talitatem ſimul cum anima coniunctæ tribuit, ac ſi fieri aliàs non poſsit. At ille
ſoli huic ab anima etiam ſeiunctæ cõtingere affirmat: nec animam ex corpore
migrare, eo quòd Platoni placuiſſet, ceu uerum admittere noluit. mentem ue-
rò ab anima decidere, ad credendum quaſi compulit, quoniam ut impoſsibile
id Plato iudicaſſet. Et hæc quidem hactenus Atticus. His nunc ſubiungam
Plotini hæc quæ ſic ſe habent.

Plotini

Plotini ex ſecundo de animæ immortalitate libro contra Ariſtotelem, qui entelechiam eſſe eam affirmat. Cap. IX.

A HIc mihi entelechiam quis conſideret, quomodo de anima ijs dicatur, qui animam aiunt ſe in compoſito ut ſpeciem habere, quemadmodũ ad materiam corpus animatũ, non autem omnis corporis ſpecies, neq; quatenus corpus, ſed phyſici, organici, potentia uitam habentis. Si igitur, cui comparata eſt, ſimiliter ſe habet ut ad æs forma ſtatuæ, & diuiſo corpore ipſam quoq; in partes unà ſecari animam: & reciſa aliqua à corporis parte, cum abſciſſa particula, animæ quoq; partem eſſe, nec in ſomnis ſeceſſum eius fieri: ſiquidem innatam ei, cuius eſt, eſſe entelechiam oportet: imò, quod uerum eſt, ſomnum nũquam accidere. Entelechia quippe exiſtente non aduerſa rationi per concupiſcentiã, ſed unum atq; idem omnino pati ipſum totũ, nec diſsidere ſecum ipſum. Senſus aũt ſolûm fortaſſe poſsibile eſt fieri, intellectus at impoſsibile. Vnde quoq; ipſi aliam animam, mentem uidelicet, introducunt, quam immortalẽ ſtatuunt. Rationalem igitur animam aliter quàm hoc pacto entelechiã eſſe neceſſe eſt, ſi nomine hoc uti oportet. Non autem ſenſitiua, ſiquidem & ipſa rebus ſenſibilibus iam amotis, typos ipſos retinet, cum corpore ſanè nõ habitura. Si autem non, ſic inerunt quemadmodum formæ & imagines. Sed impoſsibile aliter ſuſcipere, ſi ſic inſint. Non igitur inſeparabilis entelechia eſt. Præterea nec concupiſcentia, non dico cibi uel potus, ſed aliarum quàm ea quæ corporis ſunt, rerum, non ea inſeparabilis entelechia eſt. Cæterùm ſi uegetabilis fuerit natura, controuerti fortaſſe poterit, num eo pacto inſeparabilis entelechia ſit. At nec eam ſic ſe habere apparet. Si enim omnis plantæ principium circa radicem eſt, & alio ſæpe creſcente circa radicem, & imo plantarum loco, corpore, anima nimirum relinquens cæteras partes, in unum ſaltem quoddam conſtringitur. Non igitur quę in toto, ceu inſeparabilis, entelechia eſt. Prius enim augeri parua ex mole plantã uidemus. Si igitur ad paruam ex maiori redigitur planta, &
B rurſus ex paruo principio ad ipſum totum, quid quęſo prohibet omnino ſeparari eam? Cæterùm, quomodo quę impartibilis eſt entelechia, partibilis corporis partibilis fiet, quę eadẽ anima aliud ex alio animali fit? quomodo enim quę prioris eſt, poſterioris fit, ſi unius tantum entelechia ſit? Apparet aũt hoc ex illa animalium in alia trãſmutatione. Non ſanè quòd ſpecies alicuius ſit, eſſe habet, ſed eſt eſſentia, quæ eſſe ſuum non ab eo quod in corpore collocata ſit accipit: ſed prius, antequam hoc gigneretur, extitit. quemadmodum animalis nõ corpus generabit animam. Quæ igitur eſſentia eius eſt, ſi neq; corpus eſt, neq; corporis aliqua paſsio? actio ne & factio, ſiue alia aliqua, quæ multa tam in ea quàm ex ea, eſſentia præter corpora exiſtit, eſt? aut conſtàtne ipſam, quemadmodum diximus, uerè eſſentiam eſſe? Omne quippe corporeũ quod & generatur, & corrumpitur, generatio quidem, eſſentia uerò non dicitur, quum ens uerè minimè ſit: entis tamen firmitudinem aſſumet, quatenus cum eo participet. Poſteaquàm uerò quæ à Plotino tradita ſunt expoſuimus, abſurdũ haud erit intelligere ea quoq; quæ à Porphyrio aduerſus Boethũ de anima dicũtur.

Porphyrij de eodem, ex ijs quæ ad Boethum de anima ſcripſit. Cap. X.

DIcendum eſt contra eum qui entelechiam animam eſſe ait, & prorſus immobilem ipſam moueri aſſerit: undénam iſtæ ſint animalis impulſiones, quod nec quæ uidet, nec quæ loquitur intelligit: quum uerò anima futurum quoq;, nec ſolum præſens cernat, & circa id moueatur. Vnde autẽ hæc præter animalis conſtitutionem, animalis ueluti animæ conſilia, ſpeculationes ac uoluntates, quę animę, non certè corporis inclinationes ſunt. Hiſce conſequẽter ſubiungit: Velle autem animam grauitate efformare, nec non unius formæ & immobilibus corporeis quibuſdam qualitatibus eam exprimere, hominis eſt animę dignitatem prorſus ſubuertentis, nec perſpicientis animalis corpus animæ præſentia animale factum eſſe, quemadmodum ignis præſentia appoſita

aqua ſua natura frigida caleſcit: et orto ſole aer, qui ſine huius relucentia obſcurus per ſe eſt, clareſcit. At aquæ calor, qui ignis antea calor fuerat, non ignis eſt: nec aerea illa lux ſolis lumen eſt. Similiter quoq; hæc corporis animatio, quæ grauitati, & corpori adhærenti qualitati aſsimilatur, anima illa eſt quæ in corpore diſpoſita eſt, per quam corpus animalis cuiuſdam ſpiritus particeps fit. Deinde poſt alia quædam ſubiungit: Reliqua igitur quæ alij de hac dixerunt, ſine pudore magno proferre non poſſumus. Quomodo etenim non turpis ſermo ille uideatur, qui animam entelechiam corporis phyſici organici eſſe ait? Quomodo autem hic nō turpitudinis plenus ſit, qui ſpiritum ipſam quodammodo habere affirmat, uel ignem intellectiuum, refrigeratione ac ueluti aeris afflatu incenſum ac corroboratum? præterea qui atomorum collectum aceruum eam ponit, aut prorſus à corpore remotam generari ipſam cenſet? Quem ſanè ſermonem in legibus impiorum impium eſſe pronunciauit. Omnes igitur hi turpitudinis pleni ſunt ſermones. Si quis uerò ſubſtantiam eam eſſe dicat per ſe mobilem, haud equidem, ait, turpiter ſe dabit.

Contra eundem à Platone quoq; diſcrepantem circa uniuerſalis animæ rationem. Ex iiſdem. Cap. XI.

QVum porrò dicat Plato, omnia animam exornate peruadētem omnia, & hanc illam eſſe, à qua, quod & alij concedunt, res ſingulæ diſponantur: nec præter animam naturam quicquam aliud eſſe, & ſanè animam haud irrationalem: ex quibus deinde colligendo inducit, quôd omnia ex prouidentia fiant, ſiquidem ſecundum naturam. in nullo horum nobiſcum Ariſtoteles ſentit. negat enim naturam eſſe animam, & ab una omnia, quę circa terrā ſunt, natura diſponi: eſſe enim rebus ſingulis alias & alias cauſas tribuendas. Nam cœleſtibus quæ ſemper in eodem & ſimiliter ſe habent, Fatum ut cauſam eorū aſcribit: ijs uerò quæ lunam infra habētur, naturam: rebus deniq; humanis prudentiam ac prouidentiam, animamq; cauſas ponit. Ipſam quidem rerum uenuſtatem eiuſmodi diuiſionibus nobis exhibens, at neceſsitatem non perſpiciens. Niſi enim una fuerit animata potētia quæ peruadat omnia, colliget atq; contineat, haud equidem rerum illa uniuerſitas habere ſe uel rectè, uel pulchrè poterit. Eiuſdem namq; cæcitatis eſt, ſperare pulchrè ac probè conſtitui poſſe abſq; ſocietate ciuitatē: & uniuerſum illud rerum conſeruari in pulchro et integro ſuo ſtatu poſſe putare, niſi unius alicuius ſimilis communione inter ſe coniungantur, ac cōnectantur. qualem quidem rem eſſe ait quæ ſingula diſponat, ac ueluti motus eſſe principium. Illud aūt animam eſſe confiteri non uult: etſi Plato ipſe demonſtrarit quod rebus mobilibus omnibus principiū ac fons ueluti motus anima ſit. Et hic quidem, quod animę eſt rationalis ac prudentis, nihil uidelicet temerè uel fruſtra facere, id naturę opus imponit: animæ uerò nomen ipſi nō tribuit: quaſi ex nominibus, nō aūt potētijs res ortū ſuū habeant.

Contra eundem Platonis Ideas ridentem, quas tamen haud ignoraſſe ſe Hebræorum quoq; iam antea libri teſtati ſunt ex Attico. Cap. XII.

QVod caput et cardo ueluti eſt Platonicę ſectę, illa uidelicet de intellectiuis ſubſtantijs traditio, mirū eſt quantū apud Ariſtotelē non ſolum cōtempta, ſed etiam nullis non conuicijs exploſa ſit. Quum enim intelligere nō poſſet, quod quę magna, diuina et excellentia in rerū ordine ſunt, ſimili aliqua potentia ad ſui cognitionē indigeant: ſed ſuę tantū tenui ac exiguę eruditioni credens, qua perluſtrare ſe res ſuper terra omnes, & ueritatē earum perſpicere poſſe ſperabat (qua tamen turpiter ſpe fruſtratus eſt) nec non ſeipſo tanquam canone & iudice rerum captum eius longè ſuperantium uſus, negauit prorſus quaſdā eſſe proprias naturas, quales eſſe Plato affirmauit: ſed deliria, anileſq; fabulas ac nugas, hęc quę ſumma atq; pręcipua in rerū natura ſunt, appellare auſus eſt. Principiū igitur & finis eorum quæ Plato per philoſophiā tradidit, in hoc cernitur, quod de intellectiua illa & ſempiterna idearū ſubſtantia habetur. Hinc

tur.Hinc

A tur. Hinc enim maximus animæ labor & certamen dependet. nã qui huius fit particeps, et eam conſequitur, felix is per omnia eſt. qui uerò contra relictus ab hac, nec ſpectator eius fieri potis eſt, expers is omnis felicitatis manet. Ob quã ſanè rem Plato ſummo contendit ſtudio, ut harũ demonſtret ac corroboret naturarum præſtantiam. Non enim rerum ullarum cauſas reddi commodè poſſe ait, niſi harũ participatione: nec ueri ullius cognitionẽ contingere, niſi ad hæc relatione: imò ne rationis quidem participes eſſe, niſi harum ſubſtantiam cõſiteantur. Hinc quoq; illi qui eadem quę Plato ſtatuit approbarunt, pręcipuum contentionũ ſuarum ſtudiũ in hoc neceſſario omnino intendunt. Nã niſi quis primas illas atq; præcipuas naturas iſtis pro Platone defendendo conceſſerit, omne ſimul Platonicũ ſubuertitur. Hæc enim ſunt illa quib. omnes alios longè ſuperat. Ipſe namq; quũ intellexiſſet, Deũ eſſe rerum omniũ patrem & opificem, Dominum ac gubernatorem: nec nõ ex rebus ipſis cognouiſſet prius artificem mente cõcipere & intelligere, id quod facturus eſt; deinde uerò quam apud ſe conſtituit rebus ſimilitudinẽ inducere. Et hoc illud eſt quod dici ſolet, Dei conceptiones rebus ipſis ſeniores eſſe: ut quæ ſint eorum quæ fiunt exemplaria incorporea, intellectiua, in eodem ſemper & ſimiliter ſe habẽtia: et in primis quidem, quum ante omnia exiſtunt, rebus alijs omnibus autores & cauſæ ſint, quo ſingula ſecũdum eam fiant ſimilitudinẽ. Hæc Plato uidens haud eſſe intellectu facilia, nec claro ſatis ſermone explicari poſſe, ipſe quãtum quidem dicere pro his atq; ſentire, componereq; licebat, quo qui ſecuturi eſſent, ipſum imitarentur tractato hoc negotio, ad quod ueluti ſcopum totam quoq; ſuã direxit philoſophiam. Præter alia, inquit, harum ſubſtantiarum intellectum eam eſſe & ſapientiam & ſcientiam, per quam finis ille humanus & uita beatiſsima contingat. Hactenus Atticus. Licebat quidẽ plura his addere ex uiri huius ſcriptis. Sed his hactenus expoſitis contẽti, ad Stoicorũ ſectam tranſeamus. Socra-
B tis itaq; auditor fuit Antiſthenes Heracleoticus quidam uir, qui triſtitiam gaudio meliorẽ aſſerebat. Vnde ſuis quoq; ſuadebat amicis, ne uoluptatis gratia uel digitum tollerent. Huius auditor fuit Diogenes Cynicus, qui & ipſe pecudum magis uitã inſtituẽs, multos ſuę opinioni adduxit. Hunc Crates ſecutus eſt, Cratem uerò Zenon Cittieus, qui Stoicę ſectę philoſophorũ princeps fuit conſtitutus. Zenonem hũc excepit Cleanthes, Cleanthem uerò Chryſippus, hunc poſtea Zenon alius, & reliqui qui hunc ex ordine ſequuti ſunt. Dicuntur hi omnes magni ſemper uitæ auſteritatem feciſſe, & dialecticę in primis operam dediſſe. Huius itaq; ſectæ dogmata ſic quodammodo ſe habent.

De Stoicorum philoſophia. Qualem Zeno de principijs rationem tradat. ex ſeptimo de philoſophia Ariſtoclis. Cap. XIII.

ELementum eorum quæ ſunt ignem eſſe dicunt. In qua ſententia Heraclitus eſt. Huius uerò principia eſſe materiam & Deum, quemadmodũ Plato. At illi ambo corpore eſſe aiunt, nempe & agens, & patiens: quum hic dicat primam cauſam, quæ uidelicet agit, incorpoream eſſe. Præterea mundum hũc uniuerſum ſtatutis quibuſdam & à Fato præſcriptis temporibus exuri, poſtea uerò ſuo nitori reſtitui. Et primûm quidem cedere ac ſi ſemen quoddam ſit rerum omnium, rationes continens & cauſas eorum quæ & facta ſunt, & fiunt, & futura ſunt. Hanc uerò horum cohærentiam & conſequentiam eſſe eorum quæ ſunt & fatum & ſcientiam & ueritatem & legem quandam ſempiternam ac ineuitabilẽ, Atq; propterea quæ in mundo cernuntur diſponi omnia quàm rectiſsimè, tanquam in republica aliqua optimis legibus conſtituta.

Qualem Stoici de Deo ac uniuerſi totius conſtitutione opinionem inducant. Ex epitome Arij Didymi. Cap. XIIII.

TOtum mundum unà cum partibus eius Deum appellant, atq; hũc unum ſolum eſſe aiunt, & circumſcriptum, & uiuum, & ſempiternum, & Deum. In illo enim contineri corpora omnia, nec uacuum eſſe in eo quicquam. Quod

enim ex tota emergit ſubſtantia,quod inquam ſe ſecundum eiuſmodi diſpoſitionem ordinationemq́ habet, quale id appellari. Quapropter iuxta priorem quidem traditionem ſempiternum eſſe mundum aiunt: ſecundum uerò ordinatam diſpoſitionem, generabilem eum atq; mutabilem, per infinitos circuitus tam præteritos quàm futuros. Et ipſum quidem ex tota ſubſtantia quale, mundum eſſe ſempiternum atq; Deum. Dici autem mundum, illam ex cœlo, aere, terra & mari, nec non alijs quæ in his continentur naturis conſtructionem. Dici quoq; mundum, deorum hominumq́ atq; eorum quæ horum cauſa facta ſunt, habitationem. Quemadmodum enim ciuitas bifariam dicitur, uno modo quatenus eſt habitatio, altero, ciuium cohabitantium collectio: ſic mundus quoq; ueluti ciuitas quædam ex deorum hominūq́ collectione conſtans: deorum quidem, penes quos imperium ſit: hominum uerò, tanquā ſubditorum. Conuenire autem eos inter ſe ratione, quam ueluti naturæ legem communem habent. Et horum gratia reliqua omnia eſſe condita. Ex quibus ſequi putandum eſt Deum, ut qui cuncta guberner atq; diſponat, prouidere hominibus: Deum inquam beneficum, optimum, humani generis fautorem, atq; iuſtum exiſtentem, nec non omnes in ſe uirtutes habentem. Hinc quoq; *ζεὺς* mundus dicitur, quòd nobis uitæ cauſa ſit. Quatenus uerò, quemadmodum dictum eſt antea, omnia ab æterno diſponit, fatum appellari: Parcam autem, quod iudicium eius præterfugere nemo poſsit. Prouidentiam denique, quòd ad utilitatem cuncta adminiſtret. Cleanthi uerò ſolem eſſe mundo præfectum placuit, eo quòd aſtrorum ſit omnium maximum, & plurimū ad rerum omnium conſtitutionem conducat: ut qui diem & annum, nec non alia tempora, conficiat. Alijs autem quibuſdam huius ſectę, terram dominium in mundo tenere uiſum eſt. At Chryſippus æthera puriſsimum ac ſimpliciſsimum, ut qui motu eſſet citiſsimo, atq; totam circumdet mundi machinam, imperio pręfecit. Hæc quidem ex Arij Didymi epitome poſita nobis ſint. Contra Stoicorum autem de Deo opinionem, hæc Porphyrij uerba aſcripſiſſe ſufficiat, quæ aduerſus Boethum de anima ſic ſeſe habent.

Porphyrij aduerſus Stoicorum de Deo opinionem. Ex his quæ contra Boethum de anima. Cap. XV.

DEVM ignem intellectiuum dicentes, non uerentur ſempiternum eum relinquere, atque corrumpere eum omnia depaſciq́ dicere, quaſi talis eſſet ignis, qualem qui penes nos eſt, eſſe uidemus: nec contradicere Ariſtoteli eos pudet petenti, Aethera ex tali igne dici. At illi reſpondentes, eiuſmodi quodammodo permanet ignis, non alium ignem eſſe dicunt, ſed talem eum dicentes, fidem ſibi habendam eſſe putant, quum tamen, quæ hic coniungunt, omnem fidei rationem euertant, quod uidelicet ſempiternum eſſe ignem ex parte, & ætherium illum nunc extingui, nunc accendi rurſus, ponunt. Sed quid'nam addendum inſuper quis cenſet, quod hominum horum circa hæc cæcitatem, atque ueterum inertiam ſtultitiamq́ prodere magis poſsit?

Quòd ens non ſit corpus ſecundum Stoicos. Ex primo de bono Numenij. Cap. XVI.

SEd quid'nam eſt ens? numquid quatuor hæc elementa ſunt, terra, & ignis, ac reliquæ duæ inter hæc mediæ naturæ? Hæc igitur entia ſunt tam coniuncta inter ſe quàm ſeparata? Quomodo autem hæc quæ & generari & corrumpi rurſus poſſunt? Videre etenim eſt hæc ex ſe inuicem generari & corrumpi, nec elementa ſimplicia eſſe, nec ex his connexiones. Ens igitur, quum hæc ita ſe habent, corpus non erit. At quum hæc non, materia ens eſſe poteſt? Vt hæc certè ſit, multo minus fieri poteſt, propter infirmam reſiſtendi corruptioni naturam. Fluuius etenim materia eſt fluida, celeriter præterlabens, latitudo atque profunditas, longitudoq́ue infinita & immobilis. Poſt

pauca

A pauca deinde ſubiungit. Rectè igitur ſermo ſe ille habet, qui dixit: Si inſcrutabilis ſit materia, infinitam eam eſſe oportere: ſi infinitam, irrationabilem: ſi irrationabilis, cognoſci non poſſe. Si uerò cognoſci non poteſt, ipſam male diſpoſitam eſſe neceſſe eſt. Quæ enim ordine ſuò probè conſtant, cognitu utique prorſus facilia ſunt: quæ uerò diſpoſita ordine non ſunt, perſiſtere ea nequeunt. Quod autem perſiſtere nequit, ens id certe non fuerit. Hoc ſanè illud eſt, quod iam antea apud noſmetipſos confeſsi ſumus, abſurdum uidelicet eſſe hæc cum ente coniungi. Placeto hoc utinam omnibus: ſin minus, at mihi. Non igitur dico uel materiam, uel corpora ens eſſe. Quid ergo aliud? Si quid præter hæc aliud in rerum natura eſt, dicere id eſſe, alienum certè non fuerit. An uerò tale quid ſit, primúm quidem in nobis ipſis, inſtituto de eo colloquio, experiamur. Quoniam autem corpora ſunt uelut occiſa & mortua languidaqúe, nec in ſuo ſtatu permanentia, nunquid quod contineat ipſa, & conſeruet, opus aliquo habent? permaximè. Si uerò tale quid eis non contingat, num permanere poterunt? Nihilominus. Quid igitur, quod conſeruat ea, illud eſt? Si fuerit & ipſum corpus, per Iouem uidetur mihi oportere id ipſum quoque corruptioni ac diſſolutioni obnoxium eſſe. Siquidem ergo abeſſe procul à corporum paſsionibus id oportet, quo & illis ægrè affectis, minuere calamitatem poſsit, & ea contineat, mihi profectò haud aliud quicquam eſſe uidetur niſi ſolum illud incorporeum. Hæc enim inter naturas omnes uel ſola perſiſtit, & reliquarum ueluti uinculum, nec à corporis mole procul remota. Nec igitur generatur, nec augetur, nec ullo alio motu mouetur. Ac propterea quidem iuſtum & æquum uidetur, hunc incorporeæ naturæ honorem tribuere.

Quid Stoici de uniuerſi exuſtione ſentiant. Cap. XVII.

B PLacet huius ſectę antiquiſsimis, in aerem omnia conuerti per maximos quoſdam circuitus, & in ignem poſtea æthereum reſolui omnia. Deinde de uerò inducit: Ex his autem manifeſtum fit, quod Chryſippus non rerum hanc confuſionem pro eſſentia acceperit: fieri enim id non poteſt: ſed quæ pro mutatione hac dicta eſt. Non enim pro hac mundi per maximos circuitus facta corruptione, propriè ſumunt corruptionem, qui in ignem omnium reſolutionem, quam exuſtionem uocant, docent: ſed corruptionis uocabulum pro hac, quæ ſecundum naturam fit, mutatione uſurpant. Placet enim Stoicis philoſophis, in ignem uniuerſam eſſentiam tanquam in ſemen ſuum commentari, ex quo rurſus uniuerſi conſtitutio, qualis antea fuerat, abſoluatur. Hoc ſanè dogma ſectæ huius uetuſtiſsimi aſtruxerunt: Zenon uidelicet & Cleanthes, nec non Chryſippus. nam huius diſcipulum & ſcholæ ſucceſſorem Zenonem prohibuiſſe hanc de uniuerſi exuſtione doctrinam perhibent.

Quid Stoici de uniuerſi regeneratione ſentiant.
Cap. XVIII.

IN tantum progreſſa communis ratio, & communis natura maior ac plenior reddita * omnia, & in ſeipſam recipit * fit, ad priſtinam reuerſa formam, atque reſtaurationem, illam quæ maximum annum conficit: in quo ex ſeipſa ſola in ſeipſam rurſus fit reſtitutio. Reuertens autem ordine, eundem nimirum, quod rationi conſentaneum eſt, progrediendi per circuitus tales qui ab ęterno indeſinenter fiunt, modum tenet, qualem quum diſponi primùm atque perfici cœpit. Neque enim principij cauſam uel omnibus, ſi liceat ſic dicere, fieri, neque perficientis ea. Nam & eſſentiam ijs quæ fiunt ſubſiſtere oportet, quæ natura ſua ad ſuſcipiendum eiuſmodi omnes mutationes apta ſit, & illud ipſum quod ex ea eſt, operaturum. Qualis enim in nobis natura quędam eſt operans, tale quoque neceſſe

eſt in mundo eſſe ingenerabile quiddam. Generationis enim principium nõ, ſic dicendo, ſub ipſa eſſe natura. Quemadmodum uerò ipſa nec generari, nec corrumpi poteſt, non inquam uel ipſa à ſeipſa, uel alio quoquã extra accedente corrumpi poteſt. A

Quid Stoici ſentiant de anima. Cap. XIX.

SEmen quod homo effundit, ait Zenon eſſe ſpiritum cum humido cõiunctum, animæ partẽ & auulſionem, adeoq; ſeminis parientalis utrinq; commixtionem, animæ partiũ coitũ uocat. Illud enim eandẽ cum toto rationẽ habens, quando in matricem demittitur, cõprehenſa iam ab alio ſpiritu pars illa animæ fœmineę, nec non eiuſdem cum illo naturę facta, abſconditaq;, creſcit mota agitataq; ab illo: & aſſumens ſemper humidum, ex ſeipſa augetur. Et paulo põſt ſubiũgit: De anima uerò Cleanthes quidẽ Zenonis dogmata adducens * alios phyſicos ait quod * ſenſum aut exhalationem ueluti * Volens enim oſtendere quòd animæ exhalatæ intellectiuæ ſemper exiſtant, fluminibus eas comparat, dum ſic ait: Fluminibus iiſdem aliæ & aliæ affluxione aquæ ingeruntur. Sed & animæ ab humido exhalantur. Exhalationem igitur, ſicut & Heraclitus, animam Zenon pronunciat. Senſitiuã autem eſſe eam propterea dicit, quòd imprimi in eam per ſenſoria inſtrumenta poſsit magnitudo, pars, & quicquid rerum tum exiſtentium, tum ſubſiſtentiũ, ipſam antecedit: nec non figuras illas uarias pcipiat. Hæc enim quaſi propria animæ ſunt. Et poſt alia dicit, animã eſſe totũ illud quod æthera & aerem uocant: qui terram, mare, & quæ ex his aſcendũt exhalationes in orbẽ circumdat. Reliquas uerò animas quotquot uel in animalibus, uel cõtinẽti hoc ſunt, huic eſſe agnatas. Permanere enim defunctorũ animas. Quidã uerò uniuerſi totius animam eſſe dicunt ſempiternum illud. Reliquas uerò commiſceri rurſus poſt mortem cum illa. Præterea habere unamquamq; animæ dominantis quiddam in ſe, qualia nimirũ ſunt, uita, ſenſus, & naturalis ille impetus. Et paulo põſt: Animã & generari & corrumpi dicunt: non uerò ſtatim diſcedentem à corpore corrumpi, ſed ad temporis aliquod ſpatium per ſe cõſiſtere & permanere: ſapientum quidem, donec in ignem cuncta reſoluantur. Quantum uerò ad tempus ſaltem breue aliquod. Hoc autem nempe animas permanere ſic dicunt, quoniam nos animæ facti permanemus exuti iam corpore, & tranſmutato in minorem animæ ſubſtantiam corpore. Rudium uerò & animaliũ brutorum animas unà cum corporibus interire. Hæc & eiuſmodi Stoicæ philoſophiæ dogmata ex his quæ apud * dicta ſunt. Contra hanc uerò abſurdam horum hominum de anima opinionem ſufficiet hæc Longini noſtri, quæ aduerſus hos breuiter ſcripſit in hunc mdum. B

Longini aduerſus Stoicorum de anima opinionem diſputatio. Cap. XX.

VT breuiter dicam, longè mihi abeſſe à ueri ratione uidẽtur omnes quotquot corpus eſſe animam pronunciant. Quomodo enim quæ per ſe eſt, ſimilem eſſe elementorum alicui poſsibile eſt? ubi uerò temperamentis & mixtionibus adhibetur? quæ multis ſæpè factę modis, innumerabiliũ aliorũ corporum ideis gignendis cauſa & principiũ ſunt: in quibus etſi non cõtinuo, aliquando certe uidere licet elementorũ cauſam, & primorũ de ſecunda & tertia auxilium. Eorum uerò quæ ad animã, ueſtigium certè nullum, nullum quoq; ſignum in corporib. reperitur: & ſi quis omnem mouere lapidẽ ſatagat, quod quidẽ fecerunt Epicurus, & Chryſippus, & omnem perſcrutetur potentiã ad conſtituendum corpus ex iis quæ anima ſunt actionibus, nunquid ſpiritus illa tenuis ſubſtãtia ad phantaſias nobis & ratiocinationes prõpta eſt? Quid uerò? num atomorum figura tantã præ aliis uim & potentiã habet, ut prudẽtiam generet, quando cum alterius forma corporis cõmixta fuerit? non equidẽ puto, ſi uel ex Vulcani aliquis tripodibus & ancillis faceret: quorum ait Homerus illos quidem ſua ſponte in certamẽ progredi: has uerò cooperari domino, nec quic-

A nec quicquam potiorum partium poſt ſe relinquere, non certè ſcobis aliquid ſua ſponte fluentis. Sed & lapillis per littora ſparſis aſsimulat, quo excellentius quiddam, & ſenſui magis apertum facere poſſet. Zenoni & Cleanthi quis non meritò ſuccenſeat? qui ignominioſe admodum de anima diſſeruere * corporis eſſe animam euaporationem ad deorum communionem prorſus exhalabit huius uerò conceditur, qui putauerunt huic ſimilem eſſe & noſtram & aliorum animalium ſubſtantiam. Hoc quidem ut phantaſias et memorias conſeruet utcunq; diuturniores: illud uerò impulſiones & uoluntates rerum ad intellectum conferentiũ. Equidem * & deos, & rerum hoc tam cœleſtium quàm terreſtrium uniuerſum theatrum ad exhalationem, & fumum, nec non ſimiles nugas referemus. nec poetas reprehendemus, qui etſi exquiſitam deorum mentem non teneant, partim tamen ex communi hominum ſententia, partim uerò ex Muſarum inſtinctu (qualis quædam uis ipſos ad hæc permouẽs eis innata eſt) honeſtius maioriq; uerecundia his de rebus loquuti ſunt: non certè exhalationes, non aeres, non uentos, nec alias eiuſmodi ſtultitias eſſe dixerunt. Hæc tibi Longinus. Audi nunc Plotinum in hos eoſdem talibus inuehentem.

Aduerſus Stoicos, quòd non poßit corporea eſſe anima. Ex Plotini de anima. Cap. XXI.

VTrum uerò immortalis ſit unuſquiſq; noſtrũ, an totus intereat, an partim quidem ſit caducus, partim uerò perpetuus, qua ſcilicet parte ipſe ſit, in hunc modum quis diſcere poterit ordine quodam naturæ cõtemplans: Homo profectò non eſt aliquid ſimplex omnino, ſed habet animam, habet & corpus, ſiue tanquam inſtrumentum, ſiue aliqua quauis conditione nobis adiunctum. Omnino uerò proponendum eſt atq; cõcedendum, ita potiſsimum utriuſq; naturam eſſentiamq; diſtingui. Corpus igitur quum ipſum quoque compoſitum ſit, tum ratione monſtratur perpetuò permanere non poſſe: tum
b ſenſu deprehenditur diſſolui prorſus & diſsipari, cum quodlibet eorũ quæ in ea ſunt, reuertatur ad ſuum: & aliud interimat aliud, commutetq; in aliud, atque diſperdat: præſertim quando anima, quæ conciliare ſolet, molibus iam non adſit. Atqui ſi corpus quodlibet relinquatur ſolum, nondum tamen prorſus eſt unum, cum ſolui adhuc poſsit in formam atq; materiam, ex quibus neceſſarium eſt ſimplicia etiam corpora eſſe compoſita. Pręterea corpora omnia quum neceſſariò habeant qtantitatem, conſequenter in minima quæque redacta diſpereunt. Quamobrem ſi corpus pars eſt nobis, non ſumus undiq; immortales. Sin autem noſtrum eſt inſtrumenrum, oportet ipſum ad tempus tributum nobis, tale eſſe natura. Ipſum uerò principale, atque ipſe homo erit utique, uel tale ad corpus, quale eſt ſpecies ad materiam: ſiquidem hoc ut ſpecies eſt ad corpus, ceu materiam. Vel erit uelut utens corpore tanquam inſtrumento quodam. Vtroque denique modo anima præcipuè eſt ipſe homo. Hoc ipſum igirur, quod nomine animæ nuncupamus, quam potiſsimum naturam habere dicendum? Profectò ſi corpus eſt, omnino eſt reſolubile. Omne namque corpus eſt compoſitum. Sin autem non eſt corpus, ſed naturæ diuerſę, oportet hanc quoque naturam uel eodem modo, uel alio perſcrutari. Principio quærendum eſt, in quod'nam corpus reſoluere corpus hoc, quod uocant animam, debeamus. Nempe quum ubique animæ inſit neceſſariò uita, neceſſarium eſt, ſi id corpus quod fingitur anima, ex duobus pluribus'ue corporibus cõponatur, aut ambo, uel cũcta ſimul, aut etiam quomodolibet ſingulatim uitam inſitam poſsidere: aut hoc quidem habere uitam, illud uerò nequaquã, aut neutrum hanc habere. Si igitur uni tantum inſit uita, unicũ hoc erit anima. Sed quod'nam corpus hoc eſt, quod uitam poſsidet ex ſeipſo? Sanè ignis, aer, aqua, terra ſuapte natura carent anima: & cuicunque horum adeſt anima, hoc uita utitur peregrina. Alia uerò præter hæc nulla ſunt

corpora

corpora. Tum uerò quicunq; præterea elementa quædam horũ introduxerũt A
alia corpora, ea tamen eſſe animas non dixerunt, neq; uitam eis attribuerunt.
Si quis autem dixerit, nullo eorum habente uitam, cõgreſſum tamen cuncto
rum uitam conſtituiſſe, abſurda loquetur. Item ſi unumquodq; uitam habet,
unum iam ſufficit. Omnino uerò impoſsibile eſt, confluentiam corporum ui-
tam facere: & quæ intellectu carent, facere intellectum. Atqui nec quomodo
cunque mixta hæc dicent, uel intellectum uel ſaltem animam procreare.
Oportet itaque eſſe quod ordinet, mixtioniſq; ſit cauſa. Hoc igitur potius
autoritatem gradũq; animæ obtinere. Iam uerò nedum corpus compoſitum,
ſed neq; ſimplex quidẽ, corpus erit in ordine rerum, niſi in uniuerſo ſit anima.
Siquidem ratio ſeminalis accedens materiæ facit corpus: ratio uerò ipſa non
poteſt aliunde quàm ab anima proficiſci. Si quis aũt non ita dicat, ſed atomos
uel inuidia quædam concurrentia corpora animam unione conficere: is profe
ctò ipſa paſsionis cõſenſione naturæ copula refellet. Quippe cũ nõ ita fiat per
totum unũ uel cõpatiens ex corporib. non patientibus, nec ullam admittẽti-
bus unionem: ipſa uerò anima ſibimet cõpatiens eſt omnino. Quin etiam ex
indiuiduis neque corpus neq; magnitudo fieri poteſt. Præterea ſi corpus ſim-
plex adducat in mediũ, certè quantum in ipſo eſt, materiale nõ dicet ex ſeipſo
uitã habere. Materia enim qualitatis eſt expers: ſed afferet potius quod in eo
uicem gerit formæ uitam afferre. Si ergo ſpeciem hanc eſſe dicat eſſentiã, certè
non utrũq;, ſed horum alterũ erit anima. Quod quidem non amplius corpus
exiſtit: non enim hoc eſt etiã ex materia, alioqui eodem rurſus modo reſolue-
re cõpellemur. Sin aũt ſubijciat, eiuſmodi ſpeciẽ nõ eſſentiam quidem eſſe, ſed
quandã materię paſsionẽ, reliquum erit ut uobis aſsignet undenam hæc paſ-
ſio uitaq; deſcenderit in materiã. Non enim ipſa materia ſeipſam format, neq;
ſibimet comparat animam. Oportet igitur aliquid eſſe quod huic ſuppeditet
uitam, ſiue ipſi materiæ, ſiue cuiuis corporum ſuppeditetur: ſuppeditet inquã B
foris extans, corporeaq; omni natura ſuperius. Iam uerò neque corpus omni-
no erit ullum, niſi animę uis extiterit: nam fluit ſemper, & in motu ipſa corpo
ris natura uerſatur, citoq; periturum eſt uniuerſum, ſi quæcũq; ſunt, ſint corpo
ra, quãuis etiam alicui corporum quis animę nomẽ accõmodauerit. Sic enim
anima eadem prorſus atq; alia corpora patiet, cum eadem cunctis materia in-
ſit: imò uerò nihil alicubi fiet, ſed omnia in materia reſidebunt, ubi non adſit
formator ipſe materię: fortè etiam nec ipſa quidem materi erit omnino. Solue
tur & hoc uniuerſum, ſi quis ſalutẽ eius corporis connexioni cõmittat, huic at
tribuens ipſum animæ ordinem, uidelicet uſq; ad nomina ſolum aeri cuidã &
ſpiritui penitus diſsipabili, unionemq; ex ſeipſo nullam prorſus habẽti. Cum
enim corpora omnia ſint diuidua, ſi quis alicui corporũ cõmittat hoc uniuer-
ſum, neceſſariò fateri cogetur demens id totum eſſe, ac temere nimium agitari.
Quis nam ordo eſſe poteſt in ſpiritu ceu uento quodam tantum ab anima or
dinem expetente, uel ratio, uel intellectus? Cęterum ſi adſit anima, hæc omnia
huic protinus ſubminiſtrant ad conſtitutionẽ mundi animaliũq; reliquorum:
dum alia paſsim ab alio uis cõducit ad totũ. Abſente uerò hinc anima hæc reli
qua nedum ordine careãt, ſed neq; omnino cõſiſtere poterũt. Ipſi etiam natu-
ræ corporeę aſſertores ueritate cõpulſi fatentur atq; teſtantur, oportere ſpeciẽ
quandam rerum ad animã pertinentẽ præcedere corpora corporibus cunctis
præſtantiorẽ, quando ſpiritũ intelligentiæ cõpotem, & ignem intellectualem
adducat in mediũ, quaſi gradus ipſe naturæ ſummus abſq; igne atq; ſpiritu in
ordine rerum eſſe non poſsit, & locum quendã quo ſtabiliatur naturaliter exi
gat, cum deceret potius locum quęrere ubi corpora collocarẽt: quippe quum
hæc reuera ſit in ipſis animæ uiribus collocanda. Proinde ſi uitam & animã ni
hil aliud eſſe dicant præter ſpiritum ceu uẽtum, quęrendũ eſt ab eis, quid nam
ſibi uelit illud apud eos tritum, quando ſcilicet dicunt: Anima eſt ſpiritus cer-
to modo

A to modo ſe habens.Ad id enim confugere ſolent,quoties naturam aliam præter corpora efficacem introducere cõpelluntur.Si ergo non omnis ſpiritus eſt anima,quoniã innumeri ſpiritus ſint inanimes,ſed ſpiritus quidam certo modo ſe habens,interrogabimus,utrum quod dicitur certo modo ſe habens,& eiuſmodi habitudo res aliqua ſit, an nulla:ſi enim res nulla ſit, certe ſolus extabit ſpiritus. Quod uero adiungitur,ſe habens,nomen erit ſolum. Ex quo efficietur,ut nihil aliud præter materiam eſſe cõcedant:animam uerò et Deum,& ſimilia omnia eſſe dũtaxat nomina fateantur:ſed reuera tantum corpus exiſtere.Sin autem habitudo illa res quædam eſt, & aliud quiddam præter ſubiectũ atq; materiam quod quidem ſit in materia, ſit tamen immateriale, propterea quod ex materia rurſus non componatur,certè non erit corpus,ſed altera prorſus natura,et ratio quædam.Præterea non minus ex his apparebit, animã corpus eſſe nõ poſſe.Sic enim haud calidum eſſet aut frigidũ,aut durum,aut molle,aut compactũ, aut fluidum atq; laxum : item uel nigrum,uel album,ſimiliterq; de cæteris corporũ qualitatibus proponetur. Et profectò ſi calidum tantum eſt,calefacit ſolum ſi frigidũ,frigefacit tantũ,ſi leue ſolum, eleuat redditq; leuia ubicunq; adeſt:ac ſi graue,grauat,ponderoſaq; facit: ſimiliter nigrum nigra,et album alba propriè parit.Neq; enim ignis eſt frigefacere, neq; frigidi calefacere:uerùm anima tum in alijs animalibus alia facit & alia, tum in eodem contraria parit:partim quidem cogens,partim uerò fundẽs,atq; liquefaciens: item alia denſa,alia rara,alba, nigra,leuia,grauia pariter efficit, tametſi non alia per aliam,ſe unum duntaxat ſecũdum qualitatem corporis unam fieri oporteret,atq; colorem ſimiliter:nunc uero multa pariter affert. Motus aũt quonàm pacto non unum tantum,ſed differentes aſſerere poterunt, cum una corporis uniuſcuiuſq; ſit motio? Si aũt cauſas motionum partim quidem ad electiones partim uerò ad rationes referant ſeminales,rectè quidem hoc ipſum aſſeuera-
B bunt.Sed neq; corporis propria eſt electio,neq; rationũ,preſertim quum differentes ſint,corpus autem hic unum ſit atq; ſimplex,neq; corpus omnino rationis eiuſmodi compos eſſe queat,niſi quantũ ſibi cõceſſum eſt ab eo quod reddit ipſum calidum aut frigidum. Augere uerò certis temporibus, et ad certum terminum,quanàm uirtute conueniet corpori ? cui quidem naturaliter conuenit augeri:augere uerò nequaquã, niſi forte quantũ in mole materiæ ſimul adſumitur,uelut miniſtrans ei quod per ipſum perficit augmentũ. Etenim ſi anima corpus exiſtens augeat, neceſſe eſt ipſam quoq; pariter augeri quadam ſcilicet corporis ſimilis adiunctione,ſi modo tanta penitus euaſura ſit, quantum quod augetur ab ea.Tum uerò quod adiũgitur, aut anima erit, uel inanima tũ corpus,ac ſi anima ſit, quærendum erit,undenàm,& quomodo ingrediatur,& qua conditione admoueatur.Sin autem quod adiungitur inanimatũ ſit, quonàm modo hoc animabitur,& præcedẽti conſentiet,uenietq; in unum,& priori anima in opinionib.cõgruet? Ac nõ potius hęc anima uelut peregrina ignorabit ea quę altera nouit.Et quẽadmodum altera noſtra patitur moles,partim quidem ab ea defluet, partim etiam influet,nihilq; in nobis idem penitus permanebit.Quonàm igitur pacto in nobis erit memoria, & agnitio propriorum nunquam eadem utentibus anima? Præterea ſi anima corpus eſt, ſicut natura corporis cõſueuit,in plures diſtribuitur partes,quarum nulla idẽ eſt atq; totũ. Si ergo anima tanta quædam fuerit magnitudo,quæ ſi minor aliquanto fuerit, nõ ulterius futura ſit anima,certè ſicut et omne quãtum per quandã partiũ detractionem ex priori eſſentia permutabitur.Si qd autem eorum quę magnitudine protẽduntur,aliquãdo comminutum mole,interim idem permaneat qualitate:profectò qua ratione corpus eſt,& quãtum iam euaſit alterum : qualitate uerò quæ differt à quantitate, idem ſeruare interea poteſt. Quid ergo dicent qui animam corpus eſſe putant? Nunquid quamlibet animæ partem in eodẽ uiuentis corpore eſſe animam,perinde atq; tota eſt,fatebuntur ? ac rurſus par-

tis uniuſ

tis uniuſcuiuſq; partem? Quod ſi id fateantur, nihil utiq; magnitudo ad eſſentiam animę conferebat, tametſi cōferre oportuit, ubi anima ſit quantum quid dam. Veruntamen totum ipſius animæ hic erit ubiq;, quod corpori cōuenire non poteſt, ſcilicet ut queat idem totum ſimul in pluribus eſſe, atq; pars idem penitus eſſe ualeat, quod & totum: ſin autem partiū quamlibet animam eſſe negent, certè ex inanimatis apud illos componet. Prętérea ſi hunc in modum uniuſcuiuſq; animæ magnitudo definita erit, neque conſequenter ad utrumque tracta, ſiue ad maius, ſiue ad minus erit amplius anima. Quando igitur ex uno coitu unoq; ſemine fœtus gemini procreantur: uel queādmodum in cęteris animalibus etiā plures concipiuntur, ſemine uidelicet in plures particulas diſtributo, ubi unumquodq; eſt totū, cur non euentus eiuſmodi eos qui diſcere nolunt, admoneat, ubi pars idem eſt atq; totū, hoc ipſum in eſſentia ſua conditionem quantæ molis excedere, ipſumq; oportere eſſe prorſus à quantitate ſemotū. Nam ita duntaxat idem permanere poteſt quanto quouis ſubtracto, utpote cui nihil opus ſit quātitate aut mole. Quippe quum eius eſſentia aliud quiddam prorſus exiſtat. Anima igitur quantitatis eſt expers, rationesq; ſimiliter. Quod autem ſi anima corpus ſit, neq; ſentire nobis dabitur, neq; intelligere, neq; ſcire, neq; uirtus omnino, neq; quicquam egregiū nobis inerit. Ex his apparebit, ſi quidem enim ſentire quicquam debet, unum eſſe ipſum oportet, & uno quodam eodemq; omne percipere. Etſi per plura ſenſuum inſtrumenta ingrediantur plura, uel multæ circa unum ſint qualitates, ac etiam per unum uideatur uarium aliquid ceu uultus. Non enim aliud quidem uidet nares, aliud autem oculos, ſed idem cūcta ſimul. Ac ſi aliud per oculos penetret, aliud per auditum: unum tamen oportet eſſe ad quod perueniunt utraq;: alioqui non poſſet animus horum inter ſe differentiam iudicare, niſi intentiones ſenſuum ſenſibiliumq; in unum æquè confluerent. Oportet igitur hoc eſſe quaſi centrū: ſenſus uerò ſingulos undiq; nō aliter ad hoc ipſum quàm lineas à circumferentia ad centrum uſq; protendi, atq; uim eiuſmodi cuncta comprehendentem reuera unum aliquid eſſe. Nam ſi diuiduum aliquid eſſet, & quaſi ad extrema lineæ utraq; intentiones ſenſuum pertineret, aut rurſus in unum, idemq; concurrerēt quaſi mediū, aut aliud ibi eſſet & aliud, atq; alterū alterius tantum haberet ſenſum: ceu ſi ego aliud ſentiam, tu uerò ſentias aliud, etiamſi unum ſit ſpectaculum ſeu uultus, aut potius in unum congregabūtur. Quod & apparet: congregantur enim & in pupillis, alioqui nō poſſent per eas maxima quæq; uideri. Quamobrem quæ ad ipſum animæ principale proueniunt, multo magis uelut notiones quædam ſunt indiuiduæ, ideoq; id quoq; erit indiuiſibile: alioqui ſi habeat magnitudinē, unà cum re ſenſibili diuidetur. Itaq; pars alia ſentiet aliam, nihilq; in nobis ſentiendo rem totam percipiet: at enim unum eſt id totum: quo enim pacto diuidi poteſt: nam ſi diuidatur, nequit tanquam ęquale ęquali prorſus accōmodari, quoniam principale noſtrum cum omni re ſentienda ęquale eſſe non poteſt. In quot igitur diuiſio fiet? nunquid in tot ſecabitur, in quot partes numero quod incidit ſenſibile diſtribuitur? Et quælibet partiū animæ particula ſentiet idem? an fortè particulę partiū ſenſu carebunt? at uerò id fieri nequit. Sin autem quodlibet totum ſentiat, cum magnitudo diuidi queat in infinitum, nimirū innumerabiles quoq; ſenſus circa unumquodq; ſenſibile in unoquoq; continget, quaſi innumerabiles in principali noſtro rei eiuſdem ſint imagines. Præterea ſi corpus ſit quod ſentit, non alio modo ſentire continget, quàm ſi quædam ab annulo in cera imprimantur imagines, ſiue in ſanguine, ſiue in ære quodam ſenſibilia imprimantur. Ac tanquam in corporibus humidis, quod & probabile eſt, certè tanquā in aqua confundentur imagines, neq; memoria erit ulla. Quòd ſi figuræ permaneant, aut nō licebit alias ibi fingi priorib. permanentibus, ideoq; ſenſus alij minimè fient: aut ſi fiant alij, priores protinus delebunt: quapropter memoria iam ceſſabit. Si

A ſabit. Si aũt poſſumus meminiſſe, ac præter alia ſentire rurſus & alia, prioribus nequaquam impedientibus, impoſsibile eſt animam eſſe corpus. Idem præterea ex dolore dolorisq; ſenſu declarari poteſt, utpote quando quis dicitur dolere digitum, tunc dolor quidem eſt in digito: ſenſum uerò doloris circa ipſum animæ principale contingere fatebũtur, ubi pars quædam ſpiritus animati dolet. Principale uerò id percipit, atq; anima tota idem tunc quodammodo patitur. Quo nam igitur modo id accidit? Reſpondebũt arbitror, ſucceſſoria quadam traductione, dum uidelicet primò patitur ſpiritus animalis circa digitum, atq; hinc deinceps ad partem continuam, rurſusq; ad aliam traducitur paſsio, donec ad principale perueniat. Neceſſarium eſt igitur, ſi primò patiens ſenſit, alium ſenſum eſſe ſecundi, ſi modò per ſucceſsionem quandam ſenſus amplificatur. Tertij quoq; patiens tertiũ eſſe ſenſum, multosq; ſenſus atq; innumeros in eodem dolore contingere. Ipſumq; principale poſtremò ſentire ſuam duntaxat paſsionem. Et profectò ſingulos ſentiendi actus non paſsionem quidem digiti perſentire, ſed eam quæ ſequitur citra digitum, utputa partẽ digito proximam, percipere ſequentem mox poſt digitum paſsionem: partẽ uerò remotiorem, paſsionem quoq; remotiorem, multosq; dolores accidere. Tunc certè principale nõ paſsionem quę premit digitum, ſed propriam ſentiet, feretq; de hac ſola iudicium, cęteris omnino dimiſsis, digitũ dolere prorſus ignorans. Si ergo ſenſus paſsionis eiuſmodi per ſucceſsionem fieri nequit, & corpus cũ ſit moles, nõ id habet, ut in eo patiente alio id perſentiat aliud. In omni enim magnitudine hoc quidem aliud eſt, illud rurſus eſt aliud, nimirum oportet quod ſentit eſſe tale, ut ipſum ubiq; ſibijpſi ſit idem. Id aũt aſſequi ad aliud quiddam in ordine rerum pertinet potius, quàm ad corpus. Quod autẽ anima, ſi corpus quoquo modo ſit, intelligere nequeat, per hæc nobis eſt demonſtrandũ. Profectò ſi ſentire eſt, animam utentem corpore percipere ſenſibilia, intelligere non
B erit per corpus apprehẽdere, alioqui idem futurum eſt intelligere atq; ſentire. Si ergo intelligere eſt abſq; corpore cõprehendere, multo prius oportet ipſum quod intellecturum eſt, non eſſe corpus. Præterea ſi ſenſibiliũ ſenſus eſt, conſequenter intelligibiliũ eſt intellectio. Quod ſi non omnino receperint, erunt tamen intelligibilium quorundam intellectiones, & indiuiſibiliũ apprehenſiones in nobis. Quo nam igitur pacto intellectus ſi fuerit magnitudo, intelliget quod eſt à magnitudine liberum? & quum natura diuidua indiuiduum apprehendet? An fortè parte quadam ipſius indiuiſibili: quod quidem ſi ita ſit, id ipſum quod intelligit, non erit corpus. Non enim opus eſt toto ad attingendum: nam ſatis eſt uno quodam attingere. Si ergo cõcedent primas intelligentias, quod & uerum eſt, eſſe rerum à corpore prorſus abſolutarũ, ſcilicet ipſius uniuſcuiuſq;, ut dici ſolet, abſtracti: neceſſarium eſt naturam quoq; intelligentem eatenus intelligere, quatenus uel eſt, uel fit à corpore libera. Si autem intelligentias dixerint uerſari circa formas materiæ adhærentes, fatebuntur tamen eas tunc duntaxat intelligi, quando à corporibus ſegregantur, intellectu ſcilicet ſegregante. Non enim cum his carnibus ipſe homo, uel omnino cum materia ipſe circulus & triangulus lineaq; & ſignum, eo ipſo quo à mente ſegregantur gradu conſiſtunt. Quamobrem animum quoq; neceſſe eſt ſeipſum à corpore in hoc habitu ſeuocare: oportet igitur neque ipſam corpus exiſtere. Profectò ab omni magnitudine exemptum eſt ipſum pulchrum, ipſumq; iuſtum, ſimiliterq; horum intelligentia. Quapropter accedentia nobis impartibili quodam animi apprehendentur, atq; in hoc ipſo impartibili ſita manebunt. Deniq; ſi anima corpus ſit, non uideo quomodo temperantia & iuſtitia uirtutes eius ſint, quæ & hanc eatenus ſeruent, quatenus capiuntur ab ipſa. Hæc igitur ex Plotino nobis adducta ſint, quibus aduerſus Stoicorum opiniones, qui corpoream eſſe animam dicunt, diſputat. Sed quoniam ſufficienter nunc tam ea quæ contra Ariſtotelem & Peripatum, quàm quæ aduerſus Stoico-

rum ſecta diſputata ſunt, quaſi per epitomen appoſui. porrò nunc expecta co- A
gnoſcere ſimul omnium prꝗſtantiſsimorum philoſophorum admirabiles phi
ſologias: quod communiter Grꝗci omnes uelut uiſibiles deos ſolem & lunam
reliquasq; ſtellas, nec non alias mundi partes & habuerunt & coluerunt: atq;
fabuloſas ſuas & nugatorias de deorum multitudinis errore narrationes ho-
neſtis ſanè & phyſicis quibuſdam traditionibus ad elementa ac totius mundi
partes transferre ſtuduerunt. Vnde neceſſarium eſſe mihi uidebatur, has quo-
que de rebus illis opiniones horum ſimul inducere, quo, quantum ab inuicem
per ſtultam æmulationem diſſenſerint quoq; conſideraremus. Apponam au-
tem hæc ex Plutarchi libro, in quo tam ueterum quàm iuniorum de his opi-
niones adducens, talia ſcribit.

De ſolis ſubſtantia. Cap. XXII.

ANaximander orbem eſſe dixit octo & uiginti partibus terra maiorem,
abſidem curriculi rota ſimilem habentem, cauam, ignis plenam. Huius
quadam ex parte effulgere ignem, ſimiliter atque per tibiæ foramen ad nos e-
miſſum, quem eſſe ſolem. Xenophanes ex igniculis ſolem coagmentatum ex
humidis uaporibus collectis, aut nubem uſtulantem. Stoici ignitum, quod in-
telligentiæ particeps ex mari exiſtens, & permulto igne compactum. Anaxa-
goras, Democritus, Metrodorus globum ferri candentem, aut ſaxum igni-
tum. Ariſtoteles globum ex quinto corpore coactum. Philolaus Pythago-
reus ſolem uitri modo perlucentem, accipere ab igne cœleſti ſplendorem, ac-
ceptumq; ad nos tranſmittere, & tanquam percolare, adeò cœleſtem ignem
ſoli aſsimilem eſſe, ex quo prodire ſolem, & ſimile quid ſpeculi, tertiamq; inde
à ſpeculo lucem ad nos per reflexionem diſsipari. Hanc enim nos ſolem uo-
care, quaſi imaginis imaginem. Empedocles ſoles duos. Horum unum qui-
dem ignem primarium, & (ut ita dicam) exemplarem, è regione ſemper refle-
xi ſimulacri ſui conſtitutum. Hunc autem ſolem qui uiſitur, repercuſſum ſimu B
lacrum eſſe eius qui in altero eſt hemiſphærio, aere ignito illo quidem ple-
no, ab orbiculata uerò illud terra in ſolem cryſtallinum repercuſſum, unaq;
cum ignei illius motu raptum, ad ſummam effulgentiam eſſe ignis terram am-
bientis. Epicurus glebulentum, ſpiſſamentum, pumicoſum, exeſos intra mea-
tus ignitum.

De magnitudine ſolis. Cap. XXIII.

ANaximander ſolem quidem terræ æqualem, circulum uerò quo necta-
tur, & unde ſpiraculum habet, octies & uicies terra maiorem. Anaxago-
ras multis partibus Peloponneſo maiorem. Heraclitus latitudine pedali. Epi-
curus omnia prædicta probabilia eſſe dixit, aut etiam tantum eſſe quantulus
apparet, maiuſculum, minuſculum.

De forma ſolis. Caput XXIIII.

ANximenes dilatatilem ad modum laminꝗ ſolem. Heraclitus ſcaphꝗ mo
do leuiter pandum. Stoici conglobatum ut mundum, ut ſidera. Epicu-
rus prædicta omnia defendi poſſe. Talis quidem ipſe eſt magnus ille deus ſol,
inter ea quæ in cœlo conſpiciuntur. Moyſes uerò & Hebrꝗorum libri nihil cir
ca hꝗc laborant.

De luna. Cap. XXV.

ANaximander circulum eſſe decem & nouē partibus terra maiorem, igne
ueluti ſolis quoq; circulum plenum. Sic deficere lunam rotæ conuerſio
nibus: ſimilem enim eſſe uehiculari rotæ abſidem cauam habēti. Hanc autem
ignis plenam uno tantum ſpiraculo. Xenophantes nubem eſſe conſtipatam
Stoici temperamentum ex igne aereq;. Plato bona ex parte igne conſtare. A-
naxagoras, Democritus ignitum conglobamentum campeſtria in ſe colles
conuallesq; complectēs. Heraclitus terram nebula obuolutam. Pythagoras
quoq; ignitum lunæ corpus.

Digitized by Google

A *De magnitudine lunæ.* Cap. XXVI.

STоici maiorem terra arbitrantur, quemadmodum & ſolem: Parmenides ſoli æquam, à quo illuminari ipſam.

De forma lunæ. Cap. XXVII.

STоici ſphæricæ eam eſſe figuræ, ſicuti & ſolem: Heraclitus ſcaphę ſimilem: Empedocles diſci, nonnulli cylindri.

De illuminatione lunæ. Cap. XXVIII.

ANaximander peculiare ipſam lumen habere, etſi rariuſculū. Antiphon proprio lunam fulgere ſplendore, uerùm ſolis ingruentibus radijs obrutū id hebeſcere. Quippe ita natura comparato languidum ignem à prævalido hebetari, quod æque in alijs uſu uenire ſtellis. Thales, quiq; ab eo denominati, lunam a ſole illuſtrari autumant. Heraclitus ſolē atq; lunam eodē modo affici: ambas enim ſtellas in ſcapham cōfiguratas eſſe. Illuſtrari autem ipſas ſorbendis ſpiraminibus humidis ut cōſpicuæ ſint, ſolem quidem ſplendidius, ut qui in aere liquidiore uectetur: at lunā turbidiore, ex quo & fuſciorē eſſe.

Quæ ſtellarum tam erraticarum quàm fixarum ſubſtantia. Cap. XXIX.

THales glebulenta quidem, ſed ignita ſidera. Empedocles ignea, ex igne conſtantia, quem æther in ſe conceptum, in prima eliſit elementorum diſcriminatione: Anaxagoras circundatū ætherem, igneū quidem ſuapte eſſentia eſſe: ſuæ autem impetu uertiginis ſaxa à terra raptantē, ſuo ipſum ignē ſtellas ſuccēdiſſe. Diogenes pumicoſa ſidera, mundiq; ſpiracula putat. Idemq; rurſus inuiſibiles lapides ſæpenumero cœlo deciduos in terra reſtingui perhibet, haud ſecus atq; olim in Aegos flumen ſaxeam ſtellā igni ſimillimè dilapſam. Empedocles fixas ſtellas cryſtallo adnexas eſſe, errantes autem ſolutas. Plato maxima ex parte igneas eſſe, participantes uerò aliorum quoq; elementorū ad glutinis inſtar. Xenophanes ex nubibus ignitis concretas, extinctas autem interdiu, noctu carbonum modo recandeſcere. Exortuſq; & occaſus ſolis earum eſſe accenſus reſtinctuſq;. Heraclitus & Pythagorei unamquamque ſtellam mundum eſſe terram ſuam ambientem, aeremq; adeò & ætherē in infinito æthere. Huiuſmodi decreta in orphicis eſſe perhibentur. Singulos enim mundos in ſingulas architectantur ſtellas. Epicurus nihil horum refellit, contingentibus adhærens.

De formis ſtellarum. Cap. XXX.

STоici globoſas ſtellas, quemadmodū & mundum, ſolem & lunam. Cleanthes turbinales. Anaximenes clauorum in modū cryſtallaceo quodā ſuffixas. Sunt qui bracteas eſſe ignitas putent, tanquā picturamēta. Talia ſunt quæ illi in mirabili ſua philoſophia de ijs quæ dij ipſis creduntur excogitarūt. Qualia uero de uniuerſi conſtitutione adducant, ex eodem diſce Plutarcho.

Quomodo coagmentatus mundus ſit. Cap. XXXI.

MVndus autem coagmentatus eſt circūflexa forma, hoc propè modo cōfiguratus. Quum indiuidua corpuſcula temerario fortuitoq; motu aſsiduè celeriterq; mouerētur, corpora in unum multa glomerata ſunt, uaria tum magnitudine, tū forma. His unū in locū coactis, quæcunq; maiuſcula grauiuſculaq; erant, penitus ſubſederunt. Quæ aūt minuta, rotunda, leuia, lubrica, hæc in concurſu corporum elidebantur, ſurſumq; uerſus ferebantur. Simulac autem impulſiua illa ui & ſubuehente defecta ipſa non iam ſublime efferebantur, nec deorſum ferri poterant, ad loca appellebantur eorum capacia. hæc autem erant in ambitu. An uero uniuerſum illud ut unū, uel ut plura cenſendum, & an unus uel plures mundi ſint: num quoq; animatus ille ſit, & an diuina diſpoſitus regatur prouidentia, ſiue contraria hiſcē ſint aſtruenda. Præterea incorruptibilis ne ſit mundus an corruptibilis, unde alat, à quo uel quali exorſus ſit Deus mundum fabricaturus. De mundi deniq; ordinatione, quę-

A natura perennaturum. Epicurus interiturum,quippe genitum ut animal,ut ſtirpem.Xenophanes ingenitum ſempiternum,corruptionis immunem.Ariſtoteles ſublunarem mundi partem patibilem,utpote in qua terræ proximantia marceſcant.

Vnde alatur mundus. Cap. XXXV.

ARiſtoteles,ſi alitur,inquit,mundus,interibit quoq;. Atqui nulla prorſus indiget alimonia,ſempiternus igitur.Plato ipſum ſibi mundum ex tabeſcentibus alimoniam per alterationem ſuggerere. Philolaus bifariam corruptionem,tum ex cœlo ignis defluxu,tum ex aqua,lunari uertigine ex aere effuſa.Horum enim ſuffimenta mundi eſſe alimoniam.

A quo elemento adorſus fabricam mundi Deus.

Cap. XXXVI.

PHyſici à terra mundi creationem Deum rentur auſpicatum, uidelicet tanquam à cētro.Nam globi principium centrum. Pythagoras ab igne quintoq; elemento.Empedocles aerem primùm diſcriminatum,deinde ignē, poſt quem terram,ex qua uerſatili cœli impetu aſtricta aquam ſcaturijſſe, ex hacq; rurſus uaporatum aerem. Et factum quidem cœlum ex æthere,ſolem autem ex igne,terræ autem proxima ex alijs coagulata. Plato uiſibilem mundum ad exemplum intellectibilis mundi factum:uiſibilis autē mūdi priorem quidem animam factam, poſterius uerò corpulentum, huiusq; quod ex igne terraq; conſtat prius,deinde quod ex aere & aqua. Pythagoras quinq; quum ſint ſolidæ figuræ,quæ mathematicæ dicuntur,ex quadrantali terram factā, ex meta ignem,ex octaedro,id eſt octonorum ſeſſuum corpore, aerem: ex icoſaedro uerò,id eſt uicenorum,aquam:ex dodecaedro uerò, id eſt duodenos uniuerſi globum.Plato in omnibus his Pythagoriſſat.

De mundi ſtructura. Cap. XXXVII.

B PArmenides tanquam coronas inter ſe complexas,ex denſo raroq; deinceps alterantes,inuicemq; ex lumine & caligine interſitis mixtas: eorum uerò ſupremum ambitum muri inſtar ſolidum.Leucippus & Democritus, tunicam mundo membranamq; obducunt. Epicurus quorundam mundorum ambitum rarum,quorundam ſpiſſum,eorumq; quoſdam cieri, quoſdam immotos eſſe.Plato ignem primum confectum,deinde æthera, poſt quem aera, ab hocq; aquam,nouiſſimamq; omnium terram. Interdum uerò coniungit cum igne æthera. Ariſtoteles primùm quidem æthera impatibilem,quintum ſanè corpus.Poſt quod patibilia ignem,aerem,aquam,poſtremò uerò terram. Horum uerò cœleſtibus quidem orbicularem motionem tribuit:infra eos autem locatis,leuibus quidem ſurſum uerſum,grauibus uerò deorſum.Empedocles,nec uſquequaq; manentia,nec ſtata elementorum loca, ſed omnia uiciſſim alterius alterum capeſſere locum.

Quam ob cauſam cernuus mundus. Cap. XXXVIII.

DIogenes,Anaxagoras poſt mundi abſolutam compagem, animaliaq; ē terra educta,inclinatum quodammodo ſuapte ſponte mundum in auſtrinam ſui partem,fortaſſe hoc agente prouidentia,ut partim habitabilis,partim inhabitabilis eſſet,pro rigore æſtu'ue eorumq; temperatione per has atq; illas mūdi partes euariantibus.Empedocles aere impetui ſolari cedente emotas urſas,ſicq; aquilonares erectas eſſe partes,contraq; auſtrinas ijſſe peſſum, ex quo & uniuerſum mundum.

De extrarijs mundi partibus. Cap. XXXIX.

PYthagorei extra mundum eſſe uacuum, quo & unde mundus reſpirat. Stoici,quo in conflagratione uniuerſi infinitum reſoluetur. Poſidonius non infinitum,ſed quantum ad diſſolutionem ſat eſt. In primo de inani Ariſtoteles uacuum eſſe dixit. Plato nec extra mundum,nec intra,uacuum eſſe cenſuit.

Digitized by Google

Quæ mundi dextra, quæ læuæ partes. Cap. XL.

PYthagoras, Plato, Ariſtoteles dextera mundi orientales dixere partes, à quibus initium motus: læua autem, occiduas. Empedocles, dexteras mundi partes ſolſtitiales, ſiniſtraſq; brumales. A

De cœlo. Cap. XLI.

ANaximenes circumferentiam cœli extimam, terream. Empedocles, ſolidum eſſe cœlum, ex aereq; conſtans, in cryſtalli duritiam ab igne compacto, igneam aereamq; immenſitatem in utroq; hemiſpherio continens. Ariſtoteles ex quinto corpore, uel ex igne, uel ex caloris rigoriſq; mixtura.

De genijs & heroibus. Cap. XLII.

COnſequenter huic de dijs commẽtationi, geniorum, heroumq; enarranda natura. Thales, Pythagoras, Plato, Stoici genios animales eſſe ſubſtantias: eſſe etiam heroas abſtractas à corporibus animas, bonos quidem bonas, malos uerò prauas. Epicurus nihil non improbat horum.

De materia. Cap. XLIII.

MAteria eſt quòd primùm generationi corruptioniq; ſubiacet, reliquiſq; mutationibus. Thaletis Pythagoræq; diſcipuli, Stoiciq;, uertibilem, alterab lem, mutabilem, fluxamq; omnem omnino materiam dicunt. Democritici impatibilia prima, indiuiduum, inane, & quæ corpore carent. Ariſtoteles & Plato materiam corpoream, informem, ſpecie, figura, qualitate uacuam, quantum in ſua ipſius natura ſitum eſt: formarum tamen ſuſceptricem, ut nutricis matriſq; in ſigillis uicem impleat. Cæterùm qui aquam dicunt aut terram, aut ignem materiam, iam non informem illam dicunt, ſed corpus: qui autem impartibilia, & indiuidua, informem.

De ideis. Cap. XLIIII.

IDea eſt ſubſtantia uacua corporis, ipſa quidem ex ſe non ſubſiſtens, materias uerò informes effigians, cauſaq; earum demonſtratrix. Socrates & Plato ideas ſeiunctas à materia ſubſtantias exiſtimant, in ſenſis uiſiſq; Dei, id eſt B mentis ſubſtãtes. Ariſtoteles ſpecies quidem & ideas reliquit, ſed neutiquam à materia diſiunctas. Stoici qui à Zenone originem ducunt, notiones in animis noſtris anticipatas ideas eſſe dixerunt.

De ordine, & ſitu ſtellarum. Cap. XLV.

XEnocrates una eademq; in ſuperficie ſtellas moueri putat. Cæteri Stoicorum uaria inter ſe humilitate et ſublimitate. Democritus ſtatas, ſummas: de quibus erraticas, infraq; has Solem, Luciferum, Lunam. Plato poſt hæremium ſitum, primum Phænunta, qui dicitur Saturni: ſecundum Phaethonta, qui Iouis: tertium Pyroenta, qui Martis: quartum Luciferum, qui Veneris: quintum Stilbonta, qui Mercurij: Solem deniq; ſextum, & ſeptimam Lunam. Mathematicorum quidam Platoni aſſentiuntur: quidam medium omnium ſolem. Anaximander, Metrodorus Chius, Crates, ſolem omnium ſupremum conſtitutum. Poſt quem Lunam, infra hos errantes inerranteſq;.

De ſtellarum uectatione & motu. Cap. XLVI.

ANaxagoras, Democritus, Cleanthes ab oriente in occidentem omnes ſtellas ferri. Alcmæon & mathematici errantes inerrantibus contrarias moueri: ab occaſu enim in orientem contrario motu moueri. Anaximander ab orbibus & ſphæris ſuis ſingulas circumferri ſtellas. Plato & Mathematici æqualis eſſe curſus Solem, Luciferum & Stilbontem.

Vnde illuminentur ſtellæ. Cap. XLVII.

METrodorus omnes inerrantes à ſole illuminari ſtellas. Heraclitus & Stoici, ali ſtellas ex terreſtri euaporatione. Ariſtoteles, nihil indigere cœleſtia alimento: non enim corruptioni eſſe obnoxia, ſed ſempiterna eſſe. Plato, communiter mundum uniuerſum & ſidera à ſeipſis ali.

De ſtellis quæ Dioſcuri uocantur. Cap. XLVIII.

A XEnophanes ſtellas quæ in nauigiorum ſummitatibus uiſuntur, nubeculas eſſe ad motum neſcio quem præterfluentes. Metrodorus emicantes ex oculis fulgetras, quum pauidi perculſiq́ cernunt.

De deliquio ſolis. Cap. XLIX.

THales primus ſolem deficere dixit, luna eum ad perpendiculum ſubeunte, ut quæ terroſa natura ſit: hoc autem ſpeculariter cerni ſubdito diſco. Anaximander obſtructo ſolaris in abſide ſpiraculo. Heraclitus ſolem ſcaphæ ſimilem eſſe, quo inuerſo defectum fieri, ut cauum ſurſum uerſus euadat, conuexum uerò deorſum, ad conſpectumq́ noſtrum uergat. Xenophanes ſolem extingui, iterumq́ ad Orientem alterum fieri. Hic etiam'num mēſtruam ſolis defectionem prodidit, atq́ abſolutam defectionem, ut noctis dies ſpeciē præbeat. Sunt qui agglomeratas ſub ſole nubes noſtrum fallentes conſpectū, ſolis aſpectum nobis adimere putent. Ariſtarchius ſolē hærentibus ſtellis annumerat: terram uerò circum ſolis orbem uerſat: itaq́ eius inclinationibus obumbrari ſolem uoluit. Xenophanes cōplures eſſe ſoles lunasq́ per alios atq́ alios terrarum tractus ſegmentaq́ & zonas. Quodam igitur tempore incidere ſolem in aliquod terræ ſegmentū hominibus incultū, ſicq́ tanquam per inane errabundum deliquium pati ſolem. Idem ſolem in infinitū progredi dixit, uideri uerò orbiculariter ferri præ immenſa capedine.

De deliquio lunæ. Cap. L.

ANaximander abſidis ore obturato fieri autumat. Beroſus reſtincta eius parte ad nos conuerſa. Heraclitus ſcaphæ conuexitate inuerſa. Pythagoreorum quidā luminis repercuſſum obſtructūq́ poſuere. Illum ab hac noſtra terra, hunc ab Antipodum fieri. Recentiores flammæ ſuffectu ſenſim in ardeſcentes, quoad ſtatis temporibus plenilunium abſoluat, uiciſſim ad interluniū uſq́ tabeſcentia, ſub quo prorſus extingui. Plato, Ariſtoteles, Stoici, mathema
B tici conſentiunt, menſtruas occultationes cum ſole coeuntē lunā eiusq́ ſplendore obrutam præſtrictamq́ facere. Defectiones uerò in umbram terrę incurrente luna fieri, terræq́ inter utrumq́ ſidus obiectu, aut luna potius obſepta.

Quam præbeat ſpeciem luna, & cur terrea uideatur. Cap. LI.

PYthagorei glebaceam propterea uideri lunā, quod habitetur quomodò & hęc terra noſtra. Sed & pręgrandibus animantibus, & plantis amœnioribus: uſu enim decies & quinquies uiribus illas his pręſtantiores, nihil excrementitium emittentes. Diem præterea totidem partibus lōgiorem. Anaxagoras inæqualitatē coagmenti ex rigido glebulentoq́ pro parte concreti: ignem enim & caliginē admixta, indeq́ lunā adulterinę lucis ſtellā dictā. Stoici propterea nō eſſe inſolubile eius concrementū, quòd multiplici ſubſtantia cōſtet.

De intercapedine lunæ, qua à ſole diſtat. Cap. LII.

EMpedocles lunam duplex quàm à terra à ſole interuallum abeſſe mathematici unde uiginti partes à ſole abeſſe lunam, quātum à terra ipſum. Eratoſthenes lunam à terra abeſſe ſeptingenta & octoginta ſtadiorum millia.

De annis. Cap. LIII.

ANnus eſt Saturni quidem annorum ambitus uertentium triginta, Iouis autem duodecim, Martis duorum, Solis duodeni menſes, totidem Mercurij & Veneris: pariles enim deorum curſus, Lunæ dies triginta. Hic enim perfectus menſis ab luna ad intermēſtruam. Cæterùm quidam annum octennium eſſe exiſtimauerunt, nonnulli annos undeuicenos: ſunt qui undeſexagenos. Heraclitus ex duodeuicenis annorum millibus cōſtare putat. Diogenes ex tricenis quinquagenis quinis ſupra Heracliti annum. Alij ex ſeptenis millibus tricenis ſeptuagenis ſeptenis. Ex his igitur quæ iam poſuimus patet, quomodo illi circa cœleſtia & ſublimiora corpora diſſenſerint. Nunc de ijs ſpecta quæ terrę ſunt.

De Terra. Cap. LIIII.

THales & qui eum ſequuti ſuut, unam eſſe terram. Icætes Pythagoreus duas, hanc & Antipodum, quam Antichthona uocant. Stoici hanc unam finitam. Xenophanes inferna ex parte in infinibilem altitudinem radices egiſſe, igne autem & aere concretam. Metrodorus terram ſedimẽtum fecemq́ aquæ, ſolem uerò aeris. A

De figura terræ. Cap. LV.

THales, & Stoici, eorumq́ ſtudioſi globoſam terram. Anaximãder columnarem. Anaximenes menſę ſimilem. Leucippus tympani. Democritus latitudine diſco aſsimilem, in medio autem cauam.

De ſitu terræ. Cap. LVI.

THaletis æmuli terram mediam. Xenophanes primã in infinitũ fibratam. Philolaus Pythagoreus ignem medium, quippe uniuerſi focum. Secundam antichthonẽ, id eſt, antipodũ terrã. tertiã quam incolimus, cùm antichthoni è regione ſitam, tum circa eam uerſatilem: quæ cauſa eſt, ut qui illam habitant, à nobis non uideantur. Parmenides primus habitabiles tractus præfiniuit citra duos circulos, ſolſtitialem brumalemq́.

De motione terræ. Cap. LVII.

CAeteri terram manere. Philolaus uerò Pythagoreus circa ignem uerti obliquo in circulo ſimiliter ſoli & lunæ. Heraclides Põticus, Ecphantus Pythagoreus cient quidem terram, uerùm haudquaquam promouẽtur, rotæ uerò inſtar cardine ſuo nixam, & ab occaſu ad exortum circa eum uolui. Democritus iam inde à principio multiuagam fuiſſe, tum quòd parua, tum quòd leuis eſſet: procedente uerò tempore addenſatam, ſua præ mole libratam conſtitiſſe. His de terra philoſophorũ opinionib. expoſitis, audi nũc de mari quoq́.

De mari, unde conſtet, & cur amarulentum. Cap. LVIII.

ANaximander mare primariæ humiditatis reliquias eſſe, cuius ignẽ pluſculam aſsicaſſe partẽ, reliquam autem feruoris ui in alienũ degeneraſſe ſaporem. Anaxagoras, Principio, inquit, humore ſtagnante ſolis circumflexu obuſto, ſicq́ pingui euaporato, reliquum in ſalſuginem amarulentiamq́ ſubſedit. Empedocles, peruaſtæ terræ ſudorem elutis per ſummam terris amaruiſſe. Antiphõ ſudorem æſtus, ex quo reſiduus humor amarefactus, efferueſcendoq́ in ſalſilaginẽ incoctus eſt, ut in omni ſudore accidere ſolet. Metrodorus mare per terras excolatũ terrenum lentorẽ reſipuiſſe, perinde atq́ ſolent quę per cinerem diffunduntur. Platonici quantum elementaris aquæ rigoris ui ex aere concretum eſt, dulce euaſiſſe: quantũ uerò à terra obuſtulata conflagranteq́ ſuffitum eſt, ſalſum. Et hæcquidem de mari. Quod autem illi, qui ſe de uniuerſo mundo, de cœleſtibus, inquam & æthereis, imò totius uniuerſi comprehenſione naturas & cauſas docere profitebãtur, ipſimet eas ignorauerint, uel hinc diſcere ſatis potes, quòd tanta inter ſe diſcordia diſſentiunt. B

De partibus animæ. Cap. LIX.

PYthagoras, Plato, ſumma quidem ratione animam bipartitã: hinc enim rationem, illinc ſtare irrationalitatem. accuratiore uerò & exquiſitiore tridertitam: irrationalem enim partem in iracundam aiunt, cupidamq́ dimenſilem. Stoici octo ex partibus conſtare dicunt animam, quinq́ quidẽ inſenſibilibus, uiſitatrice, auditrice, odoratrice, guſtatrice, tactrice, ſexta uerò locutrice, ſeptima proſeminatrice: octaua denique principe ipſa, à qua ipſa prædictæ omnes per accommodata ſibi inſtrumenta inſtruuntur, octonis polypi ſimillimæ brachijs. Democritus ac Epicurus bipartitam animã, & rationem quidem habentem in pectore ſitam: irrationabilitatem uerò ſparſam per totius compaginem corporis. Democritus, Omnia, inquit, corpora cuiuſdam modi animæ participantia ſunt. Vel mortua enim, inquit, perſpicimus ea caloris cuiuſdam participia eſſe pluſculo iam difflato.

A *De animæ principatu.* Cap. LX.

PLato, Democritus, in toto capite. Strato, in ſuperciliorum interſtitio. Eraſiſtratus circa membranam cerebri, quam epigranidem uocat, quaſi dicas procaluium. Herophilus in uentriculo cerebri, qui idem baſis eius eſt. Parmenides, Epicurus, in toto pectore. Stoici ad unum, toto in corde, uel in cordi obuerſante ſpiritu. Diogenes in arteria cordis uentriculo, qui animalis, id eſt, ſpirabilis eſt. Empedocles in ſanguinis concretione. Sunt qui in ceruice cordis: non deſunt qui in inuolucro cordis: nõnulli in præcordijs. Recentiorum quidam peruadere à capite ad præcordia, Pythagoras uiuificã uim circa cor, ratiocinatiuã aũt & intellectiuã circa caput eſſe. Tantũ hactenus de his. Nunquid igitur merito tibi uident̃ ſano iudicio et prudẽter inutile hoc & errorũ plenũ, horum omniũ ſtudiũ relinquere, nec magnã his quæ dicta iam ſunt, curã impendere, quũ nullũ inde operæpreciũ, nec quicquã quod ad cõmodum uel boni poſſeſſionẽ hominib. faciat, expectandũ ſit: ſoli aũt erga cũcti factorem Deum pietati incumbere, & ut per uitæ modeſtiã, nec non aliam quæ ex Dei amore proficiſcat̃, ſecundũ uirtutum inſtitutionẽ deo ante omnia uiuamus, pro uirili ſtudere? Sed etſi tu inuidia * teſtimoniũ nobis perhibere uerearis, Socrates tamẽ, omniũ Græcorũ ſanè ſapiẽtiſſimus eò te cõpellet, qui ex ueritatis amore ſuffragia pro nobis tulit. Hos etenim circa ſublimia cauillatores, deſipientes oſtendit, nec differre eos ab inſanis dicebat, palàm eos arguens, quòd res non ſolum incomprehenſibiles affectent, ſed circa inutiles quoq;, & quæ uitę humanę nullum adferant cõmodum, operam omnem ſuam ludant. Hæc autẽ teſtabitur tibi ante alios Xenophon, Socratis inter omnes familiariſſimus, qui in libro quem ἀπομνημονεύματα inſcripſit, hunc in modum ſcribit.

B *Quòd Græcorum quoq; ſapientiſſimus Socrates, ceu ſtultos & inſipientes arguat eos, qui rerum prædictarum ſpeculationi nimium uacant, ut qui circa res inutiles & incomprehenſibiles operam ſuam ludant.* Cap. LXI.

NEmo unquam nec uidit Socratem facientem, nec dicentem audiuit ſuperſtitioſum aut impium quicquam. Non enim de rerum omnium natura, ut quàm plurimi alij, diſputabat: nec quemadmodum, qui à ſophiſtis mundus uocatur, ſe habeat, ille conſiderabat: imò uerò illos qui in huiuſcemodi cõtemplandis uacant, ſtolidos eſſe monſtrabat. Primò namq; id illorum conſiderabat, utrum quoniam arbitrantur ſatis res humanas cognoſcere, ad illa rimãda ueniant: an humanis dimiſſis, diuinas res contemplantes, rectè ſeſe agere opinantur. Admirabatur uerò non cõſtare eis, impoſſibile hęc inuenire eſſe hominibus, cum hi quoq;, qui recti & excelſi in hac gloriantur ſcientia, cõtraria de eiſdem opinentur, ac ſicut inſani alter ad alterum ſe habeant. Quemadmodum enim inſanientium quidam, nec illa quæ horrida ſunt abhorrent: quidam uerò & ea quę timenda nõ ſunt, pertimeſcunt, & his quidem nec publicè agere aut facere quodcunq; contigerit, turpe eſſe uidetur: illis uerò nẽc conuerſandum cum hominibus eſſe: & quidam nec templum, nec aram, nec quicquã adorant diuinum: quidam aũt lapides, ligna ac feras colunt: ſic etiam eorũ qui in rerum omnium natura contemplanda uacant, quibuſdam unum ſolum uidetur eſſe quod eſt. quibuſdam uerò infinita multitudo, & his quidem omnia ſemper moueri, illis uerò nihil unquam moueri: & quibuſdam omnia gigni atque corrumpi, quibuſdam aũt nihil unquam gigni aut corrũpi poſſe. Petebat uerò hoc etiã de huiuſcemodi hominibus, utrũ, quemadmodũ qui res humanas arte adipiſcunt̃, & ſibijpſis ac cęteris arbitrant̃ quodcũq; didicerint facere poſſe: ſic etiã hi opinent̃, qui res cõtemplantur diuinas, cum ſciant qua de neceſſitate, quibusue de rationib. ſingula fiunt, etiam ſeſe poſſe cum uelint, uentos, pluuias ac temporũ facere mutationes, aliaq; ſi quando indigeant, ſimilia iſtis efficere: an'ne ſperent quidẽ aliquid huiuſcemodi? Satis uerò eis uidetur, qua ſingula horum fiunt ratione cognoſcere. De his igitur qui huiuſcemodi

res tractant, hæc aiebat. Ipſe uerò de humanis ſemper diſputabat rebus, conſiderãs quid pium, quid'ue impium ſit, quid honeſtũ, quid turpe, quid iuſtum, quid iniuſtũ, quid ſobrietas, quid inſania. Hęc quidẽ Socrates. Poſt ipſum uero Ariſtippi Cyrenęi diſcipuli, nec non poſt eos diu, Ariſtonis Chij ſectatores affirmare certo ſoliti ſunt, quòd ſoli deceat morali incũbere philoſophiæ: ceu quę captum noſtrũ haud ſuperet, & cõmodum ſecum adferat: illos uerò de rerum natura ſermones contrariũ prorſus habere: nec enim percipi & comprehendi à nobis poſſe, nec etiamſi fortaſſe inſpicere ea cõtingeret, utilitatis quicquam afferre. Nihil enim accedere nobis ãmplius, ſi uel ultra Perſei ſidus eleuemur, ſupra'que põti fluctus, & ſupra Pleiades feramur, ipſiſq; cõcedatur oculis totũ intueri mundum, et omnium rerum, quę'nam ſit, naturam: nõ inquam nos inde uel prudentiores, uel iuſtiores, uel fortiores, uel deniq; modeſtiores fore: imo nec robuſtos, nec pulchros, nec diuites: quibus ſine felicitatẽ conſequi haud equidem licet. Vnde recte Socrates dicere ſolebat: Eorũ quæ ſunt, alia quidem ſupra nos eſſe, alia uero nihil ad nos ſpectare: phyſica nimirum ſupra nos eſſe, dicens: quæ uerò poſt mortẽ, nihil ad nos: ſola aũt humana ad nos ſpectare. Propterea quoq; ualere hũc iubebat, qui per Anaxagoræ et Archelai phiſiologiã quærere ſe aiebat, quid'nam Megaris, uel bene mal'eue conditum eſſet. Alias uerò eſſe phyſicas rationes non ſolùm difficiles, non autem impoſſibiles, ſed & pias, et legibus cõtrarias. Has etenim ut uerum cenſere deos prorſus nullos eſſe: illas uerò, aut infinitũ, aut ens, aut unum. Ac quemuis potius quàm qui habiti ſunt. Diſſenſionem illam ualde magnam eſſe: illos quidẽ infinitum eſſe uniuerſum pronunciare, hos uerò, determinatũ. Et rurſus, hos quidem moueri omnia cenſere, illos autem prorſus nihil. De his mihi omniũ optimè quoq; dixiſſe hæc uidetur Phliaſius ille Timon, quum in Sillis ait.

Quis etenim hos mala contentione intellexit pugnare?
Echo concurrentis turbę, quę taciturnis infenſa
Morbum inter homines excitauit loquacitatem: peribant autem multi.
Vides nunc quomodo uiri quoq; illi nobiles mutuò ſe maledictis laceſſant.

Sed pręter hæc quę dicto iam ſunt, alius quoq; uir quidam clarus horum perſtringit hominum contentionem, pugnas & diſſenſiones, his uerbis.

Oritur autem pernicioſa rixa, inane locuta,
Contentionis homicidę ſoror, et conducta,
At cæca, circa omnia uoluitur. Cæterum deinde
Grauitate confirmauit caput, & in ſpem conijcit.

Hactenus itaq; monſtrãta horum hominũ ſeditione ac pugna, nec non confutatis, non tam noſtris, quàm proprijs ipſorum demõſtrationibus, eorum cum inſtitutione, tum diſciplina, quæ in nullo nobiſcum conueniunt, ſed impares prorſus ſunt: pręterea producta in lucem cauſa, cur eorum auerſantes dogmata, Hebræorum magis oracula amplexati ſimus, hiſce de Euangelica præparatione libris finem nunc imponimus. Quæ uerò perfectioris ſunt tractationis, de Euangelica uidelicet demonſtratione conſideranda dehinc nobis erunt, alio facto ſermonum noſtrorum principio, ab eo nempe, quod reliquũ eſt, problemate. Eſt autem reliquum, ut ijs qui ex circumciſione ſunt, quærentibus reſpondeamus, cur alienigenę nos, & diuerſi ab ipſis generis homines, eorũ utamur libris, quum tamen, quod ipſis uidetur, haud nobis conueniant: aut cur eorum amplexantes oracula, non etiam uitam legi, quam habeant, æqualem pręſtemus.

LIBRI EVSEBII CONTRA PHILOSOPHOS FINIS.

VA1 1529464

BASILEÆ, PER HENRICHVM
Petri, Anno Salutis Humanæ M. D.
LIX. Menſe Martio.

Digitized by Google

Digitized by Google

163
g
4

Digitized by Google